Digitized by Google

10
2-h
2

6
40
18

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

10. 2 h 2

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ANNALES
ECCLESIASTICI
VETERIS TESTAMENTI.

TOMVS II.

Digitized by Google

Digitized by Google

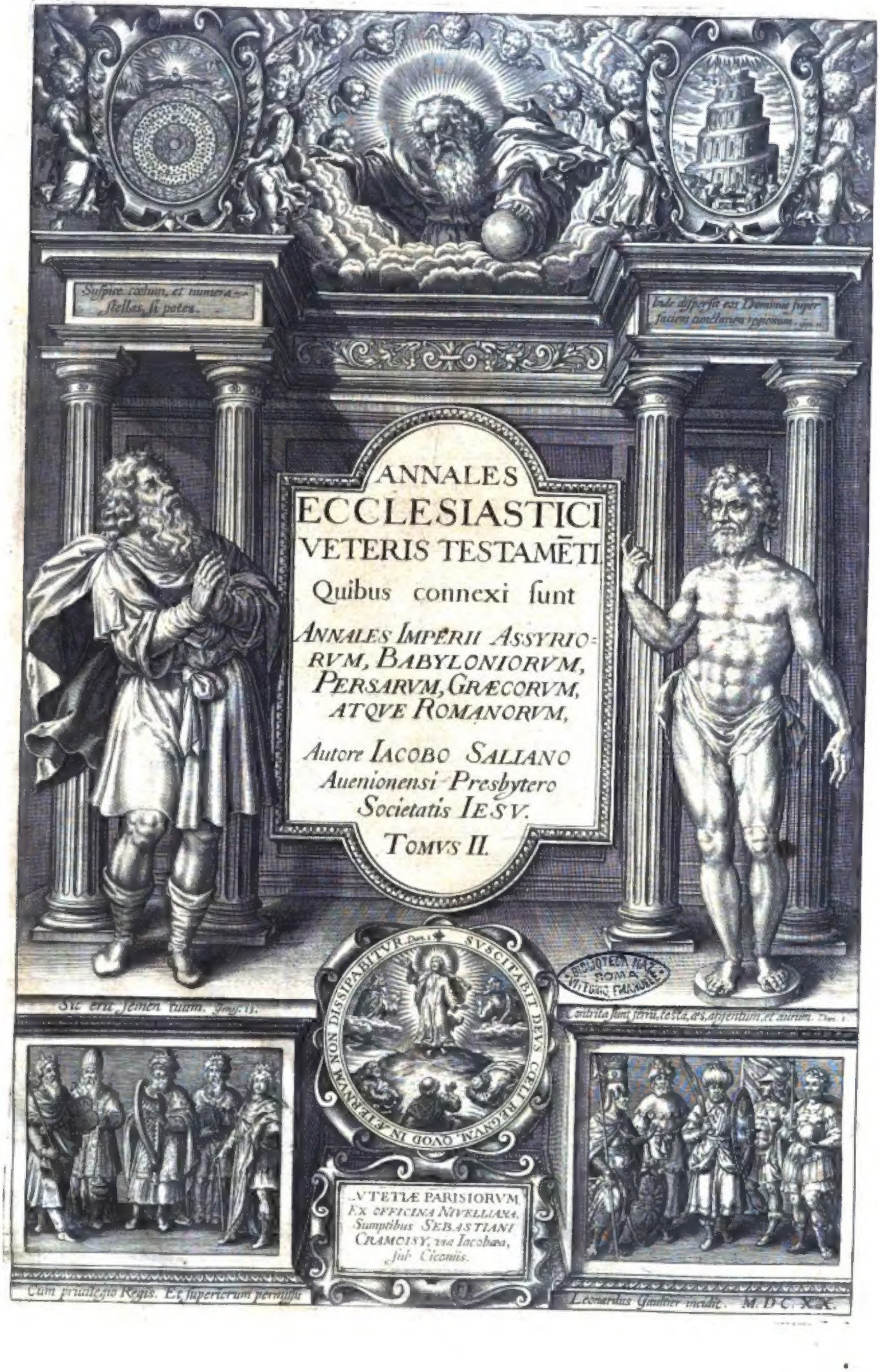

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

ANNALES ECCLESIASTICI VETERIS TESTAMENTI.

In quibus res gestæ ab Orbe condito ad CHRISTI Domini natiuitatem, & mortem, per annos ferè singulos digeruntur, & explicantur.

QVIBVS CONNEXI SVNT

ANNALES IMPERII ASSYRIORVM, BABYLONIORVM, PERSARVM, GRÆCORVM, ATQVE ROMANORVM.

Quantum ex sacris, profanisque Scriptoribus agnosci, atque ordinari potuerunt.

AVCTORE IACOBO SALIANO AVENIONENSI, Societatis IESV Presbytero.

TOMVS SECVNDVS,

Qui perpetuam habet historiæ Exodi, Leuitici, Numerorum, Deuteronomij: Iosue item, Iudicum, ac Ruthæ enarrationem.

Totius Operis distributionem pagina abhinc septima demonstrabit.

LVTETIAE PARISIORVM.

EX OFFICINA NIVELLIANA.

Sumptibus SEBASTIANI CRAMOISY, via Iacobæa, sub Ciconiis.

M. DC. XX.

CVM PRIVILEGIO REGIS CHRISTIANISSIMI.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

SANCTISSIMO, BEATISSIMOQVE
PATRI, AC DOMINO, D. N.

PAVLO V.
PONTIFICI
MAXIMO.

IACOBVS SALIANVS AVENIONENSIS
Societatis Iesv, S. P. D.

SPATIOSVM admodum, & periculosum quatuor millium & octoginta, non fluctuum, sed annorum Oceanum, diuina aspirante gratia, iamdudum enauigare aggressi, PAVLE SANCTISSIME, ATQVE BEATISSIME, felici omine ab hac prima statione, cum Moyse viro sanctissimo, Hebræorum propheta, & legislatore clarissimo, iterum soluimus. Illum quippe virum quem singularis, ac planè diuina prouidentia, è certissimo naufragio sapienter eripuit, & ad opera post hominum memoriam maxima, atque celeberrima reseruauit, non modò nobis cursum repetentibus affuturum speramus: sed Aaronem etiam fratrem, summum in scripta legis albo, primúmque Pontificem, laborum omnium ac periculorum socium; reliquos item cœlites, qui sub ea lege magna cum laude floruerunt, nobis, qui aliquam orationis lucem, aut nonnullius potius diligentia conatum, eorum rebus gestis afferre molimur, facilè conciliaturum; vt ipsis aspirantibus, quasi obsecundantibus ventis, optatum aliquando portum tenere valeamus. Num. I.

Moysem itaque, & Aaronem, magnos Domini Sacerdotes, indéque cæteros principes viros, qui Rempub. Hebræorum summa cum II.

potestate, vsque ad Heli pontificatum administrarunt, in Christiani Orbis quasi theatrum daturus, non potui, neque debui alium adire principem, cui hoc quidquid est operis, vel laboris nostri consecrarem, præter vnum te, PATER BEATISSIME, *& secundum eum, qui eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium,* SVMME, AC MAXIME SACERDOTVM. *Cum enim ipsi Regi seculorum initium, ortúmque seculorum, vt par erat, duxerimus dedicandum: eadémque opera eius vnigenito Christo* IESV *Domino nostro; neque ius; neque fas fuit descendentem in terras, vllum alium patronum, præter eum, qui sit vtrique proximus majestate, etsi longo proximus interuallo, asciscere, atque appellare.* Hebr. 7. 24.

III. *Et illi quidem Pontifici primùm debetur ista dedicatio, qui præ omnibus Sanctus, Innocens, Impollutus, Segregatus à peccatoribus, Excelsior cœlis factus, cæteris pontificibus sanctitatem omnem, dignitatémque communicat; à cuius fontibus riuuli gratiarum prosemınantur omnes: illi Candori lucis æternæ, cum humano corpore copulato; illi Principi electorum omnium; illi quem gloriamur Dei, hominisque filium naturalem, Cœlitum decus & gaudium, Incomparabilem humani generis gloriam, Vnicum eiusdem perditi instauratorem, ac vindicem amissæ fœlicitatis. Illi cuius nobilissimum in terris genus, ab ipsis 40. vsque seculis repetitum, per annos singulos, quantum licet, digerimus; & deinceps vltra mille & quingentos annos, ad sacros vsque ipsius natales, & funus, eodem annuente euoluere, atque emetiri cogitamus. Cui nos etiam vtrúmque illud nomen vehementer adstringit, quod in baptismate primùm, cùm facti sumus Christiani, deinde quod in religiosa professione accepimus, in* IESV *Societatem ascripti. Cui denique labor omnis noster, curaque euigilant, omnis cogitatio, industriáque desudat; Illi ergo Principi principum hosce omnes apices cupimus esse consecratos.* Hebr. 7. 26.

IV. *Neque tamen propterea obliuiscimur tui,* PATER BEATISSIME, ATQVE SANCTISSIME, *cuius augustissima dignitas ac majestas, cuius præclara quaquauersum beneficentia, & rerum gestarum gloria ad hominum promouendam salutem, eiusdem* IESV *Christi Seruatoris Vicarium prædicat, & diuinum numen, atque majestatem, perquam illustri charactere, repræsentat in terris. Ab hoc vno repetitur summus iste apex dignitatis tuæ,* PAVLE OPTIME MAXIME, *& potestas illa singularis, qua vnus inter mortales omnes, Ecclesiæ Catholicæ nominaris Antistes. In quem redundant laudes omnes Pontificis illius, qui semper viuens ad interpellandum pro nobis, Vicarium potest, Successorem habere non potest.* Ibid.

Ille te Vicarium habet, & quasi collum sub tam benefico, atque illustri capite; vt per vnum te, & in communione tantum tua, vis omnis, ac vigor gratiarum, & sanctitatis in omnia sacrosancti corporis membra latè diffundatur, atque propagetur; quem cum laudamus & admiramur, eum admiramur & laudamus in primis, qui fecit tibi magna qui potens est, & sanctum nomen eius. Luc.1.49.

Et hoc mihi quidem primum nomen ac maximum est, cur hoc secundum Annalium nostrorum Ecclesiasticorum volumen, Ecclesiæ Præsuli, ac parenti addicendum, atque inscribendum putarim. Verumenim verò vrget etiam me vehementer alterum grati animi, memorisque nomen; quoniam ad eam, tametsi indignus, pertineo Societatem, in quam te non magnificum solum principem, sed beneficentissimum parentem, & fortissimum propugnatorem iam tot annis præstitisti, & exhibere porro pergis vbique gentium. Quando & eius institutum iampridem honorificè confirmasti, & in hanc diem vehementer ornare non desinis. Sed ea tibi laus communis est cum bene multis pontificibus, qui ante te in hoc primo, ac summo dignitatum omnium vertice, annos propemodum octoginta consederunt. At hæc est tua vnius gloria, & aduersum nos, quamcumque mundi plagam habitamus, gratia singularis, quod B. P. omnium nostrum IGNATIVM, *Beatorum numero ascriptum: angelis, hominibúsque plaudentibus, plurimorum prodigiorum inuitante concursu solenni ritu renunciasti. Hoc tuum vnius beneficium profecto est, cui nemo ne minima quidem societate coniungitur.* V.

Tam ingenti ergo beneficio cùm Societatem hanc, quæ auspiciis tuis toto orbe terrarum diffusa, Deo, & Ecclesiæ Catholicæ famulatur, affeceris vniuersam; ad eam quoque spem excitatur, fore proculdubio, vt cùm Dei perfecta sint opera, tu quoque, qui diuini Numinis Vicarium agis in terris, opus perficias inchoatum; & totam huius maximæ gratiæ laudem consequare. Denique præstanti actionum conspiratione, concentúque mirifico, sicut IGNATIVM *Deus, gratia in illum sua, sanctum fecit in terra: ita tu, quod proximum videtur, eundem, tua in filios eius gratiâ, Sanctorum inscriptum catalogo, cælitum cultu, ac religione præcipias honorari. Hæc vobis supplicibus postulantem, plura effari vetat illa tua in Ordinem nostrum beneuolentia, in qua dum omnes libenter acquiescimus, id solum tibi,* SANCTISSIME PATER, *reuocamus in mentem, quod disertissimus quondam oratorum ex parte dixit in causa Marcelli: Nihil habere fortunam tuam maius, quàm vt possis; neque naturam tuam melius, quàm vt velis, non de Regi-* VI.

bus ſolum, Principibus, populiſque Chriſtianis: ſed de cœlitibus etiam ipſis bene mereri.

VII. *Supereſt mihi tertium huius Scriptionis, ad ſanctiſsimos iſtos pedes, cum humili oſculo demittendæ nomen, & id nomen Annales noſtri, & huius index Dedicationis in fronte præferunt; quod me diuina prouidentia, media olim è Gallia oriundum, Auenione clariſsima ciuitate, alteráque Roma, quæ Pontificiam ſedem Dominam agnoſcit, naſci, educari, & ſpiritum religioſæ vitæ haurire voluerit: vt hoc quidquid eſt muneris, non beneuolentiæ ſit, ſed officij, debitique; non officij, ſed penè neceſsitatis, & obligationis ſempiternæ. Imò reuera neceſsitatis, & quidem eius, qua nulla potentior; & officij, quo nullum antiquius; & debiti, quo nullum ſanctius; & beneuolentiæ, qua nulla iuſtior, aut magnificentior eſſe poſsit. Nimirum quæ ſubditi eſt aduerſus legitimum principem; quæ ciuis erga Magiſtratum primarium; quæ filij erga dulciſsimum parentem; quæ religioſi in Præpoſitum religioſorum omnium; quæ denique Chriſtiani in ſupremum Reipublicæ Antiſtitem Chriſtianæ.*

Digitized by Google

OPERIS TOTIVS DIVISIO.

TOTVM OPVS IN SEX TOMOS, SIVE PARTES DISTRIBVTVM EST.

Primus Tomus ab Orbe condito ad ortum vſque Moſis, annos bis mille quadringentos & ſexaginta tres complectitur, totámque Naturæ legem, libro Geneſeos comprehenſam.

Secundus hic Tomus à natiuitate Moſis, ad pontificatum Heli, & Samuëlem Prophetam progreditur; geſta Moſis, Ioſue, Iudicúmque duodecim comprehendit; & annis ſex & ſeptuaginta, ſuprà quadringentos circunſcribitur. Ab Exodo vſque ad libros Regum.

Tertius habet regnum Iſraëlitarum ſub Saüle, Dauide, & Salomone; Heli & Samuële præmiſſis: ex libris Regum, & Paralipomenon.

Quartus à diuiſione regni Iſraëlitici ſub Roboamo, vſque ad Nabuchodonoſorem, & captiuitatem Babylonicam exeuntem protenditur, ex iiſdem libris; additis Tobia, Iuditha, & Prophetis eorum temporum.

Quintus ab imperio Cyri orditur, & Perſarum Monarchiam, magnámque partem imperij Græcorum amplectitur. Ibi Eſdras, Nehemias, Eſther, & vltimi Prophetæ.

Sextus & poſtremus à regno Antiochi Epiphanis, ad Chriſti domini mortem decurrit; eóque libri Machabæorum elucidantur, Euangelici libri in ſuos annos digeruntur.

CANDIDO LECTORI S.

Habes in hoc opere, erudite Lector, non solùm vniuersam veteris scripturæ historiam, per annos suos digestam (nam id in Euangelica quoque præstitimus) sed etiam enarratam, cum expositione quamplurimarum, grauissimarúmque difficultatum.

In eodem Fl. Iosephi infinita errata ex scriptura ipsa, et certiore historia corriguntur. Emendatoris etiam temporum vis ingens errorum, parachronismorum, et supputationum erronearum demonstratur.

Scriptores ferè omnes, qui historiam sacram, profanámue, aut ex professo tractarunt, aut obiter attigerunt, in annos suos digeruntur, traduntúrque compendio; vt propemodum quæcúmque ab iis narrata sunt, paucis comprehensa ad sua tempora reuocari poßint.

Stemmata familiarum illustrium, sacræ, prophanæque historiæ, disposita, suísque auctoribus testata proponuntur.

Pontifices Hebræi ad mille quingentos annos, ab Aarone scilicet ad Christi domini paßionem, per annos singulos annotantur.

Addidimus denique παράλληλα illustrium quarumque personarum veteris testamenti cum Christo Domino, et illustrium fœminarum cum beatiss. Virgine.

PRAEFATIO AVTHORIS IN TOMVM SECVNDVM ANNALIVM ECCLESIASTICORVM VETERIS TESTAMENTI.

CANDIDO LECTORI S.P.D.

CONVENI te pridem, mi Lector, in primo huius operis aditu, & quasi propylæo, non multis quidem de rebus, verùm, vt arbitror, necessariis: & de hoc toto genere scriptionis, quo veteris memoriæ gestæ res, sacræ præsertim, in suos digeruntur annos, egi paulò pluribus; vt ne id studium spinosum, ac delectatione vacuum; aut quasi parum vtile, & superuacaneum contemnendum putarès. Quod tamen tanti fecit ille Romanus Orator, vt dum Oratori suo perfecto magnificam, & lautam supellectilem parat, eámque ex omnibus Philosophiæ locis accersit, è cœlo etiam ipso, totáque natura mutuatur; ad historiam denique, qualem nos in hoc opere persecuti sumus, oratione conuersa, eam, quasi primarium aulæ Oratoriæ ornamentum agnoscat, ac prædicet, & sine ea Oratorem, atque adeo quemuis ciuium in pueris habendum putet. I. *Annalium studium quanti sit.*

In Orat. COGNOSCAT *etiam*, inquit, *rerum gestarum, & memoriæ veteris ordinem, maximè scilicet nostræ ciuitatis; sed & imperiosorum populorum, & regum illustrium; quem laborem nobis Attici nostri leuauit labor; qui conseruatis, notatísque temporibus, nihil cum illustre prætermitteret, annorum septingentorum memoriam vno libro colligauit. Nescire autem quid antea, quàm natus sis acciderit, id est semper esse puerum. Quid enim est ætas hominis, nisi cùm ea memoria rerum veterum, cum superiorum ætate contexitur? Commemoratio autem antiquitatis, exemplorúmque prolatio, summa cum delectatione, & auctoritatem orationi affert, & fidem.* Hæc princeps ille dicendi, scribendíque artifex Tullius. II. *Ex M. Tullio.*

cent, & omnibus hominibus aduersantur; prohibentes nos gentibus loqui, vt saluæ fiant, vt impleant peccata sua semper. Peruenit enim ira Dei super illos, vsque in finem. Hominem in illorum castris militantem, qui, vt author est Hieronymus, *Prouocati à Domino ad pœnitentiam, & postea ab Apostolis ipsis, vsque hodie perseuerant in blasphemiis, & ter per singulos dies, in omnibus synagogis, sub nomine Nazaræorum anathematizant vocabulum Christianum.* (in c.5. Esa. v.19.) Hominem denique, qui vt Romanæ potentiæ idolorum cultrici blandiatur, sacrarum legum, atque historiarum maiestatem licentius vbique tractat, quàm religiosa Iudæi sacerdotis modestia patiatur.

X. *Flauij de Christo testimonium.*

AT enimuero fuerint Iudæi illi quales descripsimus, quod negari non potest; multùm tamen ab his alienum fuisse Flauium, multùm sententiis repugnasse necesse est, qui tam illustre reddidit de Christo Domino testimonium. *Eodem tempore*, inquit, *fuit Iesus vir sapiens, si tamen virum eum fas est dicere.* (l.18.c.4.) Et non potiùs eximium Prophetam; nihil enim is in Christo Domino suprà hominem agnouit, sicut nec Iudæi hodie alium Christum, quàm potentem aliquem principem stulti præstolantur; sed pergit. *Erat enim mirabilium operum patrator, & doctor eorum, qui libenter vera suscipiunt: plurimósque tam de Iudæis, quàm de Gentibus sectatores habuit. Christus hic erat; quem accusatum à nostræ Gentis principibus Pilatus cùm addixisset cruci, nihilominus non destiterunt eum diligere, qui ab initio cœperant. Apparuit enim eis tertia die viuus, ita vt diuinitus de eo vates hoc, & alia multa miranda prædixerunt, & vsque in hodiernum diem Christianorum genus, ab hoc denominatum, non deficit.* Sic ipse, quæ Hieronymus in Scriptoribus Ecclesiasticis, agnoscit esse Iosephi: cui ego sanè libenter assentior; etsi aliquos aliter sensisse non nesciam.

XI. *In eius condemnationem cedit.*

ILLVD potiùs excutiendum duxerim, rectène illi occini possit, quod improbo illi seruo parabolico, *Ex ore tuo te iudico serue nequam.* (Luc.19.22.) IESVM agnouisti virum sapientem, atque adeo Christum fuisse confessus es? cur ergo sapientissimam, ac diuinam eius doctrinam amplexus non es? cur ei Iudaicas antetulisti fabulas? cùm præsertim mirabilem illam sapientiam prodigiosis operibus firmatam fatereris? cur diuinorum fulgore prodigiorum, quæ in oculos tuos, ab ipsa infantia identidem emicabant, dum diuinis de rebus Apostoli verba facerent, illuminari te passus non es? (natus an. 1. Caij Imper. 4 à Christi obitu.) Doctor erat eorum, qui libenter vera suscipiunt; oportuit sanè te in illis esse, & non dedita opera *diligere vanitatem, & quærere mendacium.* (Iob.21.14.) Te quoque debuit habere sectatorem, nisi in iis esse maluisses, qui dixerunt Deo, *recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. Christus hic erat*, inquis, quare non credidisti ei? cur pseudochristum expectare maluisti, quàm tenere verum; & tenebras luci sciens prudénsque prætulisti? si præire pigebat, habuisti quos sequerere, qui ei ab initio constanter adhæserant. An mortuum, & cruci suffixum causari potes? at tute fateris à mortuis tertia die suscitatum. Num hæc à discipulis eius ficta causabere? non potes; his, aliisque eius operibus præclarè concinere, ac congruere oracula Prophetarum tute ipse pro-

Digitized by Google

fiteris, ad quæ si attendisses, non alias tibi causas ruinæ populi tui anquireres,

----- Christus te hoc vulnere Christus
Immolat, & pœnas inimico ex sanguine sumit.

Non deficit nihilominus, neque deficiet Christianorum genus, qui obstinationem tuam, tuo ipsius ore conuincant; qui mendacia Iudæorum fraudésque redarguant; qui deprauatas in scriptis tuis sacras literas, posteritati testentur. Sed hæc ego iam fortasse vehementius; retinebo ergo tantisper impetum, & stylum effluentem cohibebo, dum te, mi Lector, de altero Iosepho conuenio, atque apud te vel expostulo, vel excuso.

QVANQVAM quid opus est excusare, quando eum omnes, qui catholico nomine censentur, non solùm fidei catholicæ desertorem agnoscunt, etsi non leue est id malum; fuerat enim à patre Iulio, qui nonnunquam Burdonis, nonnunquam Scaligeri cognomine gaudebat, (vt testatur Gregorius Gyraldus libro de poëtis latinis,) catholicæ fidei elementis imbutus; sed patre mortuo in Germaniam profectus, & à patria, & à paterna religione leuissimus transfuga discessit. Non solùm, inquam, desertorem agnoscunt; sed intolerabili etiam superbia tumentem omnia eius scripta proloquuntur. Nemo fermè Scriptorum est, quem suis ille luminibus obstruere suspicaretur, in quem dentes non infixerit, maledicæue linguæ gladium non strinxerit. Solenne illi est mortales omnes præ se contemnere, fœdissimis pulsare conuitiis, & quasi è sublimi theatro despuere prætereuntes; nisi si quis ad eius altaria suffitum putidæ adulationis obtulerit, & illa quasi ex tripode vates cecinerit, XII. *Alterius Iosephi superbia, & maledicendi pruritus.*

Diuûm genus. Stirps inuicta Deûm----
----- Diuis si fas componere Diuos.

Nempe Heroas, atque Imperatores Diuos dicunt, & scilicet illorum
4.Reg.5.17. nepotes. Quod sanè viderit bonus Scioppius, qui non infelici conatu, onus duorum Burdonum de terra sustulit. Sed qualia illa obsecro,

Proles vera Deûm! quidquid mortale tenemus
Eripuit natura tibi,------

Et,

Hæremus taciti: virtutis maxima nostra
Laus angusta tibi: stupor est quo magna coluntur
Numina.------

Quæ ille patitur non inuitus. Patitur? imò dodrantalibus literis edit in lucem.

HVNC ergo hominem, qui se hominem non nouit, qui in cæteros homines, scriptores antiquos, medios, recentiores fellea vbique tela iaculetur; ne fortè viles animæ, plebeij homunculi, quasi pecora quædam, istum montem maledictis fumigantem audeant contingere. Hunc hominem, qui se humana infirmitate superiorem suspicatur: XIII. *Aduersus Scriptores omnes.*

Nam quidquid mortale tenemus,
Eripuit natura ipsi.-----

Hunc, inquam, hominem ſi quis etiam hominem eſſe prodat; & multis nobiſcum erroribus obnoxium domeſtico præconio doceat, plurimorúmque, ac penè puerilium erratorum reum agat, ecquis tandem huiuſmodi veritatis vindicem, trahendum putet in centumuirale iudicium? Præſertim cùm is erratorum catalogos in D. Hieronymum, in Euſebium Cæſarienſem, Clementem Alexandrinum, S. Athanaſium, Epiphanium, Iuſtinũ Martyrem, alióſque viros vel doctrina, vel ſanctitate clariſſimos ſtudioſè pertexat; vt autem omittam Appiani, Dionis Caſſij, Suetonij, vt Velleij Paterculi, Eutropij, Pauli Oroſij hallucinationes, ἀσυμφωνίας, ſomnia, ineptáſque ſententias; vt Georgij Syncelli, cuius deliria, & aſininas aſſertiones, vt Chriſtophori Clauij, cuius ſtuporem, & ſtercoreas apologias, pro ingenita Caluiniano gregi modeſtia leniter arguit, quis eum ferat, qui Genebrardum virum religioſum, l.5. can. p.219 vide an. mun. 2544 Num. 582. & 583. & nobiliſſimæ Eccleſiæ antiſtitem, virum multiplici eruditione, & linguarum peritia clarum, vocare non dubitarit *pecus maledicentiſſimum, beſtiam inſolentiſſimam?*

XIV.
Potiùs quã emendatio.

Qvid ergo? errata Scriptorum corrigi nolumus? imò volumus; corrigimus & ipſi nonnumquam; ſed non placet clariſſimos, ſanctiſſimóſque viros, nudos, & manibus poſt terga reuinctis, cum erratorum, quaſi criminum indice, in triumphum duci; non placent ſcurrarum, & mulierculatum conuitia, & contumeliæ. Sed nimirum non omnium mens eſt, non pudor, parentum obtegere nuditatem, ſunt qui oſtentare malint, ac deridere; *Semen Chanaan, & non Iuda.* Sunt & qui in aliis errata falſa fabricentur, quæ vera calumnia, atque improbitate derideant.

XV.
Iuſtam, ac neceſſariam vtriuſque reprehenſionem.

Itaqve ſi ſtyli ſeuerioris acerbitate, aut Iudæum illum, aut hunc Catholicæ religionis deſertorem vehementius peterem, nullus opinor Catholicus, ac ne ſectarius quidem meritò accuſare poſſet; redderem ſuam hypobolimæo ἀμοιβὴν; & in alterum pro diuinis oraculis, quæ ille ſexcentis locis malè tractat, iuſtiſſimam indignationem effunderem; etſi mihi tum verendum foret, ne, contra Sapientis monitionem illam peccarem. *Ne reſpondeas ſtulto, iuxta ſtultitiam ſuam, ne efficiaris ei ſimilis*: Prov. 26.4 nec ſperari iam poſſit vt monendo, aut reſpondendo id conſequamur, vt ne vltra ille ſapiens ſibi eſſe videatur. Nunc autem cùm errata duntaxat nonnulla de multis in clariorem lucem prodam, quibus noxia hominis auctoritas, in rem Chriſtianam fructuoſè deteratur; nulla verborum atrocitate, nulla contumelia, nullo conuicio, quid tandem admitto criminis? aut cur à me quiſquam hoc nomine pœnas iuſtæ reprehenſionis expoſcat?

XVI.
Ioſephus in ſacris literis non ſyncerus.

Præsertim cùm ego non tam Iudæum iſtum accuſem, quàm ſacroſancta ſcripta propugnem; in quæ ille non ſedulum aliquem Ariſtarchum, ſed iniuſtum, ac fraudulentum ſæpenumerò præuaricatorem agit. Ergo quæ malè addit, quæ peius mutat, quæ peſſimè detrahit è ſacro textu; quæ ambitioſè amplificat, imminuit, diſſimulat, illa ego, vt prima in parte huius operis cœpi, noto, arguo, repræſento; ídque eò ſtudioſius, quo ille animoſius, ingenti, latiſſiméque patenti vanitate di-

In Præfat. totius operis, & l.10. c.11 & l.10. c vlt. & l.4. c.8. pag. 110. Græc. Lat. fin.

cere ausus est, palámque non vno in loco profiteri, se tantùm Hebraicorum voluminum in Græcam linguam interpretem, & eorum, quæ illic continentur, bonæ fidei relatorem, non addentem quidquam de suo, nec auferentem etiam: ἐκ τῶν Ἑβραϊκῶν μεθηρμηνευμένην γραμμάτων, οὐδὲν προσθεὶς, οὐδ᾽ αὖ παραλιπών.

XVII. *Nec Scriptor bonæ fidei.*

2. de Orat. 265.

Bona vtique fide retulit, si qua bona est Græca fides, vel punica, aut si mauis etiam, Syra. Non enim parum huic causæ congruit, quod scitè olim dicebat M. Cicero senex; *Suos homines similes esse Syrorum venalium, vt quisque optimè Græcè sciret, ita esse nequissimum.* Sed mitto ego in re seria iocos; tu vide qua fide profiteatur se nudum fore interpretem, nihil additurum, nihil etiam detracturum; & qua religione promissa præstet. Quid ergo isto tam longo, ac multiplici scribendarum antiquitatum labore opus fuit, cùm Septuaginta interpretum, virorum eruditione, & Prophetiæ dono præstantium versio, Romanis iampridem auribus, Græcísque vbique gentium resonaret; quæ plura Hebraicorum voluminum mysteria diligentius, fidelius, sanctius, eruditius repræsentaret? Nimirum interpretem polliceri non oportuit, sed exhibere enarratorem diligentem, industrium; syncerum autem in primis, ac fidelem, non multa passim pro arbitratu peruertere, multa resecare metu, multa ambitiosè amplificare, multa callidè dissimulare, ne Romanos principes, quibus vnis placere studebat, aliqua ratione offenderet.

XVIII. *Cur in his multa peccarit. Prima causa adulatio, etiam contra pietatem.*

De Prou. conf.

Exod.22.8.

Hanc nimirum vnam de præcipuis Iosephus habuit causam, vt sacram contaminaret historiam; quod vereretur ne si fidelem ageret historicum, *non esset amicus Cæsaris.* Iudæi enim ac Syri, vt aiebat olim Romanus Orator, *nationes natæ seruituti, eius diuturnitate ad omnem assentationem eruditi sunt.* Id vel vnus ille probabit locus, quod cùm videret Romanos Imperatores falsorum Deorum cultui mancipatos, non dubitauit asserere diuinitus in lege Mosaica prohibitum esse, ne de istiusmodi diis detraheretur: eúmque locum non de iudicibus, aut principibus populi, vt se ibidem Scriptura explicat; sed de illis ipsis dæmonum simulachris interpretari. *Nemo,* inquit, *maledicat diis, quos aliæ ciuitates arbitrantur deos.* Βλασφημείτω μηδεὶς θεοὺς, οὓς πόλεις ἄλλαι νομίζουσι. quod ille non vno loco asseruit. Quid illa? *Nemo peregrina sacra deprædetur, neque donaria capiat alicui Deo consecrata.* Μὴ συλᾶν ἱερὰ ξενικὰ, μηδ᾽ αὖ ἐπωνομασμένον ᾖ τινι τῷ θεῷ κειμήλιον λαμβάνειν. *Dij vestram fidem*, inquit ille. Hæccine ergo mandauit Moses? aut Deus ipse, cuius hic agebat interpretem? Cuius ergo sunt ista? *Caue ne vnquam cum habitatoribus terræ illius iungas amicitias, quæ sint tibi in ruinam; sed aras eorum destrue, confringe statuas, lucósque succide.* Et rursus, *Hæc facietis eis, Aras eorum subuertite, & constringite statuas, lucósque succidite, & sculptilia comburite.* Quæ cùm negligentius executi essent, Angelum Domini obiurgatorem habuerunt.

l.4. Ant. c. vlt. p.121. l.2. contra Appion. p.1077. Græc. Lat.

Exod.34.12. Deut.7. Iud.2.

XIX. *Reprehenditur.*

Quid fecit Deus ipse diis Ægyptiis? quid Dagoni Palæstino? vtique populo suo præluxit exemplo. Iacob tam Labani, quàm Sichimorum deos liquefactos, subter terebinthum infudit. Moses Ægyptium Apim comminuit, redegit in puluerem, & epotum in secessum eiecit, vt ait S. Hieron. Eiusdem imperio Iosue & Phinees Madianitas popu-

lati auream supellectilem plurimam, & maximè ex idolorum donariis, ad Moysem reuexerunt, Deóque vero religiosè consecrarunt. Iosue quidquid auri, argenti, vasorum æneorum, atque adeo ferri, apud Hierichuntinos fuit, Domino addixit, ac tradidit. Gedeon aram Baalis euertit, lucúmque succidit. Israëlitæ Deos Syriæ, & Sidonis, & Palæstinos, ad Ind. 6.
Deum conuersi de finibus suis proiecerunt. Dauid sculptilia Philisthæorum abstulit, quæ illi in fuga reliquerant: & Melchonem Ammonitarum Deum inuasit, & coronam auream pondo talenti vnius, ex eius capite detractam, in proprium diadema conuertit. Infinitus sim, si singula persequar, quibus ferreum os idolis patrocinantium verberetur. 2. Reg. 5. 21. 1. Paral. 20. 2.

XX. *Nec potest excusari.* At malitiosè agimus, qui Iosephum in deteriorem fortasse sensum trahamus; vetat enim populis simulachrorum cultoribus bellum hoc nomine inferri, eorúmue fana, licet impietatis officinas, expilari. Credo, bellum iniustum nemo probauerit, nec in eo fas est, ne vilissimo quidem mancipio, auferre teruncium; nedum aurea templorum donaria. Fucum ergo facit hominibus, cùm peregrinorum sacrorum patronum agit, quæ tum non religio, sed communis cum hominibus iustitia tutatur. In bello autem iusto, si fanis hisce profanis ius asyli tribui vult, tam aduersus diuinam legem, quàm exempla sanctissimorum virorum, Flauiam legem sancit, non Mosaicam.

XXI. *Altera causa, studium probabilitatis.* Ex hoc placendi studio hominibus, qui omnia propria ratione metiantur, vixque infinitæ Dei potentiæ tribuant, quod satis capere ipsi non possunt, altera multorum erratorum causa profluxit, vt curam probabilitatis maiorem habuerit, quàm veritatis. Non ignoramus quidem Iosephum pluribus locis affirmare, nihil se ad gratiam, nihil nisi pro veritate scripsisse. Verùm id Leoni Castrio, viro non pietate minus, quàm eruditione præstanti minimè persuasit, cuius pluscula verba non pigebit hoc loco describere, ex disputatione de translatione sacræ script. l. 16. ant. c. 11. l. 20. c. 5. lib. vlt. de bell. extremo.
Iosephus, inquit, *Iudæus historiam texebat Græca lingua, quam principibus Romanis, & doctis viris probare conabatur; neque tam studebat vera scribere, quàm credibilia. Hæc causa fuit cur præterierit dicendo magna rerum miracula, quòd apud nationes infideles fidem non erant habitura, & frequenter, omissa vera historia, narrarit fabulas, quas putarit nationibus infidelibus magis probabiles futuras.* Idque in explicanda transmissione Iordanis vel digito tangi potest, vt suo loco demonstrabimus. c. 36. in. Ios. 1. 11. 52. & seqq.

XXII. *Firmatur exemplis.* Et ne exemplis carere Leonem putes, *Nam multa*, inquit, *de Mose fabulatur: neque causam fugæ Mosis scribit fuisse virum Aegyptium occisum, & arena obrutum, sed fabulas nescio quas, quas ille narrat. Et vt omittam miracula columnæ ignis, & cætera quæ ille subticet, decantatissimum illud miraculum maris rubri, quod diuisum pedibus traiecit Israël, ita extenuat, vt liberum relinquat opinaturis, Deine voluntate, an casu acciderit, vt maris æstu Aegyptij obruti, & Israëlitæ seruati sint.* Hæc ille pluribus deinceps persequitur, & cum eo Alphonsus Salmero; & nos ipsi suis quæque locis non indiligenter examinamus. Hic tantùm addo, Iosephum hoc ista licentius aggressum videri, quo minus sperabat fore, qui veritatem Hebraicæ historiæ ab ipsis fontibus l. 2. ant. c. 5. & seqq. l. 2. c. 7. extremo. t. 1 proleg. 6. in 5 argu.

haurire possent, aut cuperent, quæ ille videlicet bona fide inde petita, in Græcam linguam transtulisset.

XXIII. *Tertia ambitio.*

ALTERVM quoque erratorum fontem dixerim ambitionem, studiúmque immodicum gloriæ gentis suæ, quo elatus multa dissimulat, multáque prætermittit, quæ illi, aut probro esse poterant, aut pudori. Quære de vituli aurei adoratione quid dixerit; omnia tacita, dissimulata, perturbata reperies. Quid de Michæ, & Danitarum idolis: quid de gemino in vellere Gedeonis miraculo, & de viginti duorum millium exauthoratorum ignauia, de lepra Mariæ, de eiusdem in fratrem obtrectatione. Quid de nequitia filiorum Iuda, Her & Onam: quid de Thamaris incesto furto, & Iudæ libidine prodiderit; omnia probri metu missa fecit. Vide quo ille modo cladem Sichimorum exponat, aliáque multa, quæ huc ex primo tomo transferre non est necesse; quod hic alter, aliíque sequentes magnam huiusmodi erratorum syluam sint suppeditaturi. Huc tamen refero totam Iobi historiam ab eo prætermissam; quod silentium meritò quis æmulationi Hebræorum aduersus Idumæos, & animo in eosdem nunquam satis æquo, tribuerit. Quod vitium quis ignorat eodem ex fonte proficisci?

vide Abul. in cap 11. num. in fin.

Vnde æmulatio.

XXIV. *4. Ignoratio Hebraicæ linguæ.*

VERECVNDIVS postremam quandam subtexo causam, propter magnam eius admirabilitatem; sed quoniam in primo tomo iacta est alea, nec ab eo tempore vlla mutandæ sententiæ causa suborta est, audeamus dicere desiderari à plerísque eruditis viris, & bene linguarum peritis, in Iosepho maiorem Hebraicæ linguæ cognitionem. Non abutar patientia tua, lector æquissime, repetendis iis, quæ pluribus in primo volumine locis notauimus: hic vnum atque alterum testem duntaxat, breuitatis causa proferemus, quo & Catholicis, & Nouatoribus satisfaciamus. Andreas Masius vir politioris literaturæ, Hebraicæque linguæ omnium consensu peritissimus, cùm suam de notatione vocabuli Hierusalem sententiam protulisset, *Nugæ enim sunt*, inquit, *quas fabulatur Iosephus, cùm alibi à Melchisedecho positum esse hoc nomen dicit, qui ad vetus Salem addiderit, τὸ ἱερὸν, propter exædificatum illic à se fanum. Quasi verò Melchisedech Græcè locutus sit. Alibi verò à Dauide, propter murum quo vrbem cinxerat, ieron enim Hebræos vocare mœnia. Sunt enim ista tam insulsa, vt à Iosephi obtrectatoribus, & aduersariis inspersa in eius libros potiùs, quàm à tam erudito viro scripta existimarem; nisi eum in Hebraicorum nominum enodationibus, etiam alibi vsque adeo hallucinantem animaduertissem, vt iure ignarus suæ linguæ, & in sola Græca educatus, eruditúsque videri possit.* Et alibi rursus, *Nescio quid Iosepho in mentem venerit, vt Galgal libertatem significare diceret. Sed sunt eiusmodi apud eum virum sexcenta; ex quibus intelligas quanta fuerit illo seculo Hebraicæ linguæ inscitia, atque ignorantia.* Denique, *Sed Iosephus magis in armis, quàm sacris literis versatus esse videtur, tametsi de vtraque disciplina se ipse æquè iactet. Ego, inquit, tribulium meorum confessione disciplinas patrias egregiè calleo, Græcanicæ quoque literaturæ non sine profectu dedi operam.* Sic ipse.

vide indicem l. 10 in Fla. Ioseph num. 7. & 13. videbit, ירא & antiquo Salem. καὶ τὸ ἱερὸν δειμάμενος, Ἱεροσόλυμα τὴν πόλιν προσηγόρευσεν. l. 7. de bello. c. 18.

Ex Masio.

l. 5. ant. c. 1.

in c. 19. Iosue l. 10. ant. c. 9.

XXV. *Et Caluino.*

VERVM egregiam illum scientiam minimè Caluino probauit, qui circa eandem vocem Galgal, *Quod Iosephus*, inquit, *libertatem interpretatur; vanum & ridiculum est; vnde apparet non minus linguæ Hebraicæ fuisse ignarum,*

Digitized by Google

quàm scientiæ legalis. Sic iste; cuius iudicium, præter ea, quæ Mosis anno vltimo contra ipsum disputauimus, multis confirmat Capellus in sua Chronologia. Certè quod suprà in ortu Beniamini diximus, circa geminum huius Patriarchæ nomen, vbi pueriliter deceptus, vocem Beniamin interpretatur filium doloris, quodque infrà de vocabuli Mosis, & Samsonis interpretatione dicemus, aliáque multa, quæ deinceps occurrent, magnum sanè momentum afferunt ad prudenter existimandum Iosephum Hebraicos fontes, aut obiter legisse duntaxat, aut ægrè intellexisse. Sed quoniam probatio plenior assertionis huius spinosior foret, ac longior, sitque totius operis potiùs, quàm huius vnius loci, ne longitudine patientia lectoris abutamur, eam ad opportuniora loca reseruemus.

Confirmatur.

à Num 221. ad 284. an. m. 1719 an. m. 2306 Num. 6.

XXVI. *Plurima nō ex Hebræis, sed ex Græcis haurit.*

EA tamen assertio planissimè confirmatur ex eo, quod Iosephus nihil ferme ex Hebræis habet codicibus, quod illi proprium habeant, ac suum; sed omnia propemodum ex Septuaginta virorum interpretatione mutuatur; & penè vbique cum illis quoquo modo congruere animaduertitur, siue illi cum Hebræis codicibus sentiant, siue dissentiant ab ipsis. Cum illis annos numerat Patriarcharum, & locum habitationi Caini definit: cum illis, vt quidam perperam putarunt, Angelos Dei Gigantum progenitores arbitratur, cum illis in die inchoati diluuij conuenit; cum illis non terram Gessen, sed oppidum heroum celebrat; cum illis denique, ne plura vel iterem, vel anteuertam, quinque annorum millium historiam, sacris Hebræorum literis comprehensam putat: mille ferme & ducentis annis fallax. Nihil enim habetur Hebraicè vltra Malachiæ vaticinium; neque Græcè ab obitu Machabæorum. Quorum ætas in Hebræa Chronologia citra quater millesimum annum reperitur. Ille vaticinatur sub annum mundi 3600. sub Artaxerxe Longimano. Isti, rege Antiocho Epiphane, pro auita religione decertarunt; cuius regnum in annum 3880. cadit.

Præf. l. 1. ant.

XXVII. *Iosephi Chronologia.*

VERVM quod ad Iosephi Chronologiam attinet, quantum illi tribuendum sit, multis iam locis apertè docuimus, porróque docebimus. Hic illud refero Christophorum Lauretium, virum doctrinæ temporum bene peritū, octo Chronologicas Iosephi contradictiones, vnum eundémque in locum conieciſſe, quibus illum in Chronologia infantissimum, atque inconstantissimum esse concludit; certè perquam fallacem multis in locis demonstrauimus. Vt iure mirere Scaligerum, pro Iosepho contra Illustrissimum Baronium ita scribentem, *Qui fieri potuit vt Scriptor, cuius diligentia & fides in notatione temporum spectatissima, in iis peccauerit, quæ sine illo Eusebius, & alij ignorassent*. Et mox, *Sed de Iosepho nos hoc audacter dicimus* (sanè quidem, sed an etiam verè?) *non solùm in rebus Iudaicis, sed etiam in externis tutius illi credi, quàm omnibus Græcis & Latinis*. Quàm verè, inquam, viderit vel Symmystes eius Beroaldus, qui Æthiopicam Mosis expeditionem *cæteris Iosephi commentis & fabulis*, sic enim loquitur; *infinitis aggregat*. Eundémque ob similem fictionem alibi, *non solum in sua Repub. peregrinum, sed egregiè impudentem, & mendacem*, demonstrare contendit.

l. 7. doct. temp. c. 14.

in proleg. de emend. temp. edit. 2.

l. 4. Chron. c. 6.

l. 3. c. 8. vbi de templo Herodis.

XXVIII. *Grauium virorum de Ioſepho iudicium Card. Tol.*

SED mitto ſectarios: audiamus doctorum omnium iudicio, ſcriptorem grauiſſimum Franciſcum Toletum, purpuratorum patrum non ita pridem decus & ornamentum. Is in cap. 5. Ioannis contra Anabaptiſtas diſputans. *Ridiculum,* inquit, *eſt, Ioſephum præponere Ioanni Euangeliſtæ, quaſi ſi Ioſephus ſcripſiſſet & non Ioannes verum eſſet, quia verò Ioannes, & non Ioſephus ſcripſit, propterea falſum. Quamuis autem Ioſephus ſuorum amator fuerit, inimicus tamen nominis Chriſtiani erat, & ea quæ in fauorem Chriſtianorum cedebant, libens diſſimulabat, tale hoc eſt* (miraculum ſcilicet ad piſcinam probaticam editum.) *Si piſcinæ illud miraculum narraſſet, veritas miraculi Chriſti videbatur ei confirmari. Maluit autem Iudæus infidelis & perfidus aliquid populo honorificum, cum detrimento Chriſtiani nominis occultare, quàm dum aliqua ex parte ſuum magnificat populum, Chriſti veritatem probare. Nec hoc eſt ſolùm. Multa enim memoratu digna tacuit eadem de cauſa. Nec enim Herodis iſtius facti meminit, quando tot infantes occidit, nec aduentus Magorum, nec complurium aliorum, quæ apud eius gentem diuinè Chriſtus geſſit.* Hæc Toletus ad verbum.

XXIX. *Cardin. Baronij. Cani. Poſſeuini. Abulenſis. Salmeronis. Leonis Caſt. Pererij. Tornielli. Caietani. Pinedæ. Egeſippi.*

t. 1. in Appa. & alibi. l. 11. de locis c. vltim. prol. 5. demonſtr 6. c. 37. de tranſlat. in c. 11. 3. Reg fin. in præfat. in c. 1. Iob. nu. 11.

QVID hic Cæſarem proferam Cardinalem Baronium? Notum eſt omnibus quid de Ioſepho ſenſerit, ſcripſerítque Baronius. Notum pleríſque quid Melchior Canus: qui ita hominem laudat, vt craſſos eius errores non diffiteatur. Quid Antonius Poſſeuinus. Quid Abulenſis multis in locis, quos enumerare longum eſſet. Quid Alphonſus Salmeron in prolegomenis ſuis. Quid Leo Caſtrius, quem antè laudauimus? Quid Pererius, & Torniellus. Quid Caietanus, & Pineda, quorum concors eſt inter ſe, & conſpirans cum veritate ſententia; multa Ioſephum mutare, multa prætermittere, deprauare, miſcere fabulis, vt hiſtoriam texat Græcis, Latiniſque auribus, à veri Dei cognitione tum abhorrentibus probabilem, ac probatam. Sed multò etiam antiquiorem aduerſum Ioſephum referre poſſumus accuſationem, quam Egeſippus, quem habemus in manibus, ſcripto reliquerit. *to. 7. bibl patrum in prol. lib. 1.* *Reliquorum,* inquit, *vſque ad incendium templi, & manubias Titi Cæſaris relator egregius hiſtorico ſtylo Ioſephus extitit; vtinam tam religioni & veritati attentus, quàm rerum indagini, & ſermonum ſobrietati. Conſortem enim ſe perfidiæ Iudæorum in ipſo etiam ſermone exhibuit, quem de eorum ſupplicio manifeſtauit; & quorum arma deſeruit, eorum tamen ſacrilegia non dereliquit. Deplorauit flebiliter ærumnam, ſed ipſius cauſam ærumnæ non agnouit.*

XXX. *Præter Maſium. Laurentium. Caluinum. Beroaldũ. Capellum, aliόſque.*

DENIQVE nemo propè nunc legitur ſcriptor accuratus, qui Ioſephum non arguat, & multiplices ipſius lapſus notet; hic in narrando fidem, ille in ſcribendo diligentiam deſiderat; hic Chronologiam mendoſiſſimam clamat: ille natiuæ linguæ ignorantiam exprobrat: hic timidam diſſimulationem reprehendit, iſte ambitioſam vanitatem, denique alius alia, nemo omnia: quamquam quis poſſit omnia? quis tam Argus qui omnia circunſpiciat? *l. 1. de Salom.* Et optat quidem Pineda noſter exiſtere aliquem, qui errores illius & lapſus notet, & ſine vllo periculo illum legendum proponat. Ego quidem ſanè non mihi id aſſumo, neque vendico, vt lapſus omnes notem, & ex veteri Ioſepho nouum cudam; præſertim cùm non pauca eius ſcripta ſuperent argumentum noſtrum, ac

Digitized by Google

periodum quam nobis circumscripsimus, & in iis ille ex Scriptura argui non possit.

XXXI. *Quid circa Iosephum conetur author.* ILLVD tamen certè conatus sum hactenus non negligenter, vt tute iudex esse potes, amice Lector, conabórque deinceps ad finem vsque operis huius, vt singulis quibúsque locis; & sacræ historiæ partibus sententiam Iudæi nostri cum Scriptura componam; illam ad hanc expendam, excutiam, examinem: quid malè additum; quid peius detractum, quid vitiatum, quid non intellectum, pro captu meo patefaciam. Quid contra veritatem affirmatum, quid malitiose dissimulatum, quid ambitiosius amplificatum prodam, ac declarem: vt ille deinceps, quantum quidem præstare potuero, incautos, ac Iosephum ignorantes circumuenire non possit. Et quidem vbique, vt spero sine felle, etsi fortasse non sine stomacho nonnunquam: certè sine vlla contumelia, aut atrocitate verborum.

XXXII. *Qui & monere primum cupit.* QVOD si quando vel in sacra historia digerenda, explicandáque: vel in prophana atque exoterica, contrahenda, diiudicandáque, per imprudentiam, vel ignorantiam deliquero, si in alienis lapsibus proferendis prodidero meos, quod vereor ne nimium sæpe contingat, homo enim sum,

----- nec adhuc quidquid mortale tenebam,
Eripuit natura mihi, -----

id ego sanè perlibenter, priuatis à te literis addiscam, mi Lector, vt dum viuo corrigam, si res ferat: Monitori nihilominus meo gratias habebo, atque agam. Denique quidquid in Iosepho, alióue emendando peccaro, malo in me scientiam aliquando, quàm zelum defendendæ Scripturæ sacræ, veritatísque desiderari. Bene vale, Parisiis in Collegio Claromontano Societatis IESV XVIII. Cal. Sept. Anno Domini M. DC. XIX.

ANNALIVM

Digitized by Google

ANNALIVM ECCLESIASTICORVM VETERIS TESTAMENTI TOMVS SECVNDVS.

ANNVS MVNDI 2464. DILVVII 808. QVARTÆ ÆTATIS 1. AMRAMI 79. PROMISS. 351. MORÆ IN ÆGYPTO 136. IOBI 137. AARONIS 4. MOSIS 1. SERVITVTIS 14. SPHÆRI 19. IMPERII ASSYRIORVM 533. AMENOPHIS 27.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1589.

ILLVSTREM, atque in primis memorabilem hunc annum facit, magni Iudæorum legiſlatoris ortus, vniuerſæ genti votis omnibus expetendus: quando in eius vita & virtute totius populi ſalus, ac libertas ex diuina prouidentia vertebatur. Natus eſt hoc anno Moſes ad opera mirabilia, totóque orbe celeberrima mirabiliter deſtinatus, conſeruatus, atque educatus. vt primus hic annus ipſius, & plerique conſequentes cumulatè docebunt; nihil vt neceſſe ſit hoc loco in ea re diutius immorari. Rationem potius temporis in hoc aditu breuiter exquiramus, & de præmiſſo à nobis indice chronico Lectori de more ſatisfaciamus. Num. I. *Ortus Moſis.*

DE annis Mundi & Diluuij conſentiunt pene omnes, qui hoc argumentum accuratius pertractarunt; & nominatim Torniellus; & quotquot Abrahamum natum volunt centeſimo & 30. anno Tharæ patris ſui; & cum D. Luca, & Septuaginta ſenioribus poſteriorem Cainam admittunt. de quibus ſuis iam locis diſputatum eſt ſatis. Quod ſi iis Chronologiis, quæ alterutrum, aut vtrumque omiſerunt, alterius aut vtriuſque præteritos annos adieceris, reperies eos in eandem nobiſcum conſpirare ſententiam, niſi quod in ſumma tota aliqui includunt ipſum annum primum Moſis, alij autem excludunt, quod nihil aut conſenſui officit, aut veritati [1]. Quartam autem ætatem à Moſis natiuitate, ſicut tertiam ab ortu Abrahæ inchoamus, iuxta ea quæ proximo anno diſſeruimus. Et ſicut illius ætatis tertiæ, quaſi exordium quoddam, & apparatus fuit id tempus, quod diuinam Abrahæ vocationem anteceſſit, ita & quartæ huius, quod tempus hinc ad legationem Moſis in monte Sina interiectum eſt, proluſio quædam erit, quæ inconcinnè ſepararetur à legitimo cantu. II. *Ratio temporis Mundi, Diluuij, & 4. ætatis.*

to. 1. an m. 2019 nu 3. & ſeqq. an. m 1694 n. 1. & ſeqq.

1. 𝔛.

num. 16.

AMRAMI porrò nonum ſupra ſeptuageſimũ numeramus annum, ſecuti Demetrium apud Euſebium, vbi dicitur natus annis quatuordecim ante mortẽ patriarchæ Ioſephi, à qua hic annus eſt 65. & non ferè cẽteſimus & ſeptuageſimus, vt ait III. *Amrami, Promiſſionis, & moræ in Ægypto.*

l. 9. de præpar. c. vlt.

Iosephus lib. 1. contra Apionem, quibus adde quatuordecim, tum is quem diximus Amrami annus existet. Etsi Chronic. Alexand. & Nicephor. Const. in Græco exéplari hunc annum numerent Amrami 76. Et Eusebius Septuagesimum, siue, vt est Chronico eius Græco, 72. Ideóque corrigendus est Marianus Scotus, qui cum Eusebij Chronicon prorsus sequatur, habet tamen annum sexagesimum. In anno porrò promissionis, & vtriúsq; Regis, bellè nobis cũ Eusebio conuenit, & Mariano Scoto, Freculpho, aliisque recentioribus. Quod certa ratio etiam exigit. Nam cũ à promissione ad Exodum reperiri oporteat 430. annos, certè eam summam 350. qui præcesserunt, & 80. qui nunc inchoantur exactè conficiunt. Eodem modo mora in Ægypto ex communi sententia, fuerit 215. annorum, eum numerum 135. anni iam cõfecti, & octoginta qui supersunt, & hoc anno inchoantur ritè cõplent.

(Margin: sub Eu. — OR. — l. 2. c. 6. — 135. 350. / 80. 80. / 215. 430.)

IV. *Mosis & Christi Domini.*

DENIQVE de anno Mosis cõsentientes habemus Septuaginta interpretes, quos sequitur Romanum Martyrologium, in quo cũ annus natiuitatis Christi Domini dicatur 1510. ab exitu Israëlitarũ ex Ægypto, qui contigit anno Mosis octogesimo, retrocedendo inuenies hunc Mosis annum primum, eundémque ante Christi natiuitatem 1589. Habemus & Cyrillum l. 1. contra Iul. ex duobus manuscriptis libris Græcis (nam Latina mendosa sunt, vt rectè notauit Torniellus.) *Ad ipsum*, inquit, *venio festinus sacrorũ ducem Mosem: anno siquidem natus est quadringẽtesimo quinto & vigesimo post diuinum Abrahamum*,[2] nimirũ absoluto, vt patet ex indice præcedẽtis anni.

(Margin: l. 1. contra Iulian. — 2. χ.)

V. *Status Reipub. Hebræorum in ortu Mosis.*

CVM ergo Ægyptiæ tyrannidis violenta tẽpestas multos iam annos populũ Dei iactaret vehementius, & recẽs edictum Amenophis, à quo nondum euolutus erat annus, (proptereáque Chron. Alexand. illud in hunc annum refert) certissimum exitium vniuersæ genti minaretur, atq; adeò intulisset, si quo modo diuina prouidẽtia dormitasset, magnus omnino claritatis, & spei fulgor, in terra Gessen, nascẽte Mose cœpit exoriri; etsi perpaucis in quantam ille spem nasceretur cognitũ foret. Cognitũ tamen fuisse parentibus Iosephus affirmat. Nam non cõtentus Ægyptio vaticinio, ac præconio vatis illius, qui prædicebat Mosem virtute præcellentissimũ fore, & gloria per omne æuum celebrẽ; alterũ addidit longè certius atq; diuinius.

(Margin: an. 1. Mosis. — l. 2. c. 5.)

VI. *Visio Amrami de Mose nascituro.*

AMARAMES,[3] inquit, *Hebræus vir inter suos nobilis, sollicitus tum publico periculo, ne gens defectu iuuẽtutis ad nihilum redigeretur; tum priuatim quod domi prægnantem vxorẽ haberet, inopia consilij laborabat, & ad implorandum diuinum præsidium conuersus erabat, vt tandẽ misereretur hominis, à quibus perpetuo cultus fuerit; darétque finem præsentis afflictionis, quæ toti genti perniciem minaretur. Deus autem precibus supplicis ad misericordiam flexus, astitit ei per somnum, iussitque in futurũ benè sperare.* Et post aliqua: *Nunc quoque scito mihi cordi esse & publicam vestram incolumitatem, & priuatim tuam gloriam. Puer enim iste, cuius natiuitatis metu Ægyptij fœtus vestros ad necem damnauerunt, tibi nascetur. Hic neque deprehendetur ab obseruatoribus, & postquã euaserit præter opinionem, educatores nactus, suo tempore Hebræos ex Ægyptia seruitute liberabit, memoriámq; sempiternam hoc præclaro facinore consequetur, non apud suos tãtum, sed & apud exteros. Me istud beneficium in te, tuósque posteros conferente. Fratrem quoque talem habebit, qui dignus sit meo Sacerdotio, ipse & posteri eius in omne æuum.*

(Margin: 3. χ.)

VII. *Expenditur.*

HÆC Iosephus, & fortasse primus, nulla enim ab eo Scripturæ autoritate fulcitur, nullo cuiusquã, quem laudet, suffragio. Itaque penes autorem, non admodum alioqui religiosum, esto historiæ huius fides. Verùm quia in re probabili mitius agere placet cum Iosepho, huic eius oraculo aliquid fidei, ex Scriptura noui Testamenti, conciliabimus aliquanto post. Porrò fateor in isto oraculo mihi parum probari, quod de fratre iam nato, atque adeò tertium annum explente dicatur, *fratrem quoque habebis, qui sacerdotio fungatur.* Memoria fortassis exciderat Iosepho illud Exodi 7. vbi Moses dicitur fuisse octoginta annorum, cùm Aaron esset octoginta trium[4]. Ne tamen hoc hypercriticum sit, nolo id Iosepho fraudi esse. Subdit autem quid hanc visionem sit consecutum. *His per visionem cognitis, Amarames expergefactus narrauit hoc Iocabeli vxori; quæ res vtrique sollicitudinem auxit; iam enim non puero tantum timebant, sed ne quo pacto promissa felicitas intercideret.*

(Margin: No. 9. [illegible] — c. 7. 7. — 4. χ.)

VIII. *Nascitur Moses, forma decorus.*

SED *mox oraculo fidem fecit mulieris partus, quæ tam facilè est enixa, vt obseruatores fefellerit; nihil sentientes eorum, quæ in vulgaribus puerperiis sentiri solent.* Ita Iosephus[5]. Fuisse autem forma decorum, atque elegantem traditur in Exodo. Vbi à Septuaginta ἀστεῖος dicitur, quos secuti sunt, D. Paulus scribens ad Hebræos, & D. Stephanus in Actis, vbi vulgata editio, *qui fuit gratus Deo*, quia scilicet habuit à Deo gratiam in

(Margin: c. 2. 5. Exo. c. 11. 23. Hebr. c. 7. 20. Act. Gloss.)

y Google

facie, vt ibi interlin. Chrys. Hom. 26. in ep. ad Hebr. ait eum scitum & elegantem, non natura, sed gratia, siue supra naturæ conditionẽ. Eadem exponens D. Basilius, [Hom. 1. in Hexa.] *Moses sane is est*, inquit, *qui etiamdum pendens ad matris vbera scriptura testimonio probatur amabilis Deo fuisse, & gratiosus*. Sic rectè ἀστεῖον vertit interpres. Greg. Nyssenus in vita Mosis, eius pulchritudinẽ & elegantiam, gratiam vocat; quo modo scilicet à Salomone dicitur. *Fallax gratia, & vana pulchritudo*. Facie igitur fuit liberali, & venusta; qualis in hominibus ingenuis & nobilibus; non seruili & rusticana. Vnde Philo, [l. 1. de eius vita.] *Natus ergo puer, statim oris specie visus est elegantiore, & supra vulgarem, & plebeiam*. Iosephus item puerum iussu filiæ Pharaonis ad ipsam allatum, mirè placuisse dicit, [6. x.] magnitudinis, & pulchritudinis causa. Quod egregiè confirmat Rupertus. [L. 1. in Exod. c. 8.] *Parce*, inquit, *de semetipso loquens Moses, dixit infantem elegantem fuisse. Sed reuera tanta fuit elegantia, quanta diuinum illum splendorem præsignari decuit, quo postea facies eius, ex collocutione Dei, splendida facta est*. Dicamus etiam, quæ Christum Dominum nouæ legis auctorem, speciosum forma præ filiis hominum, etiam oris venustate præsignaret; [c. 7. v. 20.] quod notauit etiam P. Lorinus in Acta.

IX. *Fide occultatur tribus mensibus.*

Hæc oris dignitas, & totius corporis pulchritudo, natiuum parentum amorem exacuit, atque accendit, vt, spreto regis edicto, infantem tribus mensibus absconderent. Id factum matri tantũ, cuius est propria lactatio, tribuitur in Exodo; à D. autem Paulo vtrique parenti. [Heb. 11. 23.] Et Iosephus, *Hunc infantulum*, ait, *per tres menses clam nutrierunt*. [L. 1. Strom.] Clemens Alexandrinus, *Tribus*, ait, *deinceps mensibus celantes eum parẽtes alebant, naturali amore vincente tyrãnicam crudelitatem*. Sed quid est quod Apostolus, non naturali amori, vt Clemens, sed fidei hoc tribuit? *Fide*, inquit, *Moyses natus occultatus est mensibus tribus à parentibus suis, eo quod vidissent elegantem infantem*. Plerique interpretes hanc fidẽ interpretantur, prudentem coniecturã ab externa specie ductam, [Hom. 26. in Hebr.] fore vt hic infantulus in magnũ virum euaderet. Ita sentit Chrysostomus, & eum secuti, Theophylactus, & Oecum. Sed melius dici videtur Paulũ alludere ad oraculum, [l. 2. c. 5.] quod nos ante ex Iosepho retulimus; de quo ille idem Iosephus iterũ. *De Deo verò spem certam habebat prouisurum, vt oraculi veritatem euẽtus indicaret*. Eam expositionem in illum Pauli locũ probant nostri Iustinianus, & Cornelius, confirmántque ex Stephani verbis Actor. 7. vbi legimus, [7. 25.] *Existimabat autẽ intelligere fratres, quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis*. Vnde enim id suspicari poterat Moses, [vide infra an. Mosis 40. nu. 12.] nisi quia oraculum illud in ore Iudæorum versabatur, quo liberator populi prænunciabatur. Posito igitur hoc diuino oraculo, cum eximia, & supernaturali, vt ex Chrysostomo dicebamus, infantis pulchritudine, potuerunt Mosis parẽtes, diuino præsertim impulsu acti, diuinum aliquid in infante agnoscere, & existimare eum Deo cordi, & curæ esse; quod pertinet ad fidem. Idẽ repetit Cornel. in hunc locũ. [Exod. c. 2.]

X. *Circumcisio eius & nomen.*

[l. 1. Strom.] Sed antequam vltra progrediamur, de circuncisione Mosis audiendus est Clemens Alexandrinus, qui cùm dixisset eum extractum ab aquis, ex eóque euentu Mosem appellatum, subdit, *Clarum est ergo quod prius circumciso puero, parentes ei aliquod nomen imposuerunt, vocabatur autem Ioachim, habuit autem tertium quoque nomen in cælo, postquam assumptus est, vt dicunt Mystæ, nempe Melchi*. Hæc ibi. quæ vix alibi reperias. [l. 1. contra Apion.] Inuenies tamen vocatum à Manethone Osarsiphum, apud Iosephum libro priore contra Apionem, & ab Artapano, apud Eusebium, pro Moyse dictum Musæum. [l. 9. de præpar. c. 4.] Sed de Mosis nomine paulò post suo loco dicetur. [infra nu. 18.]

XI. *Cur non diutius absconditus.*

[In Catena.] Cvr autem non seruatus fuerit longiori tẽpore rationem afferunt Lyranus & Lipomanus, quod Ægyptij custodes tertio quoque mense domos scrutarentur, vt pueros infantes auferrent, & perderent. A quibus non videtur dissentire Iosephus. [l. 2. ant. c. 5.] *Hunc infantulum*, inquit, *per tres menses clam nutrierunt; deinde Amarames veritus ne re deprehensa iram Regis incurreret, ac mox & ipse vna cum puero sublatus è medio, promissionem Dei faceret irritam, maluit salutem filij totam ipsius prouidentiæ committere; ratus etiam si puer lateret, quod tamen perdifficile erat, molestum tamen in continuo periculo viuere, nec eius tantùm, sed & suo*. Apertius etiam Philo. [l. 1. de vita Mosis.] *Fertur tribus mensibus domi lacte nutritum nemine conscio. Deinde cùm non deessent, vt fit sub Regibus, qui scrutarentur etiam recondita, captando gratiã nouis delationibus, timentes ne dum vni consulunt, ipsi necis eius fierent accessio, deploratũ puerum exponũt in ripa fluminis*. Id tamen quasi ex officio factũ non asserit Philo, quod videtur velle Lipomanus. Sed multa ille de probabili parẽtum luctu declamatoriè subdit, quæ apud eũ legi possunt. Fortasse etiam ideò celare non po-

tuit vltra infantẽ mater, quia ille se vagitu in dies validiore, ac clariore prodebat.

XII. *Exponitur in ripa fluminis.*

QVONIAM ergo in eam ventum erat necessitatem, vt incertæ morti puerum committere præstaret, quam illum totámque familiam tyrannico furori obiicere, quo ei modò maxime consulere possent deliberarunt; denique fabricati sunt fiscellam scirpeam, siue arculam ionceam, & linierunt eam bitumine ac pice; vt scilicet materia leuis facilè innataret aquis; nec tamen aqua interiora penetraret, & infantem suffocatum submergeret, quem in hac noua nauicula, super publica priuatáque calamitate gementes incluserunt [7]. *Cùm ex papyro*, ait Clemens, *quæ in iis locis nascitur vas construxissent, ad palustris, stagnantísque fluuij ripas puerum impositum exponunt*. Et paulò infra ex Poëta Ezechielo, hæc affert inter alia, 7. x.

Quæ pepererat me abscondit ast parens
Mensibus, vt aiebat, tribus; proditam videns
Exposuit, ornatu mihi circundato,
Ad fluuij ripas, hispida vbi erat palus.

Deploratum puerum, ait Philo, *exponunt in ripa fluminis, atque ita gementes discedunt*. Consentaneè scilicet sacro textui, & Chaldęo paraphrastæ. *Et exposuit eum in carecto ripa fluminis*. Est autem carectum, locus caricibus consitus, & palustris. Vnde Septuag. positum aiunt, εἰς τὸ ἕλος παρὰ τὸν ποταμόν. *In palude iuxta fluuium*. Quia enim Nilus statis temporibus semper exundat, rursúmque suis coërcetur ripis, palustres circumquáque locos efficit: ibíque eum deposuit mater, ne fluminis impetu raperetur, vide Aug. Serm. 86. de temp. August. Serm. 86. de temp.

XIII. *Nec proiicitur in flumen.*

QVO magis mirũ est Iosephum dicere puerũ à parentibus in flumen proiectum esse; & filiam regis iussisse, missis natatoribus, fluitantem lectulum ad se in ripam extrahi. Gregorius etiam Nyssenus Iosephum ex parte imitatus est, sic enim ait, *Quare non simpliciter, sed in fiscella quadam bitumine ac pice rimas illita impositum, in Nili fluenta infantem exposuisse; diuináq; voluntate ad eam ripam amnis fiscellam verticibus aquarum eiectam, qua Regis tunc filia forte spatiabatur, &c.* Putauit fortasse Iosephus rem non satis admirationis habituram, nisi pro palustri ripa, flumen ipsum, pro vna è famulabus, natatores substitueret: aut non rectè posse dici puerum Mosem ex aquis extractum, nisi quem parentes ad madentem ripam gementes collocarant, ipse misericors in flumen proiiceret. ὑπὸ τῶν κολυμβητῶν.

XIV. *Occasio liberati infantuli à filia Regis, & quæ illa fuerit.*

SED iam ad ea quæ sunt his consequentia pergamus. Iacebat in fiscella infantulus ad oram fluminis, stante procul Maria sorore eius, & rei exitum præstolante. *Ecce autem*, ait Moses, *descendebat filia Pharaonis vt lauaretur in flumine, & puellæ eius gradiebantur per crepidinem aluei*. Hæc est occasio à diuina prouidentia præparata, in salutem primùm, deinde etiam in gloriam famuli sui; qui in regiam ascitus familiam, regiam etiam institutionem sortiretur. Hanc Regis filiam Thermutim vocat Iosephus. Et S. Epiphan. qui etiam filiam Amenophis vocat, atque eam pro dea cultam ab Ægyptiis (puta Iudæis in Ægypto natis) quod Mosem sustulerit, atque educarit. Artapanus autẽ apud Eusebium vocat Merrin filiam Palmenothis, *Qui Iudæis*, inquit, *male affectus erat. Illa autem nupta erat cuidam Chenephri, qui in locis circa Memphim regnabat, sed cũ esset sterilis, alicuius Iudæi infantem suscepit, & Moysem vocauit, quem Græci virum factum Musæum appellauerunt*. Quibus persimilia Chronicum Alexandrinum tradit, vt ex eodem vterque fonte hausisse videantur. Nam de primo anno Mosis hæc scribit. *Hoc anno Pharao Rex Ægypti omnes Hebræorum mares iussit in flumen abiici. Multis autem regibus tunc imperitantibus Palmanothes circa Heliopolim regnabat. Hic vna cum cæteris regibus Hebræis infestus erat, cui filia fuit Merrhi nomine, quam Chenebroni Mempheos Regi elocarat. Hæc, cùm esset sterilis, Moysem in flumine expositum sustulit, locóque filij educauit*. Ezechielus, Philo, Clemens Alexand. propria istorum nomina tacuerunt. Sed reliqua Scriptura præeunte videamus. Hæres. 78. fin. l. 9. de præpar. c. 4.

XV. *Liberatio infantis.*

IOSEPHVS quidem ait hanc filiam Pharaonis, dum luderet ad ripas fluminis, conspicatam fuisse vas fluitans, missísque natatoribus iussisse ad se deferri. Philo autem, quem secutus est Clemẽs Alexandrinus, Scripturæ & veritatis magis memor, hãc puerili liberationem sic explicat. *Interea puella soror infantis expositi, affectu mota domestico* (iussu matris ait Iosephus) *paulum digressa expectabat exitum; nimirum cuncta dispensante Dei prouidẽtia. Erat Regi vnica dilecta filia; eam ferunt dudum nuptam non potuisse matrem fieri, quamuis liberorum cupidam, præsertim sexus potioris,* [8] *vt esset qui in auiti* 1. 2. Strom. sub fin.

regni fortunatam sortem succederet; migraturi alioqui in familiam aliam nepotū penuria. Alludit Philo ad Regias Ægyptiorum familias, quas Dynastias vocant Africanus, & (In Chron.) Eusebius, qui plurimas in Ægypto, & antiquissimas memorat, vsque ad Cambysem, in cuius regno ad vigesimam septimam peruentum erat; sed pergit. *Qua cura pressam, & ea die maximè anxiam, cùm hactenus solita esset domi se continere, ac ne limen quidem transcendere, proripuisse se cum puellis familiaribus ad fluuium, vbi puer erat expositus: deinde lauantem, aspergentémque se inter opaca, condensáque stagnorum, conspicatum iussisse afferri puerum.* Clemens ait, eam flentem audisse puerum, sed omisit vterque fiscellam scirpeam, siue iunceam, quam alij omnes posuerunt, secuti Mosem, cuius est hæc oratio. *Quæ cùm vidisset fiscellam in papyrione*, locus est papyris (Plin. l. 11. c. 23.) consitus, quod genus est fruticis; ante carectum vocarat, *misit vnam è famulabus suis, & allatam aperiens, cernénsque in ea puerulum vagientem, miserta eius ait, de infantibus Hebræorum est hic.* Id autem æstimare potuit, non solùm ex præsenti Israëlitarum (Nu. 10.) statu, sed ex circuncisionis indicio, de qua diximus, vt non aliunde id didicisse necesse fuerit, vt Philo innuit, qui institutam narrationem prosequens; *Tum à capite*, ait, *ad calcem contemplatam, miratámque formam, & habitudinem, ploranti condoluisse, affectu iam ad maternam pietatem vergente; ac si ex ipsa infans fuisset progenitus.*

Dynastiæ Ægypt.

XVI. *Agnoscitur, atque educandus traditur matri sua.*

CVMQVE *didicisset eum esse natum ex parentibus Hebræis, tunc edicto regio territis, consultasse de alendo puero; neque enim tutum videbatur confestim eum in Regiam ferre. Sic hæsitanti sororem infantis superuenisse, tanquam è specula, & coniectantem de causa, rogasse num iuberet eum nutriri apud quandam Hebræam mulierem, non dudum partu leuatam. Annuente verò illa, infantem vt alienum suæ matri commendasse.* Hæc vltima Philo compendiò: at Scriptura, *Cui soror pueri, vis*, inquit, *vt vadam, & vocem tibi mulierem Hebræam, quæ nutrire possit infantulum? Respondit, vade; Perrexit puella, & vocauit matrem suam; Ad quam locuta filia Pharaonis; Accipe ait puerum istum, & nutri mihi: ego dabo tibi mercedem tuam.* Vbi vide quàm pulchre illudat Ægyptiis diuina prouidentia; vt quo tempore illi cogunt Hebræos sibi sine mercede in durissimis operibus seruire; Dominus efficiat vt vltro mercedem præbeant Hebrææ mulieri, debitum, & optatissimum ministerium exhibenti. Et dum pueros in ruinam Israëliticæ gentis interimunt; vnum in suæ ruinam propriis sumptibus educent. A qua (l. 2. ant. c. 5.) cogitatione non admodum aberrat Iosephus, *Tanto fauore*, inquit, *Deus Mosem prosecutus est, vt eum fecerit ab illis ipsis nutriri & educari, qui propter eius natiuitatem reliquos quoque Hebræos perdendos decreuerant* [9]. Suscepit ergo mulier, & nutriuit puerum, (9. χ.) *Deo*, inquit Philo, *prouidente vt prima educatio contingeret infanti domi, apud eos ipsos, ex quibus procreatus fuerat.*

Diuina prouidentia.

XVII. *An alias nutrices recusarit ex Iosepho.*

SED ad Historiam redeamus, si tamen Historiam dicere possumus, quæ hîc à Iosepho, quasi in scena recitantur. *Iubet Thermutis*, inquit, *mulierem alicunde adduci, quæ puero mammam præbeat, quo non admittente mammam, sed auersante, idque cum alia post aliam adduceretur; Mariame quasi non data opera, sed fortuito ad spectandum interuenisset; Nihil agis*, inquit, *Regina dum nutrices infanti adhibes alieni generis mulieres.* ([illegible]) *Quod si Hebræam aliquam accerseres, tum fortè popularis mammam admitteret. Cúmque rectè monere videretur puella, iussa est ipsa hoc negotium exequi, & lactantem quampiam adducere, ac mox vsa permissa potestate rediit, adducens communem matrem, ignotam omnibus, qui tum aderant. Tum infans perquam libenter inhærere mammillæ visus est, & rogante Regina, mulier commissi infantis curam suscepit.* Gregorius Nyssenus hæc de fastidita mammilla attingit in (in Exod. c. 5.) libello de vita Mosis; referunt Comestor, & Zonaras, quæ fateor non mihi ad- (to. 1. annal.) modum arridere. Nec arbitror ista non necessaria miracula, nisi meliore nixa testimonio, admittenda. Hinc certè intelligi potest, quàm verè ipse affirmarit, ni- (in præf. &c.) hil se sacris literis addere vel detrahere. vt taceam non satis in septenni puella seruari decorum, siue in adeunda, siue in monenda Regina.

Non videri.

XVIII. *Vocatur Moses, idq; nomen malè à quibusdam explicatum.*

QVO porrò tempore vocatus sit à Regina Moyses dubium videtur. Significat enim Scriptura id factum, postquam adultus ab ea adoptatus est. Philo autem, & Iosephus hanc denominationem factam aiunt, cùm datus est puer nutrici; quod credibilius est, ne tanto tempore nomine careret. Scriptura verò temporis ordi- (l. 2. ant. c. 5.) nem in narrando non semper obseruat. Illud magis dubium videtur ac mirum, Io- (10. χ.) sephum, [10] Philonem, Clementem Alexandrinum, Procopium, Zonaram, Comestorem, Nomen Moysis Ægyptium arbitrari, quod Mo ab Ægyptiis aqua vo-

cetur, yses autem, seruatus. Nec semel hoc visum Iosepho. Nam cùm scribit aduersus Apionem sententiam suam de Moy aqua dicta ab Ægyptiis confirmat, aitque Manethonem vocare Moysem Osarsiphum, Heliopolitarum Pontificem, ex nomine Osireos Heliopolitani Dei, cúmque mutasse nomen, & se Moysem vocasse, cum Hebræis adhæsit. Sed hæ quidem fabulæ sunt Ægyptij sacrificuli, vt Iosephus quoque docet. Quàm autem vera sit ipsiusmet super hoc nomine etymologia, viderint qui Ægyptiam linguam norunt. Certè id Manethon ille negare videtur, & Hebræum affirmare, Iosephi autem inconstantia dum aquam ab Ægyptiis modò μῶ, modò μωϋ appellatam dicit, indicium est ignorantiæ illius linguæ; quod minus mirabitur, qui legerit quæ in præfatione, de eius ignorantia Hebraicæ linguæ diximus. quæ hinc quoque confirmatur [11]. l.1. sub fin. 10.1. nu. 11. χ.

XIX. *Quæ vera vocis illius notio.*

RECTIVS ergo notat Emanuel Sà Ægyptiaco nomine vocatum fuisse puerum, quod Hebraicè redderetur Moyses. sicut IESVS Latinè redditur Saluator. Si quis ergo dicat ab Hebræis Christum Dominum dici Saluatorem, à Græcis vnctum rectè dicat, neque ideò sequitur vocem Saluatoris Hebræam esse, aut vncti Græcam. Sic superius in Genesi vertit Pharao Iosephi nomen, & vocauit eum lingua Ægyptiaca Saluatorem Mundi; id est vocabulo, quod Latinè interpretatum significat Saluatorem Mundi. Sic puer hic vocatus est nomine Ægyptiaco, quod Hebraicè interpretatum redditur Moses, Latinè autem Extractus, siue Extractio. fit enim משה à verbo משה quod est extrahere, educere. Quod autem fuerit Ægyptiacum illud nomen, non sane constat. Aben-Ezra apud Eugubinum, & Pererium, & Emanuelem Sà in notis, ait fuisse *Monius*, idque Rabinus ille testatur se in libro quodam Arabico reperisse. Et sane hoc ratio videtur exigere. quomodo enim Regina linguam gentis odiosæ, & seruilis calleret; aut licet calleret, mutuaretur ex idiomate Hebraico potius, quàm ex suo infanti nomen, quem vellet non vltra Hebræum esse, sed suum. in c.2. Genes. disp.6.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2464. MOSIS I.

1. N. II. NAM si Pererio, Cornelio, Functio, Mercatori quoque, Vigenero, Caluisio, Scaligero lib. 5. de Emend. c. de Exodo Hebræorũ, Adrichomio, addas Abrahæ annos 60. Cainan 30. in eundem nobiscum incurrent annum. Eodémque modo si Bellarmino, Del Rio, Gordono addideris annos Abrahæ; Codomano autem, Temporario, Beroaldo, Brougtono annos Cainan.

2. N. IV. Ipsa authoris verba hæc sunt, Ἐπ' αὐτοῖς ἦρξε δ' ἐμμένειν ἱερογραμματεὺς Μωσῆ. Ἔτος μὲν γὰρ διαγεγονὼς τεσσαρακοστόν, ἄχρι τε καὶ εἰκοστόν, μετὰ τὴν διαβάσιν Ἀβραάμ.

3. N. VI. Amram Hebræis [illegible]. Septuaginta Ἀμβρὰμ, inserto β. quod μ. non coniungatur ρ. quæ causa aliis fuit, vt sublato μ, eum vocarent Abram, imò & Abraham, vt Demetrius apud Eusebium de præpar. p. 249. qui etiam Abraham iunior dictus reperitur, ad differentiam Patriarchæ. Iosephus maluit inserere α. & addere terminationem Græcam. Cæterum de Amrami nobilitate consentit Clemens Alexandr. sub finem l. 1. Strom. at dissentire videtur Chrysost. Homil. 26. in Epist. ad Hebræos; vbi tam eum, quàm vxorem eius personas viles ac plebeias appellat; quod ille dixit comparatione Mosis & Aaronis filiorum, & rursum Abrahami, Isaaci, Iacobi, parentum eius.

4. N. VII. Fortè enim tolerari potest vt tempus non ad personam ipsam, sed ad futuram dignitatem referatur, quod tamen à Iosepho crediderim non cogitatum. dicatur etiam habiturus fratrem, quia nondum natus Moses, nihil adhuc habebat.

Aut eius potius interpres. In Græco legitur, πίστιν ὁ τοκετὸς παρέσχε λαθόντος τοὺς φύλακας, διὰ τὴν τῶν ὠδίνων ἐπιείκειαν· καὶ τὸ μὴ βιαίας αὐτῇ προσπεσεῖν ἀλγηδόνας. *Fidem partus fecit*, *matre*, (deest enim μητρὸς) *fallente custodes*, *propter dolorum parturientis moderationem*, *quódque ei parum violenti cruciatus contigissent.* In manuscripto, sed epitomico legitur, τίκτει δὲ λαθοῦσα τοὺς φύλακας. Iosephum parum fideliter compendio tradit Comestor in Histor. Schol. in c. 5. Exod. Ait enim Amram ad vxorem post edictum accedere noluisse, quod mallet carere liberis, quàm in necem procreare; diuino tamen monitu accessisse. At Iosephus ait vxorem Amarami fuisse prægnantem, cùm pronunciatum est patri qualis futurus esset puer. ἐκύει γὰρ αὐτῷ τὸ γύναιον. 5. N. VIII.

Γεννᾶται δὲ ὁ παῖς εὐθὺς ὄψιν ἐπιφαίνων ἀστειοτέραν ἢ κατ' ἰδιώτην. Sic Philo. ὄψιν enim non indolem, quæ animi est, quo modo vertit Gelenius, sed oris speciem hoc loco significat. 6. N. VIII.

Pro fiscella scirpea, alij arcam iunceam, alij arculam arundineam: Septuag. θῖβιν, vel potius θίβην, id est fiscellam, vt in editione Xisti legitur, qua de voce vide fusè Lorinum in 7. Acto. 21. & Perer. disput. 5. in c. 2. Exod. Iosephus πλέγμα βίβλινον, id est lectulum ex papyro contextum. Philo omisit. 7. N. XII.

De hac sterilitate filiæ Pharaonis tam hoc 8. N. XV.

Digitized by Google

loco testis est Philo, quàm Iosephus. & quos retuli Artapanus & Chronicum Alexandrinum, & Ezechielus apud Clem. Alexandr. l. 1. strom. p. 369. quem in locum vide quæ pridem notauit noster Fronto Ducæus, qui suum in eruditis illis notis suppressit nomen.

9. N. XVI. Sed præter hanc geminam prouidentiam agnoscit hic mysterium Augustinus serm. 86. de tempore, *Moyses*, inquit, *à matre sua proijcitur, & à Pharaonis filia inuenitur, atque colligitur. Et Christus Dominus à Synagoga, de qua natus est, repudiatur, & ab Ecclesia, quam filia Pharaonis figurauit, quæ de domo patris sui diaboli exierat, vt baptismi flumine lauaretur inuenitur, atq; suscipitur.*

Τὸ γὰρ ὕδωρ μῶ οἱ Αἰγύπτιοι καλοῦσι, ὦσης δὲ τοὺς ἐξ ὕδατος σωθέντας. Sic in Antiquit. at l. contra Apionem habet μωῦ. Quæ autem Abulensis circa Mosis nomen, quod ducit à Messia, philosophatur, & circa vocem Monios, pro qua apud ipsum legitur Munon, vide apud ipsum, in hunc locum. nos ad secundum Mosis annum gradum facimus. 10. N. XVIII.

Sicut is non immeritò Latinam linguam ignorare diceretur, qui *solenne* diceret esse nomen Persicum, significans consuetum, quia sol, Persis significet con, & enne, suetum. bella planè notatio, & erudita. 11. *Ibid.*

ANNVS MVNDI 2465. DILVVII 809. 4. ÆTATIS 2. AMRAMI 80. PROMISSIONIS 352. MORÆ IN ÆGYPTO 137. IOBI 138. AARONIS 5. MOSIS 2. SPHÆRI 20. ET VLTIMVS. IMP. ASSYR. 534. SERVITVTIS 15. AMENOPHIS 28.

ANTE CHRISTVM 1588.

IN multos deinceps annos confirmatam habemus ac stabilitam Chronologiam, ex iis, quæ proximis duobus annis dicta sunt; reliqui enim, vt in catena circuli, & in arithmetica numeri, ordine progrediuntur, eodémque iure potiuntur, & à suarum epocharum initiis, ac terminis accipiunt fidem. Hoc porrò anno mortuum Assyriorum regem Sphærum, quem Ipheræum vocat Eusebius vulgatus, nam Græcus habet Σφαῖρος, ex iis quæ primo eius anno diximus planum est. Chronicum autem Alexandrinum fallitur, cùm ait secundo anno Mosis, Amram, anno æui sui 77. genuisse ex Iocabetha Mariam prophetidem; quæ videlicet eiusdem Mosis anno primo potuit reginam alloqui, & matrem accersere, vt ex Scriptura constat; adeò vt propterea quindecim circiter annorum tum fuisse illam putarit Abulensis, nimium sanè liberaliter. Sed Amrami quoque anni luxati, suis è sedibus exierunt, vt ex ante dictis clarum est. Num. I. *Ratio temporis.* in Chron. Græco.

II. NVTRIEBAT auté Iochabetha metu libera, imò gaudio triumphans filium & alienum, & suum, dum amotus à lacte Reginæ redderetur. Crescebat interea futurus aliquando Pontifex summus Aaron; cuius annos ab ipso eius ortu numerare cœpimus, ad eius obitum progressuri. Quamuis in eius successoribus pontificios tantùm annos numeraturi simus, quod ij duntaxat nobis vsui sint, & reliqui non perinde vt Aaronici noti esse possint. Desudandum in iis sæpe nobis erit, & coniecturis agendum aliquando parum firmis, fateor; sed fortasse firmiores afferri non possunt. Nec tamen propterea duximus omittendos Annalium Ecclesiasticorum scriptori; quandoquidem summus Pontifex totam Ecclesiam, vt eius secundum Deum caput, vel maximè repræsentat, & Pontificum successio, illius durationem, & religionis veritatem: vt sancti Patres non rarò profitentur. *Lactatur Moses. Crescit Aaron.* Iren. l. 3. c. 3 Tertul. de præsc. Optatus Milc. August. vide Bellar. l. 4. de Eccles. milit. c. 8.

ANNVS MVNDI 2466. DILVVII 810. 4. ÆTATIS 3. AMRAMI 81. PROMISSIONIS 353. MORÆ IN ÆGYPTO 138. IOBI 139. AARONIS 6. MOSIS 3. MAMYLI 1. IMPERII ASSY. 535. SERVITVTIS 16. AMENOPHIS 29.

ANTE CHRISTVM 1587.

Initium regni Mamyti in infantia Mosis.

IMPERIO Assyriorum substituit hoc anno Mamylum Eusebius. Scal.
quibusdam Mamitum, cui & triginta regni annos assignat, sicut & Africanus, sed illi decimus quartus est, huic rectius decimus quintus à Belo. In Ægypto autem regnante adhuc Amenophi vigebat infantium cædes. Cæterum in hunc annum quadrant illa Iosephi, l. 2. ant. c. 5.
Puer autem non pro ætate proficiebat intellectu, sed inter ludendum præ cæteris æqualibus sapere videbatur, & quidquid ageret, noua quadam indole, res magnas olim gerendas præ se ferebat. In hunc, inquam, annum quadrant, quo nondum Iocabetha reddiderat Reginæ filium suum. Non dubium enim illam eum apud se, quantum decorè ac probabiliter potuit, retinuisse, & materno amore, & infantuli gratia inuitante. Sentis & illud, lector, hic ex Euangelio repræsentatum, quod pene cogor præ- Luc. 2. 40.
properè dicere. *Puer autem crescebat, & confortabatur, plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo.*

ANNVS MVNDI 2467. DILVVII 811. 4. ÆTATIS 4. PROMISSIONIS 354. MORÆ IN ÆGYPTO 139. IOBI 140. AMRAMI 82. AARONIS 7. MOSIS 4. SERVITVTIS 17. MAMYLI 2. IMP. ASSY. 536. AMENOPHIS 30.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1586.

I. *Ablactatus Moses ascititiæ matri redditur.*

POST tertium verò annum ætatis, vt ait Iosephus, cùm iam à lacte l. 2. ant. c. 5.
amotus esset Moses, reddit ascititiæ matri filium suum vera mater, multis vt credere par est, eum precibus Deo commendans. Nec sanè video quidquam obstare, cur non existimare possimus Iocabetham, vel hoc tempore, vel etiam præcedente, ad commendandum studium, & industriam suam erga puerum, quem videbat Reginæ carissimum, rei veritatem patefecisse. Et tamen perlibenter infantem donasse, quæ illi secundò vitam dedisset, quamque Deus suæ circa pusionem prouidentiæ administram elegisset. Porrò Iosephi locutio, ἢ τριετῆ μὲν αὐτὸν γεγενημένον, tertium annum exactum significat, quando infantuli gratiores parentibus esse, atque iucundiores incipiunt. Plus autem temporis videtur exigere apud Clementem Alexandr. Ezechielus Propheta in Exagoge, cuius supra meminimus. Vbi ait, l. 1. Strom. sub fin. Et Euseb. l. 9. de præp.

Infantia at tempus mihi vbi transiit,
Ad regiam me mater deduxit domum.

Infantia verò ad sextum, septimúmue ætatis annum protenditur. Nisi placet infantiam, χαιρὸν νηπίων ex vi vocis interpretari, quandiu fari non potest puer.

II. *Infantis forma.*

QVARTÒ igitur ætatis anno, *Admirandam,* vt ait Iosephus, *gratiam ei Deus addidit; nemo enim erat adeo tetricus, vt visa Mosis pulchritudine non obstupesceret. Et persæpe accidebat vt dum gestaretur, ac circumferretur, obuios quosque in se conuerteret, ita vt relictis seriis*

negotiis, mallent præcellenti eius forma oculos pascere. Tanta erat puerilis gratia, vt inuiti homines ab hoc spectaculo discederent. Sic Iosephus; in quibus si quis agnoscat hyperbolem non magnopere repugnabo. Eleganti etiam forma fuisse intelligi potest ex comparatione: id est supra consuetudinem eorum, qui in Ægypto nascuntur, quamuis & ipse & parentes eius in Ægypto nati, educatique essent.

III. *A filia regis adoptatur.*

IN hac pulchritudine, & eximia indole satis præsidij putauit esse Iosephus in puero: & satis causæ in Principe sterili, aut certè prole destituta, vt eum ipsa adoptaret in filium, & Patri regnanti in successorem offerret. At Philoni aliter visum, vt dicemus aliquanto post, sed prius Iosephum audiamus. Is enim vbi puerilem illam gratiam commendauit, ex cuius conspectu homines inuiti discederent, subdit. *Quo factum est vt Thermutis hunc sibi filium adoptauerit, cùm alioqui germanis liberis careret, allatumque Patri ostentabat, dicens de successore se cogitare, etiamsi Deus nullum filium ei gignere dederit: Hunc puerum, inquit, egò edutaui, non minus indole, quàm pulchritudine diuina excellentem. Quem Nilus ipse in sinum meum tradidisse videri potest; quem decreui adoptare mihi filium, tibi verò in principatu, atque imperio successorem.* Quæ duo videtur attigisse Paulus, cùm ait Mosem negasse se filium filiæ Pharaonis, & thesauros Ægyptiorum populi sui affectioni posthabuisse: sed pergit Iosephus, *Et cum dicto Patri infantem in manus imposuit, At ille postquam acceptum ad pectus adpressisset, filiæ gratificaturus comiter Diadema suum eius capiti imposuit*, & quæ sequuntur.

Hebr. 11. 24.

IV. *Aut natiuus potius fingitur, qui erat ascititius.*

PHILO autem Pharaonem à filia deceptum ait, fingente puerum hunc à se genitum. *Vbi verò*, inquit, *maioribus quam pro ætate incrementis auctus, maturè ablactatus est, mater eadem & nutrix eum reddidit ei, à qua acceperat, eleganti sanè præditum indole. Illa videns eum supra ætatem proficere, ex aspectu renouata, accensaque beneuolentia facit illum suppositiium, quæ iam ante muliebri arte finxerat se grauidam, vt natiuus putaretur, non ascititius.* Quæ sententia etsi probari non potest quod quadrimum puerum parienti supponat, & scilicet iam amotum à lacte. in cæteris tamen magis cum Paulo conuenit, dicente Mosem negasse se filium filiæ Pharaonis. Occultum ergo id fuisse, & præter hominum opinionem fateri oportet. Illa autem Iosephi adoptio tam aperta erat, vt negare se regium filium Mosi nihil opus foret. Quod ex Gregorio Nysseno cõfirmatur, qui alludens ad Apostolum ait eum inglorium degere apud suos maluisse, quàm fictam illam, cuius adoptatus in filium erat, matrem profiteri. At Iosephus nullam fictionem ponit. Quin & Augustinus Philonis sententiæ fauet, dum patrem à filia deceptum ait, cùm nullam deceptionem Iosephus agnoscat.

l. 1. de vita Mosis. [illegible]

l. de vita Mosis.

serm. 89. de temp.

V. *Creditur Regis diadema conculcasse.*

SED iam cœptam à Iosepho de Diademate narrationem resumamus, *Moyses*, ait, *capiti pueril detractum diadema prolabi in humum passus, pedibus etiam calcauit. Id quod mox ominosum est visum, & regno nihil boni portendere. Moxque ille Sacrorum scriba*, Sacerdotem Heliopoleos vocat Comestor, *qui natiuitatem eius Aegypto cladem allaturam prædixerat, occidere puerum volebat vociferans; Rex puer iste, per cuius necem nobis securitatem Deus pollicetur, vaticinium iam confirmauit insultando tuo regno, & diadema calcando. Hoc interempto iam Aegyptiis metum, quàm Hebræis spem & fiduciam adime. Thermutis verò confestim eum eripit, rege quoque non inuito, cui Deus talem animum indiderat Mosis saluti prouidens.* Sic Iosephus, apprimè Mosis ornandi studiosus.

VI. *Non rectè.*

QVÆ multis, ac nominatim Torniello, improbabilia meritò videntur. Quis enim credat in tanto Regis contra Hebræorum gentem odio, quantum crudelissimum edictum testabatur, ipsum tam sinistrum omen ferre potuisse, præsertim accedente præcedente vaticinio, & vatis ipsius tam seuera denunciatione, & postulatione de puero morti tradendo. Num regnum præ vno infantulo contempserit, quem Deus ad mortem exigere diceretur, qui tam multos quotidie pro regni sui conseruatione perdebat. Quin neque illa singularis Dei nominatio vocat suspitione mendacij. Sacrificuli enim illi Deos omnes, Deasque iratas atque in vltionem intentas clamitant.

VII. *Et linguam adussisse.*

VERVM huic Iosephi narratiunculæ non inuenustæ, vt fidem aliquam conciliarent & gratiam, addiderunt aliqui Hebræorum, vt habetur apud Comestorem filiam regis eam conculcationem inscitiæ infantili tribuisse; quod vt probaretur de consilio cuiusdam Hebræi vatis prunas ardentes ori eius admotas fuisse, vt si eas repelleret, malitiosè prius illud factum fuisse intelligeretur, sin ore acci-

In Exod.

perer, infantili inscitiæ tribueretur. Ille igitur prunas ore accepisse dicitur, vnde extremæ linguæ adustionem passus sit, ex quo etiam factum fuerit, vt clarè, & expeditè loqui non posset, vt in Exodo habetur: idque non absurdum putat Abulensis. Quod tamen vix probabilitate aliqua nititur; & ad id ad quod probandum assumitur parum valere ex eo satis ostenditur, quod ibi impeditioris, & tardioris linguæ dicitur, non ab infantia, sed ex quo Dominus eum allocutus est, quamuis se alioqui natura facundum neget. Adde Hieronymum qui hic verecundiam, non naturæ impedimentum agnoscit. Denique infantuli omnia quidem solent ori admouere, sed apprehendunt prius manu, & dolore percepto, rem cum fletu dimittunt.

Parum probabiliter. — c. 4. — in c. 1. Hierem.

ANNUS MUNDI 2468. DILUVII 812. 4. ÆTATIS 5. MORÆ IN ÆGYPTO 140. PROMISSIONIS 355. IOBI 141. AMRAMI 83. AARONIS 8. MOSIS 5. SERVITUTIS 18. MAMYLI 3. IMPERII ASSYRIORUM 537. AMENOPHIS 31. ET ULT.

ANNUS ANTE CHRISTUM 1585.

I. *Antiquatur edictum de infantibus occidendis.*

MORITUR hoc anno Amenophis, regni sui trigesimo primo & vltimo, iuxta supputationem Manetonis Ægyptij, Africani, & Eusebij in Chron. inuecta in regnum suū, & stabilita per 18. annos dirissima Hebraici populi seruitute. Eo mortuo apparet etiā antiquatū decretū de proiiciendis in flumen infantibus; quod si valuisset, vix millesima pars Israëlitarum eo tempore superfuisset, quo, ductore Mose, educti sunt ex Ægypto; cùm tamen egressionis tempore nominatim fiat mentio paruulorum apud ipsum Ægypti regem. Itáque sentiunt Torniellus, Cornelius à Lapide, & alij. Antiquatum autem Thermuti, vt verisimile est, in gratiam Mosis sui, annitente, vt is maturè de populo suo bene mereri inciperet. Exod. 12. 37. & c. 10. 9. 10. 24. l. 2. ant. c. 5.

II. *Mosis educatio in Aula.*

QUOD autem attinet ad Mosem, *Educabatur*, ait Iosephus, *in aula regia quàm accuratissimè. Quamobrem Hebræi quidem fœlicitatem suo generi sperabant: Aegyptijs verò suspecta erat hæc educatio. Sed cùm nemo extaret vel ex cognatis regiis, vel ex aliis optimatibus, qui, etiamsi Moses sublatus esset, magnopere videretur procuraturus Aegyptiorum commoda, abstinuerunt ab eius cæde.* Philo autem de hac prima educatione, quæ corpus potius quàm animum respicit ac format, *Ita nactus*, inquit, *educationem regiam, nequaquam infantium more delectabatur assentationibus, iocis, lusibusque, quamuis indulgenter haberetur ab educatoribus; sed iam tum modestiam, grauitatémque præferens, malebat audire, spectaréque vtilia.* Sic Philo; cui consentit Ezechielus Poëta apud Clementem; & Iustinus Martyr in orat. ad gētes. *Hæc sunt*, inquit, *quæ de Mosis vetustate externi, & à religione nostra alieni homines historias scribentes tradiderunt, omnia ista se ab Aegyptiis sacerdotibu accepisse confessi; apud quos non natus solùm, sed etiam qui omni Aegyptiorum disciplina imbueretur dignus habitus est; propterea quod à Regis filia, in filij locum fuerat adoptatus: propter quam itidem causam magno est edoctus studio.* D. Basilius, *Ille*, inquit, *Moses quem sibi adoptatum filia Pharaonis magnifico, ac regali impendio curauit educandum*, &c. 1. X. — hom. 1. in hexam.

III. *Cur diuinitus promissa.*

CUR autem Deus Mosem in aula regia nutriri, atque educari voluerit, rectè Pererius noster suis in Exodum commentariis respondet, id factum esse Dei singulari prouidentia. Primùm quia nullus alius vel Hebræorum, vel Ægyptiorum, præter filiam Regis, ausus esset contra tam atrox in Hebræorum infantes Regis edictum, Mosem naufragio eripere, seruare, & educare. Deinde quia regali cura, & dignitate educatus, euasit in virum, non agrestibus, ac rusticanis, sed vrbanissimis moribus, atque elegantissimis præditum: animi magnitudine, liberalitate, aliisque virtutibus regiis præstantem, qualem decebat informari, atque instrui amplissimæ gentis moderatorem. Denique, vt omni disciplina, atque institutione liberali erudiretur; atque ita fieret aliquando, propter cognitas eius ab

disput. 6. in c. 2. — 1. — 2. — 3.

Ægyptiis eximias animi corporisque virtutes, & admirabilem doctrinam, & sapientiam, vt cùm apud ipsos Dei legatione pro Hebræorum liberatione fungeretur, maiorem haberet, auctoritatem, fidem, admirationem, venerationem; præsertim cùm his accederent tot & tanta miracula, quæ in eorum oculis Dei iussu, ac potestate perpetrauit.

Cæterùm de Aaronis infantia atque institutione puerili nihil ab antiquis proditum reperi, nihil de more à Rabinis excogitatum.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2468. MOSIS 5.

N. I. I.

HÆc sunt eius verba in editione Commelini,

Ἐπεὶ δὲ καιρὸς νηπίων παρῆλθέ μοι
Ἅπαντα μυθεύσασα, καὶ λέξασά μοι
Ἕως μὲν οὖν ἦν παιδὸς εἴχομεν χρόνον
Ἅπαντα ὑπηργεῖθ᾽ ὡς ἀπὸ σπλάγχνων ἰδίων.

Quæ sic vertit Gentianus Heruetus

Dum puerilis nobis itaque ætas fuit,
Et victus amplus & doctrina regia
Aequè dabantur, ac si essem filius.

Vides Latina hæc Græcis non satis respondere, quibusdam malè omissis, aliis malè insertis. Sic ergo hunc locum habe ex l. 9. Eusebij de præparat. Euangelica, cap. vlt. quæ à Trapezuntio Græca fide prætermissa sunt.

Ἐπεὶ δὲ καιρὸς νηπίων παρῆλθέ μοι
Ἦγέν με μήτηρ βασιλίδος πρὸς δώματα
Ἅπαντα μυθεύσασα, καὶ λέξασά μοι
Γένος πατρῷον, καὶ Θεοῦ δωρήματα.
Ἕως μὲν οὖν τὸν παιδὸς εἴχομεν χρόνον
Τροφαῖσι βασιλικαῖσι, καὶ παιδεύμασιν
Ἅπαντα ὑπηργεῖθ᾽ ὡς ἀπὸ σπλάγχνων ἰδίων.

Quæ sic romana fide verti possunt.

Postquam autem tempus infantiæ præteriit mihi
Duxit me mater Reginæ ad palatium,
Omnia cùm docuisset, ac dixisset mihi
Genus paternum, ac Dei donaria.
Dum puerilis itaque nobis ætas fuit
Regius victus, atque institutio,
Cuncta suppeditabant, ac si natiuus forem.

ANNVS MVNDI 2469. DILVVII 813. 4. ÆTATIS 6. PROMISSIONIS 356. MORÆ IN ÆGYPTO 141. IOBI 142. AMRAMI 84. AARONIS 9. MOSIS 6. SERVITVTIS 19. MAMYLI 4. IMP. ASSY. 538. ORI ÆGYPTII, 1.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1584.

EXtincto barbaro ac crudeli Amenophi, Orus illi in Ægyptio regno sufficitur, quem mitiorē fuisse hoc ipso credere par est, quod ipso regnante ac conniuente, edictum de proiiciendis in flumen infantulis antiquatum est, vt paulò antè dicebamus. Eusebius annis ipsum octo ac triginta regnasse scribit. Iosephus ex Manethone Ægyptio 36. tantùm, & menses quinque. Africanus ex eodem Manethone omissis mensibus, ei 37. annos regiæ administrationis attribuit, & nonum fuisse dicit in 18. Dynastia. Vnde autem Busirim eum Vigenerus cognominet non reperi; non rectè tamen illi tribuit, quæ nos, Eusebium secuti, Amenophi assignauimus.

Ortus Ori.

l. 1. contra Apionem.

apud Scali.

ANNVS MVNDI 2470. DILVVII 814. 4. ÆTATIS 7. PROMISSIONIS 357. MORÆ IN ÆGYPTO 142. IOBI 143. AMRAMI 85. AARONIS 10. MOSIS 7. SERVITVTIS 20. MAMYLI 5. IMP. ASSYR. 539. ORI 2.

ANTE CHRISTVM 1583.

SEptimus ætatis annus initiis liberalis institutionis, quæ animi educatio est, communi hominum iudicio destinatur, & ipsa praxi frequentatur; tunc enim pueri iudicij, dolique satis capaces inueniuntur. Nam sub hoc tempus cerebrum, membraque omnia non nimium

I. *Mosis puerilis institutio.*

mollia sunt, & humida ad capiendum, retinendúmque quod cœperint. Hinc ergo eruditionem Mosis inchoemus licet. Et quoniam B. Stephanus ipsum affirmat eruditum fuisse omni sapientia Ægyptiorum, octo hisce studiis annos tribuemus, vt egresso pueritiam, alia ipsi studia cum Philone assignemus. Clemens etiam Alexandrinus ait eum in pueritia doctrinæ orbem in Ægypto didicisse; quid autem huius vel sapientiæ, vel cyclopædiæ nomine intelligendum sit, ex eodem Clemente discamus. (Act. 7. 22. — l. 1. Strom. — l. 6. Strom.)

II. *Quæ Aegyptiorum sapientia eiusq. professores. Cantor, ᾠδός. Horoscopus. Scriba sacrorum.*

ÆGYPTII, inquit, *propriam quandam suam persequuntur Philosophiam. Hoc autem maximè ostendunt sacræ illorum ceremoniæ. Primùm enim procedit Cantor, vnum aliquod afferens ex symbolis musicæ; eum dicunt oportet accipere duos libros ex libris Mercurij, ex quibus vnus quidem continet hymnos Deorum, alter verò rationes vitæ regiæ*[1]. *Post Cantorem verò procedit Horoscopus, qui in manu habet horologium, & palmam, symbola & signa Astrologiæ. Eum libros Mercurij, qui tractant de Astrologia, qui quidem sunt quatuor numero, oportet semper habere in ore, ex quibus vnus quidem est de ordine inerrantium, quæ videntur astrorum, alter verò de coitu, & illuminatione Solis & Lunæ, reliqui de eorum ortu. Deinceps autem procedit* Ἱερογραμματεὺς, *id est Scriba sacrorum, pennas habens in capite, & librum in manibus, & regulam, in qua est & atramentum ad scribendum, & iuncus quo scribunt. Hunc oportet scire & ea quæ vocantur hieroglyphica, & mundi descriptionem, & geographiam, & ordinem Solis & Lunæ, & quinque errantium, Aegyptique chorographiam, & Nili descriptionem, & descriptionem instrumentorum, ornamentorúmque sacrorum, & locorum eis consecratorum, mensurásque, & ea quæ sunt eis vtilia.* Ex hoc erat ordine ille apud Iosephum, qui prædixit Regi Mosem nasciturum ex Hebræis, in Ægypti ruinam, & eorum gloriam. Erat etiam is qui Ægypti regi post sacrificia, consulta quædam, & facta clarorum virorum è commentariis sacris prælegebat, vt scribit Diodorus Siculus, vterque enim eum Ἱερογραμματέα vocat, quem rectè vertit interpres, à sacris libellis Sacerdotem. (1. χ. — l. 2. c. 5. — l. 2. p. 64. Græco Latino.)

III. *Stolistes.*

SED pergit Stromateus, *Deinde post eos, qui prius dicti sunt sequitur, qui dicitur* στολιστὴς, *id est Ornator, qui habet & iustitiæ cubitum, & calicem ad libandum*[2]. *Is scit omnia, quæ vocantur* παιδευτικὰ, *id est ad disciplinam & institutionem pertinentia, &* μοσχοσφαγιστικὰ, hoc est pertinentia ad ritum mactandorum vitulorum. Huc spectat quotidianum sacrificium τοῦ βασιλέως ἱεροσκοπουμένου μόσχου, vt ait Diodorus, regis exta vitulina inspicientis, priusquam ei prælegerentur à Sacerdote, sacris libellis præposito, historiæ. *Sunt autem decem*, ait Clemens, *quæ pertinent ad honorem eorum, qui sunt apud eos, deorum, & Aegyptiam continent religionem, nempe sacrificia, primitiæ, hymni, preces, pompæ, dies festi, & quæ sunt his similia.* Puta theatrici ludi, vigiliæ, conuiuia sacra, anathemata. (πῆχυν, καὶ σπονδεῖον. 2. χ. — l. 1. p. 64.)

IV. *Propheta.*

POST *omnes exit Propheta, qui in sinu apertè gestat hydriam, quem sequuntur qui emissos panes portant. Is, vt qui sit sacrorum præfectus, ediscit libros decem, qui vocantur sacerdotales; continent autem de legibus & Diis, & vniuersa sacerdotum disciplina. Propheta enim apud Aegyptios præest etiam distributioni vectigalium. Sunt ergo quadraginta duo libri Mercurij valde necessarij, ex quibus triginta quidem & sex, qui continent omnem Aegyptiorum Philosophiam, ediscunt ij, qui ante dicti sunt; reliquos autem sex* παστοφόροι. Gestabãt hi pallium Isidis in Ægypto, in solenni pompa, teste Apuleio, quibus cognomines in Græcia fuere Veneris sacrificuli, qui eius vestem aut velum, aut etiam thalamum circunferebant. Hæc enim παστὸς significat, nisi malis prius hoc epitheto appellatam Venerem, quasi thalami præsidem, indéque communicatum istis sacerdotibus nomen. Pergit autem Clemens dicere sex illos libros pertinere ad medicinam, esse nimirum de constructione corporis, & de morbis, & de instrumentis, & de medicamentis, & de oculis, & postremò de mulieribus. Hactenus Clemens. (*Pastophori.* — l. 11. Asin. aur. meminit Collegij pastophorum.)

V. *Quis huius autor Philosophiæ.*

Ex quibus primum intelligitur Mercurium hunc fuisse Ægyptiis, qui Græcis Plato, & Aristoteles, ex quibus postea vniuersæ philosophiæ præcepta petita sũt. Sed Mercurius hic tempore Mosis nondum ortus erat, vt mox dicemus; disciplinæ autem, quas ille postea fusius, vt videtur, aut meliore methodo tradidit, multò antè tempore tradebantur, sicut Theologia ante D. Thomam, & Magistrum. Origo autem non tam Abrahamo, qui vix in Ægypto ad tertium mensem substitit, vt suo loco docuimus, accepta referri debet, quam primis Ægypti cultoribus (an. mundi 2115. a. 10.)

Mesraino

Mesraino & sociis, quos Noë instituerat; propria industria, & loci opportunitas perpoliuerat; tum Iacobo, & Iosepho Patriarchis: denique eorum nepotibus, à quibus multa corrupta sunt, & idolorum sordibus inquinata. Videtur porro Clemens huius sapientiæ professores, quasi in pompa, aut supplicatione describere, cum suis singulos insignibus, aut ornamentis, titulis officiisque distinctos. idque significat illa *[illegible]* religiosus cultus, aut superstitiosæ ceremoniæ.

VI. *Mathematicæ in pretio apud Ægyptios.*

Ex iisdem intelligitur mathematicas disciplinas magno in pretio fuisse apud Ægyptios, quando tam multi de iis libri, ac professores. Idque nominatim de Astrologia, Geometria, & Arithmetica Diodorus Siculus tradit. (l. 1. p. 71.) Strabo item sub initium lib. 17. (3. 4. q 25. in fol.) Philo quoque in vita Mosis Ægyptios Mathematicis eum primis deditos asseuerat. Vt mirum videatur, quod scribit Iustinus Martyr, Astronomiam, & Astrologiam & Geometriam apud Ægyptios habitas fuisse vulgares & humiles: In honore autem & pretio fuisse, quæ vocantur literæ hieroglyphicæ, atque in adytis, abditisque locis, non cuiuis ex vulgò, sed eximiis, & delectis tantùm tradi solitas; vnde Philo occultam Philosophiam literis traditam hieroglyphicis vocat. Itaque dicendum videtur voluisse duntaxat S. Martyrem Mathematicas minore in pretio fuisse, quàm hieroglyphica dogmata, vt illæ præ his viles videri possent, eo maximè nomine, quòd publicè, & omnibus; illæ autem paucis, & clam traderentur. (*Sed infra hieroglyphica.*) Quo respexit etiam Diodorus lib. 1. (p. 73.) cùm ait Sacerdotes duo literarum genera pueros docere, tum quas sacras vocant, tum quæ communionem habent disciplinam, in quibus statim numerat Arithmeticam, Geometriam, Astrologiam.

VII. *Palæstram non vsurpatam Ægyptiis.*

Qvod autem subdit, non moris esse apud Ægyptios Palæstram, & Musicam discere, parum videatur habere probabilitatis. Nam de Palæstra scribit Herodotus (l. 2. p. 137. Græc. Lat.) Chemmitas Ægyptios populos, Perseo Græcanicè facere gymnicos ludos, per omne certandi genus, propositis præmiis tum pecorum, tum palliorum, & pellium. Verùm quæ subiicit Diodori sententiam confirmant, *Percontantique mihi*, ait Herodotus, *cur eis solis consueuisset apparere Perseus, & cur in edendo gymnico certamine à cæteris Aegyptiis discreparent*, &c. Cæteris ergo Ægyptiis in vsu non erat; quod è quotidianis Palestræ exercitiis non sanitatem, sed exigui temporis robur; & omnino periculosum iunioribus comparari existimarent, vt idem Diodorus ait.

VIII. *Musicam autem maximè.*

At de Musica quod repudiatam tradit tanquam inutilem, atque adeo noxiam, vt quæ virorum animos effœminet, quis ei consentiat? quis non potius perquam honoratam ac frequentatam fateatur, ex iis quæ ex Clemente retulimus, siue quod primo loco donari, ac primùm tradi soleret, siue quod ad res sacras, hymnos scilicet Deorum & Regum gesta, laudésque adhiberetur. Philo quoque, vt mox dicemus, & cum eo Clem. Alex. (l. 1. Strom.) asserit Mosem omnes Musicæ partes in Ægypto didicisse. Denique Ægyptij Musicam certis signis, sicut & reliquas mathematicas, adumbrarunt, Arithmeticam per surrectos digitos, Geometriam per arundinem, Astrologiam per maculosam hinnuli pellem; Musicam per dentes quatuor lingua percussos, vt scribit Pierius lib. 38. (c. 13.) qui idem tradit de cicada, cygno, atque Lusania, tanquam Musicæ hieroglyphicis.

IX. *Aegyptiaca Mosis eruditio, tam communium scientiarum.*

Sed iam ad Mosis institutionem puerilem, & studia reuertamur. Testatur Philo eum numeros, & Geometriam, vniuersamque Musicam rythmicam, harmonicam, metricam, siue contemplatricem, siue per instrumenta, vocésque promentem se modis variis, accepisse à doctoribus Ægyptiis; à quibus etiam mox subdit Astrologiam, quam vocat Chaldaicam syderum scientiam, didicisse. Eam enim Chaldæos ab Ægyptiis sacerdotibus didicisse, (l. 1. p. 83. Græc. Lat.) propterea que Ægypti aliquando fuisse colonos author est Diodorus. Addit etiam Philo, Mosem Assyrias literas accepisse, (l. 1. Strom.) sed pro Assyriis Ægyptias substituit Clemens Alex. qui hunc Philonis memorat locum, siue tunc in eo ita legerit, siue ita emendarit. *Cùm autem*, inquit, *esset Moses ætate grandior Arithmeticam & Geometriam Rhythmicam & Harmonicam, & præterea Medicinam, simul & Musicam doctus est ab iis, qui erant insignes inter Aegyptios, & præterea, eam quæ traditur per symbola seu signa,* (*Arithmeticæ, Geometriæ, Medicinæ.*)

philosophiam, quam in literis ostendunt hieroglyphicis. Alium autem doctrinæ orbem, tanquam puerum regium, Græci eum docuere in Aegypto, vt dicit Philo in vita Mosis, meritò auctorem laudat Philonem, vt liberet fidem suam, in re parum digna fide, vt postea dicetur, sed pergit, *Didicit autem literas Aegyptiorum, & rerum cælestium scientiam à Chaldæis, & ab Aegyptiis.* Hæc Clemens, quæ habentur eodem modo in Græco textu. Sed his disciplinis additam etiam oportuit Physiologiam, & totam de natura scientiam; quam in ea parte comprehensam, quæ à Clemente dicta est παιδευτικὴ, par est existimare. In illo etiam doctrinæ orbe, quem cum Philone ἐγκύκλιον παιδείαν vocat, & à Græcis didicisse tradit. & Dialectica, & Physica, & Moralis, & prima philosophia, aliæque plures, quæ liberales dicuntur, sine controuersia continentur. Nam Stephanus vniuersè pronunciat eruditum fuisse Mosem *omni sapientia Aegyptiorum.*

Physiologia, Dialectica, Ethica, Metaph.

supra n. 3.

7. Act. 22.

X. *Quam occultæ Philosophiæ, siue hieroglyphicæ, & quales eæ notæ.*

ADDIT denique Philo, & ex eo Clemens, in spiritali Mosis supellectile occultam Philosophiam, literis hieroglyphicis comprehensam; hoc est animalium notis, quæ ipsi pro numinibus venerabantur. Aut variis etiam corporis humani membris, vt habet Diodorus in historia Æthiopica; atque adeò rebus ex vniuersa natura petitis; vt ex hieroglyphicis Pierij constat. Hæc erat vltima sciẽtia, quæ ab Ægyptiis tradebatur, quam Philo vocat τὴν διὰ συμβόλων φιλοσοφίαν, Clemens μυστικὴν τῶν Αἰγυπτίων θεολογίαν, à sculptura dictam hieroglyphicam. vnde Lucanus,

l. 3. p. 145.
l. 1. de vita Mosis.
l. 1. & 5. Str.

Nondum flumineas Memphis contexere biblos
Nouerat, in saxis tantum volucrésque feræque,
Sculptáque seruabant magicas animalia formas.

Et Ammianus lib. 17. agens de Thebano obelisco. Formarum autem innumeras notas hieroglyphicas appellatas, quas ei vndique videmus incisas, initialis sapientiæ vetus insigniuit auctoritas. Volucrum enim ferarúmque etiam alieni mundi genera multa sculpentes, ad æui quoque sequentis ætates Imperatorum, vulgatius perueniente memoria, promissa vel soluta regum vota monstrabant. Non enim vt nunc literarum numerus præstitus, & facilis, exprimit quidquid humana mens concipere potest, ita prisci quoque scriptitarunt Ægyptij, sed singulæ literæ singulis nominibus seruiebant, & verbis nonnunquam significabant integros sensus. Hæc ibi: meminit & sub finem lib. 22. vbi literas hieroglyphicas Latinis vocat ignorabiles, secutus Apuleium lib. xi. Metam.[4] De ea ergo scientia eiúsque partibus, quæ ad rem nostram faciant, non erit absurdum aliqua à Clemente Alexandrino, viro in primis erudito, atque Ægyptio mutuari. *4. x.*

XI. *Tria genera literarum Aegyptiorum, & quæ hieroglyphicæ partes. Propria. Symbolica eaque triplex.*

IAM *verò*, inquit, *qui docentur ab Aegyptijs, primùm quidem discunt Aegyptiarum literarum viam, ac rationem, quæ vocatur ἐπιστολογραφικὴ, hoc est apta ad scribendas Epistolas; secundam autem ἱερογραμματικὴν, qua vtantur scribæ sacrorum, vltimam autem ἱερογλυφικὴν, id est sacram, quæ insculpitur scripturam; cuius quidem vna est per prima elementa κυριολογικὴ, id est propriè loquens; altera verò symbolica, id est per signa significans. Symbolica autem, vna quidem propriè loquitur per imitationem; alia verò scribitur veluti tropicè: alia verò apertè sumitur allegoricè per quadam ænigmata.* Subdit exemplum symbolicæ primi generis, *vt qui dum solem scribere volunt, circulo eius rotunditatem imitantur, & qui Lunam, eius cornua in semicirculo repræsentant. Secundi autem cùm per varios tropos sententia modificatur, & secundum eos insculptis inscribitur notis, vt si Bacchum pro vino sculpant, & Cererem pro frumento, aut vice versa; tertij denique, vt cùm astra, propter obliquam conuersionem, corporibus serpentum assimilabãt, aut Solem scarabeo, qui cùm bubulo fimo in orbem conuoluitur, & dimidiam anni partem sub terra viuere dicitur, & dimidiam alteram super terram.*

l. 5. Strom.

XII. *Hieroglyphica aliis etiam gentibus vsitata.*

QVÆ si quis diligentius intueatur intelliget aliarum quoque gentium non dissimilem fuisse & docendi, & mysteria occultandi rationem, ne prophanis, sed initiatis, & idoneis tantùm hominibus traderentur, vnde natæ videntur Poëticæ omnes, atque Æsopicæ fabulæ, imò & Pythagorica, & antiquiorum Philosophorum symbola, vt ex eodem Clemente constat, lib. 5. Strom. vbi plurima & sacra & prophana horum exempla suggerit: in quibus

breue illud ſcriptum Regis Scytharum Atotæ ad populum Bizantinum; *Nolite afferre detrimentum meis vectigalibus, ne equi mei aquam veſtram bibant.* Symbolicè enim bellum, quod eis erat illaturus ſignificauit Barbarus. Nec ignota Scytharum ad Darium Hyſtaſpis munera, ex Herodoti Melpomene; vbi dicuntur Scythæ caduceatorem ad eum miſiſſe, cum aue, mure, rana, & quinque ſagittis, ſignificare volentes, interprete Gobrya, qui fuit vnus de Septem principibus, qui magos ſuſtulerant, Perſas niſi effecti vt aues ſubuolarent in cœlum, aut quaſi mures terram ſubirent, aut inſtar ranarum inſilirent in paludes, non remeaturos in patriam, ſagittis confectos.

l. 3. comm. in Math. — XIII. *Præſertim Hebræis.*

HEBRÆORVM item, & Syrorum non aliena fuit ab hac docendi ratio. Nam D. Hieronymus ait Syriorum ac Palæſtinorum proprium fuiſſe parabolas paſſim vſurpare, & Chriſtus Dominus eam prædicandi methodum ſanctificauit, dum Sapientia æterna populi ſe captui, & doctorum conſuetudini accommodat: quod iampridem Salomon in ſacra Cantici Canticorum Poëſi copioſè præſtiterat, & Iob cum amicis ſuis in terra Hus. Sed vel maximè hieroglyphicam doctrinam ſapiunt illa Iacobi Patriarchæ in Ægypto morientis. (Gen 49.) *Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi aſcendiſti.* Et, *Ligans ad vineam pullum ſuum, & ad vitem, ô fili mi, aſinam ſuam.* Et, *Iſachar aſinus fortis, accubans inter terminos.* Et, *Fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita, mordens vngulas equi, vt cadat aſcenſor eius retro.* Et, *Nephthali ceruus emiſſus, dans eloquia pulchritudinis.* Denique, *Beniamin lupus rapax, manè comedet prædam, & veſpere diuidet ſpolia.* Hæc enim cùm & ſacra, & ænigmatica ſint, ſi depicta, aut ſculpta fuerint, quis dubitet vocare hieroglyphica? Certè oracula, ſunt, quæ ad hanc claſſem refert Clemens l. 5. Strom. ſicut & breuia dicta ſapientum.

XIV. *Vel ipſo authore Deo.*

(5. x.) POSSVMVS & huiuſmodi inſtitutionis authorem facere ipſum Deum eodem Clemente præeunte; & iſtam docendi viam à primis vſque temporibus repetere. (Gen. 41. & 40.) Eodem enim non inuitus retulerim immiſſa diuinitus ſomnia; vaccas, ſpicáſque Pharaonis, tres pincernæ propagines, totidémque caniſtra piſtoris. (Gen. 37.) Eodem Ioſephi ſtellas, atque manipulos. (Gen. 15. 17) Eodem Domini cum Abrahamo fœdus in caligine tenebroſa, in clibano fumante, & lampade ignis inter diuiſiones tranſeunte. (Gen. 9. 13. 8. 11.) Eodem, vt antiquiora tangamus, arcum in nubibus poſitum, & columbam cum ramo virentis oliuæ remiſſam, vtrumque in ſignum reconciliationis & pacis. (Gen. 3. & 4.) Eodem pelliceas tunicas, & Cherubinos cum gladio flammeo atque verſatili. Eodem poſtremò referamus ſignum in Caino poſitum, & quaſi ſculptum ab ipſo Deo in Caini fronte emblema, velut notã recepti hominis in fidem ſuam; ne qui in illum incidiſſet imprudens, eum tanquam monſtrum piaculare perimeret.

XV. *Veſtigia hieroglyfica apud Moſem. Et primùm propriæ. Pectorale.*

SED quoniam de Moſis hieroglyphica doctrina diſputamus, age videamus aliquàne illius veſtigia, in iis quæ Dominus per eum tradidit populo ſuo, Ægyptiorum diſciplinis vtcumque tincto, notare poſſimus: (l. 5.) circa quæ Clemens quoque Alexandrinus copioſè philoſophatur. Ad propriam enim illam, quam ipſe κυριολογικὴν appellauit, ſacrum illud Pectorale, ſeu Rationale iudicij vtique pertinet, in quo artificioſè illigati erant duodecim pretioſi lapides, & in (Exo. 28. 29.) ſingulis ſingula tribuum nomina cælata, vt pro iis iugiter ſummus ſacerdos Deum orare meminiſſet. *Portabítque Aaron*, ait Deus, *nomina filiorum Iſraël in Rationali iudicij ſuper pectus ſuum, quando ingredietur Sanctuarium, memoriale coram Domino in æternum.* Nihil enim hic ſymbolicum, aut figuratum, ſed propria locutio, & ſtatim obuius primarius rei ſignificatæ intellectus. Eodem pertinet illud Vrim & Thummim, id eſt illuminationes & perfectiones, ſiue doctrina & veritas inſculpta in eodem rationali, apertè monens Sacerdotem ſcientiæ ad illuminandum populum, & ſanctitatis morum, ad perfectionem propriam, ſtudioſe conquirendæ. (*Vrim, & Thummim.*)

XVI. *Aurea lamina. Superhumerale.*

(Exo. 28. 36.) QVID aurea lamina, in qua opere cælatoris ſculptum erat *Sanctum Domino*, vt clarè intelligeret Pontifex, ſe Domino eſſe addictum, conſecratum, & penitus à laico, ſeu prophano populo, ad vnius Dei cultum ſegregatum. (Exod. 28. 6.) Quid Superhumerale cum duobus lapidibus onychinis, inſculptis duodecim filiorum Iſraël nominibus, ſenis vtrinque, qui hinc & inde ſuper vtrum-

Digitized by Google

quæ humerum portandi erant, vt recordaretur se peccata populi portare debere: & pro his pacem & veniam à Deo obtinere; iuxta illud, *Portabitque Aaron iniquitates eorum, qui obtulerunt, & sanctificauerunt filij Israël in cunctis muneribus, & donariis suis.* Nec desunt alia, quæ in hanc quoque classem referri possint.

XVII. *Secundò symbolicæ, per imitationem.*

IAM verò hieroglyphica symbola per imitationem non semel apud Mosem expressa reperias, vt cùm fictus ac figuratus est serpens æneus, qui cruci affixus, salutem à venenatis serpentum morsibus afferebat intuentibus, symbolum vtique hieroglyphicum fuit, & admodum expressa figura, ad imitationem futuri Messiæ, qui externa specie peccator, re autem ipsa non magis peccator, quàm æneum illud simulachrum, aut venenatum erat, aut serpens: & cruci affixus is cum per veram fidem intuentibus, salutem attulit; licet dæmonum morsibus fuissent appetiti. Quod hieroglyphicum symbolum explicauit ille ipse, qui eo figurabatur. *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam.* Sic arca testamenti aurea, corruptionis expers, ex qua loquebatur Deus, illam planè imitabatur Arcam, in qua sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei absconditi, Iesum peccati expertem, per quem nobis locutus est dominus. Sic virga quæ modò Mosis, modò Aaronis dicitur, Christi potestatem regiam & sacerdotalem, virgam directionis, & regni, imitatione adumbrabat.

Num. 21. Ioan. 3. 14. Coloss. 2. 3. Exo. 4. & 7. Psal. 44. 7.

XVIII. *Per translationem.*

SYMBOLICA tropica per translatitiam aliquam conuenientiam, in secundo sunt ordine, quo referre non incongruè possumus Cherubinos illos duos aureos, fusiles atque productiles, vultibus & capitibus humanis præditos, alis ornatos, operientes, & portantes propitiatorium; qui Angelorum ministeria in diuino cultu, conuenienti translatione repræsentant. Nam & humanis capitibus, intelligentia tropicè ostenditur; & vultu eorum pulchritudo, quæ in facie maximè cernitur, & alis agendi velocitas, & gestatione obsequium, & contuitu reuerentia cum metaphora significatur; sic dæmones vocabulis & figuris serpentum, aspidum, regulorum, cum effectorum similitudine in Scriptura indicantur.

Psal. 90. 13. Esa. 27. 1.

XIX. *Per ænigmata, & eorum exempla. Mysterium Trinitatis in nomine tetragr.*

SVPERSVNT symbolica ænigmata, quorum nonnulla in lege Mosaica reperiuntur, in Testamento Patriarchæ Iacob, in Benedictione Mosis, & alibi, quo in genere celebratur ængima Ioatham filij Gedeonis, & Samsonis. Sed illud illustrius circa diuinum nomen, intra rationale Pontificis insculptum, vt ex Hebraica Rabinorum, qui Christi natiuitatem præcesserunt, traditione refert Vatablus in Exodo, & Petrus Galatinus lib. 2. de arcanis Theologicæ veritatis, quo sanctissimum Trinitatis mysterium continetur. Nam per י principium literarum Pater intelligitur, omnium rerum origo, & ipsius diuinitatis principium. ה quod significat esse, & viuere, obscurè Flium denotat, per quem omnia esse cœperunt; *omnia* enim *per ipsum facta sunt.* Per ו quæ est coniunctio copulatiua, ænigmaticè Spiritus sanctus intelligitur, qui est amor & nexus vtriusque, & ab vtroque procedit. Additur alterum ה in fine, propter duplicem in Christo naturam, prius ה diuinam naturam denotat, sibi à patre æterna generatione communicatam; posterius humanam, ex matre in fine seculorum assumptam. Addit idem Vatablus, idem nomen יהוה dictum Hebræis שם המפרש sem mephoras, id est nomen expositum, siue declaratum, quod per duodecim literas exponeretur אב. בן. רוח. הקדש Ab, ben, ve Ruach, acadoch, id est Pater, Filius, & Spiritus sanctus.

Iud. 9. & 14. c. 18. n. 40. antiq. edit. an. 1540. יהוה

XX. *Aliud.*

HVC quoque pertinet illa veterum Chaldæorum figura, qua Dei nomen ineffabile scribebant, cùm intra circulum, triplex iod in modum trianguli depingebant, vnum superius, reliqua duo inferius, deinceps se habentia, addita motione cametz ָ in hunc modum. Significabant videlicet tria quædam esse in diuinitate æqualia, propter tria י æqualia, & vnum esse principium aliorum duorum: omnia verò intra circulum, quod illa principio & fine carerent, vt circulus. Vnicum autem cametz ָ naturam diuinam illis tribus communem adumbrabat. Et de hieroglyphicis hactenus; nunc cum bona

Vide Gerald. sub init. syntag. de diis Gr.

Digitized by Google

lectoris venia, redeamus in viam, & à quibus hanc sapientiam didicerit Moses inuestigemus.

XXI. *Opinio Philonis de Græcis Mosis doctoribus.*

n. 9.

ET Philo quidem siue per indiligentiam, siue per studium gratificandi Græcis, quorum lingua scribebat, & cui egregiam eloquentiam referebat acceptam, *τὴν δ' ἄλλην*, inquit, *ἐγκύκλιον παιδείαν Ἕλληνες ἐδίδασκον*, & paulò antè magnis præmiis doctores è Græcia inuitatos tradit. Quæ retulit Clemens Alexandrinus, vt ante dixi, sed in re parum probabili Philonem retulit, vt fides esset penes auctorem. Fauente quodammodo ipso doctrinæ orbe, qui Græcæ inuentionis esse videatur, sicut & vocabulum ipsum *ἐγκυκλοπαιδείας*, & earumdem doctrinarum vocabula omnia.

XXII. *Refutatur.*

l. 2. p. 136. Græc. Lat. — Act. 7. 22. — hom. 1. in hexam.

VERVM contra stat Herodotus in Euterpe, *Græcanicis*, inquit, *institutis vti recusant, & vt semel dicam, nullorum hominum aliorum institutis vti volunt*; Ægyptij videlicet, de quibus est sermo. Et vt in hac causa non ponam D. Stephanũ, qui Ægyptiorum sapientiæ tantùm meminit; neque D. Basilium, cuius est illa oratio, *Ille Moyses, quem sibi adoptatum filia Pharaonis magnifico, ac regali impendio curauit educandum; & ad se accitis sapientibus Aegyptiorum, inque magistros præfectis, puerum tradidit erudiendum.* Certè Iustinus Martyr in oratione ad Gentiles, *Sola*, inquit, *tum & prima Prophetæ Mosis, extitit historia, quam afflatu diuino ille Hebraicis composuit literis; Græcorum enim nondum extabant, prout ipsi etiam literarum magistri asserunt, Cadmum eas primùm è Phœnice allatas Græcis tradidisse docentes. Quin & Plato ipse Philosophorum princeps, posterius inuentas esse testatur.* Hæc Iustinus.

XXIII. *Græcorum doctrina minimè antiqua, ex Iustino, Clemente, Euseb. cæt.*

l. 1. Strom — in Chron. — l. 1 contra Apionem init. — l. 9 de præpar. c. 4.

ET mox, *Proinde*, inquit, *scire conuenit omnem historiam, & doctrinam Græcorum, posteriùs inuentis eorum literis fuisse conscriptam.* Quin & Clemens ipse ait Cadmum fuisse inuentorem Græcarum literarum, & vixisse tempore Lyncei, vndecima generatione post Mosem. Verùm Eusebius tam Cadmum, quàm Lynceum tempore Iosue, post obitum Mosis floruisse putat. Idem de Cadmo Xenophon & Iosephus, qui hoc argumentum fusè tractat, & Eupolemus apud Eusebium de præparatione Euangelica, certò testatur Cadmum à Phœnicibus, Phœnices à Iudæis, Græcos verò à Phœnicibus literas accepisse. Itaque Dictys Cretensis Troianum bellum, cui interfuisse perhibetur, Phœnicum literis scripsit, vt tradit Septimius Romanus interpres, cùm etiam tum Græcæ nascerentur. Cui consentanea Cornelius Tacitus, *Primi*, inquit, *per figuras animalium Aegyptij sensus mentis effinxerunt, & antiquissima monumenta memoriæ humanæ saxis impressa cernuntur. Ac literarum semet inuentores perhibent, inde Phœnicas, qui mari præpollebant, intulisse Græciæ memorant, gloriam adeptos tanquam repererint, quæ ab Aegyptiis acceperant.* Huc pertinent quæ superius de nupera, minimèque cana Græcorum doctrina ab Ægyptio sacerdote Soloni dicta apud Platonem dicebamus. Ad quæ Iosephus alludens initio suæ aduersus Apionem disputationis, *Omnia*, inquit, *Græcorum noua, & heri, vt ita dicam, nuperque facta cognoui, apud Aegyptios autem atque Chaldæos & Phœnicas, (desino enim nos illis connumerare) sicut ipsi fatentur, res gestæ antiquissimam, & permanentem habent memoriæ traditionem.*

Tacito. — *Platone.*

an. mundi 2249. n. 1 & 2. & Schol. 1. & 2. — l. 1. sub init.

XXIV. *Tertulliano.*

c. 19.

AVDIAMVS & Tertullianum, qui in Apologetico Antiquitatem sacrarum literarum, & multò magis Mosis scriptoris earum profitetur; vbi inter alia, *Ipsas effigies literarum, indices custodésque rerum, & puto adhuc minus dicimus, ipsos inquam deos vestros, ipsa templa, & oracula, & sacra, vnius interim Prophetæ scrinium seculis vincit, in quo videtur thesaurus collocatus totius iudaici sacramenti, & inde etiam nostri. Si quem audistis interim Moysem Argiuo Inacho par est ætate*, &c. At Eusebij Chronicon Inachum Iacobo Patriarchæ facit æqualem, à quo nata Io, quæ Isis Ægyptiis. Huc postremò pertinet illa Clementis conclusio. *Plurimis ergo, qui apud Græcos coluntur Diis, non solùm iis qui dicuntur Sapientes & Poëtæ, ostensum est nobis Mosen esse antiquiorem.* Quod si multis seculis scripta Mosis inuentionem Græcarum literarum antecedunt, quomodo apud Græcos vlla tum potuit esse doctrina, cùm Moses erudiretur; cùm, vt Iustinus affirmat, doctrina posterior sit inuentione literarum, perfecta præsertim, qualem Philo significat.

l. 1. Strom. — *Clemente.*

XXV. *An Assyrios, & Chaldæos magistros Moses habuerit.*

QVOD autem ait ab Assyriis suas literas, & à Chaldæis syderalem scientiam didicisse, id interpreti Gelenio, non Philoni tribuendum est; qui tantùm ait Mosen à vicinis Assyrias literas, & Chaldaicam de cœlis scientiam didicisse, &

quidem non ab Assyriis, aut Chaldæis, sed ab Ægyptiis: quod autem Chaldaicam scientiam vocarit Philo Astrologiam, id propterea factum, quod apud eos syderum scientia ab omni æuo celebris fuit. Cui assertioni fidem cõciliat Plinius, qui Assyrias literas semper fuisse arbitratur; *Quia*, inquit, *Aegyptia literæ, quæ antiquissimæ habentur, longe post Assyrias fuerunt.* Sic ille. Videlicet antiquissimo omnium imperio coæuæ floruerunt. Diodorus etiam sententiam Philonis facilè confirmat. *Chaldæi*, inquit, *Babyloniorum antiquissimi fuerunt, qui eum locum in sua Reipub. obtinuerunt, quem Sacerdotes in Aegypto. Ad cultum enim Dei deputati, per omnem vitam suam philosophantur, peritissimi Astrologiæ habiti.* l.7.c.vlt. l.3.

XXVI. *An potius Hebræos, Chaldaicæ scientiæ peritos.*

PONDERANDA tamen arbitror, & non leuiter prætereunda illa Philonis verba, ἐκ τῶν πλησιοχώρων, ex vicinis, accolis, loco propinquo habitantibus; & paulò antè; ex præfecturis Ægypto proximis, ἀπὸ τῶν κατ' Αἴγυπτον νομῶν, pascuis Ægypto vicinis. quæ ista pascua, quæ vicina loca? quinam hi præceptores αὐτοκελεύστοι, qui sponte sua, & iniussi ad docendum se offerant? Quod ad loci vicinitatem attinet, id Chaldæis & Assyriis, in alia mundi parte, Asia scilicet vlteriore degentibus, ægerrimè conuenire quis non videt? Hos itaque vicinos ausim ego suspicari ipsos Hebræos, incolas terræ Gessen, quæ tota alendis pecoribus idonea erat, & pascuis abundabat, vt habetur in Genesi: eosdémque non Hebraicarum tantùm literarum, sed etiam Chaldaicarum peritos, & Assyriarum; quandoquidem ex Chaldæa Assyriis vicina oriundi erant. Nec obstitit crudelis, quæ tum sæuiebat in Hebræos tyrannis; facilè enim fuit filiæ Regis, aliquos, ad filij sui eruditionem, à communi eximere calamitate. c.46. & 47.

XXVII. *Atque adeo ipsum Amramum parentem.*

POTVIT etiam Amram eius pater, sponte se ad eum docendum offerre, qui septimo anno Mosis, octogesimum quintum agebat, ætate & scientia, vt Leuitam decebat, venerabilis; Chaldaicarum literarum, & disciplinarum peritus, vt qui cum auo suo Leui (qui in Chaldæa & Mesopotamia duodecim annos vixerat) ad triginta quinque annos fuerat diuersatus. Quin etiam suaui diuinæ prouidentiæ dispositioni consentaneum id fuerit, vt simul cum literis, veram pietatem à teneris animo imbiberet: & qui lac à sua ipsius matre infantem sugere voluit, puram & lacteam Dei sapientiam à parente acciperet. Quod si huic coniecturæ assentiri placet, etiam Aaronem fratrem, ei condiscipulum dare possumus. Domestica certè disciplina institutum dubitare non conuenit; diuina præsertim id agente prouidentia, quæ eum ad summum pontificatum destinarat, edito etiam super ea re oraculo, vt suprà ex Iosepho dictum est. Mosis an. 1.n.6. to.1.an. 2115.n.9.

XXVIII. *Hebræi Aegyptiorum doctores.*

ÆGYPTIOS porrò à Iudæis eruditos, antiquorum plerique testantur, vt alio quoque loco indicauimus. Nam Nicolaus Damascenus apud Eusebium ait Abrahamum Arithmeticam Ægyptiis, & Astrologiam tradidisse; quod etiam affirmat Iosephus. Verum id breuitas Abrahamiticæ moræ in Ægypto satis refellit, vt suo loco demonstrauimus. probabilius alij hanc laudem Iacobo, qui septendecim ipsos annos ibi diuersatus est, attribuunt. Sed si eius senium, & magni tota vita labores exantlati, minus idoneum reddebant docendi muneri Patriarchã, Iosepho id munus rectissimè tribui potest, qui totos 80. annos in Ægypto cũ potestate versatus, etiam prophetico spiritu illustratus est: & constitutus Dominus regiæ domus, erudiuit Principes Ægyptios sicut semetipsum, & senes eius, senatores puta, & consiliarios Regis, prudentiam docuit; quod referri potest ad inuectam in aulam Pharaonis morum probitatem. *Vnde enim fieri posset*, inquit August. *vt vir tantus vnius veri Dei cultor, in Aegypto alendis tantummodo corporibus, & rebus tantùm corporalibus gubernandis esset intentus, & quo eos meliores redderet curam non gereret animorum?* Sed meritò etiam ad liberales disciplinas; ad moralem, & politicam Reipub. bene administrandæ scientiam referri potest: hac enim senes isti, omnésque Regum consiliarij, & magistratus in primis indigent, si eam prouinciam rectè gesturi sunt. l.4 histor. apud Euse. l.9.c.4. l.1.ant.c.8. vel 9. in Ps. 104.

XXIX. *Non tamen Moses.*

NON rectè itaque Artapanus apud Eusebium, existimauit Mosem in Ægypto inuentorem fuisse Philosophiæ, & sacrarum literarum, quas Sacerdotibus tradiderit. Significat enim D. Stephanus non solum ante Mosem hæc in Ægypto nata, sed etiam celebrata, atq; honorata, vt notauit etiam Lorinus noster in eum Acto- l.9.c.vlt.de præp.

Digitized by Google

rum locum. Additque non minus etiam errare Iamblichum in lib. de mysteriis Ægyptiorum, cùm primum in Ægypto sapientiæ & doctrinarum inuentorem facit Mercurium Trismegistum, qui vt Eusebius testatur, & Augustinus Moyse multò recentior est, quia tempore Mosis Atlas Astrologus, Promethei Physici frater, & auus maternus maioris Mercurij floruit; huius autem Mercurij nepos fuit alter ille, cognomine Trismegistus. Quin etiam haud obscurum est, quod crebro notauit Engubinus in libris de perenni Philosophia, Trismegistum multa à Mosis cosmopœia esse mutuatum. Errat & Eupolemus apud Eusebium, vbi hæc ad verbum ex Græco. *Eupolemus verò ait Moysem primum sapientem fuisse, & literas primum Iudæis tradidisse; à Iudæis autem Phœnices accepisse, Græcos verò à Phœnicibus; legésque primum Iudæis Moysem scripsisse.* Hæc ibi, à quibus non alienus est Theodoretus.

[Margin: Neq; Trismegistus, ro recentior. — l. 9. de præpar. c. 4. l. 18 de Ciu. c. 8. Et Cyril. l. 1 contra Iulian. — l. 9. de præpar. c. vlt. q. 59. in Gen.]

XXX. *Literas Hebræas Mose longè vetustiores.*

QVÆ tamen parum D. Augustino probata sunt, vt constat ex 18. de Ciuitate Dei. *Non itaque,* ait, *credendum est, quod nonnulli arbitrantur, Hebræam tantùm linguam, per eum qui vocabatur Heber, vnde Hebræorum vocabulum est, fuisse seruatam, atque inde peruenisse ad Abraham; Hebræas autem literas à lege cœpisse, quæ data est per Moysem, sed potius per illam successionem patrum memoratam linguam cum suis literis custoditam. Denique Moyses in populo Dei constituit qui docendis literis præessent, priusquam diuinæ legis vllas literas nossent.* Alludit Augustinus ad eum Exodi locum, in quo Iethro autor fuit Mosi, vt constitueret super populum viros sapientes & gnaros, qui in Deuteron. dicuntur à Septuaginta γραμματοεισαγωγεῖς [6]. Sunt qui ex Philone dicant Abrahamum Hebraicarum literarum inuentorem; obliti columnas illas duas, quas ante confusionem linguarum, quando vnicum erat in terris Hebræum idioma, imò ante diluuium inscriptas à Sethi filiis, Iosephus memorat in primo Antiquit.

[Margin: c. 39. — c. 18. 18. c. 1. 15. — 6. ✕. vide Petr. Crinit. l. 17. c. 1. de honest. discip. & Viuem in l. 11. de Ciu. c. 39.]

XXXI. *An magiæ peritus fuerit Moses.*

OMNIVM autem maximè aberrat à verò Plinius, qui lib. 30. Historiæ naturalis, *Est & alia,* inquit, *factio Magices à Mose etiamnum, & Iocabela Iudæis pendens, sed multis annorum millibus post Zoroastrem.* Rectius dixisset aliquot annorum centuriis. Nam à Nini morte, in cuius extremo regno ille periit, ad ortum Mosis, non nisi 415. anni numerantur. Absit autem vt virum sanctissimum tales artes aut didicisse vnquam, aut tradidisse credamus, quas non solùm exercere, sed etiam discere velle sceleratum est. Recitat quidem Clemens Alexandrinus ex mystis quibusdam, & Artapano, nonnulla Mosis opera, quæ magiam sapere videantur, [7] de quibus suis dicetur locis; sed ea tantum ipse recitat, & si facta fuerunt, Dei potius virtuti vult ascribi. Quidam etiam impostores, apud nostrum Del Rio, in disquisitionibus magicis, quendam de ratione conficiendi auri librum à Mose & Maria sorore eius editum finxere, tanta in ea re fide digni, quanta improbis nebulonibus debetur. Cœterum quæ magia naturali, miniméque improbata continentur, & Physiologiæ finibus ambiuntur, potuerunt à Mose magna ex parte cognosci, pro ingenij eius subtilitate, & peritia magistrorum.

[Margin: c. 3. vel 4. extremo. c. 1. — l. 1. Strom. c. 13. — 7. ✕. — l. 1. c. 5. q. 1. sect. 1.]

XXXII. *Profectus eius in scientiis.*

NAM vt de eius in literis profectu dicamus aliquid, Philo cùm dixisset plerósque præceptores ad Mosem docendum partim accersitos venisse, partim etiam sponte se obtulisse; *Eas,* ait, *intra modicum tempus ille superauit, natiua docilitate institutionem præcurrens, vt reminisci videretur non discere, in rebus difficilioribus de suo comminiscens aliquid. Nam præclara ingenia multa circa scientias noua comminiscuntur.* Et Basilius in Esaiam. *Moses,* inquit, *eruditus omni sapientia Ægyptiorum, &, vt par est credere, illos exuperans omnes dexteritate ingenij, & perspicacia intelligentiæ, non prius percepit se linguæ esse impeditioris,* &c. Clemens Alexandr. ait eum maiorum suorum æmulatum doctrinam, auxisse prudentiam, quæ erat sui generis. Et de Mosis eruditione, atque institutione puerili hactenus.

[Margin: l. 1. de vita Mosis. — c. 6. init. l. 1. Strom.]

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2470. MOSIS 7.

[Margin: 1. N. 11. Regum Ægyptiorum vita.]

EAM à Diodoro Siculo fusè traditam petere potes, l. 1. Histor. eius partem aliquam hic quoque legere, non erit opinor ingratum. *Primi Ægyptiorum reges,* inquit, *non pro cæterorum instituto Monarcharum vitam agebant, vt omnia scilicet ad suum arbitrium, nullis obnoxij censuris moderarentur: Sed vniuersa non modò publicè gerenda, sed & quotidianæ vitæ regimen, & victus ratio ad legum normam conformata erant. Quippe ad ministeria ipsorum nullus adhibebatur seruus, neque emptitius, neque verna; sed nobilissimorum tantum sacerdotum filij, viginti annos egressi, & præ eiusdem gentis hominibus cæteris, optime instituti: vt si curatores corporis, & familiares optimos, noctê diéque*

secum Rex haberet, nihil prauum, aut vituperatione dignum committeret. Nullus enim princeps ad nimium improbitatis procedit, nisi præstò sint, qui cupiditatibus eius subseruiant. Horæ tam noctis quàm diei præfinitæ erant, quibus Regem non sibi placita, sed legibus statuta omnimodò agere oportebat. Sub auroram experrecto literæ vndecunque scriptæ omnium primò acceptandæ erant, vt omnia rectius moderari posset, si exactè singula regni negotia comperta haberet. Tum lotus, & regni insignibus splendidáque trabea ornatus Diis sacrificatum ibat. Adductis tum ad aram victimis mos erat principem sacerdotum Regi astantem magna voce in conferta Ægyptiorum corona preces enunciare, vt Dij sanitatem cum bonis cæteris omnibus Regi, ius & æquum erga inferiores tuenti, largiantur. Singulæ etiam Regis virtutes deprædicandæ tum erant, quod videlicet piam erga Deos, & mitissimam erga homines affectionem gerat, vt qui sit continens, iustus, magnanimus, alienus à mendacio, benignus bonorum communicator, & tandem omnis concupiscentiæ victor, qui minores delictorum meritis pœnas irroget, & ampliorem beneficio gratiam rependat benemeritis. Hæc multáque alia his affinia vbi perorauit Antistes, ad extremum ignorantiæ peccata execratur, Regem quidem culpa eximens; sed & noxam, & pœnas in ministros, & doctores malorum retorquens. Sed de his satis. Plura ibidem lectu digna reperies; vtrum autem verè omnia, an ex probilitate duntaxat, nouit is qui nouit omnia.

2. N. III. Aliam quandam Isidis pompam memorat Apuleius l. 11. Metam. in qua vas ad libandum spondæum appellat; porrò cubitum iustitiæ non facilè alibi reperias, Cubitum Nemeseos celebrat Pierius l. 36. c. 42. & Alciat. in Emblem. 26. & ibi Minos.

3. N. VI. *Sacerdotes*, inquit Strabo, *Philosophiam, & Astronomiam exercebant, & cum regibus conuersabantur*, & mox. *Opus autem fuit tam diligenti, ac subtili locorum diuisione, propter continuas finium confusiones, quas Nilus auctus efficiebat, aliis addens, aliis adimens, & immutans figuras, & signa obruens, quibus proprium discernebatur ab alieno. Itaque identidem dimetiri oportebat. Atque hinc ab Ægyptiis Geometriam credunt inuentam fuisse, quemadmodum ratiocinandi scientiam, & Arithmeticam à Phœnicibus, propter mercaturas.* Hæc ibi, caue autem ratiocinandi scientiam intelligas Dialecticam, ad quam ratiocinia nihil pertinent.

4. N. X. Vbi de Mithra præcipuo quodam Isidis Sacerdote sic loquitur. *Matutino peracto sacrificio senex de opertis adyti profert quosdam libros literis ignorabilibus prænotatos, partim figuris cuiusque modi animalium, concepti sermonis compendiosa verba suggerentes; partim nodosis, & in modum rotæ tortuosis, capreolatimque condensis apicibus, à curiosa profanorum lectione munita.* His Ægyptiorum Hieroglyphicis persimilem Sinensium scribendi rationem tradit noster Trigaultius l. 1. de expeditione apud Sinas c. 5. vbi ad 70. vel 80. millia talium Characterum Sinensium esse tradit, aliáque & elegantia, & nouitate ipsa lectu dignissima. Vide & Ioseph. Acosta. lib. 6. de natura noui orbis c. 4. 5. 6. & seqq.

Libro enim 5. Strom. de occulta sapientia, quam ipse vocat [illegible], qualis in arcanis Ægyptiorum libris recondebatur, interpretatur illud Esaiæ 45. 3. *Dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorum*, ipse [illegible], vt 70. Et illud Dauidis Psal. 77. *Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio.* Denique illud Apostoli, *Loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam.* 1. Cor. 2. 7. *Quin etiam Poëta*, inquit, *qui à Prophetis didicere Theologiam, per arcana sensa multa philosophantur. Orphæus inquam, Linus, Musæus, Homerus, & Hesiodus, & qui ea sunt ratione sapientes. Velum autem eis apud vulgans est poëtica delectatio, somniáque & symbola, quæ sunt omnia hominibus obscuriora: non propter inuidiam, nefas enim est Deum intelligere patibilem,* ἐμπαθῆ. *sed vt ænigmatum notionem subiens inquisitio, ad inueniendam recurrat veritatem. Ea ratione dicit vtique Sophocles Poeta tragicus,*

Καὶ τὸν θεὸν τοιοῦτον ἐξεπίσταμαι,
Σοφοῖς μὲν αἰνικτῆρα θεσφάτων ἀεὶ,
Σκαιοῖς δὲ φαῦλον, κἀν βραχεῖ διδάσκαλον. τὸ φαῦλον
ἀντὶ τοῦ ἁπλοῦ τέθεικε.

Eiusmodique ego cognoui esse Deum,
Sapientibus quidem obscuratorem oraculorum semper,
Malis autem malum, breuémque magistrum. Malum pro simplici ponens. Hæc ibi Clemens. Vide Ps. 17. 27. vbi Dominus dicitur, μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις. *Et cum peruerso peruerteris.* quod est esse flexuosum, &, qualem dixere olim Apollinem Pythium, λοξίας. vt refert ibid. Clemens. c. 2.

Refert Ludouicus Viues in l. de Ciuit. c. 39. & eum secutus Perer. lib. 16. in Gen. n. 120. D. August. in voce [illegible] alludere ad Deut. 29. 10. & 31. 28. vbi eam vocem Hieronymus vertit, Doctores, cùm Augustinus apertè loquatur de tempore ante latam legem, vt rei argumentum exigit. Quæ autem in illis locis dicuntur, ad quadragesimum exinde annum pertinent. 6. N. XXX.

Puta de occiso solo verbo Ægyptio, sicut postea S. Petrus Ananiam & Saphiram, verbo prostrauit. Addit ex Artapano in opere de Iudæis Mosem in custodia inclusum à Nechephre rege Ægyptiorum, eo quod peteret vt populus liberaretur ex Ægypto: noctu aperto carcere Dei voluntate egressum, cũ in regiam accessisset, dormienti Regi adstitisse, & eum excitasse: eum autem, eo quod factum fuerat stupefactum, iussisse Mosi vt diceret nomen eius, qui miserat, & illum quidem, cùm ad aurem se inclinasset, dixisse. Regem autem cùm audisset mutum, aut nullo verbo edito cecidisse. ἄφωνον, νεκρὸν, intellige verò mortuum. Nam sequitur, cùm autem eum Moses tenuisset, rursus reuixisse, πάλιν ἀναβιῶναι. Hæc præmisi hoc loco; vt enim lectorem beneuolum suo leuarem labore, non peperci meo. Eadem fusius reperies apud Eusebium, l. 9. de præpar. c. vltimo. 7. N. XXXI.

(Marginal, right, beside "Libro enim 5. Strom.": 5. N. XIV.)

Digitized by Google

ANNVS MVNDI 2478. DILVVII 822. 4. ÆTATIS 15. PROMISSIONIS 365. MORÆ IN ÆGYPTO 130. IOBI 131. AMRAMI 93. AARONIS 18. MOSIS 15. SERVITVTIS 28. MANYLI 13. IMPERII ASSYRIORVM. 547. ORI ÆGYPTII 10.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1575.

I. *Mosis adolescentia in armorum tyrocinio.*

INIT hoc tempore Moses adolescentiam, cuius bona pars, vt credere par est, in liberali & literaria institutione collocata fuit. Crescente tamen corpore in nobilibus adolescentibus, armorum & militiæ rudimenta ponuntur; quod à Mose quoque obseruatum docet eiusdem expeditio militaris in Æthiopiam, de qua Iosephus, & Artapanus apud Eusebium. (l. 2. ant. c. 5. vel 10. l. 9. de præpar. c. vlt.) Neque enim planè armorum rudis atque insolens Imperator factus esset. Verùm de huiusmodi expeditione, quantúmque illi tribuendum sit fidei, aliquanto post dicetur.

II. *Et praxi Philosophica, ex Philone.*

NIHIL vetat interea Philoni adhibere fidem, affirmanti Mosem veræ Philosophiæ præcepta reuocasse in praxim. *Egressus deinde pueritiam*, inquit, *magis curam intendit, non, vt quidam, fræna laxans concupiscentiis, quamuis non deessent incitamenta plurima, quæ se vbertim offerunt in regum domibus; sed sobrietate, atque temperantia tanquam habenis quibusdam eas cohibens, ne ferrentur impetu nimio. Atque ita singulos affectus sua natura impotentes, atque indomitos, vi adhibita reprimebat.* ([illegible]) *Quod si alicubi decessisset ab officio, vel offendisset nonnihil, seuerè à seipso pœnas exigebat, & in vniuersum dabat operam, vt ad primos impetus animi resisteret, quasi contumacem equum obseruans: nimirum ne, inuito auriga ratione, cursum plus satis accelerantes confunderent, perturbarentque omnia.* Hæc & alia Philo; (l. 1. de vita Mosis.) quæ si quis quasi ex Xenophontæa Cyropædia dixerit accipienda, non admodum reluctabor. Illud tamen certè rationi consentaneum est, eum non solùm institutione accuratissima operam dedisse, vt affectus suos haberet in potestate, nec temerè proderet, aut profunderet sese, in quo elaborare videmus eos, qui ad Reipub. clauum aliquando sessuri sunt, sed singularem etiam Dei gratiam, feruido adolescentiæ calori frigidam superfudisse. Cui rei argumento est eximia illa moderatio animi, ac mansuetudo, qua in Scriptura omnibus mortalibus dicitur (Nu. 12. 3.) præstitisse. Subdit itaque Philo.

III. *Qui eum quasi semideum depingit.*

MERITO *igitur stupori erat omnibus familiaribus, tanquam nouum naturæ miraculum, incertis quali mens habitaret in eius corpore, humana, an diuina, an mixta ex vtroque, cùm nihil vulgare haberet, sed augustiora cæteris omnia.* In quo videtur Philo ad Heroas vel semideos Græcorum, quorum gratiam nonnunquam aucupatur, alludere, qui homines quosdam ex mortali & immortali genitos credebant, vt Romulum, vt Herculem, Æneam, Æsculapium, Tyndaridas, quos etiam vocabant Medioxumos, (Plaut. & Apul.) id est mediæ naturæ diuinam inter & humanam; mediæque potestatis. Quo pertinet illud Artapani, apud Euseb. (l. 9 de præpar. c. 4.) Mosen ab Ægypti sacerdotibus diuino honore dignum esse habitum, & Mercurium appellatum; vt infra dicemus. Sed vt fabulosos istos semideos omittamus, eum interim omni veneratione prosequamur, (*Mysterium incarnationis.*) qui diuinam humanámque naturam, in vna eadémque persona diuina ineffabili mysterio copulauit: qui eas fabulas quas hominum adulatio peperit, & inimicus homo suggessit, vulgari passus est, vt minus noua diuina incarnatio humanis auribus aliquando accideret.

Nec alia de Mosis adolescentia, sacræ, aut prophanæ quod sciam, literæ prodiderunt. In quo etiam Christo Domino similis fuit, cuius adolescentiam obrutam silentio, multósque insuper annos, sacri Euangelistæ omnes, etiam qui à cæteris prætermissa supplebat, Deo ita disponente reliquerunt.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

d by Google

ANNVS MVNDI 2484. DILVVII 828. 4. ÆTATIS 21. PROMISSIONIS 371. MORÆ IN ÆGYPTO 156. IOBI 157. AMRAMI 99. AARONIS 24. MOSIS 21. SERVITVTIS 34. MAMYLI 19. IMP. ASSY. 553. ORI ÆGYPTII, 16.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1569.

TERMINATVR hoc anno Mosis adolescentia, & vita Iosue iuxta supputationem Tornielli inchoatur, septem enim annis celerius natum arbitratur, quos annos Iosue gubernationi detractos, seniorum administrationi attribuit. Sed nos aliam rationem secuti, septendecim scilicet annis præfecturæ Iosue assignatis, & seniorum, quæcunque fuit, gubernatione in annos Othonielis reiecta, septimo ab hinc anno eius ortum ponemus.

ANNVS MVNDI 2485. DILVVII 829. 4. ÆTATIS 22. PROMISSIONIS 372. MORÆ IN ÆGYPTO 157. IOBI 158. AMRAMI 100. AARONIS 25. MOSIS 22. SERVITVTIS 35. MAMYLI 20. IMP. ASSYR. 554. ORI 17.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1568.

I. *Mosis iuuentus.* SECVLARIS annus Amarami, incurrit in principium Mosaicæ iuuentutis; quam significant illa verba Iosephi, *Postquam adoleuit Moses, & ad florentem peruenit ætatem, breui suæ virtutis specimen edidit*, in bello videlicet Æthiopico, de quo ibi narrationem orditur, nec tempus illius distinctius tradit. Chronicon Alexandrinum in 31. annum Mosis id distulit, quod sequemur. l. 2. ant. c. 5.

II. *Moses potens opere, & sermone.* AD hoc porrò tempus illud D. Stephani de Mose elogium referri potest, vbi dicitur, *potens in verbis, & in operibus suis*; Id enim non solùm tempus illud intuetur, quo verbis, signisque contra Pharaonem decertabat, aut populum in deserto regebat, sed anteriora etiam respicit. Significat enim fructum eruditionis & sapientiæ in Ægypto acquisitæ. Sic enim habet. *Et eruditus est Moyses omni sapientia Ægyptiorum, & erat potens in verbis, & in operibus suis.* Verborum potentiam meritò quisque Eloquentiam interpretetur, quæ ex multiplici rerum cognitione existit, additáque verborum copia efflorescit; quia tamen, vt suprà diximus, ipse se, à primis etiam annis, verbis abundasse negat; (nam vbi D. Hieronym. *non sum eloquens ab heri & nudius tertius*, in Hebræo est, *Non vir verborum ego, etiam ab heri, etiam à nudius tertius*; quasi dicat, nunquam fui eloquens) propterea δυνατὸς ἐν λόγοις idem erit, atque efficax in persuadendo; quique verborum pondere potius, & grauitate valeat, quàm cursu & volubilitate orationis. Id tamen obiter cum Lorino notare possumus, quod plenius in obitu Mosis dicturi sumus, hac quoque in re ipsum Christi Domini fuisse imaginem, qui dictus fuit, *vir Propheta potens opere, & sermone.* Quibus non malè congruunt hæc Philonis. *Philosophiæ præcepta quotidie factis repræsentabat, mentem verbis exprimens, facta dictis accommodans, vt cum sermone vita congrueret; in summa qualis erat vita, talis & oratio, cùm nihil discreparet, haud aliter quàm in musico instrumento.* Actor. 7. 22. an. Mosis 4. nu. 7. Exo. 4. 10. in Act. 7. Luc. 24.

III. *Quæ Mosis opera ex Artapano.* IN hanc ipsam Mosis ætatem, & tempus illa opera quadrant, quæ ex Artapano, in libro de Iudæis, refert Eusebius lib. 9. de præparat. quæ dimidia parte decurtauit Trapezuntius. Integrè autem ex Græco exemplari sic habent. *Fuisse autem* c. vlt.

(refert Artapanus, ſiue Artabanus, vt in Chronico Alexandrino appellatur.) *Hunc Moyſem Orphei præceptorem. Cùm autem vir factus eſſet, multa ipſum in homines beneficia contuliſſe. Etenim nauigia, & machinas ad librandos lapides, & arma Ægyptia, & inſtrumēta ad hauriendas aquas idonea, & bellica, & philoſophiam inueniſſe. Quin etiam ciuitatem Regiam in ſex & triginta partes diſtribuiſſe, & cuique partium Deum ſuum colendum ſepoſuiſſe.* Hæc ab ethnico ſcriptore ex propria opinione dicta, quibus videtur alluſiſſe ad ritum populi Romani, quem Romulus in 30. curias diſtribuit, quibus poſtea quinq; additæ ſunt; in quarum ſingulis quaſi parœciis, propria ſacra fiebāt ab eo, qui ei curię præerat, quē Curionem vocabant. Licet autem præfectos, aut iudices interpretari illos Deos. Illi enim etiam ex ſcripturæ vſu Dij appellātur. Addit Artabanus eundem ſacras literas, & ſeparatam regionem ſacerdotibus tradidiſſe, feles videlicet, & canes, & Ibes, quæ ſcilicet erant literæ hieroglyphicæ, res varias deſignantes: vnde perſpicuum eſt hæc de literis Hebraicis accipi non poſſe. De Ægyptiis autem quam verè hæc dicantur, ex ſupra dictis intelligi poteſt. Cauſam autem partitionis illius refert Artabanus ad imperij firmitatē ipſi Chenephri conſeruandam, marito ſcilicet filiæ Pharaonis, quæ Moſen adoptarat; *Prius enim*, inquit, *confuſam multitudinem aliquando Reges eiicere; aliquando conſtituere ſolitam; & ſæpenumero eoſdem, interdum verò etiam alios. Propter hæc igitur Moyſem populo charum fuiſſe. A ſacerdotibus verò pari cum Diis honore dignum habitum, Mercurium vocatum fuiſſe, propter ſacrarum literarum interpretationem.* Hæc Artabanus.

Robert. Steph. p. 252.

ne ne rónwe malè Trapez. 16.

Exod 22. 8 & 28 Ibid p. 252.

an. Moſis 7.

Supra an. 4. n 3.

IV. *Ea ad veritatem accommodantur.*

QVÆ nos retulimus, non probauimus, fide penes authorem relicta. Penè enim nutant omnia. Si tamen placet mediam inter nubem atque caliginem, radium aliquem veritatis emicantem excipere, ſuſpicor Artabanum hæc ex probabili vulgóque iactata hauſiſſe coniectura. Cùm enim ex perantiqua atque obſcura fama veteres illi didiciſſent Moſem olim in Ægypto virum magnum, atque ſapientem, multæque apud Regem gratiæ & potentiæ, res ab eo geſtas eo quo hic retulit modò deformarunt. Nauigia enim inueniſſe crediderunt, quod breuiſſimo tempore immenſam multitudinem populi trans mare deduxiſſet, quod ſine nouorum nauigiorum inuentione, non potuiſſe fieri videbatur. Machinas ad librandos lapides, retulerim ad grandinem inſtar lapidum è cœlo deuocatam, quando Moſe virgam in cœlum extendente, dedit Dominus tonitrua & grandinem tantæ magnitudinis, quanta nunquam viſa fuerat in Ægypto, qua lapidatione arbores ipſæ conquaſſatæ, ac confractæ ſunt. Arma Ægyptia fuerunt plagæ non quibus inſtruxit, ſed afflixit, ac debellauit Ægyptum. Inſtrumentis ad hauriendas aquas idoneis occaſionem dedit, mare exſiccatis atque exhauſtis mirabiliter aquis patefactum. Philoſophiam, ſacráſque literas inuentas accipere poſſumus, legem diuinam ab eo traditam, & Pentateuchum ab eodem conſcriptum: Sed ſacrarum literarum mentio, homines de rebus Ægyptiis loquentes, ad Hieroglyphica illa decantata pertraxit. Ciuitatem regiam in plures partes diuiſam, interpretor populum Hebraicum in deſerto recenſitum, & in tribus ſuas, claſſéſque diſtributum, quibus ſui principes præeſſent, quibus obtemperarent, quos ſigno dato ſequerentur; quique ad iudices populi, dirimendis controuerſiis ſub Moſe conſtitutos, pertinerent. Sacerdotes autem habitatione dicitur ſecreuiſſe; ſiue quod ſacerdotes ac Leuitæ ſeorſim à populo iuxta tabernaculum in deſerto caſtra metabantur; ſiue quod deinde in tota regione ſuas ſibi ciuitates ac ſuburbia, quaſi belli iure acquiſita poſſidebant, vt propria & ſua.

Exod. 9. 23. 24.

Digitized by Google

ANNVS MVNDI 2491. DILVVII 835. *4. ÆTATIS 28. PROMISSIONIS 378. MORÆ IN ÆGYPTO 163. IOBI 164. AMRAMI 106. AARONIS 31. MOSIS 28. SERVITVTIS 41. MAMYLI 26. IMPERII ASSYRIORVM 560. ORI 23.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1562.

I. *Ortus Ioſue.* ANNVS Moſis vigeſimus octauus cum primo Ioſue magna ex parte concurrit. Sic enim annus 1. Egreſſionis, qui eſt 81. Moſis, erit 54. Ioſue, & centeſimus Moſis cum 73. Ioſue, & illius 120. qui & vltimus, cum huius 93. conueniet, quibus ſi addas annos ſeptendecim gubernationis poſt obitum Moſis, totam explebis vitæ Ioſue periodum, centum & decem annis circumſcriptam[1]. Hunc ei annum natalem eſſe volunt, quicumque ipſi ſeptendecim, aut octodecim annos gubernationis attribuunt, ſed hac de re, in qua plerique Chronologi tacent, atque diſſimulant, alio in loco dicendum erit. (1. ✠. Ioſ. 24. Iud. 2. 8. In quibus Mercator, Beroald. l. 3 c. 4. Brougton.)

II. *Genus eius.* NASCITVR ergo hoc anno Ioſue, vir planè clariſſimus, ac maximus aliquando futurus imperator, Moſis diuina electione ſucceſſor, & primus populi Dei poſt Legiſlatorem moderator & Iudex, eiuſdémque in Chananitidem introductor. Cuius familiam ac genus ex 1. Paralipomenon in primo tomo deſcripſimus. Et ne ipſum hominem nouum putes nullis parentum luminibus illuſtrem, habes auum ipſius Eliſamam Ephraimitarum omnium principem, & in eius exercitu quingentos ſupra quadraginta millia pugnatorum. Patrem verò Nun, ſui vtique patris, vt ait Serarius, in eadem dignitate ſucceſſorem, & idcirco toties dicitur Ioſue filius Nun, quaſi præſtantis, admodúmque laudati viri. Et ſanè ſi principes in ſecunda luſtratione, vel cenſu, in quaque tribu numerati fuiſſent, credibile eſt ibi Nun filium Eliſama inuentum iri. Nihilominus filium Nun ex Hebræa conſuetudine dictum crediderim, vt patet ex Numer. 1. & alibi paſſim, vbi ſinguli principes ex parente ſuo quaſi cognominantur, ad diſcrimen eorum, qui cum illis cognomines eſſe poterant in tanto populo. (1. Paral. 7. 27. 2. m. 2389. n. 52. Nu. 2. 18. 19. — l. 1. in Ioſue c. 1. — v. 12. 54.)

Auus & Pater.

Etymologia. Porrò Nun à Septuag. Ναυῆ ſiue Naue dicitur, & ab Eccleſiaſtico, & paſſim apud ſcriptores Græcos. Is filio impoſuit in circunciſione nomen Oſee, pro quo Sept. Αὐσῆ, ſiue Αὐσῆς, quod tribus & quinquaginta annis retinuit; donec à Moyſe ad explorandam terram cum ſociis miſſus eſt. Numer. 13. & Ioſue appellatus, vtroque nomine ſalutari, vtrumque enim ſignificat Saluatorem[2]. Qua de re vide copioſam diſputationem apud Serarium noſtrum. (c. 46. 1. — 2. ✠. l. 1. in Ioſue c. 1. q. 1. & 2. & maximè 5 & 6. & ſeqq.)

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2491.

1. N. I. SI annos Moſis & Ioſue expanſos παραλλήλως compoſueris, planè videbis verum eſſe quod aſſerui, quod etſi indices ſingulorum annorum deinceps docebunt, volui tamen hic ſaltem aliquot annos componere, & ſi Græcogallicè loqui licet συγχρονίζειν. vt vides in margine.

Ioſue tamen propter adiectum ; & mutatum punctum - in ׃ dicitur Dominus Saluator, aut Domini Saluator, non quod Dominum ſaluet, ſed quod per eum ſaluet Dominus, vt notat Serarius. loc. cit. in margine.

2. N. II.

Anni Moſis	Ioſue.
28.	1.
29.	2.
30.	3.
50.	23.
70.	43.
80.	53.
81.	54.
90.	63.
100.	73.
110.	93.
	17.
	110.

ANNVS MVNDI 2494. DILVVII 838. 4. ÆTATIS 31. PROMISSIONIS 381. MORÆ IN ÆGYPTO 166. IOBI 167. AMRAMI 109. AARONIS 34. MOSIS 31. IOSVE 4. SERVITVTIS 44. MAMYLI 29. IMPERII ASSYRIORVM 563. ORI 26.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1559.

CHRONICVM Alexandrinum in 31. anno Mosis. *Hoc ipsius anno*, inquit, *Moyses vrbem Hermopolin condit, & bellum cum Æthiopibus toto decennio gerit.* Intra quod scilicet vrbs condita est. Nam Artapanus in libro de Iudæis apud Euseb. ait Heliopolitas referre bellum hoc decennio gestum. Proptereáque Moysen, & qui cum eo erant, propter expeditionis longinquitatem, vrbem in eo loco condidisse, & Ibim in ipsa consecrasse, quod ea noxia hominibus animalia perimat: eámque Hermopolin, siue Mercurij ciuitatem appellasse. Hæc ibi. Chronicum autem Alexand. vrbem ait dictam à Mose Merrhim, in honorem eius, quæ ipsum ex aquis extulerat, tum defunctæ, ac supra Ægyptum sepultæ, quæ mirum est à Iosepho aut ignorata, aut prætermissa [1]. Verùm, quoniam hæc quasi appendix quædam Æthiopici huius belli est, de eo ex Iosepho atque Artapano dicendum est, tum quid de tota isthac narratione sentiendum videatur. Tria itaque ad hoc bellum pertinere video, antegressa, coniuncta, consequentia.

l. 9. de præpar. c. 4. pag. 251 Græc. edit. — I. *Bellum Æthiopicum, & vrbs à Mose condita.* — 1. *X.*

CAVSAM & occasionem suscepti à Mose Æthiopici belli, non admodum dissimilem Artapanus & Iosephus retulerunt; Æthiopum videlicet contra Ægyptios excursiones, & hostilia facinora, quæ Iosephus ita exponit. *Æthiopes Ægyptiorum accolæ in eorum regionem impetu facto, agebant ferebantque Ægyptiorum facultates. Illi moti indignatione ducunt in eos exercitum, contumeliam cum iniuria coniunctam vlturi: mox prælio commisso, partim in acie ceciderunt, partim in fugam turpiter compulsi, retro ad suos se receperunt. Quo successu elati Æthiopes fugientibus instabant, & ignauum rati si fortuna non vterentur, concepta spe subiugandæ Ægypti latè eam populabantur: degustatáque prædæ dulcedine, non temperantes sibi ad maiora audenda accendebantur. Cúmque vicinas regiones peruagantibus nemo cum armis obuiam iret, pergebant vlterius Memphim vsque, & mare, nulla ciuitate resistere valente. Quibus calamitatibus Ægyptij pressi, mittunt qui remedium ab oraculis petant. Cúmque responsum esset Hebræum in auxilium aduocandum, Rex à filia postulat Moysem, qui vniuersis copiis cum imperio præsit. Paruit illa, sed prius Rege iureiurando obstricto, nihil in perniciem iuuenis machinaturum, pro magno hoc auxilium imputans, & sacerdotibus probro dans, quod non puderet nunc eius opem implorare, quem prius vt hostem occidendum monuerint.* Hæc Iosephus.

l. 2. ant. c. 5. — II. *Eius causa & occasio ex Iosepho.*

BREVIVS Artapanus. Qui recitatis egregiis operibus à Mose excogitatis; quæ anno eius 22. retulimus; *Chenephrē verò* (ait apud Eusebium Artapanus) *animaduersa Mosis virtute, ei inuidisse, & idoneam aliquam quæsiuisse causam eius interficiendi. Itaque cùm Æthiopes in Ægyptum arma mouissent, Chenephrem, qui se appositam inuenisse occasionem conficiendi quod optabat existimauit; Misisse in eos Moysem ducem cum exercitu ex cognata ipsi Mosi gente conflato, ratum facilè ipsum, propter militum infirmitatem, ab hostibus deletum iri.* Hæc Artapan. Vides vtrúmque scriptorem tam in bello ab Æthiopibus excitato, quàm in inuidia & odio, quo Moses apud Ægyptios iniustè flagrabat, desideratóque eius interitu conuenire.

l. cit. apud Euſ. Græc. Nu. 3 & 4. — III. *Et Artapano.*

IAM quod ad expeditionem ipsam attinet. *Moyses*, inquit Iosephus, *Thermutidis simul ac Regis rogatu, libenter hoc negotium suscipit, quod factum gentis vtriúsque vatibus lætitiam attulit. Ægyptij post partam eius virtute de Æthiopibus victoriam, occasionem sibi per dolum tollendi eũ non defore sperabant. Hebræi contra Moyse copiis præposito, adfore sibi facultatem euadendi ex Ægyptia seruitute.* Cũ quibus autem & quãtis copiis in eam expeditionem profectus fuerit, oblitus est Iosephus recẽsere, Artapanus autẽ, vt dicere

IV. *Expeditio ipsa, & copia.*

cœperã ait missum Moysem cũ exercitu ex cognata ipsi gente conflato, nec tamen cum iis solis aduersus Æthiopas manus conseruisse, sed vbi ad regionem Hermopolitanam venisset, in qua ad centum millia agricolarum reperirentur, ibi milites qui secum militarent conscripsisse. Duces verò qui regionem præoccuparent misisse, eximios scilicet, & quos in pugnis superiores fore constaret. Iosephus autem præoccupatos Æthiopas, & nec opinantes à superueniente Mose oppressos ait, omissis his, qui loca opportuniora anteuertendo occuparent.

V. *Ingressus in terram hostilem ex improuisus, secundúmque prælium.*

ILLE, inquit, *volens hostem opprimere, priusquam de aduentu suo cognosceret, non aduerso flumine remigando, sed terra expeditionem fecit, qua in re mirè declarauit quantum prudentia valeret. Cùm enim hoc iter difficile esset propter multitudinem serpentum; (nam hic tractus plurimos gignit, aliquot etiam genera, quæ nusquam alibi reperiuntur, noxios omnes, & ipso aspectu horrendos, & in his quosdam volucres, vt non solùm humi latentes insidientur, sed & sublimes ex improuiso noceant) commentus est, ad securum iter exercitus, stratagema dignum admiratione. Vasa enim plexilia non pauca è papyro in arcæ formam fieri curauit, quæ completa ibibus secum deferebat, est autem hoc animal serpentibus infestissimum.* Et paulo post. *Postquam igitur ventum est in terram venenosis bestiolis scatentem, ibes illis immisit, quarum præuio vsus certamine, iter confecit, nec opinos Æthiopes inuasit, commissóque prælio fusos ac fugatos, & spe occupandæ Ægypti frustratos, retro in suam regionem compulit.* Ex his intelligi potest cur scripserit Artapanus à Moyse consecratam Ibim, licet non significet eis vsum in sua expeditione. Sed pergit Iosephus. (Supra nu. 1.)

VI. *Promouetur bellum, atque producitur.*

NEQVE *hoc cõtentus, oppida illorum euertebat, & vbique magna cædes hostium patrabatur. Quo factum est, vt post hæc auspiciis Mosis fœliciter gesta, tantam alacritatem exercitus præ se ferret, vt nihil non laboris toleraturus videretur; iámque aut seruitus, aut excidium Æthiopibus immineret. Ad vltimum compulsi in Saba regiam eius gentis, quam postea Cambyses Persarum Rex de sororis suæ nomine Meroën appellauit, obsidione sunt cincti.* Idem cum Iosepho de Meroë sentit Strabo. Diodorus autem Siculus eam non sororem appellat, sed matrem; longè ab vtroq; distat Artapanus, qui corpus Merrhis, à qua fuerat adoptatus Moses, ab eodem delatum ait in superiorem Ægyptum, ibique sepultum, & fluuium, & vrbem ei adiacentem Meroëm appellasse. (vel vt habet Chronicon Alexandrinum Merrhim,) nec deinde minus quam Isidem ab incolis honoratam. Quo pertinent quæ supra ex Epiphanio retulimus. (l. 17. l. 1. Apud Eus. l. 9. c. 4. Græco p. 233. 1. an. Mosis nu. 14.)

VII. *Obsidio regia vrbis, & noua cõstructio.*

AD hanc vrbem perquam diuturnum fuisse bellum refert Artapanus, vt antè dicebamus, & quidem, vt ipsimet Heliopolitæ referebant, ipsum decennium, ideóq; propter diuturnitatem militiæ à Moyse ibi conditam Hermopolim, id est Mercurij, quod ei nomen Ægyptij dederant, ciuitatem. Eius moræ causam Iosephus ait fuisse, quod ea ciuitas, circa quam de summa rerum agebatur, esset penè inexpugnabilis, *vtpote Nilo circumquáque cincta; accedentibus ad eius munitionem, & aliis fluuiis Astapo, & Astoborrha, qui obiectu suo difficiliorem traiectum facerent. Itaque sita in insula, & muro valido inclusa, non fluminibus tantum arcebat hostem, sed aggeribus, qui mœnia inter & flumina ad eorum inundationes prohibendas constructi, ad hoc quoq; tum proderant, quod hosti, etiam post superata flumina, aditum ad vrbem oppugnandam negabant.* Sic ipse. Ergo lenta erat obsidio, & dum fame domare hostem satagunt, tabernacula militaria in domos, oppositas munitiones in mœnia vertunt, & ciuitatem exstruunt [a]. Quo autem modo vrbe potius sit Moses, & bello impositus finis, ex eodem Iosepho referamus. (a. Ex l. 2. c. 5.)

VIII. *Quis belli finis.*

HIC *cùm Moyses desidere otiosum exercitum ægrè ferret, hoste non audente manus conserere, tale quid accidit; Erat Æthiopum regi filia nomine Tharbis: hæc Moysem exercitum mœnibus admouentem, & egregiè dimicantem conspicata, virtutémque viri admirata, qui & Ægyptiorum fortunam labantem in integrum restituisset, & Æthiopas modò victores in extremum periculum adduxisset, vehementi eius amore correpta est; quo in dies crescente, mittit ad eum è seruis fidelissimis, coniugium suum offerens. Assensit ille, hac conditione iureiurando firmata, post vrbem sibi traditam ducturum se eam vxorem. Ac mox dicta factum sequitur. Sauitum est nihilominus in hostem; & actis Deo gratiis, nuptiisque celebratis, Ægyptiorum exercitus victor domum est reductus.* Hæc Iosephus.

IX. *Reditus in Ægyptum.*

ADDIT Comestor Moysem in Ægyptum ex Saba redire volentẽ ab vxore prohibitum fuisse, sed tanquã peritum astrorum, duas in gemmis imagines sculpsisse, quarum altera memoriam conseruandi vim haberet, altera obliuionem inducẽdi, (in c. 6. Exodi, & Abul. qu. 2. in 12. Numer.)

& hanc in annulo inclusam vxori dedisse, alteram sibi reseruasse: Indeque factum vt vxore mariti oblita, ille in Ægyptum vxore liber reuerteretur, illa illusa præter amissum pudorem, etiam memoriam perderet nebulonis illius, si verum fateri volumus, qui regiæ familiæ improbissimè illusisset. Sentio te iam aliquoties caperasse frontem, mi lector, sed sustine quæso animum ab ira paulisper, dum paucula reddam, quæ supersunt, & proximè Æthiopicam expeditionem sunt consecuta.

X. *Odium, & inuidia ex bello nata.*

SCRIBIT Artapanus Moysem cōfecto bello Memphim reuersum, à Chenephre verbo quidem humaniter exceptum fuisse, re autem ipsa insidias illi ab eo structas fuisse, copiásque ademptas, cásque partim ad montana Æthiopiæ custodiæ gratia misisse; partim verò eis mādasse, vt Diospoli templum ex coctis lateribus extructū diruerent, alterū verò lapideum ex propinquo monte excisis lapidibus excitarēt: ædificationi autem Nacherotem præposuisse; allusum vides ad opera seruilia Iudæorum, quibus hoc tempore affligebantur [3]. Iosephus autem non soli Chenephri odio fuisse Moysem post bellum confectum dicit, sed Ægyptiis vniuersè. *Illi verò*, inquit, *accepta salute odium pro gratia Moysi reposuerunt; & maioribus studiis insidias contra eum machinabantur: suspicatique ne rebus fortiter gestis elatus, res nouas in Ægypto moliretur, apud Regem eum cædis accusauerūt. Iam enim & ipse Rex suspectum hominem habere cæperat, partim inuidia motus, ob bellum fortiter, ac prudenter administratum, partim etiam metu alicuius cladis sollicitantibus hunc, & irritantibus indesinenter scribis ac sacrificiis.*

3. X. l. 2. ant. c. 5.

XI. *Examinatur hoc bellum; & primùm qui illud admittant.*

RETVLI ex fide, & digessi ordine, quæ apud vtrumque hunc authorem de hoc Æthiopico bello reperi, & alterutram in partem assensionem sustinui hactenus, animo tamen ad assentiendum potius, quàm ad repugnandum propenso, nunc quid hac tota de re sentiendum videatur inspiciendum est. Id vt rectè fiat, quæ pro vtraque parte faciant proferenda sunt, atque expendenda.

Pro huius ergo belli probabilitate faciunt primò Iosephi authoritas, & eo, vt videtur, antiquioris Artapani, quos mendacij arguere, neque ex Scriptura possumus, neque ex historia certiore, præsertim cū non desint viri graues, qui Iosepho in hac narratione consentiant. In quibus Isidorus, & quidam alij, quos refert, & sequitur Abulensis in ca. 12. Numerorum. Freculphus tomo 1. Chronologiæ suæ. Chronicon Alexandrinum in annum Mosis 31. Zonaras, & Cedrenus in suis Annalibus. Imò & Hieronymus in tradit. Hebr. vbi de diuisione gentium secutus Iosephum. *Cætera*, inquit, *sex gentes ignota sunt nobis, quia bello Æthiopico subuersæ, vsque obliuionem præteritorum nominum peruenere*. Id attigit etiam obiter Augustinus.

qu. 4. & 5. l. 2. cap. 8.

l. 1. ant. c. 7. l. 22. contra Faustum c. 69. in fine

XII. *Quæ pro eo faciant.*

PROBABILE quoq; redditur bellum Ægyptios inter atque Æthiopas, quos mutuo infestos ex variis historiis intelligi potest: & ex ordinaria vicinorū inter se populorum vel ambitione vel inuidia, dum alij dominari vicinis appetunt, alij libertatis amātes subiici respuunt, & pro ea quasi pro aris focisque decertant. Nec credibile est Mosem, qui tot annos ętate florens in aula degebat, otiosum ac desidem vixisse, vel hominem, qui Regis filius audiebat, & alioqui erat ingenio acer, ac rebus gerendis in primis idoneus, in hoc bello præteritum, & non potius ducem, vt prædictis autoribus placet, constitutum. Iuuat etiam probabilitatem quod aiunt ex inuidia missum ad bellum, vt in eo periret. Odium autem & inuidiam hanc verisimilem reddunt, quę superius de causis excitatæ in Iudæos tyrannidis tomo primo diximus, & oraculum de Mose editum, cui fidem Scriptura conciliat. Nihil obstat autem huic sententiæ quod res tanta ab ipso Mose præterita fuerit, id enim eius modestiæ tribuendum est, qua incitante pleráque alia sibi haud dubiè gloriosa, eadem taciturnitate contexit.

Seruit. an. 1 Actor. 7.

XIII. *Altera sententia id tanquam fabulosum respuentiū.*

ALTERA sententia totam hanc narrationem commentitiam esse ducit, poëticisque fabulis, aut rabinicis persimilem, quibus solenne est in homonymo aliquo scripturæ vocabulo ineptarum fundamenta iacere fabularum, vt non semel ex dictis intellectū est, sæpiúsq; deinceps intelligetur. Quoniam enim de vxore Mosis Æthiopissa ex Scriptura cōstabat, isti fundamento cætera inædificata sunt. Egregio viro, qui in regiam familiam esset ascitus, datam cōstat vxorem Æthiopissam; reginā esse oportuit, vt personæ dignitas, generis vel nationis, quæ ad seruitutem nata putatur, humilitatem subleuaret: causa probabilis quærenda fuit, & Mosi honorifica, pax ad eam rē satis idonea visa est. Nam sæpe inter viros principes pax nuptiis atque affinitatibus conciliatur & stabilitur. Pacem autem bellum antece-

Num. 12. 1. Exod. 2. 10.

dit, bellum iniuriæ. Ergo irruerant in Ægyptum Æthiopes, conflatum est bellum,
fit belli dux Moses, egregiè dimicat, vincit, rẽ Æthiopicam ad extrema deducit,
denique pax componitur fœdere nuptiali. Hæc omnino Ruperti mens fuit, cùm l.1. Num.
ait ex occasione verbi huius, huiusmodi fabulam scriptores Iudaicos tradidisse. c.33. & 34.

XIV. *Qui ita sentiant.*

CÆTERVM totum hoc bellum fictitium existimat, ac fabulam vocat Theodor.
q.22. in Numeros. Rupertus etiam fabulã vocat, & facilè contemnendã, quia de l.c.
scripturis non habeat authoritatem. Peretius merum Iosephi, vel aliorum Iudæo- in Exod.
rum figmentum putat. Genebrardus Hebraicarum nugarum non imperitus, aut disp. 13 n. 68.
certè apud ipsum Caietanus. *Alij*, inquit, *mulierẽ Æthiopissam fuisse ex interiore Æthio-* l.1. Chron.
pia existimant, de qua Iosephus scribit multa inutilia relatu, nec satis credibilia. Eugubinus in 4. Ætat.
hoc bellum, & vxorem ex eo partam Mosi, fabulosissima esse existimat. Mentiri
etiam Apollinarem, qui duas tribuerit Mosi vxores, & ab illis scriptoribus hęc esse l.4. Chron.
ficta. Idem putauit Faustus Manichæus, apud D. Aug. l.22. contra ipsum, c.5. secu- c.6. med.
tus est autem Theodoretum Beroaldus, qui hanc narrationem cæteris Iosephi vbi de filiis
commentis & fabulis, sic enim loquitur, infinitis aggregat. quem alio in loco ob si- Cham.
milem fictionem, non solùm in sua Repub. peregrinum, sed egregiè impudentem, l.3. c.8. vbi de templo
& mendacem demonstrare contendit; vt authoris alioqui diligentis, spiritum Herodis.
Caluinianum agnoscas. Denique Artapanus de Æthiopicis illis nuptiis, nullum in 12. Num.
verbum habet, vt illarum solus Iosephus reperiatur assertor. Nam cæteri, id ex eo Apud Euseb. l.9. c.4.
sine vlla assertione referunt, præter Abulensem.

XV. *Improbatur exercitus Hebræorum.*

SED singula, si placet, inspiciamus. Et vt belli causam atque occasionem non ex- q.4. in 12. Num.
cutiamus acerbius, nec odiosius Regum nomina, sub quorum imperio hæc gesta
fuerint, à Iosepho inquiramus, quibus tamen & lux affertur historiæ, & concilia-
tur fides. Certè non facilè adducor vt Artapano credam (nam Iosephus cautius id
tacuit, aut ambigua locutione dissimulauit [4]) affirmanti profectum ad bellum 4. x.
Mosem cum exercitu, ex cognata ipsi Mosi gente conflato. Non enim Ægyptios
tam parum sapuisse par est existimare, vt post acceptam ab Æthiopibus cladem,
seruos armarent suos, de quibus pessimè merebantur; & à quibus, ex odio tyranni-
dis acerbissimæ, facilè opprimi possent: præsertim sub eius Imperatoris auspiciis,
qui esset nationis eiusdem; & gloriosum duceret factum se vindicem libertatis, &
sperare meritò posset, totius se gentis principem electum iri.

XVI. *Et Rex qui misisse Mosem dicatur*

DEINDE cùm Iosephus ait Regem à filia Moysem postulasse, ponit adhuc in
viuis fuisse illum Regẽ, cuius filia Moysem eduxit ex aquis, & in filium adoptauit,
qui tamen, iuxta Eusebij Chronicon, ante sex & viginti annos mortuus fuerat.

Et Saba Æthiopica.

Iam de Meroë, quæ prius Saba dicta fuerit, fidenter sane pronunciat Beroaldus, l.4 c.6.
ex Strabone & cęteris historiographis, Sabam regiam esse Arabum Sabęorũ, nihil
ad Æthiopas attinẽtem, mendaciúmq; esse Iosephi, qui Saba dixerit esse Meroen
regiam Æthiopum, ex qua regina Saba venerit ad Salomonẽ. Certè ad Æthiopas
etiam pertinere Sabam non obscurè significat Esaias, vbi Sabam iungit Æthio- c.41 3.
piæ, quam Septuaginta Syenem vertunt. Sabam quoque Æthiopiæ portũ Strabo
agnoscit ad Arabicũ sinum, teste Ortelio. Neq; si Saba fuit regia Sabæorum, ideo in thes.
id nomen nunquam Meroë conuênit, quã caput gentis Æthiopum vocat Plinius. geogr.
Heliodorus Metropolin. Strabo *βασίλειον μέγιστον*, Meroëm verò *ὁμώνυμον τῇ νήσῳ*. l.2.c.73.

XVII. *Meroë urbs, & insula.*

CÆTERVM quod ait Iosephus Meroëm à Nilo circumquáque cinctam, cõsentit
Diodoro, qui eam insulam scuti formam referre ait, & ter mille stadia in longum,
mille in latum patere, quod habet etiã Heliodorus l.10. Æth. Sed repugnat Ptole- l.10.
mæo homini Ægyptio, qui eam insulã effici ait partim à Nilo ab occasu affluente, l.4. c.8.
partim ab Astabora fluuio, qui à parte est Orientali. Repugnat Eratostheni apud l.17. init.
Strabonem, qui eam insulã à duobus fluminibus Astabora & Astapo cingi ait, quę
mox Nilus excipiat; cui & ipse consentit: sed litem dirimit Heliodorus, cũ ait tam l.10. Æth.
Nilum, quã duo illa flumina insulam eãdem efficere. Nimirum Nilo ab Austro in- sub init.
tegrè defluente, & se ad Meroës caput diuidẽte, donec rursum in extrema insula,
vbi est ciuitas regia, in vnum confluat; alia autem flumina partim in vnum insulæ
latus, & Nili brachium, partim in alterum influere, donec aquas & nomen sub in-
sula in Nilo amittant [5]. Nunc tota loci facies in Neotericorum tabulis diuersa 5. x.
cernitur, *Guegueré* insulam vocant, & vt ab ortu ei plurima flumina suggerunt, ita
ab occasu vnicum Nilum, vt olim Ptolemæus. Sed de his obiter hæc dicta sunto.

Digitized by Google

ILLA verò quæ de otioso ad Meroën exercitu dixit Iosephus, parum cum Ar- XVIII. *Alia improbanda in narratione Iosephi.*
1. tapano consentiunt, qui ab eo tum temporis vult conditam ciuitatem Hermopo-
2. lin. Minus etiam cũ veritate, aut probabilitate quod subdit Iosephus, etiam pactis
cũ Æthiopissa regina nuptiis, in Æthiopas nihilominus sæuitum esse, μετὰ τ῀ Αἰ-
θιόπων αἵρεσιν, post sublatos Æthiopas, gratias actas Deo. Quomodo enim credi-
bile est Reginam in conditionibus pacis, & nuptiarum non posuisse vt suis subdi-
p. 152. tis parceretur? præsertim cùm Artapanus dicat Æthiopas, quamuis aduersarios;
Moysem dilexisse, & circuncisionem ab eo didicisse, sicut & omnes sacerdotes.
Fuisset autem hæc sæuitia tum Mosis mansuetudine indignissima, tum ad animo-
rum offensionem iustissima, atque potentissima. Itaque Freculphus cùm narratio-
nem hanc ex Iosepho describeret, istam sæuitiam in dedititios improbatam, atque
improbabilem missam fecit.

Num. 14. CÆTERVM quod ad has nuptias pertinet, præter ea quæ paulò ante ex Theodo- XIX. *Fictitiæ nuptiæ.*
reto, Ruperto, Pererio, Genebrardo, Eugubino, Beroaldo diximus, accedat Ter-
c. 6. tull. l. de Monogamia, *Habes*, inquit, *& Ioseph vniiugũ, & hoc nomine, audeo dicere, patre
meliorem, habes Moysem Dei de proximo arbitrum, habes Aaronem principalem sacerdotẽ*, &c.
Tertullianus ergo, siue Iosephũ non legerat, siue ei nõ adhibuerat fidem, Moysem
monogamũ asserit. At quæ de vxore Æthiopissa Num. 12. dicuntur, nihil ad hanc
Nu. 12. 1. Tharbin pertinent, sed ad Sephoram Madianitidem, vt explicat D. Aug. qu. 20.
super Numeros, & cæteri quos retulimus, & præterea Lyranus Vatabl. Oleaster,
q. 2. & 6. in c. 12. Num. q. 5. Cornel. & passim omnes, etiam Abulensis in eundem locum, quamuis ne Iosepho
fidem abroget, vtrámque successiuè habuisse putet, repudiata priore, quæ Mo-
sem redeuntem in Ægyptum sequi noluisset.

ILLI porrò annuli cum gẽmis suis, quos ne Iosephus quidem probauit, si tamen XX. *Et annuli, & relicta Æthiopia.*
iam fuerant excogitati, meritò ab omnibus reiiciuntur, vt Rabinorum commẽta,
quæ superstitionem sapiant, & quorundam, qui se astrologos dicunt, inanissimam
6. χ. vanitatem [a]. Quæ sanctissimum virum Reginam magicis artibus demẽtantem in-
ducant; & regnum tam fœliciter partum imprudentissimè negligentem; nam eius
q. 2. in 12. Num. parens iam obierat, vt refert Abulensis. Quomodo ergo cùm se inuidia laborare
apud Ægyptios probè intelligeret, ad potentem vxorem, quæ illum in oculis fer-
ret, non tutum sibi suisque reseruabat receptum? Deinde cùm paulò pòst ad fu-
Exod. 2. 15. gam compulsus est, vt Scriptura commemorat, mirum sane fuerit eum non potius
in suam Æthiopiam, ex qua recens redierat, quàm in desertam, atque ignotam
Arabiam fugitiuum proripuisse sese, Regiam vrbem Meroën, pastoricio pago post-
habuisse. Pecora quàm viros regere, pedum tractare quàm sceptrum, rhenone
quàm purpura indui, stramineum galerum, quàm diadema ferre maluisse.

QVOD si nemini sano hæc obliuio, vtique per malas artes inducta, persuaderi XXI. *Et obliuio, & peculiare odium in Mosen.*
potest; tanta præsertim, vt decennale bellum, vt diuturnam ac molestam obsidio-
nem, vt amorem vehementem, vt pacem, vt nuptias, vt matrimonium obliteraret
in omnes annos consequentes, certè ad se reuersa, fureret vtique, sicut illa apud
4. Æneid. Poëtam, *prò Iupiter ibit*
Hic, ait, & nostris illuserit aduena regnis, &c.
Et eius inimicis addita, pestem, perniciémque capiti Mosis accerseret. Denique
peculiare in Mosen odium ante cædem, de qua mox dicetur, nullum habet in Scri-
ptura fundamẽtum. Neque enim par est credere Mosis parentes oraculum de ipso
acceptum in filij perniciem Ægyptiis effutiisse. Cetera verò Ægyptiorum vatum
vide an. 4. Mosis n. 5. & 6. oracula, permodicam habent apud me ex nuda Iosephi assertione fidem; & supra
refutata sunt. Magno potius amori fuisse omnibus quis dixerit, tum propter egre-
gias animi corporisque dotes, tum ob liberatam recens patriam, & regnum maxi-
mum imperio Ægyptiorum acquisitum.

Ex quibus omnibus, cùm facilè diluantur, quæ pro contraria sententia facere XXII. *Bellum hoc totum improbatur.*
videbantur; bellum hoc totum commentitium arbitramur; retulimus autem, stu-
dioséque digessimus, ne illud Iosephi patronis temerè improbasse, atque abiecisse
videremur. Cæteris autẽ scriptoribus Ethnicis, de antiquissimis hisce rebus agen-
tibus, quæ, nisi excogitarunt ipsi, ex solo Mose discere potuerunt, nisi eadem quæ
ille referant, aut eis, rectæque rationi consentanea, nulla vtique debetur fides. Vt
ex Manethonis, & Apionis, & Iustini, & Taciti, & Diodori Siculi, aliorúmque

Digitized by Google

multorum, qui res Hebraicas attigerunt, scriptis mendosissimis quiuis intelligit; sed à fabulis aliquando abeamus.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2494.

1. N. I. NISI fortè Artapanus Iosepho iunior est, quod vix crediderim; certè Artapani nusquam apud eum mentionem reperi, ne in libris quidem contra Apionem, vbi studiosissimè colligit omnes quos norat de Iudæis scripsisse: sed fatetur etiam sibi non omnes fuisse notos. lib. 1 pag. Græcolat. edit. 1051. At Eusebium diligentissimum Bibliothecarum peruestigatorem, Artapanus latere non potuit, sicut nec Clementem Alexandrinum, quem idem Eusebius virum omnium rerum experientia, scientiâque præditum vocat lib. 2. de præp. Euang.

2. N. VII. Video ego quoque, mi lector, quæ de hac à Mose condita ciuitate dicuntur ab Artapano, & Chronico Alexandrino parum sibi constare. Quomodo enim Hermopolis in obsidione condita, quæ à Meroë, quæ obsidebatur, tanto interuallo distat? & num alia quæpiam Hermopolis ad Meroën ostendi potest?

3. N. X. Alias refert Artapanus Moysi structas insidias à Chenephre. Nacherotem enim, quem ait exstructioni templi præpositum, scribit Memphim venisse vna cum Mose, & eum rogasse quid vtile esset hominibus, & illi Moysem boues ad terram arandam respondisse. Chenephrem autem, qui taurum Apim vocabat, iussisse turbas templum ipsius occupare, & animalia à Moyse consecrata illuc delata sepelire, eius inuenta cupiens occultare, &c. De Mose loquitur imprudenter, quasi de Ægyptio idolis addicto, & tamen de Diis Ægyptiorum malè sentiente & loquente, vnde inimici eius occasionem captarent eum interficiendi; alias de Mose fabulas his etiam absurdiores plerique Ethnici finxerunt. In iis Manetho Ægyptius facilè palmam tulit, in quibus recensendis & refutandis totus est Iosephus, in vtroque aduersus Apionem libro. Quibus sane minimè ignoscendum est, siue 4. N. VI.
quia incognita temerè atque imprudenter scribant, siue quia cognitam veritatem importunissimis calumniis obscurare, & hostili animo conantur obruere.

Hæc sunt eius verba. πέμψαι τὸν Μώϋσον ἐπ' αὐτοὺς στρατηγὸν, μετὰ δυνάμεως. τὸ δὲ τῶν συγγενῶν αὐτῷ πλῆθος, ὑπολαβόντα ῥᾳδίως αὐτὸν, διὰ τὴν τῶν στρατιωτῶν ἀσθένειαν, ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀναιρεθήσεσθαι. 5. N. XVII. *Misisse Moysem contra ipsos ducem, cum copiis ex cognata gente conflatis, ratum facilius ipsum, propter militum infirmitatem, ab hostibus sublatum iri.*

Heliodorus sic habet li. 10. Æthiop. sub init. ἡ γὰρ δὴ Μερόη μητρόπολις οὖσα τῶν Αἰθιόπων, τὸ μὲν ἄλλα δὴ νῆσος τριγωνίζουσα ποταμοῖς ναυσιπόροις, τῷ τε Νείλῳ, καὶ τῷ Ἀσταβόῤῥᾳ, καὶ τῷ Ἀσασόβᾳ περιῤῥεομένη. τοῦ μὲν κατὰ κορυφὴν ἐμπίπτοντος τοῦ Νείλου, καὶ πρὸς ἑκάτερα σχιζομένου. τῶν ἑτέρων δὲ δυοῖν κατὰ πλευρὰν ἑκατέραν θάτερον παραμειβόντων, καὶ αὖθις ἀλλήλοις συμπιπτόντων, καὶ εἰς ἕνα τὸν Νεῖλον, τό τε ῥεῦμα καὶ τοὔνομα ἐκνικωμένων. *Ceterùm Meroe metropolis Æthiopum, insula est alioqui triangulari forma, fluuiis quæ nauibus transiri possunt, Nilo, Astabora, & Asasoba circumfluta. Nilo quidem in vertice incidente, & in vtramque partem fisso,* 6. N. XXX. *aliis verò duobus in vtroque latere se inuicem prætereuntibus, & rursum concurrentibus, & in vnum Nilum aquis, nominéque deperditis.*

Astralogos rectius dixeris, quos vulgò iudiciarios vocamus, propter ἀλογίαν ἀστρῶν, sicut philasophos, qui in magna insipientia philosophicum nomen venditant.

ANNVS MVNDI 2495. DILVVII 839. 4. ÆTATIS 32.

PROMISSIONIS 382. MORÆ IN ÆGYPTO 167. IOBI 168.
ABRAMI 110. AARONIS 35. MOSIS 32. IOSVE 5.
SERVITVTIS 45. MAMYLI 30. ET VLT.
IMPERII ASSYR. 564. ORI 27.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1558.

Mamyli obitus. EXTREMVM hunc vixit ac regnauit annum Mamylus, decimus quintus à Belo Assyriorum Imperator, cuius initium in tertium Mosis incurrit. Res autem gestæ aut literarum luce caruerunt, aut ab annosa vetustate obliteratæ sunt. Nihilque, præter nomen & annos, de eo apud fide dignos authores Africanum, Eusebium, aliosue reperitur.

Digitized by Google

ANNVS MVNDI 2496. DILVVII 840. 4. ÆTATIS 33. PROMISSIONIS 383. MORÆ IN ÆGYPTO 168. IOBI 169. AMRAMI 111. AARONIS 36. MOSIS 33. IOSVE 6. SERVITVTIS 46. SPARETI 1. IMPERII ASSYR. 565. ORI 28.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1557.

DECIMVS sextus à Belo Sparetus hoc anno in Assyria imperare cœpit, & quadragesimo regni sui anno desijt, ex sententia Eusebij tam in Græco, quam in Latino Chronico. At Africanus in thesauro temporum Spartheum appellat, eique duos insuper annos attribuit, quos huius successori Ascatadi detrahit, vult enim 38. annos regnasse, Eusebius vtrique dat 40. In disparibus partibus tota summa par est. Itaque Eusebium vt cœpimus sequamur. Quæ autem de hoc habêt Functius, Vigenerus, Genebrardus, & alij, ex nouo Beroso, id est Ioanne Annio Viterbiensi petita sunt, & fide carent. *Initium regni Spareti.* apud Scal. p. 360. & in l. 2. can. Isag. p. 131.

ANNVS MVNDI 2498. DILVVII 842. 4. ÆTATIS 35. PROMISSIONIS 385. MORÆ IN ÆGYPTO 170. IOBI 171. AMRAMI 113. AARONIS 38. MOSIS 35. IOSVE 8. SERVIT. 48. SPARETI 3. IMPERII. ASSY. 567. ORI 30.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1555.

INCIPIT in hunc annum Mosis 35. primus Cecropis Atheniensium regis annus, apud Eusebium in Chronico, & in Præfatione, cuius initium, *Mosen gentis Hebraicæ*, &c. vbi post aliquam de Mosis antiquitate disputationem, ita concludit, *Itaque sine vlla ambiguitate Moses & Cecrops, qui primus Atheniensium Rex fuit, iisdem fuere temporibus. Porrò iste est Cecrops Diphyes indigena, sub quo primum in arce oliua orta est, & Atheniensium vrbs ex Mineruæ appellatione sortita nomen. Hic primus omnium Iouem appellauit, simulachra reperit, aram statuit, victimas immolauit, nequaquam istiusmodi rebus in Græcia vnquam visis. Cætera quoque, quæ apud Græcos mira iactantur, posteriora Cecropis annis deprehenduntur. Si autem Cecropis, consequenter & Mosis, qui cum Cecrope fuit.* I. *Cecropis regnum.*

VVLT ergo Eusebius inuentam in Græcia à Cecrope Idololatriam, aut ex Ægypto potius omnium prouinciarum superstitiosissima inuectam; quamuis enim cum vocet γηγενῆ Ægygptiũ tamen fuisse asserit, cùm ait dictum Diphyes, quod cùm esset Ægyptius, vtramq; tamen linguam, Ægyptiam puta, & Græcã teneret. Idque apertè confirmat Epiphanius sub initium Panarij, *Scriptores*, inquit, *atque historiographi hinc initium sumpsere ab Ægyptiorum, fabulis deditæ gentis, errore collectione facta, vnde sanè veneficia ac magiæ repertæ sunt; translata autem sunt hæc ad Græcos, ab ætate Cecropis.* Et in Anacæphaleosi, *Ægyptij autem & Babylonij, simulque Phryges, ac Phœnices huius superstitionis primi authores fuerunt, tum statuariæ, tum mysteriorum, à quibus plurima ad Græcos translata sunt, ab ætate Cecropis, & deinceps.* Æqualis Cecropi fuit Deucalion, vt infra anno Mosis 67. ostendetur, de quo Apollon. l. 3. II. *Qui idololatriam in Græciam ex Ægypto inuexit;* sub init. *Primi Idololatræ.*

-- ἔνθα Προμηθεὺς.
Ἰαπετιονίδης ἀγαθὸν τέκε Δευκαλίωνα
Ὃς πρῶτος ποίησε πόληας, ἠδ' ἐδείματο νηοὺς

Ἀθανάτοις, πρῶτος δὲ καὶ ἀνθρώποισι βασίλευσεν.
Inde Prometheus filius Iapeti bonum genuit Deucalionem
Qui primus condidit vrbes, & templa ædificauit
Immortalibus, & primus mortalibus imperauit.

Idem ſenſit ante Euſebium Clemens Alexandr. in Exhort. ad gentes, *Vnde venit mihi*, ait, *in mentem admirari quibuſnam tandem viſis abducti primi homines decepti que, ſuperſtitionem & dæmonum cultus annunciauerunt hominibus, ſceleratos dæmones colere lege lata iubentes, ſeu fuerit ille Phoroneus, ſeu Merops, ſeu aliquis alius, qui eis poſuerunt tẽpla, & altaria; & præterea ſacrificia iis primo obtuliſſe dicti ſunt.* Pro Merope ex hoc Euſebij loco rectè Scaliger reſtituit Cecropem. cui enim obſecro, notus hic Merops. Eodem ergo modo corrigendus erit Arnobius l. 6. vbi de templis deorum. *Quorum*, inquit, *ſi quæris audire quis prior fuerit fabricator, aut Phoroneus Aegyptius, aut Merops tibi fuiſſe monſtrabitur, aut, vt tradit in Admirandis Varro, Iouis progenies Aeacus.* Apparet Arnobium imitatum eſſe Clementem. ſub init.

III. *Quæ tamen eo videtur antiquior.* ISTA autẽ vt vides, ab vtroq; ſine aſſeueratione dicuntur, propter opinionũ hac tota de re diuerſitatem. Nam Euſeb. ipſe Mineruam Ogygis temporibus ad lacum Tritonidem apparuiſſe tradit, annis ab hinc fere 240. quod ex eo notauit Aug. l. 18. de ciuit. Et Varro apud eundem ſcribit Cecropem ad Apollinem Delphicum miſiſſe ſciſcitatum ſuper enata oliua, & aqua erumpente, quid illa portenderent, quidque facto eſſet opus, datúmque reſponſum oliua Mineruam, aqua Neptunum ſignificari, & ex alterutrius nomine ciuitatem appellandam. Iam ergo in diis cenſebantur Apollo, Minerua, & Neptunus. An fortaſſe quod de Græcia vniuerſè dictum eſt, de ſola Attica Græciæ principe intelligendum [1]? Sed Minerua antiquiorem eſſe oportet Iouem, quoniam ex huius capite illa nata perhibetur. an Phoron. 12. c. 8. c. 9. 1. ℞. l. 1. c. 22.

IV. *Et primo Cretenſium regi tribuenda, ſiue is Meliſſæus.* PROCEDAMVS *igitur vlterius*, vt ait Lactant. *& quæramus quis omnino colendorum Deorum primus author extitit. Didymus in libris ἐξηγήσεως πινδαρικῆς ait Meliſſea Cretenſium regem primum Diis ſacrificaſſe, ac ritus nouos, ſacrorúmque pompas introduxiſſe. Huius duas fuiſſe filias Amaltheam, & Meliſſam, quæ Iouem puerum caprino lacte, ac melle nutrierunt, vnde Poëtica illa fabula originem ſumpſit aduolaſſe apes, atque os pueri melle compleſſe. Meliſſam verò à patre primam ſacerdotem matri magnæ conſtitutam, vnde adhuc eiuſdem matris antiſtites Meliſſæ nuncupantur. Hiſtoria verò ſacra teſtatur, ipſum Iouem, poſtquam rerum potitus eſt, in tantam inſolentiam veniſſe, vt ipſe ſibi fana multis in locis conſtitueret.* Quam ſacram hiſtoriam intelligat, ſanè non intelligo, niſi fortè Eccleſiaſticam. Sed concludit, *Siue igitur à Meliſſæo ſicut Didymus, colendorum Deorum ritus effluxit, ſiue ab ipſo quoque Ioue, vt Euemerus tradit, de tempore tamen conſtat, quando Dij coli cœperint*, &c. Et fortè hic Meliſſeus idem eſt cum Crete, apud Euſebium, qui eum Ninyæ, Nini & Semiramidis filio, æqualem facit; aitque fuiſſe vnum de Curetibus, à quibus Iupiter abſconditus eſt, & nutritus. *ſiue Cres.* in Chron.

Sed hæc quoque parum certa eſſe oportet, cùm tam multos Ioues reperiamus, poſſunt de Europæa idololatria exponi, multo Aſiana poſteriore. Sed redeamus ad Cecropem.

V. *Duo Cecropes, & qui primi Athenienſium reges. Ogyges. Actæus. Cecrops.* EVM Pauſanias geminum facit, priorem quidem, quem Euſebius primum Atticæ regem dicit, ipſe vult eſſe ſecundum, & Actæo, cuius filiam (quam Apollodorus lib. 3. Agraulon vocat) in matrimonium duxerat, ſucceſſiſſe; poſteriorem autem, ſiue minorem, vocat Erechthei filium, Pandionis nepotem, pronepotem Erichthonij, à quo eſt in Eubœam colonia deducta, quem etiam in ſerie Athenienſium regum collocat Euſebius, eique tribuit annos 40. eorum ordinem habes in hoc margine [2]. Rectè autem omiſit Actæum Euſebius, ſi vera ſunt, quæ refert, ex 4. Annalium Africani Ludouicus Viues, l. 18. de ciuit. c. 8. Ogygem primum in Attica regnaſſe, eamque terram incultam ac deſertam per ducentos annos à diluuio manſiſſe vſque ad Cecropem, Actæum verò & cæteros, qui ante Cecropem dicuntur fuiſſe, nuda eſſe nomina. At Africanus in Theſauro temporum, hæc tantum habet, *Poſt Ogygem terra, quæ nunc Attica dicitur, propter inuectam diluuio labem, ſine rege ad Cecropem vſque manſit, annis* 189. [3] At reperiuntur 240. poſito diluuio illo, anno mundi 2258. vt nos cũ Torn. poſuimus: ſuóque loco probauimus. Euſeb. habet ducentos & ſex, aut 238. ſi retuleris ad Ogygis initia. l. 1. ſub init. 2. ℞. lit. 1. p. 365. apud Scalig. 3. ℞. φθορὰν corruptionem, cladem. 308.

Actæus. Cecrops 1. Cranaus. Amphict. Erichthon. Pandion 1. Erictheus. Cecrops 2. Pandion 2. Ægeus.

2

ADDIT autem Africanus ista de Cecrope, quæ totidem pene verbis exscripsit Eusebius. *Hic post Atticæ cataclysmum Athenis regnauit annos 50. & regionem, quæ prius Acte dicebatur, à seipso Cecropiam nominauit; Diphyes autem dictus est, vel propter corporis proceritatem* (quod cæteris pene duplo longior esset) *vel quod, cùm esset Aegyptius, duas linguas tenebat. Eo regnante in arce Oliua primùm enata, & inde à Minerua, quæ Ἀθηνᾶ dicitur, urbem vocauit Athenas. Hic primus bouem sacrificauit, & Iouem appellauit Deum, nondum sic ab hominibus appellatum.* Ergo pro Cecrope Theseum posuit Athanasius, aut historici potius Græci, quos secutus est. qui tradiderunt Deorum celeberrimos Iouem, Neptunum, Apollinem, &c. Thesei decreto, vt dij dicerentur fuisse consecutos. Cæterùm ante Africanum Clemens Alexandrinus, & ante Clem. Tatian. Cecropem Diphyem vocauit, & indigenam, vt apud eundem leges Clementem, vbi res Atheniensium non ab Actæo, sed à Cecrope ait originem ducere. Alias præterea eius vocis rationes affert Scaliger in Euseb. & ante eũ Ludouicus Viues, in August. quod videretur ex homine & fera compositus, eo quod ad barbaram, & humanam Rempub. pertinuisset, quodque vagas libidines ad certa matrimonia reduxisset, vt deinceps filij non matrem tantùm, sed geminum naturæ suæ authorem, & vtrumque parentem agnoscerent. Licet etiam ex vi vocabuli eum ancipitis naturæ, & Androgynon suspicari. Apollodorus l. 3. scribit eum fuisse geminum, id est humano simul & serpentino corpore præditum.

[Margin: 2. — orat. contra gentes. — l. 1. Strom. c. 10. — Apoll. l. 3. — 3. — p. 461. — l. 18. de ciu. c. 8. — 4. — 5. — sub fin. — VI. Cecropis gesta, & cur dictus Diphyes.]

SCHOIA IN ANNVM MVNDI 2498.

[Margin: 1. N. III.]

VT Cerops Iouis sacra in Atticam creditur ex Ægypto inuexisse, ita Orpheus sacra Liberi patris in Græciam; eo tempore quo regnante Laomedonte Priami patre ipse cum Argonautis ad Iliensium littus accessit; eáque primùm in monte Bœetiæ, Thebis, vbi Liber natus est, proximo celebrasse, qui cùm frequenter citharæ cantu personaret, Cithæron appellatus est. Ea sacra etiam nunc Orphica nominantur, in quibus ipse postea dilaceratus, & carptus est. Ita Lactant. l. 1. diuin. inst. c. 22.

[Margin: 2. N. V.]

Non est animus singulis annorum indicibus inserere Atheniensium reges, ne ii paulatim nimium excrescant, & oneri sint lectori. Satis itaque fuerit regni eius hoc loco ex Pausania, Africano, in thes. tempor. pa. 365. & 366. Apollodoro lib. 3. versus finem & Eusebio, breue schema vsque ad bellum Troianum proponere, vsque ad quod Eusebius hinc 375. annos enumerat.

1. Ogyges sub quo diluuium, & ex eo vastitas regionis diuturna.
2. Actæus, qui filiam habuit Agraulon, quã duxit
3. Cecrops huius nominis primus, qui regnauit annos 50. cui fuerunt filiæ tres, & filius vnus Erysichthon, qui patris regno non successit, fortè quod eo viuo mortuus esset, sed
4. Cranaus indigena vir Athenis potens, filias habuit Cranaëm, Cranæchmen & Atthidem, à qua cùm virgo defuncta esset regio, quæ prius Actæa dicebatur Attica nominata est. Alteram duxit Amphichthion, qui socerum regno per vim expulit, cùm regnasset annos nouem. Ergo
5. Amphichthion occupatum regnum decem tantùm, aut, vt habet Apollodorus, duodecim annos tenuit: ab Erichthonio quippe coniuratione facta oppressus est, quem Vulcani & terræ filium fabulantur, fortè fabri cuiuspiam ferrarij, & ignotæ matris filius fuit. Ei ergo successit
6. Erichthonius, qui, vt ait Apollodorus, à Minerua nutritus, eius lignum in arce cõstituit, & Panathenæorum celebritatem instituit, cui regni annos 50. tribuit Eusebius, cum eius filius ex Pasithea nympha
7. Pandion primus ad annos 40. cuius è Zeuxippe matris suæ sorore filij Erectheus & Butes, filiæ Progne & Philomela, eoque regnante Ceres & Dionysius in Atticam venere. Pandioni successit
8. Erechtheus eiusdẽ Pandionis filius qui an. 50. regnauit, Eleusinios prælio vicit, eorumque ducem Immaradum Eumolpi filium interfecit. Ab Erectheo genitus est
9. Cecrops posterior, à quo colonia in Eubœam deducta est. Erechthei fratrem vocat Eusebius, Pausanias & Apollodorus natu maximum filium, probabilius, propter regni vtriusque diuturnitatem. dat enim huic Cecropi annos 40. Eusebius. Ab hoc & Metiadusa Eupalami filia ortus est
10. Pandion alter, quem vna cum filiis Metionidæ regno exegerunt, vt ait Pausanias; cúmque ad Pylam socerum suum (Peliã vocant Africanus, at Apollodorus Peliã vocat Pandionis vxorem.) Megarensium regem confugisset, morbo confectus illic diem suum obiit. cùm regnasset annis 25. vt ait Eusebius, sed filiis Athenas Megaris reuersi sunt, vbi maximus natu
11. Ægeus regno potitus est ad annos 48. cui successit
12. Theseus Ægei & Æthræ filius, regnauitque annos 30. & ostracismo, per Lyci cuiuspiam sycophantiam, regno pulsus est, cùm dispersos Athenienses in vicos, vnam in ciuitatem congregasset, & in eorum gratiam Democratiam constituisset.

[Margin tally: 50 / 9 / 10 / 50 / 40 / 50 / 40 / 25 / 48 / 30 / 25 — 375]

13. Menesteus Petei filius, vt ait African. annis 23. quo eius anno Troia capta est, vnde ipse regrediens in Melo mortuus est. Hos omnes annos si collegeris, 375. reperies. Huius Menesthei postremo anno, & Demophontis filij Thesei primo, & Agamēnonis 18. captum est Ilium, vt ait Clemens Alex. l. 1. Strom. c. 10.

3. N. V. Ipsa verba authoris fidem faciant, ex eodem Thesauro temporum p. 365. A. Κέκροψ. Μετὰ Ὤγυγον διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ πολλὴν φθορὰν ἀβασίλευτος ἔμεινεν ἡ νῦν Ἀττικὴ μέχρι Κέκροπος ἔτη ρπθ. Οὗτος μετὰ τὸν κατακλυσμὸν τῆς Ἀττικῆς Ἀθηνῶν ἐβασίλευσεν χρόνους ν. καὶ τὴν γῆν πρότερον Ἀκτὴν, ἀφ᾽ ἑαυτοῦ Κεκροπίαν ὠνόμασεν. atque vtinam in reliquis etiam regibus annos regni annotasset, maiorem fidem conciliasset Eusebio, aut detraxisset, quem passim Syncellus & Scaliger accusant aptatorum annorum ad institutum suum.

ANNVS MVNDI 2500. DILVVII 844. 4. ÆTATIS 37. PROMISSIONIS 387. MORÆ IN ÆGYPTO 172. IOBI 173. AMRAMI 115. AARONIS 40. MOSIS 37. IOSVE 10. SERVITVTIS 50. SPARETI 5. IMPERII ASSYR. 569. ORI 32.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1553.

Iubilæus 50. QVINQVAGESIMVS annus ab orbe condito quinquagies euolutus quinquagesimum Iubilæum hoc anno absolutum exhibet, & simul annum quinquagesimum Israëliticæ seruitutis; qui tamen nullam afferret miseris libertatem, vt quæ ad tertium adhuc & quadragesimum annum differebatur. Nec mirum est multum ab hoc numero Eusebium distare, qui eam statim ab obitu Iosephi inchoarit, quod passim ab omnibus, vt Scripturæ minimè consentaneum, improbatur. Non enim solus Ioseph, Exod. 1. 6. sed omnes etiam fratres eius, omnisque illa cognatio obierat, antequam exoriretur ille Rex nouus, qui dedit initium seruituti.

ANNVS MVNDI 2503. DILVVII 847. 4. ÆTATIS 40. PROMISSIONIS 390. MORÆ IN ÆGYPTO 175. IOBI 176. AMRAMI 118. AARONIS 43. MOSIS 40. IOSVE 13. SERVIT. 53. SPARETI 8. IMPERII ASSY. 572. ORI 35.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1550.

I. Ratio temporis. ETSI nihil est quod narrationis cursum in Chronologia remoretur, libet tamen rationem temporis subinde reddere; vt Lectori liberalius satisfaciamus; vides ergo quartam ætatem cum annis Mosis, in quibus incepit, æquis passibus procurrere. In annis promissionis numerum à nobis indicatum exactissimè cum Eusebiano conueni- 215 re, & exactè conflari ex mora in Aegypto, & annis ab ea promissio- 175 ne elapsis, cùm primùm Iacob in Ægyptum descendit. Cætera ex primis singulo- 390 rum numerorum annis, si bene constituti sunt, vt arbitramur, necessariò rectè habent. Nominatim annus Mosis 40. cum anno promissionis 390. congruit apud Eusebium, & Chronicon Alexandrinum, vtrobique enim totidem verbis habetur, τούτῳ τῷ ἔτει Μωϋσῆς τὰς ἐν Αἰγύπτῳ καταλιπὼν διατριβὰς, κατὰ τὴν ἔρημον ἐφιλοσόφει, *Hoc anno Moyses Aegyptia commoratione relicta, in solitudine philosophabatur*. Quo Vita Mosis in Eremo. fortè respexit Basilius, τοὺς Αἰγυπτιακοὺς θορύβους ἀπολιπὼν, καὶ τὴν Αἰθιοπίαν καταλαβὼν, κἀκεῖ πᾶσαν σχολὴν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἄγων, ὁ τεσσαράκοντα ὅλοις ἔτεσι τῇ θεωρίᾳ τῶν ὄντων ἀποσχολάσας. *Aegyptiacis tumultibus derelictis, & in Aethiopiam profectus, ibique maximum à*

cæteris rebus nactus otium, totos quadraginta annos contemplationi rerum indulsit. Sed distinctius tempus expressit Lucas, aut D. Stephanus. *Cùm autem impleretur ei 40. annorum tempus, ἐπληροῦτο αὐτῷ τεσσαρακονταετὴς χρόνος.* Nec video cur non propriè ea verba sumamus de tempore nondum planè expleto, sed ad finem vergente, vt scilicet cædem & fugam anno quadragesimo extremo vitæ Mosis contigisse dicamus, etsi aliqui imperfectum tempus perfecto reddiderint elegantiæ, quàm veritatis amantiores[1].

Act. 7. 23.

1. χ.

II. *Mosis ex aula digressus.*

Svb extremum ergo annum quadragesimum vitæ, subiit eius animum desiderium inuisendi fratres suos Israëlitas, qui partim habitabant in terra Gessen; partim in aliis Aegypti locis erant ad laborem dispersi: ex quo intelligitur eum ad hoc vsque tempus in regia ciuitate ac palatio, vt Regis filium habitasse. Cur autem tam diu distulerit, non est facile diuinare. Si Artapanum audire placet aut Iosephum, dicemus eum pertæsum inuidiæ & insidiarum, quas ei à reditu belli Aethiopici, Chenephres ac Aegyptij sacrificuli struebant, Hebræis sese aggregasse. Verùm cùm hæc inuidia, atque insidiæ ruinoso nitantur fundamento, labare quoque, ac fide carere necesse est. Fortasse illo demum tempore, nec prius eam illi mentem ingessit Deus, vt non leuitate aliqua iuuenili, & inconsulta temeritate aulam reliquisse: sed cõsulto ac sapienter crederetur. Occasionem migrationis huius ex præsenti rerum statu, & verbis Apostoli ad Hebræos, & Philonis suspicari possumus.

c. 11. 24.

l. 1.

III. *Probabilis eius occasio.*

Aegyptios nimirum, qui solita Hebræos acerbitate vexarent, Regium etiam filium, qui, vt ait Philo, Rex iunior appellabatur, & nepos tanti Regis habitus, spe, votisque omnium auiti solij destinabatur successor, in Aegyptiacum in Hebræos odium pertrahere voluisse, vt seruitus hæc quinquagesimum iam annum prætergressa, perpetua Regum inhumanitate propagaretur: quod hoc illos ardentius fecisse credendum est, quò Mosem proniorem ad humanitatem animaduertebant, & Orum nunc regnantem fato propinquiorem; triennio enim excessit è viuis. Suggerebant ergo nequaquam edomitam diuturno labore gentis peruicaciam, æquè nunc Aegyptiorum numinum contemptricem; idem nunc ab ea periculum, quod pridem sub Amenophi, nisi labore atque egestate premantur, imminere, & si in officio retinendi sunt, non flagellis, sed scorpionibus cædendos esse. Conuenire proinde, ac planè necessarium esse, vt postquam Superi, vt sperabant, in manus eius imperij habenas moderandas dedissent, priorum Regum exemplo, turbulentos homines in otio desidere, & in eo res nouas moliri ne pateretur; sed attritos potius laboribus, oneribúsque pressos respirare non sineret. Ea nimirum ratione, beatam regno pacem, ac fœlicitatem conseruaturum. Hoc decere Aegyptium principem, maiorum suorum prudentiæ imitatorem, & reipublicæ bene administrandæ æmulum: hac vna re maximè vniuersæ Aegypti beneuolentiam conciliaturum.

3. Reg. 12. 11.

IV. *Negat se filium filiæ Pharaonis.*

His, atque harum similibus sacrificulorum vocibus, Mosis æquissimæ aures frequenter personabant; cùm aliquando pleniore in Deum fide commotus, à quo oraculo patri edito didicerat, se ad libertatem populi sui destinatum: longissimè illos falli respondit, qui se tyrannidis iniustissimæ administrum fore existimarent, cuius ipsi paracerbi facti essent instigatores. Non id ingenitam humanitatem, non conscientiam, non genus ferre posse. Se quidem hactenus in regia vixisse familia, tanquam Thermutidis filium, Amenophis nepotem; re autem vera neque illius esse filium, neque huius nepotem, neque omnino Ægyptio genere prognatum, sed parentibus, ac religione Hebræum, quos illi indignis modis vexarent; quorum calamitates se ipsum miserum redderent, quorum gemitibus ac lamentis exanimaretur; in quorum tam dira, immanique seruitute, vitam sibi in aula acerbam, mortique simillimam duceret: malléque se omnino affligi cum populo Dei, quàm in regiis viuentem deliciis, participem fieri grauissimi peccati.

V. *Confirmatur expositio.*

Heb. 11. 24. 25.

hom. 1. in hexa.

Vides hîc ad captum popularem expressum, atque explicatum illud Apostoli, *Fide Moyses grandis factus negauit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem.* Et illud Basilij, *Denique tyrannidis fastum perosus, ad suæ gentis contribules recurrit; eorúmque humilitatem complexus, præ-*

Digitized by Google

elegit calamitates, ærumnásque cum Dei populo experiri, quam vt temporaria voluptate perfruitus, se obnoxium redderet peccato[1]. Quin etiam suspicionem nostram non leuiter roborat Cornelius noster in eum Pauli locum, *Addit Theodoretus*, inquit, *vitam quæ cum impiis transigitur peccato non carere; præsertim cùm impij pios affligant, & in hoc laudem, consensum, & auxilium ab aliis quærant; vti Aegyptij affligentes Hebræos, hac in re quærebant fauorem, & opem à Mose, quasi futuro hærede, & successore regni.* Hæc ipse, in cuius vestigia me nec opinantem incurrisse non mediocriter sum lætatus. Nempe vtrique prælusit Philo, cuius est illa oratio, *At hic euectus in summum rerum fastigium nepos tanti regis habitus, spe omnium destinatus successor auiti solij, nec aliud quàm Rex iunior appellatus, secutus est maiorum suorum instituta gentilia, adoptiuorum parentum bona, etsi splendida, tamen adulterina iudicans; parentum, etsi ad tempus viliora, vera tamen & propria.*

[2. 9. in eum Paul. locū.] [l. 1. de vita Mosis.]

VI. *Moses defertur ad Regem.*

Hæc illi sacrificuli, inito inter se, vt par est credere, consilio, de Mose in Regis odium, magnámque offensionem trahendo, ad Regem non parum exaggerata detulerunt; neque spe sua frustrati, simultatem primo, mox apertas inimicitias Regem inter ac Mosem proseminarunt, vt qui Hebraicum populum animis iampridem ægrum, ad seditionem, defectionémque concitaturus videretur, se vindicem libertatis professurus; qui nec genere foret, neque religione Ægyptius, sed Hebræus apella. Huius odij testis est ipse Moses, cui dixit Dominus, *Vade & reuertere in Aegyptum, mortui sunt enim omnes, qui quærebant animam tuam.* Nec sanè occiso vno Ægyptio, Rex talem virum quæsisset ad mortem, nisi eius animus graui prius odio fuisset exulceratus: quod mox certius ex Philone confirmabitur.

[Exod. 4. 19.] [n. 14.]

VII. *Hebræum se palam profitetur, suosque adit, & consolatur.*

Cvm autem Moses non ignoraret delata ad Regem, quæ ab eo dicta essent, non contentus dictis, Hebræum se factis ipsis propalam demonstrare cœpit; & qui dudum occultè parentes suos, ac fratres inuisebat, apertè deinceps, atque in omnium oculis illos adiit; sic enim accipiendum videtur illud, *Egressus est ad fratres suos;* quis enim credat Moysem, qui se Hebræum certò sciret, & apud parentes triennium esset nutritus, qui, vt credimus, à parente scientiis liberalibus eruditus, & quod caput est, ad vnius Dei cultum, verámque pietatem informatus esset, ad quadragesimum vsque annum hæc humanæ pietatis officia distulisse? & si palam adire eos, vitandæ popularis offensionis gratia non auderet, non saltem clanculùm pedem in eorum ædes intulisse, & subauscultando voces eorum auidè excepisse. Ita nimitum Mardochæus, & regina Hester se apud Assyrios Hebræos esse dissimularunt, deinde verbis, factísque ipsis apud Amanum, ipsumque Assuerum Hebræos sese demonstrarunt. Nec parentes tantùm adiit, sed fratres, Hebræos scilicet varia in loca dispersos, *Quos verbis,* inquit Philo, *quantum poterat subleuabat, præfectos subinde admonens, vt moderarentur, laxaréntque nimiam in vrgendo duriciam: operarios verò, vt præsentem statum fortiter ferrent, nec animis vna cum corporibus deficerent, sed sperarent mutationem in melius, qualis perpetuò cernitur in rebus humanis.*

[Exod. 2.] [Hester. c. 2. 10. 20. c. 3. 4. c. 7. 3.] [l. 1. de vita Mos.]

VIII. *Et eos vexantem Aegyptiū interimit.*

Dvm hoc charitatis officia studiosius obit Moses, contigit virum Ægyptium, quendam de Hebræis percutere, & molestissimo labori etiam plagas aggerere. Hunc Ægyptium Philo aliquem de præfectis fuisse scribit, cæteris duriorem (nam duritiem eorum Scriptura vniuersè accusat) aut potius immaniorem; audi enim Philonem. *Erant*, inquit, *inter præfectos quidam efferati rabie, nihil differentes à venenatis, carniuorisque bestiis, humana specie belluæ, sub qua mores ferinos celabant, ferro, adamantéque duriores;* quæ Philo congerit ad leuandam cœdis inuidiam; sed pergit. *Ex his vnum immanißimum, quia nihil remittens exacerbabatur etiam precibus, nisi celeriter iussa fierent, pulsans miseros, verberans, excrucians, interemit, fas esse ratus, & reuera fas erat eum occidere, qui viuebat in perniciem hominum.* Sic Philo.

[Exod. 3. 7.] [*Ataúrwtwr. άmnsi, sine respiratione.*] [3. 9.]

IX. *Quis cædis modus.*

Hanc cædem Scriptura neque accusat, neque defendit, simplici narratione contenta. *Cùm circumspexisset*, inquit, *huc atque illuc, & nullum adesse vidisset, percussum Aegyptium abscondit sabulo.* Percussionis modus exprimitur à Seuero Sulpitio. *Cùm viriles*, inquit, *annos ageret, conspicatus Hebræum ab Aegyptio pulsari, permotus dolore, fratrem ab iniuria vindicans, Aegyptium calce percussum interemit. Aiunt autem mystæ*, inquit Clemens Alexand. quod supra quoque alia occasione retulimus, *cum solo verbo*

[l. 1. hist.] [l. 1. Strom. c. 13.] [an. 7. Mos. n. 31. Sch. 7.]

Aegyptium

Aegyptium occidisse, sicut certè postea Petrus in Actibus fertur eos, qui pretium agri sibi vsurpauerant, & mentiti erant, verbo interfecisse. Ita Clemens, quod sanè ipse retulit, non
in c.2.n.38. probauit, meritóque improbat Peterius noster disputatione decima, in Exod.
c.7.v.24. & Lorinus in Acta, vbi notat ex vi verbi πατάξαι, quod de ingenti pulsatione dici solet, quæ multo cum strepitu ac sono fiat (nam onomatopœiam vox habet) improbari hanc verbo solo illatam mortem. Huc pertinet Rab. Salomonis figmentum, de occiso à Mose Ægyptio, edito nomine tetragrammato, ad quod isti, tanquam ad Deum ex machina, confugiunt. Quid enim Moses circunspiciebat, aut cur sepeliebat, quem, si illo modo periisset, constabat non ab alio, quàm à Deo, vel causa interna periisse; vnde ipse accusari, aut reprehendi non
q.7.in Ex. possset? vt fusius disputat Abulensis, qui etiam ait illum gladio, lapide, aut ligno
l.9.c.4. de præpar. interemptum. Artapanus apud Eusebium ait Chanethotem stricto ferro Mosem fugam in Arabiam molientem inuasisse; sed Mosem eum anteuertisse, eiusque manu cohibita, euaginato gladio Chanethotem interfecisse.

Modvm cædis ab hoc authore accipiamus licet, nam causam eius, vt Scripturæ minimè consentaneam, repudiare necesse est. Scribit enim Chenephrem Ægypti regem Mosem peregrè abire coëgisse, & amicos iureiurando adegisse non enunciare Mosi insidias ipsi præparatas, & certos homines ad patrandam cædem destinasse: Nemine autem obtemperante, neque se ad suscipiendam Mosis cædem offerente, Chenephrem contumeliis affecisse Chanethotem, sibi maximè coniunctum & familiarem: Eum autem probis affectum, se rem aggressurum accepta occasione spopondisse. Sub hoc autem tempus, Merrhide vita functa, Chenephrem corpus Mosi & Chanethoti commisisse, vt vltra Ægyptum delatum sepelirent; ratum eo in itinere cœdis occasionem datum iri. Verùm quendam è consciis insidias Mosi patefecisse; authorémque illi fuisse Aaronem in Arabiam fugere, quod dum ille Nilo enauigato aggreditur, Chanethotem vim afferre voluisse, sed Mosem vim vi repellentem, hominem, vt diximus, obtruncasse. Hæc ibi. X. *Quæ causa ex Artapano.*

Aliam fabulam excogitarunt Rabbini, Ægyptium istum fuisse quendam de præfectis operum, qui maritum Salomith, nondum albescente cœlo euocasset ad opus, & eius locum, nec opinante fœmina, occupasset, ex eaque puerum genuisset, qui postea blasphemus Dei iussu in deserto lapidibus obrutus est.
Leuit. 24. 10. Mulierem autem, fraude agnita, apud maritum expostulasse, & hunc grauiter Ægyptium accusasse, quod facinus detestabile perpetrasset, Ægyptio autem nihilominus sæuiente in hominem tanta iniuria à se affectum, superuenisse Mosem, & crudelem adulterum interfecisse. Hæc pluribus Abulensis in hunc locum, à quo non improbantur, vt autem vera non sint, certè non absurdè excogitata ne-
2.Petr.1.16 gari non potest. Sed omittamus etiam σεσοφισμένους μύθους, cùm veram huius cædis causam ex Scriptura teneamus, & illam narrationem nonnulli etiam Hebræo-
c.2.Exod. rum commentitiam putent. Vide Dionys. Carthus. in hunc locum. XI. *Ex Rabinis*

Ivstitiam porro, vel iniustitiam cædis huius copiosè ex Augustino aliisque [a] examinat Peterius disput. 10. in cap. 2. Exodi, & Lorinus in Acta, Cornelius in Exodum, omnésque passim interpretes. Dico breuiter, si quis Artapani narrationem pro vera reciperet, satis manifestam fore in hac causa Mosis æquitatem. Vim enim vi repelli posse, omnes æquè consentiunt, sed illâ vt à Scriptura aliena repudiata, dicendum est cum communiore, veráque sententia, Moysem ideo à crimine immunem fuisse, quod iam tum Iudiciariam à Deo potestatem accepisset, ad regendum ac protegendum populum suum, quamuis nondum satis euulgatam. Idque probat D. Augustinus, Rupertus, D. Thomas, Abulensis, Lyranus, aliique recentiores, ex verbis D. Stephani dicentis existimasse Moysem Israëlitas intelligere, quod ipse iampridem ex patre suo didicerat, Deum ad salutem & liberationem populi sui ipsum destinasse; simúlque ei authoritatem, ac iurisdictionem dedisse. Adde etiam quod vt Ægyptij regis nepos, ac Regni candidatus, satis iuris, vel humano iudicio, in illum Ægyptium habebat, ad illum coram se impudenter, ac contumeliosè peccantem puniendum. Sic Phinees nondum summo insignis sacerdotio, diuino zelo incitatus pu- XII. *Quæ æquitas.*

[a] 4. &. c.7.v.27. c.2.v.11. — q.2. in Ex. l.1.c.10. in Ex. 22. q. 60.ar.vlt. ad 2. q.6.ad 4. & 1.

blicum scortatorem interemit, quo exemplo vtitur Eusebius in Catena, & D. Thom. loco citato, vt non sit necesse ad alteram illam fabulam de punito adulterio, quod ille contumeliosè iactabat, recurrere. quod tamen admittit Abulensis q.9. in Exodum, vbi etiam notat hanc circunspectionem, & vitationem consciorum non esse argumentum vsurpatæ potestatis. Nam legitimi iudices, cùm verentur vim maiorem, clam de reis supplicium sumunt. Ad 2. & 3.

XIII. *Emanat in vulgus cædes.*

QVANTACVMQVE autem circunspectione vsus fuerit Moses in occultanda cæde, vitare tamen non potuit, quin res emanaret in vulgus, atque adeo ad Regem ipsum Ægypti deferretur. Nam sequenti die incidit in duos Hebræos rixantes, quos inter cùm gratiam redintegrare conaretur, moneretque ne qui fratres essent, inter se odissent, aut iniuriam inferrent, & nominatim eum reprehenderet qui inferebat iniuriam, & percutiebat proximum suum, nam vsque ad verbera res progressa erat [1]. Ille ad priorem culpam, hanc etiam alteram adiecit, vt sapientem monitorem contumeliosè repelleret, diceretque, *Quis te constituit principem, & iudicem super nos?* Quo verbo per iracundiam effuso, satis ostendit nõdum intellectum Hebræis, Deum elegisse Mosen, per quem illis salutem daturus esset, atque adeo iam tunc illum legitima instructum fuisse potestate. Sed addidit etiam, *Nunquid interficere me tu vis, quemadmodum interfecisti heri Aegyptium.* Ea nimirum vox Moysi incussit metum, *Quomodo*, inquit, *palam factum est verbum istud?* Ab Israëlitis delatum ait Lipom. in catena.

Act. 7.26. Exod. 2.13

5. x.

In illud, *Audiitque Pharao sermonem hũc, &c.*

XIV. *Atque ad ipsum Regem iam infensum Mosi.*

NEC tam sibi ab Hebræis metuebat, quàm ab Ægyptiis, & Rege ipso, ad cuius aures non dubitabat rem peruenturam; cuius erga se gratiam valde labefactatam sentiebat: Et ecce, *Audiuit Pharao sermonẽ hunc, & quærebat occidere Moysen.* Exacerbato iam Regis in Mosen animo, propter abdicatam regiam adoptionem; & proditum genus suum, & suam in Hebræos, quos Rex oderat, animi propensionem, facilè fuit Regem in hanc sententiam impellere. Rem bellè explicat Philo. *Hoc auditum Rex ægre tulit, vt indignum facinus; non quod aliquis occisus esset, aut occidisset sine iure, siue iniuria; Sed quod Nepos ab eo dissentiret, nec eosdem quos ipse, haberet pro sociis & hostibus; amans quos ille oderat, infensus verò dilectis ab eo, & miserans quos Rex inclementer exagitabat.* Nepos à Philone dicitur ὁ θυγατριδοῦς filiæ filius. Mirum autem est existimasse Philonem, adhuc in viuis fuisse Amenophim, quem à 35. annis mortuum fuisse ex Eusebij chronico liquet; nesciuit quoto Mosis anno hæc cædes contigisset, quod nos à D. Stephano didicimus; itaque παίδα vocauit. Nimirum neque D. Stephanum legerat, neque Eusebium, sed pergit.

supra n. 6.

l. 1. de vita Mosis.

XV. *Quem sui magis exasperant.*

HANC *occasionem nacti purpurati, & suspectum habentes iuuenem, quem norant aliquando exacturum pœnas præsentis crudelitatis, quàm primum potuerit, patulas aui aures impleuerunt plurimis calumniis, hinc inde insusurrantes, vt sollicitum reddiderint de amittendo principatu. Dicebant enim; Teipsum aggredietur, nihil mediocre sapit, semper molitur aliquid, ante tempus ad regnum aspirat, aliis pollicetur, alios territat, indemnatos interficit, quo quisque est amantior tui, eo magis eum persequitur, quid cunctaris?* &c. Rectè ac decorè Philo hoc argumentum ambitiosum à consiliariis Regiis versatum tradit; quippe ad principes in omne facinus propellendos potentissimum; non addit autem illud alterum ex personæ conditione petitum, quod nimirum Hebræus esset, seque talem professus esset, negando se filium filiæ Regis, siue quia id à Paulo non didicerat, siue quia sibi constare voluit, qui ante dixerat filiam Regis simulasse illum à se genitum, & videlicet ita à populo credi videretur.

μάμμου

Heb. 11.

XVI. *Iosephus cædem à Mose patratam dissimulat.*

SEQVITVR deinceps ordine temporis, vt & Mosem à Rege quæsitum ad cædem, & eius fugam in Arabiam dicamus. Sed prius quid de prædicta Ægyptij cæde à Iosepho dicatur expendendum est. *Suspicati Aegyptij Mosen rebus feliciter gestis elatum, res nouas in Aegypto moliturum, apud Regem eum cædis accusauerunt. Iam enim & ipse suspectum hominem habere cœperat, partim inuidia motus, ob bellum fortiter ac prudenter administratum, partim etiam metu alicuius cladis; sollicitantibus huc, & irritantibus indesinenter scribis, ac sacrificis.* Vides hîc Iosephum, non solùm perseuerantem in fictitia narratione belli Æthiopici, quasi in Mosaicæ gloriæ, & inuidiæ segete, ac materia; sed in eo etiam peccantem, quod cædem quasi quandam aduersariorum calumniam dissimularit, perinde ac si pa-

l. 2. ant. c. 5.

Digitized by Google

tronum ageret in iudicio, non hiſtoricum, qui nil falſi ſcribere audeat, nil veri non audeat. Ipſe verò, qui Romanis auribus, ac principibus ſeruiebat; rem de induſtria, vt infuſo atramento ſepia, obſcurauit; ne crederentur Hebræi homicidia in ſeruitute perpetrare. At Philo, qui ſacram hiſtoriam longè caſtius tractat, atque pudentius, nihil factum diſſimulauit, ſed occiſi inhumanitatem, vt legitimam cædis cauſam, amplificauit.

XVII. *Moſes ad cædē quæritur.*

ERGO Rex oblata hac cædis occaſione ad perdendum Moſen, quærebat eum interficere, & quidem tanto ſtudio, *vt iam minimo minus abeſſet à pernicie, opprimendus dubio procul*, ait Ioſephus, (l. 2. c. 5. 6. χ.) *niſi rem olfaciens in ipſo temporis articulo ſe clam ſubduxiſſet*[b]; *& cùm vias obſeruari intelligeret, per ſolitudines fugam arripuit, qua euaſurum inimici minimè ſuſpicabantur.* Oblitus videlicet Reginæ in Æthiopia coniugis, & constructæ ciuitatis, quò ſe reciperet; & exercitus ſibi addictiſſimi, quo tueretur ſeſe. Sed ab hac fabula ad aliam transeamus.

XVIII. *An & captus fuerit.*

(Apud Abulenſ. in hunc locū & Dionyſ.) SCRIBVNT enim Hebræi Moſen non ſolum à Rege quæſitum ad mortem, ſed etiam comprehenſum à miniſtris eius. Quoniam enim Scriptura dicit Moſen de conſpectu Regis fugiſſe, ipſi conſequenter ad conſpectum regis veniſſe aiunt; iuſſu eius à militari cuſtodia comprehenſum; A Rege autem increpitum conſtanter reſpondiſſe. Regem contrà indignatum iuſſiſſe protinus hominem capite truncari; ſed miniſtrum cæcitate, quæ ἀορασία dicitur, percuſſum Moſen videre non potuiſſe, (Gen. 19. 11. Luc. 4. 29.) ſicut nec Sodomitæ ianuam iuſti Lot; etſi ad reliqua videnda cæci non eſſent, nec Nazarethani Chriſtum Dominum, quem volebant de montis vertice agere in præceps, cum ipſe inuiſus per medium illorum tranſiret. Aiunt ergo carnificem, cæteróſque Regis miniſtros cæcitate fuiſſe percuſſos, Regem autem id videntem ita obſtupefactum, vt Moſen non auderet attingere, ſed ei diſceſſum permittere cogeretur. Hæc iſti, non abſurdè quidem, ſed ſuo more ſine probatione dicunt.

XIX. *Non videri.*

NAM quod aiunt de conſpectu Regis, friuolum eſt; fuerat ille quidem crebro in conſpectu Regis, ſed non captiuus, quod iſti addunt de ſuo, & fugit à conſpectu regis, ne ſcilicet à Rege vltra conſpici, & capi poſſet. Nonnihil tamen (Hebr. 11.) fidei conciliari illi narrationi videatur ex Apoſtolo, ſcribente ad Hebræos, Moſen Ægyptum fide reliquiſſe; *Non veritum Regis animoſitatem.* Nam cùm aliundè, ex ipſius Moſis confeſſione, conſtet ipſum timuiſſe, & eius diſceſſum à Scriptura fugam appellari, quæ timoris indicium eſt, non magnitudinis animi, dici poſſet eum timuiſſe humanitus, quod homini formidoloſiſſimum eſt; ſed hunc metum animi conſtantia temperatum, roborata fide propter irritam miraculo Regis iram. Verùm hæc Moſis aduerſus Regis animoſitatem conſtantia, ad poſteriorem ex Aegypto diſceſſum pertinet, non ad iſtum priorem; vt plerique interpretes tradiderunt, (n. 59.) & nominatim Perer. diſput. 11. in 2. Exodi, Ribera, Iuſtinian. & Cornel. à Lapide in illum Pauli locum.

XX. *Fugit in Madian Arabiæ deſerta.*

SECESSIT *ergo in finitimam Arábiam Moſes, vbi tutius degere poterat*, vt ait Philo, (c. 7. act. v. 29.) aut potius, vt Scriptura ipſa loquitur, *fugit*; nec tamen incomitatus, vt notauit Lorinus noſter, poſt Hugonem & Dionyſium, idque ſuadet acta ad eam diem vita in familia regia; & parentum, conſanguineorum, & amicorum in eum beneuolentia; & magna omnino, quam ſuſtinebat in futurum, expectatio. Ioſephus tamen, (n. 1.) ſcribit eum *per ſolitudines fugientem inedia laboraſſe, & quamuis alimenta nuſquam inueniret, inediam patientia ſuperaſſe.* Arabiam itaque deſertam intelligit, in qua Madianitæ & Amalecitæ, ſæpe in Scriptura celebrati, quam Baſilius, (Num. 12. 1.) eruditè Aethiopiam appellauit, reſpiciens ad vxorem Moſis Madianitidem, eandémque Aethiopiſſam.

XXI. *Altera Madian.*

D. HIERONY. in locis Hebraicis geminam agnoſcit Madiam, alteram trans Arabiam ad meridiem in deſerto Saracenorum, contra Orientem maris rubri, vnde vocantur Madianæi, & Madianæa regio, ab vno filiorum Abraham ex Cethura ſic vocatam. De altera verò ſubdit, *Legimus & filias Obab ſoceri Moſis, filias Madian; ſed hæc alia ciuitas eſt* ὁμώνυμος *eius iuxta Arnonem, & Areopolim, cuius nunc ruinæ tantummodo demonſtrantur.* Atqui idem Hieronymus

in eodem libro, ait Areopolim esse Moab, ciuitatem Arabiæ, & Arnon rupem quandam in sublime porrectam, inter Moab, & Amorrhæos. Quod si verum est, lit. A & M.
quomodo ait Iosephus Madian in maris Rubri littore sitam, cùm Moab iuxta l. 2. c. 5.
mare mortuum à Geographis, & à Mose ad montem Seir, siue Idumæam collocetur? Deuter. 2. repugnat quoque Iosephus Hieronymo; quod hanc Madienam vrbem denominatam ait ab vno ex Abrahami & Ceturæ filiis, quod Hieronymus alteri illi Madian, quæ in felici Arabia, tribuit. Si malimus falli Hieronymum, elegans est Lorini nostri, Scriptoris omnino diligentissimi obseruatio diuino consilio factum esse, vt eo potissimum Moses confugeret, vt inde ex progenie Abrahæ conuenientem sibi sumeret vxorem. Verùm de eo coniugio anno sequenti, quo factum apparet, dicendum erit[7]. Vide Adrichom. in Pharan n. 56. & in tribu Ruben n. 45. 7. X.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2503.

1. N. I. ITA idem Lucas c. 2. Act. *Cùm complerentur dies Pentecostes*, proprie sumpsit de ipso quinquagesimo die non exacto, sed, vt aiunt, currente; non Iudæorum, qui inciderat in diem sabbathi, sed Christianorum habita ratione resurrectionis Christi, vt docet Cornel. in Leuiticum cap. 23. vers. 15. verterit ergo Beza, *Vt verò expletum est ei quadraginta annorum tempus*, nos ei meritò Græcam editionem, vulgatámque versionem prætulerimus.

2. N. V. Chrysostom. in eum Pauli locum, illam Mosis negationem, odium atque auersionem interpretatur, ἠρνήσατο, ἀπεστράφη, qualis scilicet illa Ioannis negatio, *Et confessus est & non negauit, & confessus est quia non sum ego Christus*, Ioan. 1. 20.

3. N. VIII. Maior est vis in verbis Philonis, *καὶ τοὺς συγκλίνοντας ἔτι μᾶλλον ἐξετραχύνετο, τοὺς τὸ προσταχθὲν μὴ ἀνύουσι, καὶ ὀξυχειρίᾳ δρῶντας, τούτους προπηλακίζων, ἄχρι θανάτου πάσαις αἰκιζόμενος αἰκίαις, ἀνῄρει. Quin etiam precibus vehementius exasperabatur, eos qui quod impositum erat opus summa celeritate, & pene non interiecta respirandi mora non redderent, verberans, luto* (quod eorum erat opus) *per contumeliam inficiens, & omni plagarum genere, vsque ad mortem excrucians, interemit.*

4. N. XII. De hoc facto Basilium non omittam homil. 1. in hexaem. *Idem sic erat natura compositus vt summo semper amore iusti & æqui fuerit obseruans ac tenax, quando vel priusquam principatus populi ipsi esset concreditus, tam ad totius improbitatis odium natura propendebat, vt ad necem vsque de iis vltionem expetiuerit, qui iniuriam proximo priores intulerant.* Sic Basil. tribuens Mosi τὸ τῆς φύσεως μισοπόνηρον, καὶ πρὸς τὸ δίκαιον οἰκεῖον, hoc facinore demonstratam.

5. N. XIII. Septuag. ἐξελθὼν δὲ τῇ ἡμέρᾳ τῇ δευτέρᾳ, ὁρᾷ δύο ἄνδρας Ἑβραίους διαπληκτιζομένους. Exod. 2. altera ergo dies erat secunda siue postridiana, & in altercatione ventum erat ad manus.

6. N. XVII. Auget hæc interpres, in Græco tantum est ὅπως τι ἐγχειρεῖν τῇ Μωϋσέως ἀναιρέσει, *ad mortem Mosis manum admouerent.*

7. N. XXI. Sunt qui putent in hunc annum Mosis, quo Ægyptium interfecit, incidere natiuitatem Caleb; sed ea vno minimum anno tardius collocanda est, vt scilicet primus Caleb sit Mosis 43. vt suo loco dicetur. Refert Nicolaus Serarius in c. 14. Iosue q. 3. n. 2. quosdam Rabinos, qui, vt D. Stephano contradicant, impudenter & sine teste asserant, Mosem abisse ab aula Regis Ægypti, anno ætatis 13. aut, vt alius nescio quis, vigesimo, tanta est licentia, atque impunitas mentiendi. Mosis fugam memorat etiã Artapanus, & Ezechielus apud Eusebium l. 9. præpar. c. 4. & Clemens Alexan. libro 1. Strom. c. 13.

ANNVS MVNDI 2504. DILVVII 848. 4. ÆTATIS 41.
PROMISSIONIS 391. MORÆ IN ÆGYPTO 176.
IOBI 177. AMRAMI 119. AARONIS 44. MOSIS 41. IOSVE 14. SERVIT. 54. SPARETI 9. IMPERII ASSY. 573. ORI 36.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1549. Exod. 2. 15.

I. Mosis apud Madianitas commoratio.

EST hic primus annus commorationis Mosis apud Madianitas, &, vt apparet ex serie mosaicæ narrationis, etiam coniugij. *Fugiens*, inquit, *de conspectu eius moratus est in terra Madian, & sedit iuxta puteum.* Quæ Iosephus explicans, narrat Mosen inedia & calore fatigatum, cùm iam vrbem Madienam in l. 2. c. 3. vel 11.

MOSIS APVD MADIANITAS COMMORATIO

EIVSDEMQVE MATRIMONIVM.

prospectu haberet, tempúsque meridianum esset, ad puteum quendam sedisse, vt lassitudinem ex laborioso itinere contractam deponeret: ibique greges ouium filiarum Iethro inuitis pastoribus adaquasse, ex eóque benefacto datam occasionem matrimonio, quod statim ab ipso, sicut & à Scriptura narratur. Nihilominus Scriptura significat rem hanc non statim in ipso itinere, & Mosis primo aduentu contigisse, vt refert Iosephus, sed aliquanto post tempore. Prius enim quàm dicat sedisse iuxta puteum, ait *moratum esse in terra Madian.* idque in omnibus linguis, atque interpretibus eodem modo reperitur. Etsi non desint, qui hîc hysteron proteron agnoscant. Philo certè narrationem suam ad communem illum, quem dixi, sensum prorsus accommodat. Vbi enim dixit Mosen in Arabiam secessisse, vitæ ibi gestæ rationem exponit, tum demum sub id tempus pastoritiam illam concertationem contigisse subdit. Et facilis est concordia, si dicamus non vnicam fuisse ad puteum sessionem, nec necesse est in prima statim rixam illam exortam esse.

Abulens. hic.

DEMVS ergo tempus aliquod & moram Mosi apud Madianitas. Itaque Vatablus & Lipom. in cat. & ante vtrumque Abulensis multa in textu subaudienda putant; cuiusmodi sunt, *Vbi cùm aliquandiu moratus esset, quieuit, & sedit aliquando iuxta puteum.* Quid autem in illa quiete ageret discamus ex Philone. *Deum,* inquit, *inuocabat vt alteros, Hebræos videlicet, è grauissimis calamitatibus eriperet, alteros, nil non per vim agentes, puniret, atque ita ipsi duplex gaudium præberet.* Et mox, *Ipse interim exercebat se in virtutis stadio sub ratione magistra, parans se ad optima vitæ genera, actiuum contemplatiuúmque, simul euoluens Philosophiæ dogmata,* &c. quæ meritò declamatoria videantur. Illud probabilius ex ipso, præter eius mentem dixerim, hominem à Rege infesto elapsum, & tum primùm nouam ingressum regionem, nondum assuetum indigenarum moribus, incertum quibus offenderentur vel gauderet, conatum fuisse quietum latere; ideóque pastoritiam vitam libenter aggressum fuisse; insuetam omnino, & ab aulica longè abhorrentem; in qua nondum Dei satis vacare potuerat, ac sibi. II. *Quid in illa quiete ageret.*

CVM ergo ex ambulatione fortasse fatigatus, ac sitiens *sedisset iuxta puteum, superuenere septem filiæ sacerdotis Madian ad hauriendam aquam, Arabes enim,* inquit Philo, *exercent pecuariam, pascúntque greges promiscuè, viri, mulieres, iuuenes, virginésque, non plebeij solùm, sed & nobiles. Cùm autem ea regio laboret aquarum penuria, pastores operam dabant,* ait Iosephus, *vt primi puteos occuparent, ne fortè exhausta ab aliis aqua ipsorum pecora potu carere cogerentur*[1]. *Puteum ergo priores occuparunt virgines cum gregibus suis, demissisque per funem vrnis per vices, certatim hauriebant, fundebantque aquam in proximos alueos, donec implerentur. Hic superuenere pastores, qui contempta debilitate virginum, conati sunt eas submouere, vna cum gregibus suis, ad paratum potum agentes sua pecora, fruituri alienis laboribus. Cùm Moses iniquum ratus non ferre opem iniuriam patientibus virginibus, & se inspectante vim virorum plus pollere, quàm ius puellarum, abactis vsurpatoribus auxilium eis, ita vt decebat, præbuit.* Hæc ex Philone, ac Iosepho alternatim. III. *Occasio initi matrimonij.*

1. x.

VTERQVE tamen omisit, quod Scriptura iudicauit commemorandum, ipsummet scilicet Mosen officiosè etiam aquam cum eis hausisse, potúmque ouibus dedisse. Non putauit tamen omittendum Philo, quod ad firmandam veritatis probabilitatem pertinebat, quî scilicet plures pastores, ab vno peregrino repulsi, ac reiecti fuerint. Ait ergo Philo istos vehementi verborum increpatione territos, qui videbantur hominis diuino afflati furore, cessisse. Iuuit etiam, vt ait Abulensis, species ipsa Mosis dignitate plena, & quæ militiæ ducem aliquem saperet, à quibus rudis & imparata pastorum manus sibi malè metuit. Quid si ne solus quidem fuit, & incomitatus? Sed etiam mulieres timorem augere poterant, nam formidolosus est ceruorum exercitus duce leone, & certè Scriptura significat illas per se, vt poterant, pastoribus restitisse; & à Mose adiutas vicisse. *Vir Aegyptius,* inquiunt, *liberauit nos de manu pastorum.* IV. *An ab vno Mose repulsi pastores.*

ADAQVATIS gregibus domum lætæ reuertuntur, & insperatum beneficiũ patri denarrant, qui desiderio captus videndi hominis, qui de ignotis bene mereri cũ periculo suo, & sine vtilitate non dubitaret, *Quare,* inquit obiurgans, *dimisistis hominem? & si fortè recusabat exorastis etiam?* Ait Philo, qui in Scripturæ textum V. *Gratus Raguelis animus.*

etiam in excursionibus suis, longè religiosius intuetur, quàm Iosephus; qui parentem à puellis rogatum ait, ne illi hoc beneficium periret, cúmque collaudata puellarum erga benefactorem gratitudine iussisse, vt Mosen adducerent, meritam gratiam recepturũ;cœna videlicet eum,atque hospitio excepturus erat. Quid multa? reuersæ ad fontem in propinquo eum inueniunt; & patris sui verbis persuasum, domum deducunt.

VI. *An statim coaluerint nuptiæ.* HIC *Raguel primùm speciem*, ait Philo, *mox & mentem eius admiratus* (*neque enim opus habet felix ingenium longa experientia*[2]) *dat ei vxorem filiarum formosissimam, hoc vno facto probitatis eius testimonium præbens, & quàm amabilis sit virtus ipsa per sese, vt externa commendatione non egeat, modo detur innotescere.* Hæc Philo, vtique anteuertens obiectionem temeritatis in Raguele, viro prudente & potente, qui homini ignoto & fugitiuo, tam facilè, & tam citò filiam in vxorem dederit. Non dissimilia disserit Gregorius Nyssenus in vita Mosis. *Secum*, inquit, *viuere maluit, filia cuiusdam alienigenæ in vxorem ducta, qui tanta erat ad pernoscenda ingenia hominum, moréśque comprehendendos prudentia præditus, vt vnica re gesta, quam Moses aduersus pastorum vim magno animo fecerat, adolescentis virtutem conspexerit* (at iamdudum desierat esse adolescens) *quod non proprio lucro, aut laude commotus pro iustitia pugnauerit*, &c. Iosephus quoque statim primo congressu ait Mosem adoptatum in filium, generum videlicet, & vnam è filiabus suis ei nuptum à Raguele traditam. 2. ✠.

VII. *An potius tardius.* VERVM nihil repugnante, imò fauente Scriptura ipsa, & ratione, dicere possumus idoneam aliquam moram, puta mensium aliquot, intercessisse ante coniugium. Ait enim Moyses ipse, se postquam euocatus fuisset, & acceptus hospitio, animaduersa videlicet hospitis sui antiqua probitate, totiúsque familiæ honestate, *iurasse se habiturum cum eo.* Tum demum subdit acceptam Sephoram filiam eius vxorem, nec temporis vllam adhibet notam, vt liceat impunè plures menses, imò & annos, si ita placet, interiicere. Intelligi ergo potest, atque etiam debet, non primo statim congressu cogitatas, propositas, perfectas nuptias; *& quomodo.* sed ad hospitium inuitato homine, qui se officiosum, ac iustitiæ amantem præbuerat, & specie erat perquam honesta ac liberali, super mensam ex eo inquisisse Raguelem quo cum ferret iter, quid negotij tractaret, quidue animo destinaret, auditóque nihil eum certi adhuc statuisse, rogasse etiam, quoniam acceperat cùm perquam familiariter in haurienda gregibus aqua se gessisse; velléttne apud ipsum, sicut olim apud Laban Iacobum, cum honesta mercede famulari: Eúmque annuisse, dum Dominus negotium de populo suo à seruitute eximendo moderaretur. Nec annuisse tantùm, sed fidem etiam suam atque operam iureiurando firmasse. Tum Raguelem eius virtute, fide, atque industria breui cognita, obtulisse filiam in matrimonium, aut, si magis placet, postulatam dedisse. Denique Hugo à S. Victore, Abulensis, & Cornelius à Lapide in hunc Mosis locum asserunt post multa vltrò citróque verba, quæ breuitatis causa à Scriptura omittuntur, ad pactum habitandi cum eo descendisse. Fortasse etiam ab eodem Mose, vel comitibus, vt obseruant Carthus. & Lorinus, intellexerat qualis in Ægypto fuisset, & cur inde recessisset; vt prudentia in Iethro locante filiam laudari potius, quàm desiderari possit. Fauet etiam tarditati nuptiarum, quod Moses quadragesimo ab hinc anno filium habebat infantulum incircuncisum, quem mater in itinere circuncidit, imò vtrumque adeo paruum, vt mater & filij eodem asino portarentur, vt notauit Tostat. Pererius & Cornelius hoc loco. Exod. 4. 20 Disput. 21. in c. 2. in fine n. 75.

VIII. *Quis fuerit hic Raguel, & primum eius nomina.* POSTVLAT porro hic locus vt de Mosis socero Raguele dicamus aliquid, quod ad eius nomen, genus, officium, virtutémque pertineat, ne virum vtique insignem, ac de Mose benemeritum neglexisse videamur. Quod ergo ad nomen attinet, polyonymum eum fuisse tradit Hieronymus libro contra Heluidium, *Disce*, inquit, *Scripturæ consuetudinem, eundem hominem diuersis nominibus nuncupari. Raguel socer Moysi & Iethro dicitur*[3]. *Gedeon nullis causis immutati nominis ante præmissis, subitò Hierobaal legitur. Ozias Rex Iuda, vicissim Azarias vocatur.* Et mox, *Petrus, & Simon dicitur, & Cephas: & Iudas zelotes in alio Euangelio Taddæus dicitur, multáque alia, quæ ad horum exemplum pertinent, ipse sibi, de omnibus Scripturis, lector poterit congregare.* Sic ipse: pleraque iam nobis hactenus occurrerunt, vt Edom, Seir, & Esaü, 3. ✠. Exod. 2. 3. Iud. 7.

Iacob & Iſraël, Ioſuë & Oſee, Moyſes & Melchi, Merrhis & Thermutis; Nun & Naue, Beniamin & Benoni, Sara & Ieſcha, Eua & Iſſa, &c.

IX. *Raguel.* HIC autem noſter, Raguel primùm dicitur hoc loco, & in libro Numer. c. 10. quo loco putauit Abulenſis Raguelem eſſe patrem ſoceri Moſis, non ipſum ſocerum. Sed hæc eius opinio ex alia nata eſt, quod putauit Hobab eſſe ſocerum Moſis, vt plerique Iudæorum crediderunt, in illo loco Numerorum quibus fauent Septuag. & Paraph. non autem Hebræus textus, vt rectè docet Oleaſter ibid. & in 18. Exod & Cornel. à Lapide in 10. Num. neque editio vulgata: qua de re alibi dicemus. [an Moſis 1. num. 10. Exod. 2. 18. Num. 10. 29.]

Iethro. Alterum nomen eius eſt Iethro, vt frequentius, ita & notius. Quod cognomen fuiſſe Raguelis ſcribit Ioſephus, qui tamen vocem Iethro, concinnitatis gratia, in Ietheglæum commutauit. Philo autem retinuit Iothor, quod habent Septuag. vertitque περισσὸν ſuperfluum. Raguel autem, ποιμασίαν θεοῦ, *paſtoritiam Dei artem*, alij paſtorem Dei, illum autem excellentem, aut adiicientem, quod propter illum, aiunt Rabbini, caput vnum adiectum fuerit legi, id ſcilicet quod eſt de tribunis, ac centurionibus, Exod. 18. De his duobus nominibus nulla eſt apud quendam controuerſia. [l. 2. c. 5. vel 12. l. de nominum mutatione.]

An & Hobab, & Cinæus. Hobab autem non eſt ipſe Raguel, ſed eius filius, Moſis cognatus, ſiue frater vxoris, non ſocer, vt habetur decimo Numerorum, & affirmat hoc loco Perer. & Cornel. & in lib. Numer. Cornel. & Caiet. Quartum denique nomen Cinæi, quod illi Hebræi tribuunt 4. Iudicum, non eſt quartum Raguelis nomen, ſed cognomen filij eius Hobab, quod in poſteros propagatum eſt; nominatim in Haber maritum Iaël, quæ occidit Siſaram. Vide Iudicum primo. [in Exod. num. 64. v. 11. & 17. v. 16.]

X. *Genus & familia Iethro.* QVOD ad genus Iethro attinet, ſeries patrum eius hoc modo in Chronico Alexandrino digeritur. *Ex Abrahamo & Cetura naſcitur Iezanus, ex Iezano Dadanus, ex Dadano Raguel, ex Raguele Iothorus & Iacobus, ex Iothoro Sephora, quam duxit Moſes. Ergo Moſes ab Abrahamo ſeptimus, Sexta verò Sephora recenſetur.* Hæc ibi: primi tres ex 25. Geneſeos petiti ſunt, quartus ex traditione Hebræorum in 10. Numer. vbi Raguel videtur dici auus Sephoræ, pro cognato enim legunt, ſocero, vt habent Septuag. conſentiente Lyrano, & Abulenſi. Hæc ergo familia, vtique illuſtris, in hanc formam digeri poteſt. [an. Moſis 31. verſ. 29.]

- Abrahā ex Cetura genuit Gen. 25. 1.
  - Zamran.
  - Iecſan, ſiue Iſaar qui genuit
    - Saba
    - &
    - Dadan ex quo ortus eſt
      - Raguel, auus Sephoræ, pater
        - Raguelis, qui & Iethro, ſiue Iothor, ſocer Moſis, pater
          - Sephoræ vxoris Moſis, & ſex filiarum Exod. 2.
          - & Hobalis cognomento Cinæi, ſororij Moſis, quem ſecutus eſt in deſerto. Num. 10. 29.
            - Huius filij ſortiti ſunt agrum Iericho, ex quo abierunt in deſertum Iuda. Iudic. 1. 16. ex horum aliquo ortus eſt, non tamen immediatè.
              - Haber Cinæus maritus Iahelis, quæ occidit Siſaran Iud. 4. 17.
              - Hinc & Rechabitæ, 1. Paralip. 2. 55.
        - &
        - Iacobi, qui à Demetrio vocatur Abab.
  - Madan.
  - Madian, patrem, &c.
    - Epha, Opher, Henoch, Abida, & Eldaa. Geneſ. 25.

Sumpſit porrò Chronicon Alexandrinum hanc genealogiam ex Demetrio hiſtorico, apud Euſebium de præpar. Euang. vbi meminit cuiuſdam Iſaar ex Cethura & Abrahamo, qui fuerit 42. annis iunior Iſaaco, ex quo orta fuerit Sephora; verùm neque hic Iſaar à Scriptura in filiis Cethuræ memoratur, neque ipſemet Demetrius eum in Sephoræ genealogia incluſit, fortè idem erit cum Iecſan. [l. 9 c. 4.]

XI. *Officium, & dignitas.* FVNGEBATVR porrò ſacerdotio Raguel in terra Madian, vt author eſt eius gener non vno in loco. Sed rem nihilominus dubiam duo faciunt, homonymia vocis Sacerdos, quæ in Scriptura aliquando principem, & primarium virum ſignificat, vt 2. Reg. 8. in fine, vbi filij Dauid dicuntur Sacerdotes, quos conſtat ad tribum Iuda & regiam, non ad Leuiticam, & Sacerdotalem pertinuiſſe. Vt Perer. omnéſque interpretes notarunt. 2. aliorum ſcriptorum authoritas. Nam Ezechie- [Exod. 2. 16. 3. 1. 18. 1. in Exod. diſp. 11. num. 65.]

lus apud Eusebium eum principem ciuitatis suæ vocat, ac Iudicem. Artapanus autem apud eundem, τῶν τόπων ἄρχοντα, *in iis locis principem*, & quidem præpotentem, vt qui, vt ipse tradit arma, Ægyptiis, duce Mose genero, in ferre voluerit, & imperium Chenephris, filiæ generóque acquirere; Moyse autem prohibente, Raguelem Arabes suos misisse ait, qui ex Ægypto prædas agerent. Denique Chaldæus paraph. cum vbique *principem Madian* appellat. q. 8. in 2. Exod.

XII. *Fuisse principem ac Sacerdotem*

Sed hæc facilè conciliantur apud Abulensem, Perer. Cornel. Lipoman. in Catena, Oleastrum in 14. Genes. tradunt enim omnes Hebræam vocem כהן chohen, & Pag. plurimùm quidem rerum sacrarum præpositum, siue sacerdotem significare, interdum verò populi magistratum, & principem, vt loco prædicto 2. Regum, & 2. Reg. 10. 26. alibi. Itaque Raguel vtroque munere fungebatur, quod apertè docet ille idem 1 Paral. 18. 17. Poëta Ezechielus, apud quem Mosen peregrinum Sephora sic alloquitur[4]. 4. ✠.

Lapsus Poëtæ huius.

Vbi vides Poëtam inductum in fraudem voce Æthiopum, quam cùm constaret ex hac ipsa Sephora Madianitis Arabibus conuenire, etiam nomen Libyæ, quod solis Æthiopibus Meridionalibus quadrat, ipsorúmque nigrorem istis attribuit. Sed quod ad rem nostram attinet, eundem sacerdotem vocat, & vrbis præsidem, & iudicem. Porrò sacrum hoc, prophanúmque ministerium in eadem persona omnibus penè seculis, & apud omnes nationes meritò iungebantur. Vt potestate ad dignitatem accedente, idem magistratus bonis venerationi esset, & improbis timori: idémque vnus cultum veri Dei ex officio, atque authoritate promouere posset, ac vellet.

XIII. *An idolorum.*

Non solùm ergo princeps fuit Iethro, sed etiam sacerdos, prout eum vbique Septuaginta cognominant, & eos secuti Philo ac Iosephus, ac deinceps patres omnes Græci, Latinique, cum Hieronymo in editione vulgata. Vtrum autem veri Dei sacerdos esset, an Idolorum, quæ à Madianitis colebantur, video interpretes in eam ferè conuenire sententiam, vt à principio Idololatriæ famulatum dicant; deinde autem, cùm generum suum ex Ægypto reducem adiit, & didicit mirabilia Dei opera, recens contra Ægyptios perpetrata, veri Dei factum esse cultorem. Idque valde probabile reddit illa eius oratio, *Nunc cognoui quia magnus Dominus super omnes Deos*, vel, vt efficacius etiam habetur in paraphrasi Chaldæa; Exo. 18. 11. *Nunc cognoui quod princeps est Dominus, & quod non est Deus, præter eum.* Fatetur ergo se nosse nunc, quod antè non nouerat, quod notauit Perer. hoc loco. Et Cornelius à Lapide, ex Abulensi in hunc locum.

XIV. *Aut potius veri Dei.*

Verum fateor mihi durum videri, ac difficile creditu, Raguelem ipsos quadraginta annos cum Moyse conuersantem, nunquam oculos ad veritatem vnius diuinitatis intuendam aperire voluisse, aut Mosem ipsum ad tam necessarium negotium, omnem operam industriámque non contulisse. Ne in eum quadret illud Apostoli, *Si quis suorum, & maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior.* Neque illa phrasis vim magnam habet ad probandum quod volunt. Nam vidua Sarephtana post excitatum à mortuis filium suum ab Elia; *Nunc*, inquit, *in isto cognoui, quoniam vir Dei es tu, & verbum Domini in ore tuo verum est*; atqui longè antè idem cognorat, cùm farinam eius, & oleum, à diminutione mirabiliter vindicauit. Pharisæi dicunt Christo Domino, *Nunc cognouimus quia Dæmonium habes*, & tamen id sibi pridem exploratum credebant, cùm dicerent, *Nónne benè dicimus nos*, id est, dicere solemus, *quia Samaritanus es tu, & Dæmonium habes?* & antè, *Dæmonium habes, quis te quærit interficere?* Sic Dauid. *Nunc cognoui quoniam saluum fecit Dominus Christum suum*; imò iam adolescentulus cognorat[5]. Significatur igitur confirmatam, & stabilitam ex nouo facto aut euentu cognitionem præcedentem; idque significant 70. cùm Exod. 18. addunt, ἐν τούτῳ, & mulier illa, nunc in isto cognoui. Denique, vt refert Cornel. S. Cyrillus & Abulensis putant eum ex nunc coluisse vnum Deum altissimum, sed cum eo multos etiam alios suæ gentis Deos. Quod apud eos non inuenio, & cùm ex scriptura non probetur, non video cur asseratur, aut cur dici æquè non possit veram in Deum fidem ab Abrahamo ad Iecsan filium eius, & Dadan nepotem; indéque ad Raguelem patrem Iethro propagatam, & perpetuo in eadem familia conseruatam. Auget hanc probabilitatem coniugium Mosis, & tam facilè contracta cum Raguele affinitas, vt paulò antè dicebamus[6].

Exod. 2. nu. 66. in c. 2. v. 16. & q 4. in 18. Exod. — 1. Tim. 5. 8. — 3. Reg. 17. 24. — Ioan. 8 52. 48. & c. 7. 20. — Psal. 19. 7. — 5. ✠. — in c. 2. Exo. & c. 18. 11. — Num. 7. — 6. ✠.

Digitized by Google

XV.

Eius probitas, & prudentia.

AVGENT & cæteræ hominis virtutes, quæ facilius in homine fideli, quàm impio reperiuntur. Gratitudo in agnoscendo, & rependendo peregrini hominis beneficio. Prudentia in perspicienda velociter viri, ad eam diem ignoti, probitate, industria, fortitudine, eóque sibi adiungendo. *Trade filiam*, ait sapiens, *& grande opus feceris, & homini sensato da illam.* Et vt omittam clarissimum sapientiæ argumentum in consilio Mosi dato, circa populi gubernationem, & curas in plures dispertiendas; certè Ezechielus apud Eusebium, gustum eius aliquem dedit in explicando Mosis somnio; quod seorsim referemus [7]. Denique eius disciplina domestica, ex pia posteritate, in qua Cinæi & Rechabitæ, abstinentia & obedientia commendabiles, meritò celebrari potest. Sed de Raguele hactenus, dum alius occurrat de eo agendi locus.

Eccl. 7.27. Exod. 18. 7. x. Iere. c. 35.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2504.

1. N. III. NON hoc agebatur vti pastorum aqua gregibus necessaria priuarentur, neque id scriptura vllo modò significat, sed vtri prius adaquarent greges suos. Illa enim Raguelis interrogatio; *Cur velocius venistis solito?* indicat pastores illos solitos potum præbere priores gregibus suis, licet posteriores venissent. Tum demum dari solitum virginibus locum. Quod tunc contra euenisset Mosis beneficiô, qui non est passus aquam à puellis haustam in alienum vsum cedere.

2. N. VI. An vt cognoscat, aut vt cognoscatur? ambiguum enim est, ad Raguelem ne, an ad Mosen referatur; ea in Græco tollitur, & ingenij felicitas ad Mosen refertur, *δείκνυσι γὰρ αἱ μεγάλαι φύσεις, καὶ ὁ μακρὸς χρόνος γνωρίζεσθαι. Egregia enim indoles valde se prodit, nec longum exigit tempus vt cognoscatur.* Nyssenus tamen hoc dictum Philonis, quem sequitur, in laudem Raguelis vertit, non Mosis.

3. N. VIII. Rectè duo tantum nomina prodidit Hieronymus, nec plura fuerunt, vt mox ostendam. Valeat ergo Rabbi Szlomon, qui in c. 18. Exodi non dubitauit asserere socero Mosis septem fuisse nomina, Raguel, Iæther, Iethro, Hoseb, Keni, & Putiel. notauit ibi Fagius.

4. N. XII. *Λιβύη μὲν ἡ γῆ πᾶσα κλήζεται, ξένοι,*
Οἰκοῦσι δ' αὐτὴν φῦλα παντοίων γενῶν·
Αἰθίοπες ἄνδρες μέλανες. ἄρχων δ' ἐστὶ γῆς
Εἷς, καὶ τύραννος, καὶ στρατηλάτης μόνος.
Ἄρχει δὲ πόλεως τῆσδε, καὶ κρίνει βροτοὺς
Ἱερεύς, ὃς ἐστ' ἐμοῦ τε, καὶ τούτων πατήρ.
Libya quidem terra omnis vocatur, ô hospes:
Eámque inhabitant tribus variorum generum,
Æthiopes nigri homines. Princeps autem terræ est
Vnus, & tyrannus, & gubernator solus.
Præsidet autem vrbi huic, & iudicat homines
Sacerdos, qui est meus, & harum pater.

5. N. XIV. Plura exempla in Scriptura notari possunt, vt Ioan. 17. 7. Actor. 3. 17. *Nunc fratres scio, quia per ignorantiam fecistis*, at non ignorabat dudum à Domino dictum, *nesciunt quid faciunt*. Sed nouo spiritus sancti lumine illustratus cognouit. Sic Iosue 22. 31. 1. Machab. 6. 12. &c.

6. N. XIV. Scio his omnibus, quæ pro Iethro dicimus, obiici posse Laban Iacobi socerum: ideóque asserui tantùm probabilitatem, quam melius ac iustius est in bonam, quàm in malam partem trahi. Nec minus videntur habere iuris mortui, quàm viui vt de ipsis benè, & sentiamus, & loquamur, cùm de contrario non constat. Et sane eadem ipsa de Labano diceremus, nisi Deos eius in extremo congressu cum Iacobo, & Deum Nachoris legeremus, quæ etiam excusare, & commodè interpretari conaremur, nisi nobis, ex Iacobi oratione, de eius improbitate constaret.

7. N. XV. Pluscula describam, quia omissa, cum multis aliis, à Trapezuntio.
Ἔδοξ' ὄρους κατ' ἄκρα του θρόνον μέγαν
Τιν' εἶναι, μέχρις οὐρανοῦ βεβηκότα,
Ἐν ᾧ καθῆσθαι φῶτα γενναῖόν τινα
Διάδημ' ἔχοντα, καὶ μέγα σκῆπτρον χερὶ
Εὐωνύμῳ μάλιστα. δεξιᾷ δέ μοι
Ἔνευσε, κἀγὼ πρόσθεν ἐστάθην θρόνου.
Σκῆπτρον δέ μοι παρέδωκε, καὶ εἰς θρόνον
Μέγαν μ' εἶπε καθῆσθαι. βασιλικὸν δέ μοι
Ἔδωκε διάδημα· καὶ αὐτὸς ἐκ θρόνων
Χωρίζεται. ἐγὼ δ' ἐσεῖδον γῆν ἅπασαν
Ἔγκυκλον, καὶ ὑπένερθε γαίας, καὶ ἐξύπερ-
θεν οὐρανοῦ, καὶ μοί τι πλῆθος ἀστέρων
Πρὸς γούνατ' ἔπιπτ', ἐγὼ δὲ πάντας ἐξ-
ηριθμησάμην, κἀμοῦ δὲ παρῆγον ὡς
Παρεμβολὴ βροτῶν. εἶτ' ἐκφοβηθεὶς ἐξ-
ανίσταμαι ἐξ ὕπνου. Quæ ad verbum ita redduntur.
Videbar videre, (inquit Moses) *in monte thronum magnum*
Quendam esse, vsque ad cælum tendentem
In eóque sedere virum quendam generosum,
Diadema ferentem, & magnum sceptrum manu
Sinistra maximè. Dextra verò mihi
Innuit, & ego antè thronum constiti,
Sceptrum verò mihi tradidit, & in thronum
Magnum me iussit sedere. Regium autem mihi
Dedit diadema, & ipse volens de throno
Abscessit. Ego verò intuitus sum terram illam
Rotundam, & infra terram, & supra
Cælum; & quædam multitudo stellarum mihi
Ad pedes cecidit, ego verò ordine omnes
Numeraui, & mihi affuit tanquam
Exercitus hominum. Deinde territus
Experrectus sum somno. Ad quæ sic respondit socer. (Vt integram fabellam demus, fabellam etiam ipse agnosco, & fateor, sed memento Poëtam loqui.)
Ὦ ξένε, καλόν σοι τοῦτ' ἐσήμηνεν θεός.
Ζώην δ' ὅταν σοι ταῦτα συμβαίνῃ ποτέ.
Ἆρά γε μέγαν τιν' ἐξαναστήσεις θρόνον,
Καὐτὸς βραβεύσεις, καὶ καθηγήσῃ βροτῶν.
Τὸ δ' εἰσιδεῖν γῆν ὅλην οἰκουμένην,

Τά θ' ὑπένερθε, καὶ τὰ ὑπὲρ οὐρανὸν θεοῦ,
Ὄψει τά τ' ὄντα, τά τε πρὸ τοῦ, τά θ' ὕστερον. id est.
O hospes, bonum tibi hoc prædixit Deus.
Vtinam viuam cùm tibi hæc aliquando contingent!
Nam magnum quendam euertes thronum,
Et ipse præsidebis, & dux eris hominum.
Quod autem vidisti totam terram habitabilem,
Et quæ infra, & quæ supra cælum Dei,
Videbis præsentia, præterita, & futura. Sic Raguel apertè prædicens clades Ægyptias, & generi principatum in populo Dei, cùm dono prophetiæ.

ANNVS MVNDI 2505. DILVVII 849. 4. ÆTATIS 42. PROMISSIONIS 392. MORÆ IN ÆGYPTO 177. IOBI 178. AMRAMI 120. AARONIS 45. MOSIS 42. IOSVE 15. SERVIT. 55. SPARETI 10. IMPERII ASSY. 574. ORI 37.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1548.

I. *Coniugium Aaronis.* QVONIAM de Mosis coniugio proximè egimus, ea occasione de Aarone quoque dicamus; cuius coniugij tempus etsi nusquam reperio, meritò tamen non multò tardiorem fratre suo in ducẽda vxore, fortè etiam promptiorem credibile est; cui non contigerit hactenus aut habitationem, aut vitæ statum mutare: & fuerit ætate prouectior, & *Exod. 28. 1.* quatuor filios ante exitum ex Ægypto genuerit, qui sub primum egressionis annum recensentur. Nec desint qui affirment Eleazarum, qui tertius illius filius *Dionys. in c. 6. Exodi* fuit, & primus in Pontificia dignitate successor, vxorem ante exitum ex Ægypto *Num. 3. 32* duxisse. Nec sane iuuenem esse oportuit, cùm eodem ipso tempore princeps principum Leuitarum ponatur, ex diuino mandato.

II. *In tribu Iuda.* ACCEPIT autem vxorem Elizabetham filiam Aminadab, sororem Naason de tribu Iuda, non autem de tribu Leui; iam tum prouidente Domino, vt tribus Regia, & Sacerdotalis in mysterium iungerentur. Quoniam Christus Dominus, verus Rex & Sacerdos, ex vtraque coniuncta nasciturus erat; vnde beatissimæ Virginis cognata erat Elisabetha de filiabus Aaron. Nec tamen necesse est id cogitatum ab Aarone aut parentibus eius, sed quod ad ipsos attinet casu id contigit, vt notat Abulensis. Nondum autẽ erat à Deo lata lex de accipienda vxore ex eadem tribu, ne possessiones cõfunderentur, quę tamen Leuitas nõ attigit, quippe qui per omnes tribus dispersi erant, vt propterea possessionum cõfusio timeri non posset. *Exod. 6. 23. Luc. 1. 5.*

ANNVS MVNDI 2506. DILVVII 850. 4. ÆTATIS 43. PROMISSIONIS 393. MORÆ IN ÆGYPTO 178. IOBI 179. AMRAMI 121. AARONIS 46. MOSIS 43. IOSVE 16. SERVITVTIS 56. SPARETI 11. IMPERII ASSYR. 575. ORI 38. ET VLT.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1547.

I. *Obitus Regis Ægypti* HORVS Ægypti Rex hoc anno regnandi, ac viuendi finem facit; de quo nihil habeo quod addam iis quæ primo eius anno attigi. Addamus tamen hîc licet, quæ de morte Chenephris scribit Artapanus apud Eusebium, quandoquidem quæ Horo conueniunt, iuxta Eusebij Chronologiam, Chenephri Ægypti regulo tribuuntur, & tempus mortis vtriúsque satis consentit. *Sub hoc ipsum tempus*, inquit, puta fugæ Mosis ex Ægypto, & eius in Madianitide coniugij, *Chenephres primus omnium mortalium elephantia periit, eo quod iussisset Iudæos sindones indui, laneis autem vestibus non indui; vt ea nota insignes ab Ægyptiis affligerentur*; qui scilicet passim sub vestium similitudine ante latebant. *ὑπὸ δὲ τ' ἐρίων χιτῶνων.*

II. *Diuersus Iudæorum vestitus.*

CÆTERVM etsi Regis huius in hoc facto mens ac consilium malum fuit: res tamen ipsa per sese in huiusmodi hominibus damnari non potest, quam multis in locis à Christianis principibus vsurpari cernimus, siue vt confusi resipiscant, siue vt ne eorum blasphemiæ, quas scelesti in Christum Dominum continenter euomunt, aliaque peccata Christianis, apud quos viuunt, tribuantur; siue vt (tanquam periculosi bonis moribus, & religioni) à fidelibus agnoscantur, & caueantur. Quæ rationes, aliæque id genus, vt in hæreticis quoque valent, ita meritò, vbi illi tolerantur, vsurpari possent. Illud autem considerandum, si sub huius Regis imperio Moses ex Ægypto fugit in Madianitidem, rectène dixerit Artapanus de triennij Exod. 2. 23. spatio, ἐπὶ τ' αὐτὸν χρόνον, & rectène in id spatium quadret illud Mosis. *Post multum verò temporis mortuus est Rex Ægypti*: quanquam illud, *sub idem tempus*, potest ad prædas, de quibus immediatè egerat, simul referri.

III. *Ortus Calebi.*

CADIT etiam in hunc annum ortus Calebi, viri egregij, ac fidelis, & Iosue in exploranda Chananitide socij, non semel in Scriptura commendati; in hunc, inquam, annum cadit. Si enim quadraginta erat annorum quando misit eum Moses c. 14. 7. famulus Domini de Cadesbarne, vt consideraret terram, vt ipsemet apud Iosue testatur, qui fuit annus ab exitu Israël de Ægypto secundus, vt suo loco patebit, certè hinc ad illam legationem anni quadraginta numerantur, ita vt, numeratis extremis, hic, qui est Mosis 43. sit Calebi primus, ille quadragesimus, qui Mosis octogesimus secundus. Denique ille 45. Calebi, qui fuit septimus à morte Mosis; iuxta Masium in eum Iosue locum. Nec repugnat Torniellus, sumit enim annum Mosis 42. exclusiuè, vt loquuntur, idque apertè cognosces ex amborum expansis annis, vt vides in margine. Nec ferè dissentit Nicolaus Serarius in 14. Iosue, questione 3. num. 2. & ex Rabbinis confirmat.

ANNVS MVNDI 2507. DILVVII 851. 4. ÆTATIS 44.
PROMISSIONIS 394. MORÆ IN ÆGYPTO 179. IOBI 180.
AMRAMI 121. AARONIS 47. MOSIS 44. IOSVE 17.
SERVITVTIS 57. SPARETI 12. IMPERII
ASSYRIORVM 576. ACENCHRIS 1.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1546.

Anni Mosis	Anni Caleb
42.	
43.	1.
44.	2.
54.	12.
64.	22.
74.	32.
78.	36.
80.	38.
81.	39.
82.	40.
87.	45.

I. *Regnum Acenchris.*

HORI successor nobis negotium facessit. Nam qui vulgo Rex creditur, à Iosepho l. 1. contra Apionem Regina, vtpote Hori filia traditur; eique regni anni duodecim, vnúsq; insuper mensis attribuitur, nec repugnat Eusebius, nisi quod mensem istum missum fecit. Verùm cum admodum perturbata sit Ægyptiorum Regum series, neque iidem in Iosepho, Africano, Eusebio reperiantur, neque par vbique annorum numerus, vt in primo anno Amenophis an. m. 2438. in Schol. demonstrauimus, neminem habemus Eusebio certiorem ducem, quem deinceps passim omnes in re Chronologica sunt secuti. Itaque eum sequemur, vt cœpimus, donec ab eo nos certa ratio, aut Scripturæ authoritas abducat.

II. *Defenditur Euseb.*

QVIDQVID in eum Scaliger hoc loco declamitet; quid enim sceleris admisit Eusebius, si non iurauit in verba Africani; & Iosephum ex Manethone loquentem est secutus; cùm illum ipsum sequatur Africanus? cur non maluit sibi non constantem Manethonem, & diuersis in locis diuersa tradentem, arguere? cur l. 1. contra Apion. Ægyptio mendacissimo, qualem nobis depinxit Iosephus, tanquam historico religiosissimo parcit, Eusebio non parcit in eo laboranti, vt vel aliena errata in probabiliorem sententiam trahat, vel è pluribus sententiis eam eligat, quæ suis rationibus magis congruat. Sed Nouatorem malè habet, si nihil afferat noui. Eusebius vulgo nimium notus, Africanus & Manetho ignotiores; ergo isti amplectendi, ab eis nefas vel latum vnguem discedere. Id si ausit Eusebius, historiæ truncator, ac contaminator audiet.

Digitized by Google

ANNVS MVNDI 2508. DILVVII 852. 4. ÆTATIS 45.
PROMISSIONIS 395. MORÆ IN ÆGYPTO 180. IOBI 181.
AMRAMI 113. AARONIS 48. MOSIS 45. IOSVE 18.
SERVITVTIS 58. SPARETI 13. IMPERII
ASSYR. 577. ACENCHRIS 2.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1545.

Pseudopropheta Hebræorum in Ægypto.

SCribit Rabbi Abraham in Cabbala Historica, anno ab obitu Ioseph centesimo decimo, prodiisse in Ægypto pseudoprophetas è filiis Ephraim, & Galaad, & seduxisse Israëlitas, & interfectos esse; quod Genebrardus refert in annum à morte Iacob 163. quod eodem redit. Additque ex eorum secta videri Iannem illum, & Mambrem, qui à D. Paulo dicuntur Mosi in Ægypto restitisse. (2. Tim. 3. 8.) Sed illud incredibilius quod idem è Thalmudica mendaciorum officina refert, Hebræos vniuersè religionem auitam ex Ægyptiorum contubernio dedidicisse; solam stirpem Leui eam studiosè retinuisse. Non potuit hic Leuita laudare tribum suam, nisi cum insigni contumelia totius generis suæ, imò & calumnia; quis enim id ei de Iosue, nisi magna cum temeritate concesserit? quis de aliis plurimis, qui tum erant in viuis, de quibus omnibus iste tam temerè sine vlla probatione pronunciat? Certè temporibus Eliæ cùm sub impiis regibus Israëlis, impietas in decem tribubus solutis habenis bacchabatur, (3 Reg. 19. 18) Dominus ait se in eo ipso regno septem virorum millia, id est plurima, reseruasse sibi, quorum genua non essent incuruata antè Baal. Quanto id minus de toto Hebræorum populo credibile, tyrãnis in eum iam octo & quinquaginta annis sæuientibus, cùm constet eos ad Dominum temporibus aduersis reuertisse, cum ab eo, blandiente prosperitate, & rebus ad nutum fluentibus, defecissent. (1. Paral. 7. 21.) Quod si hic Leuita cùm ait hos filios Ephraim pseudoprophetas interfectos, alludit ad eam cædem, quam Gethæi filiis Ephraim intulerunt, valdè omnino fallitur. (In Seder olam c. 5.) Ea enim contigit viuo patriarcha Ephraim, quem constat iampridem mortuum, cùm constans sit Hebræorum opinio Leui vltimum patriarcharum esse defunctum, à cuius morte iam septimus & octogesimus annus agitur. Non rectè igitur illi Codomanus de Lutheri grege Chronologus assentitur de 30. annis ante exitum.

ANNVS MVNDI 2514. DILVVII 858. 4. ÆTATIS 51.
PROMISSIONIS 401. MORÆ IN ÆGYPTO 186. IOBI 187.
AMRAMI 119. AARONIS 54. MOSIS 51. IOSVE 24.
SERVITVTIS 64. SPARETI 19. IMPERII
ASSYR. 583. ACENCHRIS 8.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1539.

I. *Ortus Naasson.*

NOn paucos deinceps annos vacuos offendemus vsque ad exitum ex Ægypto, scriptorum penuria. Refert in hunc annum Torniellus Naasonis, filij Aminadab natiuitatem, vt is in exitu ea sit ætate, quæ principi præcipuæ & maximæ tribus conueniat; & decore Mosi atque Aaroni, in ea recensenda, adiungatur: quæ rectè ab eo ponitur triginta circiter annorum. (Num. 1.)

II. *Mosis vita pastoritia an idoneum regni præludium.*

HIs interim annis præerat Moses gregibus Raguelis; non solùm alienis, qui eum morti destinarant, sed suis etiam, qui in Ægypto erant, ignotus, ad principatum sese præparans, vt Philoni placet. *Ars enim pastoralis*, inquit, *ad regnum est*

præludium

Digitized by Google

præludium, hoc est ad regimen hominum gregis mansuetissimi; quemadmodum bellicosa ingenia praexercent se in venationibus. In feris enim experiuntur futuri præfecti, brutis præbentibus materiam exercitij, tam belli quàm pacis tempore. Nam præfectura mansueti pecoris habet quiddam simile cum regno in subditos; ideo reges cognominantur pastores populorum, non contumelia, sed honoris excellentissimi gratia. Imò quantum ego intelligo, non iuxta vulgarem opinionem, sed rei veritatem vestigans, rideat qui volet, solus potest esse Rex vndequaque perfectus, qui benè callet artem pastoritiam, & curando minora animalia didicit, quomodo debeat præesse præstantioribus. Pergit dicere quo modo factus sit Moses omnium suæ ætatis pastorum optimus, & vtilitatis pecorum prouidentissimus: dum nullum laborem fugitat, sed vltro, promptè, bonaque fide alacriter eis prospicit, quæ apud eum plu- (l. 1. Strom. c. 5.) ribus, si videbitur leges, aut apud Clementem Alexandr. qui eadem ab ipso mu- (Disput. 1. in c. 2. & c. 7. vers. 30. Num. 2.) tuatus est. Vide etiam Lorinum nostrum, qui latius in id argumentum, in exponendis Apostolorum actis, excurrit. Retulit etiam Perer. & Torniellus anno Mosis quadragesimo. Sed videntur etiam diiudicanda; non sanè Mosaicæ dignitatis deterendæ gratia, quam Philo pro virili amplificat; cuique nulla par videtur oratio, sed veritatis eruendæ.

III. *Nil videri.*

NAM admirabile sane, prætérque opinionem omnium meritò censeatur illud, non posse esse Regem vndequaque perfectum, nisi qui artem calleat pastoritiam, quod non vulgus tantùm imperitorum, vt ipse putat, sed sapientes quoque explodant, atque exsibilent. Nimirum in Dauidem intuebatur Philo, maximum optimorum regum, atque absolutissimum exemplar; sed hoc ei præsidium facilè mox eripiemus, atque excutiemus è manibus. Isthæc enim eius oratio & rationi aduersatur, & experientiæ; nisi fortè nomine artis pastoritiæ, naturalis quædam prudentia, quæ in omni planè artificio requiritur; vel politica scientia minus scienter intelligatur.

IV. *Sed inutilem potius.*

RVDIOR enim est, ac stupidior pastoritia omnis functio, & solius penè corporis, non mentis exercitatio, vt nemo sit tam plumbeus atque hebes, modò corpore membrisque valeat, qui triduò optimus bubulcus, aut opilio esse non possit; cùm in gubernatione hominum penè nihil à corpore, omnia à mente proficiscantur: & videre sit optimos magistratus, principes, imperatores, qui è lectica maximos regant exercitus, qui imbecilla valetudine, belli togæque muneribus maxima cum laude fungantur. Et vt non dicam pastoritiam, plerúmque inertem esse, (*Aut noxiã.*) & plurimum multo in otio docere vitiositatem. Non absurdè sane dixerit aliquis, istam quæcumque tandem est, circa pecora exercitationem, præsertim diuturnam, non exiguo esse præstantioribus ingeniis detrimento. Periculosis enim moribus, qui in alteram naturam sensim sine sensu transeunt, hominem imbuit, in deteriora suopte nutu propendentem, vt subditos quasi alterius cuiuspiam naturæ à se, pecudum instar tractet: nihil in eis regendis, nisi propria commoda & sua, non ipsorum inquirat, & captet; corporum solùm non animorum curam gerat, leui ex occasione hunc aut illum spoliet, vexet, interimat.

V. *Nec exempla fauere.*

NAM vt Moses, & Dauid, & si qui alij, pastores populorum egregij facti sint è pastoribus ouium, eam peritiam in ouili, & caulis ouium nequaquam didicerunt; sed Moses in aula regia ipsis penè 40. annis, & Dauid apud Saülem, ad quem admodum iuuenis introductus est; & quod caput est in schola illius eruditi fuerunt, (Prou. 21. 1.) qui cor regum habet in manu sua, vt quam id cumque in partem voluerit, inclinet, quibus scientiam largitur, & prudentiam rerum gerendarum, *& latitudinem* (3. Reg 4. 29.) *cordis, sicut arenam, quæ est in littore maris.* Num Salomon aut Ezechias, num Iosaphat aut Iosias, aut alij seculis omnibus Reges principésque sanctissimi gregibus ouium aliquando præfuerunt, aut eam artem calluerunt? Num decantatus ille pastor populorum Agamemnon, aut Cyrus ille Xenophonteius, aut Numa, vel Augustus Cæsar? Num denique Christus ipse Rex regum, qui se pastorem vocat, suásque oues, atque ouile memorat, pastorem ouium reuera egit? nónne maluit fabrum? num populorum præpositos elegit pastores ouium, aut caprarum; nónne maluit piscatores? Nimirum dispares omnino sunt administrationes, totóque cœlo disiunctæ.

VI. *Vtiliorem œconomiam.*

(1. Tim. 3. 4.) OECONOMICA potius aditum ad Politicam muniat, vt eius particula quædam, & imago inchoata. Quod non obscurè indicasse videtur Apostolus; cùm

Digitized by Google

Epiſcopum, paſtorem vtique populorum, eligi vult, non Opilionem aliquem, aut Bubulcum, *ἀγρονόμον*, aut *δειν σιβάτην*, ſed *domui ſuæ benè præpoſitum, filios habentem ſubditos cum omni caſtitate*. Et, *Si quis domus ſuæ præeſſe neſcit, quomodo Eccleſiæ Dei diligentiam habebit*. Quin & Dauid ipſe quaſi παράδοξον, & prodigioſum quiddam videtur admirari, quod ſe Dominus elegiſſet in Regem, quem de gregibus ouium ſuſtuliſſet, & à fœtis ouibus, quas ſequebatur, auocaſſet; tranſitum videbat, & traiectum à rerum natura alienum, quaſi ab extremo vno, ad extremum alterum ſine medio. Et quid obſecro Philo in Moſis quadraginta annorum ducatu, aut Dauidis non breuiore imperio agnoſcit ab ouili, à ſtabulo, à caulis petitum? quid ab earum tonſura, admiſſione, fœtura?

VIII. *Paſtores milites eſſe poſſe non duces.*

SCIO Dauidem, qui cum vrſo & leone fuerat ante luctatus, animoſiorem contra Goliathum in certamen deſcendiſſe; neque negauerim ruſticanos homines, paſtores, agricolas, optimos milites eſſe poſſe: nec minus cum hominibus, quàm cum lupis & vrſis poſſe confligere, ſed aliud eſt agere gregarium militem; aliud centurionem, tribunum, Imperatorem. At paſtor populorum dicitur Agamemnon, & Chriſtus Dominus ſibi ipſe paſtoralem allegoriam accommodat; credo, propter nonnullam ſimilitudinem, nec tamen res propterea in eum ſenſum trahenda eſt, vt reuera oporteat Regem, aut Pontificem in pedo, aut fiſtula paſtoritia præluſiſſe, aut illud quodcunque eſt artificium, egregiè calluiſſe.

VIII. *Cur Deus paſtores elegerit in principes.*

VOLVIT Dominus hominem dudum ouium paſtorem, populi ſui ducem ac moderatorem conſtituere; legiſlatorem, prophetam, miraculorum effectorem, non in paſtoritiæ artis commendationem; non magis quàm piſcatoriæ, cùm è piſcatoribus creauit Apoſtolos; ſed in conculcationem humani faſtus in ſubliore fortuna, in contemplatione præteritæ vilitatis, & deiectionis. 1. Voluit quoque laudem præclariſſimorum operum eſſe ſuam, neque ex ea quidquam mortales homunciones decerpere; aut pro ſuis plagiarios venditare, quæ ille per tam 2. ineptos, & à rerum experientia imparatos executus eſſet.

Tantillum remoratus ſum te amice lector, vtinam in amœno diuerticulo, dum ego celeriter excurri ad expendendam Philonis opinionem, & longior fui opinione mea; ſed in decliui non potui citius effluentem inhibere curſum; quòd tu hoc feres æquiore animo, quo pauciora his annis ſuppetunt, quæ narrentur; ſed iam abeamus ab vmbra, in ſolem redeamus & puluerem; in arabico quippe ſolo, cœlóque æſtuoſo cum Moſe inambulandum eſt, ego me tecum ex hoſpitio rurſum eiicio in viam.

IX. *An ſcripſerit Moſes in ſolitudine.*

QVID rerum autem Moſes in ſolitudine ac Madianitide ageret, dixi obiter anno ipſius quadrageſimo ex D. Baſilio & Chronico Alexandrino. Addo hoc loco Pererium, *Creditur*, inquit, *tum ſcripſiſſe Moſen librum Geneſis, & item librum Iob, vt Hebræos aſperrima ſeruitute afflictatos dupliciter conſolaretur, & confirmaret tum exemplo patientiæ Iob, & conſecutæ conſolationis, & fœlicitatis eius; tum exemplis maiorum ſuorum Abraham, Iſaac, & Iacob, reuocandíſque in memoriam promiſſis Dei, de ipſis ſeruitute liberandis, & introducendis in terram Chanaan ipſis promiſſam*. Sic ipſe. Conuenit vtique tempori, & diuturno otio coniectura; non deſunt tamen qui poſt exitum ex Ægypto ſcriptam à Moſe Geneſim cum cæteris libris putent, & quidem in Cadesbarne vbi conſedit populus vniuerſus multo tempore. Quod ſi apparitio Domini in rubo initium fuit apparitionum, & reuelationum diuinarum, quæ Moſi contigerunt, & illa octogeſimo vitæ ipſius anno contigit, vt dicetur, non potuit hoc tempore ſcripſiſſe Geneſin, quam diſcere ſine diuina reuelatione non potuit. De libro Iobi, alio loco diximus, à Iobo ipſo ſcriptum videri, & à Moſe ex Syriaco in Hebræum conuerſum.

Num. 1. diſput. 1. in c. 3. Exod. num. 2.
Deut. 1. 46.
An. mundi 2398. n. 1.

ANNVS MVNDI 2518. DILVVII 862. 4. ÆTATIS 55.
PROMISSIONIS 405. MORÆ IN ÆGYPTO 190. IOBI 191.
Amrami 133. Aaronis 58. Mosis 55. Iosve 28.
Servitvtis 68. Spareti 23. Imperii
Assyr. 587. Acenchris 12. et vlt.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1535.

L. 1. contra Apion.

DVODECIMVS est hic annus Acenchris filiæ regis Ori, vt Iosepho, & Manethoni placet; cui successit frater eius Rathotis ad annos nouem; forsan deiecit hic è throno sororem, & inuasit regnum, quod ab eadem recuperatum fuerit post annos nouem; & rursum administratum annis duodecim, & mensibus quinque; & inde regnarit alius mulieri cognominis annis duodecim, & mensibus tribus. Sed hæc valdè incerta sunt, imò falsa; non enim congruere possunt cum Mosaica historia, quæ regem Ægypti vndis obruit in exitu Hebræorum. Africanus Acherri successori regis Hori, tribuit annos 32. Eusebius cum rationibus suis congruentiorem videret Manethonis apud Iosephum supputationem, eam secutus est iure suo; neque ea in re, aut Georgij, aut Scaligeri reprehensionem meretur, quem mirum est non videre, si Acherris anno secundo Moses eduxit populum de finibus Ægypti, errare scripturam, quæ illum eodem tempore submersum scribit, nedum 30. annis postea regnasse. I. *Obitus Acenchris.*

L. 2. can. Isag. p. 126.

ANNVS MVNDI 2519. DILVVII 863. 4. ÆTATIS 56.
PROMISSIONIS 406. MORÆ IN ÆGYPTO 191. IOBI 192.
Amrami 134. Aaronis 59. Mosis 56. Iosve 29.
Servit. 69. Spareti 24. Imperii
Assyr. 588. Achoris 1.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1534.

L. 1. contra Apion.

HIc rex Ægyptius Achoris ab Eusebio vocatur in Chronico, in priore autem libro in textu Græco legitur Athoris, quod fortassis est rectius; propius enim abest à Rathoris, seu potius Rathotis Iosephi, vt constanter habetur in Græcis eius exemplaribus. Et à Rathos Africani. Quod ad eius annos attinet Iosephus, & Manetho dant illi annos nouem, quos sequitur Eusebius, quamuis in editione Scaligeri reperiantur tantùm septem, & in Africano sex. Verùm hi duo anni qui detrahuntur Achori, in Chronico Græco Eusebij, adduntur Cenchri eius successori, cui tribuuntur anni octodecim, cùm Latini vulgati Pontaci & aliorum, ei sedecim tantùm attribuant. I. *Regnum Achoris seu Rathotis.*

PRIMO Achoris anno, qui est primus & vigesimus Cecropis Atheniensium regis, ponitur ab Eusebio initium regni Deucalionis, apud eos qui circa Parnassum morabantur, sub quo mox diluuium contigit. II. *Et Deucalionis.*

ANNVS MVNDI 2522. DILVVII 866. 4. ÆTATIS 59.
PROMISSIONIS 409. MORÆ IN ÆGYPTO 194.
IOBI 195. AMRAMI 137. ET VLT. AARONIS 62.
MOSIS 59. IOSVE 32. SERVITVTIS 72.
SPARETI 27. IMPERII ASSY. 591.
ACHORIS 4.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1531.

I. *Obitus Amrami.* HIc est annus mortis Amrami, & vitæ eius 137. Cùm enim, vt supra primo anno Mosis probatum est, Amram septuaginta & octo annos natus genuerit Mosen, ita vt primus istius, cum 79. illius concurrat, si ad octo & septuaginta, 59. adiunxeris, efficies vtique annos 137. quot eum vixisse Exodi 6. memoratur. Caue autem iungas 79. cum 59. ne vnum eundémque annum bis numeres. [78. 59. 137. — vers. 20.]

II. *Eius commendatio.* QVANDO porrò vxor eius Iochabetha Mosis mater è viuis excesserit, incompertum est. Laudat vtriúsque egregiam fidem Apostolus, quod ea confirmati filium suum occultarint neglecto Regis edicto, persuasi infantulum à diuina prouidentia conseruatum iri, iuxta vaticinium de ipso editum. Quin etiam eximiam vtriúsque industriam magna prædicatione dignam duxerim, qua factum arbitror, vt à matre educationem primam, à patre institutionem puerilem sit consecutus. Ex quo etiam colligitur fuisse illum sacris prophaníſque literis non mediocriter instructum. Stultas autem de eius vitæ longinquitate fabulas suprà refutauimus. Nec audire fas est Chronicon Alexandr. qui anno Mosis 62. ponit Amrami mortem, & quod deterius est illi 177. annos attribuit haud dubio amanuensium errore ροζ. pro ρλζ. nam cùm antè posuerit Mosen natum anno patris 75. si illis adiunxeris 62. quos nunc Mosi tribuit, efficies omnino 137. quos habet Scriptura. [Heb. 11. 23. — 75. 62. 137.]

ANNVS MVNDI 2527. DILVVII 871. 4. ÆTATIS 64.
PROMISSIONIS 414. MORÆ IN ÆGYPTO 199.
IOBI 200. AARONIS 67. MOSIS 64. IOSVE 37.
SERVITVTIS 77. SPARETI 32. IMPERII
ASSYRIORVM 596. ACHORIS 9.
ET VLT.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1526.

I. *Alter Iobi secularis annus.* ILLVXIT iterum sanctissimo Iobo secularis annus, dum diuina bonitas ei cumulatè rependit fœlices annos, pro iis quibus viderat mala; annos quibus continenter implebantur areæ frumento, & vino atque oleo torcularia redundabant; dum reddit illi annos, non quos comederat locusta, bruchus, & rubigo, & eruca, quam immiserat Dominus in eum; sed quos ingeniosa Dæmonis inuidia, atque improbitas, omnium calamitatum telis armata, Dei permissu reddiderat omnium mortalium stupore crudeliores. Sed hæc hoc loco dicta sufficiant, dum illi post annum decimum septimum, pro more quem adhuc in magnis viris seruauimus, suo merito parentemus. [Ioël 2. 24.]

II. *Et Achoris vltimus.* EST autem hic annus vltimus regni Achoris, siue Rathotis, vt suprà dicebamus. Vtrum autem etiam vitæ, incompertum est: suspicionem nostram vltimo [an. Mosis 56.]

Dan. 2. 11. Achencris sororis eius anno diximus; certi aliquid existimo afferre posse neminem, *exceptis diis*, inquiebant Chaldæi illi, *quorum non est cum hominibus conuersatio.*

ANNVS MVNDI 2528. DILVVII 872. 4. ÆTATIS 65.

PROMISSIONIS 415. MORÆ IN ÆGYPTO 200.
IOBI 201. AARONIS 68. MOSIS 65. IOSVE 38.
SERVITVTIS 78. SPARETI 33. IMPERII
ASSYRIORVM 597. CHENCRIS
ÆGYPTII 1.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1525.

PRÆFICIT hoc anno Eusebius Ægypti regno Chencrem, aliis Cenchrem, qui in Chronico Græco χέγχερις vocatur; vbi ei 18. anni tribuuntur, sicut & apud Abulensem. In Latinis autem sedecim, vt antè monui, in primo Achoris anno; in quibus etiam legitur. *Iste est Pharao Chencres, qui contradixit per Mosen Deo, atque mari rubro obrutus est,* quæ in editione Scaligeri non reperiuntur. In priore tamen Eusebij libro, quem idem edidit, hæc leguntur. ια. χεγχέρης, ἔτη ιϛ. κατὰ τοῦτον Μωϋσῆς ἡ ἐξ Αἰγύπτου πορεία τῶν Ἰουδαίων ἐγένετο. *Vndecimus* (videlicet Dynastiæ Diospolitanorum, in qua numerat sedecim reges) *Chencheres annis 16. huius tempore Moyses Iudæos ex Ægypto profectos deduxit.* In posteriore autem habetur, Cecropis anno 45. exitum Israëlis ex Ægypto duce Mose contigisse: qui videlicet concurrit cum Chencris 16. Quod si placeret in Regibus Ægypti Africanum potius, quàm Eusebium sequi, non minus probabiliter eorum anni historiæ sacræ conuenirent. Horo enim, qui Mosis 43. mortuus est. Subdit Acherrem, cui annos duos & triginta regni attribuit, cum Rhaton, cuius sextus & postremus annus cadit in 81. Mosis, qui est primus egressionis, iuxta historiæ veritatem, vt infrà patebit; vide compositos annos in margine. Sed non placuit Eusebium deserere hoc loco, cùm res eodem penè redeat. Nisi quod non Chencres, sed Rathos in rubro mari periisset.

Margin: I. *Chencres in Ægypto regnat.* — q. 9. in c. 2. — Exod. — p. 16.

Ori 38. Ach.	Mosis 43. Mos.
1.	44.
2.	45.
12.	55.
22.	65.
32.	75.
Rhatos.	
1.	76.
2.	77.
5.	80.
6. & vlt.	81.

ANNVS MVNDI 2530. DILVVII 874. 4. ÆTATIS 67.

PROMISSIONIS 417. MORÆ IN ÆGYPTO 202.
IOBI 203. AARONIS 70. MOSIS 67. IOSVE 40.
SERVITVTIS 80. SPARETI 35.
IMPERII ASSYRIORVM 599.
CHENCRIS 9.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1523.

DEVCALIONEVM diluuium Poëtarum fabulis, historiisque celebratum, ab Eusebio in quibusdam libris anno 30. Cecropis primi Atheniensium regis ponitur, in aliis in 31. sed in 33. ab ipso Eusebio absque vlla dubitatione positum est: vt qui aliquanto superius Cecropis annum voluerit esse Mosis 35. Quo posito, Mosis 67. est Cecropis 33. vt vides in margine, & in Tornielli tabulis, licet aliter habeat in Annalibus. Mosis item 80. erit Cecropis 46. licet idem Eusebius eum ponat 45. Cæte-

Margin: I. *Diluuium Deucalioneum quãdo contigerit.*

Mosis	Cecropis
35.	1.
36.	2.
46.	12.
56.	22.
66.	32.
67.	33.
77.	43.
78.	44.
80.	46.
84.	50. & vlt.

Digitized by Google

rum 67. Moſis annum huic Diluuio aſſignat D. Cyrillus lib. 1. contra Iulianum, adiuncta Phaëtontis deflagratione. vtramque enim cladem Euſebium imitatus coniunxit, ſicut & Clemens Alexandrin. lib. 1. Strom. vt quæ ſub idem tempus contigerit.

II. *Et Phaëtontæa deflagratio.* CVI rei fidem conciliant fabulæ. Nam Hyginus, & Aratus in Eridano, aiunt à Ioue diluuium immiſſum ad reſtinguendum incendium à Phaëtonte excitatum. (c. 152.) Paulus quoque Oroſius vtrumque iiſdem temporibus contigiſſe tradit. (l. 1. c. 9. & 10.) Nec ſatis cauſæ eſt cur Scaliger res tam contrarias, diluuium & incendium, ſub idem tempus concurriſſe miretur. Nam, ne longè petamus experientiam, anno præterito, qui fuit à Chriſto nato 1615. primis anni menſibus, poſt intolerabile frigus, immenſóſque niuium aceruos, tepeſcente cœlo omnia inundarunt aquis, quibus multi mortales abſumpti, dum *exſpaciata ruunt per apertos flumina campos*; inde ſecuta eſt multorum menſium ſiccitas, caloréſque intolerabiles, quos ne vlla quidem pluuiæ gutta temperaret; tametſi vbique pro ea ab irato numine impetranda vota fierent. Nec obſtat quod Apollodorus quintum à Cecrope faciat Phaëtontem, nam alij omnes non Tithoni, vt ipſe, ſed Solis & Clymenes filium faciunt, cuius ætas incerta. Vt ille Tithonides alius à Clymeneio dici poſſit. Heſiodus (In Theogon.) Cephali & Auroræ filium dicit Phaëtontem.

III. *Et quo Athenarum rege.* ADDO poſtremo de tempore Diluuium Deucalionæum ab Euſebio, eúmque (l. 18. de Ciu. c. 10.) ſecutis Hieronymo, & Auguſtino, ad Cecropis tempora referri; eámque communiorem videri ſententiam, cui ſubſcribit Cyrillus & omnes recentiores. Altera eſt Varronis apud D. Auguſt. l. 1. qui vult id ſub Cranao Cecropis ſucceſſore (l. 1. Strom. c. 10. & 13. l. 1. c. 9.) contigiſſe. Quæ eadem eſt Clementis Alexandrini, cùm ſemel iterúmque ait id tempore Crotopi, qui fuit rex Argiuorum octauus, & ſimul cum Cranao regnare cœpit, accidiſſe. Tertia eſt Pauli Oroſij, qui retulit ad Amphictyonem, tertium à Cecrope Athenis regnantem, qui tamen non regnauit 810. annis ante vrbem conditam, vt ipſe ait, ſed vix 740. vt intelligetur ex iis quæ ad nonum regni Achaz Deo fauente dicemus..

IV. *Quale fuerit id Diluuium ex Apollodoro.* DILVVIVM hoc fusè deſcripſit Ouidius, aliique. Referam tantùm quæ ſcribit Apollodorus l. 1. de Deorum origine, vbi Noëticum Diluuium adumbrat hoc modo. (Extat editus cum Hygino.) *Vbi prolem æneam tollendam Iupiter cenſuit Deucalion Promethei filius eius conſilio fabrefacta è lignis arca*, (Lucianus in Timo. κιβώτιον, Ouid. l. 1. Metam. *Parua ratè vectus adhæſit.* Andro Teius λάρνακα vocat, ſicut & Nonnus l. 3.) *in eámque ad vitam tranſigendam rebus neceſſariis impoſitis, cùm Pyrrha ingreſſus eſt. Mox Iupiter largè effuſis de cælo imbribus maximam Græciæ partem cooperuit, vt quidquid in ea mortalium foret interierit, præter admodum paucos, qui in altiſſimos circa montes confugerant. Tum verò Theſſalicos montes aquarum diluuij immunes fuiſſe ferunt*; & mox, *quo tempore Deucalion nouem dies, totidémque noctes pelago circumlatus Parnaſſum demum appulit*; idem habet Ouid. (c. 153.)
Videtur adumbratum ad Noëticum. At Hyginus & Aratus aiunt ad Ætnam Siciliæ, Lucianus ad Lycorem montem, (In Aquario.) perueniſſe. Pauſanias lib. 10. ait homines, qui tum vndis oppreſſi non fuere, Luporum (In Timone.) vlulatum ſecutos, ad iuga Parnaſſi perueniſſe; ibique vrbem condidiſſe, quam Lycoream ex re ipſa vocauerunt. Addit poſtremo Apollodorus Deucalionem finita pluuia egreſſum, Ioui Phryxio ſacrificaſſe, & pro mercede Mercurij interuentu obtinuiſſe, vt humanum genus lapidibus poſt terga iactis reſtaurarent. Sed de his ſatis, conſule Natalem Comitem in Mythologiis. Et rurſum de Phaëtonte lib. 6. c. 1. (l. 8. c. 17.) Nam fabularum piget. Diſtat porrò Deucalionæum Diluuium ab Ogygæo, quod anno mundi 2258. collocauimus, annis 272.

ANNVS MVNDI 2535. DILVVII 879. 4. ÆTATIS 72. PROMISSIONIS 422. MORÆ IN ÆGYPTO 207. IOBI 208. AARONIS 75. MOSIS 72. IOSVE 45. SERVITVTIS 85. SPARETI 40. ET VLT. IMPERII ASSYR. 604. CHENCHRIS 8.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1518.

POSTREMVS est hic Spareti annus Eusebio, quem biennio post mortuum refert Africanus, vt in primo Spareti anno diximus. At quod ad reges Aegypti attinet iuxta Africanum, & ea quæ primo Chencris anno dicebamus, esset hic annus Acherris 29. probabiliore, vt arbitror, Chronologia, verùm omnes recentiores sequuntur Eusebium, nondum vulgatis Africani fragmentis: imò & post vulgata, vt Capellus. Ad hoc circiter tempus refert Eusebius Apollinis Delij templum, à Cecropis filio Erysicthone fabricatum, sed apud eundem rursus idipsum repetitur sub annum Ascatadis 26. in Eusebio Scaligeri Latino, nam in Græco, & in editione Pontaci, vno tantùm loco reperitur.

Spareti Obitus.

ANNVS MVNDI 2537. DILVVII 881. 4. ÆTATIS 74. PROMISSIONIS 423. MORÆ IN ÆGYPTO 208. IOBI 209. AARONIS 76. MOSIS 73. IOSVE 46. SERVITVT. 86. ASCATADIS 1. IMPERII ASSYR. 665. CHENCHRIS 9.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1517.

HOc anno decimus septimus à Belo Ascatades Imperij habenas apud Assyrios suscipit; in cuius nomine nonnulla est, haud magni momenti, diuersitas, vt videre est apud Pontacum, plerique enim Ascadem vocant. Ascatadem autem legimus apud Africanum in thesauro temporum, & in Chronico Græco Eusebij, & rursum in priore eius libro; & apud Freculphum semel atque iterum. Vtróque modo legitur apud Augustinum l. 1. 8. de ciuit. cap. 11. apud recentiores frequentius Ascatades, quod rectius putamus. Decimum sextum vocat Eusebius, rectius Africanus à Belo 17. sicut & August. & alij deinceps. Sunt qui putent ab hoc deuictos Syros, ex quo etiam suspicantur hunc esse Cusan Rasathaim, qui in libro Iudicum dicitur vicisse ac vexasse Israëlitas octo annis, nec animaduertunt huic suspicioni tempora apertè repugnare. Mortuus est enim ex supputatione Eusebij Ascatades, octo annis ante Mosem; inserendi sunt insuper anni Iosue, & seniorum, antequam veniatur ad Cusan, æqualem Othonieli, vt omittam istam de Syris victoriam ab Annio esse Viterbiensi.

Imperium Ascatadis 17.

p. 360. & 1 a. Can. p. 131. p. 24. l. 2. c. 8. c. 3. 8.

Vigener. Vignet. Functius. Bibliander. Mercator. Reinerus. Gordonus. Temporar. Genebrar. Scaliger.

ANNVS MVNDI 2537. DILVVII 881. 4. ÆTATIS 74. PROMISSIONIS 414. MORÆ IN ÆGYPTO 209. IOBI 210. AARONIS 77. MOSIS 74. IOSVE 47. SERVITVT. 87. ASCATADIS 2. IMPERII ASSYR. 606. CHENCHRIS 10.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1516.

I. *Græci postea Hellenes dicti.*

FLVCTVAT in Eusebij Chronico nota illa quæ est de cognominatis Hellenibus iis populis, qui prius Græci dicebantur. Nam in codice Græco refertur ad Cecropis annum 36. & Spareti 39. In Latinis Scaligeri vno anno tardius, Pontaci autem etiam tardius. Sed certam ei sedem fixit D. Cyrillus l. 1. contra Iulianum in anno Mosis. 74. Ἑξηκοστῷ, inquit, ἑβδόμῳ ἔτει Μωσέως, τὸν ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλυσμὸν ἐν Θεσσαλίᾳ γενέσθαι φασί. καὶ μὴν καὶ ἐν Αἰθιοπίᾳ τὸ, ὡς αὐτοὶ φασὶν, ἡλίου παῖδα καταφλεχθῆναι Φαέθοντα. Hæc de Diluuio, de Hellene autem ἑβδομηκοστῷ τετάρτῳ ἔτει Μωσέως Ἕλλην ὁ καλούμενος, ὁ Δευκαλίωνος καὶ Πύρρας, ἀρχὴ γέγονε τοῖς Ἕλλησι τῆς τοιᾶσδε προσηγορίας. Καίτοι πάλαι Γραικοῖς λεγομένοις. Quarto & septuagesimo anno Mosis, filius Deucalionis & & Pyrrhæ Hellen nomine, à quo primum Hellenes dicti, qui olim Græci vocabantur. Hoc quoque nomen illo antiquius agnoscit Aristoteles, & significat Plinius, ipso numerandi ordine. *Sequitur*, inquit, *mutatis sæpe nominibus Aemonia. Eadem Pelasgicum Argos, Hellas, eadem Thessalia & Dryopis, semper à regibus cognominata. Ibi genitus Rex nomine Græcus, à quo Græcia, ibi Hellen à quo Hellenes.* Itaque existimarim cum Pontaco corruptum Apollodori textum, cum ait ab Hellene dictos Hellenas, qui postea (imò antea) Græci vocati sunt.

II. *Quando, & à quo.*

l. 1. Meteor. c. vlt. l. 4. c. 7.

l. 1.

ANNVS MVNDI 2538. DILVVII 882. 4. ÆTATIS 75. PROMISSIONIS 415. MORÆ IN ÆGYPTO 210. IOBI 211. AARONIS 78. MOSIS 75. IOSVE 48. SERVITVTIS 88. ASCATADIS 3. IMPERII ASSYR. 607. CHENCRIS 11.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1515.

I. *Ortus filiorum Mosis.*

DVo sunt quæ ad hunc annum, aut ei proximos referamus, alterum ex sacra historia petitum, alterum ex prophana. Vltimis enim hisce annis pastoritiæ vitæ Mosis nati sunt ei filij duo Gerson, & Eliezer ex Sephora Madianitide filia Raguelis. Vltimis inquam hisce annis, quod ex eo constat, quoniam ambo super asinum imponuntur, dum Moses reuertitur in Ægyptum, vt pote qui tanquam paruuli ambulare nequeant, vt notauit Abulensis, Pererius, Cornelius, alij. Nec viri aut iuuenes dicuntur imponi super equos aut asinos, sed ascendere & equitare. Quin & Septuaginta eos vocãt παιδία id est infantes & puerulos. Et D. Aug. vocat eos infantes, & vehiculis impositos dicit; & mox Sephoram reuersam ad patrem cum paruulis. Accedit quod alter filiorũ Eliezer circumcisus nondũ erat, cùm cœpit Moses proficisci in Ægyptum, & in itinere à matre circumcisus est. Nullo enim modo putandum est, vt rectè censet Pererius, Mosem circũcisionem filij per annos circiter 40. distulisse,

Exod. 4. 20. in c. 1. Exo. Disp 15. in c. 2 n. 75. & disp. 6. in c. 4. n. 48. in c. 1. n. 12 q. 12. in Exod.

& diuinum mandatum de circuncisione infantis in tanto otio tanto tempore neglexisse.

SEPHORA ergo, *peperit Mosi filium, quem vocauit Gersam, dicens, Aduena fui in terra aliena*; גר ger enim significat peregrinum, & שם illic. *Vt nomine filij admoneatur*, inquit Lipomanus, *diuinæ clementiæ, qua Deus ipsum in exilio ita complexus est, vt non solùm ei propitios reddiderit ignotos homines, verùm etiam dederit ipsi in terra aliena vxorem filiam sacerdotis, & liberos.* — in Catena. — II. Gersan.

SECVNDVM verò filium vocauit Eliezer, vt & hoc nomine admoneretur de diuinis beneficiis, quæ ipsi in exilio contigerunt. Eliezer enim est, *Deus adiutor*, siue *Dei adiutorium*, sicut Eleazar. אל enim significat Deum, עזר adiutorem; *Quia*, inquit, *Deus patris mei adiutor meus, & eripuit me de gladio Pharaonis*; quæ postrema verba, vel ex 18. cap. vbi habentur in Hebræo, huc translata sunt à Septuag. & Hieronymo; vel olim vtroque in loco habebantur, & in priore exciderunt, vt putat Cornelius [1]. Hoc autem exemplo, ait idem Lipomanus, primùm admonentur parentes, vt liberos suos aspiciant, non vt impij, tanquam irritamenta auaritiæ, sed tanquam monumenta diuinæ beneficentiæ, & excitentur ad gratiarum actionem, & obedientiam Deo præstandam. Deinde monentur omnes exules, vt exilia sua, & alia aduersa fortiter ferant. Hæc & plura Lipomanus, ex quo Perer. & Cornelius. — III. Eliezer. — 1. 2.

IAM quæ de Areopago habet hoc loco Eusebius, certam omnino sedem non habent, in Latinis enim 12. Ascatadis ponuntur, necessitate potius, quàm veritate; in Græcis, & apud Scaligerum, eiusdem anno quarto. vbi legimus Ἄρειος πάγος ἐκλήθη, & δικαστήριον κατέστη. Areopagus nomen accepit, & iudiciorum locus constitutus est. Fallitur ergo M. Tullius, cùm ait à Solone primum Areopagitarum Senatum fuisse constitutum; quod multis creditum tradit Plutarchus in Solone; ipse autem anceps est. Aristoteles l. 2. de Rep. aliquid duntaxat in eo concilio à Solone immutatum scribit. Vixit autem Solon Cyri temporibus, quando vixit, & Crœsus, ad nongentos & quinquaginta ab hinc annos. Nisi placet Græcos, in nobilissimi Senatus commendationem, etiam fabulosa antiquitate ipsum ornare, & annis cum Cecrope ipso vrbis fundatore æquare voluisse. Cæterum & de nomine ipso, & de nominis causa nonnulla est controuersia, nam aliqui vicum Martis vocant, in quibus Budæus in annot. in Pandectas, Tusanus, Alexander ab Alexand. alij pagum eiusdem, vt Varro & Augustinus, alij collem aut saxum πάγον interpretantur, vt Stephanus, Suidas, Viues, Scaliger, quæ conciliari hoc modo possunt. — IV. Areopagi antiquitas. — l. 1. offi. — c. 12. — l. 3. c. 5. l. 18. de ciu. c. 10. — περὶ πόλεων. in lexico. in August. in Euseb.

EXISTIMO primum saxeo illi colli natiuum nomen τοῦ πάγου datum; deinde habito ibi de Marte iudicio, dictum Areopagum; postmodum venerationi habitum locum, vt religiosum, & Deorum concilio consecratum: Ideóque ibi ædificatum templum, in quo causæ capitales agerentur, quod à Iuuenale Curia Martis appellatur. In eo ara fuit Martiæ Mineruæ, quam dedicauit Orestes, cùm ibi de matris cæde fuisset absolutus, vt ait Pausanias in Atticis. Additque eodem in templo duo fuisse saxa argentea, argento videlicet obtecta, quibus accusatores & rei insiderent, quorum alterum contumeliæ, alterum impudentiæ, siue innocētiæ diceretur. In edito ergo illo loco δικαστήριον, seu βουλευτήριον constitutū est. Crediderim deinceps vicina circumquaque loca priuatis iudicum ædibus exædificata, factúmque vicum, aut vrbis partem, quæ tota Areopagus diceretur. Ita interpretatur Pausaniam Romulus Amaseus. *Quæ verò vrbis regio Areopagus dicitur, inde nomen accepit*, &c. Sylburgius. *Secundum hæc est ea vrbis pars, quæ Areopagus dicitur*, &c. Alexander, Athenis vicum cum templo Martis vocat Areopagum. Quoniam verò vicus Latinè etiam pagus dicitur, factum est vt Romanus Varro, & Augustinus, Martium vicum, etiam Martium pagum dicerent: quasi Areopagi nomen esset ex Græco, Latinóque conflatum, cùm aliud sit πάγος, aliud κώμη apud Græcos, & Latina vox pagus, non à Græca πάγος quæ collem significat, sed à πηγῇ, seu fonte, dorica dialecto deriuetur; quod circa fontes pagi, & villæ constitui soleant, eadémque aqua pagani iidem vtantur, authore Festo. — V. Quæ ratio nominis. — satyr. 9. — ἀναιδείας. ἀδικίας. — l. 1. — l. 3. c. 5.

QVOD ad rem ipsam attinet communis est sententia, vt D. Augustino placet, Areopagum inde accepisse nomen, quod Mars cùm homicidij criminis reus fie- — l. 18. de ciu. c. 10. — VI. Quæ causa.

ret, iudicantibus in eodem loco duodecim diis, sex sententiis absolutus fuerit, quia vbi paris numeri sententiæ fuissent, absolutio damnationi præponi solebat, vt mirum sit Natalem Comitem omnibus eum suffragiis dicere absolutum. (1. 2. Math. c. 7.) Id Pausanias explicat, vocatum in iudicium à Neptuno Martem, propter occisum ab eo Halirrhothium, eiusdem Neptuni filium, Alcippæ Martis filiæ iniuriam parantem. (in Atticis.) Ibi ergo Mars iudicatus, atque absolutus est à dimidia iudicum parte. At Suidas & alij curiam illam Martiam dictam putant, quod ibi agerentur iudicia de cædibus, quibus Mars præesse dicitur. Varro autem cùm eum puderet litium, & iudiciorum diuinorum, rem ad obscuram quandam notitiam obscurarum literarum traxit. Seruius porro scribit Halirrhothium dolentem deuictum Neptunum Patrem à Minerua, in causa denominationis Athenarum, oleas Mineruæ sacras, excidere cœpisse, quod dum faceret, ferrum de manubrio fugisse, eique caput amputasse. (in 1. Geor.) Neptunum verò de filij morte dolentem in iudicium Martem vocasse. Sed hæc fabula parum probabilis est, diceret potius crus eum sibi amputasse, vel tibiam, & vt illud dissimuletur. Quid ad Martem hominis imprudentia? cur huiusmodi casus faciat Martem reum? num omnes huiusmodi culpas, aut casus Mars præstare debuit. (ex l. vlt. de Senatorib. l. 3. c. 5. & alibi l. 7. c. 19.) Sed de Areopago pro instituto satis, plura suggerer Budæus in annotationibus in pandectas. Viues in eum Augustini locum, Tiraquellus in Alexandrum Neapolitanum. Cælius Rodiginus in antiquis lectionibus, Scaliger in Eusebium[2]. (2. X.)

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2538.

(1. N. III.) HEBRAIZANTES, & in his sectarij vnicum filium Mosi natum in Madianitide asserunt, quoniam solius Gersonis mentio est in textu Hebræo cap. 2. Exodi, & quoniam mox cap. 4. 20. duo filij memorantur aiunt Eliezer fuisse adhuc in vtero matris; (alioqui non vnum sed duos circuncisuram fuisse) eúmque in Ægypto natum, proptereáque in eius ortu patrem dixisse ereptum se à Domino de manu Pharaonis. Ita Codomanus lib. 1. Chron. c. 7. Verùm capite illo quarto non solùm filij numero multitudinis ponuntur, & equitasse dicuntur super asinum, sed mater à filiis apertè seiungitur. Non circuncidit duos, quia maior natu iam circuncisus erat, iunior autem tenellus erat, & fortè differebat Moses circuncisionem, dum in Ægyptum peruenissent; quomodo Israëlitæ in peregrinatione sua circuncisi non fuerunt. Verùm noluit Dominus aut matrem, aut filios in Ægyptum descendere, sed statim circuncidi infantulum, & matrem cum filiis patriam repetere, vt habet communissima Catholicorum sententia. Quod si Eliezer natus est in Ægypto: quo tandem tempore illinc exisse docebunt? cùm constet ex 18. Exod. matrem cum duobus filiis à socero ad generum in deserto fuisse deductam; illa verò liberatio de manu Pharaonis ad fugam ex Ægypto pertinet. Certè Iosephus vtrumque nominatim acceptos à patre ait ad profectionem Ægypciacam.

(2. N. VI.) Si luberet Africani chronologiam sequi, esset hic annus Mosis 75. Acherris 32. & vlt. sequens autem primus eius, qui dictus est Rhatos, & sexto regni sui anno periit iuxta ea quæ anno Mosis 65. diximus.

ANNVS MVNDI 2543. DILVVII 887. 4. ÆTATIS 80. PROMISSIONIS 430. MORÆ IN ÆGYPTO 215. ET VLT. IOBI 216. AARONIS 83. MOSIS 80. IOSVE 53. SERVIT. 93. ET VLT. ASCATADIS 8. IMPERII ASSYR. 612. CHENCHRIS 16.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1510.

(1. Prolusio in annum Mosis 80.) CLARISSIMVS, longéque celeberrimus illucescit annus, qui durissimam Hebraici populi seruitutem complet & terminat, vtpote quadringentesimus ac trigesimus à diuina promissione facta magno Patriarchæ. Hic est annus, quo Ægyptus Israëlitarum nouerca non mater, eos ex vtero suo gemens, vlulánsque, & tantum non moriens profudit: & multò cum sanguine, & cruciatu abiecit in desertum. Hic est annus

Digitized by Google

cuius initium montani rubi ardore mirabili coruscans, media, extremáque sanguine, peste, grandine, vlceribus, noxiis animalibus, fulgetris, atque tonitribus, mortibus, omnibúsque propemodum calamitatum generibus, decem plagis cõprehensis, redundatura prænunciabat. (Matth. 16. 3.) Hic est annus retributionis Domini in crudeles Ægyptios, quo multiplicibus attriti sunt cladibus, qui innocentes Israëlitas attriuerant; quo omnia propemodum rerum creatarum genera, in suam perniciem, & interitum armata senserunt, qui populum omnium creatori Deo seruientem perdere, funditúsque delere conati sunt. Hic denique annus est validæ manus, & brachij præpotentis Dei; annus prodigiorum atque portentorum, quæ in plures etiam annos ab hoc initio propagata, ipsamet tota passim Scriptura diuina prædicat, & inculcat: vt populum, in cuius gratiam ea patrata sunt, erudiat, & in officio contineat, atque adeo suæ potentiæ, & seueritatis timore percellat. Sed prolusum iam satis, ad rem ipsam aggrediamur, si prius, quæ ad rationem temporis pertinent, exposuerimus.

II. *Ratio temporis in anno Mundi, Diluuij, & 4. ætatis.*

(2545 + 1510 = 4055)

Et primùm annus mundi cum anno Christi coniunctus, exactè totam annorum summam vsque ad Christi Domini annum primum conficiunt; annus autem mundi cum Mosis octogesimo concurrit, apud Torniellum, & eos omnes qui iuniorem Cainan admittunt, & Abrahamum natum volunt anno patris 130. quod vtrumque faciendum esse suis locis probauimus. Quoniam autem aliqui Cainan omiserunt, alij volunt Abrahamum anno Thare septuagesimo natum, si priorum Chronologiæ triginta annos, posteriorum sexaginta adieceris, planè cum nostra supputatione consentient, vt ex iis quoque quæ primo anno Mosis diximus intelligi potest. Confirmatur hic idẽ mũdi annus ex eo, quod ex tribus aliis summis exactè efflorescit, annis ante diluuium, & ab eo ad Abrahamũ, & Abrahami ad hunc diem, vt vides in margine. Idemque de annis Diluuij proportione dicendum. Tolle enim primam summam harũ trium, existent anni quos diluuio tribuimus. Quarta ætas, & Mosis anni in hoc indice notati, eandem conficiunt annorum periodum, & inter se rectè conueniunt.

(1656 + 382 + 505 = 2545)
(Schol. 1. 382 + 505 = 887)

III. *In anno promissionis, siue habitationis.*

Qvod ad Promissionis annos attinet, vides eos in annum Mosis octogesimum exactè incidere, sicut & apud Eusebium, apud quem hic ipse annus est ab ortu Abrahæ quingentesimus quintus; & rectè, si enim ad 430. quinque & septuaginta addideris, illam omnino summam reperies. Dicimus itaque hoc anno absolui & expleri quadringentos illos & triginta annos, quos Moses vocat non promissionis, vt Apostolus, sed habitationis Israëlitarum in Ægypto. (Gal. 3. 17.) Sic enim loquitur. (Exo. 12. 40.) *Habitatio autem filiorum Israël, quæ manserunt in Aegypto, fuit quadringentorum triginta annorum, quibus expletis eadem die egressus est omnis exercitus Domini, de terra Aegypti.* Hæc ibi, quæ verba Iosephus interpretans initium horum annorum, non à descensu Iacobi in Ægyptum, sed à migratione Abrahami in Chananitidem inchoat. (l. 2. c. 6.) Sic enim habet, *Reliquerunt autem Aegyptum mense Xanthico, luna quinta decima, anno 430. postquam Abrahem pater noster in Chananaam venit, & post Iacobi migrationem in Aegyptum anno 215. Moyses verò annum agebat octogesimum, & frater eius Aaron triennio erat maior.* Quibus vides nostram Chronologiam exactè respondere, etiam de 215. annis moræ in Ægypto, quam ille præcedenti capite voluerat esse quadringentorum annorum, deceptus verbis Domini Genes. 15. (vers. 13.) *Scito prænoscens, quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, & subiicient eos seruituti, & affligent quadringentis annis.* (Act. 7. v. 6.) Quæ totidem pene verbis repetit D. Stephanus apud Lucam.

IV. *Qui inter se admodum dinersi; non obstante loco Geneseos 15.*

Respondit D. Augustinus, (l. 4. q. 47. in Exod.) qui totum hunc locum accuratè versat, atque ita concludit, *Non itaque quod ait, in seruitutem redigent eos, & nocebunt illis, ad quadringentos annos referendum est, tanquam per tot annos eos habuerint in seruitute, sed referendi sunt quadringenti anni ad id quod dictum est, peregrinum erit semen tuum in terra non propria. Quia siue in terra Chanaan, siue in Aegypto peregrinum erat illud semen, antequam hæreditate sumerent terram ex promissione Dei; quod factum est postquam ex Aegypto liberati sunt: vt hyperbaton hic intelligatur, & ordo verborum sit. Sciendo scias, quia peregrinum erit semen tuum in terra non propria, quadringentis annis; illud autem interpositum intelligatur, & in seruitutem redigent eos, & nocebunt illis, ita vt ad quadringentos annos ista interpositio non pertineat. In extrema enim parte annorum summa huius, hoc est post mortem Iosephi fa-*

ctum est, vt in Aegypto populus Dei duram perageret seruitutem. Hæc Augustinus rectissimè, atque clarissimè, volens illa verba quæ ad seruitutem pertinent Israëlitarum, per parenthesin legi, ne ad annos quadringentos referantur.

V. *Qui de promissione accipiendus.*

QVONIAM ergo isti quadringenti anni, seu 430. vt eos distinctius Moses notauit in Exodo, ad seruitutem non pertinent; neque ad moram Israëlitarum in Ægypto, vt mox dicemus, quonam pertinent? Audi rursum Augustinum in eodem loco. *Proinde illa nimirum computatio, quam secutus est Eusebius in historia sua Chronica, perspicua veritate subnixa est, ab illa enim promissione computans 430. annos, qua vocauit Deus Abraham, vt exiret de terra sua in terram Chanaan.* Idque ex Apostolo Paulo confirmat cùm subdit. Gal. 3. 17.

VI. *Idque ex Apostolo confirmatur.*

QVIA & *Apostolus cùm Abrahæ laudaret & commendaret fidem, in ea promissione, qua Christum vult intelligi prophetatum, id est qua promisit Deus Abrahæ quod benedicerentur in eo omnes tribus terræ. Hoc autem dico*, inquit, *quia testamentum confirmatum à Deo, post quadringentos & 30. annos facta lex, non infirmat ad euacuandas promissiones. Ex illa ergo promissione, qua vocatus est Abraham, & credidit Deo, post quadringentos & triginta annos factam legem dicit Apostolus, non ex tempore quo Iacob intrauit in Aegyptum.* Sic August. Et sanè aperta est hæc Pauli sententia, si verba paululum traiecta, in suum ordinem hoc modo redigantur. Hoc autem dico, lex quæ post quadringentos & triginta annos facta est, non irritum facit testamentum confirmatum à Deo, ad euacuandam promissionem. Vult ergo legem à promissione Abrahæ facta datam quadringentis & triginta annis, vtique absolutis, vt data sit 431. sicut 430. anni habitationis Israëlitarum in Ægypto à Mose dicuntur expleti, sic vt sequens sit primus habitationis in deserto.

VII. *Et à Septuaginta.*

DENIQVE ne hi 430. anni, soli habitationi Israëlitarum in Ægypto tribuerentur; Septuaginta seniores, vtique instinctu, inflatúque diuino, verba illa Mosis sic paraphrasticè reddidere. *Habitatio autem filiorum Israël, quam habitauerunt in terra Aegypti, & in terra Chanaan* (in quibusdam codicibus additur, *ipsi, & patres eorum*, quo modo legit Augustinus) anni 430. *Et factum est post quadringentos triginta annos exiit omnis virtus Domini de terra Aegypti*, &c. quæ verba omnia S. August. tanquam Scripturam agnoscit; ac prædicat, longè sapientiùs atque modestiùs, quàm alter Augustinus, qui ea falsa atque otiosa pronunciat. *Falsò*, inquit, *atque otiosè additur in codicibus Græcis, quibus manserunt in Aegypto, & in Chanaan. Quis enim non intelligit id esse falsum? Amouendum igitur* ἐν γῇ Χαναὰν. *Neque enim Hebraicè habetur, & eo modo eum numerum annorum longè superarent.* Sic ipse. Exod. 12. q. 47. in Exod. Eugub. in 12. Exod.

Malè repugnante Eugubino.

VIII. *Qui refellitur.*

SED aberrat toto cœlo. Verè autē Seniores atque vtiliter; verè quidem, nam ab illa promissione ad ortum Isaac sunt 25. anni, inde ad ortum Iacob 60. à cuius natiuitate ad descensum eiusdem in Ægyptum 130. numerantur, adde mox annos vnum & 70. ad Iosephi mortem, quæ omnia ex Scriptura constant. Adde postremo 144. quos numerat Eusebius ad hunc vsque annum, verissimè reperies 430. annos. Vtiliter autem, & non otiosè, quia si amoueantur illi anni perigrinationis in Chananitide, vsque ad descensum in Ægyptum, non 430. sed 215. duntaxat colligentur, quos Iosephus quoque agnoscit, vt dixi. S. ergo potius Augustinum audiamus, ita hunc locum concludentem. *Ac per hoc manifestum est computandum esse tēpus etiam Patriarcharū Abrahæ, Isaac & Iacob, ex quo peregrinari cœpit Abraham in terra Chanaan, id est ex illa promissione, in qua eius fidem laudat Apostolus, vsque ad illud tempus, quo ingressus est Israel in Aegyptum. Toto quippe isto tempore peregrinati sunt patres in terra Chanaan, & deinde semel Israel* (lege semen) *in Aegypto; ac sic completi sunt 430. anni à promissione, vsque ad exitum Israel ex Aegypto.* Sic Aug.

25
60
130
71
144
———
430

71
144
———
215

l. 2. ant. c. 6. n. 3. q. 47. in Exo.

IX. *Mora Israëlitarum in Aegypto.*

Ex his habetur etiam stabilita mora Israëlitarum in Ægypto, quam in Indice posui, & ex Scriptura, Iosepho, Eusebio, Augustino firmaui, & in qua magno consensu conspirant omnes, excepto Eugubino, quem refutaui: Et Genebrardo in Chron. qui cùm rigidè Scripturam de 430. annis habitationis in Aegypto interpretatur, sese in difficultates inextricabiles coniicit; vt in generatione Leui, quam D. Augustinus ad eius opinionem euertendam proponit, aut plures annos, quam in Scriptura habentur, tribui velit Amram & Caath, aut aliquot interiectos Leui nepotes desiderari. *At quis non videt*, inquit, *nomine filiorum Israel non posse intelligi nisi filios Israelis, id est posteros Iacob. Nec Abraham, Isaac, Iacob, sub*

hac

hac locutione contineri? Nam quis vnquam auos & patres, filios nepotum appellauit?

X. *Malè à Genebrar-do impugnatur.*

Exod. 5. 1. 3.

RESPONDEMVS, quod ad locutionem quidem attinet, rem facile expediri posse. Dicimus enim filios Israël vno verbo dici atque intelligi Hebræos, sicut Deus Hebræorum, & Deus Israël æquè, ac sine discrimine vsurpantur, quia maxima pars huius populi ex Israële propagata est. Vt minimè mirum sit nomine Israëlis Hebræos aliquot Israële superiores intelligi, atque comprehendi. Sic Aeneadas vocat Poëta, Teucros omnes ac Troianos, licet plerique eorum fortasse vixerint ante Aeneam natum. Et nomine Aegyptiorum intelliguntur etiam populi, qui ante Aegyptum regem Danai fratrem eam regionem incoluere. Sicut ergo filios Israëlis, non præcisè sumimus duodecim illos Patriarchas, quos ipse genuit, sed populum Hebræum ex eis oriundum. Ita Israëlitæ non tantùm filij Israëlis, sed qui ad eum quoquo modo pertinent, siue vt filij, siue vt parentes; siue vt indigenæ, siue vt proselyti accipiendi sunt.

XI. *Cur habitatio hæc dicatur 430. annorum non 215.*

Gen. 11. in Sept.

AT vocatur id spatium 430. annorum habitationis, non promissionis, siue à promissione, quia hæc iam pridem elapsa, illa cadebat sub sensus, diúque perseuerauerat. Quia ergo id spatiũ, non solùm magna ex parte in Aegypto transactũ est, tam ante Iacobi aduentum, quàm postea; sed cum ipsa etiam habitatione finitum, meritò totum à fine denominationem accepit. Eodem modo dicitur Thare 205. annis vixisse in Charan, non quia ibi transacti omnes, sed quia ibidem terminati, vt rectè notauit August. quæst. 25. in eum librum. Et Iudith dicitur mansisse in domo viri sui, annos centum & quinque, quia illam vitæ suæ periodum in ea domo terminauit, vt placet Cornelio in 12. Exodi.

XII. *Confirmantur iterum 215. anni.*

vers. 40. Ead. q. 47. in Exod.

39
71
110

215
71
286
144
430

DENIQVE confirmat D. Augustinus annos 215. cõmorationis in Ægypto, ex eo quod *Ioseph ab illo trigesimo & nono ætatis suæ, in quo eũ pater in Aegypto inuenit, vixit 70. & vnum annos, quia omnes ætatis eius anni centum & decem fuerunt. Cùm ergo ad 215. annos* (qui à promissione ad descensum in Ægyptum elapsi erant, vt proximè ante docuerat) *accesserint septuaginta & vnus, fient anni 286. Restant 144. vel quinq;, quibus intelligitur seruisse in Aegypto populus Israel post mortem Ioseph.* Hæc August. vna cum Eusebio, sed ex illis 144. tollendi sunt etiam anni quibus fratres Ioseph, & omnis illa cognatio vixit, vt non semel diximus, è quibus Leui duos & viginti auferet, reliquos filij Ioseph, & Caath filius Leui, quia tum Israëlitæ pristina libertate potiebantur.

XIII. *Quotus sit hic annus ab ortu Isaac, 405.*

Ibid.

QVÆRES quotus sit hic annus à natiuitate Isaac? Respondeo esse quadringentesimum quintum, nam de 430. auferendi sunt 25. qui inter promissionem factam Abrahæ, & ortum Isaaci fluxere, qui fuit semen, siue initium seminis de quo locutus est Dominus, prænuncians Abrahæ peregrinum fore semen illius annis quadringentis, quinq; scilicet annis tam à Domino, quàm à D. Stephano in maiore summa neglectis, sic duo & 70. discipuli, & seniores interpretes, Septuaginta rotundo numero appellantur: sic centumuiri, qui erant reuera 105. Itaque D. August. in hanc sententiam, *Quia*, inquit, *scriptum est, In Isaac vocabitur tibi semen, ex anno natiuitatis Isaac, vsque ad annum egressionis ex Aegypto computantur anni 405. Cùm ergo de 430. detraxeris 25. qui sunt à promissione vsque ad natum Isaac, non mirum est si quadringentos & quinque annos, summa solida quadringentos voluit appellari Scriptura, quæ solet tempora ita nuncupare, vt quod de summa perfectioris numeri paululum excrescit, aut infra est, non computetur.* Sic Augustin.

An 400.

Vigner. Bibliand. Beza. Capell.

in tab.

Quidam promissionis annos inchoant à septuagesimo Abrahæ, quando primùm exiit de Vr Chaldæorum, & auspicatus est peregrinationem suam, ex quo tempore ad ortum Isaac 30. anni numerantur, & inde ad hunc annum integri quadringenti, sed isti quinque annos commorationi in Aegypto detrahunt, vt sint tantùm 210. Alij quadringentos annos inchoant ab abiecto Ismaële persequente Isaacum, vt Torniellus. Verùm Isaac iam ab ortu suo peregrinus erat in terra non sua. Itaque libentius priorem & communiorem expositionem sequar, vt annus hic dicatur ab ortu Isaac 400. qui reuera sit quadringentesimus quintus.

XIV. *Quo anno Mosis contigerit exitus, 80. an 81.*

Exo. c. 7. 7.

4. ætat. an. 1. 8 4.

IN annis Mosis, etsi nihil apparet difficultatis, quod Scriptura perspicuè asserat Mosen 80. annorum fuisse cùm locutus est ad Pharaonem, valde tamen dubium est, sumendus ne sit ille annus absolutus, an inchoatus, & annóne suo 80. currente egerit cum Pharaone, an tantum 81. ineunte, quod Torniello

placet, qui hæc accuratè, vt ſolet, examinat, probátque ſententiam ſuam ex oratione B. Stephani, Actorum 7. vbi ait Moyſen, cùm impleretur ei 40. annorum tempus, adiſſe fratres, & fugiſſe in Madianitidem, & expletis ibi aliis quadraginta annis, apparuiſſe illi angelum in monte Sina, in rubo ardenti, ergo octogeſimus annus erat expletus, & non tantùm inchoatus; & verba Moſis, per verba Stephani explicanda ſunt. Deinde quia ſi Moſes, ſub finem anni quadrageſimi ab exitu ex Ægypto mortuus eſt, oporteret eum vixiſſe non 120. annis, ſed 119. aut obiiſſe extremo anno 41. ab exitu. Aſſerit quoque falli, qui plagas Ægyptias per annum duraſſe aiunt, quia ſic dicendum eſſet Moſen anno 82. exiſſe de Aegypto, quibus annis ſi addantur 40. tranſacti in deſerto, conſequens erit vt Moſes obierit anno vitæ 122. Eadem diſputat Abulenſ. in 12. Exodi.

v. 23. & 29. — *quæſt. 15.*

XV. *Explicatio quæſtionis. annos deſerti plane ſeiunctos à præcedentibus.*

QVÆ vt explicemus, & lectori ſententiam noſtram probemus, vt Scripturæ minimè repugnantem, dicimus primò, quadraginta annos deſerti planè ſeiunctos eſſe tam à prædictis 430. annis promiſſionis, quàm ob octoginta annis Moſis, alioqui enim alterutri ſummæ vnus omnino deeſſet annus, ſi vnus & idem annus eſſet finis maioris ſummæ, & initium minoris. Hoc eſt, vel habitatio in Aegypto eſſet 429. annorum, vel peregrinatio in deſerto eſſet 39. annorum duntaxat, quorum vtrumque Scripturæ aduerſatur. Dices fieri poſſe vt Aegypti plagæ, & egreſſio ad vnum eundémque annum pertineant, primum ſcilicet deſerti, propterea

XVI. *Poſſe plagas & exitum in eũdem annum cadere.*

DICIMVS ſecundò fieri poſſe vt plagæ Aegyptiacæ, & egreſſio filiorum Iſraël ex Aegypto, in vnum & eundem annum cadant, qui ſit primus commorationis in deſerto. Primò quia plerique ita ſentiunt; Torniellus, qui id elicit ex verbis D. Stephani, vt diximus, ſicut & Rupertus in Exodum, vbi probat Moſen ſtetiſſe coram Pharaone anno ætatis ſuæ 81. in initio anni, id eſt verno tempore, & peractis ſignis, eodem tempore anni eduxiſſe filios Iſraël de terra Aegypti. Chronicon Alexandrinum idem omnino ſentit, cùm ponat viſionem Rubi anno Moſis 81. Suidas verbo Plagæ, 40. diebus duraſſe plagas Aegyptiacas arbitratur, Codomanus, Abul. Adrichomius, Cornelius à Lapide in cap. 7. Exodi ſub finem. Pererius in vnum fere menſem contrahunt. Deinde quia nihil abſurdi eſt, multiplicem hanc Aegyptiorum calamitatem diebus 27. eſſe tranſactam. Nam, vt diſputat Pererius, poſt primam plagam vſque ad ſecundam tranſierunt dies ſeptem, vt patet ex 7. Exodi extremo. Iam ergo habemus dies octo. Die nono ablatæ ſunt ranæ. Die decimo immiſſi ſunt ſciniphes. Vndecimo Moſes minatus eſt muſcas, quas duodecimo ſuſcitauit, decimotertio ſuſtulit. Die decimo quarto minatus eſt quintam plagam, & die 15. inflixit eam. Die 16. infligitur plaga ſexta. Die 17. minatus eſt plagam ſeptimam, quæ impoſita eſt die 18. & ſublata eſt die 19. Die 20. minatus eſt octauam plagam, quam 21. inflixit, & 22. remouit. Sequentibus tribus diebus 23. 24. & 25. durauit plaga tenebrarum. Die 26. Pharao à ſe expulit Moſen, & media nocte huius diei inflicta eſt decima plaga cædis primogenitorum, ſub initium diei 28. Sic Peret. quem ſequitur Torniellus, paulò aliter Codomanus, qui ita eas plagas digerit à 27. Martij ad 25. Aprilis, vt tamen non neget ampliora miraculorum interualla ſtatui poſſe, & initium eorum maturius collocari. Itaque non repugnantibus aduerſariis,

n. 14. — *l. 1. c. 17.* — *in c. 7. Exo. diſ. 12. n. 69*

XVII. *Plagas vnũ ferme annum, qui fuit Moſis 80. tenuiſſe. Qui ita ſentiant.*

DICIMVS tertiò videri probabilius, vt vnus circiter annus hiſce decem plagis tribuatur, qui ſit vltimus quadringentorum & 30. annorum promiſſionis, ſiue Moſis octogeſimus; ex parte tamen redundet in principium ſequentis anni, habita ratione annorum Iulianorum. Ita ſentiunt Hebræi in maiori Chronologia, vbi aiunt totis ſeptem diebus Deum locutum cum Moſe in rubo, ſeptimum autem incidiſſe in 15. Niſan, ſiue Martij, *Quo tempore*, aiunt, *anno proximè ſequenti, egreſſi ſunt Iſraelitæ de Aegypto*. Et c. 3. *Percuſſi ſunt viciſſim Aegyptij decem plagis, per 12. menſes.* Sic illi. *Duodecim menſes*, inquit Genebrard. *apud Pharaonem legationis munere fungitur, & decem plagis eum affligit.* Vndecim tantùm menſium eam legationem fuiſſe aliqui malunt. D. Proſper 1. p. c. 36. ait tertiam plagam ſciniphum media æſtate Aegyptios morſu peſtifero infeſtaſſe, nõ ergo Februario menſe vel Martio. Caietanus quoque in caput 9. Exodi ait infra annum omnes decem plagas illatas fuiſſe. quod ſentit etiam Dionyſ. Carthuſ. in idem caput. Serar. l. 1. in Ioſue.

c. 3. & 5. — *in Chron. Iniis Cap. in an. Moſis 80.* — *ſub init.* — *in c. 9 ar. 17.* — *1. c. 4. q. 1.*

Comestor c. 19. suo in historiam Exodi, vbi de occisis animalibus agitur, ait fortasse has plagas multo tempore contigisse, vt interim animalia aliunde aduehi potuerint.* Denique nobiscum sentiunt quicunque Ægyptias plagas ad vnum annum, puta Mosis 80. exitum autem ad alterum referunt, sed scito plerósque dissimulasse explicare sententiam suam.

In quibus Sethus Calu. Bibliander vt Mercat. Vigner. Funct. Vigener. Tempor. Beroald Brougto. vers. 3 & 6. v. 22. 25.

XVIII. *Quàm id sit probabile.*

ET reuera difficile est intelligere qui omnes equi, asini, cameli, & boues, qui erant in agris Ægypti, peste consumpti essent, vt Exodi 9. scriptum est. Et tamen post paucos dies sexcenti iungerentur currus, & tanta equitum copia armaretur, quæ formidabilis esset sexcentis millibus armatorum. Quin etiam affliguntur vlceribus, & vesicis turgentibus postero die homines & iumenta: & rursum sequenti die magna ex parte grandine pereunt: nónne necesse est inter hæc multos, non solùm dies, sed hebdomadas etiam, mensésque intercessisse, vt curari vulnera, & aliunde comparari iumenta possent? Vnde constat vnico die ranas Ægyptiis fuisse molestas, vnico die congregatas in immensos aggeres, & inde terram computruisse? Vnico die locustas ita deuorasse omnia, vt nihil omnino virens in vniuersa Ægypto relinqueretur. Præsertim cùm diuturnitas plagæ valde pertineat, vel ad grauius affligendum, vel ad pertinaciam edomandam; & de prima & nona constet eas pluribus diebus durasse.

Exod. 10. 15

XIX. *Alia coniectura.*

DEINDE sublatis plagis, & data requie quandiu dissimulasse, quandiu tergiuersatum fuisse putemus Pharaonem, metu alterius plagæ, quàm sæpe causas morandi texuisse, vt solent qui aliquid nec audent negare, nec volunt concedere, donec Moses & Aaron facilè intelligerent; & experientia ipsa cunctis manifestò proderet, dilationes istas esse negationes. Quid si tempore harum plagarum Moyses & Aaron in ciuitate regia non erant, aut alia vrbe Ægypti, sed in terra Gessen, vnde à Rege diuersis temporibus cum fide publica accerserentur, ne durante plaga lapidibus obruerentur ab Ægyptiis, ira & dolore frementibus. Denique si quis hasce plagas accuratè consideret, prout à Mose in Exodo, & à Dauide referuntur; inueniet quæ veri, quæ æstati, quæ omnibus anni temporibus conuenire videantur, vt significatur l. 1. de mirabilibus sacræ Scripturæ: Grandinem certè vere adulto decidisse Iosephus ait, num ver adultum vsquam gentium in Februarium Mensem cadit?

Psal. 77. & 104.

c. 19. ἔαρος ἀκμάζοντος.

XX. *D. Stephanum nihil huic sententiæ repugnare.*

LOCVS porro ille, quo nititur tota contrariæ sententiæ structura, ex Actorum septimo, de expletis annis quadraginta à Mose in Madianitide, facilem habet & idoneam expositionem. Idem enim est expletis annis, atque dum explerentur, sicut cùm idem Lucas ait in Euangelio suo, *Et postquam consummati sunt dies octo, vt circumcideretur puer*, id est cum aduenisset dies octauus, aut cùm consummarentur & absoluerentur dies octo, neque enim die nono circumcisus est puer Iesus. Et rursum idem Euangelista paulò pòst, *Postquam impleti sunt dies purgationis Mariæ*, id est dum implerentur, ipso quadragesimo die, non autem eo elapso, die 41. Pari modo expleti anni quadraginta dicuntur, toto illo anno quadragesimo, quo explentur. Hinc ergo deducimus annum Mosis octogesimum non fuisse expletum, cum adiit Pharaonem, sed inchoatum duntaxat; quo anno magna pars plagarum afflixit Ægyptios, postremis in sequentis initia dilatis. Sicque sine ictu euanescunt quæ Torniellus formidabat.

Act. 7. 30.

c. 2. 21. ἐπλήσθησαν impleti sunt. c. 2. 22.

4. ætat. an. 1. n. 4.

XXI. *Ratio temporis seruitutis, & Regis Ægypti.*

QVOD ad seruitutis annos attinet, eos incertos esse necesse est, quia incertum habent initium: sententiam nostram in eius initio firmauimus, & paulò antè numero duodecimo, nec ab ea discedere placet cum media sit inter extremas duas, Eusebianam, quæ illi 144. annos attribuit, & Rabinicam, quæ illam à natiuitate Mariæ sororis Mosis exorditur, & 87. annorum fuisse affirmat. At anni regis Ægypti negotium nobis fortasse facessent. Nam hic eius annus est 16. & vltimus, & tamen peruenire debet ad sequentem, & sub eius initium maris fluctibus cum toto exercitu suo hauriri. Verum nihil repugnat eius regni annum 16 longius ab initio huius anni inchoari, & sub initium veris sequentis aut absolui, aut abrumpi. Adde quod series regum Ægyptiorum, quam sequitur Iulius Africanus Rhaton hoc tempore Regem suggerit, qui sequenti anno regnandi finem fecit, vt supra monuimus.

Seder olam c. 3.

XXII. *Et annorum Christi.*

an. Mosis 63.

DENIQVE anni ante Christũ ex Martyrologio, quo vtitur Romana Ecclesia

confirmantur. Nã 25. Decẽbris dicitur natus Christus Dominus anno millesimo quingentesimo decimo, à Moyse, & egressu populi Israël de Ægypto, quẽ annorũ numerum esse legitimum sensim in annorum decursu confirmabimus, in quem etiam incidit Temporarius, & Functius, ab eo numero Torniellus vnico anno abest, Mercator 2. alij 10. 12. aut 15. sed noster Eusebij etiam est. Nam hunc annum vult esse 505. ab ortu Abrahæ, Christi autem natalem idem tradit esse bis millesimum & decimum quintum ab eiusdem Abrahæ natiuitate; interiectum autem spatium est 1510. annorum. Diutius hoc anno in ratione temporis excutienda immorati sumus, quod ex eo plurimi anni tam præteriti quàm futuri dependeant; multáque aut controuersa aut obscura, nonnihil lucis ex his acceptura sperauimus, quæ lector candidus boni consulet; ad Chronologiam enim, nisi post amplissimam plurimarum rerum narrationem, nostra non recurret oratio.

Vt Gordonus, Caluisius, Capellus 2015 / 505 / 1510

XXIII. *Apparitio Domini in rubo quando contigerit.*

DEINCEPS igitur ad huius anni principia regrediamur, & Mosen à diuina in Monte Sina visione, in Ægyptum secuti, officiosè apud Pharaonem assectemur; nec ab eo vllo calamitatum metu digrediamur. Dominus enim cum ipso est, nec fidelissimum legatum, eiúsve socios improbissimi principis crudelitati, furorísque permittet. Pertinere autem ad hunc annum, Domini in rubo visionem, Mosisque missionem, ij quoque sentiunt qui plagas omnes coniiciunt in annum sequentem. Certè Pererius cùm vitam Mosis tripertitò diuisisset in ter quadragenos annos, hanc Dei apparitionem ad secundam quadragenam retulit exeuntem. Eusebium secutus, qui in Chronico Græco, & Latino Scaligeri, eam nõ in 81. annum, vt est in vulgatis, loci angustiis id exigentibus, cũ Chronico Alexandrino, & Torniello, sed ad 79. potius retulit, aut etiam 78. Verùm non conuenit tam tardum existimare Mosen in obtemperando diuino mandato: nec apparet ex textu Deum tanto ante legationem imperasse, quàm vellet executioni mandari. Mediam igitur teneamus viam, vt cœpimus, quam D. Stephani esse arbitramur, cùm ait, *expletis quadraginta annis, apparuisse Mosi Angelum in deserto montis Sina*: id est dum explerentur, vt paulò antè dicebamus, quadraginta anni; non autem dum expleretur quadragesimus; vt totus annus ad huius secundæ quadragenæ expletionem pertinere intelligatur.

Disp. 1. in c. 3. Exod. n. 1. — *Act. 7. 30. n. 20.*

XXIV. *Causa legationis, & eductionis ex Aegypto, vt liberaretur populus.*

HVIVS apparitionis, ac legationis causam quasi excitantem ponit Moses clamorem Israëlitarum, quo ad commiserationem flexus Dominus suscitauit eis Saluatorem, vt aliquoties deinceps Iudicum temporibus. *Ingemiscentes*, inquit Moses, *filij Israël propter opera vociferati sunt, ascenditque clamor eorum ad Deum ab operibus.* Et Deus ipse, *Vidi afflictionem populi mei in Aegypto, & clamorem eius audiui, propter duritiam eorum, qui præsunt operibus.* Putat Abulensis aliquid noui operis ac laboris accessisse, quo vehementius oppressi Hebræi, publicè conquesti sint, Deum hominésque contestantes, & diuinum auxilium in quotidiana morte implorantes. Rupertus quoque publicam agnoscit querelam, sed aliam eius causam suggerit. *Ante*, inquit, *filij Israel gemebant quidem, sed non audebant gemere palam, nunc autem quia mortuus est Pharao Rex Aegypti, publicis conuentibus gemuerunt, gemitúmque in cælum sustulerunt, vt ascenderet clamor eorum ad Dominum.* Sic ipse. Verum mors regis quam Scriptura memorat, tam ex Africani, quàm Eusebij sententia, non in tempus hoc, sed in superiores annos cadit, siue Achoris ille fuerit, siue Acherris.

Exod 2. 23. — *Exod. 3. 7.* — *in 2. Exod.* — *l. 5. c. 11.*

XXV. *Vt promissa patribus implerentur.*

ALTERA causa legationis est, quod adesset tẽpus implẽdi promissa sanctis Patriarchis, *Ac recordatus est*, inquit, *fœderis, quod pepigit cum Abrahã, Isaac & Iacob.* Vidit nimirum quadringentos illos annos, quibus peregrinari oportebat, & affligi semen Abrahæ, esse in exitu, adesse tempus iudicij, & animaduersionis in gentem, cui seruierant, & reddendæ mercedis populo, qui tam diuturnam seruierat, támque inhumanam seruitutem. Adesse quartam generationem; & Amorrhæorum iniquitates impleri. Recordatus est appetere tempus dandi Chananitidem iureiurando promissam Abrahæ, & Isaaco cui dixerat, *Tibi & semini tuo dabo vniuersas regiones has, complens iuramẽtum, quod spopondi Abrahã patri tuo.* Iacobo denique, Gen. 28. & 48. *Terram in qua dormis, tibi dabo, & semini tuo post te, in possessionem sempiternam.*

Exod. 2. 6. — *Gen. 15. 13. 18.* — *Genes. 12. v. 7. 15. v. 18. 17. 8. 26. 3. 28. 13. 48. 4.*

XXVI. *Vt sibi Deus populum segregaret ab impiis.*

DENIQVE peculiarem sibi populum, semen amicorum suorum Patriarcharum segregatum habere voluit à peccatoribus Ægyptiis, erga quẽ eximiæ beneuolentiæ, atque admirabilis prouidentiæ argumenta semper extarent; quod maximè in

Digitized by Google

educendo populo ex Ægypto, in deducendo per Arabiæ solitudines, in introducendo in Chananitidem patefactum est, & deinceps in gubernando, aduersis vicissim prosperisque intermixtis, prout eorum culpæ, aut pœnitentia exigebat. *Eritis mihi sancti*, inquit Dominus, *quia sanctus sum, ego Dominus, & separaui vos à cæteris populis, vt essetis mei.* Et Moses, *Te elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris, de cunctis populis, qui sunt super terram.* Et mox coniungens hanc causam cum præcedente. *Non quia cunctas gentes numero vincebatis, vobis iunctus est Dominus, & elegit vos, cùm omnibus sitis populis pauciores. Sed quia dilexit vos Dominus, & custodiuit iuramentum quod iurauit patribus vestris, eduxítque vos in manu forti, & redemit de domo seruitutis, de manu Pharaonis regis Aegypti.* Vbi vides prædictas omnes causas conglobatas. Nunc videamus etiam locum visionis huius, desertum, montem, rubum.

Leuit. 20. 26. Deut 7.6. 7.8.

XXVII. *Locus visionis, mons Horeb, siue Sina.*

c.3. 1. Act.7. 30. & 38. Gal.4.24. & 25. lit. c.

MOSES *pascebat oues Ietro soceri sui sacerdotis Madian, cúmque minasset gregem ad interiora deserti, venit ad montem Dei Horeb. Apparuitque ei Dominus in flamma ignis de medio rubi.* Meminit etiam deserti D. Stephanus, sed montem vocat Sina, sicut & Paulus Apostolus, & Moses ipse pluribus in locis. Nec facile est notare nominis vtriusque discrimen. Nam D. Hieronymus in locis Hebraicis. *Choreb*, inquit, *mons Dei in regione Madian, iuxta montem Sina, supra Arabiam, in deserto; cui iungitur mons, & desertum Saracenorum, quod vocatur Pharan. Mihi autem videtur, quod duplici nomine idem mons, nunc Sina, nunc Horeb vocetur.* Sic ipse, in cuius rei argumentum lex Dei nunc in Sina, nunc in Horeb data legitur.

in Pharan n. 65.

XXVIII *An, & quomodo differant.*

PVTAT Adrichomius, diligens locorum Hebraicorum indagator, Horeb iugum esse montis Sinai, ideóque vtrúmque æquè montem Dei appellari; quosdámque existimare tradit Orientalem istius montis partem dici Sinai, occidentalem Horeb. Nempe vt Hierosolymis mons Moria iugum erat Sionis, Septentrionem versus, in quo erat templum; Sion autem, siue ciuitas Dauid respiciebat meridiem, vbi Regum erãt, & Pontificum palatia, & à Moria voragine Mello seiungebatur, sic Libanus ab Antilibano interiacente valle, apud Plin. Sicut autẽ Sion Moriam altitudine superabat, vt docet Tabula Villalpandi, sic communior est sententia, vt ait idem Adrichom. Oreb multò esse inferiorem altitudine monte Sinai; itáque inter se esse distinctos, vt radicibus cohæreant. Id Iosephus innuit cùm ait montem Sina omnium esse in ea regione celsissimum; illi ergo cedebat Horeb, vt humilior, ita pascuis lætior, eóque gregem duxerat Moses.

l.5. c.20.

Et par. 1. de vrbe l 2. c 6 l.2. ant. c.5.

XXIX. *Qualis esset is locus, & an ab antiquo religiosus.*

MIRVM est autem Philonem, non montem Dei Horeb, sed nemus potius huic visioni assignare, nulla neque Sinæ, neque Horebi mentione facta. *Accidit aliquando*, inquit, *vt dum sectatur loca herbida, rigua, lætáque pascuis, in quodam nemore videret visionem horribilem*, sed rectius opinor πρὸς ναπαῖς, vertisset interpretes, *ad syluosum quendam montis cliuum.* Addit Iosephus abundasse herbis locum, eo quod vulgato rumore numen illic habitare, pastoribus hactenus inaccessus fuisset, ob religionem loci; móxque reprehensam à Domino eius audaciam, quod non esset veritus locum, hactenus ob religionem hominibus inaccessum, calcare. Facit ergo Iosephus hunc locum ab antiquo religiosum, & quoddam quasi domicilium numinis; ad opinionem sese Ethnicorum accommodans, quibus pleráq. loca natura sua sacra & religiosa censebantur: & reuera priusquam fieret mentio visionis huius, dicitur Moses venisse ad montem Dei Horeb. Neque admodum repugnat Abulensis, ad Iosephi narrationem fortassis alludens, *Vel vocatur*, inquit, *mons Dei, quia fama erat in terra illa, Dominum habitare in monte illo.*

Abulensis. Hugo à S. Vict. Caiet. Vatabl. Lipom. Serar. l. 1. in Iof. c.4. q. 4.

XXX. *An potius recens, & vnde loca religiosa censeantur.*

VERVM communis doctissimorum interpretum sententia fert, 1. Horeb κατὰ πρόληψιν dici montem Dei, propter admiranda, quæ Deus in eo paulò pòst dicturus erat, atque facturus, quod significat Chaldæus Paraphras. qui habet, *Venitque ad montem, vbi reuelauit se super eo gloria Domini*, nempe Horeb, præterquam quod Septuaginta Vaticana habent tantum, *montem Horeb*, sicut & Chronicon Alexandr. Deinde montem non ex antiquo religiosum, nullo enim ante hoc tempus diuino mysterio nobilitatus fuerat, vt Moria Abrahæ sacrificio, aut Bethel visione Iacobi, sed propter diuinam præsentiam, sese tunc singulari modo conspicuam exhibentem, terram sanctam dici. Nullum denique locum,

Digitized by Google

neque tempus, natura sua præ alio sanctum esse vel religiosum, sed ex electione diuina, sicut elegit & sanctificauit diem septimum, & templi locum, & ciuitatem sanctam. Et in lege gratiæ pleraque loca legimus electa diuinitus, & sacris vsibus destinata. In his Exquilinus ille mons Romæ niuibus Augusto mense conspersus, à B. Virgine electus in hæreditatem sibi; sic ille collis, cuius in iugo vidit B. Clemens agnum stantem, & fontem aquæ dulcis pede indicantem; vbi mox Ecclesia constructa, & D. Clementi martyri dicata. Et rursus ædicula illa marmorea, eidem Martyri in mari angelicis manibus præparata. Sic spelunca Gargani montis, quam in sua tutela Michaël Archangelus esse testatus est; quæ in templi cuiusdam similitudinem conformata reperta est, & multis postea miraculis illustrata, cuius hodie, dum hæc scribimus, festus celebratur dies. Sic denique mirabilis illa domuncula, in qua *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis*. Quibus autem rebus nobilitatus fuerit mons Horeb, vide Pererium. 1617. disp. 2. in 3. cap.

XXXI. *Mosen malè à Iosepho reprehendi.*

NEQVE par est Mosen audaciæ cuiuspiam arguere, vel temeritatis, cum, vt esset quàm maximè religiosus is locus, immunem eum à culpa ignorantia redderet; nec verba Domini ad Mosen, reprehendentis sunt, aut audaciam arguentis, etsi Abulensis quoque eum dixerit aliquo modo irreuerentem accedendo ad rubum: sed monentis de religione loci, & honore propter Dei præsentiam illi loco exhibendo. Iosephus autem, si quisquã alius inimicorum Christi Domini, *Si quis enim non est mecum*, inquit ipse, *contra me est*, non accepto ab eo spiritu intelligentiæ scripturarum, ratus verba Domini reprehendentis esse, Mosi affinxit audaciam, quæ reprehenderetur, cui, vt fieret probabilis, obiectum attribuit contemptum religiosi loci, omnibus hactenus inaccessi, vt eos omnes temeritate, & pietatis negligentia superasse videatur; cùm tamen antiquam loci religionem probare non possit, sicque sanctissimum virum falsò, ac temerè irreligiosæ temeritatis accuset. Sed omisso Iosepho, ad diuinum istud Mosis visum, animi oculos, vt ille corporis, conuertamus. in 3. Exod. vide etiam Perer. in idẽ c. n. 30.

XXXII. *Modus visionis in ardente rubo.*

APPARVIT *ei Dominus in flamma ignis de medio rubi, & videbat quod rubus arderet, & non combureretur. Dixit ergo Moyses, vadam, & videbo visionem hanc magnam, quare non comburatur rubus.* Exod. 3. 2. 3 Vides non temerè irruentem, sed deliberantem apud se; & visionem religiosè admirantem, nedum contemnentem religionem loci. *Vidit*, inquit Philo, *visionem horribilem. Rubus erat, frutex spinosus, & inualidus, is nemine ignem admouente subitò incensus est, correptúsque totus à radice vsque ad cacumen, flamma in morem fontis scatente; manebat integer & illæsus, quasi non esset incendij materia, sed ipse ab igne aleretur.* l. 1. de vita Mosis. Et Iosephus. *In eo monte mirabile vidit prodigium; Ignis enim rubi fruticem depascere visus, nec frondes, nec flores, nec ramos quicquam læsit; cùm tamen inde maxima, & flagrantissima flamma emicuisset.* l. 2. c. 5. Mirum est autem Artapanum apud Eusebium, cùm hanc referret historiam, quam non poterat nisi ex Scriptura didicisse, rubi tamen non meminisse, imò & negasse; ait enim Mosen à Deo quotidie liberationem populi petere solitum; cúmque propitius factus esset, repente è terra ignem erupisse, arsisséque, cùm eo in loco, neque lignum, neque vlla materia incendio apta reperiretur, eóque viso Mosen territum fugam inire voluisse; cum è contrario constet, eum ad ignem propius accedere voluisse. l. 9. de præpar. c. vlt. in Græco exempl. Eus. p. 253. τῆς ὕλης, &c.

XXXIII. *Num quæ forma fuerit personæ apparentis, præter ignem, & lucem.*

ISTAM porro Domini apparitionem, (vel Angeli potius ipsius gerentis vices, vt est in Hebræo, & Chaldæa Paraphrasi, vtque intellexit D. Stephanus, qui eum Angelum vocat; & nihilominus eius vocem, Domini appellat vocem.) Istam inquam apparitionem, non rectè videtur intellexisse Philo, qui formam quandam aspectabilem isti Angelo tribuat. *E medio*, inquit, *promicabat forma quædam pulcherrima, nulli visibili similis, diuinum simulacrum, luce fulgens clarissima, vt suspicari posset Dei esse imaginem, vocemus eam Angelum, quandoquidem futura prænunciauit, quando magnificentior erat visio*[a]. At non magis tum formauit Angelus simulachrum aliquod, quã postea, cùm audiente populo loqueretur. *Non vidistis*, inquit Moses, *aliquam similitudinem in die, qua locutus est vobis Dominus in Horeb, de medio ignis, ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem*, &c. a. 2. &c. Deut. 4. 16. Ergo id in gratiam colentium simulachra dictum suspicari quis possit. Cautius Iosephus nudæ meminit vocis, nec formam vllam, ex qua mitteretur, inuexit.

Digitized by Google

In vita Mosis tom. 1.

XXXIV. *Qualis & quanta illa lux.*

GREGORIVS quoque Nyssenus fulgorem Philonis adamauit, non tamen vllam aliam ab igne formam; sed non minus illud est apud eum admirabile, quod ipsam lucem sonoram, ac vocalem facere videatur. *Quo in genere vitæ*, inquit, *non paruo transacto spacio temporis, mirabilem dicit historia ipsum vidisse visionem. In medio enim claróque die alia præstantior, quam solaris lux circa oculos eius effulsit; cuius rei insolentia cùm respexisset ad montem, arbustum ardens scribitur aspexisse; cuius rami cùm arderent, quasi continua irrigatione virescebant; admiratúmque secum dixisse, Vadam, & videbo visionem hanc magnam, ne videlicet oculos solùm, verùm etiam, quod mirabilius est, auditum radiis eius lucis illuminaret. Natura enim illius lucis veluti in duorum obiecta sensuum diuisa, vt in oculos splendore radiorum fulgebat, sic in auditum immortale dogma tum intonabat*, &c. Non asserit Gregorius radios lucis audiri potuisse, sed cum radiis ad auditum vibrantibus, immixtas etiam voces accurrisse.

XXXV. *Deúsne apparuerit, an Angelus potius.*

SED remanet etiam illud non satis explicatum, à Deóne ista vox, an ab Angelo profecta sit. Quod plerique Patrum eum, quem D. Stephanus interpretatus est Angelum, ipsi magni consilij Angelum, id est filium Dei esse velint, omnésque propemodum veteris testamenti visiones, à verbo Dei carnem suscepturo factas arbitrantur[1]. Communis tamen nunc est Doctorum sententia, eas ab Angelo aliquo fuisse factas, qui etiam aliquando proprio nomine appellatur, vt Gabriel apud Danielem & Lucam, Raphaël apud Tobiam, non autem ab illo, qui nunquam simpliciter Angelus dicitur, sed cum adiecto aliquo, siue *magni consilij*, siue *testamenti*. Quæ est etiam D. Dionysij sententia. Neque officit huic sententiæ, quod tum Deus, tum Dominus appelletur, addita etiam voce יהוה, quia licet reipsa fuerit Angelus, diuinam tamen authoritatem, ac maiestatem repræsentabat; & non suo, sed Dei nomine loquebatur; quo pertinet illud Exodi, vbi Dominus iubet obseruari Angelum suum; *Quia*, inquit, *nomen meum in illo est*, id est, nomine meo loquitur, aut, quia in medio eius sum. Quod si qua vnquam fuit apparitio, vt notauit Abulensis, quam ab ipso Deo immediatè factam fateri fas esset, hic honos illi visioni vtique tribuendus esset, in qua tanto apparatu Mosi data est lex; at id totum factum ab Angelis Paulus ipse testatur.

3. χ.

c. 4. de cœlest. Hier.

Exod. 23. 21

Gal. 3. 19.

Disp. 6. in c. 3. nu. 28.

XXXVI. *Quis fuisse videatur.*

QVIS autem fuerit hic Angelus, certò affirmari non potest. Probabiliter existimat Pererius, fuisse Archangelum Michaëlem, qui nunc in rubo, postea in monte Sina Moysi apparuit; & deinde Iosue successori eius, cùm introducturus esset Hebræum populum in promissam terram. Nimirum quia hæ apparitiones non priuatim ad illas personas pertinebant, sed ad vniuersum Hebraicum populum, qui tum erat Ecclesia Dei; cuius cura primaria Michaëli Archangelo demandata semper fuit. Vnde dicitur apud Danielem stare pro filiis Hebraici populi. Et nunc de eo canit Ecclesia, *Archangele Michaël constitui te principem super omnes animas suscipiendas.*

c. 10. & 12.

XXXVII. *Cur ignis in rubo apparuerit, qualísque is fuerit.*

FVISSE porrò verum, ac germanum in hoc rubo ignem, non speciem ignis, qualis in ea columna, quæ noctu super Israëlitarum castra apparebat, minimè dubitandum est. Ardebat quippe, sed eius actionem in illud arbustum prohibebat Deus, sicut in Babylonica fornace in socios Danielis. Qua de re pleráque de more disputat Abulensis in hunc locum, quem maiore otio consules. Interim audi Sedulium.

q. 3. & 4. in 3. cap.

Ignibus innocuis flagrans apparuit olim
Non ardens ardere rubus, nec iuncta calori
Materies alimenta dabat; nec torrida viuens
Sensit damna frutex, sed amici fomitis æstu
Frondea blandita lambebant robora flamma.

Audi & simile, in re dissimili, magni Poëtæ carmen,

Ecce leuis summo de vertice visus Iuli
Fundere lumen apex, tactúque innoxia molli
Lambere flamma comas, & circum tempora pasci.
Nos pauidi trepidare metu, crinémque flagrantem
Excutere, & sacros restinguere, fontibus ignes.

Scribunt autem Hebræi, & cum iis Isidorus, & Abulensis, Deum consulto in rubo & igne apparuisse, ne quod vel ex eo ligno, vel ex hoc elemento simula-

chrum efformare Iudæi possent, eóque ad Idololatriam abuti. At Philo significationis causa id factum putat. *Significabat enim*, inquit, *ardens rubus oppressos iniuria, vrens verò ignis, oppressores. Quod autem non exurebatur materia, portendebat non perituros qui affligebantur inimicorum violentia, sed conatum eorum fore irritum, illos verò incolumes euasuros.* Vtrúmque habet Theodoretus. Rupertus autem, *Rectè*, inquit, *in igne, quod elementum fortè ac lucidum est, Deus hic apparuit, fortitudinem suam quodammodo præparans, iuxta illud. Idcirco autem posui te, vt ostendam in te fortitudinem meam: & narretur nomen meum in omni terra.*

a. l.1. de vita Mosis.
b. q.6. in Exo. l.1. in Exo. c.12.

XXXVIII. *Moses spectaculum venerabundus adit.*

MOYSES tanto, támque inusitato prodigio incitatus. *Vadam*, inquit, *& videbo visionem hanc magnam, quare non comburatur rubus.* Non miratur ardere rubum, facilè enim suspicari potuit, à pastore aliquo ignem ibi positum in prunis, flammam concepisse; sed miratur non consumi, & exuri, quod ostendit Mosen aliquantisper hoc spectaculum contemplatum esse; móxque adire parantem, audisse iteratò se vocari, monerique de loci sanctitate, propter diuinam præsentiam, quę non solùm in cœlo, sed etiam in rubo sterili, atque inutili veneratione digna sit, eáque calceamentorum depositione prodatur [a]; cuius rei vestigium extat in sacerdotibus Dagon, non calcantibus limen, in quo iacuisset Deus suus. Et nunc quoque Saraceni, non, nisi depositis ad fores calceis, adeunt fana sua, vt ait Abulensis. Eleganter Eusebius. *Num igitur calceamentum terram inquinabat? Esto soluit Moses calceamenta, nónne super terram illa deposuit? Nimirum illud sibi vult, Moysem attendere vbi sit, quis præsens, quis locum sanctificans. Vt igitur disceret Dei præsentiam ibi esse, neque ignem secundum naturam suam rubum comburere, terram sanctam vocat, vt à loco præsentem agnoscat.* Hæc Euseb. Monebat ergo Dominus Mosen, ne curiosè, aut parum religiosè ad diuinum miraculum perscrutandum accederet, sed persuasum haberet arcanum quiddam, ac diuinis plenum mysteriis apparari, quæ summam reuerentiam, ac venerationem exigerent.

a. 1. Reg. 5. 5.
In Cate. Lipom.

XXXIX. *Quod Iosephus malè interpretatur.*

VIDE autem vt Iosephus scripturam intelligat, & interpretari pergat. Vetat Dominus ne propius accedat, sed depositis calceamentis venerabundus diuinæ maiestati, cuius vocem auditurus erat, assistat. At ille; *Consuluit insuper vt quàm longissimè à flammis abscederet*, συνεβούλευσε τῆς φλογὸς πορρωτάτω χωρεῖν. Quomodo ergo inde loquentem auditurus? Additque, & *contentus quidem sit hac visione, non indignus ea propter suam, ac maiorum suorum virtutem habitus.* Nusquam hoc à Domino dictum, ô bone, qui negas te quidquam addere, aut detrahere sacris literis; sed nec sapienter à te additum; qui paulò antè hominem audaciæ, & temeratæ religionis reum, vel ipso Deo iudice faciebas. Num peccando dignus ea visione factus est? sin autem bonus est, & visione dignus, cur eum quasi profanum longissimè summoues? ---- *procul ò procul este prophani, Conclamat vates, totóque absistite luco.* Quod ante Callimachus ἑκὰς ἑκὰς ἐστὲ βέβηλοι. Nunc ad reliquam pergamus historiam.

Æne. 6.

XL. *Dei ad Mosen oratio.*

MOSES diuina denunciatione exuendorum calceorum attentior factus, & in Deum, locúmque ipsum religiosior; vt qui in loco esset, qui diuinam præsentiam singulariter exhiberet, & ab ea singulariter quoque sanctificaretur, cum tremore audit, *Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Abscondit* quippe *faciem suam, non enim audebat aspicere contra Deum*, aut certè, vt exponit Chaldaica, teste Lipomano. *Inclinauit Moses faciem suam.* Quem postea eodem in loco religiosè imitatus Elias, audito sibilo auræ tenuis, operuit vultum suum pallio. Illos autem Patriarchas, non tantùm propter eximiam sanctitatem nominauit, sed vel maximè, quia illis terram Chanaan promiserat, quam nunc tradere eorum posteris, Mose ductore statuebat; simúlque sese quodammodo promissionis obligatione liberare.

c. 3. v. 6.
3. Reg. 19. 13.

XLI. *Misera Hebræorum seruitus.*

HOC quasi exordio vsus, rem ipsam aperit, *Vidi afflictionem populi mei in Ægypto, & clamorem eius audiui, propter duritiam eorum, qui præsunt operibus: & sciens dolorem eius, descendi, vt liberem eum de manibus Ægyptiorum.* De hac sæuitia præpositorum operibus, quæ præ cæteris omnibus malis, quibus Hebræi in Ægypto premebantur, singularis erat causa querelarum, superius in ipso aditu seruitutis satis diximus; & reuera ex iis maximè eius acerbitas dependebat; qui & corporeum laborem tolerabilem minuendo reddere possent, & mœrorem animorum mitigare lenitate verborum: cùm ipsi contra & augerent labores, & tristitiam insultando, atque

tom. 1. an. mun 2451. n. 25. vel 27.

Digitized by Google

Exod. 1. 13.

illudendo amplificarent. Id enim illa verba significant. *Oderántque filios Israël Ægyptij, & affligebant illudentes eis, atque ad amaritudinem perducebant vitam eorum operibus duris luti & lateris, omníque famulatu, quo in terra operibus premebantur.* Sed pergit, opponens suam isti duriciei lenitatem, & in filios amicorum suorum philanthropiam, & anthropopathiam.

XLII. *Quam terminare vult Dominus.*

Et *sciens dolorem eius descendi, vt liberem eum de manibus Ægyptiorum, & educam de terra illa in terram bonam, & spatiosam.* Bonitatem statim declarat, cùm ait eam lacte fluere, atque melle; amplitudinem verò, cùm sex eius populos enumerat Chananæos, Hethæos, Amorrhæos, Pherezæos, Heuæos, Iebusæos. Plures etiam olim in sua ad Abrahamum oratione numerauerat. Sed res nihilominus dubitatione non vacat, cùm D. Hieronymus in Epistola ad Dardanum dicat hanc terram à Dan vsque Bersabee vix 160. millium in longum spatio tendi. Et mox de latitudine, *Pudet,* inquit, *dicere latitudinem terræ repromissionis, ne Ethnicis occasionem blasphemandi dedisse videamur, ab Ioppe vsque ad viculum nostrum Bethleem 46. millia sunt, cui succedit vastissima solitudo, plena ferocium barbarorum.*

Epist. 129. tom 3.

XLIII. *Vsque in bonam, ac spatiosam terrã transferre.*

disp. 10 in c. 3. Exod.

Recte tamen ac verè spatiosa dicitur, non simpliciter, sed comparatione terræ Gessen, vt notauit Abulens. & Pererius in hoc caput, in qua valdè angustis spatiis claudebantur, quam etiam antithesin Dominus innuit. Fatetur tamen Hieronymus in eadem Epistola, longè ampliores terminos eius terræ in Numerorum volumine censeri, sed oratione ad Iudæos conuersa, *Ego fatebor,* inquit, *hæc tibi repromissa, non tradita. Si obseruasses mandata Dei, & in præceptis illius ambulasses: si non pro omnipotente Deo, coluisses Beelphegor, & Baal, Beelzebub, & Chamos: quos quia prætulisti Deo, omnia quæ tibi promissa fuerant perdidisti.* Hæc ipse: quo referas licet, quæ scribit Masius in cap. primum Iosue, vbi hoc argumentum fusè, atque eruditè suo more versat, ostendens geminos fuisse terminos Israëlitarum, alteros quos reuera sub Dauide, & Salomone possederunt, alteros quos paulatim possessuri erant, si Deo fideliter seruissent, qui Iosue 1. 4. designantur. Adrichomius, qui hæc perquam studiosè rimatus est, longitudinem ad 70. ferè milliaria vnius horæ diducit, à Dan scilicet vsque ad Bersabee: Latitudinem autem à Ioppe vsque ad Medaba, in tribu Ruben, ad torrentem Arnon, ad 25. etiam Philisthinorum ditione comprehensa. Vide ergo quid facias Hecatæo, apud Iosephum. *Penè,* inquit, *decies trecenta millia iugera terrarum optimarum, vberrimæ prouinciæ possidere noscuntur.*

Exod. 129.

Quæ amplitudo Chananitidis.

vers. 4.

l. 1 contra Apionem Græco. Lat. p. 1049.

XLIV. *Mosis ministerio, suoque auxilio.*

Sciens ergo Dominus dolorem & afflictationem populi sui, descendit vt liberet eum. Sed per quem? non enim sua ipsius manu, tyrannum frangere, atque edomare contendit; sed per inermen vnius pastoris manum; à quo multiplici verbere fatigatus, & subiecto populo spoliatus, marinis denique fluctibus obruatur. *Veni,* inquit, *& mittam te ad Pharaonem, vt educas populum meum, filios Israël de Ægypto.* Quibus verbis simul authoritatem ei præbet, & promittit auxilium. Vox enim futuri temporis vim præsentis habet, vnde mox sequitur. *Et hoc habebis signum quod miserim te.* Nec venire vult corpore, qui præsens erat, sed prompta obsequendi voluntate. Auxilium etiam pollicetur hoc ipso, quod se descendisse ait ad liberandum populum. Vterque ergo erit populi liberator, Deus, inquam, & Moses, ille vt causa princeps, atque primaria, iste tanquam instrumentum: ille quam maximè agens, atque in opus influens, hic vicariam adhibens, atque administram manum. Deo ad omnia promptum fauorem offerente, imò & afferente.

Exod. 3. 10

XLV. *Cunctatio Mosis ex demissione animi.*

Hic Moyses perquam modicè de se sentiens, vt qui pridem in sua tenuitate coram Deo contuenda esset assuetus. *Quis sum ego,* inquit, *vt vadam ad Pharaonem, & educam filios Israël de Ægypto?* quasi dicat. Magnum est negotium legatione fungi ad tantum regem, & quidem in causa odiosissima; nec minus arduum ac difficile opus innumerabilem multitudinem, Tyranni manibus ereptam, in longinquam regionem traducere, in qua deinde septeni populi debellandi. Cunctationem Mosis sic explicat Iosephus. *Potentia quidem tua Domine, quam & ego veneror, & maiores mei coluerunt, non sum tam insanus vt parere dubitem; at tamen non intelligo quomodo vir priuatus, & nullis viribus præditus, vel meis persuadere potero, vt relicta terra, quam nunc habitant, me ducem sequantur; vel etiam si persuasero, quomodo Pharaothes sit cogendus, vt illos exire permittat; quorum opera & labore constat eorum felicitas.* Hæc ipse.

XLVI. *[...]t Deus [...]peru[...]rei euentum [...]is. etur.* DOMINVS autem animosum reddere volens legatum suum. *Ego*, inquit, *ero tecum*, nihil vt tibi virium, aut sapientiæ, aut eloquentiæ, aut gratiæ cuiusquam, ad benè fungendum hoc munus, deesse possit. *Et hoc habebis signum, quod miserim te; Cùm eduxeris populum meum de Ægypto, immolabis Deo super montem istum.* Promittit enim effectum certò futurum, idque confirmat ex altero posteriore euentu futuro, sacrificio videlicet in gratiarum actionem Dei ibidem offerendo. Quasi dicat non solùm perficies quod dico, sed de re perfecta, redux & incolumis gratias ages. Itaque signum non tam ad missionem, quàm ad missionis effectum, populi scilicet liberationem refertur. Non enim dubitabat Moses à quo mitteretur, sed an frustra, & irritò labore mittendus esset. Cùm autem effectus sint signa causarum, tam illustris effectus haud dubium erit signum, Deum tam missionis, quàm actionum Mosis, & molitorem, & effectorem fuisse.

XLVII. *[Q]uærit [...]sei Dei nomen. 2. Cunctatio.* IAM conuictus Moses, circa primam difficultatem, ex propria infirmitate profectam; alteram obiicit ex parte populi, ad quem liberandum mittitur, qui scilicet minimè crediturus esset Mosem à Deo ad se missum; quem ne de nomine quidem nosset. Respondet Dominus ad vtrúmque. Nam & nomen suum illum edocet; & spondet fore, vt populus sit ei fidem habiturus; imò etiam cum eo Regem Pharaonem aditurus; *Et audient*, inquit, *vocem tuam: ingredierísque tu, & seniores Israël ad regem Ægypti*, &c. Cæterùm de nomine Dei multa passim omnes interpretes atque Theologi, ad quæ digredi longius, non est nostri instituti.

XLVIII. *[...]n maximè proprium.* ILLVD modo ex angelico Doctore dixerim, nomen quod sibi hoc loco Dominus tribuit, triplici ratione Dei maximè proprium esse, siue ex significandi ratione, cùm non formam aliquam, sed ipsum esse significet, proprium autem sit solius Dei, vt eius esse sit ipsius essentia. Siue ex amplitudine significationis, quæ nullum certum essendi modum determinet, sed omnem planè ambiat ac comprehendat, velut quoddam substantiæ pelagus infinitum, vt est apud Damascenum; siue denique ex circunstantia significati temporis. Nam, Qui est, significat esse præsens, quod diuino maximè competit, cuius esse non nouit præteritum, vel futurum; vt disputat August. 1. p. q. 13. a. 11. l. 1. c. 12. de fide. l. 83. q. 17. tom. 4.

Neque mouere nos debet, quod nonnullos mouit, quod hoc nomen Hebraicè & Chaldaicè per futurum efferatur, *Ero qui ero*. Id enim Hebræis non insolens est, vt futurum pro præsenti sumatur, & vice versa, vt infrà, *non do vobis paleas. Nec minuetur quidquam de opere vestro*. In Hebræo est, *minuitur*, quod præclarè intelligentes Septuaginta, & D. Hieronymus in vulgata, futurum verterunt in præsens. l. 5. de trin. c. 2. tom. 3. Exod 5. 10.

LXIX. *Diuina existētia omni durationi respondet.* NEQVE id mysterio vacat. Quamuis enim diuinum esse, atque existere omnem temporis rationem transcendat, omni tamen tempori, aut durationi, quæ cogitatione fingi potest, æquè respondet. Itaque Ioannes salutem precatur fidelibus, *ab eo Qui est, Qui erat, & qui venturus*, seu futurus *est*: Cui ipsum esse perfectissimum, atque absolutissimum, ab omni retro æternitate competit; cuius summa est, & immutabilis essendi constantia, qui denique ita nunc actu est, vt eodem modo perpetuò sit futurus. Nec audiendi sunt Hebræi, aut si qui eos Latinorum sunt secuti, qui existimarunt Deum nomen suum hoc loco prodere noluisse, sed affirmasse duntaxat, se illum esse, qui eis futurus esset propitius; quasi diceret. *Qui dixit, ero vobiscum, misit me ad vos.* At sic Dominus Mosis interrogationem frustraretur, imò & intentionem suam. Mox enim subdit, *hoc nomen mihi est in æternum.* Voluit ergo exprimere nomen suum; quin & phrasin in hunc potius modum extulisset, *Ego sum qui ero vobiscum.* Quanquam nihil vetat admittere, hanc quoque sententiam iis verbis includi posse. Apoc. 1. 4.

L. *Geminum Domini nomen vnum maiestatis, alterum beneuolentiæ.* NON contentus autem Dominus priùs illud maiestatis nomen expressisse, addit alterum beneuolentiæ, cùm se Deum patriarcharum vocat. Id subobscurè Philo, *Quid si*, inquit, *percontabuntur quod sit nomen eius qui misit me, nec dicere potero, nónne impostor videbor? Cui Deus, primùm dic eis, Ego sum qui sum, vt discant differentiam inter ens & non ens, & nullum nomen de me dici propriè, cui soli esse competit. Quod si, vt sunt debiliores ingenio, requirent appellationem, indica illis non tantùm esse me Deum, sed etiam trium virorum à virtute denominatorum Deum Abraham, & Deum Isaac, & Deum Iacob, quorum alius doctrina, alius natura, alius meditatione quæsita virtutis est regula.* Sic ille. Sed multò l. 1. de vita Mosis.

Digitized by Google

1.6 extremo.

apertius, ac magnificentius Augustinus in opusculo in hunc ipsum locum. *Iam ergo Angelus, & in Angelo Dominus, dicebat Moysi quærenti nomen suum, Ego sum qui sum, Dices filiis Israël, Qui est, misit me ad vos. Esse, nomen est incommutabilitatis. Omnia enim quæ mutantur desinunt esse quod erant, & incipiunt esse, quod non erant. Esse verum, esse syncerum, esse germanum non habet, nisi qui non mutatur. Ille habet esse cui dicitur, Mutabis ea, & mutabuntur, tu autem idem ipse es. Quid est, Ego sum qui sum, nisi æternus sum. Quid est, Ego sum qui sum, nisi mutari non possum?* Et mox, *Cùm ergo sit hoc nomen æternitatis, plus est quod dignatus est habere nomen misericordiæ, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Illud in se, hoc ad nos. Si enim hoc solum esse vellet quod est in se, quid essemus nos?* & infrà, *Sic sum quod sum, sic sum ipsum esse, sic sum cum ipso esse, vt nolim hominibus deesse.*

LI. *Dei ad Hebræos, & Regem mādata.*

SED vt totum hoc negotium, verecundanti & fugitanti Mosi, Deus facilè reddat & expeditum, etiam verba ipsa suggerit, quibus & ad seniores Israëlis, & ad regem Ægypti vtatur. Et ad optimates, quidem congregatos hæc dici mandat. *Dominus Deus patrum vestrorum apparuit mihi, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, dicens, Visitans visitaui vos, & vidi omnia, quæ acciderunt vobis in Ægypto, & dixi vt educam vos de afflictione Ægypti, in terram Chananei,* &c. Ad regem autem ipsum hac oratione vti vult, *Dominus Deus Hebræorum vocauit nos, ibimus viam trium dierum in solitudinem, vt immolemus Domino Deo nostro.*

q. 13 in Exod.

LII. *Qui à Pharaone petatur commeatus in triduum.*

QVÆRITVR, ait D. August. *quomodo populo dicatur, quod mandauit Deus eiecturum se eos de Ægypto in terram Chanaan, Pharaoni autem dicatur, quod trium dierum iter exire vellent in desertum & immolare Deo suo ex mandato eius. Sed intelligendum est quamuis Deus sciret quid esset facturus, quoniam præsciebat non consensurum Pharaonem ad populum dimittendum, illud primò dictum esse, quod etiam primitus fieret, si ille dimitteret. Vt enim sic fierent omnia quemadmodum consequens Scriptura testatur, Pharaonis contumacia meruit, & suorum. Neque enim Deus mendaciter iubet, quod scit non facturum cui iubetur, vt iustum iudicium consequatur.* Sic August stabiliens vtique scientiam illam mediam, siue conditionatam in Deo, de qua Theologi subtiliores. (Molina in 1. p. &c.) Affertur & alia responsio, iussum Mosen dicere Pharaoni populum iturum viam trium dierum ad sacrificandum, non tamen negare vlteriorem viam, neque reuersionem polliceri. Et cùm Pharao ea de re dubitaret, nihil respondit Moses, vt patet Exodi 8. (c. 8 27. & seqq. Cornel.) nimirum mentiri nunquam licet, tacere veritatem aliquando licet. Tanto quoque iustiores Dei in Pharaonem animaduersiones apparent, tantóque maior illius peruicacia, quo minora ab eo, ac faciliora petebantur. Si enim apertè peterent, quod statuerant obtinere, tanti videlicet populi migrationem, ex qua magna pars redituum suorum dependebat, iusta negatio videri poterat, & iniusta postulatio, atque punitio. (in c. 5.) Quod vidit quoque Abulensis in hunc locum.

LIII. *Pharaonem nisi coactū non cessurum.*

QVONIAM verò Moses quærere à Domino poterat, quid facto esset opus, si ille, vt credibile erat, diuinis nollet obtemperare mandatis. Occurrit Dominus quæstioni dicens. *Sed ego scio quod non dimittet vos Rex Ægypti, vt eatis, nisi per manum validam,* id est vi coactum, *extendam enim manum meam, & percutiam Ægyptum in cunctis mirabilibus meis, quæ facturus sum in medio eorum, post hæc dimittet vos.* Et ne fortè diceret se rerum omnium inopes in deserto futuros; quandoquidem in Ægypto à tyrannis fuerant omnibus fortunis euersi; & ex infinito labore plagis duntaxat, & ærumnis aucti. *Dabo gratiam,* ait Dominus, *populo huic coram Ægyptiis, & cùm egrediemini, non exibitis vacui. Sed postulabit mulier à vicina sua, & ab hospita sua vasa argentea, & aurea, ac vestes, ponetísque eas super filios, & filias vestras, & spoliabitis Ægyptum.* (*Spoliatum que iri.*) Et quidem sine vlla iniustitia, siue quia hæc illis laborum merces debebatur; siue quia *Domini est terra, & plenitudo eius,* vt ea cui libuerit dare possit. Quod infrà c. 11. & 12. iterabitur.

Cap. 4. c. 3. 18.

LIV. *Opponit Moses populi incredulitatem. 3. Cunctatio.*

NONDVM factum erat Moysi satis. Quamuis enim perspicuè Dominus ei dixisset, fore vt crederent ei Israëlitæ, seséque comites legationis adiungerent. (Isti enim optimates intelligebant tempus à Domino promissæ libertatis appetere, & ad id munus Mosen diuinitus destinatum, vt suprà ex D. Stephano notauimus.) (Act. 7. 25.) Instat nihilominus. *Non credent,* inquit, *mihi, neque audient vocem meam, sed dicent, non apparuit tibi Dominus.* Quod non ad optimates & seniores Israël referendum est, ne Mosen Deo non credidisse fateamur, sed ad reliquum populum, in

Digitized by Google

quo multi erant dura ceruice, & incircuncisis cordibus, atque auribus, proptereáque ad signa veniendum fuit. Ita Abulensis, Caiet. Lipom. Cornel. Oleast. Fortassis etiam diffidentia sui, sancta alioqui & laudabilis animi affectio, minus loci reliquerat piæ ac religiosæ in Deum fiduciæ. Denique mens fuerit Mosis dicere, non credituros nisi præuiis miraculis Hebræos, quoniam vsque hodie Iudæi signa petunt, ait Rupertus, quod Dominus non negarat. 1. Cor. 1. 22. l. 1. c. 16.

LV. *Deus contra, ei confert miraculorum potestatem.*

Devs ergo humanæ sese infirmitati accommodans in omnem vt dicitur, euentum, & apud populum vt credat, & apud Regem, vt Dei voluntati obtemperet, signorum ipsi potestatem facit; quamuis sciret ipse quid omnino futurum esset; Vnde ait, *Si non crediderint tibi, neque audierint sermonem signi prioris,* de conuersa videlicet virga in colubrum, & colubro rursum in virgam remigrante, *credent verbo signi sequentis,* de manu scilicet lepra percussa, & sanata. Sapienter vtique in manu & virga, quæ illic Moses habebat in promptu, dedit Dominus signa & miraculorum potestatem, quoniam ipse, instar manus, futurus erat generale Dei instrumentum magnorum operum. Et virga incredulum Pharaonem, & populum eius, cum legitima authoritate percussurus. Sed pergit Dominus:

LVI. *Tertium signum, in quo Iosephus peccat contra Scripturam.*

Qvod *si ne duobus quidem his signis crediderint, neque audierint vocem tuam, sume aquam fluminis, & effunde eam super aridam, & quidquid hauseris de fluuio vertetur in sanguinem.* Trium ergo signorum Dominus vltro Mosi potestatem facit, ad fidem faciendam populo de noua missione sua: neque inanis ea potestas fuit; ad praxim enim redacta est, vnde mox dicitur, fecisse Mosen signa coram populo, populúmque credidisse. c. 4. 30. Circa tertium autem signum hallucinatur Iosephus cùm Scripturam interpretatur non de flumine Nilo, sed de quauis aqua. Imò refert hoc tertium signum ibidem coram Domino, & Mose factum. Sic enim ait, *Iussus deinde aquam è propinquo haustam humi effundere, vidit in colorem sanguineum versam.* Nimirum quia vidit duo priora miracula non promissa duntaxat, sed exhibita coram; in tertio etiam idem faciendum putauit, nihil admodum curans idne præter scripturam esset atque veritatem, modò res absurda non esset Sacrarum literarum ignaris.

LVII. *Et refellitur ex ea, & Philone.*

Sed in vtroque apertè fallitur, imò lectorem consultò, & cogitatò fallit, vt verba ipsa Scripturæ docent; c. 4. 9. cùm enim dicatur, *si non crediderint, effunde,* satis perspicuum est, illud prodigium differri, donec conditio illa impleatur. Deinde cùm verba Mosis fluuium, & flumen apertè memorent, num Iosephus Nilum tot dierum itinere distantem in montem Sina momento deriuabit, vt ex propinquo hauriat? Longè verius, & Scripturæ, vt solet, conuenientius Philo. Nam narratis prioribus signis duobus: *Hæc solus,* inquit, *à solo discebat, tanquam à Magistro discipulus, habens secum instrumenta prodigiorum, manum, & baculum, quibus quasi viatico instructus est, tertium nec circunferre secum, nec prædiscere potuit, quod Ægypto seruabatur* (vbi scilicet est Nilus) *non minus horrendum, stupendúmque.* Sic Philo. Horum porrò prodigiorum mysteria pete ex Catena Lipomani, & Pererio in hunc locum.

LVIII. *Moses infantiam apud Deum excusat. 4. Cunctatio.*

Nondvm satis persuasum Mosi erat de onere suscipiendo; quantumuis à Deo & authoritate, & miraculorum potestate instructus esset, ideóque ad id à se amoliendum loquendi imperitiam causatur. Disp. 2. in c. 4. *Obsecro,* inquit, *Domine non sum eloquens ab heri & nudius tertius, & ex quo locutus es ad seruum tuum, impeditioris & tardioris linguæ sum.* Exprimitur eleganter animi affectus verborum defectu, tota sententia ex Vatablo, Lipomano, & Tigurina versione hæc est. Obsecro Domine ne mittas me, non enim sum eloquens, quales oportet esse eos, qui verba apud principes facturi sunt; neque vnquam disertus fui. Tu quoque nosti me non esse eloquentem, vel ex eo tempore, quo locutus es ad seruum tuum. Natura enim tardus sum ad loquendum, & lingua impedita.

LIX. *Quamdiu cum eo in monte manserit.*

Ex his autem verbis Rabbini occasionem sumpserunt diuinandi, Mosen totis septem diebus cum Domino in monte ad rubum esse collocutum, idque tam insulsa ratione, & fundamento tam stolido, vt pigeat me eorum stultitiæ [t]. Fabulam etiam de admotis ad os ab infante Mose carbonibus suprà reiecimus. 5. x.

Non negabo tamen graues authores existimare positum esse triduum in hoc colloquio. Nam Rupertus. *Claret,* inquit, *ex isto, quia cuncta hæc non vno die dicta vel acta sunt, ex eo videlicet quod ait, ab heri & nudius tertius. Idem est ac si dicas, Nunc dies est*

tertius

tertius ex quo locutus es ad seruum tuum. Sed facilè potuit tota hæc collocutio,& prædicta miracula, non solùm vno die,sed vna etiam hora contigisse. Nec magna vis est in verbis heri & nudius tertius,ad concludendum triduum : cùm sæpe in Scriptura indefinitè pro præcedenti tempore,siue longo,siue breui vsurpetur. Vt cùm Iacob animaduertit faciem Laban non esse erga se,sicut heri & nudius tertius. Et Susanna ingressa dicitur in pomarium suum,sicut heri,& nudius tertius, id est,vt prius solebat.

Gen. 31.2. Dan. 13.15.

EXISTIMAVIT autem Rupertus, cum Origene, D. Gregorio & Philone, Mosen nequaquam fuisse à natura linguæ tardioris vel impeditæ, aut omnino dicendi imperitum,sed eloquentem potius: dici autem infantem hoc loco,non simpliciter,sed cōparatione Dei. Quo etiam modò Hieremias se puerum,& loquēdi nescium profitetur, idque significari cùm dicitur, *ex quo locutus es ad seruum tuum.*

Hom. 3. in Exod. Hom. 8. in Ezech. l. 3. de vita Mosis.

LX. *An Moses neget se eloquentem respectu Dei.*

Verùm neque hæc vis est verborum Mosis, vt ex præcedenti paraphrasi liquet; neque rei satis consentanea isthæc interpretatio. Parum quippe habuisset probabilitatis ista excusatio, quæ non negaret Mosen fuisse simpliciter eloquentissimum: quemadmodum qui se diceret comparatione Dei infirmum, posset nihilominus simul verè affirmare se robore omnibus præstare mortalibus. Deinde aduentitium istud trium dierum linguæ impedimentum, facilè posset intelligi sublatum iri, sicque pristina recuperata facundia, ad legationem habilis esset, & expeditus. Adde particulam illam, *Et*, huic officere interpretationi. *Non sum eloquens ab heri, & nudius tertius, & ex quo locutus es ad seruum tuum.* Significátque potius non fuisse sublatum, etiam ex sermone Dei, tale impedimentum, vt Caietanus quoque notauit.

DICENDVM igitur videtur Moysem reuera aliquo loquendi defectu laborasse, vt de se ipse hic apertè profitetur, & infrà cùm se incircumcisum labiis appellat : nec Dominus eum refellit, sed quasi verum agnoscens, dat ei Aaronem fratrem,dicendi peritum & eloquentem,qui sit ei futurus interpres. *Aaron*,inquit, *frater tuus Leuites, scio quod eloquens sit,loquere ad eum,& pone verba mea in ore eius, & ego ero in ore tuo, & in ore illius, & ostendam vobis quid agere debeatis.* Denique illa verba, *quis fecit os hominis? aut quis fabricatus est mutum?* tacitam habent concessionem infirmitatis in Mose,cum significatione in promptu esse Authori naturę omnem defectum eius, & imperfectionem tollere. *Sine dubio*, inquit Rupertus, *subaudiendum quod is qui hæc omnia fecit, ipse linguam paulò antè hebetiorem, citò acuere possit.*

LXI. *Mosen aliquo loquēdi defectu laborasse.*

QVOD autem D. Stephanus ait Mosen fuisse potentem in verbis, & non tantùm in operibus suis ;id de verborum efficacia, & prudentia in loquendo intelligi potest, cuiusmodi fuit Apostoli Pauli, *Veni non in sublimitate sermonis, aut sapientia, annuncians vobis testimonium Christi.* Et mox. *Et ego in infirmitate & timore, & tremore multò fui apud vos. & sermo meus, & prædicatio mea,non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus, & virtutis* ; & apertius alio loco. *Quoniam quidem epistolæ, inquiunt, graues sunt, & fortes, præsentia autem corporis infirma, & sermo contemptibilis* ; denique *imperitum sermone* se confitetur, *non* tamen *scientia.* Fuit ergo Moses, vt ea quoque re Christum referret, *vir propheta potens opere & sermone, coram Deo, & omni populo*, & nihilominus ἰσχνόφωνος, καὶ βραδύγλωσσος, vt eum vocant Sept. id est gracili exilique voce, lingua autem tarda,& hæsitante.

Act. 7.22. 1. Cor. 2.1. 2. Cor. 10. 10. 2. Cor. 11.6.

LXII. *Et nihilominus potentem verbis, atque operibus.*

NEC diffitetur Philo hanc Mosis imperfectionē;qui facit promittentem Deum se illi dicendi facundiam præbiturum. *Noli timere*,inquit, *meo nutu articulatè differes omnia, facundia mutata in melius,& vsque proficiente, nec aliter absque impedimento fluente, & cogitationes promente, quàm fontes manant limpidissimi.* Hoc tamen præter Scripturam est. Nec probatur Augustino. *De vocis*,inquit, *gracilitate nihil ei Dominus præstare voluit. Sed propter hoc, adiutorium fratris adiunxit.* Præter Scripturam quoque, illud quod ait idem Philo Deum hac Mosis recusatione, vel tergiuersatione delectatū, ex verecundia scilicet,& pudore profecta. *Verecundo*,inquit,*ingenio præditus subtrahebat se, grauiori quā pro viribus, vt putabat, oneri, rogabátq; vt alius eligeretur, ad exequenda mandata magis idoneus. Deus autem viri verecundia delectatus respondit, an nescis quis os homini dederit.* Scriptura autem dicit Dominum iratum fuisse in Mosem, cū nouam addidisset excusationem; *Obsecro Dominè mitte quem missurus es.* Et Augustinus dicit à Domino increpitum vt nimium timidum, cùm totum de Deo sperare debuisset.

q. 10. super Exod.

LXIII. *Non promisit illi Deus facundiam.*

LXIV. *Nec tergiuerſatione delectatus eſt.*

QVOMODO igitur iratus eſt Dominus, niſi propter culpam? & quomodo intelligi poteſt Deum fuiſſe culpa delectatum? Vtique malebat promptam & ſimplicem obedientiam, quam iſtam animi non tam demiſſionem, quã timiditatem. Veræ enim virtutes ſecum non pugnant, neque excludunt ſe mutuò; ſed vicarias, atque adiutrices ſibi præbent manus. In culpa verò fuiſſe Moſen, vt ex textu ipſo planum eſt, & ex cõfeſſione Doctorum, Abulenſ. Lyrani, Dionyſ. Cornelij, imò & Auguſtini, quem paulò antè retuli. Addo Caiet. *Si culpa vacaſſet*, inquit, *petitio Moſis, nequaquam iratus fuiſſet Deus, ſed eo ipſo quod iratus deſcribitur, manifeſtatur culpa Moſis; nam ira Dei iuſtitia eſt punitiua. Et verè culpa fuit, poſt omnes excuſationes ſuppletas, adhuc inſtare vt non mitteretur*, &c. Et quî fieri poteſt, vt obedientia prompta, cæca, ſine excuſationibus, &c. in laude ſit, ſi huic contraria nulla in culpa eſt? q. 6. in c. 4.

LXV. *Quæ culpabilis fuit.*

VERVM alij nihil peccaſſe contendunt, vt Perer. noſter, qui DD. Gregorium, Baſilium, & Hieronymum in eam ſententiam producit. Sed ipſe non ſatis de ira reſpondet, quæ aliquam ſupponit culpam, ne iniuſta ſit. Gregorius quidem eum gloriam regiminis laudabiliter fugiſſe ait; non ait tamen in tanta tergiuerſatione, nihil interceſſiſſe peccati, cui Dominus iraſceretur. Quod ſi dura, & aſpera obedientia promptè fuit, & alacriter obeunda, vt ipſemet ait, certè hanc in eo numero fuiſſe certum eſt. Nam Baſilius, *Ac Moſes quidem*, inquit, *cognoſcens cauſam cur mitteretur, extrahebat tempus deprecando, & recuſando; reſpiciens videlicet ſuperbum, & peruicax, & inexorabile cor Pharaonis: ſimúlque contumax ingenium, & inſtabilem animum, & duram ceruicem Hebræorum.* Hæc ipſe. Rei ergo difficultas eum moroſum reddebat, & timidum, non ſola honoris fuga. Nec ſequitur ſi Moſes tam honoratum miniſterium laudabiliter recuſauit, vt ait ille Hebræus apud Hieron. vt nihil ab eo culpæ in recuſando admiſſum fuerit. Nam ex bona intentione laudabiliter aliquid fit, vel relinquitur; in cuius tamen vel excuſatione, vel recuſatione aliquid humanæ infirmitatis, ac pulueris inſpergitur. Verùm iſtam omnem culpam ipſemet ſingulari humilitate obliterauit, cùm eam æternis monumentis immortalitati commendauit. Diſp. 4. in c. 4. Exod. — in c. 6. Eſa. — Ep. 142. ad Dardan.

LXVI. *Poſtrema oneris deprecatio.*

POSTREMAM ergo Moſes deprecationem obluctans adiicit. *Obſecro*, inquit, *Domine mitte quem miſſurus es.* Ad quam meritò iratus eſt Dominus. Iam enim quintùm excuſabat Moſes, ac detrectabat prouinciam: & quidem nulla idonea recuſandi cauſa. Nam primùm ineptum ſe, atque oneri ferendo imparem cauſabatur, 1.
deinde Diuini nominis ignorationem, tertiò populi in credendo duritiem ac tar- 2. 3.
ditatem, quartò propriam in loquendo imperitiam. Quibus omnibus cùm eſſet 4.
cumulatè ſatisfactum, nunc ſimpliciter onus in aliquem alium transferri cupit, *Mitte*, inquit, *quem miſſurus es. Conſentiúntque omnes*, inquit Eugubinus, aut quidam potius, vt ait Abulenſis, *ſentire eum de Aarone qui poſſet, & ſciret loqui.* At de eo nullum adhuc verbum factum fuerat. Nec Septuaginta magis de Aarone, quam de alio interpretantur, προχείρισαι δυνάμενον ἄλλον, ὃν ἀποστελεῖς, *produc potentem alium, quem mittes.* Chaldæus, *Mitte nunc per manum illius, qui dignus eſt vt mittatur.*

LXVII. *An ea petatur Meſſias.*

QVÆ oratio etſi indefinita eſt, fauet tamen antiquæ Patrum expoſitioni de miſſione Meſſiæ, quem cùm Moſes non ignoraret fore aliquando populi Dei liberatorem, eum tanquam omnium aptiſſimum, maximéque idoneum mitti nunc ad hoc negotium perficiendum, eiúſque aduentum accelerari poſtulabat. Refert Pererius in iis Patribus Iuſtinum, Tertullianum, Cyprianum, Euſebium, Baſilium, & Rupertum, cuius hæc eſt oratio. *Tandem nobis aperuit quid vellet, quò tenderet, toties excuſando, Moyſes. Mitte, inquit, Domine quem miſſurus es. Quem enim Dominus miſſurus erat, cùm hæc diceret, niſi illum, qui nunc miſſus eſt, quem patriarcha Iacob annunciauerat expectationem fore gentium, & deſiderium collium æternorum*, &c. Eidem expoſitioni plurimùm fauent ipſa verba editionis vulgatæ. Nomine enim *Miſſi*, vel *mittendi* ſæpe Chriſtum Dominum in veteri Scriptura, nouáque intelligi, notiſſimum eſt, notauítque Pererius hoc loco. Diſp. 3. in c. 4. — l. 1. c. 18. in Exod.

LXVIII. *Notatur Eugubinus.*

VBI & Eugubinum meritò notat ſic ſcribentem. *Quod autem hoc tribuitur Redemptori, dicam certè quod ſentio, non fieri piè, ſed magis ſuperſtitioſè. Hoc enim eſt extorquere diuinas literas. Medium iter tenendum eſt, & Meſſiæ tribuenda ſunt, quæ eius ſunt, & quæ aliorum aliis.* Sic ipſe inter alia, quam accuſationem talium præſertim virorum, Diſp. 3. nu. 23. in c. 4. Exo.

Digitized by Google

& quidem nulla ratione nixam, vt parum modestam, ne quid grauius dicam etiam Sectarij ipsi improbant [6]. Reprehendit autem Lipomanum, qui eam sententiam amplectitur in Catena. *Nobis*, inquit, *videtur magnus propheta allusisse ad verum, & vniuersalem omnium Redemptorem, ignorans quod ipsum praecedere deberet typicus, & figuratiuus redemptor. Nam ipsum vniuersalem Redemptorem Moyses diuino lumine illustratus venturum praenouerat, nec tamen se in ipsius figuram praecessurum sciebat.* Et mox; *Alij locum hunc ita vertunt. Mitte quaeso in manu cuius mittes, hoc est citò mitte quem missurus es. Vt in manu mittere idiotismo Hebraico sit, sine dilatione mittere, hoc est expeditè, & subitò. Quod intelligant etiam ipsi de Christo statim mittendo, qui ab exordio mundi fuerit expectatus à sanctis, velut perfectus liberator futurus fidelium, quod latere Moysen non potuit, quem statim voluisset perfecta redemptione occurrere, si Domino placuisset.* Nihil porrò in hanc sententiam respondet Dominus, vtpote intempestiuam. Sed Mosis defectum fraterno auxilio suppletum iri declarat. Ne ex ira Aaronem datum suspicere. Vide August.

6. ꝝ. — q. 10. in Exod.

LXIX. *Suauitas diuina insf sionis.*

DOMINVS itaque humanae sese infirmitati attemperans, non nudo praecepto, aut mero imperio vtitur, sed addit quae alliciant, vt suauiter fiat quod iubetur. Dat enim societatem collaborantis, hominis, & ab aetate sapientis, & à propinquitate fratris, & à genere religiosi, & à natura facundi; à quo honorificè, amantérque excipiatur. *Aaron*, inquit, *frater tuus Leuites, scio quod eloquens sit, ecce ipse egreditur in occursum tuum, vidénsque te laetabitur corde.* Vtrúmque verbum in futuro est apud Septuag. licet in Hebraeo, & Chaldaeo prius in praesenti sit, ne quod idiotismi est rei gestae tribueretur; quasi iam nunc praemonitus Aaron in procinctu esset ad occurrendum, quod postea factum esse, series narrationis ostendit. Addit & praesentissimum auxilium suum vtrique expeditum, ad dicendum, agendúmque; *Loquere*, inquit, *ad eum, & pone verba mea in ore eius*, (vult scilicet immediatè cum Mose agere,) *& ego ero in ore tuo, & in ore illius, & ostendam vobis quid agere debeatis*; nec ostendet tantùm, sed sicut in ore futurus est ad loquendum, sic & in manu ad agendum mirabilia, vnde subdit, *Virgam quoque hanc sume in manu tua, in qua facturus es signa.*

Infrà v. 27.

LXX. *Virga Mosis miraculorum effectrix.*

SEPTVAGINTA designant distinctius quam virgam intelligat Dominus, dum addunt, *quae versa est in serpentem. Poterat*, inquit Caiet. *conferre Deus Moysi, vt sine virga miracula faceret, sed maluit mediante virga ab eo miracula fieri, vt sensibiliter cognoscerent homines, ipsum Mosen miracula facere, videndo quod eleuata, seu applicata virga per manum Mosis, sequebantur statim miracula. Naturale siquidem est homini per sensus duci in notitiam intelligibilium.* Sic ipse. Non habebat autem virga naturalem vllam efficientiam miraculorum, sed moralem duntaxat, vt ad eius per Mosen applicationem, diuinitus fierent. Sicut autem interdum virga eadem Mosis appellatur, & Dei, ita miraculorum effectio hoc loco Mosi tribuitur, alibi autem Deo. Dixit enim, *Extendam manum meam, & percutiam Aegyptum in cunctis mirabilibus meis, quae facturus sum in medio eorum.* Sed erat etiam eadem virga signum percussionis Aegypti, & tributae Mosi authoritatis ad gubernandum, cuius virga, seu sceptrum hieroglyphicum est, idoneum ad dirigendum, & puniendum. Mirum porrò esset nisi Iudaei circa hanc prodigiorum effectricem virgam suo more philosopharentur, vt seorsim referam [7].

Exod. 4. 40. — c. 3. 20. — 7. ꝝ.

LXXI. *Postrema ad persuadendam legationem oratio.*

HACTENVS Mosis cum Domino disputatio; deinceps enim persuasus sese ad profectionem parat. Nisi fortè placet ad eam quoque disputationem referre, quae mox quasi per parēthesim subduntur; *Dixit ergo Dominus ad Moysen in Madian, Vade & reuertere in Aegyptum, mortui sunt enim omnes, qui quaerebant animam tuam.* Nam Hebraei apud Vatablum & Lipomanum, illud, *Dixit*, in plusquam perfectum vertunt; cui expositioni fauet illud, *in Madian*, vnde iam digressus fuerit. Nisi potius malis reuelationem hanc in vrbe factam, post reditum Mosis ex deserto, in quo tota superior collocutio habita fuerat. Vt vt sit, valent ea verba, quae Caiet. per internam allocutionem Mosi facta putat, ad timorem, si quis adhuc residebat in pectore, penitus abstergendum. Ea de solo Rege Philo interpretatur. *I regem*, inquit, *accede nihil omnino sollicitus; qui tũ regnabat, cùm prae metu fugeres, defunctus est; in regnũ successit alius, cui nulla tecum simultas intercedit.* Idem quoq; Iosephus. Nimirum ambo non ad praesentem locum, sed ad superiorem respexerũt, in quo dicitur Rex Aegypti post

c. 2. 23.

multum temporis mortuus. Verũ siue ad regem referas, multi à fuga Mosis exorti sunt Reges in Ægypto, qui Mosen peculiariter odisse potuerunt; non tam ob interfectum Ægyptium, quàm ad tollendum futuræ seditionis, & defectionis authorem. Siue ad populum retuleris, multi in populo de optimatibus & sacrificulis, illum ex eodem metu pessimè oderant, & interfectum cupiebant. Sed illis paulatim temporis longinguitate extinctis, & Mosis memoria, gratiáque antiqua obliuioni tradita, nullam offensionis causam peculiarem, ex propria persona; sed communem tantum ex odiosa gente afferebat.

LXXII. *Abiturus Socero valedicit.* HIS ita transactis Moses imperatam in Ægyptum profectionem adornat. *His auditis*, inquit Philo, *quia periculosum erat amplius contradicere, profectus vna cum vxore, & liberis, iter faciebat in Ægyptum.* Omittit autem breuitatis causa postulatam à Socero, atque impetratam proficiscendi veniam, quam Scriptura non putauit omittendam. *Abiit Moyses, & reuersus est ad Iethro socerum suum, dixitque ei; vadam & reuertar ad fratres meos in Ægyptum, vt videam si adhuc viuant. Cui ait Iethro, vade in pace.* Præcisa plane oratio, præsertim Soceri; multa enim supplenda videntur, vel ex vera charitate in suos, filiam, cognatum, nepotes; vel ex officiosa vrbanitate, ne sibi amicissimos non dimisisse rogatum, sed iratum expulisse vulgò iactarent. Nisi fortè Deus hanc nouam tentationem Mosi præcidisse censendus est.

LXXIII. *Et significata profectionis causa, abducit suos.* NON apparet ex Scriptura Mosen Socero veram proficiscendi causam prodidisse, vtpote sibi gloriosam, vt notauit Rupertus; quod tamẽ factum significat Iosephus, ait enim, *Cúmque cognouisset Pharaonem Ægyptiorum Regem, sub quo ipse fugerat esse defunctum, à Raguele commeatum rogat, vt salua eius pace, ac gratia, liceat sibi in Ægyptũ, ob publicam cognatorum, ac tribulium suorũ vtilitatem proficisci. Quo impetratò, & assumpta, quam ibi duxerat Raguelis filia, liberísque communibus Gerso & Eleazaro;* sic enim vocat eum Iosephus, & non Eliezerum cũ Scriptura, *iter in Ægyptum arripuit.* De liberis Mosis Scriptura sic loquitur, quod supra quoq; suo loco notauimus, vt eos infantes eo tempore fuisse significet. *Tulit ergo*, inquit, *Moses vxorem suam, & filios suos, & imposuit eos super asinum, reuersúsque est in Ægyptum, portans virgam Dei*, qua scilicet Deus miracula facturus erat, *in manu sua.* Porrò caue putas, mi lector, Rabbinos in hoc asino minus ingeniosos fuisse quàm in virga, vt seorsim ostendemus,[8] ne te in nugis aliò properantem moremur. l.1.in Exod. c.19. an.Mos.75. nu.1. 8.χ.

LXXIV. *Rursum instruitur Moses de summa negotij sui.* REVERTENTI in Ægyptum Mosi[9], tria in primis memorabilia cõtigisse narrantur. Primũ apparet ei Dominus, rursum eum instruẽs de summa negotij sui, quod positum erat, in exigenda populi Hebræi à Pharaone dimissione; & eiusdem obstinatione per diuersas plagas edomanda; nominatim autem per primogeniti Regis cædem. In quo venustam tam rerum, quàm verborũ paronomasiam licet agnoscere. Non reddis mihi filium meum, ego tibi auferam tuum; afflixisti primogenitum meum, ego interficiam primogenitũ tuum. Rectè autẽ dicitur Dei primogenitus Israël, propter populum Christianum, quem secũdo genuit, per Iesum Christum vnigenitum suum; qui in filios Israël commutati sunt, Israële in filios Esaũ reputato, & abdicato à se iure primogenitorum, dũ abdicat, & occidit Messiam, qui venerat in gloriam plebis suæ Israël. Primogenitus quoque, quia ante hoc tempus, qui Deo seruiebant, pauci erant, hinc inde sparsi, nec coaluerant in populum, vt in Ægypto, vbi geniti omnes, & educati fuerant, & facti erant populus vnus. c.4. 21. & seqq. 9.χ.

LXXV. *Obdurationis Pharaonis Deus nõ fuit causa efficiens.* CÆTERVM quod ad Pharaonis indurationem, quæ hoc primùm loco occurrit, non ponam in eo argumento operam longiorem, ne non solùm actum agam, sed falcem etiam mittam in alienam messem. Aliquot mihi sufficient Augustini sententiæ, quæ rem maximè explicare videntur. Is enim sermone quodam de tempore sex ista dicit. c.4. Exod. 21. Serm.88.

1. Primùm, Deum non esse causam efficientem obdurationis; & meritò, est enim grauissimum peccatum cuius Deus author esse non potest. *Obduratio*, inquit, *non Dei potentia compellente perficitur, sed Dei remissione, vel indulgentia generatur: Ac sic Pharaonem non diuina potentia, sed diuina patientia credenda est obdurasse.* 1.

2. Alterum est hominem veram esse ac propriam obdurationis suæ causam. *Nemo*, inquit, *cum Paganis, aut Manichæis Dei iustitiam reprehendere, aut culpare præsumat, sed certissimè credat quod Pharaonẽ non Dei violentia, sed propria iniquitas, & indomabilis superbia, contra Dei præcepta totiens fecerit obdurari. Quid est autem quod dixit, Ego indurabo cor eius?* 2.

Digitized by Google

nisi cùm absfuerit gratia mea, (quæ scilicet emollit corda hominum,) *obduret illum nequitia sua.*

3. TERTIVM est, Deum dici obdurare peccatorem, indulgenter eum tractando, & non puniendo. *Hoc ergo*, inquit, *definitissimè credite fratres, & hoc intelligite, quia quotiens Dominus dixit, Ego indurabo cor Pharaonis, non aliud intelligi voluit, nisi ego, inquit, suspendo plagas meas, & flagella; vnde eum per indulgentiam meam contra me obdurari permitto.* Idipsum inferius exemplo declarat vernaculorum, qui cùm indulgenter ab heris tractati fuerint, insolescunt, & peiores ipsa remissione redduntur; *Quibus*, inquit, *exprobrantes dicere solemus, Ego te talem feci, ego tibi parcendo proteruiam tuam, negligentiámq; nutriui. Et hæc non dicimus, quod ex volũtate nostra in tantã sint superbiam deuoluti; sed quia magis de bonitate, vel indulgentia nostra fuerint obdurati. Ita & Deus de Pharaone fecisse dignoscitur.* Ex quibus apertè colligitur quarta sententia, vel dictũ LXXVI. *Indurare tamen dicitur indulgentia sua.*

4. Quartum, Inde hominem sumere occasionem peccandi, & accumulandi peccata peccatis, & eis obstinatius inhærendi; quod clarè dicet Apostolus. *An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis? ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam, & impœnitens cor thesaurisas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei.* *Qua homo abutitur.*

Rom. 2. 4. 5.

5. QVINTVM est, Deum hac indulgentia vti, propter peccata eorum, quos obdurari permittit. *Sed fortè aliquis dicat*, inquit, *Quare illũ Deus parcendo indurari fecerit, & quare flagella remouerit? Hoc loco securus ego respondeo. Ideo Deus totiens flagella remouit, quia Pharao, pro ingenti cumulo peccatorum suorum, non tanquam filius ad emendationem meruit corripi, sed tãquam hostis permissus est indurari.* Et mox eodem reuocat illud Esaiæ, *Indurasti cor nostrum ne timeremus te. Quod vtique non est aliud*, inquit, *nisi deseruisti cor nostrum, ne conuerteremur ad te; quam rem multis præcedẽtibus sacrilegiis in populo Iudæorum impletam esse cognouimus.* Ergo vult Augustinus Deum, multitudine peccatorum irritatum, non dare gratiam, cuius ope conuerteretur peccator, & sine qua induratur. Quoniam verò intelligebat idem S. Doctor posse reperiri non minores peccatores, qui tamen obstinati non fuerint, sed gratiam denique misericorditer obtinuerint, qua conuerterentur, vt de Manasse, & Nabuchodonosore dici potest, propterea addit LXXVII. *Deus autem vtitur, propter peccata eorum.*

63. 17.

6. POSTREMVM, *Quare autem Deus noster, non omnes ita misericorditer flagellat, vt nullum contra se obdurari permittat; aut illorum iniquitati, qui obdurari merentur ascribendum est, aut ad inscrutabilia Dei iudicia referendum, quæ plerúmque sunt occulta, nunquam tamen iniusta. Nunquid enim iniquitas est apud Deum? Absit.* Sic Augustinus cum Apostolo. Et quomodo iniquitas sit in Deo non dare gratiam inimico, cui illam non debeat, sed pœnam multiplicem, ac sempiternam? Sed de his satis, quæ ex vno Augustino, atque adeò vno ex loco distinximus; quòd nemo antiquorum Patrum, melius hanc obdurationis difficultatem, aut intellexisse videtur, aut tradidisse, isque vnus esset ad nostrum institutum satis. LXXVIII. *Aut propter inscrutabilia iudicia sua.*

Rom. 9. 14.

c. 3. ALTERVM quod Mosi in Ægyptum reuertenti contigit, est occursus Domini volentis Mosen occidere, propter filium eius incircumcisum. Si tamen Mosen; Nam Tertullianus in libro contra Iudæos, filium ait in discrimine mortis fuisse, non Mosen. *Filius*, inquit, *Moysi tum ab Angelo præfocatus fuisset, si non Sephora mater eius, calculo præputium infantis circumcidisset.* Et reuera lex pœnam infanti comminatur, non parenti. Quę est Augustini quoque sentẽtia, *Primùm quæritur*, inquit, *quem volebat Angelus occidere, vtrum Mosen, quia dictum est, occurrit ei Angelus, & quærebat eum occidere. Nam cui putabitur occurrisse, nisi illi, qui vniuerso suorum comitatui præfuit, & à quo cæteri ducebantur. An puerum quærebat occidere, cui mater circumcidendo subuenit, vt ob hoc intelligatur occidere voluisse infantem, quia non erat circumcisus, atq; ita sancire præceptum circumcisionis seueritate vindictæ?* Sic August. Et quia poterat illi obiici violentam esse locutionem, vt relatiuum non referat antecedentem vocem *Mosis*, sed sequentem *filij*, siue infantis, similem profert ex Psalmo 86. loquendi formulam. *Fundamenta eius in montibus sanctis*, vbi, *Eius*, ad Sion refertur, quæ in sequenti versu ponitur. Denique concludens addit: *Quanquam & si de Moyse accipere quisque voluerit, non est magnopere resistendum.* Nec satis impugnat D. Augustinum illa ratio, quod nulla esset in infante culpa, nulláque causa cur occideretur, ob circumcisionem omissam, cuius culpa non penes ipsum, sed in parentibus residebat. LXXIX. *Occursus Angeli occidere volẽtis filium ne Mosis.*

Gen. 17. 14. q. 11. in Exod.

Apud Abulensem & Peter. disp. 5. in c. 4. Exod. & Cornel.

Nã satis constat filios, propter peccata parentum, & morbis, & mortibus affici, & in eorum pœnis parentes sæpenumero castigari. Et quamuis puer non esset in culpa omissæ circuncisionis; omissa tamen circuncisione, adhuc erat in culpa, & filius iræ. Et morte dignus, non solùm temporali, sed etiam æterna. *Delebitur*, ait lex, *anima illa de populo suo*. Electorum scilicet populum, ad quem congregatus est Abraham. Gen. 17 14 Gen. 25. 8.

LXXX. *Aut potius Mosen ipsum, ob circuncisionem omissam.* COMMVNIOR tamen est, probabiliórque sententia, Moysen periculum mortis adiisse, vt *eum* referatur ad Mosen, de quo continenter Scriptura locuta est. Ita sentit Theodoretus, Isidorus Pelusiota, Diodorus, Eusebius vterque, apud Lipomanum in Catena, Rupertus, Caiet. Lipomanus, & Hebræi passim omnes. Adde Abulensem, Vatablum, Pererium, Cornelium, Ab Oleastro, Sà, &c. qui omnes ferè etiam in causa conueniunt, cur voluerit Dominus, siue Angelus Domini, vt exponunt Septuaginta, interficere Mosen, ob filij circuncisionem omissam: refellitque Theodoretus eos, qui putarent id contigisse, quod cùm ad liberandos sui generis ac gentis homines missus esset, comitem itineris sui vxorem habere voluisset. Id autem sine culpa factum, imò iusta ex causa contendit, ne videlicet socer eius in suspicionem veniret, ne Moses aliam vxorem in matrimonium sibi copulare vellet, & filiam suam habere contemptui. Confirmatur etiam periculum Mosis; quod alioqui ipse potius, quàm Sephora mater, munere circuncisionis perfunctus fuisset, sed grauissimo correptus morbo, vt aiunt Hebræi, vel districto Angeli gladio sibi præsentissimam mortem importantis conterritus, vt postea Asina Baalam, parum sui compos fuerit. q. 14. in Exod. Num 24.

LXXXI. *Quare omiserit.* QVARE autem omiserit, & vtrum omittendo peccarit, meritò quæri potest. Rupertus causam dilatæ circũcisionis hanc affert, quod in terra aliena, & obsistente vxore alienigena, id sibi facere non licuisset. Aliqui etiam Hebræi prohibitum fuisse à Socero putant. Sed neutrum satis credibile est; alioqui neuter filiorum adhuc fuisset circuncisus. Nec Moses tam necessarium præceptum huiusmodi ex causa violari passus esset. Nec vana coniectura Pererij, Madianitas ex Abrahamo & Cethura propagatos, non fuisse circuncisionis expertes. Et Sephora statim circuncidens infantem, satis indicauit se istius ritus esse peritam. Credibilius ergo est, quod habet communis opinio, Mosem circuncisionem hãc, dum in Ægyptum peruentum esset, differre voluisse; ne quid ex ea periculi in itinere infanti crearetur. Quæ causa fuit postea cur Israëlitæ, in 40. annorum peregrinatione, incircuncisi perseuerarent. l. 1. in Exod. c. 10. in c. 4. n. 35. & Cornel. & ante vtrũque Lipoman. Iosue 5.

LXXXII. *Cur ab Angelo territus.* AT quid faciemus Angelo? Si enim Moses in ista omissione non peccauit, peccauerit Angelus tantum ei terrorem iniiciendo sine culpa. Abulensis ait fuisse aliqualem negligentiam. At talem ob culpam non videtur credibile mortem diuinitus intentatam. Dicendum videtur timorem mortis, aut aliam corporis infirmitatem ab Angelo illatam, isti, si qua fuit, negligentiæ, aut imprudentiæ respondisse: qui non distulisset iter, dum infans & circuncidi, & viæ agitationem ferre posset, quod sensit quoque Andreas Masius. Idque fortasse innuitur illis verbis, *cùm esset in itinere*. Mortem autem erat illaturus, si cognitam culpam emendare noluisset. Mors enim inobedientiæ, non imprudentiæ debebatur. Accedit quod Deus aliquando seuerius punit peccata amicorum suorum in hac vita, quàm improborum; vt exemplo aliis sint ac terrori. Valuítque hic metus in populi ductore, ac principe, ne alij de populo minus Deo chari, aliquid facilè auderent circa circuncisionem peccare. Iosue 5. nu. 2. & 3.

LXXXIII. *Sephora circuncidit filium.* COGNOVIT autem Sephora causam periculi mariti sui; non illo indicio, quod Rabbi Salomon excogitauit, apud Abulensem, Perer. Cornel. & alios quo nihil insipientius; sed vel inspiratione Angeli, vel eiusdem indicio corporeo vultus, aut digiti; in specie enim aspectabili armati hominis apparuerat vtrique, vt ait Caiet. qui sermonem de incircunciso filio, & non tantum indicium interuenisse tradit, qui tamen sermo à Mose præteritus fuerit.

Illico ergo *Sephora*, viso periculo mariti sui, *tulit acutissimam petram*, quæ scilicet primùm festinanti occurrit, vt ait Hugo, Abulens. Perer. Baradius, Cornel. *circumcidit præputium filij sui*. Lapidem intelligo quales sæpe occurrunt in regionibus, & agris squalidioribus, sectiles, nigro fere colore, qui tegularum loco vsurpantur, q. 13. in c. 4. Gen. in c. 4. n. 46. to. 1 l. 9. c. 1. fin. hoc loco.

Digitized by Google

& instar vitri secant, Ardosiam vulgò dicimus, scandulæ lapideæ vocari possunt. Isti porro cultri neque ex lege fuerunt, neque ex vsu communi, sed ex casu, vel singulari iussione, vt hoc loco, & Iosue 5. vt Pererius & Cornelius post Abulens.
q. 14. notarunt. circumcisum autem filium intellige iuniorem, nam primogenitus iam dudum circumcisus fuerat, etsi aliter Caietano visum.

QVOD autem dicitur Sephora tetigisse pedes eius, dixisseque, *Sponsus sanguinum tu mihi es*, vt omittam varias interpretationes, valere hic arbitror illam D. LXXXIV *Et exprobat marito.*
Psal. 86. Augustini interpretationem, de relatiuo non antecedens referente, sed consequens; nam pedes eius intellexit, non filij, de quo proximè agebatur, sed sponsi, de quo statim subdit, illum sibi esse sponsum sanguinum; nam infantulum à matre sponsum dici, vt Kimhi putat, maiore probatione indiget ad faciendam fidem. Legitima ergo videtur sententia, proiectum à muliere præputium ad pedes coniugis sui, simúlque dictum, Ego te mihi denuo sponsum acquisiui, non dote pecuniaria, sed profusione sanguinis filij mei. Liberaui enim te, circuncidendo filium, à morte quæ tibi ab Angelo imminebat. Sic Rupertus, Lipoman. Oleaster, Vatablus, Abulensis, Pererius, Cornelius, Fagius, Kimhi, & Hebræorum multi, licet Onkelos Targum Hierosolymitanum, Glossa & Caiet. pedes Angeli interpretentur.

QVI pedes Angeli ante interpretati sunt, hoc loco verba sequentia, *& dimisit eum*, ad Angelum referunt, qui perfecta circumcisione dimiserit Moysen, quem volebat occidere, propter illam omissam: quoniam dimisit Hebraicè vocis est masculinæ, vt propterea de Sephora dici non possit. Quod plerique etiam alij faciunt, in quibus Pererius, Cornelius, Abulensis, Oleaster, Lipoman. Vatabl. imò August. q. 11. in Exod. &, vt videtur, Septuag. apud quos alicubi additur ἄγγελος & est in Chron. Alexand. Alij nihilominus de Sephora dici malunt, in quibus Lyranus, & Emanuel Sà. minimè Hebraicè imperiti, & Chartusian. *& omnes doctores*
Eccles. 1. *nostri*, inquit Abulens. atque Sà vocē masculinā וירף vaiireph, interdū pro feminina vsurpari in Scriptura, itáque videtur hoc loco Hierony. accepisse. Nam præcedentia & sequentia ad eandem mulierem pertinent. LXXXV. *Angelus, aut Sephora Mosen demittit.*

QVÆ hoc loco maritum dicitur dimisisse; & cum filiis ad patrem & patriam reuertisse. Cuius rei nullam mentionem habent, qui hanc dimissionem ad Angelum referunt; sed dicunt postea factam suasu Aaronis, ne populus putaret Mosen in Ægypto residere velle, non alios inde abducere. quod notauit Abulensis. LXXXVI. *Dimissio Sephoræ.*
Exod. 18. Quidquid sit dimissum à Sephora Mosen, aut Sephoram cum filiis suis à Mose, ex posteriore constat historia, quæ deductam ad Mosen Sephoram cum filiis apertè tradit. Et planè pertinuit ad diuinam prouidentiam, vt Moses, in tali tantóque negotio suscipiendo, tractandóque vxoris, filiorúmque onere leuaretur;
q. 11. in Exod. & serm. 86. de temp. quod notauit Augustinus. Quin etiam Epiphanius tradit Mosen, postquam Prophetæ munus accepit, vxoris vsu abstinuisse, quod Genebrardus quoque ex Hebræorum traditione notauit. Et sanè paucitas liberorum non obscurum est indicium continentiæ.
heres. 78. in Chron. sub init. 4. ætatis.

SVPEREST tertiū, quod Mosi ante ingressum Ægypti contigit; occursus videlicet Aaronis fratris sui. Cùm enim Dominus Mosi promisisset Aaronem, egressurum in occursum eius, & ministrum quodammodo atque interpretem ipsius fore. Apparuit ei Deus in Ægypto, monuitque vt officij causa fratri isthuc venienti obuiam prodiret. *Vade*, inquit, *in occursum Moysi in desertum. Qui perrexit obuiam ei in montem Dei, & osculatus est eum.* Montem Dei vocat Sina, vel Horeb, nomine posterius celebrato Iudæis. Vtrum autem hic occursus factus sit ante discessum Sephoræ, vel post, non satis liquet: Et credibilius est Aaronis occursum prius contigisse, eiúsque suasu dimissam mulierem, pueróssque, cùm iam decentiore comitatu instructus esset; alioqui solus planè iter fecisset Moses, quod videtur inconueniens. Nec absurdum est Mosen progressum fuisse cum familia itinere diei vnius, aut dimidij, (nā in diuersorio occursus Angeli contigit,) & tamen reperiri à fratre in monte Sina. Nam Madian magis ab Ægypto distat, orientem versus, & Septentrionem, quàm mons ille, ad cuius latus transitur descendendo in terram Gessen, in qua habitabat Aaron, qua de re plura disputat Abulensis hoc loco. LXXXVII *Occursus Aaronis.*

Digitized by Google

LXXXVIII. *In quo non semel peccat Iosephus.*

Cvm autem ex verbis ipsius Mosis habeamus Aaronem ad eum venisse ad montem Dei: quid est quod Iosephus ait Aaronem fratri occurrisse, cùm non longè ab Ægypti limitibus abesset? Ea causa est, quod parum attendere soleat quid Scriptura dicat. Nam ecce iterum, cum in illa legamus venisse Mosen cum Aarone, & congregasse cunctos seniores filiorum Israël. Ipse non congregatos ab eis dicit, sed sponte in occursum venisse. *Mox*, inquit, *vlterius progressus obuios inuenit præstantissimos quósque Hebræorum, qui aduentum eius præsenserant.* Longè sapientius Philo plus honoris, ac reuerentia sacris literis deferendum intelligens, eas quodammodo assectans ait, *Inuento fratre, qui venerat obuiam, adiunxit eum sibi comitem communicatis oraculis. Is iam ante præparatam habebat diuinitus animam ad obsequium, vt incunctanter assentiret, sequereturque.* 1. 2.

LXXXIX. *Ingressus in Aegyptum. Conuocatio Hebræorum. Oratio Aaronis, & Mosis prodigia.*

Sic *ingressi Aegyptum vnanimiter, primum senioribus gentis clam conuocatis indicant oraculum: Dei miseratione instare libertatem, & migrationem ad sedes meliores: idque ipsum Deum polliceri, offerréque se ducem itineris.* Addit Scriptura hanc orationem ab Aarone factam fuisse, vt iam tum interpretis munere fungeretur; vt qui toto itinere à Mose rem vniuersam didicerat. Addit & miracula in conspectu seniorum Israël perpetrata, à Mose videlicet, etsi verba textus ad Aaronem referri videantur, & à Tostato referantur, dissentiente Lyrano, Dionysio, Caiet. Cornelio, imò & Iosepho, ait enim; οἷς Μωϋσῆς τῶν σημείων, ἐπεὶ πιθανὸς οὐκ ἦν, παρέχει τὴν ὄψιν, *quibus* senioribus *Moyses, quoniam persuasorius non erat, signorum aspectum exhibuit.* Vbi non parum aberrat interpres, dum dubium relinquit à quo exhibita fuerint miracula, & πιθανὸν quasi ἀξιόπιστον vertit. *Vide progressum*, inquit Caiet. *primum congregat vterque senes Israel; & Aaron loquitur coram senibus, deinde Moses fecit signa, non coram senibus duntaxat, sed coram populo. Ad Mosen siquidem immediatè ante nominatum, refertur verbum, fecit.* Sic ipse, sed desideratur relatiuum, *Qui*, ad tollendam ambiguitatem. *Ita enim partita erant à Deo munia, Mosis & Aaronis*, inquit Cornel. *vt Moses suo imperio mandaret, & faceret signa, Aaron mandata Dei & Mosis, tanquam Dux verbi eloqueretur.* Sic Cornelius, & rectè, nam quæ prodigia edidit Aaron, Mose mandante edidit. l. 2. ant. c. 5.

XC. *A populo accipiuntur.*

Credidit itaque populus tam prodigiis à Mose perpetratis, tribus scilicet illis, quæ iussus erat coram populo facere, quàm Aaronis orationi, quæ factam in monte Sina reuelationem continebat, & prolixam Dei in populum suum beneuolentiam, qua incitatus legatos ad eum de sua libertate destinasset. Ergo fide, ac spe pleni, gratias agentes Domino de promisso beneficio, eum inflexo vertice, atque incuruato corpore adorauerunt: Moysémque & Aaronem, tanquam eius legatos, legitima autoritate, atque potestate præditos, agnouerunt, atque amplexi sunt, sese in eorum potestate fore pollicentes, vt ait Iosephus.

XCI. *Incipit res cum Pharaone geri.*

Et hactenus quidem prolusiones quædam, & apparatus ad legitimum cum Pharaone certamen. Nunc ad rem ipsam veniendum est. Et primò quidem à Mose & Aarone quasi fecialibus, Dei veri, legitimique Principis nomine, populus Israëliticus à Pharaone, quasi iniustò possessore repetitur. Is alienum reddere superbè detrectat: neque id modò, sed contumeliosius etiam solito in alienos subditos, crudeliúsque sæuit. Itaque decernitur bellum, denunciatur, & geritur. Sed hæc videnda sunt sigillatim. Cap. 5. c. 5. 1. 2. 3. &c. c. 6. 1. 6. c. 7. & seq.

XCII. *Aditur à Mose, & Aarone, & dimissio postulatur.*

Rebvs domi cum Hebræo populo bene constitutis, Moyses & Aaron, & si qui forte de senioribus, Pharaonem quamprimum adeunt, & Dei, atque Imperatoris sui mandata denunciant. Iubere illum dimitti populum suum in desertum, non vt ibi composito exercitu, Ægyptum armati atque infesti repetant, sed vt festum diem sacrificiis diuino numini ritè celebrandis agitent. *Aiebant enim,* addit Philo, *solitudine opus esse ad peragendos ritus patrios, diuersos ab aliorum ceremoniis; & ideo secessum requirentes, ne vel offendant ipsi alios, vel profanentur exterorum oculis parum fauentium spectaculo.* At Iosephus multa Mosen commemorantem inducit de rebus à se in Æthiopia gestis, quæ apud prudentissimos quósque fide carent, vt superius explicatum est. Non item quæ subdit; *Oraculum deinde in Sina monte acceptum Regi aperit: necnon prodigia, quibus de voluntate Dei confirmatus, omnem hæsitationem posueris, sigillatim enumerat. Addit deinde preces, ne per incredulitatem Dei decretis obstaculo esse velit.* Non enim absurdum est Mosen tot annos in regia curia liberaliter l. 2. ant. c. 5. an. Mosis 51.

educatum, aut certè Aaronem dicendi peritum, aditum sibi ad Regem oratione molliuisse, & quæ ad fidem faciendam pertinerent, deuinciendámque voluntatem addidisse; nec barbaro Regi nudam Dei iussionem, vt solebant Prophetæ fidelibus, enunciasse: etsi eam Moses breuitatis causa nudam literis mandarit.

XCIII. *Quæ à Rege superbè reiicitur.*

AT Rex, *Quis est Dominus*, inquit, *vt audiam vocem eius, & dimittam Israël? nescio Dominum, & Israël non dimittam.* Quæ exponens Philo. *At Rex*, inquit, *ab incunabulis innutritus maiorum suorum fastui, nec credens vllum Deum præter ista visibilia, contumaciter respondit. Quis est cui me obedire iubetis? Non noui istum, quem prædicatis, nouum Dominum. Non dimitto gentem, prætextu celebritatis, sacrorúmque, cupientem iugum excutere.* Indignatur Pharao esse aliquem de subditis suis, qui coram se, aliquem aliũ à se Dominum Israëlitarum vocet; neque id tantùm, sed qui eius etiam nomine Regi ipsi grauissimum aliquid atque odiosissimum dissimulanter imperet. Vt pro-
l. 9. de præpar. c. 4.
pterea Artapanus apud Eusebium, falsò quidem, non tamen absurdè scripserit, Pharaonis iussu Mosen in vincula fuisse coniectum. Sed legati nomen, aut numen potius, cuius nomine legatione fungebatur, illum protexit, ne statim quasi ab antiquo sicarium, & patrata cæde fugitiuum, nunc imminutæ maiestatis reum, & seditionis flabellum, iuberet Rex ad supplicium rapi; & funestam ad defectionem facem, quàm primùm extingui.

XCIV. *Instat Moses humiliore oratione.*

NIHILOMINVS Moses, in suscepto consilio tam arduo, non minus cõstans, quàm fuerat in suscipiendo formidolosus instat apud Regem pro dimittendo populo, sed oratione aliquanto molliore, & supplici potiùs, quàm imperiosa, *Deus*, inquit, *Hebræorum vocauit nos, vt eamus viam trium dierum in solitudinem, & sacrificemus Domino Deo nostro; ne fortè accidat nobis pestis, aut gladius.* Mitius etiam aliquanto in Hebræo apud Vatabl. *Deus Hebræorum apparuit nobis, quæso liceat nobis per te ire viã trium dierum.* Nulla hîc vt antè iussio, sed preces, deinde circumscribitur ad breue tempus commeatus; denique additur necessitas obtemperandi, ob periculum
ai. 52.
imminens, Deo in suos peste aut gladio animaduertente. De hoc temporis spa-
10. x.
tio iam supra ex Augustino diximus [10].

XCV. *Neque proficit hilum, sed obiurgatur, & repellitur.*

AT Rex nihil verborum suauitate commotus, nihil facilitate petitionis, nihil obtemperandi necessitate, reiicit à se legatos, quasi famulos in opere suo cessatores, quique reliquos ad eandem ignauiam excitent. *Quare Moyses & Aaron sollicitatis populum ab operibus suis? ite ad onera vestra.* Alij, abstrahitis, populum cessare facitis, ex Hebræo & Chaldæo. Septuag. διαστρέφετε, auertitis, distrahitis. Respicit vtique ad tres illos dies Pharao, quos non vult perire sibi, ista quamuis bre-
Exod. 3. 18. init. c. 5.
ui peregrinatione. Caietanus putat non Mosi & Aaroni, sed sociis eorum dictum, ite ad onera vestra, verùm non constat eos habuisse socios. Licet enim dixisset Dominus seniores Israel cum Mose ingressuros ad Regem, id tamen prius dictum, quam eorum loco Aaron substitueretur, vt notauit Abulensis, & alij post eum. Quidquid sit eo verbo dimissi sunt à Rege legati.

XCVI. *Iubentur laboribus opprimi Hebræi.*

HAC porro prima congressione non solùm nihil vacationis, nedum libertatis, impetratum est à Rege, miseris Hebræis, iam tot annis onerum grauitate fatiscentibus, & diuinum, humanúmque auxilium implorantibus, sed grauiore etiam vt labore affligerentur imperatum. Ratus enim hanc Hebræorum postulationem esse hominum, non à lassitudine quietem, sed à lasciuia obambulationem am-
11. x.
bientium, eorum laborem vehementer augeri iubet [11]. Itaque ad suos operum præfectos conuersus. *Multus*, inquit, *est populus terræ, videtis quod turba succreuerit quanto magis si dederitis requiem ab operibus?* Quæ verba non desunt qui Moysi dicta putent, Caiet. & alij rectius præfectis Regiis dicta volunt.

XCVII. *Ne aucta multitudine vacent.*

IAM à principio seruitutis oneribus premebantur Hebræi, ne multiplicarentur, quibus non obstantibus, cùm turba succreuerit, vult Rex augeri onera, ne aucta multitudine minuantur. Non enim hic mentionem multitudinis fieri arbitror, quasi defectionis periculum ab ea timendum esset, qui fuit timor eius Re-
Exod. 1. 10.
gis, qui seruitutem primus inuexit, (hic enim non de libertate integra recuperanda, sed de trium tantùm dierum vacatione, ac peregrinatione ad speciem agebatur,) sed quod cùm certus laterum numerus esset imperatus, quo plures erant, qui ad eum explendum conuenirent, eo citius explebatur, & singulis minus laboris incumbebat. *Multorum enim manibus grande leuatur onus.* Vult ergo Rex, vt

quoniam Hebræi in mediis laboribus pullulant, labor subtracto auxilio geminetur, nimirum partita operarum multitudine, vt non omnes in luto laborent, vt antea, sed pars in conquirendis tota Ægypto paleis, pars lateribus conficiendis desudet. Et hæc sequens oratio apertè confirmat.

XCVIII. *Eis negantur paleæ,* *à præfectis.*

PRÆCEPIT *ergo in die illo præfectis operum & exactoribus populi dicens. Nequaquam vltra dabitis paleas populo ad conficiendos lateres, sicut prius; sed ipsi vadant, & colligant stipulas, & mensuram laterum, quam prius faciebant, imponetis super eos, nec minuetis quidquam; vacant enim, & idcirco vociferantur dicentes, eamus & sacrificemus Deo nostro. Opprimantur operibus, & expleant ea, vt non acquiescant verbis mendacibus.* Mendacia ergo putat verba Mosis & Aaronis, & ab ipsis conficta, ad populi sui recreationem; nondum enim Moses miraculis coram Rege legationem suam stabiliuerat, nec ea ille petierat, sed paucis verbis illos à se reiecerat, in primo congressu. Postea autem signa à Pharaone postulata sunt, & à Mose & Aarone exhibita. Cæterùm præfecti operum, & exactores erant gemini, alij Ægyptij de quibus hoc loco, quos Quæstores & Satellites regios non malè dixeris. Alij Hebræi, quasi procuratores, & decuriones multitudinis, qui suos ad opus sollicitabant, quosque illi verberibus malè mulctabant, nisi certam mensuram condicto tempore explerent, vt numerandi tolleretur labor.

c. 5. 6. c. 7. 9.

XCIX. *Et cui illæ vsui essent.*

CONQVISITIO ergo palearum imposita est recens Hebræis ad incrementũ laboris. Nam prius, vt habet Abulensis Ægyptij operarij publico sumptu paleas tota regione conquirebant, aut agricolæ ipsi excusso frumento eas ad vrbes devehebant, pretióque distrahebant præfectis Ægyptiis, quas illi deinde Hebræis distribuebant, vt iis lateritias fornaces accenderent, lignorum penuria; nam S. Bernardus, *Paleis accensis*, inquit, *coquebatur lutum, & solidabatur in lateres.* Nec alia materia furni, multis in locis, calefiunt ad coquendos panes. Nec sanè minus calidam flammam efficiant stipulæ, ad quancunque fornacem accendendam, si aptè subministrentur, & continenter, quàm solida ligna, vt experientia docet. Sed lignorum potius est vsus, quia minus laboris requirunt, fortassis & sumptuum. Alter palearum vsus, & fortasse verior, nam Ægyptum lignorum penuria laborare non legimus. Meminit crebro Ægyptiacarum arborum Plinius, nec irriguis terris arbores desunt: alter, inquam, vsus fuit, vt concisæ luto miscerentur, vt tenacius lutum cohæreret, quod forsitan parum argillosa sit in Ægypto tellus; & sicca in puluerem facilius abeat, nisi inserta stipula constringatur.

in c. 5. 8. 2. l. 11. & 13. & seqq.

C. *Dispergũtur ad colligendas stipulas.*

IGITVR præfecti operum regio accepto mandato de illius conspectu egressi, Hebræis Regis nomine dixerunt; *Non do vobis paleas, ite, & colligite, sicubi inuenire poteritis, nec minuetur quicquam de opere vestro. Dispersúsque est populus per omnem terram Aegypti ad colligendas paleas.* Non dicit ad emendas paleas, puta in manipulos colligatas, sed ad colligendas vel quisquilias, quæ vento circunferebantur, vel stipulas, quæ in agris hærebant, euellendas; idque significant Septuag. cùm dicunt dispersos *συναγαγεῖν καλάμην εἰς ἄχυρα*, *vt colligerent stipulam in paleas*, id est quibus palearum loco vterentur; quo modo etiam in Hebræo, & Chaldæo legitur. Ex quo intelligitur, & longo & misero labore vexatos, non viros solùm, sed mulieres quoque, & paruulos, vt occinere parodicè liceret: *Filij colligunt stipulas, & mulieres quisquilias, & patres subigunt lutum, ignémque succendunt, vt faciant lateres Regi Pharaoni*, &c. Sed antequam hinc abeamus, monendus est Lector, Ierem. 7. 18

CI. *Quod malè Iosephus explicat.*

TOTVM hunc locum parum fideliter à Iosepho repræsentari: vt qui ordinem Scripturæ permiscet atque confundit. Nam primo statim congressu virgas ponit mutatas in serpentes, cùm multa apud regem concertatione verborum, quæ ad aliud tempus omnino locúmque pertinet; deinde ex indignatione ob deuoratos magorum serpentes negatas paleas. *Rex autem*, inquit, *ad indignationẽ magis, quàm admirationem hoc facto commotus, mandat operarum exactori, qui Hebræis erat præpositus, vt de labore nihil eis remittat, sed grauioribus etiam quàm antea operum difficultatibus premat. At ille prius paleas eis ad lateres fingendos præbere solitus, posthac id facere desiit, sed interdiu detentos in opere, noctu ad comportandas paleas,* (imò colligendas *συνάγειν τὸ ἄχυρον*) *dimittebat, pristini laboris onus conduplicaturus.* Sic ipse. Perinde erat Iosepho plures hic operum præfectos, cùm Scriptura, aut vnum memorare; & inuentionem negatarum palearum Regi potius, quàm præfecto tribuere, nisi ab eadem sponte

l. 2. ant. c. 5. 1. 2. 3. 4.

sua discedere maluisset. Sicut in causa negatarum palearum, & dispersione nocturna, quam sine probabilitate confinxit; diceret potius coactos Hebræos, necessitate explendæ mensuræ, vt noctibus quoque circuncursarent ad stipulas colligendas. Rex enim certam duntaxat mensuram exigebat laterum, quam dum redderent, nihil pensi babebat noctúne, an interdiu laborarent. Sed redeamus ad historiam.

Exod. 5. 13.

CII. *Hebræi præfecti flagellantur.*

PRÆFECTI *quoque operum instabant dicentes, complete opus vestrum quotidie, vt prius facere solebatis, quando dabantur vobis palea. Flagellatique sunt qui præerant operibus filiorum Israël ab exactoribus Pharaonis, dicentibus, quare non impletis mensuram laterum sicut prius, nec heri nec hodie?* Primùm hinc satis intelligitur multi temporis fuisse hunc laborem, & dispersionem per totam Ægyptum; nam viciniores iam consumptæ erant. Vnde improbari potest illorum opinio, qui in annum [illegible]. Mosis aduentum eius in Ægyptum differunt, & omnia quæ ad hunc locum, & deinceps gesta sunt, vsque ad exitum ex Ægypto, minore quàm trium mensium spatio circunscribunt, & quidem hybernorum, cùm stipulæ in agris nullæ, sed post messem duntaxat. Abulensis quoque tres, quatuorve minimum dies constituit inter diem primi congressus, & eum quo præfecti Hebræorum detulerunt querelas ad Regem, sed plus etiam temporis videntur requirere quæ infra à Mose dicuntur. Causa quoque cur soli præfecti Hebræi, quos Septuag. χειμαστὴς, siue Scribas vocant, vapulabant à præfectis Regiis, fuit, quod demensum lateritium non viritim à singulis exigebatur; (id enim infiniti laboris fuisset, & magnam præfectorum turbam desiderasset,) sed per certas turmas, vel familias, quibus Hebræi præerant, quarum negligentiam præfecti isti Hebræi suo corpore luebant infelices.

c. 5. v. 23.

CIII. *Quod Iosepho, & Philone omissum.*

ADDAM hic in Iosephi gratiam, ac Philonis etiam si placet, omissam ab vtróque ignominiosam istam Præfectorum suorum verberationem, qua seruilem in morem flagellis à Pharaonis ministris cædebantur, non enim fustibus, vt ingenui, & liberi, sed loris ac flagris nudato corpore pulsabantur. Id enim admittit Hebræa נכה nacha, quam Pagninus vertit flagellare, id Græca exigit, & Latina; Illius quippe vtrúmq; pudebat; neq; enim eò spiritu pleni erant, quo illi, qui *Ibant cum gaudio à conspectu concilij, quod digni habiti essent, pro nomine Iesu contumeliam pati.* Et verò etiam veriti sunt, ne antiquum exemplum Græcis Latinísque auribus inferentes, nouum Romanis dominis incitamentum præberēt, in Iudæorum terga ignominiosè sæuiendi.

Act. 5. 41.

CIV. *Et querelas ad regem deferunt.*

SED nec illi cum gaudio ad suos recepere sese; sed adito Rege apud eum *vociferati sunt, dicentes. Cur ita agis contra seruos tuos? Paleæ non dantur nobis, & lateres similiter imperantur. En famuli tui flagellis cadimur, & iniustè agitur contra populum tuum.* Septuaginta: *Iniuria igitur afficies populum tuum.* In Hebræo, *& peccatum populo tuo*, supple imputatur, peccati reus iudicatur: quo modo habent Symmachus, & Aquila. Meritò de iniustitia conqueruntur, cùm ea exigantur ab ipsis, quæ omnino præstare non possunt, cùm lex esse debeat de iis, quæ non solùm fieri, sed facilè etiam fieri possunt: & apud eum queruntur, à quo profecta iniuria, quique remedium adhibere potest; ideò non palam accusant, sed, ne eum offendant, culpam in regios ministros deriuant. quod notarunt Tostat. Lipom. Cornel.

in schol. Septuag. Rom.

CV. *Sed irritat.*

AT rex nulla tactus misericordia, vt qui eos dedita opera contra ius fásque omne vexare statuerat, insultandi occasione sumpta; *Vacatis otio*, inquit, *& idcirco dicitis, Eamus, & sacrificemus Domino.* In Hebræo, Chaldæo, & Græco geminatur vox, χολάζετε, χολασταί ἐστε, *cessatis cessatores.* Vel *vacatis vos, vacatis inquā.* Quod si accentu iuuetur, maximè insultantis est; sed tolerabilis esset irrisio, si aliquam secum vexationis iniustissimæ diminutionem afferret, sed contra, *Ite ergo*, inquit, *& operamini; paleæ non dabuntur vobis, & reddetis consuetum numerum laterū.* Lætabatur perfecisse se, vt Hebræi alia omnia cogitarent ac peterent, quàm sacrificia, & festum diem. Itaque excluduntur, sine vlla spe clemētiæ, & humanitatis, qua principes facilius, quàm eorum præfecti tanguntur. Cúmque non habeant quò confugiant, & ad quos querelas deferant suas, Deum cum gemitu, Moysémque cōpellant; nam in vtriusque iniuriam, ac contumeliam noua vexatio redundabat. *Videat*, inquiunt, *Dominus & iudicet*, &c. Sed prius quando, quove in loco hæc dicta sint videndum est.

CVI. *Itaque legatis occurrentes.*

CREDIBILE est Præfectos Hebræorum, malè ab Ægyptiis acceptos ad Regem, Moyse & Aarone non insciis, & fortè suadentibus, querelas detulisse, & dum isti apud Pharaonem expostulant, Mosem & Aaronem è regione Palatij, aut vestibuli eius stetisse, rei euentum præstolantes; móxque re infecta à Pharaone egredientes, illis eodem in vestigio hærentibus, occurrisse. Itaque vox illa, *Egredientes*, non ad Moysen refertur aut Aaronem, sed ad Hebræorum præfectos, qui egredientes à Pharaone, *occurrerunt Moysi & Aaroni, qui stabant ex aduerso.* Hic est enim ordo verborum, & plana sententia, aut si mauis verba illa, *qui stabant ex aduerso*, semicirculis includenda sunt. Quæ sententia Hebræis, Græcis, Chaldæisque libris consentanea est, Abulensi, Lipomano, Caietano, Vatablo, Cornelio approbantibus.

CVII. *Cum eis expostulãt; quæ est prima Hebræorum contra Mosen murmuratio.*

ERGO Præfecti amaro animo, & sine vlla spe remissionis à Pharaone digressi, obuios legatos querulis verbis inuadunt, Deum vindicem iniuriæ ab eis, vt arbitrabantur, acceptæ requirunt, qui eos apud Pharaonem, & seruos eius, quorum è nutu penderent, abominabiles, vt res fœtidi odoris, reddiderint, & gladium Regi præbuerint, quo occiderentur. Causam videlicet aut occasionem dederint eos vexandi solito acerbius atque crudelius. Quæ prima est Israëlitarum aduersus Dei famulos Moysen & Aaronem querela, atque obtrectatio; & quidem perquam iniusta, & quæ in Deum ipsum caderet, quem probè intelligerent, vel prodigiis eruditi, huius postulationis, totiúsque legationis authorem, vt iam nunc dicere possent, *nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum.* Addit Iosephus assiduis suorum querelis sollicitatum Mosen, vt à cœptis desisteret. Quod fidem accipit ex eo quod postea legimus ab iis iactatum. *Nónne iste est sermo, quem loquebamur ad te in Aegypto, dicentes, Recede à nobis, vt seruiamus Aegyptiis?* Exod. 16. 8. Exod. 14. 12.

CVIII. *Moses recurrit ad Deum.*

QVID hîc faceret Moses, nisi ad Deum recurreret dicens, *Domine cur afflixisti populum istum? quare misisti me? Ex eo enim quo ingressus sum ad Pharaonem, vt loquerer in nomine tuo, afflixit populum tuum, & non liberasti eos.* Quæ est oratio filij ad patrem, magna cum fiducia, æstus cordis sui promentis, & auxilium implorantis. Eum dicit afflixisse populum, non tantùm quod nunc asperius affligi permisisset, vt notauit Abulens. sed quia, occasione legationis huius, maior fuerat à Pharaone cõtra Israëlitas excitata tempestas, dicitur Deus eos afflixisse, quia id fieri iusserat, ex quo afflictio fuerat consecuta. Hic porrò prudentia Mosis, eximiáque animi moderatio cernitur, qui acerbam orationem, hominum graui dolore, atque animi perturbatione frementium, pro auctoritate non compescuit, sed silentio vsus, dedit locum iræ, & ad Deum confugit. Permisit autem Dominus sub egressum ex Ægypto, Pharaonem, ac seruos eius immanius contra Israëlitas desæuire, vt & Deus tanto iustiorem haberet causam seuerè in eos animaduertendi; & Iudæi tantò vehementius ab eis, corúmque moribus, ac consuetudine auerterentur, nec exurgentibus asperis de reditu in Ægyptum cogitarent; vt notauit Abulens. & Pererius.

Abul. q. 7. in c. 5.

q. 4. in c. 5. Disp. 4. in idem cap. Cap. 6.

CIX. *A quo accipit consolationem.*

MOSEN tristem, atque animo ægrum Dominus consolatur, *Nunc videbis*, inquit, *quæ facturus sum Pharaoni; per manum enim fortem dimittet eos, & in manu robusta eiiciet illos de terra sua.* Quæ passiuè accipienda sunt, vt dicatur Pharaonem ingentibus plagis, quales valida manus, & robustum brachium solet infligere, compulsum, non solùm dimissurum populum, sed etiam ad exitum compulsurum. Quæ Domini ad Mosen oratio abundè testatur, nihil in prædicta Mosis ad Deũ querela, gemitúque, fellis, aut diffidentiæ insedisse: vt meritò improba Caluini in eum censura explodenda sit, qui, pro sua religione in cælites, Mosem vehementer arguit tanquam ab officio desciscentem, & amarulento tædio missionem, & absolutionem ab officio petentem. Non sic Augustinus, *Non sunt*, inquit, *verba contumaciæ, vel indignationis, sed inquisitionis & orationis, quod ex his apparet, quæ illi Dominus respondit; non enim arguit infidelitatem eius, sed quid sit facturus aperuit.* Hactenus Augustinus. q. 14. in Exod.

CX. *Et mandata ad Israëlitas.*

DAT etiam Mosi mandata Dominus, quæ deferat ad Israëlitas, ad eorum cõsolationem, plena promissionis ac spei; *Dic filiis Israel*, inquit, *Ego Dominus, qui educam vos de ergastulo Aegyptiorum, & eruam de seruitute, ac redimam in brachio excelso, & iudiciis magnis. Et assumam vos mihi in populum, & ero vester Deus; & scietis quod ego sum*

Digitized by Google

Vide sup. n. 25.

Dominus Deus vester, qui eduxerim vos de ergastulo Aegyptiorum, & induxerim in terram super quam leuaui manum meam, vt darem eam Abraham, Isaac & Iacob, dabóque illam vobis possidendam; ego Dominus. Vt nimirum intelligant nec potestatem deesse, neque voluntatem, qui antiqua promissa iteret iureiurando firmata. Vbi & notanda suauissima Dei clementia, qui hominum infirmitati indulgens, ne afflictis afflictionem accumulet, proximam obmurmurationem nulla aut obiurgatione verborum, aut factorum animaduersione castigat, *dissimulans peccata hominum propter pœnitentiam.*

CXI. *Quæ defert, fructu nullo.*

HIC Moses, etsi non ignorabat quomodo affectus esset populus, quámque parum accepta futura esset ista legatio; promptè tamen, & sine vlla excusatione obtemperat, cōgregatisque filiis Israël, prædicta omnia narrauit ipsis, *qui non acquieuerunt ei*, videlicet placati non sunt, non quidem fidei defectu, sed quod ad illa animum non applicarent, magnitudine perturbationis afflictum: præsentia enim magis quàm futura cernebant, & apprehendebant. Nam præsentia & quæ in re sunt, sensum pariter, animúmque afficiunt, futura verò animo tantùm percipiuntur. Denique cæteris paribus fruitio præsens bonorum minus delectat, quàm affligat priuatio, vt patet in morbis. Nam sanitatis bonum vix agnoscitur, aut sentitur, morbi autem maximè, quo pertinet illud Hieronymi. *Quid habeat boni sanitas, languor ostendit.*

Epist. ad

CXII. *Noua Domini apparitio, & missio ad Pharaonē.*

PVPVGIT Mosem hoc Israëlitarum tædium, pusillique animi ægritudo, quam ὀλιγοψυχίαν Septuaginta dixerunt, Hieronymus, *angustiam*, siue angorem spiritus. Animus quippe dilatatur in lætis, in duris constringitur, & quasi coarctatur. Hunc Mosis sensum aperiunt verba sequentia. Cùm enim illi rursum apparuisset Dominus, siue Angelus in forma quadam visibili, vt placet Abulensi, cuius verba auditu perciperentur; iussisśetque petitionem suam apud Pharaonem iterare; Respondit Moses non sine gemitu. *Ecce filij Israël non audiunt me, & quomodo audiet Pharao, præsertim cùm incircuncisus sim labiis.* Hoc colloquium extremo iterum capite repetitur, propter insertam genealogiam trium filiorum Iacob, Rubenis, Simeonis, & Leui, ad quam Moyses & Aaron pertinebant; qua tota de re cumulatè tomo primo disputatum est, in descensu Iacob, & filiorū eius in Ægyptū.

Teste Abul. q. 6 & Cornel. Iapon. Caiet. & Rupert. in primis l. 1. Exod. c. 25. & 26. qui hic digressionem agnoscit. an. m. 2329.

CXIII. *Cuius eum Deum constituit.*

SICVT pergit Moses in despicientia sui, quæ à nonnullo tædio proficisci videbantur, rebus ad nutum non fluentibus; ita & Dominus eum excitare pergit atque extollere. *Ecce*, inquit, *constitui te Deum Pharaonis, & Aaron frater tuus erit Propheta tuus.* Quasi dicat, tantùm abest vt velim te Pharaonem formidare, vt velim te illi esse formidabilem, quasi quendam Deum, qui habet in homines vitæ necísque potestatem: quod quia diuinum est, quibus talis potestas communicata est, etiam Dij in Scriptura nominantur; vt Reges & principes populi, iudices atque magistratus, præsertim qui publicas res summa cum potestate gerunt. Huius autem timoris Pharaonis à Mose, illud haud leue argumentum est, quod tot tantísque calamitatibus cum populo suo affectus, nunquam manus in eum mittere ausus est, imò ne asperius quidem appellare: aut etiam comminari, quod quidē nos Scriptura docuerit, nisi post nonam denique acceptam plagam. Itaque inania sunt illa Iosephi, nullóque Scripturæ fundamento nixa, Mosen sceleratum à Pharaone appellatum, fugitiuum, maleficum, magicísque præstigiis ad reliquos decipiendos instructum.

c. 10. 28. l. 2. c. 5.

CXIV. *Quàm id Moysi gloriosum.*

l. 1. cap. 26.

AVDIAMVS ergo potius Rupertum, in hoc argumento exultantem. *Quoniam tu mitissimus virorum, pro tam glorioso negotio cum Pharaone dimicare, & cum regibus confligere te indignum ducis, atque hoc modo vsque ad nouissima terra te deprimis, ecce ego sustollam te super altitudinem nubium, faciámque te Deum, non quem ille fideliter adores, sed quem seruiliter formides, vt imperes aquis pro potestate Dei, vt ranas crees, vt imperes terræ ac cineri, faciásque in Rege & in exercitu eius ciniphes & vesicas: imperes aëri, & pestem valde grauem generet: imperes igni, & cum grandine mixtus feratur super peccatores. Ita imperando elementis Deus eris Pharaonis. Et quia Pharao cum huiusmodi Deo saltem loqui non est dignus, Aaron frater tuus erit Propheta tuus, plagas, quas tu facies, pronunciaturus, siue tanquam minister illaturus.* Hæc Rupertus. Adde etiam quod sicut Prophetæ hominibus ex ore Dei loquuntur, eiúsque sunt ad populum interpretes, ita Aaron futurus erat Mosis Propheta, atque interpres,

Aarō Propheta Moysis.

Exod. 7. 1.

quaſi eſſet terrenus quidam Deus. Vnde ait Dominus, *Tu loqueris ei omnia, quæ mando tibi, & ille loquetur ad Pharaonem, vt dimittat filios Iſraël de terra ſua, ſed ego indurabo cor eius, & multiplicabo ſigna, & oſtenta mea in terra Aegypti, & non audiet vos.* Et quæ ſequuntur.

CXV. *Iubentur à Deo ſigna edere.*

Incvlcat hic Dominus mentionem ſignorum & prodigiorum, ſub illud ipſum tempus, quo ea Moyſes & Aaron patraturi erant; quando & præcepit, vt requiſiti à Pharaone ſigna & prodigia ea protinus ederent, vt ſcilicet ſeſe probarent illius interpretes & nuncios, cui Iſraëlitæ ſeruirent, qui cœli terræque procreator & rector eſſet, & cui creata omnia, præter omnem naturæ ordinem famularentur ad nutum. Et quoniam parum efficax futura erat hæc ſignorum editio in conſpectu Pharaonis, nequid aut Iſraëlitæ, aut ipſimet legati turbarentur, tanquam præcautione vtens Dominus iterat illud de induratione eius: quoniam per ea ſigna mollior futurus non erat, pia voluntate cum intellectu ad credendum & obtemperandum non colludente, ſed durior, affectu improbo libertatem ad ſe non inuitam trahente. Verùm de induratione dictum ſupra eſt pro inſtituto ſatis. n.75. & ſeq.

CXVI. *Et à Pharaone.*

Ingressi *itaque Moyſes & Aaron ad Pharaonem, fecerunt ſicut præceperat Dominus.* Petierunt ſcilicet vt dimitteret Iſraëlem de terra ſua, ad ſacrificium in ſolitudine celebrandum, quamuis enim ſacrificij hoc loco nulla ſit mentio, cùm tamen & antea dimiſſio, cum tali circunſtantia petita ſit, & rurſum poſtea petatur, dicendum apparet Moyſen fuiſſe in eadem petitione conſtantem; non fuiſſe tamen integrè ſemper expreſſam, quæ eſt Abulenſis ſententia. Credibile autem eſt inaudiſſe Pharaonem aliquid de miraculis, quæ Moſes in conſpectu Iſraëlitarum patrarat, proptereáque ab eo ac fratre eius poſtulaſſe, vt ſignis ſe à Deo Hebræorum miſſos oratores oſtenderent. Quod ille petiit inani potius ſtudio videndi mirabilia, aut illis contradicendi, vt res poſtmodum docuit, quàm obſequendi voluntate.

c.7.10: c.7.16. 8.1.20. & maximè 27. in c.6. v.11.

CXVII. *Virga Aaron vertitur in draconem.*

Nil cunctatus Moſes, & ad fratrem conuerſus, *Tolle virgam tuam, & proiice eam coram Pharaone, & vertatur in colubrum.* Quod cùm feciſſet Aaron coram Pharaone ac ſeruis eius, verſa eſt virga in colubrum. *Tandem*, inquit Philo, *Propheta aggreditur exercere miracula, quæ didicerat, quo ſpectatoribus incredulitatem eximeret. Interfuit & Rex cum cohorte purpuratorum. Itaque confluente ad regiam multitudine Moſis frater baculum, elatum prius, vt eſſet omnibus conſpicuus, in terram proiicit, qui mox in draconem mutatur; tum circulus ſpectatorum, præ metu ſtuporéque, ſolutus diffugit.* Verè fuiſſe virgam in draconem conuerſam vera metamorphoſi, ab eo cui natura omnis obtemperat, & cui idem eſt velle & poſſe, nemo dubitare poteſt, aut debet, qui enim de nihilo fecit omnia, quomodo non facilè in præiacentem materiam nouas diſpoſitiones, ac formam inducet? At de Magorum ſerpentibus dubia ſemper, & controuerſa res fuit, tam apud antiquos Patres, quàm recentiores Doctores. Sed primùm Scripturam ipſam audiamus.

CXVIII. *Et virga quoque Ægyptiorum, quæ ab illa deuorãtur.*

Vocavit *autem Pharao ſapientes, & maleficos* (poſterior vox priorem explicat) *& fecerunt etiam ipſi per incantationes Aegyptiacas, & arcana quædam ſimiliter: proiecerúntque ſinguli virgas ſuas, quæ verſa ſunt in dracones, ſed deuorauit virga Aaron virgas eorum.* At Philo rem luculenter explicans, *Sophiſtæ*, inquit, *Magique quotquot aderant. Quid vos terret? inquiunt, nec nos ſumus rudes talium artium, & nos talia patrare poſſumus. Deinde cùm quiſque ſuam virgam proieciſſet, multi dracones circa primùm illum ſinuoſis orbibus voluebantur. Ille verò arrecta ceruice, immani hiatu, non aliter quàm obiectos piſces circumquaque petitos abſorbuit; atque ita deglutitis, in priſtinam virga naturam rediit. Id tam magnificum ſpectaculum etiam iniquis animis omnem ſuſpicionem exemit, ne putarent hæc agi humanis vafrامentis, aut artibus excogitatis ad ludibrium, ſed diuina potentia, qua nihil non facilè perficitur.* Sic Philo.

CXIX. *Quid hic peccet Ioſephus.*

Expectas hoc loco, mi lector, vt Ioſephum quoque afferam: & eram ſanè allaturus, ſed tota hęc apud eum narratio perturbata, vt antè dixi, ac deprauata eſt. Primùm quod miracula vltro facta referat, non poſtulante Pharaone, *Cùm à Rege*, 1.
inquit, *contemptim audiri ſe animaduerteret, exhibet illi ſpecimen prodigiorum, quæ in Sina viderat, puta virgæ, manus, aquæ.* Contra Scripturam, & Dei prædictionem, qui noluit obtrudi prodigia, nec fieri niſi à rogatis, notarũt Caiet. & Corn. Secundò, quod regem hîc iratum ad cõuitia prorupiſſe ait, præter Scripturam, prætérq; 2.

decorum, ac probabilitatem. Quomodo enim præstigiorum accuset, quæ mox
3. ipsemet patrari curat, atque adeo diuinam virtutem appellat? Tertiò, quod fingat Mosen non solùm earum artium peritum, quod non parum suspectum est, (etsi id Gelenij potius est, quàm Iosephi,) sed etiam approbatorem: negat enim se eas ar-
4. tes contemnere. Imò oportuit execrari. 4. quod virgam Mosis posterius proiectã, quàm virgas Magorum scribit; &, quod consequens est, bis proiectam ante Pha-
5. raonem, & bis in draconem ante illum conuersam. Vt omittam hîc virgam non à Mose, sed ab Aarone proiectam.

HAC ergo narratione Iosephi excussa quærendum videtur, quinam fuerint hi miraculorum patratores, non in genere tantùm, sed etiam in indiuiduo. Et quidẽ aliqui existimarunt fuisse in iis quosdam verè sapientes, astrologos scilicet, vel philosophos, & magiæ naturalis peritos; sed cùm constet eos arte diabolica ista fecisse, haud dubiè illud, *sapientes & maleficos*, accipiendum est, vt dixi, & explicant Sà, Vatab. Lipom. Cornel. vt posterior dictio priorem explicet, quod hominum opinione sapientes essent, re autem ipsa malefici, incantatores, magi, Dæmonum mancipia teterrima; quorum auxilio & artibus verbisque portentosis insusurrandis varia scelera, furta, adulteria, cædes, perpetrarent, sensibus illuderent, hominésque dementarent. Nec obstat quod Iosephus eos vocat *ἱερεῖς sacerdotes*, qui eadem prodigia repræsentarent; nam istos quoque magos fuisse nihil vetat. Nec Septuaginta eos Sapientes vocant, sed *Sophistas*, quos iidem interpretantur *veneficos, & incantatores*. Aquila vocauit *κρυφιαστὰς*, quos Flaminius vertit, *occultorum cognitores, vel patratores*. — in Schol. v. 70. — CXX. *Quales fuerint hi miraculorum patratores.*

QVI autem nominatim fuerint isti Magi explicatum videtur ab Apostolo Paulo. *Quemadmodum autem Iannes & Mambres restiterunt Mosi, ita & hi resistunt veritati. Quinam isti sunt*, ait Chrysost. *Magi scilicet, & qui signa in Aegypto fecisse leguntur. Quomodo autem nusquam alibi ipsorum nomina inueniuntur? Ea vel ex traditione, vel ex spiritu Paulum didicisse fas fuit*. Theodoretus quoque ait Paulum ea nomina ex non scripta Iudæorum doctrina tradidisse. Extabat tamen olim Liber, cuius meminit Origenes in Matthæum, quẽ Gelasius reprobat, interque apocryphos relegat. Quidam etiam, vt ibid. ait Orig. ausi sunt repellere illam Pauli Epistolam, quod ex apocrypho libro aliquid afferret. D. Ambros. in eundem locum, *Exemplum*, inquit, *hoc de Apocryphis est*. Ait autem istos fuisse fratres Magos, vel veneficos Ægyptiorum, qui magicis suis artibus, virtuti Dei, quæ per Mosen operabatur, æmulatione commentitia resistere se posse putabant. Sed cùm Mosis virtus in operibus cresceret, humiles factos cum dolore vulnerum confessos Deum in Mose operatum. — 2. Tim. 3. 8. hom. 8 ἢ ἀγράφου παραδόσεως, ἢ ἀπὸ τῦ πνεύματος. tract. 35. in Matth. l. 3. de bono. — CXXI. *Nomine Iannes & Mambres. Apud Apostolum. Chrysost. Theodoret. Origen. Ambros.*

NVMENIVS quoque Pythagoræus apud Eusebium horum meminit, vocatq; *ἱερογραμματεῖς ἄνδρας*, sacrorum scribas. Sic autem habet versus fideliter locus [12]. *Et in tertio libro de Moyse idem hæc memorat. Deinceps verò Iannes & Iambres*, (non autem Labres vt vulgò) *Aegyptij sacrorum scribæ nihilominus Moyse magicas artes calluisse iudicati sunt, sub Iudæorum ex Aegypto eiectionem. Moyse igitur Iudæorum ductore, viro precibus apud Deum potentissimo: hi à multitudine Aegyptiorum digni habiti sunt, qui ei quasi antagonistæ componerentur. Clades autem, quas Moses inferebat Aegypto, quàm recentissimas soluere posse visi sunt*. Ita Numenius, illum fortasse librum nactus; aut Hebræorum traditionibus & ipse edoctus. Refert Genebrardus in Chron. Thalmudistas hos duos nominare Magorum in Ægypto tunc principes, qui Mosen deriderent, quasi ferret paleas in vrbem frugum; vel, vt nos dicimus, *Noctuas Athenas*. — l. 9. de præpar. c. 3. 12. X. — CXXII. *Ex Numenio Pythag.*

CÆTERVM quicunque tandem isti fuerint, id certè dubitari non potest eos à tenebrarum principe magis, quã ab Ægyptio Pharaone suscitatos, qui sese Moysi opponerent, exitum Israëlitarum impedirent, nutantem in meliorem partem Regem, in deteriorẽ traducerent, in eáque obfirmarent. Sic Simoni Petro, Simonem magum opposuit, Iacobo maiori Philetum & Hermogenem; Ioanni Euangelistæ Apollonium Tyanæum itidem magum. Et Apostolo Paulo Bariesu, qui & Elymas magus: & Prophetis Pseudoprophetas, & Ecclesiæ Doctoribus Hæresiarchas; aliisque Dei ministris, alios satellites suos, importunissima simia, in perniciem animarum, omnibus temporibus obiecit. Christo etiam in fine mundi Antichristum reseruans. — Chrys. hom. 8. in 2. ad Temp. Act. 13. 8. — CXXIII. *A Dæmone suscitati.*

Digitized by Google

CXXIV. *Sepulchrũ Iannis & Mambris.*

SED quæ de istorum Mosis aduersariorum monumento scribat Palladius pluribus in vita Macarij Alexandrini, libet paucis hoc loco inserere, *Cupiit aliquando Macarius, vt ipse nobis narrauit, quod in hortis erat ingredi monimentum quod dicitur κηποτάφιον Ianne & Mambre magorum, qui erant tempore Pharaonis, vt id videret, vel etiam vt conueniret eos, qui illic sunt dæmones. Dicebatur enim plurimos, eósque ferocissimos in eo loco ab illis collocatos esse dæmones, per infamis artis eorum excellentiam. Hoc autem monumentum factum est à Ianne & Mambre fratribus, qui propter magicæ artis excellentiam, primas partes habebant illo tempore apud Pharaonem. Vt qui ergo illo vitæ suæ tempore, maximam in Aegypto haberent potestatem, construxerunt illud opus ex lapidibus quatuor pedum magnitudine; & cùm multùm illic auri deposuissent, & omne genus arbores plantassent, maximum quoque aquæ puteum foderunt, est enim locus qui facile cedit. Hæc autem omnia fecerunt sperantes, post suum hinc discessum, frui delicijs in illo Paradiso.* Et paulò pòst, narrato Macarij ad eum locum nouem dierum itinere, refert eum ita loquentem. *Cùm propius accessi ad illud monumentum, ex eo egressi mihi occurrerunt ad septuaginta dæmones, varijs formis præditi, alij quidem clamantes, alij verò cum magno fremitu in me stridentes dentibus, alij verò tanquam corui volantes audebant meo vultui insultare,* &c. Deinde subdit promissionem datam dæmonibus, se illic non habitaturum, sed visitato loco recessurum. Et mox. *Ingrediente,* inquit, *eo in paradisum, ei occurrit Diabolus, cùm stricta rhomphæa ei minitans, cui Macarius, Tu venis ad me in stricta rhomphæa, & ego contra te ingrediar in nomine Domini Sabaoth. Ingressus autem contemplatus sum omnia, in quibus inueni etiam cadum æneum catena ferrea pendentem ex puteo, iam tempore consumptum, & fructum malorum punicorum, quæ nihil intus habebant, fuerant enim arefacta à sole, & plurima aurea donaria. Inde cum quiete egressus, per viginti dies reuersus est in cellam suam.* Hactenus ex Palladio.

A Macario Alexandrino aditum.

in Lausiaca c. 19. apud Heribertũ. l. 8. de vitis Patrum, p. 712.

CXXV. *Verúne dracones à Magis producti. pars aiens ex Script.*

GRAVIS autem est, & à plurimis agitata quæstio, nec planè à nobis prætermittenda, verâne prodigia fuerint, quæ ab istis Magis, & maleficis perpetrata narrantur. Et certè Scriptura valde fauet parti aienti; quo enim modo dicit virgam Aaronis versam fuisse in colubrum, ita de Magis, *Proiecerúntque*, inquit, *singuli virgas suas, quæ versæ sunt in dracones*, & subdit, *sed deuorauit virga Aaron*, quæ scilicet prius virga fuerat, *virgas eorum*, id est colubros, ex virgis item factos; eodem semper modo de vtrísque loquens; quæ est argumentatio D. Augustini in quæstionibus in hunc librum. q. 21. in Exod. Quod si virga Aaron in verum draconem versa est, non autem reliquæ, quomodo draco veras virgas deuorare potuit? Accedit quod si non veri dracones facti sunt, nec verè aqua versa in sanguinem, quomodo in quarto signo defecisse dicuntur, si in cæteris res tantùm adumbratæ, & ad externam duntaxat speciem factæ sunt? Æquè potuissent cyniphes simulare, atque ranas, vt Caietanus argumentatur. Eadem est Philonis sententia, quam paulò antè retuli. n. 118. Eadem Theodoreti, qui inter alia. q. 18. in Exo. *Nam quia à Deo punitus Pharao plagis diuinitus inflictis minimè castigabatur, Deus veneficos Pharaonis vltionem augere mandauit, quasi diceret. Propterea quod propemodum flagellis delectaris, & per meos ministros te castigo, & per tuos supplicio te afficio.* quibus similia habet Glycas. p. 2. annal. At rebus fictitiis quomodo supplicium inferri potest?

Philone. Theodoret.

CXXVI. *Ex Augustino & D. Thoma.*

D. quoque Augustinus non dubitat concedere quædam miracula magicis artibus fieri; l. 3. de trin. cap. 7. & 8. in quorum numerum refert, quæ à Magis Pharaonis perpetrata sunt, & quæ ab ipsis dæmonibus contra Iobum. Non essent autem miracula, sed mendacia simulati dracones, aut aqua apparens sanguis, & non versa in sanguinẽ. Inde autem docet dæmones, applicando agentia patientibus, educere è potestate materiæ, quæ producuntur. Alio itẽ loco, concedit hæc quæ facta sunt à Magis, quædam fuisse miracula, l. 83. qq. q. 79. 10. 4. opera dæmonum facta; & inquirit quare talia à Domino permittantur. D. etiam Thomas in 1. parte eruditè vt solet, sententiam D. August. q. 114. ar. 4. exponit & sequitur. Ait enim miraculum, si propriè accipiatur, à solo Deo fieri posse; quia id propriè miraculum dicitur, quod fit præter ordinem totius naturæ creatæ, sub quo ordine omnis virtus creata continetur. Dicitur tamen quandóque miraculum largè, quod excedit humanam facultatem, & considerationem; & sic dæmones possunt facere miracula, quæ scilicet homines mirantur, vt quæ eorum facultatem, & cognitionem excedunt. Sic ipse, sed addit quod ad rem nostram maximè pertinet. *Sciendum est tamen quod, quamuis huiusmodi*

Digitized by Google

opera dæmonum ad veram rationem miraculi non pertingant, sunt tamen quandóque vera res. Sic magi Pharaonis per virtutem dæmonum veros serpentes & ranas fecerunt; & quando ignis de cœlo cecidit, & familiam Iob cùm gregibus pecorum vno impetu consumpsit, phantasmata non fuerunt. Hæc D. Thomas, quæ etiam alibi confirmat.

1. 2. q. 178. a. 1. ad 2. & art. 2. in corp. in qq. orthod. 13. 2.

CXXVII. *Pars negans ex Iustino.*

Contrariam sententiam multi, & antiquitate, & doctrina præstantes secuti sunt. Nam Iustinus Martyr, si tamen Iustinus, in responsione ad q. 26. *Miracula*, inquit, *à Mose præstita, vt quæ diuina vi, & efficacia essent edita, per transmutationem naturæ eius, quod subiectum erat, in naturam eius quod perficiebatur sunt facta. Quæ autem incantatores edidere, dæmonum operatione sunt exhibita, oculos spectantium præstigiis decipientium, vt serpens qui non esset, tanquam serpentem, & qui sanguis non esset, quasi sanguinem, & quæ ranæ non essent, velut ranas cernerent.* Tertullianus in libro de anima. *Nec magnum illi* (dæmoni) *exteriores oculos circumscribere, cui interiorem mentis aciem excæcare perfacile est. Corpora denique videbantur Pharaoni, & Aegyptiis magicarum virgarum dracones, sed Mosis veritas mendacium deuorauit.* D. Ambrosius, vt suprà dixi, ait Iannen & Mambrem magicis artibus virtuti Dei, quæ per Moysen operabatur *æmulatione commentitia* resistere se posse putauisse. Gregorius Nyssenus in vita Mosis. *Cùm ad inaudita signa, miraculique versus esset Moses, corámque ipsis Aegyptiis virgam suam in colubrum vertisset, Pharao, id enim nomen erat tyranno, Magorum ineptiis fretus, magis resistebat. Ii enim virgas similiter suas in terram proiectas in dracones mutasse videbantur. Sed qui ex virga Moysi verè animatus erat, magorum virgas, re ligna, visus deceptione dracones, facile deuorauit.*

cap. 57. — *Tertul.* — *Ambros.* — *Nysseno.*

CXXVIII. *Hieronymo. Iosepho.*

q. 2 ad Algasiam.

Divus Hieronymus. *Quomodo enim signis Dei*, inquit, *quæ operabatur per Moysem Magi suis restitere mendaciis, & virga Mosis deuorauit virgas eorum, ita mendacium Antichristi Christi veritas deuorabit.* Addo Iosephum, qui Philoni pro altera parte stanti resistat, nam serpentes Magorum Ægyptiorum vocat *βακτηρίας οἱ δράκοντες ἐδόκουν, virgas, quæ serpentes videbantur.* Rupertus, Deuorauit virga Aaron virgas eorum; & rectè. Illæ enim virgæ erant quod fuerant, sed per incantationes Ægyptias, & arcana quædam fascinauerant Magi oculos hominum, vt virgæ viderentur eis speciem habere draconum, deuorari ergo, & non deuorare potuerunt, quæ deuoratrices esse videbantur, & non erant. Sed rem Sedulij carmine claudo.

l. 1. in Exo. c. 30. — *Sedulio.*

l. 4. Carm

--- Sic tempore Mosis
Carminibus quidam vanis Memphitis in oris
Signa dabant, non sponte Dei, sed imagine falsa
Visibus humanis magicas tribuere figuras.

l. 1. Carm.

Qui tamen de virga Mosis ante cecinerat:

Mitis in immitem virga est animata draconem
Per flexos sinuata globos, linguísque trisulcis
Squamea colla tumens inimicos ore chelydros
Sorbuit, & proprij redit in virgulta rigoris.

CXXIX. *Sententia recentiorum.*

Vides vtrámque sententiam lector pari pene authorum dignitate ac numero niti, propterceáque vtramque probabilem rectè dici à plerísque. Prior tamen à posteriorum temporum scriptoribus, qui omnia accuratius expenderunt, magis probata est, sed ij videntur bipertito diuisi, nam quidam volunt serpentes, & ranas, & sanguinem, ibi breui tempore dæmonum virtute, aut industria generata, in quibus præter D. Thomam, est Caietan. hoc loco, Sà, Del Rio l. 2. q. 6. disquisit. magicarum. Dionys. Chartus. Burgensis.

§. posterius dub.

Alij celeritate maxima dæmones vsos, virgas oculis subtraxisse, & serpentes eis mole & magnitudine pares suffecisse, idémque in ranis, & sanguine factum. Quæ sententia placet Abul. Perer. Lyrano, Cornelio v. 12. & hi trahere poterunt patres negantis sententiæ in partes suas, dicent enim non fuisse veros serpentes, ex illis scilicet virgis verè productos, sed veros tamen in sua specie.

in c. 7. in fine. disput. 10. n. 59.

CXXX. *Propria sententia, quæ est D. Thomæ, serpentes ex virgis productos.*

Nihilominus D. Thomæ sententiæ libentius adhæserim, vt planæ scripturæ sententiæ magis consentaneæ, à qua sine aperta necessitate, recedendũ nõ est, vt in tropos ac figuras trahatur. Pro qua illa etiã ratio valet, quod sine dubio credibile non est Magorum fraudem istam non agnitum à Mose, & manifestatum iri: neque Deum in tanti momenti re permissurum fuisse, vt à Magis

Propheta vtérque deciperetur. Si ergo non decepti sunt, quomodo neuter prodidit? ambo obmutuerunt? an fortè quia viderunt sibi non creditum iri? Dubiam saltem rem fecissent, & testimonium perhibuissent veritati. Rectius ergo cũ Del Rio dixerim, ex veris virgis, vt ex materia conuersionis, veros serpentes prodiisse: quoniam huiusmodi imperfecta animalia potuit dæmon breui tempore ex putrefactis virgis producere. Neq; id vires eius superat, quod enim Sol & aqua possunt aliquot diebus efficere, potuit ille citius præstare, mediis, quæ nouit in tota rerum natura, efficacissimis adhibitis.

CXXXI. *Quid fieri potuerit.* PRÆSERTIM cùm magi nõ statim cũ Aarone virgas suas in terram proiecerint; sed facto iã miraculo, vocati sint à Pharaone, audierint quid à Mose vel Aarone factum esset, fecerintque in eis, vt ait Dionysius, alterationes, & dispositio- *in Exod.* nes notabiles, per notabile tempus inter illam vocationem, & proiectionem virgarum. Denique virgas, aliquot iam horis aut diebus dispositas in terram proiecerunt, & mutatæ sunt in serpentes. At inquiunt, post tantam commutationem cùm proiicerentur à magis virgæ, virgæ vltra non erant. Respondeo non esse necesse externam virgæ figuram mutatam fuisse, propter quam retentum sit nomen, vt de pomis Sodomorum alibi diximus, & de Malis punicis in monumento *an. m. 2138. n. 71. & 76.* Mambris, & de pane Eucharistico, qui etiam post consecrationem dicitur panis. *supra n. 124.* Dici etiam potest Pharaonem, antequam signa peteret à Mose, præscisse virgam eius coram Hebræis in draconem fuisse couuersam, & ad idem prodigium exhibendum suos præparari iussisse. Serpentes autem, siue dracones, nam vtráque voce pro eadem Scriptura vtitur, perfecta esse in genere suo dici possunt; simpliciter autem admodum imperfecta esse ostendit tum perexigua organorum distinctio: tum plurimorum è terra productio, vt autor est Plinius, in Tyrinthe contingere, *l. 9. c. 59.* insula colubraria; tum denique cibus. Illi enim dictum est, *terram comedes omnibus* *l. 3. c. 5.* *diebus vitæ tuæ*, quæ sunt certissima imperfectionis indicia. *Gen. 3. 14.*

CXXXII. *Numerus Ægyptiacarum plagarum.* SED iam ad Pharaonem reuertamur, qui cùm animaduertisset eadem prodigia à suis facta fuisse, quibus Moses gloriari videbatur, indurauit cor suum, & non audiuit eos. *Imò*, vt ait Iosephus, *magis ad indignationem, quàm admirationem hoc facto commotus, nihil se factarum respondit.* Itaque à verbis venitur ad verbera, Dominus decem grauibus plagis totam Ægyptum ex ordine percutit, atque diuexat, addita deinde vndecima omnium grauissima, quæ exitum Israëlitarum subsecuta est, Rege cum numerosissimo exercitu in Erythræo sinu submerso. Decem porrò illas plagas his quinque versibus, simplicibus illis quidem, sed non ineptis, memoriæ causa maiores nostri comprehenderunt.

Prima rubens vnda, ranarum plaga secunda.
Inde culex tristis, post musca nocentior istis.
Quinta pecus strauit, vesicas sexta creauit.
Postque subit grando, post bruchus dente nefando.
Nona tegit solem, primam necat vltima prolem.

Quem plagarum numerum non augent, quæ habentur in Psalmo 77. *Et dedit ærugini fructus eorum, & moros eorum in pruina. Et tradidit grandini iumenta eorum, & possessionem eorum igni.* *vers. 44.* Nam, vt rectè disputat Pererius disputatione duodecima, Ærugo significat bruchum, speciem locustæ; ideóque ad octauam pertinet plagam; *in c. 7. n. 64* sicut pruina ad septimam, quia vox Anamal, quæ in Hebræo habetur, species est *חנמל* grandinis, & ab Aria vertitur *lapis glaciatus*, ad quam etiam plagam pertinet ignis. Nam pluente Domino grandinem, *grando & ignis mista pariter ferebantur*, vt ait Moses. *c. 9. 23.* Rationem numeri harum plagarum diligenter Philo persequitur in vita Mosis [14]. *14. χ.*

CXXXIII *Locus item, & ministri.* PRIMA ergo plaga, qua Ægyptus afflicta est, fuit conuersio aquæ in sanguinẽ. Iussit enim Dominus mane Mosen occurrere Pharaoni ad ripam Nili inambulantis, cum virga sua prodigiorum effectrice. Ex quo intelligitur hoc prodigium (quod fere de reliquis deinceps intelligendum erit) & plagam à Mose diuinitus Ægypto inflictam, primò in campũ Taneos, id est in regiam ipsam domum & ciuitatem incubuisse, quibus in locis scelerum colluuies maximè regnat. Indéque in totam regionem, non lenta contagione irrepsisse, sed totam pene momento peruolasse; *immissione facta per Angelos malos*, vt ait Dauid, id est malorum, & plagarum *Psal. 77. 49.*

Digitized by Google

effectores, quorum Dominus ministerio in puniendo vsus est, vt pridẽ in disperdendis Sodomitis, & longè posterius in delendis Assyriorum copiis, tempore regis Ezechiæ. Qua de re pluribus differit Pererius in hunc locum, & ex eo breuius Cornelius. Voluit autem Dominus Mosen ad ripam fluminis occurrere Pharaoni, vt suis ipse oculis prodigium vsurparet conuersæ vndæ in sanguinem. Vt facilius hominis peruicacia expugnari posset:

(Num 66. & 70.)

Segnius enim irritant animos demissa per aurem,
Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit spectator.------

CXXXIV. *Quàm grauis plaga sanguinis.*

CVM itaque Pharao matutinis horis ad fluminis oram inambularet, occurrunt ei Moses & Aaron, simúlque, *Dominus Deus Hebræorum misit me ad te, dicens, Dimitte populum meum, vt sacrificet mihi in deserto, & vsque ad præsens audire noluisti.* Quasi dicat, non statim in animaduersionem prorupi, *lento enim gradu diuina ad vindictam procedit ira, sed tarditatem, supplicij grauitate compensat.* Innuitur etiam hic plurimos iam à Mose in Ægypto consumptos fuisse dies, & fortasse menses. Dum sibi fidem apud suos, prodigiis, verbisque conciliat, aditum ad Regem quærit, impetrátque, & cum per interualla monet, ne ad petitæ rei molestiam, adderet etiam petendi importunitatem. Pergit autem. *Hæc igitur dicit Dominus,* quem tu scilicet Dominum agnoscere detrectas, *In hoc scies quod sim Dominus, Ecce percutiam virga, quæ in manu mea est, aquam fluminis, & vertetur in sanguinem.* Virga, siue sceptrum indicium dominij est, & potestatis, sicut & animaduersio; bonitatis autem est intentatio minarum, si fortè parere velit, & *fugere à facie arcus.*

(c. 7. 17.)
(Psal. 59. 6.)

CXXXV. *Apparatus ad primam plagam: illiúsque intentatio.*

ID vt faciat, quantum mali hæc plaga inuectura sit ostendit. Primò prædicit morituros pisces, non dicit occisum iri diuinitus, sed consequenter versa in sanguinem aqua morituros. Sanguis enim natura crassior, atque calidior, piscium temperamento aduersatur. Notauit Abulens. & Cornelius. Quæ futura erat Ægypto iactura maxima, cùm maxima pars hominum, in primísque tenuiorum, iis vescerentur, & quidem solis, vt author est Herodotus in Euterpe, de iis qui in paludibus habitant, atque captos, atque exenteratos ad solem desiccare, exsiccatisque deinde vesci. Et rursum, *Victitant quoque tum piscibus partim crudis ad Solem arefactis, partim salsugine conditis. Tum auibus crudis, prius tamen sale conditis,* &c. Nec iactura tantùm, sed ignominia. Erant quippe varia piscium genera vel relata in Deos, vel Diis consecrata, ipsiq; Nilo in primis, qui Mosaicæ virgæ verbere cruẽtatus, totus sanguine maduit, totúsque miser computruit. Nam secundò prædicit fore, vt computrescant aquæ, siue quia sanguis extra venas animalium, sponte sua quàm primum corrumpitur, siue quia mortuis piscibus numero infinitis, & in tabem defluentibus, necesse fuit aquas corrumpi, atque computrescere. Tertiò afflictum iri Ægyptios dum aquæ penuria sanguinem, & quidem corruptum, bibere coguntur, ciúsque insuper tetro odore inficiuntur.

(l. 2. hist. in Græc Lat. p. 138. & 133.)
(p. 132.)

CXXXVI. *Quàm latè patens.*

HÆC iussit Dominus Pharaoni denunciari futura, Aaroni autem, qui minas in rem conuersurus erat, hæc præscribit. *Tolle virgam tuam* (eadem virga paulò antè & Dei, & Mosis appellata fuit, quod singuli ea ad miracula perpetranda vterentur, Mose mandante, Aarone exequente, Deo autem virtutem impertiente. Est autem hæc ipsa virga, quæ iam tertium versa erat in colubrum, semel in Sina, iterum coram senioribus Israëlis, postremò coram Pharaone; totidémque vicibus in pristinam naturam redierat) *Tolle* inquam *virgam tuam, & extende manum tuam super aquas Ægypti, & super fluuios eorum, & riuos, ac paludes, & omnes lacus aquarum, vt vertantur in sanguinem: & sit cruor in omni terra in Ægypti, tam in ligneis vasis, quam in saxeis.* Quoniam ergo earum tantum aquarum Scriptura meminit, quæ in vasis ligneis, lapideisue inuentæ sunt, infert Caiet. si quæ repertæ sunt in vasis testaceis, aut æreis non fuisse corruptas, aut versas in sanguinẽ. Quæ notatio Hebræũ eius doctorem sapit, & improbatur à Pererio, & Abulensi, imò Sept. vniuersè memorant omnem aquam collectam, ἐπὶ πᾶν συνεστηκὸς ὕδωρ. *Feceruntque Moyses, & Aaron sicut præceperat Dominus; & eleuans virgam percussit aquam fluminis coram Pharaone, & seruis eius, quæ versa est in sanguinem, & pisces qui erant in flumine mortui sunt, computruítque fluuius, & non poterant Ægyptij bibere aquam fluminis, & fuit sanguis in tota terra Ægypti.* Quæ scilicet Nilo tota perfunditur.

(c. 4. 3. 30. c. 7. 10.)
(Disp. 13. in c. 7. nu. 86.)

Digitized by Google

CXXXVII. *Primum vertitur Nilus in ſanguinem.*

CVM autem paulò antè vniuersè de omnibus omnino Ægypti aquis in ſanguinem vertẽdis prædictum fuerit, quid eſt quod de ſolo flumine poſtremo fit mentio? ſicut etiam extremo cap. 7. Certè Ioſephus ſolum Nilum in ſanguinem verſum videtur intellexiſſe, cùm eius vnius meminerit. *Primùm*, inquit, *amnis ſanguineis fluentis prolabens, ad potus inopiam eos redegit, cùm præterea nullum fontem habeant*[15]. 15. χ.
Eum Hebræi aliquot apud Lyranum ſecuti ſunt; à quibus non admodum alienus eſt Comeſtor. At dici rectè poteſt, quod Caietano etiam placet, non omnes c.14 in Exod.
ſtatim aquas in ſanguinem fuiſſe conuerſas, aut periiſſe piſces, ſed initium à flumine factum, tum cladem ad omnes Ægypti aquas eſſe propagatam. Idque videtur intellexiſſe Philo. *Quid igitur mox accidit?* inquit, *Moſis fratre iuſſu Dei percutiente virga fluuium, in ſanguinem vertitur, quam longus eſt ad mare vſque ab Æthiopia.* Non dixit ab origine ſua vſque ad mare, ſed ab Æthiopia, excluſiuè ſcilicet, vt lo- in c.7. nu.82.
quuntur, ad Mediterraneum mare, etſi non deſint qui Philonem in priore illo ſenſu impugnent.

CXXXVIII. *Tum reliquæ aquæ.*

SED his ſubdit Philo, *Idem in ſtagnis, foſſis, puteis, fontibus, & omnibus Ægypti aquis euenit.* Scio apud eum legi συνεξαιματοῦνται αὐτῷ λίμναι διώρυχες, &c. quod tamen non ſignificat, eodem puncto temporis fluuium, & reliquas aquas in ſanguinem eſſe conuerſas, ſed eam conuerſionem æquè omnibus conuenire, cum quadam tamen temporis ſucceſſione; ſicut cùm dicitur Dominus creaſſe omnia ſimul, cùm conſtet in creatione rerum plures interueniſſe dies. Quantum autem temporis hic interceſſerit definiri non poteſt, niſi vt Magis tempus daretur, ad ſumendas inde aquas, quæ in ſanguinem verterentur. Vſque adeo verò aquas omnes verſas in ſanguinem putat Philo, vt nouas etiam venas aperientibus, pro limpido liquore, ſanguis inſtar fontis ſalientis emicaret, tanquam è vulnere.

CXXXIX. *Quod Magi imitãtur.*

QVASI autem id parum eſſet mali, indulſit Deus Magis, vt calamitatem publicam amplificarent ipſi, quos oportebat potius in remedium incumbere, vt ſuprà ex Theodoreto dicebamus. *Feceruntque*, ait Moſes, *ſimiliter malefici Ægyptiorum incantationibus ſuis.* Fuiſſe autem verum ſanguinem à Magis factum, ſicut & Num. 125. q.18.
veros dracones credibilius eſt, quam aliunde à dæmonibus adductum, & ſuppoſitum ſanguinem. Nec ſane difficilius eſt eis producere ſanguinem, quàm draconem, in quo plurimus eſt ſanguis.

CXL. *Vnde aquas habuerint.*

SED illud eſt hoc loco difficilius, vnde habuerint aquas hi malefici, quas in ſanguinem verterent, ſi omnes iam aquæ in tota terra Ægypti in ſanguinem ver- q.23. in Exod.
ſæ erant. Putat D. Auguſtinus, eos aquas ex terra Geſſen accepiſſe, quoniam lo- 1.
cus, in quo habitabant Iſraëlitæ, erat ab his plagis immunis. Aut certè tranſacto 2.
ſeptiduo ab eis aquas conuerſas. Theodoretus à vicino mari petitas putat. Græ- 3.
cus Scholiaſtes apud Lipomanum. *Vel omnino*, inquit, *diuina diſpenſatione factum eſt,* 4. q.20.
vt nonnihil aquæ reliquum fuerit, quæ ab Aaron in ſanguinem non ſit commutata: aut eodem
momento, quo & Aaron, Magos aquam in ſanguinem conuertiſſe: aut fortaſſe à filiis Iſraël 5.
commodatam fuiſſe; qui modus Cornelio noſtro placuit. *Facillimè*, inquit, *dici poteſt à* 6.
Moſe aquam fuiſſe magis oblatam. Moſi enim & Hebræis erat non ſanguis, ſed aqua ſolita, dulcis, & potabilis. At ego ſanè nolim ad talem finem præbitam magis à Moſe aquam; ne inſultando quidem, præſertim cùm euentus, iam probatus in ſerpentibus, in detrimentum fidei cederet. Vnde rectius id ab Iſraëlitis aliquibus rei ignaris factum fuiſſet. Parique modo improbarim quod ſubdit idem Scholiaſtes. Non eſſe 7.
abſurdum Moſen, poſtquam aquam in ſanguinem cõmutarit, illam de integro in priſtinam naturam conuertiſſe, vt Ægyptiorum magi haberent, vnde artem ſuam oſtentarent. A D. autem Iuſtino huic dubitationi reſpondetur. *Aquis omnibus ſu-*
per terram in ſanguinem verſis, neceſſe habebant Ægyptij circa flumen puteos fodere, & inde 8. Reſp. 26.
aquari, & potum ſibi ipſis, & animantibus, pecudibúſque ſuis præbere. Ex ea ipſa aqua de puteis hauſta, malefici ſanguinem fecerunt. Sic ibi, quibus Philo repugnat, vt dixi. At pla- Num. 138.
cet non recedere à ſemel probata Caietani ſententia: Aquas in Ægypto ſucceſ- 9.
ſione quadam eſſe conuerſas, vt facilè ex iis potuerint Magi habere quas conuerterent. Interim autem dum petuntur aliquantò longius, dæmonibus licuiſſe diſpoſitiones ſanguinis aquis illis ingerere.

CXLI. *Induratur Pharao.*

CVM ergo Magi non fruſtra æmulati eſſent diuina legatorum prodigia, *induratum eſt cor Pharaonis*, ne ſcilicet crederet huiuſmodi conuerſionem diuinitus ab

Aarone factam; quam malis artibus videret à suis maleficis expressam; ideóque *nec audiuit eos*, vt populum, vel ad triduum, dimitteret, *vt præceperat Dominus. Auertitque se*, à conspectu Mosis & Aaronis, *& ingressus est in domum suam.* Consultius vtique, & vtilius populo suo, rei veritatem probaturus, si per suos sanguinem in pristinam naturam conuertisset; quod tamen fieri non poterat. Non enim Deus permisisset Magos miraculum suo iussu perpetratum, irritum fieri atque illudi, magna enim, vt ait Perer. fuisset in ea re tentatio, ad non credendum diuina potentia id miraculum fuisse factum. Quod autem addit Iosephus, hoc miraculo Regem inopem consilij, timentem incolumitati gentis, permisisse Hebræos abire; malo autem cessante, rursum ad pristinam mentem rediisse, sententiámque reuocasse, de suo addidit, non ex Scriptura retulit. (in c. 7. n. 86.)

QVONIAM verò septiduum perseuerauit hæc clades, & constat Ægyptios neque sanguinem de fluuio potare potuisse, neque à potu penitus abstinere; quærat aliquis quomodo huic tantæ necessitati suæ prouiderint; præsertim cùm nihil aquę de cœlo decideret, neque quidquam aquæ tota Ægypto appareret, quod non esset versum in sanguinem. Respondet Moses fodisse omnes Ægyptios per circuitum fluminis aquam, vt biberent. Abulensis ex Iosepho ait, huiusmodi fossionem nihil profuisse Ægyptiis, quod in huiusmodi fossis sanguis reperiretur. Verùm id non habet Iosephus. dicit enim duntaxat aquam fluminis conuersam in verum sanguinem, nec coloris id tantùm fuisse vitium; sed si quis siti coactus gustaret, confestim acri dolore correptum fuisse, talémque Ægyptiis solis extitisse, Hebræis verò dulcem, atque potabilem, & omnino pristinam naturam retinentem. Quod quia in Scriptura non est, vellem à fide digniore teste prolatum. Philonem fortasse Abulensis dicere voluit, quem paulò antè dicentem audiuimus, nouas etiam venas aperientibus, sanguinem tanquam à vulnere emicuisse. (CXLII. *Quis potus hoc septiduo Ægyptiis.*) (num. 138.)

PVTAT Iustinus Martyr, si tamen Iustinus, quem antè retulimus, veram aquam in fossis repertam, quoniam, vt Caietanus putat, aquæ puteales non fuerint conuersæ in sanguinem, nec fossarum, quæ sunt, vt ipse ait, putei in potentia. Verùm satis patet huiusmodi aquas non fuisse exceptas in propositione illa vniuersa; alioqui facilè eluderetur hæc plaga, si innumerabiles fossæ, quæ tota Ægypto circa Nilum factæ sunt, veram aquam præbuissent, qua sibi, suísque iumentis de potu prouidere potuissent, præter antiquos plurimarum ædium puteos. Nec eum Scriptura satis adiuuat, quæ ait Ægyptios fodisse aquam, id enim est, aquam perquisisse fodiendo, non autem reperisse: dicitúrque ibi aqua, quæ fuerat, non quæ erat, sicut ibidem dicitur aqua fluminis, quæ erat verus sanguis. Lipomanus Caietano fauet, aitque profundè effossos puteos, pro aqua habenda; ex subterraneis videlicet quibusdam fontibus. Quod si verú esset, nihil interetat fodere in circuitu fluminis aut alibi, cùm tamen Scriptura apertè dicat fodisse eos in circuitu fluminis. (num. 140.) (CLXIII. *Ex Iustino, Caietano, & Lipomano.*)

DICENDVM itaque cum Abulensi, quem sequitur Pererius, atque Cornelius, aquam effossam in circuitu fluminis non fuisse veram aquam, sed sanguinem è fluuio deriuatum per subterraneas venulas, per quas transiens ita excolabatur, vt crassitiem illam, & ei adhærentem colorem, saporémque minueret, & quoquo modo potabilis redderetur; maneret tamen sanguis reuera, cuius natura traiectione illa non mutabatur (sicut contingit in lacte fœminarum, naturali calore, in naturalibus organis, à natura elaborato) sed manebat eadem, sicut cùm à nautis aquæ potabilis penuria laborantibus, in cerea vasa immittuntur marinæ aquæ, quæ traiiciendis cereis poris ita corriguntur, vt cera magnam partem salsuginis, [illegible]riui amaroris ebibente, gustui non ingratæ reddantur; denique ad huiusmo[illegible] potum necessitas Ægyptios compellebat. Scriptura ait Dominum voluisse Hebræos in deserto aliquandiu siti vexari, vt æstimare possent quanta Deus pœna illis afflixisset in gratiam populi sui, & quamuis iam dicto subsidio iuuarentur, multos passim siti enectos fuisse Philo testatur. *Hominum*, inquit, *siti enectorum numerus aceruatim iacebat in triuiis, non sufficientibus domesticis ad officia sepulturæ.* Nimium hoc sanè, cùm illa, quam dixi aqua suppeteret, & videantur in Nili [illegible]dis potius, cum mortis compendio, perire voluisse, quàm in triuiis. (CXLIV. *Et Abulensi.*) (Sap. 11.) (*Ægyptiorum sitis.*)

CXLV. *Quis interea Hebræis potus, & vnde.*

QVID interea fieret Israëlitis meritò dubitari potest. Quanquam ratio exigit, vt siti afflicti non fuerint, & traditur in Sapientia Salomonis eos tum aquis abundasse. (Sap. 11. 5. 7.) Sed locus est aliquanto obscurior, & D. Augustinus, in quæstionibus in Exodum, (q. 23.) putat aquas in terra Gessen non fuisse versas in sanguinem, sed totum illum locum, habitationi Israëlitarum destinatum, ab hac plaga immunem fuisse, verùm id inquirendo potius, quàm asserendo tradidit S. Doctor, vt patet ex alia ratione, quàm ibi subdidit. Verùm cùm ibi multi Ægyptij cum Israëlitis habitarent, vt patet ex variis huius libri locis, (vide suprà num. 140. Exod. 3. 22. 11. 2. & 12. 35.) nec minus quàm reliqui in culpa essent, non est probabile eos ab hoc supplicio fuisse immunes, vt vult Abulens. Faciliúsque inde reliqua Ægyptus aquas peteret, quàm puteos effoderet. Dici fortasse posset Israëlitas à Mose præmonitos, aquas sibi collegisse in septiduum, nec eas in sanguinem versas, verùm id facilè innotuisset Ægyptiis, animaduertentibus eos nihil pro aqua sollicitos, itaque in eorum ædes irruissent, & aquas ebibissent, aut abstulissent. Sed neque hæc ratio satis prouidet cæteris Israëlitis, tota Ægypto ad laborem dispersis. Superest ergo illa ratio, quam ex Iosepho supra obiter attigimus, (num. 142.) solis Ægyptiis aquas versas in sanguinem; Hebræis autem pristinam retinuisse naturam, dulcémque fuisse atque potabilem. Quod explicans Cornelius, ait Hebræos ex eodem fluuio vel puteo haurientes aquam hausisse puram, cùm ex eodem Ægyptij haurirent sanguinem. Quod licet cum plurimis, perpetuísque miraculis coniunctum sit, admodum tamen probabile videtur. Pertinet enim ad diuinæ prouidentiæ, & benignitatis erga populum suum, declarationem, tum maximè ad illi gratificandum effusam: & ad Ægyptiorum confusionem, & aduersum tantam maiestatem non iniustum metum.

CXLVI. *Quandiu durarit sanguis.*

IAM pro certo, ac confesso posuimus aliquanto antè, (num. 142.) hanc plagam septiduum in Ægypto grassatam, itáque passim omnes illa Scripturæ verba intellexerunt. *Impletique sunt dies septem postque percussit Dominus fluuium. Mihi autem videtur*, inquit Eusebius Cæsariensis apud Lipom. (In caten.) *quod sermo diuinus, non ait septem diebus transactis aquam rursus in pristinam naturam rediisse, sed post percussum fluuium, septem diebus interim expletis, aliud miraculum à Deo inchoatum fuisse.* Verùm hæc Hebraica phrasis est, significans sanguinem durasse hebdomadam vnam, vt notauit Vatablus. Idque apertè res ipsa loquitur, si enim intra vnum diem sanguis cessasset, non fuisset tota Ægypto susceptus puteorum fodiendorum labor, qui plures vtique tenuit dies. Denique clarè Rupertus. (l. 1. c. 31.) *Sanguinem*, inquit, *reddidit fortis zelotes Dominus, vt bibant & bibentes affligantur, non vno aut duobus, sed totis septem diebus, sicut scriptum est. Impleti sunt septem dies, postquam percussit Dominus fluuium*, &c. Addam mox etiam Philonem. (num. 147.)

CXLVII. *Quis huius plagæ finis.*

QVOMODO autem huic plagæ impositus fuerit finis, Scriptura non explicat. Philo autem Iudæus, (l. 1. de vita Mosis.) *Per septem*, inquit, *dies hoc malum durauit, donec Ægyptiis suppliciter Mosem inuocantibus, & illo deprecante Deus misertus est pereuntium; Is cùm sit exorabilis, mutauit sanguinem in aquam dulcem, redditis amni fluentis salubribus, qualia prius fuerant.* (in 11. Sap. v. 7.) Lorinus noster, putat Deum sponte isti plagæ finem imposuisse, cùm secundam inflixit; eámque ait communem esse opinionem. (l. 9. de præpar. c. 4.) Artapanus autem apud Eusebium ait Regem tam prodigioso malo perculsum promisisse, intra mensem dimissurum se populum, si flumen in pristinum statum restitueret; Mosem autem aqua rursum virga percussa, cohibuisse fluxum, & compescuisse. Verùm Scriptor hic conuersionem Nili in sanguinem, in eiusdem inundationem commutauit, aliáque nonnulla, quæ suo more vertit Trapezuntius, nisi mutilum est nactus exemplar, vt videtur. Ea ex Græco fonte sic habeto.

CXLVIII. *Quid hac de re Artapanus.*

AIT *Artapanus postulasse à Mose Regem, vt signum aliquod sibi exhiberet; Mosem autem* (p. 154. edit. Paris. 1544.) *virga, quam habebat, proiecta, serpentem fecisse: omnibúsque perterrefactis, cauda arrep[illegible] extulisse, rursúsque in virgam conuertisse. Progressum paululum, Nilum virga percu[illegible] fluuium autem ita abundasse, vt totam inundaret Ægyptum, ex eoque tempore eius inundationem fieri solitam. Rursúsque collectam aquam efferbuisse, & fluminis animalia fuisse corrupta, populósque præ siti enectos. His prodigiis perpetratis Regem promisisse intra mensem se populum dimissurum, si fluuium in pristinum statum restitueret, Mosem autem aqua rursum virga percussa cohibuisse fluxum, & compescuisse. Quo facto Regem eos qui suprà Memphim habitarent vocasse; edixisséque ipsis moriendum esse, & sacra se defossurum, nisi prodigia etiam*

ipfi facerent. Tum verò ipfos, praftigiis quibufdam & incantationibus, draconem feciffe, & fluuij colorem mutaffe; iifque regem elatum, omni vltione ac fupplicio Iudaos deformaffe. Hæc ibi, quæ apparet fcripta fuiffe ex memoria, rebus auditione acceptis, aut facro pridem codice obiter, raptimque decurfo; ita ille pleráque addidit, detraxit, perturbauit.

q. 19. in Exod. VERVM abeamus ab hac prima plaga cum Theodoreti verbis. *Cur*, inquit, CXLIX. *Iuftitia pœna ac plaga huius.*
primam aqua plagam intulit Deus? quia valde gloriabantur Ægyptij de flumine fuo, eúmque
16. 9. *pro Deo habebant, vt qui parem illis vfum praberet, atque nubes cœli* [16]; *deinde propter pueros Hebraorum in illum demerfos. Fluuius enim eorum mutatus in fanguinem, velut conquere-*
apud 70. c. 11. 7. Sap. 11. 17. *batur de cade puerorum per Ægyptios commiffa.* Quod ex Scriptura mutuatus eft Theodoretus. Sic enim legitur in Sapientia Salomonis. *Nam pro fonte fempiterni fluminis fanguine immundo turbati* (funt) *in redargutionem pracepti de occidendis paruulis.* Et rurfum diuinam Sapientiam in fceleratorum punitione concinnè emicantem commendat. Quæ efficit, vt per quæ peccat quis, per eadem & puniatur, & qui fanguinem innocentem fponte fudiffent, fanguinem nocentes inuiti biberent, &
c. 16. 5. impleretur illud Apocalypfeos, quod dixit Angelus, poft effufam phialam iræ Dei fuper flumina, & fuper fontes aquarum, cùm factus eft fanguis. *Iuftus es Domine*, inquit, *qui es, & qui eras fanctus, qui hac iudicafti, quia fanguinem fanctorum, & pro-*
l. 1. in Exod. c. 31. *phetarum effuderunt, & fanguinem dedifti eis bibere, digni enim funt*; vt notauit Rupertus, Perer. alij.

RESPIRANTE modicum Pharaone cum populo fuo, à plaga fanguinis & CL. *Refpirat Pharao aliquandiu, & ad ingenium redit.*
fiti, & iactura magna pifcium corruptorum, quos Ægyptius Nilus eiecit in mare, nouis ab Æthiopico fuccedentibus, diuina verbera breui redintegrata funt. Quantum autem fuerit hoc interuallum, non conftat; fortè Scriptura ambigua phrafi vfa eft, vt vtramque in partem fumi poffet, de feptidua fcilicet plaga, & feptidua quiete, intra quam Pharao & Ægyptij, puerorum inftar, quam ob caufam tam grauiter vapulaffent, obliti, quafi ex vna elapfi pœna, in aliam incurrere non poffent, ad ingenium rediere. In primífque Pharao promiffionem fuam refcidit, & acerbiusetiam, quafi hanc vlturus plagam, Hebræos vexauit, vt Philo, Iofephus, & Artapanus teftantur. Vnde neceffe eft, & populi querelas ad Mofen, & Mofis ad Dominum extitiffe. Quæ omnia feptiduum facilè requirunt, aut fortaffe plures dies.

c. 8. 1. DOMINVS ergo altera plaga percuffurus Ægyptum, Regem præmoneri iu- CLI. *Intentatur fecũda plaga, qua eft ranarum.*
bet de imminenti calamitate, nifi diuinæ pareat voluntati. *Ingredere*, inquit, *ad Pharaonem, & dicas ad eum, Hac dicit Dominus, Dimitte populum meum, vt facrificet mihi.* Sunt qui putent non vltra addi in triduum, quod in pœnam prioris inobedientiæ, populo penitus priuari mereretur. Verùm compendio potius fermonis id tri-
verf. 17. buendum arbitror, cum Toftat. cùm infrà hoc ipfo in capite, poft aliquot alias plagas Pharaone triplo obftinatione reddito, Mofes profiteatur fe viam trium dierum perrecturum in folitudinem. Etfi reuera planè in perpetuum abiturus
fuprà n. 32. & 94. erat; fed myfterium hoc alio iam loco explicatum eft. Addit Dominus iuffioni minas, vt oftendat non fupplicem fe effe, fed Dominum, alterámque intentat plagam. *Sin autem nolueris dimittere, ecce ego percutiam omnes terminos tuos ranis; Et ebulliet fluuius ranas, qua afcendent, & ingredientur domum tuam, & cubiculum lectuli tui, & fuper ftratum tuum; & in domos feruorum tuorum, & in populum tuum, & in furnos tuos, & in reliquias ciborum tuorum, & ad te, & ad populum tuum, & ad omnes feruos tuos intrabunt rana.*

DISTINCTIVS ifthæc Dominus minando percenfet, atque inculcat, vt CLII. *Ex Dei bonitate, fed fruftra.*
territus refipifcat, ne fit neceffe minas in rem iterum conferre, ad cuius amplitudinem mali illud hoc loco maximè facit, quod dicitur fore, vt eas fluuius ebul-
שרץ liat, germinet, fiue fcaturiat, ficut exigit vox, Saras hoc loco, & primo Genef. vbi
Gen. 1. 24. iubentur aquæ producere pifces, fiue fcaturire reptilibus, & primo Exodi, vbi
Exod. 1. 7. filij Ifraël, quafi germinantes multiplicati dicuntur. Iuuat etiam vox ἐξερεύξεται, qua Septuag. vtuntur, *eructabit*, aut quafi eructando effundet, primùm autem intelligitur fingulis Nili fluctibus, quafi totidem ructibus, fœtis multarum ranarum examinibus, ripas omnes fluuij, atque inde vias & campos, omnémque agrorum fuperficiem latè prius ranis oppletum iri, quàm eæ pagos, & vrbes, & domos, &

Digitized by Google

intima penetralia inuaderent, ideóque mox terram Ægypti operuiſſe dicuntur. Cæterùm ex euentis intelligitur, compendio enim vtitur Moſes, quæ fuerit Pharaonis reſponſio. Audita enim denunciatione ranarum, credibile eſt minimè apprehendiſſe magnitudinem mali, ſed perpuſillam aduerſariorum gentem, quam Deus Hebræorum ſuſcitaret aduerſum ſe, irriſiſſe, ac contempſiſſe.

CLIII. *Immittuntur ranæ.* DIXIT ergo *Dominus ad Moſem, Dic ad Aaron, Extende manum tuam ſuper fluuios, ſuper riuos ac paludes, & educ ranas, ſuper terram Ægypti. Extendit Aaron manus ſuper aquas Ægypti, & aſcenderunt ranæ, operuerúntque terram Ægypti.* Sic Moſes. Non totam dixit Ægypti terram; nam deſertam, & habitatoribus vacuam nihil erat cur ranæ peterent. Hunc autem locum Philo explanans; *Vindicta,* inquit, *è veſtigio ſecuta, vt illis ceſſantibus tardauerat, ita ad iniquitatem properantes præuertit. Rurſus enim Moſis frater iuſſus ad foſſas, & ſtagna, & paludes virgam porrexit.* Ne putes ſingula adiiſſe loca, ſed virgam ſuam, quaſi lituum auguralem, verſum loca ſingula ad quatuor mundi plagas direxiſſe. Pergit autem. *Vix manum extenderat, cùm ranarum tanta vis prorepſit, vt non tantùm fora compleret, & loca ſubdiualia, verùm etiam domos villáſque, & cuncta ædificia, tam ſacra, quàm profana, tam priuata, quàm publica, haud ſecus ac ſi hoc genus aquatilium, miſſum eſſet in diuerſi elementi coloniam, natura rerum viciſſitudines immutante.* Quod autem dicitur. *Edidit terra eorũ ranas,* etſi de terra in genere, id eſt Ægypto accipi poteſt. Nihil tamen vetat dicere, etiam de terra aquis vicina erupiſſe. Quanta autem eſſet iſta calamitas, audi ex vtróque Iudæo. — c. 8. — l. 1. de vita Moſis. — Pſal. 104.

CLIV. *Quanta eſſet iſta calamitas.* ITAQVE, ait Philo, *cùm nec foras progredi poſſent homines, viis oppletis, nec intus manere, refertis etiam intimis penetralibus, & ad ſummas quoque contignationes ranis obrepentibus, ad extremam deſperationem redacti ſunt.* Ioſephus autem. *Ranarum vis immenſa terram eorum populabatur, refertus erat & fluuius, vt aqua inde, non niſi ſanie earum vitiata hauriri poſſet, immorientibus earum pleriſque, atque imputreſcentibus. Plena erat & terra turpi limo, ex quo enaſcebantur, rurſúſque in eundem reſoluebantur; quin & domeſticum victum fœdabant in eſculentis, atque poculentis nuſquam non reperta, & in cubilibus quoque paſſim oberrantes, ita vt omnia fœterent, putore è ranis mortuis exhalante infecta.* Sic ille. Ex quibus facilè intelligitur Ægyptios hanc plagam longè moleſtiſſimam habuiſſe; cùm nec foras prodire poſſent, omnibus viis ranarum examinibus conſtratis, nec manere domi, eadem lutulentarum beſtiarum lue tecta omnia peruadente: Non edere liceret, non bibere, non dormire, non quidquam agere, quin ranæ in eos inſilirent, vultum vt erant lutulentæ turpi limo fœdarent, in oculos, in os ipſum, in interiora veſtium importuniſſimè inuaderent, lectos turmatim peterent; quin ne ignem quidem reformidantes furnos etiam, & bullientes ollas ſaltu adirent, gabatas, lances, cyathos edentium ac bibentium impeterent, oculos fœditate ſua, aures perpetua coaxatione, nares fœtore, manus pedéſque horrore putredinis intolerabiliter cruciarent. — l. 2. ant. c. 5. Populabatur, depaſcebatur.

CLV. *Quã ranæ aliæ, ac bufones angebant.* QVOD ſi in his etiam ranis, non illæ ſolùm familiares fuerunt, quæ in foſſis humentibus, ac lacunis paſſim coaxant: ſed aliæ etiam, quas Rubetas dicit Plinius à rubis, quos incolunt appellatas, Græci φρύνους, id eſt ranas venenatas, quas φυσάλοις, ſiue bufonibus Lucianus coniungit, quæ cunctarum grandiſſimæ geminis veluti cornibus plenæ ſunt veneficiorum: tanto maior fuit iſta calamitas. Nec abſurdum has quoque ranas multiplicatis maniplis, bellum pro Hebræis contra Ægyptios geſſiſſe, quamuis maxima pars aquatilium ranarum fuerit, quas propterea Scriptura memorauit, cæteras tamen puniendo etiam vtiliores non negauit, quod viſum etiam Pererio, & Cornelio à Lapide. Quin etiam putat Abulenſis, præter eas, quæ erant in flumine, Deum ſubitò produxiſſe alias magis tumentes, & colore, & membrorum mole, ac figura deformiores, quæ multam Ægyptiis vexationem inferebant, eáſque ceſſante plaga mortuas fuiſſe, reliquas autem aquatiles in ſedes ſuas rediiſſe, videtur ſanè Toſtatus bufones deſcribere voluiſſe. Genebrardus tamen ſolas ranas vulgares admittit; quod eas tantùm vox Hebræa ſignificet. Verùm, vt dixi, Scriptura quæ has aſſerit, alias non negat. — l. 32. c. 5. — in Philopſeude. — in c. 8. n. t. q. 3. in c. 8. — in Pſal. 104. צפרדע

CLVI. *Similes à ranis clades.* ETSI autem diuina teſtimonia ſuper hac plaga *credibilia facta ſunt nimis*, non erit tamen ingratum lectori candido, neque inutile, ea non diſſimilibus exemplis confirmare. Nam, quod notauit etiam Pererius, hoc loco, Paulus Oroſius narrat Caſſandrum, cùm Apolloniam rediret, incidiſſe in Abderitas, qui — in c. 8. diſp. 1. l. 3. c. 23.

propter

propter intolerandæ multitudinis ranas, & mures, relicto patrio solo, & antiquis habitaculis emigrantes, nouas sedes, prætenta interim pace, requirebant. Athenæus in Dipnosophistis, refert Heraclidem quendam lembum scribere, *In Pæonia & Dardania tantam vim ranarum è cælo delapsam, vt publicas vias, priuatásque domos implerent. Primis autem diebus incolas passim eas occidisse, aedibúsque occlusis aliquandiu patienter eam molestiam pertulisse: sed cùm nihil proficerent, domesticáque supellex illis tota obtegeretur, ac cum cibariis elixas, assásq; ranas offenderent, aquarum erepta commoditate, & quia coacervatis illis non erat pedem vbi ponerent, mortuarum odore ad extremum vexati, patriam deseruerunt.* Hæc ibi, quæ sacræ historiæ tam similia videntur, vt si conueniret locus, è sacris literis ab isto Heraclide expressa dici possent; sed ea libertate, qua ethnicos scriptores apud Eusebium videmus vti. Nam quod dicuntur è cœlo delapsæ ranæ pertinere potest, tam ad Dei iussionem, quàm ad elatam in altum Aaronis cum virga manum. Nec est quod pluribus illis diebus offendamur, nihil enim id habet Scripturæ aduersarium, aut rationi.

l. 8. c. 2. l. 21. histor. Sarmatia & Bulgaria.

Marcvs Varro author est apud Plinium, *à cuniculis suffosum in Hispania oppidum, à talpis in Thessalia, ab ranis ciuitatē in Gallia pulsam, ab locustis in Africa. Ex Gyaro Cycladum insula incolas à muribus fugatos. In Italia Amiclas à serpentibus deletas: citra Cynamolgos Æthiopas, latè deserta regio est, à scorpionibus, & solpugis* (venenatæ id formicæ genus) *gēte sublata. Et à scolopēdris abactos Trerienses author est Theophrastus.* Hæc ibi, quibus nō difficiliter adhibebit fidē, qui meminerit diuinam illam promissionem. *Inimicorum tuorum corā te terga vertam, emittens crabrones prius, qui fugabunt Heuæum & Chananæū, & Hetæum antequā introëas.* Nec promissum id tantū, sed præstitū etiam, Dominus ipse, qui fugauit, author est apud Iosue. Idq; Sapiens confitetur. *Misisti antecessores*, &c. CLVII. *Loca vastata à minutis animantibus.*

l. 8. c. 29. Exo. 23. 27. Deut. 7. 20. c. 24. 12. Sap. 12. 8.

Cæterum quasi nō sufficeret hæc à Mose illata Ægyptiis clades, permisit eam Deus à Magis, suis incantationibus augeri. Facilè autem fuit dæmonibus eas ex putri materia educere, cū experientia docuerit pluuiam aquam in solum sparsam, radio solis superueniente, penè momento in plurimas minutas ranas concrescere, imò & depluere, puluere in altum vento elato cū pluuia coalescente & celeriter solis calore animato. Fecerunt ergo & malefici per incantationes suas similiter, ex aquis scilicet ranas educendo, quæ per terram Ægypti reptarent, sed exiguo aliquo numero, vt vult Cornel. quoniam id ad maleficæ artis ostentationem satis erat. Nec tamen eas, aut expellere malis artibus suis, aut finem quoquo modo plagæ imponere potuerunt. Neque enim Pharao ad Mosem, vel Aaronem, remedij causa, confugere coactus fuisset. CLVIII. *Malefici quoque producunt ranas.*

Sed neque eas vice versa in Hebræos immittere valuerunt. Constat enim hanc pœnam nullo modo ad Iudæos pertinuisse, licet eorum vicini iis affligerentur: vt sic intelligerent Ægyptij cladē suam non casui, sed diuinæ vindictæ ascribendam esse, quæ animalia ad eos tātum dirigeret, quos punitos oportebat: ab iis arceret, quos à clade eximi volebat. Id diserte Greg. Nyss. asseruit. *Ranarum*, inquit, *irrepens multitudo quarū generatio non naturali cursu elementorum, sed coactu, vt ita dicam elemētis, iubēte Moyse facta est, solis turpissima Ægyptiis fastidia inferebat Iudæorū verò vita, nihil ex huiusmodi bestiolis incōmodi patiebatur.* Meritò autē obstreperis ranarum coaxationibus obtundebātur modò, qui pridē miseros infantum vagitus, qui miserabiles matrum eiulatus; qui patrum vociferationes, & querelas surdis auribus pertransierāt. CLIX. *Hebræi ab illis immunes.*

In vita Mosis.

Qvod autem ad plagæ huius diuturnitatē attinet, priusquam de modo, quo cessauit agamus, etsi nolo pugnare contentiosius, vereor tamen vt assentiri possim iis, qui vnicum illi diem tribuunt; quòd eos necessitas potius ad eam sententiam, quā electio adegisse videatur, cùm enim omnes hasce plagas ad initium anni Mosis 81. necessariò referendas crederent, quàm breuissimum singulis tempus assignarunt: verùm eam necessitatem suprà, vt spero, sustulimus. Hoc ergo soluti vinculo existimamus, cum iis, qui annum circiter his plagis attribuunt, plagam ranarum plures tenuisse dies; certè Lipomanus in Exod. scribit eam diuturniorem fuisse, quā primam. Abulensis licet prioris illius sententiæ fautor, ait Mosem promisisse Pharaoni nullas vltra ranas de flumine ascensuras, ad infestandū Ægyptios. *Quia*, inquit, *quotidie hoc fiebat, nam semper ascendebant, & plures videbantur*, &c. Deinde non satis videtur plaga posse sentiri vno die, à Pharaone, & seruis eius, & Optimatibus, qui priorē vix senserant, quod vino, aliisq; ad potum conuenientibus abundarēt. CLX. *Ea plures tenuit dies*

num. 24. & seqq.

Neque enim ranæ nascebantur in penetralibus domorum, sed in flumine, indéq; reptando paulatim, saltandóq; ad vrbes perueniebant, & domos: vnde, vt apparet contentiosè ab omnibus, certatímque excludebantur, donec eorum studium, bestiarum sese ingerētium importunitate vinceretur. Si qua necessitas ad egrediendum, aut ingrediendū ianuas patefaceret, aut fenestras aperiret, illico excubitores aderant, atque insiliebant cateruatim, custodésque fallebant, & sese in vestibus, in vasis, in peris, & per mille aditus insinuabant in domos. Quæ si fuisset vnius diei molestia, vix ad Optimates peruenisset; imò penè prius expleta fuisset, quā inchoata. Atque adeò recreatio potius data videretur Ægyptiis, quā inflicta plaga; cuius aculeus in molestia diuturnitatis consistit. Quis denique sibi persuaserit superbissimum Ægypti regem, breuissimi tēporis victum molestia, ad humiles descendisse preces, & percussoribus suis supplicem factum esse, qui, vt pleriq; censent, quibus fauet Scripturæ silentium, septiduana sanguinis plaga, ad eas adactus non est?

CLXI. *Orat Pharao auferri à se ranas, dimissione promissa.* ERGO Pharao molestissimo, & diuturno edomitus malo, euocatis ad se Mose & Aarone. *Orate*, inquit, *Dominum, vt auferat ranas à me, & à populo meo, & dimittam populum, vt sacrificet Domino.* Qualem fuisse ranarū morsum putes, quæ hanc vocem expressit? quandiu cunctatum Regem, quandiu alia expertum omnia, priusquam ad hanc primam descenderet humilitatis vocem! Agnoscit Dominum, agnoscit vltorem, legatos de pace mittit, obedientiam pollicetur; in eius cultum ac sacrificia, vel cum suo damno, cōsentit. Sed fictáne oratione, & lingua à pectore dissentiente? Ita putat Lipomanus: qui impium vocat, atque hypocritam, qui ea promittat, quæ se non facturum planè norat, ac proposuerat. Verùm satius videtur hominis incōstantiam, atque animi leuitatem accusare, quod promissis non steterit, quàm fictionem; qua credere potuit tantum, támque formidolosum Deum ab exaudiendis precibus reuocatum iri. Est enim communis ea apud omnes penè gentes de diuinitate notio, vt Deos omnia cognoscere, ac posse fateantur. c. 8. v. 8. In hunc locum. vide infrà nu. 182.

CLXII. *Promittit Moses liberationem.* DIXITQVE Moses Pharaoni, *Constitue mihi quando deprecer pro te, & pro seruis tuis, & pro populo tuo, vt abigantur ranæ, & tantùm in flumine remaneant.* Lætus de promissione Moses, ac sperans Regum promissa inconcussa firmitate consistere, non solū petitas à se preces pollicetur; sed optatum etiam earum euentum, & quidem cum ea circunscriptione tēporis, non quæ iudici, sed quæ reo, ac supplici videretur. Certus quippe de diuina, in hoc toto plagarum negotio, voluntate, sibiq; data prodigiorum potestate ad exequendum munus suum; & ex magna in Deum familiaritate, ac fiducia, promittit, quod illum non dubitabat impleturum, qui volūtatem timentium se facit. Nihil ergo temerè promittit, neq; quidquam quod in sua non esset potestate constitutum, vt fusius disputat Abulensis, & ex eo Perer. Lipom. Dionys. Cornelius in hunc locum. Pro, *constitue*, quod habent Latini, & Septuag. cum Chaldæa paraphrasi, in Hebræo est, *gloriare*; in hanc sententiam, Hanc tibi gloriam, atque honorem assume, vt eligas tibi tempus, mihique assignes, quo velis me pro te orare, licet hunc ego mihi honorem assumere possem, vt pro te orarem arbitratu meo. vt iidem, cæterique interpretes annotarunt. q. 5. in hoc cap. Num. 4. disp. 2. התפאר hithpaer.

CLXIII. *In posteriorem diem, iuxta Regis postulatum.* AT circa hoc tēpus, duo sunt quæ dubitentur, alterum quare Moses electionem temporis in Pharaonis potestate reliquerit, nam id honorandi eius tantum gratia factum vix dici potest; alterum cur hic quā promptissimam liberationem non petierit. Ad prius ergo dicendum cū Abulensi, Lipomano, Pererio, Cornelio, prouidisse ea ratione Mosen ne Pharao arbitraretur Mosen certis quibusdam tēporum momentis, ac stellarū concursibus, vel constitutis à dæmone horis, vel diebus alligatum esse, ab iisque vt criticos astrologos, maleficósque pendere; sed quasi terrenum quendam. Deum super dies, horásque, & creatarum rerum ordinem diuinitus constitutum. Distulit autem depulsionem plagæ in cōsequentem diem, vt sic experiretur, an per se interea ranæ deficerēt; sicque hoc malum casui potius, quàm diuinæ erga se animaduersioni tribueret; sin autē precibus Mosis duntaxat victæ, condicto tempore cederent, Deum hic agnosceret verberantem. Credidit etiam fortasse longius spatium temporis ad orandum requiri, vt tam latè patenti malo remedium adhiberetur, quàm vt præsenti tempore definiri posset.

CLXIIII. *Cessat plaga ranarum, quidque sit factum.* CONDITIONEM accepit Moses, & cum fratre à Pharaone egressus, clamauit ad Dominū, feruida scilicet ad Deum oratione vsus est, pro sponsione amouēdarum

Digitized by Google

ranarum, intra tẽpus quod condixerat Pharaoni. Vt diuina potentia, cui nulla par esse possit, agnoscatur. *Fecitque Dominus iuxta verbum Mosis, & mortuæ sunt ranæ de domibus, & de villis, & de agris, congregauerúntq; eas in immensos aggeres, & computruit terra.* Potuit Dominus valido vẽto ranas auferre in mare, & purgare Ægyptum: sed verendũ erat ne superstitiosissimi ægyptij ranas putarẽt fuisse prestigias: néue facilè plagæ huius obliuiscerentur. Deniq; voluit vt hoc esset huius plagæ quasi epimetron, & ranis terram exhalantibus Mephitim, Ægyptij odore, atq; aëre pestilenti vexarẽtur, donec eas partim in flumen proiicerent, partim præaltis fossis terra, lapidibúsque obruerẽt. Caue autem putes cum Iosepho, aut eius interprete potius, eas quàm primum rex dixit vt abirent Iudæi, euanuisse. Num immensi aggeres statim è conspectu abierunt, sicut ea quæ euanescunt, atque in ventos dissipantur? At Philo, quamuis præter Scripturam dicat, ranas partim in flumen recepisse se; illud tamen ipsius veritati consentaneè adiunxit, *Partim mortuæ cumulabantur in triuiis; partim è domibus propter intolerabilem fœtorem eodem congerebantur.*

VIDENS autẽ *Pharao quod data esset requies, ingrauauit cor suum, & non audiuit eos, sicut præceperat Dominus.* Quæ verba significant notabilem malorum in tota Ægypto intermissionẽ. Quomodo enim si nono, verbi gratia, die oblatę sunt ranę, & decimo immissi sciniphes, potuit videre, vel intelligere Pharao datã esse requiem in regno suo? Nec repugnat Philo. *Postquam autem*, inquit, *ab hac pœna modicum respirarunt, sicut athletæ collectis viribus, quo vehementius vrgerent, ad consuetam reuersi malitiam, obliti sunt eorum quæ pertulerant.* Nam ἐπ' ὀλίγον, siue modicum de pluribus diebus dici potest. Nam apud Ioannem, *modicũ, & non videbitis me* de duobus diebus dictũ est, at quod sequitur, *& iterum modicũ, & videbitis me, de quadraginta.* Et Eleazarus extremos vitæ suæ annos *modicum* vocat. Et D. Iacobus totam vitam præsentem, *vaporem ad modicum apparentem*, nuncupat. Nihil item repugnat Iosephus cùm ait, *Vix dum hoc malum cessauerat, cùm Pharaotes denuo mutatus, priorũ oblitus, retinere populum cœpit: & quasi aliarũ etiam afflictionum naturas experiri vellet, negabat exitum, quem antè cõcesserat, timore magis cõpulsus, quàm ex animi sui sententia.* Illud enim, *vix dum*, cũ quadam auxesi accipiendum est. Et cõsentaneum est aliquot abiisse dies, dum rex conspectum declinat, respõdere cunctatur, nec stare volens promissis, nec apertè negare, & sibi mox nouam aliquam accersere calamitatem. Neque enim crediderim hunc Regẽ tam hebetem fuisse ac stupidum, vt præterita statim oblitus, nihil sibi, aut paris, aut grauioris mali imminere cogitaret, sicut qui serenã cœli faciem, solémq; rutilantem videt, non statim hesterni diei pluuias, à quibus malè habitus est, obliuiscitur.

ERGO dum cunctatur ac fugitat, aliquot abiere dies. Ad quod suspicandũ inuitat, quod ad tertiam plagam sine vlla comminatione, vel denunciatione ventũ est. Eam Moses ita describit, *Dixitq; Dominus ad Moysem, Loquere ad Aaron. Extẽde virgam tuam, & percute puluerem terræ, & sint sciniphes in vniuersa terra Ægypti. Feceruntq; ita; & extendit Aaron manum virgam tenens, percussitque puluerem terræ, & facti sunt sciniphes in hominibus, & in iumentis: omnis puluis terræ versus est in sciniphes per totam terram Ægypti.* Nomen istorum animalculorum, ex quo maximè huius plagę cognitio dependet, Hebræum est, ex quo Græcum, ac Latinum deformatum. Chinnim vocant Hebræi, quam vocem ait Vatablus significare genera quædam exiguarum bestiolarum, quæ infensissimæ esse solent, non solùm lædentes cutem, & pruritum noxium immittentes; sed etiam penetrantes ad interna, vt nares quoque, & aures ingrediantur, & oculos lædant. Quidam dicunt significare vermiculos alatos similes culicibus. Veteres tamen Hebræi dicunt significare pediculos. Sic Vatabl. Iosephum autem intelligit, vt mox patebit, & Philonem sequitur, etsi neutrum, breuitatis opinor causa, nominet. Philo ergo sic habet.

DEVS *aquis cessare iussis, terrestrem pœnam induxit, eodem vsus castigatore; qui vbi terram virga percussit tot scinipes ex ea profusi sunt, vt velut extensa nubes totam obtineret Ægyptum. Id animal est molestissimum, quamuis minutum admodum. Nam non solùm superficiem cutis lædit pruritu noxio, verũ etiam interiora per aures, narésque penetrat. Inuolat & in oculos, nisi quis caueat. Sed quî caueri poterant tam dira examina?* Sic Philo. Origenes autem in hunc Exodi locum. *Hoc animal*, inquit, *pennis suspenditur per aëra volitans, sed ita subtile est & minutum, vt oculi visum, nisi acutè cernentis effugiat: corpus tamen cùm insederit, acerbissimo terebrat stimulo, ita vt quẽ volitantem videre quis non valeat, sentiat stimulantem.*

Marginalia (left): παρεχώρει τοῦ σπεύδειν, ἐφαίνετο τῷ βασιλεῖ ὀλίγον τὸ πλῆθος. — Ioan. 16. 16. &c. — 2. Mach. 9. 6. 25. — Iaco. 4. 15. ἀτμὶς ἡ πρὸς ὀλίγον φαινομένη. — כנים

Marginalia (right): Ex Iosepho. Et Philone. — CLXV. Intercessit requies aliqua ad alteram plagã. — CLXVI. Tertia imperatur plaga, atq; immittitur. — Sciniphes. — CLXVII. Qualis ea fuerit. Ex Philone. — Origene.

Prospero, Ruperto, Augustino, Artapano.

Quibus consentanea reperias apud Prosperũ, Rupertum, & Augustinum[17]. Addo Artapanum apud Eusebium, qui ait Mosem terra virga percussa, ζῶόν τι πτηνὸν ἀφεῖναι, ὃ λυμαίνεσθαι τοὺς Αἰγυπτίους, πάντα τε ἐξελκοῦσθαι τὰ σώματα. *Animal quoddam pennatum emisisse, quod vastaret Ægyptios, & omnia corpora exulceraret*; quæ vno verbo perstrinxit, aut præteriit potius interpres. Mox autem idem Artapanus etiam σκνῖπας memorat, καὶ ἀκρίδας, id est, sciniphes, & locustas.

17. 9. c. p. c. 36. l. 1. c. 33. Serm. 87. de temp. l. 9. de præpar. c. vlt.

CLXVIII. *Ex Iosepho, & hebraizantibus.*

AT Iosephus Hebræam vocem chinnim Græce interpretatus est φθεῖρας, pediculos. *Rursum igitur*, inquit, *Deus alia clade in hominem fraudulētum vindicat.* (fraudem vocat inconstantiam, & violatam fidem) *pedunculorum enim magna vis è corporibus Ægyptiorum scatebat; à quibus mali malè perdebantur, neq; lauacris, neque medicamentorum inunctionibus extinguere eos valentes.* Eum secuti sunt, qui vulgò audiunt hebraizantes, in quibus Caietanus, Pagninus, Mõtanus, Oleaster, Fagius, imò & Genebrardus. Quos rectè Pererius noster refellit, quod Scripturę textui repugnare videantur, quæ ait ex puluere terræ percussæ generatos fuisse sciniphes, cùm pediculi ex humano corpore generentur, quod ipse quoque Iosephus agnoscit, vt consultò à Scriptura, & puluere terræ discessisse videatur. Sed rursum etiam discedit, cũ Pharaonis responsum ab 8. plaga ad tertiam transtulit. Melius sine dubio sciniphes in pulices conuertisset, quos & volare, & ex puluere quoque nasci constat, idque visum Torniello, improbante Cornelio. Ego à communi sententia non recessero. Nec obstat quod Scriptura dicit, *factos esse sciniphes in hominibus & iumentis*, quasi ibi producti sint. in puluere enim, & ex puluere prodiere, sed *facti sunt*, idem est, quod fuerunt, vt sæpe in Scriptura. Notauit Abulensis.

Matth. 21. 41. prouerbio vsurpatum videtur. in Psal. 104. v. 31. Disp. 2. in c. 8. nu. 10. num. 7. an. 2544. Gen. 1. 5. 8. 13. & cap. 47. 28. vbi Hebraicè habetur, fuit. Ita Gen. 5. 4. 5. 8. & seqq. Gen. 10. 19. 30.

CLXIX. *In ea Magi deficiunt.*

MOSEN & Aaronem hîc quoq; imitati sunt magi, sed frustra. Neq; enim artibus suis, quæ dæmonum inuocatione, & operatione constabant, sciniphes producere potuerunt. Non quia, vt ridiculè fabulantur Hebræi, referente Lyrano, Tostato, Dionysio, Pererio, Cornelio, dæmones nõ possint producere animal minus grano hordæi, vel lenticulę; cũ enim possint perfectiora & maiora, vtiq; minora poterant, & imperfectiora. Sed quia diuinitus eorum potentia impedita fuit: quod ipsimet significasse videntur, dum dixerunt, *Digitus Dei est hic.* Impediens scilicet Magos, qui adfuerat Aaroni. Digitus Dei in aliis quoque Mosis, & Aaronis operibus fuit, sed in aliis prodigiis non impediuit magicas artes, sicut in hoc, vt sic Dei potentia, & dęmonum imbecillitas magis appareret, quæ nihil quidquã in homines, nisi Dei permissu possit; ex quo fiat vt maiora aliquãdo possit, putà colubros, & ranas, & sanguinẽ producere, minora nõ possit, putà sciniphes multò imperfectiores.

CLXX. *Cur Deus his animalculis Ægyptum afflixerit.*

CÆTERVM Philo eleganter circa hanc plagam philosophatur, cuius verba, vt eam concludã, non pigebit ascribere. Quærit enim cur tantulis animalculis Deus affligeret Ægyptios, non autem maioribus & nocẽtioribus. *Discat*, inquit, *qui hæc quærit, Deum voluisse incolas castigare, non tollere. Nam si eos omnino delere voluisset, non opus erat animaliũ opera, sed diuinitus immissa fame, ac pestilentia. Præterea discat & illud, homines quando bella gerunt, auxilia sibi asciscere potentissima, quibus suam infirmitatem suppleant. Deum verò omnipotentem, & nullius egentem opera, si quando vult tanquam instrumentis quibusdam vti ad exigenda supplicia, non valida eligere, quorum robur minimè curat, sed vilia paruáque instruere inuictis viribus, atque ita noxios plectere. Quod nunc quoque accidit; Quid enim scnipe vilius? tamen tantum effecit, vt tota Ægyptus deficiens exclamare cogeretur, hunc esse Dei digitum: manum enim, ne à tota quidem terra, quanta est, sustineri posse; imò neque à mundo vniuerso.* Hic porrò valet etiam illud Clementis Alexandrini. *Sæpe*, inquit, *admonentur Ægyptij, qui sæpe fuerũt insipientes. Fuerunt autem Hebræi spectatores malorum quæ patiebantur alij, Dei potentiam citra vllum discentes periculum.* Ita Stromateus.

Philonem imitatur Procop. Gazeus in c. 8. in fin. l. 2. Strom. c. 13.

CLXXI. *Quarta plaga muscarum.*

NOVA sequitur plaga, si tamen noua, & non potius prioris tum continuatio, tum amplificatio. Neque enim aut à Pharaone petita, aut à Mose promissa, aut à Deo data legitur huius plagæ cessatio. Neque opus erat tollere sciniphes, vnam muscarum speciem, cùm mox omne muscarum genus in Ægyptios educendum esset. Certè Philo vtrúmque pro vna duxisse, aut posteriorem prætermisisse videbitur, nisi quis proprium quendam eius ordinem obseruet: posterius enim de illa agit, & nomine cynomyiæ comprehendit. A priore tamen distinguitur, & quarta numeratur; quia cum noua denunciatione fit, & noua diuersarum à primis immissione muscarum. De hac ergo Scriptura sic loquitur. *Dixit quoque Dominus ad Moysen;* Exod. 8. 20.

Consurge diluculo, & sta coram Pharaone; egredietur enim ad aquas, & dices ad eum. Hæc dicit Dominus, Dimitte populum meum vt sacrificet mihi. Quod si non dimiseris eum, ecce ego immittam in te, & in seruos tuos, & in populum tuum, & in domos tuas omne genus muscarum; & implebuntur domus Ægyptiorum muscis diuersi generis, & vniuersa terra, in qua fuerint. Faciámque mirabilem in die illa terram Gessen, in qua populus meus est, vt non sint ibi muscæ, & scias quia ego Dominus in medio terræ. Hactenus Moses.

CLXXII *Siue mixtura bestiolarum, non autem ferarum.*

ETSI autem sufficere potest Lectori tam plana narratio; explanandum tamen videtur hîc aliquid, quod studioso Scripturæ non satis planum, & apertum videatur. Quoniam enim in textu Hebraico non fit nominatim mentio muscarum, sed mixtionis, *Arobh*, variorum scilicet animalium, varij in varias abiere expositiones; quas Vatablus, Fagius, Pererius, & Genebrardus persecuti sunt. Minimè omnium probabiles videntur, qui hanc mixtionem interpretantur multarum mixtim ferarum incursionem, leonum, pardorum atque luporum, pro qua opinione referuntur Rabbini Hispani, & Abenezra. A qua non multùm distant Iosephus & Pagninus; etsi enim à certis ferarum nominibus abstinent, omne tamen ferarum genus hoc loco admittunt. Habet enim Iosephus θηρίων παντοίων, καὶ πολυτρόπων, nec bestiolas dicit, aut θηρίδια, sed θηρία. Quasi omne genus ferarum in domos singulas intentari, aut mitti oportuerit, & non vna vel altera ad infinitam stragem, Deo præsertim immittente, suffectura esset. Adde quod, vt suprà ex Philone dicebamus, Deus minutis tantum animalibus contra Ægyptios pugnare voluit.

(ערב — Dis. 6. in c. 8. — in Psal. 77. — num. 170.)

CLXXIII. *Aut serpentum, scorpionum, &c.*

MINVS ergo absurdè Rabbi Salomon hanc mixtionem interpretatur serpẽtes, scorpiones, aspides, & id genus animalia promiscuè, quæ videtur mens Chaldæi paraphrastæ. Verùm cũ Scriptura innominatam animalium confusionem, & mixtionem ponat, significat vtiq; non bestias, quales antè eam diem nemo viderat, vt ait Iosephus, sed bestiolas parum ex proprio nomine cognitas, serpentes autem, & scorpiones, & aspides, & viperas, & lacertos, quis dubitat nominaturum Mosen, si illa ipse intelligi voluisset. Denique hac plaga Dominus non perdere statuerat Ægyptios, sed vexare, vt antè ex Philone dicebamus. Multò ergo probabiliùs qui mixtionem insectorum varij generis nomine *gharof* intelligi censuerunt, in quibus Vatablus, Fagius. Tigurina, & ferè Caiet.

CLXXIV. *Sed muscarum omnis generis.*

RECTISSIME omnium Hieronymus in editione vulgata, Hebraicam veritatẽ, & Septuaginta interpretationẽ coniungẽs mixta hæc insecta, diuersi generis muscas interpretatus est. Etsi enim Hebræam illam vocem, Septuaginta passim κυνόμυιαν reddant, vna specie omnium molestissima cæteras omnes amplexi; eósque secutus sit Philo, qui huius animalis appellationẽ ex musca, & cane duobus impudentissimis animantibus ductam scribit. Itémq; Origenes, Theodoretus, Augustinus in locutionibus, & alij antiqui passim. D. tamen Hieronymus extrema epistola ad Suniam & Fretellam. *Cœnomyia*, inquit, *non vt Latini interpretati sunt, musca canina dicitur, per y Græcam literam, sed iuxta Hebraicam intelligentiam, per æ diphthongum scribi debet, vt sit κοινόμυια omne genus muscarum; sed Aquila παμμυῖαν, id est omnimodam muscam interpretatus est.* Vbi Hieronymus significat irrepsisse vitium in Septuaginta, & cœnomyiam magis ad Hebraici textus veritatem accedere.

(l. 1. de Mose. — q. 26. in Exod. — Chro. Alex. immissã ait Ægyptiis κυνόμυιαν ὡς ἀρχόμενος καὶ ἀναιδόμενος. — to. 3. ep. 135.) *Cœnomyia.*

CLXXV *Quã acerba fuerit hæc plaga.*

INFINITA ergo muscarum omnis generis examina, quasi auxiliares legiones sciniphibus adfuerunt, quę per domos, vicos, plateas, agros, Ægyptúmque vniuersam effusa, incredibile dictu est quantum molestiæ, & doloris, & impatientiæ, hominibus, & iumentis intulerint. *Cynomyia*, inquit Philo, *& canum & muscarum audaciæ, temeritatis, impudentiæ particeps, mordax & insidiosum est animal. Nam è longinquo cum stridore in teli morem magno impetu aduolat, infixáque cuti hæret pertinaciter; tunc verò diris exagitatæ multò molestiores erant, vltra natiuam sitim sanguinis, diuinitus ad vltionem contra homines impios armatæ.* Sic Philo. Inuadebant ergo miseros Ægyptios muscæ obstinatissimæ, nullámque corporis partem, ad quam volatu, gressúue peruenire possent, intactam, vel innoxiam, mordendo, pungendo, perforando relinquebant, vitam in morsu potius, quàm morsum paratæ relinquere, in aures, in nares, in os, intráque vestes furtim illapsę, longè acerbissimos infigebant morsus: faciémq; maximè omni ex parte mõstrosè extuberantem reddebant. Nec dubium etiam est eorũ equos & armenta (nam iumentorũ præcedens plaga meminit, quę non acceperat finem, vt diximus) sic in rabiem acta, vt freno, vinculis, aut claustris retineri non

(num. 171.)

in agro, &c. & ita in Hebræo textu habetur ad verbum; itaque in editione vulgata agnoscenda est hendiadys, quam alibi quoque notauimus. Etsi Abulensis agros infectos fuisse putet. c. 9.

CLXXXV. *Eius notæ duæ.*

NE autem in denunciata iumentorum pernicie, casus aliquis, ex cœli, solique dispositione consurgens, accipiatur; & non præpotentis Dei manus homines in suis pecoribus castigantis, duo eius signa, quæ ex mera electione dependeant, promittit; alterum quod ea pestis in solas Ægyptiorum possessiones inuadat, intactis Israëlitarum possessionibus, *ita vt eorum, quæ ad Israelitas pertinent, nihil omnino pereat*; possessiones accepit Hieronymus pro pecoribus, prout est in Hebræo, Græco, Chald. neque enim agri, vt dixi, infecti sunt; & fortè possessionibus suis in seruitute priuati sunt Hebræi. Alterum, quod certum tempus definiat inferendæ cladis, *Cras*, inquit, *faciet Dominus verbum istud in terra*. Addunt Hebræi etiam horam. Dicunt enim, vt refert Abulensis, factam à Mose coram Pharaone lineam in pariete, ad quam vbi sol accessisset, pestis inciperet in iumenta grassari. Itaque libet hoc loco illud Plinianum vsurpare, *Quo mirabilius quid potest reperiri? aliqua gigni repente vitia terrarum in parte certa, membrisque hominum certis, vel ætatibus, aut etiam fortunis, tanquam malo eligente hæc in pueris grassari, illa in adultis: hæc proceres sentire, illa pauperes*. Sed non erat hoc malum eligentis mali, sed Dei, cui æquè sanitas ac valetudo famulatur. l. 26. c. 1.

CLXXXVI. *Immittitur pestis in animantia.*

HIC Moses compendio vsus omittit, quid ipse Domino responderit, quomodo Regem adierit, quid illi dixerit, quid ab eo vel excusationis, vel responsi acceperit, sed immissam plagam perpaucis hisce verbis perstrinxit. *Fecit ergo Dominus verbum hoc altera die, & mortua sunt omnia animantia Aegyptiorum; de animalibus verò filiorum Israel nihil omnino periit.* Paulò vberius Philo; *Post hanc pœnam*, inquit, *successit alia, nemine tum quoque ministro irati Numinis, videlicet interitus pecudum. Nam armenta & greges ouium, caprarúmque, præterea iumenta omnis generis vno die, tanquam ex composito, gregatim moriebantur, portendentia paulò post secuturam pestem hominum, quoniam aiunt publicas pestilentias solere primùm in bruta sæuire animalia.* Hanc plagam Iosephus properans omisit, non dissimili licentia, qua cæteras perturbauit, nedum diligenter exposuit. l. 2. c. 5. Vide Perer. in c. 9. disp. 1. init.

CLXXXVII. *Quæ plurima periere, non omnia.*

SED illo omisso, hoc potius inquiramus, quî omnia animalia mortua dicantur in agris, cùm in iis pleraque superfuerint, quæ sequentibus afficerentur plagis. Nam *facta sunt vlcera in hominibus, & iumentis*; vtique Ægyptiorum; homines quoque & iumenta grando percussit; denique primogenita quoque animalium postrema plaga perierunt. Respondet Abulensis, & Pererius omnia posita esse pro plurimis, qui mos non est insolens in Scriptura, sed passim obuius. Caietanus autem, quem Benedictus in suis biblicis notis secutus est, ait mentem Scripturæ esse affirmare, non omnia quidem animantia Ægyptiorum periisse peste, sed omnia quæ perierunt, Ægyptiorum fuisse, nulla autem Israëlitarum, vt nominatim habetur in textu, quæ est subtilis, & Caietano digna expositio. Similiter dici posset Ægyptios omnes periisse in mari rubro; id est omnes, qui ibi perierunt, fuisse Ægyptios, neque alios præter eos periisse: denique vno verbo, omnem accipi pro solo. Sed addam mox aliam, pro responsione, coniecturam. c. 9. 10. 2. Reg. 15. 13. Ioan. 12. 19. Ezech. 31. 12. 13. Ierem. 2. 20. Psal 52. 4. Gen. 6. 5. 12. 13. c. 7. 4. 16. 12. c. 45. 18. 20. Exod. 7. 24. vide Sà in Phrasibus Scrip.

CLXXXVIII. *A plaga immunes Hebræi; an etiam à præda?*

QVONIAM verò prædixerat Moses nihil omnino periturum ex pecoribus Israëlitarum, animaduersa tanta Ægyptiorum animantium pernicie, misit Pharao nuncios in terram Gessen ad videndum quid illis contigisset; fortè etiam ad inuadendum. Sunt enim Ægyptij natura furaces, & tum Hebræos pene pro mancipiis habebant, quorum bona omnia ad heros pertinent. Accedebat inueteratum odium, & inuidia recens, quod propter ipsos tantis calamitatibus afficerentur, à quibus ipsi essent immunes. Fortasse igitur iumentis ac pecoribus suis Israëlitæ magna ex parte spoliati fuerint ab istis Tyranni ministris; qui ea non solùm inuiserunt, sed inuaserunt. Nihil tamen hîc habeo præter coniecturam, quæ si placet, rectè addes hæc omnia animalia rursus in manu Ægyptiorum sequentibus plagis malè periisse. Neque hanc coniecturam labefactat, quod Hebræi plurimo cum pecore egressi sunt, vt infra habetur; neque enim dico spoliatos omnibus pecoribus, sed, vt suspicor, multis. Accessit vt, Deo benedicente populo suo, fœtura paucis mensibus gregem abundè suppleuerit. c. 12. 38.

Digitized by Google

CLXXXIX. *Obduruit Pharao, quàm infesta fuerit hæc plaga.*

Avdito Pharao inuidioso nuncio, aggrauauit cor suum, & non dimisit populum. Nihil hîc cum Mose egisse dicitur, nihil postulasse, nihil promisisse. Putauit enim iam actum esse de animalibus, & siue dimisso, siue non dimisso populo, nihil remedij huic cladi adhibitum iri. Et satius esse retinere populum cum omnibus rebus suis, vnde hæc illis iactura compensaretur: insipienter vtique, quasi occisis animantibus non haberet Deus vltra quid faceret. In hac porrò peste ac strage iumentorum & pecorum, iustum Dei iudicium notari potest. Quia enim Ægyptij Israëlitis vt asinis, equis, & camelis ad vilissima quæque ministeria abutebantur; Deus illos asinis, equis & camelis, insuper & reliquis animantibus auctarij loco priuauit. Vel, vt est in Chronico Alexandrino, quod spem suam Ægyptij in nonnullis animantibus, tanquam in diis suis, stupidi ponerent, suam in eos potestatem demonstrauit.

Græco lat. p. 169.

CXC. *Sexta vlcerum plaga.*

Seqvitvr sexta plaga vlcerum, magna ipsa per sese, atque haud scio an, præcedentium omnium comparatione, maxima; vt quæ non externa bona detrimentis attriuerit, sed ipsum hominum corpus non leuibus muscarum puncturis, sed grauibus vlceribus, & vesicis turgentibus affecerit. Eam plagam eleganter Philo in hæc verba describit. *Deo iubente cinerem è fornace hauserunt manibus, quem solus Moses iactauit in aërem: móxque puluis excitatus, & longè latéque dispersus, hominibus brutísque dira per totam cutem inussit vlcera, carnibus simul intumescentibus & fœdis pustulis scatentibus, ac si succensa clam efferuescerent. Quo cruciatu, sicut par erat, in exulceratione atque inflammatione oppressi, non minus animo laborabant, quàm corpore, miserè vexati doloribus. Videbatur enim vnum vlcus à vertice, vsque ad imos pedes, his quæ membratim sparsa erant, serpigine in vnum coëuntibus.* Sed malum hoc ex ipso Domino intentante cognoscamus.

CXCI. *Eam intētat Dominus, & quî inferretur.*

c. 9. 8. Dixit *Dominus ad Moysen & Aaron. Tollite plenas manus cineris de camino, & spargat illum Moyses in cœlum coram Pharaone. Sítque puluis super omnem terram Aegypti; erunt enim in hominibus & iumentis vlcera, & vesicæ turgentes in vniuersa terra Aegypti.* Materia primùm exprimitur, qua vsus est Dominus ad inferendam hanc plagam, cinis seu fauilla ex adustione orta, quoniam morbos paritura erat ex inflammatione ortos. Deinde sumitur è camino seu fornace, quamuis Caietanus dicat nullam hîc fieri camini mentionem; sed nesciuit fortasse, aut doctor eius Hebræus caminum vocem esse Græcam, quæ idem planè sit cum fornace: Ideóque rem eandem modo fornacem, modo caminum dici, apud sacros & prophanos authores[19]. Non dicit autem sparsam iri à Mose fauillam super omnem terram Ægypti; qui enim id fieri poterat? proptereáque ventum addidit Philo, quem retuli. Cinis igitur per aërem vento spargebatur, & pulueri mixtus per totam Ægyptum volitans ferebatur, & homines atque animalia, in quæ decidebat, quasi contactu pestifero exulcerabat. Quin etiam addit Abulens. fuisse aliquem puluerem recens à Deo productum qualitatis igneæ, aut pulueri communi eam qualitatem diuinitus impressam, vt eos tumores produceret. Verùm nihil est necesse physicam efficacitatem huic cineri tribuere, cùm huiusmodi plagæ enascerentur in membris, neque pulueri, neque cineri expositis. Rectius ergo fortasse dixerimus, percussores Angelos, ad hanc cineris sparsionem quasi conditionem, sine qua non inferebatur plaga, illico variis in locis commotis humoribus calidioribus, furunculos, bubones, carbunculósque, excitasse, cum acri dolore: qui deinde rupti, pure diffluebant, & in vlcera vertebantur.

[Ge]nes. 19. x.

CXCII. *Et infert obdurato.*

Hæc cùm Pharaoni denunciata essent, nihil ille videtur commotus; existimans satius esse hanc quoque plagam ferre, quæ sicut reliquæ breui finiretur; quam tantum subditorum numerum, ex quo ingentes hauriebat vtilitates, in perpetuum, vt verebatur, amittere. Cùm ergo Regis animus, atque aures, ad minas omnes, & verbera occalluissent, tulisséntque Moyses & Aaron cinerem de camino, *sparsit illum Moyses in cœlum; factáque sunt vlcera vesicarum turgentium in hominibus & iumētis.* Nec dilatum est malum; nam eodem ipso tempore tumidi dolores corripuere maleficos, qui stabant coram Pharaone, vt præ vlcerum dolore non possent consistere. Et credibile est ipsum quoque Regem, qui vnus maximè in culpa erat, his quoque vlceribus afflictum fuisse; sed cùm molliter sederet in throno, tacitum dissimulasse apparet, ideóque Mosen rem tacitam præteriisse. Caietanus

Digitized by Google

CXXXVII. *Primum vertitur Nilus in sanguinem.*
CVM autem paulò antè vniuersè de omnibus omnino Ægypti aquis in sanguinem vertēdis prædictum fuerit, quid est quod de solo flumine postremo fit mentio? sicut etiam extremo cap. 7. Certè Iosephus solum Nilum in sanguinem versum videtur intellexisse, cùm eius vnius meminerit. *Primùm*, inquit, *amnis sanguineis fluentis prolabens, ad potus inopiam eos redegit, cùm præterea nullum fontem habeant*[15]. 15. Χ.
Eum Hebræi aliquot apud Lyranum secuti sunt; à quibus non admodum alienus est Comestor. c. 14 in Exod.
At dici rectè potest, quod Caietano etiam placet, non omnes statim aquas in sanguinem fuisse conuersas, aut periisse pisces, sed initium à flumine factum, tum cladem ad omnes Ægypti aquas esse propagatam. Idque videtur intellexisse Philo. *Quid igitur mox accidit?* inquit, *Mosis fratre iussu Dei percutiente virga fluuium, in sanguinem vertitur, quam longus est ad mare vsque ab Æthiopia.* Non dixit ab origine sua vsque ad mare, sed ab Æthiopia, exclusiuè scilicet, vt lo- in c. 7. nu. 82.
quuntur, ad Mediterraneum mare, etsi non desint qui Philonem in priore illo sensu impugnent.

CXXXVIII. *Tum reliquæ aquæ.*
SED his subdit Philo, *Idem in stagnis, fossis, puteis, fontibus, & omnibus Ægypti aquis euenit.* Scio apud eum legi συνεξαιματοῦνται αὐτῷ λίμναι, διώρυχες, &c. quod tamen non significat, eodem puncto temporis fluuium, & reliquas aquas in sanguinem esse conuersas, sed eam conuersionem æquè omnibus conuenire, cum quadam tamen temporis successione; sicut cùm dicitur Dominus creasse omnia simul, cùm constet in creatione rerum plures interuenisse dies. Quantum autem temporis hic intercesserit definiri non potest, nisi vt Magis tempus daretur, ad sumendas inde aquas, quæ in sanguinem verterentur. Vsque adeo verò aquas omnes versas in sanguinem putat Philo, vt nouas etiam venas aperientibus, pro limpido liquore, sanguis instar fontis salientis emicaret, tanquam è vulnere.

CXXXIX. *Quod Magi imitātur.*
QVASI autem id parum esset mali, indulsit Deus Magis, vt calamitatem publicam amplificarent ipsi, quos oportebat potius in remedium incumbere, vt suprà ex Theodoreto dicebamus. *Feceruntque*, ait Moses, *similiter malefici Ægyptiorum incantationibus suis.* Num. 135. q. 18.
Fuisse autem verum sanguinem à Magis factum, sicut & veros dracones credibilius est, quam aliunde à dæmonibus adductum, & suppositum sanguinem. Nec sane difficilius est eis producere sanguinem, quàm draconem, in quo plurimus est sanguis.

CXL. *Vnde aquas habuerint.*
SED illud est hoc loco difficilius, vnde habuerint aquas hi malefici, quas in q. 23. in Exod.
sanguinem verterent, si omnes iam aquæ in tota terra Ægypti in sanguinem ver- 1.
sæ erant. Putat D. Augustinus, eos aquas ex terra Gessen accepisse, quoniam lo- 2.
cus, in quo habitabant Israëlitæ, erat ab his plagis immunis. Aut certè transacto 3.
septiduo ab eis aquas conuersas. Theodoretus à vicino mari petitas putat. Græ- 4. q. 20.
cus Scholiastes apud Lipomanum. *Vel omnino*, inquit, *diuina dispensatione factum est,*
vt nonnihil aquæ reliquum fuerit, quæ ab Aaron in sanguinem non sit commutata: aut eodem 5.
momento, quo & Aaron, Magos aquam in sanguinem conuertisse: aut fortasse à filiis Israël 6.
commodatam fuisse; qui modus Cornelio nostro placuit. *Facillime*, inquit, *dici potest à Mose aquam fuisse magis oblatam. Mosi enim & Hebræis erat non sanguis, sed aqua solita, dulcis, & potabilis.* At ego sanè nolim ad talem finem præbitam magis à Mose aquam; ne insultando quidem, præsertim cùm euentus, iam probatus in serpentibus, in detrimentum fidei cederet. Vnde rectius id ab Israëlitis aliquibus rei ignaris fa-
ctum fuisset. Parique modo improbarim quod subdit idem Scholiastes. Non esse 7.
absurdum Mosen, postquam aquam in sanguinem cōmutarit, illam de integro in pristinam naturam conuertisse, vt Ægyptiorum magi haberent, vnde artem suam ostentarent. A D. autem Iustino huic dubitationi respondetur. *Aquis omnibus su-*
per terram in sanguinem versis, necesse habebant Ægyptij circa flumen puteos fodere, & inde 8. Resp. 26.
aquari, & potum sibi ipsis, & animantibus, pecudibúsque suis præbere. Ex ea ipsa aqua de puteis hausta, malefici sanguinem fecerunt. Sic ibi, quibus Philo repugnat, vt dixi. At pla- Num. 138.
cet non recedere à semel probata Caietani sententia: Aquas in Ægypto succes- 9.
sione quadam esse conuersas, vt facilè ex iis potuerint Magi habere quas conuerterent. Interim autem dum petuntur aliquantò longius, dæmonibus licuisse dispositiones sanguinis aquis illis ingerere.

CXLI. *Induratur Pharao.*
CVM ergo Magi non frustra æmulati essent diuina legatorum prodigia, *induratum est cor Pharaonis*, ne scilicet crederet huiusmodi conuersionem diuinitus ab

Digitized by Google

Aarone factam; quam malis artibus videret à suis maleficis expressam; ideóque *nec audiuit eos*, vt populum, vel ad triduum, dimitteret, *vt præceperat Dominus. Auertítque se*, à conspectu Mosis & Aaronis, *& ingressus est in domum suam*. Consultius vtique, & vtilius populo suo, rei veritatem probaturus, si per suos sanguinem in pristinam naturam conuertisset; quod tamen fieri non poterat. Non enim Deus permisisset Magos miraculum suo iussu perpetratum, irritum fieri atque illudi,
in c. 7. n. 86. magna enim, vt ait Perer. fuisset in ea re tentatio, ad non credendum diuina potentia id miraculum fuisse factum. Quod autem addit Iosephus, hoc miraculo Regem inopem consilij, timentem incolumitati gentis, permisisse Hebræos abire; malo autem cessante, rursum ad pristinam mentem redusse, sententiámque reuocasse, de suo addidit, non ex Scriptura retulit.

QVONIAM verò septiduum perseuerauit hæc clades, & constat Ægyptios neque sanguinem de fluuio potare potuisse, neque à potu penitus abstinere; quærat aliquis quomodo huic tantæ necessitati suæ prouiderint; præsertim cùm nihil aquç de cœlo decideret, neque quidquam aquæ tota Ægypto appareret, quod non esset versum in sanguinem. Respondet Moses fodisse omnes Ægyptios per circuitum fluminis aquam, vt biberent. Abulensis ex Iosepho ait, huiusmodi fossionem nihil profuisse Ægyptiis, quod in huiusmodi fossis sanguis reperiretur. Verùm id non habet Iosephus. dicit enim duntaxat aquam fluminis conuersam in verum sanguinem, nec coloris id tantùm fuisse vitium; sed si quis siti coactus gustaret, confestim acri dolore correptum fuisse, talémque Ægyptiis solis extitisse, Hebræis verò dulcem, atque potabilem, & omnino pristinam naturam retinentem. Quod quia in Scriptura non est, vellem à fide digniore teste prolatum.
num. 138. Philonem fortasse Abulensis dicere voluit, quem paulò antè dicentem audiuimus, nouas etiam venas aperientibus, sanguinem tanquam à vulnere emicuisse. CXLII. *Quis potus hoc septiduo Ægyptiis.*

num. 140. PVTAT Iustinus Martyr, si tamen Iustinus, quem antè retulimus, veram aquam in fossis repertam, quoniam, vt Caietanus putat, aquæ puteales non fuerint conuersæ in sanguinem, nec fossarum, quæ sunt, vt ipse ait, putei in potentia. Verùm satis patet huiusmodi aquas non fuisse exceptas in propositione illa vniuersa; alioqui facilè eluderetur hæc plaga, si innumerabiles fossæ, quæ tota Ægypto circa Nilum factæ sunt, veram aquam præbuissent, qua sibi, suísque iumentis de potu prouidere potuissent, præter antiquos plurimarum ædium puteos. Nec eum Scriptura satis adiuuat, quæ ait Ægyptios fodisse aquam, id enim est, aquam perquisisse fodiendo, non autem reperisse: dicitúrque ibi aqua, quæ fuerat, non quæ erat, sicut ibidem dicitur aqua fluminis, quæ erat verus sanguis. Lipomanus Caietano fauet, aitque profundè effossos puteos, pro aqua habenda, ex subterraneis videlicet quibusdam fontibus. Quod si verũ esset, nihil interesset fodere in circuitu fluminis aut alibi, cùm tamen Scriptura apertè dicat fodisse eos in circuitu fluminis. CLXIII. *Ex Iustino, Caietano, & Lipomano.*

DICENDVM itaque cum Abulensi, quem sequitur Pererius, atque Cornelius, aquam effossam in circuitu fluminis non fuisse veram aquam, sed sanguinem è fluuio deriuatum per subterraneas venulas, per quas transiens ita excolabatur, vt crassitiem illam, & ei adhærentem colorem, saporémque minueret, & quoquo modo potabilis redderetur; maneret tamen sanguis reuera, cuius natura traiectione illa non mutabatur (sicut contingit in lacte fœminarum, naturali calore, in naturalibus organis, à natura elaborato) sed manebat eadem, sicut cùm à nautis aquæ potabilis penuria laborantibus, in cerea vasa immittuntur marinæ aquæ, quæ traiiciendis cereis poris ita corriguntur, vt cera magnam partem salsuginis, & natiui amaroris ebibente, gustui non ingratæ reddantur; denique ad huiusmo-
Sap. 11. di potum necessitas Ægyptios compellebat. Scriptura ait Dominum voluisse Hebræos in deserto aliquandiu siti vexari, vt æstimare possent quanta Deus pœna illis afflixisset in gratiam populi sui, & quamuis iam dicto subsidio iuuarentur, multos passim siti enectos fuisse Philo testatur. *Hominum*, inquit, *siti enectorum numerus aceruatim iacebat in triuiis, non sufficientibus domesticis ad officia sepulturæ.* Nimium hoc sanè, cùm illa, quam dixi aqua suppeteret, & videantur in Nili vndis potius, cum mortis compendio, perire voluisse, quàm in triuiis. CXLIV. *Et Abulensi.* *Ægyptiorum sitis.*

Digitized by Google

CXLV. *Quis interea Hebræis potus, & vnde.*

QVID interea fieret Israëlitis meritò dubitari potest. Quanquam ratio exigit, vt siti afflicti non fuerint, & traditur in Sapientia Salomonis eos tum aquis abundasse. Sed locus est aliquanto obscurior, & D. Augustinus, in quæstionibus in Exodum, putat aquas in terra Gessen non fuisse versas in sanguinem, sed totum illum locum, habitationi Israëlitarum destinatum, ab hac plaga immunem fuisse, verùm id inquirendo potius, quàm asserendo tradidit S. Doctor, vt patet ex alia ratione, quàm ibi subdidit. Verùm cùm ibi multi Ægyptij cum Israëlitis habitarent, vt patet ex variis huius libri locis, nec minus quàm reliqui in culpa essent, non est probabile eos ab hoc supplicio fuisse immunes, vt vult Abulens. Faciliúsque inde reliqua Ægyptus aquas peteret, quàm puteos effoderet. Dici fortasse posset Israëlitas à Mose præmonitos, aquas sibi collegisse in septiduum, nec eas in sanguinem versas, verùm id facilè innotuisset Ægyptiis, animaduertentibus eos nihil pro aqua sollicitos, itaque in eorum ædes irruissent, & aquas ebibissent, aut abstulissent. Sed neque hæc ratio satis prouidet cæteris Israëlitis, tota Ægypto ad laborem dispersis. Superest ergo illa ratio, quam ex Iosepho supra obiter attigimus, solis Ægyptiis aquas versas in sanguinem; Hebræis autem pristinam retinuisse naturam, dulcémque fuisse atque potabilem. Quod explicans Cornelius, ait Hebræos ex eodem fluuio vel puteo haurientes aquam hausisse puram, cùm ex eodem Ægyptij haurirent sanguinem. Quod licet cum plurimis, perpetuísque miraculis coniunctum sit, admodum tamen probabile videtur. Pertinet enim ad diuinæ prouidentiæ, & benignitatis erga populum suum, declarationem, tum maximè ad illi gratificandum effusam: & ad Ægyptiorum confusionem, & aduersum tantam maiestatem non iniustum metum.

Sap. 11. 5. 7. — q. 23. — vide suprà num. 140. Exod. 5. 12. 21. 2. & 12. 33. — Num. 142.

CXLVI. *Quandiu durarit sanguis.*

IAM pro certo, ac confesso posuimus aliquanto antè, hanc plagam septiduum in Ægypto grassatam, itáque passim omnes illa Scripturæ verba intellexerunt. *Impletique sunt dies septem postque percussit Dominus fluuium. Mihi autem videtur*, inquit Eusebius Cæsariensis apud Lipom. *quod sermo diuinus, non ait septem diebus transactis aquam rursus in pristinam naturam rediisse, sed post percussum fluuium, septem diebus interim expletis, aliud miraculum à Deo inchoatum fuisse.* Verùm hæc Hebraica phrasis est, significans sanguinem durasse hebdomadam vnam, vt notauit Vatablus. Idque apertè res ipsa loquitur, si enim intra vnum diem sanguis cessasset, non fuisset tota Ægypto susceptus puteorum fodiendorum labor, qui plures vtique tenuit dies. Denique clarè Rupertus. *Sanguinem*, inquit, *reddidit fortis zelotes Dominus, vt bibant & bibentes affligantur, non vno aut duobus, sed totis septem diebus, sicut scriptum est. Impleti sunt septem dies, postquam percussit Dominus fluuium*, &c. Addam mox etiam Philonem.

Num. 142. — In caten. — l. 1. c. 31. — Num. 147.

CXLVII. *Quis huius plagæ finis.*

QVOMODO autem huic plagæ impositus fuerit finis, Scriptura non explicat. Philo autem Iudæus, *Per septem*, inquit, *dies hoc malum durauit, donec Ægyptiis suppliciter Mosem inuocantibus, & illo deprecante Deus misertus est pereuntium; Is cum sit exorabilis, mutauit sanguinem in aquam dulcem, redditis amni fluentis salubribus, qualia prius fuerant.* Lorinus noster, putat Deum sponte isti plagæ finem imposuisse, cùm secundam inflixit; eámque ait communem esse opinionem. Artapanus autem apud Eusebium ait Regem tam prodigioso malo perculsum promisisse, intra mensem dimissurum se populum, si flumen in pristinum statum restitueret; Mosem autem aqua rursum virga percussa, cohibuisse fluxum, & compescuisse. Verùm Scriptor hic conuersionem Nili in sanguinem, in eiusdem inundationem commutauit, aliáque nonnulla, quæ suo more vertit Trapezuntius, nisi mutilum est nactus exemplar, vt videtur. Ea ex Græco fonte sic habeto.

l. 1. de vita Mosis. — in 11. Sap. v. 7. — l. 9. de præpar. c. 4.

CXLVIII. *Quid hac de re Artapanus.*

AIT *Artapanus postulasse à Mose Regem, vt signum aliquod sibi exhiberet; Mosem autem virga, quam habebat, proiecta, serpentem fecisse: omnibúsque perterrefactis, cauda arrep*[illegible] *extulisse, rursúsque in virgam conuertisse. Progressum paululum, Nilum virga percu*[illegible]*, fluuium autem ita abundasse, vt totam inundaret Ægyptum, ex eoque tempore eius inundationem fieri solitam. Rursúsque collectam aquam efferbuisse, & fluminis animalia fuisse corrupta, populósque præ siti enectos. His prodigiis perpetratis Regem promisisse intra mensem se populum dimissurum, si fluuium in pristinum statum restitueret, Mosem autem aqua rursum virga percussa cohibuisse fluxum, & compescuisse. Quo facto Regem eos qui suprà Memphim habitarent vocasse; edixisséque ipsis moriendum esse, & sacra se defossurum, nisi prodigia etiam*

p. 254. edit. Paris. 1544.

Digitized by Google

ipsi facerent. Tum verò ipsos, præstigiis quibusdam & incantationibus, draconem fecisse, & fluuij colorem mutasse; iisque regem elatum, omni vltione ac supplicio Iudæos deformasse. Hæc ibi, quæ apparet scripta fuisse ex memoria, rebus auditione acceptis, aut sacro pridem codice obiter, raptimque decurso; ita ille pleráque addidit, detraxit, perturbauit.

q. 19. in Exod. VERVM abeamus ab hac prima plaga cum Theodoreti verbis. *Cur*, inquit, *primam aquæ plagam intulit Deus? quia valde gloriabantur Ægyptij de flumine suo, cúmque pro Deo habebant, vt qui parem illis vsum præberet, atque nubes cœli* [16.x.]*; deinde propter pueros Hebræorum in illum demersos. Fluuius enim eorum mutatus in sanguinem, velut conquerebatur de cæde puerorum per Ægyptios commissa.* Quod ex Scriptura mutuatus est Theodoretus. Sic enim legitur in Sapientia Salomonis. *Nam pro fonte sempiterni fluminis sanguine immundo turbati* (sunt) *in redargutionem præcepti de occidendis paruulis.* Et rursum diuinam Sapientiam in sceleratorum punitione concinnè emicantem commendat. Quæ efficit, vt per quæ peccat quis, per eadem & puniatur, & qui sanguinem innocentem sponte fudissent, sanguinem nocentes inuiti biberent, & impleretur illud Apocalypseos, quod dixit Angelus, post effusam phialam iræ Dei super flumina, & super fontes aquarum, cùm factus est sanguis. *Iustus es Domine*, inquit, *qui es, & qui eras sanctus, qui hæc indicasti, quia sanguinem sanctorum, & prophetarum effuderunt, & sanguinem dedisti eis bibere, digni enim sunt;* vt notauit Rupertus, Perer. alij.

CXLIX. *Iustitia pœnæ ac plagæ huius.*

apud 70. c. 11. 7. Sap. 11. 17.

c. 16. 5.

l. 1. in Exod. c. 31.

RESPIRANTE modicum Pharaone cum populo suo, à plaga sanguinis & siti, & iactura magna piscium corruptorum, quos Ægyptius Nilus eiecit in mare, nouis ab Æthiopico succedentibus, diuina verbera breui redintegrata sunt. Quantum autem fuerit hoc interuallum, non constat; fortè Scriptura ambigua phrasi vsa est, vt vtramque in partem sumi posset, de septidua scilicet plaga, & septidua quiete, intra quam Pharao & Ægyptij, puerorum instar, quam ob caussam tam grauiter vapulassent, obliti, quasi ex vna elapsi pœna, in aliam incurrere non possent, ad ingenium rediere. In primísque Pharao promissionem suam rescidit, & acerbius etiam, quasi hanc vlturus plagam, Hebræos vexauit, vt Philo, Iosephus, & Artapanus testantur. Vnde necesse est, & populi querelas ad Mosen, & Mosis ad Dominum extitisse. Quæ omnia septiduum facilè requirunt, aut fortasse plures dies.

CL. *Respirat Pharao aliquandiu, & ad ingenium redit.*

c. 8. 1. DOMINVS ergo altera plaga percussurus Ægyptum, Regem præmoneri iubet de imminenti calamitate, nisi diuinæ pareat voluntati. *Ingredere*, inquit, *ad Pharaonem, & dices ad eum, Hæc dicit Dominus, Dimitte populum meum, vt sacrificet mihi.* Sunt qui putent non vltra addi in triduum, quod in pœnam prioris inobedientiæ, populo penitus priuari mereretur. Verùm compendio potius sermonis id tribuendum arbitror, cum Tostat. cùm infrà hoc ipso in capite, post aliquot alias plagas Pharaone triplo obstinatione reddito, Moses profiteatur se viam trium dierum perrecturum in solitudinem. Etsi reuera planè in perpetuum abiturus erat; sed mysterium hoc alio iam loco explicatum est. Addit Dominus iussioni minas, vt ostendat non supplicem se esse, sed Dominum, alterámque intentat plagam. *Sin autem nolueris dimittere, ecce ego percutiam omnes terminos tuos ranis; Et ebulliet fluuius ranas, quæ ascendent, & ingredientur domum tuam, & cubiculum lectuli tui, & super stratum tuum; & in domos seruorum tuorum, & in populum tuum, & in furnos tuos, & in reliquias ciborum tuorum, & ad te, & ad populum tuum, & ad omnes seruos tuos intrabunt ranæ.*

CLI. *Intentatur secũda plaga, quæ est ranarum.*

vers. 27.

supra n. 52. & 94.

DISTINCTIVS isthæc Dominus minando percenset, atque inculcat, vt territus resipiscat, ne sit necesse minas in rem iterum conferre, ad cuius amplitudinem mali illud hoc loco maximè facit, quod dicitur fore, vt eas fluuius ebulliat, germinet, siue scaturiat, sicut exigit vox, Saras hoc loco, & primo Genes. vbi iubentur aquæ producere pisces, siue scaturire reptilibus, & primo Exodi, vbi filij Israël, quasi germinantes multiplicati dicuntur. Iuuat etiam vox ἐξερεύξεται, qua Septuag. vtuntur, *eructabit*, aut quasi eructando effundet, primùm autem intelligitur singulis Nili fluctibus, quasi totidem ructibus, fœtis multarum ranarum examinibus, ripas omnes fluuij, atque inde vias & campos, omnémque agrorum superficiem latè prius ranis oppletum iri, quàm ex pagos, & vrbes, & domos, &

CLII. *Ex Dei bonitate, sed frustra.*

שרץ Gen. 1. 24. Exod. 1. 7.

intima penetralia inuaderent, ideóque mox terram Ægypti operuiſſe dicuntur.
Cæterùm ex euentis intelligitur, compendio enim vtitur Moſes, quæ fuerit Pharaonis reſponſio. Audita enim denunciatione ranarum, credibile eſt minimè apprehendiſſe magnitudinem mali, ſed perpuſillam aduerſariorum gentem, quam Deus Hebræorum ſuſcitaret aduerſum ſe, irriſiſſe, ac contempſiſſe.

c. 8. 5.

CLIII. *Immittuntur ranæ.*

DIXIT ergo *Dominus ad Moſem, Dic ad Aaron, Extende manum tuam ſuper fluuios, ſuper riuos ac paludes, & educ ranas, ſuper terram Ægypti. Extendit Aaron manus ſuper aquas Ægypti, & aſcenderunt ranæ, operuerúntque terram Ægypti.* Sic Moſes. Non tocam dixit Ægypti terram; nam deſertam, & habitatoribus vacuam nihil erat cur ranæ peterent. Hunc autem locum Philo explanans; *Vindicta,* inquit, *è veſtigio ſecuta, vt illis ceſſantibus tardauerat, ita ad iniquitatem properantes præuertit. Rurſus enim Moſis frater iuſſus ad foſſas, & ſtagna, & paludes virgam porrexit.* Ne putes ſingula adiiſſe loca, ſed virgam ſuam, quaſi lituum auguralem, verſum loca ſingula ad quatuor mundi plagas direxiſſe. Pergit autem. *Vix manum extenderat, cùm ranarum tanta vis prorepſit, vt non tantùm fora compleret, & loca ſubdiualia, verùm etiam domos villáſque, & cuncta ædificia, tam ſacra, quàm profana, tam priuata, quàm publica, haud ſecus ac ſi hoc genus aquatilium, miſſum eſſet in diuerſi elementi coloniam, natura rerum viciſſitudines immutante.* Quod autem dicitur. *Edidit terra eorũ ranas,* etſi de terra in genere, id eſt Ægypto accipi poteſt. Nihil tamen vetat dicere, etiam de terra aquis vicina erupiſſe.
Quanta autem eſſet iſta calamitas, audi ex vtróque Iudæo.

l. 1. de vita Moſis.

Pſal. 104.

CLIV. *Quanta eſſet iſta calamitas.*

ITAQVE, ait Philo, *cùm nec foras progredi poſſent homines, viis oppletis, nec intus manere, refertis etiam intimis penetralibus, & ad ſummas quoque contignationes ranis obrepentibus, ad extremam deſperationem redacti ſunt.* Ioſephus autem. *Ranarum vis immenſa terram eorum populabatur, refertus erat & fluuius, vt aqua inde, non niſi ſanie earum vitiata hauriri poſſet, immorientibus earum pleriſque, atque imputreſcentibus. Plena erat & terra turpi limo, ex quo enaſcebantur, rurſúſque in eundem reſoluebantur; quin & domeſticum victum fœdabant in eſculentis, atque poculentis nuſquam non reperta, & in cubilibus quoque paſſim oberrantes, ita vt omnia fœterent, putore è ranis mortuis exhalante infecta.* Sic ille. Ex quibus facilè intelligitur Ægyptios hanc plagam longè moleſtiſſimam habuiſſe; cùm nec foras prodire poſſent, omnibus viis ranarum examinibus conſtratis, nec manere domi, eadem lutulentarum beſtiarum lue tecta omnia peruadente: Non edere liceret, non bibere, non dormire, non quidquam agere, quin ranæ in eos inſilirent, vultum vt erant lutulentæ turpi limo fœdarent, in oculos, in os ipſum, in interiora veſtium importuniſſimè inuaderent, lectos turmatim peterent; quin ne ignem quidem reformidantes furnos etiam, & bullientes ollas ſaltu adirent, gabatas, lances, cyathos edentium ac bibentium impeterent, oculos fœditate ſua, aures perpetua coaxatione, nares fœtore, manus pedéſque horrore putredinis intolerabiliter cruciarent.

l. 2. ant. c. 5. *Ἐπενέμετο*, depaſcebatur.

CLV. *Quæ ranæ aliæ, ac bufones angebant.*

QVOD ſi in his etiam ranis, non illæ ſolùm familiares fuerunt, quæ in foſſis humentibus, ac lacunis paſſim coaxant: ſed aliæ etiam, quas Rubetas dicit Plinius à rubis, quos incolunt appellatas, Græci φρύνους, id eſt ranas venenatas, quas φυσάλοις, ſiue bufonibus Lucianus coniungit, quæ cunctarum grandiſſimæ geminis veluti cornibus plenæ ſunt veneficiorum: tanto maior fuit iſta calamitas. Nec abſurdum has quoque ranas multiplicatis maniplis, bellum pro Hebræis contra Ægyptios geſſiſſe, quamuis maxima pars aquatilium ranarum fuerit, quas propterea Scriptura memorauit, cæteras tamen puniendo etiam vtiliores non negauit, quod viſum etiam Pererio, & Cornelio à Lapide. Quin etiam putat Abulenſis, præter eas, quæ erant in flumine, Deum ſubitò produxiſſe alias magis tumentes, & colore, & membrorum mole, ac figura deformiores, quæ multam Ægyptiis vexationem inferebant, eáſque ceſſante plaga mortuas fuiſſe, reliquas autem aquatiles in ſedes ſuas rediiſſe, videtur ſanè Toſtatus bufones deſcribere voluiſſe. Genebrardus tamen ſolas ranas vulgares admittit; quod eas tantùm vox Hebræa ſignificet. Verùm, vt dixi, Scriptura quæ has aſſerit, alias non negat.

l. 32. c. 5.

in Philopſeude.

in c. 8. n. 1. q. 3. in c. 8.

in Pſal. 104. צפרדעים

CLVI. *Similes à ranis clades.*

ETSI autem diuina teſtimonia ſuper hac plaga *credibilia facta ſunt nimis*, non erit tamen ingratum lectori candido, neque inutile, ea non diſſimilibus exemplis confirmare. Nam, quod notauit etiam Pererius, hoc loco, Paulus Oroſius narrat Caſſandrum, cùm Apolloniam rediret, incidiſſe in Abderitas, qui

in c. 8. diſp. 1. l. 3. c. 23.

propter

propter intolerandæ multitudinis ranas, & mures, relicto patrio solo, & antiquis habitaculis emigrantes, nouas sedes, prætenta interim pace, requirebant. Athenæus in Dipnosophistis, refert Heraclidem quendam lembum scribere, *In Paeonia & Dardania tantam vim ranarum è cœlo delapsam, vt publicas vias, priuatásque domos implerent. Primis autem diebus incolas passim eas occidisse, adibúsque occlusis aliquandiu patienter eam molestiam pertulisse: sed cùm nihil proficerent, domesticaque supellex illis tota obtegeretur, ac cum cibariis elixas, assásq; ranas offenderent, aquarum erepta commoditate, & quia coaceruatis illis non erat pedem vbi ponerent, mortuarum odore ad extremum vexati, patriam deseruerunt.* Hæc ibi, quæ sacræ historiæ tam similia videntur, vt si conueniret locus è sacris literis ab isto Heraclide expressa dici possent; sed ea libertate, qua ethnicos scriptores apud Eusebium videmus vti. Nam quod dicuntur è cœlo delapsæ ranæ pertinere potest, tam ad Dei iussionem, quàm ad elatam in altum Aaronis cum virga manum. Nec est quod pluribus illis diebus offendamur, nihil enim id habet Scripturæ aduersarium, aut rationi.

l. 8. c. 2. l. 21. histor. Sarmatia & Bulgaria.

MARCVS Varro author est apud Plinium, *à cuniculis suffossum in Hispania oppidum, à talpis in Thessalia, ab ranis ciuitatē in Gallia pulsam, ab locustis in Africa. Ex Gyaro Cycladum insula incolas à muribus fugatos. In Italia Amiclas à serpentibus deletas: citra Cynamolgos Æthiopas, latè deserta regio est, à scorpionibus, & solpugis* (venenatæ id formicæ genus) *gēte sublata. Et à scolopēdris abactos Trerienses author est Theophrastus.* Hæc ibi, quibus nō difficiliter adhibebit fidē, qui meminerit diuinam illam promissionem. *Inimicorum tuorum corā te terga vertam, emittens crabrones prius, qui fugabunt Heuæum & Chananæū, & Hetæum antequā introeas.* Nec promissum id tantū, sed præstitū etiam, DOMINVS ipse, qui fugauit, author est apud Iosue. Idq; Sapiens confitetur. *Misisti antecessores*, &c. CLVII. *Loca vastata à minutis animantibus.*

l. 8. c. 29. Exo 23. 27. Deut. 7. 20. c. 24. 12. Sap. 12. 8.

CÆTERVM quasi nō sufficeret hæc à Mose illata Ægyptiis clades, permisit eam Deus à Magis, suis incantationibus augeri. Facilè autem fuit dæmonibus eas ex putri materia educere, cū experientia docuerit pluuiam aquam in solum sparsam, radio solis superueniente, penè momento in plurimas minutas ranas concrescere, imò & depluere, puluere in altum vento elato cū pluuia coalescente & celeriter solis calore animato. Fecerunt ergo & malefici per incantationes suas similiter, ex aquis scilicet ranas educendo, quæ per terram Ægypti reptarent, sed exiguo aliquo numero, vt vult Cornel. quoniam id ad maleficæ artis ostentationem satis erat. Nec tamen eas, aut expellere malis artibus suis, aut finem quoquo modo plagæ imponere potuerunt. Neque enim Pharao ad Mosem, vel Aaronem, remedij causa, confugere coactus fuisset. CLVIII. *Malefici quoque producunt ranas.*

SED neque eas vice versa in Hebræos immittere valuerunt. Constat enim hanc pœnam nullo modo ad Iudæos pertinuisse, licet eorum vicini iis affligerentur: vt sic intelligerent Ægyptij cladē suam non casui, sed diuinæ vindictæ ascribendam esse, quæ animalia ad eos tātum dirigeret, quos punitos oportebat: ab iis arceret, quos à clade eximi volebat. Id diserte Greg. Nyss. asseruit. *Ranarum*, inquit, *irrepens multitudo quarū generatio non naturali cursu elementorum, sed coactu, vt ita dicam elemētis, iubēte Moyse facta est, solis turpissima Ægyptiis fastidia inferebat. Iudæorū verò vita, nihil ex huiusmodi bestiolis incōmodi patiebatur.* Meritò autē obstreperis ranarum coaxationibus obtundebātur modò, qui pridē miseros infantum vagitus, qui miserabiles matrum eiulatus, qui patrum vociferationes, & querelas surdis auribus pertransierāt. CLIX. *Hebræi ab illis immunes.*

In vita Mosis.

QVOD autem ad plagæ huius diuturnitatē attinet, priusquam de modo, quo cessauit agamus, etsi nolo pugnare contentiosius, vereor tamen vt assentiri possim iis, qui vnicum illi diem tribuunt; quòd eos necessitas potius ad eam sententiam, quā electio adegisse videatur, cùm enim omnes hasce plagas ad initium anni Mosis 81. necessariò referendas crederent, quàm breuissimum singulis tempus assignarunt: verùm eam necessitatem suprà, vt spero, sustulimus. Hoc ergo soluti vinculo existimamus, cum iis, qui annum circiter his plagis attribuunt, plagam ranarum plures tenuisse dies; certè Lipomanus in Exod. scribit eam diuturniorem fuisse, quā primam. Abulensis licet prioris illius sententiæ fautor, ait Mosem promisisse Pharaoni nullas vltra ranas de flumine ascensuras, ad infestandū Ægyptios. *Quia*, inquit, *quotidie hoc fiebat, nam semper ascendebant, & plures videbantur*, &c. Deinde non satis videtur plaga posse sentiri vno die, à Pharaone, & seruis eius, & Optimatibus, qui priorē vix senserant, quod vino, aliisq; ad potum conuenientibus abūndarēt. CLX. *Ea plures tenuit dies.*

num. 14. & seqq.

Neque enim ranæ naſcebantur in penetralibus domorum, ſed in flumine, indéq; reptando paulatim, ſaltandóq; ad vrbes perueniebant, & domos; vnde, vt apparet contentioſè ab omnibus, certatímque excludebantur, donec eorum ſtudium, beſtiarum ſeſe ingerẽtium importunitate vinceretur. Si qua neceſſitas ad egrediendum, aut ingrediendũ ianuas patefaceret, aut feneſtras aperiret, illico excubitores aderant, atque inſiliebant cateruatim, cuſtodéſque fallebant, & ſeſe in veſtibus, in vaſis, in peris, & per mille aditus inſinuabant in domos. Quæ ſi fuiſſet vnius diei moleſtia, vix ad Optimates peruenſiſſet; imò penè prius expleta fuiſſet, quã inchoata. Atque adeò recreatio potius data videretur Ægyptiis, quã inflicta plaga; cuius aculeus in moleſtia diuturnitatis conſiſtit. Quis denique ſibi perſuaſerit ſuperbiſſimum Ægypti regem, breuiſſimi tẽporis victum moleſtia, ad humiles deſcendiſſe preces, & percuſſoribus ſuis ſupplicem factum eſſe, qui, vt pleriq; cenſent, quibus fauet Scripturæ ſilentium, ſeptiduana ſanguinis plaga, ad eas adactus non eſt?

CLXI. *Orat Pharao auferri à ſe ranas, dimiſſione promiſſa.*

ERGO Pharao moleſtiſſimo, & diuturno edomitus malo, euocatis ad ſe Moſe & Aarone. *Orate*, inquit, *Dominum, vt auferat ranas à me, & à populo meo, & dimittam populum, vt ſacrificet Domino.* Qualem fuiſſe ranarũ morſum putes, quæ hanc vocem expreſſit? quandiu cunctatum Regem, quandiu alia expertum omnia, priuſquam ad hanc primam deſcenderet humilitatis vocem: Agnoſcit Dominum, agnoſcit vltorem, legatos de pace mittit, obedientiam pollicetur; in eius cultum ac ſacrificia, vel cum ſuo damno, cõſentit. Sed fictáne oratione, & lingua à pectore diſſentiente? Ita putat Lipomanus; qui impium vocat, atque hypocritam, qui ea promittat, quæ ſe non facturum planè norat, ac propoſuerat. Verùm ſatius videtur hominis incõſtantiam, atque animi leuitatem accuſare, quod promiſſis non ſteterit, quàm fictionem; qua credere potuit tantum, támque formidoloſum Deum ab exaudiendis precibus reuocatum iri. Eſt enim communis ea apud omnes penè gentes de diuinitate notio, vt Deos omnia cognoſcere, ac poſſe fateantur.

c. 8. v. 8.

In hunc locum.

vide infrà nu. 182.

CLXII. *Promittit Moſes liberationem.*

DIXITQVE Moſes Pharaoni, *Conſtitue mihi quando deprecer pro te, & pro ſeruis tuis, & pro populo tuo, vt abigantur ranæ, & tantùm in flumine remaneant.* Lætus de promiſſione Moſes, ac ſperans Regum promiſſa inconcuſſa firmitate conſiſtere, non ſolũ petitas à ſe preces pollicetur; ſed optatum etiam earum euentum, & quidem cum ea circunſcriptione tẽporis, non quæ iudici, ſed quæ reo, ac ſupplici videretur. Certus quippe de diuina, in hoc toto plagarum negotio, voluntate, ſibiq; data prodigiorum poteſtate ad exequendum munus ſuum; & ex magna in Deum familiaritate, ac fiducia, promittit, quod illum non dubitabat impleturum, qui volũtatem timentium ſe facit. Nihil ergo temerè promittit, neq; quidquam quod in ſua non eſſet poteſtate conſtitutum, vt fuſius diſputat Abulenſis, & ex eo Perer. Lipom. Dionyſ. Cornelius in hunc locum. Pro, *conſtitue*, quod habent Latini, & Septuag. cum Chaldæa paraphraſi, in Hebræo eſt, *gloriare*; in hanc ſententiam, Hanc tibi gloriam, atque honorem aſſume, vt eligas tibi tempus, mihique aſſignes, quo velis me pro te orare, licet hunc ego mihi honorem aſſumere poſſem, vt pro te orarem arbitratu meo. vt iidem, cæteríque interpretes annotarunt.

q. 5 in hoc cap.

Num. 4. diſp. 2.

התפאר hithpaer.

CLXIII. *In poſteriorem diem, iuxta Regis poſtulatum.*

AT circa hoc tẽpus, duo ſunt quæ dubitentur, alterum quare Moſes electionem temporis in Pharaonis poteſtate reliquerit, nam id honorandi eius tantum gratia factum vix dici poteſt; alterum cur hic quã promptiſſimam liberationem non petierit. Ad prius ergo dicendum cũ Abulenſi, Lipomano, Pererio, Cornelio, prouidiſſe ea ratione Moſen ne Pharao arbitraretur Moſen certis quibuſdam tẽporum momentis, ac ſtellarũ concurſibus, vel conſtitutis à dæmone horis, vel diebus alligatum eſſe, ab iiſque vt criticos aſtrologos, maleficóſque pendere; ſed quaſi terrenum quendam Deum ſuper dies, horáſque, & creatarum rerum ordinem diuinitus conſtitutum. Diſtulit autem depulſionem plagæ in cõſequentem diem, vt ſic experiretur, an per ſe interea ranæ deficerẽt; ſicque hoc malum caſui potius, quàm diuinæ erga ſe animaduerſioni tribueret; ſin autẽ precibus Moſis duntaxat victæ, condicto tempore cederent, Deum hîc agnoſceret verberantem. Credidit etiam fortaſſe longius ſpatium temporis ad orandum requiri, vt tam latè patenti malo remedium adhiberetur, quàm vt præſenti tempore definiri poſſet.

CLXIII. *Ceſſat plaga ranarum, quidque ita factum.*

CONDITIONEM accepit Moſes, & cum fratre à Pharaone egreſſus, clamauit ad Dominũ, feruida ſcilicet ad Deum oratione vſus eſt, pro ſponſione amouẽdarum

Digitized by Goo

ranarum, intra tẽpus quod condixerat Pharaoni. Vt diuina potentia, cui nulla par esse possit, agnoscatur. *Fecitque Dominus iuxta verbum Mosis, & mortuæ sunt ranæ de domibus, & de villis, & de agris, congregauerúntq; eas in immensos aggeres, & computruit terra.* Potuit Dominus valido vẽto ranas auferre in mare, & purgare Ægyptum: sed verendũ erat ne superstitiosissimi ægyptij ranas putarẽt fuisse prȩstigias: néue facilè plagæ huius obliuiscerentur. Deniq; voluit vt hoc esset huius plagæ quasi epimetron, & ranis terram exhalantibus Mephitim, Ægyptij odore, atq; aëre pestilenti vexarẽtur, donec eas partim in flumen proiicerent, partim præaltis fossis terra, lapidibúsque obruerẽt. Caue autem putes cum Iosepho, aut eius interprete potius, eas quàm primum rex dixit vt abirent Iudæi, euanuisse. Num immensi aggeres statim è conspectu abierunt, sicut ea quæ euanescunt, atque in ventos dissipantur? At Philo, quamuis præter Scripturam dicat, ranas partim in flumen recepisse se; illud tamen ipsius veritati consentaneè adiunxit, *Partim mortuæ cumulabantur in triuiis; partim è domibus propter intolerabilem fœtorem eodem congerebantur.*

περίχυμα τῶν ὑπνί-των, ἠφάνιστο τῆς βαλεῖν τὸ πλῆθος.

Ex Iosepho. Et Philone.

VIDENS *autẽ Pharao quod data esset requies, ingrauauit cor suum, & non audiuit eos, sicut præceperat Dominus.* Quæ verba significant notabilem malorum in tota Ægypto intermissionẽ. Quomodo enim si nono, verbi gratia, die oblatȩ sunt ranȩ, & decimo immissi sciniphes, potuit videre, vel intelligere Pharao datã esse requiem in regno suo? Nec repugnat Philo. *Postquam autem*, inquit, *ab hac pœna modicum respirarunt, sicut athletæ collectis viribus, quo vehementius vrgerent, ad consuetam reuersi malitiam, obliti sunt eorum quæ pertulerant.* Nam ἐπ' ὀλίγον, siue modicum de pluribus diebus dici potest. Nam apud Ioannem, *modicũ, & non videbitis me* de duobus diebus dictũ est, at quod sequitur, *& iterum modicũ, & videbitis me, de quadraginta.* Et Eleazarus extremos vitæ suæ annos *modicum* vocat. Et D. Iacobus totam vitam præsentem, *vaporem ad modicum apparentem*, nuncupat. Nihil item repugnat Iosephus cùm ait, *Vix dum hoc malum cessauerat, cùm Pharaotes denuo mutatus, priorũ oblitus, retinere populum cœpit: & quasi aliarũ etiam afflictionum naturas experiri vellet, negabat exitum, quem antè cõcesserat, timore magis cõpulsus, quàm ex animi sui sententia.* Illud enim, *vix dum*, cũ quadam auxesi accipiendum est. Et cõsentaneum est aliquot abiisse dies, dum rex conspectum declinat, respõdere cunctatur, nec stare volens promissis, nec apertè negare, & sibi mox nouam aliquam accersere calamitatem. Neque enim crediderim hunc Regẽ tam hebetem fuisse ac stupidum, vt præterita statim oblitus, nihil sibi, aut paris, aut grauioris mali imminere cogitaret, sicut qui serenã cœli faciem, solémq; rutilantem videt, non statim hesterni diei pluuias, à quibus malè habitus est, obliuiscitur. CLXV.

Intersecta requies aliqua ad alteram plagã.

Ioan. 16. 16. &c.

2. Mach. 9. 6. 25.

Iaco. 4. 15. ἀτμὶς ἡ πρὸς ὀλίγον φαινομένη.

ERGO dum cunctatur ac fugitat, aliquot abiere dies. Ad quod suspicandũ inuitat, quod ad tertiam plagam sine vlla comminatione, vel denunciatione ventũ est. Eam Moses ita describit, *Dixítq; Dominus ad Moysem, Loquere ad Aaron. Extẽde virgam tuam, & percute puluerem terræ, & sint sciniphes in vniuersa terra Ægypti. Fecerúntq; ita; & extendit Aaron manum virgam tenens, percussitque puluerem terræ, & facti sunt sciniphes in hominibus, & in iumentis: omnis puluis terræ versus est in sciniphes per totam terram Ægypti.* Nomen istorum animalculorum, ex quo maximè huius plagȩ cognitio dependet, Hebræum est, ex quo Græcum, ac Latinum deformatum. Chinnim vocant Hebræi, quam vocem ait Vatablus significare genera quædam exiguarum bestiolarum, quæ infensissimæ esse solent, non solùm lædentes cutem, & pruritum noxium immittentes; sed etiam penetrantes ad interna, vt nares quoque, & aures ingrediantur, & oculos lædant. Quidam dicunt significare vermiculos alatos similes culicibus. Veteres tamen Hebræi dicunt significare pediculos. Sic Vatabl. Iosephum autem intelligit, vt mox patebit, & Philonem sequitur, etsi neutrum, breuitatis opinor causa, nominet. Philo ergo sic habet. CLXVI.

Tertia imperatur plaga, atq; immittitur.

כנים

Sciniphes.

DEVS *aquis cessare iussu, terrestrem pœnam induxit, eodem vsus castigatore; qui vbi terram virga percussit tot scinipes ex ea profusi sunt, vt velut extensa nubes totam obtineret Ægyptum. Id animal est molestissimum, quamuis minutum admodum. Nam non solam superficiem cutis lædit pruritu noxio, verũ etiam interiora per aures, narésque penetrat. Inuolat & in oculos, nisi quis caueat. Sed qui caueri poterant tam dira examina?* Sic Philo. Origenes autem in hunc Exodi locum. *Hoc animal*, inquit, *pennis suspenditur per aëra volitans, sed ita subtile est & minutum, vt oculi visum, nisi acutè cernentis effugiat: corpus tamen cùm insederit, acerbissimo terebrat stimulo, ita vt quẽ volitantem videre quis non valeat, sentiat stimulantem.* CLXVII.

Qualis ea fuerit. Ex Philone.

Origene.

Prospero, Ruperto, Augustino, Artapanus. Quibus consentanea reperias apud Prosperū, Rupertum, & Augustinum[17]. Addo Artapanum apud Eusebium, qui ait Mosem terra virga percussa, ζῶόν τι πτηνὸν ἀφεῖναι, ὃ λυμαίνεσθαι τοὺς Αἰγυπτίους, πάντα τε ἐξελκωθῆναι τὰ σώματα. *Animal quoddam pennatum emisisse, quod vastaret Ægyptios, & omnia corpora exulceraret*; quæ vno verbo perstrinxit, aut præteriit potius interpres. Mox autem idem Artapanus etiam σκνῖπας memorat, καὶ ἀκρίδας, id est, sciniphes, & locustas. 17. χ. l. p. c. 36. l. 1. c. 33. Serm. 87. de temp. l. 9. de præpar. c. vlt.

CLXVIII. *Ex Iosepho, & hebraizantibus.* AT Iosephus Hebræam vocem chinnim Græce interpretatus est φθεῖρας, pediculos. *Rursum igitur*, inquit, *Deus alia clade in hominem fraudulētum vindicat.* (fraudem vocat inconstantiam, & violatam fidem) *pedunculorum enim magna vis è corporibus Ægyptiorum scatebat; à quibus mali male perdebantur, neq; lauacris, neque medicamentorum inunctionibus extinguere eos valentes.* Eum secuti sunt, qui vulgò audiunt hebraizantes, in quibus Caietanus, Pagninus, Mōtanus, Oleaster, Fagius, imò & Genebrardus. Quos rectè Pererius noster refellit, quod Scripturę textui repugnare videantur, quæ ait ex puluere terræ percussæ generatos fuisse sciniphes, cùm pediculi ex humano corpore generentur, quod ipse quoque Iosephus agnoscit, vt consultò à Scriptura, & puluere terræ discessisse videatur. Sed rursum etiam discedit, cū Pharaonis responsum ab 8. plaga ad tertiam transtulit. Melius sine dubio sciniphes in pulices conuertisset, quos & volare, & ex puluere quoque nasci constat, idque visum Torniello, improbante Cornelio. Ego à communi sententia non recessero. Nec obstat quod Scriptura dicit, *factos esse sciniphes in hominibus & iumentis*, quasi ibi producti sint. in puluere enim, & ex puluere prodiere, sed *facti sunt*, idem est, quod fuerunt, vt sæpe in Scriptura. Notauit Abulensis.

Matth. 21. 41. prouerbio vsurpatum videtur. — in Psal. 104. v. 31. Disp. 2. in c. 8. nu. 10. — num. 7. an. 2544. — Gen. 1. 5. 8. 13. & cap. 47. 28. vbi Hebraicè habetur, fuit. Ita Gen. 5. 4. 5. 8. & seqq. Gen. 10. 19. 30.

CLXIX. *In ea Magi deficiunt.* MOSEN & Aaronem hîc quoq; imitati sunt magi, sed frustra. Neq; enim artibus suis, quæ dæmonum inuocatione, & operatione constabant, sciniphes producere potuerunt. Non quia, vt ridiculè fabulantur Hebræi, referente Lyrano, Tostato, Dionysio, Pererio, Cornelio, dæmones nō possint producere animal minus grano hordæi, vel lenticulę; cū enim possint perfectiora & maiora, vtiq; minora poterant, & imperfectiora. Sed quia diuinitus eorum potentia impedita fuit: quod ipsimet significasse videntur, dum dixerunt, *Digitus Dei est hic.* Impediens scilicet Magos, qui adfuerat Aaroni. Digitus Dei in aliis quoque Mosis, & Aaronis operibus fuit, sed in aliis prodigiis non impediuit magicas artes, sicut in hoc, vt sic Dei potentia, & dęmonum imbecillitas magis appareret, quæ nihil quidquā in homines, nisi Dei permissu possit; ex quo fiat vt maiora aliquādo possit, putà colubros, & ranas, & sanguinē producere, minora nō possit, putà sciniphes multò imperfectiores.

CLXX. *Cur Deus his animalculis Ægyptum afflixerit.* CÆTERVM Philo eleganter circa hanc plagam philosophatur, cuius verba, vt eam concludā, non pigebit ascribere. Quærit enim cur tantulis animalculis Deus affligeret Ægyptios, non autem maioribus & nocētioribus. *Discat*, inquit, *qui hæc quærit, Deum voluisse incolas castigare, non tollere. Nam si eos omnino delere voluisset, non opus erat animaliū opera, sed diuinitus immissa fame, ac pestilentia. Præterea discat & illud, homines quando bella gerunt, auxilia sibi asciscere potentissima, quibus suam infirmitatem suppleant. Deum verò omnipotentem, & nullius egentem opera, si quando vult tanquam instrumentis quibusdam vti ad exigenda supplicia, non valida eligere, quorum robur minimè curat, sed vilia paruáque instruere inuictis viribus, atque ita noxios plectere. Quod nunc quoque accidit; Quid enim scinipe vilius? tamen tantum effecit, vt tota Ægyptus deficiens exclamare cogeretur, hunc esse Dei digitum: manum enim, ne à tota quidem terra, quanta est, sustineri posse; imò neque à mundo vniuerso.* Hic porrò valet etiam illud Clementis Alexandrini. *Sæpe*, inquit, *admonentur Ægyptij, qui sæpe fuerūt insipientes. Fuerunt autem Hebræi spectatores malorum quæ patiebantur alij, Dei potentiam citra vllum discentes periculum.* Ita Stromateus. Philonem imitatur Procop. Gazeus in c. 8. in fin. — l. 1. Strom. c. 13.

CLXXI. *Quarta plaga muscarum.* NOVA sequitur plaga, si tamen noua, & non potius prioris tum continuatio, tum amplificatio. Neque enim aut à Pharaone petita, aut à Mose promissa, aut à Deo data legitur huius plagæ cessatio. Neque opus erat tollere sciniphes, vnam muscarum speciem, cùm mox omne muscarum genus in Ægyptios educendum esset. Certè Philo vtrúmque pro vna duxisse, aut posteriorem prætermisisse videbitur, nisi quis proprium quendam eius ordinem obseruet: posterius enim de illa agit, & nomine cynomyiæ comprehendit. A priore tamen distinguitur, & quarta numeratur; quia cum noua denunciatione fit, & noua diuersarum à primis immissione muscarum. De hac ergo Scriptura sic loquitur. *Dixit quoque Dominus ad Moysen;* Exod. 8. 20.

Consurge diluculo, & sta coram Pharaone; egredietur enim ad aquas, & dices ad eum. Hac dicit Dominus, Dimitte populum meum vt sacrificet mihi. Quod si non dimiseris eum, ecce ego immittam in te, & in seruos tuos, & in populum tuum, & in domos tuas omne genus muscarum; & implebuntur domus Ægyptiorum muscis diuersi generis, & vniuersa terra, in qua fuerint. Faciámque mirabilem in die illa terram Gessen, in qua populus meus est, vt non sint ibi muscæ, & scias quia ego Dominus in medio terræ. Hactenus Moses.

CLXXII *Siue mixturæ bestiolarum, non autem ferarum.*

ETSI autem sufficere potest Lectori tam plana narratio; explanandum tamen videtur hîc aliquid, quod studioso Scripturæ non satis planum, & apertum videatur. Quoniam enim in textu Hebraico non fit nominatim mentio muscarum, sed mixtionis, *Arobh*, variorum scilicet animalium, varij in varias abiere expositiones; quas Vatablus, Fagius, Pererius, & Genebrardus persecuti sunt. Minimè omnium probabiles videntur, qui hanc mixtionem interpretantur multarum mixtim ferarum incursionem, leonum, pardorum atque luporum, pro qua opinione referuntur Rabbini Hispani, & Abenezra. A qua non multùm distant Iosephus & Pagninus; etsi enim à certis ferarum nominibus abstinent, omne tamen ferarum genus hoc loco admittunt. Habet enim Iosephus θηρίων παντοίων, καὶ πολυτρόπων, nec bestiolas dicit, aut θηρίδια, sed θηρία. Quasi omne genus ferarum in domos singulas intentari, aut mitti oportuerit, & non vna vel altera ad infinitam stragem. Deo præsertim immittente, suffectura esset. Adde quod, vt suprà ex Philone dicebamus, Deus minutis tantum animalibus contra Ægyptios pugnare voluit.

[Left margin: ערב Dis. 6. in c. 8. in Psal. 77. — num. 170.]

CLXXIII. *Aut serpentum, scorpionum, &c.*

MINVS ergo absurdè Rabbi Salomon hanc mixtionem interpretatur serpẽtes, scorpiones, aspides, & id genus animalia promiscuè, quæ videtur mens Chaldæi paraphrastæ. Verùm cũ Scriptura innominatam animalium confusionem, & mixtionem ponat, significat vtiq; non bestias, quales antè eam diem nemo viderat, vt ait Iosephus, sed bestiolas parum ex proprio nomine cognitas, serpentes autem, & scorpiones, & aspides, & viperas, & lacertos, quis dubitat nominaturum Mosen, si illa ipse intelligi voluisset. Denique hac plaga Dominus non perdere statuerat Ægyptios, sed vexare, vt antè ex Philone dicebamus. Multò ergo probabiliùs qui mixtionem insectorum varij generis nomine *gharof* intelligi censuerunt, in quibus Vatablus, Fagius. Tigurina, & ferè Caiet.

CLXXIV. *Sed muscarum omnis generis.*

RECTISSIME omnium Hieronymus in editione vulgata, Hebraicam veritatẽ, & Septuaginta interpretationẽ coniungẽs mixta hæc insecta, diuersi generis muscas interpretatus est. Etsi enim Hebræam illam vocem, Septuaginta passim κυνόμυιαν reddant, vna specie omnium molestissima cæteras omnes amplexi; eósque secutus sit Philo, qui huius animalis appellationẽ ex musca, & cane duobus impudentissimis animantibus ductam scribit. Itémq; Origenes, Theodoretus, Augustinus in locutionibus, & alij antiqui passim. D. tamen Hieronymus extrema epistola ad Suniam & Fretellam. *Cœnomyia*, inquit, *non vt Latini interpretati sunt, musca canina dicitur, per y Græcam literam, sed iuxta Hebraicam intelligentiam, per æ diphthongum scribi debet, vt sit κοινόμυια omne genus muscarum; sed Aquila παμμυῖαν, id est omnimodam muscam interpretatus est.* Vbi Hieronymus significat irrepsisse vitium in Septuaginta, & cœnomyiam magis ad Hebraici textus veritatem accedere.

[Left margin: l. 2. de Mose. — q. 16. in Exod. — Chro. Alex. immissã ait Ægyptiis κυνόμυιαν ἀεὶ ἐχθόμενοι καὶ αἰσχύνοις. — to. 3. ep. 135.] [Right margin: Cœnomyia.]

CLXXV *Quã acerba fuerit hæc plaga.*

INFINITA ergo muscarum omnis generis examina, quasi auxiliares legiones sciniphibus adfuerunt, quę per domos, vicos, plateas, agros, Ægyptúmque vniuersam effusa, incredibile dictu est quantum molestiæ, & doloris, & impatientiæ, hominibus, & iumentis intulerint. *Cynomyia*, inquit Philo, *& canum & muscarum audaciæ, temeritatis, impudentiæ particeps, mordax & insidiosum est animal. Nam è longinquo cum stridore in teli morem magno impetu aduolat, infixáque cuti hæret pertinaciter; tunc verò diris exagitatæ multò molestiores erant, vltra natiuam sitim sanguinis, diuinitus ad vltionem contra homines impios armatæ.* Sic Philo. Inuadebant ergo miseros Ægyptios muscæ obstinatissimæ, nullámque corporis partem, ad quam volatu, gressúue peruenire possent, intactam, vel innoxiam, mordendo, pungendo, perforando relinquebant, vitam in morsu potius, quàm morsum paratæ relinquere, in aures, in nares, in os, intráque vestes furtim illapsę, longè acerbissimos infigebant morsus: faciémq; maximè omni ex parte mõstrosè extuberantem reddebant. Nec dubium etiam est eorũ equos & armenta (nam iumentorũ præcedens plaga meminit, quę non acceperat finem, vt diximus) sic in rabiem acta, vt freno, vinculis, aut claustris retineri non

[Left margin: num. 171.]

Digitized by Google

poſſent, quin ſe ſuóſque equites doloris impatientia, ſaltu in præceps darent, & perderent.

CLXXVI. *Ea etiam pleróſque interiiſſe.* HÆC fuit ergo muſca grauiſſima, atque nocentiſſima, qua Ægyptus omnis diuinitus afflicta, ac corrupta eſt, Septuag. ἐξωλοθρεύθη, diſperdita eſt, ad ſummum exitium adducta; neq; enim hæc corruptio ad beſtias ipſas pertinet, vt ſuprà de ranis dicebamus, ſed ad perſonas fœdè vexatas. Ioſephus enim multos ad mortem vſq; vexatos fuiſſe ſcribit, & qui præſentaneum exitium euadebant, morbis fuiſſe correptos; qua de re Scriptura dubitare non ſinit. *Illos*, inquit, *locuſtarum & muſcarum occiderunt morſus, & non eſt inuenta ſanitas animæ illorum, quia digni erant ab huiuſmodi exterminari*, audis, occiderunt, ἀπέκτεινε δήγματα. (Sap. 16. 8.) Vt meritò reprehenſioni pateat Caiet. (in c. 8. Gen.) dum hanc plagam negat perſonis noxiam fuiſſe. Rectè autem *digni erant*; ſic enim vindicari oportebat importuniſſimam Præfectorum & exactorum improbitatem, Hebræos infelices dies noctéſque ad opus ſtimulis & flagellis vrgentium: Et par erat vt qui miſeros ſubditos nunquam interquieſcere patiebantur, nullam quietis partem, muſcarum aculeis exagitati, capere vſquam poſſent.

CLXXVII. *Et muſcas ne flammis quidem ceſſiſſe.* QVÆRES, nihilne remedij Ægyptij contra tam importunam perniciem quæſierint, aut repererint. Reſpondeo ſatis perſpicuè haberi ſemel, iterúmq; in Sapientia Salomonis, Ægyptios flammis contra hæc animalia, ſed irrito certamine depugnaſſe. *Quodam enim tempore*, ait, *manſuetabatur ignis, ne comburerentur, quæ ad impios miſſa erant animalia; ſed vt ipſi videntes ſcirent, quoniam Dei iudicio patiuntur perſecutionem.* (c. 16. 18.) (c. 19. 19.) Et rurſum, *Flammæ è cõtrario corruptibilium animalium non vexauerunt carnes coambulantium.* (c. vlt. fin.) Sicque vtrúmque locum Ianſenius, & Lorinus interpretantur, eáque per manus accepiſſe cenſent Scriptorem illum; licet in Exodo ſcriptum non extet, aut Ægyptios flammis contra hæc animalia vſos, aut ignem muſcis inſigni miraculo pepercisſe: ſicut illæ Iſraëlitis, iuxta Dei promiſſionem, parcebant.

CLXXVIII. *Quærit remedium huic malo Pharao.* HIS ergo Pharao adactus malis, Moyſen ad ſe & Aaronem vocauit, vt iis medicinam aliquam facerẽt. Erant enim & genere ſuo, & vt arbitror, duratione moleſtiſſima. Probroſum enim erat homines, pecudum inſtar, beſtiolarum aculeis, quaſi ſtimulis agitari, & œſtro percitos doloris impatientia tamquam lymphatos circumcurſare, ----*œſtrum Graij vertere vocantes* (3. Georg.)

Aſper, acerba ſonans, quo tota exterrita ſyluis

Diffugiunt armenta.-----

Durationem autem colligere licet, vel ex eo quod quarta hæc plaga cum præcedenti continuata eſt, nec media vlla quiete ſubleuata; vel ex eo quod iſtiuſmodi malorum efficacitas, in perſeuerãtia vexandi maximè ſita eſt, vt ſuprà de diuturna ranarum moleſtia dicebamus. (num. 160.) Denique ad Moyſen & Aaronem recurrit Pharao, ſiue quod nullum vſquã remedium huic malo, ne in igne quidem, vt dixi, reperiebatur; (num. 177.) ſiue quia ex arte maleficorũ fortaſſe didicerat eos ſolos, qui malum aliquod intulerant, auferre poſſe; niſi maiore aliqua ac ſuperiore poteſtate interueniente.

CLXXIX. *Dat poteſtatem in Ægypto ſacrificandi.* MOSE igitur, & Aarone ad ſe aduocatis. *Ite*, inquit, *& ſacrificate Deo veſtro in terra hac*, nimirum in terra Geſſen, intra Ægypti fines. Hinc autem apparet Iudæos, non fuiſſe permiſſos in Ægypto ſacrificare Deo ſuo. Alioqui nihil gratiæ offerret Pharao, quo plagæ huic imponeretur finis. Niſi placet, quod ſignificat Caietanus, concedi à Pharaone commune totius populi Iſraëlitici ſacrificium, quale à Moſe poſtulatum fuerat; priuata tamen ſacrificia, ſeorſim ab oculis Ægyptiorum, aut permiſſa fuiſſe, aut clanculum potius vſurpata; propter cauſam, quæ mox à Moyſe afferetur; idque videtur affirmare Sapiens. (Sap. 18. 9.) *Abſconsè enim ſacrificabant iuſti pueri bonorum.* Quanquam id de ſacrificio agni paſchalis plerique accipiunt. At Moſes.

CLXXX. *Quam reſpondit Moſes, & quam ob cauſam.* NON *poteſt*, inquit, *ita fieri*, nimirum ſine periculo noſtro, & ſcandalo veſtro. *Abominationes enim Ægyptiorum immolabimus Domino Deo noſtro.* Abominationes vocat Ægyptiorum non actiuè, quæ Ægyptij execrationi habeant, ſed paſſiuè, quæ execratione digna ſint, quantumuis ab Ægyptiis honorentur. Vnde ſequitur; *quod ſi mactauerimus ea, quæ colunt Ægyptij, coram eis, lapidibus nos obruent.* Itaque abominationem vocat rem abominatam, puta idola, ſiue animalia pro diis culta, vt alibi ſæpe. (Deut. 7. 25. 26. Dan. 9. 27. Matth. 24. &c.) Aut etiam cultum illis exhibitum, vt Deuteron. duodecimo extremo. (verſ. 30. & 31. & cap. 13. 14. & 17. 5.) Nam Ægyptij, aliæque gentes in ſacrificiis ſuis ea immolabant, quæ Iudæi exe-

Deut. 12. crabantur, filios enim suos ac filias diis suis immolabant, aut res alioqui immun-
Sap. 12. 5. das offerebant in sacrificium. Vt enim notauit Abulensis & ex eo Perer. & Cor-
nel. Priapo apud veteres Asinus immolabatur, Cereri porcus, Veneri anser, Phœ-
l. 1. fastor. bo equus, Dianæ viscera canis. Aut potius, vt ex Ouidio liquet, Proserpinæ ex-
ta canum, cerua Dianæ, Soli equus, anser Inacho, Nocti gallus, Baccho caper;
18. 25. Cereri porca[18].

Vide infra c. 10. 26. AT vnde sciebat Moses forte vt Hebræi immolarent animalia, quæ pro diis in CLXXXI. *Vnde sciret Moses quæ animalia essent sacrificanda.*
Ægypto habebantur, cùm, nondum lege lata, nulla sibi animalia Dominus in sa-
1. crificium destinasset. An fortè antiqua traditione constabat, quæ animalia Deo
grata essent in sacrificium, quæque propterea munda censerentur; quæ Deus ip-
se visus est discreuisse, qui de quibusdam septena, de aliis bina in arcam misit; vt
n. 41. Diluuij vndas vitarent, déque illis sacrificium Noë inspirauerit, & gratum ha-
2. buerit oblatum. An id notum fuit Mosi, vt vult Perer. disput. 7. per singularem
quandam Dei reuelationem; quandoquidem iam tum Deo familiarissimus erat;
3. & eo dictante cuncta moliebatur. An denique, vt placet Abulensi, potuit hanc
Gen. 15. obseruationem accipere ab eo, quod Deus mandauerat Abrahæ, cùm statuens
cum eo fœdus, iussit sibi sumi in sacrificium vaccam, capram, arietem, turturem,
columbam. Ista autem Ægyptij colebant, ideóque eorum cædem execrabantur.
Vaccam enim Isidis nomine colebant, Arietem quasi Ammonium Iouem, arie-
tinis insignem cornibus venerabantur: Omnium autem maximè Taurum, qui e-
rat eorum Apis, Ægyptiorum Deorum maximus. Capras denique, quod earum
specie dæmones in montibus, ipsis plerúmque apparerent.

CVM ergo intellexisset Pharao non posse diuinum sacrificium in Ægypto ce- CLXXXII. *Consentit Pharao in dimissionem, sed fictè.*
lebrari, nec nisi eo concesso, posse intolerabilem muscarum calamitatem cessare,
integræ postulationi assensum præbere cogitur, siue id ex animo faceret, & abs-
vide supra n. 161. que fallendi voluntate, siue fictè, duntaxat ad cladem terminandam. Quo vide-
tur respexisse Moses dum ait, *Egressus à te orabo Dominum, & recedet musca à Pharaone,
& à seruis suis, & à populo eius cras, veruntamen noli vltra fallere; vt non dimittas populum
sacrificare Domino.* Cæterùm existimat Abulensis Pharaonem quando plagis ada-
q. 13. in hoc cap. ctus aliquid promittebat, verè habuisse animum exequendi, quæ promittebat;
quamuis mox cessante plaga rediret ad ingenium. Idque ex scripturæ locutione
colligi, cùm enim iteratur induratum, vel aggrauatum fuisse cor Pharaonis, si-
gnum est antea emollitum fuisse, cùm ad dimissionem præbebat assensum; alio-
qui frustra dictum iri, indurari cor eius, si perpetuò esset induratum. Quod sanè
non displicet; licet dici posset, dici identidem cor induratum, quod subinde du-
rius, atque intractabilius redderetur.

QVIDQVID sit, stetit Moses promissis, non stetit Pharao. Nam egressus CLXXXIII. *Cessant muscæ, redit obstinatio.*
Moyses à Pharaone, orauit Dominum; neque enim conueniebat prophanos ho-
mines Angelici cum Mose colloquij participes fieri. *Dominus autem fecit iuxta ver-
bum illius, & abstulit muscas, à Pharaone, & à seruis suis, & à populo eius. non superfuit ne
vna quidem,* ministerio Angelorum vel in mare, vel in locum desertum momento
eiectæ. *Et* nihilominus *ingrauatum est cor Pharaonis, ita vt ne hac quidem vice dimitte-
ret populum.*

Psal. 77. 50. SEQVITVR quinta plaga, qua Dominus *iumenta Aegyptiorum in morte conclusit;* CLXXXIV. *Denunciatur 5. plaga.*
vt loquitur, regius Vates. Nam ingrauescente corde Pharaonis; ad noua flagella,
si iis fortè mitesceret, redeundum fuit. Neque enim conueniebat Deum homini
obstinato, ac perfido cedere; sed eum in gregibus ouium, & armentorum, pesti-
lentia consumendis affligere. Eam tamen prius, pro singulari bonitate sua quasi
non cum hoste, sed cum amico ageret, illi denunciari voluit, vt ab ea ille se, si vel-
let, Deo obtemperando redderet immunem. *Dixit* ergo *Dominus ad Moysen. In-*
c. 9. 1. *gredere ad Pharaonem, & loquere ad eum. Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum, Dimitte po-
pulum meum, vt sacrificet mihi: quod si adhuc renuis, & retines eos, ecce manus mea erit su-
per agros tuos: & super equos, & asinos, & camelos, & boues, & oues pestis valde grauis.* Non
quòd agros pestilentia inficiendos significet, vt scilicet infectis pascuis, interfi-
cerentur animalia, quæ pascebantur; sed equos & asinos agrorum, vel in agris &
villis commorantium. Vnde Septuag. *Ecce manus Domini erit in iumentis tuis, quæ in
campis sunt.* Et Chaldæa paraphr. *Ecce plaga à facie Domini erit in pecoribus tuis, quæ sunt*

in agro, &c. & ita in Hebræo textu habetur ad verbum; itaque in editione vulgata agnoſcenda eſt hendiadys, quam alibi quoque notauimus. Etſi Abulenſis agros infectos fuiſſe putet. (In c. 9.)

CLXXXV. *Eius notæ duæ.*

NE autem in denunciata iumentorum pernicie, caſus aliquis, ex cœli, ſoliſque diſpoſitione conſurgens, accipiatur; & non præpotentis Dei manus homines in ſuis pecoribus caſtigantis, duo eius ſigna, quæ ex mera electione dependeant, promittit; alterum quod ea peſtis in ſolas Ægyptiorum poſſeſſiones inuadat, intactis Iſraëlitarum poſſeſſionibus, *ita vt eorum, quæ ad Iſraelitas pertinent, nihil omnino pereat*; poſſeſſiones accepit Hieronymus pro pecoribus, prout eſt in Hebræo, Græco, Chald. neque enim agri, vt dixi, infecti ſunt; & fortè poſſeſſionibus ſuis in ſeruitute priuati ſunt Hebræi. Alterum, quod certum tempus definiat inferendæ cladis, *Cras*, inquit, *faciet Dominus verbum iſtud in terra*. Addunt Hebræi etiam horam. Dicunt enim, vt refert Abulenſis, factam à Moſe coram Pharaone lineam in pariete, ad quam vbi ſol acceſſiſſet, peſtis inciperet in iumenta graſſari. Itaque libet hoc loco illud Plinianum vſurpare, *Quo mirabilius quid poteſt reperiri? aliqua gigni repente vitia terrarum in parte certa, membriſque hominum certis, vel ætatibus, aut etiam fortunis, tanquam malo eligente hæc in pueris graſſari, illa in adultis: hæc proceres ſentire, illa pauperes.* (l. 26. c. 1.) Sed non erat hoc malum eligentis mali, ſed Dei, cui æquè ſanitas ac valetudo famulatur.

CLXXXVI. *Immittitur peſtis in animantia.*

HIC Moſes compendio vſus omittit, quid ipſe Domino reſponderit, quomodo Regem adierit, quid illi dixerit, quid ab eo vel excuſationis, vel reſponſi acceperit, ſed immiſſam plagam perpaucis hiſce verbis perſtrinxit. *Fecit ergo Dominus verbum hoc altera die, & mortua ſunt omnia animantia Aegyptiorum; de animalibus verò filiorum Iſrael nihil omnino periit.* Paulò vberius Philo; *Poſt hanc pœnam*, inquit, *ſucceſſit alia, nemine tum quoque miniſtro irati Numinis, videlicet interitus pecudum. Nam armenta & greges ouium, caprarúmque, præterea iumenta omnis generis vno die, tanquam ex compoſito, gregatim moriebantur, portendentia paulò pòſt ſecuturam peſtem hominum, quoniam aiunt publicas peſtilentias ſolere primùm in bruta ſæuire animalia.* Hanc plagam Ioſephus properans omiſit, (l. 2. c. 5.) non diſſimili licentia, qua cæteras perturbauit, nedum diligenter expoſuit. (Vide Perer. in c. 9. diſp. 1. init.)

CLXXXVII. *Quæ plurima periere, non omnia.*

SED illo omiſſo, hoc potius inquiramus, quî omnia animalia mortua dicantur in agris, cùm in iis pleraque ſuperfuerint, quæ ſequentibus afficerentur plagis. Nam *facta ſunt vlcera in hominibus, & iumentis*; (c. 9. 10.) vtique Ægyptiorum; homines quoque & iumenta grando percuſſit; denique primogenita quoque animalium poſtrema plaga perierunt. Reſpondet Abulenſis, & Pererius omnia poſita eſſe pro plurimis, qui mos non eſt inſolens in Scriptura, ſed paſſim obuius. Caietanus autem, quem Benedictus in ſuis biblicis notis ſecutus eſt, ait mentem Scripturæ eſſe affirmare, non omnia quidem animantia Ægyptiorum periiſſe peſte, ſed omnia quæ perierunt, Ægyptiorum fuiſſe, nulla autem Iſraëlitarum, vt nominatim habetur in textu, quæ eſt ſubtilis, & Caietano digna expoſitio. Similiter dici poſſet Ægyptios omnes periiſſe in mari rubro; id eſt omnes, qui ibi perierunt, fuiſſe Ægyptios, neque alios præter eos periiſſe: denique vno verbo, omnem accipi pro ſolo. Sed addam mox aliam, pro reſponſione, coniecturam. (2. Reg. 15. 23. Ioan. 12. 19. Ezech. 31. 12. 13. Ierem. 2. 10. Pſal 52. 4. Gen. 6. 5. 12. 13. c. 7. 4. 16. 21. c. 45. 18. 20. Exod. 9. 24. vide Sà in Phraſibus Scrip.)

CLXXXVIII. *A plaga immunes Hebræi; an etiam à præda?*

QVONIAM verò prædixerat Moſes nihil omnino periturum ex pecoribus Iſraëlitarum, animaduerſa tanta Ægyptiorum animantium pernicie, miſit Pharao nuncios in terram Geſſen ad videndum quid illis contigiſſet; fortè etiam ad inuadendum. Sunt enim Ægyptij natura furaces, & tum Hebræos pene pro mancipiis habebant, quorum bona omnia ad heros pertinent. Accedebat inueteratum odium, & inuidia recens, quod propter ipſos tantis calamitatibus afficerentur, à quibus ipſi eſſent immunes. Fortaſſe igitur iumentis ac pecoribus ſuis Iſraëlitæ magna ex parte ſpoliati fuerint ab iſtis Tyranni miniſtris; qui ea non ſolùm inuiſerunt, ſed inuaſerunt. Nihil tamen hîc habeo præter coniecturam, quæ ſi placet, rectè addes hæc omnia animalia rurſus in manu Ægyptiorum ſequentibus plagis malè periiſſe. Neque hanc coniecturam labefactat, quod Hebræi plurimo cum pecore egreſſi ſunt, vt infra habetur; (c. 12. 38.) neque enim dico ſpoliatos omnibus pecoribus, ſed, vt ſuſpicor, multis. Acceſſit vt, Deo benedicente populo ſuo, fœtura paucis menſibus gregem abundè ſuppleuerit.

AVDITO Pharao inuidioso nuncio, aggrauauit cor suum, & non dimisit populum. Nihil hic cum Mose egisse dicitur, nihil postulasse, nihil promisisse. Putauit enim iam actum esse de animalibus, & siue dimisso, siue non dimisso populo, nihil remedij huic cladi adhibitum iri. Et satius esse retinere populum cum omnibus rebus suis, vnde hæc illis iactura compensaretur: insipienter vtique, quasi occisis animantibus non haberet Deus vltra quid faceret. In hac porrò peste ac strage iumentorum & pecorum, iustum Dei iudicium notari potest. Quia enim Ægyptij Israëlitis vt asinis, equis, & camelis ad vilissima quæque ministeria abutebantur; Deus illos asinis, equis & camelis, insuper & reliquis animantibus auctarij loco priuauit. Vel, vt est in Chronico Alexandrino, quod spem suam Ægyptij in nonnullis animantibus, tanquam in diis suis, stupidi ponerent, suam in eos potestatem demonstrauit. CLXXXIX. *Obduruit Pharao, & quàm iustè fuerit hæc plaga.*

Græco lat. p. 169.

SEQVITVR sexta plaga vlcerum, magna ipsa per sese, atque haud scio an, præcedentium omnium comparatione, maxima; vt quæ non externa bona detrimentis attriuerit, sed ipsum hominum corpus non leuibus muscarum puncturis, sed grauibus vlceribus, & vesicis turgentibus affecerit. Eam plagam eleganter Philo in hæc verba describit. *Deo iubente cinerem è fornace hauserunt manibus, quem solus Moses iactauit in aërem: móxque puluis excitatus, & longè latéque dispersus, hominibus brutísque dira per totam cutem inussit vlcera, carnibus simul intumescentibus & fœdis pustulis scatentibus, ac si succensa clam efferuescerent. Quo cruciatu, sicut par erat, in exulceratione atque inflammatione oppressi, non minus animo laborabant, quàm corpore, miserè vexati doloribus. Videbatur enim vnum vlcus à vertice, vsque ad imos pedes, his quæ membratim sparsa erant, serpigine in vnum coëuntibus.* Sed malum hoc ex ipso Domino intentante cognoscamus. CXC. *Sexta vlcerum plaga.*

c. 9. E.

DIXIT *Dominus ad Moysen & Aaron. Tollite plenas manus cineris de camino, & spargat illum Moyses in cœlum coram Pharaone. Sítque puluis super omnem terram Aegypti; erunt enim in hominibus & iumentis vlcera, & vesicæ turgentes in vniuersa terra Aegypti.* Materia primùm exprimitur, qua vsus est Dominus ad inferendam hanc plagam, cinis seu fauilla ex adustione orta, quoniam morbos paritura erat ex inflammatione ortos. Deinde sumitur è camino seu fornace, quamuis Caietanus dicat nullam hic fieri camini mentionem; sed nesciuit fortasse, aut doctor eius Hebræus caminum vocem esse Græcam, quæ idem planè sit cum fornace: Ideóque rem eandem modo fornacem, modo caminum dici, apud sacros & prophanos authores[19]. Non dicit autem sparsam iri à Mose fauillam super omnem terram Ægypti; qui enim id fieri poterat? proptereáque ventum addidit Philo, quem retuli. Cinis igitur per aërem vento spargebatur, & pulueri mixtus per totam Ægyptum volitans ferebatur, & homines atque animalia, in quæ decidebat, quasi contactu pestifero exulcerabat. Quin etiam addit Abulens. fuisse aliquem puluerem recens à Deo productum qualitatis igneæ, aut pulueri communi eam qualitatem diuinitus impressam, vt eos tumores produceret. Verùm nihil est necesse physicam efficacitatem huic cineri tribuere, cùm huiusmodi plagæ enascerentur in membris, neque pulueri, neque cineri expositis. Rectius ergo fortasse dixerimus, percussores Angelos, ad hanc cineris sparsionem quasi conditionem, sine qua non inferebatur plaga, illico variis in locis commotis humoribus calidioribus, furunculos, bubones, carbunculósque, excitasse, cum acri dolore: qui deinde rupti, pure diffluebant, & in vlcera vertebantur. CXCI. *Eam intentat Dominus, & qui inferretur.*

κάμινος. 19. X.

HÆC cùm Pharaoni denunciata essent, nihil ille videtur commotus; existimans satius esse hanc quoque plagam ferre, quæ sicut reliquæ breui finiretur; quam tantum subditorum numerum, ex quo ingentes hauriebat vtilitates, in perpetuum, vt verebatur, amittere. Cùm ergo Regis animus, atque aures, ad minas omnes, & verbera occalluissent, tulissentque Moyses & Aaron cinerem de camino, *sparsit illum Moyses in cœlum; factáque sunt vlcera vesicarum turgentium in hominibus & iumẽtis.* Nec dilatum est malum; nam eodem ipso tempore tumidi dolores corripuere maleficos, qui stabant coram Pharaone, vt præ vlcerum dolore non possent consistere. Et credibile est ipsum quoque Regem, qui vnus maximè in culpa erat, his quoque vlceribus afflictum fuisse; sed cùm molliter sederet in throno, tacitum dissimulasse apparet, ideóque Mosen rem tacitam præteriisse. Caietanus CXCII. *Et infert obdurato.*

tamen scribit Deum nulla plaga Pharaonis personam læsisse, nisi quando eum submersit in mari, sed tantùm cor eius affecisse tristitia. Non assentior autem Abulensi, ex quo Pererius, fuisse hasce vesicas turgentes aqueas, ex attactu scilicet igniti pulueris, quales enascuntur in manibus igneo calore afflatis. Huiusmodi enim vesicæ nec admodum molestæ sunt, nec in vlcera conuertuntur, sed facilè exsiccantur. At istæ quàm molestæ essent, etiam coram Rege Magi dissimulare nequiuerunt. Voluisse tamen, credere par est, ne vel inurbani coram rege, vel testes potentiæ aduersarij sui fierent.

CXCIII. *Qualia fuerint vlcera, & vesicæ.* Crediderim itaque cum Cornelio, excitatos, vt dicebam, in corporibus hominum, & iumentorum tumores, ardenti pure turgidos, quos Plinius furunculos, & carbunculos, alij etiam bubones appellant; qui non rarò in pestem degenerant. Et Iosephus non in summa cute afflictos ait, sed corruptis intus corporibus, grauiter ipsos exulceratos, *ἀλλὰ γὰρ δεινῶς αὐτοῖς ἐξηλκοῦτο τὰ σώματα τῶν ἐντὸς διαφθειρομένων.* Et Septuaginta, ne quis meras pustulas, vel tubercula in cute efflorescentia intelligeret, non solùm *φλυκτίδας ἀναζεούσας*, *pustulas feruentes*, sed etiam ἕλκη, id est *vlcera*, vocauerunt. Id quoque requirit vulgata editio, quæ ea vocat *vlcera vesicarum turgentium*, id est, è vesicis turgentibus nata. Tigurina vertit apostemata germinantia vlcera. & quia vox, sechin, etiam scabiem significat, ideò scabiem vertit Chaldæus paraphrastes [20]. At Hieronymus iterum vlcus in Deuteron. vbi hæc ipsa plaga in execratione vsurpatur. al. vulnera v.e. שחין 20. χ. c.28. 27.

CXCIV. *Diuturnitas huius mali.* Fvisse porro hanc plagam satis diuturnam, ex eo licet coniicere, quod lentè serpebat, & incrementa capiebat, vt ex Philone dicebamus, vel ex eo quod huiusmodi furunculi plurium dierum esse solent, antequam percurentur. Plagæ autem cessationem, quam idem Philo precibus legislatoris supplicantis attribuit, id effecisse apparet, vt noui tumores non exorirentur, veteres autem paulatim curarentur. Respondere ait Pererius hanc pœnam culpæ Ægyptiorum, quippe qui Hebræos afflixerant circa fornaces ardentes, in coquendis lateribus; quem laborem fuisse illis longè grauissimum haud obscurè significauit Dominus, cùm hanc seruitutem vocauit *fornacem ferream*. Sed dicamus hanc rem planius, vt æquitas diuini iudicij clarius innotescat. in c.9. n.9. Deut. 4.

CXCV. *Eiusdémque æquitas.* Meminisse igitur oportuit Ægyptios, in his corporum suorum tumoribus, & vesicis turgentibus disruptis, non solùm tumoris animi, & superbiæ deiectæ diuinitus, ac depressæ, sed verberum etiam & flagellorum, quibus liuidas reddiderant Israëlitarum scapulas; ergo pro vibicibus pustulas, & diruptionem cutis; pro attrita & contusa carne, apostemata, & vlcera in carne, & pro paucis plurima pertulerunt. Iudæi ad latericias fornaces crebras adustiones senserant, isti iuxta priorem interpretationem non improbabilem, fornacis fauilla inspersi, turpi scabie, atque adurente impetigine fœdum in modum respergebantur: & qui eos dudum graui labore attriuerant, nunc præ vlcerum & furunculorum acerbitate, non laborare, non ambulare, non stare, ne iacere quidem sine dolore, aut quiescere permittebantur.

CXCVI. *Magorum confusio.* Indicio Magi fuerunt vti diximus, de quibus Rupertus; *Ecce tertiò victi sunt, vnde & deinceps nulla fit mentio maleficorum, periit enim memoria eorum. Primò virgis suis, non sine confusione, exarmati sunt; quia virga Aaronis deuorauit virgas eorum. Secundò confusi, quia cùm non potuerunt sciniphes educere, dixerunt, Digitus Dei hic est. Hoc iam tertiò superati sunt, ne possent spe vllius victoriæ respirare. Vlcerosi quippe & ipsi, nec iam poterant stare coram Moyse. De simili confusione certi sunt, quicunque resistunt veritati.* Sic Rupertus. Verùm quartò etiam & sæpius ignominiosè confusos, ex supra dictis apparet; quando aut Pharaonis, aut aliorum rogatu, populi plagam nec impedire, nec minuere, neque terminare vnquam potuerunt; neque enim dubitandum videtur eos multis ad eam rem precibus fuisse vulgò fatigatos. n.192. l.2.c.36.

Digitized by Google

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2543.

1. N. III. EODEM modo si de annis mundi, quos præfert initium indicis 2543. sustuleris annos qui diluuium antecesserunt, diluuij 887. annos reperies. Eadem quoque summa consurgit, si annis regni Assyriorum 612. addideris 275. qui diuisionem gentium præcesserunt.

2543
1656
887

2. N. XXXIII. Allusionem habet Philo τὸ ἄγγελον, ἢ διαγγέλλον. Nescias porrò an velit, illam formam aspectabilem fuisse, necne. Nam si aspectabilis fuit, quomodo nulli similis earum, quæ videri possunt? si non fuit, quomodo simulachrum fuit luce clarissima fulgens?

3. N. XXXV. In his Theodoretus quæst. 5. in Exodum. Iustinus in dialogo cum Tryphone Iudæo. Tertul. l. 2. contra Marcionem, & l. contra Praxeam. Hilar. l. 4. & 12. de Trinitate. Ambrosius lib. 1. de fide, Greg. in præfat. moral. c. 2. & Chrysostomus in c. 7. Actorum. D. Augustin. q. 3. in Exod. & l. 2. de Trinit. c. 13. rem in dubio relinquit, fueritne Angelus, aut filius, aut etiã Spiritus sanctus. Philo verò Angelũ ita vocat, vt videatur nihilominus innuere fuisse Deum, cùm ait ex facto dici posse Angelum, quasi dicat non ex natura, sed ex officio nunciandi. & alij quos Pamelius, Pererius, & Serarius notarunt.

4. N. XXXVIII. Iubet Dominus Mosen calceos tollere, cur non & aperire caput, quod vsitatius, & factu facilius? an hinc quoque colligatur Hebræos nudo capite incedere consueuisse? Certè legimus eos in luctu operto capite processisse, 2. Reg. 15. 30. & cap. 19. 4. Ierem. 14. 3. 4. Esther 6. 12. & capita operuisse, argumento haud obscuro, aliàs aperto fuisse. Huc refer illud Cant. 5. 2. *Caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium*, ergo aperto erat capite, sicut & Iudithæ maritus, Iudith. 8. 3. & Ionas Propheta cap. 4. 6. 8. cùm super caput eorum venit æstus, ex quo ille mortuus est, hic æstuauit vsque ad mortem. Aperto erat & Christus Dominus cum à Magdalena effusum est vnguentum super caput eius. Huc pertinet illud 1. Cor. 11. 4. &c. Apostoli negantis virum debere velare caput suum, aut orare, aut prophetare velato capite, sic enim deturpare caput suum. Caue autem putes, dici virum orare aperto capite, quasi alias operto sit; sed ad differentiam mulieris, quæ ibidem iubetur orare velato capito, nec iubetur vir aperire caput ad orandum, supponitur enim ex communi vsu eum perpetuo esse aperto capite.

Contraria fuit ratio pontificis, qui Leuit. 21. 10. vetatur discooperire caput, super quod fusum est vnctionis oleum. imò & sacerdotum. Nam Leuit. 10. 6. non solùm Aaroni, sed etiam Eleazari & Ithamari dicitur, *Capita vestra nolite nudare, & vestimenta nolite scindere, ne fortè moriamini*, &c. E contrario Baruch irridet sacerdotes idolorum, qui habeant tunicam scissam, & capita & barbam rasam, & *quorum capita nuda sint*, Baruch 6. 30. Inde est quod Ezechiel Propheta, & sacerdos, in prodigium, & ostentum iubetur capillos & barbam radere, & scilicet discooperire caput, quasi rem valde insolitam. Ezech. 5. 1. Reges quoque, ob eandem fortassis vnctionem, in capite ferebant diadema, vt patet 2. Reg. 1. 10. c. 12. 30. non tamen semper, vt patet in Dauide fugiente Absalonem filium suũ, 2. Reg. 15. 30. aut eundem mortuum deplorante, 2. Reg. 19. 4.

5. N. LIX. Sed ne videar eos sine causa accusare, audienti sunt hoc loco quasi semotis arbitris. *Totis*, inquiunt, *septem diebus collocutus est Deus cum Mose in rubo, vt ex his verbis colligi potest. Dixitque Moyses in rubo ad Dominum, obsecro domine non sum eloquens & ab heri, & nudius tertius, & ex quo locutus es ad seruum tuum. Nam nudius tertius tres dies exhibet, tres autem coniunctiones, Et, Et, Et, tres alios, qui iuncti dies quo cum Moyse loquebatur, septem efficiunt.* Hæc illi c. 5. prim. partis Chronici maioris, quibus nihil ineptius fingi potest. Quis credidisset inueniri posse vel puerulos, qui tria &, tres dies significare dicerent. Sed hæc sapientia cæcis Rabinis reseruata erat: præterquam quod bis numerant vnum atque eundem diem; præsentem scilicet, sine quo nudius tertius non potest significare tres dies.

6. N. LXVIII. Nam Fagius suis in paraphrasim Chaldaicam notis c. 4. n. 13. (describam aliqua, quia liber non passim est obuius) inter alia. *Tametsi*, ait, *hæc interpretatio alicui fortè non satis firma esse videatur contra Iudæos, maximè cùm in eam non videatur inclinare paraphrasis Chaldaica, quæ non facilè supprimit, vbi de Christo sermo est. tamen mihi pia, Christianisque hominibus digna esse videtur. Videmus enim veteres illos Patres, in grauioribus istis causis, & negotiis, semper ad Christum promissum respexisse, vt Iacob Patriarcha vaticinans de salute posteris suis per Samsonem conferenda, erumpit tandem in istam plenam gaudij, & consolationis vocem de Christo, Salutare tuum expectabo Domine. Ita & Moses videns adesse tempus liberationis Ægyptiacæ, sine dubio, non sine magno gaudio, illi in mentem venit adesse tempus veri liberatoris Christi. Ideòque vt ille mitteretur maximo desiderio à Domino postulauit, dicens, vt habet veritas Hebraica, mitte per manum illius, quem tandem mittes.* Hactenus ille.

7. N. LXX. Refert Perer. disput. 4. in c. 4. Exodi. n. 32. Et Cornelius à Lapide in v. 20. ex Hebræis virgam illam fuisse quadrilateram, atque in ea fuisse inscriptum nomen Dei tetragrammaton, singulis literis in singulis lateribus incisis, addunt autem natam eam fuisse in horto soceri Mosis, quam cùm multi frustra conati fuissent euellere, Moysen magna illam facilitate euellisse. Nónne videtur fabula hæc eundem sapere fontem quem illa Virgiliana:

Sed non ante datur telluris operta subire,
Auricomos quam quis decerpserit arbore fœtus.
Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
Instituit: primo auulso non deficit alter,
Aureus, & simili frondescit virga metallo.

Digitized by Google

Fœlix Moses, cui virga quærenda non fuit; Æneæ enim dicitur.

Ergo altè vestiga oculis, & ritè repertum
Carpe manu, namque ipse volens, facilisque sequetur,
Si te fata vocant, aliter non viribus vllis
Vincere, nec duro poteris conuellere ferro.

Artapanus apud Euseb. l. 9. de præpar. cap. 4. ait Mosem scripsisse nomen Dei in tabula, atque obsignasse; illum verò de Sacerdotibus, qui contemnebat quæ scripta erant in tabella, spasmo interiisse. Hæc ibi p. 254. in Græco exemplari, quæ aliter leguntur in versione Trapezuntij. Additur autem aliquanto post, quod ad virgam attinet, post recensita aliquot miracula per eam facta; propterea Ægyptios virgam in quouis templo appendere, ac consecrare; similiter & Isidi, quod Isis sit terra, quæ virga percussa prodigia edat. Hactenus Artapanus.

8. N. LXXIII. Scribit Rabbi Salomon apud Tostatum hunc Asinum, in quem Moses imposuit vxorem cum duobus filiis, fuisse illum ipsum asinum quem Abraham onerauit lignis destinatis sacrificio Isaaci, & super eundem aliquando sessurum Messiam. Quod validum quendam Asinum fuisse oporteat, qui mulierem ferret, cum duobus filiis, quodque articulus additus voci, certum quendam asinum designet; sic iste, nomine vtique non re Salomon, quæ infelices Hebræi pro oraculis venerantur. Quasi mulier cum duobus infantulis iustum asini excedant onus, aut credibile sit asellum superatis iam quingentis annis, vitam ad aliquot annorum millia propagaturum, dum veniat Iudæorum messias Antichristus, aut articulum illum non liceat referre ad certum asinum, domesticum illum scilicet, in villa Raguelis, ante annos quatuor natum. Sed iam harumquisquiliarum insulsorum Rabinorum tædet.

Putant aliqui, in quibus Caiet. vnum asinum pro pluribus positum. quo modo hostis & miles, pro hostibus & militibus,

Hostis habet muros ---
--- viterumque armato milite complent.

Verùm figuratam orationem, hoc loco simplicitas styli non admittit.

9. N. LXXIV. Non ignoro mutatam nonnihil phrasim à Hieronymo hoc loco, vt dicatur Dominus mandata dedisse reuertenti, pro eo quod est, Deum mandasse, vt postquam reuersus esset illa prodigia peragerет, prout habetur in Hebræo, & Græco, & Chaldæa paraphrasi. Verùm hoc parum est, vt Lipomanus quoque notauit. Et reuera credibile est dicta fuisse hæc reuertenti, ne alieno loco à Mose posita dicamus.

10. N. XCIV. Addo Caietanum hoc loco. Sic præceperat Deus proponi petitionem apud Pharaonem, vt omnino inexcusabilis esset, qui enim negat hoc, multò magis negaret absolutè dimissionem populi Israël, nec mendacium, sed silentium interuenit integræ veritatis. Ituri enim erant itinere trium dierum, & longiore itinere, sed hoc tacuerunt, sacrificaturi Deo ituri erant, & hoc dixerunt. Eadem habet hoc loco Dionys. & Lipomanus, Pererius, in c. 5. n. 3. & Cornel. in 3. cap.

Eadem habet Philo, nam lib. 1. de vita Mosis, τὴν γὰρ ἐν ἀνάγκαις, τούτων οὐδὲ μεμνῆσθαι, ἀλλ' ὧν ὁ βίος ἐν εὐπαθείαις πολλῇ ἡ τρυφῇ. *Non esse hæc postulata hominum quos operis necessitas vrgeat; huiusmodi enim, talium ne meminisse quidem, sed eorum à quibus vita suauiter, delicatéque transigatur.* 11. N. XCVI.

Græca verba sic habent. Καὶ ἐν τῷ τρίτῳ δὲ βίβλῳ Μωσῆς ὁ αὐτὸς ταῦτα λέγει μνημονεύων. Ἰαννῆς δὲ καὶ Ἰαμβρῆς Αἰγύπτιοι ἱερογραμματεῖς ἄνδρες, οὐδενὸς ἥττους μαγεῦσαι κριθέντες εἶναι, ἐπὶ Ἰουδαίων ἐξελαυνομένων ἐξ Αἰγύπτου. Μουσαίῳ γοῦν τῷ Ἰουδαίων ἐξηγησαμένῳ, ἀνδρὶ γενομένῳ θεῷ εὔξασθαι δυνατωτάτῳ, οἱ παρεστάναι ἀξιωθέντες, ὑπὸ τοῦ πλήθους τοῦ τῶν Αἰγυπτίων, οὗτοι ἦσαν, τὰς δὲ συμφορὰς, ἃς ὁ Μουσαῖος ἐπῆγε τῇ Αἰγύπτῳ, τὰς ἐπιφανεστάτας αὐτῶν ἀπολύσασθαι ὤφθησαν δυνατοί. 12. N. CXXII p. 291. Græcæ edit. Rob Steph. 1544.

Plerique putant hunc librũ non esse Iustini Martyris. Imò id clarè euincit Bellarm. in lib. de Script. Eccles in 2. seculo, cùm in eo opere citentur Origenes, & Irenæus, Iustino posteriores. Huius tamen rei meminit in dialogo cum Tryphone, sed subobscurè, aitque vno in loco. ἅπερ παραμιμούμενος ὁ λεγόμενος διάβολος, ἐν τοῖς Ἕλλησι λεχθῆναι ἐνήργησεν, ὡς καὶ διὰ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ μάγων ἐνήργησεν. *Quod quæ falsa imitatione expressit diabolus, curauitque apud Græcos in scripta referri; quemadmodum & quæ in Ægypto per Magos operatus est*, nimirum παραμιμῶν, *falsa imitatione expressit*. Non ergo veri erant dracones, aut ranæ, sed falso assimulatæ. Ex quo apparet authorem responsionum, Iustini sententiam repræsentasse. 13. N. CXXVII.

Ex quibus pauca hæc accipe. *Decem pœnæ regioni inflictæ sunt, vt qui in peccando, nihil sibi ad malitiam reliquum fecerant, modis omnibus punirentur, ferirenturque perfecto pœnarum numero. Ne genera quidem pœnæ fuerunt vulgaria, nam elementa mundi, terra, aqua, aër, ignis, in impios Deo vindice conspirarunt, ad declarandam eius potentiam, ea quibus ad creationem, salutémque rerum vsus est, in perniciem impiorum quando lubet vertentis. Trifariam autem distributæ sunt*, &c. Vide etiam Chronolog. Alexandrinum p. 169. 14. N. CXXXII.

Non est quod quemquam moueat quod Moses c. 7. modò fluminis in Ægypto, modò fluuiorum meminerit, v. 19 & c. 8. v. 5. cui consentiens Dauid Psal. 77. 44. *Conuertit in sanguinem flumina eorum.* Rem explicabit Strabo l. 17. *Ægyptus*, inquit, *fossis Nili riuos excipientibus vndique intersepta est, vt vbique sit nauigabilis.* Et rursus. *Nec omnem Æthiopiam Nilus permeat nec in rectum, nec solus nec bene habitatam. Ægyptum verò & solus, & totam, & in rectum à minore cataracte super Syenem, & Elephantinam incipiens, qui sunt Ægypti & Æthiopiæ fines, vsque ad Nili ostia in mare emanentia.* Adde quod septem illa aut etiam nouem, brachia, quæ totidem ostiis terminantur, instar nouem fluuiorum censeri possunt. Rectè ergo Moses & flumen dixit, & fluuios. Rectè & Ezechiel. *Ecce ego ad te Pharao Rex Ægypti draco* 15. N. CXXXVII.

Digitized by Google

magne, qui cubas in medio fluminum tuorum, & dicis, Meus est fluuius, & sic deinceps sæpius eundem Nilum flumina vocat & flumen. Vide nihilominus Ortelium, in tabula Ægypti inferioris.

16. N. CXLIX. Huc pertinet illud Poëtæ, Lucani, ni fallor,

Terra suis contenta bonis, non indiga mercis,
Aut Iouis: in solo tanta est fiducia Nilo.

17. N. CLXVII. Idem ex Origene Comestor in Exod. & August. serm. 87. de tempore, & libro de conuenientia decem præceptorum Dei, & decem plagarum Ægypti, *Sciniphes nati sunt*, inquit, *in terra Ægypti de limo muscæ minutissimæ, inquietissimæ, & inordinatè volantes, in oculos irruentes non permittentes homines quiescere: dum abiguntur iterum irruunt, dum expulsæ fuerint iterum redeunt, sicut omnino vana phantasmata cordis contentiosorum.* Habetur sub finem to. 10. fragmentum concionis D. August. de decalogo, l. autem 3. de Trinit. cap. 7. vocat has muscas minutissimas, & musculas breuissimas.

18. N. *Prima Ceres auidæ gauisa est sanguine porcæ*

Caper Baccho.

Rode caper vitem, tamen hinc cùm stabis ad aram
In tua quod spargi cornua possit, erit.

Soli equus,

Placat equo Persis radiis hyperiona cinctum,
Ne detur celeri victima tarda Deo.

Cerua Dianæ.

Quæ semel est triplici pro virgine cæsa Dianæ.
Nunc quoque pro nulla virgine cerua cadit.

Exta canum Proserpinæ. vnde

--visæque canes vlulare per vmbram
Aduentante Dea. Et.
Exta canum Triuiæ vidi libare Sabæos.

Asinus Priapo,

Cæditur & rigido custodi ruris Asellus,

Anser Inachi filię Io.

Nec defensa iuuant Capitolia, quo minus anser
Det iecur in lances Inachi lauta tuas.

Nocti gallus.

Nocte, deę noctis cristatus cæditur ales,
Quod tepidum vigili prouocat ore diem.

19. N. CXCI. *Ruptis*, ait Maro l. 3. Æneid. *flammam expirare caminis. Fornacibus*, inquit Seruius, *Græcè dixit.* Et rursum,

--cyclopum exesa caminis Antra ætnæa sonant--
Et mox ibid. *--& fornacibus ignis anhelat.*

Daniel. 3. eodem capite quindecies caminus in fornacem vertitur, & ibidem bis, vox camini pro fornace retinetur. Vide & Math. 13. 42. 50.

20. N. CXCIII. Etiam scabiem hîc interpretatur Vatablus, & alij, sed intelligunt diram quandam atque agrestem, imò instar lepræ habentem: cui rei fidem faciunt, quæ olim Ægyptij Iudæis exprobrabant, cùm eos tum scabie, tum lepra immundos ex Ægypto electos mentiebantur. In his Manetho, & Lysimachus, & Chæremo, & Appion Grammaticus, vt patet ex iis quæ aduersus eum duobus voluminibus scripsit Iosephus. Quos imitati sunt Iustinus, & Trogus Pompeius, Cornelius Tacitus, Diodorus Siculus, vt in eorum libris adhuc videre licet: & apud Paulum Oros. lib. 1. c. 10. Referam exempli causa quæ Iosephus ex quodam Lysimacho recitat, *Qua tempestate*, inquit, *Bocchoris in Ægypto regnabat, populum Iudæorum, quod essent lepra, scabie, & aliis quibusdam morbis infecti ad templa confugisse, vt mendicatò alerentur, multis autem hominibus morbo correptis, sterilitatem in Ægypto accidisse. Bocchorin verò Ægyptiorum regem ad Ammonem sciscitatum oracula de sterilitate misisse. Responsum verò à Deo, repurganda esse templa ab hominibus impuris & impiis, eiectis eis è templis in loca deserta. Cæterùm scabiosos, ac leprosos mergendos, tanquam sole horum vitam ægrè ferente, & templa expianda: atque ita fore vt terra fructum ferat.* Quæ Bocchorin strenuè executum deinceps fabulatur. Quæ tu lector si vacat consule, nam piget fabulas scribere. Id tantùm addo, Ægyptios fœdis vlceribus ac scabie sordidos veram cladem ac confusionem suam, contra Iudæos ridiculè conuertisse: quomodo impuræ mulierculæ sese aduersus castas matronas gerunt. Et Iosephus ait Manethonem incredibilia de Iudæis finxisse, dum eis permiscere vult plebem Ægyptiorum leprosorum, aliorúmque languentium. Vide eundem lib. 3. ant. cap. 10. pag. 94.

l. 1. ext. contra Apion.

l. 2.

Græc. Lat.

ANNVS MVNDI 2544. DILVVII 888. 4. ÆTATIS 81.

EXITVS AB ÆGYPTO, ET DATÆ LEGIS 1. IOBI 217. ET VLT. AARONIS 84. MOSIS 81. IOSVE 54. ASCATADIS 9. IMPERII ASSYRIORVM. 613.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1509.

Exod. c. 9. 13. NEQVE actum agam, neque abutar patientia tua, mi lector, vt in aditu anni huius, quem alioqui rerum gestarum multitudo longissimum facit, pluribus in reddenda ratione temporis morer, quod

Num. I. *Ratio temporis, atque indiciis huius.*

satis accuratè initio præcedentis anni fecimus, ex quo intellectum est, vt cætera taceam, promissionis annis absolutis, consequens fuisse vt seruitus Israëlitarum finem acciperet; libertas in exitu ex Ægypto initium sumeret, quæ diuina lege quamprimum regeretur, quæ duo hoc anno inchoari, tum Paulus Apostolus, qui post 430. promissionis annos datam legem asseuerat, tum sacer libri Regum scriptor confirmat, qui ab hoc exitu ad templi Salomonici fundationem 480. annos inclusiuè, vt aiunt, numerat, quod rectè cum hoc initio conspirare, postremus ille annus, Deo bene iuuante docebit. Iobi porrò vitæ periodum esse eum annorum numerum, quem proposui, nec vltra produci, cùm ei iusta persoluemus, docendum erit. Reges autem Ægyptiorum deinceps missos faciemus, quod ij nihil cum sacra historia ad multa secula commune habeant. Chencrem autem non nominamus hoc anno, quia in eius initio mortuus, regni sui decimum septimum auspicatus non est. Quod si Africanum potius, quàm Eusebium in his Ægypti regibus sequi maluissemus, esset hic annus Mosis 81. regis Rathos 6. & vltimus, vt patet ex ante dictis.

[Gal. 3. 17. l. 3. c. 6. 1. — n. 751 & seqq. — an. m. 2528.]

III. *Tempus septimæ plagæ.*

Vnvm superest, quod scire aues in primis candide lector, cur scilicet Ægypti plagas in duos annos distrahamus, & quatuor postremas, grandinis, locustarum, tenebrarum, & mortis primogenitorum in hunc vsque annum distulerimus. Responsio in promptu est. Docuimus enim superiore anno pluribus, non vnius aut alterius mensis fuisse decem hasce plagas, sed anni fere vnius, qui superiore anno vere circiter inchoatus, eodem quoque propemodum ineunte, quartadecima scilicet Luna ab æquinoctio terminatur. Grandinis autem plagam, & quæ eam consecutæ sunt, in hunc annum reiecimus, quia ex Mose eam contigisse constat, cùm iam linum & hordeum è terra ita extulerant sese, vt in calamos assurgerent, qui grandine dissecarentur, ac dissilirent. Itaque Abulensis hanc calamitatem mense Februario contigisse putat, cui subscribit Cornelius noster à Lapide, vterque in hunc locum. Et Moses cùm dicat hordeum fuisse virens, non de herba vtique loquitur, sed de spica virente, & iam in grana formata. Adde quod hordeum hoc loco dicitur Abib, id est virens siue nouum, quo modo aliquantò pòst mensis primus dicitur Abib, id est nouorum, siue nouarum frugum: vt Hieronym. & 70. interpretantur. Sicut & Deuteronomij 16. si viror ille tritico Martio mense competit, vt omnes facilè consentiunt, hordeo vtique conueniet Februario; nam in herba erat adhuc frumentum, cùm hordeum assurgebat in spicas. Itaque læso hordeo, vt mox dicetur, illæsum mansit triticum, & siligo.

[n. 17. — c. 9. 31. אביב — c. 13. 4. & Leuit. 2. 14. init.]

III. *Præmaturè denunciatur vltima plaga.*

Transeamvs itaque ad septimam plagam, quæ fusè media parte capitis noni describitur: priora tamen verba ad eam non videntur peculiariter pertinere. Septima enim plaga neque Rex, neque populus Ægypti peste perierunt, sed partim ad decimam plagam, qua primogenita tam hominum quàm pecorum Angelo percutiente peste deleta sunt, referri debent; partim etiam ad ipsius Regis & populi eius submersionem in mari rubro, quæ plagæ quia erant omnium maximæ atque grauissimæ, præmaturè (nam tres aliæ interiicientur) ad flectendam duriciam cordis istius principis denunciantur. Verba ipsa sic habent. *Dixítque Dominus ad Moysen, Mane consurge, & sta coram Pharaone, & dices ad eum. Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum. Dimitte populum meum, vt sacrificet mihi, quia in hac vice mittam omnes plagas meas super cor tuum, & super seruos tuos, & super populum tuum; vt scias quod non sit similis mei in omni terra. Nunc enim extendens manum percutiam te, & populum tuum peste, peribísque de terra. Idcirco autem posui te, vt ostendam in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra.*

[c. 9. 13.]

IV. *Expositio eius loci.*

Nescitvr vbi hæc dicta fuerint Mosi à Domino, fortè in terra Gessen, ex qua diluculo surgere iubetur, vt maturè coram Pharaone stare possit, paucorum enim Regum est illud, *Deus Deus meus ad te de luce vigilo.* Quod autem dicit, se hac vice missurum omnes plagas suas, explicat Caietanus de hac tota missione, ad quàm pertinent omnes plagæ tam præteritæ, quàm futuræ. Nec multum abest ab hac expositione Abulensis, qui interpretatur hac vice, id est quasi continuè succedentibus sibi plagis, *donec omnes consummentur, quas*

[63. 2.]

Digitized by Google

destinaui in te, tuosque mittere. Hæc ergo vniuersè ad plagas omnes pertinent. Deinceps autem subdit comminationem vltimæ plagæ, qua funditus erat periturus; vt communis est interpretum expositio. Quidam tamen hæc verba in aliam traxere sententiam, quasi exprobrationem præteritæ indulgentiæ, non comminationem imminentis pœnæ continerent. Nam Rabbi Salomon, quem sequitur Fagius, nec improbant Oleaster, & Pererius, ea sic explicant. *Quoniam si voluissem, quando erat manus mea in pecore tuo, percutiendo ea peste, misissem quoque eam, & percussissem te, & populum tuum vna cum iumentis, & iam deletus esses, sed reseruaui te, vt plagis aliis edomando peruicaciam tuam, fierem in toto orbe gloriosior.*

v. 17.

Qvæ expositio plus videtur habere concinnitatis quàm veritatis; verbis enim Hebraicis, Græcis, aut Latinis satis quadrare non potest, quæ apertam comminationem habent futuri mali, non commemorationem præteriti, vt rectè explicat Lipomanus, & si quod verbum per præteritum effertur in Hebræo, vt, *succisus es*, siue, *peristi de terra*, ad diuini decreti certitudinem pertinet, quod immobile est, non secus, ac quæ iam confecta sunt. Adde quod nulla est vsquam particula conditionem præferens, quam isti addunt, & quo trahit Fagius Chaldæum Onchelos. Hæc ergo verior est, & quidem communissima expositio. Iam extendi manum meam, vt percutiam te, & populum tuum peste, in primogenitis scilicet vestris, & excinderis è terra submersus in aquis. Differo tamen aliquantulum, vt te pluribus affectu verberibus potentia mea, & gloria toti terrarum orbi reddatur illustrior. Hæc sunt quæ hoc loco ante septimam plagam referuntur, & Domini iussu dicta sunt Pharaoni, antequam illi grandinis plaga denunciaretur. Sic autem cum obiurgatione denunciatur, aut denunciari iubetur. — V. *Noua repudiatur.*

Adhvc *retines populum meum, & non vis eum dimittere? En pluam cras hac ipsa hora grandinem multam nimis, qualis non fuit in Aegypto, à die qua fundata est, vsque in præsens tempus.* Sed vide insigne atque inusitatum diuinæ bonitatis exemplum, erga Tyrannum peruicacem in Deum, crudelem in populum eius, fallacem & perfidum in eiusdem legatos, & simul erga Ægyptium populum, Regi suo quàm simillimum, & maximè geminum; non solùm calamitatem prænunciat in certum tempus, imò diem atque horam, sed monet etiam, vt res suas ab imminente clade conseruent, quasi non foret eorum Iudex, sed indulgens & prouidus pater. Ait enim, *Mitte ergo iam nunc, & congrega iumenta tua, & omnia quæ habes in agro. Homines enim & iumenta, & vniuersa quæ inuenta fuerint foris, nec congregata de agris, ceciderintque super ea grando, morientur.* Volebat etiam Dominus hac monitione quibusdam parcere, quos tali misericordia dignos putauit; vt notauit Theodoret. quæ est etiam D. Augustin. sententia, vnde in textu sequitur. *Qui timuit verbum Domini de seruis Pharaonis, fecit confugere seruos suos, & iumenta in domos, qui autem neglexit sermonem, dimisit seruos suos, & iumenta in agris.* Sed non impunè, vt mox patebit. — VI. *Septima plaga denunciatur, cum insigni clementia.*

q. 21. in ex. q. 33. in ex.

Sed neglexit & Pharao, corde in dies duriore, & excæcatiore mente. Itaque Dominus, vel eodem ipso tempore, vt vult Abulensis, vel postridie, & sub horam inferendæ plagæ, dixit ad Moysen; *Extende manum tuam in cælum, vt fiat grando in vniuersa terra Aegypti, super homines, & super iumenta, & super omnem herbam agri in terra Aegypti. Extenditque Moyses virgam in cælum, & Dominus dedit tonitrua, & grandinem, ac discurrentia fulgura super terram; pluitque Dominus grandinem super terram Aegypti, & grando & ignis mixta pariter ferebantur: tantaque fuit magnitudinis, quanta ante nunquam apparuit in vniuersa terra Aegypti, ex quo gens illa condita est*, id est, ex quo terra Ægypti post diluuium cœpit habitari, & ex quo posteri Noë ad eam terram profecti, illam incoluerunt, & gentis Ægyptiacæ, duce Mesraino filio Cham, nepote Noë, authores & parentes fuere. Fuit autem hic annus à diuisione gentium, (quam diximus contigisse anno 275. à Diluuio) 613. hæ siquidem summæ duæ reddunt annum à Diluuio 888. quem habemus in anni huius indice. Sed pergit Moses. *Et percussit grando in omni terra Aegypti, cuncta quæ fuerant in agris, ab homine vsque ad iumentum,* — VII. *Infligitur, & à Mose describitur.*

to. 1. à dil. 275. 613. 888.

cunctámque herbam agri percussit grando, & omne lignum regionis confregit. Hæc Moses, quibus similia in Psalmis, & Sapientia Salomonis recitantur, aut etiam supplentur, quæ lucis causa distinguemus. Pſ. 77. 47. Pſa. 104. 32. Sap. 16. & 19.

VIII. *Multiplex fuit hæc plaga, afflixit enim tonitribus.*

Septimvm ergo hoc Dei flagellum 7. funibus, seu loris in Ægyptum sæuiebat; primùm tonitribus immensis, nam tonitrua à Mose primo loco numerantur, & Pharao iis conterritus, primùm petit orari Dominum, *vt cessent tonitrua Dei*, id est magna & vehementia, vt exponit Vatablus, & Lipomanus, qui referunt Chaldæum, interpretantem tonitrua, *voces execrandas.* Onchelos habet *tonitrua maledictionis à facie Domini.* Septuaginta, *voces Dei.* retenta metaphora Hebrææ dictionis coloth. Sic in Apocalypsi, *voces & tonitrua*, crebrò iunguntur. Apoc. Ergo horrificum in morem nigrescente cœlo, colluctantibus cum procella nubibus, tonitrua horribiliter perstrepebant, atque omnem in partem clarissimo fragore reboabant, vt non solùm audacissimi quique terrerentur, sed inusitata etiam, ac subinde ingruente sonorum violentia, obsurdescerent.

IX. *Coruscationibus.*

Tonitribvs iungebantur de more fulgura, quibus crebrò micantibus, inexpectato fulgore perstringebantur oculi, & auribus imminens tonitru nunciabatur. Et quamuis videatur Interpres fulgura pro igne & fulmine posuisse, vt mox dicemus, Philo tamen coruscationum & fulgurum disertè meminit, memorat enim ἐπαλλήλους ἀστραπὰς, καὶ βροντὰς, fulgura & tonitrua continentia, & alia aliis superuenientia.

XI. *Grandine.*

Sed grando i[illegible] plaga maximè desæuiit, vt propterea, cæteris obscuratis, passim grandin[illegible] plaga dicatur; siue propter inusitatam magnitudinem, quod ei nulla par vnquam in Ægypto visa fuerat, vt ait Moses, 1. ex quo Iosephum corrigas, qui ait, nunquam antea in Ægyptio cœlo visam fuisse grandinem, at Moses fatetur ante decidisse, sed non tantam. n. 18. Nam comparatio duo extrema eadem prædita forma requirit, itáque sentit Pererius, & Cornelius, & ante vtrumque Abulensis; siue propter magnitudinem mali ab ea illati, de 2. quo paulò pòst. Itaque cùm cætera omnia nocuerint Ægyptiis, vnà cum grandine, & ab omnibus exempti fuerint Hebræi; de sola tamen grandine dicitur, tantum in terra Gessen, in qua erant filij Israël, grandinem non cecidisse. Quin etiam Dauid non semel, sed iterum, ac tertiò hanc grandinem inculcat. Pſ. 77. 47. 48. *Et occidit in grandine vineas eorum, & moros in pruina.* Hieronymus *in frigore*, alij *in lapide glaciato*, vel *concretis ex nube lapidibus. Et tradidit grandini iumenta eorum*, &c. Sap. 16. 22. Sapiens porro pro grandine niuem vsurpauit, & glaciem, quia cum niue albedinem, cum glacie duriciem communicat, vel quia grando sicut nix, in magnos cumulabatur aceruos.

XII. *Igne, siue fulmine.*

Secvndvm autem grandinem, desæuiit ignis, quem eructabant nubes, & eiaculabantur in terras; ibique mirabilibus modis infesti discurrebant, comburendo, liquando, diuidendo, diruendo, vt in deciduis istis de cœlo ignibus crebro cernitur. Pro fulgure, Hebræi, Chaldæi, Septuaginta habent ignem, & sanè fulgur ignis est, sed infirmior quàm vt in terram proruat. Fulgur ergo Hieronymus pro fulmine posuit, nec primus. Legerat enim in Marco Tullio, *Ioue fulgurante comitia populi haberi non posse.* Et rursum, *Comitiorum solum vitium esse fulmen.* 2. de Diuin. Propriè tamen fulgur ostenditur tantum terris, & vanescit in aëre; at hic discurrebat super terram, & pariter cum grandine mixtus ferebatur, & possessiones eorum consumebat, vt author est Dauid Psalm. 77. v. 25. 24. *Tradidit grandini iumenta eorum, & possessiones eorum igni*, alij, v. 48. *ignitis iaculis*, alij *carbonibus*, aut *prunis ignis.* Et rursus alibi, Pſa. 104. 32. *Posuit pluuias eorum grandinem, ignem comburentem, in terra ipsorum.* Quæ periphrasis est fulminis, non fulguris in aëre tantùm coruscantis. Denique Sapiens hoc ipso, Sap. 16. 16. 22. de quo agimus, igne Ægyptios consumptos dicit, fructúsque eorum igne ardente exterminatos.

XIII. *Pluuia, metaphoricánè.*

Plvvia quoque in hac septima plaga sæuiebat, quanquam ea dubia est. Nam Moses nō videtur hoc loco aliam agnoscere pluuiam à grandinis effusione,

Exod. 9. 23. Psal. 104. cùm ait *Dominum pluisse grandinem*. Neque Dauid, *Posuit*, inquit, *pluuias eorum grandinem*. Neque Abulensis; negat enim mixtam pluuiæ grandinem decidisse, sed grandinem solam, vt esset nocentior, nec eius ictus pluuia molliretur, quod sentit etiam Pererius in disputatione quarta. Itaque dicetur hoc loco Dominus pluere grandinem, sicut dicitur alibi, pluere sulphur & ignem, pluere panes, carnes, & laqueos, pluere lapides grandinis tempore Iosue. Malo tamen hic veram agnoscere pluuiam, quod mox etiam veritate victus concedit Abulensis. Quoniam illius, etiam seorsim à grandine Scriptura sæpè meminit. Nam hoc ipso capite nono extremo, *Cessarunt*, inquit Moses, *tonitrua & grando, nec vltra stillauit pluuia super terram*. Et rursum, *Videns autem Pharao quod cessasset pluuia, & grando, & tonitrua*. Et Sapiens ait Ægyptios, *grandinibus & pluuiis persecutionem passos*. Et rursum, *ignem ardentem in grandine, & pluuia coruscasse*. Deinde cùm ait. Id tum mirabiliter contigisse, vt *in aqua, quæ omnia extinguit, plus ignis valeret, & in aqua supra virtutem ignis exardesceret vndique*. Et iterum capite decimo nono extremo. *Ignis in aqua valebat supra suam virtutem, & aqua extinguentis naturæ obliuiscebatur*. Hæc, inquam, cùm Scriptura dicat, facilè intelligitur veram aquam pluuiam intelligendam, cuius est stillare, & ignem extinguere; estque admirabilius ignem in mediis aquis non extingui, sed exardescere, quàm in grandinis concursu. Dicit ergo Moses Dominum pluisse grandinem, quod parum vsurpata sit vox *grandinasse*, & Dauid vocat pluuias grandinem, quod ea in pluuiæ morem funderetur in terras, neuter tamen pluuias veras excludit. Nec obstat quod grandinis impetum pluuia solet infringere, quod tum alienum erat à Dei consilio; potuit enim pluuia & grando alternatim cum igne descendere, potuit & grando, tanta præsertim, contra vim pluuiæ seruare vim suam; vt pluuia, contra ignis ardorem, conseruabat suam: & nix ac glacies igne non tabescebant.

(Margin: in c. 9. n. 14. Gen. 19. 24. Ezech. 38. 22. Exod. 16. 4. Ps. 77. 27. Psal. 10. 6. Iosue 10. 11. v. 33. 34. c. 16. 16. 22. v. 17. 19. — *An vera.*)

l. 1. de vita Mosis. XIII. *Ventorum procellæ.* DENIQVE Philo Iesum Sirach, aut quicunque alius Sapientiæ Salomonis est author, imitatus, præter grandinem imbres agnoscit. Postquam enim exposuit Ægyptum hyemem, pluuias, tempestatésque ignorare. *In hoc statu regionis*, inquit, *vernantis alienis mensibus, quæ circa brumam irroratur paruis rarisque pluuiis, duntaxat in locis maritimis; supra Memphim autem regiam nullas omnino sentit, repente aër nouam sumpsit faciem, vt hybernis regionibus consueta tempestates simul ingruerent*; eas tempestates vocat '. *Violentos imbres, multam atque altam grandinem; ventorum simul irruentium sibique obstrepentium impetus, nubium diruptiones, tonitrua fulguribus certatim superuenientia, & continentes fulminum ignes, quæ prodigiosissimum spectaculum exhibebant. Per mediam enim grandinem quamuis natura pugnantem decurrentes, neque ipsam liquefaciebant, neque extinguebantur, sed perdurabant simul, & sursum deorsumque cursitantes grandinem conseruabant*. Hæc & alia Philo, quibus vides ad præcedentia huius plagæ instrumenta, adiungi ventorum procellas, valde vtique probabiliter.

(Margin: l. x.)

l. 9. de præpar. c. 4. pag. 254. Græc. XIV. *Terræ motibus, & hiatibus.* SED addit aliud terribilius Artapanus apud Eusebium; an ex vero nescio, ego ex fide referam, & deproperatam Trapezuntij versionem supplebo. Τοῦ δὲ βασιλέως ἔτι ἀφρονουμένου, τὸν Μώυσον χάλαζάν τε, καὶ σεισμοὺς διὰ νυκτὸς ἀποτελέσαι, ὥστε τοὺς τὸν σεισμὸν φεύγοντας, ὑπὸ τῆς χαλάζης ἀναιρεῖσθαι. τούς τε τὴν χάλαζαν ἐκκλίνοντας, ὑπὸ τῶν σεισμῶν διαφθείρεσθαι. id est, *Rege autem adhuc dementato Mosen grandinem, & terræ motus noctu excitasse, vt qui terræ hiatus effugerent, grandine interirent, & qui vitarent grandinem, terræ hiatibus absorberentur*. Sic ille. Ergo hîc quoque vsurpes illud Lucianicum, in Timone. Ἀεὶ ἐνεργὸς πάντως ὁ κεραυνὸς ἦν, καὶ ἡ βροντὴ ἐπαταγεῖτο, καὶ ἡ ἀστραπὴ συνεχὲς, ὥσπερ εἰς ἀκροβολισμὸν προηκοντίζετο, οἱ σεισμοὶ δὲ, κοσκινηδὸν, καὶ ἡ χιὼν σωρηδὸν, καὶ ἡ χάλαζα πετρηδὸν, ὑετοί τε ῥαγδαῖοι καὶ βίαιοι.

XV. *Effecta in morte hominum & iumentorũ.* HVIVS cladis effecta, vt hîc ea seorsim in gratiam Lectoris digeramus, ferè 4. reperio. Primum est cædes hominum ac iumentorum, quos tam dira tempestas in agris, in flumine, in itineribus, & omnino sub dio reperit. Nam Moses grandine percussa dicit *cuncta, quæ fuerunt in agris, ab homine vsque ad iumentum*. Sapiens autem ait, *Impios Ægyptios grandinibus, & pluuiis persecutio-*

(Margin: Exod. 9. 25. Sap. 16. 16.)

nem passos, & per ignem consumptos. Et mox ignem in aqua exarsisse, *vt iniqua terra nationem exterminaret.* Accedit Philo, *Nec solùm*, inquit, *inclementia cæli contristabat incolas, verùm etiam rei nouitas. Credebant enim, nec falsò, ab irato Deo mutari omnia, tempestatibus insolitis arbusta segetésque vastantibus, pereuntibus simul non paucis animalibus, partim frigore absumptis, partim elisis, grandine more lapidum ruente, nonnullis etiam fulmine ictis; ex quibus si qua supererant, ambusta vulnera ad terrorem videntium circumferebant.* Accedat Artapanus quem paulò antè retulimus, iterúmque reddemus, qui tradit pleró sque mortalium grandine, terræ abscessibus, & domorum ruina interiisse. n. 15.

XVI. *In segetum strage, hordei maximè & lini.* SECVNDÒ perdidit hæc clades *omnem herbam agri*, vt ait Moses, herbæ nomine tam sponte natas, quàm hominum satu comprehendens, quarum alias protriuit vt linum & hordeum, quæ in culmum iam assurrexerant, alias obruit, vt triticum & far, & quæcunque tardius oritura, in herba erant. At, inquies, quomodo præ lino & hordeo, triticum & far serotina erant, cùm hæc iam adulta sint, cùm illa seminantur? Nam triticum ineunte autumno, hordeum, veris initio mittuntur in terram. An dicendum aliam esse Græciæ, Asiæ, & Ægypti rationem, ab hisce nostris regionibus. Nam Plinius disertè scribit in Græcia & Asia omnia vergiliarum occasu seri. Idem autem de Ægypto intellexisse argumento est, quod ibidem tradit hordeum in Ægypto sexto à satu mense, frumenta septimo meti, illa scilicet Martio, hæc Aprili. Quod si Martio seminaretur hordeum, messis eius ad Augustum pertineret, quod nemo dixerit, nec tum vigens Nili restagnatio id permitteret. Denique l. 18. c. 18. ait Ægyptios Nouembri mense seminare, Maio messem peragere. Facta ergo semente hordei & tritici eodem tempore in Ægypto, nil mirum adoleuisse iam hordeum, cùm triticum nihil adhuc præter herbescentem haberet viriditatem. Quoniam verò Scriptura linum exæquat hordeo, de lino Ægyptio non acceperim, quod ait Plinius, verè satum, æstate velli; sed multò ibi maturius seri, vellique, præsertim cùm Nilus ibi agros occupet à solstitio æstatis, vsque ad autumni æquinoctium. Plin. l. & c. 18. Cæterum quam vocat *herbam agri* Moses, Sapiens vocauit *fructus inimicorum*, quos ignis ardens exterminabat, & quidem in media pluuia, & grandine coruscans.

(Hæc sub finem Februarij cõtigisse ait Cornelius, Abulensis mense Februario. Vide Ribetam in c. 2. Aggæi n. 2. l. 18. c. 7. init. vide eund. etiam c. 24. — l. 19. c. 1. init. — Sap. 16. 22.)

XVII. *Et omnis generis arborum.* TERTIÒ grando *omne lignum regionis confregit*, teste Mose, quæ Dauid explicat: *Et occidit in grandine vineas eorum, & moros eorum in pruina.* Et rursum. *Et percussit vineas eorum, & ficulneas eorum, & contriuit lignum finium eorum.* Philo quoque ait, *tempestatibus insolitis arbusta, segetésque vastatas.* Potest etiam arborum diruptio fulminibus tribui, id enim non infrequens est: præsertim cùm grando & ignis pariter mixta ferrentur, vt ex Mose & Philone diximus. Cui cladi etiam ventorum procellæ, turbinésque seruiebant, quos ibidem Philo memorat. Philonem secutus Prosper. *Septima plaga Ægyptiorum*, inquit, *est grando cum igne permixta, non tantùm omne animal, quantum etiam arbusta ipsa, virgultáque subuertens.*

(Psal. 77. l. 1. de vita Mosis. — n. 101. & 107. — cap. 36.)

XVIII. *Et domorum ruina.* ADDIT Artapanus crebris terræ motibus omnes domos, plurimáque templa concidisse, συμπεσεῖν δὲ τότε τὰς μὲν οἰκίας πάσας, τῶν δὲ ναῶν τοὺς πλείστους. Abulensis, etsi pestem hanc fatetur nihil sæuisse in eos, qui in domibus erant, non negat tamen fulmina nocuisse, ædificia diruendo, & domos incendendo, atque diuidendo. Sed id sine cæde hominum vel iumentorum vix potuit fieri, cùm tamen Moses tam clarè denunciarit illos tantùm, qui in agris extra domos essent, cladi obnoxios fore. Sicut autem paulò antè terræ motus atque hiatus in dubio reliquimus, ita hoc eius effectum, quod fidem ex Scriptura, aut graui autoritate non accipit, incertum relinquamus.

(p. 254 præpar. Eoseb. Græca.)

XIX. *Quanta fuerit hæc 7. plaga.* HORRENDA igitur fuit hæc clades, multísque quasi flagellis vnà desæuiens, vniuersam Ægyptum terrore, damnísque compleuit. Insolentes enim fulgurum oculi, coruscationibus identidem perstringebantur, quæ vndique rutilantes aëreum incendium, & cælum sagittis igneis in suam perniciem obarmatum, repræsentabant. Tonitrua diro fragore reboantia pone sequebantur, quæ simul obtundebant aures, simul ima pectora, totúmque corpus terrore concutiebant. Nec inanis ille terror; grando quippe, primaria pars huius cladis, aderat, quæ homines & iumenta inaudita lapidatione contrucidabat; flores, si qui iam exorti erant,

decutiebat & fructus, folia dilacerabat, arbores ipsas confringebat: tecta tegulæque lateritiæ grandine, quasi crebris malleorum ictibus dissiliebant, herbæ & gramina, & elati culmi tum dissecabantur, tum grandinis & niuium cumulis obruebantur; & si quid grandini restiterat, fulmine euertebatur, à quo villis, & arboribus immittebatur incendium, quod exundantibus pluuiis non extinguebatur, sed in iis mirabiliter exardescebat; vt suprà cum Sapiente dicebamus. Accedebant ventorum turbines, & tempestatum procellæ, vt ait Philo; & terræ motus, vt Artapano placet. Denique omnis creatura contra insensatos, iam tum depugnare videbatur. (Sap. 16. 19.)

TAM terrifica cœli facie, támque multiplici verbere truces dominorum vultus, & perpetui timores, in quibus Israëlitæ viuebant, dum eis Ægyptij perpetuo imminerent, iusta vindicta plectebantur: minæ item vociferationes, & contumeliosorum verborum fulmina, atque tonitrua, veris fulminibus, tonitribúsque rependebantur: crebra item, & sæua grandine pulsabantur, qui seruilem in modum tot annis Iudæos calcibus & pugnis, flagellisq; ceciderant. Denique in hac plaga exclamat Pharao, *Dominus iustus, Ego & populus meus impij.* (v. 27.) (XX. *Quamque conueniens.*)

QVID multa? tantum hæc mala vel damni, vel terroris Ægyptiis incusserunt, ipsique Pharaoni, vt Dominum valdè formidaret, sibique placatum vellet, quem tam formidabilem experiebatur, & cuius nutui atque imperio *Ignis, grando nix, glacies, spiritus procellarum,* in perniciem hostium eius obsecundarent. *Misit* itaque *Pharao* seruos suos ad Moysen & Aaronem, culpam suam ex seruili præsentium pœnarum timore, & desiderio liberationis agnoscens: euocatisque dixit. *Peccaui etiam nunc. Dominus iustus, ego & populus meus impij. Orate Dominum vt desinant tonitrua Dei,* magna scilicet, & terribilia; *& grando, & dimittam vos, & nequaquam hic vltra maneatis.* Ex sequenti autem Mosis oratione. *Noui quod & tu, & serui tui necdum timeatis Dominum Deum,* intelligi potest, eum non vero timore Dei affectum fuisse, qui eius amori coniunctus est, sed metu ac dolore supplicij, qui nascitur ex amore sui, nihilque promeretur apud Deum. (XXI. *Agnoscit culpã Pharao.*) (v. 27.)

EX ea tamen oratione non rectè colligitur, quod putat Caiet. & Lipomanus, hæc ab eo ficto animo, & mendaciter esse dicta, non enim fictionem reprehendit Moses, vel hypocrisin, sed defectum doloris, & timoris, ex offensa Dei proficiscentis. Rectius itaque cum Abulensi hic iterum dicendum; reuera hac quoque plaga emollitum cor Pharaonis: alioqui non diceretur iterum induratum, sed pro mentis inconstantia ad ingenium, cessante verbere, rediisse. Nec existimandum est Pharaonem hic omnimodam populi dimissionem polliceri, cùm legati Domini nunquam id petierint, sed solùm commeatum in tertium diem sacrificandi causa. Quis enim credat difficilem atque iniustum debitorem polliceri amplius, quàm à creditore postuletur? Spondet ergo populum statim à cessatione plagæ, sine vlla dilatione ad sacrificium solenne totius populi dimissum iri, sperans nihilominus, atque intendens reuersionem, quam legati consultò tacebant. (XXII. *Qualis promissio Pharaonis.*) (Sup. n. 161. & 181. a. m. 2543.)

ACQVIESCIT petitioni Moses, imò, præter postulatam orationem, intrepidè promittit se exauditum iri. Vt intelligat Pharao quantus sit ille Dominus (XXIII. *Cui Moses acquiescit.*)

------ cui militat æther,

Et coniurata veniunt ad vota procellæ.

Extensurum se dicit palmas suas ad Dominum eius placandi gratia, cuius antè iussu eas ad cœlum extenderat Ægyptũ verberandi causa. Neque est in promittendo temerarius, qui planè perspectam, suóque arbitrio commissam habebat, hoc toto in negotio Domini volũtatem. Spem etiam addit & timorem, pro conseruatione frugum, quæ grandine læsæ non fuerant, quod serotinæ essent, necdum in calamum assurrexissent, qua de re paulò antè dictum est pluribus. (num. 16.)

EGRESSVS *itaque Moyses à Pharaone ex vrbe, tetendit manus ad Dominum, & cessauerunt tonitrua, & grando, nec vltra stillauit pluuia super terram. Videns autem Pharao quod cessasset pluuia, & grando, & tonitrua auxit peccatum;* erat enim semper in culpa, sed ea perpetuò augebatur nouis peccatis. *Et ingrauatum est cor eius, & seruorum illius, & induratum nimis; nec dimisit filios Israël, sicut præceperat Dominus.* Vertebant sibi opinor, laudi, & tribuebant constantiæ, quod tam multa, támque grauia perpessi (XXIV. *Impetrátque quietẽ, sed nullo fructu.*)

non frangerentur animis, neque flecterentur. Sicut qui castrum aliquod aut ciuitatem ab hostium oppugnatione defendunt, quo asperiora sine deditione tolerant, hoc vulgò gloriosiores fiunt. At tolerantia nullam habet, nisi in causa iusta atque honesta, constantiæ vel fortitudinis laudem; sed iustam peruicaciæ, & obstinationis accusationem. Quî autem iustum esse potest, quod tam manifestò Dei repugnat voluntati. Quomodo autem non manifesta erat voluntas, non solùm toties iteratis iussionibus expressa, sed tam multis etiam prodigiis demonstrata, in quibus ipsimet aduersarij digitum Dei agnoscerent, & vltrò prædicarent?

XXV. *8. Plaga locustarum denunciatur.* Ventvm est ad octauam plagam locustarum, siue bruchi & æruginis. Nam Dauid modò locustam iungit æruginis, modò brucho. Est autem ibi ærugo non vitium frugum, sed species locustæ nocentissima. vt Genebr. ibi interpretatur. Hieronymus & Hebræi pro ærugine habent bruchum: sicut 70. quem Iansenius vult dici æruginem, quod segetes perdat, sicut ærugo, vel rubigo. Cæterùm hanc plagam iubet Dominus denunciari Regi cum querela. *Vsquequo non vis subiici mihi? Dimitte populum meum, vt sacrificet mihi. Sin autem resistis, & non vis dimittere eum, ecce ego inducam cras locustam in fines tuos, quæ operiat superficiem terræ, nec quicquã eius appareat, sed comedatur quod residuum fuerit grandini: corrodet enim omnia ligna, quæ germinant in agris, & implebunt domos tuas, & seruorum tuorum, & omnium Ægyptiorum, quantam non viderunt patres tui, & aui, ex quo orti sunt super terram, vsque in præsentem diem.* Duo mala valdè grauia in pœnam peruicaciæ comminatur, vastitatem omnium frugum, fructuum, & herbarum totius Ægypti; & molestiam à locustis, ei supparem, quàm antea à ranis perpessi fuerant. (Psal. 77. 46. 104. 34. | in Psal. 104. | c. 10. 3. 4. 5.)

XXVI. *Territi Ægyptij suadent regi dimissionem.* Avertitqve *se, & egressus est à Pharaone*, quem videbat nec petitioni acquiescere, nec terreri minis. Verùm tam denunciatio, cui præcedentes plagæ maximam conciliabant fidem, quàm subitus legatorum egressus, quasi ad verbera præparanda, Ægyptiis Regi assistentibus metum incussit, & adegit vt petitioni Mosis pro sua incolumitate, vel inuiti fauerent, dicẽtes, *Vsquequo patiemur hoc scandalum?* quandiu erunt nobis isti Hebræi in ruinam & interitum, *Dimitte homines, vt sacrificent Domino Deo suo, nónne vides quod perierit Ægyptus*; ex plaga præsertim postrema, quæ tantum calamitatis ac terroris intulerat. Itaque siue sponte sua, siue iussu Regis *reuocauerunt Mosen & Aaronem*. Quibus Pharao, *Ite sacrificate Domino Deo vestro. Quinam sunt, qui ituri sunt?* Paucos enim putabat ituros sacrificandi causa, quorum iacturam, si fortè nunquam redirent, tanti emendam non putabat. Credens insuper se eos, retentis pignoribus, facilè reuocaturum. (v. 7.)

XXVII. *Quã Moses generalem petit.* Ait *Moyses, Cum paruulis nostris, & senioribus pergemus, cum filiis & filiabus, cum ouibus & armentis. Est enim solennitas Domini Dei nostri.* Distinctius enumerat singula, vel ne, cùm in rem ventum fuerit, odiosius cauilletur Pharao, vel ad quandam insultationem improbi serui, qui verberibus incipiat edomari, fastúmque inclinata ceruice deponere. Quod autem ait diem maximè festum, & solennem celebraturos in solitudine, à quo nefas sit quenquam abesse, dubitatione non vacat, cùm reuera non essent abituri ad celebrandum festum aliquem diem, aut sacrificandum; quanquam reipsa sacrificaturi erant, & sacrificarunt, cùm lex data est, & dedicatum tabernaculum, & sacerdotes consecrati. Verùm perseuerat Moses in prima illa dissimulatione sua petendi commeatum ad sacrificandum, & non simpliciter ad emigrandum ex Ægypto, vt tanto iustior appareat diuina in Pharaonem animaduersio, qui cùm deberet populum, iniusta à se oppressum seruitute, liberum dimittere, & pro illatis iniuriis satisfacere, ne permitteret quidem, etiam Deo iubente, tridui itinere abesse ad sacrificandum[2]. (c. 10. 9. | Abulens. & Cornel. | 2. x.)

XXVIII. *Nec à Rege impetrat.* Et *respondit Pharao: Sic Dominus sit vobiscum, quomodo ego dimittam vos, & paruulos vestros.* Quæ est imprecatio huic æquiualens. Non faueat vobis Deus vester, quomodo ego vos liberos abire non permittam, & ita nolo eum vobis deesse, quemadmodum nolo vos hinc abesse. *Cui dubium est quod pessimè cogitetis?* Fallere scilicet nos, non reuertendo peractis sacrificiis, aut bellum nobis inferre, vbi nullos ex vestris obsides apud nos habuerimus. Non enim putabat in agris, & domibus quas relinquebant, aut ouibus etiam, & armentis satis fore pignoris, ad cogendum dominos ad reuersionem, & redintegrandam durissimæ seruitutis tolerantiam; in filiis autem, & vxoribus maximè, quorum amor tolerabilem reddere po- (c. 10. 10.)

terat seruitutem. Itaque callidè subdit. *Ite tantùm viri, & sacrificate Domino, hoc enim & ipsi petistis.* Hoc falsò addidit Pharao, nihil veritus, ne quis suorum eum mendacij redargueret; & fortè ne à Mose redargueretur, *statim eiecti sunt de conspectu Pharaonis.* Cæterùm nunquam petiit Moyses aut Aaron, vt soli viri abirent sacrificaturi, sed vniuersè dimissionem petierunt; quàm Pharao fortasse de solis viris intellexit, quorum est viam trium dierum facere per desertum, non mulierum, aut teneræ atque imbecillis ætatis. Sed ipse sibi tribuere debuit deceptionem suam; nemo enim eum coëgit falsum putare.

Caiet. hic.

XXIX. *Arguitur Iosephus.*

IN hunc locum respexit Iosephus, sed oculis parum perspicacibus, aut parum æquis. *Qua noua peste*, inquit, *turbatus Rex, & non magis ipso periculo, quàm eius fœditate ac turpitudine territus, nequam cùm esset, ægrè dimidiata ex parte resipuit. Hebrais enim exire permisis, ac mox malo cessante, liberos & vxores reditus obsides ab eis exigebat.* & aliquantò pòst, cùm de plaga muscarum egisset. *Rege verò*, inquit, *ne tum quidem resipiscente, vt voluntati diuinæ cederet, sed mulieres quidem cum viris dimittente, pueros verò retinere volente, non defuerunt Deo variæ, prioribus etiam grauiores pœnæ, quibus ob Regis malitiam in vniuersam gentem seuerè animaduerteret.* Sic ipse. Vbi errat primùm 1.
num. 168. an. praeced. quod hæc non octauæ plagæ subiecit, vt præiuerat Moses, sed tertiæ, quam pediculorum esse voluit, vt dixi, non sciniphum. Errat secundò quod vnicam Pharao- 2.
nis tergiuersationem distraxit in duas, & ab octaua plaga, in tertiam, & quartam transtulit. Errat tertiò, quia hæc inter Mosem, & Pharaonem disputata sunt, non 3.
cessante plaga veteri, sed noua intentata.

XXX. *Immittitur plaga locustarum.*

EIECTIS de conspectu Pharaonis legatis, venitur ad supplicium. *Dixit* enim
3. x. *Dominus ad Moysen, Extende manum tuam super terram Ægypti ad locustam, vt ascendat super eam, & deuoret omnem herbam, quæ residua fuerit grandini. Et extendit Moyses virgam super terram Ægypti, & Dominus induxit ventum vrentem tota die illa, & nocte; & mane facto ventus vrens leuauit locustas.* Hebræus textus, & Chaldæus paraphrastes, aliique recentiores ventum hunc Orientalem vocant, puta Eurum, qui à mari rubro, siue arabico sinu excitatus, locustas diuinitus productas in Ægyptum effuderit; est enim ille sinus Ægypto ab Oriente. Hócque rursum Scriptura confirmat, quę vocat ventum Occidentalem eum, qui locustas in mare rubrum transtulit, vento scilicet priori oppositum. At Septuaginta hunc ventum Notum appellant, siue austrum, calidum scilicet & humidum, idoneum huiusmodi animalibus procreandis; quos secutus est Hieronymus in versione Latina, & Philo qui peculiarem ab hoc vento molestiam in Ægyptum incubuisse ait: Et sanè potuerunt ab Austro adduci locustæ, & mox ab Occasu expelli. Adde quod non conuenit Orientali vento esse calidum, nedum vrentem, sed potius Noto, Cornelius noster ad componendam controuersiam Euronotum fuisse putat, medium inter Eurum & Notum. Hieronymus autem vrentem dixit pro valdè calido. Sed audiamus Philonem.

XXXI. *Cum vento noxio.*

MOYSES, inquit, *iubente Deo virgam extendit in aërem. Móxque Auster incubuit violentissimus per totam diem noctémque inualescens, malum vel per se valdè noxium. Est enim aridus.* (Ægyptiis fortasse, propter traiectum aridæ atque arenosæ Æthiopiæ, & quod ad torridam zonam accedant, quæ tamen ipsa valdè pluuiis abundare in
l. 2. c. 9. & seqq. orbe occiduo perhibetur, vt scribit Iosephus à Costa. Vniuersè tamen humidus est, iuxta illud ---*madidis notus euolat alis*, docétque experientia minimè dubia, Noto terram quouis tempore calido humore tepefieri, eóque flante niues glaciésque citò colliquescere. Sed pergit Philo.) *Est*, inquit, *aridus inuehens dolorem capitis, & grauedinem, languorísque tædium, præsertim in Ægypto, regione Austro subiecta, vbi conuersiones luminarium fiunt, vt simulátque commotus fuerit, Solis ardorem commoueat,*
Hieron. de script. Eccl. *atque æstu exurat omnia.* Et potuit hæc loqui Philo propriè doctus experientia, Ægyptia Alexandria oriundus. Sed redeamus ad locustas.

XXXII. *Quanta ab eis clades ex Mose.*

c. 10. 14. ASCENDERVNT, ait Moses, *super vniuersam terram Ægypti, & sederunt in cunctis finibus Ægyptiorum innumerabiles, quales ante illud tempus non fuerant, nec postea futuræ sunt; operuerúntque vniuersam superficiem terræ, vastantes omnia. Deuorata est igitur herba terræ, & quidquid pomorum in arboribus fuit, quæ grando dimiserat, nihilque omnino virens relictum est in lignis, & in herbis terræ, in cuncta Ægypto.* Chaldæus Paraphrastes, & ex eo Vatablus, & Lipomanus. *Et operuit*, inquit, *splendorem solis, vt non*

posset peruenire ad terram, & obscurata est terra. Quam eandem paraphrasin paulò antè in plagæ huius denunciatione vsurparat. Ex eo quod in Hebræo habetur obscuratam esse terram collegit Onchelos, radios solis locustarum multitudine, quasi densa nube, obuelatos; quo alludens interpres Iosephi, φῦλον ἀκρίδων vertit locustarum nubem. Et Caietanus, tantam ait describi multitudinem, vt aër terræ vicinus obscuraretur, tanquam nube locustarum eam operiente. Cæterùm, pro fructibus arborum, poma dixit Hieronymus, comprehendens eo vocabulo etiam omnia nucum genera, & fructus cortice duro. Illud porrò mirum videtur poni hoc tempore, extremo scilicet Februario, vel Martio ineunte fructus in arboribus, cùm vix in eis folia adhuc visuntur. Respondeo itaque cum Abulensi & Cornelio, id vel terræ caliditati tribuendum, vel poma fructúsque, pro gemmis baccísque ex arbore iam protuberantibus vsurpari. Et potuit præpropera anni temperies solito maturius spem anni profundere, vt ea frustrati Ægyptij tanto veriore gemitu lamentarentur.

XXXIII. *Diuturnitas huius cladis.*

EO respexit Iosephus, *Si quid intactum grando reliquit, nubes locustarum superuenientes ita absumpserunt, vt fructuum colligendorum spes Ægyptiis omnibus omnino sit adempta.* At Philo allusit ad Septuaginta, qui pro operta, siue obscurata terra, habent corruptam fuisse terram. *Tunc verò*, inquit, *Auster intulit etiam locustarum agmina in stirpium perniciem* (τὸ πλῆθος ἀμήχανον ζώων φθοροποιὸν φυτῶν) *quæ indesinenter affluentes, deuorarunt quidquid vel fulmina, vel grandines reliquum fecerant, vt in amplissima regione nihil viride relinqueretur. Ad hæc malorum extrema redacti Ægyptij, vix serio resipiscentes ad Regem progressi dixerunt. Quousque non permittis his viris exitum? an nondum sentis Ægyptum perditam?* Sed hæc Ægyptiorum querela, ante cladem locustarum contigit, vt eam retulit Scriptura, non autem pòst, vt retulit Philo.

[right margin: καὶ ἐβδάγη ἡ γῆ. / βλαστάνον germinans, fruticans.]

XXXIV. *Miserabilis Ægypti facies.*

NIHIL tamen absurdi est etiam postea contigisse, vt Abulensis quoque significat, cùm obiecta est oculis miserabilis Ægypti facies, & ineunte vere tristior, quàm in asperrima bruma. Nunquam enim tantus existit frigorum rigor, quin aliquid viroris saltem in agris appareat. At nunc, sine vlla hyperbole dicitur, nihil omnino virens relictum esse in lignis, & in herbis terræ, in cuncta Ægypto. Itaque quam maxima ex parte grando deformauerat, locusta penitus perdidit, dum quæ illa lacerauerat aut obruerat, ista radicitus consumpsit; sed & domi, vt prædictum fuerat, ranarum & muscarum molestias ita renouauit, vt Pharao ipse hanc miseriam mortem appellaret. c.10.v.17.

XXXV. *Iosepho & Philone.*

TAM luctuosum ergo spectaculum, latè agricolas, ac vinitores in ciuitates compulit ad heros suos, vt cum iis gemitus suos, querelas, lacrymásque confunderent; spes irritas ac labores inanes lamentarentur, supplicésque à Rege peterent, vt tantis, támque pertinacibus malis, remedium aliquod adhiberet. Quibus auditis, perspectísque, Pharao Moysen & Aaronem festinus vocauit; illico scilicet à cognita magnitudine plagæ, quod non impedit ne illa aliquot perseuerauerit dies, dum vulgò malum agnoscitur, omnique ope remedia conquiruntur, irritóque labore adhibentur; & querelæ, vt fit, ad heros, indéque ad Optimates, Regémque deferuntur: vt propterea aliquot huic quoque plagæ dies, sine vlla temeritate assignari possint.

XXXVI. *Agnoscit culpã Pharao, & liberationem petit, & impetrat.*

ERGO Pharao, qui nuper è conspectu suo Moysen & Aaronem indignabundus eiecerat, reuocauit eos, vel inuitus, dicens, *Peccaui in Dominum Deum vestrum, & in vos,* dum scilicet toties fefelli datam fidem, & toties contra eum, à quo à clade liberabar obstinatus, atque ingratus obdurui; vósque ipsos perfidiæ meæ testes habui, & penè administros. *Sed nunc dimittite peccatum mihi, etiam hac vice, & rogate Dominum Deum vestrum, vt auferat à me mortem istam,* plagam scilicet locustarum, quæ mihi, meísque instar mortis est. Quam peccati agnitionem & confessionem, etiam in homine impio, atque infideli, ita probauit Deus, vt amicis suis pro eo intercedentibus, illum mox ea plaga liberaret. Sequitur enim, *Egressúsque Moyses de conspectu Pharaonis orauit Dominum, qui flare fecit ventum ab Occidente vehementissimum, & arreptam locustam proiecit in mare rubrum: non remansit ne vna quidem in cunctis finibus Ægypti.* Cùm enim diuino instinctu sese vndique in altum tollerent, vi venti abreptæ sunt omnes, ne opus esset eas in immensos aggeres congregare. c.10.16.

Hæc porrò plaga videtur non malè iniquæ tributorum exactioni responde-re, qua Ægyptij Israëlitas quasi locustæ arroserant; facultates iteratis vectigalibus exederant, vix eis quidquam ad victum infelicem relinquentes. Sed quo fructu hæc clades afflixit Ægyptum? Num indulta venia insanos emendauit? Visus est ventus, qui locustas vastatrices vniuersæ regionis in rubrum mare dispulerat, eiusdem quoque vastitatis sensum, & memoriam Ægyptiis abstulisse; itaque ad ingenium rediere. Id certè de Rege affirmandum est. De quo iterum Scriptura suum illud quasi intercalare carmen occinit. *Et indurauit Dominus cor Pharaonis*, non data ei gratia, qua efficaciter moueretur ad standum promissis, *nec dimisit filios Israël*. Sed nec Dominus finem flagellis imposuit, meritò sanè.

XXXVII. *Et redit ad ingenium.*

c. 10. 20.

XXXVIII. *Tēpus nonæ plagæ.*

Redintegrante quippe Pharaone peruicaciam suam, Dominus ad nouum supplicium inferendum accingitur, & quidem perbreui, vt apparet, interposita mora; nam sine vlla, vel comminatione, vel denunciatione iubetur Moses extendere manum in cœlum: ne si diuturna foret cessatio, persuaderet sibi Pharao, Deum Hebræorum sua pertinacia superatum cessisse, & ei victoriam reliquisse, quod ille fortasse sperabat futurum. Necesse autem est hanc plagam sub initium Martij, vel nouam Lunam æquinoctij contigisse, vt, post eam terminatam, aliquot dies Ægyptiis ad respirandum darentur, in quibus faciliores redderentur ad gratificandum Israëlitis; & mutuò danda vasa aurea, & argentea, & vestem pretiosam, ad suam solennitatem celebrandam. Nam vt quis benefaciat, & gratificetur illi, à quo, vel propter quem vapulat, dum vapulat, incredibile videtur. Factam autem hanc vasorum commodationem inter nonam, & decimam plagam postea cum Augustino docebimus.

XXXIX. *Ea imperatur, & infertur.*

c. 10. 21. 22.

Nonam autem Moses describit hisce verbis diuinitus imperatam, *Extende manum tuam in cælum, & sint tenebræ super terram Ægypti, tam densæ, vt palpari queant.* Imperium secuta est illico obedientia. *Extendit* enim *Moyses manum in cælum*, quasi prohibiturus lucem, quæ inde in mortales effunditur, *& factæ sunt tenebræ horribiles, in vniuersa terra Ægypti tribus diebus. Nemo vidit fratrem suum, nec mouit se de loco, in quo erat; vbicúmque autem habitabant filij Israël, lux erat.* Quibus verbis quatuor in hac plaga notantur, quæ si rectè intellecta fuerint, ostendent eam omnium opinione maiorem; additis præsertim duobus aliis, quæ tum à Scriptura ipsa, aliis in locis, tum à Philone memorantur.

XL. *Grauitas huius cladis, primò ex densitate tenebrarũ.*

c. 17. v. 3. 13. 20.

Primvm est densitas, & magnitudo tenebrarum, quæ in Hebræo vocantur obscurissimæ, in Chaldæo nocturnis tenebris densiores, in Græco caliginosæ, in omnibus linguis, palpabiles. Hieronymus in editione vulgata vocauit horribiles, alludens, vt videtur, ad ea quæ in libro Sapientiæ de hac plaga referuntur. Vbi Sapiens caliginosos hosce dies vocat *horrendam noctem, tenebrosum velamentum, noctem impotentem ab infimis, & ab altissimis inferis superuenientem*, quæ scilicet vitari, aut vinci non poterat, inferorum tenebris supparem, & à profundissimo inferorum barathro profusam; *grauem noctem superpositam, & superexpansam*; denique *imaginem tenebrarum*, æternarum videlicet; quæ illis, vna cum morte, breui superuenturæ erant. Et quanquam horribiles vocari possunt, propter horrorem & metum, qualem atræ ac minaces afferunt nubes, ea tamen vox potius ad visa, & spectra, de quibus mox dicetur, videntur pertinere. Dicuntur porrò palpabiles tenebræ, non ratione sui, sunt enim priuatio, quæ in tactum non cadit, sed in causa sua, aëre scilicet vsque adeo addensato, ac constipato, humidis ac frigidis vaporibus infusis, vt in aqueam soliditatem declinaret.

XLI. *Et vnde agnoscatur ea densitas.*

Sδ̓ΛΛα, Exod. 10. Sap. 17. 5. l. 1. de vita Mosis.

Hanc confertissimam vaporum, atque exhalationum abundantiam, nihil æquè ac palpabilitas ipsa demonstrare potest; sed confirmat etiam ventorum procella, quæ tum, testibus Septuaginta senioribus, sæuiebat, neque tamen tantam caliginem dissipabat. Confirmat obscuritas, lumini ac flammis impenetrabilis, vt Scriptura testatur. *Et ignis quidem*, inquit, *nulla vis poterat illis lumen præbere*. Quod 1.
Philo explicans. *Nam ignis, quo vtimur quotidie, splendor, vel aëre turbato extinguebatur, vel vincebatur à crassissimis tenebris, ita vt saluis oculis, summè necessarium videndi sensum, tanquam execulati requirerent.* Sic ipse. Et certè videmus aliquando atra in nebula, ne à quatuor quidem, aut quinque passibus videri circunstantes; & humore rorido lampades, candelásque perfusas, tum sponte extingui, tum accendi 2. 3.

non posse. Non rectè ergo Caietanus negat se tanto rigore verba Mosis intelligere, vt triduò nullus alterum viderit omnino; sed tantùm beneficio lucis cœlestis nullus alterum videre potuerit: ait nihilominus beneficio lucernarum vtentes, domi se continuisse. At eum Sapiens accuratè refellit, vt diximus, & Philo; & Iosephus, *Tam densæ*, inquit, *tenebræ, omnísque luminis expertes Ægyptiis sunt circunfusæ, vt prospectu in vniuersum priuati, alij alio casu absumerentur.* Quod si nemo illo triduo vidit fratrem suum, vt Scriptura disertè prodidit, annon id simpliciter falsum esset, si laternis, & facibus vsi essent. Denique vt rectè notauit Pererius, Lorinus, & Cornelius, plaga tenebrarum, quæ fuit grauissima, & acerbissima, fuisset admodum leuis & tolerabilis, si ad lumina artificialia confugere licuisset. Disp. 2. in 10. Exod. num. 16. in c. 17. Sap. v. 5. in c. 10. Exod. v. 23.

XLII. *Sol, neque sydera caliginem illustrabant.*

DENIQVE tanta erat obscuritas ac densitas caliginis, vt eam neque nocturnorum astrorum lumen, neque fulgor diurni syderis, vel attenuarent, vel peruaderent. Clarè id confirmat Sapiens, *Nec syderum*, inquit, *limpidæ flammæ*, (ἔκλαμπροι φλόγες, effulgentes, splendescentes) *illuminare poterant illam noctem horrendam.* Sap. 17. 5. & 19. Quæstio autem est vtrum id factum sit, ex subtractione radiorum solarium, omniúmque astrorum, quæ nullos radios versus ea loca vibrarent, in quibus Ægyptij habitabant, vt ait Abulensis, & quod eodem redit, ex suspensione cœlestis lucis ab actu illuminandi Ægyptum, vt placet Caietano, & Lyrano: an verò ex sola caliginis impenetrabili densitate, quod Burgensi visum est, Pererio, & Cornelio. Philo in ambiguo est. *Sereno*, inquit, *die repente offusæ sunt tenebræ, siue ob defectum Solis solito maiorem, siue continuis, densisque nubibus cœlum subtexentibus, & nimia constipatione interclusis radiis, vt dies nihil à nocturna caligine differret.*

XLIII. *Ex subtractione radiorum.*

VERVM in hac sententia durum videtur, non solùm quod nubibus subtexit cœlum, præter Ægypti morem, sed quod eas millies interscindere oporteat, pro intermixta Ægyptiorum & Hebræorum habitatione, cùm autem nubes plurimùm à terra distent, radiis sese latius in descensu explicantibus, lux non solùm ad Hebræos, sed ad vicinos etiam Ægyptios directè pertingeret; sed mittamus nubes, admittamus tetram duntaxat caliginem terris incubantem. Oportuit sanè, propter Hebræorum & Ægyptiorum vicinas ædes, hanc caliginem crebro interscissam, vt Iudæi suis quique locis cœlesti lumine illustrarentur. Ex quo fiebat, vt iuncti iis Ægyptij eorum lumine si non primario, certè secundario vterentur; sicque non in densissima nocte versarentur. Oportuit ergo Deum hanc secundariam impedire lucem, aut retractione luminis, aut suspensione; quod pariter de primaria, & directo radio dicendum videtur. Eodem modo cum diurno cursu sol radiúsque circunuectaretur, si Ægyptia domus inter duas Hebraicas sita erat, radius solito more primam & tertiam subibat, non autem mediam, non ex sola densitate infusæ in medio caliginis, sed ex suspensa in eo medio actione luminis, ne alioqui media caligo modici præsertim spatij, ab lumine vtrinque obsessa vinceretur. Verùm Caietanus totis vicis publicis tenebras fuisse ait, quod scilicet in iis Iudæi non habitarent. Vnde ergo cœlestis lux influebat in domos?

XLIV. *Altera diritas huius cladis ex spectris.*

FVERVNT autem hæ tenebræ non solùm densissimæ atque palpabiles, sed etiam horribiles; siue quia, inquit Rabanus, semper tenebras comitatur horror, & quantò minus discernit quis quæ circa se sunt, tantò magis metuit, vndique aduersa pauitans. Seu potius propter horribiles visiones, quas Moses ipse in Deuteronomio memorat, & iis ait Dominum pro Israële contra Ægyptios dimicasse. c. 4. 34. De quibus clarius Sapiens, *Personæ tristes illis apparentes, pauorem illis præstabant.* c. 17. 4. Dæmones scilicet, quod Lorino etiam placet, eis prodigiosa phantasmata obiiciebant, quibus formidolosissimo horrore concutiebantur; aut, vt nonnullis interdum contigit, examinabantur. Quod si quæramus à Sapiente quomodo in tanta caligine, quàm neque accensæ faces, neque sol, neque vlla astra discuterent, ea spectra videri possent. *Qui viderentur.* Non respondet, quod erat in promptu, ea sese imaginationi, non autem aspectui offudisse; sed demonstrat ea visibiliter apparuisse. *Apparebat illis*, inquit, *subitaneus ignis, timore plenus, & timore perculsi illius, quæ non videbatur, faciei, æstimabant deteriora esse quæ videbantur.* v. 6. Quæ sic explica cum Iansen. Perterrefacti autem, cùm illa spectra non perfectè conspicerentur, putabant Ægyptij deteriora esse quæ videbantur, quàm reuera essent. Mauult tamen Lorinus noster hanc esse loci sententiam, vt propter horrorem laruarum, quæ sine vllo igne

visæ non essent, ignis horrori fuerit, & eius magis absentia expetita, quàm præsentia; cui expositioni non fauet, quod posteriora verba numero multitudinis efferuntur, ignis autem in singulari.

Ignis autem ille subitaneus, & sponte quandóque exiliens, aut ex terrificis ipsis spectris emicabat; aut diuinitus ipsas inter tenebras, ad incutiendum maiorem cum spectro terrorem, fulguris instar vibrabatur. Sed hôc erat ista coruscatio formidolosior, quod non ex longinquo apparebat, vt fulgura, sed proximè afflabat oculos, ac penè adurebat. Sed neque somnum quem tenebræ ipsæ conciliabant, quietum habebant. Terrificis enim interrumpebatur visis, quibus ingruentibus, præ timore animo linquebantur, & quo quisque loco, ex eo timore, decidisset, immobilis ibi reddebatur, quasi carcere conclusus, vt habetur in eodem libro Sapientiæ. — XLV. *Et ignibus, & somno inquieto.* — c. 17. 13. 14. 15.

Tertium quod huius magnitudiuem supplicij exaggerat, est quod in dira illa, & diuturna nocte auditus Ægyptiorum horrificis percellebatur sonis, siue quos spectra illa edebant, siue qui quoquo modò intra illam remugiebant caliginem. *Neque enim,* inquit Sapiens, *quæ continebat illos spelunca sine timore custodiebat, quoniam sonitus descendens perturbabat illos.* Speluncam vocat illum ipsum, in quo residebant, locum, quoniam in eo immoti, obscurique latebant; eáque etiam ratione, vt notauit Lorinus noster, antea vocauit carcerem, vincula, compedes tenebrarum. Illum porrò sonitum mox plenius describens ait omnia, quæ poterant exaudiri, eis horrorem terrificum incussisse. *Siue spiritus sibilans,* inquit, *aut inter spissos arborum ramos auium sonus suauis, aut vis aquæ decurrentis nimium, aut sonus validus præcipitatarum petrarum, aut ludentium animalium cursus inuisus, aut mugientium valida bestiarum vox, aut resonans de altissimis montibus Echo, deficientes faciebant illos præ timore.* Nimirum sontes carcere detenti, quoties strepitum aliquem ad ianuam inaudiunt, ad mortem suis sceleribus debitam, rapi se suspicantur. — XLVI. *Tertia, ex terrificis sonis.* — c. 17. 17. 18.

Tanti autem timoris causam præmiserat. *Cùm enim,* inquit, *timida sit nequitia, dat testimonium condemnationis,* seipsa videlicet condemnans, *semper enim præsumit ac præsagit sæua, perturbata conscientia.* Improbi nimirum propriæ conscientiæ testimonio, quæ instar est mille testium, perturbantur; meritísque vltrò addicuntur pœnis: & cùm sibi sentiant iratum, atque inimicum Deum, cuius etiam concutiuntur metu, non habent quò confugiant, omnia cum timore, ac suspicionibus circunspiciunt, nihil nisi ominosum, ac terrificum cogitare possunt: denique desperatione fracti, miserè languent, animóque contrahuntur. Hic nimirum erat Ægyptiorum status, quos præter alia crimina, oppressio pauperum tam diuturna, támque crudelis lacerabat. Neque enim dubitare poterant illius se criminis pœnas luere, cum Hebræorum interuentu, diuinis lacerarentur plagis, sine vlla ipsorum perpessione. Nominatim autem terroribus conturbatos Magos illos Mosis æmulos, ille idem Sapiens significat, eósque præbuisse sese deridendos, & sapientiam qua gloriabantur materiam fuisse contumeliosæ correptionis; & meritò quidem. *Illi enim qui promittebant timores, & perturbationes se ab animis aliorum languentibus expulsuros, ij cum derisu pleni timore languebant.* — XLVII. *Causa timoris ex scelerum conscientia.* — c. 17. 10. — Sap. 17. 7. 8. — *Magorum timor.*

Qvartvm huius cladis incommodum à Mose tangitur, à Sapiente dilatatur. *Nemo,* inquit ille, *vidit fratrem suum,* vt scilicet aliquid ab eo posset, aut consilij, aut consolationis accipere; *nec mouit se de loco in quo erat.* quæ Philo his verbis explanat. *Tunc aiunt eos, aut non ausos è cubili surgere, aut si necessitates naturales vrgerent, more cæcorum palpando parietes, & si quid erat præ manibus ægrè progredi potuisse.* Alludit Philo ad Septuaginta versionem, quæ habet neminem triduò de cubili suo surrexisse, quamquam εὐνὴ, qua voce vtitur Philo, de quouis loco, in quo quis commoratur, accipi possit: quo modo habetur in editione Latina, Hebræa, & paraphrasi Chaldæa. Tostatus, Lyranus, Dionysius, Pererius aiunt quod dicit Scriptura, non se mouisse Ægyptios ex eo loco, in quo eos tenebræ occupauerant, sic accipiendum esse, vt non ex vno loco in alium commigrarint, vnde Aben-Ezra, *Nemo surrexit de domo sua ad faciendum opus, & eundum foras.* Non tamen in eodem loco penitus immobiles fuisse tanquam saxa, vel arbores, vt nec verba proferre, nec gemitus, aut eiulatus edere, aut exspuere, — XLVIII. *Quarta ex immobili statu, & quomodo is intelligendus.* — Exod. 10. 23.

Digitized by Google

aut manus pedésve mouere possent. Neque enim hic aër crassior fuerat effectus aqua, in qua huiusmodi motus fieri possunt. Imò tam mollis erat aër, vt etiam respirationi deseruiret; alioqui omnes momento præfocati fuissent. Ergo hyperbole agnoscenda est in isto Philonis loco. *Videndi sensu adempto, cæterorum nullus erat vsus. Nam nec loqui, nec audire, nec cibis frui licebat, sed per silentium fame cruciabantur,* &c.

XLIX. *Cur non mouebantur.* NON mouebant tamen se loco, vel quia terrificis pauefacti monstris metuebant, si se loco mouerent, ne peius aliquid offenderent, & quàm primùm perirent. *Illo quoque metu imminente,* inquit Iosephus, *ne fortè penitus ab ea caligine absorberentur.* Vel quia cum luce omni carerent, nesciebant quo in tanta mentis ac rerum perturbatione ruituri essent: fortè etiam antiquum chaos, & mundi confusionem quandam, & dissolutionem formidabant. Addit Abulensis, motum futurum fuisse ad habendum aliquid necessarium, cibum videlicet, vel potum, aut aliquid huiusmodi, tunc autem horrifica atque insolenti caligine circunfusos, & animo, memoria, imaginatione perturbata, nihil vbinam hæc essent recordati potuisse. Idque fortasse voluit Sapiens, dum, de hac ipsa clade agens, ait Ægyptios, *tenebroso obliuionis velamento fuisse dispersos,* seclusos videlicet, ne sibi mutuò auxilio essent, vel solatio. Sap. 17. 3.

L. *Quasi in carceribus singuli seclusi tenebantur.* HVNC sine ferro carcerem, sine vinculis captiuitatem, crebro Sapiens in diuinorum beneficiorum prædicatione celebrat, quæ religio sit reticere. *Dum enim,* v. 2. inquit, *persuasum habent iniqui posse dominari nationi sanctæ, vinculis tenebrarum, & longæ noctis compediti, inclusi sub tectis, fugitiui perpetuæ prouidentiæ iacuerunt.* Id est, v. 4. quantumcúmque diuinam prouidentiam euitare atque effugere, vt heros improbi serui, conati essent; ab ea tamen comprehensi, & aëreis vinculis colligati iacebant. Et mox. *Neque enim quæ continebat illos spelunca sine timore custodiebat.* Et v. 15. rursum. *Deinde si quisquam ex illis decidisset,* præ metu scilicet animo, vel corpore collapsus, in aliquem locum, ibi manebat, perinde ac si esset *in carcere sine ferro reclusus.* Pergit autem. *Si enim,* exempli causa, *rusticus quis erat, aut pastor, aut agri laborum operarius præoccupatus esset, ineffugibilem sustinebat necessitatem, vna enim catena tenebrarum, omnes erant colligati.* v. 16.

LI. *Quinta, quod in totum triduum.* QVINTA huius mali peristasis est diuturnitas eius. Prædicta enim incommoda, spectrorum præsertim, ignium, sonorum, cæcæ ac palpabilis caliginis, famis ac sitis, ac confusionis rerum omnium, tanta fuerunt, si quis ea pro magnitudine mali æstimarit, vt perexiguum tempus intolerabile in illis meritò censeatur. Diuturnitas autem trium dierum ac noctium, rerum desperationem afferebat, & timorem illum vt dixi, ne omnia in antiquum confusionis chaos redigerentur. *Dies,* inquit Philo, *nihil differebat à nocturna caligine, quæ per triduum continuata videbatur vna perpetua nox longissima tribus diebus, & totidem noctibus æqualis.* τρισὶν ἡμέραις ἴσην, καὶ ταῖς ἰσαρίθμοις νυξί. Idque habet Iosephus. Tres enim dies à Mose memorati, dies naturales intelligendi sunt, quibus & noctes comprehenduntur. Vt cùm mensis tricenis diebus constare dicitur, aut hebdomada septenis. Hac ergo longa, graui, horrenda, tartarea & impotenti nocte, expectabant Ægyptij lucem, nec veniebat, nullúmque ortum surgentis auroræ vsquam agnoscebant. Noctem quippe illam tenebrosus turbo possidebat, obscurabant tenebræ, & vmbra mortis, occupabat caligo, & inuoluebat amaritudo, Ægyptiis tristitia metúque tabescentibus. c. 17. Sap. 2. 10. 5. 13.

LII. *Sexta, quod toti Ægypto communis clades.* SEXTVM huius calamitatis ac plagæ malum ex loco petitum est; quod non exiguo aliquo spatio definitæ, ac circunscriptæ erant horribiles illæ tenebræ; sed vniuersam planè terram Ægypti occupabant, excepta terra Gessen; nec ea quidem tota, cùm Ægyptij Iudæis mixti habitarent; quod aliis quoque videtur locis contigisse, in quibus Hebræi, ad tempus operis causa, famulabantur. Quod tacitè videtur innuisse Moses, cùm nulla facta mentione terræ Gessen, *Vbicúmque,* inquit, *habitabant filij Israël, lux erat.* At suprà eam prouinciam disertè nominauit, cùm de grandine ageretur, quæ Israëlitarum possessiones, ac pecora non violasset; quod nusquam alibi quidquam possiderent Hebræi, etsi alibi lateras, pyramidésque fabricarentur.

LIII. *Præterquã* INGENS ergo prodigium fuit, quod in eodem verbi gratia vico, in aliquibus

Digitized by Google

domibus teterrimæ, atque impenetrabiles luci tenebræ grassarentur, in aliis contiguis, & interiectis, lux clarissima radiaret; imò in eadem fortassis domo cubiculum vnum illustre, alterum tenebrosum esset, aut in eodem etiam cubiculo herus, aut famulus Ægyptius cæcaretur tenebris, dum Hebræa seruitia luce fruerentur. Nempe tum oportuit, sicuti res ita contigit, in alterutrorũ oculis miraculum contingere. Nec dabatur interea miseris, à tenebris ad lucem tantulo interuallo commigrare; sed aëries vinculis, carceribúsque constricti erant, vt tanto facilius in ista tenebrarum contra ipsos conspiratione, vltricem, atq; inimicam præpotentis Dei manum agnoscerent; dum Hebræi Deo de felicitate sua, & præsenti beneficio gratias agerent. Testatur id Sapiens, qui cùm dixisset grauem noctem solis Ægyptiis, imaginem imminentium tenebrarum superpositam fuisse, subiecit, *Sanctis autem tuis maxima*, gratissima scilicet ac iucundissima, *erat lux; & horum quidem vocem* (Ægyptij) *audiebant, sed figuram non videbant. Et, quia non & ipsi eadem passi erant, magnificabant te. Et qui ante læsi erant, quia non lædebantur gratias agebant.*

Israëlitis, ingens prodigio.

c. 18. 1.

Sed vide, mi Lector, imaginem tenebrarum, quam sapiens proximè referebat. Hæc enim Ægypti facies non solùm densissimam cæcitatem, tenebrásque mentis, quibus Pharao & Ægyptij tenebantur, haud obscurè repræsentabat, qui post tam horribiles plagas in sua perfidia, malitiáque perstabant; sed admodum etiam expressa imago videri poterat, illius, non triduani, sed sempiterni horroris, atque caliginis, quæ non ex frigida quapiam rorantique nebula addensata concresceret, sed ex liquata pice, ardentique sulphure fumantibus, atque restagnantibus constaret. In qua miseri caligine, æternæ necessitatis vinculis ita constricti erunt, vt abire nusquam possint.

LIV. *In hac plaga expressa imago inferorum.*

6. Æneid.

Fata obstant, tristique palus innabilis vnda
Alligat, & nouies styx interfusa coërcet.

Ita demersi natabunt, ita in caput & pedes, súsque déque volutabuntur, vt nusquam ad vllum quietis momentum subsidant. Nec deerunt dæmonum spectra, sese horribilibus visis ingerentium, in fauces inuadentium, strictúmque ferrum in pauidum pectus intentantium. Nulla ibi è cœlo lux, ne ab igne quidem; nisi si qua fortè maligna ad agnitionem simul damnatorum, non ad solatium, sed ad maiorem luctum, atque cruciatum. Quis perpetuum pauorem, & palpitantem trepidationem? quis horrendos clamores referat, & intolerabiles eiulatus *æstuantium hominum æstu magno, & blasphemantium nomen Dei, habentis potestatem super has plagas, & commanducantium linguas suas præ dolore?*

Apoc. 16. 9. 10.

Sed cuius præcipuè reatus pœnam, hanc nonam dicemus Ægyptiorum plagam? Eum reatum videtur Sapiens annotasse. *Dum*, inquit, *persuasum habent iniqui, posse dominari nationi sanctæ, vinculis tenebrarum, & longa noctis compediti, inclusi sub tectis iacuerunt.* Et rursum capite sequenti, *Digni illi quidem carere luce, & pati carcerem tenebrarum, qui inclusos custodiebant filios tuos, per quos incipiebat incorruptum legis lumen seculo dari.* Quasi diceret. Qui Israëlitis tyrannicè dominari voluerunt, quasi quædam fugitiua mancipia, compeditus tenebrarum constricti fuerunt; & qui eos foras in desertum ad sacrificandum Deo abire nolebant, tecto ipsi suo egredi, imò nec loco moueri, ad necessarios vitæ vsus valebant: lumine caruere, qui diuinæ cognitionis lumen obscurare dementissima superstitione satagebant. Horribili denique pauore ex monstrosis phantasmatibus concussi sunt, qui Dei populum quasi truculentæ bestiæ, truci vultu, minacibus oculis, frementi ore perpetuo metu percellebant.

Sap. 17. init. v. 2. c. 18. 4.

LV. *Æquitas huius cladis Ægyptiacę.*

c. 10. 24.

Hvivs plagæ finem sic memorat Moses; *Vocauit*, inquit, *Pharao Moysen & Aaron, & dixit eis; Ite sacrificate Domino, oues tantum vestræ, & armenta remaneant, paruuli vestri eant vobiscum.* Non petit Pharao cessationem tenebrarum, vt suprà grandinis, & locustarum. Ex quo datur intelligi tenebras post triduum, vltrò Dei voluntate dissipatas, & clarescente die, & Ægypto è tenebris, in quibus sepulta iacuerat, emergente missam legationem istam. Nec Philo euocatum ait Mosen ad tenebrarum depulsionem, sed ipsum sponte miseratione commotum Deum exorasse, & tum demum lucem tenebris successisse, & nocti serenissimam diem. Idem sensit Abulensis, Lyranus, Pererius, Dionysius, Cornelius, Lipomanus. Repugnat Caietanus, & eum secutus Oleaster; voluntque durante plaga missam

LVI. *Qui huic plagæ impositus finis*

Disp. 1. nu. 19.

legationem facibus prælucentibus. Verùm vsum ignium artificialium iam cum Scriptura reiecimus; quæ distinctè lumen ex igne, à lumine cœlesti separat, & vtriúsque vsum negat. Sicut etiam affirmat durante illo triduo neminem motum loco suo.

LVII. *Cur postea euocatus Moses.*

At quid habet inquies probabilitatis missa legatio, cùm iam plaga cessasset? propterea non ad eam terminandam missa est, sed ad maius etiam aliquod malum vitandum; sicut post mortem primogenitorum misit ad Mosem, dimisítque populum, veritus ne mortem primogenitorum, omnium generalis interitus sequeretur. (c. 12. 31. 33.) Ergo nunc quoque, licet tam sæua calamitate iam perfunctus esset, meritò in futurum timere debuit, ne post tot tantásque plagas, quibus vniuersa regio miserè deformata fuerat, superueniens denique aliqua clades, eum funditus cum suis omnibus perderet; vt exitus ipse docuit, docétque Pererius. Sperauit quoque se, qui iam recens ad dimissionem paruulorum præberet assensum, à Mose impetraturum, vt sine gregibus & armentis, nisi pauculis ad sacrificium necessariis, abirent, séque eos, postmodum hoc retento pignore, non difficulter reuocaturum in Ægyptum. Nisi fortè, vt mauult Abulensis, id de gregibus & armentis ita proposuit, vt exploraret, an planè abire vellent Hebræi; quod ante se suspicari ostenderat, cùm diceret, *cui dubium est quòd pessimè cogitetis*; an, quod hactenus præ se tulerant, aliquot tantùm diebus abesse.

LVIII. *Qua conditione Pharao Hebræos dimittere velit.*

Hæc abeundi permissionem à Pharaone post plagam tenebrarum datam, Iosephus elegãter describit, in eo tamen arguendus, quod eam maluit post octauam plagam, quàm post nonam cum Scriptura collocare. Sic autem habet. *Quod si Rex stultus tantùm, & non etiam malus fuisset, poterat, vel iam dictis cladibus admonitus, resipiscere, vt tandem de aliquo tot malorum remedio cogitare inciperet. At Pharaothes tametsi non ita insaniebat, vt causam non intelligeret, tamen tanta malitia pectus eius obsederat, vt adduci nullo modo posset, quin Deo quasi per contentionem repugnare, & in publica commoda sciens voléntque peccare pergeret. Itaque tandem Hebræis pueros etiam, vna cum mulieribus concessit, sed iussis vt bona sua Ægyptiis tanquam prædam relinquerent, eo quod ex ipsorum bonis nihil post tot calamitates superesse conquerebantur.*

LIX. *Arguitur Iosephus.*

Svpponit hæc oratio Moysem inter ac Pharaonem constitisse, Hebræos ex Ægypto planè discessuros, quod non ita est. Id enim Pharao suspicabatur tantum, ac timebat, Moses autem dissimulare pergebat. Ex quo etiam sequitur illud
1. alterum, vt armenta non peterentur ad prædam, vel ad reparandas acceptas cla-
2. des, sed in pignus reuersionis; itaque inconsultò introducta est illa querela, & indecora postulatio. Pergit autem Iosephus. *Moyse verò negante æquum postulari; alioqui non habituros vnde sacrificarent. Atque hac controuersia diutius durante, tam densæ tene-*
3. *bræ, omniśque luminis expertes Ægyptiis sunt circumfusæ*, &c. Sed iam vt ex ipso Mose didicimus, plagæ tenebrarum finem imposuerat diuinitus superfusa lux. Illud tamen non negligenter obseruandum est, quod hanc controuersiam diutius durasse, in eáque contritum tempus affirmat: idque ad totam contentionem de discessu pertinet, non ad peculiarem de retinendis, dimittendisue pecoribus; quam Moses ita narrat, vt vnica interrogatione & responsione, sine longiore commutatione verborum, totam rem confectam quis putare possit. Sed ipsam Mosis responsionem audiamus. ([illegible])

LX. *Moses non accepit conditionem relinquendi pecora.*

Ait Moses. *Hostias quoque, & holocausta dabis nobis, quæ offeramus Domino Deo nostro. Cuncti greges pergent nobiscum; non remanebit ex eis vngula, quæ necessaria sunt in cultum Domini Dei nostri; præsertim cùm ignoremus quid debeat immolari, donec ad ipsum locum perueniamus.* Neque enim Deus expresserat quid, aut quomodo sibi sacrificari vellet. Verũ hæc aperta dissimulatio erat; multa enim habebant animalia, quæ inepta erant ad sacrificia, equos, asinos, mulos, camelos, neque id ipsis erat ignotum, vt suprà dicebamus, & de cæteris pauca erant necessaria ad sacrificium, vt quasi insultando dictum videri posset, *non remanebit ex eis vngula.* (an. Mosis 80. nu. 181.) Itaque planè intellexit Pharao, Hebræos omnia sua secum velle abducere, quod statuissent in Ægyptum non reuerti. Nec tamen mentitus est Moses, nam reuera sacrificaturi erant in monte Dei, iuxta eius præceptum; & tamen vltimum vale Ægypto dicturi; (c. 3. 12.) priorem causam expressit Moses, tacuit posteriorem. Notauit hoc loco Abulensis, Dionysius, & alij.

Digitized by Google

LXI. *Irascitur Pharao, & eiicit legatos, cum minis.*

NON tulit Pharao hanc Mosis dicendi libertatem, neque imminentem bonorum, quæ spe deuorauerat, iacturam: angebatúrque se ab Israëlitis, quibus hactenus quasi mancipiis abusus fuerat, tot malis affectum esse; nec tamen eis posse vicem à se reddi, aut solita seruitutis commoda ab eis vltra colligi. Dolebat insuper se, diris flagellis seruilem in modum excruciatum, cogi, non solùm liberos dimittere, sed multis etiam bonis circunfluentes: vt in summa populi sui penuria, quam plagæ intulerant, & hominibus priuaretur, & bonis. Itaque hunc animi dolorem ac tristitiam, Deo peculiari cum eo gratia non concurrente, concoquere non potuit, & humilem sub tam potenti hero flectere ceruicem, negauit facturum quod petebatur, quin iram etiam adiunxit, & minas. c.10,28. *Recede*, inquit, *à me, & caue ne vltra videas faciem meam, quocunque die apparueris mihi, morieris.* Sub interminatione mortis vetat adiri se à Mose, vel Aarone; non simpliciter, sed ad denunciandum aliquid ex parte Dei; aut prodigium aliquod perpetrandum. Ineptè vtique, quasi non possent hæc damna etiam absentes inferre, sicut proximè contigerat in plaga tenebrarum.

LXII. *Quibus acquiescentes mox abeūt à rege.*

c.10,29. c.12.31. RESPONDIT *Moyses, Ita fiet vt locutus es, non videbo vltra faciem tuam.* Apparet tamen Moysem post aliquot dies, non solũ vidisse Pharaonem, sed cum eo etiam esse collocutum; cũ Rex post cædem primogenitorum eum cum fratre euocauit, iussitque surgere & egredi: verùm aut hæc collocutio per internuncios facta est, aut quod malim, intellexit Moses non aditurum se sponte regem, ad cladem aliquam, aut intentandam, aut inferendam: quæ est expositio Abulensis in hunc locum; & Cornelij, & ante vtrúmque Hugonis à S. Victore, atque adeo Iosephi, vt mox dicam. Quod autem Lipomanus intelligit dictum à Mose, aut subintellectum, non visum iri à se Pharaonem viuum, sed in littore rubri maris extinctum cum suis, frigidum est, nec satisfacit obiectioni.

LXIII. *Iosephi expositio loci huius.*

CÆTERVM recedit hîc iterum à Scriptura Iosephus. Cùm enim illa iratum Pharaonem dicat aduersus Mosem, quod pecora Hebræorum dimittere nollet in Ægypto. Ipse è contrariò increpatũ fingit à Mose Pharaonem, & ob eam dicendi libertatem iussum facessere, morte intentata. Fidem eius verba facient. *Discussis post tres dies, totidémq; noctes tenebris, cùm nondum flecteretur Pharaotes, vt liberum exitum permitteret, hu eum Moses verbis aggreditur. Quoúsque repugnabis Dei voluntati, qui omnino vult, ac iubet Hebræos dimitti? neque est aliud præter hoc remedium aduersus mala, quibus affligimini. Rex verò iratè ferens hanc dicendi libertatem, minatus est eum capite plectendum, si posthac de hac re molestus esse pergeret. Respondit Moses se non amplius hac de causa verba facturum, sed ipsum, cum optimatibus Ægyptiis, vltro Hebræos, rogaturum, vt quàm primùm inde proficiscantur, atque his dictis abiit.*

LXIX. *Aliquot erratorum arguitur.*

IN quibus emendari aliqua ex Scriptura sanè possent. Primùm transferenda
c.10.3. esset isthæc Mosis obiurgatio, à fine nonæ plagæ, quò eam coniecit Iosephus, ad
initium octauæ, vbi eam veritas ipsa, & historia Mosis collocauit. Deinde neque
eo loco, neque alibi petitum est à Mose, vt Hebræi simpliciter dimitterentur, vt 1. 2.
antè notatum est, sed tantùm ad sacrificandum, quasi ad aliquot duntaxat dies.
Tertiùm, post eam obiurgationem nihil legitur à Pharaone responsum. Et hic, 3.
vbi habetur irata responsio, nulla antecessit reprehensio, aut loquendi maior li-
bertas; sed præcisa tantùm negatio eius, quod à Rege postulabatur. Quartò, nus- 4.
quam prædixit Moses Pharaoni se vltro ab eo rogatum iri ad discedendum, sed
c.11.2. id Dominus Mosi prænunciat initio capitis sequentis; & aliquantò pòst id Moses
c.11.8. v.4. non de Rege, sed de solis optimatibus affirmat. Denique omisit Iosephus denun- 5.
ciationem vltimæ plagæ, quæ capite vndecimo continetur; & quasi per paren-
thesim inserenda foret, vt notant communiter interpretes, antequã sub pœna ca-
pitis Moses à conspectu Pharaonis abire cogeretur.

LXX. *Moses apud Pharaonem diuinitus edocetur de postrema plaga, & secutura dimissione.*

INTERIM ergo dum apud Pharaonem versatur Moses; & ille de permittenda, aut neganda pecorum abductione apud se deliberat; allocutus est Dominus Mosen per internam illuminationem, vel Angelicam apparitionem, soli Mosi demonstratam; vt aiunt Dionys. Caiet. Cornel. Lipom. & ante eos Abulensis; dixitque illi, c.11.1. *Adhuc vna plaga tanquam Pharaonem, & Ægyptum, & post hæc dimittet vos, & exire compellet.* In Hebræo, Græcóque textu, & Chaldæa Paraphrasi habetur hanc dimissionem integram, & perfectam fore, cum omnibus scilicet, quæ ad Hebræos

pertinebant; quod nunc inter Moſen & Pharaonem controuertebatur. Iſta autem compulſio, non ita accipienda eſt, quaſi inuitos expulſurus ſit, cum iniuria, aut ignominia; ſed vrgendo abire volentes, quandoquidem

Nil prohibet celeri ſubdere calcar equo.

Metu communis interitus, cuius non leue pignus in cæde primogenitorum deguſtarint. Hoc primùm Dominus tum Moſi reuelauit.

LXVI. *Et præcipitur Ægypti ſpoliatio.*

ITERAVIT deinde præceptum de ſpoliandis Ægyptiis, quod huius legationis initio prædixerat in monte Sina: & nunc ſignificat adeſſe tempus illius exequendi, idque mox factum eſt poſt denunciatam hanc plagam. *Dices ergo*, ait Dominus, *omni plebi vt poſtulet vir ab amico ſuo, & mulier à vicina ſua vaſa argentea & aurea*; & ne irritam putent fore poſtulationem, ſubdit, qui corda hominum in manu habet. *Dabit autem Dominus gratiam populo ſuo coram Ægyptiis*, ad impetrandum. Quomodo autem hæc denunciatio facienda ſit populo, ex Hebræo textu clarius habetur. *Loquere*, ait, *nunc in auribus populi.* Quaſi dicat, de aure in aurem, iuxta illud, *quod in aure auditis*. Et, *quod in aurem locuti eſtis in cubiculis.* Apertius etiam Septuaginta, λάλησον κρυφῆ εἰς τὰ ὦτα τοῦ λαοῦ. *Loquere clam ad aures populi*, quomodo legit etiam Auguſtinus, & Caietanus interpretatur, Eugubino licet repugnante. Et rationi videtur conſentaneum, vt de furtiuo opere, furtiua fieret admonitio, ne res Ægyptiis innoteſceret.

(c. 11. 2. — c. 3. 22. — Matth. 10. 27. Luc. 12. 3. — q. 39. in Exod.)

LXVII. *Denunciatur decima plaga.*

DENIQVE eodem tempore inſpirat Dominus Moſi, vt plagam cædis primogenitorum denunciet, & quæ eam ſint ſecutura. Quod & facit, ipſis Domini verbis vſus. Ait enim: *Hæc dicit Dominus. Media nocte egrediar in Ægyptum; & morietur omne primogenitum in terra Ægyptiorum, à primogenito Pharaonis qui ſedet in ſolio eius; vſque ad primogenitum ancillæ, quæ eſt ad molam; & omnia primogenita iumentorum. Eritque clamor magnus in vniuerſa terra Ægypti, qualis nec antè fuit, nec poſtea futurus eſt. Apud omnes autem filios Iſraël non mutiet canis, ab homine vſque ad pecus*, id eſt, ne ſtrepitus quidem vllus edetur, nedum ex funere clamor, & lamentatio. *Vt ſciatis quanto miraculo diuidat Dominus Ægyptios & Iſraël. Deſcendéntque omnes ſerui tui iſti ad me, & adorabunt me dicentes; Egredere tu, & omnis populus qui ſubiectus eſt tibi. Poſt hæc egrediemur.*

(c. 11. 4.)

LXVIII. *Quando facta fuerit hæc denunciatio, & ratio temporis, ac diserũ iſtorum.*

HACTENVS denuntiatio, quæ non facta eſt eo die, qui mortem primogenitorum anteceſſit; fruſtra enim diſceſſus, & reditus in terram Geſſen; & monitio totius populi de mutuo ſumendis vaſis, eiuſdémque executio; & præparatio ſacrificij Paſchalis, & conuaſatio totius ſupellectilis, in tanta multitudine, omniúmque pecorum congregatio, aliáque id genus pleráque, in eundem coniiciuntur diem. Itaque rectè Abulenſis, & Caiet. Lyranus, Dionyſius, Lorinus, licet fateantur ignotum eſſe diem, quo hæc denunciatio facta eſt, multos tamen dies interceſſiſſe putant inter eam, & medium noctis decimæ quintæ Lunæ, quæ illi cædi deſtinata erat: quibus illa omnia per otium præparata, ſuauitérque diſpoſita ſunt. Abulenſis, & poſt eum Codomanus non improbabiliter exiſtimant hanc denunciationem factam nono die primi menſis, qui olim Hebræis Abib, ſiue nouorum dicebatur; poſterioribus autem ſeculis dictus eſt Niſan. Decimo autem die eiuſdem menſis Iſraëlitas ſepoſuiſſe ſibi Paſchales Agnos, iuxta præceptum Domini, de quo paulò pòſt agemus. Vndecimo autem, & quatuor ſubſecutis Iſraëlitas, & eorum vxores mutuatos eſſe argentea, atque aurea vaſa. Decimoquarto extremo primum Paſcha ſacrificatum, & Agni ſanguine ſuperliminaria intincta, poſtéſque portarum, Agnúmque ſolenni ritu comeſtum. Inde inchoatur 15. dies, in cuius media nocte mox primogenita occiduntur, & primo diluculo exeunt Hebræi ex Ægypto [5].

(in 18. Sap. v. 14. — in c. 12. Exod. poſt q. 5. — In ſuis annal. Scripturæ. — Exod. 12. 3 — 5. ℞.)

LXIX. *Quò Dominus egreſſurus media nocte.*

QVOD autem prædicit Dominus ſe media nocte egreſſurum in Ægyptum, ſiue vt alij habent cum Septuag. ingreſſurum, humano more accipiendum eſt. Deus enim, cùm vbique ſit, neque egreditur, neque ingreditur, neque aſcendit, neque deſcendit, ſed ex nouo effectu, accommodatè ad captum hominum, id accipiendum eſt; dicitur enim deſcendiſſe ad perdendos Sodomitas, & liberandos Hebræos; quia Deum, vt in cœlo habitantem, concipimus, indéque deſcendentem. Sic egredientem quaſi de palatio ſuo, vel de terra Geſſen, in qua cũ filiis Iſraël habitabat, ad obeundam Ægyptum vniuerſam, & ingredientem aditis ſin-

(Gen. 19. Exod. 3. 8.)

gulorum domibus ad primigenios trucidandos. Itaque Chaldæus habet, *Ego reuelabo me in medio Ægypti.* Nec media nox mathematicè, sed moraliter accipienda est, circa medium noctis, vt est in Hebræo, aut circa diuisionẽ noctis, vt in Chaldæo; vel in Græco περὶ μέσας νύκτας. Sapiens, *Cùm*, inquit, *quietum silentium contineret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet.* Ex eo autem quod dicitur Dominus media nocte egressurus in Ægyptum, videtur orta illa ceremonia Hebræorum, de qua Iosephus, *In festo*, inquit, *Azimorum, quod Pascha vocamus, mos est sacerdotibus, post mediam noctem aperire templi ianuas*, &c. subdit, ea occasione vsos Samaritanos, ossa mortuorum per porticus, totúmque templum sparsisse.

Sap. 18. 14.
l. 18. ant. c. 3. ἐν μέσῳ νυκτός.

LXX. *Et occisurus primogenitos.*

in c. 12.

CÆTERVM primogeniti nomen latius interpretatur Caietanus, *Si miraris*, inquit, *in qualibet domo inuentum primogenitum, responderi posset appellatione primogeniti apud homines intelligi, non solùm eum qui primùm natus est, sed etiam eum qui primogenito mortuo, succedit in iuribus primogeniti. In primogenitis etiam iumentorum, & omnium pecorum intelligi posset optimum quodque, ac valentissimum, quale solet esse primogenitum, in vigore naturæ procreatum.* D. tamen Augustin. q. 44. in hunc lib. diuinitus factum ait, vt in omnibus omnino domibus essent primogeniti. Quod autem dicitur primogenitus Pharaonis sedere super solium eius, quia in Hebræo ambiguum est, paterne an filius sedere dicatur super solium, vt Lipom. & Caiet. notarunt, ideo de filio explicat Chaldæus, *Qui futurus est*, inquit, *vt sedeat super solium regni eius*, quomodo etiam vertit Pagninus, Montanus, Tigurina, consentaneè editioni vulgatæ. Caietanus mauult de patre intelligere, siue quia tunc fortè actu sedebat Pharao in solio suo; cùm eum Moses alloqueretur; siue quia mox, cùm de primogenito ancillæ agitur, actio matris describitur, non filij. At Septuaginta mediam secuti viam, tam reciprocum quàm relatiuum solij sustulerunt; habent enim, *à primogenito Pharaonis, qui sedet super thronum*, assidens scilicet patri suo.

LXXI. *Eiicitur Moses ab irato rege.*

in fi. c. 10. 28.

CVM autem Moses vltra denunciationem tanti mali, etiam magnificè prædicaret clamores, & vlulatus Ægyptiorum, in summa, atque innoxia Hebræorum tranquillitate; insupérque Optimatum Ægyptij regis erga se humilitatem, infimásque preces, ad petendum id, quod nunc recusarent; vehementer iratus est Pharao, ita vt eiiceret à se Moysem, cum terribili mortis interminatione, dicens, *Recede à me, & caue ne vltra videas faciem meam*, vt supra diximus, vbi à Scriptura per anticipationem posita fuerunt. Dicitur & Moyses ipse ab eo cum ira digressus non perturbatione mentis, sed pro duritia Pharaonis, qui tactus tot pœnis non resipuit; Moyses stupebat & admirabatur, vt ait interlinearis. Nec homini ex odio, aut appetitu vindictæ irascebatur, sed delictis eius ex zelo & charitate, ea detestando; *Imò carere ira*, inquit Abulensis, *quantum ad talia, vitium quoddam est; quia non irasci, aut detestari peccata aliena, propinquum est ei, quod est assentiri eis.*

LXXII. *Monet suos de mutuò accipiendis vasis; ad quod valuit præcedens denunciatio.*

Abul. vt, etiamsi.
n. 78. & 79.

VT ergo Moses è conspectu Pharaonis egressus est, à quo nullum certum responsum acceperat, occurrit illi Dominus, omnium futurorum præscius, dixítque ei, *Non audiet vos Pharao, vt*, id est, tametsi *multa signa fiant in terra Aegypti*, idcóque inutile est ea deinceps multiplicare. Iuit autem Moses in terram Gessen, moniturus populum de mutuandis vasis ab Ægyptiis, iuxta recens acceptum à Domino præceptum: expectaturus quoque tempus quo Dominus minas in facta conuerteret: hæc eodem nono die primi mensis facta esse probabiliter putat Abulensis, quem paulò antè retulimus, sed vberius aliquantò pòst de tempore dicemus. Nec est quod quis arbitretur proximam grauissimæ cladis denunciationem, importunam fuisse ad gratiam mutuò accipientibus necessariam. Cùm enim ea per Ægyptum celebrata esset; docuissétque iam toties experientia, non abire in ventum irritas Mosis & Aaronis minas, perterrefacti Ægyptij, Hebræos sibi deuincire voluerunt, prompta & beneuola mutuatione vasorum, & vestium, vt precibus suis apud Deum hanc primogenitorum, quàm formidabant, calamitatem, vel à tota Ægypto, vel à suis ipsi capitibus nomine gratitudinis, & liberalitatis auerterent.

LXXIII. *An etiam immunitas à plagis.*

q. 39. & 44.

ALTERVM huius gratiæ apud Ægyptios fundamentum affertur à D. Augustino q. 39. in Exodum. *Intelligendum est*, inquit, *etiam in terra Gessen non solos Hebræos habitasse, sed eis aliquos Aegyptios in illa terra cohabitatores fuisse, ad quos potuerant, merito Hebræorum, etiam illa diuina beneficia peruenire, vt hinc eos & diligerent ipsi Aegyptij coha-*

bitatores, ac quod petebant facile commodarent. Nec tamen Deus indicauit, ita illos fuisse alienos ab iniuriis, & contritionibus, quas populus Dei pertulit, vt nec isto damno ferirentur, qui plagis illis, propterea quod terræ illi parcebatur, percussi non erant. Quod rursum q.44. confirmat, ne fortè id cum dubitatione dictum arbitrarere, quin etiam de plaga decima dubitat q.45.

LXXIV. *Solos Hebræos ab iis liberos fuisse.*

VERUM plerique omnes ab eo in hac re meritò dissentiunt. Nam paulò antè in tenebrosa caligine ex Scriptura diximus Hebræos in maxima luce positos, Ægyptiorum in tenebris demersorum vocem audiuisse, sed figuram non vidisse. (Sap.18.1. n.33.) Facilius autem aliæ plagæ ita dispensari potuerunt, vt Ægyptios quoque Gessenitas affligerent, Hebræos autem non affligerent. Sed excitemus ab inferis locupletissimum in hac causa testem Philonem. *Tot plagis*, inquit, *Aegyptus castigata est, quarum tamen nulla Hebræos attigit, quamuis cohabitantes in eisdem oppidis, vicis, domibus, terra, aqua, aëre, igne, præcipuis naturæ partibus conspirantibus; vt impossibile esset effugere. Id quod maximè mirum fuit, ab eisdem rebus, vno eodémque loco ac tempore, alios seruari, alios interimi. Fluuius versus erat in sanguinem, & non Hebræis, his enim haurientibus fiebat potabilis. Ranæ ex aquis in terram subrepentes fora, villas, domos impleuerant, solos Hebræos deuitabant, ac si discernere scirent, qui puniendi essent, qui nequaquam. Non sciniphes, non cynomyia, non locusta, quæ arboribus, satis, animalibus, hominibus vastitatem intulerant, ad hos aduolauerunt. Non imbrium, grandinum, fulminum continuata vis ad hos vsque peruenit. Exulcerationem molestissimam ne in somnis quidem senserunt: cùm densissimæ tenebræ offunderentur aliis, ipsi in diuturna, puráque luce degebant. Cùm interirent Aegyptiorum primogeniti, nemo Hebræus periit. Et meritò, quando ne pecudum quidem pestis, ad horum greges vlla contagia venerunt. Nec aliud videri poterant illo tempore, quàm spectatores alienarum calamitatum, ex quibus vtilissimam doctrinam pietatis perciperent.* (l.1. de vita Mosis.) Hactenus Philo, quæ mutuatus est Clemens Alexand. l.1. Strom.

LXXV. *Qualis fuerit gratia Hebræorum apud Ægyptios.*

EST etiam quod addamus ex Abulensi, & Pererio de hac gratia, quam dedit Dominus populo suo, coram Aegyptiis, vt commodarent eis, quæ petebant. (v.finem. c.11. q.5. & in c.12. post q.32. disp.15. in c.12. n.84.) Dubium enim videtur an ea gratia, quam supernaturalem qualitatem vocat Abulensis, Hebræos faceret amabiles Aegyptiis, tanquam eximio decore, dignitate, pulchritudine præditos; quorum verba, & facta, grata omnibus, & iucunda viderentur. Tale quid enim de Iuditha, & Esthere legitur. (c.10. 4. c.2.15.) An verò per illam gratiam Aegyptij beneuoli fierent, & liberales erga Hebræos; facilè enim potuit Dominus corda Aegyptiorum inflectere ad tenerum amorem erga Hebræos, ex quo beneficia sequerentur. Et sanè hoc posterius probabilius videtur: & potuit vtrúmque contigisse, vt amor erga Hebræos, quem Deus suscitauerit in cordibus Aegyptiorum, efficeret vt Hebræi viderentur Aegyptiis non solùm commiseratione, verùm amore, atque honore, quin etiam quibuslibet beneficiis, muneribúsque dignissimi. Caietanus in 12. Exodi, in illa verba, *dedit gratiam populo coram Aegyptiis vt commodarent*, (v.36.) *Iuxta Hebræum habetur*, inquit, *& fecerunt petere eos. Tanta gratia narratur data Israëlitis in oculis Aegyptiorum, vt non solùm commodauerint, sed etiam induxerint ad petendum, offerendo benignè sua, incitando vt confidenter peterent.* Sic ipse.

LXXVI. *Et Moses inprimis.*

HAC autem gratia maximè valuit Moses, quod ipsemet non obscurè significauit illis verbis, *Fuitque Moyses vir magnus valde in terra Aegypti, coram seruis Pharaonis, & omni populo.* (c.11.3.) Cùm enim proximè egisset de gratia, quam Dominus daturus erat Hebræis ad impetrandum quæ peterent, vult intelligi datam fuisse Moysi longè maximam, vt præ omnibus & peteret ab Aegyptiis, qui eum reuerebantur, & impetraret; sicque hunc locum explicat Abulensis, qui addit ex Aben-Ezra aliquos de Iudæis, qui cernebant Moysem maximè ab Aegyptiis honorari, eius nomine plurima petiisse, & impetrasse. Idem de Mosis gratia ad impetrandum sensit etiam Lipomanus, & Cornelius. Hinc autem nata videtur fabula, quæ apud Iustinum quoque legitur, de sacris Aegyptiorum à Mose furto sublatis. (l.36.)

LXXVII. *Quæ mutuo acceperint Hebræi.*

SED videamus quid hac freti gratia Hebræi mutuò acceperint, quando, à quibus, & quo iure. Et primùm nulla fit mentio pecuniarum, eiusque rei duplicem affert causam Abulensis. Prior est, quia cùm dissimulatus esset exitus, & specie solennis sacrificij peragendi discederetur, vasa preciosa ei vsui futura erant non

pecuniæ, quarum postulatio, voluntatem penitus abeundi Ægyptiis prodidisset. Deinde pecuniæ non erant futuræ necessariæ ad cibos, aliósve vitæ vsus, quia iter facturi per solitudines neminem inuenturi erant, à quibus præsenti pecunia illa cõparare possent. Et vt maximè eo confluerent Madianitæ, Agareni, Amalecitæ, cæteræque vicinæ gentes, pecunia Ægyptiorum extra Ægyptum vsui fortasse non fuisset. Vasa autem aurea & argentea suum semper retinebant valorem, & præterea vsui futura erant ad fabricanda vasa tabernaculi. Et hoc quidem loco, vasa tantùm argentea & aurea memorantur. Capite autem 3. & 12. adduntur vestes. Artapanus verò apud Eusebium l. 9. de præpar. præter vestes, aliam etiam gazam memorat, *πολλὰ μὲν ἐκπώματα, οὐκ ὀλίγον δὲ ἱματισμὸν, ἄλλην τε παμπληθῆ γάζαν.* Ezechielus apud eundem, *Λήψεσθε σκεύη κόσμον τε πάντα, ὃν ἄνθρωπος φέρει, χρυσόν τε καὶ ἄργυρον, ἠδὲ φαλάς*, &c. quo nomine & panni pretiosi, & lineæ telæ, quibus plurimum vsos sacerdotes Ægyptios author est Plinius. Et torques, & monilia, & pelles, & purpura, & alia permulta, quæ pontificiis vestibus, & arcæ, & tabernaculo vsui futura erant, intelligenda sunt, vt D. quoque Ireneus asseruit.

Exod. 11. 2. c. 3. 22. c. 12. 35. l. 9. de præpar. c. vlt. L. 19 c. 1. l. 4. c. 49.

LXXVIII. *Quo tempore, scilicet ante decimam plagam.*

QVOD ad tempus attinet, paulò antè dicebamus videri mutuationem hanc interiectis inter nonam & decimam plagam diebus contigisse. Quod D. Augustinus ita confirmat, vt nullo modo velit Hebræos post vltimam plagam mutuatos. Explicans enim illa verba Exodi, *Feceruntque filij Israël sicut præceperat Moyses, & petierunt ab Aegyptiis vasa*, &c. *Iam hoc factum fuerat*, inquit, *ante mortes primogenitorum Aegyptiorum; sed nunc per recapitulationem repetitur. Nam narratum est quando factum est. Modò enim fieri quomodo posset, vt in tanto luctu, ex mortibus suorum accommodarent ista filiis Israel: nisi fortè quis dicat etiam ista plaga non fuisse percussos Aegyptios, qui cum Hebrais inhabitabant terram Gessen.* Verùm vt diximus, & hac, & præcedentibus quoque percussos Ægyptios istos, longè credibilius est, & magis consentaneum Scripturæ, quæ vbicunque de istis Ægyptiorum plagis, maximéque de vltima loquitur, iis vtitur verbis quibus videtur, vt consideranti patet, studiosissimè omnes omnino Ægyptios comprehendere voluisse. Consentit Augustino Rupertus. *Non sic putandum est*, inquit, *quod tum primum cùm exire compellerentur illa petierunt; neque enim abeuntibus commodarent Aegyptij, sed sic intelligendum est, petierunt, ac si diceretur, quæ petierant asportauerunt.* Perfectum scilicet, fecerunt & petierunt, per plusquam perfectum fecerant & petierant interpretando, vt alibi passim. Idem sentit Vatablus & Caiet. in c. 12. Exodi, Perer. disput. 15. in idem caput. Et Abulensis quem antè retuli, cum aliis.

n. 68. q. 45. in Exod. c. 12. v. 35. l. 2. in Exo. c. 18. v. 35. n. 86.

LXXIX. *Non autem post.*

NON desunt tamen, qui sub ipsum discessum, occisis iam primogenitis, factam hanc mutuationem credant, vt Iosephus, de quo commodiore loco dicemus; quæ videtur etiam Philonis sententia, placuítque Cornelio à Lapide. Sed nec ratio illis fauet, vt ex Augustino diximus, nec Scriptura, quæ commodissimam habet interpretationem, sicut & c. 3. cùm dicitur, *Cùm egrediemini, non exibitis vacui, sed postulabit mulier à vicina sua*, &c. Nam ille egressus non est præcisè accipiendus de hora vel momento in quo ille contigit, sed moraliter de proximo tempore, quo scilicet iam moniti diuinitus fuerant, vnam superesse plagam, post quam statim exituri erant, vel compellentibus Aegyptiis, nec causa vlla apparet cur ad tam importunum tempus tanti momenti negotium Iudæi differrent, quos etiam tota Aegypto ad laborem dispersos oportebat cogi in terram Gessen.

in c. 12. v. 2. v. 22. c. 11. 1. 6. χ.

LXXX. *A quibus mutuò acceperint.*

SED à quibus mutuò acceperunt? neque enim à solis vicinis mutuò acceptam pretiosam supellectilem, sed vel maximè à ciuibus regiæ ciuitatis, in qua ista abundabant, existimandum est. Etsi enim cap. 3. & 11. Exodi de vicinis fit mentio, de aliis tamen non negatur, in quibus tam hospites, quàm amici numerantur. Et cap. 12. vniuersè dicitur petiisse Hebræos ab Aegyptiis vasa aurea & argentea, & datam gratiam coram Aegyptiis, & spoliasse Aegyptios, quod sine causa videtur Abulensis ad solos Gessenitas restringere. Nam admodum probabiliter putat Oleaster magnam partem Hebræarum mulierum ancillæ officio apud Aegyptios functas esse. *Quemadmodum*, inquit, *apud nos Aethiopes & Saraceni seruituti addicti. Dicit autem Moses huiusmodi ancillas Hebraas petituras à suis dominabus, in quarum domibus morabantur, vasa. Quoniam solent domina, cùm festum celebrant serui, aut ancilla, ornare & induere eos, arbitrantes se in ornatu ancillarum ostendere diuitias & ornamenta sua,*

v. 35. in c. 3.

vt apud nos fieri solet in festo D. Virginis de Rosario; quando omnes Aethiopes sericis induuntur, & torquibus & iocalibus aliis, ornantur à dominis suis. Sic Oleaster. Et certè conuenientius est de tota Aegypto, aut magna eius parte dici, spoliatam ab Hebræis Aegyptum, quàm de minima eius particula, de cuius spoliis meritò ab Hebræis dici potuisset, *Quid hæc inter tantos?* Hinc autem etiam confirmatur tempus mutuationis eius, cùm enim Hebræi variis in prouinciis Aegypti sparsi essent, non potuissent mutuò accipere preciosam supellectilem, neque cum ea congregari in terram Gessen, à media nocte vsque ad auroram, sed necessarij fuerunt aliquot dies, intra quos vtrumque suauiter perfici posset.

LXXXI. *Quo iure Hebræi spoliarint Aegyptios. Non accepisse dono ab eis.*

IAM verò quod ad iustitiam spoliatorum Aegyptiorum attinet, primo repudianda est commentitia Iosephi narratio. Nam post decursam decimam plagam, *Tum Rex*, inquit, *accito Mose mandat vt abeant, ratus post eorum exitum regionem, cessantibus calamitatibus subleuandam: donis etiam Hebræos honorabant, alij quo celerius discederent, alij propter vicinitatis consuetudinem. Atque hoc pacto exitum est, flentibus Aegyptiis, & pœnitentibus ob præteritam malam tractationem.* Hæc ipse; vtique malæ tractationis aduersus Scripturam reus, cuius est illa oratio, *Dominus autem dedit gratiam populo coram Aegyptiis, vt commodarent eis.* Itaque habetur non in Latinis solùm codicibus, sed Hebræis, Græcis, Chaldæis, & omnibus interpretibus. Itaque gratia hæc non ad donationem, sed ad mutuationem referenda est. Deinde nemo dicetur spoliare eum rebus, quas ab illo dono accipit: at Deus ipse ait Aegyptios à Iudæis spoliatum iri. Sed ineptus etiam est in fictione sua, quoniam nihil incredibilius est, quam populum in recentissimo funere charissimorum suorum, preciosissimis muneribus afficere percussores suos, quos hactenus, præterquam paucis illis quasi halcyoniis diebus, summo prosecuti fuerant odio, & quorum gratia, annum iam vnum, tot suppliciis vniuersi mactati essent.

l. 2. c. 5 extremo.

LXXXII *Neque vt prædam abstulisse.*

AD alterum extremum inclinauit Philo Iudæus, qui cùm spoliationem in Scriptura, & præceptam diuinitus, & à suis executioni mandatam legeret, prius illud fateri non est ausus, veritus fortasse vt posset Dei causam vulgò iustam, ac probabilem demonstrare. Itaque Horatij consilium secutus est, *Exod. 3.* *Exod. 12. 35*

---& quæ
Desperat tractata nitescere posse, relinquit.

Idemque arbitror de Iosepho dicendum. Meliores vtique ambo impiis Marcionitis & Manichæis, qui propterea in Deum veteris Testamenti blasphemabant, & iniustitiæ in eum calumniam intentabant. Posterius ita fassus est Philo, vt pene prædones appellet contribules suos. *Ad hunc modum*, inquit, *expulsi, protrusique, memores ingenuitatis pristinæ, ausi sunt facinus, quo iniurias acceptas rependerent; multum enim prædæ nacti, sarcinas partim suis humeris, partim iumentis imposuerunt.* Sic ipse. Rectè tamen id ac iuste perpetratum conatur deinceps euincere.

apud Epip. in Ancorato sub fin. August. l. 22. contra Faust. c. 71. & Tertul. l. 2. c. 20. contra Marcion. [illegible]

LXXXIII *Sed Dei, veri Domini voluntate, ac liberalitate accepisse.*

SED facilè est & Deum ab impudenti perditorum hæreticorum calumnia, & populum Hebraicum ab iniustitiæ crimine vindicare. Nam nebulones isti, præ stupore suo non intellexerunt immensum quoddam, atque infinitum ius esse rerum conditoris in omnia creata, quæ ab ipso primùm acceperunt quod sunt, & deinceps in omnia momenta recipiunt vt subsistant. Vt propterea nullum possit esse instans, in quo non sint iuris illius, à quo habent quidquid sunt, sciunt, possunt, habent. Id autem in homines ex æquo valet, qui toti & corpore & animo, & omnibus vtriusque viribus, atque facultatibus, quibus moliuntur aliquid, aut acquirunt, ad Deum pertinent. Ergo sine vlla cuiusquam iniuria, omnia quæ ad vitam tuendam, ornandámque referuntur, atque ipsius vitæ vsuram ad breue, diuturnúmue tempus ita concedere potest, nemo vt dicere valeat, *Cur ita facis?* Ipse autem perpetuò dicere possit, *Annon mihi licet quod volo facere?* Cùm itaque suprema sit, planéque independens maximi illius Monarchæ in omnia creata authoritas, nec ius suum ille in quenquam transtulerit, aut transferre possit, sed quidquid dedit, vtendum dederit, in tempus incertum, sibique notum, certè quandiu perseuerat ipsius liberalitas, gratiæ agendæ sunt de commodato, non, si intermittit largiri, querelæ ingeri iure possunt. Hoc norat sapientissimus ille Iobus, cui nobis hoc anno parentandum erit, qui amissis omnibus, ita Deum spoliatorem agnouit, vt nusquam sibi factam quereretur iniuriam. Hinc sapientissima

Mat. 20. 15.

in fine anni n. 751. & seqq.

Digitized by Google

1. Reg. 3. 18. Isa. 38. 10. illa vox magni Sacerdotis. *Dominus est, quod bonũ est in oculis suis faciat.* Et Ezechias, gemit ille quidem quod in dimidio annorum suorum vadat ad portas inferi, nec tamen iniuriam sibi factam à Deo queritur, quem iure suo vti nouit.

SICVT ergo Deus iniuriam non fecit Iobo, cui bona sua sustulit, sed vsus est iure suo; ita neque Angeli, neque homines quidquam in eum peccassent, si solam Dei voluntatem secuti, nihil in eo facinore propriæ malitiæ miscuissent. Sicut nihil peccauit Abraham, cùm Deo iubente vitam filio eripere voluit. Paríque ratione Ægyptiis nullam iniuriam intulerunt Hebræi, cùm Dei iussu sibi abstulerunt, ac vendicarunt ea bona quorum dominium Deus verissimus omnium Dominus illis sustulit, in istos transtulit. Hæc ergo prima est grauissimáque ratio defendendi ius Hebræorum: hanc enim totam supellectilem à verissimo, summóque illius Domino dono acceperunt. Hoc videtur S. Irenæus subobscurè significasse. *Qui verò*, inquit, *exprobrant & imputant, quod profecturus populus, iussu Dei, vascula omnis generis, & vestimenta acceperit ab Ægyptiis, & sic abierit ex quibus tabernaculum factum est in Eremo: Ignorantes iustificationes Dei, & dispositiones eius, semetipsos arguunt.* Quasi diceret, se ignaros produnt Dei voluntatem, & iussionem, regulam esse iustitiæ & æquitatis: & hoc ipso aliquid iustum & sanctum esse, quod à iustissimo Deo præcipiatur. Is enim cùm sit rerum omnium Dominus, non facit vlli iniuriam, vt dixi, si quod vnus possidet ei auferat, & det alteri etiam sine causa; quantò magis cùm tantus talium bonorum abusus præcessisset, támque multa scelera, ob quæ non illis tantùm mulctari, sed vita & rebus omnibus priuari merebantur.

LXXXIV. *Itaque nil peccasse.*

L. 4. c. 49.

ALTERA est communis ratio multorum antiquorum atque recentiorum, de fraudata mercede, quam alibi retulimus, & ex Scriptura, Philone, & Tertulliano confirmauimus. Ideóque hic vnico D. Irenæi testimonio in Hebræorum patrocinium contentus ero. Pergit ergo Irenæus paulò pòst, *Ægyptij populi erant debitores non solùm rerum, sed etiam vitæ suæ, propter Patriarchæ Ioseph præcedentem benignitatem. Adhæc populus pessimam seruitutem seruiebat Aegyptiis, quemadmodum Scriptura ait, & cum vi potestatem exercebant in filios Israel, & in odium eis adducebant vitam, in operibus duris, luto, & latere, & omnibus operibus, quæ fiebant in campis, per omnia opera, quibus eos deprimebant cum vi. Et ædificauerunt eis ciuitates munitas, multùm laborantes, & augentes eorum substantias annis multis, & per omnem modum seruitutis: cùm illi non solùm ingrati essent aduersus eos, verùm & vniuersos eos perdere vellent. Quid igitur iniustè gestum est, si ex multis pauca sumpserunt, & qui potuerunt multas substantias suas habere, si non seruissent eis, & diuites abire, paucissimam mercedem pro magna seruitute accipientes, inopes abierunt.* Hæc Irenæus. Ezechielus Poëta cùm dixisset accepturos vasa, omnémque ornatum aureum, & argenteum, quem homo ferret potest, addidit, *ἵν᾽ ἀνθ᾽ ὧν ἔπραξαν, μισθὸν ἀποδῶσι βροτοῖς, vt pro iis quæ fecerunt, mercedem reddant mortalibus.*

LXXXV. *Quin & debitam mercedem recepisse.*

QVOD autem ait sanctus Irenæus, potuisse Hebræos habere multam substantiam, si sibi laborare permissi fuissent, vt in iusta Republica, non aliis, vt in tyrannide, seruire coacti; augeri etiam potest. Nam reuera à principio Regis concessu, & Iosephi Proregis interuentu, in Gessen collocati, multos ibi agros, villas, domósque acquisierunt, multamque in iis rusticam, atque vrbanam supellectilem, quibus apparet eos, durante seruitute, spoliatos fuisse; aut ea secum auferre potuisse, multam, inquam, lapideam, ligneam, ferream, supellectilem. Hæc ergo omnia cùm apud hospites suos relinquerent, vix eis quæcunque abstulerunt pretio comparari potuerunt, vt permutatio potius, quàm spoliatio dicenda videantur. Tractant hoc argumentum pluribus Epiphanius in Ancorato. Clemens Alexandrinus l. 1. Strom. ex Philone, Tertullianus contra Marcionem, & D. Augustin. tum in quæstionibus in Exodum, quàm contra Faustum Manicheum. Quibus adde Abulensem in Exod. & Pererium, Cornelium, cæterósque interpretes.

LXXXVI. *Aut rebus suis commutasse.*

supra an. m. 2545. n. 2

versus fin. l. 2. c. 20. & l. 4. c. 24. q. 6. 39. & 45. l. 22. c. 71. in c. 3. 11. & 12. disp. 15. & 14. in 12. Exod. dis. 14. in 12. Exod. 2.

QVOD autem ad fraudem attinet, quæ à Deo iuberi videtur, & ab Hebræis perpetrari, petendo commodatò ab Ægyptiis vasa & vestes, animo non restituendi, sicque mentiendo & fallendo possessores. Aliqui vt Greg. Nyssenus, ad spiritualem sensum confugiunt, sed nos quærimus literalem. Placet Pererij nostri sententia. Vel scilicet Deum non præcepisse Iudæis vt mutuò peterent, He-

LXXXVII. *An fraus in hac re interuenerit ex parte Dei.*

bræos tamen, vt facilius impetrarent, commodatò petiisse, quæ post sacrificium restituerent. (Et reuera nusquam legitur præceptum mutuò accipiendi, siue in Græco, Hebræo, Chaldæo, siue in vllo Latino.) Vel Deum iussisse, vt acciperent; modum autem eis liberum reliquisse, siue dono, siue mutuò, ordinando permissionem, in iustam Ægyptiorum spoliationem. Et vtérque hic modus Deum à culpa liberum ostendit, non autem populum. Ideóque tertia responsio est, Deũ præcepisse vt mutuò acciperent, & populum quoque bona fide accepisse animo restituendi. Sed postea quia illi Hebræos hostiliter insecuti sunt, & contra fidem datam eos vel interficere, vel in seruitutem retrahere voluerunt, censuerunt se obligatione reddendi solutos esse. 2.

LXXXVIII. *Aut populi.* Etsi autem non est necesse populum hunc ab omni culpa, in hoc negotio immunem reddere, potuerunt tamen illi in postulandis vasis ad sacrificandum, dissimulatione vti, vt Moses & Aaron in petenda à Pharaone dimissione vsi sunt, dicerent videlicet se restituturos, cùm peracto sacrificio, reuerterentur in Ægyptum. Cùm enim, vt supponimus, hæc Iudæis mercedis nomine deberentur, eadémque à Deo dono acciperent, nec spes esset vlla ius suum iudicio persequendi, potuerunt nihil mentiendo celare veritatem, ex quo illi imprudentes inducerentur in fraudem, putantes Hebræos promittere restitutionem, quam non promittebant, nisi sub conditione, quæ nunquam implenda erat.

LXXXIX. *Hebræorum iustitia à Tertulliano propugnatur.* Addi denique potest historica quædam ex Tertulliano responsio, si tamen historica est, & non potius ficta à Tertulliano declamatio, ac, quod agnoscit etiam Pamelius, iudicialis actio, inter Hebræos & Ægyptios, in quadam tamen traditione fundata, istis bona sua repetentibus, illis mercedem laborum suorum exigentibus, & apud quamuis iudicem euincentibus, longè sibi infra meritum satisfactum esse; vnde Ægyptij à postulatione sua desistere iubeantur, vel Hebræorum seruituti compensationem rependere. *Age*, inquit, *infelicissime hæretice, teipsum expostulo arbitrum cognosce in vtrámque gentem prius, & ita de autore præcepti iudicabis.* Accusabat hic Marcion Deum veteris Testamenti fraudis atque iniustitiæ, & mundi Creatorem malum furcifer calumniabatur. Sed pergit. *Reposcunt Aegyptij de Hebræis vasa aurea, & argentea: contra Hebræi mutuas petitiones instituunt, allegantes sibi quoque eorundem patrum nomine, ex eodem Scripturæ instrumento mercedes restitui oportere illius operariæ seruitutis, pro laterinis deductis, pro ciuitatibus & villis ædificatis. Quid iudicabis optime Dei elector? Hebræos fraudem agnoscere debere, an Aegyptios compensationem? Nam & aiunt ita actum per legatos vtrinque, Aegyptiorum quidem repetentium vasa, Iudæorum verò reposcentium operas suas. Et tamen has iustitia renunciauerunt sibi Aegyptij.* Continent hæc vltima verba iudicium circa hanc controuersiam, in quo Ægyptij exigente iustitia iuri suo renunciauerunt, consentiendo vasa illa adiudicari Hebræis. Pergit autem quasi volens antiquam litem exsuscitare contra hæreticum. *Hodie*, inquit, *amplius aduersus Marcionitas allegant Hebræi, negantes compensationi satis esse, quantumuis illud auri & argenti, si sexcentorum millium opera per tot annos, vel singulis nummis diurnis æstimentur. Quæ autem pars maior repetentium vasa, an incolentium villas & vrbes? Querela ergo maior Aegyptiorum, an gratia Hebræorum?* Hæc & alia plura Tertull. ibidem; sed nobis hæc ad institutum satis. l. 2. contra Marc. c. 20.

XC. *Quæ hunc exitũ præterea antecesserint.* Mvtvatio supellectilis pretiosæ, quædam fuit ad exitum populi Hebraici, tam seuera ad hanc diem contentione procuratum, præparatio, & quasi viaticum. Sed alia insuper quatuor exitum istum antecesserunt; institutio anni sacri; & celebritatis agni Paschalis, in memoriam acquisitæ libertatis, per imminentem primogenitorum Ægypti cædem; tertium fuit signum aspergendi sanguinis, ad superliminare ostiorum, & vtrúmque postem ad vitandam præparatam hostibus suis cædem; quartum autem est ipsa decima plaga, quam post aliquot horas egressio Israëlitarum ex Ægypto secuta est. Pauca de singulis ordine, explicandi causa dicenda sunt; prout capite duodecimo Exodi continentur, accitis quæ in hanc sententiam vel alibi in Scriptura, vel apud antiquos Patres continentur.

XCI. *Institutio anni sacri.* De anno sacro hoc vnum habet Scriptura, *Mensis iste vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni.* Quibus verbis constituit Dominus vt ratio totius anni, quod ad rem sacram, diésque festos attinet, ducatur ab hoc mense, in quo vere ineunte Pascha celebratur. A paschate autem cæteræ solennitates, quæ immobi- c. 12. 2.

Digitized by Google

lem non habent sedem, suũ tempus, locúmque sortiuntur, & olim apud Hebræos, & nunc apud Christianos. Quod ad rem autem prophanam attinet, apud illos, aliásque plerásque gentes, annum à mense Tisri, siue Septembri, aut vniuersè ab æquinoctio circiter autumnali inchoari solitum, iam in horum Annalium Apparatu declaratum est, vbi disputabamus nihil ex hoc loco afferri, quo mundi exordium in Autumnum reiici debeat, imò Veri potius ex hoc ipso loco esse tribuendum. Nihilque Iosephum contra nos scribere, cùm dixit, ita hunc mensem primum esse constitutum, vt in cæteris Moses pristinum retineret modum ac ritum, non Hebræorum, qui nondum in populum vnum coaluerant, sed Ægyptiorum, apud quos tot annis versati, eorum se ritibus, vt par erat, hac in re attéperauerant.

c. 4. n. 4. & 6. Appar.

l. 1. ant. c. 5.

c. 4. n. 11. Appar.

XCII. *Nunc primùm Hebræi in populum coaluerunt.*

RECTE quippe notat Caietanus, hoc primùm tempore, quo Israëlitæ in populum liberum coalescebant, proprium anni ordinem, in iis quæ ad Deum pertinent, à Deo accepisse. Ante enim quàm in Ægyptum descenderent, tam pauci erant, vt populus dici non possent, nec ciuitatem ipsi per se, aut rempublicam efficere. Demum in Ægypto multiplicati, primùm peregrini, & alienæ Reipublicæ incolæ, postea serui fuerunt. Egressi autem libertatem consecuti, suo iure, suo principe, suisque mox legibus & moribus vtentes, etiam proprium anni ordinem ac modum diuinis habuerũt; etsi in reliquis, in quibus cum cæteris populis communicare contingit, communem vsum, communémque commoditatem collectarum frugum, retinuerint. Voluit quippe Dominus hunc populum suum, quantum fieri potuit, vt omnibus legibus, moribus, & institutis, ita etiam temporum distributione ab alienigenis differre, vt tantò magis ab eorum superstitionibus, & idololatria auerterentur.

XCIII. *Anni Hebræorum.*

Vide Gordon. c. 19. to. 1. Genebr. in scrup. Chr. Sà in 12. Exod. Cornel. in hunc locum, post Perer. disp. 1. n. 5. c. 9. 2. part. l. 1.

QVONIAM verò insignis est hoc loco mentio Hebraicorum mensium, de iis nonnulla, quæ non raró in vsum veniant, ex nostro præsertim Mariana mutuemur, qui hoc argumentum in opusculo De die mortis Christi, per summa capita ex Kalendario Hebrçorum, & Paulo Forosemproniensi delibauit, quorum aliqua lucis causa in schemata digessi.

Hebraicorum annorũ præter sacrũ, qui à Nisan, & profanum, qui à Tisri inchoatur, alij sũt	Communes duodecim mẽsibus constantes, quorum alij	Deficientes, dierum 353. Ordinati, dierum 354. Redundantes d. 355.
	Embolismares, quibus additur decimus tertius, qui etiã eodem modo distinguuntur in	Deficientes dierum 383. Ordinatos dierum 384. Redundantes dier. 385.

Erat autem tertius quisque, vt tradit Torniel. hoc anno n. 9. ex Genebr. lib. 2. Chron. extremo, Embolismaris, in quo inserebantur ter vndecim dies, quia annus solaris vndenis diebus lunarem superat. quo fiebat vt tres dies superessent; tum sexto anno, quo idem fiebat, sex supererant, additis prioribus tribus; & nono nouem, & 12. 12. & 15. 15. & 18. 18. quibus anno 19. addebantur vndecim ordinarij, fiebátque integra lunatio, & annus lunaris solari exæquabatur. Itaque spatio 19. annorum septem menses inserebantur. Sed de his plura seorsim [7].

7. ✠.

Annum diuidunt in 4. Tecuphas, id est in duo æquinoctia, totidémque solstitia, vt Latini, cæteræque gentes. numerantque Hebræi inter duas Tecuphas dies 91. & 7. horas ac dim. quæ quater sumpta faciunt 365. dies, & 6. horas.

XCIV. *Eorundem mensès.*

Calend. Hebr. Munſ.

DVODECIM habent solis & lunæ coniunctiones, quas vocant Molad, in quibus initia sunt singulorum mensium.

Totidem sunt mensium nomina.	1. Nisan qui prius Abib, id est mensis nouarum frugum. 2. Iiar, olim Zio, 3. Reg. 6. 1. 37. 3. Siuan. 4. Tammuz. 5. Ab. 6. Elul.	7. Thisri, ante Ethanim, 3. Reg. 8. 2. 8. Marchesuam, qui & Bul. 3. Reg. 6 38. 9. Chasleu, siue Kisleu. 10. Tebeth. 11. Sebath. 12. Adar. qui tertio fere quoque anno geminatur.

Menses lunares sunt, sicut & anni. Conficit autẽ luna cursum suum diebus 29. horis 12. & horæ vnius particulis 793. habet autem hora particulas 1080. Ex quo

factũ est vt fere alternatim menses 30. diebus, & 29. constent, quorũ illi pleni dicũtur, isti deficientes & caui. Ex his mensibus quinq; sunt pleni, ait Mariana, hoc est triginta diebus definiti, nempe 1.5.7.9.11. quinque semper deficiunt, nimirum 4.6.8.10.12. Adar secundus, quo anno additur, constat diebus 29. sed Adar primus hoc est 12. mensis, plenus esse debet, ac constare diebus 30. Secundus & tertius mensis, hoc est Marchesuau, & Cisleu aliquando ambo sunt pleni, & annus dicitur redundans, aliquando ambo deficientes, & annus conficitur deficiens. Nam si prior 29. diebus constet, posterior 30. dicitur annus communis, atque ordinatus. Sic ipse. Cùm autem vocet Marchesuau, & Casleu 2. & 3. vtique incipit numerare à Tisri, & tamen facit Adar 12. incipiendo videlicet à Nisan. Cæterùm cùm nouilunium rarò cadat in primum nostrorum mensium diem, rarò etiam Hebræi menses nostris, ex æquo respondent, sed sæpè in binos incurrunt.

XCV. *Hebdomadæ & dies.* Omnibvs annis à Paschate Hebræorũ, quod in mense Nisan celebratur, vsq; ad initiũ sequentis anni in mense Tisri, 163. dies perpetuò numerantur. Inde autem vsque ad sequẽs Pascha numerus dierum pro anni qualitate variatur. Hebdomadas siue septimanas, septem diebus, vt cæteri, definiũt, sed eas die festo quod Sabbatum vocant concludunt, nos contra à festo die, qui Dominicus est inchoamus, & quas illi dies primam siue vnam, secundam, & tertiam sabbati, & ita deinceps appellãt, nos eodẽ ordine ferias appellamus in diuino officio, in cæteris antiquã Rom. nomenclaturã, præterquã in die solis, quẽ Dominicũ dicimus, retinemus. Habent & aliquid in diebus singulare, nã dies à præcedente vespera incipiunt, id est ab hora sexta post meridiem, Astrologi à meridie præcedenti, Christiani à media nocte, quibus omnibus suus finis, suumque medium proportione respondet.

XCVI. *Nisan non respondet Martio adæquate.* Sed redeamus ad annum sacrum, & eius primum mensem Nisan, qui semper ducebat initium à nouilunio propinquiore verno æquinoctio, & si in Martium cadebat id æquinoctium, Nisan necessariò partem Martij & Aprilis occupabat. Nõ enim potest contingere nouilunium primi mensis ante diem octauum Martij, vt accuratè docet noster Clauius. Si enim contingeret 6. die, aut 7. Martij, plenilunium esset ante æquinoctium, quod 21. eiusdem mensis esse ponimus. At Pascha quod primo mense celebratur, semper debuit celebrari in primo plenilunio post æquinoctium, vel in plenilunio cadente in ipsum vernum æquinoctium. Fieri etiã potest vt totus Nisan sit extra Martium. Nam si plenilunium cadat in 20. Martij, id est ante æquinoctium, expectandi sunt adhuc quindecim dies ante nouiluniũ, id est tertius aut quartus Aprilis, à quo die decimaquarta luna erit Pascha Iudæorum, quod cùm cadat in primum mensem, Nisan tertio vel quarto die Aprilis incipiet, & secundo, vel tertio die Maij finietur. Falluntur ergo qui dies Nisan ita numerant, quasi is Martio ex æquo responderet, cùm tamen longè distent; nec dies decima primi mensis, sit vnquam Martij decima, sed decima à nouilunio, quod non est ante octauum Martij, vti dixi; sed nec luna decimaquarta, in decimamquartam Martij potest cadere, quoniam 14. non potest cadere ante 21. in quo est æquinoctium. Vide Rupertum l.2.Exod. *c. 2.*

XCVII. *Quando contigerit hoc anno nouiluniũ.* Est autem probabile quod putauit Lyranus & Capellus Deum locutum fuisse Mosi, de noua anni institutione, illo ipso die quo inchoabatur, quóque nouilunium contigerat; aut certè non multò pòst, vt in decimum paratus esset agnus, & in 14. adessent omnes ad sacrificium, & 15. ad exitum. Idoneum enim tempus necessarium erat, vt plerique, qui per totam Ægyptum dispersi erant, in terrã Gessen confluerent. Quo autem die præcisè illo anno contigerit nouilunium primi mẽsis non est facilè definire, itaque plerique, vt rem minimè necessariam, omisere. Scaliger, Caluisius, & Capellus volunt contigisse 2. Aprilis. Pascha 15. exitum 16. *in num. 600. Eus.*
Codomanus autem decem diebus posterior est, refert enim nouilunium in 12. Aprilis, Pascha & plenilunium in 25. Exodum in 26. Temporarius nouilunium in 10. Aprilis refert, cætera Codomano consentit, & puto pro decimo legendum duodecimũ, vt planè cum Codomano faciat. Chron. Alexand. vult vltimo Martij incidisse Neomeniam, Pascha 13. Aprilis, & consequenter Exodum 14. Chron. *in an. mundi 3818. & ibi Rader. n.18.*
Hebraicum Seder Holam c. 5. ait 15. die Nisan exisse Israëlitas de Ægypto, decimo autem quarto immolasse agnos suos Paschales, cúmque diem fuisse quintum, id est diẽ Iouis, quintũ hebdomadæ: quo ipso die Christus Dominus, annis

Digitized by Google

ab hinc 1545. Hierosolymis agnum Paschalem postremum comedit, vt notauit ibidem Genebrard. & Torniel. in hunc mundi annum n. 32. in fine; vbi bonus pater memoria labitur in annis Christi, nisi erratum irrepsit in numeros. Denique hos dies & alij aliter digerunt, pro ratione institutæ Chronologiæ, à qua ista pendent & cum qua variantur omnia.

Seqvitvr institutio celebritatis Agni Paschalis, in qua quatuor circunstantiæ à Scriptura notantur. Prima est vt decima die mensis istius præpararetur agnus per singulas domos & familias, vt scilicet in singulis domibus haberetur vnus; quod cùm clarè expressum sit, mirabilis est opinio Iosephi dicentis præcepisse Dominũ Moysi, vt pararet populus sacrificium die decimatertia in decimãquartam. nullum est in Græcis codicibus mendi vestigium, & ita scripsisse Iosephum facilè crediderim, veritum ne improbabile videretur 4. aut 5. dies à legislatore assignari, ad agnum vnum, aut hœdum præparandum, cùm satius fuisset ab eo rationem aliquam inquiri, ac proferri cur id sapienter factum diceretur. Quod fecit Rupertus. *Vt quid*, inquit, *tam diu ante tolletis, tanto tempore seruaturi? videlicet vt dum ille præstò est, causa quoque eius corda vestra sollicitet, ne sitis immemores, vel imparati quia transeundum est, dum ille tot ante diebus de profectione paranda vos admonet. Quoties enim ille balatum emittit, toties quasi tuba sonitus, exituras castrorum acies excitet.* Sic Rupertus. Et cõueniebat maturius haberi agnum illum sacrificandum, vt si quid fortè interea vitij deprehenderetur, alius substitui posset in eius locum. XCVIII. *Celebritas agni Paschalis, parata à die decima, & quare.* l. 2. in Exo. cap. 3.

Provisvm etiam fuit populo, tantum, tàmq; negotiosum iter paranti, ne in multa negotiorum turba, postremo vel penultimo die agnus qualis requirebatur non facilè inueniretur, aut omnino præceptũ Domini obliuioni traderetur. Quæ causa fuit Abulensi & Pererio existimandi hoc præceptum tunc tantùm obligasse Iudæos, non autem in posterum; quod istius circunstantiæ alibi Scriptura non meminerit. Idem refert Lyranus ex Hebræis, quibus nec ipse repugnat; eisque consuetudinum suarum peritis credendum videretur, nisi S. Epiphanius, non imperitus Hebraicorum rituum, contrarium doceret. Nam disputans contra quartadecimanos in tempore Paschatis Iudæos imitantes, etiam in cæteris, quæ ab illis seruarentur, imitari ait oportere. *Primùm enim*, inquit, *si decimaquarta die Pascha agunt, opus habent ouem accipere à decima, & ipsam seruare vsque ad decimamquartam, & non amplius vna dies ieiunij erit, sed quinque.* Vbi vides solitos Iudæos ieiunare à die decima, vsque ad decimamquartam; illos autem hæreticos diem vnum. Sed & grauissimi interpretes Ioannis, quos refert Cornelius à Lapide hoc loco, & in iis Toletus, annotarunt decima die mensis huius solitos Iudæos magna cum lætitia agnum immolandum domo excipere; ideóque Christum Dominum ad eam figuram implendam, eodem decimo die cum triumpho ingressum Hierosolymam, post quinque dies immolandum. Vide insuper Num. 9. 5. & 12. vbi in anno 2. præcipitur omnem ritum seruari, & seruatus dicitur. XCIX. *Idq; deinceps obseruatum fuisse.* In c. 12. n. 7. hæres. 50. in c. 12. an- not. 4. Chrys. Beda. Rupert. l. 2. c. 7. in Exo. Anselm. Lyran.

Altera huius solennis sacrificij circunstantia, pertinet ad huius agni siue hœdi conditiones. Alterutrum enim lex admittit, quæ vtitur voce שה, quæ tam agnum quàm hœdum significat, vt multis placet, authore R. Kimhi, ideóque nonnulli pro agno pecudem vertere, & Pagninus tam ouium quã caprarum partum exponit. Septuag. πρόβατον habent, qua voce constat non solùm agnum accipi solere, aut ouem, sed alia etiam animalia. Lyranus ex Hebræis doctoribus asserit agnum, vel hœdum accipi potuisse, ita tamen vt si commodè posset, haberetur agnus, sin minus assumeretur hœdus. Idem sentiunt passim interpretes Rupertus, Dionysius, Caietanus, Cornelius, Pererius qui fusè contra Paulum Burgensem disputat, qui agnum tantùm immolari potuisse contendit, quæ videtur fuisse D. Augustini sententia. *Quanquam*, inquit, *conentur Iudæi etiam hœdum intelligere accipiendum, ad celebrandum Pascha, & hoc etiam dictum esse putant ab agnis & hœdis accipi, tanquam diceret, vel ab agnis agnum, vel ab hœdis hœdum, si illud desit, sumi oportere: apparet tamen in Christo rebus impletis, quid illo præcepto fuerit figuratum.* C. *Tã agnus, quàm hœdus assumi poterat in victimam.* Tigurina. Fagius. l. 2. Ex. c. 8. dis. 5. in c. 12. q. 42. in Exo.

Verum non solùm agno, sed etiam hœdo figuratum fuisse dominum, tradit Rupertus eleganter. *Et quia is*, inquit, *qui sua non habuit, aliena peccata portauit, sequitur lex & dixit, iuxta quem ritum tolletis & hœdum. Sicut enim propter suam innocen-* CI. *Idque probatur.* l. 2. c. 8.

etiam in agno, sic propter iniquitates omnium nostrum, quas Deus posuit in eo rectè idem figuratur in hœdo. Siue ergo sit agnus, siue sit hœdus, qui apud illum & illum immolatur, vnus idémque in mysterio est Christus, à suis, quia nulla sunt, mundus, pro alienis peccatis offerendus. Sic Rupertus; quo pertinet etiam hircus ille, super quem totius populi peccata imponuntur, móxque in desertum emittitur, vt sentiunt omnes interpretes. *Mandat illis*, ait Theodoretus, *vt accipiant non tantùm ex ouibus agnos anniculos, sed etiam ex capris hœdos, non vt simul vtrumque immolent, sed vt is qui ouem habet agnum immolet, qui verò caret oue, sacrificet hœdum.* Nihil clarius dici potest. Ex quibus etiam intelligitur, illud, *Et*, disiunctiuè accipiendum, vt intelligatur ritus eosdem, easdémque conditiones in agno & hœdo obseruandas fuisse. Seruauit interpres Hebraicam copulam, quam alibi in disiunctiuam vertit.

Leuit. 16. 20.
q. 24. in Exo.
Exo. 21. 17. Leuit. 20. 9. &c.

CII. *Nec tamen vitulus accipi potuit.*

Cvm ergo vterque sumendus non esset, agnus, inquam, & hœdus, sed alteruter; non leuiter hinc impugnari potest illa sententia, quæ ait vocem שה tam agnũ quàm hœdum significare. Si enim id verùm est, quid opus fuit hic dici, *Licebit vobis etiam accipere hœdum*, cùm prius id dictum fuisset? Vt si qui diceret, mors sæpe homines incautos inuadit, frustrà repeteret, potest etiam mulieres inuadere necopinantes. Itaque Pagninus; & Montanus secuti Hierony. שה in agnum verterunt. Responderi tamen potest, distinctiùs hoc explicari oportuisse, ad scrupulos dubitationésque tollendas, sicut hoc ipso in loco agnus exigitur masculus. Caue autem putes etiam vitulum loco agni aut hœdi accipi potuisse; putà in domibus in quibus magnus esset numerus conuiuarum, eo quod sicut hoc loco dictum est sumendum esse hostiam de ouibus, aut de capris, ita in Deuteronomio dicitur immolandum Phase Domino, de ouibus, & de bobus, in loco quem elegerit Dominus. Id enim intelligitur de sacrificiis, quæ septiduo Azymorum immolabantur Deo, non autem de hoc sacrificio vespertino decimæquartæ lunæ. quod notauit pluribus Abulensis. Errauit ergo Ezechielus Poëta apud Eusebium, cum ait capienda esse decima die, non solùm πρόβατα ἄμωμα, sed etiam μόσχους βοῶν, qui 14. ad vesperam sacrificentur.

cap. 16. 2.
in c. 12. q. 5.

CIII. *Agni tres cõditiones.*

Hvivs porro agni, siue hœdi tres conditiones requiruntur. Prima vt sit absq; macula, id est sine vitio, integer, perfectus, vt alij vertunt, non tamen colorum varietas prohibetur, propter quam oues, & arietes maculosi dicũtur; sed quæ in Leuitico maculæ designantur, *si cæcum fuerit, si fractum*, &c. Altera vt sit masculus, quia tam Hebræo, quàm Latino vocabulo sæpe vtérque sexus comprehenditur, & speciem designat, sicut hœdus, vulpes, & aquila. In gregibus etiam ouiũ, arietes quoque continentur. Tertia vt sit anniculus, intra primum annũ consistat, non maior anno; sed nec minor etiam octo diebus, septem enim diebus debebant esse sub vbere matris suæ; die autem octauo, & deinceps offerri poterant Domino, vt in lege præceptum est.

Gen. 30.
cap. 22. 21.
Leuit. 22. 27.
Exo. 22. 30.

CIV. *Primáne vespera diei decimæquartæ immolandus agnus.*

Tertia huius sacrificij circunstantia ad temporis designationem pertinet; indicitur enim oblatio & immolatio in diem decimamquartam lunæ ad vesperã, in Exodo, ad solis occasum, in Deuteronomio. Quoniam verò festi dies apud Hebræos à vespera ad vesperam celebrabantur, vt in Leuitico præcipitur; dubiũ aliquibus visum est, de qua vespera intelligenda esset Scriptura, de primáne, quæ dat initium festo, an de altera, quæ illud concludit. Primam vesperam videtur intellexisse Iosephus lib. 2. Antiquitatum, cùm ait, *Illucescente decimaquarta omnes ad exitum animati sacrificabant, & sanguine domos lustrabant*, &c. illucescente, id est, incipiente, inchoante, sicut apud Mathæum vespera sabbati dicitur, *lucescere in primam sabbati*, id est initium dare primæ diei post sabbatum. In Græco est ἐνςάσης δὲ τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης πάντες ἔθυον, inchoata verò decimaquarta, quod ab exeunte valde diuersum est. ἔνςασις est exordiũ, & inchoatio rei quæ suscipitur, sicut ἐνεςὼς χρόνος significat tempus quod iam adest, & præsens est. Certè si inchoante decimaquarta luna sacrificauerunt, idque vesperi, dicendum erit sacrificatum fuisse ad primam vesperã. quod videtur sensisse Epiphanius contra quartadecimanos, hæresi 50. cùm ait decimaquarta illucescente celebrari Pascha; illucescit autem, siue inchoatur in fine decimætertiæ.

cap. 12. 6.
cap. 16. 6.
cap. 23. 32.
c. 5.

CV. *An potius secunda, sub initium decimæquintæ.*

Constat nihilominus sacrificium agni non inchoante, sed exeunte decimaquarta luna fuisse celebratum. Alioqui cùm deinceps post sacrificium comederẽ-

tur azymi panes, dicendum esset fas fuisse comedere eos die decima quarta tota, eámque fuisse primam diem azymorum, quod falsum esse ex Leuitico perspicuũ est, vbi quintadecima luna dicitur primus dies azymorũ. Eodémq; modo in libro Numerorum. Iosephus quoque alio loco, de hac ipsa solennitate agens, *Celebramus*, inquit, *Pascha per sodalitia, nihilè victimis in sequentem diem relinquentes; qua est quinta decima, & azymorum festiuitatis prima.* Vt propterea priore illo loco memoria lapsus, aut voce ἀζύμων abusus dici possit. Quartamdecimam quoque exeuntem designat Philo [8] in vita Mosis, *Eius mensis*, inquit, *die decimaquarta sub ipsum tempus quo luna solet suum orbem complere lumine.* Non complet autem nisi exeunte decimaquarta, & ineunte decimaquinta, in qua lunæ lumen incipit minui. quod eleganter notauit Epiph. Oportuisse enim ait Christum in decimaquarta die immolari secundum legem, vt significaretur lumen legis apud Hebræos deficere, sicut à decimaquarta die lumen lunæ paulatim minuitur, atque in interitum ruit. Illo autem loco, non ex propria sententia, sed ex suppositione loquitur, contra hæreticos Iudæorum imitatores, in celebrando Paschate, in 14. luna, quos ait etiam debere imitari in ieiunio, vt non vnum tantùm diem, sed quinque, sicut ipsi, ieiunent; scilicet decimam 11. 12. 13. & 14. [9]

c. 23. 5.
c. 28. 16. 17.
l. 3. ant. c. 10
l. 3.
8. χ.
hæresi 50.
9. χ.

CVI. *Et tamen inter duas vesperas.*

SED illud nondum explicatum est satis, quod dicitur agnum immolandũ *ad vesperam.* nam in Hebræo habetur hoc loco *inter duas vesperas*, in Deut. *circa occasum solis*, in Chaldæo *inter duos soles*, in Græco, *ad vesperam.* Primùm autem iam intellectũ est duas vesperas accipi non posse de initio & fine decimi quarti diei, sed tantùm de tempore ad finem illius accedente. At quomodo duæ vesperæ, aut duo soles ad eundem diem, imò ad idem pomeridianum tẽpus pertinere possunt? Respondeo, tam vespere, quàm mane, dici ratione Solis, quem sequitur, & antecedit; sicut autem mane etiam dicitur pars prima diei, etiam post ortũ solis, ita vespera vocatur pars postrema diei, etiam ante occasum solis. Cùm ergo sol magna diei parte decursa vergit ad occasum, verbi gratia sub horam tertiam à meridie, quæ nona Hebræis dicebatur, vespera vulgò dici solet, & in salutando, ac bene precando vsurpari; & hæc prior vespera in Scriptura intelligitur. Posterior autẽ vespera sequitur occasum solis, sicut aurora illius ortum antecedit. Inter has ergo vesperas, id est inter solem vergentem ad occasum, & solem occiduum debebat immolari agnus. Id autem in vsu Hebræorum fuisse perspicuè docet Iosephus, *Cùm dies festus adesset*, inquit, *qui Pascha vocatur, quando à nona quidem hora, vsque ad vndecimam hostias cadunt*, &c. Et Abul. ait solitos Hebræos à meridie dici decimæquartæ educere domo omnem fermentatum panem. Et Caiet. *Hora occidendi statuitur inter vesperas, hoc est inter occasum solis, & vesperam siue declinationem solis ad occasum, hoc est per duas horas, vel circiter ante solis occasum, vt habeatur tempus commodum ad excoriandum, & ad coquendum; ita vt statim post solis occasum possint comedere illum.* Idémque sentit Pererius in hunc locum, Andreas Masius in c. 5. Iosue, Iansen. cap. 143. Concord. Cornelius in 12. Exodi.

c. 16. 6.
l. 7. de bello c. 17.
dis. 1. in c. 12 12. v. 6.

CVII. *Quo numero conuiuarum, ex Iosepho.*

NEC negligendus est numerus conuiuarum, quem Iosephus expressit, ambitiosius fortasse, quàm verius, dum Israëlitarum numerum exaggerat. Ait enim Cestiũ prouinciæ Præsidem vires ciuitatis ac florem Neroni significare cupientem à Põtificibus petiisse, vt si quo modo possent multitudinem numerarent. *Illi autem*, inquit, *cùm dies festus adesset, qui Pascha vocatur, quando à nona quidem hora vsque ad vndecimam hostias cadunt: per singulas verò, contubernia non pauciorum, quàm decem virorum fiunt: solum enim epulari non licet, multi etiam viceni conueniunt, hostiarum viginti quinque millia, & sexcentas numerauere, id est ducenta & quinquaginta quinque millia & sexcentas. Fiunt autem vt denos epulatores per singulas imputemus, ducenta & septuaginta myriades.* Sic ibi, erronea vtique supputatione. Nam illæ 25. myriades 5600. hostiæ ductæ per decem. ascendunt tantùm ad ducentas & 55. myriadas, & sex millia, vel, vt dicere solemus, duos milliones, quingenta, & quinquaginta sex millia virorum. 2556000.

l. 7. c. 17.

CVIII. *Expenditur eius sententia.*

VERUM Scriptura huic numero conuiuarum repugnare videtur, ait enim confluere debere ad eandem cœnam, atque conuiuium eum numerum, *qui sufficere possit ad esum agni*, ita vt comedant singuli ad saturitatem, ait Abulensis: atqui decem viri, nedum viginti, necessarij non sunt ad vescendum agnum anniculum, imò ne ad vitulum quidem. Illud autem ambitiosum est quod viros tantũ

enumerat, in quibus scilicet consistant vires ac robur ciuitatis, cùm ad eam cœnam omnis omnino ætas, ac sexus admitteretur, vsque ad seruos emptitios, qui circuncisi essent. Retineamus tamen cum Tostato denarium numerum, sed ita vt eo paruos magnósque eiusdem familiæ comprehendamus: eúmque minuamus si pauciores sufficiebant; numerosiores autem familiæ, aut alios addebant cibos, vt videtur contigisse in familia Christi Domini, in cuius cœna firmentio intincti panis, in paropside; cùm condimentum non videatur ad agnum assum pertinere; aut mutuò dabant conuiuas minoribus familiis; quales sunt nouorum coniugum. *Numerus conuiuarum.*

CIX. *Esus agni cum festinatione.* QVARTA huius celebritatis circunstantia, ad ipsum Agni esum pertinet. Is enim cùm iugulatus esset, reseruato ad aspersionem, vel intinctionem sanguine, detracta pelle, extrahebantur intestina, & lauabantur, vt possent torreri; tum cæteræ carnes, nihil amplius diuisæ, per medium, vel in quatuor partes, vt fieri solet, simul assabantur, ne separato quidem capite, aut pedibus, vt ait Abulensis, ne aliquod ossium frangeretur. Non elixabatur autem, sed assabatur tátùm igni, & quidem perfectè, vt nulla pars semicocta vel semicruda relinqueretur. Quod intelligitur in illis verbis, *Non comedetis ex eo crudum quid*, ne videlicet semicrudum intercomedendum verteretur in nauseam, & abiiceretur. Pererius ex Rabi Salomone, Vatablus, & Sà. Et quia assatio citius perficitur quàm elixatio, ideo festinantibus conueniebat assis potiùs, quam elixis vti carnibus. Ad quam etiam festinationem repræsentandam pertinet quod accincti ad iter, & cum festinatione comederent; imò & quod ossa non frangerent ad excutiendam medullam. De pedibus autem & intestinis mundatis, vereor vt assentiri possim Abulensi, existimáti pedes & intestina agno circumposita fuisse, vt assarétur, cum ipse fateatur prius combustum iri, quàm reliqua cocta essent; vel dicendum est ea, cùm primùm satis cocta fuissent, ab igne fuisse remota, vel certè in sartagine torreri solita[10]; est enim tostio, vel frixio quoddam assationis genus, nullas afferens festinationi moras, nec periculum erat ne frangerentur ossa in pedibus à reliquo corpore separandis. Denique nihil volebat legislator in posterum diem reseruari, partim quia id ad integritatem & complementum sacrificij pertinebat, partim quia summo mane abituri erant, ante idoneum comedendi tempus. Ergo reliquias igne consumebant. q. 11. in c. 12. disp. 7. in c. 12. D. Thom. 12. q. 102. ar. 5. ad 2. Tostat. q. 10. in fine & 11. 10. χ. Leuit. 7. 15. v. 10.

CX. *Azymis panibus & lactucis agrestibus.* COMEDEBATVR porro agnus cum Azymis panibus, & lactucis agrestibus. Azymos panes requirebant angustiæ temporis, & festinata necessitas abeundi, priusquam fermentari massa posset; sed Deus necessitatem in mysterium vertit; voluit enim septiduo huiusmodi pane vesci Iudæos, licet minus ad gustum suaui, minúsque ad sanitatem vtili, in memoriam vitæ in Ægypto traductæ. *Septē diebus*, inquit Dominus ipse, *comedes absque fermento afflictionis panem, quoniā in pauore egressus es de Aegypto.* Eodem etiam pertinent lactucæ agrestes, quam cicoriam quidam putant, alij endiuiā, vt ait Sà, quæ amarago, & πικρὶς dicitur, à Septuag. In Hebræo habetur *cum amaritudinibus*, siue super amaritudines. Chaldæus interpretatur, cum amaris herbis, aspero scilicet succo, & subacerbo. Vide Perer. Valebant ergo tam azymi, quàm agrestes herbæ, ad renouandam memoriam amarissimæ afflictionis in Ægypto perpessæ, vt D. quoque Thomas annotauit, & alij iuniores post eum, nominatim Lipomanus, qui obseruat R. Salomonem etiam lactucas agrestes hoc loco intellexisse, secutum fortasse nostrum interpretem, *A quo*, inquit, *multa didicerunt Hebræi, vt sæpe animaduersum est.* v. 33. & 34. Deut. 16. 3. Exod. 12. 8. Theophr. hist. plan. l. 7. c. 11. Plin. l. 19. c. 8. עַל־מְרֹרִים n. 44. disp. 7. in c. 12. 12. q. 102. a. 5. ad 2.

CXI. *Aspersio sanguinis agni.* RELIQVA fere est, in hoc profectionis apparatu, intinctio, siue aspersio sanguinis. *Sument*, inquit Dominus, *de sanguine agni, & ponent super vtrumq; postem*, (quorū alteri adhærent cardines, in alterū immittitur sera, & pessulus) *& in superliminaribus domorum, in quibus comedent illum.* Rationem huius ceremoniæ aliquantò pòst explicat, *Erit autem sanguis vobis in signum*, id est in vtilitatem vestram, *in ædibus in quibus eritis, & videbo sanguinem, & transibo vos, nec erit in vobis plaga disperdens, quando percussero terram Aegypti.* Aspersionem autem fieri voluit cum fasciculo hyssopi. *Fasciculúmque hyssopi tingite in sanguine, qui est in limine*, id est ad ianuam in vase repositus, Septuaginta enim habent *ad ianuam*, Hebræi *in vase*, siue pelui, *& aspergite ex eo superliminare, & vtrúmque postem.* Quæ omnia diuinis sunt plena v. 7. v. 13. v. 22. παρὰ τὴν θύραν.

Digitized by Google

1. c.11.28.

mysteriis, quæ tangit Paulus in Epistola ad Hebræos, dum ait Mosem *fide celebrasse Pascha, & sanguinis effusionem, ne qui vastabat primitiua, tangeret eos.* Vbi consule Riberam, Iustinianum, Cornelium. Vide & D. Thomam loco citato, & maximè Lipom. in Cat. Sunt autem qui existimant hanc ceremoniam deinceps non fuisse seruatam, vt notauit Sà; & meritò, si de tempore quo exularunt agatur, quandiu autem fuerunt Hierosolymis, vix credibile est vnam de præcipuis, maximéque mysticis ceremoniis, fuisse prætermissam; sed ab eo potius vsurpatam, qui primas agebat in sacrificio.

12. q 102. a.5. ad 2. in c.12. v.3. & Abulens. q.50. in hoc cap.

l.3. de vita Mosis. — sub fin. — l.2. ant.c.5. extr.

CXII. *Qui in hoc sacrificio Sacerdos.*

AIT quidem Philo hoc tempore plebeios homines, non vt alias victimas adducere ad altare, mactandas à Sacerdotibus, sed iubente lege gentem totam sacrificare, & pro se quemque mactare hostiam suis manibus, & quemque se pro Sacerdote gerere: quod repetit in libro de Decalogo; *Populariter*, inquit, *singuli sacrificant, non expectatis Sacerdotibus, ipsi permissu legis fungentes Sacerdotio quotannis, per vnum diem huic negotio destinatum.* Iosephus quoque *omnes ait sacrificasse, & sanguine domos lustrasse aspersas hyssopo.* Rationi tamen consentaneum est patrem familias, aut eum qui eius vices gerebat, sacerdotale munus in hoc sacrificio obiisse, reliquis instar Leuitarum adiuuantibus, eisque honorem, vt par erat, deferentibus; alioqui totidem parandæ fuissent hostiæ, quot erant in vna familia viri. quod absurdum est.

l. 25.

CXIII. *Signatæ Tarenti domus.*

NON omittam hoc loco quoddam quasi corollarium, ex historia exotica. Hannibal enim, vt scribit Liuius, cùm Tarentum noctu occupasset, conuocatis postera luce Tarentinis; simúlque in superbam Romanorum dominationem inuectus, recipere se in domos suas quemque iussit, & foribus nomen suum inscribere; se domos eas, quæ inscriptæ non essent, signo extemplo dato diripi iussurum. Si quis in hospitio ciuis Romani nomen inscripsisset suum, eum se pro hoste habiturum. Concione dimissa cum titulis notatæ fores discrimen pacatæ ab hostili domo fecissent, signo dato ad diripienda hospitia Romana passim discursum est. Et fuit prædæ aliquantum. Sed nisi qui in arcem fugere potuerant nocturna incursione occisi sunt. Polybius ait iussos inscribere foribus, Tarentini. Memento quoque signatorum in frontibus suis apud Ioannem, & Ezechielem, ad vitandam mortem à percussoribus Angelis. Ego ad decimam plagam gradum facio.

Apoc. 7. 3. Ezech. 9. 4.

CXIV. *Preparatio cædis primogenitorum.*

HVNC igitur omnem apparatum & profectionis, & sacrificij excepit decima plaga, quæ iam pridem cunctantem Pharaonem cum suis, in dimittendis Israëlitis; ad eiiciendos denique perpulit. Rem celeberrimam ipsæ sacræ literæ sæpius enarrant, aut ex occasione obiter attingunt, vnde regula veritatis desumenda est, ad aliorum scripta examinanda. Dominus ergo hunc totum ritum Agni Paschalis, & imminentem Ægyptiorum cladem Mosen & Aaronem edocuit; illique, senioribus populi euocatis, Dei mandata tradiderunt, vt quasi per manus familiæ omnes instruerentur, de mutuo accipienda maturè supellectile, de parando agno in diem decimum, & immolando decimo quarto, & profectione in decimum quintum expedienda. De continendo se domi post agni esum in posterum diluculum, ne in Angelos exterminatores, ea nocte per vicos obambulantes incurrerent, vel Ægyptiis suspecti insidiarum esse possent: denique de liberis suis edocendis de tota hac ceremonia, eiúsque causis; his auditis *incuruatus populus adorauit.* Et egressi filij Israël fecerunt, sicut præceperat Dominus Mosi & Aaron.

c.12. 21. — Abul. q. 47. in c.12. — v. 28.

CXV. *Narratio decimæ plagæ ex Mose.*

VENTVM erat ad decimum quintum diem, aut priorem eius partem nocturnam, & Israëlitæ tantæ rei expectatione suspensi domi se continebant, Ægyptij multos iam dies plagis immunes, aut securi dormiebant, aut certè alia omnia cogitabant, cùm in noctis medio percussit Dominus omne primogenitum in terra Ægypti, à primogenito Pharaonis, qui in solio eius sedebat, ad parentis scilicet latus, honoris & beneuolentiæ causa [n], vsque ad primogenitum captiuæ, quæ erat in carcere, & omne primogenitum iumentorum. Sicque denunciationi plaga respondit, nisi quod in priore loco ancilla ad pistrinum addicta ponitur, hic autem in carcere constituitur, tanquam alicuius facinoris rea. Quanquam pistrinum pro carcere & ergastulo sumi potest. *Ancillæ istiusmodi*, ait Abulensis, *in die molunt, nocte autem ne effugiant, carcere includuntur.*

11. 5. — post q. 51. in c.12.

CXVI. *Ex libro Sapientiæ.* HANC cladem Sapiens in prædicandis diuinis laudibus celebrat, & nonnulla de hac decima plaga refert, vel ex certa traditione Patrum, vel ex diuina reuelatione, quæ à Moſe prætermiſſa fuerunt, horrificas videlicet viſiones, & triſtia ſomnia, ipſis ſub mortiferam percuſſionem immiſſa. Sic autem ait. *Cùm quietum ſilentium contineret omnia, & nox in ſuo curſu medium iter haberet, omnipotens ſermo tuus,* id eſt præceptum tuum, aut Angelus præcepti executor, *de cœlo à regalibus ſedibus durus debellator in mediam exterminij terram,* id eſt exterminio deſtinatam Ægyptum, *proſiliuit; gladius acutus inſimulatum imperium tuum portans,* id eſt, vt quaſi gladius acutus, minimè ſimulatum, aut fictum præceptum tuum, ſecum ferens exequeretur, *& ſtans repleuit omnia morte, & vſque ad cælum attingebat ſtans in terra;* quia imperium in cœlo datum in terra implebat. Subdit autem quæ apud Moſem non leguntur. Sap. 18.

CXVII. *Viſa, & voces Ægyptiorum.* TVNC *continuò viſus ſomniorum malorum turbauerunt illos, & timores superuenerunt inſperati.* Quæ viſa diuinitus eis immittebantur, vt intelligerent ipſi, & alios docerent, qua ex cauſa morti traderentur. *Viſiones enim,* inquit, *quæ illos turbauerunt, hæc præmonebant, ne inſcij quare mala patiebantur, perirent. Et alius alibi proiectus ſemiuiuus, cauſam mortis, propter quam moriebatur, demonſtrabat.*

Credibile nimirum eſt exterminatores Angelos, ſeſe eorum imaginationi videndos exhibuiſſe aſpectu terrifico, ſtricto ferro imminentes, eiſque cauſa mortis enunciata, inuiſibilem, eámque mortiferam plagam intuliſſe: qua accepta, huc illúcque ſemiuiui, quaſi lymphati ferebantur: & cum acerbiſſimo dolore, ac triſti eiulatu, mori ſe in vltionem Iſraëliticæ ſeruitutis, & detentionis iniuſtiſſimæ, nominatim autem cædis paruulorum, quos in flumen abiecerant, miſerabiliter teſtabantur. Hæc nimirum erant viſa & ſomnia, de quibus Iob. *Si dixero, Conſolabitur me lectulus meus, & reuelabor loquens mecum in ſtratu meo. Terrebis me per ſomnia, & per viſiones horrore concuties.* Voces erant, quales victoris illius, hoſtem ſuperbum ſupremo vulnere mactantis, c. 7. 13. Fortè, releuabor.

----- Pallas te hoc vulnere Pallas
Immolat, & pœnam ſcelerato ex ſanguine ſumit.

Aut quales poſtremum iactabat in Chriſtum, dum ſanguinem cum vita effunderet, ſceleratiſſimus apoſtata. *Viciſti Galilæe, viciſti.* Quales denique energumeni, dum ſe à Martyribus cruciari, magnis vlulatibus quererentur. Quo pertinet illud ex eodem loco Sapientis. *Reſonabat autem inconueniens inimicorum vox,* ſiue incondita vociferatio, *& flebilis audiebatur planctus ploratorum infantium.* Quaſi dicat, Hebræis ſacros Hymnos continentibus, inimicorum contrariò clamores horribiles clareſcebant, & comploratio pro morientibus pueris miſerabilis exoriebatur. Niceph. l. 10. c. 18. 10.

CXVIII. *Hymni & cantica Hebræorum.* INTERIM autem Hebræi diuinas laudes decantabant; cùm & moribundi, & eorum parentes, & conſanguinei, lamentis omnia complerent. Hoc quoque eadem Scriptura teſtatur. *Abſconsè enim ſacrificabant iuſti pueri bonorum,* id eſt ſeorſim, & ſeparati à domibus Ægyptiorum, celebrabant Paſcha Iudæi, & boni ipſi, & bonorum, ac ſanctorum filij; *& iuſtitiæ legem in concordia diſpoſuerunt, ſimiliter & bona, & mala recepturos iuſtos.* Id eſt diuinam legem concorditer ſanciebant, ſanctos eorumdem bonorum, & periculorum ex æquo conſortes fore: vt nimirum ſolent, qui diuturnum, & periculoſum iter vna ſuſcipiunt. Simul etiam patrum decantantes laudes. Quibus ſcilicet, vel ipſorum patres laudabantur, vel quas à patribus didicerant in laudem Dei, ad cohoneſtandam celebritatem Paſchalem, vel quas patres ac ſeniores inchoabant, filij proſequebantur, vt explicat Lorinus noſter, quoniam in Græco eſt πατέρων ἤδη προαναμέλποντες αἴνους. c. 18. 9.

CXIX. *Multitudo mortuorum in Ægypto.* QVAM latè autem pateret hoc malum, aliquantò pòſt diſtinctiùs intelligetur, nunc quæ habet ea de re idem Sapiens, antè quàm ab illo abeamus, breuiter dicamus. *Simili autem pœna ſeruus cum Domino afflictus eſt, & popularis homo regi ſimilia paſſus.* Alludit apertè ad Moſis narrationem, primogenitum ancillæ ergaſtulariæ cum primogenito Pharaonis componentem. pergit autem. *Similiter ergo omnes vno nomine mortis,* id eſt vno eodémque genere mortis, *mortuos habebant innumerabiles. Neque enim ad ſepeliendum viui ſufficiebant.* Non ſolùm propter multitudinem, ſed etiam quia magno apparatu ſuos Ægyptij ſepeliebant; quod fortaſſe innuit Sa- v. 12. Lorin. ibid.

Digitized by Google

piens dum subdit, *quoniam vno momento, quæ erat præclarior natio illorum,* exterminata est: flos scilicet ipse Ægyptiæ iuuentutis breuissimo temporis interuallo simul extinctus est.

l. 1. de vita Mosis. CXX. *Narratio decimę plagę ex Philone.*

Sed iam integram hanc narrationem ex disertissimo Philone audiamus. *Tandem accessit extrema pœna decima; superioribus omnibus atrocior, ipsis Ægyptiis morientibus: non tamen omnibus. Nolebat enim Deus regionem desertam reddere, quam castigatam tantùm voluit. Itaque parcens maximæ turbæ omnis ætatis virorum, atque mulierum, morti addixit solos primogenitos; exorsus à maximo natu regio filio, & in vilissimæ ancillæ pistrinariæ filium desinens. Nam circiter noctem mediam, quotquot primi patris matrísque appellationem iucundissimam parentibus attulerunt, & vicissim ab ipsis primi nominati sunt filij, sani, valentésque, nullo præcedente morbo, repente interierunt ad vnum, vt nulla familia, sine domestico luctu tunc inuenta sit. Prima verò luce, cùm quisque suos charissimos, inopinata nece sublatos videret, cùm quibus superiore die suauiter vsque ad vesperam conuixerat, vt in publico luctu grauissimo, omnia comploratione impleuerunt. Cùm enim nemo esset exors eius calamitatis, vnus erat omnium clamor, vno luctu totam regionem, quacunque patebat, obtinente: qui tantisper dum inter priuatos parietes se continebat, singulis aliena mala ignorantibus, priuatus etiam tum videbatur. Vbi verò alij didicerunt ex aliis, geminabatur comploratio, accedente grauantéque dolore publico, vt ne consolator quidem existeret: quis enim solaretur alterum, ipse consolatione indigens? Cæterùm vt in tali casu solet fieri, putantes hæc esse maiorum malorum initia, & soliciti de interitu superstitum, flentes conuolabant in regiam, scissísque vestibus suis, Regi causam calamitatis imputabant,* &c. Iosephus quoque ait agminatim à populo in regiam factos esse concursus, maximis vociferationibus exigente, ne vltra in Ægypto detinerentur Hebræi.

l. 2. c. 5. extr.

Exod. 12. 30. CXXI. *An & quomodo in qualibet domo esset funus.*

Svrrexitqve *Pharao nocte,* ait Moses, *& omnes serui eius, cunctíque Ægyptus, & ortus est clamor magnus in Ægypto, neque enim erat domus, in qua non iaceret mortuus.* At, inquies, si soli primogeniti occisi sunt, qui potest id verum esse? num credibile est in omnibus domibus fuisse aliquos primogenitos? Iam suprà ex Augustino, cui subscribit Lyranus, respondimus, diuinitus præscientia Dei fuisse procuratum, vt in omnibus omnino domibus essent primogeniti, in quibus percuterentur Ægyptij. Hugo à S. Victore, & Sà, ita explicant, quasi dictum esset à Moyse, non fuisse domum, quæ quidem haberet primogenitum, in qua non esset funus. Alij, vt Aben-Ezra, Sà, non improbante Pererio, hyperbolem hoc loco agnoscunt, & particulam, *ferè*, subaudiunt. Quod refellit Abulensis.

q. 44. in Exod. — in c. 11. q. 2. nu. 5. — in c. 12. q. 51. med.

Tostatus rationem inuenit qua facilè intelligi potest, in qualibet Ægyptiorum domo fuisse aliquem primogenitum: quam aliqui vehementer amplificant, vt videre est apud Pererium & Cornelium. Ideóque suis ipsum verbis hoc loco audies. *Et sciendum quod non solùm vocantur hîc primogeniti filij familias, qui sunt sub custodia patrum suorum, & primò nati sunt; sed omnes homines in Ægypto, siue senes, siue iuuenes, siue habentes tunc patres, siue non habentes, qui apud patres suos primogeniti fuerunt; & sic multi senes centum, aut plurium annorum mortui sunt in Ægypto, quia primogeniti erant: etiam contingebat vt in eadem domo moreretur pater & filius, quia vterque erat primogenitus, nam filius erat primogenitus patri suo, & pater eius alteri patri suo primogenitus extitit.* Hactenus Abulensis. Aliquantò tamen pòst ad fœminas primogenitas declinat.

in c. 12. disp. 2. n. 5. — in c. 11. v. 8. — in c. 12. paulò ante q. 51. — q. 51. sub med.

Cantacuzenus apud Lorinum in 18. Sap. v. 12. — CXXII. *An fœminæ in primogenitis comprehēsæ fuerint.*

Alii autem primogenitos accipiunt, siue mares essent, siue fœminæ; siue primogeniti essent respectu parentis vtriúsque, siue alterius duntaxat; ex quo intelligi potest permultos in eadem domo fuisse primogenitos. Nam pater & mater familias poterant ambo esse primogeniti; & si vir, vel vxor bis, aut ter fuerant iuncti coniugio, & ex vnoquoque matrimonio liberos susceperant, qui primus exortus fuerat in singulis coniugiis occidebatur: sicque fieri poterat, vt in eadem domo, sex septémve funera reperirentur. Et facilè aliqui horum, Dei ordinante prouidentia, ad amicorum, vel cognatorum commigrauerant domos; in quibus ea nocte reperti, effecerunt, vt nulla omnino domus funere vacaret. Quod si plures familiæ in amplioribus ædibus diuersabantur, tantò plures in eadem domo reperti sunt mortui; cùm nulli omnino primogenitorum parceretur, vt ait Dionysius.

Digitized by Google

CXXIII *Nō videtur*

ÆGRE tamen assentior de primogenitis fœminei sexus, cum Lorino nostro; tum quia voluit Dominus sibi consecrari primogenitos Israëlis pro primogenitis Ægypti; at non omnes, sed tantùm masculini sexus; vt constat ex capite sequenti; & rursus cap. 34. quæ ratio affertur à Comestore in historia scholastica, & Dionys. tum quia cùm cædes primogenitorum respondeat cædi paruulorum Hebræorum, vt Sapiens ipse testatur, & istorum soli masculi occisi fuerint, vt initio Exodi scriptum est, etiam solos masculos occisos probabile est. Denique vbicúmque mentio est huius historiæ, solius masculini sexus mentio est, fœminei nusquam. Locutiones autem vniuersæ non adhibentur ad comprehendendas fœminas, sed primogenita iumentorum. Sicut autem in primogenitis rectè vnigeniti comprehenduntur, qui reuera primogeniti sunt, ita ab illo numero excluduntur, qui in primogenitorum locum, & iura succedunt. Quia reuera non sunt primogeniti; etsi ita visum Caietano, vt suprà diximus, & Genebrardo in Psalmum 77. vbi ex quorundam Hebræorum sententia ait, nomine primogeniti intelligi, quicunque primus erat, ac præcipuus in quaque familia. Verùm retenta proprietate vocabuli, in tam fœcunda regione satis erat primogenitorum, *vt vno nomine mortis, Ægyptij mortuos haberent innumerabiles.*

(inc. 18. Sap. v. 5. & 12. Exod 13. v. 12. & 15. v. 19. c. 28. in c. 13. Exod. Sap. 18. 5. c. 1. 16. 17. Dionys. Caiet. Num. 70. v. 57. vt Psal. 88. 28. Sap. 18. 12.)

CXXIV. *Quo mortis genere perierint.*

VERVM dubium quoque est, quodnam fuerit hoc mortis nomen, aut genus, quo extincti sunt primogeniti. Et quidem violentam fuisse mortem nemo dubitare potest; percussi quippe à Domino, & occisi dicuntur. Iosephus peste interiisse tradit. *Deus,* inquit, *illa die prateritis illæsis Hebræis, Ægyptios morbo percussit; nam pestis illa nocte absumpsit primogenita Ægyptiorum.* Genebrardus certo pestis genere perniciosissimo, & acutissimo percussos ait. Consentit Comestor in historia Scholast. Videtur tamen Scriptura innuere gladio fuisse trucidatos; nam gladium acutum vocat diuinum mandatum, quasi gladio acuto implendum. Verùm gladius in Scriptura de quolibet vindictæ genere vsurpari solet. Illud certè satis constat ex illo Sapientiæ loco, omnes qui perierunt eodem mortis genere periisse, quod scilicet eodem nomine appelletur.

(Exod. 12. 29. 13 15. ... vocat & ... in Psal. 77. v. 57. Exod. c. 25. Sap. 18. 16. Leuit. 26. 25. Deut. 32. 25 Sap. 18. 12.)

CXXV. *Quis effector huius plagæ, Deúsne.*

TERTIA est hoc loco dubitatio, quis huius effector plagæ fuerit, Deúsne, qui eam denunciando prædixerat. *Media nocte egrediar in Ægyptum, & morietur omne primogenitum.* Et rursum, *Transibo per terram Ægypti nocte illa, percutiámque omne primogenitum, ego Dominus.* Et iterum, *Factum est autem in noctis medio percussit Dominus omne primogenitum,* &c. An verò percussor fuerit Angelus aliquis Dei mandato subseruiens. Dicitur enim eodem Exodi capite. *Transibit Dominus percutiens Ægyptios, cúmque viderit sanguinem in superliminari, & in vtróque poste, transcendet ostium domus;* sed additur, *& non sinet percussorem ingredi domos vestras, & lædere.* Ergo alterius ministerio vsus est Dominus. Verùm iam aliquoties significatum est Deum iuxta Sapientem, ac suauem prouidentiam suam, Angelorum suorum interuentu, ac ministerio vti, eáque per eos agere ac dicere, quæ acta velit, aut nunciata. Sæpéque monet Chrysostomus in Genesi diuinam maiestatem ab his operibus, quæ humano more illi tribuuntur, longè submouendam, licet agere dicatur, aut dicere, quæ ipsius agantur imperio vel dicantur. Eadem sentit, & scribit hoc loco Rupertus, & Lipomanus.

(Exod. 11. 4. c. 12. v. 12. & 29. c. 12. 23. Vide anno Mosis 80. num. 35. l. a. c. 6.)

CXXVI. *An potius Angeli.*

SED illud magis dubium, atque controuersum, vnúsne fuerit percussor Angelus, an plures. Nam in Exodo percussor, siue vastator, singulariter appellatur, & in libr. Sapientiæ, & si tropicè sermoni, siue mandato tribuitur, quod nuncio conuenit, singulariter tamen *durus debellator* appellatur: & omnis eius actio in singulari ponitur. Et Dionys. putat vnum fuisse, & hanc tam latè patentem cædem, si non propria, diuina certè virtute exercuisse. Veruntamen in Psalmo 77. plures nominantur Angeli. Suadet amplitudo Ægypti, ait Lorinus, & eadem noctis hora media, vt huiusmodi percussores Angelos plures affirmemus, non vnicum. Vnicus occidit aliquando Hebræorum septuaginta millia, sed triduò. Vnicus Assyriorum quinque, & octoginta suprà centum millia, at per noctem, & in eodem exercitu, locóque. Hæc ipse, eadémque pluribus Perer. Idem sentit Caiet. Rectius ergo creditur plures fuisse Angelos vastatores, qui tam breui tempore, in tam ampla regione, tot domibus, oppidis, ciuitatibus, tot primogenitos inquisierint, atque occiderint. Nam pluralis in singulari facilè intelligitur; & Genebrar.

(12. 23. v. 55. in c. 18. Sap. v. 5. & 16. ar. 22. in Exod. 2. Reg. 24. 15. in c. 12. n. 3. in 12. Exod. 4. Reg. 36. 35.)

Digitized by Google

hic agnoscit Synechdochen numeri: vt suprà cùm bruchus, locusta, rana, musca super vniuersam terram Ægypti dicitur ascendisse. Et ad veritatem illius locutionis satis est, vt non fuerint plures, in vna eadémque domo, percussores.

Psal. 77. 49. SI ergo plures erant, bonine an mali? Videtur Dauid existimasse malos fuisse Angelos, & calamitates hasce omnes per Angelos malos immissas. Ita sentit Genebrardus ibidem. Cui accinunt Hebræi, *Quæ in tenebris*, inquiunt, *immittuntur mala, rectè demandantur malignis spiritibus, quoniam ipsi sunt spiritus tenebrarum. Hinc aliquo in Psalmo scriptum. In ea* (nocte) *repat omnis bestia syluestris.* Idem ex illo Psalmi loco persuasum est Lyrano & Abulensi, qui illam etiam addit coniecturam, quod non vocetur Angelus Domini, vt solent boni Angeli, sed percussor, siue exterminator. Et quia dicitur fore, vt non sinat Dominus intrare percussorem; qui scilicet, si permitteretur, libenter ingressurus erat, & Hebræorum quoque primogenitos occisurus; nihil autem sit periculi ab Angelis bonis. Rupertus quoque. *Quamuis*, inquit, *dicatur Dominus Aegyptios percutere, non tamen per seipsum percutit, sed percussori, scilicet Angelo malo potestatem dat percutiendi.* Quin etiam Hieronymus in Esaiam. *Sinistræ*, inquit, *quedam sunt, contrariæque virtutes, venientes vt impleant furorem Domini, gaudentes in aliena iniuria atque lætantes, de quibus, & in Psalmis legimus. Misit in eos furorem iræ suæ, furorem, & iram, & tribulationem; immissionem per Angelos pessimos,* (ipse habet in versione sua, immissionem Angelorum malorum.) *Ex his est & exterminator in Aegypto, qui postes, Agni litos sanguine non audet intrare.* Idem sensit Augustinus, in eundem Dauidis locum; & Hieronymum, vt videtur, secutus, istos Angelos aggregat illi, qui decepit Achab, & fuit spiritus mendax in ore Prophetarum eius.

Margin: CXXVII. *Malíne Angeli Ægyptios hac plaga affecerint.* — Psal. 103. 20. — in c. 12. q. 48. fi. — ὀλοθρεύων. — L. 2. c. 3. & 16. — c. 24. — Psal. 77. — in Psal. 77. — 3. Reg. 22.

CREDIBILIVS tamen videtur, & hanc, & omnes alias Ægyptiorum clades, à bonis Angelis, & ipsis diuinæ iustitiæ administris, editas esse: sicut in principio Magos ministerio malorum Angelorum, vsos esse nemo dubitat. *Malos*, inquit Euthymius, *appellat hoc loco, quia pœnas inferunt, & supplicia.* Et ex Hebræo aliqui vertunt Angelos noxios vel nocentes, vt notauit Iansenius, pro eadem sententia refert Lorinus noster in illum Psalmi locum Basilium, siue Theodoretum, Chrysostomum, Nicephorum, quibus recentiores magno numero subscribunt. In quibus ipsemet cum Iansenio, Pererio, Cornelio à Lapide, Caietano, Lipomano, qui notat hîc Angelum percutientem proprio Dei nomine, & incommunicabili appellari; quia Dominum repræsentabat, eiúsque iudicium explebat, Torniello, & aliis. Nec nouum est, aut insolens in Scripturis, per bonos Angelos vexari improbos, ac puniri. Angelus erat qui præuaricatorem Adamum paradiso exclusit, cum gladio flammeo atque versatili. Angeli Dei erant, qui Sodomitas, & Gomorrhæos demisso cælitus incendio perdidere. Angelus erat, qui Dauidis curiositatem, & Assyriorum superbiam, Deique contemptum, tanta cæde castigauit. Angelus erat, qui Herodem diuinum sibi aliquid arrogantem, viuentem vermibus excarnificandum dedit. Angelus est, atque Angelorum princeps, qui omnium mortalium scelestissimum Antichristum aliquando profligabit, ac perdet. Quid ergo mirum Ægyptios, cruentissimos populi Dei, sanctis Angelis peculiariter commissi, vexatores, ab iisdem Angelis, hac ipsa plaga, & superioribus omnibus contrucidatos?

Margin: CXXVIII. *An potius boni.* — In eū Psal. & in Sap. 18 v. 5. — in c. 12. disp. 1. nu. 2. & in c. 7. nu. 71. — in c. 12. v. 23 & in c. 7. fi. — *Qui sæpe puniunt.*

NAM quod hoc loco Percussor appellatur, non Angelus Domini, qui primogenitos interficit, perinfirmum est; nusquam enim in præcedentibus plagis dictus est Angelus Domini; quas tamen nemo dixerit à dæmonibus omnes perpetratas, ne Sathanam, qui pugnabat pro Magis, aduersus Sathanam diuisum dicamus. Nec illud, *non sinet*, malam Angeli voluntatem significat, sed promptitudinem diuinis mandatis obtemperandi, æquè aduersus bonos ac malos, vt in Sodomis, vbi non dubium est plurimos infantulos, communi clade inuolutos, occidisse. Porrò illa ratio, quod nihil sit periculi ab Angelis bonis, non est admodum efficax. Nam neque à malis quidquam potest esse periculi, Deo prohibente. Et eo permittente, à bonis etiam boni affligi possunt, vt diximus. Quis autem affirmare ausit, tunc Hebræos omnes sanctos fuisse & innocentes? Adde quod hoc loco *non sinet ingredi*, idem est quod non immittet, proptereáque in Hebræo legitur, *non dabit*, quod est, non præcipiet, vel ordinabit, vt notauit Caiet. Perer. Cornel.

Margin: CXXIX. *Respōdetur priori sententiæ.* — Luc. 11. 18. — in c. 11. n. 1.

CXXX. *Magnitudo plagæ huius ex Dauide.* HVIVS porrò magnitudinem calamitatis subobscurè Dauid, apertè Moses declarauit. Ille enim priusquam diceret; *Et percussit omne primogenitum in terra Aegypti*, præmisit illud, *Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, & iram, & tribulationem, immissiones per Angelos malos. Viam fecit semitæ iræ suæ, non pepercit à morte animabus eorum, & iumenta eorum in morte conclusit.* Quæ sic explicat Iansenius. *Postremum autem post multas plagas, per ministerium Mosis immissas Aegyptiis, misit in eos maximam suæ seueritatis, & excandescentiæ vltionem. Indignationem, iram, & tribulationem, quam immisit eis per Angelos, secundum Dei præceptum, pessimè eos percutientes, & ob id valdè malos, & noxios Aegyptiis. Parauit iræ suæ viam ad incedendum per eam. Nam percussurus per Angelos suos Aegyptiorum primogenita, præscripsit iræ suæ viam per quam incederet, prohibens eam à domibus Hebræorum consignatis. Iræ quoque suæ tum viam fecit, laxans omnes suæ seueritatis habenas, ita vt sine vllo impedimento, aut retinaculo procederet contra Aegyptios; & iam non amplius, vt in prioribus plagis fecerat, parceret animabus eorum à morte, & iumenta quoque eorum interficeret.* Sic ipse, & Lorinus noster pluribus. Psal. 77. 51.

CXXXI. *Et ex Mose, cũ collatione decima, & vndecimæ plagæ.* APERTIVS etiam Moses, qui hanc calamitatem omnibus antecedentibus Ægyptiacis, ac futuris visus est antetulisse. Ait enim: *Eritque clamor magnus* (post occisa primogenita) *in vniuersa terra Aegypti, qualis nec antè fuit, nec post futurus est.* Exod. 11. 6. At maius apparet planctus, & doloris argumentum quando mox ipsemet Pharao, cum flore nobilitatis ac iuuentutis, & immenso penè exercitu; cum vniuerso bellico apparatu, equis, armis, curribus maris fluctibus obrutus est. Respondeo maiorem tum factam fuisse iacturam, nec tamen tum maiorem clamorem, aut luctum extitisse; siue quia plurimi fuerunt ad quos non pertinuit postremus iste luctus; at prior ille tam latè patuit, vt sicut nulla planè erat domus, in qua non iaceret mortuus; ita nulla erat in qua luctuosissima comploratio non exaudiretur. c. 12. 30. Deinde in vltima plaga indiscriminatim multi periere, at hic delectus est ad interitum, flos ipse totius Ægypti. Ipsi primogeniti, quos parentes in oculis ferunt, & in iis plerique vnigeniti, spes generis ac posteritatis, quibus parentes sua omnia destinant, vt in iis deinceps viuant, ac floreant. Quid quod ipse regni hæres perierat, in quem, vt in Orientem Solem, plerique omnes intuebantur, & à quo beatos se factum iri existimabant. At in vltima, Pharaonis ipsius mors, hoc minus afferebat tristitiæ, quod simul publicas calamitates, ipsius duricia peruicaci inductas, vlciscebatur. Denique, vt omittam noctis horrorem, vt inuisibilem aduersarium, vt acerrimum atque acutissimum mortiferæ plagæ sensum, vt terrifica visa pereuntium, vndecima plaga superstitibus Ægyptiis finem timendi attulit; egressis Hebræis, & mortuis iis, qui eos retracturi erant ad seruitutem; & simul Ægyptias plagas, vlciscente Numine, renouaturi. At nunc inchoata in primogenitis cæde, omnes se morituros credebant, ac vociferabantur; vt non primogenitis tantùm mortuis, sed sibi ipsis etiam, quasi proximè morituris, lachrymis, atque eiulatibus parentarent. c. 12. 30. 33.

CXXXII. *Eadem clade implicati Ægyptiorum Dij.* ACCESSIT quasi epimetron plagæ huius, quod Dominus, vt fuerat ante comminatus, *in cunctis diis Aegyptiis iudicia fecit*; quæ Septuaginta vocant ἐκδίκησιν, vltionem, seu vindictam. Ea de re sic Hieronymus in epistola ad Fabiolam, quæ est de 42. mansionibus. *Hebræi autumant*, inquit, *quod nocte qua egressus est populus, omnia in Aegypto templa destructa sunt, siue motu terræ, siue ictu fulminum.* Quæ verba parum fideliter in glossam translata sunt, vbi pro ictu fulminum habetur, *fluminis Nili inundatione.* Hanc Hebræorum traditionem aliter refert Lyranus. *Dicunt Hebræi*, inquit, *quod illa nocte, omnia idola Aegypti lignea subitò fuerunt putrefacta, & omnia metallica resoluta, & fusa in terram, & omnia lapidea comminuta in detestationem idololatriæ.* Ideo subditur. *Ego Dominus*, qui scilicet latriæ cultu sum colendus. Idē ferè habet Abulensis, additque fortè diis Ægyptiorum contigisse, sicut Dagoni Philistæorũ Azotiorum Deo, qui in conspectu arcæ miserè truncatus, ac deformatus iacuisse legitur. Et quia eo tempore super omnes Deos Ægypti præcipuo cultu & honore colebatur Serapis, siue Apis bos. *Non temerè putabimus*, inquit Pererius, *cladem istam deorum Aegypti, præcipuè ad Apim bouem pertinuisse. Qualia fuerint hæc iudicia*, inquit Caiet. *scriptum non est: rationi tamen consentaneum est cecidisse, vel deleta seu comminuta fuisse nocte illa, omnia simulacra Deorum in Aegypto.*

c. 12. 12. Num. 33. 4. 117. In prima mansione. 1. Reg. 5. in c. 11. Exod. n. 7. in hoc 12. cap.

Digitized by Google

l.9. de præpar c. vlt. c. 27. in Exod. ARTAPANVS quoque apud Eusebium, ex quo Petrus Comestor, ait sub hæc tempora profectionis Iudęorum, plurima templa in Ægypto terræ motu corruisse; quin etiam, quod incredibile est, omnes domos concidisse. Hæc fortasse quasi per nebulam inaudierat, Lysimachus ille Iudæorum hostis, apud Iosephum libro priore contra Apionem, qui ait Mosem Iudæorum exulum ducem, suis authorem fuisse, vt deorum templa, & altaria, quotquot inuenirent, euerterent; idque illos strenuè factitasse, & vrbem à se conditam, ex re, ἱερόσυλα nominasse: postea verò, probri vitandi gratia, Hierosolyma vocauisse. Sed mittamus fabulas. Id certò potiùs affirmemus, fuisse hanc plagam Ægyptiis, non solùm incredibili detrimento, sed maximo etiam probro, atque dedecori. Quis enim tantam deorum suorum ignominiam, in suum dedecus, nisi planè sit plumbeus, non intelligat redundare? multò magis quàm parentis sui, vel principis, quos longè inferiore, quàm Deum, honore prosequatur. CXXXIII *Etiam externorum testimonio.* (sub finem.)

Ex his denique intelligi potest quàm afflicta tunc, & prostrata res in Ægypto fuerit, quámque luctuosa facies totius regionis, villarum, oppidorum, ciuitatum, dum nil herbarum in campis, nihil in agris segetum, nihil in arboribus pomorum, aut etiam frondium vsquam cerneretur; sed funditus interissent omnia, mœstis deplorata colonis. Quomodo non lugerent infelices Ægyptij, pecudibus in stabulis, filiis in ædibus, Deorum simulachris in templis disturbatis, occisis, suffocatis? Cùm nec Deos suos miseri, nec homines haberent, à quibus consolationem acciperent, quia, CXXXIV. *Luctuosa Ægypti facies hoc tēpore.*

2. Æne. *Luctus vbique, pauor, & plurima mortis imago.*

Cùm vbique intermortui morientium gemitus, & morientibus assistentium eiulatus mixti, confusique resonarent; & ex ædibus in vicos omnes, fora, plateas, templa, campos, agrósque redundarent. Cùm interim Hebræi hymnos canerent, festósque dies celebrarent: nec in eos, propter quos tam dira, támque acerba, & omnibus retro seculis inaudita patiebantur, indignationem suam effundere auderent; veriti reliquorum omnium, qui supererant exitium, & supremam internecionem. (Sap. 18. 10. suprà n. 118)

Sap. 18. 5. SIC nimirum tot innocentum infantium cædes in primogenitorum peste, rursum vindicata est, donec mox rubri maris fluctibus penitus obruatur. *Cùm cogitarent,* inquit Sapiens, *iustorum occidere infantes, & vno exposito filio, & liberato, in traductionem,* punitionem scilicet, *illorum multitudinem filiorum abstulisti.* Sic qui Iudæis tanquam oneriferis iumentis diu abusi fuerant, iam tertiò in iumentis suis affligūtur. Cæci, qui non viderent quātus esset ille Deus, quámque, præ omnibus idolorum quisquiliis, timore, supremóque cultu dignus, cuius manus tam dura esset super ipsos, & super Apim Deum ipsorum. Neque tamen cæci omnes. Plerique enim, qui hactenus illatas plagas veneficiis tribuebant, Deum verū pro Iudęis, tanquam patrem pro filiis pugnantem in hac denique plaga cognouerunt. *De omnibus enim,* inquit Sapiens, *non credentes propter veneficia,* id est præcedentes enim omnes plagas veneficiis non Deo tribuentes, *tūc verò primùm cùm fuit exterminium primogenitorum, spoponderunt,* & cum certa assoueratione confessi sunt, Hebręos *populum Dei esse.* Alij etiam Sapientiores, si Philoni credimus, ad veri Dei cognitionem, & Hebręorum religionem, ceremoniásque transierunt: eísque sese peregrinationis comites addiderunt. *Quidam,* inquit, *pietatis amore se Hebræis adiunxerant: & erant, qui tot continuis castigationibus profecerant in melius.* CXXXV *Æquitas decimę plagę, & vtilitas.* (Sap. 18. 13.)

IAM ad egressum filiorum *Israël de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro,* rerū nos gestarum series ipsa deduxit. Accepta enim tanta calamitate, recentissimo adhuc, & calente vulnere, *surrexit Pharao nocte,* terribili & funesto excitatore suscitatus, surrexerunt, *& omnes serui eius* domestici, & aulici, & mox certatim Ægyptus vniuersa. *Et ortus est clamor magnus in Aegypto; neque enim erat domus, in qua non iaceret mortuus.* Ex quo intelligitur, separatos fuisse ab aliquot diebus Hebræos omnes ab Ægyptiis, tum vt Paschali sacrificio seorsim participarēt, quod Ægyptij, in domibus suis peragi, passi fortasse non essent, tū vt ne non distinctis sanguine domibus, aliqui primogeniti Ægyptiorū eriperentur neci inter Hebræos, aut aliqui Hebręi periclitarētur inter Ægyptios. Qua de re vide pluribus Abulensem, & Pererium. CXXXVI. *Compellitur Pharao ad exitum cō cedendum Hebræis.* (q. 27. in c. 12. in c. 12. n. 9.)

q. 31. in c. 12. SVBEIT Moses, vocatum se cum fratre à Pharaone, vt ab eo acciperent discedendi facultatem. Putat Abulensis fuisse tum Mosem & Aaronem in ciui- CXXXVII. *Mosenque adire iubet.*

Digitized by Google

tate regia, quia putat præcedenti tantùm die plagam primogenitorum prædictam fuisse. Et quia spiritu Prophetico cognoscebat fore, vt illa ipsa nocte mitteret Pharao ad ipsum nuncios, per eósque copiam faceret emigrationis. Eò trahit etiam illud ex c.11. *Descendénsque omnes serui tui isti ad me*, ait enim ita locutum Mosen, quod regia in editissimo esset vrbis loco, reliqua autem ciuitas, in qua erat Moses, in depressiore. Itaque illuc misisse seruos suos, qui ei suo nomine dicerent, vt abiret cum suis: aut potius ipsummet, regij fastus, in tanta rerum perturbatione, oblitum; cum suis ad Mosen descendisse; & ad ianuam domus, in qua dormiebat Moses, cum fratre & aliis Hebræis, eos cum clamore euocasse, dixisséque, *Surgite, & egredimini à populo meo.* Quod probauit etiam Cornelius in hunc locum.

v. 8.

c. 12 v. 30.

CXXXVIII. *Qui erat in Ramesse, sacrificans, & disponit profectionem.*

VERVM credibilius est Moysem cum fratre, in terra Gessen, in ciuitate Ramesses tum fuisse, vbi ad Agnum immolandū omnes ex tota Ægypto Iudæi confluxerant, indéque ex Ægypto egressuri proxima luce, se ad iter accingebant. Scriptum est enim c.33. Num. Profectos Israëlitas de Ramesse, mense primo, quintadecima die mensis primi, altera die Phase, & quidē summo mane, adeo vt propterea nocte exisse dicantur in Deut. Quomodo ergo Moses tum fuisset in ciuitate regia, quæ haud dubiè non modico spatio distabat à Ramesse, quæ erat in extrema Ægypto. Præterea Iosephus l.2. antiq. cap.5. extremo, ait Mosem Hebræos, prius instructos ad profectionem, & per sodalitia (φρατρίας, curias, conuentus, aut, si placet, tribus) distributos, in vno loco continuisse; certè in Ramesse, vnde iam iámque exituri erant; an continebat imperio, & non præsentia sua? Et quid opus erat manere in ciuitate regia? an vt parceret labori nunciorum Pharaonis, quos sciebat ad se venturos? dum interim suis deesset, tanto numero, támque multiplici populo, tantum iter, medios inter hostes, inceptanti. Quod autem existimat Abulensis, in decima quarta Luna factam denunciationem decimæ plagę, antè refutatum est. Denique descensus etiam erat ad terram Gessem, quę vicinior erat Nili ostiis, quàm Regia, quæ erat in interiore regno, & ab extremo Nilo remotior, & consequenter editior: flumina quippe decliuia, & inferiora petunt.

v. 3 & Exo. 12. 37. c. 16. 1. Exo. 12. 42.

Hoc tamo nu. 68.

CXXXIX *Ordo gestæ rei.*

ITAQVE, vt rem conferamus in pauca. Dicimus Mosen & Aaronem posteriore vespera decimæ quartæ Lunæ, cum populo suo in oppido Ramesses fuisse; ibi cum eis Agnum Paschalem comedisse: vt suis verbo, atque exemplo, in tanto sacrificio, tum primùm instituto, præiret; tum principibus populi matutinam proximi diei profectionem in memoriam reuocasse, eísque rem totam, & per eos prępositis inferioribus commendasse; ac se quieti dedisse. Interea superuenit media nox; in qua exorta in regio palatio clades, tota facilè Ægypto propagata, ac vulgata est. Qui primus malum sensit Pharao (& par erat, vt ab eo plaga, & luctus inciperet) primus vociferari cœpit, ac furere, & cum eo domestici, aliique deinceps super alios, quibus omnibus cùm de causa mali constaret, mittit illico Rex nuncios ad Mosen, qui curriculo Pharaonis nomine dicerent, *Surgite & egredimini à populo meo, vos & filij Israel: Ite immolate Domino sicut dicitis. Oues vestras, & armenta assumite, vt petieratis, & abeuntes benedicite mihi.* Ita Pharao postrema denique plaga edomitus.

CXL. *Discessum concedit Rex, & quatenus.*

NVLLA iam exceptione vtitur, vt antea, personarum, aut pecorum; sed vniuersæ petitioni acquiescit, vt scilicet viam trium dierum proficiscantur in solitudinem, ibique Deo suo solenni ritu sacrificent; & videlicet postea reuertantur, propitiatio sacrificiis Deo in gratiam Pharaonis, & regni eius. Non dimittebat in perpetuum, vt alibi quoque diximus non semel, quoniam nunquam id Moses, aut Aaron postulauerat, nec par est credere Pharaonem suis hostibus plus gratię conferre voluisse, quàm peterent; præsertim quæ in magnum eius detrimentum cederet. Nec tamen iussit reuerti, ne nouas ea res induceret moras, & nihil præter noua supplicia, acquireret altercando. Itaque maluit id quasi minimè dubium tacitum relinquere. Voluit autem orari pro se, vt mortem à se auerteret, quam videbat primogenitum suum iam incurrisse.

CXLI. *Ægyptij vrgent profectionem.*

CVM videret autem populus, Hebræis à Rege factam abeundi potestatem, vrgebant & ipsi hunc exitum, tū quia timebant ne diuina vindicta repentè inuolueret vniuersos, dicebant enim, *omnes moriemur.* Tum quia fortasse verebantur, ne, vt

Digitized by Google

hactenus, Pharao sententiam mutaret; vir in quo inconstantia, & duricies animi ex æquo certabant. *Pro se quisque certatim*, inquit Philo, *hortabatur populum, vt propere tota regione decederent, vel vnam diem, horámve differre, longum rati, ac periculosum.* Parum dixit hortabatur, παρεκάλει, Septuaginta, κατεβιάζοντο cogebant, quæ est etiam vis Hebraicæ vocis, & tamen mox Philo expulsos ab ipsis, protrusósque dicit. Quod non malè conuenit cum eo, quod legimus aliquanto post, *Non poterant fermentari panes, cogentibus exire Aegyptiis, & nullam facere sinentibus moram.* Denique dixerat Dominus, *Post vnam plagam dimittet vos, & exire compellet;* quam vim, amicam sanè non dixerim, hostilem potius, aut herilem.

[Margin: פּזקו vim fecit, siue inualuit. ἐκβιάζομαι, & διαβιάζομαι. v. 39. c. 11. 2.]

HVIVS festinationis indicium est, quod nihil obsonij in viam præparare potuerunt, imò ne panem quidem; vt cogeretur populus conspersam farinam, & aqua tantùm madefactam auferre, & ligatam in palliis humeris imponere. Non ait tamen Scriptura nihil eos cibi cuiusquam detulisse, sed negat præparasse; puta carnes assas, vel elixas, & si quid aliud moram requireret longiorem. Itaque Onchelos, ait Hebræos eam conspersionem, vna cum reliquis cibis suis, palliis ac vestibus intulisse; puta arborum fructibus, ouis gallinarum in cistis vimineis & canistris, & si quid fortè salitum seruabatur domi, quæ mox iumentis imponerent, cum reliquis sarcinis, & impedimentis, præsertim supellectili preciosa, quæ fuerat in primis, ne vsquam appareret, abscondita. *Multum prædæ nacti*, ait Philo, *partim suis humeris, partim iumentis imposuerunt.*

[Margin: c. 12. 34. in 70. φύραμα barbari, pastam. — CXLII. Quid cibi secum Hebræi detulerint.]

ET meminit hoc loco Moses vasorum aureorum, & argenteorum, vestísque plurimæ, quasi hoc primùm tempore petita essent & impetrata, quod nonnullos induxit in fraudem, & Iosephum ipsum, vt antè diximus: non animaduertentes illa præterita, *fecerunt*, *petierunt*, æquiualere plusquam perfectis. Istorum porro vasorum, & vestium, vel non sunt recordati Ægyptij, in hac tanta trepidatione rerum, aut fortasse non sunt ausi repetere, cùm dedissent illa mutuò in sacrificium, quod post triduum celebrandum erat in solitudine: ne hæc suspicax, & præmatura repetitio altercationem afferret, quæ vel moram iniiceret profectioni; vel nouam quampiam conciliaret calamitatem Ægyptiis, ab eo, qui pro Hebræis iamdudum armatas habebat manus; imò in ipsos omnem rerum naturam armauerat. Itaque in omnem euentum arbitror eos metum pretio redimendum putasse, nec vllam eius rei mentionem, sicut nec Pharaonem de reditu, facere voluisse.

[Margin: Num. 78. & 81. — num. 140. — CXLIII. Quomodo & vasa pretiosa, &c.]

SED nec Iosephi Patriarchæ ossa secum auferre obliti sunt. Testatur id Moses cap. sequenti. *Tulit quoque Moyses ossa Ioseph secum, eo quod adiurasset filios Israel, dicens, Visitabit vos Deus, efferte ossa mea hinc vobiscum.* Qua in re insulse Rabbini suo more fabulantur, & suum in scripturis interpretandis stuporem, & cæcitatem produnt. Aiunt enim, vt refert Comestor in historia Scholastica, & post eum Lyranus & Abulensis, cùm abeundum esset ex Ægypto, Nilum præter solitum inundasse, & sepulchrum, in quo erant ossa Iosephi, cum agro ipso obruisse, vt ea nusquam apparerent. Mosen autem habuisse nomen tetragrammaton insculptum in aurea lamina, & aquis imposuisse, eámque non solùm innatasse, sed natatu etiam peruenisse ad locum in quo erat sepulchrum, eóque effosso ossa sustulisse, eáque (non minus videlicet, quàm ossa Elisei, ad quorum contactum homo reuixit) prophetasse, vt scribit Iesus Sirach, id est vt ipsi interpretantur, labores itineris per desertum prænunciasse. Alij autem malunt hoc miraculum oui tribuere, quæ ambigentibus de Iosephi sepulchro, ex improuiso apparuerit, mirabilique sermone, non minus quàm asina Balaam, prædita, sepulchrum Iosephi monstrauerit, & prædixerit varios in deserto casus & ærumnas; quo vaticinio commoti Israëlitæ, eam captam secum diu in deserto habuerunt; ducem videlicet itineris, non minus quàm Columnam. Ideóque Dauidem cecinisse,

Qui deducis velut ouem Ioseph.
Spectatum admissi risum teneatis amici?

[Margin: c. 13. 19. — Exod. c. 17. — 4. Reg. 13. 21. Eccl. 48. 14. Eccl. 49. 18. — Num. 22. 28. — CXLIV. Et Iosephi ossa in quibus Rabbini somniât.]

Abulensis male rem ex Dauide probari ait, satis tamen teneri posse sic contigisse. Nimirum quia improbata fuerat à Lyrano, quem ipse libenter refellere solet. CXLV.

RECTIVS diceret, contingere potuisse; non enim *erit impossibile apud Deum omne verbum*; at rem tantam talium testium nudæ asseuerationi committere, est

[Margin: CXLV. An & cæterorum patriarcharum.]

propriam existimationem in discrimen vocare: certè satis constat Nilum non in Martio, sed in Augusto exundare. Tenebantur autem, astricti iureiurando à patribus suis admisso, ad hoc pietatis officium, optimè de se meritò Patriarchæ, exhibendum. Erga cæteros autem silentium Scripturæ indicat, id minimè præstitum fuisse. Et iam suprà in morte cuiúsque ipsorum diximus, ex authoræ libri de benedictionibus Patriarcharum, ipsos mox à funere in Chananitidem à suis fuisse translatos: quod affirmat D. Stephanus in Actis. Iacuerunt autem in Ægypto Iosephi Lipsana 144. annis. Est enim annus præsens à morte eius 145. Vide Abulensem, in c. 13 Exodi.. — *Philo. l. 18. c. 18. Gen 50. f. 10. 1. c. 7 16. q. 11. extrema, & 12.*

CXLVI. *Num inermes profecti fuerint.*

SED difficilius est intelligere atque explicare; quod ibidem à Mose asseritur, filios Israël armatos de terra Ægypti ascendisse. Inermes enim fuisse testatur Philo, & ab inermibus sublatam pretiosam prædam, testatur & Iosephus. Agens enim de Ægyptiis egressos Iudæos persequentibus. *Sperabant*, inquit, *facilè se in potestatem redacturos inermes, & de via lassos.* Et paulò pòst, *Cùm nec exitum ad fugam inuenire possent, nec arma adessent, etiam si maximè pugnare cuperent.* Et iterum de hoc periculo Philo. *Hoc tam inexpectato*, inquit, *casu perterriti, cùm nec arma illis ad defensionem suppeterent, non enim ad bellum, sed ad quærendas sedes exierant, nec ipsi fugam expedirent*, &c. Et, *Quid agimus? inermes armatis occurremus?* Deinde parum probabile est, quod notauit Abulensis & Oleaster tempore seruitutis Ægyptios illis permisisse esse armatis. Cùm enim vel multitudinem solam formidabilem putarent, quantò magis armis, vel ad offendendum, vel ad defendendum munitam? — *c. 13. 18. l. 1. de vita Mos. l. 2. ant. c. 6. ἀόπλων δὲ ὄντων. q. 9. in c. 13. in fin. q.*

CXLVII. *An potius armati.*

RESPONDET Abulensis; Non permissos quidem Hebræos, arma penes se habere tempore seruitutis, sed cùm sacrificandi gratia proficiscerentur, & secum res pretiosas honestandæ celebritatis gratia deferrent, facilè etiam arma ad eas, séque ipsos, à Madianitis, Amalecitis, cæterísque Arabibus ex rapto viuentibus defendendos impetrasse. Confirmat editionem vulgatam, Aquilæ, & Symmachi versio, quæ habet ascendisse, καθωπλισμένοι. vt est in Scholiis Græcis Latinísque Sixtianis Septuag. Hieronym. in epistola 125. ad Damasum habet ex Aquila, καὶ ἐνοπλισάμενοι ἀνέβησαν, quod eodem redit. Cui testimonium hoc reddit Hieronymus. *Aquila*, inquit, *qui non contentiosius, vt quidam putant, sed studiosius verbum interpretatur ad verbum*, & infrà. *Aquilam verò, vt in cæteris, & in hoc maximè loco propriè transtulisse, omnis Iudæa conclamat, & synagogarum consonant vniuersa subsellia*, &c. De versione autem sua, quæ nostra vulgata est, vt vel ex hoc loco patet, sic habet; *Licet pro eo quod nos armati diximus, secundum Græci sermonis ambiguitatem, instructi, siue muniti, propter supellectilem, qua Aegyptios spoliauerant, possit intelligi.* Quæ expositio Dionysio placet. — *Aquila. tom. 3. q. 2.*

CXLVIII. *Expositio Septuaginta.*

SEPTVAGINTA Hebræam vocem hamuschim, eo quod veniat, ab hamesch id est quinque, verterunt quinta, & explicandi causa, generationem addiderunt, vt ait Hieronymus, quod suo more vehementer carpit Eugubinus. Non aduertens diuinam prouidentiam in multiplici vocabulorum significatione, vt per eadem verba plura dici possint, & quidem veritati consentanea. Verùm enim est quinta generatione Israëlitas ascendisse de Ægypto. Nam si generationem accipias seculum, id est spatium annorum centum, quintum agebatur seculum, & quartum erat absolutum, ex quo facta fuerat Abrahæ promissio, generatione autem quarta, nimirum absoluta, reuertentur huc, quod refert August. Sin malis cum eodem generationem, successionem hominum appellare, ducentis & quindecim annis, quibus Hebræi moras in Ægypto traxerunt, quatuor generationes in tribu Leuitica, quinque in Iudaica reperiuntur; vt ostendit Hieronym. in eadem epistola ad Damasum Papam. Vide & August. loco citato vbi in exemplum 5. generationum ponit Iacob, Leui, Caath, Amram, & Moysem. — *חמשים חמש epist. dicta ad Damas. in c. 13. Exod. Gen. 15. 16. q. 50. in Exod. Caath. Amram. Aaron. Eleazar.*

CXLIX. *Confirmatur exisse armatos.*

ALII verterunt Hebræam vocem πεμπάζοντες, vt Theodotion, in Schol. quasi dicas, *quintati*, aut quini & quini; sed audiamus Caietanum, à quo perspicuè videtur solutus hic nodus. *Iuxta Hebræum*, inquit, *habetur, quini ascenderunt filij Israël de terra Aegypti. Ordo describitur ascendentium, quod non turmatim more fugientium, sed ordinatè, more exercitus ascenderunt, quini & quini. Quod intelligo de idoneis ad bellandum, à vigesimo ad quinquagesimum annum. Et quoniam dictio Hebraica quinarium* — *Phares. Esron. Aram. Aminadab. Naason.*

Digitized by Google

sonans numerum inuenitur in libris Regum, significans locum quinque costarum in corpore ho-
1. Reg. 2. 23. *minis, ideo etiam hic à loco quinque costarum in corpore humano describi intelligitur, quod*
filij Israël armati ascenderunt. Quia enim sub septem integris costis, in quolibet latere,
vnusquisque habet quinque costas mancas, quas mendosas, seu nothas appellant stomachum
hinc, & inde terminantes, & super huiusmodi quinque costarum locum in latere sinistro
consueuimus gestare enses & pugiones, ideo à loco quinque costarum denominati sunt
ficto vocabulo quintati, hoc est armati, accincti videlicet armis in loco quinque costa-
c. 1. p. 31. *rum.* Sic Caietan. cui consentiunt Lipomanus, Vatablus, Fagius. Vide pluribus
v. 14. Andream Masium in Iosue; & Abulensem ineptas Hebræorum expositiones hic
c. 13. q. 10. refellentem.

QVOD si verbi, *ascenderunt*, significationem aliquantò laxius liberet accipere, CL. *Alia expositio, & vnde arma consecuti.*
& non ad primum istum profectionis diem adstringere, facilè arma reperiremus
l. 9. de præpar. c. vlt. ad armandos Israëlitas. Ezechielus enim apud Eusebium, inter alia multa à Tra-
pezuntio prætermissa, respondens huic ipsi dubitationi, quomodo armati essent
Israëlitæ, qui ex Ægypto inermes exierant; ait quosdam dicere confecto trium
dierum itinere, & peracto sacrificio reflexisse iter; & arma eorum, qui vndis
obruti fuerant, quæ scilicet diuinitus erant ad littus eiecta, vsurpasse. Qui-
l. 2. ant. in fine. bus consentanea refert Iosephus. *Postera*, inquit, *die*, scilicet à submersis
Ægyptiis, *cùm æstus & ventus arma Aegyptiorum in littus expulisset, in quo tum*
Hebræi castra posuerant, Moyses id quoque diuina prouidentia factum interpretatus, ne
posthac inermes essent, collecta viritim distribuit, atque ita iam probè munitos ad Sina
montem duxit, &c. Idem refert Genebrardus ex Rabbi Salomone in Ionam.
c. 10. v. 20. Nec rem dubiam reliquit Sapiens. *Inimicos*, inquit, *illorum demersit in mare, &*
ab altitudine inferorum eduxit illos. Ideo iusti tulerunt spolia impiorum, & decantaue-
runt Domine nomen sanctum tuum. Sed de his hoc loco iam satis. Illucescit, abeun-
dum est.

CVM ergo Hebræi sub huius mensis initia, certè ante decimum eius diem, CLI. *Mansio prima in Ramesses, & profectionis circunstantiæ, prima temporis.*
de sacrificio Paschali, & profectione moniti, vndique hisce diebus in terram
Gessen, atque in Ramesses confluxissent, primam ibi mansionem per tempus ali-
Exod. 12. 51. quod, ad horam vsque discessus habuerunt. Et ibi ad iter, vt tempus tulit, per
suas turmas distributi, cum prima luce Mose & Aarone ducibus egressi sunt. Sex
huius profectionis circunstantias notauit Moses: prima est temporis, *Habitatio*
c. 12. 40. anno Mosis 80. n. 3. & seqq. Num. 33. *autem filiorum Israël, qua manserunt in Aegypto, fuit 430. annorum*, quæ senten-
tia diligenter superiùs explicata est, vt nihil necesse sit hîc actum agere. Neque
annum notare contentus, etiam mensem designauit, & diem. *Profecti*, inquit,
de Ramesse mense primo, quintadecima die mensis primi, altera die Phase, id est po-
stridie celebrati Paschatis. Distinctius etiam notatur mensis in Deuterono-
c. 16. 1. mio. *Obserua*, inquit, *mensem nouarum frugum, & verni primùm temporis, vt facias*
Exod. 13. 4. *Phase Domino Deo tuo, quoniam in isto mense eduxit te Dominus Deus tuus de Aegypto*
Gen. 22. 3. *nocte*; id est summo mane, sicut de nocte consurrexisse dicitur Abraham ad sa-
crificandum filium; aut certè nocte inchoata est profectio, sed ea in tanta mul-
titudine necessariò ad multam, imò ad totam lucem tenuit; sed ita tamen, vt ea-
dem die egressus sit omnis exercitus Domini de terra Ægypti, vt habetur in
c. 12. 41. & 51. Exodo. Vbi cùm vno in loco dixisset, *Nox ista est obseruabilis Domini, quando eduxit*
v. 42. *eos de terra Aegypti*, mox dixit, *Mementote diei huius, in qua egressi estis de Aegypto*, quod
c. seqq. v. 3. de die naturali nihilominus accipi potest.

NOTATVR secundò circunstantia loci, Ramesse, in qua est prima mansio. In CLII. *Altera loci Ramesse.*
qua etiam videntur magna ex parte contigisse, quæ de mansionibus Moses vni-
v. 1. & 2. uersè tradidit Numer. 33. vt scilicet illic, collocati per turmas suas, castra meta-
rentur, vt in exercitu fieri solet, & tabernacula, tentoriáve figerent. Immensam
enim abeuntium multitudinem, cum impedimentis suis, vnum oppidum non ca-
piebat; sed circumquaque in pagis, & villis, & agris tabernacula collocarant, qui
ex aliis Ægypti locis coacti, oppido contineri nequiuerant; in quo plerique etiam
c. 12. 23. Ægyptij habitabant, vt ex discretis sanguine domibus perspicuè intelligitur.
Exod. 1. 11. vide an. m. 2451. n. 18. & seqq. Fuit porrò Ramesse vna de ciuitatibus, quas Hebræi in sua seruitute, vel con-
diderunt, vel restaurarunt, vt suprà dictum est. Nec video cur Abulensis hanc
è numero mansionem eiiciat, velitque Socoth primam fuisse mansionem, non

computato scilicet termino profectionis. Verùm Hieronymus in epistola ad Fabiolam, quæ est de hisce mansionibus, Ramessem primam appellat, & Socoth secundam, & Etham tertiam, & ita deinceps cæteras. Deinde si Ramesse tollatur, non erunt 42. quod affirmat idem sanctus, in eóque numero mysterium agnoscit, sicut & Hebræi in Seder Olam. Deinde ad hanc vrbem, quæ in extremis Ægypti finibus erat, populus congregatus est, qui in desertum exire cupiebat, vt idem ait. Cùm ergo hic locus Hebræos vndique confluentes exceperit, ad tempus aliquod retinuerit, dimiseritque collectos, non est cur ei mansionis nomen negemus. c. 8. in fi. in præfat. epist.

CLIII. *Tertia numeri personarum.* SEQVITVR numerus, *Profectique sunt*, ait Moses, *de Ramesse in Socoth*, id est versus Socoth, *sexcenta ferè millia peditum virorum, absque paruulis*, (vel, vt vertit Montanus, absque familia) *sed & vulgus promiscuum innumerabile ascendit cum eis.* Quæ explicat Philo. *Erant*, inquit, *viri demigrantes suprà sexcenta millia*; vt intelligas illud, *ferè*, non esse diminuentis. *Reliqua turba senum, puerorum, mulierum iniri non poterat numerus. Huc accedebat seruitiorum multitudo promiscua, & quasi suppositititia. Hos Hebræi susceperant è fœminis Aegyptiis, contributos paterno generi; quidam etiam pietatis amore se adiunxerant: & erant qui tot continuis castigationibus profecerant in melius.* quod confirmat Abulensis. *Cæterùm multitudo migrantium*, inquit Iosephus, *vna cum liberis & vxoribus, vix erat numerabilis; qui verò militarem ætatem habebant sexcentorum millium numerum explebant*, à vigesimo scilicet anno, vsque ad quinquagesimum. Verùm de hoc numero vide pluribus Pererium disputatione duodecima. Illud addo ex Iosepho contra Apion. Lysimachum quendã, & hunc ipsum Apionem, Iudæorum inimicos, scriptis prodidisse pulsorum ex Ægypto Hebræorum numerum fuisse vndecim myriadum, siue centum & decem millium. Chæremon autem apud eundem modo 250. millia, delectu morbidorum facto, ab Amenophi pulsa finibus tradit, deinde ab eius filio Messene circiter ducenta millia. Manethon autem 80. millia. Exod. 12. 37. q. 33. in hoc cap. vide suprà nu. 135. l. c. ant. c. 5. extremo. ἰξέναντα μυριάδας ποσά... in c. 12. l. 2. sub initium. l. a. v. finem p. 1057. Græc. Lat.

CLIV. *Quarta sanitatis.* VERVM hosce omnes manifesti mendacij Scriptura conuincit, non solùm circa numerum, sed multò etiam magis, quod illi animosius criminabantur, circa sanitatem; leprosos enim, morbidos, pollutos, scabie, & impetigine sordidos, impuratos passim iactarunt; eáque de causa Ægypto pulsos, quod Diodoro Siculo, Tacito, Iustino, & si quibus aliis, odio gentis flagrantibus, facilè persuaserunt. E contrario certa est singularis Dei in hoc genere erga populum suum prouidentia, quam Dauid gratulabundus canebat. *Et eduxit eos cum argento & auro, & non erat in tribubus eorum infirmus.* Quasi dicat nullus erat inter eos, non modò æger, sed ne debilis quidem, aut imbecillus. Quod in tanta multitudine, quæ ad tricies centena millia accedebat, vt alio loco diximus, valdè mirandum est; sed Dei benignitate factum est, vt omnes valentes & alacres, omnes ad iter difficillimum expediti inuenirentur. Vide librum Sapientiæ. Pauor autem egressionis, qui memoratur in Deuter. aliquantò pòst contigit. λεπρούς, καὶ ... ψωρούς, ... ἀκαθάρτους ... Psal. 104. 37. Genebr. tom. 1. c. 18. v. 6. & 7. c. 16. 3.

CLV. *Quinta diuitiarum.* ACCESSERVNT ad corporis sanitatem, animique lætitiam, diuitiæ & gloria; duplici autem diuitiarum genere affluebant, argento primùm & auro, vt dicebat Dauid, id est omni illa supellectili pretiosa, quam mutuò acceperant ab Ægyptiis, de qua suprà diximus. Deinde pecoribus, ait enim Moses, *ascendisse cum eis oues & armenta, & animantia diuersi generis multa nimis*; quæ Dominus custodierat, cùm Ægyptiorum pecora peste, fame, grandine, cæterisque plagis magna ex parte interissent. Et impletum est quod dixerat Moses; *Cuncti greges pergent nobiscum, non remanebit ex eis vngula; quæ necessaria sunt in cultum Domini Dei nostri, præsertim cùm ignoremus quid debeat immolari.* Sed ipsi etiam populo necessaria erant, tam ad cibum, quàm ad famulatum deferendis oneribus, aut deuehendis, vt equi, asini, muli, cameli. Psal. 104. Num. 77. Exod. 12. 38.

CLVI. *Sexta gloriæ.* GLORIAM proficiscentium Hebræorum significat Sapiens c. 18. *Sicut enim læsisti aduersarios, sic & nos prouocans magnificasti.* Sed eam apertè, ac gloriosè prædicat Moses, cùm exisse ait, *filios Israël in manu excelsa, videntibus cunctis Aegyptiis, & sepelientibus primogenitos, quos percusserat Dominus.* Manum excelsam vocat opera mirabilia, quæ patrarat Dominus excelsus, sicut antè promiserat, *Ego Dominus, qui educam vos de ergastulo Aegyptiorum, & eruam de seruitute, ac redimam in brachio excelso,* v. 8. Num. 33. 3. Exod. 6. 6.

Deut. 32. 27 *ac iudiciis magnis.* Quo pertinet etiam illud, *Manus nostra excelsa, & non Dominus*
fecit hæc omnia. Manum quoque excelsam licet accipere diuinam protectionem,
quæ eos magnificè tutabatur, & præsidio erat. Itaque aliquantò pòst irridet Pha-
c.14.8. raonis exercitum persequentem filios Israël. *At illi*, inquit, *egressi erant in manu ex-*
celsa. Ad eandem gloriam pertinet, quod non clanculum proripuerunt se, no-
e. 12. 51. c.13.8. cturnarum tenebrarum tecti præsidio; sed de luce, *videntibus cunctis Aegyptiis, per*
turmas, tribúsque, *armati* progrediebantur, quasi castrorum acies ordinata, & pene
triumphum de cæsis profligatisque Ægyptiis agentes, quos miseri sepeliebant.
Num. 33. 4. Exod. 12. 12 Imò & de victis, & contritis ipsorum Diis, *Nam & in Diis eorum exercuerat vltio-*
nem.

CVM autem iam esset populus in itinere, decimaquinta primi mensis, & primo CLVII.
1. licet Abu. in c.12. q.56. in aliquot differat dies. profectionis die, allocutus est Dominus Moysem, & aliquarum rerum memo- *In digressu tres leges à Deo constabiliuntur.*
riam renouauit, legémque constabiliuit, primam de nonnullis Paschalis sacrificij
ritibus, à cuius participatione excludit alienigenas, aduenas, mercenarios famu-
c. 12. 43. los, & omnino eos, qui Hebræi non essent, aut proselyti. Secundam de sanctifi- *De Pascha ritibus.*
2. candis sibi omnibus primogenitis, tam hominum quàm animalium; eo quod Do-
c.13.2. 12. minus primogenitis Israëlitarum pepercisset: quem ritum etsi videatur Dominus *De sanctificandis primogenitis.*
differre ad tempus illud, quo missi essent in possessionem Chananitidis: ait enim,
c. 13. 11. *Cúmque introduxerit te Dominus in terram Chananæi, separabis omne quod aperit vuluam,*
Num. 3. 40 45. 45. &c. Aliquantò tamen post interuenit singularis constitutio de consecrandis Do-
mino Leuitis, loco primogenitorum totius populi; pecoribus Leuitarum, pro
3. Exod. 12. 15 primogenitis omnium pecorum, vt accuratè 3. Numerorum præscribitur. Ter- *De vsu Azymorum.*
Exod. 13. 3. tiam de vsu azymorum septem diebus, in memoriam egressionis huius, quæ du-
c. 16. 3. ram Hebræorum seruitutem, & vitam longè acerbissimam terminauit. *Memento-*
te, inquit, *diei huius, in qua egressi estis de Aegypto, & de domo seruitutis, vt non comedatis*
fermentatum panem. Et clarius in Deuteronomio, *Septem diebus comedes absque fermen-*
to afflictionis panem, quoniam in pauore egressus es de Aegypto: vt memineris diei egressionis
tuæ de Aegypto, omnibus diebus vitæ tuæ. Hunc pauorem referre licet ad tempus Pha-
raonis persequentis Hebræos, quod intra hoc septiduum contigisse postea dice-
tur. Cæterùm hic ritus azymorum non pertinuit ad tempus peregrinationis in
deserto, quando manna loco panis vsi sunt, sed ad tempus occupatæ Chananiti-
Exod. 13. 5. dis, vt perspicuè traditur hoc loco. Probabile autem est ista in Socoth populo
n. 23. in an. m. 2544. fuisse declarata, quod putat Torniellus, sed Moysi prius à Domino reuelata
sunt.

SEQVITVR iam vt Israëlitas, quos in viam produximus, hoc toto etiam iti- CLVIII.
nere assectemur; nósque cum iis in viam, tametsi longam & laboriosam, demus, *Initium peregrinationis per solitudinē.*
eodem viæ duce & comite, qui eis totius peregrinationis dux fuit & comes, qui
hospitia illis siue mansiones assignauit, & pro arbitrio suo in singulis eos retinuit,
c.40. 34. & ab illis abduxit. Scriptum est enim in extremo Exodi, *Si quando nubes tabernacu-* *Quæ in mansionibus singulis mora.*
c. 9. 17. & seqq. *lum deserebat proficiscebantur filij Israël per turmas suas, si pendebat desuper, manebant in*
Deut. 1. 33. *eodem loco.* Et clarius in lib. Numer. *Ad imperium Domini proficiscebantur, & ad imperium*
illius figebant tabernaculum. quod ibidem tertiò repetitur. In hoc porro itineris
ingressu duo occurrunt consideranda, primùm via qua deducit Dominus popu-
Deut. 32. 10 lum suum, per terram scilicet desertam, *per locum horroris, & vastæ solitudinis*, in qua
Ierem. 2. illum circunduxit, & docuit; deinde quomodo se illi ducem viæ præbuerit; præ-
Exod. 13. 21 sertim cùm existimemus columnam ignis & nubis, minimè dilatam fuisse vsque
ad tertiam mansionem, in qua primùm memoratur.

VERVM his præmittendam arbitror rem instituto nostro plurimum consen- C L IX.
taneam; ordinem scilicet ac notationem dierum, & mensium totius anni huius, *Ordo ac designatio tēporū eius.*
atque adeo peregrinationis vniuersæ, ducto à primo mense initio: vt quid quo-
que die factum fuerit studiosus lector statim ob oculos habere possit; idque eo
Sigonij. studiosius faciendum putaui, quod permulta tam ab ipso Moyse, quàm à Rabi-
Genebrar. nis notata sunt, quæ in vulgatis Calendariis minimè reperiuntur, quæ nihilomi-
Tornielli. nus delibabimus, vt tanto fœcundiores tabellas tibi menstruas exhibere possi-
Scaligeri. mus. Quæ etiam causa fuit, vt quamuis à principio in huius duntaxat peregrina-
Munsteri. tionis dies, mensésque conieceramus oculos; postea tamen eadem opera, etiā quæ
ad posteriora tempora, in Hebræa historia, pertinent, annotanda censeremus,

Reiiciemus autem ad extremum mensem, si quando de die non satis constabit. Dabimus quoque operam, vt sicubi res dubia fuerit, aut explicanda pluribus, annum vbique assignemus, ac numerum, vbi id à nobis aliisve explicetur.

CLX. *Historica tabella mensis Nisan hoc anno exitus.*

ORDO AC DESIGNATIO TEMPORVM PEREGRINATIONIS HVIVS; ET POSTERIORVM DEINCEPS TEMPORVM; PER TABELLAS MENSTRVAS HEBRÆORVM.

Nisan anni exitus Israëlitarum ex Aegypto.

Feria 6. 1. parasc.	Neomenia, ieiunium, quod eo die mortui sint filij Aaron. Leuit. 10. Seder Olam c. 7. & ex eo Genebrardus, & Scaliger in Calendario Hebraico, siue Iudaico. Contigit id anno exitus secundo imminente, Nisan secundo. Vide an. m. 2545. n. 28. & infra n. 162. Eodem die contigit somnium Mardochæi Esther 11. 2.
Sabbat. 2.	Sacerdos Eleazar vaccam pro peccato cremauit, & aspersi sunt cuncti Israëlitæ cocco, hyssopo, & cedro. Num. 19. 3. 6. Seder c. 7. fin.
Dom. 3.	Sub hosce dies instituit Dominus sacrificium Agni Paschalis, Exod. 12. Vide an. 2544. n. 68. iussitque denunciari Pharaoni decimam plagam, & moneri populum Hebræum de mutuò accipiendis vasis pretiosis ab Ægyptiis. Ibid.
Fer. 2. 4.	
Fer. 3. 5.	
Fer. 4. 6.	
Fer. 5. 7.	
Fer. 6. 8.	
Sabbat. 9	Denunciatur decima plaga Pharaoni, c. 11. n. 68. Eodem monitus populus de mutuo accipiendis vasis. n. 72.
Dom. 10.	Eligitur, ac defertur in ædes Agnus Paschalis; mactandus, & comedendus 14. die, Exod. 12. 3. Eodem die Maria soror Moysis mortua est. Numer. 20. 1. Seder Olam c. 10. vbi etiam habetur obturatum puteum Mariæ meritis concessum, quia scilicet eodem in loco Num. 20. 2. scribitur populum indiguisse aqua. Fuitque Esurialis hic dies. Gen. Scal. Eodem populus primùm transiuit Iordanem siccato alueo. Iosue 4. 19. Seder c. 10. & 11. init.
Fer. 2. 11.	His diebus acceperunt Hebræi mutuò pretiosam suppellectilem, ad cohonestandum sacrificium in deserto celebrandum, an. 2544. n. 98. Eodem die 11. præcepit Dominus Iosue, vt faceret sibi cultros lapideos, & circuncideret secundò filios Israël, Iosue 5. 2. 3. Seder Olam c. 11.
Fer. 3. 12.	
Fer. 4. 13.	Hoc die iussu Aman cædes Iudæorum toto regno Assueri decreta est. Esther. 3. 12.
Fer. 5. 14.	Peruigilium Paschæ, exterminatio fermenti, sacrificatur agnus, decimaquarta luna extrema. Exodi 12. & rursus anno 2. Numer. 9. v. 5. Seder Holam c. 5. de Feria quinta testatur, & confirmat Genebrar. ibid.
Fer. 6. 15.	Pascha inchoatum à præcedente vespera. Media nocte occisa sunt primogenita Ægyptiorum, Exod. 12. 29. an. 2544. n. 114. & seqq. Primo diluculo exeunt Israëlitæ de Ægypto, n. 151. Seder c. 5. & peruenerunt in Socoth. Est hic primus azymorum dies. Vide infra n. 163.
Sabb. 16.	2. Dies azymorum. Altera Paschæ, qua offertur manipulus frugum. Estque primus septem hebdomadarum ante Pentecosten, quarum prima vocatur *δευτεροπρώτη*. quod à secunda Paschæ inchoëtur, Scal. Leuit. 23. In Socoth hunc diem posuerunt priusquam venirent in Ethan. Seder c. 5. Vide n. 200. Codom. in ann. script. vide infra n. 164. & seqq.
Dom. 17.	3. Azymorum, castrametati sunt Hebræi in Etham. Exod. 13. 20.

Digitized by Google

	Num. 33. 6. hic totum biduum, quartum scilicet & quintum Azymorum, nam sexto reuersi castrametati sunt ad Phihahiroth prope mare. Exod. 14. 2. Fuit hic dies Hebræis initium messis hordeaceæ, Rab. Selom. Leuit. 25. Genebrard. MS. eius est mensio Iudith 8. & 2. Reg. 21. 10.
Fer. 2. 18.	4. Azymorum. Quarta die nunciatum est Regi Ægyptiorum quod fugisset populus; Exod. 14. 5. Seder c. 5. Et collegit copias ad persequendum Hebræos. Exod. 14. 6. 7. qui tum erant in Etham.
Fer. 3. 19.	5. Azymorum. Quinto & sexto die persecuti sunt Ægyptij filios Israël. Seder Olam c. 5.
Fer. 4. 20.	6. Azymorum. In qua extrema Ægyptij peruenerunt ad Israëlitas. Prima eorum murmuratio.
Fer. 5. 21.	7. Azymorum & vltimus, isque solennis. Exod. 12. 16. Leuit. 23. 8. Vbi illuxit dies septimus, descenderunt Ægyptij ad mare, Seder Olam c. 5. id est ad vesperam diei sextæ, in qua inchoatur dies septimus Azymorum, quam subsecuta est nox, in qua apertum est mare, trãsierunt Israëlitæ, & submersi sunt Ægyptij, Exod. 14. 20. & seqq. Ait Seder fuisse hunc quintum hebdomadæ, sicut & decimũ quartum, c. 5. Etsi Cæsariensis synodus apud Bedam, Epist. de celebrat. Paschæ, dicat Hebræos die Domin. mare rubrum transisse.
Fer. 6. 22.	Hoc & duobus sequentibus diebus ambulauerunt Israëlitæ per desertum Sur, & non inueniebant aquam: Exo. 15. 22. siue desertum Etham. Num. 33. 8. Eodem die post 40. annos Israëlitæ acceperunt mandatum de obeunda Iericho. Iosue, 6. 2. Seder c. 11.
Sab. 23.	Secunda hebdomas de septem à Paschate ad Pentec. dicta δευτεροδευτέρα. Scal.
Dom. 24.	Vigesimo quarto extremo peruenerunt in Mara, locum ab amaris aquis dictum. Exod. 15. 23. Num. 33. 8. Ibi murmurauerunt Israëlitæ præ siti, quæ est 2. murmuratio.
Fer. 2. 25.	Moyses clamauit ad Dominum, qui ostendit ei lignum, quod cùm misisset in aquas, in dulcedinem versæ sunt. Exod. 15. 25. Iudith 5. 15. Eccl. 38. 5.
Fer. 3. 26.	Ieiunium ob mortuum Iosue, Ios. 24. 29. Genebr. Scal.
Fer. 4. 27. Fer. 5. 28.	Morabantur Israëlitæ his diebus ad aquas ex amaris dulces, & victitabant panibus subcinericiis. Seder c. 5. Infra n. 260.
Fer. 6. 29.	Clangentibus tubis muri Iericho corruerunt; idque die Sabbathi vt putat R. Iose. Seder c. 11.
Sab. 30.	Plenum fuisse hunc Mensem, & desiisse in Sabbathum docet Seder Olam c. 5. vbi dicitur primum mensis Iiar fuisse primum hebdomadæ: hinc enim vtrumque necessariò efficitur. Plenum etiam agnoscit Hieronym. Epist. ad Fabiolam, quæ est de 42. mansi. in mans. 7. in fine. vide infra n. 269. & 320. hoc quoque die incipiebat hebdomas δευτεροπρώτη. Scal.
	Hoc mense solennis fiebat petitio pluuiæ serotinæ, id est vernæ, ad differentiam autumnalis, quæ matutina dicebatur, circa tempus sementis, illam vocabant Malkos, id est tardam; messi tamen mox futuræ percommodam. Genebr. Zachar. 10. 1.
	Primum anni quadrans, cadebat in Neomeniam mensis Nisan, Techuphas Hebræi appellant. Vide Scalig. annot. in computum Iudaicum, in ea verba, *Excessus fiItus Solis.*

VIDES hic amice Lector initium Calendarij non ritualis aut ceremonialis, sed historici, quamuis ritus non planè neglexYimus. Feriam sextam primo diei Nisan assignauimus. Secuti Seder Olam, vbi asseritur diem decimamquartam huius mensis incidisse in feriam quintam. In eandem quoque & vigesimam primam. Ergo idem de septima dicendum est, vt consequenter prima dies mensis fuit sexta feria. Idque probant, ac sequuntur Genebrardus, Cornelius in 12. Exod. v. 41. CLXI.

Nisan cœpisse à feria sexta, & fuisse plenum.

c. 5.

& 23. Leuit. v. 15. àc Torniellus, cui tamen non assentior, dum mensem Nisan cauum fuit, & Iiar plenum, & ita deinceps alternis; tum quia id contra cõmunem sententiam est, in qua est Serar. in l. 1. Iosue c. 4. q. 7. & Caiet. in c. in Exodi init. Ribera l. 5. de templo c. 7. quod ipse non diffitetur; tum quia author Seder Olam, quem ipse sequitur, affirmat primùm Iiar incurrisse in primum hebdomadis diem, ergo vltimus Nisan erat sabbathum, idémque trigesimus eiusdem. Præterea cùm init. c. 7. ait initium consecrationis Aaronis incidere in 23. Adar, octauum autem in primum Nisan, voluit Adar cauum esse, & 29. tantum dierum, non plenum, vt vult Torniellus. Vide infra n. 320. ergo dum ait ille author 23. Iiar fuisse primum hebdomadæ, sibi non constat, nec magis pro Torniellio quàm pro communi stat sententia; quàm nisi adamarem, libenter Torniello subscriberem.

(in c. 5. Sed hoc anno n. 21. n. 31. c. 5. in fin. ibid.)

CLXII. *Prærogatiua primi diei Nisã.* PLVRIBVS porro priuilegiis non modò mensis hic totus, sed primus etiam illius dies nobilitatus reperitur, apud Seder Olam. In eum enim diem incidisse ait consecrationem Aaronis primi Pontificis, & filiorum eius; eodem collocatum fuisse tabernaculum, quod habetur etiam in Exodo: eodem cœpisse principes offerre oblationes, quæ Numerorum septimo referuntur. Eodem mundum ipsum conditum, priore scilicet illa parte diei, in qua condita fuit lux. Eodem diuinam maiestatem habitare cœpisse in medio filiorum Israël; & prohibitam Idolorum aram; institutum sacerdotium; & populi benedictionem. In eo primùm ignem cœlitus descendisse, iuge sacrificium, sacrificia votiua & spontanea, sacrificia pro peccatis, denique primitias & decimas offerri. Plura vide apud eundem. (c. 7. c. 40. 15. c. 7. 1.)

CLXIII. *Et item decimiquinti.* NEC pauca etiam sunt decora decimiquinti diei, apud eundem authorem, scribit enim illo ipso die Deum in monte Horeb primùm allocutum esse Mosem, eodémque, anno proximè sequenti, Israëlitas egressos esse de Ægypto, quod annuum decem plagarum spatium, quod probauimus, apertè confirmat. *Sic etiam*, ait, *decimoquinto die Nisan, conuenit Abrahamum Deus, inter secta victimas*; 15. Nisan venerunt Angeli ad Abrahamum Patriarcham ad nunciandum ei Isaaci conceptum, & eodem temporis puncto anno sequenti natus est Isaac, iuxta illud, *Reuertens veniam ad te tempore isto*. Hæc ibi. sed suo more nihil probat hic Iudæus. (c. 5. Gen. 15. Gen. 18. 10.)

CLXIV. *Decima sexta est initiũ septem hebdomadarũ.* NON est autem leuis difficultas circa secundam Azymorum diem, decimam sextam Nisan; nam cùm passim omnes velint ab ea die inchoandas esse septem hebdomadas præuias Pentecostes; vt quinquagesimus dies cadat in sextum tertij mensis Siuuan, in quo Calendarium Hebraicum collocat Pentecosten. Nonnulli tamen existimant, cùm Sabbathum incidisset in secundum Azymorum diem, eo die non fieri solitam oblationem manipuli primitiarum, sed dilatam in sequentem diem, scilicet 17. Nisan, & ab eadem septem hebdomadas numerari, & consequenter Pentecosten tum incidisse in septimum Siuuan, qui fuit primus hebdomadæ, siue Dominicus.

Hanc dilationem, siue translationem probat Bellarminus lib. 3. de cultu sanctorum, & cum secutus Torniellus. Cuius opinionis fundamentum est, quod in illius oblatione manipuli multa facienda erant, quæ fieri nequibant die Sabbathi. Nimirum metere oportebat manipulum frumenti, & exsiccare, & afferre ad Sacerdotem. Fauet etiam Scriptura, quæ vult septem hebdomadas inchoari, altera die Sabbathi, & non altera die Paschæ. Id est prima die profana post Pascha. (c. 13. extremo. n. 39. in an. m. 2544. Leuit. 23. 11. 15.)

CLXVI. *Nec transferri solitũ.* COMMVNIS tamen sententia, quam sequitur Cornelius à Lapide, huiusmodi translationem improbat. Ex ea enim sequitur, vt dixi festum Pentecostes mobile fuisse, ex sexto in septimum Siuuan, rem Iudæis minimè consuetam; qui in mense Tisri concursum plurium dierum festorum vitabant, non translatione alicuius eorum; sed additione, aut detractione vnius diei, in mensibus Casleu, & Marchesuuan; & quia huiusmodi translatio, ● Scriptura vel Patribus satis probari nequit. Nec putat Cornelius verum, licitum non fuisse Sabbatho pauculas metere spicas, ad oblationem & sacrificium, cùm liceret Sabbatho mactare, excoriare, secare, cremare Agnum mane & vespere, aliásque victimas. Et vt non (in 23. Leuit. v. 15. Siuuan. Scal. l. 5. Can. p. 220)

Digitized by Google

licita esset illa collectio die Sabbathi, potuit & debuit anteuerti 13. vel 14. Luna. Ante Vesperam, ne differretur oblatio & sacrificium, à secunda Azymorum, à lege præscripta, in tertium diem. Postremò hac saltem vice constat numeratos fuisse dies quinquaginta à 2. Azymorum, cùm quinquagesima, in qua data est lex, (infra n. 180 & seqq.) inciderit in 6. mensis Siuuan: vt dicetur suo loco.

(v. 11. & 15.) PORRÒ initium septem hebdomadarum duci à secunda Azymorum, siue à 16. Nisan, habetur in 23. Leuitici, vbi dicitur altero die Sabbathi offerendum manipulum, siue homer, vt in Hebræo est, & septem hebdomadas plenas numerandas ab altero Sabbathi, in quo oblatum est homer. Quem locum explicans (l. 3. cap. 10.) Iosephus. *Secunda*, inquit, *Azymorum die, quæ est mensis huius 16. frugibus demessis, & hactenus intactis incipiunt frui; æquúmque rati Deum huius vbertatis authorem per gratitudinem honorari, hordei primitias offerunt*. Et mox, *Septima septimana elapsa post hoc sacrificium, sunt autem hæ harum hebdomadarum dies quadraginta nouem, quinquagesimâ, quam Hebræi Asartha vocant, id est quinquagesimam, offerunt Deo panem*, &c. Nec obstat Sab- (Leuit. 23. 21) bathi vocabulum in Leuitico. Ea enim vox hoc loco non septimum diem, & postremum cuiúsque hebdomadæ significat, sed in genere diem festum, siue quietis, puta primum Azymorum. Sicque interpretatur eum locum Lyranus, Caietanus & Abulensis, præter Iosephum quem retuli. Itaque Pagninus ad vitandam amphiboliam. *Eleuabit*, inquit, *homer coram Domino in crastinum cessationis*. Et mox, *Et numerabitis vobis à crastino cessationis septem hebdomadas plenas*, &c. Chaldæus habet, *postridie diei festi*. Et mox, *à sequenti die festiuitatis*. Septuag. *Crastina die à prima* (τῇ ἐπαύριον τῆς πρώτης.) (Azymorum de quibus proximè) *offeret illum Sacerdos*. Et iterum, *Numerabitis à die crastina Sabbathorum*, id est dierum quieti destinatorum, & cultui Dei, ne quis or- (v. 34. & 35.) dinarium Sabbathi diem intelligeret. Eodem modo accipitur Sabbathum Leuit. (vers. 31.) 16. vbi festum expiationis, vocatur Sabbathum requietionis. Et cap. 23. festum tu- (vers. 24.) barum vocat Sabbathum. Et mox, *Die primò, & die octauo erit Sabbathum, id est requies*. Et Leuit. 26. vocat *Sabbatha solitudinis terræ*, requietem agrorum, qualis eis contingit in Sabbatis, festísque diebus.

CLXVI. *Probatur id initium in secunda Azymorũ.*

NVNC redeamus in viam, nam reliquorum mensium tabellas, suis quásque temporibus in progressu dabimus. Ducit autem Dominus populum non via re- (Exod. 13. 17) ctissima, atque breuissima, versus terram Philistæorum, quorum extrema prouincia Ægyptiorum regno contermina est ad Septentrionem; sed ad mare rubrum versus Orientem, idque eo mirabilius est quod regio Philisthinorum ad terram (Gen. 15. 18) Chanaan Patriarchis promissam pertinebat. Nam Abrahamo, *Semini tuo*, inquit, *dabo terram hanc, à fluuio Ægypti, vsque ad fluuium magnum Euphratem*. Statímque omnes populos interiectos enumerat. Et nominatim regio Palæstinorum promitti- (Gen. 26. 2. 3.) tur Isaaco, cùm esset apud regem Palæstinorum in Geraris. Et Iosue 13. sorte diuidenda dicitur, non solùm Galilæa; sed Philisthiim in quinque diuisa regulos. Ex quo loco intelligitur propriè dictam terram Chanaan esse regionem Philisthino- (disp. 10. in c. 3. Exod.) rum & Phœnicum, vt docet, cum Andrea Masio in Iosue, Pererius. Ideóque maximè videbatur ad eos accedendum esse.

CLXVII *Deus non ducit populum via rectissima.*

(l. 2. ant. c. 6.) CVR ergo Dominus non recta deduxerit populum versus Philisthæos tripli-
1. cem rationem affert Iosephus. *Moyses*, inquit, *hac Hebræos ideo duxit, vt si Ægyptij mutata sententia persequi eos vellent, pœnas malitiæ, violatíque pacti persoluerent: néue Pa-*
2. *lestini, quos ob veterem simultatem infensos habebat, de hac profectione certiores fieri possent; est enim illorum regio Ægypto contermina. Quapropter omissa via, quæ in Palæstinam ducit per desertum via dispendiosa, ac difficili voluit Chananæam inuadere; obitérque, iuxta Dei mandata in montem Sina populum sacrificaturum adducere*. Sic ipse, verissimam causam à Mose fideliter relatam missam faciens, vt quæ Iudaicum populum leuitatis, ignauiæ, & diffidentiæ aduersus diuinum Numen accusabat; & alias marte suo parum probabiles afferens.

CLXVIII. *Et quibus de causis ex Iosepho, quæ improbantur.*

Neque enim probare potest Mosem sciuisse quid Pharao post discessum suum contra Israëlitas, quid vice versa Deus aduersus Pharaonem pro populo suo facturus esset; id enim si perspetum habuisset, maturè populum suum de re tota edocendo, timorem omnem eius, ac querelas abstersisset. At ridiculum est Mosen operam dedisse, ne Philistæi de hac profectione certiores fieri possent, quod ob vicinitatem, & rei magnitudinem, apparatúmque tanti populi vitari non po-

terat. Causa porro sacrificij non erat primariæ intentionis, sed supposita tantùm via per desertum: sicut & manna, & lex in deserto data, & quæcunque alia ex occasione itineris per solitudinem, in solitudine perpetrata sunt.

CLXIX. *Vera causa ex Mose.* SED audiamus potius Mosen, qui nullam harum rationum affert. *Cùm emisisset*, inquit, *Pharao populum, non eos duxit Deus per viam terræ Philisthiim, quæ vicina est, reputans ne fortè pœniteret eum, si vidisset aduersum se bella consurgere, & reuerteretur in Aegyptum; sed circunduxit per viam deserti, quæ est iuxta mare rubrum.* (Exod. 13. 17.) Vt scilicet si populum Dei timor ac reuerentia in officio non contineret, maxima viarum difficultas, eum à consilio ac temeritate reuertendi in Ægyptum deterreret. Eam causam euenta ipsa comprobarunt: cùm audito exploratorum nuncio, metu bellorum, & filiorum Enachim, dixerunt inter se, *Constituamus nobis ducem, & reuertamur in Aegyptum.* (Num. 14.) Et rursum flentes, vociferantésque ex ignaua, & infideli timiditate, dicebant, *Vtinam mortui essemus in Aegypto, & in hac vasta solitudine vtinam pereamus, & non inducat nos Dominus in terram istam, ne cadamus gladio; & vxores, ac liberi nostri ducantur captiui.* Nimirum Hebræi non erant assueti bellis, vt notauit Pererius, (disp. 1. in c. 13.) sed nati omnes, educatique in seruitute, seruiles gerebant animos, ignauos, ac meticulosos. Adde quod Philisthæi in primis pugnaces erant, & bellatores inclyti, vt multis seculis experti sunt Israëlitæ. Alteram causam attulit Moses sub extremum peregrinationis huius. *Recordaberis*, inquit, *cuncti itineris, per quod adduxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis per desertum, vt affligeret te, atque tentaret, & nota fierent quæ in tuo animo versabantur, vtrum custodires mandata illius, an non. Afflixit te penuria, & dedit tibi cibum manna,* &c. (Deut. 8. 2.) Vide in eandem sententiam Canticum Mosis; & Domini, apud Ieremiam, querelam, & Rupertum in Exod. Et Pererium disput. 1. in c. 13. n. 5. (Deut. 32. c. 2. l. 2. c. 16.)

CLXX. *Cur noluerit Dominus Hebræos contra Philisthæos pugnare.* AT enimuero inquies, nunquid erat in promptu Domino populum suum à Philisthæis protegere, quemadmodum liberauerat ab Ægyptiis, eisque victoriam contra Philisthæos, sicut & contra Amalechitas concedere? Responderi potest Dominum præscium impietatis, & ingrati animi populi huius, voluisse Philisthæos, aliásque gentes reseruare, vt ab iis affligerentur, ac punirentur: vt ex libro Iudicum apertissimum est. (c. 2. extremo, & c. 3. initio.) Neque verò eadem Amalecitarum causa est. Nam euntibus per viam Philistinorum, statim ad arma veniendum erat, contra Amalecitas verò, transactis iam plus minus quadraginta diebus pugnatum est. Contigit enim paulò antè legem datam, quæ quinquagesimum consecrauit diem: quo tempore iam ex cæde, & internetione Ægyptiorum in mari rubro non solùm confirmatiores, sed armis etiam instructiores erant. Adde, quod pugnantibus contra Philisthæos superuenissent Ægyptij, vt à fronte, & tergo conciderentur. Deinde noluit Dominus miraculis sine necessitate vti. Ex Ægypto sine prodigiis egredi Israëlitæ non poterant, fecit Dominus prodigia ad eos educendos; poterant in Chananæorum regionem industria humana ingredi, eam voluit Dominus adhiberi. Vnde Augustinus, *Hic ostenditur*, inquit, *omnia fieri debere, quæ consilio rectè fieri possunt, ad euitanda, quæ aduersa sunt, etiam cùm Deus apertissimè adiutor est.* (q. 49. in Exo.)

CLXXI. *Causæ huius itineris ex Philone, & Clemente Alex.* PHILO circa hoc iter, & eum secutus Clemens Alexandrinus, non malè philosophantur. (l. 1. de vita Mos.) *Ergo postquam*, inquit, *de communi consensu accepit imperium, decreuit colonias in Phœnicem, Cœlesyriam, Palæstinámque tunc communi nomine Chananæam deducere, cuius fines disterminabantur ab Aegypto trium dierum itinere. Duxit autem per viam minimè compendiariam; tum quia verebatur ne regionum earum incolæ, metu amittendarum vna cum libertate sedium armati occurrerent. Ipsi verò ab hostibus reiecti, ad hostes reuerti cogerentur, à nouis ad veteres, præter ludibrium, grauiora passuri, quàm antea: tum quia volebat per vastas solitudines ducendo, experiri eorum obedientiam instructorum non amplis commeatibus, sed paulatim deficientibus. Duxit Hebræos*, ait Clemens, *per regionem inaccessam, laboribus & itineribus ad robur & fortitudinem eos exercens, atque inducens, vt postquam eorum, quæ videbantur grauia, periculum fecissent, appareret quàm bona esse regio, ad quàm eos ex via inuia transmittebat.* (l. 1. Strom.)

CLXXII. *Verissima ratio ex parte Mosis & transf-* HÆ sunt ergo aliæ rationes cur Moyses rectum iter non tenuerit, etsi ex parte Mosis illud rectissimè dici potest, integram, & adæquatam, suscepti huius longioris & difficilioris itineris, causam fuisse diuinum imperium, & voluntatem, quæ illi erat instar omnis rationis; eam autem cùm ex familiari consuetudine in

momenta

momenta prope singula exploratam haberet, simplici & cæca vsus obedientia, *Iustad modum huius expeditionis.*
exequi satagebat; sed accedebat apertissimum Dei dirigentis iter, & totam hanc
expeditionem cœlitus moderantis, argumentum; columna ignis & nubis, per-
petuò assistens atque antecedens, de qua nunc aggredimur dicere. Id enim ad
modum pertinet, quo Deus se viæ ducem præbebat, quem supra suscepimus
n. 158. explicandum. Rem vtique cognitione dignissimam, & scitu in hac historia
planè necessariam. Vt autem in hac tam illustri, támque ordinata lucis ac nu-
bis vicissitudine explicanda, lucis atque ordinis rationem habeamus. Primùm
videamus, an vna eadémque fuerit columna ignis & nubis: deinde, an vna ea-
démque nubes protegens ac monstrans iter, 3. quæ earum forma ac natura, 4.
quod officium, quis earum motus ac quies, quis motor, denique quando cœpe-
rit, aut desierit motus.

PRIMVM autem dicendum est admodum consentaneum esse Scripturæ, nō CLXXIII. *Vnicam fuisse columnam nubis, & ignis.*
duas, sed vnam eandémque fuisse columnam ignis & nubis. Id enim intelligi po-
c. 9. 21. test ex libro Numerorum. *Si fuisset nubes à vespere vsque mane, & statim diluculo ta-
bernaculum reliquisset, proficiscebantur, & si post diem & noctem recessisset, dissipabant ten-
toria. Si verò biduò, aut vno mense, vel longiori tempore fuisset super tabernaculum, ma-
nebant filij Israel in eodem loco, & non proficiscebantur.* Hic perspicuum est Scriptu-
ram de vna eadémque columna loqui, quæ per diem & noctem continenter,
vel etiam per mensem, & diutius staret super tabernaculum fœderis, atqui co-
lumna nubis apparebat per diem, ignis autem per noctem, ergo vna eadémque
c. 14. 19. erat. Rursus in Exodo. *Tollens se Angelus Domini, qui præcedebat castra Israel abiit
post eos, & cum eo pariter columna nubis, priora dimittens post tergum stetit, inter castra
Ægyptiorum, & castra Israel: & erat nubes tenebrosa, & illuminans noctem; ita vt ad
se inuicem toto noctis tempore accedere non valerent.* Vni & eidem nubi dat munus il-
q. 39. in 9. Num. luminandi Hebræos, & obtenebrandi Ægyptios, vt ait Caiet. ibid. Nec potest
q. 14. in 13. Exodi dicere vtrámque columnam tunc iunctam fuisse, vt docet Abulensis, & post eum
disp. 6. in c. 13. n. 25. Pererius, quia qui duas ponunt, eas sibi semper alternatim successisse putant;
c. 14. 24. & cùm vna posset, secundum diuersas sui partes vtrúmque præstare, frustra po-
nuntur.

AD hæc eodem loco paulò pòst dicitur, respexisse Dominum super castra Æ- CLXXIV. *Probatur ex Scriptura.*
gyptiorum per columnam ignis & nubis. Certè si duæ essent sufficiebat per eam
respicere quæ propinqua erat Ægyptiis. Et ex hoc loco Caiet. ait solui quæstio-
nem hanc. *Hic enim clarè narratur*, inquit, *quod vna & eadem columna fuit, quia vtrún-
que officium tunc actu exercebat, ignis quidem ad illuminandum Israelitas; nubes autem
ad impediendum, ne lux illa videretur ab Ægyptiis; secundum autem solitum cursum, die
quidem exercebat officium nubis; nocte autem officium ignis.* Hæc ipse. Non fuit autem
difficile Deo, vel Angelo eiusdem columnæ anteriorem partem illustrem, po-
sterioremautem tenebrosam efficere, & impenetrabilem luci, vt paulò antè in
supra n. 42 nona plaga tenebrarum, in quibus demersi erant Ægyptij, nec vicinam lucem,
& 43. in qua erant Israëlitæ videbant: etsi erat tanta propinquitas, vt sese inuicem ex-
audire possent.

v. 32. DENIQVE Exodi 40. *Operuit nubes tabernaculum testimonij, & gloria Domini* CLXXV.
impleuit illud. Quæ est ista gloria? eadem nubes, aiunt aliqui; imò verò ignis. Se-
quitur enim; *Nec poterat Moyses ingredi tectum fœderis, nube operiente omnia, & maie-
state Domini coruscante, quia cuncta nubes operuerat.* Num nubis est coruscare, an
ignis? Eadem ergo nubes & igneo fulgore radiabat, & locum religiosa obscuri-
Num. 9. 15. tate replebat. Sed explicat ipse Moyses hunc locum apertissimè alibi, *Die qua ere-
ctum est tabernaculum*, inquit, *operuit illud nubes. A vespere autem super tentorium erat
species ignis vsque mane, sic fiebat iugiter, per diem operiebat illud nubes, & per noctem
quasi species ignis.* Quem locum de vnica nube, quæ ex parte esset ignea, ex altera
q. 14. in 13. Exod. & q. 38 in 9. Num. nubes interpretatur Dionys. Carthus. quæ est etiam sententia Tostati, Hugonis
à S. Vict. in catena Lipom. Caiet. Pererij, Cornelij.

loc. cit. in 9. Num. v. 15. QVIN etiam antiquiorum fuit ista sententia. Nam Philo vtrúmque effe- CLXXVI. *Et Patribus.*
ctum vni & eidem columnæ tribuit. *Fertur*, inquit, *illo tempore ingens accidisse na-
turæ miraculum, quale nunquam auditum fuerat post hominum memoriam. Præcedebat
populum nubes in magnæ columnæ speciem, solari splendore lucens interdiu, noctu verò*

flammeo, vt eius ductu, absque periculo erroris, incederent. Scriptura tamen illi nubi, splendorem solarem interdiu, vt minimè necessarium, non tribuit. Clemens Alexandrinus; *Vel ex hoc ergo euadant nostra Græcis credibilia; nempe quod facere potest Deus omnipotens, vt columna ignis Hebræos noctu præcedat, quæ etiam dux sit eorum itineris.* Gregorius Nyssenus, *Nubes enim*, inquit, *quæ Dei iussu, non natura præcedebat, non presso aëre vaporibus constituta, sed aliud quiddam diuinius & altius, quàm humana mens percipere valeat; quæ in die solis ardores temperabat, & noctu in ignem versa; noctis & frigora temperabat, & tenebras remouebat.* Videtur Nyssenus Philonem in illo naturæ miraculo corrigere voluisse, & opus hoc, non vllis naturæ viribus, sed solius Dei, omnis naturæ principis, imperio tribuere.

(l. 1. Strom) (l. de vita Mosis.) (Vide infra n.186.)

CLXXVII. *Vnicáne nubes fuerit protegens, & dirigens.*

AN tamen hæc eadem nubes protegeret ab æstu & solaribus radiis, dubium, atque controuersum est. Plerique vnam eandémque esse censuerunt. Hebræi enim tradunt Israëlitas per quadraginta annos columna nubis protectos fuisse, ne solis ardoribus vrerentur. Dauid in Psalm. 104. non aliam ponit nubem, quàm quæ expansa esset *in protectionem eorum, & ignem, vt luceret eis per noctem;* Et alibi, *Deduxit eos in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis.* Vbi Iansenius paraphrastem agit in hunc modum. *Et deduxit eos in omnibus viis eorum, per diem quidem, cùm columna nubis, qua contra ardorem solis obtegebantur, per totam verò noctem lumine ignea, atque lucentis columnæ, quæ noctu tenebras depellebat.* Itaque censet geminum fuisse eiusdem nubis officium, deducere, & ab æstu protegere. Idemque videtur sensisse Genebrardus in vtrumque locum; & maximè Abulensis, in c.13. Exod.

(Gloss. interl.) (Ps.104 38.) (Psal. 77.17.) (q.13. & q. 42. in 9. Num.)

CLXXVIII. *An potius duæ.*

PROBABILIVS tamen videtur duas fuisse nubes; & duobus officiis, admodum inter sese pugnantibus, destinatas. Duas certè nubes non obscurè Scriptura prodidit, si quis attendat. Nam Numerorum 14. Moyses distinctè recensens quanto Deus fauore Israëlitas hactenus prosecutus esset, quos tum ob seditionem perdere volebat; *Habitatores terræ huius*, inquit, *audierunt, quod tu Domine in populo isto sis, & facie videaris ad faciem, & nubes tua protegat illos* (nimirum ab ardoribus exurentibus solitudines) *& in columna nubis præcedas eos per diem, & in columna ignis per noctem.* Ecce hîc geminam nubem, & diuersum vtriusque officium. In libro quoque Sapientiæ apertè separatur deductio à protectione, *Deduxit illos*, inquit, *in via mirabili*, & hoc erat munus columnæ nubis. *Et fuit illis in velamento diei*, contra solis ardores videlicet, *& in luce stellarum per noctem;* columna scilicet ignis, loco stellarum, & lunæ clarescentis. Fauet etiam ratio. Nam, vt ait Lorinus in eum Sapientiæ locum, & Pererius libr. cit. columnaris figura angustior est, ad obumbranda castra contra diuturnum æstum, quæ, cùm facilè tricies centena hominum millia continerent, etiam per decem, aut duodecim milliaria in solitudine latè fundebantur.

(v.14.) (c.10.17.)

CLXXIX. *Idque confirmatur.*

NEC repugnat Dauid huic sententiæ, sed eam potius confirmat. Nam Psalmo 77. agit de nube quæ deducebat eos, & Psalm. 104. de alia quæ expansa ad solis radios, Israëlitas ab æstu protegebat: neque Iustinus Martyr, qui pro contraria refertur sententia, quidquam contra hæc dicit, quin & Abulensis ipse non negat probabiliter dici posse duas fuisse nubes. Et refellit quæ pro sua sententia faciunt; puta per istam nubem priuatum iri Israëlitas delectatione videndi Solem, & lumen cœli, cùm sudum est. Quasi necesse sit perpetuo obpansam esse Soli nubem; & non eo duntaxat tempore, quo feruidior est, & diebus æstuosis. Quin & temperamentum illud aëris circunstantis, quod à Deo in gratiam Israëlitarum inducit, si sine nube fiebat, maiore vtique miraculo, & minimè necessario fiebat. Contra doctrinam, quam ipsemet tradit quæstione 14. Denique vtriusque nubis situs, forma & motus non possunt eidem conuenire, vt mox perspicuum erit.

(Eccl.11.7.) (in idem c. 13. Exod.)

CLXXX. *Quæ forma & natura deductricis nubis; & quã ab aliis diuersa.*

VIDEAMVS ergo quæ fuerit nubis deductricis forma, & natura, vt quantum ab illa protectrice, & quauis alia nube differret intelligatur. Vtique necesse est huiusmodi fuisse ipsius figuram, vt ei columnæ nomen propter similitudinem aptari posset; & huiusmodi naturam, vt nubes quoque meritò dici posset. Ita est nominata, vt eleganter disputat Pererius, & quia erat similis columnæ,

(dis.3. in c.13.)

Digitized by Google

quantum ad rectitudinem & figuram: & erat similis nubi colore, vtpote candida & lucida: & rursum qualitate materiæ, qua nihil à nubibus differre videbatur:
1 multiplex tamen erat differentia. Primùm quia purior erat & lucidior; deinde
2 quia densior & solidior, itáque consistens vt nubis in morem non diffluere, ac dissiparetur.
3 Tertiò quod ad crassitiem, angusta erat. Basis enim illius tantùm tegebat, & obumbrabat tabernaculum Domini. Quod ad altitudinem versus cælum erat admodum excelsa, & sublimiter porrecta; quod vtrúmque ad finem, quem Deus intuebatur, erat valde accommodatum. Nam si in latum se admodum extendisset, liberum cœli & aëris prospectum prohibuisset: nisi autem admodum fuisset excelsa, non potuisset longè latéque, qua se cunque castra porrigebant, videri. Vndique autem visam fuisse ab Hebræis ex vltimo Exodi constat, vbi dicitur *nubem per diem incubuisse tabernaculo, & ignem in nocte, videntibus cunctis populis Israel, per cunctas mansiones suas.* (Exod. c. 40. 36.)

4 Qvartò, nubes non eandem perpetuò, ac ne diu quidem, figuram conseruant, sed subinde pro varietate ventorum quibus aguntur, vel accessione exhalationum, aut vaporum variè figurantur: at illa eandem omni tempore figuram columnæ seruabat. (CLXXXI. *Aliæ differentiæ.*)
5 Quintò nubes cùm sint inanima corpora, non mouentur à seipsis, sed extrinsecus à ventis impulsæ eò feruntur, quo ventorum vis incubuerit; quocirca non eodem semper cientur motu; sed pro varietate ventorum, diuersas in partes dispelluntur. At hæc ab assistente virtute concepto motu, rationalem quodammodo motionem, nec ventis obnoxiam habebat.
6 Sextò nubes nunc maiores, aliàs minores, & per vices crassiores vel tenuiores, puriores vel impuriores existunt, pro varia vaporum & exhalationum dispositione, tenuitate, copia: vi caloris extrahentis, & diuerso ventorum flatu. Illa verò columna nubis eodem semper modo se habuit, eandem semper molem, figuram, densitatem, lucem, claritatem conseruauit.

7 Septimò aliæ nubes sunt res vndecunque naturales, ex causis naturalibus, naturali modo procreatæ; illa verò nubes erat à Deo præter naturalem rerum (CLXXXII.)
8 ordinem producta, nec naturali modo conseruabatur, aut mouebatur. Octauò aliæ nubes terras imbribus irrigant, hæc non ad gignendam pluuiam, sed ad mō-
9 strandam in inuiis solitudinibus viam edita erat. Denique cùm aliarum nubium breuis sit duratio; & noctu diúque indiscriminatim oriantur & occidant: hæc ipsos quadraginta annos, quibus Hebræi peregrinati sunt in desertis, & saxetis Arabiæ, perdurauit, nec vnquam nocte, sed semper interdiu se sub nubis specie demonstrauit. Hæc fere ex Pererio, iudicio nostro mutuati sumus; omissis aliquibus, quæ magis in alium locum quadrare videbantur. (disp. 3. in c. 13.)

Cvm itaque ea esset huius nubis figura quam diximus, cui columnæ nomen non malè conueniret, satis intelligi potest eam minus idoneam fuisse ad castra, à solaribus radiis protegenda. Neque enim oportebat eam esse quasi velum expansum supra populum, sed vt vexillum ante ipsum. Cúmque Hebræi orientem versus verbi gratia progrederentur, nubes, quæ eos à sole protectura erat, debuit ad solis cursum commeare, & ab oriente in meridiem, & inde rursus ad occidentem iter in orbem inflectere; sícque contrariis agitari motibus, vel maxima ex parte populum, quem protegebat, solis ardoribus exponere. (CLXXXIII. *Concluditur gemina columna.*)

Sed igneam quoque columnam consideremus, quæ Iudæis illustri, nobis ambiguo fulgore rutilat, cùm Scriptura illam modò ignem, & columnam ignis vocet; modò non ignem simpliciter, sed quasi speciem ignis appellet. Nam Numerorum nono, *A vespere autem super tentorium erat quasi species ignis, vsque mane. Sic fiebat iugiter, per diem operiebat illud nubes, & per noctem quasi species ignis.* (v. 15.) Eodémque modo habetur, in Hebræo, Græco, & Chaldæo paraphraste. Disputat hac de re Abulensis pluribus in cap. 13. Exodi, & cum eo Pererius, disputatione septima in idem caput, & Cornelius, in eum Numerorum locum, aliique; statuúntque non fuisse verum ignem, sed rutilantem fulgorem, qualis apparet in nubibus densioribus in quas sese opportunè radij solares insinuant. Nec apparet ratio cur si esset verus ignis, quasi species ignis appellaretur, nec inuenias, opinor, in Scriptura, veritati rerum hanc similitudinis notam attributam. Itaque Ezechielis primo legimus quasi speciem Electri, & ignis (CLXXXIV. *Columna ignis, non vero igne rutilabat, vt ex Scriptura probatur.*) (q. 14.) (c. 1. 4. & toto capite deinceps.)

& hominis, & folij, & æris candentis & sapphyri, vbi nec verum electrum erat, neque ignis, neque cætera eodem modo: sed quæ harum rerum veritatem, admodum expressa similitudine repræsentabant. Sic Daniel, *Stetit*, inquit, *in conspectu meo quasi species viri*. (cap. 8. 15.) Angelum & ipse viderat humana forma, non hominem. & alibi vberius, *Corpus eius quasi Chrysolithus, & facies eius velut species fulguris, & oculi eius vt lampas ardens*, &c. (cap. 10. 6.) vt doceret ea quæ sibi proposita fuerant ad videndum, ad illa per similitudinem, non per naturæ identitatem accedere.

CLXXXV. *Sed igneo fulgore.*

ET vice tamen versa ibidem Daniel virum simpliciter vocat, qui vir non erat, sed Angelus: sic & Tobias, & Ioannes Euangelista, & Moses, & Scriptores omnes sacri. Sic aqua Nili vocatur, quæ iam versa erat in sanguinem; & virga, quæ mutata erat in draconem. Eodem modo astra dicuntur ignes, qui sine tropo quasi ignes dicerentur, & homo modò leo, modò quasi leo sublata metaphora vocatur; denique nubes vno loco ignis, alio quasi ignis appellatur, nimirum speciem ignis, & non naturam gerens. Itaq; negat Abulensis vtrósque scripturæ locos consistere, aut inter se conciliari posse, vt idem sit ignis, & similitudo ignis, nisi dicamus vnum fuisse secundum apparentiam, & alterum secundum realem existentiam: apparebat ignis, reipsa erat species ignis, vt ille pluribus disputat. (q 14. in c 13 Exod. & q 58. in 9. Numer.) Mirum itáque est Pererium putare vtrumlibet probabiliter credi, ac defendi posse: præsertim cum ipsemet ibidem dicat, id quod est verus ignis, nec verè nec propriè dici posse habere speciem ignis. Philo φλογοειδὲς φέγγος vocat.

CLXXXVI. *Probatur etiam ratione.*

RATIO quoque aperta conuincit non fuisse verum ignem. nam, vt vterque tradidit. Si quis dicat verum fuisse ignem, multa necessariò miracula multiplicabit; quæ non sunt necessaria, si dicatur eam columnam, reipsa nubem fuisse, & speciem ignis habuisse. requiretur enim duntaxat, vt illi nubi splendor singulis noctibus inducatur. At si verus ignis fuit, præter miraculum quod identidem ignis colorem nubis acceperit, miraculo in illa columna stetit, cùm illius natura exigat, vt si nullus obex obsistat, ad orbem lunæ conuolet, aut inde etiam oportuit quotidiano miraculo descendisse. Miraculo, qui naturaliter in pyramidis figuram conformatur, æquabilem perpetuo columnæ figuram retinuit. Miraculo, ignis qui pabulo continenter alitur, ipsos annos quadraginta, sine vllo alimento perdurauit. Miraculo naturalem vim suam calefaciendi, atque vrendi cohibuisse oportuit. Nam cùm ingentis esset molis, & in medio castrorum resideret supra tabernaculum Domini, magno & perpetuo 40. annorum miraculo, impeditus fuisset, ac repressus, ne propinquis Leuitis valde molestus esset, ac noxius. Quin etiam cùm per totam noctem, Domini tabernaculo incubaret, imò & illud repleuisse dicatur gloria Domini, (Exo. 40. 8.) nubes scilicet splendida ac coruscans, ligna, & pelles, & cortinas, & cętera omnia combustioni obnoxia consumpsisset. Ne igitur ad tot miracula confugere sit necesse, dicendum est, Deum isti columnæ nubis sub noctem fulgorem ignis indidisse; & quidem tantum, vt omnibus Hebræorum castris illuminandis sufficeret. Et hactenus de huius columnæ natura: quam cùm diuiniorem cæteris nubibus Nyssenus scripsit, (l. de vita Mosis, & supra n. 179 n 180. & seqq) non tam ad eius naturam, quàm ad mirabilia eius accidentia respexit, de quibus actum est.

CLXXXVII. *Officium columnæ præire viã, quamque id necessarium esset.*

OFFICIVM columnæ huius, quod erat nobis quarto loco propositum, multiplex fuit. Primum præire viam, & deducere per vastas illas solitudines. *Dominus*, inquit Moses, *præcedebat eos ad ostendendam viam per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis, vt dux esset itineris vtroque tempore*; (Exod. 13. 21) quæ totidem fere verbis repetuntur in libro Nehemiæ. (2. Esd. 9. 12. 19.) Quàm esset autem necessarius viæ dux, satis docet ipse Dominus per Prophetam Hieremiam, *Et non dixerunt*, (cap. 2. 6.) inquit, *vbi est Dominus, qui ascendere nos fecit de terra Ægypti, qui traduxit nos per desertum, per terram inhabitabilem & inuiam, per terram sitis & imaginem mortis, per terram in qua non ambulauit vir, neque habitauit homo.* In Saracenicis illis desertis, vt ait Genebrardus, (in Ps. 104. 39.) viarum nulla extant vestigia ob arenas leui ventorum flabello mobiles, & delebiles. Ideóque viatores in illis, vt nautæ in mari vti coguntur instrumentis quibusdam, quasi nauticis quadrantibus ad indicandas mundi plagas, & dirigendas profectiones. Et quàuis vel ipse Moses, qui tot annos per deserta illa perigrinatus fuerat, vel alius quispiam probè viam tenuisset, (Num. 10. 31)

Digitized by Google

vt ille cognatus Mosis, cui id ipse testimonium perhibet, ductu tamen diuino egebant; qui non tantùm peregrinationem populo suo per illas solitudines constituerat ad penetrandum in Chananitidem; sed volebat etiam vt moras ibi aliquas, maximè ad accipiendam legem, traherent, & ipsi vice versa propositum habebant in arentibus illis locis tandiu hærere, quandiu, quóque modo ductori visum fuisset. Cuius vnius ductu & auspiciis in terram illam promissam inuadendum erat.

Disp. 3. in c. 13. Exod n. 16. — CLXXXVIII. *Quo modo duceret populum columna nubis.*

QVO autem modo duceret, sic explicat Pererius. Columna nubis, postquam extructum est tabernaculum Domini, cùm mouebatur antecedebat castra Hebræorum; quoniam verò cùm mouebantur castra, atque iter faciebat populus, Tribus Iuda cum vexillo suo primum tenebat locum, cæteras tribus antegrediens, idcirco columna nubis tunc discedens à tabernaculo, super quod quiescentibus castris manebat, collocabat se super vexillum Tribus Iuda, vt (Num. 10. 13) putat Tostatus; vel vt placet aliis, paulò ante ipsum: & versus eum locum in quem tendebat columna nubis, vniuersa castra iter suum dirigebant. Cùm autem quiescendum erat, recedebat à vexillo tribus Iuda, & ab anteriore castrorum parte, referebat se in medium castrorum locum, vt supra tabernaculum resideret, quod tam cùm quiesceret, quàm cùm mouebatur, medium semper (Num. 3. 38 Exo. 29. 45.) locum castrorum tenebat. Cùm autem columna nubis signum proficiscendi dedisset, tum iussu Mosis filij Aaron sacerdotes clangebant tubis, quarum sono monebatur populus ad colligenda vasa, migrandi causa. Omnibúsque ad iter expeditis leuabant Sacerdotes arcam Domini. Cúmque eleuaretur arca dicebat Moses, *Surge Domine & dissipentur inimici tui, & fugiant qui oderunt te à fa-* (Numer. 10. Psal. 67. l. 2. 1. Exo. cap. 19.) *cie tua.* Cùm autem deponeretur aiebat, *Reuertere Domine ad multitudinem exercitus Israel.* Quæ imitatus est Dauid, cùm ait. *Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius, & fugiant qui oderunt eum à facie eius.* Vt ibi quoque notauit Rupertus.

CLXXXIX. *Columna ignis, illustrabat nocturnas tenebras.*

ALTERVM huius columnæ officium fuit tenebras noctis, lucis suæ fulgore dispellere. Vsque adeò verò columna illa nubis & ignis tum fulgebat, & longè latéque fundebat radios, vt cuncta Hebræorum castra vsquequaque collustraret; nec indigerent Hebræi lumine lucernarum, sed clarè omnia viderent, simi- (In c. 13. Exod. q. 14. init. & dis. 7.) liter vt in die. Ita Abulensis, & Perer. Id porrò columna illa præstabat, tum ob ingentem copiam lucis sibi diuinitus impressæ, tum ob excellentem illius lucis qualitatem, & virtutem, præstantémque claritatem. Et rursum disputatione sexta agens de eadem columna, separante castra Ægyptiorum, à castris Hebræorũ, ait ex vna quidem parte obstitisse, ne Ægyptij Israëlitas videre possent; ex altera verò, licet esset post exercitum Hebræorum, non modo tamen antrorsum illuminasse omnia castra; sed etiam vltra primùm vexillum, quod in anteriore parte exercitus ferebat tribus Iuda, per aliquod spatium porrectum fuisse lumen eius, & radios, in modum cuiusdam semitæ coangustatæ, sicque medias inter tenebras luminosam quandam viam, qua progredi semper possent, effecisse.

CXC. *An noctu iter facerẽt, & quatenus.*

TERTIVM eius officium fuit, motu & quiete sua alternis monere populum Dei, quando progrediendum esset, vel subsistendum; quando mouenda castra, vel figenda tentoria; imò & quando cibus capiendus esset, aut somnus. Ita tamen vt ignea lux, quæ nocti tantùm vsui erat, quieti, & operibus quietem requiren- (q. 13. in c. 13 Exod disp. 8. n. 31 & 6. n. 26. in 9. Num p. 393.) tibus deseruiret. Nam vt sentit Abulensis, & Pererius, & ante vtrúmque Procopius Gazæus, nunquam Hebræi per noctem castra mouerunt, postquam transierunt mare rubrum, cùm iam liberati essent à timore Ægyptiorum persequentiũ. Idq; ex eo conijcitur, quod octauo Numerorum, vbi multæ temporum circunstãtiæ ad progrediendum assignantur, nusquam significatur populum noctu iter fecisse: sed tantùm ambulasse ad motum columnæ nubis, quæ interdiu tantùm mouebatur. Denique nocturnum tempus parum idoneum est itineri faciendo, cùm quieti diuinitus destinatum sit, viribúsque corporis diurno labore fatigatis, quiete reparandis; nisi si qua fortè vrgeat necessitas, quæ nullis astringi legibus potest: in quam tamen Iudæi nunquam à submersis Ægyptiis, leguntur incidisse, cùm otio potius tot annis in deserto torperent.

CXCI. *Quæ contra facere videãtur.*

CONTRARIA tamen sentẽtia multũ habet ex Scriptura probabilitatis. Nã Ne-

hemias, *In columna nubis*, inquit, *ductor eorum fuisti per diem, & in columna ignis per* Esdr. 2. 9. 12.
noctem, vt appareret eis via per quam ingrediebantur. Atqui interdiu satis apparet ingredientibus via. quod mox explicatur apertius, *Tu autem in misericordiis tuis multis non dimisisti eos in deserto; columna nubis non recessit ab eis per diem, vt duceret eos in viam, & columna ignis per noctem, vt ostenderet eis iter per quod ingrederentur.* Vtrique tempori profectionem assignat, non contentus igni tribuere illustrationem. Nec
obscurè Moses Exodi 13. *Dominus autem præcedebat eos ad ostendendam viam, per diem* v. 21.
in columna nubis, & per noctem in columna ignis, vt dux esset itineris vtroque tempore, in Hebræo, *vt ambularent die ac nocte*, quomodo habet & Chaldæus Onchelos. Id-
que valde confirmat Clemens Alexandrinus, *Moses cùm populum eduxisset*, inquit, l. 1 Strom.
suspicatus fore vt eum persequerentur Aegyptij, breui & compendiosa via relicta conuersus
est in solitudinem, & maxima ex parte noctu iter faciebat. Videtur autem secutus Phi- l. 1 de vita Mos.
lonem, vt sæpè alias, *Præcedebat populum*, inquit, *nubes in magnæ columnæ speciem, solari splendore lucens interdiu, noctu verò flammeo, vt eius ductu absque periculo erroris incederent.* Nec repugnat Caiet. in fin. c. 13.

CXCII. *Explicantur.* VERVM prior sententia videtur probabilior: cùm huic satisfieri possit dicendo, Columnam ignis ducem fuisse itineris nocturni, siquando id necessarium fuit, puta imminentibus Ægyptiis: aut deinceps quando per noctem ab vno tabernaculo ad alterum, sicut in vrbibus à domo in domum commeabant, aut intra sibi assignatos fines, itabant domesticarum necessitatum, aut negotiorum causa. Nec propterea consequens est, si noctibus singulis intermittebatur iter, vt Israëlitarum mansiones in magnum numerum excrescant. Vt mox planum fiet.

CXCIII *Duplex nubis quies ordinaria, & breuior.* NVBES ergo vsui erat motu suo vt de itinere moneret, illúdque dirigeret:
sed vsui erat etiam quieti; & quidem duplici, vt notat Pererius. Alteram enim in c. 13. disp. 8.
habebat statam & ordinariam, breuique tempore durantem, puta sub meridiem ad capiendum cibum, & aliquam à labore itineris quietem. Neque enim credibile est totum diem, sine vlla quiete à tam multiplici populo, in quo tot mulieres, pueri, senes, confectum fuisse, vt de gregibus & armentis, & onerariis iu-
mentis taceam. Sed nec cibos ad victum coquere sine quiete potuerunt. Coque- Num 11. 8.
bant autem & panes & carnes, cùm eas habere licuit, sed & manna ipsum, & Exod c 16.
plerásque victimas, vt constat ex Leuitico. Stata quoque & ordinaria fuit quies 13 c 23 19.
in singulis noctibus, quibus neque explicabantur tentoria, neque figebantur ad c. 29 31
diuturniorem in eodem loco moram, vt docet Abulensis in c. 9. Numer. q. 44.

CXCIV. *Extraordinaria, & diuturnior.* ALTERAM ergo quietem habebat columna nubis extraordinariam & longiorem, cùm positis castris, fixísque tentoriis, populus vniuersus vno in loco, quasi in statiuis militaribus subsistebat; quod per annos quadraginta, bis & quadragies contigit, & ex huiusmodi quiete, siue mansione, duæ & quadraginta mansiones, in quarum prima versamur, Numer. 33. celebrantur. Et quia inexploratum erat populo, quandónam diu, aut breui tempore aliquo in loco sub-
sistendum esset, *erant filij Israel in excubiis Domini.* Et, *ad imperium Domini proficisce-* Numer. 9.
bantur, & ad imperium illius figebant tabernacula. Id tamen ex nubis extraordinaria 18. 19. 23.
quiete, quæ scilicet matutino tempore, aut pomeridiano contingeret, facilè
colligebant. vt tradit Abulensis Numerorum 9. & Pererius loco citato. Idque q. 44 & 45.
probabilius est, quàm quod apud Caiet. ab Antonio Fonseca notatum est, quod d 8 in c 13.
scilicet populus certum haberet numerum dierum ante quos expletos non fige- n 31 in c 9.
ret tentoria, aut sarcinas explicaret sed maneret quasi semiparatus ad viam; post Num.
eos autem ad diuturniorem moram tabernacula expanderet, castra constitueret & cætera. Verùm hinc fieret vt populus omnis magnam temporis partem sub dio pernoctaret, nec supellectili sua vti posset.

CXCV. *Nubis motor Angelus.* SED de huius etiam columnæ, aut nubis motore dicamus aliquid. Cùm n. 181.
ex ante dictis constet omnem hanc tam multiplicem, támque parum ratam & constantem motionem, naturalem non fuisse, neque ab intrinseca forma, ab externo motore, Angelica scilicet virtute oportuit proficisci. Id perspicuè Scriptu-
ra docet Exodi 14. *Tollénsque se Angelus Dei, qui præcedebat castra Israel, abiit post eos,* v. 19.
& cum eo pariter columna nubis, priora dimittens, post tergum stetit, inter castra Ægyptiorum, & castra Israël. Idem & Philo nominatim. *Credi tamen potest*, inquit,

aliquem è summi Regis praefectis Angelum nube inuolutum eos duxisse, quem nefas sit aspici mortalibus oculis. At Iosephus, siue id non credidit, siue ratus est non satis fidei apud Romanos ethnicos habiturum, penitus praetermisit. Nec immunem plane ab hoc morbo fuisse Philonem, in hac ipsa historia, verba eius, φασὶ & τάχα, significant, quibus irrisionem infidelium anteuertit.

Iosephus & Philo perstringuntur. — fertur, & fortasse.

Exod. 13. 21. Num. 14. 14. Deut. 1. 33. 2. Esd. 9. 12. 19. Sap. 10. 17. 18. Psal. 77. 18.

CXCVI. *Ex Scriptura, & ratione probatur.*

Scriptvra autem rursus, *Dominus praecedebat eos ad ostendendam viam per diem in columna nubis.* Eam scilicet pro arbitrio suo in hanc, aut illam partem mouendo, per Angelum suum eius nutibus obtemperantem. Idem habetur in plerisque aliis Scripturae locis. Accedit & ratio manifesta. Nam vt ait Perer. disput. 3. in c. 13. columna nubis varios habebat motus, & interdum etiam contrarios. In anteriorem enim partem progrediebatur cùm exercitus iter faceret; & cùm quiescendum erat, retrorsum à castrorum initio ad tabernaculum, quod erat in medio castrorum reflectebat iter. Et cùm iter per desertum modò accliuè esset, modò decliuè, necessarium erat vt eius motus obliquus esset, & flexuosus ad itineris asperitatem molliendam. Cúmque magna esset turba puerorum, mulierum, senum iter facientium, motus ad eorum vires debuit attemperari, ne si nimium celer fuisset, magna populi pars consequi non valens à reliquo exercitu disiungeretur; sin autem nimium lentus, omnes taedio afficerentur. Ideóque oportebat naturam intelligentem tam multiplices motus efficere, & eos variè, prout erat ex vsu, moderari. Vide eundem disp. 7. in idem caput, & Abulensem in 9. Numer. quaest. 41.

Perer. Abul.

CXCVII. *Quando coeperit, aut desierit columna apparere.*

in 3. mans. — Perer. n 34

Verum enimuero quando coepit haec columna apparere, & quando desiit? Id enim vnum de propositis dubiis restare video. Et D. quidem Hieronymus in epistola ad Fabiolam, quae est de quadraginta duabus mansionibus, ait in tertia primùm mansione apparuisse. *Tertia mansio,* inquit, *offertur post tabernacula, in qua primùm videtur Dominus nocte in columna ignis, & per diem in columna nubis, vt praecedat populum, & dux itineris fiat.* Hebraei autem feruntur dicere defecisse statim post Aaronis mortem. Illius sententiae ratio est, quia sub tertiam mansionem, quae facta est in Etham, Scriptura huius primùm columnae meminit, nec antè: Huius autem, quia deinceps Scriptura illius non meminit. Sed vtrúmq; argumentum infirmum est. Notissimum enim est Scripturam non semper eo res tempore, aut loco recitare, quo contigerunt. Nam ibidem fit primùm mentio exportatorum Iosephi ossium, quae tamen accepta oportuit, antequam egrederentur ex Aegypto. Posterius etiam falsum. Nam in Deuteronomio, cùm Moses proximus esset morti, eius fit aperta mentio.

c. 31. 4. — c. 10. med.

CXCVIII *Sententia Hebraeorũ.*

Qvid alij Hebraei senserint non disputo: lego tamen in Seder Olam, tria insignia dona, Mosis, Aaronis, & Mariae interuentu, concessa fuisse Hebraeis, Puteum, Columnam nubis, & Manna. Manna quidem Mosis, columnam nubis Aaronis, puteum Mariae meritis. Vnde mortua Maria sublatum esse puteum, recuperatum tamen postea meritis Aaronis & Mosis. Mortuo Aarone disparuisse columnam nubis. *Etsi postea,* inquit, *fit illis Mosis merito reddita; mortuo Mose perierunt tria haec, nec recuperata.* Haec ibi. At Moses vniuersè pronunciat, nunquam defuisse columnã nubis per diem, neq; columnam ignis per noctem coram populo. *Non defuit,* inquit, nimirum quandocunque necessaria fuit. At nemo non videt statim à principio fuisse necessariam, ne statim à ianuis aberrarent, ignorantes quà vellet Deus iter inchoare; necessariam quoque donec transgressi deserta omnia, reperirent quos possent de via consulere; vt notat Abulensis in c. 9. Numer. & 13. Exodi. Denique necessarium in primis fuit, & diuinae bonitati, ac prouidentiae consentaneum, vt statim à principio, cùm inexperti facilè dubitant, persuaderentur se Deo curae esse, diuinis auspiciis viam ingredi, eiúsque ductu, ac praesidiis, vniuersum iter confecturos.

Exod. 13. 21 — q. 43. — q. 42. in fin.

CXCIX. *Progressio in secundã mansionem Socoth.*

Devs igitur eductis ex Aegypto Israëlitis, custodem, & ductorem Angelum liberaliter largitur, & quasi tenellis adhuc filiis, sapientem paedagogum, quem lucis & nubis circumambit amictu. Is ergo quamprimum initium castrorum anteuolans occupat, vniuerso populo excelsam columnam molliter antecedẽtem contemplante, & post eam mirifica, vt consentaneum est, alacritate progrediente, & iter versus Socoth, secundae mansioni destinatum locum dirigit. Eius à

Ramesse distantiam non inuenio notatam; æquum est credere paucis tantùm milliaribus abfuisse. De qua mansione sic Hieronymus. *Et proficiscentes filij Israel de Ramesse, castrametati sunt in Socoth, mansione secunda, in qua coquunt panes Azymos, & primùm tendunt tabernacula*; (vniuersè scilicet, & toti populo) *vnde & ex re locus nomen accepit. Socoth quippe interpretatur in lingua nostra tabernacula, siue tentoria. Et ob hoc septimo mense, quinta decima die mensis solennitas tabernaculorum est.* I Fabiol. de 42. mans.

CC. *Et qua ob nota.* Alludit Hieronymus ad 23. Leuitici, vbi iubentur Hebræi septimo mense habitare in vmbraculis septem diebus. *Vt discant*, inquit, *posteri vestri, quod in tabernaculis habitare fecerim filios Israel, cùm educerem eos de terra Aegypti.* Caue autem referas eam solemnitatem ad hanc vnam mansionem, quæ ad omnes æquè pertinet. Videntur autem illic per integrum diem substitisse, vt sese ac sua circunspicere ac componere possent, qui è Ramesse raptim cum prima luce eiecerant se, & res suas confusas, atque incompositas extulerant. Id autem colligitur ex Chronico Hebræorum; vbi author ait tres dies vsque in Etham, qui tertiæ mansionis est locus, ab Hebræis fuisse consumptos. Primo ergo die venerunt in Socoth, ibique posito vno die, tertio inde migrantes in Etham peruenerint. Putat autem Torniellus in hac secunda mansione declarata fuisse populo, quæ Exodi 13. continentur, quæ nos suprà perstrinximus. Et fauet dispositio textus. [c.42.] [c.5.] [Num 157. Exod 12.37 & 13.20.]

CCI. *Tertia mansio in Etham in extremo solitudinis.* Tertia ergo die ad vesperam peruenerunt in Etham, tertiæ mansionis locum; de quo sic Hieronymus. *Et profecti de Socoth castrametati sunt in Etham, quæ est in extremo solitudinis. Tertia mansio offertur post tabernacula, in qua primùm videtur Dominus nocte in columna ignis, & per diem in columna nubis, vt præcedat populum, & dux itineris fiat.* Verùm hac de re paulò antè dictum est, & existimatum multò probabilius, à primo statim die columnam apparuisse. Sed pergit Hieronym. *Etham nobis sonat fortitudo, atque perfectio, de qua & David canit. Tu dirupisti fluuios Etham, id est fortes. Grandis est fortitudo Aegyptum dimittere, & in extrema solitudine commorari. Ex quo intelligimus locum Socoth adhuc iuxta Aegypti fuisse regiones. In eo enim quod dicitur, quæ est in extremis finibus solitudinis, ostenditur inter confinia esse eremi, & Aegypti.* Hæc Hieronym. Et quia Scriptura dicit Etham esse in extremis finibus solitudinis, putauit Adrichomius, esse quoddam desertum magnum, & arenosum ad mare rubrum, per quod transierit populus, antequam perueniret ad mare, sed Scriptura illud collocat vltra mare rubrum. Nam Num. 33. *Profectique de Phihahiroth, transierunt per medium mare in solitudinem: & ambulantes tribus diebus per desertum Etham, castrametati sunt in Mara.* Quod rectius expressit Torniellus in Tabula 42. mansionum. [Num. 197.] [Psal. 73.17.] [v. 8.]

CCII. *In qua biduum substitere.* In hoc loco biduum posuere Israëlitæ, quartum scilicet & quintum Azymorum, nam sexto dixit Dominus Moysi; *Loquere filiis Israël. Reuersi castrametentur è regione Phihahiroth.* quando scilicet ad vesperam eius diei, & sub initium septimi, primû Israëlitæ, deinde Ægyptij peruenerunt ad mare rubrum. Id colligitur ex Seder Olam c. 5. *Quarto die*, inquit, scilicet Azymorum, & profectionis, *nunciatum est Regi Aegyptiorum, quod fugisset populus. Quinto & sexto persecuti sunt Aegyptij filios Israël, & vbi illuxit septimus descenderunt ad mare.* Idque probat, ac sequitur Genebrar. Cùm ergo transactus esset dies tertius; & Hebræi nullum indicium reditus præ se ferrent, Exploratores Pharaonis, qui eorum profectionem obseruabant, nunciauerunt Regi populum fugere. Sciebat quidem Pharao recessisse Hebræos ex Ægypto, sed post triduum redituros sperabat. Audiens autem eos de reditu non cogitare, sed potius de vlteriore itinere, statuit eos inuadere, & vel occidere. vel retrahere in seruitutem. [c. 14. 2.] [I. Chron in 4. ætat.]

CCIII. *Rex pœnitet dimissionis, & insequi statuit.* Rem sic explicat Moses. *Et nunciatum est Regi Aegyptiorum quod fugisset populus; Immutatúmque est cor Pharaonis, & seruorum eius super populo, & dixerunt, quid voluimus facere, vt dimitteremus Israël ne seruiret nobis.* Achior quoque in libro Iudith. *Cùmque eiecissent eos Aegyptij à se, & cessasset plaga ab eis, & iterum vellent eos capere, & ad suum seruitium reuocare, fugientibus his Deus cæli mare aperuit.* Huc alludens Gregor. Nyssenus. *Cùm iam Moyses*, inquit, *tribus peragrasset diebus, videt pœnitentia ductum hostem, cum magno exercitu, & instructissimo equitatu, aduersum se festinare.* Quo etiam pertinet illud Sapientis. *Adhuc inter manus habentes luctum, & deplorantes ad monumenta mortuorum, aliam sibi assumpserunt cogitationem insscientiæ; & quos rogantes proiecerant,* [Exod. 14. 5.] [c. 5. 12.] [In vita Mosis.] [c. 19. 3.]

Digitized by Google

vim scilicet aliquam precibus adiungentes; *Hos tanquam fugitiuos persequebantur. Iam missionis pœnitens Rex Aegyptius*, ait Philo, *statuit eos persequi, aut metu retracturus in seruitutem, aut internecione deleturus gentem profugam.*

CCIV. *Quo prætextu, vel causa.*

ADDIT etiam fallaciam Iosephus, quasi voluerit Rex fraudulenta interpretatione eludere Dei iussionem. Sic enim ait, *Aegyptios autem pœnituit, quod Hebræos dimisissent. Cúmque Rex præ cæteris hanc rem ægrè ferret, totum præstigiis Mosis imputans, decretum est vt in eos irruerent. Et correptis armis, reliquóque apparatu persequebantur, retracturi, si assequi possent. Non enim timendum ne Deus offendatur, cùm iam semel exitus illis sit concessus: sperabant enim facilè se in potestatem redacturos inermes, & de via lassos.* l.9.c.vlt. Artapanus etiam apud Eusebium in præparatione Euangelica, ait Heliopolitas dicere solitos, regem Ægypti cum magnis copiis, & sacris animalibus incursionem in Iudæos fecisse, eo quod illi facultates, & bona ipsorum ad vsum accepta, secum asportarent. Hæ sunt vel causæ, vel prætextus quibus moti sunt Ægyptij ad Hebræos persequendos. Et putauit fortasse Pharao se rectè agere aduersus eos, qui fidem de triduò datam violassent, magno Regis regnique detrimento.

CCV. *Quibus cū copiis, ex Scriptura, & Iosepho.*

QVIBVS autem cum copiis persequi cœperit, paucis perstringit Moyses. *Iunxit ergo* (Pharao) *currum, & omnem populum suum assumpsit secum; tulitque sexcentos currus electos, & quidquid in Aegypto curruum fuit, & duces totius exercitus.* At eas copias Iosephus valdè auxit; veritus ne si sexcentis millibus bellatorum Israëlitarum, minores Ægyptiorum copiæ timorem, atque adeo summam desperationem attulissent, ignaua planè, atque imbellis Iudæorum natio videretur. *Ergo aderant*, inquit, *septingenti currus, cum equitum quinquaginta millibus, & ducenta millia scutatorum peditum.* Auxit quoque Ezechielus, apud Euseb. *στρατοῦ μυριάδας ἑκατὸν εὐάνδρου λεώς.* Exercitus virorum fortium myriades centum erant, id est decies centena millia. Addidit etiam Iosephus; ad vitandum hoc probrum, num. 146. & seqq. *inermes*, quod suprà refutatum est; quámque inermes dici poterant comparatione Ægyptiorum, illud autem, *de via lassos*, in breui itinere, & multa intermissione laboris, absurdum est. At Philo, quæ Moses disertè expressit de curruum numero, fideliter recensuit; reliqua verò indeterminata congessit. *Assumpto*, inquit, *omni equitatu, iaculatoribus, funditoribus, sagittariis, velitibus, & vniuersis leuis armaturæ militibus, sexcentísque falcatis curribus; præfectísque huic expeditioni purpuratis, quo alacrius cæteri sine detrectatione militiæ sequerentur, excurrit summa celeritate properans, vt fugientes improuisos opprimeret.* Sic Philo admodum probabiliter quod de celeritate tradit. Ideóque malim plus temporis positum in cogendis copiis, minus in insequendo, & assequendo non multum antegressos, & lentè progredientes. c.9. Sed nónne equi omnes peste, & grandine in Ægypto perierant? Respondeo periisse, quæ erant in agris, vt ex eodem loco patet; at qui domi in vrbe seruabantur, incolumes ad hanc cladem reseruati sunt, & potuerunt ab eo tempore aliunde adduci: Idque fauet admodum nostræ Chronologiæ, de annua plagarum Ægyptiorum duratione.

CCVI. *Quarta mansio in Phihahiroth.*

Prou. 16.4. INTEREA Dominus, cuius diuina prouidentia cuncta gerebantur: qui *vniuersa propter semetipsum operatus est, impium quoque in diem malum*; supplicij videlicet, & vindictæ diem; suos ad articulum vltimæ necessitatis adduxit. c.19.4. *Ducebat quoque Aegyptios ad hunc finem digna necessitas*, ait Sapiens, *& horum, quæ acciderant, commemorationem amittebant, vt quæ deerant tormentis repleret punitio*, vltima videlicet submersionis clades. Exod.9.16. Rom.9.17. Nimirum in hoc ipsum excitauerat Pharaonem, vt ostenderet in eo virtutem suam, vt Moses, Paulúsque consentiunt, & improba eius peruicacia bene vteretur, in obiectum potentissimæ iustitiæ debellantis superbos, potentésque conterentis. Cùm ergo statuisset Dominus, atque immutabili decreto firmasset Pharaonem cum omnibus suis in rubro mari submergere, iussit suos die sexta illucescente iter ad mare reflectere. 14.2. *Locutus est*, inquit Moyses, *Dominus ad Moysem dicēs, Loquere filiis Israël, reuersi castrametentur è regione Phihahiroth* [m]. Quid opus erat hac voce, dicet aliquis, cùm nubes ad iter ostendendum sufficeret; nimirum ne populus duræ ceruicis obmurmuraret contra ductorem suum, existimans temerè, atque imprudenter fieri regressionem Ægyptum versus, vnde egressi fuerant.

Digitized by Google

Exitus Hebræorum. CCVII. Quis eius situs.

Imminent Ægyptii, murmurant Israëlitæ.

Qvi est ergo reuersi, nisi reflexo itinere versus Ægyptum, à qua aliquanto amplius distat Etham; vt vterque exercitus ad locum à Deo certamini, & Ægyptiorum internecioni destinatum, veniret. *Non est directa reuersio*, ait Caietan. *sed species quædam reuersionis ad locum Aegypto propinquiorem eundo, & propterea appellatur, reuersio. Hac nubes*, inquit Gregorius Nyssenus, *quam veluti ducem sequebantur, priore omisso itinere in rubeum mare ducebat.* Quod rectius expresserunt Torniellus in sua tabula mansionum, & Vvolfgangus in sua Palæstinæ descriptione, quam Gerardus Mercator, aut Adrichomius in suis. Difficile est autem ex Scriptura verum situm eorum locorum quos nominat assignare. Id tamen videtur dici posse Israëlitas à fronte habuisse mare, quod traiecturi erant, à tergo autem Phihahiroth, vbi erat exercitus Pharaonis eos persequens, vt habetur in textu. A dextris autem, & à sinistris Magdalon, & Beelsephon [13], cum asperis, & præruptis rupibus.

l. de vita Mos.

c. 14. 9.

13. x.

CCVIII. Ex Nysseno, Philone & Iosepho.

His consentiunt Gregorius Nyssenus, & Philo. *Deuenerunt*, inquit ille, *secuti ducem Hebræi vsque ad littus, quos Aegyptij persecuti vndique ita concludunt, vt nulla iam fuga humano consilio posset excogitari. Ante ipsos mare rubrum erat, post ipsos validissimus, atque instructissimus Aegyptiorum exercitus.* Philo in eadem est sententia, cùm de molientibus fugam dixit. *Nec ipsi fugam expedirent, à tergo mari claudente, à fronte imminentibus hostibus.* Ergo progressuris, à fronte fuit mare, & hostis à tergo. Accedit Iosephus dum ait, nullum Hebræis effugium patere potuisse inter rupes, & mare conclusis. *Quo loco*, inquit, *mons præasperetis inuius ad littus vsque procurrit.* Eas rupes Torniellus & Adrichomius ponunt à dextris exercitus Israëlis habentis à fronte mare; quo videtur pertinere illud, *coarctati sunt in terra*, in Hebræo, est, *confusi sunt*, quasi dicat, ita perturbati sunt animo, vt nesciant quò se vertant, putabant se viam per desertum inuenturos, sed illis se clausum, & imperuium reddidit, proptereáque ab Etham regressi sunt ad mare. Quæ est mens Caietani in eum locum, Vatabli, & interpretis Chaldæi. Itáque coarctatio, animi potius est, quàm loci [14].

14. x.

CCIX. Ægyptij Hebræos sub vesperam assequuntur.

Iam *populus*, inquit Philo, *in littore castra posuerat, quibus prandium parantibus primùm exaudiebatur strepitus, vt propinquante tanta virorum, equorúmque multitudine certatim properantium; mox progressi extra tabernacula, circumspectabant arrectis auribus: paulo pòst conspectus est in tumulis hostilis exercitus, instructus ad prælium, explicata acie.* In sumendo cibo deprehensos, affirmat quoque Ezechielus apud Eusebium; vbi nuncius Ægyptius inducitur referens Hebræorum statum & suorum interitum. *Postquam Hebræorum*, inquit nuncius, *nobis obuiam factus exercitus*,

l. 9 præpar. c. 4.

Alij iuxta littus propè iacentes,
Rubri maris erant congregati;
Alij liberis infantibus dabant cibum,
Simul & vxoribus, fatigati labore;

Et scilicet etiam cibum accipiebant sibi. Cæterùm crediderim vespertinum hunc fuisse cibum potiùs, quàm meridianum. Idque suadet Iosephus cùm ait, persequendo defatigatos consultius existimasse pugnam differre in sequentem diem; quàm videntur non dilaturi, si totum pomeridianum tempus superfuisset. Idque confirmat idem Ezechielus.

Postquam autem, inquit, *sol occidisset*,
Quieuimus expectantes crastinam pugnam.
Confisi populo, & horrendis armis, &c. [15]

15. x.

Quod autem aiunt de Ægyptiis in Hebræos superuenientibus, consentaneum est verbis Mosis, qui ait Ægyptios persecutos esse vestigia præcedentium, & reperisse eos in castris suprà mare.

CCX. Hebræorũ querela, & murmuratio ab exitu prima.

Sed quid Israëlitæ hoc rerum statu, omnium fortunis, libertate, fortassis etiam vita conclamata? *Cùm appropinquasset Pharao*, inquit Moses, *leuantes filij Israël oculos, viderunt Aegyptios post se, & timuerunt valde, clamauerúntque ad Dominum*, auxilium videlicet petendo. Quod expressit idem Poëta, Exod. 14. 10.

Videntes nos exclamauerunt lachrymabilem
Vocem; & ad cælum conuersi innumeri
Deum paternum inuocabant;

Digitized by Google

scilicet. Abulensis tamen contra Deum murmurasse dicit, & certè in eum hæc obtrectatio redundabat, vt mox dicetur. *Dixerunt ergo ad Mosem*, non solùm contra eum murmurando, sed contumeliosè increpando. *Forsitan non erant sepulchra in Aegypto, ideo tulisti nos, vt moreremur in solitudine. Quid hoc facere voluisti, vt educeres nos ex Aegypto? Nónne iste est sermo, quem loquebamur ad te In Aegypto dicentes. Recede à nobis, vt seruiamus Aegyptiis. Multò enim meliùs erat seruire eis, quàm mori in solitudine?* Videntur alludere ad illud tempus, quo primùm Moses & Aaron petierunt à Pharaone populi dimissionem, quando is acerbius eos affligi mandauit, vt queruli dicerent Moysi. *Videat Dominus, & iudicet; quoniam fœtere fecisti odorem nostrum coram Pharaone, & seruis eius, & præbuisti ei gladium, vt occideret nos.* (an. Mosis 80. nu. 107.)

HÆC porrò est altera Hebræorum aduersus Moysem querela publica, ab egressione autem prima, quæ Deum ipsum potiùs, quàm Mosen petebat; quem in tot, tantisque prodigiis, viderant authorem egressionis huius, & perpetuo miraculo quotidie videbant ducem & ductorem suum, admirabili prudentiæ suauitate erga se vtentem, qualem ipse Moses, Deuteronomij repræsentat. Vt contra Philo luctuosam præsentium rerum conditionem. *Hoc tam inexpectato casu*, inquit, *perterriti, cùm nec arma illis ad defensionem suppeterent, non enim ad bellum, sed ad quærendas sedes exierant, nec ipsi fugam expedirent, à tergo mari claudente, à fronte imminentibus hostibus, ab vtróque latere obiacentibus vastis, inuiisque solitudinibus, trepidabant desperantes, vt sit in tantis calamitatibus*, &c. quã desperationẽ alibi apertiùs exprimit. *Sic intercepti inter mare & hostes, de salute desperauerant, alij necem miserabilem expectantes, vt finem malorum, alij censentes satius elemento naturæ se committere, & in mare se proiicere, quàm perferre hostium insultationes, atque ludibria. Iámque grauati sarcinis, stabant in littore, vt quàm primùm viderent hostem accurrere, desilientes faciliùs mergerentur.* Addit Iosephus aliud desperationis argumentum. Ait enim non solùm Moysen incusasse, tot prodigiorum, per ipsum effectorum, oblitos, sed etiam minimum abfuisse quin Propheta lapidato; contemptisque per incredulitatem Dei pollicitationibus, deditione in pristinam seruitutem redirent, præsertim cùm lamentis mulierum, ac puerorum exasperarentur, & rupibus, & mari, & armatis circumquaque cincti essent, nec vlla spes effugij relinqueretur. (Deut. 1. 32. — L. 1. de vit. Mos. p. 487 — L. 3. p. 533. — CCXI. *Atque ingens rerum desperatio.* — *Ex Philone.* — *Et Iosepho.*)

MOYSES autem eximia interea patientia, & mansuetudine, & animi magnitudine præditus, ait ad populum. *Nolite timere, state & videte magnalia Domini, quæ facturus est hodie: Aegyptios enim, quos nunc videtis, nequaquam vltra videbitis vsque in sempiternum*, eo scilicet in statu, quo vobis damno, vel formidini esse possint. Visuri enim erant, sed mortuos ad spolia detrahenda. Pergit, *Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis*, meri spectatores eritis, quiescetis sublata materia querelarum. Hanc denunciationẽ, quasi ab homine lymphato, aut sui impote factam, recitat Philo. *Diuisis*, ait, *mentis & sermonis officiis, altera eodem tempore deprecabatur Deum tacitus, vt eos è desperatis rebus eriperet; altero confirmabat, solabaturque tumultuantes. Nolite animo concidere*, &c. *His illos etiam tum sui compos hortabatur. Paulò verò pòst, iam afflatus familiari numine, hæc cecinit, Exercitus iste instructissimus, vt videtis, armis virísque, non terrebit vos postea. Internecione totus delebitur, submergetúrque, vt ne reliquiæ quidem eius in terra maneant, idque non post longum tempus, sed nocte proxima.* Nimirum, in gratiam Romanorum principum, allusit Philo ad ritus illos, quos expressit Poëta in Æneide, (CCXI. *Quos Moses consolatur.* — L. 1. de vita M. p. 487. — ἐνθεσιάζει. — L. 6.)

At Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur vates, magnum si pectore possit
Excussisse Deum, tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans.------ & (∴)
------*Subitò non vultus, non color vnus*
Non comptæ mansere comæ: sed pectus anhelum
Et rabie fera corda tument, maiórque videri.
Nec mortale sonans, afflata est numine quando
Iam propiore Dei.------ Denique (∴)
Horrendas canit ambages, antróque remugit
Obscuris vera inuoluens ea fræna furenti
Concutit & stimulos sub pectore vertit Apollo.

Vtique Apollo, sed infernus, quod apertè prod[illegible] ipsa ille furor, & rabida ora, quæ in energumenis, qui dicuntur, quotidie agnoscimus. Nusquam enim, Prophetæ Dei impotes sui fiebant, quantumuis compotes Dei. Nam teste Apostolo, *spiritus Prophetarum Prophetis subiecti sunt.* 1. Cor. 14. 32.

CCXIII. *Simúlque Deũ orat, & exauditur.* Non cessabat interea Moses intentissima supplicatione Deum orare, vt populo suo, in ipso vltimo desperationis cardine constituto, ferret opem: quam orationem, & vehemens animi desiderium, Deus clamorem vocat, vt D. Gregorius, aliique Patres notarunt. Etsi nonnullis visum est Deum de clamore populi loqui; quod Moses personam populi sustineret, coacta vtique interpretatione, contra quam Ambros. *Non populo dictum est. Quid clamas ad me? non enim ad Deum clamabat populus, qui iniusta & iuris indigna clamabat. Loquere, ait Dominus, filiis Israël, vt proficiscantur,* id est vt parent se ad iter, per medium maris, quo enim proficiscerentur? castra quippe metati erant suprà mare, stabántque in ipso littore, vt Philo, & Iosephus, cæterique Hebræi interpretantur. Quemadmodum & Gregorius Nyssenus, & Ezechielus quos retulimus. Chrysost. quoque in Hom. de Chananæa, Moysen in medio tribulationis fuisse ait, habentem ante se frementes fluctus, & mare intumescens. quam expositionem bellè confirmant quæ sequuntur, *Tu autem eleua virgam tuam, & extende manum tuam super mare, & diuide illud, vt gradiantur filij Israël in medio mari, per siccum,* quasi dicat, expediant se ad iter, quod tu eis aperies; gradiantur per viam, quam tu illis straueris. *Ego autem indurabo cor Aegyptiorum, vt persequantur vos.* Tollam videlicet eis metum, & apprehensionem tam ingentis, támque imminentis periculi, vt putent pari se priuilegio vobiscum vsuros. *Et glorificabor in Pharaone, & in omni exercitu eius, & in curribus, & in equitibus eius,* quos gloriosè deleuero, & victorem ac Dominum exercituum me demonstrauero.

In Psal. 118. in Caten. Lipom. — Iosue 24. 6. suprà nu. 108. & 109.

CCXIV. *Transfert se Angelus Domini post castra.* Hæc dum diligenter accurantur, monetúrque Dei iussu à Mose populus, ecce alterum monitorem. Nam sustulit se *Angelus Dei, qui præcedebat castra Israël,* provt in præcedentibus profectionibus facere cœperat, sed præter solitum *abiit post eos, & cum eo pariter columna nubis, priora dimittens, post tergum stetit, inter castra Aegyptiorum, & castra Israël. Nubes,* inquit Philo, *quæ hactenus via dux solita erat præcedere, tunc retrograda in extremo visa est agmine, quasi ad eius custodiam, obiecta suo fugientes à persequentibus dirimens; illis muniens iter tutius, hos retardans; & infringens accelerantem eorum impetum.* Adde quod ibi magis erat necessarius, quàm in principio castrorum. Ipsum enim iter nouum, vtrímque aquis in altum surgentibus, instar gemini parietis præparatum, alium viæ ducem non requirebat, cùm non possent ad dextram, aut sinistram digredi. Quanquam etiam columna, quæ tenebrosa erat Ægyptiis, illuminabat noctem Israëlitarum, & radios suos vsque ad castrorum initia eiaculabatur, vt ante dictum est. Et hoc loco significat Abulensis. c. 14. 19. — v. 20. Num. 189. in c. 14. q. 4.

CCXV. *Aperitur mare ab Angelis, sub noctis initium.* Ivssione diuina Moyses accepta, & sentiens exercitum Israëlitarum Angelica obuallatum custodia, vt securus & ab hoste quamuis imminente ad cædem tutus, mirabile, & seculis omnibus inauditum iter conficeret, sub noctis initium percussit virga mare. Dominus autem, Angelorum ministerio, hinc & inde latè aquas remouit; vt media via amplissima, quantam tanta hominum multitudo requirebat, quo intra vnius noctis spatium in alterum maris littus euaderet, per profundum maris relinqueretur. Dixi sub noctis initium, nec vllam planè causam video, cur illa percussio vltra differatur, cùm tota nox facilè requiratur, ac breuis etiam videri possit, vt tanta hominum multitudo illud maris spatium transfretare posset, & in illud totus Pharaonis exercitus penetrare, eóque ambiri ac circumuolui; quod sub quartam noctis vigiliam perfectum est.

CCXVI. *Siccatur via à vẽto.* Sed quia fundum maris perpetuis demersum aquis cœnosum fortasse, certè ex humore perpetuo viæ molestum futurum erat, Hebræis in littore subsistentibus, immisit Deus ventum vrentem, quem Septuag. & Philo Austrum vocant, in Hebræo autem textu, & Chaldæa paraphrasi dicitur ventus Orientalis, qui flabat è regione, & in faciem Israëlitarum, qui arenosum solum, facilè siccum, & calcabile reddidit. Interea ingressi sunt Israëlitæ viam nullius vnquam pedibus

Digitized by Google

tritam, tandiúque ambulauerunt, Deo vires & alacritatem administrante, vt sub initium quartæ vigiliæ, id est sub horam à media nocte tertiam, vt consentaneum est æquinoctio, magna ex parte ad alteram ripam euaderent. Illud autem vnum à vento effectum est, vt siccaret solum, & daret idoneam sabulo firmitatem. Non autem vt vndas ipsas à superficie ad fundum vsque, versus alteram ripam protruderet, aut ad alterutrum reiiceret latus. Quod naturalis causa facere potuit, id per eam Dominus perfecit, vbi autem vis omnis naturæ deficiebat, ibi supernas virtutes adhibuit, vt notat Abulensis, & cæteri passim interpretes.

(q. 5. in c. 14. Pet. Dion. Caiet. Cor.)

CCXVII. *Non diuiditur mare vento.*

Videtur tamen Moses significare vento mare fuisse sublatum. *Cúmque,* inquit, *extendisset Moyses manum super mare, abstulit illud Dominus flante vento vehementi, & vrente tota nocte, & vertit in siccum, diuisáque est aqua.* Itáque habetur in Hebræo, Chaldæo, & Græco. Eadem videtur in Philone ambiguitas, (nam Iosephus nullam venti mentionem facit, sicut nec Gregorius Nyssenus,) ait enim, *Post solis occasum exortus est auster vehementissimus, qui mare tunc solitum cum æstu decedere* (id tamen de illo mari, non desunt qui negent) *protrusit etiam vlterius nudatis littoribus, sicut fit in torrentum eluuie.* Affertur etiam Basilius eidem vento maris diuisionem tribuere, quod neque apud ipsum, neque in catena reperio.

(Cornel.)

CCXVIII. *Sed ad Mosis nutum.*

(v. 16. q. 5. in c. 14)

Certius tamen est ac verius, non per vẽtum diuisam fuisse aquam, vel absumptam, vt fusius docet Abul. sed iuxta diuinam promissionẽ ad extensionem Mosaicæ manus, & eleuationem prodigiorum effectricis virgæ, diuisum fuisse mare, aqua ad dextram, vel sinistram refusa, vel in anteriorem partem reiecta: sed dum flaret ventus, id statim perfecit Dominus, & vento exsiccata est humus, vt is vnum effectum comitaretur, alterum autem efficeret. Quin Philo idem paulò pòst, omnem tollit orationis ambiguitatem. *Tunc Moses,* inquit, *iussu virga mare percutit: quo facto aquæ scinduntur, & altera pars in altum tollitur, stans more parietis solida, altera ceu freno imposito, vi occulta retrahitur; media scissura siccata patentem, latámque viam præbente ad populi transitum.* Quæ rursum ab eodem sub finem libri tertij totidem penè verbis repetuntur. Maris percussionem, quam apud ipsum audis, apud Iosephum quoque, Gregor. Nyssenum, Epiphanium, & Augustinum reperies. Ezechielus quoque ait Mosem virga, rubri maris terga verberasse [16]. Gregor. Turon. virgam suprà mare proiecisse. Eam tamen percussionem apud Moysen ipsum non reperies; sed eleuationem virgæ, & extentionem manus duntaxat.

An percusserit mare.

(l. 2. ant. c. 7. Serm. 89. & 90. de tempore. hæresi 64. in fi. 16. ℣. l. 1. histor. c. 10. in Catena.)

CCXIX. *Transeunt Hebræi per apertum mare.*

Ingressi *sunt* ergo Israëlitæ per medium sicci maris, *erat enim aqua quasi murus à dextra eorum & læua,* vt ait Moses. Quæ explicans Origenes; *Mira Dei potentia, cogitur fluctus in cumulum, & vnda in semetipsam repressa curuatur: soliditatem recipit liquor, & solum maris arescit in puluerem; vt sicca planta populus Dei transiret.* Et Zeno Veronensis. *Subitò diuina prouidentia scinditur mare, aquæ dextra læuáque gelido stupore frænata vitreos diriguntur in muros, præstolantes transitum populi Dei, vt persequentibus mare sint. Inducitur in viam Israël ingratus, in qua nec gladios possit timere, nec fluctus,* &c. Addam & elegans Sedulij carmen,

(Serm. 12. l. 2.)

Peruia diuisi patuerunt cærula ponti
In geminum reuoluta latus, nudatáque tellus
Cognatis spoliatur aquis, ac turba pedestris
Intrat in absentis pelagi mare, pérque profundum
Sicca peregrinas stupuerunt marmora plantas.
Mutauit natura viam, mediúmque per æquor
Ingrediens populus rude iam baptisma gerebat [17].

(17. ℣.)

CCXX. *An duodecim viis apertum fuerit.*

(Disp. 2. & 3. in 14. Exo. Ibid. q. 7.)

Sed in hoc Hebræorum lætissimo, ac gloriosissimo transitu, antequam ad Ægyptios transeamus, duæ hîc dubitationes breuiter perstringendæ sunt, quas latè persequitur Pererius, & Abulensis. Prior est, an per vnam tantùm viam, vniuersus Israël mare rubrum transierit, an verò per plures. Posterior an ex vno littore ad oppositum littus traiecerint. Circa priorem, Origenes in hunc Exodi locum ait, Audisse se à maioribus traditum, in ista diuisione maris, singulis quibúsque tribubus Hebræorum, singulas aquarum diuisiones fuisse factas, &

propriam vnicuiq; tribui, in mari apertam esse viam, propter illud Dauidis. *Qui diuisit mare rubrum in diuisiones.* [Psal. 135. 13] Addi etiam potuit illud ex alio Psalmo, vbi hoc ipsum tractatur argumentum. [Psal. 76. 20] *In mari via tua, & semita tuæ in aquis multis. Deduxisti sicut oues populum tuum, in manu Moysi & Aaron.* Vbi ad transitum huius populi, non viam tantùm in mari, sed plures etiam semitas ponit. Eandem opinionem probat Epiphanius, Heresi 64. contra Origenem. [hæres. 64. sub fin.] *Vnde*, inquit, *contigit Mosi vt percuteret mare, & diuideret ipsum in duodecim itinera in mari suo iussu.* Genebrardus qui hanc opinionem videtur sequi, [in Psal. 135 & in Cheo.] hanc Hebræorum traditionem fuisse ait ex Aben-Ezra. Sequitur Abulensis, Comestor, Cassiodorus. [q. 7 in Exo. in hist. sch c. 31. Exod. in Psal. 135.]

CCXXI. *Aut vnica potiùs.*

At Theodoretus in Commentariis in eum Psalmum vocat has diuisiones fabulas Hebræorum, easdémque reiicit in quæst. 25. in Exo. Et explicat diuisiones, quasi duas partes diuisas, quia mari bifariam secto, pro vno facta sint duo maria. Sic in Genesi, diuisit Abraham sacrificium suum per medium, [c. 15. 10. 17.] & lampas ignis transiit inter diuisiones illas, id est partes diuisas, vt antè dixerat. Eodem modo loquitur Ieremias. [c. 34. v. 18. & 19.] *Vitulum*, inquit, *quem conciderunt in partes duas, & transierunt inter diuisiones eius*, & mox. *Et omnis populus terræ, qui transierunt inter diuisiones vituli.* Et in Threnis, [c. 3. 48.] *Diuisiones aquarum deduxit oculus meus*, id est duos riuulos, vel duo stillicidia diuisa, & separata. Sic ergo & de mari diuiso loquitur Dauid. Sed nec alius Psalmi locus quidquam concludit, sed æquè pro vtraque sententia facit; & semitæ intelligi possunt in eiusdem viæ amplitudine, quæ sit multarum semitarum capax, quas obseruent, qui ordine procedunt, vt fecerunt Israëlitæ, vt suprà explicatum est. [Exod. 13. 18. Num. 1. 49. Num. 28]

CCXXII. *Quod ex Scriptura probatur.*

Et hæc est communis sententia interpretum illius Psalmi, & Exodi, Lyrani [in 10. Sap. v. 18.] præsertim, Caietani, Lorini, Cornelij, Tornielli. Rupertus rem in ambiguo relinquit. [in 14. Exod v. 21.] Est & Genebrardi, qui sententiam Hebræorum retulit, & ipse in notis propria manu in Psalmos exaratis, explicat illud *in diuisiones*, tanquam in duos [l. 2. c. 34.] muros, at oportuisset tredecim muros, vt essent duodecim semitæ seclusæ. Pererius quoque meritò censet tam illustre diuinæ potentiæ monimentum, à Scriptura non tacitum iri; quæ certè passim vnicam memorat viam, cùm de transitu maris agit. Sapiens cap. 14. [v. 3.] *Dedisti & in mari viam, & inter fluctus semitam firmissimam.* [c. 10. 17. 18.] Et rursum, *Deduxit illos in via mirabili, & transtulit illos per mare rubrum.* [c. 19. 7.] Et iterum, *Ex aqua, quæ antè erat, terra apparuit arida, & in mari rubro via sine impedimento.* Profectò Sapiens cùm alia etiam in libris Mosis suppleuerit, hoc non prætermisisset, quod valdè pertinebat ad commendanda singularia Dei erga hunc populum priuilegia, & paterni amoris in filios argumenta; quoniam hoc est eius perpetuum quodammodo scribendi argumentum. Adde quod nulla apparet tam multiplicis miraculi necessitas, aut vtilitas, cùm in latissima via, aut singulæ ordine tribus, quod credibilius est, aut duodecim simul, si malis fugientium, quàm progredientium hanc fuisse viam, apertum mare transire potuerint.

CCXXIII. *Moses primus sese in viã dedit, non Aminadab.*

Sed quis se primus in profundum hoc iter dedit? Hebræi tradiderunt Aminadab principem tribus Iuda primùm in hanc viam descendisse: cæteros autem deinceps cunctari desiisse, & ideo promeruisse principatum in populo, iam olim à Iacob suæ tribui promissum. Sed hanc traditionem Hieronymus in Oseam fabulam vocat, [in c. 11.] neque eam Ribera, doctus in primis interpres, approbat; neque ex eo textu vllo modo iuuatur. Cùm enim dicitur, *Iudas autem testis descendit cum Deo, & cum sanctis fidelis*; laudatur regnum Iuda, quod, in comparatione Israëlitici, fidem Deo datam conseruauit, sicut sancti Dei amici, Patriarchæ, & Prophetæ. [l. 2. ant. c. vlt.] Et Iosephus Mosi hanc laudem defert, ait enim, *Moyses autem videns adesse Deum, & mare de suo loco cessisse, primus progreditur, hortatus Hebræos, vt alacriter sequantur per viam diuinitus datam, & læti præterito periculo gratias agant, ob tam incredibilem salutis rationem tam subitò exortam. Illi verò diuina ope freti, impigrè subsequuntur.* Idem scribit Chrysost. Hom. 23. in pr. ad Cor. Comestor ait Mosem aduocasse singulas tribus, secundum ordinem natiuitatis suæ, hortatúmque eas, vt ipsum præeuntem sequerentur, & cunctantibus præ timore Rubenitis, Simeonitis, & Leuitis, Iudam primùm aggressum fuisse iter post eum; & inde regnum meruisse.

CCXXIV. *An circuitum in mari fecerint.*

Circa posteriorem dubitationem, sententia est aliquorum Hebræorum, quã [q. 9. in 14. Ezod.] tuetur Abulensis. Fagius refert, in expositione Chaldaicæ paraphrasis, & Geneb. [in idem cap. nu. 25.]

Digitized by Google

in Chron. in hæc verba. *Hebræi negant maiores suos transisse mare rubrum totum, siue à littore Aegyptio ad littus Arabicum, sed quod grandius est miraculum, ad idem littus ducto intra mare longo circuitu, & quasi semicirculo, vnde ingressi fuerant reuertisse. Id probant, quia hærebant in deserto Etham ante transitum, deinde post transitum in eodem se ostendunt, vbi per tres dies vagati, castra ponunt in Mara. Deinde mare rubrum diuidit Aegyptum ab Arabia, non à terra sancta. Imò verò non fuit necesse vt ingrederentur mare, nisi vt submergeretur Pharao.* Hæc ille. Cui etiam ea ratio additur à Tostato, quod videtur incredibile, vt tribus ferè horis filij Israël traiecerint mare, quod ex communi topographorum commensuratione, minimùm 25. horarum traiectum habet, si quis tantundem itineris terra conficere velit. Quantum ergo temporis tam multiplici turbæ puerorum, mulierum, senum traiectui necessarium fuisse putamus? Comestor qui hanc sententiam sequitur, hanc etiam rationem attigit, sicut & Burgensis, & Chartusianus. Vide etiam Gregorium Turon. *[l. 1. histor. c. 10.]*

CCXXV. *An totum potiùs sinũ traiecerint, ex Scriptura.*

CONTRARIA sententia, quæ habet Hebræos totum sinum Arabicum traiecisse communissima est, & sine dubio Scripturæ, quæ 33. Numer. *[c. 33. v. 7.]* ait Hebræos transisse per medium mare in solitudinem, cui consentiunt Hebræa, Græca, Chaldæa, Latina omnia volumina. At hæc opinio non vult eos transisse mare, aut iuisse trans mare, imò ne adiisse quidem medium mare, sed circuiuisse nescio quam rupem in mare aliquanto spatio excurrentem, quod non est transire, sed circuire, & circunflectere iter: quod si Moses dicere voluisset, dixisset vtique non minus hoc loco, quàm Deuteronomij 2. vbi, *Venimus*, inquit, *in solitudinem, & circuiuimus montem Seir longo tempore.* Vis etiã est in verbo, διέβησαν, quo vtuntur Septuag. nam διαβαίνειν est traiicere, & pertransire ad vlteriorem ripam; & διάβασις huiusmodi traiectionem significat. Rursus Sapiens, *[Sap 10. 18.]* *Transtulit illos per mare rubrum, & transuexit illos per aquam nimiam.* Et Dauid. *[Psal. 77. 13.]* *Interrupit mare, & perduxit eos*, διήγαγεν αὐτούς. *Traduxit, transmittere & traiicere fecit eos.* Iudithæ 5. *[v. 12.]* dicitur fugientibus Israëlitis *Deum cæli mare aperuisse, ita vt hinc inde aqua quasi murus solidarentur, & ipsos pede sicco fundum maris perambulando transisse.* Vide & Sapientiæ 19. *[v. 5. & 8.]* Hebr. 11. 14. Quibus, similibúsque verbis, necesse est contrariam opinionem vim afferre.

CCXXVI. *Et antiquorum testimonio. Iosephi. Nysseni.*

IOSEPHVS *[l. 2. ant. c. 8. [illegible]]* apertè littus aduersum memorat. *Iámque*, inquit, *in aduersum littus euaserant Hebræi, hostibus à tergo relictis*, &c. Gregor. Nyssenus in vita Mosis. *Tunc summus ille vir*, inquit, *omnium diuinitus monitus, ad littus descendit, maréque rubrum virga percussit, & subitò, vt in vitro facta scissura, facile ex altera parte in alteram peruenit: hic ictu Mosaica virga in oppositam vsque ripam, hinc atque hinc cedentibus aquis scissura peruenit. Itaque facto per medium pelagus itinere, vtraque ex parte vndis aquarum, quasi muris, consistentibus ingreditur.* Sic Nyssenus, vbi nota obiter vnam illum scissuram, & vnum iter agnoscere, ac memorare. *Augustini.* Curuitatem etiam illam Augustinus *[Serm. 19.]* refellit. *Cùm statim diuino iussu*, inquit, *virga ictu rumpitur mare, & diuisis vndis freti, arcana & maris secreta declarat vnda; Erigitur in cumulum pelagus, & limite recto via porrigitur, vbi populus Domini mirabiliter graderetur.* Audis rectum limitem, viamque porrectam? *Philonis.* Philo l. 3. de vita Mosis, *[sub finem. [illegible]]* cùm dixisset in ostentationem magnitudinis cladis, totam maris superficiem fluitantibus cadaueribus fuisse contectam. *Postremo*, inquit, *tempestas procellosa, quæ in littus aduersum eiecit enectorum cumulos, quo magis seruati salutem suam agnoscerent, non solùm euadẽdo pericula, verùm etiam spectando inimicos deletos ope diuina, sine humanis viribus.* In aduerso ergo erant littore, vt Ægyptiorum cadauera spectarent, & spoliarent. Greg. Turon. *[l. 1. histor. c. 10.]* *In littus illud, quod est contra montem Sina, illæsi prorsus, demersis Aegyptiis, Mose duce transgrediuntur.*

CCXXVII. *Et recentiorum; ac ratione.*

EANDEM sententiam Lyranus, Caietanus, Pererius, Torniellus, aliíque communiter sequuntur, *[Num. 27. a. m. 2544.]* quæ hinc etiam probari potest, quia ventus Orientalis, quem textus Hebræus, Chaldæúsque aiunt exsiccasse madidum iter, nullum effectum habere potuisset in ista circulari maris apertione; fuisset enim illa via omnino tecta à reliquo mari, ne solum posset exsiccari. Accedit quod rationes pro contraria opinione, non sunt admodum efficaces, faciléque soluuntur, si duo supposuerimus. *Magnitudo Etham, & angustia sinus.* Alterum desertum Etham maximum esse, atque vastissimum, vt ex Scriptura perspicuum est. Nam Numerorum 33. *[Num. 33. 8.]* dicuntur Israëlitæ tribus diebus per desertum Etham ambulasse, quod etiam vocatur Sur, vt ait Hieron.

in epistola ad Fabiolam. *Egressis*, inquit, *de mari rubro, occurrit eremus Sur, quæ & solitudo Etham dicitur.* Alterum est sinum Arabicum iuxta recentissimas topographias in summo suo capite esse peranguftum, vix vt eo in loco quo traiectus est à Mose, sex milliaribus pateat, vt ait Adricom. in Pharan, aut 9. vt vult Torniellus in hunc mundi annum, & consequenter non multarum horarum traiectionem habeat, præsertim alas addente timore. Num. 16. Num. 16.

CCXXVIII. Refellitur prior opinio. Israëlitæ non fuerunt in Etham cùm ingressi sunt mare.

RESPONDEMVS igitur non mirum esse, si ante transitum, & post transitum in eodem deserto fuerint; cùm illud vltra iter tridui, longè latéque extendatur, & sinus Arabicus in eius initia, vbi fuit tertia mansio, suū immittat caput. Quanquam si accuratè loquamur, non fuerunt in deserto Etham, immediatè antè transitum, quoniam erant in Phihahiroth, quod non est in deserto Etham pertinente ad Arabiam, sed in regione Ægypti; idque significatur illis verbis, *reuersi castrametentur è regione Phihahiroth.* Quasi diceret, ingredi cœperatis in solitudinem Etham, sed nunc regredimini, & exite de Etham, & reflectite iter ad mare. Sed in libr. Numerorum etiam habetur, è solitudine egressos venisse contra Phihahiroth. Quod bene repræsentauit Torniellus in tabula 42. mansionum, quæ cùm non considerassent illius opinionis authores, sed potiùs totum desertum Etham cis mare collocassent, circulum illum in mari excogitarunt, quem in terra potiùs faciendum fuisse illa reuersio, atque egressio quam habet Scriptura, satis insinuabat. Exod. 13. 20. Num. 33. 6. Exod. 14. 2.

CCXXIX. Cadauera reiecta in littus Arabicum.

NAM quod dicunt mare rubrum diuidere Ægyptum ab Arabia, non à terra sancta, rectè dicunt, si quis versus Septentrionem rectam Palæstinorum viam gradiatur, sed memores esse debent Deum populum suum Orientem versus, per Arabiam petræam circunducere voluisse. Addunt etiam cadauera occisorum in propinquum littus à mari eiici solere, itaque in littus Ægyptiacum potiùs, quàm in Arabicum fuisse reiecta. Verùm hæc obiectio supponit Ægyptios occupatos à mari cis medium eius, & non trans medium; quod probare non potest. Deinde licet daremus eos cis medium fluctibus inuolutos fuisse, procellosa tamen tempestas, quam Philo & Iosephus admittunt, potuit cadauera in aduersum littus protrudere, præsertim non ita remotum. Idque Scriptura confirmat, quæ tradit *fugientibus Ægyptiis*, nimirum versus littus, per quod ingressi fuerant, *occurrisse aquas*, fluentes videlicet contra ipsos, talisque impetus pellebat Ægyptios, quos suffocabat, versus alterum littus, vt ait Caietanus. Exod. 14. 27. Ibid.

CCXXX. Ægyptij non secuti Hebræos.

POSTREMA ratio, quæ opinionem, quam refellimus, firmare videbatur, de huius sinus Arabici latitudine, ex iis quæ paulò antè diximus, vt opinor, iacet. Sed neque existimandum est omnes Israëlitas totam illam latitudinem maris emensos, antequam Ægyptij eos intra profunda maris persequerentur: quin potiùs videntur pone subiisse, sequentes columnam nubis, quæ exercitum Hebræorum subsequebatur, vt illum illustraret, nocte tam nouo itinere gradientem. Ezechielus apud Eusebium. Num. 117.

Ipsi, Hebræi, *omnes fortiter*
Ruebant celeres per salsum vadum,
Nósque in ipsos sequebamur statim,
In vestigia ipsorum nocte ingressi,
Cum clamore currentes, &c. Sic ferè & Moses. c. 14. 23.

Nec erat aliud quod Ægyptios ab inuadendis Israëlitis remoraretur, iuxta illud, *Et erat nubes tenebrosa* (Ægyptiis) *& illuminans noctem* (Israëlitis) *ita vt ad se inuicem toto noctis tempore accedere non valerent.* Impediebat ergo nubes ne Israëlitas, quos pone sequebantur per nouam viam, viderent, aut inuaderent, non autem, ne in viam apertam se darent. Cùm autem omnes intra complexum maris conclusi sunt, effudit Dominus conglobatas aquas super eos, vt nemo elaberetur. Interim ergo dum sequuntur Israëlitas caliginosæ nubis protectione munitos, illi certatim in aduersum littus euadunt; & fortè bona pars ipsorum erat adhuc intra alueum aperti maris, cùm submersi sunt Ægyptij. Et provt paulatim Israëlitæ mare deserebant, ad alterum littus appropinquantes, ita vndæ paulatim antiquum locum occupabant, miseris Ægyptiis temerarium c. 14. 20.

Digitized by Google

iter intercludendo. Quæ priusquam videamus, de huius miraculi magnitudine aliquid dicamus.

NON defuerunt enim inter Ethnicos, qui hoc omne prodigium eleuarent, CCXXXI. *Quæ huic miraculo ab Ethnicis obiecta. Æstus maris.*
nec naturæ vires supergressum dictitarent; obseruatum videlicet fuisse à Mose refluxum maris iactabant, eóque durante in alterum littus Hebræos euolasse. Ægyptios autem refluxu maris occupatos, absorptos fuisse. Idque etiam transitu Alexandri cum exercitu suo per mare Pamphylium confirmabant. Quibus fauere videtur Iosephus l. 2. Antiquit. extremo, in medio relinquens, résne Dei
c. 7. voluntate, an naturæ sponte contigerit. *Nemo autem mirari debet*, inquit, *tanquam incredibilia, si priscis hominibus, & ad malitiam etiam tum rudibus, de salute periclitantibus, via per mare patuit, siue Dei voluntate, siue sponte natura. Quandoquidem heri, & nudius tertius Alexandri ductu Macedonibus Pamphylium mare cessit, & aliam viam non habentibus illac iter aperuit, cùm Deus eius opera, ad destruendum Persarum imperium vti decreuisset. Id quod omnes testantur, qui res gestas illius regis scripto prodiderunt.* Sic ipse.

Disp. 4. in 14. Exod. l. 5. PRODIDIT certè quod sciam Curtius & Strabo, vt Pererius quoque notauit, quorum vnus rem tetigit, alter explicauit. *Regem non dolor modo*, ait Curtius, *sed etiam pudor, temerè in illas angustias eiecti exercitus, angebat. Inuictus ante eam diem fuerat, nihil frustra ausus. Impune Ciliciæ fauces intrauerat. Mari quoque nouum iter* CCXXXII. *Traiectus Alexandri in Pāphylio mari.*
l. 14. *in Pamphyliam aperuerat. Tunc hæsitabat deprehensa felicitas*, &c. Strabo autem de mari Pamphylio sic loquitur. *Est mons nomine Climax, Pamphylico mari adiacens, is transitum perangustum in littore relinquit; qui mari tranquillo aquis ita nudatur, vt iter facientibus sit peruius; pelago autem affluente vndis totus contegitur: transitus porrò per montem tum arduus est, tum etiam prolixus. Quare tranquillo mari, via qua in littore est capitur ab omnibus. Alexander verò in hyemem incidens, & maximam partem rerum suarum fortunæ permittens, priusquam fluctus redirent mouit, sed oppressus à fluctibus con-*
3. p. q. 1. *tigit, vt tota die iter faceret in aqua vmbilico tenus.* Hæc Strabo. Vide & Serarium nostrum in l. 2. Iosue, c. 4. q. 4.

QVIBVS vt respondeamus, eò minimè confugiendum est, vt æstum maris CCXXXIII. *Non negandus æstus, nec tamen illi prodigium tribuendū.*
sub finem l. 1. in Erythræo sinu in dubium vocemus, cùm in Oceano sit; & de eo referat Arrianus, in rerum Indicarum libro, naues tres recedente æstu in vado sicco hæsisse, easdémque postero die accedente rursum æstu inde deductas ad reliquam se classem applicuisse; & Philo, ait, *mare tum solitum cum æstu decedere, protrusisse etiam*
in 14. Exo. fol. 110. *vlterius, nudatis littoribus.* Neque eum negat Diodorus Tharsensis, quem aiunt olim D. Ioannis Chrysostomi præceptorem fuisse, sed negat hoc miraculum, & quæ ei connexa sunt, æstuanti Oceano vlla ratione tribui posse. Sic enim habet apud Lipomanum in Catena. *Propterea quod*, inquit, *vestigia miraculi illius in rubro mari facti adhuc ostenduntur, mari sese reciprocante ac littora destituente; idcirco nonnulli gentilium, id natura maris illius, non diuino miraculo ascribendum esse affirmant. Quod quidem illis dandum, ac concedendum esset, si per reciprocationem fieri posset, vt in medio mari latissima via ac transitus, qualis datus est Israëlitis; efficeretur. Itémque si mare diuisum à dextris, & à sinistris natum aptúmque est, vt solidus murus consistere. Ac licet concedi potest mare rubrum alicubi ad littus vndas impellere, alicubi verò reciprocando resilire. Verùm cùm Israelitæ transirent, mare illud reciprocando locum dedisse, nulla ratione intelligi potest. Qui enim fieri potest, vt mare reciprocando in muri modum solidum, hinc atque hinc transeuntem populum circumsteterit?*

QVASI dicat, refluus hic Maris excursus, extrema littora latè nudare, ac vi- CCXXXIV. *Quantum differt maris æstus ab hoc miraculo.*
cissim operire potest, medium maris aperire, aut per illud innoxium transitum præbere non potest. Natura liquidas mari habenas laxare valet, atque reuocare; constantem vndis soliditatem tribuere, & aqueum vtrinque murum fabricari non valet. Statis horis excurrunt suopte nutu, recurrúntq; fluctus, & obuia quæque nullo discrimine rapiunt, ferúntque. Hæ aquæ intelligente natura moderante, vnis mites parcunt, in alios seueræ desæuiunt. Æstum siue Luna, seu ventus, siue vt est in fabulis Tartarus, siue quæcunq; alia causa efficit, virga certè non efficit. Hunc hiatum solus imperantis Prophetæ nutus, & protensam cum
l. 1. histor. c. 10. virga manum ostentātis, aperit, atque occludit. Porrò quod ad vestigia miraculi quorum Diodorus meminit, iis egregium perhibet Paulus Orosius, quem paulò

c.7. v.36.

pòst referemus, testimonium; quibus similia Lorinus in Actis, ex Gregorio Turonensi retulit.

CCXXXV. *An Iosephus hic culpa vacuus.*

E A porrò quæ ex Theodoro recitata sunt, & omnium Scripturarum testimonio roborantur, de huius veritate miraculi, atque adeo multiplicis prodigij, valent ad arguendum Iosephú, si dubitauit an res Dei voluntate, an naturæ sponte contigerit[18]; quanquam videtur se ad captum Ethnicorum, quibus scribebat, & probari volebat, attemperasse, vt probabilia quoquo modo redderet, quæ ipse sine dubitatione credebat. Itaque tacitè illos accusat imprudentiæ, qui similia miraculis ex prophanis afferant; eisque sine contentione assentiantur: & diuinis literis nihilominus fidem negent. Quod autem id miraculum diuinitus patratum significat, in gratiam priscorum illorum, ad malitiam tum rudium, facilè refellit magna illa totius populi, si perpaucos exceperis, aduersus Deum ac Moysem, murmuratio, quæ sub ipsum miraculi tempus effusa est, qua in ipsas Pharaonis manus tradi merebantur; nedum tanto prodigio in libertatem vocari. Verùm de Israëlitarum transitu hactenus. Ad Ægyptios pone sequentes transeamus.

18. χ. — c.14. v.10. & 11.

CCXXXVI. *Ægyptiorum sequentium castra conturbantur.*

P E R S E Q V E N T E S *Aegyptij*, ait Moses, *ingressi sunt post eos*, id est, *omnis equitatus Pharaonis, currus eius, & equites per medium maris. Iámque aduenerat vigilia matutina*; hora scilicet tertia vel quarta, quando iam totus exercitus Pharaonis intra maris alueum continebatur. *Et ecce respiciens Dominus super castra Aegyptiorum per columnam ignis & nubis, interfecit exercitum eorum.* Hebraicè habetur *contriuit*, Septuaginta, quos sequitur Chaldæus, *συνετάραξε*, *conturbauit*, Abulensis, *vulnerauit*. Neque enim planè interfecit tunc, sed paulò pòst cùm inuoluit eos fluctibus, & submersit. Nunc autem conturbati sunt, & interfecti plerique. Ille autem Domini vel Angeli aspectus, significat, vt ait Cornelius, columnam nubis quasi se aperuisse, vt Angelus in ea latens, per lumen coruscum se ostenderet, & intueretur castra Ægyptiorum, quod Philo apertè confirmat, cùm ait *ex nube extremum agmen protegente igneam numinis effigiem emicuisse*[19], & quidem inimico, ac minaci vultu, quod illa quoque verba confirmant, *Dominus pugnat pro eis contra nos. Quo portento perterriti*, ait idem, *Aegyptij, tumultu ac trepidatione complebant omnia, turbatis præ metu ordinibus, incursantes in se inuicem, ac sero, frustráque conantes fugere.*

Exod. 14. 25. &, pro id est. Lipom. — in c.14. v.24. l.3 de vita Mos sub fi. — 19. χ. [Greek note, illegible] l. 1. p. 488.

CCXXXVII. *Ignibúsque telis ab Angelo petuntur.*

S I M V L enim infremuere tonitrua, in densa illa, ac caliginosa nube crebris ignibus intermicante, intorquebantur fulmina, lapides, atque ignita tela, quibus rotæ subuertebantur, equites è curribus excutiebantur, omnia damnis ac confusione miscebantur. Consentit Iosephus. *Accesserunt*, inquit, *& imbres de cælo, & aspera tonitrua, fulguribus simul intermicantibus; fulmina quoque deferebantur, & nihil omnino deerat eorum, quæ ab irato Deo hominibus ad perniciem immitti solent.* Artapanus quoque apud Eusebium, ait superuenientibus Ægyptiis, & persequentibus ignem ex anteriori parte effulsisse: mare verò rursum viam suam inundasse, & Ægyptios omnes partim igne, partim maris inundatione periisse. Quod autem legimus *Dominum rotas curruum subuertisse*, Pagninus vertit *remouisse*, Chaldæus *abstulisse*, Vatablus *constrinxisse*, Symmachus *transtulisse*, Septuaginta *colligasse*. Quod secutus Ezechielus. *Curruum autem rotæ non vertebantur, tanquam vinculis illigatæ.* Discrimen exiguum est, & ab vno Hebræo elemento dependet.

l. 2. c.7. — vide etiam Abulens. c.15. q.2. — [illegible] x pro [illegible] vide Corn.

CCXXXVIII. *Quod cecinit etiam Dauid.*

H A N C eandem præuiam supremæ calamitatis tempestatem, ab Angelo ex ignea nube contra Ægyptios pugnante, effusam, agnoscunt omnes interpretes, Hebræi, Græci, Latini, etsi Abulensis nonnihil in Lyranum cauillatur. Quam tempestatem videtur etiam iampridem cecinisse regius vates. Cùm enim dixisset Deum redemisse in brachio, & fortitudine sua populum Israëliticum, qui & filij Iacob, qui eos genuit, dicuntur, & filij Ioseph, qui eos vt filios suos in Ægypto nutrierat: subdit, *Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ, & timuerunt, & turbatæ sunt abyssi.* Quæ Iansenius sic explicat. *Aquæ maris rubri, ob præsentiam, & potentiam tuam, quasi eam vidissent, & sensissent, atque ob eam metu quodam perculsæ fuissent, ita aufugerunt, relinquentes viam electis tuis. Visaque sunt abyssi maris nimio terrore commotæ ab imperio tuo, dum relicto naturali suo fluxu, insolito more starent solidæ ad dexteram, & ad sinistram.* Sed subdit Psaltes quod ad hanc de qua agimus conturba-

q. 8 in c.14 — Psal. 76.14

tionem in primis facit. *Multitudo sonitus aquarum, vocem dederunt nubes. Etenim sagitta tua transeunt, vox tonitrui tui in rota. Illuxerunt coruscationes tua orbi terra*, &c. Quasi dicat, magnus tunc erat sonitus aquarum sese diuidentium, pro transitu populi tui, & rursus concurrentium pro submersione hostium. Magnus item sonitus erat aquarum è nubibus copiosè decurrentium: nubes dederunt grauem tonitrui sonum, sed & grandines in morem sagittarum, à te ex alto copiosè deuolantium; sonus tonitrui in ipsas curruum, & quadrigarum rotas impetum fecit, excutiens ac subuertens eas, atque in profundum deturbans maris. His nonnulla simillia canit Habacuc in Cãtico suo, alludens ad ea quæ contra Ægyptios & Pharaonem Dominus fecit, vt notauit Hieronymus, Ribera, & alij, quę breuitatis causa omittuntur. (c. 3.)

CVM igitur in castris Ægyptiorum turbata essent omnia, & grauius etiam aliquid non sine causa formidaretur, dixerunt ad inuicem, *Fugiamus Israelem, Dominus enim pugnat pro eis contra nos. Tunc ait Dominus ad Moysem, Extende manum tuam super mare, vt reuertantur aquæ ad Ægyptios, super currus, & equites eorum. Cúmque extendisset Moyses manum*, cum virga scilicet, *contra mare, reuersum est primo diluculo ad priorem locum*, Hebraicè, *ad fortitudinem suam*; aliena enim vtebatur, cùm fortiter contra natiuam fluiditatem subsisteret, Chaldæus, *ad vigorem suum*; recuperauit nimirum obruendi vim ante impeditam. *Fugientibúsque Ægyptiis occurrerunt aquæ*, ex Ægyptiaco littore prouentes, obstructo in primis egressu. *Et inuoluit eos Dominus in mediis fluctibus. Reuersaque sunt aquæ, & operuerunt currus, & equites cunctis exercitus Pharaonis, qui sequentes ingressi fuerant mare; nec vnus quidem superfuit ex eis.* Eodémque modo habent Sept. & Chaldæus, & Dauid, *Et operuit aqua tribulantes eos, vnus ex eis non remansit.* Sic & Iudith. Iosephus quoque, *Atque ita*, inquit, *totus ille exercitus est deletus, vt ne nuncius quidem cladis domum reuerteretur.*

(CCXXXIX. Dum fugã moliuntur Ægyptij, fluctibus obruuntur.) (v. 25. 28.) (Psal. 105. 11. c. 5. 13. l. 2. c. 7.)

IDEM habet & Philo, quem mox referam. Itaque non historiæ, sed Poëticæ narrationi tribuendum est, quod fingit Ezechielus apud Eusebium, elapsum è clade nuncium, qui referret deleti exercitus modum. Nec minus accusandus Manetho, apud Iosephum, Lorino teste, nam apud ipsum nusquam reperi, si ait Pharaonem huic cladi fuisse superstitem. Cùm Scriptura apertè dicat eum cum suis persecutum in mare Israëlitas; & neminem euasisse confirmet, & cap. 15. 19. *Ingressus est*, inquit, *eques Pharao, cum curribus & equitibus eius in mare, & reduxit super eos Dominus aquas maris.* Et Dauid, *Excussit Pharaonem, & virtutem eius in mari rubro.* Nec æquum erat omnium nocentissimum, cuius peruicacia dudum toti regioni vastitatem attulerat, & interitum lectissimæ primogenitorum iuuentuti, & cuius nunc improbissima, atque inconsultissima temeritate res in Ægypto accisæ videbantur ac perditæ, meritissimam mortem euadere, qui vnus omniũ perire dignus erat. Idem confirmat Oros. & Theodoretus. Quin potius Hebræi nonnulli prodiderunt, eum omnium postremum esse defunctum; vt in omnium funeribus vehementius cruciaretur, vt refert Abulensis in 14. Exodi.

(CCXL. Nemine vorsus euadente, ne ipso quidem rege.) (n. seq. l. 9. de præpar. c. vlt.) (in c. 20.) (Sap. v. 19.) (Psal. 135. 15.) (l. 1. cap. 10.) (q. 25. in Ex.) (q. 8. sub fin.)

QVOD autẽ subditur: *Filij autem Israel perrexerunt per medium sicci maris*, etsi per ἀνακεφαλαίωσιν dictum accipi possit; quasi diceret, perrexerant, fuerántque eis aquæ pro muro, siquidem non desunt qui prius omnes Israëlitas in alterum littus euasisse putent, quàm obruerentur Ægyptij. Imò pene quàm intrarent in alueum maris, quos cùm alia, tum angustiæ temporis vehementer premunt. Nos tamen, qui Ægyptios pone securos arbitramur Israëlitas, vt ante diximus, fauentem habemus hoc loco textum, quem placidè, ac sine vlla difficultate interpretari possumus, de reliquis Israëlitis, quorum non pauci adhuc in aduersum littus non euaserant; sed paulatim euadebant. Quod accuratè videtur expressisse Philo. *Nam Hebræi*, inquit, *summo mane per siccam viam traiiciebant vna cum vxoribus, & liberis, hostes autem vndis marinis, rursum in vnum coeuntibus mergebantur, cum suis equis, & curribus, æstum refluum voluentibus etiam Aquilonis flatibus, vt ne ignifer quidem superstes relinqueretur, nunciaturus acceptam cladem Aegyptijs.* Hæc Philo. Idem sentit & Caiet. eliciteque ex v. 29. c. 14.

(CCXLI. Interea reliqui Israelitæ euadũt in aduersum littus.) (n. 230.) (πυρφόρος. l. 1. de vita Mos. p. 488)

HÆC itaque postrema est Ægyptiorum plaga, omniúmque grauissima, quæ superioribus omnibus adiecta clarè demonstrat quàm violentum sit brachium pugnantis Dei, aduersum principes inimicos; & quàm graui ruina eorum super-

(CCXLII. Catastrophe Aegyptiaca tragœdia.)

Digitized by Google

biam dexteræ suæ virtute prosternat. Nondum morte primogenitorum satis puniti videbantur, qui non primogenitos tantùm Israëlis occiderant; sed masculos etiam omnes in vndis suffocabant. Ideo etiam ipsos huius barbaræ crudelitatis authores, & administros, vndis suffocari conueniebat. Plaga omnino grauissima; quæ & Regem ipsum denique sustulit, vt hanc totam postremam cladem, cum incredibili luctu suo videret, & sentiret ipse; & insuper omnes Ægypti principes, duces, bellatores, ipsumque regni florem, ac propugnaculum, cum omni bellico apparatu, pene momento extinxit. Et quidem tanto numero quantum tota Ægyptus fundere potuit, quantus sat erat, vt sexcentis bellatoribus formidabilis foret. Hæc est funestissima catastrophe Ægyptiacæ tragœdiæ, decem grauissimis plagis, quasi totidem actibus celebratæ. Hæc est materia gloriosissimi triumphi, omnibus scripturis, omnibus sanctis, omnibus seculis decantati: quo incomparabilis ille Iesu Christi de Sathana Ægypti huius principe triumphus, ante annos mille & quingentos, pérquam solida, atque expressa effigie repræsentaretur. Hoc argumentum lætitiæ populi Dei, epiniciorum, pæanum, & Canticorum, quæ à Mose primùm inchoata, deinde à Maria sorore eius, vniuersóque populo, Deo magnificè persoluta, in consequentes omnes ætates fuerunt propagata.

c. 14. 7. Oros. l. 1. c. 10.

CCXLIII. *Lætitia Hebræorũ.*

Hebræi *stupentes*, inquit Philo, *quod prodigiosam, insperatámque sine sanguine victoriam nacti essent, & videntes hostem deletum momento temporis, duos choros alterum virorum, alterum mulierum statuerunt in littore, cecinerúntque Deo hymnos gratulatorios, precunte carmen viris Mose, sorore verò huius mulieribus, nam hi choreas ductabant.* Quæ idem vberius l. 3. persequitur. Nec deest huic lętitiæ Iosephus. *Hebræi*, inquit, *vix sui compotes erant præ gaudio, ex tam inopinata salute concepto; accedente huc etiam hostium interitu, quo maior esset libertatis securitas, nemine superstite, qui eos in seruitutem vindicare cuperet, & Deo professo illis auxilium submittente. Quapropter tum sua salute, tum inimicorum supplicio læti, magis quàm vlli antehac homines, in hymnis & hilaritate totam noctem exegerunt.* Diem potius, nam hæc victoria primo diluculo contigit. *Et Moyses carmen laudes Dei, & ob præsentem fauorem gratiarum actiones continens, hexametro versu composuit.* Habetur id Canticum, Exodi 15. Scribit autem Bellarminus in sua Grammatica, veterem omnem Mosis Poëticam, & Prophetarum penitus ignorari; quod sentit Andreas quoque Masius; & alij apud Lorinum.

l. 1. de vita Mos. p. 488

sub finem. quamobrem propheta, &c.

c. 5. quod est Poetica. in 10. Ios. v. 12.

CCXLIV. *Et Canticũ.*

Hvivs Cantici argumentum paucis perstrinxit Moses extremo cap. 14. *Liberauitque Dominus in die illa Israel de manu Aegyptiorum.* Perfecta scilicet, atque integra libertate. Etsi enim magnificè educti erant ex Ægypto, quandiu tamen viuebant eorum inimici, & poterant ipsi retrahi in pristinam, aut deteriorem seruitutem, planè liberi dici non poterant. Et huc pertinet nomen mansionis Phihahiroth, in qua hæc contigerunt, quod R. Salomon scribit Hebræis sonare libertatem S. Hierony. vertit Os nobilium. *Et viderunt Aegyptios mortuos super littus maris,* Arabicum scilicet, vt supra docuimus, *& manum magnam, quam exercuerat Dominus contra eos. Timuítque populus Dominum, & crediderunt Domino, & Moysi seruo eius.* Sed nec fides diuturna fuit, nec timor, nam post triduum in Mara murmurauerunt. *Moratus est*, ait Comestor, & ex eo Dionys. *Israel iuxta littus maris 7. diebus, & cùm tympanis & musicis instrumentis singulis diebus veniebant ad littus, & cantabant Domino Canticum Moysi, viri seorsum, & mulieres seorsum, in cuius rei memoriam septem Paschalibus diebus cantando redimus ad fontes.* Hæc ipse [10]. Sed hæc septidui mora parum consentanea est Chronologiæ Mosis vsque ad montem Sina. vt sæpius infra demonstrabitur.

Mans. 4. n. 129.

c. 31. in Ex. in fine expos. Cantici.

10. χ.

CCXLV. *Cum spoliorum vtilitate.*

Lætitiam etiam auxit vtilitas. Nam inimicus qui dixerat, *Persequar & comprehendam, diuidam spolia, implebitur anima mea, euaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea:* & ipse diuina manu interfectus est, & gladium suum cum vagina præbuit inimicis suis, & spoliis suis vsquequaque ditauit. Quod Sapiens quoque lætabundus cecinit, *Inimicos illorum demersit in mare, & ab altitudine inferorum eduxit illos;* ex profundo scilicet maris quamprimum emergere eos fecit, atque ebullire, & fluitare, & in littus eiici, præter naturam & consuetudinem maris, non solùm vt quamprimum Hebræi solido gaudio, & securo fruerentur, sed etiã

Sap. 10. 19. ἀνέβλυσεν.

ne spolia quoque corrumperentur. Vnde subdit Sapiens, *Ideo iusti tulerunt spolia impiorum*, quibus multò facti sunt ditiores, quàm ex priore præda: quam à multò paucioribus corraserant in Ægypto. Ea spolia sublata & detracta è mortuorum corporibus, in vnum congregata Moses distribuit. *Postera verò die*, ait Iosephus, *cùm æstus & ventus arma Aegyptiorum in littus expulisset, in quo tum Hebræi castra posuerant. Moyses id quoque diuina prouidentia factum interpretatus, ne posthac inermes essent, collecta viritim distribuit.* Sic ipse; & quidem Aegyptij vt arbitror, magno cum fastu cum pretiosa veste, & monilibus, & annulis, & torquibus aureis; vel suo, vel diuino nutu persecuti sunt Hebræos, vt illis, tanquam mancipiis suis, in herili ornatu facilius terrori essent, & mox extincti eos locupletarent, quos terrere voluerant. Vide quæ Iustinus scribat de Scythis contra seruos pugnantibus.

l.2. ant. extremo. — l.2.

NEQVE verò vnius huius diei, vel temporis huius beneficij vtilitas fuit, sed omnino propagata est in omnes pene annos consequentes. In quo licet diuinum Domini consilium, in ventura secula respicientis, admirari. Voluit enim Dominus, tam insignis victoriæ, tam diræ seruitutis, tam optatæ libertatis, tam in rerum natura, quàm in scriptis sacrosanctis sempiternam extare memoriam, vt ea omnes gentes commonerentur diuinorum iudiciorum & in Pharaonis supplicio vellent. CCXLVI. *Prosunt aliis gentibus hæc vltio.*

Discere iustitiam moniti, & non temnere diuos.

Id ergo didicerant Palæstini, cùm dicerent, *Quare aggrauatis corda vestra, sicut aggrauauit Aegyptus, & Pharao cor suum? nónne postquam percussus est, tunc dimisit eos, & abierunt?* Id didicerant Ammonitæ, déque eo dux ipsorum Achior Holofernem commonefaciebat. Idem reliquas nationes apud quas peregrinabantur Hebræi docuerunt Medos, Assyrios, Chaldæos, Babylonios, Romanos. Denique vestigia ipsa in ipso mari ad perpetuam rei memoriam diuinitus derelicta, eandem victoriam tam indigenas, quàm peregrinos docebant, quæ Diodorus, quem suprà retulimus attingit, & Paulus Orosius accuratiùs explicat in hæc verba, quæ tam cladem ipsam, quàm vestigia eius ob oculos ponunt.

1.Reg. 6.6. — Iudith. 5. 10. & seqq. — n.233. l.1. cap. 10

ÆGYPTII, *qui iubenti Deo non cesserant, cessere punienti, sed mox pessima pœnitentia dimissos persequi ausi, vltima nefanda pernicacia expendere supplicia. Nam Rex eorum vniuersum Aegypti exercitum, curribus, atque equitibus instructum, in circumerrantes egit: cuius numerum hoc solo vel maximè argumento conijcere possumus, quod eum sexcenta millia virorum timuerunt, atque fugerunt. Sed protector depressorum, & vltor contumacium Deus, diuisit subito rubrum mare, ac dilatatus vtrinque marginibus rigentium vndarum, in montis faciem latera erecta suspendit, vt inoffensi spe limitis prouocati, pij viam desperatæ salutis, impij foueam insperatæ mortis intrarent. Itaque Hebræis tuto per sicca gradientibus, refusis aquarum à tergo astantium molibus, obruta est & interfecta cum rege suo, vniuersa Aegypti multitudo, totáque prouincia plagis antè cruciata, hac postremo interfectione vacuata est. Extant etiam nunc certissima horum monimenta gestorum. Nam tractus curruum, rotarúmque orbitæ non solùm in littore, sed etiam in profundo, quoúsque visus admittitur, peruidentur. Et si fortè ad tempus vel casu vel curiositate turbantur, continuo diuinitus in pristinam faciem ventis fluctibúsque reparantur, vt quisquis non docetur timorem Dei propalata religionis studio, ira eius transactæ vltionis terreatur exemplo.* Hactenus Paulus Orosius. Ex quo Gregor. Turon. qui se ait hæc à sapientibus, & iis qui ad ea loca accesserant, vera esse didicisse. Eadem leges apud Freculphum. CCXLVII *Eius vestigia in mari relicta.*

Orosius. — l.1. histor. c.10. — to.2. Chro. l.2. c.8.

VT autem populum suum perpetuo in officio contineret, & salubertimis identidem præceptis instrueret, perpetuo viuidam voluit huius beneficij esse memoriam. Propterea enim Agni Paschalis celebritas reconditis fœta mysteriis instituta est, & initium anni sacri, eiusdem memoriæ consecratum; propterea sanctificatio, & consecratio primogenitorum, & septenum dierum azymi panes: & septenæ deinceps feriæ tabernaculorum. Hoc ipse prodigium, ac beneficium in capite legis ponit; quasi primarium suæ titulum dignitatis. *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis.* Vt quandiu diuina lex Decalogi, quæ nullis vnquam seculis obliteranda erat, ante oculos venturi populi versaretur, tandiu huius quoque beneficij duraret memoria, singulis horis, momentísque refricanda. Quid quod Dominus istius commemoratione victoriæ, & triumphi mille prodigiis abundantis, in grauissimis offensionibus CCXLVIII. *Prosuit & Hebræis multipliciter, eiúsque memoriam Deus inculcauit.*

placabilem sese, atque exorabilem præbuit? Conflauerat populus vitulum aureum, & illo adorato immanissimo sese facinore obstrinxerat: nihil factu propius videbatur, quàm vt irasceretur furor Domini, ad delendum eos; orauit Moyses
ne beneficium erepti populi de Aegyptiaca seruitute irritum esse pateretur, & Exod. 32.
placatus est Dominus. Versus erat in seditionem populus vniuersus contra Deũ, & contra Mosem post exploratorum reditum. Et volebat Dominus vniuersam multitudinem peste consumere: renouauit memoriam Moses educti de Aegy-
pto populi in fortitudine magna, orauitque dimitti peccatum, & dimisit iuxta Num. 14.
verbum eius.

CCXLIX *Diuersis scribus, maxime populo suo erudiendo.*
Prorsvs quasi in liberando populo Dominus accepisset beneficium, non dedisset. Et hic videtur fuisse sensus populi huius, ad cuius se captum accom-
modans dicebat apud Ieremiam, *Recordatus sum tui miserans adolescentiam tuam, & c. 2. 2.
charitatem desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto in terra quæ non seminatur.*
Quin imò hanc indulgẽtiam perpetuam fore sibi persuadet Salomon, post quæ- 3. Reg. 8. 51.
uis populi peccata, *Populus enim tuus est*, inquit, *& hæreditas tua, quos eduxisti de terterra Aegypti, de medio fornacis ferreæ.* Quid plura? Si deterrendus populus à deserendo Dei cultu, Ægypti plagæ, & seruitus intentantur [21]. Si inuitandus ad Dei 21. ✕.
amorem & cultum, illico eductio de fornace ferrea Ægypti, & confractio catenarum eius memoratur. Imò hîc videtur scopus totius libri Deuteronomij. Si alliciendus ad misericordiam & mansuetudinem erga pauperes, erga aduenas & peregrinos, erga seruos, pupillos, & viduas, & id genus homines commiseratione dignos, statim Aegyptiacam seruitutem, egestatem, afflictionem reuocat in mentem, & pro incredibili dulcedine cordis sui huiusmodi personas suas esse peculiariter profitetur. Sed iam redeamus in viam, & Israëlitas triumphantes gaudio, vtpote vitæ iam atque libertatis securos, & geminis Ægyptiorum spoliis locupletes in deserto Etham siue Sur inuisamus. Lætantur enim *sicut exultant
victores capta præda, quando diuidunt spolia.* Esaiæ 9. 3.

CCL. *Quinta mansio in Mara.*
Die sexta sub vesperam vterque exercitus ad mare rubrum peruenerat. Nocte autem, quæ fuit initium diei 7. vsque ad auroram contigerunt transitus Israëlis, & submersio Ægypt. vt ex Hebr. Chr. supra in tabella mensis Nisan colle-
gimus. Facta autẽ est aliqua in littore mora, non tamen septidui, vt supra dixi- N. 160.
mus: aliqua, inquã, mora, siue in gratiis agendis Deo, spoliisque detrahendis, at- N. 244.
que diuidendis, siue in reficiendis cibo, somnóque corporibus, & sarcinis omnibus ad longius iter disponendis. Columna nubis populum suo tempore ad profectionem monet & antecedit, triduúmque sine castrorum metatione, non tamen sine ordinaria quiete, ad cibum interdiu, & somnum noctu capiendum deducit. Est autem admodum credibile, primum illius tridui diem, circa mare rubrum fuisse consumptum, & statim secundi diei diluculo exercitum Domini
versus Mara iter arripuisse per desertum Sur, siue Etham ambulando. Nam in c. 15. 22.
Exodo dicitur Sur, in Numeris autem Etham. *Profectique*, inquit, *de Phihahiroth*, c. 33. 8.
transierunt per medium mare in solitudinem, & ambulantes tribus diebus per desertum Etham, castra metati sunt in Mara. Significat Moses toto illo triduo nusquam inuentam aquam, in fine autem tertij, inuentam esse aquam, sed amaram: ait enim, *Tulit autem Moyses Israel de mari rubro, & egressi sunt in desertum Sur; ambulaueruntque
tribus diebus per solitudinem, & non inueniebant aquam. Et venerunt in Mara, nec poterant* c. 15. q. 7.
bibere aquas de Mara, eo quod essent amaræ. Putat Abulensis, dici nõ inuentas aquas, Med.
quia modicæ reperiebantur, nec sufficienter ad restinguendam hominum, & iumentorum ambulantium sitim; neque enim triduò sine potu viuere potuisse, sed respondet Iosephus, præmonitum à Mose populum, secum aquas detulisse, vt mox dicemus.

CCLI. *Secunda murmuratio in Mara propter sitim.*
Cvm ergo post triduum castrametandi signum datum esset, nec adessent aquæ necessario potui conuenientes, frustrata spes, & necessitas, querulas populi voces excussit. *Et murmurauit populus contra Moysem dicens, quid bibemus?* Aquam à Moyse cum stomacho postulabant, quam ille dare non poterat, nec dare tenebatur. Cęterùm magnam fuisse hanc Israëlitarum querelam, quam fortasse mãsuetissimus Moyses dissimulauit, coniici potest tam ex magnitudine triduanæ molestiæ sitis, quam labor itineris acuebat: quàm ex populi ad murmurandum

Digitized by Google

l. 1. de vita Mos. pronitate. Itaque Philo, *Relicto deinde mari aliquandiu faciebant iter securum erepti hostibus, sed cùm per triduum aquam non inuenirent, rursum præ siti mæsti ad querelas reuertebantur, quasi nullo accepto beneficio. Semper enim præsens molestia, solet auferre memoriam præteritæ voluptatis. Conspectis deinde fontibus accurrunt læti decepti vana spe tanquam hausturi. Amaræ enim erant aquæ, quarum gustu offensi defecerunt & animis & corporibus, non tam suam quàm puerorum vicem dolentes: quos petentes potum, non poterant videre siccis oculis. Nonnulli verò inconstantiores & parum certæ pietatis, etiam præterita incusabant, vt quæ non salutem afferrent, sed grauiorem perniciem; quod multò satiùs esset hostili manu cadere, quàm siti excruciari.*

IOSEPHVS autem nonnulla addit, quæ non habent multùm probabilitatis; CCLII. *Quam explicat Iosephus.*
l. 3. ant. c. 1. alia verò sunt admodum consentanea veritati. *Recentem hanc lætitiam*, inquit, *ex insperato acceptæ salutis, offuscauit nonnihil itineris molestia, quæ per desertum in Sina montem ducebantur, quod emetienda esset regio difficilis, propter ciborum, & aquarum extremam inopiam; & ne brutis quidem alendis, nedum hominibus idonea. Erat enim tota squalida, & nihil omnino humoris habens, vnde fructus prouenire solent. Talem autem viam necessariò sunt ingressi, cùm aliam non possent, deferebántque secum aquam priusquam desertum intrarent haustam Duce ita præmonente.* (Sciebant scilicet Moyses & Aaron, qui hoc iter superiore anno confecerant, aquarum in illa regione penuriam) *qua absumpta puteos magno labore propter duriciam terræ fodientes aquabantur: ac ne sic quidem vel satis bonam, vel quantum sufficeret inueniebant. In hunc modum iter facientes perueniunt prima vespera in locum quendam, cui propter aquas vitiosas nomen fecerunt Mar, amarorem vocabulo significante. Ibique lassis de via, & commeatu iam absumpto, inopiam sentire incipientibus, diuertere placuit. Inuitabat ad manendum puteus forte repertus, qui tametsi tantis copiis non posset sufficere, nonnihil tamen solatij, propter naturam regionis præbebat. Audiebant enim nihil aquæ in progressu inuenturos. Hæc ipsa quoque amara fuit, & nulli potabilis, non homini solùm, sed ne iumento quidem*, &c.

1. HÆC Iosephus; in quibus fateor esse nonnulla, quæ non satis probem. Pri- CCLIII. *Et graditur, non sine lapsu.*
mùm quod dicat Israëlitas alia via ingredi non potuisse, poterant vtique ingredi Palæstinorum viam, etiam post transgressum Arabicum sinum, itinere ad occi-
2. dentem reflexo, sed nimirum aliò eos ducebat columna nubis. Secundò quod effossionem puteorum inducat, quam ex Scriptura probare non potest, præter-
3. quam Numer. 21. post 40. ferme annos. Tertiò quod prima vespera dicat He-
Exod. 15. 22. Num. 33. 8. bræos peruenisse in Mara, cùm Scriptura duobus in locis testetur, non nisi post
4. triduum eò peruenisse; quod Philo quoque confirmat. Quartò, quomodo iam absumptus erat commeatus, cùm ad summum hic esset decimus dies, exactus à
l. 2. ant. cap. 5. fin. egressu Ægypti; & Iosephus ipse triginta diebus suffecisse alibi scribat? *Cùm nihil*, inquit, *per viam inuenirent, propter solitudinem, macerata farina, & modico calore in panis speciem solidata se sustentabant, qua victu per triginta dies sunt vsi, neque enim plus commeatus Aegypto extulerant, atque eum ipsum parcè dispensabant, ad necessitatem magis,*
ἐκ γὰρ τῶν τροφῶν παλαιὸν αὐτοῖς ἦν λαλεῖ-φαι. *quàm ad satietatem.* Hæc ipse. Quomodo ergo consumptus est commeatus intra decem dies, quem ipsemet ad 30. dies vsui fuisse asseruit? Adde quod commeatu deficiente Manna dari cepit, quod non contigit ante 15. diem mensis secun-
5. di, vt Scriptura, & Chronicon Hebræorum testatur. Quintò vnde iste nuncius
Exod. 16. 1. c. 5. sub fin. in solitudine *nihil aquæ in progressu inuenturos*? Nónne id Moses & Aaron propria experientia refellere poterant; & nónne in proxima ad Elim mansione repere-
6. runt duodecim fontes aquarum? Cur autem puteos malit vocare quàm fontes
Iudith. 5. 15. in mans. 5. vt reuera erant, ipse viderit, certè Philo loco citat. crebrò fontes appellauit, multò probabilius, præsertim cùm Achior apud Holofernem dicat, *Illic fontes amari obdulcati sunt eis ad bibendum. Habebat fons aquam*, ait Hieronymus, *& dulcedi-*
7. *nem non habebat.* Postremò beneuolentiæ in populum suum est, quod murmurationem in supplices conuertit preces, non magna sanè culpa, nisi Scripturam haberet repugnantem. Dicit factum, quod factum oportuisset.

CVM ergo ad Maram plerique omnes lamentarentur, magisque inuenta a- CCLIV. *Dulcescit aqua immisso ligno.*
qua amara, propter irritam expectationem affligerentur, quàm si nullam planè inuenissent, *Clamauit ad Dominum Moyses*, magna scilicet animi contentione preces fudit, pro auxilio diuino, in tanta populi totius necessitate impetrando. *Qui ostendit ei lignum, quod cùm misisset in aquas in dulcedinem versæ sunt. Siue vis ea natiua*

fuit, ait Philo, *hactenus ignorata, siue tum primum ad præsentem vsum est indita.* Diuino scilicet prodigio. Hanc vtrámque sententiam ponit & probat D. August. & in vtráque diuinæ laudis argumentum agnoscit. *Genus ligni erat istam habens vim, an quolibet ligno id facere potuerat Deus, qui tanta miracula faciebat, hoc tamen videtur significare quod dictum est, ostendit ei; tanquam tale iam lignum esset, quo posset hoc fieri. Nisi fortè hoc ipsum esset diuini adiutorij, quod ei Dominus lignum ostendit, vbi nullum erat; & per lignum aquas dulces fecit præfigurans gloriam, & gratiam crucis.* Sic Augustin. inquirendo non definiendo. (q. 57 in Ex.)

CCLV. *An illi ligno vis ea natiua fuerit.*

ILLI tamen ligno vim natiuam fuisse ad hunc effectum videtur Sapiens significare voluisse, vt pharmaco ad sanitatem. (Eccl. 38. 4.) Cùm enim dixisset altissimum creasse de terra medicamenta, à quibus vir sapiens non abhorreat, subdit, *Nónne à ligno indulcata est aqua amara?* Cui sententiæ & textus Hebræus Exodi, & Græcus Ecclesiastici amplius fauent. In eo enim habetur, *& docuit eum Dominus lignum*, quo intelligunt aliqui significatum, Mosem à Domino vim, & naturam ligni edoctum fuisse. Et verò quorsum Dominus certum illi quodpiam lignum ostendisset, nisi illud singularem ex natura sua virtutem inditam habuisset? Nam alioqui virga eius, quæ cætera operabatur miracula, ad hoc miraculum satis erat. Sed probabiliorem etiam reddit hanc sententiam textus Græcus Ecclesiastici, vbi sub vna interrogatione, & phrasi habetur. *Nónne à ligno indulcata est aqua, vt cognosceretur vis eius ab homine?* (οὐκ ἀπὸ ξύλου ἐγλυκάνθη ὕδωρ, εἰς τὸ γνωσθῆναι τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ ἀπ' ἀνθρώπων;) Vbi si relatiuum, *eius*, referatur ad lignum, apertè significatur lignum sua virtute dulcedinem attulisse, vt ait Iansenius ibid. & Caiet. hoc loco.

CCLVI. *An potius ad eius præsentiam Deus amarorem ex aquis sustulerit.*

POTEST tamen etiam ad Deum referri, sicque erit locus aliorum sententiæ, qui non naturali virtute, sed miraculo effectum putant, vt amaræ aquæ dulces factæ sint. Pro qua sententia facit, quod in historia Scholastica ex quibusdam Hebræis refertur, lignum illud fuisse amarissimum, imò & mortiferum; vt maiori cum miraculo populi necessitati prouideretur, & virtus diuina tantò esset illustrior in effectu suæ causæ contrario producendo. Idem ex Hebræorum sapientibus refert interpres Onchelos, sed isti sapientes nihil probant, dixisse contenti. (c. 15. Exod. v. 24.) Abulensis id ex R. Salomone refert, huicque sententiæ subscribit, (c. 15. q. 8.) quod quamuis lignum in aquas missum dulce fuisset, non habuisset tantam virtutem, vt tantam aquarum copiam quanta tanto populo necessaria erat, in dulcedinem verteret. Maximè quia huiusmodi mutatio repente facta est, statim atque immissum est lignum, quod actioni naturali non conuenit. Vidit priorem rationem Caietanus, & Cornelius, ideóque ligni nomine, lignorum copiam intelligunt. Sed intelligere arbores crebras in arenti deserto, in quo non nisi amaræ aquæ reperiantur, facilius est, quàm inuenire. Itaque illud, *Docuit eum Dominus lignum*, non aliter acceperim, quàm quomodo suggerit Augustinus, vt ostenderit Dominus lignum in regione, in qua nullum vsquam visebatur. Et poterat Dominus æquè ad virgæ prodigiis gloriosæ contactum aquam dulcem reddere, sed maluit inutili ac syluestri ligno vti, vt tantò magis rudis populus Dominum Deum suum autorem miraculi agnosceret. Ergo hanc posteriorem sententiam, vt probabiliorem amplectemur.

CCLVII. *Quid scribat hoc de miraculo Iosephus.*

CVM ergo Moses lignum misisset in aquas, puta decerptum ex arbore ramum, vt Vatablus explicat, deiecisset in amaros fontes aquarum, in dulcedinem versæ sunt, factæque sunt potabiles, perinde ac si nihil vnquam amaritudinis habuissent: adeo nullum relictum fuerat vestigium prioris vitij, vt ait Philo. Nescio autem quid in mentem venerit Iosepho, vt huius miraculi vim eleuare, & in humanæ industriæ inuentionem commutare, aut cum ea certè confundere, ac permiscere voluerit. Quasi enim sola ligni in aquam iniectio ex diuino præcepto ad eam dulcem, & potabilem reddendam non sufficeret, voluit aquam ex puteo illo suo per vehementem agitationem dulcem factam esse, adhibito quodam ad lignum artificio. Sic enim scribit. (L. 3. ant. c. 1.) *Ad preces conuersus Moses orat, vt Deus mutata aqua ex vitiosa potabilem reddat; quo annuente hanc gratiam, arripit frustum ligni fortè sibi iacens, & medium per longitudinem scissum in aquam mittens docet Hebræos, Deum exauditis precibus pollicitum, daturum se aquam desiderantibus, si gnauiter iussa peragerent, quibus rogantibus, quid facto opus sit, vt aqua mutetur, iubet robustissimum quemque certatim pu-*

teum exhaurire, dicens maiore parte euacuata, reliquum potabile fore. Quo facto aqua agitatione continua purior reddita, potum iam non aspernandum multitudini exhibuit. Quæ nõnullo videntur examine indigere.

CCLVIII. *Examinatur, ac refellitur.*

CERTE Clem. Alexand. huic experientiæ fidem facere videtur, sub initium libri primi Stromatum, cùm ait, puteos qui exhauriuntur, emittere aquam magis lympidam, ac perspicuam; corrumpi autem eos, quorũ nullus fiat particeps, *Ferrum quoque*, inquit, *vsus seruat purius, nisus autem defectus, ei generat rubiginem*. Nimirum *capiunt vitium ni moueantur aquæ*, sicut *ignauum corrumpunt otia corpus*, vt ait Poëta. Tollit sanè agitatio vitium, quod diuturnior inuehit quies; & aquam ex crassa, liuida, fœtente, magis lympidam reddit, ac perspicuam, & pristinæ, ac natiuæ puritati restituit: vt autem naturam mutet hic motus, expectandum non est. Nisi fortè maris fluctus, post multam tempestatem potabiles fiunt; aut nautæ aquas maris agitando potabiles reddere possunt; non opinor, biberent vnquam olentes, ac vermibus scatentes aquas. Erant hi fontes natura amari, & scaturiginem vt par est credere, à mari non ita remoto repetebant; ex quo fiebat vt aqua priore hauriendo sublata, alia non minus amara, sed purior duntaxat, ac lympidior redderetur. Præsertim cùm grandioribus cuniculis è mari proseminarentur in terras, quales habuisse hos fontes existimandum est, qui mox immenso pene hominum, & animalium sitientium numero, potum præbuere. Parũ ergo feliciter sua Iosepho cessit inuentio; & aquæ, præter Scripturæ authoritatem agitatio, quam prudens philosophus, non temerè esset irrisurus.

(cap. 1. — Ouid.)

CCLIX. *Qui Scripturam neque fideliter neque rectè perité.*

NEQVE illud laudo, quod lignum, Scriptura teste, diuinitus indicatum, támq; mirabili, vt plerisq; placet, virtute prẽditũ, fortè ibi iacuisse ad pedes transeuntium dixerit, vbi & putrescere poterat, & natiua virtute priuari. Addit etiã Scripturæ Iosephus de suo, illã ligni secundum longitudinem fissionẽ, vt scilicet interna ligni virtus aquæ facilius cõmunicari posset, quod valet in priore opinione, quã non probauimus; in hac superstitiosum quiddam sapit, cũ nulla Dei iussione nitatur; & diuinæ potentiæ miraculum obscurat potius, quã illustrat. Satius vtiq; fuerat in eo elaborare Iosephũ, atque aciem mentis intendere, non vt miracula verissima, suis inuentionibus apud Ethnicos inquinaret, sed vt ea nihil absurdi, nihil à recta ratione, & diuina potestate alieni habere, contrariis obiectionibus eruditè refellendis, sapienter ac religiosè demonstraret.

CCLX. *Deus in Mara constituit populo suo præcepta, & iudicia.*

PORRO Moses in hoc eodem loco, post editum hoc miraculum, ait Deũ ibi *constituisse præcepta, atque iudicia*, id est, vt plerique interpretantur, confirmasse, quæ adhuc verbo data fuerant antiquis Patribus Hebræorum. Nam quæ de completo ibi Decalogo frigidè philosophantur Hebræos in Chron. suo, & de septem naturæ præceptis, parũ Genebr. nobisque probantur. tu ea consule, si placet. Dicere sanè malim ea verba, per sequentia explicari, & esse quasi præparationẽ generalẽ ad mandata, mox in Sina monte tradenda. Itaque sequitur, *Et ibi tentauit eũ dicens, Si audieris vocem Domini Dei tui, & quod rectum est corã eo feceris, & obedieris mandatis eius, custodierisque omnia præcepta illius* (quæ scilicet daturus est tibi) *cunctum lanquorem, quem posui in Aegypto, non inducam super te. Ego enim Dominus sanator tuus.* Qui scilicet sanaui aquas; vt postea sub Helizæo Propheta. Referri tamen potest illa tentatio, ad id quod explorauit Dominus populi sui fidẽ: aut potius eis ostendit quantula essent fide præditi aduersus illum, à quo iam tot miracula, & quidem recentissima, experti fuerant. Sed iam ad sextam mansionem transeamus, quandiu autem in quinta suauissimis, ac mirabiliter sanatis aquis vsi fuerint Hebræi, difficile est inuenire. Coniicimus eos ibi totos sex dies substitisse, vt tres dies laboris & sitis à Deo repensarentur, & demigratio transacto sabbatho, in primum hebdomadæ, ac mensis Iiar diem caderet.

(Seder Olam c. 5. — 4. Reg. 2. 21. 22.)

CCLXI. *Sexta mansio in Elim à Mose & Philone descripta.*

SEQVITVR ergo sexta mansio, de qua ita Moses, *Venerunt autem in Elim filij Israel, vbi erant 12. fontes aquarum, & septuaginta palmæ, & castrametati sunt iuxta aquas.* Quæ totidem pene verbis in libro Numerorum repetuntur. Eleganter autem à Philone describuntur. *Ad hunc*, inquit, *modum extincta siti, voluptas geminata contigit: quandoquidem quoties præter spem incidit maiorem affert voluptatem. Impletis deinde hydriis discesserunt, tanquam epulati in festiuissimo conuiuio, ebrietate non temulenta ebrij, sed illa sobria, quam meracam hauserant, ex propinationibus sui*

(Exo. 15. 27 — c. 33. 9.)

principis pietati deditissimi: atque ita peruenerunt in stationem secundam (à transitu scilicet maris rubri, nam ab Ægypto sextam) *aquas habentem & arbores, cui nomen Aelim erat, riguam duodecim fontibus, apud quos erant septuaginta palmæ ramosæ, ac virentissimæ; bonum omen genti afferentes, si quis perspicacibus mentis oculis obseruet. Nam ea diuiditur in duodecim tribus, singulas fonti similes, vt quæ pietatis fluentis scateant, vnde indesinenter proficiscuntur præclara facinora. Principes autem familiarum totius gentis fuerunt septuaginta, meritò assimilati palmæ arborum præstantissimæ; quæ aspectu pulcherrima, fructum quoque fert optimum, & vitalem vim habet, non in radicibus defossam, vt cæteræ; sed in summo quasi cor, sitam in ramorum medio, à quibus circumquaque stipatur, seu princeps à suis satellitibus.* Hæc Philo.

CCLXII. *Mysterium fontium & palmarum.* Etsi autem non facilè ad ista mysticarum deliciarum amœna vireta diuerto; non possum tamen quin huic Philonis è Synagoga petitæ philosophiæ, alterã ei ex æquo respondentem subiiciam, ex D. Hier. in sexta mansione mutuatã. *Sextæ mansionis*, inquit, *tenemus hospitium, nunquam prius occurrerunt fontes purissimi, nisi vbi magistrorum doctrina prorupit. Nec dubium quin de duodecim Apostolis sermo sit, de quorum fontibus deriuata aqua, totius mundi siccitatem rigant. Iuxta has aquas septuaginta creuerũt palmæ, quos & ipsos secundi ordinis intelligimus præceptores, Luca Euang. testante duodecim fuisse Apostolos, & septuag. discipulos, minoris gradus; quos & binos ante se Dominus præmittebat.* Hæc Hier. Vide & Tertull. in eandem sententiam, quibus quãto verius & elegantius, nomen & natura fontium atque palmarũ conueniat, quã tribubus, aut Patriarchis, & familiarum Iudaicarum principibus, facile esset & iucundum demonstrare. Nisi huiusmodi cum Philone velitatio, excursionem ab instituto nostro faceret aliquanto longiorem. Vide Lipom. & Cornelium in hunc locum. l. 4. contra Marcionẽ c. 13. de Apostolis, & c. 24. de discipulis.

CCLXIII. *Quæ scribat de hac mansione Iosephus.* Cvm eo tamen valde pugnat Iosephus, circa istos duodecim fontes riguos, & septuag. palmas ramosas, atque virentissimas: neque cum Philone tantùm, sed, vt mihi etiã videtur, cum veritate, præsertim cũ murmurationẽ populi in hanc mãsionem intẽpestiuè coniiciat, si malimus, vt par est, Moysi credere, quã Iosepho. Ait ergo. *Hinc castris motis peruenerunt in Ilym, agrum, vt primo aspectu è longinquo videbatur, non malum; ferebat enim palmas, vt verò propius est ventum, fefellit omnium expectationem. Palmæ enim non plures erant quàm Septuaginta, eæque non admodum proceræ, propter loci ariditatem. Nam ne à fontibus quidem rigabantur, qui duodecim eo loco erant, sed non ita largi, vt riuulis emissis, humiditatem terræ subministrarent. Quare ad egerendam arenam versi in nullas venas incidere poterant, & si quid modicum distillaret, fossione turbatum, inutile ad potum reddebatur. Arbores quoque non multum fructum ferebant, propter eandem aquarum inopiam. Quamobrem exortum est murmur multitudinis contra ductorem, omnem miseriæ suæ causam in illum vnum conferentis.*

CCLXIV. *Examinãtur, & arguuntur.* Vix ferre potes, mi lector, sine iracundia, vt arbitror, ingrati hominis os, de placidissimo Domini hospitio, perquam malignè detrahentis, & patrum suorum implentis mensuram, causásque sibi querelarum ex cerebro suo comminiscentis. Primùm præposterè hoc murmur in Mara pretermissum, & in preces suo arbitratu commutatum, huc distulit, veritus fortasse, ne nimium cito maiores suos faceret querulos, ac peruicaces. Deinde murmur quod ad octauam mansionem pertinebat, septima prętermissa, ad sextam retraxit, vt patet ex iis, quæ ipse de triginta dierum itinere confecto subdit. Sed nec idoneam excogitauit obtrectationis causam, quantumuis malignè de palmis istis, fontibúsq; obloquatur. Vnde enim nouit non fuisse proceras arbores, non rigatas aquis? Vnde fontes non copiosos, & abundantes, arenosum locum, egestas fossione arenas? Asserit omnia, nihil fauente Scriptura; ratione, & Philone repugnante, omnia cum magna probabilitate mentiendi. Certè Philo hanc stationem εὔυδρον vocat, & εὔδενδρον, & arbores εὐπρεπεστάτας. Ezechielus [22] locum appellat λειμῶνα χαμαίζηλον, χῶρον δαψιλῆ ἀφύοντα πηγὰς δώδεκα, &c. Quid denique opus erat egerere arenas, & venas fontium perscrutari, cùm illi apertè, in oculis omnium scaturirent. 22. χ.

CCLXV *Quandiu statum in 6. Mansione.* Cæterum quantam moram ad hos duodecim fontes, & septuaginta palmas fecerint, non est memoriæ proditum. ex octaua tamen, ad quam peruenisse constat decimoquinto secundi mensis, vt habetur Ex. 16. & iis quæ probabiliter diximus, de mora facta in Mara; colligimus Hebræos quindecim dies partim in hac statione sexta, partim in septima sequente posuisse. Et pium est arbitrari, ac v. 1. n. 160.

Digitized by Google

consentaneum dulcedini, quam Dominus in hac peregrinatione filiis suis de-
monstrabat, vt maiorem eius temporis partem in hac peramœna statione reti-
q.1. in c. 16. Exod. nuerit. Abulensis putat Hebræos modicum in hac mansione substitisse, quia ni-
mium facilè fidem habuit Iosepho. E contrario ab Oleastro refert ex Hebræis,
populum ibi mansisse 15. dies. Illud verò quod paulò antè, de repletis hydriis,
in digressu ex Mara dixit Philo, idem quoque diligentius diuino instinctu fe-
cisse credendum est, cùm proximè ad mare castra essent habituri.

ABEAMVS itaque à fontibus, adeamus mare. Septima quippe mãsione He- CCLXVI. *Mansio septima Iam-suph.*
c.16. init. v.10. bræi fixerunt tentoria super mare rubrum, vt habetur 33. Numerorum; quam
Moses hoc loco videtur omisisse, quod nihil in ea ad memoriam insigne contige-
cap. 5. rit, nec tamen omittere voluit in eo libro, in quo mansionum numerum exactè
Ep. 127. de 42. Mãsio. in 7. & 8. recenset. Eam Philo, & Iosephus, & Seder Olam, vt ignotum hominem, præte-
rierunt: non sic Hieronymus, qui eam vocat Iam-suph, quod ad mare rubrum
facta est. *Et queritur*, ait Hieronymus, *quomodo post transitum maris rubri, & fontis
Marach & Elim, rursum ad mare rubrum venerint. Nisi fortè in itinere pergentibus sinus
quidam maris occurrerit, iuxta quem castrametati sint. Aliud est enim transire mare, aliud
in proximo figere tabernacula.* Et paulò pòst transiens ad alteram interpretationem,
Verbum, inquit, *Iam Suph apud Hebræos ex mari rubro compositum est. Suph autem & ru-
brum & scirpus vocatur, vnde possumus suspicari quod venerint ad paludem quandam & la-
cum, qui & carecto & iuncis plenus fuerit. Quod autem omnes congregationes aquarum Scri-
ptura sancta mare vocet, nulla dubitatio est.* Hæc ipse.

EIVS priorem opinionem, authorique suo, vt apparet, magis probatam, secu- CCLXVII. *Vbi sit is sinus: & quæ ibi mora.*
tus est in sua topographia terræ sanctæ Vuolfgangus, & Torniellus in tabula 42.
mansionum, qui sinum magnũ Arabiam versus in hoc mari rubro aperiunt, quẽ
cæteri recentiores non ponũt Mercator, Ortelius, Adrich. aliisque omnes, quos
viderim, quorum consensus, suam affert posteriori expositioni probabilitatẽ. Et
sanè facilè est habenti rationem vnius duntaxat loci, maria, & flumina, & mõtes
propriis aptare conceptibus; quod œcumenicæ tabulæ ægrè ferunt, ac ne ferunt
quidem, sed refellunt. Et sanè fateor mirum mihi videri tantum in meridiem
descensum, planè oppositum ad septentrionem profecturis. In hac statione reli-
quum primi mensis, ab exitu de Ægypto, transactum est. Nam decimo quinto
Iiar peruentum est in octauam mansionem, in deserto Sin.

Num. 33. 10 ITAQVE *profecti de mari rubro castrametati sunt in deserto Sin*, ait Moses in cata- CCLXVIII. *Octaua mansio in Sin, eius amplitudo, & differentia à Zin.*
c. 16. 1. logo mansionum; plenius autem in Exodo. *Profectique sunt de Elim, & venit omnis
multitudo filiorum Israel in desertum Sin, quod est inter Elim & Sinai.* Hi termini deserti
Sin capiunt totam eius amplitudinem, in qua mansiones quinque contigerunt,
In 8. Mans. quarum hæc quæ 2. est, à communi loco proprium nomen accepit. *Sciendum*, in-
quit Hier. *quod omnis vsque ad montem Sinai eremus Sin vocetur, & ex tota prouincia, etiã
locus mansionis nomen acceperit, sicut Moab tam vrbis, quàm prouinciæ nomen est. In hac so-
litudine quinque mansiones sunt, Iam-Suph, de qua suprà diximus, & eremus Sin, & Daph-
ca, & Alus, & Raphidim, de quibus loquemur in consequentibus.* Hæc Hierony. Ex quo
intelligitur desertum Sin non vltra montem Sinai protendi, sed ibi desinere, vbi
ille initium sumit; & huius solitudinis tribus tantùm in locis Scriptura meminit.
Num. 13. 22 c. 20. 1 c. 27. 14. 13. c 33. 36. c 34. 3. Deut. 32. 51. lit. S. Exod. 16. 1. 17. 1. Numer. 33. 11. & semper scribitur cum ס samech. Cæteris in locis
aliud desertum significat, quod montibus Idumæorum terminatur, vt patet ex
Iosue 15. 1. aliisque locis, & perpetuò scribitur per צ tsade. quod Adrichomius vo-
cat desertum Zin. vide D. Hierony. in locis Hebraicis. Cùm autem ex illo deser-
to Exploratores inchoarint lustrationem suam, vt patet ex Num. 13. 22. apparet
Num. 33. 36 Cades, quæ & Sin, nimium ad mare rubrum à Torniello collocari.

ADDIT Moses tempus, quo ad hanc mansionem peruentum est, propter singu- CCLXIX. *Tempus octauæ mãsionis.*
in 7. mansione. lare beneficium mannæ, quod in ea dari diuinitus cœpit. *Quintodecimo die*, in-
quit, *mensis secundi, postquam egressi sunt de terra Aegypti.* D. Hieronymus interpre-
tatur hunc decimumquintum diem, trigesimum primum postquam egressi
sunt de Ramesses. Ex quo intelligitur Diuum Hieronymum facere primum
mensem plenum, simúlque velle peruenisse ad hanc octauam stationem ad ves-
peram diei decimi quinti, quãdo decimus sextus, qui est 31. inchoatur. quod sen-
l. 3. c. 1. sit quoque Iosephus, cùm ait 30. dierum itinere confecto defecisse commeatum,

Est autem hic secundus mensis Iiar Hebræis, qui partim Aprili, partim Maio respondet, quod pendet ex nouilunio mensis Nisan, huius anni ab orbe condito 2544. Hunc secundum mensem Aprilem vocat Genebr. & Sà, Maium Comest. & Codom. qui vult 20. primi mensis incidisse in Calendas Maij, & huius 26. peruenisse in desertum Sin, & 16. cepisse vesci manna. Cautius Iosephus & Hieronymus secundum hunc mensem Iiar, Latino mensis vocabulo non reddiderunt. Verùm quid quoque huius secundi mensis die contigerit, in eiusdem mensis tabella, in eius fine dicemus. Nec est quod quemquam moueat, quod author Seder Olam hunc mensem appellet septimum, erratum est enim ab authore, vel ab interprete, vt patet ex 16. Exod. v. 1. est quippe secundus; nec vnquam Iiar potest esse septimus, sed secundus, initio ducto à Nisan, aut octauus incipiendo à Tisri, mense ad æquinoctium autumnale pertinente.

c. 44. Exod. in annal. sacræ scrip. *c. 5. v. fin.*

CCLXX *Quid in ea gestum, & primùm mira Israelitarũ murmuratio propter famem.*

IAM quod ad rem in hac mansione gestam attinet, eam sic Moyses orditur, *Et murmurauit omnis congregatio filiorum Israel, contra Moysen, & Aaron in solitudine. Dixerúntque filij Israel ad eos; vtinam mortui essemus per manum Domini in terra Aegypti,* (iis scilicet plagis, quibus plerique Ægyptij periere) *quando sedebamus super ollas carnium, & comedebamus panem in saturitate. Cur eduxistis nos in desertum istud, vt occideretis omnem multitudinem fame?* Penuria præsens, nam triginta præteritis diebus totus paulatim consumptus fuerat commeatus, cui rei argumento est, quod nulla ad hanc diem facta est famis aut cibi mentio. Penuria, inquam, præsens acrem molestiam, ac tristitiam toti populo peperit; quam reddidit amariorem collatio cum præterita copia; & quidem eò vsque, vt querelas iniustissimas ex ingratorum pectoribus excuteret, verbo quidem contra Moysem, & Aaronem; re autẽ ipsa contra Deum, vnde ipse mox, *Audiuit enim murmur vestrum contra Dominum; nos verò quid sumus, quia mussitastis contra nos?* Verè contra Dominum. Eos enim reuera Dominus eduxerat in manu excelsa, & traduxerat per mare rubrum, & ad eam diem quotidie deduxerat, præeunte columna nubis. Totam ergo Domini circa se prouidentiam aspernabantur, atque damnabant, & flagellorum obliti, ac diræ seruitutis, ollas carnium lurcones recordabantur.

CCLXXI. *Quã Philo copiosius explicat.*

HOC murmur plenius explicant Philo & Iosephus, vterque suo more modóque: ille moderatè, & probabiliter, iste tragicè, & incredibiliter. Vtrúmque audiamus & causam querelæ, & querelam exponentem. *Non multum deinde fluxit tẽpris,* ait Philo, *cum deficientibus cibariis fame tentabantur, quasi per vices prementibus eos necessitatibus. Graues enim dominæ, sitis & fames, suo quæque tempore vrgebant, vt altera cessante succederet altera: Id verò afflictis erat molestissimum & intolerabile, qui postquam sibi videbantur euasisse sitis periculum, in famis insidias inciderant. Nec solùm præsens grauabat inopia, sed etiam in futurum commeatus desperatio. Videntes enim vastam solitudinem, frugum sterilem, despondebant animum: nihil apparebat præter rupes asperas, campos salsuginosos, saxosos tumulos, altissimos arenarum aceruos. Nusquam fluuius vel torrens vel perennis, nusquam fons: nulla sata, nulla arbores, non mites, non siluestres: non volucre, non terrestre animal, nisi venenosa reptilia, perniciosa homini, serpentes, & scorpij. Ad hæc subibat animũ copia & vbertas regionis Aegyptiæ; quam conferentes cum egestate premente, tantò magis indignabantur, tales voces alij apud alios iactantes: libertatis spe migrauimus, nunc ne viuere quidem possumus,* &c. nam pluribus rem persequitur.

CCLXXII *Et Iosephus.*

IOSEPHVS autem, *Exortum est,* inquit, *murmur multitudinis contra ductorem, omnem miseriæ suæ causam in vnum illum conferentis. Triginta enim dierum itinere confecto, commeatum omnem, quem secum extulerant, iam absumptum, desiderabant; & cùm nihil alimentorum in terra deserta inuenirent minimum à desperatione aberant. Atque ita præsente egestate præteritorũ tam Dei quàm Mosis beneficiorum memoriam excutiente in iram concitati, videbantur iamiam correptis saxis in Imperatorem suum inuasuri, autorem interitus sibi clamitantes. At ille irritatam multitudinem, & tam acriter in se concitatã animaduertens, fretus Deo, & conscientia rei bona fide administratæ, prodit in medios vociferantes, & saxa intentantes. Cúmque singularem quandam gratiam in vultu præferret, populárique facundia cum primis polleret, exorsus est iram eorum mitigare,* &c. l. 3. ant. c. 1. n. 141.

CCLXXIII. *Nonnihil de more corrigendus.*

AT gratiam quidem in vultu Mosis, non vno loco Scriptura testatur, vt alio quoque loco diximus; popularem autem facundiam tã apertè illi Scriptura tollit, vt mirum sit Iosephum illius fieri assertorem. Quatenus tamen id dici possit,

Exod. 2. 2. Act. 7. 20. Heb 11. 23. Supra anno circ. n. 8. Exod. 3. 10. 11. 16.

Digitized by Google

Supra anno eius 80. n. 58 & 61.

suo loco breuiter explicatum est. Eadem in Hebræis hoc tempore tristem potius gemitum, quàm hunc furorem extremæ dementiæ, & desperationis repræsentat, nec lapidationis vlla est mentio vsque ad vndecimam in Raphidim mansionem. Sicque dum Mosis mansuetudinem, magnitudinem animi, & vim dicendi celebrare cupit, vniuersam gentem suam, non solùm ingratam & turbulentam, sed etiam furiosam facit. Nam concioni Mosis ista subiungit. *His verbis furentes ad saniorem mentem reduxit, & iam ad facinus armatis, saxa de manibus excussit.* Hæc ibi Iosephus, quem Gelenius verbis nonnihil exaggerat, vt contra Philonem grandiloquum, & exuberantem, valde stylo constringit; ac quasi de curru quadrigarum detractum, pedestrem facit.

CCLXXIV. *Moses precibus ad Deum confugit, exoràtque.*

Illud autem quod subiungit Iosephus admodum probabile est, licet à Scriptura fuerit, ac Philone præteritum. *Sed quoniam intelligebat*, inquit *non de nihilo concitatos, ad preces & supplicationes confugit, & conscensa quadam specula, opem Dei, rebus per inopiam afflictis, deposcebat; in cuius solius manibus salus populi reposita esset, vtque propitius veniam daret populo duris rebus exasperato, & propter hoc more humano ab officio decedenti. Deus verò curæ sibi populum fore pollicetur, & opem quam peterent, iamiam affuturam.* Sed hæc apertius Moyses, & explicatius. Promittit autem Dominus Mosi primùm seorsim, deinde coram populo fore vt vespere carnes comederent, & panibus mane saturarentur. *Bis*, inquit Caietanus in hunc locum, *locutus scribitur Deus Moysi, semel absque signo sensibili, statim atque conquesti sunt filij Israel; & ex illa pure interna allocutione cuncta hactenus scripta prodierunt. Iterum autem post hæc allocutus est Dominus Moysem in signo visibili gloriosæ nubis, eadem repetens, vt filij Israel crederent, quod Moses diuinitus inspiratus promittebat, vespere carnes, & mane panes. Oportuit autem huiusmodi repetitionem fieri, ne incredulitas filiorum Israel, impedimentum præstaret promisso miraculo.* Hæc Caiet. Iosephus quoque hunc locum eodem modo intellexit; cùm ait Moysem, post exoratum ad clementiam Deum, populo verba fecisse. *His impetratis*, inquit, *Moyses descendit ad multitudinem* (vel Aaron potius iussu Mosis. Illi verò animaduertentes promissionibus diuinis lætum;) *& ipsi posito mærore, vultus hilares assumpserunt. Tum ille stans in medio concionis, ait se præsenti necessitati à Deo remedium afferre*, &c.

Exod. 16. 4. 9. 11.

Exod. 16. 9

CCLXXV. *Promittit quippe illis carnes & panem.*

Promittit autem Dominus coturnices in proximam populi cœnam, erat enim vespera, manna autem in sequentem matutinum diem; qui cibus, quia perpetuus futurus erat, atque ordinarius, eius promissio disertè à Domino facta ponitur, cum præcepto colligendi certam quotidie mensuram, excepto die sexto, quo duplex colligenda erat in singula capita, vt die septimo vacaretur quieti, & diuino cultui. Nihilominus Moses tam exprobrationem murmurationis, quam paulò antè attigimus, quàm promissionem coturnicum & mannæ, vnà cum prædicto præcepto, ad populum cum fratre Aarone refert. Promissio Domini est huiusmodi. *Ecce ego pluam vobis panes de cælo; egrediatur populus, & colligat, quæ sufficiunt per singulos dies, vt tentem eum, vtrum ambulet in lege mea, an non.* Vt scilicet notum fiat quinam præceptis meis obtemperent, quique ea violent colligendo plus quàm oportet, & quando non oportet. *Die autem sexto parent quod inferant* (in tabernacula sua) *& sit duplum, quàm colligere solebant per singulos dies.*

n. 270.

CCLXXVI. *Singulari in ingratos beneficentia.*

n. 16. 7. 8. 11.

Dixeruntque Moyses & Aaron ad omnes filios Israël. *Vespere scitis quod Dominus eduxerit vos de terra Aegypti:* per singularem videlicet effectum prouidentiæ erga vos suæ, *& mane videbitis gloriam Domini*, in manna pane angelico vobis administrando. *Audiuit enim murmur vestrum contra Dominum*, eadémque causa mox secundò, ac tertiò iteratur tã singularis liberalitatis. Mirabilis prorsus, ac diuina bonitate digna vindicta: Murmurat populus, non tã contra Mosem, quàm contra Dominum; & Deus quasi eximio aliquo prouocatus obsequio, insignem ei liberalitatem parat. Populus contra innocentes & benefactores lapidationem, si Iosepho credimus, intentat, Deus contra incredulos & rebelles, non pluit lapides par pari referens, & saxis saxa retundens, sed delitiosum manna, & coturnices. Populus impiè, ac mendaciter ollas carnium, & saturitatem Ægyptiacam Mosi exprobrat; oblitus flagellorũ, quibus dies, noctésq; cædebatur; & Dominus quasi iusta esset querela, & æquum esset eorũ non solùm necessitati, sed etiã gulæ quodammodo famulari, delicatiores ei carnes coturnicum subministrat. vt Sa-

Digitized by Google

piens non vno loco gratulabundus confitetur. Ideóque admirans Dauid, *Me-*
moriam fecit mirabilium suorum misericors, & miserator Dominus, escam dedit timentibus
se. Imo & murmurantibus contra se. Quid facturus est bonis, & obsequentibus Sap.16.2. 19.11.
famulis suis, qui improbos, ac tumultuantes tam indulgenter tractat? Quæ in-
dulgentia eò erit illustrior, quo melius angelici panis, quo illos enutriuit, natu
ram, vsum, proprietates cognouerimus. Si prius tamen de coturnicibus, quæ
prius datæ sunt, aliquid dixerimus.

CCLXXVII. *Vespere coturnix castras cooperuit.*

Factvm *est ergo vespere*, sub occasum scilicet Solis, *& ascendens coturnix coope-* c.16.13.
ruit castra. Ex humiliore videlicet Ægypti regione veniebant, & ex Arabico ma-
ris sinu, eodem fortasse impellente vento Africo, qui postea in sepulchris con-
cupiscentiæ immensam vim coturnicum detulit, vt suo loco dicetur. *Magna vis* l.3.c.1.
coturnicum, ait Iosephus, *quod genus auium præ cæteris Arabicus sinus alit, superato inter-*
iacente mari, longo volatu fessarum, qui alioqui etiam non est sublimis, in Hebræos defertur.
Illi verò cibos diuinitus oblatos certatim comprehendentes, remedium inopiæ quærebant. Et
Moyses rursum ad supplicationes vertitur, ob auxilium à Deo promissum, simul & exhibi-
tum. Neque hanc diuinæ liberalitatis partem omisit Philo, sed valde potiùs am- l.1. de vita Mos.
plificauit. *Ne delicatioribus quidem cibis*, ait, *diu caruerunt, quales habentur in regioni-*
bus habitatis, & felicibus, Deo proferente suas opes in solitudine. Vespertinis enim horis co-
turnicum nubes aduolabat à mari, tota castra inumbrans, terra tam propinqua, vt facile præ-
beret aucupium. Has capiendo, coquendóque, vt cuique libebat, fruebantur carnibus optimis,
ne desiderarent obsonia.

CCLXXVIII. *An quotidianum fuerit hoc aucupium.*

Qvibvs sanè verbis significat Philo, quotidianum fuisse hoc aucupium, &
fauere illius opinioni videtur Scriptura cùm ait, *Dabit vobis Dominus vespere carnes* c.16.8. & 12.
edere, & mane panes in saturitate. Et iterum, *Vespere comedetis carnes, & mane saturabi-*
mini panibus: vno eodémque orationis tenore, ac filo, carnes Dominus, panésque
pollicetur, at perpetua futura erat liberalitas panum, ergo & carnium. Adde
quod voluit Dominus satisfacere querelæ Israëlitarum: dicit enim se daturum v.7.8.

Bis datæ coturnices in deserto.

carnes & panes, quia audierat murmur ipsorum; at illi æquè vtrúmque conque-
rendo postulauerant. Nec desunt interpretes, qui putent Hebræos vsque ad
vertentem mẽsem coturnices comedisse, historiam vndecimi Numerorum cum
præsenti confundentes, quæ temporibus, locis, rebúsque ipsis discreta est. Hæc
enim anno primo egressionis; secundo mense, die 16. eiusdem contigit, in octa-
ua mansione. Illa verò anno & mense secundo, die 23. vel quarta mensis, in mã- Num.10.11 33.
sione decima tertia. Cúmque prior querela pro carnibus, nondum degustato
manna, nulla pœna affecta fuerit, posterior plurimorum cæde castigata est, vt
obseruauit Cyrillus in Ioannem. Vide & Abulensem in c.11. Num. l.3.c.34.

CCLXXIX. *An vnius potius vespera.*

Sed accedit in primis illa differentia, de qua disputamus, quod prior largitio
vnius vesperæ fuit, posterior autem mensis vnius, vt suo loco patebat. De priore
autem consentit Abulensis in hunc Exodi locum, & Cornelius à Lapide. Nec c.16.q.5.in fine.
est qui affirmet aut perpetuum, aut diuturnum fuisse huiusmodi aucupium. Et in v.13.
contrarium facile ex Scriptura colligitur, cùm id disertè de manna tradiderit,
de auibus tacuerit: etsi re vehementer memorabili. Quod si ordinarium erat ad c.16.v.35.
vesperam vesci coturnicibus, nequaquam petiissent Hebræi carnes in sepulchris
concupiscentiæ. Nec diceret ibi Dominus, *Sanctificamini, cras comedetes carnes*: nec Num.11.22.
quasi incredibile censuisset Moyses, vt mense integro carnium esus populo suo c.16.2.
daretur. Denique cùm bis tãtùm memoret Scriptura datas Hebræis coturnices,
Ex.16.& Num. 11. Sapiens vtriúsque beneficij memor Sapientiæ 16.& 19. priore
loco de priore beneficio agens ait Deum pro tormẽtis quibus Ægyptios affece-
rat, beneficio affecisse Iudæos, cùm auidę ipsius appetentiæ, cibum noui saporis
præparauit coturnicem, vt vertit Vatablus. Posteriore loco de altero beneficio
agens, *Nouissimè autem*, inquit, *viderunt nouam creaturam auium, cùm adducti concupi-* c.19.11.
scentia postulauerunt escas epulationis: In allocutione enim desiderij, ascendit illis de mari or- & seqq. posteriore tempore.
tygometra. Vel paulò clariùs hoc modo. Posteriore verò tempore peregrinum in
illis locis auium genus viderunt, cùm delicatos cibos cõcupiscentia ducti postu-
lauissent. Ad consolationem enim ipsorum, coturnicum exercitus ad ipsos ad-
uolauit. Quomodo nouum & peregrinum genus auium ad ipsos aduolauit, si
quotidie eo fruebantur?

Qvod ad loca Scripturæ, quæ pro Philone facere videbantur, dici poteſt Deū prima vice magnam coturnicum vim Hebręis elargitum fuiſſe, quæ aliquot diebus ſufficere poſſent, vt ſentit etiam Cornelius; propterea̓que non dixit Dominus, eos vno veſpere habituros carnes, licet vno tantùm veſpere collecturi eſſent. Sic etiam in 13. manſione ſemel tantùm confluxerunt coturnices, ſed tanta copia, vt quiſque colligeret, quod poſſet in vnum menſem ſufficere. Ergo pluribus veſperis comederunt carnes, & mane ſaturati ſunt panibus. Qui panis cùm, vt mox patebit, inſtar omnis cibi eſſet, meritò eo præſente, atque affatim affluente, coturnices ſuis ſe locis continuerunt. Denique Hebræi in præſentem neceſſitatem intenti, carnes deguſtare cupiebant, poſt triginta dies, quibus vix, niſi Azymos tantùm panes, & nonnullos palmarum dactylos, & ſi quos forte ſecum fructus attulerant, in cibum habuerant. Nec ordinariam annonam poſtulabant, ſed ſuam infelicitatem, ex contentione cum priore fortuna, quæ hac ex parte videbatur optabilis, cum querela repræſentabant. CCLXXX *Satisfit obiectis.*

Qværes itaque an peccarit in hac poſtulatione populus. Videtur enim non peccaſſe, petebat enim vitæ neceſſaria, & ab eo, qui eum in iſtam neceſſitatem coniecisſet; adde quod nulla pœna, imò ne reprehenſio quidem hanc querelam ſubſecuta eſt. Imò propter eam, Dominus & coturnices dedit, & manna. (l. 3. c. 34.) Sed audiendus eſt in hanc ſententiam D. Cyrillus in Ioannem. *Quæret*, inquit, *quiſpiam; cuius rei gratia miſericors Deus, non priuſquam peterent illis prouidit, ſed cùm fameſcentes videret, tardus ad patrocinium fuit? Aut quare ſic conqueſtos non puniuit; quos tamen poſteà, quando ſimiliter ægrotantes, panes, carnes, alióſque cibos Aegyptios deſiderabant, ſupplicio perſecutus eſt. Vnde, vt in Numeris ſcribitur. Monumentum cupiditatis* (ſepulchra concupiſcentiæ) *locus ille fuit appellatus, vbi hac cupiditate ſuperatos ſepelierunt.* (Num. 11.) CCLXXXI. *An peccarit in hac poſtulatione populus.*

Ad *primum igitur dicimus*, inquit Cyrillus, *conuenienter petitionem, clamorémque illorum expectatum fuiſſe. Tunc enim gratiſſimum ſolet videri beneficium, quando magno ardore petitur, & imminente periculo neceſſario expectatur. Aliter animus hominis beneficij magnitudinem non cognoſcit. Sed non petitionem illam, clamorem potiùs murmurationémque ac iurgia fuiſſe contendes. Verùm modeſta per orationem petitio perfectorum eſt, cui exæquatur imbecillium atque infirmorum obiurgatio, & murmuratio. Nec moleſtè vllo modo Saluator tulit. Nam quemadmodum ploratu neceſſaria ſibi alimenta infantes flagitant, & hoc modo mater ad fouendos filios ſuos prouocatur; ſic querulus obiurgationiſque plenus clamor ad Deum, petitionis, ſi ab infirmis adhuc, & infantibus in habitu virtutis ſit, locum retinet.* CCLXXXII. *Cur Deus non præuenerit populi murmur; quod Cyrillus excuſat.*

Qvod *autem quamuis terrenis viderit cupiditatibus ſuperatos, non puniuit tamen ſtatim in initio, hæc vt mihi quidem videtur cauſa eſt. Nam quoniam nuper ab Aegypto effugerant, panémque cæleſtem, qui cor hominis corroborat, nondum receperant, faciliùs poterant in cupiditates carnis incidere; propterea & venia digni viſi ſunt. Poſtea verò quàm Domino fruebantur, vt ſcribitur, tunc iure quoniam corporalia ſpiritualibus prepoſuerunt, acerba dederunt ſupplicia, & ad ſupplicia inſignem calamitatis memoriam reliquerunt.* (Pſal. 103.) Hactenus Cyrillus; non negans in priore murmuratione culpam; quî enim poteſt peccatum eſſe ſine culpa, aut murmuratio ſine peccato? ſed eam ex qualitate, & imperfectione perſonarum; & rurſum ex comparatione poſterioris culpæ diminuens, quæ tantò maior fuit, quantò fuit minor cauſa peccandi. Et de coturnicibus, ac veſpertino cibo hactenus. CCLXXXIII. *Nec punierit priorem petitionem carnium.*

(Exod. 16. 13) Qvod ad matutinum attinet, ſic eum Scriptura deſcribit. *Mane quoque ros iacuit per circuitum caſtrorum; cúmque operuiſſet ſuperficiem terræ, apparuit in ſolitudine minutum, & quaſi pilo tuſum, in ſimilitudinem pruinæ ſuper terram.* (v. 21.) Si tempus quæritur, quo diuinitus manna dabatur, Mane fuit, primo ſcilicet diluculo, vt ante (c. 11. 9.) ortum ſolis colligi poſſet, nam cùm incaluiſſet ſol, liqueſiebat. Si natura, appellatur ros, quia decidebat vt ros, & cum rore, vt habetur vndecimo Numerorum; ne tamen liquidum fuiſſe putes, vt ſunt guttæ roris, dicitur aliquantò pòſt fuiſſe in ſimilitudinem pruinæ, ſiue roris concreti, ac congelati. Si quæritur locus; non depluebat, nec decidebat intra caſtrorum vicos, aut ſuper eorum tabernacula, ne bona eius pars ſordes contraheret ac periret, ſed in circuitu caſtrorum, ne longè petendo cibum, fatigaretur populus. Si copia, operiebat ſuperficiem CCLXXXIV. *Manna depluit Hebræis. Quando. Quæ eius natura. Vbi decideret. Quanta copia.*

terræ, magna scilicet latitudine, ac profunditate, pro magnitudine populi innumerabilis, ideóque Chaldæus Paraphrastes ait coaceruatum fuisse instar pruinæ super terram; & Philo *σωρηδὸν* aceruatim iacuisse, *δρόσον βαθεῖαν, καὶ πολλήν*. Si forma, minutum quiddam fuit, siue grana minuta, qualia sunt coriandri, vt habent hoc loco Septuag. & infrà editio vulgata, aut oryzæ, vt habet Scholiastes Samariticus, apud interpretem 70. Latinum. Si color, grana alba erant, sicut triticum, aut oryza, amoto furfure per tunsionem pili, aut alia quauis ratione, qua grana nudentur, sicut ligna decorticantur. Itaque v. 31. dicitur Manna fuisse quasi semen coriandri album. In Numeris, pro albo dicitur, coloris bdellij, id est gemmæ albæ, & collucentis instar niuis, aut pruinæ. Idcóque ibi Septuaginta aiunt Manna speciem habuisse crystalli. Philo *λευκοτάτην* vocat. Si denique sapor, gustus eius quasi similæ cum melle; vel, vt alibi dicitur, saporis erat quasi panis oleati. Quo respiciens Philo in libr. de Profugis. Quid est hoc melle dulcius, niue candidius? Sed hæc paulò accuratiùs explicemus.

Qua forma. — *Colore.* — *Sapore.*

v. 31 & nu. 11. 7. — in Schol. c. 16. Exod — apud Vatabl. in 11. Num. & Sa ibid. — Exod 16. 3. Num 11. 8.

CCLXXXV. *Natura Mannæ qua.*

Mannæ naturam & ortum pressius, vt philosophos decet, explicant Conimbricenses in Meteoris. *Quando*, inquiunt, *vna cum tenui vapore, ex quo ros gignitur, eleuantur partes terræ subtiles, ita vt humidum aqueum valdè excoquatur, maneántque partes terreæ cum exigua humiditate, efficitur liquor quidam candidus mellis saporis qui in arborum ramis, herbis, lapidibus, & terra inuenitur. Hic autem Hebræa vel Syriaca lingua Manna dicitur.* Quæ ferè est Caietani hoc loco sententia: nisi quod addit, partes illas terrestres, cum crasso humido, in formam rotundam se collegisse, quasi tuendo se vndique à circunstante frigido proximo terræ, sicque multitudinem minutorum granorum constituisse. Philo autem Manna in hæc verba describit. *Postridie diluculo multum roris circum castra decidit, paulatim niuis in morem, dissimilis huic vulgari & penè quotidiano, quippe qui nec aqua erat, nec grando, nec nix, nec glacies; quod genus nubes inuehunt hibernis tempestatibus, sed in milij speciem minutus candidissimúsque, vt aceruatim extra tabernacula iaceret mirando spectaculo.*

tract. 7. c. 11 — l. 1 vita M. p. 490.

CCLXXXVI. *An eiusdē natura cū vulgari.*

Cum Philo, sicut & Moses, Mannæ roris nomen attribuat, nihil mirum si dissimilem rori quotidiano dicat. Non est tamen dissimilis naturæ à communi & vulgari Manna, vt dictis Philosophis placet; & Ambrosio in cap. 16. Exodi. Licet hoc vulgare tenerum sit & flaccidum, Hebræum autem durum, vt etiam mola conteri, & pilo contundi posset. Nam etiam commune Manna durescere certum est, at paulatim: Hebræum autem diuinitus illico obdurescebat, vt facilè colligi posset: quemadmodum eadem diuina virtute fiebat, vt ei pruina substerneretur ne sordes contraheret. Quod ex libr. Numerorum colligitur, vbi enim legimus, *Cúmque descenderet nocte super castra ros, descendebat pariter & Man*, in Hebræo est, *descendebat & Man super eum*. Vatablus tamen explicat, statim post illum rorem descendere solebat Man. Iosephus quoque satis significat eandem esse vtriusque naturam, cùm ait suis etiam temporibus totam eam regionem hoc genere complui, quemadmodum olim in Moysi gratiam Deus id alimentum dimisit.

tom. 1. — c. 11. 9. — l. 3. ant. c. 1. vers. fin.

CCLXXXVII. *Iosephus Manna delapsum explicat, non satis commodè.*

Minime tamen audiendus est cùm fingit hunc cibum orante Mose decidisse, & in manibus eius concreuisse, Poëtica sanè potius, quàm historica, in re præsertim sacra, licentia. Ait enim. *Interim dum Moses precabundus palmas attollit, ros de cælo delabitur, qui cùm manibus eius hærens concreuisset, suspicatus ille hanc quoque alimoniam à Deo demitti, degustat, latúsque re comperta turbam ignaram, & putantem hyberna tempestate ningere, monet opinione falli, nec vulgarem rorem de cælo descendere, sed alimoniam quæ ope alia destitutos periculo famis eximeret; ac mox prægustatum offert, vt experto crederent. Illi verò ad eius exemplum nouo cibo læti fruebantur.* Fictum, inquam, est, 1.
hunc cibum orante Mose decidisse; qui tum fortasse dormiebat, summo enim
diluculo decidebat, vt diximus, nec fusarum interea precum vllum est in Scri-
ptura vestigium. Deinde nec ros concrescebat in Manna, nec erat materia Man- 2.
næ, sed simul cum Manna descendebat, vt Moses ipse testatur, nec decidebat in 3.
manus eius, vt ibi concresceret. Manebat enim Moses in castris in suo taberna- Num. 11. 9.
culo, cùm Manna non intra castra, sed in circuitu castrorum deplueret. Deni-
que quid opus erat suspicari, hanc quoque alimoniam à Deo demitti, cùm id 4.
diuina ipsi reuelatione, ac recentissima promissione constaret. Illud autem de

prægustato à Mose cibo, censeo non improbabiliter à Iosepho excogitatum, itáque factum siue metu, siue honore & reuerentia id suadente.

Psal. 67. 10. DVPLICI beneficio Israëlitis diuinitus promisso, & altero in præsentia liberaliter accepto, alterum bona spe pleni in matutinum tempus expectabant, CCLXXXVIII. Agnoscitur Manna, & denominatur.
ergo maturè expergefacti, pluuiam voluntariam in circuitu castrorum segregatam hæreditati Domini circunspiciunt; *Dicúntque ad inuicem Man-hu, quod significat, Quid est hoc? ignorabant enim quid esset. Hoc Hebræi*, inquit Iosephus, *Manna vocant, Nam hæc vox, Man, in nostra vernacula est percontatiua, quid hoc est? interrogans.* (l. 3. c. 2. 6.) Eandem interrogationem habent Septuaginta, & regia Biblia Hebræa, vt vertit Arias Montanus. Additum scilicet est ; nun paragogicum, ad ma, quod Hebraicè interrogatiuum est, vt notauit interpres Onchelos, & Cornelius, Pagninus & Vatablus, secuti Dauidem Kimhi, Man exposuerunt Donum. Quod filij Israël cùm ignorarent quid esset, ideóque illi certum nomen imponere non possent, Man, id est Donum, vocauerint, significantes videlicet Donum, quod Dominus pollicitus fuerat. (מנה) Itáque deducunt à verbo Manah, quod est distribuere, donare. Quæ etymologia contra Scripturam est, vt notauit Tolet. in Ioannem. (c. 6. annot. 17.) Si enim Man, significat Donum, ratio subiuncta non quadrat. *Donum hoc, ignorabant enim quid esset.* Tollit quoque ista interpretatio admirationem, & interrogationem, quam Septuaginta & Iosephus agnoscunt. (l. 3. in Ioan. c. 34.) Theodoretus item, & Cyril. Caietan. Eugubin. Abulensis, Lipomanus, Cornel. in hunc locum, Lorinus, & alij passim. (Sap. v. 20.) Nec mirum, passim enim habetur in omnibus Latinis, Græcis, & Hebraicis libris. Denique vt obseruat Lorinus; non dixit Scriptura, filios Israël appellasse, id quod videbant, Man, sed dixisse mutuò, Man-hu, quid hoc. (In 16. cap.) Inquirendo videlicet nomen, non imponendo.

PLVRA in hanc vocabuli enodationem apud prædictos leges; hîc Philonem circa hanc Hebræorum interrogationem cum Mose philosophantem audies. (l. 1. de vita Mosis.) CCLXXXIX. Item ex Philone. *Quo spectaculo stupefacti*, ait, *sciscitabantur ex Duce, quænam esset hæc nunquam ante visa pluuia, aut in quem vsum demissa, tum ille diuinitus hoc oraculum edidit. Mortalibus data sunt arua campestria, sulcis proscindenda, vt sementem agricolis reddant cum fœnore prouentus annui, quantum satis est, ad rerum victui necessariarum copiam. At Deo non vna pars, sed totus mundus subditur, cuius portiones pro potestate vertit in vsus quoscunque vult. Nunc sic illi visum est, vt alimentis aër non aqua subseruiat, quandoquidem terra quoque solet producere pluuiam. Aegyptius fluuius quotannis arua inundans & irrigans, quid aliud est quàm terrestris pluuia?* Hæc ibi Philo. Et libro de Profugis, *Authorem eius voluptatis nesciunt, ideo percontantur. Quid est hoc melle dulcius, niue candidius?* Sed de nomine & natura Mannæ hactenus, eius deinceps vsum, & proprietates videamus.

Num. 11. 8. EXPLICAT hunc vsum ipse Moses. *Circuibat populus*, inquit, *& colligens illud frangebat mola; siue terebat in mortario, coquens in olla, & faciens ex eo tortulas saporis quasi panis oleati.* CCXC. Vsus Mannæ in cibũ tam assum, quã elixum hominibus. Quæ sic explicat Philo. (l. 1. de vita Mosis.) *Vsus verò eius erat huiusmodi; prima luce collectum molebant, aut terebant, deinde elixo quasi placentis vescebantur suauissimè, absque pistoris opera.* (1.) Cùm autem placentæ, siue tortulæ in olla non coquantur, sed potius assentur in furnis, significatur Manna & elixari solitum, & assari; vt Caietanus quoque ibidem notauit. (2.) Poterat tamen neque fractum, neque coctum comedi, vt suprà ex Iosepho dixi, & notat Sà in lib. Numer. (3. Ibid.) Eo porrò vescebantur, non solùm homines, sed etiam iumenta, vt obseruat Bellarminus. (tom. 2. l. 2. c. 17.) Satis enim clarum est quotidianorum ciborum reliquias, micas & frustula, à domesticis animalibus participari: Et iumentis. cúmque neque fœnum haberent, neque auenam, vel hordeum, oportebat armenta etiam Manna vesci. Sicut & aquam miraculo è petra elicitam, iumenta quoque bibebant.

AD eundem Mannæ vsum eius distributio pertinebat, de qua tria præcepta Moses diuinitus tradidit. CCXCI. Tria præcepta, circa Mannæ vsum 1. vt Gomor in singula capita colligeretur. Primum his verbis continetur. *Hic est sermo quem præcepit Dominus, colligat vnusquisque ex eo quantum sufficit ad vescendum, Gomor per singula capita, iuxta numerum animarum vestrarum, quæ habitant in tabernaculo, sic tolletis.* Non quod velit Moses tantum cibi dari cuilibet, quacumque ætate aut conditione sit, quantum istiusmodi mensura capiat. Sed quod minus aliquis sumpturus sit de Gomor, hoc alteri detur, cui mensura illa fortasse non sufficeret. Quod enim

quidam dicunt miraculo factum fuisse, vt edacibus sufficeret Gomor, non est necessarium admittere; quin potiùs credibile est Gomor tantæ fuisse capacitatis, vt vix quisquam eam exhaurire posset. Oportebat enim superesse reliquias, quibus animalia vescerentur. Putat Cornelius huius mensuræ Manna plenæ pondus quatuor circiter librarum fuisse. Rabbi Salomon apud Lyranum, Oleastrum, & Abulensem, ait Gomor continuisse quantitatem duorum, & quadraginta ouorum, vel potiùs 43 [25]. 23. q.

cccxcii. *Quomodo id obseruatum.* Sed pergit Moyses, *Fecerúntque ita filij Israël, & collegerunt alij plus, alij minus*, id est plures paucioréue mensuras, pro maiore scilicet, aut minore numero domesticorum. *Et mensi sunt ad mensuram Gomor*, publicè scilicet diuersis in locis propositam ad populi vsum; *nec qui plus collegerat habuit ampliùs, nec qui minus parauerat, reperit minus: sed singuli iuxta id quod edere poterant, congregauerunt.* Id est, quantuncúmque quis aceruum, aut quantuluncúmque collegisset non mensurando, cùm mensurare cœpit, totidem Gomor adæquatè inuenit, quot erant in familia sua capita, nec plures mensuras, nec pauciores. Quod fieri sine miraculo non potuit. Et hic sensus, qui Caietani quoque est, multò videtur expeditior & facilior, quàm aliæ multorum expositiones, quæ multa hîc miracula congerunt, sed & textui longè accommodatior, quàm ea quam indicat Iosephus; vt non permissus sit quisquam per auaritiam plus accipere, quàm mensuram Gomor in singula capita. *Edicto admonentur*, inquit, *vt ex æquo Assaronis mensuram quotidie colligerent, non enim defore hoc cibi genus; quod ideo factum est ne infirmioribus deesset, dum robustiores per auaritiam plus satis colligunt. Quod si quis contempto edicto, vltra præscriptum modum collegisset, plus defatigatus, nihilo plus habebat, quàm cæteri.* Exod. 16. 17. 18.

cccxciii. *2. Præceptum, de nõ reseruando in posterum diem.* Alterum præceptum circa vsum Mannæ, *Dixitque Moyses ad eos, nullus relinquat ex eo in mane. Qui non audierunt eum*, veriti ne postridie non inuenirent, quod colligerent. Itaque quidam ex eis Mannæ reliquias in posterum diem reseruarunt, sed frustra, nam *scatere cœpit vermibus, & computruit; & iratus est contra eos Moyses.* Volebat nimirum Dominus, vt à quotidiana ipsius prouidentia, & liberalitate penderent, vt sicut nullus transibat dies, quo ab ipso vitæ subsidia non acciperent, ita dies omnes in eius honorem, atque obedientiam libenter impenderent. Hoc idem præceptum iam Dominus Mosi dederat, dicens, *Egrediatur populus, & colligat quæ sufficiunt per singulos dies, vt tentem eum vtrum ambulet in lege mea*, id est vtrum obediat mihi, non plus colligendo quotidie, quàm in diem vnum sufficiat. *Voluit dare illis cibos*, ait Vatablus, *non per singulos menses, sed per singulos dies, vt nullus transiret dies, in quo Dei erga se beneficium non sentirent, atque ob id Dei memores semper essent.* Quo fortasse respexit etiam Dominus, cùm quotidianum à Deo panem, singulis diebus peti iussit. Exod. 16. 19. c. 16. v. 4.

cccxciv. *Idque violatum, sed frustra.* Violatum tamen fuit hoc præceptum ab hominibus nimium prouidis, aut parum potiùs in Deum fiduciæ habentibus; cum culpa in Deum, cui non parebant; & sine vlla vtilitate sua, cùm computresceret, & inutile redderetur. Meritò autem hæc probatio, tentatio à Deo appellata est, quæ ab istis incredulis, prouidentia putabatur, quæ irrita atque irrisa reddebatur; perinde ac si fur, aut latro, quidquid per fraudem, ac vim acquirerent, statim euanesceret, corrumperetur, periret, nec vlli vsui esse posset. Et reuera passim contingit, vt malè parta malè dilabantur, sed vsum tamen aliquem habent ad tempus. Quod non est datum Israëlitis, qui magna ex parte stupidiores animo, & pueri sensibus, quotidie edoceri, castigari, & manu duci debebant. Porrò ex mera Dei voluntate reseruatum in diem alterum Manna computruisse, & non ex natura sua Theodoretus obseruat. *Quod enim*, inquit, *id natura ipsius Manna non fuerit, testatur sabbathum, in quo illæsum seruabatur, in die præparationis collectum.* Testatur etiam arca in qua, per tot ætates, incorruptum, integrúmque permansit. Vide idem apud Abulens. docentem putrefactionem hanc à Deo fuisse. q. in Exod. 31. q. 11. in Exod.

cccxcv. *Eius rei elegãs Chrysostomi expositio.* Non contineo me, quin hoc loco elegantem D. Chrysostomi locum, lectori offeram meo. *Si quis egenis*, inquit, *rebus adhuc addictus vitiorum studio tenetur, ille velim in memoriam Manna cibum reducat, & pœnæ isthic inflicta exemplum horrescat; nam quod tum accidit, accidere auaris videmus. Quid igitur accidit? vermes ab auaritia isthic scatebant. Idem in his etiam cibis fit. Mensura eadem omnibus est, vnum cuncti ventrem* in 2. ad Cor. c. 55. ho. 40.

explemus, & stercoris apud te, qui voluptatem sequeris, plus est. Et quemadmodum istis, qui
plus quàm permissum erat, colligebant, non Mannæ, sed vermium tum plus, & putredinis re-
tulerunt, sic voluptarij, sic auari, non voluptatis, sed detrimenti plus reportant: hoc ventres,
hoc lurcones tanto deteriores, quod illi ad errorem semel commissum resipuerunt, hi quotidie
l.5. in Exo. c.18. *vermem multò molestiorem in suas ipsorum domos inferentes nec sentiunt, nec satiantur.*
Vide & Rupertum in hunc locum.

Qvidqvid, ait Iosephus, *vltra Assaronem*, sic enim ipse mensuram illam ccxcvi. *Iosephi extatio, ac Philonis.*
maluit, quàm Gomor appellare cum Scriptura, quod ea vox fortasse notior es-
set iis, quibus scribebat, quàm Gomor, quæ æquè nobis ignota est, vt & tota
in fine. ratio ponderum, ac mensurarum, si credimus Abulensi in cap.16. Exodi. Quid-
quid sit, oportet Assaronem, esse decimam partem Ephi, sicut & Gomor, vt ha-
betur in fine capitis huius, id est trium modiorum; sed nihil est ad intelligen-
dum expeditius illa regula Scripturæ, vt Gomor tantum caperet Mannæ, sub-
stantiæ scilicet leuioris, ac minus addensatæ, quàm triticum, aut vulgaris ac se- *Gomor.*
cundarius panis, quantum communiter homini ad diurnum cibum satis esset.
Quidquid ergo, ait Iosephus, *vltra Assaronem sequenti die supererat, inutile reddebatur*
amaritudine, ac vermibus corruptum; adeo diuinus, & incredibilis erat hic cibus. Quæ
Philo eleganter, vt solet. *Miranda sanè res, etsi nihil accessisset noui præterea: accessit ta-*
men quod magis mireris. Afferebantur certatim vasa iumentis, & humeris hominum, vt &
in futurum sufficeret commeatus: sed non erat opus reponere; ex quo Deus decreuerat semper
recentia dona suggerere. Vrgenti necessitati abundè satisfactum est, cunctis suauiter vescen-
tibus, quidquid seruatum est in crastinum, totum periit, ita corruptum vt fœteret, scatebatque
vermiculis. Abiectis igitur his reliquiis, inueniebant cibos alios, cum rore matutino quotidie
depluentes.

Exod. 16.5. Tertivm præceptum fuit in diei septimi honorem institutum, in hæc ver- ccxcvii. *3. Præceptũ de non colligendo die sabbathi.*
ba, *Die sexto parent quod inferant* (in sua tabernacula) *& sit duplum, quàm colligere so-*
v.22. *lebant per singulos dies*. Et infrà, circa eius obseruationem; *In die autem sexta college-*
runt cibos duplices, id est duo Gomor per singulos homines. Non ex intentione, ait Caieta-
nus, *sed ex euentu: hoc est quod cùm collecta grana mensurarent, quilibet inuenit duo homer*
per singula capita. Imò verò ex intentione, quandoquidem præceptum fuerat, vt
colligerentur cibi duplices, ipsi autem intendebant seruare præceptum. *Venerunt*
autem omnes principes multitudinis, & narrauerunt Moysi, se cibos duplices collegisse,
vt iussi fuerant, nec tamen sciebant, quam ob causam id preceptum fuisset, quam
deinceps explicat Moses, hisce verbis.

v.23. Hoc *est quod locutus est Dominus, requies Sabbathi sanctificata est Domino cras; quod-* ccxcviii. *An potuerit parari, & coqui die 7.*
cunque operandum est facite, & quæ coquenda sunt coquite, quidquid autem reliquum fuerit,
reponite vsque in mane. Vult Caietanus, vt feria sexta non fuerit coctum, neque
præparatum Manna in vtrúmque, sed tantùm in præsentem diem. Die autem
Sabbathi cocta fuerint, sicut aliis diebus; vt scilicet tantum ille dies ab aliis dif-
ferret, quod in Sabbatho non colligeretur Manna, sicut aliis diebus. Sic enim
ait, *Secundum literæ planum contextum mandatur, vt quidquid non erit coquendum, re-*
seruetur in diem crastinum. Quia ad manifestandum diuinæ auctoritatis testimonium re-
seruabatur Manna in diem Sabbathi. Ad manifestandum, inquam, quod seruatum in crasti-
num qualibet alio die putresceret ac fœteret: Sabbatho autem in sua perfectione perseueraret;
hoc enim testimonium non fuisset exhibitum integrè; nisi Manna in propria forma, non mo-
litum, non pilo tusum, non quouis modo coctum fuisset seruatum in diem Sabbathi. Sic Caie-
tanus. Qui mox etiam confirmans hanc expositionem suam, illa verba Mosis,
Comedite illud hodie, ait vocabulo comedendi Mosem complexum esse omnia of-
ficia opportuna ad præparandum illud, vt comederetur. *Nondum enim*, inquit,
erat indicta tam arcta obseruatio Sabbathi. Sed seruabatur tunc Sabbathum, quemadmodum
alij dies festi, postmodum præcepti sunt in lege; cum licita videlicet præparatione ali-
mentorum.

At communis est sensus, communisque sententia, vt tota præparatio cibi in ccxcix. *Non potuisse contra Caietanum.*
diem Sabbathi, feria sexta fieret, quæ propterea dicta est parasceue. Et quidem
hoc ipso tempore ante euulgatam legem. Neque enim credibile est imminente
præcepto de exacto cultu diei Sabbathi, Deum minorem ei religionem attri-
buere, & quasi in mores inducere voluisse; & non potiùs verbo, atque ipsa praxi

populum informare, de religioſa Sabbathi obſeruatione, quam mox lege lata erat ſanciturus; iuſſerit videlicet hodie, quod cras lege lata antiquandum erat. Cyrillus, *Nihil agere in Sabbatho præcipit, colligere quidquam non permittit*; Ergo ſola collectio, quod vult Caietanus, non prohibetur. Ergo Hugo à S. Victore, Abulenſis, Cornelius, Lyranus, alij, ſic explicant hunc locum, vt intelligant iuſſos à Moſe Hebræos elixare, vel aſſare die ſexta, quod poſtridie coctuři eſſent, niſi fuiſſet Sabbathum. Relictis incoctis, quæ vellent incocta comedere, vtráque enim à corruptione innoxia fore, cùm aliis diebus vtraque perirent. Itaque magis integrè exhibebatur teſtimonium aſſertioni diuinæ, quando tam coctum quàm crudum Manna à feria ſexta die Sabbathi exhibebatur incorruptum, (quod vtrouis modo aliis diebus reperiebatur corruptum) quàm ſi crudum tantùm conſeruatum fuiſſet. Nec poteſt Caietanus rationem idoneam reddere, cur illa verba, *quidquid autem reliquum fuerit*, de ſolo Manna non cocto velit intelligi. l. 4. in Ioan. c. 51. v. 23.

CCC. *Hebræi geminū Sabbathū egerunt in 8. manſione.*

FECERVNT ergo Hebræi illa die ſexta, ita *vt præceperat Moyſes, & non computruit, neque vermis inuentus eſt in eo. Dixítque Moyſes*, poſtridie, *comedite illud hodie, quia Sabbathum eſt Domini, non inuenietur hodie in agro. Sex diebus colligite, in die autem ſeptimo, Sabbathum eſt Domini, idcirco non inuenietur.* Ne inuitet atque alliciat vos concupiſcentia ad colligendum, obiecta quippe mouent facultatem, & vincunt intemperantes. *Venítque dies ſeptima*, ſecundum videlicet Sabbathum, in quo comederunt Manna, vt explicat Abulenſis, in priore habuerunt congratulantem Moſem, in poſteriore obiurgantem, quod non obſtante priore admonitione, egreſſi eſſent aliqui de populo vt colligerent. Priore prædixit non inuentum iri Sabbatho, vt ait Caietan. poſteriore veritas prædictionis comprobata eſt, ſimúlque improbitas præuaricatorum; contra quos iratus Dominus. *Vſquequo*, inquit, *non vultis cuſtodire mandata mea, & legem meam? videte quod Dominus dederit vobis Sabbathum, & propter hoc die ſexta tribuit vobis cibos duplices: maneat vnuſquiſque apud ſemetipſum, nullus egrediatur de loco ſuo die ſeptimo.* Quibus auditis abſtinuit populus ab excurſionibus, & omni negotiatione ſeruili, vacans Deo, eiúſque beneficiis, ac ſanctis operibus meditandis. v. 24. poſt q. 12. in c. 16. Exod.

CCCI. *Tres Mannæ proprietates. Qualis ſapor naturalis.*

RELIQVVM eſt hoc loco vt tres inſigniores Mannæ proprietates perpaucis explicemus, Moyſe hoc ipſo loco præeunte materiales duas, tertiam ſpiritualem. Qualis ſcilicet eius eſſet ſapor ad guſtum, quæ mollicies, aut ſoliditas ad tactum, quæ ſignificatio ad myſterium. Quod ad primum, triplicem ex Scriptura colligimus Mannæ ſaporem, naturalem, aduentitium, ſupernaturalem. Naturalem exprimit illis verbis Moſes, *guſtúſque eius quaſi ſimila cum melle*, coctæ videlicet, vnde aliqui vertere maluerunt, *ſapor eius inſtar placentæ mellitæ*, vel *ſimilæ frixæ in melle*. Eſt autem ſimila farinæ triticeæ flos puriſſimus. Philo, vt ante dixi, ait Manna fuiſſe melle dulcius, niue candidius, ideóque repræſentare ſapientiam æthercam, quæ mentem ſplendore veritatis irradiet, & dulcibus virtutis perſuaſionibus ſitim honeſtatis refrigeret. Ioſephus ait Manna ſuauitate ad mellis dulcedinem acceſſiſſe. Sulp. Seuerus, *cuius ſapor melli proximus*, &c. Qui ſapor maximæ hominum parti iucundus eſt, & gratus; & ad nutritionem admodum idoneus, cùm nihil nutriat niſi dulce, vt phyſiologi cenſent. Sed addit aliquid ad hunc ſaporem Moſes in libro Numerorum, cùm ait ex Manna cocto factas tortulas, ſiue placentas, ſaporis quaſi panis oleati. Solebant autem Hebræi crebrò placentas oleo delibutas comedere, vt ex Leuitico patet, proptereáque guſtum Mannæ poſteris Hebræorum, hac ſimilitudine facile notum reddidit. Nec propterea mellis ſaporem in Manna reiecit, ſed voluit intelligi ſaporem eius fuiſſe, quaſi vnum ex tribus, pane, oleo, & melle confuſum. Quod placet etiam Caiet. Cornelius ait Manna ſimile fuiſſe granis ſacchari colore, ſapore, ac figura, eúmque ſaporem illi quaſi congenitum & naturalem. Verùm neceſſe eſt acutam illam ſacchari dulcedinem abfuiſſe, eſt enim quaſi retuſior dulcedo, quàm docet Moſes, quæ ſcilicet ex ſimilæ olei ac mellis decoctorum, confuſione efflorefcit. c. 16. 31. Tigurini, Fagius in Chald. l. de Profugis. l. 3. ant. c. 1. l. 1. hiſt. ſacræ. c. 11. 8. c. 2. 6. 7. &c. in 16. Exo. in v. 31.

CCCII. *Qualis aduentitius ſapor in improbis.*

ADVENTITIVM ſaporem Mannæ vocat Dionyſius, quem habuit in improbis, quibus valdè inſipidum videbatur; vnde & dicebant, *nauſeat anima noſtra* in 16. Exo. Num. 21. 5.

super cibo isto leuissimo; si tamen vitium in lingua erat & palato, & non potiùs in voluntate peruersa, & imaginatione corrupta, qua displicent nobis omnia, quæ ab illo fiunt, aut proficiscuntur qui nobis non placet. Et fieri potest, vt Deus improbis, præsertim murmuratoribus, etiam naturalem illum, quem dixi Mannæ saporem in pœnam sustulerit, malósque seruos furfuraceo pane cibarit, & animo ægros, quasi corpore morbidos, legitimo suauissimi cibi sapore priuarit. Idque placet Abulensi, & ex vndecimo Numerorum intelligitur, ita improbis desipuisse Manna, vt præ eo porri, cæpe, & allia appetenda viderentur. Itaque D. August. lib. 2. retract. ait, *Fidelibus potuisse prouenire, vt Manna cuique secundum propriam voluntatem in ore saperet; non illis aduersus Deum murmuratoribus: qui profectò alias escas non desiderarent, si hoc eis saperet Manna, quod vellent.* Sic Augustinus explanans priorem suam ambiguam de hoc sapore sententiam. Lipomanus quoque in hunc locum ait impiis Manna visum esse leuissimum, atque insipidum. Nec dissidet Salmeron, to. 6. tract. 26.

[Margin: in c. 16. Exod q. 15. sub fin. & in 11. Num. q. 16. c. 20. — v. fin.]

TERTIVS fuit supernaturalis sapor, qui magnificè à Sapiente describitur. *Paratum*, inquit, *panem de cælo præstitisti illis, sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem.* Atque hoc modo fiebat, vt quo quisque cibo frui vellet, eius saporem & gustum in Manna reperiret. Quod subobscurè innuit Iosephus cùm ait, *Huiusmodi fuisse huius panis gustum, vt qui eum haberet, alium non desideraret.* Ieiunè sanè, ac parcè. Audiamus potiùs eundem Sapientem prædicta licet admodum cla●, tamen, quia mirabilia, confirmantem. *Substantia enim tua*, id est, panis ille, quem miraculo eximio subsistere faciebas, & te volente homines sustentabat, *dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebat, & deseruiens vniuscuiusque voluntati, ad quod quisque volebat conuertebatur.* Diuina planè vis, bonitásque digna Deo, &, nisi sacris literis apertè constaret, planè incredibilis; vt se Deus ad innumerabilem hominum multitudinem quotidie, imò singulis horis, ac momentis ita attemperaret, vt in vnius cibi temperamento, centum sapores disparatos, atque ex dissimillimis primarum qualitatum harmoniis existentes, in palato produceret, & in stomacho, membrísque omnibus nutrimentum generaret. CCCIII.

[Margin: Sap. 16. 20. — v. 21. — Supernaturalis sapor, omnium saporum distinctorũ.]

QVÆ quo admirabiliora sunt hoc maiorem apud antiquos, recentiorésque Scriptores dubitandi causam peperere; solísne bonis id priuilegium; an verò communiter omnibus, atque indiscriminatim concederetur. Priorem sententiam tuetur D. August. quem paulò antè retulimus, quem sequitur magnus Gregorius. *Manna quippe*, inquit, *omne delectamentum, atque omnis saporis suauitatem in se habuit, quod videlicet in ore spiritualium, iuxta voluntatem edentium, saporem dedit.* Videntur autem ambo respexisse ad illa verba Sapientis, *quam in filios habes*, quod nomen in peccatores ingratissimos, & in Deum murmurantes, non cadit. Idem mouit Abulensem, & Lyranum in 16. Exodi, & 11. Numeror. Baradium tomo quarto in Euangelia, Salmeronem & Lipomanum citatis locis, Viegam in c. 2. Apocalypseos, Conimbricenses in Meteora, Dionys. Charthus. & alios apud Lorinum in illum Sapientiæ locum, cap. 16. 21. Eadem sensit S. Hieronymus, qui tamen pro contraria affertur sententia. CCCIV.

[Margin: num. 502. l. 2. Retr. c. 10. l. 6. Moral. c. 9. — q. 15. q. 16. tom. 4. in Euang. l. 3. c. 8. Com. 5. sect. 4. tract. 7. c. 11 — An id proborum tantum priuilegium fuerit, & qui ita sentiãt. August. Greg. Mag. Abulensis. Lyranus. Baradius. Salmeron. Charthusia. Viegas. Lipom. Conimbr.]

S. Hieronymus in Psalmos. *Pinguissimus*, inquit, *sermo diuinus est, omnes habet in se delitias. Quidquid volueris ex sermone diuino nascitur. Sicut tradunt Iudæi, quoniam Manna, quando comedebant secundum voluntatem vniuscuiusque, sic sapiebat in ore. Ad si dixissent. Qui Manna comedebat si desiderabat mala, si pirum, si vuam, si panem, si carnes, secundum qualitatem, & voluntatem comedentis, ita & sapor in Manna erat.* Sic Hieronymus. Quid autem est, secundum qualitatem comedentis, nisi constituere bonorum malorúmque discrimen, vt pro qualitate & conditione virtutis, tam mirabilem saporem sentiat, aut non sentiat; vnde mox subdit, *Si sanctus es inuenis refrigerium, si peccator es, inuenis tormentum.* Hoc ipsum personatum discrimen agnouisse, atque admisisse videtur Origenes. *Festinemus*, inquit, *cæleste Manna suscipere. Istud enim Manna, prout vult quisque, talem saporem reddit in ore eius.* Sed ne id quod vniuersè dixit de malis quoque accipias, subdit, *Audi enim & Dominum dicentem iis, qui accedunt ad se, fiat tibi secundum fidem tuam. Et tu ergo si verbum Dei, quod in Ecclesia prædicatur,* CCCV.

[Margin: Psal. 147. — Hom. 7. in Exod. — Quidã putantur aliter sentire. Hieronymus. Origenes.]

tota fide, tota deuotione susceperis, fiet tibi ipsum verbum quodcumque desideras. Et infrà. *Sic ergo Manna Verbi Dei reddit in ore tuo saporem quemcumque volueris: hoc tamen si quis infideliter suscipiat, & non comedat, sed abscondat, vermes ex eo ebulliunt.* Et mox. *Ipse est qui nunc in Manna fidelibus quidem dulcedo mellis, infidelibus autem vermis efficitur.* Sic Orig. quo cùm videtur sensisse Theodoretus, apud Lipomanum in Catena.

Theodoretus. — in 16 Exo. f.138.a.

CCCVI. *Media sententia indistinctè loquentium.*

E contrario alij, quia legebant apud eundem Sapientem Deum deseruisse vniuscuiusque voluntati, vniuersè id de omnibus, sine distinctione iustorum, aut iniustorum pronunciarunt. Itaque Cęsarius Arelatensis. *Illud legis Manna*, inquit, *hoc vnicuique sapiebat, quod desiderium concupisceret: aliud erat quod sumebatur, quod videbatur, inuisibiliter sapor ille in singulorum sensibus formabatur.* Et paulò pòst. *Iuxta percipientis desiderium esca illius nouitas, & dignitas nascebatur. Vnumquemque variis & alienis saporibus reficiebat mellifluum pluuia illius donũ, & multiplex ficciimbru obsequium*[24]. Itaque Cæsarius, & si qui alij ita scripserunt, vt Hugo Victorinus, qui illud tantum habet, quod ad rem præsentem faciat. *Alij etiam dicunt, quod sapiebat vnicuique, quod magis appetebat.* Et ad hanc classem referre potes Torniellum. Hi ergo parum pro contraria sententia faciunt, & mediæ cuiusdam opinionis existimari debent.

Hom. 7. de Pascha. — Barad. l. c. & 24. χ. — an. m. 2544 num. 31.

CCCVII. *Contraria sent. etiam improbos tus omnis saporis habuisse, & quæ id suadeant.* — in 16. Exo. v. 31.

Contraria ergo sententia est Lorini, in illum Sapientiæ locum, quem
sequitur Cornelius à lapide, in qua etiam Olcot fuisse dicitur. Hi volunt fuisse
hoc omnium Israëlitarum commune beneficium. Quia Scriptura nullam pios 1.
inter, & impios distinctionem facit, sed de omnibus Hebræis quos filios appel-
lat, æquè id affirmat. Deinde quia cætera externa Dei beneficia, in deserto, ęquè 2.
cunctis communia erant, coturnices, aqua ex petra, columna nubis & ignis, ergo
& Manna. Erant item omnes tam probi quàm improbi alliciendi hac esca, ad 3.
non concupiscendas escas Ægypti. Rursum si quis peccator eo carebat benefi- 4.
cio, non ipse solùm, sed cæteri quoque eius peccatum, etiam internum depre-
hendissent. Postremo si propter murmur hoc priuilegio priuati sunt queruli ob- 5.
trectatores, quomodo post murmur, ac propter murmur datum est omnibus
Manna. Sic ferè Lorinus.

CCCVIII. *Proborum priuilegiũ asseritur.*

Propter hæc & similia existimo probabilem istam sententiam: præfero tamen priorem, vt grauioribus testimoniis munitam, quibus posterior caret. Inuitat etiam ad assentiendum, Domini in gubernando hoc populo consuetudo; præsenti enim pœna peccatores passim afficiebat, &, eis quasi imitatoribus Caini, statim peccati pœna in foribus aderat. Idque plurimis exemplis confirmari potest, Mariæ lepra percussæ, filiorum Aaronis absumptorum incendio, decem exploratorum percussorum coram Domino, seditiosorum sub Core Dathan & Abiron, quos discedens terra deuorauit. Eodem pertinent igniti serpentes, & sepulchra concupiscentię, & cædes Idololatrarum, aliáque non pauca. Quid ergo mirum Deum tacita hac pœna peccatores affecisse, & à peccando reuocasse, sicut peccatis publicis publicam illico inferebat pœnam. Deinde nausea, quam causabantur improbi, rectè sapori illi natiuo mellis & olei conuenit, quibus si quis multum ac frequenter vtatur, huic stomachi vitio obnoxius fiet. Si autem quemcumque alium saporem in potestate habuissent, nequaquam hunc horrorem sensissent. Et fastidiebant quidem perpetuam eiusdem cibi similitudinem, colorem, odorem, figuram, quantitatem, vnde tædio pleni dicebant, *Nihil aliud respiciunt oculi nostri, nisi Man.* Verùm hoc ex similitudine fastidium, facilè saporis varietate, si eius fuissent participes, compensassent, sicut boni faciebant.

Gen. 4. 7. — Num. 12. — Leuit. 10. — Num. 14. 37. 16. 31.

CCCIX. *Satisfit obiectis.*

Et fatemur quidem argumentum ductum à nomine filiorum Dei, non esse admodum efficax ad euincendum hoc iustorum priuilegium; quod sciamus Sapientem toto illo libro passim vocare Hebræos, iustos & filios Dei, etsi erant in illis plerique improbi, sed comparatione Ægyptiorum, cum quibus antithesim penè perpetuam instituit, tales dici potuere. Quanquam de filiis per gratiam locutus videtur Sapiens, cùm mox agens de hac materia, non contentus dicere, *vt scirent filij tui*, addidit, *quos dilexisti Domine.* Nihilominus dicimus particulam illam vniuersam, *vnusquisque*, in illa sententia (*& deseruiens vniuscuiusque voluntati*) cum restrictione bonorum intelligendam esse, sicut è contrariò cum restrictione reo-

v. 26.

Exod. 32. 27. rum accipienda est illa phrasis, *Occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum*
Esa. 36. 16. *suum*; videlicet reum. Sic Rapsaces, *Egredimini ad me, & comedite vnusquisq; vineam*
suam, & vnusquisque ficum suam, & bibite vnusquisque aquam cisternæ suæ; vnusquisque,
1. Cor. 3. E. eorum scilicet qui vineam, ficum, cisternam possident. *Vnusquisque*, ait Paulus,
nimirum proborum, propriam mercedem accipiet secũdum suum laborem. Ad
2. secũdum dicimus, quod externum in Manna fuit, id omnibus commune fuisse,
suauitas autem & sapor varius occultus fuit, sicut & voluntas appetentis. Ad
3. tertium, mali etiam alliciebantur ad non concupiscendas Ægypti escas, ne tam
mirabili delectatione priuarentur, quã gustarant, si quando boni fuerant, aut à
4. bonis didicerant. Ad 4. clarum est neminem posse agnoscere quid aliquis boni
malive saporis sentiat, nisi id aliquo signo, verbóve ipse prodiderit. Postremum
5. argumentum ponit soli obtrectationi hanc pœnam fuisse impositam, & certo
quodam tempore; cùm id in genere de omnibus improbis dicamus, quos existimamus à principio dati Mannæ hoc priuilegio caruisse.

Alterum ex eodem Sapientiæ loco nascitur dubium, an Manna non tantùm CCCX. *An fieret substantiarum mutatio.*
sapore, sed substantia etiam in quem quisq; proborum voluisset, cibum conuerteretur; id enim videtur vocabulum conuersionis exigere, & sic fiet expressior
typus Eucharisticæ transubstantiationis, quam confitetur Ecclesia; próque ea
Exod. 16. v. 31. conuersione substantiæ refert Cornelius hoc loco à Valentia, Sanctesium, Bo-
in 16. Sap. v. 21. sium, Villagagnonum; ex Lorino. Verùm vox μετεκιρνᾶτο, quæ significat, *transtemperabatur*, vel vt habet Vatablus, *se temperabat*, substantiæ conuersionem non
requirit; eique, saporis ad cuiúsque voluntatem attemperatio, satisfacit. Adde
quod non vltra Manna fuisset, sed alia quælibet species animalis, aut cibi. Et typus Eucharistiæ egregiè seruatur, vt sicut in Manna erat sapor carnis sine carne,
& piscis sine pisce, & accidens sine sua substantia. Ita in Eucharistia est sapor panis, & vini sine pane & vino; & accidentia vtriúsque substantiæ, sine ipsa. Quod
v. 25. autem hîc de conuersione, idem mox de transfiguratione accidentali accipiendum est, cùm ait, *Creaturam in omnia transfiguratam, μεταλλευομένην, omnium nutrici gratiæ deseruisse.*

Quod ad tactum attinet, constat Manna natura sua molle fuisse, ac flacci- CCCXI. *Altera Mannæ proprietas ad tactum pertinens.*
Num. 11. v. 21. dum, niuis instar, vel pruinæ, vt suprà diximus; ideóque nec solis calori resistebat, sed cùm is incaluisset, liquefiebat, vt dicitur, Exod. 16. Diuinitùs autem fiebat, vt citò durescerer, quo faciliùs colligi posset, ac mundius. Propter quam
munditiam ros quidam pruinosus perpetuò substernebatur; vt suprà iam signi-
v. 9. ficatum est, & ex vndecimo Numerorum colligitur; præsertim in Hebræo, vbi
dicitur Man descendisse super rorem. Sic autem durescebat, vt mola vel mortario ad ipsum conterendum opus esset. Acceperat autem à Deo, non naturalem
resistendi vim, sed ab ipsius nutu, arbitrióque pendentem. Itaque modò in diem
crastinum seruabatur, modò seruari non poterat, quin corruptum, & fœdis scatens vermibus appareret; modò in plura etiam secula inuiolatum perdurauit.
Etsi autem Solis calore dissoluebatur, igni tamen resistebat. Quod Sapiens cum
Sap. 16. 27. admiratione prædicat. *Quod enim ab igne non poterat exterminari*, putà in aquam resolui, sublatis consistentiæ terminis, *statim ab exiguo solis radio calefactum, tabescebat.* Et putat Caietanus fuisse Manna obnoxium liquefactioni, quandiu manebat in loco in quo formabatur, sepositum verò ita obduruisse, vt etiam postea repositum, & expositum soli, non minus eius radios, quàm ignis calorem sustineret. Illud certè constat Manna, quod reseruari præcepit Dominus, quasi ex glacie crystallum, & frigus, & calorem, & solem, & omnes cœli, & temporis iniurias, plurimis seculis pertulisse.

c. 9. 4. At quæres hic obiter, vbi repositum fuerit hoc Manna, & conseruatum. D. CCCXII. *Vbi repositum fuerit Manna cõseruandum in posterũ.*
Paulus, scribens ad Hebræos, ait in vrna aurea positum, earum scilicet aliqua,
quam ex Ægypto extulerant, eámq; in Arca testamenti, deinde repositam. Hoc
autem Exodi loco, iubetur Aaron sumere vas, aureum scilicet, iuxta expositionem Apostoli, & illud reponere coram Domino, in loco scilicet, in quo Dominus maximè præsentiam suam exhibebat Moysi & Aaroni, populi sui ducibus.
Quod deinde Aaron posuit in tabernaculo reseruandum, postquam illud extructum fuit, vt propterea hic prolepsis agnoscenda sit, quam iampridem agnouit

5. In eam regionem cùm primùm ingressi sunt, & cibos terræ illius attigerunt; Manna defecit. Nec beati in terra illa viuentium, Christo sub speciebus velato; sed aperto, ac conspicuo perfruentur. *Definitione.*

6. Non est datum Manna nisi de Ægypto egressis, & farina Ægyptiaca consumpta, & post transitum maris rubri. Nemo est ad Eucharistiam idoneus, nisi baptismate initiatus: nemo eius delicias verè degustat, nisi qui seculi vanitatibus, & carnis illecebris vale dixerit.

7. Manna quotidie colligebatur, & cum quadam cura parabatur; die Sabbathi paratum sine vllo labore sumebatur. Eucharistiæ supersubstantialis panis quotidie petitur & sumitur; sed eo, in æterna requie, sine vllo labore fruemur. Neque vnquam, vt in hac vita deficiet. cccxvi. *Aliæ comparationes.*

8. Manna soli expositum liquefiebat, & tamen ignem ferre poterat, coquebatur enim, & durum, solidúmque reddebatur. Eucharisticum Manna, amoris ignem, rationésque ab eo ac fide profectas facilè sustinet. At curiositatis humanæ importunitatem, quæ ad solem, hoc est euidentiam rationis, naturaléque tantum lumen, profundissimum, atque abditissimum mysterium exigit, ferre non potest.

9. Manna iustis Israëlitis omnem delectationem, omnísque saporis suauitatem suppeditabat. In Eucharistia innumerabiles deliciæ spirituales, & fructus vbertimi à sanctis, & spiritualibus viris hauriuntur. Vide & suprà nu. 310. *Delectatione.*

10. Sive parum, siue multum Mannæ colligeretur, tantum quisque reperiebat apud se, quantum illi necessarium erat, *neque qui plus collegit, reperit ampliùs, neque qui minus, reperit minus.* In Eucharistia non minus accipitur integer Christus in parua, quàm in magna specierum quantitate. Memento tantum esse sub fragmento, quantum toto tegitur. cccxvii. *Sufficientia.*

11. Decidenti Mannæ ad mundiciem pruina substernebatur; quo expressa est ea puritas, ac mentis corporísque munditia, quam exigit diuinus hic panis: quod autem etiam dicitur, rorem pariter cum Manna descendisse, apertè significatur Eucharistiam, non sine cœlesti gratiarum rore, in humanum pectus descendere. *Mundicie.*

12. Psal. 110. Manna memoriale quoddam fuit diuinorum beneficiorum erga populum suum, teste Dauide, ideóque conseruari voluit, in omnes retro generationes, in vase aureo. Eucharistia diuinum est, atque admirabile monimentum diuinæ potentiæ, sapientiæ, bonitatis, eáque nobiscum sub specie cibi, vsque ad consummationem seculi perseuerat. Et de Manna quidem, & tota octaua mansione hactenus. *Memoriale.*

Nona verò mansio, quam existimo postremo secundi mensis die contigisse, fuit in Daphca. Nam in trigesimo tertio Numerorum, *Vnde egressi*, inquit, de deserto videlicet Sin, *venerunt in Daphca.* Eam mansionem, sicut & sequentem, Moyses omisit in Exodo, sicut & Iosephus, & Philo; quod nihil in iis memorabile contigerit, vt ait Dionysius; & ante ipsum Abulensis: dixi postremo die contigisse, vt tempus iis agendis suppetat quæ ante diem datæ legis accidisse, in Raphidim mansione vndecima memorantur. Itaque cùm ad eius mensis finem peruenerimus, locus hic exigit vt historicam eius tabellam proponamus, vt suprà in mense Nisan facere cœpimus. cccxviii. *Nona mãsio in Daphca.* In c. 17. Exod. q. 1.

HISTORICA TABELLA SECVNDI MENSIS IIAR, SIVE ZIO, HOC ANNO I. EXITVS HEBRÆORVM.

cccxix. *Mensis Iiar.*

Feriæ.	Dies mensis.	Dies festi.	*IIAR, qui & ZIO, cauus, seu dierum 29.*
Dom.	1.		Neomenia. Fuisse autem hunc primum hebdomadæ diem, habet Chronicon maius Hebræorum cap. 5. sub finem. Quo die existimamus Hebræos ex Mara venisse in Elim, vt suprà nu. 260. diximus. Hoc ipso die, altero egressionis anno, iubet Dominus numerari populum. Num. 1. v. 1. Seder Holam c. 8. inic.

Fer. 2. 2. Fer. 3. 3. Fer. 4. 4. Fer. 5. 5. Parasc. 6.	His diebus manserunt Israëlitæ in Elim ad 12. fontes aquarum, & 70. palmas, suprà num. 265. quæ fuit sexta mansio, num. 261.
Sabba. 7.	Hebdomas deuterotetarte, seu secundo quarta, Scaligero, in Calendario Hebræo.
Dom. 8. Fer. 2. 9.	Anno secundo ab exitu, & die octauo secundi mensis obtulerunt principes tribuum 6. plaustra, & 12. boues; & Naasson cœpit offerre sua munera, quem alij sequentibus diebus secuti sunt. Numer. 7. an. 2. nu. 98. & seqq.
Fer. 3. 10. Fer. 4. 11.	Ieiunium, quod eo die obierit Heli Sacerdos maximus, & duo filij eius, Ophni & Phinees, & arca à Philistæis capta fuerit. Genebr. Scalig. 1. Reg. 4. 11. 17. 18.
Fer. 5. 12. Fer. 6. 13.	Hoc die putamus transitum esse ad mansionem septimam Iam-suph. ibique mansisse Hebræos circiter biduum; suprà nu. 265. Feria 6. & Sabbatho, neque enim credendum est Sabbatho columnam nubis loco motam, aut Israëlitas iter fecisse.
Sabb. 14.	Hoc die, anno secundo exitus, & deinceps, Pascha celebrarunt, qui immunditia, vel absentia impediti cum aliis Pascha celebrare nequiuerant. Num. 9. 10. & seqq. Hæc est hebdomas secundo quinta, inter Pascha & Pentecosten, Scalig.
Dom. 15.	Ventum est ad octauam mansionem in deserto Sin, Exod. 16. 1. ad quam vsque diem victitarunt Israëlitæ subcineritiis panibus, totis scilicet 30. diebus. Ioseph. l. 3. ant. c. 1. Seder Olam c. 10. fine & c. 5. sub fi. & sub vesperam coturnices esitarunt. Ibid. suprà nu. 269. & 270.
Fer. 2. 16.	Hoc primùm die datum est Manna Hebræis, vsque ad annum 40. Hierony. Ioseph. suprà nu. 269. & consentit Torniellus an. 2544. nu. 32. etsi Origenes, Ambrosius, Augustinus crediderint id præcedenti die, id est Dominico accidisse, vt infrà dicemus nu. 320.
Fer. 3. 17.	Reseruatum Manna computruit, & vermibus scatere cœpit. Exod. 16. 20. suprà nu. 293 & 294.
Fer. 4. 18. Fer. 5. 19.	Tertius & 30. dies à Paschate erat initium messis triticeæ. Genebr. MS. 1. Reg. 12. 17.
Paras. 20.	Hoc primùm die collegerunt Israëlitæ cibos duplices, & narrauerunt Mosi, qui ei causam exposuit. Exod. 16. 22. 23. Anno secundo exitus, & mense eiusdem secundo eleuata est nubes, dux Israëlitarum in deserto, & profecti sunt de deserto Sinai, venientes versus Pharan. Num. 10. 11.
Sabb. 21. Dom. 22.	Hebdomada secundo sexta à Pascha ad Pentec. Scal. Hoc primùm Sabbatho non descendit Manna, in eóque probatum est, pridianum non computruisse. Exod. 16. 24.
Fer. 2. 23.	Solennitas ob receptam, & mundatam arcem Hierosolymitanam à Simone, anno 171. regni Græcorum, 1. Machab. c. 13. v. 51. non ob captam Gazam, vt ait Scaliger in Calend. Iudaico. Eodem die in itinere contigit murmuratio ob laborem, & pœna incendij, an. 2. ab exit. nu. 180. & 136.
Fer. 3. 24.	Vigesima quarta ineunte peruentum est ad sepulchra concupiscentiæ, vbi murmuratur desiderio carnium.
Fer. 4. 25.	Septuaginta viri constituuntur diuinitus & spiritu Prophetico donantur ad subsidium Mosis, num. 180.
Fer. 5. 26.	Coturnicum aduentus atque aucupium, conuiuiúmque cœpit ad mensem vnum, Ibid. n. 180.
Paras. 27.	Alter dies aucupij, Num. 11. 32.
Sabb. 28.	Exierunt quidam extra castra vt colligerent manna, & non inuenerunt, & iratus est Dominus contra eos, Exod. 16. 27. 28. hoc alte-

ro ſabbato fuerunt Hebræi in 8. manſione in deſerto Sin, vt expli-
eamus n.300. hebdomada ſecundo ſeptima. Scal.
Dom.29. Videntur Iſraëlitæ egreſſi de Sin, & progreſſi in Daphca, locum nonæ manſionis, ſupra n. 318. Incidit in hunc diem mors Samuelis Prophetæ, quem planxerunt filij Iſraël, & indixerunt in eum diem Ieiunium. Genebrard. retulit Scaliger in præcedentem diem.

Posvimvs primum diem dati mannæ, huius ſecundi menſis decimam ſextam cum Torniello, nec tamen cum eo Niſan facimus cauum: quia eo non pleno neceſſarium eſt primum menſis Iiar eſſe ſabbathum; & conſequenter 15. & in eo Iſraëlitas violato ſabbatho iter, feciſſe, Exod. 19. 1. quod abſurdum eſt; cùm non permitteret Deus eo die, vel manna ad cibum coquere. Exod. 19. Sed repugnamus etiam Origeni, quem ſine alio examine ſecuti ſunt D. Ambroſius, & Auguſtinus. Ille enim homil. 7. in Exodum. *Ex diuinis*, inquit, *ſcripturis apparet, quod in die dominica primò in terris datum eſt manna. Si enim, vt Scriptura dicit, ſex diebus continuis collectum eſt, ſeptima autem die, quæ eſt ſabbathi ceſſatum eſt, ſine dubio initium eius à die prima, quæ eſt dies Dominica, fuit. Quod ſi ex diuinis ſcripturis hoc conſtat, quod die Dominica Deus pluit manna de cælo, & in ſabbatho non pluit, intelligant Iudæi iam tunc prælatum eſſe Dominicam noſtram Iudaico ſabbatho: iam tunc indicatum quod in ſabbatho ipſorum, gratia Dei ad eos de cælo nulla deſcenderit*, &c. cccxx. *Quo primùm die manna deciderit.*

[Margin: v. 23. 1. Cor. 10. ſerm. de temp. 251.]

Sic Origenes eleganter; valétque eius concluſio vniuersè, nam in ſabbatho non cadebat vnquam manna, cadebat autem ſemper in prima ſabbathi. Nec tamen ad hoc neceſſe eſt, vt cadere cœperit die Dominico, nec id ex Scriptura ſatis colligitur, quæ habet tantùm præceptum ſex diebus colligendi manna, & abſtinendi ſeptima, nec quaſi hiſtoricè refert, cùm cœpit manna deſcendere, totis ſex diebus cecidiſſe, antequam veniret ſabbathum, quod ſupponit Origenes, nec probare poteſt, ſi ponimus verum eſſe, quod Hebræi in ſuo Chronico aſſerunt, Iudæos primùm Paſcha feria quinta veſpertina comediſſe. Deinde ſi Dominica die primùm decidiſſet, iter feciſſent Iſraëlitæ duce columna in ſabbatho, illúdque, vel authore ac duce Deo, non ſine ſcandalo violaſſent. Nam quo die venerunt in deſertum Sin, ſub veſperam eandem murmurarunt, & acceperunt coturnices, & poſtridie mane Manna. Quod ſi cogitaſſet Origenes vltra vnam hebdomadam ibidem hæſiſſe Iſraëlitas, vt ſuprà probatum eſt, intellexiſſet quouis die prioris hebdomadæ, puta feria ſecunda, vt nos poſuimus, decidere primùm potuiſſe. cccxxi. *Non Dominico, ſed feria 2.*

[Margin: c. 5. & probat ibi Genebr. & in ſua Chron. in 4. Ætat. — n. 300.]

Decima quoque manſio à Moſe in Exodo, à Ioſepho & Philone prætermiſſa, in Alus parte deſerti Sin facta eſt, vt habet idem Moſes lib. Numerorum, & Hieronymus in manſione 8. & 10. Innuitur tamen, ſicut & præcedens Exodi 17. initio, vt paulò pòſt dicemus. Errant autem Hebræi in Chronico ſuo, primò quia de Elim veniſſe dicuntur in Alus. quod neque libro Exodi, neque Numerorum conuenit; idémque eſt ac ſi dicerent, de ſexta manſione venerunt in decimam. Secundò quia Sin interpretantur Alus, confundendo octauam manſionem cum decima. 3. quia vocant Iiar ſeptimum menſem, cùm nunquam poſſit eſſe ſeptimus, ſed ſecundus, vel octauus, aut certè nonus, cùm additur ſecundus Adar. 4. Ex eo autem quod confundunt Sin cum Alus dixerunt Hebræos in Alus accepiſſe ſabbathum, ibique primam ſabbathi celebritatem agitaſſe, cùm tantùm ibi de eo violato reprehenſi fuerint, monitique id ſtudioſius obſeruare. Vnde non ait quaſi legẽ condens, *Septima die eſto requies Domini*, aut *ſanctificetur Domino*, ſed, *ſanctificata eſt Domino, ſabbathum eſt Domini*, Et mox *Videte quod Dominus dederit vobis ſabbathum*, & in Decalogo, *Memento vt diem ſabbathi ſanctifices*. Quintò falluntur dum aiunt 23. Iiar fuiſſe primum hebdomadæ, id enim verum eſſe non poteſt ſi Neomenia Iiar fuit primus hebdomadæ, vt ipſimet aſſerunt. Ex quo neceſſario ſequitur pro 23, reponendum vigeſimum ſecundum, vt habes in tabella noſtra. Sexto dum volunt Iſraëlitas in Raphidim celebraſſe ſecundum ſabbatum, cum id feſtum agitarint in octaua manſione Sin, vt ante explicatum eſt, non in Raphidim, quæ fuit vndecima. cccxxii. *Manſio 10. in Alus, vbi Seder Olam multa peccat.*

[Margin: 3. ant. c. 1. in 1. de vita Moſ. c. 33. 13. cap. 5. — eodem c.]

Existimamvs autem Iſraëlitas in hiſce manſionibus, quæ ſunt inter octa- cccxxiii. *Ordo &*

tempus mansionum à nona ad 12.

uam & duodecimam, perexiguo tempore, & fere nocturno tantum substitisse præterquam in Raphidim, vrget quippe nos secundum sabbathum in deserto (supra n. 300.) Sin celebratum; & aduentus populi in Sina. Itaque sic hos dies digerimus, vt vltimo secundi mensis deducamus populum in Daphca; primo autem mensis Siuuam è Daphca in Alus; secundo de Alus in Raphidim, vbi eodem vespere aquæ penuria laboratum est, factúmque propterea miraculum; postridie pugnatum est contra Amalecitas qui fuit tertius Siuuan, quarto autem maturè venerunt in montem Sina vicinum, vt affirmat Abul. in c. 17. & patet ex c. 17. v. 6. vbi Horeb (q. 1. in fi.) cohærens monti Sina dicitur coram Moyse existente in Raphidim, imò ipsamet petra quæ percussa est in Raphidim, fuit petra Horeb, vt patet ex eodem loco. Cùm ergo venissent in desertum Sinai, & Moses ascendisset in montem, iussit Dominus sanctificari hodie & cras, id est quarto & quinto die, & paratos esse in diem tertiam qua descensurus erat Dominus coram omni plebe super montem Sinai, quod die sexto huius mensis contigisse, omnia Hebræorum Chronica loquuntur; qui fuit dies Pentecostes.

cccxxiv. *Mansio vndecima in Raphidim.*

Veniamvs igitur cum Israële in Raphidim, mansionem vltimam deserti (Hier. mansione 8.) Sin, in qua tria omnino contigisse à Scriptura memorantur. Primum est sitis, & propter eam murmuratio populi, Mosis preces, liberalitas Dei. Alterum est res gesta contra Amalecitas, addit Iosephus & aliqui alij aduentum Iethro, consilium eius, & ex eo præfectorum electionem, aliáque cum his connexa nonnulla, capite 17. & 18. Exodi comprehensa; qua de re postea dicetur. Porrò Moses ita (n. 361.) ab octaua mansione ad vndecimam transiit, vt in trãsitu attingeret prætermissas. Ait enim, *Igitur profecta est omnis multitudo filiorum Israel de deserto Sin, per mansiones suas*, Daphca scilicet & Alus, quæ ipsius deserti Sin amplitudine continentur, & illius mansiones rectè dicuntur, vt ex Hieronymo diximus, *Et iuxta sermonem Domini castrametati sunt in Raphidim.* (Ibid.) Sermonem vocat præceptum, non tam verbo, quàm facto editum. Cùm enim mouebatur columna nubis, hoc ipso iubebat Dominus profectionem vt patet ex 40. Exodi, & nono Numerorum. Notarunt (v. 34. v. 17. & seq c. 35. in Ex.) Comestor, Abulensis, Caietanus, Cornelius in hunc locum.

cccxxv. *In ea siti laborat populus.*

Cvm primùm ventum est in Raphidim sitiuit populus, siti, vt assolet, viæ labore contracta; & crediderim non defuisse fontes in mansione Sin, in qua Hebræi diutius substiterunt, non enim defuissent alioqui iurgia; sed aquas ibi haustas in commeatum, in Daphca, & Alus, & interiecto itinere fuisse consumptas. Ergo cùm in Raphidim non esset aqua ad bibendum populo, rixari de more cœpit aduersus ducem suum, *Da*, inquit, *nobis aquam vt bibamus. Postquam in Raphidim peruenerunt*, ait Iosephus, *extrema iam siti laborabatur, eo quod & præcedentibus diebus raros fontes inuenire datum est, & tunc in regionem omnino aquis carentem inciderant.* Credibilius tamen arbitror nullos inuentos esse fontes, sed, vt suprà ex Philone dicebamus, in locis in quibus aquationem commodam nacti fuerant, hydrias impleuisse, quæ vsui essent in arentibus, & siticulosis locis.

cccxxvi. *Et contra Deum, ac Mosem quartùm murmurat.*

Sitivit *ergo ibi populus præ aquæ penuria, & murmurauit contra Moysem dicens, Cur fecisti nos exire de Aegypto, vt occideres nos, & liberos nostros, ac iumenta siti?* (c. 17. 3.) Apparet in hac iniustissima, atque ingratissima querela populi istius improbitas ac peruicacia, cùm in medio ipso cursu beneficiorum Dei, quibus mirabiliter fouebantur; in media luce miraculorum, quæ omnium oculos perstringebant; in sua penuria, non ad humiles preces, vt ratio & natura postulant, sed ad superba iurgia conuertuntur, quasi iniuriam aliquam à Deo, aut à Mose illius famulo, & duce suo paterentur. Non ad fiduciam in experta iam toties diuina prouidentia, & gratuita bonitate eriguntur: sed ad eum tentandum insolescunt dicentes, *Estne Dominus in nobis an non?* (v. 7.) Dubitant videlicet de eius præsentia & gubernatione, eiúsque experimentum captant in aqua ipsis largienda; quanquam non malè aliqui hic tentare accipiunt, vt idem sit quod exasperare, & irritare. Nec Mosis erga Deum gratiam, & fauorem, in remedium suæ necessitatis implorant; sed contra mansuetissimum, ac sui amantissimum Ducem ac principem, pæne vsque ad lapidationem efferantur.

cccxxvii. *Moses recurrit ad Dominum.*

Vnde sequitur, *Clamauit autem Moyses ad Domininum dicens: Quid faciam populo huic? adhuc paululum, & lapidabit me.* (c. 17. 4.) Videbat nimirum frementem iracundia po-

pulum, & necessitatem suam, vt grauissimam iniuriam apprehendentem; & exigentem, vt is qui ipsos ex solo patrio eduxisset, & per inuias, & inaccessas solitudines traduceret, de rebus necessariis prouideret; perinde ac si qui vnum atque alterum beneficium cuipiam contulerit, etiam ad tertium obligetur. Sed esto; num propterea armatæ preces adhibendæ, aut ipso animi tumore intentanda vis innocenti, ac pene insurgendum in ipsum Deum? Timebat Moses mortem, homo erat, & cadit hic timor in constantem virum; sed & illa duo mala grauissima, quæ illam erant secutura, reformidabat, ne populus eo extincto in Idololatriam prolaberetur, quod paulò pòst in eius absentia probatum est; neue Dominus eius mortem vlciscendo, fame, siti, plagisque excruciatos, in solitudine perderet. Sic nimirum Ieremias dicebat populo aduersum se tumultuanti, & mortem inferre volenti. *Veruntamen scitote, & cognoscite, quod si occideritis me, sanguinem innocentem tradetis contra vosmet ipsos, & contra ciuitatem istam, & habitatores eius.* (c. 26. 15. Tostat.)

Et ait Dominus Moysem, Antecede populum, & sume tecum de senioribus Israel, & virgam qua percussisti fluuium tolle in manu tua, & vade. Percusserat Aaron fluuium, non Moses, vt ex superioribus constat; sed vtriúsque opera communia erant, & ambo quasi vnicum Dei instrumentum censebantur. Vide Augustinum in hunc locum. Vbi inter alia, *An quod Aaron fecit, Moysi potius attribuendum est, quia per Moysen Deus iubebat quæ faceret Aaron, & in Moyse autoritas, in illo autem ministerium fuit?* Quod autem iubetur Moses antecedere populum, aut transire coram populo, vt est in Hebræo, non solùm significat nihil Moysi metuendum esse à populo, Dei protectione eum circumuallante, sed etiam longiùs à castris positam fuisse illam petram quæ percussa profudit aquas, quibus minimum toto deinceps anno vsi sunt, quæ tamen versus castra in Raphidim, ad vsum totius populi, & iumentorum decurrerent. Certè Genebrard. ex tradit. Hebræorum 4. milliaribus ait abfuisse petram Horeb, à Raphidim, vbi erant castra, laudátque Rabbinum quendam MoseNahamidea dicentem maiorum suorum fuisse sententiam, vt hic fons ex Horeb non modò instar fluuij aquas fuderit totis 40. annis, sed etiam illos comitatus sit perpetuò in deserto, quocumque tandem demigrarent. Hæc ibi. (CCCXXVIII. Qui cum mittit ad petram Horeb.) (c. 7. v. 19. q. 64. in Ex.) (Psal. 77. 19.)

Qvod significasse videtur Apost. *Bibebant autem de spiritali consequente eos petra*, id est, bibebāt de aqua petræ, quæ erat rei spiritalis figura, quę aqua eos sequebatur, vt scilicet primum versus Raphidim flueret, indéque versus montem Sina cursum dirigeret, quo mox castra fixuri erant. Vtrum autem & per alias mansiones decurrerit non definio. Certè minimè absurdum videtur Dominum, qui diuinitus hunc fontem, in vsum populi sui, produxit, ei etiam illum cursum dedisse: qui populi sui, quas antè præuiderat, mansionibus bellè conueniret. Quod autem petra illa reipsa mota fuerit, aut suopte nutu, vt columna nubis, aut supra currus Israëlitarum transuecta, Hebraicis nugis deputetur: veritati autem, quod copiosa fuerit, & perennis. Vtrúmque significat Dauid: abundantiam illa declarant, *Interrupit petram in Eremo, & adaquauit eos velut in abysso multa;* hæc autem perennitatem qualis est in fluminibus, *Et eduxit aquam de petra, & deduxit tanquam flumina aquas.* Ideóque Rabbini apud Genebrardum in eodem loco, vocauerunt, Pele Caiiam, *Miraculum permanens*, & Maiim Necmanim, *aquas fideles & stabiles.* Verum ad narrationis seriem redeamus. (1. Cor. 10. 4.) (CCCXXIX. Aquarum inde eductarum amplitudo, decursus, perennitas.) (Psal. 77. 15. 20.)

Nolvit Dominus hoc miraculum coram vniuerso populo efficere, eius tamen fide dignos testes adhibuit, aliquos de senioribus Israëlis, qui fortasse iam cum illo iurgabantur, à quibus populus de miraculo edoceretur. Iosephus tamen rem ita narrat, quasi coram vniuerso populo editum fuerit miraculum, nec abstinet à nugis. Ait enim reuersum ex oratione Mosem dixisse populo, *Deum salutem illis insperato modo largiturum, flumo de petra illa prorumpente.* Quo audito territos fuisse, quasi lassitudine fatigatis, & siti iam enectis, petra esset excidenda; facetè. & paulò pòst de toto populo ait, inopinato spectaculo erumpentium aquarum recreatos. Sed iam cum Mose diximus, non fuisse petram Horeb in castrorum loco, cùm Dominus ad illam eum mittens diceret, *Antecede populum, & tolle virgam, & vade, en ego stabo ibi*, &c. Non erat ergo in castris, vt eam ibi popu- (CCCXXX. Miraculū non factum coram toto populo, cōtra Ioseph.)

lus excidendam putare posset, aut aquas vomentem respicere. An fortè in eminenti aliquo loco percussa est, qui longè latéque à populo videri posset? An propterea Philo ἀκρότομον appellauit hanc petram? imò & Sapiens, quem secutus est Philo.

l. 1. de vita. Sap. 11. 4. c. 17. 6.

cccxxxi. *Quomodo aquæ è petra fluxerunt.*

Ecce *ego stabo*, ait Dominus, *ibi coram te supra petrã Horeb*, quasi expeditus ad efficiendum miraculum ad ictum virgæ tuæ; *percutiésque petram, & exibit ex ea aqua, vt bibat populus*; & scilicet pecora quoque, ac iumenta, pro quibus etiam conquesti fuerant. *Fecit Moyses ita coram senioribus Israel, & è vestigio petra dehiscens*, ait Iosephus, *aquam euomuit copiosissimam, simul ac limpidissimam. Illi verò inopinato spectaculo attoniti, vel aspectu ipso recreabantur: móxque magna cùm voluptate bibebant, quod esset dulcis, & qualem diuinitus datam esse conueniebat. Moses*, inquit Philo, *numine correptus percutit rupem; quæ seu vena præexistentis fontis opportuno ictu aperta, seu aquis tum primùm eo corriuatis, per occultos cuniculos* (seu potius illis diuinitus eodem momento productis) *erumpentibúsque præ impetu, more fontis tantùm profudit, quantùm & ad sitis remedium, & ad diuturnam aquationem suffecit tot millibus.* Omnes enim hydrias impleuerunt, *sicut prius ad fontes amaros in dulcem naturam versos.*

πέτρας χαλικώδους. l. 3. ant. c. 1. fin. vide Lorin. in 11. Sap. v. 4. sub finem.

cccxxxii. *Petram in aquas fuisse conuersam.*

Qvod dixi de aquis momento diuinitus productis, magnam ex Scriptura ipsa videtur habere probabilitatem. Rupis enim partem aliquam in aquam subitò mutatam fuisse Dauid ipse canit, *Qui conuertit petram in stagna aquarum, & rupem in fontes aquarum.* vbi obiter vides rursum indicari tam abundantiam, quàm perennitatem aquarum. Illud autem, *conuertit*, Genebrardus propriè sumit de mutatione substantiali corporis saxei in aquas. Eandémque vocem retinuit Hieronymus, Pagninus, Montanus. Itàque apertè scribit Maximus Taurinensis apud Lipomanum in Catena, vbi pari modo vinum de aqua factum ait, & aquam de petra, & Ægyptiis aquam versam in sanguinem. Et quoniam particula de, vel ex, materiam ex qua, passim significat, eodem referre possis illud Sapientis, *Data est illis aqua de petra, & requies sitis de lapide duro.* Nec obscurè Nyssenus, Gregorius, *Miraculi*, inquit, *non obliuiscar illius, quo dura & solida lapidis natura in aquarum conuersa molliciem, potus sitientibus facta est.* Idque omnino sentit Ambros. in libro de Initiandis, c. 9. cùm ex hoc, & similibus miraculis probet substantiam panis & vini, in Christi corpus, & sanguinem commutari.

Psal. 113. 8. 70. [illegible] Symm. μεταβάλλοντος. hom. 1. in Epiph. c. 11. 4. in vita Mos. sub med. [illegible] dissoluta petra.

cccxxxiii. *Aquarum copia, & fons Mosis.*

Dispvtat inde Philo in eos, qui huiusmodi miraculis fidem non adhibent, hoc tamen timidius ipse, ac popularius explicauit. Quod impletas ibi aqua hydrias affirmat, non facilè facit fidem, tum quia non ille torrens fuit, sed iugis aqua, quæ ipsos 40. annos perseuerauit, vt diximus, tum quia modicè, vt diximus, distabat mons Sina, quò proximè profecti sunt, vt eadem aqua è petra Horeb erumpens, æquè vtrique mansioni vsui esse potuerit. Accedit quod scribit Abulensis, quod sanè velim antiquioris alicuius scriptoris autoritate firmatum. *Iste fons*, inquit, *qui tunc de petra, Dei beneficio speciali effluxit, vsque hodie effluere nondum cessauit, magnas aquas emittens, ita vt tota vallis irrigetur; & quæ antea aquarum penuria habitata non fuerat, nunc tota aquarum causa inhabitatur; diciturque vallis Moysi, quia ibi Moyses percussit silicem, vt aquas emitteret.* Sic ipse. Et confirmat 20. Numerorum q. 3. & 4. & citat librum de situ terræ sanctæ. Quæ mirum est à D. Hieronymo, Philone, Iosepho, Eusebio, Epiphanio, Genebrardo, prætterita, vel ignorata. Adrichom. in isthac regione valles tres & 30. memorat, in quibus nusquam vallis Moysi reperitur. Nouum aliquem Rabinum id inuentum sapit.

sup. n. 328. in c. 17. Ex. q. 3.

cccxxxiv. *Gratiarum actio pro accepto beneficio.*

Extincta siti non solùm extincta est murmuratio, sed excitata gratiarum actio; autor Iosephus, *Quapropter*, inquit, *& Mosem plurimi faciebant, quem Deo tam carum viderent, & Deo pro accepto beneficio, quas poterant per sacrificia gratias referebant.* Nisi spiritalia laudum sacrificia Iosephus intelligat, quæ tum in recenti miraculo Deo fuisse oblata rationi maximè consentaneum est, nescio an ipsi, hæc de suo diuinæ Scripturæ addenti, facilè fides habenda sit; præsertim cùm ne altare quidem adhuc vllum à Mose esset extructum, sed tantùm post victoriam de Amalecitis relatam, de qua mox dicendum erit.

l. 3. ant. c. 1. Exod. 17. 15.

cccxxxv. *Cur Deus Hebræos siti vexari permiserit.*

Si quis hic iterum quærat, cur non prius Dominus aquam populo sitienti effuderit, quàm ille in iurgia, querulásque voces effunderetur, repetat is quæ supra ex D. Cyrillo retulimus. Id tantùm hoc loco referemus, quod Scriptura suggerit,

n. 281. & seqq.

Digitized by Google

voluiſſe Dominum in hac ſiti, & aquæ penuria Hebræos prudenter æſtimare, tum abundantis aquæ beneficium; tum etiam quanta in eorum gratiam Ægyptios afflictione vexaſſet, dum aquis in ſanguinem verſis eos ſiti cruciauit, & ad

v. 4.

cruentam potionem adegit, quod Sapientiæ vndecimo annotatum eſt. *Sitierunt*, inquit, *& inuocauerunt te, & data eſt illis aqua de petra altiſſima, & requies ſitis de lapide duro. Per quæ enim pœnas paßi ſunt inimici illorum, à defectione potus ſui, & in eis cùm abundarent filij Iſraël lætati ſunt.* Et paulò pòſt, *Qui cùm minuerentur, in traductione infantium occiſorum*, id eſt cùm plerique Ægyptiorum ſiti perirent, te puniente occiſionem infantium; *Dediſti illis*, ſcilicet Hebræis, *abundantem aquam inſperatè, oſtendens per ſitim, quæ tunc fuit, quemadmodum tuos exaltares, & aduerſarios illorum necares.*

Sequitur pugna, & victoria contra Amalecitas. De quibus primùm videndum qui fuerint, quæ eos cauſæ ad bellum quietis, & innocentibus inferendum adduxerint, quibus copiis, artibúſque pugnarint; quæ hîc à Moſe prætermiſſa, ex aliis Scripturæ locis, in quibus ſparſim habentur, referamus. Fuerunt ergo Amalecitæ Arabiæ Petrææ populi, ab Amalec nepote Eſaü oriundi, vt conſtat ex 36. Geneſeos, vbi habetur Eliphaz primogenitum Eſaü genuiſſe Amalec ex Thamna concubina. Ideóque Hieronymus in traditionibus Hebraicis in 2. Regum, agens de nuncio Saül, *Hominem*, inquit, *iſtum Amalecitem, Hebræi filium Doech* (Idumæi) *fuiſſe dicunt. Amalecites enim & Idumæus vnum eſt, quia filius primogenitus Eſaü Eliphaz fuit, & huius filius Amalec.* Ioſephus autem eos Arabiæ Petrææ incolas facit, *Præcipui*, ait, *huius expeditionis inſtigatores erant, qui Gobolitidem regionem, & vrbem Petram incolunt, vocantúrque Amalecitæ, inter eas gentes pugnaciſſimi.* Gobolitis ergo regio, quæ etiam Idumæa inferior dicitur, hoc loco, Ioſepho eſt patria Amalecitarum. Aſt ſuperius eam diuerſam facit, nam recenſitis omnibus filiis Eſaü, in quibus Amalec nothus, de prioribus ait, *Hi habitauerunt Idumææ regionem, quæ Gobolitis dicitur*, de poſteriore verò, *& eam quæ de Amaleci nomine Amalecitis eſt appellata.* Non aſſentior autem ſiue Ioſepho, ſiue Adrichomio ex eo ſcribenti, Superiorem Idumæam ceſſiſſe tribui Iuda, inferiorem autem tribui Simeonis. Nam Iſraëlitæ nihil in Idumæa poſſederunt. *Videte*, inquit Dominus, *ne moueamini contra eos*; Idumæos, *neque enim dabo vobis de terra eorum, quantum poteſt vnius pedis calcare veſtigium, quia in poſſeßionem Eſaü dedi montem Seir.* Miror autem hos populos à Philone dici Phœnices[25]. Sed id ſeorſim viderimus. CCCXXXVI. *Res geſta cum Amalecitis, & quis iſte populus.*

verſ. 12. & 1. paral. c. 1. v. 36. & poſt eum Abul. in c. 17. Exod. q. 7. l. 3. ant. c. 2. l. 2. c. 2. In tribu Iuda n. 106. Deut. c. 2. 5. l. 1. de vita Moſ. p. 492. 25. 9.

Meminit idem Philo regis Amalecitarum, quo duce iſti inuaſerunt Iſraëlitas, nec nominat; & conſtat ex Scriptura eos ſub regibus viuere ſolitos. Nam eorum regem Agag cœpit Saül, Samuel interfecit. Serarius noſter libro primo in Ioſue cap. 5. vbi hanc hiſtoriam fuſiùs explicat, credit eum fuiſſe Huſam Themanæum, qui in regno Amalecitarum, ſiue Idumæorum Iobo patientiæ laude clariſſimo ſucceſſerit, eo paulò ante egreſſum Iſraëlitarum ex Ægypto mortuo; ſiue, vt habetur in Chronico Hebræorum, quando ex Ægypto aſcenderunt; hoc ipſo videlicet, quem agimus, anno, vt in eiuſdem fine dicemus. Verùm docendum eſſet Idumæos & Amalecitas, non ſolùm origine gentis eoſdem eſſe, ſed etiam populis, & ambos ſub eodem rege vixiſſe. Putat probabiliter Abulenſis, huius, gentis principem dictum fuiſſe Amalec, idque nomen commune fuiſſe omnibus principibus Amalecitarum, in honorem autoris ſui Amalec. Idque probauit Cornelio, diſſentiente Serario. Sed iſti opinioni fauet Scriptura, quæ ait Ioſue fugaſſe Amalec, & populum eius; quanquam nomine populi, non tam exercitum eius domeſticum, quàm auxiliares copias licet interpretari. CCCXXXVII. *Quis eorũ Rex belli dux.*

1. Reg. c. 15. q. 2. Seder Olã c. 5. n. 751. & ſeqq. q. 6. in c. 17. Exod. ſi. & q. 7. ibid. c. 17. v. 13. l. 1. in Ioſ. c. 5. q. 1. l. 1. de vit. Moſ. p. 192.

Cavsam belli huius Philo paucis exequitur, *Tandem*, inquit, *poſt pererratas diu ſolitudines inuias, apparuerunt quidam terræ habitabilis termini, ceu ſuburbana regionis eius, quam ſibi deſtinauerant, habitabatur autem à Phœnicibus.* Sic vocat Amalecitas Philo, vt dicebam, nomine ſcilicet Græcis, quibus ſcribebat, cognito, & reuera ſupra diximus Chananæos, dictos fuiſſe à prophanis ſcriptoribus Phœnices. Mirum autem eſt ab eo dici hæc contigiſſe poſt peragratas diu ſolitudines, cùm ſecundus tantùm menſis ab exitu ageretur, & multa adhuc deſerta penetranda ſupereſſent Sinai, Pharan, Zin, &c. Narrantur tamen à Philone, quaſi ſub extremum viæ & peregrinationis contigiſſent. Pergit autem Philo. *Hic ſpe-* CCCXXXVIII. *Quæ belli cauſa ex Philone, metus ab aduenis.*

rantes vitam quietam, tranquillámque, multum opinione sua falsi sunt. Nam regionis eius Rex populationem agrorum metuens, excita oppidatim iuuentute, opposuit se, vt arceret eos à transitu. Quod si armis viam sibi aperire conarentur, aggrederetur integris viribus, & recenti milite, fessos itineribus & commeatuum inopia, aquarúmque penuria, quibus illi necessitatibus alternatim laborabant.

CCCXXXIX. *Præsens Israëlitarum status.* NE mirere Philonem hoc tempore dicere Hebræos aquarum & commeatuũ inopia laborasse, quo manna quotidie copiosè depluebat, & aquæ ex petra Horeb exundabant: non enim respicit præsentis temporis articulum, vel momentum; sed tempus aliquantò laxius amplectitur. Et reuera Mosem imitatus est Philo, qui in Deuteronomio ait, Amalecitas occurrisse Israëli, *quando erant fame ac labore confecti.* (c. 25. 10.) Famis quoque Septuaginta meminerunt, σὺ δὲ ἐπείνας, καὶ ἐκοπίας. In Hebræo verò, vel Chaldæo nulla est famis mentio; sed ea ad tempus paulò antè præteritum facile referri potest, quo azimis panibus ex Ægypto elatis ipsos triginta dies parcè victitarant, vt suprà cum Iosepho diximus, ex quo macilenti adhuc erant, & debiles, vt famelicis vsu venit.

CCCXL. *Explicatur eadem causa plenius.* ERGO Amalecitæ malè sibi metuebant ab numerosissimo aduenarum exercitu, à quo populationem veriti, eam anteuertere voluerunt. Hanc ipsam causam tetigit Samuël, cùm Dei iussu præcepit Saüli, vt deleret Amalecitas, *Recensui*, ait, *quæcunque fecit Amalec Israëli, quomodo restitit ei in via cùm ascenderet de Aegypto.* (1. Reg. 15.) Sed eam pleniùs retulit Iosephus, sed ambitiosiùs fortasse quàm veriùs. *Hebræorum*, inquit, *fama longè latéque diuulgata, rumoribúsque de iis per omnes gentes circumquaque sparsis, non mediocris metus accolas eius regionis occupauit, & missis vltro citróque legationibus adhortabantur se inuicem, vt aut arcerent, aut delerent etiam, si modò possent, aduentantem multitudinem. Præcipui verò huius expeditionis instigatores erant qui Gobolitidem regionem, & vrbem Petram incolunt, vocantúrque Amalecitæ inter eas gentes pugnacissimi. Horum reges & finitimos, & se inuicem ad Hebraicum bellum concitabant, externum exercitum, Aegyptiorum fugitiuos perniciem sibi struere dictitantes: eos non oportere contemni, sed priusquam vires eorum augeantur, vberem aliquam regionem adepta, & fiducia ex ipsorum cessatione concepta, priores bello aggrediantur, tuto posse opprimi: Consultiúsque esse in deserto eorum conatus vlcisci, quàm expectare dum vrbibus bonis, atque opulentis potiantur.* (l. 3. ant. c. 2.)

CCCXLI. *Alia causa suscepti belli.* ALTERAM huius belli causam in diuinam iustitiam referre possumus, Israëlitarum peccata & murmurationes punientem, vt ipsi quoque Hebræi agnoscunt, apud Tostatum & Serarium, (in c. 17. Ex. q. 4. l. 1. c. 3. q. 4.) improbam præsertim atque insanam illam vocem, qua de diuina præsentia dubitabant quæ eos nutriebat, eis mare aperuerat, & ferocem illum leonem ipsius vndis obruerat, quæ in columna nubis eis quotidie dux erat & comes, quæ eos in sinu suo, ac pene in oculis ferebat, adeò vt dicerent, *Est ne Dominus in nobis, an non? Itaque,* ait R. Salomon, *eos Amaleco veluti colubro commordendos vulnerandósque permittit.* (Deut. 1. 31. Exo. 17. 7.) Alludit autem hic Hebræus ad illud Deuteronomij, *Memento quæ fecerit tibi Amalec in via, quando egrediebaris ex Aegypto, quomodo occurrerit tibi, & extremos agminis tui, qui lassi residebant ceciderit, quando tu eras fame & labore confectus, & non timuerit Deum.* (Deut. 25. 17.) Extremum agmen petebat vt opportunius iniuriæ, imitatus serpentem illum cui dictum est, *Tu insidiaberis calcaneo eius.* Tertiam causam aliqui addunt, in quibus Cornelius, antiquas inter Iacob & Esaü inimicitias, in posteris ad multa secula propagatas. Quartam Lyranus, vt è consecuta victoria Israëlitis animi adderentur ad futura prælia, vtque ad Deum in periculis recurrerent, & ab eo victoriam expectarent. Quintam Serarius, ne otio torpescentes vitia & seditiones fouerent, & Iosue militiæ rudimenta poneret, nec nouus ad bella contra Chananæos Amorrhæósque procederet.

CCCXLII. *Amalecitarum vires.* EIVS populi vires obiter descripsit Eliachim Sacerdos Domini magnus, vt habetur in libro Iudith, (c. 4. 13.) *Memores*, inquit, *estote Moysi serui Domini, qui Amalec confidentem in virtute sua, & in potentia sua, & in exercitu suo, & in clypeis suis, & in curribus suis, & in equitibus suis, non ferro pugnando, sed precibus sanctis orando deiecit. Sic erunt vniuersi hostes Israel, si perseueraueritis in hoc opere quod cœpistis.* Chaldæus paraphrastes in 1. Regum, ait Amalecitas insidias apposuisse Israëlitis, quod satis (c. 15. 2.)

Digitized by Google

consentaneum est iis, quæ paulò antè ex Deuteronomio retulimus. Et hæc quidem Amalecitæ.

QVID interea Moses? *Re per exploratores cognita*, inquit Philo, *non longè ab hoste castra metatus est, delectu iuniorum habito*, ἄνδρας δυνατοὺς, viros potentes siue robustos Septuaginta vocant, neque enim ad arma omnia castra temerè ruere oportebat; sed Iosue ipsos elegit, non Moses, vt ex textu patet, sed satis elegit Moses quos iussu eius Iosue elegit. Pergit autem, *Imperatorem his Iesum præficiens; vnum è minoribus ducibus: ipse ad quærendum maius auxilium properauit.* ὕπαρχοι non rectè vertit interpres minorem ducem, cùm sit potius Præfectus prouinciæ vel exercitus, sub Rege aut supremo principe: & posterioribus seculis Præfecti Prætorio, & Præfecti Vrbi hyparchi dicebantur, qui tamen in minoribus ducibus non censebantur. Nec reuera Iosue vnus è minoribus ducibus æstimari potest; nam si ætatem consideres, quartum iam & quinquagesimum agebat annum; si negotij magnitudinem, primum omnino bellum à rudibus contra potentissimos hostes gerebatur; si personæ dignitatem, eum Deus in successionem Moysi destinarat; si virtutem, Moysi intimus erat, & longè charissimus. Quæ ita Iosephus confirmat. *Selectis è multitudine ad pugnam idoneis, Iesum præficit Naueci filium, è tribu Ephramitide, virum manu ac consilio iuxtà promptum, & pietate insignem, & à Mose præceptore hac parte non degenerantem.* Apparatum verò ad prælium ita Iosephus ex aliqua probabilitate describit.

CCCXLIII. *Hebræorũ copiis Iosue præficitur.*

Exod. 17. 9

Viceroy. Coronel.

ALIQVOT *etiam cohortes ita disponit, ne ab aquatione intercludi possit, plures etiam ad præsidium castrorum & imbellis multitudinis reliquit. Per noctem deinde ad prælium se expediunt, & armis simul ac corporibus curatis, intenti signum classico per Mosem dari expectant; qui & ipse pernox cum Iesu consultabat, cúmque de instruendis ordinibus admonebat. Appetente verò iam die hortatur ducem, vt spei de se conceptæ respondere studeat, & re feliciter gesta existimationem sibi apud milites comparare. Similiter Hebræorum optimum quémque priuatim, ac mox omnes armatos verbis ad fortitudinem accendit; atque ita instructos & animatos Iesu & Deo committit, ipse montem ascendit.* Sed prius purificatus, vt putat Philo, solennibus lustrationibus. Quæ tamen institutæ non erant, nondum lata lege. Porrò mons hic fuit idem mons Horeb, de quo suprà. Idque ex eo significatur quod vbi in Latino textu habetur *in vertice collis*, in Hebræo & Græco certus collis designari videtur, & quasi digito demonstrari. Porrò locus iam miraculo consecratus, virga miraculorum effectrix, & Moyses exorans precibus Deum, multùm valebant ad bene de toto negotio sperandum.

CCCXLIV. *Apparatus ad pugnã.*

notat Serar. l. 1. in Iosf. c. 3 q. 8.

ASCENDERVNT autem cum eo Aaron frater eius, quem summo sacerdotio destinatum, rectiùs erat ab humano sanguine fundendo abstinere; sed precibus suis Deum bellatoribus exorare. Accedebat ætas 4. & 80. annorum, parum idonea ad ferendum graue Martis onus. Ascendit & Hur maritus sororis eius Mariæ, vt tradit Iosephus, cui Abulensis, & Serarius, Caietanus, & alij assentiuntur. Ex ætate autem vxoris, quæ nunc octogesimum octauum agebat annum, intelligitur ipsum nunc fuisse grandem natu, nec potuisse esse filium Caleb, qui vnus fuit de exploratoribus, & annos natus erat nunc vndequadraginta licet id aliqui finxerint, persuasi libro Paralipomenon; sed alius ab exploratore omnino fuit ille Caleb, qui ibi dicitur genuisse Hur. Idque primùm indicant diuersi patres; vnus enim filius Hesron, alius filius Iephone dicitur. Idipsum deinde ex istius Hur posteris patet, fuit enim vt ibidem habetur pater Vri, Vri autem pater Bezeleel, qui hoc ipso anno fabricatus est tabernaculum fœderis diuina plenus sapientia, puta 30. circiter annorum cùm patrem haberet sexagenarium, & Hur auum nonagenarium, vt propterea meritò cum Aarone Iudex populi à Mose in sua absentia constituatur, cùm ille 40. tantùm annorum esset, cùm anno sequenti ad terram explorandam est missus, qua ætate aui vix Beseleel esset in cunis. Vide Torniellum.

CCCXLV. *Moses cũ Aarone & Hur marito sororis ascendunt montem.*

l. 3. ant. c. 2. in 17. Exo. q. 5. in l. 1. Iosf. c. 3. q. 10.

l. 1. c. 2. v. 19

Exo. 24. 14.

in hunc ann. n. 35.

DE ipsa pugna hæc habemus ex Mose, fecisse Iosue quæ iusserat Moses, omnibúsque rite dispositis pugnasse contra Amalecitas, & vice versa fecisse Mosen quod muneris erat sui, extensísque in cœlum brachiis Deum pro victoria, magna ac diuturna contentione orasse. Videtur sanè ex Deuteron. colligi

CCCXLVI. *Initium pugnæ contra Amalecitas.*

c. 25. 18.

posse, Amalecitas priusquam ad legitimũ certamen veniretur, excursionibus & velitationibus Israëlem ad pugnam prouocasse. *Memento*, inquit, *quæ fecerit tibi Amalec in via quando egrediebaris ex Aegypto, quomodo occurrerit tibi, & extremos agminis tui, qui lassi residebant ceciderit; quando tu eras fame & labore confectus, & non timuerit Deum.* Nisi potius placet illud de extremis Israëlitici agminis cæsis ad vesperam præcedentis diei referre, quando in Raphidim alij castra metabantur, alij, præ siti & lassitudine progredi cunctabantur, alij cum Mose pro aqua iurgabantur. *Lassos*, ait Rupertus, *hic Hebræi immundos secundum legem extra castra manentes intelligunt, quos cecidisse Amalecitæ dicuntur, quia sicut ipsi tradunt, eorum circuncisionem amputauerunt, & in subsannationem Dei in cælum proiecerunt.* Hæc Rupertus, non ex sua, sed Hebræorum recitat fide, quos Scriptura ipsa refellit, quæ ait ex lassitudine resedisse, dum scilicet reliquum progrederetur agmen, occisos fuisse, non autem morbidos extra castra positos contumeliosè circuncidisse. Sed mittamus Rabinos, qui nobis, vt alteri Amalecitæ, occurrunt impedimentum viæ, cósque refellit Onchelos in Deuteronomio.

l. 3. in Exo. c. 1.

in paraph. c. 25. 18.

CCCXLVII. *Alternans victoria ad elationem & demissionem manuum.*

AVDIAMVS potius Chrysostomum, qui illa verba expendens, *Cúmque leuaret Moyses manus, vincebat Israel, sin autem paululum remisisset, superabat Amalec*, ita disserit, *Stabat igitur Moyses in monte, non armis, sed precibus pugnans. Stabat extensis ad cælum manibus, deuoto orans affectu, non de terra, sed de cælo auxilium postulabat. Pugnabat cum hostibus absens, cum exteris sine bello decertabat; vt quem loci diuersitas ab inimicis seiunxerat, orationis affectus bellatorem præsentem hostibus exhiberet. Fit Moyses orante pugna occulta, sed manifesta victoria.* Et mox, *Fit Moyse orante victoria, cessante mæstitia, potentior hostis efficitur, iusti corpore fatigato. Desinit Israel vincere, Moyse desinente in prece, vt dum diuersa populis exhiberentur officia, orationis nobis potentia monstraretur. Denique tandiu ista diuersitas valuit, quandiu ingis oratio desinit. Perseuerante Moyse in prece, perseuerans victoria roboratur. Iam geritur pugna cum hoste, iam Amalec precibus debellatur.* Hæc & plura Chrysostomus, non planè definiens vtrum ex corporis dispositione, an ex mentis affectu victoria dependeret.

hom. de hoc argu.

CCCXLVIII. *Et ad intensionẽ & ad remissionem feruoris.*

QVANDO *Moyses totus pendebat à Deo*, ait Lipomanus, *& intensissimè orabat magna animi contentione, vincebat Israel; quando verò remittebat preces, tum vincebant Amalecitæ. Manus illæ exaltatæ contentionem orationis significant; remissæ verò remissionem orationis adumbrant.* Sic ille. Fatendum tamen est totam rem in illa animi contentione positam non fuisse; alioqui flaccessente corpore, & brachiis, poterat vis animi non deficere; imò & augeri iuxta illud Pauli, *cùm infirmor tunc potens sum.* Et Christus *factus in agonia prolixius*, vtique & vehementius, *orabat*, adeò vt sudore sanguineo toto corpore manaret. Itaque non fuisset opus brachia erigere, & sustentare, sed animum renouare, & confirmare.

in Cat. eádemque omnino Vatab. in hunc locũ.

2. Cor. 12. 10.

CCCXLIX. *Victoria illi corporis statui alligata fuit.*

PLACET in primis elegans Caietani expositio, vt ad eam brachiorum extensorum cæremoniam Deus victoriam alligare voluerit. Vt quemadmodum eleuatio clypei Iosue contra ciuitatem Hay mysterium fuit; quoniam Dominus statuerat, interueniente signo illo sensibili victoriam dare populo suo, vt Deus ipse autor victoriæ agnosceretur: sic in hac manuum Mosis eleuatione intelligamus Deum, ipsis eleuatis aut depressis, victoriam efficere, vel fugam permittere voluisse, quasi alligata ad tale signum victoria. Manifesto vtique indicio in cruce Domini Iesu Christi, in qua ipse brachia expandens, & orans, ad extremum vsque spiritum, solis occasu repræsentatum, perseuerauit, victoriam de hostibus nostris positam esse. *Moyses*, ait Hieronymus, *ascendit in montem, Iesus contra Amalec militat, ad crucis signum superatur inimicus, remissis orantis manibus, hostis victor insequitur.* Idem mysterium crucis hoc signo repræsentatum multi antiqui prodiderunt, quos refert Serarius noster, & Lipomanus in Catena [26].

in c. 8. Iof.

ad Fabiol. mans. 11.

l. 1. in Iof. c. 5. q. 14.

CCCL. *Mosis brachia eleuata in cœlũ.*

NON dissimulabo tamen dubiam videri posse, non quidem extensionem manuum; sed illius modum: omnes enim qui expressum hoc signum crucifixi dixerunt, quorum magnus est numerus, manus extensas crucifixi in morem intelligunt. Atque Moses non ait, extendisse se manus, sed *leuasse*, quo modo habetur in Hebræis, Græcis, Latinísque codicibus, & paraphrasi Chaldæa.

Deinde Philo ait manus leuasse in cœlum, non extendisse ad ortũ vel occasum. *Quoties*, inquit, *leuitatem recipiebant manus ad cœlum sublatæ, confirmabant socios ad rem fortiter gerendam: quoties verò degrauabantur, præualebat hostilis acies, Deo significante quod alterorum propria hæreditas sit terra, mundi pars infima, alterorum æther sacratissimus. Et quemadmodum in rerum vniuersitate cœlum est terra potius, sic etiam populum suum bello aduersam aciem superaturum.* Sic ipse, allegoria minimè contemnenda. Sed quod ad rem quam quærimus aperta est eius mens, elatas in altum manus ad cœlum, ad sacratissimum æthera. quod prædictæ extensioni non quadrat. Iosephus quoque ait Mosem ἀνίσχειν τὰς χεῖρας, eiusque τὴν τῶν χειρῶν ἀνάστασιν celebrat. *Et quia*, inquit Caietanus, *Moyses virgam Dei in manu tenebat, non præter rationem creditur cum manus eleuatas sic habuisse, vt inter vtrámque volam virgam teneret, extensis manibus versus cœlum.* Paulo aliter Cornelius hoc Exodi loco.

(Left margin: [illegible Greek] — in 17. Exo. v. 11. — serm. 93. de temp. — q. 34. — in vita Mo.)

Qvin etiam illi ipsi, qui Christum hic affixum cruci figuratum produnt, differentiam agnoscunt. Nam Augustinus. *Aduertite*, inquit, *fratres, Moyses manus quidem leuat, non tamen extendit, cui ergo seruabatur vt manus extenderet nisi Domino nostro Iesu Christo, qui extensus in cruce, vniuersum orbem complexurus, brachia pietatis expandit? Moyses ergo leuauit manus, & licet non expanderit, tamen ipsa eleuatione mysterium crucis ostendit.* Sic Augustin. hanc quoque differentiam eleuationis, & extentionis brachiorum quidam volunt significatã à Theodor. Cùm enim quæstionem posuisset, quî fiebat vt extensis manibus Mosis Israël vinceret, remissis autem illis, vinceretur: Respondet, *Moyses illius qui pro nobis cruci affixus est figuram implebat, cùm manus leuaret; ostensa est igitur, etiam in ipsa figura, ipsius veritatis vis. Quemadmodum enim cùm famulus Domini manus tenderet cadebat Amalec, ita Domino in cruce manus tendente Diaboli castra populata sunt.* Sic Theodoret. quasi diceret, inquiunt, extentio vtriúsque communis fuit, at eleuatio Mosis propria. Verùm nulla est in Græco eleuandi, & extendendi manus differentia, vno quippe & eodem verbo ἐκτείνειν vbique vtitur. Denique Gregorius Nyssenus, ne plures colligam, ita Mosis sublatas in altum manus agnoscit, vt crucis tamen mysterium tum repræsentatum dicat, cuius figura per transuersam lineam, & perpendicularem describitur. CCCLI. *Non expãsa in modũ crucis.*

Hanc porro pugnam eleganter describit Iosephus. *Iámque ad manus ventum erat, pugnabatúrque strenuè, nec mutuæ adhortationes deerant, & quandiu Moyses erectas manus tendebat, Amalecitæ deteriore conditione præliabantur. Moyses verò extensione manuum lassatus, cùm obseruaret quotiescúmque manus demitteret, toties suos, non ferentes hostis impressionem, cedere: iubet fratrem Aaronem, & sororis Mariames maritum Huronem, vtrimque astantes, manus sibi indesinenter sustinere; neque permittere vt per lassitudinem deferrentur. Quo facto egregiè vicerunt Hebræi, fuissentque internecione deleti Amalecitæ, nisi interueniente nocte, fuga & latebris quidam eorum salutem sibi quæsissent.* Quod Moyses dixerat, *Fugauítque Iosue Amalec, & populum eius in ore gladij*, fugientem scilicet infestus persequens, & multa cæde contrucidans. In Hebræo & Chaldæo habetur *contriuit* aut *debilitauit*, Latina Græcis respondent. Eadem fere quæ Iosephus habet Philo, nisi quod non rectè prodigium in manibus ponit, quæ alternatim graues fierent & leues, cùm nil in eis prodigiosum ac non naturale Scriptura significet, quam fideliter hoc loco Ioseph. expressit. Improbat etiam
l.2. Iosue c.3. q.17. Philonem Cornelius. Serarius autem suspicatur regem ipsum Amalecitarum occisum, vel grauiter sauciatum. CCCLII. *Descriptio pugnæ.*

Vtrvm autem hæc pugna tam propitium habuerit Deum, vt nemo plane ex Hebræis ceciderit, neque Scriptura hoc loco, neque Philo tradiderunt.
l.3. ant. c.2. Id tamen disertè scribit Iosephus, *Adeóque*, inquit, *incruenta fuit hæc victoria, vt ne vnus quidem ex Hebræis desideraretur, cùm hostilium cadauerum numerus præ multitudine incompertus manserit.* Hæc ipse; quæ videntur posse ex Scriptura confirmari. Cùm ait, *Sin autem paululum remisisset, superabat Amalec*, non dicit, remisisse, sed si remisisset. Estque admodum probabile, vt Dionysio quoque videtur, neminem fuisse desideratum; siue quia Domini erat victoria hæc, & perfecta sunt opera eius: siue quia in hac prima pugna voluit exsuscitare animos populi sui, ad fiduciam in Deum in reliquis præliis. Quod si Iosue post sex & 30. homines occisos de exercitu suo, in oppugnatione Hay, vsque adeò afflictus est, etiam CCCLIII. *Neminem in pugna de Israelitis cecidisse.*

post tam multas victorias trans Iordanem viuo adhuc Moyse acquisitas, & deletam Ierico, vt scinderet vestimenta sua, & pronus caderet in terram coram arca Domini vsque ad vesperam, tam ipse quàm omnes senes Israël: si pertimuit cor populi, & instar aquæ liquefactum est, & miserunt puluerem super capita sua. Non minus nunc afflicti fuissent in simili aliqua iactura. Non minus quippe erat nunc periculi, ne consternarentur animis, in hoc primo omnium certamine, qui in seruili timore fuerant educati; nec prosperis bellorum successibus adhuc animosi effecti.

CCCLIIII. *Pridie tamen occisos aliquos.*

OCCISOS tamen Hebræorum nonnullos ab Amalecitis, si non in pugna, certè in pridiana incursione, cuius est mentio in Deuteronomio, manifestum videtur. Ibi enim dicitur, *Amalec extremos agminis Israelitici cecidisse*, quod Moses & Septuaginta dixerũt, *eos caudam exercitus*, omnes scilicet debiles, *amputasse*. Quod explicans Onchelos, *Et occiderit*, inquit, *in te omnes eos qui tardius sequebantur te*. Et verò cùm isti debiles essent, & lassi substitissent, & primi in ferocem hostem, integrúmque incidissent, quis dubitauerit interfectos? Ex quo facto odium in Amalecitas concipere, non frangi animis, aut desperatione affici potuerunt. Oportuit quoque non planè impunè abire murmurationem, cuius isti fortassis autores. c. 25. 18.

CCCLV. *Mandatum Dei de Amalecitis delendis.*

HANC victoriam tria sunt consecuta, mandatum Dei de Amalecitis exterminandis, hostium spolia, gratiarum actio. Quod ad primum, iubet Dominus Mosen dicere Iosue, statutum sibi esse delere funditus Amalecitas; vt ne memoria quidem eorum reliqua futura sit. Atqui non potest deleri Amalecitarum memoria, quin sacri libri pereant, in quibus frequens eorum memoria. Responderi potest memoriam hoc loco non referri ad librorum monumenta, sed ad sermones hominum de re præsenti loquentium, iuxta illud, *Nec memor ero nominum eorum per labia mea*, quasi dicat, non memorabitur, neque numerabitur in populis; omnibus scilicet deletis, vel ad alios populos transeuntibus: quo pertinet illud Dauidis, quod dixerunt inimici Domini. *Venite, & disperdamus eos de gente, & non memoretur nomen Israel vltra.* Idem de populis Chananæorum dicendum est, quorum sola nomina sunt in libris, ipsi à facie terræ deleti sunt, vide Iosue. quæ videtur etiam Abulensis expositio. Nolle autem Dominum nullam Amalecitarum in libris extare memoriam, apertè ex hoc ipso loco patet, vbi vult non solùm principes hoc Domini decretum memoria retinere, vt in Deuteronomio, sed in libro etiam scribi ad memoriam destinatæ à Deo vltionis retinendam. Liber autem is videtur hic ipse liber Exodi, aut certè liber Iustorum, cuius Moses ipse meminit, vt mauult Abulensis in hunc locum.

Psal. 15. 4. Psal. 82. 5. vide & Ier. c. 11. 19. Et Serar. fuse in l. 2. in Iosue c. 3. q. 17. c. 10. & 11. c. 25. 19. q. 7.

CCCLVI. *Quando id contigerit.*

CONTIGIT autem Amalecitarum excidium sub Saüle, vt omnes consentiunt, cùm ex Dei & Samuëlis mandato, vniuersam eorum regionem latè populatus, regem Agag viuum apprehendit, omne autem vulgus interfecit in ore gladij. Aliquos tamen fuga sibi consuluisse; & quidem magno numero ex eo constat, quod cùm interfectus est Saül in montibus Gelboë, irruerunt Amalecitæ in vrbem Siceleg, quam rebus omnibus spoliatam incenderunt, in quos Dauid à vespera ad vesperam magna cæde bacchatus est, & tamen effugerunt ad quadringentos iuuenes, in semen Amalecitarum, quos videtur Dauid post aliquantò deleuisse, vt significatur in 2. Regum, neque enim vlla deinceps eorum est in Scriptura mentio. Sicque impletum est illud quoque Balaam Pseudoprophetæ, *Principium gentium Amalec, cuius extrema perdentur.*

l. 1. Reg. c. 15. 8. 1. Reg. 30. 1. v. 17. l. 2. c. 8. 11. & 1. Par. 8. 11.

CCCLVII. *Quantum Dei odium in Amalecitas.*

ILLVD autem in primis mirũ videtur, quod Dominus non contentus hoc loco tam graues intentasse minas in populum istum; & easdem post 39. annos, iterasse, atque inculcasse; etiam iureiurando per solium suum interposito, asseuerat, bellũ sibi fore contra Amalecitas in sempiternum. Hæc est enim vis illorũ verborũ. *Quia manus solij Domini, & bellum Domini erit contra Amalec à generatione in generationem.* Mirum profectò vsque adeò cordi fuisse Deo hanc vltionem, vt Saüli ita mandaret, *Vade & percute Amalec, & demolire vniuersa eius, non parcas ei, & non concupiscas ex rebus ipsius aliquid, sed interfice à viro vsque ad mulierem, & paruulum atque lactentem, bouem & ouem, camelum & asinum.* Quin etiam ob eam vltionem non exactè exercitam, à se electum Regem abdicarit, eúmque ab Israëlitico

Deut. 25. 19. 1. Reg. 15. 3.

Ibid. 11. 23.

regno cum tota sua posteritate repulerit. Præsertim cùm peccatum in quod tanto supplicio animaduertebatur, non magnum fuisse videatur. Occurrisse videlicet armatam innumerabili aduenarum multitudini, in via restitisse, metuentes ne suam illi regionem inuaderent. *--tantæne animis cælestibus iræ?*

Volvit nimirum Dominus ostendere quantum esset odium suum in principes & potentes, qui in peregrinos & aduenas afflictósque, præsertim bonos viros, & omnes miserabiles personas, crudeles sunt & inhumani. Quales fuerunt etiam Ægyptij, qui proximè omnibus afflicti cladibus, maris denique hausti fluctibus periere. Ex eo etiam quod habetur in textu eos non timuisse Deum, afflictorum videlicet refugium, patronum, vindicem, intelligi potest Amalecitas accepisse à Deo nuncios, vt populum suum abire permitterent, innoxium eius transitum fore, alioqui se vltorem futurum pariáque illos cum Pharaone respondisse, *Quis est Dominus vt audiam vocem eius?* Nec contenti tutari sua, iniuriam facere aggressi sunt. Putat etiam Serarius præter hoc vnum, quod apparet peccatum, fuisse in Amalecitis alia plura & maiora, quæ per huius occasionem Deus vellet vlcisci. Cornelius ait indicare voluisse Deum quàm graui se obstringant scelere, qui homines recens ad Dei signa vocatos, & ex Ægypto eductos, à Dei famulatu, vel fidei veritate, aut statu perfectionis persequendo auertere moliuntur.

CCCLVIII. *Et quæ illius causa.*

1. Iosue c. 3. q. 18. c. 17 v. 14. vide & Platum l. 3. c. 33.

l. 3. ant. c. 2.

Qvod ad spolia hostium, & quæ iis affinia sunt, ea magnificentiùs fortasse quàm veriùs Iosephus in hæc verba descripsit. *Qua victoria non alia vel magnificentior vel magis opportuna maioribus nostris contigit. Nam & occurrentem exercitum fuderunt ac fugarunt, & omnibus circumquaque degentibus magnum terrorem incusserunt, & laboris præmium, prædam opimam reportauerunt. Namque castris etiam hostilibus expugnatis, publicè, & priuatim sunt ditati, qui ad eam diem vix quotidianum cibum sibi parare poterant.* (puta in Ægypto) *Nec in præsens tantùm ea victoria profuit, sed in futurum etiam. Non solùm enim corpora aduersariorum, sed animi quoque eo prælio sunt fracti; & omnibus circumquaque gentibus, ex illo tempore facti sunt formidolosi.*

CCCLIX. *Spolia hostium quibus Iudæi ditati.*

Ipsis *verò non mediocris opulentiæ accessio facta est, multùm enim auri & argenti in castris fuit repertum, multa æramenta vel escaria vel coquinaria: magnus etiam pecuniæ signatæ numerus. Ad hæc textilia & armorum ornatus, aliáque supellex castrensis, & varia præda iumentorum, & impedimentorum, quæ exercitum sequi solent.* Et paulò pòst, *Sequenti verò die Moyses cæsorum cadauera spoliauit*, nimirum ad occasum vsque solis pugna producta fuerat, *arma, quæ fugientes abiecerant, collegit, & illis quorum opera insignior fuerat præmia distribuit. Iesumque ducē pro concione collaudauit, milite per acclamationes laudem viri comprobante.* Hæc & alia non improbabiliter Iosephus. quia consentanea sunt iis, quæ à Scriptura de donariis populi in deserto ad tabernaculi fabricam, aliúmque Dei cultum oblata in Exodo, Leuitico & Numeris recensentur. Iam enim tertiò ditati sunt. Nam ad ea quæ in seruitute possidebant, licet tunc fortasse tota eorum esset

CCCLX. *Quibus Hebræi ditati.*

c. 17. 12.

--fænum cophinúsque supellex,

multa ac pretiosa acquisierunt, iis retentis quæ ad cohonestandum totius populi sacrificium, publicámque lætitiam, mutuò ab Ægyptiis acceperant: multa item ac pretiosa quæ Pharao cum omni nobilitate sua secum ferebant, cùm eos persecuti sunt fugientes: accesserunt postremo hæc spolia Amalecitarum.

Deniqve in gratiarum actionem ædificauit Moyses altare, & vocauit nomen eius, *Dominus exaltatio mea.* Vox Hebræa נס, vt notauit Lipom. exaltationē, siue eleuationem, in vulgata protectionem, triumphum aut victoriam apud Iosephum significat: vexillum quoque, quod eleuatur in bello, & ad illud confugiunt dispersi milites, refugium denique explicatur; ideóque Septuaginta cum Philone, altare hoc appellatum volunt καταφυγὴ θεοῦ. Non desunt & qui miraculum vertant, quasi dicerent diuino miraculo testando erectum fuisse altare. Idque videtur voluisse Onchelos, cùm ait, *Et immolauit super eo coram Deo, qui fecerat ei miracula.* Non meminit quidem victimarum Moses, sed hoc ipso sacrificia insinuantur quod altaria eriguntur, quæ suaptè natura ad sacrificandum Deo instituta sunt. Cùm autem hoc primum altare à Moyse

CCCLXI. *In gratiarum actionem altare & sacrificia.*

יהוה נסי Iehoua nissi.

sit constitutum, vt notat Caiet. præproperè Iosephus iam ante sacrificia introduxit, vt supra dicebamus; quorum hic oblitus non est, sed loco proprio & suo. n.334 *Mactatis deinde*, ait, *pro gratiarum actione victimis, aram Deo victori posuit, prædixitque internecione delendos Amalecitas, vt ne vnus quidem eius generis relinquatur: quod Hebræos vltro armis aggressi essent, idque in deserto, & inopia laborantes.* Addit & victoriale epulum, & per aliquot dies festa epinicia celebrata. Et de hac pugna, victoriáque hæc dicta sunto.

CCCLXII. *Transitus ad mansionem duodecimam.* Seqvitvr mansio duodecima; nam quæ ad Raguelis aduentum, rémque cum eo gestam pertinent, hic à Mose occupata, in extremum hunc annum, quo ea contigisse existimamus, communem interpretum sententiam secuti, differemus; tametsi Iosephus, re minus ad temporis ordinem expensa, eam historiam hoc loco descripserit, Mosis prolepsi non animaduersa. Ait ergo Mosem dimisso cognato, concionem conuocasse, populúmque monuisse se in Sina mõtem cum Deo collocuturum proficisci; iussisséque vt ipsi interim, castra in propinquo metarentur, Deo viciniores futuros. At nihil admodum admonito populo fuisse opus arbitror, cùm eo munere Dominus per columnam nubis fungeretur. Potuit tamen præsciisse Moses, quò proximè, & quam ad causam deducendi essent; & meminisse eius vaticinij, quod superiore anno in monte Sina, acceperat. *Cùm eduxeris populum de Aegypto, immolabis Deo super montem istum.* Ad duodecimam ergo mansionem transeamus. n.720.721. & seqq. Exod.3.12.

CCCLXIII. *Mansio 12. rebus multis referta.* Ea est omnium nobilissima, & rebus in ea gestis celeberrima; &, vna, vel altera excepta, temporis diuturnitate longissima, in qua diuina lex maximo cum apparatu, à Deo per interuentum Mosis Israëlitis data est, *Duodecima*, inquit Hieronymus, *mansio est, statim tibi veniat in mentem Apostolorum numerus, vna de pluribus, sed maior omnibus, non separatur in ordine, sed præcellit in merito.* Et paulò pòst, de rebus in ea gestis, *Longum est si replicare velim quid in lege præceptum est, quo modo fabricatum tabernaculum, quæ varietas hostiarum; quæ vasorum diuersitas; quæ indumenta Pontificis; quæ Sacerdotum & Leuitarum cæremoniæ, quid egerint, quomodo populus numeratus sit. Hoc tantùm dicam, quod media pars Exodi, & totus Leuiticus liber, & Numerorum præcepta non modica, & per singulas populi tribus distributio, & oblatio principum in hac mansione descripta sint, multorúmque voluminum disputatio, huic loco sufficere vix possit.* Sic Hieronymus, vt lectori minimè mirum videri debeat, si fuerimus in tanta rerum copia aliquantò longiores. Non erimus, vt spero, verbis copiosi, sed rebus, & in iis ipsis, pro instituto breues. Ad Fabiolã 12. mansione.

CCCLXIV. *Quo anno & mense inceperit.* In ipso autem aditu statim occurrit ex ipso Mose dubitatio de tempore, aut potius die, quo in hanc mansionem peruentum est. Neque enim vel annus dubius esse potest, vel mensis, cùm Scriptura apertè dicat, *Mense tertio egressionis Israel de terra Aegypti, in die hac venerunt in solitudinem Sinai.* Ergo eodem primo anno; caue autem tertium mensem accipias, quasi post duos integros exactos, aut etiam tres, vt putauit Oleaster; vnus enim fere mensis cum dimidio tantùm abierat. Nam certò constat mediam partem primi, ante egressum Israëlitarum, qui cadit in 15. Nisan, fuisse transactam. Tum secutus est integer mensis nomine Iiar, ordine secundus in anno sacro, cuius maximè rationem habemus. Adest ergo mensis tertius, nomine Siuuan, qui cum reliquo anno in hac mansione transactus est totus; vt constat ex decimo Numerorũ. Tota ergo est de die huius mensis quæstio. Exod.19. v.12.

CCCLXV. *Quónam die an prima mensis.* Diem nobis subobscurè significauit legislator, cùm ait. *In die hac venerunt in solitudinem Sinai;* quem enim diem particula illa demonstrat? Abulensis vult intelligi diem primam, quod à prima die mensis denominari incipiat, non autem à secunda, vel aliqua sequentium, & consequenter prima die mensis tertij vult Israëlitas peruenisse ad montem Sina, quæ est etiam D. Augustini sententia, vult enim die tertia mensis huius datam legem; non autem data est nisi tertio ab appulsu die, vt ex Scriptura constat. Idem sentit Rupertus lib. 3. in Exod. Et D. Hieronymus in c. 3. Osee, cùm ait populum ad Sina peruenisse, 45. ab exitu die. quod affirmat etiam Caiet. Primam diem accipit etiam Lipomanus, sed eam vult esse 47. ab exitu. (Sicut & Ribera l. 5. de templo c. 4. & Torniel.) Verùm si hi omnes, præter Caietanum, solares menses accipiunt, contra commu- c.19.q.1.& 10. Exod. & in c.24. q.21. q.70. in Ex. & ep.119. c.16. c.19.v.11. c.23. & 41. in c.19. Ex. an. 2544. n.36.

Digitized by Google

nissimam sententiam, quæ lunares agnoscit menses Hebræorum, à qua etiam discedunt, qui legem die tertia mensis huius latam volunt.

l. 5. de templo c. 7. l. 1. Iosue c. 4. q. 6. Psal. 141. 4. ALII, illud *in die hac* interpretantur *in die eadem*, Hebraica phrasi quæ, hunc, pro, eodem, non rarò vsurpat, vt diligentius docent Ribera, & Serarius, vt cùm ait Dauid, *In via hac, qua ambulabam, absconderunt superbi laqueum mihi*, id est, in eadem via; neque enim certam aliquam designat viam. Et Iob, *Et hic quem maximè diligebam auersatus est me*, hoc est, ille ipse quem diligebam. Sic Leuit. 23. *mensis huius*, pro mensis eiusdem: consentiunt 70. qui habent, τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ. Sed huius relatiui triplex reperitur antecedens, quidam enim in die eadem, intelligunt, qua discessit Ietro, vt habetur extremo capite præcedente. At Ietro ne venerat quidē adhuc, vt antè significauimus, & suo loco docebimus. Alij in die eadem, id est tertia, vt sit sensus venisse mense tertio, eadémque die, nimirum tertia; quę est sine dubio communis sententia. Nam præter Riberam, & Serarium quos retuli, ita sentit Torniellus, & Hugo à S. Victore Annotat. in hunc Exodi locum. Bellarm. Cornelius à lapide, & quicumque aiunt 47. die ab egressu ex Ægypto Hebræos in Sina peruenisse, vt Hieronymus in mansione 12. reuocans priorem illam suam sententiam, vt Emanuel Sà. Idémque necesse est sentire Lipomanum, quem propterea Ribera negat sibi in hac re constare.

(CCCLXVI. *An potius tertia.*)

(Margin: sup. nu. 361. inf. nu. 720 & 721. — an. m. 2544. nu. 36. l. 3. de cultu Sanct. c. 13. In Exod. 19 — Ibid.)

TERTIAM reperio eorundem verborum expositionem, vt eadem dies explicetur de profectione ex Raphidim in Sinai, vt dicat Moses: eadem ipsa die, qua digressi sunt ex Raphidim, in Sinai, propter loci vicinitatem, peruenisse, quam distantiam fuisse 4. milliariorum, vel duarum leucarum tradit Genebr. in Psalmos. Quam, nisi vehementer fallor, puto esse germanam Scripturæ sententiam. Cùm enim dixisset Moses, *In die hac venerunt in solitudinem Sinai*, & videret se obscurius locutum, quod relatiuum sine antecedente posuisset. Explicandi causa integram statim subiecit sententiam. *Nam profecti*, inquit, *de Raphidim, & peruenientes vsque in desertum Sinai, castrametati sunt in eodem loco*. Quàm expositionem confirmat causalis illa particula, quæ habetur in editione vulgata; & in versione paraphrastæ Onchelos, & Tigurina. Itáque hunc locum explicant, Vatablus, Fagius, nec improbat Emanuel Sà. Nec absurdum est relatiuum sine antecedente poni, id fieri aliquando notauit August. & Kimhi apud Genebrardum. *Fundamenta eius*, nimirum Sionis, quæ versu proximo subiicitur, *in montibus sanctis*.

(CCCLXVII. *Eadem die ex Raphidim ventū in Sina.* — Margin: Psal. 77. nu. 19. & 20 — in Psal. 86.)

HINC autem sequitur non cogi nos ad dicendum peruenisse Hebræos in Sina, die prima mensis, vel tertia; 45. vel 47. ab exitu, nisi priùs definitum sit, qua die ex Raphidim migratum fuerit. Puto autem hunc diem esse quartum mensis tertij, & 48. ab exitu. Id autem ex antepositis necessarium videtur. Positum enim est in tabella secundi mensis, 28. eiusdem fuisse Sabbathum, in eoque hæsisse in 8. mansione, vt Num. 300. explicatum fuerat. Neque enim Sabbatho iter faciebant. Die 29. qui vltimus fuit secundi mensis caui, vt in primi mensis tabella docuimus, Hebræi egressi de octaua mansione venerunt in nonam. Postridie in Neomenia Siuuan de Daphca venerunt in Alus. Secundo die de Alus mansione decima, venerunt in Raphidim vndecimam mansionem, eodémque die sub vesperam data est aqua de petra murmurantibus, quando & Amalecitæ extrema Israëlitici agminis carpebant. Proxima nocte de bello deliberatum est, vt ait Iosephus; postridie, qui fuit tertius mensis dies, pugnatum est contra Amalecitas vsque ad solis occasum, vt scribit Moses, imò & erectum altare, fortasse & sacrificatum. Ex quo fit vt eodem die non progressi fuerint in Sina, sed sequentem expectarint diem, qui fuit quartus. In quo summo, si placet, mane sese in viam dederunt.

(CCCLXVIII. *Is fuit quartus mensis, & 48. ab exitu.* — Margin: num. 319.)

ELEGANTER autem tota res quadrat, nec angustiis temporis, quod aliqui verentur, coarctamur. Nam primùm videtur Moses populum antecessisse, vt significat Iosephus, reliquo populo paulatim, duce columna, subsequente. erat enim horum locorum peritissimus, quos tot annos incoluerat, & festinabat adire Dominum in Sina, ergo maturè 4. illa milliaria confecit, eóque peruenit, vt apparet tertia hora ante meridiem, móxque ascendit in montem, vbi iussus est à Deo renunciare populo num vellent ei obedire, eúmque habere Dominum, &

(CCCLXIX. *Quæ illius diei acta.* — Margin: Serar. l. 1. Iosue c. 4. q. 8. — l. 3. c. 3. ext. — c. 19. 3.)

ſcilicet ab eo poſtmodum mandata ac legem accipere. Deſcendit Moſes rem populo nunciaturus, qui iam ante montem Sinai caſtra metabatur, hora, vt apparet, 12. Ibi conuocatis maioribus natu, expoſuit quæ mandauerat Dominus. *v.7.* Cui reſpondit populus, *Cuncta quæ locutus eſt Dominus faciemus.* Regreditur in montem ad Dominum Moſes, hora, ſi lubet, ſecunda; ab eóque audit, *Vade ad populum, & ſanctifica illos hodie & cras, & ſint parati in diem tertium.* *v.10.* Eam ſanctificationem explicat Hieronymus, Ioſephus, & alij, imò & Moyſes ipſe paulò poſt, continentiam ab vxorum congreſſu. *Manſ. 12. l.3. ant c.4. v.15.* Redit ad populum hora quinta, grandiores erant iam dies, eíſque continentiam indicit in reliquum illum diem quartum, & quintum ſequentem; dum die ſexto veniat cum maieſtate Dominus, ad dandam legem. Ex quibus apparet non neceſſarium eſſe diem tertium, & quartum attribui duplici huic aſcenſui, atque deſcenſui; &, per diſpoſitionem præcedentium dierum, nullo id modo fieri poſſe videtur. Nam qui die 1. menſis veniſſe aiunt, & die 3. datam legem, vt Abulenſis, eodem die primo hæc omnia facta volunt. *q.9. in fi. & q.4. in fi.*

CCCLXX. *Populus castra metatur è regione Sinai.* POPVLVS ergo peruenit ad montem Sina, eodem die quo ex Raphidim profectus fuerat, quarto tertij menſis die, 48. ab exitu ex Ægypto, à die videlicet oblati manipuli, vt poſtea explicabitur, die ſexto menſis huius. *Num. 397. & ſeqq.* Ibi deductrice nube ſubſiſtente, prima cura fuit caſtra metari, & tentoria figere è regione montis Sinai. Quę phraſis dubium adhuc relinquit locum & ſitum caſtrorum, vtrum caſtra montem habuerint ab Oriente, vel Occidente, Septentrione, aut Meridie. Accedit quod mox præcipitur Moyſi, vt terminos conſtituat populo per montis circuitum, ſignificans totum populum, pro maxima ſua multitudine, toti monti fuiſſe circunfuſum. Lyranus putat conſtitiſſe populum in parte Orientali montis, vt ad partem Occidentalem conuerſi adorare conſueſcerent, vt poſtea in templo factum eſt. Adrichomius in tabula Pharan, caſtra populúmque in parte Occidentali montis conſtituit. Abulenſis mauult in Meridiana, quod populus ex Ægypto, qui eſt illi monti ad Meridiem, aſcenderet.

CCCLXXI. *A parte illius Orientali.* CREDIBILE eſt à ductore Angelo electum eſſe commodiſſimum in planicie locum, & nominatim eum per quem aqua in Horeb percuſſa decurreret. Quis autem is eſſet definiri non poteſt, valdéque probabilis eſt Lyrani ſententia, quidquid dicat Abulenſis; etſi enim Iudæi neſciebant, an ibi accepturi eſſent legem, & viſuri Dominum, quod tamen illis ſignificauerat Moyſes, ſi Ioſepho credimus: *l.3.c.3.fi.* num id Angelus ductor ignorabat, qui Dei exequebatur voluntatem? Erant certè caſtra ſtadiis aliquot à monte diſſita; nam paulò pòſt habetur eductum populum de loco caſtrorum, in occurſum Dei, ſtetiſſe ad radices montis. *v.17.* Ergo inter montem & caſtra ſpatium erat maximæ multitudinis capax; quæ facta monti propior, cum magna ex parte circunfundebat, ideo termini per circuitum montis ponendi fuerunt, qui vndique populum ab aſcenſu prohiberent.

CCCLXXII. *Moses aſcēdit in montem quem Deus legat ad populū.* MOYSES *autem aſcendit ad Deum*, dum populus aduentabat ad deſertum Sina, *Exod. 19.3. Num. 368.* vt paulò antè dicebamus, *vocauítque eum Dominus de monte*, id eſt montis vertice, quò non audebat aſcendere, quia pridem audiuerat; *Ne appropies huc; locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt*; *Exod. 3.5.* ergo verecundantem euocat ad ſe Dominus, *& ait. Hæc dices domui Iacob, & annunciabis filiis Iſraël. Vos ipſi vidiſtis quæ fecerim Aegyptiis, quomodo portauerim vos ſuper alas aquilarum, & aſſumpſerim mihi.* Conciliat ſibi beneuolentiam ſeruorum ſuorum indulgentiſſimus Dominus renouata memoria beneficiorum, quæ beneuolentiam in eos ſuam teſtabantur, quod ſcilicet eos tutos, incolumeſque conſeruaſſet, quaſi extra teli iactum, ſuper alas aquilarum, ad nubes vſque euolantium, deferrentur; *vide Abul. q.3.* dum Ægyptij totis corporibus diuinæ iræ ſagittas exciperent; vt populus cogitans ſe Domino curæ eſſe, ab eóque diligi, ei ſeſe libenter addiceret, dederétque. Vſque adeo Dominus libero famulatu delectatur; & ſimul hominem honorans, dum vult eum eſſe Dominum actionum ſuarum, & in manu conſilij ſui, eius promouet vtilitatem, quem præmio dignum facit. Cuius etiam illud indicium eſt, quod ante omnem terrorem, qui Decalogi promulgationem comitatus eſt, quique libertatem conſenſus minuere poterat, voluit hanc fieri legationem. Pergit autem:

CCCLXXIII. *Interpretē diuini fœderis.*

Psal. 2.

SI *ergo audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum*, quod scilicet ego mox vobiscum pacifcar, vt vos obediatis mihi, vt filij parenti suo, subditi principi suo; & ego regam ac protegam vos instar filiorum ac subditorum meorum, *eritis mihi in peculium de cunctis populis, mea est enim omnis terra.* Iuxta illud, *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.* Ergo vt filius familias, præter paternam hęreditatem, habet peculium aliquod sibi proprium ac suum, quod speciali amore, curáque prosequatur: ita ego Hebræum populum singulari amore, prouidentiáque complectar, & præ cæteris honorabo. Vnde subdit. *Et vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta.* Hæc sunt verba, quæ mandauit Dominus filiis Israël, per Moysem legatum, & internuncium suum; vt eius interuentu Deum inter & populum iniretur fœdus; vt populus quidem Deum ex toto corde diligeret, eique vni seruiret, Deus autem ipsum, vt dixi, in populum suum inter omnes gentes, nationésque acciperet, eúmque ab hostibus, vti iam cœperat, clementer tutaretur, ac potenter eriperet. Denique singulari eum gratia, & beneficentia prosequeretur.

Fonseca in c.19. Exod apud Caiet & Abulens q 3. ibid. Fagius. c. 1 6. c. 5. 10. c. 10. 6. c. 8. 18. | CCCLXXIV. *Per quod fiat peculiū Domini, eiúsque regnum sacerdotale.*

CÆTERVM hoc regnum sacerdotale, pro nobili, atque illustri vsurpari plerique consentiunt, vt sensus sit, eritis regnum celebre atque insigne, vt vox sacerdotis solam dignitatem, non officium significet. Vt rectè sumi potest in Apocalypsi, *Fecit nos regnum, & sacerdotes Deo patri.* Et apertius, *Erunt sacerdotes Dei & Christi*, id est personæ honoratissimæ, *& regnabunt cum eo mille annis.* Sic notauit Sà Putipharem dici sacerdotem Heliopoleos, & Iethro Madian, quod essent principes in iis locis. Sic 2. Regum filij Dauid dicuntur sacerdotes, cùm tamen non essent de tribu Leui; quia scilicet erant in aula principes, vt alibi quoque notauimus. Magis tamen huic loco ea videtur expositio conuenire, vt regnum sacerdotale, siue regnum sacerdotum, vt est in Hebræo, siue regale sacerdotium, vt habent Septuag. & eos secutus Apostolus Petrus, siue, vt Onchelos reges & sacerdotes; regnum inquam sacerdotale sit, sanctum & electum ex omnibus; sicut sacerdotes inter omnes homines electi, & eximij esse debent, ad tam admirabile, & diuinum officium. Idque non obscurè docet idem Apostolus cùm ait, *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta.* Idem confirmat vox peculium, siue, vt est in Hebræo, segulla, id est portio electa & dilecta, vt notat Cornelius. Illud certè in primis constat, non dici regnum sacerdotale, quod eius reges futuri essent sacerdotes; id enim Scriptura vniuersa refellit. Etsi posterioribus temporibus sacerdotes, instar regum vel principum, in Republica Hebræorum vixerint. Vide Caietan. in hunc locum, qui rectè suspicatur allusum à Domino sacerdotum Ægyptiorum priuilegiis, quibus honoris ergo cibaria ex horreis publicis præbebantur.

1. Pet. 2. 9. | c. 19. Exod. | Gen. 47. 22

CCCLXXV. *Descendit Moses, populus conditionem accipit.*

ITA dimissus Moses descendit ex monte, ad populum suum legationem & nuncium Dei afferens, eum ad feriendum fœdus inuitantis. Et officio fidelis functus interpretis, conuocatis maioribus natu populi, tribunis scilicet, & centurionibus, reliquisque magistratibus, aut potiùs familiarum principibus, & senioribus populi, qui totum populum repræsentabant, & ex quorum auctoritate reliqui, arbitrióque pendebant: eis exposuit, quæ Dominus ipsis enunciari præceperat: simul etiam docuit, quantus esset hic Dei fauor, quámque dignus, qui non studiis omnibus solū, laboribúsque, sed omnium etiam rerum iactura emeretur. Quibus auditis nihil cunctatus; quid enim erat in tam salutari, ac fauorabili fœdere deliberandum? *Respondit omnis populus simul, Cuncta, quæ locutus est Dominus, faciemus.* Quæ acceptatio populi, quàm grata fuerit Deo, apertè ipsemet per Ieremiam protestatur. *Recordatus sum*, inquit, *tui, miserans adolescentiam tuam, & charitatem desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto.* Nolens videlicet, hanc populi in se charitatem; quando eum admisit in sponsum, & omni Deorum alienorum cultui, in eius gratiam renunciauit, ipsi perire; sed vsui potiùs esse, vt præsentia peccata digna aliquâ indulgentia viderentur; sicut amici solent præsentem aliquam offensionem, ob præcedentia merita dissimulare, ac condonare.

c. 2. 2.

CCCLXXVI. *Redit in mōtem, vbi*

REGRESSVS est illico in montem Moses, verba populi ad Deum referens, liberúmque consensum eius in agnoscendo, accipiendóque Deo in Dominum

accipit mandata, de sanctificatione.

suum. Qui eam ratam habens, ne quid forte dubitaret populus de fide legati, & v.9.
sponsaliorum interpretis. *Iam nunc*, inquit, *veniam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum.* Tertio enim die locutus est ei v.19.
Dominus ex caligine populo audiente, eúmque verum Dei interpretem, ac legislatorem agnouit. Quoniam verò rudis populus, magni facere debebat legem & præcepta, quæ mox illi Dominus daturus erat; dedit operam Deus, vt quàm maximè rem totam, ex apparatu & circunstantiis, quasi summi momenti negotium animo apprehenderet; adiectis etiam seueris comminationibus in eos, qui tantillum irreuerentia erga legislatorem Deum, aut curiositate delinquerent. *Vade*, inquit, *ad populum, & sanctifica illos hodie, & cras*, id est 48. & 49. die à 15. Nisan, v.10.
quo egressi fuerant, quarta & quinta mensis tertij, *lauéntque vestimenta sua*, aqua enim de petra Horeb largè fluens sequebatur eos; *& sint parati in diem tertium*; hoc est quod dixerat, *sanctifica illos*, id est, da operam vt parati sint, corporis scilicet, animique munditia, fiántque aptiores ad Dei mandata intelligenda, & ad intimum pectus demittenda.

CCCLXXVII. *Et terminis, siue cancellis.*

Nec tamen significat quid ea die facturus sit Dominus, vt magis intenti, ac v.11.12.
rerum expectatione suspensi essent, sed tantùm, *In die*, inquit, *tertia descendet Dominus coram omni plebe super montem Sinai.* Vniuersus enim populus è regione mōtis tentoria fixerat, vt montē in longum protensum haberet in cōspectu, Occidentem versus. Præcepit etiam Dominus constitui terminos populo per circuitum, ad montis radices, qui essent, ad reuerentiam maiestatis, quasi cancelli quidam, vltra quos prophano populo progredi non liceret. Sicut in aulis regum cancelli nonnunquam constituuntur, quibus princeps à populo disterminatur, sicut & maior ara in templis. Quo etiam videtur pertinere chorus in quo clerus circumclusus laudes canit Deo. *Cauete*, inquit, *ne ascendatis in montem, nec tangatis fines illius, omnis, qui tetigerit montem morte morietur. Manus non tanget eum*, sic enim qui ad illum retrahendum accederent, etiam ipsi terminos transgrederentur, *sed lapidibus opprimetur, aut confodietur iaculis, siue iumentum fuerit, siue homo non viuet.* Populo rudi, adde & duræ ceruicis, iniiciendus erat hic terror, tanquam adolescentulo petulanti, ait Rupertus, qui pium patrem reuereri nesciens, seuero traditur l.3. c.II.
pædagogo.

CCCLXXVIII. *An permittat Dominus populo ascendere in mōtem.*

Quod autem sequitur, *Cùm cœperit clangere buccina, tunc ascendant in montem*, difficilem habet explicationem. Nam tum minimè omnium ascendendum erat in montem. cum illo enim clangore buccinę, Dominus descensurus erat in montem. Itaque Rupertus, Hugo à S. Victore, & eos secutus Abulensis, subaudiunt, l.3. c.29.
vt tum ascendant in montem, id est ad locum castris eminentiorem, vsque ad post q 8.
terminos per circuitum constitutos. Alij productiorem buccinæ sonum, quem habet Hebræus & Chaldæus, interpretantur finientem: durè vtique, & vt apparet contra verborum communem sensum, vt scilicet velit significare Dominus, non vetare se in perpetuum, ne populus ascendat in montem, permittere enim vt finito tubarum sonitu, eò ascendant. Quæ videtur Septuaginta virorum interpretatio, qui sic habent. *Cùm voces & tuba, & nubes discesserint à monte, illi ascendent in montem*, vbi adduntur nubes, quoniam etiam tubarum sonitu cessante, non licuisset in montem ascendere, dum aderat nubes, & in nube cum Mose Dominus. Neque enim probabile est totis 40. diebus & noctibus clangorem tubarum perstrepuisse auribus populi.

CCCLXXIX. *Ironicè permittere.*

Alia tamen occurrit interpretatio longè facillima, vt hîc permissio ironica ex pronunciationis modo intelligatur, quasi subintellecta voce, *si ausint.* Hoc modo, Cùm cœperit clangere buccina, tunc, si ausint, ascendant in montem. Significans eos tum ita territum iri, aspectu & visu eorum, quæ tunc contingent, vt nullo modo ausuri sint tunc propè accedere. Vnde capite sequenti dicitur c.20 18.
Hebræos stetisse procul perterritos, & pauore concussos. Et Mose accedente ad caliginem, in qua erat Deus, stetisse de longè. Nec aliena est ista orationis figura, à magna sancti Prophetæ cum Deo familiaritate. Sic Philistæi illi, qui in statione sua erant, dicebant Ionathæ, & armigero eius. *Ascendite*, supple, *si audetis*, 1. Reg.14.
& ostendemus vobis rem. Et Micheas, *Ascende*, inquit, *in Ramoth Galaad*, quasi dicat, 12.
non ascendes, si sapis. Et confirmatur; quia neque ante sonitum buccinæ, hoc 3 Reg. 22. 15.

& ſequenti die, permittebantur aſcendere in montem, & curioſè perſcrutari locum, ad quem Dominus erat deſcenſurus, ſed in ſanctificatione animorum, & lotione veſtimentorum occupari iubebantur. Neque poſt finitum buccinæ ſonitum, quemquam toto anno iniuſſum legimus in montem aſcendiſſe.

CCCLXXX. *Deſcendit Moſes de monte.*

CVM his mandatis deſcendit Moſes de monte & conſortio Domini, in diem ab hoc colloquio tertium, venitque ad populum & ſanctificauit eum: quid fecerit ſanctificando populum, ſcriptum non eſt. Suſpicatur autem Caietanus nihil aliud feciſſe, quàm hortatum eſſe ad animi, corporiſque munditiam, ad occurrendum Deo die tertio, & huiuſmodi exhortationem, ſanctificationem appellari. Abulenſis autem, *Denunciauit eis mandatum Dei de ſanctificandis ſeipſis*. Et nominatim lauandis veſtimentis, in ſignum interioris ablutionis per contritionem cordis, & abſtinendi tantiſper ab vxoribus propriis, multóque magis ab alienis. Sed & monuit de conſtituendis terminis, reipſáque conſtitui iuſſit, vt poſterior narratio docebit.

CCCLXXXI. *Dies data legis, ſextus menſis.*

c. 19. 16. num. 164. & ſeqq.

IAMQVE *aduenerat dies tertius* à colloquio Domini cum Moſe, idémque à tertij menſis initio ſextus, & ab exitu Hebręorum, aut potiùs à ſecundo Azymorum die, quo manipulus ſpicarum colligebatur, quinquageſimus, *Et mane inclaruerat, & ecce cœperunt audiri tonitrua.* Iamdudum autem declaratum eſt, ex Leuitici 23. hoc feſtum, quod Pentecoſtes, ſiue hebdomadarum dicitur, ab altero die, id eſt ſecundo Azymorum inchoandum eſſe: à quo vſque ad hunc diem 7. integris hebdomadis euolutis, qui efficiunt dies 49. poſtridie, qui eſt dies 50. idem eſt datæ legis dies. Quæ communis eſt omnino ſententia, & habetur in omnibus Hebræorum Calendariis. Seder Olam quoque, *Sexto*, inquit, *die menſis tertij traditus eſt Decalogus, erat autem Sabbathum.* Rectè vtrúmque, & conſentaneè iis, quæ ante dixit, de feria quinta comeſti Agni; & feria ſexta exitus, ſiue prima Azymorum.

in fi. c. 5.

CCCLXXXII. *Non tertius, idémque 50. & 51.*

QVIN & illi ipſi qui tertia die menſis huius Siuan legem datam volunt, qui vix vlli nunc reperiuntur, volunt tamen quinquageſimo ab exitu datam legem, ſed menſes numerant ſolares, quales ſunt nunc in anno Iuliano, proptereáque in menſe primo 31. dies numerant, quot habentur in Martio, in altero triginta, vt in Aprili, tres autem in tertio. Itaque in menſe primo ab eſu Agni inueniunt 17. dies, qui adiuncti triginta & tribus efficiunt quinquaginta. Sic Auguſt. Rupert. Abulenſis. Verùm nec menſes ſolares erant tum in vſu Hebræis, qui, vt ex literis ſacris apertum eſt, Lunam primam, & decimam, decimam quartam, & decimam quintam, itidémque reliquas numerabant. Nec dies exitus ab eſu Agni, ſed à primo Azymorum numerabant. Itáque numeraturi erant, niſi lex, Leuitici 23. ſtatuiſſet inchoandos eſſe quinquaginta dies, ab altero die Sabbathi, ſiue Sabbathorum, vt ibi habent Septuag. id eſt, ſolennitatis Paſchalis inchoatæ. Qui fuit decimus ſextus Niſan. Cùm autem reuera exiuerint 15. Niſan, & primo Azymorum, omnino ſequitur datam fuiſſe legem quinquageſimo primo ab exitu, computatis extremis, aut quinquageſimo, prætermiſſo die exitus, quem mox lege lata Dominus noluit computari, qui denique primus fuit à fine ſeptem hebdomadarum, parique ratione annus Iubilæus, ſiue quinquageſimus, primus fuit à completis ſeptem annorum hebdomadibus.

17.	15.	16.
30.	29.	29.
3.	6.	6.
50.	50.	51.

CCCLXXXIII. *Aduentus Domini terribilis.*

IAM ergo *aduenerat tertius*, quem dixi, *dies, & mane inclaruerat, & ecce cœperunt audiri tonitrua, & micare fulgura, & nubes denſiſſima operire montem, clangórque buccinæ vehementius perſtrepebat.* Itaque ad terrorem omnia concurrebant, qui ſeſe ab auribus, oculiſque ingerebat; vt intelligerent adeſſe eum, cui hæc omnia ad nutum famulabantur, agíque rem maximam, maximéque ſeriam. Itaque *timuit populus, qui erat in caſtris, neque præ timore egredi audebat è tentoriis*, vt ait Ioſephus, nedum in montem aſcendere. Eduxit ergo eos Moyſes, *in occurſum Dei*, vt ſubditi ſolent obuiam ire principi ſuo, eique ſe ſuáque, publicè & priuatim offerre, & *ſteterunt* attoniti *ad radices montis*, inter caſtra & terminos à Moſe conſtitutos. Ne qua res populum, à videndo vel audiendo poſſet auertere.

CCCLXXXIV. *Et cũ terræ motu.*

TOTVS *autem mons Sinai fumabat, eo quod deſcendiſſet Dominus ſuper eum in igne, & aſcenderet fumus ex eo, quaſi de fornace; erátque omnis mons terribilis, & ſonitus buccinæ paulatim creſcebat in maius, & prolixius tendebatur.* Quod vulgata editio habet mon-

tem fuisse *terribilem*, siue *terrificum*. Hebræus textus & Chaldæa paraphrasis habent *contremuisse*, vt Lipomanus, Vatablus, Caietanus, Sà, Cornelius, Fonseca notarunt. Quod confirmat Dauid, *Terra mota est, etenim cæli distillauerunt, à facie Dei Sinai, à facie Dei Israël.* Quod etiam obscurè significauit Paulus, scribens ad Hebræos, *Non enim accessistis ad tractabilem montem*, vel ad montem quem Deus tetigerit. Notant enim Hebræi, quando montes diuino nutu & potentia contremiscunt, dici à Deo leuiter tangi; sicut chordas in lyra. Quo etiam refertur illud, *Domine inclina cælos tuos & descende, tange montes, & fumigabunt.* Vbi etiam videtur Dauid alludere ad hunc descensum Dei in montem Sinai. Et reuera in eo loco Pauli illud epithetum montis, nisi ita explicatum, non habet vim magnam, nec facit ad terrorem, sicut reliqua verba omnia illius loci.

Psal. 67. c. 12. 18. ψηλαφωμένῳ ὄρει.

cccxcv. *Octo ad terrorem concurrentia.* NOTARE autem cum Cornelio nostro possumus in monte Sina hoc tempore octo terribilia contigisse, quæ ex diuersis Scripturæ locis colliguntur. Primò cœperunt audiri tonitrua, & micare fulgura. Secundò nubes densissima montem operuit, siue vt est in Deuteron. *Erant in eo tenebræ & nubes, & caligo.* Tertiò mons totus fumabat, atque adeo ardebat, sed flamma in copiosum terminabatur fumum, qui ex eo quasi de fornace ascendebat vsque ad cœlum. Quartò mons terræ motu concussus est. Quintò accesserunt turbines, & procellæ ventorum, authore Apostolo. Sextò secuta est pluuia, vt testatur Dauid, est enim paraphrasis pluuiæ, distillatio cœli. Iosephus procellas cum imbre vehementer missas. Septimò clangor buccinæ vehementius perstrepebat, cuius etiam meminit Paulus, ibidem. Octauò Angelus è Sina voce tubali & horribili Decalogum proclamabat, vt ait idem Cornelius. Et videtur quidem Gregorius Nyssenus has voces à sonitu buccinæ non distinguere. Ait enim: *Erátque eis tantò terribilior sonitus buccinæ, quantò magis accedebant; quodque mirabilius est, articulatus erat. Nam aër absque vocalibus instrumentis non inanem orationem, sed significantem diuina firmabat virtute, quæ populo leges atque instituta ponebat.* D. tamen Paulus tubæ sonum, à voce verborum apertè distinguit. *Quam qui audierunt*, inquit, *excusauerunt se ne eis fieret verbum.* Dicendum videtur, perstrepentes tubarum sonos, inconditúmque clangorem in voces articulatas fuisse commutatas, aut terminatas, & quidem necessariò; illis enim non intermittentibus, istæ distinctè percipi nequiuissent. Idque videtur voluisse Gregorius.

Exod. 19. 16. Deut. 4. 11. Num. prox. Heb. 12. 18. in vita Mosis.

cccxcvi. *An & Moses timore effectus.* QVI hunc terrorem, non solius ait populi fuisse, sed Moysis etiam ipsius. *His ita dispositis*, inquit, *in sereno die subitò tenebris mons circundatus fuit, & ignis è medio tenebrarum exiliens, ac totum, vt videbatur, montis tractum depascens, terrebat prospicientes, fumo atque caligine omnia repleta. Adducebat tamen ad montem populum Moses, quamuis ipse quoque huiuscemodi visu timore perculsus ita est, vt celare id minimè posset; sed vel ipsius corporis motibus commotum se patefecit. Neque enim tantùm per oculos, verùm etiam per auditum terror animos inuadebat; cùm sonitus desuper veluti buccinæ, aut tubæ disrumpere subiecta locorum spatia videretur.* Sic ipse. Eius tamen timoris Mosis nullum video in Scriptura Mosaica vestigium; cùm ipse potius populum pauore perterritum, & ad se confugientem confirmet. Legimus tamen apud Apostolum ex traditione Hebræis scribentem, Moysem ipsum viso tam terribili spectaculo dixisse, *Exterritus sum & tremebundus.* Quò respexit, vt arbitror, Nyssenus.

c. 20. Num. 19. & 20. Hebr. 12. 21.

cccxcvii. *Colloquitur cum Deo & iubetur descendere.* AD hoc ergo spectaculum Israëlitis metu palpitantibus, Moyses confirmatior cœpit loqui ad Dominum in totius populi conspectu, conscensa videlicet parte aliqua montis; quæ autem verba vltro citróque dicta fuerint Scriptura tacuit, nisi quod Dominus in ipso montis vertice positus, Mosem vocauit in cacumen eius. Quo cùm ascendisset, iussus est à Domino descendere, & contestari populum, ne forte vellet transcendere terminos monti circumpositos ad videndum Dominum; propter diuturnam scilicet absentiam Mosis, postquam desiissent micare fulgura, audiri tonitrua, & clangor buccinæ personare; ex quo futurum erat vt huiusmodi temeritas plurimæ multitudinis morte lueretur. Non enim est credibile totis 40. diebus perseuerasse tonitrua, sonitúsve tubarum: & hinc confirmatur ex positio illa, quam attulimus, de simulata permissione ascendendi montem. At Moses diuini colloquij suauitate captus, respondet non videri necessarium descendere ad populum ad eum monendum iterum, quod

Num. 378.

iam satis monitus videatur, ne vllo modo audeat ad montem ascendere, aut cum
27. x. non secus ac rem sanctam, & Dei præsentia sanctificatam contingere [27].

Perstat nihilominus in sententia Dominus, iubétque Moysem rursum descendere ad populum: quod ne illi graue sit, statim subdit mandatum de monte repetendo, accito secum Aarone fratre suo; quod postea cap. 24. factum est. Admonito priùs non solùm populo, & promiscua multitudine, sed etiam sacerdotibus, qui alioqui accedere solebant ad Dominum, ne sibi licere putent transgredi terminos vniuerso populo præfinitos, ne & ipsi diuinitus morte super sua temeritate mulctentur; iussit etiam Dominus descendere Mosem ad populum, vt cum eo esset dum Decalogus proclamaretur. Sed quos dixerimus fuisse istos sacerdotes, cùm nondum creati essent? an intelligendi sunt sacerdotes viri primarij atq; eximij in quaque tribu, iuxta ea quæ paulò antè de regno sacerdotali dixímus? An potiùs cum Abulensi, Caietano, Lipomano, Cornelio, intelligendi sunt primogeniti, qui quoddam sacerdotij ius naturale possidebant, & in primis qui erant primogeniti principum tribuum, de quibus infrà dicitur, obtulisse eos holocausta, & immolasse victimas pacificas Domino. Sacerdotis enim est sacrificare, & accedere ad Dominum mediatorem pro toto populo. Vide infrà num. 409. ccclxxxviii. Rursumque ascensum etiam sacerdotibus prohibere.

num. 373. q. 18. in 19. Exod. Cornel. hic. c. 24. 4.

His ita ex verbis & sententia Mosis explicatis, libet admirari quod in historiæ huius expositione Iosephus affirmat. *Hæc Lecturi*, inquit, *vt cuique placuerit, accipiant*: Mihi certè fas non fuit discedere ab illis, quæ in sacra historia conscripta habentur. Quod qua fide Iudæus homo asserat, facilè ex his intelligas. Discedit enim primò, quod cùm Moyses ipse narret, se toties Dei iussu à populo ad Deum ascendisse, & rursum à Deo descendisse ad populum, ipse fingit Mosem triduo in monte cum Deo colloquentem latuisse. Discedit secundò, quia cùm Dominus iusserit sanctificari populum, & animo ac corpore, piè religioséque præparari in diem tertium; ipse totum illum apparatum in epulis, & luxu ponit. *Interim*, inquit, *& victu sumptuosiore vtebantur, & ornatu splendidiore vna cum vxoribus & liberis excolebantur: atque in hunc modum duobus diebus inter epulas exactis, appetente iam tertia*, &c. ccclxxxix. Examinatur Iosephus hoc loco, & arguitur à Scriptura discedere.

1 ant. 3. c. 4 [illegible] 2. 1.

3. Discedit tertiò, quia præter Scripturam, ait Moysem populo spopondisse se aliquid boni in populi vtilitatem reportaturum, cùm nullum extet talis promissionis in Scriptura vestigium; sicut nec quod populus in eum finem Deum triduò precibus sollicitarit, vt propitius Moysem excipiens, donum sibi per eum aliquod mitteret. Discedit quartò, quia præter, imò contra eandem Scripturam, ait appetente iam tertia die, *Nubem præter solitum suprà tota castra Hebræorum sublimem pependisse, tentoria quam latè patebant contegente, reliquum cælum circunquaque clara serenitate obtinente*; cùm Scriptura id de solo monte asserat, *& cæpit nubes densissima operire montem*; de castris taceat: ipse de castris asseruit, de monte conticuit. Quod si nubes castra operiebat, id non præter solitum contigit, sed ordinarium fuit. Discedit quintò, quia omisit sonitum buccinæ, quem putauit apud Romanos & Græcos, quibus scribebat, vix satis fidei habiturum: & ignem sursum fumum quasi è fornace effundentem, in elisa fulmina commutauit; quibus significaretur, Moysem ex sententia cum Deo propitio conuenisse. Ethnicorum scilicet superstitiosis obseruationibus alludit, & eis tacitè sanctitatem & religionem, per sacræ historiæ similitudinem affingit. Discedit sextò, quod cùm Scriptura dicat Moysem eduxisse populum de castrorum loco, stetisse ad radices montis, locutum esse cum Deo audiente populo, & Deum ei respondisse, sicut ipsi promiserat Dominus. Iosephus contra *continuisse se ait intra tabernacula mæstos, putantes actum de salute Mosis, & illo per iram Dei sublato, se quoque simile exitium manere*. cccxc. Eámque deprauare.

4.

5.

6.

c. 19. 9.

7. Discedit septimò, quia non solùm redeuntem Moysem ex ficta illa absentia triduana, lætitia exultantem inducit, sed aërem etiam, ad eius aduentum, pristinam serenitatem recepisse affirmat. Vt nimirum qua fide ac potestate aërem priùs ipse obscurauerat, eadem rursus illum pro arbitrio serenaret. Vt vel ex hoc vno loco facilè quiuis possit intelligere, quantum in reliquis fidei mereatur, quæ ex Scriptura refelli non possunt. Neque sanè arbitror æquum ac Christianum cccxci. Vt sæpe alibi.

Lectorem mihi succensurum, si Scripturæ sacræ famulando, eum studiosius aliquando perstringo, qui cùm se ab ea non discedere profiteatur; ita tamen, vt plurimùm ab ea alienus est, vt eam emendare, & probabilem reddere voluisse videatur. Sed de his hoc loco satis; nam sæpe deinceps nobis recurret tranquilla hæc pro veritate dimicatio.

cccxcII. *Qua voce Deus intonet præcepta Decalogi.* CVM peruenisset ad populum Moses, eisque diuinam prohibitionem inculcasset de limitibus à nemine transgrediendis; & cùm eo adhuc esset, vt ex sequentibus apertissimum est, Deus ad populum iuxta montem extra tentoria circunfusum, decem legis pręcepta terribili, & perquam sonora voce intonuit. Qua de re Philo eleganter in libro de Decalogo pleráque, quorum nonnulla operæ pretium sit referre. *Superest*, inquit, *vt attexamus decem illa præcepta, siue leges, seu verius oracula, quæ pro totius gentis concione, ne mulieribus quidem ab hoc cœtu semotis rerum Pater cecinit. Quæres num ipse vocem mittens? Absit vt in mentem nostram descendat ista cogitatio. Neque enim more hominum Deus habet opus ore, lingua, & arteriis. Sed opinor eum illo tempore sacrum quoddam edidisse miraculum; iussisséque vocem inuisibilem prodire ex aëre, quouis instrumento absolutiorem, sonantiorémque. Non inanimem, nec tamen profectam ex corpore animato, qualis est animalium; sed animam rationalem disertè sonoram fuisse, quæ pulsato aëre, formatóque in flammæ speciem, spiritu quodam instar tubæ articulata, ab omnibus exaudiretur vel propè, vel longius distantibus* [28]. 28. x.

cccxcIII. *An potius Angelus.* HÆC & plura de voce diuina Philo, significans ministerio Angeli vocem Dei iussu formatam, cùm ait eam fuisse non inanimem, nec tamen ab animato corpore, sed ab anima rationali profectam. Quod apertius D. Stephanus enunciauit de Mose agens. *Hic est*, inquit, *qui fuit in Ecclesia, in solitudine cum Angelo qui loquebatur ei, in monte Sina, & cum patribus nostris.* Quod ipsum paulò antè dixerat, de locutione quæ ad rubum anno superiore facta fuerat: & rursum paulò inferiùs; *Quia accepistis legem in dispositione Angelorum.* Quo etiam modo loquitur Apostolus ad Galatas. Et tamen sæpe Moyses affirmat Deum locutum esse, & tradidisse legem populo suo. Nimirum Angelus quasi Domini Orator, & Legatus, eius personam gerit, eiúsque vice loquitur. Vnde Gregorius Magnus. *Hinc est*, inquit, *quod Angelus, qui Moysi apparuisse describitur, modo Angelus, modò Dominus memoratur; Angelus videlicet propter hoc quod exterius loquendo seruiebat; Dominus autem dicitur, quia interius præsidens, loquendi efficaciam ministrabat. Cùm ergo loquens ab interiori regitur, & per obsequium Angelus, & per inspirationem Dominus nominatur.* Hæc ipse. Vide Lorinum nostrum in Acta.

Act. 7. 38. v. 30. v. 53. c. 3. 19. præfat. in lib. mor. c. 7. v. 30.

cccxcIV. *Recitationem exceperunt iterum terrifica.* LOCVTVS est ergo Dominus audiente populo decem præcepta Decalogi, sicut in cap. 20. Exodi recitantur, quæ Iosephus negat fas fuisse totidem verbis euulgare, eorum tamen sententiam declarare professus, distributionem mutauit. Primum enim præceptum in duo partitus est, & postrema duo, pro vno eodémque numerauit. Vide August. q. 71. in Exod. Quod facit etiam Caiet. in cap. 20. Exod. & Hebræi apud Abul. q. 2. in idem c. quos etiam refutat. Hæc ergo præcepta cum maxima, maximéque terrifica voce personarent, cunctus populus adstabat admiratione defixus, audiens voces, siue tonitrua, & sonitum buccinæ: videns ignem maximum è medio cuius erumpebant voces [29], montémque fumantem; videns lampades, siue fulgurantes nubes. Voces enim & lampades, Hebraica dialecto, tonitrua & fulgura nominantur. Bis autem ista terrifica memorantur, quod sermonem Dei tum antecesserint, tum secuta sint. Excepto, vt ait Caietanus terræ motu, eum enim præcessisse ait, negat subsecutum, & quidem vt arbitror, sine causa. Talis enim commotio comprobationis dictorum indicium esse poterat; Iuxta illud

Deut. 9. 10. 29. x.

----- *totum nutu tremefecit olympum.*

Reliqua verò fumum, flammam, nubem, caliginem, Deo loquente perseuerasse; quippe quæ attentionem, minus quàm reliqua impediebant. Vide Tostatum q. 37. vbi ait sonitum buccinæ non fuisse aliquid re distinctum à vocibus, quia scilicet confusa & inarticulata vox, paulatim articulata facta est.

cccxcV. *Perterritus populus petit Mosem internuncium.* CVM igitur ista terrifica, absoluta legis promulgatione repeterentur, perterritus ac pauore concussus populus stetit procul, in Hebræo habetur *mouisse se*, siue *retrocessisse*, vt scilicet abderent sese in sua tabernacula, veriti ne Deus iterum

loqueretur. Itaque dixerunt Moysi, *Loquere tu nobis, & audiemus, non loquatur nobis*
18.16. *Dominus, ne forte moriamur*, siue vt habetur in Deuteronomio. *Vltra non audiam vo-*
cem Domini Dei mei, & ignem hunc maximum ampliùs non videbo, ne moriar. Eadem
v.22.23.& seqq. vberius habentur c.5. vbi etiam dicitur hanc postulationem factam ab omnibus
principibus tribuum, & maioribus natu. Respondit autem Moyses populo, *No-*
lite timere, vt enim probaret vos venit Deus, & vt terror illius esset in vobis, & non peccare-
Prou.15.27. 16.6. *tis. Per timorem enim Domini*, ait Sapiens, *declinat omnis à malo*, imperfecti præser-
tim, ac rudes, quales erant Hebræi, quos neque amor, neque beneficia satis ad
hanc diem in officio continuerant. Sed nec modicus timor sufficiebat, ne eius
facilè obliuiscerentur, maximus necessarius fuit, qui tamen ipse efficax non fuit.
Psal.105.13. 19.20. quod conqueritur Dauid. cùm ait, *Cito fecerunt, obliti sunt operum eius*. Et mox, *Obli-*
ti sunt Deum qui saluauit eos, qui fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in terra Cham, terri-
bilia in mari rubro, nimirum *mutantes gloriam suam, in similitudinem vituli comedentis*
fœnum.

RESPONDIT etiam eidem populo per Mosem Deus, se illi nunc quidem ccccxcvi. *Datúrque figuram Christi.*
Deut.18.17 & c.5.25. per Mosem; olim autem per alium insignem Prophetam locuturum. *Bene*, ait
Dominus, *omnia sunt locuti, Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui,*
& ponam verba mea in ore eius; loquetúrq; ad eos omnia, quæ præcepero illi. Qui autem verba
eius, quæ loquetur in nomine meo audire noluerit, ego vltor existā. Quæ verba de Christo
Domino prædicta esse, testatur Petrus Apostolus, & D. Stephanus in Actis, vt di-
c.3.22. c.7.37. apud Tol. in Ioan. c.5 ann.39 Ioan.5.45. Heb.1. Ioan.1.18. ligenter explicat vtroq; in loco Lorinus. Et in eadem intuebatur Christus ipse,
vt plerique sancti Patres affirmant, dum diceret, *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan*
& mihi, de me enim ille scripsit. Quo etiam videtur allusisse Paulus, dum Hebræis
diceret, *Nouissime diebus istis, locutus est nobis in filio, quem constituit heredem vniuerso-*
rum, &c. Denique quoniam Deum nemo vidit vnquam; nemo audire sustinet
ne moriatur, necesse fuit, vt *vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarraret nobis*.

Exod. 20. ECCE, ait Caietanus, *diuina promissio Messiæ sub nomine Prophetæ aptissimè facta,* ccccxcvii. *Cui rectè quadrat.*
post data decem præcepta populo timenti audire Deum ampliùs in maiestate loquentem. Aptis-
simè siquidem tunc promittitur ipsemet Deus, in natura humana populum humanissimè allo-
cuturus, non maiestate, sed officio Prophetæ prædicantis verbum Dei, & eius arcana manife-
30.x. *stantis*. Sic ipse [30]. Ergo vbi primùm lex vetus enascitur, & ore diuino populum
perterrefaciente vulgatur; lex noua ex humanissimi Prophetæ, & legislatoris
ore maturè denunciatur, qui per humanitatem sicut Moses, sit diuinus interpres.
Et sicut Moses in Hebręo populo, iudex fuit, legislator, & princeps. Ita Christus
Dominus in populo Christiano. *Dominus enim iudex noster, Dominus legifer noster,*
c.33.22. *Dominus Rex noster ipse saluabit nos*, vt scripsit Esaias. Quæ de Christo Domino, etsi
clarissima sunt, neque testibus egent, de eodem nihilominus ab Augustino,
Theodoreto, Cyrillo, aliisque apud Leonem à Castro accipiuntur.

VIDENDVM deinceps, antequam progrediamur vlterius, vt reliquum tem- ccccxcviii. *Ratio temporis. Quæ gesta die 6. mane.*
pus rerum gestarum ac dierum, ordine accuratè digeramus. Die ergo sexto cùm
inclaruisset mane, cœperunt audiri tonitrua, & micare fulgura, cæteráque quæ
c.19. v.16. continentur. Intereáque Moses eduxit populum è castris ad radices
montis; v.17. Cùm sonitus buccinæ aliquandiu coram populo perstrepuisset, in
vocem articulatam efformari cœpit, & Decalogus recitatus est; quam recitatio-
nem exceperunt iterum remugientia tonitrua, clangórq; tubarum; perseueran-
tibus igne, fumo, caligine; quibus perterritus populus, qui vix in vestigio stete-
rat, dū Dominus Decalogum intonaret, retrocedere cœpit, ac stare procul, v.21.
Deut.5.23. c.18.15. Exod.20. 21. & seqq. ac petere vt Moses fieret Dei apud populum interpres, v.19. quem Moses paucis
confirmat, & bono animo esse iubet, v.20. Inde accessit ad montem, atque ad ca-
liginem, referens quid populus desideraret, vt scilicet Dominus Moyse inter-
nuncio vteretur, quod Deus probauit, & occasione huius petitionis promisit se
suscitaturum de medio populi Prophetam, &c. simúlque iterauit quæ dicta fue-
rant in Decalogo, de non excitandis alienorum Deorum simulachris, sed eri-
gendo sibi altari terreo, vel lapideo ad sacrificia.

HÆC breuiter locutus Dominus remittit Mosem ad populum adhuc stantem ccccxcix. *Quæ à prandio & nocte.*
ante sua tabernacula, & expectanté quid referret à Domino Moses. *Vade*, inquit,
Deut.5.30. *& dic eis, reuertimini in tentoria vestra*, prandio videlicet corpora refecturi. Illud au-

tem, *Sta mecum*, idẽ eſt ac ſi diceret, mox à reditu ſtabis mecum aliquanto diutius.
Simul enim ibi ſtare non poterat, & adire populum, vt ſe in ſua tentoria referret.
A prandio regreditur in montẽ Moſes, & accipit à Deo, quæ c.21.22.& 23. Exodi
continentur. Paulò ante veſperam Moſes à Domino dimittitur, ſed cũ manda- c.24.1.
to, vt aſcendat iterum, poſtridie ſcilicet, cũ Aarone & cæteris, qui memorantur.
Eodem veſpera narrauit Moſes populo, quæ illi dixerat Dominus, & quæ ab eis
obſeruari volebat. Cui reſpondit vna voce populus, tribuum ſcilicet principes,
ac maiores natu, ſe omnia facturos, quæ Dominus imperaſſet. Proxima nocte c.24.3.4.
Moſes ſcripto mandauit vniuerſos Domini ſermones, qui ſcilicet c.20. inchoan-
do à Decalogo, vſque ad 24. caput continentur. Et ita tranſactus eſt dies 6.

CCCC. *Quæ die ſeptimo.* DIE 7. Moſes mane conſurgens ædificauit altare ad radices montis, & duo- Exod.24.4. Abul.
decim titulos, iuſsitque primarios de populo iuuenes ſacrificare, & ſanguinem ibid. q.7.
partim fudit ſuper altari, partim lecto fœdere fudit in populum; hæc, vt apparet, c.24.9.& 10
tempus matutinum tenuere. A prandio aſcenderunt Moyſes & Aaron cum duo-
bus filiis, & Septuag. de ſenioribus Iſraël, qui viderunt Dominum obiter, atque
à longè; Moyſes autem propius; vnde mox dimittuntur. Accipit autem Moyſes à
Domino mandatum, vt rediret ad diuturniorem moram, vtq; acciperet tabulas
lapideas ſcriptas à Deo. Deſcendit ergo Moſes cum ſociis, diſpoſuitque domui v.12.
ſuæ, in longiorem abſentiam. Et fuit hic dies confirmationis legis, quod agnoſcit
etiam Serar. l.1. in Ioſue. c.4.q.10.

CCCCI. *Quæ octauo, &c. ad quadrageſimum.* DIE 8. mane aſcendit in montem Moſes, cum Ioſue miniſtro ſuo, relictis v.13.& 14.
Aarone, & Hur, quaſi vicariis in locum ſuum. Die 7. vult Moſem cum Ioſue in
mõte remanſiſſe Serar. verùm illi videtur repugnare Scriptura: & diem octauum l.1.c.4.q.10
probat etiam Torniel. Ibique manſit ſex diebus; id eſt, vſque ad 13. menſis tertij. c.24.v.13.
Die 7. qui fuit 14. menſis eiuſdem, ingreditur Moſes caliginem, & fuit in monte a.m.2544.
quadraginta diebus & 40. noctibus, comprehenſis videlicet illis ſex diebus in Num.46.
monte poſitis, antequam admitteretur Moſes ad caliginem. Inchoantur enim ab
octauo Siuuan, qui eſt menſis tertius, & terminantur 17. Tammuz, qui eſt quar-
tus menſis, quando Moſes de monte deſcendit, & confregit tabulas ad radices
montis, vt ſuo loco diligentiùs explicabitur: tametſi Torniellus hanc primam Num.421.
Moſis quadrageſimã inchoari velit à 14. menſis tertij: & conſequenter 25. menſis
quarti eandem terminari, vt habes apud eum an.m.2544. Num.47.& 49.

CCCCII. *Improbatur hic Ioſephi Chronologia, & petitio legis.* HANC autem temporis diſpoſitionem vtique ignorauit Ioſephus, qui moram l.3.ant.c.4.
aliquot dierum inter traditum Decalogum, & reliquas leges ponit. Ait enim,
Hac vbi multitudo læta, (imò territa vehementer) *ex ipſo Deo, ſicut Moſes prædixerat
audiuit, dimiſſa eſt concio. Sequentibus autem diebus ſæpius ad Ducis tentorium ventitantes,
poſtulabant vt etiam leges eis à Deo deportaret.* Ille etiam in hoc eis gratificatus leges
tulit. Quod cæteris Ioſephi commentis adiungendum eſt. Nam, vt omittam eo-
dem die, quo promulgatus eſt Decalogus, adiunctas illi leges, quæ cap.21.2.& 3. Num.398. hoc anno
continentur, vt diximus, & conſentit Torniellus: certè nuſquam populus ſibi nu.42.
leges à Deo deportari petiit, ſed Moyſem ſibi fieri diuinorum præceptorum in-
terpretem, quoniam eius verba audire præ metu non ſuſtinebat. Deus autem
vltro illas ſe daturum promiſit, vt ſcriptum eſt Exodi 24. *Aſcende*, inquit, *ad me in* v.12.
montem, & eſto ibi; diutius, ſcilicet, ac per otium: cùm adhuc ibi cum Domino
perbreui ſemper temporis ſpatio fuiſſet, ac quaſi per tranſennam vidiſſet, quæ
longiorem requirebant moram. *Dabóque tibi tabulas lapideas, & legem, ac mandata
quæ ſcripſi, vt doceas eos.*

CCCCIII. *Moſes poſt meridiem montem repetit.* CVM ergo repetiiſſent tentoria ſua Iſraëlitę, & à prandio Moſes repetiiſſet mõ- c.19.20.
tem, atq; adeo acceſſiſſet ad caliginem in qua erat Deus, locum ſcilicet montis l.3.c.4.
altiſſimum; ipſúmque eius verticem: qui ſi Ioſepho credimus, ob nimiam altitu-
dinem cautéſque præruptas non aſcenſus tantum hominum, ſed aſpectus quoq;
ipſos defatigat. Audax profecto hyperbole, cùm pręſertim certò conſtet Moſem die 4. menſis 3.
bis eodem die illuc aſcẽdiſſe, ac deſcendiſſe, & negotia cũ Deo ac populo, quem
congregare oportuit, ac docere, confeciſſe. Ibi ergo Dominus inculcat prohibi-
tionem Idololatriæ, vt quandoquidem ipſi verũ Deum audiuerunt loquentem,
déque eo experimentum, quantum potuit mortalis infirmitas cœperunt, nihil in
eo terrenum, nihil materiatum agnouerunt, nihil deniq; forma aliqua vel figura

Digitized by Google

Deut. 4. 12.

præditum, caueant sibi à Deorum simulachris aureis, vel argenteis fabricandis. Imò ne Deum quidem verum sub forma aliqua sensibili repræsentent, quandoquidem nulla tali forma repræsentari possit, & vt maximè posset, si id eis liceret; aditus ad fictorum Deorum inania simulachra illis panderetur. Ad cultum autem suum iubet sibi altare terreum vel lapideum ædificari, vt sacrificio quod vni Deo vero debetur, in illo honoretur.

c. 21. Exod.

cccciv. *Edocetur præcepta quædam populo tradenda.*

Deinceps autem edocet Dominus Mosem præcepta quædam iudicialia, quæ magna ex parte ad Decalogum referũtur, sed distinctius & enucleatius rudi populo, vel explicanda erant, vel inculcanda, quæ nobis summa breuitate perstringenda; vel potiùs prætereunda sunt, ne ab historica narratione longius discedere cogamur. Capite itaq; 21. Legem statuit de empticiis seruis Hebræis, & obseruationibus circa homicidium, honorem parentum, furtum, pœnam talionis, illatúmque damnum, quæ satis per se plana & aperta sunt, vel certè ab iis, qui interpretes tantum agunt, petẽda. Capite 22. Pergit iudicialia præcepta exponere, de furto puniendo, de illato damno resarciendo, de deposito & cõmodato rite conseruando ac reddendo; de stupro & idolis, de aduenarum, viduarum, ac pupillorum cura; de honorandis magistratibus, decimis, primitiis, primogenitísque reddendis, aliísque nonnullis.

c. 22.

c. 23. v. 4. & 5.

ccccv. *Alia eiusdem generis præcepta.*

Capite 23. Alias quoque constituit leges aut explicat Decalogo cõprehensas; de mendacio & falso testimonio, iudiciique rectitudine, de benefaciendo etiam inimicis, de peregrinis humaniter tractandis, de quiete terræ anno 7. Hominum autem & animalium die 7. De iuramento, de solennitate Azymorum, primitiuorum, & omnium frugum terræ ter annis singulis celebranda, quæ sunt festa Paschæ, Pentecostes & Tabernaculorum. Ter item sistẽdo omni masculino in conspectu Domini; de obediendo ductori Angelo, ad proficiscendum scilicet, aut sistendum in eodem loco, iuxta motum & quietem columnæ nubis; de euertendo idolorum cultu, cũ promissionibus, & premiis, propter diuinorum præceptorum obseruationem. Vbi illud quoque obseruabis, quod alibi notatum est, longè ampliores poni terminos terræ promissionis, quàm Hebræi vnquam possederint: propter eorum Idololatriam multis aliis sceleribus cumulatam. *Ponam*, inquit, *terminos tuos, à mari rubro, vsque ad mare palæstinorum*; ab Occidente videlicet. *& à deserto Arabiæ*, à Meridie, *vsque ad flumen Euphratem*, qui est ad Orientem. A Septentrione autem hic termini non constituuntur; sed in libro Iosue ponitur mons Libani, qui est vltra Tyrios, atque Sidonios.

Termini Hebræorũ.

c. 1.

ccccvi. *Redit ad populum Moses.*

His ita Mosi à Domino traditis, dimittitur ad populũ, vt hæc illi suo nomine enunciet, quæ populus spõte & à timore liber rata habeat, & super his fœdus solenne cũ ipso feriat. Iubetur tamen ad Dominum reuerti, postridie scilicet, post peractum mane sacrificium vnà cum Aarone fratre, & duobus eius filiis Nadab & Abiu, & Septuaginta viris primariis, ætate atq; authoritate præstantibus. Sed cũ hac disparitate, vt notat Caietanus, vt populus nec appropinquet, nec ascendat ad Dominum, sed in castris remaneat, Aaron autem cum filiis, ac senioribus, ascendant quidẽ, sed non appropinquent. Moyses verò ascendat, & propius accedat ad Deum. *Venit ergo Moyses, & narrauit plebi omnia verba Domini, atque iudicia*, quæ scilicet c. 20. & tribus sequentibus continentur, & ad vniuersum populum pertinent, eiq; obseruanda proponuntur, vt fœdus iam c. 19. memoratum, & summatim propositum, nunc autem distinctè explicatum, feriatur; ne populus ignorantiam aliquam in posterum posset prætexere, cùm ab ipso vniuersæ legis obseruatio exigeretur. Vide Abulensem.

in c. 24.

c. 24. 3.

in c. 24. q. 2.

c. 24. 3. c. 19. 8.

ccccvii. *Qui consentit in legis obseruationem.*

Respondítqve *omnis populus vna voce. Omnia verba Domini, quæ locutus est, faciemus.* Multiplex fuit consensus populi in obseruationem legis. Primò, die quarta mensis, cùm Deus obtulit eis electionem, vt essent illi populus, & regnum sacerdotale, & gens sancta ea conditione, vt audirent vocem eius, & custodirent pactum eius. Tunc enim dixerunt cuncta se, quæ locutus esset Dominus, facturos. Secundò, die sexta, vt habetur in 5. Deuter. cùm perterrefactus populus audita terribili promulgatione Decalogi; reliqua per interpretem Mosem audire voluit, dixitq; illi, *Tu magis accede, & audi cuncta, quæ dixerit Dominus Deus noster tibi, loquerísque ad nos, & nos audientes faciemus ea.* Tertiò, sub eius diei vesperam, cùm

v. 27.

v.3. v.7.

Moses audita à Domino, & c. 21. 22. & 23. Exodi comprehensa, eis recitauit, *Tunc enim omnis populus vna voce respondit, omnia verba Domini, quæ locutus est faciemus*, vt est in 24. c. Exodi. Quartò postridie, qui fuit dies 7. post sacrificium, eadem ex scripto recitauit Moses, eundémque consensum expressit. Vt ibidem scriptum est.

ccccviii. *Ex scripto mandatur à Mose, & quare.*

Hoc consensu habito ab vniuerso populo acceptante legem, Moyses quasi Scriba diuinus in tabulas publicas retulit initũ fœdus, ad memoriam posteritatis sempiternam, ad quam scripto propagaretur obligatio, quã patres pro se posterísque suis suscipiebant, de prædictis legibus, iudiciisq; seruandis. Sed & Dominus ipse ex parte sua Decalogum descripsit in lapideis tabulis, vt memoriale perpetuum esset populo, initi cum Deo fœderis. Scribi etiam oportuit prædicta omnia Dei mandata, vt in confirmationem fœderis, tam liber ipse, quàm populus sanguine aspergi posset. Denique, vt in manibus populi, aut seniorum eius, in diuturna Mosis absentia, extaret legis exemplar, vt eam per otium recognoscere, meditari, & addiscere possent, atque in praxim, prout res ferret, reuocare; nec si delinquerent per negligentiam, obliuionem tot præceptorum causari possent.

ccccix. *Ritus confirmati fœderis. Erigitur altare, cum 12. titulis.*

c. 24. 4. — c. 19. Exod. 22. 24. 14 1 2. — vide Alex. l. 5. Gen. dier. c. 3. & ibi Tiraq. — in c. 24. q. 7

Ritus autem confirmationis fœderis, quo diuina inspiratione, vel præcepto vsus est Moses, in hunc modum se habuit. *Mane cõsurgens ædificauit altare ad radices montis*, quasi in confinio ditionis, aut regionis eorum, qui fœdus inibant. Electus quoque est is locus, vt esset quasi in conspectu Domini in montis vertice habitantis, quandoquidem vltra progredi, ne sacerdotibus quidem, ac senioribus populi permissum erat. Sed & matutinum tempus obseruatum, apud alias gentes fœderibus feriendis legimus, quod post Meridiem precationes iis necessarias facere, aut omnino fœdus percutere non liceret. Et altare quidem vnicum fuit, sed singulis tribubus suos titulos, cippos, vel columellas erexit, quibus altare superpositum niteretur, aut quæ ipsum ornamenti, ac testimonij causa circunstarent; statuæ in Hebræo dicuntur, non quod simulachra essent, sed quod starent. Eránque tam altare, quàm columnæ seu tituli de lapidibus impolitis, vt tam lex ipsa in altari, quã temporis angustiæ in columellis illis exigebant; vti visum etiam est Abulensi, qui propterea negat iis titulis nomina filiorum Israël insculpta fuisse. Quoniam ergo altare sacrificij, quo firmabatur fœdus, 12. lapidibus, duodecim tribus designãtibus, nitebatur, simul indicabatur fœdus cum duodecim tribubus ictum esse, in quo immobiliter omnes starent, quódque aduersus omnes impios, ac fœdifragos constanter, fortitérque tutarentur.

ccccx. *In eóque sacrificatur à primogenitis principum tribuum.*

q. 8. & 9. — vide sup. num. 387. — v. 5. & seqq. — q. 11. — in epist. ad Heb. c. 9. lect. 4.

Altari titulísque erectis, misit Moses duodecim iuuenes, de singulis tribubus singulos, vt ait Abul. in quibus vnus erat de tribu Leui, alter de tribu Ioseph, quod distinctio tribus Ioseph in duas, non fuit in vsu, donec Dominus, in secundo anno Leuitas assumpsit sibi, & à reliquorum hæreditate separauit; putátque fuisse primogenitos principum in quaque tribu, ad quos tum ius sacrificandi, quasi naturalibus sacerdotibus competebat. Itaque in eo numero fuisse Nadab Aaronis primogenitum: reliqui autem fuerunt fortasse, qui 1. Num. principes tribuum, ac domorum recensentur. Idem de primogenitis affirmat Chaldæus paraphrastes, Caiet. Cornel. & ratio exigit, vt in re honoratissima ij eligerentur, qui iure gentium ac naturæ cæteris præstare censerentur. Hi ergo obtulerunt holocausta, singuli singulos vitulos, vt ait idem Abul. pacificis autẽ hostiis quarum maxima pars cedebat in vsum sacerdotum & offerentium, numerũ non assignari, quod magnus earũ numerus fuerit, vt vniuersus populus particeps lętitię fieret; verũ neq; numerus vitulorum 12. quem habet etiam D. Thomas, habetur nũc in editione vulgata, & abest ab Hebræo, Gręco, & Chaldęo paraphraste.

ccccxi. *Et sanguis à Mose partim effunditur, partim spargitur in populum.*

v. 7. & 11.

Dum autem victimæ pacificæ & holocausta; nam sanguinis quoque ex victima holocausti educebatur, vt patet ex libr. Leuitici cap. 1. *Tulit Moses dimidiam partem sanguinis, & misit in crateras, partem autem residuam fudit super altare.* Id Deum cum quo inibatur fœdus repræsentabat, quasi sanguine etiam ipse respergendus, & contractu cum populo per effusum sanguinem confirmando, obligandus esset. *Assuménsque volumen fœderis, legit audiente populo*, qui iterato spopondit obedientiam. Moses verò *sumptum sanguinem respersit in populum, & ait, Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum, super cunctis sermonibus his.* Qui scilicet quatuor proximè præcedentibus capitibus continen-

Digitized by Google

q.12.& 13. v.19.

tur, comprehenso etiam Decalogo vt vult Abul. & significat Apostolus c. 9. ad Hebræos, quæ sunt conditiones, quibus assumebat sibi Dominus Iudaicum populum in peculium; imò & in sponsam dilectam, vt cap. 2. Hieremiæ apertè traditum est. Huius autem cæremoniæ gratia, vel Moses totum populum, per turmas familiásque distinctum, obiuit sanguinem circunferens: vel quod mauult Abulensis, ipse populus per turmas propius ad altare accedebat: ibíque aspersus abibat, locúmque dabat alteri.

c.2.v.2.& c.3:1. q.13.in c.24 c.9. 18.

CCCCXII. *Quæ de hoc sacrificio Paulus tradiderit.*

CÆTERVM hunc totum sacrificij ritum plenius tradidit Apostolus scribens ad Hebræos, *Vnde*, ait, *nec primum testamentum sine sanguine dedicatum est.* Est ergo hæc testamenti primi, seu legis Mosaicæ dedicatio. Sed pergit. *Lecto enim omni mandato legis à Moyse vniuerso populo, accipiens sanguinem vitulorum, & hircorum, cum aqua & lana coccinea, & hyssopo, ipsum quoque librum, & omnem populum aspersit, dicens, hic sanguis testamenti, quod mandauit ad vos Deus.* Vbi notat D. Thomas illam lectionem fuisse necessariam, quod esset quasi legis promulgatio, qua principis voluntas, & decretum populo innotescit. Quod autem in Exodo non fiat mentio hircorum, neque aquæ, cocci vel hyssopi. Respondet D. Thomas Apostolum in legis disciplina enutritum, sciuisse hunc ritum in purificationibus, & aspersionibus seruari solitum, vt ad sanguinem vitulorum, etiam sanguis hircorum, & aqua adderentur, & lana coccinea cum hyssopo tanquam aspersorio, vterentur, idcóque hæc ex consuetudine ritus legalis accepisse.

lect. 4.

CCCCXIII. *Cur adhibitus sanguis ad pacti confirmationem.*

IDEM quoque de aspersione libri dicendum, quam Paulus vel ex legis consuetudine, vel ex traditione suppleuit. Quid autem sanguis ad confirmationem pacti valet? quod mors ad firmitatem testamenti. Sicut enim mors testatoris roborat testamentum, & immutabile reddit, atque inuiolabile; ita sanguis, qui mortem repræsentat, quia in animalibus vita in sanguine consistit, simul etiam significat pactum, quasi subsecuta iam morte paciscentium non posse commutari, non solùm à mortuis, sed ne à viuis quidem, qui eodem fœdere obligati sunt; parentibus in re maximæ, grauissimæque vtilitatis, pro posteris suis validissimè contrahentibus. Quæ est mens Pauli in eodem loco, vt legenti patet. Cæterùm de effusione sanguinis in fœderibus, & mixtione cum vino, aqua, aliisque id genus ritibus multa suggeret Alexander in Genialibus diebus.

l. 5. c. 3.

CCCCXIV. *Ascendit Moses in montem cum sociis, vbi Deum vident.*

HIS matutino tempore peractis, populóque in tabernacula sua dimisso, & recreatis cibo corporibus, executus est Moses, quæ mandauerat Dominus de secum ducendo Aarone cum filiis, & senioribus Israël, quos volebat Dominus aliquatenus spectatores fieri gloriæ suæ; vt populus, qui multum ab eorum autoritate pendebat, magis magísque de Dei maiestate eruditus, eum vnum honore supremo, timoréque prosequeretur. Caiet. putat rationi consentaneum, vt hæc visio mane ante horam prand. contigerit. Sed tota rerum gestarum series aliud exigit. *Ascenderunt ergo Moyses & Aaron, Nadab & Abiu, & Septuaginta de senioribus Israël*, vsque ad medium circiter montis, vt ait Hugo à S. Vict. & adorauerunt procul, vt Dominus Moysi antè mandauerat, cùm primùm scilicet Dominus illis illustrem aliquam, & radiantem nubem obiecit, per quam præsentiam suam testaretur, vt existimat Abulensis, cùm ante nihil nisi ignem, fumum, caliginem vidissent. Hoc ergo modo viderunt Deum Israël. Quod confirmat Paraphrastes Chaldæus, qui ait istos vidisse gloriam Domini Israël & solium gloriæ eius. Quam gloriam, siue illustrem nubem videntur septuaginta intellexisse, cùm dicunt, *vidisse locum vbi steterat Deus Israël*; Nubes enim erat instar loci Dominum ambientis.

c. 24.

c. 24. 9. 24. 1. post q. 13.

in c. 1. Eze.

CCCCXV. *Qualis ea visio.*

ALII tamen, in quibus Lyranus, Caietanus, Hieronymus Pradus, & Villalpandus, quos sequitur Cornelius à Lapide, putāt, & quidem probabilius, Deum hic humana forma, nimirum specie magnifici cuiusdam principis, & legislatoris sese exhibuisse videndum, idcóque hic in Hebræo non Iehoua, sed Elohim vocari, quod principem sonat, & iudicem. Accedit quod Moses, licet speciem qua visus est Dominus non expresserit, pedum tamen eius, & pauimenti, quasi strati lateribus saphirinis meminerit, vt humanam figuram innuere videatur: & Deū, hominem aliquando legislatorem fore. Nec obstat quod Deuteronomij 4. dicitur non vidisse Israëlitas aliquam similitudinem, quando eos allocutus est Do-

v. 15.

minus in Horeb, de medio ignis, ne fortè simile aliquid exculperent, & sensim in Idololatriam delaberentur. Nam, vt rectè notat Cornelius, id populo vniuerso dicebat Moses, cuius infirmitati cautum ea ratione Dominus voluit: at hæc visio publica non fuit, sed priuata, nec confusæ multitudini, sed senioribus & sapientibus exhibita: quos ab ea stultitia tutiores reddebat maturior ætas, & sapientia.

CCCCXVI. *Quámque magnifica.* MAGNIFICENTIOREM porro fuisse hanc visionem, quàm significet hoc loco Moses, existimat Caietanus; ex eo quod in Deuteron. scribatur, *Deum apparuisse cum sanctorum millibus*, id est infinito sanctorum Angelorum apparatu. Putat etiam Pradus apparuisse in magnifico curru, quem Cherubini quatuor, quadruplici specie insignes ductarent, eo modo quem Ezechiel initio prophetiæ suæ obscurè descripsit, & ipse in imagine bellè, elegantérque repræsentauit. Et fortasse Moses ea tantùm attingere voluit, quæ omnibus qui erant in suo comitatu ostensa fuerant, plura enim sibi fuisse demonstrata, quæ ad Cherubinos, & arcam, & tabernaculum pertinebant, ipse non obscurè significat, cùm ait sibi à Deo fuisse dictum, *Inspice, & fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est.* Exo. 25. 40. Non enim posthæc apparet scriptum, quando illi, illa omnia demonstrata fuerint.

CCCCXVII. *Nihil ex ea spectatoribus creatũ incommodi.* ILLVD autem statim obseruat Moses, nihil damni contigisse spectatoribus istis diuinæ maiestatis; quamuis enim aliquantò pòst Dominus dixerit, *Non poteris videre faciem meam, non enim videbit me homo & viuet:* Exod. 33. 20 sic etiam Deut. 5. 26. impunè tamen id istis fuit, quia iussa Dei de non appropinquando impleuerunt, cuius argumentum est, quod postea manducauerunt, & biberunt, suis scilicet locis, atque temporibus, vt cæteri quibus nihil mali accidisset. Neque enim eos ibi comedisse aut bibisse significat Moses, cùm paulò antè pransi essent; estque hæc communis expositio, in quam Chaldæus paraphrastes, Caiet. Cornelius, Lipomanus consentiunt. Delirat autem hic R. Salomon apud Abulensem, cùm existimat, imo improbè calumniatur istos omnes socios Mosis, quasi cibum potúmque visioni Dei q. 15. in c. 24 prætulerint, proptereáque omnes variis occasionibus postea morte mulctati fuerint. Ex quo apparet, quàm alieni, vt plurimum, sint isti Rabbini, à vera intelligentia Scripturarum.

CCCCXVIII. *Redit in castra Moses cum sociis, in mõtem cum Iosue reuersurus.* POST absolutam hanc visionem, aut, si placet, illa etiam tum durante, dixit c. 24. 12. Dominus ad Moysen. *Ascende ad me in montem, & esto ibi*, id est diuturniorem ibi tracturus es moram, vt propterea populi res ad longiorem absentiam tuam ordinare te oporteat, *daboque tibi tabulas lapideas, & legem ac mandata quæ scripsi, vt doceas eos.* Sequitur autem surrexisse Moysen, & Iosue ministrum eius, & in montem ascendisse; qui ascensus supponit necessariò Moysem descendisse cum Aarone & sociis, ibique illorum loco accepisse Iosue, qui cùm in montem antè non ascenderit, non potuit fieri in monte mutatio. Idémque redditur indubitatum ex eo quod Moses dicit senioribus, vt ibi expectent donec cùm Iosue reuerteretur ad eos. Non sunt autem reuersi nisi post 40. dies, num ergo voluit eos sub dio in colle aliquo pernoctare ad 40. dies [31]? Num ibi populi quæstiones expedire? Quid 31. 32. quod Hur in montem non ascenderat, qui constituebatur Iudex aut arbiter quæstionum? Nimirum Moses à prædicta visione cum sociis reuersus est in castra. Ibi socium assumpsit ministrum suum Iosue, ibique seniores populi monuit, vt suos regerent, & si quid natum esset quæstionis, quod scilicet alioqui ad Mosem referendum fuisset, ad Hur & Aaronem, qui erant in castris, referrẽt. Neque aliam vim habet illud *Expectate hic*, quàm vt intelligerent castra non esse mouẽda ex eo loco, quantumuis eos diu abesse contingeret, & mortuos suspicari possent.

CCCCXIX. *Iosue minister Mosis.* NEC mirum vocari Iosue ministrum Mosis, qui erat militiæ princeps. non enim vile ministerium in eo cogitandum est, sed quale nobiles ac primarij viri Regibus exhibent, quale filij, aut discipuli Prophetarum, Prophetis. Domui præsunt; assistunt orantibus, concionantibus, sacrificantibus, eorum iussa aliis enunciant, &c. Quod Iosue ministerium, conuictus, familiaritas, tanto Prophetæ, principi, legislatori exhibitum, magnam in gloriam ipsius ministri cedit. Non potuit enim non esse diuinarum atque humanarum rerum scientior, pieta-

ci addictior, omniúmque virtutum laude cumulatior. Sed hac de re vide pluribus Serarium nostrum lib. 1. Iosue. Ab eo tamen in eo discedimus quod velit cum Moyse ascendisse montem septimo die mensis tertij, quem nos numeramus octauum, vt superius iam monuimus. [c. 4. q. 1. 2. 3. c. 4. q. 10. ff. sup. n. 401.]

CCCCXX. *Et cum eo ascendit in montem.* REBVS itaque in populo constitutis, ascendit Moyses cum Iosue in montem Dei; quem statim nubes operuit, ac circumuoluit; & ab aspectu populariuum suorum secreuit vtrúmque, in montis autem cacumine erat caligo, in qua erat Dominus, & vnde species ignis ardentis erumpebat in altum, & ex castris à filiis Israël cernebatur. Et erat vt apparet ex cap. 19. Exod. locus aliquis, in quo Moses manebat, dum à Domino in verticem montis vocaretur. [v. 19. 20.] Illic ergo totis sex diebus substitit, diutiùs etiam mansurus, si tardiùs à Domino euocatus fuisset. Audierat enim, *Et esto ibi*, sine vlla temporis circumscriptione. Illis sex diebus purificatum fuisse Mosem ait author Chronici Hebræorum, credo, sed oratione. [c. 6. init. q. 20.] Itaque Abulensis, & post eũ Cornel. ait voluisse Deum per hos sex dies, abstrahi, & emundari Prophetam suum, à terrenis cogitationibus, & curis; & oratione ad diuinarum rerum contemplationem, & diuinũ colloquium præparari.

CCCCXXI. *An ibi 46 diebus mãserint.* VTRVM autem sex illis diebus impastus, impotúsque manserit dubitatio est. Qui enim putant præter sex hosce dies Moysem 40. diebus & 40. noctibus ibi perdurasse, etiam concedunt his sex diebus eum manna cœlitus in montẽ decidente victitasse, & aqua de Sina defluente bibisse, quoniam Moses 40. tantùm diebus & noctibus ieiunasse se dicat, vt notauit Abulensis, qui eadem etiam ratione Iosue vitam transegisse putat. [Deuter. 9. 9 q. 19. & 20.] Mansisse ibi Mosem 46. dies putat Serar. l. 1. in Iosue c. 4. nixus scriptura, quæ ait Mosem fuisse die septimo euocatum in medium nebulæ, ibique mansisse dies 40. totidémque noctes; atqui iam sex dies in monte constiterat, eadémque est opinio Tornielli, nec improbabilem sentit Tostatus q. vltima, in c. 24. Exodi. [q. 14.] [an. 2544. n. 47. & 49.]

CCCCXXII. *An potius 40. duntaxat.* VERVM his repugnat solennis Hebræorum traditio, eorum Calendariis cõsignata, quæ habet 17. mensis quarti descendisse Mosem de monte, & acceptas à Deo tabulas confregisse, ideóque ieiunium eo die celebratum deinceps fuisse. Idem habet Seder Holam c. 6. & Rab. Abraham in Cabbala historica, quæ extat apud Genebrard. qui eandem sententiam in l. 1. Chronol. sequitur, & plerique è sectariis. [Genebr. Scalig. Sebastian. Cod. Cap. Munster in Calend. Hebraico, p. 151.] Quàm sentẽtiam probabiliorem putat Abulensis, & Cornelius à Lapide in hunc Exodi locum, valdéque consentanea est tum rationi temporis, quæ alioqui ægrè expediri potest, vt planum fiet ex sequentibus, tum Scripturæ, quæ vbique 40. dies inculcat, quibus Moses in monte perseuerauit, & nominatim ter in vno eodémque capite Deuteronomij. [q. 21. in c. 24. Ex. in fin. c. 24] [c. 9. v. 9. 11. 18.] Nec par est existimare negligi sex dies, vt numerus integer quadragenarius conseruetur; non enim 6. dies exigua pars est quadragenarij numeri, sed septima, nec Moses eos neglexisset dies, in exprobrãda Iudæis malitia sua, suisque pro eis laboribus, vt notauit Abulensis. [l. c.] Denique nemini, quod sciam antiquorum venit in mentem dicere, Mosem 46. diebus in monte substitisse.

CCCCXXIII. *Idque confirmatur. quid interim Iosue.* SED neque id satis potest ex verbis Exodi colligi; non enim ibi dicitur fuisse Mosem coram Domino intra caliginem 40. diebus, totidémque noctibus; sed quasi de industria inseritur mensio ascensus in montem, ante numerum illorum dierum, vt intelligatur totum tempus masionis in monte esse 40. dierum, & in iis, sex illos priores dies comprehendi. [c. 24. ff.] Septuaginta quoque & Chaldæus paraphras. imò & Hebræus ipse textus non verticem aut cacumen montis, aut caliginis medium inculcant, sed montem solùm: habent enim. *Et intrauit Moyses in medium nubis, & ascendit in montem, & fuit ibi in monte 40. dies, & 40. noctes.* Iosephus quoque ait Mosem per 40. dies ab suis abfuisse, (non per 46.) tandémque 40. diebus, totidémque noctibus elapsis reuersum esse. [l. 3. ant. c. 4.] Iosue autem nusquam interea digressus est, vt fusius tradunt Abulensis, & Serarius: imò etiam credibile esse in nubem cum Mose ingressum, quod videtur affirmare D. Ambrosius: ibique diuinarum rerum meditationi, & precationi sese dedidisse. [l. 1. c. 4. q. 14 ad 18.] [l. 2. off. c. 10] Cibo autem & potu vel penitus abstinuisse, sicut Mosem magistrum suum, vel manna sibi datum diuinitus comedisse, quod omnem ei saporem suauitatis afferret. Nec tamen audisse quæ Dominus cum Mose loquebatur, quod loco aliquantulum

Digitized by Google

distaret; sicut tres discipuli à Christo in Olïueto monte orante.

CCCCXXIV. *Tabella historica tertij mensis.*

HINC deinceps explicanda sunt, quæ Dominus cum Mose in monte tractauit, quæ ad 17. quarti mensis protenduntur. Prius ergo visum est hoc loco tabellam historicam tertij mensis proponendam esse; singulósque dies, quantum licebit, rebus gestis, vt hactenus fecimus, consignandos.

HISTORICA TABELLA TERTII MENSIS QVI SIVVAN DICITVR; PLENVS, ID EST 30. DIERVM; ET QVÆ IN EO, HOC POTISSIMVM ANNO PRIMO EXITVS AB ÆGYPTO ISRAELITIS CONTIGERINT.

Siuuan, qui fere Maio respondet.

Feriæ.	Dies mensis.	Res gestæ
Fer. 2.	1.	Neomenia, fuit hic dies qui dicitur Lunæ, quoniam proximus mensis exiit in Dominicam, siue Solis diem. Hoc ipso die existimamus Israëlitas è Daphca venisse in Alus, Numer. 33. 13. id est è nona in decimam mansionem. Qui putant tertio die huius mensis datam legem, fere etiam existimant hoc primum die peruentum in Sina, à quibus dissentimus. Vide supra n. 323.
Fer. 3.	2.	De Alus ventum est in Raphidim vndecimam mansionem, vbi hoc ipso pomeridiano tempore siti laboratum est, murmuratum, & aqua data diuinitus. Exod. 17. 1. Num. 33. 14. n. 367.
Fer. 4.	3.	Pugnatum est contra Amalecitas, à mane vsque ad vesperam, Exod. 17. 12. n. 323. 336. & seqq.
Fer. 5.	4.	Ex Raphidim ventum est in Sina mansionem duodecimam, Exodi c. 19. 1. Num. 33. 15. n. 366. qui fuit quartus dies mensis, & 48. ab Exitu. quo die Moses bis montem ascendit, num. 368. fuitque hic 1. sanctificationis dies.
Parasc.	5.	Alter sanctificationis dies ad accipiendam legem. Ibid. Malè Beroaldus l. 3. c. 3. hodie latam putat legem, non intelligens vnde inchoanda esset prima septem hebdomadarum.
Sabba.	6.	Pentecoste, dies datæ legis, solennitas hebdomadarum, dies primitiuorum, Num. 28. 26. Leuit. 23. 17. Fuisse hunc Sabbathi diem asserit Seder Olam c. 5. vide supra n. 380. & 397. A prandio Deus Mosi, & Moses populo declarat præcepta, quæ c. 21. 22. & 23. Exo. continentur. n. 398.
Dom.	7.	Proxima nocte Moses ea præcepta describit, & libellum vocat, volumen fœderis, quod mox in fœdere sanguine aspergit. Mane ædificat altare ad radices montis, vbi sacrificatur & confirmatur fœdus Deum inter & Iudæos. A prandio ascendit Moses cum Aarone, filiis & 70. senioribus, qui adorant Deum, & cum Mose redeunt. n. 399. Exod. c. 24. 9.
Fer. 2.	8.	Moses manè cum Iosue ministro quintùm ascendit in montem, ad accipiendas tabulas. Exod. c. 24. 12. n. 400. & 419.
Fer. 3.	9.	Sex diebus manent in monte, ante colloquium cum Deo. Exod. c. 24. 16. Populus absente Moyse ab Hur & Aarone gubernatur, Ibidem.
Fer. 4.	10.	
Fer. 5.	11.	
Paras.	12.	
Sabb.	13.	Octaua Pentecostes Genebrardo, aliis non sine causa repugnantibus. Riber. Scalig. n. 424. Abul. in 1. Reg. c. 1. q. 8.
Dom.	14.	Hoc die qui est septimus ab ascensu in montem cum Iosue euocatur Moses in caliginem, vbi manet vsque ad quadragesimum, initio eorum dierum sumpto ab octauo mensis huius, quo Moses vna cum Iosue ascendit in montem. Exod. 24. 18. n. 421.
Fer. 2.	15.	Octauus dies primi ieiunij quadragesimalis Mosis.
Fer. 3.	16.	Nonus.

Digitized by Google

Fer.4.17.	Decimus.
Fer.5.18.	Vndecimus.
Paras.19.	Duodecimus. De sepulchris concupiscentiæ venerunt in Hazeroth, vbi manserunt septem dies propter Mariam lepra percussam. Seder c.8.
Sabb. 20.	Decimus tertius.
Dom. 21.	Decimus quartus.
Fer.2.22.	Decimus quintus.
Fer. 3. 23.	Ieiunat hodie Synagoga, quod decem tribus, tempore Ieroboam; desierint primitias portare Hierosolymam; à vero Dei cultu ad vitulos Ephraim desciscentes. Calend. Genebr. Scal.
Fer.4. 24	Decimus septimus Ieiunij Mosis.
Fer.5. 25.	Ieiunat iterum Synagoga ob cædem trium insignium Rabinorum, Simeonis, Ismaëlis, & Haninæ, siue Ananiæ sacerdotis secundi Genebr. Scal. Eodem die profectus est populus de Hazeroth, in desertum Pharan. Seder. c.8.
Paras.26.	Decimus nonus Mosis ieiunantis. Hoc die videntur contigisse clades in sepulchris concupiscentiæ, anno 2. ab exitu n. 180.
Sabb.27.	Ieiunium ob combustum R. Haninan cum libro legis, Genebrard. &
Dom.28.	Scalig. sed Ieiunia quæ incidebant in Sabbathum transferebantur in alium diem. (Munster. Calend. p.149.) Iudith. 8.6.
Fer.2.29.	Misit Moses exploratores in terram Chanaan, Numer. 14. 34. vnde post 40. dies reuersi sunt, id est nono die Mensis Ab. Seder c.8.
Fer.3. 30.	Tam prima mensis quàm 30. celebris erat Hebræis, in memoriam diuinæ Gubernationis. Munster. Calend. p.149. quod scilicet pertineat ad Neomeniam. τριακάδα Græci vocant, hunc diem, qui fuit 23. Ieiunij primi Mosaici.

עצרת DE octaua Pentecostes scribit Genebrar. in M. S. festum Pentecostes vocatum à Rabinis Aatsereth simpliciter, (id est Solennitas, festum ab עצר quod est prohibere, quia diebus festis prohibebatur populus operibus seruilibus operam dare,) *Quia*, inquit, *inter omnia festa habebat octauam, hoc vocabulo significatam: vel potius, quia totis octo diebus retinebatur populus. Nam in Paschate dies intermedij non erant solennes, sed media ex parte operarij, item in Tabernaculis.* Sic ipse. At contra Pagninus in Thesauro, in dicta radice, ait specialiter octauum diem festi tabernaculorum appellatum fuisse hoc nomine, *Eo quod non erat*, inquit, *in illo quippiam ad cognominandum eum, sicut in cæteris. Vocaturque in Leuitico dies cœtus atque collecta.* Estque eiusdem mentio in 2. Esdræ. & 2. Paral. 7. (a.23.36. c.8. 8. v.9.) CCCCXXV. *An esset vlla octaua Pentecostes.*

REPERITVR hic idem collectæ dies in Paschate, vt Deuter. 16 8. vbi cùm esset opportunissimum agere de septem diebus Pentecostes, sicut ibidem agitur de septenis diebus Paschæ, & Tabernaculorum, vnicum tamen ei attribuit, quē vocat diem festum hebdomadarum. Nec Genebrardus vllum affert pro se Scripturæ testimonium. Et Philo disertè asserit duas tantùm solennitates diebus septem celebrari solitas, alteram in vere, in autumno alteram. l. de Decalogo sub finem. Ribera l.5. de Templo c.7. Quærit cur vnico die solennitas Pentecostes perageretur, non septem, cùm Moses multis diebus in monte fuerit, cùm legem attulit ad suos; respondétque ex Mose Rabino Ægyptio, hanc solennitatem agi ad illum diem honorandum quo Moses solenni apparatu descendit in montem Sinai, vbi & Decalogum promulgauit. Reliquos autem dies, quibus Moses in monte substitit, celebres non fuisse. Idem de vnico die festo, sentit Scaliger, qui de more eam ob rem Genebrardo maledicentissimè insultat. Nec tamen intelligo quam vim habeat illa eius ratio. Quum esset clausula, quomodo clausulam habuisset? Fuisset, inquam, clausula 7. hebdomadarum, & clausulam habuisset octauum diem, qui ad diem festum datæ legis relatus fuisset, eiusque totam solennitatem clausisset, nam vt tute fateris עצרת est τέλος ἑορτῆς. Quod autem ait multos nostrorum (Christianorum scilicet, quos ille vix extrema attingit lacinia,) tam veterum quàm recentiorum idem somniasse, Pentecosten sci- (CCCCXXVI. *Nō videri.* l.5.c.44. *Scaliger arguitur.* in Can. Isag. p.219. p.218. ghatsereth.)

licet Hebræorum per octo dies celebrari ſolitam; apparet ab ipſomet ſomniatum: neque enim vnum de tam multis protulit, aut proferre fortaſſe potuit: ego ſanè de multis, quos legi, neminem vnum reperi, qui id affirmaret, præter Genebrardum.

ccccxxvii *Iubet Dominus ſibi confici Sãctuarium.*

Vt autem ad rem à Moſe cum Deo geſtam veniamus. Quoniam populus nõ erat in eodem loco, in quo accipiebat legem, perpetuò permanſurus; ſed per varias ſtationes, atque diuturnas, ad terram Chananæorum denique peruenturus, voluit Dominus ſibi à populo confici Sanctuarium; quo nomine Tabernaculum, & atrium, & arca, omniſque ſupellex ſacra continetur, quod inſtar eſſet Templi cuiuſdam mobilis, in quo ipſe habitaret, quod vna cum toto populo loco moueri, ac circunferri poſſet. *Retulit Moſes*, vt ait Ioſephus, *poſtulare Deum vt tabernaculum ei faciant, quò deſcenderet quoties placeret, quod etiam migrantes, ſecum circunferre poſſent; vt non ſit amplius opus in Sina aſcendere, ſed interuiſitans crebrò, & tantumnon cohabitans, præſto ſit votis eorum, ac deprecationibus.* quibus ſimilia habet Philo. Et verò neceſſarium erat, vt Deum, cui ſeſe Hebræi addixerant in populum, cui ſe inito fœdere conſecrarant, cuius diuinam vocem audierant, cuius maieſtatem, ad terrorem vſque, ſignis externis agnouerant, religioſè ac ſanctè colerent, ſupplicéſque venerarentur. Et quidem non interno ſolùm cultu, quem Deus præcipuè poſtulat, & à beatis illis mentibus in cœlo accipit; ſed externo etiam, qui homini conueniat, corpore animóque conſtanti, homini qui corporis miniſterio perpetuò egeat, homini qui illum tam corporis quàm animi autorem, ac conſeruatorem agnoſcit, idque non dubitet palam, publicéque profiteri.

c. 25. 8. l. 3. ant. c. 4. Vide Ribe. l. 1. de templo c. 2. ſub init. l. 3. de vita Moſis.

ccccxxviii. *Quamque id conueniens.*

Externvs autem cultus præclarum aliquem, & tamen religioſum requirit apparatum; qualem cernimus hic diuinitus imperatum, in quo omnia pene auro vel argento conſtant, aut veſtiuntur, in quo ligna cedrina nobiliſſima, & corruptioni minimè obnoxia; in quo gemmæ, lapidéſque pretioſi; in quo byſſus & purpura, coccus & hyacinthus, aromata in vnguentum, & thymiamata boni odoris, & nihil omnino vile, vel abiectum. Sapienter vtique ac diuinè. Religioſa enim ac diuino cultui conſecrata, magni fieri atque honorari debent, ergo à vulgari, & communi vſu ſecreta ſint oportet, ne veniant in contemptum; & prophana fiant, quæ ſanctiſſima ſunt, & auguſtiſſima. Idque huic populo maximè neceſſarium erat, qui & rudis admodum erat, & totus externis rebus addictus; vt pote in Ægypto viliſſimis fere, ſeruilibúſque miniſteriis perpetuò implicitus, ac mancipatus.

ccccxxix. *Quæ nobis percurrenda.*

Non eſt autem inſtituti mei, & verò ne neceſſitatis quidem, in tanta librorum & interpretum copia, à quibus quæcunque ad hoc argumentum pertinent ſcripto declarata, & affabrefactis imaginibus obiecta ſunt oculis: non eſt inquam inſtituti mei, totum hoc mobile templum, totámque eius ſupellectilem fuſius expendere, ac delineare diligentiùs, ne perſonarum negotiis, rebúſque geſtis deſimus; & nullum longiſſimorum aliquot annorum finem reperiamus. Explebunt omnino hanc lectoris ſitim, vt arbitror, non ſolùm interpretes eruditi, qui habentur in manibus omnium, præſertim Abulenſis, & Lipomanus in Catena; ſed Arias etiam Montanus, in Apparatu regiorum bibliorum. Villalpandus tom. 2. in Ezechielem in iis omnibus, quæ fuerunt templo Salomonis, & Tabernaculo Moſis communia, quod idem de Ribera dicendum, totis pene libris de templo. Carolus Sigonius l. 2. de Rep. Hebræorum. Baradius t. 2. Harmoniæ Euangelicæ l. 3. c. 14. & multis ſeqq. Torniellus an. m. 2544. Ioſephus l. 3. c. 4. extremo, & aliquot ſeqq. Philo l. 3. de vita Moſis. Habet etiam nonnulla Hieronymus ad Fabiolam de veſte ſacerdotali. Plura Auguſtinus lib. qq. ſuper Exodum, in topographia Tabernaculi. Rupert. l. 4. in Exod. c. 1. & ſeqq. Beda tribus libris de Tabernaculo, vbi moralem tantùm ſenſum perſequitur. Ergo pleraque perſtringemus breuius, ſiue quia perſpicua ſunt, ſiue quia nolumus actum agere, aliqua tamen quæ videntur obſcuriora præſertim in Rationali, diligentius explicare conabimur. Sed nec pleriſque in locis deerunt, quæ indicemus in Ioſepho corrigenda. Pertinent autem hæc ad ceremoniales Iudæorum leges, ſicut præcedentia ad iudiciales, ac morales.

Lyranus, Caiet. Cornel. à Lapide c. 3. l. de ſacris fabric.

n. 58 & ſeq to. 3. ep. 128

c. 4 ſi.

ccccxxx. *Dominus*

Capite itaque 25. Iubet Dominus peti à populo, vt de multa precioſa ſu-

pellectile,

CAPITE itaque 25. iubet Dominus peti à populo, vt de multa pretiosa su- CCCCXXX Dominus
pellectile, quam ab Ægyptiis in egressu ex Ægypto, & in eorum funere atque peti iubet à
exitio corraserãt, & nuper in Amalecitana victoria: quasi primitias (i. eximia quæ- populo do-
que ac prima, vt explicat Theodoretus q. 70. in Exod. aut vt August. q. 168. in naria ad
eundem lib. demptiones siue separationes, quæ sibi quisque demeret aut separaret construen-
vide Abul. c. 25. q. 11 ad offerendum Deo. quod vox Hebræa תרומה propriè significat) Deo sponte offe- dum Sanctuarium.
rant diuersa donaria ad Sanctuarium construendum, iisque apparandis, quæ per-
tinent ad cultum eius. Noluit Dominus imponi præceptum largitionis huius,
conscius optimæ ac liberalissimæ volũtatis, quam ipsemet instillabat, & sese re ipsa
prodidit, cùm facta promulgatione, tam effusè populus largitus est omnia, vt
præconis voce debuerit prohiberi, vt habetur c. 36. infra. Nimirùm intelligebant
honorari se, à quibus Deus ipse aliquid in cultum suum accipere dignaretur; &
æquum esse aliquid illi sponte offerre, à quo omnia liberaliter accepissent, & lõge
plura deinceps essent accepturi, qui nostra liberalitate vinci nec vult, nec potest.

ORDITVR autem à prima ipsa, ac nobilissima parte Sanctuarij, Arca fœderis, CCCCXXXI. Arca, cur in primis.
quæ quasi thronus Dei futura erat, & locus vnde oracula fundebantur, vbi se
Deus maximè verbis factisque præsentem exhibebat; ad quam honorandam cæ-
tera, quæ quoquo modo Sanctuario deseruiebant, omnia referebantur; ex cuius
v. 3. & seqq. sanctitate tabernaculum totum, atrium, supellex vniuersa sanctitatem participa
bant. Quæ denique apud Israëlitas, non solum tempore peregrinationis huius;
sed plurimis postea seculis, vsque ad Templi, & vrbis cladem, vicem Dei gerebat
in terris. Hanc arcam compingi voluit ex lignis Setim, quam Cedri speciem esse
autumãt, maximè duram, atque compactam; & pene corruptionis expertem. Hu-
iusmodi arbores, plurimas in illis Arabiæ desertis natas cum oportuit, vt essent in
c. 26. 15. & seqq. iis non paucæ admodum crassæ ac proceræ, vnde tanta prodiret asserum copia,
quæ denos haberent cubitos longitudinis, id est pedes quindecim, latitudinis sin-
l. 3. ant. c. 5. gulos cubitos & semissem, id est pedes duos ac quadrantem; crassitudinis, vt Io-
sepho placet, digitos quatuor, quæ est tertia pars pedis, aut certè quarta.

c. 25. 10. ARCÆ huius longitudinem esse voluit duos cubitos & semis, pedes videlicet CCCCXXXII Quæ sit in-
tres, totidémque quadrantes; latitudinem cubitum & dimidium, seu pedes duos forma; an
cum quadrante, & altitudinem omnino latitudini parem. Rectè autem, vt arbi- habuerit o-
tror, existimat Caietanus integram plane fuisse arcam quatuor lateribus fundo & perculum,
operculo constantẽ; quod cùm Dominus arcam exigat, exigat integram, & omni- præter pro-
bus partibus absolutam. De cuius propterea operculo non magis dubitandum sit, pitiatoriũ
c. 25. 17. quàm de fundo. Nam propitiatorium partem non fuisse ipsius arcæ ex eo satis cõ-
stare videtur, quod non ex setinis tabulis auro vtrimque contectis vt arca, sed ex
solido auro constabat: nec par erat arcam perpetuò indecorè apertam, si non cœli,
certè pulueris, & animalculorum iniuriis expositam circumferri: aliquanto enim
spatio propitiatorium ab arca extabat. Quoniam verò arcam aperiri oportuit, vt
in eam inferrentur, efferentúrque, quæ Deus iussisset, operculum etiam, cum re-
liquo arcæ corpore connecti oportuit, sed nexibus opinor aureis, aureáque sera;
l. 3. c. 6. [illegible] ne minor his esset honos, quàm quatuor circulis, quibus circunferebatur. Idem
apertè sensit Iosephus, cùm ait, arcam habuisse tegmen aureis cardinibus coapta-
tũ, nulla ex parte prominens; quorsum cardines nisi connexum erat operculum,
& quomodo coaptatum erat & adunatum, si eminebat manibus Cherubinorum
vulgò fi-bras. elatum, vt esset quasi Dei sedes, arca verò scabellum pedum eius.

TOTVM arcæ operculum obibat corona aurea, per circuitum, itaque & qua- CCCCXXXIII. Corona eius
drangula fuit. Qualis autem figura eius fuerit, qui ductus, quis modus artificij ni- & vectes
hil est in Scriptura expressum, sed totum id artificum sapientiæ relictum, quorum ad latera
fuit proportionis arcæ habere rationem. Ad arcæ latera breuiora affixi erant ge- breuiora.
l. 3. c. 6. mini circuli aurei, fusiles, in quos erant immissi vectes, aureis obuoluti bracteis.
Ad latera, inquam, breuiora, quamuis Montano & Iosepho aliter visum. Idque
valebat ad dignitatem, vt occurrenti pars eius latior, ex qua aperiebatur, appa-
reret, neque tanquam oneraria theca secundum longitudinem portaretur, vt ait
q. 14. Caiet. Accedit & gestationis commoditas siue necessitas, quã animaduertit Abul.
Vide an. 1: Iosue n. 37. & 38. Cùm enim magni ponderis esset arca, & à lignis præduris, & ab auro solido; à duo-
bus viris diu ferri non poterat, ac ne breui quidem fortasse tempore. Itaque duo

Digitized by Google

ex anguſtiore parte arcæ, ſubiicientes vectibus humerum, facile ſeſe impediſſent. D. Auguſt. q. 104. in Exod. & Abul. q. 5. in c. 34. Exodi, à 4. hominibus hinc atque inde ait portari ſolitam.

ccccxxxiii Propitiatorium, & Cherubini. Svper arcam, ad aliquod ſcilicet interuallũ, iubetur Moſes conſtituere Propitiatorium, ex auro ſolido mundiſſimóque conflatum, paris cum arca longitudinis, atque latitudinis. Propterèaque etiam arcæ operimentum dicitur. Id ſuſtentabatur ex vtroque latere breuiore, Cherubinorũ manibus, qui & ipſi aurei erant. Manibus inquam, ſequor enim Cherubinorum formam, quam elegantiſſimè Hieronymus Pradus in cap. 1. Ezechielis expreſſit; neque enim alæ ad id officium ſatis idoneæ; præſertim cùm ad operiendum, atque obumbrandum propitiatorium deſtinarentur, vt patet ex verſu 20. ne appareret Angelus, qui loco Dei, in aëreo corpore loquebatur, vt ait Abul. Quidam eos genibus flexis ſuper arcæ oram collocant, non animaduertentes eum ſitum ab aurea corona prohiberi. Rectius alij ſtantes conſtituunt, ſuper baſim aliquam, ſuper quam arca impoſita eſſet; neque enim par eſt credere eam humi depoſitam. In eam baſim itaque vndiq; decenter eminentẽ, præſertim à lateribus breuioribus, impoſiti erant Cherubini, mutuò ſe ſe, & Propitiatorium reſpicientes. *Inde*, inquit, Dominus, *præcipiam, & loquar ad te ſupra Propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim, qui erunt ſuper arcam teſtimonij, cuncta quæ mandabo per te filiis Iſraël.* Intelligebatur ergo Dominus quaſi ſedere ſuper propitiatorium, & inde reſpõſa & oracula fundere, pedes autem habere ſuper arcam, quæ propterea dicta eſt ſcabellum pedum eius, vt Rabini interpretantur, & clarè habetur in Paralipomenon.

Eleuatum volunt D. Tho. Caie. A Caſtro, Del Rio in 2. Thren. v. 1. vide Toſt q. 45. in hoc cap. 25. Marſilla Exod. 25. c. 25. q. 22

Exod. 25. 22.

Pſal. 98. 5. c. 28. 2.

ccccxxxv. Declarantur menſuræ Ioſephi. Nec plura de arca dixerim, ſi addidero conſiderandum, quod de illius menſuris habet Ioſephus; ne forte quis inducatur in fraudem. *Longitudo eius*, inquit, *erat quinque palmorum* (σπιθαμῶν) *altitudo vero & latitudo trinûm palmorum.* Maluit ſpithamas dicere, quàm cubitos, cum Hebræo, Chaldæo, & Septuag. Porrò ſpithama, interuallum eſt pollicem inter, & extremum, ſiue minimum digitum; vt habet Pollux, Heſychius, & Auguſt. non autem inter pollicem & medium digitum, vt aliqui putarunt, etſi permodica eſt in re differẽtia. Quod ſpatium qui duodenùm digitorum dicunt, vt Ioſephus qui l. 3. c. 5. quam craſſitudinem dixit eſſe 4. digitorum, mox dicit eſſe tertiam partem ſpithamæ; 16. digitos in vno pede conſtituunt; & 24. in cubito. At rectius vulgò 12. tantùm digiti, ſiue pollices in pede ponuntur, quorum dodrantem ſiue tres quadrantes habet ſpithama ſiue palmus. Itaque quinque ſpithamæ ſiue palmi Ioſephi, ex æquo reſpondent duobus cubitis cum ſemiſſe, in vtriſque enim reperiuntur digiti 45. tres item palmi ſeu ſpithamæ congruunt cum ſeſqui cubito, ex vtriſque enim exiſtunt digiti. 27. vniuersè autem proportio eſt trium ad quinque, ſiue digiti 12. ſiue 16. ponantur in pede. In ſpithama quoque, ſeu 9. ſeu 12. eſſe velis digitorum. Cæterum nec illud omiſerim ita apud Ioſephum coniunctum operculum cum tabernaculo, vt Propitiatorium ſeorſim exponere, aut materiam exprimere prætermiſerit.

l. 3. c. 6.

l. 2. q. 115. in Exodum.

5. ſpith.		2. cubi. & dimid.									
9.	18.	9.	18.	5		45.	5		60.	5	80.
45.	18.	3.	9.		9			12		16	
	9.	27.	27.	3		27.	3		36.	3	48.
	45.										

ccccxxxvi. Menſa panum propoſitionis. Seqvitvr menſæ deſignatio, in quam proponendi erant pãnes coram Domino, ex quo dicebãtur propoſitionis panes; cúmque Arca eſſet in loco, qui dicebatur Sancta Sanctorum, menſa hæc, ſicut & candelabrum, de quo mox, in minus religioſo erat, quem vocabant Sancta. Ioſephus priorem locum ἄδυτον, poſteriorem ναὸν appellauit. Iubet Dominus eam fieri de lignis ſetim, ſicut arcam, parique modo laminis aureis obtegi, & quidem infra ſupràque, vt putat Abulenſ. & Caietanus, ſicut arca intus & foris laminis aureis tegebatur; & forte propterea Septuag. vocarunt eam menſam auream auri puri, quod nuſquã ligna apparerent, ne in pedibus quidem ipſius, imò neque in vectibus. Definit Dominus longitudinem eius duobus cubitis, id eſt pedibus tribus, latitudinem cubito vno, ſeu ſeſqui-

pede altitudinem cubito ac semisse, siue, vt maluit Iosephus Spithamis, vel palmis tribus: quod eodem redit. ad duos scilicet pedes cum quadrante, vel digitos 27.

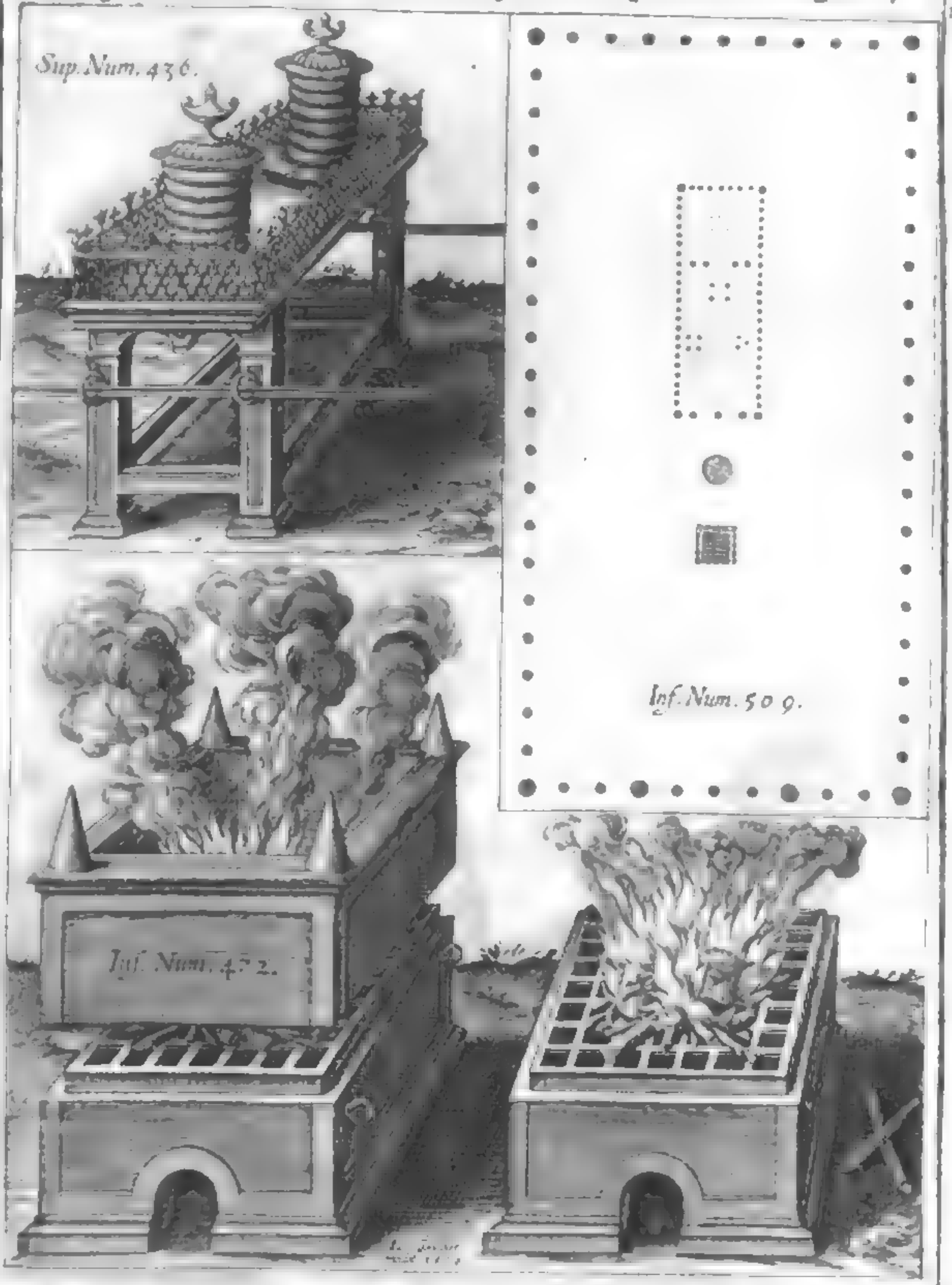

In mensæ ornamentis difficultatem afferunt, quæ à Iosepho hic afferuntur, quæque ex parte vulgatæ figuræ ab ipso, præter scripturam mutuantur. In vulgata legimus, *Et inaurabis eam auro purissimo, faciésque illi labrum aureum per circuitum*; labium alij limbum vocant, aut oram prominentem cum quodã artificio & aliquatenus augentem longitudinem, & latitudinem mensæ. Hebraicè & Chaldaicè habetur corona quæ vulgò, *cornice*, dicitur; sed vocem coronæ vitauit hoc loco interpres, quod ea mox semel atque iterum vsurpanda erat. Septuaginta, vt artificiosam illam oram exprimerẽt, dixerunt, *Faciésque ei tortilia cymatia aurea in circuitu*; nam cymation Vitruuius vocat supremam epistylij partem, quam coronicem dicunt. Vbi materia alternatim prominet, incuruatur, & quasi fluctuat. Sed pergit Scriptura, *Et ipsi labio (facies) coronam interrasilem altam quatuor digitis.* In Hebræo & Chaldæo, *Et facies ei clausuram palma*, siue 4. digitorum *in circuitu*. Vult ergo Dominus isti limbo, seu labio imponi coronam, quam ab officio Moses clausuram

Marginalia: ccccxxxvii *Esse mensæ coronas tres.* — *στρεπτὰ κυμάτια.*

dixit: includebat enim panes, & protegebat ne facile delaberentur, (præsertim superaddita mox altera corona, vt dicemus) vocauit autem interrasilem Hieronymus, vel quia aliquanto interior erat, quàm extremus limbus ab inferiore parte, à superiore quàm corona suprema, vel quia ipsa variis cælaturis asperabatur. Ideo Rupertus interpretatur interrasilem, anaglypham, siue sculptam. Denique isti (l. 4. c. 7.) clausuræ altera corona imponebatur aurea, sed ponderis minoris, vt ars ipsa postulat, quàm inferiores duæ, quò respiciens Hieronymus, eam vocauit *aureolam*, Septuaginta ad significandum varium eius ornatum *tortile cymmatium corona*, appellarunt. Assurgebat autem hæc corona super coronam interrasilem, & limbum, vt fieret quasi totius mensæ peribolus, ad prohibendos panes à casu.

cccccxxxviii. *Pedes, circuli, vectes.* Addamvs reliqua, quæ ad vsum quoque mensæ, ornatúmque pertinebant. Nitebatur hæc mensa quatuor pedibus, in 4. eius angulis, in quorum pedum suprema parte erant affixi circuli aurei totidem, in quos vectes immitterētur. Quod autem habet editio vulgata, *Subter coronam erunt circuli aurei*, clarius explicatur in Hebræo, Chaldæóq; , vbi habetur. *E regione, siue ex aduerso clausura erunt annuli*, id est in æqua à limbo distantia, vt circuli infra limbum, clausura siue corona interrasilis supra limbum, æqualiter à limbo distarent. Ita fere sensit Caietanus, nisi quod circulos subtus mensam affigit, in ipsa mensa; contra artē, quæ exigit ne pedes sine vllo sustētaculo pendeant, & contra communem sensum, qui eos pedibus supremis infigit. Ribera l. 2. de templo c. 10. Cornel. Abulens. Torniellus, Hugo à S. Victore, (q. 26. in fi. n. 70.) Iosephus, imo & Septuaginta explicantes subobscurum, vel ambiguum textum (l. 3. c. 7.) Hebraicum, *Et impones*, inquiunt, *quatuor annulos, in 4. partes pedum illius, sub corona.* Circuli autem in breuioribus lateribus affixi erant, vt de arca diximus, vt commodè à quatuor, decentérque ferri posset; vt vult Abulensis, & Ribera, contra quam (l. 2. c. 10) visum est Torniello. (q. 27.)

cccccxxxix. *Descriptio mensæ apud Iosephum.* Hvnc totum de hac mensa locum sic Iosephus expressit, si diligentius quàm à Gelenio vertatur. *In sancto*, inquit, *mensam collocauit, persimilem delphicis, longitudine duûm cubitorum, latitudine vnius, altitudine palmorum trium. Inerant ei pedes dimidia ex parte deorsum versus accuratè elaborati, iis persimiles quos lectis Dorienses supponunt. Superior autem pars ad mensam pertingens, quadrangulari erat opere. Excauabatur autem mensa ad vnumquodque latus recipiendis pedibus ad quatuor in fundo digitos, limbo partem ipsius mensæ supra infráque ambiente. Ad singulos autem pedes infigebantur ibidem circuli, non longe ab ipsa mensa, per quos inaurati lignei vectes immittebantur, & infernè extrahi poterant*, & quæ sequuntur, nam locus perobscurus est, & fortasse vitiatus. Sed hæc nobis ad institutum sufficiunt.

cccccxl. *Non fuisse hanc mensā similem Delphicis.* Mensam hanc Delphicis persimilem dicit Iosephus, improbante non sine (l. 3. ant. c. 7.) causa Tostato, ne Deus cum Dæmone artificio collusisse videatur; qui è contrario (q. 24. in c. 25) ab Ethnicorū ritibus omni studio declinasse in Iudæorum ceremoniis agnoscitur. Vt hic quoque videatur Iosephus Principibus Idolorum cultoribus, quibus seruiebat, gratificari voluisse. Quod ipsum vereor vt ei satis ex animi sententia contigerit. Nam hæ mensæ Delphicæ, vel ad Apollinem pertinebant, & locum ab eo celebratum oraculis; vel nihil habuerūt cum eo commune, præter vocabuli cum eodem loco similitudinem. Si primum; quî potuit esse similis, cùm illæ nullis certis terminis definitæ, tribus insuper tantùm pedibus niterentur; vnde Tripodes Apollinis, omnibus scriptoribus, Pausania maximè, celebratæ. *Tripus Apollinis.* Quas fuisse mensas ait Seruius, super quas inuectæ Phœbades, & cortinis obtectæ vaticinabantur, (in 6. Æneid.) vnde & cortina pro tripode, & oraculo vsurpata. Si secundum, mensæ huiusmodi vinariæ erant, nulla certa forma, nam rotundas reperias, ac quadratas; neque *Aliæ mensæ Delphicæ.* opinor materia. Nam marmoream celebrat Iuuenalis, quam Centaurus Chiron (Sat. 3.) trapezophorus sustentabat. Alteram ex albo lapide Horatius, quam τρισκελῆ Tor- (l. 1. Sat. 6.) rentius, cum cæteris interpretibus vocat. τράπεζαν δελφίδα memorat Lucianus in lexiphane omnis generis poculis oneratam, quam Porphyrio Delphicam Latinè vocauit, vt notauit Cœlius Rhodiginus. Vide Adrianum quoque Turnebum in (l. 8. c. 6.) Aduersariis. (l. 9. c. 19.)

cccccxli. *Nec limbū infernè prominuisse 4. digitis.* Cæterum quod habet interpres Gelenius, mensam habuisse labrum quatuor digitis, tam infernè quàm supernè prominens, quod Genebrardus in suam versionem transtulit, Græci textus, vt apparet, difficultate deterritus. Idem (in bibliis, & apud Iosephum Genebrardi.)

Digitized by Google

habet Emanuël Sà in hunc locum, idémque exprimunt nonnullæ huius mensæ imagines. Verùm neque Iosephus habet mensam habuisse labrum prominens
l. 2 de Templo c. 10. tam infernè quàm supernè quatuor digitis, sed tantùm, vt explicat Ribera, labrum extrinsecus additum crassitudini tabulæ, nonnihil infra tabulam descendisse. Neque vsus id requirebat. Nam supra labrum, prohibebat hæc clausura, siue corona interrasilis, cum sua altera corona, panes & vasa alia à lapsu; infra autem, locum circulorum, & vectium impedisset, qui in summis pedibus è regione clausuræ constituti erant. Denique nihil habet Scriptura de his inferioribus ornamentis, cui propterea addenda non sunt, præsertim sine necessitate.

HVIC mensæ cùm vasa quædam, tum panes imponebantur, quos Hieronymus CCCCXLII. Panes propositionis.
l. de profugis. in editione vulgata vocat propositionis, vt Philo, & Symmachus ἄρτους προθέσεως. Hebræi panes facierum appellant, vnde Aquila vertit ad verbum προσώπων ἄρτους, rectius & explicatius Septuaginta ἐνωπίους præsentes, vel qui sunt in conspectu,
c. 25. 30. Dei scilicet, vel Arcæ fœderis, iuxta præceptum illud, *Et pones super mensam pa-*
l. 3. c. 7. & 10. *nes propositionis in conspectu meo semper.* Iosephus azymos tantùm panes appellauit, de
1. quibus 7. tradidit. Primum, eos fuisse ζύμης ἀμοίρους, *fermenti expertes, è farina mun-* Azymi
c. 24. 5. *dissima*, siue, vt habetur in Leuitico, ex simila confectos. Alterum *publico sumptu fieri*
2. *solitos*; rectè. Nam Dominus ibid. cùm dixisset, *Præcipe filiis Israël, vt afferant tibi* Oblati à
oleum ad concinnandas lucernas iugiter; subdidit, *Accipies quoque*, nimirum ab eis, *si-* populo.
milam & coques, &c. Nimirùm nolebat Dominus hoc sumptu non exiguo, & quidem perpetuo, grauari sacerdotes, quibus competebat ex altari viuere. Vnde
l. 2. de Templ. c. 10. & ex eo Toruiel. improbat Ribera traditionem Hebræorum, cuius meminit Hierony. in c. 1. Malachiæ, ipsos sacerdotes serere, demetere, ac molere solitos triticum, quo hi panes conficiebantur, cùm Israëlitæ similam offerrent.

3. TERTIVM admodum magnos fuisse hos panes, cùm singuli duobus farinæ CCCCXLIII. Eorum magnitudo.
assaronibus, vt ipse ait, conficerentur; vel vt ait Scriptura, duabus decimis, eius scilicet mensuræ quæ dicebatur Ephi, quæ erat omnium vulgatissima, & familia-
c. 49. Exod. l. 2. de Templ. c. 10. in c. 24. Leu. n. 291. rissima, vt aiunt Abulensis, & Comestor, Ribera, Cornelius, alij. Decima porro pars Ephi est Gomor, vt est in Exodo c. 16. extremo, quæ mensura tantum capiebat mannæ, quantum cuiuis ad diurnum cibum facilè sufficeret, vt suprà significauimus. Singuli ergo panes cuiuis, quantumuis edaci viro, ad duorum dierum cibum pares erant, imo & amplius, nam Gomor multò plus farinæ capere potuit, quàm mannæ; quam illi cibum leuissimum appellabant, & multò plus panis produ-
l. c. cere. Putat Cornelius singulos hosce panes libras 13. cum dimid. pependisse, quod Et pondus
non est absurdum: ex eo maximè quod panes azymi ponuntur, eorúmque diameter cubitalis fere fuerit, crassitudo verò 4. fere digitorum; ad quod indicandum,
q. 28. in c. 25. Exod. non panes, sed placentæ in Hebræo & Chaldæo appellantur, quin etiam Abulensis putat non coctos in clibano, sed in ferreis aut aureis vasis, vt hostiæ quibus celebramus. At Ribera eos vult fuisse 10. librarũ cum dimid. quia cùm Assaron Iosephi, siue decima Mosis, 7. cotylas atticas æquet. cotylæ autem valeant 9. vnciis, quælibet decima erit 63. vnciarum, & panis ex 2. decimis compactus, erit 126. vnciarum, siue 10. librarum & semis, datis 12. vnciis singulis libris.

4. QVARTVM fuisse hos panes numero duodecim duobus ordinibus distinctos, CCCCXLIV Numerus eorum.
senis in quoque ordine congestis, quod habetur in eodem etiam loco Leuitici, *quorum*, inquit, *senos altrinsecus super mensam statues*, id est alterutra, siue vtrauis ex parte. Clarius in Chaldæo, *Ponésque placentas duobus ordinibus, sex in ordine vno super mensam*, id est senos in quoque ordine. Et apparet singulos à singulis tribubus erogari solitos, vt se gratos illi, à quo perpetuò alebantur, ostenderent. Quintum pri-
5. die sabbati coqui solitos, vt postridie mane in sacra mensa proponerentur. Itaque A quibus pararentur.
calidi pro recentibus ponuntur 1. Reg. 21. 6. Id officium erat Leuitarum, & nomi-
c. 9. 32. natim Caathitarũ. Nam in 1. Paral. habetur filios Caath panibus hisce propositionis fuisse præpositos, *vt semper nouos per singula sabbata præpararent.* rectè, *præpararent*,
c. 23. n. 29. nam nouos offerre Domino, & auferre veteres, Sacerdotũ erat, vt ex eodem libro patet, & Leuit. 24. 8. iubetur, vt per singula sabbata mutentur panes. Sextũ apponi
6. solitos, sed duabus lancibus, siue phialis aureis, thure plenis superpositis, quod Offerebantur cum thure.
thus cum panibus renouabatur in sabbato. Id consentaneum est illi præcepto Leuitici, *Et pones super eos thus lucidissimum*, vtique in vase aliquo, *vt sit panis in mo-*

nimentum oblationis Domini, vt ſcilicet thus, quod ſoli Deo offertur, admoneat
panes fuiſſe Domino oblatos. vel renouet Deo memoriam filiorum Iſraẽ. *

CCCCXLV. *Edebantur à ſacerdotibus.* SEPTIMVM, Thus quidẽ igni adoleri ſolitum, panes autem priores in cibum ſa-
cerdotum cedere, id eſt, vt habetur in Leuitico, *Aaronis & filiorum eius, vt comedant* c. 24. 9.
eos in loco ſancto. Quo pertinet illud ex Euangelio. *Non legiſtis quid fecerit Dauid, quã-* Matth. 12.
do eſuriit &c. Apertè enim ſcriptũ eſt nõ licuiſſe ex iis edere, niſi ſolis ſacerdotibus.
Plura leges apud Cor. in 24. Leuit. & inter alia, farinam hanc oleo non aqua ſubigi v. 5.
Vaſa menſæ huius. ſolitam. Ego ad Candelabrum cum Scriptura tranſeo, ſi illud de vaſis huius men.
ſæ ex Villalpando addidero, *In ſingulis*, inquit, *menſis bini diſponebantur ordines pa-* & Villalpand. t. 2. l.
num, & in vnoquoque ordine quina vaſa aurea licet computare, primum illud magnum cui 4. cap. 54. &
imponebantur panes; ſecundum paruum quo incenſum panibus imponebatur; tertium huic ſi- ſeqq. &
mile quo addebatur ſal; nam & ſalis meminit in hac menſa Philo l. 3. de vita Moſis. c. 57. in fi.
quartum quo hæc omnia operiebantur pariter, & ornabantur; quintum denique quo vinum
libabatur. prædicto operculo ad decorem & dignitatem impoſitum. Ex quo fit, vt ſingulis men-
ſis dena vaſa deputarentur. Hæc ipſe.

CCCCXLVI. *Candelabrum ductile, eiuſque materia, & pondus.* DE candelabro, duo Scriptura memorat; materiam eius, ad quam partes per- to. 2. l. 4.
tinent, & formam quæ expoſuit, & accuratè, vt cætera, repræſentauit Villalpan- c. 58. & ſeqq.
dus, in Ezechielis cap. 41. Materia aurum fuit mundiſſimum, à cæteris metallis
diligenter expurgatum, & quidem ductile in laminas, & productum, atque ex-
tenuatum malleis, vt Scriptura teſtatur, interprete Hieronymo, Pagnino, Vata-
blo, & Chaldæo Paraphraſt. non fuſile, vt perperam viſum eſt Ioſepho, qui λυχνίαν l. 3. c. 7.
κεχωνευμένην appellat, quod R. quoque Salomoni viſum eſt, quem propterea idem
refutat Villalp. c. 58. ex eo quod vel ſolidum fuſum candelabrum eſt, cui pondus
repugnat. Fuit enim pondus eius, cum omnibus partibus ſuis, ac vaſculis, talen-
ti vnius. i. 125. librarum, vt habetur in extremo cap. 25. cui ſolido in mediocri ma-
gnitudine vix decem talenta ſufficerent, cum tot partibus, quot Scriptura exigit.
Sin autem vacuum fuſum eſt, vitari non potuit, quin interiora perquam immun-
da remanerent, contra loci, ac candelabri ipſius ſanctitatem. Itaque nec pondus
centum minarum, quod Ioſephus inuexit, admittendum eſt; id enim pondus non
vnius, ſed duorum talentorum eſt; puta trium millium vnciarum. Mina enim, au- l. 14. c. 12.
thore eodem Ioſepho, eſt duarum librarum cum dimidia, ſiue 30. vnciarum.

CCCCXLVII. *Eius partes, & primum Baſis.* PARTES eius vniuerſe ſumptæ 4. fuerunt. Baſis, haſtile, calami, lucernæ. Ba-
ſes fuerunt duæ, vt Villalp. placet, nam Scriptura eam partem omiſit, haſtile v-
num, calami ſex, lucernæ ſeptem. Minores autem partes fuerunt, ſcyphi, ſphæ-
rulæ, & lilia, quibus haſtile, & calami, vel componebantur, vel ornabantur. Ba-
ſim neceſſariam fuiſſe, & quidem magnam, res ipſa docet; ratióque exigit, vt
tantùm fere latitudine pateret, quantùm rami ſe in latum fundunt, vt natura ip-
ſa in arboribus docet; etſi id parum eſt ab aliquibus obſeruatum, in hoc cãdelabro
efformando: contra quam in candelabro, quod Titus in triumphum duxit, cer- apud Villal. ſub fi. to. 2
nere licet. In quo etiam gemina baſis viſitur, ſed forma longè ab ea diuerſa, quam l. 4. c. 58.
exhibet Villalp. qui eam primum quadrangularem facit ad firmitatem, & Cheru- to. 2.
binorum formis, vt cæteram templi ſupellectilem, decenter exornat, pro eo quod
in baſi candelabri Titi equi marini in piſcem deſinẽtes inſculpti erant. vt non ſine
cauſa dixerit Ioſephus, iſtiuſmodi candelabrum à Iudaici vſus conſuetudine fuiſſe l. 7. de bel
commutatum. Triangularem tamen formam in huiuſmodi baſibus mobilibus pe- c. 24.
riti artifices præferunt, (quæ videtur fuiſſe Tornielli mens, ſi eam ſatis amplam
delineaſſet) quod quadrangulæ altero fere pede nutent, niſi in ſolo quàm æquiſ-
ſimo, quod rarum admodum eſt, conſiſtant.

CCCCXLVIII. *Haſtile, eiuſque nomina, & an ſolidũ eſſet.* BASI ſiue vni, vt vult Ioſephus, ſiue geminæ, vt in candelabro Titi, quorum l. 3. c. 7.
altera alteri impoſita aptè cohærerent, & ad tranſportationem ſeiungi poſſent;
non enim candelabrum annulos habebat & vectes, quibus circumferi poſſet. Ba- vide Num. 4. 10.
ſi, inquam, innitebatur haſtile, quod erat quaſi truncus arboris, ex quo rami; aut
caulis herbarum, ex quo folia, & ramuſculi pullulant, ita dictum ob rectam, &
teretem longitudinem, qualem in haſtis cernimus. Quod dicitur etiam candela-
brum, quod præcipua pars eius eſſet. Infra autem cap. 37. vbi eadem candelabri c. 25. Exod.
deſcriptio repetitur, dicitur *vectis*, & *ſtipes*, ab Hebræis *fæmur*, à Septuaginta in- v. 34.
terpretibus *caulis*, tam c. 25. quàm 37. vbi, quod mirere, caulis dicitur ex auro ſo- v. 17. 19. 20. 21.

lido, quod de ima eius parte intelligi potest, vt firmius calamos sustentaret; aut crassum potius aurum interpretemur huius hastilis, ad eum vsque locum, ex quo rami vltra non enascebantur. Certè στερεὸς Græcis non solùm de re plane solida, sed de spissa etiam duráque vsurpatur, nec tantùm concauo, sed molli, & tenero, fragilique opponitur.

Horat. l. 2. ser. sat. 1.

Ex hastili terni vtrimque rami siue calami nascebantur, quorum bini quique, qui sibi è regione respondebant, longitudine, ac mole pares erant, ac gemini; à reliquis tamen tam locis dissiti, quàm mole ac longitudine dispares. In quo omnes figuræ huius candelabri consentiunt; idque necesse fuit, vt omnes lucernæ, tam hastili, quàm calamis impositæ, æquè à solo distarent. *Calami*, inquit Caietanus, *egrediebantur ascendendo, non per lineam rectam, sed circularem: ita vt quilibet duo calami hinc & inde constituerent semicirculum; & sex calami tres semicirculos, ad vnam eandémque lineam diametralem terminatos, ad quam terminabatur hastile candelabri.* Sic ipse, quod ex candelabro Titi agnosci etiam potest, iuxta accuratam Villalpandi effigiem; negligentius apud Torniellum à sculptore expressam. Scribit quoque Iosephus hoc candelabrum in totidem ramos diffissum, totidémque capitibus in altum consurrexisse, quot in cœlo planetæ lucent. Ipsa autem septem capita inter sese ordine respondisse, ἑπτὰ κεφαλὰς, κατ' ἀλλήλας ἐν στοίχῳ διακειμένας. Philo tamen in lib. de hærede rerum diuin. facit lampadem mediam, quæ erat in hastili, cæteris eminentiorem, quem Beda sequitur.

CCCCXLIX. *Calami sex ex eo, in semicirculos incurui.*

habetur sub finem to. 2. an. 2544. n. 72.

c. 8. l. 1.

Hactenvs fere clara res est, & confessa; illud autem inter Villalpandum, cæterósque fere omnes controuersum, quod ille ex scyphis, liliis, ac sphærulis componit tam hastile quàm calamos omnes; hi tam stipitem candelabri, quàm ramos illis quasi ornamentis insigniunt; cui sententiæ Scriptura fauet, cùm ait, tres scyphos fuisse in calamo vno, & totidem in altero calamo, habetúrque eodem modo in Hebræo textu, Græcóque, & Chaldæa paraphrasi.

CCCCL. *An ornamenta sparsa in hastili, & calamis.*

Ribera l. 2. de templ. c. 12. Montanus in appar. Bibl. Torniell. Biblia vulgaria. Cornelius in c. 25. Exod. Abul. q. 29. Lipoman. Sic & Oleaster.

Respondet Villalpandus non tam arctè Scripturæ verba accipienda esse, artémque, ac venustatem huiusmodi refugere inanitates, & nuda interualla; Iosephum globulis, liliis, malis punicis, craterculis candelabrum distinguere; imo componere, ait enim, ἐξ ὧν ἀπὸ μιᾶς βάσεως συνεπήγνυτο, ex quibus, ab vna basi, componebatur. Certè malè omnino conueniunt aperti scyphi, in nidos aranearum, & receptacula pulueris, fungorum ignitorũ, decidentísque fuliginis. Tam pretiosa verò operis materies, requirit, vt quantum Scripturæ narratio ferre potest, concinna sint omnia atque elegantia. Videmus autem in ornatioribus candelabris, imo & sacellorum cancellis, mutuò sibi varia pomorum, florum, animalium, ornamẽta connecti, nec vacuam vllam relinqui particulã. Non minus autem Scripturæ congruit candelabrum Villalpandi, quàm cæterorum. Denique huic inuentioni omnino fauet Titi candelabrum, in quo poma aut sphærulæ, & omnino quidquid in eo ornamentorum est, sibi absque vllo interuallo connectuntur. Eodémque referas licet quod Septuaginta vocant hoc candelabrum, λυχνίαν τορευτήν, tornatile, sicut & Philo in lib. de hærede rerum diuin.

CCCCLI. *An possint illa componere sine vllis interuallis.*

l. c. ea. 59.

Ambigvvs etiam est trium horum ornamentorum ordo, scyphorum videlicet, sphærularum, & liliorum. Nam Hebræi codices, Græcique ac Chaldæi videntur exigere, vt in quouis calamo, tres scyphi sibi immediatè succedant; tum succedat sphærula, & lilium. Quod expressit Arias Montanus, Bibliáque vulgaria, & Genebrardus in suo Iosepho. Verùm eam ambiguitatem sustulit Hieronymus in editione vulgata, cùm ait. *In ipso autem candelabro erunt quatuor scyphi in nucis modum, sphærulæque per singulos, & lilia*; quasi diceret, hæc tria alternatim ponenda, vt perpetuò scyphi, sphærulæ & lilia sibi succedant; quo modo eum locum interpretatur Abulensis q. 31. Idque non solùm in hastili, sed in calamis quoque omnino seruatum oportuit, ad decoram operis proportionem. Itáque factum eadem Scriptura significat, cùm ait, tres scyphos ita ponendos in calamis, vt simul sphærulæ ponantur & lilia, quæ alij, non simul ordine suo, sed omnino seorsim, ponunt ac separant. Idque expresserunt Villalpandus; & Torniellus in typis suis.

CCCCLII. *Ordo triũ ornamentorum.*

Vervm nec ipsi in alternante isto ordine conueniunt. Nam Torniellus ab imo scapo, imisque calamis incipiens florem primùm ponit, tum scyphum, tertiò sphærulam. & ita deinceps, alio planè à Scriptura ordine. Villalpandus autem, à

CCCCLIII. *1. Scyphi, 2. lilia, 3. sphærulæ, & ita deinceps.*

scypho exorsus, & in florem progressus, in sphærula rem terminat. At Scriptura c. 25. v. 33. c. 60.
lilia siue flores postponit sphærulis, vt animaduertit Cornelius à Lapide. Villalpandus autem ordinem illum suum à Scriptura confirmari ait, & meritò. Nam si calami ex sphærulis prodeunt, iuxta illud, *Sphærulæ sub duobus calamis, per tria loca procedentes de hastili vno*, & quatenus est ordo istorum ornamentorum in hastili, v. 35.
quod illa verba significant. *In ipso autem candelabro erunt quatuor scyphi, sphærulæque per singulos, & lilia*; necesse est tertio loco sphærulam poni, ex qua imi calami nascantur, & sub ea versus basim constitui scyphum & lilium; ne indecorè arboris rami ab imo trunco procedant. Ex quo etiam fiet vt sphærulæ immediatè sub lucernis, quasi earum bases reperiantur. Denique in arboribus, flores antecedunt poma, quæ sphærulis repræsentantur. v. 34.

CCCCLIV. *Scyphorum forma probabilis in primis, ornata in modum amygdalæ.*

RELIQVVM est vt formam singulorum ornamentorum exquiramus, quam diuersis omninò modis Scriptores omnes expressere; scyphos enim, vt ab iis cum Scriptura ducamus initium, aliqui quasi campanulas exhibent, alij vt lances, alij vt dimidiatas nuces. quod in modum nucis efformatos dicat editio vulgata. Hebræam vocem vertunt Pagninus, Vatablus, Montanus, Lipom. Caiet. calices: Septuag. & Iosephus *crateres*, siue *craterculos*, Chaldæus interpres habet scyphos cum editione vulgata, quæ eis formam nucis attribuit. sicut & Septuaginta, ἐκτετυπωμένοι καρυΐσκοις, efformati in nuces. Pronucibus amygdalas habent Hebræi, siue quod sached, authore Hieronymo, nucem quoque significet, siue quod nucis nomen omnibus fructibus cortice duro commune est. Aquila, apud Scholiastem Septuag. vertit: κρατῆρες ἐξημυγδαλωμένους, quod ipse interpretatur ἐκτετορευμένον ἀμύγδαλον. *terno efformatam amygdalam.* Scyphi ergo in modum amygdalæ figurati erant, cuspide vtique, angulisque sublatis; quæ à scyphis, vt plurimum rotundis, abesse solent. vt ex amygdala, figura, quam dicimus oualem, retineatur, & pes ex scypho. Vnde Salomon apud Lyranum, *Isti*, inquit, *scyphi oblongi erant, habentes pedes, & erant sic dispositi in candelabro, quasi calamus transiret per medium scyphi.* Caietanus quoque nomine calicis intelligit poculum habens pedem, aitque in candelabro Titi apparere calices amygdalatos, non habentes superficiem planam, sed in concauas, conuexásque partes distributam, tanquam amygdalas. Villalpandus autem his consentaneè, admittit sententiam, c. 59. q. 51.
quam refert, improbátque Lyranus, & Abulensis, vt hoc loco intelligantur scyphi, quales duo calices supremo, ac latiore se ore contingentes referunt, sic vt inferioris calicis pes, scyphi huius referat pedem, superioris autem pes, collum huius scyphi amygdalati: & quasi pes sit proximè sequenti floris, aut lilij.

Vel duorum calicum coniunctorum.

CCCCLV. *Flos, seu lilium.*

SEQVITVR ergo flos aut lilium, nam in Hebræo flos est, in Græco lilium: sicut & in Chaldæo, & apud Iosephum: nomine autem κρίνου nonnulli florem cucurbitæ, haud dissimilem lilio intellexere, improbante Villalpando, propter herbæ illius florum, ac fructuum luxuriosam quandam, sed fluxam ac breui perituram pulchritudinem; quæ solidæ templi pulchritudini minus conueniat. Lilia Montanus pereleganter expressit; sed in eo tamen improbandus, quod ea in summis tantùm calamis, sub lucernis exhibuit, sicut & biblia pleraque, quæ hasce figuras expressas habent. Imo Philo in lib. de hærede rerum diuinarum, flores, quos vocat ἀνθέμια, septenos fuisse dicit ex auro solido, & in summo candelabro collocatos. κρίνον.

CCCCLVI. *Sphærulæ, & errata Iosephi in hoc candelabro.*

RELIQVÆ sunt sphærulæ, quas Hebræi caphtorim, plerique poma, alij globulos verterunt; de quibus libenter Iosepho assentiremur, vt mala punica crederentur; nisi ipse præter globulos, etiam mala punica poneret; quasi quaterna, & non terna tantùm ornamenta in candelabro essent. Sed in eo quoque im- 1. 2.
probandus, quod hæc ornamenta numero septuaginta fuisse dicat (etsi id à Gelenio, vt pleráque alia, in eodem capite, prætermissum) πεποίηνται δὲ σφαιρία, l. 3. ant. c. 7.
καὶ κρίνα, σὺν ῥοΐσκοις, καὶ κρατηρίδιοις, ἑβδομήκοντα δὲ τὰ πάντα. *Facta sunt autem sphærulæ, & lilia cum malogranatis, & craterculis, omnia numero septuaginta.* Atqui in hastili quatuor erant scyphi, totidémque sphærulæ, & lilia, vt est in ipso textu; erant igitur ornamenta duodecim; tres quoque scyphi erant per calamos singulos, totidémque globuli, ac flores, id est, in vnoquoque nouem, v. 34. v. 33.
sex autem ducta per nouem efficiunt 4. & 50. quibus, si addideris priora duode-

cim, non 70. vt ait Iosephus, sed sex & sexaginta conficies. Quod si malogranata
seorsim à pomis numerare voluerimus, & pro ternis quaterna ornamenta com-
ponere, ascendet numerus ad 88. quippe in hastili sedecim erunt, in calamis 72.
His adde, quæ dixit de candelabro fusili, & centum minarum talento, & situ ip- 3.
sius candelabri, & lucernarum, de quo iam dicendum est. 4.

CCCCLVII. *Lucernæ ad mensã obuersæ, & rostratæ.* LVCERNÆ fuerunt septem, quæ totidem in cœlo planetas, vt aiunt Phi- 1. Quis heres diuin. l. 3. & 7. ant.
lo & Iosephus, repræsentabant; quarum qui formam in altum acuminatam
exhibent, & ex eius apice flammam educunt; vt est in vulgaribus biblijs, &
Iosephum Genebrardi, atque adeo apud Villalpandum non satis videntur ar-
tificium earum ad mentem Scripturæ accommodasse. Quanquam videtur scul-
ptor à mente Villalpandi discessisse, vt patet ex iis, quæ scribit idem author in cap.
61. Consentit enim Benedicto Ariæ, qui eas in modum oculi effingi curauit, sicut &
Torniellus. Prior enim illa forma lucernarum, omnia ex æquo loca circumquaque
illuminat, cùm Deus voluerit vt lumen ad mensam propositionis obuerterent,
quasi lumen cœnanti Domino, vt ait Cornelius, præbituræ. Id Scriptura signifi- v. 37.
cauit, cùm dixit ita ponendas lucernas, super tabernaculum, *vt luceant ex aduerso*,
id est, vt illuminent mensam aduersam, seu è regione positam. In Hebræo, &
Chaldæo. *Et lucere facies lucernas eius, contra faciem eius*, aut *versus latus facierum
eius*; id est, versus eam partem, contra quam candelabrum obuersum est. nimi-
rùm contra mensam. Clarissimè item Septuaginta, *& lucebunt ab vna facie. Candela-
brum*, inquit Caiet. *sic erat locatum, vt omnes septem lucernæ ex æquo respicerent men-
sam illam è regione ipsius, & hinc habetur lucernas non fuisse in forma lampadis, quæ æquè lu-
men circunquaque diffundit; de his autem lucernis mandatur, vt ad certam partem lumen e-
mittant. Erat igitur qualibet lucerna tanquam habens rostrum in vna parte, in quo arde-
bat, quodque versus mensam conuersum erat.* Idem habet & Rupertus. Sed quid opus l. 4. Ex. c. 8.
est testibus, cùm Moyses apertissimè se explicet Num. 8. 2. *Hoc igitur præcipe vt lucer-
næ contra boream è regione respiciant, ad mensam panum propositionum; contrà eam partem
quam candelabrum respicit, lucere debebunt.*

CCCCLVIII. *Situs mensæ, & candelabri cõtra Iosephũ.* SITVS porrò candelabri, & mensæ, perspicuè habetur cap. sequenti, *Men-* Exod. 26. 35.
samque pones extra velum; (quo scilicet Sanctum Sanctorum à Sancto diuiditur) *&
contra mensam, candelabrum in latere tabernaculi meridiano; mensa enim stabit in parte A-
quilonis.* Ipsa autem arca latus occidentale occupabat; quæ cùm admodum per- c. 40. 20. & Num. 8. 2. & Philonẽ l. 3. de vita Mosis. l. 3. c. 7.
spicua sint, & totidem penè verbis in fine Exodi repetantur; nescio quid in men-
tem venerit Iosepho hoc loco, (nam alibi Scripturam sequitur circa eius cande-
labri in templo dispositionem, quæ eadem fuit,) vt diceret *lucernas respexisse ad O-
rientem & Meridiem, candelabro obliquè posito.* At si candelabrum erat in latere meri-
diano tabernaculi, vt Scriptura sæpius asserit, oportet lucernas respexisse ad Se-
ptentrionem; & si obliquè positum erat, quod ab eo probatum vellem, ad Occi-
dentem; ne contra Sanctum Sanctorum vmbram proiiceret. Vide Villalp. eadem lib. 5. c. 2. c. 61.
in Iosepho arguentem.

CCCCLIX. *Lucerénne perpetuò lucernæ.* NON omittam hoc loco quæstionem illam, perpetuóne lucerent hæ septem
lucernæ, an noctu tantùm. Luxisse perpetuò contendit Caietanus, primùm ex 27.
Exodi, vbi iubetur accipi oleum à filiis Israël, *Vt ardeat*, inquit, *lucerna semper in* in 6. v. 20.
tabernaculo testimonij. Quod autem ibi subditur, *vt vsque mane luceat coram Domino*,
vox, *luceat* in Hebræo non est, neque in Chaldæo, imo neque in vulgata, Leuit.
24. 3. vbi eadem verba Hebræa repetuntur. Itaque non tempus lucendi, sed dispo-
nendi lucernas decernitur; vt vnica dispositio à vespera vsque ad mane sufficiat,
vt similiter subintelligatur alia compositio à mane vsque ad vesperam, de qua mẽ-
tio est inferius c. 30. Deinde ex c. 24. Leuitici, vbi habetur, *ad concinnandas lucer-* v. 7. & 8. v. 2.
nas iugiter, in Hebræo, & Chaldæo est, *ad accendendum lucernas semper.* Idque ra-
tioni consentaneum videtur, quia candelabrum illud non accendebatur ad mi-
nisterium aliquod noctu exercendum: non erat ergo ratio cur noctu potius luce-
ret, quàm interdiu. Accedit & illa ratio, quod tabernaculum fenestris careret, &
vndique obuelatum esset, ideóque æquè per diem, ac per noctem lucernarum lu- in c. 27. Exod.
men requirebat. Huic sententiæ subscribit Lipomanus.

CCCCLX. *Iosephi ea de re sen-* MEDIAM quandam Iosephus secutus est viam. *Oportebat*, inquit, *bis in die suf-* l. 3. ant. c. 9.
fitum facere, ante ortum, & circa occasum solis: & oleum purificatum ad lucernas serua-

tentia refellitur.

re; quarum tres in sacro candelabro per totam diem Deo lucebant, reliquæ sub vesperam accendebantur. Sic ipse, alludens ad ea quæ Exodi 30. 7. perscribuntur; vbi tamen nullum verbum habetur de tribus lucernis diurnis, nec vsquam alibi; neque verò potest ipse experientiam suam prætexere, qui tabernaculum, eiúsque vsum nullum vnquam viderit; sed templum duntaxat; cuius fortasse diuersa fuit ratio. Quanquam ne in templo quidem interdiu lucernas candelabri accensas fuisse ex Scriptura probari potest: imo contrarium, vt mox dicemus. Quod autem Iosephus alibi ait Salomonem fecisse candelabrorum decem millia, iuxta præceptum Mosis, ex quibus vnum in templo dedicauerit, vt interdiu luceret iuxta legem; cæteris eius erratis annumerandum est, neque enim vnquam decem millia candelabrorum fecit, sed decem tantùm; nec vllum extat Mosis ea de re præceptum; neque requirit vllibi lex, vt candelabrum luceret interdiu, sed potius vt noctu tantùm. l. 8. c. 2.

cccclxi. *Probatur luxisse tantùm noctu.*

Verior ergo sententia est, eadémque communis, lucernas noctu tantùm accensas fuisse. Ita sentit Abulensis in Exodum, & alibi. Emanuel Sà in eundem Exodi locum, & in cap. 3. libri primi Regum, & vtrobique Vatablus. Oleaster item, & Cornelius à Lapide, in Exodum. Rupertus & Beda in mysticis sensibus persequendis idem confirmant. Et sine dubio eadem est Scripturæ sententia, cùm ait, *Et disponet eam Aaron, & filij eius, à vespera vsque mane, coram Domino.* Vbi Hieronymus addidit, *vt luceat*, explicandi causa, secutus Septuaginta, qui pro *disponet*, aut *collocabit*, habent, *accendet*, quod eodem redit. Rursum cap. 30. Exodi, *Quando componet lucernas, incendet illud, & quando collocabit eas ad vesperum.* In Hebræo est, *quando aptabit, & quando incendet*, vt differentia manifestò appareat matutini temporis, in quo componuntur, à serotino in quo accenduntur, quæ scilicet mane extinctæ fuerant. Chaldæus quoque, *Et incendat Aaron super altari incensum aromatum mane, mane*, id est quolibet matutino tempore, *quando adornauerit lucernas accendat illud; & quando accenderit lucernas inter vesperas, incendat ipsum.* Sic Septuaginta priore loco habent ἐπισκευάζων τοὺς λύχνους posteriore ἐξάψει. quod effugit diligentiam interpretis, aut typographi.

c. 27. q. 10. Ex 27. l. 4. in ex c. 19.

Apud Pagninum. ægwon. v. 7.

Prætermisit imprudens versiculum vaũ.

cccclxii. *Tam ante, quàm post templum excitatum.*

Hvivs diuinæ ordinationis praxim expressam in Scriptura legimus, tam antè quàm post templum excitatum. Nam in primo Regum dicitur Samuël dormisse in templo, *antequàm lucerna extingueretur*, cùm vocatus est à Deo, quæ periphrasis est noctis, in qua ardebant lucernæ, quæ nondùm erant extinctæ, quòd nondum aduenisset mane. Neque enim illud, *antequàm extingueretur*, ad oculos Heli caligantes refertur, vt olim in bibliis non emendatis, sed ad Samuëlem dormientem, vt habent emendati codices, & exigit Hebræus textus, & Chaldæa paraph. cum Septuag. interpretibus. Illustrior est etiam locus in 2. Paralip. vbi Rex Abia exprobrans exercitui Ieroboami defectionem à Domino, & cultum vitulorum. *Est*, inquit, *apud nos candelabrum aureum, & lucernæ eius vt accendantur semper ad vesperam*, in Hebræo est, in vespera, in vespera, id est, singulo vespere. In Græco, lucernæ accensionis, ad accendendum vesperi. nec vsquam legitur accensas mane.

Vt notat Vatabl.

c. 13. 11.

cccclxiii. *Refellitur contraria sententia.*

Nec iuuat Caietanum illud, vt ardeat semper, vel iugiter in conspectu Domini; requirit enim Dominus vt semper ardeant lucernæ, constituto scilicet tempore, singulis noctibus nulla intermissa siue festa, siue profesta, & iugiter à principio noctis vsque ad auroram. Sic dicuntur Apostoli fuisse semper in templo, laudantes & benedicentes Deum, nimirùm suis temporibus assiduè templum adibant. Nec gemina ponitur à Scriptura adaptatio, sed matutina tantùm, & accensio vespertina, vt ex textu cap. 30. Exodi demonstratum est. Vt autem nulla ratio esset, cur noctu potiùs luceret, quàm interdiu, præceptum Domini instar omnis rationis habebat. Denique tabernaculum admittebat lumen, per velum anterius reflexum, & aliquovsque eleuatum; erátque id velum ostij loco in tabernaculo, vt notauit Cornelius à Lapide.

Luc. 24. fi.

in c. 27. Exod. line.

cccclxiiii. *Altare thymiamatis.*

Non transibo ad expositionem tabernaculi, donec præcipuam eius supellectilem, ad quam Scriptura duce primùm aggressi sumus, compleuero. Et ecce altare thymiamatis, quòd τὸ. θυσιαστήριον θυμιάματος. Paulus Hebr. 9. 4. & Philo l. 3.

Digitized by Google

l. 3. c. 7. & l. 6. de bel lo c. 6. Exod. 35. 34. 15. c. 37. 24. 25. c. 40. 4. 5. 21. 24. v. 1. & deinceps.

de vita Mosis θυμιατήριον Hebr. altare suffimenti vel suffitus vocant. θυμιατήριον quoque vocat Iosephus. Sed priore loco interpres vertit Arulam suffumigatoriam; posteriore turibulum, qua voce eadem ara incensi intelligitur, quam D. Lucas primo cap. memorat. Hoc altare medium erat mensam inter & candelabrum, quòd nunc vltro occurrit, & sæpè in Scriptura pòst candelabrum recensetur. Præceptum autem de eo construendo, & eiusdem constructionis modus habetur trigesimo Exodi. *Facies quoque altare*, inquit, *ad adolendum thymiama, de lignis setim habens cubitum longitudinis, & alterum latitudinis, id est, quadrangulum, & duos cubitos in altitudine. cornua ex ipso procedent.* Hactenus res clara, sed cornua nonnihil facessunt negotij, propterea̕que fortasse à Iosepho prætermissa, nisi malis hoc quoque loco illud iterare,

Hor. in arte.

--- & quæ
Desperat tractata nitescere posse, relinquit.

in Apparatu bibl. n. 69. an. 2544

Hæc ergo cornua quidam quasi taurorum, aut hircorum cornua extremo alta- CCCCLXV. *Eius cornua.*
ri appingunt, non satis vtique decorè: alij quatuor altaris angulos in quandam longitudinem acuminant, vt Arias Montanus, Torniellus, & si qui alij. Lyranus & Hebræi putant hæc cornua fuisse pomella quædam in extremitatibus altaris, ad decorem & non ad necessitatem; pomella, puto, vocat homo Gallus, extremum ensis partem ad capulum affixam. Quidam suspicantur vocem esse diminutiuum à pomo. At Caietan. quique eum secuti sunt Villalpandus, Cornelius, Lipomanus, Ribera, subtilius atque elegantius, hæc tradidere: primùm hæc cornua non fuisse adiectitia, eò quòd Scriptura dicat, cornua ex ipso altari procedere, id est, ex eodem ligno esse: sicuti in Hebræo quoque, Græco, Chaldæóque legitur: deinde ex tigillis ipsis angularibus, officio pedum fungentibus, surgere in cilindri acumen quatuor cornua eminentia super altare; sicut in extrema fronte animalium, exsurgunt super frontem, ac prominent cornua, vt ait Abulensis, in caput trigesimum Exodi, vt meritò ipsum in hac fuisse sententia affirmare possimus, quæ nobis in primis probatur.

in c. 30. Exod. to. 2. l. 4. c. 49. l. 2. de templo c. 8. q. 1. in 6. & 3.

AD necessarias huius aræ partes pertinebat etiam craticula, quam allegoricè CCCCLXVI. *Craticula à quibusdam reiicitur.*
textus Hebræus vocat tectum, sicut eius latera, parietes. quòd sequitur Chaldæa paraphrasis. Septuaginta, & Iosephus ἐσχάραν, id est, focum vocauere, quòd tanquàm focus ignem contineret. Hieronymus, vt eadem opera eius formam reticulatam ostenderet, craticulam appellauit. Repugnantibus Lyrano cum Hebræis, Caietano & Eugubino, quibus addi potest Arias Montanus in Appar. qui tectum nudum, siue operculum in hac arula ponunt, super quod poneretur thuribulum cum incenso, sicque non magis altaris munere quàm quælibet mensa fungeretur, focus autem, pars est camini. Veram craticulam excauatam ad prunas & thymiama excipienda agnoscit Villalpandus & Ribera, Torniellus, Cornelius quoque à Lapide, sed negat thymiama cum igne immediatè posita fuisse super craticula. *Sic enim*, inquit, *aurum fuisset igne liquefactum,*[14] *& cinere obscuratum*. Sed in thuribulo æneo, quòd ipsi craticulæ imponebatur; vti patet Leuitici decimo, vbi Nadab & Abiu, filij Aaron, arreptis thuribulis posuerunt ignem cum incenso, & obtulerunt Domino, à quo propter ignem alienum interfecti sunt. Idem sentit Abulensis.

l. 3. c. 7. in c. 30. & 37. Exod. to. 2. l. 4. c. 29. l. 2. de templ. c. 8. 34 ✕. v. 1. Num 3. 4. c. 26. 26. q. 7 in c. 30 Exod. & imagines quæ bibliis vulgatibus additæ sunt.

MODO retineatur craticula, vtrámque sententiam facilè admiserim; nam CCCCLXVII. *Retinenda tamen est.*
præter thuribulum necessaria fuit craticula, per quam ignis, qui fortè decidebat, per craticulam reticulatam, facilè defflueret, quam propterea ab extrinseco acuminatam, aut rotundam fuisse dici potest, vt craticulæ, vel retia. Cæterum fortè filij Aaron in suis thuribulis obtulerunt incensum, nam nulla est in ea historia mentio altaris. Quod si audiremus Iosephum qui ait hoc altare tredecim odoribus repletum fuisse; ex mari terráque collectis: sic enim ex Græco textu legendum est, altare potius, quàm thuribulum probaremus; sed qui possumus acquiescere, cùm Scriptura hoc thymiama ex quatuor duntaxat odoribus componat, stacte siue gutta, onyche, galbano, & thure. At ipse leuiculam sectatus videtur concinnitatem, in septem lucernis, duodecim panibus, & tre-

l. 6. de bell. c. 6. Exod. 30. 34.

decim odoribus coniungendis, vt septem planetæ, & duodecim signa zodiaci repræsentarentur; nec tamen inuenit quid illis tredecim numero odoribus responderet.

CCCCLXVIII. *Ornatus huius altaris & nominatim cornuum eius.* SEQVITVR iam vt huius arulæ ornamenta cum Scriptura delibemus, in qua iubet Dominus vestiri eam auro purissimo, tam craticulam eius, quàm parietes per circuitum, & cornua. Nimirum quatuor tigilla, quibus altare sustentabatur, totidem transuersis tigillis, qui rectis per incastraturas immitterentur, suprà, infràque connectebantur ad firmitatem. Inde totum opus asseribus sethineis operiebatur, è superiore etiam parte ligneam craticulam impositam par est credere; quoniam eam auro conuestitam Scriptura testatur, sicut reliquum corpus altaris, quod totum laminis aureis artificiosè obtectum fuit, atque ornatum, ad eum fere modum, quem Villalpandus repræsentauit. (to. 2. l. 4. c. 48. §. l. 3. ant. c. 7.) nisi quòd altaris cornua singula, singulis coronis ex Iosephi auctoritate ornauit; qui tamen vnicam memorat coronam auream, altare circumquáque ad quatuor angulos obeuntem; secutus Scripturam, *Faciésque*, inquit, *ei coronam per gyrum*; quadratam videlicet, & angulatam, sicut & altare; ei similem, quæ tam limbo arcæ, quàm mensæ panum imposita est; cuius decorem & ornatum 70. innuunt, cùm eam vocant στρεπτὴν, eam plerique omiserunt nuda coronide contenti. (Ex. 25. 11. 25 Arias Montanus, & Torniellus.)

CCCCLXIX. *Annuli eius vbi affixi.* IVBET item Dominus duos annulos aureos sub corona per singula latera affigi tigillis, vt immissis vectibus portari possit. Num ergo fuerunt octo annuli, cùm in quadrato altari quatuor essent latera? Nequaquam, cùm in Hebræo disertè duorum tantùm laterum sit mentio, sicut & in Chaldæo, & Septuag. Sed singula dixit latera, de quibuslibet duobus oppositis; quoniam in quadrato nulla est longitudinis à latitudine distinctio. Vide Abulensem hoc loco. (q. 5. in c. 30. Exod.) At in qua parte laterum istorum infigendi annuli? Sub corona; rectè. Sed in summáne altaris parte, aut media, vel infima? Vbilibet enim erunt sub corona. In Hebræo id videtur expressum, cùm additur. *Super duabus costis eius, super duobus lateribus eius*, per costas enim, quæ in medio sunt corporis animalium, intelligit medium altaris, id est, sub finem primi cubitis altitudinis; eas autem costas, quas Chaldæus mutauit in angulos, Septuaginta interpretati sunt, εἰς τὰ κλίτη ἐν ταῖς δυσὶ πλευραῖς, *ad decliuitates in duobus lateribus*; sic enim vertendum arbitror. Quid enim est, in latera facies, in duobus lateribus?

CCCCLXX. *Altaris locus & vsus.* ADDIT denique Dominus huius altaris locum, & vsum; collocari enim iubet contra velum, quod Sanctum, à Sancto Sanctorum diuidit, & quidem in medio, vt sit è regione Arcæ fœderis, quoniam tam Meridionale, quàm Septentrionale latus, candelabro aureo, & mensæ panum destinata erant. Sequitur vsus, *Et adolebit incensum super eo Aaron suaue fragrans, mane: quando componet lucernas, incendet illud; & quando collocabit eas ad vesperum, vret thymiama sempiternum coram Domino in generationes vestras.* D. Hieronymus dixit, *collocabit lucernas ad vesperam*, alludens ad Hebræum, ascendere faciet, quod tamen Pagninus & Oleaster interpretantur, *accendet*. Quod agnoscit & Vatablus, Emanuël, Fagius. An manè cùm extinguebantur lucernæ, atque aptabantur, non restituebantur suis locis, nisi sub vesperam quando accendendæ erant? Sed hæc minutiora fortasse; vtique reipsa, & natura sua, sed in Dei Optimi Maximi cultu, eiúsque diuinis libris, nihil minutum, abiectúmve existimandum est.

CCCCLXXI. *Cur adoleretur incensum.* ILLVD tamen potius fortasse placeat, ita adoleri solitum incensum Deo ad eum honorandum, cui pretiosæ res & delectabiles hominibus hoc ipso placent, & acceptæ sunt; vt eadem opera alteri vsui pernecessario deseruiret: mitigando scilicet graui odore, qui ex altari holocaustorum exspirabatur, in quo carnes, adipes, panes & similia cremabantur, vt ait D. Thomas. (1. 2. q. 102. q. 4. in 30. Ex.) quod pluribus impugnat Abulensis, existimátque diuinitus fieri solitum, vt ex tot carnium adustionibus, nullus ingratus odor emanaret, ne is odor homines, & maximè Sacerdotes, qui assidui erant ad altare holocaustorum,

à Dei

Digitized by Google

à Dei famulatu auerteret. Et sanè si ad sanguinolentam illam lanienam, & saniem, accederet etiam fœtor, odiosum foret ac contemptibile præcipuum hoc Mosaicorum sacerdotum ministerium, quod Deus volebat honore, ac veneratione apud homines esse plenissimum, ideóque tam tabernaculum, quàm vestes sacerdotum, ac Leuitarum ministrantium, & tota omnino sacra supellex, & à materia pretiosa, & ab artificio erat ornatissimæ elegantiæ, ac decoris.

Exod. 35. & 36. c. 37. 37. 39. ALTARI thymiamatis iungit passim Scriptura altare holocaustorum. De eo igitur consequenter agamus cum Scriptura, Exodi 27. & 38. quæ de illo pauca breuiter explicat, materiam qua construebatur, nimirum ligna Setim, quæ sola in toto sanctuario, eiúsque mensis, & altaribus locum habent; & æs quo vndique vestiebatur contra cœli iniurias, & vim ignis. Deinde molem eius, vult enim tribus cubitis à terra assurgere, vt sine difficultate eo pertingerent sacerdotes ad imponendas altari victimas. Extendi autem in longum latúmque ad quinos cubitos, id est septenos pedes cum dimidio, vt multis magnísque holocaustis, ac sacrificiis simul capiendis par esse posset. Hoc tamen multis partibus maius fuit illud, quod postea à Salomone ex ære ad eundem sacrificiorum vsum excitatum est. Illius enim quadratus ambitus cubitos viginti per latera singula capiebat, & decem cubitis in altum erigebatur, vt habetur cap. 4. secundi Paralipomenon, cuius formam egregiè repræsentauit Villalpandus. Nec alia fuit ratio cornuum huius altaris holocaustorum, quàm præcedentis, nisi quod, proportione seruata magnitudinis altaris, obelisci eius è tigillis in altum assurgentes, & crassiores esse debuerunt, & longiores. Addit & craticulam reticulatam, & arulam, & vasa quædam ad sacrificiorum vsum. Addunt Septuaginta huic altari coronam, limbum scilicet aliquem cum proiecturis suis. CCCCLXXII. *Altare holocaustorū, eius materia & moles.*

to. 2. l. 4. c. 73.

VERVM vt hæc planiora fiant, quæ plerique interpretes, ipsa Scripturæ breuitate obscuriora esse profitentur, referam hoc loco vnius de Patribus nostris, ciuibúsque meis super hoc altari sententiam, nondum quidem in lucem editam, luce tamen dignissimam, quam Scripturæ admodum consentaneam duco, sed referam modo, iudicióque meo. Primùm igitur altare totum, quadratum quoddam corpus fuit, quinque cubitos habens longitudinis, totidémque latitudinis, altitudinis autem tres cubitos; ne si altius foret, eò per gradus, contra diuinam iussionem, ascendendum esset. Hæc autem altitudo duabus partibus componebatur. Superior altaris nomen retinebat; inferior Craticula dicebatur; quia gestando reti æneo potissimum facta fuerat, erátque quasi basis altaris, super quam ipsum altare quasi sedere videbatur, vt loquitur Hugo à S. Victore. Sed ita altare craticulæ insidebat, vt craticula ipsum altare indueret, vt in calamaria theca inferior pars induit superiorem; nam quantum erat detractum interius de crassitie tabularum altaris, tantundem etiam exterius detractum erat de crassitie tabularum craticulæ; sicque altare craticulæ insidens ab eius proiectura tam intus quàm foris ad dimidium fortasse pedem sustentabatur. CCCCLXXIII. *Structura è duabus partibus.* *Altari.* *Craticula.*

Exo. 20. 26. annot. in c. 27. Exod.

SVPER summum huius craticulæ expansum erat æneum rete, pertingens ad mediam altaris altitudinem, vt esset quasi solum, super quod ignis, & ligna, & victimæ imponerentur; quod haud obscurè significant Septuag. Exod. 38. οὗτος ἐποίησε θυσιαστηρίῳ παράθεμα, ἔργον δικτυωτὸν κάτωθεν τοῦ πυρείου, ὑπὸ αὐτὸ, ἕως τοῦ ἡμίσους αὐτοῦ. *Hic fecit altari additamentum opus reticulatum infra focum sub ipsum altare vsque ad eius medium.* Quod medium S. Augustinus de medio concauitatis altaris interpretatur. In quatuor porro externis angulis huius craticulæ, paululum infra æneum rete, & locum in quo altare craticulam attingebat, affixi erant quatuor annuli, in quos vectes immittebantur, vt vna eadémque opera tam craticula, quàm altare illi impositum circunferretur, idque clarè docent Septuag. in eodem Exodi loco. Καὶ ἐπέθηκεν αὐτῷ τέσσαρας δακτυλίους, ἐκ τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ παραθέματος τοῦ θυσιαστηρίου χαλκοῦς, εὐρεῖς τοῖς μοχλοῖς, ὥστε αἴρειν ἐν αὐτοῖς τὸ θυσιαστήριον. *Et apposuit ipsi nempe altari quatuor annulos è quatuor partibus additamenti altaris anei capaces vectium, vt in ipsis portaretur altare.* Itaque rectè Hugo à S. Victore de hac craticula. *In eius 4. angulis,* inquit, *sursum 4. annuli pendebant, per quos vectibus* CCCCLXXIV. *Æneum rete craticulæ.* *Et 4. eius annuli.*

q. 113. in Exod.

insertis altare ipsi insidens portaretur. Altare enim alios annulos non legitur habuisse, quibus portaretur præter annulos vetis. Sic Hugo.

CCCCLXXV *Altare de terra cui vsui.*

QVONIAM verò tabulis ligneis huius altaris holocaustorũ, in quo perpetuus ardebat ignis, & quidẽ tantus, quantus erat necessarius tot victimis absumendis, maximũ erat ab incendio periculum, æneis primùm laminis vndique obtectæ ac conuestitæ fuerunt; sed ne laminæ vel vehementiùs concalefactæ colliquescerent, vel inclusas ligneas tabulas inflammarent, atque consumerent, intra ipsa latera altaris quidam parietes ab imo ad summum è terra argillosa, vel ex lateribus, aut lapidibus extructi sunt, vt essent quasi aliud altare terreum vel lapideum, in altari æneo inclusum. Sic enim satisfiet præcepto illi, *Altare de terra facietis mihi, & offeretis super eo holocausta, & pacifica vestra.* Et rursum alteri, cùm de hoc ipso altari agens ait, *Non solidum, sed inane & cauum intrinsecus facies illud:* quod repetitur Exod. 38. 7. vt minimè probandi videantur, qui hoc altare terra vel lapidibus repletum fuisse putant, siue ad medium vsque, siue ad summum. Qua de re consule Caietanum, Riberam, Cornelium, aliósque apud Abulensem.

Exo. 20. 24 — Exod. 27. 8 — l. 2. c. 20. q. 4. in c. 27

CCCCLXXVI. *Altare instar fornacis.*

ERAT itaque hoc altare instar exiguæ cuiusdam fornacis quadratæ, bipertito per æneum rete diuisæ, cuius pars superior ignem intra suam cauitatem ligna, victimásque exurendas exciperet, ideóque Leuit. 6. 9. *Hæc est lex holocausti, cremabitur in altari tota nocte vsque mane; ignis in eodem altari erit;* sic enim legendum monuit Cornelius, vt in Hebræo textu, Græcóque legitur, & antiquis codicibus Latinis. Inferior autem vsque ad solum vacua, fauillam exciperet, cineréſque defluentes. Ideóque Iosephus ait terram excepisse quidquid ignium supernè decidebat, quod basis nulla subesset. In hac porro inferiore parte licet collocare ostiolum, quod Cassiodorus & Beda ponunt in pariete altaris orientali, non vt per illud ligna immitterentur ad comburendas victimas; sed ad carbones, cineréſque & omnes ignium reliquias egerendas, quæ inde educta effundebantur prope altare ad orientalem plagam, vt ex Leuitico satis constat, vt certis temporibus inde in lebetibus ad suscipiendos cineres, siue, vt est in Hebræo, ad excinerandum altare, destinatis efferrentur à sacerdotibus extra castra, in locum mundissimum, vt ibi ad fauillam vsque consumerentur, vt non vno in loco Scriptura testatur. Aër quoque inde subintrans igni fouendo seruiebat. Qui autem nullam in hoc altari fenestram aperiunt, tanquam à Scriptura prætermissam, non video quomodo cineres educant, nisi translato altari, quod & magni erat ponderis, & semper ardebat.

Eius ostiolum. — c. 1. 16. Exod. 27. 3 Leuit. 4. 12. c. 6. 10.

CCCCLXXVII *Situs altaris; nihilque in eo aureum cõtra Iosephũ.*

SITVM erat hoc altare sub dio extra tabernaculum, ne fumus ex perpetuo igne, oppleret tabernaculum, omniáque tetro colore inficeret, atque adeò ipsum incenderet, ideóque in atrio positum, & totum æreis laminis conuestitum fuit; nec in eo, aut eius vasis vlla fit auri mentio in Scriptura, sed æris duntaxat. Vt iure quis mirari Iosephum possit, quod ita à Scriptura discedat, vt id auro similiter exornatum dicat, & omnia eius vasa ex auro purissimo conficiat, nisi consuetudo sponte aberrandi à Scriptura sustulisset admirationem. Verba eius sunt, *Ad aram verò præsto erant infundibula, & phialæ, thuribuláque, & crateres cum instrumento alio rei diuinæ peragendæ accommodato, nihil non ex auro purissimo.* Scripturæ verò, *Faciéſque in vsus eius lebetes ad suscipiendos cineres, & forcipes atque fuscinulas, & ignium receptacula. omnia vasa ex ære fabricabis.* Quæ postea eodem modo perfecta referuntur. Et rursum c. 27. 19. *Cuncta vasa tabernaculi, in omnes vsus & ceremonias tam paxillos eius, quàm atrij ex ære facies,* quibus Hebræa, Græca, & Chaldæa consentiunt; ne iis sese tueri possit Iosephus, & superuacaneam excusare ambitionem.

Exod. 27. & 38. — l. 3. ant. c. 7. fin. — c. 27. — c. 38. 3. v. 1. & 16. c. 38. 8. l. 33. c. 9. l. 34. c. 27. vide Riber.

CCCCLXXVIII *Labrum æneum, & eius materia.*

RELIQVVM est in hac supellectili Labrum æneum, quod iussu Dei factum esse constat ex 30. & 35. Exodi. Factum autem cum basi sua, *de speculis mulierum, quæ excubabant in ostio tabernaculi.* Erant hæc specula ænea, qualia pleraque quotidie cernimus, qualiáque in vsu fuisse olim Romæ autor est Plinius, quibus & argentea successerint. Piæ igitur mulieres quæ vanitati remisso nuncio cultui Dei sese mancipabant, etiam instrumenta, quibus mundo seruierant, Deo consecrabãt. Quod omnibus seculis eximia pietate mulieres imitatæ

l. 2. c. 16. Notat Abu. & Vatab. ex R. Abraham, & pluribus interpres Chald. paraph.

Digitized by Google

c. 38. 8.

sunt quarum aliquot exempla leges apud Cornelium hoc loco. Nam quod Caietanus vertit *in speculis*, pro *de speculis*, habétque consentientem Ariam Montanum, repugnat Chaldæo paraphrastæ, & Septuaginta interpretibus, quibus cõsentit Hieronymus in editione vulgata, Pagninus, Tigurina, Vatablus, aliique passim. Nec idonea inde sententia elicitur. Vt scilicet dicere voluerit Moses, ipsum æs conchæ tam tersum fuisse ac politum, vt vsui esset mulieribus speculorum loco. At idem de altari æneo, vtique præfulgido, dici potuisset, vt notauit Abulensis: idem de viris ac pueris, maximéque sacerdotibus, qui ibi frequentes erant. (q. 4. in c. 38.)

cccclxxix *Quantitas eius & capacitas.*

Hoc labrum, quod Hebræi concham, Græci Lutherem vocant, certis mensuris definitum non est, satis quidem constat mari æneo Salomonico cessisse magnitudine, sicut & Salomonis altare holocaustorum Mosaico longè maius fuit. Possumus tamen suspicari quanta fuerit huius conchæ capacitas, si eadem fuit conchæ ad mare, quæ altaris ad altare proportio, quæ proximè ad quadrantem accessit. Vt ergo maris illius diameter fuit decem cubitorum, ambitus triginta, altitudo quinque; capacitas autem trium millium metretarum, vt habetur in 3. Reg. & 2. Paral. (c. 7. 23. c. 4. 2.) Ita coniicere licet hanc concham à labio ad labium diametrum habuisse duorum cubitorum cum dimidio, ambitum septem cum dimidio, altitudinem trium, sicut Mosaicum altare, non computata basi; capacitatem denique 750. metretarum, licet & basi altitudinem trium circiter cubitorum attribuere, ad commodum sub ipsa vsum ablutionis.

cccclxxx *Vsus.*

De quo vsu ita disserit Dominus, *Facies & labrum aneum cum basi sua ad lauandum.* Et mox, *Et missa aqua lauabunt in ea Aaron & filij eius manus suas & pedes, quando ingressuri sunt tabernaculum testimonij, & quando accessuri sunt ad altare, vt offerant in eo thymiama Domino, ne fortè moriantur.* Pedes lauabant, ait Ribera (l. 2. c. 16.), quia nudis pedibus per tabernaculum ministrabant, quod Caietano quoque visum, ac Lipomano. Idémque in primo Dei cum Mose in monte colloquio significatum est. Addit Abulensis (q. 11. in c. 30. Exod.), lauisse etiam ibi intestina pecorum immolandorum, ne cogerentur educere illa extra castra, aut aliquem alium locum extra sanctuarium. Hæc vt commodè fierent duo fuerunt necessaria, alterum vt sub basi, aut circa basim seu pedem conchæ, ingens quædam esset peluis, in quam aqua immitteretur; in eaque facilis esset lotio tam sacerdotum, quàm victimarum, quæ sordida effundi posset, ac mutari; alterum vt essent in labro fistulæ quædam, cum suis epistomiis, per quas educeretur aqua cùm liberet, ne si in ipsa concha abluerentur, qui posterius venirent, in aqua immunda cogerentur abluere sese.

cccclxxxi *Situs in atrio. Ablutio ad 4. ministeria.*

Collocatum erat hoc labrum cum basi sua in atrio sub dio, ante ipsum tabernaculum. Sic enim iusserat Dominus, *Ponésque illud inter tabernaculum testimonij, & altare,* holocaustorum videlicet, quod in atrio quoque erat, sed vicinius populo, labium autem propinquius Deo, idque præceptum obseruatum habes in Exod. (Exo. 40. 28) Nec potuit poni intra tabernaculum. Nam cùm ad hoc lauacrum à suis immunditiis purgarentur, adhuc immundi in tabernaculum ingressi essent, violata religiosi loci sanctitate, cui illa ipsa manuum, pedúmque, ac victimarum ablutio, vilis natura sua, ac sordida, repugnabat. Abluti autem ingrediebantur, non solùm ad accendendum thymiama mane ac vespere, sed ad accendendas, extinguendas, concinnandásque eodem tempore lucernas, & ad panes propositos diebus sabbathi commutandos, postremò summus ipse Põtifex abluebatur, cùm semel in anno ingressurus esset in Oraculum, seu Sancta sanctorum. (Exod. 30. 7. Leuit. 24. 8. Leuit. 16. 4. q. 11. in c. 30 Exod.) Quod notauit quoque Abulensis. Hoc autem vas Iosephus aut obliuione aut negligentia prætermisit, cùm tamen illius Moyses minimum octies in Scriptura meminerit.

cccclxxxii *Tabernaculi, eiúsque gemina partes.*

Absolutis iis quæ ad sacram tabernaculi supellectilem pertinent, à quibus cum Scriptura cœpimus, ad ipsum tabernaculum cum eadem regrediamur (n. 430.), prout cap. 26. describitur. Id constat partibus duabus, vna molliore ex cortinis, sagis & pellibus, quæ propriè ipsum tabernaculum conficiunt, & tabernaculum in textu vocantur, ideóque, & ab iis ducitur initium; altera solidiore ex tabulis Sethinis erectis per tria latera (c. 26. ex. 1.), & aptè inter se connexis, ipsique tabernaculo firmiter, contra vim ventorum, sustentando, destinatis.

Vt ergo tabernaculum erectum oportuit ad protegendam subiectam supellectilem; arcam inquam, mensam panum, altare thymiamatis, candelabrum. ita ad tabernaculum sustentandum illi quasi parietes lignei necessarij fuerunt. Ipsum deinde tabernaculum vndique atrio cinctum fuit, & columnis aulæisque terminatum, vt sacra à prophanis separarentur, illaque à communi vsu, ac frequentatione discreta, necessariam apud populum sibi venerationem conciliarent.

cccclxxxiii *Quatuor lignei tabernaculi operimenta.* Vt autem Tabernaculum ipsum, siue operimentum sacræ supellectilis intelligatur apertius, meliusque animo concipiatur; statuendum est quoddam quasi septum, tribus parietibus constans, duobus longioribus, triginta cubitorum singulis: vno ab Austro, altero ab Aquilone, tertio breuiore decem cubitorum, qui ab occasu prædictos duos longiores claudat, parte orientali aperta remanente. Hoc septum quaternis quasi velis operiri Dominus ac vestiri iussit, primo byssino preciosiore, altero cilicino, tertio de pellibus arietinis, postremò de pellibus ianthinis. Primum fuit ex linea tela contextum, cuius stamen byssus tenuissima, sed ad firmitatem retorta; cui vario subtegmine coloris hyacinthini, purpurei & coccinei opere phrygionico illusum esset, ad Cherubinos alatos repræsentandos, vt ex Hebræo, Græco, Chaldæoque habetur: eius telæ latitudo quatuor cubitorum erat. Alterum ex tela quæ dicitur cilicina ex pilis caprarum texta, quam quidam vertunt *camelot*, alij *estamine*, pari cum priori latitudine, cætera duo tegmina ex pellibus consuta, ac coagmentata sunt, prior è pellibus arietinis rubricatis, quæ vulgò dicimus *Marrochin*. Posterior ex pellibus ianthinis, in Hebræo est taxorum siue thechassim, quas vel hinc coniici potest crassas fuisse, quoniam postremum erat tabernaculi operimentum, quod omnia à cœli iniuriis tutari debebat, violaceo verò colore tinctas, quoniam ianthinæ à Hieronymo, hyacinthinæ à Septuaginta dicuntur. Caiet. Emanuel Sà. תחשים

cccclxxxiv *Primum operimentum, seu velum byssinum.* Primvm velum, quod denis cortinis, siue aulæis constare dicitur, quarum singulæ 28. cubitorum erant, instar habuit magni veli naualis, in quo decem telarum latitudines assutæ essent, quarum singulæ 28. cubitis longæ essent, & singulæ item 4. cubitis latæ, huiusmodi velum ita expansum fuit super ligneum tabernaculum, vt eius latitudo 28. cubitorum, duos parietes altos decem cubitis, & spatium interiectum decem cubitorum fere cooperiret; deerat enim vnus cubitus versus terram in vtrouis pariete. Longitudo quoque huius septi lignæi, quæ erat triginta cubitorum ab oriente versus occidentem operiebatur longitudine huius veli, quod cùm esset quadraginta cubitorum, non solùm longitudinem eius septi æquabat, sed decem insuper cubitis occiduum eius parietem ad terram vsque obtegebat. Verùm hoc magnum decem telarum, siue cortinarum velum; in duas æquas partes diuisum erat, ita vt quinæ cortinæ in singulis essent assutæ inter sese: latæ cubitos viginti, longè 28. hæc autem duo minora vela ansulas ex vittis hyacinthinis habebant quinquagenas, secundum longitudinem 28. cubitorum, totidemque circulos aureos, qui in iisdem ansulis illigabantur, ex quibus & velum dependebat quod sanctum à Sancto sanctorum diuidebat. Viginti scilicet cubitis ab introitu, sicut & velum ab eodem introitu totidem cubitis versus occidentem tendebatur. vt notauit Abulensis. q. 6. in 26. Exod.

ccccxxcv *Alterum cilicinum.* Secvndvm velum cilicinum longitudine ac latitudine byssinum superabat; longum enim erat 44. cubitis, quippe quod vndecim sagis, quasi telis quaternos cubitos latis constabat, latum autem triginta. Itaque cùm primum velum à parte meridiana & aquilonari terram non attingeret, vno cubito vtrauis ex parte deficiente, hoc cilicinum terram vtrinque tangebat, basesque tabularum operiebat. Quod ad longitudinem autem attinet, attrahebatur hoc velum duobus cubitis ad frontem tabernaculi, orientalem scilicet partem, ibique replicabatur, vel reuoluebatur supra tectum cùm liberet; totidem etiam cubiti à parte occidentali, qui humi iacebant, replicabantur decenter, aut fortè cum sudum erat, iacere sinebantur, vt tantò magis lux omnis oraculo vndique tolleretur.

Hoc idem velum, bifariam in duo maiora saga, sed non æqualia diuidebatur, vnum enim 24. cubitos latitudinis habuit, alterum 20. duntaxat. quippe illud sex sagis, hoc quinque constabat, connectebantur autem, sicut duæ partes primi veli, quinquaginta laqueolis, sibi ex æquo respondentibus, vt omnes rugæ in extensione vitarentur; quibus etiam totidem circuli nectebantur; sed cum triplici discrimine, primùm quod in velo byssino circuli erant aurei, in hoc ærei, 2. ibi ansulæ ex vittis hyacinthinis, hic ex pilis caprarum, sicut & totum velum, vt ait Abulensis, tertium, quod duo illa vela byssina, directè supra velum, quod Oraculo erat oppansum, connectebantur, hæc autem cilicina minimè. Nam cùm ea pars, quæ sex sagos habebat, cubitósque 24. latitudinis, à parte Orientali posita esset, & duobus cubitis, siue dimidia parte sagi reflecteretur; relinquebantur duo & viginti cubiti, qui duobus cubitis tectum Sancti excedebant. Totidem autem in eo cooperiendo deficiebat, si velum quinque sagorum à fronte tabernaculi duobus cubitis penderet.

[Margin, right: ccccxcvi. *Quid à priore distaret.* — Margin, left: q. 8. in c. 26. Exod. — c. 26. v. 9. & 12.]

Reliqva duo vela, siue operimenta strictim à Scriptura posita sunt, nec quidquam de eorum longitudine, latitudine, aut diuisione, sicut in præcedentibus, explicatum. Quo factum est vt aliqui existimarint, ab iis tectum tantum tabernaculi, non autem latera obtecta fuisse: eo quod dicatur; *Facies & operimentum aliud tecto, de pellibus arietum rubricatis.* Verùm ibi tectum pro tentorio, & tabernaculo ponitur. Eadem enim vbique Hebræa vox est, eadem in Græco, & Chaldæo interpretatio: ratióque exigit, vt non solùm tectum, sed latera etiam ab iniuriis cœli protegantur: quod mirum est à Caietano, Strabo, aliisque non animaduersum. A Caietano etiam excogitatum videtur, vt hoc tegumentum superius in medio eleuaretur in triangularem formam, ita vt hinc & inde pelles dependerent, eo modo quo tegulis testaceis operiuntur domus. Eadem tamen videtur fuisse mens D. Augustini, cùm de pellibus hyacinthinis ait, id operimentum non in circuitu, sed à tecto, velut cameram accipiendum esse.

[Margin, right: ccccxcvii. *Tertium & quartū an æqualia cæteris.* — Margin, left: qq. in Exo. in topographia tabernaculi.]

Id tamen tectum valde dubium facit Scripturæ silentium. In quo cùm magnus lignorum requireretur apparatus, nec minus quàm in parietibus artificium; mirum valde fuerit, de his singula, tam accurata diligentia fuisse perscripta, de tecto nullum verbum factum esse. Quod oportebat sine dubio cum parietibus connecti, ne vehementiore aliquo vento non solum alterutram in partem fluctuaret, sed etiam deiiceretur in terram. Non poterat autem connecti duplici velo byssino & cilicino interiecto. Quod si habita est cura, vt duo latera seu parietes septentrionalis & meridianus ritè ac firmiter cum latere occidentali necterentur, id longè diligentiùs in tecto prouidendum erat. Dicamus itaque vtrúmque pellium operimentum, cilicino longitudine ac latitudine respondisse, nec in aridis illis, ac siticulosis locis, valde à pluuia, nedum à niue fuisse metuendum.

[Margin, right: ccccxcviii. *An tabernaculum tectum habuerit.*]

His ita expositis, transit Scriptura ad descriptionem trium prædictorum parietum ligneorum, quos omnes vult æqualis esse altitudinis, decem cubitorum; disparis autem latitudinis; nam duos, qui Austro, & Boreæ obiecti sunt, vult esse parallelos, æquali decem cubitorum vbique distantia, & in longum triginta cubitos protendi; tertium autem, qui contra occasum tenditur, decem duntaxat, vt sit æqualis spatio intercepto. Statuendi autem erant hi parietes ex tabulis sethinis latitudinis vnius cubiti, cum dimidio, longitudinis autem decem; quanta scilicet futura erat tabernaculi altitudo. Oportuit ergo vicenas parari tabulas, in singula latera longiora; in breuiori autem, sex designantur reliquis pares. Hi quoniam nouem tantum cubitis extendebantur, deerat cubitus vnus, qui bipertito diuiditur in duas tabulas arctiores, quæ vtrúmque angulum aptè firmitérque connectant, crassitudo singularum, si Iosepho credimus, erat digitorum quatuor, vt mirere Montanum eis dare crassitudinem penè cubitalem. Et fuerunt fortasse crassiores quàm velit Iosephus, cùm à 70. appellentur columnæ: quod Augustinum mirè vexauit q. vlt. in Exod. Has porro mensuras intra opus, vt loquuntur, accipiendas arbitror. Itaque pro ta-

[Margin, right: ccccxcix. *Mensuræ tabernaculi lignei.*]

bularum crassitie, plus soli ad 4. digitos à singulis parietibus accipiebatur, præter basium proiecturas.

cccc xc. *Tabularū incastratura.* In hac tabularum crassitie, siue lateribus duæ incastraturæ fiebant ex vna parte, quæ sunt cauitates in ligno; ex altera verò totidem prominebant quasi manus, vt est in Hebræo, quas aliqui cardines, alij denticulos appellare maluerunt, fortè subscudes non malè appellaris, 70. ἀγκωνίσκους, q.d. cubitulos, Symmachus, κατοχεῖς, retinacula vocat, quæ in illas cauitates immitterentur. Geminas autem exigit operis firmitas, & artis consuetudo, in superiore parte vnam, in inferiore alteram, vt tabula vna alteri iungatur, illíque cohæreat, vt Scriptura disertè notat, vt propterea mirum sit aliquos, has tantùm manus in extremis tabulis agnoscere, quæ inserantur in bases; nam harum manuum ope, tabula stat supra basim suam, non autem cohæret alteri tabulæ, vt Scriptura exigit. Hæc ergo fuit harum tabularum dispositio, vt priores duæ, quæ respiciebant orientem Solem, ab vno latere primum obuio, nullam haberent manum, vel cauitatem; ab altero autem, quod respiciebat occasum, duas manus haberet, alteram supra medium tabulæ, altera infra eiusdem medium. Secunda autem tabula duas vicissim è regione cauitates haberet, in quas manus illæ immitterentur, & ex altero latere alias manus per quas cum tertia tabula connecti posset, & ita deinceps in cæteris tabulis.

Mortaises vulgo, & tenons.

v. 17. & 24. Montanus vnicam ponit cauitatem à lateribus.

ccccxci. *Argentea tabularum bases, & qui dispositæ.* Singulis tabulis subiiciuntur bases duæ argenteæ, quas aliqui acuminant, vt infigerentur terræ; vt Abulensis, qui etiam vult bases è superiori parte in tabulas aptè excauatas immissas fuisse. Montanus rectiùs planas facit, frustra enim essent argenteæ, si eas perpetuò in terram defossas latere oporteret, & sæpe in petricosis locis inseri, atque infigi in saxa non possent, denique cùm geminæ essent, & idonea latitudine prominerent, facilè stantem tabulam retinere poterant. In singulas ergo hasce bases singulis cauitatibus præditas, singulæ se manus aut cardines induebant; idque clarum ex Hebr. est, & Chald. in quibus manus, siue cardines attribuuntur tabulis, non autem basibus. Est autem verisimile hasce bases omnes ad maiorem ornatum ac firmitatem sese ad latera contigisse, vt quasi vna quædam esset basis triginta cubitorum longitudinis, & vnius fortasse latitudinis, quæ 39. sectionibus diuideretur, vt facilè ferri, ac tractari sine offensione posset; ex quo illud etiam commodi consequebatur, nihil vt esset sub erectis tabulis vacuum, nullúsque aditus per foramina soricibus, lacertis, aliisve animalculis, ad tabernaculum pateret: In superiore autem parte tabularum nulla ornamenta, aut ligamenta constituuntur. Etsi D. Aug. è duabus basibus alteram in capitellum vertat.

q. 11. in c. 26

q. 110. in Exod. & rursum q. vlt.

ccccxcii. *Angulares tabulæ.* Angulares duæ tabulæ aliquid habebant singulare. Nam præterquam quod dimidium tantum cubitum latitudinis sortitæ erant, crassiores fuisse videntur cæteris; leuigando tamen ad aliarum æqualitatem ita diminutas putarim, vt latus occidentale finirent, & boreale inchoarent & meridianum; vt rectè expressit Montanus in Apparatu suo. Sed addit in angulis duobus vincula incurua, ærea opinor, ad firmitatem, citra Scripturæ autoritatem. Quamuis autem minores cæteris essent hæ duæ tabulæ, binas tamen singulæ bases accepere, quas vt seruetur proportio, meritò quis dubitarit, pares ne cæteris fuerint, an minores; certè cùm cardines in tanto minore latitudine tabulæ, viciniores esse debuerint, quàm in cæteris, ratio videtur exigere, vt bases quoque minores essent; & consequenter cæteris non responderent. Iuxta ea tamen, quæ proximè dicebamus, probabile est pares cæteris fuisse, sed earum sectiones, in his duobus angulis, minus fuisse distantes.

v. 25.

n. 491.

ccccxciii *Vectes tabernaculi vt dispositi essent.* Iussit quoque Dominus affigi singulis tabulis quinque circulos aureos, qui sibi recta linea responderent; vt per eos quinque ordines vectium immitterentur; non vt iis circunferri posset tabernaculum; sed vt cùm erectum esset, firmius totum, stabiliúsque subsisteret. Singulos autem vectes, ait Iosephus, fuisse quinque cubitorum; intrasséque vniuscuiusque vectis caput in alterius caput, in modum pixidis. Erant ergo in singulis trium parietum ordinibus, quatuordecim vectes, seni in longioribus parietibus, bini in breuiore, & omnino septuaginta. *Atque ita*, inquit, *cautum est tabernaculo, contra ventorum vim, aliosve impe-*

l. 3. ant. c. 5.

tus, vt securum atque immobile consisteret. Certa autem erat distantia horum ordinum, vt scilicet ab imo vsque ad summum sparsi essent, verbi causa, vt vnus esset in medio, in æqui distantia ab extremis, in quinto scilicet cubito; tum reliqui in æqua inter sese distantia duorum cubitorum cum dimidio; sicque vnus esset in suprema ora, alter in ima propè bases, tres reliqui media spatia occuparent. quod sensit etiam Caiet. & Lipomanus.

MIRVM autem est, dixerit aliquis, Montanum, non quinq; ordines vectium cum Scriptura, sed quatuor duntaxat suo tabernaculo appinxisse. Quosdam etiam putasse medium vectem per medias tabulas adactum esse, vt nusquam ap- ccccxciv. *An vectis aliquis tabulis esset immersus.*
c.26.28. pareret. Cui opinioni si faueret Scriptura, æquè omnes vectes per medias tabulas adigendi essent, æquè enim de omnibus ait, immitti debere per medias tabulas. Rursum medius hic ordo vectium circulis aureis non egeret, qui tamen æquè omnibus assignantur. Deinde cùm dissoluendum esset tabernaculum, siue vnicus esset, siue plures, multum negotij facesceret, facilèque frangeretur. Denique, aut inauraretur hic vectis, aut non; si primùm, frustra esset, cùm neque intra neque extra tabernaculum oculis pateret; si alterum, præceptum ergo
q.13.in c.26 Domini parum exactè seruabatur. Hæc ferè est Abulensis sententia, ad textum tantùm Latinum intuentis; vbi pluribus refutat opinionem eorum qui tabulas perforabant, ad vectes omnes accipiendos.

PRIMVM autem dicendum videtur, non certò constare è Scriptura, circuli ne aurei, ac vectes, ab extrinseco tabernaculi essent, an ab intrinseco. Iosephus ccccxcv. *An vectes essent extra tabernaculum, illudque esset intus & foris obtectum auro.*
q.13. ab extrinseco, κατὰ τὸ ἔξω μόνον fuisse ait, quem sequitur Abulensis. Cornelius, Arias Montanus. Beda, Lipomanus, Torniellus, hoc anno num. 60. Ribera l.1. de templo c.34. Affirmat etiam Iosephus tabernaculum totum intus, & extra aureis laminis fuisse conuestitum, idque penè consequens est priori assertioni de circulis aureis, ab extrinseco positis, & vectibus item obtectis auro. Nisi enim tabulæ auro essent obductæ, non videtur consentaneum, vt vectes obtegerentur auro. Neque id factum reperies, nisi quod vectibus circũferendum erat, auro similiter extrinsecus esset obductum, vt in arca fœderis, altari thymiamatis, & mensa panum obseruatum est. Itaque prædicti authores etiam Iosepho ferè consentiunt, de tabernaculi interna externáque veste aurea.

CONTRARIA sententia videtur esse Scripturæ, quæ cùm non asserit tabulas intus, & foris auro tectas fuisse; id de interna tantùm facie, quæ pateret aspe- ccccxcvi. *An contra.*
ctibus, & respiceret sacram supellectilem intelligi voluisse, non de externa, quæ quatuor perpetuò velis obtegeretur; iure æstimari potest. Itaque in primo velo byssino, annuli aurei positi sunt; in secundo autem ærei, quia illi videbantur ab existentibus in tabernaculo, isti autem infrà supráque tecti erant. Clarè Caietanus, *Quilibet vectis*, inquit, *describitur intra tabulas, ne ambigeres an foris, vel intus essent ponendi vectes. Quamuis etiam hoc potuisset intelligi ex eo, quod vectes mandantur vestiendi laminis aureis: ornatus enim iste non exigebatur foris, sed intus.* Sic ipse admodum probabiliter. Et sanè vereor, vt tantùm auri apud Hebręos in deserto inueniri potuerit, vt præter tot aurea vasa, & altare, & mensam, & candelabrum aureum, & columnas nouem auro tectas, & aurea capitella totidem, tanta tabernaculi moles bis aureis laminis obtegeretur.

DICAMVS ergo tabernaculum intus duntaxat fuisse aureum, intus infixos annulos aureos, intus extensos vectes per totum tabernaculi circuitum, sed quaternos, quintum autem ipsas tabulas secundum crassitiem penetrasse. Nam Exodi 26. 28. de hoc medio vecte clarè habetur; *Et vectis medius in medio tabularum transiens*, siue vt substituit Arias, *penetrans ab extremo ad extremum*. Et c.36.33. *Et fecit vectem medium ad penetrandum in medio tabularum ab extremo ad extremum.* Eo- ccccxcvii. *Quæ sententia probatur. Vectes intra tabernaculum.*
c.36.33. démque modo habetur apud Chaldæum paraphrastem, & Septuaginta. Denique etiam vulgata editio, quæ fuerat in priore loco paulò obscurior, apertè in posteriore vectem vnum per medias tabulas traducit, qui ab angulo ad angulum perueniat; vbi videtur istum vectum sextum constituere, nam alium vocat, non vt Hebræus & Chaldæus, & Septuag. medium. Vbi Sà, *Erat verò iste vnus è quinque non sextus.* Et ratio ei valdè fauet. Si enim ab extrinseco vectis vnus erat in medio, frustra in eodem medio alius intra tabulas immitteretur. Et huic exposi-

tioni fauent optimæ quæq; tabernaculi picturæ, etiam Ariæ Mōtani, Vatabli, & vulgarium Bibliorū. Videtur autem hic vectis, sicut & cæteri, ex multis partibus coagmētatus; vt in disiungendis incastraturis cùm emigrandū erat, ex suis etiam pixidibus facilè educeretur; & cùm immersus esset in tabulis, nec circulis eguit, nec aureo integumento. Præceptum autem Domini de vectibus obtegendis auro, de iis qui extabant è tabulis accipiendum est. Obibat autem vectis iste tres parietes, licet dissentiente Abulensi, nec eum satis iuuat Scriptura, quæ eum vectem ab angulo ducit ad angulum. Ex quo, si rigidè verba sumantur, sequitur in occiduo tantum latere fuisse hunc vectem. Verùm hic angulum, pro extremo accipi, seu fine, ex Hebræo & Chaldæo intelligitur. Nec Iosephus hunc vectem in vno pariete, sed in omnibus posuit. *in c. 36 q. 1.* *l. 3. ant. c. 5.*

cccccxcviii. *Velum & columnæ claudentes oraculum.*

IVSSIT deinde Dominus confici velum eadem ex materia, qua primum tabernaculi operimentum constabat, quod Sanctum, à Sancto Sanctorum diuideret, huic decem cubitos accipiens; reliquis 20. Sancto relictis: *Quod appendes,* inquit Dominus, *ante quatuor columnas de lignis Setim, quæ ipsa quidem deaurata erunt, & habebunt capita aurea, sed bases argenteas.* In Hebræo, Græco, ac Chaldæo situs huius veli ponitur super columnas id est, vt interpretatur Vatablus, iuxta, aut contra columnas. Sic dicuntur Israëlitæ sedisse, *super ollas carnium.* Et Dauid, *super aquam refectionis* educatus, id est iuxta, aut propè aquas. Hieronymus autem, vt tolleret ambiguitatem, dixit, *ante columnas:* ita vt columnæ pertinerent ad Sanctum Sanctorum, iis autem velum quodammodo niteretur, si fortè ventus ab Oriente effusus, illud perflaret. & ventilatum, arcam fœderis, & propitiatorium nudare cogeret. Sed aliud fuit etiam earum officium, vt velum suis capitellis sustentarent, vt mox dicetur. *Exod. 26. 33.* *Exod. 16. 3.*

cccccxcix. *Vnde penderet hoc velum primùm.*

NAM si quæramus vnde penderet hoc velum, respondet Scriptura insertum iri per circulos; sed vbi erant hi circuli? in velo ne, an in columnis? In Hebræo, & Chaldæo, habetur *subter vncinos.* Nimirum circulos illos aureos intelligit, qui duas partes cortinarum, siue magni veli byssini connectebant; qui directè, & ad perpendiculum istis columnis imminebant, vt suprà dictum est, vtrobíque enim eadem vox est Hebræa. Hoc ergo velum laqueolis æquidistantibus, & aureis annulis cortinarum respondentibus instructum fuit, & per eos illis annulis insertum. Cúmque columnæ æqualis essent altitudinis cum tabulis; etiam tectum tabernaculi. & byssinum velum attingebant, & videlicet sustentabant, ne pondere suo, & circulorum aureorum, & maximè veli inde dependentis degrauaretur. Idque facile fuit, si columnæ 4. & à parietibus, & à se inuicem cubitum vnum cum dimidio distare velimus, ipsísque columnis diametrum dimidij cubiti tribuamus. Quod spatium interceptum, capitella summa, quæ latius quàm ipsum columnæ corpus extenduntur, non parum diminuerent, vix vt vnus cubitus vacuus remaneret. In medio tamen supererat spatium, per quod summus Pontifex transire posset, duorum scilicet cubitorum. *Num. 4. 24.* oo oo

D. *Alterum velum cum columnis suis.*

ALTERVM velum in latere Orientali tabernaculi, id est in ipsius aditu, & quasi propylæo, extendebatur, ex quo & tentorium dictum est, ab Hebræo & Chaldæo aulæum, velum, operimentum, à Septuag. ἐπίσπαστρον, quod apud Augustinum Adductorium, & velamen vertitur. Iosephus φάρους, siue φᾶρος dixit, quasi externam tabernaculi vestem, priorique velo, colore, magnitudine, texturáque par, quod circa ingressum sitas quinque columnas tegebat, ad dandum tamen sacerdotibus ingressum ad dimidium columnarum reflectebatur, ibíque annulis sustinebatur. Scriptura quoque, *Et quinque columnas deaurabis lignorum Setim, ante quas ducetur tentorium, quarum erunt capita aurea, & bases æneæ.* Placet autem earum situs ita distribui, vt duæ columnæ fronti tabularum, siue parietis meridiani & borealis, adiungerentur, tum medium spatium trium columnarum, vt omnes inter se æquidistarent, & quadruplex esset sacerdotibus ad tabernaculum aditus; aut, vt maluit Torniellus, duplex. Retractis aliquanto spatio penultimis columnis ad vltimas; ne tam columnarum, quàm tabularum bases, ingressum redderent impeditiorem. Quoniam verò in fronte velorū, quibus obtegebatur tabernaculum, nulli erant annuli, vel ansulæ, oportuit in summis columnarum capitellis vncinos affigi, quibus ansulæ, in supremo velo positæ, annecterentur.

Digitized by Google

DI. *Iosephus in tabernaculi latitudine atque altitudine hallucinatur.*

SEQVITVR, vt de atrio dicamus, si priùs paucis cum Iosepho egerimus, eo enim mihi opus est conuento. Neque enim intelligo quid consilij cœperit, vt tabernaculi latitudinem contra Scripturæ authoritatem duobus cubitis amplificaret, & duodecim cubitis latum diceret; istique licentiæ adiecerit alteram, non minorem, vt tabernaculi parietes tantum in altum attolleret, quantum in latitudinem patebant; duodecim ergo cubitis erigebantur. Sed bene habet, quod non solùm à Scriptura, sed à se ipse refellitur. Cùm enim certissimum sit parietem occiduum latitudini tabernaculi ex æquo respondisse. *Posterioris parietis*, inquit Iosephus, *nouem cubitos sex tabulæ faciebant, quibus coniunctæ sunt aliæ duæ tabulæ ex medio cubito sectæ, quas angulares posuerunt*. Ergo latitudo tabernaculi, non duodecim, sed decem tantùm cubitorum fuit. Quod si velum quod oppansum est tabernaculo ad Orientem, cubita decem quaquauersum patebat, vt ipse fatetur, certè cùm id secundum tabernaculi latitudinem tenderetur, totámque ex æquo cooperiret, nemo non videt, quæ fuerit hominis in hac assertione inconstantia. Quid quod ex aulæis tabernaculum operientibus seipse refellit, cùm ait, vna cum Scriptura, aulæa vicenûm octonûm cubitorum longitudinem habuisse; & supernè fanum, parietésque eius à lateribus obtexisse, vt ad terram, minus vno pede, pertingerent. Ergo neque latitudo fani, cubitorum duodecim fuit, neque par illi parietum altitudo, alioqui non pes vnus à terra, sed quatuor vndique defuissent. Idémque omnino argumentum ex aulæis tricenum cubitorum, quæ terram contingebant, conficitur [1].

35 χ.

DII. *Vnicum ordinem annulorum & vectium intra tabernaculi.*

1. NON arguam externam tabernaculi faciem auream, quando aliis quoque probatam video. Fatebor tamen tam perspicaces oculos mihi non contigisse, vt istius auri fulgorem, trans quatuor aulæa, quorum duo crassis e pellibus constarent, perspicere potuerint. Non querar omissas commissuras vnius tabulæ ad al-
2. teram: non diuisam in tres partes tabernaculi longitudinem, cùm fuerint tan-
3. tum duæ. illud certè dissimulari non potest, quod non quinque ordines vectium & circulorum, quos omnes interpretes tabernaculo circunducunt, sed vnicum illi tribuerit annulum, per quem non nisi vnus vectium ordo immitteretur [1]. Sed Iosephum in fraudem induxit, quod quinque ordines vectium, in cuiúsque vectis quinquecubitalem longitudinem commutauit. At Augustinus, vt cæteros omnes taceam: *Singulas quasque*, inquit, *columnas*, (ita 70. tabulas vocant,) *omnium trium laterum habere ferrias quinas iubet*.

36. χ.

q. vlt. in Exod.

DIII. *A velo malè excludit animantia.*

SED nec illud probandum videtur, quod de primo velo dixit, quo oraculum claudebatur, itémque de eo quod erat ad introitum atrij. *Fuitque hoc linteum omnis generis floribus, quæ terra fert, aliísque ornamentis picturatum, exceptis tantùm animantium figuris.* Hoc datum auribus populi arbitror, ad excusandum animi obstinationem, qua illius ætatis Iudæi animalium effigies execrabantur; vt agnitum est in Aquila aurea, quam ab Herode in templo collocatam seditiosi rapuerunt, & securibus propalem conciderunt. Animalium autem figuris, siue intextis, siue acu pictis ornatum fuisse hoc velum ex Hebræo textu liquet, nam vbi habemus in editione vulgata, *Opere plumario, & pulchra varietate contextum*, in Hebræo habetur, *opus cogitantis faciet illud, Cherubim*; vel, vt habet Pagninus, *opere phrygionico facies cum figuris Cherubim.* Idémque habent Septuag. & Chaldæus paraphrastes. Vbi interpres, *Eas cortinas, siue aulæa* (nam eadem est omnino veli, & cortinarum ratio, eadémque de vtrisque verba leguntur) *sparges imaginibus alatis, visu opera artificis peritissimi.* (quàm Græci vocant, ποικιλτοῦ) *Et Aben-Ezra scribit Cherub generale nomen esse ad omnem figuram; cuius tamen in lege sit mentio, habere figuram hominis. Et doctores Hebræorum exponunt Cherubim Cherubiah, id est, quasi pueri, quod puerorum formam habuerint.* Sic ipse.

l. 17. ant. c. 8. l. 1. bell. c. 21.

c. 26. 31.

c. 26. nu. 1.

R. Kimhi. in lib. rad.

DIV. *In quo depicti fuerint Cherubim.*

SED Scriptura ipsa apertè testatur Salomonem cælasse Cherubinos in parietibus templi; & in velo, isti nostro simillimo, intexuisse Cherubinos. Quos vidit Ezechiel quadriformes: erat quippe in eis facies hominis, & leonis, bouis, & aquilæ, quibus non solùm templi parietes, sed omnis sacra supellex ornabatur. Eósdem Cherubinos in hoc velo agnoscunt Hieronymus, & Augustinus. Cherubini quoque in arca vultus habebant, quibus sese mutuò respicerent, & manus quibus propitiatorium gestarent, & alas quibus id obumbrarent, & reli-

2. Paral. 3. 7. 14. c. 1. & 10

Ad Marcellam ep. 130. In Exod. q. 107. & vlt.

quum corpus, quod arcæ adhærebat. Denique Iosephus ipse. *Operculo arcæ,* inquit, *imposita erant effigies duæ, quas Hebræi Cherubes appellant: ea sunt animantia volucria, noua specie; nec vnquam cuiquam hominum visa.* (l. 3. c. 6.) Si ergo ex Augustino atque Hieronymo, in velis depicti erant Cherubini, iique volucrium animantium specie, vt Iosephus ipse scribit, qui fieri potest, vt in iis nullæ essent animantium figuræ?

DV. *Tertium Iosephi velum improbatur.*

Illvd quoque nonnullam mereatur dubitationem, quod de tertio velo Iosephus subiungit. *Huic penè contiguum erat aliud velum, magnitudine par, sed è lino contextum, annulis à funiculo per transuersum pendens, quod aliquando adducebatur: aliquando, festis præcipuè diebus, reductum, populi prospectum admittebat. Reliquis diebus, & maximè parum serenis, obiectu suo picturatum illud velum à tempestatibus protegebat, vnde mos mansit, etiam post templum exædificatum, vt velum huic simile in aditu prætenderetur.* Sic ipse; in quibus arbitror eum recentem morem antiquitate donare voluisse, & hoc velum ex sacerdotum vsu, non ex Dei iussu, aut Mosis consuetudine, quæ ostendi non potest, induxisse. Nec opinor poterit Iosephus, nisi fingendo, indicare, vbi esset iste funiculus alligatus, ex quo velum hoc dependeret, nisi eadem opera tertias in tabernaculo columnas excogitet. Quod si hoc velum à tempestatibus alio velo protectum oportuit, quo velo tentorium introitus atrij, quod non minus picturatum erat, protegebatur? Et quid gratiæ fiebat populo diebus festis in patefaciendo secundo velo, cùm ei tentorium introitus atrij nihil cederet. Hæc dum Iosephus diluet, nec è tabernaculo egrediemur in Atrium.

DVI. *Atrium tabernaculi, eiusque situs.*

De cuius primùm situ dicamus, Ambiuisse illud quidem vndique tabernaculum, quod in medio eius erat collocatum, vt ait Iosephus, idque præcisè Caietanus, & Lipoman. ac mathematicè interpretantur, adeò vt velint spatium interceptum inter occiduum latus tabernaculi, & atrij latus idem, fuisse 30. cubitorum, totidémque inter frontem tabernaculi, & ingressum atrij. A Septentrione autem & Meridie fuerit vicenum ferè cubitorum. Verùm rectius alij medium id laxius accipiunt. Audi enim Philonem. *Medium stabat tabernaculum, longum* (l. 3. de vita Mos.) *30. cubitos, latum decem, quantum occupabant tabulæ. Distabat æquali spatio à tribus septi partibus, videlicet à lateribus & à tergo, id spatium erat 20. cubitorum. Quod verò circa vestibulum erat reliquum, quo capacius esset sacrificiorum, ampliùs patebat per integros quinquaginta cubitos.* Idem ferè sensit Abulensis; Cornelius, alij. (in c. 27. q. 8.)

DVII. *Capacitas atrij vulgò expressa.*

Capacitas atrij perspicua est ex Scriptura, centum cubitis patebat in longitudinem; in latitudinem quinquaginta. (Ibid. v. 11.) Claudebatur autem velo byssino, quod columnis sustentabatur; sed in earum numero nonnulla est dubitatio. Nam Scriptura vicenas tribuit longitudini, latitudini denas, erant ergo 60. At Philo. *Ei tabernaculo circumdatum fuit Atrium centum cubitorum longitudine, quinquaginta latitudine, in circuitu habens columnas distantes quinis cubitis, in vniuersum 60. quadragenas ab vtróque latere, octonas item vtrinque per atrij latitudinem.* Erunt ergo tantùm quinquaginta sex, sed quatuor angulares bis numerabuntur. Quod D. quoque Augustinus sensit, qui circuitum huius atrij ponit cubitorum 280 (q. vlt. in Exod.) Aut in quouis angulo duæ ponentur, vt vult Caietanus. Inuenias autem, quod mirere, apud Scriptores omnes, qui figuram atrij ediderunt, columnas sex & quinquaginta. Ariam inquam Montanum, Vatablum, Torniellum, biblia vulgaria, Lyranum, aliósque; quos tamen falli, Scripturæque repugnare necesse est.

DVIII. *Multipliciter vitiosa.*

Primvm quod pro sexaginta columnis, quæ disertè in ea recensentur, 6. tantum & 50. inducunt. Deinde præter iacturam columnarum, faciunt & iacturam spatij. Nam viginti columnæ, quæ in atrij longitudine repetiuntur, habent tantum spacia, siue intercolumnia nouendecim, quinûm cubitorum singula, quę efficiunt cubitos 95. non autem centum. Tertiò, coarctatur latitudo. Nam in decem columnis claudentibus latitudinem, nouem tantùm intercolumnia reperiuntur, quinûm pariter cubitorum, ergo & 45. cubiti, non 50. quos Scriptura requirit. Quartò, in latere Orientali quindecim cubiti in vno extremo, & totidem in altero requiruntur cum tribus columnis; at hi denos tantùm reperiunt in vtróque angulo. Quintò, in introitu atrij debet esse spatium, & tentorium 20. cubitorum cum 4. columnis, at vulgò introitus hic in cubitos viginti quinque distenditur.

DIX. *Accuratè certiginit.*

HIS de causis aliam atrij & columnarum dispositionem produximus; quæ, nisi vehementer fallimur, omnibus hisce, aliisque si qua sunt, occurrat incommodis; viginti nimirum columnas longitudinis atrij, à decem columnis latitudinis separamus; eo modo quem suprà p. 231. repræsentauimus; vbi vides primùm sexaginta columnas totidem punctis notatas, quæ hoc quadrangulum conficiunt. Vides viginti spatia in vtralibet longitudine, quæ quinis cubitis respondentia, centum cubitos omnino efficiunt. Deinde, quæ exigitur latitudo à Scriptura, hic adæquatè reperitur: decem enim spacia 50. omnino cubitos complent. Reperiuntur etiam extrema duo lateris Orientalis quindenûm cubitorum. Postremò remanent in medio eiusdem lateris viginti cubiti, ingressui sacerdotum, vel populi sacrificaturi, & victimarum, & reliquorum ad Dei cultum necessariorum destinati. Vides etiam obiter positum tabernaculum in medio atrij, sed ita vt distet viginti cubitis ab Occasu, Austro, & Aquilone; ab Oriente autem 50. vt ex Philone diximus. Denique notatum habes arcæ locum, & prioris veli, & altaris Thymiamatis, & mensæ panum, & candelabri, & secundi veli, & labij, & altaris holocaustorum, de quibus suis disputatum est locis.

DX. *Atrij vela.*

CINGEBATVR hoc atrium velis ac columnis, vela erant plurima, incertæ quidem longitudinis singula, omnia tamen in quatuor lateribus ad trecentos cubitos extendebãtur, altitudo autem ad quinque cubitos erigebatur. Erántq; hæ cortinæ omnes byssinæ, ex bysso retorta, & candida, excepto medio spatio lateris Orientalis ad 20. cubitos, hæc enim vela quatuor, quæ alij quinque crediderе, è bysso quidem erant, sed variis coloribus, plurimóque artificio illusa, opere phrygionico, quod vulgò dicimus, *en broderie*. Præscripta verò est hæc altitudo diuinitus, vt populus extra atrium aliquo modo tabernaculum videre posset, quod erat duplo altius; nec fuit cortina humilior, ne quisque facilè omnia videre posset, quæ toto in atrio gerebantur, sicque necessaria rudi populo reuerentia minueretur. Porrò erant omnia vela immobilia, quandiu in eadem mansione moras trahebant, exceptis iis quæ erant in introitu. Et sursum quidem columnarum capitellis, vel vncinis in eis affixis alligabantur, infrà verò earundem basibus: aut, vt aliis placet, humi tribus in locis, ad defixos clauos annectebantur.

DXI. *Atrij columnæ.*

COLVMNAS intra septum, & vela omnes appingunt; meritò. Nam in tabernaculo eundem habent situm; & vela à columnis, contra ventum copiosiorem, à foris irruentem, sustentando proteguntur, & ornatum atrio præbent, qui interiori potiùs domui, quàm exteriori congruit. Ita autem stabant, & necessarium basibus suis occupabant locum, vt nihil atrij longitudinem, aut latidinem minuerent, vel augerent, quia in dimetiendis centenis, aut quinquagenis atrij cubitis, nulla earum, aut includendarum, aut excludendarum ratio habita est. Non distabant à se quinque cubitis, id enim supponeret ea fuisse quasi pũcta indiuisibilia, sed semidiameter cuiúsque columnæ detrahenda est.

DXII. *Earum materia æs.*

EARVM materiam dubiam videtur Scriptura hoc loco reliquisse. Non enim, vt de nouem prioribus, dixit conficiẽdas ex lignis Sethim. Cornelius putat fuisse æneas, sicut & bases. Itáque intellexit Hieronymus in editione vulgata. Nam in Hebræo & Chaldæo, res obscurior est, & ambiguum an vox, æris, non solùm ad basim, sed etiam ad columnam pertineat. Septuag. nusquam habent mentionem columnarum ænearum, sed tantùm basium, eodémque modo Augustinus. Quoniam ergo D. Hieronym. non sine numine, ambiguitatem sustulit, claréque æneas columnas expressit, minimè dubitandum est hanc esse Scripturæ sententiam, neque dubiam esse materiam columnarum. Iosephus æreas fuisse tradit, etsi vallos appellare maluit, quàm columnas cum 70. Hebr. & Chald. Non est autem existimandum, meo quidem iudicio, eas solido, sed crasso ex ære cõflatas, vt gestationi consuleretur, & tamen erectæ pondere suo ventis resisterent.

c. 38. v. 10. & 11.

c. 27. v. 10. q. vlt. in Exod. semel, iterúmque. l. 3 ant. c. 5. κάμακας dixit, non στύλους, cum 70. antiorum, cum Philone.

DXIII. *in tectæ laminis argenteis.*

DEROGANDA est ergo Philoni fides, cùm ait harum columnarum materiam fuisse cedrinam, sed tectas laminis argenteis. vel potiùs, τὰ δ' ἐκ τῆς ἐπιφανείας ἄργυρος. externa species, argentea. Quid faciemus ergo, inquies, Hieronymo, cum ait: *Omnes columnæ atrij per circuitum vestita erant argenteis laminis, capitibus argenteis, & basibus æneis.* Quid opus erat vestiri argento, si erant æneæ? Nam ligna

v. 17. c. 27. & c. 38. 17.

tantùm metallo vestita reperies. Respondeo, in Hebræo est, *Circumcinctæ erunt argento*, in Chaldæo, *per circuitum cincturas habebunt argenteas*. In Sept. *in circuitu i[n]argentatæ argento*. (περιηργυρωμένα.) Quod significat, vt notauit Abulensis in hunc locum, & Cornelius, non totas argento coopertas, sicut arcam fœderis, aut mensam panum auro; (adde q 9. v. 17.) sed angustis argenti bracteis, spirarum, aut zonarum, vel coronarum in modum cinctas fuisse, vt plurima pars æris appareret, argenteis inspersa flosculis. essétque quasi opus interrasile. Ergo vestitas argento intelligimus ornatas, nam & vestes ornant, & pleràsque corporis partes nudas relinquunt. Sic

----- superaddita vitis (Eclog 3.)
Diffusos hedera vestit pallente corymbos [37]. (37. x.)

DXIV. *Bases columnarum quo numero, materia, forma.* SVPERSVNT bases, & capitella columnarum: in illis nulla occurrit difficultas, (Num 509.) nam numero sexaginta fuerunt, sicut & columnæ, vt suprà demonstratum est & materia æneæ. Non caruisse autem artificio, & ornamentis, scapus ipse ornatus argento non obscurè innuit; nam bases facilius ornamenta recipiunt, quàm ipsa corpora columnarum. Itaque Iosephus. *Bases*, inquit, *auratæ, mucronatæ, imæ hastæ similes ex ære factæ, & in terram defixæ.* Abulensis contra iis putat similes fuisse, quæ columnis lapideis substernuntur, quæque pondere suo columnis præbent firmitatem. Et quamuis daremus bases tabularum tabernaculi fuisse mucronatas, non tamen consequens est has quoque humi defixas fuisse, nam columnæ quas sustentabant, dimidia ex parte humiliores erant, & pondere firmiores, & ipsa rotunditate, quæ ventum in se venientem diuidit ac spargit, non collectum excipit; ad consistendum aptiores. Accedit eadem, quam suprà dixi, difficultas, figendi multas ordine bases in arido, ac petricoso solo. Denique frequentia ipsa facit ad firmitatem, & facilitatem leuiculi veli, neque alti contra ventum sustentandi; nam si his basibus cubitalem diametrum tribuerimus, vt rationi consentaneum est, consequens est, vt quaternis à se tantùm cubitis distarent.

DXV. *Capitella argentea.* IAM verò capitella, quæ respondent numero basibus; eásque ornamentis, ac dignitate vincunt, mirum est à Philone in reliqua harum columnarum descriptione prætermissa: & rarius quàm bases à Scriptura, obscuriúsque designari. (c. 27. 10. 11. 17.) Nam vbi Latinè habemus aliquoties, *Quæ capita cum cælaturis suis habebunt argentea*, (c. 38. 10. 11. 12. 17.) quæ Iosephus vocat, κιονόκρανα ἀργυρᾶ, vbique in Hebræo legitur, *vncini columnarum, & cincturæ earum* (vel fila eas cingentia) ex argento. וו vaue, id est vncini, (וו vncinus.) quo nomine Hebræi intelligunt clauos, & vncinos columnis infixos, vnde suspendebantur pecudes offerendæ postquam excoriatæ erant, vt habet interpres Chaldæi, *Vauim*, ait Kimhi, (in radicib.) *claui erant, qui prominebant in columnis, præ se ferentes figuram literæ ו. eràntque in hoc facti, vt in ipsis excoriarent pecudes offerendas.* Sic ille. *Di vestram fidem*, inquit ille. Scriptura toties recuruos capitellorum clauos inculcarit, ipsa capitella neglexerit? Rectius ergo alij capita seu capitella columnarum vertunt, (Fagius. Mercerius. vide Villal. t. a. l. 5. c. 4.) vt Hieronymus, Vatablus, aliique. Crediderim suprema capitella de more in quatuor angulis incurua quadam proiectura fuisse decorata, vt propterea vauim, siue vncini à similitudine dicerentur, sicut in candelabro, lilia, & scyphi, & malogranata. Habebant eadem capitella circulos per certa interualla prominentes, quos architecti vocant toros; & Septuag. vt arbitror, κρίκους; (c. 27.) qui mox columnarum βάσεις & κεφαλίδας, bases & capitella eodem tenore memorant. Hi ergo tori, ceu circuli quia cælati erant argento, ab Hieronymo dictæ sunt cælaturæ.

DXVI. *Vncini vbi positi, & cui vsui.* CÆTERVM erant etiam in summis illis capitellorum angulis, qui populum respiciebant, recurui quidam claui, argentei & ipsi, ne essent capitello indecores: in quibus à foris velum byssinum, quod totum ambiebat atrium, per quosdam circulos eis respondentes, & velo assutos, siue alligatos dependeret; vt facilè educi, & induci possent, cùm castra metanda, aut mouenda essent; vasa colligenda, vel explicanda. Crediderim, & recuruos alios clauos infixos ipsi columnarum scapo, in eum vsum, quem Hebræi tradunt. Cæterum etiam in Hebræo, (c. 38. v. 17. & 19.) sicut & in Chaldæo, non semel capita columnarum, ab earum vncinis separantur, vt ratio omnis exigit. Addit postremo Iosephus paxillos, siue clauos æræos cubitales humi defixos ad singulos vallos, vt tabernaculum contra vim vento-

rum

rum immotum conseruarent. Vallos appellat columnas, vt dixi, quæ quia satis per se ipsæ consistebant; malim paxillos humi defixos ad vela infernè retinenda; quæ ipsa poterant non minus ad bases, quàm ad capitella per vncinos religari.

c. 18. Qvod autem olim scripsit in mundi opificio Nyssenus ille Gregorius, de DXVII. *Transitus ad sacerdotem, eiúsque vestes.*
homine mundi principe, non priùs in orbem terrarum inducto, quàm eius palatium conditum iam, aptè digestum, elegantérque ornatum esset, vt in eo Domino suo famulari, cæteris verò rebus præesse posset. Idem hoc loco videtur adumbratum. Nullam enim Deus in hac tota narratione sacerdotatis dignitatis, quæ diuino cultui destinata erat, mentionem fecit; neque pontificis, qui mediatorem, atque interpretem Deum inter & homines ageret, priusquam templum hoc mobile constructum animo, ornatúmque esset. Ergo tabernaculo, & circunfuso atrio, & omni propè sacra eius supellectile descripta, reliquum est, vt ad eiusdem tabernaculi ac templi ministros, & sacrorum antistites cum Mose transeat nostra narratio. In qua primùm occurit Aaronis, & filiorum eius vocatio ad sacerdotium, tum descriptio Ephod, siue Superhumeralis, & Rationalis iudicij. Indéque tunicæ hyacinthinæ, tiaræ, tunicæ lineæ, baltei, femoralium; quæ ferè inuerso ordine memorantur, sicut & capite trigesimo nono Exodi, prout exui solent. Nam primùm vt constat induenda erant femoralia. Deinde tunica, seu subucula linea, quæ balteo, seu zona astringebatur. Accedebat alia tunica hyacinthina, tum superhumerale, cui ab anteriori parte annexum erat Rationale iudicij, vt pars vna superhumeralis à tergo, altera à pectore dependeret; & vtráque altera zona accingenda erat. Postremo cidaris in capite, & aurea lamina in fronte statuebatur; vt ex octauo Leuitici perspicuè intelligitur. (c. 8. 7. & seqq.)

c. 28. & 39. Exod. Vt ergo ab Ephod, siue superhumerali, cum Scriptura ducamus initium; DXVIII. *Ephodi nomina, & materia.*
vocem illam Hebræam, quæ pallium, & extimam vestem significat, quæ cæteris superinducitur, Septuaginta ἐπωμίδα, id est, *superhumerale*, interprete Hieronymo, aut *humerale*, cum Augustino vocauerunt. Aquila eodem teste Hieronymo, ἐπίρραμμα. quasi dicat, *quod incumbit*. Vide Marianum Victorinum in epistola diui Hieronymi ad Fabiolam. Materiam vult esse de auro, & hyacintho, & purpura coccóque bis tincto, & bysso retorta opere polymito. Quod sic explicat idem Hieronymus ad Fabiolam. *Auri lamina, id est, bractea mira tenuitate tenduntur, ex quibus secta fila torquentur, cum subtegmine trium colorum, hyacinthi, cocci, purpuræ, & cum stamine byssino, & efficitur palliolum miræ pulchritudinis perstringens fulgore oculos.* Sic ipse. Fila videlicet aurea cum sericis trium colorum artificiosè in subtegmine variebantur, vt flores, aliæque figuræ effingerentur. (ad Fab. ep. 128. & in edit. vulg. q. 114. in Exod. & Tigurina. — to 3. ep. 128. nu. 16.)

ad Fab. 128. Eivs formam obscurè describit Hieronymus, cùm ait, *Factum Ephod in mo-* DXIX. *Eiusdem forma ex antiquis.*
dum caracallarum, sed absque cucullis. Quod mirum videatur; cùm Sex. Aurelius Victor, & Lampridius Caracallas vocent talares, quod minimè omnium conuenit superhumerali, quod Philo libr. 2. de Monarchia, vocat, ὕφασμα θωρακοειδὲς, *textum pectorale thoracis specie.* Iosephus ἔνδυμα τοῦ στήθους, *pectoris indumentum*, rectius τῷ ὤμῳ humero, propter ἐπωμίδα Septuaginta interpretum, præsertim cum pectori Rationale applicaretur, Ephod deficiente. Ex quo intelligitur non amplum fuisse, aut laciniosum hoc vestimenti genus, sed arctum, vnde à Hieronymo palliolum vocatur; eique à Iosepho cubitalis mensura tribuitur, ἐπὶ βάθος πηχυαῖον. *Vestis erat*, ait Vatablus, *extima, breuissima, quæ manicis carebat, & quodammodo arctabat, & constringebat laxitatem interiorum vestium.* Et rectè quidem cætera: sed de manicis, quas plerique omnes sustulerunt, vt Abulensis in cap. 28. quæst. 2. aut certè omiserunt, repugnat Iosephus. *Tertiam*, inquit, *vestem induitur dictam Ephodem, Græcanicæ Epomidi persimilem. Fit enim hunc in modum. Contexitur deorsum cubitali mensura, auro variis coloribus intermixto, medium pectoris circumplicatum relinquit, manicisque ornata est, omninoque ad tunicæ formam confecta.* Sic ille. Quo alludens prædicto loco Hieronymus. *Circa pectus*, inquit, *nihil contextum est, & locus futuro Rationali derelictus.* Vide & Riberam lib. 3. de templo cap. 10. (in Antonino Caracalla. sub initia. — l. 6. de bel. c. 6. v. fi. — l. 3. ant. c. 8. — de Græca Epomide, vide Thes. Græcor. Χλαμὺς τὰ ἐπωμίδιον.)

DXX. *Ex recentioribus.* DISTINCTIVS aliquanto recentiores Ephodi formam repræſentant. Montanus enim ait eius duas fuiſſe partes, anteriorem & poſteriorem, ad humeros coniunctas, cætera verò ſolutas, quæ, vt corpori hærerent, baltheo cingerentur. Montani tamen mentem pictor eius non eſt ſecutus. Caietanus quoque ornamentum iſtud fuiſſe ait in forma loricæ, tegentis antè & retrò corpus ab humeris vſque ad vmbilicum vel circa, æqualiter ex vtráq; parte; quia baltheo cingebatur: duas partes etiam agnoſcunt Septuag. adeo vt etiam duo ſuperhumeralia vocent. Rectius vtique quã Abulenſis, qui exiſtimat fuiſſe inſtar ſcapularis Monachorum, ſed breuioris, in cuius medio capitium eſſet, per quod immitteretur caput; verùm Ioſephus, quem laudat authorem, id non habet, & Scriptura contrarium habet, cùm ait, *Duas oras habuiſſe in vtróque latere ſummitatum*, id eſt in ſumma parte vtriúſq; lateris. Clarè Hebræus textus. *Duæ ſcapulæ iunctæ erunt ei, ad duas extremitates eius, & coniungentur*; vel, quod eodem redit, *Duæ extremitates ipſius Ephod ad humeros coniungentur*. Sed exiſtimo cũ communi ſententia, etiam ad latera oras laqueolis, ſiue anſulis ex pretioſa vitta fuiſſe connexas: vittam in eum finem ſuggerit Ioſephus. *Pectoris*, inquit, *indumentum vitta aſtringebat, quinque floridis zonis depicta & variegata, auri, purpuræ, cocci, byſſi, & hyacinthi*. Zonas vocat, opinor, licia quinque, totidem coloribus diſtincta. l. 6. de bel. c. 6. q. 2. & 8. in c. 28.

DXXI. *Limbus Epomidis.* FATEOR nihilominus hanc Ioſephi, ταινίας περιγονλῦσαι, *faſciam adhæreſcentem*, & quaſi clauis affixam, poſſe intelligi limbum certæ latitudinis, totam vndique oram Epomidis ambientem. Eum limbum texturam vocat Hieronymus in editione vulgata, quód non aliunde illi aſſueretur, vt ſolent aurei, aut ſerici limbi, veſtium oræ circumponi, ſed ſimul cum veſte texeretur. Itáque Septuag. vocant, ὕφασμα τῆς ἐπωμίδος, & Vatablus, & textura, ſiue artificium ipſius ſuperhumeralis quod ſuper ipſum eſt, eodem opere fieri debet; id eſt ex eodem panno, & ex eadem materia erit. Et Tigurina. *Textura polymita limbi eius, quæ eſt supernè in eo ſit quemadmodum opus eius; quin ex ipſo ſit*. Hunc ipſum limbum Pagninus vocauit, *baltheum ipſius ſuperhumeralis*, Chaldæus, *baltheum ornatus eius*, alij *cingulum ipſius Ephod*; non quo conſtringeretur ad renes pontificis; de quo baltheo ſeorſim fit mentio, ſed quo quaſi Mæandro polymito, tota Ephodi ora luſtraretur.

DXXII. *Sardoniches inſculpti & incluſi auro.* SED neceſſaria inſuper fuit ea vitta, quam dicebam, in plures vtrinque anſulas, ſeu laqueolos ſibi reſpondentes diuiſa, quibus duo etiam pretioſi lapides in vtriúſque humeri ſummitate aſtringebantur; de quibus ita Hieron. *In vtróque humero habet ſingulos lapides clauſos, & aſtrictos auro, qui Hebraicè dicuntur Soom, ab Aquila, & Symmacho, & Theodotione Onychini, à Septuaginta ſmaragdi transferuntur, Ioſephus Sardonichas vocat, cum Hebræo Aquiláque conſentiens, vt vel colorem lapidum* (ex rubro ſcilicet albóque temperatum) *vel patriam demonſtraret. Et in ſingulis lapidibus ſena patriarcharum nomina ſunt, quibus Iſraëliticus populus diuiditur. In dextro humero maiores filij Iacob, in læuo minores ſcripti ſunt, vt pontifex ingrediens Sancta Sanctorum, nomina populi, pro quo rogaturus eſt Dominum, portet in humeris*. Sic ipſe. Montanus ait fuiſſe beryllos ex Chaldæorum Arabúmque nominibus. Philo 70. ſequitur. *Duo*, inquit, *ſmaragdi pretioſiſſimi eminent in ſummis humeris orbiculares, in ſingulis ſinguli, qui hemiſpheria duo nobis innuunt*; δύο τε γὰρ ἐπὶ τῶν ἀκρωμίων λίθοι σμάραγδοι τῆς πολυτελεστάτης ὕλης, vocat & πελτίδας; Ioſephus χαλλίστους, & μεγίστους, & ſine dubio maximos eſſe oportuit, vt vel ſenas literas grandiuſculas, admitterent. Fulgorem etiam eorum mirabilem narrat aliquantò pòſt, quem commodius in Rationali examinabimus. ep. 128. ad Fab. שהם l. 3. ant. c. 8. & l. 6. bel. c. 6. Plin. l. 37. c. 6. l. 2. de Monarch. ſub initia, & l. 3. de vita Moſis. l. 3. c. 9.

DXXIII. *Nomina inſculpta quę, & quare.* NOMINA porrò integra minuto charactere inſculpta videntur ab aurifice, vel artifice gemmario, à quo & auro incluſa. *Nam ſculpes in eis*, inquit Scriptura, *nomina filiorum Iſraël, ſex nomina in lapide vno, & ſex reliqua in altero, iuxta ordinem natiuitatis eorum*. Et rurſum. *Opere ſculptoris, & cælatura gemmarij ſculpes eos, nominibus filiorum Iſraël, incluſos auro, atque circundatos*. Principia nominum non ſunt nomina; ſed illud potiùs conſiderandum, quomodo omitteretur Leui ordine tertius, numerò decimus tertius. Putat Ribera, & ex eo Cornelius, & Torniellus omiſſum, quòd ſacerdos ipſe per ſe, ſuam tribum Leuiticam ſatis repræſentaret. Pro Ioſepho etiam duos eius filios, quos adoptauerat Iacob, fuiſſe ſuffectos. Verùm hic ordo, vt rectè notauit Abulenſis, in vſu fuit, cũ de ſortibus, & poſſeſſionibus erat l. 3. c. 20. in c. 28. v. 9. in c. 28. q. 10

quæstio. Nam Leui nullam habebat, & Ioseph habebat duas; at in re diuina, ordo
naturalis seruabatur, solique ij numerabãtur in filiis Iacob, qui ab eo immediatè
orti essent, quod Ephraim & Manasse non conuenit. Ergo in priore lapide, qui
dexteræ scapulæ insidebat, tres insculpti erant versus, quorum singuli duo no-
mina Hebraico charactere, vt ait Iosephus, exhibebant, in primo Ruben & Si-
l.3.ant.c.8. meon, in altero Leui & Iudas, in tertio Dan & Nephtalim, filij Balæ. In poste-
riore sardoniche ad læuam, in tribus item ordinibus, erant Gad & Aser, filij Zel-
infrà n.528. v.10. phæ; in secundo Issachar & Zabulon, in vltimo Ioseph & Beniamin filij Rache-
l.6.de bel. c.6. lis. Qui ordo etiam in Rationali seruatus est, vt Scriptura significat: quod Iose-
phus parum obseruauit.

מִשְׁבְּצוֹת HABEBANT & singuli lapides, sicut annuli, palas suas aureas, quas Hebræi DXXIV. *Palæ gemmarum, & catenulæ, cum vncinis.*
occllaturas vocant, quidam inclusoria, non nemo spintres: Septuaginta non ha-
bent illud, *inclusos auro, atque circundatos.* quidam tamen libri, vt est in scholiaste
Græco, habent *περικεκυκλωμένους, καὶ συμπεφραγισμένους χρυσίῳ, circundato auro, & notis*
literarum impressis insignitos. In his palis, vt Epomidi connecti possent, duo vtrinq;
orbiculi aperti erant, in quos immitterentur ansulæ vittarum, ne sardonyches in
collum, brachiúmve defluerent cum palis suis. Rursum his palis ab anteriore fa-
cie cohærebant vncini singuli aurei, quos 70. aspidiscos vocant, forte in modum
aspidum efformatos, vt habet interpres Iosephi l.6.bel.c.6. qui eas videtur cum
palis confundere, & catenulas morsu apprehendentes; nam iis immittebantur
capita catenularum duarũ ex auro, è quibus Rationale iudicij à superiore parte
pendebat. Erant autem breues, puta palmorum singulorum, aut potiùs duorum,
n.529. quoniam duplicantur, vt dicemus infrà. & quidem opere tortili, siue complica-
to instar funium, vt ex Hebræo habetur, ac Chaldæo. Septuaginta vocant *κρο-*
σσωτὰ, quæ vertuntur catenulæ, ex auro puro, immixtæ floribus aureis. vt ele-
gantia artificij, cùm materiæ dignitate certaret.

חֹשֶׁן AB Epomine ad Logion, ab Ephod ad Hosen, à superhumerali ad Rationale DXXV. *Rationales quid, & quanta vis eius, iuxta Iosephum.*
l.3.de ræpl. c.11. seu pectorale nos & Scriptura, & res ipsa deducit. Nam, vt notauit Ribera, Ra-
ep.128.ad Fab. tionale non noua quædam vestis est, quamuis ab Hieronymo maioris distinctio-
nis, & perspicuitatis causa septimum vestimentum numeretur, sed pars quædam
atque ornamentum insigne superhumeralis. *Septimum*, inquit Hier. *vestimentum*
est, mensura paruum, sed cunctis supradictis sacratius. Intende quæso animum, vt quæ dicun-
tur intelligas. Sic ipse. Et sanè si quæcumque de eo prodita sunt veritate nituntur,
nihil potest esse diuinius. Iosephus certè cùm de sardoniche ad dexteram ponti-
ficis collocata dixisset, eam quoties litatum esset, emicuisse; tantúmque emisisse
fulgorem, prȩter naturam suam, & consuetudinem vt procul etiam intuentibus
l.3.ant.c.9 conspiceretur, subdit. *Sed mirabilius est quod nunc dicturus sum; per duodecim gemmas,*
quas in pectore pontifex insutas Esseni gestat, in bello victoriam prænunciare Deus solebat.
Nam priùs quàm exercitus se moueret, tantus ex eis fulgor emicabat, vt toti populo facilè in-
notesceret adesse Deum, opémque & auxilium suum inuocantibus esse allaturum. Quapropter
Græci, quotquot à religione nostra non abhorrent, cũ hoc miraculum pro compertissimo habeant,
ita vt negari non possit, Essena Logion vocant, quasi ratione præditum. Hæc & plura Iose-
phus; quæ sanè nos pro compertissimis non habemus, vt sequens velitatio super
ea re demonstrabit. Interim addo quod sequitur. *Desiit autem*, inquit, *tam Essen*
quam Sardonyx fulgorem emittere, annis ducentis, antequam hæc commentaremur, irato Deo
propter legum suarum præuaricationem. Hæc Iosephus, quæ ad vsum ipsius Rationalis
pertinent. Sed nos priùs eius quasi naturam consideremus.

Exo.28.15. & 39.8. MATERIA eius eadem quæ Ephodi fuit. Scriptura enim. *Rationale*, inquit, DXXVI. *Quæ illius materia, quæve forma.*
iudicij facies opere polymito iuxta texturam superhumeralis, ex auro, hyacintho, & purpura,
coccóque bis tincto, & bysso retorta. De forma verò, *Quadrangulum*, inquit, *erit & du-*
ep.128.ad Fab. *plex, mensuram palmi habebit, tam in longitudine, quàm in latitudine.* De vtróque hæc
pauca Hieron. *Pannus est breuis ex auro, & quatuor textus coloribus, hoc est iisdem quibus*
& superhumerale, habens magnitudinem palmi per quadrum, & duplex ne facilè rumpatur.
Iosephus qui ad pectus Epomidem replicatam dixerat, & lacunam in medio re-
lictam, Rationalique reseruatam. *Lacunæ*, inquit, *inseritur frustum amplitudine palmi,*
auro, eisdémque coloribus, quibus Ephodes, variegatum. Id vocatur Essen, quod significat Græ-
corum lingua λόγιον. In Hebræis libris nunc legitur Hosen, & à linguæ peritissimis

vertitur Pectorale, fed Iofephus fecutus eft Septuaginta, pergit. *Quod ita quadrat, vt adamußim ſpatium illud, circa pectus à texente relictum vacuum expleat.* Sic ipfe. *Ibidem.*

DXXVII. *Improbatur inanitas in Ephod ad Rationale locandum.* VERVM hanc inanitatem non diffitebor mihi non parum effe fufpectam; primùm quia Scripturæ non eft, deinde quia Iofephi vnius eft. Nam Philo tam in libris de vita Mofis, quàm de Monarchia, in quibus de Rationali agit, nullum planè de ifta lacuna verbum fecit, nullum Hieronymus in Epift. ad Fabiolam, cùm hoc argumentum ex profeffo tractaret, nullum Sept. aut Chaldæus Paraphraftes, nullum quod fciam alius quicquam de fcriptoribus antiquis. Quod fi à diuino præcepto, atque authoritate grauium fcriptorum confentientium, quæ vtraque Iofepho defunt, difcefferimus, quid caufæ, aut rationis idoneæ afferri poteft, vt tam pretiofa veftis, præter decorem, & fine vtilitate perforaretur ad pectus, vt deinde gemmato operculo clauderetur? Quid in hac feneftra aperta commodi, quid in claufa detrimenti? Et vt rationes non ineptæ fuper hac inanitate, ingeniosè excogitentur, inanes tamen effe neceffe eft, quæ folido careant fundamento, foláque nitantur Iudæi vnius, nec optimæ fidei, affertione. Quem recentiores aliqui claufis oculis funt fecuti. Abul ante q.13 in c.28

DXXVIII. *Eius ornamenta à lapidibus pretiofis.* RATIONALIS duo erant ornamenta, aliud fummum atque maximum, ex duodecim lapidibus pretiofis, alterum ex aureo circũquaque apparatu. De lapidibus, *Pones in eo,* ait Scriptura, *quatuor ordines lapidum: in primo verſu* erit lapis *Sardius, & Topazius, & Smaragdus.* In quibus fculpta nomina Rubenis, Simeonis, & Leui, iuxta ea quæ fuprà diximus. *In fecundo Carbunculus, Saphirus, & Iaſpis,* pro quo aliqui malunt Adamantem, præfertim Nouatores, in quibus legebantur Iudas, Dan & Nephtalim. *In tertio ligurius,* qui negotium faceffit Hieronymo, dum pro ligurio, lyncurium legit; nec mirum, eum fcrutantem illos, qui de lapidum ac gemmarum fcripfere naturis, nihil de lyncurio inuenire potuiffe, cùm non fit gemma, fed fuccinum, ex lyncis vrina coalefcens, vt pluribus docet Ribera l.5. de templo, qui pro lyncurio, ligurium apud Hieronymum legit. Ergo *in tertio* verfu *fuit Ligurius, Achates & Amethiſtus,* in quibus cælati Gad, Afer, & Iffachar. In poftremò *Chryſolitus, Onychinus & Beryllus,* ibique Zabulon, Iofeph, & Beniamin. Qui omnes *incluſi erant auro per ordines ſuos,* quos tamen ordines in Hebræo, Chaldæo, ac Græco rectè conferuatos, Iofephus vbique perturbat. Circa quos Philo locis citatis, aliique multi philofophantur. In quibus Ribera dicto lib. de templ. & in cap. 21. Apocal Cornelius, Fagius. Exod. 28. 17 ep. 128. l. 5. c. 11. tam l 3 ant. c 8. quam l 6. de bello c. 6.

DXXIX. *Et ab auro: diſpoſitio annulorũ, & catenularum eius.* AVREVS Rationalis apparatus in catenulis, annulis, vncinis, & palis, quibus fingulæ gemmæ inclufæ erant, cernebatur. Nam argenteæ, & aureæ laminæ, quas inferit Aben-Ezra, inter duas Rationalis telas, factas ad formam aftrolabij, deliria reputat Abulenfis. De catenis, *Facies,* inquit Dominus, *in Rationali catenas ſibi inuicem cohærentes, ex auro puriſſimo,* in Hebræo, pro, *ſibi inuicem cohærentes,* eft, *opere complicationis.* Ad fignificandum catenas non fimplices fuiffe, à fardoniche humerali, vfque ad Rationale: fed duplices, fic, vt à fummo humero ad pectus defcenderent, ibique ad annulum Rationalis infertæ, redirent ad locum, ex quo defcenderant; ibique vncinis, qui in palis fardonicharum affixi erant, adhærefcerent. Cui expofitioni fauet apertè S. Cyrillus libr. 11. de Adoratione, poft initia. *A Rationali iudiciorum,* inquit, *aureis annulis conſerta variis, & pulchris coloribus ornata catenula ſerpit, & per ambo ſcutula tranſiens, ad ipſum peruenit verticem ſuperhumeralis, in quo gemma deſcriptionis erant.* Eidem expofitioni facilè textum quadrare intelliges. Dicuntur enim factæ catenæ in Rationali; quia etfi ex palis lapidum pretioforum nafcerentur, eodémque redirent (quæ fuit caufa, vt iam fuprà, cùm de his fardonychibus ageretur, catenularum etiam iftarum facta fuerit mentio) propter Rationale tamen fuftentandum factæ erant. Dicuntur fibi cohærere, quia duæ apparent, & in annulo Rationalis per quem tranfeunt connecti videntur; idque tam ad læuam, quàm ad dexteram. De quibus annulis fubdit Scriptura. *Et duos annulos aureos, quos pones in vtráque Rationalis ſummitate, catenáſque aureas iunges annulis,* fiue, vt Chaldæus, *inſeres,* vel *traiicies* per duos circulos, qui funt in marginibus eius; id eft in vtriúfque ora fuperiore, quam paulò antè dixerat fummitatem. De recurfu autem catenularum fubdit; *Et ipſarum catenarum extrema duobus copulabis vncinis* (qui, fcilicet, affixi funt) *in* c. 28. Exod. q 12. c. 28. 22. v. 23. & 24.

Digitized by Google

vtróque latere superhumeralis, quod Rationale respicit; id est in palis sardonicharum, quæ sunt in summitate humeri, vbi latera superhumeralis coniunguntur. Breuius id dixit Hieronymus; quod in Hebræo clarius habetur. *Et duas extremitates duarum catenarum pones super duabus palis, & pones in oris superhumeralis contra faciem eius.* Quod ferè expressit in figura Pontificis, Torniellus; non autem Montanus, Vatablus, aliique.

DXXX. *Quomodo retineretur ne fluctuaret.* Ex his intellectum est Rationale manere suspensum ante pectus Pontificis, vt in terram decidere non posset; sed prouidendum etiam fuit, ne fluctuaret, dum, sacris operando, sacerdos aliquam in partem inflecteret se. Cui incommodo prouisum est, infixis duobus annulis in ima Rationalis ora à parte interiori,
v. 26. de quibus dicitur in versu 26. *Facies & duos annulos aureos, quos pones in summitatibus*, siue extremitatibus, vel angulis inferioribus, & internis, *Rationalis in oris quæ è regione sunt superhumeralis* (puta cui cohærent, à parte auersa gemmarum) *& posteriora eius respiciunt* (id est interna eius, vt est in Chaldæo, vel, vt in Hebræo,
v. 27. *in domum*, siue *intrinsecus.*) Necessarij fuerunt & alij duo annuli, qui ad latera Ephod, & ipsius Pontificis affixi, prope baltheum, duobus illis, de quibus proximè dictum est, responderent, &, mediante vitta hyacinthina, connecterentur, sicque firmiter Rationale tam supernè per catenulas, quàm infernè per vittas superhumerali adhæreret. Quod autem audis mentionem iuncturæ inferioris, eos
Cornel. v. 7. c. 28. redarguit, qui superhumerale à superiore tantùm parte; & non etiam à lateribus apertum esse putauere. Sed & ij ex proximè dictis redarguuntur, qui Iosephum secuti, eiúsque admissa lacuna, ad eam claudendam, quaternos annulos internos, præter prædictos externos, in Rationali ponunt, totidémque eis in
Ribera l. 3. c. 11. & ex eo Cornel. v. 23. in c. 28. ante q. 13. Ephod ex aduerso respondentes. Nunquam enim hosce octo annulos in textu reperient; sed duos duntaxat in inferiore, internóque limbo Rationalis, totidémque in lateribus Ephod. Vt typi omnes Aaronici demonstrant, & docet Abulensis, aliique passim. Fistularum autem Iosephi, & reductionis catenarum post tergum, neque certum vestigium in Scriptura, neque necessitatem reperio. Nam quod c. 39. 18. Exo. dicitur, *ante & retro*, idem est quod suprà, & infrà pectorale. Vide ibi Sà. Sed maiora videamus.

DXXXI. *Significatio Vrim & Thummim.* Svperest enim præcipua in hoc Rationali difficultas, quæ ad ipsius vsum pertinet; de Doctrina scilicet ac Veritate, siue *Vrim, & Thummim*, quæ poni iubentur in Rationali; in quo non solùm cum Iosepho nobis, sed cum doctissimis viris disputandum est; sed primùm nomina ipsa videamus. Vrim & Thummim
אורים
תמים
L. 3. de vita Mos. & l. 2. de Monarc. q. 117. recentiores interpretes, *illuminationes & perfectiones*, quidam *Claritatem, & Integritatem*, Septuaginta, & Philo verterunt δήλωσιν, καὶ ἀλήθειαν, id est, interprete Augustino, *demonstrationem & veritatem*; Hieronymus plerisque in locis, *doctrinam & veritatem*. Alij δήλωσιν, *reuelationem*, aut *manifestationem* interpretantur.
Exo. 28. 30. Leuit. 8. 8. & in c. 3. Osee. Deut. 33. 8. Alij plerique in quibus Chaldæus Paraphrastes, Hebræa vocabula retinuerunt. Aquila apud Hieronym. in eundem Osee locum, Vrim transtulit φωτισμοί. Ipse autem Hieronym. in Deuteronomio, Thummim vertit *perfectionem*; quæ omnia eodem facilè recidunt. Nam doctrina illuminat, & est quædam claritas, & illuminatio. Veritas autem si ad intellectum pertinet, summa eius perfectio est,
1. Reg. 28. 24. 4. Reg. 20. 3. si ad voluntatem, vt passim in sacris literis, nihil aliud est quàm vitæ probitas, morúmque integritas.

DXXXII. *Confirmatur ex Hebræa phrasi.*
in c. 2. n. 16. in c. 5. n. 37. Nec malè Septuag. aut Hier. plurales voces Hebræas, Græcis, Latinísque singularibus reddiderunt. Nã, vt rectè notauit Ribera in Malachiam & Michæam, cùm Hebræi de re aliqua magna & eximia loquuntur, eam multitudinis numero efferunt, vt, *Egressus eius* (Messiæ scilicet) *ab initio, à diebus æternitatis*, Hebræi habẽt, *egressiones*. Sic Beemoth vox pluralis est, magnam quippe bestiam significat, quæ instar plurium esse possit. Sic Deus vocatur Elohim iudices, id est magnus iudex;
Prou. 1. 19. & Hachemoth Sapientiæ, id est diuina Sapientia. Sic illuminationes dicuntur, quia magnã oportet esse Sacerdotis doctrinam, vt cæteros omnes illuminet, ma-
in 28. Exo. gnam perfectionem & integritatẽ, vt in omnes redundare possit. Quod Vatablus quoque significat, explicans illuminationes, & perfectiones; summam illumina-
q. 14. in hoc c. 28. in fin. tionem, & perfectionem, quod Abul. videtur parum intellexisse. Sed de vocibus satis, præsertim cũ Oleaster, Hebraicæ linguæ bene peritus, fateatur tam nostros

quàm Hebræos, omnino ignorare quid istæ voces significent; quod de nouis Hebræis, id vltro confitentibus, non grauatè concesserim; de antiquis, puta Septuaginta viris, Spiritu Dei afflatis, aut D. Hieronymo, non item, qui nequaquam in suis versionibus non intellecta posuerunt.

DXXXIII. *Opinio Caietani de Vrim & Thummim*

DE re ipsa tres sunt opiniones. Caietanus enim, cui suus Fonceca consentit, ait Vrim & Thummim, quæ poni iubentur in pectorali, siue Rationali, esse duas conditiones, quas iubet seruari Dominus, in eo rectè ac decenter ferendo, vt scilicet omnes Rationalis partes clarè pateant, & explicentur, nulláque ruga contrahantur; idque significare voce Vrim: voce autem Thummim, id est perfectiones requiri, vt totum Rationale, omnésque eius partes aptè, & commensuratè ad caput, & brachia & latera sacerdotis disponantur, vt habeant omnia requisita ad perfectam eius dispositionem. Verùm nimium puerilis videtur isthæc admonitio, miniméq; necessaria intellectu præditis, & quæ parum textui accommodari possit, vt per se patet, & diligentius à Serario nostro refutatur. [l. 1 in Iosue c. 9 q. 24. in fine.]

DXXXIV. *Altera opinio, fuisse lapides ipsos pretiosos, quorum sit.*

ALTERA sententia est Vrim & Thummim fuisse ipsosmet lapides, illustres & perfectos in genere suo, quatenus per eos Deus solebat futura prenunciare, & respondere de agendis; quæ est Iosephi sentētia, asserentis per eorum fulgorem Deum enunciasse bellorum futurum euentum. [l. 3. ant. c. 9. l. 4. c. 1. q. 2. sect. 1.] Eam sequitur Delrio in disquisitionibus magicis. Ribera in libris de templo. [l. 3. c. 12.] Hieronymus ab Oleastro in hunc Exodi locum. Serarius in Iosue. [l. 1. c. 9. q. 24.] Torniel. an. m. 2544. nu. 86. Genebr. in Chronol. in Pontificatu Ioachim, Lyranus, Comestor, Chartusianus, Abulensis, q. 15. & 16. quorum aliqui Iosephi opinionem potiùs referunt, quā sequuntur. Ad hanc sententiam pertinet Arias Montanus in Aarone suo, qui putat Vrim & Thummim fuisse lapides duos, non à Mose comparatos, vt posteriores; sed à Deo ipso datos, sicut & lapides, in quibus primùm lex à Deo scripta est. [in Apparatu sub fi.] D. quoque Cyrillus in expositione Symboli Niceni, ait fuisse lapides duos, in medio aliorum duodecim, qui Christum repræsentarent in medio duodecim Apostolorum. Procopius in Exodum anceps fuit. [c. 28.] *Incertum est*, ait, *an alij hic intelligendi sint lapides, vel capienda sit duorum nominum, quasi in tabella quadam inscriptio, quæ quidem indicauit Christum esse, & conuersari cum sanctis.* Vbi vides eum alludere ad Cyrillum. In Deuteronomio tamen, in exponenda benedictione Leui; [in c. 33. 8.] *Inter duodecim*, inquit, *lapides in pectorali sitos, Claritas erat, & Veritas, per alios duos lapides repræsentata.* Accedit denique Anastasius Nicenus in quæstionibus in Scripturam, [to. 1. Bibl. q. 38.] etsi confusè loquitur, videtur tamen dicere fuisse Adamantem, qui sacerdote Deum sciscitante, fulgurabat, & lucem eiaculans emittebat radios; si Deus esset propitius; si res Deo non placebat, manebat lapis in ordine suo. Si autem erat populum gladio traditurus, fiebat sanguinolentus. Sin autem mortiferum quid erat euenturum, nigrescebat. Hi ferè sunt qui lapideam hanc, vt ita dicam, opinionem sequuntur.

DXXXV. *Et quæ pro ea faciant.*

CVI fauere videtur, quod de eius confectione, vel fabrica, nihil Scriptura, nihil Iosephus, aut Hieronymus dicant, supponentes scilicet nihil aliud fuisse Vrim & Thummim, quàm gemmas illas duodecim. Et Leuitici 8. 8. [Leuit. 8. 8.] tacitis lapidibus pretiosis, pro iis Moses nominauit Vrim & Thummim. Et cap. 39. Exodi, [Exod. 39.] cùm lapides & annulos ro iam cōfecta studiosè numerasset, de Vrim nullum verbum fecit, de quibus præ cæteris agendum erat. [Exod. 25. 7.] Denique cùm hi lapides dicti fuerint Milluim, cur non & Vrim?

DXXXVI. *3. Opinio, fuisse inscripta vocabula, non lapides ipsos esse Vrim.*

TERTIA opinio est in Rationali inscripta, vel insculpta fuisse duo hæc vocabula, Vrim & Thummim. Quæ est multorum grauium scriptorum, vt postea planum faciemus. Vt autem rem totam distinctius exequamur,

Dicimus primò Vrim & Thummim non esse duodecim illas gemmas Rationalis. Id Scriptura hoc ipso Exodi capite declarat, [c. 28.] quæ cùm versu 17. quatuor ordines lapidum fusè explicasset, & deinceps annulos, & catenas, quibus Rationale retineri, ornarísque oporteret, versu denique 30. *Pones autem*, inquit, *in Rationali iudicij doctrinam & veritatem.* Quomodo series narrationis, cū auersatiua particula, quæ est in editione vulgata, non docet aliud quid à superioribus hoc loco dici? quomodo res tā diuersæ natura sua, Gemmæ scilicet & virtutes, pro eodem sumuntur, Scriptura id nullo modo significāte? quid causæ afferri potest, cur rem suis nominibus clarissimè explicatam, ænigmaticè inculcaret? Septuag. quoque

de lapidibus illis aiunt, καθυφανεῖς ἐν αὐτῷ ὕφασμα κατάλιθον, *Attexes in eo texturam lapidarem*. De Hurim autem & Thummim, καὶ ἐπιθήσεις ἐπὶ τὸ λογεῖον τῆς κρίσεως τὴν δήλωσιν, *Et impones super rationale iudicij demonstrationem*, &c. quantùm verba differunt, tantùm res significatas differre necesse est.

v. 30. Serar. & Del Rio. Riber.

At posteriore hoc loco ponitur prædictorũ anacephalæosis, per noua nomina. Quis admittat ἀνακεφαλαίωσιν, vbi nihil repetitur prædictorũ? Et quæ ratio patitur vt clara nomina lapidum pretiosiorum, per obscura & metaphorica doctrinæ & veritatis, sine vlla declarationis nota, exponantur? Et quàm violenta est obsecro hæc explicatio, *Pones in rationali iudicij doctrinam & veritatem*, id est, prædictæ gemmæ erunt tibi Vrim ac Thummim, hoc est manifestatio, & veritas rerum futurarum. Quis enim ita loquitur, pones in pera librum ornatum, & mox, pones autem in pera annulum; id est liber erit tibi annulus, vel vteris eo loco annuli. Neque enim magis disparata sunt liber & annulus, quàm gemma & doctrina. Denique neque hæc manifestatio futurorum rectè iuberetur à Domino Moysi; erat enim Domini oraculum constituere, non Mosis. Itaque, vt rectè ait Cornelius, non erat dicendum, *Pones* vel *dabis*, vt est in Hebræo, *in rationali doctrinam*, sed, ego ponam, vel dabo per hosce lapides oraculum. DXXXVII. Confirmatur.

At Iosephus ita sensit. Respondeo Iosephum non dicere istos lapides esse Vrim & Thummim, quod vult secunda sententia, sed tantùm Deum in bello victoriam prænunciare solitum, per duodecim gemmas, quas Pontifex gestabat in pectore; quod est vnum tantùm effectum habuisse communem; quod ipsum postmodũ expendemus. Deinde ita ille senserit. Certè Philo, meo quidem iudicio, Sapientia, Doctrina, Eloquẽtia, Ætate, & in sacras literas reuerentia & fide longè ipso superior, aliter omnino sensit, vt dicemus. Cur autem cùm de his ipsis gemmis diligenter ageret; & res Hebraicas, quantum salua veritate posset, vehementer extolleret, nobilissimum hunc, imò diuinum prædicendi vsum istorum lapidum prætermisit, vnde maxima gloria in res Iudaicas redundabat? Iosephus autem tam prodigus est fidei suæ, etiam cùm ex Scriptura falsitatis conuinci potest, vt in re in qua Scriptura tacet, eius fides suspecta meritissimò haberi debeat. Cuius rei comminiscendæ commodam præbuit ansam homini ambienti res Iudaicas, Græcis & Romanis, quibus scribebat, reddere admirabiles, ipsa vox Vrim, quæ illuminationes, siue inflammationes significat. Cùm enim non appareret aliquid, à quo huiusmodi illuminatio fieri diceretur, credi voluit hos ipsos lapides fulgorem emittere; qui fulgor vt diuinus esset, oportuit rerum futurarum esse prænuncium, & quasi tacitum Dei interpretem. DXXXVIII. *Quid hac de re Iosephus, & quæ causa excogitati fulgoris.*

Accedit, ad eandem opinionem euertendam, authorum de lapidibus hisce dissentio; est enim qui vnum esse velit, eúmque Adamantem; alij duos præter duodecim; alij duodecim solos. Sed nec Anastasius vnicum lapidem nominat. Ait enim, *Et in medio quidem habebat tanquam auream stellam, ex vtraque autem eius parte duos smaragdos, quibus erant inscripta duodecim tribus Israel: in medio autem duorum smaragdorum adamantem.* At hic author apertè confundit Ephod cum rationali, primùm quia Ephod, de quo ponitur quæstio, dicit significare manifestationem; secundò quia eius formam vnius palmi esse dicit, quod vtrúmque non Ephodi est, sed rationali, 3. gemmas Ephod, quæ super humerum ponebantur, ad pectus ponit cum aurea stella & adamante. Quibus similia leguntur apud Suidam verbo ἐφούδ, quæ sapiunt inepti cuiuspiam Rabbini officinam, & mox, cùm de vsu dicemus, refutabuntur. DXXXIX. *Authores 2. opinionis non consentiunt.*

Nec firmiora sunt, quæ pro hac sententia facere videbantur. Tacetur enim fabrica huius Vrim & Thummim, quia aut nulla erat, si in duobus verbis scribendis, inserendísque, aut acu pingendis consisteret, aut si sculpendis permodica, & quæ vno illo verbo, ponendi, aut dandi, facilè intelligebatur. Nec Moses in Leuitico Vrim & Thummim, loco gemmarum posuit, sed eas breuitatis causa omisit, distinctè tamen tam rationale, quàm Vrim posuit. Nam in Hebræo sic legimus, *Et posuit super eum pectorale, & posuit in pectorali Vrim & Thummim.* Eodémque modo habet Chaldæus, & Septuaginta. Gemmas tacet, quia illæ nomine pectoralis comprehenduntur. Addit seorsum, posuisse Vrim, quasi aliquid ab illis distinctum. In 39. verò Exodi Vrim non memoratur, quia ibi numeran- DXL. *Nec rationes eorum satis efficaces.*

tur quæ ab artificibus facta ſunt: quorum opera ad ſcriptionem hanc non fuerat neceſſaria. Sed & alia ibidem omittuntur, alia ſupplentur. At iidem lapides vocantur Soham, & Milluim, id eſt candorum, ſeu pelluciditatum & plenitudinum, vt ait Del Rio. Reſpondet Cornelius gemmas illas non vocari ſimpliciter Soham, aut Milluim, ſed addit abne Milluim, id eſt *lapides plenitudinum*, at hi non dicuntur lapides illuminationum, ſed illuminationes. Supponit ergo quod eſt in quæſtione Vrim & Thummim eſſe, aut vocari à Scriptura lapides, ſicut Soham & Milluim diſertè lapides ab ea vocantur. Deinde non agitur ibi tantùm de gemmis pectoralis aut Ephod, ſed materia vniuersè congeritur, quæ erat futura vſui tabernaculo, omníque ſacræ ſupellectili. Ne quis autem plenitudines putaret nomen eſſe gemmæ, Chaldæus interpres explicat, *Vt impleant calaturas Ephod & rationalis*. D. Cyrillus, quem mox referemus, neutram, videtur probare vel damnare ſententiam. Nos autem

Exod. 25. 7. שהם מלאים אבני

DXLI. *Recipitur tertia ſententia, quæ multorum eſt.* DICIMVS ſecundò hæc ipſa verba *Vrim & Thummim*, ſiue ſcripta, ſiue ſculpta fuiſſe in rationali, ſicut in Tiara pontificis ſcriptum fuit, *Sanctum Domino*. Ita c. 28. 36.
ſentit Cornelius, próque ea ſententia plurimos laudat, quorum aliquos referemus. In primíſque D. Auguſt. in quæſtionibus in Exodum, vbi hanc ſententiam q. 117.
illi opponit, quæ eſt de lapidum colore mutabili, quam fabulam vocat, ſuámque ſententiam modeſtè proferens ait, *Difficile quidem eſſe inuenire in quali re, vel metallo poneretur ſuper rationale demonſtratio & veritas, poſſe tamen intelligi literis impoſita ſuper* λογεῖον. D. Auguſtino Bellarminus in vtróque conſentit. Hugo à S. Victore in Annotat. in Exodum, vult hæc nomina ſcripta eſſe in textura ipſius rationalis. Philo in vita Moſis apertè gemmas illas à duabus hiſce, quas vocat, virtutibus in rationali diſtinguit. Sic enim ait, *In pectore quoque aliæ gemmæ ſpectabantur fulgentes variis coloribus, ſimiles ſignaculis, ternæ quadruplici ordine. Hæ fuerunt inſertæ rationali quod vocant. Id erat quadrangulum duplicatum, tanquam baſis, vt duas virtutes, manifeſtationem & veritatem* ἀγαλματοφορῇ *quaſi ſtatuas ferat*; perſeuerat in metaphora, quia iam vſurparat baſes. Ribera vertit, *depictas ferat*; non quomodo ſtatuæ, vel imagines depinguntur, quæ enim eſſet iſtarum virtutũ imago? Sed nominibus ſuis deſcriptas, vel inſculptas. Libro etiam ſecundo de Monarchia, lapides illos duodecim ab hiſce duabus virtutibus, & nominibus, & tractatione diſcernit. Quod autem, geminum textum rationalis vocari ait claritatem & veritatem, allegoricè dictum eſſe, quæ ſubdit oſtendunt.

vel potius λογεῖον. t. 1. l. 4. de Rom. pon. c. 3. ſub fi. l. 3.

DXLII. *Etiam Hebræorum.* SCRIPTVRAM etiam agnoſcunt in rationali Hebræi plerique, vt Dauid Kimhi apud Serar. & Salomon apud Lyranum, & Eugubinum, qui refert Salo- in Exod.
monem affirmare quidem Vrim & Thummim ſcripta fuiſſe in rationali, ſed illis duabus vocibus ſignificatum fuiſſe nomen tetragrammaton, non autem illud ipſum ibi ſcriptum fuiſſe, vt refert Lyranus, Chartuſianus, Serarius, Vatablus etiam Scripturam in rationali ponit, tam ex aliorum ſententia, quàm ex ſua, l. 4. in Exo. c. 23.
quæ doctrinam habent non vulgarem. Rupertus. *Miſericordia*, inquit, *intelligitur in ſuperhumerali, veritas in rationali, vnde & dicitur rationale iudicij. Doctrina quoque & veritas inſcribitur illi. Qui enim in miſericordia redemit, idem ipſe in veritate iudicabit.* Sic Rupert. *Appellabatur*, ait Comeſtor, *rationale iudicij, quia ſcripta erant in eo hæc duo nomina, iudicium & veritas*, vel *Doctrina & veritas*. Accedat poſtremò Cyrillus l. 11. c. 64. ſuper Exod.
de adoratione, qui etſi pro alterutra ſententia iudex aut arbiter ſedere noluit, hanc tamen ſcriptionem iam tum minimè nouam duxit vel improbabilem. *Manifeſtationem*, inquit, *ac veritatem appellat, non tamen apertè indicauit vtrum lapides fuerint, an velut in parua tabella eam inſcriptionem fieri iuſſerit.* Et mox, *Siue lapides illi fuerint, ſiue tanquam in aurea tabella ea nomina deſcripta fuerint, id verò non nimium curioſè peruestigabimus: tantùm ſcire ſatis erit ea in figuram Chriſti eſſe poſita.*

DXLIII. *Vbi inſcripta hæc verba.* QVÆRES vtrum ea verba intra rationale, vel extra ſcripta videantur. In re dubia exiſtimo foris deſcripta fuiſſe; tum quia intus incluſa non haberent eum vſum, quem intendebat Dominus, monendi Pontificem; ſicut poſita in conſpectu: tum quia foris ſeruiebant etiam ad ornatum. Erant enim, vt ait Bellarminus, ſcripta literis aureis in medio rationalis. Et poterant vtique in medio, & la- l. 4. de pōt. c. 3.
teribus variis exarari, ac depingi modis, cùm ſatis ſpatij in palmi latitudine ſuppeteret, quamuis ſingulæ gemmæ inſtar haberent auellanæ maioris. Credide-

Digitized by Google

rim tamen in lateribus dextro potiùs & sinistro, quàm superiore vel inferiore fuisse descripta. Nam cùm rationale esset æquilaterum, ordo rectus minus occupabat spatij quàm perpendicularis, in illo quippe terni erant lapides duntaxat; in hoc quaterni. In vno itaque latere scriptum fuerit Vrim, in altero Thummim; idque vel in tenui lamina vtrinque extensa, vel sine lamina, opere plumario literæ filis aureis scribi potuerunt. Et hæc de re ipsa dicta sint. Nunc de vsu, qui duplex esse potuit, vel ad præscienda futura; vel ad iudicandum, monendúmve.

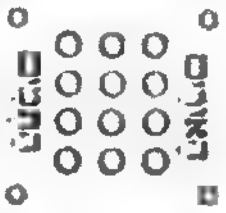

DXLIV. *Nullum in lapidibus fulgorem supernaturalem.*

Dicimvs tertiò horum lapidum fulgorem supernaturalem, & miraculo plenum nullum fuisse. Fulgorem quippe naturalem, qui externo lumine excitatur, & sine quo in tenebris iacet, nemo negat. Cùm enim totum hoc miraculum Iosephi autoritate nitatur, quàm ea vacillet iam ex dictis patet. Adde quod nullum est exemplum, nullus in tota Scriptura locus, in quo fiat mentio huius mirabilis fulgoris, qualem Iosephus introduxit. Imò ne Iosephus quidem ipse vllum protulit exemplum, in quo praxis huius miri fulgoris proderetur. Rem autem tam illustris prodigij, támque ordinariam, ac pene quotidianam, nullo exemplo, nullo verbo tot seculis prædicatam fuisse, aut certè significatam, magnum vtique atque incredibile prodigium est. At enim S. Chrysostomus Oratione 3. contra Iudæos hunc gemmarum fulgorem celebrat futura prædicentem? Respondeo Chrysostomum suis Iudæos vrgere telis, & pro vero sumere, quod aduersarij dictitant, siue id verum sit, siue falsum. Cùm ergo Sanctus hic doceret non solùm ab hominibus afflictos esse Iudæos, sed ab ipsomet Deo; ostendit affligi eos per subtractionem eorum, quæ ipsi narrarent sibi olim diuinitus concedi solita; in quibus erat fulgor ille è lapidibus emicans, & futura prænuncians, quo se iampridem priuatos agnoscerent. Adde & Augustinum, qui hunc fulgorem in fabulis numerat, sicut & Bellarminus: etsi enim de vnico lapide agere videtur Augustin. eadem tamen omnino ratio est vnius, & plurium.

n. 538. — 10. 5. — l. 4. de Sum. pont. ca. 3.

DXLVI. *Nec fuisset nuncius futuri, aut vsui quærentibus.*

Dicimvs quartò, vt maximè concederetur hic fulgor, nullum tamen futurum fuisse illius vsum ad prædicenda futura. Nam vel vsui fuit interrogantibus, & sciscitantibus cognitionem rei alicuius, vel Deo, aut Sacerdoti respondenti. Non primùm. Nam siue post studiosam hominum de subiecto negotio consultationem interrogaretur Dominus, vt vult Torniellus: siue sortitio aliqua fieret, id enim significat Hugo à S. Victore: qui ait sortes quibus antiquitus ad indicium veritatis vtebantur, Vrim Thummim dictas fuisse. *Erántque*, inquit, *characteres inscripti diuersis litteris, quibus proiectis ex iunctura literarum desuper apparentium, quid faciendum siue vitandum foret vero indicio monstrabatur.* Siue scriberet in charta sacerdos, id de quo interrogare volebat, & in rationali imponeret, vt putarunt Rabbini quidam apud Abulensem: siue Pontifex cum aliis indutus vestibus pontificalibus, tum maximè Ephod, & gemmato rationali, post debitas preces, viua voce Domino interrogata proponebat, vt placet Serario, & Del Rio, nihil coruscatione ista opus fuit, aut vsus, vt per se patet; & facilè dabunt, qui lapideis illuminationibus fauent.

q. 15. in 28. Exo.

DXLVI. *Aut respõdentibus.*

Sed neque in respondendo. Nam plerisque interrogationibus non poterat satisfieri simplici affirmatione, vel negatione; sed pluribus, & diuersis verbis opus erat, quibus iste fulgor nullo modo satisfacere poterat. Nam, vt pluribus docet Seratius, nec repugnat Del Rio, etiam de modo, quo res aliquæ conficiendæ erant, interrogatio erat; quandóque licet de modo nihil interrogaretur, eum tamen responsio, vt plenior esset, ac planior, continebat. Dauidi enim quærenti an contra Philistæos ascensurus esset, responsum est, *Non ascendes, sed gyra post tergum eorum, & venies ad eos ex aduerso pyrorum, & cùm audieris sonitum gradientis in cacumine pyrorum, tunc inibis prælium; quia tunc egredietur Dominus ante faciem tuam, vt percutiat castra Philistiim.* Quod lapidum iubar, qui radij hæc tam multa, tam improuisa, tam noua loqui potuerunt. Quæsitum est ab eodem quam in vrbem ascensurus esset, responsúmque est in Hebron, quis eam fulgor indicare potuit?

q. 28. in c. 9. 1. Iosue. l. 4. c. 2. q. 2. s. 1.

DXLVII. *Quamuis breuissimè.*

QVOD ad interrogationes, quibus Ita, vel Non, satisfacere poterat, res quoque impedita reperietur. *Si res non placebat Deo manebant lapides in natiuo colore, ac suo. Si probabatur, fulgurabant.* Audio. Quid si Deus nihil respondere volebat, vt Saüli quærenti, an persecuturus esset Philistæos; quo discrimine lapidum agnosci poterat, an negaret rem esse faciendam, an planè nihil responsi daret. Eo igitur adducta res est vt splendor hic tantum vsui esset, cùm Dominus affirmaret simpliciter rem agendam esse, sibique acceptam fore; tumque prosperitatem futuri euentus fulgor ille gratissimus prænunciabat. At nónne Deus affirmatè respondebat, in rebus quæ tristissimæ futuræ erant? Interrogatus enim Dominus per Phineem Sacerdotem, an deberent Israëlitæ vltra pugnare contra filios Beniamim. Respondit Deus, *Ascendite ad eos, & inite certamen.* Id tamen certamen maximè luctuosum fuit. quæ fuit ergo tunc lapidum facies? Quid quando Dauid rogauit Dominum, an viri Ceilam essent eum tradituri Saüli; & Dominus respondit, *Tradent.* An Saül descensurus esset ad oppugnandam vrbem, & Dominus respondit, *Descendet.* Num quasi in re læta fulgurabant isti lapides, nec ne? si manebant in statu suo, videbatur responsio negans; si rutilabant, prosperitatem falso prænunciabant. Quid hic aduersarij?

1 Reg 14. 37. — Iud. 20. 23. — 1 Reg. 23. 11 12.

DXLVIII. *Planè respondendum videri.*

RECVRRVNT ad Sacerdotem prophetiæ spiritu imbutum, qui quod perceperat admoto pectorali, id postea quærentibus manifestabat. At quomodo perceperat? inspiratione diuina, an ex tristi, lætáve lapidum facie, quod vnum in quæstione versatur. Inspirationem enim diuinam vltro concedimus, ad quam, fulgor aut obscuritas lapidum, nihil omnino pertinebat; etsi qua contigisset aliquando in gemmis illis varietas, ex accidente contigisset, sicut cœli nubilosa facies, aut serena iis, qui Prophetas consulebant. Hunc igitur fulgorem prænuncium futurorum, si superis placet, sacris literis ignotum ab homine Iudæo, fingendi non imperito excogitatum; nullo exemplo, nullo vnquam euentu probatum facessere iubeamus; præsertim cùm fallendis hominibus, aut dubiis relinquendis, vt loxias ille Apollo, magis idoneus esset, quàm instruendis. Et lapidibus siue fulgentibus, siue non fulgentibus Dominus per Pontificem, gemmata veste indutum, disertè responderet, vt ex totis Iudicum, ac Regum libris demonstratur.

DXLIX. *De cessatione fulgoris à Iosepho inducta.*

NAM quod Iosephus, vt hoc quoque obiter tangamus, scribit ducentis annis antequam illa commentaretur fulgores illos fuisse extinctos, alludere videtur ad tempora Antiochi Epiphanis, & Iudæ Machabæi: de quo legimus reposuisse lapides altaris in monte domus in loco apto, quoad veniret Propheta, & responderet de eis. Id si verum est, vt aliqui putant, fallax nihilominus est Iosephi Chronologia, qui ista scribebat sub annum Domitiani 13. qui est apud Baron. 96. à Christo nato. Cœpit autem regnare Antiochus ille 174. annis ante Christum; abest ergo à vero numero annis 70. Quin etiam à primo anno solutæ à Cyro captiuitatis Babylonicæ, annis ante dictum Domitiani annum 630. & amplius, iam Vrim & Thummim exoleuisse, ex primo Esdræ constat, vbi Athersata, id est Nehemias, dixit iis qui non inuenerant genealogiam sacerdotij sui, proptereáque de eo deiecti fuerant, vt abstinerent ab escis sanctificatis, donec surgeret Sacerdos doctus atque perfectus. Pro quo textus Hebræus habet, *donec staret Sacerdos in Vrim & Thummim.* Iam tum ergo cessauerat gemmea ista reuelatio. Addo & illud, quosdam Rabbinos, quos alij secuti sunt, vt Galatinus, & Serarius, existimasse in captiuitate Babylonica Vrim & Thummim splendorem amisisse. *Cùm*, inquit Serarius, *de Persici belli euentu Alexander Magnus per Vrim & Thummim, de quibus audierat, numen consuli obstaret, à Pontifice audiit, A die qua domus ista deportata est in Babyloniam, absconditi fuerunt ab ea Vrim & Thummim.* Hæc & plura ibid. Serarius, quæ Del Rio non probat; putátque nihil Alexandrum de huiusmodi oraculo cogitasse. Nobis perinde est, qui nunquam supernaturalem illum fulgorem desiisse arbitramur, vt qui nunquam cœperit.

l. 3. ant. c. 9. 1. 1. c. 4. v. 49 — 96 / 174 / 270 / 536 / 96 / 632 — c 2. 63. — l. 4 c. 9. lo. cit. q. 18. — l. 4. c. 1. q. 2. f. 1.

DL. *Qual per Ephod data responsa.*

DICIMVS nihilominus quintò, Dominum quærenti Pontifici prædixisse futura, dum Ephod & Rationale indutus, eum siue suo, siue principis nomine consuleret. Ita vt Ephod & Rationale essent nō instrumentum, sed causa moralis, vel conditio sine qua non fieret hoc genus reuelationis. Et tamen etiam ea

Digitized by Google

adhibita non fiebat aliquando reuelatio, prout diuino numini collibitum fuisset. Idque totum perspicuum est ex pluribus locis libri primi, & secundi Regum; & libri Iosue, & Iudicum, vbi Sacerdotes *Applicant*, id est induunt *Ephod*, in quo est rationale, & consulunt Dominum. Vnde in 1. Regum vbi dicitur Dominum non respondisse Saüli, *neque per Sacerdotes, neque per Prophetas*; pro Sacerdotibus legitur in Hebræo *Vrim*, in Græco, *in manifestis*, in Chaldæo *in luminibus*, vt notauit Ribera. Sed quomodo id fiebat? Audi Del Rio.

c. 28. 6. l. 3 de sep. c 12. loc. cit.

DLI. *Et per Sacerdotem.*

AVDIEBATVR, inquit, *à Sacerdote interna quadam vel externa quandóque locutio vel Oraculum, quod ipse postea interroganti manifestaret.* Sic ipse: Cui Serarius assentitur q. 30. Ribera quoque ait Sacerdotem ad præsentiam rationalis & sacrarum gēmarum spiritū prophetiæ accepisse. Sic Num. 27. Iubet Dominus vt pro Iosue, si quid agendum erit, consulat Eleazarus Sacerdos Dominū; non enim pari cum Mose Domini familiaritate gaudebat, vt immediatè cum ipso ageret, sed medius interueniebat Sacerdos Numinis Orator atque interpres. *Ad verbum eius*, inquit Scriptura, *egredietur & ingredietur ipse, & omnes filij Israel cum eo.* Vbi pro consulet Dominum, Hebræus textus habet, *& interrogabit pro eo iudicium Vrim coram Domino.* Verbum autem eius est verbum Domini, vel Eleazari consulto Domino. Modum autem & situm interrogantis & respondentis Rabbini curiosiùs explicant, vel potius diuinant, de quibus consule Serarium, & interpretem Chaldæi Paraphrastæ in librum Exodi.

l. 1. in Iosue c. 9. v. 21.

q. 29. c 28. n. 29.

DLII. *Reuelatio Ephod & arca non eadem.*

QVOD si quis dicat, hanc reuelationem ex propitiatorio, quod arcæ fœderis imminebat in Oraculo, missam fuisse, intelligat hanc reuelationem per interuentum Ephodi & Pectoralis, ab illa diuersam fuisse. Idque ex eo probatur, quod sæpe vbi non erat Arca, per Ephod responsum à Domino habebatur; vt in Ceilam, & in Siceleg. D. quoque Chrysostomus vtrámque reuelationem apertè distinguit. *Si quando*, inquit, *cognoscendum aliquid erat è propitiatorio, vox quapiam è medio Cherubim prodibat prædicans futura. Rursus è lapidibus qui erant in pectore summi Sacerdotis, id vocabant declarationem, relucebat fulgor quidam futura significans.* Sic ipse. Cui assentitur Abulensis. Quomodo autem intelligendus sit S. Chrysostomus, iam supra explicatum est. Sed addamus hîc in fine quasi epimetrum, cur putemus datam Iudæis, siue per rationale, siue per propitiatorium, futurorum cognitionem.

1. Reg. 23. 9. 1. Reg. 30. 6. 7. 8. Orat. 3. contra Iudæos. q. 41. in c. 27. Num. n. 544.

DLIII. *Cur data Iudæis.*

CONGRVAM rationem dabit Origenes l. 1. contra Celsum. *Gentibus*, inquit, *futurorum cognitionem petentibus, ex oraculis, auspiciis, auguriis, ventriloquis, aruspicibus, Chaldæis, Genethliacis, quæ artes omnes apud Iudæos sunt vetitæ, si ipsi nullum solatium habuissent è futurorum præscientia; certè impulsi humana quadam futura cognoscendi libidine, contempsissent res suas, vt nihil diuinum in se habentes. Nec alium post Mosem Prophetam recepissent, nec sermones eorum mandassent literis, transfugissentque ad oracula gentium, aut ipsi conati fuissent apud se simile aliquid instituere.* Nec abs re est, quod notauit Genebrardus in seculo Mosis, *Vti Deus*, inquit, *parturiebat hac tempestate Ecclesiam in Abraha familia; ita Satanas suam Synagogam in Gentibus. Nam circa hos dies monstrata videntur à duabus columbis ex Aegypto prouolantibus duo oracula Hāmonis in Libya, & Dodonæi in Græcia. quæ proinde vetustissima omnium esse scribit Herodotus. Idque vt duobus Hebraicorum oraculorum generibus responderent, quorum vnum Vrim & Thummim in Ephod erat mutum, perinde ac Hammonium; alterum æquè ac Dodonæum vocale, è viua vel Dei, vel vatis voce.* Sic ipse. Quæ si vera sunt, non dedit Dominus hæc oracula populo suo, ne Ethnicis huiusmodi cognitionem inuidens, eos imitaretur. Sed Dæmon vera Dei Simia diuina opera, vt in aliis multis, ita & in his quoque imitatus est.

sub med.

in 4. ætat. p. 81.

l. 2.

DLIV. *Inde gloria & dignitas Pontifici conciliata.*

NOMINATIM autem Ephod, cum Vrim & Thummim, datum fuit Pontificibus, ad ornandam ipsorum dignitatem, & conciliandam eis apud populum venerationem: vt significatum est in benedictione, quam Moses Leuitis impertitus est, *Perfectio tua, & Doctrina tua viro sancto tuo, quem probasti in tentatione.* Quæ ita Sà explicat. Tu Domine dedisti Aaroni vestem in qua Vrim & Thummim; scilicet Sacerdotalem dignitatem. Est enim in Hebræo Thummim & Vrim, quæ Hieronymus interpretatus est perfectionem & doctrinam. Hinc, ait Ribera, summa Pontificis dignitas indicatur, cùm illi data dicuntur Vrim & Thummim.

Deut. 33. 8.

l. 3. c. 12.

Verùm nihil est illustrius diuino illo testimonio; *Facies vestem sanctam Aaron fratri tuo in gloriam & decorem;* quæ fusiùs celebrat Syracides, Ecclesiastici 45. Atqui Ephod nobilissima pars erat vestimentorum eius, Rationale autem eiusdem fuit gloriosissima portio, propter pretiosissimos illos omnium generum lapides, de quibus non dubitat Iosephus dicere. *Quin & Essenem ipsum duodecim gemmæ distinguunt, eximia vel magnitudine vel pulchritudine, ornatus hominibus, propter pretij magnitudinem incomparabilis.* οὐ κτητὸς ἀνθρώποις κόσμος, διὰ τιμῆς ὑπερβολὴν ὄντες. Et de Ephod & Rationali hactenus. — Exod. 28. 2. 40. — 38. χ.

DLV. *Tunica pontificia nomina, & materia.*

EORVM explicationi subdit Dominus tunicam, quæ vtrúmque proximè attingebat; nec aliis à Pontifice conueniebat; etsi haberent alij Sacerdotes tunicas suas, quæ lineæ strictæ dicuntur; & tunicæ byssinæ. Tunica autem simpliciter dicebatur hæc Pontificia hyacinthina, quam Hebræus Pallium, Chaldæus Interulam, Septuaginta, & Philo in vita Mosis ὑποδύτην siue subuculam vocant; quod scilicet sub Ephod, & super strictā tunicā gestaretur. Iosephus χιτῶνα, sicut & Philo de Monarchia: nec deest qui Prætextam nominet, & Supparū. Materia erat hyacinthus, siue sericum hyacinthinum, vt ait Caietanus, aut lana violacei coloris, vt Cornelius, & Ribera cum Baradio, coloris inquam nonnihil ad rubedinem declinantis, iuxta illud — c. 28. 31. c. 28. 4. c. 39. 25. — l. 3. ant. c. 8 — l. 2. — t. a. l. 3. c. 43.

---& suaue rubens hyacinthus.

qui color aëreus interdum, & cæruleus dicitur. Certè Philo, tunicam hanc ait significare aërem, *Qui suapte natura*, inquit, *nigricat*.

DLVI. *Forma. An talaris fuerit.*

SED maior est de forma difficultas. Nam omnes Iudæi Pontificis, quæ circumferuntur imagines, hanc tunicam ad mediam fere tibiam producunt, puto vt alteram tunicam interiorem, quam vocant ocellatam, oculis exhibeant. Et in Hebræo quidem textu, aut Latino inde verso, Chaldæáque Paraphrasi, nusquam eius longitudo definitur, etsi fimbrias eius memorent. At Sapiens & Septuaginta, eósque secuti Philo, Iosephus, aliíque antiqui, & recentiores, talarem fuisse asseuerant. Certè in libro Sapientiæ vestis poderis Aaronis celebratur, in qua erat totus orbis terrarum, & in libr. Ecclesiast. ποδήρης appellatur, quam vocem circumpedes vertit interpres. Interpretes quoque 70. ὑποδύτην ποδήρη, id est ad pedes vsque promissam vocant. *Primùm*, inquit Philo, *indumentum eius rotundum est, totum hyacinthinum*. Rotundum, opinor, vocat ad differentiam Ephod, quod ad latera apertum laqueolis stringebatur; cùm tunica hæc totum per se hominem circumambiret. Sed pergit, *Talaris tunica, significans aërem; siquidem aër suapte natura nigricat, & ipse talaris quodammodo, supernè à lunari vicinia tensus, vsque ad terræ infima.* Et alibi, memorat eius χιτῶνα ποδήρη. Iosephus, *Superinduitur tunicam ex hyacintho constantem, quæ & ipsa talaris est.* Augustinus, *Et facies tunicam talarem hyacinthinam*, id est, ad talos vsque descendentem. Hieronymus ad Fabiolam Hebræam vocem, meil, tunicam talarem interpretatur. Consentiunt Abulensis, Lorinus, Cornelius in hunc locum. Seuerus, Beda. Prosper de promiss. p. 2. c. 3. Clemens Alex. l. 5. Strom. — 45. 10. — l. 2. de Monar. χιτῶνα ποδήρης. — l. 3. de vit. Mo. — in Ex. q. 118 — מעיל — in c. 28. Ex. q. 16. — in 18. Sap.

DLVII. *An potiùs paulò breuior.*

BREVIOREM tamen facit Caietanus, quod minus rationi quadret, vt malogranata & tintinnabula percuterent pedes Pontificis. *Ideóque*, inquit, *vestis ista non erat tam longa, quamuis de termino longitudinis eius nihil sit scriptum*. Sic ipse. Non cogitans librum Sapientiæ; vel eum in libris Scripturæ sacræ non annumerans. Lorinus ait quamuis talaris dicatur, non adeò tamen demissam ac longam fuisse, vt aliam interiorem tunicam, nisi prout comprehendebat tintinnabula & malogranata. Dici etiam potest talarem dici, id est oblongam, & valde demissam, comparatione vtique Ephod, quod tam breue erat, vt non multum vltra zonam descenderet. Sic Iosephi tunica talaris dicitur in editione vulgata, & ab Aquila ἀστραγάλειον, quam tamen aliquantò breuiorem, & viæ non incommodam possumus accipere. Illa autem vestis poderis in libro Sapientiæ, ad vtrámque tunicam, tam byssinam, quàm hyacinthinam pertinet; vt ibi notat Iansenius. Idémque de Ecclesiastico dici potest, vt Riberæ etiam placet, l. 3. de templo. c. 9. — c. 18. 24.

DLVIII. *An manicata fuerit.*

DVBIVM quoque est manicata ne fuerit hæc tunica, nec ne. Hieronymus ad Fabiolam id perspicuè asserit. *Tunica talaris*, inquit, *tota hyacinthina, ex lateribus*

einsdem coloris assutas habens manicas. Cui resistunt Ribera, Torniellus in hunc annum, & Bacadius, eo quod Iosephus earum non meminerit. Sed neque id negat, licet dicat, quà manus exeruntur esse scissam: potuerunt enim ad scissuram adsui manicæ, sicut ad alteram scissuram fimbriæ. Idque affirmat ex Iosepho Abulensis, fortasse Iosephum pro Hieronymo posuit. Cornelius quoque has admittit manicas, negátque Iosephum, si bene examinetur, repugnare. Et mirum sane esset eum qui Ephodo manicas tribuerit, tunicæ negare, cùm vestis illa multo esset impeditior, & operosior. Admittit & Lorinus in librum Sapientiæ. Dicamus & illud nos quoque,

(l. 3. de tem. c. 9. n. 82. & Barad. to. 2. l. 3. c. 43. in c. 28. Ex. q. 16. — in c. 18 Sap.)

Et tunica manicas, & habent redimicula mitra.

DLIX. *Eius capitis admissura.* (Ex. c. 28. 32. Ep. 128. c. 3.)

In *tunica medio supra erat capitium, & ora per gyrum eius textilis, sicut fieri solet in extremis vestium partibus, ne facilè rumpatur.* Sic Scriptura, eadémque Hieronymus ad Fabiolam. Totam ergo scissuram qua emittendum erat caput limbus cohibat ad firmitatem, quem Iosephus πέζας dixit, & interpres rectius limbum vertisset, quàm fimbriam. Sed Iosephus ipse eam oram retulit ad decorum & dignitatem, ne scissura appareret, quod Scriptura retulerat ad firmitatem, & sanè seruebat vtrique: sed qui appareret scissura, cùm eam & à tergo & à pectore Ephod diligenter obtegeret? Erat autem ea scissura non à summitate humeri vnius ad alterius extremum vt Ephod, sed in longum vsque ad medium pectoris, vt idem ait. Multò autem diligentiùs munienda erat extrema tunica, & lato, & eleganti mæandro. Is enim omnium oculis patebat, & circunquaque pondus ornamentorum ferebat. Mirum est etiam Iosephum in hac tunica negare suturam in lateribus, aut humeris. Cùm enim ea esset laxior, aut plures telarum latitudines consutas habuit; aut sicut Christi tunica desuper fuit contexta per totum; quo posito ne limbos quidem assutos Iosepho crediderim, sed simul in texendo geminatos; quod forte voluit Hieronymus, cùm ait, *oras ex se textas fuisse*, quod Septuaginta quoque significant, & clarè docet in Aarone Montanus, post August.

(*Fuit tunica inconsutilis.* — q. 118. in Exod.)

DLX. *Ornamenta malogranatorum, & tintinnabulorum, & eorum numerus.*

Reliqua sunt in hac tunica extrema ornamenta, malogranata, & tintinnabula, quorum illa opere textili, aut consutili confecta erant, & tribus variata coloribus, hyacinthino, purpureo, & coccineo. Tintinnabula verò erant aurea, alternatim posita, non dispari mole, sed pondere. Philo flores addidit, sed eos ex ipsismet malis punicis enatos intelligere possumus, aut in limbo depictos. Eos alioqui Scriptura non agnoscit. *In extrema parte*, ait Hieronymus, *id est ad pedes septuaginta duo sunt tintinnabula, & totidem mala punica, iisdem contexta coloribus vt supra cingulum.* Eundem numerum tradit Isidorus. Verùm quinquaginta tantùm mala, totidémque tintinnabula tradit, Prosper, *Cingulum*, inquit, *lumbis eius dandum, atque in ora talaris tunicæ quinquaginta tintinnabula aurea, totidémque mala granata, in medio tintinnabulorum poni iubentur, vt omnis vestis ex supradictis speciebus vario opere confecta fulgeret.* Et paulò pòst. *In quinquaginta tintinnabulis*, inquit, *totidémque malis granatis linguæ sunt designatæ Ecclesiarum, quæ per sanctum Spiritum die Pentecostes in specie ignis diuisæ discipulis insederunt, vt etiam numerus ipse ostendit.* Clemens autem Alexandrinus lib. 5. Stromatum *Trecenta*, inquit, *& sexaginta sex tintinnabula, quæ pendent à veste talaris, est tempus annuum, annus, inquam, Domini acceptus*, & cætera. In Græco exemplari trecenta & sexaginta 360. tantùm reperi, quo numero credibile est etiam malogranata comprehendi. Scriptura non expressit numerum, plurima tamen fuisse dixit in Ecclesiastico.

(l. 3. de vita Mos. — ad Fabiol. ep. 128. — l. 1. Etym. c. 21. — Par. 2. c. 3. l. de præd. — Lorin. legit 666. in c. 18. Sap. — c. 45. 10.)

DLXI. *Qualia fuerint hæc malogranata, ex Montano.*

Non omittam quæ de hisce malogranatis scribit Montanus in Aarone suo. *Huius vestis*, inquit, *inferioribus fimbriis, siue laciniæ, malogranatorum figuræ appensæ sunt, quæ ex hyacintho, purpura, & ostro constructæ erant, miro artificio. Triplex enim color malogranatorum est, quippe grana eximio candentíque rubore lucent, aut pellucent potius: cortex hyacinthum refert plerúmque, sed qua parte solem accepit, purpureus omnino conspicitur. Igitur grana mali punici fissi, ex ostro, siue murice imitatus est artifex: cætera verò ex duobus aliis coloribus hyacintho & purpura. Inter bina quæque malogranata, singula etiam tintinnabula ex auro con-*

quando, & vbi hæ vestes ferentur.

פעמן

stata appendebantur, ad formam (vt vox Hebræa significare videtur) mespilorum: cuiusmodi tintinnabula ex ære in vsu etiam hodie sunt. Hæc ipse. Non licuit autem Aaroni hac veste, aut cæteris supradictis vestiri, nisi in officio ministerij, cùm scilicet in tabernaculo, aut atrio eius, Domino ministraret, *Vt audiatur*, inquit, *sonitus quando ingreditur, & egreditur sanctuarium in conspectu Domini, & non moriatur.* Non licuit ergo extra Sanctuarium his vestibus indutum incedere; nisi qua forte causa necessitatis vrgeret; vt contigit tempore Alexandri magni, & Iaddi summi Pontificis, vt scribit Iosephus, & Galtherus in Alexandreide, & Abulensis. Quàm sæpè autem his vestibus vteretur, consule Riberam lib. 3. de templo c.14.

l. 11. ant. c. 8. Galther. l. 5. Alexand. In c. 28 q. 17.

DLXII *Aurea lamina, & eius sculptura.*

קדש ליהוה

SVBDIT Dominus Tunicæ Pontificis, eiusdem Tiaram, cuius expositionem ita ab aurea lamina quæ illius ornamentum erat, & quasi additamẽtum inchoat, vt cætera quasi nota & communia omittat. *Facies*, inquit, *& laminam de auro purissimo; in qua sculpes opere cælatoris Sanctum Domino.* Hebraicè, & Chaldaicè, *sanctitas*, Græcè, *magnificentia & sanctificatio*, vocatur ea lamina inferius, *lamina sacræ venerationis*, in Hebræo, & Chaldæo, *corona sanctitatis.* Etsi autem Philo memoret in lamina quatuor literas diuini nominis, non tamen solas fuisse asserit, ne cum Scriptura pugnet. Fuisse tamen ait eam laminam quasi coronam, sicut & Iosephus, imò & author Ecclesiastici, maiorem quippe capitis partem ambiebat. Producebatur enim hæc lamina ab aure ad aurem, bonámque frontis partem obtegebat, ad ipsámque Tiaram, vt res ipsa exigit, à medio, extremisque laqueolis hyacinthinis alligabatur, & ipsius oram à parte anteriore operiebat, nam Dominus, *Et erit*, inquit, *super Tiaram.* Ipsæ autem literæ ita sculptæ erant, vt in auro excauatæ, colore aliquo cæruleo, aut coccineo replerentur, vt ipsa coloris diuersitate magis apparerent: *Docerémque*, vt notauit Caietanus, *Sanctitatem esse propriam Deo, aduersus eos, qui de natura diuina falsa sentirent, & aliena ab ea puritate, quæ actum purissimum decet, tum sanctitatem in omnibus Dei operibus inueniri, contra eos, qui prouidentiam eius, iustitiam, aut gubernationem accusant. Denique sanctitatem requiri in omnibus, quæ ad ipsum referuntur, tam internis mentis & animi motibus, quàm externis actionibus, sacrificiis, oblationibus, aduersus minus religiosos.*

Sap. 18. fine. c. 39. 29.

l. 6 de bello c. 6.

c. 45. 14.

DLXIII. *Tiara cõmunis, & quæ eius forma, ex Iosepho.*

TIARAM porro ipsam non explicat Scriptura in Pontificis ornamentis, quod præter laminam, eadem ferè esset quæ reliquorum sacerdotum. Eius nomina sunt Tiara, Mitra, Cidaris; vocatur & Galerus, & pileus sacerdotalis, Iosephus ex Hebræo vocat Masnaemphthes, corruptè, nam Hieronymus misnepheth. Materia byssina, lineáque ab Hieronymo dicitur, & Iosepho Scripturam secutis, qui & formam eiusdem describit in hunc modum. *Supra caput autem gestat pileum, non fastigiatum, neque totum caput comprehendentem, sed paulò plus quàm medium. Est autẽ tali paratu vt corona videatur, vitta ex textura linea addensata, etenim sæpius replicatus consuitur. Deinde tela supernè eum ambit, pertingens vsque ad frontem, & suturã vittæ, & quod ab ea indecorum est obtegens toti capiti æquabiliter insidet.* Sic enim clarius vertas, quàm apud Gelenium. Duplex ergo in hoc pileo tegmen agnosco, aliud quod crebrius circumplicatur, & per singulas plicas consuitur, vt sic paulò plus quàm medium capitis obtegat; deinde alia tela superinducatur, quæ ad frontem vsque descendat, sicque vertex quasi coronatus appareat. Quo referas illud Exo. 39. 26. *mitras cum coronulis suis ex bysso*, quæ in Hebræo dicuntur, *ornamenta mitrarum.* Fortassis autem ex quatuor particulis byssinis, primùm consuebatur, quales ex serico, vel panno vulgò feruntur.

l. 3. c. 8. מצנפת πῖλον ἄκωνον. l. 28. Exod. v. 39.

Exod. 39. 26.

DLXIV. *Ex Hieronymo.*

NEC multùm distat ab hac descriptione Hieronymus. *Quartum*, inquit, *genus vestimenti rotundum pilleolum quale pictum in Vlysseo conspicimus, quasi sphæra media sit diuisa, & pars vna ponatur in capite.* Et mox, *Non habet acumen in summo, nec totum, vsque ad comam, caput tegit, sed tertiam partem à fronte inopertam relinquit, atque ita in occipitio vitta constrictum est, vt non facile labatur ex capite, est autem byssinum, & fabre opertum linteolo, vt nulla vestigia acus extrinsecus appareant.* Sic ipse. Vlyssis quoquè pileum memorat Plinius, *Primúmque* ait *pileatum à Nicomacho Aristodemi filio, ac discipulo pictum, in testimonium, vt aiunt, eximiæ eius nobilitatis, sicut & Hippocratis.* Dimidiata porro illa sphæra, pileos Garamantarũ refert, qui è struthoniũ ouis grãdioribus in medio sectis duos conficiunt pileos, pocula itẽ aliáque vasa, vt refert

Pilei Garamantarum.

L. 35. c. 9. Pier. l. 40. c. 8. & 11.

c.2. in Dipsadibus. l.3. c.8. l.6. de bell. c.6.

Lucian. Ex quibus etiã intelligitur tã hos, quã illos pileos, marginibus caruisse.

DLXV. Tiara Pontificia Iosephi.

QVOD ad pileum verò, siue tiaram Pontificis, sic scribit Iosephus. *Porro pileo, quali cæteri sacerdotes, vtebatur, super quem extabat alius consutilis ex hyacintho variatus.* Alibi autem ait, hyacintho coronatam, non hyacinthis gemmis in orbem currentibus, vt præ se fert Latina versio, sed limbo ex hyacinthina tela vndique ambiente, in modum coronæ. Quod autem addit, & circa eam aliam fuisse coronam auream, quæ inscriptum præferret diuinum nomen, laminam auream sine dubio intelligit; sed in tertio antiquitatum, vbi studiosius rem exequitur, ait coronam quandam auream triplici ordine circundedisse hyacinthinum pileum. Quod non immeritò miratur Baradius, sine vlla Scripturæ authoritate, quæ in his minima quæque persequitur, à Iosepho affirmari. Id certè de lamina aurea nequit intelligi; quæ ne semel quidem ambiebat caput; sed ab aure duntaxat ad aurem per frontem producebatur. Quin & ipse Iosephus ait huiusmodi coronam ab occipitio circum tempora vtraque processisse, non autem frontem ambiisse, quàm lamina, tanquam lorum quoddam, operiebat. Arcus ergo erant, non coronæ, eosque ornat calyculis aureis in occipitio: calyculis, inquam, hyoscyami, id est fabæ suillæ similes, sine vllo decore, aut proportione.

cap.8. ὑπὸ κοτυλήν. to.2. l.3. c. 47.

parum probata.

DLXVI. Tiara laudata ab Iesu Sirach.

VT ergo concludamus hunc locum, impunè missos facere possumus calyculos hosce aureos; & triplicem coronæ ordinem, & si qua sunt alia, vel à Iosepho, vel ab antiquioribus Iudæis, præter Scripturæ authoritatem, introducta. Ex qua etiam intelligitur, Hieronymo interprete, ipsóque Iosepho, falli eos, qui acuminatas Tiaras, aut Turcicas, circumquaque tumentes inducunt. Sed accipiamus cum Sapiente coronam seu laminam auream supra mitram Pontificis, *expressam signo sanctitatis*, insculptam sanctissimo Dei nomine, ipsóque vocabulo sanctitatis, ornamentum honorificum, gloriæ argumentum ingens. Quódque insignem atque eminentem Pontificis gratiam & potestatem apud Deum; atque apud homines autoritatem & dignitatem demonstret; adeò vt Scriptura ipsa dicere non dubitauerit, toti isti sacro apparatui cessisse angelum, qui Dei iussu seditiosos exterminabat, & hæc extimuisse; more timentium videlicet se gessisse, qui in pugna, validiore auxilio superueniente, retrocedunt, & sese ad tutiora recipiunt. Non quod vestitus ille per sese aliquam habuerit efficaciam; sed quod Deus cessare fecerit plagam sæuientem, propter orationem Sacerdotis, habitu à se instituto ornati; & maximè propter Christum verum Pontificem, quem totus ille ornatus repræsentabat, vt notauit Iansenius in Ecclesiasticum.

Eccl.45.14. Sap.18.25. c.45.v.17. fine.

DLXVII. Tunica stricta; eius nomina, & materia.

Exo.28.39. l.3. c.8. l.2. de Monarch. l.3. c.7. t.2. l.3. c. 48.

SEQVITVR, in diuina enumeratione Pontificiorum vestimentorum, tunica interior, quæ & stricta dicta est, ad differentiam superioris hyacinthinæ, ex qua tintinnabula dependebant. Fuit autem byssina ex tela duplicata contexta, Pontifici ac sacerdotibus communis, Hebræis dicta Chetoneth, id est linea, Iosepho interprete, *Linum enim*, inquit, *vocamus Cheton*, χιτῶνα etiam vocant tam Sept. quàm Philo. Sed tota difficultas est, in altera voce, *strictáne* vertenda sit, an *ocellata*, vt nonnullis recentioribus placuit, quos diligentius refellunt Ribera de templo, Baradius in harmonia Euangelica, & Cornelius in hunc locum, tam ex vi vocis, quàm antiquorum autoritate, ipsóque vsu, qui ex forma intelligetur.

DLXVIII. Forma.

l.3. c.8. l.2. de Monarch. vt ait Sch. Græc. in 70. 128. ep. ad Fabiolam.

FORMAM refert Iosephus hunc in modum. *Induit lineam interulam byssinam è duplicata tela confectam.* Et mox. *Id indumentum est tunica talaris, corpori adstricta, habens manicas circa brachia, & ipsas strictas, quæ accingitur circa pectus, paulo inferius axillis.* Et infrà, *sed tunica nusquam sinuatur, habétque circa ceruicem amplam aperturam, cuius ora vncinis à pectore, & à tergo committuntur.* Philo quoque hanc tunicam strictam agnoscit, *qua induti sacerdotes expeditius, celeriúsque sua munera obeant.* Septuaginta vocant κοσύμβους, aut κοσυμβωτοὺς χιτῶνας, id est nodis substrictas, pro quibus alij interpretes verterunt συσφίγξεις constrictiones. Pagninus quoque in sua versione, strictam & ipse tunicam agnouit, vulgatam Hieronymi secutus, qui in sæpius citata Epistola, *Secunda*, inquit, *ex lino tunica est ποδήρης, id est talaris, duplex sindon, quam &*

ipsam Iosephus byssinam vocat, *appellatúrque chetoneth, id est* χιτὼν, *quod Hebraico sermone in lineam vertitur. Hæc adhæret corpori, & tam arcta est, & strictis manicis, vt nulla omnino in veste sit ruga, & vsque ad crura descendat.* Quomodo ergo talaris? an deinceps laxior ad pedes diffunditur, vt ambulationem, etiam citatam, non impediat. Sed pergit adiuncta similitudine. *Solent militantes*, inquit, *habere lineas* (tunicas) *quas camisias vocant, sic aptas membris, & adstrictas corporibus, vt expediti sint vel ad cursum, vel ad prælia, dirigere iacula, tenere clypeum, ensem librare, & quocunque necessitas traxerit* (celeriter ferri.) *Ergo & sacerdotes parati in ministerium Dei vtuntur hac tunica, vt habentes pulchritudinem vestimentorum, nudorum celeritate discurrant.* Sic Hieronymus.

תַּשְׁבֵּץ כְּתֹנֶת thasbets. chethoneth.

DLXIX. *Ornatus eiusdem, & an ocellata.* A quo asserta in hac simplici tunica pulchritudo, facit vt non ægrè assentiar Montano in Aarone & Torniello existimanti tunicam quidem totam fuisse candidam, vt facilè ablui posset, cùm victimarum sanguine aspergeretur, aut quocúnque alio modo sordesceret: textoris tamen artificio ita variatam, vt figuras aliquas, flores, animalia, aliáque id genus referret, vt in mappis, & mantilibus quotidie cernimus, & in sericis vestibus vndulatis, quas vulgò dicimus *Damascenas*. Non tamen in eo assentiri possum, quod cosymbotam vocem Hebræam credidit, quam Græcam esse omnia Lexica clamant. Sic autem ad commodum sensum reduci possent, qui ocellatam hanc tunicam putauerunt, modò & strictam fuisse concedant. Orta est autem hæc opinio, vt notauit Oleaster, ex eo quod verbum sabatz, quod Pagninus vertit stringere, significat etiam includere maximè stringendo, quemadmodum pretiosi lapides in annulorum palis constringuntur; quoniam ergo palæ istæ cum sua gemma, oculum quoquo modo exhibent, recentiores Hebræi, pro stricta veste, oculatam dixere, ornamento vestis, pro ipsius forma vsurpato.

an. 2544. n. 79.

DLXX. *Cingulum tunicæ huius.* NON erant autem sacerdotes distincti, sed arctam vestem etiam cingulo astringebant, seu zona, quam baltheum vocauit Editio vulgata, Leuitici 8. *Cúmque lauisset eos, vestiuit Pontificem subucula linea, accingens eum baltheo, & induens eum tunica hyacinthina, & desuper humerale imposuit; quod adstringens cingulo, aptauit rationali.* Vbi vides geminam zonam, etiam in Pontifice, quidquid dicat Abulensis. Eam ergo zonam Pontifici & sacerdotibus communem ita describit Iosephus. *Stricta tunica accingitur circa pectus, paulo axillis inferius*, nimirum, vt is quem vidit Ioannes in Apocalypsi vestitum podere, & præcinctum ad mammillas zona aurea; aut vt septem illi angeli, quos idem vidit exeuntes de templo, sacerdotali vtique habitu: vestiti nempe erant lino mundo, & candido, & præcincti circa pectora zonis aureis. Sed zona sacerdotalis byssina erat. Subdit enim Iosephus, *Accingitur zona lata digitos quatuor, intus inani, ita contexta, vt serpentis exuuium videri possit. Floribus etiam puniceis picturatur purpureis, hyacinthinis, & byssinis; stamen verò è sola bysso constat, quæ semel atque iterum circa pectus reuoluta ad talos vsque defluit, tantisper dum sacerdotes à sacris feriantur.* Ait Iosephus, quod minus expressit interpres, zonam hanc primùm applicari pectori, inde ad dorsum circumductam, ad anteriora reduci, ibique nodo constrictam ad pedum malleolos defluere[39]. Cùm verò ministrandum est sacris, ne ventilata sit impedimento, super humerum læuum reiici. Eadem fere habet Hieronymus in Epistola de vestibus sacerdotalibus.

l. 3. c. 8. Moyses apud Iosephum Abaneth, Babylonij Emian. post q. 19. in hoc cap. c. 1. 13. c. 15. 39. x. 128. ad Fabiolam.

DLXXI. *Baltheus Pontificis.* BALTHEVS autem Pontificis mandatur fieri opere plumarij. Factus est autem, vt postea retulit Moses, ex bysso retorta, sed hyacintho, purpura, vermiculóque bis tincto arte plumaria picturata, eodem artificio, quo superhumerale, nisi quod in baltheo nulla fit auri mentio, sed colorum duntaxat, auro secluso: meritò; rigidiorem enim faceret baltheum, & minus officio cingendi habilem. Quod tamen Iosephus ambitiosius addidit, non repugnantibus Ribera & Torniello, & quod magis mirum, etiam assutam hanc zonam voluit pectorali seu rationali, quod vocat Essen. Neque Scripturæ autoritate nixus, neque ratione: quid enim opus fuit baltheum rationali assuere, vt separari non posset, quod de solo rationali, & superhumerali à Deo mandatum fuerat? Idem autem cogitauit dicendum de baltheo Pontificio, quod de zona sacerdotali dixerat, vt eius circumductus à pectore exorsus,

Exo. 28. 39. c. 39. 28. c. 39. 4. l. 3. c. 8. [illegible] c. 28. 28.

ad posteriora duceretur, indéque ad vmbilicum (aut vt ipse ait, supra, ad Suturam, quæ in ora rationalis inferiore erat) reductus, & adstrictus, ad pedes vsque deflueret. Ex quibus vulgatæ baltheorum fibulatorum imagines merito reiiciuntur.

DLXXII. *Feminalia*

Restant omnino feminalia, siue femoralia, quæ subligacula, Hebræi Micnese. Pro quo Iosephus habet Manachasen, & interpretatur συνακτῆρας, atque esse ὡσεὶ ἀναξυρίδας, *quasi brachas, quæ sursum attrahuntur*. Hieronymus quoque ex Hebræo vocat Micnese, quasi dicas *constrictoria*, siue *collectoria*. Septuaginta περισκελῆ λινᾶ, à cruribus ambiendis appellarunt; de quibus non dedignatur Dominus ista præcipere, quæ communiter Pontifici æquè ac sacerdotibus conueniant. *Facies*, inquit, *& feminalia linea, vt operiant carnem turpitudinis*, siue nuditatis, vt est in Hebræo, *à renibus vsque ad femora, & vtentur eis Aaron & filij eius; quando ingredientur tabernaculum testimonij, vel quando appropinquant ad altare, vt ministrent in sanctuario, ne iniquitatis rei moriantur.* Vides paucis verbis præscriptam huius vestimenti materiam, finem, formam, vtendi tempus, & pœnam præcepto impositam. Iosephus non simpliciter linea ex tela conficit hæc subligacula, sed ad firmitatem, & densitatem ex bysso retorta, sic enim melius obtegunt, quæ tegi pudor, & lex diuina postulant. Nam cùm prohiberet Dominus ne per gradus ad altare suum ascenderetur, ne reuelaretur turpitudo sacerdotis, consultum pudori penitus esse voluit, ne vento perflante, dum sub dio sacrificatur, etiam ipsa femoralia apparerent.

Exod. 20.

DLXXIII. *Eorum amplitudo.*

Qvod autem à renibus vsque ad femora produci iubentur, intellige extrema femora. Ideo Hieronymus, *Lineis feminalibus, quæ vsque ad genua, & poplites veniunt, verenda celantur.* Et mox ea vocat, *brachas vsque ad genua pertingentes*, interpres Iosephi vocauit dimidiatas brachas; quod scilicet integræ vsque ad pedes producuntur. *Superior pars*, inquit idem Hieronymo, *sub vmbilico vehementer adstringitur: vt si quando expediti mactant victimas, tauros & arietes trahunt, portántque onera, & in officio ministrandi sunt, etiam si lapsi fuerint, & femora reuelauerint, non pateat quod opertum est.* Nec tamen hinc sequitur alio tempore non vsos subligaculis Leuitas, sicut & cæteros, sed lineis istis in sacro ministerio Dominus eos vti voluit. Tibialium autem nulla fit mentio: ex quo existimari potest sacerdotes nudis pedibus in atrio ministrasse, vt propterea necesse esset pedes abluere, ad intrandum ad tabernaculum, vt supra diximus. Certè omnes, quas vidi imagines sacerdotum ac Pontificium, eos nudipedes exhibent; aliqui tamen pedibus substernunt soleas.

Ep. 128.

An nudis essent pedibus sacerdotes.

Cornel. n. 410.

DLXXIV. *Ordo & modus consecrationis Pontificis & sacerdotum.*

Et hactenus explicata sunt, quæ ad tabernaculum, eiúsque atrium, ac supellectilem, pertinent; & rursum quæ sunt de Pontificum ac sacerdotum sacris vestibus, maiore vtique, quàm statueram, vel labore, vel copia; sequuntur deinceps ordine, quæ ad eorum consecrationum à Deo statuuntur, quæ ferè cap. 29. continentur. In quo, vt notauit Cornelius, iubet Deus vt Moses Aaronem, & filios eius consecret Sacerdotes hoc ritu. Primo lauet eos; secundò, vestibus sacerdotalibus induat & vngat oleo. Tertiò vitulum offerat pro peccato, & duos arietes, vnum in holocaustum, alterum in hostiam pacificam, cum panibus azymis. Quartò vt per dies septem quotidie vngat tam ipsos, quàm altare. Quæ omnia mysticè rectè exponas, & adaptes consecrationibus, & primitiis sacerdotum noui testamenti. Denique præscribit iuge sacrificium agni, tam mane quàm vesperè quotidie immolandi.

c. 29.

in synopsi eiusdem v. 4. 5. 6. 7. v. 10. & seq. v. 35. v. 38.

DLXXV. *Israelitæ Domino tributarij.*

Volvit porro Dominus non solùm certos homines in populo suo, cultui suo consecrari, sed totum ipsum populum, cùm ad certam ætatem peruenisset, sibi fieri tributarium ac vectigalem, vt sicut cæteri populi, certi pensitatione tributi se principibus suis obnoxios profitentur, eósque pro legitimis dominis agnoscunt. Ita Hebræi, certa pecunia persoluta, Deum quasi legitimum Regem ac principem suum agnoscerent, ac profiterentur, & vitam suam quasi Deo debitam redimerent; quod nisi facerent plagam in eos desæuituram

c. 30. 11.

Digitized by Google

minatur. Deinde cum immanes quidam sumptus ad tabernaculum construendum, & omnia quæ ad ipsum pertinebant, quæque enumerata sunt, faciendi essent, nec suffectura viderentur quæ sponte populus esset oblaturus, ostendit Dominus vnde tanti sumptus accipiendi essent. Vnde sequitur, *Susceptámque pecuniam à filiis Israel, trades in vsus tabernaculi testimonij, vt sit monimentum eorum coram Domino.* Voluit quoque Dominus congregari pecunias in thesauros domus suæ, in ordinaria sacrificia, victum, vestitúmque Leuitarum, & alios publicos, legitimósque sumptus. c. 36 4. 5.

DLXXVI. *Quando conferētur.*

Qvoties autem id faciendum esset, non definit Dominus, sed id tam in sua, quàm in summi magistratus potestate relinquit, *Quando*, inquit, *tuleris summam filiorum Israel, iuxta numerum dabunt singuli precium pro animabus suis Domino.* In Hebræo & Chaldæo, cùm leuabis, aut accipies summam, vel me scilicet iubente, vel te id necessarium pro communi bono iudicante. Et iussit quidem Dominus in deserto semel atque iterum Numerorum 1. & 26. numerari populum, Moyses autem id sponte sua nunquam fecit. Fecit autem Dauid nec impunè, vt qui recta id intentione non faceret, sed ex vanitate & superbia; aliis autem regibus ac principibus sæpè id factum esse testes sunt collectæ summæ, quæ passim in Scripturis occurrunt, ex quibus tamen non satis apparet persolutam fuisse pecuniam, quæ hoc loco constituta est, & infra c. 38. traditur persoluta. Ex. 30. 12. Iud. 7. 3. c. 8. 10. c. 20. 1. 15. 16. 17. 1. Reg. 11. 8. c. 15. 4. 3. Reg. 12. 21

DLXXVII. *Qui censu essent, & quorum.*

Dvo porro sunt huius legis capita; in priore præscribitur summa pecuniæ, quæ danda erat ab omnibus, qui censerentur. Ea fuit dimidium sicli. Cùm autem siclus, vt alibi fusiùs explicatum est, dimidiæ vnciæ pondus haberet, & vncia valeat solidis quinquaginta quinque, quoniam Marca quæ dicitur, est 22. Francorum Gallicæ pecuniæ, dimidius siclus, qui est quadrans vnciæ, valebat 13. solidis, cum nouem denariis. Alterum fuit de ætate eorum, qui nomen dabant, & censebantur in eorum numerum, qui ad bellum apti iudicarentur, qui videlicet vigesimum annum attigissent, & deinceps, vt ait Vatablus & Torniellus. Istorum autem numerus fuit 603550. à quibus dati sunt sicli 301775. quisque enim dedit dimidium sicli. Atqui data sunt, vt ex eodem loco patet, centum talenta argenti, & præterea, vt habetur in Hebræo, Græco & Chaldæo, 1775. sicli. Ergo talentum argenti continet tria millia siclorum. vt hinc elicit Villalpandus, Cornelius, & alij. Iam si quilibet siclus valet 27. solidos Turon. cum dimidio, prædicti omnes sicli conficient coronatos Francicos, 60. solidorum singulos 138. millia 313. coronatos, & insuper solidos 32. cum dimidio. Vel Francos, 20. solidorũ, 414. millia 940. & 12. s. cum dimid. Porro ad tollendas contentiones, omnémque æmulationem, voluit Dominus par pretium ab omnibus solui. Exo. 38. 25. to 1. an. m. 2138. n. 104. 55. s. 13. s. 9. d. in c. 30. Ex. 25 an. 2544. n. 47. Abul. in c. 30. q. 10.

DLXXVIII. *Dominus artifices sanctuarij scientia instruit.*

Postqvam autem Dominus prædicta omnia præscripsisset, quæ ad Sanctuarium, eiúsque cultum pertinerent: viam quoque geminam aperuisset, ad consequenda omnia, quæ ad materiam, sumptúsque requirerentur, voluntariam scilicet populi donationem, de qua 25. capite dictum est, & hanc, de qua proximè agebamus, census solutionem. Nunc de artificibus, ad formanda ingeniosè omnia, quæ præscripta erant, prouidet; quos propterea *impleuit sapientia, intelligentia, & scientia in omni opere ad excogitandum quidquid fabrefieri potest ex auro, argento, ære, marmore, gemmis, & diuersitate lignorum.* In his principem locum tribuit Beseleeli nepoti Hur, de tribu Iuda, de quo suprà diximus. Cui socium adiungit Ooliab filium Achisamech de tribu Dan, quem Iosephus Eliabum vocat. Neque his contentus, etiam inferiores alios artifices, quorum opera hi vsuri essent, sapientia instruxit, idonea ad exequenda omnia, quæ præcepta fuerant. hoc an. n. 344. l 3 c. 9.

DLXXIX. *Sabbati obseruationē inculcat, & quare.*

Ne fortè autem existimarent Israëlitæ, totum hoc opus Sanctuarij, cuius Deus ipse Ideam præmonstrasset in monte legislatori suo; qui tanta sapientia mobile illud templum architectatus esset, eius sacram omnem supellectilem atque apparatum, mole, figura, ornamentis, tam accuratè delineasset; qui denique ad ea politissimo artificio conficienda, eximiam cœlitus prudentiam architectis infudisset; ne, inquam, existimarent opus Deo charum, totúmque eius cultui, quo nihil hominibus antiquius esse debeat, destinatum

primo quoque tempore ita exequendum esse, vt ab eo nullo vnquam tempore cessaretur, dum esset penitus perfectum, atque absolutum: opportunè memoriam Sabbathi obseruandi renouat, vt intelligerent etiam ab hoc opere eo die vacandum esse (quod obseruauit Abulensis) ne ordinarius illius diei cultus, & quies impediretur; & occasione illius plerique seruilibus sese operibus dederent, in quorum numero etiam esset hic omnis artificum labor; vt qui non esset cultus Dei, vt ministeria sacerdotum in templo, sed ad ministeria ipsa referretur. Obseruari autem vult, quòd huiusmodi obseruatio signum quoddam esset, & testificatio Iudæis, se Deum ac Dominũ agnoscere, eum qui tale præceptum dedisset; & vice versa Deum illos, vt populum suum præ omnibus gentibus, quæ id non seruarent, agnoscere. Itaque hoc erat alterum signum populi huius præter circuncisionem, quæ cùm priuata esset & occulta, conueniebat illo altero signo publico, Israëlitas, tanquam veri Dei populum, mundo innotescere. Vide Ezechielem c.20.12.20.

(In c.31 q.8. in fi. & q.9.)

DXXC. *An continenti oratione superiora omnia à Deo tradita.*

Completis autem huiuscemodi sermonibus in monte Sinai, dedit Dominus Moysi duas tabulas testimonij lapideas scriptas digito Dei. Dubitari autem potest, an omnia, quæ à Domino dicta sunt Moysi, ab initio capitis 25. ad finem trigesimi primi, perpetua & continenti oratione dicta fuerint, an verò interrupta per diuersos dies. Respondetur autem cum Abulensi, videri commodius interruptis vicibus ac diebus, Deum siue Angelum hæc per partes Mosi tradidisse; puta vno die, post multum temporis in oratione, & contemplatione positum, quæ ad Arcam, propitiatorium, & Cherubinos pertinebant: altero quæ ad mensam panum; tertio quæ ad candelabrum, & ita de cæteris. Non quod non potuerint hæc omnia vno die, multóque breuiori tempore tradi, firmitérque à Mose retineri; sed quia visum fuerit Domino hos quadraginta dies isti negotio impendere; quod significatur hoc loco, vbi dicitur, *Completis his sermonibus datas fuisse Mosi tabulas.* Datæ autem fuerunt cùm transissent 40. dies, vt habetur in Deuteronomio, vel, vt est in Hebræo, in fine 40. dierum, ergo signum est, per diuersos dies distincta fuisse ista omnia, quæ mandata fuerant, ita vt iterata præceptio Sabbathi, in diem quadragesimum caderet; id est in 17. mensis quarti; iuxta ea quæ suprà stabilita sunt.

(In 30. Exo. q.11. — c.31.v.18. — c.9.11. — num. 421. & 422.)

DXXCI. *Historica tabella mẽsis Tammuz.*

Eum mensem visum est hoc loco in suos dies distribuere, vt in præcedentibus fecimus, eósque gestis rebus, quantum dabitur, insignire.

HISTORICA TABELLA QVARTI MENSIS, HEBRÆORVM, NOMINE TAMMVZ.

Feriæ.	Dies mensis.	Regesta. *Canus is fuit, & ferè Iunio Romano respondebat.*
Fer.4.	1.	Neomenia Tammuz. Hoc die putamus Israëlitas migrasse ex sepulchris concupiscentiæ An.2. exitus num. 180.
Fer.5.	2.	Hic est vicesimus quintus primi ieiunij Mosis in monte Sina.
Parasc.	3.	26.
Sabba.	4.	27. Moræ in monte.
Dom.	5.	28. Hunc in diem referenda est nobilis illa visio Ezechielis, quæ habetur c.8. eiusdem v.1.
Fer.2.	6.	29.
Fer.3.	7.	30. Hoc circiter tempore, videns populus longam Mosis in monte moram, Aaronem adit, infrà num.584. petens sibi fieri deos itineris duces.
Fer.4.	8.	31. Aaron autem cunctatur ad aliquot dies, suadens aliquanto amplius reditum expectari.
Fer.5.	9.	32. Nona mensis huius obtinuit fames ciuitatem sub Sedechia Ieremiæ 52.6.4.Reg.25.3.
Parasc.	10.	33. Impatientes moræ, & in seditionem versi Hebræi congregantur aduersus Aaronem, iubéntque surgere, & facere sibi Deos. Exod. 32.1. A quibus Aaron petit inaures aureas. Ibid.2. num.587.

Sabb. 11.	34.	Detulit populus inaures ad Aaronem ad conflandum vitulum. num. 587.
Dom. 12.	35.	Suscipitur res ab aurificibus, paratur fornax, & typus ex argillosa terra. Ibid.
Fer. 2. 13.	36.	Exsiccatur, vt æstate in media, breui tempore. num. 587.
Fer. 3. 14.	37.	
Fer. 4. 15.	38.	Liquefit aurum, & in typum infunditur. num. 587.
Fer. 5. 16.	39.	Refrigerato metallo apparuit vitulus, quo celeriter ab aurificibus expolito, dixerunt, *Hi sunt Dij tui Israël;* Quod cùm vidisset Aaron ædificauit altare coram eo, & indixit præconis voce, solennitatem in sequentem diem. Exod. 32. 5. Ibid.
Paras. 17.	40.	*Surgentésque mane, obtulerunt holocausta, & hostias pacificas; & sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere.* v. 6. Id Dominus Mosi reuelat, statuitque delere duræ ceruicis populum. At eum Moses tantisper placat, v. 14. Móxque descendit cum Iosue, visóque vitulo, & ludentium choris, confringit tabulas, conterit vitulum, corripit Aaronem, & opera Leuitarum ad viginti tria millia idololatrarum trucidat. vers. 28. Seder Olam cap. 6. infrà num. 616. Inde ieiunium quarti mensis institutum, de quo Zachar. c. 8. 19. Genebr. in Calend. Scal. Munst. num. 630. Eodem die cessauit Hierosolymis ἐνδελεχισμὸς, id est iuge sacrificium, in bello Iudaico, virorum penuria. Iosephus l. 7. de bell. c. 4. init. Eodem quidam Epistemon cremauit librum legis, & statuam in templo posuit. Calend. Hebr. Genebr. Scalig.
Sabb. 18.	1.	Postridie conuocat Moses populum, & arguit, próque impetranda à Deo venia, ad ipsum in montem redit, Exod. 32. 30. qui dies fuit 18. mensis huius. Seder Olam c. 6. vbi perdurauit alios quadraginta dies ieiunus. Deuter. 9. 18. Estque hic primus dies ieiunij posterioris quadragesimæ, à Mose in monte transactæ. Finitúrque die 28. mensis sequentis. num. 623. & seqq.
Dom. 19.	2.	Dies posterioris ieiunij.
Fer. 2. 20.	3.	
Fer. 3. 21.	4.	
Fer. 4. 22.	5.	
Fer. 5. 23.	6.	
Paras. 24.	7.	His diebus, Moyse in monte orante, percussit Dominus pestilentia populum pro reatu vituli; reliquias scilicet idololatrarum, Exod. 32. 35. num. 638. infrà.
Sabb. 25.	8.	
Dom. 26.	9.	
Fer. 2. 27.	10.	
Fer. 3. 28.	11.	
Fer. 4. 29.	12.	

DXXXII. *Defenditur Genebrardus.*

IN decimo septimo huius mensis die, dissimulare non possum insigne in Scaligero modestiæ Caluinianæ monimentum. Cuius hæc est oratio. *In suo Kalendario Genebrardus, pecus maledicentissimum, putauit ἐνδελεχισμὸν esse solemne quoddam Iudaicum; cùm sit iuge, siue quotidianum sacrificium. Si tam crassum errorem illa bestia insolentissima in alio deprehendisset, quis eius Io triumphe ferre potuisset?* Sic ipse. At ego, Varijs Genebrardi consultis Kalendariis, circa 17. Tammuz ita lego, *Ieiunium quarti, ob tabulas legis fractas. Item quia eo die sacrificium iuge desijt, Iosepho ἐνδελεχισμὸς. Sic enim legendum;* supple non ἐνδλεπηχισμός, vt quidam codices habent. Insertum est autem illud *(Epistemon legem combussit, idolo in templo collocato)* loco non suo; postponi enim debuit, non inseri à typographo. Vbi vides à Genebrardo vocem ἐνδελεχισμὸς rectè intellectam, & in Latinum conuersam; cùm Græcam retinuisset Latinus interpres. Deinde & mendum è Græco textu ab eo sublatum, legitima dictione in locum barbaræ restituta.

l. 5. can. Isago. in c. 6 p. 219

Exod. 32. 19

l. 7. c. 4. siue 8. vt in Græco 2.

DCCCXIII. *Improbè à Scaligero vexatus.*

Pro qua industria cùm laudem mereretur, vir professione Religiosus, ordine Sacerdos, dignitate Archiepiscopus, gradu Doctor Theologus; munere diuinarum Hebraicarúmque literarum professor regius, historiæ, linguarúmque scientissimus; & quod caput est zelo fidei Catholicæ, omnique virtute commendabilis. In eum virum nobilis ὑποβολιμαῖος, pro iugi, atque ingenita maledicendi libidine, indignissimis maledictis inuehitur; & quasi impurissimum aliquem scurram, ac perditum nebulonem petulantissimè conspuit. Atque adeo Caluiniana fide, erratum affingit viro egregio, in quod per calumniam conuicietur. Nimirum iugulat ille passim in scriptis suis Caluinum, eiúsque asseclas, & linguarum fuco insolentes, de ea quasi statione deturbat, nec vsquam nouitatis amatores consistere patitur. Hinc videlicet illæ lacrymæ.

DCCCXIV. *Quo tépore contigerit adoratio vituli.* — *Num. 414.*

Cæterum quod ad tempus adorati vituli attinet, id in mense tertio contigisse iam nobis definitum est: quandoquidem initium quadraginta dierum, ab octauo Siuuan auspicati sumus; quo die Moses cum Iosue ascendit in montem; qui dies 17. quarti mensis definiuntur. Verùm hæc adoratio, quoniam non simul suscepta & perpetrata est, sed plures tenuit dies, vt fatentur Lyranus, Caietanus, Abulensis, visum etiam est nobis rem totam in certos dies probabiliter distribuere; quoniam, Scriptura tacente, non possumus quidquam præter probabilitatem afferre. Illud tamen certum est, atque exploratum, non definitum fuisse à Mose reditus sui, moræve tempus. Cùm enim id à diuina voluntate, nutúque penderet, non potuit quidquam super ea re nisi imprudenter pronunciare: nisi fortè eam diuina reuelatione didicisset, de qua affirmare nihil possumus; nisi fortè R. Salomoni acquiescere volumus, cum magna probabilitate mentiendi. Is enim apud Abulensem affirmat Moysem in digressu dixisse populo, se intra quadragesimum diem reducem fore, cùm illa tantùm fuerit ad seniores abeuntis oratio. *Expectate hîc donec reuertamur ad vos: habetis Aaron & Hur vobiscum, si quid natum fuerit quæstionis, referetis ad eos.* Quod si hic Rabinus verus est coniector, cur id isti in sua causa non ponunt? dicúntque Mosem præstituto tempore non reuertisse?

In c. 32. Exod. q. 2.

DCCCXV. *Hebræorũ nugare nugæ refelluntur.*

Sed quoniam ei semel insanire libuit, strenuè id facit; addit enim deceptos in computando Israëlitas, 39. dies, pro 40. computasse, & ad solis occasum diei 39. Satanam Israëlitarum aduersarium in aëre addensato speciem quandam feretri exhibuisse, quæ Mosem mortuum ostentaret, atque addita etiam voce, mortuum proclamaret; eóque spectaculo permotos Israëlitas petiisse ab Aarone fieri sibi Deos itineris duces, illúmque ipsis acquieuisse, conflasse vitulum, & Moysem, dum is maximè coleretur, die 40. superuenisse. Multa hîc inepta, imò
penè omnia. Siue quod tam morosos, támque importunos facit Israëlitas suos, 1.
vt vel vnicum diem expectando principem suum, vltra condictum, non dederint. siue quod tam prophanos atque impios, vt tantula ex occasione, ad idolola- 2.
triam dixerit conuolasse; siue quod non videat, si id spectrum contigisset, dictu- 3.
ros Iudæos, Mosem iam mortuum, non autem nescire se quid eo factum esset; nec mutum & inanimem vitulum, sed ducem alium, ac principem in demortui
locum petituros, atque electuros. Non vidit quantum à decoro discederet, qui 4.
tam ingratum faceret populum, erga tam insignem, támque de se bene meritum
Prophetam, vt agnita eius morte in planctus, & lamenta non solueretur. Ac ne 5.
Aaron quidem ipse percuteret femur suum, & illud *væ frater*, & *væ soror!* non
concreparet; nec illud *væ Domine*, & *væ inclyte* inclamaret. Denique non intel- 6.
lexit omnem superare fidem, vt Aaron vir tantus, tam citò scelestissimo flagitio,
támque facilè consentiret. Et vt maximè consentiret, non potuisse intra vnius, 7.
aut etiam dimidiati diei spatium omnia perpetrari, quæ facinus hoc necessario antecedunt, vt fusius docet Abulensis.

Ierem. 22. 18. — *q. 1. in 32. Exod.*

DCCCXVI. *Probabilis occasio & ordo fusæ pro idololatria.*

Dicamvs ergo cum eodem, existimasse populum Moysem duodecim, aut quindecim dies absuturum. Cùm autem 20. aut 30. iam dies abiissent, mirúmque esset in monte silentium, nullúsque de eo nuncius deferretur in castra, nusquam ipse appareret; rati eum nunquam reuersurum, simúlque à tam formidabili Domino, qualem paulò antè agnouerant sibi malè metuentes; & mitiorem aliquem, quales in Ægypto viderant, coluerántque affectantes, dixerunt, *Surge, fac nobis*

Deos qui nos præcedant, Moyſi enim huic viro, qui nos eduxit de terra Aegypti, ignoramus quid acciderit. Hic Aaron tam improuiſo, & inopinato ictus nuncio, & vim penè paratam animaduertens, Scriptura enim, ait populum *congregatum fuiſſe aduerſus Aaronem;* non increpauit populum, aut negauit facturum quod ille poſtulabat; ſed ſuaſit aliquot adhuc expectari dies, intra quos, ſi ille non reuertiſſet, voti compotes fierent (vt Ozias ille tempore Iudithæ & Holofernis) ſi fortè interea hic populi reſideret furor. Intra hanc probabilitatem non continuit ſe Hebrçorum aliquot interpretum ſapientia, in quibus ille idem Salomon, Abulenſi teſte, q. 3. in hunc locum, ſed arbitrantes Aaronem tanto facilius excuſatum iri à culpa, quanto maiore vi ad peccandum compulſus eſſet; finxerunt Hur, qui cum Aarone à Moſe conſtitutus fuerat iudex, prius à populo rogatum; & inuitatum ad crimen, cui cùm ille animosè reſtitiſſet, inſurrexiſſe in eum omnes, & ſputis in guttur eius certatim ingeſtis, hominem ſuffocaſſe. Ecquis ſine ſtomacho ferat iſtam fingendi licentiam?

Exod 32. 1.
Iudith 7. 23.
Aaronis prudentia.

DXXXVII. *Premota, atque perpetrata, & ſapiens Aaronis cunctatio.*

HEBRÆI mox impatientes moræ, quaſi coniuratione facta frequentes, ad Aaronem redeunt, & armatas afferunt preces. At is rei diſturbandæ vt ſperabat, nouam cominiſcitur viam. *Tollite*, inquit, *inaures aureas de vxorum, filiorúmque & filiarum veſtrarum auribus, & afferte ad me.* Ratus videlicet id nunquam impetratum iri; ſicque ſe ab odioſiſſimo facinore liberum fore. Sed vicit expectationem improbitas; negotium domi ſeu facilè, ſeu difficulter expediunt, expediunt tamen; & ad Aaronem deferunt inaures aureas. Hoc deiectus præſidio, aliud occupat, in operis ipſius, atque artificum lentitudine poſitum, ſi quo modo interea Moſes appareat, & nefarium conſilium diſſipet. Quæruntur artifices, præſcribitur, ac ſuſcipitur opus, *periculoſæ plenum opus aleæ;* paratur fornax, & typus ex argilloſa terra, breuique, vt æſtate in media, exſiccatur. Liquefit aurum, & in typum infunditur; poſtridiéque, refrigerato metallo, vitulus apparuit; quo celeriter ab artificibus expolito, vrgebat quippe homines malus dæmon, & propria nequitia, & noui Dei auida populi multitudo, quæ foras productum, & in hominum oculis poſitum, læta ac ludibunda ſuſcipiens. *Hi ſunt*, inquiunt, *Dij tui, qui te eduxerunt de terra Aegypti.* Quod cùm vidiſſet Aaron ædificauit, aut ædificari paſſus eſt altare coram eo, & præconis voce indici ſolennitatem in poſterum diem, qui quadrageſimus fuit à diſceſſu Moſis, quique reducem ipſum cum Ioſue reddidit ſuis. Cuius priuſquam zelus in hoc tollendo, atque expiando facinore explicetur, nonnulla ſunt, quæ obiter dicta, paulò pluribus retractanda, recolendáque videantur.

DXXXVIII. *Stupor Iudæorum in hoc facinore.*

NEQVE enim teterrimum facinus, & incredibilis inſipientiæ ac ſtupiditatis, vt loquitur Chryſoſtomus, cum effrenata quadam, ac contumaci diffidentia, & recentium beneficiorum nullo modo ferenda obliuione, vlla ſatis oratione accuſari poteſt. Inſania vtique fuit, pecudibus digna non viris, vitulum ſenſu, & vita carentem, viæ ducem quærere; qui Angelum Dei in columna ignis noctu iugi coruſcatione radiantem, & interdiu in columna nubis ſuo tempore prouidentiſſimè præcedentem videbant, vt meritò Dauidem exprobrantem audiant, *Mutauerunt gloriam ſuam, in ſimilitudinem vituli comedentis fœnum.* Siue præſtigiis Psal. 105.
Dæmonum aliqua opera vitæ, faſcinatis oculis, vitulus exercere videbatur, vt putauit Burgenſis. Siue merum metallum, ficut reuera erat apparuit, iis ſimile pecudibus, quæ comedunt fœnum. Non enim ait Dauid hunc vitulum comediſſe fœnum, ſed iis ſimilem fuiſſe, qui comederent fœnum. Præ quo inſani verum Deum, in quo gloriari poterant, contempſerunt, & recens factum Idolum, dudum iam præteriti beneficij, authorem prædicarunt.

DXXXIX. *Timore Dei poſthabito.*

QVOD ſi conſideremus ipſum Deum, quem hoc ſcelere violabant, nullus in homine ſtupor huic par eſſe, aut fingi poteſt. Habebant enim in conſpectu ſuo montem formidoloſa caligine circumſeptum, atque adeo flammarum globis vertice toto æſtuantem. Deſcendiſſe enim ſe de monte ardente, cùm duabus tabulis Moyſes ipſe teſtatur. Id erat præſentiæ diuinæ maieſtatis luculentiſſi- Deut. 9. 15.
mum teſtimonium; nec tamen eius indignationem, & vltrices iras ſtupore oppreſſi cogitarunt, cuius ne placatas quidem voces, paulò antè ferre potuerant. Quæ dementia non videre illius ſe in manu eſſe, qui tot cladibus Ægyptios per-

didisset, quas in ipsos posset nullo negotio retorquere; cuius imperio eis puncto temporis terra dehisceret, quos vindices flammæ deflagratione consumerent, lapides grandinum conquassarent, aut quod minimum erat, fames sitisque in vasta solitudine consumerent; si ille ipse permitteret, qui tantam accipiebat iniuriam. Ad cuius aduentum dudum cœlestes buccinę horribili clangore perstrepebāt, tonitrua toto cœlo remugiebant, fulgura crebris ignibus micabant, flammæ quadragesimum iam diem ferebantur in cœlum, & mons ipse totus ab ipsis radicibus tremore quatiebatur.

1. Quæ potuit improbitas maior existere, siue primum & maximum, addo etiam facillimum, atque æquissimum præceptum consideres, devnius Dei cultu, tanta cum maiestate verborum, & rerum apparatu paucos ante dies traditum:
2. 3. siue quotidianum Angelicæ alimoniæ beneficium; siue audaciam facinoris per-
4. petrandi. Neque enim furtim & dissimulanter, sed publica impudentia peccatum est, illo etiam ad flagitij communicationem compulso, quem principis sui
5. fratrem, ac vicarium reuereri debuerunt: siue denique perpetrantium multitudinem æstimes. Non enim pauci aliqui nebulones, aut de Ægyptiorum fæce
in c. 32. q. 1. mancipia, vt quidam Hebræorum apud Abulensem mussitant, sed populus ipse Iudæorum, fratres, amici, proximi Leuitarum, è quibus tam multa millia, qui atrocissimo crimine tenebantur, gladio Leuitico vno die ceciderunt.

DXC. *Alia, quæ idem scelus amplificēt.*

Itaque Iudæorum posteros huius tanti sceleris vehementer puduit, vt illud scriptores eorum vel dissimulando tacitum prætererint, vt Iosephus, tametsi fidenter sanè præfatus sit, scripturum se res sacras, *Neque addendo quidquam, neque subtrahendo*. Vel culpa in paucos improbos coniecta perstrinxerint, vt Philo duobus in locis, vel ineptis fabulis fucum facere lectoribus studuerint. *Cùm Moses*, ait priore loco Philo, *ascendisset montem proximum, ibique aliquot diebus sine arbitris colloqueretur cum Deo, quidam inconstantes tanquam orbati principe, absentiam eius verterunt in impietatis occasionem, oblitique Dei veri cœperunt figmenta Aegyptiaca æmulari, facto iuuenco aureo, ad imitationem animalis eius regionis sacratissimi*. Quæ posteriore loco, totidem penè verbis, alia occasione repetiit. R. Salomon, apud Lyranum, & Abulensem, culpam transfert in proselytos Ægyptios cultui Apis à teneris addictos. At ipsos etiam Iudæos idololatriæ deditos in Ægypto suprà ex Scriptura, maximéque Ezechiele probatum est. Nec tanta potuisset esse in paucis proselytis, mancipiisve temeritas, vt contra principem populi audacter insurgerent; nisi viri ipsi primarij ad idem facinus concurrissent. Denique Hebraicè & Chaldaicè, & apud 70. habetur omnem populum abrupisse inaures aureas de vxorum & filiarum auribus, & ad Aaronem attulisse.

DXCI. *Id Iudæi dissimulant.*

In præfat. antiq. l. 3. de vita Mos. & l. de specialibus legibus.

an. m. 2451. nu 3. & 4. tom. 1. fin.

Observant omnes interpretes, Aaronem inuitum, vt dixi, metu mortis Hebræis assensum, ad idolum fabricandum dedisse, sed partim rei difficultate, partim dilatione, aut rem irritam reddere, aut eam aduentu Mosis impedire voluisse; ideóque non æs, aut argentum in idoli materiam postulasse, sed aurum; nec aurum quodvis, sed inaures in vxorum & liberorum auribus dependentes, vt dissensione domestica res exitum non haberet. Quod ante Caietanum D. Augustinus, & Theodoretus annotarant, Abulensis item, Lipomanus & Cornelius: sed præter inaures, postulatos, collatósque virorum annulos scribunt Tertullianus, & Ambrosius; ille primo libro contra Iudæos, cap. 1. hic epist. 56. quæ est ad Romulum. Moras item traxisse videtur in ædificando altari, permittendóve, vt ab opificibus excitaretur; aut certè in differendo in alterum diem sacrificio, quod populus nulla interposita mora perfici voluisset. Sed quidquid excusationis, seu veræ, seu probabilis in gratiam Aaronis afferatur, non est dubium eum grauiter peccasse, & mortem potiùs oppetere debuisse, quàm tanto facinori vllo modo cooperari. Vnde & mox à Mose reprehensus est; sed & Deus ipse in eum vehementer excanduit. *Aduersus Aaron quoque*, ait Moyses, *vehementer iratus Dominus, voluit eum conterere, & pro illo similiter deprecatus sum*. Ergo qui eum à culpa liberant, eámque sibi inuentionem valdè gratulantur, videant quomodo Mosem eum obiurgantem, & Deum ipsum irascentem, imò & conterere volentem, excusent. Nam quantulamcúmque offensam apud Deum, in sacerdote capitalem esse non probabit Moncæius, nisi seueriorem eum erga do-

DXCII. *Aaron inuitus ad idololatriā trahitur, nec ab ea purgari potest.*

q. 141. in Exod. q. 66. ibid. in hunc locum.

Deut. 9. 20.

ep. ad S. Pont. Paul. 5.

mesticos velit, & suos, quàm erga alienos; cùm bonorum culpæ multò pluribus benefactis apud misericordem iudicem, imò parentem, compensentur, & penè obruantur.

DXCIII. *Populi idololatria, epulæ, & ludus.* Svrgentes ergo manè idololatræ obtulerunt holocausta, & hostias pacificas vitulo, & de idolothytis, & sacrificiorum reliquiis epulatus est populus. *Sedit enim manducare & bibere, & surrexerunt ludere:* Choreas scilicet circa idolum vndique agitare, cum profanis cantilenis, & vociferationibus. Tertullianus non vno in loco, hunc ludum de libidine interpretatur, quod vult à Scriptura verecundè dissimulatum. (l. 2. contra Marc. c. 18 & l. de ieiunio contra Psychicos) Communior tamen sententia, quam probant Abulensis, Oleaster, Cornelius, Lorinus, alij, ludum choreas intelligunt, nec mirum; Moses enim ipse in descensu vidit vitulum & choros, nimirum choreas circa idolum ducentium. (q. 16. in c. 32 in act. 7. 41) *Vacabántque*, inquit Philo, *profanis sacrificiis, & festis nefariis, inconcinnísque choreis, cantantes hymnos, cùm debuissent potius lamentari.* (l. de spec. legg.) Et alibi, *Et expleti mero congeminarunt temulentiam, vino pariter furentes & insania, pernoctando in comessationibus, oblectandóque se factis pessimis, ignari vltionis imminentis, quam prouocabant sua malitia, & suis affectibus excæcati.* (l. 3. de vita Mos.) Sed vnde populo vinum, de quo tam disertè Philo, & post eum Seuerus Sulpitius, & Abulensis? (l. 1. hist. sac. q. 16.) An ex Amalecitarum præda? An ex vicinis Madianitis?

DXCIV. *Mosi diuinitus reuelantur.* Hic erat populi status, hæc rerum confusio in castris, cùm locutus est Dominus ad Mosem. *Vade*, inquit, *descende, peccauit populus tuus, quem eduxisti de Aegypto.* Indignus scilicet, qui vocetur populus meus; quem perfidus, & fœdifragus, per turpissimam idololatriam abiecit à se; *populus tuus*, cuius tu princeps & gubernator, quem quasi mater, & nutrix diligis ac tueris, cuius, in percutiendo mecum fœdere, legatus, atque interpres factus es. Philo libr. 3. de vita Mosis, ait clamores è castris ad ipsum montis cacumen peruenisse, atque à Moyse exauditos, ignorante nihilominus quænam esset illorum causa. *Sentiebat enim*, inquit, *tumultum, vocibus confusis, & inarticulatis indicantibus perturbationes animi; præsertim sagaci prudentíque homini facile intelligenti hanc esse debacchationem publicam, per vinolentiam non abstinentium ab iniuriis. Itáque diu huc illúcque incertus distrahebatur; sed oraculum dubitationem exemit, his verbis. I, descende celeriter, populus tuus ad impietatem prolapsus est, iuuencum manufactum adorans pro numine, & victimas ei sacrificans; oblitus omnium quæ hactenus vel vidit vel audiuit, & totius pietatis, atque religionis à maioribus acceptæ.* Sic Philo.

DXCV. *Qui Deum placare conatur.* Hic videlicet ingemuit mitissimus Moses, simúlque ad implorandam misericordiam, piúmque pectus clementissimi patris inflectendum ad lenitatem, totus incubuit, non mediocri vsus sapientia; nihil enim ad excusandum facinus, nihil ad minuendum prætexens; sed illud vsurpans potiùs, *Errauit, temerè fecit, lapsus est, ad clementiam tuam confugit.* Tu ipse veniam præbe ad gloriam bonitatis tuæ, qui mihi in suauissima misericordia tua spem dedisti. At Dominus quasi nulla esset emendationis spes, in populo peruicaci & rebelli, ad nequitiam, & idololatriæ perfidiam prono; quémque præuideret identidem ad tam immane facinus tanquam ad vomitum canem, & suem ad volutabrum reuersurum. *Cerno*, inquit, *quod populus iste duræ ceruicis sit, dimitte me* (cœperat ergo iam Moses, vt videtur, orare Dominum intentius, & torrenti indignationis eius sese opponere) *vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciámque te in gentem magnam*, id est, vt ipsemet interpretatur in Deuter. constituam te super gentem, quæ hac maior & fortior sit. (c. 9. 14.)

DXCVI. *Et perseuerat orans.* Perseverabat autem Moses in oratione; neque acquiescebat monitioni Dei, quantumuis ea in gloriam suam esset redundatura, pluris faciens populi huius salutem, quàm dignitatem & potentiam omnem suam. *Cur Domine*, inquit, *irascitur furor tuus, contra populum tuum, quem eduxisti de terra Aegypti, in fortitudine magna, & manu robusta.* Quasi dicat Domino abdicanti à se, atque abiudicanti populum istum. Non est hic populus meus, sed tuus, qui eum edidisti in lucem, & in hanc diem, locúmque conseruasti: quem vnum de populis omnibus elegisti, & tibi quasi in sponsam, & peculium, & hæreditatem, & filium assumpsisti. Patres non desinunt esse patres filiorum, etiam cùm mali facti sunt, nec statim eiectos domo, fractis ceruicibus enecant; sed corrigunt, & castigant.

Non

Digitized by Google

Non vendunt patres familias, vel distrahunt patrum suorum hæreditatem, sed reparant atque excolunt. Nec libellum repudij vxori statim mittunt, ne aliam fortasse non meliorem nacti, sua mala commutent potiùs quàm vitent: quandoquidem in hac vita, *Nihil est ab omni parte beatum.*

NON eduxi ego hunc populum ex Ægypto: neq; enim ego sum miraculorum patrator, & domitor principum peruicacium. Sed tu, ô summe princeps, cuius nunc gloria in magnum discrimen adducitur, si infœlicem hunc, & insipientem populum, pro suæ culpæ, atque ingratitudinis magnitudine non castigaueris vt pater, sed quasi hostis implacabili sæuiens iracundia, suprema internecione deleueris. Insultabunt quippe tibi blasphemantes Ægyptij, dicéntque, *Callide eduxit eos, vt interficeret in montibus, & deleret è terra.* Et seueritatem tuam non iustitiam, sed fraudem & imbecillitatē interpretabuntur, qui nolueris, aut non potueris in promissam regionem hunc populum introducere. *Quiescat ergo ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui.* Ne in ventum abeant irritæ promissiones tuæ, sanctissimis famulis tuis iampridem factæ. *Recordare Abraham, Isaac, & Israël seruorum tuorum.* Quibus teipsum iureiurando obstrinxisti, multiplicaturum te semen ipsorum sicut stellas cœli, & vniuersam terram hanc daturum eorum nepotibus, eámque perpetuò possessuros. Quoniam ergo, pro munificentissima liberalitate tua, nullam in promittendo conditionem adhibuisti, à posterorum bonitate, aut malitia dependentem; sed propter temetipsum, & dilectos illos famulos tuos istorum progenitores liberalis esse voluisti, ne quæso pœniteat te bonitatis & gratiæ tuæ, eámque emendabili populi facinore obliterari patiaris.

DXCVII. *Obtestatio blasphemiæ, & iuramenti promissionum periculo.*

v. 13.

c. 32. 14. PLACATVSQVE *est Dominus*, ait Moses, *ne faceret malum, quod locutus fuerat aduersus populum suum.* Non mutata voluntate; non enim mutatur Dominus, sed ab omni retro æternitate præuisa populi culpa, & intercessione Prophetæ, illam remittere in huius gratiam statuerat. In eo tamen quod se exoratu difficilem exhibet, ostendit quid illa culpa mereretur; & quid futurum erat populo, nisi tantus pro eo patronus interuenisset. Nec tamen videtur Moses agnouisse placatum Dominum; non enim mox reuersus ad Deum diceret, *Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti.* Exhibuerit enim se Dominus Moysi quasi nutantem & cunctabundum, & inter punitionis & veniæ sententiam alternantem. Quoniam tamen iusserat Deus vt iret, & descenderet ad populum, reuersus est, aliquam satisfactionem in populo, pro tam atroci scelere facturus; sicque iratum Deum de sententia tam seueræ animaduersionis deducturus.

DXCVIII. *Incipit placari Dominus.*

c. 32. ſ. vide Tost. q. 40.

c. 32. 15. REVERSVS *est* ergo *Moses de monte portans duas tabulas testimonij in manu sua, scriptas ex vtraque parte, & factas opere Dei, Scriptura quoque Dei erat sculpta in tabulis.* Duæ fuerunt, vt in altera præcepta ponerētur, quæ ad Dei cultum pertinebant, in altera seorsim quæ spectabant ad proximum. Commoditati etiam eo modo prospectum est. Si enim vnica foret, proportione magnitudinis crassam etiam esse oportuisset, atque ita grauior fuisset Leuitis, ad eam vna cum arca per desertum circunferendam, & ægrè in eam, alioqui exiguam, immitti potuisset. Erant autem, si Iosepho credimus, & Philoni, Hebræisque recentioribus, in singulis quina. *Profert*, inquit ille, *duas tabulas continentes decem præcepta inscripta, in singulis quina: erat autem Dei manus ea Scriptura.* At Philo in l. de Decalogo. *Nunc sermo erit*, inquit, *de ipsis præceptis, & dispiciemus quid à se inuicem differunt, decem enim cùm sint, in quina diuiduntur, inscripta duabus tabulis, prior quinarius habetur potior, secundus inferior.*

DXCIX. *Redit Moses cum tabulis.*

Abul. q. 23. 1 3. ant. c. 4. & 6.

QVOMODO autem ea Philo enumeret, aut Iosephus, quem ille habet consentientem sibi, sic accipe. *Ille potior quinarius*, inquit, *de Monarchia loquitur qua mundus regitur; de statuis, simulachrisque, & id genus manu factis operibus, de non assumendo in vanum Dei nomine, de obseruatione religiosa diei septimi, de honorandis parentibus, & ambobus, & singulis. Itaque vna hæc tabula incipit à Deo, Patre, conditoréque rerum omnium, desinit in parentes, qui ad illius imitationem gignunt particulam. Alter quinarius ex interdictis constat, vetans adulterium, homicidium, furtum, falsum testimonium, concupiscentiam.* Hæc Philo. *Docet nos primum præceptum*, inquit Iosephus, *Deum esse vnum, & hunc solum colendum; secundum, nullius animalis simulachrum adorandum. Tertium non temerè iurandum. Quartum septimi diei ferias nullo opere profanandas. Quintum, parentes honorandos. Sextum à cæde abstinendum. Septimum non adulterandum. Octauum non commit-*

DC. *Præceptorum & tabularū distinctio, ex Hebræis.*

tendum furtum. Nonum non deponendum falsum testimonium. Decimum, nihil alienum concupiscendum.

DCI. *Ex Latinis, quæ & melior.* De horum præceptorum distinctione fusè Abul. in hunc locum, & D. Aug. in Exod. vbi inter alia. *Decem esse præcepta neutri ambigunt* (tam scilicet qui quatuor ad Deum pertinere volunt, sex ad proximum, quàm qui tria ad Deum, septem ad homines) *quoniam hoc Scriptura testatur. Mihi tamen videtur congruentius accipi tria illa, quoniam Trinitatem videntur illa, quæ ad Deum pertinent, insinuare diligentius intuentibus.* Sic Aug. quæ nunc est communis Doctorum sentẽtia, vt notat Abul. & meritò. Nam prior illa concinnitatem quandam diuisionis in æqualia numero præcepta secuta videtur, non animaduerso incommodo, quod valdè præponderat; quòd scilicet præcepta Dei, & proximi commisceantur; quòd præuia illa narratio, quę nihil habet præceptionis, præceptum ponatur; & duo postrema in vnum cõfundantur. Illa quoque Philonis distinctio probari non potest, qua posteriorem tabulam ait interdictorum esse, cùm prior etiam, iusiurandum vanum, & cultum inanium deorum interdicat. Nec illud quoque negligendum incommodum, quod cùm priora præcepta pluribus verbis tradita sint, & non videatur prætermissum vllum verbum eorum, quæ in monte recitata fuerant; commodius fuit tria priora tabulam vnam occupare, reliqua septem alteram. q. 24. q. 71. in Exod. Ibid.

DCII. *Quô inscripta essent præcepta.* Qvod autem dicitur, tabulas ex vtráq; parte scriptas fuisse, iuuat quod diximus de verbis omnibus legis accuratè, & crassiore charactere descriptis, etsi plerique velint eadem omnino præcepta, in vtráque tabulæ facie, gemino exemplo scripta, aut potiùs sculpta fuisse, vt integer Decalogus à circunfuso populo legi posset. Iosephus hanc litẽ videtur dirimere voluisse. *In hanc*, inquit, *arcam reposuit tabulas, decem præcepta continentes, in vtráque quina, & in singulis paginis duo cum dimidio.* l. 3. ant. c. 6. Non laudo. Nam quod R. Salomon putat ea quæ vna ex parte scripta essent, ex altera quoq; lecta fuisse, vt ibi quoque scripta viderentur, geminum miraculum sine necessitate inuehit, dum lapidem perlucidum, & quasi vitreum facit, & literas quæ in auersa facie conuersæ à dextra ad sinistram videri debent, vult recto ordine, & non conuersas legi; quin & Scripturæ aduersatur, quæ non vtrinque lectas, sed scriptas asseruit. Vt Abulensis, Lyranus, Dionysius, notarunt. apud Lyra. & Abul.

DCIII. *Aduentu Mosis in castra, qualis.* Dvm autem tacitus, & curarum plenus regreditur ex monte Moyses; Iosue, quem ex itinere socium resumpserat, audiens tumultum populi vociferantis, de militia militaris homo cogitans, memor etiam Amalecitarum nuper Israëlitas inuadentium, dixit ad Moysem, *Vlulatus pugnæ auditur in castris. Qui respondit, non est clamor adhortantium ad pugnam, neque vociferatio compellentium ad fugam, sed vocem cantantium ego audio*, choreas scilicet ducentium coram vitulo aureo. *Cúmque appropinquasset ad castra, vidit vitulum & choros, iratúsque valde proiecit de manu tabulas, & confregit eas ad radicem montis.* Hæc prima est vltio sumpta de populo, vt eum diuino *Confractio tabularum.* illo munere, ac monimento priuaret, indignos eo reputans homines idololatria, & comessatione contaminatos: simul etiam confractione tabularum, sicut aliâs laceratione vestium fieri solebat, iniuriam in diuinam maiestatem publicè, & quasi solenni ritu contestans. Contigit id 17. mensis huius, vt in eius tabella notauimus. Consentit Cornelius hoc loco, aliique passim.

DCIV. *Et qua fide à Iosepho relatus.* Hinc iam intelligitur, ac digito tangitur, qua fide Iosephus Scripturam diuinam tractet. Sic enim habet. *Per quadraginta*, inquit, *dies abfuit, cœperúntque solliciti esse, ne quid grauius illi accidisset, neque in tot ærumnis aliud quidquam eos sic contristauit, vt interitus Mosis opinio. Variabãt enim rumores, dum alij deuoratum à bestiis iactant, maximè qui minus eum amabant, alij raptum à Deo videri malunt.* Et mox; *Suam autem vicem dolebant, quod tali præside, ac patrono essent orbati.* Egregiè. Istum videlicet dolorẽ, & tristi- 1.
tiam omnibus ærumnis grauiorem illa verba testantur. *Fac nobis Deos, qui nos præcedãt. Moysi enim huic viro, qui nos eduxit de terra Aegypti, ignoramus quid acciderit.* Quod hic tristitiæ, & non potiùs contẽptus indicium? Qualia autem sunt quæ sequuntur? *Tandem 40. diebus, totidémq; noctibus elapsis reuertitur nullo interim humano alimento degustato, aduentúq; suo tota castra ingenti gaudio repleuit, diuinam prouidentiam illis adesse significans*, &c. Itáne repleuit gaudio, & non potiùs ingenti pudore, maiore metu, 2.
luctu, tristitiáque maxima? Itáne repleuit gaudio, castra eum, quæ propè dixerim furentem iustissima iracundia, viderunt sacra Dei monimenta diffringere; nouo

isti Deo violentas afferre manus, eum conterere, redigere in puluerem, ignibus vndiſque damnare, eiúſq; cultorum tria ſuprà viginti hominum millia trucidare? Si hanc ingẽtis gaudij materiam agnoſcimus, neſcio quodnam reperiri queat luctus argumentum. Certè tota Iudæorũ ſynagoga, vt ſuprà diximus, ſolenne ieiunium in hũc indixit diem, quaſi non gaudij, ſed lachrymarum diem. Hæccine præſens eſt Dei prouidentia, an tremenda ſeueritas, quæ ad delendã gentem totã feratur; & vix trium ac viginti millium mortalium ſanguine placata eſt. Satius opinor erat ac religioſius culpam cum Philone ac Scriptura ipſa agneſcere, & ſi lubebat ægyptiacam accuſare cõſuetudinem, quam ita Scripturam deprauare, & velle diuina ſapientia ſapientiorem videri, quæ noluit hæc opprimi ſilentio, ſed iuſtiſſimis de cauſis, omnibus gentibus, omnibúſque ſeculis prædicari.

[Num. 581. 3.]

ALTERA vltio ſumpta de populo, eſt ipſius vituli diſſipatio. *Peccatum autem veſtrum quod feceratis*, ſic vitulum appellat Moſes, *arripiens igne combuſſi, & in fruſta comminuens, omninóque in puluerem redigens, proieci in torrentem, qui de monte deſcendit.* Aureum combuſſit vitulum; liquefecit videlicet, vt totam eius figuram funditus deleret, & mox contriuit vſq; ad puluerem, quem ſparſit in aquas, quæ ex petra Horeb iugi miraculo defluebant. Cúmque aliam aquam non haberent quam biberent, fecit vt ſuum ipſi vitulum, vel inuiti, biberent, intelligeréntque ſibi mox luendam, tanti criminis pœnam, & ebibendum calicem, quem miſcuerant ſibi. Aut, vt interpretatur Hieron. & poſt eum Rupertus, *Vituli puluerem, quem adorauerat Iſraël in contemptum ſuperſtitionis in potum accepit populus, vt diſcat contemnere, quod in ſeceſſum proiici viderat.* Notat Lyranus, & Abul. hoc ad examen, & manifeſtationem reorum pertinuiſſe; ne temerè mox à Leuitis noxij pro innoxiis occiderentur, ſed ſigno aliquo externo ſtatim dignoſcerentur. DCV. *Altera vltio, diſſipatio vituli.*

[Deut. 9. 21. — ep. 128. ad Fab. — l. 4. in Exo. c. 26. — q. 31. in 32. Exod.]

REFERVNT autem ex Aben-Ezra, & Salomone, aquas iſtas puluere aureo inſperſas, inflationem reis, & languorem intuliſſe: innocentibus autem fuiſſe innoxias, ſicut in ſacrificio zelotypiæ, innocenti mulieri nihil nocebant aquæ amariſſimæ, & execratæ; nocentem autem, vſq; ad vteri diruptionem inflabant. Alio indicio proditos reos legimus apud Rupertum. *Aiunt quidam*, inquit, *quod vitulum aureum in puluerem redactum in potum illis in iudicium dederit; & hoc facto qui authores fuerunt ſceleris, aureis prominentibus labiis publicati, vel deprehenſi, ita demum percuſſoribus, de porta vſque ad portam, per medium caſtrorum euntibus, & redeuntibus, non indiſcretè caſi, ſed cũ iudicio fuerunt puniti.* Idem habet Lyranus, Abulenſis ex Hebræis refert hoc potu colorem barbę in flauum fuiſſe mutatum; ſic, vt qui magis fuiſſent in culpa, maiorem & intentiorem illum colorem exhiberent. Quod mirum eſt ab eo non fuiſſe refutatum, tãquam ineptum. Nam neq; id ſignum prodebat mulieres, aut adoleſcentes, & eos etiam accuſabat, aut ſuſpectos reddebat, qui à natura tali colore barbam habuiſſent. Præcedentium autem duarum neutra ſua probabilitate caret; etſi non deſint qui hæc ad Iudæorum fabulamenta reiiciant, puténtq; ſatis eos voce, ornatu, choreis, ebrietate notatos. Scribit autem idem Abulenſis populum penè exanguem metu, iuſſu Moſis bibiſſe, etſi id ſuſpicaretur finem aliquem formidoloſum habiturum. DCVI. *Quo ſigno rei proditi.*

[Num. 5. 12 & ſeqq. — l. 4. in Exo. c. 27. — q. 31. in c. 32. — Coro. v. 17. — Ibid.]

HIC finis nefandi, ac deteſtabilis vituli, quem ſacrilega impietas excogitauit, timiditas ignaua procudit, temulentia diuinis honoribus affecit, zelus diuinæ gloriæ redegit in puluerem. Integérne autem prodierit hic ex fornace vitulus, an vituli tantùm caput efformatum fuerit, dubium reddiderunt ſcriptores antiqui. Tertullianus enim ad Iudæos, & ex eorum videlicet traditionibus, ſcribens. *Dixit*, inquit, *populus ad Aaron, Fac nobis Deos, qui nos antecedant, quod cùm ex monilibus fœminarum, & annulis virorum aurum fuiſſet igne conflatum, & proceſſiſſet eis bubalum caput, huic figmento vniuerſus Iſraël, abrelicto Deo, honorem dederunt.* Lactantius in libro de vera ſapientia. *Cùm Moyſes dux eorum aſcendiſſet in montem, atque ibi quadraginta diebus moraretur, aureum caput bouis, quem vocant Apin, quod eos ſigno praecederet, figurarunt. Multa*, inquit Hieronymus, *ſæpe Iſraël idololatriæ accepit vulnera, & maximè illud quando in eremo vituli conflauerunt caput.* Et infrà, *Cúmque peccaſſent, & feciſſent ſibi vituli caput, dedi locum pœnitentiæ.* Et rurſum, in Amos, ait Iudæos *aurum in caput vituli transformaſſe.* Sic Hieronym. quem ibid. ſecutus eſt Rupertus. Vt Tertullianum Cyprianus l. de bono patientiæ. Idem videtur ſenſiſſe Ambr. & Aug. aliique DCVII. *Capútne vituli tantùm formatum fuerit.*

[l. 1. contra Iudæ. c. 21. — l. 4. c. 10. — in c. 7. & 11. Oſee. — in c. 5. Amos. — Num. 49. Pamel. — ep. 62. in Pſal. 73.]

quos diligenter notauit, vt ſolet, Lorinus noſter;& Ribera c.10. in Oſeam nu.13. in c. 7. Act. v. 41.

DCVIII. *An potius vitulus integer.*

IN eadem ſententia eſt, idem Ribera l. cit. nu.14. & Cornelius, qui & refert aliquos dicentes Serapim ab Hebræis dici, quaſi *bouis faciem*, Schor enim Hebræis *bouem*, *appaim* autem, ſiue apim faciem ſignificat. Vitulos quoque, quos Ieroboam fabricatus eſt ad huius vituli ſimilitudinē capita nuda fuiſſe. Quod neſcio quomodo refugit animus credere, cùm videamus Scripturam, quæ toties tam huius, quā eorum, quos finxit Ieroboam meminit, nunquam caput vituli, ſed vitulum, aut vitulas ſeu vaccas perpetuò nominare; quod ſi hæc ſimulachra fœmineum ſexum repræſentabant, quomodo is ex capite dignoſci poterat? Si autem vitulus hic fuit Apis Ægyptius, vt ſcribit S. Clemens, & Lactantius. Philo quoque in 2. de Monarchia ſub init. qui ait plebem ſeductam errore quorundam populatium ad Ægyptiacum delirium, & typhum illius regionis familiarem deſciuiſſe; & l.3. de vita Moſis. *Fabricato*, inquit, *iuuenco ad exemplar typhi Aegyptiaci choreas agitabant*, &c. Idémque tradit Tertul. in Scorpiaco c.3. Certè is, niſi integer repreſentari non poterat corpore nigro, cum alba in tergo macula; nec ſatisfactum iri arbitror populo, ſi pro integro Api, eius caput duntaxat illi exhiberetur, quaſi capite truncatus Deus. Crediderim itaque patres, qui capitis vituli meminerunt, eam partem pro toto accepiſſe, vt cū dicimus, ſceleratum caput de homine ſceleſto, aut tot capita cenſa eſſe: & Scriptura ipſa, *Gomor per ſingula capita*; Et, *ſanguis ipſius erit in caput eius*. Et, *cuſtodem capitis mei ponam te*. Accedit quod illi ipſi patres, qui in huiuſmodi locutione vnū aliquem præeuntem, puta Tertullianum, ſecuti ſunt, multò ſæpius in hac ipſa re vitulum ſimpliciter, cum Scriptura, & Philone, quàm vituli caput dixere. Longum eſſet numerare locos, pleráque leges apud Lipomanum in catena. Nec ſane admittenda eſt eruditi cuiuſdā viri coniectura, aureum fuiſſe caput, reliquum verò corpus materiæ cuiuſpiam vilioris, ideóque illud ſæpe nominatim celebratum. Scriptura enim omnéſque Patres in materia vituli huius ſolum aurum agnoſcunt.

שור אף ex quo אפים

l.6 conſtit. Apoſt. c.10. Lo. cit l.4. c.10.

Exod. 16.16. & c.1. Num. ſæpius, & 31 30.47. Deut. 33.16. 1. Reg. 28.2.

DCIX. *Imò verius vitula.*

IAM quod ad ſexum idoli attinet, arbitror cum Ribera & Cornelio, vituli nomine vitulam intelligendam eſſe, primò, quia ex dictis conſtat Iudæos Ægyptiacam ſuperſtitionem repræſentare voluiſſe; at Ægyptium ritum ita deſcribit Herodotus. *Boues mares eoſdémque mundos, ac vitulos vniuerſi Aegyptij immolant; at fœminas eis immolare non licet, vtpote Iſidi conſecratas. Nam Iſidis ſimulachrum muliebre eſt, bubulis praditum cornibus. Bouéſque fœminas omnes itidem Aegyptij venerantur, ex omnibus pecudibus plurimum.* Sic ipſe. Deinde Scriptura, idola Ieroboam non ſolùm vitulos, ſed vitulas & vaccas, in Hebræo, Græco, Latinóq; vocitat; at maſculina quidem voce vtérque ſexus facilè intelligitur. In bobus enim, & equis, & mulis, & aſinis; vaccę, & equę, mulæ & aſinæ comprehenduntur; at aſinam vel mulam pro aſino, & mulo poni vix opinor reperias (etſi cùm idem eſt nomen vtriúſque ſexus, ſub fœmineo nomine etiam mas intelligatur) ſed quæ aſina, aut vacca dicitur, aſina reuera vel vacca fuit. Cùm ergo illæ vitulæ dicātur, & ad huius idoli, quaſi prototypum formatæ fuerint, vt ex 3. Reg. 12. ſatis conſtat; etiam Aaronicum vitulum, vitulam reuera repræſentaſſe credendum eſt.

in Euterpe, ante med.

Oſee 10. & Tertul. contra Iudæos c.1.

Aquila, Philomela.

DCX. *Moſes reprehendit Aaronem.*

INTEREA verò de Aarone grauiter conqueritur Moſes, *Quid tibi*, inquit, *fecit hic populus, vt induceres ſuper eum peccatum maximum*, publico ſcilicet peccato cooperando, & conſentiendo, quod auerſari, atq; impedire, etiam morte obeunda, debuiſti. Cui Aaron humiliter, ex propriæ culpæ agnitione, reſpondet, rem geſtam nudè, & candidè exponens, imò & prætermittens ex parte, quæ pro ſua excuſatione facere videbantur. Populū ſcilicet in ipſū concitatum, vt Scriptura ſignificat, quæ ait populum aduerſus Aaronem cōgregatum; & quaſi famulo imperātem ſurgere, & facere ſibi Deos. Vt omittamus iterare, quæ Hebræi, de Hur ab iſtis idololatris interfecto, dixerunt. *Ne indignetur*, inquit, *Dominus meus*; at frater erat, & natu minor, & incircūciſus labiis; pergit, *Tu enim noſti populum iſtum, quod pronus ſit ad malum*. Non ſolùm idololatriæ, quæ nunc primùm in deſerto erupit, ſed ad omne ſcelus, vt ſcilicet ſine impulſore peccatum ſponte ſuſcepiſſe intelligantur, non inducti ab Aarone peccaſſe.

c.32.1.

DCXI. *Qui bibit aquam innoxius.*

HAVSIT nihilominus etiam ipſe aquam, aureo puluere inſperſam, vt putat Abul. quod ſceleris omnino particeps videretur, licet in corde ſuo cultum diui. q.31. in c.32.

Digitized by Google

num vitulo non tribuerit; quodque alioqui Moses acceptor personarum censeri potuisset. Negat tamen vllum ex ea potione signũ in Aarone apparuisse, sicut nec in cæteris Leuitis, ab ea culpa alienis, quibus Moses ad idololatrarũ cædem vsus est. Si enim idem in eo signum, quod in cæteris reis apparuisset, quomodo ei parcitum esset ab iis, qui audierant; *Occidat vnusquisq; fratrem suum, & amicum, & proximum suum?* Quomodo non audisset Moses προσωπολήπτης, si illum, qui maximè peccasse videbatur, à peccantium pœna exemisset? Denique pertinuisset id signum ad perpetuam infamiam hominis, qui diuinitus erat ad summum pontificatum destinatus. Quod præcauens Dominus, voluit eum sola fratris obiurgatione, & priuato animi dolore castigari. Non existimante populo illum esse noxium, qui inuitus, impulsúsque metu deliquisset.

SEQVITVR animaduersio in reos, de qua sic Scriptura. *Videns ergo Moyses populum, quod esset nudatus, spoliauerat enim eum Aaron propter ignominiam sordu, & inter hostes nudum constituerat.* Quæ verba putant Caiet. & Fonseca intelligenda de spoliatione armorum, quibus Aaron tumultuantes priuauerat. Idque ex effectu subsecuto colligunt, quia hæc populi nuditas Moysen ad arma capienda inuitauit, reósque inermes occidendos. Verùm eiusmodi denudatio non admodum consentanea est timori, qui Aaronem ad peccandum compulit; nec apparet quo munitus præsidio tantũ populum exarmasset. Placeret Ruperti expositio, à qua non (Rup. in Exo. c. 17.) abludit Vatablus, hanc denudationem traducentis ad manifestationem reorum, factam per epotam aquam, insperso aureo puluere, nisi hæc denudatio, siue spoliatio in textu ab Aarone, non à Mose facta diceretur. Alij cõmuniter exponunt, textu plurimùm fauente in hanc sententiam. Videns Moyses nudatum populum aureis suis ornamentis, quæ ad fabricãdum ignominiosum ac sordidum vitulum Aaron ab ipso abstulerat. Sed his non satis videtur cohærere quod sequitur. *Et inter hostes nudum constituerat.* Quomodo enim priuatus huiusmodi inauribus populus, nudus dici potuit, & nudus inter hostes? Omitto Hebræos, qui hanc nuditatem ad depositionem ornamentorum referunt, quæ plurimis post hæc diebus (q. 34. in c. 32) contigit, vt notauit Abulensis, & Cornelius, qui nudum inter hostes explicant, priuatum protectione diuina, & imbellem redditum, si hostis irruat.

DCXII. *Animaduersio in reos nudatos.*

FORTE clarior erit huius loci sententia, & simplicior expositio, si dicamus, vidisse Moysem manifestum iam esse, & apertum, qui essent in populo rei idololatriæ. Id enim manifestum fecerat, ac minimè dubium Aaron, spoliando illos inauribus ad fabricandum idolum. Viri enim boni nihil in tantum scelus largiti fuerant. Cùm ergo in medio aduersariorum suorum manifestè rei, conuictique tenerentur. *Stetit in porta castrorum Moyses,* &c. Hostes ergo hîc vocat non Amalecitas, vel Madianitas, sed Israëlitas ipsos innoxios, qui insurrecturi erant in eos, iuxta Montani & Vatabli ex Hebræo versionem, nec tam hostes ipsorum, quàm eorum impietatis aduersarios; quique eos hostiliter tractaturi erant, eos trucidando. Sic Dominus se hostem dicit, & inimicum populi sui peccatoris. (Ierem. 30.) *Plaga,* inquit, *inimici percussi te, castigatione crudeli;* id est hostiliter te tractaui. Eodémque pertinet illud Esaiæ, *Heu consolabor super hostibus meis, & vindicabor de inimicis meis.* Iudæos enim intelligi toto illo loco certum est.

DCXIII. *Quæ fuerit hæc nuditas inter hostes.*

ITAQVE Moses, *Si quis,* inquit, *est Domini iungatur mihi.* Quasi dicat, qui verus Dei cultor est, & pro eius gloria zelo mouetur accedat ad me, vt de peccatoribus vltio sumatur. Et accendit Dominus animos Leuitarum, quos iam sibi in sacerdotium sacrúmq; famulatum destinarat, zelo diuini honoris, vt postea Phineem, & odio idololatriæ: & congregati sunt ad Moysem, quibus ait, *Hæc dicit Dominus Deus Israël. Ponat vir gladium super femur suum; ite & redite de porta vsque ad portam per* (Caiet.) *medium castrorum, & occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum.* Nihil scilicet moretur consanguinitatis, affinitatis, amicitiæ vincula, sed cõsideret idololatriæ, ac mortis reos, eósque interficiat. Quantum autem animi Leuitis Deo inspirante accessit, tantum peccatoribus decessit, vt nemo ad sui defensionem auderet arma corripere, grauioris fortasse metu supplicij. Et cum Leuitæ conglobati essent, & armis instructi; illi sparsi, improuidi, semiebrij, atque, vt in (l. 2. de Monarch.) ludis & choreis, inermes erant, vt facilis esset, & expedita victoria. Cùm autem extet hoc loco aperta euocatio, ac iussio magistratus. Mirum videatur à Philone

DCXIV. *Mandatur à Mose cædes.*

dici, Leuitas iniuſſu magiſtratuum dementiæ huius authores deleuiſſe, ſed nimirum Leuitæ non fuerant nominatim euocati; & vltro Moſi occurrerunt.

DCXV. *Quã Leuitæ exequũtur.* FECERVNTQVE *filij Leui iuxta ſermonem Moyſi*; ab aditu ſcilicet caſtrorum vſque ad exitum, vicos inter tentoria vacuos obambulantes, obuios quoſque vel colore, vel ægritudine ex potione notatos, vel ipſo etiam ludentium & tripudiantium ornatu geſtientes, item cibi potúſque intemperantia madidos; denique viduatis inauri ſua perforatis auriculis inſignes, vltore ferro contrucidarunt, nullo propinquorum, amicorúmve diſcrimine. Ex quo audierunt, *Conſecraſtis manus veſtras hodie Domino, vnuſquiſque in filio, & in fratre ſuo, vt detur vobis benedictio.* Quæ verba non obſcurè indicant etiam in Leuitis aliquos fuiſſe noxios, & à propinquis occiſos. Idque ſentit Cornelius, nec admodum repugnat Abul. q. 35. in fin & q. 22. in c. 3. Num. Etſi enim dicantur omnes filij Leui ad Moyſem congregati, non eſt neceſſe eam vocem ſine vlla exceptione accipere, cùm ſaltem paruuli Leuitarum excipi debeant; ad quos illud pertinere non poteſt, *Ponat vir gladium ſuper femur ſuum.*

v. 28.

DCXVI. *Qui cæſorum numerus.* NVMERVS occiſorum dubius eſt, cùm enim in vulgata editione legamus, *Cecideruntque in illa die quaſi viginti tria millia hominum*, iſque numerus ab Apoſtolo Paulo confirmetur, vt Cornelius explicat; & agnoſcatur à Seuero Sulpicio libr. 2. hiſtoriæ ſacræ, Ruperto, Gregorio Magno, præter Hieronymum ipſum interpretem. In Hebræis codicibus, Græciſque, & Chaldæa paraphraſi tria tantum cæſorum millia narrantur. Itáque Philo τρισχιλίους cæſos, non ſemel dicit, qui id legerat in Septuag. interpretibus. Chryſoſt. εἰς τρισχιλίων σωμάτων ἀριθμόν. Ambroſius eundem numerum præfert, & ante eum Tertullianus in Scorpiaco. Auguſtinus eiuſdem videtur fuiſſe ſententię, cũ in paucos à Moyſe dicit animaduerſum. Placet Cornelij noſtri nihilominus coniectura, vt in Septuag. legendum ſit, εἴκοσι τρεῖς χιλιάδας pro εἰς τρισχιλίους. In Hebræo autem כ caph nota vicenarij numeri, in notam ſimilitudinis (quaſi) abierit, vt fuſius diſputat Abulenſis. Potiùs quã vt credamus, quod nonnulli putarunt, hæc tria millia ad Leuiticam tribum pertinuiſſe; alios autem ſilentio tectos, aut tria millia de præcipuis, quique maiorem culpam ſuſtinebant, occiſa fuiſſe à Leuitis, reliquos autem à Domino, iuxta id quod hoc ipſo capite extremo dicitur. *Percuſſit Dominus populum pro reatu vituli, quem fecerat Aaron*, idq; vel eodem, vel alio tempore; quod notatum non eſt. Quæ videtur Philonis ſententia, cùm ait Moſis exhortatione factum eſſe, vt primo impetu cæſa ſint tria virorum millia, qui authores impietatis præcipui fuerant.

1. Cor. 10. 8. l. 4. c. 27. l. 20. Moral. c. 6. & 1. Reg 14. l. 3. de vita Moſ. l. 3. de prouid. ep. ad Romulum. In Scorpiaco c. 3. l. 22. contra Fauſtum c. 79. q. 36. in c. 32 Exod.

DCXVII. *Eadem ex Philone hiſtoria.* SED libet hoc loco hanc hiſtoriam cum Philone claudere, qui eam maiore elegantia, quàm fide deſcripſit. Sic autem habet. (l. 3. de vita Moſ.) *Vbi verò caſtra introgreſſus vidit repente mutatos ritus, & figmenta recepta pro veritate, non omnes tamen infectos eius mali contagio, ſed ſupereſſe quoſdam ſanos, quibus talia diſplicerant, volens diſcernere incorruptos ab inſanabilibus, & videre num qui reuertantur ad pœnitentiam, per præconem populum monuit edicto, cuius indicio tum pios, tum impios manifeſtè cognoſceret. Verba edicti fuerunt hæc. Si quis eſt Domini veniat ad me. Breuia ſanè, ſed magnam vim continentia, perinde ac ſi diceret. Si quis nihil manufactum, nihil creatum habet pro Deo, ſed vnum verum Dominum, ad me veniat. Itaque alij qui Aegyptiacum typhum prætulerant, edictum contempſerunt. Alij fortaſſe metu pœnæ non ſunt auſi propius accedere, ſiue Moyſen timentes, ſiue ſeditionem populi. Solet enim vulgus ſæuire in diſſentientes à ſua dementia.*

DCXVIII. *Leuitarum zelus, & præmium, ex eodem.* SOLA *ex omnibus Leuitica tribus, audito præcone, tanquam ex compoſito, accurrit propere, pedum celeritate indicans alacritatem animi, & quanto affectu pietatem coleret. Quos vbi vidit Moſes certatim ad ſe concurrere. Statim apparebit, inquit, num eadem animis inſit alacritas, quæ corporibus. Sumite gladios, cædite mille ſupplicia meritos; qui vero Deo relicto, falſos ſibi fecerunt, indito corruptibilibus, creatiſque eſſentiis, incorruptibilis illius increatique nomine. Non cognatis, non amicis parcite, amicitiam ac cognationem æſtimando, ſanctitate proborum hominum. Vix ea dixerat, cùm illi exaſperati & infenſi ſceleri, iam inde à principio, ruentes in cædem, interemerunt ad tria millia virorum antea coniunctiſſimorum. Quorum cadauera medio foro iacentia plebs videns indoluit, ſimúlq; metuens vlteriorem iram adhuc feruidã ſtatim reſipuit. Tum Moſes publicè laudata horum fortitudine, honorem eis decreuit perpetuum, conuenientẽ facinori præclariſſimo. Decebat enim, vt qui in honorem Dei vltro arma ſumpſerant, & impios momento debellauerant, præmium acciperent ipſius cultum ac ceremonias.* Hactenus Philo. Quæ poſtea eodem in libro paucis inculcat.

EXITVS HEBRÆORVM I. 1. IN quibus aliqua meritò desideraueris. Primùm quod ait Mosem castra introgressum vidisse mutatos ritus, & figmenta recepta pro veritate: cùm Moses ipse de se referat, id factum extra castra, cùm ad illa appropinquasset, idque ex eo confirmatur, quod lapideas tabulas ad radices montis confregit; vbi & crediderim illi Aaronem in occursum venisse, & obiurgatum esse, ibidémque positum vitulum, & aram coram eo excitatam, & à Mose antequam vlterius progrederetur in terram disturbatum cum altari suo, atque diffractum. Denique eodem accurrisse Leuitas, & immissos in castra, ad vindictam de idololatris sumendam. Et certè consentaneum est Moysem in castra tanto scelere inquinata, ingredi noluisse, donec nocentium cæde quamprimum expiarentur. CÆDES IDOLOLATRARVM. DCXIX. *Quæ in eo emendanda, locus.*

2. Illud quoque iurè improbaueris, quod vniuersum populum tanti sceleris reũ facit, adeò vt quidam tantum sani superessent, in magnam, atque, vt arbitror, immeritam, totius gentis suæ infamiam: quod ex cæsorum numero facilè coniici potest. Quota enim pars populi huius tria, aut viginti tria millia, ad tricies centena hominum millia, quæ his castris facilè continebantur? Præsertim cùm nemini, ne coniunctissimis quidem, Moses parci voluerit, nec vllum exter datæ veniæ, vel indulgentiæ vestigium. *Multitudo reorum.* (vtrobique)

3. NEC numerum reorum tantum amplificat Philo, sed etiam improbitatem, facit enim quosdam insanabiles, & in tam subita dementia obstinatos, & plebem post multorum millium cædem, denique resipiscentem, cùm cõtra vero similius sit repentinum furorem, repentino metu euanuisse; Deo præcipuè id agente, vt agnita quàm primum culpa, excussóque torpore ita resipiscerent, vt non animarum simul & corporum iacturam irreparabilem facerent; ad quod iuuabat etiã quod repente exortum, ac fulgentem ex auro Deum, quasi è stipula flammam, extinctum, atque in puluerem redactum viderent, nullo vitæ, aut virtutis, nedum diuinitatis edito documento. DCXX. *Et malitia.*

4. Sed ne illud quidem, quod ad prædicandam legislatoris clemẽtiam valet, ex historia recitatum, sed ex beneuolentia excogitatum est, quod edictum fingit editum ad reuocandos ad pœnitentiam reos, cùm id edixerit Moses ad euocandos vltionis ministros, vt statim res ipsa docuit; quanquam id valuisse ad resipiscendum, & ea quoque mente à Mose euulgatum, non negauerim. *Edictum quoque.*

5. Nam quod solam ex omnibus Leuiticam tribũ ad Mosem accurrisse ait, magis consentaneum est illi orationi, qua dixerat, totum populum repente cæcatũ fuisse, fulgore scilicet metalli ad diuinitatem assumpti, quàm Scripturæ, quæ ait quidem omnes filios Leui ad Mosem fuisse congregatos, sed nõ solos; neq; enim alios omnes exclusit. Et profecto valde credibile est in aliis quoque tribubus nõ defuisse, qui zelo accenderentur, licet pauciore numero, vt fortasse propterea non meruerint nominari. Neque enim de Iosue ministro, & socio Mosis, qui fuit de tribu Ephraim, dubitandum videtur, & quidem cùm non exigua de tribu sua manu, vt erat vir egregius, & in paucis illustris. Idem de aliis viris grauibus, & honoratis, qui magistratu fungebantur, & populari furori, quasi torrenti inundanti ad tempus cesserant, rectè dici potest. quorum animus ad Mosis præsentiam quamprimum reuixit, zelúsque refloruit. DCXXI. *An soli Leuitæ Mosi adiuncti.*

6. vide an. Mosis 82. n. 83. ILLVD denique præmium in quod maximè intuens Philo hanc historiam retulit, & semel, iterúmque affirmauit, difficultate non caret. Id enim Scriptura non dicit, sed tantùm, *Consecrastis*, inquit, *manus vestras hodie Domino, vnusquisque in filio, & in fratre suo, vt detur vobis benedictio.* Quæ verba per imperatiuum præsẽs in Hebræo & Chaldæo efferuntur, quasi ante cædem dicta, non autem post. Verùm Græca Latinis consentiunt, quæ sic explicat Abulensis. Sicut quando sacerdotes consecrari debent, per sanguinem arietum consecrantur, in quo tinguntur pollices manuum, & dextri pedis, & extremum auriculæ dextræ, ita & vos hodie in sanguine peccatorum consecrastis manus vestras Domino, cui illorum cædem, quasi acceptabile sacrificium iustitiæ, obtulistis. *Et patet*, inquit, *non debere intelligi prænunciatam* (nedum datam) *à Moyse toti tribus Leui consecrationem, & ministrationem sacerdotalem; quia licet tota tribus ad cultum Dei fuerit applicata, solus tamen Aaron cum filiis suis facti sunt sacerdotes.* Caietanus autem non cædem ad filios & fratres, vt omnes interpretes, sed benedictionem retulit. Nemo tamen catho- DCXXII. *An præmium huius cædis Sacerdotiũ.* (q. 37. in c. 32. Exod. Exo. 29. 20)

licus ſacerdotium Leuitis à Moſe conceſſum dixit in præmium, propter occiſos
idololatras. Concinnitatem quandam ſecutus eſt Philo: quem meminiſſe potius
oportebat electos diuinitus Leuitas, & nominatim Aaronem cum filiis, ad ſacer-
dotium, priuſquam hæc cædes patraretur, aut populus ipſe peccaret, vt patet ex
28. Exodi. Quin etiam cum Dominus aſſumit Leuitas ad ſuum in tabernaculo Num. 3. 12. 13. 40. 45.
famulatum, nuſquam huius officij eorum, aut meriti meminit, ſed tantùm quod c. 8. 16. &c.
eos ſibi loco primogenitorum totius Iſraëlis vindicarit. Potuit tamē Moſes ſub-
obſcurè alludere ad id, quod iam de Leuitis diuinitus in monte didicerat. Paulus Ad Hebræ. 5. 4.
certè non à Moſe, ſed à Deo vocatum Aaronem teſtatur, quem fortaſſe Moſes,
ſi ab eo penderet electio, propter huius culpæ infamiam, à Sacerdotio repuliſſet.

DCXXIII. *Nonus Moſis in montem aſcenſus.*

ATQVE ita abiit quadrageſimus ille dies Moſaicæ cōmorationis in monte, dies Ex. 32. Pſal. 105. 23.
infauſti nuncij & querelarū, dies gemituum & lacrymarum; dies indignationis
& confractionis, dies gaudij & chorearum, dies ludorum & epularum, dies ex-
probrationis & funerum. Necdum tamen vocabat à metu populus, ſed vindicē
inſuper Dei iram non ſine cauſa formidabat. Itaque *Facto altero die locutus eſt Moy-
ſes ad populum: Peccaſtis peccatum maximum, aſcendam ad Dominum, ſi quo modo quiuero eū
deprecari pro ſcelere veſtro.* Quibus ex verbis primum apparet non omnes reos fuiſſe
peremptos, ſed vt ex Philone dicebamus, qui autores impietatis præcipui fue- n. 616.
rant; alioqui non eſſent propriè ad quos illa verba referrentur; & innocentibus
admodum dura, ac moleſta viderentur. Deinde ex iiſdem confirmatur quod ſu-
prà diximus, nondum planè conſtitiſſe Moſi Dominum fuiſſe placatum; quam n. 598.
dubitationem etiam ea, quam mox ſubdet, oratio comprobabit.

DCXXIV. *Quàm longa fuerit hæc mora.*

REVERSVS ergo eſt Moſes *ad Dominū*, vt veniam populo impetraret: ſed quantū
temporis in hac oratione poſuerit, in controuerſia eſt. Plerique exiſtimant totos
illum 40. dies rurſum in monte manſiſſe cū Domino, alij incertum hoc ſpatium
eſſe contendunt, nec poſſe eſſe 40. dierū, cùm dies tantùm 35. inter priorem &
poſteriorē quadrageſimam intercipiantur, quæ incipit ſub finem menſis quinti,
& decimo ſeptimi terminatur. Ita Torniel. qui etiā negat ex Scriptura conſtare an. m. 2544
hanc ſecundam quadrageſ. ideóque nimium periculosè poni; & duabus agnitis, n. 54.
& omnium confeſſione probatis, tertiam non rectè addi. Aliquantò tamen pòſt, n. 55.
tertiam ipſe probabiliter ponit, nō quidem in Sinai, ſed in Cadesbarne. cámque 1. Ioſue c. 6 q. 5 in 10
fusè confirmat. Duas quoque, nec plures, quadrageſimas recipit Serar. & Corn. Deut. n. 20 c. 6.

DCXXV. *Fuiſſe 40. dierum.*

CONTRARIA ſententia eſt Hebr. communis, in Seder Olam, à quibus ter qua-
draginta dies ita definiuntur, vt præcisè in decimū ſeptimi menſis cadant, quos
dies Torn. & alij inuenire non poſſunt, quia primos quadraginta dies, ſex diebus
tardius accipiunt, quàm oporteat, vt ſuprà docuimus. Exiſtimamus autem om- n. 421. 422.
nino Scripturæ conſentaneam hanc ſecundā quadraginta dierum in monte mo-
ram; quæ initium ducat à decima octaua quarti menſis, & vigeſima octaua quinti
terminatur. De initio, perſpicuum eſt Moyſen poſtridie à cōfracto vitulo, & cæ- c. 32. 30.
ſis idololatris, cōuocaſſe populum, atque de admiſſo maximo peccato obiurgaſ-
ſe, móxque ad Dominum ad obtinendam populo veniam aſcendiſſe. Sic enim
Scriptura loquitur. *Facto autem altero die locutus eſt Moyſes ad populum: Peccaſtis pecca-
tum maximum; aſcendam ad Dominum ſi quo modo potero eum deprecari pro ſcelere veſtro.
Reuerſúſque ad Dominum ait*, &c. Nec eſt quod quis ſuſpicetur cum Abulēſi, inter- q. 38. in 32. cap.
ceſſiſſe aliquot dies, inter hanc denunciationem aſcenſus, & aſcenſum ipſum,
quibus populum conſolatus ſit, ad quos dies pertineant, quæ c. 33. ſequenti con-
tinentur, quod affirmat etiam Torn. hanc enim aſſertionem, & illam ſuſpicionē
refellit textus Hebræus, Chaldæa Paraphr. & Septuag. interpretes, apud quos e-
gregio conſenſu legitur. *Et nunc aſcendam ad Dominum.* Nec eſt quod eam parti-
culam à natiua & propria ſignificatione ſine cauſa excludamus, cùm iuſta ſit cau-
ſa cur in ea retineatur, periculum enim erat in mora, ne interea Dominus, non-
dum, vt exiſtimabatur, placatus, ſæuiret aliqua plaga in populum, cuius rei ex-
emplum habes Numerorum 16. v. 46. & 47.

DCXXVI. *Ex Moyſe demonſtratur.*

MANSISSE autem ibi quadrag. diebus, totidémque noctibus ad impetrandam
à Domino veniam, ipſemet Moyſes apertiſſimè non vno in loco profitetur. *Iacui,*
inquit, *coram Domino quadrag. diebus ac noctibus, quibus eum ſuppliciter deprecabar ne de-* Deut. 9. 25.
leret vos, vt fuerat comminatus. Et iterum; *Ego autem ſteti in mōte ſicut prius quadraginta* c. 10. 10.

diebus ac noctibus, exaudiuitque me Dominus etiam hac vice, & te perdere noluit. Vbi vides
vnum eundémque ascendendi finem, & in Deuteron. recitari impletum, quod
nunc in Exodo promittebatur. Vides item perspicuè temporis diuturnitatẽ con-
firmari. Quibus Moysi verbis vim meo iudicio afferunt, qui hos quadraginta dies
positos in precibus putant, ad obtinendas nouas tabulas. Clariora enim verba
sunt, quàm vt aliò torqueri possint, résque ipsa docet prius oportuisse veniam,
& vitam obtinere quàm tabulas; quæ posterius, pari orandi studio, & ieiunandi
diuturnitate, obtentæ sunt, vt habetur Exodi 34.

v. 18. Deut. 10. 10. & c. 9. v. 9. ET hunc naturalem rerum ordinem, apertè confirmat Exodi liber; qui maxi- DCXXVII. *Tres eiusdem quadragesima.*
mè secundum ipsam rerum gestarum seriem contextus est. In quo primùm po-
nuntur quadraginta dies, quibus à promulgata diuinitus lege, cum Domino ma-
net Moses; à quo & tabulas accepit; plurimáque de Tabernaculo mandata, ab
Exodi 24. vsque ad 32. quando Moses descendit de monte cum tabulis, quas &
confringit, reditque postridie in montem, ad obtinendam veniam: quo pertinet
c. 9. & 10. finis 32. capitis, & 33. in quo quia tempus moræ prætermiserat, illud in Deut. sicut
alia pleráque, suppleuit. Inde c. 34. iubet Dominus parari à Mose duas tabulas,
prioribus similes, statímque ad montem ascendi; quod ille continuo executus
c. 34. 28. est; eodem autem capite extremo subditur. *Fuit ergo ibi cum Domino 40. dies,
& 40. noctes, cúmque descenderet de monte tenebat duas tabulas testimonij, & cor-
nuta facie apparebat.* Ter quadragenos à Moyse positos in monte dies, præter vni-
uersam Hebræorum scholam, amplectuntur Hugo Cardinalis, & Caietanus
in c. 10. Exodi, Genebr. Adrich. Marzilla in c. 10. Pentateuchi, & c. 9. annot. 4.
& è sectariis non nemo. Probabiles autem censent Abulens. etsi contra sentiat
q. 3. in c. 33. Exodi. & Lyranus in c. 10. Deuter. Comestor c. 77. in Exod. Dionys.
in c. 34 Exodi fine, & in c. 9. Deuter. & ibid. Emanuel Sà.

v. 5. & 6. Vide Abul. q. 1. & 2. in c. 33. AT enim si hæc ita sunt, quo tempore contigerunt illa, quæ dicto c. 33. Exodi DCXXVIII. *Quo pertineat depositio ornatus populi, & translatio tabernaculi, &c.*
continentur? de ornatu à populo ex Dei iussu deposito, in signum luctus & pœ-
nitentiæ ob adoratum vitulum; de Moyse tollente tabernaculum suũ, & procul
extra castra tendente. Plurimum vtique tempus requirunt illa verba, *Et omnis po-
pulus, qui habebat aliquam quæstionem, egrediebatur ad tabernaculum fœderis extra castra,
cúmque egrederetur Moyses ad tabernaculum, surgebat vniuersa plebs, & stabat vnusquisque
in ostio papilionis sui, aspiciebántque tergum Moysi & Iosue,* absente Mose, *non recedebat
de tabernaculo,* &c. Alia enim subdit in eandem sententiam, quæ non vnum aliquẽ,
aut alterum diem requirunt, sed plurimos; consuetudinem enim, & continen-
tem morem indicant putà 35. dierum, qui interiecti sunt inter cõfractas tabulas,
n. 54. & dolatas quod contigit sub quinti mensis finem. Hæc opinor Torniel. in hanc
n. 625. sententiam impulerunt. Verùm, vt omittam 40. dies exactè reperiri, vt ante di-
xi, & ex historicis nostris mensium tabellis patet, nihil est necesse hanc populi
pœnitentiam, & translationem tabernaculi ad hoc tempus secundæ quadrage-
Num. 665. næ referre; sed ad tempus, quod excepit secundos 40. dies, vt infrà dicemus. quæ
est etiam sententia Tostati.

q. 6. in c. 33. Exod. & 8. HIC enim per quandam quasi parenthesin, aut digressionem dicuntur, ex oc- DCXXIX. *Et per digressionem sunt inserta.*
Exod. 33. 5. casione, quã dedit Dominus alloquendo Moysem, iubendóq;, vt populus, in si-
gnum pœnitẽtiæ, ornatum deponeret. Ea enim accepta occasione narrauit Mo-
v. 12. ses quomodo populus ornatum deposuerit, & quo se modo interea gesserit ipse
cum eo. Quibus obiter narratis, redit ad orationem suã Moses, dicens Domino,
Præcipis vt educam populum istum, &c. respondens ad id quod ante hanc digressionẽ
dixerat Dominus initio capitis eiusdem. *Vade, ascende de loco isto tu, & populus tuus,
quẽ eduxisti de terra Aegypti,* &c. Et cùm Dominus dixisset, *non ascendã tecum,* ei mox
respondet Moses, dicens, *si non tu ipse præcedas nos, ne educas nos de loco isto.* Confir-
matur ex eo hæc digressio, quod neque hic habeatur Mosem descendisse de mõ-
te; neque iterum ascendisse ad colloquium, quod habetur in fine capitis, quod in
monte Sina habitum, v. 21. significatur. Itaq; illa quæ de tabernaculo illo, in quo
excubabat Iosue, dicuntur, pertinent ad totum illud tempus, quo magnum ta-
bernaculũ fœderis, totúsque apparatus sanctuarij, posterioribus huius anni mẽ-
sibus construebatur, vt iterum suo loco dicemus. Similem habes digressionem
c. 9. 12. c. 9. Deuter. à versu 12. ad 25. vbi inter confractas tabulas, & orationem qua ia-

Ex.32.10. sententia, non petere Moysem antiquari decretum quodpiã, de sui electione in magnæ cuiuspiam gentis principẽ, quod ei Dominus aliquantò antè sponte obtulerat, quod opinatus est Caiet. Non postulare deleri se de libro viuentium in cœlo, sed in hac vita, vt propriæ vitæ iactura, æternam populi sui salutem mercetur; &, instar boni pastoris, det vitam suam pro ouibus suis, quod visum est D. Hieron. & magno Gregorio Papæ. Non optare spoliari legislatoris officio, suúmque nomen ex libro diuinæ legis expungi, vt visum est quibusdã Hebræis. Hæc enim non satis incensam Mosis aduersum populum suum charitatem exprimũt; neque accuratè responsioni Domini quadrant, qua profitetur se eos qui peccauerint de libro suo deleturum, vtique de libro æternæ vitæ, & regni cœlorũ, de quo nemo potest nisi per peccatum proprium deleri: qui est diuinæ mentis, ac recordationis liber, in quo electi omnes conscripti sunt, tam secundum præsentem iustitiam, quæ variari potest, quàm secundum firmam Dei prædestinationem, in quam nulla potest cadere mutatio. *Ab deleri petens.*

Ad Algasiã. *L.10. mor. c. 7.* *apud Abul q. 41. in 32 Exod.* *Idem q. 43.*

DICAMVS, inquam, cum Aug. cui subscribunt Abul. Lyran. Lipom. Corn. Sà, Fonseca, aliique in hunc locum, hyperbolicam esse locutionem, indicẽ immensi desiderij, quæque rigidè, vt verba sonant, accipi non debeat, neque à dicente, neque ab audiente accipi soleat, vt cùm Ionathæ dicebat Dauid, *Si est iniquitas aliqua in me, tu me interfice, & ad patrem tuum ne introducas me*, aut cùm Iacobo Rachel, *Da mihi liberos, alioquin moriar*; quasi dicerent satius sibi esse mori, vel interfici, quàm carere liberis, aut duci in conspectum Saülis, cùm tamen mors vtrique grauior simpliciter futura esset. Ita Moyses mauult deleri de libro vitæ, quã populum suum à Domino exterminari, cùm tamen ex recta regula, atque ordine charitatis, maluerit populum suum à vita, non solùm præsenti, sed futura etiã excidere, quàm seipsum. *Securus*, ait Aug. *hoc dixit, vt in consequentibus ratiocinatio concludatur, id est, vt quia Deus Moysen non deleret de libro suo, populo peccatum illud remitteret.* Ratiocinatio Aug. in hanc formam concluditur. Aut deleturus es me de libro tuo, aut populo isti parciturus; At non delebis me de libro tuo. Ergo populo isti peccatum remittes. Hyperbolem autem illa innuunt quæ subiungit. *Veruntamen aduertendum est quantum malum in illo peccato perspexit Moyses, quod tanta cæde crediderit expiandum, qui eos sic diligebat, vt pro eis illa verba Deo funderet.* DCXXXIV. *Verior eius loci expositio ex August.*

q. 147. in Exod. *q. 44. in 32. Exod.* *1. Reg. 20. 8* *Gen. 30. 1.* *q. 147. in Exod.*

SVPPONIT autem illa Aug. ratiocinatio, Moysem certam habuisse, atque exploratam diuina reuelatione prædestinationem suam. Idque illa quoque verba Scripturæ confirmant, *Dele me de libro tuo, quem scripsisti*, aut quod eodem redit, *in quo me scripsisti*, sine diuina enim reuelatione, nemini mortalium id notum esse potest, *Nescit* quippe *homo vtrum amore an odio dignus sit, sed omnia in futurum seruantur incerta*, quod de fine vitæ intelligendum esse, in quo quis extremum clausurus est diem, non de præsenti iustitia, vel iniustitia, tum sequentia verba innuunt, tum ex eo patet, quod homines passim norunt, se esse in statu peccati mortiferi, & propterea dignos odio. Abul. tamen putat fuisse quidẽ Moysem certũ de prædestinatione sua, non tamen ex reuelatione diuina, quæ verbo illi facta fuerit; sed quod id ipse cognouerit in essentia diuina, sicut & alia pleráque, quando se illi Deus manifestauit; idémque de Paulo Apostolo affirmat, *Qui diuinam*, inquit, *essentiam vidit in raptu, vt tenent omnes doctores Catholici.* Imò plerique contra sentiũt, vt obiter tangemus aliquantò pòst. Itaque tutius est huius cognitionis caussam ad reuelationem referre, etsi ignoremus quando ea facta fuerit. DCXXXV. *Moysem fuisse certũ de prædestinatione sua, & vnde.*

q. 42. in 32. Exod.

FVIT autem hæc tam incensa charitas Mosis, telum potentissimum quo diuinam clementiam expugnauit, imò non telum sed phalarica, omnibus charitatis in proximum viribus contorta, indubitatum secum incendium trahens, sed alia quoque verba tam diuturnæ orationis, literis mandauit idem qui orabat Moses. Orans enim, vt habetur in Deut. & prostratus coram Domino dixit, *Domine Deus ne disperdas populum tuum, & hæreditatem tuam, quam redemisti in magnitudine tua, quos eduxisti de Aegypto in manu forti. Recordare seruorum tuorum Abraham, Isaac, & Iacob, ne aspicias duritiam populi huius, & impietatem, atque peccatum. Ne fortè dicant habitatores terræ, de qua eduxisti nos. Nõ poterat Dominus introducere eos in terram, quam pollicitus est eis, & oderat illos, idcirco eduxit vt interficeret eos in solitudine. qui sunt populus tuus, & hæreditas tua, quos eduxisti in fortitudine tua magna, & in brachio tuo extẽto.* Hæc ibi Mo- DCXXXVI. *Alia Mosis ad Deum placandum oratio.*

c. 6. 26.

Digitized by Google

ses. Vbi vides magna ex parte repetita & inculcata, quæ prius dixerat, cũ ei Dominus Idololatriã populi sui reuelauit. Quia enim, vt paulò antè dicebamus, expertus fuerat hoc argumento non parum labefactatã vltricem Numinis seueritatem, ad illud recurrit, in eo hæret, cautus Orator, & tanquam in bonis habitat suis. (n. 630.) Hanc scilicet vltionem, damnum vlciscentis esse, atque iacturam. Esse enim id perdere ac profligare hæreditatem suam, facere irritos labores suos, gloriosásque victorias. Esse id obliuioni tradere fidelissimos amicos suos, quorum virtus & pietas, fidelissimúsque famulatus horum duritiam repensare queat: Et eximia illa sanctitate, quasi clypeo, tegi par sit istos eorum filios, etiam peccatores. Hac vltione, præter proprium priuatúmque damnum, etiam inimicis suis, latum ad gaudendum, insultandúmque campum aperiturum, ad eximiam eius potentiam; bonitatémque deterendam.

DCXXXVII. *Domini responsio; qui deleantur de libro vitæ.*
NEC alia reperio Mosis ad Deum verba, in hoc altero quadragenario spatio. Domini autem responsionẽ ad vtramque impetrandæ veniæ rationem, tam ex sua, quàm Patriarcharũ persona petitam, habemus in Ex. 32. *Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo.* (sub fi.) Hoc enim ipso quod excidit quis à gratia Dei, ius ad æternam beatitudinem amittit, desinitque esse in numero filiorum, atque hæredum Dei. Et secundum præsentem iniustitiam proscriptus cœlo, annumeratur in reprobis. Et rursus reuersus in gratiam de libro mortis expungitur, inscribitur in librum vitæ; donec extrema venerit hora, in qua præsciti, in æternũ deleti maneant de libro prædestinationis æternæ, & electi intrent in gaudiũ Domini sui. Et gaudium eorum nemo tollat ab eis. Posteriori autem rationi petendi, atque impetrandi, videtur Dominus illa consequenter verba reddidisse, *Tu autem vade & duc populum istum, quo locutus sum tibi: angelus meus præcedet te.* (Exod. 32. 34. Deut. 10. 11. Ex. 33.) quæ iterantur in Deuter. & vberius capite sequenti Exodi continentur.

DCXXXVIII. *Et se adhuc iratum verbis factisque docet.*
OSTENDIT autem Dominus nondum se planè esse placatũ. Idque verbis factisque demonstrauit, nam tanquam iratus negat se proficisci velle cum populo; sed Angelum ei tantum viæ ducem, ac comitem præbiturum affirmat; & minatur insuper se pœnas de prædicto scelere, in die vltionis expetiturũ. (c. 32. Exod.) Mox autẽ minas in rem contulisse, illa testatur oratio, quæ extremo capite habetur, *Percussit ergo Dominus populum pro reatu vituli, quem fecerat Aaron.* (q. 46. in 32. Exod.) Nimirũ, vt rectè explicat Abul. post aliquot ab hoc sermone dies, absente Mose, & populo in Sina mãsione duodecima cõmorante, immisit Dominus pestẽ in castra Hebræorum, quæ aliquandiu inter eos grassata, reliquias idololatrarum sustulit. Vnde Rab. Salomõ, apud eundem, asserit triplicẽ, pro vitulino illo facinore, pœnam Iudæis irrogatam. Prima fuit mors inflicta in potu aquarũ conspersarum pulueribus vituli aurei, quia eo potu quidam, vt ipse ait, mox ruptis visceribus perierunt. Altera fuit Leuitica cædes triũ & viginti millium. Tertia fuit pestis, quam hoc loco intentat Dominus, & Moses quasi per parenthesin narrat inflictam; ne quis hanc pœnam, & vltionis diẽ, ad alias referat Domini de populo suo animaduersiones, quæ proprias habent, cognitásque causas suas. Ita Abul. Corn. Salomon. (Cap. 33. ita etiam Abul. hic.)

DCXXXIX. *Negátque se cum eo ascensurum.*
PORRO hæc comminatio, atque percussio proximè memorata, & obiter quasi per parenthesin inserta, Mosi quasi nouo sumpto exordio dedit occasionẽ resumendi verbum illud, quo Dominus non tam dimittebat à se Prophetam, quàm tacitè spondebat se non deleturum funditus populum; sed effecturum, vt terram patribus eorum promissam consequerentur, sed alio à se ductore. Illuc ergo rediens, *Vade*, inquit, *ascende de loco isto tu, & populus tuus, quem eduxisti de terra Aegypti, in terram quam iuraui Abraham*, &c. vbi illud *populus tuus*, & non *populus meus*, præse (c. 32. 7.) fert reliquias irarum, vt supra annotatum est. Statimque oratione ad populum, quasi præsentem conuersa. Eum enim repræsentabat Moses, ipsius mediator. *Non enim ascendam tecum; quia populus duræ ceruicis es: ne fortè disperdam te in via.* Quasi dicat. Tua omnino interest ne socium me habeas peregrinationis tuæ, quippe qui sis populus ceruicosus, rebellis, querulus, obtrectator, & pronus ad malum. Itaque pro inolita iam consuetudine tua ea perpetrabis, quæ ego coram me fieri non sustinens, repentina te vltione conficiam. Hæc ad popularem captum dicta sunt; vtpote rudi populo enuncianda per Moysen.

DCXL. *Qui intel-*
AT Mosis ipse rudis non erat, inquies, qui tamen etsi probè intelligeret Deũ

vbiq; præsentẽ esse, nec posse non adesse vna cum ductore, siue præcursore Ange- *Lugenda fit*
lo, tanta tamen contentione egit apud Dominum, vt ipsemet præcederet populũ, *hæc Dei*
quasi Angelica directione non contentus. Dicendum videtur intellexisse Mosem *absentia.*
Deum illis verbis significare; se à singulari quapiam erga populum prouidentia
velle desistere; communi quadam, quam per Angelos exequitur, gubernatione
contentus: ex quo fieret vt mirabilia illa opera cessarent, quæ toties in deserto, &
deinceps ante, & post transitum Iordanis in gratiam Israëlitarum perpetrauit. Ve-
ra enim miracula, quæ omnes naturæ vires transcendunt, Deum authorem natu-
ræ effectorem habent, non Angelum, cuius potestas naturæ terminis definita est.
q. 4. & 5. in c. 33. Vide pluribus Abulensem. Deinceps autem inseruntur per quandam digressio-
n. 628. & seqq. nem, quæ contigerunt in castris, cùm hæc Dei iussu populo nunciata sunt, post
v. 11. reditum Mosis, vna cum secundis tabulis, vt supra declaratum est, protenditúrque
digressio, vsque ad eum locum, in quo dicitur Iosuë non recessisse de tabernacu-
v. 12. lo; quæ propterea ad suum locum, tempúsque differemus.

CVM ergo Moses seueriorem hanc Domini orationem ac denunciationem au- DCXLI. *Contra nititur Moses.*
diuisset, ad blandas conuersus preces, *Præcipis*, inquit, *vt educam populum istum, &*
non indicas mihi quem missurus es mecum; præsertim cùm dixeris, noui te ex nomine, & in-
uenisti gratiam coram me. Si ergo inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam,
vt sciam te, & inueniam gratiam ante oculos tuos. respice populum tuum gentem hanc. Cona-
tur Moyses exorare Dominum, vt omnes iræ suæ reliquias abstergens, redire di-
gnetur in medium populi, sicut prius, & ambulare cum eo. Nec tamen id statim
& apertè petit, vt notat Caiet. & Cornelius. Ex eo ergo quod Dominus ei dixerat,
Vade & duc populum istum, quò locutus sum tibi. Instat Moyses dicens, *Præcipis vt edu-*
cam populum istum, & non indicas mihi, quem missurus es mecum. Non enim in particu-
q. 13. in 33. Num. lari explicarat Dominus, quem Angelum missurus esset; aut, vt explicat Abulen-
sis, qui possit ac velit facere mirabilia opera sicut tu; quod est petere ductorem ip-
sum Deum, sed obscurè & vniuersè, relicta applicatione illi ipsi quem orabat; si-
cut solent facere, qui timidè ac verecundè aliquid à sapientibus præter ipsorum
voluntatem impetrare conantur.

NON est autem scriptum vbi aut quando dixerit Dominus Moysi, *Noui te ex no-* DCXLII. *Familiaritas Mosis cum Deo.*
q. 133. in Exod. Greg. ho. 15. *mine, & inuenisti gratiam coram me*, vt notauit D. Augustinus, *vt intelligamus*, inquit,
non omnia esse scripta, quæ cum illo Deus locutus est. Constat autem nosse ex nomine ali-
quem, esse familiariter nosse, quo modo principes populum suum vniuersè cogno-
scunt, plerósque de facie, nominatim autem, non nisi familiares, & amicos. Sæ-
Exo. 3. 4. c. 4. 27. c. 24. 1. pius autem Deus Moysem nominatim compellarat, ex quo ipsum ex rubo arden-
ti vocauerat, eique sese familiarem exhibuerat: præsertim in continente illa qua-
vide Rup. l. 4. c. 39. draginta dierum consuetudine, vbi & videtur ipsi dixisse, multum eum valere gra-
tia apud ipsum Deum; quod Moyses nunc experientia ipsa probari cupit, petens
ostendi sibi faciem eius, id est, vt explicat Abulensis, Deum se ipsi lætum exhibere,
sicut ante fabricationẽ vituli. In Hebræo est, *Fac me nunc scire viam tuam, & sciã te, vt*
inueniam gratiam in oculis tuis. Quasi dicat in eo cognoscã valere me gratia apud te,
si docueris me viam tuã, præcedẽdo videlicet nos per te ipsum, & faciẽ siue pręsen-
tiam tuam demonstrando, per mirabilia opera tua, sicq; Latina & Græca explicãt,
& supplẽt, quæ obscuriora sunt in Hebręo. Nihil autẽ ipsũ sibi singulariter petere,
sed populo suo dũxaxat, illa verba, quę statim subdũtur ostẽdunt, *respice populũ tuum*
gentem hanc. quasi diceret, in hoc desidero ostẽdi quàm sim tibi gratus & acceptus.

TRAHIT hæc verba Tostatus ad petitionẽ visionis essentiæ Dei, per quam Deus
propriè sciri ac cognosci potest, sicut homines per faciẽ suã. idque videtur sensisse
q. 23 in c. 33. pleriq; sanctorũ patrũ, quos refert Lipoman. & nominatim Aug. 12. de Gen. ad lit.
qui legerat in 70. *Ostẽde mihi teipsum manifestè*, præuiũ scilicet, non Angelum; Deum DCXLIII. *Non tamen vsque ad visionem diuinæ essentiæ.*
enim opponit Angelo, quẽ Dominus viæ ducem promittebat. Verùm non petiisse
c. 27. & lib. 2. de Tri. c. 16. Mosem illis verbis visionẽ diuinæ essentiæ, ex eo intelligi potest, quod cùm Deus
[illegible] Mosis petitioni assentiretur, dixit, *facies mea præcedet te*; explicans illã ostensionem
[illegible] per verbum pręcedendi: cùm alioqui dictũ oportuisset, faciem meam ostendã tibi.
[illegible] Quod si hîc petiisset visionẽ illã, cùm audierit mox, *verbũ istud quod locutus es faciam*;
quid est quod iam voti compos, & promissione Dei firmatus rursum petit Prophe-
ta, ostendi sibi gloriam Dei, & audit, *Faciem meam videre non poteris!* Facies ergo quæ

hic negatur, gloria est; quæ illic promittitur, præsentia, atque societas viæ.

DCXLIV. *Nec id Scriptura probari.*

NAM quod qui priuilegium hoc Moysi tribuunt eo nituntur loco, qui paulò antè scriptus est, *Loquebatur Dominus ad Moysem facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum.* (Exod. 33. 11.) Quod idem repetitur expressius 12. Numer. *Ore ad os loquor ei: & palam, & non per ænigmata, & figuras loquor ei.* (v. 8.) Non satis firmo nitantur fundamento, vt Moysem ab generali illa regula excipiant, quam Dominus ipse attulit, & Moysi applicauit dicens, *Non poteris videre faciem meam; non enim videbit me homo, & viuet.* (Ex. 33. 20.) Quod si ea Phrasis visionem essentiæ diuinæ inferret. Vidisset eam etiam Iacob, cuius est illa oratio, *Vidi Deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea.* (Gen 32. 30) Vtrobique enim eadem verba reperiuntur. Quæ sic interpretatur D. Thomas, (1. 2. q. 98. a. 3. ad 2.) vt Scriptura ex vulgi opinione loquatur, qui putabat Moysen ore ad os loqui cum Deo, cùm per subiectam creaturam, id est per Angelum, & nubem ei loquebatur, & apparebat. Addit etiam, per visionem faciei intelligi posse, quandam eminentem contemplationem, & familiarem, tamen infra diuinæ essentiæ visionem. Ex quo etiam suspicari licet D. Thomam, cùm aliis in locis videtur contra sentire, ob suã erga D. Augustinum reuerentiam, quem in eam sententiam refert, id facere.

DCXLV. *Licet nobilius viderit quàm alij Propheta.*

NEQVE verò consequens est Mosen ad diuinam essentiam contemplandam admissum fuisse, ex eo quod dicitur palam & non per ænigmata & figuras, colloqui solitus cum Deo, (Num. 12.) & non agnouisse diuina, more cæterorum Prophetarum in visione imaginaria aut per somnium. Nam citra diuinæ essentiæ visionem, habuit præ cæteris Prophetis, vt ore ad os præsens cum præsente familiariter loqueretur, possetque notas audire & reddere voces. Quoniam Angelus, qui eum alloquebatur, & Dei personam gerebat, corpoream speciem aspectabilem, eximia specie decoram ei frequenter exhibebat, præsertim ex quo in Sina, petiit videre huiusmodi gloriosam figuram, qui illum hactenus vel in igne rubi, vel in caligine nubis duntaxat audiuerat. (vide Cornel. in 33 & 34. Exod. & 12. Num.) Cùm autem huiusmodi visio penè ordinaria esset, vt illa verba significant, *ore ad os loquor ei*, quis credat, Mosem diuinam essentiam frequenter solitum contemplari? nemo id sanè dixerit. Nam quod D. August. ait consentaneum fuisse rationi vt Moyses & Paulus, nam de vtróque non dissimilis est controuersia, (l. 12. de Gen. ad lit. c. 27. & 28. Epist. 112 c. 12. & 13.) qui Ecclesiæ magistri constituti erant, ex ipso diuino fonte haurirent, quæ in alios deinceps effunderent. non cogit ad talem visionem probandam: cùm ad huiusmodi officium abundè sufficiat, excellens illa communicatio, & familiaritas cum Deo. Et alioqui id de omnibus Apostolis dicendum foret.

DCXLVI. *Eam visionem ei negant antiqui. Euaristus.*

CERTE si canam illam vetustatem consulimus, reperiemus Patres plerosque (Data 9 cal April. Valente & Vetere coss.) modo huiusmodi visionem vniuersè negare mortalibus, modo etiam ipsi Moysi non concedere. Nam Euaristus Papa in epistola prima decretali, arguens eos, qui solum patrem dicerent lucem habitare inaccessibilem, inter alia sic habet. *Si enim filius, Deus verus, & vita æterna est, sine dubio in hac luce simul cum patre habitare credendus est, quam nullus modo nostrûm, in hoc mortali corpore constitutus, potest aliquatenus contueri; sed dum apparuerit, tum verè illum videbis sicuti est, qui eius conspectibus fuerit dignus coaptari. Et non sicut Moses, cæterique Prophetæ, per ænigmata & figuram, sed ipsam veraciter in filio, secundum Apostolum contuebitur deitatis imaginem.* Vbi vides Moysen cæteris Prophetis aggregari, vt scilicet æquè non viderint essentiam Dei, quam videt filius, & cuius nos visione aliquando beati erimus.

DCXLVII. *Dionysius Areopagita.*

D. DIONYS. c. 4. de cœlesti hierarchia, cùm docuisset sanctos Patres, ante & post legem traditam, ab Angelis edoctos fuisse de rebus diuinis, subdit. *Quod si quis illinc etiam per se, sine vllo medio nonullis sanctis Deum visum esse contendat, is discat hoc etiam apertè ex sacris literis, id quod in Deo occultũ sit, vidisse, aut visurum esse neminem.* Quid autem ipsa eius essentia occultius? Alludit autem ad Moysem, qui cùm dicitur ore ad os cum Deo loqui, maximè videtur sine medio, ἀμέσως, Deum vidisse; subdit autem vniuersè Deum sanctis visum esse per quasdam sacras visione, eorum quibus ostenduntur captui accommodatas. Vniuerse etiam alibi pronunciat; (Epist. 1. ad Caium. [illegible] c. 1.) *Supereminentẽ Dei obscuritatem creaturarũ cognitionem latere, occultámque esse omni lumini, omnémque scientiã fugere. Ac si quis est*, inquit, *qui viso Deo, id quod aspexit intellexit, non eum vidit, sed aliquid ipsius*, &c. Et apertius in mystica Theologia, ait Mosen cũ selectis sacerdotibus ad diuinorũ graduũ cacumen perueniße. *Atq; in his*, inquit, *non cum Deo quidẽ versatur, videt tamen non ipsum, neq; enim cerni potest, sed locum in quo stetit.* (Ex. 24. 10.)

l. 4. c. 37. S. IRENÆVS, *Hic est*, inquit, *Demiurgus, qui & mundum hunc attribuit humano generi, qui secundum magnitudinem quidem ignotus est omnibus his, qui ab eo facti sunt. Nemo enim inuestigauit altitudinem eius, nec veterum qui quieuerunt, nec eorum qui nunc sunt. Secundum autem dilectionem cognoscitur semper, per eum per quem constituit omnia. Est autem hic Dominus noster Iesus Christus.* Et infra, *Secundum magnitudinem quidem eius, & mirabilem gloriam, nemo videbit Deum, & viuet*, &c. Hæret perpetuo in illa thesi, nec omnino vult quenquam veterum aut recentiorum ab illa eximi: sed ab
Ibid. effectis duntaxat cognosci. Et rursum, *Moyses*, inquit, *cupiuit manifeste videre eum qui secum loquebatur, & dictum est ei, Sta in loco alto petræ, & manu mea contegam super te. Quando vero transierit claritas mea, tunc videbis, quæ sunt posteriora mea, facies autem mea non videbitur tibi; non enim videbit homo faciem meam & viuet; vtraque significans, quoniam & impossibile est homini videre Deum; & quoniam per sapientiam Dei, in nouissimis temporibus videbit homo Deum.* Hactenus Irenæus, qui & deinceps inculcat sæpius, prophetas faciem Dei non vidisse. Et concludit neque Moysen vidisse Deum, neque Eliam, neque Ezechielem, qui multa de cælestibus viderunt; quæ autem ab iis videbantur, fuisse similitudines claritatis Domini, & prophetias rerum futurarum.

ETSI autem æquum est, vt in ore duorum, aut trium testium stet omne verbum: addamus tamen duo magna nomina, Tertullianum, inquam, & Origenem. DCXLIX. *Tertullianus.*
Nam ille ait Mosem desiderantem videre faciem & gloriam Domini, audisse illud,
l. 4. contra Marc. cap. 22. sub fin. *Non videbit me homo & viuet*, sed ad posteriora tempora dilatum, in quibus Christus homo factus, ab hominibus videndus esset, & cum eis ore ad os locuturus. Et rursus aduersus Praxeam, ostendens Patrem inuisibilem, Filium autem visibilem,
c. 14. init. *Non videbit*, inquit, *homo faciem meam & viuet, id est morietur qui viderit. Inuenimus enim & à multis Deum visum, & neminem tamen eorum, qui eum viderant, mortuum; visum quidem Deum secundum hominum capacitates, non secundum plenitudinem diuinitatis.* Sic ipse; in eóque numero non solùm Moysen, sed Abraham, & Iacob, & Esaiam, & Ezechielem ponit.

c. 4. versus finem. ORIGENES in secundo periarchon. *Hoc ergo modo Moyses etiam Deum vidisse putandus est, non carnalibus oculis eum intuens, sed visu cordis, ac sensu mentis intelligens, & hoc ex parte aliqua. Manifestum est enim, quia faciem, inquit, meam non videbis, scilicet* DCL. *Origenes.*
hom. 14. *qui Mosi responsa præbebat, sed posteriora mea.* Hæc Origenes. Addo quasi epimetron Chrysost. in ea verba Ioannis, *Deum nemo vidit vnquam*, vbi ait Mosem, & plerósque alios dici vidisse Deum, id tamen à Ioanne negari, vt ostendat illa omnia de- *Chrysostomus.*
ἀκαταλήπτου. missionis, & condescensionis fuisse (per corpoream scilicet aliquam speciem)
hom. 1. 3. 4. non ipsius puræ substantiæ. Quæ latius reperies disputata in homiliis eius de in-
Disp. 55. c. 2. comprehensibili Dei natura. Plures alios suggeret Vasques, aliique Theologi in 1. partem D. Thomæ, q. 12. ar 11. *Aliique multi.*

CVM ergo Moses petiisset à Domino ostendi sibi faciem eius, præeuntem scilicet, protegentem, ac mirabilia in gratiam populi sui patrantem, vt diximus. Respondet Dominus, *Facies mea præcedet te, & requiem dabo tibi.* quod Onkelos interpretatur, *Maiestas mea ibit, & requiescere te faciam.* Septuag. *Ipse antecedam te, & requiem dabo tibi.* Fit ergo Moses voti compos, Domino voluntati eius acquiescente, & insuper promittente fore, vt medios inter hostes tutus futurus sit, & requiem in terra promissa illis subiugatis obtenturus. Quoniam autem hæc verba Deum populo suo reconciliatum ostendebant, adeóque paratum ad eadem erga populum beneficia, miracula, prouidentiam denique vniuersam. Eadem sibi Moses confirmari desiderans, iterat petitionem suam, ne forte nomine faciei aliquid aliud in Domini promissione intelligeretur. *Si non tu ipse præcedas*, inquit, *ne educas nos de loco isto.* Satius enim esset in hac horribili solitudine ætatem agere, tua prouidentia, ac protectione munitos; quàm ea destitutos, in terra lacte & melle ma- DCLI. *Responsio Domini petitioni Mosis acquiescentis.* *Quem nihilominus vrget Moses*
c. 33: 16. nante, barbarorum telis obrui, atque internecione deleri. *In quo enim*, inquit, *scire poterimus ego & populus tuus, inuenisse nos gratiam in conspectu tuo, nisi ambulaueris nobiscum, vt glorificemur ab omnibus populis, qui habitant super terram?*

EGREGIA Mosis erga populum charitas. Quam enim gratiam & amorē Dominus singulariter in Mosen ostenderat, nulla facta populi mentione; eam bonus pastor, populique pater ad populum suum deriuat, volens eam in ipsum redunda- DCLII. *Et Dominus confirmat.*

re. Et Dominus, *Et verbum istud, quod locutus es, faciam*, vt scilicet præcedam te, glorificémque populum tuum, idque in gratiam tui. *Inuenisti enim gratiam coram me, & teipsum noui ex nomine.* Ergo iteratam petitionem, iterata promissione confirmat, & cumulat. Nec tamen propterea minus intellexit Moses Angelum Domini de more, in columna nubis & ignis, viæ ducem futurum; idque satis ei erat, dummodo Deus nihil de sua in populum beneuolentia, ac protectione minueret. Id enim nomine præcedendi populum, & ambulandi cum eo, vel manendi in medio eius, intelligitur.

DCLIII. *Petit & visionem gloriæ; an essentiæ diuinæ.*

Hic Moses factus alacrior, rebus ex animi sententia fluentibus, atque ad petendum animosior. *Ostende*, inquit, *mihi gloriam tuam.* Noua est ista petitio, quæ non ad totum populum, vt prior, sed ad ipsum Mosem peculiariter pertinet; illa solitam erga Israëlitas prouidentiam; ista insolitam erga se gratiam postulabat: illa acquiescentem habuit Dominum, ista recusantem. Sed dubium est quam gloriam ostendi sibi Propheta postulet. Aliqui enim petitam putant claram diuinæ essentiæ visionem, vt Philo libro de profugis. S. Irenæus, quem antè retulimus, cùm Tertulliano, quibus adde S. Hilarium in Psalmum 118. in ea verba, *deprecatus sum faciem tuam.* & Athanasium in libro Quæstionum ad Antiochum. Et Hieronymum, *Oblitus carnis suæ*, inquit, *postulat Moses in vita ista, quod post illam speramus in futura.* Et maximè S. Augustinum, qui id ex ea responsione confirmat, *Ego ostendam omne bonum tibi.* quem sequitur Abulens. post q. 16. in fine, asseritque esse communem. Quæ tamen verba, vt de diuina essentia sumerentur, promissionem tantùm haberent, non exhibitionem. Ex hac autem expositione manifestò sequitur non fuisse visam à Mose diuinam essentiam, quoniam ea visio gloriæ illi negata est, vt ex sequentibus verbis luce clarius est.

Græco lat. p. 370. l. 4. c. 37. l. 4. contra Marc. c. 22. q. 23. in c. 16. Marci. Epist. 112. c. 12. & 13.

DCLIV. *An potius gloriæ corporis ab angelo assumpti.*

Placet ergo expositio Vasquesij nostri, quam Cornelius quoque probat, ac sequitur hoc loco, petiisse Mosem aspectabilem quandam Domini præsentiam. Is enim Angelus, qui cum eo loquebatur, & Domini personam sustinebat, nube tectus, & amictus caligine sicut vestimento loquebatur. Optauit ergo Moses, amoto hoc velamento, monstrari sibi faciem illam illustrem, & gloriam, quam in assumpto corpore habebat; nec audire tantùm eius voces, sed illum etiam videre, à quo mittebantur. Idque ex euentis patet, fatetur enim Abulensis vidisse Mosem, nec tamen plenè ac perfectè, sed ex parte tantùm, quasi humanum quoddam corpus ex aëre formatum, tanto coruscans fulgore, quantum humanus oculus aut corporis humani temperies ferre non potest. Corpus inquam; ad corpus enim pertinent facies & tergum, manus & dextera, transitus & protectio, siue obtectio. quæ in diuinam essentiam non cadunt. Et cum visile obiectum, & quoduis aliud sensile vehementius, organum ac facultatem pessundet ac perdat; dici nequit essentiam diuinam, si ab homine videatur, interitum propter obiecti excellentiam ipsi allaturum, cùm id nec corporeis oculis, nec vllis sensibus attingi possit. proptereàque neque illos malè afficere. Denique corpoream fuisse hanc visionem, Lyranus quoque, Vatablus, Sà, Dionysius affirmant, quam multorum Hebræorum, multorúmque Catholicorum asserunt; dissentiente sine causa Caietano, & parabolam existimente.

disp. 55. in 1. par. c. 4. c. 33. Exod. v. 18. & ibid. Oleaster. Exo. 24. 18

Idque probatur.

q. 17. in 33 Exod.

DCLV. *Quomodo id corpus omne bonum dicatur.*

Sed his obstare videtur illa Domini oratio, *Ego ostendam omne bonum tibi*; quod non videtur vlli creatæ rei, nedum corporeæ, & aspectabili, sed soli Diuinitati conuenire; quo modo hunc locum plurimi antiqui, recentioresque intellexere: idque aiunt non nisi post Christi Domini mortem impletum esse. Verùm si Hebræum textum, Græcúmque consulamus, Chaldæámque paraphrasin, hic de diuinitate non agitur. Habent enim magno consensu mentionē transitus, qui rerum corporearum est, non diuinitatis, quæ, vbique cùm sit, transire non potest. *Ego efficiam*, inquit Hebræus, *vt coram te transeat omne bonum meum*, eodémque modo Onkelos, Septuag. verò apud August. *Ego transibo ante te in gloria mea.* quod consentaneum est ei quod sequitur, *cùm transibit gloria mea ponam te in foramine petræ* &c. Sensus ergo est, Ego quidem totus coram te transibo, cum tota gloria, quam habet hoc corpus, quod assumpsi: totum tamen non ostendam, quia vibrantem ex facie fulgorem, citra mortis discrimen ferre non posses; vt ex sequentibus magis intelligetur. Quæ est expositio Abulensis, Vasquesij, Cornelij. At Hieronymus

q. 154. in Exod. [illegible]

q. 17. & 18. loc. cit.

Digitized by Google

transitum in ostensionem vertit, quia sese Dominus transeundo ostendit. Simul e-
tiam operam dedit vt locum haberet interpretatio de visione diuinitatis, quam
communem plurimorum patrum sciebat.

DCLVI. *Signum Domini transeuntis, & verba.*

PROMISIT Dominus visionem sui in transitu. Cùm autem subdit, *Et vocabo in nomine Domini coram te, & miserebor cui voluero, & clemens ero in quem mihi placuerit.* Idem est ac si diceret, Quando transibo coram te in spelunca abscondito, inclamabo nomen Domini, vt scias me transire, ac respicias, videásque me à tergo. Inclamabo autem diuina nomina, qualia sunt, Dominator, Dominus, Deus, misericors, clemens, & similia, quæ Dominus vsurpauit, cùm hanc promissionem impleuit, vt habetur capite sequenti. Hic autem in nominibus, aut epithetis suis ponit hæc, *Miserebor cui voluero; Clemens ero in quam mihi placuerit.* Hæc enim loco vnius vocabuli, aut diuini nominis ponuntur. qualia sunt etiam quæ apud Esaiam & Oseam prophetas leguntur. ita Cornelius à Lapide, & ex parte Abulensis. [c. 34. 6. Esaiæ 8. 3. Osee 1. 6. q. 18. in c. 33.]

DCLVII. *Et transeundi modus eiusdem gloriosi corporis.*

QVIA verò dixerat Dominus, se omne bonum suum, præter conspectum Mosis traiecturum, quatenus id, & quomodo facturus sit declarat dicens, *Non poteris videre faciem meam, non enim videbit me homo & viuet;* quasi dicat, tantus ex facie mea fulgor emicat, vt humano aspectui sit intolerabilis, & eius corporis, & organorum harmoniam dissoluere possit. Ait enim Abulensis, Deum ita hoc corpus luminosum disposuisse, vt in parte anteriori, in qua est facies, intensissimæ lucis, maximéque delectabilis radij emicarent; sed quæ facultatis humanæ proportionem vehementer excederēt; posteriorem autem partem radios habuisse remissiores, & humano captui attemperatos; & Mosem huius aliquanto post factum esse participem; illius autem non item; quod illi Deus nocere nollet; tametsi posset ita Mosis visum roborare, vt illi claritati corporeæ, aut etiam maiori aspectandæ par esse posset. Sed noluit; vt excitaretur Moses ad laudem Dei, qui tantam corpori alicui gloriam communicare posset, quam visus hominis ferre non posset. [q. 17. in c. 33. & 189.]

DCLVIII. *Qui dorsum sine facie visurus esset.*

QVOMODO autem dorsum Angeli, qui Deum repræsentabat, visurus esset Moses, sic explicat. *Est*, inquit, *locus apud me, & stabis supra petram, cúmque transibit gloria mea; ponam te in foramine petræ, & protegam dextera mea, donec transeam; tollámque manum meam, & videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris.* Quæ sic explicat Abulensis. Est hic in monte Sina rupes excauata in quam intrabis, dúmque ego transibo, cum gloria & fulgore meo, dextera mea obtegam ingressum speluncæ, ne tu faciem transeuntis contempleris; vbi autem modicè prætergressus fuero speluncæ os, amouebo manum meam, & præbebo me tibi à posteriore parte contuendum. Cæterum nomine manus, idem intelligit densam aliquam, & obscuram nubem, quæ iussu Angeli obstrueret os speluncæ, per quod ingressus esset Moses, & mox eiusdem nutu ab eo amoueretur. Nam assumpti illius corporis manus, si hominis erat, multò erat minor quàm vt ostium illud obtegeret, & cùm reliqui corporis proportione esset illustris, illuminaret speluncam, & antequam illi applicaretur, radij faciei in speluncam infusi, vultum quoque Mosis illustrarent. [q. 18. & 19. in c. 33.]

DCLIX. *Hæc gesta fuisse in mōte Sina.*

PORRO hæc in monte Sina gesta fuisse rupes illa cauernosa indicat; sicque eam interpretatur Abulensis, Cornelius & Dionysius. Imo Augustinus libro 4. de Symbolo ad Catechumenos, legit in textu, *Ascende supra petram in Oreb*, móxque ait non vacare mysterio, quod in montem Oreb supra petram iussus est ascendere, eandémque esse petram, quæ percussa produxit aquas populo sitienti. Verbum tamen ascendendi non habetur in textu, non enim hæc dicta fuerunt in castris, aut in tabernaculo, vt inde iuberetur in montem Sinai ascendere, quod tamen putauit Lipomanus in catena; non animaduertens digressionem, quam in medio huius capitis suprà notauimus; sed dicta sunt in ipso monte Sina, ante absolutos secundos quadraginta dies. Itaque nulla est in hoc capite descendendi de monte mentio, aut ascendendi. Mox autem post hæc promissa de ostendenda gloria sua, iussit Dominus Mosem de mōte descendere, & sibi nouas præparare tabulas, vt sequenti capite dicetur. Sicque transactus est alter quadraginta dierum circulus, ad veniam populo impetrandam destinatus; qua de re supra actum est. Hi dies quoniam totum pene quintum mensem absumunt, eius historicam hoc loco tabellam de more expandamus. [q. 17. in c. 33. exod. v. 21. c. 3. — n. 629. — c. 32. Ex. v. 30. n. 623. & seqq.]

DCLX

Tabella quinti mẽsis expanſ.

EXPANSA TABELLA RERVM QVINTO MENSE HEBRÆORVM, QVI AB DICITVR, GESTARVM, ANNO PRÆSERTIM EGRESSIONIS EX ÆGYPTO.

Feriæ.	Dies menſis.	Res geſtæ.
Fer. 5.	1.	Neomenia Menſis Ab, pleni, 30. dierum. Hoc ipſo die mortuus eſt Aaron primus Pontifex Hebræorum, Numer. 33. 38. & ca. 20. 26. anno quadrageſimo egreſſionis; eáque de cauſa inſtitutum in hunc diem ieiunium. Kalend. Hebr. Genebr. Scalig. Memoratur hic idem dies, quòd in eo Eſdras peruenerit è Perſide in Hieruſalem, 1. Eſdræ 7. 8. 9. etſi aliter habeatur 3. Eſdræ 8. 6. hoc ſcilicet die in nouilunio exiſſe è Babylone.
Paraſc.	2.	14. ſecundi ieiunij Moſis in monte.
Sabba.	3.	15. ieiunij eiuſdem.
Dom.	4.	16. Hoc die inchoata eſt conſtructio muri Hieruſalem temporibus Eſ-
Fer. 2.	5.	17. dræ, quæ intra dies quinquaginta & duos abſoluta eſt, 2. Edræ 6. 15
Fer. 3.	6.	18. Ieiunium. de quo mox 27. die menſis huius.
Fer. 4.	7	Hoc die venit Nabuzardam Princeps militiæ in Hieruſalem ad eam
Fer. 5.	8.	20. ſuccendendam, 4. Reg. 25. 8.
Paraſ.	9.	Nona die quinti Menſis ieiunant Hebræi, ſiue ob templum à Chaldæis incenſum, & deſolatam Hieruſalem; Kalend. Hebr. Genebr. Munſt. Scalig. ſiue ob decretum eo die datum contra Iudæos, ne ingrederentur in Iudæam, tempore Hadriani Imperatoris. Euſeb. Olymp. 228. vbi vide Scaligeri notas. ſiue quòd eo die redeuntibus exploratoribus Moſis, & de terra detrahentibus, populúmque ad ſeditionem concitantibus, ſtatuit Dominus in deſerto perituros, nec Chananitidem ingreſſuros. Num. 14. 22. Sede Olam c. 8. Kalend. Hebraicum Genebr. vide Zachar. 7. 3. 5.
Sabb.	10.	Incenſum eſt templum à Nabuzardam, & palatium Regis, & omnis domus magna in Ieruſalem. Ierem. 52. 12. Habetur in hoc die notata quædam Prophetia Ezechielis, c. 20. 1.
Dom.	11.	23. Ieiunij ſecundi Moſis in monte ad placandum Deum pro reatu vi-
Fer. 2.	12	24. tuli.
Fer. 3.	13.	25.
Fer. 4.	14.	26.
Fer. 5.	15.	27. Hunc diem Thalmudici aiunt eſſe quo Beniamitæ ducentas cho-
Paraſ.	16.	28. ros Siluntinas rapuerunt. Iudicium vlt. vide annum Othonie-
Sabb.	17.	29. lis 22. n. vlt.
Dom.	18.	30. Ieiunium ob extinctam lucẽrnam veſpertinam in diebus Achaz.
Fer. 2.	19.	31. Kalend. Hebr. Genebr. & Scal.
Fer. 3.	20.	32.
Fer. 4.	21.	33. Secundi ieiunij Moſis. dum populus quieſcit in caſtris ad montem
Fer. 5.	22.	34. Sina, n. 663.
Paraſ.	23.	35.
Sabb.	24.	36. Ieiunia tamen Hebræorum quæ incidebant in Sabbatum transfre-
Dom.	25.	37. tabantur in alium diem, vt Godoliæ & Eſtheris ieiunium. Munſt.
Fer. 2.	26.	38. de feſtiuitatibus legis in Kalend. quod alibi quoq; notatũ à nobis.
Fer. 3.	27.	Ieiunium, quod eo die extincta ſit lucerna Occidentalis in diebus Achaz. Kalend. Hebr. Genebr. in noua edit. in Scaligeriano vocatur lucerna veſpertina, & ponitur 18. die Menſis. ſicut & in vetere editione Genebr. &, vt apparet, rectius.
Fer. 4.	28.	40. Quadrageſimus ſecundi ieiunij quadragenarij Moſis. Deuter. 9. 18. cùm iam placatus Dominus populo, & recipiens eum in gratiam, mandat Moſi vt deſcendat, & paret tabulas lapideas inſtar priorum, Exod. 34. 1. Deuteron. 10. 1. n. 661.

Digitized by Google

Fer. 5. 29.	Hoc die iterum aſcendit in montem ad accipiendas nouas tabulas; nam ſtatim iuſſus fuerat aſcendere: Exod. 34. 2. Ibique manſit aliis 40. diebus, totidémque noctibus ieiunus, Exod. 34. 28. Infra n. 705. Seder Olam c. 6. Eorúmque dierum hic eſt primus dies, n. 662.
Paraſ. 30.	Hic eſt ſecundus tertij quadragenarij dies, & vltimus menſis, eſt enim plenus.

Sunt & alia quæ in hunc menſem incidiſſe in Scriptura legimus, quorum quia non eſt notatus dies, in hunc contulimus locum. Puta Prophetiam Hananiæ Pſeudoprophetæ, quæ habetur Ieremiæ 28. 1. & altera viciſſim Prophetiæ Ieremiæ aduerſus ipſum, c. 28. 12.

Cap 34. 82. Peractis porro quadraginta in monte diebus, quibus Deus placatus eſt po- DCLXI. *Redintegrata gratia dimittitur Moſes leges tabulas paraturus.*
pulo ſuo; & in gratiam Moſis redintegrata gratia, ſpopondit ſe populum præceſſurum, & cum hactenus ſolita prouidentia gubernaturum; in cuius rei argumentum legis tabulas reparari oportuit. Sicut enim Domino populum abdicante à ſe, atque abiiciente, fruſtra erant leges; ideóque & confractæ ſunt; ita Domino populum ſuum in gratiam recipiente, leges iterum accipere à Deo oportuit; quæ illum Domini populum eſſe, & ab eo regi teſtarentur. Nec tamen prudens populi rector, qui intelligebat eum in timore, quem proxima tragœdia concitarat, retinendum eſſe, ſtatim à deſcenſu eam reconciliationem populo patefecit, vt mox dicemus. Dimititur ergo Moſes cum his verbis, (Exod. 34. Deut. 10.) *Præcide tibi duas tabulas lapideas inſtar priorum, & ſcribam ſuper eas verba, quæ habuerunt tabulæ, quas fregiſti.* Præciderat antea Dominus ipſe tabulas, atque dolauerat; quod nunc à Moſe fieri iubet, in quandam peccati pœnam. Magis enim glorioſum erat tabulas angelica manu paratas, ſcriptáſque habere, quàm exaratas duntaxat.

Præcipit inſuper vt conſtruat ſibi arcam ligneam, in quam eius tabulas re- DCLXII *Præcepta abeunti data.*
c. 10. 1 2. n. 670. ponat, vt habetur in Deut. qua de re infra dicetur. Et vt quamprimũ reuertatur in montem, præparatis celeriter tabulis. *Eſto*, inquit, *paratus mane*, poſtridie ſcilicet, pomeridianis enim horis videtur dimiſſus, feſtinatóque deſcendiſſe, quia audierat, *vt aſcendas ſtatim in montem Sinai. ſtabiſque mecum ſuper verticem montis*, vel vt (Exod. 34. 17. Deut. 4. 11. c. 5. 23. c. 9. 15. c. 4. 33. 36.) alij vertunt, *& ibi in cacumine montis mihi præſto futurus*, quæ verba ſignificant diuturnam hanc quoque moram in monte futuram. At nonne in illo vertice ardebat ignis? neque ſolùm initio, ſed poſt 40 dies, cùm Moſes de ardente monte deſcendit ferens tabulas ſecum, & Dominus de medio ignis loquebatur. An ibi fuit Moſes ingenti miraculo quadraginta, imò ter 40. diebus illæſus ab igne? An ignis non ardebat amplius? Aut Moſes in caligine, citra ignem ſtabat? Addit denique vt nul- (verſ. 3.) lum ſibi in reditu comitem adhibeat, ne Ioſue quidem, vt videtur, neque vt quiſquam toto in monte conſpiciatur, quoniam iuxta promiſſa, in glorioſa ſpecie Moſi apparere voluit, abſque vllis arbitris, vt ait Dionyſius. Quin etiam ad maiorem excitandam reuerentiam, *boues quoque*, inquit, & *oues non paſcantur è contra*, id eſt in ſolo, quod iacet caſtra inter & montem.

Accepto commeatu deſcendit Moſes de monte, poſt quadrageſimum, vt DCLXIII. *Quid in caſtris egerit.*
dixi, diem, intra quos populus ſeſe continuit in officio, iis exterritus, quæ poſt priores illos dies quadraginta contigerant, & plaga inſuper peſtilentiæ, qua reliquias idololatrarum Deus ſuſtulerat, Moyſe pro iis in monte veniam obtinere (n. 638.) ſatagente, vt ſuprà diximus. In caſtris prima cura fuit idoneis hominibus præſcribere, vt quamprimum tabulas lapideas à lapidicina præciderent, ac dolarent. Altera vt conuocaret populum duplici de cauſa, prior vt iuberet ne quiſquam ad montem aſcenderet, quod fuerat etiam antè prohibitum. Alterum quod rationi admodum conſentaneum eſt, vt populum magna expectatione ſuſpenſum doceret, quo res ſuæ apud Deum loco eſſent, pereundum ne omnibus quamprimum foret, an venia impetrata eſſet. Moyſes autem vt eos & à deſperatione reuocaret, & in iuſto timore contineret, ea ipſi retulit, quæ Dominus referri iuſſerat ad populum, cùm negabat Dominus ſe cum populo deinceps in Chananitidem iturum.
Hoc enim tempus commodiſſimum fuiſſe videtur, nec vlterius dilatum oportuit, DCLXIV. *Iubetur populus ornatum ſuũ deponere.*
vt populi interea pœnitentia, & luctus, cum ad nouas tabulas præpararet.

c. 33. initio. Renvnciavit ergo populo, vt ſpem eius, fiduciámque aleret. Statuiſſe Dominum, iterúmque confirmaſſe daturum ſe ipſis terram illam lacte & melle

manantem, pro qua iurauerat ipsorum patribus. Sed illud timoris fuit, quod addidit, dixisse Dominum non ascensurum se cum eo, *Quia*, inquit, *populus duræ ceruicis es: ne forte disperdam te in via.* Et, *Iam nunc depone ornatum tuum, vt sciam quid faciam tibi.* Contigisse hæc post secundum Mosis è monte descensum, siue secundos quadraginta dies, affirmat Abulensis, qui huius ornatus nomine vestes intelligit (q. 6. in c. 33. & Corn. v. 7.) preciosiores, quæ pœnitentibus, & in luctu positis non conueniunt, itaque eas deponi iubet Dominus à populo; vt ostendant se pœnitere de adorato vitulo, & à Deo veniam petere, quam ille cunctanter atque obscurè promittit, cùm quasi adhuc incertus vindictæ, aut veniæ, ait, *vt sciam quid faciam tibi.*

DCLXV. *Qui in luctu versatur.*

Avdiensqve *populus sermonem hunc pessimum*, à Mose Dei legato renunciatum, (v. 5. & 6.) quo scilicet videbatur, Deus abdicare populum suum, eiúsque tutelam, ac peculiarem prouidentiam deponere, *luxit, & nullus ex more indutus est cultu suo. Deposuerunt ergo filij Israël ornatum suum à monte Horeb.* Quod scilicet tulerant ex quo sepulto in vndis Pharaone, cum exercitu suo, lætitiæ cantica cecinerunt, & mox Dei legem acceperunt, festúmque diem egerunt in honorem vituli. Nunc ergo vilioribus indui cœpere vestibus. Ad quod autem vsque tempus lugubri cultu incesserint, non satis constat. Videtur tamen dicendum id durasse vsque ad reditum Mosis de monte, post recuperatas nouas tabulas, quod indicium erat deleti peccati, & redintegratæ gratiæ. Videtur etiam hoc ipso die contigisse, quod subdit (I. 33. 7. Abul. q. 8. & 9.) Moses de trāslato tabernaculo extra castra. Nam id ad castigationem populi valde pertinebat, sic enim manebat ille quasi interdictus sacris, & communione priuatus. Nec tamen statim à reditu cum nouis tabulis, relatum est hoc tabernaculum intra castra; quia Scriptura apertè ostendit, quæ circa illum fiebant, diuturniore (v. 7. & seqq.) aliquo tempore durasse; & quidem vsque ad erectum nobile illud Tabernaculum, quod posterioribus huius anni mensibus fabricatum est.

DCLXVI. *Ex priuato tabernaculo, Quod &c.*

Qvod autem esset hoc tabernaculum disputat Abulensis, & Serarius fusius, (Vide supra n. 638. in c. 33. q. 9. l. 1. in Iosuë c. 6. q. 1. Fonseca. Caiet. Cornel.) aliique interpretes; cum quibus dico breuiter, non fuisse hoc nouum quoddam tabernaculum recens excitatum. Nam id Scriptura exigit, quæ non extructum, sed sublatum, translatúmque extra castra hoc tabernaculum iussu Mosis affirmat. Non fuit item Tabernaculum Mosis, in quo ipse cum vniuersa familia degere consueuerat. Non enim opus fuisset alium eius quæri custodem, cùm vxor, liberique Mosis satis seruarent domi, sine Iosuë ministerio. Et Moses suum habebat in castris tabernaculum, ex quo identidem ad illud extra castra proficiscebatur. Multo autem minus fuit magnum illud Tabernaculum, quòd ex diuina descriptione constructum est. quamuis id Vatablo visum fuerit. Nondum enim de eo construendo verba fecerat apud populum; quòd rem totam vituli adoratio disiecisset, atque distulisset: tantùm abest vt illud iam esset in vsu.

DCLXVII. *Quale id fuerit.*

Fvit ergo quoddam tabernaculum vel priuatis Mosis precibus, vel publicis, ac communibus destinatum, in quod etiam Seniores populi conuenirent ad consultandum de publicis negotiis, vt putat Abul. Nam Senatum non nisi in sacro ac (q. 9. in c. 33. l. 14. c. 7.) religioso loco haberi solitum, apud Romanos notauit ex Varronis Isagogico Gellius; habuisse etiam Moysen locum priuatis precibus, diuinísque colloquiis destinatum seorsim à familia, rationi consentaneum est. Amant enim huiusmodi exercitationes spiritus, solitudinem, ac silentium: Ideóque Iudith in superioribus domus suæ secretum sibi cubiculum parauerat, in quo cum cilicio preces fundebat Deo. (Iudith. 8. 5.) Magis tamen placet fuisse locum communibus populi precibus destinatum. Nam vbi legimus in vulgata, *Et omnis populus, qui habebat aliquam quæstionem egrediebatur ad tabernaculum fœderis extra castra*, in Hebræo, Græco, Chaldæóque legitur, omnes qui quærere, aut consulere vellent Dominum eo se contulisse, pro consuetudine videlicet iam ab egressu ex Ægypto vsurpata, sine noua vlla denunciatione. Accedit & vocabulum ipsum vocatum quippè est, *tabernaculum fœderis*, id est, in quo fœdus inibatur cum Deo, reconciliatis cum eo peccatoribus. Hebræi habent, *conuentionis*, siue *conuentus*, quòd eo populus quasi in Ecclesiam conflueret. Sacer itaque fuit, non profanus hic locus.

DCLXVIII. *Eius ordinarius vsus.*

Hoc ergo fuit tabernaculum, is locus in quo Aaron manna reseruandum posuit coram Domino. (Exod. 16. 33. 34. c. 18. 12. 16. 18. 19.) In quo Iethro obtulit holocausta, & cum cognato suo comedit coram Domino. In quo Moses Dei leges ac præcepta populo ostendebat;

vbi referebat ad Deum populi petitiones, & Dei responsa reddebat. vbi denique
c. 33. 11. Dominus cum Moyse, *Facie ad faciem loquebatur, sicut solet homo loqui ad amicum;*
& quem Iosuë minister Mosis, quasi æditiuus obseruabat; in quem nubes inside-
bat, sicut postea in maius illud, & augustius tabernaculum. Talisque erat is locus,
Gen. 25. 22. quem adiit olim Rebecca vt consuleret Dominum, dum pugnam duorum infan-
tium in vtero suo sensisset; locum scilicet cultui diuino destinatum, vbi & diui-
num responsum accepit: quem locum fuisse montem Moria Hebræi arbitrantur.
Hoc ergo tabernaculum orationi destinatum, quòd propterea quidam oraculare
c. 33. 7. nominauit, voluit Dominus, aut ex illius afflatu Moses, procul extra castra ab-
duci, vt se à populo etiam tum abalienatum, atque abstractum ostenderet. Ab-
ductum autem bis mille cubitis Thalmudici Rabini arbitrantur.

Exod. 34. 4. Genes. 22. 3. Iosue 3. 1. Deut. 10. 1. 2. HIS ita peractis, paratisque, *duabus tabulis lapideis, quales antea fuerant, & de* DCLXIX.
nocte consurgens ascendit Moses in montem Sinai, sicut præceperat ei Dominus, portans se- Redit Moses in montem cum tabulis.
cum tabulas. Summo videlicet manè surrexit, albescente vix cœlo; id enim tempus
noctem appellare solet Hieronymus, quòd ad postremam noctis vigiliam perti-
neat. Non videtur autem absurdum tulisse eas in arca de lignis Setim, quam ce-
q. 1. in c. 10. Deut. & q. 7. in c. 40. Exodi. leriter parari iusserat, ex Domini mandato, vt ait Rabbi Salomon apud Abul. vt
in ea scilicet decentius, quàm humi iacerent totis 40. diebus, quibus cùm Do-
mino futurus erat in monte. Quòd si probaretur, facilè intelligi posset neque ta-
bulas neque arcam illis respondentem, fuisse admodum magnas, quæ à Mose o-
ctogenario in montem ferri celsissimum possent, neminem enim habuit nunc pro-
n. 661. fectionis socium vel ministrum, vt diximus. Pro Salomonis autem opinione qui
arcam hanc eandem esse negat cum ea quam Dominus designauit, præscripsitque
Exodi 25 facit, quòd Moses de illa nullum adhuc verbum fecerat ad populum, eá-
que facta est pòst Mosis à monte cum nouis tabulis descensum, cum ista, de qua
agimus, facta fuerit ante ascensum. Ait enim Moses, se fecisse arcam de lignis Se-
tim, & dolatis tabulis lapideis, ascendisse cum illis in montem: postmodum au-
Deut. 10. 5. tem addit se reposuisse post reditum tabulas in arca quam fecerat: iam ergo facta
fuerat, cùm altera ne imperata quidem esset. Quod si obstare dixeris, id quòd in
textu habetur, repositas fuisse tabulas in loco, in quo erant postremo anno vitæ
Mosis, quo habita est ad populum tota legis declaratio, quæ Deuteronomio con-
tinetur. Respondebit prius positas in illa arcula, dum Beseleel alteram magnificen-
tissimam construeret, in quam mox translatæ fuerint.

NEC sanè arbitror absurdam esse sententiam. Pro communi tamen, quæ vni- DCLXX.
cam agnoscit arcam, facit quòd Moses, qui in Deuteronomio apud populum Quando fuerint in arca repositæ fuerint.
ἀνακεφαλαίωσιν fecit eorum, quæ totis 40 annis dicta, factáque fuerant in deserto,
non studuit exactè seruare ordinem temporũ, sed carptim hæc aut illa sumsit ite-
rauitque, vel intacta reliquit, prout ad propositum argumentũ facere videbantur.
Ergo cùm referret concionabundus populo hunc suum in montem ascensum cum
nouis tabulis, obiter inseruit iussam à Domino arcæ fabricationem, quæ tamen
iussio ad primos quadraginta dies pertinebat. Quòd autem subdit, *Reuersusque de*
monte, descendi, & posui tabulas in arcam quam feceram, quæ hucusque ibi sunt, non
sunt accipienda, quasi eodem ipso temporis articulo facta; sed aliquantò pòst. La-
xius ergo accipienda sunt verba Prophetæ, sicut cùm ait se fecisse arcam, aut præ-
cidisse, dolauisséque tabulas, quæ iussu eius ab artificibus facta fuisse satis constat.
c. 34. 1. Ex eo etiam firmantur quæ dixi, quòd in Exodo, vbi res distinctius ordine tem-
porum, exactiúsque narrantur, nulla fit omninò arcæ, aut imperatæ, aut extructæ
hoc tempore, mentio.

POSTQVAM autem Moses peruenisset ad montem cùm tabulis suis, nubes DCLXXI.
gloriæ Domini, quæ aliquanto spatio suprà verticem montis eleuata manebat, de- Moses fit promissi compos.
misit se ad verticem montis, vt ibi se Dominus, aut Angelus, qui eius gerebat vi-
ces, Moysi conspiciendum præberet, vt pollicitus fuerat extremo capite 33. &
consentiunt omnes passim interpretes. D. tamen Augustinus in quæstionibus in
Exodum, Prophetiam potius scribit fuisse, quàm promissionem, quandoquidem
q. 154. in fi. de petra, vel cauerna eius, & manus superpositione, & visione posteriorum eius,
nihil postea visibili opere subsecutum legatur. Verùm respondet Abulensis Scri
q. 5. in c. 34. pturam studentem breuitati eam repetitionem prætermisisse, quæ à studioso le-

ctore subintelligenda esset; addo etiam Prophetiam quoque impleri debuisse. Itaque intelligendum est Mosem, mox vt peruenit ad montis verticem, Deo inspirante, & per nubem descendente, in speluncam se abdidisse, statimque eius aditum nube obscuratum fuisse, & transeunte gloria Domini exauditum clamorem, *Dominator Domine*, & quæ sequuntur. Ita cum Abulensi sentit etiam Cornel. in v. 10.

DCLXXII. *Apud eum Dominus titulos suos profert.* CVIVS autem hæc verba fuerint, Mosisne an Domini, non satis constat. Communissima tamen est sententia Domini esse non Mosis: id enim in Hebræo, & Græco textu, Chaldæáque paraphrasi, & omnibus conuersionibus, excepta vulgata, planissimum est. Nam Dominus est qui promiserat inter transeundum se vocaturum in nomine Domini, seu inuocaturum nomen Domini, ad sono vocis excitandum Mosen, vt compararet se ad contemplandum eum, sub ipsum transitum. Nec Dominus seipsum inuocat, sed verba suggerit, quibus inuocandus sit; quemadmodum cùm nos Christus Dominus orationem Dominicam docuit, vt notauit Abulensis. Apud quem Rabi Salomon ait Deum siue Angelum, q. 5. in c. 34. qui Mosi se videndum præbebat in illo illustri corpore, vestem quandam sacerdotalem induisse, sibique modo quodam aptasse, qui suppliciter oranti conueniret, eáque verba recitasse, ad docendum Hebræos, quæ verba vsurpare deberent, cùm maximè Deum exorare vellent, & ad misericordiam in magna sua afflictione inflectere.

DCLXXIII. *Non ipse Moses.* MOSIS tamen orationem fuisse, videtur D. Hieronymus existimasse; qui propterea Hebræo textui ambiguo Mosis nomen, declarandi causa, inseruit. In Hebræo sic legit Pagninus. *Et descendit Dominus in nube, & stetit cum eo ibi, & inuocauit nomen Domini, & transiuit Dominus ante eum, & clamauit. Dominus Dominus Deus misericors, & clemens, tardus ad iram, & multus misericordia & veritate.* Hieronymus autem, *Cùmque descendisset Dominus per nubem, stetit Moyses cum eo inuocans nomen Domini.* Durum enim videbatur, Deum inuocasse seipsum, ideóque nominatiuos, qui in Hebræo, Chaldæo, Græcóque pari consensu leguntur, in vocandi casus conuertit. Pergit enim referre ad Mosem, cùm subdit, *Quo transeunte coram eo, ait, Dominator Domine Deus misericors & clemens:* &c. deinceps: quæ ipsius Dei verba fuisse docent illa, quæ iis subduntur; *Festinúsque Moyses curuatus est pronus in terram, & adorans ait,* &c. Transeunti scilicet Deo, & loquenti reuerentiam humillimam exhibuit, & viciſſim loqui, eíque respondere cœpit. Denique hæc ipsa verba Domino à Moyse tribuuntur in 14. Numerorum v. 17. vt notauit Caiet. Recta tamen & vera manet Latina versio; sed illud, *ait*, in ea oratione, *Quo transeunte coram eo ait, Dominator,* &c. non ad Mosen, sed ad Dominum, licet longius ea vox distet, Hebraica dialecto referendum est, vt notat Cornelius hoc loco.

DCLXIV. *Eius ad Deum pro suis oratio.* AVDITIS ergo hisce Dei titulis, & simul cum verbis Domino transeunte, & nubem auferente ex aditu speluncæ, vt antè conuenerat, exiit Moses & vidit à tergo Angelum eximio fulgore radiantem, *festinúsque adorans* Deum, quem ille referebat, petit suppliciter confirmari sibi petitionem suam. *Si inueni*, inquit, *gratiam in conspectu tuo Domine, obsecro vt gradiaris nobiscum.* Quia verò v. 18. in titulis suis posuerat Dominus, nullum se innoxium, siue impunitum relinquere, prout hæc verba in 14. Numer. vertuntur; occupat Moyses petitionem indulgentiæ, & diuinæ præsentiæ ac protectionis iugiter perseuerantis, quamuis populus fortè in posterum, vtpotè duræ ceruicis, & rebellis, crebrò meriturus sit eam amittere. Alludit enim Moses ad ea verba, quæ Deus ipsi antè dixerat. *Populus duræ ceruicis es, semel ascendam in medio tui, & delebo te.* Vult ergo c. 33. v. 5. Moses Dominum solita beneuolentia populum suum prosequi, nec eius peccatis offensum ipsum delere, ac perdere; memorem misericordiæ, & clementiæ, & patientiæ suæ, quæ prima in suis titulis ipse posuit; potius quàm iustitiæ, & seueritatis suæ peccata punientis.

DCLXXV. *Quam Dominus exaudit.* ACQVIESCIT Dominus petitioni Mosis, spondens se, etiam pacto inito, populi ducem ac protectorem fore; idque ingentibus miraculis probaturum. *Signa faciam*, inquit, *quæ nunquam visa sunt super terram, nec in vllis gentibus: vt cernat populus iste, in cuius es medio, opus Domini terribile, quod facturus sum.* Potest id fœ-

Digitized by Google

dus quòd promittit Dominus, aut quod reipsa init, nam in Hebræo, Græco, & Chaldæa paraphrasi habetur in præsenti, *Ego ferio fœdus*; esse renouatio priùs initi fœderis, cùm Decalogum promulgauit, & scripto illum tradidit, in testimonium initi fœderis; & mox violati Nunc enim ad preces Mosis recipit in gratiam populum, eique in confirmationem fœderis dat nouas tabulas, aut eas mox daturus est, antequàm eum à se dimittat. Et insuper promittit insignia prodigia in eius confirmationem; quòd ad tempora Iosuë maximè referendum est, vt retulit Cornelius: etsi Caietanus refert ad miracula vltionum, quæ Deus in populum exercuit, pro asserendo principatu Mosis, & Aaronis pontificatu. Abulensis ad datum faciei Mosis insolitum splendorem in omnium conspectu: hoc enim esse fœderis initi signum, illa autem prodigia esse eius effecta.

MELIOR tamen videtur prima expositio, quæ confirmatur ex iis quæ sub- DCLXXVI.
c. 34. 11. & seqq. dit Dominus, *Obserua*, inquit, *cuncta quæ hodie mando tibi*, quasi dicat. hæc vna cura tua sit, vt obserues legem meam; *Ego* autem *ipse eiiciam ante faciem tuam Amorrhæum*; cæterósque populos; cum quibus vetat iniri amicitiam, imò eorum aras destrui, & confringi statuas, quòd maximè valet ad disiungendos animos, quos communicatio religionis deuincit. Prohibet autem amicitiam cum eis fœderáque nuptiarum, quòd huiusmodi fœdera & vincula ad idololatriam pelliciant. Deinde inculcat præcepta quædam superiùs tradita de obseruanda solennitate Paschatis cum ritibus suis, de primogenitis, de Sabbato, de triplici solennitate quibus apparere debeant Israëlitæ coram Domino, in loco quem elegerit, in quo tabernaculum collocatum, aut postea templum constructum fuerit. Aliáque nonnulla etiam monet quæ deindè fusius Moyses Israëlitis diuersis vicibus enunciauit, & in librum Leuitici reliquósque retulit. Iuxta illud
v. 27. quód habetur in fine Dominicæ huius præceptionis. *Scribe*, inquit, *tibi verba hæc, quibus & tecum, & cum Israël pepigi fœdus*. Multa autem alia hic Dominum cum Mo-
Leuit. 7. 37. 38. se contulisse totis 40. diebus, & variis locis deinceps constat. Nam c. 7. Leuitici extremo, in quo cùm ferè contineatur epitome eorum, quæ septem capitibus habentur de sacrificiis; dicitur ea fuisse à Domino in monte Sinai cum Moyse constituta. Iterum tamen in tabernaculo testimonij inculcata, vt ex initio Leui-
Leuit. 1. 1. tici intelligitur. Rursum quæ capite 25. Leuitici, & duobus sequentibus habentur, in Monte Sina Mosi fuisse declarata, ex eodem 25. capite ineunte, 26. & 27. extremo perspicuum est.

[Marginal note: DCLXXVI. Et mandata sua, & ceremonias inculcat.]

IN his autem nihil æquè nobis obseruandum est, atque annorum sabbatico- DCLXXVII.
v. 1. rum & Iubilæorum institutio, quæ habetur Leuitici 25 vbi dicitur Dominus locutus ad Moysen in monte Sinai, quæ in ea præscribuntur. Cùm autem ter quadraginta dies ibi cum Domino versatus fuerit, nescitur qua potissimum vice totam hanc annorum obseruationem præceperit; ideóque illam ad hanc postremam distulimus, sicut eam Moses ad finem Leuiticarum præceptionum reseruauit. Institutio tamen annorum Sabbaticorum seorsim à Iubilæis paulò an-
v. 11. tiquior est. habetur enim tradita Exodi 23. pertinétque ad diem sextum mensis
n. 398. huius anni. tertij, quo die populo promulgatus est Decalogus, vt suo loco explicatum est: qui dies antecessit initium primæ quadragenariæ commorationis in monte, quæ
n. 400. octauo die mensis tertij siue Siuuam inchoatur, vt ibidem diximus. Verùm ne coniuncta natura sua, tractatione distraheremus, de vtrísque hoc loco breuiter agere visum est.

[Marginal note: DCLXXVII. Institutio annorum Sabbaticorum, & Iubilæorū.]

Exod. 23. 10 DE anno ergo septimo, siue Sabbatico ita lex habet in Exodo. *Sex annis seminabis terram tuam, & congregabis fruges eius. Anno autem septimo dimittes eam, & requiescere facies, vt comedant pauperes populi tui, & quidquid residuum fuerit edant bestiæ agri. Ita facies in vinea, & in oliueto tuo.* Quæ paulò plenius in Leuitico re-
c. 25. 2. petuntur. *Quando*, inquit, *ingressi fueritis terram, quam ego dabo vobis, Sabbatizes Sabbatum Domino. Sex annis seres agrum tuum, & sex annis putabis vineam tuam, colligésque fructus eius. Septimo autem anno Sabbatum erit terræ requietionis Domini, agrum non seres, & vineam non putabis. Quæ sponte gignet humus non metes, & vuas primitiarum tuarum non colliges, quasi vindemiam: annus enim requietionis terræ est, sed erunt*

[Marginal note: DCLXXVIII. Lex de anno sabbatico.]

vobis in cibum, tibi & seruo tuo, ancillæ & mercenario tuo, & aduenæ, qui peregrinantur apud te; iumentis tuis & pecoribus, omnia quæ nascuntur præbebunt cibum. Sed alterum erat huius legis caput, quod ad personas pertineret; de quo priusquàm dicamus, tria hic annotemus.

DCLXXIX. *Eius causa.* PRIMVM est causa legis huius, quæ est eximia demonstratio diuinæ bonitatis, quæ cùm sit procreatrix omnium rerum, eas etiam conseruatas cupit. *Diligit enim omnia quæ sunt, & nihil odit eorum quæ fecit*; vt ait Sapiens; rectè quidem, omnia quippè bona fecit, & odium in bonum ferri non potest. (c. 11. 25 Sap.) Ergo quoniam quiete animantium corpora reficiuntur, ostendit Dominus sibi curæ esse ipsius terræ quietem; vt tantò magis intelligerent Iudæi, sibi seruorum & ancillarum suarum quieti, humaniter consulendum esse, cùm Deus ipse non duxerit indignum prouidentia sua, diem quietis brutis animantibus, & terræ ipsi annum requietionis assignare. (Exod. 20. 10. Deut. 5. 14.) Adeo vt Hebræis, hoc præceptum violantibus, diuturnam terræ solitudinem minetur; *eò quòd non requieuerit*, inquit, *in Sabbatis vestris quando habitabatis in ea*; (Leuit. 26. 35) quod in captiuitate Babylonica impletum esse Scriptura in fine secundi Paralip. testatur. (c. 36. 20.) *Si quis euaserat gladium*, inquit, *ductus in Babylonem seruiuit regi, & filiis eius; donec imperaret Rex Persarum, & compleretur sermo Domini ex ore Ieremiæ, & celebraret terra Sabbata sua*: cunctis enim *diebus desolationis egit Sabbatum, vsque dum complerentur septuaginta anni.* Qui tamen, quæ Domini fuit indulgentia, vix dimidiam partem explent annorum, quibus terra, à debita sibi ex Dei lege quiete, fraudata est. Nam à transitu Iordanis vsque ad cladem Hierosolymitanam à Nabuchodonosore illatam anni Sabbatici 123. Iubilæi 17. reperiuntur, in annis 862. Quamquàm hinc quoque colligi potest, non paucos istorum annorum obseruatos fuisse.

DCXXC. *Alia eiusdem legis causa.* SED ista ipsa terræ quies in Iudæorum cedebat vtilitatem: nam resumpto ex quiete vigore, vberiores deinceps fructus exhibebat. 2. Cùm enim vno anno nihil admodum, nisi vltro ac sponte sua profudisset, & accepisset interea nihilominus solis aërisque benignitatem; studiosior deinde atque alacrior ad reddendam gratiam reddebatur. Certè plerisque in locis alternis annis agri quiescunt, valdéque pingue solùm esse oportet quod perpetuò, ac sine vllius anni intermissione, sementem accipiat, reddátque copiosam messem; id si vlla terra potuit, illa vtique potuit, quæ lacte manabat ac melle. Sed voluit Dominus etiam Hebræorum reprimere auaritiam, 3. eósque condocefacere, non quidquid possis à famulis, debitoribus, subditis exigere, atque exprimere; quando Deus ipse noluit pecudum operam, nedum famulorum, diebus omnibus; nequæ terræ ipsius singulis annis extorqueri, quoquo modo debitam, seruitutem. Et hæc quidem plana sunt: nec tamen statim lectori negligenda omnia, quæ semel obiecta oculis, facilè conspiciuntur.

DCXXCI. *Annis Sabbaticis & Iubilæis quod initium.* ILLVD ergo expendamus, ad annos ne sacros, an vulgares anni Sabbatici, ac Iubilæi pertinerent; eadem enim est vtrorúmque ratio: aut quòd eodem redit, vtrum à mense Nisan, aut Tisri, vere vel autumno inchoarentur. Et certè perquisitis multorum Scriptorum sententiis, mirabilem inuenio consensum in annis istis in autumno inchoandis, tam eorum qui sunt domestici fidei, præter Abulens. quàm eorum qui foris sunt, quorum vnus Torniellum malè accusat, quasi voluerit Iubilæos à verno non autumnali tempore inchoandos: (Capel. a. m. 2549. An. 2584. N. 5.) cùm is pòst allata ea quæ facere videbantur pro statuendo in vere horum annorum initio, apertè doceat, se in autumno eos incipere, ídque probet, & contraria argumenta refellat. (Ibid. n. 3. init.) Pari fide accusat eundem quasi dixerit, Iubilæi actu celebrati nusquam fieri mentionem; cùm vel cæci legere apud eum possint, non mirùm esse si raro admodum, nempè bis tantùm, eiusdem actualis obseruationis Scriptura sacra meminerit. (Ierem. 34. 9. ad 17. 1. Machab. 6. 53.) Sed hæc obiter in gratiam optimi viri, & de Chronologia sacra optimè meriti. Eadem sentit Caietanus in caput 25. Leuitici, (in cap. 12. Exod. annot. 1. n. 121.) Burgensis, Pererius in Genesim, in opere tertij diei. Cornelius à Lapide, in cap. 25. Leuit. Serarius in cap. 13. Iosuë, qui & Rabbinos huius sententiæ fautores laudat; (14. dub. 3. & 34.) quibus addi possunt, duce Scaligero, Nouatores; eandémque sententiam nos in primi Tomi apparatu secuti sumus; (c. 4. n. 21.) cuius necdum nos pœnitet.

DCXXCII. *Cœpisse in autumno.* PROBATVR autem ista sententia, ex eo quod si annus Sabbaticus, aut Iubi-

læus

læus in Nisan habuisset initium, cùm in eo anno nec serere liceret, nec metere, sexti anni messis, quæ non nisi extremo Nisan, vt quàm celerrimè, contingeret; aut potius mense tertio, qui est Siuan, circa Pentecostem colligebatur, Iudæis perpetuò periisset; deinde cùm nihil eo anno sereretur, nihil etiam octauo anno meti potuisset, sed tantùm seri, quæ anno denique nono colligerentur. Eam rationem quæ Pererio, Serario, & Cornelio probata est, non rectè refutat Torniellus; supponit enim mensem anni sexti colligi potuisse, quod falsum est, si annus Sabbaticus, aut Iubilæus, à mense Nisan ducebat initium. Deinde cùm inter fines horum annorum ille latissimè pateret; proptereáque primus à Scriptura ponatur; vt terra quiesceret, ab agricolarum scilicet operibus atque laboribus, à quibus proscinditur ad sementem; certè ratio haberi debuit eius temporis, quo primum tempore suos illi labores circa terrã renouant, atque redintegrant, quod septimo mensi conuenire nemo ignorat.

an. 2584. n. 5. Ex Hebraico Munst. Calend. c. de anno & mensibus Hebr.

DCXXIII. *Nec potuisse in verè.*

DENIQVE cùm annus Iubilæus non nisi septimo quoque anno caderet in Sabbaticum, si is contigisset biennio, ante, vel post Sabbaticum, Iudæi quinque annorum messe caruissent. Amisissent enim messem sexti anni, vt dictum est, quod illa in annum Sabbaticum iam inchoatum incidisset: amisissent & septimi, in quo nec serere licuisset nec metere, proptereaque nihil in octauo anno erat quod meteretur; sed seminaretur duntaxat, quod anno nono meti posset. Si autem in hunc annum caderet annus Iubilæus, in eo metere non licuisset, atque amitteretur quarta messis. Et quia non licuisset in eo anno sementem facere, anno etiam decimo messe caruissent, & in vndecimo denique messuissent: ad quem vsque annum de frugibus quinti anni, per sex videlicet annos viuere, oportuisset. At Dominus promiserat sextum annum trium duntaxat, non sex annorum fructus allaturum. Eodémque modo res procedet, si ponamus Iubilæum in annum quintum cadere, peribit enim messis anni quarti, in quinto nihil metetur, neque seminabitur; ergo in sexto nihil erit quod meti possit, sed seminari tantùm, quod in septimo Sabbatico colligi non poterit, & quia in eo nihil seri poterat, expectandus erat octauus ad sementem, & nonus ad messem. Sicque de frugibus tertij anni sex totis annis viuendum fuisset, quod absurdum est.

DCXXIV. *Rectè potuisse in autumno.*

POSITO autem in autumno horum annorum initio, nihil absurdi continget. Nam ponamus Iubilæum cadere in annum octauum. Septimus annus qui est Sabbaticus incipiens mense Septembri nihil seminabit, nec proinde metet. Octauus quoque propter Iubilæum nec sementem facit, neque messem. Nonus autem seret in autumno, & metet extremo vere solito more; sicque bis tantùm intermittetur sementis & messis, & annus sextus trium tantùm annorum fructus faciet, vt promiserat Dominus. Quod si anno nono ponatur Iubilæus, nihil erit omnino difficultati, nam anno octauo seretur, & metetur, antequam nonus incipiat in autumno. Neque rectum est, quod existimauit Abulensis clangorem buccinæ, quæ fiebat septimo mense, decima die mensis, fuisse denunciationem eius in annum sequentem, post sex menses ineundum. Sed iam iámque imminentem; ne frustra, & contra Dei legem sererentur agri, quos postea metere non liceret.

Leuit. 25. 21. q. 8. in 25. Leuit. Leuit. 25. v. 9.

DCXXV. *Cœpisse primo die septimi mensis, Tisri.*

TERRÆ itaque quies in vtrolibet anno in autumno incipiebat. Sed à quo die, aut mense, non ita clarum est. Existimat Torniellus buccinarum clangorem, qui fiebat die decimo septimi mensis fuisse proclamationem Iubilæi, tunc primùm, vel proximè incipientis, nimirum post festum Scenopegiæ, cuius initium erat 15. septimi mensis dies, finis 22. vt præceptum est Leuitici 23. At Serarius, in cap. 13. Iosue, vult illo ipso die decimo clangoris tubarum hisce annis datum fuisse initium, *Vt quo die Iudæi à Deo petebant debitorum, seu peccatorum suorum veniam, eo remitterent suis etiam fratribus vera æris alieni debita, redderent possessiones, largirentur libertatem; diésque aliàs pœnitentiæ, tristitiæ ac mœroris, eo anno esset gratiarum actionis, lætitiæ ac iubilationis.* Sic ipse. Verùm dies clangoris, à die expiationis omnino distinctus erat. Nam ille in diem primum Tisri cadebat hic autem in decimum. Pronior sanè sum ad existimandum, ipso primo die mensis, cum tubarum clangore, tam Sabbatico, quàm Iubilæo anno initium datum fuisse; nec vnum mensem ab Hebræis in duos annos distractum esse. Præ-

an. 2584. n. 5. v. 34. & seq. q. 24. dub. 4. Leuit. 23. 24: v. 27. Num. 29. 1. Genebr. Munster.

Digitized by Google

sertim cùm ex Hebraico Calendario constet, primum diem Tisri, qui erat tuba-
rum, fuisse initium anni communis, proptereáque dictum à Iudæis, *Ros Hassana*, ראש
id est caput anni, indéque temporum supputationes, & Iubilæum, & septi- השנה
mum annum incipere. Cùm ergo septimus, & quinquagesimus annus, commu-
nes sequerentur annos, quid causæ esset cur 10. aut 15. diebus decurtarentur?
qui potius amplificari debuissent. Sed de hac re iterum aliquantò pòst, addemus n. 701.
aliquid.

DCXCVI. *Quæ in quiete terræ comprehenderentur.*

Qvid porro in quiete terræ comprehenderetur; seu, quæ ab ordinario vsu 1.
cessare iuberentur, ex Scriptura colligitur. Primùm agrorum satio prohibetur. q. 89. in Exo. de quo Abul. q. 11. in c. 23. Exod.
Etsi enim Augustinus dicit seminatum fuisse anno septimo, sicut sex prioribus
annis, non tamen collectam messem sicut illis, sed relictam pauperibus, nihil a- c. 25. 4. 5.
lioqui habituris quod comederent. Ex Leuitico tamen perspicuè habetur, *A-
grum non seres.* Ad pauperes autem pertinet quod sequitur, *Quæ sponte gignet humus
non metes*, vel vt explicatius habetur in Hebræo. *Quod ex deciduo messis tuæ sponte
nascitur, ne metas.* Alterum est putatio vinearum, quæ terræ proscissioni respon- 2.
det, vt autem omnis labor agricolarum circa agros, ita & vinitorum circa vi-
neas interdicitur. quibus respondent aliæ actiones duæ æquè interdictæ, mes-
sis & vindemia. Porro vineis aggregantur olíueta in Exodo, vt pariter inculta il- 3. 4.
lo anno dimittantur. Eadémque ratio videtur valere in pomariis, & viridariis, 5. 6.
cæterisque arboribus pomiferis.

DCXCVII. *Num etiã horti.*

At quid de hortis dicendum? an terra in iis colenda, aut fructus ex arbori-
bus colligendi? Id enim terræ quieti videtur repugnare. Certè Abulensis in c. 23. q. 9.
Exodi, ita sentit. Verùm re diligentius, vt apparet, postea examinata in 25. Le- q. 4.
uitici, ait hortos suos ab vnoquoque coli potuisse, qui intra ciuitates, domósque
clausi erant; quod lex intelligat de arboribus & agris, quorum fruges, fructúsq;
in propatulo positi, omnibus iumentis, pecoribúsque, pauperibus & peregrinis
expositi sunt; vt ipsa legis verba significant: quod hortis sepibus aut muris con-
clusis non conuenit; neque enim tenebantur muros eorum, sepésve deuoliri,
aut aditus diu noctúque apertos relinquere, vt ipsæ quoque feræ iis vescerẽtur.
Quæcúmque autem leguminum aut frugum genera in campis seri metíque pos-
sunt, ea interdicta fuisse intelliguntur. Nisi fortè aliquibus in locis omnes agri,
vineæ, olíueta, viridaria, validis sepibus murisve clausa essent, tunc enim aper-
tus ad ea loca relinquendus fuisset aditus, ne fraus fieret legi. Caietanus quoque in 25. Leuit.
asserit non prohiberi hac lege aut herbas in horto serere, aut putare arbores, aut
colligere fructus earum. Sed iam ad alterum de annis Sabbaticis, & Iubilæis le-
gis caput transeamus.

DCXCVIII. *Libertatio à seruitute in anno septimo, Iudæis.*

Habetvr id fusè cùm alibi, tum maximè in 15. Deut. De personis itaque tria Exod. 21. 2.
constituuntur, quæ anno septimo sint obseruanda, libertas, æs alienum, lectio Leuit. 25.
legis. De libertate ita loquitur Dominus in Exodo. *Si emeris seruum Hebræum,* 44.
sex annis seruiet tibi, in septimo egredietur liber. Sed hic annus septimus ab emptio-
ne serui non numerabatur, sed erat annus, de quo agimus, Sabbaticus. Itaque si
anno primo à Sabbatico emebatur, seruiebat sex annis, si secundo, quinq;, si ter- q. 6. in c. 21. Exod.
tio quatuor, & ita de cæteris: alioqui annus remissionis non fuisset status, & im-
mutabilis. Itáque hunc locum explicant Abulensis, & Cornelius. Idque intelli-
gendum est quacunque ex causa Hebræus ille libertatem amisisset, siue ob pau- 2.
pertatem se ipse vendidisset, iuxta illud, *Si paupertate compulsus vendiderit se tibi fra-* Leuit. 25. 39.

Varia seruitutis causa.

ter tuus, non eum opprimes, &c. siue à iudicibus venditus esset, quod non esset sol- 2.
luendo. Nam legitur. *Si non habuerit quod pro furto reddat, ipse venundabitur.* Siue ab 3. Exod. 22. 3.
ipso hero venderetur, poterat enim non secus ac domum, vel agrum, manci-
pium suum apud alium Hebræum distrahere, siue denique à parentibus, nam pa- 4.
ter habebat potestatem vendendi filiam suam in famulam, siue ancillam Exodi
21. 7. nec dubium quin etiam filium. Poterat tamen quis Hebræus non liberari à Exod. 21. 5. 6.
seruitute, si voluisset; in eáque viuere vsque ad Iubilæum. vt ibidem habes. Leuit. 25.

DCXCIX. *Non autem alienigenis.*

Alia autem erat ratio alienigenarum; iis enim annus septimus non afferebat 44.
libertatem. *Seruus & ancilla,* inquit Dominus, *sint vobis de nationibus, quæ in circuitu
vestro sũt, & de aduenis, qui peregrinãtur apud vos, vel qui ex his nati fuerint in terra vestra,
hos habebitis famulos, & hæreditario iure transmittetis ad posteros, ac possidebitis in æternũ.*

Digitized by Google

Sed ita tamen, vt si mansuri essent apud Hebræos, fierēt proselyti, & ad ritus Iudaicos conuerterentur, masculi per circuncisionem, fœminæ per applicationem ad Iudaicos ritus; vt sic communibus Iudæorum cibis, & sacrificiis pacificis dominorum suorum participare possent. Et his perpetua erat seruitus; neque his solùm, sed iis etiam, qui ex huiusmodi proselytis nati essent, & ritu Iudaico perpetuò vixissent, donec Iudæam aliquam ducerent in matrimonium. Nam filij inde nati Iudæorum priuilegio fruebantur, vt scilicet anno septimo, aut certe quinquagesimo liberarentur, vt pluribus docet Abulensis in eum Leuitici locum, & Cornelius; & Magalianus. Alioqui seruitus nō nisi cum vita hominis terminabatur.

c. 25 q. 26. & 27. in c. 6. Iosue sect. 1. n. 8.

DCXC. *Liberatio ab ære alieno.*

Deut. 15. 1.

IAM quod ad æs alienum attinet. Ius erat nouarum tabularum Iudæis, ex diuina lege. *Septimo*, inquit, *anno facies remissionem, quæ hoc ordine celebrabitur. Cui debetur aliquid ab amico, vel proximo, ac fratre suo, repetere non poterit, quia annus remissionis est Domini. A peregrino, & aduena exiges; ciuem, & propinquum repetendi non habebis potestatem.* Quod autem de proselytis circa seruitutem dictum est, idem in ære alieno proportione intelligendum, vt vult Abul. qui etiam explicat debitum, ex mutuo, aut vendito, in quo res mutat dominum, non autem in accommodato, in quo nō mutatur dominium. Ergo qui aliquid accepit accommodatum aut depositū, id tanquam alienum perpetuò restitutioni obnoxium est. Volebat autem Dominus, vt quamuis reuera futuri semper essent inter Hebræos, & de Hebræis aliqui pauperes, in quos scilicet ditiorum benignitas eluceret; darent tamen ipsi operam, quantum in ipsis esset, vt remittendo debita eos subleuarent, & ad pinguiorem fortunam reducerent: quo etiam pertinebat fœnoris prohibitio.

Deut. 15. 11.

Deut. 31. 10.

DCXCI. *Lectio legis in anno 7.*

SVPEREST lectio legis in annum septimum indicta. *Post septem annos*, inquit Moses, *anno remissionis, in solemnitate Tabernaculorum conuenientibus cunctis ex Israel, vt appareant in conspectu Domini Dei tui, in loco quem elegerit Dominus, leges verba legis huius coram omni Israel, audientibus eis, & in vnum omni populo congregato, tam viris quàm mulieribus, paruulis & aduenis qui sunt intra portas tuas, vt audientes discant, & timeant Dominum Deum vestrum.* Lectionem hanc à summo Pontifice fieri solitam, tradit Iosephus. Et valebat hæc lectio legis tum ad alia, tum vel maximè, vt cum iura septimi anni memoria repeterentur audiendo, ad praxim facilius deducerentur, nec per potentiorum auaritiam antiquata, vt reuera fiebat, obliterarentur. Et de anno quidem septimo hactenus; nunc de Iubilæo siue quinquagesimo pauca dicamus. Quot scilicet constaret annis. Quæ illius propria essent: & Quomodo à Iudæis tam ille septimus, quàm hic quinquagesimus obseruarentur.

l. 4. ant. c. vlt. Vide infra vltimum annum Mosis n. 235. & 293.

DCXCII. *Quot annis constaret Iubilæus.*

ET quod ad illum quidem numerum attinet, ipsi sacri codices Latini, Græci, Hebræi summa qua pollent autoritate, nos si quid sapimus, frangant; cui nōnulli, & quidem ferè sectarij, nescio quam numerorum concinnitatem videntur antetulisse, vt quia septimus dies hominum quieti diuina lege destinatus est, septimus annus agrorum cessationi, septies septimus possessionum alienatarum restitutioni necessariò attributus videatur. At Scriptura minimè ambigua est. Cùm enim dixisset, *Numerabis quoque tibi septem hebdomadas annorum, id est septies septem, quæ simul faciunt annos quadraginta nouem*, subdit, *Sanctificabisque annum quinquagesimum, & vocabis remissionem cunctis habitatoribus terræ tuæ: ipse est enim Iubilæus.* Et rursus si semel dixisse fortè non sufficiat. *Reuertetur*, inquit, *homo ad possessionem suam, & vnusquisque redict ad familiam pristinam, quia Iubilæus est, & quinquagesimus annus.* Eodémque modo in Græco, & Hebræo, & Chaldæa Paraphrasi annus quinquasimus sanctificari iubetur, & nominatim appellatur Iubilæus. Nam in versione Vatabli, quæ censetur Hebraicæ veritati satis accuratè respondere, sic leges, *Et consecrabitis annum illum, annum videlicet quinquagesimum; & proclamabitis libertatem in terra omnibus habitatoribus eius, Iubilæus enim erit hic annus vobis, & redibitis quisque ad possessionem suam, & quisque ad cognationem reuertemini. Annus ille quinquagesimus Iubilæus erit vobis annus: ne seminetis*, &c. quæ totidem pene verbis habet Chaldæus Onchelos, ex interpretatione Fagij.

Leuit. 25. 8. 10 11. Num. 36. 4.

ibid.

DCXCIII. *Cōfirmatur numerus quinquagenarius.*

DVO respondent qui contrariam opinionem adamarunt, primum 49. dici 50. & quadragesimum nonum, quinquagesimum ὁλοχερῶς, & ἀκυρολόγως, propter numeri videlicet rotunditatem, vt 72. Interpretes, dicuntur 70. & centumui-

ri, qui erant centum & quinque. Verùm exactissimè hoc loco, maximéque propriè Scripturam locutam esse necesse est, ne ambiguos, ancipitésque homines relinqueret, vtrum duorum annorum Dominus elegisset in Iubilæum, quadragesimum nonum, an quinquagesimum. Deinde cùm 49. annum distinguat hoc ipso in loco à quinquagesimo, alterúmque alteri substituat, eique quodammodo opponat, quomodo alterum pro altero posuisse dicatur; aut alterum cum altero confudisse? Nec magis ferendus videtur, qui hæc verba, hora nona venitur in curiam, decima litigatur, interpretetur, hora nona litigari, quàm qui dicat, numerabis 49. annos, & sanctificabis quinquagesimum, id est sanctificabis quadragesimum nonum. Et annus quinquagesimus erit Iubilæus, id est quadragesimus nonus; hora duodecima erit meridies, id est vndecima.

DCXCIV. *Et refutatur quadraginta nonenarius.*

SED alio quoque modo isti sese tueri conantur; aiunt enim annum quadragesimum nonum dici quinquagesimum, quomodo dies Dominicus, qui reuera septimus est, ab elapso præterito die dominico, dicitur octauus illo computato. Ita Iubilæus qui in quadragesimum nonum annum reuera cadit, dicetur quinquagesimus proximo Iubilæo computato. Hoc ipsum telum iamdudum fabricatus est, infregitque Tostatus; & post eum Serarius, Torniellus, Cornelius à Lapide, aliique. Primò quia primus Iubilæus, neque reuera esset, neque dici posset quinquagesimus annus, sed tantùm quadragesimus nonus, quia nullum habet Iubilęum præcedentem. Secundò in posterioribus omnibus Iubilæis vnus & idem annus bis numerari deberet semel cum antecedente Iubilæo, & iterum cum sequente, quod repugnat rationi numeri, nam in numeris continuis nunquam eadem vnitas bis sumitur, ne falsus simpliciter sit numerus. Si enim v.g. in 20. lapidibus, duodecimus bis numeretur, iam non 20. sed 20. & vnus reperientur; & dies mensis decimus tertius, erit decimus quartus, si interiectus Dominicus, & septimus sit, & computetur octauus. Adde quod, vt ait idem Abulensis, non diuideretur totum tempus per spatia quinquagenaria, sed per quadragenaria & nouenaria, quod est contra communem sensum, iudiciúmque mortalium [40].

in 25. Leuit. q. 6. — in c. 23. Iosue, q. 14. dub. 1. — an. m. 2584. n. 4. — in 25. Leuit.

40. x.

DCXCV. *Non esse Hebræorũ.*

COMMVNISSIMA enim antiquorum, recentiorúmque sententia Iubileũ annis quinquaginta circunscribunt, adeo vt Scaliger hãc Ecclesiasticorum fateatur esse sententiam: alteram autem illam de annis 49. Hebræorum esse affirmat. Non est tamen certè Philonis, neque Iosephi. *Quid*, inquit ille, *lex illa de anno quinquagesimo, nónne quamuis aliam charitatis speciem superat* [41]. Sed Iosephus apertissimè. *Septimo*, inquit, *anno remissionem agris dedit, intactósque aratro, & plantatione esse iussit, quemadmodum iam ante populo septima quaque die remissionem à laboribus dederat; quæ verò per hunc annum sponte sua terra protulerit, publica esse, & promiscui vsus iussit: Idemque obseruari post septimam annorum septimanam, qui numerus quinquaginta conficit.* Audis post septimã: septẽ scilicet hebdomadas, cum illo, qui post eas agitur, 50. efficiunt; nec annus 49. est post septimam, sed intra septimam annorum hebdomadam. Et quoniam vtitur Iosephus similitudine hebdomadæ dierum, nemo dicat celebrari Sabbatum post septimum diem, sed septimo quoque die; nec annus Sabbaticus post septem annos, sed post sex. vt habetur Leuit. 25. 2. Addit autem quod omnem eximat dubitationem, *Vocaturque*, inquit, *Hebræis, quinquagesimus quisque annus Iobelus.* καλεῖται δ' ὑπὸ Ἑβραίων ὁ πεντηκοστὸς ἐνιαυτὸς ἰώβηλος. Viden, quid iste pro se, suisque Hebræis affirmet, vtque Scaligeri assertionem arguat falsitatis? quod ipsum affirmat Eusebius in Chronico. Lyranus quoque, & Serarius alios Rabbinos in hanc sententiam referunt.

In Euseb. n. 1547. — 41. x. l. de charitate p. 544. περὶ τῆς φιλανθρωπίας. — l. 3. c. 10. — in an. Abrahæ 51: Ser q. 14. in c. 23. Iosue.

DCXCVI. *Iubilæum quinquagesimum quàm multi agnoscant.*

SED nec Christianorum est ista sententia, nisi perpaucorũ, hæreticos enim in Christianis, nisi nomine tenus, nõ censet Aug. Quinquaginta itaq; annos Iubilęo tribuit Euseb. in Chronico, secutus enim Hebræorum supputationem in annò Abrahæ 51. *Principium*, inquit *41. Iubilæi secundum Hebræos. Iobel autem apud eos quinquagenarius annus vocatur.* Quod in textu quoq; Græco habetur in Thes. temporũ, Ἰώβηλ δὲ παρ' Ἑβραίοις ὁ πεντηκονταετής. vbi Scaliger Euseb. perperam reprehendit, vt docuimus anno Abrahæ 51. Agnoscit tamen in hac ipsa sententia Africanum & Epiphanium: & computum Æthiopicum, alibi etiam vniuersè Græcos fatetur Iubilæum putare annis 50. vertentibus constare. Accedit D. Cyrillus li-

l. 5. de Emend. c. de an. Sabbatico.

Ep. 127. mans. 12. bro de adoratione 17. D. Hieronymus in epist ad Fabiolam de 42. mansionibus, & in c. 5. Amos, & vtrobique hunc annum Iubilæum diei Pentecostes & datæ legis comparat, propter numerum quinquagenarium. Idem sentiunt S. Ambr. & & Cassiodorus in Psal. quinquagesimum. D. Aug. q. 92. in Leuit. D. Greg. lib. 1. serm. 1. de Pentec. & l. 1. de Tab. c. 3. Moral. c. 6. Isidorus lib. 4. Orig. c. 8. & Beda non vno in loco, Marianus Scotus, Quibus subscribunt Abulensis, Caietanus & Oleaster in c. 25. Leuitici, & ibidem Cornelius à Lapide. Serarius in 13. Iosue, Torniellus in an. mundi 2584. n. q. 6. in c. 6. Iosue, & q. 6. in 25. Leuit. q. 24. 4. Rutilius Benzonius l. 1. de anno Iubilæi, c. 1. Magalianus in cap sextum Iosue sect. 1. n. 8. & 9. Sigonius l. 3. de Rep. Hebræorum c. 15. Eugubinus in c. 36. Numer. Varablus in 25. Leuit. Marzilla ibid. Quibus adde si placet ex Nouatoribus Paulum Fagium in c. 25. Leuitici, Onchelos, Brougtonum, Functium.

DCXCVII. *Probatur & ratione.*

ADDATVR & illa ratio. Si enim Iubilæus annus sit quadragesimus nonus, fore vt perpetuo in annum Sabbaticum incurrat. quo posito frustra Scriptura vetaret seri aut meti in anno Iubilæi; satis enim erat id de anno septimo præcepisse, vt notat Abul. (q. 14. in 25. Leuitici.) Deinde ita se habent septem hebdomadæ dierum ad Pentecostem, siue diem datæ legis in monte, quo modo septem hebdomadæ annorum ad annum Iubilæum, vt ex Hieronymo diximus; atqui septem hebdomadæ plenæ numerantur ante Pentecostem, vt patet ex Leuit. 23. (Leuit. 23. 15. v. 15.) ergo & ante annum Iubilæum 49. anni transacti esse debent. Sed piget & tædet in his immorari, cùm tam clara habeatur Scripturæ sententia, eáque omnium pene scriptorum firmata consensu. Id ergo potius breuiter videamus quænam essent Iubilæi, præ anno Sabbatico propria. Si prius concursum annorum Sabbaticorum & Iubilæorum decurrentium declarauerimus.

DCXCVIII. *Concursus annorum Sabbaticorum & Iubilæorum.*

EX dictis enim sequitur annos Sabbaticos, qui Iubilæos annos sequebantur, suum primum annum à Iubilæo inchoasse: ita vt verbi gratia quadragesimus nonus esset sabbaticus, est enim septies septimus; quinquagesimus autem esset Iubilæus, idémque primus proximè sequentis septenarij, cum eóque concurreret; octauus deinde annus sabbaticus esset 56. idémque sextus decurrentis Iubilæi secundi. Et nonus Sabbaticus, decimus tertius eiusdem Iubilæi secundi, & decimus sabbaticus, vigesimus, & ita deinceps. vsque ad decimum quartum Sabbaticum, qui erit quadragesimus octauus eiusdẽ Iubilæi; & secundus decimi quinti Sabbatici erit ipse Iubilæus secundus, prout videbis in annis expãsis in Schol. Et licet hoc modo post Iubilæum annis quinque seri & meti posset, id tamen rarissimè contingebat; & fiebat in maiorem fauorem pauperum, quibus in hac tota annorum institutione Dominus maximè consultum volebat. Vide Abul. q. 6. in 25. Leuit. nos ad priuilegia Iubilæi anni præ Sabbatico gradum facimus.

DCXCIX. *Propria anni iubilæi, recuperatio gratuita possessionũ.*

PRIMVM est, vt liber sit omnibus accessus, & reditus ad possessiones suas. Itaque si quis vrgente penuria vendebat agellum suum, poterat eum quocunque tempore redimere, pretio emptori restituto, computatis fructibus ex eo tempore quo vendiderat; quod si non posset redimere; emptor manebat Dominus agri, vsque ad annum Iubilæi; in quo sine vllo pretio agellus redibat ad pauperem, qui eum vendiderat: vt habetur in Leuitico (c. 25. 25. & seqq.) idque. vt ait Abulensis, licet multæ intermediæ venditiones interuenissent. Ex quo fiebat vt nemo posset in possessionibus acquirendis admodum ditescere: quoniam eas vltra annum quinquagesimum possidere non poterat. Id autem fiebat in gratiam pauperum, qui sic recuperato sine precio agro ad pinguiorem fortunam redibant; sine precio, inquam, nam Scriptura apertè opponit redimi à domino priore, & redire ad priorem dominum. Sicque non poterat illud occini.

Semper eris pauper, si pauper es Aemiliane. (Mart.)
Dantur opes nullis nunc nisi diuitibus.
Namque dabantur agri tunc quoque pauperibus.

Altera autem erat causa, ne tribus & familiæ, quibus forte à principio distributæ fuerant possessiones, confunderentur; & quicunque in Iubilæo possideret agrum aliquem in aliqua tribu, ad eam etiam ipsum pertinere intelligebatur, vt fusius explicat Abulensis. (q. 11. in cap. 25. Leuit.)

DCC. *An & domorum? & quatenus.*

CIRCA venditionem autem domorum peculiare quoddam ius erat, quod perspicuè legislator explicat in hæc verba. *Qui vendiderit domum intra vrbis muros,*

*habebit licentiam redimendi donec vnus impleatur annus. Si non redemerit, & anni circu-
lus fuerit euolutus, emptor poßidebit eam, & posteri eius in perpetuum, & redimi non poterit
etiam in Iubileo. Sin autem in villa quæ muros non habet, fuerit domus, agrorum iure ven-
detur; si ante redempta non fuerit, in Iubileo reuertetur ad Dominum.* Diuersitatis ratio-
nem geminam affert Abulensis in eum locum, vt scilicet ciuitates fierent popu- 1.
losiores, ciues enim timebãt domos vendere ad habitandum ruri, ne penitus eas
perderent semel venditas. Et quia non admodum intererat vrbanas possessiones 2.
ad alios dominos penitus venditione transire, quia in iis non consistebat distin-
ctio tribuum & familiarum, sed in agris. Leuitæ enim, licet à cæteris tribubus es-
sent distincti, in vrbibus tamen earum habitabant, & in eisdem tribubus vrbes
Quid de Leuiticis. habebant proprias & suas, vt patet ex Num. 35. Ipsis autem circa vrbanas domos
concessum est priuilegium, vt redimi quocunque tempore, & non intra annum
solum, ab ipsis Leuitis possent; si autem non redimerentur, ad ipsos nihilominus
anno quinquagesimo redirent. Idque siue ex peculiari Dei erga ipsos fauore, tã-
quam erga domesticos, & ministros suos, vel potius ex iure alioqui cõmuni, quia
domus erant Leuitis, sicut agri cæteris Hebræis, vt habet lex in Leuit. Etsi au- c. 25. 32.
tem domus Leuiticæ vendi poterant, suburbana tamen, & vrbes ipsæ non pote-
rant, quia illæ priuati iuris Leuitarum erant, pomeria verò, & vrbes publici. Ita
Abulens. post quæst. 21. in c. 25.

DCCI. *Libertas seruorum.* Erat & aliud priuilegium Iubilæi circa libertatem seruorum Hebræorum,
qui ordinariè quidem liberari poterant anno 7. Verùm quia contingebat vt ser-
uus iniret seruitutem, in eaque acciperet vxorem ab hero suo, & gigneret filios
& filias, si anno septimo liberari vellet, vxor eius & filij remanebant apud domi-
num, & ipse exibat solus. Sin autem vellet cum vxore & filiis liberari ei quin-
quagesimus annus expectandus erat; & quidem aure anno septimo perforata: vt
in Exodo præceptum est, & rursum Deuteronomij 15. Nam quod priore loco di- c. 21. 5.
citur seruiturus *in seculum* aure perforata; & posteriore *vsque in æternum*. In Leui- c. 15. 17.
tico explicatur, *vsque ad annum iubilæum*. In illis locis est in Hebræo *holam*, in isto c. 25. 40.
autem *Iobel*, eodémque modo in iisdem locis habetur in Chaldæa Paraphrasi, &
in Septuag. nisi quod Iubilæum de more ἄφεσιν, siue *Remissionem* vocant. Quod
Ἄφεσις. Remissio. Iubilæus. si vxor ducta fuerat ante seruitutẽ, & suscepti liberi, omnes liberandi erant primo
anno sabbatico occurrẽte, quia supponitur patrẽ solum fuisse addictũ seruituti.
Filij autem nati à patre seruo, & matre libera, si qua libera cũ seruo contraxisset,
fuissent liberi, quia partus sequitur ventrem. Sed huiusmodi vxores, quæ dabã-
tur ab hero seruo Hebræo erant ortu alienigenæ, & conditione ancillæ, vt habet l. 4. c. vlt.
Iosephus, & fusè atque eleganter probat Abulensis; docétque vxorẽ & liberos,
qui deserebantur à patre manumisso anno septimo, ne in Iubilæo quidem libe- in c. 25. Le-
ratum iri; sed tantùm si ille in seruitute cum ipsis vsque ad annum Iubilæi perse- uit. post q.
uerasset. Quod scilicet ille admodum insipienter maneret in seruitute vsque ad 24.
Iubilæum, ad liberandum vxorem & liberos, si viro facto libero primo anno
sabbatico, illa nihilominus cum filiis libera futura erat in Iubilæo. Viri autem
seruitus vsque ad Iubilæum erat instar pretij, quo vxorem ille suam, liberósque
redimebat.

DCCII. *Proclamatio Iubilæi.* Propria denique erat Iubilæi, & non anni Sabbatici, illa proclamatio, c. 25. v. 24.
quæ fiebat primo die mensis septimi, de qua agitur in Leuitico, quo die diximus n. 685.
videri inchoari solitum tam Iubilæum annum quàm Sabbaticum; eóque etiam
illum clangorem tubarum illi diei addictum referri. Etsi enim, vt passim fatentur
interpretes, eo die tubis clangebatur in memoriam Isaaci à morte liberati, ariete
in eius locum supposito, ideóque & buccinis corneis clangebatur. Et rursus pro-
pter Neomeniam, iuxta illud Dauidis, *Buccinate in Neomenia tuba, in insigni die so-* Psal. 80. 4.
lemnitatis vestræ. Nihil tamen obstat, eum clangorem fieri solenniorem, & cum
maiore aliqua pompa, ineunte anno septimo; & rursus quinquagesimo. Sed hic c. 25. 9. Le-
iterum peculiariter clangor excitabatur die decimo septimi mensis, qui diceba- uit.
tur Expiationum dies, in memoriam reconciliati Numinis post adoratum vitu-
lum. quo die dimittebantur cornicines per omnem Iudæorum regionem, nõ ad
futurum, sed ad ineuntem Iubilæum denunciandum. Nec absurdum est denun-
ciari iam initum annum; quod in die festo, qui vnico die perageretur, propter

temporis breuitatem absurdum fuisset. quod autem sunt decem dies, ad 360?

(an.m.2584. nu.2.) RELIQVVM est, vt de huius anni Iubilæi, atque etiam Sabbatici obseruatione dicamus. Qua in re valdè assentior Torniello existimanti huiusmodi annos rarissimè ante captiuitatem Babylonicam fuisse obseruatos, siue ob auaritiam potentiorum, agris quietem, & seruis libertatem, pauperibus nouas tabulas dari non permittentium; siue ob legis contemptum, cùm identidem ad idola à vero Deo deficerent; siue ob bella, crebrásque sub vicinis populis seruitutes, & captiuitates, atque exilia, quæ vltore Numine patiebantur. Idque futurum præuiderat, ac prænunciarat Dominus, cùm diceret, (Leuit. 26. 32. vide & 2. Esdr. c. 10. 31. sup n. 979.) *Disperdam terram vestram, & stupebunt super ea inimici vestri, cùm habitatores illius fuerint. Vos autem dispergam in Gentes, & euaginabo post vos gladium, erítque terra vestra deserta, & ciuitates vestræ dirutæ. Tunc placebunt terræ Sabbata sua*, id est fruetur tandem Sabbatis suis, vt habet alia versio, quibus eam priuaueratis, fruetur, inquam, *cunctis diebus solitudinis suæ. Quando fueritis in terra hostili sabbatizabit, & requiescet in Sabbatis solitudinis suæ; eo quod non requieuerit in Sabbatis vestris, quando habitabatis in ea.* Quæ in captiuitate Babylonica impleta fuisse Scriptura ipsa testatur. (2. Paral. c. vlt. fin. an. m. 2549.) Quæ cùm notasset Torniellus, & apud eum legisset Capellus; mirum est ab eo reprehendi, quod dixerit hos annos ferè nunquam fuisse celebratos; itáque argumentandum existimari. Cùm nusquam prorsus omissos exprobret Scriptura, sequitur semper obseruatos, saltem cortice tenus. Nisi fortè liber Leuitici, aut Paralipomenon Scriptura non est; aut argumentum ab authoritate negans vim magnam habeat.

DCCIII. *Raro obseruatos in septimis & quinq.*

EADEMQVE ferè fuit ratio posteriorum temporum, quibus semper, aut DCCIV.
Persarum, aut Græcorum, aut Romanorum iugum pertulere, quibus attriti, tributísque vexati, vix respirandi, nedum totis annis quiescendi spatium habuere. Eius tamen nonnulla obseruatio diuina prouidentia conseruata est vsque ad Christum Dominum, & in eius gratiam, vt notauit Abulensis. (q. 12. in c. 25. Leuit.) Cùm enim constaret illum de tribu Iuda, & familia Dauid esse nasciturum, nisi Iubilæorum opera possessiones redijssent ad antiquos dominos, tribuum & familiarum possessiones confusæ fuissent, nec sciretur quæ ad Iudam, quæ ad Ruben, aut Beniamin, quæ item ad familiam Dauid, aut alterius pertinerent. Post Christi autem aduentum nihil intererat tribuum, vel familiarum seruare distinctionem; ideóque lege noua tota illa obseruatio omissa, & antiquata est. (Abul. q. 14. Ibid.) Ac ne à Iudæis quidem nisi ex parte aliqua nunc, is ritus retinetur, cùm possessionibus careant, quibus familiæ, tribúsve distinguantur. Ideóque neque ad quam quisque tribum, nedum familiam, pertineant, scire possunt: & toto orbe terrarum sparsi, profugique seruitutem, sine vlla septimi, aut quinquagesimi anni spe, nisi inanissima, seruiunt.

Nec posterioribus temporibus.

SED iam tempus est, vt redeamus ad Moysem, eúmque ex tertia in monte DCCV.
commoratione, in planiciem aliquando, campúmque deducamus; & à priuato cum Deo colloquio, ad publicam cum hominibus consuetudinem inuitemus. His ergo, multísque alijs inter Deum & Moysen intra dies quadraginta transactis, Propheta rediturus ad suos ita concludit. *Fuit ergo ibi cum Domino quadraginta dies, & 40. noctes, panem non comedit, & aquam non bibit*, id est ab omni planè cibo, potúque abstinuit, vt interpretatur D. Augustinus. (q. 165. in Exod.) Nam si non phrasim Hebræam, sed vim verborum attendas, nihil mirabile afferret Moses. Nam ne in castris quidem Hebræi panem 40. diebus comederunt; imò ne totidem quidem propemodum annis. Nec deteriore fuit habitudine corporis post primum, ac post quadragesimum diem, vel etiam annum si Domino placuisset, cuius præsentia magis, quàm vllo cibo potúque reficiebatur, vt ait Abulensis, (in 34. Exo. post q. 23.) qui eam internam, externámque corporis constantiam inuariatam, comparat cum ea quam nunc retinent Elias & Enoch, qui in paradiso terrestri iam tot seculis sine senectute veterascunt, aut sine vetustate senescunt, æquè viuidi ac vegeti, ac cum primùm illuc translati sunt.

Finis tertij ieiunij Moysis.

QVOD autem subditur, *& scripsit in tabulis verba fœderis decem*, dubium facit DCCVI.
huius scriptionis authorem. D. enim Augustinus putat de Moyse id dictum esse, (q. 165. in Exod.) propter ea verba, quæ paulò antè leguntur, *Scribe tibi verba hæc*: nam vtrobique mentio est fœderis initi cum Israëlitis. Verùm certum est ex Scriptura non vno

Quis scripserit nouas tabulas lapideas.

Digitized by Google

in loco, posteriorem hanc scriptionem à Deo, siue Angelico ministerio, non humano factam esse. Nam initio capitis huius Dominus se scripturum promiserat legem in nouis tabulis à Moyse præcisis; & in Deuteronomio de Deo loquens; *Scripsit*, inquit, *in tabulis, iuxta id quod prius scripserat, verba decem, &c.* At minimè dubia est prior scriptio, ideóque neque posterior. Sed Hebræa dialecto, verbi nomen aliquando remotius vsurpatur, relicto propinquiore; porrò multiplex fœdus recensetur in his libris à Mose, vt possit prior scriptio ad vnum, posterior ad alterum referri; vt vtrobique notauit Abulensis. Fœdus autem præcipuum, & ipsa quoque naturæ lege constitutum, decalogo continetur. c. 34. c. 10. v. 4. post q. 23. & 24.

DCCVII DESCENDIT ergo Moyses postremum de monte Sinai, manibus præferens duas tabulas testimonij. In quod autem tempus hic descensus inciderit explicandum, priusquam de vultus fulgore dicamus. Quamquam illud iam satis ex præcedentibus explicatum est, sed id in expansorum dierum tabella oculis subiiciendum est. *Descensus Mosis postremus quando cōtigerit.*

EXPANSA TABELLA RERVM SEXTO MENSE, QVI ELVL HEBRÆIS DICITVR, GESTARVM; IPSO PRÆSERTIM ANNO EGRESSIONIS ISRAELITARVM EX ÆGYPTO.

Feria.	Dies mensis.	Res gestæ.
Sabba.	1.	Neomenia. Hic est tertius tertij ieiunij quadragenarij dies, iuxta prius explicatam supputationem. Insignitur hic dies initio Prophetiæ Aggæi Prophetæ, cuius etiam meminit Esdras l. 1. c. 5. 1. Aggæi 1. 1.
Dom.	2.	Quartus ieiunij dies.
Fer. 2.	3.	5.
Fer. 3.	4.	6.
Fer. 4.	5.	7.
Fer. 5.	6.	8.
Paras.	7.	9. In hunc diem refert Genebrardus in Calendario Hebræorum, institutum ab Hebræis ieiunium, ob mortem exploratorum diuinitus illatam. Numer. 14. 36. Scaliger retulit ad 17. vter rectius non facilè dixerim, Seder Olam putat exploratores redisse nona die mensis Ab, qui est quintus, & à missis exploratoribus 29. mensis Siuuan quadragesimus dies. Torniellus autem 26. eiusdem mensis quinti, eadémque subita morte periisse. an. m. 2545. num. 63. & 65. vide infrà an. seqq. nu. 236. & 237.
Sabba.	8.	10. Tertij ieiunij Mosaici dies.
Dom.	9.	11.
Fer. 2.	10.	12.
Fer. 3.	11.	13.
Fer. 4.	12.	14.
Fer. 5.	13.	15.
Paras.	14.	16.
Sabba.	15.	17.
Dom.	16.	18.
Fer. 2.	17.	19. Tertij ieiunij Mosis. In quem refert Scaliger mortem exploratorum. Alij in 7. vt suprà.
Fer. 3.	18.	20. Notatus est hic dies l. 1. Machab. c. 14. vers. 27.
Fer. 4.	19.	21.
Fer. 5.	20.	22.
Fer. 6.	21.	23.
Sabb.	22.	24. Xylophoria, festum Iudæorum, cuius meminit Iosephus, quod in hunc diem refert Scaliger in Calendario, l. 2. belli. Vide eundem de Emend. temp. p. 321. quo Iudæi ligna in vsum aræ conferebant. l. 2. belli.
Dom.	23.	25.
Fer. 2.	24.	26. Incidit in hunc diem prophetia Aggæi, inic. c. 2.

Digitized by Google

Feriæ. Dies mensis.	Res gestæ.
Fer.3. 25.	27. Murus Hierusalem hoc die absolutus est, intra 52. dies. Esdræ 2. 6.15. Itaque cœpit die quarto 5. mens.
Fer.4. 26.	28.
Fer.5. 27.	29.
Paras. 28.	30.
Sabb. 29.	31. Vltimus mensis, est enim cauus, & ferè respondet Augusto. Idémque 31. Ieiunij tertij Mosis.

EXPANSA TABELLA MENSIS SEPTIMI, TISRI, QVI PRIMVS ANNI COMMVNIS, SIVE CIVILIS, ET QVÆ IN EO GESTA, ANNO PRÆSERTIM EGRESSIONIS EX ÆGYPTO.

Feriæ.	Dies mensis.	Res gestæ.
Fer.1. Siue Do.	1.	32. Ieiunij tertij Mosaici. Neomenia; Festum tubarum, siue clangoris, Leuit.23.24. Numer.29.1. A Iudæis dictus hic dies, *Ros hassana*, caput anni; Calend. Hebr. Genebrard. Munst. Quo ipso die putamus annos Sabbaticos & Iubilæos initium habuisse. Suprà num.685. Putat Scaliger hunc mensem nunquam à prima, quarta, vel sexta feria initium fuisse, ad vitandum multorum festorum dierum concursum: eique rei Iudæos prouidisse antecedenti anno additione vel detractione diei vnius, in Casleu, vel additione in Marchesuan, sicque ille ex pleno fit cauus, hic vice versa ex cauo plenus. Sed hoc à principio non fuit. Nam 3. Paschatis est Neomenia Tisri. Vide computum Iudaicum apud Scalig. l.7. de Emend. Vide etiam Calend. Munst. cap. de festis veteris legis.
Fer.2.	2.	33.
Fer.3.	3.	34. Ieiunium Godoliæ, siue ieiunium septimi mensis propter interfectum Godoliam, & Iudæos, qui cum eo erant in Maspha. 4. Reg.25.25. Ierem.41.2. Zachar.7.5.
Fer.4.	4.	35. Ieiunij tertij Mosis in Sina. Postridie mortis Godoliæ Ismaël occidit 70. viros, quos in lacum proiecit. Ierem.41.7.
Fer.5.	5.	36. Ieiunium ob cædem 20. Israëlitarum, & ob Rab. Akiba filium Ioseph coniectum in vincula, vbi & moritur. Genebr. & Scal. Cal.
Paras.	6.	37.
Sabba.	7.	38. Ieiunium, ob decretum in patres nostros gladium, & famem. Genebrard. Scalig.
Dom.	8.	39. Cœpta est hodie dedicatio templi Salomonis, quæ tenuit ad 22. bis septem diebus, 3.Reg.8.65. 2. Paral.7.9.10. vide ibi Sà.
Fer.2.	9.	40. Finis ieiunij tertij quadragenarij, quando descendit Moses de monte, cum duabus nouis tabulis, facie rutilante, expiato peccato, admisso in adoratione vituli. Seder Olam cap.6. Ex quo factus est hic dies festus Kippur, id est expiationis; Græcis *ἀφοσιώσεως*, & *ἐξιλασμῶν*. Leuit.16.29. c.23.27. c. 25. 9. Quibus ex locis, additis interpretibus, apparet destinatum eum diem expiandis totius anni peccatis. Alioqui pacificus reditus Mosis, veniáque impetrata, lætitiæ potiùs, quàm afflictionis dies erat. Contigerit autem reditus Mosis sub vesperam diei noni, quo incipiebat festus dies, qui postea expiationis est factus, vt significatur Leuit.23.32. Hoc ipso die decimo emittebantur cornicines per vniuersam terram, annunciantes initium Iubilæi. Leuit.25.9. nu.702.
Fer.3.	10.	
Fer.4.	11.	Ad hunc diem videtur pertinere congregatio populi à Mose facta, & denunciatio sanctuarij fabricandi, quæ habetur Exod. 35. vide infrà nu.715. & seqq.
Fer.5.	12.	Largitio populi ad construendum tabernaculum 716. quæ hoc die inchoata, ad plures prorogata est dies. Exod. c.36. v.3.
Paras.	13.	
Sabb.	14.	

Marginal notes: 2. Esdr. 8. 2. (beside 1 Tisri); l.3. can. Isag. p.220. (beside num. 685); DCCVIII. *Tabella Tisri.* (right margin beside entry 32)

Digitized by Google

Dom. 15.	Festum Scenopegiæ, siue Tabernaculorum, quod septem diebus celebratur, Leuit. 23.34. eo quod in tabernaculis habitauerint Israëlitæ in deserto, ex Ægypto reduces. Leuit. 23.40.43. *Sumetisque die primo ramos palmarum*, &c.
Fer. 2. 16.	Secundus Scenopegiæ. Videtur hoc circiter die inchoata constructio tabernaculi, nam prima tantùm, & vltima quietem exigebant. Leuit. 23.39.
Fer. 3. 17.	3.
Fer. 4. 18.	4.
Fer. 5. 19.	5.
Paras. 20.	6.
Sabba. 21.	7. Tabernaculorum Hosanna Rabba. Scribit Genebr. ex quodam Rabbino, solitos Iudæos cum his ramis circuire septies altare, portantes palmas in memoriam direptæ Ierichuntis, ciuitatis palmarum. Verùm factum id potiùs oportuit in mense Nisan extremo, die sc. vigesimo secundo; quo cōtigit ciuitatem illam capi, vt dicemus infrà anno primo Iosue, num. 96. idem habet Sebast. de festis veteris leg. & hac de causa vocat Scaliger hunc diem *ὀχοφορίαν*. Hoc die factum est verbum Domini ad Aggæum, c. 2. 2.
Dom. 22.	Octaua Scenopegiæ, dies celeberrimus, idémque dies collectæ. Leuit. 23. 36. Hebræis Aatsereth. *retentionis*, quod in ea retineretur populus, ad faciendam collectam pecuniæ pro sacrificiis. Sebastianus idem. vide 2. Esdr. 8. 18. & 2. Paral. 7. 9.
Fer. 2. 23.	Gaudium legis, & benedictio, quo festo recolunt Iudæi testamentum, & mortem Mosis legislatoris, & legunt caput penultimum Deuteronomij in Synagoga. Genebr. & Scaliger, 2. Paral. 7. v. 10. Dimissus populus post templi dedicationem. Vide 2. Esd. 8. 13. 14.
Fer. 3. 24.	Luctus Israëlitarum tempore Nehemiæ, & Esdræ ob connubia cum alienigenis. 2. Esdr. 9. 1.
Fer. 4. 25.	
Fer. 5. 26.	
Paras. 27.	
Sabb. 28.	
Dom. 29.	
Fer. 2. 30.	Vltimus septimi mensis, est enim plenus.

DCCIX. *Dies vltima reuersionis è mōte Sina.*
CVM itaque quadragesimus tertij ieiunij dies, nono mensis septimi terminetur; in eo quoque Hebræi Mosis descensum volunt contigisse. Nec minus propterea in die expiationis, qui decimus est, redierit, quoniam is inchoatur à vespera noni diei, vt ex Leuitico diximus, quando Moses absolutis 40. diebus, Deóque planè reconciliato, ad populum, eius aduentum iamdudum præstolantem reuertit: & lapideas tabulas, digito Dei scriptas, sicut priores, indices fœderis & amicitiæ redintegratæ, retulit. Tunc videlicet lætitia plenus populus vestimenta luctus ad eum diem gestata deposuit, iuxta ea quæ suprà semel iterúmque disputauimus. Nec obstat hunc diem afflictioni à Deo esse destinatum; nondum enim ea lex populo fuerat à Moyse denunciata. Nec tamen relatum est in castra tabernaculum, vt ibidem diximus; quod alterum iamiámque conficiendum esset, nec graue populo erat, extra castra se, non magno interuallo, orationis causa conferre. c. 23. 32. Num. 628. & 664.

DCCX. *Fulgor & gloria vultus Mosis.*
QVOD si hæc ad consolationem populi valuere, non defuit quod admirationem moueret; imò & concitaret timorem. Nam Moses ex consortio sermonis Domini, inscius faciem retulerat fulgurantem; & intentioris lucis radios, quasi cornua, ex vtróque frontis angulo emittentem. Itaque ad tam nouum spectaculum Israëlitæ, atque adeo ipse Aaron, *Timuerunt prope accedere*, imò retrocesserunt, Exo. 34. 30
vnde statim sequitur, *Vocatíque ab eo reuersi sunt, tam Aaron, quàm principes Synagogæ.* Fuisse autem hæc cornua, nihil aliud quàm fulgorem ex vultu vibrantem, noui textus Hebræi interpretes sublata metaphora ostendunt, vnus enim habet, *nes-*

ciebat quod radios eiaculeretur cutis faciei eius, alius, *quod resplenduisset*, vel *promicuisset cutis faciei suæ*, alius, *eius faciei cutis eo ignorante radiabat ex diuino colloquio, quo splendore præstricti Aaron, & Israëlitæ eius congressum reformidabant.* Onkelos quoque Chaldæus, *Et Moses nesciebat, quod multus esset splendor gloriæ vultus eius.* Septuaginta, ὅτι δεδόξασται ἡ ὄψις τοῦ χρώματος, vel χρωτὸς τοῦ προσώπου αὐτοῦ, *quod gloriosus effectus esset aspectus cutis*, vel, vt alij habent, *coloris faciei suæ.* Sed & Paulus ipse testis, &
2. Cor. 3. 7. 13. interpres accedit, qui cornutam faciem, gloriam Mosaici vultus interpretatur, & ministerium eius gloriosum. Denique indubitatam huic gloriæ conciliat fidem, id velamen, quo vti oportuit Moysem in agendo cum suis, quia is fulgor accedentium oculos perstringebat. De quo idem Apostolus eodem loco.

IAM quod ad causam attinet fulgoris huius, non satis explicata videtur illis verbis, *Ex consortio sermonis Domini.* Iam enim crebro in montem conscenderat, ibique Dominum allocutus fuerat, nulla propterea luce vultum afflatus. Quod si id diuturnæ commorationi tribuendum putamus, bis quadraginta dies ibi- DCCXI. *Et quæ illius causa.*
q. 24. in c. 34. Exod. Cornel. dem, sine vlla faciei commutatione antè consumpserat. Itaque Abulensis, alijque eum secuti, existimant Moysem non tam ex colloquio, quàm ex consortio & visione Domini, cùm in foramine petræ vidit gloriam eius transeuntem, & immensa luce coruscantem, fulgoris eius participem esse factum, cùm antea ita Domini, per Angelum loquentis, vocem perciperet, vt nihil nisi nubem, ignem, caliginem videret. Quanquam non absurdè alij contigisse id putant, in argumentum illustrioris cognitionis diuinarum rerum, quam hac vice diuinitus consecutus esset. Omnino autem eo pertinebat hæc gloria, vt Dominus suam erga 1.
Mosem beneuolentiam tam illustri, támque inusitato prodigio patefaceret, 2.
quantúmq; ille apud Dominum gratia, atque authoritate polleret, quem adhuc mortalem, suæ gloriæ participem redderet. Vt populus eum deinceps maiori veneratione prosequeretur, & quasi Angelum Domini reciperet, nec vltra con- 3.
temptim diceret, *Moysi huic viro, qui nos eduxit, nescimus quid acciderit.* Vt legem
ipsam tanto impensius honoraret, & studiosius obseruaret, quo videret ministe- 4.
2. Cor. 3. rium eius in Legislatore Moyse magnificentius, & gloriosius cohonestari; quæ est mens Apostoli in illa ad Corinthios Epistola.

FVISSE autem hunc non vnius, aut paucorum dierum fulgorem, ex eo manifestum est, quod Scriptura tanquam de re posthac ordinaria loquatur, Moysem solitum faciei suæ velamen obtendere, cùm loqueretur ad populum; illúdque deponere cùm ad diuinum conspectum in tabernaculo, colloquiúmque rediret. Sed existimat etiam admodum probabiliter Abulensis, eùm splendorem tota reliqua vita perseuerasse; quod cum eam lucem illi gratuita beneficentia, Deus in signum suæ erga ipsum beneuolentiæ, tribuisset, non fuit consentaneum rationi eam, manente beneuolentia, tolli, quam ponimus ad mortem vsque perseuerasse. Quod si eam gloriam Dominus post aliquod tempus Moysi sustulisset, existimasset rudis populus, Moysem non vltra gratum, atque acceptum Deo; itaque illi se non vltra redderet obsequentem; præsertim cùm alioqui admodum peruicax esset, & ceruicosus. Denique cùm ministerium Legislatoris in totam vitam protenderetur, non debuit, ad tempus aliquod honorari; sic enim maiore dedecore afficeretur, dum eo splendore priuaretur, quàm fuisset in eius concessione honoratus. Turpius enim aliquis ex alto honoris gradu deiicitur, quàm si in humili statu relinquatur.
DCCXII. *Quàm diu durauerit.*
q. 26. in c. 34. Comest. c. 77. Dionys. & Cornel. hic.

QVOD autem hoc loco dicitur Moysem ingredientem ad Dominum, abstulisse velamentum donec exiret, & populum egredientis faciem cornutam, seu luce radiantem vidisse, donec eam operiret; haud obscurè significat, hoc fuisse tempus, quod obiter superius, & quasi per parenthesin insertum est, de Moyse adire solito tabernaculum extra castra, & populo eum egredientem, & ingredientem, cum veneratione, quam videlicet conciliauerat ille fulgor, contemplante. *Cúmque*, inquit, *egrederetur Moyses ad tabernaculum, surgebat vniuersa plebs, & stabat vnusquisque in ostio papilionis sui, aspiciebántque tergum Moysi, donec ingrederetur tentorium.* Oculis comitabantur transeuntem, & qui lucem faciei ferre non poterant, tergum intuebantur. Quæ verba etiam refert Abulensis ad hoc tempus, receptarum nouarum tabularum; & faciei diuina luce radiantis. Et Cornelius
Exod. 34. f. c. 33. 7. 8. 9. DCCXIII. *Populi erga ipsum veneratio.* post q. 9. in c. 33. & q. 11 in idem ca.

totum eum locum per anticipationem vsurpatum, fatetur ad hoc tempus, locúmque pertinere.

DCCXIV. *Publicum Dei cum Mose colloquium.*

NEC contentus Dominus famulum suum tam insigni fulgore toti populo reddere honorabilem, addebat etiam aliud coram eo, amicitiæ, ac familiaritatis argumentum. *Ingresso enim illo tabernaculum fœderis, descendebat columna nubis*, quæ scilicet altius in aëre pendere solebat, *& stabat ad ostium, loquebatúrque cum Moyse, cernentibus vniuersis, quod columna nubis staret ad ostium tabernaculi. Stabántque ipsi, & adorabant per fores tabernaculorum suorum*, diuinam præsentiam ex descensu nubis agnoscentes. *Loquebatur autem Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet homo loqui ad amicum suum.* Angelus nimirum ductor Hebraici populi, denso nubis amictu circuntectus, formatum ex aëre corpus occultabat, ex quo tamen formabat voces, quas audiret Moses, quibúsque alternatim responsionem redderet, & apparet eam speciem Angeli à Moyse visam, sed longè inferiore pulchritudine & gratia, quàm dudum in monte. Populus autem Angelum non videbat, vt illi occasio idololatriæ præcideretur. Qui enim vitulum adorauerat comedentem fœnum, quomodo ab adoratione Angeli humanam faciem, vocémque exhibentis abstinere potuisset? *Cúmque Moyses reuerteretur in castra, Iosue minister eius ex tabernaculo non recedebat.* In quo & perseuerasse putat Serarius in precibus & ieiuniis, in æditimi officio & cura, paulò ampliùs quàm septem menses. Nimirum 40. dies postremos, ex quo transtulit tabernaculum Moses extra castra pridie ascensus, deinde 20. dies septimi mensis, & reliquos quinque primi anni menses. Vel, quod eodem redit, duos dies quinti mensis, (ascendit enim Moses 29. Ab.) & reliquos septem.

[c. 33. Exod. 9. 10. — Abul. — l. 1. c. 6. in Iosue q. 5.]

DCCXV. *Enunciat Moses populo constructionē Sanctuarij.*

VT autem ad ordinem, seriémque rerum gestarum redeamus. Restitutis iam rebus in integrum, quas superueniens idololatria turbauerat, atque disiecerat, congregauit omnem populum Moses, vt illi enunciaret, quæ iam antè in primis illis quadraginta diebus à Deo acceperat in mandatis. Id videtur vndecimo die septimi mensis contigisse. Ad vesperam enim diei noni, quo explebantur 40. dies, venit Moses in castra, & à paucis, præter domesticos visus est. Postridie honoris causa reuersi sunt ad eum tam Aaron quàm principes Synagogæ; pérque eos monitus est vniuersus populus, vt postridie certum in locum conuenirent, ad audienda quæ Dominus præscribebat. Igitur, vt habetur c. 35. *Congregata omni turba filiorum Israël*, enunciat quæ Dominus fieri iusserat, ad constructionem Sanctuarij, omnémque eius apparatum, qui suprà à cap. 25. præscriptus, ac declaratus est fusius, nunc compendio perstringitur.

[c. 35.]

DCCXVI. *Populi eximia liberalitas.*

QVÆ dum à Mose declarantur, incaluit vniuersæ multitudinis animus ad largiendum omnia, quæ operi sacrosancto necessaria erant. *Egressáque*, ait Moses, *omnis multitudo filiorum Israël de conspectu Moysi, obtulerunt mente promptissima, atque deuota, primitias Domino ad faciendum opus tabernaculi testimonij. Quidquid ad cultum, & ad vestes sanctas necessarium erat, viri cum mulieribus præbuerunt, armillas & inaures, annulos & dextralia: omne vas aureum in donaria Domini separatum est.* Nimirum ne liberaliores erga Dæmonem, eiúsque vitulum; quàm erga Deum, eiúsque Sanctuarium fuisse viderentur. Imò illam maculam delere penitus, atque obliterare voluisse, præsenti liberalitate videri possunt: cùm capite sequenti consignatum sit literis artifices venire compulsos ad Moysem, propter multitudinem donariorum; vt præconis voce vetaretur populus, quidquam vltra offerre ad huiusmodi opera; eo quod oblata sufficerent, atque superabundarent. Sicut & Iosephus, l. 3. ant. c. 4. extremo disseruit.

[v. 20. 21. — c. 36. 4.]

DCCXVII. *Artifices præficiuntur operi.*

ARTIFICES autem priùs à Deo nominatos ad hoc opus, & eruditos omni arte & industria, ad excogitandum, & faciendum opus populo denunciat; monitósque operibus præficit. Plerósque etiam alios in hoc opere versatos, & à Deo industria, & sapientia instructos, ostendit Moses, cùm ait. *Fecit ergo Beseleel & Ooliab, & omnis vir sapiens, quibus dedit Dominus sapientiam, & intellectum, vt scirent fabrè operari, quæ in vsus Sanctuarij sunt, & quæ præcepit Dominus.* Quæ etiam plenius habetur superius, vbi Dominus Moysem instruebat, de quibus etiam non semel egimus hoc ipso anno. Pergit autem Scriptura. *Cúmque vocasset eos Moyses, & omnem eruditum virum, cui dederat Dominus sapientiam, & qui sponte sua obtulerant se ad fa-*

[c. 36. Exo. 1. c. 31. 1. 2. &c. num. 578. & 544.]

ciendum,

ciendum, tradidit eis vniuersa donaria filiorum Israel. Recenset deinceps Legislator executionem, & fabricam omnium prædictorum operum, vsque ad caput quadragesimum; quæ satis accuratè superiùs explicata sunt.

(à num. 429. vsque ad 574.) (v. 24. & seq.)

DCCXVIII. (Summa auri & argenti ad Sanctuarium impensi.)

NON est tamen omittenda summa auri, argentique, & æris, quam in Sanctuario impensam refert Moses cap. 38. *Omne aurum, quod expensum est*, inquit, *in opere Sanctuarij, & quod oblatum est in donariis, 29. talentorum fuit, & 730. siclorum.* Quæ redacta ad pecuniæ gallicæ æstimationem, magnam omnino summam conficiunt. Nam cùm talentum auri sit 125. librarum, vt alibi ex Epiphanio diximus, & auri libra ὁλοχρῶς centum gallicis coronatis valeat; 29. talenta summam efficiunt 362. millium, & 500. aureorum; septingenti verò, & 30. sicli auri, quorum quilibet valet 6. aureis cum sextante redeunt ad tria millia, quadraginta & vnum aureos, & asses quadraginta. Tota ergo auri summa ascendit ad trecenta sexaginta quinque millia, quingentos, & 41. aureos, & 40. s. Cui auro si addas dimidium siclum argenti in singula capita eorum, qui vigesimum annum agebant, provt suprà numer. 577. explicatum est, scilicet 138. millia 313. aureos, cum 32. s. & dimid. fient quingenta, & tria millia, octingenti, & quinquaginta quinque aurei, cum 12. s. & dimid. Aeris autem maximum pondus fuit, in quo Latini codices à Græcis, Græci ab Hebræis, Chaldæisque dissentiunt. Et facilè quidem est istis conciliare Latinos, si virgulam tantùm vnam mutaueris, & legas. *Aeris quoque oblata sunt talenta septuaginta; duo millia, & quadringenti suprà sicli.* Sed sic plus inuenietur oblatum argenti quàm æris, nec ea summa videtur suffectura omnibus, quæ ex ære conficienda erant.

(vide Cornel. in c. 38. v. 24.)

DCCXIX. (Quanto tempore constructum Sanctuarium.)

ACCESSIT his plurima lanea, lignea, lineáque materies, plurimus pellium, gemmarum, pretiosorúmque lapidum apparatus, quæ sigillatim explicari non possunt. In his autem dum magno studio plurimi artifices elaborant, quinque circiter menses abierunt. Sub extremum enim duodecimi mensis tota res perfecta videtur, cùm sub medium septimi fuisset inchoata, cùm Dominus, vt habetur Exodi 40. mandauit Mosi, vt *Tabernaculum mense primo, prima die mensis erigeret.* Neque enim probabile videtur si ante vnum, aut alterum mensem perfecta fuissent omnia opera Sanctuarij, Deum eius vsum in tam longum tempus dilaturum fuisse. Et Abulensis quidem fatetur in fine anni primi perfectum fuisse tabernaculum, sed plus temporis in eo perficiendo ponit, eo quod bis quadraginta diebus duntaxat Moysen in monte perdurasse putat, relictis intermediis quadraginta diebus, quos in placando & exorando Deo, ipse Moses se posuisse testatur.

(in c. 39. q. 3.) (Deut. 9. 18. & 25.)

DCCXX. (Aduentus Iethro in qua mansione.)

INTEREA verò dum artifices strenuè elaborant in construendo tabernaculo. Et Moses boni principis, & pastoris munus in populo regendo, eiúsque controuersiis componendis exequitur. (Nam in tam diuturna eius absentia, multa quotidie exorta in tanta populi multitudine credibile est, quæ ad reditum Mosis ab Hur & Aarone reiecta essent.) Interea inquam, venit ad ipsum Iethro cognatus eius, provt Exodi 18. perscriptum est. Ad hoc enim tempus eius aduentum pertinere communis est multorum sententia, cùm Tostato q. 2. in illud caput. Cui ratio perspicue fauet, contra Lyranum, quem ille refellit. Nam non venit ad Mosem ante datam legem, ergo venit post, hoc circiter tempore. Et primò ponendum est venisse Iethro, cùm Israëlitæ castra metati essent ad montem Sina, quem Moses vocat hoc loco montem Dei, idque confirmat, Onkelos, qui eum montem explicat, montem, super quo reuelauit se gloria Domini. Itáque eum montem Abulensis, omnésque passim interpretes montem Sina, in quo data est lex, interpretantur. D. tamen Hieronymus hæc cursim, vt ipse fatetur in vndecima mansione perstringens, putauit Iethro venisse ad generum, *Cùm is adhuc in Raphidim moraretur.* Iosephus idem sensit, vt patet ex l. 3. ant. c. 3. extremo. Quia nimirum eius aduentus à Scriptura narratur, priusquam fiat mentio digressionis è Raphidim, & transmigrationis in montem Sina. Non notauit ergo [illegible] hoc loco, sicut nec Augustinus. Certum tamen est breuitatem temporis quæ contigit in Raphidim, non permittere occursum istum, & quæ illi connexa sunt, vt patet ex iis quæ suprà disputauimus.

(Torniel. an. 2545. num. 47. Cornel. in 18. Exod. v. 5. Caiet. Ibid.) (v. 5. c. 18. Exod.) (l. 3 c. 3. ant.) (Epist. 127. ad Fab.) (q. 66. & 67. in Exod. num 367. & 368.)

DCCXXI. *Et quo tempore contigerit.*

IN Sina ergo contigit, sed num ante legem datam, an post eam? Negamus ante legem datam; quia id angustiæ temporis non ferunt, vt ex citato loco, & tabella tertij mensis perspicuum est. Nam quarta die mensis ex Raphidim ventum est in montem Sina, quo die Moses bis montem ascendit, qui idem fuit primus sanctificationis dies; secundus autem fuit quintus mensis eiusdem, & pridie datæ legis, qui non in dirimendis populi litibus de mane vsque ad vesperam, sed in sanctificando, & præparando populo ad recipiendam legem positus est. Hic ergo dies aduentui Iethro non conuenit; sed nec sequens quo lex data est. Nam à prandio ascendit in montem Domini Moses, & accipit ab eo præcepta, quæ cap. 21. 22. & 23. Exodi continentur. Quæ Moses proxima nocte describit. Mane ædificat altare, & confirmat fœdus inter Deum & Hebræos. A prandio ascendit in montem cum Aarone filiis, & 70. Senioribus. Postridie mane ascendit cum Iosue in 40. dies, post quos descendit, & frangit tabulas, & vix vno die cum populo moratus, postridie redit in montem ad veniam impetrandam, fuitque mora hæc dierum 40. vt ex Deuteronomio patet, in quorum fine iubetur Moses redire in castra, ad parandas nouas tabulas; quas parat, reditque statim mane in montem; quas non recepit à Deo descriptas ante quadragesimum diem; qui cadit in nonum diem septimi mensis. Ante quod perspicuum est non posse exprimi tempus in quo occurrerit socero Moses, illóque præsente populi controuersias à mane vsque ad vesperam composuerit.

Num 4a3. Exod. 18. 13. Exod. 32. 10. Deut. 9. 18. & 25. Exod. 34. 2. 28.

DCCXXII. *Nimirum post datam legem, versus finem primi anni.*

QVIN etiam, si satis attendimus, Moyses ipse testis est aduenisse socerum post acceptas à Deo leges, vt qui illi dicat se populum totis diebus ex præceptis Dei, eiúsque legibus iudicare, cúmque illa docere: quod notat etiam Philo, libro de temulentia; & de nominum mutatione. Leges ergo à Deo iam acceperat, nec necesse est ad æternam Dei legem hoc loco cum Augustino recurrere, & à simplici verborum sententia discedere, in qua eum locum Septuaginta, & Chaldæus interpretantur. Nec negligenda illa ratio Abulensis, Scripturam dicere, *obtulisse Iethro holocausta & hostias*, pacificas scilicet, de quibus mox epulati sunt: atqui ea sacrificiorum distinctio non erat ante datam legem. Denique Tribuni illi, & Centuriones, qui suggerente Iethro à Mose instituti sunt, circa illud tempus sunt instituti, quo è monte Sina Deo iubente discessum est; quod multis post datam legem mensibus contigit. Nam Deuteronomij primo, dicit Dominus, *Sufficit vobis quod in hoc monte mansistis, reuertimini & venite ad montem Amorrhæorum.* Hæc ergo dicta sunt sub discessum ex monte Horeb, siue Sina. At Moses dixit Israëlitis illo in tempore, se ferre non posse onus totius populi, aliósque iudices subalternos addendos esse: Clarum ergo est ad finem huius anni primi Raguelis aduentum pertinere.

Exod. 18. 16. q. 67. in Exod. q. 2 in c. 18. Exod.

DCCXXIII. *Non tamen anno secundo.*

AT enimuero nimium probat, inquies, ista ratio. Si enim hæc Iudicum institutio sub discessum è monte Sina facta est, vtique aduentus Iethro ad annum sequentem pertinet. Nam è deserto Sinai profecti sunt Israëlitæ anno secundo egressus, secundo mense, & die vigesima mensis, vt scriptum est in decimo Numerorum. Itáque visum est Torniello, anno mundi 2545. num. 47. Verùm cùm credibile non sit Iethro vltra annum distulisse adire generum suum, ad eúmque vxorem eius, & filios deducere, præsertim non ita longè positum; dicendum est verba Mosis, quæ post quadragesimum ferè annum per epitomen repræsentantur, non esse præcisè, atque ad amussim accipienda, satísque esse, vt illa verba (*illo in tempore*) siue ad finem primi anni, siue ad initium secundi pertineant. Nec absurdum est Raguelem, qui per nuncios mandauit Mosi, se ad eum cum suis venire, etiam antè misisse, qui scíscitarentur, quo statu res essent; ne importunè turbatis rebus, aut Moyse diutius absente veniret. His de loco ac tempore elucidatis, rem ipsam expediamus.

c. 10. v. 11.

DCCXXIV. *Venit Iethro ad Mosen cum eius vxore & liberis.*

CVM *ergo audisset Iethro sacerdos Madian cognatus Moysi, omnia quæ fecerat Deus Moysi, & Israëli populo suo, & quod eduxisset Dominus Israël de Aegypto, tulit Sephoram vxorem Moysi, quam remiserat; & duos filios eius, quorum vnus Gersam,*

Exod. 18.

Digitized by Google

alter Eliezer appellabatur; & venit ad Moysen in desertum, vbi erat castra metatus, iuxta montem Dei. Pro sacerdote Chaldæus paraphrastes habet *principem Madian*, & 1. Reg. 8. 18. constat sacerdotem aliquando pro principe poni, eóque modo filios Dauid dici sacerdotes, cùm ad genus Aaronicum non pertinerent. Duxit autem etiam secum Hobab filium suum, de quo nominatim agitur in decimo Numerorum; v. 29. qui redeunte patre in domum suam, vt habetur in fine capitis huius, remansit cum Moyse, & rogantis precibus acquieuit; vt ex libro quoque Iudicum colligi Iudi. 4. 11. potest. Corrigendus porrò est hoc loco Iosephus. *Cùm autem*, inquit, *rei fœliciter* l. 3. ant. c. 3. *gestæ fama, ad Raguelem quoque peruenisset, gratulabundus occurrit, Moysen & Sephoram, & eorum liberos salutaturus.* At si Scripturæ credimus, non venit Iethro ad Sephoram, eiúsque filios, sed eos duxit secum; & cum iis venit ad generum; quod autem huius aduentus occasionem, refert ad famam rei bene gestæ contra Amalecitas, id ab eo factum est, quod Mosis occupationem, & anticipatam narrationem non animaduertit, vt ante dixi. num. 710. — *Corrigitur Ioseph.*

NOLVIT autem Iethro, vt prudentem virum decebat, generum improuiso aduentu opprimere; sed principis populi honori consulens, eum de aduentu suo præmonitum voluit, vt ab eo fierent, ac pararentur, quæ vtrúmque decerent. *Ego*, inquit Iethro per internuncium, *cognatus tuus venio ad te, & vxor tua, & duo filij tui cum ea. Qui egressus in occursum cognati sui, adorauit, & osculatus est eum, salutauerúntque se mutuò verbis pacificis.* Id est pacem sibi siue felicitatem, nam felicitatem Hebræi nomine pacis accipiunt, mutuò comprecati sunt. Post solita verò beneuolentiæ atque vrbanitatis officia, auditis à Mose mirabilibus Dei operibus in gratiam populi sui, quibus eum ille ad veri Dei cognitionem, amorem, ac cultum traducere cupiebat, valdè *lætatus est*, atque adeo, vt habent Septuag. *obstupuit*, & in hanc vocem laudis ac confessionis erupit. *Benedictus Dominus, qui liberauit vos de manu Aegyptiorum, & de manu Pharaonis, qui eruit populum suum de manu Aegypti. Nunc cognoui quia magnus Dominus super omnes Deos, eo quod superbè egerint contra illos.* Concisa est in Hebræo oratio; *Quia eadem re, qua superbè egerunt in eos*; supplendum est, *perdidit eos*, nimirum sicut aquis submerserant infantes Hebræorum, ita & aquis ipsi submersi sunt. Quod indicans Onkelos. *Qua*, inquit, *re cogitauerunt Aegyptij iudicare Israël, eadem ipsi iudicati sunt.* Ita Vatablus, & alij post eum. — DCCXXV. *Excipiuntur à Moyse.*

QVIBVS ex verbis passim colligunt interpretes, nominatim autem Abulensis, Dionysius, Cornelius, Iethro ab idolorum cultu ad veri Dei cognitionem esse traductum. Cui opinioni fauet illud, *nunc cognoui*; quasi diceret, se nunc primùm didicisse, quod hactenus ignorauerat. Verùm quia incredibile videtur Moysem ipsos quadraginta annos cum eo diuersatum, non citius illum ad veri Dei cognitionem, cultúmque traduxisse: propterea existimat Cornelius eum nonnihil fidei per manus ab Abrahamo, & Madian eius filio accepisse, quæ à Moyse deinde exsuscitata, nunc denique, abiecta omni simulachrorum vanitate, quibus passim etiam seruiebant, pura atque perfecta reddita est, expugnata penitus tam multorum annorum obstinatione, ac peruicacia. Itaque illud, *nunc*, non ad nouam simpliciter cognitionem, sed ad solidam, perfectámque pertinet, quæ tam illustribus prodigiis roboretur, támque apposita, ac sapiente vindicta. Illa autem comparatio Dei cum aliis Diis, ad illud quoque videtur alludere. *Et in* Exod. 12. 12. Num. 33. 4. *cunctis Diis Aegypti faciam iudicia. Ego Dominus.* — DCCXXVI. *Iethro ad veri Dei cultum traducitur.*

SCRIBIT autem idem Abulensis, eúmque secutus Dionysius. Non propterea q. 4. in 18. Exod. factum esse proselytum Iudæorum, aut circuncisum, ideóque neque ad legis Gal. 5. 3. Mosaicæ obseruationem obligatum, iuxta Apostoli ad Galatas argumentationem, & quidem admodum sapienter; nam neque ea simpliciter necessaria tunc erat ad salutem, cùm plerique extra populum Israëlitarum in veri Dei cultu, & spe venturi Messiæ, in lege naturæ viuerent, & saluarentur. Neque poterant quæ ad illius ceremonias pertinent inter Madianitas obseruari. Nec Hebræi hominem circuncisum, & debitorem vniuersæ legis factum, permisissent redire ad suos, apud quos eam obseruare non posset, & periculum adiret recidendi in patrias, auitásque superstitiones. Cùm ergo ad suos redierit, vt in fine huius capitis habetur, intelligitur eum liberum à Iudaicis obseruationibus remansisse. — DCCXXVII. *Non tamen transit ad Iudaismũ.*

DCCXXVIII. *Sacrificat Deo.*

Neque verò verbis tantùm Raguel suam in Deum professus est fidem, sed operibus ipsis, *Obtulit enim Iethro*, vt testatur ipse Moses, *holocausta, & hostias Deo*, eóque facto verum se veri Dei, cui vni debentur sacrificia, cultorem ostendit. Sed hæc ipsa sacrificiorum distinctio, iuxta ritus Hebraicos, & à lege inductos ostendunt, legem Hebræis iam fuisse promulgatam, quando Iethro venit ad Mosem; ipsúmque iuxta eum ritum sacrificasse, vt ampliorem fidem faceret Iudæis, se verè ad Dei cultum esse conuersum, qui eorum ritu, & holocausta in eius honorem tota incenderet, & hostias pacificas in gratiarum actionem offerret, tam ob beneficia Israëlitis, quàm sibi ipsi collata; de quibus postea epulati sunt. Nec dubitandum est ipsummet per se Iethro sacrificasse Domino, vt adhuc fecerat apud suos: præsertim cùm nondum consecratus esset Aaron, & filij eius, vt notat Caietanus; & ipse, qui circuncisus non esset, ad obseruationem distinctionis ministrorum sacrificantium non obligaretur, sed iure ac priuilegio legis naturæ vteretur, in qua non solùm primogenitus Caim, sed etiam Abel sacrificauit. Sicut & Abraham, Isaac, & Iacob, licet primogenitis solis, sacerdotium tunc attributum putetur. vide Leuit. 22.25.

DCCXXIX. *Et cum cognatis & senioribus epulatur.*

A sacrificiis venitur ad epulas. Venerunt enim Aaron, & omnes seniores Israël, vt comederent panem cum eo, coram Deo, id est iuxta tabernaculum, in quo sacrificatum fuerat Deo; quod tum erat extra castra, cuius custodem agebat Iosue, vt suprà dictum est. Nec erat Hebræis insolens in vestibulo tabernaculi comedere, vt patet ex lib. Geneseos, Exodi, Leuitici, aliisque. Erat autem id epulum sanctum, quoniam cibi ipsi oblati Deo, ac sanctificati fuerant; quidam tamen illud, *coram Deo*, interpretantur, piè ac religiosè, quasi in conspectu Domini, sicut cùm dicitur, *Ambula coram me, & esto perfectus*. D. autem Augustinus. *Ante Deum*, inquit, *id accipere debemus factum, quod in honorem Dei factum est. Vbi enim non Deus?*

Num. 7.14. Genes. 17.1. Exod. 29. 11.32. Leuit. 6.16. 26 c. 8. 11 c. 10. 17. 18. q. 66 in Exod.

DCCXXX. *Eadem ex Iosepho historia.*

In hoc quoque epulo peccare mihi videtur Iosephus, & nisi fallor, ambitione labi. *Is*, inquit, *lætus Soceri aduentu sacrificium instaurat, & populo epulum præbet propè rubum, qui flagrationem illæsus euaserat. Dum verò multitudo per suas quisque cognationes epulatur, Aaron cum suis, assumpto & Raguele laudes diuinas concinebant, authorem salutis ac libertatis celebrantes: Ducem quoque suum fausta carminibus prosequebantur, cuius virtute omnia sibi ex sententia successissent. Raguel quoque priuatim, multa in populi laudem, multa in Moysen eius Seruatoris cecinit. Cuius auspiciis tot viri boni ac fortes regerentur.* Sic Iosephus. l. 3. ant. c. 3.

DCCXXXI. *Emaculatur.*

Vbi vides primùm ipsum Mosi sacrificium, præter Scripturam, tribuere, 1.
& præter eandem non tribuere Ragueli, veritum videlicet, ne sacerdos alieni- 2.
gena malè à Moyse, & Aarone permissus esset Deo sacrificare, & quidem co-
ram Domino. Deinde quod epulum toti populo præbet, cùm id tantùm in- 3.
ter cognatos ac seniores Israelis agitatum fuerit. Sicque sacrum epulum in
prophanum vertit, nisi fortè tantum factum est sacrificium, vt ex eo tan-
tus populus vesci posset. Sed & paulò antè in victoria de Amalecitis re-
censenda alterum victoriale epulum induxit; quod non malè quis fortasse
ambitioni Iosephi potiùs tribuerit, Romanam consuetudinem ac magnifi-
centiam æmulantis; & ad gloriam gentis suæ traducere volentis, quàm hi-
storiæ veritati. Iam vt omittam illud; propè rubum dici epulum celebratum, 4.
id est propè montem in quo visus fuerat ille rubus, re autem vera in planicie, in
qua erant castra, & tabernaculum. Certè in Scriptura Aaron diuinas laudes
cum suis non concinit, sed solus Iethro; nec is in populi, vel Mosis laudes 5.
excurrit, sed Dei solius. Sed illud præcipuè hoc loco in Iosepho castigandum 6.
puto, quod insigni, vel timiditate, vel negligentia, enarrata à Mose prodi-
gia, aut certè Raguelis conuersionem à superstitionibus ethnicorum, comme-
morare prætermisit.

DCCXXXII. *Consilium Iethro Mosi datum.*

Postridie autem aduentus Iethro, *Sedit Moyses, vt iudicaret populum, qui assistebat Moysi à mane vsque ad vesperam*; mirabili legislatoris, populique patientia. Quod videns cognatus eius, monuit eum ne se minimè necessario labore conficeret: quin illum potiùs cum primariis de populo partiretur: rem futuram, & iis qui eligerentur minimè grauem, sed gratam potiùs & honorificam; &

Digitized by Google

populo, ipsique valdè fructuosam, cùm illius negotia citius expedirentur, & ipse plus temporis ad vacandum Deo, & grauioribus negotiis nancisceretur. *Esto*, inquit, *tu populo in iis, quæ ad Deum pertinent, vt referas quæ dicuntur ad Deum; ostendásque populo ceremonias, & ritum colendi* (quem scilicet nuper à Deo in monte didicisti) *viámque per quam ingredi debeant, & opus quod facere debeant*. Apparet vtique Iethro ex diuina inspiratione loqui, vsque adeo sunt hæc iis similia, quæ Dominus in monte Moysi de ipso, eiúsque fratre
Exod. 4. 16. Aarone loquebatur.

CIRCA præpositos autem ipsos & præsides, duo monet; alterum de virtu- DCCXXXIII.
tum ornamentis quibus insignes esse debebant, vt rectè iudiciario munere fungerentur; alterum de idonea inter ipsos, alternáque subiectione. De priore capite hæc ferè est eius oratio. *Prouidè autem de omni plebe viros potentes*; Ne scilicet vlla sit tribus, ex qua non eligantur aliqui, qui fuerint ad regendum idonei, ne qua tribus se contemptam putet, ac tumultuetur. Primam autem requirit dotem in populi gubernatoribus ac magistris, vt sint *viri potentes*, id est, vt in Deuteronomio explicatur, *viri sapientes*, ingenio ac iudicio naturali prædici, quoniam ea laus reliquarum est basis ac fundamentum. In Hebræo ac Chaldæo legimus *viros virtutis*, hoc est strenuos, fortes, magnanimos, qui sint huic oneri ferendo pares. Patientes laboris, constantes; qui in iudicio nec precibus, nec minis à recto tramite deflectant; iuxta illud Ecclesiastici. *Noli quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates; ne fortè extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in æquitate tua*. Quidam etiam potentes interpretantur diuites, & opulentos: ne scilicet contemnantur, & plus authoritate valeant, nec muneribus à rectitudine deducantur, sed id ad aliam potiùs pertinet dotem. Quæ mox indicabitur.

Quales requirat iudices. Primum sapientes ac fortes.

Deut. 1. 15.

7. 6.

EST autem altera boni iudicis in populo commendatio à timore Domini, DCCXXXIV.
timentes Deum, inquit Moses, Septuaginta θεοσεβεῖς *religiosos ac pios*, qui scilicet intelligant se reddendæ Deo rationi obnoxios, ideóque quasi in illius oculis ac conspectu sententiam ferant. Tertia iudicum virtus est veritas, *in quibus sit veritas*, ait Scriptura. Expressius in Hebræo habes, *viros veritatis*, scilicet amatores, qui eam colant ac defendant ipsi, & ab aliis diligi ac defendi velint, simulationem, hypocrisin, adulationem oderint, fictos, & quos Scriptura vocat duplices corde, auersentur, candorem dictorum factorúmque amplexentur; in calumnias ac falsa testimonia seuerè animaduertant. Denique author est Iethro eligi oportere viros, *qui oderint auaritiam*. Chaldæus qui oderint accipere pecuniam, & munera. *Quamuis enim sufficiat homini non esse auarum*, ait Caietanus, *non sufficit tamen principi, aut iudici, sed oportet tam alienum ab auaritia, vt oderit ipsam, quoniam auaritia ius omne fásque perrumpit. Principes tui*, ait Dominus, *infideles, socij furum; omnes diligunt munera, sequuntur retributiones*: vt mirum non sit si pauperi pupillo non iudicent, & causa viduæ, quæ explere nequit eorum auaritiam, non ingrediatur ad illos.

Veritatis ac veritatis amantes, & osores auaritiæ.

Esa. 1. 23.

AD vitandam autem confusionem, vtque omnia ad vnum caput reuocen- DCCXXXV.
tur, & gubernatione monarchica, quæ est omnium optima administrentur: inter iudices ac magistratus alios maiores minorésque, sibíque inuicem subiectos ac subalternos esse oportet. Itaque Iethro, *Constitue*, inquit, *ex eis tribunos*, siue millenarios, iuxta Hebræum & Septuaginta. Ex quo intelligitur hos alios esse à principibus tribuum, in quibus multa millia, atque adeo multæ myriades continebantur: pergit, *Et Centuriones, & Quinquagenarios, & Decanos, qui iudicent populum omni tempore*. Et quidem, ita vt à minoribus ad maiores certis in causis ius
q. 12. in hoc c. 18. appellationis esset, vt fusè disputat Abul. Cæterùm hanc Scripturæ distributionem Iosephus non parum perturbauit, aliis additis præsidibus, insertísque arbitratu suo. Sic enim habet. *Quin & illud pro virili consuluerim, vt lustratis ac recensitis copiis, eas in dena millia distribuas, singulis huiusmodi legionibus suos duces præficiendo. Eásque rursum in cohortes millenarias, quingenarias, centenarias, & quinquagenarias partiaris; itémque in manipulos triginta, & viginti, & decem commilitonum; tum deinde ita distinctis præfectos imponas, singulis appellatione à numero subditorum militum in-*

Quæ inter eos esset subordinatio.

A Iosepho perturbata.

dita. Pro quatuor gradibus iudicum quos Iethro suggessit, Iosephus 8. substituit.

DCCXXXVI. *Eliguntur à populo.* AVDITO probatóque Soceri consilio Moses populum conuocauit, retulitque, vt habetur initio Deuteronomij, se vniuerso populo gubernando parem esse non posse, propter immensam eius multitudinem. Et optare quidem se, vt Deus eos etiam millecuplo augeret, petere tamen vt viros de tribubus suis darent sapientes, ac peritos, & quorum vitæ probitas spectata dudum esset ac cognita, quos ipsis præfectos iudicésve constitueret. Cúmque respondisset populus, id sibi fieri placere. *Tuli,* inquit Moses, *de tribubus vestris viros sapientes ac nobiles, & constitui eos principes, tribunos, & centenarios, & quinquagenarios, ac decanos qui docerent vos singula.* Non satis clarè habetur à Solóne Moyse electi fuerint, an populi suffragiis, vt vult Iosephus creati. Idque credibilius est, nam præcessit, *date ex vobis;* alioqui dicturus videretur, Eligam, vel accipiam ex vobis. At, quid faciemus textui Exodi, vbi à Mose dicuntur electi, non solùm in Latino, sed Hebræo etiam, Græcóque textu, Chaldæáque paraphrasi? An fortasse vtrúmque factum est, vt & populus eligeret binos ternósve, ad quodlibet prædictorum munerum; è quibus deinde Moses vnum eligeret arbitratu suo? Quod institutum plerisque in locis perutiliter obseruatur. Sed hæc aliquantò distinctiùs cum Abulensi explicemus.

κατ' μυρίων. κατ' χιλίων. εἰς πεντακοσίους. εἰς ἑκατόν. εἰς πεντήκοντα. κατ' τριάκοντα. κατ' εἴκοσι. ἢ κατ' δέκα. l. 3. ant. c. 3. & Abul. q. 9. in c. 18. Exod.

DCCXXXVII. *Et quibus de causis.* ELECTI ergo sunt viri strenui de cuncto Israële, per communia populi suffragia; conueniebat enim eum hac in re honorari, & ab eo potestatem iudicibus super negotia sua tribui, vt de priuatis personis publicæ fierent; & qui res suas tantùm alioqui curare poterant, etiam alienas curarent; eísque assentiri cogerentur, qui suam in eos potestatem transtulissent. Cùm autem optimi quique eligendi essent, & præ cæteris idonei ad regendum populum; à populo eligendi erant, qui eos ex vitæ communis consuetudine magis cognitos habebat, quàm Moyses. Et huc pertinet illud in Deuteronomio, *Quorum conuersatio sit probata in tribubus vestris.* Deut. 1. 13. Et quoniam alij pluribus, paucioribus alij præesse debebant, vt sciretur quot iudices eligendi essent, necessarium fuit, non singulos viros numerari; (nam plerique, puta filij familias, nulla haberent negotia, quæ ad iudicem referri deberent, ipsis enim pater ipse sufficeret;) sed singulas familias, quarum singulæ suum haberent patrem familias, & seorsim res suas, quas tutari litigando apud istos iudices possent. vt fusè disputat Abulensis contra Lyranum. q. 7. in c. 18. Exod. & 8. in fine.

DCCXXXVIII. *Qui fieret ista electio.* SIC itaque iuxta eiusdem doctrinam res transacta videtur. Vnaquæque tribus numerauit familias quibus constabat; ex quo numero intellexit, quot sibi Decani, Quinquagenarij, Centuriones, & Tribuni necessarij erant. Nam exempli causa, si in vna tribu quinque millia familiarum erant, eligendi erant in eadem tribu, quinque Tribuni, siue Millenarij, quinquaginta Cēturiones, centum Quinquagenarij, & quingenti Decani; & ita de cæteris, provt tribus pluribus paucioribúsve familiis abundarent. Eligebātur autem primùm Tribuni, deinde Centuriones, Quinquagenarij, & Decani; nam primùm selectissimi quique, ac præstantissimi eligendi erant, qui maioris momenti negotiis præficerentur, tum cæteri deinceps, ne fortè si à Decanis res cœpta esset, in eo munere constituerentur, qui maximè eminebant, & sic grauioribus officiis deteriores reseruarentur. Et quamuis numeratio à Decuriis, quod necesse erat, inciperet, electio tamen præsidum à millenariis initium ducebat.

DCCXXXIX. *Mutua iudicum subiectio, & ordo.* CVM autem iudices isti non essent pari omnes inter se potestate, neque æquè immediati Legislatori, vt vocabula ipsa officiorum docent, sed subordinati: q. 11. in c. 18. oportuit totum populum in familiarum Decades esse diuisum, quibus totidem Decani præessent, quorum quinq; subessent vni Quinquagenario, & duo Quinquagenarij vni Centurioni, & duo Centuriones vni Tribuno, siue Chiliarchæ. Omnes autem Chiliarchæ vni Moysi totius populi principi. Quanquam nihil est absurdi plures Chiliarchos vni principi tribus fuisse subiectos: istósque omnes Moysi. Sic autem fiebat, vt vnusquisque de populo quinque haberet iudices, apud quos res suas per gradus agere posset, primo enim apud Decanum controuersia mouebatur, indéque ad Tribunum vsque, vel etiam ad Moysem

Digitized by Google

deuoluebatur. Nec Tribuni, Centuriones, Quinquagenarij, alios habebant subditos, quàm eos qui erant sub decanis; & ipsos sibi subordinatos magistratus; nimirum Quinquagenarius Decanos quinque, eorúmque 50. familias. Centurio Quinquagenarios duos, cum Decanis decem, ac familiis centum; & ita de cæteris. Sed ita res erat attemperata, vt non liceret homini priuato apud Quinquagenarium, nedum apud Moysen, si voluisset, causam dicere; sed primùm apud Decanum lis mouenda erat, à quo ad superiores erat prouocatio; sicut non licet apud Primatem aut Archiepiscopum litigere, ei qui Episcopo subsit, priusquam apud Episcopum res agitata fuerit.

Exo. 18. 16. Deut. 1. 17. At quæ Mosis, quæve cæterorum magistratuum causæ propriæ erant? Ex partim ex Scriptura, partim ratiocinatione colliguntur. Iussit Moyses referri ad DCCXL. *Quæ propria Mosis iurisdictio.*
1. se quæ grauiora essent, ac difficiliora. Grauia autem sunt quædã ex genere suo, nimirum quæ ad Deum, & res sacras pertinent: omnia enim huiusmodi magna censentur; & hæc ad Mosis iurisdictionem directè & immediatè pertinebant, & ad eum ab omnibus iudicibus referenda erant. Iuxta illud Iethro, *Esto tu populo, in iis quæ ad Deum pertinent, vt referas quæ dicuntur ad eum.*
2. Deinde ad eum spectabant omnes causæ in quibus ἐπιείκεια, & benigna legis interpretatione vtendum
3. erat, cuius Moses erat interpres, & secundum Deum legislator. Tertiò iudicia capitalia, quæ natura sua magna sunt, vtpote ad hominis vitam, aut mutilationem pertinentia, in quibus non nisi grauiter peccari potest, & peccato reme-
4. dium adhiberi non potest. Quartò quæ ad eum à Tribunis per appellationem deuoluebantur, vt ex propriis inferiorum magistratuum causis intelligetur.

Decano ergo suberant priuatæ & minutiores causæ, & controuersiæ, quæ inter sibi subiectas familias exoriebantur; quod si lis inter diuersorum Decanorum domos existerent, conueniebant Decani ambo, litémque dirimebant, nisi ad Quinquagenarium intercederet appellatio. Ad Quinquagenarium adibatur, primò, si ipsi Decani inter se contenderent de re aliqua, quæ ad Mosis iura directè non pertineret. Secundò si quis priuatus Decanum in ius vocaret, coram Quinquagenario, eius proprio iudice agendum erat, vnde postmodum ad Centurionem dabatur appellatio. Eadémque ratio erat Centurionum in Quinquagenariorum suorum causis, & Tribunorum in centurialibus, & Mosis in tribunitiis. Sed hæ infrequentes erant, quod personæ admodum essent honorabiles, sapientia ac virtute insignes, quas raro litigare contingit; aut si litigant magnis de rebus litigant, vt propterea ad Moysem eo etiam nomine pertinerent. DCCXLI. *Quæ reliquorum. Decani. Quinquagenarij.*

Qværes denique quando, & quandiu iudicia exercerent. Respondet Moses, hos iudices plebem omni tempore iudicasse, quotidie videlicet, exceptis diebus festis, quibus in ius ambulare non liceret; quod forenses controuersiæ quietem deuotioni, ac contemplationi debitam non parum turbent. Quotidie, inquam, vt citius, faciliúsque lites, quæ plurimæ in tanto populo, & tanta rerum communicatione quotidie existebant, expedirentur; & in gratiam, quæ pene semper litibus violatur, primo quoque tempore mutuò rediretur. Existimat autem Abulensis, quem in hac disputatione plurimùm sequimur, fuisse hæc officia non certi, definitique temporis, sed perpetua, & in totam vitam, quandiu essent ad illa rectè obeunda idonei; in demortuorum autem locum filios non successisse, quasi in iura paterna; sed nouos electos fuisse prædictis dotibus insignes, quæ fortè in filiis non reperirentur: cùm virtus & sapientia parentum non semper transmittatur in posteros. DCCXLII. *Quando, & quandiu iudicia exercerentur.* q. 8. & 9. in 18. Ex.

Svnt qui hoc tempore magnum illud Hebræorum concilium institutum existiment, quod Synedrium posterioribus temporibus dictum est. Verum id Concilium Hierosolymitanum fuit, vnius & 70. virorum, vt tradunt Thalmudistæ apud Petrum Galatinum, & Carolum Sigonium l. 6. de Repub. Hebræorum. Quod illi potius concilio successit, quod Dei iussu electum est à Mose seniorum septuaginta, quibus Dominus de spiritu Mosis communicauit. Nam istis Tribunis & Centurionibus successerunt iudices singularũ ciuitatum, de quibus præcepit Dominus, *Iudices & magistros constitues in omnibus portis tuis, quas Dominus Deus tuus dederis tibi, per singulas tribus tuas, vt iudicent populum iusto iudicio, nec in alteram partem declinent.* Capite autem sequenti præcipitur, vt si iudicium expedi- DCCXLIII. *Iis successerunt iudices ciuitatum.* c. 7. Num. 11. 16. Deut. 16. 18. Deut. 17.

ri non possit in ciuitatibus ad summum pontificem, eiúsque concilium, in locum quem elegerit Dominus, recurratur. Hi sunt iudices ciuitatum, quos Iosaphat constituisse dicitur *in cunctis ciuitatibus Iuda munitis.* 2. Paral. 19. 5.

DCCXLIV. *Qui differrent à Synedrio.*

MVLTIPLEX ergo fuit inter vtrosque differentia. Nam isti authore ac suasore Iethro instituti sunt, illi iubente Deo electi, licet vtique ad leuandum grauiore onere Mosem. Isti anno primo creati sunt, in mansione 12. in Sina, illi secundo in mansione 13. ad sepulchra concupiscentiæ. Istorum nec certus præscribitur numerus, neque ætas; de illis dicitur, *Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israël, quos tu nosti quod senes populi sint, ac magistri.* Isti de omni plebe, singulisque tribubus eligũtur: quod de illis præceptũ non est; & nimirũ futuri erant aliquãdo omnes de tribu Iuda, & de Hierusalẽ ciuitate quã elegerat Dominus, atq; adeo magna ex parte de domo Dauid, quos propterea Herodes interfecit, vt pluribus leges apud Sigoniũ loco ante citato. Ii tamen quos Rex Iosaphat Hierosolymis cõstituisse scribitur, non ex Iuda, sed vniuersè ex Israële assũpti dicuntur, in quibus erant Leuitæ & Sacerdotes; vbi Amarias pontifex in iis quæ ad Deum pertinẽt, præsidebat, in cæteris Zabadias dux in domo Iuda. Et certè collectũ oportuit ex omnibus tribubus, totóque regno concilium, quod erat totius gentis senatus, & ad quem ex omnibus prouinciis causæ deferebantur, vt ibidem traditum est. Num. 11. 16. 2. Paral. 19. 8. vers. 10.

DCCXLV. *Iethronis laus ex Iosepho.*

SED redeamus ad Iethro, vt eum quamprimum dimittamus: virum vtique optimè de Hebræa republica, vel hac vna institutione meritum; licet eum Philo in suis allegoriis, non satis iusta neque solida sugillatione vellicet: forte ne generi gloriam soceri laude infuscari contingat. At Iosephus rectius, *hoc Raguelis consilium Moyses libenter admisit, fecitque quidquid ille monuerat, non sibi hoc cõmentum vsurpans, neque autorem eius celans, sed pro concione populo indicans, cuius hoc inuentum fuerit.* Non habetur hæc indicatio populo facta, neque necessaria erat, & in Deuteronomio, vbi res ipsa repetitur, nulla fit mentio Raguelis. Addit autem. *Quin & in libris suis Rагueli ascribit inuentionem ordinum militarium, ac iudiciorum; malens dignos sua laude non fraudare, quam sibi alienum decus vsurpare, vt hinc quoq; virtutem eius conycere liceat.* Sic Iosephus, paulo liberalior in Iethro; cui etiam inuentionem ordinem militarium præter scripturam tribuit. l. de Agricultura pa 191. de Temulentia p 191. de nominũ mutatione pa 821.

DCCXLVI. *Quid de eo D. Augustinus.*

D. AVTEM Augustinus, paulò in Moysen fortasse seuerius. *Prima quæstio est,* inquit, *cur hoc Deus famulum suum, cum quo ipse tanta & talia loquebatur, ab alienigena passus est admoneri? In quo Scriptura nos admonet, per quemlibet hominum detur consilium veritatis, non debere contemni. Videndum est etiam ne forte ibi voluerit Deus ab alienigena admoneri Moysem, vbi & ipsum posset tentare superbia. Sedebat enim iudiciaria sublimitate solus, vniuerso populo stante. Nam hunc sensum indicat, cùm ipse Iethro eos eligi iussit ad iudicandas causas populi, qui odissent superbiam.* Sic ipse, ex Septuag. quidã tamen Græci codices πλεονεξίας habent, consentaneè Hebræo, Latinoq; & Chaldeæ paraphrasi, νοῦν ὑπερηφανίας. Nec Moyses huic malo affinis fuit, *qui erat vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra,* sed Deo quoq; qui superbiã detestatur, lõge charissimus. Sed quidquid cogitarit Iethro, certè D. August. Moysem non facit reũ superbiæ, sed obnoxium, vt cæteros qui sublimia negotia tractant. Addit his Abulensis Prophetas non esse hoc ipso abundãtiore cõsilio & sapientia cæteris, quod Prophetæ sint, cũ non ex habitu naturali, sed ex actuali illuminatione diuina cognoscant; à qua redeunt ad seipsos, perinde ac si illa eis monstrata non fuissent. q. 68. in Exod. Num. 12. 3 q. 8. in fi. in 18. 22.

DCCXLVII *Discessus eius quãdo videatur contigisse.*

IAM quod ad dimissionem Iethro, nullam adhibet Scriptura temporis notam, quo ea facta fuerit. Qui putant eundem esse Hobab filium Raguelis, cuius est mentio in decimo Numerorum, cum Iethro, satis habent ex eo loco testatum, eum non ante vigesimum diem secundi mensis anni secundi ab exitu, discessisse à Moyse in terram suam, in quibus est Abulensis in hunc locum. At communior meliórque sententia est, quam alibi confirmauimus, Hobab filium esse Iethro, non ipsummet Iethro, eumque discedente patre apud Mosem sororis maritum, ipso rogante, cum sorore, nepotibúsque non inuito patre remansisse. Itaque admodum mihi probabile videtur omnes simul cum Mose remansisse, quandiu in Sina substiterunt. Cùm autem Deo iubente, & nube progrediente vasa cœpta sunt conclamari; tum demum illum reditum ad suos vrgere apud generum instititisse, vt domui suæ senior ex longo iam q. 11. in fi. c. q. 12.

Digitized by Google

interuallo prospiceret. Neque iustam petitionem à Mose repudiatam esse, qui cum iam aliquot mensium interuallo diuinarum rerum scientiam docuisset.

Svperest nobis hoc anno fœlix sanctissimi Iobi ad Deum transitus, de quo DCCXLVIII priusquam dicamus, tabellam reliquorum huius anni mensium proponendam putamus, vt eum in beata illa morte aliquando claudamus.

Tabella octaui mensis.

EXPANSA TABELLA MENSIS OCTAVI, QVI MARCHESVAN, ET BVL ET HESBAN PER APHERESIN DICITVR, ET QVÆ IN EO, HOC PRÆSERTIM ANNO, GESTA.

Feriæ.	Dies mensis.	Res gestæ.
Fer. 3.	1.	Neomenia. Primum diem cuiuslibet mensis solennem habent Hebræi, & peculiare sacrificium offerunt Deo, vt habetur Num. 28. 11. idque in memoriam diuinæ prouidentiæ & gubernationis mũdi, sicut Sabbatum in memoriam Creationis. Genebr. & Sebast. Indicebatur autem Neomenia à curia maiori, siue Ecclesiastica. R. Leui. Leuit. 25.
Fer. 4.	2.	Hoc circiter tẽpore inuisit Mosem generum suum Iethro, qui ab eo cum gaudio exceptus, eum vicissim docuit, iudicum subalternorum institutionem, supra n. 720. & seqq. Cum eo mansisse videtur vsque ad migrationem è monte Sina. n. 747.
Fer. 5.	3.	Elaborant artifices circa Tabernaculum, Moses faciem radiantem velat, supra n. 710.
Paras.	4.	
Sabba.	5.	
Dom.	6.	Die sexto mensis octaui incipiebant Iudæi ieiunare ob excæcatum Sedechiam regem Iuda, & eius filios interfectos à Nabuchodonosore, 4. Reg. 25. 7. Ierem. 39. 6. 7. & c. 52. 10. 11. Scaliger hoc ieiunium in diem huius mensis septimum refert. Sed ea clades, vt ex eisdem locis constat, incidit in mensem quartum.
Fer. 2.	7.	
Fer. 3.	8.	
Fer. 4.	9.	
Fer. 5.	10.	
Paras.	11.	
Sabb.	12.	
Dom.	13.	
Fer. 2.	14.	
Fer. 3.	15.	Hunc diem solennem esse voluit Ieroboam filius Nabath in Bethel, in similitudinem festi Tabernaculorum, quod in regno Iuda, & Hierosolymis, 15. mensis septimi celebrabatur, 3. Reg. 12. 32. 33.
Fer. 4.	16.	
Fer. 5.	17.	
Paras.	18.	
Sabba.	19	
Dom.	20.	
Fer. 2.	21.	Beseleel & Ooliab cum sociis in Sanctuario Domini construendo hoc toto tempore desudant: fuit enim res aliquot mensium.
Fer. 3.	22.	
Fer. 4.	23.	
Fer. 5.	24.	
Paras.	25.	
Sabba.	26	
Dom.	27	
Fer. 2.	28.	
Fer. 3.	29.	Et vltimus, est enim cauus, sed fit 30. dierum intercalatione in anno abundanti. Scal. hoc mense perfecta est domus Domini à Salomone, 3. Reg. 6. 38. Eodem mense cœpit prophetare Zacharias, vt habetur initio prophetiæ eius, c. 1. v. 1.

DCCXLIX. *Tabella mẽsis noni.*

EXPANSA TABELLA MENSIS NONI, QVEM CASLEV, AVT CISLEV HEBRÆI VOCANT, ET QVÆ IN EO, HOC POTISSIMVM ANNO GESTA SINT.

Feriæ.	Dies mensis.	Res gestæ.
Fer. 4.	1.	Neomenia de more celebrata.
Fer. 5.	2.	Strenue vrgetur opus sanctuarij.
Parasc.	3.	
Sabb.	4.	Celebratur hic dies apud Zachariam Prophetam, c. 7. v. 1.
Dom.	5.	
Fer. 2.	6.	
Fer. 3.	7.	Refert in hunc diẽ Genebrardus ieiuniũ ob combustum à Rege Ioachim volumẽ, quod scripserat Baruch dictãte Ieremia. c. 36. 23. Ieiunij meminit Ieremias c. 36. 6. 9. sed quasi solẽnis, quod Hebræi postea illi casui dicarunt. Meminit mensis noni Ieremias, ibid. v. 9. & 22. diei non meminit. Ponit Genebr. diem 7. huic ieiunio sacrum. Scal. 28. Sebast. omittit.
Fer. 4.	8.	
Fer. 5.	9.	
Paras.	10.	
Sabb.	11.	
Dom.	12.	
Fer. 2.	13.	
Fer. 3.	14.	
Fer. 4.	15.	Hoc die & mense, anno 145. regni Græcorum, ædificauit rex Antiochus abominandum idolum desolationis super altare Dei, 1. Machabæ. cap. 1. v. 57.
Fer. 5.	16.	
Paras.	17.	
Sabb.	18.	
Dom.	19.	
Fer. 2.	20.	
Fer. 3.	21.	
Fer. 4.	22.	
Fer. 5.	23.	
Paras.	24.	Habet hic dies Prophetiam apud Aggæum c. 2. 11. & 21. Cœpit hoc ipso die ædificari templum domini sub Zorobabele. Aggæi 2. 19. vide tamen c. 3. Esdræ v. 8. libri primi, & c. 5. v. 1.
Sabb.	25.	Memoratur hic dies prophanis sacrificiis Antiochi Epiphanis pollutus, 1. Machab. 1. 62. Eodem die ac mense anni 148. regni Græcorum, restauratus est cultus domini, & sacrificatum super altare nouum, 1. Machab. 4. 52. Statutúmque à Iuda, & fratribus eius, vt celebraretur dies dedicationis altaris per dies octo, idque in vsu erat, 2. Machab. 1. 18. & tempore Christi, Ioan. 10. 22. Hunc ipsum diem dicatum fuisse victoriæ Iudithæ de Holoferne scribit Genebr. Iudith. 16. in fine, sed non nominatur dies, neque mensis festiuitatis huius. Iosephus l. 12. Antiq. c. 11. ait prædictam celebritatem, quæ vulgò Encæniorum dicitur, vocari à Iudæis φῶτα, id est lumen, eo quòd ex insperato Iudæis illuxerit tanta fœlicitas. vel quod lumen religionis à Græcis extinctum, recuperatum fuerit, vt ait Genebr. in Calend. (*Ioseph. l. 12. c. 11.* — *In M.S. in calend.*)
Dom.	26.	
Fer. 2.	27.	
Fer. 3.	28.	Huc refert ieiunium noni mẽsis Scaliger in Cal. quòd Genebr. in 7.
Fer. 4.	29.	
Fer. 5.	30.	Est enim plenus, sed eximitur hic dies in anno defectiuo, vocatúrque ἐξαιρέσιμος ἡμέρα anni defectiui. Scal. in Calend. quem consule l. 3. canonum Isag. p. 220. & 221.

Digitized by Google

Ad hunc mensem refert Genebrardus diem ignis, qui datus est, quādo Nehemias ædificato templo, & altari obtulit holocausta. 2. Machab. 1.18. & seqq. *Et fortasse*, inquit, *est illud festum luminum, siue luminarium Iosephi:* qui scilicet vtramque festiuitatem confuderit; deceptus prædicto Machabæorum loco, in quo de vtraque celebritate agitur.

DCCL. *Tabella decimi mēsis.*

TABELLA EXPANSA MENSIS DECIMI HEBRÆIS TEVET, ET RERVM PRIMO POTISSIMVM ANNO EXITVS GESTARVM; QVI RESPONDET DECEMBRI.

Feriæ.	Dies mēsis.	Res gestæ.
Paras.	1.	Neomenia. Hoc quoque mense laboratur in construendo Tabernaculo, & omni eius supellectili.
Sabba.	2.	Octaua Encæniorum, siue purificati à Machabæis templi. 1. Machabæorum c.4. v.59. Ioseph. l.12. antiq. c.11.
Dom.	3.	
Fer. 2.	4.	
Fer. 3.	5.	Notatur hic dies ab Ezechiele Propheta c.33. v.21. in quo delatus est ad eum in Babylonem nuncius, captam esse Hierosolymam.
Fer. 4.	6.	
Fer. 5.	7.	
Paras.	8.	Ieiunium, quod illo die lex in Græcum sermonem versa sit, tempore Ptolemæi Philadelphi, & tenebræ mundum triduò occuparint. Genebr. & Scal. in Calēd. fuerit hic primus dies interpretationis, vel fortè postremus, è 72. qui eo in opere positi sunt, vt scribit, qui extat Aristæas, & habetur l.7. bibliothecæ Patrum, initio, sub finem libelli. Meminit celebritatis in insula Pharo Philo l. 2. de vita Mosis versus finem.
Sabba.	9.	Ieiunium, cuius doctores nostri non indicarunt causam, vt aiunt Hebræi. Geneb. & Scal. in Calend.
Dom.	10.	Ieiunium decimi, propter inchoatam hoc die Hierosolymorum obsidionem à Nabuchodonosore Rege Babylonis. 4. Reg. 25. 1. Ierem. c.52. 4. c.39. 1. Zachar. 8.19. Ezechiel. 24.1.
Fer. 2.	11.	Habetur hoc die peculiaris Prophetia Ezechielis cōtra Pharaonem regem Ægypti, c.29.1.
Fer. 3.	12	
Fer. 4.	13.	
Fer. 5.	14.	
Paras.	15.	
Sabba.	16	
Dom.	17	
Fer. 2.	18.	
Fer. 3.	19.	
Fer. 4.	20.	
Fer. 5.	21.	
Paras.	22.	
Sabb.	23.	
Dom.	24	
Fer. 2.	25.	
Fer. 3.	26.	
Fer. 4.	27	
Fer. 5.	28.	
Paras.	29.	Est enim cauus mensis decimus Hebræis, qui est Romanis duodecimus & vltimus in anno Iuliano, quo quantum licet, vtimur. Itaque reliquos menses duos quibus perfectum fuit sanctuarium, omnisque ipsius supellex, ad annum Mosis octogesimum secundū, Exodi item secundum differemus. Hic autem, sanctissimo Iobo, sua, vt promisimus, iusta persoluamus.

PORRò magni huius Patriarchæ ætatem ex Hebræo textu, eique bellè consentiente Latino, distinctè signatam, testatámque, dubiam Septuaginta reddiderunt; quos plerique omnes antiqui patres, qui fere Hebræa non attigerant, sunt secuti, in vtrorum numeris, vt fere vsuuenit, irrepserit mendum non facilè apparet. Sic autem apud eos legitur, *Vixit autem Iob post plagam centum septuaginta annos. Omnes autem anni quos vixit, ducenti & quadraginta octo.* Vbi Olympiodorus. *Videtur magnus Iobus ipsos septem annos, plagæ acerbitatem tulisse, quorum idcirco est numerus prætermissus, quia ex ea annorum summa, quos vixit iustus, meritò excerpendi videbantur, cùm ærumnosa vita, mors sit potius, quàm vita existimanda. Etenim si post detractam calamitatem Iobo duplicata omnia fuerunt, quin anni quoque duplicati sint dubitari non debet. Vixit igitur post depulsam ærumnam centum septuaginta annos. Summa autem annorũ vniuersa ducenti quinquaginta quinque. E qua quidem summa detracti sunt septem, vt arcanam temporis rationem, quo est mala perpessus, intelligeremus.* Sic Olympiodorus.

DCCLI. *Ætas Iobi ex Sept.* — In catena.

DCCLII. *Improbatur.* IVXTA quam supputationem dicendum foret, Iobum non ante septuagesimum octauum annum in hanc tentationem incidisse, quibus si addideris septem annos certaminis, & 170. quos superuixisse scribitur, ad 255. peruenies, & detractis septem, ad 248. vide Comitolin. p. 34. in fine. Verùm nec par est eos annos de tota summa detrahi, qui fuerat apud Deum omnium optimi, atque gloriosissimi; nec satis probabile videtur aut Sathanã, aut Deum ipsum, tam duram probationem ad tam prouectam ætatem dilaturum fuisse, quæ, sine maximo miraculo, tot, tantis, tamque diuturnis cruciatibus par esse non posset, sed necessariò fatisceret, fractáque concideret. Neque verò est quod quis dicat 78. annos maturam adhuc ac virilem ætatem fuisse, si ad 255. annos referantur; posterior enim ætas diuina beneficentia, in quandam ærumnarum compẽsationem, vegetior ac diuturnior, in omnium bonorum copia facta est; prior autem illa, sibi, communíq; prouidentiæ relicta est. At erat illud seculum, quo floruit Iobus, alterúmq; præcedens, imò & superiora, ad Abrahamum vsque longè contractiora; nam vt omittam Moysen, & Aaronem; quos habemus in manibus; quorum ille 120. hic 123. annorum curriculum viuendo confecit; quæ summa ne mediam quidẽ partem æquat annorum Iobi, certè, si quid Chronico Hebræorum credimus, Ruben ad annum 124. duntaxat peruenit, Simon ad 120. Iudas ad 119. Issachar ad 122. Zabulon ad 124. Dan ad 127. Aser 126. Ioseph 110. Beniamin 111. Et Leui omnium viuacissimus ad 137. neque fuit omnino quisquam ab Abrahamo, de cuius quidem ætate literis sit aliquid proditum, qui ducentesimum quinquagesimum quintum attigerit.

78. / 7. / 85. / 170. / 255. / 7. / 248.

Seder Olam Zota.

DCCLIII. *Recipitur Latina.* Probabilior ergo multò fuerit tam Latinæ vulgatæ editionis, quàm Hebraicorum voluminum Chronologia, cui sese Chaldæus paraphrastes accommodat, sicut Græca editio Regia, & Cõplutensis. Nam Philo & Iosephus, non solùm Iobi ætatem, sed omnem eius omnino memoriam, tanquam viri alienigenæ fortasse, quantum quidem reperire potui, missam fecerunt: cùm tamen ad genus Abrahæ, atque adeò ipsius Esaũ pertineret. Hæc ergo sententia cum B. Iobo 140. annos vitæ attribuat, post exantlatas septennij calamitates, iique anni duplices ad prioris annos fuerint, consequens est vt statim à septuagesimo anno in arenam contra dæmonem, certaménque descenderit; in eóque septem annis, vt ante docuimus, summa animi corporisque contentione collocatis, ad 217. annum, quem nunc agimus, viuendo peruenerit. Quam ei vitæ periodum tribuit quoq; Torniellus, & Pineda noster, nisi quod tempus calamitatis, breuius putat fuisse, atq; contractius. Quod ipsum videtur sensisse Genebrardus, cùm illi 210. attribuit, sicut & Seder Holam in c. 3.

70. / 7. / 140. / 217.

An. m. 2599 n. 1. & 2545. n. 67. In c. 42. Iob. v. 16.

DCCLIV. *Qui viderit quatuor generationes.* VIXIT *ergo Iob post hæc*, inquit Scriptura, 140. *annis, & vidit filios suos, & filios filiorum suorum, vsque ad quartam generationem*; siue vt est in Hebræo & Græco, quatuor generationes, quatuor scilicet generationes numerat, patrem, filium, nepotem, pronepotem, qui simul in viuis fuerunt, quod intelligendum est, post redintegratam vitam, fortunásque. Idque facilè intellectu est, si ponamus anno Iobi 78. natum ei fuisse secundum primogenitum, siue is fuerit Ennon, quẽ Septuaginta illi ex Arabissa vxore attribuunt, siue alius aliquis, qui ætatis suæ trigesimo anno, Iobi autem 108. filium genuerit, Iobi nepotem; qui rursum post

Digitized by Google

annos 30. filium susceperit, aui sui 138. agentis, pronepotẽ. Sed quoniã 79. omnino anni reliqui sunt vsq; ad 217. quo defunctũ ponimus Iobum, quibus non est credibile nepotes eius liberis caruisse: rectius opinor accipiemus quartã generationẽ, etiam excluso patre, tẽpúsq; abundabit, cum singulis 35. anni conueniant; ergo 78. Iobi natus ei fuerit primogenitus, cuius 35. anno, Iobi autem 112. natus sit Iobi nepos; qui rursum 35. anno, Iobi autem 147. genuerit filiũ, Iobi pronepotẽ. Hic autem pronepos ætatis suæ anno 35. Iobi autẽ 182. susceperit filium, Iobi abnepotẽ; cuius anno 35. ætatis autem Iobi 217. mortuus fuerit idem Iobus, nec quintã viderit generationẽ, quàm facilè ei tribuere possemus, si id textus Scripturę pateretur.

QVÆ ait eum mortuum, *senem, & plenum dierum*, siue, vt est in Hebræo, *saturum dierum*, quia mors in vita rebus omnibus affluente tardè omnino solet contingere. Sed multò etiam plenior bonorum operum, quando, vt ait Olympiodorus in catena, virtutis eum curriculum egregiè confecisse Scriptura narrat; certè vel hoc ipso, quòd eum simplicem ac rectum, & timentem Deum vocat, & recedentem à malo, & in aduersis retinentem innocentiam. Denique elogio planè admirabili, negat illi similem in terra repertum; eo videlicet tempore, quo & Ioseph, & cæteri omnes Patriarchæ viuebant; qui denique præsente, atque approbante Deo dicere non dubitauerit, *Donec deficiam non recedam ab innocentia mea; iustificationem meam, quam cœpi tenere, non deseram. neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea.* Vbi Origenes, *Mirifica iusti fiducia, qua non modo eius vita superior, sed ærumnosi etiam temporis conditio nitebatur, vt dicere non dubitauerit.* Quòd deinde Paulus vsurpauit, *Nihil mihi conscius sum.* Nunquam videlicet eum consciẽtia, quasi grauioris culpæ reum carpserat, aut conuitio affecerat. Nec est opinor vlla virtus, quã beatissimo isti viro vindicare non possimus, certissimisq. ex eius libro testimoniis cõprobare.

DCCLV Iobi eximia sanctitas, & innocẽtia.

c. 27. 6. — *In catena Olymp. p. 381.* — *1. Cor. 4.*

NEQVE sanè mirum, cùm enim à Deo in Principem, Patriarcham, & Prophetam electus sit; Martyrem, Doctorem, atque Sacerdotem, oportuit illum tot tantarúmque dignitatum, propria ornamenta diuinitus accepisse. Rex fuit ac Princeps inter Idumæos, vt Septuaginta ex Genesi probant, & ex c. 29. intelligi potest, vbi inter alia, *Quando procedebam ad portam ciuitatis, & in platea parabant cathedram mihi; videbant me iuuenes, & abscondebantur; & senes assurgentes stabant. principes cessabant loqui, & digitum superponebant ori suo.* Hæc certè in vulgarem hominem non quadrant. Et infra, *Si voluissem ire ad eos sedebam primus; cúmque sederem quasi Rex circumstante exercitu, eram tamen mærentium consolator.* Vbi Olympiodorus, *Aut quia præ regno ob virtutem colebatur, aut verò illud, quasi, non propter similitudinem adhibetur, sed vt reuera eum potestate regia viguisse, intelligamus.* Et Polychronius. *Cur etiam tantam esset egestatem expertus, præsertim cùm Rex esset, vt iam tecto careret,* &c. Et rursum Olympiodorus. *Successit quidem Balaco Iobus in regnum, sed nequaquam illius impietati successit. Abrahami enim est fidem, virtutémque imitatus.* Vide & Chrysost. hom. 4. de Iobi laudibus. *Tale quippiam*, inquit Isidorus, *Iobum dixisse opinor, vel quòd militibus legitimè præerat, & imperabat, vel quòd terrorem latronibus* (id est militibus laterũ stipatoribus, quasi lateronibus) *inferebat, vel quòd illos legibus coërcebat.* Ergo ibi meritò Pineda Regiam Iobi dignitatem agnoscit, non minus legibus, quàm armis munitam.

DCCLVI. Rex fuit,

In fine libri Iob. c. 36. 33. — *In Catena p. 542.* — *in Catena, p. 112. vide & p. 160. p. 542.* — *in c. 29. v. 25. 3.*

REGIIS ergo virtutibus erat præditus, magnitudine animi erga potentes, nam conterebat molas iniqui, & de dentibus illius auferebat prædam: mansuetudine & humanitate in humiles ac tenuiores. *Auris*, inquit, *beatificabat me, eò quòd liberassem pauperem vociferantem, & pupillum, cui non esset adiutor. Benedictio perituri super me veniebat, & cor viduæ consolatus sum. Oculus fui cæco, & pes claudo, pater eram pauperum.* Et alibi, *Ab infantia mea creuit mecum miseratio, & de vtero matris meæ egressa est mecum.* In omnes iustitia & sapientia. *Iustitia*, inquit idẽ, *indutus sum, & vestiui me, sicut vestimento & diademate, iudicio meo. & causam quam nesciebam diligentissimè inuestigabam.* Et infrà, *Qui me audiebant expectabant sententiam, & intenti tacebant ad consilium meum; verbis meis addere nihil audebant, & super illos stillabat eloquium meum.*

DCCLVII. Regiisque virtutibus illustris,

c. 29. 17. — *c. 29. 11.* — *c. 31. 18. c. 29. 14.*

NONNE Patriarcha Iobus fuit, siue eius intuearis genus, siue viuendi rationem. Nam ex genere Abrahæ ex quo cœteri omnes Patriarchæ inferiores, oriundus fuit, & propius ex filiis Esaü fratris Iacobi, duodecim Patriarcharum parentis. Erat ipse præ omnibus sociis & amicis suis, diuinarum rerum scientia clarissimus, eorúmque omnium quasi parens. Et ipsi nihilominus viri erant

DCCLVIII. Et quasi patriarcha, populi Deũ extra Israëlitas colentis.

Tob. 2. 15.

in primis egregij, atque illustres, quando & Reges à Scriptura nominantur, & de diuinis rebus eruditi, vt qui Dei potentiam, sapientiam, iustitiam, bonitatem, magnificè, veréque prædicarent. Falsa tamen fuerunt aduersus Iobum opinione imbuti, quod eum arbitrarentur diuinitus ob sua flagitia diuexari. Itaque Græci interpretes eos, vt veri Dei cultores agnoscunt, ac commendant. Denique illud ei fuit cum cæteris ferè Patriarchis commune, vt multis, magnisque in rebus Christi Domini typum exprimeret, vt paulò pòst dicemus. Patriarcharum itaque variæ, multiplicésque laudes, ad Iobum quoque Patriarcham pertinent.

DCCLIX. *Iob Propheta.*

PROPHETAM cum agnoscit, prædicátque Gregorius. *Sanctus*, inquit, *per vulnera & verba sic loquatur sua, vt etiam nostra significet, & plerúmque per Prophetiæ spiritum ventura narret, præsentia transcendat.* S. item Augustinus non Prophetam solùm, sed eximium Prophetarum appellat. *Similiter*, inquit, *& Iob prædicat eximius Prophetarum, & in carne mea videbo Deum, quòd de illo tempore prophetauit quando Christi deitas habitu nostræ carnis induta est.* Sed vt eum nemo vocaret Prophetam, illud tamen oraculum, quod de resurrectione corporum admirabili claritate profudit, cum Prophetis meritissimò aggregat. Vnde Hieronym. scribens aduersus errores Ioannis Hierosolymitani, post contextum illum Iobi recitatum. *Quid hac*, inquit, *prophetia manifestius? nullus tam apertè post Christum, quàm iste ante Christum de resurrectione loquitur.*

l. 17. mor. c. 1.

Serm. 2. de nat. t. 10.

t. 2. ad Pammach.

DCCLX. *Videri martyrem ex suppliciorum acerbitate.*

NAM quod hunc ipsum Prophetam martyrem dicimus, num ei aut recentem, aut indebitum titulum dignitatis arrogamus? Aut si res probatione indiget, num eloquentia possumus æquare Chrysostomum? Ipsum igitur audiamus. *Martyrij tempus*, inquit, *nunquam abest, neque enim in ligno tantùm pendere martyrem facit. Nam si ita res haberet coronarum huiusmodi Iob expers esset: neque enim ad tribunal adductus est, nec iudicis vocem audiuit, nec carnificem vidit; non enim è ligno pendens sublimis excarnificabatur, & tamen multis martyribus acerbiora passus est. Ac voces illæ nunciorum, qui alij aliis succedebant, cum quauis plaga acrius, acerbiúsque conuulnerabant, atque vndique lancinabant, vermiúmque illorum ora omni ex parte ipsum immaniùs, quàm sexenti carnifices corrodebant. Ecquem igitur martyrem hic non æquet? imò verò sexcentos. Nam per omnia rerum genera tum luctabatur, tum palmam obtinebat: nimirum per opes, per liberos, per corpus, per vxorem, per amicos, per hostes, per seruos (nam hi quoque in os eius inspuebant,) per famem, per insomnia, per dolores, per fœtorem. Ob eámque causam illud à me dictum est, eum non vni aut duobus, aut tribus, sed sexcentis martyribus æquandum esse.* Sic Chrysost.

Hom. 1. in post. ad Cor.

DCCLXI. *Atque adeo ex eorum causa.*

AT enim, inquis, martyrium non pœna, sed causa facit, vt ait August. Superest ergo vt causam martyrij non deesse doceamus. Quæ ergo causa sanctum virum in tam horribiles cruciatus coniecit, num propria culpa, vel casus aliquis, aut naturæ temperatio quædam, concentúsque perturbatus? Ab extrinseco causa est, & quidem à diuini numinis hoste Sathana, ex immenso quodam in Deum odio, in eius famulum incitato, atque immaniter furente. An fortè tyranni Dæmonum ministri martyrem cruciando facere possunt, Dæmones ipsi non possunt? Num finis horum cruciatuum ad martyrium non est idoneus, certè si conseruatio iustitiæ Ioannem Baptistam martyrem reddidit, aut legis obseruatio Machabæos, diuinæ gloriæ conseruatio, & in Deum ipsum fides, nihilo minus valere debet ad eandem dignitatem. Sed sumamus aliquem optimo, si quisquam alius, titulo martyrem. Quid B. Laurentio ait tyrannus? Abnega Christum, aut morere. Quid dicit Iobo mulier, *Benedic Deo, & morere*, nónne vtrobique propè par est ratio, atque oratio? Illic ex ore Decij loquitur Dæmon, hîc ex ore mulieris. Si ille consentit dimittitur ex equuleo, aut craticula liber; si hic assentiatur, illicò abstinet manus satan, ac cohibet impetum, & reflorescit qui iacebat in sterquilinio, mortuo quàm viuo similior. Ibi tyrannus de Christo, ac fide Christiana triumphare satagit; hîc satan Deo insultare cupit; quòd illi Iobus, vsque adeo charus, ab eóque insigniter commendatus, in faciem benedixerit; ille fidem in Christum Dominum, hic charitatem in Dominum Deum infringere meditatur.

conc. 2. in Psal. 34.

DCCLXII. *Deesse tamē aliquid, tam in pœna,*

QVÆ sanè vt sint vero simillima, aliud tamen quiddā præterea cōmunis Theologorū doctrina requirit, ad perfectam atque integram martyrij rationē; vt scilicet mors ipsa in sancta illa atque honesta causa obeatur; quòd vsq; adeò verū esse arbi-

Digitized by Google

trantur viri eruditione præstantes, vt martyrem negent, cum cui miraculo vita in tormentis conseruata fuerit, etsi eum & integrum martyrij meritum, & martyrum in cœlo laureolam consecuturum fateantur. Quod tamen non satis fortasse probabiliter dictum videatur, si enim Deus talem habet pro martyre, & muneratur vt martyrem, ac singulari præmio testatur esse martyrem; cur eum homines martyrem non putent, aut non appellent, si putant? An vtrúmque iudicium verum est, cùm alterum sit alteri plane contrariũ ac repugnans? Responderi potest Ecclesiam ex obita extrinsecus morte martyrem æstimare, eámque communem habere regulam; cætera quæ interiora sunt, remuneratori Deo reseruare. Verùm alia Iobi causa videtur; nam neque illi vitam tormenta quantumuis acria, & diuturna eripuerunt; neque eiusmodi fuerunt vt eripere possent, quamuis cruciatus horrificos cierent, longe morte ipsa diriores. Audierat enim Sathan, quod vel inuito necesse fuit obseruare, *Ecce in manu tua est, veruntamen & animam illius serua.*

ET fortassis etiam Iobi martyrio defuit, quod non ex affectu charitatis, neque DCCLXIII *Quam in causa, sine affectu patiendi.*
p. 125. 231. & 480. pro tutanda diuina gloria passus videtur, quippe qui se pro ea vexari nesciebat, licet cognosceret, se eius permissione vexari, de quo dixit, *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit ita factum est.* Itaque rectè Olympiodorus in Catena negat certaminis sui causam Iobo exploratam fuisse, sed agendo cum Deo per varios verborum circuitus, interrogationésque illam discupisse habere perspectam. Et Chrysost. hom. 34. in Matthæum extrema, de tribus pueris in fornacem coniectis. *Idipsum*, inquit, *magnum illis robur præbebat, quoniam non ignorabant propter Deum se pati, quæcúnque ipsi paterentur. Iob autem nesciebat quòd certamen quoddam in his erat atque luctatio, nam si resciuisset, nullo penè sensu percepisset dolorem*, &c. Eodémque modo ait multùm subleuatos esse in patiendo Apostolos, quòd se Christi gratia pati certò sciebant, cùm ea Iob consolatione omnino careret; Non ergo ex amore in Deum pugnabat, qui se pro Deo pugnare nesciebat. Nec tamen propterea ab eodem Diuo Chrysostomo rem populariter æstimante dissentiamus, qui hominem sanctum acerbissima supplicia ex Dei voluntate perferentem, martyrem prædicauit, ac credidit. Ne dicamus Chrysostomum dum Iobi ærumnas amplificat, eius gloriam diminuisse.

Hom. 34. in Matth. in fin. & hom. 5. de Iobi patiẽtia.

QVID enim dubitemus Iobum appellare martyrem, aut martyribus parem DCCLXIV *An par Apostolis Iobus.*
arbitrari; cùm ille idem Chrysostomus eum si non maiorem Apostolis, certè non minorem fuisse fateatur? Enumeratis enim grauissimis eius certaminibus, & machinis quibus constantia eius frangi poterat, aut labefactari. *Quonam*, inquit, *modo adamantis etiam naturam superasse illum animum non dicemus, qui à magna tempestatis impetu, atque procellis commotus non est? Date veniam liberè loquenti, Si non fuit maior Apostolis beatissimus ille Iob, certè non minor meo iudicio fuit. Nam Apostolis non parua erat consolatio, cùm se scirent causa Christi tormentis vexari; quod remedium tanti erat, tantámque vim ad subleuandos à passionibus quotidie Apostolos retinebat, vt vbique fermè id positum esse à Domino videamus. Crebrò enim scriptum inuenies, propter me, & gratia mei*, Et, *Si patrem familias Beelzebut vocauerunt. Ille autem tali consolatione omnino carebat, sed nec signorum miraculis iuuabatur, nec gratiæ causa confirmabatur, &c.*

VERVM si liberè loqui licet, non videntur hæc Athletam nostrum facere maiorem Apostolis simpliciter, aut etiam parem; sed in patiendo duntaxat, ac fortasse ne in patiendo quidem, vt mox videbimus. Nec sanè mens est D. Chrysostomi comparationem vniuersè instituere Apostolos inter & Iobum, sed in laborum atque ærumnarum mole exantlanda. Nam ibidem fatetur Apostolos gratia vberiore donatos fuisse, quæ primario nomine, & suapte vi maiores homines sanctiores, ac perfectiores efficit, At enim Iobum non pari vi gratiæ confirmatum fuisse. DCCLXV. *Non fuisse simpliciter parem.*
Glos. in 8. ad Rom. 1.2. q. 106. a. 4. c. *Non enim*, inquit, *gratia spiritus tanta vi temporibus illis fusa erat.* Ergo minor erat Iobus amplitudine gratiæ Apostolis, qui primitias spiritus erant consecuti, & tempore prius, & cæteris abundantius: vt cum glossa affirmat Diuus Thomas, qui etiam addit, ne in futurum quidem expectandum esse, vt existat aliquando perfectior aliquis status, in quo perfectius gratia Spiritus sancti habeatur, quàm hactenus habita fuerit; & maximè ab Apostolis, qui primitias spiritus acceperunt.

QVÆ scilicet gratia virtutes omnes eorum animis inseuit, amplificauit, ad DCCLXVI. *Quantá-*

que fuerit Apostolica gratia.

perfectionem deduxit. Quæ omnia spiritus sancti charismata, dona, fructúsque, 1.
in eorum pectora copiosissimè profudit. Quam omnium rerum scientia, ad mun- 2.
di conuersionem necessaria, omnium diuinarum Scripturarum, linguarúmque 3.
cognitio comitata est. Atque adeò potestas scribendi ea, quæ, ad salutem om-
nium mortalium, certam regulam, atque indubitatam veritatem continerent. 4.
Hæc est illa apostolica gratia, quæ immediatè ab ipso effusa capite, in membra 5.
totius Ecclesiæ nobilissima, admirabilem miraculorum patrandorum potesta-
tem; fortitudinem nullis laboribus, aut periculis imparem; iurisdictionem nul- 6.
lis omninò finibus circunscriptam complexa est; non, vt eorum posteri, 7.
excepto Petri successore, partialem; vt propterea diceret Apostolus omnium
Ecclesiarum sollicitudinem in se incumbere. Hæc est illa gratia quæ in Apo- 8.
stolis primùm effloruit, cum omnibus propter Christum relictis, vouerunt
quæcunque pertinent ad perfectionis statum; & quæ Iob sibi erepta admirabili D.Tho. 22. q. 88. a. 4. 3.
patientia sustinuit, ne Deum offenderet, ipsi vt magis Deo placerent, perfectiús-
que famularentur, vltrò profuderunt: & insuper omnium terrenarum rerum cu-
piditatem radicitus è pectoribus euulsam ipsi consecrarunt. Hæc est denique A- 9.
postolica illa gratia, quæ de sua salute iam certos, & electione ad gloriam secu-
ros, & ab omni grauiore noxa prorsus immunes, ad mortalium omnium salutem 10.
procurandam infatigabili, flagrantique zelo inflammauit, vt omnibus omnia
fierent, vt omnes saluos facerent. 1. Cor. 9. 22

DCCLXVII *Ac ne in patientia quidem,*

SI ergo Apostolorum gratia vsquequaque maior fuit; illisque donatum est, quod Iobo datum non fuit, vt propter Christum paterentur; illud certè consequens est, vt illi maiores essent, qui ex maiore gratia, & ex feruido in Deum affectu, in equuleos rotásque non dubitabant ascendere. Ergo illud non pro Iobo sed pro Apostolis facit, quòd scribit idem Chrysostomus. *Quòd in Apostolis,* inquit, *grauius videtur, idipsum ille quoque sustinuit, ab ancillis & seruis, ab inimicis ab amicis, ab his ipsis, de quibus bene meritus fuerat, acerbissimo vexatus odio: nec sacratissima illa muniebatur anchora, nec tranquillissimo portu illo quiescebat, qui Apostolis erat donatus, propter me scilicet, & propter nomen meum.* Hæc ipse; quæ pro Apostolis vt dixi, faciunt. Nam ipsum pati per se spectatum, si charitatis affectum sustuleris, ex quo patiare; & finem diuinæ gloriæ amplificandæ, non magnum, sed miserum est, non lucrum, sed iactura miserabilis. Nobilis enim ille affectus, ac gloriosus finis, vasa testea in aureos calices mutat, & sabuli scrupulos, in vniones, ac gemmas. Itaque ex eo quod pro Christo non patiebatur, non fit patientia commendabilior, sed miserior, cùm diritas ærumnarum non mitigaretur, nec dolorum morsus ea consolatione retunderetur, quæ felici prorsus efficacitate simul meritum augeret, dolorémque minueret. (Hom. 34. in Matt. sub fi.)

DCCLXVIII *Et vnde eã summam accipiat commendationem.*

QVOD si fas est dicere, ea laus ad naturæ potius, quàm gratiæ cõmendationem à qua secludi videtur, pertinet; sine qua tamen duricies potius videtur esse, quàm fortitudo; & gladiatoria totius corporis firmitas, quàm generosa constantia, quæ in tenerrimis etiam corporibus locum habere potest. Nec tamen negauerim sanctissimum virum, quem nunquam, vt antè dicebamus, conscientia grauioris noxæ reprehendit, isthæc omnia, magna omnino, diuináque præditum charitate tolerasse, sed fatendum tamen est eorum fortitudinem ac patientiam ad multo eminentiorem dignitatis gradum euectum fuisse, qui non tantùm in charitate, sed ex charitatis etiam affectu patiebantur. Et quamuis personæ dignitas, humanitus loquendo, patientiam reddat commendabiliorem in vulgus, ex cuius opinione dicebat idem Chrysostomus, maiorem esse in viro patientiam, qui in diuitiarum educatus deliciis, non piscator aut publicanus fuerat, nec tenuiter vitam peregerat, sed qui antea honorificentissimè vixerat, si multa postea indignè perpessus esset. Personæ tamen vera dignitas, non ex fortunis, aut naturæ dotibus spectata, sed ex diuinæ gratiæ, quæ longè superioris est ordinis, Apostolos longe Iobo, cæterisque Patriarchis, ac Prophetis, præstantiores facit. (In ead. hom. 34.)

DCCLXIX. *Iobus doctor gentium circa Incarnationem.*

ESTO tamen Iobus noster, quasi quidam gentium Apostolus, ac magister, diuinitus excitatus, vt duas quasdam res maximas, verbo, exemplóque prædicaret; diuinæ scilicet fidei mysteria, & morum, virtutúmque omnium sanctissimam disciplinam. Nam Christi Domini incarnationem, & aduentum mille sexcentis &

Digitized by Google

49. annis ante illius ortum apertè pronunciat, cùm ait, *Scio quod Redemptor meus viuit. Qui enim*, inquit Gregorius, *non ait conditor, sed redemptor, apertè eum denunciat qui postquàm omnia creauit, vt nos de captiuitate redimeret, inter nos incarnatus apparuit; suáque passione nos à perpetua morte liberauit.* Et rursum, *Infidelis quisque illum flagellatum, derisum, palmis cæsum, corona spinea coronatum, sputis illitum, crucifixum, mortuum nouerit; ego illum post mortem viuere certa fide credo, libera voce profiteor: quia redemptor meus viuit, qui inter impiorum manus occubuit.* Sic Gregorius.

c. 19. l. 14. Moral. c. 26.

DCCLXX *Peccatum originis.*

QVID peccati origine in nos transfusi maculam, quis clarius in tota antiquitate docuit, ac professus est? Perspicuè quidem Dauid. *In iniquitatibus*, inquit, *conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* At non obscurius noster quingentis ac quinquaginta annis, ante Dauidem natum. *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? nonne tu qui solus es?* vel, vt est in Septuaginta senioribus, *Quis enim mundus erit à sorde? at nemo, etsi vnus dies sit vita eius super terram.* Ibi autem obscurius, vbi diem natiuitatis suæ videtur execrari, quo loco Seuerus, *Peccati diem Iobus optat extingui, quo se scelere obligauit Adamus. Totius enim humanæ naturæ personam suscipit, dicitque, Dies pereat, quo à virtute ad scelus homo migrauit, atque ad ærumnas & interitum ruit, munere immortalitatis amisso*, &c.

Psal. 50. c. 14. 4. in Catena Olymp.

DCCLXXI. *Resurrectionem.*

IAM verò dogma resurrectionis mortuorum, tam clarè, tam distinctè, in sua ipse persona enunciat, ac docet, vt omnium impiorum contra sentientium ora, obstruere voluisse videatur. *In nouissimo*, inquit, *die de terra surrecturus sum, & rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum meum. Quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius; reposita est hæc spes mea in sinu meo. Et quisquis* inquit Gregorius, *resurrectionis in se virtutem fieri posse desperat, verba in gentilitate positi viri fidelis erubescat; & penset quanto pœna sit pondere feriendus, si adhuc non credit suã qui iam resurrectionem Domini cognouit factam, si & ille suam credidit, qui adhuc Domini Iesu sperabat esse faciendam.* Ex quo fit vt nonnihil habeat admirationis illa Chrysostomi vox, qua inter alia, quæ grauiter turbare poterant animum huius athletæ, ponit, quod non ita clarè de regno cœlorum, & resurrectione nostra quicquam perceperat, vt lugens ipse quoque diceret; *non enim in æternum viam, vt longanimus sim.* quod nimirum Chrysostonus de Iobo dixit, sicut & alibi de mendico Lazaro, quod prædicta resurrectionis professio, longe sit in Græcis obscurior, quàm in Latinis codicibus, aut Hebræis.

c. 19. 25. l. 14. c. 28 c. 7. 16. in c. 16. Lucæ, conc. 1.

DCCLXXII. *Et quæ ad morum sanctitatẽ.*

OMITTO alia fidei nostrę mysteria, quæ antiquus hic gentium Doctor, mundo euulgauit, cùm plurima diuinorum attributorum magnificentia, ne longius aberremus à metis. In iis autem quæ ad morum sanctitatem, & è cœlo deuocatam Philosophiam pertinent, quis mortales efficacius ipso docuit in rebus ad nutum fluentibus animi moderationem; in aduersis & ipsis externis membrorum, internisque cruciatibus patientiam, inuictámque fortitudinem; in vtrisque rerum humanarum contemptum, animúmque excelsum, & virtutibus exaggeratum? Quis maiorem in voluptatum illecebris continentiam, quæ ipsos etiam oculos, cogitationésque liberius excurrentes, quasi ex Euangelica disciplina frænaret, & in gyrum rationis compelleret. Nemo in retundenda potentiorum in violandis tenuioribus audacia fortior fuit. Nemo in erudiendis ad pietatem, & verum Dei cultum rudioribus vigilantior; nemo in subleuandis aliorum miseriis magnificentior. Nemo in suo cuique tribuendo iustior. Iobus certe, si quisquam alius, in priscorum illorum sapientum, ac Deum colentium choro, vir fuit, qui in aduersarios placabilitatem, in domesticos disciplinam, in subditos æquitatem, & in agnoscenda apud Deum culpa, propriáque vilitate profitenda, inusitatam, ac penè inauditam animi demissionem, & veri filij timorem, ac confidentiam in omnium parentem Deum, copiosissimè demonstraret. Quorum probationes cùm in omnium oculis auribúsque versentur, ad ea digitum obiter intendisse sat fuit. Horum certè Doctorem Iobum, Eliphaz Themanites initio suæ disputationis agnoscit. Sed qualem descripsit Homerus Phœnicem, oratorem verborum, actorémque rerum.

c. 4. 3. 4. l. 3. de orat. Iliad. 1.

DCCLXXIII *Iobus Sacerdos.*

RELIQVVM est vt de Iobi sacerdotio dicamus aliquid: quod ipso sacrificandi ministerio apertè in Scriptura confirmatur. Nam ante certamina sua, octauo quoque die sacrificabat pro filiis, simúlque mysterium resurrectionis colebat, vt

ait Gregor. & illis perfunctus, Dei iussu, etiam pro externis obtulit sacrificia. *Antea quidem*, inquit Iulianus in catena, *Iobus Sacerdos sua voluntate creatus, Deo pro filiis sacrificia factitabat. Post plagam autem non audebat victimas Deo prabere, qua in eum incubuit, calamitate perculsus: merito igitur Deo authore sacrificium init.* Sic ipse. In eandémque sententiam Chrysost. *Agit*, inquit, *Iobus Sacerdotem, amicis victimam adducentibus. Et illud attende, vt is qui pro suis liberis sacrificium facere solitus erat, nunc etiam pro amicis faciat. Illud etiam mox docet, haud satis futura esse illa sacrificia ad expiationem, nisi Iobi quoque merita accessissent.* Bonus ergo Sacerdos priùs pro suis delictis, nam delicta filiorum sua reputabat, hostias offerebat; deinde etiam amicorum delicta sacrificiis expiauit, eisque placatum reddidit Deum, qui se Iobi faciem sponderat suscepturum. 1. Mor. c. 4. c. 42. 8. Olymp. p. 540. Ibid. p. 532.

DCCLXXIV *Typus ac figura Christi, in persona dignitate.*

QVID ergo mirum Iobum, tot titulis illustre caput, eius etiam præclarissimum typum extitisse, in quem omnes omnium tituli dignitatum cadunt, quem Regẽ regum & Dominum dominantium celebramus, quem patrem futuri seculi, quem Patriarcham noui Testamenti, quem virum Prophetam potentem opere ac sermone confitemur: quem à Patre missum in terras Apostolum, Regem Martyrũ, iustitiæ Doctorem, summúmque Pontificem, sanctum, innocentem, impollutum, segregatum à peccatoribus, & cœlis ipsis excelsiorem. Rex igitur sanctus, non incongruè Regis Regum sanctissimi typus fuit, & Rex in media gentilitate; extráque populum illum, in Iacobi filiis segregatum, & promissa terra quasi hæreditate donatum, eius Regis, cui dictum est, *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.*

DCCLXXV. *Conuenientia nominis &c.*

SED præter dignitatis similitudinem, accessit & nominis; non vt nomen nomini Redemptoris, sed muneri responderet. Itaque Gregorius, *Cunctos*, inquit, *vera scientibus liquet, quòd Redemptorem mundi totis suis allegationibus curat sancta Scriptura promittere, cúmque per electos omnes, vt per eius scilicet membra, studuit designare. vnde & idem B. Iob Latino eloquio dolens dicitur, vt per eius & nomen, & vulnera, Redemptoris nostri passio designetur, de qua Propheta ait, Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit.* Eam similitudinem, & parallelismum egregiis tabellis Pineda noster in suis in Iobum commentariis eleganter expressit. Nobis tamen nihilominus aliquid, pro more institutóque nostro, in ista Iobi cum Domino, inchoata comparatione dicendum est, & ex eius copia, si res feret, inopia nostra locupletanda. Componamus igitur breuiter duos nobilissimos athletas, vtrúmque Dei ipsius ore commendatum. l. 6. c. 1. c. 53. Esa.

DCCLXXVI *In sacrificio, & tentatione gemina.*

ORAT Iobus & sacrificat pro filiis conuiuantibus, ad expianda ipsorum peccata. Dicebat enim, *Ne fortè peccauerint filij mei, & benedixerint Deo in cordibus suis; sic faciebat Iob cunctis diebus*, antequam tentaretur. Orat Christus in vltima cœna priusquàm patiatur; & Deo sacrificium Eucharistiæ offert pro filiis suis, in expiationem peccatorum ipsorum, voluitque idem sacrificium cunctis diebus iterari in memoriam sui, & remissionem peccatorum vsque ad consummationem sęculi. *Hoc facite*, inquit, *in meam commemorationem.* Et, *Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effund. in remiss. pecc.* Iobum expetiit Sathan gemina tentatione probandum, priore incruenta, altera cruenta, vt eum ad peccandum induceret; in priore crebris diuersarum calamitatum nunciis, in posteriore plurimis grauissimisque plagis exercuit; sed tentator in vtráque succubuit. Expetiit & Christum Sathan agnoscere, ac probare; in deserto primùm triplici tentatione, ad diffidentiam Dei, vanitatem, & auaritiam eum pertrahere conatus est. In passione deinde plurimis tormentis inuictam eius constantiam probauit; & vtrobique victus fuit. Iob. 1. 8. 1. 2. 3. Matth. 3. 17. c. 17. 5. Hebr. 1. 13. Luc. 22. 19. Matth. 26. 25.

DCCLXXVII. *Vterque permissus Sathanæ.*

IN priore accipit Dæmon potestatem à Domino Deo in vniuersa, quæ Iobus possidebat, vt eius patientiam tanta iactura tentaret. Ductus est Dominus à Spiritu Dei vt tentaretur à Diabolo, vt eius in Deum fiduciam ex inedia tentaret. In posteriore audiuit Sathan, *Ecce in manu tua est, veruntamen animam illius serua.* Audiuit & illam Christi sibi permissi vocem. *Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum.* & Patris; *Propter scelus populi mei percussi eum.*

Vterque ex diuite pauper.

IOBVS non inuitus, sed diuinæ prouidentiæ acquiescens, fortunis omnibus euersus est, & corruens in terram adorauit, & dixit: *Nudus egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. Scitis*, ait Apostolus, *gratiam Domini nostri Iesu* 2. Cor. 8. 9

Luc. 9. 58. Luc. 2. 7. l. 6. c. 2. *Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cùm esset diues*; adeo vt diceret, *Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos, filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet.* Neque enim illius fuit stabulum, aut præsepe, in quo eum reclinauit mater sua. *Tentator*, ait Gregorius, *ablatis omnibus, ei & seruos & liberos occidit, quia non solùm Iudaicum populum ex timore seruientem, sed ipsos quoque Apostolos in suo amore regeneratos, passionis eius tempore telo perfidiæ perculit.*

EGRESSVS *Satan à facie Domini percussit Iob vlcere pessimo, à planta pedis vsque ad verticem eius, qui testa saniem radebat, sedens in sterquilinio.* Talis fuit Christus Dominus, cùm pòst horribilem à Dæmonum ministris flagellationem, totus laserus, & cruentus, defectúsque viribus, vel humi iacens in suo sanguine volutatus est, vel sedens spinis coronatus. *Vulneribus*, inquit idem Gregorius, *beati Iob corpus atteritur, quia Redemptor noster confìgi clauis in crucis patibulo non dedignatur. A planta autem pedis vsque ad verticem vulnera suscepit, quia sanctam Ecclesiam, quæ corpus eius est, non solùm per extrema & vltima, sed vsque ad summa membra persecutione saniens tentator afflixit.* Vtérque factus est quasi leprosus, & percussus à Deo, & humiliatus, vt neutrum amici sui agnoscerent, aut reputarent; inimici autem irriderent, ac subsannarent. DCCLXXVIII. *Vterque crudeliter percussus.*

c. 17. 2. VTERQVE innocens patitur. Nam Iob, *Non peccaui*, inquit, *& in amaritudinibus moratur oculus meus*; &, *Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui, & calamitas, quam patior in statera; quasi arena maris hæc grauior appareret.* Ipsamet innocentia Christus, *qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius*; & tamen *tristis est anima eius vsque ad mortem*; &, *longè à salutè mea, verba delictorum meorum*; Psal. 21. præponderant scilicet eius dolores mille mundorum peccatis. Vtérque pro asserenda Dei gloria patitur. Iobus ad reuincendam Diaboli, apud Deum ipsum commendantem, calumniam: Christus ad reparandam Deo illatam, impulsore Diabolo iniuriam, & istius tyrannidem, malitiámque frangendam. Vtérque clac. 19. 7. mat in tormentis quasi desertus à Deo. *Ecce clamabo vim patiens*, ait Iob, *& nemo audiet; vociferabor, & non est qui iudicet.* Et sursum, *Clamo ad te, & non exaudis me;* c. 30. 20. 21. *sto, & non respicis me, mutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tuæ aduersaris mi-* Math. 27. 46. *hi*: & Christus, *Deus meus, Deus meus vt quid dereliquisti me* & ore Dauidis, *Clama-* Psal. 21. 3. *bo per diem & non exaudies, & nocte, & non ad insipientiam mihi.* Vtérque denique exauditus est pro sua reuerentia, Hebr. 5. 7. Iob. 38. DCCLXXIX. *Circumstantia vtriusque patientis.*

VTERQVE ex Vrbe cum ignominia eiicitur, tanquam abominandum spectaculum, inuisum Deo ac blasphemum; tanquam hominibus exitiosum, ac pestiferum caput. Ille in sterquilinium nudus, sanie distillans, & vermibus scatens abiicitur; hic in Caluariæ sterquilinium, spurcitia & ossibus mortuorum abundans, trahitur; exuitur vestibus & renouatis vulneribus sanie & sanguine cruentatur, & in crucem, quasi è terra eiectus, attollitur. Mortuus est eo anno Iobus, quo data est lex Hebræis. In morte Christi mortua est lex Iudaica, consummatis omnibus, quæ ad eam pertinebant, & nata lex Christiana. DCCXXC. *Vtriusque mors.*

IOBVS à calamitate primùm, deinde à mortuis resurrexit, longè quàm antea ditior factus, atque potentior; receptis etiam filiis atque filiabus, & visis ad quartam vsque generationem nepotibus, longam vitæ periodum fœliciter terminauit. Nam de eius resurrectione, quæ sub Christi resurrectionem contigit, locuples habetur in extremo eius libro, apud Septuaginta testimonium, in hæc verba, *Scriptum est autem ipsum rursus resurrecturum, cum quibus Dominus resurgit*, Quo respexit S. Ambrosius cùm diceret, *Rectè sanctus in iudicium mauult resurgere, quam in tempus diuinæ iracundiæ, quæ terribilis etiam innocentibus est. Simul etiam illud prophetare intelligitur dicendo, statuas mihi tempus, in quo memoriam mei facias, quod in passione Domini resuscitandus foret, sicut in fine huius libri testatur, nec tamen deplorare desinit. Et quo magis intelligit sibi resurrectionem esse propositam, vitam hanc fugere desiderat.* Hæc Ambrosius Eundem locum quasi ex Scriptura refert Clemens Romanus. Iulianus autẽ in eius libri catena. (Nicetę id tribuit) Pineda prędicta verba interpretatur, aut de die extrema, aut de crucis tempore. *Illud autem, rursus*, inquit, *appositum est, vt prior ea intelligatur resurrectio extitisse, cùm is ab ærumna fuit excitatus. Resurget autem cum Noë & Daniele, quibuscùm ab Ezechiele numeratur.* Verùm Iobi resurrectionem cum Christo factam copiose persequitur, probátque Peneda noster in cap. DCCXXCI. *Et gemina resurrectio*

Vide ibi Comitolum. l. 1. in Iob. c. 8. 10. 2. l. 5. constit. Apost, c. 6. inc. 19. & v. 25. n. 21. c. 14. v. 25. n. 19. & multis seqq.

Digitized by Google

19. vultque eum qui non postrema Christi patientis, atque resurgentis figura fuerit, non postremum inter eos, qui cum Christo resurrexerunt, locum obtinuisse, sed eum rediuiuum ad immortalem vitam, in restituto sibi corpore comitatum esse. Etenim vera æquum etiam fuit eum, priuilegium maturæ resurrectionis accipere, qui præ omnibus Prophetis, mundo mysterium resurrectionis tanto apparatu, ac luce verborum enunciarat.

DCCXXXII *Et gloria, posteritásque.* VTERQVE itaque gemina resurrectione nobilitatur, vterque ab ea gloriosior atque potentior; quando tum testatur Christus datam sibi omnem potestatem in cœlo & in terra, & filios suos Apostolos, Discipulósque, cum sanctis mulieribus recipit: vidétque perpetuo impleri toto orbe terrarum Propheticum illud, *Si posuerit pro peccato animam suam videbit semen longæuum.* Esa. 53. 10. Sed addamus postremò sepulchro, seu verius cenotaphio, sanctissimi clarissimique viri, & digni quem ætas omnis, posteritásque deprædicet, sequens monimentum; præter id quod apud Pinedam nostrum, perelegantis ingenij virum, vxor eius, filijque posuerunt. In fine comment.

MAGNI IOBI EPITAPHIVM

CENOTAPHIO APPENSVM.

DCCXXXIII *Iobi Epitaphium.* CLAVSIT, VIATOR, HOC MARMOR ALIQVANDO MORTVVM, EMISITQVE GLORIOSVM, CVM GLORIÆ PRINCIPE MESSIA, RESVRGENTEM IOBVM. VIRVM TOTO ORIENTE LONGE MAXIMVM. IMO NON VIRVM: SED HEROEM IN TOTO PATRIARCHARVM, AC PROPHETARVM CHORO, SVMMIS ANIMI, CORPORIS, FORTVNÆ ORNAMENTIS CLARISSIMVM. HEROEM, IMO NON HEROEM, SED HEROVM ANTISTITEM: MIRACVLVM MVNDI RECTIVS DIXERIM, ATQVE PRODIGIVM. QVIPPE QVI NON CVM HOMINIBVS, VT CÆTERI ATHLETÆ, SED CVM IPSO SATANA IMMANISSIMA BELLVA, EVM AD CERTAMEN ATROCISSIMVM DEPOSCENTE SEMEL, ITERVMQVE ITA CONGRESSVS EST, VT NVDATVS FORTVNIS, SEMPER VERISSIMA SVMMÆ FORTITVDINIS GLORIA VESTIRETVR: ET HORRIBILI, VT PVTABATVR CASV PROSTRATVS, VEL IPSO AGONOTHETA TESTE, AC PRÆCONE, SEMPER STETERIT, VICTRICIQVE PALMA CORONATVS TRIVMPHARIT. HVNC SI REGEM DIXERIS HVSSITARVM: REGVM ANTIQVORVM DECVS: REGIIS VIRTVTIBVS ILLVSTREM, PARVM EST. SI PATRIARCHAM, AC PROPHETAM, NON SATIS EST, SI MAGNVM SACERDOTEM, DOCTOREM GENTIVM, MARTYREM, APOSTOLVM; PENE NONDVM SATIS. TANTVS ENIM FVIT, VT EIVS VIVENTIS, PATIENTIS, RESVRGENTIS VMBRA, ARCEM IPSAM MAIESTATIS HVMANATI VERBI FERME CONTINGAT. LXX. ANNOS NATVS, IN MEDIVM RERVM OMNIVM CERTAMEN DESCENDIT. IN QVO TOTVM IPSVM SEPTENNIVM, INAVDITA FORTITVDINE CVM HOSTE TETERRIMO NOCTES DIESQVE COLLVCTATVS; DEINCEPS SICVT PALMA MVLTIPLICAVIT DIES. ET AD DECIMVM SEPTIMVM SVPRA DVCENTESIMVM ANNVM PROPAGAVIT. ET EO DENIQVE TEMPORE VINCVLIS CORPORIS SOLVTVS EST, QVO ISRAELITÆ ÆGYPTIA SERVITVTE LIBERATI, DESERTA ARABIÆ LOCA PERAGRARE COEPERVNT. ANNO MVNDI CIↃ. CIↃ. IↃ. XLIV. IIILVVII DCCCXXCVIII. ANTE CHRISTI DOMINI ORTVM CIↃ. IↃ. IX.

P. M. I. S. S. I. P.

Digitized by Google

SCHOLIA IN ANNVM 2584.

1. N. XIII. SVGGERO hîc tibi, Lector, ipsa Philonis verba, si fortè legere delectat, sunt enim elegantia. θερεῖς ὑετὸς, χάλαζαν πολλὴν, καὶ βαθεῖαν, ἀνέμων συμπνευσάντων, καὶ ἀντιπαταγούντων βίᾳ, νεφῶν ῥήξεις, ἐπάλληλοι ἀστραπαὶ, καὶ βρονταὶ, συνεχεῖς κεραυνοὶ, οἱ περιπολοῦντες τὴν ὕλην περιέχοντο. θέαμα γὰρ διὰ τῆς χαλάζης, μαχομένων οὐσιῶν, οὔτε ἐκείνης αὐτὴν, οὔτε ἐσβέννυτο, φέροντες δ' ἐν ὁμοίῳ, καὶ διατρέχοντες ἄνω καὶ κάτω διετήρουν τὴν χάλαζαν.

2. N. XXVII. Vide Abulens. q. 1. in hunc locum. vbi docet Deum iustissimam rem intendere, sui videlicet populi libertatem, sed ad tyranni se improbitatem accommodando, minimum quid petere: quod cùm iniustissimè negatur, æquissima Dei punientis animaduersio ab omnibus agnoscitur. Quod si petiisset maius, intendens minus, id fuisset quærere occasionem perdendi hominis, & inducere in tentationem quam ferendo non esset. Puta vt deduceret eum cum armata manu in Chananitidem, omnésque illos populos subiugaret ipsis, & pacificam eis possessionem illarum regionum tribueret. Huiusmodi tentationes excellenti virtute virorum sunt, vt Abrahæ à quo petitur cædes dilectissimi filij, sed à talium virorum virtute longe multúmque aberat Pharao.

3. N. XXX. Notat Chronicum Alexandrinum, octauam Ægyptiorum plagam fuisse locustam, *quæ nullum*, inquit, *agnoscit regem, perinde quasi non dominetur. Nam alia bello imperitant, cùm vnius imperio composite ad hostium exitium mittuntur.* Nec sanè capio satis quid velit. Videtur significare voluisse Pharaonem ab hoc animalium rege carentium genere castigatum, quia dudum dixerat. *Quis est Dominus, vt audiam vocem eius, & dimittam Israel?*

4. N. LIII. Maximam interpretatus sum *gratissimam atque iucundissimam*, ne quis putaret eam diem Iudæis fuisse solito vel longiorem, vel clariorem, sicut longam noctem Ægyptiorum vocauit Sapiens, Sap. 17. 2. Audi enim Nyssenum. *Hic igitur aer nullam diei ac noctis faciebat differentiam, Aegyptiis in eadem continuè crassitudine palpitantibus; at Iudæis nihil noui afferebat.* Eodem modo dicitur Esth. 8. 16. *Iudæis noua lux oriri visa est, gaudium, honor, & tripudium.*

5. N. LXVIII. Abulensis circa diem denunciationis huius, vt in re nõ planè certa, videtur incertus. Nam in cap. 11. Exod. post q. 3. ait pridie eius noctis, in qua patrata est illa cædes, denunciationem eius manè factam fuisse Pharaoni, móxque missum nuntium in terram Gessen, vt Hebræi de mutuandis vasis monerentur. Verùm paulò pòst subdit, melius dici hæc nono die contigisse, præsertim cùm simul mandaretur de agno Paschali decima die mensis domum deducedo, c. 12. v. 3. Idq. confirmat Tost. q. 5. seq.

6. N. LXXIX. Quidam dicunt Ægyptios post mortem primogenitorum acerbissimo dolore perculsos, metúque affectos, ne ipsi quoque quamprimũ interficerentur, instantissimè vrsisse, vt Iudæi quàm citissimè abirent. Illis verò negantibus habere se quibus opus erat ad sacrificandum Deo suo, petentibúsque vasa, & vestes, & id genus alia; confestim dedisse omnia, vt illi ocyus abirent. Quod quidẽ rectè excogitatum esset, si constaret ista omnia non antè potuisse peti, & facilius multò, suauiúsq; impetrari. Aut si Scriptura necessaria nos ad id tempus oratione constringeret: quæ commodissimè potest per repetitionem explicari. Ideò Caietanus in caput 12. Exod. negat intelligendum factam mutuationem in illo impetu, sed narrari eam quæ prius facta fuerat, eo quod tunc in illo tumultu effectus ipse secutus est expoliationis Ægyptiorum; qui obliti eorum quæ mutuo dederant Israëlitis, compellebant eos vt recederent, & cum illis spoliis recesserunt. Eandem sententiam sequitur Perer. disp. 15. in cap. 12. *Satisque*, ait, *argumenti esse potest perturbationem, & dolorem, quo ex cæde suorum primogenitorum affecti sunt Aegyptij, non fuisse causam cur tam facilè bona sua commodarent Hebræis: quod Moyses cùm eam causam indicare vellet; non eam tribuit dolori & perturbationi Aegyptiorum, de ea re ne verbum quidem faciens, sed solam causam tribuit gratiæ, quam Deus dedit Hebræis coram Aegyptiis.*

Et hæc quidem ἐκ χειρὸς à Genebrardo ac pingui Minerua dicta sunt, neque enim tertio quoque anno inserebatur mensis. Nam nunquam nonus, aut 12. 15. aut 18. embolimæi fuerunt, sed tantùm 3. 6. 8. 11. 14. 17. 19. Accuratius ergo hæc ex Hebraïco Munsteri Calendario sic accipe. 7. N. XCIII.

Lunaris annus Hebræorum ex 12. Lunæ periodis constans æquandus erat solari, ne confusio temporum, maximéque dierum festorum contingeret. Alioqui enim vndecim ferè dierum annua iactura, breui Pascha in autumnum, & festum Tabernaculorum in veris initia coniiceret. Ergo addendæ fuerunt anno lunari eæ temporis partes, quibus illum annus solaris excedit, qui constat 365. diebus & 6. horis. Lunaris autem 354. diebus 8 horis, & heladim (id est minutiis quarum 1080. vnam horam conficiunt) 876. quæ summa existit ex ex duodecim lunaribus mensibus, quorum singuli sunt 29. dierum, horarum 12. & Heladim 793. Excessus ergo anni solaris super lunarẽ est 10. dierum, 21. horarum, & 204. heladim. Hic excessus non potuit addi singulis annis sine magna confusione. Potuit autem tertio ferè quoque anno inserendo mensem vnũ. Ille enim excessus ter sumptus explet mensem vnum, & relinquit insuper aliquid, quod in sequentes reseruetur annos. Idem autem excessus septies insertus intra 19. annos, puta tertio, sexto, 8. 14. 17. & 19. annos decem & nouem solares & lunares penè æqualis facit. Pene, inquam, quia tunc etiam exceditur lunaris vna hora & 485. heladim. Idque ex singulis annis sigillatim probari potest.

Quod autem tertio quoque anno præcisè embolismus faciendus non sit, sed in illis tantùm septem, quas dixi, sedibus facilè demonstrari potest. Nam primus annus lunaris

deficit diebus	10. horis	21. heladim	204.
Secundus autem	21.	18.	408.
Tertius	32.	15.	611.

Tollatur hinc mensis vnus lunaris, id est, dies 19. horæ 12. heladim 793. remanebunt dies 3. horę duę, heladim 899. Rursus anno sexto fiet embolismus, & remanebût iterum 3. dies, horę duæ, & heladim 899. quæ iûcta prioris triennij residuo, faciunt 6. dies, horas 5. heladim 718.

6. 5. 718. Tertius embolismus fit anno octauo, in quo
21. 18. 408 pro duobus annis inserendi sunt dies 21. horæ
28. 0. 46. 18. heladim 408. quæ iuncta prædictis sex die-
1. 12 747 bus, 5. horis, & heladim 718. efficiunt dies
19. 12. 793 28. & heladim 46. & facta est intercalatio mensis vnius hoc anno octauo, licet deesset ab integro mense lunari dies vnus, horæ 12. & heladim 747. quia si expectatus esset ad intercalandum annus nonus, excessus solis esset plusquàm nouem dierum (esset enim 9. dierum, 8. horarum, & 287. heladim.)

Quartus Embolismus fit anno vndecimo, in quo post insertum mêsem remanent 3. dies, horæ duæ, heladim 899. Sed hinc detrahendi dies 1. horę 12. heladim 747. quia anno octauo tanto tempore accelerata fuit intercalatio. remanebit dies 1. horæ 14. heladim 152.

1. 14. 152. Quintus fiet anno 14. in quo sublato vno
3. 2. 899. mense, remanent more solito 3. dies, horæ 2. &
4. 16. 1051. heladim 899. quæ addita residuo proximi em-
3. 2. 899. bolismi, fient 4. dies, 16. horæ, 1051. heladim.
7. 19. 870. Sextus fit anno 17. in quo sublato iterum mêse remanent vt semper 3. dies, horæ 2. & heladim 869. quę iûcta residuo quinti embolismi ascendunt ad dies 7. horas 19. & heladim 870.

21. 18. 408. Septimus denique fit anno 19. in quo ad
7. 19 870. defectum lunarem duorum annorum, qui est
29. 14 198. dierum 21. horarum 18. heladim 408. adde
29. 12 793. quod supererat in sexto embolismo, reperies
1. 485 relinqui tantùm horam vnam & heladim 485. vt suprà diximus.

Et eadem hora, cum iisdem 485. heladim, numerando decies & nouies excessum solis supra lunam, sh. 10. 21. 204. reperiuntur e-
206. 18 636. nim 206. 18. 636. Item numerando septies 29.
206. 17. 151. 17. 793. quæ est integra longitudo mensis lu-
1. 485. naris, reperiuntur 206. 17. 151. à priore summa deduc posteriorem, reperies tantùm 1. horam, & heladim 485. quibus 19. anni solares superant 19. annos lunares. Vide hac de materia in c. 23. Leuit. Abulensem q. 19. Riber. l. 5. de templo c. 2. Scalig. l. 7. de Emend. temp. de computo Iudaico. Mercat. c. 1. Method. Cornel. à Lapide in c. 12. Exod. n. 1. & lib. de ratione temp. c. 43.

8. N. CV. Eius mensis, ait Philo l. 3. de vita Mosis p. 531. in edit. Græcolat. *Qui in vernum æquinoctium incidit die 14. sub ipsum tempus quo luna suum orbem solet complere lumine, celebratur migrationis publica festiuitas, quam Chaldaicè Pascha nominant, quo tempore non vt alias plebei homines victimas adducunt ad altare, mactandas à Sacerdotibus, sed iubente lege gens tota sacrificat, dum pro se quisque mactat bestiam suis manibus.* Hæc Philo, quæ tamen de patribus familias tantùm intelligenda sunt. Idem ferè habet in libro de Decalogo sub finem. p. 591. & lib. de quærenda eruditione, ait agnum post duas septimanas, luna toto iam orbe fulgida sacrificari. Ibidem tamê lapsus videtur memoria, dum ait agnum hunc decima die mêsis decimi à singulis sumi; in Scriptura enim habetur, *mensis buum*, id est primi, siue nouarum frugum, non decimi. Nisi potius, dum in denario numero philosophatur ac ludit, id mutauit, vt collusio maior esset, atque concinnior. Non laudo.

Atque adeo sex, sic enim ait. Εἰ δὲ πρὸς ἑσπέραν θύηται τὸ πάσχα ἡ αὐτὴ τεσσαρεσκαιδεκάτη ἐπιφώσκουσα, ἓξ ἀπαιτεῖ ἡμέρας ἐν τῇ νηστείᾳ. Si autem ad vesperam Pascha immoletur, ipsa decimaquarta illucescente, id est si ponamus immolari Pascha die 14. illucescente, sex dies in ieiunio perficiendi erunt. Sic Epiphan. 9. Ibid.

Carnes in sartagine torreri habes 2. Mach. 7. 5. Et viscera torreri dixit Virgil. l. 5. 10. N. CIX.

Nisi malis, cum Chaldæo Paraphraste, explicare, telluro, vt suprà n. 70. explicatum est. 11. N. CXV.

Phihairoth volunt Hebræi nomen ex euentu accepisse, quod significet os libertatis, os autem vallem interpretantur, in qua erant castra Hebræorum, quę postmodum libertatem submerso Pharaone sunt consecuta. Genebrardus in Seder Holam c. 5. pro Phihahiroth ponit appellatiuum nomen libertatis. vide & Fagium in c. 14. Exod. n. 1. & infra n. 244. 12. N. CCVI.

Solent Hebræi vndique fabularum occasionem captare, præsertim ex nominû notatione. Tradunt enim, vt notauit Fagius in c. 14. Onkelos, Baalsephon idolû fuisse, à Magis Ægyptiorum eo in loco collocatû, vt seruos ex Ægypto fugientes obseruaret ac retineret, quod vox צפה speculari, & obseruare significet. Hinc Baalsephon, Dominus speculationis, à quo retentos Israëlitas Ægyptij putauerint, eóque trahunt Rabbini illud Exodi 14. 3. *Coarctati sunt in terra, conclusit eos desertum.* 13. N. CCVII.

Septuaginta, pro coarctatis habent errantes; quos secutus Philo l. 1. de vita Mosis p. 486. *At Rex Ægyptius postquam animaduertit hos ferri per deuia, sicut putabat, ingressos desertum à nullis tritum viatoribus, gaudebat eos aberrasse à recto itinere, videlicet ratus non inuenturos exitum.* &c. Adde Paulum Oros. l. 1. c. 10. 14. N. CCVIII.

Et apparet sanè ex hoc loco, aliisque nonnullis, hunc Ezechielum genere & nomine Iudęû fuisse, & quidem Iosepho & Philone posteriorem, ad quorum scripta passim alludit, & tamen Eusebio & Clemente Alexandrino, qui eius versus recitant, antiquiorem. 15. N. CCIX.

Addam hic Ezechielum apud Euseb. l. 9. præpar. p. 261. 16. N. CCXVIII.

Κἄπειθ' ὁ πάντων ἡγεμὼν Μωσῆς, λαβὼν
Ῥάβδον θεοῦ, τῇ δὴ πρὶν Αἰγύπτῳ κακὰ
Σημεῖα, καὶ τέρατ' ἐξειργάζετο,
Ἔπληξ' Ἐρυθρᾶς νῶτα, καὶ ἔσχισεν μέσον
Βάθος θαλάσσης. οἱ δὲ πάντες εὐθέως
Ὥρμησαν ὀξεῖς ἁλμυρᾶς δι' ἀτραποῦ.
Ἡμεῖς δ' ἐπ' αὐτοῖς ἔσχομεν συντόνως
Κατ' ἴχνος τ' αὐτῶν νυκτὶ συνεδράμομεν
Βοῇ φερόμενοι. ἀφανὲς δ' ἄφνω τροχοὶ
Οὐκ ἐστρέφοντο, δέσμιοι δ' ὡς ἥρμοσαν.
Deinde illorum Dux Moses accipiens
Virgam Dei, qua prius Aegypto mala

Digitized by Google

Signa, & portenta machinatus fuerat:
Verberauit rubri terga, & diuisit medium
Profundum maris. Ipsi verò omnes fortiter
Ruebant celeres per salsum vadum.
Nósque in ipsos sequebamur statim
In vestigia ipsorum nocte ingressi
Cum clamore currentes, curruum a. subito rotæ
Non vertebantur, tanquam vinculis illigatæ.

17. N. CCXIX. Cùm de hoc transitu per medium sicci maris tam aperta sit Scripturę sententia, omnium interpretum communica consensu, quis non miretur R. Samuëlis Marochiani temeritatem c. 13. de aduentu Messię, affirmantis Hebræos super fluctus maris ambulasse. Cui errori fauisse videri poterit Tertullianus, nisi eum poëtica licentia excuset, l. 3. contra Marcionem c. 3.

Percussit gentem plagis, terrámque reliquit,
Confudit Regem durum, populúmque reduxit,
Calcauit fluctus, hostes demersit in vndis. &c.

Calcauit scilicet locum, in quo fluctus esse solent. Sic Sapiens, c. 10. Sap. v. 18. ait *Dominum transuexisse filios Israëlis per aquam nimiam*, id est, per aquæ profundæ alueum, sed eum tunc aridum; nam postea c. 19. v. 7. *& ex aqua*, inquit, *quæ ante erat, terra apparuit arida, & in mari rubro via sine impedimento, & campus germinans de profundo nimio.* Vide vtrobique Lorinū nostrum.

18. N. CCXXXV. Dubitasse ait Lorinus noster in c. 10. Sap. v. 19. & sic de præcipuo in gratiam gentis suæ facto miraculo detraxisse. Idem dici posset de Philone, cùm vocat hoc prodigium, *Vix credibile, & fabulis simile*; non dubitat tamen, aitque duntaxat fabulis esse absurdius, si diuinam potentiam secluseris, l. 3. Mos. p. 534. ἐπίζωσε γὰρ τὰ χρησθέντα θαυματουργῶν, μύθῳ ἐοικότα. *Deus*, inquit interpres, *potentia sua prædictionem ratam habuit, vix credibili, & fabulis simili prodigio.* Vide Serarium l. 2. in Iosuë, c. 4. q. 4.

19. N. CCXXXVI. Concinit his Ezechielus ille poëta Apud Euseb. de præpar. l. 9. c. vlt. qui his, quæ scholio 15. retulimus, hæc subdit.

Ἀπ' οὐρανοῦ δὲ φέγγος, ὡς πυρός, μέγα
Ὤφθη τι ἡμῖν ὡς ἦν εἰκάζειν, παρῆν
Αὐτοῖς ἀρωγὸς ὁ θεός. ---
De cælo lumen magnum, tanquam ignis,
Videbatur nobis. Vt conijcere licebat, aderat
Ipsis Deus auxiliator. ---

20. N. CCXLIV. Idem canticum iterasse mulieres duce ac pręcinente Maria sorore Mosis, scripsit idem c. 15. Exod. v. 20. fuitque hoc canticum ordine temporum secundum, eorum quorū est in Scriptura mētio. Primum enim, vt aiunt Hebræi, apud Masium c. 10. v. 12. in Iosuë, canebant Hebræi in Ægypto, in nocte Paschatis sub tempus egressionis, ad quod allusisse dicunt Esaiam c. 30 v. 29. addunt & alia 8. quæ recitat Masius in c. 10. Iosuë v. 12. ex quodam Mechilta.

20. N. CCXLIX. Deuter. 7. 15. c. 28. 27. 60. 68. Leuit. 26. 13. c. 11. 43. Deut. 6. 20. 21. 22. c. 11. 1. 2. 3. 4. c. 13. 5. 10. Exod. 18. 8. Iosuë 24. Exod. 22. 21. c. 23. 9. Leuit. 19. 34. c. 25. 38. 42. 53. Deut. 5. 15. c. 10. 19. c. 15. 15. c. 24 18. 22.

21. N. CCLXIII. Elym Iosephus deformat in Ilym, quæ vox malè cum Hebræa, Græca, Latina, Chaldæa consentit; in omen malæ tractationis, qua is vexauit hunc locum, vt ostendam n. 264.

Integer locus si eum requiris, lector, sic habet apud Euseb. Græc. pag. 261. 22. N. CCLXIV.

Κράτιστε Μωσῆ πρόσχες, οἷον εὕρομεν
Τόπον, πρὸς αὐτῇ τῇδε εὐαεῖ νάπῃ.
Ἔστι γὰρ ὥς που καὶ σὺ προσβλέπεις ἐκεῖ
Ἐκεῖ ἐντεῦθεν δὲ φέγγος ἐξέλαμψέ τι,
Καὶ εὐφρόσυνες σημεῖον, ὡς στῦλος πυρός.
Ἐνταῦθα λειμῶν', εὕρομεν κατάσκιον
Ὑγράς τε λιβάδας. δαψιλὴς χῶρος βαθύς,
Πηγὰς ἀρύων δώδεκ' ἐκ μιᾶς πέτρας.
Στελέχη δ' ἔκειτο πολλὰ φοινίκων πλέα
Ἔγκαρπα, δεκάκις ἑπτά, καὶ ἐπίῤῥυτος
Πέφυκε χλόη εἰς θρέμμασιν χορτάσματα.

Quæ sic reddita sunt ab eo qui maiores Trapezuntij lacunas suppleuit.

Optime Moses attende qualem locum
Inuenerimus, iuxta hunc salubrem campum.
Vidisti ne vnquam similem huius
Illic? Tum lumen circumfulsit illum
Et lætitiæ signum, sicut columna ignis.
Illic campum inuenimus opacum
Humidésque fontes, liberalis locus profundus
Fontes ebulliens duodecim ex vna petra.
Arbores autem multæ palmarum sunt
Fructuosæ, septuaginta, & abundans
Est herba iumentis in pabulum.

Subdit deindè illic auem quandam apparuisse mirabilem, nunquam antea visam, duplæ ad aquilam lōgitudinis colorum varietate distinctam, voce canora, celeri gressu quam omnes aues timidæ sequerentur, tanquam reginam pedissequæ: quæ narratio parabolam vtique non Historiam sapit.

Rabbi Salomon, cuius verba refert & interpretatur Fagius in c. 16. Exodi in fi. Ephah, siue Ephi, cōtinet tria sata, satum autem sex cabos; cabus quatuor sextarios, sextarius sex oua. Hinc colligitur decimam partem Epha, continere 43. oua. Sic ipse. Totus numerus est 432. qui per decem diuisus, reddit 43. & relinquuntur duo. Nam 4. sextarij reddunt 24. qui multiplicati sexies conficiunt 144. quæ ter sumpta conficiunt 432. 23. N. CCXCI.

Refert in eam sententiam Lorinus Chrysostomū in libello, quòd nemo læditur nisi à seipso. Sed eum alioqui in citando accuratissimum, antiquus fefellit interpres. Neque enim ait Chrysostomus, Māna cibum quotidie nouum, pro desiderio vescentium subministrasse, sed potius, τοιαύτη γὰρ ἦ τοῦ μάννα φύσις. πρόσφατος καὶ νεαρὰ, καὶ οὐδαμοῦ παρέχουσα αὐτοῖς πράγματα, οὐδὲ κατὰ πόνου τινός. Eius enim naturæ erat manna, noua recénsque, nusquā ipsis negotium facessens, neq; labore conficiens. Refert & Nazianzenū, qui de sapore mannæ nullū habet verbū. 24. N. CCCVI.

Nemo enim ignorat Phœnices Libano conterminos plurimùm ab Amalecitis Ægypto vicinis distare. Et fortè occasionem errandi sumpsit à Septuag. interpretibus, qui extremo cap. 16. Exodi habent filios Israël edisse manna, donec venirent in partē phœnicis, id est, vt in tex. Hebręo, & Latino est & Chaldęo Paraphraste, in fines terræ Chanaam; vocarunt interpretes illi Chananitidem notiore Phœniciæ nomine, quæ tamen pars eius tantùm fuit. At regio Amalecitis, neque Phœniciæ, neque Chananiti- 25. N. CCCXXXVI.

Digitized by Google

dis pars est. vide August. q. 61. & 63. in Exod.

26. N. CCCXLVIII Serar. l. 1. in Iosuë, c. 3. q. 14. multas refert causas cur Israëlitæ vincerēt, dum Moses sublatis manibus oraret, & quintam symbolicam ad Christi Domini mortem extensis in cruce brachiis, manibúsque repræsentandam; affértque in eam expositionem S. Ephrem t. 2. parænesi 1. S. Hieron. ad Fabiolam, & in c. 12. Osee, & c. 1. Abdiæ. Theodoret. q. 34. in Exod. Orig. hom. 1. in Iosue. Tertul l. 3. contra Marcionem, & l. contra Iudæos, Seuerian. orat. 4. in S. Crucem. & ex eo Damasc orat. 3. de imag. Iusti. contra Tryphonem. D. Aug. contra Faustum l. 10. c. 8. & l. 12. c. 30. Orat. de hæresi. c. 2. serm. 39. de tempore. S. Prosper p. 1. de promiss. c. 40. Nazian. orat. 1. 3. 6. 26. 42. Apologet. Sibylla in Acrostich. Constantinus magnus in orat. ad Sanctos, c. 18. eius meminit. Refert etiam Lipomanus in eandem expositionem Maximum Taurinensem, & alios.

27. N. CCCLXXXVI Itaque idem est, *non poterit ascendere*, atque non audebit, sicut 1. Reg. c. 25. 17. 2. Reg. 2. 21. & clarius 2. Reg. c. 3. 11. *& non potuit respondere ei quidquam, quia metuebat illum.* Item 3. Reg. 2. 17. & confirmatur, quia istud *non poterit ascendere*, respondet illis verbis paulò antè positis; *ne fortè velit transcendere terminos*, &c. Et sic intellexit etiam Caietan. cùm ait non significari impotentiam virium, sed impotentiam libertatis impunis.

28. N. CCCXCI. Comparans autem eam vocem cum humana subdit. *Hominum enim voces in longum extentæ solent deficere, vt à procul stantibus percipi clarè nequeant, hebetatæ paulatim medio spatio, vt profectæ ab instrumentis corruptibilibus. Hanc autem nouam vocem & mirificam, inspirabat Dei virtus vegetabátque; & diffundens eam per omnia, alium quoque pulsabat auditum præstantiorem quàm aurium, videlicet tangens singulorum animos. Sensus enim cùm sit tardior nihil mouetur, donec à motu aëris percellatur. At mens afflata numine vltro procurrit præceptis eius obuiam.*

29. N. CCCXCIII. Quare porrò de medio ignis loqueretur Dominus, sic explicat Philo in lib. de Decalogo. *Pro dignitate rei dicitur vox è flamma procedere. Probata sunt enim Dei præcepta velut aurum igni examinatum. Nec caret hæc figura mysterio. Quoniam ignis habet vim geminam illustrandi, vrendique. Præcepta hæc obedientibus erunt per totam vitam pro lumine, legibus ceu syderibus animæ prælucentibus: quotquot autem contumaces fuerint, æstuabunt vrentúrque intestinis concupiscentiis, more flammæ totos homines semel occupatos depascentibus.* Præter æternas alterius vitæ flammas quas omisit Philo.

30. N. CCCXCVII. Et paulò pòst, nam suadet argumentum addere quæ subdit, expendens ea verba, similem tui. *Iuxta Hebræum*, inquit, *habetur sicut te, & hinc apparet quòd de Messia sit sermo; tum quia non surrexit vltra Propheta in Israël, sicut Moyses, vt dicitur Deuter.* 34. 10. *Nisi Messias nouus legislator, cum tanta multitudine miraculorum.* &c. *tum quia extra propositum erat tunc Deum reuelare Moysi futurum Prophetam similem ipsi Moysi, nisi de Propheta legislatore loqueretur. Hæc enim causa* (scilicet ferendæ legis) *quadrat vniuersis hic à Moyse commemoratis. Nam quadrat. petitioni populi horrentis vlteriorem legislationem ex ore Dei, in maiestate: quadrat materiæ, quæ tunc tractabatur: quadrat similitudini Moysis; quadrat pœnæ subiunctæ illos, qui non audierint vocem illius Prophetæ: quadrat imperfectioni legis veteris perficiendæ per Messiam: quadrat singularitati, atque excellentiæ illius Prophetæ, cum tanto apparatu, tali tempore reuelati Moysi, & deinceps in Deuteronomio descripti.* Hæc Caietanus.

Scio in illis verbis, expectate hîc, Abulensem q. 17. in c. 24. & cum eo Cornelium à Lapide v. 14. hîc pro illic accipere, sed non placet acyrologiam sine necessitate in Scripturam inuehere. 31. N. CCCCXVII.

Homerus Ὀδυσ. P. coria boum arida vocat στερεά; quidni & cornua? Et Iosephus l. 3. c. 7. de ara Thymiamatis, στερεᾶς λαμίδος dixit solidam, siue crassam laminam. Et Numer. 8. 4. non solùm stipes, sed lilia quoque dicuntur στερεά à Septuag. Et Virgilius crateres auro solidos, id est, ex crasso auro confectos dixit. 32. N. CCCCXLVIII.

Ex quo patet differre hoc altare à Salomonico, quòd Villalp. contendit idem esse, cum eo quod vidit Ezechiel c. 41. 22. longo, & lato cubitos duos, alto autem tres, vt hæc proportio sit sesquialtera, illa autem dupla. vide eundem Villalp. t. 2. l. 4. c. 48. 33. N. CCCCLXIII.

Non magnum videtur fuisse ab igne periculum. Nam ægrius liquescit argento, ære, cupro, fortassis & ferro, vt affirmant aurifices. Quod si æs in altari holocaustorum, nihil ab igne perpetuo patiebatur, quid auro in craticula ista timendum fuit. 34. N. CCCCLXV.

Vnum pedem hic dixit interpres, pro vno cubito. Nam Iosephus habet, ἀντὶ δ' ποὺς ἄνω πήχυν ἀπέχοντα. l. 3. ant. c. 5. Item paulò antè decem aulæa posuit interpres, cùm tamen duodecim in Iosepho legamus, δώδεκα δ' αὐλαῖα φάρη. Nimirum puduit Gelenium tam crassi errati, & illud ex sacro textu corrigere voluit. Nisi fortè δέκα in suo ille codice reperit. 35. N. DI.

Verba eius hæc sunt, ἕκαστος δὲ τῶν κιόνων κρίκον εἶχε χρύσεον, κατὰ τὸ ἔξω μέτωπον, *vnaquæque tabularum*, aut columnarum, *circulum habuit aureum per exteriorem frontem.* Et rursum, κατὰ δὲ τῶν ὄπισθεν, μία φάλαγξ ἦν, διὰ πάντων ἰοῦσα τῶν κιόνων. *Post tergum verò parietum vnus erat ordo*, nimirum circulorum, *per tabulas omnes transiens.* εἰς ἣν ἐνέβαινον πλάγιαι αἱ τελευταῖαι τῶν κανονίδων ἐξ ἑκατέρου τοίχου τοῦ ἐπιμηκεστέρου. *In quem ingrediebantur obliqui vltimi vectes, ex vtroque pariete longiore.* Nimirum incipiebant induci vectes ab extremo vtriuslibet parietis, versus orientem, dum in tergo occidentali desinerent. 36. N. DII.

Sic legis apud Claudianum l. 3. de Raptu Proserp. *vestitos gramine campos.* Et apud Catul. in Epital. *Vestibulum molli vestitum fronde.* Et Virgil. l. 2. Georg. *Olea magnum vestire taburnum.* Quin & Cicero, *tabulis vestit parietes, & sepulchrum vepribus & dumetis, terram floribus arboribúsque.* & *vuas frondibus* Propertius, & *montes syluis* Liuius. 37. N. DXIII.

38. N. DLIV. Datum etiam fuit Rationale iudicij Pontificibus, in quo erant Vrim & Thummim, id est illuminationes & perfectiones, siue doctrina & veritas, tum vt admonerentur ipsi, toti populo eruditione, & vitæ integritate prælucere; tum vt admoneretur populus, ad eos esse doctrinæ & veritatis gratia confugiendum. Vide Deut. 17. 8. Malach. 2. 7. Datum denique fuit, vt recordaretur Sacerdos administrare populo iudicium & iustitiam. Ideòque aiunt nunquam ius in graui causa dixisse, nisi illud haberet ante pectus, vt ait Vatablus in c. 28. Exodi. Adde si placet, vt meminisset infirmitatem populi sui, inter quem & Deum mediator erat, & interpres, tolerare per patientiam: ideò enim super humeros Patriarcharum nomina in duobus lapidibus onychinis portabat insculpta. vt autem eundem populum insigni amore prosequeretur, & quasi in corde gestaret, eadem nomina pretiosis inscripta lapidibus ante pectus gestabat.

N. 39. DLXX. Iosephi verba sic habent, [illegible]

N. 40. DCXCIV. Non secus ac si quis quinquaginta duas anni hebdomadas, non per septenos, sed per octonos diuideret dies, & sic pro 365. diebus reperiret 416. aut si illos 365. dies per octonos partiretur, hebdomadas, non quinquaginta duas, sed ne totas quidem quadraginta sex reperturus esset Hinc ergo fit vt qui 49. annos Iubilæo tribuunt, plures semper quam par sit in tota summa reperiant, nam hoc anno mundi 2544. reperient 51. annos Iubilæos, & insuper 45. annos, cum reuera sint 50. duntaxat, & anni 44.

N. 41. DCXCV. Et iterum in lib. de Decalogo sub finem. *Nec dissimilia sunt*, inquit, *quæ præcipiuntur de anno quinquagesimo, qui non solùm habet modo dictum septimi priuilegium, verùm etiam restitutionē rei familiaris in integrū.* [illegible], &c.

N. 42. DCXCVIII. Concursum annorum sabbaticorum & Iubilæorum hic ad oculum perspicere poteris.

	Sabbatici	Iubilæi	
Initium annorum.	1.	1.	
	2.	2.	
	3.	3.	
	4.	4.	
Primus sabbat.	7.	7.	
2. Sabbat.	14.	14.	
3.	21.	21.	
4.	28.	28.	
5.	35.	35.	
6.	42.	42.	
7.	49.	49.	
Primus octaui sab-	1.	50.	Iubil. 1.
batici, idémque Iu-	2.	51.	
bilæus.	3.	52.	
	4.	53.	
	5.	54.	
	6.	55.	
Octauus Sabbat.	7.	56.	
9.	14.	63.	
10.	21.	70.	
11.	28.	77.	
12.	35.	84.	
13.	42.	91.	
14.	49.	98.	
Prim. 15. Sabb.	1.	99.	
	2.	100.	Iubil. 2.
	3.	101.	
	4.	101.	
	5.	103.	
	6.	104.	
Decim. quin. sabb.	7.	105.	
16.	14.	112.	
17.	21.	119.	
18.	28.	126.	
19.	35.	133.	
20.	42.	140.	
21.	49.	147.	
Prim. 22. Sabb.	1.	148.	
	2.	149.	
	3.	150.	Iubil. 3.
Sabba. 22.	4.	151.	
	5.	152.	
	6.	153.	
Sabb. 22.	7.	154.	
23.	14.	161.	
24.	21.	168.	
25.	28.	175.	
26.	35.	182.	
27.	42.	189.	
28.	49.	196.	
1. Sab. 29.	1.	197.	
	2.	198.	
	3.	199.	
	4.	200.	Iub. 4.
	5.	201.	
	6.	202.	
Sabba. 29.	7.	203.	
30.	14.	210.	
31.	21.	217.	
32.	28.	224.	
33.	35.	231.	
34.	42.	238.	
35.	49.	245.	
1. Sab. 36.	1.	246.	
	2.	247.	
	3.	248.	
	4.	249.	
	5.	250.	Iub. 5.

Eodem modo deinceps

	6.	43. Sabbatici erit	6. Iubil.
	7.	qui est 50. Sabb. erit	7. Iubil.
Rursus	1. ann.	58. Sabba. est	8. Iubil.
	2.	65. Sabb.	9. Iubil.
	3.	72. Sabb. est	10.
	4.	79. Sabb. est	11.
	5.	86. Sabb. est	12.
	6.	93. Sabb. erit	13.
	7.	qui est 100. Sabb. erit	14. Iubil.

Et ita in infinitum. Præsens autē annus egressionis ex Ægypto erit tertius anni sabbatici 364. idémque 44. Iubilæi quinquagesimi primi. Verùm hæc supputatio, nō conueniet annis sabbaticis & Iubilæis à trāsmisso Iordane, si eius epochę rationem habere velimus.

ANNVS MVNDI 2545. DILVVII 889. 4. ÆTATIS 82. EXITVS AB ÆGYPTO, ET DATÆ LEGIS 2. AARONIS 85. Pontificatvs 1. Mosis 82. Iosve 55. Ascatadis 10. Imperii Assyriorvm 614.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1508.

I. *Summa rerum anni huius.* EXpeditis aliquando rebus ad primum annum egressionis ex Ægypto pertinentibus, & amplissima negotiorum sylua peragrata, ad alterum eiusdem peregrinationis annum, propitio vt speramus numine, aggredimur. Annum religionis & sanctitatis, annum obtrectationum & querelarum, annum animaduersionum & vindictarum diuinarum. Nam erigitur in eo atque dedicatur Sanctuarium, cum omni apparatu suo; consecratur Aaron cum filiis suis, totáque Leuitica tribus addicitur Deo; qui varios ritus, ceremoniásque Mosen in Tabernaculo edocet: Varij festi dies partim iã instituti firmantur, partim recens instituũtur: numeratur populus; castrorum tribuúmque singularum stationes per circuitũ Tabernaculi sacri deinceps obseruandę constituuntur, atque occupantur. Maria murmurat, mittuntur exploratores, & in eorum reditu populus grauissima seditione turbatur: aliáque nonnulla, quæ suis quæque locis, quanta fas erit breuitate, decurrentur.

II. *Dei in hũc populum indulgentia, & huius in Deũ querelæ indignißimæ.* Sed illud vel maximè docebit hic annus, quàm verè dixerit Sapiens, *Iugum & lorum curuant collum durum, & seruum inclinant operationes assiduæ.* Et, *Mitte illum in operationem ne vacet, multam enim malitiam docuit otiositas.* Quis duriore ceruice, & iugo, loróque dignior Hebræo populo; ipso Deo, ac famulo eius identidẽ id multo cũ gemitu probante, atque contestante? Quis seruus operibus & labore edomandus, quàm Israël in seruitute natus, atque educatus? qui otio abundans, intolerabilius vociferatur contra Deum in solitudine, quàm labore & ærumnis oppressus, & flagellis contusus, ad Deum clamaret in Ægypto. Nullus eis proscindendæ terræ, aut iterandæ labor, nulla plantandi aut serendi: nulla metendi aut colligendi occupatio: nulla piscatus aut venationis: nulla hortorum aut vinearum industria; nulla mercium aut mercimoniorum cura; nullus ab hostibus timor: nulla tributorum aut vectigalium exactio. Esca & potu diuinitus quotidie reficiuntur; vestimentorum sollicitudine penitus eximuntur; morbis ne attinguntur quidem; & si qua erat aliquando itineris conficiendi defatigatio, longa sæpe stationum, & mansionum mora interrumpebatur. Incrassantur, impinguantur, dilatantur; derelinquunt Deum factorem suum, & insurgunt in famulum eius, ductorem suum. Cúmque indulgentissimus Dominus ipsos & seruitute, & seruili simul labore liberasset; & ad ingenuam filiorum Dei libertatem vocasset, vt vacarent & viderent quàm suauis est Dominus, cúmq; totos pene dies multiplicibus, & pérquam suauibus obseruationibus, præ illa fornace ferrea Ægyptiorum, colerent. Ipsi contra ventris vnius cura æstuantes, & blasphemas subinde in munificentissimum Dominum linguas acuentes, vibrantésque, Deum crebrò ad iustissimam indignationem concitarũt, & sibi grauissimas plagas, mortésque accersiuerunt. Sicut huius anni historia manifestè demonstrabit. Eccl. 33. 27.

III. *Tabella mensis 11.* Qvoniam verò nihil habemus hoc anno prius ipsa cõfectione Tabernaculi, quod superiore anno, septimo mense, sub illius medium inchoatum, primum huius anni mensem, & bonam secundi partem tenuit: age primùm mensium duorum, qui reliqui sunt tabellas historicas, etsi rebus satis ieiunas, proponamus. Habemus autem anni Iuliani rationem, cuius primo mensi vndecimus Hebræorum respondet.

Digitized by Google

Sabath, Zachar. 1. 7. & 1. Machab. 16. 14.

EXPANSA TABELLA MENSIS VNDECIMI, QVI ET SEBAT, ET IANVARIO RESPONDET, ET QVÆ IN EO, IPSO POTISSIMVM ANNO EGRESSSIONIS, GESTA.

Hunc mensem, Principium anni arborum vocant Hebrai, quod in eo arbores in terra sancta pubescere, & efflorescere soleant, Geneb. ex R. Salom.

	Feriæ	Dies mensis	Res gestæ
Deut. 1. 3.	Sabb.	1.	Neomenia. Hoc primo die mensis, anno 40. cœpit Moses explanare legem, vt habetur in toto Deuteronomio, perseuerauitque in ea expositione per dies triginta sex, vsque ad sextum mensis Adar. Seder Olam c. 10.
	Dom.	2.	Promouentur hoc toto mense opera Sanctuarij.
	Fer. 2.	3.	
	Fer. 3.	4.	
	Fer. 4.	5.	Ieiunium. Moriuntur Seniores, qui fuerunt æquales Iosue filij Nun, Iosue 24. 31. Iudicum 2. 7. de quibus vide annum primum Othonielis n. 8. & 9. Hoc ieiunium, eiúsque causam retulit in hunc diem Scaliger in Calend. Genebrardus autem in octauum mox sequentem.
	Fer. 5.	6.	
	Fer. 6.	7.	
	Sabba.	8.	
	Dom.	9.	
	Fer. 2.	10.	
	Fer. 3.	11.	
	Fer. 4.	12.	
	Fer. 5.	13.	
	Paras.	14.	
	Sabba.	15.	
	Dom.	16.	Hoc toto tempore Beseleel cum sociis vrgent opus Sanctuarij.
	Fer. 2.	17.	
	Fer. 3.	18.	
	Fer. 4.	19.	
	Fer. 5.	20.	
	Paras.	21.	
	Sabb.	22.	
	Dom.	23.	Ieiunium. Quòd hac die congregati sunt omnes Israëlitæ contra tribum Beniamin propter violatam vxorem Leuitæ, Iud. 19. & 20. Genebr. & Scal. in Calend. Qui etiam huc referunt simulachrum Michæ, de quo Iudicum 18. quæ temporibus Othonielis primi iudicis contigisse asserit Seder Olam c. 12.
	Fer. 2.	24.	Cadit in hunc diem prophetia Zachariæ, c. 1. 7.
	Fer. 3.	25.	
	Fer. 4.	26.	
	Fer. 5.	27.	
	Paras.	28.	
	Sabb.	29.	
	Dom.	30.	Est enim plenus. Occisus est hoc mense Simon Machabæus, anno Græcorum 177. fraude Doch, filij Abobi, 1. Machab. 16. 14. sed dies non est notatus.

Digitized by Google

IV. *Tabella mensis 12.*

TABELLA HISTORICA DVODECIMI MENSIS, HEBRÆIS ADAR, DIERVM 29. QVI RESPONDET FEBRVARIO.

Feriæ.	Dies mensis.	Res gestæ.
Fer. 2.	1.	Neomenia, qua mortuũ ait Mosem Iosephus, l. 4. ant. c. vlt. vide an. Mosis vlt. n. 324.
Fer. 3.	2.	Hoc mense absolutum est Sanctuarium.
Fer. 4.	3.	Hoc die completa est ædificatio domus Dei, temporibus Aggæi, & Zachariæ prophetarum; & Darij regis Persarum, & celebrati dedicationis dies 1. Esdræ, 6. 15. 16.
Fer. 5.	4.	
Parasc.	5.	
Sabb.	6.	Hodie monetur à Deo Moses de imminente morte, Seder cap. 10. Deut. 31. 14.
Dom.	7.	Ieiunium. quòd hoc die mortuus sit Moses legislator; quo ipso die natum asserit Seder Olam c. 10. Vide infra vltimum annum Mosis n. 324. & 325. Ait item cessasse depluere manna, quem refellimus primo anno Iosue. n. 84. ait tamen collegisse tunc & eo victitasse ad 16. Nisan. Ibid. c. 10.
Fer. 2.	8.	
Fer. 3.	9.	Ieiunium, decretum propter Scholam Sammai, diuisam à Schola Hillel, & contentiones inter vtramque exortas. Calend. Genebr. & Scalig.
Fer. 4.	10.	
Fer. 5.	11.	
Paras.	12.	
Sabb.	13.	Ieiunium Esther. Genebr. & Sebastian. in Calend. Destinatus fuerat hic dies ab Aman ad Iudæorum cædem in toto regno Assueri, & direptionem bonorum ipsorum. Esther. 3. 13. vide & c. 13. 6. & c. 16. 20. cuius triduanum ieiunium, omniúmque Iudæorum habetur Esther. 4. 16. Incidit in eundem diem solennitas ob victoriam de Nicanore partam, 2. Machab. 15. 37. pridie Mardochæi diei.
Dom.	14.	Dies 14. & decima quinta; dies Phurim, siue sortium, instituti ab Esther, & Mardochæo, Esther. 9. 31. & c. 10. 13. quos magna cum lætitia Iudæi agitarunt. Ibid.
Fer. 2.	15.	
Fer. 3.	16.	
Fer. 4.	17.	
Fer. 5.	18.	
Paras.	19.	
Sabb.	20.	Sub hosce dies perfectum est & absolutum totum opus sanctuarij. quod probauit Moses, & benedixit artificibus, Exod. 39. 43. Infra n. 5. & 6.
Dom.	21.	
Fer. 2.	22.	
Fer. 3.	23.	Seder Olam c. 7. ait hoc die cœpisse septem consecrationum dies. & primo die Nisan expletos. Quod affirmat etiam Genebr. in Chronolog. Verùm consecratio cœpit erecto tabernaculo, & non ante 1. Nisan. Huc potius referendum datum à Deo præceptum Moysi de erigendo tabernaculo primo die primi mensis: quod apparet contigisse toto iam opere perfecto & absoluto: iuxta ordinem Mosaicæ narrationis, Exod. 39. fine, & 40. initio. Infra n. 5.
Fer. 4.	24	
Fer. 5.	25.	Hic dies est quo Euilmerodach eduxit è carcere Ioachin regem Iuda, & posuit thronum eius super thronum cæterorum regum, qui parebant regi Babylonis. Ierem. 52. 31.
Paras.	26.	
Sabb.	27.	
Dom.	28.	
Fer. 2.	29.	Et vltimus anni lunaris, qui cùm minor sit solari diebus vndecim, statis temporibus insertus est mensis 13. qui Veadar dictus est, de quo embolismo satis disputatum est anno proximo, in 6. Scholio n. 93.

Digitized by Google

V. *Absolutio Sanctuarij.*

q. 1. in c. 40 Exod.

Perfectvm est itaque sub finem huius mensis duodecimi (qui est secũdus anni Iuliani, cui quantum datur, omnia tẽpora accommodamus) vniuersum opus sanctuarij: sub finem inquam, nam, vt rectè obseruauit Abulensis, aliquot dies requirit illa Domini iussio, initio cap. 40. *Mense primo, prima die mensis eriges tabernaculum*; quæ si facta fuisset vltimo, aut penultimo die mensis Adar, dixisset Dominus: cras, vel perendie eriges tabernaculum. Quod autem putat idem author, Dominum id mandasse Moysi antequam completum esset totum opus sanctuarij, parum mihi persuadet: neque video quidquam causæ, cur ordinem narrationis Mosaicæ commutemus; iuxta quam perfectio totius operis, istiusmodi iussionem antecedit. Ex iis autem quæ anno superiore dicta sunt, de inchoato paulò post descẽsum Mosis cum secundis tabulis, opere sanctuarij, sub medium septimi mensis, & his quæ hoc loco habentur, colligimus totam hanc fabricam quinque menses, & aliquot insuper fortasse dies tenuisse, quamuis Iosephus, dicat septem mensium tempus huic fabricæ insumptum esse. quod diximus tamen dicendum est omnibus, qui cum Calendariis Hebræis Mosem cum secundis tabulis nono mensis Tisri ad suos asserunt reuertisse[1].

n. 715. & 719. — l. 3. c. 9. — 1. ℞. — Ex. 39. 43.

VI. *Et benedictio artificum.*

Absolvtvm itaque est vniuersum opus Tabernaculi mense Adar ad exitum vergente; attulerúntque illud artifices ad Moysen: *quæ postquam vidit cuncta completa benedixit eis*, siue vt alij, *benepreçatus est eis*, alij, *collaudauit eos Moses*, quod opere vniuerso diligenter perspecto, animaduertit accuratè omnia elaborata, prout Dominus exigebat, & illis ipse mandauerat. Benedictio ergo hæc non ad opera, sed ad personas, artifices videlicet referenda est, vt ex Hebræo, Chaldæóque perspicuum est, & Septuaginta, qui cùm de operibus dixissent, *οὕτως ἐποίησαν αὐτά*, de artificibus subdit, *εὐλόγησεν αὐτούς*. Non rectè igitur Abulensis hanc benedictionem, inchoationem quandam consecrationis istorum operum interpretatus est, quod neque Cornelio nostro persuasit, neque Hebræis, qui etiam formulam benedictionis, qua vsus est legislator, referunt in Chronico suo, in hæc verba. *Benedictio autem, hæc erat. Maneat obsecro diuina maiestas in manuum vestrarum opere*, populo respondente, *& sit suauitas Domini Dei nostri super nos, &c.* Ibidẽ quidem R. Mair eam benedictionem in hæc verba conceptam fuisse putat; *Dominus Deus patrum vestrorum adiiciat, sicut estis mille vicibus, & benedicat vobis, sicut locutus est.* Et rursum. *Beati estis Israelitæ, qui ministerium tabernaculi meruistis. Quemadmodum autem illud meruistis, sic meritis vestris efficite, vt vobis ædes electa tribuatur, & habitet diuina maiestas in medio vestri.* Hæc ibi. Addit Iosephus præmia ipsis à Mose distributa, pro cuiusque meritis: palmam verò fabrilis artis tulisse Beseleelem, & Eliabum. *Nam & aliorum inuenta*, inquit, *excoluerunt, & ipsi multa de nouo inuenerũt:* quod de aduentitiis ornamentis intelligendum est, saluis modis mensurísque à Deo nominatim perscriptis.

in c. 39. Exod. & Seder O. à c. 6. — l. 3. ant. c. 9.

VII. *Erectio tabernaculi, & eorũ quę intra.*

Ex. 40. 16. — 2. ℞.

Interea aduenit primus ille primi mensis dies, erigendo tabernaculo diuinitus destinatus[2]. In quo *Moses* diuinorum mandatorum obseruantissimus *erexit illud, & posuit tabulas, ac bases, & vectes,* (quibus sustentabantur, ac connectebantur tres tabernaculi parietes, meridianus, aquilonaris, & occiduus) *statuitque columnas* quatuor quibus diuidebatur oraculum à reliqua æde, & quinq; columnas in aditu Sancti, *& expandit tectum super totum tabernaculum, imposito desuper operimento* quadruplici, quòd toti tabernaculo instar tecti fuit. *Posuit & testimoniũ in arca,* (duas scilicet tabulas lapideas, à Mose dolatas, ab Angelo Domini inscriptas) in testimonium initi cum populo suo fœderis; quo populus Deũ agnoscebat Dominum, eique amorem, cultum atque obediẽtiam pollicebatur, seclusa omni falsorum deorum inanitate; & vice versa Deus Hebræos acceptabat in populum, peculium, & hæreditatem suam, quam peculiari beneuolentia, ac prouidentia complecteretur. *Posuit* ergo *testimonium in arca subditis infra vectibus, & oraculum desuper* (propitiatorium scilicet cum Cherubinis, illud hinc & inde gestantibus, & illud expansis alis obumbrantibus) *Cùmque intulisset arcam in tabernaculum* extremum, versus occasum, quæ pars totius ædis sanctissima, ac religiosissima, deinceps Sancta sanctorum dicta est, *appendit ante eam velum*, illud picturatũ, quod ex tecto pendebat, & colũnis quatuor sustentabatur, ita vt eas obtegeret exceptis capitellis, nam è superiore parte vacuum erat interuallum, per quod

fumus ex altari thymiamatis infundebatur in Sanctum Sanctorum.

VIII. *Et extra oraculum.* POSVIT *& mensam in tabernaculo testimonij ad plagam Septentrionalem extra velim, ordinatis coram propositionis panibus* (in duos scilicet ordines digestis, quorum vterque senos haberet coniestos panes, cum reliquo apparatu supra explicato) An. Mos. 81. n. 444. &c. *Posuit & candelabrum in tabernaculo testimonij, è regione mensæ, in parte australi: locatis per ordinem lucernis, iuxta præceptum Domini,* (& accensis, vt est in Hebræo, & Chaldæa paraphr.) *Posuit & altare aureum sub tecto testimonij contra velum* (id est, intra tabernaculum vndique obtectum, inter mensam & candelabrum, è regione arcæ, sed interiecto velo, nam in Hebræo & Chaldæo legitur coram velo, vel ante velum, non autem vltra velum. Sic Septuag. positum aiút, *ἀπέναντι τοῦ καταπετάσματος, è regione veli,* siue siparij. Idque exigit ordo Mosaicæ narrationis hoc loco, vsúsque perpetuus. Non enim potuisset quotidie manè Pontifex adire hanc aram, & suffitum Domino exhibere, si intra velum fuisset; quo semel tantùm in anno summo pontifici licuit introire. Ex quo loco dicitur exire ad altare thymiamatis in Leuitico, vbi ceremonia hæc tota perscribitur. Erat ergo extra penitius illud sacrarium quo claudebatur arca. Et hæc est communissima omnium Doctorum sentẽtia, licet aliqui patres olim contrà senserint; qua de re vide pluribus Cornelium nostrum in hunc locum. Sicut autem lucernas accẽderat Moses, & panes proposuerat, sic etiam incensum aromatum adoleuit super altere thymiamatis, vt omnia initiarentur. Ideóque & mox in altero altari dicitur holocausta & sacrificia obtulisse.

Exo. 30. 7. Leuit. 16. 18. Aug. q. 172. Exo. Orig. hom. 9. in Leuit.

IX. *Et extra tabernaculum.* POSVIT *& tentorium in introitu tabernaculi testimonij* (velum videlicet, vario artificio picturatum, ad quinque columnas, quæ erant in aditu Tabernaculi: nam tentorium pro velo crebrò hic vsurpatur, vt cùm paulò antè Dominus præcipit c. 40. 8. Moysi *circundare atrium tentoriis, & ingressum eius:* & rursum v. 31. *ducto in introitu eius tentorio.*) *Et altare holocausti in vestibulo testimonij* (siue tabernacúli) *offerens in eo holocaustum, & sacrificia vt Dominus imperauerat. Labrum quoque* (siue concham, *statuit inter tabernaculum testimonij & altare, implens illud aqua. Lauerúntque Moyses & Aaron, ac filij eius manus suos & pedes* (ordinariè deinceps postquam fuerunt consecrati, nã sequitur) *Cũ ingrederentur tectum fœderis, & accederent ad altare, sicut præceperat Dominus Moysi* (qui interea sacrificauit, cæteráque ministeria sacerdotalia executus est, vt notauit Abulensis. q. 9. in c. 40. Exo.

X. *Et atrij constitutio.* EREXIT *ad atrium per gyrum tabernaculi, & altaris,* columnas scilicet sexaginta, cum basibus suis, & capitellis, & velis, ad centum cubitos longitudinis, & 50. latitudinis, prout id supra descripsimus anno primo exitus, *ducto in introitu eius tentorio.* Neque legendum est cum Abulensi in circuitu, vt quod nusquam legitur. n. 509. Intelligitur autem aulæum 20. cubitorum, opere plumario elaboratum, quod tribus mediis columnis sustentabatur, præter extremas duas, in quibus vtrinque terminabatur magnum illud velum, quod per totum atrij circuitum tendebatur: ad cubitos 280. & pluribus ex partibus erat coagmentatum. Reliqua pars diuinæ iussionis de sanctificatione totius instrumenti sanctuarij, & nominatim Pontificis ac sacerdotum, posterius in Leuitico tradetur. c. 9. & 7. Num. Ex 29. Exo.

XI. *Vnctio totius sanctuarij.* DVBITARI autem potest an vnctio tabernaculi, eius erectionem antecesserit, an vice versa; aut etiam vtrum vtrumque simul fieret. Et dicendum videtur priùs erectum fuisse, quàm inũgeretur. Nam ab artificibus erigi oportebat, non enim exigui operis id fuit, at inunctum profanis hominibus non licebat attingere. *Sanctificabis omnia,* inquit Dominus, *& erunt Sancta Sanctorum,* id est sanctissima, *qui tetigerit ea sanctificabitur.* Deinde cap. 40. primùm iubetur erigi tabernaculum, deinde inungi, & apertè cap. 7. Numerorum. *Factum est,* inquit, *in die qua compleuit Moyses tabernaculum, & erexit illud, vnxitque, & sanctificauit cum omnibus vasis suis.* Consentit Iosephus, qui erectionem aggressus, l. 3. c. 5. eiusdem vnctionem deinde cap. 9. breuiter attigit. Vnctio autem propriè sumenda est, vt sacro illo vnguento, quod præscripserat Dominus, non aspergerentur leuiter vasa, sed perfunderentur; quòd valde suadet ingens illius vnguenti copia, cuius aridæ materiæ pondus, mille & quingentorum siclorum fuit. Mensuram autem Hin, quæ fuit olei, 160. vnciis æstimat Cornelius à Lapide. Nam aspersio altaris, quæ facta dicitur septem vicibus, nihil aliud fuit quàm eiusdem vnguenti

Exo. 30. 29. Exo. 30. 23. Libel. de Pond. in fine Pentateuch. Leuit. 8. 11.

septies totidem diebus iterata effusio super altare, vt abundantius inungeretur.

Exod 29.21 vide tamen Leuit. 8.30

Aspersio autem sacerdotum & vestimentorum, sanguine & oleo, non solo vnguento facta est.

XII. *Diuina per nubem approbatio Sanctuarij.*

SVBDIT his Moses diuinam vniuersi operis approbationem. Per singularem præsentiæ suæ in nube lucida demonstrationem. Hoc enim approbantis indicium est; sicut auersio & discessus improbantis. *Postquam*, inquit, *omnia perfecta sunt, operuit nubes tabernaculum testimonij, & gloria Domini impleuit illud.* Quod omnia perfecta dicuntur, antequam nubes operiret tabernaculum, non sunt referenda ad consecrationem sacerdotum, aliarúmve rerum, quæ plures dies tenuerunt, sed ad ea tantùm quę hoc capite recensita sunt. Ac si dictum esset; Postquam hęc

q. 9. extrema in c. 40. Exod.

omnia perfecta sunt, iuxta paraphrasim Onkelos, versionem Vatabli, & Abulensis expositionem. Qui ait hanc nubem eam ipsam fuisse, quæ Israëlitas iter

Exod. 33.9.

facientes dirigebat, & priusquam erectum esset magnum hoc tabernaculum, paruo illi, quod erat extra castra insidebat. De quo legimus. *Ingresso autem Moyse tabernaculum fœderis descendebat columna nubis, & stabat ad ostium, loquebatúrque cum Moyse.* Transtulit ergo se nubes, & operuit recens erectum tabernaculum, operuit, inquam, non stans erecta, vt antè, sed diffusa super totum tabernaculum, & intra illud infusa; non enim aliud intelligitur nomine gloriæ Domini, quàm ea-

3. Reg. 8.10. 11.

dem nubes luce perfusa, index diuinæ præsentiæ. Sicut rursum post 480. annos in dedicatione templi.

XIII. *Et qui eo prohiberet ingressum.*

QVAMVIS autem nubes ea ex luce canderet, quia tamen densa erat, & non transparens, non permittebat Moysem quidquam videre intra tabernaculum. Quod significat Moyses, cùm ait, *Non potuisse se ingredi tectum fœderis.* Videlicet ad agendum aliquid, quod requirit aspectum. Mox tamen egressa nubes, & suprà tectum consistens ingressum liberum Moysi, & ministerium reliquit. Hæc bellè confirmat Iosephus in hæc verba. *Initio sequentis anni, mense Xanthico Macedonum, Hebræorum Nisan, nouilunio tabernaculum dedicatum est, & quidquid vasorum in eo fuerat. Statímque Deus indicauit gratum sibi esse, & non supernacaneum laborem Hebræorum, præsentem se fano suo hunc in modum declarans. Cùm cœlum esset alias serenum, super solum tabernaculum caligo descendit, non quidem tanta, quanta solent esse hybernæ nebulæ, nec tamen tam tenuis, vt humanum aspectum transmitteret, iucundúsque ros distillabat ab ea, præsentia Dei fidem populo astruens.*

XIV. *Consecratio Aaronis, & filiorum eius.*

HOC ipso primo die mensis primi tam Aaronis, quàm filiorum eius, simúlque altaris holocaustorum inchoata est consecratio, tenuitque per septem dies.

Exod. 29.35

Nam de illis. *Omnia*, inquit Dominus, *quæ præcepi tibi facies super Aaron & filiis eius. Septem diebus consecrabis manus eorum, & vitulum pro peccato offeres per singulos dies ad expiandum.* De altari autem subdit, *Mundabísque altare cùm immolaueris expiationis hostiam, & vnges illud in sanctificationem. Septem diebus expiabis altare, & sanctificabis,*

Leuit. 8.33.

& erit sanctum sanctorum. Omnis qui tetigerit illud sanctificabitur. Et rursus, alio loco. *De ostio quoque tabernaculi non exibitis*, ait Moses Aaroni, & filiis eius; *septem diebus, vsque ad diem quo complebitur tempus consecrationis vestræ. Septem enim diebus finitur consecratio.* Vocabulum exeundi, quod æquè in omnibus linguis legitur, apertè significat sacerdotes ad introitum quidem atrij, sed ab interiore parte fuisse commoratos, & quidem totos dies, noctésque. Nam sequitur. *Die ac nocte manebitis in tabernaculo obseruantes custodias Domini, ne moriamini.* Validior fuit hæc pœna ad retinendos, in ea custodia sacerdotes, omnibus seris ac repagulis. Itaque nusquam inde omnino digressi, somnum ibi, cibum potúmque sumpserunt, erecto

3. ℞.

intra atrium exiguo tabernaculo, quod quinque personis sufficeret [3].

XV. *Ordo rei gestæ. Aduocantur. Cogitur populus.*

RITVS autem & ordo rei gestæ, prout fusius describitur, Exodi 29. & Leuitici 8. hic fuit. Primò aduocatur à Moyse ad Sanctuarium Aaron cum filiis suis,

1. Ad Hebr. c. 5. 4.

Deo id nominatim præcipiente. *Neque enim quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron,* vt ait Apostolus [4]. Simul etiam adducuntur vituli &

4. ℞. Exod. 28.1. 2.

arietes, cæteráque ad sacrificia consecrationis necessaria. Secundò congregatur populus vniuersus ante fores tabernaculi. Atrij videlicet, reducto velo, quod

Exod. 27.16

in eius aditu cubitis viginti tendebatur, admissis intra atrium optimatibus, vt propius consecrationem, quæ ad altare holocaustorum fiebat, conspicerent. vt

q. 2. in c. 8. Leuit.

ait Abulensis, qui populum congregatum scribit ad cohonestandam sua præsen-

tia ac frequentia celebritatem. Ad perſonarum electionem tanquam iuſtam ac
legitimam, & omni vitio carentem approbandam. Denique ad tacitum conſen-
ſum populi in iuriſdictionem, quam in ipſum ſacerdotes ſua conſecratione ac-
Offeruntur Deo. quirebant. Tertiò applicauit Aaronem cum filiis ad introitum atrij, ſpectante 3.
tota multitudine, quæ erat quædam eorum oblatio, qua offerebantur Deo in Exod. 28. 1. 29. 4.
miniſtros Sanctuarij, ideóque nunc applicari, nunc offerri dicuntur. Leuit. 8. 6.

XVI. *Abluuntur.* QVARTÒ, lauit Moſes Aaronem cum filiis ſuis aqua, & quidem non, vt in 4.
quotidiano miniſterio, manus & pedes, ſed totum corpus, vt ait idem Toſtat.
Quod lotio hæc nulla corporis parte definiatur Scripturæ verbis; & amplio- q. 2. in 8. Leuit.
rem eſſe conueniebat in perſonis, ad nouum, & immaculatum vitæ ſtatum po-
nitus transferendis. Ergo, vt par eſt credere, dum ablueretur Pater à Moſe, filij
Aaron, eos velis quatuor, in quatuor angulis obtegebant auerſi; eodémque mo-
Sacris veſtibus induuntur. do in reliquis deinceps factitatum videtur. Quintò, ablutum Aaronem ſacris 5.
induit veſtibus, nimirum feminalibus, ſubucula linea, quæ zona ſuperpoſita
ſtringeretur, tunica hyacinthina, quæ in limbo malogranata tintinnabulis alter-
nantibus circunferebat. Accedebat Ephod, ſiue ſuperhumerale cum Rationali,
quod Ephod ſtringebatur baltheo. Denique tiaram impoſuit capiti; ad cuius
oram ſuprà frontem alligata erat aurea lamina Et ſanè crediderim, vt omnia de-
corè, decentérque fierent: non antè prodiiſſe ex velis illis Aaronem, quam fe-
minalibus & ſubucula linea obtectus eſſet, cætera verò ornamenta coram po-
pulo indutum fuiſſe. Idémque in filiis proportione ſeruatum.

XVII. *Vnctio Aaronis.* LOTVM, indutúmque Aaronem vnxit Moyſes, ait enim Scriptura, *Tulit &* 6.
vnctionis oleum, quod fundens ſuper caput Aaron vnxit eum, & conſecrauit, id eſt vngen- Leuit. 8. 10. 12.
do conſecrauit. Sic in Exodo 29. 7. *Et oleum vnctionis fundes ſuper caput eius, atque
hoc ritu conſecrabitur.* Nec aliud oleum vnctionis intelligit, quàm ſacrum illud vn-
guentum, cuius confectio traditur Exod. 30. Vbi inter alia, *Faciéſque vnctionis
oleum ſanctum, vnguentum compoſitum opere vnguentarij.* Vnguentum quoque à Da-
uide appellatur quod canit copioſè effuſum ſuper Pontificis caput. *Sicut vnguen-
tum in capite, quod deſcendit in barbam, barbam Aaron, quod deſcendit in oram veſtimenti
eius.* Vide Leuit. 21. 10. Philo l. 3. de vita Moſ. *Pontificem inunxit, profuſo largiter in
caput eius ſacro vnguine.* Vnxit etiam Moyſes Pontificis manus. Nam Sapiens, Exod. 28. 41.
Compleuit Moyſes manus eius, & vnxit illum oleo ſancto.

XVIII. *Et filiorum eius.* ET vniuersè de illo, ac filiis eius; *Et cunctorum conſecrabis manus, ſanctificabiſ-* Exod. 29. 10.
que illos, vt ſacerdotio fungantur mihi. Et rurſum, *Poſtquam initiaueris manus eorum, ap-
plicabis vitulum.* In Hebræo diſtinctius legitur, *Implebis quoque manum Aaronis, &
manum filiorum eius.* Quod Vatablus & Sà, & alij interpretantur, *Dabis eis in ma-* c. 29. 35. 36.
nus quod offerant, vel ſacrificent. Itáque ſumitur aliquantò pòſt. Nihilominus vn-
ctos fuiſſe ſacerdotes habetur cap. 30. vbi cùm vnguenti confectio explicata eſ- v. 30.
ſet. *Aaron*, inquit, *& filios eius vnges, ſanctificabiſque eos, vt ſacerdotio fungantur mihi.*
Et infrà de iiſdem. *Et vnctio eorum in ſacerdotium ſempiternum proficiat.* Quod ple- c. 40. 13.
nius habetur in Hebræo. *Et vnges eos, quemadmodum vnxiſti patrem eorum, vt ſacer-* in v. Vatab.
*dotio mihi fungantur. Futurum eſt enim, vt ſit illis vnctio eorum in ſacerdotium perpetuum
in poſteritatibus ſuis.* Idque præceptum Domini, haud dubiè ſtudioſè obſeruauit v. 33.
Moſes. Nam ſubdit illico, *Fecítque Moſes omnia, quæ præceperat Dominus.* Itaque im-
pletio manuum, pro vnctione meritò accipi poteſt. Denique 7. Leuitici, *Hæc eſt
vnctio Aaron, & filiorum eius in ceremoniis Domini, die qua obtulit eos Moyſes, vt ſacer-
dotio fungerentur.* Et cap. 10. 7. *Oleum ſanctæ vnctionis eſt ſuper vos*, ait Moſes Aaroni,
& filiis eius. vbi vide Abulenſem. Nec tamen eorum caput inunctum apparet.
Nam illud, *vnges eos quemadmodum vnxiſti patrem eorum*, non adæquatè accipien-
dum eſt. Id ſignificatur Leuitici 21. vbi ſolus Pontifex, & non etiam ſacerdos, v. 10.
prohibetur diſcooperire caput, quia ſuper eius caput fuſum eſt vnctionis oleum.
Vt ibi notauit Abulenſis & Cornel. Fortaſſe liniuit eorum verticem, cùm idem q. 19. in c. 21. Leuit.
vnguentum in pontificis caput largè profudiſſet. Vnctio verò auriculæ, pollicis,
ac pedis dextri, quæ memoratur Leuit. 8. 23. & Exod. 29. 20. ſanguine hoſtiæ
fiebat, non oleo, de quo agimus. 7.

XIX. *Triplex ſacrificium.* ACCESSERVNT ſeptimò ad vnctionem ſacrificia tria, primum fuit vituli vide Phil. l. 3. de vita
pro peccato, vt eius morte ac ſanguine, ſacerdotes qui conſecrabantur expia- Moſ. p. 522. Græc. Lat.

ed by Google

rentur, in cuius rei signum tam Aaron, quàm filij eius manus imposuerunt super caput eius. Quo ritu se peccatores fatebantur, & peccata sua in eam victimam imponere. Cuius mox, à Moyse ante ostium tabernaculi mactati, sanguis, vsui erat ad tingenda digito altaris cornua, reliquo ad eius basim effuso, cum reliquo ritu, qui tam in Exodo, quàm Leuitico perscribitur. Alterum sacrificium fuit arietis in holocaustum, qui ritu persimili fuit immolatus. Nisi quod vitulus extra castra crematus est; aries autem super altare, quod erat in atrio. Tertium fuit sacrificium arietis in hostiam pacificam; in quam itidem impositæ sunt manus à sacerdotibus, & cùm eum Moyses immolasset, sumens de sanguine eius tetigit extremum auriculæ dextræ Aaronis, & pollicem manus eius dexteræ, similiter & pedis; quod ipsum in singulis eius filiis obseruauit, id enim ad eorum consecrationem pertinebat, quod etiam Philo notauit.

[Exod. 29. 13. Leuit. 8. 16.] [l. c.]

8. Sed requirebatur insuper, vt sacerdotes in vestitu suo consecrarentur, & vestes sacræ ad vsum suum applicatæ sanctificarentur. Itaque Moses assumens vnguentum & sanguinem, qui erat in altari holocaustorum, in vase aliquo, in quo exceptus fuerat, cùm ea miscuisset ac confudisset, aspersit super Aaron, & vestimenta eius, & super filios illius ac vestes eorum; sicque sanctificati sunt in vestitu suo, qui priùs in seipsis tantùm sanctificati fuerant. Idque valuit ad complementum consecrationis sacerdotalis. Hæc enim erat vltima eius ceremonia. Deinceps autem iubentur vesci residuo hostiæ pacificæ, cum panibus item consecratis in loco sacro, in eóque totis septem diebus perseuerare. XX. *In vestitu suo consecrantur.*

Sed dubium est an totis 7. diebus eædem omnino ceremoniæ, & sacrificia iterarentur, an aliquæ duntaxat. Septuaginta. *Septem diebus consummabit manus vestras, sicut fecit in die hac,* Moses videlicet: de se enim in 3. persona loquitur. Et illud, *consummabit*, siue *implebit*, vt habetur in Hebræo, de vnctione olei accipiendum. Idque consentaneum est Scripturæ. *Non exibitis,* inquit, *de ostio tabernaculi septem diebus, vsque ad diem quo complebitur tempus consecrationis vestræ. Septem enim diebus finitur consecratio.* Et ne quis putaret aliquam tantùm ceremoniam iterari, additur, *Sicut & in præsentiarum factum est, vt ritus sacrificij compleretur.* Ergo quæ facta sunt primo die, eadem & reliquis instaurata sunt, vt ex multis partialibus integra, & plena existeret consecratio. *Atque ad hunc modum,* inquit Iosephus, *per septem dies, ipsos & vestes eorum curabat.* XXI. *Quæ fuerit 7. dierum consecratio.*

[l. 3. c. 9.]

Verum 29. Exodi, vbi habetur hæc ipsa consecratio. *Septem diebus,* inquit Dominus, *consecrabis manus eorum, & vitulum pro peccato offeres per singulos dies ad expiandum.* Nec quidquam additur de duorum arietum sacrificio, aut inunctione, vel aspersione personarum, aut vestium: eóque nomine reprehendit Iosephum Abulensis, quòd consecrationes iterari non debeant, nec dici possit aliquem septies consecratum. Et quoniam conueniebat, vt quandiu durabat consecrationis solennitas, tandiu sacerdotes sanctificato cibo vterentur, quotidie aries in hostiam pacificam immolabatur, cuius bona pars in vsum sacerdotum cedebat; idque eodem Tostato interprete intelligitur in illis verbis, *Septem diebus consecrabis manus eorum,* siue vt est in Hebræo, *implebis manus eorum;* posito scilicet super eas adipe hostiæ pacificæ, cum cæteris quæ offerebantur. Illud autem, *Sicut in præsentiarum factum est,* vel, *sicut fecit in die hac,* si ad hos tantùm sacerdotes referri placet, non est necessarium ad omnes, & singulas referri ceremonias, sed ad eas quæ iterari possunt. Ea tamen verba sic explicat Abulensis, quasi velit Moses, vt ritus consecrationis, quandocúmque fiat, septem diebus celebretur, sicut hac prima vice factum est. Vtique ad mentem Latini interpretis. Nec aliter Hebræa intelligo. *Quemadmodum facit in die hac, præcepit Dominus fieri.* In posterum videlicet in sacerdotibus consecrandis. XXII. *Non omnia quotidie iterata.*

[in c. 29. Exod. post q. 18.]

Interim autem dum per septiduum sanctificantur sacerdotes, ara quoque septem vicibus aspergitur oleo vnctionis, atque inungitur. vt habetur Leuit. 8. 11. Et quia dubium erat vnóne atque eodem die, an pluribus id faciendum esset: Ideo in Exodo cùm dictum esset septem diebus offerendum esse vitulum pro peccato per singulos dies, ad expiandum sacerdotes, subditur. *Mundabísque altare cùm immolaueris expiationis hostiam, & vnges illud in sanctificationem. Septem diebus expiabis altare, & sanctificabis, & erit Sanctum Sanctorum,*[5] id est sanctissi- XXIII. *Consecratio altaris.*

[ê. 29. 36.] [5. x.]

mum, adeo vt ab homine profano attingi non possit. Et mundabatur quidem septies, vt iis sacrificiis homines expiari, & emundari ab omnibus peccatis intelligerentur; & rursus totidem vicibus inungebatur, vt multiplici gratiæ genere ornari ac spiritualiter inungi censerentur Hebræi, in figuram Christi Domini, à cuius sacrificio est omnis peccatorum expiatio, & distributio gratiarum.

XXIV. *Aaron 8. die incipit agere Pontificem.*

IAMQVE abierant septem consecrationis dies. Cùm octauo die huius mensis primi, cœpit Aaron fungi munere Pontificatus sui. Sic enim habetur Leuitici nono, *Facto autem octauo die vocauit Moyses Aaron, & filios eius, ac maiores natu Israel.* (v. 1.) Hos quidem, tam ad cohonestandam huius diei celebritatem, sicut & primo die factum fuerat, quàm ad offerendas hostias, quæ ab Aarone hoc primùm die ex officio sacrificarentur. Illos autem, vt se ad sacrificandum pararent. Itaque dixit Aaroni, vt vitulum pro peccato, pro impetranda scilicet remissione peccatorum, quæ vel ipse, vel filij eius contraxissent, Deo immolaret, eo ritu, qui ante perscriptus fuerat, & singulis diebus huius consecrationis obseruatus. Deinde vt hircum pro peccato sacrificandum à populo exigeret, & vitulum atque Agnum anniculos, & sine macula in holocaustum; bouem autem & arietem in hostias pacificas. Addita in sacrificio singulorum simila conspersa oleo. (Leuit. 8. 15. 9. 2 & seqq. Exod. 29. 36.) Quæ Deo accepta esse, ac fore, prodigio aliquo demonstratum iri significat, cùm ait, *Hodie enim Dominus apparebit vobis*. Quod mox confirmauit Moses. Cùm enim populus attulisset ad ostium tabernaculi, quæ iussus fuerat, & omnis multitudo adstaret, ait Moyses, *Iste est sermo, quem præcepit Dominus, facite, & apparebit vobis gloria eius.* Quo modo habent etiam Septuaginta. Et eodem ferè modo Hebræus, & Chaldæus. *Hoc est verbum quod præcepit Dominus, vt faciatis, & reuelabitur vobis gloria Domini.* Intelligit autem, vt Abulensis, Dionysius, aliique interpretantur, ignem diuinitùs emissum, ad consumenda sacrificia; de quo extremo capite nono agitur; (q. 4 in c. 9. Leuit. 9. 23. 24.) quod miraculum, vt prænunciatum est, ne cùm contigisset, naturalibus causis attribueretur, ita factum est, vt ea sacrificia Deo grata esse tam ipsis sacerdotibus, quàm toti populo circunstanti constaret.

XXV. *Sacrificat, benedicitq; populo.*

INDE ventum est ad sacrificia, quæ accuratè deinceps explicantur; quibus expletis extendens Aaron manus ad populum benedixit ei; (Leuit. 9.) quas diuinam gratiam populo implorans, extendit manus cœlum versus: nam Philo τὰς χεῖρας ἀνατείνας πρὸ τῆς κεφαλῆς. (l. 3. de vita Mos.) sed addidit etiam verba gestui. Extat enim formula benedictionis Numer. 6. vbi Dominus, *Sic benedicetis*, inquit, *filiis Israel, & dicetis eis. Benedicat tibi Dominus, & custodiat te. Ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui. Conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem.* (v. 23.) Hæc ibi, quibus pronunciatis descendit de altari, quod apparet in loco editiore, vel arte, vel natura collocatum, vt facilè à longè circunfuso populo videri posset: descendit, inquam, expectans dum ignis diuinitùs descenderet, ad comburenda quæ ipse de more in altari, non supposito igne, parauerat. Nam quòd in expositione sacrificiorum fit mentio combustionis, id per proterologiam factum esse Abulensis affirmat; (post q. 9. in c. 9. Leuit.) ita enim narratur, sicut alias solebat contingere. nunc autem expectatus est cœlestis ignis; ad quem obtinendum ingressi sunt Moyses & Aaron in tabernaculum testimonij, aut ad incendendum thymiama super altare aureum, vt ait Caietanus.

XXVI. *Cœlestis ignis deuorat sacrificia.*

MOXQVE egressi, cùm populo benedicerent, & de diuino promisso bene sperare iuberent. *Apparuit gloria Domini omni multitudini.* Nam *egressus ignis à Domino deuorauit holocaustum, & adipes qui erant super altare. quod cùm vidissent turbæ, laudauerunt Dominum ruentes in facies suas.* Nihil aliud fuit hæc gloria Domini, quàm ignis cœlitùs à Deo immissus in sacrificia præparata, quē Dominus immisit tum ad honorandum Aaronem, tum primùm munere Pontificio fungentem; tum etiam ad approbanda coram toto populo sacrificia, quæ ab eo deinceps crebrò volebat offerri, & conciliandam diuino cultui, ipsique Deo in primis laudem & venerationem. Sicut autem in hoc Synagogæ ortu Deus voluit miraculis firmare veritatem, ac sanctitatem legis, ac ceremoniarum, quarum ipse author exciterat; nec deinceps idem miraculum iteratum est. Ita in ortu legis Euangelicæ, & praxi eius descendebat Spiritus sanctus in forma ignis, aut columbæ, in eos qui baptizabantur, quod deinde miraculum stabilita fide fieri desiit. No-

Digitized by Google

q.14. in 9. Leuit. tauit Abulens. qui & refellit pleraque Iudæorum circa hunc ignem commenta, quæ leges apud eum si placet[a].

6. x. q. 18. PVTAT autem Caietan. Ignem, qui septem præcedentibus diebus arsit in altari; quémque Dominus iusserat esse perpetuum, etiam nunc durasse, cùm Aaron inceptauit sua sacrificia, eiúsque propterea factum esse paulò antè mentionem; sed nihilominus in conspectu omnium, egressum ignem è propitiatorio, non autem ex alto perpendiculariter descendisse, qui vehementiore deflagratione holocausta deuorauerit. Quod videtur Scripturæ admodum consentaneum, nec minuere miraculi veritatem. Philo quoque l. 3. de vita Mosis. (p. 513.) *Quibus*, inquit, *nondum peractis accidit insigne prodigium. Nam ex adytis, siue ætheris pars purissimi, siue aër naturaliter in ignem mutatus emicuit, vt repente flamma prorumpens recta ferretur in altare, & quidquid superimpositum fuerat absumeret.* (l. 3. ant. c. 9.) Iosephus autem tertiam quandam opinionem induxit, neque enim, vel è cœlo, vel ex adytis flammam prorupisse putat, sed ex ipsis victimis, ait enim. *Quibus super aram impositis, subitò sponte sua ex illis ignis, fulgaris in morem emicuit, & inspectante populo, omnia flamma absumpsit.* Sic ipse, durè vtique, *egressus ignis à Domino*, explicatur è victimis emicuisse.

XXVII. *An ex propitiatorio, aut victimis.*

XXVIII. *An è cœlo potius emissus.*

ASSENTIAMVR potiùs communi sententiæ interpretum, qui hanc egressionem ignis, passim descensum interpretantur, Abulensis, Vatablus, Cornelius, Fagius, Oleaster, Seder Olam c. 7. Fonseca in 16. Leuit. & maximè Dionys. qui ait diuina virtute Angelico ministerio in aëre productum, & inde contra naturam suam in holocausta descendisse. (q. 30. in Leuit.) D. tamen Augustin. & Emanuel Sà in hunc locum, in dubio relinquunt, an egressus sit è propitiatorio. Verùm illa egressio non minus potest nubi ignem eiaculanti quadrare, sicut factum deinceps in sacrificio Salomonis, 2. Paral. 7. (c. 7. 1. 2. 3.) Et Eliæ contendenti cum pseudoprophetis, 3. Reg. (v. 38.) 18. Et Esdræ, 2. Machab. 1. (v. 22.) Manifestius etiam factum est toti populo miraculum, igne ex alto in omnium oculis descendente, quàm ex adytis perpaucis consciis erumpente, aut ex ipsis victimis, non sine suspicione artificiosi cuiuspiam ignis in craticula à sacerdotibus suppositi, præsertim cùm prior ignis, quem non licebat extinguere, imò perpetuò fouere oportebat, adhuc luceret in altari. (Leuit. 6. 12. 13.) Quem æternum ignem Dæmon, diuinorum operum perpetuum æmulator, imitari voluit, dum apud Ethnicos æternum Vestæ ignem conseruari voluit, virginibus Vestalibus in id ministerium consecratis. Hinc illa

--- *Vestámque potentem*
Aeternúmque adytis effert penetralibus ignem.

(l. 1.) Vide Valer Max. de seruata religione. vbi de P. Licinio, & Æmylia virgine ex Liuij octauo, Halycarnasseo, Floro, &c. Sed nec Philo, vt eo redeam satis est constans in sua sententia; cùm ait ignem qui in vulgari vsu est, tanquam contaminatum ablegatum fuisse ab altari sanctissimo, & pro eo flammam cælitus ex æthere demissam, vt esset inter sancta, profanáque discrimen. (αἰθέρος ... ἐμβεβλημένον ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ.)

XXIX. *Mors Nadab & Abiu, ad hũc diem pertinet.*

SED hunc diem toti populo lætum; Aaronis autem familiæ gloriosum, tristissimus exitus funestauit; cædes videlicet illata diuinitus duobus filiis Aaronis. Eam enim hoc ipso die contigisse Hebræi in suo Chronico disertè asserunt. *Illo ipso die*, inquiunt, *Elisabeth filia Aminadab affecta fuit in Israël quatuor insignibus gaudiis, & vno luctu. Nam leuir eius, id est Moyses, erat Rex; maritus Aaron Pontifex sacerdotum maximus; frater Naason princeps in omni tribu Iuda, filij quasi cardinales secundum Pontificatus gradum obtinentes. At duos filios suos igne cælesti concrematos luxit.* Hæc ibi. Quæ videtur omnino Scripturæ sententia; quæ in eandem planè narrationem tam emissionem cœlestis ignis, quàm conflagrationem Nadabi & Abiu coniunxit, sicut & Iosephus. (l. 3. ant. c. 9.) Abulensis quoque de ipsa die consentit, & Cornelius. (q. 2. & 3 in c. 10. Leuit.) Torniellus quoque in hunc annum. (num. 4.) Adrichomius an. 2454. (mun 2545.) Sed instar multorum erit Augustinus q. 32. in Leuit. vbi agens de vetito in eorum morte luctu. *Quia illi*, inquit, *lugere tunc non debebant, cùm dies sanctificationis eorum agerentur. Nondum completis septem, quibus eos præcepit de tabernaculo non abscedere.* (Codoman. 2516.) Abulensis tamen putat eos potuisse nunc exire de tabernaculo, quia septem dies elapsi fuerant, & aderat octauus. (post q. 12. in c. 10. Leuit.) Postremò idem sentiunt Hebræi in suo Calend. Nam primo die Nisan, quem putat fuisse consecrationis octauum, ieiunium obseruant, ob mortem filiorum Aaron.

XXX. *Non ad tempus aliud.* Conicit nihilominus Caietan. hanc cladem hoc die non contigisse, quo Aaron primitias sui Pontificatus exercuit, quia non sit verisimile eodem die post tot holocausta & sacrificia, spectante vniuerso populo, postquam vnusquisque iuit ad propria, iterum vacatum esse sacrificiis. Verùm ponit ipse, non probat, hanc diuinam vltionem post omnia illa sacrificia, & non durantibus illis, aut sub eorum finem contigisse, ex quo factum sit, vt extrema gaudij luctus occuparet. Adde quod constat eos occisos antequam populus exiret de mansione duodecima in monte Sinai, id est ante 20. diem secundi mensis huius anni, quo die ad 13. mansionem migratum est, vt constat Numeror. 10. Atque adeo ante primum diem secundi mensis, quo iussit Dominus populum numerari; Numer. 1. Idque apparet ex Numer. 3. vbi reliquo populo numerato, filij Aaronis & Leuitæ numerantur, & iam mortui ponuntur, hi duo sacerdotes. Denique nisi dicantur hoc die mortui, non occurrit certum vllum tempus ad quod referri possit hæc clades. Sed iam cladis causam, modúmque videamus. Prou. 14. 13. v. 11.

XXXI. *Causa cladis an ebrietas.* Cavsam tam seueræ animaduersionis pluribus in locis Scriptura prodit, oblationem ignis alieni. Id enim habetur in libro Leuitici, & Numerorum non semel. Memoratur etiam alibi, eius causa prætermissa. Ignem autem alienum vocat ignem profanum, quo in atrio Sanctuarij carnes coquebantur, non sacrum ex altari holocaustorum, vt iubebat Dominus, acceptum. Sed huius causæ etiam causam inquirere voluisse videntur Hebræi. Rab. enim Simeon, vt refert Lyranus, ait causam mortis eorum fuisse vinolentiam, eo quod cùm bibissent aliquantò liberaliùs, ministrare Sanctuario, sacrisque operari ausi essent, próque ea temeritate morte diuinitus esse mulctatos. Eam temeritatem probat ex voce *Arreptis*, quæ significat irreligiosum, & indiscretum impetum, qualis ex calore vini solet erumpere. Probat etiam vinolentiam ex eo quod proximè ab ista clade Dominus prohibuit, etiam mortis pœna proposita, Ne Pontifex, aliive sacerdotes, cùm ingressuri essent tabernaculum testimonij, vinum, aut quidquam aliud, quod ebrios possit efficere, in potum acciperent. Hic idem locus Caietanum in eam quoque sententiam deduxit, vt scriberet; hinc insinuari istos filios Aaronis laxius potasse, ita vt etsi non ebrij, vino tamen pleni sacrilegium incurrissent: non reuocando ad memoriam diuinum præceptum, de vsu ignis altaris duntaxat; vbi Caiet. supplet quod in Rabino deerat, qui vinolentiam causam mortis proximam facere videbatur. Leu c. 10. 1. c. 16. 1. Num. 3. 4. & 26. 61. 1. Paral. 24. 2. v. 9.

XXXII. *Improbatur.* Vervm hæc istorum sacerdotum ebrietas admodum suspecta est, primò quod Moses in Deuteronomio vniuersis Israëlitis, dicat eos quadraginta annis vinum & siceram non bibisse. quod ibi confirmat Augustin. Deinde quod vel nondum digressi fuerant è Sanctuario, vt paulò antè ex Augustino dicebamus, vel certè bene mane redierant, vt ad ortum solis quotidiano sacrificio interessent, patrique ministrarẽt, quod sacrificium mox sacrificia huius solennitatis exceperunt, nec apparet tam multò mane viros præsertim honoratos, & prima sua sacrificia coram vniuerso populo celebraturos, vino largius hausto, madidos esse factos, cùm D. Petrus ex hora diei tertia argumentetur suos socios ebrios non fuisse, vt notauit Abul. Qui etiam addit ebrietatem, si qua fuisset, facilè ex præcedentibus ministeriis, quibus proximè functi fuerant, quęque difficiliora erant, deprehendi, vel à patre, vel à fratribus, vel ab ipso Moyse, qui aderat, potuisse; & tantisper à ministerio repelli. Nec Dominus omisisset obiurgationem sacerdotum, in tam turpi, ac probroso crimine deprehensorum. c. 29. 6. q. 51. q. 5. in c. 10. Leuit.

XXXIII. *Alia causa ex Iosepho, & aliis Rabinis.* Alias etiam causas Rabini alij excogitarunt. Nam Iosephus, ait causam huius animaduersionis fuisse, quod in aras intulissent victimas, non iuxta præscriptum Moysi; sed quales antè solebant. Quæ causa non solùm falsa, vtpote à Scriptura aliena, sed etiam inepta est, siue quia neque Moses insolitas exegit hostias, vt patet ex cap. præced. siue quia ibidem subditur, *Tulerunt ergo cuncta, quæ iusserat Moyses ad ostium tabernaculi.* Rabbi Salomon apud Lyranum, Abulensem, Dionysium, ait eos meritos fuisse mortem, quod vidissent Dominum cum Septuaginta senioribus in monte, sed eam dilatum fuisse vsque ad dedicationem altaris. At isti neque tum peccarunt, cùm nihil, nisi quod iussi à Deo fuerant, fecissent; neque si peccassent hæc pœna illi culpæ assignanda esset, cùm propriam l. 3. ant. c. 9. c. 9. Leuit. q. 5. in c. 10. Leuit. ar. 19. in Num.

Digitized by Google

c. 10. Leuit. cõtra Paul. Burgens. in c. 10. Leuit. hic culpam Scriptura assignarit. Matthæus Toringus in hunc locum, putat hos duos filios Aaronis, pro peccato patris in fabricando vitulo à Deo interemptos. Alias item rationes ex Hebræis refert Fagius, quas non est operæ pretium hîc [7] referre, quod temeraria tantùm hominum insipientium assertione nitantur. 7. ✗.

Vera igitur ac germana causa est, quòd ignem sacrum ex altari holocaustorum non acceperint; sed communem aliunde acceperint, ad adolendum coram Domino incensum in altari thymiamatis. Idque vel ex imprudentia, qualis solet contingere iis qui noui sunt in aliquo munere, vel ex obliuione præcepti, vel ex quodam contemptu; rati perinde esse quocunque igne vterentur. Ita ferè Abul. At non minus probabiliter Cornelius noster, ait eos viso igne cœlitus delapso, nouitate miraculi partim exultantes, partim perculsos, ac perturbatos, non ausos fuisse accedere ad altare, vt inde sacrum ignem acciperent, sed aliunde festinanter accepisse; quod innuit Scriptura cùm ait eos thuribula arripuisse. XXXIV. *Vera causa accepti ignis alieni.* q. 4. in c. 10. Leuit.

Qua pœna, quæ humano iudicio videri possit seuerior; voluit Dominus ostendere, quantæ curæ sibi sit, vt quæ ad sacrum pertinent cultum, ritè religiosèque obeantur, quando modicam, vt apparet, culpam, capitalem ipse iudicauerit; & quidem æquissimo iudicio, si diuinæ maiestatis ratio habeatur. Voluit quoque tam tristi exemplo à principio timorem populo duræ ceruicis incutere, qui timore potiùs, quàm amore ducebatur. Ne si culpam in sacro ministerio dissimularet eo tempore, quo cuncta solent exactius obseruari, studio pietatis in ipsis initiis feruente, insignis postmodum negligentia, vt solent humana studia sensim, sine sensu flaccescere; diuina instituta turbaret, ac susque dèque haberet [8]. Nec mirum in lege seruitutis ita factum, cùm in lege gratiæ suppari exemplo Ananias, & Saphira subita morte prostrati fuerint; dum metu ac diffidentia humanitus stimulante, aliquid sibi non de alieno rapere, sed de suo reseruare voluerunt. XXXV. *Quã iusta punitio.* vide Abul. q. 7. 8. ✗.

Dubitari etiam potest quando occisi fuerint, vbi, & quomodo. Nam Abulensis ait occisos antequam offerrent, cùm intraturi essent cum suis thuribulis per ostiũ tabernaculi ad ponendũ thuribula super altare thymiamatis. Tunc enim egressum esse ignem ex altari holocaustorũ, quod erat propè ostium tabernaculi, & deuorasse sacerdotes; eósque mortuos in conspectu Sanctuarij, de quo mox iubentur auferri, concidisse. Itaque mortui fuerint inter id altare & ostium tabernaculi. At Scriptura apertè significat id contigisse non dum irent ad offerendum, sed dum reuera offerrent. Ait enim, *Posuerunt ignem & incensum desuper offerentes coram Domino ignem alienum. Egressúsque ignis à Domino deuorauit eos, & mortui sunt coram Domino.* Idque etiam clarius habetur in Hebræo. Vbi Pagninus ad verbum sic habet, *Et tulerunt filij Aaron Nadab & Abiu quisque acerram suam, & posuerunt in ea ignem, & posuerunt super ea suffimentum, & obtulerunt ad facies Domini ignem alienum.* Eodémque modo habet Chaldæus Onkelos. Imò & Septuag. Et rursum infrà, & in libro Numer. mortui dicuntur, cùm obtulissent ignem alienum. Non ergo puniuit Deus cogitatum sacrilegium, aut susceptum; sed inchoatum, ac reipsa perpetratum. XXXVI. *Quando occisi fuerint.* post q. 4. in c. 10. Lyran. quoque, & Dionys. c. 16. 1. c. 3. 4. c. 26. 61.

Ex quo etiam consequens est, vt non extra tabernaculũ, sed intra illud, coram altari thymiamatis interfecti fuerint. Idque ex eo confirmatur, quod Scriptura tradit eos non solùm ignem alienum in suas acerras imposuisse, sed super eas prunas incẽsum posuisse. Id autem non fiebat antequam ventum esset ad altare thymiamatis; ne videlicet totus odor per atrium, & tabernaculum diffusus periret; & vix reliquiæ ad altare superessent; vbi tamen maximus suffimẽti fumus debuit existere, qui sese in Sancta Sanctorum ex superiori veli parte infunderet. Nemo autem non videt illud *coram Domino*, & *in conspectu Domini*, rectius conuenire loco viciniore arcæ Domini & propitiatorio, quod erat quasi thronus Dei, intra ipsum tabernaculum, quàm remotiore, & extra tabernaculum. Ita hunc locum interpretantur Cornelius, & Villalpandus, aiúntque ex ipso altari, ante quod adolebant incensum vltorem ignem erupisse, & puniuisse sacrilegium non mente destinatum, sed opere perpetratum. Caietanus autem putat hunc ignem, sicut & superiorem, qui holocausta consumpsit, è propitiatorio erupisse. XXXVII. *Et vbi, scilicet intra tabernaculum.* in c. 10. Leuit.

XXXVIII. *Et quomodo.*

MODVS cædis fuit, vt ignis erumpens è thuribulis, quæ imposita erant altari thymiamatis, effusúsque in eorum facies, atque ora inuolaret, statimque viscera interiora cõficeret, externo corporis ornatu prorsus intacto, imò & corpore toto extrinsecus incorrupto, quod mox à Leuitis efferretur extra castra. Quibus Moses, *Ite & tollite fratres vestros de conspectu Sanctuarij, & asportate extra castra. Confestímque pergentes tulerunt eos sicut iacebant vestitos lineis tunicis*, quas scilicet diuinus ignis non violauerat, *& eiecerunt foras, vt sibi fuerat imperatum.* Tota vtiq; obstupescente, & ingemiscente Israëlitarum multitudine. Et impletum est illud, *Per quæ peccat quis, per hæc est torquetur.* Æquum enim fuit, vt ait Abul. vt qui in igne altaris deliquerant, in altaris igne punirentur. Negátq; vel capillos eorum fuisse combustos, igne subtilissimo quasi fulmine penetrãte interiora, sine confractione, aut combustione. Id autem diuinitus factum fuisse liquet. Sicut enim hic idem ignis, tota holocausta comburebat, & ligna redigebat in cineres; ita potuit & hos sacerdotes in cinerem exustos conuertere. Iosephus tamen, *Combusti sunt*, inquit, *flãma in eos conuersa, & vultus ac pectora eorum depascente: nec succurri potuit, quin ita occumberẽt.* Sap. 11. 17. post q. 4. in 10. Leuit. & rursum q. 7. & 10.

XXXIX. *An æterna morte perierint.*

SIC ergo subita, atque inopinata mors hausit primogenitos summi Sacerdotis, viros diuinitus ad sacerdotium destinatos, viros iam totos septem dies Deo ritè consecratos, viros dignos à Deo habitos, qui nominatim ab ipso euocarentur in montem sanctum, in quo diuinæ visionis participes fierent; & quidem hausit ipso primo ministerij sui die, & ob culpam in hoc genere primam, & humano iudicio leuissimam. Itaque Abulensis post multam hac de re disputationem. *De morte*, inquit, *Nadab & Abiu hoc sentiendum est, quod ipsi meritò præuaricationis illius in offerendo ignem alienum mortui sunt: atque in ipsa mortis inflictione de peccato dolentes ab æternis cruciatibus liberati sunt: & quod ista mors tantæ pœnalitatis fuit, quantam eorum præuaricatio merebatur; & quod non fuerunt cremata corpora eorum, nec vestes, quoniam ad quendam gradum supplicij attinebant. Voluit autem Deus hoc non inferri, quia quantitatem præuaricationis suæ inflicta pœna transcenderet. In quo & eos in bono* (statu) *fuisse approbauit.* Hæc Abulensis ad verbum. Audacter ille quidem, nec tamen, vt opinor, temerè. Illi enim Cornelius noster assentitur, qui & putat eos venialiter duntaxat peccasse, ab eo autem iudice morte affectos, qui omnem vitæ, & necis habet potestatem. Exod. 24. c. 9. 10. q. 15. in c. 10. Leuit.

XL. *Quis sensus Mosis, & Aaronis in hac clade.*

AT quæ mens Mosis, quis sensus fuit, in tam tristi carissimorum sibi capitum funere? certè quem par fuit hominis esse, qui Dei gloriam omnibus humanis affectibus fortiter ac constanter anteferret. Nam ad Aaronem tanta perculsum clade conuersus. *Hoc est*, inquit, *quod locutus est Dominus; sanctificabor in iis qui appropinquant mihi, & in conspectu omnis populi glorificabor.* Quasi dicat, Sanctum me ostendam, & sanctitatis amantem, dum puniam eos qui sanctitatem violant; & contra eos qui sacrum ministerium profanant, coram omnibus gloriosus ac terribilis apparebo. Hoc nimirum est statuere seueræ vltionis exempla in omnium mortalium institutionem atq; exemplum, & probare se non personarum quantumuis coniunctarum, sed æquitatis rationem habere. Vbi autem id Dominus dixerit, nusquam legitur. Nam alia quoq; Dominus priuatim Mosi reuelauit, quæ ipse in scripta non retulit. Quod notauit Caiet. & Cornel. sicut & illud, de non vtendo igne prophano, non facilè hactenus interdictum reperias. Quid autem Aaron? His auditis *tacuit*, quantauis scilicet mœstitia & luctu saucius, partim diuinæ acquiescens voluntati, partim quia in sacro amictu lugere non licebat, vt patet ex sequentibus.

XLI. *A quibus sepulti.*

SEQVITVR funus de quo tria breuiter tangit legislator. A quibus sepulti, vbi, & quomodo. Quod ad primum vocauit ad se Moyses cognatos suos Misaëlem & Elisapham filios Ozielis patrui sui, & Aaronis; (erat enim Oziel Amrami frater, vltimus natu, vt in Exodo scriptum est) quos apparet fuisse tum in atrio Sanctuarij, cũ multis aliis de proceribus populi: qui conuenerant tum visuri gloriam Domini, tum sacerdotum cognatorum suorum primitias cohonestaturi. *Et ait ad eos, Ite & tollite fratres vestros de conspectu Sanctuarij, & asportate extra castra.* Decebat Leuitas Leuitis iusta præstare, & quidem proximos potiùs, quàm remotos: quoniam autem non licuit Aaroni, reliquísve filiis eius, id obire munus, assumpsit proximos, qui fortassis illi primùm ad manum fuerunt. Qui statim magna animi Exod. 6. 18.

Digitized by Google

demissione paruerunt, q[illegible]uis hic Elisapham Princeps fuerit super octo millia,
Num. 3.30. v.15.19.20. & sexcentos Caathitas. At inquies non poterant Caathitæ ingredi tabernaculū,
nec illud videre, aut attingere velis denudatum, vt constat ex 4. Num. ergo appa-
ret Nadab & Abiu, nō fuisse occisos ante altare thymiamatis, sed propè fores ta-
bernaculi. Respondeo eam legem nondum fuisse constitutam, sed mense tan-
tùm secundo, post enumeratum populum. Deinde non prohibentur intrare
Sanctuarium, vt Tostato placet; sed ipsum, aut vasa eius non inuoluta attingere,
aut spectare curiosè. Postremò legislator ipse qui præceptum dabat, volebat eos
tunc ea lege solutos. Neque enim sine causa additur, vt sibi fuerat imperatum.
Num. 19.13.20. Sed hîc valdè peccat Iosephus, vt paulò pòst dicemus.

IVSSI autem sunt cadauera efferre extra castra. Intra castra enim mortuos se- XLII. *Et quo loco.*
pelire non licebat, nedum in atrio Sanctuarij; in quod intrare non licebat, vsque
ad septimum diem, ei qui cadauer hominis attigisset, donec aqua lustrationis ter-
tio & septimo die esset aspersus. Non licebat autem intra castra, quia loca sepul-
chris dicata, religiosa, ex humani corporis reuerentia censebantur, vt in iis opera
vilia, & sordida exercere non liceret, quæ in castris, priuatisque tabernaculis, &
q. 9. in 10. Leuit. domibus sæpe fieri contingeret. qua de re pluribus Abul. in hunc locum. Hic au-
tem ritus in cōsuetudine potiùs, quàm in lege fuit, nec enim ea de re præceptum
reperitur. Cōstans autē vsus illius etiam Christi tempore se prodit septimo Lucæ.
Et nunc quoque ab infelicibus Iudæis studiosè obseruatur. At Christiani quos
legales immunditiæ non tangunt, corpora piorum etiam intra sua Ecclesiarum
Sanctuaria sepeliunt. vtiliter in mortalitatis humanæ monimentum.

q. 11. in c. 10 Leuit. SEPVLTOS autem cum vestibus in quibus ministrabant in Sanctuario existi- XLIII. *An cum sacris vestibus.*
mat Abul. eo quod scriptum sit; *Tulerunt eos sicut iacebant, vestitos lineis tunicis, & eie-
cerūt foras*. Et nisi in eis sepeliendi essent, exuti fuissent in Sanctuario, & profanis
ad sepulturam induti. Cui opinioni quoquo modo fauet Iosephus, cū ait eos ho-
μεγαλοπρεπῶς. norificè sepultos. Crediderim honoris causa elatos cum sacris vestibus, sed iis
mox nudatos & sindone inuolutos terræ mandatos fuisse, vt ferè obseruari in sa
cerdotum funeribus assolet. Huc pertinet luctus cæteris indictus, Aaroni autem,
l. 3. c. 9. & filiis eius duntaxat interdictus. *Totúsque populus*, ait idem Iosephus, *inopinatam
hanc eorum mortem luxit, solos fratres ac patrem Moses voluit à mœrore abstinere, & potiorem
Dei honorem, quàm suam tristitiam habere. Iam enim sacrum amictum Aaron gestabat.* Vi-
deri potest Iosephus ad illud Pauli Æmylij factum alludere; qui cùm in sacer-
dotali officio, & functione, filij mortem accepisset, perrexit nihilominus ope-
rari sacris, id vnum interfatus, *Sciebam me eum genuisse mortalem.* Aaronis tamen
Plutar. in eius vita. vide etiā de Publicola Liuium. tristitiam, animique perturbationem in silentio, docet quod extremo capite le-
gitur, *Quomodo potui comedere eam, aut placere Domino in ceremoniis, mente lugubri?*

NEC sanè mentem lugubrem prohibebat Moses, sed externa signa luctus Ait XLIV. *Luctus sacerdotibus vetitus, nudatione capitis.*
enim, *Capita vestra nolite nudare*, tiaris scilicet, aut mitris depositis, nec tamen sim-
plicitet prohibet caput aperire salutantibus, sed non manere obuoluto capite
q. 32. in Leuit. more lugentium. Quæ aperta est D. Aug. hoc loco sentētia. *Quid est*, inquit, *quod
Aaron & reliquos filios eius mortem illorum duorum lugere prohibens dicit, Caput vestrum ci-
dara non denudabitis* (sic enim habent etiam nunc Sept. [illegible].) Vbi certè
ostendit cidaras tegmina capitum fuisse, *Nisi quia illud faciebant lugentes, quæ consue-
tudini ornatus essent contraria. Sicut enim in nostra consuetudine, qui caput apertum magis
habemus, operitur in luctu, sic quia illi operimento capitis ornabantur, nudandum erat lugenti-
bus. Quod ideo prohibet, ne lugerent eos in quorum pœna sanctificatus est Dominus; id est com-
mendatus est timor eius. Nec ideo quia lugendi non erant. Nam permittit alios lugere illos.
Sed quia illi lugere tunc non debebant*, &c. Prohibet & aliud luctus indicium Moses, *Et scissione vestium.*
cùm ait, *& vestimenta nolite scindere*, (quod nominatim vetabatur Pontifici,) & qui-
Leuit. 21. 10 vide Abul. q. 11. & q. 12 dem sub graui pœna publica, priuataque; *Ne fortè moriamini, & super omnem cœtum
oriatur indignatio. Fratres vestri* (Leuitæ scilicet) *& omnis domus Israël plangant in-
cendium quod Dominus suscitauit. Vos autem non egrediemini fores tabernaculi* (pro offi-
cio funeris) *alioquin peribitis. Oleum quippe sanctæ vnctionis est super vos.* Per recentem
consecrationem, in cuius reuerentiam à luctu & funeribus abstinendum est.

QVÆ cùm tam apertè ac fusè scripta sint à Mose, quis non miretur Iosephi XLV. *Iosephi errores.*
in iugiter repugnādo Scripturæ licentiam, qui dicat Aaronem & filios eius, iussu

Mosis cadauera extra castra detulisse; cùm prohibit[illegible] illis à Mose fuerit, ne fores tabernaculi egrederentur, etiam sub extremi interminatione supplicij? *Moyses autem*, ait Iosephus, *iussit patrem eorum ac fratres sublata cadauera extra castra deferre, atque ibi honorificè sepelire.* Quid Iosephi intererat Scripturæ authoritatem sequi? (Num. 19.) nec aduertit se omne sacerdotium in plures dies funestare, atque immundum reddere, sicque nisi opem ferat Moses, ad dies septem omnia cessatura sacrificia. Eadem licentia paulò antè alienum ignem in alienas victimas commutauit. (sup. nu. 41.)

XLVI. *Abstinentia vini in ministrantibus.* OCCASIONE porrò diuinæ vltionis de sacerdotibus sumptæ, prohibet Dominus vini vsum, & cuiusuis rei, quæ ebrium possit efficere, sacerdotibus, dum tabernaculo ministrant: idq; non in præsens tantùm, sed in perpetuum: ne scilicet vino impediti sanctum à profano discernere nesciant, & sacrilegij rei facti mortifera animaduersione plectantur. Id planũ est in verbis legis, in qua illud etiam (Leuit. 10. 9.) additur, quod negligendum non est. *Doceatísque filios Israël omnia legitima mea, quæ locutus est Dominus ad eos, per manum Moysis.* Quæ verba Caiet. & Vatabl. referunt ad aliam rationem prohibiti sacerdotibus vini, vt habiles essent, & expediti ad docendum populum. *Vbi clarè manifestatur*, inquit, *ad omnium sacerdotũ officium spectare doctrinam legis. Nam sicut omnes tenebantur vicissim vacare sacrificiis, ita tenebantur ad docendum populum. Ad eosdem enim spectat docere, ad quos spectat vacare sacrificiis. Et eisdem illis diebus tenebantur ad vtrúmque officium. Et propterea interdicitur illis tunc potus vini, & omnis quod inebriare potest.* Sic ipse. Neque dura erat ista vini abstinentia; quia multiplicatis sacerdotibus satis infrequens fuit ista ministratio. (*Sacerdotes doctores.*)

XLVII. *Celebratio secũdi Paschatis.* SVB hos primi mensis dies tum sepultura illa filiorum Aaron celebrata est, neque enim nisi postridie mortis facta videtur cùm honorifica fuerit, vt Iosephus ait. & ab vniuerso populo, vt iusserat Moyses, luctu decorata. Tum etiam mandatum à Domino festum Paschatis, in illud ipsum tempus, quo præcedenti anno celebratum fuerat, in exitu de Ægypto. Quo mandato accepto, præcepit Moyses filiis Israël, vt facerent Phase. Qui fecerunt tempore suo 14. die mensis ad vesperam in monte Sinai, cum septiduo azymorum, reliquóque ceremoniarum apparatu, anniuersarium libertatis suæ diem magno cum gaudio recolentes. Cùm (Num. 9. 2.) autem quidam ex contactu cadaueris hominis legalem immunditiam contraxissent: eósque oporteret, sancto licet opere patrato, puta impensa opera largiendę homini sepulturæ, septem ipsos dies purificari, (vt fusè habetur Num. 19. quæ li- (v. 11. & seq.) cet nondum scripta essent, in mores tamen iam, vt pleráque alia, vsúmque inducta erant.) Hi ergo cùm non potuissent celebrare Phase tempore constituto, vtpote quod à solis mundis, & purificatis participabatur, Mosem & Aaronem eodem die cõuenerunt; eisque fassi sunt se esse ex funere pollutos, dolere se prohiberi quo minus offerant donum suum Domino tempore suo, cum reliquo populo Israëlitarum. Eos Moses expectare iubet dum ipse Dominum super eis consuleret. quæ pluribus Philo persequitur. (l. 3. de vita Mos.)

XLVIII. *Pascha secundi mensis.* RESPONDET Dominus Mosi, legémque suam ipsemet legislator interpretans, hæc consultoribus, totique populo enunciari iubet. Quicumq; contaminatus esset super mortuo, quòd eius cadauer attigisset, aut morienti, aut mortuo sepulturæ mandando interfuisset, aut in via peregrè fuisset [10] (addit Abul. aut (10. 9.) graui morbo impeditus fuisset: Philo autem addit illa quoque lege comprehen- (q. 29. in c. 9. Num.) sos, qui aliis de causis non possent ad sacrũ id occurrere) oportere eum Pascha 2. mense, & die 14. eiusdem celebrare, cum eo omni ritu ac ceremoniis, quæ à cæteris fuerant 1. mense obseruatæ. *Sed si quæratur*, inquit Aug. *quid facerent, si forte* (q. 15. in Numer.) *talis immunditia etiam ad secundum mensem occurreret? Arbitror id quod dictum est de 2.* (l. 3. de vita Mos.) *mense, tanquam regulariter fuisse retinendum vt 3. mense obseruarent: aut certè Pascha non egisse tali necessitate, ad culpam non pertineret.* Sic D. August. Abul. autem existimat, 3. (q. 18. & 21. in c. 9. Num.) mense non licuisse celebrare, sicut nec 4. vel 5. si tandiu durasset impedimẽtum. Sic enim & festorum cõfusionem secuturam, aliis in alia incurrẽtibus, & significationem solennitatis huius non rectè seruatũ iri, si tam longè à tempore debito celebraretur. Deniq; rem ceremonialem à Dei ordinatione pendere, cui nihil liceret, etiam ex paritate rationis, addere. Eadẽ est Corn. sententia in hunc locum.

XLIX. *Quando occasione id institutum.* QVINAM porrò fuerint hi immundi quorum causa, & occasione lata fuerit ista lex, certò sciri non potest. Nec Iudęi id suo more diuinare conati sunt. Libet

tamen suspicari hos fuisse Misaëlem illum, & Elisaphan Leuitas, filios Ozielis,
qui efferendis, & sepeliendis cognatis suis mortuis Nadab & Abiu, iussu Mosis
operam posuerant. Res certè ipsa, & tempus coniecturam iuuant. Cùm enim eo
munere, octauo, aut etiam nono die primi mensis perfuncti essent, si iis septem
purificationis dies adiunxeris, ad 15. vel 16. mensis diem peruenies, quo iam tem-
pus immolandi agni abierat. Et erant isti viri primarij, qui per sese adire Mo-
Num. 9.7. sem cognatum, & cum eo confidentius agere possent. Nec obstat quod de ho-
minis anima sit ibi mentio, cùm hi duos sepelissent. Facilè enim intelligi potest
enallage numeri, cùm eadem esset ratio vnius, aut duorum, vel plurium mortuo-
rum, quòd ad immunditiam attinet.

c.16. Leuit. PROXIME post mortem duorum filiorum summi Pontificis, & occasione LI.
cladis illius, locutus est Dominus ad Mosen, quæ cap. 16. Leuitici continentur. *Quãdo institutum festum expiationis.*
Idque satis innuit textus ipse, in quo dicitur Dominus hæc locutus, *Post mortem
duorum filiorum Aaron.* In quibus alioqui verbis otiosa videretur mentio temporis;
nam ad exemplum sufficiebat tam inopinatam mortem commemorari. Et con-
stat pleráque alia præcepta data diuinitùs post eam cædem, quibus non apponi-
tur ea temporis nota, quod scilicet, vel propriam temporis designationem ha-
beant, vel seriùs aliquantò fuerint à Deo constituta. Et ita sentit Caietanus, in
post q.2. in c.16. cap. 16. Leuit. Ibidemque Oleaster, qui etiam putat hoc caput immediatè post
decimum fuisse collocandum. Cornel. quoque ait hæc mox à morte & strage
nouellorum sacerdotum à Deo esse sancita. Abulensis aliquantò tempore post,
an. 2545. num. 6. sed incerto. Torniellus hæc ad primum mensem anni secundi retulit. Cui sen-
tentiæ nos quoque subscribimus. Institutum tamen hoc festum in diem deci-
mam mensis septimi cum ieiunio, ex v. 29. patet.

SVB hoc ergo tempus occasione cladis memoratæ, cui irreuerentia causam LII.
dedit instituit Dominus, vt semel in anno duntaxat summus Pontifex in San- *Et quo fine, scilicet ad generalem peccatorum purgationẽ.*
ctum Sanctorum ingrederetur; & quidem cum multo ceremoniarum apparatu,
sacrificiorum, vestiúmque delectu, quæ perspicuè cap. 16. perscribuntur. Fuit
hæc solennitas expiationis non peculiaris alicuius peccati; sed omnium populi
totius. Sic enim in lege scriptum est. *Et expiet Sanctuarium ab immunditiis filiorum
Israël, & à præuaricationibus eorum, cunctísque peccatis.* Dicitur violari, aut contami-
nari Sanctuarium, in æstimatione humana, quando aliquid contra eius honorem
ac reuerentiam committitur. Nec Deo qui singulari modo in eo assistit ac coli-
tur debita veneratio exhibetur, aut ad eius præsentiam perpetua creatarum om-
nium rerum adoratione dignissimam respectus non habetur. Id quia tripliciter
fieri poterat, vel per contractam sine culpa legalem immunditiam, vel per cul-
pam malitiosa voluntate commissam, vel denique per aliquod ex ignorantia, hu-
manáve imbecillitate ac fragilitate peccatum, ideo expiari dicitur Sanctuarium
ab immunditiis filiorum Israël, & à præuaricationibus eorum, cunctísque pec-
catis. Et infrà vers. 30. *In hac die expiatio erit vestri, atque mundatio ab omnibus peccatis
vestris.* Itaque quod Apostolus Hebr. 9. 7. ait Pontificem *pro sua & populi igno-
Arist. 5. Ethic. rantia semel in anno offerre sanguinem,* ignorantia laxius pro quouis peccato acci-
pienda est; *Nam omnis peccans est ignorans.*

Calend. Sebast. EX quo intelligitur hallucinari Hebræos, dum hanc celebritatem institutam LIII.
Seder Olã c.6. arbitrantur in memoriam reconciliati populo numinis, vituli aurei adoratione *Refelluntur Iudæi.*
1.2.q.102. a.4. ad 10. violati: quibus tamen pleriq; sunt assensi, Lyran. D. Thomas, Ribera, & alij, non
l.5. de tẽpl. c.12. enim vnius singularis delicti, sed omnium expiatio fuit. Sed occasio tẽporis eos
induxit in fraudem, quod descensum Mosis viderent sub illum ipsum diem inci-
disse, in quo voluit Dominus populi peccata, delictáque omnia solenni ritu ex-
piari. Quæ solẽnitas necdum instituta erat, sed totis sex mensibus posterior fuit,
Moyses enim 7. mense anni primi ab exitu descendit, & Dominus hæc mense
primo secundi constituit. Adde quod festum expiati peccati circa vitulum non
die decimo septimi mensis, sed vigesimo octauo quinti instituendum fuisset,
a.1. Egress. num. 661. quando Moses secundò è monte descendit venia exorata, vt suprà suo loco di-
num 625. ctum est. Nec tamen hæc quidquam efficiunt ad euertendos ter quadraginta
16. & seqq. dies, quos Moses apud Dominum ieiunus in monte transegit, quos hic sine cau-
q.2. in c.16. Leuit. sa improbat Abulensis, alijque eum secuti.

LIII. *Cum Iosepho.*

IOSEPHVS autem dum huius festi celebritatem, ritúmque referret, causam eius Iudæis creditam, vulgóque iactatam prætermisit, non ignorantia vtique; sed dissimulatione, vt qui totam de adorato vitulo narrationem variis artibus, malitiosè obruere conatus fuerat; & fecisset, si historiam suam Scripturę diuinæ substituere potuisset. Quin etiam circa diei ritus multa deprauat, atque perturbat, quod facile erit ex comparatione intelligere. Nec pigebit explicare, mi Lector, non solùm ne in accusando Iosepho calumniam adhibere videamur; sed etiam vt locum in paucis memorabilem, ac mysteriis fœtum, atque ab ipso Apostolo celebratum, & Abulensis ipsius confessione intricatum, plana atque aperta narratione, si possumus extricemus.

(*l. 3. c. 10. p. 91. vide an. 1. Num. 51. & & max. 60. — q. 11. in c. 16. Leuit.*)

LIV. *Celebritas festi expiationis, & primus apparatus eius.*

VETAT ergo Dominus, interprete Moyse, ipsum & Aaronem, sacrorum summum antistitem, quouis tēpore pro arbitratu in oraculum, adytúmve Sanctuarij penetrare; ne fortè illi videre contingat Dominum humana specie apparentem, ac loquentem super propitiatorium, quod Moysi ex singulari priuilegio licebat; sed semel duntaxat quouis anno, die 10. septimi mensis, quo præuiis hisce ritibus id licebat. Primùm affligendæ erant ieiunio animæ, atque ab operibus, sicut in die Sabbathi perpetuò abstinendum, idque tam Pontifici & Leuitis, quàm toti populo vsq; ad vesperam. Deinde mane sub id tempus, quo aliàs sacrificium matutinum fieri solebat, veniebat Pontifex in Sanctuarium, adducens secum vitulum vnum cum ariete de suo comparatos, quos pro se ac domo sua, tota scilicet tribu Leuitica, oblaturus erat. Tertiò, depositis profanis vestibus, abluebat se ad labrum, quod inter ostium tabernaculi, & altare holocaustorum constitutum erat. Quartò, induebatur vestibus sacris, non pontificalibus, sed sacerdotalibus, tunica & feminalibus lineis, cum zona, & cidari. Erat enim hic ritus humilitatis ac pœnitentiæ, non gloriæ. Quintò, statuebat coram Domino oblationem suam, orabátque pro se ac domo sua. Sextò, suscipiebat ab aliquibus populi proceribus, nomine populi, duos hircos pro peccato, & vnum arietem in holocaustum. Et hic totius ceremoniæ apparatus fuit.

(*Abul. q. 4. & 6. in 16. Leuit. — v. 29. & 34. v. 31. & 29. Ioseph. l. 3. c. 10. — v. 4. — v. 6. — v. 5.*)

LV. *Ordo & series sacrificij.*

SEPTIMÒ sistebantur hirci duo in ostio tabernaculi, sortésque super eos mittebantur, vter eorum sacrificandus esset Domino, vel emittendus in solitudinem. Octauò sortitione peracta hircus qui sacrificandus erat, immolabatur, vna cum vitulo, qui pro peccato Pontificis, & domus eius oblatus fuerat. Emissarius autem hircus manebat, cum reliquis hostiis, ad ostium tabernaculi. Nonò sacerdos assumebat in vase aliquo de sanguine hirci ac vituli mixtim, vt eo aspergeret propitiatorium, ad quod mox adeundum erat, sed deposito tantisper cratere cum sanguine calente. Decimò assumebat thuribulum, quod ardentibus prunis replebat, ex altari holocaustorum acceptis, simúlque replebat manum thymiamate composito in incensum, & eo super ignem infuso excitabatur nebula, quæ operiebat oraculum, & eum à Pontifice videri non sinebat. Vndecimò reducto aliquantisper velo, cum thuribulo fumante ingrediebatur Pontifex in Sanctum Sanctorum. Duodecimò immittebat digitum in craterem, & sanguine tinctum aspergebat septies contra faciem propitiatorij, quę respiciebat ad Orientem. Siue sanguis ipsum propitiatorium attingeret; siue in terram versus ipsum decideret, vt vult Abulens. qua aspersione censebatur Sanctuarium à peccatis sacerdotum, & populi expiari. Ibi autem etiam orabat pro se, domóque sua, & vniuerso populo.

(*v. 8. 9. 10. — v. 14. 15. Abul. post q. 16. — sicut Num. 19. 4. q. 19. in hoc cap. v. 17.*)

LVI. *Expiatio altaris aurei.*

DECIMO tertiò, egressus ex Oraculo, depositóque thuribulo, accedebat ad altare thymiamatis, orabat pro se, & sumptum sanguinem vituli atque hirci instillabat super quatuor eius cornua, semel in singulis. Decimo quartò, recedens ab altari paululum immisso in sanguinem digito, septies illud altare aspergebat, sicque expiabat ac sanctificabat, à peccatis & immunditiis filiorum Israël. Et in his maximè posita erat expiatio, sed interiore illa durante nullus hominum poterat subsistere in priore parte tabernaculi, ad quam quotidie, ministerij ordinarij gratia ingrediebantur sacerdotes, ne dum Pontifex esset in Oraculo, aliquis Domini vocem cum Pontifice loquentis audiret, vt notauit Abul. qui etiam ait ad hoc altare thymiamatis Pontificem, non solùm pro se, sed pro domo etiam sua, vniuersóque populo orare debuisse; quia pro iis oblatum etiam erat sacri-

(*v. 18. — q. 21. in c. 16.*)

Digitized by Google

ficium, & sanguis hostiæ ipsorum cum reliquo mixtum, tum infundebatur, tum aspergebatur, & hoc quoque altare ab eorum delictis emundandum erat.

Decimo quintò, expiato altari thymiamatis, exibat Pontifex ad ostium tabernaculi, offerebátque hircum viuentem, & posita vtráque manu super caput eius, confitebatur omnes populi iniquitates, declarando peccata priuatarum personarum sibi cognita, præsertim quæ à tota communitate facta fuerant, & magis eminebant; móxque additis generalibus clausulis de peccatis, confessio- LVII. *Ceremonia hirci emissarij & reliqua.*
q.27.&28. nem absoluebat, vt ait Abul. Decimo sexto addebat imprecationem, orans Deū vt pœnas iis peccatis debitas, & quibus castigare vellet populum suum, in hircū transferret. Decimo septimò tradebat hircum in manus hominis parati, à quo abducebatur in desertum, vt ibi laceratus à feris, populi calamitatem, peccatis ipsorum debitam, auerteret. 18. Reuertebatur in tabernaculum, ibique depone-
v.23. bat prædicta vestimenta, totóque corpore abluebatur in signum acquisitæ per
v.24. prædictas lustrationes munditiei. 19. Induebatur Pontificalibus ornamentis, vt in iis reliquam ministrationem, quæ nihil ad luctum, vel peccata pertinebat, perficeret. 20. Offerebat holocaustum suum ac plebis, arietes scilicet duos, de priore habetur mentio v.3. de posteriore v.5. dúmque ij cremarentur, orabat sacerdos pro iis à quibus hostia oblata fuerat, addito insuper adipe hirci, & vituli,
v.27. qui oblati fuerant pro peccato. 21. Vitulus ipse & hircus, qui pro peccato fuerãt immolati, & quorum sanguine expiatio facta fuerat, asportabantur extra castra,
v.26.&28. ibique comburebantur tam pelles eorum quàm carnes, & fimus. 22. Tam qui ea combusserat, quàm qui hircum in solitudinem duxerat, immundi censebantur, donec vestimenta sua, & corpora aquis abluissent, tunc enim ad communem cum cæteris vitæ consuetudinem redibant. Hæc fuit tota illius diei celebritas, ex Scriptura cum fide, curaque elicita. Nunc audiamus Iosephum.

l.3.ant c.10.p.62. Decima *deinde Luna eiusdem mensis ieiunant vsque ad vesperam; sacrificántque eadem die taurum & arietes duos & agnos septem, & pro peccato hœdum. Adducunt autem duos præter hunc hœdos, quorum alter viuus extra fines in desertum emittitur, in quem, si quid mali propter peccata populo immineat, auertatur; alterum verò in suburbanum, in locum purissimum eductum cum ipsa pelle exurunt, nihil omnino purgantes: & cum eo simul exuritur taurus non à populo adductus, sed sumptu pontificis. Quo mactato, & sanguine eius simul & hœdi in fanum illato, aspergit digito tectum septies, totiésque pauimentum: rursúsque toties interiora fani circum altare aureum: reliquum deinde circa altare maius, quod est sub diuo in atrio, deinde extremitates, & renes, & adipes, cum fibra iecoris, inferunt altari; pontiféxque adiicit arietem de suo solidum Deo conflagraturum.* Hæc Iosephus. LVIII. *Quid Iosephus hac tota de re.*

Qvam multa hic omissa, addita, mutata, deprauata! Vix vt per perquam te- LIX. *Quã multa emittat.*
nuibus vestigiis hirci emissarij, & notati temporis, agnosci possit vnum idémque
1. esse sacrificium quod à Mose, & Iosepho describitur. Nulla hic mentio occasio-
2. 3. nis instituti sacrificij, nulla finis institutionis, aut causæ. Omissum semélne in an-
4. no, aut sæpius ad sacrificium agendum esset, & festus ne esset dies ei celebritati
5. 6. destinatus, nec ne. De abluto semel, iterúmque pontifice, de mutatione sacro-
7. rum, & pōtificiorū vestimentorum, de thuribulo nebulam exhalante ad operiē-
8. dam arcam cum propitiatorio, de exclusis interea à Sancto etiam sacerdotibus,
9. mirum apud Iosephum silentium: Sed quid mirum? Cùm etiam de ingressu in
Sanctum Sanctorum, nisi sub generali fani (τοῦ ναοῦ) nomine, verbum nullum fe-
10. cerit. Quære quid de sortitione super hircos duos scripserit, quid de instillato
11.12. super quatuor altaris aurei cornua sanguine, quid de fatendis super hircum pec-
13. catis, nullum planè verbū reperies. Tradit Scriptura orationem à Pontifice pro se domóque sua, próque omni populo quater iteratam, eius ne semel quidem ipse meminit.

Addit viceuersa de suo septem agnos in sacrificium, qui nulli in lege ista memorantur: & duobus hircis, qui in ea sunt, addit tertiū. Et cùm Scriptura adipes duntaxat hirci ac vituli, qui pro peccato mactati fuerant, cremata dicat super altare, addidit ipse extremitates, & renes & iecoris fibras, huc ex sacrificio consecratorum sacerdotum malè traductas, &, præter sacri textus autoritatem, sanguinem expiationis circum altare maius effundit. Quid quod vitulos ambitiosè mutat in tauros; & metu, vt apparet fœtoris, ac salacitatis, hircos vertit in LX. *Addat, mutet, deprauet.*

hœdos. Denique non minus se strenuum hoc loco, in deprauando exhibet. Nam aspersionem factam contra propitiatorium, ipse in tecti & pauimenti aspersionem conuertit; & pro septem aspersionibus quatuordecim inducit. Alterum hircum qui immolatus fuerat in atrio, & de cuius sanguine facta erat aspersio, ipse educit in suburbanum, purissimúmque locum, cùm eius carnes foras extra castra, & habitationem Israëlitarum asportari iuberentur, ibique cremari, vt Mosem Paulus quoque Apostolus interpretatur. Ex quibus intelligas non maiore cura aut fide Iosephum sacerdotem, sacrificia, ritúsque patrios aut sciisse, aut retulisse, quàm historicum, rerum gestarum è Scriptura peritas narrationes; etsi se hoc nomine præmiis dignum habitum non obscurè significet". [ἀγνιστικὸς χωρίον. Hebr. 13. 11. l. 10. ant. c. 9. fi. ll. Ꭓ.]

LXI. *Transitio, & tempus occisi blasphemi.* ALIA pleraque sub hoc ipsum primi mensis tempus, in quo adhuc versamur, Moysi dicta & mandata diuinitus in libro Leuitici continentur, quę illi magna ex parte in tabernaculo fœderis reuelata sunt, vt ex initio eiusdem libri constat: multa etiam eorum, quæ in monte à Domino didicerat, iterata sunt; quod Moses ipse non vno in loco testatur. Quæ quia ad Iudaicos ritus, cæremoniásq; iam pridem antiquatas pertinent, nec historiæ admodũ connexa, vel necessaria sunt, Scripturæ interpretibus relinquemus. Dũ autem hæc præcepta à Mose promulgantur, contigit nefarium hominem Dominum blasphemare, prout 24. Leuitici perscriptum est. Eam enim ob causam, illo in loco id scriptum interpretes facilè consentiunt. Torniellus etiam ad primum anni huius mensem pertinere putat, sicut & Codomanus, Fauétque Mosaicæ narrationis series, in qua cùm Leuiticus librum Numerorum antecedat, & hic ab initio secundi mensis ducat initium, necesse est quæ in Leuitico dicta factáve memorantur, ad primum mensem pertinere, quod docet Abulensis in c. 1. Numerorum. [c. 7. Leuit. v. 37. & 38 c. 25. 1. c. 26. 45. c. 27. 34. Abulens. Cornel. an. 2545. n. 44 & 45. an. 2516. q. 2.]

LXII. *Historia ipsa ex Scriptura.* NEC pluribus de hoc blasphemo agendum videtur. Scriptura genus eius refert ex Ægyptio & Israëlitico mixtum: tribum ex matre Daniticam: crimen, maledictum in Deum: occasionem, iurgium in castris cum viro Israëlita, ex quo significatur per iram illum in blasphemas prorupisse voces. Iurgij autem materiam Hebræi non vnam comminiscuntur, quas apud Abulensem leges. Quid multa? rapitur ad iudicium, in vincula coniicitur, consulitur Dominus, quia etsi constabat satis, admissum esse crimen morte mulctandum, quod blasphemia vnum sit de maximis criminibus, nondum tamen in specie traditum erat, quæ esset pœna blasphemiæ, id est absurdissimi, atque inopinatissimi facinoris. Itaque, *Educ*, inquit Dominus, *blasphemum extra castra* (nolebat enim castra humano cruore contaminari, ideóque Dominus extra vrbem cruci affixus est, & Stephanus lapidibus obrutus, sicut & Achan in valle Achor. Iof. 7. Quod autem iubet Dominus, *vt ponant omnes qui audierunt manus suas super caput eius*, quasi testes auditæ blasphemiæ, aliis etiam in criminibus vsurpabatur, vt in iudicio Susannæ factum legimus, Daniel. 13. 34. Addit denique mortis genus, *& lapidet eum populus vniuersus*. Quàm etiam pœnam legitimam deinceps esse voluit: & aduersum ciues, peregrinósq; obseruandam. Sicut hoc primũ tempore lata, atq; obseruata est. [q. 9. in c. 24 Leuit.]

LXIII. *Ex Philone.* SED libet hanc ipsam hoc loco historiam ex Philone, qui eã elegãter describit attexere. *Non solũ Moysem*, ait, *omniũ sanctissimum, & amantissimum Dei, verùm etiam quãuis mediocriter piũ exasperare potuit, quidã ex dissimili genere natus hybrida.* In Græco est ἐξ ἀνομοίων τις ἀνθρώπων νόθος, consentanee Rabinorũ opinioni, qui existimãt eam ignoranter ab Ægyptio cognitã, cùm putaret se à viro suo cognosci, vt notauit Abul. Sed pergit Philo.) *Patre Aegyptio, matre Iudæa, qui fastidito ritu materno, declinauit ad Aegyptiacã impietatem, contẽptor cælestis numinis.* Et mox. *Proinde ille promiscui generis homo dũ rixatur cum quodã ex sacerdotali doctóque genere, impotenter iratus, & agitatus impietate Aegyptiaca, à terra in cœlũ extendit cõtumaciam, execrabili, scelesta, pollutaq; tũ anima, tum lingua, vocéque ausus miserrimus eũ execrari, quem ne honoris quidem gratia fas est nominari ab omnibus, sed à solis optimis & purificatis hominibus. Quapropter miratus* (Moses) *amentiã perditam, & immanem audaciã, quamuis efferuescente generosa indignatione cuperet manu sua scelestũ conficere, tamen veritus est ne is ad hunc modũ leniore quàm pro merito, supplicio defungeretur.* Et infrà. *Ideo Propheta iussit hominẽ in carcere vinctum seruari: ipse Deũ supplex orauit daret veniã oculis, auribúsq; visu auditúque nefario non spõte pollutis; simulq; rogauit quid oporteat pati inuẽtorem sceleris nefandi, & in eam diẽ inauditi* [l. 3. de vita Mos. p.]

Ille iussit eum lapidibus obrui: Ideo sicut opinor saxis plectendum pronuncians, quod animam haberet duram & saxeam, vtque manibus totius gentis vltionis auida supplicium sumeretur.

LXIV. *Conclusio libri Leuitici & primi mensis.*

HÆC & plura Philo, qui vt audisti ait hunc blasphemum declinauisse ad impietatem Ægyptiacam, veri Dei religione contempta: vt minimè mirum sit, hoc fundamento posito, blasphemiam superstructam fuisse. Explicat etiam quo cùm iurgatus fuerit, sacerdote scilicet, in quo zelus fuerit honoris diuini, ad eum deferendum atque accusandum apud Moysen. Licet Rabini aliqui dicant eum cum Danitis quibusdam de castrametatione iurgatũ: cúmq; apud Mosem causa
q. 9. in c. 14 cecidisset, egressum ex eius conspectu execrandas in Deum voces effudisse. Vide Abulensem. Nos ad librum Numerorum, simúlque ad secundum secundi anni mensem gradum faciamus. Nihil enim est præterea in libro Leuitici quod cursum nostrum remoretur: maximè cùm quæ ad annos Iubilæos atque Sabbaticos
n. 677. & multis seq. c. 25. describuntur, satis accuratè anno præcedente explicata sint.

LXV. *Crebræ populi numerationes, & causa præsentis.*

ANTEQVAM populus fœdissima vituli adoratione contaminaretur, iam dixerat Dominus Moysi futurum, vt populus suo iussu numeraretur, vt ex c. 30. Exodi liquet; eum nunc initio statim secundi mensis censeri iussit. Cùm enim paulò pòst ex monte Sina, loco mansionis duodecimæ, emigrandum esset, multisque annis per vastissimam solitudinem oberrandum, populum oportuit numerari, & in sua quemque familia, tribúque censeri, & loca ad castrametandum circa tabernaculum pro cuiusque tribus amplitudine assignari. Est autem
Abul. q. 7. in 1 mun. Exo. 12. 37. hæc tertia populi numeratio, cui successit & quarta. Prima fuit in ipso exitu de 1.
Ægypto, & reperta sunt sexcenta fere millia peditum virorum, absque paruulis
& mulieribus. & innumerabili vulgò promiscuo, quod ascendit cum eis. Altera 2.
facta est post descensum Mosis de monte Sina, antequam Tabernaculum con-
30. 12. 38. 25. struceretur: iussa reperitur Exodi 30. & 38. inita legitur. In qua reperta sunt 603.
Num. 2. 32. millia 550. qui annum vigesimum superarent. Tertia hoc loco perscribitur post 3.
sextum circiter mensem à præcedente, in eaque eadem omnino virorum summa
Num. 26. 51 collecta reperitur. Quarta sub finem peregrinationis 40. annorum instituta est, 4.
post mortem illorum omnium, qui in tertia censi fuerant, & 26. Numerorum descripta est, ascenditque summa ad sexcenta millia, & insuper mille septin-
gentos & triginta. Quinta addi posset, quæ ratione temporis esset ordine tertia, 5.
quæ facta est quando, iuxta consilium Iethro, constituti sunt Decani & Centuriones, & cæteri; sed ea non personarum singularum, sed familiarum fuit, vt
n. 738. proximo anno explicatum est, *Gaudebat*, inquit R. Salomon, *Dominus populum suum crebro numerare, quem instar habebat dilecti peculij, quod à Domino suo crebro numeratur.* Sic ille.

LXVI. *Comparatio secunda & tertia.*

NEQVE verò superfluus fuit hic census, qui initio mensis huius perfectus est, nam proximè præcedens per pecuniam datam, non personarum numero ha-
v. 13. 14. Vide ann. præced. n. 577. & 718. bitus est. Cùm enim iussisset Dominus, Exodi 30. vt singuli à 20. annis & supra dimidium siclum persoluerent: inuentis in collecta pecunia trecentis & vno siclorum millibus, & insuper 775. facilè fuit duplicando numerum hunc, inuenire summam populi ascendere ad sexcenta tria millia quingentos & quinquaginta. Sed licet integra summa haberetur, nesciebatur tamen quod viri ad singulas tribus pertinerent. Id ergo vt Moysi, & Aaroni, & populi principibus constaret, iussit Dominus eos per domos, familias, & cognationes in quaque tribu numerari. Cùm autem satis constet secundum censum à tertio esse diuersum; nam ille in monte Sinai, ante constructum tabernaculum præceptus est, iste in medio castrorum, intra ipsum sanctuarium; ille anno ab egressu 1. septimo mense, iste secundo secundi anni actus est; mirum prorsus est vnum & eundem numerum in vtróque censu reperiri; nec plures paucionésve interiecto illo tempore mortuos, quàm qui vigesimum annũ explere cœperint, qui priore censu nõ fuerant
q. 7. in c. 1. Num. numerati. Idque etiam mirabilius est, si dicamus cum Abul. & Cornel. 23. millia quæ cæsa sunt ob adoratum vitulum, alióſque, qui pestilentia desiderati sunt aliquantò pòst, dum Moses secundùm versaretur in monte, ad priorem illum censum pertinere; quod verùm non est. Nam cædes illa vtráque, quarto mense contigit; ille autem census sub initium fabricæ tabernaculi, quæ in mense Tisri sumpsit initium.

LXVII. *In censu 3. qui numerati fuerint, & qui non.*

In hoc porro censu, quem vocamus tertium, aliqua obseruare conuenit. Qui numerati fuerint. Quis modus initi numeri. Qui enumerationi præpositi. Dicimus ergo primum solos numeratos esse, qui in aliqua duodecim tribuum, exẽpta Leuitica, censebantur. Nam Leuitica constituit decimam tertiam, & seorsim numeratur, nec comprehenditur generali nomine filiorum Israël, cùm de re merè tẽporali agitur, vt obseruat. Abul. Ex quo efficitur, vulgus illud omne promiscuum, quod superiore anno cũ Israëlitis de Ægypto ascenderat, extra hunc numerum censúmque fuisse; exclusos omnes ex Ægypto, aliísve gentibus famulos, seruos, sociósque proselytos. Exclusos item omnes qui vigesimum annum non impleuerant, aut qui excesserant quinquagesimum, si Iosepho credimus, de quo mox viderimus. Præterea sexum fœmineum vniuersum. In eo autẽ numero 603. millium 550. contineri primùm omnes viros fortes à vigesimo anno & suprà, vt hoc loco scriptum est, sed non solos, verùm omnes qui poterant ad bella procedere, vt sæpius in hoc ipso capite inculcatur, & à Caietano notatũ est, in quibus non omnes strenui, & animosi ad pugnam; sed ad diuersa in exercitu ministeria non inepti, ad agendas excubias, conficiendas, cõportandásque machinas, excitandos aggeres, fossas & cuniculos agendos, commeatui & victui prouidendum.

In 1. c. Num. & 3 c. 11. q. 9. — *Num. 1. 3.*

LXVIII. *In quo peccat Iosephus.*

Iosepho autem excludẽti ab hoc numero, qui superarent annum quinquagesimum, ægerrimè assentior, quia id præter Scripturam, prætérque rationem videtur. Nam Scriptura nullum terminum in superiore ætate ponit, nec à nobis ponendus est, nec annum quinquagesimum vnquam definit, ad numerum eorum qui possunt ad bella procedere, sed solis Leuitis ad ministrandum, de quibus postea dicetur. Deinde Iosue quintum iam quinquagesimum annum agebat, vt suis locis comprobatum est, eum tamen numeratum certò constat ex Num. 14. Adde quod nõ quæritur hoc loco, quæ esset ætas idonea militiæ, quódve legitimum tempus stipendiorum militarium, aut omnino qui militare cogerentur, sed qui poterant ad bella procedere, arma ferre, & in omnem euentum vtiles esse militiæ. Id autem vltra sexagesimum etiam annum hominibus solere contingere clarissimum est. Illis præsertim temporibus, quibus vita mortalium frequẽtissimè vltra centesimum annum tendebatur. Videtur itaque Iosephus vel præproperè eum annum definisse, immemor illũ nihil ad populum, sed ad solos Leuitas pertinere, vel ambitiosè ad legitimos Romanæ militiæ annos alludere voluisse, iuxta quos iusta militiæ vacatio erat ei, qui annis quinquaginta maior esset, vt ex plerisque Liuij locis constat. Cæterùm hanc quæstionem pluribus versat Abul. statuitque quancunque ætatem quæ 20. annos superaret esse computatam, idque ea maximè ratione probat quod in hoc libro dicitur omnes qui numerati fuerant hoc tempore, mortuos esse in deserto. Ergo non soli Iosue & Caleb. sed multi eis ætate suppares, aut prouectiores non fuissent mortui, vt qui nõ fuissent numerati, & tamen isti vel maximè videntur fuisse murmurationis rei.

An. Mosis 28. & Iosue vlt. v. 29. & 30. — *l. 42. Vide Sigon. l. 1 de iudicio. Rom. c. 15.* — *q. 14. in c. 1. c. 26. 64.*

LXIX. *Sicut & in [illegible]*

Sed nec Iosepho assentiendum est, dum ait numerum Israëlitarum fuisse sexies centena millia, & insuper quinque millia quingentos quinquaginta, qui numerus fideliter ex Græco Iosephi versus est, is tamen duobus hominum millibus minor, ter in Scriptura repetitur. Et cùm Scriptura in censu illo pecuniario eundem omnino colligat numerum, quem habet in hoc tertio, Iosephi tamen diuersus est numerus, habet enim supra sexcenta millia, 3650. sed mittamus hæc, cùm sciamus procliues esse amanuenses ad lapsum in numerorum notis, quamquam hi anni apud Iosephum non notis, sed vocibus integris in Græcis codic. perscripti legũtur. In versione etiã Vatab. pro trib. millib. leges 30. millia.

l. 3. ant. c. 9. Exod. 38. 25 Num. 1. 46 c. 2. 32. — *c. 1. Num.*

LXX. *Quis modus initi numeri.*

Initi numeri modum innuit Scriptura, cùm iubet Dominus accipi summã vniuersæ congregationis filiorum Israël, per cognationes, & domos suas, & nomina, siue capita singulorum. Vult scilicet singulas seorsim tribus subducere sũmam familiarum, siue cognationum suarum, (etsi Abulensis cognationes hoc loco tribus interpretatur) & referre ad Moysen & Aaronem censui præpositos. In quauis autem tribu 4. aut 5. plures aliquantò, paucioresve reperiebantur, prout distinctius habentur 26. Numer. 6. Exod. & 46. Genes. vult etiam quamlibet familiam domos; & vnamquamque domum recensere nominatim persona ma-

Digitized by Google

sculini sexus, ab anno vigesimo exacto. Iuxta quem modum sortitio facta est in deprehendendo scelere Achan. Primùm enim exiit tribus Iuda, deinde familia Zaræ, qui fuit filius Iudæ, tum domus Zabdi, cuius domus in singulos diuisa est viros, & inuentus est Achan filius Charmi. Sic in electione Saülis in l. 1. Regum, sors declarauit electam tribum Beniamin, & inde familiam, siue cognationem Metri, tum domum Cis, in qua erat Saül. Ergo in quaque domo collectus est numerum personarum, quarum, ratione ætatis, habenda esset ratio, tum subductus est numerum omnium domorum cuiusuis familiæ, postremò omnium familiarum cuiusuis tribus. Quas autem primùm domos appellat, videtur etiam turmas vocare, per quas singula capita censebantur.

Iosue 7. Gen. 46. 12. c. 10. v. 20.

IAM quod ad eos pertinet, qui enumerationi, & censui præfuerunt, nominati à Deo fuerunt, in primis ipse populi Dux & legislator Moses, cum sacrorum principe Aarone. Indéque duodecim principes tribuum, qui sigillatim nominantur. Sed erant & alij principes in populo, familiarum scilicet ac domorum; sicut enim princeps erat in tribu, primogenitus in prima familia alicuius tribus; ita primogenitus in quaque familia, erat princeps familiæ; & in quauis domo princeps illius erat primogenitus. Et credibile est istos omnes censui præfuisse, licet soli tribuni dignitatis ac compendij causa nominentur. Huic assertioni, quamuis repugnet Abulensis, Scriptura tamen fauet & ratio. *Erúntque vobiscum*, ait Dominus, *principes tribuum, ac domorum in cognationibus suis.* In Hebræo ad verbum, *singuli viri per tribus; vir caput domus patrum suorum.* 70. quoque seorsum habent principes secundum tribus, & secundum domos. Non est autem conueniens quemquam, qui in maiore dignitate sit, à minori simul denominare, præsertim cùm minor hæc dignitas suum præsidem habet: nisi fortè quis probet aliquem consulem ac quæstorem dici, vel eundem intelligi nomine præsidis & consiliarij. Erat autem conueniens istos minores adesse, propter peculiarem personarum cognitionem, vt ratio ætatis haberetur, & ne quis præteriretur, aut ne bis fortasse nominaretur.

LXXI. *Qui præfuerint censui.*

q. 11. in c. 1. Num.

HI *nobilissimi principes multitudinis*, ait Scriptura, *per tribus, & cognationes suas, & capita exercitus Israel.* Tribuni 12. dicuntur nobilissimi principes, quia aliis dignitate præeminent, & principes sunt per tribus ac cognationes, quia non poterat tribunus non pertinere ad aliquam familiam & domum. Itaque vnus & idem, puta Nahasson, erat princeps in domo Aminadab, & in familia Phares, & in tribu Iuda. In Hebræo dicuntur conuocati aut delecti. Septuag. ἐπίκλητοι τῆς συναγωγῆς, cœtus siue synagogæ, quo modo, inquit Caiet. Romæ Patres cōscripti, quod locum primarium haberent in Senatu, & suffragium suum primi in deliberationibus de Repub. ferrent. At Hebræam vocem Pagninus vertit, *maiores*, Vatablus, *magni nominis*, quæ rectè cum vulgata consentiunt. Nec tamen admodū celebres sunt in scriptura, &, præter vnum aut alterum, vix alibi quàm in hoc Numer. libro nominantur. Eos tamen nominatim elegit Dominus, qui cum Moyse & Aarone officio censendi vniuersi populi fungerentur, & apud ipsos, interuentu principum domuum, singuli & nomina, & natales suos, per domos & familias patrum suorum, profiterētur. Hi porrò principes iidem omnino sunt, qui postmodum donaria sua obtulere.

LXXII. *Principes tribuum.*

קְרוּאֵי

LEVITÆ autem non sunt numerati cum cœteris tribubus. De hac enim tribu nominatim ita statutum est à Deo, Mosen alloquente. *Tribum Leui noli numerare, neque pones summam eorum cum filijs Israel.* Nimirum quia hi bellatores erant, & destinati militiæ, sicut in vnaquaque duodecim tribuum numeratarum dicebatur, Leuitæ autem nequaquam, sed diuino cultui erant mancipandi; ideò sequitur, *Sed constitue eos super tabernaculum testimonij, & cuncta vasa eius, & quidquid ad ceremonias pertinet.* Distinguendi ergo erant quasi populi duo, quorum alter rebus profanis, temporalibus, laïcis & secularibus, alter sacris, spiritualibus, religiosis, ac diuinis addiceretur. Et illi terræ portionem sibi tributim accepturi erant, in eáque habitaturi, non autem Leuitæ, sed per omnes tribus in certis vrbibus dispergendi. Illi ex terræ frugibus, proprio agriculturæ labore victuri erant: isti ex oblationibus & sacrificiis. Deinde Leuitæ alio quodam modo numerandi erant, ab vno scilicet mense, vt infra dicitur, non ab anno vigesimo.

LXXIII. *Cur Leuitæ seorsim numerati.*

Hinc autem perspicuum est, quòd clarius mox ex tertio capite intelligetur, Leuitas ad hanc vsque diem non fuisse cultui diuino peculiariter addictos, & consecratos, sicut fuerant sacerdotes, qui primo huius anni mense consecrati fuerũt. Etsi Torniello aliter visum: nobiscum tamen sentit Abulensis: idque exigit ordo Mosaicæ narrationis, ad quem inuertendum nulla necessitas cogit, vt postea ostendemus.

LXXIV. *Officia Leuitarum.*

HIC porrò solos Leuitas intelligi seclusis sacerdotibus, qui cum in tanto populo tres tantùm erant, existimat Abulensis, quia iubentur constitui supra tabernaculum, quòd sacerdotibus non conuenit, qui iam erant constituti, & consecrati: deinde quoniam quæ officia explicandi causa subiiciuntur, ad simplices
1. Leuitas pertinent. Ea tria sunt, portare tabernaculum, & vniuersam eius supellectilem in mutandis mansionibus; alterum illis verbis continetur; *Cùm pro-*
2. *ficiscendum fuerit deponent Leuitæ tabernaculum, cùm castrametandum erigent: quisquis extraneorum accesserit*, id est non Leuitarum, *occidetur*. Tertium excuba-
3. re in circuitu tabernaculi, illudque custodire. Possunt tamen etiam sacerdotes comprehendi in Leuitis hoc loco, & eorum officium in primis illis verbis attingi, *Constitue eos super tabernaculum testimonij*, nec obstat locutio, quæ futurum respicit. c. 3. 10. Nam infra cap. 3. dicitur, *Aaron & filios eius constitues super cultum sacerdotij:* qui vtique iam constituti erant superiori mense. Vbi Vatablus, *Præficies Aaronem, & filios eius tribui Leuitarum, custodientque ipsi filij Aaronis dignitatem sacerdotalem, quam habent à Deo.* Quo modo habent etiam Sept. & Chaldæus.

LXXV. *Cuiuscunque tribus locus circa tabernaculum.*

PERACTO Israëlitarum censu, constituit Dominus quo quæque tribus loco castra metatura esset, ne qua in tanta multitudine confusio nasceretur, néue cõtentio in eligendo loco existeret. Ergo ad singulas mundi plagas tres tribus constituit, quarum vna primaria erat, & mediũ tenebat locum, aliæ duæ latera eius claudebant, & simul cum ea vna castra constituebant. Tres itaque tribus ad partes orientales Tabernaculi castra fixerunt, tribus scilicet Iuda, Issachar, & Zabulon; inter quas primatum dedit Iudæ, ideoque has tribus vocauit *castra Iudæ*, & hi primi egrediebantur, & ducebant agmen cùm proficiscendum erat; nam Orientem versus iter habebant. Totidem tribus meridianam plagam occupabant, & Tabernaculi latus meridianum claudebant, Ruben scilicet, Simeon & c. 2. 9. v. 9. Gad, quæ vocantur etiam, *castra Ruben*, propter principatũ eius super socias tribus; & hi secundo loco proficiscebantur. Ad Occidentalem plagam tabernaculi collocata sunt tribus Ephraim, Beniamin, & Manasse, filij Rachelis, quorum princeps erat Ephraim, iuxta prærogatiuam suffragij Iacob. Quartum latus ex Genes. 48. 19. parte Aquilonari stipabant Dan, Aser, & Nephtali, quarum Dan principatum gerebat, vt quæ omnium esset, post Iudam, numero maxima.

LXXVI. *Quæ signa, & vexilla.*

ERANT autem, vt Caietano placet, singulis tribubus sua signa. maiora autem vexilla tantum quatuor, quorum primum erat Iudæ, alterum Ruben, tertium Ephraim; postremũ Dan. Sed in tanta multitudine longè plura signa fuisse necesse est, sicut plures erant in quaque tribu particulares duces, quorum iussa gregarij milites accipiebant, siue cùm progrediendum erat, siue cùm subsistendũ. Sed oportuit etiam, ad confusionem vitandam, hæc signa, vexilláque aut colore, aut magnitudine, aut figuris aliquibus differre inter sese. Itaque Abul. ex Hebræo q. 5. in c. 2. Aben Ezra refert quatuor illa vexilla primaria, quatuor illis figuris fuisse insignita, quæ Ezechielis 1. & 10. celebrantur. In tribu scilicet Iuda figuram aquilæ, Ephraim autem leonis, quæ sunt animalia regia, in signum regiæ potestatis illis tribubus destinatæ. In tribu autem Ruben fuisse faciem hominis, cum mandragoris, vt addit Masius c. 6. in Iosue v. 9. in Danitica verò bouis. Nec istorum causam probabilem affert: Ideò alij leonem tribuerunt Iudæ, iuxta illud, *catulus* & 12. *leonis Iuda*, Rubeni hominem, quia is fuerit primus homo de semine Iacob, Ephraim taurũ, siue bouem, propter illud Iosepho Patri eius attributum, *quasi primogeniti tauri pulchritudo eius*, vel propter explicatam visionem Pharaonis septe- p. 44. norum boum. Denique in vexillo Dani fuisse serpentem, quia dictum est de eo, *fiat Dan coluber in via, cerastes in semita:* aut vt alij malunt, Aquilam, quæ vnguibus serpentem teneret. Verùm hęc nihil præter aliquam inuentionis concinnitatem habent. Et possent alia singulis tribubus ex benedictione Iacobi, aut Moses non

12. 2. p. 44. difficulter ac commodari 12. Vide hac de re pleráque apud Cornelium nostrum hoc loco, & Hieropymum Pradum in c. 1. Ezechiel. vbi ait vexillum Naasson Iudæi fuisse coloris viridis, quòd in viridi lapillo, Smaragdo videlicet, parentis Iudę nomen exaratum esset in rationali Pontificis, Elisur autem Rubenitæ coloris rubei fuisse vexillum, propter colorem lapilli Sardij, in quo Rubenis nomen sculptum erat. Iam Elisama Ephraimita vexillum habebat coloris aurei, siue flaui, propter chrysolitum rationalis. Ahiezer autem Danita coloris ex albo & rubro mixti instar Iaspidis, aut vt mauult Cornelius, carbunculi.

c. 3. 38. LOCVS autem Leuitis assignatus est in medio duodecim tribuum, proximè ad ipsum tabernaculum. Mosi & Aaroni pars orientalis attributa est. Sic enim legimus. *Castrametabuntur ante tabernaculum fœderis, id est, ad orientalem plagam Moyses & Aaron cum filiis suis, habentes custodiam sanctuarij in medio filiorum Israël.* LXXVII *Quis Leuitarum locus.*

c. 3. 29. c. 3. 23. Ad meridiem autem inter tribum Ruben, & ipsum tabernaculum locum occupare iussi sunt Caathitæ. Ad occidentem Gersonitæ à tergo tabernaculi. Ad Septentrionem denique Meraritæ castrà metabantur, vt Moses ipse hoc cap. 3. scripto tradidit. c. 3. 35. Et isti non sunt numerati inter filios Israël, inquit Moses, quia, vt ait Rab. Salom. præuiderat Dominus omnes, qui numerati fuerant in deserto, perituros, propter seditionem, cui exploratores occasionem dederunt, vt infrà dicetur. Nolebat autẽ Dominus Leuitas perire, ideo nec numerari voluit; quasi verò ex numeratione, & non ex murmuratione pẽderet interitus. Addit etiã non numeratos, nisi qui peccauerant in adoratione vituli, in quo numero non fuerãt Leuitæ; quasi Aaron non esset Leuita. Sed hæc contemni possunt, quia authores suos sapiunt.

CVM iam absoluta esset reliquarum tribuum enumeratio, & cuique earum assignatus suus ad castrametandum locus, iussit Dominus congregari Leuitas, & sisti coram Aarone, vt ministrent ei in iis, quæ ad sanctuarium pertinent, prout suum quisque officium ab eo acceperint. Et ne quid iniuncti muneris recusare possint, vult eos ad Aaronem, & filios eius Sacerdotes, pertinere, tanquã rem propriam & suam; vt res quæ alicui donata est, eius est qui donum accepit. *Dabisque dono*, inquit, *Leuitas Aaroni & filiis eius*, nomine videlicet meo. Sed nec poterant vllam à Sacerdotibus exigere mercedem, aut de certo ad seruiendũ tempore cõtendere, cum eis. Sed res tota à diuina institutione, atq; ordinatione pendebat, qui illos sibi peculiariter vendicabat loco primogenitorũ, vt mox dicetur. Ergo de eis tãquam de re sua disponebat, dans illos alteri, puta Aaroni & filiis, iubénsque eos illis famulari, ad tempus diuinitus institutũ; simul etiam à Deo ad vitę cultum necessaria accepturi. LXXVIII. *Datur Aaroni Leuita.* c. 3. 6.

SED quid est quod Dominus ait Leuitas tradi à filiis Israël dono Aaroni & filiis eius? Deus potius dicendus est eos donare, quia ad eum pertinent, non ad Israëlitas. Itaque infrà cap. 8. *Tuli*, inquit Dominus, *Leuitas pro cunctis primogenitis filiorum Israël, tradidique eos dono Aaron, & filiis eius de medio populi, vt seruiant mihi pro Israël in tabernaculo fœderis, & orent pro eis*, &c. Respondeo Leuitas tam ad Deum, quàm ad populũ pertinere, & propterea ab vtróque donari alteri posse. Pertinent ad Deum quia sunt pars totius populi, qui ad Deum pertinet. Pertinent ad Israëlitas, vt pars ad totum, quod de parte, pro communi bono, disponit arbitratu suo. Pertinent ad Deum Israëlitæ non solùm generali titulo creationis, & conseruationis, sed maximè redemptionis & libertatis, pro qua omnes meritissimò debeant illi seruire, atque exhibere famulatum, quacúnque tandem in re ipsorum opera vti vellet, loco dirissimæ seruitutis, à quo gloriosè liberati fuerant. LXXIX. *Tam à Deo, quàm à populo.*

QVONIAM verò peculiaribus quibusdam ceremoniis ac ritibus coli se, sibique seruiri cupiebat, neque omnes ei ministerio necessarij erant, aut idonei; nec omnes conueniebat sacra tractare, ne communitate ipsa vilescerent; quosdam è toto populo Dominus elegit, quos illi muneri destinaret, qui peculiariter instrui possent, & obseruare quæ præcepta forent, & totius populi vicem supplere. Et quia ea libertas morte primogenitorum Ægypti, maximè acquisita ac perfecta est, voluit Dominus eius author beneficij, nobilissimique facinoris, in eius rei memoriam, & quasi mercedem, suos fieri, quasi peculiari titulo, primogenitos totius populi sui, sicut in toto populo Ægyptiorum, omnes eius primogenitos neci dederat, parcendo Israëlitarũ primogenitis. Quod ipsemet in hæc verba testatur. *Mea sunt*, inquit, *omnia primogenita filiorum Israël tam ex hominibus, quàm ex iumentis, ex die quo percussi om-* LXXX. *Ratio & radix diuini in eos iuris.* Num. 8. 17. c. 3. 12. 13.

te primogenitum in terra Ægypti, sanctificaui eos mihi. Quæ pluribus aliis reperies iterata locis Exodi, Leuitici, Numerorum. Exod. 13. 2. c. 34. 19. Leuit. 27. 26.

XXCI. *In locum primogenitorum electi Leuitæ.* ET quia Domino visum non est conuenire, omnes domos, familiásque Israëlitarum suis spoliare primogenitis, pro iis elegit sibi integram Leuiticam tribum, quæ cultui suo addiceretur; vt reliquum populum, qui aliis negotiis distinendus erat, ipsiúsque primogenitos ab ea obligatione liberaret. Verùm enimuero, cùm constet in multitudine confusionem vitari non posse, nisi in certos ordines, classésque distribuatur, in quibus rectores existant, prouidit etiam Dominus vt quemadmodum in reliquiis tribubus erat princeps vnus, eique alij subordinati familiarum domorúmque præsides; ita in hac tribu sua esset vnus Princeps, non iure natiuitatis, vt in cæteris (nam sic in hac tribu Leui progenitus in familia Gersonitarum debuisset gerere principatum) sed electione diuina, qua factus est Aaron Leuitarum Princeps, idémque summus Sacerdos. Et fortasse in cæteris quoque minoribus principibus, electio valuit, non ordo naturæ. Nam in familia Caathitarum electus est Elisaphan filius Ozielis, qui non erat primogenitus patris sui, sed Misaël; & vt esset in sua familia primogenitus, in quarta erat, non in prima, aut secunda Caathitarum familia. Exod. 6. 22. Eodem ergo modo æstimari potest cæteros diuino suffragio electos, qui Gersonitis & Meraritis præessent, siue primogeniti familiarum suarum essent, siue non essent. Dedit ergo Dominus Aaroni Leuitas, quia illum voluit eorum esse principem, & illis vti, quasi subditis in sacro ministerio: reliquósq; deinceps Pontifices voluit eidem succedere iurisdictioni. Dedit & populus, qui in hanc Domini dispositioné sponte consensit. Dedit Dominus Leuitas dono Pontificibus, mere gratuito & sine vlla obligatione iustitiæ. Dedit eos quoque populus Domino, non dono, sed debitos potiùs loco primogenitorũ reddidit. Aaroni autẽ, cui alioqui non debebantur, dono dedit. vide Abul. in hunc locũ. q. 9 & 8. in princ. cap.

XXCII. *Quare non electi primogeniti.* SED duplex hîc existit dubitatio: prior, quare non retinuerit sibi Dominus primogenitos omnium tribuum, sed maluerit integram vnam tribum: posterior, quare Leuiticam cæteris anteculerit, cùm Rubenitica potiùs, propter Ruben primogenitum, hoc priuilegio donanda fuisse videatur; aut certè tribus Ephraim vel Manasse; quandoquidem Ioseph reputatus est in primogenitum, vt constat ex 1. Paral. 5. Vtrámque dubitationem latissimè versat Abulensis quæstionibus plurimis; cui Dominus vnico verbo satisfacit, quo hanc omnem constitutionem terminat, *Ego Dominus.* Quo vtique respexit Origenes, cùm hunc ipsum locum ita interpretatur; *An illud edocet nos, quòd apud Deum non illi primogeniti habeantur, qui corporea natiuitate præcedunt, sed ij quos proposito mentis inspecto Deus ipse in ordinem primitiuorum iudicat assumendos.* Et infrà, *Filij ergo Leui primogeniti non sunt secundum carnem, sed pro primogenitis assumuntur; vt sit amplius aliquid pro primogenito assumi, quàm primogenitum nasci.* Quæ responsio in priorem quoque dubitationem quadrat. Deus enim proposito cordium inspecto, iudicauit satius esse vnam tribum, quàm omnium tribuum primogenitos suo cultui, ac sanctuario mancipare. q. 18. & seq in c. 3. Num hom 3. in c. 3. Num. q. 10. & 11.

XXCIII. *Sed electa potiùs tota vna tribus.* DISTINCTIVS tamen pro captu humani iudicij possumus cum Abulensi dicere, maiorem fuisse numerum primogenitorum quàm necessarium esset ministerio sanctuarij; nec sine inuidia alij præ aliis assumerentur, vel repellerentur. Nam etiam non numeratis primogenitis Leuitarum, primogeniti cæterarum tribuum, totam Leuiticam tribum superarunt 273. Itaque non esset in quo occuparentur, & cùm populi oblationibus sustentari deberent, grauaretur multitudine populus; & fortasse plerique primogeniti iuribus suis ægrè priuarentur in hæreditate paterna, in qua fratribus & honore præstabant, & emolumentis. At ea tribus quę electa est nec nimia multitudine abundabat; & accepta vna tribu integra, cui terrę possessiones non darẽtur, maiores futurę erant sortes reliquarũ, & sic absque onere grauiore eam potuerũt sustentare. Valebat etiam ad concordiá, vt quoniam habitatione dispersi erant per omnes tribus hi ministri sanctuarij, & non loco vno comprehensi, hoc vinculo quod essent tribus eiusdem, magis connecterentur. vide Tobi. c. 2. 3. c. 6. 11 c. 7. 3. An. Mund 2544. n. 621 Ibid. n. 613. q. 22. in c. 3.

XXCIV. *Eáque Leuitica.* QVOD ad posteriorem quæstionem censuit Philo, quem antè retulimus, aliique Hebræi, Leuitas à Deo ad hanc dignitatem euectos, propter punitos vituli adoratores. Verùm antè perpetratum hoc crimen, reuelauerat Dominus Moysi se Aaronem & filios eius in Sacerdotes elegisse, qui vtique omnes erant Leuitæ, si-

Digitized by Go

Ibid. n. 615. q. 22 in c. 3 cut & Moses. Nec immunis fuit ab Idololatria hæc tribus, vt suo loco diximus, & hic fatetur Abulensis, qui causam electionis putat non virtutem aliquam, aut meritum eius tribus præ aliis, sed virorum potiùs paucitatem; cuius rei habenda erat ratio, ne & illi otio torperent, & populus sumptibus in eorum sustentatione grauaretur. Minima enim tribuum numeratarum fuit Manasse, quæ à 20. annis & suprà numerauit 32200. (c. 1. 34. c. 3. 39.) cùm in tribu Leui non à 20. annis, sed ab vno mense inito numero, reperta sint tantùm 22. millia, quòd si ab anno 20. numerati essent, vix reperta essent sex septemue hominum millia, vt meritò putat Abulens. nam paruulorum maior semper numerus esse solet, quàm eorum qui expleant adolescentiam.

XXCV. *Qua numeratur ab vno mense.*

(c. 18. 16.) CVM ergo visum esset Domino tribum Leui in locum primogenitorum accipere, Primogenita verò hominum post vnum mensem Deo offerrentur, ac redimerentur; vt tam ex 18. Numerorum constat, quàm ex Hebræorum consuetudine, iuxta quam beatissima Virgo filium suum obtulit, ac redemit post vnum mensem, id est quadragesimo die, qui matris purgationi destinatus erat. Ideò & Leuitas ab vno mense voluit numerari. (Num. 3. 15. l. 3. ant. c. 12.) *Numera*, ait Dominus Mosi, *filios Leui, per domos patrum suorum ac familias, omnem masculum ab vno mense & suprà*, vel, vt ait Iosephus, *qui trigesimum natiuitatis diem excederent.* Diuisique sunt Leuitæ tripertitò, sicut & locis, & muneribus distinguendi erant, & pro numero trium filiorum Leui; Gerson, cuius familiæ duæ conficiunt summam septem millium & quingentorum. Alter erat Caath auus Mosis & Aaronis, qui in 4. familiis habuit octo millia & sexcentos. Tertius Merari in duabus familiis habuit sex millia ducentos.

XXCVI. *Paucitas Leuitarum.*

QVO in numero duo sunt quæ non iniustam admirationem afferant, primùm paucitas Leuitarum. Cùm enim numerati sint non à vigesimo anno, vt cæteræ tribus, sed ab vno mense, vt modò dicebamus, videntur numerosissimam tribum, putà Iudæam, cuius fuerunt 74. millia sexcenti, excedere debuisse; & tamen ne ad minimam quidem omnium peruenerunt: vt Leui potiùs quàm Ruben dictum videri possit, *Effusus es sicut aqua, non crescas.* Nec tamen vllam hactenus legimus propriam Leuitarum cladem; quin potiùs asserunt Iudæi cum Philone, eam planè ab idololatria præ cæteris tribubus immunem fuisse, & ab ea pœna, quæ illam consecuta est. An voluit Dominus iam tum significare, carnalem multiplicationem in personis sibi dicatis, minus gratam sibi, minúsque acceptam quàm spiritualem (& si tum non aliter Leuitæ, Sacerdotésque ipsi quam vulgari generatione propagarentur) cum cæteris omnibus tanto excessu suprà Leuitas benedixerit. Nempè iam tum cogitabat Leuitas, *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nascerentur.*

XXCVII. *Eorum numerus ambiguus.*

7500.
8600.
6200.
22300.

ALTERVM est non minus mirum, quòd tres illæ summæ Leuitarum non efficiunt viginti duo millia duntaxat, sed præterea trecentos, vt enumeranti patet. Nec dici potest mendum aliquod in numeros irrepsisse. Nam, vt omittam ita constanter legi in omnibus codicibus, omnibúsque linguis, iubet Dominus numerari primogenitos omnium tribuum ab vno mense & suprà, sicut Leuitæ numerati fuerant, & inuenti sunt viginti duo millia ducenti septuaginta tres. (Num. 3. 43. 45. &c.) *Locutúsque est Dominus ad Moysem dicens, tolle Leuitas, pro primogenitis filiorum Israël, & pecora Leuitarum pro pecoribus eorum: erúntque Leuitæ mei. Ego sum Dominus, in pretio autem ducentorum septuaginta trium qui excedunt numerum Leuitarum de primogenitis filiorum Israël, accipies quinque siclos per singula capita.* Quomodo amplior est numerus primogenitorum quàm Leuitarum ducentis septuaginta tribus, cùm Leuitæ excedant primogenitos viginti septem personis? Num eo licet confugere, vt minorem illum numerum trecentorum in Leuitis neglectum dicamus, cùm hic tam accuratè excessus numeri primogenitorum vsque ad articulos, digitósque supputetur?

XXCVIII. *Explicatur*

(q. 38. in c. 3.) RESPONDENDVM est ex Magistro Historiæ Scholasticæ, quem sequitur Abulensis, Caietanus, Dionysius, Cornelius, alij, trecentos illos Leuitas, qui in eo numero subticentur, fuisse primogenitos. Et quia hîc Leuitæ numerati sunt, vt essent loco primogenitorum, non debuerunt numerari primogeniti Leuitarum, vt supplerent locum aliorum, cùm iam ipsimet Deo debiti essent, hoc

ipso quòd erant primogeniti, neç æquum sit debitum solui de bonis creditoris. Cùm ergo ipsi iam Deo debiti essent, ideóq; eius cultui applicari deberent, aut redimi, non potuerunt in locum aliorum venire. Sic Leuitici vltimo dicitur neminem vouere posse Deo primogenita, quia Domini sunt: & ridiculum est velle dono dare alicui, quod ipsius est. Cæteri autem Leuitæ, qui Domini non erant titulo primogeniti, pro primogenitis offerri potuerunt, & reuera oblati sunt. Cæteri autem primogeniti 273. singuli quinque siclorum pretio redempti sunt, quæ summa ad 2876. Francos Gallicos ascendit, & 17. insuper asses cum dimidio, data cuique siclo semiuncia argenti, quæ est 27. solid. Tur. cum dimidio. c. 27. 26. 1876. fr. 17. s. dim.

XXCIX. *A Iosepho deprauatur*

SED est etiam quòd Iosephum in Leuitarum numero miremur, in quo cùm omnes libri Latini, Græci, Hebræi, Chaldæi singulari consensione conspirent, eum ipse maiorem facit mille octingentis & octoginta personis. Sic enim habet. *Leuitarum, nam & hi seorsum sunt recensiti, numerus erat viginti tria millia octingenti octoginta, maribus tantùm, & qui trigesimum à natiuitate diem excederet in hunc censum venientibus.* Quem numerorũ ex Græco fidelissimè vertit interpres eius Sigismundus Gelenius. Et fortasse veritus est Iosephus, ne nimis præcisus numerus minus fidei obtineret. Sed eo nunc dimisso, pergamus de Leuitis dicere quæ supersunt, quibus scilicet officiis à Deo addicti fuerint, quibúsque locis, quando, & quomodo Deo consecrati. 3. ant. c. 11. vel 15.

XC. *Varia Leuitarũ officia, Ministrare Sacerdotibus.*

DUPLEX fuit Leuitarum officium circa Sanctuarium, alterum dum illud in mansione aliqua subsistebat, alterum dum columnæ monitu, ductúque aliò transferendum erat. In statione igitur Sacerdotes ministrabant sanctuario, sacrificando in altari holocaustorum, accendendo, extinguendo, componendo lucernas manè & vesperi, offerendo incensum in altari Thymiamatis, & panes propositionis in mensa. Leuitæ autem seruiebant ministerio, cùm præpararent omnia Sacerdotum iussu, quæ ad tale ministerium erant necessaria, hostias, panes, oleum, thymiama, aliáque id genus. Idque valdè conueniebat, siue ad maiorem Sacerdotum dignitatem, quibus Leuitæ, quasi æditui ministrabant, siue ad eorum paucitatem subleuandam, & Leuitas occupandos. Et hoc intellexit Dominus cùm ait, *Fac stare Leuitas in conspectu Aaronis vt ministrent ei*, qui scilicet ministrat Domino, sitque illud ministerium isti subordinatum. Alterum est excubare in custodiis tabernaculi testimonij, tanquam custodes personæ, vel domus Regiæ. Ideo enim propè ipsum Sanctuarium castra metabantur, vt ex vicinitate loci, essent expeditiores ad accipienda, & exequenda Sacerdotum mandata; vt disertè c. 18. 3. Num. præceptum est. In dubio verò est Abulensis, an Leuitæ noctem in quatuor vigilias partirentur ad custodiam ædis sacræ; idque admodum probabile videtur: quia & decorum per se id fuit, &, in tanta ministrorum multitudine, facile. c. 3. 8. c. 18. 2. c. 3. Num. 6 post q. 7. in c. 3. Num

XCI. *Excubare, & psallere Domino.*

CÆTERUM has excubias sic explicat Fonceca apud Caiet. *Excubabant*, inquit, *Leuitæ in sanctuario per ordines suos. Huiusmodi autem excubias pro laudibus Deo noctu modulandis præceptas credo. Credendum est enim Leuitas noctu preces Deo cantasse in tabernaculo. Nam templo Salomonis postmodum extructo matutinas laudes ante lucem decantatas legimus. Vnde verisimile fuerit eundem ritum tempore tabernaculi antea obseruatum; cùm Salomon omnem templi sui cultum, ad exemplar cultus tabernaculi instituerit. Hincque perpendes, quàm antiquum sit Deo laudes antelucanas dicere, nempè statim atque erectum est tabernaculum in deserto.* Hæc Fonçeca. Nec minus clara inueniri possunt in psalmis testimonia, qualia sunt. *In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Dominum.* Psalmo 133. qui ad Sacerdotes Leuitásque dirigitur, *qui stabant in domo Domini, in atriis domus Dei nostri*, ante excitatum templum. Genebr. init. Psal. 89. refert ex Rabinis, & D. Hierony. eum Psalmum & 10. sequentes à Mose fuisse confectos, & multos alios à filiis Core in deserto fuisse conscriptos, vtique & decantatos; in altissimo præsertim otio, & multitudine Leuitarum. Itaque credibile est excubitores Leuitas in atrio sanctuarij aut sub dio, aut sub aliquibus in eum finem excitatis tabernaculis Deo laudes concinuisse & orasse pro populo, obseruantes interim ne quis non Leuita adiret atrium Sanctuarij, nedum ipsum tabernaculum. Quo pertinet illud 8. Num. vbi de Leuitis, *Tradidi eos dono Aaron, & filiis eius de medio populi, vt seruiant mihi pro Israël in tabernaculo* in c. 2. Nu. 2. Paral. 9. 14. Neem. 2. 1. Esd. 3. 10. Psal. 133. 1. 2. Vide Iansenium & Genebr. in psal. 118. v. 62. & 164. Num. 8. 19.

Digitized by Google

fœderis, & orent pro eis, ne sit in populo plaga, si ausi fuerint accedere ad sanctuarium.

c. 3. 8. Hvic excubandi officio coniuncta fuit custodia tabernaculi, vasorúmque eius, vt hoc loco dicitur, ne quòd scilicet periret, vel corrûperetur: ne quid à vento, ab igne, à pluuia malè acciperetur: ne quid ab hominibus vel bestiis, quæ ducuntur ad sacrificia per imprudentiam aut violentiam frangeretur, macularetur, laceraretur, &c. Neque enim assentior Abulensi, qui ait Leuitas, dum in aliqua mansione constituti essent, nihil planè muneris exercuisse; adeo vt ne liceret quidem illis intrare in atrium sanctuarij, non magis quàm reliquo populo, nisi ad offerendum sacrificium. Verùm rigidior est in Leuitas Abulensis, vt iam ex dictis patet, & Dominus ipse eos non ab atrio, sed à tabernaculo tantùm excludit, & iis quæ intra velum sunt. *Ego*, inquit, *dedi vobis fratres vestros Leuitas de medio filiorum Israël, vt seruiant in ministeriis tabernaculi eius*, num seruire ministeriis sacris est habitare propè tabernaculum, & ne ianitorem quidem esse? Pergit autem; *Tu autem & filij tui custodite Sacerdotium vestrum*, obeundo videlicet ministeria Sacerdotalia, sacrificandi, & peragendi quæ intra tabernaculum facienda erant. Nam sequitur, *& omnia quæ ad cultum altaris pertinent, & intra velum sunt per Sacerdotes administrabuntur.* Ad cultum altaris pertinebat ignem fouere perpetuum, cineres efferre, mundare altare, hostias iugulare, sanguinem fundere, pelles detrahere, carnes in frusta concidere, & similia; Leuitarum autem in his ipsis eos iuuare, puta conuehendo vel comportando ligna, ad sacrificia, aquas ad ablutionem, mundare hostias, vt decentius Sacerdotibus offerrentur: interdum etiam pelles victimarum detrahere, vt tempore Ezechiæ cultum diuinum restituentis. Et rursum Iosiæ, *Et immolatum est Phase*, ait Scriptura, *asperserúntque Sacerdotes manu sua sanguinem, & Leuitæ detraxerunt pelles holocaustorum.* Denique quorsum excludamus Leuitas ab atrio, quos Dominus tantùm excludit à velo, quòd erat ad ostium tabernaculi, ne interiora eius nuda viderent, aut tangerent. Nam altare holocaustorum, & labrum æneum videre toti populo licebat, reductis in introitu atrij velis ad cubitos viginti. Postremò, vt omittam c. 4. & 8. Numer. in qubus sæpiùs Leuitæ dicuntur ingredi Sanctuarium, cogitur Abulensis sæpè violentas afferre interpretationes Scripturæ ministerium Leuitarum memoranti.

Marginal notes (left): q. 7. in c. 18. Num. — c. 18. 6. — Leuit. 1. — 2. Paral. 29. 34. c. 35. 11. — c. 18. Num. 7. — Exod. 27. 16 — vt c. 4. Nu q. 4. & alib.

Marginal notes (right): XCII. *Conseruare totam supellectilem sacram.* — *An adirēt atrium.*

Iam quòd ad officia Leuitarum, dum ad alium locum migrandum erat, tertio cap. Numer. perstringuntur; quæ mox accuratius cap. 4. perscribuntur. vbi Leuitas in tres familias distributos iubet numerari, non iam ab vno mense & supra, vt cum primogenitis commutentur, sed à trigesimo anno ad quinquagesimum, quòd ea ætas & valida sit ad onera ferenda, & prudens ad cautè & reuerenter sacrarium Domini tractandum, quòd minus conuenit iunioribus, licet robore præstent. Officium ergo Caathitarum fuit Arcam fœderis obuolutam à Sacerdotibus triplici velamento, gestare humeris, mensam item, & candelabrum cum suis vtrúmque vasis; altare quoque holocaustorum, cum omni eius instrumento. Idémque de labro æneo, licet non ponatur nominatim, in generali locutione comprehensum, intelligendum est. *Cùm ergo*, ait Dominus, *inuoluerint Aaron & filij eius sanctuarium, & omnia vasa eius in commotione castrorum, tunc intrabunt filij Caath vt portent inuoluta, & non tangent vasa sanctuarij, ne moriantur.* Quòd & studiosus mox ingerit, atque inculcat. *Nolite perdere populum Caath de medio Leuitarum*, & cætera in eandem sententiam. Iis autem præfectus erat Eleazar filius Aaronis, qui sua cuique onera diuidebat.

XCIII. *Portare sanctuariū. Caathitarum, vasa.*

c. 4. Num. 24. Officivm autem familiæ Gersonitarum fuit portare cortinas, & vela omnia, tam tabernaculi quàm atrij, idque sub cura & directione Ithamaris, à quo sciebant singuli cui deberēt oneri mancipari. Quòd autem dicitur eos omnia portare debere, quæ ad altare pertinent, non intelligitur de vasis altaris, quæ pertinebant ad Caathitas, vt proximè dictum est, sed de velis quæ vndiquáque tam altare quàm tabernaculum obeunt. Nam in Hebræo, & Chaldæo est, *Et cortinas* seu *peristromata atrij, & aulæum ostij portæ atrij, quod est circa tabernaculum, & circa altare*, portabunt, videlicet. Intelligit autem velum illud picturatum in introitu atrij ad 20. cubitos protensum. Omnia ergo velamina & operimenta, & id genus alia mollioris supellectilis ad Gersonitas pertinebat. Denique Meraritę eodem modo censi, & sub eiusdem Ithamaris præfectura curam habuerunt columnarum tam atrij,

XCIV. *Gersonitarum, cortinas & vela* — *Meraritarum, tabulas & columnas.*

quàm tabernaculi, cum basibus, & capitellis suis, & tabularum quæ ligneos tabernaculi parietes componebant. Fuerúntque simul omnes recensiti ab anno vigesimo ad quinquagesimum 8580. 13. ẋ.

XCV. *Tempus cōsecrationis Leuitarum.* Deinceps secuta est Leuitarum consecratio, quæ octauo cap. Numer. traditur. quanquam fieri potest vt ea ceremonia distributionem officiorum antecesserit, in re tamen dubia placuit Mosis ordinem sequi. Sed tam consecratio, quàm assignatio officiorum, antecedit donaria principum, quæ habentur c. 7. cùm illa distributa sint pro ratione officij Leuitarum, vt perspicuum est ex textu ipso. Plura enim plaustra data sunt Meraritis, quia plura illis, & grauiora onera incumbebant, pauciora Gersonitis, nulla autem Caathitis, quia onera sibi commissa propriis humeris gestare debuerunt. Sed ea de re iterum post consecrationem Leuitarum dicendum erit. De qua sic præcipit Mosi Dominus cap. oct. c. 8.

XCVI. *Et modus.* Tolle *Leuitas de medio filiorum Israël, & purificabis eos iuxta hunc ritum. Aspergantur aqua lustrationis*, siue expiationis; à Mose videlicet, vel ab Aarone, ad maiorem munditiam & sanctitatem, non ad immunditiem aliquam legalem purgandam, sic enim non fuisset eis integrum adire sanctuarium Dei; sed in omnem euentum, si qua immunditia ignoranter contracta esset, deinde quoniam multi errant, mutua vsi opera, vbi necesse erat, pilos sibi abradebant; quoniam illi sordes contrahunt, accessit & vestium ablutio, quæ fortassis antecessit, quod ea sit operosior, & siccari debuerint. Et fortè propterea ab Hieronymo phrasi nonnihil mutata est. Pergit autem, *Cúmque lauerint vestimenta sua, & mundati fuerint, tollent bouem de armentis, & libamentum eius similam oleo conspersam*, vt scilicet in holocaustum Domino cedat, additus est & alter pro expiatione peccati, & vterque Leuitarum expensis, quoniam in ipsorum gratiam fiebat vtrumque sacrificium. Deinde applicantur Leuitæ coram tabernaculo fœderis, conuocata omni multitudine filiorum Israël. Quoniam Leuitæ succedebant in locum primogenitorum, & pro iis ab Israëlitis offerebantur, etiam idem ritus & modus obseruari debebat, vt sisterentur Domino, non simul omnes, cùm essent trecenti supra viginti duo millia, sed successiuè, alij post alios in atrium ingrediebantur. Nec fuit necesse totum populum adesse ad eos offerendos, sed principes tribuum, familiarum, ac domorum; & si quos alios magistratus & optimates, qui populum vniuersum repræsentant.

XCVII. *Peculiaris oblationis ritus.* Pecvliaris autem oblationis ritus in hæc verba describitur; *Cúmque Leuitæ fuerint coram Domino, ponent filij Israël manus suas super eos.* In signum videlicet c. 8. 10.
quòd eos abdicarent à proprio dominio, in Domini obsequium; sicut fiebat in animalibus, quæ Deo offerebantur, vt explicat Abulens. Aaron autem mediator Deum inter & populum, *offeret Leuitas*, inquit, *munus in conspectu Domini à filiis Israël, vt seruiant in ministerio eius.* Accedit & altera ceremonia. nam subditur. q. 15. in c. 8. Num.
Leuitæ quoque ponent manus suas super capita boum, eos scilicet offerentes Deo, communi & consueto ritu aliorum, qui offerebant hostias Domino, à Sacerdotibus immolandas nomine suo, & à proprio dominio, ad diuinum transferentes, vnde sequitur, *E quibus vnum facies pro peccato, & alterum in holocaustum Domini*, obseruatis videlicet propriis singulorum sacrificiorum ritibus, quos non est necesse vbique commemorare. vide Abulensem q. 15. in hunc locum. Interea verò Sacerdos, pro Leuitis offerentibus hæc sacrificia, Deo supplicabat: & ipsi se Leuitæ c. 8. 12.
Deo offerebant, in hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, & rationabile obsequium suum. Sicut autem præceperat Dominus Moysi de Leuitis, ita factum est. Rom. 12. 1. v. 20. & 22.

XCVIII. *Tēpus oblationis 12. principum.* Octavvs agebatur dies secundi mensis anni alterius ab exitu ex Ægypto, absolutis dinumerationibus & dispositionibus tribuum singularum; segregatione item, enumeratione, ac consecratione Leuitarum, cum assignatione officiorum, quæ tam in familias singulas, quàm vniuersas caderent; cùm principes tribuum sua donaria obtulerunt, sed de tempore grauis est nobis cum communi penè omnium interpretum sententia, controuersia. Volunt enim hanc oblationem primo statim die erecti tabernaculi fuisse inchoatam; & habent, vt apparet, Scripturam valdè fauentem c. 7. libri huius, quæ habet principes obtulisse donaria, *In die qua compleuit Moses tabernaculum, & erexit illud, vnxitque & sanctificauit, cum omnibus*

Digitized by Google

vasis suis. Fauet & ratio; quia par erat tam celebrem solennitatem, ista singulorum principum pompa, & donariis honorari, & non ad mensem vnum differri. 1.3. ant.c.9. Nec Iosephus tempus huius oblationis, cùm hac de re ageret, satis accuratè distinxit.

XCIX. *Esse mensē secundum huius anni probatur ex Scriptura.*

VERUM non nisi secundo mense has oblationes contigisse, non leuia sunt opinor argumenta quæ persuadent; quæ suggerit ipsamet Scriptura. 1. Primùm petitur à persona principum offerentium, quoniam Scriptura tradit eos qui obtulerunt fuisse præfectos, *eorum qui numerati fuerant.* Num.2.1. & 18. Antecessit ergo numeratio siue census populi, quem constat initum primo die secundi mensis. Nec infirmat hoc argumentum textus Hebræus; in quo dicitur hos principes stetisse super numeratos, quomodo habet & Chaldæus. Apud Fagiū Nam R. Salomon ea verba sic exponit, *qui fuerunt stantes cum Moyse & Aarone cùm numerarent Israëlitas.* Idque confirmat ordo Mosaicæ narrationis, quem nefas est sine necessitate peruertere. 2. Secundum desumitur ab ipsa ratione oblationis; hi enim duces sex plaustra tecta obtulerūt cum duodecim bobus, quæ vsui essent ministerio Leuitarum, ad circumferendum sanctuarium; quæ Leuitis distributa sunt iussu Domini, iuxta officiorum necessitatem. Num.1.44. 3. Tertium ex ordine offerentium donaria diebus 12. seruatus est enim ordo non natiuitatis, vel dignitatis, sed vexillorum prout ea Dominus paulò antè digesserat. cap. 2. Num. Iam ergo ternæ tribus in vexilla digestæ erant, iam segregati erant, & numerati Leuitæ, & eis sua officia distributa, quòd non nisi enumerato populo mense secundo factum est. Dum enim numeraretur populus, vetuit Dominus enumerari Leuitas, sed segregari, postea alia ratione numerandos. Ergo hæ oblationes non sunt factæ mense primo.

C. *Et ratione.*

RATIO etiam huic Chronologiæ fauet. Videtur enim expectandum fuisse tempus aliquod quo artifices, qui vix paucos ante dies immensam tabernaculi fabricam expleuerant, resumpto spiritu tot donaria aurea & argentea, singulis ducibus necessaria fabricarentur, quod facilè mensem vnum requirere, atque occupare fatebitur, quisquis rem ipsam intuebitur. Adde importunum videri offerri sacrificia, solenni ritu à nouo Pontifice, nouisque sacerdotibus immolanda, priusquam aut ipsorum, aut altaris expleta esset consecratio. Nam plerique omnes, & nominatim Abulensis volunt à prima die primi mensis inchoatas esse oblationes. Rectè autem conuenit ab octauo die mensis secundi ductum donationibus initium, vt iis decimo nono mensis eiusdem absolutis, postridie ex deserto Sina, & mansione duodecima migraretur.

CI. *Refellitur contraria sententia.*

AT enim verò erigis, mi lector, eruditam aurem, vt audias quid dicturi simus pro expositione verborum, quæ tam multos in eam, quam improbamus sententiam traxerunt. Ego verò non nouam, sed antiquam iam afferam responsionem Magistri Historiæ Scholasticæ, Dionysio approbatam, qui aiunt dici oblata hæc munera in die qua consecratum est tabernaculum; nec tamen tempus de eadem die numero accipiendum esse, sed eadem specie, eique respondente, vt cùm iubentur Iudæi celebrare sabbatum, in die qua requieuit Dominus ab omni opere suo; & dicuntur celebrasse Phase in deserto, in die qua exierunt de Ægypto. Et nos Dominicam diem, in die qua resurrexit Dominus quotannis celebramus. Sic ergo ea die qua consecratum est tabernaculum oblata sunt hæc munera; quia sicut octaua die primi mensis illa tota ceremonia peracta est; ita octaua die secundi mensis ista est inchoata. Ad rationem dico oblationem necessitate dilatam, & infra v. 58. dilatione, vt diuturniorem, ita splendiorem factam esse celebritatem. Quod autem simpliciter dicitur in dedicatione altaris, siue vt est in Hebræo, post dedicationem, nulla facta mentione diei, is ex aliis locis subintelligendus est. v. 2. 10. & 84.

CII. *Oblatio 6. plaustrorū & 12. boū.*

OBTVLERVNT ergo principes tribuum nomine totius populi sex plaustra cum duodecim bobus, quæ vsui essent ad deuehendam magnam partem eorum quæ ad tabernaculum pertinebant, quando Deus ex vna statione migrationem imperasset, quæ tecta erant, vt quæ in plaustris imponerentur, ab aëris iniuriis munita essent. Itaque cùm Dei iussu Moses plaustra & boues suscepisset, tradidit eos Leuitis, duo plaustra & quatuor boues dedit Gersonitis, quibus incumbebat munus deuehendi cortinas, & huiusmodi non admodum grauia, ideóque illis duo illa plaustra sat erant; cum Meraritis vix quatuor sufficerēt, imo nec duplo

Digitized by Google

plura, vt rectè aduertit Abul. propter pondus tabularum & calumnarum, basium & capitellorum in quibus ingens vis auri, æris, & argenti. Nam ex cap. 38. Exodi constat, centum bases argenteas quibus tabulæ tabernaculi nitebantur fuisse totidem talentorum, quæ octo boues vix ac ne vix quidem trahant; sunt enim singula 125. librarum, siue trium millium siclorum. Adde columnas atrij 60. crasso ex ære tectas, cum basibus suis æneis, & capitellis, quibus non iniustius centum talenta tribuas, nec pauciora octo & 40. tabulis: altitudinis 10. cubitorum, latitudinis cubiti vnius cum semisse, & 4. digitorum crassitudinis, vt omittam aurum quo interiùs conuestitæ erant cum vectibus suis. Nouem item columnas quæ partim in aditu tabernaculi, partim in ingressu Sancti Sanctorum stabant. Vt dicendum videatur bonam horum onerum partem Meraritarum humeris fuisse circumlatam, ritu modóque Caathitarum. puta bases & capitella quæ à suis tabulis ac columnis disiungebantur. Nisi placet ea iumentis imposuisse; quoniam Dominus id non prohibuerat: & vbi non est lex, ibi nec præuaricatio. — Post q. 6. in c. 7. v. 17.

CIII. *Caathitæ cur sic castigarentur.*

NEC par fuit ratio Caathitarum, quos Dominus iussit propriis humeris vasa tabernaculi gestare: quæ causa fuit cur Oza tempore Dauidis, cùm arcam plaustro imposuisset, & labentem, calcitrantibus bobus, retinere voluisset, diuinitus percussus interierit. Et licet textus significare videatur culpam in tangenda arca fuisse admissam, rectè tamen dici potest, non tam punitam tangendi necessitatem, quæ ex se officiosa, laudabilisque videri poterat, & contra criminosa imprudentia, si eam in terram corruere permisissent potiùs, quàm tangendo retinuisset. Rectè, inquam, dici potest punitam fuisse culpam, ex qua in hanc necessitatem ventum esset. Dilatam tamen pœnam, dum præcedens culpa, & causa latæ legis agnosceretur. Sic maritus peregrè post biennium rediens, vxorem interficit filiolum paucorum mensium lactantem, non præsentem nutritionem iustam & necessariam puniens, sed præteritum adulterium vlciscens. Sed hæc obiter dicta sunto. — 2. Reg. 6. 3. 6. 1. Paral. 13. 9. 10.

CIV. *Oblationes duodecim dierum.*

HANC oblationem excepit altera, & tempore diuturnior, & dignitate præstantior. Iidem enim illi duces, qui primo die secundi mensis percensendis Israëlitis præfuerant, obtulerunt in dedicationem altaris, die qua vnctum est, oblationem suam ante altare. Iam explicata est ratio temporis, dictúmque octauo die, quo peracta est altaris inunctio, & consecratio, vertente mense factam hanc oblationem. Significatur autem illis verbis, *obtulerunt in die qua vnctum est*, principes omnes simul oblationes suas offerre voluisse, iussisse autem Dominum vt singuli duces per singulos dies munera sua offerrent, vt notarunt Caiet. & Dionys. vt quo diuturnior esset hæc celebritas, eo esset magnificentior. Nec mirum videri debet etiam altero mense celebratam donariis altaris dedicationem, quoniam ea vertente anno, vt posteà vsurpatum est, & lege sancitum, imo totis triginta & nouem annis non potuit anniuersaria sacrificiorum & anathematum oblatione celebrari. Toto enim eo tempore à sacrificiis cessatum est, sicut & à circumcisione, aliisque lege perscriptis ceremoniis: vt pluribus docet Abulensis. Nec ea de re dubitare sinunt aut Amos Propheta, aut Stephanus protomartyr. — vide infrà n. 169. N. 98. & 99 Leuit. 9. Amos 5. 25. Act. 7. 42.

CV. *Oblatio singulorum*

OCTAVO ergo die secundi mensis, qui fuit primus duodecim oblationum dies, Nahasson Princeps tribus Iuda obtulit oblationem suam, fuerúntque in ea primùm, *acetabulum argenteum pondo 130. siclorum;* vox Hebræa, vt notant plerique interpretes, significat scutellam magnam & latam, Septuag. τρύβλιον, id est, *discum* appellant. 14. Nec dubium est eximiam peluim 130. siclorum argenteorum pondere confici potuisse, id est vnciis 65. siue octo quæ dicuntur marcis, & vna vncia; quæ ad Gallicam redacta pecuniam, efficiunt Francos 178. & 15. solidos: siue coronatos 59. & solidos 35. Accessit phiala argentea 70. siclorum, id est iuxta prædictam æstimationem, 96. Francorum cum quadrante. Fuit autem tam discus ille, quàm phiala hæc plena simila conspersa oleo in sacrificium. Tertium vas fuit mortariolum aureum pondo siclorum decem plenum incenso. vox Hebræa caph significat vas paruum, & concauum, in modum coclearis fabrefactum, vt placet Vatablo, Emanueli, Caiet. Dionys. & aliis, qui eam vocem verterũt coclear. Valent autem singuli sicli aurei, sex aureis nostratibus cum sextante. Ergo ipsum mortariolum stetit coronatis 60. & vno, cum duobus trientibus. siue Francis 185. — Vatabl. Sa, Caiet. 14. χ. 178. fr. 15. f. 96. fr. 5. f. 185. fr. 460. o.

PRÆTER hæc vasa, quæ vsui futura erant Sanctuario, obtulit Nahasson bouem, arietem, & agnum anniculum in holocaustum, hircúmque pro peccato, hostiam expiationis, & in sacrificia quæ dicuntur pacifica, quibus participabant, qui suppeditabant hostias, boues duos, arietes quinque, hircos & agnos anniculos totidē. Deinceps autem cæteri principes tribuum, ordine vexillorum seruato, quem Dominus tam ad castrametandum circa Sanctuarium, quàm ad iter faciendum constituerat, donaria sua paria omnino, singulis quique diebus obtulerunt. Et apparet ex composito rem esse factam, ad æmulationem vitandam; & secutos esse, tam in ordine offerendi, diuinam de ordine progrediendi in peragranda solitudine dispositionem, quàm in rebus ipsis quæ offerrentur, diuinum institutum, qui nulla habita ratione diuitum vel pauperum, voluit omnes primogenitos quinque siclis redimi; & omnes qui transissent in numerum, dimidio siclo censeri. Quin etiam inuidiæ declinandæ gratia, statuerant omnes eadem die sua offerre munera, quæ Dominus maluit in duodecim dies propagari.

CVI. *Quis efferendi ordo.*

Abul. q. 9. in c. 7. Nu.

Num. 3. 47. Exo. 36. 13. 15.

SVB hoc tempus, cùm vicina esset migratio è mansione duodecima montis Sinai, & deserto quod ei subiectum erat, iussit Dominus fieri tubas argenteas; nec apparet quidquam causæ, cur in ratione temporis hysterologiam hoc loco, vel proterologiam inducamus; aliúmue ordinem temporis ab ordine & serie Mosaicæ narrationis putemus. Quæ admodum perspicua est in hæc verba. *Locutúsque est Dominus ad Moysen*, nimirum in tabernaculo fœderis, quo subinde ingrediebatur, vt consuleret oraculum, vbi audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio, quod erat super arcam testimonij inter duos Cherubim, vnde & loquebatur ei, vt capite septimo scriptum est. Dixit autem, *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus conuocare possis multitudinem, quando mouenda sunt castra.* In Hebræo inserta est coniunctio, vt hic iam non vnicus, sed geminus tubarum vsus ponatur, ad conuocandum multitudinem cùm opus esset, & ad monendum de profectione. Neque enim opus erat conuocare multitudinem in vnum locum, vt de migratione docerentur, vt notauit Abulensis. Sed satis erat tubæ sonitu conclamari vasa. Itaque si excludimus copulam, quæ est in Hebræo, Græco & Chaldæa paraphrasi, conuocare multitudinem, idem erit quod commonefacere.

CVII. *Tubæ argenteæ, & earū vsus*

Num. 10. 1.

Num. 7. 89.

q. 3. in c. 10. Num. post Lyranum.

HVNC geminum vsum sic consequenter explicat posito discrimine soni ad cogendam promiscuam multitudinem, & solos principes populi, vt ad populum conuocandum vtraque tuba; ad præsides vnica resonaret. Quod enim in vulgata legimus, *si semel clangueris*, in Hebræo, & Septuaginta, & Chaldæo Paraphraste legitur, *si vna tuba.* sonus autem hic planus erat & vniformis. Alter vsus erat ad mouenda castra, tunc autem concisus erat clangor, cum multiplici eleuatione ac depressione sonorum, & diuturnior. Eóque primo clangore tubarum monebatur tribus Iuda, cum duabus sociis tribubus, ad mouenda castra. Qui cùm iam sese in viam darent, præuia columna nubis, repetebatur tubarum sonus eodem modo; monebatúrque Ruben, cum suis qui erant ad meridiem, vt emigrarent. Eodémque modo Ephraimitæ, & postmodum Danitæ migrare iubebantur, vlulantibus tubis in profectionem. Tubicines autem erant Sacerdotes. Subdit enim, *Filij autem Aaron sacerdotes clangent tubis, eritque hoc legitimum sempiternum in generationibus vestris.* Ergo & in deserto, & deinceps in bellis, vt in Iericuntino Sacerdotes hoc officio functi sunt, cùm enim tubæ sacræ essent, non poterant à profanis hominibus tractari.

CVIII. *In deserto geminus.*

Num. 10. 8.

IVBET autem Dominus hunc ritum esse perpetuum, non quidem quod ad geminum illum vsum, qui dictus est, qui in deserto duntaxat est vsurpatus, sed ad alios de quibus subditur. *Si exieritis ad bellum de terra vestra contra hostes qui dimicant aduersum vos, clangetis vlulantibus tubis, & erit recordatio vestri coram Domino Deo vestro, vt eruamini de manibus inimicorum vestrorum.* Accommodat se videlicet Dominus ad humanum morem: homines enim talibus signis admoniti, solent memoria repetere quæ agenda sunt. Et certis signis militum turmæ huc illucque à ducibus euocantur, ad opem ferendam exercitui laboranti. Est & alius vsus pacificus, *Si quando*, inquit *habebitis epulam, & dies festos, & calendas, canetis tubis super holocaustis, & pacificis victimis, vt sint vobis in recordationem Dei vestri.* vt scilicet recordemini Dei qui præcepit hunc ritum, ne quid in

CIX. *Et in terra sua.*

Num. 10. 9.

ἀνθρωποπαθῶς.

Digitized by Google

eis præter decorum, & contra Dei reuerentiam, tanquam eius obliti, admittatis. Hinc illud Dauidis, *Buccinate in Neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestra.* Psal. 80. 4 l. 3 ant. c. 11

CX. *Forma tubarum.* Tvbarvm formam & modum explicat Iosephus in hæc verba. *Inuenit autem (Moses) & buccinæ speciem ex argento factæ talem. Canna erat tibia paulò crassior, longitudine paulo minus cubitali, cuius os tantum patebat, quantum ad inflandum sufficeret, desinebátque in extremitatem campanulæ similem, quemadmodum tuba. Asosra vocatur hoc genus apud Hebræos.* חצצרה *Duas tales fecit, quarum vna plebs ad concionem vocabatur. Altera principes ad consultandum de Republica exciebantur, vtrisque verò clangentibus vniuersus populus conuocabatur.* Sic ipse, quem de forma quidem tubæ audire possumus, quoniam credi non immeritò potest ad eius vsque tempora eandem figuram conseruatam. De sonis autem non possumus, cùm videamus eum nihil concisam & variam modulationem, à simplici & monotonica distinguere: & de suo addere vnius tubæ sonitum, ad euocandam ad concionem plebem. Sed nec in eo quod mox addit, his buccinis vsos etiam in sacrificiis, tam Sabbatis, quàm cæteris diebus, nimirum profestis: cùm Scriptura neutrorum dierum meminerit, sed Calendarum, & dierum festorum. *Iosephus arguitur.* cum Abu. q. 27. in c. 10.

CXI. *Migratio è deserto Sina.* Vervm iam tempus est vt è monte ac deserto Sinai, clangentibus tubis, arca & columna nubis præcedentibus, viámque aperientibus digrediamur, eorúmque ductu nos in viam demus. *Anno secundo*, inquit Moses, *mense secundo, vigesima die mensis eleuata est nubes de tabernaculo fœderis.* Hoc primum profectionis signum, atque initium emigrandi. Iam ergo tubæ conflatæ erant, & duodecim principum oblationes absolutæ, cùm postridie, vigesima die mensis secundi indicta est, inceptáque migratio ex mansione duodecima, in qua per annum vnum, demptis 14. diebus, Israëlitæ substiterunt. Cùm enim in Sina quarto die mensis tertij peruenissent, vt suprà suo loco declaratum est, nunc autem vigesimo secundi mensis inde discedant, perspicuum est totidem dies ab anno lunari desideratos fuisse, vt mirum sit D. Hieronymum in mansione 13. dicere, populum illic mansisse annum vnum, & dies quatuor. qua de re pluribus Comestor in histor. Numer. c. 13. Nu. 10. 11 an. Exitus 1. n. 367. & seqq.

CXII. *Eiusque ordo & modus.* Migrationis autem hic ordo fuit, quantum ex cap. 2. & 10. colligitur. Primùm datum est diuinitus, vt aliàs semper, mouendorum castrorum signum, eleuatione nubis, quæ priùs tabernaculo incubabat: nec stetit super illud pendens in aëre, alioqui mansissent in eodem loco; sed processit ad anteriora castrorum, versus solitudinem Pharan; & in ea motor eius Angelus Domini, qui ante ex oraculo, seu propitiatorio loquebatur; vt propterea posset Aaron cum filiis, intrare tunc Sanctum Sanctorum ad arcam accipiendam, atque inuoluendam, vt notauit Abulensis. Secundò, hoc signo moniti de migratione Sacerdotes, tubis argenteis prolixiore sono, ac concisiore clangere cœperunt, & conclamare vasa; populúsque vniuersus colligere sarcinas, plaustra, iumentáue onerare, & se ad iter accingere. Sacerdotes autem sacram supellectilem inuoluere, & Caathitis onera præparare, Gersonitæ autem vela omnia atrij, ac tabernaculi deponere, complicare, duobus plaustris imponere, reliquíque Leuitæ strenuè profectionem adornare. Tertiò, perseuerante tubarum sono, filij Iuda primi castra mouerunt per turmas suas, iuxta imperium Domini. móxque eodem modo tribus Issachar, & Zabulon; cessabántque interea tubæ à strepitu sonoro. Num. 2. & 10. Exod. 40. 35. 36. q. 6. in c. 4. Num. Num. 2. 9. c. 10. 13.

CXIII. *Tres tribus simul progressæ.* Hic autem primùm intelligendum est tres hasce tribus progressas esse simul, non vna eadémque via, vt putauit Abulens. sed triplici, quæ idoneo spatio à se distarent, puta vno circiter milliari; vnde si non cernerent vexillum Iuda, quod erat in medio, certè columnam nubis antecedentem, & satis eleuatam viderent; alioqui totus dies non sufficeret tot armatorum millibus, tanto vulgò promiscuo, tot gregibus & armentis, & innumeris impedimentis. Idque satis docet Scriptura, quæ cap. 2. post recensitas tres tribus ait, *& hi per turmas suas primi egredientur*, eodémque modo de Rubenitis, cæterisque vexillis, ait secundo loco, tertio, & quarto egredi oportere; seruatis nihilominus turmarum, seu domorum, aut familiarum ordinibus in quáque tribu. Alioqui Rubenitæ non secundo loco, sed quarto egrederentur; nec Ephraimitæ tertio, sed septimo; nec Danitæ quarto, q. 29. & 30. in c. 10 Num. & Torniel. in hunc an. n. 50.

Digitized by Google

sed decimo. Eodéque modo hîc sub vna, primáque profectione ponũtur filij Iuda, Issachar & Zabulon, quia sub idem planè tempus, quiq; in tramite suo se in viam dabant. Ex quo illa quoque existebat vtilitas, vt idem ordo quem Deus in statione constituerat, in profectione seruaretur. Denique non aliter magnæ copiæ progrediuntur; quæ sicut in variis oppidis, sub diuersis ducibus commorantur, ita signo migrationis ab Imperatore dato, diuersis & propriis omnes viis ad condictum locum tendunt. Nec aliter videtur hunc locum intellexisse Iosephus.

Num. 10. 13. 14.

CXIV. *Cùm sui vnaque impedimẽtis, & imbelli multitudine.*

Sicvt ergo vnaquæque harum tribuum, quæ ad Orientem castra metari consueuerat, suum occupabat locum, putà Iudas in medio ad ortum æquinoctialem, Issachar ad ortum æstiui Solstitij, Zabulon ad ortum hyberni, ita ex suis locis progrediebantur, cum suis quæque impedimentis, & turba puerorum, mulierum, senum, gregibúsque plurimis; quæ, vti assolet, in mediam coniiciebant aciem. Nec necesse fuit tres tribus, nedum sex, sua impedimenta, imbellémque multitudinem coniungere, ac miscere inter proficiscendum; cùm in statione seposita essent atque separata, neque ex coniunctione quidquam vtilitatis expectari; sed plurimum confusionis ac turbarum timeri posset; & sufficeret vnaquæque tribus ad suas res protegendas, si quid subiti mali irrueret, dum reliquæ tribus subsidio venirent. Sic ergo prima acies tripertita progrediebatur, veniamus ad alteram.

CXV. *Leuitæ an simul progressi.*

q. 31. in c. 10. Num. an. 2545. n. 50.

In qua non parum difficultatis existit, an tribus Leuitica tota simul progressa fuerit, quod affirmat Abulensis, & sequitur ac probat Torniellus, an verò Gersonitæ, ac Meraritæ antecesserint Caathitas, & inter eos acies secunda Rubenitarum fuerit interiecta, sicut eam Scriptura in hac profectione enarranda interiecit. Suam sententiam probat Abulensis, quòd Leuitæ mouebantur sicut castra metabantur, & castra metabantur in medio omnium Israëlitarum, ergo & mouebantur. Item quod sicut non licebat castra metari inter Leuitas in statione, sic neque in profectione. Denique cap. 2. dum fieret mentio loci, & profectionis singulorum castrorum, Leuitas simul omnes Scriptura collocauit, post sex tribus. Sic autem fiebat vt Leuitæ cum tota sacra supellectili tutiores essent, senis vtrimque tribus obarmati. Adde quòd cùm aliæ tribus omnes integræ proficiscerentur, non videntur Leuitæ à se inuicem in itinere separari debuisse; sed simul progredi, vt sibi mutuò, cùm res ferret, consilio atque auxilio esse possent. Verùm hæc nihil obstant, quo minùs Scripturæ ordinem, tam exactè traditum obseruemus, quem Lyranus, cæterique ferè interpretes obseruant. Nec proferunt, qui secus sentiunt, rationem vllam, cur eos, si diuisi non fuerunt, Scriptura diuiserit.

Vatab. Dios. c. 4. in Num.

CXVI. *An potius bipertitò diuisi.*

Dicimvs ergo Leuitas bipertitò diuisos processisse, familias quidem duas Gersonitarum, & Meraritarum post castra Iudæ, Caathitas verò, post tribum Ruben, eiúsque socias. Primùm quidem, quia eos Scriptura hoc modo distinxit, nec probabilis est in tam breui enumeratione, in qua reliqua omnia distinctissimè recensita sunt, & in præcipua eius parte, rerum coniunctarum, sine vlla necessitate, separatio, atque distractio. Imò contra insignem commoditatem. Ex eo enim quòd isti antecedebant, fiebat vt quàm primum substitisset nubes, signúmque nouæ stationis dedisset, ad erigendum tabernaculum essent ex propinquitate promptiores, dum Caathitæ paulatim cum suis oneribus aduentarent; & in erectam sacram ædem, sacra ab ipsis suppellex immitteretur. Id autem ex Hebræo textu satis colligitur. Nam vbi in vulgata legimus, *Tandiu Tabernaculum* (id est vasa sacra à Caathitis) *portabatur, donec venirent ad erectionis locum.* In Hebræo apud Pagninum est, *stare fecerunt tabernaculum donec venirent ipsi:* Septuag. rem per futurum efferunt, *Stare facient tabernaculum, quoadúsque accesserint.* Vbi Thargum Onchelos, *erigebatur tabernaculum, donec venirent.* vel, vt Fagius vertit explicatius, *erexerúntque illi tabernaculum, donec isti venirent.*

CXVII. *Refellitur prior opinio.*

Nam quòd Abulensis à medio standi, ad medium progrediendi transgreditur, non rectè facit; nec ita erant in medio Leuitæ in stationibus, vt ad vllam cœli plagam sex tribus subiectas haberẽt, sed tres duntaxat; ergo sat erat si tres in progrediendo antecederent. Nec prohibebantur aliæ tribus castra metari inter Leuitas; sed propius accedere ad Sanctuarium circa quod erant Leuitę; & vniuersè, non

licebat vni tribus alterius locum à Deo assignatum occupare. In illo loco 2. Numerorum nulla fit mentio profectionis Leuitarum, nedum modi, vel ordinis proficiscendi. Quid porrò timerent priores Leuitæ. etsi post primam aciem progrederentur, qui ad frontem haberent 186. millia armatorum, & ampliùs, qui hostium impetum exciperent? Denique ratio diuidendi Leuitas perquàm idonea à Scriptura ipsa suggeritur. Adde quòd in quauis Leuitarum familia, multa erant hominum millia, quæ sibi opem ferre possent, si quando res tulisset.

CXVIII. *Gersonitarum & Meraritarum in progrediendo locus.* Existimamus itaque Gersonitas & Meraritas cum plaustris suis, in quibus vela omnia, tabulæ, columnæque sanctuarij portabantur, cum cætera omni profana supellectile, imbellique turba, tribum Iuda ponè subsecutos esse, nec Isacharis, aut Zabulonis iter fuisse sectatos. Quòd enim iter populosissimæ tribui sufficiebat, non ægrè pauca Leuitarum millia capiebat: nec necesse erat iam separatos à Caathitis, à se inuicem seiungi, cùm alteri sine alteris sanctuarium excitare non possent, sine Caathitis autem possent. Quòd autem scribit Moses, post aciem primam antegressam, depositum esse tabernaculum, quòd portantes egressi sunt filij Gerson, & Merari, non ita est accipiendum, quasi illa iam acie progressa, depositum fuerit, id enim statim à motione nubis inchoatum oportuit, vtpotè satis longum, & operosum negotium, & quidem cautè & religiosè, & non cum temeraria festinatione tractandum. Itaque Vatablus, aliíque vertunt, & interpretantur, *depositum fuerat.*

CXIX. *Migratio secundæ aciei, & ordinis ratio.* Iamque hæ Leuitarum familiæ erant in itinere, cùm tubicines renouato clangore secundam aciem migrationis admonent. Ea Rubenitarum fuit, penès quos vexillum secundum erat, quòd Simeonitæ, & Gaditæ sequebantur. Etsi enim æquè vicini erant primæ aciei Danitæ, ac Rubenitæ, & æquè vtríque Sanctuarij latera clauderent, Dominus tamen Rubenitis secundum locum, atque ordinem progrediendi dedit, nonnulla dignitatis habita ratione. In qua primum locum tenebat tribus Iuda omnium maxima atque fortissima, ex qua reges orituri, & ipse regum Rex Messias Saluator mundi. Secundus locus datus est Rubeni, cui natura dederat primogenituram. Tertius Ephraim & Manasse in gratiam Iosephi, cuius reputata sunt primogenita, vt est in 1. Paralip. Quartus atque nouissimus fuit Dan, cum Aser, & Nephthali, filiis ancillarum. Itaque ordo progrediendi rectus fuerit, egrediendi tamen fuit quodammodo circularis. Et quamuis non semper orientem versus proficisceretur exercitus, hic tamen ordo constans erat atque perpetuus, nec Rubennitæ, aut Danitæ chorum ducebant, cùm ad Meridiem vel Occidentem iter flecteretur, sed subsistebant isti, dum Iudæi antecederent, vt ordo à Domino institutus obseruaretur. vide Abul. [c. 10. Num. v. 6.] [c. 5. 2.] [Genes. 30.] [q. 32. & 34. in c. 10.]

CXX. *Et medius & Caathitarũ locus.* Quoniam verò iam statuimus, tribum, penes quam erat vexillum, medium tenuisse locum, tam in metatione castrorum, quàm in emigratione; consequenter etiam existimamus tribum Ruben medium iter occupasse Iudæorum antecedentium, móxque Gersonitarum & Meraritarum vestigiis impressum, Simeonitas autem inhæsisse vestigiis Isacharitarum, sicut Gaditas Zabulonitarum, & ita triplici via secundam quoque aciem progressam fuisse; ordine familiarum & domorum in vnaquáque tribu seruato; impedimentis item, cum imbelli multitudine, in media tribu ritè dispositis. Caathitæ autem qui de Leuitis supererant, Rubenitarum vestigia calcabant, medium sectantes iter, vasa omnia sanctuarij à Sacerdotibus inuoluta, gestantes, domesticam verò suppellectilem, in plaustris iumentísque sicut cæteri, cum imbelli inualidáque turba in medio collocatam circumducebant.

CXXI. *Mosis, Aaronis, & arcæ in progrediendo locus.* Etsi autem hic erat Mosis & Aaronis locus, omniúmque Sacerdotum; erant enim omnes filij Amram, filij Caath, alium tamen locum videntur triduo huius profectionis occupasse. Subdit enim Moses aliquantò pòst, *Profecti sunt ergo de Monte Domini viam trium dierum; arcáque fœderis Domini præcedebat eos, per dies tres prouidens castrorum locum.* Sic ergo arca fœderis Domini antecedebat exercitum Israëlitarum, minimè par est existimare ab ea Moysem, cum duobus filiis Caathitis, & Aaronem Pontificem cum duobus filiis Sacerdotibus adfuisse; neque enim erat vsquam in toto exercitu locus aut occupatio quæ isti posset anteferri. [v. 33.]

Faciléque

Faciléque adducor vt credam Mosis & Aaronis filios quatuor, non enim plures numerant, hunc sibi honorem depoposcisse, & verò etiam impetrasse, vt primi arcam Domini suis humeris baiularent. Etsi enim non erat id officium sacerdotum, sed Leuitarum; eam tamen sacerdotes aliquando honoris ergo tulisse leguntur, vt in transitu Iordanis, & in Iericho circumeunda. (Iosue c. 3. 11. c. 6. 5.) Antecesserunt autem & alij Caathitæ non pauci, qui per vices hunc laborem subirent; simulque duos totius populi principes, Legislatorem, atque Pontificem officij causa comitarentur.

CXXII. *An arca triduo tantùm exercitum antecesserit.*

Sed quod de arca diximus, plus aliquid lucis desiderare videtur; nam vt certum sit arcam trium dierum spatio totum Israëlitarum exercitum antecessisse (c. 10. 33.), donec ad decimam tertiam mansionem ventum est, cui postea Sepulchrorum concupiscentiæ inditum est nomen: dubium tamen est, an id perpetuum fuerit in deserto, in triginta quæ supersunt mansionibus, an verò trium duntaxat dierum id proprium fuerit. Et Abulensis (q. 71. & 72. in c. 10.) quidem versatur in ancipiti, posteriorem tamen quæstionis partem potiorem ac veriorem putat: siue quia Dominus Caathitis, qui eam gestabant ex officio, sicut & reliquam sacram supellectilem, locum assignauerat in medio castrorum: ergo id semper obseruatum est, præterquam hoc triduo, de quo Scriptura dubitare non sinit: siue quia id Scriptura significat (c. 10. 17.), & Iosephus (l. 3. ant. c. 11.) affirmat, cùm ait Tabernaculum dissolutum portatum fuisse inter sex tribus præcedentes, & sex pone sequentes, circunstantibus Leuitis; at arca pars erat præcipua tabernaculi: siue quia cum Scriptura de tribus diebus affirmet, nec dicat simpliciter præcessisse, significare videtur eam hoc tantùm triduo antecessisse, deinceps autem in ordine suo in medio castrorum stetisse. Alioqui periculum erat ne ea, consuetudine videndi, populo vilesceret.

CXXIII. *In potiùs perpetuò.*

Probabilior tamen videtur altera sententia, & melioribus nixa fundamentis. Nam Scriptura tanquam de re ordinaria & consueta ita loquitur. *Nubes quoque Domini super eos erat per diem cùm incederent:* & subdit continenter, *Cúmque eleuaretur arca dicebat Moyses, Surge Domine & dissipentur inimici tui, & fugiant qui oderunt te à facie tua. Cùm autem deponeretur, aiebat, Reuertere Domine ad multitudinem exercitus Israël.* Hæc verba, quibus Hebræa, Græca, Chaldæa accuratè consentiunt, apertè docent arcam cum nube, in qua erat Angelus Domini, antecedere solitam exercitum Israëlitarum. Quis enim ferat alicui dici, reuertere in domum tuam, à qua non sit digressus? Si ergo medium castrorum arcæ locus fuit, sicut & reliqui sanctuarij, quomodo non illa dicatur ineptè, *reuertere Domine ad multitudinem exercitus Israel?* vel vt habet Onchelos, *Reuertere & manè cum gloria tua in medio multitudinis millium Israel,* si in illo medio perpetuò mansit; Hoc argumentum vexat Abulensem, idque vt effugiat, *Reuertere*, interpretatur, *non procedas vltra, sed manè*, quod est abuti significatione vocabulorum ad stabiliẽdam propriam opinionem (q. 7.. in c. 20. Num.); æquè enim possis dicere, discedere esse stare, aut manere, nam reuersio non minus repugnat statui, quàm discessus.

CXXIV. *Idque confirmatur.*

Deinde non alloquebatur Moses arcam, sed Angelum Domini, qui in stationibus solebat sedere super propitiatorium, in profectionibus autem columnæ nubis amictu velatus, populum deducebat, arca derelicta, vt ait ipsemet Abulensis (q. 6. in c. 4. Num.). Cum ergo Angelus in columna nubis perpetuò antecederet, oportuit & arcam perpetuò antecessisse cum Angelo & columna, ne ad præsentiam arcæ Moses alloqueretur Angelum, tanto distantem spatio, quantum occupabant, ex eius sententia, plusquam trecenta hominum armatorum millia, præter locum imbelli multitudini, pecoribus, impedimentisque debitum. Rectiùs ergo columna antecedens imminebat arcæ, quam Moses & Aaron comitabantur, & subsistente nube, ad latentem in illa Angelum conuersus Moyses, dicebat, *Reuertere Domine*, & simul subsistente vniuerso exercitu, arca & nubes in medium exercitum reuertebantur, ibiq; manebant donec signum migrationis daret eleuata nubes, atque progrediens, quando & arca eleuata dicebat Moses, *Surge Domine, & dissipentur inimici tui.*

CXXV. *Cur arca antecederet.*

Adde quod eadem causa, quæ requirebat, vt hoc triduo arca præcederet, eadem deinceps perseuerauit, eam Scriptura assignat ad prouidendum castrorũ lo- (c. 10. 33. Nu.)

cum, quod non faciebat arca ipsa per sese, sed per adhærentem sibi, & superne imminentem columnam, vt fatetur Abulensis. Non poterat autem arca & nubes indicare castrorum locum, nisi antecederent. Nec affertur vlla causa satis probabilis, cur potiùs hoc triduo oportuerit arcam prouidere castrorum locum, quam deinceps. Eadem quippe vbique solitudo inuia, nec humanis calcata vestigiis. Eadem vbique pericula à circunstantibus barbaris. Nam quod aiunt ad gloriam arcæ recens extructæ pertinuisse vt antecederet, & Israëlitis sequentibus fiduciam ac consolationem afferret; aliam afferunt à Scriptura causam, eámque non satis idoneam. Non enim minus gloriosum fuit arcæ, in medio exercitus, quàm in fronte gestari, est enim Imperatoris ille locus; hic gregariorum militum. Maiórque fiducia & consolatio in Israëlitas redundabat, arcam Domini habere in medio sui, quàm extra exercitum suum.

(q. 74 in ca. 10. Num.; Ierem. 2. 6.; q. 75 in idē cap.)

CXXV. *Satis fit priori opinioni.*

Nec rationes pro opposita sententia fidem faciunt. Iam enim ex Scriptura docuimus non solùm triduo, sed perpetuò arcam totum exercitum deinceps antecessisse: tres autem dies interpretari licet de incerto atque indefinito tempore, vt illud, *ibimus viam trium dierum in solitudinem.* Sic præcepit Holofernes cubiculariis suis, vt Iudith exiret, & introiret *per triduum sicut ei placeret, ad adorandum Deum suum.* Adde quod Scriptura non ait arcam præcessisse castra per dies tres, sed simpliciter præcessisse; prouidisse autem castrorum locum per dies tres. Itaque is locus pro nobis magis, quàm pro aduersarijs, facit. Nec ex 2. capite Numerorum, aut ex Iosepho quidquam de arca nominatim dicitur, aut de ea alterutram in partem colligi potest. Quid autem periculi erat ne arca vilesceret, si semper antecederet castra? cùm semper obuoluta procederet, columna nubis in eam perpetuò insidente, & Moyse atque Aarone, cum omnibus sacerdotibus, multísque Leuitis illam dies noctésque comitante. In medio autem castrorum loco, defutura erat ei in itinere columna nubis, angelicúmque præsidium; vnde maxima eius gloriæ pars oriebatur.

(Exod. 5. 18. c. 5. 3. c. 8. 27.; Iudith 12. 6.)

CXXVI. *Migratio, & 4. acies, cum reprehensione Iosephi.*

Progressos Caathitas excipiebat tertius tubarum clangor atque vlulatus: quo exciti Ephraimitæ cum sociis, in viam se dederunt, Rubenitarum, Simeonitarum, & Gaditarum vestigiis inhærentes. Et postremò Danitæ eodem modo ad quartum tubarum sonum iter cum sociis carpere cœperunt: & apparebat Ephraimitas, qui ad Occidentem castra fixerant, & à primis castris remotissimi erant, vltimos etiam profecturos; verùm Dominus voluit vt priora castra quasi per circulum desererentur. Nam ab ortu Iudas inchoabat iter, sequebatur Ruben à meridie, inde Ephraim ab occasu, postremo Dan ab Aquilone, singuli cum collateralibus suis. Qui ordo cùm sit ex Scriptura clarissimus, quis non miretur Iosephum ita scribere. *Quoties Tabernaculum moueretur, hic ordo seruabatur. Primo signo canente, qui in Orientali parte castrorum tendebant excitabantur. Secundo verò loco qui à tergo tabernaculi tentoria sua fixerant;* ab Occidente scilicet. Et paulò pòst, *Ad tertium autem signum, pars castrorum Meridionalis mouebatur, & ad quartum Septentrionalis.* Sed in secundis errat & tertiis, dum pro secundis tertios, pro tertiis secundos ponit, mauúltque quod in mentem venit scribere, quàm Scripturā consulere, aut consultam sequi.

(Num. 10. l. 3. ant. c. 11.)

CXXVII *Obab cognatus Mosis apud eū retinetur.*

Svb hunc Mosis cum vniuerso populo suo discessum de solitudine Sinai, Hobab filius Raguelis Madianitæ cognati Mosis, ei, quasi rediturus ad suos, valedicit; ne se fortasse comitem viæ intrudere videretur. Fuit autem hic filius Iethro, soceri Mosis, non socer ipse, vt supra à nobis disputatum est, qui parente ad suos reuerso, vt ex 18. Exodi liquet, ipse cum Mose cognato, & sorore sua eius vxore, nepotibúsque remansit. Nec textus nobis Hebræus, aut Latinus aduersatur. Nam Pagninus, qui ex Hebræo vertit Hobab, filium Raguelis Madianitem socerum Mosis, fatetur verti posse, filium Raguelis Madianitæ soceri Mosis; & D. Hieronymus non sine ambiguitate, fratrem sororis, vocauit cognatum, qui socerum antè non semel cognatum vocauerat. Fratri autem sororis non minus quadrat nomen cognati, quàm socero. Cùm ergo reditum moliretur Hobab, & commeatum peteret à cognato, ab ipso exoratus acquieuit cum eo remanere, & eadem cum Israëlitis sorte, ac spe viuere.

(An. Mosis 81. n. 724. 747. & an. Mos. 41. n. 10. v. 17.; Exod. 18. v. 6. 7. 8. 17.)

CXXVIII. *Et quam ob causam.*

Mirvm est autem Mosen, qui in columna nubis Dominum habebat ducem, cognatum suum ductorem requirere; id enim nonnullam animi timiditatem, ac diffidentiam de diuina prouidentia sapere videtur. *Noli*, inquit, *nos relinquere; tu enim nosti in quibus locis per desertum castra ponere debeamus: & eris ductor noster.* Respondet Abulensis, Mosem velle habere ductorem Hobab, non quidem in progrediendo, id enim erat officium columnæ nubis, sed in declinando ad dexteram vel sinistram, si fortè essent amœniora loca, & aquis abundantiora. Verùm id quoque ad ductorem angelum pertinebat, quem par est credere ad illa ipsa amœniora loca primùm deducturum fuisse. Caietanus ait eum dici fore vtilem in docendo modum castra metandi ad seruandas distantias, vias, plateas, &c. Sed ei non solùm editio vulgata repugnat, quam ipse vbique vellicat, sed nec Hebræa fauet, quæ habet, *eris nobis in oculos*, siue instar oculorum; esse autem alicui vice oculorum, est illius ducem esse, à qua sententia non discedunt Sept. *καὶ ἔσῃ ἐν ἡμῖν πρεσβύτης, eris inter nos senior*, id est diriges nos consilio tuo. Chaldæus hæc, quæ de futuro deliberantur, transtulit ad præterita.

q.19. in c. 10.

CXXIX. *Probabilis sinus ex D. Gregorio.*

Existimarim sanè hæc à Mose non sine quadam ironia, & politica vrbanitate dici, dum se ad captum hominis accommodat, ad eius vtilitatem. Eámque arbitror mentem fuisse D. Gregorij, in tertia parte curæ pastoralis, vbi ait rem totam à Moyse prudenti charitate fuisse dispositam; vt cum lucraretur Deo, ideóque præ se tulisse eum sibi vtilem, aut necessarium esse. *Plerumque*, inquit, *persuadere elatis vtilia melius possumus, si profectum eorum nobis potius, quàm illis profuturum dicamus, & eum magis nobis, quam sibi impendi postulemus. Facilè enim ad bonum elatio flectitur, si & aliis eius inflexio prodesse credatur. Vnde Moyses qui regente se Deo, deserti iter, aëria columna duce pergebat, cum Obab cognatum suum à gentilitatis conuersatione vellet educere, & omnipotentis dominio subiugare, ait, Proficiscimur ad locum quem Dominus daturus est nobis, veni nobiscum vt benefaciamus tibi, quia Dominus bona promisit Israeli.*

Admon. 18.

CXXX. *Moses ad captum hominis se accommodat.*

Cvi *cùm respondisset ille, non vadam tecum, sed reuertar in terram meam, in qua natus sum* (nam superbi beneficium accipere dedignantur, & benefactori obligari nolunt, qui videri volunt nemine indigere; & potius posse de omnibus benè meteriis) *illico adiunxit Moses, noli nos relinquere, tu enim nosti in quibus locis per desertũ castra ponere debeamus & eris ductor noster. Neque enim Moysi mentem ignorantia itineris angustabat, quem & ad prophetiæ scientiam cognitio diuinitatis extenderat, quem columna exterius præibat, quem de cunctis interius per conuersationem cum Deo sedulam locutio familiaris instruebat. Sed videlicet vir prouidus elato auditori colloquens solatium petiuit, vt daret; Ducem eum requirebat in via, vt dux ei fieri potuisset ad vitam.* Hæc & alia Gregor. Qui supponit Obab nondum ad fidem veri Dei fuisse conuersum, nec patris sui Iethro exemplum fuisse secutum, vt meritò propterea elationis insimulet, qui plus sapere in hoc genere, quam pater suus voluerit. Illud etiam eam quam dixi dissimulationem, siue vrbanitatem confirmat, quod Moses, iuxta humanam prudentiam, viam hanc non minus quàm Obab, aut Iethro nosse poterat, qui circa hæc loca quadraginta annos vixerat, eáque sæpius cum gregibus obambularat. Denique Moses non simpliciter eum ductorem populi futurum intelligit, sed instar ductoris; vt si aliundè non esset via ipsi Moysi explorata, aut definita diuinitus, ipse populo ducendo sufficere posset.

CXXXI. *Trium dierum peregrinatio.*

Profecti *sunt ergo*, ait Moses, *de monte Domini*, Sinai videlicet, siue Horeb, vna cum cognato, petitioni Mosis acquiescente; vt hîc innuitur, & ex libro Iudicum satis perspicuum videtur: profecti sunt, inquam, viam trium dierum, arca Domini, vt diximus, omnem exercitum antecedente. Non est autem existimandum totis tribus diebus nullam ad somnum, aut cibum captam fuisse quietem; vt videtur sentire Dionysius hoc loco, & Magister historiæ Scholasticæ, cui fauet proximum populi murmur de labore dolentis: sed per triduum non fuisse explicatum tabernaculum, aut tentoria & sarcinas, quasi ad diuturniorem moram: iuxta ea quæ superiùs exposita sunt. Quin & satis significatur populum interdiu tantum iter fecisse, cùm dicitur,

Vide Abul. q.54. in c. 10. c. 4. 11. n. 120.

in lib. Nu. c. 11. An. Mos. 81. n. 190. 193. 194.

Nubes quoque Domini super eos erat per diem cùm incederent, vt notauit Caietanus & Abulensis, qui addit querelam populi esse potuisse, quod longiora essent singulorum dierum itinera, aut quod non fuisset datus intermedius aliquis ad quietem dies. q. 38. in c. 10.

CXXXII. *In qua murmuratio 5. propter fatigationẽ.* INTEREA dum hoc triduo iter fieret versus desertum Pharan, antequã ad stationem decimam tertiam castra figerentur, *exortum est murmur populi, quasi dolentium pro labore, contra Dominum*, qui scilicet populi ductor erat in nube, & progrediendo, iter lõgiùs producebat, quàm plurimi de populo desiderassent. *Quòd cùm audisset Dominus*, qui iniustam querelam & populi vires cognoscebat, *iratus est*. Quidni enim indignaretur in tam improba querela, post vnius anni prope dicam veternosam quietem? præsertim cùm, vt diximus, hic solius diei esset labor, & quidem de more ad cibum interruptus. Verùm otio diuturno torpentibus, & delicatè tractatis, modicus labor intolerandus videbatur. Sed vice versa Domino intolerabilis visa est ista ignauia, quæ pronior esset ad blasphemandũ Dominum, & eum rigidum, aut crudelem in populum suum dicendum, quàm ad petendum auxilium, & vires ab eo, qui est *in labore requies, in æstu temperies, in fletu solatium. Qui dat lasso virtutem, & iis qui non sunt fortitudinem, & robur multiplicat.* cap. 11. nu. Esa 40. 24.

CXXXIII. *Eiusque pœna incendij.* CÆTERVM visum est Caiet. initium huius murmurationis ab alienigenis proselytis, qui erant inter Israëlitas ductum esse, quia id paulò pòst contigit, sed nihil ei Scriptura fauet, quantumuis eam ad se, deserta vulgata, trahere conetur. Sed à quibuscunque cœptum fuerit murmur, ad populum Israëliticum tã culpam, quàm pœnam pertinuisse constat. *Accensus est* enim *ignis Domini*, à Domino scilicet, vel cœlitus emissus, vt aiunt Hebræi, vel è terra excitatus, vt vult Abulens. qui *deuorauit extremam partem castrorum*; eos scilicet qui tædio itineris è singulis tribubus substiterant, vt sentit etiam Comestor, non enim ex infirmitate; quippè *non erat in tribubus eorum infirmus*, sed ex mera socordia, & rancore animi retardabantur. Inuadebat igitur eos ignis, & vel extinctis, vel debilitatis, veram subsistendi causam dabat: vel integros persequens, accelerare iter cogebat. Ita *multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt.* q. 4. in c. 11. apud Fagiũ c. 24 in nu. Psal. 104. 37.

CXXXIV. *Precibus Mosis absorpti.* CVM ergo grassaretur incendium, *clamauit populus ad Moysem*, illius opem ad placandum Deum suppliciter implorans. Qui solita in populum charitate incitatus, orauit ad Dominum, *& absorptus est ignis*, vel extinctus vt Sà, & Vatablus, vel aliquo terræ hiatu deuoratus, ac sepultus. Vnde Chaldæus, *Demersus est ignis in profundum*. Et Hieronymus, *Intercedente*, inquit, *Moyse humum vorax flamma consumpsit*, aut potiùs humus voracem flammam: ἐκόπασε τὸ πῦρ aiunt Septuag. *defecit*, persequi non valens, Mosis precibus impeditus. Vbi videtur allusum ad causam cladis huius, κοπάζειν enim, quod à κόπος, id est labor & molestia ducitur, est labore frangi, aut labore fractum cessare. Vocatúmque est ab hoc tristi euentu nomen loci illius *Incensio*, siue Hebraïco nomine retento Thaberah, eo quod ignis Domini contra eos exarsisset. Existimat autem Abulensis numerum combustorum propter paucitatem non fuisse expressum: è contrario autem infra capite 16. expressus est numerus quatuordecim millium & septingentorum, qui diuino incendio perierunt. Non rarò tamen etiam numerus paruus exprimitur. c. 11 Mans. 13. q. 5. in c. 11. Num. c. 16 49 Iosue 7. 5.

CXXXV. *An idem sit locus incendij, & sepulchrorũ.* ET hæc quidem deflagratio videtur in ipso itinere contigisse, & ignauos cessatores corripuisse. Deinde verò siue occasione huius incendij, siue absoluto iam triduo à Deo primùm destinato, substitit columna nubis, & ex fronte castrorum in medium agmen cum arca regressa, signum vniuerso populo castra metandi dedit in loco, qui ab euentu postea, *Sepulchra concupiscentiæ* vocatus est. Non est tamen satis exploratum, vnúsne atque idem locus fuerit, incensionis illius, & horum sepulchrorum. Abulensis eundem locum putat, iamque Israëlitas fuisse in castris, quando murmurauerunt, & factum est incendium. Cui fauet D. Hieronymus in editione vulgata, vbi præcedentem narrationem sequenti connectens ait, *Vulgus quippe promiscuum, quod ascenderat cum eis, flagrauit desiderio*. Et rursum in decima tertia Mansione vtramque historiam coniungens. *Ibique succubuit*, inquit, populus scilicet, *mala bestia, puta gulæ, fastidiens cælestem panem & Aegyptiorum carnes desiderans, quando multos subitum vora-* Epist. ad Fabiol. 127.

uit incendium; & intercedente Moyse, humum vorax flamma consumpsit[16]. Tornellus quoque vtramque murmurationem ad vnum eundémque locum pertinere putat, cui propterea geminum sit indicum nomen. In eadem est Cornelius sentẽtia.

CXXXVI. *Non videtur.*

VERVM probabilius videtur diuersas historias, diuersis locis contigisse, ex quibus diuersa obiecta duabus distinctis querelis occasionem dederunt; vnum fuit desiderium quietis, alterum desiderium carnium. Et perspicuum est desiderium quietis peregrinantibus & laborantibus potius, quàm quiescentibus cõuenire, quæ est Lyrani, Abulensis, Caietani, Marzillæ in Paraphrasi sententia. Nec obstat quod in catalogo mansionum, nulla fit mentio huius loci, cui nomen Incensio; sed dicitur populus de solitudine Sinai egressus, venisse ad Sepulcra cõcupiscentiæ: neque enim nos dicimus illum locum in stationum numero ponẽdum, sed tantùm locum esse in hoc triduano itinere, Israëlitarum querela, & incendio nobilitatum, dum ad decimam tertiam mansionem iretur. Cæterùm illud, *quippè*, in ea phrasi, *vulgus quippè promiscuum*, eandem vim habet ac si diceretur, Porrò, vt habet Onchelos, vel *certe*, vt Marzilla, vel *nam vulgus promiscuum*; quod non ad reddendam rationem, sed ad continuandem orationem rectè vsurpatur. Nam quod nonnulli putant non esse verisimile Hebræos, ob querelam fatigationis, aut murmur, igne punitos: aut post hanc pœnam statim iterum murmurasse ob desiderium carnium; non recordantur incendium duorum sacerdotum, ob temerè acceptum ignem alienum in die initiationis suæ: aut nouam seditionem populi, postridie horrendæ cladis Core, Dathan & Abiron. Quid autem hac de re Iosephus senserit non apparet; nam istam populi sui ignauiam, & querelam iniustissimam; cum eiusdem incendiaria pœna prætermisit, nisi quod ait populum in Iseremoth & Sina venisse, & ibi laboriosæ peregrinationis culpam in Mosen seditiosè contulisse. Verùm hominem postea commodiùs excutiemus.

Num. 33. 16
in c. 11. an not. 1.
Num. 16. 41
in fi 13. Mans.

CXXXVII. *Mansio 13. in Sepulcris concup. & 6. murmuratio.*

VIX ergo castra posita fuerant, vix flamma proximæ castigationis extincta, cũ seditiosus populus ad consueta querelarum, & obtrectationum arma, cõtra Deũ, & Moysem conuersus est, & fax recens extincta & adhuc fumans, perleui flatu iterũ accensa: vt Deo identidem ad supplicia redire necesse foret. *Quod autem*, ait Theodoretus, *necessariò de his essent sumenda supplicia, sequentia testificantur, qui confestim vbi cessauit punitio ignis, castrorum partem consumentis, renouare cœperunt memoriam Aegypti, &c.* Eius initium à promiscuo Ægyptiorum vulgo, quod ascenderat cum Israëlitis sumptum est, quod flagrauit desiderio carnium. Sed malum illico serpere latius cœpit in populum, & humilem plebem, quæ solo ferè manna victitabat, nec pecoribus sicut potentiores abundabat. Itaque animis, vocibúsque atque adeò lachrymis coniunctis dicere cœperunt, *Quis dabit nobis ad vescendũ carnes*. Hoc est solum & fundamentum querelæ. Sequitur eius amplificatio per exprobrationem, longè absurdissimam. *Recordamur piscium quos comedebamus in Aegypto gratis. In mentem nobis veniunt cucumeres, & pepones, porrique, & cæpe, & allia. Anima nostra arida est, nihil aliud respiciunt oculi nostri, nisi Man.*

q. 18. in Num.

CXXXVIII. *Quàm improba.*

ABSVRDA prorsus comparatio absurdior etiam querela. Deliciosius enim erat manna istis piscibus, & hortorũ fructibus. *Habebat quippè omne delectamentum in se, & omnis saporis suauitatem.* Quã si ipsi non experiebantur, quod non essent ex proborum numero, quibus Dominus has delicias præbebat, eorũ duntaxat culpa erat. Et cũ sapor eius omnib. communis esset sicut similæ cum melle, aut tãquam panis oleati, quo modo mannæ cibũ aridum vocitant. Deinde num comedebant pisces in Ægypto gratis, quos laboriosissima seruitute, quos flagellorum plagis contumeliosè & seruilẽ in modũ cæsi redimebant? cum è contrario cœlestẽ panẽ, sine precio, sine labore, sine sollicitudine quotidie in prõptu haberẽt. Deinde cũ carnes ambiant, nónne carnium potiùs, quàm pisciũ recordarentur, nisi non solùm improbi, sed fatui etiam, atq; amentes essent? Qualis obsecro est hic non malè affecti corporis, sed peruersi atq; impotentis animi morbus, hortenses illas quisquilias pani candidissimo, & suauissimo, qui instar omnium ciborum, & cupediarum, & bellariorum esset, procaciter in Dei & Mosis contumeliam, anteferre; vt non iam admodum mirum videri debeat, terram ipsam, & carbones aliquorum palato arridere; cibos, quibus rectè natura sustentetur, desipere.

Exod. 16. 31
Num. 11. 8.

Hic autem animi morbus non verbis tantùm, sed puerilem etiam in modum fletu sese, ciulatúque prodebat. *Audiuit ergo Moses flentem populum per familias, singulos per ostia tentorij sui.* Non enim contenti erant in corde suo, aut cum domesticis taciti gemere; sed ægritudinem animi sui, & rancorem proferebant foras, eúque notum esse volebant vicinis suis, omnibúsque transeuntibus, vt scilicet alios ad similes querelas, fletúsque prouocarent, & res in seditionem verteretur. Vnde Iosephus ait, *vulgus vehementius concitatum magis ac magis contra Prophetam tumultuatum fuisse, & multa conuicia passim iactata.* Prodebant autem hæc lacrymæ, in ira atque indignatione profusæ, viles abiectásque animas, miniméque viriles, quales sunt fœminarum, puerorum, viribúsque defectorum senum, qui cùm vindictã appetant, plorant eius sibi deesse facultatem; cæteri autem fremunt, & vltionem spirant.

CXXXIX. *Quamque iniquæ lacrymæ.* — l. 3. ant. c. 13 — vide Abul. q. 11 & 12. in c. 11.

CXL. *Irascitur è contrario Dominus.* Iratvsqve *est furor Domini valde*, vt mox ex magnitudine vltionis intellectũ est, & rei ipsius iniquitate, quòd S. Cyrillus obseruauit, qui ait, vt suo quoq; loco notauimus, Israëlitas paulò post egressionem ex Ægypto murmurãtes nulla animaduersione punitos, dum ollas carnium affectarent: nunc autem maximè, quia tum nondum manna diuinitus depluere cœperat, quo iam per vnũ annum degustato, iniustior multo hæc quærela, quàm illa fuit. *Sed & Moysi intoleranda res visa est.* Aut querelam iniustissimam reputando, & quam Dominus dissimulare non deberet; aut certè intolerandos tam peruersi, tam ingrati, tam seditiosi populi mores, atque peruicaciam. Quæ expositio magis consentanea videtur sequenti Mosis orationi. Itaque ad consuetam in huiusmodi tempestatibus anchoram confugiens ait ad Dominum. — l. in Ioan. c. 34. Exod. 16. Num. 11.

CXLI. *Et Moses apud eum gemit.* Cvr *afflixisti seruum tuum, quare non inuenio gratiam coram te?* Gemit Moses sub pondere tam præposteri, & intolerabilis populi: & onus quod inuitus suscepit, libens optat deponere: idque loco eximiæ cuiusdam gratiæ, & beneficij se acccepturum profitetur. Pergit autem explicatius dolorem cordis sui coram Deo effundere, cum sancta quadam libertate & fiducia, ex Dei bonitate, & familiaritate erga se concepta. *Et cur imposuisti pondus vniuersi populi huius super me. Nũquid ego concepi omnem hanc multitudinem, vel genui eam, vt dicas mihi. Porta eos in sinu tuo, sicut solet portare nutrix infantulum, & defer in terram, pro qua iurasti patribus eorum.* Mutat Moses in eodem verborum ambitu figuram loquendi, vt solent qui magno cum affectu cum aliquo agunt. Nam initio periodi loquentem Deum inducit, *porta, defer*, & statim in propria persona loquens subdit, *pro qua iurasti*, non autem *iurasi*. Sed ex his quoque malitia huius populi agnoscitur, qui in Deum, & Mosem, tam suauiter, támque paternè agentes, tam superbè insolescerent; & animam non seueri principis, sed mitissimi parentis affligerent.

CXLII. *Et oneris leuationem petit.* Qvoniam verò satis intelligebat Moses Deum nolle vniuersam hanc totius populi curam, in alium quempiam transferre. Rogat vt onus suum, eo cum pluribus diuiso, leuius fiat. *Non possum*, inquit, *solus sustinere omnem hunc populũ, quia grauis est mihi:* hoc ipso scilicet quod vis, vt non solùm principem agam inter ipsos, prouidens vt iustè viuant, & leges obseruent; sed etiam vt patrem, vt eis de cibo & potu prouideam, afflictionem cuiúsque eripiam, abstergam lachrymas, pusillo animo viros foueam, ac consoler, corripiã inquietos. *Sin aliter tibi videtur*, inquit, *quæso vt interficias me, & inueniam gratiam in oculis tuis, ne tantis afficiar malis.* Quasi dicat; in lucro ponam, & argumentum beneuolentiæ iudicabo mortem meam. Quo modo in afflictione sua dicebat Elias. *Sufficit mihi Domine, tolle animã meam*, & alij itidem Sancti non rarò; idq; non laboris impatientia, sed æstimatione irriti, atq; inutilis laboris sui; quin etiam periculis huius viæ, ac vitæ cõsideratis, portum, nauigationi parum vtili, ac periculosæ, præferebant, vt ait Caiet. — vide Abul. q. 21. in c. 11. — 3. Reg. 19. 4.

CXLIII. *An sine necessitate.* Sed illa existit hoc loco quæstio. Quomodo verũ sit Moysen solum ferre onus populi totius, cũ iam illud ex soceri consilio, in multos tribunos, centuriones, aliósq; minores iudices diuisisset, qui minoris momẽti causas dirimebant[17]. Nec deessent prętcrea principes tribuum, ac familiarum. Quin etiam iã Septuag. seniores, de quibus Exodi 24. videntur partẽ aliquam curæ pastoralis sustinuisse: ideóque in montem ad videndum Deum, cum Aarone, & filiis eius admissi. At de istis facilè dici potest, eos fuisse quasi à consiliis Moysi. Etsi enim is in promptu — Exod. 18. 17. 24. Ex. 24. 9.

Digitized by Google

Consiliarij Mosis.

habebat diuinum oraculum, volebat tamen Dominus etiam prudentia humana res geri; ne frustra hominibus ab ipso data videretur. Verùm isti consiliarij non minuebant molem, ac multitudinem Mosaicorum negotiorum; aliquod tantùm ad ea prudenter suscipienda, atque expedienda lumen communicabant; & successoribus potiùs Mosis necessarij, quã vtiles ipsi, futuri erant, propter insignem, & ordinariam legislatoris cum Domino Deo communicationem. Quanquam Abulensis non putat hos fuisse determinatos viros; sed aliquos de senioribus quos Moses probasset; eius tamen probationi Scriptura non fauet.

Exod. 24. 1. & 9.

CXLIV. *Iudices cõsilio Iethro constitutos non suffecisse Mosi.*

Iam quod ad minores illos attinet iudices, Raguelis consilio constitutos, negari non potest eos valdè Moysem subleuasse in minoribus causis, quas illi sine Mosis cognitione dirimebant; sed præterquam quod hæ ipsæ controuersiæ poterant ad ipsum appellatione deuolui, supererant alia negotia longè plurima & maxima. Nam grauiores omnes causæ cuiuscumque generis essent ad ipsum pertinebant; & insuper omnes spirituales, quæ Deum, vel legem quoquo modo attingebant. Accedebant etiam, quæ prophetici iuris erant, nimirum consulere Dominum, vel denunciare populo, quæ ipse ad eum, aut ad Aaronem renunciari iussisset. Quid quod tanquam spiritualis pater, omnium animarum curam gerere debebat, omnium fouere ac promouere pietatem? præsertim in tam rudi atque improbo populo, in tanta sacerdotum paucitate, quibuscum id muneris communicare posset. Cùm ergo hæc omnia in Moysen vnum incumberent, & adiutorem, præter Aaronem fratrem, filiósque haberet neminem, qui & ipsi Sanctuarij negotiis, quotidianisque sacrificiis satis occupati erant, quid mirum si gemens sub onere dicat, *Non possum solus sustinere omnem hunc populum?*

Num. 11. 14.

c. 11. 16.

CXLV. *Alij eligẽdi in eius auxilium, & quæ eorũ potestas.*

Ergo Dominus onus Mosaicum subleuaturus, *Congrega*, inquit, *mihi Septuaginta viros de senibus Israël, quos tu nosti quod senes populi sint ac magistri, & duces eos ad ostium tabernaculi fœderis, faciésque ibi stare tecum, vt descendam & loquar tibi*; (ingredi enim non poterant tabernaculum, cùm non essent Sacerdotes,) *& auferam de spiritu tuo, tradámque eis, vt sustentent tecum onus populi, & non tu solus graueris*. Onus populi interpretatur Abulensis grauiores causas, quarum bonam partem deinceps isti Septuaginta laturi, & diiudicaturi erant, & sic Moysen in onere proprio, & suo subleuaturi. Accepturi etiam erant partem iurisdictionis, in iis quæ pertinebant ad Deum, quoniam ornandi erat diuinitus prophetico spiritu, vt Deum consulere, & de diuinis rebus populum, sicut & Moses, edocere possent; alioqui nec pares huic muneri esse, nec Mosem subleuare potuissent. Ideóque, vt idem doctor ratiocinatur, non erant subordinati Mosi, sicut ij, qui consilio Iethro fuerant instituti. Alioqui causæ deuoluerentur ad ipsum, & multum temporis ac laboris adhibendum esset in istorum immediatorum processibus examinandis: sed planè eandem cum Mose iurisdictionem, sicut eiusdem cum eo spiritus communionem habebant, vt illa verba significant, *Auferam de spiritu tuo, & tradam eis*. Ideóque neque ab eis ad Mosem appellatio dabatur, cùm eodem spiritu gauderent, & ille subleuandus esset, vti postulauerat. Ex quo fiebat, vt omni deinceps æmulationi aditus præcluderetur, vt mox euentus ipse docuit. Verùm hac de re iterum aliquantò pòst.

q. 24. in c. 11.

q. 31. in c. 11.

An subordinati.

Num. 151. & 152.

CXLVI. *Conditiones eligendorum.*

Circa ipsorum autem electionem sapientissimè constituit Dominus, vt eligendi à Moyse congregarentur, prudentia, ac probitate insignes. Ex quo duo bona oriebantur, alterum vt in quoscumque caderet electio, non posset non rectè cadere, alterum vt Mosaici prærogatiua suffragij, in istis ad electionem vocandis, ei gratiam & beneuolentiam, apud omnes istos optimates conciliaret. Monet autem ne assumat ignotos, *quos tu nosti*: nec iuuenili temeritatè viros, sed *de senioribus*, & prudentioribus. Etsi enim futuri erant Prophetæ, & non secundum humanam prudentiam, sed secundum spiritum Dei iudicaturi, non tamen spiritus propheticus perpetuò eis affuturus erat, vt de aliis Prophetis constat, ideóque aliquando humanæ prudentiæ relinquendi erant, & ex ea populi, Deique negotia tractaturi. Quamuis autem cùm dicit Dominus, *Quos tu nosti quod senes populi sint*, facilè intelligitur non agi de ætate, quam non solùm Moses, sed quilibet de populo nosse poterat: sed de senili prudentia, & morum honestate, & rerum experientia; quia tamen hæ virtutes raro in iuuentute reperiuntur; &

Abul. q. 38. in c. 11.

Digitized by Google

vt reperiantur, non sunt tamen *senes populi*, id est communi populi iudicio comprobati; ideo qui à Mose congregati fuerunt non erant iuuenes, sed re ipsa seniores, & ætate venerabiles, & hoc ipso commendabiles populo, dignique, qui magisterio inter reliquos fungerentur. Abul. q. 39. in c. 11.

CXLVII. *An sorte electi.* DISSENTIT autem à Rabbinis Abulensis in hac electione seniorum; illi enim arbitrantur Moysen, ad vitandam inuidiam, rem sorti commisisse, & senos de duodecim tribubus elegisse, & totidem chartulas in vrnam coniecisse, quæ nomen zaquem, id est *senex* inscriptum haberent, exceptis duabus, quoniam Deus septuaginta duntaxat postulasset. Ipse autem, quoniam nulla est sortis in textu mentio, negat hîc sortem vllam interuenisse, sed rem totam arbitrio Mosis fuisse permissam, nec vllum ei ab inuidia fuisse periculum, cùm hæ dignitates neque propter emolumentum, neque ob humanum honorem ambiri possent: sed quærendi essent viri, quibus Deus spiritum propheticum conferret, quam gratiam nemo alteri inuidere posset. Sic ipse pluribus. q. 46. in c. 11.

CXLVIII. *An potiùs populi suffragiis.* DICI nihilominus potest hîc aut sortem, aut populi suffragia & electionem interuenisse, quamuis id Scriptura breuitatis causa tacuerit. Innuit tamen, eo quod vocat eos *senes populi, ac magistros*, id est populo commendabiles, ac probatos, vt Abulensis quoque interpretatur: id autem sine populi suffragiis certò intelligi non poterat; & poterat sine periculo malæ electionis tota res transigi. Vitari quoque omnis inuidia facilè potuit, si Moses octonos, denósve de quaque tribu seligeret, iis conditionibus præditos, quæ ad hoc munus exigerentur: tum vnamquamque tribum ordine ætatis in suffragia mitteret, donec septuaginta electi essent. Eos Moses ad ostium tabernaculi deduxit, descriptis ordine eorum nominibus, vt inferius scriptum est: quæ causa fuit Iudæis, vt prædictas chartulas excogitarent. Fuisse autem hîc inuidiæ & æmulationi locum, illa verba satis indicant, *quid æmularis pro me?* Quidni autem ambirent homines suffragium, quo interueniente mox diuinitus spiritum propheticum acciperent? Nónne Elizeus spiritum propheticum Eliæ postulauit; & Simon Magus potestatem dandi Spiritum sanctum? v. 26. v. 29.

CXLIX. *Donantur spiritu prophetiæ, & an diminuto Mosaico?* AB electione ducti sunt ad ostium tabernaculi, vti Dominus iusserat, ibique acceperunt spiritum prophetiæ singuli, *& prophetauerunt*, nec eo dono deinceps priuati sunt, quin cùm vellent, & opus esset, eo vti possent; acceperunt autem in ostio tabernaculi, nube in conspectu populi descendente, & Domino ex ea Mosi colloquente, vt maiori authoritate reciperentur in iudices. Sed illud videtur admirabile, præterque omnem opinionem, quod ait ablaturum se de spiritu Mosis, & eis traditurum, vt sustentent cum eo populi onus, & non ipse solus grauetur; idque mox reipsa factum narratur. Si enim ablatum est de spiritu Mosis, & datum Septuaginta viris, quantulum obsecro reliquum factum est Moysi? & quomodo in tantula portione potuit deinceps regere populum Dei? Nam cùm in Moysen incumberet grauiorum causarum populi totius tractatio, quæ magnam prudentiam, magnúmque lumen diuinum, humanúmque requirerent, si ei vix septuagesima pars diuini spiritus relinqueretur, fieret vtique ineptus, non solùm ad omnes, sed vel ad vnicam pro dignitate tractandam; sed nec cæteri magis idonei fierent ad eum subleuandum, qui tam exigua spiritus portione aspersi essent. Denique satius est populum regi per vnum aliquem virum sapientia insigniter ornatum, quàm per multos, modica sapientia instructos, *virtus enim vnita fortior est eadem dispersa*. v. 25. c. 11. 17. 25. vide Abul. q. 40. in c. 11.

CL. *An potiùs communicato.* NON ergo vlla spiritus diminutio in Mose intelligenda est, sed eiusdem spiritus communicatio. Itaque illud, *Auferam de spiritu tuo*, idem est ac si dicas. Accipiam de Spiritu sancto meo quem dedi tibi, non ex riuulo tuo, sed ex fonte suo; spiritum propheticum dedi tibi, dabo & eis, vt eadem instructi gratia, plures portetis, quod tu portabas vnus. Confirmatur ea interpretatio, nam apud Pagninũ in Hebræo est, *separabo de spiritu, qui est super te*, id est accipiam de spiritu, qui communicatus est tibi, eadem phrasi qua Paulus dicebat. *Per vnam Sabbati vnusquisque vestrûm apud se seponat, recondens quod ei bene placuerit.* Chaldæus etiam explicatiùs, augebo, siue extendam, multiplicabo, vt scilicet quod in vno est, in pluribus reperiatur, & plures facere possint, quod vnus potest. Spiritum autem diui- 1. Cor. 16. 2.

Digitized by Google

num appellat spiritum Mosis; tum vt intelligat adiutores eius præstantiore aliquo spiritu minimè donatum iri, sed eiusdem speciei ac rationis, quod dubium esset si dixisset, dabo ei de spiritu meo, vt notauit Abulensis, additque eodem modo dici à Deo, *Aaron erit Propheta tuus*, licet reuera esset Propheta Dei, sicut cæteri, qui vulgò Prophetæ appellantur.

q.43. post med. Exod. 7. 1.

c.24. BELLARMINVS lib. 4. de Romano Pont. ait non significari diminutionem spiritus in Mose, sed deriuationem virtutis seniorum à virtute Mosis, voluisséque Deum ostendere in Moyse residere totam authoritatem, alios autem à Moyse habere quamcunque habent. Quod videtur sensisse Theodoretus, & ex eo Lyran. Dionys. Comestor, Caietan. in hunc locum. Nihilominus Abulensis, vt suprà retulimus, vult æqualem omnes cum Mose iurisdictionem fuisse sortitos; cùm per eundem spiritum iudicarent per quem Moses, & de iisdem de quibus ipse iudicaret, quantiuis momenti causæ inciderent: quoniam spiritum propheticum acceperant ad causas omnes tam spirituales quàm temporales diiudicandas, vt propterea nihil esset opus ad Mosen recurrere, sicut in decanis illis ac quinquagenariis, qui spiritu prophetico donati non fuerant. Nec in eo iniuria fiebat Moysi, quod aliquos haberet in huiusmodi iurisdictione æquales, cùm id in eius gratiam, & ad ipsius postulationem factum esset. Manebat tamen ipse populi princeps, & omnium Prophetarum maximus, Deóque familiarissimus. Eodémque modo in lege noua etsi Petrus Apostolorum princeps fuit, totique Ecclesiæ præpositus; in Paulum nihilominus, & cæteros eodem modo Apostolos, *Sollicitudo omnium Ecclesiarum* incumbebat, qui *primitias spiritus acceperant*, & eminentem gratiam Apostolatus, præ successoribus suis. CLI. *An Mosi essent subordinati.*

q.18. c.14. q.31. in c.11.

vide Bellar. l. 4. de sum. pont. c. 23. & 24. Abul. q. 31. in c. 11.

ET obserua similitudinem ac proportionem. Nam post mortem Mosis, postquam ventum est in terram Chanaan, vbi neque Iosue, neque Eleazar, neque cæteri deinceps, in quos eorum dignitas deuoluta est, Prophetæ erant. Neque item qui istis septuaginta Prophetis morientibus successerunt, in domo concilij, vt aiunt Hebræi, siue in Senatu, & consessu iudicum Prophetæ fuerunt, ideóque subordinatio eorum erat ad Pontificem, nec ipsi per se iudicare poterant, sed consilio suo Pontificem & Principem populi iuuare; quibus auditis illi definirent, quid facto opus esset. At viuo Mose, nec consiliariis egebat Moses, qui esset spiritu Dei plenissimus, nec eo consulto iudicare oportebat Septuaginta, quia etiam ipsi Prophetæ erant. Eodem modo qui successerunt Apostolis, Apostoli non erant, nec plenitudinem potestatis acceperunt; ideóque deinceps vigere oportuit subordinationem iurisdictionis, eámque à capite in membra propagari, quantum ad rectam & suauem animarum gubernationem necesse fuit. Vide Bellarminum loco proximè allato. CLII. *Num eadē esset ratio successorū.*

l. 4. c. 23. & 24. de sum. pont.

ALTERVM Mosaicæ querelæ caput erat, quod populo carnes postulanti satisfacere non posset, quas ille importunissimè, & cum lachrymis flagitabat. Promittit ergo Dominus se daturum populo carnes, & eorum voluntatem in propriam ipsorum perniciem impleturum. *Populo*, inquit, *dices, Sanctificamini*, id est parati estote, *cras comedetis carnes*, & valuit breuitas temporis ad compescendam querelam, cui tam citò fieret satis; *Ego enim audiui vos dicere. Quis dabit nobis escas carnium, bene nobis erat in Aegypto. Vt det vobis Dominus carnes, & comedatis. Non vno die, nec duobus, vel quinque, aut decem, nec viginti quidem, sed vsque ad mensem dierum, donec exeat per nares vestras* (ex ingurgitatione) *& vertatur in nauseam: eo quod repuleritis Dominum, qui in medio vestri est.* Eius scilicet prouidentiam in nutriendis vobis contemnentes, & eius singulare beneficium conuertentes in materiam mœroris ac pœnitentiæ, vt qui dolerent se egressos esse ex Ægypto. Hinc autem intelligitur populum in hac 13. statione ad integrum mensem substitisse. CLIII. *Promittit Dominus populo carnes.*

v.18.

QVÆ cùm iuberet Dominus populo nunciari, ea respondit Moses quæ dubitationem quandam de diuina promissione, ac diffidentiam saperent. Ait enim, *Sexcenta millia peditum huius populi sunt* (& verò etiam quadruplo plura vulgi promiscui, qui eo numero non comprehendebantur) *& tu dicis, dabo eis esum carnium mense integro? Nunquid ouium & boū multitudo cædetur*, quæcunq; scilicet in exercitu Israëlitarū reperitur, *vt possit sufficere ad cibum? vel omnes pisces maris in vnum congregabuntur, vt eos satient.* Quibus verbis nisi de potestate Domini dubitasset, non CLIV. *Qualis videatur Mosis responsio.*

audiſſet ſtatim à Domino. *Nunquid manus Domini inualida eſt? iam nunc videbis vtrum meus ſermo opere impleatur.* Propter quæ verba fatetur Theodoretus eum hęſitaſſe, quia non Propheta ſolùm, ſed & homo erat. Quidam Rabini eum grauiter peccaſſe aiunt, nec tamen punitum, hoc tempore, ſed in aquis contradictionis, eo quod hoc peccatum fuiſſet occultum. Fonçeca verò paulò audaciùs. *Vide quam nihil*, inquit, *externa omnia efficiant, dum non docet intus ſpiritus. Vnde Moſis ſtupor, poſt viſa tot mirabilia ſeſe prodit, quemadmodum & Apoſtolorum, quando rogabant Chriſtum, vnde illis in ſolitudine panes tam multi, vt ſaturarent turbam tantam. Cùm tamen paulò antè æquè in ſolitudine Dominus ex quinque panibus paviſſet quinque millia.* Sic Fonçeca. (apud Abul poſt q. 45. apud Caiet. hic.) (Matth. 14. 17. c. 15. 34.)

CLV. *Mitius explicatur.* HÆC tamen reſponſio non ſatis probatur D. Auguſtino. *Quæri ſolet*, inquit, *vtrum hæc Moyſes diffidendo dixerit, an quærendo. Sed ſi putauerimus eum diffidendo dixiſſe, naſcitur quæſtio, cur hoc ei non exprobrauerit Dominus, ſicut exprobrauit, quod ad petram, vnde aqua profluxit, videtur de poteſtate Domini dubitaſſe. Si autem dixerimus hoc eum dixiſſe quærendo modum quo fieret, ipſa Domini reſponſio, vbi ad eum dixit, Nunquid manus Domini non ſufficiet, quaſi redarguentis videtur, quod iſte illa non credidiſſet. Sed melius arbitror intelligi Dominum ita reſpondiſſe, tanquam modum futuri facti, quem ille requirebat dicere noluerit, ſed potiùs opere ipſo ſuam potentiam demonſtrare.* Et concludens, *Itaque*, inquit, *iſto loco debemus intelligere verba Moyſi de promiſſis carnibus quærentis potiùs quomodo fieret, quàm diffidentis fuiſſe, quando ſententia Domini non ſecuta eſt quæ vindicaret, ſed potiùs quæ doceret.* Hæc Auguſt. cui ferè conſentit Abulenſis, aitque eſſe communem doctorum noſtrorum ſententiam. Poſſe tamen dici Moſen aliquo modo peccaſſe, minus tamen quàm verba præ ſe ferunt, propter ingentem animi perturbationem, ex multitudine curarum, & tædio iniuſtiſſimæ populi querelæ, qua fieret, vt minus attenderet verbis ſuis, & multa cum cordis amaritudine loqueretur. (q. 19. in Num.) (poſt q. 45. & q. 49. 50. & 51.)

CLVI. *Alia expoſitio.* CAIETANVS autem ait verba eſſe dubitantis, & admirantis magnitudinem promiſſorum, nec propterea peccaſſe Moſem, quod dubitatio non fuerit de diuina potentia, ſed de voluntate, eo quod ignoraret an Dominus id ſimpliciter & abſolutè vellet, necne, veritus inde ne apud populum mendax inueniretur: qui fuit etiam Ionæ fugientis timor. Dominus autem aſſeuerat rem omnino futuram, & promiſſionem ſuam completum iri. Non minus tamen probabilis, & idonea eſt Auguſtini expoſitio, iuxta quam hæc eſt vis ſententiæ Domini. Si hoc, aut illo modo, quem tu ſuggeris, aut alio quo libet modo voluero ſuppeditare eſum carnium toti populo, ad menſem vnum, nunquid mihi poteſtatem defuturam putas? Hoc autem eſſe voluntatis meæ mox agnoſces, cùm rem ipſam confecero; quæ eſt Lyrani quoque expoſitio. Et hactenus aperuit Dominus Moſi qua ratione & ipſum in ferendo populi onere ſubleuaturus eſſet, & inſano populi deſiderio ſatisfacturus. Sequitur deinceps ipſa operis exhibitio. (Ion. 1. 3. c. 4. 2.)

CLVII. *An 70. fuerint quaſi 12. tribuum Parochi.* VENIT igitur Moyſes, & narrauit populo verba Domini, congregans ſeptuaginta viros. Quidam putauerunt fuiſſe ſeptuaginta duos, è ſingulis tribubus ſenos; duos autem in denominatione prætermiſſos compendij cauſa; quemadmodum in ſeptuaginta interpretibus, & in centumuiris Romanorum; ſed hoc certum non eſt. Nam ſic aut tribum Leui, aut aliquam aliam prætermiſſam fuiſſe dicendum eſſet. Niſi diceremus Aaronem peculiari cura, filiorum etiam ſuorum interuentu, Leuitas excoluiſſe; reliquos autem ſiue ſeptuaginta, ſiue ſeptuaginta duos quaſi Parochos duodecim tribuum factos eſſe, inſtructóſque diuinitus ſapientia & doctrina, ad aliorum ædificationem & vtilitatem, & regimen animarum. Nam eò quoque prophetandi vox referri poteſt, vt ex Apoſtolo conſtat. (1. Cor. 14. 3.) Verùm ſic Leuitica tribus, quam Deus peculiariter ſibi aſſumpſerat, cęteris eſſet deteriori conditione: & anguſtius eſſet hoc ſeptuaginta virorum officium, quàm vt Moſen ſatis ſubleuare poſſent, cui vni omnes maiores cauſæ, omnium grauiſſimæ ac laborioſiſſimæ relinquerentur. Ergo in his, quæ iam ſatis hactenus videntur conſtituta, maneamus, vt eos ad eadem cum Moſe negotia, ad eum in omnibus ſubleuandum dicamus aſſumptos.

CLVIII. *Afflantur ſpiritu prophetico.* CONGREGATIS *igitur circa tabernaculum fœderis ſeptuaginta viris*; nempe in atrio, & quidem reductis in eius aditu velis, vt populus ſpectator eſſet eorum,

quæ fiebant, vt viros diuino ſpiritu afflatos, maiore deinceps honore proſequeretur; *Deſcendit Dominus per nubem*, columnam ſcilicet nubis, quæ pendebat in aëre ad perpendiculum, ſuper tabernaculum fœderis, vt explicat Abulenſis, vel per nouam nubem, ad effectum nouum, vt vult Caietan. vt & ipſi magis apprehenderent officium ſuum, & maior ipſis apud populum, qui hæc externa, & inſolita miratur, conciliaretur authoritas. *Et locutus eſt ad Moyſen.* Audientibus vtique ipſis, &, vt apparet, de eorum officio, vel, ſe eos populi iudices, & Moſis coadiutores conſtituere, ſimúlque afflati ſunt prophetico ſpiritu, quali præditus erat Moſes, eóque in eis requieſcente, prophetare cœperunt, Deo laudes & cantica dicendo, vt aiunt Hebræi, & Abulenſis q. 59. alibi tamen vult prophetaſſe, enunciando occulta aliqua, & ab hominum cognitione remota; ſiue præterita, vt cùm Moſes exordia mundi enarrauit, vel præſentia, vt ſecreta cordium, vel futura contingentia, in quibus maximè prophetia frequentatur. Vnde vulgò intellectum eſt, eos diuinitus ad hoc officium eſſe electos, quod ſine prophetico ſpiritu exerceri non poteſt, præſertim in rebus ad Deum pertinentibus.

post q. 53.

q. 54.

QVOD autem in vulgata Latina legimus hos Septuaginta viros, accepto ſpiritu prophetico, non vltra ceſſaſſe prophetare, quibuſdam hebraizantibus, & Caietano nominatim, improbatur, qui ex Hebræo legunt, *Nec vltra addiderunt*, ſcilicet prophetare. *Significatur*, inquit Caietanus, *per hoc quod ſpiritus datus eis non fuit datus ad conſtituendum eos Prophetas, ſed prophetia pro tunc data eſt eis, in ſignum ſenſibile quod ſpiritum Dei acceperant, ad regendas animas populi, ad quod munus erant aſſumpti.* Quæ fuit quoque Theodoreti ſententia, q. 20. in Numer. Poterat tamen Caietanus, imò & debuerat, cum Lyrano & aliis vtrúmque conciliare textum, & dicere ex Hebræorum lexicis vocem יספו ſignificare non ſolùm *addere*, ſed etiam *ceſſare*, vel *deficere*, quo modo hunc locum interpretatus eſt Chaldæus paraphraſtes. Et certè cùm huiuſmodi ſpiritus eis datus fuerit, vt fierent idonei ad munus, ad quod aſſumebantur, quod grauiſſimum erat atque difficillimum, & Moſaico ſuppar, debuit etiam cum officio perſeuerare, proptereáque dicitur ſpiritus in eis requieuiſſe. Itáque factum ſentiunt Lyranus, Abulenſis, Dionyſ. Cornelius, Comeſtor, alij[18].

CLIX. *An is in eis perſeuerauerit.*

יספו Notat. Pagnin. Fag. Vatabl.

v. 25. & 26. post q. 14. c. 14. Num. 18. χ.

SED poſſumus vtrámque ſententiam conciliare, poſito duplici prophetiæ, & prophetandi vſu. Aliquando enim prophetare eſt, Prophetarum more futura prædicere, incerta, & occulta diuinæ ſapientiæ patefacere, & ex Dei reuelatione enunciare. Et hoc modo fateri poſſumus eos vno tantùm die prophetaſſe, vt Hebræi volunt, & Septuaginta. Alias autem prophetare nihil aliud requirit, niſi vt Deus loquatur homini, vel inſpiret ei, aliquo eorum modorum, quos ſignificat Dominus 12. Numer. Idque is populo conſulenti enunciet, quod deinceps iſtis ſeptuaginta viris perpetuum fuit. Cùm enim aliqui eos de negotiis ſuis adirent, niſi poſſent eis ex humana prudentia ſatisfacere, præſertim in magna illius temporis ignorantia, & incredulitate gentis, conſulebant Dominum, non certo quopiam ac determinato in loco, vel tempore, ne confuſio inter multos ſimul conſulentes oriretur: ſed quouis, vel loco, vel tempore, modo ſeorſim ab aliis, Deo ſuam dubitationem proponebant, cui ille vel in ſomno, vel in vigilia ſatisfaceret, voce aliqua per Angelum emiſſa, vel phantaſia conuenienti modo immutata.

CLX. *Et quatenus, duplex vſus prophetia.*

Abul. q. 65. item q. 60. & ſeqq. in c. 11.

REMANSERANT autem in caſtris duo viri, quorum vnus vocabatur Eldad, & alter Medad, non ex contumacia Moyſi reſiſtendo, ſic enim diuino ſpiritu indigni facti eſſent; ſed ex humilitate potius ſe regiminis oneri, & honori ſubducendo. *Duo remanent*, inquit Hieronym. *Eldad & Medad, non imperij negligentes, ſed humilitate ſubmiſſi, dum ſe honore arbitrantur indignos, vnde & abſentes prophetant.* Idem alibi refert Hebræos autumantes iſtos fuiſſe fratres Moſis ex matre, non ex patre; ad quod excogitandum beneuolentia in Moſen, ſed non ſecundum ſcientiam ſunt allecti; qua de re alibi diſputatum eſt à nobis, & ab Toſtato hîc q. 72. refutantur. Putat autem Abulenſis, ſubſtitiſſe eos in caſtris non ex humilitate, aut, vt aliqui Hebræi putant, ex verecundia, quod cæteris eſſent multò ætate iuniores; ſed ex eo quod nondum fuiſſent à Moyſe ad Sanctuarium euocati, aut potiùs quod eos nuncij Moſis ex eius, in quo erant deſcripti, catalogo, tardius

CLXI. *Cur duo in caſtris remanſerint.*

Manſ. 23. ep. 127. t. 3. tradit. in Paralip. & Comeſt. in c. 14. Num.

q. 57. in c. 11

v. 26.

cæteris euocassent, ne si nominatim, aut à Mose, aut à Deo acciti cunctarentur, in culpam inobedientiæ incurrerent; quos tamen ponimus fuisse viros bonos. Ergo cùm adhuc essent in tentoriis suis, quo tempore cæteri spiritu prophetiæ afflati sunt, super eos quoque spiritus requieuit, & prophetarunt sicut cæteri; quo cognito cucurrit puer, quem Hebræi aiunt fuisse Gersonem filium eius, & Mosi nunciauit, quid in castris contigisset. Quo de eius facto vide Abulensem q. 70. in hoc cap. & post q. 73. apud Lyr.

CLXII. *Zelus Iosue.*

QVÆ cùm audisset *Iosue filius Nun, minister Mosis & electus è pluribus* [19], & insuper tantam Prophetarum turbam Moysi circumfusam videret, humano erga magistrum zelo commotus, eum monet, vt eos prohibeat prophetare. At ille contra admonitus est à Mose, ab huiusmodi æmulatione, quæ in viros quoque iustos, & electos cadit, desistere, & magistrum suum potiùs imitari, qui vera charitate, quæ non quærit quæ sua sunt, in Deum proximúmque feruens, eam gratiam toti populo desiderauit; sciens spiritualia dona communicatione non minui, sicut hæc quæ dicuntur externa, aut fortunæ bona, sed crescere potiùs, & augeri. Ex qua Mosis admonitione, vel obiurgatione perspicuum est, eum non caruisse culpa, quę tamen multùm, partim subita commotione animi, partim eximia in singularem Dei famulum beneuolentia, minuatur. Denique Theodoretus negat ipsum inuidia motum fuisse. Vide hac de re pluribus Serarium nostrum, & Abulensem.

19. χ. | l. 2. Iosue c. 7. q. 3. & seqq. | q. 22. in Num. | q. 67. 68. 69. & 71. 73. 74.

CLXIII. *Dominus dat populo coturnices.*

RELIQVA est altera pars diuinæ promissionis, de largiendis affatim populo carnibus; quam in hunc modum expletam Moyses enarrat. *Ventus autem egrediens à Domino arreptas trans mare coturnices detulit, & demisit in castra, itinere quantum vno die confici potest, ex omni parte castrorum per circuitum: volabántque in aëre duobus cubitis altitudine super terram.* Vides paratum diuinitus aucupium, delitiosum, facile, copiosum. Vsus est Dominus ministerio venti, quem in eum finem suscitauit, vt sæpe aliâs, tam in Ægypto ad inducendas, abducendásque locustas, quàm in deserto ipso, cùm impulsore vtique vento, *Vespere ascendit coturnix, & operuit castra.* Fuit autem hic ventus Africus. Nam Dauid, qui diuinam hanc liberalitatem celebrat. *Transtulit*, inquit, *Austrum de cælo, & induxit in virtute sua Africum.* Quem constat ex Occidēte flare, Austrum inter & Zephyrum. Si flasset Auster intulisset coturnices in mare Mediterraneum, sed Africus inter Austrum & Zephyrum medius, recta deferebat in Arabiæ deserta. Nec rectè putat Abulensis ventum hunc delatorem coturnicum ex Aquilone flauisse, & impropriè Africum appellatum. Nam communis sententia de vento Africo veritati rectissimè congruit. A qua discedere non placet.

Exod. 10. 13. 19. | Exod. 16. 13. | Psal 77. 30.

CLXIV. *Vnde eduxerit.*

EX his etiam facilè intelligitur quomodo ventus coturnices trans mare detulerit; quamuis enim mare Mediterraneum huic Arabiæ deserto secundum longitudinem respondeat, nec fieri potuerit, vt coturnices totam longitudinem maris huius Occidentali vento delatæ emetirentur, cùm tamen Africus non directè è medio Occidente flet, sed ex eius latere ad Austrum vergente, facilè intelligitur potuisse ventum partim ex Africa, partim ex interiectis insulis collectas coturnices trans angulum maris Ægyptij deuehere, & in castra Hebræorum deferre. In Hebræis, Græcis, Chaldæisque codicibus, habetur coturnices eductas è mari, vel deuectas è mari; voluit fortasse Scriptura significare ex aquis diuinitus productas tunc coturnices, vt olim omnia volatilia: cui expositioni fauet immensa, ac penè incredibilis harum auicularum copia; quantam nunquam aliâs fortasse totus orbis terrarum simul habuit. Gen. 1. 20.

CLXV. *Et quanta copia, ex Mose & Dauide.*

HOC enim loco Moses ait coturnices non solùm demissas in castra, fatigatas scilicet, & à vento derelictas, ne longius auferrentur, sed vndequaque in circuitu castrorum itinere vnius diei diffusas, adeò vt quacunque ex parte castrorum quis iter facere vellet, spatio diei vnius conferta coturnicum agmina reperiret. Neque enim existimandum est totum spatium à coturnicibus occupatum, fuisse, quantum quis itineris vno die conficere posset; vt scilicet esset quædam quasi nubes auium operiens castra longitudinis ac latitudinis vnius diei; sed id spatium extra castra accipiendum est. Vnde in Hebræo, & Chaldæo est. *Quantum est iter diei huc, & quantum est iter diei illuc per circuitum castrorum.* Immensam Psal. 77. 27.

quoque multitudinem expressit Dauid, cũ has auiculas pluuiæ guttis, & pulueri terræ, & arenæ maris comparauit. *Et pluit*, inquit, *super eos sicut puluerem carnes, & sicut arenam maris volatilia pennata. Et ceciderunt in medio castrorum eorum, circa tabernacula eorum.*

CLXVI. *Rursum ex Mose.*

Nec minus est illud copiæ argumentum, quod *populus toto die illo, & nocte, ac die altero congregauit coturnicum, qui parum decem coros*, quod de singulis domibus, siue familiis, non de personis intelligendum esse arbitror, non enim singuli scorsim viuebant, aut victum parabant. Corus autem magna mensura erat apud Hebræos, continens decem Ephi, Ephi autem decem Gomor, Gomor autem tantùm mannæ capiebat quantum quis quantumuis edax, vno die comedere posset. Assignemus ergo cuiuis Gomori 10. coturnices. Nam R. Salomon, ait cepisse oua 42. vt suprà diximus, decem Gomores, siue vnum Ephi continebit ducentas: ergo decem Ephi, siue vnus corus capiet duo millia, & decem cori 20. millia coturnicum; hanc summam minimùm quæuis familia collegit. Erant autem in Hebraico populo facilè tricies centena millia personarum; cùm aptorum ad bellum, etiam seclusis Leuitis, proximè numerata essent sexcenta & tria millia: quingenti & quinquaginta. Quod si familiis, siue domibus, vel œconomiis, quindecim personas circiter attribuas, fient ducenta millia familiarum, quibus singulis si attribuas decem coros in vnius mensis cibum, summa euadet ad quatuor millia millionum; & singulis personis obuenient 1333. In Hebræo legitur *decem homerim*, quam vocem D. Hieronymus vertit corum, Pagninus cumulum, alij aceruum. Est autem Homer secundum quosdam Hebræos mensura quam asinus ferre potest: vnde & eisdem literis Hamor, id est asinus, & Homer, id est mensura, scribuntur.

(Ezech. 45. 11. — Exod. 16. 6. — an. Mos. 81. Num. 191. — 4. miliars vulgò dicemus. — Pag. in c. 11. Num.)

CLXVII *Diuina benignitas, atque indulgentia.*

Sed vide præter hanc copiam testem diuinæ liberalitatis & potestatis, multiplicem Dei benignitatem, in populum querulum, & peruicacem. Non dedit pisces, quos momento cum ingenti aliquo lacu in deserto creare potuit, quorum & ipsi, & Moses, paulò antè meminerant, sed carnes quas petierant. *Non enim sunt fraudati à desiderio suo.* Nec dedit oues, aut boues; quod suspicabatur fore Moses, quos potentiores sibi contentiosè raperent, & fraudatis infirmioribus gregatim abigerent: sed aues, quas sibi quisq; aucupio venaretur; nec aues quaslibet, sed pingues, & delitiis idoneas, saporis noui, ac iucundissimi coturnices. Et cùm posset satisfacere petitioni eorum dando eis auiculas ad vnum diem, vel ad vnicam cœnam, vt in deserto Sin, post vnum ab exitu ex Ægypto mensem, voluit satisfacere desiderio, simúlque obstruere ora loquentium iniqua, & dicentium. *Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto?* Dedit itaque coturnices ad mensem integrum, donec *verterentur in nauseam*, & ab ingurgitatis per ora, naréśque eructarentur: boni autem iis affatim delectarentur. Denique aucupium dedit, non laboriosum, sed facile ac iucundum; volabant enim in aëre duobus cubitis altitudine super terram, vt biduo, & nocte insuper vna, puerili venatione recrearentur.

(Sap. 16. 2. — Psal. 77. 19. 20. — Num. 11. 20.)

CLXVIII. *Etiam bonos comedisse coturnices, sine culpa.*

Cæterum non solùm improbos, qui seditiosè flagitauerant carnes, coturnicibus abundasse, & epulatos esse, sed omnem omnino populum, satis ex eo constat, quod & Deus tantam copiam dederit, quæ omnibus omnino sufficeret, & toti populo promiserit, licet non totus murmurauerit. Nec æquum fuerit improbos lucrum ex peccato accipere, quo priuati boni, ad inuidiam & querelas incitarentur. Denique cùm mali bonis permixti essent, & permulti paucis cogniti, difficilis fuisset aliorum ab aliis separatio. Neque verò dubitabant boni hanc esse Domini indulgentiam; ac propterea ea fruendo se minimè peccaturos. Quamuis enim cum peccato desideratæ ac postulatæ fuerint carnes; non tamen datæ sunt, vel acceptæ, ac comestæ cum peccato; illud enim, peccatum hominum fuit, hæc diuina liberalitas; & cùm alterum ab altero seiunctum sit, potuerunt boni cum malis cibo communicare non culpæ; in cuius rei signum cùm omnes cibi participes fuerint, non omnes pœnam participarunt. Sic ferè Abul.

(q. 24. in c. 11.)

CLXIX. *Imò & malos.*

Qui addit non solùm bonos comedendo, & concesso à Deo priuilegio vtendo non peccasse; sed ne malos quidem, licet petendo ac postulando peccassent. Quia cũ Deus dedisset istos cibos toti populo vt manducarent, si peccatum esset

Digitized by Google

manducare, obligarentur ad non manducandum; quisque enim tenetur ad non peccandum; absurdum autem est Deum dare supernaturaliter cibos, quos nulla interueniente prohibitione, nemo posset attingere. Eadémque fuit ratio mannæ, quam populus murmuratione obtinuit, nec tamen comedendo peccauit: ne dicamus eos totis 40. annis cum peccato victitasse. Cuius etiam rei signum non leue Scriptura tradidit, cùm agens de pœna illata peccatoribus, ait sepultũ fuisse in Sepulchris concupiscentiæ populum, non qui comederat, *sed qui desiderauerat* carnes, quasi diceret non in comedendis, sed in desiderandis, ac flagitandis carnibus fuisse peccatum. Nec sequitur eos peccasse comedendo, quia scriptum est, *Adhuc carnes fuisse in dentibus eorum, cùm furor Domini concitatus est in populum.* Is enim non præsentem culpam, quæ nulla erat; sed præteritum peccatum vlciscebatur: nam non fructu peccati sui, sed diuinæ largitatis potiebantur. c.11.34. vide sup. Num. 102. c.11.33.

CLXX. *Murmurantium, & gulosorum pœna.* ERGO ad pœnam peccatorum nos res ipsa deduxit, de qua Moses. *Adhuc,* inquit, *carnes erant in dentibus eorum, nec defecerat huiuscemodi cibus,* quem scilicet Deus eis in mensem integrum spoponderat, *Et ecce furor Domini concitatus in populum, percussit eum plaga magna nimis.* Et eum secutus Dauid, *Adhuc esca eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos. Et occidit pingues eorum, & electos Israël impediuit.* Retinuerat Dominus iram ab ipso initio, cùm admissum est peccatum, concitatam, donec impleretur tempus largitionis suæ. Nam tum velut laxatis habenis effusa est in peccatores: quos pingues & electos vocat Dauid, aut delicioso cibo impinguatos, aut fortiores & ditiores in populo, vt interpretatur Iásenius, tales enim pinguiores esse solent. Licet enim petitio à tenuioribus facta fuerit, vt antè dictum est, aut certè ab iis inchoata querela; ditiores tamen, qui in primis delicias amant, occupauit tentatio, & inuasit punitio, qua præpediti sunt, *Ne ad malum velociter currerent,* ait Hieron. aut *ne in terram promissionis iter haberent,* ait Genebr. qui non rectè fortasse putat magnates Hebræorum authores fuisse murmurationis. Psal.77. Num.157. c.11.nu.4. Mans.13. in Psal.77.

CLXXI. *Qualis ea fuerit, an ex crapula mortui.* QVALIS *autem fuerit hæc plaga, nescitur,* ait Caietanus, *tantùm scimus percussionem populi valdè magnam fuisse, & percussionem fuisse mortiferam, quia hoc Sepulchra testantur.* Non explicauit Moyses hoc genus mortis, suspicionem tamen dedit eos ex crapula periisse. *Putant nonnulli,* ait Fonçeca, *hanc plagam fuisse quod populus præfocatus saturitate carnis interiit; alij flammam voracem dicunt, quam capitis huius principium memorat.* Sic ipse. Nec alienus videtur à priore illa sententia Gregor. Nyssenus. *Quarum carnium,* inquit, *nimium repleti in morbos deciderunt, mortuique non pauci fuerunt, quæ res residuis exemplo ad modestiam fuit.* Neque Sulpitius Seuerus, *Tum Dominus immensam copiam coturnicum castris intulit, quas cùm auidè diriperent, primoribus labiis admotis carnibus interibant: magnáque eo die clades in castris fuit, adeo vt viginti & tria virorum millia periisse tradantur; ita populus eo quem desiderabat cibo punitus est.* Vbi Sigonius. *Coturnices Deus immisit quarum auido pastu interiere 23. millia.* Rectè ille quidem explicat Seuerum, qui videbatur significare, Israëlitas non comedisse coturnices; sed in ipso conatu periisse, cùm tamen perspicuè canat Dauid, *Manducauerunt & saturati sunt nimis.* Quæ verba non malè quis fortasse in huius sententiæ confirmationem traxerit. Sed vnde præcisus ille numerus trium & viginti millium? Translatum apparet ex historia de punitis vituli adulatoribus. apud Caiet. in vita Mos. l.1.hist. sac. Exod.32. 28.

CLXXII. *An incendio? videri crapula.* PLVRIVM sententia est ignem iterum in populo exarsisse. Abulensis credendum esse ait fuisse incensum ignem contra eos, sicut in superiori, quando murmurauerunt pro labore itineris, ideóque non fuisse expressum genus mortis quo affecti fuerint; additque hanc punitionem fuisse illa maiorem; quia illic querela tantùm fuit, hic contemptus & murmuratio in ipsum Deum. Incendio quoque punitos putat Lorinus, & ferè qui quintam & sextam murmurationem coniungunt, eidemque loco tribuunt, cui geminum attribuunt nomen, de quibus suprà diximus. Verùm priorem sententiam fateor mihi magis arridere, vt per quæ isti peccauerant, per eadem & punirentur, sicut toties suprà in Ægyptiorum pœnis Scriptura ipsa obseruauit: & recens Nadab & Abiu, qui in igne peccarant, incendio periere. Et postmodum in seditione Core, egressus est ignis à Domino, & interfecit ducentos quinquaginta viros, qui offerebant incen- post q.77. in c.11. in 16 Sap. Num.155. & 156. Sap.11.17. Leuit.10.2. Num.16.

sum. Huic opinioni duo loca nonnullam firmitatem præbent; prior est, is in quo dicuntur Hebræi comesturi carnes, non solùm vsque ad nauseam, sed *donec exeãt per nares ipsorum*; videtur enim prædici punitionis modus. Nec desunt teste Rabbi Salomone, qui vocem Hebraicam, zara, pro gladio accipiant; quasi dicat, erit vobis hæc res in excidium, quo respexit etiam Onkelos in sua paraphrasi.

(זרא — vide Pag.)

ALTERA coniectura petitur ex denominatione Sepulchrorum. *Vocatus* enim *est ille locus Sepulchra concupiscentiæ, ibi enim sepelierunt populum, qui desideraverat.* Aliqui codices supplent vocem subintellectam, *carnes*; quæ abest ab emendatis, & ab Hebræo, Chaldæo, & Septuaginta. Hæc ergo Sepulchra concupiscentiæ, siue gulosorum dicuntur, quorum scilicet gula punita fuerit pœna gulosis congrua debitáque. Sicut si dicas Sepulchra superborum, rectè cum reduplicatione intelligetur, vt significetur eorum superbiam humiliatione punitam. Sic ager robustorum dictus est, in quo robusti milites, robustorum more singulari certamine perierunt. Adde postremò illud. *Adhuc carnes erant in dentibus eorum*, non otiose, sed cùm emphasi dictum videri, ad significandum eas ipsas carnes illis interitum attulisse. Cæterùm qui maluerunt retinere Hebraicas voces, legunt cùm Pagnino Chibroth-Hattaauah. Septuaginta verò verterunt, μνήματα τῆς ἐπιθυμίας, aut, vt habet Hier. in mansione 13. μνῆμα τῆς ἐπιθυμίας, vertit enim, *memoria desiderij*.

(CLXXIII. Idque confirmatur, ex Sepulch. concupisc. — 2. Reg. 2. 16.)

HACTENVS hunc locum mansionis decimæ tertiæ ex Scriptura fideliter breuitérque exponendo retulimus. Et nunc Iosephi narrationem opponemus, & cum bona lectoris venia expendemus: vt rectum sit iudex sui, & obliqui. Et ne inauditum damnasse videamur, hominem audiamus. *Non multò post*, inquit, *à Sina monte castra mouentur, & post aliquot mansiones de quibus dicemus, ventum est ad locum qui dicitur Iseremoth; vbi denuo populus seditionibus agitari cœpit, & laboris ac peregrinationis culpam in Moysem conferre. Illius suasu se reliquisse regionem fertilissimam, & nunc non solùm eius vbertate carere, verùm etiam pro sperata felicitate in extremis miseriis huc & illuc oberrare, aquarum inopia laborantes: & si manna quoque aliquo casu deficiat, proculdubio fame interituros. His addebant multa conuitia, quæ in virum optimè meritum passim iactabantur. Exortus est interim vnus de populo, qui admonitos præteritorum Moysi beneficiorum, bonam spem habere hortabatur; ne tum quidem opem diuinam frustra requisituros. Vulgus autem his verbis vehementius concitatum, magis ac magis contra Prophetam tumultuabatur. Qui videns ita desperatos iubet æquo animo esse, pollicendo se, quamuis grauibus contumeliis immeritò petitum, copiam tamen carnium eis exhibiturum non in vnum tantũ diem, sed in plures etiam. Illis verò credere nolentibus, quodam etiam rogante vnde tot hominum millibus prouidere possit. Deus, inquit, & ego, quantumuis malè apud vos audientes, nunquam tamen desinemus vestri curam gerere; idq; breui estis visuri. Vix hæc dixerat, cùm tota castra coturnicibus cõplentur, quas aceruatim venabantur. Deus tamen non multò pòst in Hebræorum insolentiam ac maledicta animaduertit, non paucis è populo desideratis. Nẽ & hodie locus ille nomen ex eo casu indutũ retinet, vocatúrq; Cabrothaba, quasi dicas Concupiscentiæ monumẽta.*

(CLXXIV. Quę tradat Iosephus, de his in Sepulchr. concupisc. — l. 3. ant. c. 12. — στάσεις mutationes — πολλὰ ἡ δεινά. — ὀλίγων. — Καβροθαβά.)

SIC Iosephus; quæ Abulensis, & Cornelius noster meritissimò improbant, accusántque plurima tam his quã multis aliis in locis prætermisisse, quæ vel credibilia non fore putabat Ethnicis, quibus scribebat: vel ad ignominiam gentis suæ pertinere intelligebat, quàm ipse cupit extollere: plurima etiam peruertisse, ad occultandam confusionem gentis suæ, idque probat Abulensis diuersis ex locis, quæ partim à nobis iam examinata sunt, partim suo tempore excutientur: concluditque in hæc verba, *Hæc dicta sunt vt nemo miretur modum loquendi Iosephi, & propterea dubitet aliquid in sacris literis, quando videris eum vel tacere, vel dissimiliter, aut contrariè dicere, ad illa quæ habet Scriptura. Nam & totum quod habetur sequenti capite de murmuratione contra Moysem, & de lepra Mariæ tacuit, quia putauit pertinere ad ignominiam principum gentis suæ*, &c. Ex quibus intelligis Iosephum à Scriptura sæpe non per imperitiam, aut incuriam aberrare, sed consultò ac debita opera eam tum peruertere, tum detruncare. Sed iam locum, qui est in manibus excutiamus, in quo 12. mihi, vel 13. errata occurrunt.

(CLXXV. Quã malè, ex Abulensi. — q. 35. in c. 11. Num.)

1. ERRAT primò, cùm ait hanc seditionem post aliquot mansiones à monte Sina contigisse, cùm apertè scriptum sit in catalogo mansionum, Numer. 33. De

(CLXXVI. Quæ nobis emendanda videantur.)

solitudine Sinai egressi venerunt ad Sepulchra concupiscentiæ, id est prima, & proxima mansione. Errat secundò, cùm ait hunc locum vocari Iseremoth. (vel potiùs Hazeroth, vt est in Hebræo & Chaldæo; sic etiam infrà, vocat Sepulchra concupiscentiæ Cabrothaba, pro Chibroth-Hattaauath, & passim propria vocabula apud Iosephum corruptissima sunt.) Errat, inquam, nam sic decimam tertiam mansionem eandem facit cum decima quarta, cùm tamen, vt ex libro Numerorum patet, & locis, & rebus gestis omnino distinguantur. Errat tertiò, dum 3.
huius seditionis causam ait, quod causaretur populus se in extremis miseriis huc & illuc oberrare, aquarum inopia laborantes, quod ne minima quidem coniectura, ex Scriptura petita probare potest. E contrariò verò ea septies apertè profitetur hoc capite, & alibi sæpe, præsertim Psalmo 77. desiderium carnium, causam murmurationis extitisse. Iustiorem videlicet videbat fore querelam in aquę penuria, quàm carnium, præsertim in mannæ copia.

(2. v.16. Εἰσηγμαῖ. Num 11 34. c.33.17. & c.12.)

CLXXVII. *Pudet hominem probrosarum lachrymarum.* Errat quartò, quia fletus, probrosásque lachrymas, à gulosis coram Mose profusas vertit in conuicia. *His addebant*, inquit, *multa conuicia, quæ in virum optimè meritum passim iactabantur*. Quæ vt probabilia sint, non debebant tamen pro his, ea de quibus certò constabat, prætermitti; de fletu enim quater Scriptura testatur. Errat quintò, quod tam locum Incensionis & Sepulchrorum, 4. 5.
quàm historias vtrobique gestas, quamuis à Mose separatas, & seorsim narratas, permiscet, atque confundit; vtique murmurationum, quæ gloriam gentis suæ valdè macularent, pertæsus. Nusquam enim apud alias gentes, in quibusuis expeditionibus tot querelæ, contentiones, seditiones in proprios duces reperiuntur. Errat sextò, dum quasi in scena theatrali quempiam anonymum introducit, qui pro Moyse loquatur, & populum, dum placare conatur, exasperet; & ineptè diuinam polliceatur opem, quæ scilicet gulosorum pudendæ, in desertis locis, cupiditati succurrat. 6.

CLXXVIII. *Parum constat sibi.* Errat septimò, cùm fingit Mosen copiam carnium, etiam in plures dies, polliceri, quas illi, si quid ei credimus non petiuerant, nec promittit aquam, quam tam citò oblitus est se finxisse cum conuitio postulatam. Vsque adeo Iudæus hic diuinæ Scripturæ maiestate, quasi anilibus fabellis abutitur. Necdum finis. Errat enim octauò, dum Mosis dubitationem dissimulare mauult, quàm diligenter explicare; & eam non vero authori, sed ipsi populo tribuit, & cuipiam anonymo. *Illis verò*, inquit, *credere nolentibus, quodam etiam rogante, vnde tot hominum millibus prouidere posset*, &c. Errat nonò, cùm inducit Mosen sibi, & Deo miraculum tribuentem, quod quale futurum esset Moses ne suspicari quidem potuit, cùm eius modum à Deo sollicitè requireret, vt ex Diuo Augustino retulimus. Ait autem, *Quodam etiam rogante vnde tot millibus prouidere posset. Deus, inquit, & ego, quantumuis male apud vos audientes, nunquam tamen desinemus vestri curam gerere*, &c. Præterquam quod id à modestia Mosis, animique summissione alienissimum est. 7. 8. 9. (Num. 133. et q. 14 in Numeros.)

CLXXIX. *Quā multa omittat.* Errat decimò, ingentem lacunam in suam historiam inuehendo, totam enim Mosis cum Domino consultationem, gemitum, querelam, oneris detrectationem, & Septuaginta virorum electionem, & spiritus prophetici largitionem, & vsum, cum Iosue æmulatione, penitus missam fecit; rem vtique illustrem, & memoria dignissimam: vtpote Synedrij, Senatúsve Iudaici originem, sanè gloriosam. Verùm, vt ait Abulens. *Ista quæ ad diuinam operationem, locutionem Dei, & prophetiam pertinent, cùm apud gentiles non sint satis credibilia, putauit prætermittenda, desperans se illis fidem conciliare posse*. Errat vndecimò, dum pro irata Domini, & Moysi responsione, qualem ea verba requirebant; *Iratus est furor Domini valdè, sed & Moysi intoleranda res visa est*. Et qualem ea verba præ se ferunt, *vt comedatis vsque ad mensem dierum, donec exeat per nares vestras, & vertatur in nauseam, eo quod repuleritis Dominum, qui in medio vestri est*. Pro huiusmodi, inquam, responsione, languidam nescio quam suggerit. *Quantumuis malè apud vos audientes, nunquam tamen vestri curam gerere desinemus*. Errat duodecimò, dum statim à promissione carnium ait castra coturnicibus fuisse completa, cùm electio Septuaginta virorum, & deductio ad tabernaculum fœderis, & prophetia tam in Sanctuario, quā in castris, cum æmulatione Iosue, à Scriptura intercessisse narrentur. Errat denique dum 10. (q. 8e. in c. 11. in fine.) 11. (Num. 11. 20.) 12. 13.

ait Deum in Hebræorum maledicta animaduertisse; quæ dicta esse non constat, cùm constet gulam, & cibi intemperantiam fuisse punitam, à qua explicanda se ipse subduxit. Sed nunc Iosephum omittamus, vsque ad tempus.

CXXC. *Migratio è sepulchris concupiscentiæ quando facta.*

Dvm carniuori Iudæi coturnicibus saginantur, & puniuntur; & Septuaginta seniores sua inceptant officia, & Mosen multa curarum, atque sollicitudinum parte leuant, penè ad finem tertij mensis ventum est, impleta Domini promissione, qui se istis obtrectatoribus in mensem integrum carnes daturum spoponderat. In eóque facilè omnes consentiunt. Distinctius etiam Tornielius existimat die circiter vigesima sexta mensis tertij Hebræos de Sepulchris cócupiscentiæ egressos esse. (an. 2545. num 56. & 57. sup. nu. 136.) Nec id quidquam absurdi habet; etsi enim non ei assentiamur de querela ob laborem itineris, quam statuimus, non in eodem loco, sed in itinere ipso contigisse, alia tamen via eodem penè reuoluimur. Quoniam enim (Num. 10. 33.) triduo ad Sepulchra peruentum fuisse constat, ponimus incendium sub finem tridui accidisse, puta 23. die secundi mensis, ad cuius vesperam ventum fuerit ad Sepulchra concupiscentiæ; vbi fatigati solatium cibi delicatioris optauerint; postridiéque, quarta scilicet ac 20. die, communicatis inter se, collatísque studiis; carnes cum fletu à Mose postularint; eorúmque vota postmodum ad Dominum legislator cum sua querela retulerit: responsúmque acceperit; eodémque die (Num. 11. 24.) ad populum retulerit. Die deinde quinta & vigesima totum negotium Septuaginta virorum confectum fuerit. Vigesima autem sexta, coturnicum aduentus atque aucupium conuiuiúmque cœperit. Eadémque die tertij mensis finem acceperit, & plaga desæuierit, reliqui autem dies tres quatuórve tertij mensis, in magna mortuorum turba sepulturæ mandanda positi videntur, *Percussit enim Dominus populum plaga magna nimis.* Nec satis credibile est omnes eadem die periisse, & sepultos esse; vt propterea perquam probabiliter affirmare liceat, non ante Calendas quarti mensis Hebræos se in viam dedisse, vt in tabella eiusdem mensis notauimus.

CXXCI. *Ratio viæ vsque ad Hazeroth, & Cadesbarne.*

Dicamvs itaque ipsa Neomenia quarti mensis columnam nubis eleuatam suprà tabernaculum, argenteásque deinceps tubas consuetum migrationis signum dedisse; statimque Israëlem purificatum gulosorum, & obtrectatorum cæde; quasi tetro ac morbido sanguine leuatum, alacriorem ac promptiorem iter Chananitidem versus arripuisse; nec ante castra metandi signum à ductore (sup. nu. 132.) Angelo, qui vna cum arca Domini antecedebat exercitum, populo datum esse, quàm in Haseroth quarto denique die perueniretur. Quatuor enim dierum fuisse viam inter Hazeroth & Sepulchra concupiscentiæ interiectam, Torniel- (num. 59.) lus non improbabiliter putat, totidémque diebus Cadesbarne ab Hazeroth abfuisse, vt sic vndecim illi dies compleantur, qui à Mose numerantur ab Horeb (Deut. 1. 2. Ibid. v. 19 46. Num 10. 33) vsque ad Cadesbarne, vnde exploratores in terram Chanaan missos fuisse constat, triduo enim à monte Sinai ad Sepulchra concupiscentiæ ventum est: reliqui sunt octo dies, qui bifariam diuisi rectè duarum mansionum itineri tribuuntur.

CXXCII. *Oblocutio Mariæ vbi contigerit.*

(Num. 12. 15.) Ergo egressi de Sepulchris concupiscentiæ venerunt in Hazeroth, quarto scilicet die, & manserunt ibi, donec soror Mosis à lepra sua curaretur, murmurauit enim Maria cum Aarone fratre contra Mosem, qui protinus habuit vindicem atque vltorem Deum. *Locutáque est*, ait Scriptura, *Maria & Aaron contra Moysen.* Notat autem Abulensis eam copulam, quæ huic capiti dat initium, innuere tum locum in quo hæc oblocutio contigit, tum similitudinem culpæ cum præcedentibus obtrectatoribus, quasi diceret, oblocutus est populus contra Moysen, oblocuta est & Maria, vt patientia, & mansuetudo innocentissimi hominis domi forísque tentata, magis magísque clarescerct; & Dei in eum beneuolentia ac studium notius in dies omnibus fieret. Fuit autem obtrectationis obiectum vxor Mosis Æthiopissa, Sephorà scilicet Madianitis, nam terram Madiam ex qua illa traxit originem Æthiopiam quoque dictam fuisse, iam suprà dictum est pluribus; in eóque interpretes omnes facilè consentiunt, repudiata fabulosa illa regina Æthiopiæ, quam Iosephus excogitauit. (to. 1. vbi de flumine Æthiopiã circũeunte Gen. 2. 13. die 3. nu. 65. vide an. Mos. 31. num. 13. & seqq.)

CXXCIII. *Et qua occasione.*

Varios quoque modos Rabbini excogitarunt, quibus iurgij huius dome-

Digitized by Google

stici, inter vxorem sororémque Mosis, occasionem expediant [20], quos refert refellitque Abulensis, vtpote nec pudori satis, nec Scripturæ verbis consentaneos. Rectius itaque ex eius sententia dixerimus. Cùm populus in Haseroth substitisset, contigisse vt absente Moyse, Aaron, Maria, & Sephora inter se colloquerentur, & Sephora, quod in gloriam suam plurimùm redundare intelligeret, maritum suum Aaroni, seipsam Mariæ propter virum suum, muliebri atque vxoria vanitate anteferret; & in causæ suæ confirmationem afferret, quod maritus suus maximus esset Propheta, & quo Deus familiariter vteretur. Altius in Mariæ, quàm in Aaronis pectus descendit hoc telum. Nam Aaron quanuis natu maior, & Pontifex, pro sua tamen modestia, animique demissione Moysen sibi præferebat, cúmque dominum suum appellabat, vt ex eius verbis ad fratrem, ex monte Sina descendentem perspicuè intelligitur, & paulò pòst, hoc ipso in loco. Vt tamen sororem animo ægram subleuaret, & Sephoram superbientem deprimeret, *num per solum Moysen*, inquit, *locutus est Dominus? Nónne & nobis similiter est locutus?*

20. 𝔛. q. 8. in c. 12. q. 12. in c. 12.

Exod. 32. 22. & Num. 12. 11.

CXXIV. *Eius particeps fuit Aaron.*

MAIORE autem in culpa fuisse Mariam, eáque Aaronem vix leuiter aspersum, non solùm ex pœna, qua sola Maria fuit affecta, intelligitur, cũ Aaron leui tantùm fuerit reprehensione perstrictus [21], sed etiam quod in commemoranda oblocutione, prima nominatur Maria, quæ alioqui postponi debuisset fratri, summi Pontificatus dignitate fulgenti. Nimirum illa in iurgio Sephoram contempserit, & per contumeliam Æthiopissam, ac Madianitidem; alienam scilicet à populo Dei, appellarit, & inani eam gloriæ fundamento niti dixerit, cùm non solus Moses Propheta sit, sed alij quoque eo priuilegio fruantur, cùm & Aaronem alloquatur Dominus, & ipsamet in Prophetis numeretur. Idque verum fuit. Nam Maria Prophetissa appellatur in Scriptura, & Dei legatis ac pastoribus, cum fratribus suis numeratur. Aaroni autem Deus sæpe locutus legitur, non solùm cum fratre, sed etiam seorsim. Nomine autem Prophetæ non aliud hoc loco intelligitur, quàm vt quis diuino colloquio perfruatur. Quod illa verba satis ostendunt, *Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum.* Denique neque eos Dominus cùm arguit, Prophetas negat, sed longè inferiores Moyse ostendit.

21. 𝔛.

Exod 15. 20. Michææ 6. 4. Zach. 11. 8.

CXXV. *Aggrauatur ex Mosis mansuetudine.*

HVIVS culpæ, atque oblocutionis grauitatem Moses, ex personæ suæ conditione, Deo dictante declarauit, sic de seipso, scribens. *Erat Moses vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra.* Quod sane ipse neque pro insita modestia dicere, nisi Deo iubente, auderet, neque pro innata hominibus ignorantia, nisi Deo reuelante, cui vni corda hominum patent, scire vllo modo posset. Et ipse quidem propter eximiam mansuetudinem mansuetissimámque patientiam, in causa propria, quæ in sui contemptum redundabat, dissimulans tacebat; existimans in corde suo, omnes, præsertim grandiores natu, sibi superiores. At Dominus iniuriam sibi amantissimi famuli ad se pertinere arbitratus, eóque magis quo ille minus eam curabat, *iratus est valdè.* Quæ postrema verba in quibusdam codicibus Latinis, & nominatim apud Abulensem & Caiet. leguntur; cui lectioni fauet illud, *enim*, quod mox subditur, sed absunt à correctioribus Latinis, sicut ab Hebræis, Græcis, & Chaldæa paraphrasi. Ex re tamen ipsa satis intelliguntur, & ex margine videntur in textum se insinuasse, sicut paulò antè vox, *carnes*, suppleta est.

c. 11. 34.

CXXVI. *Seuocantur fratres, vt duo obiurgentur.*

IRATVS ergo Dominus, & Moysen cum fratre & sorore alloquens ait, *Egredimini vos tantùm tres ad tabernaculum fœderis.* Erant fortasse in tabernaculo Mosis, & iubentur soli adire tabernaculum fœderis, ne Aaroni palam facta obiurgatio eius authoritatem imminueret, & apud turbam, cui in spiritualibus præerat, vilesceret. Imò ne Moysem quidem reprehensioni præsentem esse voluit, quæ erat cum eximia eius laude coniuncta; etsi eam postea sciuerit, reuelante Domino, & in scripta retulerit. Nam cùm descendisset Dominus in columna nubis, stetissétque in introitu tabernaculi, seorsim à Moyse, Aaronem & Mariam euocauit, vbi volens fastum eorum reprimere, & ostendere quanto eos interuallo Moses prophetiæ dono antecederet. *Si quis*, inquit, *fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum.*

Abul. q. 16. 24. & 25. Dionys.

cxxcvii. *Duo modi prophetiæ.*

1. Hi sunt duo modi prophetiæ; prior est cùm Deus per Angelum suum in aliqua forma apparet alicui, puta in nube, vel igne, aut humana etiam forma, sicut Moysi in rubo, & in ostio tabernaculi, & Iosue in agro Iericuntino; sed locutionem etiã accedere oportet, qua diuinitùs aliquid reueletur, alioqui qui ea videret nihil intelligeret, quòd necessarium est ad prophetiam; & omnes Israëlitæ, qui videbant columnam nubis quam agitabat Angelus, Prophetæ fuissent.
2. Posterior cùm Deus siue Angelus species, quæ sunt in phantasia hominis, per somnum ita disponit, vt det cognitionem rei, quam vult à Propheta intelligi. Quòd enim naturaliter fit, vt in somnis pleráque nobis obiiciantur, quæ videre, & audire videamur, prout species in phantasia compositæ fuerint: id etiam diuinitus contingere solet, & quidem vi ac certitudine maiore; de quo genere agitur Iobi 33. Et quia prior ille modus vigilantibus, & sensuum organis vtentibus contingit, cum forma aliqua corporea, quæ sub visum cadat, visio dicitur: posterior autem, quia sopitis sensibus accidit, & in tenebris, in quibus visio locum non habet, dicitur auditio, & in ea sibi videtur audire Propheta, quæ in phantasia repræsentantur, licet reuera non audiat, alioqui enim non dormiret, vt ponimus. Et hi duo sunt communiores modi Prophetiæ, de quibus pluribus
q. 31. & 32 Abulensis in hunc locum.

c. 12. 7. At *non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea*, populo scilicet meo, cuius cum quasi patrem familias constitui, *fidelissimus est*, & quia talibus solent princi- cxxcviii *Excellentia prophetica Mosis præ aliis.*
pes, & primarij viri familiarissimè vti, subdit, *Ore enim ad os loquor ei, & palam & non per ænigmata, & figuras Dominum videt*, clarius nimirum, ac manifestius quàm cæteri omnes. Nec tamen negat Dominus se prioribus illis modis cum Moyse agere: & constat eum sæpè per columnam nubis descendentem ad ostium tabernaculi, vel è propitiatorio Moysen allocutum; sed nobiliore etiam modo agere, quàm cum cæteris affirmat: vt intelligant Aaron & Maria se ipsi æquari non
q. 33. in c. 12 posse. Is autem nobilior modus est, vt interpretatur Abulensis, per solum intellectum, sine vllo sensuum interiorum vel exteriorum adminiculo. Verùm hic modus verbis ipsis parum consentit, quibus ait Dominus se *ore ad os loqui ei*, significátque duntaxat se familiarius cum eo agere, & illi se speciem aspectabilem
An. Mosis 81. n. 641. 644. & seq. exhibere, cum qua colloquatur vt amicus cum amico; qua de re supra diligentius disputatum est. Itaque non est hic modus diuersus à primo, sed in eadem specie multò clarior atque perfectior, & cum maiore illustratione intellectus,
q. 34. quod non diffitetur Abulensis: nec ad astruendam Mosi diuinæ essentiæ visionem quidquid facit.

c. 12. 8. Qvare *ergo non timuistis detrahere Moysi seruo meo*, qui cæteros Prophetas vsqueadeò antecedit? Quare nihil veriti estis meipsum in eius persona offendere? Cùm enim Dominus cuiusquam seruorum suorum iniurias, dissimulare nolit; minimè tamen omnium eius qui sit omnium fidelissimus, amantissimus, atq; familiarissimus: & insuper mansuetudine & demissione animi præditus singulari. Simúlque iratorum in morem, nullo expectato responso *abiit*, qui loquebatur Angelus, vnà cum nube: non planè apparere desinens, vel recedens planè à tabernaculo, vt visum est Caietano, nam hoc fuisset migrationis signum toti populo: illud desperationis, contra promissionem Moysi factam de antecedendo,
Exod. 33. 16 17. & ambulando cum populo semper: sed significat nubem, quæ descenderat ad introitum vsque tabernaculi, rursum ascendisse, & altè è superiore loco pependisse. vt explicat Abulensis: nec ira ostensa est nisi in subito, & inexpectato discessu post obiurgationem, quod ad Aaronis castigationem attinet. Nam de Maria sequitur.

cxcix. *Reprehenduntur Aaron & Maria.*

c. 12. 10. 11. Et *ecce Maria apparuit candens lepra, quasi nix. Cúmque respexisset eam Aaron, & vidisset perfusam lepra*; in quo eximiam Dei erga se clementiam agnoscebat, qui sacrorum principem immundum & infamen reddere noluit: aut etiam ex proprij timore periculi, vt ait Abulens. & Dionys. facti pœnitens, humiliter Moysẽ pro ea rogat, & pro vtroque veniam petit. *Obsecro*, inquit, *Domine mi, ne imponas nobis hoc peccatum, quod stultè commisimus*: pœnam videlicet peccati peccatum vocat: oratque ne consentiat in vindictam offensæ in se commissæ, & pœnam quam Dominus cœperat infligere. Pergit autem. *Ne fiat hæc quasi mortua*, quales videlicet sũt

CXC. *Quæ etiam lepra percutitur.*

Digitized by Google

leprosi ab hominum conuersatione secreti, *& vt abortiuum quod proijcitur de vulua matris suæ*, tanquam scilicet res fœda & execrata, qualis etiam est leprosus. Ex quo intelligitur admodum horribilem fuisse hanc lepram: præsertim cùm subditur. *Ecce iam medium carnis eius deuoratum est à lepra*, per totum nimirum corpus celeriter serpente. In Hebræo tamen hoc dimidium consumptæ carnis, non ad Mariam, sed ad abortiuum refertur. Hieronymus autem explicando, Mariæ, pro qua similitudo afferebatur, accommodauit.

CXCI. *Pro ea Moses Deum orat.* MITISSIMUS autem Moyses, quem de industria Dominus adesse voluerat, vt ad eum statim frater confugeret supplex, facilè exoratus clamauit ad Dominum, in signum vehementioris desiderij, dicens. *Deus obsecro sana eam.* Didicerat enim in seipso in monte Sinai, quã id ei facile, & in promptu foret, & sperabat se, cuius in gratiam hæc pœna contigerat, iniuriam & offensionem remittente, Iudicem quàm primùm fore placatum, & à supplicio temperaturũ, præsertim illo pro coniunctissima sibi persona supplicante. Nec irrita fuit supplicatio, eius enim vi à Deo impetratum est, vt quæ alioqui pœna futura erat perpetua, qualis fuit Oziæ regis Iuda, septem duntaxat dierum fieret, vt ait Abulensis. 4. Reg. 15. 5. q. 27. & 35. nec apparet Aaronem aut pro se, aut pro sorore supplicem factum Deo: siue quia id munus digniori reliquit, & ei quem Dominus proximè sibi gratissimum esse dixerat: siue quia cùm ipsemet esset in culpa alio habuit opus, qui pro vtróque preces funderet: siue quia inopinato casu perturbatus, non satis poterat animum ad deuotionem colligere; & perturbationis indicium etiam in verbis apparet, quibus opem à Mose petiit, cùm pluris referret Deum habere placatum quàm Mosem. Nisi dicas eum credidisse placato fratre, qui offensus fuerat, Deum quoque, qui illius vnius causa sæuiebat, ab inferenda pœna cessaturum.

CXCII. *Domini responsio.* CUI *respondit Dominus, si Pater eius spuisset in faciem illius, nónne debuerat saltem septem diebus rubore suffundi,* [14] significans non conuenire statim, quod optabat Moses, & ante egressum è sanctuario eam restitui sanitati, nec probrosum eius morbum in vulgus efferri: quòd oporteret eius vanitatem deprimi, & confusione emendari. Erat autem id genus contumeliæ ad quod alludit Dominus, non infrequens Iudæis, imò & lege imperatum, aduersus eum qui respueret suscitare semen defuncto fratri. Et eadem ratione Patres filiorum superbiam huiusmodi pœna plectebant, & Dominus se patri familias, Mariam filiæ: sputum lepræ conferebat. Sicut enim consputatio non totam perfundit faciem, sed sparsim variis eam in locis inquinat: sic & lepra non vniuersam opplebat mulierem, sed plurimis vndique pustulis eam fœdam, ac tumentem reddebat. 22. ℣. Abul. q. 69.

CXCIII. *An statim sanata fuerit.* QUONIAM verò Dominus dixit, *Separetur septem diebus extra castra, & postea reuocabitur*, nec dixit, postea mundabitur, aliqui existimant statim ad preces Mosis Mariam diuinitus sanatam fuisse, & nihilominus ab hominum cohabitatione separatam, iuxta id quod Leuitici 14. præscribitur, vt qui à lepra mundatus est, maneat adhuc septem diebus extra tabernaculum suum. Cui opinioni v. 8. & c. 9. fauet non solùm similitudo qua Dominus est vsus, sed Mosis apud Deum gratia: & conditio personæ ipsius, in cuius gratiam illata fuerat illa pœna; quæ non solùm cedebat iuri suo, sed etiam orabat pro ea, quæ culpam admiserat, & ipse in ea pœna, ob sororis personam, affligebatur & confundebatur.

CXCIV. *Aut potius, post septiduum.* COMMUNIOR tamen, probabiliórque sententia est, Mariam non ante septimum diem fuisse sanatam. Idque significat Origenes, & Hieronymus Mans. 14. & clarè affirmat Abulensis, Cornelius, alij. Estque id tum communi sensui, tum rationi magis consentaneum. Id enim valebat non solùm ad Mariæ fastum Hom. 7. in Num. q. 43. in fi. deinceps perpetuò comprimendum, cùm ea labes nulla posset tergiuersatione cælari, vtpotè omnium oculis obiecta septiduo: sed vt populus ipse in officio erga Moysem suo contineretur, cùm cerneret culpam in eum admissam, etiam in sorore, turpissima septidui lepra castigatam. Nec oportet similitudinem rebus omni ex parte respondere: nec parum datum est Mosis gratiæ, propter quam 40. annorum, quos victura erat Maria, pœna in septiduum mutata est. Illæ autem legis ceremoniæ necdum erant in praxi, & Dei ipsius, in causa Mariæ iussio, instar omniũ ceremoniarũ fuit, vt plenius docet Abul. q. 44. In illa autem reuocatione, ex consequente intelligitur antecedẽs, vt in visione apertio oculorum.

Digitized by Google

CXCV *Et quae inde populo vtilitas.*

DENIQVE Moses suæ consolationi publicam vtilitatem libenter antetulit. Hoc enim septiduum publicæ confusionis, ac pœnæ, publico timori, salutique valdè seruiebat. Oportebat enim Deum virgas semper tenere præ manibus, easque vel infligere, vel intentare, contra seruos duræ ceruicis, & contumaces. Dum ergo Maria hinc principis populi, inde summi sacrorum antistitis soror, fœdo mulctata supplicio exulauit, id instar fuit communis alicuius castigationis in populo. Alioqui iam ad aliquod facinus, aut solitas obtrectationes, querelásque prosiluisset. Post septimum itaque diem sanata, & reuocata est Maria, & populus duce Domino, profectus est de Hazeroth, septem minimùm diebus ibi consumptis, certè non multo pluribus. Nihil enim erat alioqui quod moraretur iter, præter necessariam populo quietem, cui biduo fiebat satis. Ergo hanc mansionem cum Hieronymo concludamus. *In hac*, inquit, *Aaron & Maria propter Aethiopissam contra Moysen murmurant, & in typum zeli aduersus Ecclesiam de gentibus congregatam, populus Iudaeorum lepræ sorde perfunditur, nec redit ad tabernaculum, & pristinam recipit sanitatem, donec statutum plenitudinis gentium tempus impleatur.* [Mens. 14.]

CXCVI. *Mansio decima quinta qualis.*

SEQVITVR decima quinta mansio, vna inter alias memorabilis, in qua vniuersa Hebræorum gens non solùm in summum est adducta discrimen, populo impiis obtrectationibus Deo patientiam propemodum extorquente: sed reipsa sexcenta & tria hominum millia, & insuper quingenti & quinquaginta immatura morte damnati sunt, & luctuoso præterea quadraginta annorum exilio mulctati; vt hoc tempus isti nationi pessimæ, aut periculosi morbi quasi decretorium diem notare possimus; aut intemperantis quodammodo adolescentiæ, (nam hoc tempus adolescentiam populi sui Dominus ipse apud Ieremiam vocat) flexum in deterius obseruare. [Ierem. 2. 2.] Quotquot enim hactenus discrimina querelis suis, & oblocutionibus in diuinam prouidentiam adiere; quotquot aliquanto grauiores subiere casus, ad mare rubrum, ad aquas amaras, ad cibi potúsue penuriam, ad vituli adorationem, ad laborem itineris, ad carnium cupiditatem, totidem fluctuantis morbi symptomata, totidem ceruicosæ adolescentiæ impotentes impetus extitere. Hic autem casus ad quem exponendum aggredimur, luctantem adhuc naturam afflixit, & indubitatæ morti, diu cum languore maximo expectandæ destinauit: hic insultus florem ætatis decerpsit, vires illibatas infregit, & præproperæ, præcocique morti addictam, tristissima tabe confecit. Res Numerorum 13. & 14. capitibus, & primo Deuteronomij fusè describitur, eodémque fere ordine videtur explicanda, vt primo locum tempúsque huius mansionis, tum explorationis huius consilium, exploratorúmque profectionem; inde reditum, reique gestæ relationem narremus: vnde ad effecta consecuta, seditionem populi, iram Domini, Mosis intercessionem, diuinam in rebelles sententiam, infaustámque pugnam veniendum erit. [*Et quæ in ea gesta.*]

CXCVII. *Quis huius mansionis locus.*

VT autem à loco mansionis huius, vt res postulat ducamus initium, nonnihil in eo dubitationis occurrit. Initio enim cap. 13. Numer. habetur, populum profectum esse de Hazeroth, fixis tentoriis in deserto Pharan. [Num. 13. 18. in Mans. 15. q. 1. in c. 13. n. 38. & 59. Deuter. 1. 2.] In catalogo verò Mansionum, dicitur populus de Hazeroth venisse in Rethma. Respondet D. Hieronymus, eumque secuti Lyranus, Abulensis, Caiet. Torniel. Rethma, sicut & pleráque loca sequentium mansionum esse partes immensæ solitudinis Pharan, quam aiunt ad vndecim dierum iter longè latéque fusam; quòd etiam ex initio Deuteronomij haud obscurè colligitur. Verba Hieronymi hæc sunt. *Reliquæ mansiones octodecim, quarum nunc breuiter catalogus describitur à Rithma, vsque Esiongaber, id est vsque ad trigesimam secundam mansionem, sub Pharan solitudinis nomine continentur, in quibus vniuersa quæ scripta sunt; diuersis temporibus gesta sentimus, quæ quia non sunt per mansiones singulas distributa à nobis quoque in commune dicentur.* [Num. 33.] Hæc ipse. Quæ confirmare possumus, tam ex eo quod statim à statione Sinai dicuntur Israëlitæ venisse ducente columna nubis, & arca Domini in solitudinem Pharan, cùm tamen constet venisse in Sepulchra concupiscentiæ. [Num. 10. 12. Num. 33. 16. Abul q. 28. in c. 10.] Tum etiam ex eo quod in catalogo mansionum nulla propriè appellatur Pharan, aut desertum, Pharan 23. [23. 2.] Quin etiam Hazeroth vertitur atrium siue vestibulum, quòd sit quasi vestibulum solitudinis Pharan.

CXCVIII. *An Cadesbarne, quæ differt à Cades.*

AT quid est quod in Deuteronomio hæc mansio dicitur Cadesbarne? Nam [c. 1. 20. c. 44. 7.]

ibi è Cadesbarne missi dicuntur exploratores, sicut & in libro Iosue, quos ex hac mansione missos constat. An quia Cadesbarne, quę fuit ciuitas Moabitarũ, propinqua terræ, quæ posteà tribui Iuda, versus meridianã plagã, attributa est, vicina erat mansioni Rethma? non enim in Cadesbarne, quæ est in ora deserti, sed in deserto iuxta eam castra posuerunt. Itaque in catalogo mansionum, vbi loca accuratè percẽsentur, nulla mansio, aut statio in Cadesbarne ponitur. Aliis autẽ in locis Cadesbarne potius quàm Rethma memoratur, quod hic locus præ illo esset obscurus. Etsi autem hoc ipso capite Cadesbarne dicitur Cades, vt rectè notauit Vatablus, idque Abulensem in fraudem induxit, vt Cades cũ Cadesbarne confunderet, cui præiuit Comestor, & in vtriusque vestigia incurrit Caiet. in 33. Num. longè tamen diuersam esse Cades à Cadesbarne certum est, multúmque inter se distare. Nam Cadesbarne est in extremo deserti Pharã, penè in aditu Chananitidis. Ideò mox iubetur populus reuerti in solitudinem, ad cuius scilicet extrema iam peruenerat. Cades autem in deserto Sin, vt constat ex Numer. 20. & 33. Iuxta Cadesbarne fuit decima quinta mansio, in Cades autem trigesima tertia. A Cadesbarne in Chananitidem non est transitus per Idumæã, vt colligitur ex hoc ipso cap. 13. & fine sequentis, nulla enim illic est mentio Idumæorum, inter eas gentes quæ ibi memorantur. At de Cades ventum est in mõtem Hor, qui est in finibus terræ Edom, vt dicitur vigesimo Num. & c. 2. Deuteronomij dicuntur transituri Israëlitæ per terminos filiorum Esaũ. Vide quæ diximus de deserto Sin anno præcedenti, Mosis 81. Hæc de loco.

[Margin: infra n. 210. Num. 13. 27. — q. 39. in c. 13. c. 17. Num. — c. 14. v. 15. — 20. 1. 33. 36. v. 22. & 23. — v. 22. v. 4. — n. 268.]

CXCIX. *Quod tempus profectionis exploratorũ ex Hebræis.*

Qvod ad tempus attinet, de eo hæc tradunt Hebræi in Chronico suo, *De Hazeroth profectus est populus in desertum Pharan 25. die mensis Siuan* (hic est tertius mensis, & fere Maio nostro respondet) *vigesimo autem nono eiusdem mensis Moyses exploratores misit, vt colligi potest ex eo quod scribitur. Erat autem tempus quando iam præcoqua vuæ vesci possunt. Redierunt verò ab exploratione terræ expletis 40. diebus, id est nono die mensis Ab* (qui est quintus, & in Iulium cadit) *ex quo traditum à maioribus nostris reperitur. Nono mensis Ab decretum est ne patres nostri ingrederẽtur terram.* Hæc Hebræi, quibus assentitur Genebrardus in sua Chronol. quæ tamen iuxta eam temporis rationem, quam suprà statuimus, consistere non possunt, vt omittam parum probabile videri mẽse Maio vuas maturescere, etiam in Palæstina. Dissentit & Hieronymus, qui mense Augusto exploratores ait redisse, & seditionem concitasse, quem sequitur Adrichom.

[Margin: ca. 8. — ca. 13. 21. — n. 180. & 181. — in c. 8. in Zachar. — in chron.]

CC. *Ex propria sententia.*

Itaqve iuxta stabilitam superius chronologiam, quam & Scripturæ, & rectæ rationi admodum consentaneam arbitramur, Israëlitæ in Neomenia quarti mensis relictis Sepulchris concupiscentiæ venerunt versus Hazeroth, quo die quarto peruenerunt. Quinto ponamus licet Mariam murmurasse, & leprosam factam esse; ea res populum in eadem statione detinuit ad septiduum, duodecimum scilicet diem. Decimo tertio vasa conclamata sunt, & itum versus Cadesbarne in Rethma, ad quem vsque locum diximus iter esse quatridui. Ergo eo peruentum est decima sexta die ad vesperam. Decimo septimo captum est consilium de exploranda Chananitide, & post triduum in paranda profectione positum (Hebræi quatriduum, Zieglerus & Fonçeca septiduum ponunt) vigesimo die quarti mensis profecti sunt, & quadragesimo denique reuerterunt, qui in sexti mensis initium cadit, quod potest in lunaribus mensibus, ad exeuntem Augustum pertinere. A qua Chronologia paucis diebus abest Torniellus, quia tẽpus sepeliendis mortuis in Sepulchris concupiscentiæ nullum dedit, & parandæ profectioni fere nullum. Nimis laxè Philo tempora notat, cum ait exploratores verno tempore missos, æstiuo redisse.

[Margin: n. 180. & 181. — n. 181. — n. 56. 57. 58. 62. — l. 3. de vita Mosis.]

CCI. *Consilium profectionis non à Deo profectum.*

Iam vero quòd ad profectionis consilium attinet; dubium est à Deóne primùm originem sumpserit, vt significatur hoc loco, & in Deuteronomio; an à Moyse, vt Iosephus, & Philo tradiderunt; an verò ab ipso populo, vt habetur cap. 1. Deuteron. v. 22. Videtur autem dicendum cum Lyrano, Abulensi, Caietano, Dionys. Adrichom. Cornelio & aliis, consilium hoc à populo excogitatũ, non autem à Mose, qui nihil, maioris præsertim momenti, inconsulto Numine suscipiebat, nihil ab eius voluntate volebat alienum. Volebat autem Dominus vt se, vel Angelo suo ductore, in terram Chananæorum inuaderẽt, eum habitu-

[Margin: Num. 13. 3. 4. Deut. 9. 23. — l. 3. ant. c. 1. l. 1. de vita Mosis. — postq. 2. in c. 13.]

propugnatorem, sicut iam contra Amalecitas experti erant. Et eo pertinent illa verba Deuteron. c. 1. *Cúmque venissemus in Cadesbarne dixi vobis, venistis ad montem Amorrhæi, quem Dominus Deus noster daturus est nobis. Vide*, siue ecce, *terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi, ascende & possíde eam, sicut locutus est Dominus Deus noster patribus tuis, noli timere, nec quidquam paueas.* Hæc ergo erat voluntas, hoc imperium Domini: vnde rursum Deuteronomij 9. *Et quando misit vos de Cadesbarne dicens, ascendite, & possidete* (non autem explorate) *terram, quam dedi vobis, & contempsistis imperium Domini Dei vestri, & non credidistis ei, neque vocem eius audire voluistis.* Quæ verba non pertinent ad reditum exploratorũ: nihil enim tũ Dominus imperauit populo, sed tantùm de eorum nequitia, & obtrectatione indignatus est. Non crediderunt autem Domino, quando explorare voluerunt terram, & habitatores eius, antequam, iuxta imperium Domini, ascenderent & possiderent eam: quasi exploratorum relationi magis, quàm inexplorato Dei præcepto fidendum esset.

(Margin: c. 1. 20. — c. 9. 23.)

CCII. *Sed à populo ipso.*

Itaque pergit Moses ostendere consilium à populo fuisse profectum. *Et accessistis*, inquit, *ad me omnes, atque dixistis, mittamus viros qui considerent terram, & renuncient per quod iter debeamus ascendere; & ad quas pergere ciuitates.* His auditis consuluit Dominum Moses; qui in pœnam importunæ prudentiæ, diffidentiæ, atque inobedientię permisit peregrinationem istam, quam prouidebat in magnam ruinam, & cladem populi cessuram dicens, *Mitte viros qui considerent terrã Chanaan quam daturus sum filijs Israël, singulos de singulis tribubus.* Cognita Dei voluntate, & vt probabile est, ignorato infelici exitu istius profectionis, consensit Moses, *Cúmque*, inquit, *mihi sermo placuisset, misi ex vobis duodecim viros singulos de tribubus suis.* Illud ergo, *Mitte viros*, permittentis tantum est, etsi modus sit imperantis. In cuius rei signum in Hebræo, Græco, & Chaldæo habetur, *Mitte tibi viros*, id est ex iudicio & arbitrio tuo, ait Caiet. non ex imperio meo. Et reprehendit Caietanus Mosen, qui non perstiterit insistendo Dei mandato, de ascendendo, & pugnãdo, abiecta illa inconsulta prudentia, sed acquieuerit populi voluntati. At rectiùs est dicere, eum non agnouisse tunc hanc esse tantùm nudam Dei permissioné, quàm accusare virum sanctissimum, quem in hac re Scriptura nullo modo accusauit. Quod autem hoc Numerorũ loco dicitur, *Fecit Moyses quod Dominus imperauerat*, idem est ac, *Dixerat*, sicut vice versa *Dicere*, crebrò idem est quod imperare.

(Margin: Num. 13. 3. — Deut. 1. 23. — vt 2. Reg. 18. 23. — 4. Reg. 22. 13. 22. — Vide Abul. q. 9. in c. 13. — c. 13. 4. — Matth. 4. 3. — c. 8. 8. 9. — c. 23. 3.)

CCIII. *Nec Mosis iussu, sed permissu, contra Hebraos.*

Et his porrò facilè intelligitur, quantum fidei Philoni aut Iosepho, rem humana tantùm prudentia metientibus, tribuendum sit. Sic autem loquitur Philo, *Post prælium*, cõtra Amalecitas videlicet, & quidem multò post, sed ipse declamatorium ordinem, non historicum sequitur. Pergit autem; *decreuit exploratores ad inspiciendas sedes genti suæ destinatas mittere, anno secundo postquã iter ingressi fuerant, ne forte more solito, per ignorantiam à Ducis consilio dissentirent: vtque re auditu cognita, quid agendum esset in commune dispicerent. Missi sunt è duodecim tribubus totidem principes electi ex optimatib. vt omniũ esset par auctoritas, vtq; ex æquo tribus omnes de statu regionis cognoscerent.* Iosephus autẽ, *Sed ante omnia, inquit Moses, mittendi sunt speculatores, qui & terræ vbertatem, & habitatorum potentiã explorent.* & mox, *Hæc vbi locutus est populus collaudato Mosis cõsilio, exploratores eligit duodecim nobilissimos, ex vnaquaq; tribu vnũ*, sic ipse.

(Margin: lo. cit. — l. 3. ant. c. 13.)

CCIV. *Superfluã fuisse, ac vitiosam.*

Et sanè potuit Moses facilè intelligere, pro eximia sua in Deum fide, & rerum gerendarum humana prudentia hanc omnem disquisitionem superfluam esse, atq; vitiosam. Vtilis enim est, si quãdo res in deliberationem cadat, quæ nisi perspectis rebus, rectè iniri non potest; at hic nullus erat deliberationi locus: accipienda enim erat illius terræ possessio, quæcunq; tandem esset, & quantuncunq; laboriosa futura esset illius occupatio, nec alterutra de re disceptandum, aut dubitandum fuit, quandoquidem ex vna parte Dominus sæpè affirmauerat, terram se eis daturum lacte ac melle manantem: ex altera se pugnaturum pro ipsis, *Terrorem meum*, inquit, *mittam in præcursum tuum, & occidam omnem populum ad quẽ ingredieris, cunctorumq; inimicorũ tuorum coram te terga vertam, &c.* Nec de duce viæ magis in terris hominum frequentia cultissimis, quam in deserti locis solliciti esse debuerunt. Denique quàm malè suscepta res fuerit, euenta ipsa docuerunt.

(Margin: Abul. q. 9. in c. 13. in Med. & q. 23. — Exo. 23. 27.)

CCV. *Qui ad exploratum electi.*

Electi sunt autem non ipsimet tribuni, aut primi principes tribuum, qui supra tam primo, quàm septimo capite numerati sunt; sed alij in suis quique tri-

bus primarij viri, & fortes, atq; industrij. Neque enim par est aureo hamo piscari, nec vt quisque nobilissimus est, ita quibusuis muneribus aptissimus. Et putat Abulensis eos de tribunis & quinquagenariis, & id genus iudicibus, Iethro consulente institutis, selectos fuisse. De tribu autem Leui electum neminem, quia illi non cōpetebat hæreditas à reliquis tribubus separata. In his autem duo sunt virtute clarissimi. Iosue de tribu Ephraim, cui à Moyse amplificatum est nomen, vt pro Osee, Iosue diceretur præfixa litera „ & Caleb de tribu Iuda, qui soli de exploratoribus, in Chananitidem, post octo & triginta annos, ingressi sunt. Sed illud nonnullam habet dubitationem, an nunc primùm hic princeps ex Osee factus sit Iosue. Id certè negat. Origenes, eamque nuncupationem in reditum ab exploranda terra differt Theodoretus autem ait id nomen ipsum adeptum, in bello contra Amalecitas; nisi fortè Theodoretus non aliud voluit, quàm quod in Origene legerat, in eo primum bello nomen Iosue in Scriptura vsurpari: quod habet etiam Augustinus secutus Origenem; sed id non efficit, vt tunc primùm reipsa appellatus ita fuerit Occupauit enim Moses, qui hæc posterius scripsit, id nomen ante tempus suum, vt placet etiā Abul. qui in huius ipsius nominis mutatione nonnihil hallucinatur. Vide Serarium in Iosue.

Osee in Iosue vertitur.

post q. 2. in c. 13. [illegible] Hom. 1. in Iof. q. 14 in Ex. Hom. 11. in Exod. & in Iosue ferm. 93. de temp. q. 3. & 37. in c. 13. l. 1. c. 1. multis qq.

CCVI. *Dantur iis mandata.*

ELECTIS inspectoribus Chananitidis, Moses duo dat in mandatis, terræ, quæ sit futura laborum præmium, considerationem: an scilicet huiusmodi sit, vt suscepti adhuc labores pro ea acquirenda, & deinceps suscipiendi rectè collocati censeri possint. *Ascendite*, inquit, *per meridianam plagam, cúmque veneritis ad montes, considerat te terram qualis sit, bona an mala, pinguis an sterilis; nemorosa, an absque arboribus; confortamini, & afferte nobis de fructibus terræ.* Alterum mandatū circa modum acquirendæ regionis versatur, quàm facilè scilicet, aut difficilè in potestatem aduenarum venire possit: quo pertinet incolarum fortitudo, bellorúmque propugnacula. Quæ duo mandata Philo in tria partitur. Populorum, vrbium, & agri ipsius considerationem: *Ideò vos eligimus*, inquit, *vt vestris oculis atque mentibus illa aspiceremus. Eritis igitur tot millib. pro auribus & oculis, vt cognoscatis quæ nos scire oportet, nimirum tria hæc, incolarum frequentiam ac potentiam; vrbium situm, munita sint, an sine munitionibus: postremò quænam sit agri natura, num ferax & apta vinetis, arbustis, atque segetibus, an contra sterilis.* Hæc ille pluribus persequitur.

l. 1. de vita Mosis.

CCVII. *Proficiscūtur.*

HIS instructi mandatis *explorauerunt terram, à deserto Sin vsque Rohob intrantibus Emath.* Quæ est totius regionis longitudo à meridie ad Septentrionē. Sin enim siue Zin, siue Cades terminus fuit possessionis Hebræorum versus Ægyptum: Rohob autem, & Emath versus Libanum, & Syriam, fuitque Rohob ciuitas in tribu Aser, quæ in sortem Leuitarum cessit in distributione Iosue. Emath autem vrbs fuit munitissima, admodúmque populosa in tribu Nephtalin, iuxta montem Libanum, & regionem Damasci, quam Chananæi etiā vsque ad Dauid & Salomonem tenuerunt. Sed par est audire de hac regionis lustratione Philonem. *His auditis*, Mosis videlicet mandatis, *ad explorandum proficiscuntur, deducente vniuersa multitudine, sollicita ne comprehensi luant supplicium; & accipiatur geminum incommodum, virorum tributim selectorum interitus, cum ignoratione rerum hostilium, quarum notitia petebatur. Habebant autem secum duces peritos locorum, quos sequebantur in itinere. Cúmque appropinquassent finibus, ascenso monte altissimo contemplabantur regionem magna ex parte campestrem, feracem hordei, tritici atque pabuli. Montana quoq; vitibus, & arbustis erant consita, vbiq; virentia, distinctáque riuis, ac fontib. adaquādi copiam, vt à radicibus, vsque ad cacumina, tota latera montium opaca essent continuis arboribus, &c.*

Num. 13. 22. Iof. 19. 30. c. 21. 30. Vide Adrich. in tribu Nephta. n. 45.

CCVIII. *Veniunt in Hebron.*

NON est autem existimandum hos exploratores è castrorum loco iuisse in Sin, siue Cades, vt inde regionem lustrare inciperent. Id enim fuisset regredi versus meridiem, non progredi ad Septentrionem. Quod significare volens Moyses, ait ascendisse ad meridiē, id est ex parte meridiana terrę promissæ, & venisse in Hebron, quæ erat in montanis Iudææ, in qua septem annis regnauit Dauid, de qua nobis crebrò cum Scriptura habendus est sermo. *Ibi erant*, inquit Moses, *Achiman, & Sisai, & Tholmai filij Enac*, id est gigātes de stirpe gigantæa, de quibus iterum nominatim agitur Iosue 15. vbi à Caleb deleti dicuntur, quòd contigit post mortem Iosue, tertio Othonielis anno, exitus Hebræorum 60. Et putantur aliqui ex hac Enacinorum gente, quæ in plures fuit diuisa familias, ex Hebrone in Ægy-

Infra an. Othonielis 1 n. 6. & seqq. & 15. 14. an. mund. 2603. n. 10. c. 30. 4. c. 19. 11. 23.

Digitized by Google

ptum profecti, & vrbem Tanim siue condidisse, siue incoluisse, quæ Zoan in Hebraico textu appellatur, principum & regum sedes, vt ex Isaia intelligitur; sed Septuaginta, quos secutus est Hieronymus, nomen vulgo notius vsurparunt. In eam autem vrbem, & eius agrum, plagæ Ægyptiacæ maximè desæuierunt, vt à Dauide celebratum est.

c. 30. 4. & c. 19. 11. 13. — Psal. 77. 12.

CCIX. *Fructus è Chananitide referũt.*

Memores porrò exploratores accepti mandati, de terræ frugibus afferendis, pergentes vsque ad torrentem botri, absciderunt palmitem cum vua, quam portauerunt in vecte duo viri. Locus dicitur fuisse in tribu Dan, qui propterea Neelescol dictus est, id est *torrens botri.* Ficus etiam & malogranata inde tulerunt, quæ credibile est botro proportione respondisse, in euidens fertilissimæ regionis argumentum: quorum fructuum memores, qui nũc adolescentes erant, in iurgio ad aquas contradictionis Moysi & Aaroni insultabant dicentes: *Adduxistis in locum istum pessimum, qui seri non potest, qui nec ficum gignit, nec vineas, nec malogranata*, &c. *Curauerunt*, inquit Philo, *vt decerptos arborum fructus suis tribulibus ostenderent, eos præcipuè, qui non facile corrumpuntur. Sed nihil magis quàm vitis fructum mirabantur. Pendebant enim prægrandes vuæ de palmitibus, spectaculum vix credibile. Harum vnam excectam suspenderunt è vecte medio, cuius extrema imposuerunt humeris duorum iuuenum; atque ita deportabant, aliis post alios propter pondus succedentibus.* Ratio autem postulat, vt hi fructus non nisi in reditu collecti fuerint, vt recentes populo monstrarentur, nec eos oporteret toto itinere circumferre. Nec veriti sunt inscijs, aut inuitis dominis fructus auferre, cùm & arbores ipsas, & agrum vniuersum, cum vrbibus ad se intelligerent diuina liberalitate pertinere, vt disputat Abulensis. Hos autem qui botrum tulerunt, fuisse Iosue & Caleb significat sanctus Chrysostomus, cùm ait verè cœlestem fructum allatum à Christo, non à Caleb & Iosue; qui scilicet terrenum olim tulerant. Sed id intelligendum videtur factum per eorum famulos; neque enim existimandum principes viros famulis aliquot in tanto itinere caruisse.

q. 38. in c. 13. — Hom. 24. ad Ephes.

CCX. *Reuertuntur in Cadesbarne, vnde exierant.*

Sed iam tempus est vt exploratores in castra reducamus, etsi è re populi vniuersi erat, vt maxima eorum pars in itinere periisset, ne tantam in omnes Israëlitas cladem importarent, quæ iam in ipso itinere parabatur. *In itinere enim* vt ait Philo, *conuenire eis non poterat, quid renunciandum esset de communi sententia, nequid seditionis oriretur in populo*; sed minus etiam post reditum conuenit, vt mox patebit. *Reuersi* ergo *sunt exploratores terræ, post quadraginta dies omni regione* lustrata, siue *circuita*, vt habet vulgata, ad significandum eos quendam quasi circulum confecisse, redeuntes in locum vnde egressi erant, & terræ non secundum longitudinem solùm, sed secundum latitudinem etiam notitiam aliquam accepisse; non videntur tamen Iordanem traiecisse, quod ea regio ad Chananitidem propriè non pertineret. Reuersi, inquam, *venerunt ad Moysen, & Aaron, & ad omnem cœtum filiorum Israël in desertum Pharan, quod est in Cades.* Non ait Moses desertum Pharan esse in Cades, qui enim fieri potest vt maior locus sit in minori? Sed sententia loci est, venerunt in Pharam, id est in Cades, priuatum scilicet magni deserti locum. Necesse est autem Cades pro Cadesbarne poni hoc loco, quæ erat in deserto Pharam, cùm Cades esset in deserto Zin, vt antè demonstratum est. Quod dum non animaduertit Comestor, & eum secutus Abulensis, à decima quinta mansione ad tertiam & trigesimam conuolant. Itáque factum à Mose putant, quòd in mansionibus interiectis nihil memorabile contigerit; quòd eis non concedimus.

l. 1. de vita Mosis. — Et iterum c. 14. 7. — quod est, pro, id est. — n. 198. c. 18. in Num. q. 2. & 39. in 13. Num.

CCXI. *Apud populũ agũt, cũmque perturbant.*

Sed pergit Moses: *Locutique eis, & omni multitudini, ostenderunt fructus terræ, & narrauerunt dicentes, Venimus in terram ad quam misisti nos, quæ reuera fluit lacte & melle, vt ex his fructibus cognosci potest.* Et hæc est responsio ad prius mandatum, quæ quò vehementius allicere potuit, hoc magis potiundi difficultas absterruit, atque contristauit. De altero enim mandato ita respondent; *Sed cultores fortissimos habet, & vrbes grandes atque muratas. Stirpem Enac vidimus ibi*; quales scilicet in Ægypto, in ciuitate Tanim iam viderant. Alioqui enim non intelligeret populus, quales homines describerentur. Sed apertiùs postea eadem

supra 206.

Digitized by Google

Num. 13. 30.

repetunt & inculcant. *Amalec*, inquit, *habitat in meridie; Hethæus & Iebusæus, & Amorrhæus in montanis. Chananæus verò moratur iuxta mare, & circa fluenta Iordanis.* Quasi dicant, vndique interclusus est aditus, vbique ferocissimos hostes inuenturi sumus, Amalecitas ad meridiem, Amorrhæos ad orientem, Chananæos ad occiduum mare, Iebusæos in media regione campestri, Hethæos in montanis. Iebusæi enim apud Ierosolyma, Hethæi ad Hebron cum gigantibus habitabant.

CCXII. *Turbas mitigare conatur Caleb.*

INTER *hæc Caleb compescit murmur populi, qui oriebatur contra Moysen.* Primus se offert Caleb & animo, & ætate florens, quadragesimum enim tunc agebat annum, vt ipsemet Iosuë 14. testatur: sed & dignitas nobilissimæ omnium tribus ad quam pertinebat, ei faciebat animos. Nec dubitandum est eo ipso tempore Iosuë, qui Moysi iamdudum, & Deo familiarissimus erat, rectè functum munere suo in sedando & comprimendo tumultu, vt ex sequentibus patet. Et Philo vtriusque studium simul concurrisse demonstrat. Nihilominus assentiendum est Scripturæ, quæ vni Calebo hanc orationem tribuit, *Ascendamus, & possideamus terram, quoniam poterimus obtinere eam.* Infra etiam Dominus Calebum, seorsim nominatum laudat; & mox cùm vtrúmque laudat Calebum priorem nominat. Moyses autem familiarissimum sibi Iosuë anteferre solet, sicut Iesus Sirach, & Mathatias Machabæorum parens, & Iosephus. Vide Abulensem quæstione quinquagesima quinta.

c. 14. 7. — c. 14. 24. & 30. — c. 14. 6. & 38. — c. 46. 9. — 1. Mach. 2. 55. & 56. — l. 3. ant. c. 13.

CCXIII. *Cæteris refragantibus, & de terra [illegible].*

ALII *verò qui fuerant cum eo*, & omnia humano iudicio timore deprauato metiebantur, *dicebant, nequaquam ad hunc populum valemus ascendere*, nisi volumus ab eo malè mulctari, *quia fortior nobis est.* Quin etiam *detraxerunt terræ quam inspexerant apud filios Israël dicentes, terra quam lustrauimus deuorat habitatores suos.* id est laboriosissimè exercetur, & colitur, quoniam enim negare non poterant vtilissimè coli, ad asylum ignauorum confugiunt. Cui expositioni fauet, quòd ab his oblocutoribus vitium aliquod terræ quærebatur. Itaque minus placet Abulensis, cùm de pestilẽtia id interpretatur, aitque cum R. Salomone, exploratores vbique incidisse in homines, qui mortuos sepelirent, Deo hostes ipsorum diminuente: quòd illi in deteriorem partem vertebant. Vatablus de aëris insalubritate id accipit: Comestor & Caiet. de breuitate vitæ, quòd incolæ non essent viuaces, aut indè crebro ab hostibus expellerentur. Fonçeca de tyrannide, & oppressione, quam in ea exercebant violenti illi gigantes. Sic autem natura comparatum est, vt quis ea vilipendat, quæ obtinere non potest, vt in sua se iactura consoletur. Et ad huiusmodi detractionem alludens Dauid dicebat, *Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem.*

q. 40. & 51. — psal. 105. 24.

CCXIV. *Et de incolis eius obloquẽtibus.*

SED quia de terra illa difficile erat probabiliter mentiri redeunt ad propugnaculum querelæ suæ; *Populus quem aspeximus proceræ staturæ est. Ibi vidimus monstra quædam filiorum Enac, de genere gigantæo, quibus comparati, quasi locustæ videbamur.* Omnia malignè in maius attollunt, vt populum auertant à voluntate adeundi regionem, ad quam Deus eos deducebat. Id Philo tradit his verbis. *Post reditum extitit maior discordia, alij de vrbium munimentis, & ciuium frequentia narrantes, & in maius attollentes omnia, verbis territabant concionem: alij contra eleuabant quidquid viderant; hortando vt forti essent animo, & coloniam quærerent, consecuturi ad primum clamorem victoriam; nullam vrbem laturam, tantæ multitudinis simul ingruentis impetum, nec parem futuram oneri incumbenti. Atque vtrique inuenerunt in plebe, quos suis affectibus imbuerent, ignauia timidi; fortes verò spe atque audacia. Verùm hi quinta portio fuerunt, timidis quintuplo superantibus cæteros. Quo factum est vt paucorum fortitudo in tanto ignauorum numero obscuraretur. Duobus autoribus optimi consilij præualuerunt decem dissuasores eorum sententiæ, qui pertraxerunt in suas partes totam plebeiam multitudinem.*

c. 13. 33. — l. 1. de vita Mos.

CCXV. *Totius populi murmur ac seditio, & multi eius gradus.*

HÆC Philo, consentaneè Scripturæ dicenti, *Igitur vociferans omnis turba fleuit nocte illa, & murmurati sunt contra Moysen & Aaronem, cuncti filij Israël dicentes, Vtinam mortui essemus in Ægypto, & in hac vasta solitudine vtinam pereamus; & non inducat nos Dominus in terram illam, ne cadamus gladio, & vxores ac liberi nostri ducantur captiui.* Sed addunt consilium dignum hominibus

Cap. 14. 1.

in Deum impiis ac rebellibus. Nam quasi in illius despectum, qui eos inde eduxerat, dicunt inter se, *Nonne melius est reuerti in Ægyptum? Constituamus nobis ducem, & reuertamur in Ægyptum.* Vide vt per omnes gradus crescat, atque exaggeretur
1. istius populi furor. Nam primùm ad insperatum nuncium difficultatum obtinendæ regionis, quam iam octauum decimum mensem, per inuias, asperásque solitudines inquirebant, incipiunt desperatione frangi, & contrà Moysem, atque ipsum Deum indignari, ac murmurare; quod murmur Caleb frustra compescere conatus est, cæterorum calumniis, ac falsa testificatione præ- *Enascitur murmur.*
2. ualente. Secundò, primus ille impetus iræ solutus est in lachrymas socias querularum; & lamenta in spem irritam, & labores frustrà exantlatos. Neque enim tacitus fuit ille fletus, sed publicus ac sonorus, *omnis* quippè *turba* ex animi impotentia, & amaritudine cordis *vociferans fleuit nocte illa*, vtique deteriore fletu, quàm cùm nuper carnium desiderio eiularent. *In lachrymas, & lamenta soluitur.*

3. TERTIO, rursum cum prima luce incandens ira fletus abstersit; & quæ priùs in solum principem Mosem intumuerat, nunc in Pontificem quoque illius germanum inflammatur; post mala præsentia, atque imminentia tota nocte per otium retractata. Tantúsque fuit hic furor vt Moses, & Aaron ne hiscere quidem, metu lapidationis ausi fuerint; sed sese, *in terram coram omni multitudine prostrauerint*; vel ad eos sedandos, vel ad numen ipsis, infimis precibus & corporum abiectione placandum; prociderunt enim coram ipsis, sed versus tabernaculum fœderis, nihil respondentes populo, quem iam furentem, & monitorum
l. 3. c. 13. incapacem videbant. Quod confirmat Iosephus. *Moyses interim & Aaron procidentes in faciem supplicabant Deo non pro sua salute, sed vt insanientem multitudinem ad sanam mentem reduceret, tot præsentibus & instantibus necessitatibus turbatam.* Hæc ipse. CCXVI. *Redintegratur in Moysen & Aaronem.*
4. Quartò, ita indignantur in benefactorem Deum, vt nullam vitæ conditionem, ea, quàm ab ipso acceperunt, non feliciorem iactent: adeò vt mortem in durissima Ægypti seruitute, & fornace ferrea, aut in vasta solitudine anteferant, atque appetant: persuasi sibi alioqui violenta morte pereundum; filiis autem suis, atque vxoribus in turpi, ac miserabili seruitute consenescendum. *Indignatio in Deũ.*

5. QVINTÒ, quòd optabile per iracundiam putarunt, cæco impetu ambiunt, atque deliberant, Mose videlicet vel deserto vel interfecto, abiecta Domini lege, omníque aduersus Deum pietate per apostasiam conculcata. Nec vident insani sibi integrum non esse reuerti in Ægyptum, séque à Deo desertos, & ab omni commeatu imparatos, dira fame in reditu perituros: aut etiam Deo & ho- CCXVII. *Furiosa deliberatio.*
infra v. 12. minibus inuisos, ignitis pestilentiæ iaculis, quæ postmodum Dominus intentat, aut gladiis Madianitarum, Amalecitarum, cæterorúmque, qui desertam Ara-
6. biam, aut Petræam incolunt, trucidatum iri. Sextò benè monentibus Iosuë & Calebo cum ingenti vlulatu obstrepunt; sed illos ipsos, quos sua virtus & præcedentia in rempubl. merita; quos dignitas generis, &, quod caput est, pietas
c. 14. 10. in Deum reddebat honore dignissimos, lapidibus obruere aggrediuntur: & apparet facturos, nisi apparens de repente gloria Domini, nefarium atque immane consilium disiecisset. *Et meditata principum cædes.*

Num. 14. 6. CVM enim furente populo Moyses & Aaron ad preces conuersi siluissent, *Iosuë & Caleb, qui & ipsi lustrauerant terram*, & sui officij esse ducebant, populum à furore, si quo modo possent deducere, *sciderunt vestimenta sua*, in argumentum iniuriæ in Deum illatæ, & calamitatis in rebellium capita imminentis. *Et ad omnem multitudinem filiorum Israël locuti sunt*, dissoluentes vtrúm-
c. 14. 7. que criminationum caput. *Terra*, inquiunt, *quam circuiuimus valdè bona est; si*
1. *propitius fuerit Dominus inducet nos in eam, & tradet humum lacte & melle manantem.* id est, nisi prolixam numinis de vobis præclarè merendi voluntatem, à vobis
2. seditio vestra & furor auerterit: vnde subdunt. *Nolite rebelles esse contra Dominum, neque timeatis populum terræ huius, quia sicut panem ita eos possumus deuorare*, quasi dicant, in manu ac potestate nostra erunt. Gallicè diceremus, *Il n'y en aura pas pour vn desiuné. Recessit ab eis omne præsidium, Dominus nobiscum est, nolite metuere*, nam animorum illis ac corporum diuinitus vigore sublato, quasi panico terrore concussi fugient, nemine persequente. Sicut experti sunt iu- CCXVIII. *Iosuë & Calebi periculum; eorúmque ad populũ oratio.*

niores Israëlitæ, qui cum Iosue illuc post trigesimum octauum annum sunt ingressi. Tales enim etiam hoc tempore inuenturi erant, si Deo sese obsequentes præbuissent. Sed quando indurruerunt contra Dominum, & mutati sunt in arcum prauum; aduersarios suos contra se fortissimos reddiderunt, imo & victores, Deo auxilium suum in Amalecitas & Chananæos, contra Israëlitas transferente. *v. 24. & 25.*

CCXIX. *Prorsus irrita.*

SED irrita erat omnis monitio apud frementem ira populum, & magna cum vociferatione tumultuantem, vt exaudiri nullo modo possent, & lapides etiam intentantem. *Cúmque*, inquit Scriptura, *clamaret omnis multitudo, & lapidibus eos vellet opprimere;* confugerunt ad diuinum tabernaculum, ait Dionys. & Caiet. & statim visa est gloriosa species, ad protegendum eos qui erant in tabernaculo: proptereáque destiterunt à lapidatione, quam inceptabant. Gloriam Domini Abulensis interpretatur, insolitum in nubis columna fulgorem, & vibrantes ex ea radios, ad populi terrorem, aut quæpiam alia formidosa signa. *Vix temperatum est à manib.* ait Philo, *quin duos diuersum sentientes lapidibus obruerent, malentes audire iucunda quàm vtilia, & veris falsa praeferentes, aut furori suo potius, & impotentibus doloris facibus indulgentes.* *l. 1. de vita Mosis.*

CCXX *Hîc quoque peccat Iosephus.*

SED Philoni, atque adeò Scripturæ suo more contradicit Iosephus: nam de pe- 1
riculo Iosue & Caleb nihil planè dicit, & illud pro arbitrio suo in Moysen & Aa- 2
ronem transfert, vt interim verum narrationis ordinem sponte perturbatum dis- 3
simulem. Addit etiam manifestas in Deum contumelias, in maius probrum & de- 4
decus gentis suæ, quam aliás vt ornet, multa in Scriptura peruertit. Hic autẽ miti potiùs Scripturæ interpretatione eam subleuare oportebat. Sic enim loquitur. *Soluta concione domum reuersi, cum vxoribus, & liberis lamentabantur, dicentes verbis tantùm Deum multa polliceri: re autem omnino nihil auxilij praestare. Rursúmque Moysen incusantes, in eum, simúlque & fratrem eius Aaronem Pontificem vociferabantur. Atque ita totam noctem inquieti exegerunt, in vtrumque conuicia iactando. Manè verò ad concionem concurrunt, hoc animo, vt lapidatis Moyse, ac fratre, in Aegyptum, retro vnde venerant reuerterentur.*

CCXXI. *Diuinæ vltionis indicium, atque initium.*

HACTENUS Dominus populum Hebræum furorem istum furere passus est. Nunc ipse vicissim iustissimum iracundiæ suæ furorem in eum exercere aggreditur. Et primùm illustri & visibili specie maiestatis suę, vt dicere cœperamus, & consentiunt interpretes, flammantis videlicet præter consuetudinem, & coruscantis nubis eis exhibita, stupefactos, cohibet, & iniustissimam eorũ iracundiam in iustissimum timorem conuertit; vt qui facilè poterant sepulchra concupiscentiæ, & ignem extrema castrorum deuorantem meminisse; & improuisam aliquam, repentinámque cladem meritò formidare. Dixit ergo Dominus ad Moysem, nec satis constat an audiente multitudine: Id quidem innuitur, eo quòd immediatè præcessit, apparuisse gloriam Domini super tectum fœderis cunctis filiis Israël: non sit tamen satis credibile, eo quòd oportuisset Angelum voce horribili è tecto fœderis intonare, vt immensa multitudo atrio latissimè circunfusa exaudire posset: & apparet istud, tanquam admodum insolens annotatum iri. *Sa, Fonseca, Dionys. Caiet. Abul. q. 41. inc. 14*

CCXXII *Et atroces minæ.*

VSQUEQUO, inquit Dominus, *detrahet mihi populus iste? Quousque non credent mihi, in omnibus signis quæ feci coram eis? Feriam igitur eos pestilentia, atque consumam. Te autem faciam principem super gentem magnam, & fortiorem quàm hac est.* Quod pertinet ad charitatem Mosis erga proximum, quamuis insigniter improbum demonstrandam: qui non omittat omni animi contentione pro populo suo apud Deum orare, licet in illius internecione, non solùm nulla ipsi iactura immineret; sed lucrum etiam, & fortunarum incrementum ei à Domino, qui mentiri non potest, vltrò promitteretur. In re tamen ipsa hæ minę, minæ tantùm erant; nec erat facturus quod se facturum, sub tacita conditione, minabatur, si videlicet Moyses vellet, nec ei suis precibus obsisteret; quod eum facturum sciebat. Ergo simpliciter loquendo nec Dominus constituturus erat Moysem alterius cuiuspiam gentis principem, quoniam istam non erat planè deleturus, sed noxios duntaxat, filiis ipsorum ad Hebraicæ gentis propagationem derelictis. *Vide supr. praeced. n. 595 & seq. Vide Abul. q. 15. 16. 17 & sexto in part. c. 14.*

CCXXIII. *Mosis intercessio, orantis vitari blasphemias.*

HIC Moses expertus efficacitatẽ orationis illius, qua repręsentabat Domino, in

sumenda vltione de populo, etiam eius gloriam apud infideles in discrimen adduci, eodem nunc quasi clypeo vtitur ad protegendum populum suum, ostendens fore vt Ægyptij, è quorum terra educens hunc populum gloriosissimus apparuit, tam protegendo ipsos, quàm hostes eorum horribilibus multando pœnis: & Chananæi in quorum terram se ipsos introducturum iureiurando spopondit, opinionem de eius gloria, & maiestate conceptam abiiciant: neque causam interitus eorum, in ipsorummet intolerandam malitiam coniiciant, sed in defectum diuinæ potestatis & clementiæ; vt qui *tantam multitudinem quasi vnum hominem occiderit*; cùm ratio humanitatis exigere videatur, vt in magna peccantium turba eligantur ad pœnam, qui magis in culpa fuisse creduntur; multitudini autem, quæ eorum exemplo, vel impulsu in fraudem inducta fuerit, ignoscatur. Addit etiam blasphematuros contrà diuinam potentiam, dicturósque, *Non poterat introducere populum in terram pro qua iurauerat, idcircò occidit eos in solitudine.* Vt scilicet impostores solent, qui cùm nequeunt stare promissis, expedire sese, atque exitum inuenire quoquo modo machinantur.

c. 14. 17. — Magnificetvr *ergo*, inquit Moses, *fortitudo Domini*, non armando brachium suum ad vilem populum exterminandum, ne dicatur tibi, *Contra folium quod vento rapitur ostendis potentiam tuam*: sed in eo longanimiter tolerando; quandoquidem maioris est fortitudinis aduersa constanter perpeti, quàm generosè difficilia aggredi, & opposita perrumpendo superare. Meritò ergo Moyses, *Magnificetur*, inquit, *fortitudo Domini, sicut iurasti dicens: Dominus patiens, & multæ misericordiæ, auferens iniquitatem & scelera, nullúmque innoxium derelinquens*, & impunitum; vtpotè *qui visitat* & punis *peccata patrum in filios*, nepotes, pronepotes, posterósque consequentes. Inculcat etiam semel atque iterum iuramentum Domini factum Patriarchis de tradenda posteris eorum Chananitide: quo etiam argumento vsus fuerat, in Domino super adoratione vituli exorando. Denique concludit, *Dimitte obsecro peccatum populi huius, secundum magnitudinem misericordiæ tuæ, sicut propitius fuisti egredientibus de Ægypto, vsque ad locum istum.* — ccxxiv. *Et fortem misericordiam exerceri.* — Exod. 32.

Deut. 9. 25. & seq. — Qvandiv Moses in orando perseuerauerit, quando veniam impetrauerit, & vocem istam audire meruerit, *Dimisi iuxta verbum tuum*, non satis constat. Nam licet textus hic nullam præ se ferat intercessisse moram inter orationem Mosis, & exauditionem Domini. Ipse tamen Moses in Deuteronomio, vbi hanc Historiam repetit, significare videtur se quadraginta diebus, totidémque noctibus Deum orasse, & veniam pro hac culpa impetrasse; ea siquidem commemorata, subdit se iacuisse coram Domino quadraginta diebus ac noctibus, *Quibus*, inquit, *eum suppliciter deprecabar, ne deleret vos, vt fuerat comminatus*; aliáque id genus. Verùm similitudo comminationis, & Mosaicæ supplicationis, in vtráque causa, occasionem dederunt existimandi, cætera quoque eadem fuisse, & nominatim longitudinem temporis in venia exoranda. Iam autem alio loco diximus, hanc historiam illic obiter, & quasi per parenthesin, ob rerum similitudinem interseri, móxque historiæ cursum resumi, cùm ait se iacuisse coram Domino quadraginta diebus. Fatentúrque omnes interpretes, hos 40. dies in monte Sina fuisse transactos, & repeti illos quadraginta dies, qui paulò antè in eodem capite positi fuerant. In contraria fuit sententia Torniellus, quem ibidem refutauimus. — ccxxv. *Quandiu orauerit Moses.* — an. 81. n. 624. & seq. v. 22. 23. & 24. — v. 18. n. 629. & 30.

Exoratvs ergo à Mose Dominus, *Dimisi*, inquit, *iuxta verbum tuum.* Id est non delebo vniuersos pestilentia vt fueram comminatus, idque do precibus tuis, neque permittam gloriam meam imminui apud Ægyptios, aut Chananæos, quod tu alioqui futurum suspicaris, imò vniuersam terram gloria mea implebo, dum vbique audientur, quæ ego postea in huius populi gratiam perpetraturus sum. Nihilominus non impunè feret hic populus violatam maiestatem meam. In eos enim in præsens animaduertam, qui grauiore culpa obstricti tenentur, vtpotè, *Qui viderunt maiestatem meam*, in monte Sinai, *& signa quæ feci in Ægypto, & solitudine, & tentauerunt me iam per decem vices, nec obedierunt voci meæ, non videbunt terram pro qua iuraui patribus eorum, nec quisquam ex illis qui detraxit mihi, intuebitur eam.* At, inquies, si in omnes noxios animaduersio effusa est, quid datū est precibus Moysi? vt non omnes penitus delerentur, vt in diluuio, aut incendio pentapolitano, — ccxxvi. *Dominus exoratur, & quatenus,*

quod absque dubio multos hausit infantulos innocentes. His autem Dominus solitum sibi iusiurandum præmittit, ad significandam immutabilem decreti firmitatem, tam circa ea, quæ gloriosè perpetraturus erat, sub ingressum Chananitidis; quàm circa exclusionem obtrectatorum istorum; qui scilicet vigesimum annum superabant, ea enim circunstantia ætatis mox additur. Difficile enim creditu est, neminem eorum, qui infrà vigesimum annum erant, murmurasse: sed eis fortasse mortis in solitudine, & exclusionis à Chananitide pœna remittitur, & in diuturnam peregrinationem commutatur: qua de re postea viderimus.

vide Abul. q. 65. — n. 231. — n. 231.

CCXXVII. *Quomodo decies ab Hebræis tentatus.*

CÆTERVM quod Dominus ait se iam decies à populo tentatum, passim omnes interpretantur, ac si dixisset, multoties. Sicut cùm Iob dixit amicis suis, *En decies confunditis me*. Sic Iacob queritur apud vxores, *decem vicibus mutatam sibi à socero mercedem suam*. Sic & alibi sæpè numerus certus pro incerto ponitur. Quæ videtur esse Dauidis ipsius interpretatio. *Quoties exacerbauerũt eum in deserto, in iram concitauerunt eum in inaquoso?* Vbi vides tentationem, quæ hîc dicitur per exacerbationem verti, quòd est molestia grauiore afficere, vehementer offendere, acerbum & iratum reddere. Nihilominus plerique interpretum istas decem vices partim ex Hebræis, partim ex textu ipso diuersimodè referunt; communiter sic enumerantur. Prima tentatio seu murmuratio fuit antè egressionem ex Ægypto, cùm grauius affligerentur à Pharaone, post ei nunciatam Dei iussionem. Secunda fuit ante ingressum maris rubri, cum eis immineret Pharao, cùm exercitu suo. 3. cùm in siti sua inciderunt in aquas Marath. 4. cùm deficiente commeatu Ægyptiaco panes & carnes postulantibus, datum est manna, & coturnices. 5. cùm ex diffidentia manna tum seruarunt in diem Sabbati, tum etiam in Sabbato quæsierunt, quam culpam Hebræi in duas diuidunt, sed viceuersa omittunt primam. 6. fuit in aquæ penuria in mansione Raphidim. Septima in adoratione vituli ad montem Sinai. Octaua in Incensione, cùm pro labore itineris murmuratum est. Nona in Sepulchris concupiscentiæ, propter desiderium carnium. Decima verò & vltima, in reditu exploratorum, ex desperatione obtinendæ terræ promissæ. Et hoc modo ab Abulensi quoque, Caietano, Lyrano numerantur. Vide & Rupertum in primo Numer. c. 39.

Abul. Caiet. Sa Gloss. Fonseca. Lyra Genebr. Corn. Iob. 19. 3. Genes. 31. 7. Leuit. 26. 26. 27. Psal. 77. 46. Lyra. Abul. q. 64. Caiet. Dionys. fagius. Genebr. in Psal. 77. Cornel. Exod. 5. Abul. Caiet. Ex. 14. 15. 16. Apud Genebr. & Fag. Ex. 17. Ex. 32. Nu. 11. 1. 4. Num. 13. 14.

CCXXVIII. *Iubetur populus retrocedere in interiorem solitudinē.*

LAVDAT deinde Dominus nominatim Caleb, & mercedem pietatis, ac fidelitatis promittit, vniuersum tamen populum reuerti iubet in solitudinem. *Quoniam*, inquit, *Amalecites & Chananæus habitant in vallibus*. Exponi possunt hæc verba per sarcasmum, & exprobrationem ironicam, alludendo ad ea, quæ exploratores dixerant, *Amalec habitat in meridie, Chananæus verò moratur iuxta mare, & circa fluenta Iordanis*. Abulensis tamen, Vatablus, Caiet. Sà hæc dici existimant à Deo quasi paternè admonente de hostium suorum insidiis, atque incursibus declinandis; quandoquidem diuino præsidio destituti, eis resistere non possent, putántque aliqui, idem esse habitare in vallibus, atque delitescere in humilioribus locis, ad insidias opportunis. Sed hanc expositionem infirmant, quæ in extremo capito habentur; vbi dicuntur Amalecitæ & Chananæi descendisse de monte. Nolebat autem Dominus eos, quantumuis à se morti destinatos, incursionibus hostium patere, ne sic illi quoque occiderentur, qui pòst annos 40. in Chananitidem ingressuri erant. Obtinebant autem Amalecitæ longum admodum terræ tractum in hisce desertis locis, adeò vt à meridie propinqui essent Ægypto, à Septentrione autem Chananitidi: itaque & in Raphidim, & in Cadesbarne contrà Israëlitas pugnauerunt.

Num. 13. 31. q. 68.

CCXXIX. *Cur iussione opus.*

QVONIAM ergo, inquit Dominus, timuistis hostes; nec patrocinio, & præsidio meo confisi estis, *cras mouete castra, & reuertimini in solitudinem per viam maris rubri*, id est, versus mare rubrum vel Ægyptum, sic enim exequar desiderium vestrum, redire volentium in Ægyptum. nec tamen eò peruenietis, sed in vasta solitudine moriemini. Quòd autem monet de mouendis postridie castris, non frustra facit, licet in singulis mansionibus, ipso nubis motu, de migratione monerentur. Quia enim non erant deinceps progressuri Septentrionem versus, sed contrà Meridiem regressuri, cunctati fuissent Israëlitæ rebelles columnam sequi, ideò præmonitos oportuit iter suscipi, velificatione ad Austrum conuersa. Sic sub huius peregrinationis initium, cùm regrediendum fuit versus Ægyptum, vt trai-

Exod. 14. 2.

Digitized by Google

ceretur mare rubrum, monitus est populus de itinere; nec alibi vnquam huiusmo-
di monitio adhibita est, aut necessaria fuit, præterquàm duobus hisce in locis, vbi
q. 73. in c. 14. iter præter humanum iudicium institutum est, vt notauit Abulensis. Qui ex eo
q. 74. 77. 78. & 88. in fine. quod Cades cum Cadesbarne confudit, & mansionem 15. cum 33. cogitur dicere
populum in deserto, aut nullam mansionem per 38. annos fecisse, aut eas omnes si-
lentio præteritas à Scriptura: aut in vna quapiam innominata tantam traxisse mo-
ram ad mare rubrum, & nihilominus vagos fuisse in deserto, vt postmodum
dicitur.

Nominatim autem mandat Moysi & Aaroni nomine suo referri ad popu- ccxxx. *Altera distinctior sententia in noxios.*
lum quæ sequuntur. *Vsquequo multitudo hæc pessima murmurat contra me, querelas fi-
liorum Israël audiui. Dic ergo eis. Viuo ego, ait Dominus*, Iusiurandum præmittit, vt
persuasum habeat populus hæc non comminatoriè, sed ex certo, & incommuta-
bili decreto dici. *Sicut locuti estis audiente me, sic faciam vobis, in solitudine hac iace-
bunt cadauera vestra. Omnes qui numerati estis à 20. annis & suprà, & murmurastis contrà
me, non intrabitis terram, super quam leuaui manum meam*, id est, iuraui, rectè enim
post q. 87. monet Caietanus & Abulensis antiquum iurandi morem fuisse eleuando manus,
imò & perpetuum, quasi sumendo testem Deum, *qui in altis habitat*. Ad eum er-
go morem alludens Dominus, *Leuaui*, inquit, *manum meam vt habitare vos facerem.
Præter Caleb filium Iephone, & Iosuë filium Num.* qui non excipiuntur à numero
murmurantium, ad quem non pertinebant, sed à numero superantium vigesi-
mum annum.

q. 87. in c. 14. In plures tamen hæc pœna pertinuit, quam hæc sententia ferre videatur. Latius ccxxxi *Quàm multi ea non continentur.*
enim patet illa superior v. 23. *Nec quisquam ex illis, qui detraxit mihi, intuebitur eam.*
Proptereàque ait Abulensis omnes omnino, qui murmurationis participes fuerant
1. in deserto periisse. Primùm viros, qui numerati sunt à viginti annis & suprà,
vt fert ipsa sententia; & quia nemo eorum introiuit, duobus exceptis, sequitur
2. omnes eodem crimine fuisse implicatos, 2. posterior sententia non attingit Le-
uitas, qui illo modo non sunt numerati, sed ab vno mense: attingit autem prior
3. nec absurdum est in iis non paucos inundante torrente abreptos fuisse; 3. nec iu-
niores 20. annis, quos, pro ingenita propensione, credibilius est maiorum vesti-
giis maxima ex parte potiùs institisse, quàm seorsum ab iis, consilium sibi capere
voluisse. Alij tamen putant istos non excidisse à promissa regione, sed eam pœ-
n. 116. nam ipsis in diuturnam peregrinationem fuisse commutatam; quo referri potest
illud v. 33. *Filij vestri erunt vagi in deserto, annis 40. & portabunt fornicationem vestram,*
atque adeo propriam, & suam. Verùm sic, pari fuerint conditione cum iis, qui
huic culpæ affines non fuerunt; eadémque fuerit pœna innocentium, ac reorum.
Nisi dicas diuinitus factum, vt vnis hoc exilium molestum esset, aliis non item;
sicut manna non vnum eundémque saporem omnibus in deserto afferebat.

4. Qvarto non comprehendit hæc sententia mulieres. Et tamen prodigij in- ccxxxii. *Præsertim fœminæ, & vulgus promiscuū*
star esset, nec credibile vllo modo est nullam mulierum ad murmurationem ora
soluisse. Neque enim eam laudem eis inuidisset Moses, nec erant omnes Maria
q. 87. sanctiores, quæ nuper contra Mosem fratrem oblocuta fuerat. Adde quod, vt ait
Abulensis, mulieres magis inquietæ naturæ sunt, & magis querulæ quàm viri,
ideò plures earũ fortasse, quàm de viris murmurauerunt, & mortuæ sunt in deser-
to iuxta priorem illam sententiam Domini. Denique non includit magnam alie-
5. nigenarum, & famulorum, ac proselytorum multitudinem; quos constat non
Num. 11. 4. fuisse recensitos, cùm nullam ad tribum pertinerent: quos nec sapientiores fuisse
Israëlitis, neque ad murmurandum tardiores, probat desiderium, ac flagitatio
carnium in Sepulchris concupiscentiæ; quæ ab ipsis sumpsit exordium, nec pro-
babile est eos maiore à Domino indulgentia fuisse tractatos. Ista tamen posterior
sententia ex ætatis, qua censi fuerant, nota allata est, tametsi non adæquata om-
nibus, & solis criminosis, vt prior, vel quia pluribus omnino personarum generi-
bus conueniebat, vel quia in maiore culpa fuerunt propter ætatis maturitatem,
Hinc autem intelligitur non sine miraculo tãtam multitudinem in deserto natam,
quanta in posteriore censu reperta est, quæ priorem penè exæquaret. qui omnes
Num. 26. ab iis ferè qui nunc paruuli erant propagati sunt, de quibus subdit Iudex.

Parvulos *autem vestros, de quibus dixistis, quòd prædæ hostibus forent, introdu-*

CCXXXIII. *Sententia de paruulis, eorúmque peregrinatione.*

v. 31.

eam, vt videant terram, quæ vobis displicuit. de vxoribus quoque locuti fuerant, de quibus cùm Dominus taceat, significat eidem cum viris culpæ obnoxios fuisse, eidémque pariter pœnæ; vt earum scilicet cadauera iacerent in solitudine. Sed in filiis quoque punitum iri parentes ostendit, cùm subdit, *Filij vestri erunt vagi in deserto annis quadraginta, & portabunt fornicationem vestram*; Apostasiam scilicet luent, ac defectionem à Deo; *donec consumantur cadauera patrum in deserto. Iuxta numerum quadraginta dierum, quibus considerastis terram, annus pro die imputabitur, & 40. annis recipietis iniquitates vestras, & scietis vltionem meam.* Ille tamen numerus duobus ferè annis imminutus est, toto scilicet tempore quod fluxerat ab egressu ex Ægypto vsque ad diem hanc, quòd septendecim mensium fuisse diximus. (supra n. 200.) Integrum tamen numerum 40. annorum protulit, propter similem numerum dierum exploratæ terræ; ea itaque imminutio, veniæ, atque indulgentiæ fuit. Res tamen tota cessit in bonum paruulorum, qui interim ætate, viribus, prudentia, & prole aucti sunt: vt in parentum suorum iura, atque hæreditatem succederent.

CCXXXIV. *Cæteri an certo tempore vitæ suæ perierint.*

Postremo concludit confirmátque sententiam latam Dominus, ne qua spes veniæ, aut reuocationis pœnæ superesse putetur. *Quoniam sicut locutus sum*, inquit, *ita faciam omni multitudini huic pessimæ, quæ consurrexit aduersum me, in solitudine hac deficiet, & morietur.* nec statuit Dominus quo cuique tempore, aut ætatis suæ anno moriendum esset, (q. 95 in c. 14.) licet Hebræi aliqui id suo ex cerebro definiant; ait enim R. Salomon, apud Abulensem, omnes qui in deserto perierunt, ad sexagesimum annum peruenisse, & qui priùs eos expleuisset, priùs quoque esse defunctum; ideóque datos 40. annos peregrinationis, vt qui numerati sunt in exitu, sexagenarij morerentur. Sed hæc inepta sunt atque absurda; habita enim est ratio culpæ non ætatis peccatorum, vt qui maiori essent in culpa citius misera morte interirent, vt patet in ipsis exploratoribus, vt postmodum dicetur. cúmque fieri posset vt aliqui de iunioribus grauius quàm alij seniores deliquissent, par etiam erat vt citius è viuis morte tollerentur. Denique plerique postmodum gladio Amalecitarum, & Chananæorum concisi periere, (c. 14. 43. 45) quos ridiculum est existimare omnes annum sexagesimum expleuisse.

CCXXXV. *Populi in hac denunciatione luctus.*

Cvm autem decretum Domini populo per Moysem relatum esset, *Luxit populus nimis.* (v. 39.) *His denunciationibus vulgus attonitum*, ait Iosephus, (l. 3. c. vlt.) *totum se mæstitiæ dedidit, Moysénque obsecrabant vt deprecaretur Deum, quo reconciliatus peccatisque condonatis, vrbes hostiles eis traderet. Ille verò negabat Deum laturum talibus se tentari precibus. Non enim temerè, aut humano more ad hanc indignationem esse commotum, sed iustam hanc sententiam protulisse.* Hæc ipse. Et reuera statim cœpit executioni mādari. Vnde Philo. (l. 1. de vita Mos. p. 415.) *Hæc causa fuit serius deducta coloniæ. Cùm enim potuissent secūdo anno postquàm ex Ægypto demigrarunt agros Syriæ diuidere, deflectentes à via compendiaria, vagabantur per secessus longinquos & deuios alios quærendo post alios, frustrà defatigantes animum cum corpore, vt meritas impietatis pœnas persoluerent; quippè qui præter tempus iam elapsum, per triginta octo annos, ætatem hominis, súsque déque oberrantes per inuia, vix quadragesimo anno peruenerunt ad eosdem quos antea terminos.* Sic Philo, quanquam non planè ad eosdem terminos, sed tamen non admodum remotos. Cadesbarne enim, iuxta quam nunc castra posuerant, à monte Hor in quo mortuus est Aaron, vltimo peregrinationis anno; non multùm distat, si fidimus descriptioni Adrichomij, quod minus obseruarunt Gerardus Mercator, Vvolphgangus, & Torniellus, nisi fortè Philo, Cades cum Cadesbarne confudit.

CCXXXVI. *Exploratorum prompta punitio.*

Et hæc quidem de vniuersi populi pœna. Sed voluit interim Dominus in eos, qui huius omnis tragœdiæ autores extiterant, erántque eam ob causam omnium nocentissimi, ad aliorum etiam terrorem atque exemplum, prompta vltione animaduertere. *Igitur*, ait Moses, *omnes viri quos miserat Moses ad contemplandam terram, & qui reuersi murmurare fecerant contrà eum omnem multitudinem, detrahentes terræ quod esset mala, mortui sunt, atque percussi in conspectu Domini.* (c. 14. v. 36.) Subitam hæc verba mortem significant, dum scilicet adhuc appareret super tabernaculū fœderis vindex gloria Domini: vel immediatè pòst latam sententiam, vt solent latrones in agris, à Præfectis rerum capitalium condemnati. Ita sentit Abulensis, aliique passim interpretes, imò & Philo. *Nec longè*, inquit, *vltionem abesse suspicabatur Moyses, sicut euentus docuit.* Rabbi quoque Salomon in eadem fuit sententia apud

q. 96. in 14. Num. Abul. Parum ergo probabiliter Vatablus, & Fagius, eorum mortem per anticipationẽ hic positam putauerunt, nisi anticipationẽ quasi parenthesim agnoscant, eámque tantùm referant ad relationẽ à Mose factam populo, vt Cornelius noster.

l. 1. de vita M. DE genere mortis res magis dubia est. Philo ait decem exploratores absumptos esse pestilentia, cùm turba secuta ipsorum ignauiam. Chaldæus etiam paraphrastes peste periisse dicit, quo modo etiam Complutensis vertit. Rabbi autem Salomon ait linguas eorum fluxisse veneno, inflatásque subitam mortem reis attulisse. Confirmatúrque hæc sententia, ex eo quòd paulò antè comminatus fuerat Dominus se vniuersum populum pestilentia deleturum, potuit ergo quam primùm id in istos impleuisse. Quid autem Caietanus? *Non scribitur*, inquit, *aliter species mortis huius: & si à simili arguere licet, diuino igne coram tabernaculo Domini combusti sunt; vt sensibili signo euidenter appareret diuinum iudicium. Hebraica autem dictio repentinam duntaxat sonat mortem, in vsu sermonis.* Hæc ipse. In Hebræo est במגפה Bammagephath, hoc est *in plaga* coram Domino, siue *in persecutione*, vt vertit Pagninus. Iosephus autem, ne diuinare cogeretur, hanc totam exploratorum pœnam missam fecit, sicut & proportionem 40. dierum cum totidem annis, aliáque nonnulla; sicut vice versa in exploratorum oratione arduam montium magnitudinem transcendendam, amnium profunditatem superandam de suo adiecit; merito improbante, eóque nomine hominem accusante Abulensi. (q. 40. & 41. in c. 14.) CCXXXVII. De quo genere mortis perierint.

SVPEREST vltimus tragœdiæ huius actus, quo bona pars huius populi, paulò antè malè timida, nunc præpostera audacia præceps, debitam sibi mortem videtur accelerare voluisse. Siue existimauerunt diuinam in seipsos sententiam non decretum immutabile, sed comminationem esse duntaxat; siue contenebrati animis arbitrati sunt se, siue propitio, siue non propitio Domino, victores euadere posse, & in Chananitidem violenter irrumpere; ad bellum infeliciter progressi, infelicius etiam regressi sunt. Sed priusquàm rem explicemus quo tempore ea contigerit inquirendum est. Et Moses quidem rem minimè dubiam, sed planè exploratam reliquisse videtur, cùm statim post enunciatam populo Domini sententiam, de retrocedendo versus Ægyptum, ait *manè primo surgentes ascendisse in verticem montis.* Addit Hieronymus illud, *primò*, explicandi causa, vt idem sit, quod postridie manè. Itaque Abulensis, & alij id explicat de sequenti die post mortem exploratorum, & promulgationem diuinæ sententiæ. Nonnunquam etiam in Scriptura illud, *postridie*, subintelligitur, vt cum Abimelech, Abraham, Laban dicuntur surrexisse *de nocte*, siue, vt est in Hebræo, *mane*, nimirum proximo; sic in illa ipsa voce mane, subauditur crebro *postridie*, imò vix vnquam expressum legas. CCXXXVIII. Præpostere populus ad pugnam præceps. (Genes. 22. 3. c. 20. 8. c. 31. 55. Gen. 19. 15. 27. c. 26. 31. c. 28. 18.)

HANC tamen pugnam, & cladem, & turpem fugam Hebræi in suo chronico, nouendecim post annos contigisse putant. *Anno*, inquiunt, *decimonono iterum insanierunt, & manserunt nouendecim annis in Cadesbarnea. Hinc illud, sedebitis ergo in Cadesbarnea, iuxta dies quibus antea sederatis. Cùm ergo priùs mansissent ibic nouendecim annis; & postea aliis nouendecim manserint, ab exitu plane fluxerunt 38.* Hæc illi, quos sequitur Genebrardus in chronico suo; ait enim populum vsque ad decimum nonum annum hæsisse in Cadesbarne, cùm iam ibi seditio Core & sociorum contigisset. *Decimo autem & nono anno contra Dei oraculum*, inquit, *pugnam contra Amalecitas capessunt infœlicem; vnde & in pœnam aliis nouendecim annis circa illum locum desident, sic ab exitu fluxerunt 38. anni.* Hæc ipse. Iosephus autem anceps in hac re fuisse videtur, qui hanc pugnam à pręcedente historia planè distrahit, quasi neque re, neque loco, neque tempore cum ipsa cohæreret. Denique R. Salomon apud Lyrano. *Sedistis*, inquit, *in Cades, secundum dies quibus mansistis in sequentibus mansionibus.* Id est nouendecim annos in Cadesbarne, & totidem in reliquis omnibus. (pr. p. c. 8. 6.) (l. 4. c. 1.) CCXXXIX. Opinio Hebræorũ de huius pugnæ tempore.

ET Genebrardum sanè maluissem Scripturam, qua se Hebræi niti profitentur, consulere, quàm eis immeritam fidem adhibere; facilè intellexisset eos suo more abuti Scriptura, cùm & eam dicere aiunt, quòd illa non dicit, & ex iis quæ reuera dicit, ea deducunt, quæ indè minimè consequuntur. Nam ex Numerorum 14. & Deuteronomij primo clarum est, statim post auditam Domini iussionem, præcipientis reuerti, & abire in solitudinem per viam maris rubri; populum facti pœnitentem Moysi respondisse, *Peccauimus Domino, ascen-* (Num. 14. 40. Deut. 1. 40.) CCXL. Refellitur.

Digitized by Google

demus & pugnabimus; eadémque orationis serie, ait Scriptura instructos armis in montem perrexisse, quantumuis Domino prohibente: & in Numeris dicitur, *mane primo* post luctum surgentes ascendisse verticem montis. Quæ cùm perspicua sint, oportet Hebræos probare geminam pugnam contra istos infœliciter fuisse susceptam, quarum posterior in decimum nonum annum ab exploratione terræ incidat, quod nunquam facient. Nec Genebrardus seditionem Core hac pugna anteriorem fuisse docebit.

CCXLI. *Eiusque fundamentum diruitur.*

LOCVS autem ille Deuteronomij nihil eis fauet. Vbi enim in editione vulgata legimus, *Sedistis ergo in Cadesbarne multo tempore*, ipsi legunt, *Sedebitis ergo in Cadesbarnea, iuxta dies quibus antea sederatis.* (c. 1. 46.) Cùm ad verbum in Hebræo habeatur, interprete Pagnino. *Et mansistis in Cades diebus multis, secundum dies quibus mansistis.* Quæ vltima verba nihil aliud habent quàm repetitionem, Hebraicæ dialecto consentaneam, ideóque eam vt otiosam & Latinis auribus inusitatam interpres noster omisit, vt ibi notauit Cornelius noster. Caietanus autem, *Secundum dies quos vos scitis, qui fuistis ibi.* quasi Moses præsentium testimonium appellet. Vatablus eo interpretationem vertit, quasi Moses dicat tot diebus mansisse in Cadesbarne post reditum exploratorum, quot antè ibidem substiterant: quod Scriptura non dicit, imo subdit profectos inde venisse in solitudinem, quæ ducit ad mare rubrum, prout scilicet Dominus pridie infœlicis pugnæ præceperat. quæ autem causa ibi moræ dierum quadraginta in hostium finibus, Deo præsertim non propitio. Crediderim allusum ad id quod clarius habetur in hoc libro, (vide Abul. in eum locum Deut. Num. 14. 33) *Filij vestri erunt vagi in deserto annis 40. iuxta numerum 40. dierum quibus considerastis terrã, annus pro die imputabitur.* vt sit sensus, Sedistis in Cadesbarne totidẽ diebus, quot annis mansistis in solitudine. Cùm enim hęc dicerentur in campestribus Moab, expleti erant illi anni. Et huic breui atque obscuriori allusioni, fauit vox, *dierum*, quæ de veris diebus, & annis sumi solet. Eóque non inuitum traxerim R. Salomonem, atque adeo Septuag. vt velint dicere, tot diebus populum in Cadesbarne mansisse, quot diebus, id est, annis in cæteris deinceps mansionibus. Sed rem ipsam breuiter videamus.

CCXLII. *Importuna Israelitarũ audacia.*

CVM ergo populus tam triste nuncium diuinitus à Mose accepisset, & insuper tam funestam, ac repentinam cladem decem exploratorum vidisset, primo mane surrexerunt vt in verticem montis ascẽderent. Cùm autem in procinctu essent, dixerunt Mosi, *Parati sumus ascendere ad locum, de quo Dominus locutus est; quia peccauimus.* pœnitentia scilicet ducti volumus emendare peccatum. Sed *Stulti dum vitant vitia, in contraria currunt.* Quibus Moyses iussu Domini, vt est in Deuteronomio, (c. 1. 42.) *Cur*, inquit, *transgredimini verbum Domini, quòd vobis non cedet in prosperum? Nolite ascendere; non enim est Dominus vobiscum, ne corruatis coram inimicis vestris. Amalecites & Chananæus ante vos sunt, quorum gladio corruetis, eo quod nolueritis acquiescere Domino*, iubenti nunc reuerti in solitudinem, non ascendere & pugnare, *nec erit Dominus vobiscum.* Non incussit timorem hæc denunciatio & vaticinium, quia *tumebant superbia*, vt alio in loco dicitur, (Deut. 1. 43) & iam incipiebat Dominus per hostium manus, de rebelli, mortique addicto populo pœnas sumere. Sed illud erat deplorãdum, quòd cum nouo peccato inobedientiæ, gladio infideliũ perirẽt.

CCXLIII. *Proficiscũtur ad pugnam.*

ILLI ergo *contenebrati ascenderunt in verticem montis.* malitia quippe eorum, & superbia, excæcarat eos; ne bene monenti obtemperarent, & placida postmodũ morte interirent. Id eis postea quadragesimo peregrinationis anno, aut eorum potiùs filiis Moses exprobrauit. *Locutus sum*, inquit, *& non audistis, sed aduersantes imperio Domini, & tumentes superbia ascendistis in montem.* R. etiam Kimhi, pro *contenebrati ascenderunt*, habet, *Eleuauerunt cor, & corroborauerunt ipsum. Arca autem testamenti Domini, & Moyses non recesserunt de castris.* Quia nimirùm columna nubis non est mota de loco suo; qua quiescẽte populus vniuersus quiescere solebat. Fuit autem hoc signum euidens, eos Deo minimè propitio pugnam capescere. Cum Moyse autem & Aarone plurimam populi partem remansisse in castris de omnibus tribubus, nominatimque Iosuë & Calebum & Leuitas, qui arcam portare solebant; rationi consentaneum est, & affirmat Abulensis in hunc locum; (q. 97. in c. 14. Num.) sed libet temerariam hanc populi istius superbiam, tametsi nimiùm vt arbitror amplificatam, etiam ex ore Iosephi, eorum popularis repræsentare. Sic autem habet.

CCXLIV. *Quid hac de re Iosephus.*

Hebræus *antem duram vitam in deserto agentes, & multis miseriis afflictos nihil peius habuit; quàm quòd Deus non sinebat eos armis cum Chananæis experiri: nec iam amplius Moysen audire volebant quiescere iubentem, rati etiam sine illius auspiciis victoriam de hoste se posse obtinere: accusabántque eum, quasi hoc tantùm agentem, vt in magna inopia cõstituti, semper ab illius consiliis penderent.* Quæ inopia quotidie manna circumfluentibus, falsa vtique & ingrata; imò & indecora querela: *Et omnino pugnare decreuerunt, auxilium Dei sibi pollicentes, non tam Mosis respectu, quàm quod in eius tutela iam inde à maioribus essent: & quos prius ob pietatem dignos libertate duxisset, eis nunc quoque si rem strenuè gerant, victoriam non negaturũ.* Quam ob pietatem libertatem dederit Dominus Israëlitis, explicatum est à nobis, dum causas exponeremus Ægyptiacæ seruitutis. Sed pergit. (an. m. 2451. c. 3.)

CCXLV. *Seditiosa cõcio Israëlitarum.*

Satis *sibi virium aduersus eas gentes, etiam si Moyses Deum ab ipsis alienare conetur, omninóque expedire sibi, vt arbitratu suo potius rem gerant, quàm pro excussa Ægyptiorum seruitute Mosis tyrannidem suscipiant, eiúsque libidini seducti pareant, iactantis diuina colloquia; quibus vt Deo præ cæteris carus, de rebus gerendis præmoneatur: quasi verò non omnes ex æquo Abrahæ essent posteri* (vides allusum ad iurgium Core, & sociorum contra Mosem) *vt vnus singulari gratia præscientiam futurorum diuinitus habere debeat. Prudentium esse vt contempta vnius hominis arrogantia, Deo potius promissori credentes, ad acquirendam eam regionem se expediant: neque diutius sub Dei prætextu verba sibi dari sinant. Cogitandum de præsenti inopia, quàm loca deserta grauiorem in dies reddant, & ductore Deo manus cum Chananæis quàm primùm conserendas, nec amplius assensum legislatoris expectandum.* (Num. 16.)

CCXLVI. *Quid de iis notandum.*

Avdis, lector, insulsam calumniarum farraginem à Scriptura penitus alienam, tam hoc loco Numerorum, quàm in 1. Deuteronomij; nec tempori quoque congruentẽ, vt antè diximus, sed, quasi in medio peregrinationis cursu, expeditionem inuito Mose susceptam. Addit etiam comprobatam omnium calculis hanc sententiam, sicque populariter in hostes esse progressos. Multos ab hoc numero excipiendos esse iam antè dictum est, nec tam inopem bonorum virorum tantam Rempubl. Dei legibus & beneficiis quotidie vtentem existimandum est. Sed præsefert hæc tota oratio nimis apertum populi à Mose dissidium, parum probabile vtique post exploratorum pœnam; spirat seditionem omnium grauissimam, qualem ne Core quidem cum suis postmodum excitauit, cum atrocibus in Mosem calumniis, quæ vix vllum habent in Scriptura, præterquàm in seditione Core, nedum in veritate fundamentum. Qualia sunt, conari Mosem Deum ab ipsis alienare, illum tyrannidem in populum exercere, diuina iactare colloquia, aliáque id genus; quæ si verè iactata fuissent num putamus dissimulaturum illum talia in seruum suum mendacia, qui tanto minorem ob culpam Mariam lepra ad septiduum cum ingenti infamia percussisset. Longior sim si excutiam singula, & ad huius anni finem propero.

CCXLVII. *Quis exitus pugnæ ex Scriptura.*

c. 14. 45.

Qvis ergo audacis, & temerariæ pugnæ exitus? *Descendit Amalecites & Chananæus, qui habitabat in monte, & percutiens eos, atque concidens, persecutus est eos vsque Horma.* Quæ vrbs postea, duce Iosuë, in potestatem Israëlitarum venit, Rege eius interfecto. Et in huius cladis vltionem, ad illum vsque locum Iosuë persecutus est quinque Reges Amorrhæorum, & ipsos cum suis copiis internecione deleuit. Isti enim erant Amorrhæorum Reges habitantes in montanis, vt in libro Iosuë scriptum est; & qui hîc Amalecitæ, & Chananæi, in Deuteronomio Amorrhæi dicuntur. *Egressus*, inquit Moses, *Amorrhæus, qui habitabat in montanis, & obuiam veniens persecutus est vos, sicut solent apes persequi*, vel, vt habet Chaldæus, *instar apum infigentium aculeum, & cecidit de Seir*, qui est mons magnus Idumeę, ad cuius radices erat Rethma & Cadesbarne *vsque Horma.* Quod autem dicuntur Amorrhæi obuiã venisse contra Israëlitas; significatur eos iamdudum cognitum habuisse Israëlitarum aduentum, & exploratorum itinera non ignorasse, seséque ad pugnam comparasse. (Iosuë c. 10. 6.) (Deut. 1. 44. Onkelos.)

CCXLVIII. *Et Iosepho.*

Addit Moses reuersos è pugna Israëlitas, *Plorasse coram Domino; nec audiuit vos*, inquit, *nec voci vestræ voluit acquiescere.* Sed hunc ploratum Iosephus de more dissimulauit, hæc de aduerso pugna narrare contentus. *Populariter*, ait, *in hostes vadunt, qui neque feroci eorum impetu, neque immensa multitudine perterriti, irruentes in se fortiter excipiunt; & bona parte Hebræorum cæsa, reliquos turpiter terga vertere coactos insequendo, trepidos in castra compellunt.* Ea clades præter omnium opinionem oblata, vehementer animos multitudinis deiecit, peiora metuentis cogitantísque ab irato numine

immissam esse, eò quòd non expectato oraculo ad pugnam protupissent. Moyses autem videns tum suos accepta clade consternatos, tum hostem victoria recenti elatum, veritus ne præsenti successu non contentus maiora moliretur, decreuit copias retro in desertum reducere. Sic ipse; non rectè sanè. Imo decretum id erat iam à Deo atque imperatum: neque regressus in Mosis arbitrio, sed in ductoris Angeli columnam mouentis voluntate, ac motione positus erat. Nec plura ad hunc annum in sacra historia credimus pertinere, vt ex anno sequenti coniici potest.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2545.

1. N. V. Nec aliud sensit Genebrardus cùm 4. menses integros tabernaculi confectioni tribuit; non enim excludit maximam partem Adar, & Tisri circiter dimidiam; quos quasi integros sumũt, qui 6. mẽsibus sanctuarium confectum dixere, vt Adrichom. & alij.

2. N. VII. Conantur Hebræi illustri, ac perspicuè veritati tenebras offundere, cùm erectionem tabernaculi, quam Moses prima die primi mẽsis factam fuisse testatur, inepta ipsi interpretatione, ad septimũ diem præcedentem retrahunt. Aiunt enim in Seder Olam c. 7. erectionem tabernaculi, & consecrationem Aaronis septem vltimis diebus Februarij fuisse confectam, ita vt vltimus consecrationis dies in primum diem mensis Nisan caderet. Id autem excogitarunt, vt donaria principũ duodecim, quæ illi offerre cœperunt in die qua erectum est tabernaculum, vt habetur in 7. Num. à Sacerdotibus iam cõsecratis Deo offerri possent. Verùm eas oblationes non primo sed secũdo mense factas fuisse, ostendimus n. 97. & seqq. sed quàm ineptè totis septem diebus erectum manè tabernaculum dicunt, & vespere dissolutum, præterquàm in primo die Nisã, in quo mãsit erectum. cui enim bono, cui vsui tantus hic labor? Quid si ne totus quidem dies ad erigendum deponendùmque sufficiebat tantam multitudinem tabularum, velorum, columnarum, vasorúmq; sacrorum? cùm præsertim non solùm reuerenter tractari deberẽt, vt res sacræ, sed inungi etiam & expiari: imò manè & vesperi iuge sacrificium in altari offerri, vt
Leuit. 8. 33 constat ex 29. Exodi. Denique quî fieri potuit vt Aaron & filij eius totis 7. dieb. de ostio tabernaculi non exirent, & quidẽ pœna mortis proposita, si tabernaculũ intra quod manerẽt nullum erat. vt mirùm sit hanc Hebrȩorũ inuentionẽ Lyrano ac Genebr. non displicuisse, ac ne Caiet. quidẽ in c. 7. Num. Displicet autẽ
q. 3. in c. 7. Abul. & Dionysio, Cornelio, aliisq; qui ludicrã hanc erectionẽ & deiectionẽ tabernaculi, inter insulsa Rabinorum figmẽta numerãt.

3. N. XIV. Oportuit ergo quotidie cibos illuc è castris illatos, &, quod notauit Abul. q. 11. in 8. Leuit. sordes in vasa ne contaminaretur locus sacer, egeri, & extra castra, iudaico ritu efferri, Deut. 23. 12. 13 vide Abulens. loco cit. pluribus.

4. N. XV. Ioseph. Græc. Lat. p. 89. Hæc fusius explanat Iosephus l. 3. ant. c. 9. *His ita peractis*, inquit, *priusque dedicarentur, apparuit Deus Moysi, iussitque vt Sacerdotium Aaroni fratri suo conferret, ea virtute prædito, vt meritò præ cæteris eius ratio habẽda videretur*. Ex quo intelligi potest quanta tũ esset in eo populo penuria virorũ, qui virtutũ laude eminerẽt. Nã virtus Aaronis, ex confectione vituli aurei, & impij altaris erectione, aliisq; in eodẽ facinore culpis intelligi potest. vt meritò in hac electione Dei iudiciũ admirãdum potius, quàm Aarõ prȩdicãdus fuisse videatur. Nec vnus ipse electus ex omnibus, qui maximè dignus esset; sed quia ita visũ fuerat Deo, qui tribũ Leui sibi elegerat, iure cẽseri possit. Sed pergit Iosephus. *Qui aduocata cõtione recẽsuit virtutes illius, & quã studiosus esset publicorũ commodorũ, pro quibus toties in salutis etiã discrimẽ venire non dubitasset*, (cùm scilicet Mosis socius toties Pharaonẽ adiit, &c.) *Cũq; omnes dicta eius cõprobarẽt, & fauorẽ Aaronis vultibus ipsis præ se ferrẽt, Viri, inquit, Israelitæ, opera iã sũt absoluta, qualia vel Deus poposcit, vel facultates nostrę prȩstare valuerũt. Et quoniã scitis eũ in hoc tabernaculo excipiendum; ante omnia prospiciendũ est, quis sit idoneus Sacerdotio, qui sacra curet, & pro vobis vota faciat. Quod si res mei arbitrij fuisset, mihi ipsi honorẽ hunc adiudicassẽ, tũ quod ita natura ac ĩparatũ sit, vt sibi quisq; optimè velit, tũ quod mihi cõscius sim laborũ pro Repub. susceptorũ, quibus tale præmiũ iure meo reposcere possẽ*, (quę verba parũ mihi videatur cõsentanea Mosis demissioni animi, atq; modestię.) *Nũc Deus ipse, cuius est Sacerdotiũ, Aaronis hunc honorẽ deferẽdũ decreuit, eiq; sui calculi prærogatiuã cõtulit, vt qui iustitia in toto populo præmineat, ius iã ante vestẽ sacratã, & curã sacrorũ, altarisque sui destinauit. Is pro vobis vota faciet apud Deũ, eo libentius exaudiendus, quod & iam antè in vos est propẽsus, & propitiatorẽ habituri estis, quẽ ipse in hoc elegit. Grata fuit hæc oratio populo, & suo quoq; suffragio Dei cõprobauit electionẽ.* Sic ipse. Nec putandum est itum à populo in suffragia, sed electionẽ diuinam generaliter populari consensu approbatam. Philo quoque Leuitarum meritis suã tribuit electionẽ, p. 524.

De donariis principũ quo ea tempore oblata fuerint, res controuersa est, adeo vt aliqui existiment ipso primo die mensis inchoata esse has oblationes, alij octauo eiusdem, alij deniq; octauo secundi mensis. Quæ sentẽtia quia nobis videtur probabilior cæteris, ad id tempus hęc donaria differemus, infrà n. 97. & seq. 5. N. XXIII

De hoc igne Fõceca in 16. Leuit. apud Caiet. *Ignis iste alien⁹, inquit, intelligitur omnis ille ab eo, qui in altari holocaustorũ iugiter conseruabatur. Qui, vt nõnulli dicũt de illo erat qui è cælo missus est, dum Aarõ sacrificiũ primũ Domino obtulit, iussitque eum Dominus perpetuò conseruari. Simile quid dicũt prȩcepisse Noë. Nam refert Ioannes Annius Noë Vulcanum, seu ignem à gẽtibus nominatum, quod ignem cælestem in sua sacrificia, quæ obtulit exiens de arca immissum seruauit pro memoria, & sacris faciendis. Vnde & vxor eius Vesta, id est flamma appellata est. Putandum est etiam ritum comburendi sacrificia inde exortum, quòd in ea Do-* 6. N. XXV.

minus

minus tempore Abel, & aliorum Patriarcharum, quem à cælo immittere solebat. Hæc Fonçeca qui dum Annium laudat, non fidem sibi concilia, sed minuit.

7. N. XXXII. Hebræi præter causam à Mose allatã mortis Nadab & Abiud has afferunt; quòd sibi non cauerint à nimio vini potu, qui propterea postmodum templum ingressuris prohibetur. Quòd manus & pedes non lauerint, quòd pœna mortis proposita facere iussi fuerant. Exod. 30. 19. 20. Quòd omnes sacras vestes nõ induerint, sed tunicas tantùm. Quòd vxores accipere noluerint, cùm Scriptura nullos eorum filios memoret. Quòd contra Mosen, ipso præsente de lege docuerint. Hęc illi, quę somnia vigilantium non immeritò dixeris, præter illud quod de ebrietate afferunt: de qua diximus n. 30. & 31.

8. N. XXXIV. Voluit ergo Dominus, vt notauit quoque Dionysius, in hisce initiis Sacerdotij, exemplum edere seueritatis in repentina cęde duorum Sacerdotum, vt cæteri deinceps metu diuinæ vindictę perculsi, sancta sanctè, reuerentérque tractarent. Ex quo intelligi potest, quanta maneat vltio Sacerdotes in Euangelica lege, dum tanto diuiniora mysteria prophanant: & pro charitatis igne, quo eorum sacrificia deflagrare debent, alieno igne luxuriæ exardescunt. Pari seueritate etiam legem de honorando Deo, non colendis idolis, obseruando Sabbato sanxit, dum tot millia mortalium ob adoratum vitulum, Leuitarum gladio mori iussit. Et blasphemum illum, & alterum colligentem ligna die Sabbati lapidibus voluit obrui. Sic nimirum docuit quantum momentum in principiis positum sit ad legũ firmitatem, atque auctoritatem. Lex initium capiebat, ait Theodoret. q. 18. in Num. Idcirco necesse erat transgressorum supplicio cæteros prudentiores effici. Timor enim subditis valdè conuenit, pœnę verò coniuncta erat clementia. Quò etiam Ananiæ & Sapphirę repentina mors, ad Petri vocem expirantium pertinet, quam magnus in Ecclesia timor, sicut in Synagoga mortem Nadab & Abiud, non immeritò est consecutus. Pari seueritate Romulus legem suam fratris morte, & Iunius Brutus partam libertatem, filiorum suorum formidabili obtruncatione firmauit.

9. N. XLIII. Fortè autem non tam prohibet capita nudari tiara, quàm cæsarie, vt scilicet prohibeat capita radi, vt notauit Sà, in 10. Leuit. Et c. 21. 5. dum agitur de propinquorum interitu, prohibentur Sacerdotes radere caput & barbam. Et Deut. 14. 1. *Filij estote Domini Dei vestri, non vos incidetis, nec facietis caluitium super mortuo.* Vtrobique in Hebræo, & Septuagin. est caluitium. Sicque interpretatur Dionys. hũc locum 10. Leuit. Burgensis addit. 1. in idẽ ca. & in primis Abul. Lyranus secutus Chaldęum non Hebræum, vt ipse ait, hunc locum non de abrasa, sed promissa coma interpretatur.

10. N. XLVII. Rab. Hachiua, vt scribit Fonçeca in cap. 9. Exod. ponit mẽsuram quindecim millium, vt homo excusari posset à Paschate primi mensis; si non posset accedere ad cœtum aliquem.

Reuocat mihi in mentem hircus hic emissarius ritum quendã Ægyptiorũ sacrificiorũ, quorũ in Euterpe meminit Herodotus. Ait enim à Sacerdote sacrificaturo explorari pecudẽ tam stãtem, quã resupinatã, num quem habeat nigrũ pilum toto corpore, aut aliquo in lingua vitio laboret. Vbi mundum iudicatum est animal, biblum cornibus eius alligari, & applicita terra sigillari annulo impressa abduci ad aram: ibi pyra accensa, vinum supra pecudem contra templum libari, ac Deo inuocato mactari hostiam: mactatę caput amputari, & reliquum corpus excoriari. In ipsũ autem caput sacrificulos multa solitos imprecari, priusquã illud vel in foro Græcis venundent, vel in flumen abiiciant. Execrari autem capita in huiusmodi verba, vt si quid mali aut ipsis immolantibus, aut vniuersę Ægypto futurum sit, id in caput hoc conuertatur. 11. N. LIX.

Sicut enim Iudæ Leonem tribuunt, & Rubeni hominẽ: ita & Simoni gladium, Leui tiaram Pontificiam, vel altare, Zabulon nauim instructam omnibus ornamẽtis tribuere possunt. Eodémque modo Isachari asinũ fortem, Dan serpentẽ, Gad armatũ militẽ, Aser panẽ mũdissimum. Nephtali ceruũ emissum. Beniamin lupũ rapacem ore cruẽto, Ephraim Taurum, Manasse cornutum Rhinocerota. 12. N. LXXV.

Digestis hunc in modum, atque suis locis collocatis vniuersis tribubus Israël, iubet Dominus excludi à conuictu & cohabitatione reliquorũ qui aliqua corporis immunditia laborarent; perfusos lepra, fluentes semine, qui tetigissent cadauer. Vt assuesceret rudis populus inde colligere quãto magis scelerũ immunditia vitanda esset, & odiosa fieri deberet hominibus, sicut odiosa est Deo. Obseruant porrò Abul. q. 5. in c. 5. Nu. ex Rab. Salomone, & post eum Dionys. Fonçeca & alij triplicia fuisse castra in hoc populo, nec pari modo omnes immundos à castris eiectos fuisse. Prima erãt castra Dei, videlicet Tabernaculũ & Atriũ illi circũfusum. Et de his omnes omnino immũdi eiiciebantur, quacunq; immũditia cõtaminati essent. Secunda erãt castra Leuitarũ, qui proximè atriũ & tabernaculũ habitatione cingebãt, & de iis eiiciebãtur, & in ea ingredi prohibebantur, qui lepra aut fluxu seminis laborabant. Tertiò fuerũt castra populi, è quibus soli leprosi excludebantur. Ne morbus contagione serpens plurimũ populũ inficeret. Verũ hæc plus concinnitatis habere quã veritatis docet Abul. Ostenditq; nõ solũ leprosos, sed semine fluentes per ægritudinẽ, & pollutos attactu cadaueris extra castra eiici ex lege solitos. Imo & qui nocturnã pollutionẽ passus esset, nõ eiiciebatur ille quidẽ, quia res occulta erat, sed spõtè exibat extra castra. Addit his Iosephus mulieres quę naturaliter purgãtur, & sãguine fluũt; improbãte Abul. tũ quia id lex nõ præcipit, tũ quia id consuetudo refellit. Nam idem erat eum manere extra castra, & posteà in terra promissionis extra vrbes, sed hæ mulieres in vrbibus habitant, & in iis à medicis curabantur: tum denique quia id incommodissimum fuisset,

13. N. XCIII. c. 5. Nu. 2. q. 6. in c. 5. Deut. 23. 10 l. 3. c. 10. n. 36. q. 7 in c. 5. Num.

Luc. 8. cùm enim mulieres singulis mẽsibus id patiãtur, maxima pars mulierum extra castra perpetuò reperta esset, cùm quælibet septiduo singulis mensibus excludi deberet. Libet etiã quæ ille de leprosis scripsit addere. *Leprosos autem in perpetuum relegauit, quasi nihil à cadauere differentes. Quòd si quis pristinam valetudinem à Deo precibus impetrauerit, & in eum sanitatis color redierit, hic variis sacrificiis Deo gratitudinem suam attestatur. Quo magis ridenda est illorum fabula qui dicunt Moysen propter lepram ex Ægypto profugum, turbam eodem morbo laborantem in Chananæam duxisse. Nisi enim vanus ille rumor esset, nunquam Moyses in suam ignominiam talem legem tulisset, qualem etiam alio serente, probabile esset ipsum reclamaturum, præsertim cùm inter multas gentes leprosi versentur, & in pretio sint: & adeo nec relegentur, nec contemptim habeantur, vt in expeditionibus militares dignitates, & in administratione Reipub. ciuiles eis committantur, ac ne à templis quidem, ac fanis arceantur.* Alludit omnino Iosephus ad Naaman Syrum, vt patet ex 4. Reg. c. 5. toto. *Quid igitur vetabat*, inquit, *si tali vitio fuit infectus, quo minus apud multitudinem sibi parẽtem eas leges statueret, quæ ipsi honorem potius, quàm detrimentum afferrent? Quare manifestum fit, quòd hæc per inuidiam de nobis fingantur. Moyses enim purus ipse, & inter puros degens ad honorem Dei talium legum auctor esse voluit.* Cæterùm hæ calumniæ fuerunt Manethonis Ægyptij, Lysimachi, Apionis Grammatici, & aliorum, quę fusè ab eodem Iosepho in libris cõtra eundem Apionem editis refutantur, præsertim sub fi. l. 1. Sed de his quæ minus ad historiam nostram pertinent, hæc obiter dicta sunto.

14. N. CLV. Latina vox Acetabulum, acetum potius, quã acceptionem sonat; etsi Abul. Acceptabulum dici velit, ab acceptãdo siue accipiendo, & non acetabulum. Quam tamen ipsam vocem ab accipiẽdo dictam vult Hermolaus. Vide lexicos scriptores in ea voce, & in Græca ὀξύβαφον.

15. N. CXXX. ad finem. Huc pertinet illud M. Tullij 2. offic. *Qui se locupletes, honoratos, & beatos putant, hi ne obligari quidem beneficio volũt, quin etiam beneficium se dedisse arbitrantur, cùm ipsi, quamuis aliquod magnũ acceperint. Atque etiam à se aut postulari, aut expectari aliquid suspicantur; patrocinio verò se vsos, & cliẽtes appellari mortis instar putant.* Adde & illud Domini. Act. 20. 35 *Beatius est magis dare, quàm accipere.*

16. N. CXXXV. *Erat*, ait Fonçeca apud Caiet. *quædam metatio extra vallum magnum castrorũ, designata plebi promiscuæ Ægyptiorum, quæ præcipuè flagrabat desiderio carnium. Et existimandum est ibi incendium fuisse, vbi erat origo querelę contra Dominum.* Sic ipse, geminam historiam in vnam commiscens, nec castra illa separata probans.

17. N. CXLIII. Hos minores iudices ad numerũ octoginta millium ascendisse ait Abul. q. 25. & 39. in c. 11. Nu. quòd in 600. millibus essẽt sexcẽti tribuni, & cẽturionum sex millia, quinquagenariorum duodecim millia, decanorum 60. millia. Verùm non est recordatus Abul. quod ipsemet docuerat in 18. Exod. decanos non fuisse præpositos decẽ viris, sed decẽ domibus, siue familiis, quę sua seorsim bona haberẽt, de quibus litigare possent. In vnica verò domo siue familia, quæ vnum haberent patrem familias, possent esse plures iuuenes, qui ad vigesimum annum peruenissent. Ponamus ergo quinque fuisse id ætatis in quãque familia, præter reliquos qui in numerũ non transierant, in sexcẽtis & tribus millibus, 550. erũt familię 120710. decani autem denis præpositi familiis 12071. quinquagenarij 2414. centuriones 1207. tribuni 120. omnes 15812. quæ summa magna quidem est, sed multum à Tostatica distat.

600.
6000.
12000.
60000.
78600.

120. tri.
1207. cẽt.
2414. quin
12071 deca
15812.

18. N. CLIX. Vatablus à Gebennensibus corruptus in eam sententiam citat Septuag. quasi dixerint, nõ amplius ab hoc die destitutos Spiritu prophetię, quandiu populo præfuerunt; cũ è contrario illi habeant, καὶ οὐκ ἔτι προσέθεντο. *nec vltra addiderunt:* quomodo etiam legit Theodoretus q. 20. in Numeros.

19. N. CLXII. Vocatur hoc loco Iosue, non solùm minister Moysi, sed etiam *electus è pluribus*. Pro quo Pagninus habet *ex iuuenibus eius*. Onkelos & Complutẽsis. *A pueritia*, vel, *Ab adolescẽtia sua.* quam expositionem præfert Caiet. quòd non plures legãtur iuuenes Mosi ministrasse, è quibus, eligeretur Iosue, aut inter quos ille emineret. Sed quid obsecro absurdi est plures Moysi iuuenes ministrasse in tãti populi cura, cui ne multa quidẽ millia substitutorum magistratuum sufficerent? In illis autẽ iuuenibus rectè numerari potest, qui nuncium ad Mosen retulit de duobus viris in castris prophetantibus vt docet Serar. l. 1. in Iosue c. 7. q. 1. & q. 2. vbi vocem Hebræã tam iuuenẽ, quàm electũ significare ait, quòd iuuentus ad opera præsertim laboriosa belli, vel famulatus eligi soleat, & Septuag. eundẽ hoc loco electum vocãt: quam expositionẽ probant Abul. post q. 71. & Cornelius, cũ cęteris ferè interpret. Cęterũ rectius dicitur electus ex pluribus, quàm ex iuuenibus eius: aut quã ab adolescẽtia, aut pueritia sua; siue quia in iuuenibus non rectè numerari videtur homo quinque annorũ supra quinquaginta, siue quia non ante trienniũ notus fuit Mosi, cùm scilicet in Ægyptum venit, post 40. annorum in Madianitide cõmorationem. Nisi fortè placet existimare etiam ante fugam Mosis illi notum ac familiarem fuisse, quòd nihil habet absurdi: erat enim iam 12. vel 13. annorum.

20. N. CLXXXIII. Alias etiam causas Hebræi comminiscũtur huius iurgij. Aiunt enim iurgatos esse contra Mosen, eo quòd vxorem alienigenam duxisset, eisque textus Hebræus fauere videtur; & fauet Caiet. At frigida omnino est hæc querelæ domesticæ causa post quadraginta deniq; annos à coniugio. Aut quòd ab vxore sanctimoniæ causa, vel vt ipsi malignè interpretabantur, deformitatis & Æthiopicæ nigredinis gratia abstineret, existimantes eius continentiã suam esse reprehensionẽ. Nec probabilior est hæc causa, siue quia Israëlitides in Ægypto natæ non erant candidiores Madianitis, siue quia Aaronem & Mariam hac sua ętate abstinuisse à coniugio vero simillimum est, cùm ille 85. annum, hæc circiter nonagesimum ageret.

Digitized by Google

21. N. CLXXXIV. Fuisse in culpa Aaronem dubitandũ non est, cùm à Deo reprehendatur, etsi verba eius nullam culpam præ se ferre videantur. Vide Abulensem q. 11. & 19. in cap. 12. Sed nititur voce *similiter* quæ in Hebræo non est, & in Latino parum illi fauet, nam illud, *nónne & nobis similiter est locutus?* idem est ac si dixisset, *nónne nobis quoque locutus est*, quo modo interpretatus est Chaldæus.

22. N. CXCII. Num. 7. Non omittam hoc loco elegantem Origenis de consputa synagoga allegoriam. Nam inter alia. *Ostenditur*, inquit, *in hoc, quòd etiam populus ille, sicut gentes egenæ, quæ vt sputum reputantur, abiectus est. Et reuera si consideres honorem illum priorem, cùm Pontificalis apud eos ordo florebat, cùm insignia Sacerdotum, cùm Leuitica ministeria, cùm maiestas templi, cùm Prophetalis splendor, & cùm cælestibus super terram consortiis vtebantur, quis honor fuit ille, quæ gloria? Et rursum si nunc aspicias quanto dedecore horrescant, sine templo, sine altari, sine sacrificio, sine Propheta, sine Sacerdotio, sine vlla cælesti visitatione, dispersi per omnem terram, profugique viuentes, quis non euidenter agnoscat, quòd conspuit pater illius in faciem eius, & perfudit vultum eorum ignominia?*

Iosephus Hebræam vocem Pharan in Græcam φάραγγα vertit, quòd non aduertens Gelenius, sicut nec Gallicus interpres, non Pharan, vt oportuit, sed fauces interpretatus est, nec Iosephus explicauit, an is locus generalis esset, an peculiaris nec vocẽ retinuit Hebræam, nec illi Græcam respondentem attulit. Nam Pharan Hieronymus ferum eorum, vel frugiferum, alij pulchritudinem, nemo fauces interpretatur. 23. N. CXCVII.

ANNVS MVNDI 2546. DILVVII 890. 4. ÆTATIS 83. EXITVS AB ÆGYPTO, ET DATÆ LEGIS 3. AARONIS 86. PONTIFICATVS 2. MOSIS 83. IOSVE 56. ASCATADIS 11. IMPERII ASSYRIORVM 615.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1507.

Egredimvr è Rethma mansione decima quinta cum ingenti totius populi luctu, ad Arabicas arenas, quasi ad metalla ad totam vitam damnati, desperata possessione Chananitidis, tot tãtísque laboribus quæsitæ, tot laudibus ab ipso Deo celebratæ, tot promissis antiquis retro patribus confirmatæ: & sub ipsum in eam ingressum, quasi facto in portu naufragio infeliciter amissæ. Accedebat & gemina clades, non ita dudum accepta; altera diuinitus cùm exploratores decem, aliique cum eis, vt ait Philo, repentina morte sublati sunt: humanitus altera, cùm ab Amalecitis & Chananæis fusi fugatíque, & vsque Horma concisi fuerunt. Inde ergo cum præuaricatore populo ad mansionem decimam sextam transimus, in qua etiam nouum inchoamus annum, propter ea quæ mox dicemus. De illa Moses hoc tãtum, *Profectíque de Rethma castra metati sunt in Remmomphares*. Sed circa hanc, multásque sequentes mansiones, non leuis est de tempore, & loco dubitatio, magna insuper rerum in singulis gestarum ignoratio, vt hîc non planè certa, mi Lector, expectare; sed probabilibus, & Scripturæ consentaneis contenti esse debeamus. I. *Egressio è Rethma luctuosa.*

L. 1. de vita Mos. & sup. n. 157.

Num. 33. 19.

Primvm igitur quod ad tempus attinet, exquirendum est, quando videantur egressi Israëlitæ de Rethma, mansionis decimæ quintæ loco, quam suprà diximus fuisse iuxta oppidum Cadesbarne. Dubitationem affert quod in libro Numerorum dicitur, *Cras mouete castra, & reuertimini in solitudinem*: in Deuteronomio autem dicuntur Hebræi sedisse *in Cadesbarne multo tempore*, idque aliqui de quadraginta diebus, alij de nouendecim annis explicant, vt diximus. Dicendum videtur in primis illud, *Cras*, non sumẽdum esse præcise pro die proximè sequenti. Postridie enim iussionis illius, populus ascendit in verticem montis, pugnauit contra Amorrhæos, & in fuga concisus est vsque Horma: & qui elabi potuerunt, in castra confusi, seminecésque redierunt; vnde neque arca Domini, neque Moyses, neq; reliquus populus, qui Mosi morẽ gerebat, discesserat. Cras ergo ibi rectè exponetur propediem, cito, aut primo quoq; tempore, vt cùm apud Esaiam dicitur, *Comedamus & bibamus, cras enim moriemur*. Sic Iacob, *Respondebitque mihi cras iustitia mea*, id est, deinceps, in posterum. Et eodẽ modo Moyses *Cũque interrogauerit te filius tuus cras, dicens, quid est hoc*. Eodémque modo alibi sæpe. Quòd si placet eam vocem propriè accipere, dicendum erit eam significare quid factum opor- II. *Quando contigerit.*

n. 198 an. proximi. c. 14. 25. c. 1. fine. n. 238. & seqq. anni præced.

Nu. 15. 44. c. 22. 13. Gen. 30. 33. Ex. 13. 14. Deut. 6. 20. Iosue 4. 6. 21 c. 22. 18. c. 24. 27.

tuit, ex iussione Domini; non quid factum sit ex populi, pugnam præposterè ambientis, peruicaci voluntate.

III. *Quæ causa dilationis.*

ITAQVE dandum fuit aliquid temporis sepulturæ decem exploratorum, qui erãt de principibus populi, vt Scriptura testatur, & aliis qui cum eis mortui sunt, vt suprà ex Philone retulimus. Dandi etiam fuerunt dies aliquot fugitiuis, vt se vel ex plagis curarent, vel ex pauore colligerent, aut labore reficerẽt. Et vt omittam Vatabli opinionem de transactis in Cadesbarne totidem diebus post reditũ exploratorum, quot positi fuerant in lustratione terræ: certè nihil erat quòd vrgeret profectionem, cùm totum Israëlitarum negotium deinceps esset, cõsumere tempus huic exilio destinatum: vt propterea reliquum tempus anni secundi mansioni decimæ quintæ duxerimus tribuendum; cui etiam longius spatium, sine vllo incommodo attribui potuisset. Iam verò existimandum non est idem esse manere in Rethma, & in Cadesbarne multo tempore. Nam Cadesbarne non fuit vnius mansionis locus, sicut Rethma; sed multarum, sicut Pharan. Potuerũt ergo manere diu, in, siue prope Cadesbarne, nec tamen diu manere in Rethma. Sed inde digressi, per vicinas mansiones, diu circuire Cadesbarne & montes Seïr, vt dicitur in Deuteronomio & nunc explicabimus.

Philo l. 2. de vita Mosis. an. præced. n. 137.

IV. *Locus sequentium mansionũ.*

QVOD ergo ad locum attinet, legimus in 14. Nu. post culpam exploratorum Dominum iussisse vt populus reuerteretur *in solitudinem per viam maris rubri.* Id autem factum fuisse testatur Moses. *Profectique*, ait, *inde*, id est de Rethma, quæ est ad Cadesbarne, *venimus in solitudinem quæ ducit ad mare Rubrum, sicut mihi dixerat Dominus.* At rem dubiam facit quod statim sequitur, *& circuiuimus mõtem Seir longo tempore.* Cùm enim montes Seir, siue Idumæa contermini sint terræ Chanaan, & habitationi, quam postea tribus Iudæ & Simeonis possederunt, & iuxta descriptionem topographicam Adrichomij, & antiquã Gerardi Mercatoris tabulam, æque vndique à mari Rubro distare videantur, quomodo circumeuntes montes istos, aut ad mare accesserunt, aut præceptum Domini impleuerunt? Propterea dicendũ est rectius dispositas ac digestas Palæstinæ topographias à Vuolphgango, Gerardo Mercatore in maiore Europæ tabula, & Torniello editas, iuxta quas ita circuit populus montem Seir, vt tamen simul versus mare descendat; itaque descendit vt eos montes primùm habeat ab Oriente ad læuam, tum à Septentrione, postremò ab Occasu. Videtur tamen Torniellus latius distendere Idumæos, & Madianitas propiores facere Chananitidi quã par sit, Madianitæ propiores erant mari Rubro, & deserto Sinai, quã mari mortuo. Ideóque ad eos Moses ex Ægypto profugit, & cũ ibi habitaret, ad desertum Sinai cũ gregibus adiit.

c. 2. init. — v. 25. — Deut. 2. 1.

Situs Idumææ.

V. *Et quæ in iis gesta.*

CIRCA res gestas hisce temporibus, certum quidem videtur ea quæ aliquot Numer capitibus narrantur, vsque ad mortem Mariæ, ad proximos triginta septem annos pertinere; quo autem vel loco, vel tempore quidque contigerit, neq; è Scripturæ, neque idoneorum Scriptorum testificatione cõstat; vt propterea ad coniecturas, ex vocabulorum notatione, recurratur; quoniam videmus ex diuersis euentis, certa quibusdam locis indita fuisse vocabula; vt Mara, Incensio, Sepulchra concupiscentiæ. Quòd si quid certo quopiam in loco Scripturæ narratur, quod ad alium locum referri oportere non constet, ratio exigit vt aliò non transferatur. Quòd de ca. 15. Nu. dixerim. Etsi in eius initio scribat Caiet. reuelationem istam non esse intelligẽdam factam in Cadesbarne, sed simul cum aliis reuelationibus sacrificiorum scriptis in Leuitico, factis in tabernaculo Dei, in deserto Sinai. Et in hoc capite suppleri ea, quæ ibi minus dicta sunt, cùm circa ritum sacrificiorum, tum circa officia pro peccatis. D. tamen Hieronym. in mansione decima quinta apertè nobis fauet. *Murmurat*, inquit, *populus Iudæorum, gigantum impetum reformidans, pugnat contra Amalec & Chananæum nolente Deo, & victus intelligit, quæ debebat in terra sancta exercere sacrificia.*

c. 15. 16. 17. 18. 19.

VI. *Mansio 18. & c. 15. numerorum.*

FONÇECA apud Caiet. Zieglerus, & Vuolphgangus ex coniectura vocis Ressa, siue Rissa, quã à miscendo ducunt, putant hoc c. 15. Num. ad decimam octauam mansionem pertinere. Quoniam hic Moses in sacrificiis oleum, similam & vinum miscere iubeat. At D. Hieronymus Ressa vertit frænos, alij autem rorationem, siue stillicidium. Quòd non prohibet quin rectè ad hunc annum referatur hoc caput, tres enim mansiones, aut etiam plures facilè capit tertius hic an-

in c. 33. Nu. — מסך miscere, effundere. — רסן frenum.

nus. Nec ſatis apparet cauſæ, cur illud ad montem Sinai retrahamus. Non enim ſi ad eandem materiam pertinent, eidem propterea loco, & tempori aſcribi neceſſe eſt. Itaque huic potiùs anno, ſeruata Moſaicæ narrationis ſerie atque ordine, attribuimus. In quo, vt paucis perſtringamus quæ ad hiſtoriam non pertinẽt, iubet Dominus, vt ſi quando populus ſiue ſpontè, ſiue ex obligatione voti, offerre voluerit holocauſtum, aut oblationem pro peccato expiando, aut pacificam victimam pro beneficio dato, vel impetrando, vt addat aliud quoddam minus ſacrificium (ſic enim vocatur Num. 15. 4.) ex ſimila, oleo & vino, in certa mẽſura & quantitate, iuxta magnitudinem ſacrificij. Addit etiam legem de ciborum primitiis, & ritum expiandi peccata per ignorantiam publicam, vel priuatam commiſſa. De quibus conſule Abulenſem plurimis quæſtionibus in hunc locum.

VII. *Quãdo cõtigerit hiſtoria lignatoris in Sabbato.*

SEQVITVR in eodem capite animaduerſio in violatorẽ Sabbati: quam etſi Caiet. ſuſpicatur contigiſſe ante promulgatam legem de pœna iſti peccato conſtituta, quæ habetur Exod. 31. Alij tamen in Remmon phares factam coniectant.
v. 14. 15.
In re incerta potior ſit conditio poſſidentis, nec alieno loco hiſtoria recẽſita credatur, ſine idonea probatione. Nec Caietani ratio admodum firma eſt, quin etiã ex eius doctrina infirmatur. Non enim relatum eſt ad Dominum per Moſem,
c. 31. Exo. v. 14. 15. q. 49. in c. 15
quid pœnæ huic homini irrogandum eſſet, quaſi neſciret pœnam capitis violatori Sabbati eſſe diuinitus cõſtitutam, ſed vel quia dubitabat de genere mortis, quam definiuit Dominus fore lapidationem, vt ait Abul. & Philo, vel quia modica videbatur eſſe culpa pauperculi hominis paucula lignorum fragmenta, ad accedendum ignem (vt Vatab. & Caiet. explicant) in Sabbato colligentis, vt durum æſtimaretur leuem noxam ſupplicio capitali expiare.

VIII. *Narratur à Moſe.*

HISTORIAM in hunc modum Moyſes recenſet. *Factum eſt*, inquit, *cùm eſſent filij Iſraël in ſolitudine* (Pharan videlicet) *& inueniſſent hominem colligentem ligna in*
Num. 15. 31.
die Sabbati, obtulerunt eum Moyſi & Aaroni, & vniuerſæ multitudini, ſiue ſeniorum & magiſtratuum, aut principum tribuum; ſiue cõferti potiùs populi, qui vt ait Philo, *circa tabernaculum erat circunfuſus. Qui recluſerũt eum in carcerem*, homini videlicet
l. 3. de vita Moſ.
vincula iniecerunt, *neſcientes quid ſuper eo facere deberent. Dixitque Dominus ad Moyſen, Morte moriatur homo iſte, obruat eum lapidibus omnis turba extra caſtra. Cúmque eduxiſſent eum foras, obruerunt lapidibus, & mortuus eſt ſicut præceperat Dominus.* Etſi enim ceremoniale præceptum erat, & huiuſmodi mandatorum obſeruatio ad poſſeſſionem terræ Chanaan differretur, vt ſignificatur initio huius cap. eximium tamen fuit præceptum de obſeruatione Sabbati, vtpote à Deo immediatè populo, tanto cum apparatu, vt obſeruat Philo, quẽ mox referemus, cum cæteris moralibus, traditum, & toties inculcatum. Quæ tamen pertinebant ad ſacrificia in diẽ Sabbati indicta, ea in deſerto ceſſabant. Ceſſatio autem à ſeruilibus operibus in praxi erat, ſeueróque exemplo ſancita fuit hoc tempore, vt territus populus à ſimili culpa, quamuis, vt videbatur, leui, grauitate pœnæ reuocaretur. Sicut mors filiorum Aaron Leuitas omnes à ſacrilegio retardabat.

IX. *Et à Philone.*

HEBRÆI tamen, Philone duce, & Lyrano non repugnante, veriti ne iuſtitia diuinæ vltionis in diſcrimen vocetur, hominem grauiter peccaſſe contendunt, nimirum non ex ignorantia, ſed per ſuperbiam atque contemptum, vt
l. 3. de vita M. p. 539. Græc. Lat.
qui etiam monitus non ceſſarit. Sed audiamus Philonem. *Hoc præcepto [illegible] habito, quidam recenti etiam tum oraculi de ſacro Sabbato proditi memoria, quòd Deus ipſe viſibili voce, oculis magis quàm auribus iniecerat, per media caſtra lignatum exiuit, non ignarus omnes in tentoriis quieſcere, móxque in vetito deprehenſus eſt. Quidam enim per oſtium extra portam progreſſi, vt in loco puro quietóq; vacarent precibus, viſo nefario ſpectaculo, intentum faſci componendo lignatorem occiſuri erant præ ira; niſi commotos ab impetu reuocaſſet hæc reputatio, animaduerſionem in huiuſmodi peccata non eſſe priuati iudicis, ſed pertinere ad publicos magiſtratus, ipſóſque principes, ne indicta cauſa, indemnatúſque periret, reus alioqui manifeſtarij criminis: religione quoque Dei vetante cædem vel iuſtiſſimam. Ideo maluerunt*
ᾧ ἀνδροφόνῳ ἴσῃ...
comprehenſum hominem adducere ad principem, & Sacerdotum concilium, confluente ad rem cognoſcendam vniuerſo populo.

X. *Mos Iudæorum conueniendi in Sabbatis.*

MOS *enim erat certis temporibus, præcipuè Sabbatis operam dare ſtudio ſapientiæ, principe Doctoris vice fungente, præmonſtrantéque officia; ſubditis autem in honeſtate proficientibus, & mores vitámque corrigentibus. Quæ conſuetudo à maioribus per manus accepta, ho-*

Exitvs Hebræorvm 3.

Violator Sabbati lapidatvr.

diéque durat apud Iudæos, tempore illo dicato eruditioni, contemplationíque rerum naturalium; imò ad mores pertinentium. Subdit enim. *Nam destinata oppidatim sacris precationibus loca, quæ proseuchas vulgus nominat, quid aliud sunt quàm schola, in quibus Prudentia, Fortitudo, Temperantia, Iustitia, Pietas, Sanctitas, omnísque virtus discitur, quæcunque ad humana, diuináque negotia requiritur.* Videtur Philo Iudæorum morem in Synagogis disserendi, antiquitate donare voluisse, quem à Christo ipso legimus obseruatum. In oppido enim Capharnao *Sabbatis ingressus in Synagogam docebat eos*, idémque factitabat in Nazareth. Sumebatur autem argumentum ex lege & Prophetis. Nam Lucas ait Christum Dominum, cùm secundum consuetudinem suam intrasset die Sabbati in Synagogam Nazarethanam, librum Isaiæ legisse; móxque sedisse, ac docere cœpisse. Sic in Actis cùm Paulus Antiochiam Pisidiæ venisset, & Sabbato ingressus esset Synagogam, post lectionem legis & Prophetarum, miserunt Principes qui eum ad habendam exhortationem ad populum inuitarent; qui mos alibi sæpè indicatur. Eum autem morem à Moyse obseruatum vix reperias, nisi postremò vitæ suæ tempore, cùm legem Domini omni studio commodauit; sed nullo Sabbati, alteriúsve diei discrimine. At redeamus in viam cùm Philone.

προσευκτήρια καὶ διδασκαλεῖα.
Mar. 1. 21 & 6. 2.
Luc. 4. 16. 31.
Act. 13. 14. 15. 17. 42. 44. c. 16. 13. c. 15. 21. c. 17. 2. c. 18. 4.

XI. *Cædes lignatoris.*

Cæterum *eo die*, inquit, *non vltrà vincula sæuitum est in hominem impium. At Moyses de plectendo quem norat commeruisse mortem dubius, & genus supplicij dignum ignorans, inuisibili animo ad inuisibile tribunal se contulit, vbi iam ante cognitam causam,* (imò auditam πρὶν ἀκοῦσαι) *decretum fuerat ab omniscio iudice, qui pronunciauit morte mulctandum, obruendúmque lapidibus, quandoquidem & huius mens, sicut prioris* (blasphemi videlicet) *in surdum lapidem obdurueràt, prolapsi ad impietatem extremam, complexam penè omnia violati Sabbati crimina.* Hæc ipse, quòd autem dicunt Hebræi neglectam ab isto admonitionem, parum probat Abulensis, quòd ille nec ignorantia, nec vehementi aliqua perturbatione peccaret, cui curandæ adhibenda esset admonitio: sed admonemus etiam ex negligentia, cupiditate, vel animi leuitate peccantes.

q. 45. in c. 15.

XII. *An fuerit Salphaad.*

Hvivs autem hominis, quia nomen Scriptura non prodidit; Iudæi Salphaad fuisse suspicati sunt, & more suo confidenter asseruerunt, vt tradidit Comestor c. 19. in Numer. Abulensis, Lyranus Fagius, & alij. Idque colligunt ex eo quòd 27. Num. eius filiæ dicunt patrem suum mortuum fuisse in deserto, nec fuisse in seditione Core, sed in peccato suo mortuum esse, quòd scilicet illi proprium fuerit, & non commune cum aliis. Verùm hic locus isti opinioni aduersatur. Non enim filiæ Salphaad dicunt patrem suum non fuisse participem cõiurationis Core, nisi ad significandum eum non meritum fuisse, vt posteri eius hæreditate priuarétur, cùm tantum communi peccato cõiurationis ad Cadesbarne teneretur, vt notat Abul. & Caiet. Idem enim peccatum commune dicitur, quia multorum est; & proprium, quia singulorum. Quomodo ergo ausæ fuissent excusare patrem, si ex tam singulari culpa, speciali Dei sententia, ab vniuerso populo fuisset occisus? quem illæ non occisum dicunt, sed mortuum. Cúmque satis constet hunc minutorum lignorum collectorem plebeium ac pauperculum fuisse, (qualis vidua illa Sarephtana) dici non potest hunc fuisse Salphaad, qui cognatus virorum principum in familia Manasse scribitur, & nepos Galaad viri potentis.

q. 45. in c. 15 Num. in c. 27. Num.
3. Reg. 17. 12.
Num. 36. 1.
Iosue 17. 1.

XIII. *Iudæi fimbriati.*

Exposita porrò cæde huius intempestiui lignatoris, subiungit Moses præceptum Iudaico populo datum, de faciendis fimbriis per angulos palliorum suorum, siue vt alij explicant, per oram, & limbum superiorum vestium, quibus assuerentur vittæ hyacinthinæ, siue cærulei coloris, vt essent memoriale diuinæ legis obseruandæ, cuius vt se custodes eximios ostentarent Scribæ & Pharisæi *dilatabant phylacteria sua, & magnificabant fimbrias.* Eum nihilominùs ritum Christum ipsum retinuisse, sicut & reliquum populum, liquet ex pluribus Euangelij locis. Erat etiam hæc fimbriarum appositio in distinctionem, vt Iudæi non solùm corpore per notam circuncisionis, sed etiam extrinsecus per palliorum fimbrias à cæteris gentibus distinguerentur. Et ipsimet habitu se Iudæos, id est veri Dei cultores profiterentur. Vide hac de re pluribus Abulensem q. 50. & seqq. qui etiam ait non obseruatum fuisse hoc præceptum ante ingressum in terram Chanaan.

Matth 23. 5.
c. 9. 20. 21.
c. 14. 36.
Mar. 6. 56.
Luc. 8. 44.
q. 50. & seq. q. 54.

ANNUS MUNDI 2547. DILUVII 891. 4. ÆTATIS 84. EXITUS AB ÆGYPTO, ET DATÆ LEGIS 4. AARONIS 87. PONTIFICATUS 3. MOSIS 84. IOSUÆ 57. ASCATADIS 11. IMPERII ASSYRIORUM 616.

ANNUS ANTE CHRISTUM 1506.

AD hunc quartum annum egressionis Israëlitarum ex Ægypto, seditionem Core, & sociorum eius referendam putamus. Etsi enim nihil planè certum ad id statuendum afferre possumus, aut à quoquam citra reuelationem afferri posse putamus, non desunt tamen coniecturæ, quæ nos ad id moueant. Primùm quidem ordo ipse narrandi seruatus à Mose, qui sine certa ratione mutari non debet, nec ad priora, vel posteriora tempora res hic narratæ transferri. Puta ad tempus quo primùm Aaron ad montem Sinai constitutus est Pontifex, cui Core ambitiosus inuiderit. Apparet enim tantam seditionem compositam fuisse, atque meditatam; non autem subitò motu exortam. Cuius rei non leue argumentum est in ducentis, & quinquaginta thuribulis, quibus vsi sunt seditiosi, quæ illi sibi confici curarunt. Neque enim Moses tantam acerrarum multitudinem quinque sacerdotibus, ad quos solos earum vsus pertinebat, prouidisset. Neque iam consecrata, seditiosis hominibus vtenda dedisset; & vocasset thuribula Sanctuarij, non ipsorum. Denique hæc eorum thuribula sanctificata non erant, sed in morte peccatorum sanctificata sunt. Quid si Mosaica illa thuribula erant ex auro purissimo, hæc autem erant ænea, vt infrà habetur, tam in Hebræis & Græcis, quàm in Latinis codicibus. Et apud Paraphrastem Onkelos, & Aug. q. 30. in Num. vt mirum sit eam vocem alicubi à Pagnino, aut à typographo potius prætermissam. — I. *Seditionem Core ad hunc annum pertinere.* — vide Abul. q. 9. in c. 16. Exod. 25. 29 c. 37. 16. c. 16. 38. Num. 16. 39. edit. Lugd. an. 1542.

DILATAM etiam ad hoc tempus seditionem, ex eo fit credibile, quod à constituto Pontifice Aarone, alia perpetuò ex aliis admissa crimina Deum vltorem ita senserunt, vt populo perterrefacto, ipsi seditiosi, meditatum facinus differre cogerentur: ne non in Aaronem, aut Mosen, sed in ipsósmet, qui Dei exacuebant iracundiam, & vindictam accersebant, ira populi verteretur. Nam Aarone & filiis eius nondum planè consecratis, Nadab & Abiu ob leuem, vt videbatur, culpam diuino incendio conflagrarunt. Subsecuta est postmodum blasphemi hominis pœna, & migratio è monte, seu deserto Sina, statione duodecima, cùm die tertia in murmuratores, ob fatigationem itineris, incendio sæuitum est; & rursum post vnum mensem desiderium carnium ingenti clade punitum. Proximè secuta est plaga lepræ in Mariam, quod in fratrem obloqui ausa fuisset, qua pœna credibile est Core eiúsque socios perterrefactos, atque retardatos, ne in Moysen auderent, aut in Aaronem insurgere, ac seditionem excitare; totis enim castris res vulgata fuerat, cùm eius exclusæ gratia, vniuersus populus in eadem mansione septem ipsos dies substitisset. Retinere etiam potuit ambitiosos aliquanto tempore, connexus penè illi timori alius etiam vehementior, ex recentissima exploratorum calamitate, quos subita morte in conspectu Domini cum multis sociis percussos viderant, atque prostratos. Quid ei cohærens populi fuga & clades, cùm, renitente Mose, contra Amalecitas, & Chananæos pugnare ausi essent? Nónne hæc omnia vnum annum conceptum facinus retardare; aut enascentem in mente ambitionem, quasi frigida sæpius superfusa restinguere potuerunt? Denique Iosephus, non de paucis diebus, aut mensibus, sed de longiori vtique tempore inducit dicentem Mosen, hactenus Aaronem Pontificatu legitimè functum esse, quæ laus in breui tempore nulla est. — II. *Altera probatio.* — an. 2. Exitus num. 28. & 29. an. Mos. 82. num. 60. — l. 4. c. 3.

ACCEDIT nonnullorum non contemnenda sententia Ziegleri, Vuolphgangi, Fonçecæ, qui seditionem Core ad decimam nonam mansionem referunt, sicut & nos, tribus mansionibus superiori anno attributis. Quoniam Israëlitæ multò tempore propè Cadesbarne manserunt, ideóque consentaneum est raro — III. *In qua mansione contigerit.*

mutaſſe manſiones. Etſi Torniellus ad ſequentem referat, non auſus res horum annorum diſtinctius digerere. De loco nihil habeo præter trium prædictorum ſententiam, qui coniecturam ex nominis Ceelatha notatione colligunt, quæ vox cœtum, ſiue congregationem ſignificat, quod ibi Eccleſia malignantium congregata eſſet aduerſus Dominum, & aduerſus Moyſen Prophetam eius, qui eos vocat viros proceres Synagogæ, & qui tempore concilij per nomina vocabantur. Aben quidem Ezra apud Fagium, & Abulenſ. hæc ait facta fuiſſe in deſerto Sinai, cùm permutatio primogenitorum facta eſt, & Leuitæ donati ſunt Aaroni. Sed dicamus ibi conceptum malum, foras hoc loco erupiſſe[1]. Vt autem ad rem ipſam propius accedamus, cauſæ primùm huius ſeditionis conſiderandæ ſunt, tum ipſa ſeditio & eius pœna, poſtremò euenta nouæ murmurationis, & cladis conſecutæ.

Deut 1.6.

q. 2 c in hoc cap.

1. χ.

IV. *Magnitudo huius ſeditionis.*

ATQVE huius quidem ſeditionis magnitudinem, vt hinc ducamus initium, Ioſephus in hæc verba refert. *Tanta*, inquit, *ſeditione laboratum eſt, quantam nec apud Græcos, nec apud Barbaros vnquam fuiſſe accepimus; quæ res dubio procul, in extremum iam periculum delatos perdidiſſet, ni Moſes oblitus acceptæ iniuriæ, quod minimùm affuit quin lapidaretur, rebus labantibus opem attuliſſet.* Verùm Ioſepho neque Græci, neque Barbari, ac ne Romani quidem id concedent, vt poſterioribus ſeculis ſuis locis demonſtrabimus. Quin ne Hebræi quidem. Nam vt omittam proximam illam, quæ ſub exploratorum reditum excitata eſt, in qua, præter plurimos præſenti morte ſublatos, ſexcenta minimùm hominum millia perpetuo exilio, ac morte damnata ſunt. Et eam quæ in vituli adoratione contigit, in qua præter eos quos Dominus peſte ſuſtulit, tria & viginti hominum millia, Leuitarum gladio vna die ceciderunt. Et in qua nihil propius factum eſt, quàm vt Dominus gentem vniuerſam funditus deleret, adeo vt eum vix 40. dierum ieiunio, atque infimis precibus Moſes mitigare potuerit. Certè ſeditio ſub Roboamo, quæ florentiſſimum regnum in duo membra ita diſtraxit, vt perpetuum inde bellorum, & cladium ſeminarium exiſteret, præter luctuoſiſſimam ex inuecta idololatria animorum ruinam. Hæc, inquam, aliáque plurima faciunt, vt Ioſepho de magna ſeditione facile aſſentiar, de omnium maxima non conſentiam.

l. 4. ant. c. 2.

Exod. 32. 28.

V. *Eius authores.*

EIVS authores præcipui apertè hoc loco nominantur Core, Dathan, atque Abiron, quorum primus ad tribum Leuiticam, alij ad Rubenitas pertinebant; à quibus ducenti illi ac quinquaginta viri, in eiuſdem criminis ſocietatem allecti ſunt. Prima tamen origo mali, in vnius Core caput refunditur; qui primus etiam inter ſontes à ſcriptoribus ſacris, prophaniſque memoratur. A Moyſe hoc loco ſæpius; & alibi, vbi nominatim vocat *ſeditionem Core*, ſicut Iudas Apoſtolus *contradictionem Core*. Quin etiam vbi nos legimus, *Ecce autem Core*, & cæteri *ſurrexerunt contra Moyſen*. In Hebræo habetur; *Et tulit ſeipſum ad partem Core*, &c. In Chald. *Et diuiſus eſt*, ſiue *ſeipſum diuiſit*; à reliquo nimirum Iſraëlitarum cœtu, Moyſi & Aaroni parentium, quaſi ſignifer coniurationis; quod Vatablus quoque, Fagius, & Caietan. notarunt. Hic ergo ad ſuas partes traxit primùm tres primarios viros de tribu Ruben, Dathan & Abiron fratres, quos ſolos in hac ſeditione memorat Dauid, omiſſo Core; in gratiam fortaſſe filiorum eius, quibus multos Pſalmos attribuit. Tertius fuit Hon filius Pheleth. Ab iſtis quatuor alij 250. ad coniurationem pellecti ſunt, quorum tribus notata non eſt, quod ad diuerſas pertinerent, & longum foret nominare ſingulos, & ſuam cuique tribum aſſignare. Exiſtimo autem plurimos eorum ad tribum Leui, & Ruben pertinuiſſe, quamuis repugnante Abulenſ. quod nimirum eorum res agebatur. Et ſeparatim poſitos non ad innuendam diſtinctionem tribuum diuerſarum ad quas pertinerent, vt ipſe putat, ſed authoritatis in hoc negotio, ac dignitatis. Quod ſi vnus Core in tribu Leui in culpa fuiſſet, non diceret Moſes, *Multum erigimini filij Leui*; Et, *Audite filij Leui*. Et rurſum, *Idcirco ad ſe fecit accedere te, & omnes fratres tuos filios Leui, vt vobis etiam ſacerdotium vendicetis?*

Num. 16.

V. 1. 5 8 11. 24. 40. 49 Num. 26 9. c. 27. 3.

Pſal. 105. 17.

q. 4. in c. 16

VI. *Quod eorum conſilium, & finis.*

FVIT Core filius Iſaar, fratris Amram. Ideóque fratruelis Moſis & Aaronis, quorum dignitati, ambitione ſtimulante inuidens, res nouas moliri cœpit, vt Aarone de ſumma dignitate deiecto, Pontificatum inuaderet. Id quia difficile omnino fore videbatur, Moyſe fratre ipſius rerum potiente, de illo quoque de

principatu deturbando statuendum fuit: & spe illius obtinendi, alij ad consiliorum societatem trahendi. Ad id in primis idonei visi sunt Rubenitæ, qui illud sibi iure primogenituræ paternæ meritò vendicare posse videbantur. Communicat igitur cum Dathan Abiron, & Hon Rubenitis consilium; ostendens ipsis, vt filiis primogeniti Israëlis, in populo principatum deberi; non Mosi, qui sit de tribu Leui, cui sacerdotij dignitas sufficere possit, non Iosue Ephraimitæ, qui eius candidatus sit, & tantùm non designatus Imperator. Et quamuis ipse non leuiter sui, suæque familiæ contemptu meritò tangi possit, nihil tamen de se sollicitum, de Rubenitarum iniuria laborare. Indignum nihilominus Pontificatu Aaronem videri, qui maximè omnium fuerit idololatria pollutus, cui tamen pepercerit Moses, non pepercerit Dominus, qui duos eius filios temulentos repentina morte sustulerit, & illum ipsum nuper penè lepra cum sorore contaminarit. Quod si mutuas sibi operas præstare velint, vtrósque voti compotes fieri posse, cùm immortali sua, & familiarum suarum, & posteritatis gloria. Hæc ita sensisse Iosephum apparet, cùm ait *Core, etsi ambiebat Pontificatum, molestè tamen, atque inuidenter tulisse Moysen, in celso dignitatis constitutum.*

q. 2. in c. 16. VSSIT etiam Core vehementius inuidia in Elisaphan, vt notauit Abulensis: facilius enim erat tolerare Moysen & Aaronem sibi prælatos, cùm essent filij Amram primogeniti Caath; quàm Elisaphan filium Oziel, quartogeniti Caath, qui tamen reliquis omnibus Caathitis, secundum Eleazarum, prælatus erat, vt v. 30. habetur tertio Num. Id enim nullo modo ferendum videbatur. Stimulabant l. 4. ant. c. 2. etiam Core naturæ ac fortunæ bona. Erat enim Core, vt ait Iosephus, *Vir genere & opibus inter Hebræos clarus, & populari quadam facundia præditus: ideoque videns Moysen in celso dignitatis constitutum, moleste id, vt dixi, atque inuidenter ferebat. Cùm enim esset ex eadem tribu & cognatione, iniquum censebat se illi posthaberi, & diuitiis pollentiorem & genere nihilo inferiorem.* Diuitias eius etiam deinceps inculcat, adeo vt Coren inducat se iis iactantem, & Moysen dicentem ipsi, cum ampliores quàm Moysen & Aaronem possidere facultates. Verùm nullum est istarum opum in Scriptura vestigium, nec apparet vnde corradi potuerint à Core, præ cæteris, istæ diuitiæ: sed res ambitiosè à Iosepho excogitata est in gratiam Romanæ Reipubl. in qua ex censu aditus hominibus ad dignitates patebat, vt notum est. Quod satis constat diuinæ legi minimè consentaneum esse: adeo vt quos Deus in apicem humanæ dignitatis euexit in populo suo, alteros ex ouium cura, vt Mosen, & Dauidem, euocauerit: alterum dum perditas inquirit asinas, nec teruntium habet, quod Prophetæ largiatur, in regem consecrarit. Verius accusaret hic disertus in Mose linguæ tarditatem.

VII. Quæ ambitionē acuerent, & an etiam opes.

1. Reg. 9. 3. 8 SED nec illud impunè Iosepho permittendum videtur, quod Core non res suas clam egisse primùm referat; sed statim eum velit in apertam audaciam prorupisse, multáque in Mosen apud contribules Leuitas, & inter cognatos concionabundum vociferatum esse, rem indignam dictitasse, nec diutius ferendam, *Moysen ambitiosis artibus, sub prætextu cuiusdam diuinitatis, cum aliorum iniuria, sua tantùm gloriæ studere. Et nuper præter ius & fas sacerdotium, absque populi suffragio, fratri Aaro-* l. 3. c. 9. *ni dedisse; & alias dignitates, quasi tyrannide arrepta, pro libidine distribuere.* Oblitus videtur Iosephus se antea scripsisse Deum electioni Aaronis calculi sui prærogatiuam contulisse; populum autem suo quoque suffragio Dei electionem comprobasse. Multa etiam addit seditiosè dicta in Mosis ambitionem, quibus Principatum Rubenitis, & eorum ope sibi Pontificatum quærebat.

VIII. Improbatur hic Iosephus.

NAM sibi Pontificatum quæsisse, & reliquæ familiæ suæ sacerdotium, locuples est testis ipse Moses. *Idcirco*, inquit, *ad se fecit accedere te, & omnes fratres tuos filios Leui, vt vobis etiam sacerdotium vendicetis?* id est, vt interpretatur Onkelos, magnum siue summum sacerdotium. Iosephus, *Hæc Core*, inquit, *videri volens Reipu-* l. 3. p. 325. *blicæ curam gerere; reuera hoc tantùm agens, vt concitato populo Pontificatum inuaderet.* Philo in vita Mosis hac de re agens, non nominat ille quidem Core, sed vniuersè Leuitas capita seditionis facit, ad sacerdotium occupandum. *Quæ sæpe alias*, inquit, *multarum calamitatum causa fuit, de primatu contentio, hic quoque inualuit, aditui in sacerdotes conspirantibus. & illorum dignitatem sibi vsurpare conantibus; id quod facilè successurum sperabant, cùm ipsi tantùm eos numero superarent. Et ne viderentur priuata seruire*

IX. Core sibi Pontificatum quæsisse.

cupiditati, antiquissimam è duodecim tribubus in partes suas pertraxerunt, quam multi familiares sequebantur, vt habentem generis prærogatiuam. Sensit Moses hanc conspirationem contra se tendere, quia fratrem Pontificem, oraculi iussu, designauerat. Id factum non caruit calumnia, quasi prætextu oraculi plus valuisset domestica gratia, quàm vtilitas publica. Hæc Philo. Quibus etiam simillima inculcat in eiusdem libri fine. Sed & aliæ causæ interuenire potuerunt, quæ ægrum ambitione animum facile exulcerarent; quibus diu fumans seditio in apertum prorupit incendium. p. 517 Græco Lat.

X. *Viros honorum consultatos.*

Nam præter quatuor illos primarios seditionis antesignanos, surrexerunt contra Mosen *ducenti quinquaginta viri proceres Synagogæ, & qui tempore concilij per nomina vocabantur.* Quasi dicas, consiliarios & senatores, qui ex officio statis temporibus in locum consultationibus, & deliberationibus destinatum cogebantur. Vocantur in Hebræo *viri nominis*, magni scilicet nominis, & clari apud populum. Septuaginta eos vocant ἀρχηγοὶ συναγωγῆς· σύγκλητοι βουλῆς, καὶ ἄνδρες ὀνομαστοί. v. 41. Nec dubium est singulos magnam secum turbam clientum, & fautorum traxisse, qui primi postea, magno suo malo seditionem redintegrarunt. Nam ad quatuordecim vsque millia & septingentos, Deo vltore, perierunt. Hi ergo variis motibus, in populo expectatione suspenso, concitatis. *Cùm stetissent aduersus Moysen & Aaron dixerunt.* v. 49.

XI. *Eorum querela, & tumultus.*

Svfficiat *vobis, quia omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est Dominus; cur eleuamini super populum Domini?* Quasi dicant, non est quod vllam vobis arrogetis authoritatem in populum, cuius Dominus ipse princeps est Omnes pares sumus in populo, omnes æquè sancti, atque addicti Deo: æquè omnibus præpositus est vnus atque idem Dominus. Nolunt videlicet vllum agnoscere superiorem præter Deum, omnes sub eo æquales esse volunt antiqui Anabaptistarum duces; & tamen omni ope principatum ambiunt, & quod ore statuunt, actione refellunt. Sed hæc à Moyse simpliciter relata, Iosephus auget vehementissimè, præter Scripturæ authoritatem. *Populus præterea,* inquit, *tam concitatus erat, vt ad lapides conclamaretur; concurrebátque inconsulta multitudo in concionem, vbi stans ante Dei tabernaculum vociferabatur tollendum tyrannum, & populum è seruitute eximendum, cui sub religionis prætextu dura imperata imponerentur.* Hæc ipse, & plura præter Scripturam vt dixi, fortassis etiam præter veritatem. Certè quidem præter modum, & probabilitatem. Et Philo neutro in loco quidquam habet huiusmodi. Cætera videamus.

XII. *Moses & Aaron tacitis ad orationem confugiunt.*

Qvod *cùm audisset Moyses, cecidit pronus in faciem.* Nulla legitur, vt notant Abulensis & Caietan. responsio à Moyse vel Aarone data huic seditiosorum cœtui, quod intelligerent omnia in deteriorem partem acceptum iri, sed duntaxat Moysen his auditis ad solita orationis præsidia statim confugisse. Et subsequens quidem narratio significat Dathan & Abiron inde sine responsione recessisse. Core autem cum suis ibi coram tabernaculo Domini & Aarone remansisse, donec Moses completa oratione surrexit, edoctus à Deo, quomodo se gerere deberet in hisce turbis. Vtriúsque rei satis apertum est signum, quod illos mox ad se vocauit Moses, & cum his de solo sacerdotio locutus est. *Locutus est* ergo *ad Core, & ad omnem ei* suffragantem *multitudinem. Mane,* inquit, *notum faciet Dominus qui ad se pertineant, & sanctos applicabit sibi, & quos elegerit appropinquabunt ei.* Negat Moses quod seditiosi dixerant, omnes scilicet æquè sanctos, atque electos à Deo, idque Deo ipso iudice ait postridie patefactum iri. Pergit.

XIII. *Et rem ad Dei iudicium referunt.*

Hoc *igitur facite, Tollat vnusquisque thuribula sua, tu Core, & omne concilium tuum, & hausto eras igne,* de altari videlicet holocaustorum, *ponite desuper thymiama coram Domino, & quemcúmque elegerit, ipse erit sanctus.* v. 6. & 7. Hunc proposuit Moyses dirimendæ controuersiæ, & contentionis modum, qui ex diuina electione pendebat, & facile fieri poterat; cætera enim sacerdotalia munera operosiora erant: vt si fieri posset pacificè res tota, & sine tumultu transigeretur: quem modum à Core & suis acceptum, & probatum sequens narratio docebit. Interim Moses ad paternam delinquentium admonitionem conuersus, ipsámmet eorum criminationem in eos retorquet, ad gratitudinem de accepto à Deo beneficio inuitat, & ab ambitione retrahit. Abul. q. 6. 7. 8. *Multum,* inquit, *erigimini filij Leui. Num parum vobis est, quod separauit vos Deus Israël ab omni populo, & iunxit sibi, vt seruiretis ei in cultu tabernaculi, & staretis coram frequentia populi, & ministraretis ei? Idcirco ad se fecit accedere te, & omnes*

Digitized by Google

fratres tuos filios Leui, vt vobis etiam sacerdotium vendicetis; & omnis globus tuus stet contra Dominum? Cuius scilicet imperio sacerdotium attributum est Aaroni.

SEDATO nonnihil impetu Coritarum ex conuentione, vt in diem sequentem expectaretur diuinæ electionis indicium, vt notauit Caietanus: cogitauit Moses an qua posset ratione Rubenitas, principatum ambientes sedare, vt illi quoque procellæ huius fluctus conquiescerent. Ideóque misit, qui Dathan & Abiron vocarent, & quidem eodem die: nam post eos vocatos iterum fit mentio crastini diei, in quo thuribulis incensum imponendum erat; nec missis viatoribus, id enim ad exacerbandos animos, non ad negotium pacificè transigendum valuisset; quod Moses, pro ingenita mansuetudine, & in suos charitate, cupiebat: sed communium amicorum interuentu, vt ratio dictat, & prudentum consuetudo confirmat. Qui nihilominus contumeliosum responsum retulerunt. Non enim solùm responderunt se non venturos, principe populi eos aduocante, quod erat arrogantiæ, sed subsannationem etiam addiderunt. *Nunquid parum est tibi, quod eduxisti nos de terra, quæ lacte & melle manabat, vt occideres in deserto, nisi & dominatus fueris nostri? Reuera induxisti nos in terram, quæ fluit riuis lactis & mellis, & dedisti nobis possessiones agrorum & vinearum, an & oculos nostros vis eruere? non venimus.* Quibus illi verborum contumeliis Moysen quasi impostorem accusant, imò quasi crudelem tyrannum, qui illos occidat, hos in seruitutem redigat, aliis denique oculos eruere velle videatur. — XIV. *Rubenitarum aduersus Mosem pertinacia.* — v. 16.

NON erat necesse eis oculos eruere, qui iampridem excæcati erant, vsque adeo, vt Dei maiestatem eis sub visibilibus signis apparentem non cernerent; nec irrogata ab ipsomet supplicia repentinæ mortis agnoscerent, siue in decem exploratores, siue in filios Aaronis, siue in coturnicum vocatores, aliósque Hebræos criminosos. Impotentem eius dominatum accusant, qui erat mitissimus mortalium, & interpretem duntaxat agebat diuinorum mandatorum. Itaque hæc querela, specie quidem Mosen, re autem vera Deum ipsum petebat. Itaque *iratus valdè*, & diuino motus zelo, *ait ad Dominum, ne respicias sacrificia eorum.* Nam etiam populus sacrificare dicitur, cùm per sacerdotem sacrificat. Vnde Ecclesia, *Pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis, &c.* *Quamobrem*, inquit Philo, *exasperatus vir alioqui ingenij mitissimi, non tulit tam insignem iniuriam, simul & malitiam; petiitque à Deo, vt illorum auersaretur sacrificia. Non quod periculum esset ne iustissimus index sacra impiorum acciperet; sed quia hic est peculiaris affectus Deo chari animi, aduersari propalam nefariis conatibus.* Hæc ipse. Nisi malis, cum Dionysio, dicere Mosem qui sciebat Deum sacrificia impiorum execrari, petere, vt manifesto aliquo signo prodat, se eorum munera respuere, vt alij deinceps ab huiusmodi scelere abhorreant. Philo quoque ait Deum à Moyse exoratum, vt euidenti signo declararet synceram fuisse, & incorruptam electionem: sed huiusmodi signum non ad seditiosorum pœnam, sed virgarum florentium prodigium refert. — XV. *Quam iniusta. Et Mosis aduersus eos oratio.* — in can. Miss. — l. 1. de vita Mos. 6. — Esa. 1. 11. 12.

DEINDE cùm iniusti principes duobus modis contra subditos suos delinquant, vel bona eorum sibi vsurpando, vel grauia eis onera imponendo, seuerióresque pro delictis exigendo pœnas: Moses conscius integritatis suæ, vtrámque à se culpam, vel sumpto in testem Deo, cui omnia exploratissima sunt, amolitur. *Tu scis*, inquit, *quod ne asellum quidem vnquam acceperim ab eis*, aut conuertendum in peculium meum, aut vendendum gratis; *nec afflixerim quempiam eorum.* Quæ postea videtur Samuel imitatus. Et quoniam periculum erat ne Core, audita sociorum coniuratorum pertinacia, resiliret à promissis, rursus initum cum eo pactum de offerendo in thuribulis thymiamate iterat, vbi & numerum Leuitarum ambientium sacerdotium exprimit ducentos quinquaginta, alios à prædictis consiliariis, qui ad diuersas tribus pertinebant, vt ait Caiet. nec ambiebant sacerdotium, ideóque neque thuribulis opus habebant, sed pro Dathan & Abiron stabant. His ea die transactis, proxima nocte, vt ait Rab. Salomon apud Lyranum, & parte aliqua matutini diei consequentis, Core cum suis coniuratis per castra discurrerunt, satagentes populum specie boni communis, in suas partes trahere, quod & fecerunt, vt significat Moses, cùm ait eos *concernasse omnem multitudinem ad ostium tabernaculi.* — XVI. *Et querela apud Deũ. Core perstat in sententia.* — 1. Reg. 12. 3. — c. 16. v. 17.

XVII. *Exoratur Dominus ne in totum populum ſæuiat.*

MANE facto venit Moſes & Aaron cum thuribulis ſuis ad introitum tabernaculi, vbi erat altare holocauſtorum; venit & Core non ſolùm cum ducentis quinquaginta Leuitis, ſed etiam cũ magna parte populi infenſa Moſi & Aaroni. Non enim ſolùm coaceruata dicitur multitudo, ſed additur, *aduerſus eos.* Ne tamen vim aliquam illis afferrent: *Apparuit cunctis gloria Domini.* Cœpit nimirum nubes tabernaculi inſolito, & minaci fulgore rutilare, ad animos ſeditioſorum infringendos: & ſimul cum ſplendore inſonuit vox *ad Moyſen & Aaronem, Separamini de medio congregationis huius, vt eos repente diſperdam.* (v. 20. 21.) At Moſes & Aaron miſericordia moti erga multitudinem populi, à Core decepti, quãuis in perniciem ipſorum conglobati, ad veniam tamen illis impetrandam, *ceciderunt proni in faciem, atque dixerunt. Fortiſsime Deus ſpirituum vniuerſæ carnis,* qui ſcilicet noſti quo quiſque mortalium animo incitetur, qualíque & quanta in culpa ſit, *Num vno peccante, contra omnes ira tua deſæuiet?* Vnum vocat Core cum ſuis ambitioſis: etſi enim multi erant, inſtar vnius tamen erant, ad vniuerſum populum comparati. Sic non ſolùm cohibiti ab inferenda vi, ſed attoniti etiam, vt veriſimile eſt, Coritæ, iudicium diuinæ electionis expectabant. Hinc Aarone cum Eleazaro & Ithamare ſtantibus, inde Core cum ſuis.

XVIII. *Ideo ſeparari iubet noxios ab innoxiis.*

DOMINVS autem Moſis & Aaronis precibus acquieſcens, *Præcipe,* inquit, *vniuerſo populo, vt ſeparetur à tabernaculis Core, Dathan & Abiron,* (v. 24.) quoniam non in pręſentes tantùm vltio ſæuitura erat coram tabernaculo, ſed in ipſis etiam caſtris. *Surrexit itaque Moſes, & abiit ad Dathan & Abiron, cum ſenioribus Iſraël,* (v. 25.) quibus Dominus dudum Moſis ſpiritum cõmunicauerat, aut aliis ſapientibus viris, à coniuratiõne iſta alienis; abiit, inquam, ad eos, quoniam vocati pridie venire noluerant, nec apparebat eos iterum vocatos obtemperaturos. Iuit autem, primũ quidem vt, iuxta verbum Domini, moneret populum, qui propè ſeditioſos iſtos tabernacula fixerat, vt ſepararet, ac ſemoueret ſe ſuáq; ab eis; deinde vt principes iſtos ad Sanctuarium adduceret, vbi teſtes diuinæ electionis fierẽt, & participes vltionis. Ad tentorium verò Coritarum non legitur iuiſſe, ſed moniti tantùm fuerunt, qui iuxta eos tentoria ſua fixerant, & coniurationis huius participes non erant, vt iuxta Domini iuſſionem, recederent à tabernaculis hominum impiorum, neque tangerent quæ ad eos pertinerent, ne in eorum peccatis, pœna ſcilicet peccatis debita, inuoluerentur.

XIX. *Seditioſis contemnentibus minat.*

CREDIDIT atque obtemperauit Moyſi populus, & operoſum licet negotium ſtimulante metu diligenter expleuerunt. (Abul. poſt q. 15.) *Cúmque receſiſſent à tentoriis eorum per circuitum. Dathan, & Abiron,* (v. 27.) ne formidoloſi, ac parum fortes crederẽtur, *egreſſi ſtabant in introitu papilionum ſuorum, cum vxoribus & liberis, omníque frequentia. Tum Dathan cum ſuis,* (l. 4. c. 3.) inquit Ioſephus, *audito Moyſen cũ primatibus ad ſe aduentare, progreſſi cum liberis & vxoribus ante tabernacula, expectabant quidnam acturus eſſet. Aderant enim ſatellites, qui arcerent eum, ſi quid vi agere vellet,* &c. Ait autem Moyſes, tam iis qui ſeceſſerant à tabernaculis ſeditioſorum, quàm Senioribus Iſraël, qui eum comitabantur, manifeſtans conſilium Domini in ſui electione, omniq; diſpoſitione, & gubernatione ſua. *In hoc ſcietis quod Dominus miſerit me, vt facerem vniuerſa quæ cernitis, & non ex proprio ea corde protulerim. Si conſueta hominum morte interierint, & viſitauerit eos plaga, qua & cæteri viſitari ſolent, non miſit me Dominus. Sin autem nouam rem fecerit Dominus, vt aperiens terra os ſuum deglutiat eos, & omnia quæ ad illos pertinent, deſcenderíntque viuentes in infernum, ſcietis quod blaſphemauerint Dominum.*

XX. *Qui ſtatim à terra abſorbentur.*

EAM promiſſionem ratam habuit Dominus, & prodigio confirmauit. *Confeſtim* enim *vt ceſſauit loqui diſrupta eſt terra ſub pedibus eorum: & aperiens os ſuum deuorauit illos cum tabernaculis ſuis, & vniuerſa ſubſtantia eorum, deſcenderúntque viui in infernum operti humo,* id eſt viui ſepulti ſunt, *& perierunt de medio multitudinis.* Quæ ſic (Ibid.) Ioſephus illuſtrat; *Hæc cum lachrymis effato, terra horrendum repente contremit, & vndante ſuperficie, non ſecus quã pelagus vento fluctuans, vniuerſum populum terruit. Immani mox ſonitu eliſo, qua ſeditioſi tendebant ſolum ſubſidit, & omnes ad vnum eodem momento abſorbet: ſublatíſque in hunc modum prophanis, hiatus ille ita rurſum clauditur, vt ne veſtigium quidem eius ſupereſſet.* Sic Ioſephus. Philo autem, *Video,* inquit, (l. 3. de vita Moſ.) *terrã vaſto ſpecu dehiſcere, abſorberi numeroſas cognationes, vnà cum ſuis tabernaculis, viuos homines ad inferos deſcendere. Vix hæc effatus erat, cùm terra concuſſa rumpitur, eo potiſſimum loco, vbi*

tendebant

tendebant impij, momentóque temporis operit vniuersos. Rursus enim hiatus coiuit, velut suo defunctus officio. At verò omnis Israël, inquit Moses, *qui stabat per gyrum fugit ad clamorem pereuntium, dicens; Ne fortè & nos terra deglutiat.*

DVBIVM porrò est vtrum Core fuerit absorptus à terra, eo ipso tempore, quo Dathan & Abiron. An verò paulò pòst, cum suis ducentis quinquaginta incendio absumptus sit, vt putauit Gregorius Nyssenus. Sed & Caietanus ait ignem nouum combussisse Core cum suis. Idémque colligi videtur ex Scriptura, quæ paulò pòst habet laminas thuribulorum affixas altari, vt deinceps commonerentur Israëlitæ, ne quis accederet ad offerendum incensum Domino, qui non esset de stirpe sacerdotali. *Ne patiatur,* inquit, *sicut passus est Core, & omnis congregatio eius,* at constat congregationem eius incendio periisse. Nam Moses, *Sed & ignis,* ait, *egressus à Domino interfecit ducentos quinquaginta viros, qui offerebant incensum.* Deinde non apparet, vbi Core deseruerit suos illos thuribularios, vt non eodem igne deflagraret. Eadem fuit Iosephi opinio, ait enim, *Vi atque impetu ignis diuinitus accensi ducentos ac quinquaginta, vna cum Core, ita fuisse absumptos, vt ne cadauerum quidem reliquiæ comparerent.* Iosephum secutus est de more Comestor in sua historia Numerorum, & Iansenius in Ecclesiasticum.

Marginalia: XXI. An etiam Core. — in vita Mosis fin. — v. 35. — c. 10. Num. c. 45. v. 29.

DICENDVM nihilominus Core abiisse in præceps, sicut Dathan & Abiron, eodémque mortis genere periisse; illos autem ducentos quinquaginta incendio conflagrasse. Hæc est aperta Scripturæ sententia 26. Numer. *Et aperiens terra os suum deuorauit Core, morientibus plurimis, quando combussit ignis ducentos quinquaginta viros.* Eadémque est in Hebræo, Græco, Chaldeóque sententia, si quis attendat; nec diffitetur Caietanus. Deinde vbi nos legimus, *Et aperiens,* terra, *os suum, deuorauit illos cum tabernaculis suis, & vniuersa substantia eorum;* in Hebræo, & Chaldæo distinctè, & nominatim fit mentio Core, præsertim ab Onkelos, qui sic habet. *Aperuítque terra os suum, & deglutiuit eos, atque homines domus eorum, omnes quoque homines, qui ad Core pertinebant, vna cum tota substantia.*

Marginalia: XXII. Ita videri, ex Scriptura. — c. 26. 10. — c. 16. 32.

GRANDI *tamen miraculo filij Core liberati sunt,* vt dicitur Numeror. 26. quod Hebræi apud Lyranum sic explicant. Quando terra aperuit os suum, & deuorauit Core cum multis aliis, filij eius dicuntur remansisse, stantes in aëre diuina virtute, quoúsque terra fuerit iterum clausa sub pedibus eorum; proptereáque in gratiarum actionem tanti beneficij sibi collati fecisse illum Psalmum. Vnde inscribitur in Hebræo, *A filijs Core. Et litera huic consonat,* inquiunt, *cùm dicitur. Deus noster refugium & virtus, adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis; propterea non timebimus dum turbabitur terra,* &c. Eadem refert Lyranus initio Psalm. 45. ex Rab. Salomone, addens filios Core remansisse in tabernaculo patris, ei suadendo, vt ab hac contentione desisteret, & propterea non solùm incolumes tanto miraculo permansisse, sed spiritu etiam prophetico donatos fuisse. Huic assertioni, quam Lyranus probat, valdè fauet Chaldæus paraph. cùm illius Psalmi titulum in hanc sententiam explicat. *Ad laudandum per manus filiorum Core, qui per spiritum Propheticum, in die quando absconditus fuit pater eorum ab eis* (terræ scilicet hiatu absorptus, & occultatus) *& illi liberati sunt, dixerunt Canticum.* His etiam Genebrardus consentit, & Chartus. Vbi vide Lorinum.

Marginalia: XXIII. Salui tamen filiis. — v. 10. in 26 Num. & in Psal. 45 — in 26. Num.

SED vt filios Core nunc omittamus. Non apparet causa cur Dominus nominatim præciperet populum separari à tabernaculis, non solùm Dathan & Abiron, sed etiam Core, nisi quia illud cum Domino suo terra discedente abiturum erat in præceps. Ideóque credibile est Core mane non venisse cum 250. in tabernaculum fœderis, vt putat Abulensis; siue quia contempsit præceptum Mosis, sicut Dathan & Abiron; siue quia timore retentus est, sibi ab igne Domini malè metuens. Nisi potiùs placet eum reuera venisse cum suis illis sociis ad tabernaculum Domini, mox tamen ad familiam, & tabernaculum suum reuertisse, relictis cum Aarone thuribulariis, quando Moses ad Dathan & Abiron profectus est, vt videret quid ille dicturus, facturúsque esset: perurgente hominem fato, vt cum suis terræ hiatu absorberetur. Quo eum mortis genere periisse sentiunt Seuerus Sulpicius in historia sacra. Abulensis, Lyranus, Dionysius,

Marginalia: XXIV. Ordo rei gestæ. Et qui ita periisse sentiant Core. — v. 24. — q. 14. in hoc c. 16. — l. 1. — q. 25. in c. 16.

Digitized by Google

Cornelius, Genebrardus, Torniellus, Adrichomius, aliique passim Scripturæ interpretes. Sed instar multorum esse possunt Augustinus & Cyprianus. Cuius verba non pigebit ascribere. *Core*, inquit, *Dathan & Abiron, qui sibi contra Moysen & Aaronem sacerdotem, sacrificandi licentiam vindicare conati sunt, pœnas statim pro suis conatibus pependerunt. Terra compagibus ruptis in profundum sinum patuit, stantes atque viuentes recedentis soli hiatus absorbuit.* Sic ipse, quibus simillima scripsit ad Rogatianum. Et vtrobique à tribus istis disiungit 250. qui alio supplicij genere perierunt. *Nec tantùm eos*, inquit, *qui auctores fuerant, Dei indignantis ira percussit, sed & cæteros ducentos quinquaginta, participes eiusdem furoris, & comites, exiens à Domino ignis properata vltione consumpsit.*

(Margin: an. 2548. Num 4. q. 28. in Num. l. de vnit. Eccl. — ep. 65.)

XXV. *Satisfit obiectioni 21.* NEQVE verò nobis vllo modo Scriptura aduersatur, neque ait Core incendio periisse, & sufficit ad exemplum, vt vtrique diuina vltione, licet diuersa puniti fuerint, vt respondet Abulensis; & alioqui, vt idem ait, non 250. sed 251. igne deflagrassent; & mox non ille, sed hic numerus thuribulorum repertus esset. Diximus autem qui factum fuerit, vt Core à suis sociis separaretur. Iosephus autem & errauit ipse, & cæteros, ei nimium tribuentes, in fraudem induxit. Certè Philo ita non sensit; & Iosepho alij Hebræi apertè refragantur.

(Margin: q. 13. in c. 16. Num. 24.)

XXVI. *Vtramque cladem eodem tempore contigisse.* ETSI autem Philo nonnullum temporis interuallum inter hiatum terræ, & incendium ponere videatur, ait enim istam cladem non ita multò post illam contigisse; putamus nihilominus eodem planè tempore & discessionem terræ, & deflagrationem accidisse. Id enim Scriptura insinuat, & affirmat Caietanus, & Cornelius. Et valdè vero simile est, si tempus aliquod inter vtrámque cladem intercessisset, qui posterius puniti fuissent, resipiscentes ad pœnitentiam confugituros: præsertim hos thuribularios, qui audierant Deum illas intentantem minas, *Separamini de medio congregationis huius, vt eos repentè disperdam.* Concussi omnino animis fuissent, audita horribili vociferatione pereuntium, in quassatione & hiatu terræ, in fragore tot tabernaculum, in terrore & fuga circunstantium, aut lapidei omnino fuissent. Nec dici potest eos ignorasse istam cladem: Vicinus enim erat locus Caathitarum tabernaculo fœderis, atrij tantùm cortina interiecta. Rubenitæ autem, qui terræ hiatu hausti sunt, iuxta Caathitas tendebant.

(Margin: v. 35.)

XXVII. *Vbi, & quomodo socij Core conflagrarint.* IAM quod ad pœnam incendij, de ea Moyses. *Sed & ignis*, inquit, *egressus à Domino interfecit ducentos quinquaginta viros, qui offerebant incensum*; id est, oblaturi erant, vt interpretatur Abulensis. Cùm enim ignem ex altari holocaustorum de more acciperent, neque enim alienum licebat accipere, vt ex supplicio Nadab & Abiu intellectum fuerat; quamuis Origen. dicat eos obtulisse ignem alienum, ideóque à Domino iussum huc illúcque dispergi, 70. etiam alienum vocant, quia ab alienis à sacerdotio personis vsurpatum erat; quæ propterea hic vers. 40. alienigenæ dicuntur. Cùm, inquam, ignem ex altari acciperent, & in sua thuribula inferrent, vt mox ad altare incensi suffitum facerent, erupit vndique ignis ex altari, & irruens circumquaque in profanos sacrificulos, subita eos morte consumpsit. Nec ingressi sunt in Sanctuarium, vt altari thymiamatum sua thuribula cum odoramentis imponerent, sed ibi in atrio, circa altare holocaustorum, conflagrarunt; vel vt pœna esset toti populo manifestior, vel ne tabernaculum à prophanis hominibus adiretur, & eorum cadaueribus contaminaretur; vel etiam ne quid ipsum tabernaculum, ab incendio, ex tot flammis coalescente, pateretur. Id enim probabiliter euenisset, ni Deus nouo miraculo ignem prohibere voluisset, vt in morte filiorum Aaron contigit, quorum sacræ vestes incendio non sunt afflatæ.

(Margin: q. 23. in c. 16. Leuit. 10. — Hom. 9.)

XXVIII. *Quantum fuerit id incendium, & vnde prodierit.* IDQVE etiam credibilius est, si fidem adhibemus Iosepho, hoc incendium in hunc modum exaggerante. *Stantes*, inquit, *ante Dei tabernaculum adolebant acerrisodoramenta quæ secum attulerant, cùm subitò tantus ignis effulsit, quantum nec homines ipsi vnquam excitauerunt, nec in terris sponte ardentibus, nec in syluis per æstum austri flatu collisis & attritis excitatum viderunt, sed qualis diuinitus accendi poterat fulgentissimus simul, ac flagrantissimus, cuius vi, atque impetu ducenti illi ac quinquaginta vna cum Core absumpti sunt.* Eadem ferè habet Scriptor historiæ scholasticæ, sed hæc Poëtarum

sunt auxeses. Rectius significasset vnde prodiisset incendium; ex altari ne, vel ex acerris, aut è cœlo, vt putauit Philo. *Seditiosi*, inquit, 250. *qui præcipui tumultus authores fuerant, repentè de cœlo tacti vna conflagrauerunt.* Et infrà, eos ait exustos fulminibus, imbris in morem densis, & crebrò micantibus. Nec vllam facit thuribulorum mentionem, è quibus erupisse incendium Rab. Salomon, apud Lyranum & Dionys. existimat. Et quidem valdè probabiliter; vt prius omnes ignem acceperint, & deposita humi acerra, eodem omnes tempore thymiama imposuerint, statimque ex cuiúsque thuribulo flamma erumpens in os eorum inuolauerit. Vnde factum, vt nec thuribula euersa fuerint, nec prunæ dispersæ, vt mox patebit. Sed & superius aliquãto præoccupata oratione dictum est, vnumquemque accepisse acerram suam, in eámque ignem immisisse, & incensum super eam posuisse. Quæ Hieronymus vno verbo perstrinxit, dicens: *Quod cùm fecissent.*

(l. 2. de vita Mos.) (v. 18.)

SED dubium est, itáne in istos diuina flamma desæuierit, vt redigerentur in cineres. Id sanè affirmat Iosephus. *Ita*, inquit, *sunt absumpti, vt ne cadauerum quidem reliquiæ comparerent. Solus Aaron* (cum filiis) *superfuit illæsus, vt manifestum esset diuinitus coortum hoc incendium.* Philo quoque ait eos ita conflagrasse, *Vt ne minimum quidem membrum relinquerentur, quod sepulchru posset inferri.* Cui sententiæ Scriptura fauet; nam vbi in vulgata legitur, *Ignis interfecit eos*, in Hebræo est *comedit*, sicut & in Græco, & Chaldæo, quasi volens ostendere, ita occisos, vt consumerentur sicut cibus, & in alteram naturam verterentur; non autem vt simpliciter extinguerentur. Hoc tamen argumentum non magnam vim habet, quia eadem phrasis vsurpatur etiam in filiis Aaronis, quos constat duntaxat extinctos. D. Cyprianus locis ante citatis, ait igne consumptos fuisse. Abulensis rem in ambiguo relinquit, & tamen propendet in eam partem, vt neque corpora, neque eorum cineres reliqua fuerint, solis thuribulis ad memoriam remanentibus, alioqui, aut de corporibus, aut de cineribus efferendis aliquid à Scriptura dictum esset. Sicut de Nadab & Abiu, suprà legimus.

(XXIX. *An eo corpora in cineres redacta fuerint.*) (v. 35. אָכַל וַתֹּאכַל κατέφαγεν. de vnit. Eccles. cp. 65. q. 24. Leu. 10. 4. 5.)

NIHIL ergo his sepultura opus fuit, sicut nec prioribus illis, quos sponte sua, aut numinis potiùs iussu, terra dehiscens hausit, humóque operuit, sed ita, vt viui sepelirentur in terræ visceribus, ibique extinguerentur obruti terra. Neque enim viui peruenerunt in damnatorum loca, vt iam ibi corporibus animísque crucientur. Oportuisset enim, vt notat Abul. eos reddi immortales, vt inferno igne multò flagrantiore, non statim conficerentur, & eximi ab illa lege, *Statutum est hominibus semel mori.* Et ab altera de resurrectione; nemo enim resurgere potest, nisi antea mortuus fuerit. Denique non fuerunt hi omnibus mortalibus scelestiores, vt præ iis omnibus, ante tempus corporibus cruciarentur in inferis. Id potiùs de Antichristo, eiúsque pseudopropheta dicendum esset, de quibus legimus, *Viui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulphure.* Quos tamen mortuos esse communis est interpretum sententia. De animabus autem nulla videtur esse dubitatio, quin ad loca damnatorum descenderint, quoniam in flagranti, vt aiunt, delicto comprehensi, prius morte affecti sunt, quàm seipsi respicere, & de peccato pœnitere possent, cui mors ipsa coniuncta fuit. Nec id negat Abul. etsi dicat posse contingere, imò & contigisse aliquando, vt aliqui in actu peccati mortui, damnationem subita pœnitentia euaserint.

(XXX. *Quid factũ corporibus aliorum, & animabus vtrorũque.*) (q. 20. Hebr. 9. 27. Apoc 19. 20)

SVMPTA diuinitus vltione de ambitiosis tam sacerdotij, quàm principatus candidatis, voluit Dominus eius facti memoriam in posteritatem, ad exemplum propagari. Iubet enim Mosen præcipere Eleazaro filio Aaronis sacerdoti, vt tollat thuribula, quę iacent in incendio, id est in atrio in quo incensi sunt sacrilegi, & ignem huc illúcque dispergat per atrium, neque reponat in altari prunas, quę inde acceptæ fuerant, quod ab impiis aliquo modo profanæ redditæ videbantur, neque rursum foras efferat à populo conculcandas, quia aliquam ab ipso altari sanctitatem retinere videbantur, imò & thuribulis ipsis eam communicare. Altera præcepti pars fuit, vt thuribula in mortibus peccatorum sanctificata, curet ab eodem Eleazaro in laminas produci, & altari holocaustorum affigi, *Vt cernant ea pro signo & monimento filij Israël.* Sanctificata dicuntur hæc thuribula in mortibus peccatorum. Non quod mors peccatorum, quam pessimam appellat

(XXXI. *Thuribula ad exemplũ in laminas producuntur.*) (v. 38.) (*Et quò sanctificata dicantur.*)

Dauid, aliquid habeat sanctitatis, quam illis communicet; sed quia, vt explicat Caietan. thuribula reddita sunt signa sanctitatis, ex morte peccatorum aspirantium ad sacerdotium. *Quemadmodum enim*, inquit, *vrina dicitur sana quia est signum sanitatis; ita & acerra effectæ sunt sanctæ, quia effectæ sunt signum sanctitatis, tum sacerdotij Aaronis, tum requisitæ ad diuinum sacerdotium.* Abulensis autem, ait sanctificatas per cōtactum ignis sancti ex altari sumpti, vnde dicitur inquit *in mortibus peccatorum*, id est quando peccatores mortui sunt, quia idem fuit tempus mortis eorum, & sanctificationis thuribulorum. Aut si placet dicantur thuribula sanctificata in mortibus peccatorum, quia fuerunt instrumenta diuinæ vindictæ aduersus peccatores, sicut *Benedictum est lignum per quod fit iustitia*, vt ait Sapiens. Quod sensit etiam Cornelius. [q. 24.] [Sap. 14. 7.]

XXXII. *Cur Eleazaro res demandata.*

Qværit D. Aug. quare hæc mandentur Eleazaro, & non Aaroni Pontifici; & respondet, Dominum eo modo seriem successionis sacerdotalis commendare voluisse, quæ tum per naturalem generationem propagabatur. Addamus & sacerdotium, de quo erat controuersia, non solùm in Aarone, sed in eius etiam filiis confirmare. Non fuit autem id negotium alicui laico demandatum, quia res sanctificatas illis attingere non licebat, vt notauit Abulensis. Nec opus erat hæc affabre fieri, sed satis erat, vt rudi Minerua producerentur in laminas, & affigerentur altari, tanto enim id magis valebat ad institutum finem commonendi populum, ne ambiret sacerdotium, addictum diuinitus familiæ Aaronis. Verùm Hebræi in historia scholastica aiunt Eleazarum formasse ex istis laminis coronulas æreas, & ita altari affixas, vt non solùm monimētum essent, sed etiam ornamentum. Origenes autem, etsi in Scripturæ textu quo vtitur habeat, *Accepit Eleazar batilla ærea, & fecerunt ex eis circulos, & apposuerunt eos altari.* Septuaginta tamen habent tantùm λεπίδας ἐλατάς, περίθεμα τῷ θυσιαστηρίῳ. *Laminas ductiles circumpositionem altari*, quo modo ipsemet Origines ibidem explicat. *Iubentur*, inquit, *fieri lamina, & in circuitu altaris affigi.* Et Cyprian. *Thuribula in laminas ductiles producuntur, & affiguntur altari.* [q. 30. in Num.] [q. 23. & 24.] [Comest. c. 20. Num.] [Hom. 9. in Num.] [Epist. 76.]

XXXIII. *Errata Iosephi circa hanc historiam.*

Hæc dum maximè fierent, redintegratum est populi totius, in maiorem sui perniciem, murmur atque seditio, de qua priusquam cum Moyse dicamus, visum est nonnulla à Iosepho circa hanc historiam tradita, & ipsi Scripturæ parum consentanea, expendere de more, ac notare. Nam vt omittam notare, quod 1.
Core inducit dicentem, se Moysi genere parem, ætate, atque opibus potiorem; l. 4. c. 2.
& thrasonicam illam iactationem dissimulem, de qua dictum est aliquid. Certè Num. 7. 2.
de ætate id ei aliquo argumento probandum esset; præsertim cùm contrarium potiùs ex Scriptura colligi possit. Erat enim Moses filius Amram primogeniti Caath. Core autem filius Isaar, secundo geniti eiusdem Caath. Nec facilè dis- 3.
simulari potest, quod antè attigi, præter veritatem, prætérque modum rem am- num. 12.
plificari; cùm ait populum tam concitatum fuisse, vt ad lapides conclamaretur, in concionem incondita multitudo concurreret, ante Dei tabernaculum vociferaretur tollendum tyrannum, populum è seruitute eximendum; quæ ne vnica quidem litera Scriptura innuit: quin potiùs industria Mosis fractum esse impetum Core, dum rem diuino iudicio decidendam inter eos conuenit; & apparentem gloriam Domini ferociam superborum retudisse, & in trepidationem, & penè fugam conuertisse. Asperiora autem verba, quæ Iosephum commouerunt, non à multitudine, sed à Dathan & Abiron, & quidem per internuncios prolata sunt.

XXXIV. *Alia eius demerrata.*

Merito quoque notandus videatur, quòd politicum potiùs adulatorem 4.
Moysen facit, quàm sanctum Dei Prophetam. Inducit enim eum quasi callidum leniendæ ad tempus ambitionis artificem, seditiosis blandientem, Core sociósque 250. adeóq; etiam reliquam totam concionem *sacerdotio dignos* asserentem, quos vtique sciebat esse indignissimos, atque ita turpiter mentientem. Notādus 5.
præterea quod fingit Aaronem deponentem Pontificatum, eúmq; suffragiis populi permittentem. Ait enim. *Licet non meo beneficio, sed diuina electione hunc honorem adeptus sit, non dubitat in medium depositum vestris suffragiis committere.* Ea si fictè dixit Moses, indigna est Mose hypocrisis; si verè, quomodo tantam rem incōsulto Domino ausus est, qui Aaronem eiúsq; familiam, independēter à populi suffragiis,

num. 14. ad Pontificatum elegerat; cuius electionem stante republica penes populum
6. vnquam fuisse, Iosephus probare non potest. Notandus item quod missos
à Mose viatores dicat, postridie quàm Dathan & Abiron in Mosen insurrexe-
runt, cùm eodem die missos nuncios ex Scriptura docuerimus, & quidem non
viatores, vt ipse ait, sed communes amicos, ne animi exasperarentur, & quid-
quid erat turbarum suauius componeretur.

7. NOTANDVS septimò, quod inducit Mosem, sine Scripturæ fundamento, XXXV.
multa otiosè cum Dathan apud Deum declamantem, beneficia sua iactantem, *Quæ præte-*
& exprobrantem, imò & diris execrationibus eum cum sociis prosequentem, & *ritorum.*
vltionem in eos à Deo postulantem. Quod si Iosephi moribus cōsentaneum est,
certè à Mosis humanitate alienissimum est: & Scripturæ aduersatur, quæ intro-
ducit Mosen tantùm reuelantem supplicium, quod à Deo cognouerat, non au-
l. 4. ant. c. 3. num. 10. tem vltro tale quid postulantem. *Facies autem*, inquit Iosephus, *manifestam aduer-*
sus insanos gloriæ tuæ detractores vindictam, si non communi more intereant, ne quis nihil
nisi humanum passos existimet, sed terra quam indigni calcant dehiscens, cum familiis ac fa-
cultatibus eos absorbeat. Hoc modo & tua potentia omnibus apparebit, & exemplum posteris
statuetur, ne quis, secus quàm pium est, de tua maiestate sentire audeat, & meum ministerium
ex tua sententia esse comprobabitur. Quod si vera sunt crimina quæ in me congerunt, tum in
meum caput diræ vertant, illis quos execratus sum incolumibus.

8. NOTANDVS octauò, quod præter humanitatem omnem, imò & præter ve- XXXVI.
ritatem dicat neminem in tanto populo, ne propinquorum quidem, aut cogna- *[...]t huma-*
torum eos fuisse miseratum, sed totum quantus erat, lætis acclamationibus Dei *tatem*
sententiam cōprobasse; ac ne luctu quidem dignos, vt pestem, ac perniciem po- *[...]tet.*
pularium existimasse. Verùm proxima murmuratio, quæ à Scriptura narrabitur,
l. 4. c. 4. hanc assertionem manifestæ redarguet falsitatis. Quin ipsemet Iosephus statim
sequenti capite ait cognatos extinctorum egisse apud populum, rogantes vt su-
perbæ, ac nimiæ Moysis potestati modum aliquem statuerēt; aliáque in eandem
9. sententiam. Notandus nonò quod dicat post Dathamum cum suis extinctum,
Core cum suis congregatos, viros à maioribus omni virtute præclaris oriundos,
à quibus ipsi nequaquā degenerarent. At quomodo illi præclari, aut isti non de-
generes in tanta inuidia, ambitione, seditione, quæ Deus tam horribili animad
uersione castigauit? Aut quomodo illi postea congregati, cùm ex Scriptura con-
stet illos prius congregatos quàm Moses ad Dathan adiret, & vtrique eodem vt
num. 16. diximus, tempore, alij à terra, alij ab igne perierint?

10. NOTANDVS postremò quod Core flammis absumptum dicat, quod fusius XXXVII.
num. 21. & seqq. à nobis suprà refutatum est, eiúsque in terra interitus ex Scriptura, communi-
que Scriptorum sententia confirmatus Quæ ferè errata Philippus Bergomas in
suum Chronicum transtulit, & addidit etiam alia multa de suo; quæ operæ
pretium non duximus aut referre, aut refutare. Euenta potiùs proximæ sedi-
tionis, quasi regulum de radice colubri egressum, & multa mortalium millia ab-
sorbentem consideremus. Neque enim è dira vomica totum pus effusum adhuc
fuerat.

MVRMVRAVIT, inquit, *omnis multitudo filiorum Israël sequenti die contra* XXXVIII.
Moysen & Aaron dicens, vos interfecistis populum Domini. Arbitrabantur enim, vt ait *Redinte-*
Iosephus, *Deum in gratiam Mosis ista facere, itaque illi ascribebant omnia tanquam non* *grata sedi-*
peccatorum odio Deus saeuiret, sed à Moyse sollicitatus. Prodigiosa prorsus hominum *tio.*
Deo inuisorum, & morti destinatorum cæcitate; & stultissima de Dei sapien-
tia, æquitate, bonitate opinione, & ad iustissimum timorem concipiendum,
stupore. Quid enim potuit, aut ad terrorem formidabilius, aut ad memoriam
recentius, aut ad pœnam horribilius contingere inaudita illa terræ discessione,
aut subita flammarum deflagratione, quæ ante vnum duntaxat diem, infœli-
cem illum populum depasta erat. Et tamen rursus in suam vltro armati perni-
ciem, murmurantes, contra Moysen & Aaronem in seditionem vertuntur: rati XXXIX.
fortasse, si eos de medio sustulissent, & occisorum funera se vlturos, & Deum *Mose. &*
deinceps omnibus sceleribus conniuentem habituros. *Aaron ad*

CVM *ergo oriretur seditio*, inquit Moses, *& tumultus incresceret, Moyses & Aaron* *tabernacu-*
fugerunt ad tabernaculum fœderis. Qui est verissimus Hebraicorum verborum sen- *lum confu-*
giunt.

sus, & versioni Septuaginta omnino consentaneus, etsi non verbo ad verbum redditus; quod nimis criticè & audacter reprehendit Caietan. vt vel ipsius versionem consideranti patet. Fugerunt ergo, ὥρμησαν aiunt Septuag. quod est cum impetu ferri, siue irruere ad tabernaculum Domini. *Quod postquam ingressi sunt operuit nubes, & apparuit gloria Domini.* Ingressi sunt atrium & constiterunt ante ipsum tabernaculum, vt apertius habent Septuag. & Chaldæus. Quod etiam confirmatur ex eo quod in fine capitis dicitur, *Reuersúsque est Aaron ad Moysen ad ostium tabernaculi fœderis, postquam quieuit interitus.* Statim autem descendit super tabernaculum nubes, quæ imminebat, & apparuit rutilans, ac minax sicut præcedenti die, ad protegendum Moysen & Aaronem, & inimicos eorum puniendos. Et ecce terrifica de nube vox, *Recedite de medio huius multitudinis, etiam nunc delebo eos.* c. 16. 50.

XL. Iubentur recedere à multitudine.

QVOMODO recedere poterant, si iam recesserant confugientes ad tabernaculum? Caiet. ait eos adhuc fuisse in media populi multitudine. Abulens. vult Dominum iubere, vt penitus extra castra exeant, vt saluis ipsis totus populus intereat; quomodo hunc locum videtur Origenes intellexisse Hom. 9. & Cornel. At Sulpitius Seuerus. *Nec multò pòst*, ait, *totius populi in Moysen & Aaron orta seditio est, adeo vt tabernaculum, quod erat nefas, nisi sacerdotibus introire, irrumperent.* Verùm eò non ingressi erant Moyses & Aaron, vt dixi. Mediam ergo teneamus viam; dicamúsque confertam multitudinem in atrium fuisse ingressam, plurimos tamen non fuisse ingressos, quod eos atrium non caperet, neque enim credibile est furentem populum non ausum penetrare in locum, in quē sacrificandi causa admittebatur; separari autem poterat Moyses ab illis ingrediendo in ipsum tabernaculum. At ille cum fratre iacebat in terra, si quo modo flagrantem Dei furorem restinguerent; cùm Moses diuina miseratione cognouit, populum eo ipso tempore, Deo vlciscente, perire.

XLI. Incendio plectuntur. Ad eos adit Aaron cum thuribulo.

DIXIT ergo Moyses ad Aaronem. *Tolle thuribulum, & hausto igne de altari mitte incensum desuper, pergens citò ad populum, vt roges pro eis. Iam enim egressa est ira à Domino, & plaga deseuit.* Quæ fuerit hæc plaga incertum est: Septuag. sicut & vulgata plagam habent, Chaldæus pestem, Hebræus percussionem seu plagam; Sapiens iram & necessitatem; Orig. vastationem, confractionem; sed hæ voces de interitu vniuersè, non de certo mortis genere accipiuntur. Abulens. incendio Deum sæuisse dicit, iuxta Hieronymi versionem, qui plagam, siue mortem, de incendio intellexit, atque interpretatus est, quod non dissimulauit Caietanus. At passim interpretes Catholici meritò Hieronymo adhærent. Qui sic habet. *Quod cùm fecisset Aaron & cucurrisset ad mediam multitudinem, quam iam vastabat incendium, obtulit thymiama, & stans inter mortuos, ac viuentes, pro populo deprecatus est, & plaga cessauit.* Non est necesse intelligere Aaronem ad media castra peruenisse, sed ad eum locum, quò nondum peruenerat incendium; quod credibile est ab atrio ipso Sanctuarij incepisse, quoniam hi audaciores in peccando fuerant.

v. 46. θραῦσις. Psal. 105. quassatio. c. 18. 21. q. 29. & 30. v. 47.

XLII. Et vestibus Pontificis.

VIDETVR autem Aaron præter thuribulum & incensum, etiam vestem Pontificiam assumpsisse. Id apertè tradit Origenes. *Post hac*, inquit, *considera Pontificem indutum veste Pontificali procedere, & portantem batillum, atque ignem cum incenso tendere ad illum locum, quo per Angelum vastantem mors illata peruenerat, & stantem in eo loco vbi mors finem dederat primis, & erat vicina postremis. Intuere stantem Pontificem, & obiectione quadam sui, viuentes à mortuis dirimentem: virtutem verò repropitiationis eius, & incensi mysterium erubuisse Angelum vastatorem, & in hoc mortem quidem finitam, vitam verò reparatam.* Quæ minimè sunt ab Origene excogitata: legerat enim in libro Sapientiæ, *Properans homo sine querela*, nimirum Pontifex Aaron, *deprecari pro populis, proferens seruitutis suæ scutum orationem: & per incensum deprecationem allegans, restitit iræ, & finem imposuit necessitati, ostendens quoniam tuus est famulus*, qui scilicet gratia valeat apud te. *Vicit autem turbas*, id est turbationem illam, aut plagam populum turbantem, *Non in virtute corporis, aut armatura potentiæ; sed verbo illum, qui se vexabat, subiecit*; id est exterminatorem Angelum, populum flammis absumentem, *Iuramenta parentum, & testamentum commemorans.* Inter Deum videlicet & Patriarchas initum.

Hom. 9. sub med. c. 18. 21. 22. Ibid. & 23.

XLIII. Cvm enim iam aceruatim cecidissent super alterutrum mortui, interstitit, & amputauit impetum, & diuisit illam, quæ ad viuos ducebat viam, id est interclusit aditum, ne ad reliquos interimendos, qui adhuc viuebant, progrederetur exterminator. De veste autem hæc subdit. *In veste enim proderis, quàm habebat* id est, in tunica talari, *totus erat orbis terrarum, & parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant sculpta, & magnificentia tua in diademate capitis illius sculpta erat*, diuinum scilicet nomen in aurea lamina. *His autem cessit qui exterminabat, & hæc extimuit. Erat enim sola tentatio iræ sufficiens.* Id est sufficiebat accepta iam clades, ad accipiendum diuinæ iræ experimentum. Et meritò quidem; *Fuerunt enim qui percussi sunt quatuordecim millia hominum & septingenti, absque iis qui perierant in seditione Core;* Pridie scilicet, qui fortè non fuere pauciores. Ita populus insipiens & rebellis magno suo malo in multos annos didicit, quid sit in suos superiores insurgere, cùm vidit alias ex aliis plagas in sese tam breui temporis interuallo multiplicari: *reuersúsque est Aaron ad Moysen, ad ostium tabernaculi fœderis*, in quo haud dubiò perseuerabat orans; *postquam quieuit interitus.*

c. 17. 12. Svnt autem qui ad hunc locum extrema verba capitis sequentis referant, vt Caietan. Dionys. & si qui alij, nec incongruè. Nam miraculum quod capite 17. exponitur, non dedit occasionem populo his verbis vtendi, præcedens autem vltio maximè. Dixerunt igitur filij Israël ad Moysen. *Ecce consumpti sumus, omnes perijmus, siue vt quidam legunt, peribimus. Quicunque accedit ad tabernaculum Domini moritur: num vsque ad internecionem cuncti delendi sumus?* Quòd verbum desolationis potius, quàm murmurationis fuit, vt ait Dionysius: ideóque Dominus in multa patientia tolerauit hãc eorum siue lamentationem, siue querelam. Quam sic explicat Chaldæus paraphrases. *Et dixerunt filij Israël ad Moysen ad hunc modum. Ecce ex nobis interfecti sunt gladio, ecce ex nobis deglutiuit terra, & ecce ex nobis mortui sunt peste. Omnis qui accedendo accedit ad tabernaculum moritur, ecce nos consumimur ad internecionem vsque.* Verè id quidem ac iustè propter seditionem in Exploratorum reditu, sed iam addictum morti caput, nouis identidem culpis in promptiorem interitum præcipitabant. XLIV. *Gemitus Hebræorũ super his cladibus.* (70. ἀπολλύμεθα.)

c. 17. Seqvitvr iam alius effectus ex præcedentis quoque seditionis occasione natus, à proximo differens, quòd ille prodigiosus simul est, & luctuosus. Hic autem ad quem aggredimur, prodigiosus duntaxat. Fregerat quidem iam verberibus Dominus, plagisque docuerat hunc populum, ne vel Mosis principatum excutere, vel Sacerdotij dignitatem deinceps ambire conaretur: nunc nouo miraculo suam Aaronis electionem confirmare vult, vt in hoc portento, sine vlla perturbatione timoris, diuinam electionem inspiciant, & sequantur: nec querelis vltrà, magno suo malo, indulgeant. Id apertè docent illa verba, *& cohibebo à me querimonias filiorum Israël, quibus contra vos murmurant:* & infra, *& quiescant querelæ eorum à me, ne moriantur.* Significat querelas Israëlitarum propriè non contra Deum fuisse, sed ad Deum, tanquam iudicem de Moyse, tanquam ex humano affectu Sacerdotium fratri indulgente: quibus querelis hoc prodigium apertè satisfactum est. Clarius enim docebat diuinam voluntatem circa Sacerdotium, quàm præcedens clades, vt notat Abul. XLV. *Nouo miraculo confirmatur Sacerdotium Aaronis.* (c. 17. 5.) (q. 2. in hoc cap.)

q. 3. in c. 17. Iam quod ad tempus attinet res ipsa docet hoc virgarum miraculum cum proximè præcedentibus rebus gestis esse connexum, vt idem animaduertit, & ad comprimendam ambitionem circa Pontificatum Aaronis, & Sacerdotium familię eius pertinere: vt diuinæ dispositioni non Leuitæ solùm, sed aliæ quoque tribus omnes acquiescerent. Persuadet idipsum narrationis series, à Moyse, Iosepho, Philone, Comestore, aliisque seruata. In quibus Comestor, *Nondum*, inquit, *cessauerat tumultus super Sacerdotio Aaronis. Dicebant enim, quia etsi non praditos Leuitas Dominus elegisset, fieri tamen poterat, vt aliqui de reliquis tribubus eo digni forent; & fortè de omnibus tribubus aliquot vellet Dominus habere Sacerdotes, ne tanta ministerij dignitas vni domui, & tam paucis crederetur ministris.* XLVI. *Quando id contigerit.* (c. 22. Nu.)

Iosephvs autem & Philo ita hæc præcedentibus coniungunt, vt etiam commisceant, & duas narrationes in vnam confundant. Omissa enim illorum quatuordecim millium & septingentorum cæde, illam seditionem, quæ postridie à funesto Core, Dathan, & Abiron interitu contigit, faciunt in hoc virgæ XLVII. *Iosephus & Philo corriguntur.*

florentis prodigium terminari. Addit Philo Deum à Mose exoratum, vt euidenti signo declararet synceram, incorruptámque fuisse Pótificis electionem. Quòd omittit Iosephus, sicut & mandatum Dei ad Mosem, quem inducit sponte sua virgas à principibus tribuum postulantem. D. autem August. videtur affirmare hoc miraculum longè ante hoc tempus contigisse, memoria vt opinor lapsus. Nec consequens est, si de hac virga in Exodo actũ est, hoc miraculum ad id tempus pertinere. Nec apparet vbinam dixerit Dominus in Exodo, vt virga in Sanctis Sanctorum cum manna in Arca poneretur. q. 30. in Nu. Vide Ex. 16 34.

XLVIII. *An virgis nomen tribus scriptũ fuerit.* RES autem ipsa sic à Mose traditur. *Loquere*, ait Dominus, *ad filios Israël, & accipe ab eis virgas singulas per cognationes suas, à cunctis principibus tribuum, virgas duodecim, & vniuscuiúsque nomen superscribes virgæ suæ. Nomen autem Aaron erit in tribu Leui: & vna virga cũctas seorsum familias continebit. Ponésque eas in tabernaculo fœderis coram testimonio, vbi loquar ad te. Quem ex his elegero germinabit virga eius.* Voluit Dominus non haberi rationem familiarum in tribubus, sed tribuum duntaxat, & vt in virga quidem tribus Leuiticæ nomen Aaronis poneretur, in cæteris autem nomen Iudæ, Simeonis, vel Rubeni, cæterorúmque scriberetur. Sic enim ait Iosephus, *Principibus tribuum mandauit vt virgas afferrent tribuum nominibus inscriptas; eius enim fore Sacerdotium, in cuius virga Deus signum ostenderit.* Idem sentit Caietan. Eique sententiæ videtur fauere Scriptura, dum ait, *nomen Aaron ponendum esse in tribu Leui.* Quasi dicat; In omnibus tribubus ponetur nomen Patriarchæ, excepta tribu Leui, in qua ponetur nomen Aaronis, qui iam est in possessione Sacerdotij.

XLIX. *An potius principis.* ALII contra putant singulis virgis adscriptum fuisse nomen principis, qui eam offerebat, qui primogenitus erat in prima familia, & cui Sacerdotium eo nomine deberi videbatur. Eique planè fauet Scriptura, cùm de principibus tribuũ loquens ait, *Et vniuscuiúsque nomen superscribes virgæ suæ.* Reciprocum enim ad præcipuum suppositum refertur. Eadem est sententia Philonis, *Ille iussit*, inquit, *cum duodecim virgas pares tribuum numero, inscribere nominibus Philarchorum vndecim.* Qui nomine non Patriarchæ ipsi, sed tribuni appellantur. Eadem & Abulensis, & Cornelij sententia est. Et confirmatur ex eo quod alioqui, multa insuper sortitio inter domos & familias necessaria erat, sicut in indagando crimine Achã, & persona primi Regis. Quòd autem addit Abulensis nomen Aaronis scriptum esse, quia in sua tribu princeps erat, vereor vt concedi possit. Nam Amram erat quidem primogenitus Caath, sed Caath non erat primogenitus Leui, sed Gerson. Itaque filiis Gersonis, puta filio Lobni, debitum fuisset Sacerdotium. Rectius ergo cum Caietano id factum dicetur, quia Aaron ex diuina electione, erat in possessione Sacerdotij. Id cùm tam perspicuè in omnibus linguis in Scriptura scriptum sit, & à Philone diserte traditum. Iosephus tamen, quem de more secutus est Comestor, ait cùm alios nomina tribuum suarum in virgis descripsisse, tum Aaronem in sua Leuiticam inscriptam habuisse. l. 3. de vita M. p. 516. q. 4. & 5. in c. 17. Ios. 7. 1. Re. 10. 20. q. 7. in c. 17

L. *Duodecim ne, an tredecim virgæ fuerint.* DVBIVS est etiam virgarum numerus. Nam Philo, vt proximè dicebamus, Aaronicam virgam duodecimam nominat, cui fauere videtur textus Hebraicus, Græcus, & Chaldæus, in quibus vno consensu legitur. *Et virga Aaron in medio virgarum eorum.* quasi dicat, vna erat ex illis. Ita sentit etiam Eugubinus, & propterea de veritate versionis D. Hieronymi hoc loco admodum dubitabat, sicut & Caietanus. Sed malè vtique dubitant. Etsi enim, vt notauit Vatablus, & ante eum Abulensis, & cum eo Cornelius, Leuitica tribus non numerabatur, vbi de hæreditate terræ sanctæ, aut ætate militari agebatur, quia neque ipsorum erat militia, neque aliam à Deo habebant hæreditatem: vbi tamẽ de Sacerdotio erat contentio, prima omnium veniebat in numerum, nec causa est, cur vlla reliquarum fuerit prætermissa. Neque Hebraica lectio aut aliæ, numero quem exhibet editio vulgata aduersantur. Nõ enim aiunt virgam Aaronis fuisse vnam de duodecim, sed fuisse in medio earum, ita vt sex virgæ essent ex vna parte eius, & totidem ex altera, vt ait Lyranus. Id autem quòd in illis linguis erat ambiguum, rectè D. Hieronymus sublata ambiguitate conuertit. Post q. 10.

LI. *An etiam quatuordecim.* CIRCA hunc etiam numerum dubitat Dionys. an fuerint quatuordecim virgæ, vt scilicet supradictis adderetur vna, in qua omnium tribuum nomina scripta essent, si fortè vellet Dominus aliquos de vnaquáque tribu ad Sacerdotium

admittere. Ad quam opinionem firmandam affert illud quod in textu habetur, *& vna virga cunctas seorsum familias cõtinebit.* Idem sentit Comestor, excepto quòd hanc communem nõ vult esse decimam quartam, sed decimam tertiam. Verùm illa verba aut ad solam tribum Leui pertinẽt, vel ad omnes distributiuè, vt aiunt & explicant Abul. Sà, Vatabl. Caietan. & alij passim, idque ex Hebræo etiam fit apertius, vbi Vatabli versio habet, *Singulæ enim virgæ ad caput domus patrum suorum pertinent*; id est totidem erunt virgæ, quot fuerunt olim patres, siue Patriarchæ tribuum; quod nihil huic decimæ quartæ virgæ fauet, quam etiam Lyranus iure improbat.

LII. *Vbi repositæ fuerint.* Nec locus etiam, in quo virgæ reponendæ erant, dubitatione caret. An scilicet velit Deus eas collocari ante arcam, intra Sancta Sanctorum; an extra velum, è regione tamen arcę, vbi erat altare thymiamatis, vtrouis enim in loco erũt coram Domino, & in tabernaculo fœderis. Priorem sententiam sequuntur
q. 10. Abul. Caietan. Cornel. & videtur ea expositio Philonis, ait enim Moysem eas
l. 4. c. 4. intulisse adytis. *εἰς τὸν νεὼν ἄχρι τῶν ἀδύτων εἰσενεγκών.* Nam Iosephus rem dubiam reliquit; & ratio fauet huic sententiæ, quia is locus erat sanctior, & in eum sæpenumero ingrediebatur Moses, & ibi loquebatur cum Deo, iuxta ea, quæ habentur Numer. 7. extremo; & multis in locis docuit Abulensis, & hoc quoque loco significatur. Denique ibi primùm positæ fuerunt virgæ, quo postmodum
v. 10. relata est virga Aaronis. Nam, *refer*, inquit Dominus, *virgam Aaron in tabernacu-*
Heb. 9. 4. *lum testimonij*. Atqui illa posita fuit intra velum in Sancto Sanctorum, vt ex Apo-
a. x. stolo Paulo constat [a].

LIII. *Virga Aaronis flores fructúsque profert. Ex Scriptura.* Cvm ergo *posuisset Moyses virgas coram Domino in tabernaculo testimonij*, id est coram arca, in qua erant tabulæ legis, quæ seruabantur in testimonium contra
Abul. q. 10. Iudæos, si negarent se legem à Deo recepisse, aut ea teneri; *Sequenti die regressus inuenit germinasse virgam Aaron in domo Leui, & turgentibus gemmis erupisse flores, qui folijs dilatatis in amygdalas deformati essent.* Et prouisum est accuratè, ne qua fraus, siue in inducendis, siue in educendis virgis admitteretur, ideóque res in oculis principum, populique frequentissimi facta est. Item obseruatum ne quis omnino interea in tabernaculum ingrederetur, ne qua fieret nominum mutatio. Ideóque malim nomina ipsi virgæ inscripta fuisse in eius cortice, quàm in mem-
q. 6. in c. 17. brana circumligata, etsi aliter visum Abulensi. Qui etiam ait modum miraculi à Scriptura explicari iuxta naturalem arborum morem, quo gemmæ primùm turgent, tum erumpunt flores, inde folia dilatantur, postremò fructus existunt, qui paulatim magnitudinem suam, ac maturitatem acquirunt. Ea tamen sine successione, puncto temporis diuina vi facta esse. *Gemmas truserat*, ait Vatablus,
ויגמל *& emiserat flores, ad maturitatémque perduxerat amygdala*, Hebraicè legitur, *& ablactauerat amygdala*, id est habebat amygdala perducta ad grossitiem: quales videlicet solent esse animalium fœtus cùm ablactantur. Et verbum גמל est retribuere, ablactare, maturescere, quo vtique respexit Iosephus, quem mox referam.

LIV. *Et Iosepho.*
Num. 17. 9. Protvlit *ergo Moyses omnes virgas de conspectu Domini ad cunctos filios Israël,*
l. 4. ant. c. 4. *viderúntque, & receperunt singuli virgas suas. Eas Moyses acceptas*, ait Iosephus, *in Dei tabernaculum deposuit, sequenti verò die omnes protulit, quæ facile agnoscebantur quod essent & à principibus qui attulerãt, & à cætero populo notata: videbántque alias eadem specie manere, qua erant pridie cùm eas Moyses acciperet, ex Aaronis verò virga ramos & germina esse exorta, &, quod magis mirum, amygdala matura, quod virga ex hoc genus ligno constaret.* Putant quidam Hebræi, vt notauit hoc loco Fonçeca, & Cornel. omnes hasce virgas ex vna eadémque arbore amygdala decisas fuisse. Et est quidem amygdala ad virgas ipsa ramorum procera rectitudine peridonea; sed cùm essent omnes iampridem aridæ, vnde fides fieri possit ex eadem omnes arbore
b. x. fuisse natas [b]? Sed pergit Iosephus. *Hac nouitate spectaculi vulgus attonitum, omissis odijs, quibus tam Moysen, quàm Aaron prosequebantur, totum in admirationem diuini iudicij versum, amplius Deo repugnare desijt, ratúmque Aaroni sacerdotium esse voluit*, &c. Addidit Scripturæ Iosephus, à populo notatas fuisse virgas.

LV. *Nucésne an amygdalæ.*
l. 3. de vita Pro amygdalis nuces habent Septuaginta; sicut apud Ieremiam, pro virga
Mos. p. 32. vigilante, siue amygdalina, nuceam transtulerunt. Eos secutus Philo, *Postera,*

Digitized by Google

inquit, *die monitus oraculo in præsentia totius populi deprompsit virgas, cæteras nihil mutatas, eam autem quam nomine Pontificis inscripserat, ostento nouo conspicuam. Nam hæc mirificè tota quanta erat, frondes fructúsque protulit, erant autem nuces, diuersa natura ab aliis fructibus.* Fusius circa eius naturam deinceps philosophatur Philo, quem lector, maiore, si placet, otio consulet. Ego addo Nyssenum Gregorium, *Sola*, inquit, *Aaron virga floruit, fructúmque edidit, nux autem erat fructus. Quòd quidem miraculum etiam infidelibus maximum omnium visum est, stupentibus scilicet quomodo siccum, ac leuigatum lignum tam paruo temporis spatio arboris naturam susceperit, atque perfecit. Nam pro vligine terra, pro cortice, pro humore, pro radicibus & ramis, diuina virtus ei suffecit.* Addo & paucilla ex Origene Philonem imitante. *Quis est autem iste fructus quem attulit? Nuces*, inquit, *qui fructus primo indumento amarus est, sequenti munitur & tegitur. Tertiò sumentem pascit, ac nutrit.* Sic ipse. Eadem est etiam amygdali ratio; nimirum nux pro omnibus fructibus duri corticis sumitur. Et Philo ipse, quam vocauerat κάρυον, paulò pòst vocat ἀμύγδαλον.

LVI. *Perpetuum in ea virga miraculum.* MANIFESTATA hoc prodigio diuina electione, *Dixit Dominus ad Moysen. Refer virgam Aaron in tabernaculum testimonij, vt seruetur ibi, in signum rebellium filiorum Israël, & quiescant querelæ eorum à me, ne moriantur*[4]. Et quoniam hæc virga deinceps mansura erat in tabernaculo, in signum & probationem electi generis Aaronis in Sacerdotium, existimat Abul. & cum ipso Cornelius eam virgam perpetuò viridem, cum foliis, fructibúsque permansisse, vt esset perfecta probatio. Si enim postea emarcuisset cadētibus foliis, & fructibus, ab aliis virgis nihil differre videretur; & eam posteri negare possent vnquam mirabiliter fructus, florésue protulisse; quòd si perpetuò virens, fructibúsque ornata monstraretur, solida esset, perpetuáque probatio. Idémque confirmat ex aliis etiam quæ in arca seruabantur; qualia à Deo prodiissent, puta tabulæ scriptæ digito Dei, & manna quale ab Angelis, non à natura factam fuerat[5]. Est porro hic annus quinquagesimus & vltimus regni Cecropis, primi Atheniensium Regis, de cuius initio, actum est anno Mosis 35.

4. x. q. 11. in c. 17 5. x.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2547.

1. N. III. CODOMANVS in suis Annalibus, ad an. mundi 2553. & l. 1. Chronol. cap. 21. putat hanc totam historiam Core contigisse anno 39. Exitus Israëlitarum ex Ægypto, in Mansione Ietebatha, quæ fuit numero 30. Mouetur autem ea ratione, quòd hæc seditio contigerit propter separationem Leuitarum à reliquo populo, illa autem contigerit in Ietabatha, vt habetur 10. Deuteron. v. 8. Verùm isti Lutheri discipulo respondebunt Catholici duobus modis, iuxta duas eiusdem loci explicationes. Cùm enim omnes passim consentiant, etiam Hebræi, illam separationem factam in monte Sina; aliqui putant post mortem Aaronis renouatam, ac confirmatam, initio Pontificatus Eleazari, huiusmodi separationem. Vt Cornelius noster, & Fonçeca apud Caiet. in c. 10. Deuter. & Aben Ezra, apud Abul. q. 3. in c. 10. Deuteron. Ista autem cōfirmatio nihil habet coniunctum cum seditione Coritarum, sed prima duntaxat institutio, ac separatio. Alij autem volunt illa verba. *Eo tempore separauit tribum Leui, vt portaret arcam fœderis*, non pertinere ad proximè præcedētia (quæ per parenthesin admodum frequentem libro Deuteronomij inserta sunt,) sed ad paulò superiora. Et referri tempus moræ in monte Sina. Ita sentit Caiet. qui in illa verba. *Eo tempore. Certum est*, inquit, *demonstrari tempus mansionis moræ populi iuxta montem Sinai*. Et Marzillæ paraphrasis. *Eo tempore*, inquit, *de quo noster sermo initium sumpsit, nempe quando eramus ad radices montis Sinai, tunc Dominus separauit tribum Leui.* Et maximè Abulensis, qui docet non post mortem denique Aaronis factam esse separationē Leuitarum, cùm ipsi iam per triginta circiter mansiones tabernaculum per desertum circuntulissent. Sed in monte Sina, vbi Dominus ad Mosem. Num. 3. 6. *Applica*, inquit, *tribum Leui, & fac stare in conspectu Aaronis Sacerdotis, vt ministrent ei.* Sed textus etiam ipse in illo Deuteron. loco declarat, de prima separatione, non de quadam restauratione agi. Ergo historia Core, quę illā secuta est aliquantò pòst, vt diximus in textu, neque in Ietebatha, neque 39. anno ab exitu contigisse putanda est. Cornelius autem eam ad annum secundum egressionis, paulò post Aaronis consecrationem contigisse arbitratur. Num. 16. v. 2. ego sententiam non muto.

Non præcipitur, ait Caiet. *vt locetur virga Aaron intra arcam, sed coram arca testimonij, vt ibi custodiatur in signum filiis rebellionis.* Cui sententiæ fauet textus Hebræus, Græcus, Chaldæus, imò & Latinus vulgatus. Nam omnes poni iussæ sunt *in tabernaculo fœderis*, non in arca, *sed coram testimonio*, & mox positæ dicuntur *coram Domino*; virga autem Aaronis relata mox dicitur. Non in arcam sed *in tabernaculum testimonij*, vbi scilicet pridie posita fuerat, scilicet coram Domino, siue coram arca, sicut de vase pleno manna dicitur. Exod. 16. 33. 34. D. ta- 2. N. III. & LVI.

men Paulus videtur ea intra arcam recondere. Hebræorum 9. qua de re vide illo loco Riberam, & Cornelium.

3. N. LIV. Fuisse hanc Aaronis virgam aliam ab ea, quę Mosis quoque dicta est, & in Ægypto mirabilia patrauit tradunt Fonçeca, & Cornelius cum Caiet. & Abul. qui id probat quod alioqui impar fuisset virgarum sors, cæterique principes suspectum habuissent Aaronem, & Moysen, si ipse fratri consignasset virgam illam diuinam, cùm alij communem tantum virgam accepissent, sicque postea editum miraculum non electionis diuinæ Aaronis, aut eius meritis, sed ipsi virgæ tribuissent. Eandem tamen fuisse R. Simeon tradidit apud Galatinum, l. 6. c. vlt. vbi varia de hac virga eiúsque arbore fabulatur.

4. N. LVI. Extrema verba cap. 17. Numer. quibus lamentantur Israelitæ cladem suam, fructum seditionum, & murmurationũ suarum: mercedem ambitionis & temeritatis, etsi rectè cladis eiusdem narrationi attexuntur; rectè tamen iis quoque, quæ cap. 18. eiusdem libri continentur aditum muniunt. Vt Caiet. quoque notauit. Cùm enim diceret populus, *omnes perimus, quicunque accedit ad tabernaculum Domini moritur*: hic Dominus prouidere vult ne moriantur Israëlitæ appropinquando ad tabernaculum, transferendo *iniquitatem Sanctuarij*, siue quam cōtinget fieri circa Dei cultum, ad tribum Leuiticam, quasi dicat, vos culpam omnem, damnúmque præstabitis, vos soli accedite, nec quisquam alius nisi per vos, sicque nihil erit ex ea parte quod populus timeat. Sed Sacerdotes quoque, & Leuitæ suis fungantur muneribus, neque alij in aliorum officia sese immisceant; ne suam temeritatem morte luant.

ANNVS MVNDI 2548. DILVVII 892. 4. ÆTATIS 85. EXITVS AB ÆGYPTO, ET LEGIS 5. AARONIS 88. PONTIFICATVS 4. MOSIS 85. IOSVE 58. ASCATADIS 13. IMPERII ASSYRIORVM 617.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1505.

DIVTVRNO deinceps silentio quinque & triginta circiter annorum vtitur legislator Hebræus, vsque ad postremum vitæ suæ annum, tametsi vix credibile est nihil in tanto populo, tanto tempore dignum memoria contigisse. Sed cùm is non tam historicum ageret, quàm Prophetam; quæ Deus siue interno motu ad scribendum incitabat, vel verbo etiam præcipiebat, ea mādabat literis, cætera missa faciebat. Ratus ea sufficere ad populi institutionem, quæ scripta erant hactenus, & postremo vitæ anno per quandam ἀνακεφαλαίωσιν scripturus erat. Aut certè improbi, rebellísque populi, & ad mortem destinati memoriam, deserti arenis, sicut & cadauera, obruendam putauit. Ergo quæ historia profana suggeret, quæ ad hos annos pertinere videbuntur, ea breuiter annotabimus. I. *Silentium Mosis.*

ET primùm reges duos illustrium populorum, Atheniensium, & Argiuorum profert hoc anno Eusebius. Illum Cranaum ordine secundum. Istum octauum, nomine Crotopum Agenoris filium apud Pausaniam lib. 2. Ille nouem regnauit annis, & filiam habuit Attidem, ex qua nomen accepit Attica, quæ prius Acte vocabatur, vt in Græco Eusebij chronico legitur: in successione tamen Regum Argiuorum, (in Thesauro temporum) in Phorbante dicitur, sub eius regnum Actæum quendam extitisse, à quo Actæa Attica dicta fuerit. Iste autem Crotopus 21. regnauit, & successit Triopæ, vt ille Cecropi. Pausanias tamen in Corinthiacis, vt notauit Scaliger, Triopam inter & Crotopum interiicit Iasum, eiusdem Triopæ filium, & Agenoris fratrem; putátque Triopam regno exuisse, & ad quærendas nouas in Caria sedes compulisse. In eodem Thesauro temporum de Crotopo sic legimus, Οὗτος διὰ τὸν φόνον Ψαμάθης τῆς αὐτοῦ θυγατρὸς κατὰ χρησμὸν ἔλιπε τὸ Ἄργος, καὶ κτίσας πόλιν ἐν τῇ Μεγαρίδι, Τριποδίσκιον ἐπικαλέσας, κατῴκησε. *His ob cædem Psamathes filiæ suæ, oraculi monitu reliquit Argos, & vrbe in Megaritide condita, quam vocauit Tripodiscium, in ea habitauit.* II. *Exotica.*

Margin notes: p. 165. — L. 2. p. 58.

ANNVS MVNDI 2549. DILVVII 893. 4. ÆTATIS 86. EXITVS AB ÆGYPTO, ET DATÆ LEGIS 6. AARONIS 89. PONT. 5. MOSIS 86. IOSVE 59. ASCATADIS 14. IMPERII ASSYRIORVM 618.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1504.

MIRVM est hoc anno, qui est sextus ab Exodo, à Chronico Alexandrino poni primum annum Pontificatus Aaronis, qui est reuera quintus. Idque non minus absurdum est, quàm Eleazarum decimo octauo Egressionis factum esse Pontificem, vt in eodem Chronico habetur; vtique errore vtrobique in numeros illapso. Nam Aaron, cui ille successit, 39. sui Pontificatus è viuis abiit, exitus autem quadragesimo, vt suo loco dicetur. an. m. 2581.

ANNVS MVNDI 2550. DILVVII 894. 4. ÆTATIS 87. EXITVS AB ÆGYPTO, ET DATÆ LEGIS 7. AARONIS 90. PONTIF. 6. MOSIS 87. IOSVE 60. ASCATADIS 15. IMPERII ASSYRIORVM 619.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1503.

Iubilæus 51.

IN hac annorum vacuitate, & rerum scripto traditarum penuria, Iubilæum mundi quinquagesimum primum notamus, Mundi, inquã, à Mosaico non parum differentem, vt ex iis constabit, quæ Othonielis anno 32. dicentur. Etsi enim is iam declaratus populo fuerat, eius tamen in deserto vsus nullus fuit, sicut nec annorum Sabbaticorum, nec esse potuit, cùm in possessionem Chananitidis nondum ventum esset, ad quam id reseruatum erat, vt ex ipsa lege Leuit 25. perspicuè constat. Nec terras haberent quas colere possent, aut quibus vacationem à cultura concederent. Num. 1. & 2.

ANNVS MVNDI 2558. DILVVII 902. 4. ÆTATIS 95. EXITVS AB ÆGYPTO, ET DATÆ LEGIS 15. AARONIS 98. PONTIF. 14. MOSIS 95. IOSVE 68. ASCATADIS 23. IMPERII ASSYRIORVM 627.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1495.

Dionysius nõ Deucalionis filius.

DVM Ascatades tertium & vigesimum imperij annum ageret, Amphyctyon Deucalionis filius tertius Atheniensium rex Athenis regni gubernacula suscepit, Cranao regia sede pulso, vt est in Diadoche regum Atheniensium, apud Apollodorum, & in Thesau. temp. p. 566. Sub primum ipsius annum in Græco Eusebij Chronico legitur, Κατὰ Ἀμφυκτίονα τὸν Δευκαλίωνος υἱὸν, τινές φασι Διόνυσον εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐλθόντα ξενωθῆναι Σημάχῳ, καὶ τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ νεβρίδα δωρήσασθαι. Ἕτερος δ' ἦν τῶν ἐκ Σεμέλης ἔτος. *Sub Amphyctyone Deucalionis filio, quidam aiunt Dionysium in Atticam profectum, & à Semacho hospitio acceptum, eius filiæ* (seu filiabus, vt habet Stephanus

Pausan. in Lac. p. 101. p. 58.

in, Ζημμαχίλαις.) *Hinnuli pellẽ dono dedisse, quam Bacchus, & bacchantes gestare solebant.* In Latino autem Dionysius Deucalionis filius dicitur. Quod Scaliger ope Græci exemplaris correxit. Sicut & illud quod postmodum legitur, *Epaphus filius Io, & Iouis, Memphim condidit, cum in secunda Aegypto regnaret:* In Græco enim Chronico non secunda Ægyptus, sed secunda Io legitur, Επαφος Ιοῦς τῆς δευτέρας, βασιλεύων Αἰγύπτου, καὶ Μέμφιν ἔκτισε. Duæ enim Io reperiuntur, prior Inachi filia, quæ in vaccam conuersa est, posterior, de qua hîc agitur, Iasi proles, quam in Ægyptum profectam, auctor est Pausanias in Corinthiacis. Eadem Isis ab Ægyptiis appellata est. *Gemina Io.*

ANNVS MVNDI 2563. DILVVII 907. 4. ÆTATIS 100. EXITVS AB ÆGYPTO, ET LEGIS 20. AARONIS 103. PONTIFICATVS 19. MOSIS 100. IOSVE 73. ASCATADIS 28. IMPERII ASSYRIORVM 632.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1490.

MOSIS sæcularis annus, idémque decimus nonus ab exploratorum terræ Chanaan lustratione agitur, in quem Hebræi, in suo maiore chronico referunt pugnam infœlicem Israëlitarum contra Amalecitas: quæ extremo capite 14. Numer. memoratur; qua de re tota superiùs suo loco disputatum est cum Iosepho. Illi enim opinioni fauere, aut certè non repugnare videtur, cùm hanc historiam à negotio exploratorum planè distrahit, & quasi ab otio torpentibus in deserto susceptam contra Chananæos pugnam, diúque desideratam introducit. I. *De pugna contra Amalecitas alieno tempore posita.*

c. 8 ff. An Mos. 82. n. 139. & seq. l. 4. c. 4.

ILLVD autem minimè omnium probandum quod ait Mosen hostium metu retro in desertum regressum, cùm id diuino mandato ad luendam exilij pœnam factum esse ex Scriptura ipsa constet; vel Philone ipso attestante. Cùm enim verè ac syncerè turbas ab exploratoribus excitatas recensuisset, & pœnam eis diuinitus irrogatam. *Hac causa fuit*, inquit, *serius deductæ coloniæ. Cùm enim potuissent secundo anno postquam ex Aegypto demigrarant agros Syriæ diuidere; deflectentes à via compendiaria vagabantur per secessus longinquos & deuios, alios quærendo post alios, animum frustra cum corpore defatigantes, vt meritas impietatis pœnas persoluerent: quippe qui præter tempus iam elapsum per triginta octo annos, ætatem hominis, súsque déque oberrantes per inuia, vix quadragesimo anno, ad eosdem quos antea terminos peruenerunt.* Sic Philo quem superiùs, sub tempus latæ sententiæ retulimus. Ex quo etiam perspicuum est errare Hebræos qui hanc pugnam ad decimum nonum huius peregrinationis annum retulerunt. Sed hæc obiter hoc loco, propter Hebræorum, de huius pugnæ tempore, opinionem dicta sunto. II. *Errores Israelitarum ex Philone.*

Ph. de vita Mos. p. 495.

An Mosis 82. n. 235.

QVOD autem vagi oberrantésque dicuntur hos & superiores annos in deserto consumpsisse, non ita accipiendum est quasi pro cuiusque arbitrio, huc illúcque familiæ dispergerentur, aut quod de Nomadibus, & Tartaris, & Agarenis dicitur, pro ratione pascuorum tentoria commutarent, vt videtur sentire Fonçeca, cùm de petræis Arabibus agens, *Mos erat*, inquit, *illi genti mutare sedes, & in tuguriis victitare, prout pecus & pascua inuitarent. Hunc viuẽdi ritum rebelli populo videtur Dominus imposuisse, vt id genus mansiones, in quibus gens, quæ eam regionẽ populabatur, victitabat, filij Israël totis quadraginta annis per desertum variarent. Nec puto istas mansiones in Scriptura expressas, tanquam viatores peregisse, sed tanquam illius terræ colonos, quoúsque generatio praua desiceret. Non igitur viam faciebant ad terram promissam, sed ex Domini maledictione pro terræ conditione vagabantur, prout viuendi commoditas suadebat. Hincque puto nullam certam esse rationem describendi mansiones à Cadesbarne vsque ad torrentem Zared.* Hæc Fonçeca apud Caiet. III. *Quomodo vagati per deserta ab aliquibus dicantur.*

in c. 14. Nu. fin.

QVIBVS repugnare videtur Ieremias, *Et non dixerunt*, inquit, *vbi est Dominus, qui ascendere nos fecit de terra Ægypti, qui traduxit nos per desertum, per terram inhabitabilem & inuiam, per terram sitis, & imaginem mortis, per terram in qua non ambulauit vir,* IV. *Refellitur ea opinio.*

c. 2. 6.

neque habitauit homo. Non ergo imitati sunt Israëlitæ incolas huius Arabicæ, si nulli antea illam incoluerant. Eius tamen partem aliquam minus sterilem ac desertam esse credibile est. Nec viuendi commoditas Israëlitas ad vagandum hortabatur, cùm nulla inopia, durante semper manna, aut homines premeret aut iumenta.

V. *Cur mãsiones in deserto mutarentur.* SEDIVM potius, siue castrorum mutationem ob sepulchrum frequentiam, & sordium in tanta vulgi colluuie grauеolentiam factam esse putauerim. Siue autem viatores, siue coloni peregrinati sunt, cõstat eos semper habuisse columnam nubis per diem, & columnam ignis per noctem rutilantem, & castra vniuersa illuminantem, vt anteà dictum est. Quin etiam mansionum nomina, eos semper congregatos fuisse, & vnum quasi corpus confecisse docent, non autem palabundos hinc inde fuisse dispersos. Sic enim & manna, quod per circuitum castrorum depluebat, caruissent, qui à communi aliorum cœtu abfuissent, & à vicinis populis facilè opprimi potuissent, ac deleri. Denique cùm triginta octo annis montem Seir circuisse dicantur, facile est intelligere eos non longius ad omnem cæli plagam oberrasse, sed rectà propemodum via versus mare rubrum iter habuisse. Iuxta illud, *Cras mouete castra, & reuertimini in solitudinem per viam maris rubri.* Quòd etiam in Deuteronomio repetitur non semel; donec iussi sunt Aquilonem versus iter reflectere, sub annum ab exitu de Ægypto, & datæ legis trigesimum nonum, vt dicetur aliquantò pòst. Nu. 14. 25. c. 2. 40. c. 1. 13. Mos.

ANNVS MVNDI 2575. DILVVII 919. 4. ÆTATIS 112.

EXITVS AB ÆGYPTO, ET DATÆ LEGIS 32. AARONIS 115. PONT. 31. MOSIS 112. IOSVE 85. ASCATADIS 40. ET VLT. IMPERII ASSYRIORVM 644.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1478.

Mors Ascatadis; Nouum Ægypti nomen. EXIT è viuis hoc anno Ascatades Imperij sui quadragesimo, annis octo ante obitum Mosis, vt in primo eiusdem regis anno notauimus: cùm Remesses triennio ante in Ægypto pulso Danao fratre regnare cœpisset; qui cùm Ægyptus quoque diceretur, nouum regioni nomẽ dedit, & pro Aëria Ægyptus appellari cœpit, vt scribit Eusebius in chronico. Diodorus l. 1. Gellius l. 14. c. 6. Ergo Ægypti nomen ad hoc vsque tempus à Scriptura per occupationem vsurpatum fuit. Sed reges Ægyptios chronologię nostræ non necessarios, vt pridem cœpimus, omittamus. Ascatadi autem annos duodequadraginta duntaxat attribuit Africanus in Thesauro temporum, in diadocha regum Assyriorum. Et rursum in canon. Isagogicis. Verùm nullum ex ea dissensione vitium in totam chronologiæ summam redundat; quos enim annos duos Eusebius huic regi adiunxit, eos Spareto, qui ante Ascatadem imperio Assyriorum præfuerat, sustulerat. Vt alio quoque in loco monuimus. Pi. 62. Ps. 114.

ANNUS MUNDI 2576. DILUVII 920. 4. ÆTATIS 113.

EXITUS AB ÆGYPTO, ET DATÆ LEGIS 33.

AARONIS 116. PONTIF. 32. MOSIS 113. IOSUE 86.

AMYNTÆ 1. IMPERII ASSYRIORUM 645.

ANNUS ANTE CHRISTUM 1477.

NOVUS apud Assyrios Rex Amyntes, ordine decimus octauus à Belo, imperij gubernacula hoc anno suscepit, tenuitque annis quadraginta quinque, ad vigesimum enim Othonielis annum peruenit, vt suo loco dicetur. In primum regis huius annum refert Eusebius Dardaniam, quæ postea Troia dicta est, à Dardano conditam. *Amyntæ 1. & Dardania cõdita.*

Æn. 1. & 3. Nam *Troiæ Dardanus auctor*. Et rursus,

Dardanus Iliacæ primus pater vrbis & author.

Is in Phrygiã traiecisse traditur, & à rege Teucro, qui tum regnabat in Troade, obtinuisse terræ portionem in qua vrbem condidit, quam à se Dardaniam appellauit. Duxit vxorem eiusdem Teucri filiam Bateam, ex qua filium Erichthonium regni successorem suscepit, ex quo natus est Tros, qui maluit à se vrbem Troiam, quàm ab auo Dardaniam dici. Trois filius Ilus, Ilio nomen dedit, genuitque Laomedõtem Priami patrem, sub quo Troia euersa cõcidit. Post annos ab ea condita 298. iuxta Eusebij rationes chronologicas. Regnauit enim interea Amyntes annis 45. Belochus 25. Bellepares 30. Lamprides 32. Sosaris 20. Lampares 30. Panyas 45. Sosarmus 19. Mitræus 27. cui successit Tautanes cuius anno 25. Troia capta est. Cùm autem his decem Assyriorum regibus, sex tantùm Troiani respondeant, oportet singulos diu admodum regnauisse. Sed hac de re iterum alio loco dicendum erit.

45.
25.
30.
32.
20.
30.
45.
19.
27.
25.
298.

ANNUS MUNDI 2581. DILUVII 925. 4. ÆTATIS 118. EXITUS AB ÆGYPTO, ET DATÆ LEGIS 38.

AARONIS 121. PONTIF. 37. MOSIS 118. IOSUE 91.

AMYNTÆ 6. IMPERII ASSYRIORUM 50.

ANNUS ANTE CHRISTUM 1472.

LIBUIT hoc loco cum Eusebio notare initia regni Danai apud Argiuos, vt principis in exotica historia celeberrimi: in hoc præsertim Scripturæ silentio, & quasi conticinio. Iosephus l. 1. contra Apionem ait Hebræos ex Ægypto liberatos, annis 393. ante quam Danaus ad Argos accederet, suam prouinciam inhabitasse. Verùm totis 393. annis fallitur, atque adeo pluribus; necdum enim hoc tempore, quo Danaus Argis regnare cœpit, Israëlitæ Iordane transmisso Chananitidem inuaserant, sed tribus tantùm post annis. Quòd autem ad Danaum attinet Belus, vt scribit Apollodorus, & habetur in Thesauro temporum, ex Anchinoë Nili filia, geminos suscepit filios, Danaum & Ægyptum, quorum illum in Africa, hunc in Arabia collocauit. Cúmque incidisset contentio de principatu, Ægyptus qui & Remisses, regno fratrem expulit, & suum Ægypto nomen dedit. Danaus autem Argos profectus de regno cum Gelanore Stheneli filio contendit. *At cùm eorum vterque*, inquit Pausanias in Corinthiacis, *ad populum multa, & ea maximè probabilia, & iuri consentanea di-*

I. Initia Danai primi Argiuorum regis.

p. Græc. Lat. 1041 6.

p. 364.

l. 2 p. 61 al.

xisset, causa in sequentem diem ampliata est. Postero die prima luce, in boum gregem in pomario pascentem lupus impetum fecit, atque is taurum ipsum gregis ducem adortus est. Visum est Argiuis Gelanori cum tauro, Danao verò cũ lupo aptissimam esse cõuenientiæ rationem, quòd ille familiaris & domesticus, hic alienigena atque externus esset. Quare cùm taurum lupus confecisset, è re nata Argiui Danao imperium adiudicarunt. Tunc Danaus, lupum ab Apolline immissum interpretatus, Lycij Apollinis ædem dicauit, cum ligneo simulachro.

II. *Eius felicitas, & infelicitas.* Et fortunatus hic quidem videri possit, qui regnum diuinitus, vt ipse interpretabantur, adeptus fuerit, qui illud ipsos quinquaginta annos tenuerit, qui numerosam prolem totidem filiarum genuerit, qui siticulosam regionem illarum ope, aquis abundantem reddiderit, qui eas callidè nouis maritis elocarit[1]. E contrario infœlix qui patrio solo fraterno scelere pulsus, alienum occupauit; sed longè infœlicissimus, qui tantam prolem tot parricidiis funestauit, nec dubitaret etiam eam, quæ à facinore abhorruisset, in iudicium vocare; quòd Lyncei salutem, suam perniciem Danaus interpretaretur. Verùm Hypermnestra, sic enim vocabatur, Argiuorum sententiis absoluta, in iudicij eius memoriam signũ Veneris victricis dedicauit, vt ait Pausanias[2]. Apollodorus autem ait agrum Argiuorum, Neptuno contra Inachum irato, exarescentibus fontibus redditum siticulosum. Deinde verò vni ex filiabus Danai nomine Amymone fontes in Lerna indicasse: indéque certatim filias à patre missas hausisse[3]. Nimirum significatur Danaum scienter aquas è remotis fontibus per aquæductus Argos deriuasse, ideóque vt Sapiens honoratus est[4].

1. ※. 2. ※. l. 2. pag. 1. 3. ※. 4. ※.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2581.

1. l. 2. p. 93. Modvm narrat Pausanias in Laconicis; *Danaus*, inquit, *cùm nancisci non posset, qui ipsius filias parricidio pollutas duceret, dimisit qui nunciarent, nullum se à viris sponsalium nomine munus poscere, verùm optionem sponsis daturum, vt eorum quilibet sibi eam deligeret cuius maximè forma placuisset*; sic enim emendandum vt sequentia conueniant, *cúmque ad eam famam non multi conuenissent, cursus certamine proposito, ei qui cæteros præuenisset, quam ille maluisset, secundò alteram, tum cæteras vsque ad extremum locauit. Iam verò quæ viros nacta non essent expectare iubebat, vsquedum noui proci in cursus certamen descenderent.*

2. Ibid. Addit Apollodorus de hypermnestra, Αὕτη δὲ τὸν Λυγκέα διέσωσε, παρθένον αὐτὴν διαφυλάξαντα. *Hæc verò Lynceum seruauit, qui ipsam virginem conseruasset.*

3. Ibid. Apollodori hæc sunt verba, Ἀνύδρου δὲ τῆς χώρας ὑπαρχούσης, ἐπειδὴ καὶ τὰς πηγὰς ἐξήρανε Ποσειδῶν μηνίων Ἰνάχῳ, διότι τὴν χώραν Ἀθηνᾶς ἐμαρτύρησεν εἶναι, τὰς θυγατέρας ὑδρευσομένας ἔπεμψεν· ὧν μιᾷ Ἀμυμώνῃ Ποσειδῶν τὰς ἐν Λέρνῃ πηγὰς ἐμήνυσεν. *Cùm Argiuorum ager aridus esset, postquam fontes Neptunus exsiccasset iratus Inacho, quòd Regionem Mineruæ esse testatus esset, filias misit vt aquam haurirent: quarum vni Amymone Neptunus fontes in Lerna indicasset.* Diuersam de ira Neptuni aduersus Inachum causam refero Pausanias in Corinthiacis. *Extat*, inquit, *eodem in loco Neptuni, cognomento Proschlystij, siue Inundatoris templum. Diluisse enim maximam partem agri eo tempore Neptunum memorant, quo Inachus, quique ei consilio adfuerunt terram eam Iunonis, non Neptuni esse debere pronunciarunt; at deinde cùm Iuno eum exorasset, vt mare deduceret per quem locum vnda restuxit, in eo proschlystio Neptuno templum Argiuos erexisse.* Sed nihil mirum fabulas, earúmque Scriptores inter se non consentire. p. 64. extr.

4. Ibid. Nonnus tamen l. 4. Dionysiacon, Danaum fossione terræ aquas reperisse testatur, vbi Cadmi & Danai inter se inuenta componit, ipsúmque præfert quod literas in Græciam inuexerit, cùm Danaus ferreis solum fodientibus ligonibus, terræ ventrem excauans, siticulosum Argos liberauerit, & puluerulentos ciuium pedes nouis aquis humidos reddiderit, &c.

Digitized by Google

ANNUS MUNDI 2582. DILUVII 926. 4. ÆTATIS 119. EXITUS AB ÆGYPTO, ET DATÆ LEGIS 39. AARONIS 122. PONTIFICATUS 38. MOSIS 119. IOSUE 92. AMYNTÆ 7. IMPERII ASSYRIORUM 651.

ANNUS ANTE CHRISTUM 1471.

Num 19. NON magis ad hunc annum, quàm ad superiores certo referre possumus sacrificium vitulæ rufæ, quod Moses decimo nono Numerorum, id est paulò ante quàm Mariæ mortem referret, exposuit. Quæ (l. 4. c. 4.) causa fuisse videtur Iosepho vt diceret, eo sacrificio populum, post menstruum luctum funeris Mariæ, fuisse lustratum, quasi eo tum primùm instituto, & deinceps vsurpando. Quam eius sententiam iuuat, quod Moyses ad hunc vsque locum, hunc expurgatorij sacrificij ritum distulit. Cui cæteris (c. 19. 3.) quidem rebus fere consentit Iosephus, nisi quod Moses ab Eleazaro sacerdote vaccam immolatam dicat, Iosephus autem à Pontifice, at Pontifex erat tunc Aaron, non autem Eleazarus, vt ex initio c. 19. constat. Marzilla tamen hæc in monte Sinai à Deo dicta existimat, secutus Abulensem (in Paraph. q. 1. in c. 19.). Nobis in re incerta visum est Mosaicæ narrationis seriem retinere. I. *Sacrificiũ vitulæ rufæ.*

DE hoc autem ritu dicimus breuiter, vaccæ aut vitulæ rufæ sacrificium pro toto populo fuisse oblatum, ideóque totum populum id obtulisse, principes scilicet tribuum de communi pecunia, & in deserto frequentatum, cùm cætera dilata fuerint vsque ad ingressum terræ Chanaan. Debuit autem hæc victima esse sexu fœmina, ætate integra, colore rufa, neque iugo domita, neque vlla macula deformata. Ea tradenda fuit Sacerdoti, educenda extra castra; & præter omnem sacrificiorum ritum, extra castra, in conspectu omnium immolanda, & mox igne penitus consumenda, eius cineres in loco mundissimo asseruandi, vt in aquam inspersi, immundos tertio & septimo die aspersione purgarent. Postremóque illa comminatio additur. *Si quis hoc ritu non fuerit expiatus, peribit anima illius de medio Ecclesiæ, quia sanctuarium Domini polluit, & non est aqua lustrationis aspersus.* Quę nemo est quin persuasum habeat singularibus, & diuinis esse plena mysteriis, vel præeunte Apostolo in Epist. ad Hebræos (c. 9. & 13.). Vide D. Augusti. q. 33. in Num. Rupertum (l. 1. c. 6.) & Dionysium in eundem librum. Et maximè Abul. in hoc cap. (Art. II post q. 20.) qui circa pœnam illis verbis constitutam ita distinguit, vt quis vel publicè contemneret istum ritum, partémve illius, vel occultè: si primum, Iudicum sententia morte mulctabatur; si occultè, Deus ipse hominem occidebat. Si quis autem per obliuionem omisisset hunc ritum, vel postea recordabatur, vel non: si recordabatur post elapsum septidui tempus obligabatur offerre sacrificium pro delicto suo, quod Leuitici decimo quinto perscriptum est. Sin autem nunquam recordabatur, non imputabatur ei ad pœnam. Sed hæc obiter, & penè præter institutum dicta sunto. Nunc ad postremum Mosis, Mariæ & Aaronis annum transeamus. II. *Eius ritus.*

ANNVS MVNDI 2583. DILVVII 927. 4. ÆTATIS 120. EXITVS AB ÆGYPTO 40. AARONIS 123. PONTIFICATVS EIVS 39. ET VLT. MOSIS 120. ET VLT. ELEAZARI PONT. 1. IOSVE 93. AMYNTÆ 8. IMPERII ASSYRIORVM 652.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1470.

I. *Epitome rerum anni huius.*

PERVENIMVS ad postremum vitæ magni Israëlitarum legislatoris annum, vitæ, inquam, sanctissimæ, & multis vbique laboribus, casibúsque grauissimis exercitæ: annum postremum prioribus annis non solùm ærumnis parem, ac geminum, sed longè etiam priuatis, publicísque damnis acerbiorem. Ecce enim statim ab initio, Maria soror & prophetissa moritur, fœminarum Israëlitarum moderatrix, & caput, & secundum Moysem mediatrix apud Deum. Vnde maius in Moysem gubernationis pondus incubuit. Hunc luctum Aquæ contradictionis excipiunt, vbi supra modum, & supra virtutem afflictus, ponderi tentationis ad tempus, incredibili cum mœrore succubuit; & in ipso portu luctuosum naufragium fecit; ne sexcentis ærumnis quæsitam 40. annis terram attingeret; sicque post totius anni labores, à semente ad messem exantlatos, albescentem segetem, *aquarum procella* subuertit. Hanc duplicem procellam, tertia mox, & quarta nihilo inferiores subsequuntur. Aaron Pontifex omnium peregrinationum comes, omnium particeps curarum, in cuius sinum gemitus cordi sui familiariter deponebat, Aaron; inquam, frater fato defungitur. Vix huius funeris siccatæ erant lachrymæ, cùm priuatum luctum publicus excipit, murmurationes, querelæ, fastidium mannæ, peregrinationis tædium, igniti serpentes, interitus plurimorum.

II. *...tarum simul, ac ...stium.*

SECVTI sunt aliqui euentus prosperi, Victoria de rege Amorhæorum, ac rege Basan; timor Moabitarum; irriti conatus maledici Balaam in populum Dei. Sed læta hæc & dulcia, mox amarissimo felle diluta sunt, quando Moabitides turpi fornicatione labefactos Israëlitas in barathrum idololatriæ præcipitarunt; vnde principes suspendi iubentur in patibulis, & viginti quatuor hominum millia, Deo vltore, trucidantur. Inde numerato iterùm populo, mors sua Moysi denunciatur, interdicta terra demonstratur; Iosuë in principatu substituitur, delentur Madianitæ, terra eorum parti populi in possessionem assignatur; denique repetita, ad iunioris populi institutionem lege: & rebus in deserto per quadraginta annos gestis, Dei timore, ac cultu diligentissimè commendato, paterna etiam benedictione toti populo impertita, vita sanctissimè functus est.

III. *Ratio temporis.*

SED hanc amplissimam rerum syluam, quæ in hunc annum cadit, per partes suas, iuxta ordinem temporis, persequamur. Etsi autem ratio temporis paulò antè, in anni huius indice descripta, perspicua est, & nisi euersis omnibus, quæ iampridem stabilita sunt, in ortu Mosis, labefactari non possunt. Scrupulus tamen vnus lectori euellendus est, qui ex Iosephi Chronologia posset existere. Is enim, ait, tempus ab ortu rerum ad mortem Mosis, esse trium millium annorum, paululum minus, οὗτος ὁ χρόνος ἀπολείπει τρισχιλίων ὀλίγῳ ἐτῶν. at, iuxta Hebræam veritatem, desunt septemdecim supra quadringentos. Et licet in Chronologia septuaginta seniorum tot capita quot sententiæ reperiantur, nulla tamen est, quæ Iosephi supputationem, plus sexcentis annis non superet. Sed & suprà monuimus ipsum in eodem aduersus Apionem libro, dum studiosius Cheræmoni insultat, existimanti Iosephum Moysi æqualem fuisse, asseruisse inter vtrúmque quatuor ætates, *quarum sunt*, inquit, *anni fere centum septuaginta, intercurrisse*. Itaque memor esto, lector, Iosephi Chronologiam valde fluctuare; ne- *Lib. 1. contra Appionem.* *p. 1057. Græ. lat.*

que maiorem ab eo in temporibus, quàm in rebus, expectandam fidem.

IV. *Obitus Mariæ quando contigerit.*

in chronol.

ET vt à Mariæ obitu ducamus initium, de tempore, & loco, quibus ille contigit, aliquid præmittendum est. Genebrardus ait Israëlitas anno trigesimo nono venisse in desertum Sin, ibique mortuam esse Mariam; in qua sententia ipse solus est; neque enim chronicũ Hebræorum ei fauet, sed communi potius sententiæ, quæ habet tam mortem Mariæ, quàm prædicta omnia, quæ eam consecuta sunt quadragesimo anno contigisse. Capite enim nono recitatis Scripturæ verbis, quæ initio capitis 20. Numer. habentur, vbi mense primo dicitur venisse multitudo in descriptum Sin, explicans illum mensem primum; ait, *Quadragesimus voluebatur annus, & principium mensis Nisan. Eodem tempore*, inquit Iosephus, *sorori eius Mariammæ vltimus vitæ dies aduenit, quadragesimo anno, ex quo Ægyptum, reliquerat, mensis Xanthici luna prima.* Xanthicum mensem Macedonicum sumit Iosephus, quasi ex æquo mensi Nisan Hebræorum respondentem; vt patet ex eius libro 2. De tempore consentit Comestor, & verúmque secutus Dionysius, Vatab. Sa, Caiet. Adrichomius, Lyranus, Ferus in cap. vigesimum Num. vbi Abulensis ait hanc omnium esse sententiam.

lib. 4. antiq. cap. 4. — 2. ant. c. 5. sub finem. — in hist. scholast. — num. c. 23. 24. & 26.

V. *Et quo loco Mansio 33. in Cades.*

QVOD ad locum attinet, *Venerunt filij Israël*, ait Moyses, *& omnis multitudo in desertum Sin, mense primo, & mansit populus in Cades.* Hæc cap. viges. primo Numer. cap. autem trigesimo tertio, *Inde profecti*, scilicet de Asiongaber, *venerunt in desertum Sin. hæc est Cades.* Longè autem diuersus est locus hic, ab altero deserto Sin, & à Cadesbarne, vt superius diximus, & docet Hieronymus, ostendens ea loca & vocabulorum scriptione, & significatione discrepare. Et si Caiet. secutus Abulensem, Cades & Cadesbarne eandem esse putet; contra omnium chorographorum sententiam. Ioseph. scribit sepultam Mariam in monte Sein, nomine, vt arbitror, ex deserto mutuato.

An. mos. 81. n. 268. in Mansio. 33 — in cap. 20. Num. q. 1. — lib. 4. c. 4. circ.

VI. *Maria funus, in quo peccat Iosephus.*

CÆTERVM de sororis suæ morte Moyses hoc tantùm, *Mortuáque est ibi Maria, & sepulta in eodem loco:* nulla mentione aut morbi, aut funeris facta. Constat porrò ex dictis initio vitæ eius, eam anno centes. viges. septimo vitæ suæ defunctam: septennio fratre suo Moyse, maiorem natu; licet Abulensis, eam putet duodecim, vel quindecim annis grandiorem, quòd alibi refutauimus. Iosephus autem, ait sepultam fuisse publico sumptu magnificè, super quodam monte, qui appellatur Sein. Addit etiam menstruum fuisse luctum in eius morte, populúmque lustratum sacrificio vitulæ ruffæ. quòd ante mortem Mariæ fuerat institutum, & quidem triginta nouem annis, vt putat Abulensis. Etsi Iosephus significare videatur, id sacrificium peculiariter in funere Mariæ celebratum; & postea in funestorum purificatione vsurpatum. Sed errat quoque quod totum populum funere contaminatum fuisse, ac purificatum refert, cùm ij tantùm maculam contraherent, qui cadauer attigissent, aut eius tentorium ingressi essent, vt patet ex decimo nono Numer. quod in totum populum non cadebat. Denique lectorem credulum inducit in fraudem vt huiusmodi expiationem, post vnius mensis spatium factam, aut fieri solitam credat, cùm huiusmodi impuritas septem tantùm dierum esset; & tertiò, ac septimo duntaxat die fieret expiatio: vt ex eodem loco perspicuum est. Vide Abulensem.

in cap. 17. Exo. q. 6. — lib. 4. c. 4. — q. 1. in 20. Num. — v. 11. 14. — v. 12. — in cap. 19. Exo. q. 9.

VII. *Celebratur à Zacaria.*

cap. 11. v. 8.

HVIVS mortis Zachar. ænigmaticè meminit, cùm ait, *Et succidi tres Pastores in mense vno, & contracta est anima mea in eis.* Vbi ita Hieronymus, *Nobis*, inquit, *tres Pastores, qui in vno mense succisi sunt, Moyses videtur, & Aaron, & Maria: quorum Maria, in mense primo, qui vocatur Nisan, mortua est in deserto Sin, & in eodem loco* sepulta *propter aquam contradictionis, eodémque mense Moyses & Aaron condemnati sunt, ne terram repromissionis intrarent. Atque ita factum est, vt è tribus Pastoribus, alia præsenti morte succideretur, alij sententia mortis futura. Et contracta est*, inquit, *anima mea super eos, videlicet super tres Pastores, quos præposueram gregi meo, quia & illorum anima variauit in me, non enim glorificauerunt me ad aquam contradictionis.* Hæc Hieronymus, quem Rupertus, & Ribera sequuntur. Ex quibus intelligitur proximè scriptam à Moyse historiam, de aqua contradictionis, suo tempore collocatam esse, vt quæ eodem mense quo Maria mortua est, ex Hieronymi testimonio dicatur contigisse, licet Caietanus eam longè antè dicat accidisse, vt mox patebit.

VIII. *Et Ribera.* SED Mariæ funus ex commentariis Riberæ nostri cohonestemus, quam Dominus ipse per Prophetam ita honorare voluit, vt communi cum fratribus eius epitheto, & nomine Pastoris dignaretur. *Maria*, inquit Ribera, *rectè numeratur in Pastoribus, quia prophetissa erat, & populum, mulieresque docebat. Ex quo satis probabile est multa eius consilio & authoritate fuisse gesta. Ideo numeratur inter Pastores populi. Mich. 6. Et misi ante faciem tuam Moysem, & Aaron, & Mariam*; vbi Chaldæus ait, *Misi ante te tres Prophetas, Moysem, vt doceret Iudæorum traditionem, Aaron vt expiaret populum, & Mariam, vt instrueret mulieres.* Quod satis intelligi potest, ex historia decimiquinti Exodi, cùm sepulto in vndis Pharaonis exercitu, sumpsit ipsa tympanum in manu sua, egressæque sunt mulieres post eam cum tympanis & choris, quibus præcinebat dicens. *Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est.* Tantique eam faciebat populus, vt cùm propter lepram separata esset extra castra septem diebus, nequaquam ille pedem mouerit, donec reuocata est Maria. Hæc ferè Ribera, quæ habet etiam Abulensis. Etsi dici potest non simpliciter propter honorandam Mariam totum populum septiduo in iisdem statiuis mansisse: sed quia toto illo tempore columna nubis è tabernaculo non fuit mota, quæ erat adæquata, & migrandi, & subsistendi causa. Non fuit autem mota ad populi totius eruditionem: quod ipsum tamen in honorem Mariæ redundabat. in cap. 11. Zacha. | in 20. Num q. 2.

IX. *Excellatio te typica decoratur.* SED nihil fortè commendabilius in eius laudem possit afferri, quàm quòd eodem cum beatissima Virgine nomine decorata, Moysis principis, Saluatoris ac legislatoris populi Dei soror, eiusdem Virginis, Matris Iesu Christi, veri Moysis, principis Saluatoris populi Christiani egregius typus fuit; vtraque infantia legislatoris sui curatrix & administra, vtraque peregrinationum socia, curarum particeps, onerum subleuatrix, & gemituum consolatrix fuit. Missa est Maria ante faciem populi Dei, ex Ægypto proficiscentis, vt sine matre in deserto non esset, qui Moysem instar parentis habebat, in signum eiusdem sanctissimæ Deiparæ, quæ se parentem mitissimam exhibet iis, qui ex Ægypti vanitate conuersi, Christum Dominum per religiosæ vitæ deserta sequentes, ad promissam viuentium terram magnis itineribus contendunt.

X. *Aquæ contradictionis: quodque eius tentationis tempus, & locus.* SED iam ad tristes contradictionis aquas, & ipsis aquis Mara longè amariores, propemodum inuitam atque renitentem orationem conuertamus; vbi Samsonem nostrum sub tentationis onere fatiscentem videbimus: quando *defecit anima eius, & ad mortem vsque lassata est.* Et quod ad tempus quidem & locum tentationis huius attinet, iam ex Zacharia Propheta, Hieronymo interprete diximus, eam eodem mense, quo mortua est Maria contigisse. De eodem etiam loco satis constat, cùm nulla sit interposita mansio inter Cades & Hor, vbi Aaron quinto abhinc mense defunctus est. Nec ratio quæ Caietanum mouet ad asserendum aquas contradictionis ad priora tempora esse referendas, multum habet virium; *Quia*, inquit, *insurgentes contra Moysen & Aaron, fuerunt illi qui egressi erant ex Ægypto, vt ipsimet fatentur: perspicuum est autem anno quadragesimo nullum eorum, qui egressi sunt ex Ægypto superstitem fuisse, nisi Moysem, & Aaron, Iosuë, & Caleb.* In promptu enim est, & expedita responsio; non enim dicit Moyses nullum fuisse superstitem eorum qui ascenderunt ex Ægypto, sed nullum eorum, qui antè numerati sunt in deserto Sinai. Multi ergo nunc murmurare potuerunt, qui tunc vigesimum annum non attigerant, ideóque nec numerati fuerant; deinde potuerunt etiam hoc initio anni quadragesimi, superstites esse plerique antè numerati, qui tamen antè alterum lustrum factum à Moyse & Eleazaro defuncti fuerint, siue à serpentibus, siue, ob initiationem Beelphegor, interempti.

XI. *In siti, Israelitarū querela.* REM porrò gestam ita narrat Moyses, *Cùm indigeret aqua populus, conuenerunt aduersus Moysen & Aaron, & versi in seditionem dixerunt; Vtinam periissemus inter fratres nostros coram Domino, cur eduxistis Ecclesiam Domini in solitudinem, vt & nos, & nostra iumenta moriamur? Quare nos fecistis ascendere de Ægypto, & adduxistis in locum istum pessimum, qui seri non potest, qui nec ficum gignit, nec vineas, nec malogranata, insuper & aquam non habet ad bibendum.* Fratres suos coram Domino mortuos intelligit, non solùm decem illos exploratores, vt putat Caiet, sed illos etiam ducentos quinquaginta viros, qui Domino incensum offerebant coram altari; quin etiam illa quatuordecim millia, quæ eodem ferè tempore, & loco perierunt, æquè Num. 20. 2.

Digitized by Google

[Gen. 13. 13.] coram Domino mortui dici possunt, quo modo Sodomitæ dicti sunt, *Peccatores coram Domino nimis.* [c. 1. v. 45.] Et in Deuteron. dicitur, totus populus plorasse coram Domino. [v. 45.] Et Deuteron. quarto, dicuntur patrare malum coram Domino, vbi nulla est mentio tabernaculi; éstque idem coram Domino, ac Deo inspiciente, vt iudice & vltore, eóque præsentiam suam demonstrante. Meminerunt autem ficuum, vinearum, malogranatorum, quia specimen huiusmodi fructuum exploratores attulerant, [c. 13.] vt suprà habetur, corúmque breuem interitum præ sua penuria, quæ instar sit diuturnæ mortis, optabilem putant.

XII. *Moyses cum fratre ad Deum confugiunt.*

Avdita querela, *Ingressus est Moyses, & Aaron, dimissa multitudine, tabernaculum fœderis, corruerúntque proni in terram, clamauerúntque ad Dominum, & dixerunt. Domine Deus, audi clamorem huius populi, & aperi eis thesaurum tuum fontem aquæ viuæ, vt satiati* cùm fuerint, *cesset murmuratio eorum.* Educ quasi de thesauro, & apothecis tuis aquas iugiter decurrentes, quibus desiderio istius populi satisfiat, quoniam iusta est petitio, etsi improbus, & iniustus petitionis modus. Cæterùm hæc Mosis ad Deum oratio non habetur in Hebræo textu, aut Chaldæa paraphrasi, imò neque apud Septuag. putatur autem sumpta ex antiqua aliqua paraphrasi Chaldæa, vel ab Hieronymo paraphrasticè suppleta. Timuerunt fortasse etiam hi populi patres, ne contra populum murmurantem diuina ira desæuiret, ideóque & gestu & affectu iram Dei placare primùm, deinde beneficium impetrare voluerunt. [v. 6.] *Et apparuit gloria Domini super eos;* Dominus scilicet loquens ex illustri, & coruscante nube super tabernaculum, quæ à populo videretur ad terrorem & venerationem, [Num. 14. 10. 16. 19.] vt suprà quoque in seditione Core, & exploratorum contigerat.

XIII. *Quo iubet precepis petra, vt fundat aquas.*

Locvtvsqve est Dominus ad Moysem dicens, *Tolle virgam & congrega populum, tu & Aaron frater tuus, & loquimini ad petram coram eis, & illa dabit aquas* Addit Caietan. ex Hebræo, *suas.* Ex quo significat montem illum, cuius erat rupes, vim habuisse ad generandas aquas, ne frustra addatur, *suas;* ne tamen magnitudo miraculi eleuetur, non est existimandum, eum montem, aut rupem, magis habilem, aut dispositam ad productionem aquarum quàm quamuis aliam, nedum in ea aliquo in recessu, aut sinu fuisse collectas, quibus apertione, aut diuisione silicis reclusa sit ianua; quanquam est etiam in illa silicis ad virgæ ictum diuisione miraculum. Cæterùm vide quæ in priore percussione [an Mos. 81. num. 331. & seq.] rupis ad Raphidim dicta sunt. Pergit autem; *Cúmque eduxeris aquam de petra, bibet omnis multitudo, & iumenta eius.* Notat Caietanus hanc eandem esse virgam, qua tot mirabilia ediderat in Ægypto, & qua petra Horeb percussa aquas dedit, quibus vniuersus populus in Raphidim, & in Sinai vltra vnum annum, imò [an. Mos. 81. Num. 329.] si Hebræis credimus, ad hanc vsque diem potatus est, vt suo loco dictum est. Cúmque Dominus dicat, *loquimini ad petram,* non autem, percutite petram, significat, vt idem ait, se voluisse vt Moyses iuberet rupem ad solum imperium suum, inuocato Dei nomine, aquas sine percussione profundere: quemadmodum enim Dominus imperauit ventis & mari, & obedierunt ei, ita voluit hîc ab eo fieri, qui eius typum gerebat; promittebátque Dominus, illam rupem abundanter daturam aquas, quæ populo vniuerso iumentísque sufficerent. Nec mandatum de accipienda virga signum erat rupem esse percutiendam, vt patet ex diuersis Exodi locis, tametsi Dominus petram Horeb virga [1. 2.] percuti iusserit, ad dandum aquas, vt habetur in Exodo[1].

XIV. *Moyses percutit petrã, & in quo peccarit.*

[c. 17. 6. Num. 109.] Tvlit *igitur Moyses virgam, qua erat in conspectu Domini* (non dicit fuisse intra arcam, sed ante) *sicut præceperat ei congregata multitudine ante petram, dixítque eis, Audite rebelles, & increduli, num de petra hac vobis aquam poterimus eiicere? Cúmque eleuasset Moyses manum, percutiens virga bis silicem, egressæ sunt aquæ largissimæ, ita vt populus biberet, & iumenta.* Sulpitius Seuerus ait iussum à Domino Moysem percutere semel rupem, ex diffidentia bis percussisse. *Tunc Moyses,* inquit, *à Domino monitus, vt petram virga feriret, familiari sibi experimento, siquidem id iam ante fecisset, semel atque iterum petrã percussit, atque ita aqua effluxit. In quo quidẽ notatus à Domino Moyses refertur, quod per diffidentiam non nisi iterato ictu aquam eduxerit.* Circa

eandem culpam multa philosophantur Hebræi, aliique, vt apud Abulensem leges. Vt in pauca rem conferam, video geminum, à probatissimis Scriptoribus, in hoc facto cognosci peccatum, inobedientiæ, & diffidentiæ. Nam non alloquitur petram, quod Dominus iusserat, & percutit petram quod Dominus non iusserat, & dubitat an rupes datura sit aquas, illis rebellibus, & incredulis; neque enim illum tum incredulitate in seipso peccasse credendus est, aut de diuina potentia dubitasse; cùm populum incredulitatis argueret, sed de eius erga talem populum voluntate. Imò ex vi verborum negat, quod tamen Dominus certò futurum promiserat. Neque propterea Dominus negauit aquas, licet parum sibi obedientibus, & credentibus; præsenti necessitati compassus. Si enim non dedisset, modicam etiam fidem, quam adhuc habebant, perdidissent, Moysis tamen, & Aaronis incredulitatem grauiter reprehendit, & vltus est. Neque enim est cur eius verba excusare, & in mitiorem sensum trahere velimus. *Cùm inspector cordium Deus, vtrúmque diffidentiæ, & incredulitatis arguat, eísque grauem admodum constituat pœnam*; vt ait Augustinus. (in c. 20. Num. q. 5.) (q. 19. in Num.)

XV. *Quæ illius pœna.* DIXIT enim ad Moysem & Aaron; *Quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filiis Israël, non introducetis hos populos in terram quam dabo eis.* Quod in Aarone exactè impletum est, quippe qui mortuus fuerit in deserto. At Moses, etsi in Chananitidem trans Iordanem penetrare permissus non est, peruenit tamen ad terras cis Iordanem, in quibus Israëlitæ Og Regem Basan, & Seon Regem Amorrhæorum, cum populis suis deleuerunt, eorúmque regionem tribubus Ruben, & Gad, & dimidiæ tribui Manassis, Moyses ipse distribuit. Infidelitas ergo quædam fuit, vel diffidentia. Non enim fidem habuerunt Deum ad vocis humanæ iussionem aquam educturum; sanctificatio autem, siue glorificatio Dei hic defecit, eo quod non ostensus est coram populo, vt volebat, potens educere aquam de petra, ad imperium serui sui.

XVI. *Luctuosa Mosis culpa.* ET *iste defectus fiduciæ euenit eis*, ait Caietanus, *quia circa hanc fiduciam derelicti sunt à Deo, sibimetipsis. Et Deus non præstitit eis suum gratuitum auxilium*, efficax nimirum, *ad habendum hunc actum fiduciæ.* Ex quo etiam intelligimus quàm necessarius sit Dei concursus actualis, & cooperans, ad omne opus bonum, quo deficiente illicò deficimus, & *lumen oculorum nostrorum, & ipsum non est nobiscum*; vt meritò cum pœnitente Dauide, Mosis nomine dicere possimus. *Cor meum conturbatum in me, dereliquit me virtus mea.* Triste sanè, ac luctuosum, in tali tantóque viro spectaculum, post tam multa, támque singularia diuinæ in ipsum beneuolentiæ argumenta; post tot prodigia in cœlo, in terra, in aquis, in igne, in inferis; in Ægypto, in mari, in deserto, in omnibus locis, & elementis, tam constanter, támque gloriosè perpetrata. Puduit vehementer huius culpæ Hebræos Moysis laudatores, Iosephum, Philonem, Chronici Scriptores Rabbinos, adeo vt eam silentio dissimularint. Hæc est aqua contradictionis, & iurgij filiorum Israël contra Dominum, in persona prælatorum suorum, famulorum eius, vbi apparuit ipse gloriosus & omnipotens, superans incredulitatem eorum, populus autem Israël rebellis, & incredulus perseuerans in duritia, & improbitate sua. Moyses autem infirmus, & peccator, factus quasi vnus ex nobis. Apparuit Deus sanctus, iustus, & vindex, quando sine discrimine personarum, etiam charissimos sibi delinquentes, tam seuera animaduersione castigauit. (vide glo. in c. 20. Num. in fin.) (Lyran. Caiet. Ibid.)

XVII. *Et pœna acerba.* CÆTERVM hæc pœna, non introducendi populum in terram promissionis, damnatio fuit ad mortem breui obeundam, cùm intra vnius anni circulum, Israëlitæ, Duce Iosue, Iordanem essent transituri. Nec inuenitur distinctius mors ipsi in pœnam denunciata; quod pertinet ad explicandam illam trium pastorum succisionem in mense vno, de qua suprà diximus. Afflixit porrò hæc pœna Moysen vehementer, vt patet ex Deuteron. multis locis, vbi coram populo non sine gemitu recitat se populi causa iram Dei incurrisse, & spe ingrediendi terram promissionis excidisse. Cúmque viueret nihilominus in eius pectore desiderium eius, sæpe precibus sollicitauit Dominum, eique quodammodo blanditus est, vt hanc veniam impetraret, nec tamen placatus est ei, vt exaudiret eum, sed audiuit potiùs. *Sufficit tibi, nequaquam vltra loquaris* (c. 1. 37. c. 3. 26. c. 4. 21.) (Deut. 3. 26.)

Digitized by Google

de hac re ad me. Vnde intellexit Moyses, ratum esse, & immutabile decretum contra se, & contra fratrem suum de exclusione sua à terra illa. Quod decretum vocat postea, iusiurandum. *Iratúsque est Dominus contra me propter sermones vestros, & iurauit vt non transirem Iordanem, nec ingrederer terram optimam, quam daturus est vobis. Ecce morior in hac humo, non transibo Iordanem, vos transibitis, & possidebitis terram egregiam.* Hæc ipse. Additur autem in Deut. iam tum reuelatum Mosi, quem esset habiturus successorem, qui populum in Chananitidem esset introducturus, regionémque sorte tribubus distributurus.

Deut. 4. 21.

c. 1. 38.

XVIII. Legatio ad Regem Idumæorum. Et quo loco, & quo tēporis.

SED nos ad priora regrediamur, legationem scilicet ad regem Idumæorum, de qua priusquam dicamus, de loco, & tempore quo facta est, prius dicendum est. Etsi enim paucis verbis Moyses vtrúmque definiuisse videatur, cùm ait, *Misit interea nuncios Moyses de Cades ad regem Edom,* &c. dum scilicet hæc, quæ proximè exposita sunt, geruntur in Cades, misit, &c. Caietanus tamen contra sentit, & primùm excludit illud *interea* de textu, eo quod in Hebræo non habeatur. Deinde ex calce primi cap. Deuter. colligit hanc legationem missam esse non anno quadragesimo, sed longè antè, hoc est quando primùm venerunt in Cades. *Clarè enim ibidem recensetur,* inquit, *quod subiunctus circuitus Idumææ, secutus est regressum per viam maris rubri, præceptum à Deo; postquam populus exterritus fuit ab exploratoribus, sed commemoratur à Moyse hoc in loco, quia de eodem loco olim missa fuerat hæc legatio, antequam Deus iratus, populo præcepisset, vt per viam maris rubri redirent. Misit enim Moyses legationem hanc de Cades, antequam redissent exploratores, putando quod essent tunc progressuri ad terram promissam.*

c. 20. nu. 14.

XIX. In quo refellitur Caietanus.

VERVM editioni nostræ vulgatæ, quæ explicationis gratia Deo inspirante, particulam, *Interea,* adiecit, fauet Philo, qui hanc legationem factam commemorat, post transactos à morte exploratorum, triginta octo peregrinationis annos. Fauet Iosephus, qui missos legatos dicit, eodem tempore quo defuncta est Maria, quadragesimo scilicet anno ex quo Ægyptum reliquerat. Fauet Chronolog. Hebr. cùm ait, *Quadragesimus voluebatur annus, & principium mensis Nisan, quo temporis puncto misit Moyses nuncios de Cades ad regem Edom,* &c. His adde Hieronymum mansione trigesim. tertia & historiam schol. Adrichomium, & Ferum, qui ait, post tam triste nuncium, non cessasse propterea Moysem publica negotia pari studio promouere, ac si ipse introducturus esset populum. Nec est quicquam in cap. primo, vel secundo Deuteron. quod Caietano faueat; sed fallitur ipse primò, quod confundit Cades cum Cadesbarne; quæ sæpè iam diximus, valdè distincta atque disiuncta fuisse; quibus adde quod in Cadesbarne pluribus annis manserunt Israëlitæ, in Cades verò quatuor tantùm menses à morte Mariæ, quæ contigit mense primo anni quadragesimi, vsque ad mortem Aaronis, quæ in initium quinti mensis cadit. Fallitur secundò, quia non intellexit regressum in solitudinem esse circuitionem montis Seir, siue Idumæorum, iuxta illustriores Chorographias Mercatoris, & Vvolphgangi, vt suprà diximus; eundem quoq; circumiri dum ex altera parte Orientali montis, iter fit Aquilonem versus, partim etiam versus Orientem, vt tota regio Idumææ circumeatur.

c. 8.

c. 23 num.

Sic Genebr. & interpt. in 20. Num. & Fonseca apud Caiet.

Num. 33. 38.

XX. Ordo gestæ rei.

QVOD ad ipsam rem attinet appetente iam fine Israëliticæ peregrinationis, in quadragesimum annum indictæ (quanquam à data sententia, & reditu exploratorum non quadragesimus, sed trigesimus octauus agebatur annus, sed indulgentia vtens Dominus, qui totum exilij tempus, & loca singula moderabatur, eos ipsemet ab exitu Ægypti numerare voluit) dum, inquam, quadragesimus ageretur annus, & populus ductu Domini castra fixisset ad vrbem Cades, vel Moyses consuluit dominum, quid facto opus esset, & qua via, & modo in terram promissionis intrandum; prout rei magnitudo postulabat, vel Dominus ipse præmonuit vltro Moysem, vt legatos mitteret ad Idumæos, vt per terram ipsorum permitterent innoxium atque amicum transitum, vt decebat fratres; aut eo non impetrato, ad terminos regionis ipsorum, versus Moabitas iter circumflecterent. Dei monitio habetur in Deut. Legatio verò Num. vigesimo. Illa sic habet, *Sufficit vobis circuire montem istum,* Alij legunt *circuisse*; Sà, & Vatabl. explicant, satis circuistis, versus Occidentem scilicet & Meridiem; *Ite contra*

c. 2. 3.

Digitized by Google

Aquilonem, nempe versus terram promissam, quæ tamen interiectam habebat Idumæam, *& populo præcipe dicens, Transibitis per terminos fratrum vestrorum filiorum Esaü, qui habitant in Seir, & timebunt vos*; non propter debellatum Seon, & Og, vt putat Caietanus. Id enim post mortem Aaron factum est, vt infrà patebit. Legatio autem ad Edom missa est eo viuo; sed propter sexcenta millia armatorum hominum, qui in hoc populo numerabantur: *Videte ergo diligenter*, ait Dominus, *ne moueamini contra eos*, ne scilicet vi transitum vobis aperire conemini, aut eorum terram occupare velitis, *Neque enim dabo vobis de terra eorum quantum potest vnius pedis calcare vestigium; quia in possessionem Esaü dedi montem Seir. Cibos emetis ab eis pecunia, & comedetis: aquam emptam haurietis, & bibetis.* His Moyses instructus mandatis legationem ad regem Idumæorum mittit. Legationem geminam excogitat Caietan. alteram dum exploratores lustrarent terram, cuius exitus fuit negatio transitus, quæ in vigesimo Numer. habetur; alteram ex Cades, qua transitus obtentus est, Deuter. secundo. Sed neque vsquam in Scriptura, aut Philone, aut Iosepho, qui hanc historiam referunt, geminæ legationis est mentio; neque habetur in Deuter. Israëlitas transisse per regionem Idumæorum, sed tantùm per terminos eorum, sicut Dominus iusserat, & significat Moyses, dum ait, *Venimus ad iter, quod ducit ad desertum Moab.* Si autem transissent per mediam Idumæam, longè desertum Moab, versùs Orientem reliquissent. in 20. Nu. & 2 Deut.

XXI. *Legationis sententia, eiúsque æquitas.* Legationis autem sententia hæc erat, *Hæc mandat frater tuus Israël, Nosti omnem laborem, qui apprehendit nos, quomodo descenderint patres nostri in Aegyptum, & habitauerimus ibi multo tempore, afflixerintque nos Aegyptij, & patres nostros, & quomodo clamauerimus ad Dominum, & exaudiuit nos, miseritque Angelum, qui eduxit nos de Aegypto. Ecce in vrbe Cades, quæ est in extremis finibus tuis posita, obsecramus vt nobis liceat transire per terram tuam. Non ibimus per agros, nec per vineas, non bibemus aquas de puteis tuis, sed gradiemur via publica, nec ad dexteram, nec ad sinistram declinantes, donec transeamus terminos tuos.* Num. 20. 14.

XXII. *Et multa Mosis prudentia.* Magna est in hisce Moysi dictis, factísque prudentia. Nam neque temerè per alienam regionem transitum molitur, ne contra populum suum bellum suscitet minimè necessarium; neque iniustè commodum populi sui, cùm alieno damno promouere satagit; neque superbè flagitat, aut armatas affert preces, ad id obtinendum quod vi posset extorquere. Denique mauult totam Idumæorum terram laboriosè circumlustrare, quam contra Dei voluntatem in durissimi oris homines pugnare. Vide etiam in dicendo prudentiam; primùm ius fraternæ necessitudinis proponit, quo causa impetrandi continetur: tum recenset exantlatos diutissimè labores, vt commiseratione moti assentiantur precibus, ne afflictionem afflicto dare velle videantur. Tertiò allegat diuinum erga populum suum auxilium, vt vel illi diuinam bonitatem imitentur; vel Deum reformident, *memorem fandi atque nefandi.* Quartò postulatæ rei facilitate proposita persuadere nititur; petit enim transitum duntaxat, & quidem breuissimum. Denique semel, iterúmque pollicetur innoxium, atque indemnem fore suorum transitum. Hæc autem tantò digniora erant, quæ impetrarentur, quantò iustius sperare poterant Israëlitæ à cognato populo auxilium contra reliquas gentes ab ipsis debellandas, vt ex Philone & Iosepho discere potes [a].

XXIII. *Idumæorũ inhumanitas.* Sed iam Idumæorum erga fratres suos inhumanitatem audiamus. *Cui respondit Edom*, Rex scilicet Idumæorum, *Non transibis per me, alioqui armatus occurram tibi.* Dura omninò responsio, & illi nationi conueniens, quæ fero & agresti patre nata, & inter duros silices educata, ferinum quiddam semper, & agreste retinuit. *Quæ*, vt dicebat Philo, *cognationis oblita, auita odia renouabat.* Et quemquam hæc asperitas inhumana infestam armatorum aciem, vastitatémque merebatur, eis tamen adhuc parcit Dominus, propter Abraham, & Isaac patres ipsorum, dum Dauidis temporibus iugum subeunt Israëlitarum; & quibus nunc transitum negant, iis postea cogantur tributa persoluere. Institerunt autem legati vrgentes petitionem suam, sed frustra. Nam dimissis illis, *Statim egressus est obuiam cum infinita multitudine, & manu forti, nec voluit acquiescere deprecanti, vt concederet transitum per fines suos, quam obrem diuertit ab eo Israel.* Ita Moyses. a. x. v. 20. 21.

Philo

XXIV. *Monet Israëlitas, qui à Mose sedantur.*

PHILO autem, *At illi*, inquit, *contemptis caduceatoribus conditiones fœderis offerentibus armati obuiam profecti sunt, bellum ostentantes eis si auderent fines transcendere*, imò vel attingere. *Id responsum ægrè ferente populo, & iam ad arma concitato, Propheta è superiore loco, vt exaudiri posset, sic eos allocutus est. Non est iniqua, viri fortissimi, vestra indignatio, qui bonas conditiones offerendo, repulsam passi estis, à prauis, & peruersis hominibus. Illi quidem digni sunt, vt dent inhumanitatis pœnas; nos tamen decet mitius agere, & gentiles necessitudines revereri. Alioqui quod erit inter bonos, malósque discrimen, si magis cogitabimus quid illi mereantur, quàm quid nos deceat. His dictis auertit aliò populum, cùm videret omnes aditus incessos præsidiis, ab iis, quibus nihil imminebat periculi: tantùm præ inuidia viam compendiariam intercluserant.* Hactenus Philo.

XXV. *An penitus negauerint transitum Idumæi.*

NEGAVERVNT ergo Idumæi transitum Israëlitis, quem tamen videntur
v. 29. concessisse, vt habetur Deut. 2. An dicendum est Israëlitas petiisse transitum per
v. 17. 18. mediam Idumæam, vt patet ex verbis paulò antè recitatis, cùm tamen dixisset
v. 16. 23. Dominus, eos per terminos transitum habituros, quod & obtinuerunt. Nam de
Cades venerunt in montem Hor, qui & ipse erat in finibus Edom. Quod ergo di-
v. 21. citur, *noluisse acquiescere, vt concederet transitum per fines suos*, intelligendus est intra
c. 2. 6. fines, extra quos etiam impletum videtur illud Deut. *Cibos emetis ab eis pecunia, & comedetis; aquam emptam haurietis, & bibetis.* Nulla tamen fit cibi mentio in cap. 20. Num. nec erat necessarius; cùm suppeteret quotidianus ex manna cibus, & forte id prouerbij quandam similitudinem habet. An placet potiùs audire Andream
Gula Hebræorum.
in 1. Iosue v. 11. Masium, existimantem dictum Iudæis à Iosue, vt pararent cibaria ad Iordanis transitum, etsi nondum desiisset manna depluere cælitus; quod Hebræi voluptati, & gulæ addicti, non contenti eo cibo, aliis obsoniis inhiarent, ideóque cibos
in 16. Exod. q. 12. ab Idumæis, & Moabitis, Deo conniuente precio comparasse. Quæ est quoque
in 16. Sap. sententia Abulensis, Lorini, Pererij, Cornelij.

XXVI. *Mansio 34. ad montem Hor. Et quæ in ea contigerint.*

in 13. Exod. disp. 7. QVO autem, inde digressi, profecti sint, paucis explicat Moyses in Catalogo
in 2. Deut. v. 6. mansionum. *Egressique de Cades castrametati sunt in monte Or, in extremis finibus terræ*
Num. 33. 37. *Edom.* Vnde intelligitur ab Israëlitis circumitam Idumæam, vt dixi, non autem
Num. 20. 16. & 22. per mediam eos regionem transitum obtinuisse, vt putauit Caiet. Transcendendi enim erant montes quibus Idumæa cincta est, cùm constet per viam campestrem eos iter habuisse progrediendo versus desertum Moab; vt habetur Deut.
v. 8. 2. Quin etiam profecti de monte Hor dicũtur tenuisse viam, quæ ducit ad mare rubrum, vt circuirent terram Edom. Tenuerunt autem viam, quæ ducit ad mare rubrum, non descendendo meridiem versus, sed ascendendo versus Aquilo-
Deut. 2. 3. nem, vt iusserat Dominus. Ex quo dubia meritò fit Iosephi fides, cùm ait, *Recu-*
l. 4. ant. c. 4. *santibus Idumæis transitum Moysem retrorsum abduxisse exercitum, & cum eo Arabiam petiisse, venisséque in agrum vrbis Arabum primariæ, quæ olim Arce, nunc Petra nominatur, eóque loco montem excelsum, quo ager clauditur, Aaron conscendisse.* Videtur deceptus Io-
Num. 21. 4. sephus illis verbis Scripturæ, *Per viam quæ ducit ad mare rubrum.* Accipiendo de-
In tribu Ruben. scensum illius viæ, non ascensum. De quo loco vide Adrichomium. In hac man-
Num. 33. & initio 21. & rursum 33. sione duo quædam memorabilia contigerunt, mors Aaronis, & res gesta cum Arad Chananæorum rege, vt patet ex Numer. 20. extremo, & Hieronymo in 34. mansione. De vtraque eodem quo Scriptura ordine dicamus.

XXVII. *Mors Aaronis quo contigerit loco.*

MORTIS Aaronis locus à Moyse traditur in monte Hor, vt diximus. Aliter
c. 10. 6. autem vocatur hic locus Deut. 10. *Filij enim Israël*, inquit Moyses, *mouerunt castra ex Beroth filiorum Iacan in Mosera, vbi Aaron mortuus ac sepultus est.* Sed Beroth & Mo-
in 20. Deu. vbi vide Abul. sera sunt idem quod Cades & Hor, vt hîc ait Sà, Vatab. Cornel. Caiet. autem ait mortẽ Aaron describi in monte Hor, tanquã in loco proprio, in quo mortuus, & sepultus est. In Mosera verò tanquam in loco cõmuni vniuerso populo in mansione 34. idémq; ait de Beroth, vicino vrbi Cades. Non est autem Mosera idem
in Chron. c. 9. locus cũ Moseroth mansione 27. in quo hallucinantur Hebræi, vt infrà dicetur.

XXVIII. *Et quo tempore.*

c. 33. v. 38. TEMPVS autem simul cum loco accuratius traditur in Num. *Ascenditque Aaron sacerdos in mõtem Hor iubẽte Domino, & ibi mortuus est, anno 40. egressionis filiorum Israël ex Aegypto, mense 5. 1. die mensis, cùm esset annorum 123.* Hæc ibi. Iussio autem Domini,
v. 24. cuius ibi est mentio, habetur Numer. 20. *Pergat Aaron*, inquit Dominus ad Moysem, *ad populos suos; non enim intrabit terram, quam dedi*, id est promisi daturum, *filiis Israël, eo quod incredulus fuerit ori meo ad aquas contradictionis.* Quæ verba triste nun-

cium sine dubio vtrique fratri attulerũt. Hanc enim tam antiquam, tam charam
coniunctionem, & fratrum inter se, & corporis ab anima distrahi ac diuelli, na-
tura modis omnibus auersatur; *Nolens exspoliari, sed superuestiri.* 2. Cor. 5. 4.

XXIX. *Quæ in ea consolationis materia.*

SVBERAT tamen consolationis materia, & quod Dei voluntas, & decretum 1.
executioni mandabatur; & quod præteritæ culpæ satisfiebat. Nam, *Quæ venit ex* 2.
merito pœna ferenda venit, vt diceret cum Michæa, *Iram Domini portabo, quoniam pec-* c. 7. 9.
caui ei, donec causam meam indicet, & faciat iudicium meũ, educet me in lucem, videbo iusti-
tiam eius. Et quod non præcipiti & improuisa morte, sed nota, & prænunciata de- 3.
fungebatur: denique quod non exterminabatur de populo suo, vt impij, sed ad 4.
populum potiùs Sanctorum pergebat, Abraham scilicet, Isaac, Iacob, aliósque
sanctos in quorum virtutibus vixerat, in quorum fide moriebatur. Non vtique
apponebatur *ad populos suos* ratione corporis, non enim illi in monte Or sepulti Animæ im-
fuerant; sed valdè disiunctis locis, sed ratione animi, vt notat Caiet. ideóque po- mortalitas
puli multi in altera vita hîc perspicuè constituuntur, & animæ immortalitas ma-
nifestè asseritur. Erat & illa consolatio, quod sciebant hanc disiunctionem ani-
morum non diuturnam fore, intra enim octo menses Moysi abeundum etiam
fuit, & ad Sanctorum in sinu Abrahæ chorum veniendum.

XXX. *Quis mortis modus.*

MODVS autem mortis eius, & suffecti in locum parentis Eleazari filij, sic à
Domino Moysi præscribitur, *Tolle Aaron, & filium eius cum eo, & duces eos in montem* Num. 20. 25
Or. Cúmque nudaueris patrem veste sua, indues ea Eleazarum filium eius, Aaron colligetur,
ad populum Sanctorum scilicet, *& morietur ibi*, sicut infrà dicitur Moysi, ipsum Num. 31. 2.
collectum iri ad populum suum, nisi malis hoc loco colligere, esse componere se
ad mortem, vt Genes. 44. sed prior expositio melior est, quæ repræsentat Deum v. 32.
quasi demessas morte spicas colligentem, & deferentem in horreum suum. *Fecit*
Moyses vt præceperat Dominus, & ascenderunt in montem Or, coram omni multitudine, cúm-
que Aaron spoliasset vestibus suis, induit eis Eleazarum filium eius. Ex quo intelligitur
Aaronem è Sanctuario, & castris egressum cum omnibus Pontificiis ornamẽtis,
quibus Eleazarus erat induendus, & eo modo initiandus ex peculiari Dei ordi-
natione. *In conspectu totius exercitus,* ait Ioseph. *stans in loco accliui, exutam Pontificiam*
stolam Eleazaro filio tradidit, ad quem iure ætatis successio pertinebat, atque ita spectante po-
pulo moritur, eodem ipso anno, quo sororem amisit, anno ætatis 123. *Dies mortis eius incidit in*
primam lunam mensis, qui Atheniensibus Hecatombæon dicitur, Macedonibus Ious, Hebræis
Sabba. Imò Ab, qui est mensis 5. anni sacri, neque est vllus mensis Hebræis qui
Sabba dicatur, Ab verò ferè Iulio nostro respondet. Non leuis hîc quoque Aa-
ronis consolatio, quod vestibus suis, & dignitate ornatum filium suum relinquit,
quod parentum votum vel maximum esse solet, qui se quasi viuentes, & floren-
tes in filiis apprehendunt. Illo mortuo in montis supercilio descendit Moyses
cum Eleazaro nouo Pontifice.

XXXI. *Quã diuturnus eius Pontificatus.*

VIXIT in Pontificatu annos 38. menses 3. dies 22. Nam anno 2. egressionis ex Exod. vlt.
Ægypto, mense 1. 8. die mensis consecratus est Pontifex, mortuus est autẽ anno & Leuit. 9.
40. egressionis mense 5. 1. die mensis; vnde perspicuè prædicta summa colligitur. Num. 33. 38

XXXII. *Lugetur à populo.*

OMNIS *autem multitudo,* inquit Moyses, *videns occubuisse Aaron, fleuit super eo tri-*
ginta diebus, per cunctas familias suas. Et meritò sanè lugẽt populi in bonorum præ-
latorum funere, quia magnam in iis iacturam faciunt. Quid autem amittebat
Aaron, quod ipsi valdè expetendũ foret; qui ad 123. annum viuendo peruenerat:
quemque fortasse iamdudum vitæ huius, tot tantisque malis in Ægypto, & de-
serto exercitæ tædebat, & optabile nuncium de sua ad Sanctorum populos ag-
gregatione acceperat. *Aaron plangitur,* ait Hier. mansione 34. *Iesus non plangitur, in*

Et laudatur à Scriptura.

lege descensus ad inferos, in Euangelio ad paradisum transmigratio. Copiosa est Aaronis Eccl. 45.
commendatio in Ecclesiastico, vbi pro maxima laude similis Moysi celebratur, v. 7 & seq.
quódque à Domino fuerit in sublimem Pontificatus dignitatem euectus, quæ
nunquam ab eius progenie auferenda esset (quamdiu scilicet lex illa vetus dura-
tura erat, & donec Pontificatus ille vmbratilis, in verũ Christi sacerdotium per-
ficiendus transfunderetur. Cui non solùm externa gloria competeret, qualis ab
origine mundi nemini vnquam contigit, sed ius perpetuum sacrificandi Deo,
populum erudiendi, legem interpretandi sibi, posterisque suis conueniret)
Deúmque habuisset dignitatis suæ non solùm munificum largitorem, sed con-

Digitized by Google

ſtantem etiam contra ambitioſos propugnatorem.

XXXIII. *Multiplex Aaronis virtus. Demiſſio animi.* Nec ſanè dubitandum eſt quin Deus, qui eum ad tantam dignitatem euexit, quæ filij Dei Pontificatum repræſentaret; & primùm in ea lege Pontificem eſſe voluit, & tot prodigiis in illius dignitatis poſſeſſione ſtabiliuit, conſentaneis etiã illi dignitati virtutum ornamentis illum locupletarit. Quanta erat hominis demiſſio animi, qui à fratre ætate minore increpitus, eum Dominũ vocat, & humiliter culpam agnoſcit. (Exod. 32. 22) Qui ab ambitioſis multis iniuriis affectus, contra ſe murmurantibus, & in ſeditionem verſis, nihil commotus, ne verbo quidem vno, aut apud Deum, aut apud homines dignitatem ſuam conſeruare conatus eſt; ex qua demiſſione animi, & contemptu ſui, videri poteſt nata illa facilitas, qua & ſorori murmuranti ſocium ſe fieri paſſus eſt, & fratri in aquis contradictionis dubitanti conſenſit, & populo Deos Ægyptios requirenti, acrius vehementiúſque non contradixit. *Patientia.* Quanta in duorum filiorum repentina morte patientia, quanta in Ægyptiorum inhumanitate, in Iſraëlitarum proteruia, in querelis, in periculis ſuis, in aliorum cladibus commiſeratio atque tolerantia?

XXXIV. *Obedientia.* Qvid obedientia? à terra promiſſionis excluſus, & ne ad eam quidem à longè videndam admiſſus, ſummittit diuinæ voluntati caput; ad ſubeundam mortem vocatus, non eam vel vno verbo per ſe, vel fratrem, aliumve deprecatur, aut longiorem vitam precatur, ſed ſine vlla excuſatione montem aſcendit, exuitur, moritur. (Num. 20. 6.) In medium à fratre miſſus incendium, vt inter viuos, mortuóſque medius, Deum placet, non formidat, non muſſitat, non gemit, ſed cõcitus properat, & Deum placat. *Labores.* Abiit igitur Aaron ad patres ſuos, in ſenectute bona octoginta tribus annis in duriſſima barbari populi, atque inhumani ſeruitute conſumptis: quadraginta verò in duriore etiã libertate; niſi potiùs intolerabilis fuit ſeruitus, tam numeroſum, tam incredulum, tam ſeditioſum populum, per medias tot ſolitudinum ærumnas, tanto tẽpore gubernare. Abiit, inquam, ad patres ſuos multis virtutum ornamentis illuſtrius habens pectus, quã dum rationali duodecim ſpecioſiſſimis gemmis radianti obtegeretur. Abiit plurimis certaminum coronis ornatius habens caput, quã in thiara laminis aureis, gemmíſque coruſcante. Abiit denique omnium Moſaicæ legis Pontificum decus, & princeps, omnium diuinorum prodigiorum fratri adiutor, omnium ærumnarum ac laborum particeps, omnium denique Moyſi in omni laude ſimillimus, ac verè germanus.

ELEAZARVS PONTIFEX.

XXXV. *Tempus rei geſtæ cum Rege Arad.* Dvm exequiarum Aaronis celebritas in trigeſimum diem protenditur. Et nouus Pontifex Eleazarus ſummum init, adminiſtrátq; ſacerdotium. Rex Aradiorum, qui & ipſi erant Chananæi, (ortum habentes ex Chanaan, vt Hethæi, (Gen. c. 10. 15. 18.) & Iebuzæi, & Heuæi, & Amorrhæi,) Hic, inquam, Rex Chananæus, *cùm habitaret ad meridiem*, proptereáque propior eſſet Iſraëlitis peregrinantibus in deſerto, (c. 13. 23.) cæteris Chananæis, *& audiſſet veniſſe per exploratorum*, redeuntium ſcilicet *viam*. Nam iampridem iter per montana inchoatum, per campeſtria finierant, (In 21. Nu. 1.) & ita ſentit Vatablus & Cornelius. Neque enim memoria exciderat illa exploratorum peregrinatio; ſed circumpoſitæ nationes, cùm in deſerto vagari non ignorarent gentem Ægypto profectam, quæ nouas quæreret ſedes; timebant ſibi ſingulæ, ignaræ quam ſe in partem effuſura eſſet; perpetuus ergo, continénſq; metus memoriam obliterari non patiebatur. Diſſentit Caiet. qui putat hunc eundem eſſe, qui ante triginta octo annos concidit Iſraëlitas, inuito Domino & Moyſe, pugnam capeſſentes. (c. 1. num.) Eandem hiſtoriam Fonçeca quoque putat anno ſecundo contigiſſe; citat & in eadem ſententia Zieglerum. Sed Philoni potiùs auſcultandum eſt, qui hanc non veterem pugnam, ſed nouam interpretatur, vt mox videbimus; etſi is exploratores intelligat non Iſraëlitarum, ſed Chananæorum. Nec verum eſt illo anno fuiſſe victores Iſraëlitas, quos conſtat ex Deut. rediiſſe plorantes coram Domino. (c. 1. 6.)

XXXVI. *Narratur ex Philone.* (l. 1 de vita Moſ.) Hæc autem habet Philo. *Rex quidem finitimus Chananes nomine, vbi cognouit è ſpeculatoribus exercitum per loca non longè diſſita iter facere, putans eos ſine ordine incedentes, facilè poſſe opprimi, cum armata ſuorum iuuentute inuaſit; & primo aſſultu quoſdam, vt imparatos, coëgit terga vertere; interceptíſque aliquot captiuis, inſperato ſucceſſu inflatus, procedebat vlterius, quaſi omnes in ſuam poteſtatem redacturus. At illi nihil territi accepto*

incommodo, imò accensa audacia, vt abolerent ignominiam, hortabantur se inuicem: Viri simus, geramus rem alacriter, in primo regionis promissæ aditu, intrepidè pugnemus, pro munimento habentes audaciam, per initia sæpe de euentu decernitur, dum in limine sumus, terrorem incutiamus incolis, vt inopia, qua in locis desertis laborauimus, permutemus agrorum fertilium, & benè cultorum copiam. Sic animati vouerunt Deo quasi primitias agrorum, eius Regis oppida cum suis finibus. Nec fuerunt vota irrita, propitio numine Hebræis robur addente, ad extorquendam hosti victoriam. Itaque pugnatum est egregiè, supplicatúmque post victoriam, præda tota consecrata authori tantæ fælicitatis. Oppida cum viris & auro, argentóque Deo dicari placuit, vnde totum id regnum anathema nominatum est.

XXXVII. *In eáque nonnulla peccat Seder Olam.*

CHRONICI Hebræorum author cap. nono aliqua de hac pugna, victoriáque retulit, quæ examine indigeant. *Aarone mortuo*, inquiunt, *disparuerunt nubes gloriæ; & Chananæi accurrunt ad pugnandum contra Israël, hinc illud. Et audiuit Chananæus Rex Arad venisse Israël, & pugnauit contra eum, & victor existens, duxit ex eo prædam. Quidnam, obsecro, audiuit? Certè mortuum fuisse Aaronem, & obiisse præcipuum Israëlitarum ducem; itémque desiisse columnam nubis, quæ pro illis propugnabat*, puta in mari rubro contra Pharaonem, vt suprà narrauimus; pergit, *Irruit igitur, bellum cum eis* an. Mos. 18. Num. 136. 137. 138.
commisit, vertit, fugauítque adeo vt retrocederent per septem mansiones, & castra ponerent
1. *in Mosera*, &c. Hæc ipsi, in quibus totidem penè errata quot verba. Nam nubem
adhuc diu post mortem Aaronis apparuisse, extremis scilicet diebus vitæ Moy-
2. sis patet ex Deuter. Errat iterum cùm mortem Aaronis Pontificis animos addi- c. 31. 15.
disse putat Chananæo, cùm Aaron non pugnaret, & omninò tota Leuitica tri-
3. bus immunis esset à bello, vt docet Ioseph. Errat 3. cùm facit nubem quasi perpe- l. 4. ant. c. 4. vel 3.
tuò pro Israëlitis pugnantem, quæ tantùm ducebat, & illuminabat, & protege-
4. bat ab æstu. Errat quartò quod fugatos dicat Israëlitas per septem mansiones,
non animaduertens, quod suprà diximus, aliud esse Masera, à Maseroth, & nominibus in omnibus linguis Hebræa, Chaldæa, Græca, Latina, sicut & locis esse distincta. Quæ doleo sanè à Genebrardo nimium fortasse properante, aut Hebræis fidente, non fuisse animaduersa, vt ex Chron. eius patet.

XXXVIII. *Mansio 35. in Salmona, & 36. in Phunon; siue in Gadgad, & Ierebatha.*

HOC prospero rerum successu læti, benéque animati Israëlitæ vlterius progrediuntur, terram Idumæorum circumeuntes. Profecti sunt enim de monte Or, vt dicitur in libro Numerorum, per viam quæ ducit ad mare rubrum, non (c. 21. 4.) quidem descendendo, quod paulò antè monebamus, per eam meridiem versus, vt aliqui existimarunt, sed versus Aquilonem & Orientem progrediendo, vt circumirent terram Edom, eam relinquendo ad Occidentem & sinistram, Moabitarum autem regnum ad dexteram habentes. Hoc Fonçecam in veritatis desperationem coniecit, & Caietanum induxit in fraudem, vt ad priora tempora reiiceret, quæ posterioribus contigerunt. Iosephum item fefellit, vt ibidem notauimus. Dubium autem est vbinam primùm castra fixerint profecti de monte Or. Nam Deut. 10. dicitur eos venisse in Gadgad; in Catalogo verò mansionum dicuntur venisse de monte Or in Salmona. Dicendum autem est, vel eundem locum duobus nominibus fuisse appellatum; vel vnam & eandem mansionem à pluribus vicinis locis dictam esse. Cùm enim castra tantæ multitudinis latissimè funderentur, & propterea varia loca contingerent, potuerunt à diuersis locis diuersas appellationes mutuari. Idem autem dicendum de Ierebatha, & Phunon, quarum illa Deut. 10. hæc Num. 33. posita fuit.

(num. 16. & inf. nu. 40. — in c. 10. Deut. — in c. 1. Num. — v. 7.)

XXXIX. *Omissæ duæ mansiones Num. 21.*

OMISIT autem Moyses Num. viges. primo, numerare mansionem trigesimam quintam, dictam Salmona, & trigesimam sextam, quæ vocatur Phunon, Numer. triges. tertio. Qua de re audiendus est Hieronymus in his mansionibus. (v. 42.) *Hæ duæ mansiones*, inquit, *trigesima quinta, & trigesima sexta, in ordine historiæ non inueniuntur*, scilicet Num. viges. primo, *sed scriptum est pro eis. Egressi sunt de monte Or per viam maris rubri, & circumierunt terram Edom. Ex quo ostenditur in finibus atque circuitu terræ Edom eas positas. Nec secundum morem legitur, Et profecti de monte Or castrametati sunt in Salmona, siue Phunon, sed post ambitum terræ Idumæorum venit ad extremum, & ait, Profecti filij Israel castrametati sunt in Oboth, nec dixit profecti sunt de illo, & illo loco, quia duas mansiones prætermiserat silentio, quas cùm in supputatione tacuerit, reddit in summa*. Hæc Hieron. de duabus mansionibus in 21. Num. prætermissis. Quas quia & D. Hieron. & Scriptura ipsa Num. 21. coniunxit, non duximus separandas.

Qvæ autem in his hoc tempore gesta sint, breuiter idem Hieronymus ita perstringit. XL. *Summa rei tu eis gestæ.* Nu. 21.4 5. *In his Aaron mortuo murmurant contra Deum & Moysem, manna fastidiunt, à serpentibus vulnerantur, & in typum Saluatoris, qui verum antiquúmque serpentem in patibulo triumphauit, diaboli venena superantur.* Scriptura etiam in circumeunda terra Edom ait *tædere cœpisse populum itineris ac laboris*, & ideo contra Deum & Moysem fuisse oblocutum, & serpentium ignitis morsibus castigatum. Idem etiam Comestor, Adrichom. aliique passim. in hist. schol. c. 28. Solus Caiet. putauit hæc superioribus annis contigisse, quando post mortem exploratorum populus iussus est iter versus mare rubrum reflectere. quæ locutio cùm hîc repeti videatur (dicuntur enim profecti Israëlitæ *de monte Hor, per viam quæ ducit ad mare rubrum*) n. 26 & 38. existimauit Caiet. hîc recitari, quæ illo tempore contigerant. Verùm iam semel iterúmque diximus, ea locutione non significari descensum ad mare rubrum, sed progressum in eadem via, aquilonem versus. Via enim posita intra duos terminos, æquè ad vtrúmque ducit: ideò hæc eadem via, quæ hîc à mari rubro termino meridionali denominatur, Ver. 8. Deuter. secundo, dicitur, iter quod ducit in desertum Moab. Hæc de tempore, & loco, nunc rem ipsam videamus.

Post iusta persoluta ab vniuerso populo defuncto Pontifici, & edomitum Chananæum Aradiorum regulum, cùm non liceret per mediam Idumæam in terram promissam ei conterminam inuadere, necesse fuit populum per terminos Idumæorum orientem versus iter circumducere, quòd nec illi vellent transitum dare, nec Deus ad id armis cogi pateretur. XLI. *Querela Israëlitarũ, eiúsque causa.* Quo factum est vt tædio itineris, & laboris in Deum ipsum, & Moysen venenatas, blasphemásque linguas exacuerent. Acerbum enim eis erat quæsitam per quadraginta annos terram habere ante oculos, & propè manu ipsa contingere, nec tamen ingressum permitti, sed quasi de industria populum longissima circuitione vexari. Non solùm enim Idumæam à parte meridionali & orientali, sed totam etiam maris mortui longitudinem emensi sunt circumeundo, antequam ad Iordanem peruenirent.

Sed volebat Dominus in transitu, Seon regem Amorrhæorum, & Og regem Basan debellari, vt eorum regiones parti vni populi sui attribuerentur. XLII. *Quàm iniusta.* *Cur eduxisti nos de Ægypto*, inquiunt, *vt moreremur in solitudine? Deest panis, non sunt aquæ; anima nostra iam nauseat super cibo isto leuissimo. Mentiebantur*, ait Caiet., *attribuendo mortem, penuriæ panis, & aquæ, quoniam Deus semper vtriusque defectum suppleuerat; & propterea defectum panis inuertunt in qualitatem panis, accusantes eius leuitatem. In quo apparet eorum cæcitas. cùm leuitas in pane sit valdè desiderabilis, & vituperando panem eis à Deo datum, eum valde laudant*, &c. Causam etiam agnoscere & in se conijcere, debuerunt panis insipidi, cùm omne delectamentum suauitatis bonis afferret. Aquas etiam non defuisse cõstat, quia Ierebatha, quem locum vel eundem esse cum Phunon, vel ei vicinum esse diximus, eique respondere; ver. 7. Ierebatha, inquam, Deuter. decimo, vocatur terra aquarum, atque torrentium, sed sicut panem volebant pro arbitrio suo, ita & aquas torrentium fortè fastidiebant; & fontem è rupe scaturientem iterum requirebant. Verùm permittebat Dominus in pœnam priorum culparum, has recentes; vt reliquiæ generationis morti addictæ, in deserto penitus interirent.

Qvamobrem *misit Dominus in populum ignitos serpentes, ad quorum plagas & mortes plurimorum, venerunt ad Moysen, atque dixerunt, Peccauimus, quia locuti sumus contra Dominum, & te: ora vt tollat à nobis serpentes.* XLIII. *Serpentum morsibus castigatur.* Sic serpentum morsibus cogi oportebat ad pœnitentiam genimina viperarum. *Sequitur sua pœna nocentem*, quod si de vllo vnquam, de populo isto rectè dici potuit,

> *Rarò antecedentem scelestum,*
> *Deseruit pede pœna claudo.*

Ignitos porrò serpentes interpretari; licet cum Caiet. vel de externa specie rutila, in modum ignis; vel de sensu doloris quem inferebant, vt eorum morsibus corpora inflammarentur, carbonibus, & febri ardente concepta. Comestor & Lyranus referunt opinionem aliquorum dicentium hos serpentes dictos fuisse igneos, quod minimi essent, & veloces ad modum scintillarum ignearum, vel quod per aërem volantes emitterent scintillas ardentes. Verùm huiusmodi minutulos serpentes videtur refellere Sapiens, Sap. 16. 5. cùm ait, *Et enim cùm illis superuenit sæua bestiarum ira, morsibus peruersorũ colubrorum exterminabantur*, Et paulò pòst. *Filios autem tuos, nec draconum ve-*

venatorum vicerunt dentes. Nam nec minimi illi rectè dicuntur colubri, aut dracones dentati, nec mordere, sed pungere.

XLIV. *Curatio à Sapiente narrata.*

Pergit porrò sapiens, *Sed non in perpetuum ira tua permansit, sed ad correptionem in breui turbati sunt signum habentes salutis commemorationem mandati legis tuæ.* Quę alij sic vertunt, *Cúmque noxiarum serpentum interimerentur ictibus, ira tua non durauit vsque ad internecionem, sed per admonitionem paulisper fuerunt perturbat: signum salutis habentes, quòd memores mandati legis tuæ redderet.* Alludit sapiens non solùm ad historiæ nostræ verba, sed ad verum salutis signum, Dominicam crucem, in qua non verus, sed ad externam tantùm speciem peccator, pendebat, sicut serpens ille ad signum affixus à Moyse serpentis speciem habebat; naturæ autem veritatem non habebat. Quod clarius etiam exprimens subdit, *Qui enim conuersus est* (ad aspiciendum) *non per hoc quod videbat, sanabatur, sed per te omnium Saluatorem.* Ita Christus ipse hanc serpentis [Ioan. 3. 4.] figuram sibi accommodat.

XLV. *Et à Moyse.*

Historia verò apud Moysem sic habet. *Orauítque Moyses pro populo, & locutus est Dominus ad eum; fac serpentē æneum, & pone eum pro signo, qui percussus aspexerit eum, viuet. Fecit ergo Moyses serpentem æneum, & posuit eum pro signo, quem cùm percussi aspicerent sanabantur.* Hebr. & Chald. pro æneo habent Saraph, id est serpentem ignitum, qui scilicet ignitum serpentem repræsentet, quod facit æneus, vt notauit Sà, & Vatab. calefactus enim ardere & rutilare potest. Volebat autem erigi in edito loco, vt facilè ab omnibus vndique aspici posset; quod autem in editione Latina signum dicitur, in Hebræa vertitur pertica, & vexillum: vexilla enim sunt signa militaria; Septuaginta verò, & Chaldæus paraphr. imò & sapiens, constanter habent, *pro signo*; quod [cap. 16. sup.] etiam explicat sapiens, cùm ait, *Non per hoc quod videbat sanabatur, sed per te omnium Saluatorem*; quasi dicat non erat serpens causa salutis, sed signum sanitatis à Deo collatæ, interueniente aspectu illius, vt conditione necessaria, ex Dei ordinatione. Sed diutius in hac re philosophari alius est instituti. Nos progredientem populum assectemur. Tu vide hic si lubet Ferum, & interpretes.

XLVI. *Mansio 37. Oboth, 38. Iieabarim.*

Profectique *filij Israel castrametati sunt in Oboth; vnde egressi fixere tentoria in* [Nu. 21. 10. 11] *Iieabarim, in solitudine, quæ respicit Moab, contra orientalem plagam*, id est, vt iter facienti- [ver. 10. 11.] bus Moabitæ ad Orientem relinquantur; in catalogo autem numer. trigesimo tertio, *Profectique de Phunon castrametati sunt in Oboth, & de Oboth venerunt in Iieabarim, quæ est in finibus Moabitarum.* Quod ostendit, vt ait Hier. Israëlitas hucusque in finibus Idumæorum fuisse, nunc autem venire ad terminos Moab, de vna Prouincia ad aliam transeuntes. Quæ tamen paulò pòst subdit Moyses in Numeris, dicens *Arnon* [21. 13.] *terminum esse Moabitarum*, docent Iieabarim non esse in termino Moabitarum, sed propè terminos eorum. Nihil autem singulare inuenio, quod ad has mansiones pertineat. Chronicum Hebr. inserit mansionem alteram ante Oboth, quam vocat [cap. 9.] Beor, siue Ad puteum, de quo paulò inferius.

XLVII. *Mansio 39 Dibongad. & torrens, quę & vallis Zared.*

Seqvitvr trigesima nona mansio, de qua in Catalogo sic legitur. *Profectique* [Nu. 33. 45] *de Iieabarim fixere tentoria in Dibongad.* In viges. primo autem cap. Num. dicuntur venisse de Iieabarim *ad torrentem Zared*, cuius est etiam mentio Deut. secundo, *Sur-* [v. 13.] *gentes igitur vt transiremus torrentem Zared, venimus ad eum, tempus autem quo ambulauimus de Cadesbarne vsque ad transitum torrentis Zared, triginta & octo annorum fuit: donec consumeretur omnis generatio hominum bellatorum de castris, sicut iurauerat Dominus, cuius manus fuit aduersum eos, vt interirent de castrorum medio. Postquam autem vniuersi ceciderunt pugnatores, locutus est Dominus ad me dicens, Tu transibis hodie terminos Moab*, &c. Ex quo intelligitur illos, qui murmurarunt ad desertum Sinai, non solùm vsque ad torrentem Zared, sed etiam vsque ad transitum Arnon perdurasse: *Siquidem Arnon terminus est Moab, diuidens Moabitas, & Amorrhæos.* Cæterùm non fit mentio Zareth in ca- [Num. 21. 13.] talogo, quia illic non fixerunt tentoria; licet id dicat Chronicum Hebr. & Septuag. Chald. Hebr. quia scilicet ibi aliquandiu substiterunt. Mercator autem in vtraque tabula, & Adrichom. hunc torrentē inter Iieabarim, & Dibongad constituūt, quem Vuolphgan. prætermisit. Adrichom. autem, & Dionysius in prodigiis nume- [in tribu Ruben num. 70.] rant, Israëlitas eum siccis vestigiis transisse; & ante eos affirmauit Comestor transisse siccis pedibus, vt mare rubrum. quibus similia paulò pòst dicuntur de torren- [in cap. 21. Num.] tibus Arnon. Non nego mihi suspectum hoc miraculum, dum occurrat testis di- [cap. 29.] gnior fide, & omninò non est res noua siccis pedibus traiici torrentes in æstate.

Hieronymus in mansione 39. ait post Dibongad geri bellum contra Seon: sed non immediatè, nondum enim fines eius attigerant, donec venirent in Arnon.

CUM ergo Israëlitæ essent in finibus Moabitarum, dixit Dominus ad Moysem, *Non pugnes contra Moabitas, nec ineas contra eos prælium, non enim dabo tibi quidquam de terra eorum; quia filiis Loth tradidi Ar in possessionem.* Et paulò pòst, Ammonitis etiam parcens, qui erant contermini Amorrhæorum, ita præcipit Moysi, *Tu transibis hodie terminos Moab, urbem nomine Ar, & accedens in vicina filiorum Ammon, caue ne pugnes contra eos, nec movearis ad prælium; non enim dabo tibi de terra filiorum Ammon, quia filiis Loth dedi eam in possessionem.* Ideóque mox enarrans victoriam de Sehon obtentam, ait totam regionem in ipsorum potestatem venisse, *Excepta terra filiorum Ammon, ad quam non accessimus, & cunctis quæ adiacent torrenti Ieboc: & urbibus montanis, universísque locis, à quibus nos prohibuit Dominus Deus noster.* — XLVIII. Prohibet Dominus pugnari contra Moabitas, & Ammonitas. — v. 18. — ver. 37

EGRESSI è mansione Dibongad castrametati sunt in Selmon deblataim, qui locus vicinus est Arnon, vt propterea ibi castra locasse dicantur; *Quem relinquentes* torrentem, scilicet Zared, *castrametati sunt contra Arnon, quæ est in deserto, & prominet in finibus Amorrhæi.* id est profluit, aut protenditur ad fines Amorrh. De Arnō Iosephus, *Finito luctu,* inquit, *Moysis ductu peruenit ad fluuium, qui nominatur Arnon. Is ex Arabiæ montibus exortus, desertum medium percurrens in Asphaltidem lacum influit, Moabitas ab Amorrhæis disterminans.* Hic Israëlitas dimicasse contra Seon affirmat Chronicum Hebræorum, & Iosephus loco cit. — Num 33.46 Num. 21.13. — XLIX. Mansio 40 Selmō Deblataim. — lib. 4. ant. c. 4. — cap 9.

HUC pertinet ille puteus, de quo Moyses in Numeris, *Ex eo loco apparuit puteus, super quo locutus est Dominus ad Moysen. Congrega populū & dabo ei aquam. Tunc cecinit Israel carmen istud, Ascendat puteus, concinebant, puteus quem foderunt principes, & parauerunt duces multitudinis in datore legis, & in baculis suis.* De hoc puteo sic loquitur Philo, *Paulò post,* deuictum scilicet Regem Arad, *Fontem copiosum inuenerunt, qui omnibus potum præbuit. Is erat in puteo, in eius Prouinciæ finibus. Ibi ac si merum, non aquam hausissent exhilarati, pias choreas circa puteum ducendo nouum carmen canebant, in laudem Dei datoris agrorum, & auctoris coloniæ, quòd emensi longas solitudines, terram promissam attigissent, & in ipso limine inuenissent aquæ copiam, meliori nota significandum rati hunc puteum, fuerat enim excisus non plebeiorum, sed regum opera, & diligentia, qui, vt fertur, magnum sumptum quærendo aquam, & apparando puteum fecerant, sicut apparet ex operis regij magnificentia.* Hæc Philo. — 21. 16. — L. Puteus propè Arnon. — lib. 1.

VERUM alij, non alios Reges intelligunt, quàm Mosem, qui hîc dator legis appellatur, & principes tribuum, qui duces dicuntur multitudinis, qui fontis locum per se ipsi dilatarint, vt copiosior aqua effunderetur. Sà putat hanc putei aquā ascendisse excrescendo, vt Iudæos in via sequeretur; quod etiam videtur sentire Chald. cùm ait. *Ex eo tempore, quo datus est eis puteus, descendit cum eis ad torrentes, & de torrentibus ascendit cum eis ad collem, & de colle ad vallem, quæ est in agris Moab,* &c. Et eò refert Sà Paulum cùm ait, Iudæos bibisse *de consequente eos petra,* id est, aqua petræ significante Christū. Et videtur sanè mirum hoc tempore miraculum, cùm iam Hebræi aquis abundarent torrentiū Zared, & Arnon, præter regnū regis Arad, quod credibile non est caruisse aquis. Caiet. appellatione putei intelligit non puteum profundum, vnde oportuisset haurire aquam funibus, quia id non suffecisset tantæ multitudini, sed puteum per modum fontis fluentem. Ita vt locus aliquis celsior esset, in quo esset aqua, quasi in concha, quæ diceretur puteus, ex qua etiam abundè aqua defflueret ad satisfaciendum populo, qui longè latéque sparsus erat, qui potest esse sensus verborum Pauli, vt scilicet aqua sequeretur eos, id est, in multos riuos sparsa, ad diuersa loca funderetur, & eos adiret circa tabernacula sua. In re obscura coniecturis vtendum est. Id tamen supponendum est, populo aquam necessariam fuisse, & à Deo sine murmuratione obtentam, & cum cantico, & gratiarum actione, receptam. Illi quippe murmuratores, & rebelles iam defecerant, & populus nouus exortus erat, vt ait Caiet. D. tamen Aug. ait bibisse populum, qui de siccitate conquerebatur. — LI. Et quæ de eo mira ferantur. — q. 43. in Num.

CUM igitur Hebræi ad Arnon castra fixissent, locutus est Dominus Moysi, & populo, vt habetur in Deuter. *Surgite,* inquit, *& transite torrentem Arnon; ecce tradidi in manu tua Sehon regem Hesebon Amorrhæum, & terram eius: incipe possidere, & committe aduersus eum prælium. Hodie incipiam mittere terrorem, atque formidinem tuam in po-* — LII. Iubet Dominus Sehō Amorrhæū — 2. 24.

Digitized by Google

populos qui habitant sub omni cælo; vt audito nomine tuo paueant, & in morem parturientium
contremiscant, & dolore teneantur Ita Dominus. Moyses nihilominus, pro innata man-
suetudine, rem amicè tentandam ratus est; licet sciret eum Regem nihil precibus
effecturum, Deo ita disponente, ne conqueri posset se iniustè bello peti, ab iis
qui mallent vi, quàm amicè agere. Itaque de solitudine illa perquam transit Ar-
non, vt ait Iosephus: & vocatur in Deuter. Cademoth. in Numeris autem Mat- 2.26.
thana. De hac, inquam, solitudine misit Moyses *nuncios ad Sehon regem Hesebon, ver-* 21.28.
bis pacificis, dicens, Transibimus per terram tuam, publica gradiemur via, non declinabimus
neque ad dexteram, neque ad sinistram. Alimenta precio vende nobis, vt vescamur, aquam
pecunia tribue. Tantum est vt nobis concedas transitum, sicut fecerunt filij Esaü, qui habitant
in Seir, & Moabitæ, qui morantur in Ar, donec veniamus ad Iordanem, & transeamus ad
terram, quam Dominus Deus noster daturus est nobis[4]. Philo & Iosephus de hac pugna 4. x.
contra Sehon agentes nuncios ambo missos narrant, sed Iosephus, missos ait ante-
quam Dominum consuleret, ait enim post negatum transitum à Rege consuluisse
Deum, an bello viam aperire permitteret, cúmque annuisse. At ex dictis patet
Deum potiùs Moysem præuenisse. Nec est quod dubitemus Moysen, qui in ostio
tabernaculi morabatur, indiligentem in consulendo Deo in re tanta fuisse, qui
ad eum super exiguis rebus, pro sua cum eo familiaritate, confugiebat, vt patet
in Numeris. 27.1.

LIII.
Is transitum superbè prohibet, victúsque cum populo deletur.

Sehon autem superbè ac ferociter transitum negauit, Deo ita disponente,
Quia, inquit Moyses, *indurauerat Dominus Deus tuus spiritum eius, & obfirmauerat cor*
illius, vt traderetur in manus tuas. Sehon verò negato transitu, ait Ioseph. *& armato suo-*
rum exercitu, vada Arnonis occupat, prohibiturus, si Hebræi fluuium transire conarentur (non-
dum ergo transierant.) Acerbius etiam egisse Philo docet, *Ille*, inquit, *adeo contu-*
meliosè respondit, vt vix sibi temperaret à manibus, occisurus, ni legatos ius gentium tutare-
tur, contractísque mox copiis expeditionem suscepit, victoriam sibi pollicens. Egressúsque est,
ait Moyses, *Sehon obuiam nobis cum omni populo suo ad prælium in Iasa, & tradidit eum* Deut. 2.32
Dominus Deus noster nobis, percussimúsque eum cum filiis suis, & omni populo suo. Cunctásque
vrbes in tempore illo cepimus, interfectis habitatoribus earum, viris ac mulieribus, & paruu-
lis; non reliquimus in eis quicquam, absque iumentis, quæ in partem venere prædantium;
& spoliis vrbium quas cæpimus, ab Aroër, quæ est super ripam torrentis Arnon, oppido quod in
valle situm est vsque Galaad. Non fuit vicus, & ciuitas quæ nostras effugeret manus, omnes
tradidit Dominus Deus noster nobis.

LIV.
Historiam narrat Iosephus.

Se hæc cumulatius persecutus est Iosephus, quæ operæprecium visum est hîc lib 4. c. 5.
referre. *Hac spe promissæ à Deo victoriæ animatus*, inquit, *militem quoque fiducia complet,*
clamitans adesse tempus, quo pugnandi cupiditatem exsatiarent, auspice Deo, &, quo sponte
iam propenderent, auctoritate sua compellente. At illi permissa potestate læti arma corripiunt, &
è vestigio instructa acie, ad hostem properant. Amorrhæus contra vt vidit aduentantes, oblitus
pristinæ ferociæ, tum ipse est territus, tum milites animos, quos ante visum hostem præ se fere-
bant, præ timore demiserunt. Itaque vix primo conflictu excepto terga vertunt, in sola fuga spem
salutis reponentes: confidebant enim munitis vrbibus; quæ tamen nihil prorsus eis profuerunt.
Nam Hebræi, vt primùm animaduerterunt hostes cedere, acriter institerunt, turbatísque eo-
rum ordinibus in extremam formidinem illos coniecerunt. Iámque totis campis sparsi effuso cur-
su alij alias vrbes petebant; nec alteri persequendo fatigantur, imperfectam victoriam relin-
quere nolentes; sed cùm essent funditores optimi, & eius pugnæ generis, quod omni telorum
genere eminus geritur, in primis periti, & expeditiores, quàm vt armis grauarentur, aut pedi-
bus fugatos assequebantur, aut glandibus & iaculis, si quos celeriores timor fecerat. Itaque ma-
gna strages editur, & si qui effugerant, cum vulneribus & siti conflictabantur: erat enim æstas.
Cúmque desiderio potus ad fluminum agmine magno ferrentur, ab insequentibus circumuenti,
eminus sagittis ac iaculis sunt confixi; & inter cæteros Sehon rex cecidit. Hebræi verò cæsos spo-
liabant, prædas agebant, magna rerum copia fruebantur, quod fructus nondum ex agris collecti
essent: & milites totam regionem percurrebant impunè diripiendo, captiuósque abducendo: ne-
mo enim resistebat, robore eius regionis in pugna absumpto. Talis clades Amorrhæis accidit, qui
nec consilio prudenter, nec armis fortiter sunt vsi. Hebræi verò terram eam occupauerunt, inter
tres amnes insulæ modo sitam. Nam Arnonis ripa meridionale eius latus terminant, Iobac-
chus verò septentrionale, qui in Iordanem influens nomen amittit: occidentalis tractus Iorda-
ne amne alluitur.

Digitized by Google

Hæc Iosephus, non improbabiliter historico more enarrauit, nihil repugnante Scriptura; imò augente. Sic enim hanc victoriam celebrat Dominus per Prophetam Amos. *Ego autem exterminaui Amorrhæum, à facie eorum: cuius altitudo, cedrorum altitudo eius, & fortis ipse quasi quercus, & contriui fructum eius desuper, & radices eius subter;* id est populum illum gigantæa membrorum mole ac robore formidabilem, planè contriui, atque deleui, vt neque in præsentia, neque in futurum vllo numero esse possit. Ad hos tamen respexisse non videntur exploratores, cùm dicerent. *Ibi vidimus monstra quædam filiorum Enac de genere giganteo.* Quoniam isti Enacidæ erant in Hebron cis Iordanem. Illi autem Amorrhæi erant trans Iordanem, quem exploratores non transmiserant. Videntur autem isti Amorrhæi, Chananæorum vt fortissimi, ita & deterrimi fuisse; idque Dominum significare voluisse apparet, cùm de his nominatim Abrahamo diceret. *Nondum completæ sunt iniquitates Amorrhæorum, vsque ad præsens tempus.* Huius porrò victoriæ occasione recenset Moyses, quomodo Rex Amorrhæorum occupauerat olim, & abstulerat Moabitis, quæ hodie pugnans contra Israëlitas perdiderat; quæ deinde tempore ducis Iephthe rursus controuersa fuerunt, post trecentos circiter ab hinc annos.

LV. *Et auget Scriptura.*

2. 9. — *Nu. 13. 34.* — *Ibid ver. 23* — *Gen. 15. 16.* — *Videan. Iephte 1. nu. 19. & seqq.*

Seqvitvr pugna, & victoria de Og rege Basan, qui reliquam regionem Septentrionalem trans Iordanem possidebat à torrente Iaboc, vsque ad montem Hermon. *Verterúntque se*, inquit Moses, *& ascenderunt per viam Basan*; rectè, *verterunt*; similiter in Deuter. *conuersi ascendimus per iter Basan.* Nam cùm institutum haberent transire Iordanem, qui eis erat ad Occidentem, verterunt iter ad Septentrionem, vt pugnarent contra regem Basan. Qui cùm venisset in auxilium Sehonis, amici & socij regis; eosdem habuit hostes Israëlitas. *Quibus occurrit cum omni populo suo pugnaturus in Edrai. Dixítque Dominus ad Moysen, Ne timeas eum, quia in manu tua tradidi illum, & omnem populum, ac terram eius, faciésque illi sicut fecisti Sehon, Regi Amorrhæorum habitatori Hesebon. Percusserunt igitur & hunc cum filiis suis, vniuersúmque populum eius vsque ad internecionem, & possederunt terram illius.*

LVI. *Res gesta cum Rege Basan ex libr. Num.*

Nu. 21. 33. 3. 1.

Sed plenius hac ipsa recensuit deinde Moyses Deut. tertio, vbi rursum Dominus monet Moysen, & populum eius, ne timeret Og. Erat enim vir fortissimus, & corpore, & animo gygantæo, vt mox dicetur; sed res ei erat futura contra victoré populum, &, quod caput est, contra propugnatorem eius Deum. *Tradidit ergo Dominus Deus noster*, ait Moyses, *in manibus nostris etiam Og regē Basan, & vniuersum populum eius; percussimúsque eos vsque ad internecionem, vastantes cunctas ciuitates illius vno tempore* (sublatis scilicet habitatoribus Amorrhæis, non autem ipsis vrbibus deletis, quas ipsi habitaturi erant. Itaque subdit,) *Non fuit oppidum quod nos effugeret, sexaginta vrbes, omnem regionem Argob regni Og in Basan. Cunctæ vrbes erant munitæ muris altissimis, portísque, & vectibus; absque oppidis innumeris, quæ non habebant muros, & deleuimus eos: sicut feceramus Sehon regi Hesebon, disperdentes omnem ciuitatem, virósque ac mulieres, & paruulos, iumenta autem, & spolia vrbium diripuimus. Tulimúsque illo in tempore terram, de manu duorum regum Amorrhæorum, qui erant trans Iordanem*, &c. Ostendit autem quare formidabilis esset Rex iste. *Solus quippe Og Rex Basan restiterat de stirpe gigantum.* Voluit etiam Moyses specimen aliquod magnitudinis eius præbere, cùm ait, monstrari lectum eius ferreum, *qui est in Rabbath filiorum Ammon, nouem cubitos habentem longitudinis, & quatuor latitudinis, ad mensuram cubiti virilis manus*, id est vulgaris siue communis; huiusmodi autem cubitus habet pedem vnum cum dimidio. Ex quo intelligitur eum duodecim pedes longitudinis excessisse; quod pertinet ad prædicandam magnitudinem victoriæ Israëlitarum. Multa ineptè fabulantur Hebræi, de istius ætate, & mole corporis, quæ tanti non sunt, vt describantur; vide apud Lyranum.

LVII. *Et Deuteronomio. Et quanta cū clade deletus fuerit.*

Deut. 3. — *Deut. 3. 11.*

Postqvam Israëlitæ duo prædicta regna in potestatem redegerunt, omnibus circum circa populis terrore concussis, præsidiis quidem munitissimis loca tenuerunt, dum distributio regionis acquisitæ Dei & Moysis voluntate fieret nouis colonis, ad solita tamen castra redierunt, eáque ad montes Abarim fixerunt. Sic enim habetur in catalogo. *Egressique de Helmon deblathaim venerunt ad montes Abarim contra Nabo*, vel *coram*, aut *è regione*, vt alij vertunt, *vrbis Nabo*, siue Nebo, quam filij Ruben restaurarunt. Cessit enim in sortem eorum, in qua fuit olim

LVIII. *Mansio 41. ad montes Abarim cōtra Nabo.*

Num. 33.

idolum Chamos, vt ait Hieronym. quod alio nomine Beelphegor appellatur. De montibus autem Abarim scribit Adrichomius, eos secundum Iordanis tractum protendi, à Moabitis incipiẽdo, versus montes Galaad, & suo limite terrã Amorrhæorum ab Ammonitica seiungere. Horum montium maximè sublimis dicitur Nebo, sicut & prædicta vrbs, vertex autem ipse Phasga, à quo & vicina regio ætate Hieronymi dicebatur Phasga. In huius montis spelunca, puteo, vel cisterna dicunt plerique Scriptores, Ieremiam in clade Hierosolymorum ignem perpetuum recondidisse, cum altari incensi, sed ea de re suo loco. Subiecta his montibus regio, quæ ab Oriente habet eosdem montes, ab Occidẽte verò Iordanem, dicuntur campestria Moab, in quibus vltima Israëlitarum mansio constituitur. Ad quam ferè pertinent reliqua omnia, quæ de Moyse à Scriptura memorantur.

Phasga. — In tribu Rub. n. 2.

LIX. *Mãsio 42. & vltima ad campestria Moabitarum.*

PRIMVM autem quod occurrit est res gesta cum Moabitis. Sic enim habetur in Numeris, *Profectique;* de montibus scilicet, aut radice montium Abarim, *castrametati sunt in campestribus Moab, vbi trans Iordanem Iericho sita est.* Statímque subdit timorem regis Balac Moabitæ. In Catalogo autem hæc mansio ita describitur. *Profectique de montibus Abarim, transierunt ad campestria Moab, supra Iordanem, contra Iericho; ibique castrametati sunt de Bethsimoth, vsque ad Abelsatim, in planioribus locis Moabitarum.* Illa autem duo loca sunt termini castrorum, ille ad Septentrionem, hic ad Meridiem, iuxta Topographiam Adrichomij. De hac etiam statione Iosephus. *Post hæc,* inquit, *Moyses castra Iordanem versus mouet, & campum magnum è regione Hierichuntis. Ea est vrbs copiosa, palmis abundans, & balsamum ferens. Iámque in tantum creuerant Israëlitarum animi, vt nihil magis quàm pugnas & prælia cuperẽt, & Moyses vtendum hac promptitudine suorum ratus, victimis Deo pro gratiarum actione mactatis, epulóque exercitui dato, partem eius armatam ad Madianitarum vastandam regionem misit,* &c. Sed alia præcesserunt quæ priùs ex Scriptura explicanda sunt.

22, 1. — Nu. 33. 48. — In tribu Ruben. — Lib. 4. c. 5.

LX. *Balac Rex Moabitarũ*

VIDENS *autem Balac filius Sephor,* ait Moyses, *omnia quæ fecerat Israel Amorrhæo, & quòd pertimuissent eum Moabitæ, & impetum eius* (si vim afferre vellet) *ferre non possent. Dixit ad maiores natu Madian; Ita delebit hic populus omnes, qui in nostris finibus commorantur, quo modo solet bos herbas ad radices carpere. Ipse erat eo tempore rex in Moab.* Hęc ibi. Rursúsque infrà rex Moabitarum appellatur. Itaque Gregorius Nyss. Madianitas pro Moabitis posuit, *Balac,* inquit, *Madianitarum gentis magnæ princeps affinium exemplo perterritus, non ab aliis principibus, nec armorum, & exercitus, sed à Balaam augure quodam, qui magicis artibus, ac dæmonum inuocatione claruerat, famáque de ipso erat sæpius ciuitatibus etiam ingentibus, suis artibus nocuisse; auxilium petiit.* Sub finem etiam libri eiusdem, Nyssenus eum Madianitarum tyrannum vocat. At Iosephus Scripturæ consentiens. *Balacus Moabitarum Rex,* inquit, *habens veterem amicitiam, & societatem cum Madianitis, cùm res Israelitarum in tantum crescere videret, cœpit etiam de suo regno esse sollicitus. Nesciebat enim Deum vetare, ne Hebræi quicquam vlterius, præter Chananæam vsurpare appeterent; atque ita non satis consultè de rebus nouis cogitauit; & bello quidem aggredi, elatos tot victoriarum successu, non est ausus, obstare tamen volens, ne vlterius procederent, Legatos de communibus commodis ad Madianitas mittit.*

Nu. 22. 2. — v. 10. — In vita Mosis. — Lib. 4. ant. c. 6.

LXI. *Causa Legationis ipsius ad Ariolũ.*

HABES etiam expressam Legationis causam, timorem, quem prædixerat iamdudum Moses, cùm Pharaonem cum exercitu suo vndarum vortices absorbuissent. *Tunc conturbati sunt principes Edom, robustos Moab obtinuit tremor, obriguerunt omnes habitatores Chanaan.* Rem futuram, vt præteritam canit, phrasi certitudinis indice. Nam sequitur. *Irruat super eos formido, & pauor, in magnitudine brachij tui, fiant immobiles quasi lapis,* &c. Scribit Origenes, Balac inaudisse Israëlitas orationis vi magis, quàm armis hostes superare. Orante Mose Pharaonem sexcentis afflictum plagis, postremóque quiescentibus Hebræis, fluctibus obrutũ; rursúmque Amalecitas, eodem orante, profligatos. Itaque ratus magicis illos carminibus vincere, magum etiam carminibus potentem in auxilium vocat, si fortè eius opera incruentam obtineat victoriam, aut hostes suos, longè à se facessere cogat. Quin & eodem allusisse regem putat, vsurpata similitudine vituli, ore ac lingua herbam carpentis, quasi populus hic non gladiis, sed ore, ac lingua pugnaret. Nec ab his aliena sunt illa Philonis libro primo. *Hoc bellum,* inquit, *gentes omnes Asianas terruit, præsertim finitimas, quibus propius periculum imminere videbatur. Vnus autem è vicinis re-*

Exo. 15. 15. — Hom. 13. in Num. — De vita Mos.

gibus Balacis, nomine, habens in Oriente magnum, populosumque imperium, non ausus armis decernere, domi se continebat; & timens clades, quas bellum afferre solet, ad auguria se vertit, atque diuinationes, putans se diris execrationibus expugnaturum; inuictam Hebræorum potentiam.

LXII. *Genus Balaam.*

Num. 22. 5. c. 24. 3. 15. c. 31. 8. Deut. 23. 4. Iosue 13. 22. c. 6. 5. 2. Pet. 2. 15. c. 21. 36. Deut. 4. 41. Iosue 20. 8. Gen. 22. Iob. 32. 2. In præf. in Iob. in c. 32. Iob. 1. p. 236.

DVBIVM est huius arioli genus, & patria. Nam qui vbique à Moyse, & Iosue, & Michea Propheta, dicitur *filius Beor*. à D. Petro dicitur *ex Bosor*, nimirum genitus, vt plerique interpretes fatentur. Et Aug. q. 48 in Num. legit ex antiqua interpretatione *secuti viam Balaam filij Beor*, quod & textus Græcus videtur exigere, & Syrus adiecto filij nomine: licet alij Bosor vrbem putarint, decepti nomine alterius Bosor, ciuitatis in tribu Ruben trans Iordanem in solitudine, vt habetur apud Iosue; & inter ciuitates refugij numeratur, & Leuitis attribuitur. De eiusdem genere Hieronymus in tradit. super Genesim. *Ex huius*, inquit, *genere*, (Buz scilicet nepotis Abrahæ) *est Balaam ille diuinus, vt Hebræi tradunt, qui in libro Iob dicitur Eliu, primùm vir sanctus, & Prophetes Dei: posteà per inobedientiam & desiderium munerum, dum Israël maledicere cupit, diuini, id est Arioli, vocabulo nuncupatur. Dicitúrque in eodem libro, Et iratus Eliu filius Barachel Buzites*, &c. At noster filius est Beor, siue Beghor, non Barachelis. Et quamuis non repugnet ætas, vt Eliu, qui iuuenis erat cùm disputaret aduersum Iob, ad hoc tempus viuendo peruenerit, antè quod Iob annis tantùm viginti longæuus diem obiit: id tamen non est satis. Et isti Hebræi more suo nihil probant. Adde quòd Septuaginta Eliu Husitanum tradunt: cùm Balaam ex Mesopotamia sit oriundus, vt mox dicetur. Denique diuersos censent Titelmanus, Pineda, & Comitolus.

LXIII. *Eiusdē Patria, Mesopotamiā.*

Num. 23. 7. v. 21. 23. 4. Lib. 4. ant. c. 6. c. 43. 5. 6. q. 46.

SED non minor est de patria difficultas. R. Salomon, & alij apud Lyranum, & Andræas Masius in Iosue dicunt eum fuisse Madianitam. Hieronymus in editione vulgata videtur facere Ammonitam. Nam vbi in Hebræo habetur, *quæ erat iuxta flumen terræ filiorum populi sui*; itidémque apud Septuag. & Onkelos paraphrastem, ipse interpretatur *terram filiorum Ammon*; pro *Ammo* enim, quod significat populi sui, legit Ammon, quod est proprium nomen; quo in loco mendum agnoscit Masius in c. 13. Iosue. Ipse autem Balaam ait se venisse *de Aran ex montibus Orientis*. Dicendum videtur eum oriundum ex Mesopotamia Syriæ. Id enim perspicuè scripsit Moses in Deuteronomio. Vbi agens de Ammonitis, & Moabitis. *Conduxerunt*, inquit, *contra te Balaam filium Behor de Mesopotamia Syriæ, vt malediceret tibi*; quo modo etiam est in Hebręo, vbi ad verbum dicitur, *Arā duorū fluuiorū* nimirū Tygris & Euphratis, qui cingunt Mesopotamiā, Syria verò Hebræis est Aran, siue Aramæa. Idem habent Septuag. & Onkelos. Philo habitasse illum ait in Mesopotamia, Iosephus accersitū vltra Euphratem. Fauet etiam illud quod ipse venisse se ait, *de Arā ex montibus Orientis*; nā locutio, quo generalior est, eo longinquiorem regionem significat, ideo quæ dicitur à Christo Domino, *Regina Austri*, etiam dicitur *venisse à finibus terræ*. Et rursum apud Esaiam Dominus. *Ab Oriente adducam semen tuum, & ab Occidente congregabo te. Dicam Aquiloni, Da; & Austro, noli prohibere.* Et subdit, *Affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terræ*. Atqui Ammonitæ, & Madianitæ erant in foribus Balac, Regis Moabitarum: imò, vt ait Augustinus, erant contermini.

LXIV. *Natiuitatis locus.*

c. 23. 4. vers. 5. Iere. 2. 18. 3. Reg. 14. 15. Deut. 1. 7. c. 11. 24. Num. 22. In 22. Num.

DICENDVM præterea, oriundum videri ex vrbe Pethor, in eadem Mesopotamia. Nam in eodem loco Deuter. habetur in Hebræo, *Conduxerunt aduersum te Balaam filium Behor, de Pethor ex Aram duorum fluuiorum*, siue, *ex Mesopotamia Syriæ*. Et rursum Numer. viges. secundo. *Misit Legatos ad Balaam filium Behor in Pethor, quæ est iuxta flumen* (id est Euphratem, vt interpretantur Iosephus, & Chaldæus, & passim in Scriptura κατ' ἐξοχὴν Euphrates appellatur flumē, & flumen magnum;) *flumen*, inquam, *terræ filiorum populi sui*, id est Syrorum Mesopotamiæ. Vtrobique Chaldæus agnoscit Pethor vrbem Syriæ, quæ est ad Euphratem, & Septuag. vocant φαθουρὰ, modica, vt fit, literarum mutatione. Eámque sitam tradunt super fluuium terræ illius populi. In eadem sententia sunt plerique recentiorum, qui Hebræos codices studiosius sectantur. Caiet. Ab oleastro, Pagninus, Fagius, Vatablus cum Tigurina, Eugubinus. De quo mox agam distinctius. Nec repugnat Cornelius. Idémque sentire patres antiquiores, qui Septuaginta sequuntur, minimè dubitandum est. Vide August. q. 61. in Num.

LXV. *Officium.*

Dicamus tertiò Balaam quasi officio Ariolum fuisse. Sic enim vocatur ab Hieron. in editione vulgata; vbi vocem *Pethor* appellatiuè interpretatus est, & reddidit *ariolum*, eo quòd verbum פתר pathar, vnde illa vox inflectitur, interpretari, & ænigmata soluere significat. Qua de re audiendus est Eugubinus. פתורה *Pethora*, inquit, *dici potest à verbo* פתר *id est exposuit, interpretatus est, ænigmata soluit. Vt is Balaam habitus eo tempore fuerit, quasi somniorum interpretes, & ænigmatum explicator: ad quem Reges vndique darent literas; & in omnibus obscurißimis rebus eum interrogarent. Potest, inquam, hoc eo nomine significari. Potest etiam esse nomen loci, vbi habitatio, & natiuitas Balaam esset, sicut sentit R. Salomon, & Sept. interpretes, qui non transtulerunt, Balaam ariolum, sed vocem ipsam Hebraicam, tanquam peculiarem aliquem locum significaret, reliquerunt*, &c. Verùm alterum officium eius maledicendi, imprecandi, & perniciem à dæmonibus hominibus importandi, à Scriptura vel maximè celebratur, vt ex Origene quoque diximus. Et huius rei causa instituta est ista legatio.

Num. 22. 5. Iosu 13. 22. — in 22. Nu. — Hom. 13 in Num.

LXVI. *Ad eũ Legatio.*

Ea pari consensu à Madianitis, & Moabitis, inuitante Moabitarum rege, suscepta, ac perfecta est; quoniam cùm vicini essent, regionibúsque contermini, vt ait Augustinus, pari in periculo versabantur. Summa ergo legationis susceptæ à Moabitis, & Madianitis hæc erat. *Ecce egressus est populus ex Aegypto, qui operuit superficiem terræ, sedens contra me; veni igitur, & maledic populo huic, quia fortior me est, si quomodo possim percutere, & eijcere eum de terra mea. Noui enim quod benedictus sit cui benedixeris, & maledictus, in quem maledicta congesseris.* Ita adulatoriè locutus, vt quidam putant, ad reddendum promptiorem ad obsequendum sibi; vel putans idem posse Ariolos incantationibus, quòd Dei serui aliquando potuerunt, vt cùm Helias deuocauit ignem de cælo supra quinquagenarios, & eorum cohortem. Et Helisæus maledicens pueris procacibus, vrsos exciuit è saltu, qui quadraginta duos occiderent. *Perrexerúntque seniores Moab, & maiores natu Madian, habentes diuinationis precium in manibus.* Vicinorum clades impios plerúnque perturbant, qui sciant se parem commeruisse pœnam, neque tamen emendantur, aut idonea remedia suscipiunt vitandi mali. Sciebat Balac tres iam Reges fortissimos, cùm suis populis ad internecionem fuisse deletos. Cùm ergo oporteret ipsum non solùm timere, sed etiam culpam agnoscere, Deum sibi propitium reddere, sacrilegas, & inutiles ariolorũ benedictiones, & maledictiones conspuere, Israëlitarum amicitiam quærere; sicque rebus suis rectè consulere. Ille contra ad impias, & damnatas confugit artes, magno precio ariolum conducit, in eius impietate fiduciam, & præsidium suum collocat, & vltrò sibi perniciem quærit, cùm Deus illi adhuc prosperam fortunam indulgeret. Volebat scilicet Balac, vt fascinatus populus, & maleficiis impeditus, se defendere non posset, sicque impunè vel deleri à Moabitis & Madianitis, vel certè exterminari posset.

q. 46. in Nu. Num. 22. 5. — Orig. Ho. 13. — 4. Reg. 1. & 2. Num. 22. 7.

LXVII. *Primũ irrita.*

Cum ergo venissent legati ad Balaam, & causam ob quam venerant exposuissent, sed & munera obtulissent, iussi sunt ea nocte expectare diuinum respõsum, Deus autem apparẽs Balaamo, *Noli*, inquit, *ire cum eis, neque maledicas populo, quia benedictus est. Qui mane consurgens dixit ad principes, ite in terram vestram, quia prohibuit me Dominus venire vobiscum.* Quæ plenius Iosephus. *Vates*, inquit, *legatis comiter exceptis, & hospitali mensa adhibitis, consulit Deum, quæ sit eius de Madianitarum postulatis sententia: qui cùm vetaret illis obsequi reuersus ad eos, ait, sibi non deesse voluntatem illis gratificandi, sed obstare Deum, cuius beneficio debeat gloriam, ex veris hactenus prædictionibus operatam. Nam exercitum illum, quem ipsi execratum velint, esse Deo longè charißimum. Deditque consilium, vt ob hanc causam ad Israëlitas profecti, pacem cum illis quibuscúnque conditionibus facerent.* Ita Iosephus, consentaneè Scripturæ, etsi præter morem. Non sic hoc loco Philo, etsi præter morem ipse quoque. Sic enim ait. *Ad hunc rex misit amicos aliquot, rogans vt veniret, multa repræsentans dona, plura pollicens; nec dissimilans cur accerseret hominem.* Hactenus rectè, sed non rectè deinceps. *Ille non ingenuè, constantérque; sed fucata ciuilitate, quasi propterea eximius, & nihil absque diuino nutu facere solitus, tergiuersabatur; negans sibi hoc permitti à numine. Sic legati reuersi sunt infecto negotio.* At Scriptura nullam hîc simulationem innuit; sed, regem candidè consuluisse docet ariolum, & hunc candidè Dei responsa renunciasse, nec quidquam tergiuersatum esse.

Nu. 22. 12. — l. 4. ant. c. 6.

Digitized by Google

LXVIII. Iterata Madianitarũ Legatio.

CVM autem illi reuersi rem exposuissent regi. Ille ratus has execrationes & diras, maiori precio & apparatu emendas esse, ad ariolum *multò plures & nobiliores remisit. Qui cũ venissent ad Balaã*, inquit Moyses, *dixerunt, Sic dicit Balac filius Sephor; Ne cũcteris venire ad me, paratus sum honorare te, & quidquid volueris dabo tibi, veni, & maledic populo isti.* Cæterũ tot itiones ac reuersiones legatorum in regionem aliquot dierũ itinere distantẽ, nõ infirmãt, quæ de Aramæa Balaami patria diximus: nihil enim tẽporis angustiis vrgemur in statione hac vltima, & potuit hæc tota legatio aliquot diebus anteuerti; & suscipi statim à clade Sehon regis Hesebon; aut celeritas illi camelorũ generi attribui, quos Dromadas à celeritate cursus appellãt.

LXIX. Et Balaami ad eam Responsio.

HÆC est iterata legatio. Ad quàm Balaam, *Si dederit mihi Balac plenam domum suam argenti & auri, non potero immutare verbum Domini Dei mei, vt vel plus, vel minus loquar. Obsecro vt hìc maneatis etiam hac nocte, vt scire queam, quid mihi rursum respondeat Dominus.* Et hoc, inquit Augustinus, *non est sine graui peccato. Iam enim constans esse debuit, semel audito quod ei dixerat Dominus: Non ibis cum eis, neque maledices populum: est enim benedictus: nec eis vllam spem dare quod posset Dominus, tanquam ipse Balaam, muneribus & honoribus flexus, aduersus populum suum, quem benedictum esse dixerat, suam mutare sententiam. Sed ibi se victum cupiditate monstrauit, vbi loqui sibi Dominum de hac re iterum voluit, de qua eius iam cognouerat voluntatem. Quid enim opus erat quæ sequuntur adiungere? Et nunc sustinete ibi, & vos nocte hac, & sciam quid adiiciet Dominus loqui ad me. Proinde Dominus videns eius cupiditatem, captã deuictãque muneribus permisit cum ire, vt per iumentũ, quo vehebatur, eius auaritiã coërceret.*

q. 48. in Nu.

LXX. Permittit Dominus Assolum abire cum Legatis.

VENIT *ergo Dominus ad Balaam nocte, & ait ei, Si vocare te venerũt homines isti, surge, & vade cum eis, ita duntaxat, vt quòd tibi præcepero facias.* Ita Moyses. Iosephus autem. *Madianitæ Balaco maximis precibus vrgente, eadem de re domo legatos mittunt ad Balamum, qui cupiens hominibus obsequi Deum consulit. Deus verò offensus iubet vt legatis assentiatur. Is ratus Deum hæc seriò iubere, cum legatis proficiscitur.* At non fuit hæc iussio, sed permissio, vt ex D. Augustino diximus, nec ironica, sed seria; vt ex apposita conditione, faciendi tantùm quòd Deus præcepisset, perspicuum est. Vnde Theodoretus. *Desiderio promissarum pecuniarum captus Balaam, denuò rogauit, vt sibi cum illis, qui missi fuerant, abire liceret, existimans Dominum Deum pœnitere potuisse. Itaque permisit abire tantùm non dicens: Abi quidem, quoniam ita desideras, scito tamen te non esse locuturum quæcunque statuisti.* Hæc Theodoretus.

q. 41. in Nu.

LXXI. Hominis auaritia.

OBSCVRIVS hoc loco Scriptura notat hominis auaritiam, clariùs Iudas Apostolus, *Væ illis*, hæreticis scilicet, *quia in via Cain abierunt, & errore Balaam mercede effusi sunt:* quòd clarius etiam dixerat D. Petrus, de iisdem agens. *Pellicientes*, inquit, *animas instabiles, cor exercitatum auaritia habentes, maledictionis filij, derelinquentes rectam viam errauerunt, secuti viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amauit; correptionem verò habuit suæ vesaniæ subiugale mutum animal, hominis voce loquens prohibuit Prophetæ insipientiam.* Hęc Petrus. Philo autem his consentiens. *Rex*, inquit, *alios mox honorationes misit* (dignatus enim non fuerat cum prioribus ire, vt alij etiã Hebræi putauerunt apud Lyra. Quod tamen ex Scriptura non didicerunt, licet ea dicat Regem posteriore legatione plures, nobilioresque misisse.) Sed pergit, *Misit cum maiore vi pecuniæ, iussos etiam polliceri ampliora quã antea, munera. Vates inescatus & præsenti vtilitate, & spe futuri commodi, simúlque oratorum dignitatẽ reueritus, persuaderi sibi passus est, rursum fucatè causatus de numine. Itaque postridie parabat se itineri, narrans admonitum se in somnis visione manifesta, vt incunctanter legatos sequeretur.*

v. 11. 2. Pet. 2. 14. v. 15.

LXXII. Et peruersa intentio.

SED omisit conditionem Philo, quam Deus addiderat, quam etiam videtur omissurus fuisse Balaam; & eo animo se viæ dedisse, vt ait Ferus in hunc locum, ad modum seruorum nequam, ad oculum seruientium, qui dum missi vel dimissi fuerint ad licita, præsumunt perpetrare etiam illicita. Et propterea infra Angelus ei dixit peruersam esse viam eius, quia scilicet peruerso animo ibat, vt notauit Abulensis. Ideóque *iratus est Deus* contra illum, vt scribit Moyses, & misit Angelum suum, *qui stetit in via contra Balaam insidentem asinæ*, qui & *duos pueros* famulos videlicet *secum habebat. Apparet hinc*, ait Caiet. *quòd cupiebat Balaam Regi morem gerere, & quia ad hoc pronus ibat, ideò Deus iudex cordiũ iratus apparuit.* Idem sentit Dionys. & Comestor, qui ait, *Mutauerat propositum Balaã, & captus cupiditate promissorũ disponebat quomodo populo malediceret, licet prohibuisset Dominus.* Sed audi indicium iræ mirabile.

q. 7. & 10. 11 22. Num.

LXXIII. *Asina terretur, verberatur, & loquitur.*

Cernens *asina Angelum stantem in via euaginato gladio, auertit se de itinere, & ibat per agrum. Quam cùm verberaret Balaam, & vellet ad semitam reducere, stetit Angelus in angustiis duarum maceriarum, quibus vineæ cingebantur. Quem videns asina, iunxit se parieti, & attriuit sedentis pedem. At ille iterùm verberabat eam: & nihilominus Angelus ad locum angustum transiens, vbi nec ad dexteram, nec ad sinistram poterat deuiare, obuius stetit. Cúmque vidisset asina stantem Angelum, concidit sub pedibus sedentis; qui iratus, vehementius cædebat fuste latera eius. Aperuitque Dominus os asinæ, & locuta est: Quid feci tibi? cur percutis me? ecce iam tertiò? Respondit Balaam: Quia commeruisti, & illusisti mihi: vtinam haberem gladium, vt te percuterem. Dixit asina: Nonne animal tuum sum, cui semper sedere consueuisti, vsque in præsentem diem? dic quid simile vnquam fecerim tibi. At ille ait: Nunquam.*

LXXIV. *Cur Balaã non terreatur?*

Magnum profectò, & ad illam diem inauditum prodigium, sed non leue quoque videtur prodigium hunc Ariolum non expauisse, & illa loquente, non penitus obmutuisse. Nimirum *tanta ista cupiditate ferebatur*, ait Augustinus, *vt nec tanti monstri miraculo terreretur, & responderet quasi ad hominem loquens, cùm Deus vtique non asinæ animam in naturam rationalem vertisset, sed quòd illi placuerat, ex illa sonare fecisset, ad alius vesaniam cohibendam.* Aliam etiam rationem affert idem Augustinus q.50. aliquantò superiùs. *Nihil hîc sanè mirabilius videtur, quàm quòd loquente asina territus non est, sed insuper ei, velut talibus monstris assuetus, ita perseueranter respondit.* Eandem q.48. plenius rationem reddit Gregorius Nyssenus, quod scilicet assuetus esset animalium clamores & garritus auium obseruare, cum quibus etiam dæmon sensibus eius solebat illudere. *Habebat*, inquit, *Balaam auguria, tenebat oracula, & hæc ruditu asinæ ignota nonnunquam perdiscebat, cuius vocem (quoniam ipse solebat brutorum animalium clamores, & garritus auium, cooperante diabolo intelligere) quasi articulatam, significantémque historia enarrauit, ostendens, ad hoc vanitatis seductos à dæmonibus deuenire, vt modum vocis brutorum obseruent, atque inde significantis vocis doctrinam se accipere arbitrentur.* Hæc ipse.

LXXV. *Asinæ & Balaami comparatio.*

Magnum profectò Dei iudicium: Asina videt, quod homo, imò Propheta non videt, & abscõduntur à sapientibus, quæ reuelantur paruulis. Asina declinat periculum; ille se vltro in illud coniicit. Asina periculo eripit dominum suum, vel inuitum; ille indignatur, imò furit contra benefacientem. Asina loquitur, & hominem redarguit, homo non expauescit, *comparatus est iumentis insipientibus; & similis factus est illis.* Nam vt illa locuta est, quæ non intelligebat, ita iste dicturus erat, quæ neque ipse caperet, neque vellet. *Nec sis adeò rudis*, ait Caiet. *vt putes per hoc colloquium inter Asinam & Balaam, intellexisse asinam verba quæ dicebat. Angelico siquidem ministerio verba ore asinino formabantur, quæ asina ipsa non intelligebat*, &c. Sic diabolus per os serpentis allocutus est Euam, imò per idola gentium, quæ neque os, neque linguam verè & propriè habent, dæmones dant responsa, vt ait etiã Dionysius. Quæ mens est D. Augustini; cuius verba paulò ante retulimus. Nimirum q.50. in nu. intelligentem esse oportet eum qui intelligat, intelligentem autem esse, & asinã esse, vel serpentem omni ratione pugnãt. Et sicut illa mox vt locuta est, siue succumbens oneri & plagis, siue id agente Angelo, mortua est, vt videntur probante illa verba. *Ego te occidissem, & illa viueret*; sic & iste mox post prophetiam, q. 8. & 9. in gladiis Israëlitarum occubuit. Vide Abulensem, qui vult Angelum ita formasse c. 22. verba in ore Asinæ, vt illa concurrente, ipse organorum defectum suppleret.

LXXVI. *Vtriusque contẽtio ex Philone.*

Hanc Asinæ & Pseudoprophetæ contentionem eleganter Philo descripsit, qua non pigebit recreare lectorem. *Cæterum in via*, inquit, *prodigium ingens ei se obtulit, omninò aduersum, omninoque illius proposito. Iumentum enim quo vehebatur primùm repentè constitit. Deinde quasi ex aduerso violenter repulsum, in tergum retro cedebat, nunc ad dexteram, nunc ad læuam flectendo, errandóque trepidè more temulentorum, etiam verberibus contumax, vt penè sessorem excuteret, vexatum vicissim non mediocriter. Erant enim ex vtróque latere viæ, sepes, & maceriæ, in has impingente iumento, dominus atterebat, lacerabátque crura, & genua. Videlicet obuio spectro iamdudum territabatur animal, cui soli erat illud conspicuum, homini verò non item, quo magis argueretur eius stupiditas, tunc enim brutum perspicacius erat, quàm is qui se iactabat videre, non mundum solùm, verùm etiam ipsum mundi conditorem atque rectorem.* Sic Philo.

PROTINVS inquit, Moyses, *Aperuit Dominus oculos Balaam, & vidit Angelum stantem in via, euaginato gladio*, priùs enim tenebantur oculi eius aorasia, ne eum videret in assumpto corpore, quem tamen asina videbat, & ab eo declinabat quasi terrifico spectaculo. Intellexit illico Balaã, si malediceret Hebræis, se Deum angelũque eius bello aggressurum, quòd est gigantum more bellare cum superis, vt notauit S. Cyrillus. *Adorauitque eum pronus in terram. Cui Angelus, cur, inquit, tertiò verberas asinam tuam. Ego veni, vt aduersarer tibi, quia peruersa est via tua, mihíque contraria. Et nisi asina declinasset de via, dans locum resistenti, te occidissem, & illa viueret.* Aiunt enim Hebræi apud Abulensem, illam continuò fuisse mortuam, ne maneret asina in dedecus humani generis, quæ hominem ratione conuicerat. In Hebræo est occidissem te; & illam viuificassem. Quòd explicari potest te solum occidissem, illa in viuis relicta: quomodo habet etiam Chaldæus, & Septuag. Sic primo Regum dicitur, *Virum & mulierem non viuificabat Dauid*, id est non conseruabat in vita. *Dixit Balaam, peccaui, nesciens quod tu stares contra me, & nunc si displicet tibi vt vadam, reuertar. Ait Angelus, vade cum istis, & caue ne aliud quam præcepero tibi, loquaris.* Renouat igitur permissionem itineris Angelus, sed inculcat conditionem, quam ille missam facere cupiebat, nisi isto spectaculo territus fuisset.

[LXXVII. Videt Angelum, à quo ... terretur.] [l. 6. de Adora.] [q. 11. in hoc cap.] [27. Num.]

EGREGIVM argumentum Angelicæ erga pios præsertim homines curæ. Nesciebant Israëlitæ quid Balaam contra ipsos cogitaret; cùm pro ipsis Dominus Angelicum præsidium præparabat. Ille in via erat ad maledicẽdum paratus, Angelus in via occurrit ad prohibendum armatus. Ille execrationes & diras conijcere contra innocentes meditatur, iste benedictiones ex ore prophano elicit, & mysteria futura vaticinatur. *Ammonites & Moabites*, ait Moyses, *conduxerunt contra te Balaam, filium Beor de Mesopotamia Syriæ, vt malediceret tibi; & noluit Dominus Deus tuus audire Balaam, vertítque maledictionem eius in benedictionem tuam, eo quòd diligeret te.* Quod agnoscit etiam Philo, illam tamen conditionem non videtur ex mente Scripturæ accepisse. Rectè autem Iosephus ait vatem territum voluisse retrò cedere; sed Deum iussisse eum pergere quò instituerat, modo nequid aliter ageret, quàm diuinitus admoneretur. Sic enim futurum erat, vt tantò magis intelligerent Madianitæ, & Moabitæ Dei in populum suum bonitatem, & prouidentiam, qui vel inuitos ad suum adigeret famulatum, & maledicta in oracula, precésque conuerteret.

[LXXVIII. Diuina in suos prouidentia.] [Deut. 23. 3. 4. 5.]

CÆTERVM hunc Angelum Iudaici populi protectorem fuisse, atque adeo Michaëlem ipsum Archangelum, Præsidem & protectorem Ecclesiæ Catholicæ, quæ tunc erat apud Israëlitas, par est credere. Idque nonnulli olim apud Theodoretum asseruerunt. Agebatur enim de totius populi internecione, si ille magicis carminibus dementatus, hostium furori exponeretur. Origenes videtur sentire istum Angelum fuisse ex iis qui bestiis præpositi sunt, & eorum præsunt natiuitati, &c. D. August. ait vnamquámque speciem visibilem in hoc mundo, habere Angelicã potestatem sibi præpositam. Vide D. Thomam. Lyranus putat fuisse eum, qui præpositus erat exercitui Israël. hunc autem fuisse Michaëlem ex Daniele cap. decimo. Quinetiam pugna Michaëlis pro corpore Moysis, huic sententiæ patrocinatur.

[LXXIX. Quis hic Angelus fuerit.] [q. 42.] [Hom. 13. in Num.] [lib. 83. q. 9.] [q. 79.] [to. 4. initio.] [1 p. q. 110. art. 1. ad 3.] [Dan. 10. 13. 21. & c. 12. 1]

IVIT igitur Balaam permissu Angeli cum principibus Legatis. *Quòd cùm audisset Balac egressus est in occursum eius in oppido Moabitarum, quod situm est in extremis finibus* fluuij *Arnon*, qui terminat Moabitarum regionem. *Dixítque ad Balaam; Misi nuncios vt vocarem te, cur non statim venisti ad me? An quia mercedem aduentui tuo reddere nequeo? Cui ille respondit. Ecce adsum; Nunquid potero loqui aliud, nisi quòd Deus posuerit in ore meo? Perrexerunt ergo simul, & venerunt in vrbem, quæ in extremis regni eius finibus erat*, vel vt alij legunt in ciuitatem Husoth, siue *platearum*, iuxta Heb. Alij iuxta Septuag. *εἰς πόλεις ἐπαύλεων, in ciuitates diuersoriorũ*, seu stabulorum. Chald. in vrbẽ prouinciæ suæ; sed hæc interpretibus diligentiùs examinãda relinquamus. Cùm ergo ibi Balac ariolum lautè excepisset, *manè facto duxit eum ad excelsa Baal*, excelsum scilicet montem in quo colebatur Baal, qui à castris Hebræorum sexaginta stadia aberat, vnde *intuitus est extremam populi partem.* Ibique excitatis septem aris in singulis vitulum & arietem in holocaustum obtulit. Idémque mox in vertice montis Phasga. Et rursum 3. in vertice montis Phogor.

[LXXX. Aduentus Balaam ad regem Moabitarum.] [Num. 22. 13.] [c. 22. 41.] [c. 23. 1.] [v. 14.] [v. 28.]

XXCI. *Eius Vaticinia.* IN quibus omnibus præſente Rege & principibus, populum Iſraëlitarum Deo ſuggerente benedixit, fauſtáque precatus eſt, quantumuis ægrè ferẽte Moabitarum rege. Addidit etiam prædictiones de corũ victoriis, magnáque potẽtia, de futuro etiam Chriſti regno, per ortum nouæ ſtellæ gentibus enunciando; quẽ ipſe in Magis poſteris ſuis viſurus ſit: etſi Fonçeca concedi poſtulet Hebræis, vt hæc ſtella de Dauide quoque Moabitarum victore accipi poſſit. Chaldæus tamẽ paraphraſtes de Chriſto tantùm explicans, ſic ait. *Conſumet Rex de domo Iacob, & vngetur Chriſtus de domo Iſraël, & occidet principes Moab, & dominabitur omnium filiorum hominum.* Omnes enim homines nomine filiorum Seth intelligit, qui fuit in proauis Noë, per quem omne hominum genus propagatum eſt; reliqua omni Adami poſteritate vndis diluuij ſubmerſa. Prophetat etiam de Amalecitis, qui primi cõtra Iſraëlitas arma ſumpſerunt, & ab Iſraëlitis crebrò debellati, tandem etiam, tempore Saülis, deleti ſunt. Quo tempore Cinæi liberati ſunt ab eodem; ſúntque poſteri Iethro ita dicti, à Cin filio Iethro, vt ait Lyra. Qui & tempore Oſeæ regis Iſraël, in ſeruitutem cum decem tribubus ab Aſſyriis abducti ſunt. Poſtremò etiam de Romanorum imperio aliorum domitore, & ipſo tandem domando per domeſticas, & inteſtinas ſeditiones prophetat. Sed hoc fuſius perſequi, alterius eſt inſtituti. Vide Additionẽ Lyrani in cap. 24. Numer. & Philonem, ordinẽ Scripturæ diligenter in hoc loco exponendo, ſeruantem, & Ioſephum, qui circa hanc hiſtoriam pleráque detraxit, contraxit, & addidit in gratiam gentis ſuæ. Quę inſeri hoc loco poſſent, & examinari; ſed tanquã prophetica breuitatis cauſa omittũtur.

2. Reg. 8. *1. Reg. 15.* *l. 1. de vita Moſis.* *c. 4. c. 6.*

XXCII. *Nefarium Balami Conſiliũ ex Ioſepho.* ILLVD tamen non omittendum, quod ad hiſtoriæ ipſius filum, curſúmque pertineat, Balacum enim ait ægrè ferentem ſua ſe expectatione fruſtratum, ſine honore vatem ablegaſſe, idque conſentaneum eſt Scripturæ dicenti. *Iratúſque Balac contra Balaam complosis manibus ait. Ad maledicendum inimicis meis vocaui te, quibus è contrario tertiò benedixiſti, reuertere ad locum tuum. Decreueram quidem magnifice honorare te, ſed Dominus priuauit te honore diſpoſito.* Sed his parùm videntur conſentanea, quæ ſubdit idem Ioſephus. *Ille,* inquit, *domum repetens, cùm iam Euphratem attigiſſet, accito Balaco, & principibus Madianitarum,* &c. Dat enim nefarium conſilium de inducẽdis ad peccandũ Iſraëlitis per introductas ad eos Moabitarũ, & Madianitarũ puellas, vt ſic à Deo deſerti vincerentur. Quomodo enim probabile eſt vatẽ ſine honore ablegatum curam vllam ipſorum gerere voluiſſe, aut certè ad Euphratem vſque Regem, & principes ad ſe aduocaſſe, aut nõ potiùs ad eos rediiſſe? Quanquam ne hoc quoque probabile eſt; præſertim cũ Philo longè probabilius dicat huiuſmodi conſilium ante mutuã digreſſionem datum. Ait enim Balaco indignãti, quòd hoſtibus ſuis iam tertiò benè precatus eſſet, qui fuerat ad eos diris deuouendos vocatus, reſpondiſſe. *Quæ hactenus audiſti, omnia ſunt diuina oracula, quæ verò iam dicam meæ concectationes ſunt.*

c. 24. 10.

XXCIII *Eiuſdem reditus.* TVM *dextra prehenſum ſeduxit à cæteris, & ſolus ſoli dedit conſilium, quibus rationibus ſibi cauere poſſet ab infeſto exercitu.* Et paulò poſt: *Sciebat Hebræos per ſolum legum contemptum expugnabiles, tentatos malo impotenti libidinis; ideo voluptate ineſcatos conatus eſt ad grauiſſimũ ſcelus impietatis pertrahere.* Nec conatus eſt modò, ſed reipſa pertraxit, vt mox ex Moſis narratione patebit. Poſtquam autem ingenti hoc ſcelere Balaã antiqua omnia crimina cumulaſſet, reuerſus eſt in Meſopotamiam, vt tradidit Abul. cũ Ioſepho, & Aug. imo & Scriptura, quæ ait c. 24. reuerſum in locũ ſuum; c. autẽ 23. dixit veniſſe de Aram de montibus Orientis, id eſt de Meſopotamia, vt fuſius ſuprà diximus. Ergo Ariolus ſuis ineſcatus præmiis, tũ receptis ob cõſilium datum, tum ſperatis ab eius euentis, in Madianitidem ſe recepit, vbi poſt tempus aliquod cum Madianitis ab Hebræorum exercitu interfectus eſt. Sed Moſem de hoc conſilio conſulamus.

q. 61. *Num. 65.* *Num. c. 31. 7. 8.*

XXCIV. *Ex Scriptura ipſa.* IS huius quidem flagitioſiſſimi conſilij hoc loco non meminit, ſed infra ca. 31. Numeror. vbi Iſraëlitas de victoria reuertentes, profligatis Madianitis alloquitur. *Cur fœminas,* inquit, *reſeruaſtis? nónne iſtæ ſunt, quæ deceperunt filios Iſrael ad ſuggeſtionem Balaam, & præuaricari vos fecerunt in Domino, ſuper peccato Phogor.* Habemus etiam teſtem Ioannem; *Habes,* inquit, *tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere ſcandalum coram filiis Iſrael; edere, & fornicari.* Hoc igitur fuit flagitioſum huius magi cõſilium. Quod refert quoque Theodoretus, & Auguſtinus,

in Apocal. T. 14. *q. 45. in nu. q. 93*

q. 45. in Nu. q. 63. lib. 6. epi. 37. In vita Mosis. p. 2. prædict. c. 12. cap. 25. Nu. Nu. 31. 49. 1.

Ambrosius, Gregorius Nyssenus, Prosper Aquit. in prædict. vbi hunc ariolum
vnius veri Dei vatem fuisse dicit, cæteris ferè contradicentibus. Sed hac de re co-
piosius in eius morte dicemus.

REM autem valdè breuiter describit Moyses his verbis. *Morabatur autem eo* XXCV. *Locus perpetrati facinoris; eiúsque grauis.*
tempore Israël in Settim, & fornicatus est populus cum filiabus Moab, quæ vocauerunt eos ad
ad sacrificia sua. At illi comederunt, & adorauerunt Deos earum. Initiatúsque est Israël
Beelphegor. Primò autem determinatur locus in Settim, qui est idem cum Abel
Sattim, de quo in catalogo, id est, valle Sattim ad quem vsque locum castra vl-
timæ mansionis protensa fuisse diximus. Ad extrema igitur castra, Madianitides,
& Moabitides venerunt, forma & fraudibus perniciem animabus, non interitum
corporibus afferentes: & quo minus formidolosæ visæ sunt, hoc maiorem Israëli-
1. tis cladem attulerunt. Vbi quatuor gradus peccandi expressit Moyses. Primus est
fornicationis, *Antiquata*, vt ait Philo, *lege de stupris, & adulteriis, quæ impuritate fi-* *Fornicatio.*
ctum est, vt facilè iuuentutem ad se pertraherent, quæ his cassibus miserè capta, omnia im-
2. *perata facere non detrectauit, addicta in seruitutem cupiditati. Vocauerunt* ergo *Israëlitas*
ad sacrificia sua, de quibus & epulatæ sunt cum eis; qui est alter gradus peccandi,
impium enim & sacrilegum fuit sacrificiis idolorum participem fieri: & quidem ex *Idolothytorum esus.*
certa scientia, & deliberata voluntate; consumptio enim hostiæ, & sacrificij, ad
ritum, & integritatem sacrificij pertinet.

3. TERTIVS gradus est expressa & manifesta idololatria, quæ in epulis tectior XXCVI. *Idololatria.*
fuerat, duplici enim iam scelere quasi gemino beneficio deuincti & dementati,
noluerunt contristare delicias suas, mulieres inquam, procaces, & petulantes dia-
boli administras, quibus etiam laqueis multis post seculis captum & infatuatum
4. Salomonem constat. Quoniam verò non satis erat Sathanæ, Israëlitas semel in-
saniuisse, idololatria sese contaminando; voluit etiam initiari & consecrari idolo, *Initiatio.*
quæ erat quasi solennis defectio, & apostasia à Deo ad idola, quibus non iam vi-
ctimas, sed seipsos, & actiones suas consecrabant; quòd fuit maximum & su-
premum impietatis genus, cui respondet scelus Salomonis, delubra suarum vxo-
rum idolis circa Ierusalem excitantis. Quo autem sacrificio vsæ sunt hæ mu-
lieres, ad inducendos Israëlitas ad idololatriam, fusè Philo, & Iosephus expo-
nunt.

SED Iosephus præter Scripturam pluribus Diis eos sacra fecisse tradit, & ini- XXCVII. *Non pluribus Diis, sed vni Beel Phegor.*
tiationem omittit, quam Philo retinuit. Moses autem vnum Beel Phegor memo-
rat, cui initiati sunt, quod idolum passim omnes Priapum interpretantur. Licet
Caiet. putet hos idololatras veneratos esse solem; eò quòd iubeantur suspendi cō-
tra solem; cùm tamen id significet potius publicè, quòd volunt Lyranus, Sà, Vatabl.
v. 14. alij. Illius porrò Sacerdotes effœminati dicuntur, Osee quarto, interprete Hie-
ronymo & Cyrillo, qui viri cùm essent, in fœminas mollicie mutabantur, & mu-
liebri vociferatione, & cymbalis vtentes, facésque ferentes circumcursabant.
Quos etiam Aquila vocauit ἐνηλλαγμένους, id est, *immutatos*, quòd quasi natura mu-
tata, de viris fœminæ factæ essent. Septuag. habent τετελεσμένους, id est *initiatos*, si-
cut hoc loco ἐτελέσθη *initiatus est*. Non est autem credibile tantam multitudinem,
quanta mox propter hoc scelus occisa est, hoc modo fuisse initiatam; sed illos for-
tasse qui iubentur suspendi contra solem, cæteros autem verbo tenus se idolo de-
5. χ. uouisse, sacrificando, aut sacrificio participandos. Iam ergo ad hanc pœnam
transeamus.

IRATVS *Dominus, ait ad Moysen, Tolle cunctos principes populi, & suspende eos con-* XXCVIII. *Pœna diuinitus in peccatores decernitur.*
tra solem in patibulis, vt auertatur furor meus ab Israël. Dixitque Moyses ad iudices Israël,
Occidat vnusquisque proximos suos, qui initiati sunt Beelphegor. Erant quidem princi-
Theodoret. q. 45. in Numeros. pes populi, iudices, & vice versa quidam iudices principes populi; nec tamen in-
telliguntur iidem punituri, & puniendi. Multi enim erant ordines iudicum &
principum, alij maioris, alij minoris dignitatis. Quidam putarunt principes Deo
iubente morti addici, propter permissam hanc geminam fornicationem; alij pro-
pter perpetratam, quòd probabilius facit, quod mox de Zambri, duce in tribu Si-
l. c. meonis, narratur. Vnde Iosephus, *Siqui nobilitate à maioribus accepta præcellebant,*
vna cum reliqua turba corrumpebantur. Alij denique dicunt ea verba *Suspende eos* refer-
ri non ad principes, sed ad idololatras, quos Moyses mandat principibus, siue iudi-

cibus interfici, quantumuis affinitate, aut consanguinitate coniunctos. Et hæc videtur rectissima interpretatio. Sic enim habet Chaldæus Onkelos, *Tolle*, id est, *conuoca omnes principes populi & iudica, atque occide eum qui reus est, vt occidatur coram Domino contra Solem.* Cui consentit, & Hierosolymitana paraphrasis, *Et dixit*, inquit, *verbum Domini ad Mosem, Tolle omnia capita populi, & statue iudices eos coram Domino, & suspendatur quicunque reus est mortis, & ad solis occasum deponatur cadauer eius, & sepeliatur: sic fiet vt auertatur ira furoris Domini ab Israel.*

LXXXIX. *Peccatum Zambri.*

QVIS autem fuerit punitionis ordo vel modus, non admodum perspicuum est. Eius certè occasionem hance refert Moyses. *Et ecce vnus de filiis Israel intrauit coram fratribus suis ad scortum Madianitidem, vidente Moyse, & omni turba filiorum Israël, qui flebant ante fores tabernaculi.* Num. 25. 6. Describitur ad litteram audacia Zambri, ait Caietanus, deducentis mulierem Madianitidem per mediam plateam, quæ erat ante tabernaculum diuinum, ad tabernacula Israëlitarum; non contentus enim cum huiusmodi mulieribus extra castra versari, vnam earum in omnium oculis ad fratres suos deducebat, neque Dei tabernaculum, neque Moysem reueritus, neque plerósque viros probos Israëlitas, qui coram Deo flebant, & peccatum populi, & ruinam eius imminentem. Iosephus hunc Zambri longè facit etiam impudentiorem, & Moysi procacissimè insultantem. Longa quidem oratione, non magis tamen necessaria, quàm probabili. Sed alia etiam de more in hac historia, & quidem nimis multa contra Scripturam peccat, vt mox patebit. Sed priùs eam audiamus. *Quod cùm vidisset Phinees filius Eleazari filij Aaronis Sacerdotis, surrexit de medio multitudinis, & arrepto pugione ingressus est post virum Israëlitem in lupanar*, siue, vt alij vertunt, in tentorium quod erat instar lupanaris plurimis peccantibus, *& perfodit ambos simul, virum simul & mulierem in locis genitalibus. Cessauitque plaga à filiis Israel, & occisi sunt viginti quatuor millia hominum.* Hactenus Moyses.

XC. *Ordo in hac punitione seruatus.*

Ex quibus ordo in hac punitione seruatus colligi potest, acceperat mandatum à Deo Moses, & à Moyse iudices, crucis supplicio afficiendi idololatras. Id statim perfici non potuit, sed ordinem aliquem iuris seruari oportuit. Conuocantur ergo iudices, sceleris magnitudo monstratur, decreta diuinitus pœna declaratur. Et apparet interuenisse aliquam in iudicibus lentitudinem in exequendis mandatis, siue propter reorum multitudinem, siue propter affinitates, & coniunctiones cum iudicibus ipsis, cùm tamen perseueraret malum. Cùm Dominus iudicum negligentiam supplere, & peste, vt habet Chaldæus Paraphrastes, sæuire in populum incipit: maior enim erat reorum turba, quàm vt omnes in crucem agi possent. Interea Zambri singulari impudentia, & scandalo cum Madianitide peccat, quo viso Phinees; nam Moses ad fores tabernaculi, Dei contra peccatores indignationem lachrymis placare conabatur, ingreditur cum pugione in tabernaculum, quòd instar lupanaris erat, & fornicatores confodit. Quo facto plaga, quæ grassabatur in populo, cessauit, Deo placato ob zelum Phinees. Nec tamen tam citò placatus est, quin mors viginti quatuor millium, placationem anteuerterit. *An autem inter istos supputentur*, ait Caiet. *occisi à iudicibus, non scribitur; quòd iudices iussa executi non fuerint, non ex inobedientia*, inquit, *sed ex præuentione placata ira diuina ob factum Phinees. Iusserat enim Deus suspendi idololatras à iudicibus, vt meritò publica iustitia cessaret ira eius. Occurrit interim vnus publicæ iustitiæ actus tam gratus Deo, vt satisfecerit ei, pro omnibus actibus publica iustitia à iudicibus exercendæ.* Putat tamen Abulensis ple- q. 7. in c. 25.
rósque iudicum sententia interfectos, post cessationem plagæ, qui prædicto numero contineantur.

XCI. *Corrigitur in hac historia Iosephus.*

HÆC cùm ex Scriptura satis certa & explorata videantur, corrigendus est in 1.
aliquibus Philo, & in pluribus Iosephus. Primùm quia hic mulierem hanc vocat vxorem, & alienigenam coniugem istius Zambri, quam Scriptura scortum vocat, & tabernaculum eius lupanar, & totam cohabitationem, fornicationem cum filiabus Moab. Et Philo ait, *In complexu adamatæ meretricis interfectum hominem, qui post prophana sacra ad meretricem ingredi ausus sit, non furtim, vt mos est verecundis scortatoribus, sed proalam erecta ceruice, quasi ostentantem impudente,*

multitudini suam turpitudinem, &c. Deinde quia aduocatam ait à Moyse populi concionem, in qua neminem accusarit, sed peccatores ad resipiscendum monuerit. Cùm constet non populum ad concionem, sed iudices ad concilium vocatos, nec monitos de resipiscentia, sed de extremo supplicio sumendo. Tertiò quia fingit populum quietum expectasse, quonam audacia Zambri esset euasura; cùm Moyses dicat turbam filiorum Israël, visa impudentia scortatoris, cum fletu ante fores tabernaculi orasse Deum.

XCII. *A quibus vindicata fornicatio.*

Corrigendvs quartò quòd affirmet iuuentutem exemplo Phinees ad pulcherrimam virtutis æmulationem accensam, certatim in eiusdem criminis reos impetum fecisse, & bonam illorum partem ferro confecisse. Addit etiam Philo, id Moyse quoque iubente factum esse, & sine cognationis amicitiæve respectu, omnes simulachris initiatos delectos fuisse. At cædes non à iuuentute, quæ ferè eodem reatu tenebatur, neque à populo, cui ea cura non incumbebat, neque mandatum acceperat, imò ne à iudicibus quidem ipsis fortasse, quibus id Moyses iniunxerat, perpetrata est, sed à Deo immissa pestilentia, vt Chaldæus Paraphrastes, & Iosephus quoque affirmant [v. 8.] paulóque antè declaratum est. Quintò, quia scribit multis ferro deletis, reliquos insecutam pestem sustulisse, cùm pestis edito Phinees facinore cessarit, vt Dauid quoque affirmat, [psal. 105. 29. 30.] ideóque præcessisse necesse sit. Postremò quia ait non priùs iram numinis destitisse, quàm quatuordecim millia virorum desiderarentur, ἀπώλλυνται ἄνδρες οὐκ ἐλάττους τετρακισχιλίων, καὶ μυρίων, legendum vtique δισμυρίων, cùm ex omnibus Scripturæ textibus, & linguis, cum Philone, atque interpretibus, constet viginti quatuor millia cecidisse. [1. Cor. 10. 8.] *Fertur*, inquit Philo, *vno die cæsa viginti quatuor millia, móxque sublatum publicum piaculum, quo tota castra contaminata fuerant.* Non ignoro tamen scriptum ab Apostolo scortatorum viginti tria millia vna die cecidisse; sed is, vnius diei adiectione significat, cæteros mille reliquis diebus obiisse. [Exo. 32. 28.] Quanquam Cornelius mauult hanc viginti trium millium cædem, pertinere ad triges. secundum Exodi, in quo hic numerus cæsorum habetur, ob adoratum vitulum; quoniam huiusmodi idololatria fornicatio passim in Scriptura vsurpatur. [vide Hierô. in Mane. 42. & ep. 128. ad Fabiolam.]

XCIII. *Pontificatus in præmium Phinei promittitur.*

Castris *porro expiatis*, ait Philo, *Moyses dispiciebat de præmio decernendo filio Pontificis, qui primus fortiter vltionem aggressus fuerat, id cogitanti maturè oraculum redditur, pacem à Deo dari Phinei, quod bonum mortalis nemo dare potest, dari & perpetuum Sacerdotium, quod hæreditario iure ad posteros quoque ipsius pertineat.* Sic enim explicat Philo hæc verba Moysis. *Dixitque Dominus ad Moysem, Phinees filius Eleazari, filij Aaron Sacerdotis, auertit iram meam à filiis Israël, quia zelo meo commotus est contra eos, vt non ipse delerem filios Israel in zelo meo. Idcirco loquere ad eum, ecce do ei pacem fœderis mei, & erit tam ipsi, quàm semini eius pactum Sacerdotij sempiternum, quia zelatus est pro Deo suo, & expiauit scelus filiorum Israel* [Num. 25.]. Vbi cùm duo promissa illi videantur, plerique tamen Sacerdotium tantùm pacificum ipsi promissum putant; [Eccli. 45. 30.] quæ videtur etiam expositio Sapientis, *Statuit illi testamentum pacis, principem Sanctorum, & gentis suæ, vt sit illi, & semini eius Sacerdotij dignitas in æternum.* Vbi explicat quod testamentum pacis intelligat, nimirùm constitutum esse principem Sanctorum, [1. Machab. 2. 54.] [Psal. 105. 30.] siue Summum Sacerdotem. Et distinctius Mathathias moribundus. *Phinees Pater noster Zelando Zelum Dei, accepit testamentum Sacerdotij æternum.* Et Dauid. *Et stetit Phinees, & placauit, & cessauit quassatio.* Nec aliter accipiendum illud Malachiæ, [cap. 2. v. 4. & 5.] vbi de Phinea sub nomine Leui agens, *Pactum*, inquit, *meum fuit cum eo vitæ & pacis.* id est vitæ pacificæ ac beatæ. nam pacis nomine Hebræi felicitatem crebro accipiunt. Ribera pactum vitæ exponit, quòd Deus promiserit Leuiticam familiam semper in eo officio victuram, & pactum pacis, quòd nunquam illi adeo iratus futurus sit, vt ei Sacerdotium auferat. quæ eodem redeunt, vt perspicuum est.

XCIV. *Explicatur*

At hic dubium geminum occurrit, nam nullum præmium videtur datum Phinees: quia ei vt primogenito Eleazari Pontificatus debebatur, & Sacerdotium eius, neque æternum, neque perpetuum, sed interruptum fuit, per aliquos de posteris Ithamari fratris sui, in quibus fuit Heli, & aliquot eius filij.

Digitized by Google

Priori autem respondetur à Lyrano hic, & Iansenio, cum Abulensi, Dominum quidem dedisse Aaroni, & filiis eius Sacerdotium; at non obstante ea promissione poterat mori Phinees viuo Patre, & sic non ei succedere in Pontificatu, nunc ergo ei promittitur vita & Sacerdotium. Posteriori autem respondet Iansenius posteros semper habuisse ius ad Sacerdotium; at id non videtur satisfacere, nec ius ad Sacerdotium pro Sacerdotio numerandum. Potiùs dicere, Deum non promisisse Sacerdotium non interruptum; vel subintelligi conditionem, nisi per eos steterit, vt sæpè in similibus obseruatum est. In Christi autem Sacerdotio æterno, transfusum Phinees Sacerdotium perpetuum factum est. Audi enim D. Augustinũ, qui ad hanc obiectionem respondet. *Hoc qui dicit nondum intelligit, aut non recolit etiam ipsum secundum ordinem Aaron Sacerdotium, tanquam vmbram futuri æterni Sacerdotij constitutum. Ac per hoc quando ei æternitas promissa est non ipsi vmbræ ac figuræ, sed ei quod per ipsam adumbrabatur, figurabatúrque promissa est. Sed ne putaretur ipsa vmbra esse mansura, ideo etiam mutatio eius debuit prophetari.* Eodem modo etiam de regno, quo de Sacerdotio ibidem deinceps S. Doctor philosophatur. Porrò quantarum esset opum, quantæque dignitatis summus Pontificatus apud Hebræos. Consule Abul. — vide Iãsen. in psal. 105. 30. lib. 17. de ciu. cap. 6. — q. 8. in c. 25.

XCV. *Fortitudo Phinees.* Ad commendationem autem egregiæ fortitudinis, & zeli Phinees pertinet (quod notauit Moyses) dignitas personarum quas interfecit. Nam vir Dux erat in tribu Simeon, & mulier filia Sur (quem Iosephus Hur vocat) principis nobilissimi Madianitarum, à quorum fratribus, & consanguineis iure sibi timere poterat, totáque adeò tribu Simeonis; quæ vsurpatam ab adolescente authoritatem ac iurisdictionem queri poterat, & vicissim vltionem sine authoritate vsurpare. Sed ei nihilominus pacem Dominus spopondit, & præstitit, & factum quod inspirauerat, probauit, ac muneratus est. Denique iubet Dominus bellum contra Madianitas suscipi deinceps, de Moabitis autem tacet; quia iam ab eis abstinere iusserat Israëlitas, propter Loth videlicet eius gentis, sicut & Ammonitarum, progenitorem, vt ex antè dictis patet; non tamen statim bellum initum est: nam aliqua intercesserunt, quæ proximis capitibus Numerorum explicantur.

XCVI. *Enumeratio noui populi:* In primis autem contigit noui populi enumeratio, quæ indicta est à Deo, *postquam noxiorum* Israëlitarum, nam Madianitæ postea puniti sunt, vt pluribus docet Abulensis, *sanguis effusus est*, & quasi spuma quadam inutili eiecta, bonorum congregatio pura remansit. quorum numerus absque Leuitis, ascendit ad sexcenta millia, & mille septingentos triginta. Quibus si addas viginti tria millia Leuitarum, erunt sexcenta viginti quatuor millia septingenti triginta; sed Leuitæ numerati sunt ab vno mense, reliqui autem à vigesimo anno, vt inde intelligas tribum Leuiticam multis partibus quauis alia minorem numero fuisse. Hulus autem — in c. 26. q. 1

Eiusque causa. numerationis causam expressit Dominus, *Istis diuidetur terra iuxta numerum vocabulorum in possessiones suas, pluribus maiorem partem dabis, & paucioribus minorem; singulis sicut nunc recensiti sunt, tradetur possessio. Ita duntaxat vt sors terram tribubus diuidat, & familiis. Quidquid sorte contigerit hoc, vel plures accipiant vel pauciores.* Quorum verborum, interprete Caiet. hæc est sententia, vt Dominus velit sorte inter tribus terram assignari, quod ad situm attinet, australem scilicet, vel orientalem, &c. tum haberi rationem multitudinis vel paucitatis familiarum, & personarum in vnaquaque tribu, vt paucioribus minor terræ portio, pluribus maior detur; non autem vt in duodecim partes æquales terra omnis diuidatur. Quod tamen visum est Comestori; quòd neque rationi consentaneum est, neque veritati: sic enim aliqui augustissimè, alij laxissimè habitaturi erant. verbi gratia tribus Iuda, quæ numerauit septuaginta sex millia & quingenta hominum capita, non plus haberet spatij ad habitandũ, quàm Simeonis, quæ habuit tantùm viginti duo millia & ducenta; id est triplo pauciores. Sed & delineatio distributionis huius, quam Adrichomius diligenter perscripsit, ostendit tribui Iuda soli, plus terræ attributum, quàm tribubus Simeon & Dan simul. Vide Dionysium. — Num. 26. 53. Iosue 18. 4. 5. — cap. 56. Nu

XCVII. *Dubitatio de successione filiarum.* Deinceps dubitatio proponitur de successione hæreditaria. Et lex de ea traditur à Deo occasione filiarum Salphad, quæ petierunt hæreditatem quæ obuentura erat patri suo, vel filiis eius, quarum causam retulit Moyses ad iudiciũ Do-

Digitized by Google

mini. Qui dixit ad eum. *Iustum rem postulant filiæ Salphaad, da eis possessionem inter cognatos patris sui, & ei in hæreditate succedant.* Et hoc fuit quasi priuilegium. Iam publica lex subditur. *Ad filios autem Israël loqueris hæc. Homo cùm mortuus fuerit absque filio, ad filiam eius transibit hæreditas, si filiam non habuerit, habebit successores fratres suos, quod si & fratres non fuerint, dabitis hæreditatem fratribus patris eius. Si autem nec patruos habuerit, dabitur hæreditas his qui ei proximi sunt. Eritque hoc filiis Israel sanctum lege perpetua.*

XCVIII. *A Philone non rectè explicatur.*

L.3. de vita Mos. HANC hæreditariam controuersiam fusius exposuit Philo, cùmque videtur supponere exortam post diuisam terram tribubus & familiis. Ait enim, *Puellæ post obitum patris veritæ, ne paterno agello exciderent, quia maribus agri diuisi fuerant, reuerenter adierunt principem, non tam de possessione sollicitæ, quàm nomen dignitatémque sui patris conseruare cupientes*, &c. Sed nec illud quod mox sequitur vsquequaque probari potest, *Moyses*, inquit, *miratus prudentiam virginum, & pietatem erga parentem, suspendit sententiam respectu legis, quæ solis viris agros diuidit præmium laborum militarium. Nam mulieribus cùm natura immunitatem ab his tribuat, non admittit eas ad præmia.* Eadémque infrà repetit. *Moyses*, ait, *laudata postulatione virginum, ne has quidem inhonoratas reliquit, nec tamen æquauit viris bellatoribus, sed his agros debita ob virtutem præmia reddidit, puellis verò gratiam non præmium, quod etiam verbis declarauit manifestissimis, donum hanc rem appellans, non distributionem, quorum alterum est debitum, alterum gratificatio.* Ita Philo. Atqui etiam debitam liberis constat hæreditatem debitam patri. Cùm ergo præcepisset Dominus Moysi, vt filiabus Salphaad
c.36.2. daret possessionem debitam patri, vt dicitur in Numeris, non vtique magis eas dono affecit, quàm reliquos Israëlitas. Et vniuersè loquendo promissionis terra non in præmium laborum militarium data est (nisi perpaucis, vt patet Iosue 15. nec qui pugnauerunt, sibi pugnauerunt, sed toti populo in quo erat vterque
v.16. sexus & omnis ætas) sed ex diuina liberalitate, quæ aduersarios debellabat, & bestiis domesticis, aliisque variis malis afflictos antiquis sedibus expellebat: sicut iampridem promiserat Abrahæ, & Isaac, & Iacob se eam daturum eorum posteris.

XCIX. *Moysi mors sua denunciatur.*

c.27. Num 41. SVB hoc tempus prænunciauit Dominus Moysi mortem suam, quam in monte Abarim obiturus erat, terra prius à longè oculis perlustrata, non autem corporis præsentia adita, propter culpam in Cades ad aquas contradictionis ad-
v.12. missam. *Ascende*, inquit, *in montem istum Abarim, & contemplare inde terram, quam daturus sum filiis Israel; cúmque videris eam, ibis & tu, ad populum tuum, sicut iuit frater tuus Aaron, quia offendistis me in deserto Sin, in contradictione multitudinis* (eorum scilicet obtrectatione & murmure, vel vestra contra eos contentione) *nec sanctificare me voluistis coram ea super aquas.* Qua occasione Moyses de populi gubernatione sollicitus, *Prouideat*, inquit, *Dominus Deus spirituum omnis carnis, hominem, qui sit super multitudinem hanc, & possit exire, & intrare ante eos, & educere eos, vel introducere, ne sit populus Domini sicut oues absque pastore.*

C. *Qui excursionem in Chananitidem petit.*

c.3.23. SED prior fortasse fuerit alia petitio, quæ habetur in Deuteron. Addit enim ipsemet Moyses aliam petitionem à se factam hoc tempore, vt videlicet liceret sibi transire Iordanem cum populo, cùm adhuc ignoraret an denunciatio prædicta, comminatio esset duntaxat, an verò fixum, & immobile decretum, vt suprà diximus, humanum aliquid passus ante migrationem ex hac vita breuiorem peregrinationem, & quasi excursionem ad terram, Dei ipsius ore toties commendatam ambiebat. *Precatúsque sum*, inquit, *Dominum in tempore illo, dicens, Domine Deus tu cœpisti ostendere seruo tuo magnitudinem tuam, manúmque fortissimam.* Nimirum in tribus regibus exterminandis, eorúmque terris potestati Israëlitarum subiiciendis, scilicet Arad, Hesebon, & Basan. *Neque enim est alius Deus, vel in cœlo, vel in terra, qui possit facere opera tua, & comparari fortitudini tuæ.* Hoc est petitionis exordium, comparatum ad beneuolentiam conciliandam, ex laude diuinæ potentiæ, & fortitudinis petitam, & dum ait *cœptam*, duntaxat ostendi seruo suo, tacitè inuitat ad perficiendum gratiam, & opus beneficientiæ suæ. Intelligit autem ostensam sibi Israëlitarum possessionem cis Iordanem iam acquisitam, quod fuit etiam eius, præ fratre suo Aarone, priuilegium; quæ ipsa amabilis atque amica commemoratio, quædam gratiarum actio censeri potest, quæ deuincit etiam

Digitized by Google

animos benefactorum, erga homines gratos. Ingrati enim beneficiorum acceptorum obliuiscuntur.

CI. *Blanda postulatione, sed irrita.*

HAC præmunitione vsus, subdit blandam postulationem, vt per ipsum ei liceat perlustrare futuram Israëlitarum trans Iordanem habitationem, ad Libanum vsque. *Transibo igitur*, inquit, *& videbo terram hanc optimam trans Iordanem, & montem istum egregium, & Libanum.* (Deut. 3. 25.) Vt scilicet mons Abarim, & mons Libani qui quasi termini sunt possessionis Israël, à me post horridas solitudines, & deserta inuia, squallida, & inculta tam diu frequentata, collustrari cominus possint. *Iratúsque est*, inquit, *mihi Dominus propter vos*, id est perseuerauit in proposito puniendi culpam meam, in vestra causa, & ministerio contractam. *Nec exaudiuit me, sed dixit mihi, sufficit tibi*; scilicet videre à longè terram, ex monte Abarim, sicut dixi tibi, quod autem ad transitum Iordanis attinet, rata est, quæ à me lata est sententia contra te, *Nequaquam vltra loquaris de hac re ad me. Ascende cacumen Phasga, & oculos tuos circumfer ad Occidentem, & ad Aquilonem, Austrúmque, & Orientem & aspice, neque enim transibis Iordanem istum.* (v. 27.) Et hæc quidem est responsio Domini circa ipsam Moysis personam.

CII. *De Moysis successore, eiúsque in petendo modestia, sui negligens.*

QVOD autem attinet ad alteram petitionis partem de ipsius successore. Philo eleganter circa eam philosophatur in libello, quem inscripsit de charitate, docens Moysem præ charitate in Rempub. noluisse, aut Iosue sibi iampridem charum, & cognitum, egregiæ virtutis virum, & rerum gerendarum peritum; aut etiam filios suos, aut fratris, sibi in suo magistratu sufficere, aut etiam à Deo petere, sed sui, suorúmque oblitum, Deo rem totam commisisse. Ex quo mendacij redarguas Iudæos quosdam apud Tostatum dicentes (q. 41. in 27. Exod.) Moysem à Deo principatum alicui filiorum suorum petiisse. Sed neminem nominatum textus apertè docet, & apertius Philo. *Erat ei*, inquit, *amicus & familiaris pene à puero Iesus nomine, non vulgaribus conciliatus artibus, sed amore integro cœlestique, ex quo omnes virtutes proueniunt. Is etiam conuictor, contubernalísque prophetæ fuit, nisi si quando ille secessum quæsiuit propter diuina colloquia. Idem administrationis Reipubl. particeps, & tantùm non principis vicarius, multa pro potestate solitus erat gerere. Attamen quamuis sciret hunc esse diu spectatæ probitatis hominem, dictis factísque honestatem eius expertus, &, quæ mox requirebatur, beneuolentiam erga populum, ne sic quidem ausus est ei principatum committere, ne forte opinione falleretur, non satis fidens humano iudicio. Itaque ne sibi ipsi quidem credens, supplex inuocauit Deum, qui solus inuisibilem animam introspicit, & mentium arcana penetrat, vt ex optimatibus eligeret vnum aliquem idoneum principem, qui paternam curam subditorum gereret, sublatísque ad cœlum puris, & virgineæ, vt ita loquar, castitatis manibus, sic precatus est. Dispiciat Dominus Deus spirituum, & vniuersæ carnis de homine, qui plebem hanc curet, pascátque sine crimine, ne corrumpatur sicut grex dispersus, carens magistri cura, & diligentia.*

CIII. *Dei gloriæ, & publico bono addicta.*

QVIS *non miretur has preces, dicátque, here quid ais? Ita ne tibi, fratrique desunt germani filij successores à natura dati? aut his, aut illis principatum relinquito. Quod si neutros existimas idoneos, & potior est tibi Reipubl. quàm necessitudinis domestica ratio, habes certè amicum irreprehensibilem, ac probatæ virtutis, vel tuo iudicio sapientissimo. Quin igitur hunc eligis, si probitas non genus spectatur?* Et post aliqua, Moysem inter alia hæc respondentem inducit. *An non*, inquit, *absurdum fuerit, cùm ipse noluerim principatum, nisi ex Dei sententia sumere, nunc arbitratu meo successorem eligere, ne hominum quidem expectatis suffragiis? præsertim cùm agatur de regimine gentis non vulgaris, sed primùm populosissimæ omnium quotquot vsquam sunt. Deinde professæ rem maximam cultum eius, qui est pater,* (Num. 27. 18) *conditórque rerum omnium.* Hæc Philo. Hanc Moysis in publicam vtilitatem magis quàm priuatam spectantis moderationem Hieronymus in exemplum adducit, & Origenes [1]. (in c. 1. ad Titum. hom. 22. in num.)

CIV. *Dominus eligit Iosue consilio sapientia plenissimo.*

QVID ergo ad hæc Dominus? *Tolle*, inquit, *Iosue filium Nun virum in quo est spiritus, & pone manum tuam super eum.* (7. 2.) *Qui stabit coram Eleazaro sacerdote, & omni multitudine, & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ, vt audiat eum omnis synagoga filiorum Israel. Pro hoc si quid agendum erit, Eleazar sacerdos consulet Dominum. Ad verbum eius egredietur, & ingredietur ipse, & omnes filij Israel cum eo, & cætera multitudo.* Ecce iudicium Dei in supremi magistratus populi sui electione. Primò, (1.) non eligit aliquem Moysis filium; vel ne posteri putarent principatum esse hæ-

reditarium, quem ipse volebat ex sua electione pendere; vel ne populus iustam prætenderet causam recusandi subiectionem homini ex Æthiopissa, & alienigena genito, vel si subtiliorem sensum attendimus, vt sapientiores intelligerent nec Moysen, nec filios eius, populum in terram promissam introducere; id est
2. neque legem, neque legis opera ad salutem consequendam valere. Secundò, non eligit nobilissimum, Caleb enim erat ex nobiliore tribu, Iuda scilicet, cui imperium fuerat promissum. Iosue autem minister, & famulus Moysi fuerat.

3. TERTIÒ, non ætate florentem, tertium enim & nonagesimum agebat annum, vt ex indice anni huius, & primo eius anno patet, vt minus bellis idoneus videri posset, quæ tamen continenter ad plures annos gerenda erant, gessitque sapienter ac fortiter, Deo vires animósque ministrante, vt tantò magis Domi-
4. nus res gerere videretur. Quartò, electus est Iosue spiritu Dei plenus, qui scilicet Deum spiraret, & ex eius spiritu omnia moderari vellet, non ex spiritu carnis & sanguinis, aut *spiritu huius mundi*, vt loquitur Apostolus, qui nequitia, ambitione, & malis actibus plenus est. Plenus zelo, vt patet in Numeris decimo quarto.
5. Quintò, Iosue minister, & quasi vicarius Moysis, eique ad montem Sinai, ad tabernaculum, ad electionem seniorum passim socius, & comes; proptereàque ad hoc officium non nouus, sed iampridem exercitatus, & rerum gerendarum
6. peritus. Sextò, in magna populi existimatione, vt qui ad primum bellum contra Amalecitas dux creatus fœliciter illud, Deo opitulante, confecerat. Explorato-
7. ris munus, cum ipsius Dei approbatione, obiuerat. Septimò, in hac electione tribus Ioseph honorabatur, cuius pater de omnibus Patriarchis, & eorum poste-
8. ris in Ægypto bene meritus fuerat. Denique, vt plerique sancti Patres notarunt, & paulò antè indicatum est, electus est Iosue, qui & nomine, & gestis Iesum Christum referret, qui solus populum Dei in terram viuentium potuit introducere.

Num. 27. 18. 1. Cor. 2. 12.

CV. *Cur electus maximè Iosue.*

IN eius porrò initiatione mandat Dominus adhiberi, primò manus impositionem, qua ei iurisdictio, & regendi potestas collata per legitimam authoritatem intelligeretur, & publicè agnosceretur. *Iosue filius Num repletus est spiritu sapientiæ, quia Moses posuit manus suas super eum*, vt dicitur in Deuteronomio. Augustinus in Numeros ait Iosue, etsi haberet in se Spiritum Sanctum, iussum tamen fuisse Moysen ei manum imponere, ne quisquam homo, qualibet præpollens gratia, sacramentum consecrationis audeat recusare. Vide & Theodoretum. Sed vide quàm multis nominibus eum benedixerit Moses, quod obseruauit noster Serarius in Iosue, videlicet tanquam princeps populi, & sacerdos, & Pro-
1. pheta. Potuit enim, vt pius princeps, & decessor successori bene precari, & vt sacerdos solennem quasi precem concipere, istámque veluti sacram Deo ipsi hostiam in ipsius scilicet obsequium, religionis, legisque columen, populi stabilimentum, & vtilitatem offerre: potuit & tanquam Propheta quispiam à Deo monitus, & incitatus eum inaugurare. Quin etiam tanquam magister discipulum, pater charissimum atque amantissimum filium, quàm faustissima precatio-
2. ne benedicere. Deinde vult eum statui coram Eleazaro sacerdote, vt ab eo consecretur, & benedicatur; sicque tam ab Ecclesiastico quàm politico magistratu, Dei locum tenentibus in Repub. & Ecclesia, inauguretur.

Deut. 34. 9. q. 54. q. 48. in Num. l. 1. c. 9. q. 12 & seqq.

CVI. *Eius initiatio, & primùm manus impositio à Moyse, & Eleazaro.*

3. TERTIÒ, requirit præsentiam populi, & eius tacitum consensum, vt ab omnibus, quantum fieri potest, probetur, qui omnibus præesse debet. Beneuolentia quippe mortales maximè continentur, suauissiméque reguntur; nam hic quo-
4. que illud Aristotelæum valet. *Nullum violentum perpetuum.* Quartò, vult Moysem ei dare præcepta, vtique diuina, secundum quæ populum Dei gubernare debet; ideóque ea vel in primis cognoscere, & seruare; vt populo exemplis prosit, & im-
5. periis. Quintò, partem gloriæ Moysis ei dari vult, vt scilicet laudetur, & honoretur à Moyse coram populo. Vnde sequitur, *vt audiat eum omnis multitudo filiorum Israel*, vel communicari ei vult aliqua externa insignia magistratus, quæ ad eius gloriam & dignitatem facerent, quemadmodum datæ sunt vestes Aaroni *in gloriam, & honorem*; vt suprà dictum est, quæ apud homines venerationem conciliant; quæ est Caietan. sententia, & ante eum Abulensis, & post eum Se-

CVII. *Consensus populi.*

Digitized by Google

ratij in Ioſue; & eodem pertinet gloriæ vox in Geneſi. Sextò, vult ei vniuerſam
Synagogam filiorum Iſraël obtemperare, vt legitimo principi,& Dei vices fun- l.1.c 9 q 20
genti in adminiſtratione Reipub. Septimò, ne vſurpet ſacerdotis officium, ſed Gen.45.13.
per eum conſulat Dominum,cúmque vt Dei interpretem & miniſtrum venere- 6. 7.
tur, & vt patrem ſuum amet & colat. Denique ei obtéperet,& non ſolùm in iis,
quæ ſunt ad Deum;nam vniuersè dicitur. *Ad verbum eius egredietur, & ingredietur* 8.
ipſe, & omnes filij Iſrael cum eo. Quod cùm non obſeruaſſet Saül erga Samuelem,&
regno,& vita priuatus eſt. Hic enim eſt ordo pulcherrimus,vt populus principi,
princeps Pontifici, Pontifex pareat Deo. Dionyſ. tamen hic ait Ioſue poſt
Moyſi mortem Eleazaro fuiſſe maiorem, ídque ex D.Thoma in lib. de regimi-
ne principum confirmat.

CVIII. *An ſtatim adierit Ioſue magiſtratum.*

ET hæc quidem ita à Deo ordinata ſunt,executio autem non ita multò pòſt,
ſubſecuta eſt,quæ hîc per anticipationem relata, Deuter.31.adimpletur. Neque
enim viuente Moyſe principatum geſſit. Serarius tamen ait Moyſen quidem ead. q.21.
quoad vixit manſiſſe in dignitate, & eius inſignibus, eius tamen dignitatis &
ſeruitij conſortem fuiſſe Ioſue, vt non iam tanquam miniſter vt olim, ſed tan-
quam dignitate proximus,ei ſemper aſtaret,vel aſſideret,multa iam reſponſa da-
ret, multa præciperet, vna tantum principatus authoritate Moyſi ipſi ſemper
conſeruata; ſicque interpretatur Serar. partem gloriæ Moyſi,Ioſue datam. Ve-
rùm hæc ſupponunt executionem coniunctam fuiſſe ſtatim cum ipſa Domini
declaratione, quæ tamen parum videtur probabilis, aut conueniens, vt alibi
etiam dicetur. Nihilominus rem enunciauit Moyſes ipſi Ioſue hoc tempore; vt
ipſe teſtatur in Deuter. *Ioſue quoque*,inquit,*in tempore illo præcepi dicens, Oculi tui vi-* c.3.v.21.
derunt,quæ fecit Dominus Deus veſter duobus his regibus,ſic faciet omnibus regnis, ad quæ
tranſiturus es, Ne timeas eos. Dominus enim Deus veſter pugnabit pro vobis. Sic videli-
cet impleuit Moyſes quod iuſſerat Dominus Deuter. 1. & 3. *Hunc exhortare, &*
robora, &c.

CIX. *Ceremonialia.*

INSERIT deinceps Moyſes aliquot capitibus antequam reliquam rerum c.28.29.
hiſtoriam exequatur nonnulla ceremonialia, quæ omittimus,tanquam rem mi- & 30.
nus inſtituto noſtro congruentem. Satis ergo ſit hîc breuiter audire Hierony-
mum. *Ieſus*, inquit, *Moyſi in monte ſuccedit, & diſcit à lege quæ ſpiritualiter offerre debeat* in manſ.42.
in Eccleſia; primùm quid per ſingulos dies, deinde quid ſabbato, quid in Calendis, quid in
Paſcha, quid in Pentecoſte, quid in Neomenia menſis ſeptimi, quid in ieiunio eiuſdem menſis,
die decimo; quid in ſcenopegia quando figuntur tabernacula, decima quinta die suprà dicti
menſis. Hæc ibi. Adduntur etiam cap.30. nonnulla de votis & iuramentis, quan-
do ea rata, vel irrita cenſeri debeant. Nam vota & iuramenta virorum rata eſſe
decernit,ſicut & puellæ,quæ in domo patris eſt, ſi id ille cognouerit,& tacuerit;
ſecus autem,ſi contradixerit. Idémque de vxore ſtatuitur reſpectu viri, ſiue illà
in domo Patris, ſiue mariti fuerit. Viduam autem & repudiatam eadem lege
qua virum, in voti aut iuramenti ſolutione vult teneri.

CX. *Bellum contra Madianitas decernitur. Eiúſque cauſæ.*

CONSEQVENTER autem cap. 31. pugna contra Madianitas memoratur, c.31. Num.
quæ prædicta fuerat extremo cap.25. *Hoſtes vos ſentiant*,inquit Dominus, *Madia-*
nitæ, & percutite eos, ſimúlque ratio additur æquitatis belli ex iuſtitia vindicatiua.
Quia, inquit, *& ipſi hoſtiliter egerunt contra vos, & decepere inſidiis per idolum Phogor, &*
Cozbi filiam ducis Madian ſororem ſuam, id eſt ciuem ſuam, filiam Madian, pro-
ptereáque ſororem filiorum Madian. Duæ cauſæ ponuntur ſuſcepti contra Ma- 1.
dianitas belli,altera ex iure gentium petita,quo hoſtiliter tractantur,qui hoſtili-
ter ſe gerunt, nam nulla iniuria violati, eos diris deuouere voluerunt, & dæmo-
num infeſtationibus malè vexatos, diſperdere. Altera ex iure diuino, pro ſum- 2.
mis enim hoſtibus habendi ſunt, qui ad peccandum nos pertrahunt. Summis
enim malis nos afficiunt, dum animas noſtras occidunt, Deum nobis aufe-
runt, beatitudinis ius nobis eripiunt, dæmonis mancipia conſtituunt, & ſup-
pliciorum æternorum reos. Hanc vtrámque belli cauſam Philo quoque libr.1.
perſtrinxit. *Ad hunc modum*, inquit, *inteſtinis malis defuncti* (cæſis videlicet iis, qui
initiati fuerant Beelphegor) *quando etiam de transfugio, proditióneque ſuſpecti omnes*
ceciderant, Iſraëlitæ arbitrabantur veniſſe opportunum tempus expeditionis contra Balacum
(id iubente præſertim Deo) nihil non conatum vt læderet, nec fruſtratum ſuo conſilio, quippe

Digitized by Google

qui per vatem deuouere, deleréque copias Hebræorum sperauerat. Per mulieres vero impudicas ingentem plagam tum libidine corporibus, tum animabus impietate inflixerat. Hæc Philo.

C. 31. 2. — CXI. *Suscipitur ab Israëlitis, delectu facto.*

Nunc ergo *locutus est Dominus ad Moysem dicens, Vlciscere prius filios Israël de Madianitis, & sic colligeris ad populum tuum.* Hæc enim vltima fuit expeditio Israëlitarum viuo Moyse, aliqua tamen alia ab eo gesta sunt ante mortem quæ deinceps exposituri sumus. *Statímque Moyses, armate,* inquit, *ex vobis viros ad pugnam, qui possint vltionem Domini expetere de Madianitis. Mille viri de singulis tribubus eligantur ex Israël, qui mittantur ad bellum.* Paucos voluit Dominus hoc bellum conficere, vt facilius à quo esset victoria intelligeretur. Itáque deinceps sæpius eandem ob causam victorias ingentes voluit obtineri. Memento trecentos Gedeonis bellatores aduersus innumerabilem multitudinem Madianitarum, & Ionathæ cum armigero suo, cuius fortitudini fiducia respondebat, quàm illa verba testantur. *Non est Domino difficile saluare, vel in multis, vel in paucis.* Sapienter optimus princeps, memor illius promissi. Persequentur quinque de vestris centum alienos, & centum de vobis decem millia: cadent inimici vestri gladio in conspectu vestro. Voluit etiam viuo Moyse confici hoc bellum, ad grandam consolationem sancti viri, quem Madianitæ turbauerant, populum ad peccatum prouocando, & per peccatum magnæ cladis occasionem præbendo. Fletus enim Moysis, & piorum ad ostium tabernaculi, dum populus per geminam fornicationem insaniret, tristitiæ ipsius locupletissimum argumentum fuit. Nec vacat illud, *Statímque Moyses, armate,* inquit, *ex vobis viros ad pugnam,* &c. Poterat enim vir sanctus nonnihil commoueri, quod Israëlitæ statim à peccato perpetrato puniti fuerant. Madianitæ autem adhuc impunè tulerant peccatum suum. Sic ergo impletur illud, *Lætabitur iustus, cùm viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris.*

Iud. 6. & 7. 1. Reg. 14. 6. — Leuit. 26. 8. Iosu. 23. 10. — Psal. 57. 11.

CXII. *An Dux Phinees.*

Dederunt ergo millenos de singulis tribubus, id est duodecim millia expeditorum ad pugnam. *Non fuit vniuersorum expeditio,* ait Philo, *ne finitimæ gentes excitarentur ad arma, communi periculo, simúlque consultum videbatur manere cæteros in subsidiis, si forte res posceret noua submitti auxilia. Milleni de singulis tribubus selecti sunt: quos misit Moyses cum Phinees filio Eleazari sacerdotis, vasa quoque sancta, & tubas ad clangendum tradidit ei.* Ecce bellum sacrum, cui præficitur filius principis sacerdotum; supremi sacerdotij hæres, & designatus successor. Sic enim sentit Philo libro primo, *Sic armatis,* inquit, *duodecim millibus Imperator datur Phinees, spectatæ iam fortitudinis vir, qui sacris rite peractis vbi litatum vidit, milites hunc in modum pro concione adhortatus est.* &c. Idem scribit & Iosephus, *Moyses,* inquit, *misit exercitum in Madianitas duodecim millium, singulis tribubus mille militibus imperatis; eísque copiis Phineem præfecit, cuius opera leges vindicatas, & de Zambria violatore earũ pœnas exactas paulo antè memorauimus.* His subscribit Comestor, Lyranus, Dionysius, Adrichomius, Ferus, Zonaras, qui Iosephum studiosè sequitur, & Tornielius: dubitat Serarius in Iosue.

l. 3. ant. c. 6. fin. — in hunc annum. 26. l. 1. c. 10 q. 1 q. 4. in c. 31

CXIII. *An potiùs Iosue.*

Abulensis autem & Cornelius hoc loco, Caietanus, & Fonçeca, aliique existimant Iosue fuisse in hoc bello ducem; idque rationi esse consentaneum, vt qui iam dux fuerat in prælio contra Amalecitas, & institutus, vel statim instituendus successor Moysis. Phineam autem missum, vt superintendentem vasis sanctitatis, & tubis, tanquam sacerdotem primum sub Pontifice patre suo. Et sanè Scriptura Hebræa, Græca, Latina, aut Chaldæa Paraphrasis nusquam huic Phineæ præfecturæ fauet; ait enim tantùm Phinees missum esse. Nec Hieronymus, Augustinus, Clemens Alexandr. Rupertus, Tertul. huius præfecturæ meminerunt. Et sanè Iosephus ipse, & Philo apertè profitentur, Leuiticam tribum à militia immunem fuisse, nec vsquam in Scriptura leguntur militasse; sed totum eorum officium in cultu, & ministerio tabernaculi constituitur. Et hanc sententiam probabiliorem putat Serarius loco cit. quia Iosue, vt antè diximus, iam omnium princeps designatus esset, & iam alio in bello industriam suam & fortitudinem, adhuc priuatus, omnibus abundè probauerat. Adde quod non nominatur cum Moyse & Eleazaro inter obuiam procedentes victori exercitui; quod tamen sileri minimè debuisset. Illi ergo in primis tribuenda est victorum

Officium Leuitarum in bello.

erga Deum pietas & munificentia, qua opima spolia Deo consecrarunt, vt habetur in fine cap. 31.

CXIV. *Missus in bellum Phinees ad arcæ custodiam.*

HOC autem contra sentientes induxit in fraudem, quod cùm viderent Phineem ad hoc bellum profectum, noluerunt talem virum constituere gregarium militem, ducem fecerunt; non animaduertentes consuetudinem Israëlitarum deferentium arcam Domini in bellum, vt diuinum auxilium præsentius haberent, in cuius rei signum capite decimo quarto Numerorum dictum est. Arcam Dei non fuisse motam de loco suo, quando Israëlitæ, post mortem exploratorum, iniussu Dei ad bellum ascenderunt, *Insinuando ab opposito*, inquit Caietanus, *quod si bellum Dei voluntate factum fuisset, arca fuisset in prælium delata*. Idque confirmatur Iosue sexto, vbi suscepta expeditione contra Iericho, iubentur sacerdotes tollere septem buccinas, quarum vsus est in Iubilæo, & præcedere arcam fœderis: & rursum contra vrbem Hai, vt patet Iosue octauo; quam arcam etiam hoc loco, nomine vasorum sanctorum, Hebræi intelligunt, vt ait Oleaster, Setarius, Lyranus, Dionysius, Caietanus, Vatablus, Sà, alij. Sic extremo tempore sacerdotij Heli, Hebræi arcam è Silo abduxerunt, quæ acceptam iam cladem in hostium caput conuerteret, & fecisset, nisi iam tum meriti fuissent acerbiore verbere castigari. Erat etiam in exercitu Saülis: & in castris Ioab pugnantis contra Ammonitas, vnde dicebat bonus Vrias. *Arca Dei, & Israël, & Iuda habitant in papilionibus, & Dominus meus Ioab*, &c. Ethnici quoque Idola sua ad prælium deferebant. Vnde Philistæi à Dauide victi *reliquerunt sculptilia sua, quæ tulit Dauid, & viri eius*. Delata igitur in prælium arca Dei, sacerdotes eius gestatores, & custodes adesse oportuit; in primísque Phineam principem principum Leuitarum; in eo enim munere patri successisse oportuit, sicut successurus erat sacerdotio.

in fi. v. 44. c. 6. v. 6. v. 33. 1. Reg. 4. 2. Reg. 11. 11. 2. Reg. 5. 21 Num. 3. 32.

CXV. *Cognati Moysis qui excepti à clade.*

EXISTIMAT porrò Torniellus, admodum sanè probabiliter, Moysen antequam infestum in Madianitas exercitum mitteret, euocasse ad se Cinæos soceri sui filios, ac nepotes, genere atque habitatione Madianitas; ne cum reliqua natione perirent. Et certè ex Scriptura constat non fuisse eos eadem cum cæteris implicitos clade, sed cùm Israëlitis ingressos esse in Chananitidem, atque adeo agrum Iericho fuisse sortitos; ex eóque postea abiisse in desertum Iuda, quod nos suprà quoque notauimus. Verùm probabilius arbitror, Hobalem cognomento Cinæum, de quo decimo Numerorum agitur, non socerum ipsum Mosis, sed filium soceri fuisse, eundémque discedente ad suos patre; cum Moyse Ietro, ciúsque vxore Sephora, sorore sua, & filiis eius, nepotibus suis remansisse, diuturnæ in deserto socium peregrinationis; aliósque ad se de fratribus suis, filiis ac nepotibus, si quos habuit paulatim euocasse, eáque ratione maturius communi calamitati fuisse subtractos. Ita omninò sentit Cornelius à Lapide in eum locum, & Caietanus, Paulus Burgensis, & Oleaster.

Iud. 1. 16. an. Mos. 41. Num. 10. v. 29. Num. 10. 29.

CXVI. *Pugna cum Madianitis, & victoria.*

IAM quod ad pugnam ipsam attinet, eam paucis perstrinxit Moyses, *Cúmque*, ait, *pugnassent contra Madianitas, atque vicissent, omnes mares occiderunt, & reges eorum Eui, & Recen & Sur* (patrem scilicet Chozbi, quem sua impudentia, mórsque turpissima medio in flagitio, memorabilem fecit.) *Et Hur, & Rebe, quinque principes gentis. Balaam quoque filium Beor interfecerunt gladio*. Quæ repetuntur in Iosue decimo tertio, & dicuntur fuisse duces Sehon, qui hoc loco reges, & principes vocantur; fortè quod eius fuissent aliquando stipendiarij. Aut, vt putat Masius, Sehoni auxilio fuissent aduersus Israëlitas, &, fuga lapsi, ad suos Madianitas euasissent. Nec multò pluribus Iosephus. *Madianitæ*, inquit, *intellecto hostium aduentu, & quod iam non longè abessent, & ipsi copias in vnum contrahunt, & qua in regionem suam irrupturos putabant, munito pro tempore aditu præsto erant, impetus eorum pro viribus propulsaturi. Sed mox primo congressu tanta multitudo Madianitarum est cæsa, vt numerus cadauerum iniri non posset: ne regibus quidem seruatis*. Eosdem nominat cum Moyse, sed vocabulis, vt assolet, paululum immutatis, addens à Recen dictam Recemen primariam vrbem Arabum, quàm Græci Petram vocare malunt. Philo autem. *Collatis*, ait, *signis tantùm præualuerunt robore, & audacia, vt mactatis more pecudum hostibus, ipsi omnes reuerterentur incolumes, ne vno quidem è suis vel*

Num. 31. 7. Num. 25. 15. v. 21. l. 4. c. 7.

Digitized by Google

desiderato, vel saucio. Aliquis ignarus facti, ex redeuntium specie conieciens dixisset, eos reuerti à decursione militari, non ex acie referre victoriam, adeo intacti erant, haud secus quàm post ludicram armorum meditationem. Hæc Philo, consentaneè narrationi
v. 48. & 49. Moysis, qui hoc capite trigesimo primo, ait accessisse principes exercitus ad Moysem, & tribunos, & centuriones, & dixisse. *Nos serui tui recensuimus numerum pugnatorum quos habuimus sub manu nostra, & ne vnus quidem defuit.* Singulari vtique Dei protectione, & beneficentia.

Sed addamus hoc loco, qui mortem Balaami commemorat, quæ de eo reliqua sunt, vt sua illi iusta persoluamus. Et primùm difficile non est intelligere illum absoluto vaticinio, datóque nequissimo consilio in Mesopotamiam reuertisse. Indéque hùc tempori ad cladem participandam remigrasse; plurimi enim abiere dies, dum Balaami consilio acquiescunt Moabitæ ac Madianitæ; dum Israëlitas, muliercularum interuentu, corporis animique turpitudine contaminant; dum de iis Dominus pestilentia, Iudices suspendio pœnas exigunt; dum Israëlitarum nouus populus numeratur, Moyses de suo discessu monitus successorem discit, & solenniter consecrat, variæque leges ac ceremoniæ traduntur, quæ sex Numerorum capitibus continentur. Et fortè distulit Dominus pœnas de Madianitis sumere, donec ille adesset, qui omnium erat nocentissimus, & in quem omnium peccata, & damna redundabant. Ergo Balaam ad suos reuersus, vt suprà diximus, & affirmat Abulensis, non semel, rebúsque suis ibi constitutis, ad Madianitas, iam sibi gemina legatione familiares, est reuersus, siue vt nouo quopiam consilio Hebræos affligeret, siue vt inde lucrum aliquod, quasi è nundinis, reportaret. CXVII. *Reditus Balaami ex Mesopotamia.*

Num. in c. 22. 23. & 31. Num. vide Aug. in hunc lib. q. 52.

Verum miser alieno intentus malo, perniciem sibi imminentem non prius vidit, quàm, communi implicitus cladi, expertus est. Credibilius quippe duxerim, eum maleficiis, & incantationibus intentum, quàm in acie pugnantem cæsum esse. Id enim genus hominum ignauissimum, & mortis timidissimum esse solet. Cuius rei illud etiam argumentum est, quod inde vsque à Mesopotamia sine gladio, quo asinam suam interficeret in Moabitidem venit. Et optauit ille quidem mori morte iustorum, fierique nouissima sua horum similia. Sed oportuit huiusmodi mortem vita sancta, religiosáque anteuerti. Hîc autem siquid boni dixit, aut fecit, inuitus fecit ac dixit; mala verò sciens prudénsque dixit ac fecit, cùm immenso corporum animorúmque detrimento. Itaque licet cum Hebræi, apud Hieronymum in tradit. in Genes. primùm virum sanctum & Prophetam Dei appellent; & Prosper, vnius veri Dei vatem. Tertullianus quoque; imò Petrus ipse Apostolus, Prophetam. D. tamen Augustinus non dubitat hominem reprobum sæpius appellare, & Saüli Prophetæ item ac reprobo, aggregare. *Opus est*, inquit, *ad soluendam istam quæstionem, vt ostendamus aliquem reprobum hoc donum habuisse Prophetia, quod si alium neminem inueniremus, hoc iste ipse Saül satis ostenderet. Sed tamen ille etiam Balaam reprobus apparet; non enim eum tacet Scriptura diuino iudicio esse damnatum: & tamen Prophetiam habebat; & quia charitas ei deerat, inerat voluntas maledicendi populo Israëlitico, quàm hostis precio comparauerat, qui eum ad maledicendum mercede conduxerat, dono tamen illo quo aspergebatur, benedicebat inuitus.* Reprobis quoque eundem annumerat quæstione quadragesima septima in Numeros. Et apertè rursum quæstione quadragesima octaua. *Nam omnino permissus non est dicere quod volebat, sed quod virtute spiritus cogebatur. Et ipse quidem reprobus mansit. Nam posterior de illo S. Scriptura ita locuta est, vt quidam reprehensibiles, & reprobi viam eius secuti dicerentur. Secuti, inquit, viam Balaam filij Beor, qui mercedem iniquitatis dilexit.* Vbi obserua S. Augustinum aliter legisse, quàm habetur in vulgata. CXVIII. *Misera mors.*

c. 22. 29. c. 23. 10. c. 22. de promiss. p. 2. c. 12. l. 4. con. Marcio. c. 28. 2. Pet. 2. 16. l. 2. ad Simplicia. sub med. vide & q. 50. 2. Pet. 2. 15. q. 40. in num.

Hvic fini anterior eius vita respondet. Theodoretus apertè, veri Dei cultorem fuisse negat. *Ille quidem*, inquit, *non verum Deum interrogabat: respondit ei tamen Deus, non is qui rogatus fuerat, sed quem ignorabat.* Plenius Origenes. *Hic Balaam*, inquit, *famosissimus erat in arte magica, & in carminibus noxiis præpotens. Non enim habebat potestatem, vel artem verborum ad benedicendum, sed habebat ad maledicendum. Dæmones enim ad maledicendum inuitantur, non ad benedicendum. Et ideo quasi expertus in talibus, in opinione erat omnibus, qui erant in Oriente. Nisi enim experimenta eius plurima præcessissent, quod frequenter maledictis hostem vertisset armatum, non vti-* CXIX. *Anterior eius vita dæmonibus addicta.*

Hom. 13. in num.

quę præsumpsisset rex hoc posse fieri sermonibus, quod ferro & acie vix posset impleri. Non consuluisse autem illum Deum, sed dæmones, quibuscum amicitiam contraxerat, sic idem declarat Origenes. *Rectè ergo Scriptura etiam magica arte vti prohibet, quia magorum ministri Angeli sunt refuga, & spiritus maligni, & dæmonia immunda. Nullus enim sanctorum spirituum obtemperat mago. Non potest inuocare magus Michaëlem, aut Raphaëlem, aut Gabrielem: multo minus omnipotentem Deum, nec filium eius Dominum nostrum Iesum Christum, nec sanctum Spiritum eius.* Et mox. *Isti ergo dæmones arte quadam, & compositione verborum, in amicitias, vt ita dicam, cesserant Balaam, quorum amicitiis fretus, magnus apud homines videbatur.* Et inferius. *Igitur Balaam diuinaculis acceptis* (eo vocabulo non precium diuinationis, seu maledictionis, sed diuinandi instrumenta intellexit Origenes) *cùm solerent dæmones ad ipsum venire, fugatos quidem dæmones videt, sed adesse Deum. Et ideo dicit interrogare se Deum, quia consuetòs sibi parere, nusquam dæmones videt. Venit ergo ipse ad Balaam, non quod dignus esset ad quem veniret Deus, sed vt fugarentur illi qui ad maledicendum, & ad malefaciendum adesse consueuerant.* Augustinus quoque ait, quæri posse quomodo cum homine pessimo, vel in somnis locutus sit Deus, propter ipsam eius indignitatem. Ergo nec aras erigebat, nec holocausta incendebat Deo, sed dæmonibus; tunc enim se ipse regebat, nec bene quidquam, vel dicebat, vel faciebat nisi inuitus, & impos sui. *q. 47. in Num.*

CXX. *Et posterior aliis inquinata sceleribus.*

Sed præter hanc eius malitiam, atque impietatem maximam, Scriptura eum quatuor criminum accusat, & damnat. 1. damnabilis auaritiæ, quæ eum ad maledicendum illis impellebat, quos iustos atque innoxios ipse fatebatur; & quidem vel inuito Deo. Itaque Masius ait turpi ambitione eum atque auaritia plenum fuisse, proptereàque à proborum vatum munere quàm longissimè esse submouendum: tametsi illum in edendis oraculis, Dei fuisse organum fateatur. Secundò doctrinæ accusat perditissimæ, vt qui doceret, prostituto pudore, edere, & fornicari. Quod auctor fuerit scandali Israëlitis in eorum perniciem de industria dati. Quartò inobedientiæ, quod nominatim prohibitus maledicere Hebræis, cum intentione tamen maledicendi profectus est ad Balac, idque semel, iterum, tertiò exequi conatus est; tametsi tanto prodigio asinæ loquentis, & periculo Angeli mortem intentantis antè conterritus, culpámque confessus. Accessit postrema malè agendi pertinacia, quæ hominem è patria reduxit in Madianitidem, & artes nefarias machinantem oppressit, & præcipitauit in barathrum. Quæ copiosius aliquantò dicta sunt à nobis, quod non desint qui hominem postertus illuminatum à Deo, eiúsque cultorem effectum putent.

Iud. v. 11. 2. Petr. 2. 15. 1. in 13. Iosue Num. 21. 2. Apoc. 2. 14. 3. 4. Num 24. 14 c. 31. 16. Num 22. 28 c. 31. 34. 5.

CXXI. *Scripta eius.*

Scripta eius memorat author operis imperfecti apud Chrysostomum, à quibus Magi qui ad Christum venerunt edocti fuerint de stella ex Iacob oritura. Quod ille videtur ab Origene didicisse. *Pro maledictis*, ait, *infert Balaam benedictiones, & prophetias, quæ possunt ædificare non solùm Israel, sed & reliquas gentes. Si enim à Moyse Prophetia eius sacris inserta sunt voluminibus, quantò magis descripta sunt ab iis, qui habitabant tunc Mesopotamiam, apud quos magnificus habebatur Balaam, quosque artis eius constat fuisse discipulos. Ex illo denique fertur magorum genus & institutio in partibus orientis vigere: qui descripta habentes apud se omnia, quæ prophetauerat Balaam, etiam hoc habuerunt scriptum, quod Orietur stella ex Iacob, & exurget homo ex Israël. Hæc scripta habebant Magi apud semetipsos; & ideo quando natus est* Iesvs, *agnouerunt stellam, & intellexerunt adimpleri Prophetiam, magis ipsi quàm populus Israel, qui sanctorum Prophetarum audire verba contempsit. Illi ergo ex iis tantùm, quæ Balaam scripta reliquerat agnoscentes adesse tempus, venerunt,* &c.

in Matth. c. 2. hom. 2. in Num. hom. 15.

CXXII. *Et aliorum id genus vatum.*

His consentanea sunt, quæ scribit Eugubinus. *Fuit*, inquit, *is Propheta eo modo, quo & Mercurius Trismegistus apud Aegyptios, & Sibylla apud alias nationes; qui tametsi pleraque vera cecinerint, idololatriæ tamen, & dæmonum cultores fuerunt. Qualis & Zoroaster apud Persas, & Orpheus apud Græcos, apud Hyperboreos Abaris, & Zamolxis apud Getas; quanquam de his non ita constat, sicut de Mercurio, & Sibyllis. Reliquos in totum abiiciendos arbitror. Quæ autem apud nos à Prophetis tradita sunt, inueniuntur illa quidem in omnium gentium literis, sed alio quodam modo, vt alia penitus esse videantur.* Sic ipse. Sed aliud est spiritu Prophetiæ afflatos fuisse, quod de Balaamo con- *in 22. Num.*

ſtat, & de Sibyllis paſſim creditum eſt, quibus Paulus Apoſtolus apud Clementem Alexandr. aggregat Hyſtaſpem, à quibus Dei filius clarè & apertè ſcriptus fuerit: aliud fuiſſe qui ſacros & propheticos libros conſuluiſſent; indéque ſua, multa cum varietate, fabulis, erroribúſque concinnarint; vt de Triſmegiſto, Platone, & aliquibus Poëtis Græcis, Latiniſque conſtans eſt opinio [8].

l. 6. ſtrom.

8. χ.

CXXIII *Cædes, captiuitáſque Madianitarum.*

IAM quod ad effecta victoriæ, quatuor ad eam pertinent. Captiuitas, cædéſque perſonarum; locorum deuaſtatio; præda rerum; & eius diſtributio. De primo ita Moyſes. *Caperúntque mulieres eorum, & paruulos*, & quidem vtriúſque ſexus, nam mox dicitur iratus Moyſes principibus exercitus, tribunis, & centurionibus qui venerant de bello, quod fœminas reſeruaſſent. *Nónne iſtæ ſunt*, inquit, *quæ deceperunt filios Iſraël, ad ſuggeſtionem Balaam, & præuaricari vos fecerunt in Domino, ſuper peccato Phogor, vnde & percuſſus eſt populus. Ergo cunctos interficite; quidquid eſt generis maſculini, etiam in paruulis, & mulieres, quæ nouerunt viros iugulate, puellas autem, & omnes fœminas virgines reſeruate vobis.* Ex quo corrigendus eſt Philo, qui ait pueros impetraſſe veniam. *Captiuorum*, inquit, *adductus eſt infinitus numerus, ex his inter viros, & mulieres internecione ſaeuitum eſt, in alteros, quod ab his petiti fuerant iniuſtis armis, & ſceleſtis conſiliis.* De armis tamen nulla eſt memoria in Scriptura, quibus videlicet Iſraëlitas prouocarint, neque enim alia eorum arma fuerunt, quàm ſceleſta conſilia. Imò ipſemet Philo, vt ſuprà quoque ſuo loco retulimus. *Vnus*, inquit, *e vicinis regibus Balaces nomine, habens in Oriente magnum, populoſúmque imperium, non auſus armis decernere, domi ſe continuit, & timens clades quas bellum afferre ſolet, ad auguria ſe vertit, atque diuinationes.* Hæc ibi. Sed pergit, *In alteras, quia hæ ſuis præſtigiis iuuentutem Hebræam ſeduxerunt, cui laſciuiæ, impietatis, ac poſtremò necis cauſa fuerant; teneræ ætas, pueri, virginéſque impetrarunt veniam.* Veritus eſt fortaſſe Philo ne occaſionem daret Ethnicis, quibus ſcribebat, accuſandi crudelitatis Iſraëlitas; vel Moyſen, vel ipſum etiam Deum; cuius imperio factum eſt, vt quicquid erat generis maſculini, etiam in paruulis occideretur. At ſatius fuerat iuſtam huius ſeueritatis rationem afferre, quæ nequaquàm deeſt, & quidem multiplex, quàm ſacris literis apertè contradicere.

l. 1. de vita.

CXXIV *Dei in mādanda infantum cæde iuſtitia.*

NEC difficilius eſt diuinam iuſtitiam in hac cauſa defendere, quam in generali eluuione terrarum; aut quinque illarum ciuitatum incendio, in quibus pleróſque infantes innocentes fuiſſe conſtat, non ſecus atque in ciuitate Niniue, Dominus ipſe ad Ionam Prophetam loquens teſtatur. Nimirum vita
Ionæ 4. 11.
1. omnium illius arbitrij eſt, ſupremíque dominij, ſicut & reliqua omnia; à quo habent homines commodatò quidquid habent, ſiue in exiguum, ſiue in diuturnum tempus. Itaque nulli facit iniuriam cùm repetit ſuum, vt ipſi quoque Ethnici Philoſophi profitentur; ſed ei cum gratiarum actione reddendum eſt, quod vtendum dedit. Adde quod impij parentes puniuntur in filiis quos vident, licet innocentes, eadem ſecum animaduerſione percelli; ſi tamen innocentes, & non potiùs peccati, ſaltem totius naturæ, reos; quibus etiam, hoc ipſo quod maturè occiduntur, magna à Deo confertur gratia, quod pluribus onuſti peccatis ad inferos deſcendiſſent, qui olim poſt reſurrectionem cruciatuum expertes ſola fruitione diuinæ viſionis, & beatitudinis ſupernaturalis priuabuntur. Quid quod ſeruitus, cui viui reſeruantur, non minus malum ipſa morte cenſendum eſt, ſiquis durum, & inclementem herum nanciſcatur, vt fortaſſe puellis, ludibrio etiam victorum expoſitis, fratrum conditio fuerit exoptanda.

(margin: 2. 3. 4. 5.)

CXXV. *An omnes Madianitæ occiſi fuerint?*

c. 31. 7.

CÆTERVM quod Moyſes ſcribit omnes mares occiſos fuiſſe, dubium ex Iudicum hiſtoria eſſe poteſt. Nam Gedeon contra infinitam Madianitarum multitudinem, poſt annos circiter centum octoginta, pugnauit. Qui fieri id potuit, ſi mares omnes internecione deleti ſunt? Dicendum videtur Moſis mentem eſſe, omnes mares, qui ab Iſraëlitis capti ſunt, interfectos fuiſſe, nemine in ſeruitutem abducto, quod in fœminis factum non eſt. Id autem non impedit quominus plurimi, vel ante prælium, vel in ipſo prælio fuga ſibi con-

Iud. 6. 7.

ſuluerint, euaſerintque cum ſuis, à quibus poſtea populus reſtauratus ingenti numero potentiáque creuerit, adeò vt ipſos Hebræos ad ſeptem annos dira ſeruitute opprimerent. Eadémque eſt ſententia Abulenſis, & Cornelij hoc loco. Iud. 6. 1.

CXXVI. *Vaſtitas regionis.* Hæc de perſonis. Quod attinet ad loca, affirmat Moyſes tam vrbes, quàm viculos, & caſtella flammis fuiſſe conſumpta. *Deuictæ vrbes*, ait Philo, *flammis ferróque ſolo æquatæ ſunt, vt nullum ſupereſſet habitationis veſtigium, ac ſi nunquam ea terra habuiſſet incolas.* Quod ne mirum videatur, ſciendum eſt eas terras, & vrbes ipſimet Iſraëlitarum habitationi non fuiſſe deſtinatas. Itaque voluit Dominus hæc loca fœdiſſima idololatria, & turpiſſimis moribus contaminatę, ignibus expiari, ſicut de præda mox diſertè præſcriptum eſt, ſimúlque vindictæ magnitudinem, quam incolæ commeriti fuerant demonſtrare, ſicut in Sodomis & Gomorra, & cæteris, in totius poſteritatis exemplum. Quod ſi Madianitæ in Arabia fœlice habitarunt, vt vult Hieronym. tanto minus eorum regio ad Hebræorum poſſeſſionem pertinuit. Deut. 29. 22. Gen. 19. 15.

CXXVII. *Quanta præda collecta.* IAM verò præda longè maxima fuit, qua populus vniuerſus ditatus eſt: cœperunt enim omnia pecora, & cunctam ſupellectilem. Fuit autem præda quam exercitus cœperat, ouium ſexcenta ſeptuaginta quinque millia, boum ſeptuaginta duo millia, aſinorum ſexaginta millia, & mille; animæ hominum ſexus fœminei, quæ non cognouerant viros, triginta duo millia. Acceſſit præterea ſupellex innumerabilis omnis generis, quæ partim igne, partim aquis expiata eſt, vt fuſius habetur hoc capite. Sic autem Philo breuiter. *Præda ingens parta fuit, exhauſtis non ſolùm opibus regiis, ſed etiam priuatis poſſeſſionibus; non minus enim ex agris auectum eſt, quàm ex oppidis. In caſtra conuexerunt totas quantæ fuerunt hoſtiles diuitias. Nominatim tamen homines & iumenta captiua ad Moyſen, & Eleazarum adducta referuntur, vtenſilia verò in caſtra.* Num. 31. 32. Num. 31. 12.

CXXVIII. *In qua corrigitur Ioſephus.* IN his autem corrigendus etiam eſt Ioſephus, cùm ait Iſraëlitas ex mandato Moyſis, incolas cum mulieribus in Madianitide interemiſſe, cùm iſtis parcitum fuerit à milite, donec iuſſu Moyſis poſtea interfectæ ſeorſim fuerunt. Deinde in numero animalium valdè fallitur, imò ſponte fallit, & pro numero à Scriptura expreſſo, alium pro arbitrio quaſi ludibundus ſubſtituit, nam pro ſeptuaginta duobus millibus boum, ipſe quinquaginta duo millia refert, & ne erratum in numero contigiſſe putes, illi numero integro & perfecto, addit ipſe de peculio ſuo ſexaginta ſeptem: ne forte præciſus ille numerus minus fidei habere videretur. Aſinos etiam mille contempſit, nec mirum, cùm etiam ouium ſexcenta ſeptuaginta quinque millia intacta reliquerit; hic tamen numerus, conſtans habetur in textu Hebræo, atque Græco, Chaldæus varius eſt; ſed ne illi quidem conſentit Ioſephus. Quæ ſatius erat, aut cum Philone omittere, ne nimis minuta diligentia videretur, aut ex fide cum Scriptura recitare. 1. 4. c. 7. 2.

CXXIX. *Diſtributio prædæ.* RELIQVA eſt prædæ diſtributio. De qua ſic præcepit Dominus Moyſi, *Tollite ſummam eorum quæ capta ſunt ab homine, vſque ad pecus, tu & Eleazar ſacerdos, & principes vulgi; diuidéſque ex æquo prædam inter eos qui pugnauerunt, egreſſique ſunt ad bellum, & inter omnem reliquam multitudinem.* Hæc fuit prima, & ſumma diuiſio, qua 12. millia pugnatorum æquata ſunt reliquę multitudini vniuerſæ; tum ſecuta eſt altera diuiſio prædæ bellatorum; ſubdit enim: *Et ſeparabis partem Domino ab his qui pugnauerunt, & fuerunt in bello, vnam animam de quingentis, tam ex hominibus, quàm ex bobus, & aſinis, & ouibus, & dabis eam Eleazaro ſacerdoti, quia primitiæ Domini ſunt*; tertia etiam diuiſio facta eſt, in præda reliquæ multitudinis, in partem Leuitarum. *Ex media quoque parte filiorum Iſraël accipies quinquageſimum caput hominum & boum, & aſinorum, & ouium cunctorum animantium, & dabis ea Leuitis, qui excubant in cuſtodiis tabernaculi Domini. Feceruntque Moyſes & Eleazar ſicut præceperat Dominus.* Sicut ibidem fusè deinceps exponitur. De diſtributione verò reliquæ prædæ nihil dicit. Intelligit enim eam fuiſſe propriam cuiúſque prædam, priorem autem communem, & diuidendam iuxta Domini præſcriptum. Et eò referri poſſunt illa verba quæ in fine cap. trigeſ. primi habentur, *Vnuſquiſque, quod in præda rapuerat, ſuum erat.* c. 31. Num.

CXXX. *Militum pietas, & gratus animus*

NISI quòd milites spontè aurum Domino obtulerunt. In gratiarum actionem, quòd omnes incolumes ex bello rediissent. *Ob hanc causam*, inquiunt, *offerimus in donariis Domini singuli, quod in præda auri potuimus inuenire, periscelides, & armillas, annulos, & dextralia, ac murenulas, vt depreceris pro nobis Dominum. Susceperúntque Moyses & Eleazar Sacerdos omne aurum in diuersis speciebus, pondo sexdecim millia septingentos quinquaginta siclos*, id est quinque auri talenta, cum tribus ferè talenti partibus; talentum autem est centum viginti quinque librarum ex Epiphanio, valétque in gallica pecunia, aureos duodecim mille quingentos; itaque tota summa fuerit aureorum septuaginta & vnius millium, octingentorum septuaginta quinque, assignatis cuique sexaginta solidis; quilibet autem auri siclus erit quatuor aureorum, & decem solidorum. Quòd autem Scriptura dicit aurum hoc receptum à tribunis; & centurionibus, intellige, per eorum manus gregarios milites aurum suum obtulisse Deo. Id enim colligitur ex illis verbis, *singuli quod in præda auri potuimus inuenire*, & ex eo quòd Sacerdos omne aurum dicitur suscepisse. Alioqui non omne aurum, sed ne dimidium quidem oblatum esset Deo. *Susceptum autem intulerunt in tabernaculum testimonij, in monimentum filiorum Israël coram Domino.*

(Margin: c. 31. 50. — l. de pōd. & mens. — Nu. 31. 54.)

CXXXI. *Quid hac de re Philo, & Iosephus*

HÆC eadem de prædæ distributione fideliter Philo sub finem libri primi retulit. *Aliquantò pòst*, inquit, *prædam diuisit, his qui militauerant multò paucioribus præ cæteris assignata parte dimidia, reliqua verò his qui in castris remanserant*. Et paulò post, *Visum est necessarium totius prædæ* (hominum scilicet & iumentorum, vt ex textu patet) *sacrare primitias quinquagesimas subsidiarij, quingentesimas propugnatores contulerunt. Hæ Pontifici data sunt iussu Prophetæ; altera portio cessit æditnis, quos Leuitas nominant.* Hæc & alia Philo. Non sic Iosephus, qui nec Philonem, nec Scripturam, nec veritatem secutus, nisi mendum in locum irrepsit, sic ait, *Moyses autem partitus prædam, quinquagesimam eius partem Eleazaro dedit, & Sacerdotibus.* τὸ πεντηκοστὸν, πεντακοσιοστὸν enim dicendum fuit, Septuag. enim μίαν ψυχὴν ἀπὸ τῶν πεντακοσίων scripserunt. Similitudine partis Leuiticæ deceptus videtur. Sed facilis est lapsus in numeris.

CXXXII. *Tribus duæ petunt habitationē cis Iordanē*

SVB hoc tempore cùm nihil iam reliquum esset trans Iordanem, quod transitum in Chananitidem moraretur, deuictis Amorrhæis, & Madianitis; Moabitis autem in lucro ponentibus, quòd relinquerentur intacti tribus Ruben & Gad, quæ haberent multa pecora videntes regionem quæ ipsis erat cis Iordanem, & quæ in possessionem Israëlitarum venerat, ad pastum animalium vberrimam esse, petierunt à Moyse, vt eam ipsis in possessionem daret, renunciantes omni regioni, quæ trans Iordanem acquirenda erat. *Moyses verò suspicatus*, vt ait Iosephus, *eos prælia contra Chananæos metu detrectare, & curam pecudum ignauiæ prætexere, conuitio viros excipit, meticulosos, simulatores dictitans, velle eos in otio luxúque terram cōmuni Marte quæsitam possidere, & nolle arma cum cætero exercitu ferentes, terram vltrà Iordanem à Deo promissam capere, deuictis gentibus, quas ille pro hostibus haberi iusserat.*

(Margin: Num. c. 32. — l. 4. c. 7.)

CXXXIII. *Petitionem Moysi probāt, & impetrant.*

QVI *videntes eum iratum, ne meritò irasci videretur, respondent se neque per ignauiam pericula, neque per desidiam labores fugere, sed hoc tantùm agere, vt præda in locis commodis relicta, expeditiores ad certamina fierent; paratósque se aiebāt, si oppida, ad tutelam liberorum, & coniugum, ac facultatum, ipso dante, acciperent, reliquum exercitum armatos, quocúnque ducerentur, sequi, & communibus militare auspiciis.* Hæc Iosephus, breuius quàm Moyses, & commodiùs quàm Philo in vita Moysis. Pergit autem, & reliqua breuiter ac perspicuè perstringere. *Tum Moyses*, inquit, *comprobata eorum voluntate, aduocatóque Eleazaro Pontifice, & Iesu, cæterísque magistratibus, cōcedit illis Amorrhitidem, hac conditione, vt simul cum cognato populo aduersus communem hostem bellum gerant, donec omnia ex sententia confecta fuerint. Atque hoc pacto accepto, quod petierunt, & extructis multis oppidis, liberos, & vxores, atque impedimenta in illis deponunt.*

(Margin: c. 32. 6. — Lib. 1. extr.)

CXXXIV. *Quibus addatur dimidia tribus Manasse.*

SED non solùm duę tribus Ruben, & Gad, sed dimidia etiam tribus Manasses possessionem trans Iordanem acceperunt, sic enim habetur in Num. *Dedit itaque Moyses filiis Gad, & Ruben, & dimidiæ tribui Manasse filij Ioseph, regnum Sehon regis Amorrhæi, & regnum Og regis Basan, & terram eorum, cum vrbibus suis per circuitum.* Visa fuit Moysi, vtique diuinitus illustrato, terra duorum regum istorum proportione regionis trans Iordanem diuidendæ cæteris decem tribubus, maior, quàm vt tota duabus hisce tribubus concederetur. Itaque partem ex ea secreuit, quæ dimidiæ

(Margin: 32. 33.)

tribui Manasse concederetur. Nulla autem fit mentio terræ regis Arad, de qua Numerorum vigeſ. primo, nec terræ Madianitarum, de qua Numer. trigeſ. primo; quòd eæ regiones extra Chananitidem essent, sicut & prouinciȩ Amalecitarum, nec in sortem Israëlitarum diuinitus promissam, caderent.

CXXXV. *Fines duarum tribuum, & dimidiæ. Ruben. Gad. Manasses.*

Tribvs ergo Ruben obtinuit regnum Sehon in sortem possessionis suæ, quæ à meridie terminabatur torrente Zared, versus Arabiæ deserta, ab Occidẽte mari mortuo, & Iordane; à Septentrione Aroër, Dibon, & Esebon. Ab Oriente regione Ammonitarum, quæ nunc Philadelphia dicitur. Inde Septentrionem versus sedes habuit tribus Gad, habens à meridie tribum Ruben, ab Occidente Iordanem, vsque ad mare Galileæ, siue Genesareth. A Septentrione torrentem Iaboc; ab Oriente Ammonitas & Nabathæos. Inde dimidia tribus Manasses hȩreditatem accepit, habens à meridie tribum Gad, ab Occidente mare Galileæ, & Iordanem, à Septentrione Syriam Damasci, & montes Hermon, ab Oriente desertum Arabiæ, quæ fuit olim regio Gigantum, & subdita Og regi Basan. Toto autem eo tractu Israëlitæ multas tum extruxerunt, tum restaurarunt ciuitates, de quibus Moyses cap trigeſ. secundo Numerorum.

CXXXVI. *Catalogus Mansionũ, & Iussio Domini de Chananæis delendis.*

Capite autem trigeſ. tertio describit Catalogum quadraginta duarum Mansionum, iuxta castrorum loca, quæ Domini iussione mutabant, de quibus suis locis dictum est, vt iam nil necesse sit hîc immorari. Terminatur porrò ille catalogus iussione Domini in hæc verba. *Præcipe filiis Israël, & dic ad eos: Quando transieritis Iordanem, intrantes terram Chanaan, disperdite cunctos habitatores terræ illius: confringite titulos, & statuas comminuite, atque omnia excelsa vastate, mundantes terram, & habitantes in ea. Ego enim dedi vobis illam in possessionem, quam diuidetis vobis sorte. Pluribus dabitis latiorem, & paucis angustiorem. Singulis, vt sors ceciderit, ita tribuetur hæreditas. Per tribus & familias possessio diuidetur. Sin autem nolueritis interficere habitatores terræ: qui remanserint, erunt vobis quasi claui in oculis, & lanceæ in lateribus, & aduersabuntur vobis in terra habitationis vestræ: & quidquid illis cogitaueram facere, vobis faciam.* Nu. 33. 52.

CXXXVII. *Termini Chananitidis trans Iordanem.*

Inde capite trigeſ. quarto describuntur termini terræ promissæ trans Iordanem, destinatæ reliquis nouem tribubus cum dimidia, vt scilicet à meridie habeat desertum Zim, & Idumæam, ab Occidẽte mare Mediteraneum, ab Oriente mare mortuum & Iordanem, & mare Galilææ, & omninò quidquid à reliquis tribubus iam possidebatur. A Septemtrione autem Montem Libanum. Inde etiã designantur viri, qui diuisuri erant prædictam regionem sub Eleazaro Sacerdote, & Iosue principe, Moysis postmodum successore: in quorum numero nonnihil dubitationis occurrere potest. Verùm licet dicatur singulos de singulis tribubus diuisuros terram, id non intelligitur de tribu Ruben & Gad, quæ excluduntur, ideóque non numerantur viri duodecim, sed decem tantùm. Quamuis autem Iosue ad tribum Ephraim pertineret, præfectus est tamen alius, qui singularem illius tribus curam in hac diuisione gereret, quoniam Iosue princeps populi, generalem habuit omnium administrationem, & prouidentiam.

v. 15. duæ semis tribus i. duæ tribus & semis.

CXXXVIII. *Leuitis terræ portio nõ assignatur, & quare?*

In diuisione terræ nulla fit Leuitarum mentio, quòd nulla terræ promissæ portio eis tota conueniret; idque singulari Dei prouidentia factum est. Cùm enim terra, vt frugifera sit, cultoribus egeat, Leuitas autem diuino cultui addici oporteret, nec terræ colendæ vacare, sterilis & inutilis dominis suis fieret, contigissétque id, quòd Dominus cautum volebat cùm diceret. *Non eiiciam eos à facie tua anno vno, ne terra in solitudinem redigatur, & crescant contra te bestiæ.* Deinde cùm iura Sanctuarij & sacrificiorum, Leuitis assignata essent, omnium item fructuum decimæ, & primitiæ, & redemptiones primogenitorum, & vota; aliáque id genus, ex quibus tantùm emolumenti percipiebatur, vt fructus duarum sortiuum vix ei singulis annis par esse posset, vt fusiùs docet Abulensis in decimum octauũ, & trigesimum quintum Numerorum, satis hinc eorum necessitatibus, & commodis consultum erat, quamuis agris, vineisque carerent. Accedit quòd parum æqua, sed inuidiosa videretur bonorum distributio inter filios Israël, si tribus aliqua cæteris terræ possessione par esset, & insuper prædictis iuribus, & reditibus augeretur: fieret enim ea tribus, qualibet alia duplo aut triplo ditior, atque opulentior, præsertim Leuitica, quæ numero minima erat.

Exo. 23. 29. Deut. 7. 22.

q. 20. & in 35. q. 2. 3.

CXXXIX. *Cur dispersi Leuitæ.*

Accedit quòd Leuitæ per omnes tribus sparsi esse debebant, siue vt præstò 4.

essent ad ministrandum quocunque tabernaculum transferri cõtingeret; siue vt
populo reliquo monita atque exempla salutis præberẽt. Quò pertinet illud Deu-
ver. 10. teronomij triges. tertio, vbi Moses benedicens Leuitis, *Hi custodierunt eloquium*
tuum, & pactum tuum seruauerunt, iudicia tua ô Iacob, & legem tuam ô Israël. In Hebræo
& Græco est, *docebunt iudicia tua ipsum Iacob, & legem tuam Israël.* Quomodo habet
etiam Chaldæus Paraphrastes. Gratum quippe est Deo variis in locis aperiri sa-
pientiæ scholas, sapientum cœtus, & religiosorum hominum collegia vigere,
q. 6. quales erant Leuitarum vrbes in Hebræorum regione, vt ait Serarius in vigesi.
primùm Iosue, qui addit sic faciliùs potuisse Leuitas colligere à populo, quæ iu-
ris sui erant, & admittere, quæ vltrò Domino consecrabantur.

NEQVE tamen voluit Deus ipsos inter fratres suo habitare precariò, sed ha- CXL. *Vrbes habuerũt ad habitandũ.*
bere vrbes ad habitandum, & suburbana earum per circuitum, vt ipsi in oppidis
manerent, & suburbana pascuis pecorum ac iumentorum, vsque ad milliare vnũ
ver. 4. & sequen. cederent, vt fusiùs habetur Numerorum triges. quinto. Dubium autem est an hæ
vrbes, & earum suburbana, ad Leuitas ita pertinerent, vt veri ac perpetui earum
domini essent, omnique eas iurè possiderent, an verò pertinerẽt ad tribus in qui-
bus illæ sitæ essent. Lyranus, Caiet. Dionysius, aliique existimant propterea à
Domino iuberi dari Leuitis vrbes ad habitandum, quòd illarum dominium earũ
tribuum esset, quarum terminis cõtinebantur. Nam exempli causa Hebron vrbs
Iosue 21. 12. & ca 14. 13. erat Leuitica, quæ tamen ad Caleb, quod ad dominium, pertinebat. Abulensis è
in c. 35. nu. q. 2. contrario, eúmque secutus Cornelius, aiunt vrbes hasce ita pertinuisse ad Leui-
tas, vt illarum Domini essent, sicut quælibet tribus domina erat vrbium suarum,
sicut enim sorte distributæ sunt tribubus partes Chananitidis, ita & in eis vrbes
Iosue 21. q. 2. Leuitarum, Dei iussu sorte Leuitis attributæ sunt, qua de re vide Serarium in vi-
gesimum primum Iosue.

DICENDVM videtur in tribu Leui, sicut & in reliquis tribubus, fuisse prin- CXLI. *In quibus dignitates obtinebant.*
cipem tribus, nimirum summum Sacerdotem; deinde principes familiarum, vt
in tribu Ruben quatuor familiæ numerantur, Henochitarum, Phalluitarũ. Hes-
ronitarum, & Charmitarum, in quibus principes erant primogeniti in generatio-
nibus suis, aut qui in eorum locum succedebant, si absque liberis morerentur. Ita
& in Leuitis tres fuere filij Leui à principio, cùm Israëlitæ in Ægyptum, cum Pa-
triarcha Iacobo, descenderunt, à quibus tres prognatæ familiæ Gersonitarum,
Caathitarum, in qua ortus est Aaron, & Meraritarum, quæ deinde in plures alias
v. 57. & 58. & pleniùs familias sunt distributæ. Nam inter Leuitas *familia quoque Lobni, familia Hebroni, fa-*
c. 3. *milia Moholi, familia Musi, familia Core*, viges. sexto Numerorum recensentur. Eo-
c. 1. 4 & seq. c 7. 2. Iosue démque modo in his erant, qui in Scriptura modò principes domorum, modò
21. 1. capita vel principes familiarum, & duces cognationum appellantur Numer. pri-
mo & septimo, & alibi sæpiùs. Fuerunt tertiò principes ciuitatum, vnica enim fa-
milia in plures aliquando ciuitates diffundebatur, vt de Leuiticis clarissimum est
Iosue 21. 39. 40. in Iosue. Quarum quælibet suum habebat magistratum primarium, qui princeps
Iudic. c. 9. ciuitatis dicebatur; sub quo erant alij quoque inferiores magistratus, qui & ipsi
v. 28. 30. principes ciuitatis audiebant; sic Zebul princeps ciuitatis, in vrbe vicina tribus
Iud. 8. 6. 14. Ephraim appellatur, & principes Soccoth, magistratus, qui eam vrbem guberna-
bant. Ergo & in Leuiticis ciuitatibus, principes erant tum Sacerdotes, tum Le-
Exod. 18. uitæ, iuxta distributionem, quæ habetur in cap. viges. primo Iosue. In quibus cõ-
Deuter. 1. siliis, iudiciisque præerant, populúmque regebant iuxta ordinem à Moyse in de-
serto, soceri consilio institutum. Neque enim par erat Leuitas dignitatibus & ho-
noribus excludi, in suis præsertim vrbibus, qui eas omnium sapientissimè, maxi-
in vita sua. méque è diuina lege poterant administrare. Idque Iosephus suo ipsius exemplo
confirmat; qui etiam vtriúsque Galileæ designatus est Rector.

AT quoniam in vrbibus quæstuosa pleráque reperiuntur, quæ dominis suis CXLII. *Non tamẽ communes reditus.*
non exiguos fructus afferunt, vt portoria, molendina, furni publici, metalli fodi-
næ, & id genus alia, non videntur hæc emolumenta ad Leuitas pertinuisse, sed ad
eos à quibus datæ essent vrbes Leuitis, aut ad ipsas cõmunitates. Ita sentit Abu-
lensis in triges. quintum Numerorum, eique subscribit Serarius. Idque significat
q. 8. in c. 21. Io- Scriptura, in qua Dominus iubet Leuitis dari *vrbes*, non simpliciter, sed *ad habitã-*
sue q. 9. *dum.* Et ipsimet Leuitæ, cùm adierunt Eleazarum, & Iosue, ad eas obtinendas,

Digitized by Google

professi sunt se vrbes petere ad habitandum, *& suburbana ad alenda pecora*, quòd nequaquam additum fuisset ab ipsis, aut à legislatore Deo, si in ciuitates illas Leuitis ius omne competeret. Cùm autem hæc ad dominium fructuosum non parum facerent, & ad dominos aliarum ciuitatum pertinerent, non satis sibi videtur constare Tostatus, cùm ait Leuitas ita fuisse dominos Leuiticarum ciuitatum, sicut quælibet tribus domina erat vrbium suarum. Denique Scriptura non ait vrbes Leuitarum illis esse pro possessionibus, sed domos vrbium: nimirum quæ propriè ipsorum essent, aut datæ ab initio, aut ab ipsis, vel pro ipsis excitatæ. q. 2. in 35 Num.

CXLIII. *Non solùm ipsi habitabant, & proprias habebant domos.* DICENDUM tertiò non solos in iis vrbibus habitasse Leuitas, sed alios eius tribus, in qua ciuitas illa Leuitica sita erat, puta Rubenitas, Simeonitas, Iudæos. Cùm enim inuenta duntaxat fuerint viginti tria millia Leuitarum, ab vno mense & supra, vt dicitur Numer. vigesimo sexto, & vrbes Leuiticæ essent quadraginta octo, vt mox dicetur, valde paruas, aut certè valde incultas huiusmodi vrbes esse oporteret, cùm eos omnes vel vnica vrbs facilè capere posset. Adde quòd vrbes consistere non possent, sine omnis generis artificibus, atque opificibus; quorum ministeria in contemptum diuinorum ministrorum redundarent; ideóque ab aliis erant exercenda ciuibus, quàm à Leuitis; cúmque Leuitæ habitarent in vrbibus non Leuiticis, vt patet Deuter. duodecimo, etiam alij Israëlitæ in Leuiticis habitabant. Et Caleb erat de tribu Iuda, qui tamen in Hebron ciuitate Leuitica commorabatur. Erant autem domini domorum suarum, quas & vendebant sicut cæteri, & locabant conductoribus, &, præ cæteris Hebræis, redimere semper poterant; quas si non redemissent, in Iubilæo reuertebantur ad ipsos, vti statutum est Leuitici vigesimo quinto; quia, inquit, *Domus vrbium Leuitarum pro possessionibus sunt inter filios Israël.* Quæ scilicet possessiones redimi poterant, & alioqui anno quinquagesimo, sine alio pretio, redibant ad pristinum possessorem, vt habetur in eodem libro, qua de re alio loco à nobis disputatum est. Vide Serar. in vigesimum primum Iosue. v. 62. v. 12. 18. v. 32. a m. 2544. n 700. c. 25. 28. q. 10.

CXLIV. *Et suburbia.* DICENDUM denique Leuitas non habuisse à prima sortitione agros aut vineas: sed tantùm suburbana ad mille cubitos per circuitum vrbium suarum, ad pastionem imprimis, aut etiam hortorum & viridariorum amœnitates; licuisse tamen agros emere, & iure optimo in terra Chanaan possidere. Nam vt notauit Cornelius, in tert. Reg. dixit Rex Salomon Abiathar Sacerdoti, *Vade in Anathoth ad agrum tuum*, vel, vt est in Hebræo, *ad agros tuos.* Possidebat igitur agros Pontifex, sed & Sacerdos ac Propheta Ieremias, agrum emit in eodem oppido, vt ipsemet scribit cap trigesimo secundo. *Appendi*, inquit, *septem stateres, & decem argenteos*, id est septendecim siclos argenti, vt ibi explicat Hieronym. vel emi viginti tribus libris francicis, & septem solidis cum dimidio; oportuit sanè rusculum esse perexiguũ; quanquam vile fuit etiam precium, tam ob imminentem captiuitatem, quàm quod Leuita à cognato Leuita emebat, & ab alio emi non poterat, vt ibi Propheta significat, cum ait, *tibi competit ex propinquitate vt emas.* Vel fortè emit septem stateribus siue siclis auri, quorum singuli valent quatuor aureis, & decem solidis franciscis, & insuper decem argenteis siclis, vnde tota summa rediret ad triginta tres aureos, & solidos quadragintaquinque. Sed hæc obiter dicta sunto. Habebant etiam agros, quos Hebræi Domino ex deuotione consecrassent, vt ex Leuitici vigesimo septimo perspicuum est. Extra verò promissionis terram, eadem fuit Leuitarum & cæterorum Hebræorum ratio. Vnde & Barnabas Leuites oriundus ex Cypro, ibidem agrum habuit, quem vendidit; parique iure alij, aliis in locis. Sed redeamus ad Moysem. in e. 3t Re c. 2. v. 26. v. 9. ver. 8. v. 28. Act. 4. 36.

CXLV. *Assignantur vrbes, & suburbana Leuitis.* NON obliuiscitur interea Dominus Leuitarum suorum in præscribenda distributione terrarum, quorum se videlicet dixerat forè hæreditatem, sed in iisdẽ locis campestribus Moab, locutus est ad Moysem in eorum gratiam. *Præcipe filiis Israël, vt dent Leuitis de possessionibus suis vrbes ad habitandum, & suburbana earum per circuitum, vt ipsi in oppidis maneant, & suburbana sint pecoribus, & iumentis, quæ à muris ciuitatum forinsecus per circuitum mille passuum spatio tendẽtur: Contra Orientem duo millia erũt cubiti, & contra meridiem similiter erunt duo millia, ad mare quoque quod respicit ad Occidentem eadem mensura erit, & Septentrionalis plaga æquali termino finietur, erúntque vrbes in* Num. 35. 2.

medio, & foris suburbana. Quem locum post Rabbi Salom Lyranum, & Abul. explicant Dionysius, & Vatab. & Sà de mille passibus, vel cubitis proximis ciuitati, in quibus nihil licebat ædificare. In vlterioribus autem duobus millibus cubitorum serere, & ædificare liceret. Sed magis placet expositio Caiet. qui ait mentē Moysis esse præscribere, vt linea secundùm longitudinem protracta à muro ciuitatis forinsecus, circumcirca sit vbique mille cubitorum, siue passuum, vt habet editio vulg. Deinde duo millia cubitorū ad singulas mundi plagas, quæ conficiunt octo millia cubitorum, sit quantitas circunferentiæ suburbanorum. Ita vt ciuitas, quæ est in medio, sit quasi centrum, ex quo duæ semidiametri ducantur, quarum singulæ sint mille cubitorum longitudinis, integra verò diameter duûm millium, & consequenter peripheria huius circuli erit sex millium, & paulò plus; quia proportio circunferentiæ circularis ad diametrum est tripla, & aliquantò amplius. Quoniam verò non ponitur centrum indiuisibile, sed vna ciuitas loco centri est, quantitas circunferentiæ crescet pro magnitudine centri, siue ciuitatis: ideóque Moyses non posuit circunferentiam sex millium circiter cubitorum, sed octo millium, siue ciuitas magna esset siue parua, vt vna esset lex communis de spacio suburbanorum. Hæc pluribus Caietanus, quæ ex subiecto schemate facilè intelligi possunt. Cornelius verò hic mille cubitos, non ex circunferentia, sed ex lateribus rectilineis à centro ductis metitur.

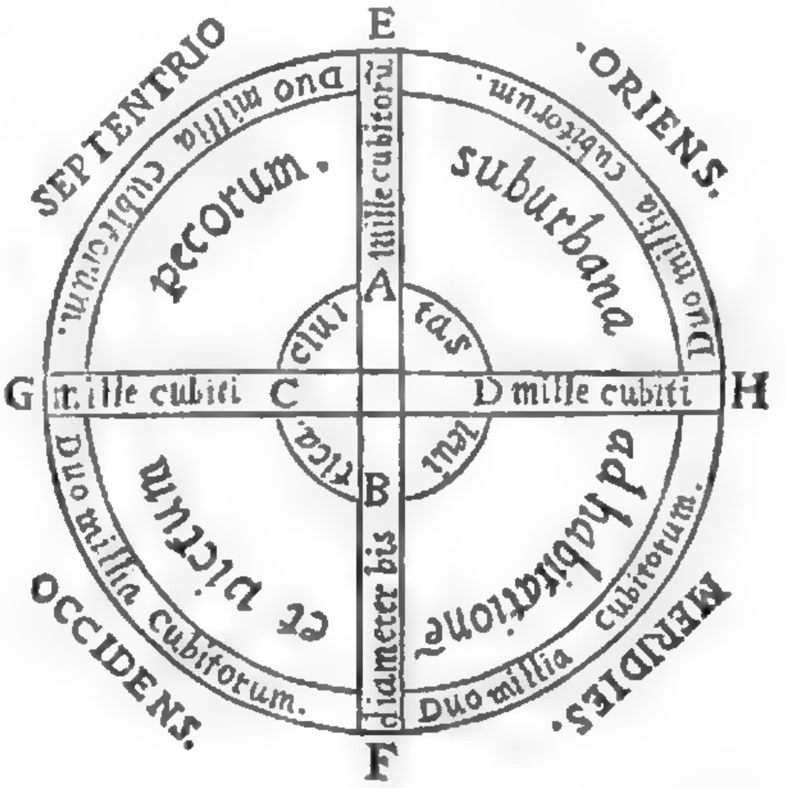

Andreas Masius, prout emendatur, atque explicatur à Serario, iubet ab vrbis muro circulari, duci lineas mille cubitis longas, ad quatuor mundi plagas, quæ altero circulo terminentur, & in quo sit suburbanorum prædiorum finis. A muro ad extimum circulum erunt mille cubiti, sed à puncto extimi huius circuli ad alterum punctū ei rectà respondentē, non computata vrbe, erunt bis mille cubiti. Idque valebit quancunq; figuram vrbi dederis. Nam exempli causa ciuitas est A.B.C.D. ab A, vsque ad E, sunt mille cubiti, & à B vsque ad F totidem, ab F autem vsque ad E bis mille, qui à Scriptura in omnem mundi plagam numerantur, sed vrbe, quæ in medio est, non numerata. Eodémque est ratio in quacunque vrbis figura. Minùs quadratum erit vrbs, maius quadratum terminus suburbiorum: lineæ singulæ sunt mille cubitorum. Ergò à B. ad C. erunt duo millia cubitorum, non computata vrbe. Quam deli-

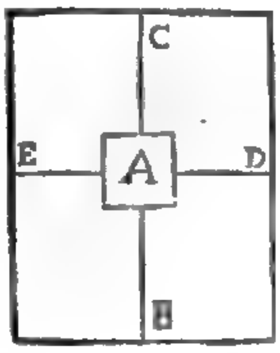

q. 8 in 21. Iosue. in c. 14. Iof. v. 5.

CXLVI. *Mensura suburbiorum.*

neationem præsertim in vrbe circulari existimo omnium commodissimam, & textui sacro plurimùm congruentem.

CXLVII *Ciuitates refugij præscribuntur.* SED pergit Moyses, *De ipsis autē oppidis, quæ Leuitis dabitis, sex erunt, in fugitiuorum auxilia separata, vt fugiat ad ea qui fuderit sanguinem; & exceptis his, alia quadraginta duo oppida, id est simul quadraginta octo, cum suburbanis suis.* Et quoniā aliquę tribus magis populosæ aliis, plus terræ habituræ erant, vt supra Dominus mandarat, ideo non vult vt par numerus ciuitatū, à singulis tribubus accipiatur, quatuor verbi gratia vt fierent quadraginta octo: sed plures ab iis, quæ plus loci sortitæ fuerint ad habitandum. Vnde subdit. *Ipsæque vrbes, quæ dabuntur de possessionibus filiorum Israel, ab his qui plus habent, plures auferentur, & qui minùs, pauciores, singuli iuxta mensuram hæreditatis suæ dabunt oppida Leuitis.*

CXLVIII. *Et cur è Leuiticis.* VERVM non sine causa ciuitates refugij, de ciuitatibus Leuitarū electę sunt. Nam cū huiusmodi homicidarum causa, ex lege Domini esset diiudicanda, inter alios iudices etiam Leuitas esse oportebat, qui legem Domini præ cæteris intelligerent, & ol. seruare studerent. Idémq; valebat ad conciliandam Leuitis beneuolentiam, in quorum vrbibus duntaxat, præsidium esset miseris. Decet autem Dei ministros, præ cæteris hominibus, clementia; & hinc natæ immunitates Ecclesiarum, locorúmq; Sāctorum. Vide Abul. Iudicium tamen extra ciuitates refugij exercebatur, vt patet in Numer. vbi dicitur innocens reducendus ad vrbē ad quam confugerat. Existimat autem Caiet. iudicium haberi solitum, in loco, in quo patratum erat homicidium; quia actor sequitur forum rei. Et ne euasio eius, qui per imprudentiā occiderat difficilis esset, voluit tres ciuitates cōstitui trans Iordanē, & totidem cis Iordanē, in æqua inter se distantia, vt dicitur Deut. 19. ne periclitanti ex casu homicidij, obstaret vel fluuius Iordanis, vel vrbium distātia. q. 7. in c. 35. Num. & in c. 20. Iosue. c. 35. 25.

CXLIX. *Iudicia cędis humanæ.* SVBDIT deinceps leges ex quibus diiudicandum erat, an qui occiderat reus esset homicidij, an non. *Si quis enim ferro percusserit, & mortuus fuerit, qui percussus est, reus erit homicidij, & ipse morietur;* quia scilicet ferrū natura sua sufficiens est ad inferendā mortem. Si autem lapide, vel ligno percusserit, & huiusmodi telū fuerit natura sua idoneū ad inferendā mortem, reus morte damnabitur: sin minùs statuent iudices, de eius absolutione. Quòd autem dicitur propinquū occisi homicidam interfecturum, statim vt apprehenderit eum, intelligendum est, causa cognita, & diiudicata; alioqui, ne iudici quidem id licet, nisi secundùm ordinem iuris. Et disertè id habetur Deut. 19. *Mittent seniores ciuitatis illius, & arripient eū de loco effugij, & tradēt in manus proximi, cuius sanguis effusus est, & morietur.* Ideo & Chald. addit à propinquo occisum iri, *quando condemnatus fuerit in iudicio*, & quidem sub plurium testimonio, vt mox subditur. Eadem est sententia August. Datur etiā legalis impunitas propinquo interficiēdi eū, qui etiam per imprudentiā occiderit, si ei occurrerit extra ciuitatē refugij. Quo tamē facto propinquus ille sine dubio peccaturus erat. Voluit autē Dominus eū, qui reus est sanguinis omninò occidi, nec precio gratiam, aut veniam obtinere. Statuit etiam exiliū, quamuis innocentis protēdi ad mortem summi Pōtificis, nec precio redimi: vt tantò tardiores essent Israëlitæ ad odia, & iurgia, & certamina; sed pacificè viuerent in terra sua. v. 12. q. vlt. in lib. Num.

CL. *Et matrimoniorum leges.* RELIQVVM est iudicium circa matrimonij causam, vt habetur vlt. ca. Num. vbi præcipitur mulieribus de quibus erat quæstio, vt nuberent hominibus tribus suæ. Et vniuersè lex præscribit, vt *Omnes viri ducant vxores de tribu, & cognatione sua, & cuncta fæmina de eadem tribu maritos accipiant, vt hæreditas permaneat in familiis, nec sibi misceantur tribus, sed ita maneant, vt à Domino separatæ sunt.* Iosephus autem ait Deum quidem permisisse illis mulieribus, ex alia quauis tribu maritos accipere, sed sortè acceptam possessionem in eadem tribu remansuram, atque hac occasione instituisse, vt cuique tribui, suæ sortes perpetuò manerent. Poterant ergo etiam extra tribum contrahi matrimonia, modò possessiones ad alias tribus non transirent. Quòd facilè per venditionem fieri poterat. Quin etiam quicunque non erat hæres possessionis, poterat in aliis tribubus contrahere matrimonium, vt hîc etiam Caiet. annotauit. Et quia Leuitæ non habebant propriam hæreditatem, ideò cum singulis tribubus contrahere poterant, vt Aaron qui duxit vxorem de tribu Iuda, & Ioiadas Sacerdos, sororem regis Ochosiæ. Inde etiā erat quòd Elisabeth cognata erat beatissimę Virginis. Dauid quoq; c. 36. 14. c. 7. 8.

Digitized by Google

filiam Saül, qui erat de tribu Beniamin, sumpsit vxorem; & Leuita de monte E-
Iud. 19. 1. 3. 18. phraim, accepit vxorem de Bethleem Iuda. Vide autem de hac re Theodoretum,
Chartusianum, & Lyranum. Et hæc sunt, quæ libro Numerorum continentur.

CLI. *Quod fuerit Deuteronomij tempus.*

SEQVITVR Deuteronomij liber, quem meditatorium Euangelij vocat Hie-
mans. 42. rony. quia scilicet Euangelica lex, secunda est à lege Mosaïca. Totus autem liber
ad hunc annum quadragesimum egressionis pertinet. etsi enim res ipsæ quas nar-
rat variis temporibus contigerunt: ipsa tamen enarratio & expositio legis tota ad
hunc annum vltimum vitæ Mosis pertinet imò ad duos vltimos menses vitæ eius.
Quadragesimo enim *anno, vndecimo mense, prima die mensis locutus est Moyses filiis Israel,
omnia quæ præceperat illi Dominus*, vt habetur initio huius libri, post occisos Sehon re-
c. 1. v. 3. c. 10. gem Amorrhæorum, & Og regem Basan, & occupatas eorum terras. *A primo die
Sabath*, ait Chron. Hebr. *vsque ad sextum mensis sequentis Adar*, siue Feburarij *per sex
& triginta dies explanauit Moyses doctor noster legem vniuersam.* Quæ probat & sequi-
tur Genebr. in sua Chron. Sed Hebræis, & quod caput est, manifestæ Scriptu-
ræ, repugnat Iosephus, cùm ait totam hanc expositionem ad populum pro con-
cione factam, cùm iam de quadragesimo migrationis anno triginta tantùm dies
superessent. Cui consensit imprudens Adrichom. cùm ait primo die Februarij
in Chron. vide Hier. in Mãs. 42. cœpisse Moysem explanare legem. qui tamen vt plurimum duodecimus est men-
sis, non vndecimus. Qui autem vndecim diebus explanatum putant à Moyse, id-
que intereundum ab Horeb in Cadesbarne, toto cœlo aberrant, vt mox patebit,
præterquam quod ne natus quidem erat populus iste nouus, qui doceri posset.

CLII. *Quis huius explanationis locus.*

v. 13. QVOD ad locum huius explanationis, & repetitionis attinet, Moyses eam
habitam in extremis verbis libri Numeror. supra significauit, in vltima, & qua-
v. 46. dragesima secunda mansione in campestribus Moab, & infrà Deuter. quarto, in
loco cit. valle contra Phanum Phogor, in terra Sehon. Iosephus ait aduocatam ab eo con-
cionem ad Iordanem, *Eo loco*, inquit, *vbi nunc oppidum Abila visitur, agrum habens
palmites consitum.* Lyranus, Dionys. & alij, atque adeò quod magis mirum est, Ca-
ietanus existimarunt loca, quæ initio libri huius nominãtur esse particularia quæ-
dam loca, vel vrbes vel montes, in campestribus Moab, quod de mari rubro, &
Haseroth, qui est locus decimæ quartæ mansionis, nedum quadragesimæ secundæ,
& deserto Pharan, nec credi, nec intelligi potest: præter alias difficultates ex qui-
bus prædicti auctores sese expedire non possunt, vt ex Dionys. & Lyrano constat.
Certè Abulensis vult hæc loca, quæ hic numerantur, partim mansiones esse, in
quibus Israëlitæ fixis tẽtoriis substiterũt; partim loca per quæ transierũt, in quibus
pleráque eorum dixerat Moyses, quæ hic nouo populo tradit; nec multum ab-
c. 1. q. 3. sunt Rabini ab hac expositione, vt videre licet apud eundem.

CLIII. *Mens Moysis in ea.*

MENS ergo Moysi est hoc loco proponere repetitionem eorum, quæ variis in
locis à transitu maris rubri contigerunt, tam iuxta mare rubrum, quàm in vasta
solitudine Pharan, quæ in multa alia partialia deserta diuiditur: in Haseroth etiam
& Tophel, & Laban, & Dizahab, quæ fortè sunt loca mansionum sub diuersis no-
minibus. Huic expositioni fauet omninò Chald. Paraph. *Hæc sunt verba*, inquit,
*quæ locutus est Moyses cum omni Israël trans Iordanem; corripuit eos eo quod peccauerunt in de-
serto, & quia irritauerunt Deum in campestribus, contra mare rubrum; & in Pharan vbi mur-
murauerunt aduersus manna, & in Haseroth, vbi irritauerunt Deum super carnes, & in eo
quod fecerunt vitulum aureum.* Hæc ibi; hæc autem omnia, in illis locis contigerunt,
& nunc à Moyse repetuntur. In qua sententia est etiam Zieglerus, & Fonçeca.
Et quia inchoaturus erat expositionem suam à digressu montis Horeb, versus
Cadesbarne vicinum Idumææ locum, dicit obiter viam illam esse vndecim die-
rum, licet multò plures in eo itinere Israëlitæ posuerint, vt patet ex mansione
decima tertia, & decima quarta. Ita sentit etiam Torniellus anno 2. egres-
n. 52. sionis.

CLIV. *Causæ expositionis huius ex parte Moysis.*

IAM verò & causas huius repetitionis tam ex parte Moysis, quàm populi ip-
sius addamus. Oportuit enim grandæuum & morti propinquum totius populi
patrem, filium suum commonefacere, & docere, quæ ad eius vtilitatem per-
tinebant; in quibus obseruatio diuinæ legis principem locum tenet, ideóque
l. 4. c. 8. ea studiosè repetitur, & diligentissimè commendatur. Quo pertinet illa Moy-
sis apud Iosephum oratio libro quarto. Vbi hic ipse locus repræsentatur, *Viri*

commilitones, & longi laboris socij, Quoniam Deus ita vult, & ætas centum viginti annorum exacta postulat, vt ex hac vita discedam, & rebus vltra Iordanem gerendis interesse me Deo non est visum, æquum duxi vt quantum ad vestram fœlicitatem attinet, ne nunc quidem officio desim. Hactenus rectè. quod autem sequitur ex suo sensu Iosephus, non ex modestissimo Prophetæ animo dixit; *sed pro gratia*, inquit, *mihi data prouideam, vt pro commonstrata ad eam via, sempiterna apud vos memoria dignus habear.* Hæc ipse.

CLV. *Et populi ipsius.* POPVLVS etiam nouus erat, & Dei legem, & res circa patres suos gestas partim non viderat, partim tenui duntaxat auditione acceperat. Oportuit ergo ab eo referri, & commendari, qui cum summa auctoritate polleret, maximéque fide dignus esset, omnia in mentibus populi inscribere poterat; sicque auditis beneficiis ad amorem, pœnis ad terrorem commouerentur; eámque legem omni studio complecterentur, quò & pœnas euitarent in quas alios delapsos intelligerent, & beneficia consequerentur, quibus eiusdem legis obseruatores affecti essent.

CLVI. *An toti omninò populo locutus sit Moyses.* NON est autem existimandum omnem populum ad audiendum Moysen conuenisse, quomodo enim vel ab vnica tribu, etiam omnium minima exaudiri potuisset? Quod ergo dicitur ad omnem Israël fuisse locutus, *Intellige*, inquit, Caiet. *non per seipsum, sed quia Moyses publicè locutus est primarijs viris, qui erant capita omnium tribuum & familiarum* vt per illos propagarētur in notitiam omnium, quæ dicta fuerant à Moyse. Abulensis quidem & Cornelius, & Dionysius videntur existimare ad totum simul populum verba fecisse Moysen, & miraculo factum, vt ab omnibus exaudiretur, qui omnium erat legislator, & doctor communis. Id quidem facile fuisse Deo nemo negat, factúmque non rarò posterioribus istis sæculis, vt de diuis Antonio de Paduo, & Vincentio Ferrerio, aliisque Apostolicis viris, memoriæ proditum est. Sed frustra hîc ad miracula sine necessitate confugitur. Certè ex cap. 27. Deuteron. colligi potest populum, interuentione seniorum Israël edoctum fuisse. In quibus erant imprimis sacerdotes Leuitici generis, vt in eodem cap. 27. habetur. Et sicut Episcopus totius diœcesis pastor & doctor, per intermedios Curiones & parochos, omnes sibi subditos docet; ita de Moyse dicendum potius est, in cuius manu erant sacerdotes omnes & Leuitæ, & septuaginta illi seniores, quibus Dominus de spiritu Moysis distribuerat, vt supra in Numeris traditum est. Fœdus tamen sancitum cum toto populo, de quo agitur cap. 29. videtur coram toto populo factum, ibi enim dicitur, *Vos statis hodie cuncti coram Domino Deo vestro, principes vestri & tribus ac maiores natu atque doctores, omnis populus Israël, liberi, & vxores vestræ, & aduena, qui tecum moratur in castris, exceptis lignorum cæsoribus, & his qui comportant aquas*, &c. Tunc ergo nō absurdum est Deum miraculo effecisse, vt Mosis centenarij vox ab omnibus exaudiretur; quæ est Tostati mens in hoc loco.

[Right margin: q. 2. in ca. Deute. — init. — v. 9. — c. 11. v. 25. — q. 2. in 1. Deut.]
[Left margin: Saltem in fœdere.]

CLVII. *Profectio populi è Sina.* INCIPIT autem expositionem suam à iussione sibi diuinitus facta, vt de Horeb siue Sinaï, qui fuerat duodecimæ mansionis locus, progrederentur versus montem Amorrhæorum. Vtitur autem verbo reuersionis ad significandum montem Sinaï esse aliquantū separatum à recto itinere, quod resumēdum erat iam profecturis, vt notat Caietan. Sed narrando regreditur ad institutionem Iudicum, quæ facta est Exodi decimo octauo, ad suasionem Iethro soceri sui, dum adhuc in deserto Sinaï morarentur, & Moyses vniuersi populi pondere grauaretur. Contigit quidem etiam postea, vt rursus Moyses diceret Deo; *Non possum solus sustinere omnem hunc populum, quia grauis est mihi*, cùm scilicet essent in sepulchris concupiscentiæ, vt habetur Num. vndecimo. Sed id non commemoratur hoc loco, vbi mox subditur. c. 14. v. 19.
Profecti autem de Horeb transiuimus per eremum terribilem, & maximam, quam vidistis per viam montis Amorrhæi, quæ fuit via vndecim dierum, vt paulò antè dictum est.

CLVIII. *Res gesta in Cadesbarne, aliáque obiter inserta.* CVM autem venissent in Cadesbarne siue Rethma, quæ fuit mansio decima quinta, iussit Dominus vt viderent terram, ascenderent, & possiderent eam: sed populo visum fuit vt mitterentur exploratores, sicut suprà suo loco expositum est; qui lustrata terra, post quadragesimum diem reuersi, terruerunt populum, & in seditionem verterunt, frustra eos monentibus, & animantibus Moyse, Iosuë, & Caleb. Vnde iratus Dominus iurauit, populum illum murmurantem, sibíque perpetuò obstrepentem, in deserto periturum, nec ingressurum in promissam terram. Vbi obiter inserit Moyses casum suum, licet is longè post- v. 37.

ea contigerit. *Nec miranda*, inquit, *indignatio in populum, cùm mihi quoque iratus Dominus propter vos dixerit, Nec tu ingredieris illuc, sed Iosue filius Nun, minister tuus ipse intrabit pro te; hunc exhortare & robora, & ipse sorte terram diuidet Israeli.* Obicet quoque successorem suum declarauit hîc Moyses, etsi non eodem tempore commissa est culpa ad aquas contradictionis, & reuelatus Iosue successor. Illud enim contigit in mansione triges. tertia, & refertur Numer. vigesimo: hoc autem in mansione quadrages. secunda, & exponitur Numerorum viges. septimo.

CLIX. *Malè attentatum contra Amorrhæos bellum, & longa in Cadesbarne mora.*

HIS ex occasione insertis, redit Moyses ad institutam narrationem exilij quadraginta annorum, & attentatam, contra Dei iussionem, cum Amorrhæis infœlicem pugnam, & diuturnam ad Cadesbarne mansionem. Qua de re suprà suo loco, sub finem decimæ quintæ mansionis, & mansione decima sexta, & sequentibus anni tertij egressionis actum est. Ex hoc autem loco apparet *decipi Dionysium, aliósque nonnullos, qui putant hunc annum esse quadragesimum secundum egressionis ex Ægypto, quadragesimum autem ab exploratorum reditu, quia duo ferè anni intercesserint ab egressu ad illum reditum: Dominus autem dixerat eos vagos forè in deserto per annos quadraginta. At hoc est contra communissimam omnium sententiam, & contra Scripturam, quæ tribuit annos vitæ Moysi centum & viginti; eadem ait eum octoginta annorum fuisse, cum locutus est ad Pharaonem; quibus si adiungas quadraginta annos, fient centum viginti. Alioqui ponendi erant centum viginti duo. Dicendum igitur Deum quidem dixisse eos vagos fore quadraginta annis, non tamen præcisè, nec à die reditus computandis. Et hoc pertinet ad commendationem diuinæ bonitatis, atque indulgentiæ. Vnde hoc loco habetur intra triginta octo annos consumptam fuisse omnem generationem bellatorum, qui contra Dominum murmurauerant. Vide supra numero vigesimo, & Riberam, & Serarium.

Deut. 34. Exod. 7. 7.

Deut. 2. 14 in c. 5 Amos in 60 & 17. in c. 5. Iosue 7. 8. q. 8.

CLX. *Inde progressio ad Chananitidem omissis Idumæis, Moabitis, & Ammonitis.*

INDE sub finem trigesimi noni anni ab egressione, iussit Dominus iter capessere Aquilonem versus, vt hîc initio capitis secundi dicitur, & simul prohibetur populus, in transitu per Idumæorum fines, quidquam aduersus illos hostiliter agere, quoniam illam regionem ipsis non destinasset, sicut nec Moabitarum neque Ammonitarum; cùm montanam regionem Seir, filiis, siue posteris Esaü, reliquas autem posteris Loth concessisset, nec eripi permitteret. Tantùm valuere Lothi & Iacobi merita apud Deum, vt improbissimos posteros, omnium scelerum colluuione, vna cum idololatria contaminatos, protegerent; ne auitam patriam cum fortunis omnibus, ac vita perderent, vt populi reliqui partim exterminati iam, partim propediem funditus delendi: quibus illi nihil admodum improbitate cederent. Eodémque modo negat Moses Israëlitas in locum impiarum nationum substitutos, missósque in optimæ regionis possessionem, propter iustitiam suam, & æquitatem cordis sui, cùm esset populus durissimę ceruicis, sed propter pactum cum patribus eorum initum, & iureiurando firmatum, quòd non potuit ipsorum improbitate antiquari.

c. 9. Deut. v. 4. & seqq.

CLXI. *Victoria de regibus Amorrhæis, & distributio regionis eorum.*

TRANSMISSO autē torrente Zared, de quo trigesimo nona mansione dictum est, iubet Dominus transire torrentem Arnon, qui ad quadragesimam pertinet, quando promittit Dominus victoriam de rege Seon, quæ mox etiam obtenta est, vt viges. primo Numerorum narratum est. Et fusè hîc quoque narratur. Sicut & subsecuta postmodum victoria contra regem Basan, qui fuerunt duo reges Amorrhæorum, trans Iordanem habitantes, habita ratione Hierusalem. Occasione autem superatorum horum Regum, exponit datam eorum regionem filiis Ruben & Gad, & dimidiæ tribui Manasses; cum ea conditione, vt ipsi sociale bellum ne desererent, sed fratribus suis ad illud conficiendum non solùm opem ferrent, sed ipsimet armati adessent donec absolutum esset. Quæ tamen distributio aliquot deinde mensibus post victoriam, facta est, & exposita cap. trigesimo secundo Numer. exponit etiam exhortationem suam Iosue factam; & irritam petitionem suam de transeundo Iordane, quæ fusiùs supra cum viges. septimo Numerorum tradita est.

CLXII. *Exhortatio Mosis ad legis obseruationem.*

c. 4.

INDE cap. quarto Deut. incipit exhortari populum ad obseruationē legis, ita vt ei nihil addere, nihil detrahere liceat: statímq; ponit exemplum recentissimum eorum, qui legem Domini ad Beelphegor violarant, qui miserè extincti fuerant

in oculis eorum, vt cap. vigeſ. quinto Num. habetur. Ad terrorem etiam, addit argumentum ab honeſtate & dignitate petitum. *Hæc eſt*, inquit, *veſtra ſapientia & intellectus coram populis, vt audientes vniuerſa præcepta hæc, dicant: En populus ſapiens, & intelligens, gens magna. Nec eſt alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes ſibi, ſicut Deus noſter adeſt cunctis obſecrationibus noſtris. Quæ eſt enim alia gens ſic inclyta, vt habeat ceremonias, iuſtáque iudicia, & vniuerſam legem, quam ego proponam hodie ante oculos veſtros. Cuſtodi igitur temetipſum, & animam tuam ſollicitè. Ne obliuiſcaris verborum, quæ viderunt oculi tui, & ne excidant de corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ.* v. 6.

CLXIII. *Iuniores an viderint quæ in Sina contigerant.*

QVOD dicitur, *ne obliuiſcaris verborum, quæ viderunt oculi tui*, non poteſt ad omnes præſentes referri, qui ad montē Sinai, de quo mox agetur, non interfuerant: multi tamen interfuerant: omnes ſcilicet qui ibi numerati non fuerant, quòd vigeſimum annum non attigiſſent, & præterea tribus Leui, vt ait Caietanus. (in c. 1. Deut.) Hos ergo vult meminiſſe præteritorum temporum cùm ſteterunt coram Domino ad radices montis Sinai, *qui ardebat vſque ad cælum*, erántque in eo tenebræ & nubes & caligo, ad terrorem & venerationem conciliandam. Notat autem imprimis prouidiſſe Dominū, ne eis ſub vlla forma, aut ſimilitudine appareret; ne id eſſet eis inuitamentum ad idololatriam, quin è contrario, ipſum vnum colerēt, à quo electi eſſent præ omnibus gentibus, à quo educti ex Ægyptiaca ſeruitute, à quo inducendi mox in terrā optimam, à qua ipſemet Moyſes ſe excluſum gemeret. *Ecce*, ait, *morior in hac humo, non tranſibo Iordanem, vos tranſibitis, & poſſidebitis terram egregiam.*

CLXIV. *Moſis conteſtatio pro vitanda idololatria.*

SED quia iam ſemel atque iterum expertus fuerat Moyſes, pronitatem huius populi ad idololatriam; & animo præſagiebat propter hoc maximè ſcelus omnia ei mala obuentura, ideò minas & terrores in populum intentat dicens. (Deut. 4. 23.) *Caue nequando obliuiſcaris pacti Domini Dei tui, quòd pepigi tecum: & facias tibi ſculptam ſimilitudinem eorum, quæ fieri Dominus prohibuit. Quia Dominus Deus tuus ignis conſumens eſt, Deus æmulator. Si genueritis filios, ac nepotes, & morati fueritis in terra, deceptíque feceritis vobis aliquam ſimilitudinem, patrantes malum coram Domino Deo veſtro, vt eum ad iracundiā prouocetis: teſtes inuoco hodie cælum, & terram, citò perituros vos eſſe de terra, quam tranſito Iordane poſſeſſuri eſtis. Nō habitabitis in ea longo tempore, ſed delebit vos Dominus, atque diſperget in omnes gentes, & remanebitis pauci in nationibus, ad quas vos ducturus eſt Dominus. Ibíque ſeruietis diis, qui hominum manu fabricati ſunt, ligno & lapidi, qui non vident, nec audiunt, nec comedunt, nec odorantur.*

CLXV. *... ſpe reuerſionis reſipiſcentibus.*

INTERIM quaſi aliud agens inſerit rationem, cur ab idolorum cultu auerti debeant, non ab ipſius Dei maieſtate, & beneficiis, vt antè, ſed ab ipſius rei natura petitam; quòd ſcilicet vilia ſint, præ homine, & cultum non mereantur ab eo, (v. 28.) qui eis multis partibus dignitate præſtat. Cultus enim & honos debetur excellētiæ illius qui colitur, præ eo qui honorat, & colit. Ne tamen deſperatione frangatur, dum pœnas pro peccatis ſuis luet, & animum ad reſipiſcendum non reuocet, quaſi nulla ſit ſpes Dei reconciliandi, & res perditas reſtituendi, ſubdit. (v. 29.) *Cùm quæſieris ibi Dominum Deum tuum, inuenies eum, ſi tamen toto corde quæſieris, & tota tribulatione animæ tuæ*, id eſt tota anima in tribulatione tua. Quæ ſpes paſſim grauiſſimis quibúſque querelis, & comminationibus Domini contra populum ſuum, inſerta reperitur: ſed excurrit etiam animo multo longius, Moyſes, ad vltima ſcilicet mundi tempora, cùm ait nouiſſimo tempore reuerſuros Iudæos ad Dominum, (Heb. Chald. Sept. v. 30.) nec ab eo planè deletū iri. Et ſic exponit Dionyſ. & Gloſſa, ex Roman. vndecimo.

CLXVI. *Datæ à Deo legis beneficium.*

RVRSVM verò amplificat beneficium datæ legis, cùm nihil tale vnquam ab (v. 32.) origine mundi factum eſſe docet, vt Deus ipſe populum alloqueretur, & eligeret ſibi, & pro eo tot prodigia perpetraret, quot à Deo, in gratiam Iſraëlitarū patrata ſunt; ex quo eam infert concluſionem, ipſum ſolum Deum eſſe, idcóque ſolum colendum & adorandum. Non pigebit verba ipſa Moſis plena maieſtate deſcribere. (Deut. 4. 32.) *Interroga*, inquit, *de diebus antiquis, qui fuerunt ante te, ex die quo creauit Deus hominem ſuper terram, à ſummo cælo vſque ad ſummum eius, ſi facta eſt aliquando huiuſmodi res, aut vnquam cognitum eſt, vt audiret populus vocem Dei loquentis de medio ignis, ſicut tu audiſti, & vixiſti: ſi fecit Deus vt ingrederetur, & tolleret ſibi Gentem de medio nationum, per tentationes, ſigna, atque portenta, per pugnam, & robuſtam manum, extentúmque brachium, & horribiles viſiones, iuxta omnia, quæ fecit pro vobis Dominus Deus veſter in Aegypto, videntibus oculis tuis: vt ſcires quoniam Dominus ipſe eſt Deus,*

Digitized by Google

& non est alius præter eum. Et quoniam pugnax admodum est huiusmodi argumentum, in eo immoratur per ἐπιμονὴν, diuersisque verbis inculcat, & eandem elicit
v. 39. conclusionem dicens. *Scito ergo hodie & cogitato in corde tuo, quòd Dominus ipse sit Deus in cælo sursum, & in terra deorsum, & non sit alius. Custodi præcepta eius, atque mandata, quæ ego præcipio tibi, vt benè sit tibi, & filiis tuis post te, & permaneas multo tempore super terram, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi.* Et hîc videtur finis primæ exhortationis, factę primo die mensis vndecimi. Nam cap. quinto sequenti nouum ducitur exordium populo iterum conuocato, quòd etiam notauit Caietanus.

CLXVII. *Separatio triũ ciuitatũ refugij.*

v. 41. SVBDITVR etiam quasi eodem die facta separatio trium ciuitatum refugij trans Iordanem ad Orientalẽ plagam Hierusalem. Intelligi potest, cùm suprà facta est denũciatio vt eligerẽtur tres ciuitates trans Iordanem, datam à Moyse curam aliquibus, iis fortasse quos Dominus nominauit ad diuidendam terram, vt
Nu. 34. f. considerarent quæ vrbes idoneæ essent ad eum finem, ratione firmitatis, distantiæ, &c. Hodie autem relatum ad Moysen eorum iudicium, & sententiam. Itaque statuit earum primam fore Bosor, vicinam solitudini, sitam in tribu Ruben, alteram Ramoth, in Galaad, quæ est in tribu Gad, & Golan in Basan, quæ est in
c. 20. v. 9. tribu Manasse, de quibus iterùm erit mentio in libro Iosue.

CLXVIII. *Iterũ cõuocatur populus ad exhortationẽ Mosis.*

cap. 5. ALTERA die conuocauit Moyses populum, vt habetur cap. quinto; & recitauit ei præcepta decalogi tradita in monte Sinai, vt refertur Exod. vigesimo, quod vocat fœdus initum Deum inter & populum, cuius incũdi mediator fuerit Moyses; vt scilicet populus promitteret Deo, se hæc præcepta studiosè obseruaturum. Deus autem se eum habiturum in populum dilectum, & bonis omnibus
v. 23. cumulaturum. Explicat deinde quomodo audita Domini voce perterrefactus populus accesserit ad Moysem, & orauerit eum vt esset ipse internuncius diuinorum mandatorum ad populum; quòd cùm Domino placuisset, dimissus fuerit tunc populus in tentoria sua, Moyses autem ad colloquium Dei admissus, vt disceret ab eo quæ mox populo traditurus erat.

CLXIX. *In qua inculcantur [illegible] capita. de diligendo Deo.*

cap. 6. CAPITE sexto inculcatur obseruatio diuinæ legis vniuersæ, & nominatim primum & maximum mandatum de diligendo Deo ex toto corde, tota anima, &
cap. 6. v. 6. ex totis viribus. Exprimitur autem hoc studium circa diuinam legem, atq; vrgetur verbis quibus nihil significantiùs. *Erunt verba hæc*, inquit, *quæ præcipio tibi hodie, in corde tuo: & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis in eis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atque consurgens. Et ligabis ea, quasi signum in manu tua, eruntque & mouebuntur inter oculos tuos: scribésque ea in limine, & ostiis domus tuæ.*

CLXX. *Et memoria beneficiorũ eius.*

cap. 6. v. 10. ET quia prosperitas sæpe inducit obliuionem benefactorum, ideò subdit. *Cùmque introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, pro qua iurauit patribus tuis Abrahã, Isaac, & Iacob: & dederit tibi ciuitates magnas, & optimas, quas non ædificasti: domos plenas cunctarum opum, quas non extruxisti, cisternas, quas non fodisti, vineta & oliueta quæ non plantasti: & comederis, & saturatus fueris: caue diligenter, ne obliuiscaris Domini, qui eduxit te de terra Aegypti, de domo seruitutis.* Inde agit de iuramento & tentatione Dei, & de nuncianda posteris causa & origine obseruationis præceptorum, ceremoniarum, iudiciorum, & vniuersæ legis, petita ex acceptis à Deo beneficiis, liberationis videlicet ex Ægypto, & introductionis in promissam terram.

Iuramento & tentatione Dei.

CLXXI. *Prohibentur fœdera & cõnubia cum idololatris.*

c. 7. CAPITE septimo, ad commodiorem obseruationem præcepti illius primarij de colendo Deo, & vitanda idololatria, ea prohibet, quæ possent ad illius violationem inducere; amicitiam, fœdera, & connubia cum idololatris: quin potiùs eas gẽtes quarum terras in possessionem accepturus est, deleri præcipit, vsque ad in-
c. 7. ver. 2. ternecionem. *Non inibis*, inquit, *cum eis fœdus, nec misereberis earum, neque sociabis cum eis coniugia. Filiam tuam non dabis filio eius, nec filiam illius accipies filio tuo: quia seducet filium tuum, ne sequatur me, & vt magis seruiat diis alienis: irascetúrque furor Domini, & delebit te citò. Quin potius hæc facietis eis: Aras eorum subuertite, & confringite statuas, lucósque succidite, & sculptilia comburite. Quia populus sanctus es Domino Deo tuo.*

CLXXII. *Gratuita populi Israelitici electio.*

ca. 7. 9. 10 NE autem de sua electione superbiens, in laqueos diaboli vt sit incideret, docet id beneficium ex mera Dei bonitate profectum esse, qui se vltrò patribus iureiurãdo obligarat: qui fidelis sit & iustus, in prę̨miis, pœnisq; pro cuiúsque merito statim inferẽdis, quòd passim experti sunt Hebræi, & quamuis Dominus sæpe

differat punitionem, nolens aliquem perire, sed dissimulet peccata hominum propter pœnitentiam; illa certè pœna, quæ est turbatæ conscientiæ peccatorem affligentis, nunquam differtur. Quæ tamen ipsa in bonum peccatoris ordinatur, vt culpæ malum agnoscat, & ad se, & ad Deum per pœnitentiam redeat. Extremo capite animat populum ad vltionem diuinam sumendam de populis illis Idololatris, quorum terras occupaturi erant. *Deuorabis omnes populos, quos Dominus* (c. 7. v. 16.) *Deus tuus daturus est tibi. Non parcet eis oculus tuus, nec seruies diis eorum, ne sint in ruinam tui. Si dixeris in corde tuo: Plures sunt gentes istæ quàm ego, quo modo potero delere eas? noli metuere, sed recordare quæ fecerit Dominus Deus tuus Pharaoni, & cunctis Aegyptiis, plagas maximas, quas viderunt oculi tui, & signa atque portenta, manúmque robustam, & extentum brachium, vt educeret te Dominus Deus tuus; sic faciet cunctis populis, quos metuis. Insuper & crabrones mittet Dominus Deus tuus in eos, donec deleat omnes, atque disperdat, qui te fugerint, & latere potuerint. Non timebis eos, quia Dominus Deus tuus in medio tui est, Deus magnus & terribilis: ipse consumet nationes has in conspectu tuo, paulatim atque per partes. Non poteris eas delere pariter: ne fortè multiplicentur contra te bestiæ terræ.* Dicit non simul delendos esse istos populos, sed paulatim & per partes, non defectu potestatis, sed ex vtili prouidentia; quoniam Israëlitæ pauciores erant quàm vt statim possent replere omnes illas regiones, ideò incultæ futuræ erant non paucæ; ex quo feræ multiplicatæ essent contra incolas, sicut contigit post abductas in captiuitatem decem tribus. Præsertim cùm totus ille tractus, multis desertis locis esset respersus. Legimus enim desertum Iuda, Hai, Iericho, Engaddi, Maon, Thecuæ, &c. (4. Reg. 17.)

CLXXIII. *Promittit Deus victoriã, & iubet Idola disperdi.*

Pergit porrò Moyses promittere populo, alioqui pusilli animi, vt patuit in relatione exploratorum, Deo hostes suos expugnante, victoriam. *Dabítque eos,* (cap. 7. v. 23.) inquit, *Dominus Deus tuus in conspectu tuo: & interficiet illos donec penitus deleantur. Tradétque reges eorum in manus tuas, & disperdes nomina eorum sub cælo: nullus poterit resistere tibi, donec conteras eos. Sculptilia eorum igne combures: non concupisces argentum & aurum, de quibus facta sunt: neque assumes ex eis tibi quidquam, ne offendas, propterea quia abominatio est Domini Dei tui. Nec inferes quippiam ex idolo in domum tuam, ne fias anathema, sicut & illud est. Quasi spurcitiam detestaberis, & velut inquinamentum ac sordes, abominationi habebis, quia anathema est.* In maiorem idolorum detestationem vult non solùm ea destrui, vt forma tollatur, sed ne materiã quidem reseruari, & ad alios vsus cõuerti, (c. 6. q. 13. & 14.) sed planè cõsumi, atque disperdi: quòd alibi explicatũ est. Vide Tostat. in 1. Reg.

CLXXIV. *Alia excitatio ad legis diuinæ obseruationem.*

Capite octauo renouat memoriam itineris 40. annorum per deserta Arabiæ & beneficiorum, ac castigationum paternarum in illis acceptarum. Celebrat (cap. 8.) etiam eximiis laudibus terram, quã mox possessuri erant, omnia semper ad præceptorum, & legis diuinæ obseruationem dirigendo. Totus textus planissimus est, atque suauissimus, ad diuinæ bonitatis amorem, & admirationem; ideóque & lectione, & memoria dignissimus. Videtur autem in hoc capite alteram Moysis exhortationem terminatam, cùm multiplici animorum motu; in cuius etiam rei signum, capite sequenti de integro renouatur attentio.

CLXXV. *Deterit humanã fiduciam, Diuinã exacuit.*

Capite ergo nono, Ne tribuant Israëlitæ virtuti suæ & pietati victoriam de impiis, maximis, & fortissimis hostibus, eorum potentiam amplificat. Ne rursum, iuxta prædicta, ignauia propria deiiciantur, Deum promittit pugnaturum, & puniturum eorum impietatem, simúlque impleturum promissa patribus eorum. *Tu transgredieris*, inquit, *hodie Iordanem*, id est intra breue tem- (cap. 9. v. 1.) pus, *vt possideas nationes maximas, & fortiores te, ciuitates ingentes, & ad cælum vsque muratas: populum magnum atque sublimem, filios Enacim: quos ipse vidisti, & audisti, quibus nullus potest ex aduerso resistere. Scies ergo hodie, quòd Dominus Deus tuus ipse transibit ante te, ignis deuorans, atque consumens, qui conterat eos, & deleat atque disperdat ante faciem tuam velociter, sicut locutus est tibi: ne dicas in corde tuo, cùm deleuerit eos Dominus Deus tuus in conspectu tuo: Propter iustitiam meam introduxit me Dominus, vt terram hanc possiderem, cùm propter impietates suas istæ deletæ sint nationes. Neque enim propter iustitias tuas, & æquitatem cordis tui ingredieris, vt possideas terras earum: sed quia illæ egerunt impiè, introëunte te deletæ sunt: & vt compleret verbum suum Dominus, quòd sub iuramento pollicitus est patribus tuis Abraham, Isaac, & Iacob.*

CLXXVI. *Renouat populo memoriam malitiæ suæ.*

Et quoniam hæc cogitatio magni erat momenti ad conterendam huius populi superbiam, qui semper de sua iustitia, vt Pharisæus ille, solebat intumescere.

Reuocat ei in mentem ſuas contra Deum murmurationes, & contentiones. Ideo ait. *Scito ergo quod non propter iuſtitias tuas Dominus Deus tuus dederit tibi terram hanc optimam in poſſeſſionem, cùm duriſſimæ ceruicis ſis populus. Memento, & ne obliniſcaris quomodo ad iracundiam prouocaueris Dominum tuum in ſolitudine. Ex eo die, quo egreſſus es ex Aegypto, vſque ad locum iſtum, ſemper aduerſum Dominum contendiſti.*

c.9.v.6.

CLXXVI. *Et præcedentium culparum.*

I D autem ex ante geſtis in deſerto probare aggreditur, cùm abſente & ieiunante in monte Moyſe, populus vitulum confecit, & adorauit. *In incendio quoque, & tentatione, & in ſepulchris concupiſcentiæ prouocaſtis Dominum, & quando miſit vos de Cadesbarne, dicens, Aſcendite, & poſſidete terram, quam dedi vobis, & contempſiſtis imperium Domini Dei veſtri, & non credidiſtis ei, neque vocem eius audire voluiſtis, ſed ſemper fuiſtis rebelles à die, qua noſſe vos cæpi.* Hæc Moyſes veriſſimè. Vnde Dominus conquerebatur, quod iam per decem vices eum tentauiſſent; nec poſtea etiam deſtiterunt. Præcipuas autem murmurationes huius populi ſuis locis notauimus. Sicut & illud imperium Domini, non de mittendis exploratoribus, ſed de adeunda & inuadenda terra.

an. Mof 82. Num. 201. 202.

c.10.

CLXXVIII. *Fractarum tabularum, & reparatarum.*

C APITE decimo occaſione narrationis fractarum tabularum, propter adorationem vituli, addit quomodo nouas tabulas à Deo obtinuerit, vt fusè cap. 34. traditur, vt eo pluris leges ſuas faciant, quo plus legiſlatori ſuo meminerint conſtitiſſe; & inſertis aliquibus, renouat primariam ſuam exhortationem diligendi & timendi Deum, & cuſtodiendi mandata eius, & deponendi duriciem cordis ſui. *Circuncidite*, inquit, *præputium cordis veſtri, & ceruicem veſtram ne induretis amplius.* Denique & diuinos mores imitandi.

c.11.

CLXXIX. *Vlſionis de peccatoribus ſemper, & neceſſariæ beneficentiæ Dei.*

C APITE vndecimo, ex proximè recitato beneficio multiplicationis Iſraëlitarum in Ægypto, & deſerto, concludit amandum Deum, eiúſque mandata cuſtodienda; qui etiam ſit terribilis in hoſtes ſuos, vt exemplo Ægyptiorum, & ſeditioſorum Core, Dathan, & Abiron probatum eſt. Cuius etiam in dies paterna prouidentia & beneficentia indigeant, ex diuerſa conditione terræ Chanaan & Ægypti. *Terra enim*, inquit, *quam ingrederis poſſidendam, non eſt ſicut terra Aegypti, de qua exiſti, vbi iacto ſemine in hortorum morem aquæ ducuntur irriguæ: ſed montuoſa eſt, atque campeſtris, de cælo expectans pluuias: quam Dominus Deus tuus ſemper inuiſit, & oculi illius in ea ſunt à principio anni, vſque ad finem eius. Si ergo obedieritis mandatis meis, quæ ego hodie præcipio vobis, vt diligatis Dominum Deum veſtrum, & ſeruiatis ei in toto corde veſtro, & in tota anima veſtra: dabit pluuiam terræ veſtræ temporaneam, & ſerotinam, vt colligatis frumentum, & vinum, & oleum, fænúmque ex agris ad paſcenda iumenta, & vt ipſi comedatis ac ſaturemini. Cauete ne fortè decipiatur cor veſtrum, & recedatis à Domino, ſeruiatíſque diis alienis, & adoretis eos: iratúſque Dominus claudat cælum, & pluuiæ non deſcendant, nec terra det germen ſuum, pereatíſque velociter de terra optima, quam Dominus daturus eſt vobis.*

Deut. c. 11. v. 10.

c.11. v. 6.

CLXXX. *Inculcatur memoria diuinæ legis.*

R ELIQVO capite inculcatur iugis memoria diuinæ legis, vt ſuprà cap. ſexto. Sed in primis notanda eſt magna latitudo terræ à Deo promiſſæ, quam Iſraëlitæ vix vnquam poſſederunt, niſi fortè ſub Dauide, & Salomone. *Omnis locus*, inquit, *quem calcauerit pes veſter, veſter erit. A deſerto* Meridionali ſcilicet, *& à Libano*, Septentrionem verſus, *à flumine magno Euphrate* ad Orientem, *vſque ad mare Occidentale*, quod dicitur Mediterraneum, *erunt termini veſtri.* Verùm, vt ſuprà dictum eſt, totam hanc regionem, non ſtatim promittit obtinendam, ſed paulatim prout multiplicati fuerint, in hoc ſpatio, & Idumæi, & Moabitæ, & Ammonitæ, aliíque populi comprehenduntur. Quos tamen à principio vetuit Dominus bello tentari. Sed infidelitas populi cauſa fuit, vt multa loca non obtineret, imò vt tandem omnia perderet, ſub Salmanazare, & Nabuchodonozore, ſub Græcis, & Romanis. Denique concludens, vt apparet, hanc exhortationem, populo maledictionem & benedictionem proponit, prout Dei præcepta, vel negligere, vel obſeruare voluerit. De qua rurſum inferius.

c.11.24.

c.12.

CLXXXI. *Tranſitus ad præcepta ceremonialia.*

Q VÆ hactenus commemorata, ac commendata ſunt populo ferè ad præcepta moralia pertinent; nunc autẽ, vt notauit Caietan. incipit declarare præcepta ceremonialia, & iudicialia, ideóque determinatur locus in quo ſeruari debeant. Nam vt Leuit. decimo ſeptimo præceptum eſt, vnicus eſſe debebat ſacrificij locus, ideóque alia omnia loca, quibus ſacrificabatur Idolis, deſtrui iubentur.

Digitized by Google

Subuertite, inquit, *omnia loca, in quibus coluerunt gentes, quas possessuri estis, deos suos, super montes excelsos, & colles, & subter omne lignum frondosum. Dissipate aras eorum, & confringite statuas, lucos igne comburite, & idola comminuite: disperdite nomina eorum de locis illis. Non facietis ita Domino Deo vestro: sed ad locum quem elegerit Dominus Deus vester, de cunctis tribubus vestris, vt ponat nomen suum ibi, & habitet in eo, venietis: & offeretis in loco illo holocausta, & victimas vestras, decimas & primitias manuum vestrarum, & vota, atque donaria, primogenita boum, & ouium. Et comedetis ibi in conspectu Domini Dei vestri: ac lætabimini in cunctis, ad quæ miseritis manum vos, & domus vestræ, in quibus benedixerit vobis Dominus Deus vester.* Quæ ipsa iterum in hoc ipso capite, atque adeo sæpiùs, rudi huic & duræ ceruicis populo, inculcantur. Permittit tamen aliis in locis occidi pecora, & conuiuia celebrari, modò non sacrificetur, nec sanguis comedatur: & beneficentia erga Leuitas quoque exerceatur. In sacrificando quoque ritus & ceremonias gentilitias caueri vult, quas Dominus auersatur, sed eas tantùm adhiberi, quas ipse instituit. Deut. c. 12. v. 2.

CXXCII. *Iudicia contra authores idololatriæ.*

CAPITE decimo tertio, docet quæ iudicia exerceri debeant aduersus eos qui populum à veri Dei cultu auertere moliantur. Et primùm præcipit, vt si contigerit, vt aliquis donum Prophetiæ habeat, idque ex euentis certum sit, & ideo apud populum authoritate polleat, & is ad idolorum cultum inducere velit, ne illi propterea credatur, etsi Deus permittat futura, illo prophetante, contingere; id enim permissurum Deum ad probandam populi erga se fidem, atque constantiam; sed vt interficiatur, quantumuis Propheta, vel diuinus videatur. Idem seruari vult erga coniunctissimum quemuis, atque amantissimum similia suadentem. Idem erga multitudinem aliquam, aut ciuitatem eadem attentantem. Et quidem longè seuerissimè. *Statim*, inquit, *percuties habitatores vrbis illius in ore gladij, & delebis eam, ac omnia quæ in illa sunt, vsque ad pecora. Quidquid etiam supellectilis fuerit, congregabis in medio platearum eius, & cum ipsa ciuitate succendes, ita vt vniuersa consumas Domino Deo tuo, & sit tumulus sempiternus. Non ædificabitur amplius, & non adhærebit de illo anathemate quidquam in manu tua: vt auertatur Dominus ab ira furoris sui, & misereatur tui.* c. 13. Deut. c. 13. v. 15.

CXXCIII. *Alia præcepta ceremonialia.*

CAPITE decimo quarto, congerit multa ceremonialia præcepta ex dictis in Exodo & Leuitico, de non imitandis Ethnicis in luctu defunctorum, de non comedendis immundis; de non coquendo hœdo in lacte matris, de soluendis decimis, de beneficentia erga pauperes, peregrinos, & Leuitas, in quorum gratiam tertio quoque anno decimam peculiarem seponi iubet. *Anno tertio*, inquit, *separabis aliam decimam, ex omnibus quæ nascuntur tibi eo tempore: & repones intra ianuas tuas. Venietque Leuites, qui aliam non habet partem, nec possessionem tecum, & peregrinus, ac pupillus & vidua, qui intra portas tuas sunt, & comedent, & saturabuntur: vt benedicat tibi Dominus Deus tuus in cunctis operibus manuum tuarum, quæ feceris.* Hanc quasi annonam haberi vult ad manum ad quotidianam in tenuiores benignitatem. c. 14. Deut. 14. v. 28.

CXXCIV. *De septimo anno remissionis.*

CAPITE iam decimo quinto, de septimo anno remissionis agit, in quo non licebat repetere debita à Iudæis inter sese, sed vel planè dimittebantur, vt quibusdam placet, vel differebantur in alterum annum, si essent soluendo, sin minus à debito liberi fiebant, quæ est communior, & probabilior sententia. Eam autem promittit grauem non fore Moyses, quia futuri erant omnes Iudæi satis locupletes, nec vlli valdè pauperes, vt remissio non sæpe necessaria sit, si modò fuerint diuinæ legis obseruatores: imò futurum sit, vt mutuò aliis gentibus dare possint, ipsi autem mutuò non indigeant. Si tamen contigerit aliquem in paupertatem decidere, vult ei mutuo dari etiam vicino anno remissionis, sub spe retributionis, & benedictionis à Domino. Addit etiam de Hebræo seruo, libero dimittendo in anno septimo, post sex ad summum annorum seruitutem & quidem cum viatico: poterat enim ille annus Sabbaticus esse tertius aut quartus initæ seruitutis, vt placet Abul. nisi fortè ille seruire maluerit, & renunciet libertati. Denique de primogenitis pecorum Deo consecrandis. c. 15. in c. 25. Leuit.

CXXCV. *Solennes Hebræorum dies.*

CAPITE decimo sexto, renouat præceptum solennitatum Hebraicarum, cum ritibus & ceremoniis suis Paschæ scilicet, siue Azymorum, quæ Ierosolymis c. 16.

celebrantur; Pentecostes, siue hebdomadarum; & Tabernaculorum, quæ item duæ solennitates, in eodem loco à Deo eligendo, agitari debent. Eóque conuenire tribus vicibus per annum omne masculinum, cum oblationibus, & donariis, pro cuiúsque facultate. Præcipit etiam de iudicibus per tribus & ciuitates constituendis, qui iustè & incorruptè iudicent, & de non plantandis arboribus, iuxta altare Domini, aut erigendis statuis, ne res, more gentilitio, in idololatriam declinet, ac degneret.

cxxcvi. *Lex de puniendâ idololatria. Et adeundo summo sacerdote in iudiciis.*

Capite decimo septimo, promulgat legem de interficiendis iis, qui ad idololatriam defecisse conuicti fuerint, idoneis testibus. De appellationibus ad tribunal Hierosolymitanum summi sacerdotis. Qui locus minimè negligendus est hoc tempore, quo hæreticorum, & falsorum fratrum improbitate, ac perfidia factum est, vt summorum sacerdotum authoritas; infinita, atque intoleranda licentia deteratur. Quos tamen Dominus iudices esse voluit in omnibus causis, quæ ex diuina lege decidi debent; siue illæ sacræ fuerint, siue prophanæ. Legis quippe interpretatio ad sacerdotem, summum præsertim, pertinet. *Labia enim sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est*, vt ait Dominus. Sed hic ipse Deuteronomij locus, quem habemus in manibus, apertè docet, in causis quibuscumque, in quibus non tam factum, quàm ius ipsum ambiguum est, ad summum sacerdotem, qui præsideat in loco, quem elegerit Dominus, recurrendum esse; & ab eo sententiam, quæ controuersiam dirimat, expectandam; ac pœna mortis proposita contumacibus, subeundam esse.

Malach. 2. 7. Deut. 17. v. 8.

cxxcvii. *Eiusdem Paraphrasis.*

Deut. 17. 8. Legis verba sic habent, *Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris*, apud inferiores scilicet iudices, & subalternos, vt verba sequentia apertè ostendunt, *inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & lepram*, id est in causis capitalibus, ciuilibus, & ecclesiasticis, vt explicat Pontifex; vel, iuxta iudaicos ritus, quis noxius, vel innoxius sit effuso proximi sanguine; quis in ciuilibus controuersiis, potiore iure nitatur; quis mundus, aut immundus censendus sit, *Et iudicum intra portas tuas videris verba variari. Surge & ascende ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus.* Vbi scilicet fuerit tabernaculum, aut templum, in quo Dominus exhibet præsentiam suam; & sacerdotes dirigit, atque illuminat, vt æquam sententiam pronuncient. *Veniésque ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore*; id est ad concilium sacerdotum, in quo præsidet summus sacerdos tanquam iudex; vt exponit Abulensis, & Vatablus, & Hebræi, teste Fagio ipso. Alij intelligunt iudicem, qui Moysem in populo repræsentet, quales fuerunt Iosue, Othoniel, Aod, Gedeon, & cæteri principes, quibus reges successerunt: quod videtur sensisse Procopius & Oleaster. Alij iudicem laicum malunt, sed summo sacerdoti subordinatum, & quasi vicarium, itaut esset sententiæ datæ à Pontifice in Concilio sacerdotum approbator, & denunciator, vt vult Cornelius hoc loco. Ne alioqui iudice à Pontifice discrepante lites terminari non possent.

Cap. Per venerabilem, Extra, Qui filij sunt legitimi.

in c. 17. q. 4.

in Deut.

cxxcviii. *Reliquum legis de iudiciaria sacerdotis potestate.*

Qvidqvid sit, *Quæres ab eis*, ait Dominus, *qui indicabunt tibi iudicij veritatem. Et facies quodcumque dixerint, qui præsunt loco quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius.* Non relinquit legislator in potestate litigantium, vel alterius examinare an sententia iudicis sit iuxta legem Domini, alioqui nunquam liti imponeretur finis. Id enim semper causaretur qui causa caderet, sed ponit quasi certum, & indubitatum, eos vt probos, & sapientes viros, iuxta legem iudicaturos, neque liberum esse contradicere, nisi fortè manifestè de iniquitate, & pugna sententiæ cum diuina lege constaret, vt notat Caietanus, & Cornelius hoc loco. *Talium ergo virorum*, inquit, *sequeris sententiam, nec declinabis ad dexteram, neque ad sinistram.* Sed additur pœna in peruicaces, & cedendi nescios, & legitimis iudicibus iniuriam obstrependo facientibus. *Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, & decreto iudicis ?, morietur homo ille, & auferes malum de Israel, cunctúsque populus audiens iudices timebit, vt nullus deinceps intumescat superbia.*

9. 12.

cxxcix. *Iudiciaria potestas penes sacerdotes.*

Hinc ergo perspicuum est ex lege diuina, penes summum Pontificem ius vitæ necísque fuisse; & audita eorum sententia, qui ei erant à consiliis; aut con-

cilio septuaginta virorum in Republ. constituto, per seipsum sententiam mortis pronunciasse, vt contigit in iudicio, quo Caiphas cum suis Christum morti adiudicauit, hinc illa. Matth. 26. 59. *Princeps sacerdotum, & omne concilium quærebant falsum testimonium contra Iesum.* Et, *Blasphemauit, quid vobis videtur; at illi respondentes dixerunt, reus est mortis.* c. 27. 3. Quod mox pronunciauit Caiphas, vnde mox de Iuda dicitur, abiisse ad laqueum relatis argenteis, *Videns quod IESVS damnatus esset.* in hunc locum v. 9. Parique modo apud Gentiles, vt notauit Cornelius, communi ac naturali consensu cuncta sacerdotum arbitrio regebantur, etiam quæ ad politicum spectabant imperium. l. 17. Geogr. Vt de Æthiopibus testatur Strabo, de Ægyptiis l. 14. Var. hist. c. 34. Ælianus, de Persis eorúmque Magis Eusebius & Agathias. in Chron. l. 2. De Atheniensibus & Areopagitis Iosephus. l. 14. ant. c. 19. De Gallis & Druidibus Cæsar libro sexto de bello Gallico. De Romanis & eorum Auguribus Cicero in secundo de Legibus. *Si igitur,* vt ait apud Xenophontem Socrates, *quod ab omnibus gentibus obseruatum est, id non nisi à Deo sancitum esse dicendum est.* l. 4. de dictis Socra. Profectò etiamsi nulla de his in diuinis scripturis lex appareret, tamen sacerdotum iudiciaria potestas, diuino instinctu, & iure concessa satis probaretur. Hæc ferè Cornelius. Sed iam cum Scriptura transeamus ad Regem.

CXC. *De rege constituendo.*

DE quo hæc primùm scribit Moyses. v. 14. *Cùm ingressus fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, & possederis eam, habitaueri sque in illa, & dixeris. Constituam super me Regem, sicut habent omnes per circuitum nationes, eum constitues quem Dominus Deus tuus elegerit, de numero fratrum tuorum, non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus.* Ex quo intelligitur primò populum super se Regem constituere, dando scilicet ei ius, & authoritatem super se ipsum; 1. vt ab eo regatur, & gubernetur ad publicum bonum. Secundò à Deo electionem debere proficisci personæ, 2. ad tantùm munus idoneæ, siue forte vt Saül, siue signo vt Dauid, siue ortu & generatione ex semine regio. Elegit enim Dominus filios Dauid in reges, vt in singulis noua à Deo electio non sit necessaria. Tertiò non debere esse alienigenam, sed de eodem populo, vt amor & beneuolentia facilius vtrinque, 3. propter morum similitudinem, concilietur; vt hinc mite imperium, inde promptum obtemperandi studium existat, quibus rerum publicarum continetur salus.

CXCI. *An id fuerit contra Dei voluntatem.*

HINC quartum illud etiam intelligitur, non fuisse contra Dei voluntatem 4. electionem Regis in populo Dei. Eam tamen ex permissione diuina potiùs, quàm iussione futuram, vt ait Augustinus: q. 26. in Deut. futuram tamen iam pridem prædixerat Dominus, cùm diceret Abrahæ, Gen. 17. 6. *Faciam te crescere vehementissimè, & ponam te in gentibus, regésque ex te egredientur.* Et ne quis id ad reges Ismaëlitarum deflecteret, idipsum mox de Isaac affirmatur, ait enim, *Et benedicam ei,* Saræ videlicet, *& ex illa dabo tibi filium cui benedicturus sum, erítque in nationes, & reges populorum orientur ex eo.* v. 16. Non solùm Idumæorum per Esaü, sed Israëlitarum per Iacob. Extat enim illustris Domini promissio facta Iacob, in trigesimo quinto Genes. v. 10. *Non vocaberis vltra Iacob, sed Israël erit nomen tuum. Et appellauit eum Israël, dixítque ei. Ego Deus omnipotens, Cresce & multiplicare, gentes & populi nationum ex te erunt, reges de lumbis tuis egredientur,* &c. Quæ oracula percrebuerant in familia Iacob, vnde filij eius dicebant Ioseph, Gen. 37. 8. *Nunquid Rex noster eris, aut subiiciemur ditioni tuæ?* Quin etiam Patriarcha idem moriens, diuino spiritu sceptrum regium tribui Iuda, vsque ad Christum regem regum assignauit; quo etiam multis post sæculis respiciens Samuelis mater, dicebat; 1. Reg. 2. 10. *Dominus iudicabit fines terræ, & dabit imperium regi suo, & sublimabit cornu Christi sui.* 1. Reg. 8. 5. Quod autem tempore Samuelis, videtur Dominus ægrè tulisse petitionem Regis, eámque petitionem contemptum suum interpretatus dicens, *Non enim te abiecerunt sed me, ne regnem super eos.* Id potiùs ad conditionem populi petentis, quàm ad qualitatem rei postulatæ referendum est. Verùm ea de re vberius suo loco trecentis & 80. ab hinc annis. tom. 3. an. mun. 1962.

CXCII. *Præcepta diuinitus data regibus, de equitatu.*

PERGIT porrò Moyses, *Cúmque fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Aegyptum, equitatus numero sublevatus, præsertim cùm Dominus præceperit vobis, vt nequaquam amplius per eandem viam reuertamini.* Non vult Dominus, vt princeps populi sui spem protectionis in equitatu, & armis suis collocet, eúmque in finem equos ex Ægypto multiplicet. Vnde Dominus ipse per

Digitized by Google

Isaiam, *Væ qui descendunt in Ægyptum, aut auxilium in equis sperantes, & habentes fiduciam super quadrigis, quia multæ sunt; & super equitibus, quia prævalidi nimis: & non sunt confisi super sanctum Israël, & Dominum nō requisierunt.* Significans videlicet se nō tam equitatum condemnare, quàm nimiam in eius robore fiduciam, quæ fiduciam in Domino tollat, aut minuat. Quod Israëlitis contigisse conqueritur Esaias; *Repleta*
2. 8. *est terra eius equis, & innumerabiles quadrigæ eius.* Vbi vide Basil. & Procop. & vniuersè requirit Dominus, vt Reges eum agnoscant Dominum exercituum, nec impiorum præsidio se tutos, & fortes reddere satagant, quòd in ruinam Regum Hebræorum cessit. Dum enim alternatim Ægyptiis & Assyriis adhæserunt, alternatim ab vtrisque vexati, atque afflicti sunt.

CXCIII. *De vxoribus & diuitiis eius.*

SEQVITVR alterum Principis documentum, *Non habebit vxores plurimas, quæ alliciant animum eius;* ad intemperantiam scilicet, atque idololatriam, quæ
q. 27. in Deut. est expositio Augustini in hunc locum. *Neque argenti & auri immensa pondera.* Hebr. additur, *sibi, quoniam,* inquit Caiet. *non reprehenduntur reges, qui valdè aurum, & argentum multiplicent, modò non sibi, sed Reipublicæ, ne prematur populus tempore publicæ necessitatis.* Ideóque & Dauid, & Iosaphat, & Ezechias valdè diuites in sacris literis fuisse leguntur, nec propterea minus Deo grati, & sancti. Sed & illud diligentissimè cauendum, ne per iniuriam, & pauperum ac tenuiorum oppressionem congregent, memores regis Achab, & reginæ Iezabelis, & Sapientis di-
Prouer. 28. 15. centis, *Leo rugiens, & vrsus esuriens Princeps impius super populum pauperem.* Nec dif-
Eccli. 4. 35. fitetur culpam in hoc genere suam Salomon, in eo libro, quem pœnitens scripsisse fertur. Coaceruasse videlicet sibi argentum & aurum, & substantiam regum, & Prouinciarum, & supergressum fuisse opibus omnes, qui antè se fuerant Hierosolymis, nec tamen aliud in iis quàm vanitatem, & afflictionem animi
Eccles. 2. 8. reperisse.

CXCIV. *De lege describenda.*

IN primis autem vult legislator eum diuinæ legis esse & peritum, & obseruantem. Itaque *postquam*, inquit, *sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis huius, in volumine, accipiens exemplar à Sacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit secum, legétque illud omnibus diebus vitæ suæ, vt discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba, & ceremonias eius, quæ in lege præcepta sunt.* Eam descriptionem
Prouer. 3. 3. quidam metaphoricam putant, iuuántque expositionem suam illo dicto sapien-
Prouer. 7. 3. tis, *Misericordia & veritas te non deserant, circunda eas gutturi tuo, & describe in tabulis cordis tui.* Probabilius tamen est, Regem siue per se, siue per amanuensem aliquem, sibi Deuteronomium descripsisse: alioqui duriores erunt illæ phrases, *Et habebit secum, legétque illud omnibus diebus,* &c. Hinc nata videtur illa cerimonia, vt in constituendo, aut coronando Rege, liber legis ei in manu traderetur, vt constat
2. Paral. 23. 11. factum à Ioiada, cùm inunxit Ioas in Regem. *Et eduxerunt filium Regis, & imposuerunt ei diadema, & testimonium, dederúntque in manu eius tenendam legem, & constituerunt eum Regem. Vnxit quoque illum Ioiada Pontifex, & filij eius, imprecatíque sunt ei, & dixerunt, Viuat Rex.*

CXCV. *[illegible] summa cura habenda.*

ET hanc primariam debere esse in Republica curam, ipsum naturæ lumen ostendit, cuius ductu Aristoteles, πρῶτον ἡ περὶ θεῖον ἐπιμέλεια, *primùm est curatio rerum diuinarum.* Ea verò ad principem pertinet, δεῖ γάρ, ait Diog. Stoicus apud Stob. τὸ ἄριστον ὑπὸ τοῦ ἀρίστου τιμᾶσθαι, καὶ τὸ ἡγεμονοῦν ὑπὸ τοῦ ἡγεμονοῦντος. *Decet enim quod optimum est ab optimo coli, & quod imperat ab imperante.* & alij qui leges, & præcepta parænetica scripserunt, eam primam laudem in principe ducunt, vt
l. 8. pietatem & religionem colat, & in subditis curet; *Itaque*, inquit de Rege Philippo, Iustinus, *Diis proximus habetur, per quem deorum maiestas vindicata sit.* Ex quo apparet, quàm aliena sit non solùm à Deo, sed ab omni etiam lumine rationis, ea regnandi ratio, quæ pietatem & religionem specie tenus amplectitur, eáque tanquam larua ad imperandum abutitur.

CXCVI. *Et humilitate spectanda.*

POSTREMA est erga regem admonitio. *Ne eleuetur cor eius in superbiam super fratres suos*, ad quod vel ipsum nomen fratris inuitabit. Nec aliud volebat Isocrates, cùm iubebat Demonicum ita se comparare, vt aliis quidem plus posset, æquo tamen iure cum cæteris viueret. Lex autem Christiana insuper docet longè periculosissimam esse eorum salutem, propter summam peccandi licentiam, & Chri-

Digitized by Google

ſtus ipſe, comparatione cameli per acus foramen tranſeuntis, diuitum ſalutem ad ſingularem vnius Dei potentiam & prouidentiam pertinere docet. Quibus addit ſapiens tam horribiles minas in reges ac potentes, qui munere ſuo malè funguntur, vt eas qui legat attentius, toto corpore perhorreſcat. Nihil autem hominem tutiorem reddere poteſt animi demiſſione, quæ quò in regibus difficilior eſt, hoc etiam eſt admirabilior. *cap. 6. 2.*

CXCVII. *Iura Leuitarum.*

Capite decimo octauo repetit iura Leuitarum circa ſacrificia, & primitias quæ Deo in eorum vtilitatem offeruntur, quoniam Deus ſe eis in hæreditatem fore profeſſus eſt, iura, inquam, tam in patrio ſolo, quàm in loco in quo arca Domini, & templum fuerit conſtitutum. Addit ei prohibitionem omnis ſacrilegæ ſuperſtitionis, maleficorum, incantatorum, & id genus mancipiorum Sathanæ, quorum artes, dæmonum cultum, & Dei abnegationem continent. Quoniam vero iſti coniectores, & arioli adiri ſolent, ad futurorum cognitionem hauriendam: eam occaſionem ſumit Moyſes repetendi, aut ſupplendi, quæ ſuprà Exodi vigeſimo fuerant prætermiſſa, circa eximium illum Prophetam, quem Dominus nouiſſimis temporibus excitaturus erat; qua de re non eſt quod nunc plura dicamus. Falſos autem Prophetas, qui ea in nomine Dei prædicunt, quæ euentu ipſo refelluntur, interfici iubet, & eorum prophetias, & diuinationes contemni. *c. 18. Deut.* *Prohibitio maleficorum.* *Prædictio Meſsiæ.* *vide a. m. 2544. a 376. & 397.*

CXCVIII. *Ciuitates refugij cum ſuis legibus.*

Capite decimo nono præſcribuntur totidem ciuitates refugij citra Iordanem, quot trans Iordanem aſſignatæ Numer. trigeſ. quinto fuerunt, & eadem de cauſa; *Idcirco præcipio tibi, vt tres ciuitates æqualis inter ſe ſpatij diuidas.* Quod poſtea à Ioſuë factum videbimus: ſed præſcribit etiam alias poſteà addendas, ſi terra habitationis Iſraëlitarum dilatata fuerit, quòd ex eorum vel malitia, vel probitate pendebit. Ex quo etiam loco intelligitur longè maiora ſpatia huic populo deſtinata fuiſſe, quibus, Dei cultum derelinquendo, priuatus eſt, vt ſuprà non ſemel notauimus, & ex initio Deuteronomij manifeſtum eſt. Additur lex de non transferendis antiquis terminis, de non condemnando reo, ſub vnius teſtimonio, & qua pœna falſus teſtis, & calumniator plectendus ſit. *c. 19. Deut.* *c. 17.*

CXCIX. *Iura belli; & in eo arcæ præſentia.*

Capite vigeſimo iura belli continentur: & fiducia quæ in promiſſa Dei protectione, & præſenti auxilio fundatur, ex quo loco conſuetudo deducendi arcam ad prælia, vt ſuprà dictum fuit, ſatis oſtenditur. ait enim. *Appropinquante iam prælio ſtabit Sacerdos ante aciem, & ſic loquetur ad populum, audi Iſrael, vos hodie contra inimicos veſtros pugnam committitis, non pertimeſcat cor veſtrum, nolite metuere, nolite cedere, nec formidetis eos, quia Dominus Deus veſter in medio veſtri eſt.* quæ phraſis de præſentia arcæ iam aliquoties vſurpata eſt. Leuitici vigeſ. ſexto, *Ponam tabernaculum meum in medio veſtri, & ambulabo inter vos, & ero Deus veſter, vóſque eritis populus meus.* Exodi vigeſ. quinto, *Facientque mihi ſanctuarium, & habitabo in medio eorum, iuxta omnem ſimilitudinem tabernaculi, quod oſtendam tibi.* Vnde dicebat Domino Moyſes, *In quo ſcire poterimus, ego & populus tuus, inueniſſe nos gratiam in conſpectu tuo, niſi ambulaueris nobiſcum, vt glorificemur ab omnibus populis, qui habitãt ſuper terram.* Idémque repetit Exo. trigeſ. quarto. Non ſufficiebat Moyſi Angelum Domini præcedere populum in columna nubis & ignis; ſed volebat etiam arcam Domini, in qua ipſemet reſidere dicebatur, in medio populi proficiſci, quòd ante iratus Dominus, propter adorationem vituli, negabat ſe facturum. Numer. vndecimo, *Eo quod repuleritis Dominum, qui in medio veſtri eſt.* Sic Deuteronomij ſexto. *Non timebis eos, quia Dominus Deus tuus in medio tui eſt, Deus magnus, & terribilis.* Deuter. vigeſ. tertio. *Dominus Deus tuus ambulat in medio caſtrorum, vt eruat te, & tradat tibi inimicos tuos, & ſint caſtra tua ſancta.* Id autem ex ipſa diſpoſitione caſtrorum, quæ in libro Numerorum traditur, ſatis perſpicuum eſt. *c. 20. Deut* *nu.* *c. 26. v. 11.* *25. 8.* *Exo. 33. 16.* *c. 34. v. 9.* *ver. 20.* *c. 6. ver. 15* *c. 7. 21.* *ver. 14.* *Nu. 2. & 10.*

CC. *Immunes à bello.*

Sed vt ad iura belli redeamus, vult Dominus immunes à bello fieri, nec cogi ad militandum qui nouam domum ædificauit, qui plantauit vineam, qui deſpondit vxorem, & vniuersè quicunque meticuloſi fuerint; vult quoque ciuitati expugnandæ offerri primùm pacem, *Si receperit,* inquit, *& aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea eſt, ſaluabitur, & ſeruiet tibi ſub tributo. Sin autem fœdus inire noluerit, & cœperit contra te bellum, oppugnabis eam. Cúmque tradiderit Dominus Deus illam in manu tua, percuties omne, quod in ea generis maſculini eſt, in ore gladij, abſque mulieribus, & infantibus, iumentis, & cæteris, quæ in ciuitate ſunt. Omnem prædam exercitui diuides, & comedes de ſpo-*

liis hostium tuorum, quæ Dominus Deus tuus dederit tibi. Sic facies cunctis ciuitatibus, quæ à te procul valdè sunt, & non sunt de his vrbibus, quas in possessionem accepturus es. De his autem ciuitatibus, quæ dabuntur tibi, nullum omninò permittes viuere, sed interficies in ore gladij, Hethæum videlicet, & Amorrhæum, & Chananæum, Pherezæum, & Heuæum, & Iebuzæum, sicut præcepit tibi Dominus Deus tuus: ne fortè doceant vos facere cunctas abominationes, quas ipsi operati sunt dijs suis: & peccetis in Dominum Deum vestrum. Discrimen ponit inter remotas ciuitates, & propinquas, vt in illis intelligatur libertas concessa occidendi omnes mares supra pueritiam; non autem præceptum vt occidant. *Non enim est interpretanda lex cum obice clementiæ,* vt ait hîc Caiet. in istis autem vult vt nemo planè viuus relinquatur, nec tamen comprehendit animalia, quæ eis vsui futura sunt, sicut & frugiferæ arbores.

Deut. c. 21. CCI. *Alij ritus, in hominis cadauere. In muliere captiua.*

CAPITE vigesimo primo describitur ritus seruandus inuento cadauere hominis occisi, & circa adamatam mulierem captiuam alienigenam, cuius radi iubet cæsariem, & vngues circuncidi. Non putat Caiet. iuberi vt totum mulieris raderetur caput, *Turpis namque*, inquit, *redderetur mulier, cuius gloria est coma*, sed aliquid radi pro ceremonia quadam, absque indecentia, ob mutationem ritus Iudaici, ad quem transit. Alij autem etiam probabilius meo iudicio putant totam caput debuisse radi, & vestes mutari, & de industria per mensem vnum differri coniugium, vt amore Israëlitæ refrigescente, eam non acciperet vxorem, quòd esset alienigena, & periculum ab ea subesset circa ritus patrios. Sed liberam dimitteret, quòd etiam eis permittit, post initum matrimonium.

CCII. *Iura primogeniti & pœna Inobedientis.*

DEFINITVR etiam quis censeri debeat primogenitus, & quod sit ius ipsius, vt scilicet non sit Patri liberum facere primogenitum alium ab eo, qui ei primo natus sit; licet ab odiosa vxore natus sit; *Sed dabit ei*, inquit, *de his, quæ habuerit, cuncta duplicia*, id est, interprete Lyrano, tantùm accipiet de bonis paternis, quantum duo alij. Inobedientium etiam & contumacium filiorum pœna proponitur, verbis grauissimis. *Si genuerit*, inquit, *homo filium contumacem, & proteruum, qui non audiat patris aut matris imperium, & coërcitus obedire contempserit: apprehendent eum, & ducent ad seniores ciuitatis illius, & ad portam iudicij, dicéntque ad eos, Filius noster iste proteruus & contumax est, monita nostra audire contemnit, comessationibus vacat, & luxuriæ atque conuiuijs: lapidibus eum obruet populus ciuitatis: & morietur, vt auferatis malum de medio vestri, & vniuersus Israël audiens pertimescat.* Statuitur denique lex de suspenso in patibulo eodem die sepeliendo. quæ cùm immediatè sequatur lapidationem filij contumacis, quidam putarunt non fuisse morem Iudæis quenquam suspendendi, nisi priùs lapidatum, vel alio quopiam modo mortuum: Christum autem, & qui cum eo cruci affixi sunt, viuos Romano more, non Iudaico, à Romanis militibus in crucem actos.

Deut. c. 21. v. 18. *Sepultura suspensi.*

Deut. 22. 4. CCIII. *Alij Ritus legésque.*

CAPITE vigesimo secundo docetur charitas fraterna circa res proximi; & humanitas etiam erga animalia; *Si videris asinum fratris tui, aut bouem cecidisse in via, non despicies, sed subleuabis cum eo*, quod est indicium suauissimæ bonitatis Dei, cuius misericordiæ viscera etiam aduersum bruta animantia commoueri videantur: vt alibi quoque notauimus, & iterum notare iuuat; quòd id valeat ad perrumpendum peccatoris pectus, quantauis desperatione obarmati. Nunquid enim cura est Domino de asinis & bobus, & non magis de hominibus, in quibus lucet gloriosissima eius imago; in quibus pereuntibus perit fructus preciosissimi sanguinis eius; in quibus sub onere calamitatum, aut tentationum fatiscentibus, ipse laborat. Nec considerat quod sæpe inimici sui facti sunt, sed quod, etiam inimici, ipsius sunt. Sed digredior, ignosce lector, vt aliquando indulgeam affectui meo, sine vllo damno tuo. Prohibetur autem deinceps etiam diuersitas vestimētorum in viris, & mulieribus, ad sceleratas fraudes euitandas; & vitatio ruinæ; tectis peribolo circundatis; & punitio infamiam inferentis vxori; puellæ in paterna domo corruptæ; adulteri atque adulteræ, & sponsæ in ciuitate iniuriam passæ; item puellæ non desponsatæ, quæ non fit rea mortis, quia violentia præsumitur, vir autem quia iniuriam coniugio reparare potest, pecunia multatur, & coniugio, quòd per libellum repudij dissolui non possit.

CCIV. *De Eunuchis & illegitimis.*

CAPITE viges. tertio excluduntur Eunuchorum genera omnia ab Ecclesia Domini, non à participatione sacrorum, vt ait Caiet. Sed à numero patrum conscriptorum, qui præerant in qualibet vrbe, populo gubernando. Excluduntur enim in primis ab hoc collegio omnes euirati, tanquam semi mulieres; cui consentiens Fonçeca. *Est hic intrare in Ecclesiam*, inquit, *nihil aliud, quàm officio aut publico magistratu fungi*. Prohibentur igitur isti ob vitium corporis, ne vilescat, & opprobrio sit officium. Deinde quod Eunuchi effœminato quoque animo sint & muliebres, cui expositioni consentiunt Lyra. & Dionysius. Ab iisdem officiis etiam ex scorto, vel adulterio nati, propter natalium ignominiam, excluduntur; ex quo fierent contempti; idque donec planè sit obliterata dedecoris istius Origenîsque memoria.

CCV. *Iura circa Ammonitas & Moabitas.*

AMMONITAS verò, & Moabitas vult perpetuum habere impedimentum: quia præuidebat Dominus, vt ait Fonçeca, odium capitale, quo isti perpetuò prosecuturi erant Israëlitas sicut multæ deinceps historiæ in libris Iudicum, & Regum, & Prophetarum, testabuntur; Constituere autem magistratum ex eo populo oriundum, qui odium immortale erga populum habeat, eiúsque ruinam desideret, non temeritas, sed perfidia est. Alij ingredi Ecclesiam explicant, iure ciuitatis donari, pari iure quo Iacobi filios. Alias tamen causas suggerit Scriptura, quarum prior est, *Quia noluerunt*, inquit, *vobis occurrere cum pane & a-* v. 14.
qua in via, quando egressi estis de Ægypto. Id fusius de Idumæis recitatur Numerorum vigesimo, qua de re supra in fine mansionis triges. tertiæ. Neque iis quæ c. 2. v. 9.
hoc loco dicuntur, contraria sunt ea quæ habentur in Deuteronomio, licet ibi dicantur Idumæi & Moabitæ cibaria precio Israëlitis dedisse, ibi enim dicitur rem factam esse, hic autem per ea verba, non occurrerunt cum pane & aqua in via, significatur rem tardè, ægrè, repugnantérque, non autem promptè, & hilariter factam esse, quo modo Caietanus duo loca ista conciliat. Sed cùm ibi de Moabitis tantùm dictum fuisset, hic eiusdem culpæ socij fiunt Ammonitæ. Posterior est, quia conduxerunt contra Israëlitas Balaam ariolum ad eos diris imprecationibus perdendos. *Non facies*, inquit Moyses, *cum eis pacem, nec quæras eis bona cunctis diebus vitæ tuæ in sempiternum.* Quo magis mirùm videtur, cùm Dominus noluerit eos armis appeti ab Israëlitis: donec scilicet completæ essent iniquitates eorum. Legitur tamen Dauid amicitiam habuisse cum rege Ammonitarum, cui & parentes suos in sua afflictione commisit: sed hæc erat priuata amicitia, non publica, quæ hic prohibetur.

CCVI. *Idumæos & Ægyptios.*

MITIVS tractat Idumæos, & Ægyptios dicens, *Non abominaberis I-* v. 7.
dumæum, quia frater tuus est, nec Ægyptium, quia aduena fuisti in terra eius; qui nati fuerint ex eis tertia generatione intrabunt in Ecclesiam Domini. Ammonitæ enim, & Moabitæ corporibus & animabus Israëlitarum nocuerunt, per fornicationem, & adulteria, & idololatriam. Idumæi autem tantùm peccauerunt in non permittendo transitu, quòd sæpe sine culpa fieri potest; Ægypti autem solis corporibus, in illa sua seruitute non animabus Israëlitarum nocuerant.

CCVII. *Alia præcepta de locorum, corporúmque mundicie, & turpi lucro.*

ADDIT etiam Moyses præcepta de castrorum militarium mundicie; de mi- c. 23. 12.
noribus rebus sollicitos esse volens, vt tantò magis grauiora perpetrare verecundarentur; de seruo fugitiuo ab hero crudeli, & ad ritum Iudaicum aspirante; de meretrice, & pueris meritoriis non permittendis, propter quæ etiam vitanda, pluralitas vxorum illi populo permissa erat. De turpi lucro vt mercede prostibuli, alienigeni scilicet, Deo non offerenda; tacitè huiusmodi meretriculas permittens, apertius autem vsuras cum alienigenis. Voluit ergo Dominus simpliciter omnem corporum immunditiam, omne lucrum iniustum vitari: studiosius autem in personis populi sui, *Cùm scriptum sit*, ait Caiet. *Lex Domini immaculata, intelligendum est quod non concedendo, sed permittendo in lege Domini continetur, quòd Israelita fœneretur extraneo, permissio enim peccati non maculat legem, nec legislatorem, quamuis permissione vtens macularetur.* Vnde Psal. decimo quinto inter alias conditiones viri iusti ponitur, vt *pecuniam suam non dederit ad vsuram*; absque discretione fratris vel extranei. Denique monetur populus de sollici-

vsura.

redditio voti.

tudine reddendi voti; de non efferendis frugibus extra locum frugiferum, cum permissione edendi in vinea, vel agro.

vide Ier. 3.1 — Capite vigesimo quarto aliæ leges accumulantur, partim etiam repetuntur. Permittitur libellus repudij, sed regressus ad repudiatorem post secundas nuptias prohibetur, vt scilicet rarius & consideratius diuortia fierent. Permissa tamen erat reconciliatio, si nouæ nuptiæ non intercessissent; nouis coniugibus immunitas bellorum, & externorum numerum, quibus domo abesse cogerentur, in vnum annum datur. Quæ ad vitam necessaria sunt in pignus à pauperibus accipi prohibentur, vt forfices à sartore, molæ à molitore. Quæ item ad nocturnam quietem, aut certè ad huiusmodi necessarium vsum maturè reddi, nec accipi per violentiam irrumpendo in domum pauperis; non tamen repetitio prohibetur, ne hinc alatur inertia pauperis, inde bonorum & locupletum exhauriantur facultates, vt notauit Fonçeca. Plagiarius Israëlitæ iubetur interfici; plaga lepræ obseruari, vt mundetur, iuxta ea quæ Dominus sacerdotibus mandauit, in figuram sacramenti, quo spiritualis lepra mundatur. Merces quamprimum mercenario dari; pater pro filio, aut filius pro patre prohibetur occidi; & vniuersè innocens pro nocente quantauis propinquitate coniuncto, vt vxor pro marito, frater pro fratre, vel sorore, & quidem in quocumque crimine, & iudicio. Deus tamen sæpe ea lege se non astrictum operibus ipsis docuit; quippe qui ius omne vitæ & necis habet, & eam sine cuiusquam iniuria, & auferre potest, cùm libuerit, & concedere. Denique indulgentia in pauperes viduas, pupillos, aduenas, circa reliquias frugum, diligenter locupletioribus commendatur.

CCVIII. De libello repudij, de immunitate nouorum coniugum, de pignoribus.

Propinquos innocentes non puniendos.

Capite vigesimo quinto de dirimendis primùm litibus, & præsenti punitione nocentis agit, *Pro mensura*, inquit, *peccati, erit plagarum modus, ita duntaxat vt quadragenarium numerum non excedant, ne fœdè laceratus ante oculos tuos abeat frater tuus.* Inde de non alligando ore boui trituranti, de suscitando semine defuncto sine liberis fratri, de punienda procaci mulieris impudentia, de ponderum & mensurarum æqualitate; de puniendis olim Amalecitis. *Memento*, inquit, *quæ fecerit tibi Amalec in via, quando egrediebaris ex Aegypto, quomodo occurrerit tibi, & extremos agminis tui, qui lassi residebant, ceciderit.* Lassos hîc Hebræi immundos secundum legem, extra castra manentes intelligunt, quos cecidisse Amalecitæ dicuntur: quia sicut ipsi tradunt, eorum circumcisionem amputauerunt, & in subsannationem Dei, in cœlum proiecerunt. Ita D. Hieronymus in trad. Hebraicis. Qua de re suprà Exodi decimo septimo actum est, anno Mosis 81.

CCIX. De litibus dirimendis, &c.

in 1. Reg. c. 15. Num. 340. & 341.

Caput vigesimum sextum totum circa agnitionem & gratiarum actionem acceptorum à Deo beneficiorum occupatur: eò enim refertur primitiarum de cunctis frugibus oblatio, in vrbe à Deo electa, Hierosolymis, scilicet & extraordinaria decimatio tertij cuiusque anni in gratiam Leuitarum, & pauperum, quæ iam suprà statuta fuerat. Reliqua est exhortatio ad custodiam, & obseruationem legis, eius, quem in Deum & Dominum suum se elegisse profiteantur.

CCX. De primitiis, & tertij anni decimatione.

c. 14. extr

Capite vigesimo septimo, quoniam populus externo apparatu magis afficitur ad magni faciendum ea, quæ ipsi commendata fuerint, voluit Moyses huiusmodi solennitates, & ceremonias adhibere. Et primùm iubet transmisso Iordane erigi ingentes lapides, & calce læuigari, in eisque scribi vel Decalogum, vt communiter interpretes sentiunt; vel Deuteronomium, vt videtur significari paulò pòst. Et infrà Iosue octauo: aut etiam, vt putat Caietanus, duo illa præcepta, quæ capite sexto habentur de vnitate & dilectione Dei; qui etiam duos tantùm lapides fuisse præceptos censet in monte Hebal erigendos; mox etiam altare, super quo holocausta, & hostiæ pacificæ offerrentur, quæ esset ceremonia apprehensæ possessionis terræ illius, & Deo consecratæ. Tertiò iubet vniuersum populum bipertito diuidi Iordane transmisso, & partem vnam, septem tribubus constantem, stare ad benedicendum populo super mon-

CCXI. Ritus benedictionis & maledictionis Israelitarum, in monte Garizim & Hebal.

v. 8. Iosf. 8. v. 31 Deut. c. 6

rem Garizim, id eſt bene precandum populo in diuinæ legis obedientia perſeueranti, reſpondendo ad benedictiones pronunciatas à Leuitis, *Amen*. Alteram verò partem in monte Hebal, eodem modo reſpondendo, *Amen*, ad ſingulas imprecationes. Erant autem hi duo montes valdè vicini, imò vt referunt, quaſi duo capita eiuſdem montis, ſicut de Horeb & Sinai dictum eſt; ſitúſque erat Garizim in tribu Ephraim in regno Samariæ. Subduntur mox maledictiones duodecim in deteſtationem idololatriæ, & præcipuorum aliquot criminum, & vniuersè in præuaricatores diuinæ legis. Cùmque nullus eſſet qui aliqua in re non declinaret à lege, omnes Iſraëlitas ſub maledicto eſſe D. Paulus profitetur. Benedictiones autem hîc omittuntur, quia ſatis conſtat vnumquemque ſibi bene velle, & bene precari, vt ait Caietanus. Aut fortè ſunt quæ capite ſequenti ſub alia loquendi forma recitantur, vt ſuſpicatur Sà, & credibile facit Ioſephus, qui, vt mox dicetur, *In ſcripta relatas ait tam fauſtas ominationes, quàm deuotiones.* Gal. 3, 10.

CCXII. *Relatus à Ioſepho.* HÆC tota narratio capitis huius habetur apud Ioſephum ſub finem libri quarti cum aliqua diuerſitate. *Capta*, inquit, *Chananæa, & plebe eius, vt par eſt deleta, aram erigere iuſſit ad ſolem Orientem obuerſam, non procul à Sichimis vrbe, inter duos montes dextrum Garizæum, ſiniſtrum Gibalem. Diuiſáſque copias in ſenas tribus, ſuper duobus montibus conſiſtere, & vna cum illis Leuitas ac Sacerdotes. Et primùm illos in Garizæo precari omnia fauſta, leges Dei & religionem ſeruantibus, & Moyſis conſtitutiones non violantibus, alteros verò acclamationibus hoc approbare, & rurſum his precantibus illos acclamare. Deinde pari modo tranſgreſſoribus execrationes inferre, ſuccinentes ſibi inuicem ab alteris dicta comprobantes; & tam fauſtas ominationes, quàm deuotiones in literas retulit, vt in perpetuum cuiuis eas diſcere liceret, quæ tandem huic aræ inſcriptæ ſunt ex vtróque latere, qua populus iuſſus eſt ſtare, & holocautomata offerre, & poſt eam diem, nunquam alias victimas imponere; neque enim fas eſſe.* Hoc poſtremum addit Ioſephus propter contentionem deinde ortam inter Hieroſolymitanos, & Samaritas poſt ſeparatum regnum Iſraël à regno Iuda. Videtur autem, aut lapides in quibus deſcribenda lex à Moyſe dicitur, omiſiſſe; aut cum deſcriptione maledictionum, & benedictionum in lateribus aræ, de qua nihil dixit Moyſes, confudiſſe.

CCXIII. *Fauſta infauſtaque precationes ac prædictiones in Hebræos legis obſeruatores, aut violatores.* CAPVT vigeſimum octauum totum refertum eſt fauſtis precationibus, & prædictionibus in populum Iſraëliticum diuinæ legis obſeruatorem, & vice verſa, imprecationibus, & diris prænunciationibus in eundem eius violatorem. *Et iuxta huiuſmodi prædictiones*, ait ibidem Ioſephus, *omnia facta ſunt atque fiunt, euentis nuſquam non congruentibus.* His autem benedictionibus, & maledictionibus pleræque ſimiles cap. 26. Leuitici referuntur. Differentia tamen valdè notabilis habetur in additionibus Gloſſæ per Rabbi Paulum, quas maiore otio lector conſulet.

CCXIV. *Renouatio fœderis ex Ioſepho.* CAPITE vigeſimo nono renouatur fœdus cum toto populo, qui ſe obligat Deo ad obſeruationem legis eius. *Poſtridie*, inquit Ioſephus, *populo cum vxoribus & liberis in concionem collecto, ne mancipiis quidem excluſis.* Id videtur Moyſi dicenti, *Vos ſtatis hodie cuncti coram Domino Deo veſtro, principes veſtri & tribus, ac maiores natu atque doctores, omnis populus Iſraël, liberi & vxores veſtræ, & aduena, qui tecum moratur in caſtris, exceptis lignorum cæſoribus, & his, qui comportant aquas.* Sed ſciendum illud, *exceptis*, reddendum voce, *præter*, id eſt vltra, vt notauit Sà; quaſi dicat, etiam cæſores lignorum, vel vt vertitur apud Vatablum, à lignatore, vſque ad aquatores tuos [10]. Sed pergit Ioſephus; *Iureiurando eos ad legis cuſtodiam adſtrinxit, vtque Dei voluntatem diligenter expendentes, neque cognationis gratiam, neque periculorum metum, neque vllam aliam cauſam tanti facerent, vt eam potiorem legibus ducentes, ab earum præſcriptis diſcederent, ſed ſiue conſanguineorum vnus aliquis, ſiue vrbs quæpiam circa eas turbare aliquid, aut ſtatum earum labefactare, conetur, priuatim & publicè illis periclitantibus auxilium ferrent, quàm ſi viciſſent, à fundamentis vt deſertricem reuellerent; & ne ſolum quidem ipſum, ſi fieri poſſit, ſupereſſe paterentur. Sin verò id efficere non valerent, nec pœnas meritas exigere, ſaltem teſtarentur ſe impietati alienæ non conſentire. Hæc populus ita fore iureiurando firmauit.* Hæc ibi. Sed verba Moyſis alia omnia ſonant, in eo loco Deut. ad quem iſta referuntur.

Marginal notes: c. 29. v. 10. — vt Leuit. 23. 38. — 10. ✠. — c. 29.

Digitized by Google

1. Nam primùm Moyses proponit se exponere fœdus secundò initum Deum
inter & populum, quod iam pridem in Horeb cum eodem populo primò pepi- CCXV.
2. gerat. Secundò renouat memoriam beneficiorum Domini, & mirabilium ope- *Expositio Mo-*
rum, quæ in Ægypto, in eorum gratiam patrarat, quæ illi nondum pro dignita- *se apparatus ad fœ-*
3. te æstimare didicissent. Quibus tertiò adiungit beneficia atque prodigia in de- *dus.*
serto ipsis quadraginta annis, circa eorum victum, vestitúmque exhibita. Quar-
4. tò etiam proxima beneficia victoriarum contra Amorrhæorum reges, & regno-
rum, quæ plerique ipsorum iam re ipsa possiderent. Quibus ad populi animos
v.9. præparandos breuiter expositis. *Custodite ergo*, inquit, *verba pacti huius, & implete*
ea, vt intelligatis vniuersa quæ facitis. Quasi dicat, inquit Caietanus, *non sit hoc fœdus*
sicut primum absque intelligentia, sed curate, vt intelligatis quæ facturi estis, ad quæ vos
obligatis ex hoc fœdere. Deinde vbi dixit omnes adesse, vt suprà explicatum est, sub-
dit quem ad finem adsint, *Vt transeas*, inquit, *in fœdere Domini Dei tui, & in iureiu-*
rando, quod hodie Dominus Deus tuus percutit tecum, vt suscitet te sibi in populum, & ipse
sit Deus tuus, sicut locutus est tibi, & sicut iurauit patribus tuis Abraham, Isaac, &
Iacob.

c.29.14. Nec *vobis solis ego hoc fœdus ferio, & hæc iuramenta confirmo, sed cunctis præsentibus* CCXVI.
& absentibus; id est, qui sunt, & qui futuri sunt, ne fortè aliquis eorum, qui vidit *Fœdus ip-*
vel in Ægypto, vel nuper in Madianitarum & Amorrhæorum regionibus de- *sum.*
uictis, idola diuersi generis, verbo tenus iuramentum cum Domino ineat, in
corde autem suo ad idololatriam declinet, & sibi persuadeat bene secum actum
iri, etiam sectando idolorum vanitatem; & explendo improbissimam nequissi-
c.29.19. mæ cupiditatis sitim; quod vocat, *ebriam absumere sitientem*. Nec propterea ma-
ledictionibus prædictis obnoxium fore: longè deceptus opinione sua. Futu-
rum enim est, vt *Dominus non ignoscat ei: sed tunc quàm maximè furor eius fumet, &*
Zelus contra hominem illum, & sedeant super eum omnia maledicta, quæ scripta sunt in hoc
volumine, id est, non perstringant eum leuiter, sed continenter & immobiliter
c.3.36. hæreant. Sic explicat D. Augustin. illud Ioannis, *Ira Dei manet super eum.* Et sit
in exemplum diuinæ vltionis, sicut Sodoma, & Gomorrha, quod vniuersa po-
steritas intuens obstupescat. Hæc ergo Moyses isto loco, quæ patet longè ab iis
diuersa esse, quæ Iosephus partim excogitauit, partim ex proprio loco & suo,
c.33.13. in alienum transtulit, nonnulla enim eorum habentur, suprà in Deutero-
nomio.

c.30. Qvemadmodvm autem iam suprà notauimus scripturæ moré in eo positum, CCXVII.
vt post peccatorum denunciatas pœnas, ad vitandam desperationem, pœniten- *Promissio*
tiæ locum super esse significet. Id verum esse vel maximè ex hoc constat loco, *veniæ resi-*
vbi post tam horribiles intentatas minas, & prædictas plagas, & oblatam secun- *piscentibus.*
v.1. dissimum prosperitatis statum, subdit. *Cùm ergo venerint super te omnes sermones isti,*
benedictio, siue maledictio, quam proposui in conspectu tuo: & ductus pœnitudine cordis tui,
in vniuersis gentibus, in quas disperserit te Dominus Deus tuus, & reuersus fueris ad eum, &
obedieris eius imperiis, sicut ego hodie præcipio tibi, cum filiis tuis, in toto corde tuo, & in tota
anima tua: reducet Dominus Deus tuus captiuitatem tuam, ac miserebitur tui, & rursum con-
gregabit te de cunctis populis, in quos te antè dispersit. Si ad cardines cœli fueris dissipatus, in-
de te retrahet Dominus Deus tuus, & assumet atque introducet in terram, quam possederunt
patres tui, & obtinebis eam: & benedicens tibi, maioris numeri te esse faciet, quam fuerunt
patres tui.

1.2.Esd.1. Hæc verba vsurpat Nehemias in oratione sua sub finem Babylonicæ ca- CCXVIII.
8.9. ptiuitatis, quando hęc impleta quidam existimant, vt Fonçeca hoc loco, & Dio- *Quãdo vi-*
nysius. Referri etiam potest ad tempora Machabæorum. Nam 1. cap. libr. 2. *deatur im-*
vbi hæc verba laudantur, id significatur. Rectè Iosephus libr. 4. vbi hunc locum *pleta.*
explicat. Ait huiusmodi culpas, & pœnitentiam non semel futuras. *Deum*, inquit,
ipsorum conditorem, & vrbes suis ciuibus, & templum populo redditurum. Hæc autem fore, vt
non semel tantùm amittant, sed sæpius. Hæc ibi. Dici etiam simpliciter potest hanc
promissioné esse sub conditione veræ reuersionis ad Deũ, & obseruatione legis
Mosaicæ, quæ cùm non ponatur à Iudæis, frustra expectant huius promissionis
impletionem. Peccant enim in non audiendo Propheta illo, de quo Moyses tam
c.18.15. seuerè præcepit in Deuteron. & in eo peccato incredibili obstinatione perdu-

Digitized by Google

rant, vt mirum ſit non aggrauari in dies eorum calamitates & pœnam, ab eo qui
dixit; *Qui autem verba eius, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor
existam.*

CCXIX. *Spirituales Iudæi.* Illa autem cordis circuncisio, quæ ſequitur, *Circuncidet Dominus Deus tuus* v.6.
*cor tuum, & cor ſeminis tui, vt diligas Dominum in toto corde tuo, & in tota anima tua, vt
poſſis viuere.* Satis perſpicuè ſpirituales Iſraëlitas reſpicit non carnales, vt ex Pau-
lo conſtat maximè Romanorum ſecundo. *Non enim qui in manifeſto, Iudæus eſt: ne-* c.2. v.28.
*que quæ in manifeſto, in carne eſt circuncisio: ſed qui in abſcondito, Iudæus eſt: & circun-
ciſio cordis in ſpiritu, non litera: cuius laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt.* Et alibi ſæpè.
Hi ergo carnales Iudæi, cùm ſint ſpiritualium inimici omnium infenſiſſimi, rectè
in eos quadrat quod ſequitur; *Omnes autem maledictiones has conuertet ſuper inimicos
tuos, & eos qui oderunt te, & perſequuntur.*

CCXX. *Conclusio exhortationis ad obſeruationem legis.* Denique concludens omnes adhortationes ſuas Moyſes, eos ad obſerua- c.30. v.10. & ſeqq.
tionem legis inuitat, eius facilitate propoſita, & violatoribus imminentem rui-
nam, atque interitum denunciat; etiam cum cœli & terræ obteſtatione dicens;
Teſtes inuoco hodie cælum & terram, quòd propoſuerim vobis vitam & mortem, benedictio- v.19. & 20.
*nem & maledictionem. Elige ergo vitam, vt & tu viuas, & ſemen tuum: & diligas Domi-
num Deum tuum, atque obedias voci eius, & illi adhæreas (ipſe eſt enim vita tua, & longitudo
dierum tuorum) vt habites in terra, pro qua iurauit Dominus patribus tuis, Abraham, Iſaac,
& Iacob, & dares eam illis.* Et hactenus quidem diuinarum legum expoſitio, & com-
mendatio à Moyſe facta eſt. Deinceps quæ ipſum Moyſem propius attingunt,
& ſucceſſorem eius, perſcribuntur.

CCXXI. *Compendium legum Moſaicarũ Ioſephi.* Ad quæ priuſquam veniamus, viſum eſt neceſſarium compendium legum, c. vlt. l. 4. ant.
quod à Ioſepho factum eſt, & Moyſis nomine traditum, breuiter examinare, ne,
quod video nonnullis contigiſſe, pro diuinis, aut Moſaicis legibus, Ioſephi in-
uenta ſumantur. Hactenus ergo cum Moyſe de legibus Moyſis diximus, nunc
de iiſdem cum Ioſepho dicendum videtur, quoniam cœpimus, in quo ille diſ-
ſentiat, demonſtrare. Neque enim minus intereſſe putamus Reip. Chriſtianæ,
hominem in diuinis legibus, quàm in cæteris narrationibus redarguere falſita-
tis. In diuinis, inquam, legibus quarum ſe ſcientiſſimum profitetur. *Ego*, inquit, l. ant. 20. c.9.
tribulium meorum confeſſione diſciplinas egregiè calleo, παιδείας vocat diuinę legis ſcien-
tiam, iuxta illud Moſis, *Hæc eſt veſtra ſapientia, & intellectus coram populis*, &c. Nec id Deut 4.6.
ſanè mirum. Nam lib. 2. contra Appionem. *Noſtrorum*, inquit, *quemlibet, ſi quis leges* p. 1072. Græc. Lat.
interroget, facilius quã nomen ſuũ recitat. Itaq; ſiquid ipſe ſecus quã Moyſes in legibus
eius attulerit, id non ignoratione, ſed dolo malo feciſſe conuincetur. Præſertim
cũ nihil ſe iis addidiſſe profiteatur, de quibus ſub finem vitæ Moſis ita præfatur. l.4. c.8.

CCXXII. *Præfatio eius.* Nvnc *priuſquam ad reliqua tranſitum faciam, operæ precium duxi, leges talis laboris* p.120. græcolat.
*maieſtate ac virtute dignas, hic inſerere, quo lector cognoſcat qualia ſint noſtra iam inde à pri-
ſcis ſæculis, inſtituta. Extant autem omnia, quæ ille vir ſcripſit, vt nihil ornatus cauſa liceat af-
fingere: ſeriem tantùm nouauimus, & leges quas ille ſparſim, vt quamque à Deo retulerat, ſcri-
pſit, nos generatim in ſuos ordines digeſſimus. Qua de re lector admonendus erat, ne ſiquis for-
tè ex contribulibus in hæc noſtra inciderit, calumniam temerè ſtruat, quaſi parum ſyncerè ſcripta
Moſaica tractantibus. Enumerabo autem eas potiſſimum leges, quæ ad publicam inſtitutionem,
ſiue* πολιτείας *pertinent. Quæ verò ad priuatam conſuetudinem, aut contractus, vel cum exte-
ris, vel cum noſtratibus ſpectant, in eum commentarium diſtulimus, quem de moribus, & ſa-
crorum cauſis, Deo fauente, ſcribere eſt animus.*

CCXXIII. *Notatur.* Hactenvs præfatio; in qua & ſynceritatem ſuam profitetur, & calum- Vide infra n.180.
niam anteuertit. Sed quomodo ſtet ipſe promiſſis, & num calumnia contra
ipſum vtamur, ſequentia perſpicuè docebunt. Porrò ſacrorum cauſas exiſtimo
intelligere myſticam ceremoniarum interpretationem, quam Philo copioſè per-
ſequitur. Cæterùm non eſt quod calumniam à contribulibus ſuis timeat, in ea-
dem enim ſunt illi naui, nec minus in mentiendo induſtrij ſunt, & affingendo
Scripturæ, affabrè facti, vt patet ex Catalogis legum aientium & negantium, l.3. c.56. & 57.
quos illi ediderunt, vt Ægyptius ille Rabbi Moyſes ductor dubitantium, quæ
habes etiam apud Genebrardum, in fine Chronologiæ.

CCXXIV. *Exordium legum conſultò truncatum.* Seqvitvr exordium quaſi ex ipſius Moyſis ore profectum. *Poſtquam acqui-
ſita Chananæa terra, vrbibúſq; conditis victoriæ fructus ſecuri carpere cœperitis, hæc manda-*

v. 1. *ta obseruando, rem Deo gratam facietis, & partam fœlicitatem constabilietis.* Multa his si-
l. 4. c. 8. milia toto libro Deuteronomij habentur, præsertim cap. viges. sexto, sed vnum
Nu. 33. fine. pene omittit, aut certè attingit leuiore brachio, quòd fuerat à Moyse, Deo ipso
mandante, diligentissimè commendatum. *Quando transieritis Iordanem, intrantes ter-
ram Chanaan, disperdite cunctos habitatores terræ illius, confringite titulos, & statuas com-*
7. 5. & 12. 1. & sequent. 20. 23. & seq. *minuite, atque omnia excelsa vastate, mundantes terram,* &c. quæ in Deuteronomio, &
alibi inculcantur. Verebatur enim ne Græci & Romani, quorum gratiam scri-
ptis aucupatur suis, cæteræque nationes Iudæos existimarent crudeles, impios,
& deorum suorum hostes.

VRBS *sacra sit vna in regione Chananæa, in loco illustri, & fertili, quam Deus per oracu-* CCXXV.
lum delegerit, & templum in ea sit vnum, & altare vnum ex lapidibus non politis, sed collecti- 1. Lex male
tiis constructum, qui inducti tectorio, decoram & mundam speciem præ se ferant, ascensusque congruens
sit ad illud non per gradus, sed terra leniter per accliue aggesta. In alia verò vrbe, neque altare Mosaicæ le-
sit vllum, neque templum. Deus enim vnus est, & Hebræorum genus vnum. Innuit obiter gis.
v. 4. præceptum illud Deuter. sexto, omnium maximum atque præcipuum: quódq;
Deus tanto apparatu, ac maiestate pronunciarat. *Ego sum Dominus Deus tuus,* &c.
Et, *Audi Israël, Dominus Deus noster Dominus vnus est.* Prætermittens penitus quod
sequitur; *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota
fortitudine tua.*

PORRÒ quod ad sacram illam vrbem attinet, quam ille in capite diuinarum CCXXVI.
legum ponere maluit, quàm vnius Dei professionem, adorationem, & cultum, Item quæ
Deut. 16. 5. habetur tantùm in Deuteronomio, Pascha non celebrandum, nisi in loco quem de vrbe sa-
v. 20. elegerit Dominus, non autem in qualibet aliarum. Cap. autem decimo quinto, cra, & al-
v. 23. & seq. de aliis sacrificiis primogenitorum ibidem offerendis. Et fusiùs cap. duodecimo tari.
v. 8. toto, cap. decimoquarto; & cap. decimo septimo, de ibi exquirenda in rebus am-
biguis veritate. Nusquam tamen vrbs sacra dicitur, nec designatur locus in lege
Moysis, voluit tamen Iosephus Hierosolymam antiquitate donare, cùm ad eius
nomen alludere voluit, iuxta opinionem Græcorum, alienam à vera notatione
nominis. Toto autem capite octauo libri tertij Reg. dicitur, Ierusalem ciuitas,
quam Dominus elegit, versu autem decimo sexto, videtur dici electa propter
Dauid. Quòd ad altare, id habetur Exodi vigesimo, & Deuteronomij vigesimo
v. 25. 26. septimo, vbi de liniendis calce lapidibus agitur, sed lapidibus in quibus scriben-
v. 4. da erat lex, non autem lapidibus altaris. Vide Iosue.
c. 8. 30.
QVI *conuicium Deo fecerit, lapidatus per diem pendeat. Deinde ignominiosè & obscurè* CCXXVII.
v. 22. *sepeliatur.* Vniuersè dicitur Deuter. viges. primo. *Quando peccauerit homo quod morte* Lex 2. de
plectendum est, & adiudicatus morti appensus fuerit in patibulo, non permanebit cadauer in blasphemia
ligno, sed eadem die sepelietur. Vbi autem agitur de pœna blasphemi in Dominum,
v. 13. Leuitici viges. quarto, nulla est patibuli mentio, sed lapidationis. De obscura ve-
rò, aut ignominiosa sepultura nihil præscribitur, sed adiectitium est ex probabi-
litate, aut fortasse consuetudine Iudæorum. Sed redit ad sacram vrbem suam.

IN *sacram vrbem & templum ter in anno conuentus fiat Hebræorum ex vniuersa eorum* CCXXVIII.
ditione, vt Deo pro acceptis beneficiis gratias agant, & in futurum precibus eum demereantur, 3. De adeun-
& per conuersationes, ac conuiuia mutuam beneuolentiam alant. Habetur hæc lex Deute- da ter vrbe.
v. 16. ronomij decimo sexto. Sed Iosephus mancam illam, atq; imperfectam, vel con-
tribulibus suis, quos valde ignaros oportuit qui ista nõ tangerent, si tamen attin-
gerent, & Græcè scirẽt, vel gẽtibus euulgat; nec nominat dies cõstitutos, scilicet
Paschæ, Pentecostes, & Tabernaculorum, & adiecit causas conueniendi de suo.

SINT *præterea decimæ fructuum, seorsum ab illis, quæ Sacerdotibus, ac Leuitis debentur.* CCXXIX.
Quibus in patria venditis, pecunia inde redacta in sacra vrbe insumatur in sacrificia, & con- 4. De gemi-
uiuia. Legitur cap. duodecimo, & dec. quarto. Sed non benè additur, vt sint aliæ nis decimis
v. 22. 23. decimæ ab iis, quæ Sacerdotibus, & Leuitis debentur. Id enim non habetur in
v. 29. lege, & esset onus grauissimum. Additur tamen alia quædam decima anni tertij,
non quæ in vrbem transferenda sit, sed seponenda domi in eleemosynas, quam
Iosephus omisit, vel cum priore confudit. Addit etiam rationem. *Aequum enim
est, ex prouentu terræ à Deo data, in ipsius honorem hilariter agere.* Rectè, & ad proprium,
vt apparet, gustum: neque enim conuiuiorum facile obliuiscitur, posteà tamen
Num. 254. separauit, vt dicetur inferius. Eam habes supra Num. 183.

CCXXX 5. *De Sacrificio, & turpi lucro.*

Ex *mercede meretricis non est sacrificandum; Neque enim quicquam Deum delectat cum iniuria coniunctum, neque maior est turpitudo, quàm quæ corporibus infertur.* Vtrámque rationem adiecit, quàm facilè quisque refellat. Nam & maior est turpitudo, sicut & pulchritudo, ac dignitas animorum, quàm corporum; & volenti, aiunt, non fit iniuria, nec à Deo repellitur, quia iniustum est lucrum, sed quia turpe, & vile. Lex autem in Deut. sic habet. *Non offeres mercedem prostibuli, nec precium canis in domo Domini Dei tui.* De cane sic pergit explicare Iosephus, *Similiter si quis mercedem* c.23.18. *pro admissura canis venatici, aut pastoralis acceperit. Nec inde quicquam Deo sacrificare est licitum.* Non mala est interpretatio, & proximæ prohibitioni concinnè congruens. Alij tamen precium canis exponunt, venditi, vel commutati; propter eius animalis immunditiam, & apertam lasciuiam.

CCXXXI. 6. *De non maledicendo diis.*

Diis *alienis nemo male loquatur.* βλασφημείτω μηδεὶς θεοὺς, οὓς πόλεις ἄλλαι νομίζουσι. *Nemo diis malè dicat, quos aliæ vrbes lege sanxerunt.* Quæ adulatoria, atque impia est interpretatio; & per additionem deprauatio illius loci Exodi, *Diis non detrahes, &* c.22.28. *principi populi tui non maledices;* quòd de populi iudicibus, & magistratibus omnes interpretantur; vt sensus sit, neque principi populi, neque magistratibus, qui ab eo potestatem habent, maledicendum, aut detrahendum: eis quippe honor debetur & obedientia, quia Dei vice funguntur, à quo est omnis potestas. Vnde Septuag. habent Exod. viges. primo, δικαστήριον τοῦ θεοῦ. quasi Deus in iudicum persona iudicet. v.6. Et ita deorum nomen accipitur cap. præcedenti Exodi viges. primo, & viges. secundo, vt ex Hebræo, & Græco clarissimum est. v.6. v.8. Dauid quoque, deos pro iudicibus accipit; *Deus,* inquit, *stetit in synagoga deorum, in medio autem deos diiudicat.* Psal. 81. Sicque ad verbum habent Septuaginta. Imò & Pagninus, Vatab. &c. Quin & Iosephus ipse hic, vbi de deposito agit, deos, iudices interpretatur. l.4. ant. c. vlt.

CCXXXII. *Adulatoria Iosephi interpretatio.*

Hoc autem loco gratiam Ethnicorum demereri voluit, eósque officioso, vt putauit, mendacio, legi diuinæ conciliare, quasi illa prohiberet de idolis malè loqui, quæ passim confringi seuerissimè iubet, & quasi proprio nomine sordes & abominationes vocat, immundicias, & anathema. Audi enim Moysen, *Sculptilia eorum igne combures: non concupisces argentum & aurum, de quibus facta sunt, neque assumes* Deut. 7. 25. *ex eis tibi quidquam, ne offendas, propterea quia abominatio est Domini Dei tui. Nec inferes* vide N. 224. *quidpiam ex idolo in domum tuam, ne fias anathema, sicut & illud est. Quasi spurcitiam detestaberis, & velut inquinamentum, ac sordes abominationi habebis, quia anathema est.* Et rursum, *Vidistis,* inquit, *abominationes & sordes, id est idola eorum lignum & lapidem, argentum & aurum, quæ colebant.* c.29. v.17. Et Exodi triges. 2. vocat idem vitulum, ignominiam sordis, id est sordidam ignominiam, vel ignominiosas sordes. v.25. Denique Hebræi passim idola vocant גלולים gillulim, id est stercora. Adde quod de iis Dauid, & omnes Prophetæ cum maximo contemptu, & irrisione loquuntur, quorum verba populus semper in ore habebat. Psal. 113. 4. Psal. 134. 15. Sap. 13. 10. c. 14. 8. fusè c. 15. 15. & seqq. Baru. 6. 3. & c. fusissimè. Isa. 44. 9. fusè. At ea si Iosephum audiret, nunquam vsurparet. Qui consentaneè huic doctrinæ suæ, *Oportet,* inquit, *benè sapientes in legibus propriis circa pietatem integrè permanere, & aliorum minimè carpere.* Vbi ergo est diuini honoris zelus? vbi charitas in proximum, præsertim ignoratione peccantem? Sed his consentanea subdit.

CCXXXIII. 7. *Expoliatio fanorũ.*

Fana *externa non sunt spolianda, neque sacra donaria tollenda.* Reus ergo Dauid violatæ legis, sed Iosephicæ, non Mosaicæ, cùm tulit coronam idoli Melchom de capite eius, & inuenit in ea talentum auri, & preciosissimas gemmas. Et spoliatis scilicet vrbibus, idolorum speluncas, quasi Sancta Sanctorum non attingebat. 1. Para. 20. 2. Certè coronam illam, idoli fuisse non hominis, de cuius capite sublata est, pondus ipsum centum viginti quinque librarum docet, quòd nemo in capite ornamenti causa ferat. Sed vbi vnquam Moyses talia? imò clarissimè frequentissiméque inculcauit, confringendas statuas, euertendas aras, succidẽdos lucos; vt paulò antè circa exordium harum legum diximus. N. 224. Sed hoc quoque impiorum auribus à Iosepho datum est. Constat quidem eis non licuisse, nec vlli mortalium, sine causa legitima, alienas nationes, licet idololatras vexare; sed tantum apud Chananæos, quorũ regiones Dominus Israëlitis dederat, omnem idololatriam, eiúsque cuncta vestigia exterminare. Quòd autem Moyses isti populo ad idolomaniam prurienti, huiusmodi legem tulerit, nusquam factum. Non ita vir sanctus vnquam desipuit.

c. 22. 11. c. 19. 19.

CCXXXIV. 8. *Vestes ex lana & lino.*

Nemo *veste è lino & lana contexta vtatur, est enim solorum Sacerdotum.* Præceptum habetur in Deut. & in Leuitico, vbi in vulgata legimus, *veste, quæ ex duobus texta est, non indueris*; quomodo & Pagninus vertit textum Hebraicum; Montanus habet, *vestis intertexturarum lanæ & lini non ascendet super te*; quomodo habet etiã Onkelos. Ratio autem Iosephi est, quã ex Scriptura probare non potest; quæ cũ vniuersè loquatur, contrarium potiùs affirmat. Certè Exodi 28. vbi Sacerdotales vestes, & Pontificiæ recensentur, byssi tantùm siue lini, non autem lanæ fit mentio. Verecundius hîc ago, quòd minimè omnium probabile sit, Sacerdotem indumentorum suorum materiam ignorasse. Verùm fieri potest, vt Iosephi temporibus inductum sit in mores, vt Sacerdotes vestibus ex lana linóque contextis, præter legem vterentur.

CCXXXV. 9. *Lectio legis in anno septimo.*

v. 13. 16. v. 10.

Septimo *quoque anno quando per Scenopegiæ festa apud sanctam vrbem sacrorum causa conuenitur, Pontifex è sublimi suggesto, vnde à tota multitudine exaudiri possit, legem pro concione legat; & neque mulieres, neque pueri, ab auscultando arceantur; imò ne mancipia quidem. Nam bonum est, vt inscriptam in animis nunquam delendam memoria retineant,* &c. Solennitas Tabernaculorum siue Scenopegiæ indicitur quidem Deut. decimo sexto. Et habetur lex ista Deuteronomij triges. primo. Datúrque hoc præceptum Leuitis, & ex praxi, id à Pontifice factum, rectè notauit Iosephus. Sicut & quod sequitur. Fateor tamen me hic ordinem, quem Iosephus ab initio huius expositionis promisit, vix vllum agnoscere.

CCXXXVI. 10. *Disciplina puerilis.*

p. 1077 græco Lat.

Ibid. l. c.

c. 11. 19.

Pveri *etiam ante omnia leges ediscant, qua disciplina nec honestior est alia, nec ad fælicitatem conducibilior.* Huius quoque praxis idem Iosephus testis est, dum secundo contra Appionem ait suos à primo sensu, id est prima pueritia leges addiscentes, eas in animo velut inscriptas habere. Et paulò antè. *Quapropter non semel audire, neque secundò, vel sæpius, vel in vnaquáque septimana alia opera relinquentes, ad legis auditionem congregari præcipit vniuersos.* Hoc tamen disertè in præceptis non habetur de pueris, in quos ea de causa Rabini nunc maxima barbarie sæuiunt, dum, quòd ab ipsis audiui, sub ipsum supplicij locum, pedibus suspensos in aëre, capite humi deiecto puerulos, ad reddendum mandata memoriæ flagris continenter vexant. In Deuteronomio, vbi præcepta diuina quàm maximè commendantur, *Docete*, ait Dominus, *filios vestros vt illa meditentur, quando sederis in domo tua, & ambulaueris in via*, &c. Ex quo etiam loco adumbrata sunt, quæ apud eundem sequuntur.

CCXXXVII. 11. *Commemoratio beneficiorum Dei.*

v. 18. & c. 9. & seqq.

Bis *quotidie, ineunte die, & cùm itur cubitum, commemoranda summi Dei beneficia, quæ liberatis ex Aegypto præstitit. Aequum enim est gratias agere, quæ pro acceptis rependuntur, & in futurum tempus fauorem conciliant. Inscribenda sunt etiam foribus præcipua, & in brachiis ostentanda, & quæ potentiam eius ac beneficentiam indicant circunferenda sunt, inscripta in capite, & brachio, vt vndiquáque conspicua sit Dei erga populum suum benignitas.* Hæc, inquam, ex c. 11. Deut. adumbrata sunt. Nam illud dormiens, atque consurgens, idẽ est ac, cùm is dormitum, & cũ è lecto surgis. Vt habent aliæ versiones, Vatab. &c.

CCXXXVIII. 12. *Magistratus cum ministerio Leuitarũ.*

v. 18.

v. 25.

Num. 141.

Oppidatim *præsint septem viri probatæ virtutis, & iustitiæ cultores.* Nusquam hoc mandatum inueni in lege Mosis, saltem quod ad numerum attinet. Deuteronomij decimo sexto, sic habetur. *Iudices, & magistros constitues in omnibus portis tuis, quas Dominus Deus tuus dederit tibi, per singulas tribus tuas*, vt iudicent populum iusto iudicio; nec in alteram partem declinent. Vide & Deutero. viges. secundo, vbi iudices dicuntur seniores ciuitatis, qui in porta sunt, sed numerus eorũ nullus definitus est. Nec quod sequitur habetur expressum. *Singulis magistratibus attribuantur duo ministri de tribu Leuitica.* Sed videtur Iosephus è praxi Reipub. Hebraicæ desumpta, antiquitate donare voluisse, vel externis legum ignaris fucum facere; & hisce humanis artibus auctoritatem sapientiæ legislatori suo maiorem conciliare. *At Deus non indiget mendaciis nostris.* Neque verò consensũ Iosepho præbuerim, si fortè tribũ Leuiticam famularẽ duntaxat fuisse voluit, nam primarios quoque, maximéque in suis vrbibus, eam magistratus gessisse, vt quæ esset honoratissima, & diuinæ legis scientissima, neminem dubitare par est; neque contra sentit opinor Iosephus. Vide quæ superius in hanc sententiam diximus.

CCXXXIX. 13. *Iubentur honorari.*

Qvibvs *iudicandi sors obtigit in suis ciuitatibus, summo in honore habeantur; vt præsentibus illis, nec confirmari liceat, nec asperius agere; sic enim futurum est vt assueti homines reuereri, ad pietatem quoque assuefiant, & tantò longius à contemptu numinis fiant.* Sapiẽter

quidem, ſed locum vix inuenias, vnde excerpta ſit huiuſmodi admonitio. Nec vllum reperio apud Moyſem de Iudicum ſortitione præceptum. Alluſerit fortaſſe Ioſephus ad illa verba Exodi, *Diis non detrahes*, quæ ſuprà diximus in peruerſam c.22.28. ſententiam ab eo fuiſſe traducta, in qua perſeuerat contra Appionem; l.2. pertinent autem præſertim ad ſummum iudicem, & Sacerdotem quæ habentur Deuteronomij decimo ſeptimo, v.11.12. ex quo loco ſumpta eſt lex quæ ſequitur.

CCXL. *14. Sententiæ iudicum quæ infirmentur.*

Ivdicibvs *quicquid viſum fuerit, illorum ſententia valere debet.* Intellige ſupremis, vt ex ſequenti lege Ioſephi declaratur. Sed pergit, *Niſi conſtet pecuniis eſſe corruptos, aut manifeſtè coargui poſſint, non rectè iudicaſſe. Oportet enim ſine lucri, & dignitatis reſpectu iudicare; & iuſtitiam aliis omnibus rebus anteponere, hæc enim iniuria in Dei contumeliam recidit*, &c. Hæc quoque lex apud Moyſem non habetur, in terminis, vt dicitur, neque vniuerſè intelligi poteſt, vt ratum ſit quidquid ſtatuerit iudex; ſed tantùm quod ſupremus iudex, vt patet ex Deuteronomij decimo ſeptimo, v.11.12. de quo ipſemet 2. contra Appionem. p.1074 Græ. Lat. *Præcedit Sacerdotes primus ſecundum genus; qui ante alios Sacerdotes ſacrificabit Deo, cuſtodiet leges, de dubiis iudicabit, & puniet lege conuictos. Huic quiſquis non obedit ſupplicio ſubiacebit, tanquam qui in ipſum Deum impiè geſſerit.* De cæteris intelligendum, quatenus eorum iuriſdictio patebat, quæ obnoxia erat v.22. & ſeq. appellationi, vt facilè intelligitur ex decimo octauo Exodi. Quò videtur v.26. & ſeq. etiam alluſiſſe Ioſephus, ibi enim requiritur, vt in iſtis iudicibus ſit veritas, & vt oderint auaritiam. Vide etiam Deuteronomium cap. primo, vbi habetur, vt in rebus difficilibus ad Moyſen, id eſt ad ſummum magiſtratum recurratur. v.8. & Deut.16. & 9. Nominatim autem contra munera Iudicum agit Moyſes Exodi vigeſimo tertio.

CCXLI. *15. Sententia ſupremi iudicis.*

Qvod *ſi iudices neſciant de negotio ad ſe delato pronunciare, in ſanctam vrbem integram cauſam relegent, tum verò Pontifex & Propheta, vna cum ſenatu quod viſum fuerit decernant.* Habentur hæc ferè apud Moyſem Deut. decimo ſeptimo. v.8. Vbi tamen nulla eſt Prophetæ, ſed iudicis mentio, quem Pontifici ſubordinatum fuiſſe ſuprà oſtendimus. Num. Omittit autem illud, quòd fuit longè grauiſſimum ad declarandam pontificiam apud Hebræos maieſtatem. *Qui autem ſuperbierit, nolens obedire Sacerdotis imperio, qui eo tempore miniſtrat Domino Deo tuo, & decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de Iſraël, cunctúſque populus audiens timebit, vt nullus deinceps intumeſcat ſuperbia.* Num. 240. Id tamen ſubobſcurè dixit libro 2. contra Appionem, vt paulò ante retulimus. illum tamen locum mancum eſſe non oportuit, quem autor voluit eſſe quaſi duodecim tabularum volumen.

CCXLII *16. Teſtificatio.*

Vni *teſti fides non habeatur, ſed tribus, aut minimum duobus, quorum teſtimonium vita anteacta faciat veriſimile.* Habetur hæc lex Deuteronomij decimo nono. ex l. 4. ante c.8. v.15. *Mulieribus autem teſtimonium deponere non liceat, propter leuitatem ac temeritatem eius generis.* Id nuſquam apud Moyſem inueni. Neque apud Moſem Ægyptium; valuiſſe porrò olim apud Romanos mulierum teſtimonium, indicat illud

---- Diis pol habeo gratias Terent. in Andr.
Cùm in pariundo aliquot affuerunt liberæ;

quæ ſcilicet teſtimonium dicere poſſint, ſi opus ſit. Vbi ſimul intelligitur id iuris in ancillis non fuiſſe. De ſeruis quoque id deinceps negat Ioſephus. *Neque ſeruum hominem teſtem eſſe liceat, propter animos degeneres. Probabile enim eſt aut lucri cauſa, aut præ metu teſtimonium verum non depoſituros.* Hoc quoque affingit Moyſi Ioſephus, neque eſt in Moſe illo Ægyptio. *Quòd ſicut falſo teſti creditum fuerat, iſque poſtea falſi coarguatur, ei pœnæ ſit obnoxius, quam reus daturus erat, ſi grauante hoc teſtimonio, condemnatus fuiſſet.* Habetur hæc perſpicuè Deuter. decimo nono, vbi de pœna quæ dicitur, talionis. v.16. & ſeq.

CCXLIII. *17. Cæremonia ignoti homicidij.*

Svbdit deinde legem cerimoniæ in inuento homicidio, cuius ignoratur author, quòd ea ad rem iudiciariam pertineat. Habetúrque Deuteronomij vigeſimo primo. p.182. Græ. Lat. Sed addidit Ioſephus, de præmiis indici propoſitis, quod non habetur in lege, & ex probabilitate adiectum eſt. Id enim fieri ſolet, cùm res ſummo ſtudio inquiritur. Quanquam ne inquiſitionis quidem legiſlator mentionem fecit.

CCXLIV. *18. Ariſtocratia num populo ſuo diuinitus præcepta.*

Optimvm *quidem eſt optimatum regimen, & in ſic adminiſtrata Repubˡ. viuere, nec eſt cur aliam eius ſpeciem concupiſcatis, ſed præſtat vt hac contenti, in legum, & veſtra ip-*

Iud. 8. 23. 1. Reg. 8. 7. & Deut. 17. 14. c. 1. *sorum potestate sitis; satis enim est Deum habere præsidem.* Alludit ad ea quæ dixit Gedeon
Israëlitis, & Deus Samuëli, vt mox patebit. Nō est tamen hæc in Dei legibus, ne-
que is vnquam Aristocratiam, monarchiæ prætulit. Vide quæ Illustr. Bellar. di-
sputauit lib. primo de sum. Pontific. Sed rursum hac de re infra in Othoniele.
Certè qui statum Hebraïci populi contemplabitur, à Moyse, semper vnum ali-
quem siue ducem, siue Iudicem, siue Regem, siue Pontificem, toti populo, cum
suprema auctoritate præfuisse animaduertet, præter modicum illud tempus, quod
inter Iosuë & Othonielem interfluxit, ad quod postrema capita libri Iudicum per-
tinent; in quibus aliquoties notatur non fuisse tum regem in Israël. Ex quo
non malè inferri potest, alias fuisse, qui vel Rex, vel Regis instar esset.

SI *Regis vos cupido ceperit, nemo sit nisi vestri generis & sanguinis, & cui iustitia sit* CCXLV. 19. Iura regia in quibus Iosephus multa peccat.
*cordi cum cæteris virtutibus. Is quisquis fuerit plus legibus & Deo, quàm suæ sapientiæ tri-
buat, nihilque præter Pontificis, & Senatus sententiam faciat, nec multas alat vxores, aut
pecuniis, equisve plurimis gaudeat, quarum rerum copia facilè contemptor legum posset eua-
dere: & si talibus studiis plus æquo deditus fuerit, obstandum est, ne potentior fiat, quàm*
v. 14. num. 242. *rebus vestris expedit.* Hæc ex parte sumpta sunt ex Deuteronomij decimo septimo,
vbi nihil habetur de Aristocratia, nedum ea quæ paulo antè Iosephus attulit. Sed
1. hæc ipsa parum fideliter retulit; omisit enim quod præcipuum erat, vt rex à Do-
mino eligeretur, vt de Saüle, Dauide, Salomone, & progenie Dauidica con-
2. 3. stat; omisit de non reducendo populo in Ægyptum; omisit de sibi describendo
Deuteronomio legis Domini, & legendo, & obseruando omnibus diebus vitæ
4. suæ. Nihil autem habetur de sequenda Pontificis & Senatus sententia; multò
minus datur populo auctoritas ei obsistendi, ne potentior fiat; id enim ad sedi-
5. tiones aditum munit.

l. 4. c. 8 113. TERMINOS *terræ mouere non est fas, nec propria, nec aliena, dummodo pacata;* CCXLVI. 20. De terminis non mouendis loco.
*sed religiosè cauendum, vt tanquam Dei calculus in æternum fixus maneat, quòd hæc præcipua
causa sit bellorum & seditionum: si auaritia certis terminis non circumscribatur. Facilè enim*
19. 14 & 27. 17. *legum præcepta transilit, qui terminis cupiditatem suam cohiberi non patitur.* Hac de re egit
Moses in Deuteronomio, vbi videtur tantùm de priuatis tribuum terminis agere
voluisse; nam externos Iudæi nunquam in proximis habuerunt, & illis locis de
terminis proximi agitur. Rationes autem legis, de suo, vt solet Iosephus adie-
cit, ad imitationem Græcorum Isocratis, & cæterorum. De terra porro pacata
excepit, propter regiones, quas bello petebant Hebræi, è quibus veteres colonos
partim iam expulerant, partim exturbaturi erant, iure in illos diuinitus translato.
Nec bellum dat ius terminos proferendi, vel transferendi, sed iustitia, sine qua bel-
lum, publicum latrocinium est.

QVI *terram plantauerint, si planta ante quartum annum fructus protulerint, nec Deo* CCXLVII. 21. De primis arborũ fructibus.
*primitias inde offerre oportet, nec in proprium vsum conuertere. Intempestiuus enim est talis
fructus; quicquid autem à natura præmaturè extorquetur, eius vsus nec Deo conuenit, nec
domino. Quarto verò anno colligat quidquid iam tempestiuum est, & in sanctam vrbem defe-
rat, & cum reliqui prouentus decimis, in conuiuiis cum amicis consumat, & cum pupillis, ac*
v. 23. *viduis. Quinto demum anno arbitratu suo fructus colligat.* Sumpta est Leuitici decimo
nono, vbi dicitur, *quando ingressi fueritis terram, & plantaueritis in ea ligna pomifera,
auferetis præputia eorum, poma quæ germinant erunt immunda vobis, nec edetis ex eis.*
Præputia vocat fructus trium priorum annorum, vt clarius habetur in Hebræo
Græco, atque Chaldæo; nec oblationis meminit. Satis enim constat immunda
offerri non posse. *Quarto autem anno*, ait lex, *omnis fructus eorum sanctificabitur lau-
dabilis Domino*, id explicat Iosephus, ex ritu & lege aliarum primitiarum, cùm
tamen ex Scriptura, & Chaldæo Paraphraste, totus fructus consecratus esset
Deo; adeò vt laici ex eo comedere non possent, vt notat Cornelius. Subdit
deinceps Iosephus leges, quæ ad agriculturam pertinent.

AGRVM *vitibus consitum ne semines. Sufficit enim quod hanc plantam nutriat, nec o-* CCXLVIII. 22. Agricultura.
v. 9. *pus est vt etiam aratro vexetur.* Deuteronomij viges. secundo, *Non seres*, ait Moy-
ses, *vineam tuam altero semine, ne & sementis quam seuisti, & quæ nascuntur ex vinea
pariter sanctificentur*, id est polluantur, & pereant, vt explicat Chaldæus paraphra-
Iobi 2. stes, & Vatablus, Emmanuel, & Cornelius: idque per antiphrasin, vt benedi-
cere pro maledicere. Aliqui putant prohibitum tantùm, ne in sulcis & interuallis

Digitized by Google

vinearum diuersa simul semina amitterentur: verbi gratia triticum cum siligine, sed id nec in vineis fit nec extra vineas, & melior est Iosephi expositio, etsi Pythagoricum nescio quid sapere videatur.

CCXLIX. 23. *Coniugatio animalium similium.* BVBVS *aranda est terra, nec aliud animal cũ eis subiugandum, sed eiusdem semper generis, sub idem iugum agenda.* Breuius Moyses ibidem, *Non arabis in boue simul & asino.* Quia scilicet cùm sint viribus impares, debilior plus æquo grauandus sit. Idémque in similibus intelligẽdũ. Nec requirit Dominus vt sint eiusdem speciei, sed vt viribus suppares, nec ita coniungi vetat, vt debilius animal iuuare aliquid possit, modò tamen non grauetur; vt si bobus coniugatis, præmittatur asinus, qui simul aratrum trahant, vt vulgò fit. v. 10.

CCL. 24. *Semina impermixta.* SEMINA *quoque debent esse pura & impermixta, nec duûm simul aut trium generum sunt seminanda. Abhorret enim natura communionem dissimilium. Neque diuersi generis iumentorum coitus sunt admittendi*, &c. vtrúmque habetur prohibitum Leuitici decimo nono. Rationem verò addit; *Verendum enim*, inquit, *ne hoc exemplo, etiam ad homines contemptus generis sui proueniat; vt solent à minimis principiis res in peius proficere.* Flagitia contra naturam videtur intelligere: nisi malis rationem obiter dari cur Iudæi alienigenas in vxores accipere prohiberentur, aut eis filias suas dare. Quanquam aliam rationem lex sæpius inculcauit, ne scilicet in idolorum cultum adducerentur, quod Iosephus videtur dissimulare tanquam rem Ethnicis quibus scribebat, ingratam. Itaque ferè plausibilia colligit, vt quod sequitur. v. 19.

CCLI. 25. *Cura pauperum in colligendis frugibus.* METENTES, *& demessa colligentes, ne spicilegium faciant, quin & de manipulis nonnihil egenis relinquant, vt hæc tanquam à fortuna obiecta, in vsum suum conuertant, & alimoniam. De vindemia quoque racemuli relinquantur pauperibus; similiter de oliuetorum fructu nonnihil, vt sit egenis quod colligant. quandoquidem de suo non possunt. Non enim tantùm ex negligentiori collectione decedit, quantum accedit è pauperum gratia. Deus etiam ad enutriẽdos fructus, terram alacriorem faciet, si non quisque suis tantum commodis prouideat, sed inopum quoque rationem habeat.* Eleganter vtique. Sed distinguenda sunt, quæ lex habet, ab iis quæ interpres; nec vtraque pro lege, & diuinis verbis accipienda sunt. Vide Leuiticum, vbi prohibetur etiam sectio palearum vsque ad solum. Sed totum præceptum, atque integrum habetur plenius in Deuteronomio. 19. 9. 23. 22. 24. 19. & seqq.

26. *Et collaborantiũ.* NEC *bobus in area triturantibus os obligandum est, neque enim æquum est, vetare laboris socios, quominus & fructuum sint participes.* Lex scripta est Deuteronomij vigesimo quinto. Explicatio autem primæ Corinthiorum nono. v. 4. 9. 9.

CCLII. 27. *Liberalitas in prætereuntes.* NEC *à pomis maturis viatores sunt arcendi, sed sinendi, vt tanquam propriis se satient, & siue indigenæ sint siue exteri, libenter illis ad esum exhibenda sunt, auferre verò secum non liceat. Neque vindemiantes vetent obuios degustare, ex iis, quæ ad torcular deferunt, & si quis præ pudore cunctetur attingere, vt sumant hortentur; Israelitas quidem, vt socios, & quibus propter cognationem hoc liceat facere. Aduenas verò hospitalibus his munusculis dignentur, quæ ipsis Deus pro tẽpore præbuit.* & paulò pòst. *Qui verò cõtra fecerit plagas, vna minus quadraginta, publica scutica accipiens illiberalem hanc pœnam sustineat, eo quod, cùm esset ingenuus, lucro seruiens, ipse suam dignitatem læserit.* &c.

CCLIII. 28. *In qua refellitur Iosephus.* NIMIVM hic liberaliter Iosephus exterorum beneuolentiam captat; nec satis fidelem se Moysis interpretem præbet. Nam is Deuteronomij vigesimo tertio de vuis & spicis loquitur, de pomis non item, sicut nec de illa inuitatione. Sic enim habet. *Ingressus vineam proximi tui, comede vuas quantum tibi placuerit, foras autem ne efferas tecum. Si intraueris in segetem amici tui, franges spicas, & manu conteres, falce autem non metes.* Illud autem ridiculum est, imò crudele & falsum, propter eam liberalitatem non exhibitam, triginta nouẽ plagis homines verberari. Huiusmodi enim punitio longè delicti mensuram excedit, quod est contra eandem ipsam legem, quam ex alio loco extractam, & vniuersè traditam, cum alia particulari malè consuit. Sic autem habet. v. 24.

CCLIV. *Quid vera lex habeat.* SI *fuerit causa inter aliquos, & interpellauerit iudices, quem iustum esse perspexerint, illi iustitiæ palmam dabunt; quem impium, condemnabunt impietatis. Sin autem eum qui peccauit dignum viderint plagis, prosternent, & coram se facient verberari; pro mensura peccati, erit & plagarum modus: ita duntaxat vt quadragenarium numerum non excedant. Ne fœdè laceratus ante oculos tuos abeat frater tuus.* Alieno etiam loco exemplum profert, quod in Ægypto multa passi sint, vt propterea aliorum miserias negligere non debeant. Deut. 25. 1.

Digitized by Google

Id enim Dominus commemorat, vt ipsi mites se erga seruos, præbeant Deuter.
v.15. & c.15. 14.15. cap. quinto. Et erga peregrinos, siue aduenas; Deuteronomij decimo, & vi-
v. 19. & c. 16.11. gesimo quarto: ad quem locum maximè allusit Iosephus. Vbi tamen tan-
& c.24 18. 22. tùm agitur de negligendis reliquiis vuarum, spicarum, oliuarum, in gra-
tiam pauperum, non de ista inuitatione, cuius neglectus tam atrociter pu-
niretur.

V B I *ætas maturuerit, vxores ducant virgines ingenuas, ex honestis parentibus proge-* CCLV.
nitas; qui autem non ducit virginem, ne sibi coniungat alteri maritatam. Viro enim plu- 28. *Iura*
res habere vxores aliquando licuit, mulieri plures viros nunquam; *Néue priorem* *matrimonialia.*
Deut.21.15. *eius virum contristet.* Quòd de repudiatis intelligitur, quæ poterant reconciliari
viris suis, & redire in gradum pristinum, nisi ad alias nuptias conuolassent, vt pa-
tet ex Hierem. cap. tertio; erátque id liberum, excepto summo Pontifice. Hæc
Deut. 24.1. Leuit.21.7. 15. porrò in lege Mosis nusquam disertè habentur. Multò autem minùs quod se-
quitur.

A N C I L L A S *ne ducant ingenui, ne adamatas quidem. Decet enim cupiditatibus im-* CCLVI.
perare, & ad retinendam dignitatem id magnopere conducit. Ancillas tamen Patriarchę, 29. *Ancillas an ingenui ducere possent.*
Iud.8.31. vxorum, quæ concubinæ dicebantur, loco habuerunt, quæ omnibus vxorum
iuribus non participabant. Et post Moysem Gedeon ex concubina genuit Abi-
melech, quem cùm nemo arguat propterea, nisi fortè Iosephus, qui ibi Con-
cubinam interpretatur meretricem, & Abimelech vult fuisse spurium, ne id
quidem lege prohibitum putandum est. Cæterùm de ducendis in vxores ancil-
v.10. & seq. lis, etiam bello captis, apertè repugnat Iosepho Scriptura, Deuteronomij vige-
simo primo, *Si egressus fueris ad pugnam contra inimicos tuos, & tradiderit eos Domi-*
nus Deus tuus in manu tua, captiuósque duxeris, & videris in numero captiuorum mulie-
rem pulchram, & adamaueris eam, volueríſque habere vxorem, introduces eam in domum
tuam: quæ radet cæsariem, & circumcidet vngues, & deponet vestem, in qua capta est: se-
dénsque in domo tua, flebit patrem & matrem suam vno mense: & postea intrabis ad eam,
Exod.21.8. 9. *dormiésque cum illa, & erit vxor tua.* Vbi ergo est illud Iosephi, *Ancillas ne ducant*
ingenui; Et, *Decet enim cupiditatibus imperare.* Quòd enim eam postea repudiare
v.1. permittitur, id singulare non est; nam in aliis quoque permittebatur, vt pa-
infra Num. 263. tet Deuteronomij vigesimo quarto. Quid quod hanc ipsam legem Iosephus
Exod.21.8. 9. mox ponit? vel obitus sui, vel non animaduertens hæc secum pugnare? De an-
cillarum emptarum coniugio cum liberis, extat quoque lex in Exodo, vbi con-
sule Caietanum.

N E Q V E *meretrici sit ius nuptiarum, cuius propter iniuriam suo corpori factum nuptia-* CCLVII
le sacrum Deum non admittit. τὰς ἐπὶ τῷ γάμῳ θυσίας ὁ θεὸς οὐκ ἂν προσοῖτο, Sacrifi- 30. *Aut meretricē.*
cia nuptialia Deus non accipit. *Atque hoc ita obseruari valde interest, vt proles nasca-*
v.7.13. *tur ingenua, & ad studium virtutis erecta, si non è turpi, aut illiberali matrimonio sint pro-*
gnati. Nusquam habetur hæc lex. Imò contrarium ex lege Leuitici vigesimo
primo, apertè colligitur. Cur enim ibi summo Pontifici, & Sacerdotibus filiis
Aaron, id nominatim prohibeatur, si omnibus Israëlitis id prohibitum esset?
Quid quod Propheta Ozeas fornicariam ducere iussus est? Ratio quoque Iose-
pho repugnat. Nam auferretur omnis ratio emergendi ex huiusmodi sordibus
talibus mulierculis, si ad matrimonium nunquam eis aspirare liceret. Quomodo
c. 23.17. seruari posset illa lex Deuteronomij, *Non erit meretrix de filiabus Israel.* Nam mu-
lieres nunquam lapsas in Israël quis credat? Certè Iephte non est natus ex alieni-
Iud.11.1. gena, & tamen ex meretrice. Iosephus ergo dum suæ gentis dignitati malè con-
sulit, Scripturam deserit, atque veritatem.

S I Q V I S *aliquam pro virgine desponsam, postea talem non inuenerit, in ius vocatam ac-* CCLVIII.
cuset; afferátque argumenta quæ habet. Puellæ verò causam agat pater, aut frater, aut qui post 31. *Lex de*
hos genere videtur proximus. Et si quidem puella fuerit absoluta, degat in accusatoris contu- *virginitate dubia.*
gio, ísque nullum posthac dimittendi eam ius habeat; nisi talem ipsi causam præbuerit, quæ con-
tradictionem non recipiat; Cæterùm temeritatis & petulantiæ, qui insontem detulit pœnas
luat, quadraginta, vna minus, plagis acceptis, & quinquaginta siclos puellæ patri mulctæ no-
mine numerare cogatur. Quòd si vitiata fuisse coarguatur, siquidem plebeia fuerit, eo quod pa-
rum sollicitè pudicitiam, vsque ad nuptiarum tempus seruauerit, lapidibus obruatur; quòd si ex
Sacerdotibus prognata fuerit, viuens exuratur.

Digitized by Google

CCLIX. *Malè à Iosepho relata.* HABETVR hæc lex Deuteronomij vigesimo secundo. Sed eam deprauat
Iosephus multis modis. Primùm quia lex iubet mulctam esse centum siclo- .15.
rum non quinquaginta, vt ipse ait, id est centum triginta septem francorum 1.
Gallicorum cum semisse. Deinde quia lex planè tollit omnem speciem re 2.
pudij calumnianti marito, ipse contra exceptionem adhibet. Tertiò quia si- 3.
gna virginitatis omittit, quæ nominatim lex refert, & quæ ex Iudæis orti, etiam
nunc postridie nuptiarum Christiani facti ostentant, non requisiti. Quartò quia 4.
defensores facit puellæ alios quàm quos lex ponit, quæ patrem tantùm eius no- 5.
minat, & matrem. Quintò quia determinat plagarum numerum, quos lex non
expressit. Tum denique quia quod de filia Sacerdotis dicitur à Iosepho, alia lex 6.
est, quæ habetur in Leuitico. Nec ad rem vxoriam pertinet, insignis est hæc in c.21.9.
diuinis legibus corrumpendis licentia. Et quomodo verum est eas tanta religio-
ne ab omnibus Iudæis coli, vt ipse passim profitetur; vt mori omnes malint, in fi. lib. 3. 11
quàm tantillum in iis pati commutari? Vide eundem in alio loco.

CCLX. SEQVITVR lex de primogenito vxoris odiosæ præferendo primogenito
32. *De primogenitis.* vxoris dilectæ, quæ fideliter à Iosepho hîc ponitur, excerpta ex Deuteronomij v.15. & seq.
33. *Et vitio desponsæ.* vigesimo primo. *Qui virgini alteri desponsatæ stuprum obtulerit, si quidem persuasæ, vt
se præberet, simul cum ea capitalis esto. Sontes enim sunt ambo. Hic quia puellæ persuasit, vt
liberali coniugio rem turpissimam anteponeret. Hæc verò, quia lucro aut voluptati succubuit.
quòd si solitariam alicubi nactus vi oppresserit, solus det supplicium.* Lex scripta est Deu-
teronomij vigesimo secundo, à cuius sententia in eo aberrat Iosephus, quòd v.23.
omisit signum ad dignoscendum probabiliter, fueritne puella in culpa nec-
ne, clamorem scilicet ad petendum auxilium. Ex eo enim quod in ciuita-
te non clamauerit, censetur consensisse, in agro autem creditur frustra cla-
masse.

CCLXI. *Et non desponsæ.* QVI *virginem nondum desponsatam constuprarit, ipse ducat, quòd si pater puellæ nolit
hanc ei nuptum tradere, quinquaginta siclos iniuriæ precium numeret.* Hæc lex habetur v.16 17.
Exodi vigesimo secundo, & Deuteronomij vigesimo secundo, vbi dicitur, viro v.29.
isti nunquam permissum iri, vt eam dimittat, quòd Iosephus nullum fecit.
Quòd autem in Deuteronomio ponuntur quinquaginta sicli argenti; in Exodo
autem dicitur *dotabit eam*, intelligitur quàm tenues essent Hebræarum dotes, id
est sexaginta octo francorum, & quindecim solidorum. Quòd enim priore loco
indefinitè positum fuerat, ad vitandas lites, posteriore definitum est.

CCLXII. QVI *à coniuge quacunque de causa, vt sæpe hominibus vsu venit, disiungi postulat, scri-*
35. *De causa repudij.* *pto ei securitatem faciat, quòd eam nolit amplius repetere, sic enim habebit potestatem alte-
rius coniugis quærendi, alioqui diuortium non permittitur. Quòd si & alterum offenderit,
aut post eius mortem prior maritus reducere eam voluerit, non licet vt ad eum redeat.* Habe-
tur lex cap. vigesimo quarto Deuteronomij initio. Cæterùm illa promissio viri, in 24 Deut.
quòd nolit eam amplius repetere, in Scriptura non habetur; neque in formula in Addit. 3.
diuortij Hebræorum, de qua Vatablus, & ea est contra reconciliationem; quæ p. q. 67.
fieri vtique poterat, si non interuenissent nouæ nuptiæ, vt docet D. Thomas, art. 5. corp. & ad 3.
Lyranus, & Abulensis, quòd alioqui frustra hæc conditio adiecta fuisset legi; in c. 3 Hier. q. 53. & 54.
quæ & apud Hieremiam repetitur. in 19 Matth.

CCLXIII. S I *cuius maritus, nondum susceptis liberis, defunctus fuerit, frater mariti eam ducito,*
36. *De suscitando semine defuncto fratri.* &c. Præceptum suscitandi semen defuncto fratri extat perspicuè Deuterono- c.3.1.
mij vigesimo quinto, & satis fideliter à Iosepho traditur. Nisi quod ait mulie- v.5.
rem, quam frater defuncti viri ducere noluerit, cui vellet posse nubere. Nam ex
historia Ruth, constat rem ad proximos quosque deuolui solitam; vnde Booz c.4.
non accepit Ruth, nisi recusante eo, qui propinquior erat. De ritu ducendi in
vxorem captiuam mulierem, deinceps eadem tradit Iosephus, quæ Scriptura v.10. & seq.
37. *Et captiua in vxorem ducenda.* Deuteronomij vigesimo primo: nisi quod ceremoniam circuncidendi vngues,
quam Scriptura non putauit superfluam, ipse vt indecoram omisit. Cæterùm
quàm hæc consentiant cum iis quæ de non ducendis ancillis ante scripserat, ipse
viderit. Quid illud. *Quòd si satiata concupiscentia pro coniuge eam habere dedigna-* nu. 256.
CCLXIV. *tur,* &c. Num rectè cum illo congruunt? *Decet enim cupiditatibus imperare.*

De filio contumaci, & eius pœna. QVICVMQVE *è iunioribus parentes suos contempserint, & debitum honorem præ
pudore aut contumacia reddere eis neglexerint,* &c. De pœna filiorum contu-

Digitized by Google

v.18. macium agitur à Iosepho ex cap. vigesimo primo Deuteronomij, cui addidit ipse copiosam exhortationem parentum ad filios, & detraxit quod præcipuum erat, vt scilicet querela à parentibus ad iudices deferretur; & in specie de suis criminibus accusaretur. Addit etiam inhumanum illud, vt parentes ipsos filiorum suorum penè carnifices faciat, vult enim ab ipsis extra vrbem sequente turba produci, & lapidibus obrui. Cùm Scriptura tantùm dicat, *Lapidibus eum obruet populus ciuitatis*: addit quoque, vt per totum diem ad spectandum propositus sit, in ligno videlicet suspensus, nocte demum sepeliatur. At id Moyses non dicit. Et quomodo suspendatur, & nocte sepeliatur, qui interdiu lapidibus obrutus, & sepultus est? Nónne sub aceruo lapidum omnibus conspicuo diutius exemplo est aliis, quàm si diem vnicum pendeat. Sed copulauit Iosephus hoc genus supplicij, quia de eo ibidem mox legislator mentionem facit, nec animaduertit id, ad hoc improbi filij iudicium, nihil pertinere. Non rectè igitur addit.

Similiter *& qui quomodocúmque legibus damnati supplicium luunt.* (scilicet nocte sepeliantur, vbi per diem in cruce pependerint.) Nam solis his id conuenit, non autem filiis contumacibus, ac proteruis. Addit autem de hostibus. *Quin & hostes sepeliantur, nec mortuus quisquam expers terræ iaceat, vltrà quam iustum est pœnas exoluens.* Addit, inquam, de hostibus ad captandam humanitatis, & clementiæ opinionem, quæ nusquam à Moyse tradita sunt. Et potest ad pœnæ æquitatem pertinere, vt volucribus permittatur & feris. Vt passim in exemplum improborum obseruatur. De capite damnatis autem habetur lex Deuteronomij vigesimo primo. CCLXV. 39. De suspendiosis. 40. De hostium sepultura.

v.22.

Mvtvvm *dare ad vsuram Hebræorum nemini liceat, neque cibum, neque potum. Neque enim iustum est reditus captare ex fortunis tribulium, sed præstat opem ferre illorum necessitatibus, & ad lucrum imputare eorum gratiarum actionem, & Dei retributionem, quæ huiusmodi beneficentiam solet consequi. Qui verò acceperint mutuò siue pecuniam, siue fructum aliquem aridum, aut liquidum, vbi Deo fauente ex sententia fruges ipsorum prouenerint, alacres restituant eis, qui mutuauerunt, quasi sua reponentes, & vsuri denuo, si opus fuerit. Quòd si non pudeat eos non reddere, non sunt è domibus auferenda pignora, nisi iussu iudicum: & pignus foris est expectandum. Is verò qui afferre debet, nihil contradicat ei, qui cum legum auxilio ad se venit. Et si quidem non inops fuerit, qui oppignorauerit, retineatur pignus donec reddatur mutuum. Sin autem pauper, restituat id creditor priusquam sol occidat, maximè si vestimentum pignus fuerit, vt habeat iturus cubitum; quandoquidem Deus à natura erga pauperes est misericors. Molam, & instrumentum quod ad hanc pertinet, non esto ius pignus capere, ne carentibus his si desit cibum parandi facultas, ob inopiam grauius aliquid accidat.* Hoc legum caput variis ex locis decerptum & coagmentatum est Exodi, Leuitici, Deuteronomij. Omisit autem permissionem sibi factam fœnerandi alienis, quia eos quoquo modo demereri cupit, quorum in gratiam scribit. Quæ tamen subintelligitur, ex eo quod vsuram nominatim inter Hebræos tantùm vetat. Rationes porrò legum ipsarum, Moysis non sunt, sed Iosephi. Sicut & nonnulla alia, quæ rem explicant, & sententiam non mutant. Vt facilè qui ea cum citatis textibus conferre voluerit deprehendet. CCLXVI. 41. De mutuo & pignore

c.22.25.26. c.25.35. & seqq. c.23.19. c.24.6.10.

Affinia sunt furta vsuris, ergo his illa tractatione subiicit, & primùm personarum, quod plagium dicitur. *Plagium qui commiserit*, inquit, *mulctator capite: qui verò aurum vel argentum subtraxerit, duplum restituito.* De priore sic legitur Exodi vigesimo primo. *Qui furatus fuerit hominem, & vendiderit eum, conuictus noxæ morte moriatur.* De posteriore, lex non loquitur totidem verbis. Sed id mox ex sequentibus intelligitur: pergit ergo Iosephus. *Qui in furto deprehensum, aut parietem perfodientem occiderit, impunè esto.* Vel potius vertendo exactius Græca, *Si quis occiderit, ob ea furto sublata, quæ ad domum pertinent, innoxius esto; etiamsi prope muri fossam.* Longè alia est legislatoris mens: ait enim. *Si effringens fur domum, siue suffodiens fuerit inuentus, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis. Quòd si orto sole hoc fecerit, homicidium perpetrauit, & ipse morietur.* Ex quibus verbis primò illud intelligitur, furem occidi non posse nisi vim afferentem; secundò ne tum quidem, nisi nocturna vis CCLXVII. 42. De plagiariis, & furibus.

v.16.

Exod.22.2.

fiat; iudicauit enim legiſlator diurnum furem cognoſci poſſe furtíne an cædis cauſa veniat, quòd de nocturno non conſtat. Item comprehendi facilè poſſe, & in manus iudicum tradi; neque priuatæ iracundiæ hanc vindictam eſſe permittendam. Sed pergit Ioſephus.

CCLXVIII. 43. *De furto pecudũ, & pœna furum.*

P E C V D E M *qui furatus fuerit, quadruplo mulctator, excepto boue, pro hoc enim quincuplum numerandum eſt. Qui verò mulctam ſoluere non valet, in ſeruitutem vindicetur.* Moyſes autem hoc modo, *Si quis furatus fuerit bouem aut ouem;* quibus nominibus alia quoque animalia domeſtica tam magna, quàm parua intelliguntur; *& occiderit, vel vendiderit, quinque boues pro vno boue reſtituet, & quatuor oues pro vna oue.* (Exod. 22. 1.) Et paulò pòſt, *Si inuentum fuerit apud eum, quòd furatus eſt viuens, ſiue bos, ſiue aſinus, ſiue ouis duplum reſtituet. Si non habuerit quod pro furto reddat, ipſe venundabitur.* Vult legiſlator eum qui boues, non ſolùm furatus ſit, ſed etiam occiderit, vel vendiderit quintuplum luat, de ouibus autem ſi idem fecerit, quadruplum. Ad reprimendam hominum cupiditatem circa ea in quibus pronior & facilior eſt iniuria, facilè enim huiuſmodi animalia in campis furto auferri poſſunt, & faciliùs maiora quã minora, quæ gregatim magis incedunt. Non ita, quæ aſſeruantur domi, quæ faciliùs cuſtodiuntur arcis & ſeris. Poſt cædem autem vel venditionem fit huiuſmodi reſtitutio; quia præſumitur nullo modo dominis ſuis talia animalia reſtituere voluiſſe. Cùm autem apud furem inueniuntur, præſumi poteſt voluiſſe reddere, ſtimulante conſcientia. Sed quoniam huiuſmodi fures Deo vindicante pauperes ſemper ſunt, & miſeri, iubet lex vt fur venundetur, & ſic ei ſatisfiat, cui facta eſt iniuria. Cuius venditionis occaſione aliam ſubdit legem Ioſephus de ſeruo Iſraëlita.

CCLXIX. 44. *De ſeruis Hebræis.*

Q V I *tribuli in ſeruitutem eſt venditus, ſexennio ſeruiat, ſeptimo anno manumittatur. Quòd ſi in herili domo prolem è conſerua ſuſceperit, & propter ſuos affectus ſeruire maluerit, anno iubilæo, is eſt quinquageſimus, liber eſto, vna cum filiis, & vxore.* Hæc lex ſcripta inuenitur Deuteronomij decimo quinto, & Exodi vigeſimo primo, ſed pleniùs, (v. 12. v. 2.) ſic enim habet. Si emeris ſeruum Hebręum ſex annis ſeruiet tibi, in ſeptimo egredietur liber gratis, cũ quali veſte intrauerit, cum tali exeat. Si habens vxorem, & vxor egredietur ſimul. Sin autem dominus dederit illi vxorem, & pepererit filios & filias, mulier & liberi eius erunt domini ſui, ipſe verò exibit cum veſtitu ſuo. Quòd ad poſteriorem legis partem, nulla fit ibi Iubilæi mentio, ſed ponitur perpetua ſeruitus cum certa ceremonia. *Quòd ſi*, inquit, *dixerit ſeruus, Diligo dominum meum, & vxorem ac liberos, non egrediar liber; offeret eum dominus diis, & applicabitur ad oſtium & poſtes, perforabitque aurem eius ſubula, & erit ei ſeruus in ſeculum;* id eſt non poterit vltra fieri liber. Id tamen ſine præiudicio anni Iubilæi accipiendum eſt, vt ex Leuit. intelligitur, & Ioſephus potuit ex praxi didiciſſe: ſi ea perturbatiſſimo (25. 39.) illo tempore, & ad interitum vergente adhuc obſeruabatur.

CCLXX. 45. *De inuentione rerum amiſſarum.*

S I *quis aurum aut argentum in via inuenerit, quærat eum qui perdidit, per præconem indicato loco, in quo inuenit. reddátque: ſciens non eſſe bonum ex alterius damno lucrum facere.* Lex quæ habetur Deuteronomij vigeſimo ſecundo de pecoribus aberrantibus (v. 1.) ad Dominum reducendis, vel conſeruandis, donec requirantur, non de auro & argento lata eſt; quia illa crebrius amittantur; ſed vniuerſè. Deinde agitur de veſtimento, & de omni re fratris quæ perierit, ſed præconis nulla mentio, fortè praxis hoc addidit legi. Addit etiam de pecudibus ibi Ioſephus, ſicut habetur loco citato Deuteronomij.

46. *Maximè iumentorum.*

Iumentum per tempeſtatem in luto hærens, præterire non licet, ſed ſubleuandum eſt, non ſecus quàm proprium. Ita Moyſes quoque Deuteronomij vigeſimo ſecundo. Sed (v. 4.) Exodi vigeſimo tertio additur circunſtantia notanda. *Si occurreris boui inimici tui,* (v. 4.) *aut aſino erranti, reduc ad eum. Si videris aſinum odientis te iacere ſub onere, non pertranſibis, ſed ſubleuabis cum eo.* Hoc ſcilicet perfectionis Chriſtianæ erat, iuxta illud: *Benefacite iis qui oderunt vos*, & fortè omittebatur in praxi, ſicut à Ioſepho omiſſa eſt, ne eum vſus ipſe argueret.

CCLXXI. 47. *Humanitas in proximum.*

V I A M *ignoranti commonſtrare oportet, non per ludibrium riſum captando alienas vtilitates impedire. Abſenti & ſurdo* (ideſt etiam mutũ ſignificat) *nemo malè loquitur.* Multũ ab his diſtant, quæ habet Moyſes Leuitici decimo nono. *Non maledices ſurdo, nec coram cæco pones offendiculum: ſed timebis Dominum Deum tuum;* qui ſcilicet audit, videt (v. 14.)

Deut. 27. 18 & iudicat omnia, & miserorum protector est, & vindex. De via autem monstran-
da, hæc tantùm reperies in Scriptura, non parum à prædictis dissentanea. *Maledi-
ctus qui errare facit cæcum in itinere, & dicet omnis populus. Amen.*

PERCUSSUS *in rixa absque ferro confestim vindicetur, idem patiente eo qui percussit,* CCLXXII.
quod fecit. Lex talionis ad quam ista pertinet, habetur fusiùs Leuit. vigel. quarto, & 48. *Lex de*
v. 19. v. 23. Exod. vig. pri. pergit. *Quòd si domum relatus, complures dies ægrotauerit, deinde moriatur,* *iis quæ in*
qui percussit à cæde insons esto. Sin autem reualuerit, & multa in ægritudine insump, erit, per- *rixa contin-*
cussor quicquid interim dum decubuit impensum est, dissoluat, prætereàque mercedem medici *gunt.*
Sumpsit hæc ex cap. 21. Exodi. Sed de more parum fideliter. Sic enim scriptum
v. 16. est: *Si rixati fuerint viri, & percusserit alter proximum suum lapide vel pugno; & ille mor-
tuus non fuerit, sed iacuerit in lectulo. Si surrexerit, & ambulauerit foris super baculum suum,
innocens erit qui percusserit, ita tamen vt operas eius, & impensas in medicos restituat.* Non
habetur autem illo moriente post ægritudinem, percussorem esse innocentem.
Sed ex Numeris cap. 35. quòd in aliquam ciuitatum refugij se proripere debeat;
v. 22. quia supponitur non antecessisse odium, neque facinus id domo allatum fuisse,
Deut. 19. 11. & meditatum. Alioqui nulla est spes veniæ.

Num 35. 20 p. 128. Græco Lat. QUI *mulierem vterum gestantem calce percusserit, si quidem mulier abortiat, pecunia mul-* CCLXXIII.
tetur à iudicibus, quòd corrupto fœtu populum vno ciue diminuerit, & aliam prætereà pecuniam 49. *Circa*
det marito mulieris; quòd si illa moriatur, & ipse det pœnas capite, quandoquidem vitam pro vita *mulieres ge-*
reponi iustum est. Ne hanc quidem legem fideliter reddidit. Non enim gemina pe- *stantes vte-*
cunia mulctatur reus, sed vnica, quæ tam à marito expetita, quàm ab arbitris iu- *rum.*
v. 22. dicata fuerit, vt habetur Exod. vigef. primo. Quem locum Caiet. explicat de fœ-
tu non animato, si enim erat animatus, & mortuus est infans ex percussione, vult
percussorem esse reum mortis, ex lege hac.

VENENUM *neque lethale, neque aliàs noxiũ quisquam Israëlitarũ penes se habeat. Quòd* CCLXXIV.
si habere deprehensus sit, morte mulctetur, & patiatur id, quòd erat facturus illis, aduersus quos 50. *De male-*
venenum parauerat. Nusquam Moyses legem huiusmodi de veneno, aut veneficis *ficis inter-*
tradidit; auctor ergo Iosephus. Veneficia tamen sub nomine maleficiorum com- *ficiendis.*
v. 18. prehendi possunt. De quibus id tantum habetur Exod. 22. *Maleficos non patieris vi-
uere.* De quibus agens Philo, eos cæteris homicidis longè scelestiores esse contẽ
dit, qui repentino impetu perciti, scelus admittunt. *Alij autem,* inquit, *sceleratissimi,
mente manibúsque polluti, magi & venefici per otium, & in secessu dant operam malis damna-
tísque artibus, captantes occasionem variarum calamitatum. Ideo lex vult veneficos, & venefi-
cas ne vnum quidem diem viuere, sed mori quàm primùm deprehensi fuerint; nec vllo pacto*
l. de special leg. *differri supplicium, vt noxa quam illaturi erant aliis, in ipsorum capita auertatur.* Hæc Philo.

QUI *excæcauerit quemquam similia patiatur, priuatus quo priuauit alium.* Nimirum CCLXXV.
hæc est lex talionis ante citata Exod. vigef. primo. Sed addit exceptionem Iose- 51. *Pœna ta-*
v. 25. Leuit. 24. 19 & Deut. 19. 21. phus, *nisi is malit pecuniam accipere, nam ipsi lex permittit arbitrium æstimandi suum ca-* *lionis.*
sum, si nolit haberi seuerior. Isthæc tamen exceptio, etsi probabilis & rationi consen-
tanea, illis tamen in locis, in quibus de pœna ista reciproca fit mentio, non ha-
betur; sed eam malè Iosephus ex alieno loco huc transtulit, vt mox patebit.

BOVEM *cornupetam Dominus iugulet: quòd si in area quemquam percussum interfe-* CCLXXVI.
cerit, ipse quidem obruatur saxis, indignus, qui vel in cibum veniat. Quòd si Dominus coar- 52. *De boue*
guatur nouisse ingenium eius, nec tamen cauisse, & ipse morte mulctetur; vt qui necato à boue *cornupeta.*
v. 28. *mortis causa fuerit.* Ita sancitum est à Moyse Exod. vigesimo primo. Sed additur,
quòd à Iosepho prætermissum est. *Quòd si pretium fuerit ei impositum, dabit pro ani-
ma sua quidquid fuerit postulatus.* Ex quo loco intelligi potest illa exceptio, quam
Num. preced. proximè Iosephus attulerat, loco non suo. In cæde tamen serui, aut ancillæ
Deus ipse precium æstimauit, scilicet triginta siclos argenti, id est francos qua-
draginta & vnum cum quadrante, necati hero persoluendos. Quo precio indi-
catur, pari ferè illos summa fuisse venales.

Quod si bos, ait Iosephus, *à boue alio ita percussus, mortuus fuerit, vendantur tam mor-
tuus, quã qui percussit, & precium vtriúsque inter se Domini partiantur.* Aliter lex loquitur
v. 35. Exod. 21. *Vendent bouem viuum, & diuident precium, Cadauer autẽ mortui inter se dispertiẽt.*
Omisit autem Iosephus, quòd ad eandem rem non parum facit, & ibi subditur.
*Sin autem sciebat quod bos esset cornuta ab heri & nudiustertius, & non custodiuit eum Do-
minus suus, reddet bouem pro boue, & cadauer integrum accipiet.*

CCLXXVII. 53. A viſque mortis caſibus vitandis. QVI *puteum, aut lacum fodiunt diligenter curent, vt iniectis tabulis operiantur, non vt aquatio non ſit libera, ſed vt abſit periculum nequid incidat. Quòd ſi in talem foſſam non clauſam pecus alicuius illapſum moriatur, precium eius Domino reſtitui debet. Tecta quoque circumſepienda ſunt obicibus, qui non facilè prolabi ſinant, ac decidere.* Habetur hæc poſtrema pars de faciendo muro per tecti circuitum Deuteronomij vigeſ. ſecundo. Reliqua habentur in Exodi vigeſ. primo. Vbi additur quod Ioſephus tacuit, vt cadauer pecoris in ciſterna mortui, ſit Domini ciſternæ. v. 8. v. 33. 34.

CCLXXVIII. 54. De depoſito. DE depoſito eadem ferè Ioſephus, quæ Moyſes Exod. vigeſimo ſecundo, niſi quod ait eum, cui depoſitum commiſſum eſt, ſi vel minima commiſſorum parte vſus, poſt perdiderit, ad redhibêdum quod accepit in ſolidum condemnandum eſſe. Id enim Moyſes non dixit, ſed depoſitarium ſiſtendum iudicibus: à quibus ſi damnatus fuerit, duplum reſtituturum ei, qui rem depoſuerat. Alia etiam addit Moyſes de depoſitione animalium in variis caſibus, quæ à Ioſepho ſunt prætermiſſa, de quibus vide ibi Caietanum. v. 7.

CCLXXIX. 55. Et mercede mercenarij. CAVENDVM *ne quis virum pauperem mercede ſua defraudet; memor quod is vice agri & facultatum hoc à Deo ſortitus ſit; proinde non procraſtinanda ſolutio, ſed eadem die reddenda, cùm conſtet Deum nolle vt operarius laboris ſui fructus careat.* Efficacius ipſe Moyſes Deuteronomij vigeſ. quarto. *Non negabis mercedem indigentis, & pauperis fratris tui, ſiue aduenæ, qui tecum moratur in terra, & intra portas tuas eſt. Sed eadem die reddes ei precium laboris ſui, ante ſolis occaſum, quia pauper eſt, & ex eo ſuſtentat animam ſuam, ne clamet contra te ad Dominum, & reputetur tibi in peccatum.* Idem breuius habetur Leuitici decimo nono. v. 14. v. 13.

CCLXXX. 56. Pœna ſolis nocentes attingit. LIBERI *ob parentum iniquitatem puniendi non ſunt: nimirum propter ſuam virtutem digniores miſeratione, quòd è talibus nati ſint, quàm odio, propter illorum vitia. Neque patribus peccata filiorum ſunt imputanda, qui contempta parentum diſciplina, multa ſibi promittunt facere.* Ex eodem loco Deuteronomij vigeſ. quarto vtraque pars ſumpta eſt, quæ deinceps in ſacris literis vſurpatur; ſed additæ rationes non ſunt Moyſis, ſed Ioſephi, vt in præcedentibus quoque notatum eſt. Etſi à principio profeſſus ſit ſe tantum legum ſeriem nouaſſe, imò nihil ornatus gratia adiecisſe, neque quod à Moyſe relictum non fuerit, οὐδὲν ἡμῶν ἐπὶ καλλωπισμῷ προσθέντων, οὐδ᾽ ὅτι μὴ καταλέλοιπε Μωϋσῆς. itaq; iuſta eſt contribulium, quam ipſe mox deprecatur, querela. v. 16.

CCLXXXI. 57. Eunuchi Ioſepho execrandi. SPADONES *abominare & auerſare, qui virilitate & genitura ſeipſi priuauerunt, quam nobis Deus ad incrementum, & multiplicationem addidit. Procul arcendum eſt hoc genus, quod non modò poſteritatem, quantum in ſe eſt, ſed multò ante propriam innocentiam, ac puritatem perdidit. Satis enim conſtat, quòd effœminato primum animo, etiam corpora habeant muliebria. Similiter abhorrere oportet quicquid inter portenta ducitur. Caſtrare nec hominem licet, nec vllum aliud animal.* Hæc Moyſis non ſunt, qui Deut. vigeſ. tertio prohibet duntaxat Eunuchum intrare Eccleſiã Domini, id eſt, vt ibi ait Caiet. concilium vel ſenatum, vt eius membra fiant. Cętera ex mente & ſenſu Ioſephi dicta ſunt Iſocrateo, aut Xenophonteio more, nõ Moſaico, Propheticóue, quibus apud antiquos ſapientes pleráque inueniuntur quàm ſimillima. At nihil hæc ad Eunuchos Euangelicos, quorum laus eſt in Euangelio, imò & in Prophetis. v. 1. Eſa. 56. 3. 4.

CCLXXXII. 58. De belli iuribus. QVÆ de belli iuribus deinceps à Ioſephi hic deſcribuntur, ſatis conſentanea ſunt iis quæ toto vigeſ. Deuteronomij pręſcripta ſunt; ſed omiſit Ioſephus, ad vitandam ignauiæ opinionem exhortationem Sacerdotis ad populum ante aciem; quæ nominatim habet dimiſſionem multorum, qui immunes à bello erant; ſed hac de re ſupra egimus, & vice verſa adiecit electionem proimperatoris, qui vicarius Dei ſit; cùm de pluribus ducibus exercitus, ibidem ſemel iterúmque mentio habeatur. Nu. 172. 173.

CCLXXXIII. 59. Et habitu viri & mulieris. CAVETE *autem maximè in bello, vt neque mulier habitu virili vtatur, neque vir ſtola muliebri.* Habetur hoc interdictum Deuter. 22. ſeorſim à materia bellica. Nec eſt ratio cur in bello id cauendũ ſit potiùs, quã in pace. Nam ea ratione bellicæ inſidiæ tegi poſſent, quas nemo reprehendat, in bello iuſto. In pace autem huiuſmodi artes ſunt allectamenta nequitiæ. Et de Ioſephi quidem legibus hactenus, in quibus, vt omittam prætermiſſas, vides lector vix vllam ſyncerè & fideliter redditam, multa addita, multa detracta, nec pauca in peruerſam interpretationem detorta. Omnia dénique ad captandam accuratæ ſapientiæ opi. v. 5.

nionem comparata: quantumuis eam accusationem, quæ iustissima est, à principio studiosè deprecatus sit. Nunc ad Mosis postrema gesta orationem conuertamus.

CCXXCIV. *Enunciat Moyses populo mortem suam imminentem.*

Trigesimum primum Deuteronomij caput noui est sermonis initium, quo propius res ipsæ Moysis, & Iosue successoris eius attinguntur. Denunciat enim iterum populo successorem suum, tum ætati suæ iam necessarium, tum diuina ordinatione constitutum. *Centum*, inquit, *viginti annorum sum hodie, non possum vltra egredi & ingredi, præsertim cùm & Dominus dixerit mihi, non transibis Iordanem illum.* Hebræi in sua Chronologia, aiunt quæ initio huius capitis continentur, septimo die Februarij contigisse, & tamen, quæ infrà ait Dominus ad Moysem, *Ecce propè sunt dies mortis tuæ*, sexto Februarij dicta fuisse. At si postridie moriturus erat, non dixisset propè sunt dies, sed propè est dies mortis tuæ. Nec magis probandum videtur, quod subdunt, particulam *hodie* declarare Moysem septimo die Adar fuisse natum; & eodem esse mortuum. Hoc enim totum fundamento nititur nudæ assertionis ipsorum, non aliquo Scripturæ loco; quæ enim loca ipsi afferunt, nihil huiusmodi afferunt. Nec necesse est illam Mosis, de annis suis orationem ad amussim mathematicam exigere.

Ab init. c. 10.

CCXXCV. *Et infirmitatem præsentem.*

Illud potiùs considerandum videtur, quomodo hîc dicat Moyses se non posse vltra egredi & ingredi, cùm extremo cap. huius libri dicatur, *Moyses centum & viginti annorum erat, quando mortuus est, non caligauit oculus eius, nec dentes illius moti sunt.* Caietanus ait in priore loco Moysem non negare præsentem potentiam, sed futuram, ideóque Hebraicè legi, *non potero*, sed Vatablus vertit in præsenti, sicut & vulgata editio. Et constat Hebræos passim futurum pro præsenti sumere, vt ibi, *Ego sum qui sum*, Et, *Qui est misit me ad vos*, vt suo loco dictum est. Itaque verius est, quod idem subdit, illis ingrediendi, & egrediendi vocibus significari vniuersitatem actionum, quæ ferè indigent corporis exercitatione; egrediendique & regrediendi vicissitudines ad prouidendum diuersis negotiis; frequentare, & omninò fungi munere ducis. Cui Hebraicæ locutioni Gallica omninò respondet, *Ie ne puis plus aller & venir*, vt notauit Vatablus, quod Moses negat deinceps se posse præstare.

CCXXCVI. *Consolatur populum, & successorem renunciat.*

Quoniam verò tristes & solliciti esse poterant super hoc verbo Mosis, Israëlitæ, eos consolans, vera & solida consolatione, excitat ad fiduciam erga Deum, qui eis sit futurus & dux & propugnator, & victoriarum largitor, sicut adhuc fuit. *Dominus ergo Deus tuus transibit ante te, ipse delebit omnes gentes has in conspectu tuo, & possidebis eas.* Verùm quia Dominus hominum ministerio in hominum gubernatione vtitur, iuxta suauitatem prouidentiæ suæ, ad maius hominum meritum, & certitudinem directionis, de successore suo Iosue, sic pergit dicere. *Et Iosue iste transibit ante te, sicut locutus est Dominus, facietque Dominus eis sicut fecit Sehon, & Og regibus Amorrhæorum, & terra eorum, delebitque eos. Cùm ergo & hos tradiderit vobis, similiter facietis eis, sicut præcepi vobis, viriliter agite, & confortamini, nolite timere, nec paueatis ad conspectum eorum, quia Dominus Deus tuus, ipse est ductor tuus, & non dimittet, nec derelinquet te.*

Num. 27. 18 & Deut. 3. 21. 28. init. c. 7. Deut.

CCXXCVII. *Et ritè constituit.*

Non contentus autem declarare populo successorem suum, eum coram omni populo, & in primis coram Eleazaro summo sacerdote, vt habetur in Numeris, accersitum constituit sibi successorem, nequa post mortem Moysi quæstio de hoc munere oriretur. Vnde subditur, *Vocauitque Moyses Iosue, & dixit ei coram omni Israël. Confortare, & esto robustus, tu enim introduces populum istum in terram quam daturum se patribus eorum iurauit Dominus; & tu eam sorte diuides. Et Dominus qui ductor est vester, ipse erit tecum, non dimittet, nec derelinquet te, noli timere, nec paueas.* Et inter hæc verba imposuit manus super eum; ex quo spiritu Sapientiæ repletus est, vt infrà dicitur. Et credibile est idem ab Eleazaro Pontifice, qui erat ordinarius totius populi pastor & præsul, factum esse, licet Moyses, qui erat extraordinarius, ei manus imposuisset. Vt deinde Paulus & Apostoli alij in Ecclesiis Christianorum. Cuius indicium haud obscurum est illa, sollicitudo non vnius, sed omnium Ecclesiarum, qua idem Apostolus vrgebatur. Quod autem extremo cap. viges. sept. Numer. factum dicitur, per occupationem narratum est, vt eo loco diximus, etsi Dionys. aliter sentiat, repugnante Lyrano, & aliis. Et conue-

c. 27. 8.

c. 34. 9.

2. Cor. 11. 28.

niebat Moysem non tam citò priuare se dignitate sua; præsertim cum totam legem deberet maiore cum auctoritate, vniuerso populo seuerè grauitérque commendare: eos reprehendere, & obiurgare, denique seuerissimas minas, & pœnas intentare.

CCXCVIII. *Quid hac de re Philo.* HVNC locum sic exponit Philo. *Postquam optimus eius discipulus*, inquit, *imitatórque IESVS propter mores amabiles, princeps à Deo confirmatus fuit, Moyses haud quaquam tristis ob fratrem, filiósque præteritos* (lapsus memoria Philo, non est recordatus iam Moysis fratrem fuisse defunctum) *sed plenus inenarrabili gaudio, quod prospectum esset genti de Rectore modis omnibus incomparabili. Id enim indubitatum erat de eo, qui Deo placuerat; apprehensa eius dextera produxit eum ad concionem, nihil de imminente obitu suo sollicitus, sed ad familiarem sibi hilaritatem, accedente recenti lætitia, alacriter affatus est populum his verbis. Mihi iam instat tempus discedendi ex hac vita corporea. Succedet autem in meam curam hic electus à Deo, simulque protulit oraculum, cui mox creditum est. Tum ad Iesum versus hortatur, vt rem gerat strenuè, vtque bene consulat Respub. ac constanter in bene consultis perseueret.* Hæc ibi. l. de Charit.

CCXCIX. *Scriptio legis quando facta.* QVOD autem sequitur de scriptione legis, siue Deuteronomij, nonnullam habet difficultatem, quomodo tam breui tempore scribi potuerit lex à Moyse. At nihil obstat iamdudum scribi cœptam non solū legem & Deuteronomium, sed totos Moysis libros, vt res ipsę contingebant, vel dicebantur paulatim. Ideóque Vatab. & Sà interpretantur verba Moysis. *Scripsit itaque Moyses, legem hanc, & tradidit eam sacerdotibus, filiis Leui, qui portabant arcam fœderis Domini, & cunctis senioribus Israël.* Interpretantur, inquam, scripsit & tradidit, per plusquam perfectum, scripserat, & tradiderat. Idque profitetur Iosephus. *Verùm*, inquit, *ne per ignorantiam meliorum natura vestra in deterius deprauetur, Deo iubente, & leges conscripsi, & formam administrationis rerum tam publicarum quàm priuatarum*, &c. Et infrà, *Leges tam prius quadragesimo ante anno conscriptas tradidit.* Et lib. tertio, *Leges præterea scribebat, & viuendi rationem*, &c. De vltimo cap. Deuteronomij dubitatio est apud Serarium, & putat totum caput à Iosue scriptum. Abulensis autem à versu quinto ad finem. Alij ista tantùm verba, *Et non cognouit homo sepulchrum eius, vsque ad præsentem diem*. Quæ verba si nolumus prophetice à Moyse scripta, mallem ad Esdram, quàm ad Iosue referri; significant enim maioris cuiusdam temporis intercapedinem, quàm sit inter Moysem, & immediatum successorem. Sicut & illud, non surrexisse vltra ei parem Prophetam in Israël. l. 4. ant. c. 8. c. 9. l. 1. Iosue. c. 10. q. 7.

CCXC. *Hebræorū ea de re sententia.* PAVLÒ antè mortem, ait Genebrardus ex Misna Hebræorum, volumina Pentateuchi membranis tredecim exarauit, à primo ad vltimum vsque legis elementum. De quibus vnum cuilibet duodecim tribuum seruandum dedit, decimum tertium Leuitis concessit. Istud inclusum fuit tabernaculo, deinde templo Salomonico, quo sæpius, vt ab Achaz, & Manasse, profanato, & rebus sanctis dissipatis, non est mirum si temporibus Iosiæ regis, illud legis exemplar repertum ab Helia sacerdote inter templi ruinas, in magna, propter scribam Moysen, & antiquitatem, fuerit veneratione. Hæc ipse; repositum porrò fuisse librum legis in arcæ latere, testatur ipse Moyses paulò pòst. *Postquam*, inquit, v. 24. *scripsit Moyses verba legis huius in volumine, atque compleuit, præcepit Leuitis, qui portabant arcam fœderis Domini, dicens, Tollite librum istum, & ponite eum in latere arcæ fœderis Domini Dei vestri, vt sit ibi contra te in testimonium.*

CCXCI. *Quem librum dederit Moses.* RIBERA duas affert huius loci expositiones. Prior est, præcepisse quidem Moysem in arcam inferri Deuteronomium legis, sed non fuisse factum; aut quoniam arcam eo mortuo aperire non sunt ausi, aut alia causa, quandoquidem in tertio Regum, & secundo Paralipom. legimus nihil in arca fuisse, nisi duas tabulas lapideas. Posterior & melior, positum fuisse librum Deuteronomij in latere arcæ, id est ad latus, siue à latere, sed extra eam, siue in capsula quadam, quæ iuxta eam esset in tabernaculo, sicut postea donaria Philisthæorum. Confirmat hanc sententiam Ribera: quoniam secundo Paralip. inuentus est liber hîc ab Helcia sacerdote in loco thesaurorum, cum pecunia. l. 1. de templo cap. 2. c. 8. v. 9. 1. Re. 6. v. 15. c. 34. v. 14.

CCXCII. *Propria sententia.* VERVM, primò non agitur hic tantùm de Deuteronomio, sed de totis quinque libris Moysis. Nam vt ex Scriptura constat, solæ tabulæ lapideæ erant in arca. Et cùm iubetur Rex scribere Deuteronomium legis, id est exemplum, vt

Hebraicè & Chald. habetur, non de solo quinto libro Mosis agitur, sed de tota
eius lege, quæ secunda lex dicitur, habita ratione tabularum lapidearum, qua-
c.8.v.32. rum expositio libris Mosis continetur. Nec aliter puto accipi Deuteronomium
à Iosue in lapidibus scribi iussum, quam summam quandam totius legis Moysis,
q.20. vt plerique interpretes censuerunt. Vide Serarium in eum locum. Secundò arca
Num. 4.32. ex multorum sententia, quamuis non ex nostra, (vt patet ex iis quæ suprà diximus, à qua non discedimus) clausa non fuit, quod eius operculum esset propi-
Exod.5.20. tiatorium. Nec tamen adhæreret ei, sed emineret super arcam aliquanto spatio,
c.40.6. v.18. vnde & seorsim ab ea numeratur locis citatis, & Exodi trigesi quinto, & alibi.
l.2. de tem. c.4. Vide Riberam. Denique in eo loco Paralip. non de Deuteronomio, sed de libro
legis Domini loquitur Scriptura; quæ phrasis non postremum tantùm librum
legis significat, sed omnes libros eius.

c.31.v.10. Præcepit etiam vt septimo quoque anno coram vniuerso populo in festo Tabernaculorum prælegeretur, vt iuniores instruerentur, & seniorum memoria renouaretur. *Post septem annos*, inquit, *anno remissionis in solennitate Tabernaculorum, conuenientibus cunctis ex Israël, vt appareant in conspectu Domini Dei tui in loco quem elegerit Dominus, leges verba legis huius coram omni Israël, audientibus eis, & in vnum omni populo congregato, tam viris quàm mulieribus, paruulis, & aduenis, qui sunt intra portas tuas; vt audientes discant, & timeant Dominum Deum vestrum, & custodiant, impleántque omnes sermones legis huius. Filij quoque eorum, qui nunc ignorant; vt audire possint, & timeant Dominum Deum suum cunctis diebus quibus versantur in terra, ad quam vos, Iordane transmisso, pergitis obtinendam.* Caietanus ait singulis quidem annis in festo Tabernaculorum legem hanc Deuteronomij legi solitam, sed omnes non obligatos interesse, nisi septimo quoque anno. Iosephus à summo sacerdote legi solitam dicit. Sed in Synagogis per omne sabbathum legebatur, vt scriptum est Actorum decimo tertio, non quidem integrè, sed per partes, in quas eam ipsi diuiserant ".
CCXCIII. Quando legi solita Lex.
v.27. c.15.21. c.17.2. c.18.4.

Oportebat autem & institutionem Iosue publicè à Deo approbari, ideóq; 11. x. CCXCIV. Iosue dignitas diuinitus confirmatur.
Deut.31.14 iussit eum venire cum Moyse ad Tabernaculum, vt eum ibi alloqueretur. *Ecce propè sunt*, ait Dominus, *dies mortis tuæ, voca Iosue, & state in Tabernaculo testimonij, vt præcipiam ei*, aliqua scilicet ei tradam mandata. *Abierunt ergo Moyses & Iosue, & steterunt in tabernaculo testimonij, apparuitque Dominus ibi in columna nubis, quæ stetit in introitu tabernaculi.* Quo publico signo approbat Dominus collatam Iosue dignitatem.
l.1.in Iosu. c.10.q.8. Quod notauit etiam Serarius. Hinc etiam agnoscitur suauis Dei erga populum hunc rudiorem prouidentia, cui omnia manibus ipsis palpanda proponebantur: ne facile iugum legitimi moderatoris excuterent, quem viderent à Deo manifestis indiciis approbatum. Idémque nos circa legitimos præpositos persuasum habemus, licet nulla nobis columna nubis appareat, dicente Apostolo.
Rom.13.2. *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.*

c.31. v.16. Qvid autem ei præcipere, & denunciare vellet statim subiicitur. *Ecce*, ait Do- CCXCV Quæ Dominus Mosi & Iosue denunciet.
minus ad Moysen, *tu dormies cum patribus tuis, & populus iste consurgens fornicabitur post*
Deos alienos in terra, ad quam ingreditur, vt habitet in ea; ibi derelinquet me, & irritum fa-
17. *ciet fœdus, quod pepigi cum eo. Et irascetur furor meus contra eum in die illo: & derelinquam*
eum, & abscondam faciem meam ab eo, & erit in deuorationem: inuenient eum omnia mala
& afflictiones, ita vt dicat in illo die: verè quia non est Deus mecum, inuenerunt me hæc
18. *mala.* Ego autem abscondam, & celabo faciem meam in die illo, propter omnia
19. mala quæ fecit, quia secutus est Deos alienos. Nunc itaque scribite vobis Can-
ticum istud, & docete filios Israël: vt memoriter teneant, & ore decantent, &
20. sit mihi carmen istud pro testimonio inter filios Israël. Introducam enim eum
in terram, pro qua iuraui patribus eius, lacte & melle manantem. Cúmque co-
mederint, & saturati, crassique fuerint, auertentur ad Deos alienos, & seruient
21. eis: detrahéntque mihi, & irritum facient pactum meum. Postquam inuene-
rint eum mala multa & afflictiones, respondebit ei canticum istud pro testimo-
nio, quod nulla delebit obliuio ex ore seminis sui. Scio enim cogitationes eius,
quæ facturus sit hodie, antequam introducam eum in terram, quam ei pollici-
tus sum. Hanc tradidit Dominus Moysi materiam scribendi carminis, quod ca-
pite seq. continetur. Nominatim autem tunc in tabernaculo sic allocutus est

Dominus Iosue, *Confortare, & esto robustus, tu enim introduces filios Israel in terram, quam pollicitus sum, & ego ero tecum.*

CCXCVI. *Moses populum obiurgat apud Leuitas.*

MOYSES autem tristior, vt videtur, de hâc Domini prædictione factus, iussit librum legis ad latus arcæ reponi, sed extra eam, vt paulò antè dicebamus, vt sit, inquit, ibi contra te in testimonium. Ego enim scio contentionem tuam, & 27.
ceruicem tuam durissimam. Adhuc viuente me, & ingrediente vobiscum, semper contentiosè egistis contra Dominum: quantò magis cum mortuus fuero?
Congregate ad me omnes maiores natu per tribus vestras, atque doctores, & 28.
loquar audientibus eis sermones istos, & inuocabo contra eos cœlum & terram. Noui enim quòd post mortem meam iniquè agetis, & declinabitis citò de 29.
via, quam præcepi vobis: & occurrent vobis mala in extremo tempore, quando feceritis malum in conspectu Domini, vt irritetis eum per opera manuum vestrarum.

CCXCVII. *Et congregato canticum recitat.*

FECERVNT Leuitæ, quos nomine totius populi allocutus erat, quod Moyses præceperat: & populo Israëlitarum, vel eodem die, vel potius, vt patet Deu- v. 48.
teronomij trigesimo secundo, postridie congregato, locutus est Moyses verba carminis, siue cantici, quod Deus ei inspirauerat, cuius initium est. *Audite cœli* l. de Charit.
quæ loquor, audiat terra verba oris mei. De quo Philo, sic loquitur, vt materiam, siue argumentum eius dissimulare videatur. *Itaque admonitu*, inquit, *& subditu, & successore principe, cœpit Deo hymnum canere*, extremam ei reddens gratiarum actionem, quod à natiuitate vsque senectutem, miris, & cōtinuis se prosecutus sit beneficiis: vocatisque in adiutorium elementis totius mundi præcipuis terra cœlóque, quorum alterum mortalium domus est, alterum immortalium, carmen cecinit aptissimum auribus Angelorum & hominum, horum vt tanquam à magistro similiter gratias agere discerent; illorum vt adessent tanquam spectatores ostentantis musicam animæ in corpore mortali certantis cum cœlestibus harmoniis syderum, ipsum Deum conditorem, auctorémque habentibus. Sic ille vates iam insertus quodammodo choræis æthereis, hymnum & gratiarum actionem temperauit, admixtis charitatis erga suam gentem affectibus, dum arguit peccata vetera, & in præsens præceptis eam instruit, in futurum quoque spem bonam proponit, *non frustraturam pios conatus.* Hæc Philo, dissimulans, vt dixi, querelas, reprehensiones, exprobrationes, & atroces minas, quæ eo cantico continentur; vt notissimum est legentibus, vt immorari non sit opus.

CCXCVIII. *An Iosue canticum recitarit.*

ILLA porrò verba, quæ huic cantico subduntur, difficultatem pariunt, an scilicet solus Moses hoc canticum recitarit, an etiam Iosue. Sic enim habetur, *Venit ergo Moyses, & locutus est omnia verba cantici huius in auribus populi, ipse & Iosue filius Nun.* Nam à Moyse duntaxat recitata, assistente Iosue aliqui existimant, vt Dionysius in hunc locum, & Pagninus, qui vertit, in auribus populi, & Iosue filij Nun. Quam versionem non improbat Oleaster, volens vt Iosue referatur ad verbum præcedens, *venit*, non ad, *locutus est.* Nec video isti expositioni vllo modo Scripturam aduersari, quacunque in lingua; planior tamen est, vsitatiórque sententia, si Iosue quoque locutus dicatur, quomodo plerique omnes intellexere, vt ait Serarius; & nominatim Caietan. & Abul. qui ait dici Iosue locutum esse l. 1. Iof. c. 10
verba cantici huius ad populum, non quod simul cum Moyse, aut statim itera- q. 4.
rit. Sed quod ipse Iosue moriturus ea populo annunciarit, & quia testificatus sit in c. 32.
populo, se eadem à Domino audiuisse. Deut.

CCXCIX. *A Iosepho deprauatur hic locus.*

CÆTERVM longè aliter hæc verba intellexit Iosephus, quàm textus ferat. Nam lib. quarto antiq. vbi dixit, hoc postremo tempore edoctum è Moyse po- c. vlt. &
pulum, quo modo sacrificia Deo gratiora fierent; quod Scriptura non dixit, & p. 131. Græco Lat.
quomodo expeditiones suscipiendæ captato signo ex lapillis; quod alio loco studiosè refutauimus, vel hoc nomine: quod tam eximium & singulare prodigium, præsertim perpetuum, mirum valdè esset à Scriptura, in tam multis prœliis recensendis, perpetuo fuisse præteritum; & ingrato silentio à Moyse, omnibúsque sacris scriptoribus, & Prophetis obrutū; his, inquam, de Moyse dictis, aliud etiam de Iosue comminisci videtur. *Sed & Iesus*, inquit, *superstite etiam tum, & præsente Moyse, vaticinatus est quicquid pro salute populi gesturus erat, vel foris bello administran-*

do, vel domi ferendis legibus. Et ad viuendi rationem recens institutam eos præparans, diuino monitu se præsagire aiebat, quod si patriam religionem violarent, clades non effugerent, &c. Verùm ex quo fonte istam Iosue Prophetiam viuo Moyse Iosephus hauserit, ipse viderit, eius certè Moysen auctorem, aut testem proferre non potest.

CCC. *Postrema Mosis adhortatio.*

Deut. c. 32. v. 45. v. 46. v. 47. POSTREMA porrò adhortatio, quæ prædictum canticum terminauit, vnius Moysis esse, verba omnia confirmant. *Compleuit*, inquit, *sermones istos loquens ad vniuersum Israël, & dixit ad eos. Ponite corda vestra in omnia verba, quæ ego testificor vobis hodie: vt mandetis ea filiis vestris, custodire, & facere, & implere vniuersa quæ scripta sunt legis huius: quia non incassum præcepta sunt vobis, sed vt singuli in eis viuerent: quæ facientes longo perseueretis tempore in terra, ad quam, Iordane transmisso, ingredimini possidendam.*

CCCI. *Ordo rerum vsque ad obitum Mosis.*

v. 48. HIS dictis locutus est Dominus ad Moysen in eadem die, sed qua parte diei non liquet, vnde colligi posset, an dimissus fuerit populus post canticum, & iterum coactus ad benedictiones singularum tribuum, & comitandum, vel corpore, vel oculis Moysen in montem ascendentem; quæ non satis commodè in eundem diem cadunt; quod putat Abulensis. Si coniectura vti in re incerta licet, vt hæc postrema valedictio, & ascensus in montem (à loco enim castrorum, vsque ad montem Abarim, erat aliqua distantia notabilis. Nam ibi fuit quadragesima prima mansio; in campestribus autem quadragesima secunda) & contemplatio terræ, & mors, & sepultura, temporis angustiis non vrgeatur. Dicendum videtur mane conuocato vniuerso populo, recitatum canticum, & addita postrema exhortatione, conuentum solutum fuisse. Eadem autem die sub pomeridianas horas locutum esse Dominum ad Moysen, vt ascenderet in montem, ibique moreretur; quo accepto nuncio indixerit conuentum in sequentem diem matutinum. Congregato autem postridie populo, ei per otium benedixerit, vt habetur Deuteronomij 33. & post multam valedictionem, & populi lachrymas, ascenderit in montem, cum Eleazaro & Iosue, & cum iis terram contemplatus vndequaque, placida morte obdormierit; indéque diuinitus in vallem translatus, & sepultus fuerit. Sed hæc distinctius explicanda sunt, ducto à postrema denunciatione initio, ea sic habet.

CCCII. *Iubetur Moyses ascendere in montem, ibi moriturus.*

Deut. 32. 48. 49. LOCUTUS *est Dominus ad Moysen in eadem die dicens, Ascende in montem istum Abarim, id est transituum.* Inde enim transiturus erat de mundo ad patres suos, & in eum locum multa concurrebant viæ, ex regione Moab in Chananitidem, vt suspicatur Cornelius, quod confirmat Chaldæus, qui Abarim vocat montem transeuntium. Inde autem ascendebatur, vt ait Abul. in alteram montis partem excelsiorem, quam vocabant *montem Nebo, Qui est*, inquit Dominus, *in terra Moab contra Iericho: & vide terram Chanaan, quam ego tradam filiis Israël obtinendam, & morere in monte. Quem conscendens iungeris populis tuis, sicut mortuus est Aaron frater tuus in monte Hor, & appositus populis suis, quia præuaricati estis contra me in medio filiorum Israël, ad aquas contradictionis in Cades deserti Sin, & non sanctificastis me inter filios Israël, E contra* (id est è regione, Vatabl. Sà) *videbis terram, & non ingredieris in eam, quam ego dabo filiis Israël.*

CCCIII. *Exprobrátque tunc ei Dominus culpā suam, Et quam ob causam.*

Marc. 16. EXPROBRAT Dominus morituro Moysi culpam suam in infligendo pœnam, sicut Christus Dominus iturus in cœlū exprobrauit discipulis suis incredulitatē eorum, & duriciam cordis. Iam satis supérque Moyses illam culpam deleuisse, & cordis dolore, & sanctis actionibus existimandus est; sed ad maius meritum in ipso quodammodo articulo exequendæ sententiæ in ipsum latæ, eius causam repetere voluit. Et verò etiam ad populi documentum. Propterea enim sæpius de hac ipsa re populum ingemiscens allocutus est, vt intelligeret quantò minùs impunè laturi essent graues culpas suas, ab eo qui satis leuem in amantissimo famulo, & tot, & tantis animi corporísque laboribus, tam multis annis pro illius honore, & populi eius salute exercito, egregiéque perfuncto, seuera atque irreuocabili sententia puniuisset. Adeo vt post quadraginta minimum annorum ærumnas in Ægypto, indéque ad Iordanem in difficillima peruicacis, seditiosi, atque ingrati populi gubernatione exantlatos, faceret in portu naufragium, & collectam, atque accensam tam diuturni itineris labore sitim, etiam obiecta coram potione, restinguere minimè permitteretur.

Digitized by Google

CCCIV. *Maxima eius mœroris causa, futura populi à Deo defectio.*

Grave id sanè atque acerbum futurum erat Moysi, si hanc terram laborum suorum mercedem sperasset, & non beatam illam terram viuentium, in cœlo aliquando magna cum gloria possidendam; nisi sibi quoque illud à Domino dictum reputaret. *Ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis,* & illud in primis, *Ego ostendam omne bonum tibi.* Longè aliam ego tum temporis tristitiæ causam sanctissimi legislatoris, & Prophetæ animo insedisse arbitror, pro natiuo ac perpetuo suo in improbum illum populum amore; ex diuina scilicet denunciatione defectionis, & apostasiæ à vero Deo ad capitalissimum eius hostem, in stupidissimo atque ingratissimo illo populo, ab ipsius morte mox futuræ. Quando certissimè ab ipsa veritate intellexit, tam ingentia Dei optimi maximi in illam gentem beneficia, irrita fore; neque perpetuum eius aduersus Deum cultum, imò ne diuturnum quidem, impetratura; & tam horribiles minas, imprecationes, & clades certissimè impendentes, tanto amore, studio, animi corporísque contentione propositas, omnibúsque modis inculcatas, atque commendatas; à fœdissima, atque scelestissima idololatria non reuocaturas. Verùm existimãdum est Moysen in altissima diuinę prouidentiæ abysso acquiescentem, aut mitigasse tantùm, támque iustum dolorem, aut etiam ex animo penitus abstersisse, vt placidè in Domino obdormiret. Gen. 15. 1. Exod 33. 19

CCCV. *Quæ alterum eius dolorem mitigarent.*

Qvamqvam & illud quoque interdictum de non adeunda terra promissionis non leuiter Dei benignitate mitigatum apparet. Nam vidit totam regionem trans Iordanem, ipsius auspiciis, prælíis fœlicissimis conquisitam, regem Arad Chananæum internecione deletum, Madianitarum regulos, cum rege Balac, & ariolo Balaam interfectos: illorúmque potentiam, ac res prorsus accisas: populum suum infinita pręda locupletatum: duos Amorrhæorum reges omnium potentissimos, &, vt illis temporibus, latissimè imperantes, incruenta victoria subiugatos, atque peremptos: eorum regna parti vni populi sui, à seipso in possessionem data. Vidit reliquam regionem vniuersam maiore fortasse, Deo id agente, lætitia, quàm si eam pedibus ipse suis victor obambulasset. Qua omni consolatione Aaron, & frater natu maior, & culpæ socius, & peregrinationum, & laborum comes, priuatus est. Sed age, ab amœno hoc diuerticulo, redeamus in regiam viam.

CCCVI *Conuocatis maioribus natu denunciat obitum suum, in sequentem diem.*

Accepta hac vltima denunciatione Moyses iuxta ea, quæ paulò antè diximus, vel per nuncios, vel vnico tubæ clangore acciti, venerunt ad Moysem principes, & capita multitudinis Israël, quibus proximam migrationem suam in proximum diem patefecit. *Quoniam,* inquit Iosephus, ad hunc enim locum hæc ipsius verba pertinent, quæ ipse Moysi tribuit, *ad patres nostros abeo, & Deus hanc mihi diem abitus præfiniuit* (nam intra vnum diem moriturus erat) *gratias illi viuens adhuc, & vobis præsentibus ago, pro cura ac prouidentia, quam de rebus vestris hactenus habuit; non solùm depellendis aduersis, sed commodis etiam largiter exhibendis. Et quia laborem meum, ac sollicitudinem, dum vestrum statum in meliorem fortunam reducere conor, propitius semper adiuuit, imò verò ipse, & exorsus est rem, & absoluit, me ministro vsus & vicario, in obeundis, quæ ad vestram fœlicitatem pertinere visa sunt.* Hæc & alia ibi Iosephus. Num. 10. 4. in fi. l. 4. ant.

CCCVII *Non sine eorũ luctu.*

Nec huic tempori malè aptari potest, illa tota Pauli ad maiores natu Ecclesiæ Ephesinæ adhortatio, siquis rem cum re, personas cum personis componat. *Et nunc ecce ego scio, quia amplius non videbitis faciem meam vos omnes, per quos transiui prædicans regnum Dei. Quapropter contestor vos hodierna die, quia mundus sum à sanguine omnium.* Sed & illa quam similia: *Ego scio quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi. Et ex vobis ipsis exurgent viri loquentes peruersa.* Quibus non malè conueniunt, quæ habet Iosephus initio ferè capitis octaui, libri quarti. Postquam enim librum legis à Moyse populo datum dixit, subdit, *Illi verò soluebantur in lachrymas; & iam tum desiderio ducis mœrebant, memorésque quanta pericula pertulisset, quámque alacriter salutem ipsorum procurauisset, & de futuro solliciti, quod non essent talem principem habituri, ac ne Deum quidem æquè propitium, Moyse non amplius deprecatore. Tum pœnitentes eorum quæ in deserto per furorem contra illum commiserant, grauissimè dolebant, ita vt totus populus lachrymans nullam consolationem admitteret,* &c. Gemuerunt illi videlicet, & imminentem suam orbitatem Act. 20. 25. c. 8. l. 4.

singuli

singuli deplorarunt; sed & postularunt, vt tam sibi, quàm toti populo benedicere dignaretur: quod cùm ille se facturum recepisset, ad sua tentoria singulos in alterum diem dimisit. Tum verò maximè sermo exiit inter fratres de Moyse morituro, dicebántque inter se mutuò, *Nunquid nosti quia crastina die Dominus tollet Dominum nostrum à nobis?* 4 Reg. 3. & 5.

MANE facto conuenit vniuersa multitudo populi, cui Moyses tributim benedictionem impertitus est. Iosephus ait Moysen singulis tribubus sua fata aperuisse. Philo ait eum migraturum ad superos, non solùm in vniuersum gentem suam præmonuisse, verùm etiam singulis tribubus suos casus futuros aperuisse, *Quorum pars*, inquit, *iam euenit, reliquum adhuc expectatur, ea fide repræsentãdum olim, quam experti sumus in præteritis oraculorum euentibus.* Et rursum, *Non prius*, ait, *gentem suam misit in coloniam, quam singulas eius tribus numero duodecim honoraret faustis imprecationibus, nominatim citatas Philarchorum suorum vocabulis.* Idem affirmat ex eo Comestor. (l. 4. ant. 6. lib. 3. de vita Mos. — l. de Char.) CCCVIII. Benedictio tribubus à Mose data.

VERVNTAMEN in benedictione, quæ Deuteronomij trigesi. tertio continetur, tribus Simeonis prætermissa est: quam tamen Septuaginta in plerisque libris non prætermiserunt, sic enim legunt, *Viuat Ruben, & non moriatur: & Simeon sit multus in numero.* Vocem tamen Simeonis à plerisque antiquis hic præteritam, non desunt qui in textũ vitiosè irrepsisse putent, vt Cornelius, quam ideo prætermissam putat Theodoretus, & Hebræi, quod Simeon duriorem se aduersum Iosephum olim præbuerit; ideóque & retentus fuerit in vinculis, vt tomo primo diximus. Verùm hæc ratio parum probabilis est, probabiliorem putat causam Abulensis, culpam Zambri ducis in tribu Simeonis, qui se coram Mose, populóque, nuper petulanter gesserat. Quod ad Ruben attinet Vatab. & Sà, existimant in illa locutione, *Viuat Ruben, & non moriatur, & sit paruus in numero*, repeti in vltimo membro negationem præcedentem, more Scripturæ; quasi dicat, sit eius posteritas innumerabilis. Similis locus est secundo Reg. *Montes Gelboë nec ros, nec pluuia veniant super vos, neque sint agri primitiarum.* Nam in hoc secundo membro de agris primitiarum, negationem Hebræus textus non habet, neque Græcus. Ita Ioannis decimo quinto, *Si non venissem, & locutus eis fuissem, peccatum non haberent.* vt idem quoque notauit. Et hæc quidẽ expositio videtur repugnare Iacobo dicenti, *Effusus es sicut aqua, non crescas.* Verùm idem eum locum exponit, *non cresces*, id est *non excelles*, vt pote priuatus tam iure primogenituræ, quod datum est Iosepho, quàm Regia, & sacerdotali dignitate, quæ datæ sunt Iudæ & Leui. Nam quod ad numerum attinet, tribus Ruben de numerosissimis semper fuit. In prima enim numeratione ad montem Sinaï inuenta sunt in ea tribu quadraginta sex millia & quingenti; in altera autem super Iordanem numerata sunt quadraginta tria millia, septingenti triginta. Sed hæc interpretibus relinquamus, sicut & reliquarum tribuum benedictionem, parum, ni fallor, ad rem historicam pertinentem. (c. vlt. in Deuter. an 2317. n. 24. & 25. — Num. 25. — 1. 22. — v. 22. — Num. 26. 7.) CCCIX. An Ruben & Simeon benedicti.

HÆC *postrema verba*, inquit Iosephus, *Moyse loquente, & singulis tribubus sua fata aperiente, vniuersa multitudo in lachrymas erupit, vt & mulieres plangentes, dolorem, ob futuram ipsius mortem conceptum, declararent. Quin & pueri præ mœroris impotentia plorantes præ se ferebant, quod tanta esset viri virtus, ac magnificentia, vt ne illam quidem ætatem latere posset.* Sed & grandiores quoque vt arbitror, hesternum dolorem redintegrarunt, procumbentes supra collum eius, vel ad genua eius procidentes, internum animi sensum & dolorem celare non valentes; dolebántque maximè in verbo quod dixerat, quoniam amplius faciem eius non essent visuri, & deducebant eum ad montem. Magnus itaque fletus factus est omnium. *Imò*, vt ait Iosephus, *certamen quoddam erat inter minores, & grandiores, vtros maior haberet mœstitia: alteri enim intelligentes quali orbarentur antistite, futuram suam conditionem lamentabantur; alteri hoc ipsum lugebant, quod priusquam eius virtutem satis degustassent, iam carendum eo, seque destituendos videbant.* (l. 4. ant. 8.) CCCX. Publicus pro Mose moribundo ploratus.

QVANTVS autem fuerit populi ploratus, & querimoniæ, coniecturam capere licet ex eo, quod tum Prophetæ accidit. Quamuis enim persuasissimũ semper habuit, non esse instante morte dolendum, vt quæ præter Dei voluntatem, ac naturæ leges non veniat, viso tamen affectu populi, à lacrymis temperare non valuit, CCCXI. Quid inciderit Moysi ex Iosepho.

dum verò eo proficiſcitur, *vbi diſpariturus erat, omnes cum fletu ſequebantur.* Omnia rectè, ac probabiliter, excepta voce diſputationis, niſi rectè accipiatur; qua de re mox. Sed pergit. Tum Moyſes iis qui longius aberant manu mota ſignificauit vt conſiſterent; propiores autem rogabat ne exceſſum ſuum lachrymabilem facere pergerent, cum fletu proſequendo. Illi verò & hanc extremam gratiam ei referendam exiſtimantes, vt quemadmodum cupiebat, ſeorſum ſecederet, continuerunt ſe, inter ſe lacrymantes. Solus autem ſenatus eum deduxit, & pontifex Eleazarus, & Imperator Ieſus. Vt verò in monte Abari vocato conſtitit, qui celſus è regione Hierichuntis attollitur, & conſcendentibus latè Chananeæ terræ proſpectum exhibet, ſenatum dimiſit.

CCCXII. *Moſes an ſcriptor mortis ſuæ.*

Sed poſtrema hæc plenius ex ipſo Moyſe audire licet, tametſi quidam arbitrantur hoc vltimum caput à Ioſuë fuiſſe conſcriptum, vt notauit Comeſtor, (c. vlt in hunc lib.) & Fonçeca, qui ait omnes Hebræos dicere, caput hoc ſcriptum eſſe à Ioſuë, longo tempore poſt Moyſi mortem. Sed & ipſe, & illi Philonem, ſi neminem alium, excipere debuerunt. Qui ſic ſcribit, *Iam enim aſſumendus, & in ipſis ſtans carceribus, vnde ad cœleſtem metam erat euolaturus, tunc quoque afflatus diuinitus, viuens adhuc Prophetauit de ſeipſo tanquam mortuo, ante obitum, narrans ſe mortuum ſepultúmque inſpectante nemine.* (in fine li. 3 de vita Moſis.) Ioſephum etiam excipiant neceſſe eſt, qui ita loquitur. (4. ant. in 1.) *In ſacris voluminibus ſcripſit ſe mortuum, veritus ne propter excellentem eius virtutem, à Deo raptum prædicarent.* Hoc ergo ipſum caput à Moyſe traditum vterque ſenſit, nec à Ioſue ſcriptum magis, ſi quaſi ab amanuenſi ſcriptum eſt, quàm cætera omnia, quæ à Moyſe ſcripta profitemur, ſicque Hebræorum, & aliorum ſententia explicari poteſt. Nec obſtat quod nominantur hic loca, quæ aliis tunc nominibus appellabantur. Ea enim vocabula, vel à Deo reuelata ſunt Moyſi, vel à Ioſue ipſo commutata.

CCCXIII. *Quæ in monte Nebo geſta.*

Ab ipſo igitur Moyſe, quæ in monte geſta ſunt, audiamus. *Aſcendit ergo Moyſes de campeſtribus Moab, ſuper montem Nebo, in verticem Phaſga contra Iericho.* Iam ſuprà dictum eſt montem Abarim longum fuiſſe tractum montium, quorum vnus proprio nomine Nebo diceretur, vertex autem ipſius Phaſga, in quo Dominus oſtendit ei hæreditatem Iſraël, vt eſt in ſecundo libro Machabæorum, (c. 2.) vbi etiam Ieremias ibidem ſcribitur inueniſſe locum ſpeluncæ; & tabernaculum, & arcam, & altare incenſi illuc intuliſſe, vt ſuo loco, Deo fauente, explicabimus.

CCCXIV. *Oſtendit Dominus Moſi omnes terminos regionis populo ſuo promiſſæ.*

Sed pergit Moyſes; *Oſtenditque ei Dominus omnem terram Galaad vſque Dan*, id eſt à partibus orientalibus, ad occidentales vſque. Dan enim ab ipſo, & Mercatore, & aliis chorographis ad occiduum mare, vltra tribum Iuda, & quaſi in eius ſinu ponitur. De monte autem Galaad ex Hieronymo, Brochardo, (n. 50.) aliiſque. Adrichom. in Manaſſe ſic loquitur. *Galaad mons, montium omnium, qui trans Iordanem ſunt, altiſſimus eſt. Hic quinquaginta circiter milliaria longus ab Auſtro iuxta ciuitatem Iaër, rupéſque Arnon initium ſumit, & verſus Septentrionem, per duo regna Amorrhæorum videlicet & Baſan. Ad orientem verò per deſerta loca diuerſis cacuminibus vſque ad Libanum montem porrigitur, & in diuerſis locis diuerſa ſortitur nomina.* Nam à rupibus Arnon ad ciuitatem Cedar vocatur Galaad, qua parte cæteris fertilior & altior eſt, vt hic ob loci eminentiam reliquarum partium caput eſſe videatur. Deinde verò quoúſque Boſram, Phialam fontem attingit, Seïr vocatur. Hinc porrò Thrachonitidem regionem circumiens Hermon appellatus eſt, & è regione Cæſareæ Philippi vſque Damaſcum excurrens, monti Libano ſeiungit. Vnde Hieremias Galaad principium ſiue *caput Libani eſſe dicit.* Hæc Adrichomius. Oſtendit etiam Dominus Moyſi *vniuerſum Nephthali*, quæ tribus vna cum tribu Aſer in extremo Septentrione poſtea ſedes ſortitæ ſunt, *terrámque Ephraim & Manaſſe*. quæ quaſi in centro totius terræ promiſſæ locatæ erant. Inde ad Meridiem deflectens oculos *omnem terram Iuda vſque ad mare nouiſſimum*, Mediterraneum ſcilicet, *& Auſtralem partem*, in qua tribus Simeon & Idumæa, *& latitudinem campi Iericho ciuitatis palmarum vſque Segor*, quæ loca ſunt vicina Iordanis, ſicque Moyſes extrema, mediáque; propinqua & remota, vniuerſæ terræ Chanaan perluſtrauit.

CCCXV. *Dixitque nouiſſima verba.*

Dixitq. *Dominus ad eum, hæc eſt terra pro qua iuraui Abrahā, Iſaac & Iacob, dicens, Se-*

mini tuo dabo eam, vidisti eam oculis, & non transibis ad illã. Ad aliã tamen longe meliorem statim morte transiturus, in qua illi iidem sancti Patres, aliique omnes iusti à sancto Abel, vsque ad Aaronem fratrem suum in pace quiescebant, *expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei*, & saluatoris mundi Iesu Christi. (Tit. 2. 13.) Idémque videtur esse, ac si dixisset ei Dominus, Non militabis in terra Chanaan, plenus puluere, & sudore; sed victoriam referes de omnibus hostibus tuis, plenus semper virentibus palmis, & coronis. Non pugnabis, galea, & scuto & lorica grauatus, plenus vulneribus, & cruore; sed triumphabis in albis quadrigis plenus gloria & decore. Non sustinebis vltra intolerabile pondus improbissimi populi, crebris & quotidianis victoriis insolescentis: sed in dulcissimo sanctorum Patriarcharum sinu, curis omnibus vacuus placidissima, quiete potieris.

SED iam tempus est, vt ad mortem sanctissimi Patriarchæ & legislatoris Moysi transeamus, de qua sic ipsemet, Deo dictante locutus est; *Mortuúsque est ibi Moyses seruus Domini, in terra Moab, iubente Domino, & sepeliuit eum in valle terræ Moab contra Phogor. Et non cognouit homo sepulchrum eius vsque in præsentem diem. Moyses centum & viginti annorum erat quando mortuus est, non caligauit oculus eius, nec dentes illius moti sunt.* Quibus verbis videtur quatuor complecti, & definire quæstiones, an mortuus sit Moyses, quando, vbi, & quomodo. quibus etiam additur, sepultura, quæ licet luce clariora sint, non desunt tamen qui ea in controuersiam vocent. CCCXVI. *Obitus Moysis.*

PRIMAM enim quæstionem Hebræi aliqui ex inordinata, in virum amore & veneratione dignissimum beneuolentia, & honore, nescientes Deum mendaciis nostris, ad gloriam sanctorum suorum, non indigere, neque delectari. existimarunt Moysen non fuisse mortuum, sed translatum, & occultatum. Nam, vt scribit Genebrardus, (in Chron.) Rabbi Moyses proœmio in Misna, *Septimo die*, inquit, *mensis duodecimi, sub meridiem montem Horeb* (imò Abarim) *scandens, ad superos receptus est. Nam eum dira non tetigit mortis corruptio, sed in sublimis gloriæ montem, gaudiúmque sempiternum commigrauit.* Pro eodem errore citat idem Genebrardus Hippolytum apud Theodoretum, dicentem Moysen verè in diuinam vitam translatum, sicut Henoch & Eliam, siue euadendo in naturam spiritalem, siue non videndo corruptionem. Sed neque hæc, neque iis similia verba, apud Thodoretum reperi, sed tantùm filios Israël montem conscendisse, & sepulturam Moysis quæsitam non inuenisse. CCCXVII. *A nonnullis Hebræis negatur.*

CVI opinioni videtur videtur fauere Iosephus, (l. 4. ant. fi.) *Cúmque*, inquit, *post mutuos amplexus Eleazaro ac Iesu vltimum vale diceret, inter loquendum repentina nube circumdatus, in vallem quandam est ablatus.* & Philo (in fi. li. 3.), *Iam*, inquit, *assumendus, & in ipsis stans carceribus, vnde ad cælestem metam erat euolaturus, tunc quoque afflatus diuinitus, viuens adhuc prophetauit, de seipso, tanquam mortuo ante obitum narrans se mortuum*, &c. Neuter tamen ita sensit. Non Iosephus, quidquid dicat Genebrardus. Nam ibidem (loco cit.), *Vita*, inquit, *eius tempus vniuersum centum viginti annorum fuit; cuius tertiam partem in imperio egit, vno mense minus. Mortuúsque est vltimo anni mense, die prima mensis*, &c. Quæ aperta est Iosephi de Moysi morte sententia. Neque Philo aliud sensit, aut scripsit. Illa enim verba de anima eius accipienda sunt, præsertim cùm separationem animæ à corpore apertè prædicet (ial. de Char.), de Moyse ita loquens. CCCXVIII. *Non à Iosepho aut Philone.*

Cœpit, inquit, *paulatim è mortali vita in immortalem mutari, sentiréque separationem rerum, ex quibus concretus fuerat, corpore in testæ morem discedente, nudantéque animam, hac verò auidè migrante ad destinatam sibi à natura*, aut Deo potius auctore naturæ, *regionem*; & in fine libri tertij, eundem asserit & mortuum, & sepultum inspectante nemine, nec in maiorum monumentis. Plerique etiam Rabbini, etiam Talmudici, verè mortuum sentiunt, quos refert Serarius, aitque (cum iis & Caietanus) Iosuë morienti affuisse. (l. 1. in Iosue c. 10. q. 5.)

DE morte quoque Moysis satis ambiguè loquitur D. Ambrosius. (l. de Abel & Cain c. 2.) *Non legimus de eo*, inquit, *sicut de cæteris, quia deficiens mortuus est, sed per verbum Dei mortuus est*, Deus enim neque defectionem, neque diminutionem patitur, neque adiectionem capit, vnde & addidit Scriptura, quia nemo scit sepulturam eius, vsque in CCCXIX. *Qui translationem Moysis fine morte sanciant.*

hodiernum diem, quòd ad translationem magis, quàm ad interitum intelligas. Mors enim secessio quædam est animæ & corporis. Mortuus igitur est est per verbum Dei, vt ait Scriptura, non secundum verbum, vt aduertas non nuncium mortis, sed gratiæ munus expressum, *Qui translatus magis, quàm derelictus est, cuius nemo nouit sepulchrum.* Idem etiam probat ex apparitione eius in Monte Thabor. *Quis enim*, inquit, *in terris reliquias eius potuit deprehendere, quem secum esse Dei filius in Euangelio demonstrauit?* Hæc & plura in eandem sententiam Ambrosius; cum Ambrosio videtur sentire Hiero. in Amos, in ea verba, *qui ædificat in cœlo ascensionem suam*; dum Moysem Eliæ & Enoch in cœlum ascendentibus annumerat. Ascendit, inquit, Dominus in cœlum cum Enoch. ascendit cum Elia. *Ascendit cum Moyse cuius sepultura locus, quia in cœlum ascenderat, in terra non potuit inueniri.* Greg. Nyssen. hac de re subobscurè loquitur in fine libri. Sed antè ait eum procul terram speculatum humanam vitam exiuisse, ita vt nullum in terris migrationis suæ signum relinqueret. Ambrosij opinionem sequitur Ioan. Arbor. Eadem dicitur etiam Ioachimi Abbatis sententia de translatione Moysis, sine morte, aut potiùs de eius aduentu cum Helia, tempore Antichristi, quòd etiam putauit D. Hilarius, & alij quidam recentiores, vt Maldonatus, & Iansenius. Sed non negant propterea esse mortuum, quòd satis est nobis, ad quos quæstio illa non pertinet.

In c. 29. Amos. — l. 11. theosophia. c. 11. — in c. 11. Apocal. — can. 20. in Mat. — in harmo. in cap. 17. Math. — l. de vita & mor. sanctorũ. c. 15 — li. 2. in Deut. c. 22.

CCCXX. *Quæ opinio vitetur.*

SED hos S. Isidorus tacito nomine videtur refutare. *Quidam*, inquit, *eum viuere testantur, pro eo quod sepulchrum eius non reperitur*, & quia *apparuit Domino in monte cum Helia. Mortuum autem illum esse, non raptum, certissimè sacra Scriptura testatur.* Hæc ibi. Rupertus quoque. *Asserunt plerique* quod Moyses non verè iuxta proprietatem vocis mortuus sit, sed Dominus eum absconderit; & per nomen, mortui, absconsionem eius, siue translationem debere intelligi, illud pro maximo argumento habentes, quòd transfigurato in monte Domino, iste cum Elia, cum eo loquens apparuit. Verùm si non mortuus, sed à Domino vt Enoch, & velut Elias translatus creditur, quomodo istud pro indignatione, vel ira Domini reputabitur? *Nempe sic transferri non indignationis, sed dignationis; non ira, sed magna gratia est.* Dixerat videlicet Moyses Dominum sibi iratum & indignantem, transitum Iordanis negasse, paulóque post eum æquè mortuum fuisse ostendit, atque Aaronem fratrem eius, quoniam de vtriusque obitu eodem modo locutus est Dominus. Vnde concluens, *Igitur*, inquit, *quantiscúnque quis è contrario nitatur argumentis, liberè confirmamus, quia sicut Aaron, sic & Moyses verè, & vera depositione corporis mortuus est.* Sic Rupertus. Nec aliud est mysteriũ in illis verbis, *per verbum Domini*, cùm Moyses dicitur mortuus, διὰ ῥήματος κυρίου, vt habent Septuaginta, quàm vt significetur, quod est in editione vulgata, *iubente Domino*, aut, vt alij vertunt, *iuxta oraculum Domini.* Quæ verba non distrahunt veram mortis significationem in translationem, vt translatus sit dicendus, non mortuus, sed causam eius quasi instrumentariam designant, verbum illius, qui verbo solo *mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit.* Adde quod permultis aliis locis dicitur in Scriptura mortuus, sine alia adiectione. Quin etiam dicitur à Domino sepultus, quomodo? num viuus sepultus est? an histrionicum cenotaphium hic fingere licebit? Nu. 27. 13.

CCCXXI. *Altera opinio mortuũ resurrexisse.*

ERGO alij cùm tam perspicuam haberent in Scriptura de morte sui legislatoris sententiam, aliò suum erga ipsum fauorem conuerterunt, vt resurrexisse asserent. Nam Rabbi Samuël Marrochianus in lib. de aduentu Messiæ, & habetur tomo quinto Bibliothecæ Patrum, de Moysis morte sic loquitur. Scis quod Mathusalem, & Enoch iusti, & Elias Propheta, fuerunt assumpti à Deo de mundo isto in corporibus suis. De Moyse etiam non est dubitandum, quin sit in cœlo in corpore & anima, vt dicitur Deuteronom. 34. Dixit Dominus ad Moysen, *Ascende in montem Nebo, & morere ibi; & ascendit in montem, & mortuus est, & nesciuit homo sepulchrum eius, vsque in hodiernum diem.* Et quid significat quod sepulchrum eius est ignotum in terra; cùm ipse fuerit Propheta maior & sanctior aliis, nisi quod Deus suscitauit eum, & assumpsit eum in corpore & anima, sicut alios iustos assumpsit, & eleuauit ad locum vbi sunt. Hic Hebræus Moysis mortẽ agnoscit cum Scriptura, sed resurrectionem gloriosam asserit, de qua non est nobis hoc lo- c. 13.

co disputatio: scio enim Augustinum, aut potius auctorem libri de mirabilibus sacræ Scripturæ, & Hieronymum non alienos esse ab ea sententia, quæ putat Moysem in Christi transfiguratione in proprio corpore apparuisse, quod resurrectionem supponit. Sed id nos hoc loco, vt dixi, non disputamus.

VT hanc igitur quæstionem concludamus, dubitari non potest, quin Moyses mortuus sit, prout id sæpius Scriptura diuina testatur, & quidem morte corporea, & communi, qua & Aaron frater eius mortuus fuerat, sicut ei prædixerat Dominus. *Morere*, inquit, *in monte, quem conscendens iungeris populis tuis, sicut mortuus est Aaron frater tuus in mõte hor, & appositus populis suis.* Qui ergo verè mortuũ Moysem negarit, idem de Aarone negare oportebit, & pro vno, in geminum errorem incurrere. Et quomodo de Moysi corpore altercabatur Michaël Archangelus cum diabolo, vt in Epistola Canonica Iudæ habetur, si ille adhuc viueret? Geminum etiam habes initio libri Iosuë de hac veritate testimonium. *Et factum est*, inquit, *post mortem Moysi serui Domini, vt loqueretur Dominus ad Iosue filium Num ministrum Moysi, & diceret ei, Moyses seruus meus mortuus est, surge & transi Iordanem.* Denique Ecclesia Catholica suam de Mosis morte sententiam in Martyrologio apertè declarat, & ei Menologium Græcorum, Syrorum quoque, & Hebræorum calendarium consentit cum, Seder Olam: vt propterea contraria opinio meritò erronea appelletur, cùm hæc de fide sit. Sed iam in re tam clara nimis multa, quàm etiam sequentia magis magisque confirmabunt.

(Margin, left: Iosue 1. & 2. c. 4. 14. Deut. 32. 50. — 4 Septem. cap. 10. — Viegas c. 11 in Apoc. sectio. 7.)
(Margin, right: CCCXXII. Confirmatur Mors [illegible].)

BREVIOR est de anno mortis dubitatio. Nam perspicua est Scripturæ assertio, eum centesimo vigesimo vitæ anno fuisse defunctum, vt antè retulimus. Cui consentiens Iosephus, vitæ eius inquit, tempus vniuersum centum viginti annorum fuit, cuius tertiam partem in imperio egit, vno mense minus, quod non animaduertit Adricho. dum in Chron. ait eum mortuum ducatus sui anno quadragesimo præcisè expleto. Rectius enim sensisse Iosephum ex sequentibus patebit. Videtur autem secutus Chronicum Hebræorum. Vbi dicitur eodem die mortuus fuisse, quo fuerat natus. Quod verum esse potest, licet ducatus Moysis totos quadraginta annos non expleuerit.

(Margin, left: l. 4. ant. 8. — c. 10.)
(Margin, right: CCCXXIII. Annus mortis eius.)

DE die & mense minus expedita est quæstio. Nam in Martyrolog. Rom. mors Moysi Prophetæ & legislatoris quarto Septembris ponitur. Itémque à Græcorum menologio. Hebræorum autem Calendarium, ad septimum Februarij siue Adar, qui est duodecimus mensis apud ipsos refert: quo etiam die propterea indictum erat ieiunium quot annis obseruandum Iudæis, vt in eodem Calendar. notauit Geneb. Eodem etiam die mortem Moysis contigisse, Rabbi Moyses, de quo antè diximus, & quidem sub meridiem defunctum tradidit, in proœmio Misna. Idem sæpius affirmat Chronicum Hebræorum. Iosephus de mense consentit, de die non item. Sic enim ait, *Mortuus est vltimo anni mense, die prima mensis, qui à Macedonibus Dystrus dicitur, à nostris verò Adar.* Δύστρου δὲ τῇ νουμηνίᾳ. Eandem sententiam habet idem Iosephus eodem libro quarto, vbi ait aduocatam à Moyse concionem, cùm iam de quadragesimo migrationis anno triginta tantùm dies superessent, quo die legis librum scriptum, populo tradidisse ait. Sed id postremo die vitæ Mosis non contigisse, ex ante dictis satis constat. Scriptum est enim deinde iussu Domini canticum, & vniuerso populo recitatum; secutæ etiam benedictiones totius populi. Vt Iosephi dictis non multùm in hac re fidei adhibendum esse videatur. Eidem enim repugnat etiam Chronicum Hebræorum, quod explanationem legis, quæ Deuteronomio continetur 36. diebus continuatam refert, quam Scriptura vndecimo mense prima die mensis inchoatam affirmat. Confirmant & Talmudici apud Masium.

(Margin, left: c. 10. — c. 7. 8. — Deut. 1. 3. in c. 1. Iosue v. 11.)
(Margin, right: CCCXXIV. [illegible] & dies.)

IN hac difficultate series ipsa rerum gestarum à Iosuë, vt à Scriptura refertur, nos cogit Hebræorũ sententiam amplecti. Nã mox, post 30. dierũ luctum, Hebræi duce Iosuë transierunt Iordanem, & facta circuncisione celebrauerunt pascha quarta decima die mensis primi ad vesperum, in campestribus Iericho, vt habetur Iosuë quinto. Non ergo septimo mense potuit mortuus esse Moyses. Deinde si mortuus est Aaron mense quinto, prima die mensis, vt habetur Numerorum triges. tertio. eúmque fleuit triginta diebus vniuersus populus, vt habetur in Numeris, superesset tantum sextus mensis ad bellum contra regem Arad,

(Margin, left: v. 10. 33. v. 38. — 20. 8.)
(Margin, right: CCCXXV. Recipitur Hebræorũ sententia.)

Digitized by Google

Chananæum, & reges Amorrhæorum, & Madianitarum, & initiationes Beelphegor, & populi numerationem, & legis expositionem, quæ minimùm triginta dies tenuit. Denique mortuus est Moyses statim post explanatam & commendatam legem libro Deuteronomij comprehensam, vt ex toto libro constat, quem quasi testamentum filiis Israël moriturus relinquere voluit: eáque explanatio triginta, aut summùm triginta sex dies tenuit, vt in Chronica Hebr. traditur, cui Genebrardus, Adrichomius, aliíque consentiunt. Atqui ea inchoata est primadie mensis vndecimi, vt iam ex Deuteron. diximus, consequens ergo est vt in duodecimo, non autem septimo mense sit defunctus. Itaque suspicari licet quarto illo die Septembris, vel aliquod insigne miraculum, vel beneficium à Deo, ipsius Moysis intercessione, Ecclesiæ aliquando concessum; cuius confusa sine scripto remanente memoria, existimatum sit eum esse diem dormitionis eius. Et fortasse septimus dies mensis, in septimum mensem mutatus est, & pro Adar, *quartus* in aliquo malè, vel compendiosè scripto codice lectum est. [1.3.]

CCCXXVI. *Mortis locus.*

De loco mirùm quoque est varias inueniri sententias, cùm toties in monte Abarim eum defunctum Scriptura testetur, cui Iosephus, omnésque passim scriptores consentiunt. Ille tamen iam semel atque iterum memoratus Rabbi Moyses in monte Horeb ascendisse moriturum, imprudens scripsit. Isidorus etiam, modò in Thabor, modò in Abarim mortuum scribit, mendo vtique in librum illapso: sic enim potiùs sentiendum puto, quàm virum tam eruditum vnum eũdémque montem existimasse, qui longissimè à se distant, cùm Thabor in Gallilæa cis Iordanem, Abarim in terra Moab situs sit trans Iordanem. Maneat ergo mortuum Moysem in regione Moabitarum in montibus Abarim, quorum vnus cœteris excelsior dicitur Nebo, illiúsque cacumen Phasga, quæ omnia ex Scriptura, & ante dictis certò constant. [in 6. lib. 4 vt Deut 32. 49. Deut. 34. 1 3. 27. Num. 27. 12 c. 25. de vi. & mor. san. n. 313.]

CCCXXVII. *Et modus.*

Qvod ad modum mortis attinet eam placidissimam fuisse, & instar somni obrepsisse credibile est, sano adhuc corpore, integrísque sensibus: id enim satis affirmat Scriptura, *Non caligauit*, inquit, *oculus eius, nec dentes illius moti sunt*, vel vt alij vertunt, *nec emarcuerat viror eius.* alij etiam, *maxilla eius nihil defecerant.* Septuaginta, *neque corrupta sunt labia eius.* Chald. *nec mutatus est splendor vultus eius.* Philo tamen iuxta vulgarem hominum consuetudinem ratiocinans, *Cœpit*, inquit, *paulatim è mortali vita in immortalem mutari, sentiréque separationem rerum ex quibus concretus fuerat, corpore in testæ morem discedente, nudantéque animam; hac verò auidè migrante ad destinatam sibi à natura regionem*, imò à Deo vt dixi, in locum, in quo reliquæ Sanctorum patrum animæ quiescebant, prout ei dixerat Dominus, *Iungeris populis tuis.* quod ipsum antea de Aarone Pontifice dixerat. [Deut. 32. 50. & Num. 27. 13 Nu. 20. 24.]

CCCXXVIII. *Eiusdem sepultura.*

Qvod ad sepulturam attinet, dicitur sepultus in valle terræ Moab contra Phogor, id est in loco, qui situs est inter montem Abarim, & locum idoli, cui initiatus fuerat Israël, non autem è regione Iordanis, aut Ierico. *Omnia*, inquit Caiet. *humana officia à sepultura Moysis excluduntur, ex hoc quod Deus Angelico ministerio sepeliuit eum.* Idque didicit Caiet. ex S. Epiphanio cuius hæc sunt verba, *Sepelierunt Angeli, velut traditio, quæ ad nos deuenit, habet, corpus Mosis sancti, & non lauerunt, imò neque inquinati sunt Angeli à sancto corpore.* quod officij genus erga S. Catharinam ab iisdem exhibitum Ecclesia Catholica profitetur. Sed pergit Caietanus. Rursus ex hoc quod, non in monte, vbi mortuus est, sed in valle terræ Moab sita è regione templi Phegor sepultus scribitur, insinuatur visibiliter corpus Mosis vectum esse à loco obitus, ad vallem, in qua sepultus est. Alioquin ignotum fuisset an sepultus fuisset in loco mortis, an in dicta valle, an alibi. Nam morti eius præsentes erant multi, & quemadmodum scriptum est, quòd mortuus est in vertice montis, eo quod viderunt ipsum mori ibidem, & mortuum, Iosuë, Eleazar, & alij principes populi, cum quibus ascendit in montem, ita viderunt corpus Moysis mortui vehi per aërem, ad vallem illam, & scripsit Iosuë, quòd Deus sepeliuit eum in illa. Hæc Caiet. non minus audacter, quàm probabiliter. Consentaneè iis quæ à Philone, & Iosepho referuntur, quorum ille inspectante nemine sepultum ait, manibus non mortalium, sed virtutum immortalium. Hic autem Iosuë & Eleazarum astitisse ei in monte retulit, non tamen morientem vidisse. [hæref. 9. sue loti sũt Iracomito.]

Qvod si à Caietano quæras, quomodo ergo non est notus locus sepulturæ e-

Digitized by Google

ius? Respondet, Monstrauit Deus, cadauer Mosis vehi ad vallem illam, sed non cccxxix. *Quomodo ignotum sepulcrũ.*
monstrauit locum determinatum in illa valle, in qua sepultus est. Nubes enim o-
peruit aliquantum spacium illius vallis, vt non posset quisquam videre, in quo lo-
lib. 4. Extrem. co illius spatij sepeliretur Moyses. Nubis quoque meminit Iosephus, vt antè dixi-
mus, cùm, inquit, post mutuos complexus, Eleazaro ac Iesu vltimum vale dicens,
inter loquendum repentina nube circundatus in vallem quandam est ablatus. Re-
ctius Caietanus illos facit mortis, & translationis testes. Quàm congruè autem &
conuenienter res hoc modo transacta sit, idem pergit explicare.

Hic modus, inquit, quadrat humanis sensibus; & propterea credendus est. cccxxx. *Confirmatur.*
Quoniam Deus disponit omnia suauiter, & voluit Hebræos videre Moysen non
esse sepultum in loco, in quo obiit, ne celarent eum ibi, & voluit eos videre, quòd
sepultus est in valle illa, nec tamen videre in quo loco illius vallis sepultus est, vt
nec crederetur translatus in Deum, ex hoc quod sepultus est in valle illa, nec ido-
lolatriæ relinqueretur locus, ex hoc quod certum sepulchri eius locum nesciērũt,
in can. epist. & nesciunt. Ob hanc enim causam occultatum fuisse corpus Mosis, insinuat Iudas
dicendo Michaëlem Archangelum certasse cum diabolo, de eius corpore. Hæc ip-
se; quibus non dissimilia alij quoque interpretes retulere.

Non sepeliuit Moysen populus, præstantiores habuit libitinarios, luctum ta- cccxxxi. *Funebris populi luctus.*
men publicum in trigesimum vsque protraxit diem. *Fleuerúntque eum filij Israël*, ait
Scriptura, *in campestribus Moab triginta diebus, & completi sunt dies planctus lugentium*
v. 5. 6. *Moysem.* Deposito scilicet ornatu & cultiore vestitu, vt ex trigesi. tertio Exodi
colligi potest, in veste lugubri integrum mensem, sicut in Aaronis funere, perdura-
runt: diutius etiam fortasse in luctu perseueraturi, nisi res trans Iordanem quam
primùm gerendæ vrsissent, antequam hostes redderentur omni apparatu fortio-
res. Meritò autem triginta diebus eum virum fleuere, qui pro ipsis quadraginta ip-
sos, & amplius annos, in ieiuniis, lachrymis, & precibus; in vigiliis, & laboribus,
li. 3. fi. infatigabili charitate consumpserat. *Luxit*, ait Philo, *vniuersa gens lachrymis defluens*
per mensem integrum, accedentibus ad publicum luctum priuatis affectibus, quandoquidem erat
inenarrabilis eius prouidentia, beneuolentiáque erga singulos, ac vniuersos. Triginta diebus
eum luxit populus, ait Iosephus, *cui nunquam quicquam tristius accidit, quàm tunc Pro-*
phetæ mors; nec in præsens tantummodo sui desiderium reliquit, sed maximam apud omnes æsti-
mationem, quotquot scripta eius euoluere contigit, dum eius virtutem ex illis æstimant.

Supersunt sepulchralia laudum ornamenta, quæ Deus ipse in famulum cccxxxii. *Sepulchralia laudum ornamenta, ex Scriptura.*
suum conferre voluit. *Non surrexit*, inquit, *vltra Propheta in Israël sicut Moyses, quem*
nosset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis atque portentis, quæ misit per eum vt fa-
ceret in terra Ægypti, Pharaoni, & omnibus seruis eius, vniuersæque terræ illius, & cunctam
manum robustam, magnáque mirabilia, quæ fecit Moyses coram vniuerso Israël. Laudat vi-
delicet Dominus Moysen, & incomparabilem prædicat singulari erga Deum ami-
citia, & miraculorum patrandorum facultate: eadémque cõmendat Iesus Sirach in
Eccli. c. 45. l. 4. ant. extr. libro suo. Iosephus quoque eundem multis modis virum longe maximum ce- *Iosepho.*
lebrat. *Vir omnium*, inquit, *quotquot vnquam fuerunt prudentissimus, & qui consilia bo-*
na optimè nosset exequi. Ad hæc eloquentia & tractando populo gratia, & dexterita-
te incomparabilis; affectus quoque ita semper in potestate habuit, *vt omninò illis*
Num. 12. *carere videretur.* Alludere videtur ad illud, *Erat Moyses vir mitissimus super omnes ho-*
mines, qui morabantur in terra, pergit autem; *Imperator idem cum primis bonus; vates*
verò qualis nemo alius, vt omnia eius verba vim oraculorum obtinerent.

Greg. Nyssenus cùm haberet propositum exemplar perfectæ & omnibus nu- cccxxxiii *Greg. Nyssenus. Moses perfectæ virtutis exemplar.*
meris absolutæ virtutis exhibere mortalibus, Moysen assumpsit vt Cyrum Xeno-
phon, & Socratem Plato, & L. Crassum Cicero vt ideam quandam Imperatoris,
Philosophi, Oratoris, nobis repræsentarent. Quod Nyssenus profitetur his ver-
bis. *Habes de vita perfecta in breui hac oratione meum iudicium; nam tanquam exemplar*
quoddam perfectionis, vitam Moysi descripsimus, ex qua vnum hominum monstratæ hu-
ius pulchritudinis characterem depingere licebit. Quod autem perfectionem ho-
mini possibilem Moyses assecutus sit, diuinæ vocis testimonio perhibetur. *Cognoui*
te, inquit, *præter omnes.* Et paulò pòst. *Quoniam ergo perfectionem humanæ vitæ quærеba-*
in lib. 1. Strom. *mus, eámque, vt potuimus, adinuenimus, nihil iam restat, nisi vt ad exemplar istud viuamus,*
&c. Philo in tribus libris de vita Mosis, eúmque secutus clemens Alex. Moysem

quasi ideam quandam Regis, Sacerdotis, & Legislatoris, omnibus fortitudinis, pietatis, & sapientiæ numeris absolutissimam describunt.

CCCXXXIV. *Ambrosio*

DENIQVE qui Moysen Deum Pharaonis vocauit, animos dedit magno præsuli Ambrosio, vt eum diceret humanæ dignitatem conditionis excessisse, cuius rei rationem reddens, subiungit. Etenim victor passionum omnium, nec vllis captus sæculi illecebris, qui omnem istam, secundum corpus, habitationem cœlestis puritate conuersationis obduxerat, mentem regens, carnem subiiciens, & regia quadam auctoritate castigans; *nomine Dei vocatus est, ad cuius similitudinem se perfectæ virtutis vbertate formauerat.* Hæc Ambrosius. Exo. 7. 1. l. 1. de Cain & Abel.

CCCXXXV. *Christi Domini & Mosis συγκρίσις.*

SED nihil opinor de sanctissimi viri laude detraxerimus, si quem viri illi grauissimi, sacræ Scripturæ concinentes, incomparabilem censuerunt, vt in supremo virtutum apice constitutum; nos ipsi filio Dei humana carne circundato, qui est ipsa summa sanctitas, ipse perfectionis vertex, maximéque expressa diuinitatis imago, quàm simillimũ, & quàm maximè comparabilem dixerimus. Patrum plerósque, atque istos ipsos quos retulimus, & Cyrillum præterea, ac Rupertum plurimis passim locis in Exodum, & sequentibus eius libris; ac veritatem ipsam secuti, qui Moysen Christi Domini figuram quàm absolutissimam existimarunt. Vt non mirum sit factum illum similem in gloria Sanctorum Patriarcharum, vt ait Sapiẽs, cùm factus sit similis gloriæ vnigeniti à patre, pleni gratię & veritatis. Idque ex plerisque capitibus intelligi poterit, ducto à præcurrentibus oraculis initio. l. 8 in Ioan. c. 20. Eccli. 45. 2.

CCCXXXVI. *Similitudo oraculorum*

CHRISTVS Dominus venturus in mundum, in ruinam, & resurrectionem multorum, variis Prophetarum oraculis prænunciatus est; Moysem nasciturum Ægyptius prædixit vates, qui res Ægyptiorum affligeret, & Israëlitas in altum eueheret, vt scribit Iosephus. Vide & Chron. Alex. in anno egressionis ex Ægypto 40. l. 2. Ant. c. 5.

Loci ortus.

CHRISTVS in stabulo natus, in præsepio collocatur; Moyses recens natus in fiscella scirpea, pice ac bitumine illita includitur, & in carecto ripæ fluminis exponitur; isti aderat sollicita soror, illi mater. Exo. 2. 3.

Visitationis.

Inuisitur à regibus Christus, inuisitur Moyses à Regina, illi stella duce, ista vehementi impulsu diuino, vt scriptum reliquit Philo. Illi muneribus honorant, próque deo, & rege agnoscunt, & colunt, illa liberali stipendio nutriendum curat, & adoptat in filium, & regni destinat hæredem. Vterque à matre propria, dissimili quidem, sed vtraque mirabili Dei prouidentia, nutritur, atque educitur. l. 6.

CCCXXXVII. *Mortis discriminis, ac persequentium tyrannorum.*

VTERQVE in tenella infantia maximum adiit mortis discrimen: vterque fugitiuus & exul, alter ab Ægypto, alter in Ægyptum. Vtérque inter multas innocentium submergendorum, vel obtruncandorum strages euadit incolumis. Vtérque in Ægypto aliquandiu educatus, diuinitus admonetur reuerti in patriam suam, postquam defuncti sunt, qui quærebant animas eorum. Christus Herodem hostem habuit, Moyses Pharaonem, fuit vterque tyrannus, ille in regnum, iste in regno, vtrúmque ambitio crudelissimum reddidit, & pessimum conseruandæ dominationis medium vtrique suggessit. Vterque Innocentium Hebræorum occisor, vtérque deceptus, alter ab obstetricibus, alter à magis. Vterque per horrendas plagas diu castigatus, nec correctus, miserè periit. Math. 2. 20. Exo. 4. 19.

CCCXXXVIII. *Pulchritudinis, & dignitatis externæ.*

IN Christo eximia fuit oris, totiúsque corporis dignitas, & pulchritudo, speciosus quippe forma fuit præ filiis hominum; *Formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ.* De insigni Moysis pulchritudine locuplex habes testimonium in Scriptura. Vide & apud Iosephum, & Philonem locupletissimum, quæ suo loco retulimus. Describitur Christus à Nicephoro egregio, viuidóque vultu, corporis statura magna, cæsarie subflaua, & prolixiore, colore triticeo; oculis fuluis, & splendescentibus. Denique, *maiestas diuinitatis occulta in humana facie relucebat*, vt ait Hieronymus. Artapanus apud Eusebium, ait Moysem fuisse statura μακρὸν, id est procerum, colore πυῤῥακῆ rufum, aut rutilum, capillo πολιὸν, καὶ κομήτην canum & comatum, siue prolixiorem comam gestãtem. Tota denique oris habitudine ἀξιωματικὸν venerabilem, ac dignitate plenum. Christus in monte Thabor gloriosus effectus est facie, instar solis splendescente, ex consortio diuinitatis. Aderat enim Pater in voce, Filius in carne, Spiritus sanctus in nube lucida. Psal. 44. Esa. 63. 1. Exo. 2. 2. Act. 7. 20. An. Mos. 1. n. 8. in com. in c. 9. Math. l. 9. de præpar.

Moyses in Monte Sina, ex colloquio Domini faciem retulit fulgurantem, & sicut splendorem illum Apostoli ferre nequiuerunt, sed prociderunt in facies suas, [Mat. 9.] timore exterriti, pleni exstasi, & stupore. Ita Israëlitæ timuerunt propè accedere, vibrante radios facie repercussi; [Exo. 34. 6.] ideóque velare faciem suam coactus est. Sed in illo quoque monte Moyses, quasi arbiter honorarius, gloriam Domini sui [Luc. 9. 31.] præsentia sua cohonestat, & apparet in maiestate.

cccxxxix. *Similitudo inter eos Mansuetudinis. Charitatis. Zeli.*

SED in vtroque animi similitudo potior est, atque præstantior. *Moyses vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra.* [Num. 12.] Erat Christus exemplar mansuetudinis ad imitandum propositum. *Discite à me quia mitis sum, & humilis corde.* [Math. 11. 29] Christus summa in homines charitate, patris æterni voluntate, & miseratione descendit in terras, Moyses pro sua in Hebræos charitate, Dei missu clamorem, & [Exo 3. 7.] afflictionem illorum miserescentis, descendit in Ægyptum. Christus diuino zelo commotus Iudæos variis criminibus obnoxios obiurgat, increpat, flagris cædit, mensas euertit, effundit æs, & templo eius prophanatores expellit. Moyses eodem zelo incensus, toti populo scelera sua, murmurationes, idololatriam improperat, idolum comminuit, tabulas confringit, & prophanos idololatras gladio Leuitarum interficit. [Exo 32.]

cccxl. *Patientiæ in suorum iniuriis.*

CHRISTVS à suis multa passus est; [Luc. 4. 29.] modo in supercilium montis, inde præcipitandus adducitur, modò sustulerunt lapides, vt iacerent in eum, modo [Ioan. 8. 6.] probris, & conuitiis affecerunt. Quoties Moyses à suis in discrimen mortis adductus ad Dei tabernaculum confugit? quot maledictis, calumniis, murmurationibus, lapidationibus appetitus? vterque pro ingratissimo populo Deum orauit, vterque exauditus est pro sua reuerentia, vt meritò dicere vterque possit, *Retribuebant mihi mala pro bonis, & odium pro dilectione mea.* Vnus oblitus sui in cruce pendens dicebat. [Exod. 32.] *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt*: Alter verò prodigus sui dicebat in monte orans, *Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis dele me de libro tuo.*

cccxli. *Sacerdotij, & officij mediatoris.*

MOYSES extraordinarius Sacerdos, ipso etiam Aarone Pontifice maior, qui à Moyse consecratus est pontifex; Moyses autem à Deo. Ideo Dauid Moysen [ps. 98. 6.] Aaroni in Sacerdotio videtur antetulisse, dum ait, *Moyses & Aaron in Sacerdotibus eius.* Vide Genebrardum in eum locum. Ergo Moyses Dei, & hominum inter- [Gal. 3. 19.] pres, & mediator constitutus est. Vnde dicebat populus, *Loquere tu nobis, & au-* [Exo. 20. 19.] *diemus, non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.* Itaque quæ ipse vel in monte discebat à Domino, vel in tabernaculo, populo deinceps enunciabat, iuxta il- [Exo. 18. 19.] lud, *Esto tu populo in iis, quæ ad Deum pertinent, vt referas quæ dicuntur ad eum*, imò & [Exo. 4. 15.] inter Deum & Aaronem mediator fuit. *Loquere*, inquit, *ad eum, & pone verba mea in ore eius, & ego ero in ore tuo, & in ore illius, & ipse loquetur pro te ad populum, & erit os tuũ; tu autem eris ei in iis, quæ ad Deum pertinent.* [1. Tim. 2. 5.] Christus autem mediator Dei & hominũ. [Ioan. 1.] *Deum nemo vidit vnquam; vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Omnia* [15. 15.] *quæcúnque audiui à patre meo nota feci vobis.* [Deut. 18. 18.] Promiserat id Dominus ipse, *Ponam verba mea in ore eius; loquetúrque ad eos omnia quæ præcepero illi.* Denique singulari in æternum Sacerdotio prædictus est, omnis Sacerdotij perfectionem in se complexus.

cccxlii. *Vterque Propheta.*

CHRISTVS Propheta, & Propheta magnus qui surrexit in nobis; & vir [Ioan. 6. 14.] Propheta potens opere & sermone, Propheta qui venturus erat in mundum, Propheta ille singularis de gente Hebræa suscitandus à Domino, cui sub interminatione diuinæ vltionis, obtemperandum sit. Propheta quoque Moyses similis ei [Deut 18. 18.] potens & ipse opere & sermone, Stephano teste. [Act. 7. 22] Propheta, cui par non surrexit [Deut. 34. 10] in Israël, quem nosset Dominus facie ad faciem. [Num. 12.] Vtique in Israël, quia ex Israël, in lumen & reuelationem gentium surrexit maior. [Math. 11. 11] Maximus Prophetarum Moyses in gente Hebræa, at qui minor est in regno cælorum, maior est eo. [vide an. Mosis 21.]

Et legislator.

Legislator Moyses, legislator & Christus. [Ioan. 1.] *Quia lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est.* Magnus legislator Moyses; & si omnium gentium legislatores quæsieris, Atheniensium, Lacedæmoniorum, Græcorum omnium, Ægyptiorum, Assyriorum, Romanorum, rectè de Moyse illud [c. 36. 22.] Iobi vsurpari potest. *Nullus ei similis in legislatoribus.* Quæ est enim alia gens sic inclyta, vt habeat ceremonias, iustáque iudicia, & vniuersam legem, quæ est Israëlis sapientia, & intellectus coram populis. [Deut. 4. 6. 8] *At Dominus Iudex noster, Dominus legifer* [c. 33. 22.] *noster, Dominus rex noster, ipse saluabit nos*, ait Esaias, qui legem, vt illis temporibus

Digitized by Google

excellentissimam, nihil tamen ad perfectum adducentem, perficiat; melioris testamenti sponsor factus, Iesus. Heb. 7. 19 22.

CCCXLIII. *Similitudo in assumenda alienigena.* Moyses duxit vxorem Æthiopissam alienigenam, filius Dei non assumpsit sibi in sponsam naturam spiritualem, Angelicam sibi cognatam, sed corpoream, terrenam, atque mortalem, *Neque enim Angelos, sed semen Abrahæ apprehendit.* Heb. 2. 16. Vnde indignata soror eius, natura scilicet spiritualis Angelorum rebellium, lepra peccati percussa, à populo Dei in æternum segregata est. Num. 12. *Et vlciscendo Pharaone.* Electus est Moyses, vt esset Deus Pharaonis, vt eum debellaret, & plagis multiplicibus confectum, in profundo maris obrueret. Electus est Christus Dominus, verus Deus & homo, vltor & vindex in Pharaonem tartareum, cuius popularetur imperium, & in profundum inferni præcipitem daret, submersis in mari rubro sanguinis sui, peccatis nostris spiritualibus Ægyptiis. Quæ opera tam congruentia inter se S. Stephanus indicauit, vt cùm Christus Dominus ab Esaia, & aliis Prophetis nomine Redemptoris afficiatur, quasi titulo proprio, & suo. Eum ipse Moysi quoque tribuerit dicens, *Hunc Deus principem, & Redemptorem misit, cum manu Angeli, qui apparuit ei in rubo.* Act. 7. 35.

CCCXLIV. *Et spoliando Ægypto.* Egressus est Moyses de Ægypto, cum populo suo, spoliatis Ægyptiis, in mercedem laborum suorum, & vasa aurea, atque argentea, ascendens in terram Chanaan, abstulit secum. Exo. 12. 35. Christus pretiosas animas, diuitias inferorum, è carcere illo eduxit, *Et expolians principatus & potestas, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso*, & *ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem.* Colos. 2. 15 Ephes. 4. 8.

Ineundáque pugna. Moyses cum Pharaone pugnaturus propriæ infirmitatis conscius, tertiò coram Deo excusat se. Christus pugnaturus cum potestate tenebrarum, humanã infirmitatem circumferens, tertiò patrem orans ait, *Pater si possibile est transeat à me calix iste.* Exo. 3. Math. 26 39 c. 42. 44.

CCCXLV. *In ieiunio.* Vterque quadraginta dies ieiunus, sine vllo cibo, potúque transegit, Moyses antequam legem suam diuinitus acciperet; Christus antequam Euangelicæ legis perfectionem in monte traderet. Exo. 24. 18. Deut. 9. 9. 18 25. Math. 4. 2.

Fama. Fuit Moyses vir magnus valdè in terra Ægypti coram seruis Pharaonis, & omni populo. Exo. 11. 3 Et Iosephus, *Hunc,* inquit, *virum mirandum Ægyptij, & diuinum existimant, sed non sine blasphemia incredibili, sibi vindicare conantur.* l. 1. cõ. Appi. At Iesus Nazarenus fuit *vir Propheta potens in opere & sermone, coram Deo, & omni populo.* Luc. 24. 19 qui & dicebat, *Propheta magnus surrexit in nobis, & Deus visitauit plebem suam.* Luc. 7. 16.

CCCXLVI. *Et miraculis.* Moyses inter omnes Prophetas in signis & prodigiis edendis admirabilis fuit, vt de eo scriptum legamus, *Non surrexit vltra Propheta in Israël sicut Moyses, in omnibus signis, atque portentis, quæ misit per eum, vt faceret in terra Ægypti Pharaoni, & omnibus seruis eius, vniuersæq; terræ illius.* Deut. 34 fi. Sed & deinceps in deserto corã vniuerso Israële totis quadraginta annis. At Christus Dominus, & inter Prophetas, & inter Sanctos omnes admirabilis, & incomparabilis fuit in miraculis atque portentis, vt ea ne mundus quidem vniuersus capere possit. Ioan. 21. Vt etiam inuidia tabescẽtes inimici dicerẽt, *Quid facimus, quia hic homo multa signa facit,* & alij. *Quanta audiuimus facta in Capharnaum, fac & hic in patria tua.* Sed habemus testimonium maius istorum vocibus. *Si opera non fecissem,* ait Christus ipse, *quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.* Ioan. 15. 24. Denique patrauit vtérque prodigia ingentia in cœlo & in terra, & in omnibus abyssis, sed alter in castigationem nocentium, alter in subsidium miserorum.

CCCXLVII. *Similitudo subditorum vtriusque.* Moyses habuit sub se duodecim tribuum principes, habuit & seniores, siue Presbyteros septuaginta, vel septuaginta duos, qui curam gererent populi totius; Exo 18. quibus & spiritus Mosis communicatus est, dicente Domino, *Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israël, & auferram de spiritu tuo, tradámque eis, vt sustentent tecum onus populi.* Nu. 11 17. 24 Num. 11, 16 Nihil tamen spiritu Mosis diminuto. Habuit Christus Dominus duodecim Apostolos, quos constituit principes super omnem terram, quibus dedit potestatem sedendi super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël. Math. 19 fi. Designauit etiam Dominus alios septuaginta duos, & misit illos binos ante faciem suam &c. Luc. 10. init. quibus & Spiritus sanctus, Spiritus Christi Domini, in Pentecoste communicatus est, vt populum cum Domino, vice Domini regant. 1. Petr. 1. 11. 1 Thess. 4 8

CCCXLVIII *Neuter adit promissam hæreditatem.* Non ingreditur terram promissam Moyses, eam tamen oculis circunspicit, & successori ministro, & famulo suo Iosuë occupandam tradit, partem tamen eius aliquam trans Iordanem populo suo acquirit. Nu. 21. 1 2. 21. 2. c. 27. 13. c. 32. Terra promissa Christo Domino, est hæreditas gentium ad fidem conuertendarum, *Postula à me, & dabo tibi gentes hæredi-*

Digitized by Google

Exitvs Hebræorvm 40. 7. c 31. Deuter. 31. Psal. 1. Ioan. 4. 35

Paralelismvs Christi et Mosis.

tatem tuam, & possessionem tuam terminos terra, quam circunspiciebat cùm diceret, *Ecce dico vobis, leuate oculos vestros, & videte regiones, quia albæ sunt iam ad messem.* Eas nō per se ipse adiit, qui missus erat duntaxat ad oues, que perierant in domo Israël, sed per famulos & ministros suos Apostolos ac Discipulos, & maximè Petrum vicarium suum, contentus ipse paucos in Iudæa sibi aggregasse, qui semen essent futuræ messis amplissimæ.

Vterque moritur.

Moritvr Moyses, moritur & Christus Dominus, vtérq; in monte, mortis suæ præscius, vtérque eam sponte à Domino accipiens, Moyses quidem senex, sed viuido, & valido adhuc corpore, Christus in ipso ætatis flore vita fungitur. Vterque honorificè sepelitur, ille à sanctis Angelis, hic à sanctis viris. vtriusque sepulchrum gloriosum, vterque resurrectionis particeps fuit, Moses ad tempus, vt multi existimant; Christus, vt omnes credimus in perpetuum, nam *iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur.* Vtérque viuit & regnat in cœlis in omnem æternitatem. Rom. 6. 9

cccxlix. *Epitaphiũ Mosis.*

Et si autem diuinitus factum est vt occultum esset maximi Prophetæ sepulchrũ, ne populus Hebræorum, qui viuum iniustissimis modis vexauerat, iniustis atque an debitis mortuum honoraret modis, quo referebatur illa cacodæmonis cum Archangelo Michaële de Mosis corpore altercatio. Epitaphium tamen quod inscribi possit iustum debitúmque tanto viro, nec vlli obnoxium periculo minimè denegandum. Hoc ergo esto magni Mosis Iudæ 9.

EPITAPHIVM.

CONDITVS EST IN HAC VALLE MOSES, LEGISLATOR OMNIVM, SECVNDVM FILIVM DEI, NOBILISSIMVS: ET PROPHETA IN HEBRÆO POPVLO, VETERIQVE LEGE MAXIMVS; QVI IN TRIBV LEVI EX AMRAMO, ET IOCABETHA IN ÆGYPTO NATVS, EX ABIECTO INFANTVLO IN FILIVM REGIS ASSVMPTVS, IN SPEM IMPERII EDVCATVS EST. INDE ALTERNANTE PROVIDENTIA E FILIO REGIS FIT EXVL, ET PROFVGVS IN MADIANITIDEM, IN PASTOREM OVIVM MVTATVS, VXORE AVGETVR ET LIBERIS. DONEC ELECTVS ATQVE EVOCATVS A DEO AD FACTVM LONGE GLORIOSISSIMVM, ATQVE POST HOMINVM MEMORIAM MAXIMVM, FIT REGIS POTENTISSIMI TERROR, ET QVASI QVIDAM DEVS. FIT ÆGYPTI VASTATOR, MARIVM PATEFACTOR, CVLTOR SOLITVDINVM, ATQVE INNVMERABILIS POPVLI MODERATOR, ET PRINCEPS. HIC ILLE EST SOLVTOR SERVITVTIS ET CAPTIVITATIS, PRODIGIORVM PATRATOR, CHARITATIS, ET PATIENTIÆ, OMNIVMQVE VIRTVTVM QVASI PRODIGIVM: ANGELORVM CARVS AC IVCVNDVS COMES, DOMVS DEI FIDELISSIMVS ADMINISTRATOR, DEVM INTER POPVLVMQVE MEDIATOR; IPSI DENIQVE DEO FAMILIARISSIMVS, ATQVE INTIMVS. HIC ILLE EST QVI TRIPLICI, PARIQVE VARIETATE VITÆ, QVADRAGINTA PRIMOS ANNOS IN AVLA VERSATVS INTER PRINCIPES; MEDIOS IN MADIANITIDE INTER PASTORES, ATQVE COELITES; POSTREMOS IN HORRENDA, VASTAQVE SOLITVDINE, INTER ISRAELITARVM TVRBAS, AERVMNASQVE DIVTVRNAS TRANSEGIT; IN PRIMA ILLA PERIODO CASTE DELICIAS REGVM ATTIGIT: IN ALTERA CORPORIS LABORES FORTITER PERTVLIT; IN TERTIA HEROICA MENTIS CONSTANTIA TANTAS ANIMI CVRAS EXPERTVS EST, QVANTAS PATIENTISSIMO RECTORI IMPROBISSIMVS POPVLVS INFERRE POTEST. MORTVVS EST TRANS IORDANEM IN MONTE NEBO, IN VERTICE

Digitized by Google

PHASGA, INTEGRIS MENTIS CORPORISQVE SENSIBVS, ET ANGELICO MINISTERIO IN HAC VALLE SEPVLTVS. ANNO ÆTATIS CENTESIMO VIGESIMO. GVBERNATIONIS, ET EXITVS HEBRÆORVM QVADRAGESIMO. MENSIS ADAR SEPTIMO, AB AARONIS PONTIFICIS MORTE MENSE OCTAVO; A IOSEPHI PATRIARCHÆ OBITV ANNO. CENTESIMO XXCIV. IACOBI CCXXXVIII. ISAACI CCLXV. ABRAHÆ TRECENTESIMO SEPTVAGESIMO. A DILVVIO NONGENTESIMO VIGESIMO SEPTIMO. A CONDITV RERVM BIS MILLESIMO QVINGENTESIMO OCTOGESIMO TERTIO. ANTE ORTVM CHRISTI DOMINI VERI PROPHETÆ, REGIS, LEGISLATORISQVE MVNDI, CVIVS EXPRESSAM MOSES GEREBAT IMAGINEM, MILLESIMO QVADRINGENTESIMO SEPTVAGESIMO.

SCHOLIA ANNI 2583.

1. N. XIV. VIDE Genebrardum in Psal. septuag. septimum. Chronicum Hebr. cap. nono ait populum murmurasse pro aqua, quia defecerat puteus, cui assentitur Genebr. & quomodo potuerit esse vsui puteus aliquis in tã crebris locorum mutationibus dixi anno Mosis octogesimo primo, n. 329.

2. N. XXII. lib. 1. de vita Mos. Vnde Philo. *In aditu regionis*, Chananæorum scilicet, *habitabat gens cognata, quos sperabant fore belli aduersus vicinos gerẽdi socios, adiutoresque in parandis nouis sedibus, aut si hoc grauarentur, certè neutris se adiũcturos partibus. Nam vtriusque gẽtis primi conditores, tum Hebraicæ, tum accolentis fines hostiles, vna matre, vnóque partu editi fuerant, quorum familiæ fœlici auctæ sobole, in duas populosas gentes tum excreuerant. Harum altera, Idumæa scilicet in suis mansit sedibus, altera in Ægyptum propter famem translata, post aliquot ætates retro vnde venerat rediit, hæc cognationis non oblita, quamuis dudum disiuncta sedibus, & tunc quoque nihil de ritu maiorũ agnoscens in degeneribus posteris, arbitrabatur decorum esse mansuetis ingeniis, si antiquæ necessitudini aliquid tribuerent. In altera nullum supererat amicitiæ vestigium, quæ lõgè diuersis assueta moribus, rationibus, consiliis, studiis aucta renouabat odia.* Et paulò pòst. *Cæterum dux Hebræorum Moses quamuis primo in cursu poterat eos opprimere, iniquum id ratus, propter ius ante dictæ cognationis* (aut potius studio diuinæ prohibitioni obtemperandi) *maluit transitum per eorum agros petere, pollicendo se iter facturos sine incolarum iniuria, intactis agris, & pecoribus, ne potum quidem aquæ necessarium sumpturos absque pretio, in potestate incolarum annonam fore; se vsuros foro ex ipsorum arbitrio.* Hæc Philo, l. 4. c. 4. quib' Ioseph. simillima, licet pauciora enarrat.

3. N. XLIX. Illud, *contra*, quidam explicant *versus*, vel, *ad*; alij *vltra*, & trans, vt Hieron. in triges. nona mansione, & Septuaginta, & Chald. Alij *citra*, vt Vatab. quia nondum transierant. Chronicũ Hebr. habet *à latere Arnon.*

4. N. XI. At dubium hîc exoritur, videtur enim secũ pugnare Moyses, qui supra dixit Idumęos negasse transitum, hic autem ait dedisse. Ideo quidam Rab. Sal. apud Lyran. refert, illud, *sicut fecerunt*, ad alimenta; alij autem, vt Lyranus & Sà, referũt etiam ad transitum, vt scilicet permissi sint trãsire, non quidem per mediam regionem Idumææ, sed per fines eius, quorum incolæ fecerũt. quod hic de Idumæis indeterminatè affirmat. vt nõ sit necessarium geminam legationem ad Idumæos cõminisci cum Caiet. vt suprà diximus.

5. N. LXXXVII Cæterũ Behel & Bahal, & Bel, & Bal, & in plurali Baalim sæpè pro eodem sumuntur. Sed additur aliqua vox ad distinctionem, vt Behel Phegor, est qui colitur ad montem Phegor, siue Phogor. Beel Zebub, qui frequentatur à muscis. Plerique existimant esse generale nomen deorum gentium, ductum à verbo significante præesse, vel dominari, vel à Bal; quòd lingua Punica significare Deum Seruius auctor est. Vide multa in hanc sentẽtiã apud Riberã. in c 2. Osee n. 60. & seq

6. N. XCIII Hieronymus in Mãsione quadragesima secunda; Phinees, inquit, filius Eleazari zelatus est zelum Domini, Zambri & scortum madianitidẽ pugione transfigit. Vnde & accipit pręmium in æternam memoriã armum victimæ.

7. N. CIII. in c. 1. ad Titum. Hanc Moysis in publicam vtilitatem magis quàm priuatam spectãtis moderationem, Hieronymus in exemplum adducit, & Origenes homilia viges secunda in numeros, vbi post alia. *Addiscant Ecclesiarum principes*, ait, *successores sibi non eos qui cõsanguinitate generis iuncti sunt, nec qui carnis propinquitate sociantur testamento significare; neque hæreditarium tradere Ecclesiæ principatum, sed referre ad iudicium Dei: & non eligere illum quẽ humanus cõmendat affectus. Sed Dei iudicio totũ de successoris electione permittere*. hęc & alia Orig.

8. N. CXII Locum hunc Clemẽtis Alexandrini in paucis memorabilem, non pigebit hic seorsum adscribere. *Nam quod*, inquit, *quomodo Iudæos Deus saluos esse voluit, dans eis Prophetas: ita etiam Græcorum spectatissimos propria suæ lingua Prophetas excitatos, prout poterant capere Dei beneficentiã, à vulgo secreuit, præter Petri prædicationẽ; declarabit Paulus Apost. dicens. Libros quoque Græcos sumite, agnoscite Sibyllam, quomodo vnum Deum significet, & ea quæ sunt futura: & Hystaspem sumite & legite, & inuenietis Dei filium multò clariùs, & apertius esse scriptum, & quemadmodum aduersus Christũ multi Reges instruent aciem, qui eum habent odio, & eos qui nomen eius gestant, & eius fideles, & eius toleran-*

tiam, & aduentum.

9. n. CLXXXVIII Olim legebatur, *ex*, in Hebræo & Græco habetur, *aut*, sed illa disiunctiua æquiualet copulatiuę, vt patet ex eadem phrasi versu nono. Quanquam illud, *vel*, non mutat sententiam, sed explicat eandem esse personam, siue sacerdos appelletur, siue iudex.

10. n. CCXIV. Nec est inusitatum, exceptis, sumi loco, pręter, ęquè enim dicitur, nemo exceptis vobis id dixit, & nemo præter vos. Et interrogando, quis præter vos, aut exceptis vobis; idque beneficio expressæ vel subintellectæ negationis. c.18.2. Vide Deut. vbi Vatab. excepto, interpretatur præter.

Notauit Munsterus in Calendario Hebraico, Hebręos distinxisse libros Mosaicos in 54. maiora capita, quæ ipsi vocant סדרים, scribereque in Bibliis suis initiata eorum vocabula maiusculis literis, præmisso magno spatio, in quo scribunt cor litterā פ. per quam significari aiunt פתוחה, id est aperta, nimirum linea. Hæc 54. Sedarim singulis annis legũt in Synagogis suis, ordinántque in Calendariis pro quolibet sabbatho proprium Sedar. Primũ incipit ab initio Geneseos, 1. à 6. cap. 3. à 12. eiusdem. Hæc ille. Constat tamen duas tantùm & 50. hebdomadas in anni circulo numerari, sed reliqua vsui erant annis embolismatibus.

Epitaphium Aaronis primi Hebræorum Pontificis.

Referatur hoc Epitaphium ad num.34. HVNC IN HAC SOLITVDINE MONTEM INCOLIT, INCOLETQ; AD NOVISSIMVM DIEM, PRIMVS HEBRÆORVM PONTIFEX AARON, AMRAMI ET IOCHABETÆ FILIVS, CAATHI NEPOS, PRONEPOSQ; LEVI; MOSIS MAGNI PROPHETÆ, AC LEGISLATORIS FRATER, ET APVD PHARAONEM POPVLVMQVE HEBRÆVM INTERPRES. HIC EST ILLE AARON, QVI LABORIBVS ÆRVMNISQVE GRAVISSIMIS, IN DVRISSIMA ÆGYPTI SERVITVTE, IPSOS TRES ET OCTOGINTA ANNOS EXANTLATIS, EXPEDIENDÆ LIBERTATIS, PRODIGIORVMQVE PATRANDORVM MOSIS SOCIVS DIVINITVS ELECTVS EST. HIC EST QVI VIRGAM AARONICAM IN DRACONEM VERTIT, EAMQVE DEVORATIS ÆGYPTIORVM COLVBRIS, IN PRISTINAM NATVRAM REVOCAVIT; QVI PERCVSSIT FLVMEN ÆGYPTI, ET MVTATVS EST IN CRVOREM; EXTENDIT MANVM SVPER AQVAS ET PALVDES; ET RANIS ITA EBVLLIERVNT, VT IN IMMENSOS AGGERES COACERVARENTVR: PERCVSSIT PVLVEREM TERRÆ, ET EXORTI SVNT ILLICO SCINIPHES INNVMERABILES, ET MVSCÆ IMPORTVNISSIMÆ IN PERNICIEM HOMINVM, ET IVMENTORVM. HIC EST QVI SAXA GRANDINVM FLAMMASQVE DEVOCAVIT E COELO: QVI VIVOS INTER ET MORTVOS SVFFITVM FACIENS NVMEN DIVINVM PLACAVIT; QVI IN VITVLO AVREO ITA PER INFIRMITATEM PECCAVIT, VT CVLPA INSIGNI ANIMI DEMISSIONE AC DOLORE EXPIATA, DESTINATVM SIBI, FAMILIÆQVE SVÆ SACERDOTIVM NIHILO SECIVS OBTINVERIT. QVI PRÆSTANTI ANIMI CONSTANTIA GEMINOS FILIOS ÆTATE AC DIGNITATE FLORENTES, DIVINO ABSVMPTOS INCENDIO, NON SOLVM FORTITER, SED TACITVS ETIAM TVLIT. NEC MIRVM SIC TVLISSE SVORVM OBITVM, QVI EADEM FORTITVDINE ACCEPERIT ETIAM NVNCIVM MORTIS SVÆ; ET OMNIS HEBRÆORVM PROSPERITATIS EXPERS ET EXORS EAM OBIERIT, ANNO AB INITIO SVMMO SACRORVM MAGISTRATV XXXVIII. CVMQVE EAM DIGNITATEM DEI IVSSV, PRÆVIISQVE PRODIGIIS, ALTERO AB EXITV POPVLI EX ÆGYPTO ANNO SVSCEPISSET, EAMQVE PER INVIA, INCVLTAQVE ARABIÆ LOCA, IN TABERNACVLO, QVASI MOBILI TEMPLO ANNOS XXXVIII. MENSES TRES, DIES XXII. CVM LAVDE ADMINISTASSET, EIVSDEM DEI IVSSV DEPOSVIT, ATQVE IN FILIVM NATV MAXIMVM ELEAZARVM TRANSTVLIT. VIXIT CXXIII. ANNOS. MENSE V. I. DIE MENSIS VIVERE DESIIT, QVARTO POST MARIÆ SORORIS FVNVS, ET ANTE FRATERNVM OCTAVO. CVM EO BEATA ÆTERNITATE NVNC FRVITVR, CVIVS CRVENTI IN CRVCE SACRIFICII, ANTE QVATVOR SVPRA MILLE, ET QVINGENTOS ANNOS TYPVS FVIT. XXXIV. *Appensum sepulchro in monte Hor.*

Digitized by Google

ANNVS MVNDI 2584. DILVVII 928. 4. ÆTATIS 121.

EXITVS AB ÆGYPTO 41. ELEAZARI PONTIFICIS 2. IOSVE 94. PRINCIPATVS, PRIMVS. AMYNTÆ 9. IMPERII ASSYRIORVM 655.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1469.

I. *Ioſue ornatur diuina gratia ad principatum rectè adminiſtrandum.*

DEFVNCTO Moyſe ſeruo Domini[1], incipit Ioſue ſummum gerere magiſtratum, ad quod munus, & ea quæ cum eo coniuncta erant ritè obeundum, & interius diuina gratia, & exterius colloquio diuino roboratur. Nam repletus dicitur ſpiritu ſapientiæ, per manuum Moyſis impoſitionem, haud dubium quin & ſpiritu intellectus, & conſilij, & fortitudinis, & ſcientiæ, & pietatis, ac timoris Domini; quæ ſunt nobiliſſima monilia atque ornamenta animarum, omnibus quidem neceſſaria, ſed iis in primis, qui ad clauum Rerumpubl. ſedent, quò Dei vnius electione, & ſuffragio vocatus fuerat Ioſue; præſertim cùm ea dona natura ſua cohæreant, & Dominus credendus ſit electionem ſuam ſpeciali fauore proſecutus. Quod ſi eo differunt diuina verba à noſtris, quod noſtra ſignificent tantùm quid faciendum ſit, illa verò etiam faciendi, atque obtemperandi vim præbeant (propterea enim Chriſtus Dominus, rectè iubebat aliqua fieri, quæ alioqui fieri non poterant; quia iubendo, ſimul etiam vires ad obtemperandum dabat: vt cùm ait cæco illi. *Reſpice*, & paralytico. *Tolle grabatum tuum, & ambula*) certè cùm Dominus toties inculcat Ioſue, *confortare, eſto robuſtus*, ſimul etiam eximiam animi fortitudinem, atque præſentiam ipſi tribuiſſe meritò cenſeri debet. Et ſanè Sapiens, primam ei laudem fortitudinis tribuit.

[Margin: 1. 9. — Deut. 34. 9. — Eccl. 46. 1.]

II. *Quem init ſtatim à morte Moyſis.*

COEPIT igitur Ioſue ſeptimo vel octauo duodecimi menſis, Principatum ſibi paulò ante mortem Moyſis impoſitum exercere, vt ait Genebr. in Chronic. Neque enim oportebat tantum, támque turbulentum populum aliquanto tempore ſine principe viuere. Ideóque Moyſes ſtatim atque Dominus ei mortem ſuam reuelauit, petiit, vt de ſucceſſore prouideret; memor quid ſe abſente in monte Sina cõtigiſſet. Eius igitur iuſſioni tribuendũ videtur, quod totus populus triginta dies in luctu Moyſis poſuerit, in eóque obedierunt ei filij Iſraël, ſicut obedierant Moyſi, in exequiis fratris eius celebrandis. Etſi enim vtrobique populus id ſponte feciſſe videatur; in tanta tamen perſonarum, & iudiciorum, & voluntatum varietate, credibilius eſt eius decretum interueniſſe, qui vniuerſis præerat, cum legitima poteſtate.

[Margin: p. 82. in fine — Exod. 32. — Num. 27. 16. — Num. 20. 30.]

III. *Quando facta Domini ad Ioſue cohortatio.*

QVANDO autem fuerit facta hæc Domini ad Ioſue cohortatio, in dubio eſt. Quidam enim ſtatim à morte Moyſi factam putant: alij durante triginta dierum luctu: alij denique poſt luctum funebrem expletum. Et prima quidem ſententia magna probabilitate non caret. Nec ſecunda quæ eſt Andreæ Maſij, & Lyrani ſententia, licet pro contraria à quibuſdam afferatur. Sic enim ait Lyranus. *Notatur tempus in quo iſta mandata facta ſunt Ioſue, ſcilicet poſt mortem Moyſis, & ante terminum luctus mortis eius, qui durauit triginta diebus, vt dicitur Deuteronomij vltimo, quia mandata iſta facta ſunt Ioſue à Domino, ante miſſionem exploratorum ab eo: ipſi autem miſſi fuerunt ante terminum luctus Moyſis, ſecundum Hebræos. Aliqui tamen expoſitores dicunt vtrúmque, ſcilicet verbum Domini ad Ioſue, & miſſionem exploratorum ab eo fuiſſe poſt terminum luctus Moyſis: ſed primum videtur probabilius.* Hæc ad verbum Lyranus, qui hanc Hebræorum ſententiam eſſe fatetur, vt vidimus, & ſi pro contraria ſtent aliqui Rabini apud Serarium. Abulenſis etiam fatetur eam eſſe vetuſtiorum quorundam,

[Margin: Serarius in q. 1. in c. 1. — q. 4. in c. 1.]

Tertia est Serarij, & Caietani, qui post expletos dies luctus id contigisse putant; sed videtur textus exigere celeritatem, cui mora dierum triginta parum conuenit.

IV. *Videri statim à morte*

ITAQVE prima, vt dixi, sententia probabilior videtur. Cùm enim Iosue satis supérque experientia didicisset, sibi cum populo duræ ceruicis rem fore, quique se contra ipsum Moysem contumeliosè sæpè, insolentérque gessisset, potuit sine dubio gemere, & quadam animi infirmitate labefactari; cui vt quàm primùm Dominus mederetur, non distulit in alterum mensem ei animos addere; nec est quod aliud huius hæsitationis vestigium requiratur, quàm ipsam quater repetitam hoc capite primo animi firmitatem. Imò toto Domini oratio ad eum benè animandum apertè refertur, vbi hæc inter alia. *Nullus poterit vobis resistere cunctis diebus vitæ tuæ, sicut fui cum Moyse, sic ero tecum, non dimittam, nec derelinquam te. Confortare & esto robustus, tu enim sorte diuides populo huic terram, pro qua iuraui patribus suis, vt traderem eam illis. Confortare igitur, & esto robustus valdè, vt custodias & facias omnem legem, quam præcepit tibi Moyses seruus meus.* Et paulò pòst. *Ecce præcipio tibi confortare, & esto robustus. Noli metuere, & noli timere, quoniam tecum est Dominus Deus tuus, in omnibus ad quæcumque perrexeris.* Hæc ibi, quæ non admodum obscuram præbent ansam suspicioni prædictæ [2]. Fauet etiam huic sententiæ, quod alioqui tam præparatio ad transitum Iordanis, quàm exploratorum profectio, & reditus, & similia, temporum angustiis non parum vrgentur, vt ex sequentibus patebit. Hæc ergo sententia nobis magis probatur.

Serar. q. 1. in c. 1. Ios.

2.

V. *Tempus dimissorum à Iosue exploratorum.*

DICIMVSQVE primò durante luctu, & exequiarum celebritate, Iosue à Deo quàm primùm confirmatum ad constantiam fuisse, & mandatum de accurata diuinæ legis obseruatione accepisse. Deinde durante eodem luctu sub initium mensis primi, post Dei adhortationem, missos à Iosue exploratores, ante indictam profectionis præparationem: quod significat Scriptura cùm ait, missos duos viros exploratores *in abscondito*: secreta autem missio nihil publicum luctum impedire potuit, vt necesse sit eam differre, donec populus eluxisset. Et putat quidem Masius fieri potuisse vt eodem die Iosue dimiserit exploratores, & monuerit populum, vt paratus esset in diem tertium ad traiectionem. Verùm satius est dicere maturius fuisse missos exploratores, vt potuerint etiam ante indictam profectionem rediisse. Pertinet enim ad Imperatoris prudentiam, non indicere aliquò totius exercitus profectionem, rebus & locis inexploratis; mittere autem exploratores, nec expectare reditum, vt de profectione statuatur, est irritam reddere missionem, & præcipitare profectionem, quam auditis fortè exploratoribus, necesse foret retardare. In quam etiam sententiam post multam denique disputationem descendit Serarius. Puto ergo probabilius esse exploratores missos primo die mensis Nisan fœlici omine, qui est primus anni sacri mensis, quia ita commodius explicatur profectionis ipsorum, latibuli, reditúsque tempus. Primo, inquam, mensis Nisan Hierichuntem venerunt. Secundo, ibi in perlustranda vrbe substiterunt, vt vult Iosephus, & nocte sequente emissi sunt. Tertio, quarto, & quinto in montanis latuerunt. Sexto denique ad suos reuersi sunt, quamuis Iosephus eos dicat reuersos cùm Iosue ad Iordanem iam castra fixisset [3]. Die mensis septimo facta est promulgatio. Eodem die & secuto octauo, præparatio. Die nono abitus ad ipsum Iordanem; & is tertius præparationis dies erat. Die decimo transitus per Iordanem, vt infrà ponitur. Ex his autem sequitur, quod Serarius etiam notauit, totum hoc de exploratoribus caput, si temporis ordo teneretur, esse versui nono capitis primi subiungendum, & versui decimo anteponendum, vltimo autem versui capitis primi, caput tertium attexendum. De exploratorum ergo missione & reditu, antequam de indicta præparatione ad Iordanis transitum, nobis ex capite secundo Iosue agendum est.

c. 2. 1.

loco cit.

3.

c. 4. 19.

VI. *Idque prudenter factum.*

MISIT ergo *Iosue filius Nun de Setim duos viros exploratores in abscondito, & dixit eis. Ite considerate terram, & vrbem Iericho.* Putat Masius ipsum Iosue à Deo vltro excitatum, vt exploratores mitteret, vt eorum relatione, quos prospera nunciaturos sciebat, & ipse, & totus exercitus animaretur. Po-

fuit etiam sponte sua ex humana prudentia, & Imperatorum consuetudine, diuinam iussionem non expectare, & exploratores mittere, vt quis esset hostium animus, quis belli apparatus agnosceret. Cùm enim id humana ratio, & militaris disciplina exigat, Deúsque illius vsum non prohibuisset, nec certum agendi modum definiuisset, non solùm sine culpa, sed laudabilis etiam fuit ista missio. In prima autem missione peccatum est, quia certum agendi modum Deus præscripserat, vt scilicet ascenderent, & pugnarent, & possiderent terram, vt suprà anno Mosis 82. explicatum est. Num. 201. & 202. *Deut. 1. 21.*

VII. *Quot, & qui missi.* Misit autem duos; etsi enim vnum mittere fuit ad suspiciones, & pericula tutius, non tamen ad explorationis dexteritatem, & fidem, vt ait Serarius. *q. 2. in hoc cap.* Plura enim vident duo quàm vnus, melius omnia meminerunt, accuratius expendunt, inter se conferunt, deliberant, statuunt, & duobus plus creditur quàm vni. Nec missi duodecim, vt pridem à Mose, quia, vt notauit Masius, illi omnem regionem peruidere debuerunt, his non vltra pauca stadia progrediendum fuit. Illi quamuis multi, facilè securos etiam tum incolas fallere potuerunt, hi ne duo quidem perturbatam, metu proximi exercitus ciuitatem latere queunt. Qui autem fuerint isti, obscurine an clari viri, Scriptura non prodidit. Et si videbatur id rationi consentaneum, cùm duodecim illi nominatim descripti fuerint, & in sacros relati commentarios. Causam affert probabilem Masius, quod illi non à solo Mose, sed à populo tributim creari essent. Hos autem Imperator arbitratu suo elegisset, & clam populo; nec, vt est credibile, viros primarios, quales illi fuere, sed è vulgo cautos & solertes, quos summo periculo, intentis ad omnia cauenda hostium animis, obiiceret. Philo, non ille disertissimus, sed Biblicarum antiquitatum scriptor obscurus, Hebræus certè aliquis, ait duos filios Caleph ad hoc munus à Iosue assumptos, quos etiam vocat Cenez & Seeniamiian; Rab. Salomon, alíque Hebræi putant fuisse Caleb & Phinees, quibus Masius propter personarum dignitatem repugnat. *p. 21.* Repugnant & Septuaginta, qui in Romana, Basileensi, & Aldina editione eos vocant νεανίσκους, id est iuuenes. Sicut & vulgata nostra capite sexto, vbi in Hebræo pueri vocantur, licet ea vox ad ætatem hoc loco non pertineat. Quod nomen Caleb octogenario conuenire non potest; in regia tamen editione Bibliorum vocantur ἄνδρες. *v. 23.*

VIII. *Et vnde.* De Setim missi sunt. Est autem Setim, & Satim, & Abelsatim locus in campestribus Moabitarum; in quo quadragesima secunda mansione Israëlitæ sedes fixerunt, vt in Numeris habetur. *c. 33. 49.* Et vallis spinarum, siue luctus præuaricationum redditur. Abel enim & luctum significat, & vallem. Factus est hic locus celebris Hebræorum idololatria, & clade. *Num. 25.* Nondum ergo mouerant inde castra Israëlitæ, cùm exploratores istos misit Iosue. Hunc locum Iosephus Abila vocat, & sexaginta circiter stadiis à Iordane distare dicit, & ex Abel significante planiciem, Abilæ nomen esse factum satis patet, vt Serarius quoque existimat; Adrichomius tamen in sua Topographia Ruben; Setin Abelsatim, & Abila tria loca diuersa facit, absque necessitate opinor. *tam l. 4. ant. c. 7. extremo, quã l. 5 ant. c 1. q 4. in c. 2.* Missi porrò sunt non apertè toto populo conscio, vt duodecim illi, sed clam ipsis Israëlitis, quoniam dicuntur missi in abscondito, quod etiam referri posse ait Caietanus ad indumenta, & exteriora signa, vt suspicionem omni studio vitarent, quod Dionysio quoque visum est; qua de re multa Serarius. *q. 6. in hoc cap.*

IX. *Perueniunt Iericho.* Dimissi exploratores gnauiter & industriè suo munere fungi incipiunt, Iordanem vadoso in loco traiiciunt, cuius rei signum est, quod mox Ierichuntini eos persequentes ad vadum Iordanis abierunt; vado ergo traiici poterat. Excubitorum diligentiam, si qui ab hostibus in via fuerunt adhibiti, Deo duce ac comite fallunt, & Occidente iam Sole, vt ait Abulensis, vrbem Iericho ingrediuntur. *q. 17.* Etsi enim id itineris longitudo fortasse non postulat, tamen vespertina hora facilius est latere, & latenter ingredi vrbem, cùm magna solet esse ingredientium, & ex agris redeuntium turba; quàm sole omnia illustrante, & raris sese ad portam offerentibus ad ingressum, quos per otium custodes excu-

Digitized by Google

tiant. Et mox qui Regi indicarunt exploratorum aduentum, dixerunt eos venisse per noctem, siue sub noctem, rem vt fit amplificantes ad custodum excusationem. Ingressi igitur se quàm primùm in domum mœnibus vicinam, vel meretricis, vel hospitæ coniiciunt.

X. *Quæ fuerit Rahab.*

Id in dubio relinquit Vatablus, fassus vtrúmque pro varia Hebrææ vocis notatione dici posse. Contendit tamen Masius, & Serarius, Hebræam vocem זונה (q. 2. in c. 2.) quam aliqui cauponam, alij meritoriam interpretantur, semper in deteriorem partem sumi, sicut *πόρνη*, & meretrix. Cæterùm fuisse hanc mulierem non solùm impuræ vitæ magistram, sed impuris etiam idolis dicatam existimat Serarius. (fus. q. 5.) Verbi gratia Reginæ cœli, quæ Luna erat. Cui coniecturæ fauet nomen Iericho, quod Lunam interpretantur, & mensem cui Luna præest; fauet quod Regij ministri eius domum non ingrediuntur, quasi eam violare non ausi, sed petunt vt educat hospites, & eius verbo facilè credunt, cùm tamen alioqui huiusmodi mulierculas constet esse mendacissimas: fauet opulentia, quam innuit domus propria, linum, coccinum, parentes, affines, consanguinei; in quibus cùm neque mariti, neque liberorum meminerit, satis confirmatur sententia, quæ eam non hospitam ex officio, sed meretricem ex nequitia facit.

XI. *Ab ea excepti vrbem lustrant.*

Ea nocte quieuerunt, vt ait textus noster, vel dormierunt, vt explicat textus Hebræus. Postridie *totam vrbem*, vt ait Iosephus, (l. 5. ant. c. 1.) *per otium considerauerunt, & mœnia qua parte magis, aut minus erant munita, & portarum quanam assultum minus ferre possent, & capi essent faciliores, nec quisquam obuiorum spectantibus singula, fuit molestus, dum curiositatem hospitum consuetam interpretantur, nec hostile adhuc quicquam suspicantur.* Mirum valdè est Hierichuntinos nihil hostile suspicatos, qui tertium, aut quartum iam mensem ad ianuas quodam modo haberent sexcenta armatorum millia, à quibus duo potentissimi Reges, maximéque vicini fuerant internecione deleti; omnésque eorum regiones occupatæ; nisi hoc diuinitus iniecto stupori tribuamus, res omni probabilitate caret. Sed pergit Iosephus. *At verò sub vesperam secesserunt in quoddam diuersorium non longè à mœnibus, in quod primùm fuerant deducti.* Sic Iosephus. Vnde etiam habetur, vt notat Caietan. nocte prima quietè dormisse in domo Rahab, & relationem factam regi Iericho non illa prima nocte, sed sequenti vespere.

XII. *Res defertur ad Regem, qui inquiri iubet.*

Nvnciatvmqve *est Regi Iericho*, ait Scriptura, (c. 2.) *& dictum, Ecce viri ingressi sunt huc per noctem de filiis Israël, vt explorarent terram; misitque Rex Iericho ad Rahab dicens, Educ viros, qui venerunt ad te, & ingressi sunt domum tuam. Exploratores quippe sunt, & omnem terram explorare venerunt.* Sed eorum aduentum præsentiens mulier callida, atque anteuertens, *viros abscondit*, id est, vt mox subditur, fecit eos ascendere in solarium domus suæ, operuitque eos stipula lini, quæ ibi erat. Non ægrè id in tam præsenti periculo hospitibus suis persuasit, nec potuit statim per fenestram emittere, ne superuenientibus inquisitoribus regiis, res tota innotesceret, sed erat etiam quod illis de sua, suorúmque salute maximè communicatum vellet. Ait ergo nunciis regiis, *Fateor, venerunt ad me, sed nesciebam vnde essent, cúmque porta clauderetur in tenebris, & illi pariter exierunt; nescio quò abierunt, persequimini citò, & comprehendetis eos.* Atque ita eos ab se dimittit omnes, spe data fore, vt comprehendere eos valeant. Idque sibi gratum ipsa adhortatione sua simulans, proditionis à se suspicionem cautè amolitur.

XIII. *Explicatur à Iosepho.*

Sed iuuat hæc paulò vberius explicata à Iosepho accipere. *Iámque cœna*, inquit, *peracta de reditu consultabant. Cùm indicatum est regi cœnanti venisse speculatum quosdam è castris Hebræorum, & nunc diuertentes apud Rachaben, hoc tantùm curare quomodo latenter se subducant. Ille verò confestim mittit, qui eos comprehendant, quæstioni admouendos, vt causam aduentus sui aperiant. Quos vbi aduentare Rachabe cognouit, fortè enim lini manipulos siccabat in mœnibus, speculatores his contexit, missis autem à Rege dixit, hospites quosdam ignotos paulò antè solis occasum apud se cœnatos, discessisse, qui si suspecti essent regi, quasi detrimentum aliquod Respubl. allaturi, paruo negotio posse ab insequentibus de via retrahi. Tunc illi decepti à muliere, quam serio loqui putabant, ne perscrutati quidem diuersorium, abierunt, & excurrentes per vias, quibus verisimile erat eos discedere, & quæ ad flumen ducebant, vestigio nullo inuento frustra laborare destiterunt.* Hæc

ibi. Sed addit his aliquid Scriptura, quod scrupulum moueat, ait enim. *Hi autem qui missi fuerant, secuti sunt eos per viam quæ ducit ad vadum Iordanis; illisque egressis statim porta clausa est*; cóque factum est diuinitus, ne regredi possent ad perscrutandam domum. Sed quomodo dum porta clauderetur, dicti sunt exploratores egressi, nunc autem necdum clausa erat? intelligendum est, vel eam rursus apertam fuisse, ad emittendos hosce nuncios, vel illud, *dum clauderetur*, explicandum est, dum immineret tempus, vt clauderetur, vt Masius, ex Chaldeo Paraphraste notauit.

XIV. *Hierichuntinorum pauor.*

Nondum *obdormierant, qui latebant* (anxius enim, atque imminens mortis timor eos reddebat peruigiles) *& ecce mulier ascendit ad eos, & ait, Noui quod Dominus tradiderit vobis terram: etenim irruit in nos terror vester, & elanguerunt omnes habitatores terræ.* [Iosu. 2. v. 9.] *Audiuimus quod siccauerit Dominus aquas maris rubri ad vestrum introitum, quando egressi estis ex Aegypto: & quæ feceritis duobus Amorrhæorum regibus, qui erant trans Iordanem: Sehon & Og, quos interfecistis.* [v. 10.] *Et hæc audientes pertimuimus, & elanguit cor nostrum, nec remansit in nobis spiritus ad introitum vestrum: Dominus enim Deus vester ipse est Deus in cælo sursum, & in terra deorsum.* [v. 11.]

XV. *Ex quo refellitur Iosephus.*

Quomodo ergo credibile est quod ait Iosephus, neminem obuiorum, spectantibus singula, fuisse molestos, &, nihil adhuc hostile suspicatos, præsertim cùm mox, vt exploratores, ad regem delatos ipsemet fateatur? Sed in eo quoque à Scriptura discedit, quæ ait eos iussos in solarium domus Rahab conscendere, ibique opertos stipula lini. Ipse autem in mœnibus absconditos fabulatur, vbi siccabat lini manipulos. Sed & alia multa peccat, quæ diligenter examinat Abulensis, cúmque à planta pedis vsque ad verticem, vt ipse loquitur, confutat. [q. 17. & sex inde seqq.] Videamus nihilominus, quid apud ipsum Rahab pro se deprecetur. *Sedato autem tumultu Rachabe deductos de mœnibus, & admonitos quanto suo periculo, saluti eorum consuluisset, vt quæ in dolo deprehensa, pœnam capitis cum tota familia regi erat datura, rogatósque vt occupata terra Chananæa, memores beneficij gratiam sibi rependerent pro accepta salute, iussit vt bono animo abirent; iureiurando prius delato, quod expugnata vrbe, & aliis iuxta ipsorum decretum internecioni traditis, mulieri salus manebit incolumis; hunc enim euentum sibi Deum iam ante significasse. Illi & in præsens ei gratias agunt, & in futurum abunde relaturos iureiurando confirmant.*

XVI. *Fides Rahab.*

Cæterum hic illa agnoscitur fides, quam celebrat Paulus Apostolus ad Hebræos scribens, fide Rahab non periisse cum incredulis; [c. 11. 31.] credidit enim proscriptam à Deo omnium Domino, ciuitatem suam, ciuésque internecioni addictos: Israëlitas autem suis possessionibus donatos. Itaque ab istorum, non autem à ciuium suorum partibus vltra stare constituit. Itaque & proditionis culpa omnis purgatur, si diuinam voluntatem patriæ antetulit charitati. Neque hospitibus fauet, vt patriæ per iniuriam noceant, sed vt per eos Dei, cui resisti alioqui non potest, voluntati obtemperetur. Quanquam neque eorum vita exitio patriæ futura erat, neque mors saluti, vt notauit Masius. De memorato autem à Iosepho iureiurando, sic loquitur Scriptura.

XVII. *Pactum de seruãda familia Rahab iureiurando firmatum.*

Nunc *ergo*, ait Scriptura, *iurate mihi per Dominum, vt quomodo ego misericordiam feci vobiscum, ita & vos faciatis cum domo patris mei, detísque mihi verum signum, vt saluetis patrem meum, & matrem, fratres ac sorores meas, & omnia quæ illorum sunt, & eruatis animas nostras à morte.* [Iosu. 2. v. 12.] Non vltra Dominum, Deum Hebræorum vocat, sed simpliciter Dominum, quod ipsa quoque eundem Dominum ac Deum habere vellet, quandoquidem eum ipsa iam solum Deum cœli terræque professa erat. Illum ergo sibi vult in testem assumi dandæ fidei de propinquorum suorum salute; nec sui nominatim meminit, non dubitans eos id vltro, titulo gratitudinis, aduersus eam facturos, quæ pro eorum salute certissimum capitis discrimen adiisset. Quod autem neque mariti meminit, neque liberorum, haud obscurum indicium est, eam hactenus corpore quæstum fecisse, vt Masius animaduertit. [sup. nu. 10.] *Qui responderunt ei, Anima nostra sit pro vobis in mortem, si tamen non prodideris nos. Cúmque tradiderit Dominus nobis terram, faciemus in te misericordiam & veritatem,* id est, stabimus promissis.

XVIII. *Iosephi in signo mulieris erratum*

Sed in prædicto signo errat etiam Iosephus. Cùm enim Scriptura semel iterúmque dicat funiculum coccineum datum fuisse pro signo, ipse vestem cocci-

Digitized by Google

ncam maluit. Etsi funiculum, aut filum coccineum textus Hebr. Græc. Chald. Latinus, & antiqui omnes recentésque interpretes agnoscant. Et quum dicat Scriptura funiculum ligatum ad fenestram, per quam demissi fuerant exploratores, Iosephus suam illam vestem pro foribus expandit. Veritus opinor ne non satis funiculus ille agnosceretur. Sic enim scriptum reliquit. *Et hæc cõsilium dant, vt cùm præsenserit vrbem expugnandam contractis facultatibus, & propinquis intra diuersorium, vestem coccineam pro foribus expandat. Imperatorem enim edicto inhibiturum nequis eam domum lædere audeat: quò data sibi salutis gratiam recipiat, quòd si aliquis ex eius propinquis in pugna caderet, ipsius culpam fore non suam, neque se ad eius incolumitatem præstandam iure iurando teneri velle.* Sic ipse.

XIX. *Exploratorũ latebræ.*

Omittit etiam consilium latendi per triduum à muliere datum. *Dixit enim ad eos; Ad montana conscendite*, opposita scilicet perquisitoribus viâ, eóque tutiore ad latebras, quò minùs erat probabile viros, qui nihil æquè ac promptissimũ ad suos reditum quærebant, interius in hostilem regionem penetrare ausuros; oppositâ inquam istis perquisitoribus via, qui campestria ad vada Iordanis lustraturi erant, & exploratores ad suos se recipientes comprehensuri, si eos assequerentur; sed & illud prouidendum erat, vt tandiu essent in latebris, dum illi desperata inuentione redissent, & sese in vrbem recepissent. Ideo subdit mulier
v. 15. & 16. prudenter, *Ne fortè occurrant vobis reuertentes; ibíque latitate tribus diebus donec redeãt,*
v. 21. *& sic ibitis per viam vestram. Dimisítque eos per funem de fenestra; domus enim eius hærebat muro; & appendit funiculum coccineum in fenestra. Illi verò* nocte intempesta *ambulantes peruenerunt ad montana, & manserunt ibi tres dies donec reuerterentur, qui fuerant persecuti.* Nihil opinor in diebus istis contrahendum, quòd facit Masius. Rectè enim intelligimus istos perquisitores non fuisse nocturna inquisitione contentos, quia perquàm facile est duobus viris tenebris obtectos latere, ideóque & diurnam postridie ab eis adhibitam in quærendo longè latéque diligentiam, propter periculi, quòd omnes attingebat, magnitudinem. Quin & proxima nocte excubitores adhibitos crediderim ad vada Iordanis; & die altera, etiam integratam inquisitionem; quæ cùm irrita esset, denique persuasit, exploratores Iordanem, iam à prima die nocte traiecisse, & eorum comprehensionem desperandam esse, *quærentes enim per omnem viam non repererant eos.*

XX. *Et reditus.*

Itaque perquisitoribus *vrbem ingressis, descenderunt exploratores de monte, &* reuersi sunt, *& transmisso Iordane venerunt ad Iosue filium Nun, narraueruntque ei omnia quæ acciderant sibi, atque dixerunt. Tradidit Dominus omnem terram hanc in manus nostras, & timore prostrati sunt cuncti habitatores eius.* Exhilarauit haud dubiè hic reditus Imperatorem, omnésque Hebræorum proceres, quòd de eorum salute dubitare iam inciperent, propter moram in tantulo itinere conficiendo positam. Exhilarauit & nuncium quale olim ipsemet Iosue & Caleb retulerant, ple-
Num 14. 9. num spei bonæ, & generosæ in Deum fiduciæ; *Nolite*, inquiebant illi, *rebelles esse contra Dominum, neque timeatis populum terræ huius, quia sicut panem, ita eos possumus deuorare: recessit ab eis omne præsidium. Dominus nobiscum est, nolite metuere.* Hi autem quasi re iam confecta: *Tradidit Dominus omnem terram hanc in manus nostras, & timore prostrati sunt cuncti habitatores eius;* quòd illi à sola quidem Rahab didicerant, sed muliere, quę cum hospitio cunctos exciperet, rectè poterat sensum omnium penè Chananæorum pertentasse. Et, propter fidem illi diuinitus inditam, verissimè enunciasse. *Tunc Iesus*, addit Iosephus, *Pontifici Eleazaro cum Senatu indicat, quid exploratores Rachabæ iurauerint, eorúmque auctoritate iusiurandum ratum est habitum.*

XXI. *Indicitur præparatio in diem tertium.*

Reversis exploratoribus iuxta rerum gestarum ordinem iam constitutum die septimo mensis primi, qui est Nisan, indicta est iussu Iosue præparatio ad
c. 1. v. 10. transitum Iordanis, vt habetur cap. primo. *Præcepítque Iosue principibus populi dicẽs, transite per medium castrorum, & imperate populo ac dicite, Præparate vobis cibaria, quoniam post diem tertium transibitis Iordanem, & intrabitis ad possidendum terram, quam Dominus Deus vester daturus est vobis.* Intelligit autem cibaria quibus adhuc totis quadraginta annis nutriti fuerant. Etsi enim in regionem cultam dudũ ingressi essent, frugibus tamen terræ nondum vsi fuerant. Notauit quippe Scriptura quando primùm id contigerit trans Iordanem. R. tamen Kimhi, & Abulensis, & Masius

Digitized by Google

existimant eo etiam nomine alia obsonia intelligi, pecorum scilicet quibus abundabant. Quoniam verò Dei iussu cibaria hæc parabantur, non incongruum est existimare Deum conseruasse manna coctum in plures dies, quemadmodum in diem septimum conseruabatur.

XXII. *Euocantur quibus trās Iordanem possessio data fuerat.* Nominatim autem Rubenitas, Gaditas, & dimidium tribum Manasse monuit officij sui, fideique Moysi datæ. Eos iam sparsos per ciuitates suas ait Caietanus. Quia iam habitationis suæ possessionem adierant, ideóque inde aduocatos, & monitos promissionis suæ. *Mementote*, inquit, *sermonis, quem præcepit vobis Moyses famulus Domini dicens, Dominus Deus vester dedit vobis requiem, & omnem terram. Vxores vestræ, & filij, ac iumenta manebunt in terra, quam tradidit vobis Moyses trans Iordanem, vos autem transite armati ante fratres vestros, omnes fortes manu, & pugnate pro eis.* Hinc autem soluitur dubitatio cur cùm in his tribubus plusquam centum bellatorum millia nuper in campestribus Moab à Moyse & Eleazaro recensita essent, (Num. 26.) tantùm quadraginta millia infrà cap. quarto vers. decimo tertio numerentur. Et si numero isti Iosephus decem millia de suo adiecit, magnificentiæ studiosior, vt solet, quàm veritatis. (l. 5. ant. c. 1. initio.)

XXIII. *Quot ex eis, & cur non plures Iordanem trāsierint.* Responsio igitur in dictis verbis includitur. Nam in omnibus, qui per ætatem pugnare possunt, plerique non fortes manu. Deinde satis intelligebat Iosue, etsi daremus fuisse omnes manu fortes, liberos & vxores, & parta bona non esse sine præsidio deserenda, in medio hostilium nationum, Ammonitarum, Moabitarum, Idumæorum, Syrorum, qui cognita omnium bellatorum absentia, potuissent imbellem multitudinem internecione delere. Denique plerique ex Dei lege immunes à bello erant. Et ad hunc modum intelligenda est Philonis hac de re narratio, cùm ait Rubenitas dixisse, non defore se futuris expeditionibus, (li. 1. de vita Mos. in fine.) quantumuis difficilibus, sine vacatione cuiusquam, qui sit armis ferendis idoneus, &c. Adde quod vidit satis Imperator eum numerum sufficere ad res extra Iordanem gerendas. Nam etiam sublatis duabus hisce tribubus cum dimidia, quingenta propemodum armatorum millia in castris supererant. Itaque de centum & decem millibus quadraginta millia, id est ipsum florem elegit. Sed pergit Iosue; *Pugnate pro eis*, inquit, *donec det Dominus requiem fratribus vestris, sicut & vobis dedit, & possideant ipsi quoque terram, quam Dominus Deus vester daturus est eis. Et sic reuertemini in terram possessionis vestræ, & habitabitis in ea, quam vobis dedit Moyses famulus Domini trans Iordanem contra solis ortum.* Habita scilicet ratione Hierosolymorum, & maioris partis terræ promissionis, quæ erat occasum versus.

XXIV. *Prōpta eorum volontas.* Respondent. *Omnia quæ præcepisti nobis faciemus, & quocúnque miseris ibimus. Sicut obediuimus in cunctis Moysi, ita obediemus & tibi.* At Moyses nequaquam eorum obedientiam laudat, (Deut. 9. 24.) sed ait eos semper fuisse rebelles à die, qua eos nosse cœperat; quamuis eis ex ore Dei loqueretur. *Contempsistis*, inquit, *imperium Domini Dei vestri, & non credidistis ei, neque vocem eius audire voluistis.* Et paulò antè, *Ex eo die quo egressus es ex Aegypto vsque ad locum istum, semper aduersus Dominum contendisti.* Te- (l. 4. ant. c. 8.) stis quoque huius peruicaciæ apud Iosephum, idem Moses moriturus, vbi inter alia. Non deerunt, inquit, qui vobis optima monita suggerant, quibus parentes beati eritis, nimirum Pontifex Eleazarus, & Iesvs, & Senatus, & primates tribuum, quibus cauete vos difficiles præbeatis; neue in hoc libertatē sitam existimetis, si mādatis principum obmurmuraueritis. *Nam hactenus in contumacia contra benefactores libertatem reponebatis*, à quo vitio si vos in posterum seruaueritis, res vestras in meliore statu videbitis. Absit autem vt ita in hos exasperemini, quemadmodum aliquoties in me incanduistis. Meministis enim quod *sæpius à vobis de salute periclitatus sum, quàm ab hostibus*, &c.

XXV. *Et oratio an vsquequaque vera.* At dici potest eos qui rebelles & contumaces fuerant in deserto extinctos fuisse, etsi enim ad viuos, præsentésque sermo est, habetur tamen ratio ipsius populi, qui semper vnus idémque censetur, præsertim in breui temporis interuallo. Et quamuis interdum obedientia in Moysem violata fuerit, in pluribus tamen & diutius per quadraginta annos retenta fuit, vt sine mendacio dicere potuerint. *Obediuimus in cunctis Moysi.* Denique, vt notauit Serarius, melior, & sanior populi pars loquitur, (q. 3. in c. 1.) significando & quid à se factum, & quid ab omnibus faciendum fuerit. Neque tam est eis animus iactare præteritam obedientiam,

quàm spondere futuram, & paris in vtróque imperatore auctoritatis agnitionem. Sed pergunt Rubenitæ, & benè precantur duci suo, & pœnam in non obedientes vltro deposcunt. *Tantum sit*, inquiunt, *Dominus Deus tuus tecum, sicut fuit cum Moyse. Qui contradixerit ori tuo, & non obedierit cunctis sermonibus, quos præceperis ei, moriatur. Tu tantùm confortare, & viriliter age.*

initio c. 3. q. 2. in hoc caput. & q. 3. in c. 2. c. 3. v. 1. Gen. 22. v. 3

H𝐈𝐒 ita transactis, & biduo iam posito in præparatione cibariorum, nono die XXVI.
An Israëlitæ triduo ad Iordanem substiterint
primi mensis, iuxta ea quæ iam diximus, Iosue ad Iordanem castra mouet. De nono die affirmat etiam Caietanus, & Masius, Rabbini, & Serarius. Sed obstare videtur textus ipse. *Igitur Iosue de nocte consurgens*, id est valde mane, & in ortu auroræ, vt Hebr. 70. Chald. Sic Abraham *de nocte* consurrexisse dicitur, ad sacrificium filij, vbi alij ex Hebræo vertunt, *diluculo*. Ergo Iosue summo mane *mouit castra, egredientésque de Setim venerunt ad Iordanem ipse, & omnes filij Israel, & morati sunt ibi tres dies. Quibus euolutis transierunt præcones per castrorum medium*, &c. Quæ verba prout sonant ab interpretibus Lyrano, Abulensi, Dionysio, aliísque passim accipiuntur. Propterea que Emanuel Sà putat septimo die Iosue venisse ad Iordanem. Imò & Iosephus qui ait, cùm illûc venisset, & valde auctum aquis amnem inuenisset, duos insuper dies ibi expectasse, dum fluuius detumesceret.

q. 2. in Iosue

Quin etiam D. Augustinus tres hic dies agnoscit, ideóque putat non contigisse transitum Iordanis tertio die à quo indicta fuerat præpartio, sed post multò plures dies, quia ab illa denunciatione existimat missos exploratores & reuersos, deinde verò ventum fuisse ad Iordanem.

P𝐑𝐎 priori tamen sententia facit textus Hebraicus, in quo ad verbum sic legit Pagninus, *& pernoctarunt ibi antequam transirent. Et fuit in fine trium dierum, transierunt præfecti per medium castrorum*; eodémque modo Vatablus, Masius & Caiet. similiter & Septuag. & Chald. *Et morati sunt ibi antequam transirent: factum est autem post tres dies*, vel in fine tridui, vt habet Masius, *transierunt Scribæ per media castra.* XXVII.
An potius noctem vnam.
Sententia igitur clara est, populum ad Iordanem tantum pernoctasse, ibique tertium diem à promulgatione transitus expletum fuisse. Et ratio quoque huic sententiæ valdè fauet; si enim ad Iordanem triduò manserunt Israëlitæ, falsò dixisset Iosue, post diem tertium eos transituros Iordanem, & intraturos ad possidendam terram, quòd admodum absurdum est, licet id admittat D. Augustinus, præsertim cùm sine conditione id promissum fuerit ab eo, cui proximè dixerat Dominus, *Noli metuere, & noli timere, quoniam tecum est Dominus Deus tuus in omnibus ad quæcúnque perrexeris.* Idque multum nocuisset famæ & nomini Iosue, si statim initio principatus sui ita fuisset deceptus, & totum populum induxisset
4. x. in fraudem[4].

T𝐑𝐈𝐁𝐕𝐒 ergo diebus euolutis, siue in fine diei tertij ante noctem transierunt præcones, & quibus data erat cura monendi populum, & clamare cœperunt, *Quando videritis arcam fœderis Domini Dei vestri, & Sacerdotes stirpis Leuiticæ portantes eam, vos quoque consurgite & sequimini præcedentes, sitque inter vos & arcam spacium cubitorum duûm millium, vt procul videre possitis, & nosse per quam viam ingrediamini. Quia prius non ambulastis per eam, & cauete ne appropinquetis ad arcam.* Si appropinquasset multitudo arcæ, ait Caietanus impedita fuisset visio arcæ ab vniuersis legionibus populorum ordinatè progredientium, occupando magnam terræ latitudinem; sed distante arca per duo millia cubitorum ab vniuersa multitudine, vniuersa capita progredientium videre poterant qua via vnicuique incedendum esset; sequendo semper arcam. Quæ est sententia diui Augustini in hunc
q. 3. in Iosue locum.

XXVIII. *Denunciatio præconum.*

H𝐎𝐂 spatium non Mathematicè sumendum esse rectè putat Masius. Probabile, inquit est, non tam definitè spacium illud præscribi potuisse, quòd oculorum modo coniectura, non cubitis erat metiendum. Existimo enim semel à principio satis diligenter huiusmodi spacium mensuratum, deinde & arcam & populum æquali propè distantia tum substitisse, tum fuisse progressos. Ne nimis anxios fuisse sine vlla necessitate dicamus, præsertim cùm textus Hebræus, Græcus & Chaldæus *circiter* duo millia cubitorum referant. Erat distinctum hoc spatium tum vt quanta rebus personísque sacris reuerentia deberetur, commonefieret populus; tum maximè vt procul viam, qua ingrediendum esset non tan-

XXIX. *De spatio inter arcam & populum intersecto.*

tùm viderent, sed cum admiratione viderent, & diuinæ maiestatis deprædicatione. Cùm enim ad Iordanem essent, Arca bis mille cubitorum spatio per fluuium ita progressa est, vt ingenti miraculo viderent omnes quemadmodum à sacerdotalibus pedibus aquæ diffugerent, exaresceret alueus, medias per vndas via sterneretur. Hæc ferè Serarius in cap. tertium, vbi quod addit duobus millibus cubitorum repræsentari duo annorum millia, quibus circũscribendum erat tempus, quo facer Iordanis baptismus, & cætera sacramenta vigere debebant. Id si ad Christi baptisma referatur, certum est huiusmodi annorum numerum plus quingentis annis esse diminuendum: cùm hic annus sit millesimus quadringentesimus sexagesimus nonus ante Christum natum. Sed redeamus ad Iosue. *in c.3 q. 6. & 8.*

XXX. *Iosue monita ad populum & Sacerdotes.*

Dixitqve Iosue ad populum, *Sanctificamini*, id est præparate vos, Sancti & puri estote, *Cras enim faciet Dominus inter vos mirabilia.* Illud, *Cras*, ostendit hæc dicta fuisse die nono, sub finem trium dierum indictæ præparationis, vt corpore atque animo expediti essent, ne cuisquam culpa Dei opera mirabilia retardarentur. Seorsim autem ad Sacerdotes ait, *Tollite arcam fœderis, & præcedite populum*, id est tolletis cras & præcedetis, qui iussa postridie complentes tulerunt & ambulauerunt ante eos. Sicque explicato textu, nullam necesse est in eo perturbationem admittere, quàm plurimam Masius & Caietanus inesse putant. Multò autem minus in ipso Iosue Imperatore superbiam, quasi Sacerdotibus imperare videatur; atque adeò ordinem à Deo constitutum immutare. Erat quippe à Domino præscriptum, vt Sacerdotes in castrorum, siue stantium, siue procedentium medio, cum arca essent. *Num. 2. & 10.*

XXXI. *In eloquentis nihil ab ipso peccatum.*

Sed Iosue spiritu diuino plenus, quemadmodum Moyses, Deum habuit huius dispositionis & præcepti authorem; vnde mox sequitur, *Dixitque Dominus ad Iosue, præcipe Sacerdotibus, qui portant arcam fœderis*, &c. Non tam ergo ipse præcipiebat, quàm denunciabat Dei præcipientis imperium. Idque etiam, vt notauit Serarius, ex ipsa iussorum natura patet; quæ supra humanæ prudentiæ modũ erant. Cuius enim consilij fuisset, tam longè totius gentis sacra, nullo militarium hominum præsidio circunsepta, in hostico iam, mediisque periculis ab exercitu reliquo diuellere? Quæ ratio iussisset, vt longè latèque stagnante fluuio, vbi neque pons, neque rates, neque vadum vllum occurreret, medias sese in aquas ipsi sacrorum antistites inijcerent? *v. 7. & 8. q. 11.*

XXXII. *Ordo rerũ gestarũ in die transitus. Promittitur Iosue exaltatio.*

Hæc nono die confecta & præparata sunt, secuta est decima dies mensis primi qua transitus per medium Iordanis contigit, vt habetur infrà. Ad cuius initium pertinent ista verba Domini ad Iosue, *Hodie incipiam exaltare te coram omni Israel, vt sciant quod sicut cum Moyse fui, ita & tecum sim.* Iam pridem quidem exaltauerat illum Dominus intermedio Moyse, siue cùm Imperator contra Amalecitas, siue cùm totius populi princeps constitutus est; at per seipsum nunc, & quidem in prodigiosis, ac mirabilibus operibus magis exaltaturus est, vt ad præcedentem claritatem hac miraculorum adiecta luce, fieret in omnium oculis illustrissimus; populúsque ei tanto promptius, & religiosius obtemperaret, quo maioris illum apud Deum meriti esse cognosceret, quòd tantum esse constaret, vt cum Moyse ipso conferri posset. *c.4.19. c.5.7.*

XXXIII. *Et prænũciatur modus transeundi.*

Pergit Dominus, *Tu autem præcipe Sacerdotibus, qui portant arcam fœderis, & dic eis, Cùm ingressi fueritis partem aquæ Iordanis, state in ea.* Vult scilicet, vt Sacerdotes cum arca in citeriore ripa extrema, vbi aquam pedibus attigerint, consistant, dum aquæ hinc inde transitum præbeant; superiores, quæ ad dexteram erant, consistentes & intumescentes, inferiores autem, quæ ad sinistram, meridiem versus decurrentes planè deficerent. Idque non paulatim, vt putauit Masius, quem refutat Serarius, nec puncto temporis, ne miraculum satis notari non posset; sed breuissimo tempore ampla via & sicca per medium Iordanis alueum sterneretur; tum Sacerdotes progrederentur vsque ad medium Iordanis alueum cum arca, ibique subsisterent quasi cohibentes præsentia Arcæ decursum fluminis, & securum populo, siccúmque transitum præstantes, qui consequenter totus mirabiliter & impunè pertransiret, vt ex ipso textu confirmatur, qui sic habet. *v.8. q.6.*

Digitized by Google

DIXITQUE *Iosue ad filios Israel, Accedite huc & audite verbum Domini Dei vestri.* Ex quo intelligitur eum de tota re à Domino edoctum fuisse, siue eodem ipso die, siue potius præcedenti, quo dixerat Deum inter ipsos facturum mirabilia, & sacerdotes de præcedendo cum arca populo monuerat. Et rursum; cùm scilicet propriores facti essent. *In hoc*, inquit, *scietis quod Dominus Deus viuens in medio vestri est, & disperdet in conspectu vestro Chananæum & Hethæum, Heuæum, & Pherezæū, Gergesæum quoque, & Iebusæum, & Amorrhæum. Ecce, arca fœderis Domini omnis terræ antecedet vos per Iordanem. Parate duodecim viros de tribubus Israel, singulos per singulas tribus. Et cùm posuerint vestigia pedum suorum, Sacerdotes qui portant arcam Domini Dei vniuersæ terræ in aquis Iordanis, aquæ, quæ inferiores sunt, decurrent atque deficient: quæ autem desuper veniunt, in vna mole consistent.*

XXXIV. *Iterata Iosue ad populū monita.*

c.3.v.10.

Iosue c.3.v.11 v.12.& 1.

HIS auditis, electi fuere duodecim viri, qui quoniam rursus initio cap. sequentis eligi iubētur, putat Caiet. diuersam fuisse electionem, diuersos electos, & ad diuersos fines, & hos quidem, vt essent comites Sacerdotum portantium arcam Domini, & sigillatim viderent etiam modum miraculi, & arcæ, vice duodecim tribuum, assisterent, illos autem ad finem qui ibi refertur. Alij putant anticipatam hoc loco narrationem postea repeti, vt Masius & Serarius, *Tunc enim*, inquit, *iussu Domini delecti sunt duodecim, & quidem ad hoc ipsum opus. Nisi enim quam ad rem deligendi essent cognouissent, idoneos deligere quinam potuissent?* vel enim viribus imbecilliores, vel aliquo alio modo ad ferenda onera ineptos nominassent. Interim tamen quando & vnde lapides hi tollendi, nondum constabat Nunc hoc ipsum additur, & quia breuiter antea narratum, hoc mandatum repetitur *populo fusius*. Hæc ipse, & alia, contra Caiet. Verùm non minus probabilis videtur prior sententia, quam probat, & sequitur Cosmas Magalianus in hunc locum. Et necesse quidem fuit populum scire ad quid eligendi essent duodecim viri, vt idonei deligerentur, sed id non magis pro vno effectu concluditur quàm pro altero. Et concedendum esset superfluam esse prædictam iussionem.

XXXV. *Duodecim viri comites Sacerdotum.*

q.1.in ca.4.

q.15.c.3.

HIS viris electis vel communi suffragio tribuum, vel ne longius abiret res, magistratuum, aut etiam solius principis, cuiúsque tribus nominatione, egressus est populus de tabernaculis suis vt transiret Iordanem. Conuasata iam propemodum omnia pridie oportuit, vt minima mora intercederet inter iussionem, & rei confectionem. *Et Sacerdotes, qui portabant arcam fœderis, pergebant ante eum.* Erat quidem Leuitarum munus, & in specie Caathitarum, ferre arcam dum iter fieret per desertum, vt traditur Numerorum quarto. Sed in hoc prodigioso trāsitu, ad maiorem populo reuerentiam & fidem excitandam, voluit Dominus Sacerdotes ipsos hoc munere fungi. Sicut & infrà, in obeunda ciuitate Iericho. Fuisse autem duos duntaxat, & quidem honoris causa Eleazarum Pontificem, & Ithamarem fratrem eius, vel Phineem Pontificis filium, existimat Serarius. Valdéque meo indicio probabiliter putat, maioris reuerentiæ ac religionis causa, hosce Sacerdotes arcæ gestatores, nudis pedibus processisse. Duos autem baiulos arcæ ponit. Vult enim circulos in quibus immittebantur vectes, affixos fuisse in lateribus longitudinis; sic vt alter in anteriore parte arcæ, alter in posteriore esset, singulis humeris singulos ferendo vectes, arca autem esset in medio.

XXXVI. *Qui arcam per Iordanē portarent.*

c.6.

q.1. & 2 in alterā partem 3.cap.

VERUM nondum nos eius sententiæ pœnitet quam in 81. anno Mosis secuti sumus, vbi statuimus, cum communiore sententia, circulos positos in lateribus breuioribus: ita vt arca dum circūferretur, aut loco suo resideret, à frōte & facie, & non à latere obuia esset hominibus. Frons autē & facies latiori spatio respondet, latus autem breuiori, vt in humano corpore. Deinde ita vitabatur inurbana conuersio dorsi vnius gestantium ad arcam, quòd vitatum omninò fuisse contēdit Theodoretus. *Iussit autem lex*, inquit, *ne arca ferretur in plaustro, ne trahentes boues haberent posteriores partes versus ad arcam. Sed Leuitæ eam tollerent ferentes humeris longa ligna, à quibus pendebat*, & non alij quidem ante, alij verò pone incederent, sed ex æquo ingrederentur, adeo vt eorum posteriora ad eam non essent conuersa, sed quod ferebatur esset in medio, longe inter se remotis, *& iis qui ferebant, & ipsa.* Hæc Theodoretus; quæ aliqui eleuant, non lecto, vt fatentur Theodoreto, & supposito vectes positos secundum longitudinem; quòd concedi non debet; nec satis probari potest. Nec est difficilis, nedum ridiculus iste ferendi mo-

Num.4.33.

XXXVII *Et quomodo.*

q.10.in 1.2. Reg.

Digitized by Google

dus à Theodoreto memoratus, vt nunc dicemus.

XXXVIII. *Confirmatur is modus.*

TERTIÒ ita commodissimus est quatuor gestatoribus locus, quos Augustinus, eam circumtulisse ait. Nam à sinistris arcæ duo erant, totidémque à dextris, & tamen neuter præcedentium dorsum arcæ habebat obuersum, vt in hac figura patet. Nam sint gestatores A. B. C. D. A. & C. ita antecedunt vt tamen arcæ terga non obuertant, & omnes facilè incedere possint, A. & B. ferendo vectem suum in dextro humero, C. autem & D. in sinistro; qui & potuerunt, mutandis locis subleuare humerum onere grauatum. Denique satis ex communi consensu cõstat, Cherubinos qui se ad arcam vultibus aduersis intuebantur, & expandebant alas contra se mutuò, & inumbrabant propitiatorium, quòd & manibus gestabant, fuisse constitutos ad breuiora arcæ latera; quo loco scriptores passim eos collocant. Vt arcæ latitudo, & propitiatorij, in quo Dominus sedere intelligebatur, altari thymiamatis responderet; illúdque coram facie Dominus haberet. Alioqui parietem lateralem respiceret Dominus, & vnus Angelorum templo indecorè, & sine vlla necessitate terga verteret. Si ergo Angeli in oraculo collocati erant, vt diximus, & arca, & propitiatorium, planè necessarium est, vt vectes lateribus breuioribus adhærerent, alioqui enim extrinsecus per interiectum velum apparere nequiuissent, apparuisse tamen ex tertio Regum perspicuum est, vt habet Sà in eundem locum. Neque enim Salomon quidquam in arcæ dispositione à Moyse instituta, mutare ausus esset.

q. 104 in Exod & Magalian in 16 Ios. sect. 1. an. 5.

c. 8. v. 8.

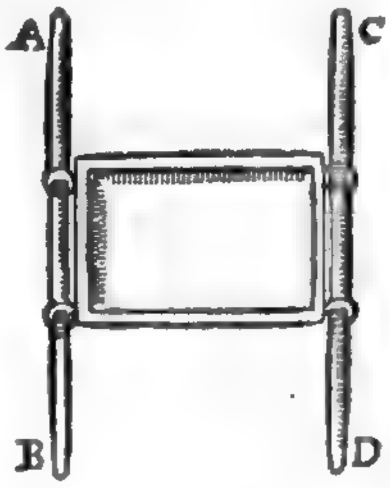

XXXIX. *Iordanis hinc intumescit & retroagitur, vnde defluit ac deficit.*

SED redeamus ad transitum à Iosue descriptum. *Ingressísque eis* (Sacerdotibus scilicet) *Iordanem, & pedibus eorum in parte aquæ tinctis* (*Iordanis autem ripas alueí sui tempore messis impleuerat*) *steterunt aquæ descendentes* (ex mari scilicet Galilææ & Libano monte, vbi Iordanis fontes esse dicuntur) *in vno loco, & ad instar montis* (in longum scilicet porrecti, secundùm Iordanis latitudinem) *intumescentes, apparebant procul ab vrbe, quæ vocatur Adom, vsque ad locum Sarthan*, in Hebræo habet, *quæ est ex latere*, vel è regione *Sarthan*. Chald. quæ est iuxta Sarthan. Vult editio nostra aquas ita intumuisse, vt ex vrbe Adom & Sarthan cumuli illi videri possent: Septuaginta verò recessisse ab Adom vrbe, vsque ad partem Cariathiarim. Chaldæus dilatatas ait ab vrbe Adom: sed ista tum dilatatio, tum retrocessio videtur impedire cumulos aquarum. Et tamen Dauid canit, *Iordanem conuersum esse retrorsum*. Sed vtrúmque potuit successiuè contigisse, vt primò fieret tumor, deinde retrocessio, aquis ab illo tumore, quasi ab obiecto monte repercussis, & retroactis. Quæ videtur Ambrosij sententia, *Iordanis quoque*, inquit, *reflexo amne in suum fontem reuertitur, hærere aquam cùm labitur, & ita rursum redire in superiora, sine vllo repagulo impossibile habetur*. Hærere dicit, & redire, vt vtrúmque, quòd dixi, significet. Sed pergit Iosue, *Quæ autem inferiores erant, in mare solitudinis, quòd nunc vocatur mortuum, descenderunt vsquequo omnino deficerent.* Vocatur etiam alibi mare salsissimum. Hebr. autem, Græcè & Chald. mare salis. Vbi Sodoma & Gomorrha diuino incendio deflagrarunt.

Psal. 113.

l. 1. hexa. c. 5.

XL. *Quis Iordanis status in transitu.*

ILLVD autem quod dictum est Iordanem ripas aluei sui tempore messis impleuisse, pertinet quidẽ ad magnitudinem miraculi ostendendã, siccato scilicet

alueo, quando maximè fluuius intumuerat. Menſe primo inundare conſueuiſſe Scriptura teſtatur. *Iſti ſunt*, inquit, *qui tranſierunt Iordanem menſe primo, quando inundare conſueuit ſuper ripas ſuas.* Hoc autem contingere tempore meſſis habetur Eccleſiaſtici vigeſimo quarto, *Qui multiplicat quaſi Iordanis, in tempore meſſis.* Sed quomodò hîc tempus meſſis ponitur, cùm conſtet hunc fuiſſe decimum menſis primi diem. Septuaginta facilè tollunt difficultatem inſerendo particulam, (vt) dicunt enim tum Iordanem intumuiſſe, vt ſolet in diebus meſſis, & quidem triticeæ. Nam tritici meſſem intelligit Auguſtinus, ſecutus Septuaginta, qui habent in Aldina πυρῶν, id eſt frumentorum, quæ vox in regiis bibliis non habetur. Ipſe autem Auguſtinus ibi de hac dubitatione ſic loquitur. *Iordanis autem plenus erat per totam crepidinem ſuam, ſicut in diebus meſſis tritici. Hoc incredibile videtur regionibus noſtris: ibi autem, ſicut perhibent qui nouerunt, in initio veris eſt meſſis tritici. Tunc autem ille fluuius repletur amplius quàm per hyemem.* Plinius ait meſſem in Ægypto inchoari paulò ante Kalendas Aprilis, Maio autem peragi, ſtipula nunquam cubitali. *Quippe*, inquit, *ſabulum ſubeſt, granúmque limo tantùm, qui è Nili reſtagnatione relictus eſt, continetur.* Itaque non eſt mirum tam citò matureſcere, cùm non multùm habeat humoris. Sicut in petroſis locis etiam contingit. Idem quoque mox de Syria ſignificat, cùm eam ſcribit tenui arare ſulco.

[1. Paral. 12. 15. v. 36. — q. 3. in Ioſ. — vide Exod. 14. 22. — l. 18. c. 18.]

XLI. *An meſſis tempore Ioſue Iordanẽ traiecerit.*

NON eſt autem exiſtimandum meſſem iam tum inchoatum, cùm Ioſue traiecit Iordanem, ad feſtum enim Paſchatis ægrè inueniebantur hinc inde ſpicæ aliquæ ſemimaturæ, quæ propterea ex legis decreto torrebantur, vt habetur Leuitici ſecundo: offerebatúrque manipulus primitiarum die Sabbathi azymorum, quòd quaſi initium meſſis reputabatur; ea verò ad ſeptimam vſque hebdomadam protendebatur, cùm non ſpicæ virentes, ſed duo primitiarum offerebantur panes, feſto ſcilicet Pentecoſtes, quòd nunquam in Aprilem, ſemper in Maium, aut etiam Iunium cadit. Propter manipulum ergo illum primitiarum tempus meſſis adeſſe cenſebatur, & menſis primus, menſis nouarum frugum dicebatur, ſiue nouorum, Hebraicè Abib. etſi meſſis in extremum Aprilem, aut etiam in Maium ordinariè caderet, vt ait ex communi ſententia Maldonatus.

[v. 14. Leui. 23. 10. 15. — Leuit. 23. 15. 16. — Exod. 23. 4. — in c. 4. Ioã.]

XLII. *Tẽpus primitiarum.*

NEC puto in Pentecoſte meſſem fuiſſe peractam, vt videtur Serario; quomodo enim *panes primitiarum* dicerentur, id eſt qui vt omnium primi Deo ſolerent offerri, ſi vniuerſus populos nouos iam panes, vt peracta meſſe, comedebat? vt enim primæ omnium ſpicæ, quæ poterant inueniri, licet virentes adhuc, Deo offerebantur, ſic credibile eſt primos panes, qui fieri poterant, primitiarum nomine oblatos. Alioqui hoc planè eſſet, tardare primitias Domino reddere; quòd vetatur in Exodo. Inde & ſecundo Regum, *agri primitiarum* dicuntur, agri fertiles, qui primos fructus ferant, ex quibus oblatio Domino fiat honoris gratia, vt ſolent ſubditi primos fructus principibus offerre. Sic Innocentes qui pro Chriſto primi ſunt occiſi, dicuntur *primitia Deo & agno.* Et Chriſtus *primitia dormientium*, qui reſurrexerint vltrà non morituri. Denique tempore Ezechiæ, cùm monitus eſſet populus dare primitias Deo & Sacerdotibus, cœperunt eas dare menſe tertio, id eſt Maio, & menſe ſeptimo compleuerunt, vt habetur ſecundo Paralipomenon. Huius autem præproperæ frugum maturitatis cauſa, non ad ſolam vicinitatem æquinoctialis lineæ referenda eſt, alioqui id de tota Africa dicendum foret, quòd tamen negat Auguſtinus, ſed ad terræ bonitatem, atque pinguedinem, ſicut de Ægypto propter Nili exundantis limum ex Plinio diximus.

[q. 5. in c. 3. Ioſue. — c. 22. v. 29. — c. 1. v. 21. — Apoc. 14. 4. — 1. Cor. 15. 20. 23. — c. 31. v. 7. — q. 3. in Ioſ.]

XLIII. *Arca traducitur populo, ſequente.*

APERTO, & patefacto Iordanis alueo, ad contactum Sacerdotalium pedum, Angelo Domini aquas ſummouente, & ſolũm exſiccante, Sacerdotes cum arca ad medium fluminis progreſſi ſunt, ibique ſubſtiterunt, dum totus populus maiore fiducia tranſiret: hoc enim ſequens Scriptura ſignificat, dum ait. *Populus autem incedebat contra Iericho, & Sacerdotes, qui portabant arcam fœderis Domini, ſtabant ſuper ſiccã humum in medio Iordanis accincti, omniſque populus per arentem alueũ tranſibat.*

Hinc intelligi potest quàm latè tum temporis Iordanis restagnasset, cùm arca in medio aluei fluminis, populus iam eundem alueum esset ingressus, & tamen arcam inter & populum duo millia cubitorum interiecta erant, totus ergo fluuius amplius quatuor millium cubitorum in latum patebat, vt tanto magis Dei digitus hîc ostenderetur, cui æquè facilè est maiora, ac minora impedimenta superare. Rectè etiam dici potest eam legem de statuenda distantia inter arcam & populum, quandam exceptionem in hoc transitu habere debuisse; nam ea semel in medio alueo stante, totus populus propius iuxta eam transiuit. Pertinuit ergo illa lex ad progressionem in itinere versus Iericho.

XLIV. *Subsistit Arca in medio flumine.*

ARCAM porrò in medio fluminis alueo cum Sacerdotibus constitisse, donec populus vniuersus transiret, aperta est, sæpiúsque iterata Scripturæ sententia, tam eo loco, quem paulò antè retuli, quàm sequenti capite, vbi dicuntur Sacerdotes in medio Iordanis alueo stetisse. Et rursum, *Ite*, inquit Iosue, *ante arcam Domini Dei vestri ad Iordanis medium.* Eadémque mox versu octauo, nono, & decimo repetuntur. Versu denique decimo octauo postquam transisset totus populus, iubentur Sacerdotes cum arca ascendere de Iordane; erant ergo in profundiore loco Iordanis, ex quo erat ascensus ad vlteriorem ripam in qua Masius non rectè putauit arcam cum Sacerdotibus, dum transiret populus, substitisse. Sed & congruum erat, quòd rectè notauit Serarius, vt arca in eo loco subsisteret, in quo maximum erat periculum, vt tanto fidentius totus populus pertransiret. Si enim arca, in alterutra ripa substitisset, vereri potuissent timidiores, ne salua arca, ipsi in medio alueo, aquis in locum suum redeuntibus, obruerentur.

c.3. v.17. c.4. v.3.

in c.3. q.13. 1.p.

XLV. *Duodecim saxa educta è Iordane.*

QVIBVS *transgressis, dixit Dominus ad Iosue. Elige duodecim viros singulos per sin-* c.4. Iosue.
gulas tribus: Et præcipe eis vt tollant de medio Iordanis alueo, vbi steterunt pedes Sacerdotum v.2. v.1.
duodecim durissimos lapides, quos ponetis in loco castrorum, vbi fixeritis hac nocte tentoria;
(fixuri autem erant in Galgalis, vt mox dicetur.) *Vocauítque Iosue duodecim viros,* v.3.
quos elegerat de filiis Israel singulos de singulis tribubus. Et ait ad eos: Ite ante arcam Domi-
ni Dei vestri ad Iordanis medium, & portate inde singuli singulos lapides in humeris vestris, v.4.
iuxta numerum filiorum Israel. Vt sit signum inter vos; & quando interrogauerint vos filij v.5.
vestri cras, dicentes: Quid sibi volunt isti lapides? Respondebitis eis: Defecerunt aquæ Iordanis v.6.
ante arcam fœderis Domini, cùm transiret eum: idcirco positi sunt lapides isti in monumentum v.7.
filiorum Israel vsque in æternum. Fecerunt ergo filij Israel sicut præcepit eis Iosue, portantes de v.8.
medio Iordanis alueo duodecim lapides, vt Dominus ei imperarat, iuxta numerum filiorum Is-
rael, vsque ad locum, in quo castrametati sunt, ibique posuerunt eos.

XLVI. *In monimentum.*

QVONIAM lapides isti erant in monimentum, vt fieret aceruus testimonij in posterum, esséntque quasi trophæa singulis tribubus de superato Iordane, admodum magnos fuisse credere par est, vt sua ipsi mole eodem in loco immoti manerent, sicque fieret monimentum perennius. Ideóque valentissimos in omni populo ex qualibet tribu electos fuisse existimandum est, qui certatim quàm possent maximos ferrent, præsertim cùm non longè ferendi essent, & resumere vires, quiete aliqua, inter eundem possent. Quæ ideo dico, quod Hebræi prægrandia saxa ab eis allata dicant, vt Serarius, ex Talmud. refert.

q. 2. in hoc cap.

XLVII. *Totidémque in eo excitata.*

ALIOS *quoque duodecim lapides posuit Iosue in medio Iordanis alueo*, id est erexit in alterum aceruum monumenti, *vbi steterunt Sacerdotes qui portabant arcam fœderis, & sunt ibi vsque in præsentem diem.* Non dicit quàm multi viri hos lapides tulerint, siue in vnum aceruum aduoluerint, iuxta Caietani sententiam, vt scilicet plures adhibitos coniiciamus; vt solidius fieret opus, contra vndarum perpetuum decursum. At Tostatus, Serarius, Magalianus in hunc locum, singulos erectos volunt, & quidem probabilius, Hebræo textu, Græcóque fauentibus, vbi dicitur Iosue duodecim lapides erexisse. Qui loquendi modus singulorum distinctionem indicat potius, quàm molem ex omnibus coagmẽtatam. Et valebat distinctio ad singularum tribuum memoriam distinctius retinendã. Eósque putat Serarius ex Hierichuntina ripa, & Galgalæis campis illûc fuisse translatos. Certè Augustinus, ex terra sicca aduectos

v.9.

q. 11. in c.4. q.15. Serm. 106. de temp. & lib. 2. de mirab. sacræ Script. c.1.

Digitized by Google

tradit in locum eorum, qui ex aquarum medio extracti fuerant.

XLVIII. *Non in e-ius ora.*

[v. 9.] Andreas Masius, qui Scripturam deseruit in collocanda fœderis arca sub transitum Israëlitarum; eam hoc quoque in loco consequenter deserit, dum vult hos posteriores duodecim lapides in vlteriore Iordanis ripa (in qua [Serm. de tépore 106.] scilicet arca steterat,) fuisse collocatos; nec acquiescit etiam D. Augustino, qui illos in Iordane sepultos, in baptismi figuram, tradidit. Probat autem opinionem suam, quòd ea saxa in eo loco fixa esse oportuerit, in qua plurima parte anni essent aspectabilia, in ora videlicet fluminis, quæ raro nisi inundante flumine aquis obruebatur; non in imo alueo, vbi ea nullus vnquam aspiceret, cùm fluuius altius quàm latius fluat, alioqui prægrandes esse oportuisset, vt supra profundissimi fluminis aquas extarent. Sic ipse.

XLIX. *Sed in medio ipso alueo.*

Nec tamen propterea vel à Scriptura, vel à communi sententia discedendum est; quæ Iosephi quoque est, dicendúmque positos hosce duodecim lapi- [l. 5. c. 1. c. 4. 9.] des in modio fluminis alueo, in quo Sacerdotes cum arca constiterant. Idque experientia ipsa confirmat. *Et quidem hodie*, inquit Magalianus, *quando Iordanis, castigato alueo labitur in mare, hi duodecim lapides distinctè conspiciuntur. Interdum verò, defluentibus è Libano niuibus resolutis, ita occultantur, vt tamen è propinquo* [Matth 3. l. 1. in Iosue c. 14. Num. 117. c. 53.] *appareant. De his duodecim lapidibus locutum fuisse Baptistam, asserunt Doctores dum ait, Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Quòd credibile est, cùm & lapides insignes essent, & Ioannes ibi baptizaret.* Sic ipse. Quæ confirmat Rupertus, Adrichomius in tribu Beniamin, & Vitriacus, aliique.

L. *Transeundi mora.*

Qvandiv autem in medio Iordanis alueo manserint Sacerdotes cum arca explicat Iosue dicens, *Sacerdotes autem qui portabant arcam stabant in Iordanis medio, donec omnia complerentur quæ Iosue, vt loqueretur ad populum, præceperat Dominus, & dixerat ei Moyses. Festinauitque populus, & transiit.* Nonnullus erat in transeundo timor, in tam insolito tremendóque spectaculo. Ac periculo, à quo se quisque quamprimum expeditum, atque ereptum cupiebat, isque transgredientibus celeritatem addebat. Etsi enim Dei verbo nitebantur, nutat ta- [c. 3. q. vlt. in c. 1. Ios. q. 67.] men aliquando humana constantia, & homines modicæ fidei prodit. Aliquot horas in traiectu positas Serarius putat, siue propter transeuntium multitudinem, quam facilè ad tricies centena millia ascendisse putat Abulensis, in quibus tot mulieres paruulique, tot greges armentáque, tótque tantæ multitudinis impedimenta. Ordines tamen suos tenuisse, nec cucurrisse præcipites, ex sequentibus planum erit.

LI. *Progressio arcæ, populique.*

Cvmqve *transissent omnes, transiuit & arca Domini, Sacerdotésque pergebant ante populum*, id est in conspectu populi, qui ad vlteriorem ripam ordinatè substiterat. *Filij quoque Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse armati præcedebant filios Israel, sicut eis præceperat Moyses, & quadraginta pugnatorum millia per turmas & cuneos incedebant, per plana, atque campestria vrbis Iericho.* Hunc seruatum in progrediendo ordinem ait Caietanus, vt primum agmen efficerent illa quadraginta millia pugnatorum, tum sequeretur Arca, inde reliquus populus. Et in transeundo quoque Iordane, illos ait reliquum populum antecessisse. Quando autem cœpit Iordanis solitum cursum resumere? *Cúmque ascendissent*, ait Iosue, *portantes arcam fœderis Domini, & siccam humum* (vlterioris scilicet ripæ) *calcare cœpissent, reuersa sunt aquæ in alueum suum, & fluebant sicut ante consueuerant.*

LII. *Quæ de hac historia scribat Iosephus.*

Sed antequam vlterius progrediamur, libet Iosephum audire tanto miracu- [l. 5. c. 1.] lo tenebras offundentem, hominúmque iudicia magis, quàm Dei formidantem. Sic enim ait, *Imperatore autem sollicito de traiectu, amnis enim auctus aquis fluebat, & cùm pontem non haberet, ne fabricari quidem hostu passurus videbatur, nec naues vllæ præsto aderant, Deus se illis transitum procuraturum promisit, fluentis eius imminutis. Itaque Iesus postquã duos dies expectasset, copias omnes ad hũc modum in vlteriorẽ ripam traduxit. Sacerdotes cum arca agmen præcedebant, post eos ibant Leuitæ portantes tabernaculum, & vasa sacrificiis destinata, sequebatur deinde totũ agmen in suas tribus distinctum, receptis in mediũ mulieribus ac pueris, quò tutiores essent ab impetu fluminis. Vt verò Sacerdotibus primis ingressis vadabile est visũ, quòd & aqua decreuisset, & glarea nõ amplius vi vndarũ volueretur,*

sed stabile solũ exciperet vestigia, omnes iam intrepidè vadum trãsibant, tale redditũ cernentes quale Deus promiserat, steteruntque in aluei medio Sacerdotes donec transiret multitudo, & in tuto consisteret, quòd vbi factum est, & ipsi egressi flumen, liberum ei solitum cursum reliquerunt; qui confestim auctus, ad pristinam aquarum molem rediit. Hæc Iosephus.

LIII. *Quàm que infideliter.* IN quibus nonnulla sunt quæ meritò corrigantur. Primò quia Iosue de tra- 1.
iectu sollicitum facit; δεδιότος δὲ στρατηγοῦ: quia non solùm paulò antè audierat à
Domino, *Noli metuere, & noli timere, quoniam tecum est Dominus Deus tuus, in omni-* Iosue 4 10.
bus ad quæcunque perrexeris, verùm etiam quia à Deo, imò & à Moyse, maturè
de toto hoc negotio edoctus fuerat. Ideóque ex eius ore in diem omninò ter-
tium indixit transitum, & alia circa Sacerdotes, & arcam, & populum or-
dinauit, præter ea quæ Deus ante statuerat, quæ sine eius præscripto nun-
quam ausus esset, vt suprà diximus. Secundò quia ait hostem non passurum 2.
fuisse vt pontem fabricarentur: cùm Israëlitæ totam latè regionem trans
Iordanem possiderent, in qua fabricandus erat, vbi syluæ in montibus Aba-
rim non deerant. Timendum potius fuit ne in vlteriore ripa constituti, fa-
bricatum construi, ac stabiliri non paterentur. Nam vt ait Vegetius, *Instantes* l. 3. c. 7.
aduersarij ad transitus fluminum, insidias vel superuentus facere consueuerunt.

Bella cient, primâque vetant consistere terra, Æneid. 1.

vt queritur Troianus ille Ilioneus, dum hospitio prohibetur arenæ.

LIV. *Dominũ miraculũ malignè diminuit.* TERTIÒ, quia malignè admodum de diuinæ maiestatis potentia loquens, 3.
Deum diminutionis aquarũ procuratorem duntaxat facit, μειώσαντα τοῦ ποταμοῦ
πλῆθος. Hæccine sunt mirabilia, quæ Dominus postridie facturum Iosue promi-
serat? ob quæ populum sanctificari, arcam à Sacerdotibus solẽniore ritu præferri
mandauerat: & non potius ostẽsurus erat insigni miraculo decurrentes cum im-
petu aquas, vt solet in fluminum exundatione contingere, cohibiturus, & quasi
firmissimis repagulis, obicibúsque retentas in caput retrorsum acturus. Quartò, 4.
quia duos ibi dies expectasse dicit, contra Hebraici, & Græci textus auctorita-
tem, cùm illic tantùm pernoctarit, vt explicatum est.

LV. *Et inepte infringit* QVINTÒ quia totum miraculum eneruat atque infringit, cùm Sacerdotes 5.
& populum vado transisse dicit, aquis scilicet diminutis, neque nimis profun-
dis à quibus tamen mulieres & pueri periclitarentur, ideóque in medium, vt tu-
tiores essent, ab impetu fluminis reciperentur: quòd ipse de suo inutiliter adie-
cit. Medium enim agmen ab hostibus quidem tutius est, qui extrema carpere
solent, ab vndarum autem impetu, nihil minùs, cùm eæ in medio maiore im-
petu ruant, obuiáque prosternant. E contrario verò apertissimè Scriptura in
omnibus linguis, pluribúsque in locis dicit, Iordanem ripas aluei sui tum imple-
uisse; propterceáque minimè vadabile fuisse constat; imò verò disertè dicit, se-
mel, iterùm, tertiò, sæpius, medium fluminis alueum *siccatum esse*, stetisse Sacer-
dotes in medio Iordanis super *siccam humum*. Omnem populum per *arentem al-
ueum* trãsiisse, defecisse omninò aquas Iordanis ante arcam fœderis. Non audie-
rat Iosephus à patribus suis, quòd tam serio Iosue filiis narrari præceperat.
Quando interrogauerint filij vestri cras patres suos, & dixerint eis. Quid sibi vo- c. 4 v. 21.
lunt lapides isti? docebitis eos atque dicetis, per *arentem alueum* transiuit Israël
Iordanem istum, *siccante* Domino Deo vestro aquas eius in conspectu vestro, do-
nec transiretis, sicut fecerat prius in mari rubro, quòd *siccauit* donec transiremus.
Sextò denique, vt minora dissimulem sibi parum constans, nec miraculum tan- 6.
tùm planè dissimulare valens, ait Sacerdotes egressos ex fluuio liberum ei so-
litum cursum reliquisse. At qui vado transeunt, etiam dum transeunt liberum
fluuio cursum, solitúmque relinquunt.

LVI. *Vanitatis arguitur.* TIMVIT scilicet Iosephus ne Græcis hominibus, aut Romanis mirabilia Dei
opera parum probabilia viderentur; maiori cura studens fidem facere, quàm nar-
rare veritatem, quamuis lib. viges. antiq. affirmet, se per omnia secutum sacro- cap. vlt.
rum voluminum auctoritatem, ita vt à principio pollicitus fuerat; quam eius
orationem non inanem vanitatis, spero me iam adhunc locum crebro vanitatis
arguisse; & deinceps, Deo bone propitio, sexcentis locis minimè consentaneam
veritati demonstraturum. *Ausimq; dicere*, inquit, *quòd nemo alicuius scriptor, Iudæus,
externúsne potuisset hoc argumentum tanta fide* (vtique Græca vel Syra) *Græcis homini-*

bus prodere. Ego enim tribulium meorum confeßione disciplinas patrias egregiè calleo. Non ignoratione igitur, sed sciens prudénsque peccauit, dum sacris literis tam multa affingit. Vt mirum planè sit hominem à Christianis tam indulgenter, atque honorificè tractari, qui non otio solùm & literis, sed Scriptura quoque diuina, vt res ipsa loquitur, tam intemperanter abutatur.

LVII. Israelitarũ castra in Galgalis.

VERVM ad Scripturæ narrationem redeamus. *Populus*, inquit, *ascendit de Iordane decimo die mensis primi, & castrametati sunt in Galgalis contra Orientalem plagam vrbis Iericho.* Expleto scilicet quadragesimo anno ab egressu ex Ægypto, ad ingressum in terram Chanaan; additis etiam diebus decem, si mensis, quo olim egressi sunt, ratio habeatur; demptis autem diebus quinque, si diei quo iter ingressi. *q.2.p.1.c.4.* Ille enim fuit dies decimus quintus mensis primi, vt notauit Serarius; hic autem est eiusdem mensis decimus. Exercitus autem quinquaginta stadia à Iordane progressus, vt ait Iosephus, ad decimum à Hierichunte stadium castrametatus est.

LVIII. Causæ non impediti traiectus ab hostibus. 1. Dei prouidentia.

VERVM quidnam causæ fuisse dicamus, quòd tam pacata fuerit Iordanis ripa; nulli eam Amorrhæi & Chananæi tutati sint; nulli transeuntibus Israëlitis, aut ad oram hostilem appellentibus, quicquam negotij exhibuerint. Tres ferè huius rei causas cum Serario proferre possumus. *l.3.in Iosue q.1.* Diuinam prouidentiam, improuidam securitatem, & ingentem pauorem. Voluit enim Dominus Israëlitis alioqui formidolosis esse consultum, quemadmodum enim in peregrinationis profectionisque huius principio, cauit Dominus, ne se, illis proficiscentibus, armati obiicerent Philisthæi; *Exod.13.17* ita & nunc in illius fine, primóque in promissam terram ingressu, ne suis ripam armis infestam haberent Chananæi. Atque ita clariùs Dei erga se prouidentiam Israëlitæ perspiciebant, corúmque omnium veritatem, quæ de futuro gentium istarum terrore prædixerat Dominus, & audita retulerant exploratores. Animo item tranquilliore miracula diuisi, exsiccati, cohibitique fluminis, ad arcæ diuinæ præsentiam, Sacerdotalémque contactum, poterant contemplari.

LIX. 2. Improuida securitas.

SECVRITAS etiam ab obsidendo flumine reuocauit. Quia enim iam plurimos dies in Moabiticis campis hærere Israëlitas, sciebant, ibique regibus dudum debellatis sedes fixisse, sibi in magno metu, aliquantulum, vt fit, applaudebant, persuadebántque interdum, nolle ipsos vltra progredi: imò nec posse, hoc præsertim tempore, quo Iordanis exundarat. Audi quid de ipsorum Regulo scribat Masius; *Cap.2.v.1.* *Credibile est*, inquit, *ipsum, vt Balthazarem illum Babylonium, in consuetis deliciis etiam tum per summam vecordiam securè versantem, cælesti decreto, atque impendenti sibi suísque exitio minimè obstitisse, sed continuò magis, magísque Dei aduersus se iram prouocasse.*

LX. 3. Ingens metus.

DENIQVE, vt fatebatur Raab exploratoribus, irruerat in omnes istas gentes terror ab Israëlitis, *c.2.9.* *& elanguerant omnes habitatores terræ.* Neque ad Israëlitarum introitum remanserat in illis spiritus, prudentia, consilium; & magis magisque probari poterat quod Dominus dixerat. *Deut.2.25* *Hodie incipiam mittere terrorem, atque formidinem tuam in populos, qui habitant sub omni cælo, vt audito nomine tuo paueant, & in morem parturientium contremiscant, & dolore teneantur.* Accedit quod audierant, vt illa eadem Raab fatebatur; transitum maris rubri, & sepultos in mediis fluctibus Ægyptios, similem igitur aliquam in Iordanis exundantis fluctibus, calamitatem meritò formidarunt.

LXI. Progreditur exercitus versus castrorum locum.

CÆTERVM quod dicitur populus ascendisse de Iordane, non est existimandum, vt rectè notauit Tostatus, & Serarius, Caietanus, & alij, vt quique *q.15.in c.4. l.3.q.2.* de populo primi vlteriorem ripam attigissent, ita fuisse progressos ad locum nocturnæ stationi destinatum, absque vlla in ripa cunctatione; sed in ea potius primi expectauere postremos; túmque omnes simul ita progressi sunt, signo ab Imperatore dato, vt primùm arca Domini, quæ vltima ex Iordane fuerat egressa, vniuersum populum cubitorum duûm millium *c.3.4.* interuallo anteiret, vt Dominus antè præceperat, vt esset itineris dux, *v.12.13.* populi propugnatrix, hostium territatrix. Tum sequebantur filij Ruben, Gad, & Manasse; vt habetur capite quarto. Deinceps autem reliquæ tri-

Digitized by Google

bus, donec veniretur in locum, qui postea Galgala dictus est. Circa festiuam autem terræ salutationem, imprimis autem & Dei ipsius, & Angelorum loci præsidum. Vide Serarium. v. 22. 13. q. 2. cit. & 3.

LXII. *Itũ in Galgala tantũ, non in Hebal & Garizim.*

HEBRÆI aliqui apud Lyranũ, & habetur cap. vndecimo chronici Hebræorum, aiunt rectà à Iordane in Hebal & Garizim populum fuisse profectum, ibiq; impleuisse quæ in Deuteronomio à Moyse præcepta fuerant, indéque in Galgala reuersos. Quæ multis implicata mendaciis Lyranus loco cit. Abulensis, & Masius, demonstrant. Quibus addo tantùm distantiam loci, nam iuxta Adrichomij diligentem Topographiam, mons Garizim in tribu Ephraim situs, ab vrbe Iericho decuplo magis distat, quàm Iericho à Iordane. Quomodo ergo vno die tantum itineris bis conficere, & quæ illic agenda erant perficere, post transitum Iordanis, potuissent? Rectà igitur venerunt in Galgala, locum statiuis idoneum, si ibi diutius, vt contigit, consistendum esset. Ibique primum Arcæ, & tabernaculo attributo loco, eadem videtur Leuitarum, & tribuum descriptio circumquaque seruata, quæ fuerat à Moyse iussu Domini in deserto præscripta, iuxta quam tribus Iuda proxima erat vrbi Iericho. Tum autem duodecim lapides quos de Iordanis alueo sumpserant, posuit Iosue in Galgalis, vt essent huius miraculi perpetuum posteritati monimentum. in fi. cap. 4. c. 27. 4. q. 12. & seq. initio c. 8. Num. 2.

LXIII. *Quid factũ 12. lapidibus.*

ISTIS lapidibus quid factum sit, non est vna opinio. Nam vt omittam Chronicum Hebræum, apud quod lapides isti cum lapidibus montis Garizim, de quibus capite vigesimo septimo Deuteronomij, & capite octauo Iosue agitur, confunduntur. Quos tamen secutus est Genebrardus in sua chron. Tertullianus in arcam testamenti conditos scribit, omnibus aliis Scriptoribus, & reipsa reclamante; vt notauit ibi Pamelius, & Andreas Masius, & Serarius, apud quos R. Leui filius Gersonis iuxta arcam depositos fuisse ait, vt cum eo Israëlitæ ad orationem, sacrificia, vel stata præceptáque, vel voluntaria, minimùm ter quotannis confluerent, diuini in sui gratiam prodigij, recordarentur. Ipse autem iuxta tabernaculum sub dio erectos existimat: & meritò, sic enim fiebat, vt venientibus ad tabernaculum occurrerent ad renouandam miraculi memoriam, & tamen nullo essent impedimento ministerio Sacerdotum, atque Leuitarum. c. 11. l. 4. c. 13. con. Mar. Num 161. v. 20. in c. 4. q. 6. l. 3.

LXIV. *Num ara excitata vt putat Iosephus.*

IOSEPHVS ex his lapidibus aram extructam à Iosue asserit, in eáque sacrificatum, in gratiarum scilicet actionem. Sic enim ait. *Porrò Iesus ara extructa ex lapidibus, quos singuli tribuum principes ex alueo, Propheta iubente sustulerant,* Scriptura non dicit fuisse duodecim tribuum principes, sed duodecim viros de singulis tribubus singulos, nec id probabile facit grauitas oneris, & itineris longitudo. Ipse enim Iosephus progressos vltra Iordanem quinquaginta stadiis tradit; sed pergit, *) vt monumentum esset prodigiosè refrenati fluminis,* τεκμήριον τῆς ἀνακοπῆς τοῦ ῥεύματος, (at non fuit vlla rescissio, aut refrenatio fluminis, si illi credimus) *sacrum in ea Deo fecit.* Sic ipse. l. 5. ant. c. 1.

LXV. *An potius in monimẽtum erecti.*

ET quod ad altare attinet, licet nullam habeat absurditatem, id tamen facilè asserendum, præter Scripturam, non fuit: quæ potius, vt notauit Masius, & Serarius loco cit. habet lapides positos fuisse, id est Iosue illos erexisse, vel statuisse [f]. Et videtur D. Hieronymus in Epitaphio Paulæ illos agnoscere singulares, vt duodecim Apostolorum fundamenta repræsentarent. *Ideóque,* inquit Serarius, *videntur isti omnes singuli seorsim depacti, & constituti, non in ara vnius constitutionem compacti, & coagmentati.* Sic etiam factum Exodi vigesimo quarto. Et sic distinctior Israëlitarum tribuum omnium memoria, & penitior verborum proprietas conseruatur, etiam in ista posteritatis admiratione. *Quid sibi volunt isti lapides?* Nusquam verò, quid sibi Ara hæc? aut quid sibi lapidum hic aceruus & coagmentatio? & mirum foret, si subseruiissent isti lapides altari, neq; huius vlla vnquam fieret in Scriptura mẽtio. Iosephum igitur meritò arguit Abul. *Nã sæpenumero vir ille, nõ quid factũ, sed quod verisimiliter fieri potuisse, ipsisq; gentibus magis placiturũ putabat, contra vel præter Scripturã literũ mãdauit.* Hæc Serarius verissimè, incurrẽs in eadẽ nobiscum vestigia de Iosepho. Hos lapides calce fuisse oblitos, & supernè in eis inscriptam legẽ septem linguis, ait Chronicum Hebræum; quæ sunt septem commenta ex cerebro Rabbinorum profecta; qui, vt dixi, hos lapi- ſ. χ. Exo. 24. 4. v. 7. & 21. v. 29. & 30. c. 11.

des in Galgalis positos confuderunt, cum iis qui in Garizim excitati sunt. Credibilius vtique asseruissent in singulis singula tribuum nomina inscripta fuisse. Sed de his hactenus.

LXVI. *Terror incolarum.*

c.5.Iof. DVM Israëlitæ castra metantur in Galgalis, eaque vt in hostico solo communiunt, Tabernaculum Domini, & tentoria sua erigunt, duodecim lapides in monimentum constituunt, & domestica quisque negotia disponunt, Chananæi rumore nuncio certiores de prodigioso transitu Israëlitarum fiunt; illóque propugnaculo se exutos cernentes, quasi hostem iam haberent in suis furentem penetralibus, imò gladium in propriis grassantem visceribus, ita terrore concussi, atque exanimati sunt. Id ita narrat Iosue cap. quinto. *Postquam*, inquit, *audierunt omnes reges Amorrhæorum, qui habitabant trans Iordanem ad Occidentalem plagam, & cuncti reges Chanaan, qui propinqua possidebant magni maris loca* (hi sunt Philistæi) *quod siccasset Dominus fluenta Iordanis, coram filiis Israël, donec transirent, dissolutum est cor eorum, (& non remansit in eis spiritus) timentium introitum filiorum Israël.*

LXVII. *Quando facta circuncisio.*

HOC ipso tempore, quo diuinitus perterriti erant Chananæi, ne in Israëlitas auderent inuadere, quando sese, vt olim Sichimitæ, defendere non possent, vulneris dolore prohibente: hoc, inquam, tempore præscripta est Iosue circuncisio filiorum Israël, qui in deserto nati, nondum fuerant circuncisi, de qua re priusquam agamus, inquirendum est quod præcisè tempus, quémue diem hîc Iosue significet. Nec de multis diebus dubium esse potest, si statuamus Pascha, nisi à
Exod.12.43 circuncisis, comedi non potuisse, sic enim habetur in Exodo. *Hæc est religio Phase, Omnis alienigena non comedet ex eo. Omnis seruus emptitius circuncidetur, & sic comedet. Aduena & mercenarius non edent ex eo.* Et mox. *Quod si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam, & facere Phase Domini, circuncidetur prius omne masculinum eius, & tunc ritè celebrabit; erítque sicut indigena terræ.* Tanto ergo magis indigenæ terræ, id est ipsimet Israëlitæ, quorum propria erat circuncisio, ea prius affecti esse debebant, quàm ad esum Agni Paschalis admitterentur. Vnde vniuersè concludens Moyses inquit, *Si quis autem circuncisus non fuerit, non vescetur ex eo. Eadem lex erit indigenæ, & colono, qui peregrinatur apud vos.*

LXVIII. *Videri 11. die mensis primi.*

v.10. HOC fundamento posito, constat ex hoc cap. quinto filios Israël celebrasse Pascha decima quarta die mensis huius, ad vesperam in campestribus Iericho, siue in Galgalis. Ergo Circuncisio hæc facta est, aut ipso decimo die quo transierunt Iordanem, & castra metati sunt; quod fieri non potuisse satis intelligitur; operosum enim negotiũ fuit, & dies illa decima multis aliis occupationibus impedita. Dies duodecima & decima tertia, idonea non fuit: non parum enim Paschalem lætitiam dolor vulnerum impedisset, qui secundo & tertio die solet
c.34.25. esse grauissimus, vt ex Genesi satis constat. Superest igitur vndecimus dies primi mensis, qui est primus à transitu Iordanis. Quo etiam die factam hanc Cir-
c.11. cuncisionem Chronicum Hebr. affirmat, quem sequitur Genebrard. in Chron.
q.9. in hoc cap. & Serarius, post Masium, & Abulensem, qui minus probabiliter tres totos dies huic ceremoniæ propter multitudinem attribuit, nec vitat dolorem vulnerum in Paschate. Credibile est igitur Iosue bene manè expergefactum ad Tabernaculum Domini orationis causa profectum esse; ibique à Deo populi Circuncisionem, ipsi præscriptam fuisse, in hæc verba. *Fac tibi cultros lapideos, & circuncide secundo filios Israël.* Quæ verba nos quærere iubent, quæ sit ista secunda circuncisio, & quo instrumento facta.

LXIX. *Quæ dicatur secunda circuncisio ex quibusdã Hebræis Et Caietano.*

VARIÆ sunt de hac circuncisione opiniones apud interpretes. Nam aliqui Hebræi apud Masium, existimarunt eosdem bis circuncisos propter superinductum arte præputium; quos manifestè sequens Scriptura refellit, quæ declarat hanc circuncisionem ad Israëlitas incircuncisos pertinere. Caietanus refert illud secundò, ad partem actionis Iosue circuncidentis; & est sensus, inquit, circuncide filios Israël, non omnes simul, sed primò vnam partem, & secundò alteram partem, & est ordo literæ, reuertere secundò, & circuncide filios Israël. In promptu autem ratio est reuertendi secundò ad circuncidendum filios Israël, non in eisdem, sed diuersis personis, ne tanta multitudo simul affecta dolore vulneris esset. Quæ expositio parum probabilis est, tum quia dura est admodum, & inusitata, vt puto, locutio, fac hoc secundò, id est duabus vicibus; vel diuide

actionem tuam in duas partes. Ideóque tam obscura iussio nec bene intellecta esset, nec bene seruata. Tum quia, vel eodem die, vel diuersis circuncisos putat: si diuersis, qui posterius circuncisi fuerunt, non fuerunt idonei ad celebrationem solennis festiuitatis, iuxta ea quæ diximus antè, si eodem, non vitat Caiet. ne tanta multitudo simul effecta esset dolore vulneris.

LXX. *Ex Augustino.* D. Augustinus, *In hoc præcepto*, inquit, *quæritur cur dixerit iterùm, non enim vnus homo bis circuncidendus erat, sed quia vnus populus erat, in quibusdam circuncisus, in quibusdam non circuncisus, ideo dictum est, iterum, vt circuncisus iterum circuncideretur non homo, sed populus.* Hæc Augustinus. Contra quem non rectè dicitur, populum hoc modo posse dici, & quartò & quintò circuncisus, quoties aliqui in populo circuncidebantur, sicut pransus, & cœnatus, & non tantùm iterum, vel secundò. Non rectè, inquam, quia hęc circuncisio solennis quædam actio fuit magnæ partis totius populi; quæ si diuersis deinceps temporibus diu intermissa iteraretur, posset consequenter dici quartò, & quintò, & sextò facta. q.6. in Iof.

LXXI. *Alia communior expositio.* ALIA est expositio, quæ hanc secundam circuncisionem ita vult appellari respectu prioris, quæ solenniter in populo Israëlitico facta sit. Israëlitico, inquã, vt excludantur Sichimitę alienigenæ, de quibus Genef. trigef. quarto, siue in sua radice Abrahamo facta sit, quando & ipse, & omnis eius familia circuncisa est; siue in Ægypto, non quidem in vltimo, aut penultimo egressionis die, vt putarunt Hebræi, quos refellit Lyranus, & Serarius, sed aliquanto antè tempore: sciebat enim tempus egressionis Moyses, satis multò antè tempore, vt patet ex fine cap. decimi Exodi, & eiusdem cap. vndec. Sed quia circuncisio hæc non constat ex Scriptura, & qui putantur tum circuncisi, non erant Israëlitæ, sed alienigenæ Ægyptij, ideo hanc secundam dici respectu eius, quæ ab Abrahamo primùm facta est, videtur probabilius, quæ est Theodoreti. Quod si dicas Abrahamum, eiúsque familiam non fuisse Israëliticam, quæstio erit de nomine, vt aiunt: erat enim ipse iam electus in caput, & principem totius populi Dei, qui postea dictus est Israël. Gen 17.23. q.2. in hunc lib.

LXXII. *An Israëlitæ in deserto circuncisi.* ET hæc est Masij expositio; qui etiam affirmare non dubitat, licet id Scriptura non dicat, solemnem aliquam circuncisionem factam fuisse in statiuis illis ad montem Sinæum, vbi Israëlitæ satis diuturnam moram traxerunt, cùm ob legem diuinitus accipiendam, tum ob construendum sacrarium Dei & tabernaculum; vt enim ibi de more Pascha celebrarunt, ita & liberos suos circunciderunt, quotquot vel illis quadraginta septem diebus, quibus ex Ægypto illuc peruenerant: vel interea dum imbi hærerent, fuerant editi in lucem. Sic ipse, & ante eum Vatablus, non parum probabiliter, vt opinor, nec par est ratio cæterarum mansionum in quibus diu substiterunt Israëlitæ. Hoc enim loco saltem ad construendum sanctuarium multos omninò dies se posituros certò sciebant; in cæteris semper incerti discessus, & motionis nubis expectatione pependerunt. Nihilominus his Scriptura videtur repugnare, vt mox dicetur. Nom 2.5.5. in c.5. vide sup. num. 636. & seq. num. 74. & 75.

LXXIII. *Alia probabilior.* PLERISQVE autem eruditis viris video magis placere interpretationem Abulensis, quem sequitur Magalianus in hunc locum & Serarius, &, vt arbitror, Vatablus, quibus secunda circuncisio idem est, quod iterata, repetita, longóque interuallo reuocata; quando enim alicui actioni, aut ritui datur initium, isque continenter suis temporibus locisque obseruatur, quantumuis id diu sine interruptione notabili perseueret, vnica semper actio vnicúsque ritus moraliter censetur. Qui si post diuturnam interruptionem resumatur, secundus meritò dicetur, cùm primus longa intermissione defierit. Ergo cùm circuncisio ex quo in Abrahamo est instituta, vsque ad exitum ex Ægypto durauerit, & ab Israëlitis perpetuò obseruata viguerit; deinde per quadraginta circiter annos intermissa fuerit, rectè hæc secunda circuncisio dicetur, non secundò instituta, sed secundò in praxim reuocata; quod si eodem modo secundò, aut tertiò intermissa esset circuncisio, & deinceps resumpta, tertia, aut quarta circuncisio æquè dici posset. q.43. in c.5. Iof. q.1. in hoc cap. c.5.2. vide an. Mof. 80. Nom. 85.

LXXIV. *Quo instrumento facta.* IAM verò cultris lapideis factam esse circuncisionem manifestum Scripturæ testimonium dubitare non sinit, cùm ait, *Fac tibi cultros lapideos*, quod iam antè à Sephora fuerat factitatum in Exodo. De quibus ibi multa Pererius, & hic Sera 4.25. disput. 9. Num. 45. & 46.

Digitized by Google

rius quæstione octaua in cap. quintum, vbi Hebraizantes refellit, cultros acutos
pro lapideis reponentes; quorum omnium placitis longè præponderat non so-
lùm editio vulgata, sed ei consentiens Græca tot sæculis ante Christum ipsum
edita, quæ habet in Aldina, Romana, Basileensi, *ποίησον σεαυτῷ μαχαίρας πετρίνας,*
ἐκ πέτρας ἀκροτόμου, vel *πετρίνας ἀκροτόμους*, vt est in regia & Masiana, quales plu-
חרבות צרים timis Galliæ locis vsui sunt in tegendis tectis, quæ dicuntur, *ardoises*, in solo An-
degauensi natæ. Quin etiam Masius vertit gladiolos saxeos, & affirmat vocem
צר nusquam in sacris literis aciem significare, sed silicem, aut saxum vbique.
Arias Montanus vertit cultros petrarum, & Lexica Hebraica vocem צר Tsour,
vertunt petram, saxum; & per translationem fortem, & fortitudinem; quod si
acuendi tantùm fuissent cultri, quid opus erat dicere *fac tibi cultros*, & non acue
ad cotem, vel lapidem. Illud quidem certè ferè constare video, nullum fuisse de-
terminatum circuncisionis instrumentum; sed modò ferreo, modò lapideo cul-
tro vsos fuisse Iudæos, quoniam lex nihil hac de re definiuit.

FECIT Iosue *quod iusserat Dominus, & circuncidit filios Israël in colle præputiorum.* LXXV. *Cur dilata fuisset.*
Qui scilicet inde nomen accepit, quod in eo circuncisio peracta sit, aut potiùs
proiecta illuc, & sepulta præputia. Ne quis autem omnes filios Israël circunci-
sos tum putaret, declarat quinam tum circuncisi nondum essent, & quam ob
Ios. c. 5. v. 4. causam. *Hæc autem causa est*, inquit, *secundæ circuncisionis: Omnis populus, qui egressus*
est de Aegypto generis masculini vniuersi bellatores viri, mortui sunt in deserto, per longissi-
v. 5. v. 6. *mos viæ circuitus; qui omnes circuncisi erant. Populus autem qui natus est in deserto, per*
quadraginta annos itineris latissimæ solitudinis incircuncisus fuit: donec consumerentur qui
non audierant vocem Domini, & quibus ante iurauerat, vt non ostenderet eis terram lacte &
v. 7. *melle manantem. Horum filij in locum successerunt patrum, & circuncisi sunt à Iosue, quia si-*
cut nati fuerant, in præputio erant, nec eos in via aliquis circunciderat.

NEMO autem circunciderat, quia cùm semper esset populus in procinctu ad LXXVI. *Qui circuncisi in Galgalis.*
iter faciendum, quandocúmque columna nubis profectionem significaret; re-
cens autem circũcisi in plures dies inhabiles sint ad iter, differri necessario opor-
tuit circuncisionem; quod si nihilominus Pascha celebrarunt, in ea tum re di-
spensatum est. Sed nec cuiquam constabat, an vna & eadem in mansione Domi
nus permissurus esset construi sanctuarium. Nunc autem cùm profectio ex Io-
sue nutu penderet, & in Galgalis diutius statiua essent habenda, meritò circun-
cidi debuerunt, & quidem primo quoque tempore, vt hoc ritu religioso per-
functi, & Paschali sacrificio roborati, ad rem bene gerendam cum hoste alacrio-
res, quasi corpore, animóque Deo consecrati consurgerent. Ex hoc autem textu
patet nullos, nisi qui nati essent in deserto, fuisse circuncisos, qui vel quadragesi-
mum annum attigerant, vel infrà erant. Quantus autem fuerit horum numerus,
6. x. sciri exactè non potest [6].

QVÆRENDVM potiùs videretur, an qui remanserunt vltra Iordanem LXXVII. *An circuncisi qui Iordanem non transierant.*
v. 3. v. 8. circuncisi fuerint, aut Pascha celebrarint. Nam textus noster meminit tantùm
eorum, qui in colle præputiorum circuncisi sunt, quique in castris erant. Sed
credibile est etiam eos qui trans Iordanem in propriis erant sedibus, quorum
ingens erat numerus, & quidem plusquam septuaginta virorum millium suprà
vicesimum annum, mandato Iosue fuisse circuncisos, & Pascha celebrasse. Ma-
ior enim erat ratio cur, à circuncisione præsertim, excusarentur qui Iordanem
transierant, qui hostibus vndique cincti erant, quàm qui in propriis sedibus
quiete fruebantur. Masius putat eos circuncisionem instaurasse, cùm primùm
suas peculiares possessiones adepti sunt, vt qui iam extra solitudinem erant, ex-
tra reatum etiam, quàm primùm essent. Sed veriùs putamus id non factum ante
reuelatam à Deo, & mandatam à Iosue circuncisionem; vt fusè de more dispu-
q. 16 & seq. in c. 5. Ios. tat Abulensis.

NEC putandum est, aut hos, aut illos Iosue manu circuncisos. Id enim ne LXXVIII. *Cuius manu facta circuncisio.*
vide schol. 6. infrà. vno quidem mense, nedum vno die, ab vno fieri potuisset. Erant enim plusquam
decies centena hominum millia circuncidenda, & aderant multi sacerdotes, &
Leuitæ, qui hoc munere fungi possent. Sed dicuntur à Iosue circuncisi, quia
eius mandato circuncisi sunt. Sed nec à solis sacerdotibus & Leuitis administra-
Exod. 4. 25. batur circuncisio, sicut neque nunc Baptismus à solis presbyteris, cùm Sephora

circunciderit filium suum. Et rationi consentaneum est plerósque ab ipso Iosue, sicut olim ab Abrahamo fuisse circuncisos, primarios scilicet viros, & domesticos suos, alios à Caleb, alios ab Eleazaro Pontifice, alios ab aliis, qui iam ante quadraginta annos fuerant circuncisi, paruuli etiam plerique ab ipsis matribus circuncidi potuerunt, & omnia intra paucas horas esse peracta. Gen. 17. 23.

LXXIX. *Gratulatio de circuncisione: & vnde nomē Galgala.*

POSTQVAM *autem omnes circuncisi sunt*, ait Iosue, *manserunt in eodem castrorum loco, donec sanarentur.* Imò & vltra, per plures menses, & annos, vt infrà patebit. Dolor autem ille, & omnis ægritudo ex eo vulnere intra paucos dies sanabatur. Dixitque Dominus ad Iosue, quasi ei congratulans, & toti populo, *Hodie abstuli opprobrium Aegypti à vobis.* Efficiens scilicet per circuncisionem, vt non vltra possent quasi Ægyptij, inter quos vixerant, reputari, quod populo Dei probrosum erat, cùm illi omnibus essent, & idolorum sordibus, & morum flagitiis inquinati, quæ est Theodoreti, & Masij, aliorúmque conueniens interpretatio. Indéque *vocatum est*, vel à Domino, vel à Iosue *loci nomen Galgala*, quod ante per προκατάληψιν fuerat vsurpatum, sicut illud (in præsentem diem) postea adiectum existimatur. Galgala verò ablationem significat, alludendo scilicet ad illud, *Abstuli opprobrium*, iuxta illud, *Aufer à me opprobrium, & contemptum.* Etsi Iosephus ea voce libertatem significari dixerit, quia scilicet opprobrij nomine intellexerat Ægyptiacam seruitutem, non habita ratione proximæ, & propriæ huius vocabuli notionis, vt ait Serarius. Ideóque & à Tostato, & à Masio hoc loco reprehenditur. *Nescio*, inquit Masius, *quid in mentem venerit Iosepho, vt Galgal libertatem significare diceret; sed sunt eiusmodi apud eum virum, cæteroqui magnum, & doctissimum sexcenta, ex quibus intelligas, quanta fuerit illo sæculo Hebraicæ linguæ inscitia, atque ignorantia.* Sed hac de re etiam in præfatione tomi huius diximus.

Psal. 118. 1. 5. c. 1. q. 10. in hoc cap. q. 02.

LXXX. *Noua Paschæ celebratio, ordine tertia.*

CIRCVNCISIONEM secuta est Paschæ celebratio, de qua sic Iosue, *Manserúntque filij Israël in Galgalis, & fecerunt Phase quarta decima die mensis ad vesperam in campestribus Iericho*, id est, sub finem decimæ quartæ diei sub occasum solis, qui decimum quartum confecerat diem, iuxta ea quæ alibi dicta sunt. Ex quo etiam intelligitur duas tribus cum dimidia, quæ erant trans Iordanem, siue in terra duorum regum Amorrhæorum, non celebrasse hoc anno Pascha cum reliquis, quia nec edi poterat nisi in loco in quo erat sanctuarium; nec tempori moneri, aut traiicere potuerunt stagnantes Iordanis fluctus; nec lex adhuc obligabat, quod terra promissa nondum pacificè possideretur. Ita Abulensis; hoc fuit tertium Pascha à Iudaico populo celebratum. Nam primùm in Ægypto, alterum ad montem Sina, actum fuit; & ab eo, ipsos triginta nouem annos cessatum est, quia magna pars populi deinceps in præputio erat, in quo Pascha celebrari non poterat, vt antè diximus; magna item funeribus mortuorum impedita, quæ crebra erant, sexcentis hominum millibus diuina sententia morte damnatis. Quin etiam præceptum celebrandi Paschatis ad ingressum promissæ terræ reseruabatur, vt patet in Exod. Voluit tamen in deserto Sinai celebrari, vt notat Serarius, quia recentissima erat tabernaculi erectio ac dedicatio; Sacerdotium & Leuitarum consecratio, & legis totius promulgatio, at in tabernaculo Agnus Paschalis immolabatur à sacerdotibus, ex quo excitatum est sanctuarium, licet in priuatis domibus consumeretur, vt fusè disputat Abul. Propter eáque totus populus sacrificare dicebatur, vt ex Philone, & Iosepho suprà monuimus. Et hæc ceremonia, erat vnum de primariis totius legis Sacramentis.

c. 5. 10. an. Mos. 81. Num. 104. & 105. q. 33. in c. 5. Ios. c. 12. v. 25. q. 32. in c. 5. in c. 33. Exod. q. 26. extr. & q. 27.

XXCI. *Comederintne de nouis frugibus die decimo quinto mēsis primi.*

QVONIAM igitur apertè constat ex Scriptura decima quarta die primi mensis Pascha celebratum, perspicuum videtur ad quem diem pertineant verba, quæ sequuntur in eodem loco. *Et comederunt de frugibus terræ die altero, azimos panes, & polentam eiusdem anni.* Quid est enim die altero nisi postridie? die scilicet decimo quinto, qui fuit primus azymorum. Et sic disertè habent Hebræi codices in versione Pagnini, & Septuaginta regia. At in contrarium est caput vigesim. tertium Leuitici, in quo habetur, *Panem, & polentam, & pultes non comedetis ex segete, vsque ad diem, qua offeretis ex ea Deo vestro.* Is autem dies omnium consensu erat decimus sextus, siue secundus azymorum, ex quo incipiebant numerari septem hebdomadæ Pentecostes, vt à nobis quoque anno Mosis octogesimo primo disputatum est. Et hic decimus sextus dies ibidem dicitur, *alter dies Paschæ*,

Ios. 5. 12. Num. 264. & 266.

Num. 28. 16. *& postridie Paschæ*, & *secundus dies Paschæ*. Dies autem Paschæ, siue solemnitas Paschæ dicitur decimus quintus dies. *Mense primo quarta decima die mensis, Phase Domini erit, & quinta decima die solemnitas.*

Dicere ergo possumus hîc diem alterum à Hieronymo dici, secundum Paschæ diem, scilicet decimum sextum, qui quasi proprio nomine, alter Paschæ appellatur. Idque valdè confirmatur à textu Hebræo, in quo ad verbum legit Montanus. *Et comederunt de frumento præteriti anni terræ, à crastino transitus*, siue Paschæ; non vt Pagninus *in crastino*. Serarius ait hunc rerum gestarum fuisse ordinem, vt die decima quarta ad vesperam ederent Israëlitæ Agnum Paschalem, & cum eo azymos panes, vel ex manna confectos, cui fermenti nihil erat, vel potiùs ex vetustis frugibus, vt est in versione Vatabli, & Ariæ Montani, siue è regione trans Iordanem delatis, seu potiùs sublatis ex pagis circa Iericho, terrore hostili desolatis. Huiusmodi autem azymis, non solùm vespere illo, sed sequenti etiam die decimo quinto vsi sunt. Die autem decimo sexto è collectis spicis virentibus factus est primitiarum manipulus, Deóque ex lege oblatus; móxque eodem die de istiusmodi nouis frugibus fecerunt polentas. Quas explicans Lyranus, *In solemnitate*, inquit, *Paschali fiebat oblatio de granis nouis, excussis de manipulo per confricationem, & de talibus poterat comedere populus, postquam primitiæ erant oblatæ.* Emanuel Sà explicat polentam grana tosta. Pro quibus septuaginta habent *νέα*, nouas scilicet fruges. Vatablus spicas nouas tostas. XXCII. *An potiùs decimo sexto.*

q. 34. in hoc cap.

Defecitqve, inquit Iosue, *manna postquam comederunt de frugibus terræ, nec vsi sunt vltra cibo illo filij Israël, sed comederunt de frugibus præsentis anni terræ Chanaan.* Nec tamen excludit textus fruges anni præteriti, nam nouæ vix adhuc ad manipulum primitiarum, & ad modicè gustandum sufficiebant, quamuis Iosephus dicat maturas iam tum Chananæorum segetes messuisse, sed credibilius est quod sequitur ibidem, *& alias prædas abegisse*, pecorum scilicet, frumenti, vini, olei, &c. idque securè, & impunè, nusquam occurrentibus Chananæis, sed intra mœnia præ metu se continentibus. XXCIII. *Deficit manna.*

l. 5. c. 1.

Qvo autem die defecerit manna nondum satis explicatum videtur. Nam author Chronici Hebr. ait defecisse cœlestem illam pluuiam, quo die mortuus est Moyses: id enim putauit ad eius gloriam pertinere. Verùm quia hoc Iosue loco refelli poterat, ait collectum fuisse manna, eo die quo mortuus est, & ad hunc vsque diem perdurasse, id est à septimo duodecimi mensis, vsque ad decimum sextum primi, vt scilicet quomodo datum fuit manna, cùm defecit farina ex Ægypto delata, sic cessarit & defecerit mãna, cùm terræ frugibus vesci licuit. At non est par ratio farinæ, quæ diutius seruari potest, & mannæ, quod in alterum diem seruatum, excepto Sabbatho, putrescebat; nec sine miraculo in arca seruabatur, in perpetuam rei memoriam; quod huc sine necessitate inuehere non oportet. præsertim in tanta copia, quanta non biduò, vel triduò, sed totis quinque hebdomadis, tantæ multitudini necessaria erat. XXCIV. *An in obitu Mosis.*

c. 10.

Exod. 16.

Itaqve Scriptores alij, etiam Hebræi, tradunt defecisse manna, id est depluere cessasse, postridie quàm de frugibus terræ cœpissent comedere. Sic enim habetur in Hebræo apud Pagninum. *Et cessauit manna in crastino, dum comedissent de frumento terræ.* Sed istud *in crastino*, siue postridie quidam de decimo quinto, alij de sexto decimo, alij de decimo septimo explicant, prout volunt esse postridie comesti Agni, aut postridie primi diei Azymorum, aut postridie oblati manipuli primitiarum; quam vltimam sententiam sequitur Serarius. *Nam*, inquit, *non prius cessauit manna, quàm è terræ illius frumento edi cœptum. Non autem prius cœptum, quàm eius spicæ primæ Deo datæ: non autem datæ, ante consuetam sacrificij quotidiani horam, id est ante diem paulo adultiorem; sed manna noctu delabebatur, & Oriente Sole colligebatur; ergo die decimo sexto adhuc descenderat, & collectum fuerat manna. Post primitias verò illas libatas, è segete deinceps esitatum. Sícque non nisi postridie decimi sexti diei potuit manna finis esse.* Ita Serarius. XXCV. *An 15. 16. vel 17. primi mensis.*

q. 15. in hoc cap.

Vervm cùm hæc sententia nitatur incerto fundamento, incertam etiam ipsam esse oportet, non enim ait Scriptura defecisse manna postquam comederunt Israëlitæ de nouis terræ frugibus; sed de frugibus terræ; & cùm terræ fruges, siue præsentis, siue præteriti anni, suppleant mannæ necessitatem, XXCVI. *Probabilior sententia.*

Digitized by Google

exiſtimo non poſſe aſſignari diem quo ceſſauit manna depluere, ſed ceſſaſſe cùm primùm habuerunt de frugibus terræ, ſiue præſentis, ſeu potiùs præcedentis anni, vnde viuere ſine manna poſſent. Præſertim cùm dicatur, filios Iſraël comediſſe manna *quadraginta annis, donec venirent in terram habitabilem, & ex hoc cibo fuiſſe alitos, vſqueque tangerent fines terræ Chanaan.* Quod iam à pluribus diebus contigerat. Vnde Auguſtinus, & Origenes, aiunt mannæ cibum Iſraëlitis ademptum, ſtatim atque Iordanem tranſierunt. Sed & iis qui non tranſierunt, pari modo ademptum fas eſt credere, quia ſicut diuina prouidentia non deficit in neceſſariis, ita etiam nihil fruſtra facit[7].

Exod. 16. 6. — q. 61. in Exod. — Rom. 1. in Ioſ. — 7. χ.

XXCVII. *Occurſus Angeli & Ioſue.*

CVM *autem eſſet Ioſue in agro vrbis Iericho, leuauit oculos, & vidit virum ſtantem contra ſe, euaginatum tenentem gladium, perrexitque ad eum, & ait, noſter es an aduerſariorum? Qui reſpondit nequaquam: ſed ſum princeps exercitus Domini, & nunc venio.* Seceſſerat videlicet Ioſue aliquantum à caſtris, vel vrbis inſpiciendæ, vel orationis gratia, vt, Deo ita diſponente, ſolus à ſolo inueniretur. Hunc fuiſſe Deum, aut Chriſtum Dominum plerique antiquorum cenſuerunt, ſub humana forma, vt plerique etiam aliis in locis. Communior tamen hodie ſententia eſt, quam ſequitur Serarius, cùm bonus aliquis ſpiritus, ſub hominis forma in Scripturis apparuit, repræſentari quidem aliquando Deum, hominem, vel Angelum, vt res ipſa tulerit, perſonam tamen repræſentantem ſemper eſſe Angelum, nunquam autem Deum. Qui infima per media ſapiente prouidentia diſpenſat. Idque vel vno Exodi loco ſatis doceri poteſt, vbi qui Moyſi apparet, ait, *Ego ſum qui ſum*; quod ſoli Deo conuenit; & tamen D. Stephanus Angelum eum fuiſſe profitetur. Hoc ergo loco repræſentatur quidem Chriſtus Dominus, vt magna pars antiquorum Patrum cenſuit, qui in veram terram viuentium introducat populum Dei, qui autem repræſentat Angelus eſt.

c. 5. 13. — q. 40. in c. 5. — Act. 7. 30.

XXCVIII. *Fuiſſe eum Michaëlem*

SED quis Angelus? Abulenſis putat fuiſſe Gabrielem. Theodoretus autem Michaëlem: ſic enim quæſtione quarta loquitur. *Aiunt quidem viſum fuiſſe verbum diuinum. Ego autem arbitror eſſe Michaëlem Archangelum, vbi enim deliquiſſent dixit Deus vniuerſorum, non aſcendam tecum, quia populus ſis duræ ceruicis, ſed mittam Angelum meum ante faciem tuam, qui præcedet te. Hunc puto modo conſpectum fuiſſe ab Ieſu, bono animo illum eſſe iubentem, & certiorem facientem de ſuppetiis.* Hæc Theodoretus. Caietanus autem ex eo quod Danielis decimo, dicitur Michaëlem eſſe principem Gentis Iudæorum, infert iſtum Angelum fuiſſe Michaëlem Archangelum, fatetur enim ſe eſſe principem Iſraëlitici exercitus, qui eſt exercitus Dei. Eodémque modo eum mox Moyſes in Hebræo textu nominat. Et vniuersè Michaël, vocatur *princeps magnus, qui ſtat pro filiis* (aut ſuper filiis, vt habent Septuaginta) *populi Iſraëlitici.* Erat quidem eiſdem præpoſitus Gabriel, vt patet Danielis octauo, ſed ſub Michaële, à quo pendebat, opémque accipiebat, vt ipſemet fatetur. Ideóque ſi Gabriel hîc appareret, non ſe vocaret principem exercitus, cùm agnoſceret in eo ſuperiorem, ſicut tribunus nequaquam ſe Imperatorem vocaret, vt notauit Serarius, qui alios pleróſque in hanc ſententiam refert. Nec repugnat Abulenſis, ſed putat etiam probabile fuiſſe Angelum illum, qui hactenus in columna nubis populum duxerat.

q. 71. — Exod. 32. 33. 33. 3. — Dan. 12. 1. — c. 8. v. 7. c. 9. 21. c. 10. 5. & 6. — q. 41. in c. 5. q. 72. in c. 5. Ioſ.

XXCIX. *Forma apparitionis & cauſa.*

APPARVIT autem viri ſpecie ſtans ante Ioſue, nec omninò proximè, vt facilius eum intueri poſſet, ideóque ad eum aliquot diſtantem paſſibus acceſſit, & quidem habens gladium ſuum (vt habet Hebræum) è vagina ereptum in manu ſua, quo ſcilicet ante accinctus fuiſſe videretur, ſicque ſpeciem præ ſe ferebat non ſolùm bellatoris, ſed præliantis, cui etiam reliquus apparatus armorum, galeæ, thoracis, balthei fortaſſe reſpondebat, vt putauit Serarius. Et conueniebat Angelo totus hic apparatus, vt qui à Deo ad Ioſue mittebatur, inchoandi belli nuncius, imò dux & comes; ſic apparuit iuniori Tobiæ Raphaël ad iter accinctus, & Moyſi Angelus in medio rubi in flamma ignis, *Vnicuique*, inquit Rupertus, *iuxta ſequentium rerum proprietatem, figuras, vel formas competentes praoſtendens. Illi videlicet ſplendida facturo miracula ignis apparuit, huic mox cruenta bella facturo euaginatum gladium tenens apparet.* Ita Rupertus, vt

q. 46. 6. — c. 18. in Ioſ.

ſcilicet

scilicet intelligat Iosue, cuius potentiæ prosperi difficillimorum bellorum exitus tribuendi sint; & sciat certam hostibus instare perniciem. Sic secundi Machabæorum vltimo, apparet diuinitus Ieremias, portans in dextra gladium, & Iudæ Machabæo illum præbens cum his verbis, *Accipe sanctum gladium munus à Deo, in quo deiicies aduersarios populi mei Israël.*

PETIIT Iosue *noster es an aduersariorum?* siue vt Chaldæus exponit; num vt opem nobis ferres venisti, an vt hostibus nostris: at quia nondum eum norat, & hominem putabat, simplicior est explicatio, & proximæ responsioni congruentior, percontantis esse vocem, Iudæus ne esset, an Chananæus; vt propterea vtrunque negans respondeat. *Nequaquam*: vt tamen ostendat quem ad finem venerit, *sum princeps exercitus Domini.* Ad quæ verba venerabundus *Iosue, cecidit pronus in terram, & adorauit,* reuerentiam scilicet humilem diuino legato, & principi cœlestis exercitus meritissimò tribuit, nec politicam illam quidem, qualem personis excellentibus aliqua dignitate tribuimus, sed religiosam; non quæ Deo, sed quæ Dei seruis, & amicis conueniat, simúlque rogat, quid ille nunciare velit. *Quid*, inquit, *dominus meus loquitur ad seruum suum?* Statim enim diuina luce perfusus, sine vlla dubitatione sensit, eum esse quem se ferebat. Cui statim Angelus. *Solue*, inquit, *calceamentum tuum de pedibus tuis, locus enim in quo stas sanctus est. Fecitque Iosue, vt sibi fuerat imperatum.* Sanctus scilicet ex præsentia sancti Angeli, specialem huic sanctitatem tribuentis; & diuinum oraculum reddendis, & diuinæ victoriæ modum enunciantis, vt proximo capite explicatur. XC. Angelus cum Iosue colloquitur.

c. 6. ILLA autem verba, quæ initio capitis habentur, *Iericho autem clausa erat atque munita, timore filiorum Israël: Et nullus egredi audebat, aut ingredi*, quasi per XCI. Iericho clausa.
l. 5. c. 1. parenthesim dicta sunt. Quæ vniuersè de Chananæis scribit Iosephus. Dicit enim Israëlitas securè & impunè prædas abegisse, nusquam occurrentibus Chananæis, sed intra mœnia præ metu se continentibus, ideóque Iosue vrbes eorum expugnare decreuisse. Hoc autem tanto credibilius est de iis, qui immensam hostium multitudinem ad ianuas habebant. Iericho igitur clausa erat, & ad eam vicinorum circumquaque pagorum incolæ, vt fit, confugerant cum rebus suis; quod textus Hebræus videtur innuere, cùm ait, *Et Iericho claudebat viros suos.* Timorem etiam magis repræsentat Chaldæus Paraphrastes. *Et Iericho*, inquit, *erat clausa foribus ferreis, & roborata vectibus chalybeis à facie filiorum Israël.* Textus Hebræus significat diligentissimè clausam fuisse, cùm occlusionem geminat, dicens, *Claudebat viros suos, & clausa erat, &c.*

Antiq. l. 5. cap. 1. quà l. 5. de bello c. SED antequam progrediamur vlterius, operæ precium erit de hac vrbe quæ fuit principium victoriarum Iosue, addere nonnulla. Et quod ad situm quidem attinet Iosephus, ait eam sexaginta stadiis à Iordane distare, decem à Galgalis, vbi erant castra Israëlitarum, centum quinquaginta Hierosolymis. Ad eam largissimum esse fontem, rigandísque aruis vberrimum, iuxta veterem scaturientem ciuitatem; eúmque olim noxium, & pestilentem, ab Elizæo saluberrimum ac feracissimum esse factum, planiciem septuaginta stadiis longam, latam viginti permeare, optima & amœnissima vireta educare, hortósque deliciosissimos, quo pertinet illa prouerbialis locutio. *Plantatio rosæ in Iericho*, cui sese diuina sapientia comparat. Sed & palmarum plurima genera tam sapore quàm nominibus varia, vnde & Iericho ciuitas palmarum dicta est. *Earum palmarum pinguissima*, inquit, *calcibus pressa, plurimum mellis emittunt, non multò alio melle deterius, quanquam & mellis altrix est illa regio, & opobalsami ferax, qui omnium carissimus est fructus, ibi nascentium, itémque cyprum, & myrobalanum gignit, vt qui diuinum esse illum tractum dixerit, non errauerit: Sed nec in aliis ei fructibus aliqua facile toto orbe regio certauerit, adeò multiplicatum, quod satum est, reddit.* Ex quibus satis intelligi potest vrbem ipsam magnam, populosam, diuitiis, bonísque omnibus abundantem fuisse, eiúsque regem præpotentem; sed cum sceleribus non minus quàm diuitiis abundaret, mox quidem euersa; deinde etiam sæpius & excitata, & excisa est. Sed redeamus ad Iosue. XCII. Qualis Iericho, eiúsque ager.

Eccl. 24. 18
Deut. 34. 3. Iud. 1. 16. c. 3. 13.

XCIII. *Docetur Iosue de modo victoria.*

Qvid ergo Dominus ad Iosue? *Ecce dedi in manu tua Iericho, & regem eius, om-* Iosc.6.v.2
nésque fortes viros. Circuite vrbem cuncti bellatores semel per diem: sic facietis sex diebus. v 3.
Septimo autem die sacerdotes tollant septem buccinas, quarum vsus est in Iubilæo, & præce- v 4.
dant arcam fœderis: septiésque circuibitis ciuitatem, & sacerdotes clangent buccinis. Cúm- v.5.
que insonuerit vox tubæ longior atque concisior, & in auribus vestris increpuerit, conclamabit omnis populus vociferatione maxima, & muri funditus corruent ciuitatis, ingredientúrque singuli per locum contra quem steterint. Hæc est summa rei, & victoriæ intra septem dies obtinendæ. His dictis disparuisse Angelum rationi consentaneum est, neque enim vltra fit eius mentio; non tamen desiit præsens adesse Imperatori, ac toti populo, & in eorum gratiam prodigia diuina perficere. Angelorum quidem præsentia semper nobis necessaria est, in tot & tantis periculis, præsertim ab hostibus inuisibilibus, constitutis; eorum tamen præsentiam præsentem nobis esse, atque conspicuam iustissimis de causis omnium moderatori Deo visum est non conuenire.

XCIV. *Quis ordo modúsque gestæ rei vniuersæ.*

Apparet ex verbis prima specie, septimo tantùm die, sacerdotes cum buccinis vrbem circumisse. Verùm in iis traiectio quædam est illorum verborum, *septimo die*, à propria sede in alienam. Nam in Hebræo textu sic habetur ad verbum. *Circumdabitis autem vrbem omnes bellatores circumeundo ciuitatem semel, idque facietis sex diebus. Et septem sacerdotes tollent septem tubas arietinas ante arcam. Et in die septima circuibitis ciuitatem septem vicibus, & sacerdotes clangent tubis.* Ergo hic rei gestæ ordo fuit, vt notauit Serarius. (q 7. in c 6.) E castris, quæ erant in Galgalis, septem dierum spatio adierunt vrbem Israëlitæ, eámque extra teli iactum circumierunt, móxque in sua quotidie castra reuersi sunt. Progredientium autem hic ordo erat, vt in fronte armatorum agmen incederet, tum sacerdotes vndecim, quorum septem tubis quotidie clangerent, quatuor arcam fœderis circumferrent, eósque reliqua multitudo sequeretur. Hic autem adhibitus est modus, vt sex prioribus diebus semel tantùm vrbem circumirent, die autem septimo septies. Deinde vt illis diebus summum ab omnibus silentium, præterquam à sacerdotibus clangentibus seruaretur: in die autem septimo post septem circuitiones, dato ab Imperatore signo, ab omnibus contentissima voce conclamaretur; quem clamorem ruina murorum consecuta est. Itaque Hierichuntem, vt ait D. Chrysostomus, (hom 21. in ep. ad Eph.) Israëlitæ choræas agentium more potiùs, quàm bellantium euerterunt. Sed in his nonnulla distinctius explicanda sunt.

XCV. *Quod tempus, disq́ue ex Iosepho*

Tempvs in primis, hos enim dies azymorum, siue Paschales Iosephus affirmat. *Itaque,* inquit, *prima die festiuitatis sacerdotes arcam gestantes stipati armatorum custodia accesserunt ad vrbem septem cornubus clangendo, & ad virtutem suos adhortando circumambulabant mœnia, senatu comitante, nec aliud quicquam faciendo, quàm quod inflarent cornua, retro in castra reuertebantur.* Ægrè fidem adhibeo Iosepho affirmanti, primo die festiuitatis inchoatam esse bellicam hanc ciuitatis Hierichuntinæ circuitionem. Primus enim ille dies erat omnium celeberrimus, atque sanctissimus, qualis apud nos ipsius Paschæ dies, de quo, sicut & de septimo die nominatim præscriptum erat Leuitici vigesimo tertio, (v 7.8.) vt nullum seruile opus in eo fieret. Quem tamen saltem septimum, infinita hominum cæde violatum Iosephus fateri debet. Quod si Machabæorum temporibus in ordinario sabbatho, (1. Machab 2.34. &c.) ne defendere quidem se ab impiis hostibus ausi sunt, ne polluerent diem sabbathi; quantò minùs credibile est eos, in omnium maxima solemnitate, hostes, nihil eis molestiarum tunc exhibentes, fuisse aggressos. Ipse autem Iosephus, (l 12. ant. c.8) ait Mathatiam docuisse Iudæos, vt se die sabbathi defenderent contra inuadentes hostes, idque deinceps fuisse seruatum. Cúmque ex confessione Iosephi castra decem stadiis ab vrbe distarent, non poterant ire ad vrbem, & eam circumdare, & in castra redire, quin viginti stadia, & insuper totum vrbis circuitum conficerent: at iter sabbathi, erat multò breuius. Illi enim interpres Syrus, (Act. 1.12.) septem tantùm stadia tribuit. Et constat montem Oliueti de quo est ibi sermo, interiecta tantùm valle Cedron, Ierosolymis fuisse disiunctum, quem Iosephus ait è regione (l. 20. ant. c. 6. vel 10.)

vrbis situm, & ad quintum abesse stadium.

VERIVS igitur puto totos septem azymorum dies in festiua quiete transactos, præsertim cùm ex recenti circuncisione plerique fortasse non satis conualuissent, & dilatio belli nihil Israëlitis damni afferret. Itaque existimo circuncisionem hanc vigesimo secundo tantùm die mensis primi inchoatam fuisse, exacta tota solemnitate Paschali, persanatis omnibus circuncisis. Quæ cùm ita statuissem, ecce animaduerto Seder Olam Hebræorum, cùm Genebrardo in eadem esse sententia. *Post Pascha*, inquit, *vigesimo secundo Nisan mandatum acceperunt de circumeunda Ericho, die deinde septimo diluculo consurgentes circumierunt vrbem, sicut dispositum fuerat septies. Quem fuisse diem sabbathi affirmat Rabi Iose.* Hæc ibi. Certè in illis septem vnum fuisse sabbathi necesse est, in quo dispensatum diuinitus fuerit consulente Dominum Eleazaro. Vide hac de re plura apud Serarium. XCVI. *Ex veritate.* [c.11. in Chron.] [q.19. in hoc cap.]

SED nec illud admodum probandum puto, quod ait sacerdotes stipatos armatorum custodia circuntulisse arcam, *περὶ αὐτὴν (κιβωτὸν) ἐν κύκλῳ μέρος τι τῶν ὁπλιτῶν φυλάττειν ἰῶν.* Nam Scriptura disertè semel atque iterum asserit omnem exercitum armatum antecessisse arcam, & sacerdotes; reliquum autem vulgus secutum fuisse, & quidem aliqua notabili distantia, magis enim ei timebat Dominus à Iudæorum parum religiosa licentia, quàm ab inimicorum iniuria, vt patuit etiam in Iordanis traiectu. Denique intempestiua videtur, & ex vulgari duntaxat consuetudine sumpta illa adhortatio ad virtutem, quam hîc Iosephus inducit, cùm eam Scriptura refellere videatur. Mox enim sequitur, *Præceperat autem Iosue populo dicens, Non clamabitis, neque audietur vox vestra, nec vllus sermo ex ore vestro egredietur.* Ad populum autem pertinent tribuni, & centuriones, aliique militum præfecti, ad quos pertinet exhortatio militaris. Quomodo enim sine sermone adhiberi potuit exhortatio? sed ea sacerdotum fuit adhortatio, non populi. Esto, sed quomodo id vel locus, vel tempus ferre potuerunt, nam & circa vrbem erant, & partim arcam baiulabant, partim buccinis personabant. Neque enim potuit esse turba sacerdotum eo tempore, duo enim tantùm erant filij Aaron, Eleazar & Ithamar, in quibus tantùm familiis erat sacerdotium, & licet essent plures, tamen locus ille, & tempus minimè opportuna erant. Nec id eorum erat munus. XCVII. *In aliis etiā improbatur Iosephus.*

HAS porrò tubas, siue buccinas satis constat non fuisse argenteas illas; quarum est mentio in Numeris, & quibus ordinariè prodeundo ad bellum vti solebant, sed arietum cornua quibus in Iubilæis vti solebant, vt notant Vatablus, & Sà. Vox Hebræa Iobel, ait Vatablus in hoc capite, vsurpatur pro anno quinquagesimo, & buccina vel cornu, quo annus quinquagesimus annunciabatur. Iobel arietem, & cornu arietinum significat. Alij dicunt, ait Sà, Iobel significare libertatem seu remissionem, nec arietis cornu solitum annunciari annum illum, sed cornea tuba. Quæ eodem Leuitici vigesimo quinto capite tuba Iubilationis vocatur. Et Psalmo nonagesimo septimo, tuba cornea. Hoc autem capite Iosue. *Septem sacerdotes tollent septem tubas arietinas.* Et versu quarto, *Et erit quando protrahent sonitum cum cornu arietino.* Quæ iterum versu quinto, septimo, duodecimo iterantur. Vbi Septuaginta habent septies *κερατίνην*, quæ est tuba cornea, & pro eodem aliquoties *σάλπιγγας*. Certè cornua arietum concaua non sunt, vt sonora sint, sed solida. Itaque in huiusmodi cornibus formam libentius acceperim quàm materiam, vt scilicet tubæ essent ex materia cornea, sed recuruæ, ad modum arietinorum cornuum. XCVIII. *Quibus tubis vsi sint hi sacerdotes.* [c.10.v.9.] [Leuit.25.10] [v.8.] [c.6.4.]

HACTENVS præceptum Domini circa oppugnationem, & expugnationem Ericho, eius nunc explicationem clarè & perspicuè ab ipso Iosue relatam audiamus. *Vocauit ergo Iosue filius Nun sacerdotes, & dixit ad eos, Tollite arcam fœderis; & septem alij sacerdotes tollant septem Iubilæorum buccinas, & incedant ante arcam Domini.* Videtur significare arcam portatam fuisse à septem sacerdotibus, cùm ait, *& septem alij sacerdotes*, sed quatuor tantùm fuerunt, vt suprà diximus, singuli in singulis duorum vectium extremitatibus; & illa vox (*alij*) sacerdotes tantùm refert, & non eorum numerum. Quæ vox etiam ab Hebræo tex- XCIX. *Refert Iosue ad suos, quę ab Angelo didicerat.*

tu abest. Ad populum quoque ait. *Ite & circuite ciuitatem armati, præcedentes arcam Domini. Cúmque Iosue verba finisset, & sacerdotes septem buccinis clangerent ante arcam fœderis Domini, omnísque præcederet armatus exercitus, reliquum vulgus arcam sequebatur, ac buccinis omnia concrepabant. Præceperat autem Iosue populo dicens, Non clamabitis, neque audietur vox vestra, neque vllus sermo ex ore vestro egredietur, donec veniat dies in quo dicam vobis, clamate, & vociferamini.*

C. *Initium & ordo expeditionis in Iericho.* PERGIT deinde exponere Iosue, quomodo destinato ad circuitionem die, quem dixi, videri vigesimum secundum primi mensis, ipsemet Iosue de nocte, id est summo mane, albescente vix cœlo, consurrexerit, vt maturè omnia ad iter, & circuitionem ordinata, executioni mandarentur: tantus enim populus non est facile mobilis. Quanquam verosimillimum est nequaquam totum populum loco motum, sed plerósque militares viros ad sarcinas, cum imbelli plebe in castris remansisse. Aciem ergo instruit, & vel Iudam cum suis in fronte locat, vt moris semper fuerat, in omni quadraginta annorum itinere. Quod fortasse voluit Rabbi ille Salomon, apud Genebrardum in Chronicis, cùm ait Salmonem Naassonis filium ducem fuisse introitus in terram promissionis cum Iosue. Vel, si malumus, selecta illa quadraginta millia armatorum, de tribu Ruben, Gad, & Manasse, qui Moysi & Iosue sanctè promiserant, se armatos fratres suos antecessuros, quod iam in transitu Iordanis præstare cœperant. Et Caietanus existimat solos bellatores, & sacerdotes, cum arca circuisse ciuitatem, ita tamen, vt sola illa quadraginta millia præcederent arcam, reliqui autem bellatores eam loquerentur, qui nomine vulgi in editione vulgata, & Septuaginta interpretibus comprehenduntur [a]. Pagninus ex Hebræo vocat non vulgum, sed recollectum exercitum, ex reliquis scilicet tribubus. Quamuis Chaldæus Paraphrastes solam tribum Dan in eo loco constituat, dicens: *Et tribus domus Dan ambulabat post arcam Domini*; quia scilicet in deserto, dum proficiscerentur Israëlitæ, Danitæ extremum claudebant agmen; & nouissimi proficiscebantur, vt habetur in Numeris. Sed Chaldæus hic non excludit reliquas tribus, quæ potuerunt, seruato quem Moyses iampridem constituerat ordine, arcam sequi, & Danitas antecedere.

p. 75. med. Iosf. 1. 13. Num. 32. 17. Iosf. 4. 12. a. χ. c. 2. 31. c. 10. 25.

CI. *Circuitio Hierichuntis.* SEX primis diebus circuitio facta est buccinis personantibus, Hierichuntinis interea metu, stupore, & rerum expectatione defixis. Nullus enim, vt ante dictum est, aut egredi audebat, aut ingredi, siue ad impressionem, & impetum in hostes de repente faciendum, siue ad fugiendum, siue ad colloquendum, & pacis aliquam, vel induciarum mentionem faciendam, imò ne missilia quidem in hostes fortasse iaculari ausi sunt. Quanquam extra teli iactum factum fuisse circuitum æstimari meritò potest, vt diximus, non enim decuit in diuina præsentia, auxilióque præsentissimo, etiam humanam deesse prudentiam. Inde autem quotidie sub horam meridianam, ad curanda corpora in castra reuersi sunt.

CII. *Vociferatio quando iussa, factáue.* SIC *fecerunt sex diebus*, inquit Scriptura, *die autem septimo diluculo consurgentes circuierunt vrbem, sicut dispositum erat, septies. Cúmque septimo circuitu clangerent buccinis sacerdotes, dixit Iosue ad omnem Israel: vociferamini; tradidit enim vobis Dominus ciuitatem.* Verba hæc Iosue, inquit Caietanus, prius fuerunt dicta, quàm sacerdotes prolixum illum sonitum, vociferationis indicem ederent: sed & tunc quando sacerdotes reipsa protrahebant sonitum, erant præpositi sparsi per exercitum dicentes militibus, vociferamini. Idémque sentit Dionysius in hunc locum. Verùm Lyranus putat hoc exercitui significatum fuisse aliquo signo sensibili, vtpote per eleuationem vexilli, vel aliquo huiusmodi, quod à toto populo videri poterat. Existimo nullum aliud signum, aut monitionem tunc fuisse necessariam, iam præmonitis, nisi ipsum diuturniorem clangorem, quo adhuc durante vociferari ceperunt, vt mox habetur in textu. Et confirmat Masius. v. 16.

CIII. *Denunciatio anathematis Hierichuntini.* QVÆ autem sequuntur, dicta procul dubio fuerant prius, & nihilominus ratio postulat, vt Iosue rem ita disposuerit, vt primates in ipso ingressu ciuitatis hæc monita passim repeterent. *Erit ciuitas hæc anathema, & omnia quæ in ea sunt Domino*, id est. Omnia tanquam ex obligatione voti Deo facti, prorsus in-

Digitized by Google

tereant, destruantur, ac pessum eant. *Sola Rahab meretrix viuat, cum vniuersis, qui cum ea in domo sunt; abscondit enim nuncios quos diximus. Vos autem cauete ne de iis, quæ præcepta sunt quippiam contingatis;* seponatis scilicet, & reseruetis in proprium vsum; *& sitis præuaricationis rei, & omnia castra Israël sub peccato sint, atque turbentur;* peccato scilicet sacrilegij, & violati voti, quandoquidem omnia erant Domino, quasi in holocaustum, consecrata. *Quicquid autem auri, & argenti fuerit, & vasorum æneorum, ac ferri, Domino consecretur, repositum in thesauris eius.* Vt sic primitiæ ciuitatum terræ promissionis offerantur Deo, qui solus hanc ciuitatem expugnauit: ad cuius cultum omnia, quæ reseruabantur, erant applicanda, non autem vsibus humanis.

l. 5. Ant. c. 1. — CIV. *Refertur à Iosepho.*

Non sic autem in reliquis deinde ciuitatibus, vt Lyranus, Dionysius, & Caietanus notarunt, & ante eos Iosephus, sic enim habet. *Cúmque per sex continuos dies idem fecissent, septima Iesus contractis in vnum copiis, reliquo populo conuocato, lætum illis affert nuncium, vrbem ea die sine labore capiendam, Deo hanc in potestatem ipsorum tradente, & ruentibus sua sponte mœnibus, facilem aditum aperiente: iussitque omnes occidi, quotquot in manus militum deuenirent, & neque lassitudine, neque miseratione, neque prædæ cupiditate à cædibus auocari, aut effugium vllum hostibus permittere; sed quicquid spiritum vitalem habet extinguere, nihil in prædam, aut proprium emolumentum cessurum reseruando. Quicquid autem auri, ac argenti repertum fuerit, in vnum comportari voluit,* (ænea vasa, & ferrum à Scriptura memoratum, ambitiosè fortasse omittere maluit, quàm referre. Paulò tamen inferius ænea vasa adiecit, ferrea nihilominus prætermisit.) *vt primitiæ, ob rem fæliciter gestam, spolia de primùm capta vrbe, Deo dedicarentur: solam autem Rachaben cum sua cognatione seruari, propter iusiurandum ab exploratoribus acceptum.* Hæc Iosephus.

CV. *Muri corruunt.*

Et hæc quidem pugnam, aut potiùs sine pugna victoriam antegressa sunt. ipsam autem vrbis inuasionem, incruentámque Israëlitis victoriam, sic describit Iosue. *Igitur omni populo vociferante, & clangentibus tubis, postquam in aures multitudinis vox sonitúsque increpuit, muri illicò corruerunt.* Ex quo patet clamorem simul, & clangorem editum fuisse, túmque muros corruisse, vel in pomœria, & interiorem vrbis partem, vel in exteriorem potiùs, vt eadem ruina fossæ ciuitatis, si quæ erant, opplerentur; & commodiorem ingressum Israëlitis præberent; *Cúmque septies lustrata vrbe,* inquit Iosephus, *paulisper constitissent, collapsa sunt mœnia, nec machinis admotis, nec vlla alia vi ab exercitu illata.* ἐ͂ ἔπεσε τὸ τεῖχος, decidit murus. Septuaginta etiam distinctius hunc casum explicant; addunt enim Κύκλῳ, *circumquaque.* Vox ergo deiecit muros, Deo Angelisue ad eum sonum quasi signum, eos deturbantibus. Sic Christi vox deiecit armatam cohortem in monte Oliueti, & Paulum in campo Damasci: vox Domini confregit cedros Libani, vox Petri deiecit Ananiam & Saphiram; & Britannos hæreticos iussu Germani decantatum Alleluya; vt Beda testatur. Et Albigenses illud ex Hymno, *Hostem repellas longius.*

1. hist. Angl. c. 20. hist. Simonis Montfortij. Lorin. c. 9. Act. v. 4.

CVI. *An à terra absorpti.*

Chaldævs tamen paraphrastes murum non tam cecidisse ait, quàm absorptum esse subtus se, siue infrà se, quod Vatabus cum Sà explicans, ait absorptum esse in terram. Et in eodem capite vbi editio vulgata habet, *Muri funditus corruent ciuitatis,* idem explicat, *absorbebitur murus à terra.* Cui fauet textus Hebræus, quem Pagninus vertit, *& concidit murus sub se;* & suprà, *Et cadet murus ciuitatis sub ea,* vbi Caietanus amplectens vtrámque expositionem. *Dicendo, sub ea,* inquit, *manifestat, quod vel in fossam circumcirca, vel maiori miraculo sub terram casurus erat murus, vt Israëlitæ non impedirentur à ruinis muri, sed liberum haberent ingressum circumcirca in ciuitatem.*

CVII. *Nõ videtur.*

Hoc tamen posterius miraculum, neque textui nostro consentaneum admodum est, & terrendis potiùs Israëlitis aptum, quàm iuuandis, aut animandis, & planè non necessarium; itaque nec admittendum. Quanquam ne phrasis quidem Hebræa eam expositionem exigit, vt docet Serarius, cùm ait cadere sub se, eandem vim habere, ac cadere sub eundem locum, non autem hûc illúcque disiici, quomodo dicit Ionathas armigero suo, *stabimus sub nobis,* id est, vt vertit Hieronymus, *stemus in loco nostro,* nec progredia-

q. 20. in hoc cap. — 1. Reg. 14. 9.

mur vlterius. Denique Masius, eam expositionem vocat, *Hebraeorum somnium*. Nec id prodigium Iosephus videretur omissurus, qui & mox τοῦ τείχους ἀνατροπὴν memorat. Abulensis autem ait Angelos, Dei iussu applicantes vim suam circumquaque per totam vrbem muros in exteriorem partem impulisse, & adæquatè, eodémque temporis puncto, euertisse, vt eodem tempore, & suo quisque ex loco Israëlitæ vrbem inuaderent. Porrò contrarium huic miraculum de muris non absorptis, sed ab interna vi foras excussis, & eiectis, narrat Nicephorus, cùm Iudæi, vrgente Iuliano Apostata, templum Hierosolymitanum extruere conarentur; & diuinum Christi oraculum opere ipso refutare vellent. Sed Hierichuntem redeamus.

in c. 6. Iosue q. 26. in c. 6. q. 46. & 49. l. 10. c. 32. & 33.

CVIII. *Expugnatio Iericho.*

Deiectis muris *ascendit vnusquisque per locum, qui contra se erat*, quæ ascendendi vox editiore loco sitam fuisse ciuitatem istam docet, *ceperúntque ciuitatem, & interfecerunt omnia quæ erant in ea, à viro vsque ad mulierem, ab infante vsque ad senem. Boues quoque, & oues, & asinos in ore gladij percusserunt.* Quæ explicat hoc modo Iosephus. *Hebræi nullo negotio per ruinas irrumpentes in Hierichuntem, omnes promiscuè cadunt, inopinato mœnium casu consternatos, & subitaneo stupore ad pugnam inutiles: passímque cadaueribus via sternebantur, nullum nec præsidium, nec effugium incolis inuenientibus, ita vt ne fœminis quidem parceretur ac pueris, repletáque trucidatis vrbs, & postremò incensa rogum defunctis præbuit.* Magnitudinem cædis æstimandam dedit Iosue capite vigesimo quarto, vbi ex ore Domini sic loquitur. *Transistísque Iordanem, & venistis ad Iericho, pugnauerúntque contra vos viri ciuitatis eius, Amorrhæus, & Pherezæus, & Chananæus, & Hethæus, & Gergezæus, & Heuæus, & Iebuzæus, & tradidi illos in manus vestras.* Omnes istas nationes præsidiarios milites misisse significat, ad defendendam ciuitatem; quin etiam pugnasse illos ait, vel cùm deiecti fuerunt muri, sese defendentes occisi sunt: vel pugnare idem est quod propugnare, & defendere ciuitatem, vt ibi notat Vatablus; etsi aliter locum explicet Caietanus. In agros quoque sæuitum esse incendio; addit de suo Iosephus, significans ibi occisa animalia de quibus Scriptura loquitur; sed ea in vrbem compulsa imminente hoste, facile est intelligere; ibique non incendio, vt ipse vult, sed in ore gladij, vt Scriptura loquitur, percussa fuisse. Incendio autem, de quo mox ait, vrbem, & omnia quæ erant in ea succensa fuisse, de ipsis ædibus, & supellectile lignea, lanea, linea, intelligenda sunt.

c. 6. 20. c. 24. 11.

CIX. *Liberatio Rahab.*

Seqvitvr liberatio Rahab, & vniuersæ cognationis eius, *Duobus autem viris, qui exploratores missi fuerant, dixit Iosue*, in ipso scilicet primo in vrbem ingressu. *Ingredimini domum mulieris meretricis, & producite eam, & omnia quæ illius sunt, sicut illi iuramento firmastis. Ingressíque iuuenes eduxerunt Rahab, & parentes eius, fratres quoque, & cunctam supellectilem, ac cognationem illius, & extra castra Israël manere fecerunt.* Et mox. *Et habitauerunt in medio Israël, vsque in præsentem diem, eo quod absconderat nuncios, quos miserat, vt explorarent Iericho.* Caietanus aliquot diebus extra castra mansisse intelligit, tanquam diebus purgatoriis, in quibus eorum masculi circuncisi sint, & mulieres ablutæ, deinde habitauerint inter Israëlitas, vt proselyti. Iosephus autem, *Rachaben*, inquit, *cum domesticis, qui in diuersorium confugerant, exploratores periculo exemerunt; ac mox ad Iesum adducta, gratiæ sunt, ob seruatos speculatores actæ, dicente se meritis illam præmiis remuneraturum, móxque agris donatam, in honore postea semper habuit.*

c. 6. 22.

CX. *Et cōuersio.*

Et omittit eam cum suis ad ritus Israëlitarum transiisse, vt omnes interpretes æquè consentiunt, & nominatim Abulensis. Cum magno enim alioqui totius populi scandalo vixissent apud Hebræos. Quo etiam ipsa vltro magna animi propensione pendebat, vt ex ipsius cum exploratoribus oratione perspicuum est. Eadem etiam fuit voluntas ac mens cognatorum eius, qui Dei Israëlitarum potentiam super omnes Deos, vel ex murorum prodigiosa disturbatione apertè cognorant. Nec alia ratione liberari potuit à lege, quam Dominus de omnium Chananæorum internecione, crebrò sanxerat. In qua illam exceptionem intelligi Masius putat, *Nisi illi suam superstitionem vellent cum veri Dei cultu, puráque religione mutare.* Quæ est doctrina Abulensis in loco citato.

in c. 6. Iosue q. 51. q. 58.

CXI. *Et cũ Salmone coniugium.*

Maximvs porrò, qui ei habitus est honos, secundum admissionem in veri Dei cognitionem & cultum, iurè censeri potest matrimonium cum Salmone viro in tribu Iuda clarissimo: filio Nahasson principis in tribu illa, vt patet in Numeris, ex quo matrimonio genitum esse Booz testatur diuus Matthæus. Et auctor operis imperfecti in Matth. *Cùm esset*, inquit, *Salmon nobilis inter filios Israël, & quia de tribu Iuda erat, & quia filius principis, dicit Rahab illam fidelem sic conuersam ad bonum, & à Deo dilectam, & deductam de Iericho, secundùm Dei præceptum, & computatam inter filios Israel, quasi magnam illam aliquam constitutam, voluit accipere in vxorem.* Rabbini aliqui, apud Genebrardum in Chronicis, & Serarium, putant eam primò nupsisse Iosue. Sed nihil probant. Hieronymus autem, *Sicut ergo legimus quod Moyses, id est lex habuerit vxorem, ostende mihi Iesum Naue vel vxorem habuisse, vel filios; & si potueris monstrare, victum me esse fatebor.* Masius eam opinionem vocat somnium. Vide plura apud Serarium. Fieri etiam potest, vt eam concubinam, id est inferioris notæ vxorem habuerit; cùm plures tum Israëlitis permissæ essent vxores; sicut Cethura, & Agar Abrahæ; Zelpha, & Bala, Iacobi.

c.1.7. c.7.11.12. c.1.5. q.49. in hoc cap. l.1. 10. Nu. Iouinian. c.9.v.25. in c.24. Ios. q.14.

CXII. *Ex quo ad Christi progeniem pertinent.*

Nam quod Masius aliam quandam Rahab comminiscitur, à qua sententia non est alienus Theophylactus, quam Salmon acceperit in vxorem, non rectè facit, & repugnat communi doctorum sententiæ in caput primum Matthæi, vbi Rahab, vxorem Salmonis peccatricem agnoscunt. In quibus Hieronymus. *Notandum*, inquit, *in Genealogia Saluatoris nullam sanctarum assumi mulierum, sed eas quas Scriptura reprehendit, vt qui propter peccatores venerat, de peccatoribus nascens, omnium peccata deleret.* Longè itaque eam magis honorauit Christus Dominus, cùm eam in progenitorum suorum serie habere dignatus est, sicut Thamarem & Bethsabæam, quarum altera ex incestu concepit, altera ex adulterio; ex quo tamen non est ortus Salomon; sed ex legitimo, post Vriæ mortem, coniugio.

in c.2. Ios. v.1. in cap. 1. Matth.

CXIII. *Eiusdem ætas.*

Svnt qui dicant eam ætatis anno decimo quarto, vel decimoquinto duxisse Salmonem propter historiam Ruth, in quibus Torniellus, anno quartæ ætatis 205. Salmeron tomo tertio, tractat. 26. dubitatione decima tertia. Alij autem, præsertim Hebræi, quinquagesimo, apud Serarium, & Masium. Sed illa ætas anteactæ vitæ parum videtur consentanea, posterior autem futuræ. Maldonatus Salmonem putat fuisse adolescentem, cùm duxit Rahab; quòd si verum est, eam non fuisse vetulam, aut grandæuam rationi consentaneum est. Existimo tamen Salmonem fuisse ætate supparem Eleazaro Pontifici, cuius erat cognatus, propter Elizabeth vxorem patris sui. At Eleazarus habet filium Phinees Sacerdotem, viginti quinque, aut triginta annorum. Quòd etiam colligi potest ex cæde Zambri Numer. vigesimo quinto. Itaque putarem Salmonem hoc tempore non fuisse multum quadragenario minorem: minimùm annorum triginta quatuor, vt tota series annorum, quam alio loco digeram, in progenie Dauidis rectè constet. Rahab verò viginti quinque, aut triginta annorum, præsertim si, vt suspicatur Caietanus, filios & filias, vel etiam nepotes habuit, cùm ex Iericho educta est, sed ei textus Hebræus non fauet.

q.6. in c.2. Iosue. in eumdem locum. in cap. 1. Matthæi. infrà ann. mun. 2741. Num.31.

CXIV. *Imprecatio Iosue contra Iericho.*

Excisa ciuitate imprecatus est Iosue dicens, *Maledictus vir coram Domino, qui suscitauerit, & ædificauerit ciuitatem Iericho. In primogenito suo fundamento illius iaciat, & in nouissimo liberorum ponat portas eius.* Quæ sic explicat Iosephus. *Reliquias autem vrbis, quæ incendio superarant, ferro diruit, diris execratus, quisquis semel vastatam instaurare aggrederetur: nimirum vt prima fundamenta iaciens orbaretur filio primogenito, & absoluto opere natu minimum è liberis amitteret, nec irritam voluit Deus esse imprecationem, sicut suo loco dicetur.* Significat videlicet quod etiam in editione Romana Septuaginta insertum est, & agnoscitur ab Augustino, tanquam à Septuaginta interpositam; significat, inquam, quod Scriptum est tertio Regum, tempore Achab regis Israël Hiel, quem Septuaginta vocant Hozan, de Bethel restauratorem Iericho in hanc maledictionem incurrisse, amisso Abiram primogenito suo cum fundauit eam, & Segub nouissimo suo, cùm posuit portas eius. Et putat Caietanus in morte primi & vltimi filij, etiam medios comprehendi. Et Masius verba textus hanc scribit habere sententiam. Quisquis olim aggressus fuerit vrbem istam instaurare, id ei liberorum suorum om-

l.5. c.1. q.19. in Ios. c.16.v.34.

nium cedat exitium, sic vt operis auspicium, ipsi sit mors filij natu maximi.
Inter ædificandum verò intereant cæteri, neque extremam addat manum,
nisi cum minimi natu filij pernicie. Idem ante vtrúmque docuerat Abulen- q 60.
sis. Nec fuit animus Iosue, in hac imprecatione inhumanus; sed religiosus
potiùs, ac pius. Voluit enim subuersam hanc vrbem manere in tumulum sem-
piternum, & monimentum diuini in murorum euersione prodigij, quòd ex-
tabat, dum non eruderabatur locus, ad ædificandum. Id notauit Abulensis,
& Masius ex Mose Maimonio. Sed additur etiam illa ratio ex lege petita, Deu- q.60 in 6. Iosue.
teronomij decimo tertio, quæ exigit vt vrbes anathemati subiectæ, penitus ibid nu.16.
consumantur, quasi holocaustum Domino, & sint tumultus sempiternus, ne- v.16.
que ædificentur ampliùs.

CXV. *Sacrilegiū Achan.* IN ista ruina, & deflagratione ciuitatis, admissum est ab vno Israëlita sa- cap.7.
crilegium, qui sibi vsurparat quod solemniter Deo fuerat consecratum; vn-
de iratus Dominus cladem intulit Israëli. Rem à Iosue fusè expositam, ex
ipso suo fonte petamus. *Filij autem Israel*, inquit, *prævaricati sunt mandatum*, cap.7.
& vsurpauerunt de anathemate, vnus quidem reuera vsurpauit, sed vno mem-
bro peccante totum corpus peccare, & reatui pœnæ subiacere visum est Do-
mino. Vnde infrà dicitur, *Nónne Achan filius Zare præteriit mandatum Domini*, cap. 22.20.
*& super omnem populum Israel ira eius incubuit, & ille erat vnus homo, atque vti-
nam solus periisset in scelere suo.* Hæc ibi. *Achan* igitur *filius Charmi, filij Zabdi,
filij Zare, de tribu Iuda, tulit aliquid de anathemate.* Vidit enim, vt ipse mox
fassus est, inter spolia pallium coccineum valde bonum, & ducentos siclos
argenti, regulámque auream quinquaginta siclorum, & concupiscens abstu-
lit, & abscondit in terra contra medium tabernaculi sui, argentúmque fossa
humo operuit; scilicet ex vrbe in castra, prædam istam tulit, & inter vasa sua
abscanditam celauit. Et quidem, conscia familia, vt ex communi pœna colli- ca.7.11.
gitur, repugnante conscientia, abscondit in terra.

CXVI. *Malè à Iosepho explicatum.* REM non paulò aliter narrat Iosephus, in hæc verba. *Achaz autem quidem Ze-
bedia filius, ex tribu Iuda nactus paludamentum regium totum ex auro contextum, &
massam auri trecentorum siclorum pondo*, (in Græco habetur ducentorum) *& ini-
quum ratus si nullum periculi precium ad se rediret, sed oblatum à fortuna lucrum, Deo
nihil talibus rebus opus habenti, offerret, intra tentorium in cauum profundum defo-
dit, putans, sicut commilitones, ita & Deum se posse fallere.* In paucis verbis non
pauca videntur arguenda. Primò quod hominem hunc non solùm auarum,
aut sacrilegum cum Scriptura, sed impium etiam & blasphemum facit. Se- 1. 2.
cundò quod ex incuria huius auum pro patre videtur sumpsisse. Zabdi pro
Charmi. Tertiò quod pallium coccineum mutat in paludamentum, siue 3.
chlamydem regiam. Vide hîc Serarium. Et ne hoc paludamentum regium idem q 4.
esse diceremus cum pallio coccineo, ipse totum ex auro contexuit; at pal-
lium coccineum laneum est, cocco tinctum, quòd textili auro non conue-
nit. Quartò quod regulam ⁹, siue linguam vel laminam, siue massam auri, 9. x.
non quinquaginta, sed ducentorum siclorum facit; lectore nimirum de- 4.
fraudato, reddit quadruplum. Denique ducentos argenti siclos homo li-
beralis neglexit, imò bonus alchimista in aurum conuertit. Ex quibus non 5.
leuis in Iosepho incuria consulendi sacrum textum apparet, aut temeri-
tas potiùs ipsum pro suo arbitratu ambitiosè peruertendi. Sed non diu fur-
to suo frui potuit, imò ne fruitus quidem vllo modo est; adhuc enim in
terra obruta erant, cùm in culpa ipsa miser deprehensus, eam seuera morte
luit.

CXVII. *Mittuntur qui explorant Hai.* EX quo etiam intelligimus statim, vel paucis post diebus, vt ait Iosephus,
à deleta Iericho, Iosue ad debellandam Hai fuisse progressum, Domino, præ-
ter eius opinionem minimè propitio, vt euentus docuit. Misit ergo Iosue de Ie-
richo ad Hai qui explorarent terram, circa vrbem scilicet, nam in eam intrare
nec liberum erat, nec tutum. Quòd vidit etiam Caietanus, & extrinsecus explo-
ratam fuisse dicit. Cùm autem dicat Iosue, *ascendite*, & infra dicantur ascen-
disse tria millia pugnatorum, & cæsos esse per prona fugientes, vrbem Hai in
edito loco sitam significat. Vndique enim ex tota Iudæa, Ierusalem versus,

ascendebatur; ergo & ex Iordane, & ex Galgalis. Habuit autem ab Occidente Bethel, de qua postea crebra erit mentio, ab Oriente Iordanem & Iericho, à meridie Bethauen ciuitatem, cuius mentio non semel in libro primo Regum; à Septentrione autem montes Bethel, & Ephraim, quæ loca postea cesserunt in sortem tribus Beniamin. Topographiam habet Adrichomius in suo Theatro. (c. 13. & 14.)

EXPLORATORES citò reuersi, paucis enim milliaribus ab Hiericho distabat, dixerunt Iosue, *Non ascendat omnis populus, sed duo, vel tria millia virorum pergant, & deleant ciuitatem, quare omnis populus frustra vexabitur contra hostes paucissimos?* Non defuit hîc fortasse superbia, & præsumptio. Nam ex capite sequenti constat duodecim millia hominum, tam virorum quàm mulierum interfecta fuisse, omnes habitatores Hai. Quibus muro cinctis, & munitis, & cum extrema desperatione certantibus, quomodo duo aut tria millia paria prudenter iudicari potuerunt? Nisi quod iniectum diuinitus in omnium animis terrorem, & diuina promissione, & confessione Rahab, & experientia ipsa constabat. CXVIII. *Mittuntur tria millia virorum contra Hai.*

ASCENDERVNT *ergo tria millia pugnatorum*, contra quos cum impetu miles ex vrbe prorumpens, perterritos in fugam vertit, & fugientibus instans, atque imminens triginta sex viros ex eis occidit, de porta vrbis, vsque ad Sabarim, id est confractiones, quia scilicet ibi confractus est exercitus, ex euentu nomine loco indito. Qualitas, inquit Caietanus, loci pendentis inter saxa fracta significatur. Sabarim enim non est nomen proprium, sed appellatiuum, significans fractiones. Pagninus tamen proprium videtur agnôscere, & Vatablus, Abulensis, Serarius, & alij. Septuaginta, & Chaldæus pro *vsque ad Sabarim*, habent *donec contererent*, aut *confringerent eos*. Nec videtur Caietanus posse negare fuisse proprium nomen, siue ab antiquo, si præruptus erat saxorum locus, vt ipse vult, siue ab euentu nouo ibidem confracti exercitus. Quod cùm innotuisset in castris, CXIX. *Qui cum cæde repelluntur.*

PERTIMVIT *cor populi, & instar aquæ liquefactum est. Iosue verò scidit vestimenta sua, & pronus cecidit in terram coram arca Domini vsque ad vesperam, tam ipse quàm omnes senes Israel, miserúntque puluerem super capita sua.* Quæ vberius ita explicat Iosephus, *Huius incommodi accepti nuncius, postquam in castra peruenit, maiorem quàm pro cæsorum numero mœstitiam attulit, non tam propter amissos, tametsi omnes viri fortes, & honore digni fuerant, quàm propter desperationem*; quam scilicet Scriptura liquefactione cordis expressit, vt Psalmo vigesimo primo. *Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea, factum est cor meum tanquam cera liquescens, in medio ventris mei.* Et secundo Regum, *Et fortissimus quisque, cuius cor est, quasi leonis*, quales scilicet fuerant in expugnanda Hiericho, *pauore soluetur.* Sed pergit Iosephus, *Credentes enim se iam ea regione potitos, & illæsum exercitum habituros, vt Deus promiserat, nunc mirum in modum elatos hoc successu hostium animos videbant, itaque saccos induti per totam diem, hoc habitu in luctu & lachrymis perseuerabant, nullâque interim corporum curandorum ratione habita, totos se dolori dediderant.* Sed & Iosue boni principis exemplum præbet, qui populi mala primus sentit, ac deplorat. Vide autem quàm multa hic signa doloris & luctus, scissio vestium, corporum in terram abiectio, inspersio pulueris in caput, saccorum vestitus, ieiunij maceratio; verùm ad hæc quoque natura per se inuitat; sed à Deo est, quòd in aduersis confugiatur ad Deum, (iuxta illud, *Inuoca me, in die tribulationis tuæ, eruam te, & honorificabis me*) quòd vno eodémque ab omnibus animo, quòd ab ipsis primoribus, quòd denique humiliter perseueretur in precibus. CXX. *Luctus Iosue, totiúsque populi.* (v. 15.) (c. 17. v. 10.)

SED virtus & pietas principis, ex ipsius oratione se in primis prodit. *Heu Domine Deus*, inquit, *quid voluisti traducere populum istum Iordanem fluuium, vt traderes nos in manus Amorrhæi, & perderes? vtinam vt cœpimus mansissemus trans Iordanem. Mi Domine Deus quid dicam, videns Israelem hostibus suis terga vertentem? Audient Chananæi, & omnes habitatores terræ, & pariter conglobati circundabunt nos, atque delebunt nomen nostrum de terra: & quid facies magno nomini tuo?* Omnia verba magnam cum Deo familiaritatem & fiduciam sapiunt, apud quem, vt filius apud patrem, æstum cordis sui, & querelam deponit: commune periculum proponit populi CXXI. *Oratio Iosue ad Deũ.*

Digitized by Google

totius, quòd in ipsius Dei redundat iniuriam, quasi dicat, si parum est tibi
deleri populum tuum, magnipendenda tamen est fama nominis tui, sub cuius
tutela, arma gentibus istis intulimus. Hoc argumento vti didicit à Moyse, bo- Exo. 32. 12 Nu. 14. 13.
nus discipulus à bono præceptore.

CXXII. *A quo reuelatur sacrilegium admissum.* DIXITQVE Dominus ad Iosue: *Surge, cur iaces pronus in terra? Peccauit Israel,* Iosue c. 7. v. 10. 11.
& praeuaricatus est pactum meum: tulerúntque de anathemate, & furati sunt atque mentiti,
& absconderunt inter vasa sua. Nec poterit Israel stare ante hostes suos, eósque fugiet: quia v. 12.
pollutus est anathemate: non ero vltra vobiscum, donec conteratis eum, qui huius sceleris reus
est. Surge, sanctifica populum, & dic eis: Sanctificamini in crastinum: hæc enim dicit Domi- v. 13.
nus Deus Israel: Anathema in medio tui est Israel, non poteris stare coram hostibus tuis, do-
nec deleatur ex te, qui hoc contaminatus est scelere. Accedetísque manè singuli per tribus ve- v. 14.
stras: & quamcúnque tribuum sors inuenerit, accedet per cognationes suas, & cognatio per
domos, domúsque per viros. Et quicúnque ille in hoc facinore fuerit deprehensus, combure- v. 15.
tur igni, cùm omni substantia sua; quoniam praeuaricatus est pactum Domini, & fecit nefas
in Israel. Hic præterita est populi admonitio, vt quæ facilè facta intelligere-
tur. Iussit Dominus criminis authorem sortitione indagari, quãdo qui reus erat,
factum negando, mentiebatur, vt significat Dominus. Ex quo intelligitur, vt
notat Caietanus, quòd Achan post commissum furtum mentitus est se inno-
centem, sicut & reliquos. Rationi siquidem consentaneum est vt præpositi mili-
tum monuerint, ne aliquis vsurparet sibi quicquam de rebus Iericho, & quod
monuerint etiam omnes post incensam ciuitatem, vt seruarent decretum ana-
thema, & Achan cum aliis dixerit se seruasse.

CXXIII. *Inquiritur & sorte deprehẽditur Achan.* IVSSIT ergo Dominus populum sanctificari in crastinum diem, id est lustra-
ri pollutum sacrilegio, vt interpretatur Iosephus (χαθαίρειν enim lustrare est, & l. 5. c. 1.
expiare, quòd gẽtilios ritus sapere videtur) melius Caietanus, *Proculdubio*, inquit,
monetur populus, vt mundet corda sua contritione peccatorum, & sic seipsos præpararent diui-
no examini in crastinum. Quod examen per Eleazarum Pontificẽ factum Iosephus
ait, & perspicuè explanat, hoc modo. *Hoc oraculum Iesus populo indicat, & vocato Elea-*
zaro Pontifice, ac magistratibus sortem per singulas tribus mittebat: cúmque sors in Iuda tri-
bum cecidisset, rursum per cognationes eius mittebatur, & cum in Sacharia (aut Zare po-
tius, Hebr. Zarchi. Septuag. Ζαραΐ, ex quibus vocem figurauit Iosephus Sacha- Σαχαρίαν ...
riæ, pro Zaraiæ.) *cognatione maleficium esset inuentum, eam rursum viritim examinantes*
Acharem deprehenderunt. Tres tantùm sortitiones ponit Iosephus, Scriptura verò
quatuor, per tribus, per familias, per domos, & per viros, quibus inuenta est tri-
bus Iuda, familia Zare, domus Zabdi, & persona Achan.

CXXIV. *Quem Iosue examinat.* HVNC Iosue ad se aduocatum sic alloquitur; *Fili mi, da gloriam Domino Deo* Iosu. cap. 7. v. 19.
Israel, & confitere, atque indica mihi quid feceris, ne abscondas. Laudabilis est mansuetu-
do principis in amabili compellatione istius sacrilegi; sciebat enim satis ei pœna-
rum imminere, vt hæc afflictio afflicto superaddenda non videretur. Sic illum
epulonem ad se eiulantem Abraham alloquitur, dicens, *Recordare fili, quia recepisti*
bona in vita tua. Redundabat etiam in gloriam Dei ista confessio, qui eum sorti-
bus nocentem prodidisset, iuxta illud Prouerbiorum decimo sexto. *Sortes mit-* v. 33.
tuntur in sinum, sed à Domino temperantur.

CXXV. *Is culpam fatetur, & morte mulctatur.* RESPONDIT ergo Achan Iosue, & dixit ei, *Verè ego peccaui Domino Deo Israel,* Iosue ca. 7. v. 20.
& sic, & sic feci. Vidi enim inter spolia pallium coccineum valdè bonum, & ducentos siclos ar-
genti, regulámque auream quinquaginta siclorum: & concupiscens abstuli, & abscondi in ter- v. 21
ra contra medium tabernaculi mei, argentúmque fossa humo operui. Misit ergo Iosue mi-
nistros: qui currentes ad tabernaculum illius, repererunt cuncta abscondita in
eodem loco, & argentum simul. Auferentésque de tentorio tulerunt ea ad Io- v. 22.
sue, & ad omnes filios Israel, proiecerúntque ante Dominum. Tollens itaque Io- v. 23.
sue Achan filium Zare, argentúmque & pallium, & auream regulam, filios quo-
que & filias eius, boues & asinos, & oues, ipsúmque tabernaculum, & cunctam v. 24.
supellectilem (& omnis Israël cum eo) duxerunt eos ad vallem Achor. Vbi dixit v. 25.
Iosue: *Quia turbasti nos, exturbet te Dominus in die hac.* Lapidauitque eum omnis Is-
raël: & cuncta quæ illius erant, igne consumpta sunt. Congregauerúntque super v. 26.
eum aceruum magnum lapidum, qui permanet vsque in præsentem diem. Et
auersus est furor Domini ab eis. Vocatúmque est nomẽ loci illius: Vallis Achor,

vsque hodie. Huic valli inditum est nomen ab euentu, aut à verbis quibus Iosue hunc condemnauit dicens. *Quia turbasti nos, exturbet te Dominus in die hac.* Achor enim conturbationem significat.

עכר

SED mirum est, cur cùm Dominus dixisset, *comburetur igni cum omni substantia sua*, hic lapidatus dicatur. Respondet Caietanus mandasse Deum vt deprehensus in anathemate combureretur igni. Ideo simul & semel Achan combustum fuisse, & lapidatum: *Inter lapidendum enim*, inquit, *comburebatur, & inter comburendum lapidabatur: idque tam ipse, quàm omnia quæ ad eum pertinebant.* Duplicis autem pœnæ ratio, non rigor iustitiæ, sed clementia potiùs videtur; quia enim Achan confessus est peccatum suum, & dedit gloriam Deo, temperauit Iosue incendium lapidatione, vt quoniam absolui non poterat, minùs sentiret tormentum incendij lapidatione, & citius, & mitius in igne moreretur. Quæ non absurda est expositio, cui fauet quæ dicitur Vatabli versio, *Lapidibúsque eos obruentes cuncti Israelitæ exusserunt eos igni.* Qui etiam in notis addit ex quorundam sententia, lapidibus appetitos, dum ducerentur ad supplicium, tum combustos, denique super cineres aceruum lapidum fuisse congestum. Serarius vult Achanem primò viuum exustum, deinde lapidibus obrutum, cùm nefarios cineres detestarentur Israëlitæ. Lyranus ait vtráque pœna mulctatum, quia dupliciter peccauit, scilicet peccato sacrilegij, furando rem Domino consecratam, & violatione Sabbathi, quia illud commisit in die Sabbathi, ideo illud peccatum igne punitum est, vt hic iusserat Dominus; hoc autem lapidatione, iuxta ea quæ Numerorum decimoquinto à Domino iussa fuerant, circa colligentem ligna in die Sabbathi. Sed neque certum est hoc furtum die Sabbathi commissum, & vtrúmque peccatum incendio satis punitum videbatur.

CXXVI. Lapidatus ne fuerit & combustus.

q. 29. Nu. 3.

D. AVGVSTINVS ait, nomine ignis quancúnque mortẽ intelligi potuisse. Iosue autem intellexisse, velle Dominum vt lapidaretur. *Nam*, inquit, *neque ad intelligendum verba Domini quisquam potuit esse sapientior, neque ad faciendum quisquam obedientior. Vnde magis quærendum est cur lapidationem ignem appellauerit Dominus, quàm credendum, Iesum aliud fecisse, quàm iusserat Dominus.* Hæc ibi. Nomine autem ignis aliam etiam mortem ab Hebræis solere intelligi, cõfirmatur ex Ieremia, vbi duo senes dicuntur in igne à Rege Babylonis occisi, qui tamen Danielis 13. dicuntur lapidati. Nam ea pœna affecti fuerant, quam Susannæ inferre voluerant, quam adulteram calumniabatur. Vtrósque autem senes eosdem esse, & traditio Hebræorum est, & multorum doctorum, tàm antiquorum quàm recentium sententia, vt suo loco dicetur. Vide interim in eum locum, nostrum Christophorum à Castro. Vbi illud etiam notandum Danielem vtrique senum seorsim dicere, adesse Angelum Domini, qui eos medios secet, & interficiat, qui tamen lapidibus obruẽdi erant. Sic Thamar educi iubetur, vt comburatur, quòd fornicata fuerit, cùm tamen fornicatio incendio nõ puniretur; imò ne morte quidem, aut certè leuiore. Combustio ergo vniuersè pro morte, aut alia pœna ibi sumitur. Hinc est quod ignis pro quouis supplicio sæpe sumitur. Gehenna enim ignis dicitur, quamuis sit locus omnis generis tormentorum. & Deus ignis consumens dicitur, qui vindex est, & multiplices vltiones de peccatis exigit: & ignis iræ furoris indignationis eius passim apud Prophetas iterantur, quæ sunt immediatæ causæ omnium suppliciorum, & pœnarum. De Achan supplicio vide Serarium, & Abulensem.

q. 9. super Iosue. *CXXVII. An potius tantùm lapidibus obrutus.* *c. 29. 22.* *Ignis nomine quãuis pœnam intelligi.* *Gen. 38 24.* *q. 29. in c. 7. Ios & 30.*

QVOD ad domesticorum mortem attinet quos Dominus occidit iussit, cùm tamen lex vetuerit, ne filij pro patribus punirentur, facilis est responsio; nam vel in culpa fuerunt, eũ patrefamilias consentientes, & sic pro sua culpa puniti sunt: vel innocentes, & Deus supremus Dominus vitæ & mortis, temporalem vitam horum auferre potuit, non solùm in parentis pœnam, qui eorum supplicio maximè cruciabatur; sed etiam ad bonum totius populi, cui hoc facto maximus incutiebatur timor, ne deinceps auderent iussa Dei violare, videntes se, & in se, & in sua posteritate perituros.

CXXVIII. Cur & domestici eius perierint.

VERVM antequam ad alia transeamus Iosephum paucis hæc perstringentem audiamus. *Achar*, sic enim vocat ex Septuaginta, non Achan ex Hebræo, *Videns non esse tergiuersandi locum, contra diuinum iudicium, furtum fassus, res furtiuas in medium protulit, móxque affectus supplicio, noctu ignominiosæ sepulturæ traditur, quemadmodum so-*

CXXIX. Quid precipit Iosephus in hac historia.

lent damnati iudicio publico. Hæc ipse, minimè sanè probandus, qui nulla de causa 1.
eligat à simplici historiæ veritate discedere. Potuit dicere curriculò missos à Iosue ministros in eius tabernaculum, qui omnia defossa inuenerunt, & accepta in conspectum eius, & populi vniuersi, & Dei, ante eius tabernaculum iudicium exercebatur, detulerunt; maluit dicere ab eo res furtiuas in medium prolatas, nec est idem in medium protulisse, & declarasse furtum: id enim iam dixerat.
Potuit, cùm historicum ageret, declarare supplicij genus, quòd dissimulare maluit, siue anceps & in verbis Scripturæ dubius, illum ne igni consumptum, aut lapidibus obrutum diceret, seu veritus ne pœna ignis, aut lapidatio iis crudelis videretur, quorum gratiam genti suæ aucupabatur. 2.

CXXX. *Alia eiusdem errata.*

QVÆ etiam causa videtur, vt totius familiæ supplicium, silentio putarit obruendum: at ipsius potius erat, cùm esset insigniter in lege peritus, idoneas inuenire causas, quibus etiam Ethnici adducerentur, vt dicerent, *Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum.* Potuit denique à commento nocturnæ, & ignominiosæ sepulturæ abstinere. Neque enim noctu ab vniuerso populo congestus est aceruus lapidum super eum, cùm tamen aliter sepultus non fuerit, imò rem totam matutinis horis confectam fuisse satis ostendit Scriptura. Quæ ait manè singulas tribus applicitas fuisse ad sortes. Fuerunt autem quatuor sortitiones, quæ intra dimidiatam horam fieri potuerunt, & reliqua omnia breui tempore peragi. Videdetur potiùs innuere voluisse hominem crucis supplicio interemptum, quoniam huiusmodi patibularij è ligno sub vesperam tollebantur; vt habetur Deuteronomij viges. & mox à Iosue obseruatum est infra. 3. 4. v. 23. c. 10. v. 26.

CXXXI. *Redit ad bellum Iosue authore Deo.*

HOC periculo perfunctus Iosue, modicè interruptum victoriarum cursum, auctore, atque hortatore Deo repetit. *Dixit* enim *Dominus ad Iosue*, postquã auersus est furor eius à populo suo: *Ne timeas, neque formides. Tolle tecum omnem multitudinem pugnatorum, & consurgens ascende in oppidum Hai.* Sed præcepto additur spes certa victoriæ, ab eo qui exercituum, & victoriarum est Dominus; *Ecce tradidi in manu tua regem eius, & populum, vrbémque & terram.* Omnia scilicet spondet in eius potestatem ventura, agrum, vrbem, domos, personásque omnes, cùm eorum bonis, a primo vsque ad nouissimum; *Faciésque vrbi Hai, & regi eius, sicut fecisti Iericho, & regi eius.* De Rege Iericho adhuc Scriptura tacuerat, sed ex hoc loco, & infrà patet cum patibulo fuisse suspensum, quo etiam supplicio alij deinceps reges perierunt. Sed ne populus de præda quæreret, & fortè quereretur, si eodem modo quo in Iericho, disperdenda foret. *Prædam verò*, inquit, *& omnia animalia diripietis vobis.* Neque his contentus Dominus, etiam de modo vrbis capiendæ commonefacit: *Pone insidias vrbi post eam.* Quæ monitio iustorum bellorum stratagemata, & fraudes à crimine purgat, quæ est Augustini doctrina. c. 8. Iosue. v. 29. q. 10 in hūc lib.

CXXXII. *Copiæ contra Hai missæ.*

SVRREXITQVE *Iosue, & omnis exercitus bellatorum cum eo, vt ascenderent in Hai,* quasi dicat ipse flos exercitus, sequitur enim fuisse electa triginta millia virorum, quorum quinque millia præmissa sunt nocte, vt sumerent locum insidiis idoneum; quem scilicet exploratores paulò antè notare potuerant. Is autem fuit ex Occidẽtali parte ciuitatis Hai, inter Bethel & Hai. Eis autem tria dedit in mandatis. Primò vt se in insidiis collocarent, tecto scilicet quopiam in loco, aut colle aliquo, aut arborum frondibus, ne ciuium oculis paterent. Secundò vt non longe à ciuitate. Tertiò vt in rem gerendam intenti essent, scilicet vt egressis ex vrbe hostibus, ipsi in eam intrarent, & occuparent, eiúsque rei incendio signum darent. In reliquis viginti quinque millibus fuit Iosue, qui aperto marte ex aduerso vrbis arma tulit, sed *nocte illa mansit in medio populi*, vt dicitur versu nono, contrarium autem videtur dicere versu decimo tertio. *Abiit ergo Iosue nocte illa, & stetit in vallis medio.* Quæ sic concilianda sunt, vt ea nocte quâ præmisit insidias Iosue, profectus etiam ipse sit cum viginti quinque millibus versus Septentrionalem plagam Hai, ibique magnam noctis partem in medio eorum manserit, quia non erant in conspectu vrbis, vt notauit Lyranus, ne viso tanto exercitu, ciues Hai exire non auderent, sed surgens diluculo recensuit socios, qui secum venturi erant in cõspectum vrbis, ad alliciendos ciues ad egressum, & cum iis venit in vallem vrbi vicinam; totum autem robur exercitus non se iunxit Iosue, nisi post simulatam illius fugam, & vacuatam ciuibus vrbem. c. 7. 2.

Digitized by

CXXXIII. *Conatus Hayensium contra Israëlitas.*

Cvm ergo *vidisset Rex Hay* non magnam hostium manum, *festinauit mane, & egressus est cum omni exercitu ciuitatis, direxitque aciem contra desertum, ignorans quod post tergum laterent insidiæ.* Pro deserto Hebræus habet planiciem; sterilẽ quampiam planiciem 18. 2. intelligit, quę videtur eadẽ esse cum ea, quæ alibi dicitur solitudo Betauen, vt infra. *Iosue verò*, & omnes socij eius, seruientes fabulæ. vt dicitur, *cesserunt loco, simulantes metum, & fugientes per solitudinis viam. At illi vociferantes pariter, & se mutuò cohortantes, persecuti sunt eos, cumque recessissent à ciuitate, & ne vnus quidem in vrbe Hai, & Bethel remãsisset*; eorum scilicet, qui arma ferre possent, iuxta illud, quod paulò antè dixit, egressum regem cum omni exercitu ciuitatis, nemine scilicet ad præsidiũ relicto, *qui non persequeretur Israël, sicut eruperant aperta oppida reliquerunt.* Iosephus tamen ait plerósque ciuium, imbellem videlicet multitudinem, in vrbe remansisse; & ex muris suorum, vt tum putabant, victoriam spectasse, cum iis, qui latebant in insidiis, in vrbem inuaserunt.

CXXXIV. *Bethel & Bethauen.*

De loc. Hebr. Errare dicit eos Hieron. qui Bethauen aliud oppidũ à Bethel suspicantur, & addit Hebræos putare eandẽ esse Bethel, sed ex eo tempore, quo ibi ab Hieroboã v. 8. filio Nabath vituli aurei fabricati sunt, & à decem tribubus adorati, vocatam esse Bethauen, id est domũ idoli, quæ ante vocabatur domus Dei. Satis tamen constat ex Iosue septimo aliam fuisse Bethel & Bethauen, sed propter vicinitatem, vnius nomen alteri per irrisionem communicatum. Porrò deinceps fit tantùm mẽtio vrbis Hay, & fortè propter vicinitatem, aut exiguitatem Bethel, pro vna vrbe reputã cap. 12. 8. tur, vt vult Caiet. quod tamen non videtur probabile, cùm vtraque vrbs, etiam tẽ cap. 13. 3. pore Abrahæ celebris esset, vt patet ex Genesi, etsi tunc non Bethel, sed Luza ap- v. 19 & 35. 6. pellabatur, vt dicitur Genes. viges. 8. Videtur igitur occupata quidem ab Israëlitis, Iud. 1. 23. non tamen incensa, fortè in honorẽ Patriarcharum, qui eum locum incoluerant, & Deo consecrarant. Aliqui existimant eam Regi Hay tam paruisse. Verùm inter Iosue 12. 16. deuictos Reges, Rex Bethel memoratur, sicut Rex Hay, & rex Iericho. &c.

CXXXV. *Vrbs Hay occupatur.*

Vacvatis propugnatoribus oppidis, & apertis, *Dixit Dominus ad Iosue, leua clypeum, qui in manu tua est, contra vrbem Hai*, super hastam videlicet, aut lanceam; iuxta textum Hebræum; clypeum alligatum eleuari iubet, vt fieret conspicuus iis, qui erant in insidiis iuxta condictum, non quod qui latebant in insidiis viderent clypeum, sed vt fieri solet, aliqui agebant excubias in edito loco, vnde fulgorem clypei videre potuerunt, & eos qui latebant admonere, *Cúmque eleuasset clypeum ex aduerso ciuitatis, insidiæ quæ latebant, surrexerunt confestim, & pergentes ad ciuitatem, ceperunt, & succenderunt eam.* non quidem tunc totam, ne præda tota periret Israëlitis; sed pau- Abul. in c. 8. q. 7. & 11. lò pòst, vt mox in textu narratur; interim autem in signum, excitatum est incendium aliquibus in locis.

CXXXVI. *Hayensium clades.*

Viri *autem ciuitatis qui persequebantur Iosue, respicientes, & videntes fumum vrbis ad cælum vsque conscendere, non potuerunt vltra huc illucque diffugere*, inopinato scilicet casu attoniti, etsi Iosephus dicat in fugam versos, vrbem petiisse, integram adhuc ratos, *vbi ait, hanc quoque ab hoste captam, & cum vxoribus & liberis incensam animaduerterunt, per agros dispalati, cùm sibi inuicem præsidio non possent esse, alij aliis in locis sunt oppressi*, & neque in vrbem redire potuerunt, neque huc illúcque diffugere, præsertim cùm ij qui simulauerant fugam, & tendebant ad solitudinem, contra persequentes fortissimè resisterent. Versis enim vultibus Iosue cum suis hostes cædere çeperũt, simúlque Israëlitæ, qui vrbem ceperant, egressi sunt contra suos, & medios hostes à C. 8. Ios. v. 22. fronte & tergo concidebant. *Cùm ergo ex vtraque parte aduersarij caderentur, ita ut nul-* v. 23. *lus de tanta multitudine saluaretur. Regem quoque vrbis Hay apprehenderunt viuentem, & ob-* v. 24. *tulerunt Iosue. Igitur omnibus interfectis, qui Israëlem ad deserta tendentem fuerant persecuti, & in eodem loco gladio corruentibus, reuersi filij Israël percusserũt ciuitatem.* Inermem videlicet atque inualidam multitudinem: contra omnes enim mortis sententiam Domi- v. 25. nus pronunciauerat. *Erant autem qui in eodem die conciderant à viro vsque ad mulierem, duodecim millia hominum, omnes vrbis Hai.*

CXXXVII. *Ex Iosepho.*

Hic quoque Iosephum puduit Scripturæ dicentis, omnes habitatores Hai *à viro ad mulierem* fuisse interfectos; ideóque eam corrigere volens, ait post hanc cladẽ magnam multitudinem puerorũ ac mulierum, atque mancipiorum captã fuisse, & scilicet morti ereptam, ne vltro lectorẽ fallere voluisse videatur. Cùm tamen illa disertè dicat omnes qui ex vrbe egressi fuerant ita cæsos, vt nullus de tanta multi-

tudine saluaretur: omnibus in eodem loco corruentibus, & mox subdat, ingressos ciuitatem eam *à viro ad mulierem*, disperdidisse. Sed ipsemet cito sui oblitus videatur, qui paulò antè dixerat ciuitatem cum vxoribus & liberis fuisse incēsam. Quod si Iosephum libeat excusare, hanc multitudinem puerorum ac mulierum dicemus ex Bethel & Bethauen, & aliis vicinis locis fuisse congregatam. At sic Israëlitas præuaricatores diuini præcepti faciet. Nam Deuter. 20. discrimen ponit Deus inter eas ciuitates, quæ valdè procul sunt, & eas, quæ datæ sunt Israëlitis ad habitandum, & in illis vult eximi à ferro mulieres, & infantes: in cæteris autem, *nullum*, inquit, *omnino permittes viuere.*

CXXXVIII. *Quod mysterij esset in eleuatione clypei.*

SVBDIT autem Scriptura, Iosue non contraxisse manum, quàm in sublime porrexerat tenendo clypeum, donec interficerentur omnes habitatores Hai. Notat vero Caiet. quod suprà in prima pugna contra Amalecitas notauimus, hanc eleuationem clypei, non fuisse factam ad monendos eos, qui erant in insidiis, frustra enim hęc eleuatio clypei, hoc loco repeteretur. Sed eam fuisse mysterium diuinum, *Vt intelligamus*, inquit, *quòd quemadmodum pugnante Israele contra Amalecitas, erectio manuum Moysis continuata erat ratio vincendi, ita pugnante Israele contra Hay perseuerantia extensæ manus, ac lanceæ Iosue contra ciuitatem, fuit ratio vincendi. Disposuit autem Deus, intercedentibus huiusmodi signis sensibilibus victorias istas, ad clarius manifestandum, quòd Deus ipse est auctor victoriæ; tensa enim manus Iosue cum lancea versus Hay, signum erat diuinum diuinæ pugnæ contra illam ciuitatem.* Hæc ipse; sed nihil vetat dicere idem signum, vtrique rei fuisse destinatum. Iosephus certè nihil in eo facto, præter signum ex composito datum iis, qui latebant in insidiis, agnoscit. (in Mosis 81. n. 349.)

CXXXIX. *Direptio & ruina ciuitatis.*

IVMENTA *autem, & prædam ciuitatis diuiserunt sibi filij Israël*, totam rem Imperatore ordinante, vt & præsentes pugnæ, & qui in Galgalis remanserant ad castra, eius fierent participes, vt Iosephus etiam notat, tum demum *succendit vrbem, & fecit eam tumulum sempiternum*; voluit scilicet illam in aceruum lapidum redactam, nullo vnquam tempore, sicut nec Iericho restaurari. Cæterùm Hai quoque posterioribus sæculis restauratam ab hominibus, vt videtur loci opportunitatē secutis, ex libris Esdræ, & Ieremiæ prophetia constat. Vrbis porrò istius regulum, qui viuus in potestatem Iosue venerat in crucem egit, & sub occasum solis de patibulo amouendum curauit, proiecerúntque eius cadauer ad ipsum introitum ciuitatis, congesto super eum magno aceruo lapidum, qui permansit ad multos vsque annos. (1. Esdr. 2. 28 / 2. Esdr. 7. 23 / Ier. 49. 3.)

CXL. *Adit Iosue Hebal & Garizim.*

HAC potitus victoria Iosue, & vicinis circa locis, quorum incolas cruentissimi belli terror, in munitas ciuitates compulerat, sine pugna occupatis, aut siqui supererant, vltrò imperata facientibus, regionem etiam, in qua siti sunt montes Hebal & Garizim, in potestatem Israëlitarum, nemine victoriam morante, redegit. Ideóque nihil habuit antiquius Iosue, quàm primo quoque tempore in illis exequi, ea quæ dudum à Moyse habuerat in mandatis. Sed eos montes, regionémque totam nimiū distraxisse videtur Adrichomius ab Hai & Galgalis in sua topographia tribus Ephraim. Nam præterquam quod mōtes Ephraim interiicit, qui superādi erant; quomodo enim decem, vel duodecim leucarum itinere à castris discesserit omnis multitudo Israël cum mulieribus, ac paruulis, & aduenis, qui inter eos morabantur, vt in fine capitis octaui dicitur? præsertim cùm inde in Galgala rediisse satis constet. Rectius ergo, vt arbitror, vel Eusebius, vel Hieronymus. *Hebal siue Cebal mons in terra repromissionis, vbi ad imperium Moysis altare constructum est. Sunt autem iuxta Hierichum duo montes vicini, contra se inuicem respicientes, ex quibus vnus Garizim, alter Gebal dicitur.* Hæc ibi: vbi etiam subdit vicinos esse Galgalis, & non Neapoli, quòd Samaritæ putabant. (Deut. 11. & 27. / ex cap. 10. & 14. libri huius. de locis Hebr.)

CXLI. *Et quo tempore.*

QVO autem tempore facta fuerit hæc noua legis & benedictionum ac maledictionum promulgatio in eius tàm obseruatores quàm violatores, ex textu capitis huius octaui satis innuitur, cùm ait. *Tunc ædificauit Iosue altare Domino*, mox scilicet à deleta ciuitate Hai, vt vult Abulensis. idque illa particula temporis, tunc, omnino videtur exigere, licet Chronicū Hebręorum sentiat intra tertiū à transitu Iordanis mēsem hæc contigisse; sed errat etiam in eo, vt antè docuimus, quòd statim à transitu fluminis, eò profectos Israëlitas putat. Quod si placet illi assentiri, dicenti bella Hiericuntis, & Hai, & Gabaonis intra trimestre contigisse, dicendū erit, Iosue cum populo in montes Hebal & Garizim profectionem, quę post deletam Hai cōtigit, (v. 30. / q. 17. in c. 8. num.)

prout à Scriptura refertur, sub extremum secundum mensem contigisse; res enim Gabaonitarũ facilè mensem tertium tenuere. Quamuis Iosephus hæc facta narret
l.5.c.1.vel 2 in fine. longè post; postquam scilicet omnia Chananæorum bella à Iosue confecta fuerũt.

QVOMODO porro res gesta sit, ex textu satis patet, & ex iis quæ viges. septimo Deuteronomij dicta sunt, hic enim perfecta referuntur omnia, quæ ibi fuerant imperata. CXLII. Q - ibi gesta.
Iosue c. 8 v. 30. perata. *Tunc ergo ædificauit Iosue altare Domino Deo Israel in monte Hebal: sicut præceperat*
v. 31. *Moyses famulus Domini filiis Israel, & scriptum est in volumine legis Moysi: altare verò de lapidibus impolitis, quos ferrum non tetigit: & obtulit super eo holocausta Domino, immolauitque*
v. 32. *pacificas victimas. Et scripsit super lapides Deuteronomium legis Moysi, quòd ille digesserat co-*
v. 33. *ram filiis Israel.* Omnis autem populus, & maiores natu, ducésque ac iudices stabant ex vtráque parte arcæ, in conspectu Sacerdotum, qui portabant arcam fœderis Domini, vt aduena, ita & indigena. Media pars eorum iuxta montem Garizim, & media iuxta montem Hebal, sicut præceperat Moyses famulus Domini. Et pri-
v. 34. mùm quidem benedixit populo Israel. Post hæc legit omnia verba benedictionis, & maledictionis, & cuncta quæ scripta erant in legis volumine. Nihil ex his, quæ Moyses iusserat, reliquit intactum, sed vniuersa replicauit, coram omni multitudine Israel, mulieribus, ac paruulis, & aduenis, *qui inter eos morabantur.*

HEBRÆI in chronico dicunt legem scriptam septem linguis in duodecim lapidibus; idque perquam ineptè, id est suo more, probant; quia nimirum scriptum est in Deuteronomij vigesimo septimo, vt planè & lucidè omnia scriberentur. De numero autem lapidum nihil constat. Iam supra dixi Caietano videri duos tantùm erectos fuisse. Quod autem Hebræi esse eos volũt qui iussu Iosue de medio Iordane educti sunt, præter ea quæ suo loco dicta sunt, duodecim illos viros, qui eos tulerũt, inutili labore vexant, cùm satius esset grandiores lapides ex ipsomet monte Hebal, vel Garizim excidere. Quæ porrò dicta aut facta hic à Iosue referuntur, præsertim de lectione benedictionum & maledictionum, ea, iussu ipsius, à Sacerdotibus & Leuitis facta, ab interpretibus accipiuntur. CXLIII Rabinorũ ineptia.

p. 159. ID quia eleganter à Masio explicatum est, non pigebit hìc verba eius adtexere. *Spectans Leuita,* inquit, *ad Garizim clamabat primum: Benedictus est à Deo, quisquis vnum Iehouam, siue solum Dominum, non etiam Deos alienos coluerit, neque opus artificis factum manibus, quòd abominatur Dominus, occultè sibi positum habuerit.* Et hìc dum ille silentio insisteret; vniuersus vtrimque populus, tam qui ad Hebal, quàm qui ad Garizim constiterant; succinebant, Amen. Deinde pergebat ille ad secũdam benedictionem verbis huiusmodi: Benedictus est à Deo, qui parentes suos honorat: non spernit, aut negligit. Atque hìc iterum tacens, audiebat ex vtráque parte acclamantem populum, Amen. Itáque decurrebat deinceps Leuita per duodenas benedictiones, cùm singulas vniuersus populus singulatim approbaret. Deinde auertebat se versus montem Hebal; paríque ritu duodenis illis exsecrationibus defungebatur; in singulis, vt dixi, insistens, concionísque vniuersæ assentionem exspectans. Cùm porrò & benedictiones primùm, & deinde maledictiones sic percensuisset, & vtrarúmque approbationes audisset; subnectebat deinde illam Deuteronomij partem, quæ toto vicesimo octauo capite est perscripta, tanquam præcedentium pactorum explicationem. *Atque ita iusiurandum sancitum, fœdúsque rite cum Deo factum censebatur.* Hactenus Masius. His autem peractis reuersi sunt Israëlitæ in Galgala, vt ex capite sequenti, patet. CXLIV Res gesta ... ex Masio.

c. 9. Iosue v. 1. QVIBVS *auditis, cuncti reges trans Iordanem, qui versabantur in montanis, & campestribus, in maritimis, ac littore magni maris; hi quoque qui habitabant iuxta Libanum, Hethæus, & Amorrhæus, Chananæus, Pherezæus, & Heuæus, & Iebuzæus: congregati sunt pariter, vt pugnarent contra Iosue vno animo, eadémque sententia.* Veriti enim sunt ne singuli facilè debellarentur, sicut regi Hai, & Iericho contigerat. Cùm autem & permulti essent, & in locis valdè dissitis habitarent, & ingentes omninò copias cogere vellent, vt reuera coëgisse ex capite vndecimo constat, quòd hic congregati pariter dicuntur, non de loco accipiendum est, sed de inito fœdere, quòd satis innuitur, cùm dicuntur, eodem animo & sententia conuenisse, res autem ipsa proximo anno ad aquas Merom suscepta est, vt putat Adrichomius in Chron. reliquo autem anno primo Iosue, initum est cum Gabaonitis fœdus, & pro iis vt fœderatis, contra Adonisedech, & quatuor illos CXLV Chananæi fœdus ineunt contra Israelitas.

reges, qui cum eo contra Gabaonitas arma mouerant, fœliciter ab Iſraëlitis pugnatum eſt, quæ hoc nono capite, & ſequenti continentur.

CXLVI. *Qui fuerint Gabaonitæ.*

Qvi ergo habitabant in Gabaon fœdus cum Iſraëlitis inierunt, quæ res vt fiat illuſtrior, videndum eſt, quinam fuerint iſti Gabaonitæ, qua de cauſa ſoli fœdus inierint, quo modo vtrinque initum, atque firmatum: & quæ deinceps euenta conſecuta tam ex parte Iſraëlitarum, quàm Gabaonitarum, & populorum indigenarum. Et primùm diſtinguendi ſunt Gabaonitæ à Galaaditis qui trans Iordanem habitarunt, & olim pars erant regni Baſan, aſſignatáque eſt eorum regio à Moyſe dimidiæ tribui Manaſſæ. Gabaonitæ autem cis Iordanem habitarunt, non longè à Ieruſalem in ſorte tribus Beniamin. Ante autem Heuæi fuerunt ab Heuæo filio Chanaan, idque perſpicuum eſt ex cap. vndecimo Ioſuë, *Non fuit ciuitas, quæ ſe traderet filiis Iſraël, præter Heuæum, qui habitabat in Gabaon.*

Gen. 10. 7. v. 19.

In tribu Benia.

CXLVII. *Gabaa, Gabaath, & Gabaon.*

Distingvit & Adrichom. Gabaa, Gabaath, & Gabaon. vt Gabaa eſſet ciuitas Leuitarum, de quo multa eſt mentio in fine libri Iudicum, vbi ſcelus perpetratum eſt, quòd totam propè tribum Beniamin internecione deleuit: vbi natus, educatus, & ſepultus eſt Saül primus rex Iſraëlitarum: iuxta quam ſeptem eius filij crucifixi ſunt, Dauide permittente. Gabaath etiam ponitur à D. Hieronymo in tribu Beniamin, & dicitur ab eo vrbs Phinees, filij Eleazari, in qua etiam ſepultus eſt Eleazarus. *Eſt autem nunc*, inquit, *villa in duodecimo milliario Eleutheropoleos, vbi ſepulchrum Prophetæ Abacuc oſtenditur. Denique Gabaon*, vt ait idem, *vnde Gabaonitæ ſupplices venerunt ad Ieſum, erat olim metropolis ciuitas, & regalis Hebræorum, ceciditque in ſortem tribus Beniamin, & nunc oſtenditur villa eodem nomine, in quarto milliario Bethelis, contra Orientalem plagam, iuxta Rama & Remmon, vbi Salomon hoſtiis immolatis diuinum meruit oraculum. Fuit autem & ipſa ſeparata Leuitis.* Hæc Hieronymus. Et Ioſuë, *Vrbs magna erat Gabaon, & vna ciuitatum regalium, & maior oppido Hai, omnéſque bellatores eius fortiſſimi.* Et cap. nono, tres ciuitates Gabaonitis ſubditæ memorantur Caphira, Beroth, & Cariathiarim; quæ Cariath à D. Hieronymo in locis appellatur, in qua altera Gabaa memoratur, ſed ea vox ibi appellatiue ſumitur, vt ſuo loco dicetur. Illas autem multum à ſua metropoli Adrichomius, neſcio qua ex cauſa, diſiunxit.

2. Reg. 21. in loc. Hebr.

c. 10. 2. v. 17.

CXLVIII. *Quare ad Iſraelitas veniant.*

Gabaonitæ igitur non communi ſolùm omnium Chananæorum timore, ſed proprio etiam, vicini periculi cauſa commoti, ſibi quoquo modo conſulere ſtatuerunt. *Gabaonitæ*, inquit Ioſephus, *qui non longè à Hieroſolymis habitant, cognito Hiericuntinorum, & Ainatarum caſu, iámque in ſe iturum hoſtem ſuſpicati, Ieſum quidem precibus flectere non tentauerunt, fruſtra eas fore putantes, apud eum qui internecinum bellum cum Chananæis gereret* &c. quæ eſt cauſa cur ad fraudem cõuerſi fuerint. Sed peculiari etiam à Deo gratia præuenti ſunt, præ cæteris omnibus, vt ne animum contra Iſraelitas hoſtiliter obfirmarent, & cum iis bello fracti perirent, vt dicitur cap. vndecimo, néue in ſuperſtitione ſua, & infidelitate perſiſterent; ſed ad Dei cultum, ceremoniáſque traducerentur. Hoc enim ſignificatur cap. nono, *De terra longinqua valdè venerunt ſerui tui in nomine Domini Dei tui. Audiuimus enim famam potentiæ eius, cuncta quæ fecit in Ægypto*, &c. vt ibi notauit Caiet. & Lyranus, & fuſius Abulenſis, Dionyſius, Ferus, & alij. Gratiæ ergo diuinæ fuit, quòd pacem quærere, quàm bellum maluerunt; quòd neque in fortitudine ſua quamuis eſſent bellatores fortiſſimi, vt Scriptura fatetur, neque in magnitudine vrbis ſuæ, aut ſubiectarum ſibi ciuitatum potentia, armis, propugnaculis, fiduciam habuerunt. Humanæ autem infirmitatis fuit, quòd pacem fraude, quam neque prece, neque precio obtinuiſſent, quæſiuerunt.

1. Reg. 7. 1. an. m. 2941 n. 5.

l. 5. ant. c. 1. vel 2.

ver. 29.

v. 9.

q. 5. & 6. in c. 9. Ioſuë.

CXLIX. *Eorũ fraus ad obtinendam pacẽ.*

Fravs autem ipſa in verbis factiſque cernitur. Callidè enim cogitantes tulerunt ſibi cibaria, ſaccos veteres aſinis imponentes, & vtres vinarios ſciſſos atque conſutos, calceamentáque perantiqua, quæ ad indicium vetuſtatis pittaciis conſuta erant, induti veteribus veſtimẽtis, panes quoque quos portabant ad viaticum, duri erant, & in fruſta comminuti. Rebus ad fallendum compoſitis, verba dolis cõuenientia iunxerunt, perrexerúntque ad Ioſue, qui tunc morabatur in caſtris Galgalæ, & dixerunt ei. *De terra longinqua venimus*, hoc primum maximúmque mendacium fuit, & cauſa fundamentúmque omnium reliquorum. Quod ſequi,

tur autem verum, *Pacem vobiscum facere cupientes.* Responderunt viri Israël ad eos, dubitare se ne forte in terra, quæ eis sorte debebatur, & diuina eius promissione cuius est omnis terra, habitarent, sicque diuina prohibitione vetarentur fœdus inire cum ipsis.

CL. *Quàm cõtexta calli[ditas].*

At illi ad Iosuë, quem in multitudine principem agnoscebant; *Serui*, inquiunt, *tui sumus*, quæ vox & consuetæ vrbanitatis est, & propriæ humilitatis, quasi dicant, si non vis habere nos fœderatos, habe seruos & famulos. *Quibus Iosue ait, quinam estis vos? & vnde venistis?* Ad priorem interrogationem nihil responderunt, ne quo modo vicinitas pateficeret. quàm omni studio contegebant, ideóque memorant miracula iampridem in Ægypto facta, & anno superiore trans Iordanem, recens autem deletas vrbes, prorsus tacent, quasi earum fama ruinæ, ad ipsos nondum peruenire potuisset. Et ne fortè fœdus differendum videretur, præ se ferunt se legitima ad id potestate munitos, vnde subdunt; (Iosuë c. 9 v. 11.) *Dixerúntque nobis Seniores, & omnes habitatores terræ nostræ, Tollite in manibus cibaria, ob longissimam viam, & occurrite eis, & dicite, serui vestri sumus, fœdus inite nobiscum.* (v. 12.) *En, panes quando egressi sumus de domibus nostris, vt veniremus ad vos, calidos sumpsimus, nunc sicci facti sunt, & vetustate nimia comminuti:* (v. 13.) *Vtres vini nouas impleuimus, nunc rupti sunt, & soluti. Vestes & calceamenta, quibus induimur, & quæ habemus in pedibus, ob longitudinem longiores viæ trita sunt, & penè consumpta.*

CLI. *Fœliciores fuisse quàm prudentiores.*

Sic ipsi: Nec tamen abfuit in ista calliditate temeritas atque insipientia, quæ vel à mediocri prudentia possit animaduerti; (q. 6 in c. 9) vt animaduertit etiam Abulensis. Neque enim dubitare poterant fraudem istam citò patefactum iri, & Israëlitas contra eos, tanquam impostores, ingenti exarsuros indignatione, & eosdem tam communi hostium, quàm priuato fraudulentorum nomine deleturos, nec credituros fœdus, per fraudem & mendacia impetratum, ratum firmúmque esse debere. At alioqui etiam delendi erant, inquies, itáque sapienter in re desperata elegerunt, quod prodesse poterat; sed poterat etiam obesse vehementius, quia poterant vitam cum cruciatibus amittere. Itaque dicendum est, Deum ipsos ad fœdus quærendum incitasse, vti solent ij qui vulgo fortunati dicuntur, qui aliqua faciunt sibi admodum vtilia, de quibus rationem reddere nesciunt, & tamen eis fæliciter cedunt, vt hîc ex Aristotele notauit Abulensis. Quod autem fraudibus & mendaciis vsi sunt, id ex ipsorum ingenio, non ex diuino impulsu profectum est. Itaque Gabaonitis contigit quod vulgari prouerbio dicitur, *Il est plus heureux que sage.* Et sicut admodum rudes fuere Gabaonitæ, qui talibus argumentis fidem se facturos arbitrati sunt; ita creduli admodum fuere Israëlitæ, & *stultus*, qui tam infirmis probationibus in fraudem inducti sunt. Vide Abulensem. (q. 8 in hoc cap.)

CLII. *Israëlitæ in fraudẽ inducuntur, & fœdus ineunt.*

His ergo temerè persuasi Israëlitæ, omissa diuini oraculi, quod erat in promptu, consultatione, & quidem in re dubia, & magni momenti, Gabaonitis consenserunt, tam Iosuë, quàm tribuum, & totius populi principes, Et, vt ait Iosephus, *Eleazarus Pontifex cum senatu iurauit habituros se eos pro amicis ac sociis, & nihil contra eos iniustum molituros; & in signum initi fœderis, de cibariis eorum susceperunt*, vt notat Masius, Caietanus, Vatablus, Sà, Dionysius; & ante eos Abulensis, & Lyranus, qui etiam obseruant, id in more positum apud antiquiores, vt simul post inita fœdera comederent, vt constat ex Genesi, vbi in confirmationem (31. fin.) initi fœderis, inter Iacob & Laban, non solùm immolantur victimæ, sed etiam comeduntur. Isaac quoque iniit fœdus cum Abimelech, & amicis eius; & ad significandum conuiuij ceremoniam in hoc contractu necessariam, ita legitur in Genesi vigesimo sexto. (v. 30.) *Fecit ergo eis conuiuium, & post cibum & potum surgentes manè, iurauerunt sibi mutuò.* Huc etiam referri potest initum fœdus inter Moysem & Iethro, non solùm conuiuio, sed etiam affinitate firmatum. (Exo. 2. 20. 21.) *Fecit igitur Iosuë pacem cum Gabaonitis, & inito fœdere pollicitus est, quod non occiderentur: principes quoque multitudinis iurauerunt ei.*

CLIII. *Gabaonitarum fraus retegitur.*

Post tres autem dies initi fœderis audierunt, quod in vicino habitarent, & inter eos futuri essẽt, idque reipsa experti sunt. Nam mouentes castra die tertio in ciuitates eorum venerunt; non mouerunt castra totius populi, quę erant in Galgalis, sed exercitus bellatorũ, qui nõ regrediebatur quotidie in Galgala ob distãtiã, sed

ex vicino captabat rei benè gerendæ opportunitatem, ideóque in locis idoneis ad pernoctandum, cibúmve capiendum subsistebat. Sic capite sequenti Israëlitæ dicuntur castra fixisse in Maceda, cùm nihilominus nondum è Galgalis discessum fuisset. (c. 10. v. 21.) Exercitus, inquam, bellatorum venerunt in ciuitates eorum die tertio, non quod tridui iter sit à Galgalis in Hierusalem, vel vicinam ei Gabaon; sed significatur tertio die susceptum iter, versus regionem Gabaonitarum, & ad ciuitates eis subiectas peruentum.

CLIV. *Propter iusiurandũ conseruantur.*

HIC agnita fraude, fremuit exercitus vniuersus, voluítque eos delere; id enim mox significatur, cùm dicitur Iosuë liberasse eos de manu filiorum Israël, vt non occiderentur. (v. 26.) Nec tamen percusserunt eos, eò quòd iurassent eis principes multitudinis in nomine Domini Dei Israël. Nihilominus murmurauit omne vulgus militare contra principes, & duces suos. *Qui responderunt eis, iurauimus illis in nomine Domini Dei Israël, & idcircò non possumus eos contingere.* Existimarunt quippe viri militares, & armorum peritiores quàm iuris, omne iusiurandum propter diuini numinis reuerentiam obseruandum esse: alioqui fore vt in se, populúmque vniuersum tanquam periurij reum Dei vltionem accerserent. (v. 20.) *Reseruentur*, inquiunt, *vt viuant, ne contra nos ira Domini concitetur, si peierauerimus.*

CLV. *Quod tamen irritũ videtur.*

D. tamen Augustinus fatetur Gabaonitas ab Israëlitis interfici potuisse, quia non iurauerant nisi de longinquo venientibus, & multum à futura sua habitatione remotis, quòd in Gabaonitas non cadebat. (q. 13. in hunc lib.) Itaque cùm vicinos eos esse cognouerunt, præceptum Domini circa eos implendum erat, vt sicuti cæteri expugnarentur. Deus tamen hoc approbauit, nec parcentibus succẽsuit. Hæc, & alia Augustinus. Et Abulensis contendens iritum fuisse iusiurandum, vtpote contra Dei pręceptum, & sub conditione præstitum, & per dolum fraudémque elicitum. (q. 17. in c. 9. & plur. inde quæstionibus.) Non potuisse autem Israëlitas iuramento suo inducere obligationem, qua lex diuina irrita in aliquo fieret: sic enim multis huiusmodi promissionibus iureiurando firmatis, posset tota lex penitus antiquari.

CLVI. *Non quia id esset cõtra legem Dei.*

LYRANVS autem, Caiet. & alij, putant iuramentum obligationem induxisse, omninóque debuisse obseruari, quia non fuerat contra Dei præceptum, crebro præcipientis, vt omnes isti populi exterminarentur, nec fœdus vllum cum iis iniretur. (Exo. 23. 32. 33. Num. 33. 52. Deut. 7. 2. 5. 20. 16. 18.) Nam in his ipsis locis prohibetur amicitia, fœdúsque cum illis, ob periculum idololatriæ. Quo sublato per eorum conuersionem, nihil in diuinam legem peccabatur, eos conseruando; & Rahab eam ob causam seruata est. Quod autem contendit Abulensis, id iuramentum fuisse contra legem Dei, nec ea illam exceptionem contineri, (q. 20. & 10.) *Alioqui omnes Chananæi*, inquit, *quorum regio data erat Hebræis, potuissent fingere se velle conuerti ad iudaismum, & sic seruarentur omnes, & irrita fieret Domini promissio de Chananitide ab Israëlitis possidenda.* Cui respondemus, Deum non permissurum fuisse, vt fictio talis ac tanta non deprehenderetur; sed irritam redditurum; quòd si præuidisset Dominus eos reuera conuersum iri, aliud decretum, aliamve promissionem à principio condidisset, id tamen præuidebat non fore, nisi in pauculis, quos singulari in eum finem gratia prosecutus esset: quos propterea à communi lege vellet exemptos.

CLVII. *Quòm ad veri Dei cultũ transirent.*

ET si autem non habeatur disertè expressum in textu, Gabaonitas ad iudaïsmum fuisse conuersos, factósque proselytos, id tamen factum ratio postulat, ne Dei cultoribus essent in scandalum, quibus nominatim præceptum erat, vt idola eorum confringerent, aras euerterent, & superstitionem funditus exterminarent. Cùm igitur Gabaonitæ idola desererent, & ad veri Dei cultum transirent, clarum est eos prædicta exterminationis sententia non contineri, sed clementiam aliquam, non obstante fraude sua, fuisse commeritos; vt etiam infrà significatur, (c. 11. 20.) dum dicitur, Domini fuisse sententiam, vt aliorum corda indurarentur, & nullam mererentur clementiam, sicut Gabaonitæ, qui si metu mortis fraude vsi fuerant, & peccarant, Israëlitæ quoque imprudentia & negligentia peccarunt, Deum non consulendo, ideóque sibi imputare debuerunt.

CLVIII. *Sed quia sub conditione datũ.*

VT igitur hunc totum concludamus locum, existimamus Israëlitas potuisse, sine periurio Gabaonitas interficere, quòd iusiurandum sub conditione esset emissum, qua deficiente irritum fiebat, atque inane. Non debuisse autem, quia lex diuina non simpliciter Chananæos omnes iusserat internecione deleri; sed si futuri

erant Israëlitis in ruinam per cultum idolorum; ipsis autem ad Dei cultum transeuntibus, scandalum tollebatur, & veri Dei cultorum numerus augebatur. Etsi autem Dei approbatio, circa clementiam Gabaonitis exhibitam, iusiurandum ante factum non reddat validum, sed in suæ naturæ conditione relinquat, factum tamen ipsum non fuisse contra diuinam legem ostendit, quandoquidem id peccatum foret, quòd Deus probare non potest.

AT, inquies, nonne peccant Iosuë cum suis, qui professi se iureiurando astrictos non posse eos contingere, illos tamen ciuili morte mulctant? Respondeo contractum illum de morte violenta intelligi, vnde quidam vertunt non possumus in eos irruere: quia tamen per fraudem, & mendacia in damnum Israëlitarum peccauerant, rectè à magistratu puniri potuerunt. Ne ergo se impunè peccasse gloriari CLIX. *Quæ pœna fuerint affecti.*
v. 20. possent, pœna mortis in pœnam seruitutis commutatur; Vnde sequitur, *Sed hoc faciemus eis. Reseruentur quidem vt viuant, ne contra nos ira Domini concitetur, si peierauerimus, sed sic viuant, vt in vsus vniuersæ multitudinis ligna cædant, aquásque comportent.* Non addicit eos Iosuë seruos vniuersæ multitudini, sed vult vt vice vniuersæ multitudinis, quæ domui Dei ligna cædere, & aquas comportare tenebatur, Gabaonitæ hoc ministerium in perpetuum suscipiant; & ea obligatione Israëlitas exonerent. Vnde mox subditur, *itaque sub maledictione eritis*, perpetuæ scilicet seruitutis. Al-
q. 22. lusum hîc putat Theodoretus, ad id quod Noë tanto antè prædixerat, *Maledictus Chanaan puer, seruus erit fratrum suorum*, quam prophetiam impletam ait in Gabaonitis. Sed pergit Iosuë, *Et non deficiet de stirpe vestra ligna cædens, aquásque comportans in domum Dei mei.* Eademque est sententia verborum, quibus totum hoc caput concluditur, *Decreuitque in illo die, eos esse in ministerio cuncti populi, & altaris Domini, cædentes ligna, & aquas comportantes, vsque in præsens tempus, in loco quem Dominus elegisset.* Et hi postea Nathinæi dicti sunt, quasi dati & donati in templi famulatum; quomodo religiosi aliqui laici etiam nunc appellantur, qui se sponte sua in Dei & religionis famulatum ad opera seruilia dediderunt. Et sic hunc locum Caietanus, & Dionysius explicant, nec dissentit Vatablus. *Nathinæi.*

IOSEPHVS autem rem obscurare maluit, quàm declarare, dicens, sancitum vt publicis ministeriis deputarentur, eáque postea fuisse conditione habitos. Sed CLX. *Quæ in hac historia peccet Iosephus.*
1. alia quoque sunt in eo circa historiam hanc animaduertenda. Primò quod quas ciuitates Scriptura in omnibus linguis subditas Gabaonitis facit, ipse socias existimat; *Sed maluerunt*, inquit, *vicinos in societatem asciscere, dicentes nec ipsos posse euadere periculum, nisi maturè prouiderent; quòd si suum consilium sequantur, non deesse remedium* &c.
2. At subditis non offertur consilium, sed datur imperium & præceptum. Secundò quod inducit Gabaonitas dicentes se fama viri, Iosuë scilicet, excitos, multorum dierum iter fecisse, cùm ipsi disertè profiteantur se fama mirabilium Dei operum in Ægypto, & trans Iordanem factorum adductos venisse. Quod si vtrúmque ab iis dictũ velimus, quare diligens historicus aut vtrúmque non posuit, aut certè, quòd præcipuum erat omisit? præsertim cùm id maximè eorum causæ faueret, tum ad obtinendam ab initio amicitiam, tum postea fraude patefacta, ad veniam impetrandam.

3. TERTIO quod ait illos sponte in concione dixisse, se à Gabaonitis, & vicinis vrbibus missos, cùm ne à Iosuë quidem rogati quinam essent, respondere voluerint, sed dissimulantes tacuerint, veriti ne qui tertium iam mensem Iordanem trãsierant, Gabaonitarum nomen audiuissent, sicque eos facilè viciniratis, fraudísque Israëlitæ conuincerent. Quartò quod ait conditionem ineundi fœderis à Ga- CLXI. *Alia eiusdem errata*
4. baonitis additam, *vt salua sibi essent patria instituta*, quòd Scriptura nusquam habet, & ideo absurdum est, quoniam iis verbis idololatriam sibi permitti postulassent; auita enim religio in patriis institutis, apud omnes gentes primas tenet. quod ab Israëlitis permitti in regione sibi ad habitandum destinata non poterat. Et ni fallor, occultè, atque obiter patrocinatur Iosephus, ordinariis suorum petitionibus,
5. in omnibus regionibus, apud quas exulant. Quintò quòd fœdus hoc non solum ab Eleazaro Pontifice, & Senatu iuratum dicat, sed ab vniuerso etiam populo approbatum & collaudatum. At Scriptura solùm ait à Iosuë factam cum eis pacem, & à principibus iuratam; imo addit murmurasse, *omne vulgus contra principes, eo quod iurassent eis.* At si populus vniuersus consensisset, nec ipse murmurare potuisset, &

principes ei os facilè obstruxissent, & vice versa incusassent quod ipse quoque fœderis ineundi auctor fuisset. Sed de his satis, iam ad ea quæ sunt ex hoc fœdere nata, transeamus. Ea sic capite decimo exponere aggreditur Iosue.

CLXII. *Rex Hierusalē arma in Gabaonitas parat.*

Qvæ *cum audisset Adonisedech Rex Ierusalem, quod scilicet cepisset Iosue Hai, & subuertisset eam (sicut enim fecerat Iericho & regi eius, sic fecit Hai & regi illius) & quod transfugissent Gabaonitæ ad Israel, & essent fœderati eorum, timuit valdè. Vrbs enim magna erat Gabaon, & vna ciuitatum regalium, & maior oppido Hai, omnésque bellatores eius fortissimi.* Hæc scilicet accidit noua causa metus, & iræ regi Hierusalem Adonisedech, vt initum antè consilium in rem quamprimùm deduceret, & quia remotissimos populos, regésque, qui in eadem cum eo erant voluntate, accire non potuit, vicinos interim contra Gabaonitas conuocauit, tum vt ipsos puniret, tum vt communem hostem hoc non modico virium incremento, priuaret. Verùm Gabaonitarum defensio noua Israelitis causa fuit, & occasio legitimi contra populos istos belli. Cap. 10. Iosue. initio c. 9.

CLXIII *Vicinos regulos conuocat.*

Misit ergo Adonisedech Rex Ierusalem nuncios, quibus [10] quatuor alios reges conuocauit, qui mox reges Amorrhæorum dicuntur, & in montanis habitare, scilicet regem Hebron, quæ priùs Arbeë dicta est, & Mambre, vbi Dauid septem annis regnauit, in tribu Iuda sita, vt Hierusalem in tribu Beniamin; Ierimoth autem, & Lachis, & Eglon ab Hieronymo in tribu Iuda ponuntur, quarum vrbium reges ab Adonisedech hoc nuncio euocantur. *Ad me*, inquit, *ascendite, & ferte præsidium*, vt expugnemus Gabaon, *quare transfugerit ad Iosue, & ad filios Israel.* Etsi enim iuris sui erant, nec Regis Ierusalem subditi; videbantur tamen in communem hostem arma sumere debuisse, nec sibi priuatim, in damnum omnium aliorum consulere. Congregati igitur ascenderunt cum exercitibus suis, & castra metati sunt circa Gabaon oppugnantes eam. 10. 5. in lo. hebr.

CLXIV *Obsessi Gabaonitæ auxilia Israelitarū implorant, & impetrant.*

Habitatores *autem Gabaon vrbis obsessæ miserunt ad Iosue: qui tunc morabatur in castris apud Galgalam, qui dicerent ei, Ne retrahas manus tuas ab auxilio seruorum tuorum; ascende cito, & libera nos, férque præsidium. Conuenerunt enim aduersum nos omnes reges Amorrhæorum, qui habitant in montanis.* Sapit oratio hæc homines timore perterritos, siue in petitione sua, quam toties diuersis verbis inculcant, siue in causa petendi, cum malum amplificando non quinque regulos, sed omnes Amorrhæorum reges in ipsorum perniciem conuenisse referunt. Iosuë verò, & si ius fásque exigere sentiebat, vt fœderatis opem ferret, ne tamen iterum peccarent, os Domini non interrogantes, consuluit Dominum per Eleazarum Pontificem, à quo & responsum accepit, in hæc verba.

CLXV. *Fitque auctor belli Deus.*

Ne *timeas eos, in manus enim tuas tradidi illos, nullus ex eis tibi resistere poterit.* Quibus verbis non solùm de diuina circa pugnam voluntate, sed de victoria quoque certior factus est. Surrepere poterat aliquis timor, quòd non contra singulas vrbes, & regulos, sed contra quinque simul pugnandum esset; & certior fit illos, ne resistere quidem, nedum æquo Marte pugnare, aut vincere posse. & quasi iam victoriam haberet in manibus, non ait tradam eos, sed *tradidi*; quæ vox etiam eò pertinet, vt à se prælium confectum iri significet, vt mox rebus ipsis comprobatum est, sole subsistente, & lapidibus de cœlo ruentibus.

CLXVI. *Expeditio Iosuē & pugna.*

Hac tanta spe benè animatus, ad bellum properat, nec tamen humanæ industriæ præsidia negligit; nam primò omnem exercitum bellatorum secum ducit; exceptis tamen qui ad propugnationem castrorum necessarij erant; & ad vtrumque satis abundabat multitudo. Secundò nocturno tempore iter facit; non enim vltra noui erant Israëlitæ in huiusmodi locis, quippè plerique eorum in ciuitates Gabaonitarum iam venerant, & quietum tenebrarum tempus exercitum iter facientem abscondebat, quem diurna lux multis ex milliaribus patefecisset. Tertiò irruit repente, & inexpectatus in hostes, magnam victoriæ partem, cum optimis Imperatoribus, in celeritate positam existimans, vnde tam inopinato euentu conturbati sunt, sed conturbauit etiam eos Dominus à facie Israël, contriuitque plaga magna in Gabaon.

CLXVII. *Victoriáq; Et hostium terror, fuga, cædésque.*

Videtvr significare Scriptura Reges istos exercitum instruxisse ad conserendas cum Israële manus, sed animis & ordinibus diuinitus conturbatis, post multam cædem ad vrbem editam ab Israële, hostem se in præcipitem fugam, versus descensum Bethoron dedisse, erat enim Gabaon in editis locis, Bethoron au-

tem in vallibus, ideóque dicta est inferior Bethoron, quam Sara filia Ephraim dicitur ædificasse, ad differentiam superioris, quæ ab eadem ædificata est in tribu Ephraim, quæ fuit ciuitas Leuitarum. In descensu autem illo præbuit sese Dominus pugnæ socium, *nam misit in hostes lapides magnos de cælo vsque ad Azecha*, ita vt ab Israëlitis tergo imminentibus, punctim cæsimque ferirentur, & à lapidibus ex alto cum impetu deuolutis, conquassarentur. Quales autem lapides illi fuerint itatim explicatur, dum dicitur, *& mortui sunt multo plures lapidibus grandinis, quàm quos gladio percusserant filij Israel.* Vtrobique Septuaginta habent, λίθοις τῆς χαλάζης. Dicit Scriptura grandine petitos Amorrhæos istos à descensu Bethoron vsque ad Azecha; intra quæ loca Adrichomius in topographia Beniamin, quatuor horarum iter Prodigium grandinis.
ver. 10. ponit. Inde autẽ ad Maceda, quo etiam vsque dicuntur peculsi, duarum horarum. In Maceda porrò robur exercitus Israëlitarum confluxit, vbi & castra posuerunt. Idque videtur iter sumptũ à fugientibus, vt in Lachis, & vicinas vrbes munitas se, quàm maximè possent proriperent. Rex enim Lachis, quæ vicina est Maceda, vnus ex deuictis fuit, Sed vlterius quoque palantes persecuti sunt, vt patet ex eo quod dicuntur reuersi in Maceda, vbi erat Iosuë cum exercitu.

Cvm autem passim fusus Amorrhæorum exercitus cæderetur, neque per diei spatium integra victoria obtineri posset, pro ea orauit Iosue Dominum. Dominus autem inspirauit ei, vt Solem & Lunam iuberet subsistere, quod & fecit. Rem ita CLXVIII. Et subsistẽtis Solis, & Lunæ.
ver. 12. describit Scriptura. *Tunc locutus est Iosuë Domino, in qua die tradidit Amorrhæum in conspectu filiorum Israel.* Quid autem locutus est Domino nisi petiit integram eo die de
Eccl. 46.5. hoste victoriam; vt Caiet. & Lyra. interpretantur. Imò sapiens ipse, *Inuocauit altissimum, potentem in oppugnando inimicos vndique, & audiuit illum magnus & sanctus Deus in saxis grandinis, virtutis valde fortis*; Sed & in impediendo cursu Solis, de quo ibi-
l. 21 de ciu. c. 8. dem. Vnde Augustinus, *Nos autem in diuinis libris legimus etiam Solem ipsum stetisse, cùm hoc à Domino Deo petiuisset vir sanctus Iesus Naue, donec cœptum prælium victoria terminaret.*

Cvm ergo sentiret Iosuë Domini esse voluntatem, vt coram populo astris ipsis efficaciter imperaret, vt tam inaudito prodigio agnoscerer, cuius præsidio niteretur: Infideles autem intelligerent se in cœlum arma mouisse, & *gigantum more pugnare cum dijs* Solem enim & Lunam numerabant in Dijs, quos videbant suis famulari aduersarijs. Cùm, inquam, id sentiret Iosuë, dixit coram filijs Israël, *Sol contra Gabaon ne mouearis & Luna contra vallem Aialon; steteruntque Sol & Luna donec vlcisceretur se gens de inimicis suis.* CLXIX. Cur id fieri voluerit.
13. 13 *Stetit itaque sol in medio cæli, & non festinauit occumbere, spatio vnius diei. Non fuit antea, nec postea tam longa dies; obediente Domino voci hominis, & pugnante pro Israel.*

in Chron. Hebr. c. 11. Hvnc diem in solstitium æstiuum incurrisse tradit R. Ioseph, quod cadit in quartum mensem, quem ipsi Tammuz vocant, & quidem tertium eiusdem mensis diem, vt ibi dicitur: ex quo infertur initiũ primi mensis eo anno in Æquinoctium vernum incidisse, & initio Aprilis transitum esse Iordanem. Sed illud mihi valde dubium est, quia in hoc prodigio non solùm Sol & Luna erant conspicua super Horizontem, cùm vtrique Iosuë statum & quietem imperauit, sed Luna erat versus Aialon, Sol autem versus Gabaon. & Iosuë in medio persequens hostes à Gabaon versus Aialon, Azecha, & Maceda. quæ sunt loca Gabaoni occidentalia, vt dicetur postea. Non ergo potuit esse tertia Tammuz, siue tertia dies Lunæ quarti mensis, nam tunc sol est vicinior occasui quàm Luna, & Luna sequitur Solem. Sed si Luna erat vicinior occasui quàm Sol, oportet dicere eam fuisse vigesimã primã, aut vicesimam secundam Lunæ diem. Nec est parum credibile Rabinum istum (quod est Hebræorum ingenium), cùm ageret de hoc insolito, & prodigioso solstitio, reuocasse in memoriam ordinarium, & imaginatum Astronomorum solstitium, & vtrúmque ad quandam rationis concinnitatem coniungere voluisse. CLXX. Quando contigerit hoc Solstitium.

Cæterum qua diei hora, vel cœli parte Sol steterit, etiam exquirendum est. Scriptura quidem dicit Solem in *medio cæli* stetisse, sed id nondum satis clarum videtur, quia vbique est cœli medium. Sedulius videtur significare stetisse sub meridiem, cùm ita canit. CLXXI. Qua cœli parte.

Sol stetit ad Gabaon, mediique cacumine cæli
Fixit anhelantem dilato vespere lucem,

Insolitus frenare diem, nec Luna cucurrit
Ordine pigra suo, donec populantibus armis
Feruidus ingentem gladius consumeret hostem,
Coniurante polo. iam tunc famulata videbant
Sydera venturum præmisso nomine Iesum.

Auctor mirabilium sacræ Scripturæ apud Augustinum, ait Iosue principem populi Soli posito in medio die præcepisse, vt ne se moueret. Idem sentiunt Lyranus & Vatablus. l. 2. c. 4.

CLXXII. *Confirmatur eadem sententia.*

INNVIT Thodoretus solem meridie substitisse, vt figura rei responderet, sole meridie continente radios suos, & tenebris replente terram, Saluatore nostro morte sua mortem dissoluente. (q. 13. in hunc lib.) Idem sentiunt Septuaginta, *Et*, inquiunt, *Sol in medio cœli, non procedebat ad occidentem* οὐ προεπορεύετο εἰς δυσμάς. Non erat igitur in occasu, sed eis, nimirùm in medio cœli respectu nostri videlicet. Si nulla facta esset mentio medij cœli, facilè dici posset, solem ex eo loco versus occidentem in quo erat, non fuisse vltra progressum, sed cum apertè dicatur stetisse in medio cœli, & explicando addatur, non processisse ad occidentem, non video quomodo intelligi possit Solem fuisse in occidente, & ibi substitisse. Adde quod iuxta Topographiam Adrichomij in tribu Beniamin, & Gerardi Mercatoris, & aliorum, Bethoron, & Aialon, & Maceda, & Azeca sita sunt ad occidentem Gabaoni. & ratio id exigit, nam qui fugiunt ea loca in primis petunt, quę plurimùm ab hostilibus locis distant: ea enim ab eorum infestatione tutiora sunt, nisi eorum fortè expectationem volunt fallere, vt de exploratoribus Iericho diximus, at Israëlitæ orientalia loca Iordanem versus tenebant: fugerunt ergo ad occidentem. Si Luna igitur erat versus Aiala ad occidentem, non potuit Sol esse in occidente, cùm esset versus Gabaon, sed circa meridiem. In hac sententia, quam probabiliorem puto, est etiam Serarius.

q. 21. & 22.

CLXXIII. *Eius opinio, Solem ad occasum substitisse.*

ALIA nihilominus est sententia, quæ Solem ait, cùm propinquus esset occasui, iussum esse subsistere. Ea est Sulpitij Seueri, *Cùm dies*, inquit, *cadentes deficeret, nóxque victis futura præsidio videretur, meritò fidei dux Hebræus noctem auertit, dies perseuerauit, ita nullum hostibus effugium fuit.* Eadem sentit Comestor in historia scholastica, (c. 9. lib. Iosue.) videns autem Iosue solem descendentem ad occasum, & Lunam ascendentem, timens ne beneficio noctis hostes euaderent, clamauit ad Dominum dicens, *Sol contra Gabaon ne mouearis*. Eum sequitur Dionysius, & addit non esse verisimile Iosue petiisse, vt sol staret, diésque prolongaretur, nisi sole ad occasum propinquo. Idem sentit Abulensis. Caietanus quoque putat Solem cùm esset in occasu stetisse, quia in Hebræo, pro, *ne mouearis*, habetur, *Expecta. Nisi enim*, inquit, *occasum solis imminentem vidisset, non dixisset soli, expecta.* (q. 11. & 15 & 16.) At potuit etiam maturè præuidere, diem non suffecturum victoriæ perficiendæ, & maturè etiam petiisse. Nec tunc ascẽdebat Luna in plenilunio, sed præcedebat solem, occasum versus, ídque vigesimo primo, vel secundo die à nouilunio, vt antè diximus.

CLXXIV. *Quãta fuerit ea mora.*

QVANTA vero fuerit hæc mora satis clarè in textu exprimitur, cùm dicitur solem spatio vnius diei non festinasse occumbere, id est spatio vnius diei artificialis ibi substitisse, vel qnod idem est, tantùm ibi moræ fecisse, quantum temporis ponere solet super horizontem ab ortu ad occasum decurrendo; ita Caiet. & Vatab. & Rabi Kimhi apud eum. Emanuel Sà hîc ex Iustino, hunc diem fuisse ait triginta sex horarum, quem locum in Iustino nondum inueni. (Dial. in triph.) Chaldæus paraph. ait Iosue præliante in Gabaon, Solem & Lunam stetisse triginta sex horis, id est durasse illum diem triginta sex horis, vt idem Sà interpretatur. (in c. 1. Cãt.) Itaque dies ille duobus maximis diebus æstiuis æqualis fuerit. Verùm cùm ex eleuatione poli Hierosolymorum, constet maximum diem quatuordecim horas superare non posse, si triginta sex horas huic diei dare volumus, dicendum est moram fuisse vnius diei naturalis, (vt notat Lyrao. in fine cap.) siue viginti quatuor horarum, sicut existimat Chartusia. propter hoc quod hoc loco dicitur non fuisse antea, nec postea tam longam diem, sed hanc rationem non conficere quod cupit, (in Epistolã D. Areo.) cùm de regressione solis, tempore Ezechiæ, agemus satis perspicuum fiet.

CLXXV. *Duplex huius prodigij modus.*

CÆTERVM D. Dionysius Areopagita, de moræ huius longitudine nihil aliud dicit, quàm quòd Scriptura prodidit. (in Epistola ad Polycar.) Sed ponit duplicem istius prodigij modum,

vtrumque eximium diuinæ potentiæ argumentum, vel vt simul cum Solis & Lunæ orbibus vniuersa cælestium globorum machina constiterit, quæ videtur sen-
l. 2. c. 4. tentia Auctoris mirabilium sacræ Scripturæ: vel vt Sole duntaxat & Luna subsistẽte, reliqui orbes tam superiores quàm interiecti ordinarium cursum peregerint, quòd admirabilius esse idem Dionysius profitetur; nec suam sententiam in alterutram partem aperit: prior tamen modus, qui orbium cælestium inter se dispositiones nihil mutat, verisimilior est. Credibile est etiam vires Israëlitarum diuinitus auctas esse, vt tanto tempore laborem cædendi, & persequendi hostes continuare possent; præsertim cùm armati tota nocte iter confecissent.

INTEREA principes ipsi hostilis exercitus, quinque reges videntes non homines solùm, sed Deum ipsum contra se apertè pugnare, in vnum ad perniciem vitandam conueniunt, ignari se diuinitus ad victimam congregari; ipsi se nec opinantes in carcerem coniiciunt, dum speluncæ latebras, iuxta vrbem Maceda quæ- CLXXVI. *Quinque reges capiuntur.*
c. 10. 16. runt. *Fugerant enim*, inquit Scriptura, *quinque reges, & se absconderant in spelunca vrbis Maceda. Nunciatúmque est Iosue, quòd inuenti essent quinque reges. Qui præcepit sociis, & ait, voluite saxa ingentia ad os speluncæ, & ponite viros industrios, qui clausos custodiant: vos autem nolite stare, sed persequimini hostes, & extremos quósque fugientium cædite, nec dimittatis eos vrbium suarum intrare præsidia, quos tradidit Dominus Deus in manus vestras.*

CÆSIS *ergo aduersariis plaga magna, & vsque ad internecionem pene consumptis, hi* CLXXVII. *Pugnæ finis & victoria.*
v. 21. *qui Israel effugere poterant ingressi sunt ciuitates munitas. Reuersúsque est omnis exercitus ad Iosue in Maceda, vbi tunc erant castra.* Paulò quidem antè dictum est reuersum fuisse Iosue cum omni Israël in castra Galgalæ, sed id per anticipationem dictum est, vt Vatablus explicat, & Caiet. & ante vtrúmque Lyranus Prius enim confluxit omnis exercitus in Maceda, vbi erat Iosue, & sumptum est supplicium de regibus, & alia perfecta, quæ reliquo capite decimo continentur, in cuius extremo repetitur, proprio loco & suo, reuersum esse Iosue cum omni Israël ad locum castrorum in Galgala, vbi ad hiberna concessit, re benè gesta toto tempore ad bellandum idoneo. Reuersi ergo sunt Israëlitæ, *sani & integri numero*, vel vt habet Hebraïca phrasis, *in pace*, cuius statim subiicitur ratio, *nullúsque contra filios Israel mutire ausus est.* Continebant se videlicet mœnibus, & portis inclusos, nec in recedentes impetum facere, aut tela vibrare, imò ne linguam quidem contra eos mouere ausi sunt, non minus confecti plagis, quàm stupore defixi. Nec putandum est Israëlitas in vrbem ipsam Maceda venisse, nondum enim erat in eorum potestate, vt ex sequentibus in hoc ipso cap. patet, sed in campestribus eius, & fortè iuxta speluncam, in qua capti reges tenebantur, opere tumultuario castra locarunt, eáque nocte, refectis somno cibóque corporibus, quieuerunt.

POSTRIDIE initium gerendæ rei à regum supplicio sumptum est; id enim, vt CLXXVIII. *Supplicium de Regibus sumptum.*
Caiet. quoque rectè animaduertit, non illa die factum est, sed sequenti, vt textus ipse docet, affirmans primùm eductos è carcere, tum ad contumeliam pedibus conculcatos, indè in crucem actos, in patibulis mansisse vsque ad vesperam; atqui ad vesperam tantùm in castra pridie reuersus erat exercitus, beneficio diuturnæ lucis benè vsus. Manè igitur facto, multis armatorum millibus circunfusis, præcepit Iosue aperiri os speluncæ, reuolutis ingentibus saxis, quæ pridie milites aduol-
Iob. c. 10. v. 22. uerant, ad prohibendam eorum fugam, *Aperite*, inquit, *os speluncæ, & producite ad me quinque reges, qui in ea latitant*, non vtique vltra latebant, cùm deprehensi iam es-
Iosue cap. 10. sent, sed calamitatem potius suam lamentabantur, qui sponte sua in laqueum col-
v. 23. la iniecisse videbantur. *Feceruntque ministri, vt sibi fuerat imperatum, & eduxerunt ad eum quinque reges de spelunca, Regem Ierusalem, regem Hebron, regem Ierimoth, regem La-*
v. 24. *chis, regem Eglon. Cúmque educti essent ad eum, vocauit omnes viros Israel, & ait ad principes exercitus, qui secum erant: ite, & ponite pedes super colla regum istorum. Qui cùm perre-*
v. 25. *xissent, & subiectorum colla pedibus calcarent, Rursum ait ad eos: Nolite timere, nec pauеatis, confortamini, & estote robusti: sic enim faciet Dominus cunctis hostibus vestris, aduersum quos*
v. 26. *dimicatis. Percussítque Iosue, & interfecit eos, atque suspendit super quinque stipites: fueruntque suspensi vsque ad vesperam.*

DVBIVM est an interfecti fuerint priusquam suspenderentur, an verò suspen- CLXXIX. *Quis mortis modus.*
dio mortui fuerint, seorsim enim dicitur, *percussítque Iosue, & interfecit eos*; deinde sequitur, *atque suspendit eos, super quinque stipites*. Vnde Vatablus sic vertit hunc lo-

cum. *Post hæc trucidauit eos Iosuë, & interfectos suspendit in quinque arboribus. & manserunt suspensi in arboribus vsque ad vesperam.* Septuaginta verò, *Et occidit eos Iosuë post hoc, & interfecit eos, & suspendit eos super quinque ligna*; Eodémq; modo Chald. Paraph. Itaq; dicendum videtur, eos eductos in conspectum totius multitudinis, præsentissimæ mortis metu compulsos, sese, vitam postulantes, ad pedes Iosuë supplices abiecisse; quos auersatus Iosuë (*placidásque viri Deus obstruit aures*) præcipit principibus exercitus, vt eorum colla calcarent. Quod cùm factum esset, eáque cõculcatione penè suffocati essēt, gladiis telisvè confossi sunt; mortuique ad ignominiam ex proxima arbore suspensi, in ludibrium fœlicitatis humanę. *Cúmque occumberet Sol, præcepit sociis, vt deponerent eos de patibulis. Qui depositos proiecerunt in speluncam, in qua latuerant, & posuerunt super os eius saxa ingentia, quæ permanent vsque in præsens*, diu videlicet postea, sub extremum vitæ Iosuë, si ipse est libri auctor, siue ad tempora Samuëlis, si quis eis consentire maluit, qui eum libri auctorem malunt.

CXXC. *Examinatur hîc Iosephus in Castrorum loco.*

SED antequam cum Iosuë reuertamur ad pugnam, Iosephum nostrũ inuisamus, tantilla mora non erit ingrata: commodũ enim homo prouidus in æstiuis caloribus fontē inuenit, ad quem coniurati reges castra ponerent, quē imprudenter, si superis placet, scriptor sanctus omiserat. At nonne hoc veritati consentaneũ est? Num habet aliquid Scriptura contrarium? quid reprehendimus? ego verò non reprehēdo, laudo etiam, siquis volet; mallem tamen eũ aquęductu, qui in vicino Gabaoni colle erat, cuius in 2. Regum mētio est, fuisse contentũ, aut illum antiquitate donasse, qui tamen aquę ductus, in colle præsertim situs, remotioris fontis satis perspicuum est argumentum. vt dissimulem nullum ibi aquę ductum ab Hebręis, & Chaldęis, aut Gręcis poni, sed Ammah proprium collis nomen, quod alij cubitum, alij aquęductum, alij aliter interpretantur. 2. 24.

CXXCI. *In tempore expeditionis.*

NON laudo etiã quod ait, à toto exercitu properante die & nocte iter fuisse confectũ, cum constet ab Abner & exercitu eius, tametsi diurno prælio fatigato, totum illud iter, & multo longius vna nocte fuisse confectum. Nam 2. Regum, à Gabaon non solùm vsque in Galgala, sed vsque ad Iordanem, id est quinquaginta præterea stadiis, ipso dimensore Iosepho, vna nocte progressus est Abner cum suis. Nec Adrichomius, qui hæc exactè dimensus est in suo Theatro, à Galgalis in Gabaon longius spatium, quam nouem horarum ponit. Eique reliqui topographi ferè consentiunt. Sed nec ipse Iosephus, satis sibi consentanea scribit, cùm ait diluculo Israëlitas cum hoste pugnasse. Cùm enim constet ex textu nocte susceptum iter, & ipse diluculo pugnatum dicat, vbi dies ille itineris ponetur? nisi velit iter nouem horarum à properantibus vno die, & duabus noctibus fuisse confectum; aut integra nocte, quasi ab otiosis cessatum. 2. 29.

CXXCII. *In augendo minuendóque miraculo.*

NON laudo tertiò, quod cùm semel ei visum esset miraculi augere magnitudinē, & ad grandinem, non solùm tonitrua, quæ ferè huiusmodi cœli ruinam, tempestatémque comitantur, sed crebros etiam fulminum ictus addere; qui fortasse non defuerunt, & poterant cum significatione probabilitatis addi, non autem quasi ex certa Scripturæ narratione recitari. Statim tamen infractus animo, veritúsque ne res plus esset habitura admirationis, quàm fidei, pro magnis lapidibus grandinis, quos in sacro textu Hebræo & Græco legebat, quæ Sapiens saxa grandinis virtutis valde fortis interpretatur, ipse, *grandine solito maiore* contentus fuit, Καὶ χαλάζης χαλαζοφορᾷ μείζονος τῆς συνήθους; quam tamen Esaias in exemplum diuinæ iracundiæ celebrat. Eccli 46. 5. Ios. 5. ant c. 1 med. c. 28. 21.

CXXCIII. *Quod Scriptura prædicat.*

NEC illud denique satis æquanimiter fero, quod cùm visum esset Spiritu sancto magnificè prædicare huius diei longitudinem. *Steteruntque Sol & Luna donec vlcisceretur se gens de inimicis suis.* Et mox, *Stetit itaque Sol in medio cæli, & non festinauit occumbere spatio vnius diei.* Et iterum, *Non fuit antea nec postea tam longa dies, obediente Domino voci hominis, & pugnante pro Israël.* Et Sapiens, *An non in iracundia eius impeditus est Sol, & vna dies facta est quasi duo?* quomodo etiam legunt Septuaginta. Quàm frigidè ipse, *præterea & diem auctam esse amplius*, ἔτι γε μὴν καὶ τὴν ἡμέραν αὐξηθῆναι πλέον; quorum verborum cùm bonum puderet interpretem, adiecit de suo nonnihil dicens, *Accessit & illud nunquam antea visum quod dies factus est longior, ne interuentu noctis victori, hostis eriperetur.* Et ne eam locutionem imprudenti elapsam diceremus, paulò pòst repetit *creuisse eam diem vltra consuetum, idque extare relatum in sacra volu-* Iosue 10. 13 14. Eccl. 46. 5

mina.

mina, Viden quàm timidè, quàm suspenso gradu! Nónne de incremento vnius, vel alterius horæ idem dici posset? verebatur scilicet ne rideretur à Græcis, ex quorum monumentis nihil simile proferri posset, in tanti prodigij confirmationem. Neque tamen id veritus est magnus Dionysius, contra Apollophanē agens, vbi de hoc Iosue, & altero Ezechiæ regis prodigio agēs, obiicit homini ethnico, quòd apud Persas Sacerdotes fama feratur hoc miraculū, & prętereà Magi sacra perficiant memoriæ triplicis solis. Sed iam ad reliqua huius anni progrediamur.

c.10.28. EODEM *quoque die*, ait Scriptura, *Macedam cepit Iosue, & percussit eam in ore gladij, regémque illius interfecit, & omnes habitatores eius, non dimisit in ea saltem paruas reliquias*, quo nomine imbellis ætas vtriúsq; sexus rectè intelligitur, non tamen animalia, quæ cedebant in prædam victorum: neque id obscurum est, aut controuersum. Illud potius dubitationem parit, quòd eodem die & hāc vrbem, & duas sequentes expugnatas videtur significare, cùm dicat, *Eodem quoque die Macedam cepit.* Dicendum nihilominùs primò, Macedam non fuisse captam longiori illo & prodigioso die, vt antè dictum est, sed eodem die quo reges illi suspensi sunt, vt ait Vatablus. Et ad hanc vrbem primùm oppugnandam exercitus ibi in castris coactus, ipsa præsentis loci opportunitate inuitatus est: & vtendum victoria fuit imperatori, cùm suorum animos accensos prospero successu vidit, hostium autem, tanta clade vehementissimè consternatos. CXXCIV. *Iosue capit vrbē Macedā.*

DICI etiam potest cum Caiet. vi verborum non planè confici, vt vno eodémque die & reges interfecti sint, & ciuitas Maceda capta. *Sed est sensus*, inquit Caiet. *quòd vno die, non diuersis diebus, cepit Iosue ciuitatem Macedam; explicatur enim quod vno solo die fuit occupatus ad capiendam Macedam*; iuxta quam expositionē potuerunt plurimi dies interiici. Etsi autem priorem expositionem circa Macedā captam, magis probamus, & sequimur. Hæc tamen posterior valde fit probabilis, imò pene necessaria in sequentibus, vt patebit. Nec textus Græcus, aut Chald. huic expositioni repugnat, imò fauent, habent enim diem indeterminatum, in die illa; Hebræus autem in ipsa die, sicut editio vulgata. CXXCV *Et quo, quandóque tempore.*

CAPTA porrò ciuitate, Rex illius, in potestatem Israëlitarum venit, eundémq; sortitus est exitum, quem Rex Iericho, & quem Rex Hai. & proximè memorati quinque reges, quorum dicta, factáue in hac postrema calamitate sua, silentio Scriptura obruit, quòd nihil in eis esset ad exemplum memorabile, præter ipsam eorum calamitatem. Nec absurdum est dicere Regem Maceda seruatū viuum in alterum diem, vt vno die suspensus ad exemplū, & humanæ inconstantiæ documentū maneret: ad vesperā autē ex legis decreto deponeretur, & sepeliretur, ne Deut.21.23 terrā quam acquirebant, & possidere incipiebant huiusmodi funera contaminarent. Qui etiam dies, & forte non vnicus, in deprædatione ciuitatis consumptus est, & in aliqua quiete; cùm experirentur Israëlitæ sibi tam propitium Deum, vt propemodum singuli dies, singulis ciuitatibus capiendis sufficerent. Itaque non definitur dies progressionis ad vrbem Lebna, siue Lobna, vt alibi appellatur. CXXCVI. *Rex eius supplicio afficitur.*

TRANSIVIT *autē* Iosue *cum omni Israel de Maceda in Lebna*, inter quas nō amplius quā vnius horæ iter, cōstituit Adrichomius in Topographia tribus Iuda ad c.21.13. quam vtraque postea relata est, fuitque Lobna vna de Leuiticis vrbibus, vt infrà habetur: eadémq; vel ingenio loci, vel arte firma & munita, vt etiam Sennache- 4.Reg.19.8 Esa.37.8. rib regi Assyriorum posterioribus sæculis restiterit. Et videtur aliquanto tempore restitisse Iosue, id enim innuit illa vox, *& pugnabat contra eam*, cui consentiunt Septuaginta, & Chaldæus cùm ait, *& iniit bellum cum Lebna.* Cùm enim sibi certissimè pereundum esse viderent, perinde esse putabant siue resistendo mori, siue cedendo. Restiterint ergo fortassis aliquot diebus. Mox tamen tradidit Dominus ciuitatem cum rege suo in manus Israël, percusserúntque vrbem in ore gladij, & omnes habitatores eius, non dimiserunt in ea vllas reliquias, fecerúntque Regi Lebna, sicut fecerāt regi Iericho; suspenderunt eū scilicet in patibulo, & vsque ad vesperā, in terrorem hostium, in Israëlitarum gaudium, in humanæ potentiæ ludibriū, in diuinæ vltionis contra potētes argumentum, pendentem re- c.8.29. liquerunt; tum depositum, terra, vel lapidibus, sicut regem Iericho, obruerunt. CXXCVII. *Expeditio in Lobna, eiúsque expugnatio.*

DE Lobna transiuit Iosue in Lachis cum omni Israële, & animis, & prædis scilicet aucto. Ea distat à Lobna duarum horarum itinere, vt vul- CXXCVIII. *Progressio in Lachis, eiúsque expugnatio.*

Adrichomius, cámque aliqui ad tribum Iuda, alij Dan, alij denique ad tribum Beniamin pertinuisse dicunt. Fuit hęc quoque vrbs admodum fortis & munita, quæ postea regnante Ezechia, diu impetum maximi exercitus regis Assyriorum sustinuit, sed eam nunc Iosue intra biduum expugnauit. Sic enim ait Scriptura, *Et exercitu per gyrum disposito oppugnabat eam. Tradiditque Dominus Lachis in manus Israël, & cepit eam die altero,* id est secundo, vt in Hebr. Græco, & Chald. legitur, *atque percussit in ore gladij, omnémque animam, quæ fuerat in ea, sicut fecerat Lebna.* Facilior autem expugnatu fuit, cùm Rex eius cum præcipua populi parte, qui contra Gabaon venerant, magno illo die cecidissent.

CLXXXIX. *Profligat suppetias ferente Rege Gazer.* EO *tempore ascendit Horam,* Septuaginta vocant Elam, *Rex Gazer, vt auxiliaretur Lachis,* quod dicitur *Ascendit,* intelligitur vrbem Lachis editiore loco sitam. Gazer autem quæ postea ad tribum Ephraim pertinuit, distabat à Lachis, Septentrionem versus, quatuor ad modum horarum itinere. Hic ergo Rex, siue fœdere aliquo deuinctus, siue precibus à desolata vrbe aduocatus, siue periculi vicinitate permotus, cum omni populo suo suppetias laturus venit, sed siue eximia celeritate expugnata vrbe tardius venit, siue tempori satis affuit ad soluendam, aut turbandam obsidionem, maturè certè in suam, suorúmque perniciem venit. Eum enim *percussit Iosue, cùm omni populo eius, vsque ad internecionem, donec non remansit ei superstes,* ait Hebr. Septuag. *Ita vt non relictus esset ex eis saluus, & qui fugeret.* Sicut de Ægyptiis in mari rubro sepultis dictum est in Exodo. vide Mas. v. 33. Exod. 14. [illegible]

CXC. *An Iosue obsederit Gazer.* NEC propterea ad vrbem Gazer, vt eam caperet profectus legitur Iosue; est tamen rationi consentaneum, misisse eum aliquot hominum millia, qui eam vrbem occuparent, & præsidio tenerent, qui & videntur misericordia vsi erga imbellem multitudinem, quæ regē non fuit secuta, & ibi remansit, etiam postquam ea ciuitas in sortem Ephram cessit. Sic enim legimus, infrà. *Et non interfecerunt filij Ephraim Chananæum, qui habitabat in Gazer, habitauítq; Chananæus in medio Ephraim, vsque in diem hanc tributarius.* Quod etiam cap. 1. Iudicum iteratur. c. 16. 10. v. 29.

CXCI. *Occupatur Eglon.* RELICTA igitur Gazer, & Lachis, transiuit Iosue in Eglon ciuitatem tum desolatam: quippe Rex eius Dabir cum populo suo venerat contra Gabaon, ibique deleti fuerant. Fuit ea vrbs in tribu Iuda, vnius circiter diei itinere à Lachis dissita. Eam ergo obsidione cinxit Iosue, atque eadem die expugnauit, propugnatoribus scilicet ferè destitutam, nisi qui fortè eo ex bello profugerant; aut in præsidio relicti erant à Dabir rege Eglon. *Percussítque* exercitus Iosue *in ore gladij omnes animas, quæ erant in ea, iuxta omnia quæ fecerat in Lachis.* Relictóque ibi, vt par est, præsidio, vel ad prędam conseruandam necessariò, descendit ad interiora tribus Iuda, meridiem versus, ad montana illius. In iis enim sita erat Hebron, vna de fortissimis, & pugnacissimis totius regionis Chananæorum, de qua ita Scriptura.

CXCII. *Res gesta in Hebron.* ASCENDIT *quoque cum omni Israël de Eglon in Hebron, & pugnauit contra eam,* vel *obsedit eam,* vt habent Septuaginta; quandiu autem obsederit eam, non constat. Illud certè constat, eam denique captam esse, *& percussam in ore gladij; regem quoque eius, & omnia oppida,* & municipia *regionis illius, vniuersásque animas, quæ in ea* (regione) *fuerant commoratæ, non reliquit in ea vllas reliquias, sicut fecerat Eglon, sic fecit & Hebron, cuncta quæ in ea reperit, consumens gladio.* Breui itaque compendio regionem subiectam Regi Hebron, debellatam perstrinxit, quod autem regem captum & occisum dicit, cùm suprà hoc ipso cap. dictum sit, Regem Hebron ad Maceda fuisse suspensum, intelligendum est nouum in ea vrbe regem, mortuo Oham imperasse, vt opinatur Kimhi, filium fortè ipsius, aut alium electum à populo, ne difficillimis temporibus vrbs diu rectore careret. Nam aliquot menses iam ab illa clade videntur elapsi. Imò sunt, qui hæc per occupationem dicta existimant; præsertim, quæ ad Hebron pertinent, propter illa quæ de Hebron infrà narrantur. Existimo tamen probabilius, iuxta ea quæ mox dicuntur, vniuersos reges istos, & regiones eorum, vno impetu à Iosue captas, atque vastatas. Existimo, inquam, hæc omnia loca primo belli impetu, quasi torrentis derepentè exundantis, incursu, fuisse prostrata: rursum tamen absente Iosue excitata, & ab inquilinis restaurata, iterum bellorum, atque victoriarum materiam Israëlitis suppeditasse, vt sequentia declarabunt. Itaque hunc locum Masius quoque intellexit. c. 10. 36. c. 14. & 15. & c. 1. Iudic.

CXCIII. *Et in Dabir, vbi ea sita fuerit.* INDE *reuersus* Iosue *in Dabir, cepit eam, atque vastauit.* Fuit hæc vrbs in tribu Si-

meon, vt putat Adrichomius. At Hieronymus ait Dabir fuisse in tribu Iuda. Cui sententiæ fauet vox, *reuersus*, quæ habetur hoc loco; si enim Dabir sit in tribu Simeonis, non est reuersus Iosue ad Maceda, vel Gabaon, reuersionem disponens in Galgala, sed dicendum erat, vltrà progressus ad meridiem & Occidentē. Verùm rectè opinor Masius coniicit Imperatorem Iosue ab expugnata Hebrone, vlterius nonnihil ad sinistram propè Idumæorum fines vsque excurrisse: & inde ad Philistinorum; (quoniam postmodum legimus eum vsque ad Cadesbarne, & Gazam armis grassatū esse) indéque Dabiram Hebroni viciniorē esse reuersum. Porrò Dabira vocabatur ciuitas literarum, siue Cariath Sepher, & Cariathsenna, erátque Academia Chananitidis, vrbs valida & regia; quæ primo etiam impetu belli prostrata, quàm primum potuit excitauit caput, donec Othoniel frater Caleb, aliquot post annis eam occupauit, vt Iosue decimo quinto declaratur. Reflectens igitur iter Iosue versus Hierosolymam & Gabaon, oppugnauit Dabir, eámque cepit, atque vastauit. Regem quoque eius, atque omnia per circuitum oppida percussit in ore gladij, *Non dimisit in ea vllas reliquias, sed omne quod spirare poterat interfecit, sicut præceperat ei Dominus Deus Israel, à Cadesbarne vsque Gazam.* Sicut fecerat Hebron, & Lebna, & regibus earum, sic fecit Dabir, & regi illius.

in lib. de locis Hebr. — *Iosu. 15. 15. 49* — *& Iud. 1.* — *Iosu. 10. 40.* — *in locis hebra.*

CXCIV. *Finis expeditionis anni huius.*

Et hæc postrema fuit expeditio bellica huius anni. Ideóque paucis omnia prædicta perstringens, ita concludit, *Percussit itaque Iosue omnem terram montanam, & meridianam* (Hebron scilicet, & regionem circumiacētem, vt ante diximus) *atque campestrem*, (à descensu videlicet Bethoron ad Maceda, & Lebna, & Lachis, & Aialon.) Additur etiam hic Asedoth, qua voce quidam ciuitatem significare volunt, sed Asedoth ciuitas erat in tribu Ruben trans Iordanem, cuius etiam infra c. 13. 20. fit mentio. Hæc autem cis Iordanem sita esse debet, circa loca, de quibus hoc cap. actum est. Hieronymus, Asedoth etiam ciuitatem hanc vocat. *Asedoth*, inquit, *alia ciuitas, non quæ supra* (suprà autem numerauerat Asedoth in tribu Ruben) *licet eodem nomine vocetur, quàm expugnauit quondam Iesus, rege eius interfecto.* Alij regionem decliuem intelligunt montanæ respondentem, vt Sà & Vatab. eiusq; versio, pro *Asedoth*, habet, *valles fluuiatiles*, quoniam Asedoth propriè *effusiones* sonat. Paraph. Chald. vertit defusionem ex altitudine. Et Masius mauult interpretari *conualles*.

CXCV. *Complexio gestorum.*

Potitvs est ergo Iosue omni ista regione campestri, & montana, ad quam hoc anno arma circumtulit, omnésque habitatores, sicut præceperat Dominus interfecit. *A Cadesbarne vsque Gazam*, id est ab Oriente in Occidentem, vt vult Lyranus & Caiet. At Adrichom. Cadesbarne ponit ad meridiem Gabaon, & Hierusalem, vt pote quæ esset in deserto Pharam. Sed est nihilominùs ad Orientem respectu Gazæ, quam mare Occiduum penè alluit. Et à terra Gosen, quæ est ciuitas, & regio in extremo tribus Iuda meridiem versus apud Adrich. vsque ad Gabaon versus Septentrionem, *Vniuersósque reges, & regiones eorum vno impetu cepit, atque vastauit*, quòd ne mirum videatur, subditur, *Dominus enim Deus Israel Deus exercituum pugnauit pro eo.* Quòd non solùm referas ad Solem & Lunam in medio cursu retentum, & ad eiaculata saxa grandinum, sed ad terrorem hostium animis iniectum, & ad fortitudinem atque alacritatem Israëlitis subministratam.

CXCVI. *Purgatio seueritatis.*

Sicvt autem id valet ad minuendam admirationem, & faciendam fidem; ita illud quod paulò antè insertum est de diuina iussione, incredibilem illam & inusitatam seueritatē, qua in Chananæos nullo ætatis sexúsue discrimine, nulla inermium vel armatorum differentia, perquam atrociter sæuitum est, non solùm excusat aut mitigat, sed iustam etiam & laudabilem facit. Dei enim sententiam in hanc gentem pluribus ante sęculis latam, vtique iustissimam, & immanissimis sceleribus longè imparem, hoc denique tempore, supremo illo iudice imperante sunt executi. In qua è cōtrario illam reprehensionem non effugerunt, quòd siue desidia, siue peruersa clementia, plerísque Chananæis in propriam sui ipsorum perniciem, Deo etiam atque etiam repugnante, pepercerunt, vt pluribus posteà intelligetur. Interea *reuersus est* Imperator Iosue, cum victore exercitu *ad locum castrorum in Galgala*, vbi scilicet arca Domini erat, & magna imbellis populi multitudo, & victoriis maximis inclytus, & infinita præda locupletatus, vt Iosephus quoque notauit.

EXITVS HEBRÆORVM 41. CXCVII Externa.

SED iam tempus est vt ad secundum annum Iosue transeamus. Si addiderimus ad hunc annum referri ab Eusebio in Chron. Busiridem virum crudelitate celebrem, Neptuno & Libya filia Epaphi genitum, qui apud loca Nilo vicina tyrannidem exercens, transeuntes hospites crudeliter in ara Iouis immolabat. In iisdémque locis cognominem sibi vrbem Busiridem condidit, vbi & ab Hercule cum Amphidamante filio interfectus est. Vide August. l. 10. in ciu. c. 12.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2584.

1. N. 1. MIRVM est hæc quæ primo anno principatus Iosue facta esse apertè constat, ab Chronico Alexandrino ad septimum eiusdem annum referri. Vtique numerorum transpositio hûc deprauauit locum, in prima annotatione auctoris huius chronici; quæ prima sui parte ad primum annum pertinet, postrema ad sex annos consequentes.

2. N. IV. *Quia valde arduos successus*, ait Caietanus, capite primo, *promittebat Deus, fragilitatem propriam pensantem Iosuan tertio confortat, & accendit, præmonendo ne ab externis terreatur, nec ab interna fragilitate frangatur animus.* Hæc ipse.

3. N. V. Illum autem primum diem mensis Nisan eo anno fuisse diem æquinoctij verni colligunt Hebræi in chronico cap. vndecimo, ex eo quod miraculum solis iussu Iosue consistentis post tres menses factum sit; & in solstitium æstiuum inciderit, vt ait R. Ioseph. Sed vtrúnque æquè incertum est. Vide supra Num. 17.

4. N. XXVII. Textum ergo editionis vulgatæ, cui Caietanus videtur insultare, rectè sic explicat Serarius, vt illud (ibi) *& morati sunt ibi tres dies*, non ad solam Iordanis ripam, sed ad Setim quoque referatur, quoniam vtriúsque loci proximè meminerat; non quod in vtróque loco tantùm tres dies manserint, sed à promulgatione transitus. Ab illa enim partim in Setim, partim ad Iordanem triduũ posuerũt.

5. N. XXV. Quia verbum Hebræum in hiphil הקים à קום valet, *facere stare*, siue *statuere*, vt vertit etiam Pagninus. Septuag. habent *ἔστησεν*, quòd idem est, sicut & *ἱδρύσατο* Iosephi loco citato.

6. N. LXXVI. in c. 5. Iosue. q. 6. Serarius coniicit fuisse circuncisorum quadraginta quinque millia ducentos sexaginta duos; sed illapsus est in numeros non vnus error, vt mox patebit, eum numerum elicit, ex summa, quæ subducta est in vltima numeratione, quæ habetur in Numeris, sexcentorum scilicet millium, & mille septingentorum triginta, in qua summa sunt compræhensi qui vigesimum annum non superabant, cùm exitum est ex Ægypto. Ergo cùm tota illa summa ter viginti annis procreata fuerit, ex ea eximendi sunt, qui primis viginti annis nati erant. In Ægypto enim circuncisi fuerant, ii autem pro ratione paritatis temporis tertiam partem eius summæ efficiunt. Dematur ergo de sexcentis & vno millibus, septingentis triginta (addamus vnum vt numerus sit integer) tertia pars erunt ducenta millia quingenti septuaginta septem. Duæ autem tertiæ conficiunt quadringẽta & vnum millia, centum quinquaginta quatuor, non quadragenta & vnum millia centum quinquaginta quatuor. Similiter si de viginti tribus millibus Leuitarum, non duobus millibus trecẽtis, auferatur tertia pars, pro viginti primis annis, quæ est ferè septem millia sexcẽta sexaginta septem, erunt Leuitæ quindecim millia trecenti triginta quatuor, qui additi pręcedentibus fient quadringenta sexdecim millia quadringenti octoginta octo. Sed diminutus est etiam hic numerus, eo quod nõ numerat circumcisos eos qui infra vigesimum annum erãt, vsque ad octauum diem in duodecim tribubus, & in Leuitica ab vno mense vsque ad eumdem diem. Nam isti omnes non fuerunt numerati vt patet ex Numeris, quorum fortasse maior erat numerus, quàm cæterorum.

c. 26. v. 51. 601730. 200577. 200577. 401154.

23000. 2300.

401154. 15334. 416488.

Num. 26. 1. & 62.

7. N. XXCVI. Adde quod, vt iã diximus, nouę fruges non poterant adhuc esse idonee ad nutriendam tantã multitudinẽ, etsi illæ solę adfuissent, in plures adhuc hebdomadas mãna necessariũ fuisset. Nec obstat quod dicitur in textu, *sed comederunt de frugibus præsentis anni*, nã nõ dicit de solis comedisse frugibus nouis. Sed id verè dicitur contigisse, quantulumcúnq; de iis comederẽt illo tẽpore. Vbi etiã Septuag. & Paraphr. Chald non habent, *præsentis anni*, sed *in illo anno*. Quamuis fateamur quod à Duce Olizensi epist. 2. scriptum refert Serarius, verũ esse calidissimã aëris temperiem in Ierichuntino solo, adeo vt fructus omnes & segetes, duabus ante hebdomadibus quã Hierosolymis proueniant. Nõ enim fas est viro clarissimo, & locorũ perlustratori negare fidẽ. Sed supererunt nihilominùs plures hebdomadæ, quia messis cõmuniter non agebatur, nisi circa septimã à Paschate hebdomadã, & mense Maio, vt supra dictum est. Iosephus ait tantã esse in agro Ierichuntino cæli temperiẽ, vt quo tẽpore in alia Iudęæ regione ningit, lino illic tantùm indigenę vestiantur, æstiuo autem tẽpore ita caloribus perustam illã regionẽ, vt nihil facilè procedat, ac pullulet. Quòd non sine auxesi dictũ videtur. Vniuersè Philo libro de victimis, *Post vernũ æquinoctium*, inquit, *fruges maturescunt, quando fructus arbores se proferre incipiunt.*

q. 49. in c. 5. l. 5. de bello c. 4.

8. N. C. Hanc esse Hebræorũ sententiam Lyranus & Dionysius fatẽtur, nec tamẽ hic sequitur, eo quod in textu habeatur, *Omnísque præcederet armatus exercitus*; quę tamẽ verba in hunc sensum exponi possunt, omnis exercitus, qui præcedebat arcã, armatus erat; qui autem sequebantur fortè non omnes armati erant, vt propterea vulgi nomine appellentur.

g. N. CXVI. c. 1. p. 384. r l. 2. diſp. 4 c. 23.

Hanc regulam auream, fuiſſe quoddam Martis ſimulachrum ſcribit Villalpand. ad linguæ, hoc eſt enſis modum efformatum, quod Ierichuntini more Scytharum colerent. Hebræam vocem Arias, & Maſius *linguam* vertunt. Pagninus *virgam*. Hieronymus *regulam*. Septuaginta vocant *linguam*, ſicut & Origenes. R. Kimhi vertit *virgam auream inſtar linguæ. Iudaicum autem ſomnium eſt*, inquit Maſius, *quòd Talmudicè fabulantur* (in capitulis Eleazaris) *Achanem ex ſtatua cuiuſpiam ore, vulſiſſe hanc auream linguam; ante cuius pedes offenderit etiam poſitum honoris cauſa Babylonicum illud ſtragulum, & oblatos argenteos ſiclos, quos ſurripuit.* Sic ipſe. Quæ tamen non valdè improbat Villalpandus loco citato. Conſule etiam Serarium. Porrò ducenti ſicli argenti valent ducentos ſeptuaginta quinque francos gallicos, ſiue aureos nonaginta vnum, & quadraginta ſolidos, iuxta ſupputationem quam ſequimur; attributis cuique vnciæ argenti ſolidis quinquaginta quinque. Regula autem aurea quinquaginta ſiclorum, valebat aureis ducentis octo, cùm vno triente, quia vt alibi diximus, ſiclus aureus eſt quatuor coronatorum cum ſextante.

Hom. 7. in Ioſue.

q. 4. in c. 7.

10. N. CLVI.

Vnde in illo Exodi loco, *Tradam*, inquit, *in manibus veſtris habitatores terræ, & eiiciam eos de conſpectu veſtro, non inibis cum eis fœdus, nec cum diis eorum. Non habitent in terra tua, ne fortè peccare te faciant in me, ſi ſerwieris diis eorum, quòd tibi certè erit in ſcandalum.* Et capite trigeſimo quarto, verſu decimoquinto. *Ne ineas pactum cum hominibus illarum regionum, ne cùm fornicati fuerint cum diis ſuis, & adorauerint ſimulachra eorum, vocet te quiſpiam vt comedas de immolatis. Nec vxorem de filiabus eorum accipies filiis tuis, ne poſtquam ipſæ fuerint fornicatæ, fornicari faciant & filios tuos in deos ſuos.* Numerorum etiam loco citato, dixit Dominus ad Moyſen, *Præcipe filiis Iſrael, & dic ad eos: quando tranſieritis Iordanem intrantes terram Chanaan, diſperdite cunctos habitatores terræ illius*, obſtinatos ſcilicet idololatriæ cultores, quæ niſi huiuſmodi cultoribus deletis exterminari nequit. Idque ſatis oſtenditur, cùm ſtatim ſubditur, *Confringite titulos, & ſtatuas comminuite, atque omnia excelſa vaſtate, mundantes terram, & habitantes in ea.* Et hæc eadem ſeptimo Deuteronomij, & maximè vigeſimo, verſu decimo octauo iterantur.

Hic fuit ſucceſſor Melchiſedech, non immediatus quidem, vt perſpicuum eſt, ſed ſucceſſor tamen. Salem enim eſt Hieruſalem decimo quarto Geneſis, authore apud Hieronymum Ioſepho. In libro enim de locis Hebraicis, *Ioſephus*, inquit, *Salem eſſe affirmat, in qua regnauit Melchiſedech, quæ poſteà dicta eſt Solyma, & ad extremum Hieroſolymæ nomen accepit.* Et in epiſtola centeſ. vigeſ. ſexta ad Euagrium tomo tertio idem annotat ex Hippolyto, Irenæo, Euſebio Cæſarienſi, & Emiſeno Apollinario, & Euſtathio, à quibus tamen ipſe diſſentit vtroque in loco. Id autem Ioſephus affirmat. Etſi autem Hieronymus in eadem epiſtola dicat Hieruſalem nomen eſſe ex Græco Hebraicóque compoſitum, alij tamen totum Hebraicum volunt, & viſionem pacis ſignificare, iuxta illud Eccleſiæ, *Vrbs Hieruſalem beata, dicta pacis viſio*, &c. Sed & Regum nomina Melchiſedech, & Adoniſedech huic aſſertioni præbent coniecturam, cùm illud regem iuſtitiæ, hoc dominum iuſtitiæ ſonet; quòd Lyranus, Caietanus, Maſius notarunt hoc loco.

11. N. CLXIII.

l. 1. ant. c. 10.

Hoc prodigium ſcriptum eſſe in libro iuſtorum, in editione vulgata legimus, pro qua Hebraicè habetur ישר Iaſar, id eſt *rectitudinis*, ſiue *recti*. Septuaginta εὐθοῦς, id eſt *iuſti*, vel *recti*. Pro quo Chaldæus Paraphraſtes habet, *librum legis*. Cui conſentit Ioſephus. *Creuiſſe autem*, inquit, *eam diem vltrà conſuetum, extat relatum in ſacra volumina, quæ in templo ſunt aſſeruata*; alij tamen dicunt hunc librum in captiuitate periiſſe, vt refert Vatablus; qui etiam addit quoſdam putare illa verba. *Et ſtetit Sol*, &c. initium cantici fuiſſe. Rabbi Kimhi ait hoc miraculum prædictum, & promiſſum fuiſſe à Deo, cùm ait, *Ego inibo pactum videntibus cunctis, ſigna faciam, quæ nunquam viſa ſunt ſuper terram, nec in vllis gentibus.* Theodoretus putat librum iuſtorum eſſe antiquum commentarium, ex quo poſterioribus temporibus deſcriptus ſit liber Ioſue. Alia de hoc libro leges apud Sixtum Senenſ. & Dionyſium, ſub finem huius cap. 10.

12. N. CLXIX.

Exod. 34 in

q. 15.

l. 2. bibliot. tit. I. § Iuſtorũ liber.

ANNVS MVNDI 2585. DILVVII 929. 4. ÆTATIS 122. EXITVS AB ÆGYPTO 42. ELEAZARI PONTIF. 3. IOSVE 95. PRINCIPATVS 2. AMYNTÆ 10. IMPERII ASSYRIORVM 654.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1468.

I. *Apparatus ad res anni huius, & ratio temporis.*

DVM Iosue in hybernis ad Galgala cum Israëlitis commoratur, & innumeris omnes bonis, ex multiplici tot ciuitatum præda circunfluunt, secundus eius principis annus illucescit, Eleazari Pontificis secundus absoluitur, & tertius à principio quinti mensis inchoatur, (cap. 11.) quò contigit Aaronem patrem eius mortem obire: & Israëliticæ libertatis quadragesimus secundus. (Num. 33. 38.) In quo omnes Chananæorum populi, Regésque, in Hebræorum interneccionem conspirantes contra illos innumerabiles copias contraxerunt. Id Scriptura duce breuiter exponemus, si prius circa tempus illud monuerimus; quæ nunc ex capite vndecimo Iosue narraturi sumus, non posse ad priora tempora referri. Præcedens quippe annus tam multas res comprehendit, tot vrbium obsidiones, & expugnationes, tot profligatos exercitus, tot reges interemptos, tot confecta itinera, vt nisi singulari Dei auxilio, tam breui vnius anni circulo, non potuint expediri. Id quoque satis ipsa Scriptura significauit, cùm extremo cap. dixit omnia illa bella vno impetu fuisse confecta, donec ad castra rediretur in Galgala; ad quæ nequaquam adhuc redisset, si Rex Iabin iam in armis stetisset. Ex quibus etiam patet non esse bellum hoc ad vlteriores annos differendum, cùm & bona pars anni prioris, & hyems in illis regionibus minimè aspera, ad conscribendum numerosissimum exercitum abundè sufficiat.

II. *Rex Asor conuocat Chananæos aquilonares ad bellum.*

DVM igitur Iosue in Galgalis hyberna transigeret, & exercitum suum aliqua quiete reficeret, aduenit tempus quo solent reges ad bella procedere. Cùm rex Asor nomine Iabin, qui inter omnia regna Chananæorum, quæ ad Septentrionē vergebant principatum tenebat, authorem se belli cōtra Israëlitas, atque ducem præbuit; certè quo modo Adonisedech Rex Hierusalem quatuor reges cum populis suis conuocauit, & concitauit ad bellū contra Gabaonitas, eadémq; opera contra Israëlitas eis fœderatos Ita nunc Iabin Rex Asor omnes populos Chananæorum, maximè qui Septentrionem habitabant, ad arma vocauit. (Adrichom nouum hic nobiscū incipit annū in sua chronologia.) Nam & ipse in ea parte regionis imperabat, quæ Nephthali in sortem cessit, & Libano cōtermina est, vt communem hostem, in communem patriam, ad communem omnium pestem, & perniciem nuper infusum, & iam lōgè latéque grassantem communi marte exterminarent; & in vna eadémque omnium causa, vnum esset idémque periculum. Eadem est de huius belli causa Iosephi sententia. *Cùm*, inquit, *latè per circunquaque sitas regiones, rumor de rebus Hebræorum fortiter gestis spargeretur, déque stupenda multitudine cæsorum, excitati sunt in eos, reges Libani accolæ, & ipsi Chananæi generis*, &c. (I ant. 5. c. 1.)

III. *Quo animo expeditionē susceperint.*

IAM quibus ex populis conflatus fuerit immensæ multitudinis exercitus, *sicut arena maris*, vt ait Scriptura, ex ipsa discamus. (c. 11. 4.) Numerandus est primo loco Iabin Rex Asor, qui vt erat omniū potentissimus, ita ægerrimè ferebat se non solū potentia, sed vita quoque per summam contumeliā priuatum iri; quòd iam duodecim regibus intra annum vnum cis Iordanem contigerat, Regibus scilicet Iericho, Hai, Hierusalē, duobus regibus Hebron, Regibus Ierimoth, Lachis, Eglon, Maceda, Lebna, Gazer, Dabir, præter eos, qui anno superiore trans Iordanē incredibili celeritate deleti fuerant. Quæ clades summū illi, omnibúsque reliquis principibus timorem, odium, atque indignationem afferebant. Præsertim cùm se hæc pati viderent, non à clarissimis Assyriorum, aut Ægyptiorum regibus, sed ab hominibus magna ex parte seruili ingenio, incultísque moribus; vt qui partim in seruitute geniti, flagris, & fustibus assueti erant, partim inter horrentes cautes,

Digitized by Google

inter agrestes feras, per incultas, desertásque solitudines ad hominum perniciem nati, educatique fuisse videbantur.

IV. *Iobab Rex Madom secundus coniuratorum Regum.*

NVMERATVR secundo loco Iobab Rex Madom, qui inter occisos reges capite sequenti numeratur, dicitúrque à Septuaginta Μαρῶμ verso ד in ר; cuius loci nulla est alibi, quod sciam, in Scriptura mentio. Nec Hieronymus in locis Hebr. vbi eius meminit. Nec Adrichom. Masius, Magalianus, Abulensis, Serarius, aut quisquam alius, quem viderim, situm eius descripserunt, fortè sub alio notiore nomine eius est alibi mentio. Ex hoc porrò loco satis constat fuisse eam regiam Chananæorum ciuitatem, & credibile est fuisse vicinam Asor; nam, vt ex sequentibus patet, vicinæ vrbes prius quàm longinquæ memorantur. Imò longinquæ ciuitates in hoc Catalogo sub generalibus tantùm nominibus comprehenduntur, & mox vbi de vastitate Asor agitur, subditur, *Et omnes per circuitum ciuitates, regésque earum cepit*, in quibus capite sequenti Rex Madon numeratur. Quidam pro Madon mendosè legunt Malon, nam Hebraicè & Chaldaicè constanter legitur Madon. Hic ergo fuit secundus, qui cum rege Asor conspirauit.

V. *Rex Semeron tertius. Gemina Semeron.*

Sept. Συμοών vocant.

TERTIVS in hoc Catalogo ponitur Rex Semeron, quam vrbem in tribu Zabulon ponit Adrichomius, quæ à meridie est contermina Nephthalin. Est & mons Semeron in tribu Ephraim, vbi multis post sæculis ædificata est Samaria; & vtrúmque locum videtur Hieronymus, aut Eusebius, quem ipse vertit, in locis Hebraicis confundere. Ait enim, *Semeron; & hanc cepit Iesus, rege illius interfecto; dicunt autem nunc pro ea Sebasten vocari oppidum Palestinæ, vbi S. Ioannis Baptistæ reliquiæ conditæ sunt, legimus in Regnorum libris, quod Amri Rex Israël emerit montem Semeron*, &c. Idem tamen paulo pòst Semron ponit in tribu Zabulon. Sed puncta Hebræorum magnam faciunt vocalium in aliis linguis variationem, vt in hac voce contingit, quæ non solùm Semeron & Semron, sed etiam Sameron, & Samaron dicta reperitur. Geminam etiam agnoscit Serarius. At Masius, & Magalianus vnam & eandem. Fuit igitur Semeron vrbs regia Chananæorum, cuius Rex in belli, & cladis societatem cum Rege Asor tertius venit.

3. Reg. 16. 24.

q. 2 in hoc cap.

VI. *Quartus Rex Achsaph.*

QVARTVS fuit Rex Achsaph. Quæ fuit ciuitas in tribu Aser, contermina Nephthalim ab Occidente, ideóque nec multùm distans à metropoli Asor. *Et appellatur hodie*, inquit Hieronymus in locis Hebraicis, *villula Chasalus in octauo lapide Diocæsareæ ad radicem montis Tabor in campestribus*. Vide Adrichomium in tribu Zabulon, & in tribu Aser, Masium, qui repugnat Hieronymo, Serarium, & Magalianum in hunc locum.

num. 30. num. 4.

VII. *Quintò montani Reges.*

c. 11.

QVINTÒ loco ponuntur *reges Aquilonis, qui habitabant in montanis*, monte scilicet Hermon; & monte Baalgad ei vicino, cuius mox meminit Iosue, vtérque situs est in tribu Aser; quibus addi possunt montes Tyrij, antiquæ Tyro vicini. Reges item qui regnabant in montibus Libani, qui in tribu Nephthali, in qua erat Asor.

Sextò meridiani ad mare Galilææ.

Sextò numerantur qui habitabant *in planicie contra meridiem Ceneroth*, id est maris Galilææ. Est enim in prouincia Galilææ inferioris, quod & stagnum Genesareth crebrò appellatur, quod ad meridiem ciuitatis Asor situm est, & habet à Septentrione tribum Nephthalim, & ab occidente tribum Zabulon. Est autem denominatum hoc stagnum Ceneroth, siue Cenereth, à vicina sibi cognomine ciuitate, quæ cùm postea Tiberias ab Herôde tetrarcha in honorem Tiberij Cæsaris dicta esset, etiam nomen Tiberiadis stagno dedit, vt ex Euangelio notum est.

Ioan. 6. & 21.

VIII. *Septimò incolæ Galilææ.*

SEPTIMÒ ad bellum hoc aduocati sunt, qui habitabant *in campestribus*, quo nomine rectè intelligi possunt incolæ Galilææ superioris, siue gentium, in qua erat etiam Asor, & Ituræa, quæ prouinciæ cis montes Hermon & Libani in planicie sitæ sunt. Accedit & quæ propriè planicies Libani dicta, de qua mox versu decimo septimo, in qua licet non desint montes, præsertim in Ituræa, campestria tamen, tum à toto genere, tum comparatione maiorum illorum montium meritò dicuntur. Huc etiam pertinet campus magnus Esdrelon, vicinus Dor, de qua statim.

Octauo, incola Dor. Octauò qui habitabant *in regionibus Dor, iuxta mare.* In Hebræo apud Hieronymum, & apud Septuag. hoc loco vocatur *Dor Napheth*, siue *Nepheth Dor, quod,* inquit ibi Hieronymus, *Symmachus transtulit Dor maritima, hac est Dora in nono milliario Cæsarea e Palæstina pergentibus Tyrum, nunc deserta, quæ cùm cecidisset in sortem tribus Manasses, eam possidere non potuit, quia in ea habitatores pristini permanserunt.* Hæc ipse. *in loc. Heb.* Et hos videtur Iosephus interpretari Palæstinos, qui longo tractu ad mare occiduum habitabant. Denique descriptis locis, vnde collectus est exercitus, nominat etiam incolas populos ex quibus conflatus est, *Chananæum ab Oriente, & Occidente, & Amorrhæum atque Hethæum, ac Pheresæum, & Iebusæum in montanis* (isti ferè iuxta Hierosolymam habitabant) *Heuæum quoque qui habitabat ad radices Hermon in terra Maspha.* Qui mox campus Masphe dicitur, ad quem vsque locum persecutus est Iosue fugientes, vt mox dicetur.

IX. *Condictus coniuratis populis locus.* EGRESSIQVE *sunt omnes cum turmis suis, populus multus nimis, sicut arena, quæ est in littore maris, equi quoque, & currus immensæ multitudinis.* Et quia non solùm ex diuersis, sed admodum etiam disiunctis locis egrediebantur, certus omnibus assignatus est locus, ad quem vniuersi conuenirent. *Conueneruntque*, inquit Iosue, *omnes reges isti in vnum ad aquas Merom, vt pugnarent contra Israël*, de quo loco sic Adrichom. *in Nephth. Num. 11.* *Aquæ Merom, quæ Iosepho Samachonitis lacus, hodie autem aqua Maron vocantur, lacus est triginta stadiis latus, & sexaginta longus, qui inter Cæsaream Philippi, & mare Galilææ, quasi in medio situs est, quem Iordanis fluuius medium perfluit. Qui quidem lacus, tempore resolutionis niuium, à Libano monte defluentium valdè accrescit ac dilatatur, & æstiuo tempore maiori ex parte exsiccatur. Quo fit vt diuersi generis herba arbusta & arbores in syluam eo loci excrescant, quæ leonibus, vrsis, pardis, aliísque feris maximè abundat, ac regibus, principibúsque viris, gratam & iucundam præbet venationem.* Hæc ibi.

X. *Iosue in hoste inuadendo prudentia.* NON potuit fieri tantus apparatus inscio, atque imprudente Iosue, qui, vt egregium imperatorem decebat, memor erat, quid haberet à Deo, & à Moyse in mandatis, & excubabat, in omnem bene gerendæ rei occasionem intentus. *c. 11. v. 13.* Itaque non expectauit dum tantus exercitus eum obsideret in Galgalis, sed præueniendum ratus, in hostili solo maluit, quàm in proprio pugnare. Valebat id ad terrorem hostium, & confirmationem suorum. Qui enim inuadit alterum se gerit vt fortior, & terrorem incutit aduersario, quasi à potentiore impugnetur, nec sine causa creditur animosus; præsertim cùm ex improuiso, & inexploratis copiis superuenit. Quem etiam augebant res hactenus secundissimè gestæ. Sed hac etiam industria vitabat Iosue, ne castra sua, quæ imbellibus erant conferta personis, ad hostium superuenientium conspectum, tantis præsertim copiis instructorum, metu clamoréque, bellatorum animos perturbarent, vt notauit Abulensis. *Venit ergo Iosue, & omnis exercitus cum eo, aduersus illos ad aquas Merom subitò*, iam enim didicerat experientia quantum momenti positum esset in diligentia, & celeritate. *q. 5. in hoc cap.*

XI. *Dominus in itinere victoriam denunciat.* DIXITQVE *Dominus ad Iosue, Ne timeas eos, cras enim hac eadem hora ego tradam omnes istos vulnerandos in conspectu Israël, equos eorum subneruabis, & currus igne combures.* Videtúrque Dominus hæc dixisse Iosue, non in Galgalis, neque enim vno die tantùm iter pedibus confici poterat, quæ est magna pars longitudinis terræ sanctæ, & Vuolphgangus viginti circiter milliaria Germanica, Italica verò octoginta inter vtrúmque locum constituit; sed tertio, aut quarto potiùs itineris die, allocutus est Dominus ducem belli à se imperati, & suscepti, quarto inquam die. Nam Iosephus ait quinto die ad hostilem peruenisse exercitum, & pugnandi copiam fecisse. Dominus autem pridie est eum allocutus, vt constat ex voce, *cras*, & fortasse fuit hora matutina, vt fusum exercitum persequi per diem liceret. Non promittit Dominus omnes occisum iri, multi enim fuga elapsi sunt, & diu Israëlitis in munitis ciuitatibus restiterunt; sed vulnerandos, vulneratos habent etiam Septuaginta, Hebr. & Chald. habet occisos, vtrúmque verum fuit, plurimi enim occisi fuerunt, & plures vulnerati, omnes autem deuicti. Iubet porrò equos subneruari, id est suffragines, siue crurium incidi neruos, vt ait Vatabl. ne posthac eis in bello vterentur, & in eis fiduciam ponerent, ideóque & currus incendi voluit, vt pugnarent pedites, & victoriæ spem in Deo magis, quã *in 5. Mos. vlt. Num. 190.*

in propria industria, aut viribus collocarent. Vide suprà dicta in cap. 17. Deuteronomij.

XII. *Pugna cum hoste, atque victoria.*

SEQVITVR pugna, in hæc tantùm verba. *Et irruerunt*, Israëlitæ *super eos*, (cùm scilicet nondum parati, ac dispositi essent ad prælium, itaque omnia tumultu primùm, deinde terrore, cædibúsque repleta sunt) *tradidítque illos Dominus in manus Israël. Qui percusserunt eos, & persecuti sunt vsque ad Sidonem magnam*, inclytam scilicet illam, atque opulentissimam ciuitatem Phœniciæ; neque enim magna dicitur ad differentiam Sidonis alterius minoris. Iuxta eam in littore occidui, siue mediterranei maris sitam, erant *Aquæ Maserephoth*, quæ hîc memorantur, quæ sunt salinæ, excrescente enim, & inundante aliquando mari, fossæ quædam aquis replentur, quæ vel feruore solis, vel igne excoquuntur, sálque conficitur. Paulò remotius à mari Orientem versus est campus Masphæ, de quo iam diximus. Pergit autem Iosue, *Ita percussit omnes, vt nullas dimitteret ex eis reliquias, fecitque sicut præceperat ei Dominus, equos eorum subneruauit, currúsque combussit igni.* Sic Iosue. Quod autem dicitur neminem aduersariorum reliquum fecisse, non repugnat quo minus plerique in ciuitates munitas effugientes elapsi sint. Id enim de rege Asor satis constat ex sequentibus, sed nullas dimisisse reliquias, idem videtur esse, ac nulli veniam, aut vitam dedisse, qui in eius potestatem venisset, nullum ad seruiendum sibi, aliísve reseruasse. Sicut de Dauide legitur sub finem primi Regum.

1. Reg. 27. 11.

XIII. *Quæ de hac pugna Iosephus scribat.*

l. 5. ant. c. 1.

HIS de hac pugna, victoriáque cum Scriptura narratis, consulendus est Iosephus, circa historiam hanc, vt vel ipse Scripturæ lucem aliquam afferat, vel nos ei aliquam ex Scriptura emendationem. Sic autem habet. *Cúmque latè per circumquaque sitas regiones rumor de rebus Hebræorum fortiter gestis spargeretur, déque stupenda multitudine cæsorum, excitati sunt in eos reges Libani accolæ, & ipsi Chananæi generis; & quantum Chananæorum campestria colit, ascitis Palæstinis, castra posuerunt ad vrbem Galilææ Berotham, non longè à superiore Cadesa, quæ etiam in Galilæorum agro sita est.* sunt hæc loca vicina aquis Merom. *Erántque omnes hæ copiæ peditum trecenta millia, equitum decem millia, curruum viginti millia. Quæ tanta hostium multitudo adeo tam ipsum Iesum, quàm cæteros Israëlitas terruit, vt præ metu minimùm à desperatione abessent. Sed cùm Deus exprobrasset eis formidinem, & quod eius præsidio se non satis tutos putarent; pollicitúsque victoriam, equos captiuos eneruari, & currus incendi iussisset: concepta ex his promissis fiducia ducit in hostem. Quem die quinto adeptus, pugnandi copiam facit, fitque conflictus validus, & strages maior, quàm vt facilè credi possit, est edita. In fuga quoque plurimi ceciderunt, vt præter paucos totus hostilis exercitus interierit. Reges etiam ad vnum omnes sunt cæsi, adeóque sæuitum est in victos, vt hominibus sublatis, in equos ferrum exercerent, & currus exurerent.* Hæc Iosephus.

[illegible]

XIV. *Malè proximum desperationi metum tribuit Iosue, & suis.*

QVÆ vt magna ex parte probabilia sint, & de isto tanto numero nihil ambigi velim, si placet (etsi is Masio, & Ariæ non placet) quin verus & legitimus sit, & ipsi Iosepho per manus ad mille quingentos annos traditus, & non ab eo probabiliter, vt alibi, excogitatus; quodnam tandem os hominis esse oportet, qui iam duodecim regum victori exercitui, atque adeo sanctissimo, & fortissimo heroi audeat proximum desperationi metum impingere; qui tam insigni nuper in Deum fiducia fuit, vt Solis & Lunæ stationem sperare, imò & præcipere non dubitauerit; qui Deum exercituum secum deprælianrem ita erat expertus, vt lapidibus grandinis hostes longè latéque videret, à descensu Bethoron in Azeca, contrucidatos. Cùm præsertim nullum in Scriptura ostendere possit huius tanti timoris vestigium. Quid enim si dixit ei Dominus, *ne timeas*. Ideóne minimùm à desperatione aberat? idem vtique dici posset de Abrahamo cui reduci ac victori dixit Dominus; *Noli timere Abraham, ego protector tuus*, &c. Denique si quales Iosephus fingit populares suos, tales reuera fuissent eo tempore, nec se diuino præsidio satis tutos putassent, non exprobratione formidinis, sed illis ipsis lapidibus grandinis castigandi erant.

XV. *Et in aliis item peccat.*

DISCEDIT etiam à Scriptura, quod cùm Deus pridie certaminis Iosue victoriam denunciarit, id ante quintum diem factum scribat. Discedit præterea quod omnes ad vnum reges in eo conflictu cæsos dicit, cùm ex Scriptura constet Regem Asor è prælio elapsum postea cum vrbe sua periisse. Hi reges si Ly-

tano credimus, & ante eum Magistro historiæ scholasticæ, ex quibus Dionysius, & Adrichom. & alij recentiores, fuere viginti quatuor. At si rectè numerati sunt à Iosue omnes vnus & triginta, certè cùm iam ante bellum contra Iabin & socios initum, duodecim reges cum Scriptura numerauerimus, decem & nouem duntaxat superesse oportet. Ex quibus perpaucos, nedum omnes, vt vult Iosephus, in prælio cecidisse dicendum est. Cùm paulò pòst Scriptura dicat, *Iosue multo tempore contra reges istos pugnasse.* Nunc ad reliqua huius anni pergamus, in primísque ad obsidionem, & vastationem nobilissimæ ciuitatis Asor, quam Scriptura paucis perstrinxit, Iosephus penitus prætermisit. Initio c. 11. in c. 10 Iosue. c. 11. 6. c. 11. 18.

XVI. *Res gesta ad Asoram.*

POSTQVAM ergo infœlici bello res Chananæorum accisæ sunt, *medióque sub agmine victor Magnanimus stetit* Iosue, & exercitum suum à persequendo, & cædendo hoste sub sua signa reuocauit, nihil habuit antiquius, quàm vt caput belli totius infestis armis peteret. Asoram dico, qua stante nihil admodum tutum Israëlitis esse poterat cis Iordanem. Inde renascentibus quotidie nouis armatorum copiis, nouis equitibus, & quadrigis. Venit ergo statim Iosue cum victricibus copiis ante vrbem Asoram, eámque diuturna obsidione fatigatam cepit, cæsísque habitatoribus omnibus, incendit. Res in Scriptura ita narratur, *Reuersúsque statim, cepit Asor.* Vbi illud, *statim*, cum priore verbo coniungi debet, non cum posteriore, vt patet ex Hebræo, in quo habetur ad verbum, *Et reuersus est Iosue in tempore ipso, & cepit Asor.* Eodémque modo Septuag. & Chaldæus, eáque vox pertinet ad industriam atque prudentiam Imperatoris, qui hostem respirare non sinat, sed turbatis rebus attonitum, & fugitiuum aggrediatur. Verùm credibile est tantam vrbem, tali tempore non solùm propugnatoribus non fuisse destitutam, sed ad omnem belli euentum valdè instructam, atque munitam, vt nisi Deus pro Israëlitis pugnaret ea vna ciuitas, bellum non solùm in multos menses, sed annos etiam extrahere potuisset, vt de Tyro, Sidone, Hierusalem, aliísque legimus.

XVII. *Quantóque tempore debellata.*

INTRA quantum autem temporis eam ceperit, & subegerit non dicitur, certè cùm paulò pòst dicatur, multo tempore pugnasse Iosue contra reges istos, ratio exigit, vt diuturnius fuerit apud eam vrbem certamen, *quæ tunc inter hæc regna omnia tenebat principatum*, vt meritò tam obsidioni, quàm deprædationi, cædi, vastitati, incendio reliquum hunc annum tribuere possimus. Denique capta est Azor à Iosue, qui *regem eius percussit gladio; percussítque omnes animas, quæ ibidem morabantur, non dimisit in ea vllas reliquias*, nemini scilicet pepercit, non ætati, non sexui, sicut iusserat Dominus, *sed vsque ad internecionem vniuersa vastauit, ipsámque vrbem peremit incendio.* Ad terrorem scilicet aliarum, vt tam funesto exemplo edoctæ, vltro imperata facerent, & clementiam aliquam mererentur. Verùm ea postea restaurata est, & ad pristinam potentiam (id Iudæorum exigentibus culpis) restituta; adeo vt rex alius Iabin post mortem Aod iudicis Hebræorum existeret, qui eos viginti annis vehementer opprimeret. Deut. 20. Iud. 4. 1. 2. 3.

ANNVS MVNDI 2586. 87. & 88. DILVVII 930. 31. 32. 4. ÆTATIS 123. 24. 25. EXITVS AB ÆGYPTO 43. 44. 45. Iosve vitæ 96. 7. 8. Principatvs 3. 4. & 5. Elezari Pontifis 4. 5. & 6. Amyntæ 11. 12. 13. Imperii Assyriorvm 655. 56. 57.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1467. 66. 65.

I. *Hoc triennium in persequendis bello reliquiis positum.*

HOc triennium in persequendis belli reliquiis; in obsidendis, capiendísque ciuitatibus munitis positum est, nec accuratius hos annos distinguendi rationem, aut coniecturam nobis Scriptura suggerit. Hoc autem totum triennium, reliquo, vt dixi, bello conficiendo collocatum fuisse, disertè quidem à Iosepho ponitur, cùm (l. 5. ant. c. 1.) ait, iam quinto belli anno exacto Chananæorum neminem superfuisse, nisi si qui in loca munitissima confugerant, at triennium hoc cum præcedentibus duobus principatus Iosue, quinque integros annos complent. Post quos terram à præliis quieuisse Scriptura testatur.. Quæ huic etiam veritati non obscurè astipulatur, dum cap. decimo quarto ait, quadragesimo quinto anno à duodecim exploratoribus de Cadesbarne missis, Caleb venisse cum suis ad Iosue. Hoc autem triennio expleto, agetur annus ille quadragesimus quintus, vtróque extremo numerato. vt Hebræi solent, & hanc temporum distributionem probat, & sequitur Adrichomius (in suo Chr.). Genebrardus autem secutus Chronicum Hebræorum septem annos his bellis attribuit, quia quadraginta quinque Calebi annos numerat exclusis extremis. Quod neque rationi, neque Scripturæ satis consentaneum est. Nam cum exploratores vigesimo nono die mensis tertij missi fuerint, vt Chronicum Hebræorum cap. octauo affirmat; & suo loco diximus (vide an. Mos. 82. num. 199. & tabell. 3. mensis an. Mos. 81. num. 424.), quid causæ est cur nouem illi menses à Caleb omittantur; quod senes in enumerandis annis suis facere non solent; præsertim cùm id ad amplificandam Dei erga se beneuolentiam, & redditam fidelitati gratiam pertineat. Sic etiam videmus in enumeratione annorum ab aliquo termino deducenda, annum quo res ipsa contigit numerari, vt patet in egressu ex Ægypto, in transitu Iordanis, in ruina Hierusalem, quæ quarto mense contigit (Hier. 39. 2.), in extructione templi inchoanda (3. Reg. 6. 1. ✠).

II. *Ciuitates munitas expugnat.*

Hoc igitur tempore, vt dicere cœperamus; inchoati præcedenti anno belli, atque adeò magna ex parte confecti, reliquias contra Chananæorum Septentrionalium reges persecutus est Iosue, cúmque fuso fugatóque, atque adeo propemodum internecione deleto numerosissimo exercitu, regione ipsa potiretur, ad ipsas ciuitates expugnandas, sicut in Azora proximo anno fecerat, animum adiecit. Id affirmat Iosephus (l. 5. ant. c. 1.). *Totam deinde regionem*, inquit, *peruagatus est, neminéq; audente congredi, expugnabat oppida, & quotquot ad manus suas peruenirent, interficiebat.* Quàm fuerit autem operosum negotium expugnandi huiusmodi ciuitates, satis idem ostēdit, cùm ait ibidem, Chananæorum vrbes penè fuisse inexpugnabiles, tum propter situm natura munitum, tum propter munitiones, & propugnacula ad frustrandos hostium conatus arte addita. *Nam cognito*, inquit, *Israëlitarum ex Aegypto exitu, & quod ad suum excidium properarent, toto illo tempore in muniendis oppidis occupati fuerant.* Hæc ipse. Verùm expugnata omnium primaria Asora, omniúmq; longè munitissima, magnum momentum ad integram Israëlitarum victoriam adiectum est, magna ad vniuersum Chananæorum interitum inclinatio facta.

III. *An etiam succenderit.*

Singvlarvm vrbium, imò ne præcipuarum quidem expugnationem Scriptura persequitur, in genere omnia, & quidem compendiò significare contenta. *Et omnes*, inquit, *per circuitum ciuitates* (Asoræ scilicet metropoleos) *regésque earum cepit, percussit, atque deleuit, sicut præceperat ei Moyses famulus Domini*, qua de re suprà, cùm de fœdere Gabaonitarum actum est. Quod autem de succensis vrbibus sub.

Digitized by Google

ditur, nonnihil difficultatis habet. Sic enim legitur, *Abſque vrbibus, quæ erant in collibus, & in tumulis ſitæ, cæteras ſuccendit Iſrael, vnam tantùm Aſor munitiſsimam flamma combuſsit.* Si enim vna tantùm Aſor combuſta eſt, quomodo verum eſt cæteras ab Iſraële ſuccenſas. Caietan. Vatabl. aliique hanc huius loci ſententiam eſſe volunt, vt nullam vrbem regum iſtorum combuſtam eſſe Scriptura dicat, præter ſolam Aſor. Sic enim habet Vatabli verſio. *Veruntamen omnes vrbes, quæ ſtabant in tumulis ſuis, non combuſsit Iſrael, præter Azor ſolam, quam incendit Ioſue.* Septuaginta & Chaldæus Paraphraſtes in eandem ſententiam veniunt [a]. Cæterùm his non contradicit editio vulgata, ſed aliquid amplius dicit, exprimens quod in Hebræo ſubintelligitur. Ponit enim duo genera vrbium; alias quidem tumulis, & aggeribus cinctas; ideóque fortes, & expugnatu difficiles, alias autem contrà, captu faciles, & opportunas iniuriæ; & has quidem ſuccenderunt Iſraëlitæ, illas autem in proprium vſum, & defenſionem conſeruarunt, nec incenderunt, excepta Azor, quæ ad aliorum terrorem, flammis abſumpta eſt. Itaque Hebræus dicit ſolam de munitis vrbibus incenſam fuiſſe Azoram. Editio autem vulgata addit, cæteras fuiſſe combuſtas. Ex quo patet editionem vulgatam non eſſe corruptam, aut Hebrææ contrariam, vt putauit Caietanus, ſed explicatiorem, & pleniorem. Cæterùm hoc loco vox collis, tumulus, agger, pro eodem ſumuntur. — *a. χ.*

IV. *Quid factũ prædæ. Et an Leuitæ fuerint eius, belliq́ue participes.*

OMNEM autem *prædam iſtarum vrbium, ac iumenta diuiſerunt ſibi filij Iſraël, cunctis hominibus interfectis.* Solam enim prædam Hierichuntis, cum ipſa vrbe ſibi conſecrari, quaſi in holocauſtum Dominus voluit, cæteras autem, ſiue vrbes, ſiue earum opes, populi arbitrio permiſit. Facta porrò eſt diuiſio non inter eos tantùm bellatores, qui cum Ioſue militabant; ſed eius etiam participes fuerunt, qui in Galgalis remanſerant, vt placet Abulenſi. In iis autem fuiſſe imprimis Leuitas, quos in his prælius pugnaſſe arbitratur, nec quicquam ex lege diuina habuiſſe impedimenti, aut ex iuſtis cædibus maculæ, aut inhabilitatis contraxiſſe. Certè ex Scriptura conſtat, Leuitas euocante Moyſe vituli adoratores interfeciſſe, audiſſéque *conſecraſtis manus veſtras Domino.* Machabæi quoque maximi, laudatiſſimique fuere bellatores: Phinees occiſo propalam fornicatore, perpetuum ſacerdotium eſt conſecutus. Denique aderant bellis ſacerdotes, ſiue ad clangendum tubis, ſiue ad arcam portandam, quidni etiam hoc tempore, in quo contra tot populos pugnandum erat, quicumque erant ad bellum idonei, bello vacarent? præſertim cùm conſtituto vno in loco Sanctuario, magna pars Leuitarum vacaret ab opere. — *q. 7. in c. 11.*

V. *Deſcriptio ſummaria ſubiugatæ regionis.*

CEPIT *itaque Ioſue omnem terram montanam,* Hebræus addit pronomen, *iſtam,* vt intelligatur agi de ea regione in qua pugnatum fuit, de qua initio capitis dixerat, Iabin conuocaſſe reges Aquilonis, qui habitabant in montanis, ſed cùm hoc loco additur terra Goſen, quæ iam poſita fuit in fine decimi capitis, ſignificatur quidquid à primo anno Ioſue debellatum fuit, hoc loco repeti, per epitomen. Quæ autem hîc dicitur plaga Occidentalis, non intelligitur terra Philiſtinorum, qui eam plagam obtinebant. vt infrà patebit, ſed regio campeſtris Occidentem verſus, ideóque alij ex Hebræo verterunt, *campeſtria.* Sed quis eſt mons Iſraël, quem dicitur cepiſſe Ioſue? Sà putat dici montem Iſraël, qui fuerit earum tribuum, quæ poſt diuiſionem regni, dictæ ſunt Iſraël. Et ſic oporteret librum hunc ſcriptum eſſe quingentis annis poſt hæc tempora, aut totidem annorum anticipatione vti Ioſue. Vel certè hæc verba ſuppleta eſſe tanto poſtea ab Eſdra. Quæ ſententia etiam mox confirmatur, verſu vigeſimo primo, vbi montis Iuda, & montis Iſraël ſeorſim fit mentio. Melius videtur ſuſpicari Caietan. montem Iſraël appellari montem illum, quem Iacob dicit ſe tuliſſe iure belli de manu Amorrhæi, & ideo appellari montem Iſraël, tanquam proprium ipſius Iacob, qui dictus eſt Iſraël. Denique *partem montis, quæ aſcendit Seir vſque Baalgad per planiciem Libani ſubter montem Hermon,* occupauit Ioſue, quæ eſt tota longitudo terræ promiſſionis à meridie in Septentrionem. Etſi enim eſt alius mons Seir in Septentrione, eius tamen non videtur hîc eſſe mentio, vt patet ex capite duodecimo, vbi Seir opponitur Libano, vt extrema longitudinis terræ. Et quia Seir Septentrionalis trans Iordanem eſt; omnes autem

Marginal notes: *c. 11. 16.* (beside "Cepit itaque Iosue"); *v. 21.* (beside "rum, qui eam plagam"); *Mons Iſraël.* (left, beside "rum anticipatione"); *Gen. 48. 22.* (beside "nu Amorrhæi"); *v. 7.* (beside "patet ex capite duodecimo").

hæ victoriæ cis Iordanem contigerunt. De Seir trans Iordanem, vide Adrichomium.

c.11.18. Mvlto *tempore pugnauit Iosue contra reges istos*, ait Scriptura, idque partim per se, & propriis auspiciis, omnibus tribubus Israël simul militantibus; partim per duces suos iam facta terræ sortitione atque diuisione, vt mox patebit. Causa porrò diuturnæ pugnæ hæc affertur, *quia non fuit ciuitas, quæ se traderet filiis Israël, præter Heuæum, qui habitabat in Gabaon; omnes enim bellando cepit. Domini enim sententia fuerat, vt indurarentur corda eorum, & pugnarent contra Israël, & caderent, & non mererentur vllam clementiam, ac perirent, sicut præceperat Dominus Moysi.* Quia enim nolebat Dominus, vt eis parceretur, id enim sæpius prohibuerat, tum quia iampridem promeriti fuerant interitum sceleribus suis, tum quia periculum erat ruinæ Israëlitis ab eorum consuetudine, vt experientia satis superque comprobauit. Tum denique quia non elegerat eos Dominus ad cognitionem efficacem veri Dei, sicut Gabaonitas. Itaque consequenter non dedit eis gratiam, qua mollirentur eorum corda, vt misericordiam peterent, & impetrarent. quo modo dicitur Dominus corda hominum indurare. VI. *Obduratio Chananæorum contra Israëlitas.*

Nec plura sunt, quæ communibus omnium Israëlitarum armis, & duce Iosue bello gesta referantur; quæ autem mox extremo capite vndecimo narrantur, Epitome quædam est, & anticipatio gestorum à Caleb in primis, & tribu Iuda, quæ propterea Iosue hîc ascribuntur, quia ex eius, vt Imperatoris, permissione, ac voluntate gesta sunt, vt capite decimo quarto declaratur. Et rursum capite primo libri Iudicum, vt ad tertium Othonielis annum infrà dicemus. *In illo ergo tempore venit Iosue*, id est Caleb cum tribu Iuda, missu Iosue, *& interfecit Enacim de montanis Hebron, & Dabir, & Anab, & de omni monte Iuda, & Israël, vrbésque eorum deleuit. Non reliquit vllum de stirpe Enacim*, id est de gigantibus, qui habitabant in prædictis locis, *in terra filiorum Israel, præterquam in ciuitatibus Gaza, & Geth, & Azoto, in quibus solis relicti sunt*, vnde ille Goliath Gethæus erat. Et illæ quidem vrbes, aliaque omnia Palæstinorum domicilia, ad mare Mediterraneum longo tractu iacent, erántque promissæ Israëlitis, sed ab Israëlitis à virtute, & Deo suo deficientibus, debellari non potuerunt, vt in sequentibus planum fiet. VII. *Epitome gestorum Calebi iussu Iosue.* (c.11.v.21. Iosf.14.12. Iud.1.10.)

c.11.23. Deniqve adhibetur conclusio omnium à Iosue tam bello, quàm pace gestorum, in hæc verba. *Cepit ergo Iosue omnem terram, sicut locutus est Dominus ad Moysen* (& hæc hactenus exposita sunt) *& tradidit eam in possessionem filiis Israel, secundum partes, & tribus suas*; & hoc est argumentum omnium ferè, quæ deinceps reliquo libro exponentur, vt hæc sit quasi transitio ad alteram partem negotij ad quod Dominus assumpserat Iosue, vt patet ex Deuteronomio. *Iosue*, inquit, *filius Nun minister tuus, ipse intrabit pro te, hunc exhortare, & robora, & ipse terram sorte diuidet Israeli.* Et rursum. *Præcipe Iosue, & corrobora eum, atque conforta, quia ipse præcedet populum istum, & diuidet eis terram quam visurus es.* Et iterum ferè totidem verbis capite trigesimo primo. Illa corroboratio, & confortatio, est tacita bellorum denunciatio, ne terreantur Israëlitæ. Denique *terra quieuit à præliis.* Intellige communibus omni Israëli, vt ait Caietanus ad differentiam præliorum particularium aliquarum tribuum, propriis auspiciis pugnantium. His enim peractis præliis communibus, diuisa est terra tribubus Israël, & cùm bona gratia Iosue, & populi redierunt ad sua Rubenitæ, Gaditæ, & dimidia tribus Manassis. Reuersio autem facta est post diuisionem terræ, vt ex capite vigesimo secundo intelligitur. VIII. *Complexio rerum gestarum à Iosue.* (c.1.v.38. c.3.28. v.7.)

Cap.12.Ios. Seqvitvr igitur terræ promissionis diuisio, admodum fusè, atque accuratè digesta, ne, vt inter vicinos assolet, foret de limitibus contentio; & ea si fortè contingeret, præsto semper esset liber sanctus, qui consuli posset, ad huiusmodi controuersias dirimendas. Sed priusquam ipsam terræ diuisionem aggrediatur, præmittit à quibus regibus, siue principibus possessa fuerit, quando Israëlitæ eam occuparunt. Trans Iordanem quidem ad Orientem à duobus primariis regibus Sehon rege Amorrhæorum, & Og rege Basan, qui multos sub se Regulos habuerunt, vt in Numeris dictum est; qui à filiis Israël viuo Moyse deuicti sunt. Cis Iordanem autem ad Occidentem Reges triginta & vnus nume- IX. *Apparatus ad terræ diuisionem.*

Digitized by Google

Numerus regum occisorum. rantur, quibus cum populis suis interfectis terra possidenda Israëlitis sorte data est. Suppositítius autem Philo, reuera ineptus quispiam posteriorum temporum rabinus, in biblicis antiquitatibus contemnendus est, cùm ait per omnes dies Iesu consumptos esse triginta & nouem reges, qui habitabant terram; nisi malis secutum esse Septuaginta interpretes, & scripsisse viginti nouem, indéque vitiato numero irrepsisse triginta nouem. Verùm in quibusdam Græcis codicibus, regum numerus idem reperitur, qui in Hebræis & Latinis. Quando autem in hoc Catalogo nominantur reges aliquot, quorum adhuc nulla in victoriis commemoratis facta est mentio, conficitur ipsa rerum gestarum veluti capita duntaxat esse narrata, vt notauit Masius, qui etiam addit ex Hebræis minimè existimandum esse singulos reges singulis duntaxat vrbibus imperasse, sed plurima ad vnamquamque vrbem municipia, pagos, villásque pertinuisse. Rab. Kimh.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2586. 87. 88.

1. N. I. NISI fortè modicum quid superfuit anni illius, vt in Natiuitate Christi, aut res ipsa longum tempus tenuit, vt diluuium. Gen. 8. Nec quicquam est causę cur dicamus Caleb, in numerandis vitæ suæ annis, vnum aliquem intermedium non numeratum relinquere, simul autem numerat Caleb tam vitæ suæ, quàm explorationis annos.

2. N. III. Nam Septuaginta ita legunt. Sed omnes vrbes τὰς κεχωματισμένας αὐτῶν ἐν ἑαυτῶν Ισραὴλ, id est, *aggere cinctas*, aut tumulis ex egesta terra circundatas (χῶμα enim aggerem significat, & χόω vnde χωννύω est aggerem ducere, & χοῦς terra egesta) *non incendit Israel; veruntamen Asor solam combussit Iosue.* Chaldæus Paraphrastes consentit, apud eum enim legitur. *Tantùm omnes vrbes, quæ stabant super fortitudine sua, non incendit eas Israel, sed tamen Asor solummodo incendit in igne Iosue.*

ANNVS MVNDI 2589. DILVVII 933. 4. ÆTATIS 126.

EXITVS AB ÆGYPTO 46. IOSVE ÆTATIS 99.
PRINCIPATVS 6. ELEAZARI PONTIFIC. 7.
AMYNTÆ 14. IMPERII ASSYRIORVM 658.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1464.

I. *Redit Iosue in Galgala.* CVM terra Chanaan ita quieuisset à præliis, vt tota regione, quacumque illa patet, nemo infestis signis cum Israëlitis auderet confligere, & qui reliqui erant mœnibus sese, portísque clausos continerent, rediit ad suos Iosue cum exercitu in Galgala, relictis, vt ratio exigit, præsidiis in vrbibus munitis iam occupatis. In Galgalis autem Dominus eum allocutus est, vt capite decimo tertio refertur. Ibi enim fuisse ex capite sequenti decimo quarto perspicuum est; monuitque, vt quoniam eum senectus vrgebat (quæ ipsum, vt apparet, nonnihil habebat sollicitum, quod eam ætatem sentiret in dies duris bellorum laboribus imparem) ad ipsam terræ partitionem aggrederetur, licet tota nondum subacta esset, sibi enim curæ fore, vt cæteri suo tempore debellentur. Credibile autem est, vt Masio quoque, & Magaliano visum est, Iosue existimasse, omnes sibi prorsus Chananæos exterminandos esse, priusquam ad terræ partitionem aggrederetur, ne sensim aliis, atque aliis, vt cuique esset primùm de hæreditate prospectum, ad suas possessiones dilabentibus, ipse iusto exercitu, ad integram profectámque victoriam destitueretur. Sed Scripturam audiamus.

c. 13. v. 6.

Digitized by Google

IOSVE, inquit Scriptura, *senex, prouectǽque ætatis erat* (agebat autem annum nonagesimum nonum, iuxta ea quæ initio principatus eius diximus) *& dixit Dominus ad eum, Senuisti, & longæuus es, terráque latissima derelicta est, quæ necdum sorte diuisa est*, id est, quæ nundum debellata, & occupata est, vt in sortem cedat, hæreditatémque Israëlitarum, vt habetur in Hebræo, & nouis interpretibus. Videtur autem allusum à vulgata ad terram trans Iordanem positam, quæ iam viuo Mose diuisa fuerat, & attributa duabus tribubus cum dimidia. Quæ autem terra adhuc occupanda superesset cis Iordanem deinceps enumeratur, *omnis videlicet Galilæa*, vel vt est in Hebræo textu, Græcóque, omnia confinia Philistiim, nam Galilæa iam subacta erat, cùm rex Iabin, cum sociis principibus deuicti sunt; itáque sentiunt Masius, Magalianus, Vatablus, Sà quasi appellatiuum vocabulum גלילות Geliloth, fuerit in proprium nomen Galilææ conuersum. *Philistiim, & vniuersa Gessuri*, quæ fuit regio alienigenarum in Syria, vt scribit Hieronymus, consentitque Masius. Quamuis autem vniuersam Gessuræam prouinciam dicat, non comprehendit tamen illam alteram Gessuræam Ægypto & Amalecitis propinquam, & Dauidis olim excursionibus celebratam; quoniam illa ad Israëlitarum possessionem, & hæreditatem non pertinebat.

II. Iubetur totam regionem partiri, licet non totam subactam.

In loc. Heb.

Gessuræa gemina.

1. Reg 29.

A *fluuio turbido, qui irrigat Aegyptum*, vel, vt vertit Masius, *qui est in conspectu Aegypti, vsque ad terminos Accaron contra Aquilonem.* Fluuius ille turbidus prima specie videtur Nilus, & ab aliquibus, in quibus Masius, Nilus dicitur, quibus fauet Ieremias, *Et nunc quid tibi vis in via Aegypti, vt bibas aquam turbidam?* Quam ibi Hieronymus Nilum interpretatur. Et certè Hebræam vocem, שחור Sihor, quam versio Vatabli retinuit, & quæ nigredinem significat, qualem scilicet rapidis fluuiis conuenire constat, & tam hîc quàm apud Ieremiam habetur; Pagninus vtrobique Nilum vertit. Id autem quomodo verum esse potest, cùm Nilus totam Ægyptum riget, & distermínet, vt sic vel totam Ægyptum, vel dimidiam eius partem ad possessionem Israëlitarum pertinuisse dicendum videatur. quod nemo dixerit. Duæ sunt sententiæ hac in re probabiles; altera per fluuium turbidum intelligi vnum de riuis Nili, qui proximus est terræ Chananæorum, & Bupasticus fluuius dicitur, & ad Pelusium [1] exoneratur in mare Mediterraneum; & ostium Pelusianum efficit, quod est septimum, & vltimum Septentrionem versus.

III. Quis fluuius turbidus.

c. 2. 18.

1. ✠.

ALTERA sententia fluuium turbidum interpretatur torrentem, qui vtique turbidi esse consueuerunt, & ad Rhinocoruram vrbem olim Ægypti, postea Iudæorum in idem mare occiduum influit, vt ait Hieronymus [2], quem torrentem terminum terræ sanctæ à Meridie constituit Dominus. Est autem hic torrens vltra Pelusium, plusquam duodecim milliaria Germanica, si Volphgangi, & Adrichomij descriptionibus topographicis credimus, versus terram Chananæorum in deserto Pharan. Ideóque Septuaginta, qui hoc loco pro fluuio turbido habent, ἀπὸ γῆς ἀοικήτου, vel in Aldina, ἀπὸ τῆς ἀοικήτου, id est à terra inhabitata, siue deserto, rectè cum editione vulgata consentiunt. Sed alibi quoque Septuaginta pro torrente Ægypti Rhinocoruram transtulerunt, propter notitiam loci, vt ait Hieronymus. Et hanc sententiam probabiliorem putamus, quæ est Caietani, licet hunc fluuium non rectè vocet Rhinocururam. Et Sà licet ostium Pelusiacum ad Rhinocoruram ponat. Et Adrichomius in tribu Simeon, eò enim vsque fines tribus Simeonis ad Austrum protendebantur. Dicitur autem irrigare Ægyptum, quia regionem ad Ægyptios pertinentem rigat, simul & terminat, sicut Rhodanus Delphinatum & Prouinciam, & Sequana Burgundiam, &c. quanquam in Hebræo legitur *à fluuio qui est suprà faciem Aegypti*, vel Ægyptum versus, quod eodem redit. Sed nos quoque ad rem nostram redeamus, si addiderimus eam vocem, vsque, cùm dicitur *vsque ad terminos Accaron*, non significare lineam longitudinis terræ sanctæ. Nam Accaron vix est in medio occiduæ longitudinis; sed sensus est. A torrente Ægypti ascendendo Aquilonem versus per terminos, vel iuxta terminos Accaron.

IV. Videri torrentem ad Rhinocoruram.

ep 129 ad Dardanum, & in vita Hilarionis.

2. ✠.

Num. 4. & 64.

V. *Alia loca nondum occupata ab Israëlitis.*

PERGIT autem Dominus enumerare multa loca, quæ ad possessionem Hebræis promissam pertineant, quæ nondum deuicta sint, & occupata, nominatim autem quinque Philistinorum satrapias, totidem Regulis subiectas, ad oram ferè Mediterranei maris ad Occidentem sitas, Gazam, Azotum, Ascalonem, Geth, & Accaron. Ad meridiem verò, inquit, sunt Heuæi, qui scilicet ad Gabaon, non longè à Hierusalem morabantur, vt ex suprà dictis perspicuum est, quanquam à D. Hieronymo, ad Libanum quoque, & montem Hermon resedisse dicantur, vt propterea qui Heuæos ad satrapias Philistinorum pertinere putant, valdè fallantur, & ex hoc textu manifestissimè refellantur; non enim quinque, sed sex essent satrapiæ Philistinorum. Numeratur etiam à Domino omnis terra Chanaam; quæ scilicet peculiari nomine ita dicebatur, etsi passim terra Chanaam, pro tota terra promissionis vsurpetur, *& Maara*, id est spelunca *Sidoniorum*, locus scilicet manifestissimus iuxta Sidonem, *vsque Apheca, & terminos Amorrhæi, eiúsque confinia*. Aphec, siue Apheca à Hieron. & Adrichom. ponitur in tribu Aser, vnde Israëlitæ pristinos habitatores eiicere nequiuerunt. *Libani quoque regio contra Orientem* est trans Iordanem, in sorte dimidiæ tribus Manasses, & partim etiam in tribu Nephthalim, in qua erat Emath, vrbs antiqua & nobilis, quæ circumpositæ regioni nomen dederat, & terra Emath dicebatur. *Denique*, inquit Dominus, remanet derelicta, necdum aut debellata, aut diuisa, *regio omnium, qui habitant in monte*, Septentrionalibus scilicet montibus, *à Libano vsque ad aquas Maserephoth*, siue salinarum, quæ ad occiduum mare sitæ sunt, vt suprà diximus. *Vniuersique Sidonij*, tam vrbis incolæ, quàm tota regio eis subiecta. *Ego sum*, inquit, *qui delebo eos à facie filiorum Israel. Veniat ergo in partem hæreditatis Israel, sicut præcepi tibi.* Omnis scilicet regio, & partes eius singulæ suprà memoratæ, perinde ac si iam subactæ essent, cùm Dominus spondeat se eas deleturum. Et nunc diuide terram in possessionem nouem tribubus, & dimidiæ tribui Manassæ. *in locis Hebr.*

VI. *Cur partitionem mãdet Dominus totæ regione nondum debellata.*

PRÆCIPIT ergo Dominus diuidi terram tam subactam, quàm deinceps subigendam nouem tribubus, & dimidiæ tribui Manassæ, ad quas tota regio cis Iordanem pertinebat, cùm reliquæ iam obtinerent regiones suas, excepta Leuitica, cuius possessio erat Dominus ipse. Quod autem Dominus præcipiat diuidi terram in partes & sortes suas, antequam omnes hostes, & antiqui habitatores victi essent, & deleti, multæ à Scriptura rationes suggeruntur; & à Lyrano, & aliis hoc loco notantur. Prima ne terra penuria habitatorum des[...]aretur. Non 1.
erant enim tanto numero Israëlitæ, vt tantùm terrarum occupare, & incolere possent; ex quo futurum erat, vt passim bestiæ hominibus noxiæ succrescerent. Quæ ratio habetur Exodi vigesimo tertio, *Non eiiciam eos à facie tua anno vno, ne terra in solitudinem redigatur, & crescant contra te bestiæ. Paulatim expellam eos de conspectu tuo, donec augearis & possideas terram.* Secunda est, vt populus iugiter bello exercetur, ne per otium in vitia deflueret. Hæc causa tertio Iudicum traditur, *Hæ sunt gentes*, inquit, *quas Dominus dereliquit, vt erudiret in eis Israelem, & omnes, qui non nouerant bella Chananæorum, vt postea discerent filij eorum certare cum hostibus, & habere consuetudinem præliandi.* Exo. 23. 29 2.

VII. *Alia causa.*

TERTIA vt per eos tentarentur, & probarentur Israëlitæ, an in Dei famulatu, & amore perseuerarent, necne. Futurum enim erat vt eos sibi haberent subditos & tributarios, si Dei præcepta seruarent; sin minus eos dominos sæuissimos, & tyrannos experirentur, vt ex toto libr. Iudicum patet. In cuius cap. secundo causa hæc disertè traditur, *Et ego non delebo gentes quas dimisit Iosue, & mortuus est, vt in ipsis experiar Israël, vtrum custodiant viam Domini, & ambulent in ea, sicut custodierunt patres eorum, an non.* Et infrà. *Dimisitque eos, vt in ipsis experiretur Israelem, vtrum audiret mandata Domini, quæ præceperat patribus eorum, per manum Moysi, an non.* Aliam causam parum meo iudicio probabilem suggerit hoc loco Iosephus. *Cæterùm Iesus ætate iam defecta, cùm non valeret consilia sua per se exequi, & qui vicem eius gerebant, negligentius Rempub. administrarent, præcepit vnicuique tribui, vt ex sua sorte reliquias Chananæorum tolleret*, &c. Non inueniet in Scriptura Iosephus vllum huius negligentiæ vestigium, quam latenter in ipsum Iosue deriuat: cuius erat inuigilare in vicariorum negligentiam. 3. c. 3. 4.

Digitized by Google

VIII. *Regio Israëlitarum trans Iordanem.*

OCCASIONE porrò declaratæ regionis cis Iordanem, tàm deuictæ, quàm debellandæ, declarat quoque regiones trans Iordanem ad Orientem, quæ iam in possessionem datæ erant tribui Ruben, & Gad, & dimidiæ tribui Manassæ, dum adhuc viueret Moyses, vt in lib. Num. traditum est, sic autem pergit Dominus alloqui Iosue. Et nunc diuide terram in possessionem nouem tribubus & dimidiæ tribui Manassæ, cùm qua, id est cum cuius altera parte, Ruben & Gad possederunt terram, quam tradidit eis Moyses famulus Domini, trans fluenta Iordanis ad Orientalem plagam. Cuius deinceps terræ confinia, persequitur, & pleraque loca recenset trans Iordanem sita, quæ facilè intelliguntur ex topographiis Adrichomij, in tribubus Ruben & Gad, & secunda parte Manassis; & iam sæpe variis in locis, explicata sunt; vt non sit necesse diutius hic immorari. Sed illud etiam notandum, diuino quoque consilio vltra Iordanem relictos, qui Israëlem exercerent, vt paulò antè diximus, de iis qui cis Iordanem erant habitaturi.

IX. *Sors Leuitarum & Rubenitarum.*

TRIBVI *autem Leui non dedit possessionem; sed sacrificia, & victima Domini Dei Israël ipsa est eius hæreditas, sicut locutus est illi.* Sed addendæ sunt etiam quadraginta octo ciuitates, cum suburbiis earum, de quibus iam sæpe fuit, & futura
c. 14. 3. 4.
est in posterum mentio. Descriptis ergo vniuersè regionibus habitationi Israëlitarum destinatis, terminos cuiusque tribus accuratè definire incipit, orsus ab iis, qui trans Iordanem possessionem acceperant. Primi ergo Rubenitæ primam possessionem acceperunt, cuius termini fuerunt à meridie, deserta Pharan, & Moab; ab Oriente, torrens Arnon, vsque ad Aroër, vlteriora enim ad Orientem Ammonitarum & Moabitarum erant, quas Dominus terras negauerat Israëlitis, vt ex Deuteronomio notum est. Habuit etiam ab Occidente
c. 2. 9. 18.
Iordanem à Septentrione ab Aroër vsque ad Aphec, quarum Aroër sita est ad torrentem Arnon, Aphec autem ad ripam Iordanis. vt notauit Adrichomius, qui hæc diligentissimè persecutus est, & quem in his ferè sequimur, ne actum agamus.

X. *Limites Gaditarum*

TRIBVS Gad deinceps possessionem adepta est Septentrionem versus, habuit enim è meridie confinia Ruben, ab Oriente reliquum torrentis Arnon, ab Aroër vsque ad rupes Arnon, & montem Galaad, vsque ad Rabba, quæ postea Philadelphia dicta est, *& dimidiam partem terræ filiorum Ammon*, vt hîc habetur. Nec repugnat hoc iis, quæ Deuteronomij secundo dicta sunt de Ammonitis, vt iam significauimus. Noluit enim Dominus quicquam eripi de terra, quam tunc possidebant; voluit tamen occupari, quod illis pridem à Rege Sehon sublatum fuerat, nec Ammonitis restitui. vt notat hîc Vatabl. & Sà, Dionys. & ante eos Lyran. & Rabbi Salomon. Idémque de Moabitis dicendum est, vt patet ex Nu-
c. 21. 26.
meris. Ab Occidente porrò tribus Gad habuit Iordanem ab Aphec, vsque ad initium maris Galilææ; quod hîc Cenereth, alibi lacus Genesareth dicitur. Denique à Septentrione habuit torrentem Iaboc, qui ex montibus Galaad, iuxta vrbem Rabba ortus, ad initium lacus Genesareth se exonerat, iuxta eum locum, vnde Iordanis ex eodem lacu exit, iuxta Adrichom. etsi Mercator, Vvolphgang. & alij velint torrentem Iaboc in Iordanem, non in lacum influere, sed modica est inter vtrúmque distantia.

XI. *Sors dimidiæ tribus Manassæ.*

SEQVITVR denique sors dimidiæ tribus Manasses, quæ à meridie habuit proximè dictum torrentem Iaboc, vel Ieboc. Ab Oriente montes Galaad, longè sese, vsque ad Cœlesyriam fundentes, diuersis tamen nominibus appellatos; à Septentrione Syriam Damasci, vsque ad Libanum, & geminum Iordanis fontem, ab Occidente verò Iordanem eundem ab ortu eius, vsque ad eum locum,
c. 13. 32. 33.
vnde ex mari Galilææ antè memorato egreditur. *Hanc possessionem*, inquit Iosue, *diuisit Moyses in campestribus Moab, trans Iordanem contra Iericho ad Orientalem plagam. Tribui autem Leui non dedit possessionem, quoniam Dominus Deus Israël ipse est possessio eius, vt locutus est illi.*

XII. *Diuisio terræ cis Iordanẽ quando facta.*

HIS enarratis initio capitis decimi quarti proponitur in genere diuisio terræ facta reliquis tribubus cis Iordanem, in hæc verba. *Hoc est quod possederunt filij Israel in terra Chanaan, quam dederunt eis Eleazar sacerdos, & Iosue filius Nun, & principes familiarum, per tribus Israel, sorte omnia diuidentes, sicut præceperat Dominus in*

Digitized by Google

mentu Moysi. Verùm quoniam terræ dimensio, & sortitio facta est, castris è Galgalis in Silo translatis, vt ait Iosephus, & satis colligitur ex cap. 18. Iosue, necessariò dicendum est petitionem montis Hebron, quæ facta est hoc anno à Caleb, dum Iosue adhuc moraretur in Galgalis, istam sortitionem, initio cap. decimi quarti prælibatam, antecessisse; præmissa enim fuit occasione factæ distributionis à Moyse. Num 34. 13. & 31. 34. vide ibi dicta. I 5. ant. c 1. vel 20 in fi

XIII. *Sors tribus Iudæ, & primùm possessio Calebi.*

CVM ergo sortitio terræ cis Iordanem ex diuina iussione quamprimum instituenda esset, credibile est, vt ait Masius, Iudæos cum suo tribuli Calebo, Iosuam de Hebrone interpellasse, veritos ne locus, qui Calebo extra sortem debebatur, alteri cuipiam obueniret, si cum cæteris locis in hydriam coniectus esset. *Accesserunt itaque,* inquit Scriptura, *filij Iuda ad Iosue in Galgala, locutúsque est ad eum Caleb, filius Iephone Cenezæus. Nosti quid locutus sit Dominus ad Moysen hominem Dei de me, & te in Cadesbarne. Quadraginta annorum eram quando misit me Moyses famulus Domini de Cadesbarne, vt considerarem terram, nunciauique ei, quod mihi verum videbatur. Fratres autem mei, qui ascenderant mecum, dissoluerunt cor populi: & nihilominus ego secutus sum Dominum Deum meum. Iurauitque Moyses in die illo, dicens: Terra, quam calcauit pes tuus erit possessio tua, & filiorum tuorum in æternum: quia secutus es Dominum Deum meum. Concessit ergo Dominus vitam mihi, sicut pollicitus est, vsque in præsentem diem. Quadraginta & quinque anni sunt, ex quo locutus est Dominus verbum istud ad Moysen, quando ambulabat Israël per solitudinem: hodie octoginta quinque annorum sum. Sic valens, vt eo valebam tempore, quando ad explorandum missus sum: illius in me temporis fortitudo vsque hodie perseuerat, tam ad bellandum, quàm ad gradiendum.* Iosue 14. v. 5. Iof. c. 14. v. 6. v. 7. Iof. c. 14. v. 8. v. 9. v. 10. v. 11.

XIV. *Vnde Calebo Cenezæi nomen.*

SED quare dictus est Caleb Cenezæus? primò non à Cene, siue Cenez regione principum Idumæorum, vt ait Hieronymus, quid enim Calebo de tribu Iuda nato in Ægypto cum Idumæis? Illa autem vrbs, & regio inde dicta nomen habuit à Cenez filio Eliphas, filij Esaü. Cenezæus ergo dictus est à Cenez patre Othonielis. Othoniel verò cùm dicatur frater Caleb minor, siue iunior, quidam non malè existimarunt matrem Caleb, Iephone viro suo defuncto, nupsisse Cenez, ex eóque suscepisse Othonielem, qui propterea fuerit frater Calebi vterimus: ideóque minor & iunior ipso Calebo. Vnde à patre semper dicitur filius Iephone, à vitrico autem, qui instar patris est, Cenezæus[3]. Est & alius Cenez nepos Caleb; quod autem dixi de eadem matre Othonielis & Calebi, affirmat Theodoretus. In locis Hebr. 1. Paral. 1. 11. 36. 3. ✠. 1. Paral. 4. 15. q. 8. in lib. Iud.

XV. *Cur eidem promissa Hebron.*

TRIBVS ergo Iuda omnium populosissima, & fortissima sedes sibi assignari in primis cupiebat. Ad eas obtinendas commodissima data est occasio Caleb, cui priuilegio suæ erga Deum fidelitatis. promissa erat montana regio Hebron, vnde sequitur, *Da ergo mihi montem istum, quem pollicitus est Dominus, te quoque audiente, in quo Enacim sunt, & vrbes magnæ atque munitæ.* Non silendum hîc Hebraicum commêtum in laudem Caleb excogitatum. Aiunt enim Caleb dum esset cum exploratoribus, solum ausum fuisse inuisere Hebron, ex quo gigantum metu cæteri absterrerentur, iuisse autem vt sepulchrum Abraham, Isaac, & Iacob veneraretur; in cuius pietatis, fortitudinisque mercedem Dominus Hebron ei promiserit, quæ licet passim & meritò ab interpretibus refutentur, Masio præsertim loco citato, quod videantur Iosue derogare, nec fundamento Scripturæ nitantur [4], innuunt tamen piam sanctorum locorum, & reliquiarum venerationem longè antiquissimam, rumpantur licet dolore nouatores. 4. ✠.

XVI. *Alia causa probabilior.*

ALII ergo, vt est apud Masium, probabilius arbitrantur, factam hanc diuinitus Calebo promissionem, interprete Mose, præsente Iosue, cùm ille fortiter in Dei causa, contra sociorum exploratorum calumnias & timiditatem stetisset. Quæ tamen promissio, nec publicè facta fuerit, nec sacris, vt alia pleraque, prodita monumentis. Ex eo tamen loco Numerorum, in quo Dominus ait se inducturum Caleb in terram quam circumierat, eiúsque posteris daturum, intelligi potest, Deum de quadam illius portione locutum, non de terra vniuersa, quæ toti populo promittebatur, non solis Calebi filiis. At de qua portione inquies? Valdè sanè assentior Masio, existimanti quo tempo- c. 14. 24.

Digitized by Google

re reliqui exploratores, ob eos potissimùm gigantes, quos in Hebronis monte viderant, turbas illas in populo darent, Calebum, vt vanum eum metum luculentius ostenderet, in turbida illa altercatione, peculiariter sibi pro sua hæreditatis portione eum locum depoposcisse, quem ignaui homines exhorrescebant. Mosem autem, virum Spiritu Dei plenum, ea Dei verba de Hebrone, quam propheticè nosset tribui Iudaicæ obuenturam, interpretatum esse. Id ergo est quod habetur hoc loco, *Iurauitque Moyses in die illo, dicens, Terra quam calcauit pes tuus, erit possessio tua, & filiorum tuorum in æternum.* Quinetiam peculiarem tum fidei, & constantiæ mercedem Iosue spopondisse; in toto scilicet populo, post Mosis obitum, principatum; & gloriam introducti in Chananitidem populi, per victorias longè gloriosissimas. Et vtrúnque significatum videtur hoc loco, illis verbis, *Nosti quid locutus sit Dominus ad Moysem hominem Dei de me, & te in Cadesbarne.* In Hebræo habetur *de rebus meis, & de rebus tuis*, Masio & Montano interpretibus.

XVII. *Viridis Calebi senectus.* Et ne fortè Iosue illius senilem ætatem, & infirmitatem excusaret, præmisit viuidam, & virentem senectutem suam. Sed addit etiam spem in diuina ope nixam, cuius videatur interesse stare promissis, & dare media necessaria ad illum finem. Itaque addit. *Si fortè sit Dominus mecum, & potuero delere eos, sicut promisit mihi. Benedixítque ei Iosue: & tradidit ei Hebron in possessionem. Atque ex eo fuit Hebron Caleb filio Iephone Cenezæo vsque in præsentem diem: quia secutus est Dominum Deum Israël.* Ex eo scilicet tempore ius habuit in Hebron, non tamen statim eam possedit, vt ad tertium Othonieli annum dicemus.

Iosue c. 14. 12

XVIII. *Possessio Iudaicæ tribus à Deo assignata.* QVONIAM verò non erat conueniens familiam Caleb, à reliqua tribu Iuda distrahi, atque separari, consentaneum etiam fuit vt tribus Iuda circa Hebron possessionem acciperet, sed quid opus est agere coniecturis, cùm id disertè præceptum habeatur à Domino, cap. dec. quinto, *Caleb verò filio Iephone dedit partem in medio filiorum Iuda, sicut præceperat ei Dominus.* Si ergo Dominus pollicitus est montem Hebron Calebo, idémque præcepit, vt haberet partem in medio filiorum Iuda, consequens est etiam vt Dominus ipse assignauerit tribui Iudæ hæreditatem suam, sine alia sortitione.

v. 13.

XIX. *Migratio è Galgalis in Silo.* CÆTERVM non ita reuersus erat à præliis Iosue in Galgala, vt ibi diuturniores moras trahere vellet, præsertim cùm remotior esset is locus, & quasi in ora regionis deuictæ; & conueniat principem quasi in regni centro commorantem, in totum vndique regnum prouidētiæ, curæ, ac gubernationis suæ lineas diffundere. Itaque existimo Iosue hoc ipso anno, etiam occasione huius petitionis factæ à Caleb, è Galgalis castra mouisse, & in Silo cum arca Domini, & vniuerso populo fuisse profectum. Quæ est manifesta Iosephi sententia. *Iam quinto*, inquit, *huius belli anno exacto, Chananæorum nemo supererat, nisi si qui in loca munitissima confugerant. Iesus autem castris è Galgalis in montana translatis, sacrum tabernaculum in vrbe Silunte fixit, quòd is locus propter pulchritudinem visus sit idoneus, in quo tantisper maneret, dum maior commoditas templi ædificandi se praberet.* Adde etiam quod Silo erat iuxta Hierusalem, & quasi in medio possessionis Israëliticæ constituta. Quòd autem dixit hanc transmigrationem iam exacto quinto anno, aut sexto potiùs factam, longè probabilius est, & Scripturæ conuenientiùs, quàm quod Chronicum Hebraicum, & illud secutus Genebrardus dixerunt: Israëlitas in Galgalis quatuordecim annis moras traxisse, septem quibus subegerunt terram, & septem quibus eam diuiserunt, & posteà omnem multitudinem Israël venisse in Silo. Quis enim ferat, aut probabilem putet, tantam in ea diuisione tarditatem? Sed hac de re iterum anno sequenti.

l. 5. Antiq. c. 1.

XX. *Confirmatio.* EADEM migratio ex ea confirmatur, quam deinceps narrat Iosephus, dimissione Rubenitarum cum sociis, quæ vigesimo secundo Iosue describitur, quæ cum è Silo facta sit, necesse est eos transferendis castris affuisse, quæ translatio multum temporis tenuisse videtur. Cùm enim in Galgalis sextum iam annum tanta multitudo familiis, supellectile, pecoribus, hostium spoliis, omnibúsque diuitiis aucta, & onerata resideret, non potuit breui tempore aut inde emigrare, aut iter conficere, aut alibi locare sedes. Præsertim si ante discessum, vt

Digitized by Google

videtur, & frumenta, & vina, & arborum fructus colligi debuerunt. Ne ea vicinis hostibus contra se vsui essent, vt merito reliquus annus sextus Iosue, huic transmigrationis assignari possit.

XXI. *Portio Iudæ, & filiorum Ioseph, ante cæteras attributa.*

ACCEDENTE præsertim distributione terræ destinatæ filiis Iuda, & Ioseph. Nam hoc ipso anno, quo Caleb petiit montem Hebron & impetrauit, assignatus est locus possessionis tribus Iuda, Ephraim, & reliquæ parti tribus Manasse, vt habetur capite decimo quinto, idque à principibus prouinciarum sorte omnia diuidentibus, vt initio cap. decimiquarti habetur. Nec propterea tamen totus locus statim fuit à singulis tribubus occupatus, vt sequentia apertè docebunt. Refero autem ad hunc annum istam designationem terræ duarum tribuum cum dimidia. Quoniam cùm primùm ventum est in Silo de sortitione septem tribuum agi ceptum est, quòd iam reliquis suus assignatus esset locus, ideóque omnes earum termini prius à Scriptura recensentur, quàm de transitu in Silo fiat mentio. Cuius narrationis ordinem, non est quod sine necessitate, & aperta ratione mutemus. c. 15. 16. & 17.

XXII. *Fines tribus Iuda.*

TRIBVS igitur Iuda vt fusiùs cap. decimo quinto describitur, habuit terminos à meridie montes Seir, quos Idumæi incolebant, inchoando à *lingua maris mortui*, siue salsi, quo linguæ nomine, significatur, vt ait Vatablus, excursus illius maris, quòd longiùs ac strictius instar linguæ excurrat in eam: procurritque linea hæc meridionalis per rupes prealtas, sese in morem scorpionum incuruantes, & descendit Occidentem versus, vsque ad torrentem Ægypti, de quo initio huius anni diximus, qui se in mare Mediterraneum exonerat. Ab Oriente verò longitudine totius maris mortui terminatur, quòd à prædicta lingua inchoando, vsque ad ostium Iordanis in idem mare extenditur. A Septentrione linea definiens, initium sumit ab ostio Iordanis, & ad mare vsque Mediterraneum porrigitur. Ab Occidente denique habet mare Mediterraneum. Sed de hoc spatio multùm postea diminutum est, quòd tribui Simeonis, & tribui Dan assignaretur. Ex quo etiam intelligitur datum hoc spatium Iudæ, antequam accuratè animaduersum esset, quantum spatij reliquis tribubus reseruaretur. Vrbes autem in toto illo spacio numerat absque vicis & villulis centum quindecim, in quibus Accaron, Azotus & Gaza primariæ Philisthinorum ciuitates comprehenduntur: nec numeratur Ierusalem, in qua tamen filij Iuda cum Iebusæis diu habitasse dicuntur. cap. 15. 11.

XXIII. *Sors filiorum Ioseph.*

SEQVITVR sors filiorum Ioseph, id est Ephraim, & dimidiæ tribus Manassis. Nam cùm Leuitæ nihil terræ seorsim à cæteris tribubus accepissent, in eorum successere locum filij Ioseph, in duas diuisi tribus, Manasse, & Ephraim, vt Iosue 14 scriptum est. Et primùm datur sors Ephraim quamuis secundò genito, quoniam olim Iacob statuerat, vt Ephraim antecederet Manassem, & primùm quidem capite decimo sexto Scriptura simul de vtráque tribu agit, & earum terminos ponit ab Oriente Iordanem, è regione habitationis tribus Gad, ab Occidente mare Mediterraneum. Fuitque habitatio Manassis, vltra hæreditatem Ephraim versus Septentrionem. A meridie autem relictum est spatium inter Ephraim & Iuda, quòd postea tribui Beniamin assignatum est, vt infrà dicitur. Dicuntur etiam tribus Ephraim & Manasse coniunctæ in tribu Aser ab Aquilone, & in tribu Issachar ab Oriente, quòd topographiæ Adrichomij non satis consentaneum est; & in iisdem tribubus habuisse aliquas vrbes sibi proprias, vt paulò antè dixit, aliquas vrbes Ephraim in medio fuisse vrbium Manasse. Sed hæc subtilius persequi Topographici negotij est. v. 4. Genes. 48. v. 20. c. 17. 10. c. 17. 10. c. 17. 10. c. 18. 11.

XXIV. *An & quomodo ciuitates vnius tribus intra aliã essent.*

ID tantùm dico cum Lyrano hoc loco, non esse existimandum aliquas ciuitates Ephraim, aut alterius tribus, fuisse extra sortes suas. Hæc enim fuisset confusio tribuum, & hæreditatum, quam legislator maximè cauere voluit, sed intelligendum est lineam, quæ inter duas tribus tendebatur, non fuisse rectam, sed sæpe diuersis ex causis inflexam, & modò incurrentem in vicinam tribum, modò redeuntem post aliquod spatium ad rectitudinem lineæ. Sicque fiebat, vt habita ratione rectæ lineæ, aliquæ ciuitates Ephraim essent in tribu Manasse, aut vice versa, quæ tamen reipsa in propria tribu censebantur. De vtráque porrò tribu notatur, quòd non interfecerint Chananæos, sicut Dominus iusse- c. 16. 10. c. 17.

Digitized by Google

rat, sed auaritia ducti, eos fecerint tributarios, quòd eis postea cessit in ruinam, iuxta id quod dictum fuerat Numerorum trigesimo tertio [5]. Sed hæc per anticipationem dicta, post mortem Iosue contigerunt, vt Caietanus quoque notauit. Vide Augustinum in hunc locum.

q 20. in Iosf. c. 17.

XXIV. *Et postulatio filiorum Ioseph.*

QVERELA porrò filiorum Ioseph, quæ extremo capite decimo septimo habetur, non eò destinatur, quòd partem aliquam de sorte aliarum tribuum ambirent, sed queruntur terram sibi assignatam esse exiguam, eo quòd bona eius pars syluestris esset, ideóque non apta habitationi, pars etiam à fortissimis aduersariis adhuc teneretur. Respondet autem Iosue vt terram syluestrem & incultam excolant, quoniam virorum multitudine abundant, & quoniam viri fortes sunt, aduersarios debellent. Interim autem spatiis occupatis contenti sint. Itaque *sors vna*, idem est quod sors augusta, quasi dicat tantum datum sibi esse spatij, cùm sint duæ tribus, quantum si essent vna tribus tantùm. *Hinc clarè patet*, ait Caietanus, *quòd non de numero sortis, sed quantitate sortis, quòd ad terram iam habitatam, & acquisitam est sermo*; quòd ante eum Lyranus quoque notauerat. Addit autem Masius hanc querelam ante sortitionem quidem, non tamen ante designationem partium contigisse: quòd alioqui scire non possent, quàm arcta, latáue futura esset ipsorum possessio.

in c. 17. 14.

an. 4. exit. 46.

XXV. *Et ossium Iosephi Patriarchæ humatio.*

HOC ipso anno, vt Torniellus quoque sentit, quo Israëlitæ totam latè regionem pacificè possidebant, ossa Patriarchæ Iosephi in eam regionem, quàm ipse sibi quondam designarat, translata, atque honorificè condita sunt. Id in hac ipsa, de qua paulò antè dicebamus transmigratione factum, rationi apprimè consentit. Cùm enim alioqui lipsana hæc è Galgalis transferenda essent, visum est operæ precium fore, si eadem opera à certis hominibus in eum locum transferrentur, in quo tumulanda erant. Huc ergo pertinent illa ex vltimo capite libri Iosue. *Ossa quoque Ioseph, quæ tulerant filij Israel de Aegypto sepelierunt in Sichem, in parte agri quem emerat Iacob à filiis Hemor patris Sichem centum nouellis ouibus, & fuit in possessionem filiorum Ioseph.* Neque verò ambiguum erat cui tribui obuentura erat Sichem, cùm, vt antè dixi, Iosephitæ ante sortitionem in Silo factam, de suorum finium designatione edocti essent. De ossibus reliquorum Patriarcharum in morte singulorum diximus, ex libello, qui testamentum Patriarcharum inscribitur. Sed de his rursum aliquid infrà.

v. 32.

an. Iosf. 110.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2589.

1. N. III. ID est Damietam, vt quibusdam placet, aliis repugnantibus, vt Adrichom. in Pharan. Numero septuag. primo, ex Vvillelmo Tyrio.

3. N. IV. In cap. autem sextum Amos, rem quasi ambiguam, dubiámque reliquit in medio, sitne ille riuus Ægypti, quoddam Nili brachium, an torrens de eremo veniens.

3. N. XIV. Et si dissentiat Serarius in cap. primum libri Iudicum, qui Septuaginta potiùs sequitur, quàm editionem vulgatam, & correctam. Vide eundem in caput decimum quartum Iosue, quæstione tertia, & Masium in caput decimum quartum ver. sexto.

4. N. XV. Nam quod Numerorum decimo tertio, ver. vigesimo tertio dicitur in Hebræo, *Ascenderunt ad meridiem, & venit in Hebron*, quasi solus Caleb venerit in Hebron, non aduerterunt enallagen numeri, qua sublata dixit Vulgata, & Pagninus, Masius, & Vatablus; *& venerunt.*

5. N. XXIV. Num. c. 33. v. 55. *Sin autem nolueritis interficere habitatores terræ: qui remanserint, erunt vobis quasi claui in oculis, & lancea in lateribus, & aduersabuntur vobis in terra habitationis vestræ. Et quicquid illis cogitaueram facere, vobis faciam.*

ANNVS MVNDI 2590. DILVVII 934. 4. ÆTATIS 127. EGRESSIONIS 47. IOSVE PRINCIPATVS 7. ELEAZARI PONTIF. 8. DOMVS DOMINI IN SILO 1. ANNVS SABBATICVS 1. AMYNTHÆ 15. ASSYR. 659.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1463.

I. *Hebræorũ opinio de tempore translati Sãctuarij.*

INGREDIMVR septimum tam principatus Iosue, quàm transmissi Iordanis annum. Eundémque tabernaculi in Silo constituti, primum; in quem etiam arbitramur primum annum Sabbaticum incidisse. Et illi quidem anni nullam habent deinceps de idonea & recta temporum sede difficultatem. De Sanctuario Siluntem translato controuersia est. Nam eam translationem Serarius ad annum à Iordanis transitu decimum quartum differt, quæ est Hebræorum opinio in Seder Olam. Masius quoque, & eum secutus Magalianus, septem propè annis ab inchoata diuisione cessatum putant, priusquam pergerent in Silunte sortiri, quæ sortitio cum ea translatione coniuncta est. Idque ferè colligunt ex illa Imperatoris obiurgatione. *Vsquequo marcetis ignauia?* Nam ineptam Hebræorum probationem, & quæ pro certis & confessis assumat, res maximè dubias ad probandum hanc septennij dilationem, meritò iidem omnes refellunt, sicut & Torniellus; qui translationem tabernaculi, & eam secutam terræ diuisionem in annum sequentem, id est octauum ab transgresso Iordane differt. Nec vult differri longius, quòd putet Iosue mortuum anno decimo sui principatus exacto. Quæ nobis Chronologia minùs probatur, vt iam primo anno Iosue diximus, rursúmque postremo dicemus.

in c. 18. Iosue q. 7. extrema. c. 11. in idẽ c. 18. Ser. c. 13. q. 13. 4. ætat. 47. Num. 3.

II. *Videtur hoc potius anno contigisse.*

CÆTERVM, iuxta ea, quæ proximo anno posita sunt, sextus & quadragesimus annus ab exitu ex Ægypto, concurrit cum octogesimo quinto Calebi, quo ille anno, exactis, vt ait Iosephus, quinque in bellando annis, & terra, vt Scriptura loquitur, à prœliis quiescente, petiit à Iosue, in Galgalis tum commorante, Hebronem, vt diximus, occasione imperatæ à Domino diuisionis terræ cis Iordanem positæ, & impetrauit. Id nihil absurdi est dicere circa initia eiusdem anni quadragesimi sexti contigisse, reliquo autem eiusdem anni tempore, tam tribum Iuda, quàm filios Iosephi assignatam sibi hæreditatem accepisse. Postremò sub eiusdem anni exitum, aut certè, præsentis initium, si malimus hyberna in Galgalis illo quoque anno esse translata, demigrationem populi totius, cùm sanctuario factam esse.

l. 5. ant. c. 1. Iosue 11. & 18.

III. *Cur 7. tribus accusẽtur ignauia.*

QVO ibi iam collocato, cùm reliquæ septem tribus, nullam de hæreditate sibi destinata mentionem facerent, cùm multi iam menses abiissent, ex quo reliqui in possessionem suam missi erant, meritò ab Imperatore ignauiæ nomine accusati sunt, qui suis rebus parum prouidè consulerent, quorum fortunæ, copiæque ex propriorum agrorum acquitione penderent. Illo etiam nomine accusanda fuit lentitudo septem tribuum, quod iniuriam Leuitis faciebant, qui vrbes sibi debitas ex diuina lege, accipere non poterant, priusquam tribus omnes in possessionem missæ essent. Faciebant & iis qui sine culpa sua sanguinem fudissent, cùm vrbes refugij, ex Leuiticis eligendæ essent. Itaque multi illi, quos dixi, menses, satis probabilem, iustámque Iosue reprehensionem reddunt. Nec opus est longiore tempore, nedum septennio, ne tanta dilatio reprehensionis, ipsum Iosue redderet iustissimæ reprehensioni obnoxium. Præsertim cùm in terra Chananæi, qui fuga elapsi fuerant, suas sese in ciuitates recipere; vt contigit habitatoribus Hebron, quos iteratò vicit Caleb, & pristinas victorias irritas reddere potuerint. Esto igitur hic annus septimus à transmisso Iordane, primus constitutæ domus Dei in Silo.

Digitized by Google

QVAM assertionem firmat annus Sabbaticus, quem decimo quarto, aut etiam decimo quinto ab ingressu in Chananitidem anno celebratum volunt Hebræi, qui septem annos in debellanda, totidem in diuidenda regione posuerunt, ac tum demum cæptum esse persolui decimas, numerari remissionis IV. *Opinio Hebræorum de primo ann. Sabbatico.*
l. 1. chron. in Iosue. annos, atque Iubilæos, quibus subscribit Genebrardus, & Scaliger, qui libro quinto de emendatione temporum, capite de anno Sabbatico, vult præce-
in vtraque edit. dentem annum, qui fuit quadragesimus sextus ab Exodo fuisse κληρουχίας, quo non agricolationi, sed assignationi opera data fuerit. *Itaque sequens annus*, inquit, *fuit primus γεωργίας, & septimus ab eo, primus annus Sabbaticus, ab Hebræis obseruatus.* Verùm hic, eiúsque symmistæ Iosephum, non Scripturam secuti, diuisionem in Galgalis, & Silo factam confundunt, ac pro vna compu-
Num. 1. tant; cùm inter vtrámque viri graues etiam septennium, vt diximus, interiiciant, & prior decimo quarto capite Iosue, altera decimo octauo tradatur, &
Num. 5. insuper primum annum Sabbaticum faciunt, qui secundus fuit, vt mox probabitur.

c. 13. q. 14. ff. ALII autem, quibus consentit Serarius, anno octauo id factum volunt, V. *Altera opinio in sequentem annum differt.*
1. primo scilicet anno post partitionem priorem. Primùm probant quod possessionibus à Deo acceptis, æquissimum erat iis ita vti ac frui incipere, vt quam primùm Dei voluntas expleretur. Is autem voluit postquam in terræ possessio-
Leuit 25. nem ventum esset, annos Sabbaticos, & Iubilæos incipi. Voluit quampri-
2. mùm Israëlitis egestate aut seruitute pressis, commodis ac liberalitate subuen-
Num. vlt. tum. Voluit tribuum sortes, ac pomœria manere quamprimùm diuisa, at-
3. que impermixta; voluit ceremoniis, quas ante in Sinai præscripserat, quam-
4. primùm coli. Nihil ergo causæ erat cur horum annorum inchoatio differretur. Neque Iosue viri religiosissimi, aut populi in hac re negligentia, sine causa, aut fundamento accusanda est. Deinde primitiarum, decimarúmque distributionem, quibus maxima ex parte Leuitarum constabat hæreditas, tum cœpisse dicendum est; ne aliis tribubus suas hæreditates adeuntibus, Leuitæ quibus Dominus maximè consultum volebat, suis vitæ subsidiis priuarentur. Hæc ferè Serarius.

ann. mun. 2590. nu. 3. EXISTIMO nihilominùs, cum Torniello in hunc annum, hoc ipso anno VI. *Propria sententia, ad præsentem pertinere.*
septimo inchoari cœptos annos Sabbathicos; esséque hunc egressionis annum
1. quadragesimum septimum, primum Sabbaticum. Nam cùm annus septimus destinatus esset à Deo quieti, & remissioni; idque non à possessione terræ, sed ab
c. 25. 2. ingressu in eam, vt perspicuè in Leuitico præscriptum est; non conuenit existimare Iosue, virum sanctissimum, populique principem, hunc primum annum
2. Sabbaticum neglexisse. Deinde congruum erat, vt tota terra magna ex parte adhuc indiuisa, ex totius populi cōsensu Sabbatum celebraret, dum interim dimensiones, diuisiones, sortitionésq; quæ septem menses, vt ait Iosephus, tenuere
3. perficerentur. Tertiò causa nulla erat cur vltra hunc annum Israëlitæ, qui trans Iordanem viuo Mose sedes fixerant, annum Sabbaticum differrent, nec distulisse credendi sunt. At quis credat diuersos fuisse annos Sabbaticos, duabus
4. eiusdem populi partibus? Quartò commodum fuit populo colendæ terræ quamprimùm operam dare. Nam bellorum cladibus, & tempestate omnem peruagante regionem, non parum, vt assolet, interrupta erat agricultura, multę corruptæ fruges, multis locis vastitas illata. Itaque hîc potiùs annus, quàm sequens Sabbato dicatus existimandus est. Quæ autem Serarius pro anno octauo affert, eadem septimo isti magis famulantur.

AT enim, inquiunt, lex eadem ait, *Sex annis seres agrum tuum, & sex annis putabis vineam tuam, colligésque fructus eius. Septimo autem anno Sabbatum erit terræ.* Hæc au- VII. *Nec legem illi obstare.*
tem nondum fieri potuerant, nondum terram priuatim possidentibus Israëlitis. Respondemus legem præcipuè respexisse ordinarium annorum cursum post rem publicam constitutam, quòd non vetat ne initia peculiare aliquid habuerint. Nam in Hebræorum gente regnum tribui Iuda destinatum erat, à tribu tamen Beniamin cœpit. Et in semine Abrahæ benedicendæ erant omnes tribus terræ, Ismaël tamen initium sanctæ posteritatis anteuertit. Quanquam nemo mihi facilè persuaserit Israëlitas totis sex hisce omnis ab agricultura abstinuisse,

Digitized by Google

cùm totam latè regionem possiderent, & hostes, qui reliqui erant, munitis se vrbibus ita cōtinerent, vt in iis vix sese satis tutos putarent; nec vsquam Iudæos excursionibus diuexarent. Eos itaque, qui in Galgalis morabantur, ita armatos ad castrorum custodiam crediderim, vt simul agriculturæ aliquam operam in locis non ita distantibus darent, & agris, vt pascuis communiter vterentur, dum diuisionem ab Imperatore præstolabantur. Verùm de tota horum annorum ratione, vide quæ anno Mosis octogesimo primo, numero sexcentesimo septuagesimo septimo, & sequentibus latè disputauimus.

VIII. *Tabernaculum in Silo constitutum.* HIS de tempore constitutis, de ipsa tabernaculi positione dicamus aliquid, de qua id tantū habet Scriptura, *Congregatique sunt omnes filij Israël in Silo, ibique fixerunt tabernaculum testimonij.* Quòd videlicet in deserto artifices, Spiritu Dei imbuti, construxerant, quòd Leuitæ per omnes mansiones circumtulerant, & in Galgalis postremò collocarant, non autem nescio quod eius simulachrum, quale Chronicum Hebræorum construit. *Aedes*, inquit, *electa sita in Silo infernè ædificata erat structura lapidea, supernè habebat pelles & cortinas*; at quid erat opus structura lapidea, cum basibus suis omne tabernaculum, omnésque atrij columnæ niterentur? si pelles & cortinæ in vsu sunt, cur non tabulæ, & columnæ, & bases? Et putat quidem Abul. in magna quapiam domo Siluntina erectum fuisse, nec vltrà iniuriis cæli expositum; sicut postea Hierosolymis intra templum. Verùm neque postea tabernaculum Hierosolymis mansit erectum, nec erigi potuit, quin omnem templi supellectilem turbaret. Et quæ obsecro domus tam vasta fuit, aut tectum tanta longitudine ac latitudine expansum habere potuit, vt atrium centum cubitis longum, latum quinquaginta includeret? An atrium vsui non fuit? certè locus aliquis sub dio necessarius fuit, in quo esset altare holocaustorum, & concha ad quam sese Sacerdotes abluerent. Rectiùs itaque arbitror in monte in quo erat extructa Silo, in laxiore aliqua platea, ritè erectum sub dio tabernaculum, atrio suo vndique circumcinctum, ibíque ad trecentos quinquaginta circiter annos, non trecentos sexaginta nouem, vt Hebræi putant, ita perdurasse, vt in deserto triginta nouem, & sex in Galgalis steterat; erat enim suis pellibus, atque operculis egregiè conuestitum, & contra omnes ventorum, & pluuiarum iniurias communitum. Vide in hanc ipsam sententiam Serarium. Quanquam minimè absurdum est ipsum tabernaculum, seorsim ab atrio, ligneo aliquo tecto tegulísque, etiam magnificentiùs quàm cæteræ domus coopertum fuisse. Idque videtur Abulensis voluisse duntaxat.

(c. 11. Seder Ola. Vide Serar. q. 4. in c. 18. Iosue. — c. 18. q. 5.)

IX. *Et quam ob causam.* DE Silo autem, quo nomine, & mons, & vrbs intelligitur, sic loquitur Iosephus, *Iesus autem castra è Galgalis in montana translatis, sacrum tabernaculum in vrbe Siluntæ fixit, quòd is locus propter pulchritudinem visus sit idoneus, in quo tantisper maneret, dum maior commoditas ædificandi templi se præberet.* Atqui non tam loci amœnitatem secutum Imperatorem, cum Abulensi credimus, quàm quod Silo ad sortem Ephraim, ex qua ille ortus erat, pertinebat. Et certè par erat sacrarium apud Ephraimitas collocari, quando apud eos tum erat principatus; & quidem in eius viri potestate, cui religio, pietásque erat antiquissima. Quem propterea potiùs in hac translatione diuinum consilium exquisisse, apud Eleazarum Pontificem, secutúmque esse cum Masio crediderim, quàm gloriolam illam, aut propriam consolationem adamasse; Deum autem tam principem ipsum, quàm filios Iosephi honorasse voluisse. Scribit Hieronymus hanc vrbem, in qua arca mansit vsque ad tempora Samuëlis, sitam in decimo milliario Neapoleos in regione Acrabitena. Masius autem trium duntaxat horarum spatio Hierosolymis abfuisse, quòd etiam Adrichomij descriptioni consentaneum est. Erátque id tacitum indicium, eò aliquando religionem, quasi è propinquo, migraturam, vbi eius esset asylum, ad spatia diuturniora; quòd Serarius quoque notauit.

(l. 5. c. 1. — in c. 18. Iosue. — in locis Hebr. — in c. 18. q. 6.)

X. *Septem tribus arguūtur, ob non aditas possessiones.* CONSTITVTO in Silo, non sine sacrificiorum solemnitate, tabernaculo, (id enim de tanta celebritate, in quam omnes filij Israël congregati fuerant, meritò existimandum est) acciuit ex eo numero principes, qui ad eas tribus pertinebant, quæ nondum possessiones acceperāt. Quas decemuiri dudum singulis assignarāt, vt ex principio capitis 14. Iosue patet. Erāt ij Simeonitę, Danitæ, Aseritę,

Zabulo-

Zabulonitæ, Issacharitæ, & qui in tribu Nephtalim, & Benjamin censebantur. Ad quos Iosue, *Vsquequo marcetis ignauia? & non intratis ad possidendam terram, quam Dominus Deus patrum vestrorum dedit vobis?* Nec inanis est, mea quidem sententia, Serarij suspicio, cessasse has tribus in adeundis possessionibus, quod existimarēt priores geometras, vel minus bona fide, vel certè minore peritia terrā fuisse dimensos; quam suspicionem duo confirmant; primùm quod noui dimensores vltro à Iosue
c. 19. 2. 9. offeruntur, qui scilicet accuratius hoc munere perfungantur; alterum quod de spatio tribui Iudæ prius attributo, multum postea detractum est, adeo vt in eius quasi sinu tribus Simeon collocaretur. Quamuis eam paulò vlteriùs ad meridiem producat Adrichomius, quàm tribum Iuda: eo videlicet spatio, quod est inter torrentem, qui dicitur Besor, & torrentem Ægypti, in cuius extremo est Rhinocorura.

cap. 18. 4. I D ergo subodoratus Imperator, *Eligite*, inquit, *de singulis tribubus ternos viros, vt mittam eos, & pergant, atque circumeant terram, & describant eam, iuxta numerum vniuscuiusque multitudinis, referántque ad me quod descripserint. Diuidite vobis terram in septem partes, Iudas sit in terminis suis ab Australi plaga, & domus Ioseph ab Aquilone; mediam inter hos terram in septem partes describite, & huc venietis ad me, vt coram Domino Deo vestro mittam vobis hic sortem.* Hæc summa mandatorum Iosue; eligi iubet tributim, qui terram dimetiantur, & describant, cùm antè ad id officium vocati fuissent diuinitus, qui tum in singulis tribubus principes erant, præter ipsum Iosue, & Eleazarum Sacerdotem, quorum nomina trigesi. quarto Numerorum recensentur. ex quo futurum erat vt facilius omnes acquiescerent eorum iudiciis, peritiæ, ac probitati, quos suo ipsi calculo, ac suffragio comprobassent. — X. *Noua electio Geometrarum instituitur.*

vide Abul. c. 18. q. 6.

insi. cap.

S E D horum Geometrarum numerus ambiguitate non caret. Et si quidem placet audire Iosephum, singulos ex singulis tribubus Iosue censuit eligendos, *Viros testatæ probitatis, qui totam regionem permensi bona fide, & absque dolo magnitudinem eius renunciarent:* neque in eo reprehendendus, quòd eos mox decemuiros appellat, δέκα δὲ ἄνδρας, cùm tamen essent duodecim tribus; id enim fecit Scripturæ auctoritatem secutus, quæ decem tantùm in libro Numerorum nominat; in quo deceptus est Abulensis, & fortè Masius, vbi duodecim viros non semel vsurpat, non omissis principibus Ruben, ad quos nihil hæc diuisio pertinebat, qui suas iam à Mose possessiones trans Iordanem acceperant. Nec fauere potest contra Scripturæ auctoritatem Tostato illa ratio, quòd illi quorum nihil intererat ista diuisio, iustius erant iudicaturi. Nam si valida & efficax esset ista ratio, solos illos eligi oportuisset; quin potius iustior futura erat ista partitio, cùm singuli intenti erant ne quid præter ius fásque à mensoribus siue in metiendo, siue in pariendo, siue in æstimanda cuiúsque loci bonitate aut sterilitate contingeret, quo sua tribus detrimentum aliquod pateretur. Eodémque modo infrà, decem tantùm principes mittuntur cum Phinees; & tamen singuli de singulis tribubus. Nimirùm non plures erant cis Iordanem tribus, imò nouem tantùm cum dimidia. Sed in eo potius arguēdus Iosephus, quòd vnam eandémque terræ dimensionem, diuisionémque factam putet, & priorem illam, quæ superiore anno ex Galgalis facta est, cum hac posteriore, quæ ex Silo est instituta, confundat, vt antè dixi. Ex quo factum, vt priore permensorum numero retento, posteriorem sibi non necessarium, ac superfluum neglexerit; quo nomine à Masio ἀπροσεξίας accusatur. — XI. *Eorum numerus ex Iosepho.*

c. 34. 18. in c. 18. Iosue q. 3. ibidem v. 4. c. 22. 14.

n. 3.

in c. 18. v. 4.

E R G O terni de singulis tribubus electi sunt, vt est in sacro textu clarissimum, sed illud etiam ambiguum manet, ex septemne tantùm tribubus electi fuerint, an ex omnibus; & sanè videri potest ex septem duntaxat acceptum ternarium, vt essent omnes, vnus & viginti; sicut enim in priore sortitione omissi sunt participes Ruben & Gad, quòd eos diuisio terræ cis Iordanem minimè tangeret; ita in hac videtur eadem ratione omitti debuisse Iudam, Ephraim, & Manassem. quod confirmat tam illud, *Diuidite vobis terram in septem partes*; quasi dicat, vobis, quorum interest ista partitio, quàm quod iubentur in suis terminis relinquere tam Iudæ filios, quàm Iosephi, qui scilicet suis in sedibus collati, nihil requirebant — XII. *An fuerint vnus & viginti.*

amplius. Et hanc sententiam magis probat Serarius. *in c. 18. q. 15. med.*

XIII. *An potius triginta.*

NAM *siquis contendat*, inquit Masius, *cæteras quoque tribus è suis quamque tribulibus ternos dedisse, quando communi adhuc, & fraterno studio res omnes aguntur, eum putarim non facile firmis rationibus refelli posse.* Certè Abulensis non solùm ex septem, sed etiam ex duodecim tribubus sex & triginta viros electos putat, *q. 13. in c. 18. Iosue.* ex eo inductus in fraudem, quod primùm duodecim à Deo designatos putauit, qui fuerant tantùm decem. Existimo autem ex omnibus tribubus, quæ cis Iordanē erant habitaturæ, ternos electos, omnes numeros triginta, quoniā res hæc, non solùm attingebat eos, qui nondum proprias acceperant sedes; sed filios etiam Iuda & Iosephi, quoniam fortè mouendi erant eorum termini, vt reuera moti sunt termini Iuda, quia maior erat eius portiò quàm par erat; adeo vt *c. 19. 9.* de ea detractum fuerit, quantum Simeonitis & ferè Danitis erat necessarium. Non ergo par est ratio Iudæorum & filiorum Ioseph, quæ Gaditarum & Rubenitarum. Nec obstat illud, *diuidite vobis*, quia ea vocula ornatus causa adiecta est, cùm visum esset Hieronymo in eadem locutionis forma, quæ ad secundam personam dirigitur, perseuerare; quæ in Hebræo & Græco mutata est. & reuera septem partes ad eos solos pertinebant.

XIV. *Quid in diuisione spectaretur.*

SED quod ad ipsam parium diuisionem atque assignationem attinet, duplex hic oritur difficultas, altera rem ipsam petit, altera locum. Prior est huiusmodi. Quomodo descriptio fieri potuit iuxta numerum vniuscuiúsque multitudinis, vt scilicet partes aliæ aliis maiores fierent, prout aliquæ tribus erant aliis numerosiores, & populosiores: iuxta id quod habetur in libro Numerorum, *c. 26. 54.* *Pluribus maiorem partem dabis, & paucioribus minorem*, ideóque maximam terræ portionem iam acceperat tribus Iuda. Quomodo, inquam, id præceptum diuinitus datū obseruando, vllus potuit esse forti locus. Potuit quippe sors tradere angustissimam regionem numerosissimæ tribui, & vice versa. Respondet Ma- *in c. 18. n. 4.* sius, esse verò simillimum, imo verò ex ipsis descriptionibus certum, non spacio, sed bonitate soli portiones exæquari debuisse. In qua sententia non satis firmiter post modum videtur hæsisse, magnam tamen habet probabilitatem. Nam tribus Beniamin, quæ multò populosior fuit quàm tribus Ephraim, vt patet ex vigesimo sexto Numerorum, media tamen parte minorem occupauit regionem, *v. 37. & 41.* sed longè fertilissimam. Et satis constat, vix deesse incolis terræ spatium, si ager eis nutriendis par fuerit. At paruus ager admodum lætus ac ferax, sepe fructus reddit quadrupulo maiori pares.

XV. *Opinio Iosephi.*

ET hæc est omninò Iosephi sententia, *Eos viros misit*, inquit, *ad metiendam terram, adiunctis ad eos quibusdam Geometriæ peritis, qui propter scientiam errare ac falli non poterant.* (poterant autem eam scientiam in Ægypto didicisse, vbi ea antiquissima fuit, & visitatissima, propter ordinariam Nili exundationem. Sed pergit,) *Hisque mandata dat vt æstimationem agrorum iuxta bonitatem terræ facerent. Nam Chananææ natura talis est, vt videre liceat campos magnos, & frugum, ac fructuum feracissimos, qui collati ad aliam terram, admodum vberes videri possent. Quod si iidem ad Hiericuntinum, aut Hierosolymitanum agrum conferantur, iam non magni pretij videbuntur, cùm tamen hi agri parui sint, & magna ex parte montani, sed quantum ad fertilitatem attinet, nullis aliis secundi. Hanc ob rem voluit iuxta æstimationem potius, quàm iuxta mēsuram sortitionem fieri, quod nonnunquam vnum iugerum pro mille aliis valeat.* Hæc ipse, quæ nisi contra Scripturam esse viderentur, possent habere probabili- *Nu. 26. 54.* tatem, vt diximus.

XVI. *Et Masij improbabilior.*

EXISTIMARE nihilominus videtur Masius, neque numeri personarū, neque bonitatis soli habitam fuisse rationem, sed ęqualitatem inter septem harum tribuum patrimonia esse seruatam. Numeri certè negat rationem haberi oportuisse, quod is sępe in totis tribubus, familiisque admodum incōstans reperiatur. Illud quoque additur, quod negari nō potest, satis supérque spatiosam fuisse Chananæam, pro vniuersi populi numero, neque opus fuisse vlla amplificatione portionum, quam Rabini aliqui inuehebant; etiamsi omnes æquales fuissent, quod sua cuique abūdè sufficeret, modò vt sibi, per ignauiam & impietatem, nō deessent tribules ipsi. Nam si pro sua pietate aduersus Deū, maxima olim multitudine gēs vniuersa cre-

uisset, tunc verò Deum ipsum fines ampliores ad Euphratem vsque daturum fuisse, in quos emittere colonias potuissent. Sic ipse. Verùm huic spatij æqualitati Scriptura, vt dixi, refragatur, quæ maius spatium maiori multitudini dari præscribit, sicut in tribu Iuda fuerat obseruatum.

XVII. *Quæ Ratio probabilior videatur.*

Respondemvs igitur, sortem quidem ex rei natura posse amplissimæ tribui angustissimam regionem tribuere, & versa vice. Nihilominus valuit sors, primùm in iis tribubus, quæ suppares numero essent, & spatia ferè æqualia obtinere poterant, vt eam libentius quàm sors obtulisset acciperent; ne alioqui pinguiorem omnes terram contentiosè ambirent, omnes steriliorem aspernarentur. In reliquis autem tribubus multitudine longè disparibus Dei prouidentiam sortes ita temperasse, ac gubernasse censemus, vt ampliori tribui maior terræ portio, minori minor sorte contingeret. Quæ expositio est Lyrani hoc loco, & Rabi Salomonis, & Abulensis, quam Masius sine causa, vt mihi quidem videtur, stultitiæ arguit, talémque actionem suspiciosissimam futuram fuisse arbitratur. Si enim mensorum actionem suspiciosam dicit, qui pro cuiúsque tribus vel multitudine vel paucitate, maiores, minoresue regionis portiones assignarent, valde fallitur, cùm tota ea designatio propalam, & in oculis omnium, conspectúque fieret; sin suspicionem ad sortitionem, vt apparet, retulit, facile omni fraudi obuiam iri potuit: nec habet fraus vllam probabilitatem, cùm ea sortitio fieret ab ipso Iosue coram Domino, vt Scriptura testatur. Eáque sublata, æquum fuit denunciationem sortis, quæ Dei iussu fiebat, quasi ex propitiatorio fusam accipere, Deo iudicia mensorum omni ex parte comprobante, vt paulò pòst iterum dicemus.

q. 5. in c. 18

XVIII. *Quis septem tribuum locus.*

Altera dubitatio est, quomodo Scriptura dicat mediam terram inter filios Iuda & Ioseph in septem partes diuidendam. Quæ videtur etiam sententia Septuaginta, versu quinto. quasi hæ duæ tribus in extremæ finibus terræ sitæ essent, Iudas ad Meridiem, Ioseph ad Aquilonem. cùm constet ex sequentibus, solam tribum Beniamin inter Iudam & Ephraim fuisse collocatam; reliquas autem aut vltra Ephraim, aut intra Iudam. Ex textu Hebræo facilè tollitur difficultas, sic enim vertunt Pagninus, & Masius. *Et diuident terram in septem partes, Iuda stabit iuxta* (vel supra) *terminum suum à meridie, familiæ Ioseph stabunt super terminum suum ab Aquilone*, & sensus est ita reliquam terram diuidendam, vt termini iam assignati tribubus prædictis immoti sic maneant, vt in alterum ac diuersum planè locum non transferantur, etsi termini aut contrahi possent, vt contigit, aut dilatari, aliæ autem tribus circa eas, sedes habeant suas [1].

v. 11.

1. χ.

XIX. *Magnitudo animi metatorum.*

c. 18. 8.

Cvm ergo iussu Iosuë terni de singulis tribubus electi essent, & surrexissent vt *pergerent ad describendam terram, præcepit eis Iosue dicens, Circuite terram, & describite eam, ac reuertimini ad me, vt hic coram Domino in Silo mittam vobis sortem*, præsim scilicet sortitioni, ne qua fraus, errorve contingat. *Itaque perrexerunt*, inquit Scriptura, nec vllum præfert moræ, cunctationis, aut excusationis indicium, in suscipiendo *periculosæ plenum opus aleæ.* Erant enim, vt notauit Masius, & ante eum Abulensis, pauculi metatores, nullis, vt apparet, armatorum stipati præsidiis, eas obituri regiones, quarum pars maxima etiam tum ab aduersariis tenebatur, nec strictim obituri, vt olim speculatores, quos Moyses ex Cadesbarne dimiserat, sed accuratè perlustraturi singula, soli naturam; vrbium, pagorum, villarum numerum, magnitudinem, bonitatem; locorum spatia dimensuri, singula denique singulis componendo, quandam partium æqualitatem facturi. Et olim quidem nondum lacessitis barbaris, facile fuit exploratoribus quiduis simulare ac dissimulare, aut occultis itineribus, diuersos huc illúcque penetrare, ac regionis habitum, & incolarum mores vt cúmque cognoscere; nihil enim vltra in mandatis habebant. Nunc autem efferatis, atque in desperationem adductis barbaris, verendū omninò videbatur, & dies noctésque formidandum, ne illi manu facta erumperēt ex munito aliquo loco, & in istos metatores impetum facerent, super temeritate, qua pellem diuenderent, atque diuiderent, implicata cassibus nondum fera, & singularem sui contemptum, crudeli ipsorum trucidatione vindicarent.

q. 4. in c. 18 Iosuë.

XX. *Eiúsque præsidia.*

Itaqve putat Abulensis hæc per quasdàm bellorum inducias fuisse facta, qua-

XX. *Eius pręsidia.*

Itaque putat Abulensis hæc per quasdam bellorum inducias fuisse facta, quarum tamen nullum est in Scriptura vestigium. *Igitur existimandum est*, inquit Masius, *sic volente Deo, & sua promissa confectum eunte: id temporis Chananæos omnes, non tam ex cladibus nuper acceptis, quàm occulto quodam & diuino terrore, vsque eò fuisse attonitos, & tanto belli affectos fastidio; vt omnia suæ quieti posthabenda putauerint*: hócque esse illud, *Terra subacta erat coram ipsis.* Contra verò, mirifica quadam, & prorsus cælesti fiducia Israëlitarum animos subitò fuisse imbutos. Quis enim alioqui, & Imperatorem ipsum, qui tam manifesta pericula suis obiicere; & tribunos, qui delegere, & delectos ipsos, qui adire non dubitarunt, non prorsus insanos, ac stupidos existimet? Fuit igitur hoc Dei & consilium, & opus; quo istis reliquis tribubus nimis diuturnam cunctationem, per admirabilem illam mensorum ἄδειαν, securitatémque eximere, ipsásque ad cernendum suam hæreditatem animare volebat: cùm viderent, pauculos suos populares, tam impunè, in omnes diuidendæ terræ angulos penetrauisse, atque incolumes reuertisse.

XXI. *Tempus lustrationis.*

Ergo *pertransierunt*, ait Scriptura, *& lustrantes terram in septem partes diuiserunt scribentes in volumine.* (c. 18. 9.) Ex quo videlicet sumpta deinde fuerit ea descriptio, quæ hoc libro Iosue continetur, & cuius summa quædam in schedulis ad sortitionem inscripta fuerit. *Reuersique sunt ad Iosue in castra Silo*, idque post septimum mensem, vt Iosephus ait, *Decemuiri autem* inquit, *huic negotio destinati, perlustrata regione, & æstimatione terræ peracta, septimo mense reuersi sunt ad eum in Siluntem, vbi tum Tabernaculi sedes erat.* Nec est absurda ista septem mensium perlustratio, tametsi quadraginta tantùm diebus olim tota regio à duodecim exploratoribus explorata fuisset; hæc enim peruestigatio, atque dimensio longè debuit esse accuratior, longéque fuit impeditior. In illa enim omnia obiter lustranda oculis, vt mora nusquam necessaria videretur: Hîc autem metienda omnia, crebro insistendum, transcendendi sæpius iidem montes, eadem itinera iteranda, multa addenda, aut detrahenda mensuris, multa compensanda, & corrigenda, denique septimus mensis in hoc negotio facilè consumptus credi potest.

XXII. *Sortitio tribuum eiusque modus*

Omnibvs ritè præparatis *misit sortes* Iosue *coram Domino in Silo*, ait Scriptor sacer, *diuisitque terram filiis Israël in septem partes*, per sortem videlicet, cùm alias partes aliis recens assignauit, tum aliis iam assignatas confirmauit, quæ ratio & forma consentanea est iis quæ scribit Abulensis. (q. 3. in c. 18.) Qui vult diuisionem totius Chananitidis, quæ cis Iordanem iacebat, factam ab istis mensoribus in nouem partes proportionales, pro ratione magnitudinis tribuum; inuenisséque partem Iudę maiorem, quam proportio multitudinis eius, & magnitudinis terrę totius postularet. Portionem autem Ephraim, & dimidię tribus Manassę cōuenienter fuisse assignatā. Itaque sublata ex hæreditate Iudæ particula, quæ Simeoni sufficeret, reliquam terram adhuc indiuisam, in sex partes secuisse, reliquis, quæ supererant, tribubus congruentes. Quibus ita digestis ac constitutis, venerunt ad Iosue sortitionis causa, à quo res fortassis ita transacta fuit, vt vulgò assolet, vt sortes mitterentur, in vrnam vnam, id est schedulæ decem, in quibus portiones terræ per suos limites designatæ, ac suis tribubus destinatæ continerentur: in alteram autem nomina decem tribuum coniicerentur: sederétque puer paruulus inter vrnas duas, & vna manu nomen tribus vnius efferret, & mox altera schedulam, & quidem illam omninò quàm mensores illi assignauerant, Deo rem totam moderantes, & illorum distributionem confirmante.

XXIII. *Et ordo.*

Sortitionis porrò hic ordo fuit, vt à Scriptura notatus est. (cap. 18. & 19.) Et ascendit, inquit, sors [1] prima filiorum Beniamin, possederúntque terram inter filios Iuda & filios Ioseph; (c. 18. 11.) tum egressa est sors [2] secunda Simeonitarum, quorum hæreditas fuit in medio possessionis filiorum Iuda ad Occidentem propè Philistæos. (c. 19. 1. 3. χ. 4. χ.) Tertia fuit Zabulonitarum, quibus contigit possessio sub mari Galilææ, vsque ad occiduum mare, in quo mons Carmelus. (c. 19. 10.) Quarta fuit filiorum Issacharis, quos Adrichomius constituit post Zabulonitas meridiem versus. (c. 19. 17.) Quinta [5] fuit Aseritarum, quæ à Septentrione protendebatur ad Libanum montem, & ab occasu Phœniciam habebat & mare, ab ortu autem possessionem Nephthalim, cuius sors sexto exiit loco, quæ ab oriente Iordane claudebatur. (c. 19. 24. 5. χ. c. 20. 32.)

c. 19. 40. 47. Postrema exiit sors Danitarum qui supra Simeonitas ad tribum Iuda appliciti sunt, móxque alias sedes ad Septentrionem quæsierunt, vt significatur in textu, & infra suo loco intelligetur. Neque enim id viuo Iosuë contigit, vt Abulensis, & Masius notarunt, ex quo etiam non absurdè colligunt Iosuë non fuisse huius libri scriptorem, hic tamen commemorata, sunt vt semel, quibus locis habitarent Danitæ, ostenderetur.

c. 19. 49. SORTITIONEM vniuersam his verbis Scriptura concludit, *Cúmque complesset* (Iosue) *sorte diuidere terram singulis per tribus suas, dederunt filij Israel possessionem Iosue filio Nun in medio sui, iuxta præceptum Domini, vrbem quam postulauit Thamnath Saraa in monte Ephraim: & ædificauit ciuitatem, habitauitque in ea.* Notat hîc meritò Masius Imperatoris modestiam singularem, qui cum summa potestate difficillimis temporibus perfunctus esset, atque etiamnum clauum imperij teneret, æquúmque videretur, vt penes quem maximi fuissent labores, apud eundem prima quoque essent præmia, non tamen ante rebus suis consultum cupiuit, quàm publicarum procurationem prorsus absoluisset. Ac ne tum quidem locum aliquem palmarem arroganter ipse occupauit: in quo tanquam in regia, præ cæteris popularibus, splendidè habitaret, sed modestè tanquam priuatus aliquis, vel à populo vniuerso, vel à terræ diuisoribus, vel potius à tribulibus suis ciuitatem petiit, in qua res suas constitueret, & fessum laboribus corpus quieti daret. Factam enim hanc petitionem Ephraimitis illud innuit, quod dicuntur filij Israël dedisse Iosue possessionem in medio sui; quod neque mensoribus conuenit, nec populo vniuerso, ad quem ea concessio nihil pertinebat. XXIV. *Quanar Iosue ciuitas Thamnath ab Ephraimitis.*

SED ambiguum est illud præceptum Domini: neque enim apparet vbi iusserit Dominus, dari Iosuë ciuitatem, quàm sibi ipse delegisset. Et per mihi quidem frigida videtur illa Tostati expositio, qui pro iussione, promissionem affert factam Iosuë & Caleb de adeunda terra præ cæteris obtrectatoribus. Rectius ergo Masius, vt supra quoque notauimus, existimat eodem tempore, quo Moses seorsim Calebo tãquam Dei interpres Hebronem promisit, etiam Iosuë ciuitatem Tamnath spopondisse; sed probabilius etiam est, vt idem ipse fatetur, ad eam petitionem ab Eleazaro Pontifice inductum fuisse, cùm ille ea de re diuinum oraculum accepisset: hoc enim illud esse videtur, *Secundum os Domini*, pro quo in vulgata legimus, *iuxta præceptum Domini*. Illam ergo vrbem natura loci munitam, belli incursu quassatam, Iosuë in sui, suorúmque habitationem restaurauit, in qua etiam postea conditus est, vt in extremo libro habetur. XXV. *Et quomodo iussu Domini.*

c. 20. num. 35. 10. 11. Deut. 19. 2. CONSTITVTIS vnicuique tribui possessionibus suis, præcipit Dominus in rem deduci quę ipse antè præceperat, de vrbibus fugitiuorum, quę ius asyli haberent, in eorum gratiam, qui humanum sanguinem innoxij fudissent. Et conuenit huic tempori, quo populus congregatus erat in Silo, hãc exigi praxim præceptionis illius; quoniam cùm super ea re disceptari oporteret, à principibus tribuum, & familiarum, (alioqui cogendi fuissent iterum inutili labore) simul ac sortitio expedita est, & in ea declaratum, quæ cuique tribui ciuitates attribuerentur, rem aggressi sunt. Decreuerunt ergo pro ratione distantiæ Cedes in Galilæa montis Nephthali, & Sichem in monte Ephraim, & Hebron in monte Iuda, quæ vrbes sitæ sunt cis Iordanem, ita vt media in medio ferè regionis esset, aliæ duæ versus finem Borealem, & Meridianum; eísque tres aliæ trans Iornem Bosor, Ramoth, & Gaulon responderent. Multùm autem differebant hæc asyla, ab iis quæ ab ethnicis celebrata legimus, in quibus cuiusuis criminis dabatur impunitas; cùm in his innocentiæ duntaxat perfugium daretur, & quidem in sola causa cædis, vt disputat Abulensis[6]. XXVI. *Aßignantur vrbes refugij.* (Abul. c. 20. q. 1.) (*Asylum.*)

q. 1. in c. 20. 6. x. c. 21. ALTERVM caput in eo conuentu agitatum, in quo sortium facta est distributio, fuit de vrbibus Leuiticis; quod tamen, si ordinis eius habeatur ratio, qui trigesimo quinto Numerorum seruatus est, quémque exigit ipsa ratio; præcedens caput de vrbibus fugitiuorum antecedit; hæ enim ex vrbibus Leuitarum seligendæ erant. *De ipsis autem oppidis*, inquit legislator, *quæ Leuitis dabitis, sex erunt in fugitiuorum auxilia separata, vt fugiat ad ea, qui fuderit sanguinem; & exceptis his, alia quadraginta duo oppida*, id est simul quadraginta octo, cum sub- XXVII. *Et Leuitarum, & eorum familijs.*

Digitized by Google

urbanis suis. quæ ita distributæ sunt, vt filij Leui in quatuor familias tribuerentur; Aaronicam siue Sacerdotalem, cui tredecim vrbes obtigerunt; Caathicam cui decem; Gersonicam cui tredecim; Merariticam cui duodecim sorte etiam obuenerũt. Qui vrbium numerus maior quidem quàm pro Leuitarũ multitudine apparet, cùm aliquæ tribus duplo populosiores; longè tamen pauciores haberent. Cuius rei rationem reddit Abulensis, quòd paucitas vrbium in aliis tribubus compensabatur pagorum & villarum multitudine, quibus planè carebant Leuitæ. at mirum valdè est si in suburbiis Leuitarum nullæ fuerunt villæ. q. 7. in c. 21.

XXVIII. *Cur dispersi Leuitæ.*

RECTE autem notat Lyranus, quod nos alibi quoque attigimus, Leuitas & Sacerdotes per omnes tribus fuisse dispersos, primò ne cultus Dei ad vnam tantùm tribum pertinere videretur, sed ad omnes, quoniã ministri diuini cultus vbique sedes habebant, vt omnium, apud Deum, Pontificem, atque Sacerdotes, familiarius causam, & negotia tractare possent. Secundò ne vna tribus, aut duæ de omnium Leuitarum sustentatione nimis grauarentur, constat enim omnes Leuitas oblationibus filiorum Israël fuisse sustentatos. Voluit ergo Dominus non solùm omnes Leuitas toti populo, sed quadranti populi quadrans Leuitarum respondere. Iosue 13. 14. Numer. 18. Denique cùm ad Leuitas pertineat officium docendi populum, ea quæ ad Dei cultum & religionem pertinebant, ægrè id fieri potuisset, si omnes in vna, vel altera tribu habitassent. Facilius autem si in omnibus Leuiticæ habitationis vrbibus, & Synagogæ excitarentur, & magistri, Doctorésque sustentarentur.

XXIX. *Qui res sorte transacta.*

SED in hac vrbium, sicut & Prouinciarum distributione sors interuenit, vt Scriptura testatur, rem sic explicat Abulensis. Audita postulatione Leuitarum, eiúsque agnita in eodem principum concilio æquitate, illi iidem qui possessiones nouem q. 6. in c. 21. tribuum cum dimidia permensi, eas iusta proportione diuiserant, simúlque vrbium singularum in quaque tribu numerum, magnitudinem, aut tenuitatem prudenter expenderant, etiam Leuitas quatuor in familias diuisos censuerunt, vt pro singularum multitudine, plures ipsis vrbes ascriberentur, sicut & tribus ipsæ hoc plures vrbes in Leuitarum dominium, possessionémque transferebant, quo pluribus sua Prouincia abundabat. *Sors Sacerdotum.* Ergo ex tribubus Iudæ, Simeonis & Beniamini lectæ sunt ciuitates tredecim, quæ Sacerdotali familiæ conuenire viderentur, quoniam in iis regia olim sedes, & pontificia collocanda erat, & iam tum proximus iis erat sanctuarij locus. *Sors Caathitarum.* Alteri Caathitarum familiæ visum est tribuere ciuitates decem, ex tribubùs deinceps ad boream vergentibus Ephraim, Dan, & dimidia tribu Manassæ.

XXX. *Sors Gersonitarum & Meraritarum.*

TERTIÆ familiæ, quæ fuit Gersonis, primogeniti Leui, iudicatum est tredecim vrbes conuenire, ex Issachar, Aser, & Nephtalim, & insuper altera dimidia tribu Manasse, quæ sedes habebat trans Iordanẽ, sicque Gersonitæ partim in eis, partim trans Iordanem habitaturi erant. Postremæ Meraritarum familiæ designatæ sunt ciuitates duodecim, tam ex tribubus Ruben & Gad trans Iordanem, quàm ex Zabulon, quæ cis flumen habitabat. His ita ex humana mensorum prudentia digestis, & à Pontifice, Imperatore, tribunísque, & familiarum principibus hinc & inde approbatis, ad diuinam denique sententiam sortitione accipiendam ventum est; quæ rem totam quasi ex composito comprobauit, prima sorte cum prima familia ex vrnis educta, itémque tribus reliquis familiarum nominibus, suæ ciuitates obuenerunt, eodem ordine ac modo, sicut antea in Prouinciarum distributione contigerat. Quod autem Iosephus hoc tempore tantùm triginta octo vrbes Leuitis datas scribit, cùm iam decem in Amorrhea trans flumen accepissent; id opinor ex Scriptura probari non posse. Nam cap. triges. quinto Numerorum præcipitur ista distributio facienda in posterum, nec vsquam inchoata significatur: hoc autem loco vniuersè, eodémque narrationis ductu quadraginta octo attributæ leguntur[7].

XXXI. *Conclusio Scripturæ de acquisita Chananitide.*

IIS autem omnibus enumeratis sic concludit Iosue. *Itaque ciuitates vniuersæ Leuitarum in medio possessionis filiorum Israel fuerunt quadraginta octo, cum suburbanis suis, singulæ per familias distributa.* 7. X. Addit & conclusionem vniuersalem circa acquisitionem, & possessionem terræ à Deo promissæ. *Dedítque Dominus Deus*, inquit, *Israeli omnem terram, quam traditurum se patribus eorum iurauerat.* c. 21. 43. Ei scilicet assignauit, & ad eam totam ius dedit. Multam tamen adhuc superfuisse terram acquirendam, cùm hæc

dicerentur, patet ex cap. decimo tertio supra, & infrà viges. tertio. Sed hæc vera probantur, vt ait Caiet. secundum formam & modum promissionis factæ, vt scilicet temporibus congruis, Deus daret terram promissionis, cùm scilicet ipsi sufficerent ad inhabitandum, &c. sicut suprà diximus, quæ est etiam Masij expositio. Quod autem additur, *Et possederunt illam, atque habitauerunt in ea*; intellige pro maiori parte, nonnihil ferè in singulis tribubus reseruando acquirendum, ex iustis, legitimisque causis, quas suprà tradidimus. *Datáque est ab eo pax in omnes per circulum nationes*, vt nulla videlicet Israëlitas auderet inuadere, non Ismaëlitæ, non Idumæi, non Ammonitæ, non Moabitæ, non Damasceni, vt scribit Augustinus. Sed pergit, *Nullúsque eis hostium resistere ausus est*; ferè nullus, inquit Sà, vel duce Iosue iuxta D. Augustinum, sic enim ait, *Non restitit quisquam ante faciem illorum ab omnibus inimicis eorum, cùm simul sub vnius ducis imperio bellum gererent, antequam singulis tribubus sua defendenda diuiderentur loca.* Et quæstione viges. prima, istud, *resistere*, interpretatur, *lacessere*, & obuiam in bellum ire. Eodemque modo explicat, quòd sequitur, *Sed cuncti in eorum ditionem redacti sunt.* Cui consentiens Caiet. eos tantùm hoc loco intelligi putat, qui egressi fuerant ad bellum contra Israel, quos constat in manus Hebræorum traditos fuisse. Et paulò antè, ait non negari à Scriptura hostibus audaciam ad resistendum, sed vim ad subsistendum in congressu cum Israëlitis.

(q. 21. in Iosue. q. 22.)

XXXII. *Quomodo rebus expleta fuerint omnia.*

POSTREMÒ *ne vllum quidem verbum, quòd illis præstiturum se esse promiserat irritum fuit, sed rebus expleta sunt omnia.* Addit S. Augustinus ex Septuaginta, & Caietanus ex Hebræo, vocem, *bonum*; ad significandum verba mala ad puniendum delicta spectantia, reipsa nondum expleta fuisse, sed bona omnia, quæ promiserat executioni fuisse mandata. quod apertè habetur capite viges. tertio. Totam denique explicationem, sic in pauca confert S. Augustinus. *Restat ergo vt quod ait, dedit Dominus Israeli omnem terram quam iurauerat dare patribus eorum, secundum hoc intelligatur, quia etsi adhuc erant ex illis gentibus reliquiæ conterendæ, & exterminandæ: vel ex aliis vsque ad flumen Euphratem, aut subiuganda, si non resisterent, aut perdenda si resisterent; tamen in vsum eorum relicta sunt, in quibus exercerentur, ne carnalibus affectibus, & cupiditatibus infirmi, repentinam tanquam rerum temporalium prosperitatem modestè ac salubriter sustinere non possent, sed elati citius interirent. Omnis ergo illic terra data est, quia & illa pars, quæ nondum fuerat in potestatem data, iam data fuerat in quandam exercitationis vtilitatem.* Sic Augustinus. Et ex his illustriora erunt quæ cap. viges. tertio afferuntur.

(v. 15. ead. q. 21.)

XXXIII. *Dimissio Rubenitarum, & sociorum.*

(c. 22. Iosue.)

HIS ita peractis, cùm iam soluenda viderentur comitia, quæ distributioni possessionum, vrbiúmque præfuerant, vt ex cap. decimo nono extremo intelligi potest, existimauit quoque Iosue, cæteros qui trans Iordanem habitabant, æquè dimitti posse. Cùm ergo non vltra necessarius Rubenitarũ, & sociorum exercitus videretur, & communia prælia, communibúsque peragenda viribus expedita essent, & singuli deinceps hostes, cum singulis tribubus pugnaturi essent, & quidem iam non parum debilitati prioribus bellis, eis deinceps vacationem militiæ concedendam censuit. Res cap. viges. secundo ita describitur. *Eodem tempore*, quo scilicet diuisioni terræ data est opera, *vocauit Iosue Rubenitas, & Gaditas, & dimidiam tribum Manasse, dixitque ad eos; Fecistis omnia, quæ præcepit vobis Moyses famulus Domini; mihi quoque in omnibus obedistis: nec reliquistis fratres vestros longo tempore*, id est longo admodum tempore eorum commilitones fuistis, *vsque in præsentem diem*, quo septimus annus in decursu est, *custodientes imperium Domini Dei vestri.* Plena humanitatis est ista dimissio sociorum, quæ à laude eorum exorsa, primùm obdientiam aduersus Deum, eiúsque legatos, ac vicarios commendat; deinde & charitatem erga reliquas tribus, quarum commodis tot annis seruierant, & à proprio lare familiísque abfuerant, & copias auxiliares circumtulerant. Sequitur ipsa dimissio.

Commendantur.

XXXIV. *Et abeuntibus pietas commendatur.*

QVIA *igitur dedit Dominus Deus vester fratribus vestris quietem & pacem, sicut pollicitus est, reuertimini & ite in tabernacula vestra, & in terram possessionis, quam tradidit vobis Moyses famulus Domini trans Iordanem.* Non obliuiscitur autem optimus princeps abeuntibus commendare. quòd altè infixum gerebat in pectore, quodque vult esse instar omnium admonitionum, in diuino scilicet cultu perseuerantiam. *Ita*

duntaxat, inquit, *vt custodiatis attentè, & opere compleatis mandatum & legem, quam præcepit vobis Moyses famulus Domini*, cuius viri tam præclarè de vobis meriti memoria, stimulos etiam addere debet pietati vestræ. *Vt diligatis Dominum Deum vestrum, & ambuletis in omnibus viis eius, & obseruetis mandata illius, adhæreatísque ei, ac seruiatis in omni corde, & in omni anima vestra.* Vides zelum boni senis, qui in sollicita tot verborum eodem spectantium addensatione se prodit. Sed ne putes indonatos abiisse, aut inutilem militasse militiam. Addit mox admonitionem Iosue de præda cum suis, qui trans Iordanem remanserant diuidenda. *In multa substantia*, inquit, *atque diuitiis reuertemini ad sedes vestras; cum argento & auro, ære ac ferro, & veste multiplici: diuidite prædam hostium cum fratribus vestris.* c. 22. Iosue v. 8.

XXXV Ex Ioseph. Eadem ferè habet Iosephus, qui repetito errore de quinquaginta, pro quadraginta millibus armatorum, ex duabus illis tribubus & dimidia trans Iordanem locatis, dimissionem ita claudit. *Hæc locutus, singillatim primatibus, populóque in commune dicto vale, ipse quidem eodem loco restitit, reliqua autem multitudo vniuersa cum lachrymis eos deducebat, & ægrè à se inuicem diuellebantur.* Addunt etiam aliqui Hebræi apud Masium, cùm viderent bis fieri hoc loco dimissionem, nec agnoscerent parenthesim, bis dimissas esse has tribus, vel quia post priorem missionem dies aliquot in castris hæsissent, vel quia ab ipso Imperatore beneuolentiæ ergo ad Iordanem vsque deducti, eum rursus domum reduxere; ne scilicet parum stipatus rediret. Iosephus certè bis meminit huius dimissionis, sed inter vtramque spatium septem minimùm mensium interiicit: totum scilicet tempus, quo terra cis Iordanem lustrata, ac diuisa est. 5. ant. c. 1 vel tertio

XXXVI. Tribus Rubenitarum cum sociis extruunt altare, & vbi. Cvmqve *venissent ad tumulos Iordanis*, id est fines seu oras, scilicet vbi solent esse tumuli congestæ arenæ, vt ait Sà. Heb. habent limites siue confinia. Septuaginta in editione regia & Basileensi, & apud Masium; & Parphar Chaldæus vocem Hebraicam geliloth retinuerunt, quasi proprium esset loci vocabulum. Fines autem isti & limites, quos Masius aggeres interpretatur, intelliguntur fuisse cis Iordanem, & ibidem extructum altare, cùm hic nominetur terra Chanaan, terra autem trans Iordanem dicatur hoc ipso loco terra Galaad, à præcipua scilicet parte: & ita sentit Sà, & Lyranus, Abulensis, & Adrichomius. Contra verò Iosephus ait traiecto fluuio Rubenitas cum sociis altare super ripam Iordanis erexisse quia nimirum legerat in Septuag. super Galaad Iordanis, pro quo in Hebræo reperitur vox Geliloth. Eadémque est sententia Chronici Hebræorum, & Caietani; sed manifesta est in contrarium Scriptura, quæ ait in terra Chanaan ædificatum esse, at terra vltra Iordanē dicitur terra Amorrhæi, terra Galaad, Basā, &c. Nec fauet Caietano, quod mox dicitur altare fabricatū *contra filios Israel*. siue, vt vertit Pagninus, *contra terrā Chanaan*, in finibus Iordanis, in transitu filiorū Israël, vbi scilicet primùm transierunt Israëlitæ, prodigioso miraculo. Non fauet, inquam, quia illud *contra* non significat, è regione; sed eo sensu ponitur, quo postea Ieroboam dicitur erexisse *altare contra altare*, altare scilicet profanum quod esset instar & loco sacri; idque ex sequenti querela apertissimum est. גלילות 9. 7.

XXXVII Et quo fine. Dicitvr fuisse hoc altare *infinitæ magnitudinis*, aut ex Hebræo, & Græco ad verbum *magnitudinis visendæ*: siue, vt vertitur apud Vatablum, *magnificum & spectabile*, magnum visu, ait Caiet. vt ex hoc ipso pateret, non ad sacrificandum, sed ad videndum excitatum fuisse, vt postea declararunt constructores eius. At postea dicitur excitatum in testimonium posteritati, vnius eiusdémque religionis esse vtrúmque populum, tametsi flumine interfuso discretum. Ipsa autem magnitudo ostendebat illud ad sacrificia non fuisse fabricatum; quod Deus tribus tantùm cubitis è terra extare voluit, & quinque in latera distendi. Nec tamen existimandum est huiusmodi altare, aut magnificum & spectabile, aut magnitudinis visendæ, vel infinitæ, quodque in vltimæ posteritatis monimentum destinabatur, tanquam non personæ vnius: sed totius populi opus, paucis diebus construi potuisse, aut ib[illegible]tam quadraginta millium multitudinem moras traxisse, dum res perficeretur: sed aliquibus cura demandata, exercitum in propria tabernacula, sedésque reuertisse.

XXXVIII. Turbat ea res Israë- Qvod *cùm audissent filij Israël, & ad eos certi nuntij detulissent ædificasse filios Ruben & Gad & dimidia tribus Manasse altare in terra Chanaan, super Iordanis tumulos, contra filios*

Israël, conuenerunt omnes in Silo, vt ascenderent, & dimicarent contra eos; consilia scilicet de bello suscipiendo coram Deo agitarent. *Et interim*, dum arma præparant, *miserunt ad illos in terram Galaad Phinees filium Eleazari Sacerdotis, & decem principes cum eo, singulos de singulis tribubus.* Hæc à Iosepho plenius habentur enarrata, *Traiecto*, inquit, *fluuio, Rubelis tribus & Gaddis, & quotquot Manassitarum eos sunt secuti, altare super ripam Iordanis erigunt, monumentum posteris, & signum coniunctionis cum reliquis, qui vltra Iordanem incolunt.* Quo audito apud cæteros Israëlitas cùm altare extructum scirent; non etiam quo animo, putabant eos nouata religione alienorum numinum cultum velle introducere, & temerè hac suspicione violatæ religionis moti, arma corripuerunt, vindicaturi patrios ritus, & pœnas à violatoribus exacturi. Existimabant enim non tam cognationis, ac dignitatis eorum, qui in hoc erant crimine, quàm diuinæ voluntatis rationem habendam. Atque ita irati ad expeditionem se accinxerunt. Iesus verò, & Pontifex Eleazarus cum Senatu cohibebant eos dicentes verbis, priusquam armis rem aggrediendam, & sciscitandum qua mente id fecissent; & si fortè malo animo factum deprehensum sit, tunc demum armis impetendos. Mittunt igitur eo legatos Phineen filium Eleazari, & cum eo decem honoratos in populo, *Qui cognoscant quid sibi volentes altare in ripa construxissent.* Hæc ipse.

L. 5. ant. c. 1. vel 4.

Nec sanè temerè Iosephus, & eum secutus Masius, præcipitis iudicij, atque inconsultæ temeritatis accusant Israëlitas, qui rem, quæ vtrámque in partem accipi posset, & in meliorem deberet, in deteriorem statim interpretati sunt, neque id solùm, sed ignota etiam tum causa erecti altaris ad arma contra fratres suos prosilire ausi sunt. Sed hanc siue promptitudinem, siue temeritatem non parum excusat, ipsius rei, de qua agebatur, conditio, & periculi magnitudo. De religione enim agebatur, pro cuius violatione auertenda, bellum omnium iustissimè suscipi potest. Quia etiam leue in hoc genere peccatum, grauissimo cuipiam alteri facinori tantò præponderat, quantò Dei maior quàm hominum ratio habenda est. Excusat igitur iustissima pietatis cura, & meritissimus diuini honoris zelus. Excusat & diuinæ vindictæ, experientia ipsa non semel, tam in Sina, quàm in Beelphegor, comprobatæ metus: vt ipsi mox significabunt.

XXXIX. *An inconsultè.*

Et quoniam bellum sacrum suscipiebatur, primò in locum sacrum indictus est conuentus; vbi primùm oraretur Deus in tanto negotio, & consuleretur de more. Tum ad explorandam sacrilegam, quæ timebatur, voluntatem, Phinees Sacerdos, legationi præficitur: cuius erga Deum zelus in Beelphegor spectatus iam, probatúsque, & à Deo commendatus fuerat. Phinees, inquam, Sacerdos, qui non solùm redarguere, sed instruere etiã posset peccantes, & ignorantes; vt Sacerdos & sacrorum futurus antistes. Vt autem intelligerent vnanimem omnium tribuum contra se consensum in bellum, de singulis tribubus singuli, iidémque primarij viri, vt pote capita familiarum patrum suorum, vt in Hebræo exprimitur, eliguntur, qui Rubenitis, & sociis eorum, decem tribuum voluntatem denuncient. Vnde mox dicunt, *Hæc mandat omnis populus Domini. Qui venerunt ad filios Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse, in terram Galaad, dixerúntque ad eos.*

Num. 25. — XL. *Mittitur primùm ad eos legatio.*

Qvæ *est ista transgressio? Cur reliquistis Dominum Deum Israël ædificantes altare sacrilegum, & à cultu illius recedentes;* siue enim idolis in huiusmodi altari sacrificaturi erant, siue Deo contra eius voluntatem vtpote alieno loco, sacrilegium admissuri erant, quia ad tabernaculum tantùm, & arcam fœderis sacrificia offerri Deo debebãt, vt
v. 5. patet Deuteronomij duodecimo: cùm enim idolis in omni colle excelso, & sub omni ligno frondoso sacrificaretur, voluit Dominus in eo tantùm loco sibi sacrificari, quàm de cunctis tribubus elegisset, nunc autem elegerat Silo, deinde autem Hierusalem. Itaque ad Iordanem sine sacrilegio non poterat sacrificari. Sed pergit Phinees. is enim hanc habuit orationem, vt Iosepho placet, & rationi consentaneum est, & memor idololatriæ Moabiticæ, *An parum vobis est*, inquit, *quod peccastis in Beelphegor, & vsque in præsentem diem macula huius sceleris in nobis permanet, multique de populo corruerunt.* Illa autem macula permanens vel reatus pœnæ intelligi potest, vt quibusdam placet, vel potius reatus dedecoris, quo facti sunt exprobrabiles in posterum, præsertim recenti adhuc memoria sceleris, antè septem duntaxat annos admissi. *Et vos*, inquit, *hodie reli-*

XLI. *Eius expostulatio.*

quistis Dominum, & cras in vniuersum Israel ira eius desaniet; ne fortè autem illi dicerent: satagite rerum vestrarum, quid vestra intereſt, si nos peccamus? Commune agi periculum illuſtri, recentiſque memoriæ exemplo Achan filij Zaræ confirmat, cuius vnius peccatum in reliquum totius populi corpus redundarit. Hæc Phinees, quæ aliter apud Ioſephum habentur; parum enim penſi habuit Scripturæ argumēta, & rationes vſurpare, & tractare; ſed alia pro arbitrio excogitare maluit, quæ lector ſi ei videbitur, conſulet.

XLII. *Nouē triumm aduerſum fratres charitas.* Sed hoc timoris argumentum eſt, vide alterum charitatis. *Quod si putatis immundam esse terram possessionis vestræ, transite ad terram, in qua tabernaculum Domini est, & habitate inter nos: tantum vt à Domino, & à nostro consortio non recedatis, ædificato altari, præter altare Domini Dei nostri.* Hoc eſt, inquam, non exiguum charitatis & zeli diuini honoris indicium, quando parati ſunt potius partem eis ſuæ hæreditatis, & poſſeſſionis cedere, quàm impietatem & ſchiſma in religione permittere. Charitas ſcilicet non quærit quæ ſua ſunt, & minus eſt temporalium iacturam facere, quàm pietatis & religionis damnum, non ſolùm in nobis, ſed in aliis etiam permittere. Ioſ. c. 22. v. 19.

XLIII. *Rubenitarum ac ſociorum reſponſio.* At Iſraëlitæ, qui trans Iordanem habitabant, inopinata legatione, eiúſque cauſa perculſi, & ſuæ innocentiæ conſcij, magno animi ſenſu atque affectu, iuramento etiam adhibito, atque iterato negant ſe præuaricandi animo altare erexiſſe, ſed in monimentum poſteritati; ſe eadem lege & religione viuere, qua reliqui Iudæi qui ad Occidentalem regionem Iordanis habitarent. Sed vide eximium cordis affectum, quem conduplicata, & penè anhelantia verba ſignificant. *Fortissimus Deus Dominus; fortissimus Deus Dominus ipse nouit, & Israel simul intelliget, si præuaricationis animo hoc altare construximus, non custodiat nos, sed puniat nos in præsenti.* & quæ ſequuntur. Proteſtati ergo ſunt hoc altari excitato, ſe ius habere accedendi ad ſacrificia & victimas, quæ ad tabernaculum Dei fierent ex altera parte Iordanis, in qua erat tabernaculum. Excitarunt ipſi altare, quòd etiam reliquos admoneret non licere illis, qui haberent apud ſe tabernaculum, illos repellere.

XLIV. *Quo placati ſunt legati, totúſque populus.* Qvibvs auditis, Phinees Sacerdos, & principes legationis Iſraël, qui erant cum eo, placati ſunt: & verba filiorum Ruben, & Gad, & dimidiæ tribus Manaſſæ, libentiſſimè ſuſceperunt. Dixitque Phinees filius Eleazari Sacerdos ad eos: *Nunc scimus quod nobiscum sit Dominus, quoniam alieni estis à præuaricatione hac, & liberastis filios Israël de manu Domini.* quoniam tam nocentes, quàm innocentes pœnas daturi erant, vt vnius eiuſdémque membra corporis. Quod iam exemplo Achan probatum fuit. Reuerſuſque eſt Phinees cum principibus à filiis Rubē & Gad de terra Galaad, & retulit filiis Iſraël meliore ſtatu res eſſe opinione ſua. *Placuitq; sermo cūctis audientibus.* Et ſi enim diſplicuerat altare, & periculum erat, ne in poſterum abuſus irreperet, & malum quod putabant contigiſſe, deinceps contingeret; non tamen illud euerti iuſſerunt, audientes bona intentione erectum, veriti ne illi indignatione commoti, arma, quæ vix depoſuerant, iterum aſſumerent, & quidem contra eos, pro quibus ea iam pluribus annis tulerant, *Qui* enim *nimium emungit, elicit sanguinem; & laudauerunt Deum,* Spiritu veræ pacis, & charitatis incitati, qui eos à ciuili bello, & fratrum ſuorum ſanguinitate fundendo, liberaſſet; qua re nihil eis luctuoſius, nihil eorum hoſtibus gratius contingere potuiſſet. Addit Ioſephus gratias Deo à Ioſue per ſacrificia redditas. Sed omittit, quòd ait Scriptura, Rubenitas & Gaditas vocauiſſe altare, quòd extruxerant, *Testimonium nostrum*; quòd *Dominus ipse sit Deus.* Tametſi Comeſtor dicat, videri Ioſephum velle huiuſmodi verba altari ſuper inſcripta fuiſſe. Idque ex eodem Ioſepho affirmat Lyranus, quòd certum eſt, nunc apud Ioſephum non legi. Ioſ. c. 22. v. 30. v. 31. I. Ioſue c. 15.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2590.

I. N. XVIII Qvod enim in edit. vulgata legitur, *mediā inter hos terram in septem partes distribite:* Hebraicè non habetur (*inter hos*) nec Græcè in hoc verſu, nec Chaldaicè. Dicendum exiſtimo hoc loco, *inter*, eſſe idem quod *circa*, vt Baruch ſexto, ver. duodec. *Extergunt faciem ipsorum*, puta ſimulachrorum, *propter puluerem domus, qui est plurimus inter eos*, id eſt, circa eos. ſic Deuter. ſexto, ver. octauo, *Et ligabis ea* (verba) *quasi signum in manu tua, eruntque & mouebuntur inter oculos tuos*, id eſt circa; quæ phraſis etiam reperitur Deuter. vndec. decimo octauo. Sic de Dauide dicitur, *collabebatur inter manus*, primo Reg. vigeſ. primo, ver. dec. tertio

Et iudicium exercetis inter portas, id est circa portas, & alia id genus passim.

2. N. xix. c. 17. v. 14. c. 19. v. 49. Dicuntur metatores isti in funiculo terram distribuisse, geometrico scilicet, atque imaginario, quia lineas animo, atque oculo ab vno loco in alium designant, vt Genebrar. in chron. Lorinus in cap. decimum tertium Act. aliique.

3. N. xxiii. l. 5. ant. c. 1. vel 3. In sortitionibus istis nonnulla peccat Iosephus, quæ iuuat hic seorsim breuiter attingere. *Cùm*, inquit, *ad sortes ventum esset, tribui Iudæ obuenit tota superior Iudæa, pertinens vsque Hierosolymas; latitudo verò eius, Sodomiticum lacum attingebat; In hac sorte vrbes erant Ascalon & Gaza.* Hæc ipse, quæ non sunt omninò probanda. Nam Ascalon & Gaza erant, in hac diuisione in sorte Simeonis, erántque in littore occidentali, quod Simeon & Dan possederunt, vt ipse quoque confirmat quæ tamen prius Iudæ fuerant. Adde quod Iosue cap. 15. v. 45. non Ascalonē, ne apud 70. quidē, sed Azotum, & Accaronē ponit. Improbandus etiam quod Beniamini sortem Simeonis sorti postposuerit, cùm vice versa Scriptura dicat sortem Beniamin semel prius exiisse, deinde Simeonis. Sed quoniam perturbauit Scripturæ ordinem, in cæteris etiam errare coactus fuit.

4. N. xxiii. Quod autem ait Simeonis tribum sortitam esse Idumeæ partem, Ægypto & Arabiæ conterminam, videtur Scripturæ apertè repugnare, quæ Deuter. secundo, ver. quinto de filiis Esaū sic loquitur. *Videte diligenter ne moueamini contra eos; neque enim dabo vobis de terra eorum quantum potest vnius pedis calcare vestigium, quia in possessionem Esau dedi montem Seir*, &c. Quomodo ergo Idumææ partem sortita est tribus Simeon? Cæterum cùm primò ponantur in tribu hac ciuitates tredecim, mirum est in numerando inueniri quatuordecim, in omnibus Latinis emendatis, Hebraicis, Chaldaicis. Græca regia propterea videntur omisisse vltimam, quæ est Saroche, Aldina verò illam quidem omittit, sed aliā inserit. Placet expositio Vatabli, qui duo prima vocabula ad eandem ciuitatem pertinere vult, & dici, *Bersabee, & Sabee*, pro *Bersabee, quæ & Sabee dicitur.* Fuit autem hæc ciuitas terminus terræ Israëlitarum ab Austro, quemadmodum Dan ab Aquilone significatque puteum siue fontem iuramenti, à iuramento & fœdere inito inter Abraham &
Genes. 21. 31. 32. Abimelec regem Gerar. Et rursum inter Isaac
Gen. 26. 19 & eundem regem; eam nunc Gibelinam dici
in tri. Sime. n. 28. Volaterranus affirmat. Vide Adrichomium. Fuerúntque omnes ciuitates (huius tribus) decem & septem. Hæc porrò summa ciuitatum in aliquibus exemplaribus Latinis in textu inuenitur, sed emendata illis verbis carent, sicut & Hebræa, Græca, Chaldaica.

5. N. xxiii. *Quæ autem regio*, inquit Iosephus de quinta sorte agens, *post Carmelum sita est*, intellige Septentrionem versus. *Conuallis ex re nomen habens, tota Asseritis cessit, quæ ad Sidonem est obuersa.* Non clarè satis explicat Iosephus, an Sidoniorum agri, cum ipsa vrbe ad sortem Aser pertinuerint, sed paulo post id perspicuè negat. Ait enim, *Sidoniorum autem Armaorum, Amathæorum, Arithæorum agri nihil ad hanc diuisionem pertinuerunt.* Contra verò Scriptura Sidonios & Amathæos, siue Emathæos, cæterasque gentes, quæ ad Libanum sitæ sunt, se deleturum spondet à facie filiorum Israël, vt habetur suprà cap. 13. Imò etiam ibidem iubet, vt veniant in partem hæreditatis Israel. v. 7.
Et re ipsa Emath, vnde Amathæi, in tribu Nephtali ponitur. Sidon autem & Tyrus in sorte tribus Aser constituuntur. cap. 19. 35 cap. 19. 28. & 29.

6. N. xxvi. Nec illud omittendum dici hic aliquoties ciuitates refugij, vbi prima tantùm illius numeri, erat ciuitas refugij, verbi gratia Numero viges. primo. de tribu Ephraim, *Vrbes confugij Sichem & Gazer*, &c & tamē prima tantùm est vrbs confugij, vt patet ex cap. viges. & numero viges. septimo, *Filiis quoque Gerson Leuiticis generis dedit de dimidia tribu Manasse confugij ciuitates Gaulon in Basan, & Bosram*, &c. Gaulon duntaxat est ciuitas refugij. Idem dicendum versu triges. secundo, & triges. sexto & triges. septimo, Hebraicè & Chaldaicè, & ferè apud Septuaginta habetur numerus singularis. In Latino autem vox *ciuitates* ad totum numerum sequentem refertur, vox autem *confugij* ad primam duntaxat.

7. N. xxix. Visum autem est obiter hoc loco cum Masio ex antiqua Hebræorum traditione, & Dauidis Kimhi confessione obseruare, duos versiculos quibus quatuor Rubenitarum vrbes, cum suis suburbanis referuntur, in Hebræo textu antiquissimo desiderari, etsi in nonnullis antigraphis reperiantur codicibus, sicut & apud Chaldæum Paraphrastem. Vt intelligatur non sine causa nonnunquam ab Hebræorum codicum authoritate ad Latinos, Græcósque prouocari, in quibus hæ quatuor vrbes cum mentione, Iordanis, Iericho contis, & asyli, quæ abest Hebræis, vtrique leguntur.

8. N. xliv. Finium Chanaan, id est in fines Chanaan. Hebraicè in terram Chanaan, quomodo etiam habent Septuaginta, & Chald. & Latina vulgata in bibliis regiis.

Digitized by Google

ANNVS MVNDI 2597. DILVVII 941. 4. ÆTATIS 134. EXITVS AB ÆGYPTO 54. IOSVE 107. PRINCIPATVS 14. Eleazari 15. Domvs Dei in Silo 8. Amyntæ 22. Imperii Assyr. 666.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1456.

I. *Ratio temporis & annus 2. sabbaticus.* HOSCE annos septem quia rebus ipsis distinguere, Scriptura duce, non possumus, neque vsquam distincta inuenimus, & pro arbitratu, iudicióque nostro separare nec volumus, nec debemus, necessariò tractatione, & quidem admodum breui, coniungimus. Vno enim propemodum verbo expedire omnia possumus. Hic ipse tamen annus Eleazari decimus quintus, anno sabbatico secundo nobilis est, quem existimamus, florente adhuc apud Israëlitas pietate, & Iosue clarum Reipublicæ administrante, diligenter obseruatũ fuisse. Neque Rabinos audire placet, negantes eum annum remissionis secundum explere potuisse, cùm enim primum annum sabbaticum tardius, alienóque in loco collocarint, necesse est eos deinceps, vel inuitos errare. His porrò annis facilè, vel tacente me intelligi potest tribus cis Iordanem positas, hæreditatem & possessionem suam singulas adiisse; leuitas etiam in ciuitates sibi assignatas tam vltra quàm citra Iordanem demigrasse. *in Seder Olam cap. 11.*

II. *Habitatio Iosue.* IPSVM autem Imperatorem in multa apud populum gloria, ac veneratione viuẽtem, vrbem quam postulauerat Thamnath Saraa in monte Ephraim ædificasse, & habitasse in ea. Etsi Iosephus, dicat Iosue apud Sichima, quę dicitur Sichem, elegisse domicilium. Satius erat Iosepho, si statuerat à Scriptura discedere, ei in Silo ad sacrum tabernaculum præbere habitationem. Errandi autem occasionem accepit, ex eo quod cap. vigeſ. quarto huius libri dicitur Iosue cõgregasse in Sichem omnes tribus Israël. At non indicuntur semper regni comitia in regiam; neque Ecclesiæ concilia in Pontificiam ciuitatem. *l. 5. ant. c. 1. vel 4. in fine.*

III. *Electa in montanis.* MIRVM autem in primis videtur primos illos patres sic amantes fuisse montium, vt in illis habitationem sibi vltro deposcerent. Caleb petijt montem Hebrõ, Iosue postulauit montem Ephraim. Vnde Hieronymus in Epitaphio Paulæ, *Sepulchra quoque in monte Ephraim, Iesu filij Naue; & Eleazari filij Aaron sacerdotis è regione venerata est; quorum alter conditus est in Thamnathsare, à Septentrionali parte montis Gaas, alter in Gabaa filij sui Phinees; satisque mirata est: quod distributor possessionem, sibi montana & aspera delegisset.* Hæc Hieronymus. Esaü quoque montes Seir adamauit, vbi Horræos, antiquos populos, deleuit. In montibus habitauit Helcana, & filius eius Propheta domini Samuel, & Elias, & Elizæus. Plurimi quoque Prophetæ in monte Carmeli sedes habuerunt. Et reges Iuda primò in monte Hebron, deinde in monte Hierusalem, & Sion. Reges item Israëlis post diuisionem illam, quæ initio regni Roboami contigit, primò in Sichem, tum in Thersa, denique in Samaria regni primaria sedem, domiciliúmque collocarunt. *Gen. 36. 8. Deut. 2. 22.* *3. Reg. 12. 25.* *3. Reg. 16. 24.*

IV. *Et quamob causam.* CVIVS electionis pro diuersis hominum affectibus, iudiciisque multæ causæ occurrere possunt. Aliqui sanitatis rationem videntur habuisse, & liberiore in montibus, ac puriore aëre, diuturniorique luce voluisse frui: alij fortasse delectationem secuti sunt, & ipsa amœna lucorum, & syluarum, & vinearum, & scaturigines fontium cum iucunditate contemplantes; amabilem item, variúmque circumquaque prospectum in subiectas valles, atque campestria, in montibus vitam libenter agitarunt. Nisi fortè principes viri vtilitatem quoque, ac securitatem complexi sunt, quod montana castra, & ciuitates facilius defendi, difficilius expugnari possunt. Quæ causa fuit Romanis bellatoribus, vt ad statuenda castra passim loca editiora capesserent. Sancti denique viri, quorum conuersatio in cœlis est, quorum familiaritas cum Deo, & Angelis eius, ad eum quam proximè accedere concupiscunt. Sed age redeamus in viam.

V. *Ædificat Thãnath.* ÆDIFICAVIT ergo his annis Iosue Thamnath Sara. Quam Hieronymus

loco citato vocat Thamnath Sare, & apparet additam vocem Sara, vel Saraa, siue Serach סרח ad differentiam alterius Thamna, vel Thamnata, quæ fuit in tribu Dan, cuius est mentio decimo quarto Iudicum, in principatu Samsonis. Hæc autem nostra sub Romanorum Imperio vna fuit ex vndecim Iudææ toparchiis, ordi-
n. 96. ne quarta, vt ait Adrichomius in tribu Ephraim. Non existimo autem hanc ciuitatem totam à fundamentis, Iosue rerum potiente excitatam, cùm Scriptura dicat datam Iosue vrbem, quam postulauerat: erat ergo quæ postulabatur vrbs; sed aut vetustate, aut bellicis motibus ruinosam à Iosue restauratam, mœnibus cinctam, ædificiis, publicis & priuatis ornatam, communitam propugnaculis &c. Ad hæc enim natura idoneam fuisse, iudicium Romanorum imperatorum non ineptam coniecturam præbet.

Qvid interim Israëlitæ omnes? Non videntur sanè inchoasse, aut redintegrasse bella hoc tempore, sed quietis opportunitate, & tacitis quasi induciis benè vsi, Principis etiam sui exemplum secuti, reparasse, & restaurasse in suis singuli sortibus, quæ bellorum furore conquassata fuerant: noua etiam passim extruxisse ædificia, quæ communibus vsibus, vt synagogas, prætoria; quæque priuatis singulorum deseruirent. Aliqui etiam, vt fit, inerti se otio dediderunt, & familiaritatem cum antiquis terræ incolis contrahere cœperunt. Vnde postea facilè persuasi sunt, ab eis tributum potius exigere, quàm eis vitam ex diuino mandato eripere; quæ prima illis mali labes fuit, ex qua paulatim ad summam Idololatriæ perniciem gradum fecere. VI. *Quid interim Israelitæ.*

ANNVS MVNDI 2599. DILVVII 943. 4. ÆTATIS 136. EXITVS AB ÆGYPTO 56. IOSVE 109. PRINCIP. 16. Eleazari Pont. 17. Domvs Dei in Silo 10. Amynthæ 24. Imperii Assyr. 668.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1454.

Narrationem quam in hunc annum cõiicimus, non certa chronologiæ scientia, sed probabilis coniectura confirmat. Cùm enim duę I. *Prior Iosue concio quâ de contigerit.*
c. 23. & 24. cohortationes ad populum ab Imperatore Iosue factæ duobus postremis huius libri capitibus contineantur, quas constet habitas postremis eiusdem principis annis; non videtur admodum probabile populum vniuersum ab eo bis eodem anno fuisse conuocatum. Sed primùm quidem hoc anno, cum iamiámque sibi mortem adesse opinaretur. Quod ea
c. 23. 14. verba apertè docent, *En ego ingredior viam vniuersæ terræ*, omnium scilicet mortalium, quibus dictum est, *Puluis es, & in puluerem reuerteris.* Deinde anno sequenti; cùm vitam, qua aliquanto longius protracta vsus fuerat, ad extremam periodum peruenisse, vel certioribus signis, vel ipsa etiam fortasse diuina reuelatione didicisset.

Qvod ergo ait Scriptura Iosue euocasse omnem ad se Israëlem, idque *euo-* II. *Et quanto tempore à diuisione terræ.*
l. 5. ant. c. 1. *luto multo tempore, postquam pacem dederat Dominus Israeli, subiectis in gyro nationibus vniuersis*; Iosephus viginti annos interpretatur, satis sibi ipsi consentiens. Cùm enim putet Iosue Rempub. viginti quinque annis administrasse,
q. 1. inc. 14. & quinque annis bella confecta, rectè anno post vigesimo, id est vltimo
cap. 24. 1. vitæ hanc concionem habitum opinatur; verùm neque ille tot annis in imperio fuit vt anno sequenti docebimus, neque vna fuit concio, sed duæ, vt ex Scriptura constat, docéntque Serarius, Abulensis, & Masius diligenter, quas Iosephus confudit; neque vnius anni, vt nobis videtur. Torniellus hoc spatium trium ferè annorum esse voluit, quia decem tantum annis vult Iosue Rempublicam administrasse; nos qui ei septemdecim tribuimus, eam Scripturæ phrasim de spatio decem annorum accipiendam putamus. Nam anno sexto

principatus Iosue impositus est bellis finis, anno autem septimo terra primùm quieuit à prælijs, & diuisa fuit; præsens autem annus est eiusdem Magistratus decimus sextus. Qui rectè *iam longæuus, & persenilis ætatis* dicitur, vt qui nouem annis centesimum esset supergressus.

III. *Vbi habita Comitia.* Sed nec certus etiam est horum comitiorum locus, putat Caietanus eodem loco celebratum hunc conuentum, quo posteriorem: id est in vrbe Sichem. Iosephus qui priorem cum posteriore miscuit, accitos ad se in Sichima Israëlitas à Iosue dicit, quia ibi eum sibi domicilium elegisse, non rectè, vt antè dixi, quippe contra Scripturam asseruit, quæ ait eum in Thamnath Sara à se ædificata habitasse. Si ergo iuxta Scripturam conuentum geminũ constituere volumus, & priore iuxta Iosephum accitos Israëlitas, ad habitationem Iosue, sentimus, hæc priora comitia in Thamnath celebrata esse dicendum erit. Quod Rabinis quibusdam apud Masium & Serarium, ipsique etiam Serario visum est. Verùm Masius, etsi eam opinionem non improbat, conuentum tamen habitum in Silunte putat, loco scilicet sacro, & idoneo, in quo vera in Deum pietas ac religio toti populo commendaretur. Cui sententiæ etiam quæ de visione Angelica, & sacrificiis mox dicemus, non exiguam concilіant fidem.

[Marginal notes: Ad. Iosue 14. a. 2. — in cap. 23. & 24. Iosue q. 4.]

IV. *Qui cōuocati.* Vocavit autem, inquit Scriptura, *omnem Israëlem*; at neque id fieri poterat, neque oportebat, sed præcipuos quosque, & qui totum populum repræsentabant, sat erat conuenire. Ideóque omnem Israëlem interpretatur, *Maiores natu, & principes, ac duces, & magistros.* Primos Hebræi vocant זקנים Zekenim, id est *seniores*, siue ipsum Senatum; Septuaginta ex eodem ætatis fonte γερουσίαν, nam vocabulum Sanedrim multò posteriùs, ex Græco συνέδριον confictum est. 1.
Secundi sunt ראשים, Raschim, *Principes*, quos Hebræi capita populi, Græci ἄρχοντας dixere, singularum scilicet tribuum primates, ac tribunos, quales Numerorum septimo describuntur. 2.
שפטים Tertios Hebræi Sophetim, Græci δικαστάς, id est, *Iudices*, vocarunt, sicut & Hieronymus ipse capite sequenti. Quo nomine non solùm intelliguntur qui lites in foro diiudicabant, centuriones, quinquagenarij, quique denis, millenisque ex consilio Raguelis præerant, sed maximè qui populum cum imperio, tam pacis quàm belli temporibus regere poterant; quales fuerunt qui post Moysem Rempub. Hebræorum administrarunt, Iosue, Othoniel, Gedeon, aliique. 3. Exod. 17
Postremos שטרים Soterim, quos Septuaginta interpretantur γραμματεῖς, id est *Scribas, legisque doctores*, puta Sacerdotes ac Leuitas, de quorum ore lex requiritur, in primisque summum ipsum Pontificem. 4.

V. *Iosue oratio.* In hoc tot, taliúmque virorum concessu totius Populi princeps concionem habet, toto capite vigesimo tertio, per summa, vt arbitror, capita comprehensam. Et apparet in ea boni Imperatoris ac Deum timentis non solùm senilis prudentia, sed cana etiam, & grauis eloquentia. Eius orationi personæ dignitas ipsa per sese, & plena veneratione canities, non leue ad persuadendum pondus affert. Erat enim ipse omnium Israëlitarum ætate Pater, officio ac dignitate Princeps, dulci in subditos omnes facilitate, atque amore germanus; & rerum gestarum gloria, ac meritis laudatissimus Imperator. Quæ tamen ipse præ demissione animi in sua causa non ponit, sed statim in ipsum intuens finem ad quam adhortationem suam dirigebat, beneficiorum recens à Deo acceptorum commemoratione (recentia enim magis mouent quàm antiqua) Israëlitarum animos ad Dei amorem & cultum suauiter inflectit. *Vosque cernitis omnia quæ fecerit Dominus Deus vester cunctis per circuitum nationibus, quo modo pro vobis ipse pugnauerit, & nunc quia vobis forte diuisit omnem terram ab orientali parte Iordanis, vsque ad mare magnum.*

VI. *Cum generali adhortatione.* Verum quia ista beneficia iustissimus de causis nondum ad coronidem perducta erant, vt superiùs dictum est non semel, & capite secundo Iudicum & tertio latè refertur, perfectæ victoriæ spem certissimam facit, *Multaque adhuc*, inquit, *supersunt nationes. Dominus Deus vester disperdet eas, & auferet à facie vestra, & possidebitis terram, sicut vobis pollicitus est.* Certissimam, inquam, vt pote ex ipsorum alacritate, & in Deum amore ac voluntate, & mandatorum obseruatione dependentem. *Tantùm confortamini, & estote solliciti vt custodiatis cuncta, quæ scripta sunt in* Iosue c. 23. v. 5. — v. 6.

Digitized by Google

volumine legis Moysi, & non declinetis ab eis, neque ad dexteram, neque ad sinistram. Tectior est hæc adhortatio, vt pote vniuersè, & in genere tradita ad laboriosam militiam, & Chananæorum reliquias è finibus suis exterminandas: hoc enim maximè ab eis Moses in lege exigebat, sed accommodata iis, qui pacem, etiam cum Dei offensa coniunctam, belli laboribus anteferebant.

VII. *Et particularis de vitanda alienigenarum consuetudine.*

Qvoniam verò populus rudis, cuius hæc auribus inferenda postmodum erant, magis particulari admonitione rerum obseruandarum indigebat, in specie monet quæ vitanda, quæ facienda sint; *ne postquam intraueritis ad gentes, quæ inter vos futuræ sunt, iuretis in nomine deorum earum, & seruiatis eis, & adoretis illos. Sed adhæreatis domino Deo vestro: quod fecistis vsque in diem hanc.* (Iosue c. 23. v. 8.) Non exprobrat peccata præterita, quia morte eorum, qui deliquerant iam expiata erant; sed præsentem virtutem collaudat, vt crescat. Notum enim est illud,

——— laudatáque virtus
Crescit, & immensum gloria calcar habet.

(v. 23.) Nec est quod aliquis huiusmodi laudem vanitatis arguat, ex cap. viges. quarto, vbi cùm iubeantur auferre Deos alienos de medio sui, iam inquinati videntur Idololatria, sed Deos alienos ibi interpretatur Sà, Idola in bello capta; quæ scilicet materiæ preciosæ gratia, aut curiositatis retinebantur in memoriam antiquitatis, quæ tamen auferri præcipit, periculi causa.

VIII. *Idque vehementer inculcat.*

Incvlcat porrò Iosue, quod maximè animis populi insidere cupiebat, plenæ scilicet victoriæ expectationem. Subdit enim. *Et tunc auferet Dominus Deus in conspectu vestro gentes magnas & robustissimas, & nullus vobis resistere poterit. Vnus è vobis persequetur hostium mille viros: quia Dominus Deus vester pro vobis ipse pugnabit, sicut pollicitus est*, (c. 23. v. 9.) sæpius Leuitici viges. sexto. Exodi viges. tertio. Iosue decimo, versu octauo, decimo, vndec. duodecimo, vbi etiam promissa in rem deducta inuenies; (v. 7. 8. v. 17. 18.) *Hoc tantùm diligentissimè*, inquit, *præcauete*, id est, prouidete, *vt diligatis Dominum Deum vestrum*, in eo quippe posita sunt omnia. *Dilige*, aiebat Augustinus, *& fac quod vis.*

IX. *Etiam iniecto terrore.*

Qvoniam verò totus rei cardo in eo vertebatur, vt à cultu idolorum reuocaret Israëlitas, & eam ipsam ob causam à consuetudine, familiaritate, affinitate idolis dediti populi; in eo insistit acrius, & imminentia pericula, & damna protestatur, extrema quasi voce moribundus, certissimam de futuris malis coniecturam capiendo, ex promissorum bonorum præsenti possessione. (Iosue c. 23. v. 12.) *Quòd si volueritis*, inquit, *gentium harum, quæ inter vos habitant, erroribus adhærere, & cum eis miscere connubia, atque amicitias copulare: Iam nunc scitote quod Dominus Deus vester non eas deleat ante faciem vestram, sed sint vobis in foueam,* (v. 13.) *ac laqueum, & offendiculum ex latere vestro, & sudes in oculis vestris, donec vos auferat, atque disperdat de terra hac optima, quam tradidit vobis. En ego hodie* (v. 14.) *ingredior viam vniuersæ terræ, & toto animo cognoscetis quòd de omnibus verbis, quæ* (v. 15.) *se Dominus præstiturum vobis esse pollicitus est, vnum non præterierit incassum. Sicut ergo impleuit opere quod promisit, & prospera cuncta venerunt; sic adducet super* (v. 16.) *vos quicquid malorum comminatus est, donec vos auferat, atque disperdat de terra hac optima, quam tradidit vobis. Eò quòd præterietis pactum Domini Dei vestri, quòd pepigit vobiscum, & seruieritis diis alienis, & adoraueritis eos: citò atque velociter consurget in vos furor Domini, & auferemini ab hac terra optima quam tradidit vobis.* Hanc concionem per certa capita perstringere voluit Iosephus, sed ita pro arbitrio eam deformauit, vt videri possit aut eam non legisse, aut meliorem, vulgóque plausibiliorem reddere voluisse.

X. *Diuinitus confirmatur.*

Magnvm huic sanctissimi senis orationi pondus diuinitus allatum est, ex Angelica reprehensione, à qua ferè temperauerat Iosue. Huic enim adhortationi colophonem, vt aiunt, apposuisse arbitror eam Angeli visionem, quæ in libro Iosue prætermissa, capite secundo Iudicum relata est; occasione eiusdem culpæ post mortem Iosuæ iteratæ: fœderum scilicet cum alienigenis initorum, quæ Iosue tanta animi contentione dissuaserat, atque disiecerat. Iungit etiam huic concioni Angelicam visionem Torniellus, licet vtramque ad eundem annum retulerit; alij maluerunt id prodigium cum

postrema Imperatoris exhortatione coniungere. Verùm res ipsa apertè pro nobis facit. Vtut sit eam visionem viuo Iosuë contigisse, vt alios non optimæ notæ Scriptores omittam, sentit quoque Abulensis in secundo cap. Iudicum quęstione prima, idémque sæpius iterat, in sequentibus. Et meritò, alioqui enim nihil causæ apparet, cur ibi vlla fieret Iosuë mentio, & nominatim cur mox ab ea apparitione, dimissus à Iosuë populus diceretur in possessiones suas. Quod cum hac nostra sententia pulcherrimè congruit. Etsi autem sentire videtur Augustinus, & Serarius, cum Iosepho, hanc Angeli reprehensionem post mortem Iosuë factam; ea tamen repetitio, quam in hac mentione Iosuë agnoscunt, æquè in Angeli obiurgationem, ei planè connexam cadit. (q. 12. & 14. in Iud. — in c. 2 Iud. dub. 4. — l. 5. c. 2.)

XI. *Apparitione & reprehensione.*

CVM ergo Israëlitæ stimulante auaritia, quæ prætextu misericordiæ, atque humanitatis tegebatur, & studio inertis otij suadente passim in possessionibus suis maluissent Chananæos habere tributarios quàm deletos; monuit eos sæpius Iosuë publicè, priuatimque vt hæreditatem suam à Chananæis, quos diuina sententia proscripserat, perpurgarent; cauerentque ne eorum consuetudo, atque commercium, ipsosmet præcipites daret in ruinam, vt proxima concio apertè comprobat. Verùm cùm maius esset malum, quàm vt vel admonitione curari, vel aperta vi posset abscindi, vt fusius disputat Abulensis, misit Dominus Angelum, cuius oratione peccatores non reprehenderetur solùm, sed in lachrymas etiam soluerentur. (q. 9. & 10. in c. 2.)

XII. *Angelica.*

ANGELVM, inquam, neque enim audiendi Hebræi, qui Phineem fuisse dicunt, aut etiam, qui legatum aliquem, vel Prophetam à Deo missum arbitrantur, in quibus Vatablus, quem Sà videtur secutus, quos August. Theodor. Abulen. Serarius, Lorinus, Caiet. aliique refellunt. Nec causa est cur à perspicua Scripturæ asseueratione discedamus; nec Propheta quispiam plus populum, quàm ipsemet Imperator tot prodigiis nobilitatus, tantisque beneficiis populo charissimus, auctoritate valuisset, denique non dixisset Propheta, *Eduxi vos de Ægypto*, sed, vel de more præmisisset, *Hæc dicit Dominus*, sicut ipsemet Iosuë in postrema ad populum concione, vel phrasim in tertiam personam vertisset. Ille autem ipse videtur fuisse Angelus, qui pridem in Galgalis eidem Duci apparuerat, & ad id nunc indicandum de Galgalis dicitur ascendisse, ad renouandam memoriam beneficiorum illic diuinitùs acceptorum; vt notauit ex Theodoreto Serarius. Eum autem diximus anno primo Iosuë videri Michaëlem præpositum Ecclesiæ Dei. (q. 12. — q. 6. — q. 2. — in c. 2. dub. 3. — in c. Act. — c. 24. 2. — q. 6. in Iud. — n. 88.)

XIII. *Vbi facta videatur.*

VENIT autem ad locum, quem Hebræi Bochim, Græci Clauthmona, Latini flentium, ex euentu appellauere, quem Adrichomius cis Galgala in tribu Beniamin ponit, incerto situ. Aliqui volunt vel in Silunte, vel in suburbiis eius fuisse, quia mox dicitur, Israëlitas ibi immolauisse hostias Domino; quod facere nisi in Sanctuario, quod erat tum Silunte non licebat; quod tamen non fuisse perpetuò obseruatum, sacra historia deinceps non semel ostendit. Addunt correcti Septuaginta ascēdisse Angelum istum etiam ad Bethel, & domum Israël: quo significatur eum varias Israëlitarum vrbes peruolasse, & Siluntem coëgisse, Vel per Bethel, & domum Israël, intelligendi Bethelitæ, & Israëlitæ, qui eò loci conuenerant, vt ait Serarius: qui etiam putat Bethel appellatiuè, pro domo dei, quæ tum erat Silunte, accipi posse; quod sanè non displicet, neque enim crediderim viuo Iosuë alibi, quàm in Sanctuario sacrificatum, quod etiam valde suadent illæ turbæ, quæ non ita pridem propter altare à Rubenitis excitatum, motæ in toto populo fuerant. Cùm ergo Silunte auditum esset apparere sub ipsam vrbem Angelum, qui è Galgalis ascendisset, Iosuë memor illius qui sibi in agro vrbis Iericho pridem apparuerat, eò cum vniuerso cœtu profectus est, vt Torniellus quoque sentit. (κλαυθμών — Iud. 6. 20. c. 13. 19. — 1 Reg. 7. 9. 10. — Iosuë 5. 13. — 4. sta. an. 10.)

XIV. *Eius oratio.*

HÆC autem fuit eius oratio, *Eduxi vos de Ægypto, & introduxi in terram, pro qua iuraui patribus vestris: & pollicitus sum, vt non facerem irritum pactum meum vobiscum in sempiternum: ita duntaxat vt non feriretis fœdus cum habitatoribus terræ huius, sed aras eorum subuerteretis: & noluistis audire vocem meam: cur hoc fecistis? Quam ob rem nolui delere eos à facie vestra: vt habeatis hostes, & dij eorum sint vobis in ruinam.* Non accusat Idololatriæ, sed fœderum cum Chananæis inito- (Iud. 2. v. 1. — v. 2. — v. 3.)

rum, & altarium, in ipsorum videlicet gratiam, non euersorum; ex quo intelligitur eos nondum ad idolorum cultum prolapsos, id enim maximè arguendum fuisset; & rectè diuinam hanc legationem ad Iosue principatum pertinere, & ad hunc ipsum conuentum, in quo Iosue eorum in Deum fidem cõmendat. Vide autem antithesin. Inierunt Hebræi fœdera cum Chananæis contra Dei voluntatem, ex Dei voluntate eosdem habituri sunt hostes; Diis eorum pepercerunt, nec ipsorum aras diruere voluerunt; idem vltore Deo, in ruinam futuri sunt Israëli.

QVANTA autem vis atque efficacitas fuerit in dicentis oratione, aut persona XV. *Eiusdemque effectus.*
potius, satis ex effectis ipsis liquet. Nam omnes protinus concussi animis in lachrymas proruperunt. *Cumque*, ait Scriptura, *loqueretur Angelus Domini hæc verba ad omnes filios Israël, eleuauerunt ipsi vocem suam, & fleuerunt; & vocatum est nomen loci illius locus flentium siue lachrymarum*, commotis iam videlicet ac labefactatis imperatoris oratione animis, pondus angelicæ reprehensionis incumbens, illas excussit lachrymas, quas etiam, vt diuinum facilius numen exorarent, sacrificiis cumularunt. Nam sequitur, *Immolauerúntque ibi hostias Domino*, quæ scilicet in lege appellantur pro peccato. Nec vanum est existimare valuisse ad aliquod tempus, ad salutem populi salubrem admonitionem, quæ ad ima corda descendisset, vt in malum inclinantem, aut proruentem potius populum retineret. Verùm iis contigit, quod nonnullis solet, vt ait D. Gregorius, qui ad horã compunctionis soluuntur in fletus, mox autem ad prius perpetrata peccata ita redeunt, quasi ea nunquam ante planxissent. Nam nusquam legitur istos fœdera malè inita distraxisse, aras prophanas euertisse; impios meritis iampridem suppliciis, ex Dei consensu, imò imperio, & voluntate mactasse.

[Iud. 2. 4.] [Leuit. 4.]

ANNVS MVNDI 2600. DILVVII 944. 4. ÆTATIS 137. EXITVS AB ÆGYPTO 37. IOSVE 110. PRINCIP. 17. ET VLT. ELEAZARI PONT. 18. ET VLT. DOMVS DEI IN SILO 11. AMYNTHÆ 25. IMPERII ASSYR. 669.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1453.

PERVENIMVS ad postremum clarissimi Imperatoris tam vitæ quàm principatus annum; in quem etiam annus Iubilæus quinquagesimus secũdus ab orbe condito incidit. Et de ætate quidem aperta Scripturæ assertio, quam in Indice posuimus, omnem sustulit controuersiam; de Magistratus autem duratione cùm tacuerit, latam aperuit dubitandi viam; vt iam de ea vsurpari possit illud, quot capita, tot sententiæ. Ex quo factum etiam videtur, vt quidam rem nimium incertam rati, & scripturas inter se committere formidantes, de ea nihil pronunciare ausi sint, vt liberiores essent in Iudicum annis, eorúmque interregnis definiendis. Alij eius annos in quadraginta annis Othonielis primi Iudicis immittunt, atque includunt. In quibus Abulensis, Ribera, Lyranus, & si qui alij. Qui autem eius annos nominatim exprimunt, admodum varij sunt, & in octo vel nouem opiniones diuisi. In quibus recensendis, (non enim examinandis, nam id longum foret, & minimè necessarium, cùm vna propè stabilita, reliquæ spontè corruant,) vt gradatim progrediamur.

[I. *Ratio temporis.*] [Iosue 24. 29. Iud. 2. 8.] [Sethus Caluis. Serar q. 7. in 2. Iudicum] [q. 12. in c. 3. Iud. l. de templ c. 2. in c. 6. l. 3. Reg.]

OMNIVM, quos quidem legerim, paucissimos ei tribuit Adrichomius, qui annis eum septem duntaxat præfuisse vult. Altera tres isti numero annos addit. Nam Torniellus, Iosue septem annos detrahit, quos senioribus, qui illi in Reipub. administratione successisse dicuntur, largiatur. Decem quoque Mercator ei tribuit & Temporarius, quibuscum sentit etiam Caietanus cum gubernationi Mosis & Iosue annos simul assignat quinquaginta apud Lorinũ. Tertia opinio ad quatuordecim progreditur. Sic putat Moses quidã Maimonius apud Genebrardũ in Iosue, & Masium in cap. vltimũ Iosue, tot enim annis vult eũ Mosi superuixisse,

[II. *Et variæ de Iosue principatu opiniones.*] [an. 2591 n. 14. in chronol.] [in 13. Act. Apost.] [Chron.]

quem illi, etsi malè opinantem, ex ruinoso tamen fundamento refellunt. Quarta peruenit ad septem decim, siue octodecim. Eadem enim sententia est, & eodem nixa fundamento ex tertij Regum sexto, vbi anni ab Exodo vsque ad iacta templi Salomonici fundamenta quadringenti octoginta numerantur; sed qui octo decim dicunt, in numerando falluntur: nec animaduertunt si octodecim anni Iosue tribuantur, quartum Salomonis non fore quadringentesimum octogesimum, sed quadringentesimum octogesimum primum. Fuerunt enim tantùm quadringenti septuaginta nouem integri, in anno autem quadringentesimo octogesimo, qui fuit quartus Salomonis, iacta sunt templi fundamenta. In hac ergo sententia quam putamus esse verissimam, vt mox explicabimus, sunt Ioan. Lucidus, & Genebrardus in chron. Ioannes Benedictus in illum Regum locum, Brougtonus in concentu, septendecim: sicut & Temporarius, Tremellius, & Beroaldus, & Heluicus in chronologia octodecim; nec ab ea dissentit Torniel. si suos Iosue annos, senioribus mutuò datos, restituat. eadem quippe templi fundamento nititur. [v. 31.] [a l. 3. c. 4.]

III. *Opinio Iosephi & Eusebij.*

Qvinta est Iosephi, quæ ascendit ad viges. quintum, ait enim Iosue post mortem Mosis viginti quinque annis Reip. præfuisse. Eum Zonaras sequitur indiuiduus comes, neque vnquam deserit, siue benè siue malè sentientem. Illi sex menses addit Codomanus, vnum annum Beda, & Freculphus, & Comestor, quos idem cum Iosepho sensisse crediderim. In hac classe est etiam Gordonus noster, & Bellarminus. [l. 5 ant. c. 1. fi.] [lib. de 6. ætat.] [t. 1. l. 2. c. 9.]

Sexta est plurimorum communis sententia, quæ ab Eusebio celebrata multos habuit sectatores. Nam Sulpitius Seuerus, *De imperij Iosue tempore*, inquit, *parum definito, frequens tamen opinio est eum viginti septem annis præfuisse Hebræis*. Idem omninò sentit Augustinus, Isidorus lib. de vita & morte sanctorū. & in chronol. Nicephorus Constant. Chronicon Alexandrinum, & ante Eusebium Clemens Alexandr. & Africanus, & in recentioribus Gagneius, Bibliander. [l. 1. sacr. hist.] [l. 18. de ciu. c. 11.] [cap. 7.] [l. 1. stromat.]

Septima, si quis eam à proxima separare voluerit, addit opinioni Eusebij vnum annum. Estque ferè Hebræorum communis. Nam Seder Olam cap. duodecimo ait Iosue viginti octo annis rexisse Israëlem, cui subscribunt Rabbini Salomon & Kimhi apud Masium, qui cap. vlt. Iosue eandem etiam ipse amplectitur. Sicut & Phrygio Constantinus, & alij. [v. 31.]

Octaua est Iulij Hilarionis, qui vult Iosue vixisse in principatu annos vnum & 30. Cui adiūgi possunt qui 30. duos, in quibus Sebastianus Verronius, & Functius, nec moror Hebr. quendam nugatorem, qui sub Philonis nomine biblicas cōsarcinauit antiquitates, nugis fabulisq; plenissimas, scribitq; Iudæis præfuisse annis 40. [t. 7. bibl. patr.]

IV. *Propria sententia.*

In hac tanta opinionum varietate eam solam existimamus solida veritate subsistere, quæ Iosue annos septendecim assignat; sic enim quadringentesimus annus ab exitu Hebræorum ex Ægypto, erit quartus Salomonis, idémque primus à iactis templi fundamentis: & Iudicum anni omnes constabunt, prout in Hebræis codicibus, & editione vulgata digesti sunt, quos sub vnum lectoris aspectum ponere operæ precium visum est.

Moses rexit populum	40. annis in deserto.
Iosue in Chananitide.	17.
Othoniel primus Iudicum	40. Iudicum 3. 11.
Aod secundus annis	80. Iud. 3. 30.
Barach & Debora	40. Iud. 5. 32.
Gedeon quartus	40. Iud. 8. 28.
Abimelech quintus	3. Iud. 9. 22.
Thola sextus	23. Iud. 10. 2.
Iair septimus	22. Iud. 10. 3.
Iephthe octauus	6. Iud. 12. 6.
Abessan nonus	7. Iud. 12. 9.
Aialon decimus	10. Iud. 12. 11.
Abdon vndecimus	8. Iud. 12. 14.
Samson duodecimus	20. Iud. 15. 20.
Heli pontifex	40. 1. Reg. 4. 18.
Samuel & Saül	40. Act. 13. 21.

Digitized by Google

David Rex 40. 2. Reg. 5. 5.
Salomon fundat templum 4. 3. Reg. 6. 2.

Summa est 400.

Si hunc annorum Iosue numerum vel auxeris vel diminueris, necessario annus fundati templi vitiosus erit; quòd qui dixerunt magnam meritò incurrerunt temeritatis notam: in quibus Melchior Canus in locis Theologicis. De singulis autem Iudicibus etsi suus erit deinceps dicendi locus; hic tamen vniuersè dicendum est annos interregnorum, siue seruitutum in Iudicum annis esse comprehensos; nec separatam facere chronologiam, sed simul cum Iudicum annis currere, exempli causa; in Othonielis annis, octo anni seruitutis sub Cusan rege Mesopotamiæ continentur, & ita de cæteris. Itaque anni Iudicum sunt spatia temporis intersecti inter duos Iudices.

Hanc postremò chronologiam vehementer cõfirmant difficultates in quas se illi conijciunt, qui aliam quamuis instituunt, nam Masius Samsonem ex Iudicum numero exautoratũ dimittit, Capellus 72. annos Aodo eripit, nã de 80. octo tãtum relinquit; quidã duos simul iudices ingerũt; alij quædã inter regna recipiunt, reijciũtq; arbitratu, iudicióque suo. Quod si quæras an omnes hi anni integri censeri debeant; Dico pro integris accipi posse præter vltimum qui tantum est inchoatus; cæteri autem existimari possunt sese mutuò supplere, quandoquidem annorum particulas Scriptura prætermisit. Sit ergo positum Iosue Rempub. Hebræorum annis septendecim administrasse.

V. *Num quæ fuerit Seniorum à Iosue gubernatio.*

Id tamen vnum restat examinandum hoc loco, tribuendine sint aliqui anni, seorsim ab annis Iosue, & Othonielis, siue seniorum gubernationi, *qui longo post Iosue tempore vixerunt*, vt Scriptura semel, iterúmque testatur, siue anarchiæ illi, quam eadem frequenter insinuat, cùm ait, *in diebus illis non fuisse regem in Israel.* Sed vnumquemque vixisse arbitratu suo. Dicimus ergo nihil esse necesse aliquos annos Iosue gubernationi detrahere, quos Senioribus illis tribuamus, cùm nusquam illi dicantur in Scriptura Rempub. gubernasse, sed intelligantur duntaxat exemplo pietatis, & constantis in Deum fidei, toti populo præluxisse; cúmque ipso authoritatis nutu, quam senectus ipsa, & diuturna experientia firmata miraculis consecuta erat, in officio continuisse; ne aliqui saltem publicè ad idola deficerent. Illos ergo annos ad initia Othonielis reiicimus, suósque septendecim annos Iosue relinquimus. Quo etiam consequimur vt septennio toto sit iunior, in illo quadraginta annorum spatio, quo Moysi dicitur ministrasse. Et de tempore hactenus. Nunc vltimam Iosue in conuentu populi concionem, eiúsque, atque Eleazari pontificis funus breuiter explicemus.

(Iosue 24. 31. Iud. 2. 7. Iud. 17. 6. 21. 24.)

VI. *Vbi habita hæc concio, quando & apud quos. Locus.*

(c. 24. Iosue.) Seqvitvr ergo altera & postrema sanctissimi ducis ad populum concio, qua eius suprema voluntas & testamentum continetur, fœderisque populi Israëlitici cum Deo sæpius firmata, atque iterata percussio, ad quam vt sponte adducerentur, reuocat eis in memoriam antiqua Dei, nouáque in ipsos beneficia, à prima electione & vacatione Abrahæ.

Sed quod ad locum in primis attinet, in quo hæc gesta sunt. Nulla enim est de tempore dubitatio, quin postremis vitæ Iosue diebus, hæc postrema comitia habita sint, vt perspicuum est ex cap. viges. tertio, & viges. quarto, iuxta ea quæ superiore anno diximus. Personæ autem ad quas habita est hæc concio eædem nunc, quæ in præcedente memorantur, maiores natu, principes, iudices, magistri. Circa locum igitur mirum videtur hic dici celebratum fuisse conuentum istum in Sichem, & tamen in conspectu Domini, cùm hæc vltima verba ad Silo, in qua erat arca Domini, pertinere videantur. Ille item prægrandis lapis in testimonium positus subter quercum, quæ erat in sanctuario Domini, eidem videtur fauere sententiæ.

(v. 14. v. 29. 30. n. 10.)

VII. *Habita in Sichimis.*

(v. 4.) Nihilominvs *congregauit Iosue*, inquit Scriptura, *Omnes tribus Israel in Sichem & vocauit maiores natu, ac principes, & iudices. & magistros, steterúntque in conspectu Domini*; hoc est, ait Caiet. statuerunt se versis vultibus ad faciem tabernaculi diuini, quod erat in Silo. Simile quid habes Numerorum decimo nono in ceremoniis vaccæ ruffæ, quæ extra castra iugulabatur (ibi enim tingit digitũ Pontifex in sanguine eius, *& aspergit contra fores tabernaculi septem vicibus*; versus fores videlicet,

à quibus multùm distabat, cùm tabernaculum esset in medio castrorum, & sacrificium extra castra fieret; sic in dedicatione templi petit Salomō à Domino, vt Israëlitæ, propter peccata sua captiui, à Domino exaudiantur, si orauerint eum *contra viam terræ suæ, & ciuitatis, quam elegit*, & templi à se constructi. Sed pergit Caiet. Iosue, inquit, & omnis populus in suis senibus, capitibus, iudicibus & præfectis congregatus in Sichem, quia longè erant à tabernaculo Domini, statuerunt se versus anteriorem partem tabernaculi, vt sic supplerent situ, quòd distantia locorum impediebat. 3. Reg. 8. 48.

VIII. *An arca eo translata fuerit.*

Vatablus autem & Masius, quos Emmanuel Sà secutus est, aiunt eo tempore fuisse translatam arcam fœderis è Silo in Sichem, ad tempus, vt sæpè deinceps, vt ante arcam iniretur fœdus, idque ex eo probat Vatablus, quòd liber legis, in quo Iosue initũ fœdus scripsit, erat in arca fœderis. Verùm liber facili negotio transferri potuit, non autem arca, præsertim cùm ea sine multo apparatu, velis, atque operimentis, videri non debuerit. & res per otium postea describi potuerit. At de quercu, quæ erat in sanctuario, quid dicemus? Certè arbor translata non est, erat autem in Sichem, si eadem fuit, vt vult Caietanus, sub qua Iacob tam multis antè annis, imò sæculis tribus, simulachra idolorum defodit; quæ tamen arbor ibi, & hoc loco à Septuaginta, & Augustino, terebinthus vocatur. Respondet Vatabl. locũ in quo erat tunc arca Domini vocari sanctuariũ quia arcæ præsentia sanctificabatur. Quidam existimant, vt notauit hic Dionysius, (significat autem Comestorem in historia scholastica in c. 16. Iosue) post initum fœdus in Sichem, Iosue cum populo venisse in Silo, ad arcam Dei, vt se ibi Domino sisterent, ibique lapidem, ad arborem, quæ erat in sanctuario, statuisse. idque ex Septuaginta confirmant, qui dicunt Iosue dedisse populo in Silo legem, & iudicium. Itáque habet Romana Xisti editio; & D. Augustinus, ex Septuaginta citat Silo non Sichem. Verùm in Septuaginta tam regiis, quàm Aldinis nulla est mentio Silo, sed tantùm Sichem.

1. Reg. 4. 3. 2. Reg. 15. 20. Genes. 35. 4. Vide Adrichom. in tribu Ephr. n. 78. & an. 2305. n. 15. in 1 tomo. q. 30. in Ios. q. 30. in Ios.

IX. *Nõ videri.*

Nec mihi admodum apparet, quæ opinio maiori probabilitate nitatur, etsi minus in realem arcæ præsentiam propendeam, licet maximi momenti negotium magna solennitate peageretur. Itaque Comestoris expositionem sequamur; nam durum mihi videtur vt Iosue arcam loco moueri permiserit, quòd non nisi post trecentos circiter annos & vrgente necessitate legimus contigisse; quæ hîc nulla apparet. In Sichimis ergo conuenerint, loci commoditatem secuti, inde autem mox quasi in pompa, Silo rei confirmandæ gratia profecti fuerint, non enim admodum à se ea loca distabant, & erant in eadem tribu. Cur autem sub vitæ suæ finem Imperator Sichimam conuocaret populum, hanc affert causam Masius, quòd eo loco redintegrandum esse fœdus sacrum existimaret, in quo ab Abrahamo primùm, ac deinde vniuersis Israëlitis fuisset sancitum, vt eos locus ipse auitæ pietatis admoneret, & ad eam conseruandam aliquod momentum afferret [1]. 1. x.

X. *Oratio Iosue: & antiquiora Dei beneficia.*

Steterunt ergo omnes, vt ad rem ipsam veniamus, *in conspectu Domini, & ad populum sic locutus est. Hæc dicit Dominus Deus Israël. Trans fluuium,* (Euphratem scilicet) *habitauerunt patres vestri ab initio, Thare pater Abraham, & Nachor* (fratris Abrahæ, non patris Thare, vt alibi monui) *seruieruntque diis alienis*, ex quibus verbis inferri non potest etiam ipsum Abraham seruisse diis alienis in Mesopotamia, præsertim cùm de solo Thare fiat mentio, & Chrysostomus dicat Abrahamum inter impios, & barbaros solum pietatem coluisse, antequam à Deo anno septuagesimo vocaretur. Vide hac de re quæ à nobis in primo volumine disputata sunt; & à Pererio in Genesim. Sed pergit Dominus. *Tuli ergo patrem vestrum Abraham de Mesopotamiæ finibus*, id est de regione, quæ est vltra Euphratem, *& adduxi eum in terram Chanaan: multiplicauique semen eius, & dedi ei Isaac: illique rursum dedi Iacob & Esau. E quibus, Esau dedi montem Seir ad possidendum: Iacob verò, & filij eius descenderunt in Ægyptum. Misique Moysen & Aaron, & percussi Ægyptum multis signis, atque portentis.*

1. Nachor 2. l. 2. de prouid. an. mun. 2123. i 16. disp. 17 Iosue cap. 2. v. 3. v. 4. v. 5.

XI. *Recentiora sub Mose.*

Hactenus antiquiora beneficia, subdit recentiora deinceps, quæ sub Mose contigerunt. *Eduxique vos & patres vestros de Ægypto, & venistis ad mare: persecutique sunt Ægyptij patres vestros cum curribus & equitatu, vsque ad mare rubrum. Clamauerunt autem ad Dominum filij Israël: qui posuit tenebras inter vos & Ægyptios, & adduxit super eos*

Iosue cap. 24. v. 5. v. 6. v. 7.

Digitized by Google

mare, & operuit eos. Viderunt oculi vestri cuncta quæ in Ægypto fecerim, & habitastis in soli-
v. 8. *tudine multo tempore. Et introduxi vos in terram Amorrhæi, qui habitabat trans Iordanem.*
Cúmque pugnarent contra vos, tradidi eos in manus vestras, & possedistis terram eorum, atque
v. 9. *interfecistis eos. Surrexit autem Balac filius Sephor rex Moab, & pugnauit contra Israëlem. Mi-*
v. 10. *sitque & vocauit Balaam filium Beor, vt malediceret vobis. Et ego nolui audire eum, sed è con-*
trario per illum benedixi vobis, & liberaui vos de manu eius. De manu eius, id est volũtate
nocendi, per execrationes & maledicta. Et sic quoque intelligenda est pugna, qua
contra Israël pugnasse hoc loco dicitur, neque enim alterutra ex parte ad arma
ventũ est. Eodémque modo Ierichuntini dicuntur contra Israëlitas pugnasse, licet
q. 16. in l. Iosue. nullum inter eos prælium memoretur, quia scilicet hostili in eos animo fuerunt;
& Diuus Augustinus, *Rectè dictum est*, inquit, *bellauerunt aduersum vos, quia claudere ad-*
uersus hostes portas ad bellum pertinet, non enim miserunt legatos, qui poscerent pacem. Sà ve-
rò & Vatablus explicant etiam de pugna post ruinam murorum.

ET hæc quidem gesta sub Mose, quæ suis locis explicata sunt. Inde propiora XII. Posteriora sub Iosue.
v. 18. recensentur, transitus Iordanis, expugnatio Iericho, fœderatarum cum ea gen-
v. 10. tium debellatio, infestatio Amorrhæorum per crabrones, id est muscas venenatas,
sicut promiserat Exodi viges. tertio, & Deuteronomij septimo. Id autem quando
executioni mandatum fuerit, & quomodo, non est scriptis distinctè mandatum,
in Iosue. vt D. quoque Aug. notauit quæstione viges. septima: qui etiam ait fortasse ves-
parum nomine intelligi voluisse acerrimos timoris aculeos, quibus quodammodo
volantibus rumoribus pungebantur, vt fugerent. Septuaginta habent σφηκίας, id
est examen vesparum. sic etiam Sap. duodecimo. *Misisti antecessores exercitus tui ve-*
v. 8. *spas, vt illos paulatim exterminarent. Non quia impotens eras in bello subiicere impios iustis*
aut bestiis sæuis, aut verbo duro simul exterminare, sed partibus iudicans, id est vtrique par-
ti tanquam iudex suum tribuens; vel iuxta Græcum, *κατὰ βραχὺ κρίνων paulatim, &*
per breuia spatia puniens, dabas locum pœnitentiæ, &c.

DENIQVE concludit Dominus enumerationem collatorum beneficiorum. XIII. Adhortatio ad iustũ gratumque Dei cultũ.
v. 10. 11. *Dedíque vobis terram, in qua non laborastis, & vrbes quas non ædificastis, vt habitaretis in*
eis, vineas & olineta, quæ non plantastis. Quæ plenius etiam habentur Deut. sexto, quę
omnia referuntur ad meritissimam consecutionem, quæ subditur. *Nunc ergo timete*
Dominum, & seruite ei corde perfecto, atque verissimo; sine dissimulatione videlicet, aut
hypocrisi, aut diminutione; *& auferte*, id est, abominamini *Deos, quibus seruierunt*
v. 15. *patres vestri in Mesopotamia, & in Ægypto, ac seruite Domino.* Non defuerunt ergo Isra-
ëlitæ in Ægypto, qui idola colerent, sicut in deserto vitulum aureum, & Beelphe- 42. 17.
gor, & si qua alia, de quibus Amos quinto. Actor. 7. Ierem. 2.

SIN *autem malum vobis videtur vt Domino seruiatis, optio vobis datur, eligite hodie* XIV. Disponitur populus ad renouandũ cum Deo fœdus.
quod placet, cui seruire potissimum debeatis. Vtrum diis, quibus seruierunt patres vestri
in Mesopotamia; an diis Amorrhæorum, in quorum terra habitatis. Non significat Iosue
licere Iudæis, sine culpæ aut pœnæ metu, verum Dei cultum in idololatriam
commutare: id enim millies sub grauissimis pœnis interdictum est; sed repræsen-
tatur libertas in vtramque partem flexilis, vt sponte sua feratur in bonum, quòd
proponitur; & recedat à malo, quòd permittitur; vt sic iterando fœderi aperia-
3. Reg. 18. 21. tur via. Vt autem etiam exemplo suo prouocet, in id quod iustum, & sanctum
est: *Ego autem*, inquit, & domus mea seruiemus Domino. *Mirifica*, inquit Ma-
sius, *arte atque efficacitate mentes omnium ad veram religionem vocat.* Cur enim non sta-
tuant eius Imperatoris religionem sibi imitandam, cuius summam in rebus om-
nibus prudentiam, atque insuper sanctitatem, & fœlicitatem incredibilem ad-
Iosue 24. 16. huc essent experti?

RESPONDITQVE *populus, & ait; Absit à nobis, vt relinquamus Dominum, &* XV. Cuius se addicit seruituti.
v. 17. *seruiamus diis alienis: Dominus Deus noster ipse eduxit nos, & patres nostros de terra*
Ægypti, de domo seruitutis: fecítque videntibus nobis signa ingentia, & custodiuit nos
in omni via, per quam ambulauimus; & in cunctis populis, per quos transiuimus. Et
v. 18. *eiecit vniuersas gentes, Amorrhæum habitatorum terræ, quam nos intrauimus. Seruiemus*
igitur Domino, quia ipse est Deus noster. Eligit populus seruire Deo, aut edita
iam non semel vota, atque promissa, hic semel iterúmque renouat, atque con-
firmat.

SED quoniam *Nitimur in vetitum semper, cupimúsque negata;* nec sapientem XVI. A quo tem-

Iosue artificiosè reuocat.

principem, populi sui latebat inconstantia in bonis; & immensa quædam in flagitiosum idolorum cultum propensio; *Non poteritis*, inquit, *seruire Domino*: sicque magis accensa voluntate proponit, quæ difficilia futura erant in Dei cultu, vt ea nunc animosè perrumpere statuant, & constanter in bono tam ardenter electo perseuerare. *Deus enim*, inquit, *sanctus & fortis æmulator est, nec ignoscet sceleribus vestris atque peccatis*, vt scilicet impunè vos peccare patiatur; vt patiuntur dij gentium, qui sancti non sunt, sed impij, nec prohibent cultores suos omnibus alijs idolis famulari, imò id gratum habent; quibus perinde est cultum Deo debitum eripere, & sibi eum, media quacunque creatura arrogare, quòd Deus zelator honoris sui ferre non potest; nec gloriam sibi vni debitam, in sui contemptum, teterrimis concedere inimicis.

XVII. *Semel iterumque.*

SED hoc ipsum inculcans subdit. *Si dimiseritis Dominum, & seruieritis dijs alienis, conuertet se* (a benefaciendo videlicet, & animo commutato, fiet auersus, & valdè infestus vobis) *& affliget vos, atque subuertet; postquam vobis præstiterit bona.* Videtur autem subintelligi: Si autem non eligeritis eum, & fœdus non inieritis cum eo, deseret vos, sed non sicut alias gentes, quas frui bonis in hac vita permittit, vt quibus nihil boni in altera vita reseruatur. In vos autem, etiam in hac vita, propter singulare ingrati animi vitium, execratámque perfidiam animaduertet. Notat in hoc populo Augustinus, præsumptionem, quasi Deo possent sine vlla offensione seruire. Sed non minus commodus est hic sensus, Non poteritis seruire Domino, quasi dicat, reuera non seruietis, sicut enim aliàs promissis non stetistis, sic neque nunc stabitis, non poteritis continere vos à perfidia, & cultu idolorum; sic aliàs etiam verbum *posse* vsurpatur. Ad confirmandam tamen expositionem Augustini, videtur facere ipse loquendi modus, qui sequitur; Dixit enim populus ad Iosue, *nequaquam ita vt loqueris, erit, sed Domino seruiemus*, prout scilicet nos facturos spopondimus. q. 28. Gen. 45. 8. c. 18. 17. c. 39. 9. Iere. 44. 22

XVIII. *Populi studium tergiuersatione accenditur.*

POSTQVAM Iosue quadam quasi tergiuersatione populi voluntatem magis magisque accendit, eos contestatur, testémque appellat eorum conscientiam, vt seipsi postea, si perfidi fuerint, sine alio vel teste vel iudice, condemnare possint. *Testes*, inquit, *vos estis, quia ipsi elegeritis vobis Dominum, vt seruiatis ei. Responderuntque, testes.* Sicque acceptatur vniuersi populi voluntas à Domino, per interuentum Iosue principis populi. In cuius rei probationem, *Nunc ergo*, ait, *auferte deos alienos de medio vestri*, etsi non studio idololatriæ apud vos illa signa, & simulachra resideant, sed in spoliorum partem, prædęque venerint. Nisi fortè affectum omnem erga idola de cordibus populi auferri, & eradicari velit Iosue. *Proinde Propheta sanctus*, inquit Augustinus, *in cordibus eorum esse cernebat cogitationes de Deo, alienas à Deo, & ipsas admonebat auferri*; quod nos confirmare possumus ex eo quod sequitur. q. 29 in Iosue.

XIX. *An tum idola fuerint apud Israelitas.*

NON fuisse autem reuerâ idola apud hunc populum hoc tempore, ex eo colligit Augustinus loco cit. quod caput præcedens eorum obedientiam, & Deo adhęrentem famulatum prædicauerit, *Aut vero, si haberent*, inquit, *simulachra post tantas legis comminationes, illa eos prospera sequerentur, cùm sic in eos vindicatum sit, quod vnus eorum de anathemate furtum fecerat.* Denique ad hanc admonitionem, si quis aliquid huiusmodi habuisset, vtique protulisset, sicut olim cùm Iacob reuersus de Mesopotamia, à familia sua idem exegit. Quoniam tamen absurdæ illæ de Deo cogitationes, nimium obscurè ac figuratè apud rudem populum auferri iuberentur, in eam sententiam verba Iosue licet interpretari, vt conditio quædam subintelligatur; vt scilicet simulachra, si qua fortè apud aliquem secretò habeantur, quamuis non ad cultum, penitus auferantur[a]. Genes. 35. 2. a. 30.

XX. *Ratam habet populus electionem suam.*

DIXITQVE *populus ad Iosuë, Domino Deo nostro seruiemus, & obedientes erimus præceptis eius.* Vide quoties promittit fidem Deo, quoties iterat, & confirmat electionem suam; vt tantò magis aut humanam fragilitatem miserearis, aut inæstimabilem huius populi ad idola pruritum, ac salacitatem detesteris; quàm syluestri asino scripta diuina meritissimò contulerunt. *Percussit ergo Iosue, in die illo fœdus, & proposuit populo præcepta atque iudicia in Sichem*; legem videlicet vniuersam, quæ partim præcepta moralia, ipso lumine naturæ nota, partim ceremonialia & iudicialia, huius populi peculiaria, & propria comprehendit. Eam ergo legem populo proposuit, tanquam ineundi, aut reuocandi cum Deo fœderis conditionem. Ierē. 2. 24.

Digitized by Google

Non videtur autem tota lex hoc tempore populo int[egrè] recitata, sed fortasse Deuteronomium, quod est quædam quasi legis epitom[e], & nominatim legitur commendatum.

XXI. *Duo monimenta initi fœderis.*

DENIQVE Iosue ad perpetuam rei memoriam, duo si[g]na instituit, quæ posteritatem omnem huius fœderis cum Deo initi sub morte[m] Iosue, admonerent: primum est quod hæc scripsit in volumine legis, *Scripsit quoque omnia verba in volumine legis Domini*, omnia, inquam, siue quæ pertinent ad fœdus illud, vt vult Lyra. [c. 16. in Iosue] siue quę à Moyse hactenus contigerant, & libro Iosue continētur, vt scribit Comestor, & Dionys. Quæ ad volumē legis, siue Scripturæ canonicæ, sicut pars eius, pertinent. Alterum autem signum in vsum idiotarum fuit; prægrandis videlicet lapidis erectio, cuius quoties causa requireretur, toties huius fœderis memoria renouaretur. Et dixit ad omnem populum; *En lapis iste erit vobis in testimonium, quod audierit*, quantūuis sēsu omni destitutus, *omnia verba Domini, quæ locutus est vobis; ne forte postea negare velitis, & mentiri Domino Deo vestro.* Eo modo lapis audisse dicitur, quo daturus est testimonium, vtrúmque metaphoricè, quasi dicat, si sensus esset in lapide, hæc omnia audisset, & testari posset, quæ iuxta illum dicta, & facta sunt; quomodo lapides, in agrorum terminis, de possessionū finibus testimonium præbent, & statuæ in triuiis, quasi audita viatorū inquisitione, de via responsa dare solent. Et Echo audita verba iterat, quamuis auribus, & lingua destituta;.

XXII. *Alij eius ritus.*

COMESTOR in historia Scholastica tertium addit signum in hoc fœdere. [c. 16. in Ios.] *Percussitque*, inquit, *populus in die illa fœdus cum Domino, & in signum fœderis effudit Iosue aquam super terram. Mos erat gentibus in signum, & robur fœderis initi, sanguinem suillum effundere, quasi dicerent, sic effundetur sanguis illius, qui violauerit hoc fœdus. Hebræi verò aquam fundentes atrociorem pœnam in violatorem indicabant. Alij enim liquores non effunduntur de vase, quin aliquod vestigium sui in eo relinquant; solus aquæ liquor prorsus effunditur. Quod faciebant Hebræi in fœdere inito cum Domino: quasi dicerent, non solum violator huius fœderis peribit, sicut in aliis fit fœderibus, sed tota progenies eius peribit cum eo, vt nullum vestigium eius appareat super terram.* Hæc ipse, quæ vnde acceperit non aperit: id certè Iosephus, quod viderim, non habet. Eius tamen apertum indicium est primo Regum, [1. Reg. 7. 6. v. 25.] vnde id acceptum videtur, & Dauid Psalmo vigesimo primo eò allusisse videri potest. Vide Sà in priorem illum locum. Masius quoque putat nullum hîc ritum solennem omissum, vt esset hoc fœdus modis omnibus sanctissimum; ideóque non solùm sacrificatum esse, verùm etiam victimæ sanguine partim aram Dei, quasi Deum ipsum, partim populum solenni ritu esse inspersum: quando à Moyse sic factum esse constat, cùm illud fœdus pangeret primum, cuius nunc renouatio agitur.

XXIII. *Mors Iosue.*

ET *post hæc*, ait Scriptura, *Mortuus est Iosue filius Nun seruus Domini, centum & decem annorum*, post hæc, explicat Iosephus, post hanc concionem, intellige etiam post initum fœdus, & transactas omnes ceremonias eius, & dimissum populum in possessionem suam; ne scilicet quemadmodum Moyses coram omni populo mortuus existimaretur. Quo mortis genere decesserit proditum non est, mortuum tamen in senectute bona, ex epitheto *serui Domini*, ad eius mortem addito, [Deut. 34. 1.] liquidò constat: sicut & Moysi idem attributus est titulus. Dies mortis eius in martyrologio Romano proditur primo Septembris; quod si ex Hebræis sumptum est, qui menses lunares habebant, dici potest cum in nouilunio mensis Tizri è vita migrasse, [Leuit. 23.] qui dies potuit extra Septembrem contigisse, eo verò die festum Tubarum siue clangoris celebratur. [Num. 29. Vide suprà initium tabellæ 7. mensis, & Mosis 81. n. 708.] Quo etiam die initium anni popularis accipiebatur, iuxta morem antiquum, vel ab ortu mundi, vel à diluuio inchoatum, vt plerisque placet. Annus autem sacer ex diuina institutione Exodi duodecimo, à Nouilunio Martij capiebat initium. Ex quo intelligimus, iuxta ea quæ de morte Moysis suo loco diximus; Moysen sub initium anni sacri, Iosue sub initium vulgaris, non sine mysterio fuisse defunctos. An quia ille Israëlitis initium rerum sacrarum, & diuinarum fuit; hic autem terrenæ possessionis, & promissæ hæreditatis? *Quo die contigerit.*

XXIV. *Et sepultura funusq. mensium.*

SEPELIERVNTQVE *eum*, inquit Scriptura, *in finibus possessionis suæ in Tamnathsare, quæ est sita in monte Ephraim à Septentrionali parte montis Gaas.* Non dubium est quin ab vniuerso populo cohonestatum fuerit eius funus, & publicus de more

post emensam sterilem, & infertilem regionem, vmbram & imaginem mortis, post mortem Moysis, Iordanisque transitum. Iesus noster factus est populo Dei

Coloss. 2. 11. minister circuncisionis nouæ, *non manufactæ*, post transactam legem sterilem, inanium præceptorum plenam, vmbram & imaginem futurorum bonorum, post antiquatum Moysem, post sanctificatum Christi baptismo Iordanem. Hæc est secunda circuncisio, qua etiam ipsi Hebræi in lege sua circuncisi, in noua Christi lege circuncidi debuerunt.

Exo. 17. 11. XXIX. *In deuictis Amalecitis.* Moyse in monte crucis figuram toto corpore exhibente factus est Iosue victor Amalecitarum, quibuscum à Deo bellum decernitur sempiternum, quòd Iosue, & posteris eius commendatur. Iesus Christus per meritum crucis suæ, & crucifixi corporis sui, factus est victor principis tenebrarum, & omnium seruorum eius, mundi, carnis, & peccati, quibuscum Iesu filiis, Christianis omnibus, perpetuum bellum iurari in baptismo, & tota vita geri præcepit.

XXX. *Deuotione, & constantia in Deum fide.* Insignis fuit Iosue in Deum pietas, deuotio, religio; qui reuertente in castra Moyse, (Exo. 33. 11.) *à tabernaculo Dei non recedebat.* Fidelis Domino & constans in seditione exploratorum, à quibus multitudinem concitantibus propemodum lapidibus obrutus est. Nihilominùs vsque ad extremum spiritum certus est seruire Domino, (Iosue 24.) cum familia sua, etiam toto populo à Domino deficiente. Ecce verus Iosue totus absorptus in Deum, & in ipsum proiectus ex vtero virginis, nunquam à beatissima Dei contemplatione vacauit. In templo assiduus. (Luc. 19. 47. c. 21. 37. Vide & Ioa. c. 8. 1.) *Erat enim diebus docens in templo; noctibus verò exiens morabatur in monte, qui vocatur Oliueti, & omnis populus manicabat ad eum in templo audire eum.* Assiduus ergo erat in templo, quod præsentia sua sanctificabat, miraculis suis illustrabat, doctrinæ diuinæ mysteriis honorabat: tumultuantibus nihilominus sæpe contra eum senioribus, & populi principibus, & lapidare volentibus. Et mox, eorum instigatione populo horrendas exululante cruces, intrepidus mansit, donec ab omnibus desertus, exceptis pauculis de familia sua, in cruce reddidit spiritum.

XXXI. *Ieiunio.* Iosve ipsos quadraginta dies cum Mose in deserto monte ieiunus, deliciis spiritualibus potiùs pastus, quàm manna, Angelis supparem ducebat vitam. Christus in deserto ieiunus quadraginta diebus, vitam Angelis ipsis adorandam traduxit. *Introductione in terram promissionis.* Accipit Iosue crebro promissionem introducendi populum in terram promissam, id frustrà optante, & infimis precibus postulante Moyse. Nimirum Mosaica lex neminem inducebat in terram viuentium, sed *in terram tenebrarum, & opertam mortis caligine*, in subterraneum carcerem. (Hebr. 9. 8.) *Nondum* quippe *propalata erat Sanctorum via, adhuc priore tabernaculo habente statum.* Antiquus Iosue populo Hebræo dicit, *Sanctificamini, cras enim faciet Dominus inter vos mirabilia.* Et verus Iosue suis omnibus sanctificatis, & non illi soli suppliciorum socio, ait, *Hodie mecum eris in paradiso*; quippe qui æternitatis nobis aditum deuicta morte reserauit.

XXXII. *In celebratione noui Paschatis.* Iosve sub Iordanis transitum nouum Pascha celebrat, quando cessat manna consuetum, & de nouis terræ frugibus editur. Verus Iosue sub transitum ex hoc mundo ad patrem, nouum planè, & diuinum Eucharistiæ Pascha instituit, & celebrat; nouum & benedictum benedictæ terræ fructum exhibet suis. Sicque *panis Angelicus fit panis hominum, dat panis cælicus figuris terminum. O res mirabilis, manducat Dominum, pauper, seruus, & humilis.* Iosue trans Iordanem posito; & de Hierichuntis expugnatione, & Chananæis exterminandis meditanti, (*Apparitione Angelica.*) apparet Archangelus Michaël, districtum tenens gladium, veniénsque in adiutorium populo Dei, qui ipsum principem animat, & modum atque ordinem vrbis expugnandæ docet. Abierat Iesus noster trans torrentem Cedron, & in agro Hierosolymitano cum multa tristitia, lachrymis, sudoréque sanguineo de mundi peccatis exterminandis, & principe tenebrarum debellando meditabatur; cùm apparuit ei Angelorum princeps *confortans eum*, (4. ℞. Iere. 25. 15.) gladium, siue calicem diuinæ vindictæ in manu tenens [4], & simul, *Sume*, inquit, *calicem vini furoris huius de manu mea.* Móxque Dei decretum de ordine, & modo mundi & dæmonis triumphandi ei repræsentat, qui dixerat, *Si fieri potest transeat à me calix iste.*

Digitized by Google

XXXIII. *Euersione murorum Iericho. Et cælestibus auxiliis, signisque.* MVRI impiæ Ierichuntis clangore tubarum Leuiticarum, Iosue imperante, corruerunt. Imperauit Iesus Leuitis suis, *Clama ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam; Et ideò in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*, & muri impietatis toto orbe corruerunt. Verè dilectus Deo Iosue, *cui militat æther, & coniurati veniunt ad prælia cæli*: pro quo stant Angeli potentes virtute, quasi sub signis eius, castrisque merentes; imò Deus ipse, qui dixerat,

Ne vereare, tuâ mittam mea fulmina dextrâ;
Nemo tibi impunè audebit se opponere, nemo
Excipere armati meditantem funera dextram.

Deus, inquam, ipse, qui lapidibus grandinis hostium capita conquassabat, & fulgurante cœlo, perterrefactos fulminibus consumebat. Mirabilis Iosue, cuius pugnæ, atque victoriæ Sol & Luna fauentes, iussionem ab eo quietis accipiunt, & mandato obtemperant. *Stetit enim Sol in medio cæli, & non festinauit occumbere spatio vnius diei, nec fuit antea, nec postea tam longa dies, obediente* non Sole, sed *Deo voci hominis, & pugnanti pro Israele.*

XXXIV. *Idque cumulatè in Christo exhibitum.* VERE dilectus Deo, & in quo sibi benè complacuit Pater, verus Iesus filius Dei; cuius in cœlum, & omnia sydera, & cœlites ipsos omnes imperium, cœli aperti super eum prodiderunt; & voces inde missæ, & Angeli ascendentes, & descendentes super filium hominis. Sol quoque & Luna in eius pugna luctuosa, capta misericordia fulgorem vultus sui tristi velamine obtexerunt, Luna insuper ab occidente ad meridiem iter incredibili celeritate reflexit. Verè pugnauit pro eo rerum omnium Dominus, qui rerum omnium vices, ordinem, naturas, in eius mirabili pugna conuertit; cui nigrescunt cœli, obtenebratur aër, terra tremore concutitur; cui monumenta panduntur, mortui resurgunt, saxa franguntur, mundi totius machina dissolutionem minatur. Inimica quippe mors cum mortis auctore peccato, à moriente destruitur, vt mox vita ab auctore vitæ resurgente reparetur.

XXXV. *Ab vtróque in aquis prodigia.* ANTIQVO Iosue cedunt aquæ Iordanis, & pro eius arbitrio ac voluntate diffugiunt, consistunt, furriguntur, & ad aëreum refractæ murum, in caput aguntur suum; vt veritas obtineat, quòd fabulæ non audebant optare,

Xanthe retrò propera, versæque recurrite lymphæ.

Nostrum Iosue sustentant aquæ, & se naturæ liquentis oblitæ, illi sine vlla concretione solidantur; nec illi solùm, sed aliis quoque ad eius imperium sese impunè calcandas præbent. Eo dissimulante insanos tollunt ad sydera fluctus, eodem rursum præcipiente obmutescunt, tranquillantur, nec tantillo auræ flatu suprema crispantur. *Quis est hic?* nouus vtique Iosue, *quia mare & venti obediunt ei.*

XXXVI. *Vtriúsque aduentus improbis terrificus.* AD aduentum Iosue, exsiccatúmque Iordanem, Chananæorum, & Amorrhæorum regum corda elanguerunt, & timore dissoluta sunt, nec remansit in eis spiritus. Ad Iesu redemptoris aduentum, turbatus est impius rex Herodes, & omnis Hierosolyma cum illo. Imò & omnes tartareæ legiones, & omnes principes tenebrarum; nam omnia Ægypti simulachra in terram illisa corruunt, dæmones in antris inconditis vocibus remugiunt, partim etiam muti in tripode & cortina redduntur; & si quid permissi sunt loqui, timorem suum apertè præ se tulerunt, quasi præsagi illius: *Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eiicietur foras.*

XXXVII. *Vterque suis terram promissionis acquirit & largitur.* ACQVISIVIT Iosue multis præliis, multorúmque annorum laboribus terram lacte & melle manentem; eam Deo auctore, atque inspectore diuisit tribubus, eásque in illius possessionem misit. Denique abiturus ad patres suos, semel iterúmque conuocatas alloquitur, ad Dei amorem, cultúmque adhortatur, & prouocat; & nouo solemníque fœdere obligat Deo. Acquisiuit nobis Iesus in beatissima terra viuentium locum, quem tot & tantis multorum annorum laboribus, atque adeò pretiosissimo sanguine, & morte sua partum, ipse diuisit coram patre suo; *tui erant*, inquit, *& mihi eos dedisti.* Diuidens singulis dona gratiarum, prout voluit. *Benedixit enim nos Deus omni benedictione spirituali in cælestibus, in Chri-*

Digitized by Google

Exitus Hebræorum 57. Epitaphium Iosue.

Ephes. 1. 5. *sto, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem.* Eósque in possessionem mittit hæreditatis suæ temporibus suis, gratias acturos Deo Patri, *qui dignos eos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, qui eripuit eos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ.* (Coloss. 1. 12.) Denique abiturus ad Patrem suum multis eos consolatur, animat, ad charitatem accendit, & insuper diuinum Spiritum promittit, quo nouo fœdere diuinæ charitatis vniantur Deo. Et de typo hactenus, nunc, quòd reliquum est, sepulchrum epitaphio cohonestemus.

D. O. M.

PIISQVE IOSVE MANIBVS.

HIC TIBI RVRSVM SVBSISTENDVM EST PAVLVLVM, VIATOR, VT PROXIMVM A LEGISLATORE POPVLI DEI PRINCIPEM GRATVLABVNDVS AGNOSCAS, VIRVM IN QVO PIETAS ET FORTITVDO, LENITAS ET MAGNITVDO ANIMI, RERVM GERENDARVM PRVDENTIA, CVM AGENDI CELERITATE EX ÆQVO CERTARVNT: VIRVM BELLI, PACISQVE ARTIBVS LAVDATISSIMVM: DIGNVM QVEM MAGNVS DEI FAMVLVS MOSES IN OCVLIS FERRET; DIGNVM QVI PRINCEPS AVGVSTISSIMVM IESV NOMEN, IN MVNDVM, VERI IESV MVNDI SALVATORIS TYPVS INVEHERET. VIRVM BELLATOREM, QVI ANNIS SEPTEM ET QVINQVAGINTA BELLA DOMINI CONTRA BARBARAS GENTES TANTA FOELICITATE GESSIT, NVNQVAM VT SVB EIVS AVSPICIIS ANCEPS VICTORIA TITVBARIT. VIRVM QVEM NEQVE COLOSSÆI GIGANTES, NEQVE VRBES IN COELVM MVRATÆ TERRVERVNT; EO QVIPPE IN ACIEM PRODEVNTE, ARMATÆ BELLATORVM MYRIADES PALLESCVNT METV: CIVITATVM MOENIA SPONTE ABEVNT IN PRÆCEPS, HOSTIVM CAPITA IMMANI GRANDINE CONQVASSANTVR, ET COELVM OMNE TVMVLTV RVIT. HIC EST PROFANORVM REGVM TERROR, QVORVM VNVM ET TRIGINTA DEVICTOS, AFFLICTOSQVE IN TERRAM, PEDIBVS CONCVLCAVIT, ET, EXIGENTE NVMINE, CONTRVCIDATOS EGIT IN CRVCEM. HIC EST MIRABILIVM PATRATOR, CVIVS IMPERIO FLVMINA RECVRRVNT IN CAPVT, SOL IN MEDIO COELI CONSISTIT, ET LVNA IN OCCASV NON FESTINAT OCCVMBERE. SVB CVIVS SIGNIS COELESTIS MILITIÆ PRINCIPES ARMA TVLERVNT; CVI DEVS IPSE TANTO EDENDO PRODIGIO OBTEMPERAVIT. ANNOS EGIT IN ÆGYPTO QVINQVAGINTA TRES, IN DESERTIS ARABIÆ LOCIS QVADRAGINTA, IN CHANANITIDE SEPTEMDECIM; PRIMOS IN SERVITVTE, IN QVA NATVS, ALTEROS IN PEREGRINATIONE, IN QVA VARIE EXERCITVS; POSTREMOS IN PRINCIPATV TRANSEGIT, IN QVO DIEM CLAVSIT EXTREMVM. ANNO ÆTATIS CENTESIMO DECIMO; A PRIMO SATV RERVM CIↃ CIↃ DC. ANTE CHRISTI ORTVM CIↃ CD LIII. XXXVIII. Epitaphium Iosue.

Hoc te volebam Viator, nunc si lubet ad Othonielem alterum principem populi, qui proximè sequitur, oculos gressúsque conuerte. XXXIX.

Sed iam excursum est satis, redeamus in stadium. *Seruiuitque Israël Domino,* inquit Scriptura, *cunctis diebus Iosue, & seniorum, qui longo vixerunt tempore post Iosue, & qui nouerant omnia opera Domini, quæ fecerat in Israel.* Istos seniores interpretatur Abul. eos qui egressi ex Ægypto teneriore adhuc ætate infra vigesi. an- Qui fuerunt seniores qui Iosue superstites fuerũt.

num erant, cùm insaniente aduersus Moysem & Deum populo, ad Legatorum querelas, Deus populum vniuersum, qui numeratus fuit, capite damnauit, & mori in deserto iussit. Et horum nemo attigerat annum septuagesimum octauum. Nemo minor erat quinquaginta septem. Ex quo fit vt sine dubio multos adhuc annos, à Iosue morte, superstites esse potuerint. Itaque ineptè Seder Olam notat Scripturam, dicere hos seniores produxisse dies post Iosue, *non item annos*. Nec tamen ait Scriptura eos Rempublicam administrasse, & populum in officio imperio continuisse, sed vixisse duntaxat, & virtutis exemplo, vt suprà dicebamus, iunioribus, & in deserto natis præluxisse, & ab idolorum cultu auertisse.

[Num. 14. 24.30. — cap. 22. — an. Iof. 17 num. 5.]

XL. *An iis viuis à populo peccatum.*

ILLVD autem imprimis obseruandum, non affirmare Scripturam non peccasse Israëlitas in diebus Iosue; nam peccauerunt, qui cupiditate ducti Chananæos tributarios habere, quàm iuxta imperium Domini, eos interficere maluerunt; quod notauit etiam D. Augustinus. *Mirum est sanè*, inquit, *quòd saltem in nouissimis suis verbis, quibus populum allocutus est homo Dei, nihil eos obiurgauit, eo quòd his gentibus pepercerunt, quas Dominus vsque ad internecionem cum anathemate perdendas esse præcepit.* Et respondet primùm quidem eos id non potuisse. Deinde verò cùm potuerunt non ausos fuisse, ne fortè si paratis obedire, parcere noluissent acrius eos aduersum se, ex ipsa desperatione, pugnare compellerent, & eos superare non possent. Hunc ergo eis humanum timorem Dominus noluit imputare, quia non de malitia, neque de superbia, vel contemptu præcepti Dominici, sed de animi infirmitate veniebat. Hæc ferè Augustinus. Id autem factum viuo Iosue, vt ex capite decimo septimo, vel ex Angelica obiurgatione, quam diximus Iosue funere priorem esse, intelligi potest. Dici etiam potest Scripturam, cùm dicit Israëlitas seruisse Domino, velle intelligi non seruisse idolis. Quæ phrasis passim in Scripturis est obuia. Quòd autem addit *& seniorum, qui longo vixerunt tempore*, id non absolutè, sed pro maiori parte intelligendum est. Nam potuerunt aliqui de senioribus his, deinceps vltrà annos quadraginta viuere; intra quos, atque adeò multò citiùs, præcipitem se populus in idololatriam dedit: in cuius sceleris vltionem, diuinitus datus est per annos octo regi Mesopotamiæ in seruitutem.

[q. vlt. in Iof. — v. 13. in Iof. 16. num. 10. — Iud. 3. 7. 8.]

XLI. *Sepulchra Iosephi & Patriarcharum.*

EXPEDITIS iis quæ ad Iosue vitam, mortémque pertinebant, ex occasione celebrati funeris, & sepulturæ in monte Ephraim, addit obiter Scriptura translationem ossium Iosephi, quæ non longè inde, atque in eadem tribu sepulta sunt; etsi ea translatio atque humatio longè ante facta fuerit, vt suprà anno mundi bis millesimo quingentesimo octogesimo nono, numero vltimo diximus. Putat quidem Genebrardus in postremis comitiis in Sichem ab vniuerso Israële habitis, sanctissimo Patriarchæ parentatum, additque probabile esse in eadem synodo legem ore traditam, siue Cabbalam, senioribus fuisse commissam, quam per manus posteris traderent, vt Hebræi referunt. Verùm probabilius ducimus in migratione Galgalitana iusta Iosepho fuisse persoluta; nec causa vlla apparet cur id officium longiùs differretur. D. Hieronymus in epistola centesima prima ad Pammachium, quæ est de optimo genere interpretandi, ait duodecim Patriarchas in Sichem fuisse sepultos. Idémque in Epitaphio Paulæ confirmat, vbi ait illam in Sichem, iuxta Sebastem, siue Samariam, vidisse duodecim Patriarcharum sepulchra. Comestor tamen capite vndecimo Iosue, ait credibile esse vnamquamque tribuam suum Patriarcham transtulisse in sortem suam.

[in chron. ann. mun. 2709. in col. interiore. — versus fine.]

XLII. *Locus sepulchri Eleazari.*

ELEAZAR *quoque filius Aaron mortuus est, & sepelierunt eum in Gabaath Phinees filij eius, quæ data est ei in monte Ephraim.* Quomodo in monte Ephraim, cùm de hac vrbe sic scribat Hieronymus. *Gabaath*, inquit, *in tribu Beniamin vrbs Phinees filij Eleazari, vbi sepultus est Eleazarus. Est autem nunc Gabaatha villa in duodecimo milliari Eleutheropoleos, vbi & sepulchrum Prophetæ Habacuk ostenditur.* Hæc ibi. Et cap. vigesimo primo Iosue, ponitur Gabaë in tribu Beniamin. Adrichomius etiam in eadem tribu Beniamin ponit hanc

Digitized by Google

vrbem. Et in eadem, numero sexagesimo quinto ponit Gabaa, siue Gabaë vrbem Leuitarum, quæ fuit posteà ciuitas, & regia Saülis. Videtur nihilominùs dicendum hanc vrbem Gabaath non fuisse in tribu Beniamin, tum quia hîc apertè dicitur sita in monte Ephraim, mons autem Ephraim erat in sorte Ephraim, non autem Beniamin: tum quia specialiter dicitur data hæc vrbs
Iosue 21.17 Phinees, nec numeratur inter ciuitates Leuiticas, vt patet Iosue vigesimo, & vigesimo primo. Tum quia hæc ciuitas aliter scribitur à Gabaë ciuitate Leuitica in omnibus omninò linguis. Quando autem data fuerit hæc vrbs Phinees nondum reperi. Vatablus à synagoga, siue à conuentu populi datam ait.

1. 5 c. 1. 8. NON exprimit Scriptura tempus mortis eius. Iosephus κατ᾽ αὐτὸν τὸν καιρόν. id est *per idem tempus*, seu per eandem temporis opportunitatem, siue eodem articulo temporis; penè dixerim, vt simul vtrique parentaretur, & exequiæ celebrarentur. Chronicum Hebræorum ait mortuum eodem tem- XLIII. *Et mortis ac vitæ tempus ex coniectura.*
c. 11. pore quo Iosue. Genebrardus & passim omnes Chronologi, eodem anno. Non exprimit quoque Scriptura quoto anno vita, aut sacerdotio defunctus sit. Existimare tamen possumus eum centesimum annum viuendo superasse. Nam cùm Aaron pater eius tertium & octogesimum expleuisset annum cùm exiit ex Ægypto, licet Eleazarus esset tertiò genitus, potuit tamen quadragesimum octauum annum agere, quibus si addas quinquaginta septem ab egressione, mortuus fuerit anno centesimo quinto vitæ suæ. Pontificatus autem anno decimo octauo; dies & menses addere non possumus, quamuis sciamus eum iniicisse Pontificatum anno quadragesimo egressionis,
Num. 33. 38 prima die mensis quinti. Quòd si Iosue initio septimi mensis mortuus est, vt diximus, & sub idem tempus mortuus est etiam Eleazarus, vno aut altero mense annum decimum octauum pontificatus sui superauerit; eique Phi-
v. 25. nees filius sub extremum huius anni suffectus fuerit. Eum in Ægypto natum significat Moyses capite sexto, sicut & reliquos quos ibidem numerat. Quin & potuit vigesimum annum agere cùm egressus est ex Ægypto, si ætatem patris attendamus, nec enim sequeretur eum mori debuisse in deserto, quia tribus Leui non erat numerata, nec addicta morti. Nam Eleazarus mortuus non est in deserto, nec Moyses, &c. Tamen si natum volumus subingressum in deserta, cùm iam quinquagesimus septimus ab egressione agatur annus, iam prouectæ aut maturæ certè ætatis intelligitur fuisse, cùm patri in Pontificatu subrogatus est. Fateor hæc parum solidis niti coniecturis, mi lector, quibus sufficies, si occurrerint meliores.

MORTVVS est igitur Eleazarus vir sanè magnus, & iuxta nomen suum quasi diuinum auxilium Iosue datus. Iuxta illud Numerorum vigesimo XLIV. *Eius commendatio.*
v. 21. septimo. *Pro hoc*, Iosue scilicet, *si quid agendum erit Eleazar Sacerdos consulet Dominum. Ad verbum eius egredietur, & ingredietur ipse, & omnes filij Israël cum eo, & cætera multitudo.* Quæ cùm à Iosue viro sanctissimo, & Dei ac Mosis mandatis obsequentissimo obseruata esse minimè dubitandum sit, consequens est vt dicamus Eleazarum rebus omnibus à Iosue gestis adfuisse, & quodammodo præfuisse. Et
Num. 34. 17 nominatim diuisioni terræ sanctæ in primis à Domino destinatus est, & præfe-
Iosue 14. 1. ctus, & vrbium Leuiticarum distributioni, & sortitioni, quæ facta est in Silo co-
Iosue 21. 1. ram arca Domini.
Iosue 18. MAGNVS vtique vir, qui & patrem habuerit Aaronem, & patruum Moysem, vtrúmque omnis virtutis & sapientiæ magistrum, & principem: qui nomi- XLV. *Alia eiusdẽ decora.*
Num. 20. 25. natim electus à Deo Pontifex, vt primogeniti vices impleret. Idémque iure timore Dei plenus, qui vidisset mirabilia magna eius in Ægypto, in mari rubro, in deserto, in Iordane, & vltrà citráque Iordanem. Nominatim autem incendium duorum fratrum suorum primogenitorum, & patris, patruique sui ab hæreditate Israëlis exclusionem, quæ fortiter ac sapienter tulisse, vt tantò muneri partim destinatum, partim præpositum, meritò possumus existimare.

DENIQVE hoc ipso typus Saluatoris, quòd summus Sacerdos, quòd electus à Deo, quòd diuinæ hæreditatis distributor, quòd Deũ inter & principẽ populi mediator, quòd Eleazarus, id est auxiliũ Dei. Nullum enim maius, aut præsen- XLVI. *Typus Saluatoris.*

Digitized by Google

tiùs auxilium mundo datum eſt vnquam, filio Dei Saluatore noſtro, in quo prima & ſumma eſt mortalium apud Deum fiducia, cuius auxilio atque ope, libro Ioſue, cum eius principatu abſoluto, deinceps ad Iudices progrediemur.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2600.

DVRIOR videtur eorum interpretatio, qui ita vtrámque lectionem, locúmque conciliant, vt conuentus dicatur, habitus in Silo, & in Sichem, quia habitus ſit in agro Sichimorum, id eſt in Silo, quæ in illo agro ſita fuerit. Quæ tolerabilis eſſet expoſitio, ſi probari poſſet Silo fuiſſe in agro Sichimitano. Quanquam & locutio eſſet obſcuritatis affectatæ, quæ vſurpatur cùm ignobiliora loca, & parum nota oppidula ſignificantur, quòd de Silo dici nequit. (1. N. IX.)

(2. N. XIX.) Et certè particulam Si, aliquando in ſacro textu deſiderari, notauit Sà in aliquot locis, vt Deuteronomij quarto, verſ. trigeſimo; & ca. trigeſimo, verſ. octauo: Ioan, ſeptimo, verſ. trigeſ. quarto. Hoc ergo in loco, in quo D. Auguſt. ex Septuaginta legit, *Qui ſunt in medio veſtri*, intelligendum quaſi ſcriptum eſſet, ſi qui ſunt in medio veſtri.

(3. N. XXI.) D. Auguſtinus quæſtione trigeſima in hunc librum ad myſticum ſenſum confugiens, *Per hunc lapidem*, inquit, *profectò illum ſignificauit, qui fuit lapis offenſionis, non credentibus Iudæis, & petra ſcandali, qui cùm reprobaretur ab ædificantibus, factus eſt in caput anguli, quem præfigurauit & illa petra, quæ potum ſitienti populo ligno percuſſa profudit, de qua dicit Apoſtolus, Bibebant autem de ſpiritali conſequente eos petra, petra autem erat Chriſtus.*

(4. N. XXXII) Erat autem idem calix & gladius. Calix quo Chriſtus potabatur; & gladius, quo hoſtis eius conficiebatur. (Eſa. 27. 1.) *In die illa viſitabit Dominus in gladio ſuo duro, & grandi, & forti, ſuper Leuiathan ſerpentem vectem, & ſuper Leuiathan ſerpentem tortuoſum*, &c.

ANNVS MVNDI 2601. DILVVII 945. 4. ÆTATIS 138. EXITVS AB ÆGYPTO 58. OTHONIELIS IVDICIS ANNVS 1. PHINEES PONTIFICIS ANN. 1. DOMVS DEI IN SILO AN. 12. AMYNTHÆ 26. IMPERII ASSYR. 670.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1452.

I. *Anni iudicum quomodo numerandi.*

IN primo anno primi Iudicis & ratio temporis exquirenda eſt, & vis ac natura huius iudiciariæ dignitatis. Et quoniam dicitur Othoniel ſuſcitatus à Domino, poſt octo annos ſeruitutis (Iud. 3. 9. 10.) ſub rege Meſopotamiæ, & alij deinceps Iudices non eo anno ſuſcitati, aut facti iudices leguntur, qui eorum gubernationi tribuitur. Statuenda eſt quaſi maximè probabilis illa ſententia, quæ multorum antiquorum Patrum, & Scripturæ interpretum, ac Chronologorum communiſſima eſt, omnes annos ſiue pacis, ſiue belli, libertatis vel ſeruitutis ad annos Iudicibus à Scriptura tributos eſſe reuocandos. Quam ſententiam validiſſimè roborat illa ratio, quòd alioqui plures anni quàm quadringenti octoginta ſtatuendi eſſent inter egreſſionem ex Ægypto, & fundationem templi Salomonis, quod eſt contra planiſſimum Scripturæ contextum. Quòd enim Sà in eum locum ex Melchioris Cani ſententia, ait videri annos interregnorum omiſſos, & ſolos iudicum annos numeratos parum idoneum perfugium eſt; tum quia illi anni interregnorum, reuera anni ſunt, & numerum redundantem efficiunt, & propterea falſum: tum quia permulti ſunt, nam in hoc libro Iudicum ſex numerantur ſeruitutes, & in iis anni centum & vndecim, ab ipſa Scriptura expreſſi, vt ab ea propter paucitatem neglecti videri non poſſint. (3. Reg. 6. c. 1. l. 1. de locis ad 12. arg.) Sed hac de re iterum initio fundationis templi contra Canum dicendum erit. Hic illud ſtatuamus annos Iudicum à Scriptura dici ſpatia illa temporum, quæ inter duorum principum Reipub. mortem incurrerunt; puta quadraginta Othonielis, ſunt anni totidem qui à morte Ioſue, vſque ad mortem Othonielis fluxerunt, quòd eodem modo de cæteris deinceps Iudicibus intelligendum eſt.

Digitized by Google

II. *Communis ea de re sententia.*

Hanc quam probamus munerandi rationem in libro Iudicum, seruat Chronicum Hebræorum, vbi in annis Othonielis includit annos octo regis Mesopotamiæ. Et in annis Aod, octodecim regis Eglon, & ita de cæteris. Chronicum item Alexandrinum, quod propterea triginta duos tantùm annos Othonieli tribuit, quia illi detrahit octo seruitutis annos, cui libenter assentimur, in eo quod statuit hunc primum annum Pontificatus Phinees; non item dum hunc ipsum vult esse primum illius seruitutis annum. Isti enim positioni Scriptura apertè refragatur, quæ ait populum stetisse in officio multo tempore post mortem Iosue, dum seniores illi vixerunt, at necesse est prius deliquisse populum, quàm seruituti manciparetur. Pœnam enim culpa necessariò antecedit. Eodem modo numerat hos annos Eusebius in Chron. idque se facere profitetur secundum traditiones Hebræorum. Eusebium sequitur D. Augustinus, vbi tempora Iudicum spatio trecentorum viginti nouem annorum definit; ab Othoniele scilicet, vsque ad Samuelem. Relinquit enim, sicut & Eusebius, decem annos Aialon. Quos, quia Scriptura expressit, trecenti triginta nouem anni tribuendi sunt illis iudicibus. Quod multò ante nos obseruauit venerabilis Beda, qui tamen in reliqua Chronologia Eusebium sequitur. Sicut Orosius, & Isidorus apud Genebrardum quam ipse omninò tuetur in Chronol. Et Carol. Sigon. com. in Sulpitium Seuerum in Othoniele, & addit fermè omnium hanc esse sententiam. Est & Antonij Contij in Chronicum Nicephori. Adde historiam scholasticam, Lyranum, Tostatum, qui monet ad rectam libri Iudicum intelligentiam, non esse numerandos omnes annos, quorum liber iste meminit, quasi inter se distinctos, sic enim plures sexcentis numerarentur, sed omittendos esse multos numeros, quasi simul cum aliis currentes. Idem facit Dionysius in vtroque loco Scripturæ, Arias Montanus in Daniele, siue libro de Temporibus, Hugo Cardinal. in tertium Iud. Ribera eandem numerandi rationem amplectitur. Mathæus Beroaldus, & Ioan. Lucidus, Baradius, & Gerardus Mercator demonstrationis suæ temporariæ cap. primo, lit. T. & in suo concentu Brougtonus, Temporarius, Adrichom. quam dicit esse omnium Catholicorum, propter illum locum tertij Reg. cap. sex. versu primo. Hoc ergo fundamento euidenti Scripturæ auctoritate, & omnium propè auctorum testimonio stabilito, potiùs de mollienda Scripturæ phrasi, & suauiter interpretanda laborandum est, quod facit Ribera noster, & nos conabimur cùm res tulerit, quàm de inserciendis annis.

l. 18. de ciu. c. 22. — l. de ratione temporum. — c. 5. in iudicea. — c. 3. Iud. & 3 Reg. c. 6 q. 12. in c. 3. Iud. & q. 4. in c. 6. 3. Re — in Chron. l. 3. c. 4. — l. 2. de emendat. temporum c. 8. — t. 1. l. 5. c. 20 in an. mun 2518.

III. *Iudicum dignitas qualis foret.*

Ind. 3. 11.

Anni igitur Othonielis quadraginta à Scriptura statuuntur, qui à morte Iosue inchoantur, & in eiusdem Othonielis morte terminantur; & vitam primò laudabilem Israëlitarum, tum culpabilem continent, quæ seruitute sub Rege Syriæ castigata sit; & seniorum tempora, quæ dicuntur mortem Iosue aliquot annis consecuta, in quibus Calebum numerant, aliáque eo iudice ab Israëlitis gesta non pauca comprehendunt, quæ antequam explanentur singula, de Iudicum istorum dignitate aliquid dicendum est. De qua plura Carol. Sigon. de Rep. Hebr. Genebrardus in Chron. Barad. Azor, Serarius pluribus quæst. in cap. tertium Iudicum. Iosephus, & Philo variis in locis. in hanc ferè sententiam. Primus Israëliticæ Reipub. status in Palæstina sub Iudicibus, id est gubernatoribus, siue ducibus, aut principibus, supremis denique magistratibus fuit, licet neque gubernatores, neque duces, neque principes ordinariè dicti sint, sed iudices, à iuris dicendi & præsidendi in populo potestate, non autem ex strictiori illa condemnandi & absoluendi ex legibus homines auctoritate; siquidem, vt notauit Sigonius, hi iudices iudiciorum, consiliorum & bellorum principatum tenuerunt. Ex quo etiam patet hoc nomen Moysi & Iosue tribui potuisse, si Scripturæ placuisset; verùm ille titulo legislatoris illustrior est, iste inducto in Chananitidem populo gloriosior. Sed eorum potestas ex dissimilitudine, & similitudine cum regia facilius intelligetur.

l. 1. c. 5. & l. 7. c. 1. — c. 1. l. 5. c. 20 t. 2. l. 11. c. 1.

IV. *Quantum à regia differret.*

1. Reg. 20. 31

Nam primò Reges à Deo electi, regnum ad filios & nepotes hæreditario iure transmittebant; nam filij Dauidis successerunt patri, & Ionathas Saüli erat successurus. Iudices non item, hæc enim potestas modò in hac, modò in illa familia & tribu fuit. Secundò ius vitæ & necis in iudicando non liberum, siue regium, sed legitimum ex legum præscripto habuerunt. Tertia ita belli gerendi

poteſtatem habuerunt, vt illud tamen pro arbitrio, quod reges ſolent, non ſuſciperent; ſed prout à Deo ſuſcitabantur, aut à populo vocabantur, vt de Iephthe Iud. vndecimo perſpicuum eſt. Quartò tributa populo, ſicut reges, non imponebant. Quintò liber erat in eligendo populus, vt vno defuncto alterum poſſet non eligere. Et reuera ſæpe multi anni inter duos Iudices interiecti ſunt, etſi ad tempus gubernationis eorum referantur. In regibus autem non ſic. Sextò Diademate, aut ſceptro, aliiſve regiis inſignibus non vtebantur. Septimò ius legum condendarum non habebant, ſed ad Moſaicas tantùm leges populum adigebant, & ex earum nutu moderabantur.

V. *Dei regnum apud Hebræos.* DENIQVE Domini Reipub. non erant, vt Reges, ideo cùm huiuſmodi poteſtatem Iſraëlitæ omnes ad Gedeonem detuliſſent, dicentes, *Dominare noſtri tu, & filius tuus, & filius filij tui, quia liberaſti nos de manu Madian.* Ille reſpondit. *Non dominabor veſtri, nec dominabitur in vos filius meus, ſed dominabitur vobis Dominus.* Quibus conſentanea ſunt illa Ioſephi. *Exercitum contra hoſtes educite, imperium Deo committentes, creato vno aliquo forti viro, qui vicarius illi ſit, & quaſi proimperator. Multorum enim imperium non modò moram affert rebus ſtrenuè gerendis, ſed non rarò plus nocet quàm prodeſt.* Ex quibus verbis, ſi rectè conſiderentur, intelligi poteſt, quomodo Ioſephus ſtatum hunc Iudæorum Ariſtocraticum, & Monarchicum appellet, pro eodem enim ſumit, & vtrique opponit polyarchicum, vt fuſius docet Serarius. Poteſtas ergo regia penes Deum erat, qui illius populi rex eſſe volebat, vt indicat Samuel primo Reg. vbi alloquens Iſraëlitas ait, *Cùm Naas Rex filiorum Ammon veniſſet aduerſum vos, dixiſtis mihi. Nequaquam, ſed Rex imperabit nobis, cùm Dominus Deus veſter regnaret in vobis.* Et ſuprà capite octauo, dixit Dominus ad Samuelem, *Audi vocem populi, in omnibus quæ loquuntur tibi, non enim te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos.* Ex quibus ſequitur laxius nomen Regis à Philone, aut Monarchiæ à Ioſepho vſurpari, cùm ille Moyſem vocat regem, hîc Monarchas rem Iudaicam adminiſtraſſe ait ante reges. Fuerunt enim reuera Moyſes, & Ioſue Iudices, vt iam ſignificaui. vnde Genebrard. Othonielem tertium iudicem appellat. Imò & S. Hieronymus, explicans illa verba, *Et reſtituam Iudices tuos, vt fuerunt prius,* ſeorſim tamen ponuntur, quia ille legiſlator etiam fuit, hîc autem quaſi pater, acquiſitor, & diſtributor ſanctæ hæreditatis.

Iud. 8. 22. *l. 4. c. 8.* *l. Iud. c. 5. q. 8.* *c. 12. 12.* *c. 7.* *in c. 1. Iſa.*

VI. *Iudices quatenus Regibus ſimiles.* CÆTERVM fuerunt hi Iudices in aliquibus non diſſimiles regibus. Primùm quia non ad certum pacis, vel belli tempus creabantur, vt Conſules, aut Dictatores, ſed in totam vitam. Vnde Lactantius, *Et primo quidem,* ait, *non dominio Regum ſubiecti fuerunt Iudæi, ſed populo ac legi ciuiles Iudices præſederunt, non tamen in annum conſtituti ſunt, ſicut Romani conſules, ſed perpetua Iuriſdictione ſubnixi.* Quales ſcilicet, apud Venetos duces, apud Athenienſes, οἱ ἄρχοντες, & in Eccleſia Præſules. Deinde quia cum ſuprema poteſtate, & ſoli Reipublicæ præerant, vt nemo eis omninò par eſſet: vt propterea Ioſephus hunc ſtatum, vt diximus, Monarchicum appellarit, & nihilominus Ariſtarchicum, quia optimus quiſque vel à Deo ipſo per ſe, vel ab vniuerſo populo, inſpirante Deo, eligebatur. Licet Genebrard. in Othoniele dicat Ioſephum hunc principatum vocare Ariſtocratiam, & opponere Monarchiæ, quæ humana temeritate, & præſumptione, non legis à Deo, & ſapientibus poſitæ præſcripto, res ſolet moderari. Sed vide hac de re pluribus Abulenſem in præfat. in libr. Iud. & Serarium. Nam hæc ſatis pro inſtituto.

l. 4. c. 10. *q 7. 12. & 13 c. 3. Iud. q. 8*

VII. *Phinees Pontificatus.* NONDVM præerat Iſraëlitis in politica gubernatione Othoniel, cùm Phinees in Eccleſiaſtica, iuxta mandatum Domini factus eſt Pontifex, vt habent Septuaginta in fine Ioſue in Aldina editione, Romana, & Baſileenſi. *Et Phinees,* inquiunt, *ſacerdotio functus eſt pro Eleazaro patre ſuo, donec mortuus eſt, & ſepultus in Gabaath ciuitate ſua.* Hæc ibi. Quæ Maſius quoque habet, ſed notha putat atque additítia, ex ſententia Syri paraphraſtæ. Quot autem annis Pontificatum geſſerit, nuſquam notatum reperio, vt rurſum vltimo Othonielis anno dicendum erit.

Num. 25. 13.

VIII. *Reipubl. adminiſtratio penes quos fuerit.* PRÆERANT autem ſtatui politico ſeniores, vt plerique cenſuerunt, imprimiſque omnes Hebræi, vt ait Genebrard. in Othoniele, eiſque tribuunt annos ſeptemdecim. Nicephorus autem longè plures ſcilicet triginta tres annos. Se-

in Chron. c. 4. *t. 7. Biblior. Patrum.*

Digitized by Google

niorum etiam meminit Q. Iulius Hilarion, quibus annos vnum & triginta, sed à Iosue non distinctos attribuit, sicut & Chronicum Hebraicum cap. duodecimo; quippe quod statim Othonielem sufficiat Iosue. Propior est Iosephus priori illi sententiæ. Nam libro sexto cap. sexto. *Sub Moyse, ait, & discipulo eius Iesu, qui tum exercitui cum imperio præfuit, optimates rem administrabant, post cuius mortem octodecim annis populus sine summo Magistratu vixit. Deinde rursum ad pristinam regiminis formam redierunt, qui belli gerendi scientia & fortitudine præcelleret, supremum iudicem constituendo, quam ob rem totum hoc tempus quo talis status durauit, appellauerunt Iudicum.* Eos ergo vult Iosephus populi electione creatos, prout eos agnosceret militari virtute præstantes. At perspicuum est ex Scriptura eos à Deo suscitatos fuisse, populo minimè per suffragia, vel aliter interueniente. Vt patet in primi Iudicis Othonie-

Iud. 3. 9. lis creatione. Secundus quoque iudex Aod à Deo institutus est, nec populus

Iud. 3. 15. quicquam egit, nisi in calamitate clamauit. Idémque de Barac, & Debora, cæ-

Iud. 4. 3. 6. terisque penè omnibus dicendum est. Non est tamen absurdum aliquos à popu-

c. 11. 6. lo electos, vt de Iephte legimus, & de aliis id affirmat Abul. vt dicemus suis locis.

PROBABILIOR tamen videtur Serarij sententia, in Comment. huius primi capitis. In politicis neminem Iosue successisse, qui tribubus omnibus præesset, gentem tamen totam iudicio, & auctoritate gubernasse illud septuag. seniorum synedrium, de quo Num. vndec. dictum est. In singulis verò tribubus fuisse eorum principes, & Magistratus, de quibus Exodi decimo octauo, & alibi sæpe. Ideóque de senioribus numero multitudinis, quasi simul Rempub. regentibus Scriptura semper loquitur. Horum autem administratio non septemdecim vel triginta vnius, aut triginta trium annorum, sed multorum sæculorum fuit; senioribus paulatim morte ad patres suos abeuntibus, & nouis in eorum locum suffectis, quod omninò videtur expressum illis verbis, *Omnisque illa generatio*, quæ scilicet nouerat omnia opera Domini, *congregata est ad patres suos, & surrexerunt alij, qui non nouerant Dominum, & opera quæ fecerat cum Israel.* Si illi seniores fuerunt Iudices populi, vt Caleb, & huiusmodi alij, quinam sunt isti alij Iudices ignorantes Dominum? non vtique vlli afferuntur præter Othonielem, Aod, &c. de quibus id minimè dicitur. IX. *Videri penes concilium fuisse.*

(c. 2. v. 10.)

VERVM ne videamur omnium Hebræorum opinioni, in re ambigua nihil tribuere voluisse, præsertim cùm id impunè liceat, nec repugnet Serarius, etsi numerum annorum non exprimit. Neque huiusmodi opinio quicquam, aut vniuersæ annorum summæ, aut particulari Othonielis officiat, primos septemdecim Othonielis annos, quibus Seniores à morte Iosue vixisse referuntur, eis attribuamus licet, quibus Israëlitæ Domino seruierunt? modò illud teneamus, non fuisse istos seniores alios ab antiquioribus Concilij prædicti patribus. Inde secuti sunt aliquot præuaricationis anni, quibus obliti Dei sui, seruierunt Baalim & Astaroth. Vt habetur Iud. tertio, quorum numerum certò definire non possumus. Possumus tamen quinque annos sine incommodo, Genebrardo non repugnante assignare, quibus addendo annos octo seruitutis sub Rege Mesopotamiæ ad trigesimum Othonielis perueniemus annum; reliqui decem anni in illo hoste opprimendo, & stabilienda Israëlis pace, fruendáque consumentur. Fateor me in dispertiendis istis quadraginta annis non proferre exploratissimam veritatem, Scripturæ auctoritate nixam, sed interdum probabilibus duntaxat coniecturis, interdum testimoniis non omni exceptione maioribus niti, quia certiora inuenire nequiuimus. Tu X. *Distributio annorum Othonielis.*

(q. 2. in c. 3. 1. Iud.) (v. 7.)

----- Si quid nouisti rectius istis
Candidus imperti, si non, his vtere mecum.

VT ergo ad primos, qui dicuntur Othonielis, annos à morte Iosue veniamus, qui primo & secundo capite libri Iudicum continentur. Duplex in iis Israëlitici populi status ostenditur, alter cap. primo, pius & florens, bellis exercitus, & victoriis nobilitatus; alter secundo cap. & tertij parte, impius, & ærumnosus, cladibus, & octenni seruitute insignitus; vt quod vniuersè de Iudicum temporibus dixit S. Augustinus, in Othonielem maximè conueniat, *Temporibus autem Iudicum*, inquit, *sicut se habebant & peccata populi, & misericordia Dei, alternauerunt prospera, & aduersa bellorum.* XI. *Iique partim felices, & partim ærumnosi.*

(Cap. 1. lib. Iud.) (l. 16. de ciu. Dei c. 22.)

XII. *Prima expeditio contra Adonibezec.*

CAPITE primo multæ expeditiones, & victoriæ Iſraëlitarum narrantur contra Chananæorum reliquias, partem aliquam hæreditatis ſibi à Deo tributæ adhuc in ſingulis retinentes tribubus. Quarum prima fuit contra Adonibezec, ſed quæ illam anteceſſerunt Scriptura narrat his verbis. *Poſt mortem Ioſue conſuluerunt filij Iſraël Dominum, dicentes, quis aſcendet ante nos contra Chananæum, & erit dux belli? Dixítque Dominus. Iudas aſcendet, ecce tradidi terram in manu eius. Et ait Iudas Simeoni fratri ſuo. Aſcẽde mecum in ſortem meam, & pugna contra Chananæum, vt & ego pergam tecum in ſortem tuam. Et abiit cum eo Simeon.* Primo igitur quoque tempore, à ſecundi ducis, ſecundíque Pontificis morte, ſepultura, luctúque; vel ſeniorum illorum, qui conſilio Rempub. moderabantur, vel ſi malis Phinees Pontificis auctoritate, coacta ſunt tribuum omnium comitia, & quidem, vti Serarius ex Procopio monet, in Silo, vbi tabernaculum Dei, duodecimum iam annum ſedem fixerat.

XIII. *Auſpiciis tribus Iuda.*

DVM verò ſatis conſtaret, ſingulas tribus ſigillatim perpurgandæ hæreditati ſuæ ab Idolis, Idolorúmque cultoribus ſeriò incumbere debere, vt ſatis ex Scriptura ſuperius, & Ioſepho explicatum eſt. Dubitatum fuit quænam id tribuum prima aggrederetur. Nomine enim Iudæ, & Simeonis, non ſingulares perſonæ, ſed tribus intelliguntur, ſicut & infrà capite vigeſimo. Vnde Ioſephus extremo capite primo libr. quinti antiq. *Poſt horum*, inquit, *obitum conſultus Phinees à populo de voluntate Dei, cuiuſnam foret imperium, in bello Chananæo;* aut potiùs quiſnam bellandi initium faceret, non enim de Imperatore, aut duce totius populi eligendo quæſtio erat, quia reuera neque petebatur, cùm bella ſigillatim, & tributim gerenda eſſent, vt diximus, & hic Caietan. affirmat[1]. Neque electus eſt vnus huiuſmodi princeps, ſed renunciatum tantùm, vt tribus Iuda, quæ omnium erat fortiſſima, & populoſiſſima, prima omnium arma caperet, vt proſperis eius ſucceſſibus reliquæ tribus animatæ, pugnam alacriores contra ſuos, Deique hoſtes capeſſerent. Sed pergit Ioſephus. *Reſpondit*, Phinees ſcilicet, *iubere Deum, vt Iudæ tribus ductu bellum gererent; quæ mox aſſumpta Simeonide his conditionibus rem aggreſſa eſt, vt ſublatis è ſua ditione hoſtium reliquiis, tum tributariis, in alterius tribus extirpandis huius generis reliquiis vicem rependeret.* Cui Auguſtinus conſentiens. *Quoniam*, inquit, *Ducum primus eſt Othoniel, filius Cenez, rectius intelligitur nomine Iudæ tribum Iudæ fuiſſe ſignificatam.* Et paulò pòſt. *Et dixit Iudas ad Simeon fratrem ſuum, vtique tribus ad tribum. Non enim adhuc viuebant illi filij Iacob, qui dicti ſunt Iudas & Simeon, inter fratres ſuos propriis nominibus appellati, ſed dixit tribus Iuda ad tribum Simeon*, &c. Idem ſentiunt Hebræi, Procopius, Caietan. Arias, Serarius, Lyran. Dionyſ. Sà, Vatabl. qui ex Hebræo ſic legit, *Quis aſcendet contra Chananæos in principio, ad pugnandum contra eum, id eſt, quis primus noſtrum parabit expeditionem in Chananæos?* Sic ipſe in hunc locum, Maſius cap. vndecimo Ioſue, Comeſtor cap. ſecundo Iudicum, Genebr. in Chronol. in Othoniele, Adrichomius diſſimulat. Sed dubitationem videtur tollere voluiſſe Scriptura, dum mox verſu octauo Iudam *filios Iuda* interpretatur.

XIV. *Et quis in ea belli dux.*

NIHILOMINVS aliqui diſſentiunt, & Iudæ nomine, Principem vnum, nomine Iudam intelligi volunt; vt Abul. Glycas, Canus, alij. Quibus id tantùm concedere poſſumus, principem vnum fuiſſe in hoc exercitu, & quidem de tribu Iuda. vel Caleb, vt plerique putant, in quibus Serar. Torniel. & confirmat ex verſu 12. vbi Caleb præmium proponit ei, qui percuteret Cariathſepher: nec tamen numeratur in ducibus, aut Iudicibus, quia iſti in totum Iſraëlem principatum geſſerunt, non Caleb. Aliqui malunt hunc honorem Othonieli tribuere, vt nõnulli Rabbini apud Serarium. Sed ſuo more nihil probant, & is non niſi multò pòſt tempore à Deo ſuſcitatus eſt, & par erat eius fratrem natu maiorem, Calebum inquam, illi anteferri[2].

XV. *Cur ab hac tribu expeditionis initium.*

VIDETVR autem Dominus voluiſſe hanc tribum omnium principem arma capeſſere. Primùm quia erat omnium fortiſſima, vt dixi, & populoſiſſima, magiſque certa victoriæ, in aliarum exemplum. Deinde quoniam principatum ei iampridem promiſſum paulatim parabat: vnde in tota deſerti peregrinatione primum vexillum habuit Iudas; eiúſque ductum omnes tribus, ipſos quadraginta annos ſecutæ ſunt; primum etiam in tabernaculi cuſtodia locum habuit, prima in mare rubrum Moyſem ſequi auſa eſt, vt Rabbini aiunt, prima denique cis

Right margin notes: l. 5. c. 2. — v. 18. — 1. ✠. — q. 2. in hunc lib. — An. 4. æta. 51 num. 2. — 2. ✠. Iud. 3. 9. — 1. — 2.

Iof. 15. Iordanem, vbi erat totius regni futura sedes, possessionem sortita est. Accedit quod eam ab initio honorari oportuit, ob nasciturum ex ea mundi principem, spiritualium Chananæorum debellatorem. Adde quod Iudaica sors montosa valdè fuit; ideóque nisi hostes inde primùm exturbarentur, tutissimum aliis ex locis hùc refugium habituri erant, & crebris excursionibus tribus omnes diuexaturi. Denique hoc pietati, & meritis Calebi tàm antiquis quàm recentibus videtur Dominus tribuere voluisse, quem iam diximus huius belli ducem, vel in primis idoneum, vtpote pietate, sapientia, ætate, auctoritate, corporis etiam viribus præstantem, vt Iosue decimo quarto, dictum est.

ADVOCATA porrò est in gloriosi belli societatem tribus Simeonis fratris Iudæ; licet enim, vt notauit Serarius, ob vnum patrem Iacob tribus omnes fratres dici possent, Simeon tamen Iudæ frater appellatur, quia locis, & habitatione admodum vicini erant: adeo vt intra Iudæ sortem, in ipsúmque penè sinum receptus sit Simeon. Iudas ergo, & vicissim Simeon pro fratre pugnando, in suum quoque emolumentum, & securitatem vtérque pugnabat. Quamuis autem eadem propè esset ratio tribus Dan, maior tamen erat affinitas Simeonem inter & Iudam, qui non ex eodem solùm patre, sed eadem etiam matre Lia nati erant. Sed ad ipsam primam expeditionem bellúmque contra Adonibezec veniamus.

XVI. *Eius socia Simeonitica.*

Iof. 19.

ASCENDIT *Iudas*, inquit Scriptura, *& tradidit Dominus Chananæum ac Pherezæum in manus eorum.* Valdè sanè compendiosè; sed pergit diducens rem paulò latius, *& percusserunt in Bezec decem millia virorum. Inueneruntque Adonibezec in Besec, & pugnauerunt contra eum, ac percusserunt Chananæum & Pherezæum. Fugit autem Adonibezec, quem persecuti comprehenderunt, cæsis summitatibus manuum eius ac pedum. Dixitque Adonibezec. Septuaginta reges amputatis manuum ac pedum summitatibus colligebant sub mensa mea ciborum reliquias, sicut feci, ita reddidit mihi Deus. Adduxeruntque eum in Ierusalem, & ibi mortuus est.*

XVII. *Summa rei gestæ contra Adonibezec.*

PRIMVM hîc quærendum est, quantum temporis expeditio ista tenuerit. Et respondemus nihil hîc præter coniecturas afferri posse. Rectè autem vnum annum attribui, tum quia volebat Dominus Israëlitarum aduersarios paulatim debellari, vt suprà quoque retulimus; tum quia bellicosum & potentem nacti erant aduersarium, vt qui septuaginta reges deuicerat, & captorum infœlicitate ad victoriarum suarum ostentationem insolentissimè abusus fuerat; tum quia fuisse numerosis copiis stipatum ex decem millibus occisorum in exercitu ipsius, præter eos, qui fuga sibi cum rege suo consuluerunt, colligi potest, quorum multò solet esse maior copia, quàm cæsorum. *At Chananæi*, inquit Iosephus, *quorum res tum erant satis integra, cum magno exercitu ad Bezecam vrbem eos expectabant*, Iudam scilicet & Simeonem; *ductu loci Regis Adonibezeci.* Tum quia præter regiam ciuitatem Bezec, multa quoque alia oppida expugnanda fuerunt, antequam totius belli moles in Hierosolymam verteretur. *Deinde*, inquit Iosephus, *circa oppida bellum circumferebant, quorum bona parte capta, Hierosolyma sunt adorti.* Fuisse autem tam Bezec, quàm cætera oppida, tam natura loci, erat enim montana regio, quam arte munita credibile facit Regis potentis, & bellatoris, & in mediis hostibus degentis, prouidentia. Itaque hac prima expeditione hoc primo Othonielis anno contenti, alteram contra Hierusalem in alterum annum differemus.

XVIII. *Quanto tempore confecta fuerit.*

Exod. 23. 29. 30. Deut. 7. 22

l. 5. c. 2.

AD huius igitur belli explicationem quod attinet, ea quatuor videtur exigere. Quibus cùm bellum initum sit; quæ belli causæ; quis ordo & modus; quis exitus? Iam satis explicatum est, quinam ex parte Israëlitarum priores bello hostem inuadant. Bello autem petuntur Chananæi, quod nomen generale est, & Pherezæorum nomine restringitur. Nam vniuersus populus petit à Deo, *Quis ascendet ante nos contra Chananæum?* Cùm tributim bellum gerendum esset, vt diximus, vtique tribus omnes habituræ erant Chananæos aduersarios, à Chanaan scilicet oriundos, & in plures distributos gentes, vt habetur Genes. decimo; sed in iis Pherezæi non numerantur. Sunt qui scribant eos regionem circa Gabaon, & Samariam tenuisse, & habitasse in villis, vnde Pherezæi, quasi rurales dicantur, quod parum probatur. Tum quia Samaria erat in tribu Ephraim, Gabaon in tribu Beniamin; at constat hoc bellum in tribu Iuda gestum esse, versu tertio.

XIX. *Quinam fuerint Pherezæi.*

v. 15.

Tum quia passim in Scriptura Pherezæi,sicut & Iebuzæi,certi & peculiares populi nominantur, quod paganis non conuenit. Qui enim in pagis circa vrbem Gabaon habitant, Gabaonitæ dicuntur, & ita de cæteris.

XX. *Pluribus locis habitasse.*

Dicendvm videtur Pherezæos,sicut & Amorrhæos,pluribus in locis sparsos fuisse. Nam Genes.13.circa Bethel & Hai videntur collocari,quæ sunt in tri- v.3.7.
bu Beniamin. Genes.autem 34.dicuntur habitatores terræ Sichimorum,quæ est v.30.
in tribu Ephraim,non longè à Samaria. Et Iosue 17.in montanis tribus Ephraim v.15.
sedes habent. Hoc autem loco in tribu Iuda videntur collocari. Nisi dicere malimus Pherezæos istos,qui bellicosi & fortes, Iosue 17. significantur,Chananæis ad vrbem Bezec habitantibus subsidio venisse, quod Vatabl. quoque sentit hoc loco. Fuit autem Bezec in tribu Iuda, iuxta descriptionem Adrichomij habens
ab Oriente Bethleem, à Septentrione Hierusalem,& Bethsuram [3]. Huius ciui- 3.x.
Quis Adonibezec. tatis Rex appellatiuo nomine, & iis omnibus communi,qui in ea regnabant, di-
citur Adonibezec, id est, vt Iosephus quoque notauit, *Dominus Bezec*. Proprium l.5.ant.c.2.
autem eius nomen non proditur. Sic passim viri nobiles à propriis nominibus ignoti, ab aliquibus arcibus, aut castris, quorum sunt domini, notissimi sunt.

XXI. *Quæ huius belli causa.*

Iam quæ belli huius causæ? prima quidem & omnium manifestissima est di- 1.
uina iussio, cuius cùm sit vniuersa terra, eámque pro arbitrio cui lubet dare, & auferre possit, tanto magis in vindictam peccatorum homines æternis dignos suppliciis, potuit & vita, & rebus omnibus, & auiti regni possessione in omnem priuare posteritatem. Israëlitæ autem diuinæ voluntatis,atque vltionis constitu-
ti erant administri in proprium emolumentum. Est etiam admodum credibile 2.
vicinos istius regis populos, cùm tot iniuriis ab homine impotentissimæ dominationis affecti essent,quot crudelitas in septuaginta reges exercita declarat, Israëlitas ad bellum contra eum exacuisse,&,quod dicitur, currentibus calcar addidisse, existimantes se meliore conditione sub ignotis, & peregrinis, quàm sub tam cruenta bestia,quantumuis domestica,futuros. Hanc coniecturam probabilem facit etiam, quod Israëlitæ videntur ab iis edocti, quomodo hactenus reges vicinos tractasset, vt eandem pœnam, quam aliis ipse intulerat, meritissimò pateretur.

XXII. *Quæ copia, & quis ordo prælij, & victoria.*

Cætervm quàm multi vtrinque sub signis milites constiterint, non proditur: non prodiisse tamen omnes viros militares in pugnam,sed permultos vrbi-
bus præsidio relictos, dubitare non licet: numerosum tamen ex vtráque parte l.5.ant c.2.
exercitum decem millium cædes satis docet: & id, vt diximus, Iosephus affirmat. Ordo prælij fuit. vt primùm acie in campis infestis signis concurreretur, vt significat idem Iosephus. Ibi autem cælitus ad Israëlitas deuolante victoria, vincitur Adonibezec cum suis,& cæsis decem virorum millibus; in Bezec, aliáque munita loca, Rex cum fugitiuis curriculò recepere sese; & hoc tradit Scriptura cùm ait Dominum tradidisse Chananæum,ac Pherezæum in manus Iuda,
& Simeonis. Inde ad oppugnandum Bezec ventum est. In qua cùm rex esset, vt c.1.v.5.
ait Scriptura, & ibi de capite ac fortunis suis omnibus agi non dubitaret, perspicuum est eum quam diutissimè potuit obsidionem tolerasse, tandem cum capta esset vrbs; aut certè proximum esset, vt caperetur, in fugam se dedit, quod cùm Caleb,reliquósque obsidentes non latuisset,fugientem persecuti, eum comprehenderunt, & integra, secutáque victoria potiti sunt.

XXIII. *Belli exitus.*

Ad belli exitum pertinet intelligere quid ciuitati,quid eius Domino factum sit. Cùm bis hoc loco dicatur percussos Chananæos ac Pherezæos,non est quod battologiam interpretemur,sed bis potiùs cæsos dicamus, primùm in campo ante oppugnatam vrbem. Deinde verò in expugnatione ciuitatis, quæ tamen deleta non traditur, aut anathemati subiecta, vt Iericho, aut deflagratione consumpta, vt Azor, & mox Hierusalem, sed extinctis ciuibus, capta præda, ciuitas in possessionem tribus Iudæ venit; quod de vicinis quoque oppidis Iosephus affirmat,neque improbabiliter,quamuis Scriptura tacente. Sed illud malè,vtpote Scriptura in linguis omnibus repugnante,quod pro septuag.regibus, septuag. duos ab Adonibezec miserè deformatos posuit. Sed neque hoc verè, quod pro manuum pedúmque summitatibus,vel vt in Hebræo legitur pollicibus,ipse manibus pedibúsque detruncauit, quod figuratæ locutioni tribuamus licet.

Digitized by Google

Mors Adonibezec. XXIV. *Adonibezec superbia, crudelitas, luxus.*

VERVM Adonibezec in eo facto & superbiæ, & crudelitatis, & luxus insigne vexillum sustulit, vt Serarius quoque notauit. Superbiæ quidem, dum ad potentiæ, victoriarúmque suarum ostentationem, principes viros indignissimis modis acceptos, omnium conspectibus exhibebat. Crudelitatis, qui huiusmodi viros, in quos è supremo humanæ fœlicitatis fastigio deiectos, facilis est, & prona miseratio, non acerbo tantùm cruciatu, maximéque diuturno afficiebat, & belli pacísque muneribus, imò omnibus propemodum rebus reddebat inhabiles, sed gladiatoriæ quoque oblectationis obiectum efficiebat, dum illos sub mensa, quasi canes prouolui cogebat. Quantus verò in eius epulis luxus fuerit, ex eo perspicimus, quod tot tantique viri, dum ille opiparè saginaretur, deciduis ex eius mensa fragminibus sustentabantur, eique conuiuanti ludos dabant.

XXV. *Et agnitio diuinæ iustitiæ.*

SED illud quoque ex eodem Serario meritò considerandum, quod ad insignem Dei iustitiam, & bonitatem pertinet, qui tam nefario ac crudeli homini ita talionem in hac vita rependit, vt diuinam ipse in se iustitiam agnosceret, ac deprædicaret: qui non exiguus est calamitatis promeritæ fructus. *Sicut feci*, inquit, *ita reddidit mihi Deus.* Quæ pluribus apud eundem locupletata leges. Illud tamen non omittam, quod ait, indicari in textu ipsum ad vnius Dei cognitionem, fidémque veram transiisse, cùm de Deo singulariter loquitur. *Et ista*, inquit, *per quandam forte allegoriam innuitur, dum additur, adduxerúntque eum in Ierusalem, & ibi mortuus est. Planè siquidem in Ierusalem adducitur, qui à peccatis ad pœnitentiam, ex idololatrica cæcitate ad pacis visionem, à fastu ad demissionem, ab impietate ad veri Dei laudem transfertur.* Hæc ipse. Cui addiderim huiusmodi conuersionem, si ea forte contigit, tantò admirabilius esse infinitæ Dei benignitatis argumentum, quantò iste fuerat illa, ex antegressa vita indignior.

An & conuersio.

XXVI. *Mors eiusdem.*

QVOD porrò mortuus dicitur in Ierusalem, explicat Iosephus, non longè a Ierusalem. *Sic affectum*, inquit, *detulerunt non longè à Ierosolymis, vbi fato functum terra mandauerunt.* Ex vulnerum dolore, & sanguinis iactura extinctum putat Abulens. Quanquam fieri potest, vt non solùm propè Ierusalem, dum obsideretur mortuus fuerit, ac sepultus, sed etiam superstes manserit ad captam vsque ciuitatem, in eáque clauserit extremum diem. Nam illos reges, qui paria passi fuerant ab Adonibezec, diutius postea vixisse, significat ille sub mensa victus. Nunc ergo, quod proximum est, & series narrationis sacræ postulat, ad Hierosolymorum obsidionem, & cladem transeamus.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2601.

1. N. XIII. LICET Genebr. in Chron. Othonielem ducem faciat, & sub eo viros fortes constituat, ex vtráque tribu Ioseph, Aser, Dan, & Nephthalim. Quos tamen seorsim sua bella gessisse infrà docebimus.

2. N. XIV. Suppostitius Philo in biblicis antiquitatibus pag. 25. ait post mortem Iosue, quem ait gubernasse Israëlem quadraginta annis, Cenez factum esse populi ducem, quem Iosephus Cenezum vocauit, qui est Othoniel. Ille autem Cenez Pseudophilonis gubernauit populum annis quinquaginta septem. Cui suffectus dicitur Zebul, & populo Israëlitico præfuisse annis vigintiquinque. Inde autem Deboram subdit; sed errat Rabbinus hic toto cœlo; nam à morte Iosue vsque ad Deboram numerat tantùm octog. duos annos, cùm Scriptura disertè centum viginti ponat.

Eius etiam mentio est primo Reg. vbi Saül recensuit copias suas, licet à Iosepho dicatur Bala, & ad Iordanem constituatur. 3. N. XX. c. 11. v. 8. l. 6. ant. c. 6.

ANNVS MVNDI 2602. DILVVII 946. 4. ÆTATIS 139. EGRESSIONIS 59. SANCTVARII IN SILO 13.

Othonielis et Phinees 2. Amyntæ 27. Imperii Assyr. 671.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1451.

I. *Expeditio in Ieruſalem quàm diuturna.*

ANNVM hunc oppugnatæ, captæ, vaſtatæque Hieroſolymæ aſſignamus. Coniectura enim ducimur, quando diuinæ ſapientiæ non placuit poſteritati certiora tam inſignis expeditionis extare monimenta; minimùm quod præpotentis iam tum, regiæque ciuitatis oppugnationi, & cladi tribuere poſſumus, annum eſſe. Primũ enim redeat in memoriam, quod iam non ſemel attigimus, diuinum conſilium atque decretum, de lenta hoſtium populi ſui debellatione. Tum ciuitatis ipſius tam potentia, vt quæ vna tantùm ex parte expugnari denique potuit, quam extrema rerum deſperatio, ex perfidia nata, quæ nullam à victoribus veniam expectare patiebatur; tum demum facilè quiſque concesſerit victorem exercitum, non ſolùm annuam, ſed fortaſſis etiam longiorem traxiſſe moram, vt hac ciuitate potiretur.

II. *Summa rei geſtæ.*

HANC ergo expeditionem Scriptura vnico verſu in hæc verba perſtrinxit. *Oppugnantes ergo filij Iudæ Ieruſalem, ceperunt eam; & percuſſerunt in ore gladij, tradentes cunctam incendio ciuitatem*; inferiorem ſcilicet, vt ait Ioſephus. *Nam Hieroſolyma,* inquit, *ſunt adorti; & capta inferiore eius parte, omnes habitatores contrucidauerunt; at ſuperior* (arx Sion videlicet, quæ poſtea ciuitas Dauid appellata eſt) *natura loci, & munitionibus eſt defenſa.* Hæc ipſe duntaxat.

III. *Ieroſolyma qui ad tribum Beniamin.*

BELLI huius cauſam, præter communem illam diuinæ iuſſionis, de qua præcedenti anno diximus, illa etiam ſingularis affertur, quod perfidam in Iſraëlitas
ciuitatem vlciſci voluerint. Sed prius explicandum videtur, quid cauſæ, aut Iu-
dæis fuerit, aut Simeonitis, contra vrbem iſtam, ab vtriúſque ſorte & hæreditate
ſeiunctam, & ad tribum Beniamin pertinentem arma ſumere. Hoc enim conſtat
ex Ioſue 18. fine; vbi inter alias vrbes ſortis Beniamin, numeratur Iebus, quæ ibi
dicitur eſſe Ieruſalem; & cap. 1. Iud. reprehenduntur Beniaminitæ, quod Iebu- v. 21.
zæum habitatorem Ieruſalem non deleuerint, ad eos ergo id pertinebat; non ad
filios Iudæ vel Simeonis. Chaldæus quoque Paraphr. Geneſ. 49. ſic explicat be- v. 29.
nedictionem datam Patriarchæ Beniamin. *In terra Beniamin habitabit templi maie-*
ſtas, & in poſſeſſione eius ædificabitur Sanctuarium, &c. Idem affirmat Ioſephus, *Benia-* l. 5. ant. c. 2.
mitæ verò, inquit, *in quorum ſorte erant Ieroſolyma, tributo impoſito habitatoribus eius, pa-*
cem dederunt. Hieronymus in locis Hebraicis, & Adrichom. aliique paſſim idem lit. I.
tradunt.

IV. *Et Iuda pertinuerit.*

NIHILOMINVS ad tribum Iuda pertinuiſſe ex eadem Scriptura patet.
Nam Ioſue 15. in tribu Iuda ponitur, vbi inter alia dicitur habitaſſe Iebuzæum v. 8. & 63.
cum filiis Iudæ in Ieruſalem, vſque in præſentem diem. Idémque indicatur in Pſalmis. Pſal. 47. 12.
Quæ loca communis doctorum ſententia ita conciliat, vt ciuitas hæc in duas & Pſ. 68. 36.
partes diuiſa fuerit; alteram Septentrionalem, quæ quondam proprio nomine Pſal. 77. 68.
vocabatur Salem, & ad Beniamin ſortem pertinuit. Erat enim Beniamin ad Se-
ptentrionem Iudæ, vt ſuo loco diximus. Alteram meridianam, quæ olim Iebus
appellabatur; quæ ceſſit in ſortem Iudæ. Etſi enim duæ vrbes in vnam propter
viciniratem coaluiſſent, partes tamen diuerſi iuris, & ſortis factæ ſunt, tandém-
que vtraque ad regnum Iudæ pertinuit. Vide Villalpand. & Maſium. *Itaque par-* li. 1. Appar.
tem ſuam, inquit Serarius in hunc locum, *cùm Iudas oppugnare vellet, eámque munitiſ-* vrb. c. 15.
ſimam, neceſſe habuit etiam alteram oppugnare, idque non bona tantùm Beniaminitarum ve- c. 15. in Ioſ.
nia, ſed etiam gratia. Quia alioqui vix parte ſua potiri poterant, ideóque nulla de v. 63. & c. 18.
hac ciuitate contentio inter ipſas tribus exorta eſt. v. 15. & 16.

V. *Ieruſalẽ bis capta, dudũ à Ioſue.*

QVOD ad bellum ipſum attinet, videndum eſt, an hoc primum tempore debellata ſit Ieruſalem an viuo potiùs Ioſue, an vtroque. Nam omnes hæ ſententiæ

suos habent propugnatores. Sentio autem breuiter cum Caiet. & Serar. in hunc locum, vtroque tempore fuisse captam. De priore id satis videtur probari, quod
c.10. 16. Scriptura referat regem Ierusalem à Iosue captum fuisse, atque suspensum. Verùm id factum est, etiam ante oppugnatam ciuitatem Hierosolymam. Nam Rex eius vnus fuit de quinque, qui arma sumpserunt contra Gabaonitas, & in magno illo die profligati, in spelunca inclusi, móxq; suspensi sunt. Verùm credibile omninò est, viduata iam rege suo, & conterrita ciuitate, Iosue in eam, sicut de aliis quoque diximus, arma mouisse, & occupasse; nec tamen planè totam, sed inferiorem tantùm partem, quippe superior vsque ad tempora Dauidis in Iebuzæorum potestate, & ditione permansit. Quin ne inferiorem quidem partem tunc penitus
c.15. v.63. obtinere potuerunt, sed cum iis habitauerunt, vt dicitur Iosue 15. *Habitauitque Iebuzæus cum filiis Iuda in Ierusalem.* Quod de superiore parte, in qua soli erant Iebuzæi, intelligi non potest. Habitauerunt igitur simul aliquo tempore Iudæi ac Iebuzæi pacificè.

ET coniungi illi quidem inter se necessitate potuerunt: verùm non adhæ- VI. *Et rursum hoc tempore*
Dan. 2. 43. serunt sibi, sicut ferrum misceri non potest testæ. Nam incolæ veterani, arcis, vt videtur, nixi præsidio, nouos incolas moribus, & religione dissimillimos; & fortè victoriis insolentes exegerunt, pacísque fœdera perruperunt. Ideóque summa vtrinque contentione ad arma ventum est, summa diu obstinatione dimicatum, & in victos flamma ferróque sæuitum, cunctáq; incendio ciuitas tradita. Ex hac enim seueritate vindictæ, præcedentem perfidiam deuictorum meritò Caietan. Serar. aliique collegerunt. Sicque aptè prioribus, quæ à Scriptura narrata sunt, posteriora congruunt, faciléque consentiunt. Denique geminam de subacta hac ciuitate victoriam etiam illud confirmat, quod hîc oppugnata dicitur à filiis Iuda. At viuo Iosue ex omnibus tribubus conflatus erat exercitus.

CIRCA belli exitum non malè putat Caiet. non fuisse totam incendio tradi- VII. *Exitus belli*
tam ciuitatem, licet de sola inferiore sit mentio; nec totam flammis deletam, eo quod Hebraicè habeatur, *& ciuitatem miserunt in ignem*, id est sublata hypallage, iniecerunt ignem in ciuitatem. Fieri autem potuit, vt recedéte mox milite, ignis aut diuinitus, aut sponte sua extinctus fuerit, vel ipsorummet Iudæorum opera, suis prius domibus parcentium. Neque omnem habitationem consumpserit, vt
v.21. non ita multò pòst incolæ rursum illuc irrepserint, vt ex vers. 21. huius capitis colligitur; & ex cap. 19. vt clarius ex sequentibus intelligetur.

ANNVS MVNDI 2603. DILVVII 947. 4. ÆTATIS 140.

EXITVS AB ÆGYPTO 60. SANCTVARII IN SILO 14.

OTHONIELIS 3. PHINEES PONT. 3. AMYNTÆ 28. IMPERII ASSYRIORVM 672.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1450.

INCENSA ac propè deleta Hierosolymorum ciuitate, filij Iudæ, & Simeonis ad aliam expeditionem aggressi sunt; idque non nisi post notabilem aliquam moram, quam innuit illa vox, *postea*, in omnibus linguis, versionibúsque seruata, quæ alioqui superflua videri poterat. Hyeme fortasse ab armis cessatum fuerit; & in Hierosolymorum ruinis, & circumiacentibus pagis commoratum, expectantibus Iudæis si qua se fortè commoditas offerret Hierosolymitanæ arcis inuadendæ: nullo tamen successu. I. *Expeditio in Hebron.*

EAM expeditionem ita breuiter Scriptura explicat, *Et postea descendentes pugnauerunt contra Chananæum, qui habitabat in montanis, & ad meridiem, & in campestribus. Pergénsque Iudas contra Chananæum, qui habitabat in Hebron (cuius nomen fuit antiquitus Cariath-Arbe) percussit Sesai, & Achiman, & Tholmai.* Quibus verbis duas expeditiones referri putat Serarius in hunc locum; at vnam tantùm exponi credi- II. *Summarii gesta.*

Digitized by Google

bilius est, ita vt priora verba habeant tantùm generalem propositionem consequentium. Ideóque Iosephus eam propositionem omittit, tamquam nihil proprium continentem, & ab Hierosolymis in Hebron oppugnationem transfert [1]. 1. χ.

III. *Ratio temporis. An bis capta Hebron.* Est porrò hic de tempore non negligenda dubitatio. Nam primùm hæc de Hebron, siue Cariath-Arbe, & gigantibus victoria tribuitur Iosue. Eius libri capite vndecimo. Mox autem capite decimo quinto tribuitur Caleb. Denique hoc loco Iudas eandem victoriam dicitur consecutus; & quidem Iosue iam mortuo, ac sepulto. Circa hanc difficultatem aliqui voluerunt geminam fuisse Hebron, in montibus vnam, alteram in planitie, sed quia id fundamento caret, voluit Abulensis, & Lyranus, geminam fuisse illius vrbis partem, alteram in valle, in monte alteram, & Iosue acquisisse Hebron, quod ad partem, quæ erat in valle, Caleb autem partem montanam, quæ erat arcis loco, sicut de Hierusalem constat. At id videtur refellere textus Iosue vndecimo, vbi dicitur Iosue interfecisse Enacim *de montanis Hebron, & Dabir, & de omni monte Iuda, & Israël.* Verùm vt tota vrbs, sicut & regio, montana fuerit, potuit tamen habere eadem vrbs partem superiorem, & inferiorem. (v. 21. 22. v. 13. 14. q. 96. in c. 10. Iosue. in c. 11. & 14 eiusdem. v. 21.)

IV. *Opinio Caietani, & aliorum.* Caietanus in cap. primum Iud. putat hæc de Hebron, & Dabir temporibus Iosue contigisse, hîc autem repeti ad magnificanda gesta tribus Iuda. Idque significari, ex eo quod Scriptura versu decimo non dixit. Pergénsque postea Iudas contra Chananæum, sed omissa voce, *Postea*, dixit, *pergénsque Iudas contra Chananæum*, cùm tamen antè dictum sit, *& postea descendentes*, &c. significare videlicet voluit hæc non postea gesta fuisse, sed antea, præsertim cùm deletio gigantum perspicuè Iosue temporibus tributa fuerit. At particula illa, *postea*, facilè subintelligi potest. Altera est opinio Serarij in hunc locum, & in decimum quartum Iosue, & Masij ibid. bis Hebron, sicut & Hierusalem captam fuisse, bis quoque extinctos gigantes. Semel tempore Iosue, ab ipso Iosue, & iterum post mortem eius à Caleb, sicut hoc loco narratur. Facile enim, inquit Masius, post eas vrbes à Iosue subactas, in eas vel irrepere, vel irrumpere postea potuerint Chananæorum, & Enacinorum aliqui, de vicinis scilicet locis Gaza, Azoto, Geth vrbibus Philistinorum. Fatetur tamen quæ capite decimo quinto de Caleb habentur, per anticipationem recitari. Verùm credibile non fit istos gigantes non esse prorsus eosdem filios Enac, cùm eodem omninò patre censeantur, iisdem omninò nominibus, eodémque numero, qui & à Iosue, & à Caleb deleti dicuntur. (q. 7.)

V. *Propria sententia, semel tantùm fuisse captam, & præsenti tempore.* Hæc dubitatio paucis expediri potest, & ostendi semel tantùm captam Hebron & Dabir, & deletos gigantes. Si primùm dixerimus omnem victoriam in genere, & in specie Imperatori Iosue, attribui, quoniam eius auspiciis, eo rerum potiente omnia gerebantur, ideóque per præoccupationem ibi gesta dici, quę mox gesta fuerunt. Priuatim tamen, ac propriè Calebo, qui hanc sibi militiam depoposcerat, esse tribuendam. Quæ est sententia Caietani, & Lyrani, & Dionysij; & clara est res ipsa per sese. Solent enim omnia minorum ducum gesta tribui militiæ principi; quo pertinet illud Ioab vocantis Dauid regem ad certã victoriam, vt non sibi, sed Regi victoria ascriberetur. Dicendum secundò hanc Calebi victoriam ca. 15. maturius, & per anticipationem ex occasione fuisse recitatum, hoc autem tempore mortuo Iosue reuera gestam; quæ est S. Augustini sententia, cui Sà consentit, & Dionys. & Serar. ipse. At inquies Iosue 11. ita legitur, *In illo tempore venit Iosue, & interfecit Enacim de montanis.* Quomodo illo tempore venit, & interfecit, siue per se, siue per alium, si ne eo quidem viuo res facta est? Respondeo dici tempore Iosue facta, quæ circa illius tempora facta sunt, præsertim cum multis post eius mortem annis, nullus omnibus Israëlitis præesset, cui ea victoria tribueretur [2]. Dicimus tertiò hunc Iudam non alium fuisse à Calebo, qui tribui Iudæ hoc tempore militanti præpositus erat, vt antè diximus, & consentiunt interpretes, & patet ex sequentibus: vbi Caleb præmium proponit inuadenti Cariathsepher, quod est ducis munus. (in c. 15. Iosue. in c. 11. eiusdem. 2. Reg. 12. 27. q. 3. in hunc lib. v. 21. 2. χ. c. 1. v. 12.)

VI. *Nominum ciuitatis huius ratio Arbe, siue Cariath-Arbe.* Vt autem de hoc Hebronæo, siue gigantæo bello dicamus aliquid, ab ipso bestiarum ipsarum latibulo, eodémque sanctissimorum virorum quasi cæmeterio, inchoandum est; vt iure dubitare possis, plusne commendationis ciuitati ab istis, quàm ab illis dedecoris, & vituperationis accesserit. Hæc ciuitas tribus in

Digitized by Google

Gen 35.27. Scriptura nominibus appellata legitur. Primum est Arbe, siue Cariath-Arbe, id
Iof 14.15. est ciuitas Arbe, vt ipsamet Scriptura interpretatur: in qua nomen hoc antiqui-
c.15.13. tus ei datum dicitur, quam vocem quidam Accubationem interpretati sunt,
Iud.c.10. quasi hoc esset lustrum in quo accubarent gigantes, quasi leones, iuxta illud Ge-
v.9. neseos quadragesimo nono, *Requiescens accubuisti vt leo, & quasi leæna; quis suscita-
bit eum?*

HIERONYMVS in locis Heb. interpretatur Arbee, quatuor; *Eo quod,* inquit, VII.
ibi quatuor Patriarchæ, Abraham, Isaac, & Iacob sepulti sunt, & Adam magnus, vt in Iosue *Eo quatuor.*
c.14.15. *libro scriptum est. Licet eum quidam conditum in loco Caluariæ suspicentur.* Hæc ipse. Ve- *Quatuor na-*
rùm id non suspicantur solùm, sed disertè asserunt, plerique grauissimi Græci, *ta Hebron.*
Latiniq; patres, Tertullianus, Origenes, Basil. Athanasius. Epiphanius, Chryso-
stomus, Ambrosius, Augustinus, Cyprianus, imò & Hieronymus ipse epistola de-
cima septima, quæ nomine Paulæ, & Eustochij ad Marcellam scribitur, aliique,
to 1. Annal. quos studiosè collegit Illustrissimus Baronius. Idem Hieronymus in Epitaphio
An. Christ. Paulæ, ait plerósque quartum ponere Caleb, non autem magnum Adam, vt He-
34. nu.118. bræi autumant. Et sanè id sapit Hebræorum fabulas, sicut & fabellam vocat
in c.14. Iof. Caietanus. Cùm enim viderent Hebræi Abraham, Isaac, & Iacob in Hebron se-
Gen.25 9. pultos; & quartus requireretur, vt res vocabulo responderet, quartum Adam in
c.35 27. eo loco Iosue se inuenisse putarunt, qui primus potiùs esse debuit. Sed inuene-
c.50.13. runt etiam alios quaterniones; sic enim dictam etiam volunt, quia ibi simul qua-
Gen.14. tuor egregij, & pij viri habitarunt, Abraham, Eschol, Aner, Mambre Quod inde
profectus Abraham quatuor reges profligauit, quod ibi quatuor percelebres fœ-
minæ sepultæ, Eua, Sara, Rebecca, Lia. Annius in lib. quarto de æquiuocis ait di-
ctam ciuitatem, quatuor, quod instar esset quatuor ciuitatum, quas Græci τετρα-
Vide Dio- πόλεις vocant. Et refert ex Xenophontis quodam fragmento, antiquitus vrbem
dorũ Sicul. rusticam, aut pagum dictum Monopolim, Dipolim verò vrbem opulentam, Tri-
l.4.p.181. polin quæ prouinciæ caput esset, Tetrapolin verò regiam, quę toti regno, & duo-
Græc. Lat. decim coloniis eius præerat. Sed iste author malè audit in excogitandis antiqui-
tatibus, nec iniuria. Passim etiam interpretes libri Iosue, Adam negant esse ibi
nomen proprium, sed appellatiuum, in quibus Caiet. Vatabl. Sà, Chaldæus Para
phrastes. Septuag. verò neque Adam, neque hominis nomen ibi habent. At ne
Caleb quidem quartus esse potuit illorum virorum, ex quibus hæc ciuitas dicta
sit Cariath-Arbe. Nam cap. 1. Iudicum cùm aduersus eam pugnaret Caleb, dici-
tur antiquitus dictam fuisse Cariath-Arbe, quæ postea dicta est Hebron. Multo
ergo tempore ante Caleb dicta est Cariath-Arbe, & non ab illo. Probabilius igi-
tur est Arbe fuisse nomen proprium Principis illius ciuitatis, viri proceritate gi-
gãtæa, imò inter gigantes maximi, ex quo ciuitas, in qua ille principatum habuit,
In 14. Iof. & sepulchrum, nomen accepit, vt sentit Sà in cap. 14. Iosue. Vatab. ibid. & Caiet.
q.5. num.2. Benedict. Serarius.

lit. A. EADEM ciuitas dicta est postea Hebron ab vno filiorum Caleb, vt ait Hieron. VIII.
lib.1.c.2 42 in locis Hebraicis, citátque lib. Paralipom. vbi tamen nomen Patris viri dicti pro *Vnde dicta*
in 14. Iof. principe accipiunt; Vatablus, Masius, & Sà ibidem; & ille Caleb, non fuit noster *Hebron.*
q.3. Caleb, sed alius isto antiquior, vt vult Serar. Satiúsque esset denominatam dice-
re ab Hebron filio Caath, qui fuit antiquior, vtpote patruus Moysi. Sed neque
hoc probandum est. Ille enim in Ægypto mortuus est; & videtur hæc vrbs no-
men hoc habuisse ante aduentum Israëlitarum, vt difficile sit credere in lib. Ge-
neseos, Numerorum, Iosue, vt de libr. Iudicum taceam, decies & nouies per præ
occupationem hanc ciuitatem Hebron vocari, à Moyse & Iosue, vel tot locis vo-
cem Arbee, siue Cariath-Arbe, in Hebron ab Esdra, alióue mutatam. Mauult
q.5.num.3. Serar. cap. 14. Iosue, dictam à societate & amicitia quam cum eius loci principi-
Gen.14.13. bus viris iniuit Abraham. Hebron enim Latinè vertitur societas.

DENIQVE dicta est Mambre, à Mambre Amorrhæo, amico & fœderato IX.
Gen 35.27. Abrahæ, vt ait etiam Sà Genes. 13. fi. & ibid. Vatabl. & Caiet. significat. Ad quem *Et Mãbre.*
c.23.19. Mambre, pertinebat conuallis, siue planicies, siue quercetum, prout variè vox
Gen.14.13. *Elone* vertitur, vrbi adiacens. Vox autem conuallis apta in primis est loco, cũ vrbs
esset in monte sita. In eadem conualle fuit ager quondam Ephronis, in quo erat
Gen.23. spelunca duplex, quem locum emit Abraham in locum sepulturæ.

...citu Hebræorum 60. | Difficultas belli Hebr.

X. ... maiores Hebronis gigantes.

Propvgnatores huius ciuitatis tempore huius expeditionis, (mortuo iam, & suspenso ipsius rege Oham, Iosue pro Gabaonitis pugnante,) fuerunt tres gigantes celebres Sesai, Ahiman, & Tholmai, quorum pater fuit Enac, auus autem Arbe; vt probabiliter colligitur ex Iosue decimo quinto, nec diffitetur Masius eo in loco. Erant autem isti iam ætate prouecti, & minimùm centenarij. Nam Numerorum decimo tertio nominantur iidem tam grandes & corpore, & membris; vt Iudæi illis comparati pænè locustæ viderentur, vtique quadraginta erant, aut quinquaginta annorum. Ab eo autem tempore sexagesimus annus agitur. *Apud hos in eam diem superstites erant*, ait Iosephus, *quidam ex gigantum genere, statura & specie cæteris mortalibus dispares, visu simul & auditu horribiles, quorum ossa adhuc ostenduntur, qualia vix credant, qui non viderunt ipsi.* Credibilia etiam faciunt, quæ de lecto regis Og habentur. Masius tamen in ea est sententia, vt hæc gigantum nomina pro eorum posteris posita putet, sicut Israël pro Israëlitis, & Iacob pro Iacobæis, & Iuda pro Iudæis, &c.

Iosue 10.3. v. 14. l. 5. c. 2. Deut. 3.11.

XI. *Huius belli difficultas.*

Qvidqvid sit, non dubium est istos viros fortissimos, & armis castrisque assuetos, diu multúmque restitisse, loci præsertim opportunitate vsos. Erat enim Hebron in monte sita, antiqua talium virorum sedes; ideóque armis, virisque, commeatu, omnibúsque ad propugnationem præsidiis egregiè instructa. Quod Caleb ipse testatus est. *Da ergo mihi*, inquit, *montem istum, in quo Enacim sunt*, id est Enacidæ, *& vrbes magnæ, atque munitæ, si forte sit Dominus mecum, & potuero delere eos, sicut promisit mihi.* Ex quo non diffidentia de diuinæ promissionis veritate, & efficacitate arguenda est, sed magnitudo difficultatis æstimanda, quam se Deo bene propitio exhausturum sperat, veretur tamen homo pius & modestus, ne aliquo demerito, & peccato suo, diuina beneficentia impediatur, vt notauit Serarius.

Iosue 14.12. c. 14. Iosue q. 8.

XII. *Et exitus eiusdem.*

Sed neque vlla culpa viri sancti atque innocentis interuenit; neque promissis defuit Deus. Nam siue illi viri potentes prodire ausi sunt in certamen, siue ruptis muris patefacta vrbe Israëlitis irrumpentibus, ad ruinas murorum, vt fortes viros decebat, pugnantes occubuerunt. Ibi certè percussos constat Sesai, Ahiman, & Tolmai, cum omnibus suis, venisséque ciuitatem in potestatem Israëlitarum. *Oppugnatione*, inquit Iosephus, *in Hebronem translata, vrbéque vi capta, in oppidanos omnes sæuitum est.* Deinceps autem in Israëlitarum, siue tribus Iuda potestate permansit; nominatim autem in ipsius Caleb, & posterorum eius dominio fuit, ibique in bona senectute consenuit. Quo autem id anno contigerit, non inueni.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2603.

1. N. II. Et eodem pertinet quod Hebron in montanis fuit Iuda. Dabir autem, de qua mox erit mentio, in campestribus Simeonis, vt ait Adrichom. In montanis tamen Iuda videtur poni. Decepit autem forte Adrichomium absentia voculæ (&) quia pleráque biblia habent, *& ad meridiem in campestribus*, at emendatiora legunt, *& ad meridiem, & in campestribus*, vt in Hebr. Græcis Chald. legitur.

Iosue 11.21. & 15.35. v. 9.

2. N. V. Sic dici posset regnum Israëlitarum tempore Salomonis diuisum, præsertim si subsecutum esset interregnum, in quo diuisio contigisset. Sic Paulus, *Nouissimè istis diebus locutus est nobis in filio*, id est paulò antè, non ita dudum. Sic tabernaculum dicitur fuisse *vsque ad dies Dauidis*, cùm constet fuisse vsque ad ædificatum à Salomone templum, anno regni eius quarto.

Hebr. 1. Act. 7. 45.

ANNVS MVNDI 2604. DILVVII 948. 4. ÆTATIS 141. EGRESSIONIS 61. SANCTVARII IN SILO 15. OTHONIELIS ET PHINEES 4. AMYNTÆ 29. IMPERII ASSYR. 673.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1449.

I. *Expeditio ad Dabir.* 3. *Annus Sabbaticus*

IN annorum rerúmque gestarum serie paulatim, pedetentinque progredimur, prout res ipsæ temporis diuturnitatem videntur exigere, quando aliis destituimur coniecturis. Hunc ergo annum (qui fuit Sabbaticus ordine tertius, est enim 21. ab ingressu in Chananitidem) rei ad Dabir gestæ, reliquisque in tribu Iuda assignabimus; sequentem deinceps res in Simeoni de tribu confectæ sibi vendicabunt. Cùm igitur Caleb ciuitatem Hebron in suam potestatem redegisset, eámque vt ratio exigit, diligenter curasset restaurari à belli ruinis, valido in ea relicto præsidio. *Inde profectus*, vt ait Scriptura, *abiit ad habitatores Dabir. Cuius nomen vetus erat Cariath Sepher, id est ciuitas literarum.* Vocabatur autem & Cariath Senna, vt habetur Iosue decimo quinto, id est ciuitas rubi, vel inimicitiarum. Dabir autem exponunt Oratorium. Quorum nominum ratio obscura permansit, nisi quod de ciuitate literarum plerique literati solliciti, plerásque rationes excogitarunt, vt in Lyrano, Abulensi, Masio, Serario videre est, præter ea quæ Rabbini ineptè, id est suo more excuderunt, quæ apud eos leges.

v. 49. — q. 5. & 6. in 15. Iosue. ibid. v. 15. in c. 1. Iudic.

II. *Quæ ratio nominis.*

Volvnt igitur eam ciuitatem literarum, aut librorum dictam esse, quòd ea esset quasi publica Regionis Academia, in qua literæ docerentur: aut, vt aliis magis placuit, inuentæ fuissent. Quanquam non absurdè alij ciuitatem literarum dictam voluerunt, quòd ibi multa vetustatis monumenta post orbis diluuium reposita essent, quasi in Archiuio, aut publica bibliotheca. Quoniam verò viri literati, & libri instar oraculorum sunt, ei quoq; ciuitati nomen Dabir rectè tributum est. Et quoniam multæ quoque sunt literarum spinæ, atque molestiæ, multa non in radicibus modò, sed in fructibus quoq; amaritudo, & afflictio spiritus, rectè etiam Cariath Senna vocata est. Audi Sapientem, *In multa sapientia multa est indignatio, & qui addit scientiam, addit & laborem.*

Ecclesi. 1. 18.

III. *Vbi sita fuerit.*

v. 15. Vbi porrò sita fuerit hæc ciuitas, clariùs ex Iosue decimo quinto intelligitur, vbi post relatam victoriam de Hebron, ait, *Atque inde conscendens venit ad habitatores Dabir*, quo modò Hebraicè, Græcè, Chald. Latinéque legitur. Ex quo patet Dabir non in campestribus Simeonis, sed in montanis Iuda, etiam editioribus quàm Hebron, sitam fuisse. Iosue etiam decimo quinto inter ciuitates (v. 48.) in monte Iuda positas numeratur. Et consentit Hieronym. de loc. Hebr. quia tamen tribus Simeon quasi in sinum sortis Iudæ recepta est, ideò Adrichom. Dabir ad tribum Simeonis retulit. Quanquam alia est vrbs Dabir trans Iordanem, in tribu Gad, de qua Iosue decimo tertio. (v. 26.)

IV. *Ab Othoniele capta.*

Iam à quo fuerit capta ciuitas hæc literaria dicendum est. Hic enim primùm Othonielis nomen auditur, eiúsque hoc primùm facinus memoratur. Eam ergo cepisse dicitur Othoniel filius Cenez frater Caleb minor. Ex quibus adiunctis, (v. 9.) quæ posteà capite tertio iterantur, certum est hunc ipsum esse Othonielem, quem Deus primùm Iudicem populi, & Saluatorem excitauit, cùm in hoc bello non rudimenta militiæ posuisset, sed militari gloria vehementiùs innotescere, ac florere cæpisset. Hunc fratrem vterinum Calebi diximus suprà, Iosue anno sexto. At dubitatio ex ætate nascitur. Nam cùm illo anno sexto Iosue, Caleb ageret annum quintum & octogesimum, nunc cùm gereretur hoc bellum, centesimum agebat annum. Quotennis ergo fuit Othoniel? non potuit esse sexagenario maior, cùm natus fuerit in deserto, & agatur nunc sexagesimus primus egressionis annus.

V. *Filia Caleb Axa.*
FILIA verò centenarij hominis, debuit vtique eſſe quadragenaria, aut non
multò minor, licet eam aliqui puellam vocent. Mirum eſt ergo ſi tanta fuerit
eius pulchritudo, quantam Rabini fuiſſe iocantur, dum etymon nominis eius
rimantur, aiúntque Axam dici ab iraſcendo, quòd quiſquis eam videret ſuæ ira-
ſceretur vxori quaſi deformi, dum ad illam conferretur; mirum etiam ſi hæ pri-
mæ fuerunt, vtriúſque nuptiæ; non minùs quàm inter patruum & neptem fuiſſe
contractas, quas Lyranus negat lege Moyſis prohibitas, licet inter amitam &
nepotem prohibitæ fuerint: neque enim eſt par ratio. Quia lex voluit haberi ra-
tionem naturalis reuerentiæ vxoris ad maritum, quæ non violatur ſi patruus ne-
potem ducat, ſi autem amita nepotem, maximè, nepos enim debet amitæ reue-
rentiam, non vice verſa. Sic Abraham habuit Saram neptem ſuam vxorem, fi-
liam ſcilicet fratris ſui Aram. Abulenſis autem putat hoc matrimonium alioqui q.7.in c.15. Ioſue.
illicitum, ex diſpenſatione coaluiſſe.

VI. *Data in præmium victoriæ.*
MODVS captæ vrbis eſt, propoſitum præmium ei, cuius maximè virtute ca-
peretur; præmium vtique honore, & vtilitate plenum; filia ſcilicet Caleb Axa[a] a. ℞.
nomine, cum opulenta terræ dote. Sic Rex Saül filiam ſuam promiſit ei, qui
Goliath ſuperaſſet, cùm magnis diuitiis, & immunitatibus. Nec tamen exiſti- 1.Reg.17.25.
mandum eſt Caleb habuiſſe Axam filiam hæredem vnicam; & filiis caruiſſe, vt in 15.Ioſue.
putauit Arias. Id enim Scriptura ipſa refellit primo Paralipom. Vbi tres eius fi- c.4.v.15.
lij nominantur, Hir, Ela, & Naham. Vbi & Othonielis duo filij, ſed planè geſtis
obſcuri, memorantur; ſicut & prædicti Calebi filij. Nimirum non ſemper *fortes
creantur fortibus, & bonis,* ---- *& imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.*

VII. *Anímprudenter.*
NEQVE exiſtimandum eſt, aut Calebi, aut Saülis promiſſionem impruden-
tiæ arguendam, vt quidam Rabbini putauerunt; quaſi rem tanti momenti fortu-
næ temeritati commiſerit. Sic enim exiſtimandum eſt, cum in ſua promiſſione
incluſas voluiſſe omnes conditiones, quas recta ratio, honeſtáſque præſcribunt.
In quibus illa maximè intelligebatur, ſi eum mulier habere vellet in virum, quia
matrimonium liberè contrahi debuit, nec ad id illam pater, etiam facta huiuſ-
modi promiſſione, rectè compellere potuiſſet. Vide Abulenſem. Sicque omnes in 15 Ioſue q.8.
oportet mentem eius interpretatos fuiſſe. Ipſum quoque Caleb, qui in hac de-
nunciatione ſuum iam conſenſum in matrimonium filiæ ſpondebat, benè de
diuina prouidentia ſperaſſe, futurum, vt neque ſe, neque filia ſua indignum ge-
nerum potiri vrbe ſineret, vt notauit Serar. in hunc locum. Quomodo autem ea
vrbe potitus ſit Othoniel, primúſne in vrbis mœnia inuolarit, cùm turma ſua,
aut ad deditionem compulerit, alióue modò victor euaſerit, proditum non
eſt literis.

VIII. *Eius petitio non irrita.*
EFFECTVS potiùs eius victoriæ ſemel, iterúmque perſcriptus eſt, quod ſci- Ioſ.15.16.17
licet cùm *pergeret in itinere ſuo*, id eſt cum è paterna domo, in domum ſponſi dedu- Iud.1.12.13
ceretur, vt vult Vatablus & Serarius, quod ſit opportuniſſimum petitioni tem-
pus, quia in diſcedentes filios ac filias, tenerrimi eſſe ſolent parentum affectus.
Tum igitur Axa, monitu Othonielis, quæ tamen ante maritum ſuum ad peten-
dum inuitarat, iuxta Hebræum, petiit à patre certum quendam agrum, de quo
inter ipſos conuenerat, videlicet *terram aquis irriguam*, id eſt, vt ait Serarius ex
Hebræo, aquarum ſcaturigines, ad ſoli, quod acceperat, ſiccioris irrigationem,
nihilque aliud ſignificatur niſi fundus verſus Septẽtrionem aquis irriguus, cùm,
quem ante acceperat, verſus Auſtrum, eſſet aridior. Auſtri enim Septuaginta
meminerunt, & Chaldæus, & Hieronymus in Epitaphio Paulæ. Pater autem fle-
xus humili querela filiæ, dedit etiam amplius quàm poſtulabatur. Terram ſcili-
cet, quæ infra ſupráque rigaretur.

IX. *Migratio Cinæorum.*
SVB hoc tempus filij Cinæi cognati Moſis aſcenderunt de ciuitate Palma-
rum, cum filiis Iuda in deſertum ſortis eius, quod eſt ad meridiem Arad, & habi-
tauerunt cum eo. Septuaginta clariùs explicant à quibus facta ſit iſta migratio,
Filij Ietro, inquiunt, *Cinei, ſoceri Moyſis*. Eorum autem princeps & ductor fuit Ho-
bab, eiuſdem Ietronis filius, vt hîc ait Theodoretus, & conſtat ex Numer. deci- v.29.
mo; & ſignificatur infra capite quarto. Ex quo loci habetur non omnibus iſtis v.11.
Cinæis migrationem hanc probatam fuiſſe. Nam Aber Cinæus, cum familia

Digitized by Google

sua ab eis discessus Septentrionem versus, in tribu Nephthalim apud vrbem Cedez habitauit. Dicunt autem Hebræi, quibus assentitur Abulensis, Israëlitas in gratiam legislatoris sui, ad cuius cognationem Cinæi pertinebant, optionem dedisse illis, quo maximè loco habitare vellent; eos autem primùm in agro Hierichuntino substitisse, donec postea ad meridiana sortis Iudæ commigrarent.

q.15. in c.1. Iud.

X. *Et quæ migrandi causa.*

Mirum autem est istos Moysis cognatos, qui in loco amœnissimo, & totius Iudææ fertilissimo, iuxta eiusdem promissionem collocati fuerant: agro scilicet Hierichunthino, vbi palmeta frequentia; agro, inquam, nam ciuitas excisa erat, migrasse nihilominùs; & quidem in desertum sortis Iuda, meridiem versus terram siticulosam, quam Axa paulò antè contemnebat. Vatablus ait motos gloria & fœlicitate tribus Iudæ. Hebræi verò, vt ab Othoniele legem addiscerent; quasi à Phinees Pontifice id non possent, qui in Gabaa, vel Silo erat multò vicinior. Credit Serarius eos diuinitus solitudinis desiderio motos, monasticæ vitæ, atque anachoreticæ rudia quædam fundamenta iecisse, quæ deinde in Rechabitis aliquo modo propagata sit; Ieremię trigesimo quinto. Vbi inter alia, sine domo, in tabernaculis dicuntur habitasse; quod de Haber Cinæo quarto Iudicum etiam dicitur. A quibus Esseni illi ab omnibus decantati, pullulasse videntur apud Heb. Sed de his plura Serarius. Non est enim hîc plura de his dicendi locus.

Num. 10. 31. *Ier. 35. 6. 7. v. 11.*

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 2604.

a. n. vi.

PRIMO Paralipom. capite secundo versu quadragesimo nono. Alia legitur Aza siue Achsa filia Calebi, sed Calebi filij Hur, non filij Iephone, quod notandum fuit, ne similitudo falleret incautos.

ANNVS MVNDI 2605. DILVVII 949. 4. ÆTATIS 141. EGRESSIONIS 62. SANCTVARII IN SILO 16. OTHONIELIS ET PHINEES 5. AMYNTÆ 30. IMPERII ASSYR. 674.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1448.

I. *Res à Simeonitide tribu gesta.*

Num. 1.

HACTENVS quidem ferè exposita sunt, quæ à Iuda & Simeone, auspiciis tamen Iuda, fœliciter contra Chananæos in sorte Iudæ gesta fuerunt. Hoc anno, vt in superiore monuimus, quæ vicissim in Simeonis sorte, ab vtráque tribu, Simeonis tamen auspiciis gesta sint, explicantur. Et in primis quæ contra Sephaath. De qua re ita Scriptura. *Abiit autem Iudas cum Simeone fratre suo, & percusserunt simul Chananæum qui habitabat in Sephaad, & interfecerunt eum, vocatúmque est nomen vrbis Horma, id est anathema*, quasi tota vrbs in holocaustum Deo consecrata esset, vt Iericho.

II. *Cur Sephaad sub secta anathemati.*

q. 19. in c. 1. Iud.

Qvæ huius anathematis causa fuerit, non proditur. Putat Abulensis id factum ab Israëlitis in gratiarum actionem Deo, ob facilè redactum vrbem in potestatem; verùm, vt omittam causam leuem videri, id insuper eum refellit, quod fundamento nititur planè ruinoso. Nam quod legimus, *percusserúntque simul Chananæum*; ipse illud, *simul*, quod in Hebræo non est, & explicationis tantùm gratia additum est, interpretatur, *vno prælio*, & non per partes; facilè, & penè sine labore, quod frigidum sanè, ac coactum est. Rectiùs itaque, licet improbante eodem Abulensi, possumus suspicari idem contigisse, quod olim contra Regem Arad, vbi cùm primò Israëlitæ aliquam accepissent cladem, voto se Domino obligantes, promiserunt se vrbes eius deleturos, & locum Anathemati tradituros, quod cùm diuinitus adiuti perfecissent, vocauerunt locum *Horma, id est Anathema.*

Num. 21.

III. *Duplex Horma.*

Num. 49.

Adrichomivs in tribu Simeon. Vtrámque Horma, pro eadem sumit, quas tamen ratio temporum cogit distinguere, cùm hæc sub annum Othonie-

lis quartum, vel quintum deleta ſit, illa autem viuo adhuc Moyſe, & ante an-
nos viginti duos: quando non vna tantùm vrbs, ſed plures anathemati traditæ
ſunt. Pro Horma tamen, vt hoc loco, legitur Harma, Ioſue decimo nono, vbi v.4. Ioſ. 15. 30.
etiam in tribu Simeonis ponitur. Sed iiſdem vtrobique characteribus ſcribitur
in Hebræo. Nec obſtat quod ſuperius adſcripta fuerit tribui Iuda, quia hæredi-
tas Simeonis fuit intra fines, qui priùs Iudæ fuerant aſſignati; vt patet Ioſue de- v. 2.
cimo nono, illa tamen nomina per anticipationem dicta oportet, cùm terræ di-
uiſio facta eſt.

IV.
Res geſta contra Philiſthæos.

INDE tranſitum eſt ad maritimas Philiſtæorum ciuitates, quæ ad tribum
Simeonis etiam pertinebant, licet in tribu Iuda, propter eam quam proximè di-
xi cauſam, capite decimoquinto Ioſue cenſeantur. *Cepitque Iudas Gazam*, in-
quit Scriptura, *cum finibus ſuis, & Aſcalonem, atque Accaron cum terminis ſuis.* Sicque
legitur etiam in Hebræo, & Chaldæo. Septuaginta autem tam Regia quàm Al-
dina, pro Accaron habent Azotum. Romana verò & Baſileenſis habent
vtrámque; quatuor enim ciuitates enumerant, ſicut & D. Auguſtinus. Ne- q.5. in hunc librum.
que dicunt captas à Iuda, excepta Baſileenſi, ſed negant in eius hæreditatem
veniſſe. Ioſephus autem neque Hebræa, neque Græca ſecutus, vtriſque ma-
luit repugnare. Ait enim, *Expugnatis montanis oppidis, in campeſtria, & mariti-* l.5 ant. c.2.
*ma deſcendentes prædictæ duæ tribus Aſcalonem & Azotum de Chananæis ceperunt. Eua-
ſit autem eos Gaza & Accaron, quod in planicie ſita, & abundantes curribus, inua-
dentes ſe malè mulctatos facilè reiiciebant.*

V.
An, & quatenus earum vrbes & captæ.

AVGET etiam difficultatem quod capite tertio habetur, Deum dereliquiſ- v.3.
ſe Iſraëlitis quinque Satrapias Philiſthinorum, at hæ ciuitates ſunt ipſæmet eo-
rum Satrapiæ & Geth, vt patet Ioſue decimo tertio. Deinde cùm dicat Domi-
nus capite ſecundo, verſ. vigeſimo primo ſequenti, ſe non deleturum vrbes, quas v.3.
Ioſue non ſubegerat, dum viueret, conſtat has vrbes à Ioſue non deletas, vt ha-
betur Ioſue vndecimo. Rectè reſpondet Lyranus, eúmque ſecutus Abulenſis, v 22. q.10.
& Serarius hîc. Verè haſce vrbes cum vicis ſuis in Iudæ, & Simeonis poteſtatem
veniſſe, vt hîc dicitur, ſed non diu permanſiſſe. Philiſthæis eas non ita multò
poſt recuperantibus, vt poſtmodum ex Ioſepho confirmabimus. Ideóque ſi Se- l.5.c.2.8.
ptuaginta negant à Iudæis captas, aut poſſeſſas, id explicandum eſt, vt captas
non fuiſſe dixerint, aut poſſeſſas, quia ita captæ fuerunt, quaſi non fuiſſent,
propter ſubitam earum iacturam. Fuerunt autem hæ vrbes, vt diximus, in toto
Philiſtæorum imperio primariæ, ad oram Mediterranei maris ſitæ, viris, armiſ-
que munitiſſimæ. De quibus ſæpe in poſterum agere continget.

VI.
Concluſio rerũ à duabus tribubus geſtarũ

DENIQVE concludens res, ab iſtis duabus tribubus geſtas, etſi non deſint
quibus noua hæc expeditio videatur. *Fuit*, inquit Scriptura, *Dominus cum Iuda,
& montana poſſedit, nec potuit delere habitatores vallis, quia falcatis curribus abundabant,*
quorum ſcilicet in montanis rarus eſt vſus, atque difficilis. Illa autem verba
Ioſephus quoque quaſi prædictorum concluſionem ſumit; ſubdit enim iis, quæ
ante retuli. *Atque ita hæ duæ tribus, magnis opibus bello acquiſitis, domum ſe recepe-
runt, & arma depoſuerunt.* Verùm falcatorum curruum abundantia vſus eſt Do-
minus ad implendam diſpoſitionem ſuam; qui ſtatuerat relinquere Iudæis ho-
ſtes, ob cauſas alibi dictas, & infrà repetendas. Alioqui enim Philiſtæi non
erant Pharaone inſtructiores, quorum currus & equites Dominus ſubmerſit
in mari.

VII.
Res geſta à filiis Ioſeph

EXPEDITIS autem iis, quæ ad tribus Iudæ & Simeonis pertinebant,
de domo Ioſeph aggreditur Scriptura dicere, quæ in duas diuiſa tribus,
ſecundùm tribum Iuda plurimùm inter cæteras eminebat; & quæ regia quo-
que poſteà facta eſt. Quòd autem domum Ioſeph hîc Scriptura dicere ma-
luit, quàm tribum Ephraim, de cuius tamen hic ſorte ſermo eſt, iuxta quam v.1.2.
erat Bethel ſiue Luza, vt ex Ioſue decimo ſexto conſtat, ſignificare voluit
tribum Ephraim, & Manaſſe conueniſſe ad rem ſimul gerendam, ſicut à Iuda & Ioſue 16.1.
Simeone factum fuerat. Nomine quoque filiorum Ioſeph Ephraim intelligi-
tur, quia in primogenitum reputatus fuerat à Iacob. Geneſ.48.

VIII.
Contra Bethel.

DOMVS *ergo Ioſeph aſcendit in Bethel, fuítque Dominus cum eis*, cum dua-
bus ſcilicet tribubus, vt victoria potirentur. *Nam cùm obſiderent vrbem, quæ* c.1.22.

prius Luza vocabatur, viderunt hominem egredientem de ciuitate, dixeruntque ad eum; Ostende nobis introitum ciuitatis, & faciemus tecum misericordiam. Introitum q. 24. explicat Abulensis non portam ciuitatis, facilè enim ea poterat inueniri, cùm per eam hîc egrederetur, sed locum minùs munitum, per quem faci- v. 25. lis esset in vrbem ingressus. *Qui cùm ostendisset eis, percusserunt vrbem in ore gladij; hominem autem illum, & omnem cognationem eius dimiserunt.* Breuis omninò & compendiosa narratio, omnibus penè nudata circunstantiis. Itaque l. 5. c. 2. operæ precium est etiam audire Iosephum. *Ephrami verò tribus*, inquit, *cùm oppugnando Bethel, multo tempore ac labore impenso nihil proficeret, in cœptis tamen pertinaciter durauit; tandem comprehenso vno ciuium, qui in vrbem necessaria importabat, fide data, & accepta, & iureiurando firmata, intromissos clam, ipsum cum familia seruaturos, proditione eius, facti sunt voti compotes; cæsisque reliquis omnibus, præter eos quibus salus ex pacto debebatur, ipsi posthac vrbis domicilium habuerunt.* Hæc ipse. Ex quibus intelligitur non malè, vt in re incerta, hanc expeditionem priùs, vt probabile est, susceptam, ad hunc circiter annum esse dilatam. Sed est Iosephus in eo reprehendendus, quod cùm videret Scripturam tam apertè de ciue egrediente ex vrbe testari, ipse maluit fingere ingredientem, & necessaria importantem, minori longè probabilitate, vt facilè quiuis intelligit.

IX. *Ad quam tribum pertineat.*

Dvbivm autem est cur tribus Ephraim, vel Manasse contra Bethel, siue Luzam arma ceperint, cùm ad neutram eorum tribum pertineret, sed ad Beniamin; vt patet Iosue decimo octauo, & confirmat Hieronymus de locis Hebraicis. Videtur dicendum eos ad id vicinitate permotos, quæ ex Iosue decimo v. 22. v. 1. sexto agnoscitur; sicut & tribus Iuda contra vicinam Hierusalem bellum gessit, licet ea aut omninò, aut magna ex parte ad Beniamin pertineret. Ex eo tamen videtur (permissione Beniamin & consuetudine, aut vsurpatione, aut alia quapiam ex causa) ad tribum Ephraim pertinuisse, quod diuisione facta regni Iuda & Israëlis, Bethel ad regnum Israël pertinuit; & in ea Idolum à Ieroboam positum est, vt Hieronymus de locis Hebr. & suprà retulimus, cùm de Hai ageremus, cùm tamen tribus Beniamin ad regnum Iuda pertinuerit.

X. *An gemina fuerit.*

Scio Adrichomium aliam Bethel in tribu Ephraim constituere, in qua Ieroboam vitulum aureum posuerit. Sed nec Scriptura, nec Hieronymus geminam Bethel exhibent nobis, sed vnicam, quæ priùs Luza dicta sit. Nec v. 5. Iudicum quarto Bethel in monte Ephraim ponitur, sed palma Deboræ. Bethel autem ei monti vicina erat, & à meride sita. Vnicam etiam Bethel ponit Lyranus, Abulensis, Masius, Serarius, dissentiente Sà hoc loco versu vi- in c. 6. Ios. v. 2. gesimo secundo, Ribera capite quarto Oseæ versu vigesimo nono, à quo stat in c. 7. Ios. q. 11. D. Hieronymus in caput quintum Oseæ, vbi mutata sententia ponit Bethel in tribu Ephraim, eandémque facit Bethel & Bethauen, vt antè diximus. Sed nec locus ille Oseæ, capite quinto ad Bethel in tribu Ephraim ponendam cogit. Non enim dicit Bethauen esse in tribu Ephraim, aut Bethel; sed in *Bethaue vlulandum*, propter vicinum periculum, quod sit ad tergum tribus Beniamin. Ephraim enim, & Beniamin termini communes erant, sic vt Ephraim haberet à meridie Beniamin, & vice versa.

XI. *An prius capta à Iosue.*

Alia est dubitatio, quomodo nunc longa obsidione oppugnetur Bethel, quæ cum Hai capta fuerit; aperta quippe, & viduata propugnatoribus erat, vt habetur Iosue octauo, & Rex eius cum cæteris captus dicitur, & occi- v. 17. sus, Iosue duodecimo. Vt propterea dicendum videatur, eam rursum ab indi- v. 16. genis, Beniaminitarum imprudentia, aut vi, aut potiùs fraude occupatam, & nunc ab Ephraim armis recuperatam. Qui autem geminam Bethel ponunt facillimè se hinc expedire possunt; sed aliis sese difficultatibus implicant, vt quod vtrique & visionem Iacob, & nomen Luza, & Bethel attribuunt, & geminam quoque Bethauen ponunt, aliáque id genus, quæ pluribus persequi non est necessarium.

XII. *Captæ vrbis modus.*

Qvod autem milites ab hoc captiuo petierint monstrari sibi introitum ciuitatis, Rabbini, qui in meridie caligant, existimarunt huius ciuitatis vel nul-

Digitized by Google

lam, vel occultissimam portam fuisse, ideóque dictam Luzam, id est Amygdalum, siue nucem, cui nullum sit foramen; cùm potiùs ab Amygdalorum copia dicta fuerit. Quidam putarunt per subterraneos aditus, aditum in eam, exitúmque patuisse, vt notauit Lyranus. Sed alia omninò videtur Scripturæ mens Iosue octauo; vbi dicuntur ciues Hai & Bethel, sicut eruperant, ita aperta oppida reliquisse. (v. 17.) Existimo igitur eos non portam vrbis, quæ facilè inueniri potest, *quis enim aberrat à ianuis?* & solet esse munitissima, sed locum potiùs requisiuisse, per quem facilius pateret irruptio; quo demonstrato, voti compotes facti sunt, quod Serarius etiam putat in primo Iudicum, & Vatablus ibidem, & antè vtrúmque Abulensis, vt dixi. (num. 8. huius anni.) Quanquam præter ordinarias vrbis portas, fuisse etiam aditus aliquos subterraneos, per quos ille ciuis egressus sit, & Israëlitas introduxerit, facilè concedi potest; qui fortè in eius domum perueniebant, vt sic facilè ipse elabi cum suis, re adhuc integra, potuerit.

XIII. *Noua Luza, & vbi condita.*

QVI *dimissus*, ait Scriptura, *abiit in terram Hetthim, & ædificauit ibi ciuitatem, vocauitque eam Luzam, vsque in præsentem diem.* Voluit scilicet patriam, quam vno loco perdendam dederat, in alio quasi rediuiuam statuere, sicut Æneas, & Anthenor duas in Italia Troias, vt Liuius initio suæ historiæ protestatur, excitarũt. Vbi autem extructa fuerit hæc noua Luza, non est facilè inuenire. Nam Hieronymus de locis Hebraicis. (lit. C.) *Hetthim*, inquit, *Cyprus dicitur, in qua ciuitatem condidit Luza, nam & vrbs hodie Cythium appellatur.* & eum Procopius hîc secutus est. Sed aliam mox, siue sequitur, siue refert opinionem idem Hieronymus, qui hanc nouam Luzam ponit, *Iuxta Bethel in terra Cethim quam condidit*, inquit, *ille qui abierat de Bethel.* Quomodo ergo in Cypro? Denique idem Hieronymus l. de locis tres Luzas ponit. (lit. L.) Dici quidem potest hanc terram Hetthim, eandem esse, quæ Deuteronomij septimo, (v. 1.) Exodi vigesimo tertio, (v. 23.) & alibi vna de septem gentibus Chananæorum numeratur; (l. 2. Paralip. c. 1.) eadem enim est omninò scriptio Hebraica. Idque affirmat Abulensis, & Serarius hîc. (in tex. & q. 29.) Sed hi Hetthæi cùm iuxta Hebron essent (vt patet ex Genesi vigesimo tertio) hîc Luzam hanc nouam, conditam esse oporteret. An fortè pluribus in locis Hetthæi habitarunt? Adrichom. terram Hetthim in tribu Ephraim ponit. (num. 42.) Nec incredibile est proditorem ad eos confugisse de quibus bene meritus fuerat, & à quibus misericordiam acceperat.

XIV. *Reliquæ tribus non exterminãt Chananæos.*

ENVMERAT postmodum Scriptura in quo ab hac vtráque tribu Ioseph peccatum sit, & deinceps à tribu Zabulon, & Aser, & Nephthali, & Dan; quod scilicet non exterminarint singuli ex sorte sua Chananæorum reliquias, licet confortati viribus essent, sed contenti eos reddere tributarios, delere noluerint. Quod de filiis Beniamin paulò antè dictum erat. De vtrísque sic Iosephus, (l. 5 c. 2.) *Beniamitæ verò, in quorum sorte erant Hierosolyma, tributo imposito habitatoribus eius, pacem dederunt; & in posterum alteri à cædibus, alteri à periculis feriati, ad culturam agrorum vtrique se contulerunt. Beniamitarum exemplo motæ reliquæ tribus, & ipsæ idem fecerunt, & tributis contenti, pacem Chananæis dederunt.* Sed id de Beniamitis longè posteriùs contigit, quia paulò antè dictum est traditam fuisse cunctam incendio ciuitatem, inferiorem scilicet, in superiorem autem nemo Israëlitarum aditum habuit vsque ad Dauidem, non ergo reliquæ tribus Beniamitarum exemplum secutæ sunt, sed ipsæ potiùs ei exemplo præiuerunt.

Digitized by Google

ANNVS MVNDI 2611. DILVVII 955. 4. ÆTATIS 148. EGRESSIONIS 68. SANCTVARII IN SILO 22. OTHONIELIS ET PHINEES PONT. 11. AMYNTÆ 36. IMPERII ASSYRIORVM 680.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1442.

VNDECIMVS Othonielis annus in quartum annum Sabbaticum incurrit, quem probabile est etiam obseruatum ab Hebręis. Quod adhuc in cursu essent illi decem & septem anni, quibus, viuentibus Senioribus, rémque publicam virtute magis, quàm imperio, & legitima auctoritate gubernantibus, populus in officio continebatur. Idque fit etiam credibilius, si Calebum, summæ apud Israëlitas auctoritatis, adhuc in viuis fuisse dixerimus. Quod ego sanè non difficulter concesserim, ne breuioris vitæ eum dicamus, quàm Iosue. Nam ex Scriptura didicimus, tam viuida ac vegeta Calebum senectute viguisse, vt annus ætatis eius quintus & octogesimus, quadragesimo eiusdem potuerit comparari. Cum autem Caleb anno sexto principatus Iosue annum ageret octogesimum quintum, consequens est vt hic vndecimus Othonielis annus sit eiusdem Calebi septimus supra centesimum. Quo ipso anno natum arbitramur primum Booz de Salmone sexagenario, vt ostendemus anno Baraci 21. n. 31. ita vt vndecimus Othonielis, primus Boozi numerari possit.

Margin: I. *Quartus annus Sabbaticus.* — Iof. 14. 10. 11. — *Booz.*

ANNVS MVNDI 2617. DILVVII 961. 4. ÆTATIS 154. EGRESSIONIS 74. SANCTVARII IN SILO 28. OTHONIELIS ET PHINEES 17. AMYNTÆ 42. IMPERII ASSYRIORVM 686.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1436.

DECIMVS septimus huius sæculi annus, cum quo pari numero, seriéque progrediuntur summi Sacerdotis Phinees, summíque Iudicis Othonielis, qui dicuntur, anni, is est, in quo septemdecim illi anni terminantur, quibus, vt Hebræi tradiderunt, & nos superius explicauimus, Israëlitæ quoquomodo in officio continuere sese: & saltem ab idolorum cultu temperarunt; etsi in eo non leuiter peccauerunt, quod cum antiquis terræ incolis, quos Dominus toties, támque seriò deleri præceperat, ab omnibus passim tribubus fœdera inita sunt, vt paulò antè dicebamus. Qua de re per Angelum suum, etiam tum viuo Iosue conquestus est Dominus, vt suo loco dictum est. Eam tamen querelam Scriptura in hunc locum retulit, in quo eam culpam ab omnibus vniuersè perpetratam referebat. Hoc ergo denique anno impletum est illud, quod cap. secundo huius libri scriptum est, *Omnis illa generatio congregata est ad patres suos, qui nouerant omnia opera Domini, quæ fecerat in Israël*, præsertim in exitu de Ægypto. In quibus cùm maximè emineret Caleb, cum non vltra hunc annum vixisse credendum est; ad quem si peruenit, anno vitæ centesimo decimo tertio, senectute bona emigrauerit ad patres suos. Annus porro sequens, qui est egressionis 75. est quintus Sabbaticus.

Margin: I. *Finis 17. annorum.* — An. Othon. 1. n. 10. An. 5. Oth. n. 13. — Iosue 16. n. 10. & seqq. — v. 10 & 24. Iosue 31. — *Mors Caleb.*

ANNVS MVNDI 2620. DILVVII 964. 4. ÆTATIS 157.
EGRESSIONIS 77. SANCTVARII IN SILO 31. OTHONIELIS, ET PHINEES 20. AMYNTHÆ 45. ET VLT. IMPERII ASSYRIORVM 689.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1433.

Amyntæ regis 18. mors.

CLAVDITVR hoc anno, vitæ, regnique periodus Amyntæ regis Assyriorum, à Nino decimi septimi; Nam decimum septimum numerat Eusebius in Chronico, qui reuera à Belo primo Assyriorum rege, est decimus octauus: quem etiam decimum octauum vocat Augustinus, tametsi sequatur Eusebium; regnasse eum quinque & quadraginta annis Africanus, Eusebius, cæterique Scriptores consentiunt, cum octo annis ante legislatoris mortem regnare cœpisset. L. 18. de ciu. c. 21.

ANNVS MVNDI 2621. DILVVII 965. 4. ÆTATIS 158.
EGRESSIONIS 78. SANCTVARII IN SILO 32. OTHONIELIS IVDICIS, ET PHINEES PONT. 21. BELOCHI II. ASSYRIORVM REGIS 19. 1. IMPERII ASSYRIORVM 690.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1432.

Belochus II.

SVCCEDIT Amyntæ in Assyriorum imperio Belochus, eius nominis secundus, ordine decimus nonus, cui Eusebius & Africanus viginti quinque annos tribuunt; sed addit Eusebius (seu potius Hieronymus interpres; nam id in textu Græco Eusebij non habetur) cuius filia Atossa, quæ & Semiramis, regnauit cum patre annis septem, vel vt est in Eusebio Scaligeri, annis duodecim. Distat hæc Semiramis à prioris morte, annis triginta & vno supra quingentos. Illa enim mortua est anno mundi bis millesimo nonagesimo. Nonnulla tamen quæ huius sunt propria, illi alteri tribuuntur, vt Photius ex nona Cononis narratione retulit, eamque Attosam vocat. P. 222. græc. lati 186.

Altera Semiramis.

ANNVS MVNDI 2622. DILVVII 966. 4. ÆTATIS 159.
EGRESSIONIS 79. SANCTVARII IN SILO 33. OTHONIELIS, ET PHINEES 22. BELOCHI II. 2. IMPERII ASSYRIO. 691.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1431.

1. *Israëlitæ ad idololatriã prolapsi.*

QVINTVS agitur annus ex quo Israëlitæ post Seniorum obitum, à Domino veráque pietate desciuerunt, iuxta eam temporis distributionem, quam primo Othonielis anno posuimus. Verùm vt nemo repentè fit pessimus, ita neque Israëlitæ, sed paulatim ad alia ex aliis vitia præcipitantes, tandem in voraginem idololatriæ prolapsi sunt. Id docet Sulpitius Seuerus, *Iesu*, inquit, *mortuo populus sine duce agebat: domi militiaque summum otium: populus aut subactis, aut per deditionem acceptis gentibus imperitabat. Inde, vt semper fieri secundis rebus solet, morum, disciplinaque immemor, matrimonia ex* n. 10. lib. 1. sacræ hist.

Digitized by Google

Iud. 2. 11. v. 12. *victus assumere, paulatimque externos mores trahere, ac mox prophano ritu idolis sacrificare accepit.* Sed Scriptura ipsa luculentius, *Feceruntque filij Israël malum in conspectu Domini, & seruierunt Baalim. Ac dimiserunt Dominum Deum patrum suorum, qui eduxerat eos de terra Ægypti: & secuti sunt deos alienos, deósque populorum, qui habitabant in circuitu eorum, & adorauerunt eos: & ad iracundiam concitauerunt Dominum, dimittentes eum, &*
v. 13. *seruientes Baal & Astaroth.* Sicque impletum est quod Moses moribundus huic po-
Deut 31.29 pulo dixerat, *Noui quod post mortem meam iniquè agetis, & declinabitis citò de via quam praecepi vobis, & occurrerunt vobis mala.* Sed de iis postea malis dicendum erit. Nunc ea crimina quæ huiusmodi clades antecesserunt, prout à Scriptura suggeruntur, explicanda sunt.

SVNT autem ea quæ postremis quinque huius libri capitibus continentur; quæ ad hunc locum, & ordinem temporum pertinere, omnes propemodum assentiuntur: & qui dissentiunt, in parte tantùm aliqua dissentiunt, & in ea ipsa qua dissentiunt, hanc communem, quam amplectimur, sententiam valdè probabilem negare non possunt; ne igitur sine duce aut causa Scripturæ in narrando ordinem commutasse videamur, quorum sit ista sententia, & quæ pro ea faciant videamus. Iosephus igitur eam totam historiam in ea confert tempora, quæ octennem seruitutem sub Rege Mesopotamiæ Cosane antecesserunt, qua meritò existimat, ea scelera, quæ in ea narrantur, fuisse castigata. Idem sentit chronicon Hebræorum cap. duodecimo: Iosephum, Comestor, & Carthusianus de more sequuntur, sicut Hebræos Genebrardus. Lyranus in eadem est sententia, quam ait esse communem Catholicorum expositorum, Abulensis quoque vult hæc viuente adhuc Calebo contigisse. Masius nondum creato principe Othoniele, qui videlicet post dictam seruitutem creatus refertur. Ribera, Vincentius in speculo historiarum, Torniellus anno mundi bis millesimo quingentesimo nonagesimo quarto, Beroaldus, Brougtonus in concentu, Codomanus & si qui alij; nam aliqui rem in dubio relinquunt, vt Vatablus, & Emmanuel Sâ; alij penitus prætermittunt. Idem de Beniaminia tragœdia sentit Serarius, licet historiam Michæ ad mortem vsque Samsonis, nulla opinor necessitate differat. In qua etiam sententia sunt qui simplicem Scripturæ narrationis ordinem, sunt secuti, vt de Hebræis Kimhi, de nostris Seuerus Sulpitius, cùm in ea tamen, vt plerisque aliis in locis, interpretes hysterologiam agnoscant.

[Margin: II. Huc pertinere postrema libri Iudicum capita: & qui ita sentiant. — l. 5. ant. c. 2. — q. 1. in. 17 Iud. — in c. 19 Iof. v. 47. — in c 10. Osee n. 15 n. 15. & 26. — l. 3. c 4. chronici. — in c. 21. Iud. q. 6.]

HANC autem hysterologiam non solùm probabilem; sed propè dicam necessariam faciunt. Primò quòd historia Michæ quæ priore loco recensetur sub Ionathan filio Gersam filij Mosis contigit, vt constat ex cap. decimo octauo, quidquid in eum locum Hebræi comminiscantur; non potest autem post Samsonis tempora, vt à Scriptura collocatur, contigisse; nisi aut Gersam, aut filium eius plus trecentis annis vixisse fateamur. Eadem est ratio historiæ Leuiticæ, quam Scriptura testatur in Phinees Pontificatu accidisse, quem propterea ineptissimi Rabbini vltra trecentos annos, siue vt numerat Abulensis, trecentos septuaginta quinque vitam propagasse fabulantur; ita eis placet in turbanda vera chronologia, duplici ratione insanire. Notatur etiam in vtraque historia tempus illud anarchiæ, quo cùm non esset Princeps in Israël, qui criminum vindex exurgeret, quisque suo viuebat arbitratu; proptereàque non habuit Leuites ille tanto scelere violatus, quem appellaret iudicem, sed apud omnes seorsim tribus de sua iniuria, non tam verbis, quàm factis ipsis expostulauit; quod nulli rectius, quàm huic tempori congruit, quod Iosue mortem excepit, & corruptissimum fuisse Iosephus ipse confitetur. Nec assentior Abulensi existimanti Calebum adhuc in viuis fuisse, dum hæc gesta sunt, erat enim vnus de senioribus, quibus viuis Hebræi ab idolis abstinuerunt, vt Scriptura testatur. Nec ratio qua nititur satis firma est: quòd scilicet Hierusalem adhuc ab alienigenis teneretur, quam mox Caleb occupauit, vt supra capite primo versu octauo scriptum est. Nam Ierusalem proximè à morte Iosue capta fuit; sed non ita multò post amissam fateri oportet, præualentibus Iebuzæis, sicut de vrbibus Philistæorum suprà dictum est.

[Margin: III. Probatur ea sententia. — v. 30. — Iud. 20. 28 q. 1. in c. 17. Iud. — q. 1. & 5. in c. 17. — c. 19. v. 12 — An Othon. 5. n. 5.]

Digitized by Google

cha, & eius matre suis idolis tribui; sicut Aaron pridem vitulo aureo tribuerat, & deinceps impij, & apostatæ Iudæi, idem nomen tetragrammaton, vitulis Ieroboam adscribebant; nec mirùm nomen Dei, idolis, ab istis sacrilegis, impiè tribui, quibus etiam Dei honor & cultus deferebatur. & perspicuum est in Græcorum idololatria veri Dei epitheta Ioui fuisse tributa, optimi, maximi, æterni, omnipotentis, immortalis. Fortè etiam idola simul cum vero Deo colere voluerunt; vt qui iussu regis Assyriorum post captiuitatem decem tribuum Samariam incolebant, vt Serarius quoque notauit.

4. Reg. 17. 33. & 41. q. 4. in c. 17.

IX. *Addicit filium Sacerdotem idolis.*

CÆTERUM quemadmodum veri Dei nomen in idolis denominandis Michas impiè vsurpauit, ita & ritum Sacerdotij. Sicut enim Sacerdos per impletionem manus, id est dato ei in manus sacrificio quod efferret, vt ait Lyran. vel vngendo, & sic sanctificando manus eius, qui initiabatur oleo, vt vult Caiet. vel vtramque actionem vsurpando, vt Serarius quæst. septima, & ex Leuitici octauo, & nono patet, ita impleuit Michas manum filij sui, & quidem, ex antiquo naturæ iure, primogeniti, & Sacerdotem fecit, qui Sacerdos ipse non erat; imò ne Leuita quidem, cùm esset è tribu Ephraim, nec alioqui alium vel Leuitam, vel Sacerdotem quæsiturus esset, in quo nouum, imò & geminum sacrilegium committeret, cùm vsurpauit alienam iurisdictionem, & eam in personam ineptam exercuit. Sed fors etiam tulit, vt alterius personæ interuentu magis confirmaretur error.

Abul. & Serar.

X. *Et insuper Leuitam.*

Iud. c. 17. v. 7. FUIT enim *alter adolescens de Bethlehem Iuda, ex cognatione eius; erátque ipse Leuites, & habitabat ibi.* Erat hic paterno genere Leuites, materno Iudæus, qua de re alibi diximus, & quasi peregrinus in Bethlehem ciuitate non Leuitica morabatur. *Egressúsque de ciuitate Bethlehem, peregrinari voluit vbicunque sibi commodum reperisset. Cúmque venisset in montem Ephraim, iter faciens, & declinasset parumper in domum Micha: interrogatus est ab eo vnde venisset. Qui respondit: Leuita sum de Bethlehem Iuda, & vado vt habitem vbi potuero, & vtile mihi esse perspexero. Dixitque Michas: Mane apud me, & esto mihi parens, ac Sacerdos: daboque tibi per annos singulos decem argenteos, ac vestem duplicem, & quæ ad victum sunt necessaria. Acquieuit, & mansit apud hominem: fuitque illi quasi vnus de filiis. Impleuitque Michas manum eius, & habuit puerum Sacerdotem apud se: Nunc scio, dicens, quòd benefaciet mihi Deus habenti Leuitici generis Sacerdotem.*

cap. 17. v. 8. v. 9. v. 10. v. 11. v. 12. v. 13.

XI. *Moysis nepotem.*

HIC ergo Leuites, vt ex hoc, & sequenti cap. habetur, coniungere enim placet, ne quæ natura coniuncta sunt, distrahamus, genere Leuita fuit, & quidem filius Gersam, & Moysis nepos; nomine Ionathan. Quod enim loco Moysis, Hebræi habent Manasse, id à Rabbinis factum testatur Abulensis, Serarius, & Vatablus, qui, vt consulerent honori Moysis, literam vnam נ, eius nomini addiderunt, & mutatis punctis Manassem fecerunt; vt filius eius non natura, multis quippè sæculis posterior fuit, sed impietatis similitudine diceretur. Quæ pluribus explicat Serarius quæst. octaua in hoc caput. Perantiquam autem fuisse istam mutationem patet, cùm filius etiam Manassis non solùm à Chaldæo Paraphraste, sed ab ipsis Septuaginta dicatur. Ex hoc autem loco plurimùm stabilitur nostra chronologia; vt hæc historia non ad Samsonis tempora, sed Othonielis referatur, quando hic Ionathan, Moysis nepos, qui modò iuuenis, modo adolescens dicitur, triginta annorum esse potuit. Nec obstat huius nepotis ætati, quòd à Micha versu decimo, & mox à Danitis dicatur parens, id enim nomen honoris est, non ætatis prouectioris argumentum; triginta verò anni, legitima erat ætas Sacerdotum: Gersam enim sub octogesimum patris annum natus, nunc octogesimum agere potuit, si in viuis fuit, & quinquagesimo vitæ genuisse Ionathan istum, moribus potius, quàm ætate adolescentem, religione impium, ingenio leuem & vagum, fortuna pauperem, conditione cœlibem, donec mox in tribu Dan factus Sacerdos, ex coniuge suscepit liberos, paternæ impietatis æmulatores.

q. 18 in 18. Iud. — מנשה / משה — cap. 18. 19 — Iud. 18. 30.

XII. *Idololatria in tribum Dan transfusa.*

cap. 18. Iud. EXPLICAT deinceps Scriptura quomodo ex paruis initiis idololatria latè propagari cœperit, in tribu Dan. *In diebus illis*, inquit, *non erat Rex in Israël, & tribus Dan quærebat possessionem sibi, vt habitaret in ea; vsque ad illum enim diem inter cæteras tribus sortem non acceperat.* Quæ prima verba, si attendis, Chrono-

logiæ nostræ manifestè fauent, in istis enim tantùm quinque capitibus huius libri ponuntur, ad significandum tempus, quo, mortuo Iosue, nemo adhuc totius populi aut Princeps, aut Iudex constitutus erat; donec Deus suscitaret Othonielem. Et quamuis alia interregna, siue seruitutes contigerint postea diuturniores, nusquam tamen dictum inuenies, *In illis diebus non erat Rex in Israël*, nec est quod quemquam moueat nomen Regis, nam pro Iudice in hoc libro crebro vsurpatur, vt cap. nono quinquies, vbi de Abimelech.

c. 17. 6. c. 18. 1. 31. c. 21. 25.

18. 31. 21. 24.

XIII. *Confirmatur ratio temporis.*

POSTERIORA etiam verba eandem chronologiam valde stabiliunt, meo quidem iudicio, quòd spero in hac re æquo lectori probatum iri. Omninò enim ista verba respiciunt ea, quæ huius libri cap. primo habentur. *Arctauit*, inquit, *Amorrhæus filios Dan in monte, nec dedit eis locum, vt ad planiora descenderent*; &c. Nam, vt fatentur omnes interpretes, & res ipsa docet, Danitæ possessionem, & sortem acceperant viuo Iosue inter fratres suos, vt patet Iosue decimo nono, vbi inter alias vrbes, eæ quoque habentur, quæ in hoc cap. decimo octauo memorantur, ex quibus missi fuerunt exploratores, & mox sexcenti viri. Eorum ergo verborum sententia est, nondum Danitas satis amplam ad habitandum terram accepisse. Quia videlicet, vt iam ex cap. primo dicebamus, ab Amorrhæis arctabantur in monte, nec permittebantur ad planiora descendere, ibique locum occupare suæ habitationi necessarium. Itaque ratio temporis exigebat, vt statim illi capiti primo hæc historia subiiceretur, quæ quia cum præcedenti admodum connexa est, etiam hæc duo capita primum illud sequi potuerunt.

v. 34. v. 40.

XIV. *Colonia Danitarum ex Iosepho.*

HÆC porrò perspicuè confirmantur à Iosepho lib. quinto, vbi initium huius capitis in hæc verba explicat. *Nec felicior per id tempus fuit Danitana tribus, tali fortuna vsa. Israëlitis iam desuetis armorum exercitio, & in colendis agris tantùm occupatis, Chananæi in contemptum gentis collegerunt copias, non quod sibi timerent, sed vt illata Hebræis aliqua memorabili clade, securius in posterum suas vrbes habitarent. Et coniuratione facta, magnóque numero peditum armato, adiunctis etiã curribus Ascalonẽ & Accaronem in tribu Iuda sitas in partes suas traxerunt, & alias pleráſque campestres ciuitates, itaut Danitæ in montana compellerentur, ne pedem quidem vbi ponerent in campestribus habentes. Qui cùm nec bello essent pares, nec pro numero satis agrorum haberent, miserunt ex suis quinque viros in mediterranea dispecturos, num quem locum inuenirent deducendis coloniis idoneum: illi à campo magno Sidonis iter vnius diei progressi, non longè à Libano, & minoris Iordanis fontibus, inuento agro bono ac fertili, rem totam suis renunciant, qui mox cum exercitu illo profecti condiderunt vrbem Dana, cognominem vni è Iacobi filiis, & à sua tribu denominatam.* Non nego hîc Iosephum pleráque de suo Scripturæ addidisse, plura etiam pro suo arbitrio detraxisse, vt ex verbis paulò antè citatis patet, & ex toto cap. dec. octauo libri Iudicum, quæ pluribus examinare non libet; hæc tamen non solùm aliquam tribuunt prædictæ chronologiæ firmitatem, sed ea quoque stabiliunt, quæ supra diximus, Ascalonem & Accaron, non diu sub Iudæorum potestate mansisse, sed quàm primùm ipsorum iugum excussisse, cùm scilicet hæc Iosephi coniuratio contra Danitas contigit.

li. 5. ant. c. 2. 6.

XV. *Exploratores Danitarum.*

NVNC ad eius narrationem veniamus. *Miserunt filij stirpis & familiæ suæ quinque viros fortissimos de Saraa & Esthaol: vt explorarent terram, & diligenter inspicerent: dixerúntque eis. Ite, & considerate terram. Qui cum pergentes venissent in montem Ephraim, & intrassent domum Michæ requieuerunt ibi:* Et agnouerunt vocem adolescentis Leuitæ. Rectè notat Lyranus vnum atque idem fuisse idioma Hebræorum omnium, variam tamen fuisse pronunciationem in diuersis Prouinciis, vt quotidiana docet experientia; idque magno suo malo postea experti sunt Ephratæi. Diuersæ quoque sunt eiusdem linguæ dialecti, & quidem tanta est aliquando diuersitas, vt in eodem regno alij alios intelligere non possint. Sed redeamus ad exploratores.

cap 18. Iud. v. 2.

Iud. 12. 6.

XVI. *Consulunt idola de suscepto negotio.*

QVI vtentes adolescentis diuersorio dixerunt ad eum: *Quis te huc adduxit: quid hic agis? quam ob causam huc venire voluisti? Qui respondit eis. Hæc, & hæc præstitit mihi Michas, & me mercede conduxit, vt sim ei Sacerdos. Rogauerunt autem eum, vt consuleret Dominum, vt scire possent an prospero itinere pergerent, & res haberet effectum. Qui respondit eis: Ite in pace: Dominus re-*

Iud. c. 18. v. 3. v. 4. v. 5.

Digitized by Google

spicit viam vestram, & iter quo pergitis. Respicere fauor est *sicut.* 1. Reg. 1. 11. *Si respi-*
v. 6. *ciens videris afflictionem famulæ tuæ*, &c. Domini porrò nomen idolis suis tribuit,
quorum nomine prosperum eis negotij sui euentum pollicetur; siue id reuera
dæmon per idola Leuitæ isti dixisset, siue id ipse sponte sua, eis gratificari volens,
affirmasset. Permisit autem Deus in pœnam consulti idoli, eis vera prædici, ex quo
etiam consequeretur, vt tanto magis Idololatriæ, in perniciem suam adhærescerent,
magisque excœcarentur: & mox in maiorem damnationem suam vniuersæ
tribui suæ, exemplo & consilio suo, iter ad idololatriam munirent.

Evntes *igitur quinque viri venerunt Lais: uideruntque populum habitantem in ea abs-* XVII. *Explorant*
v. 7. *que vllo timore, iuxta consuetudinem Sidoniorum, securum & quietum, nullo ei penitus resi-* *regionem.*
v. 28, 30. *stente, magnarumque opum, & procul à Sidone, atque à cunctis hominibus separatum.* Hæc ci-
uitas versu viges. octauo dicitur sita in regione Rohob, quæ fuit in tribu Aser, vt
Iosu. 21. 31. patet Iosue decimo nono, & Leuitis in eadem tribu assignata fuit. Sed ab ea vrbe
terra superior, vsq; ad vrbē Lais, siue Lehē hoc loco dicitur regio Rohob. Fuit autē
ipsa Lais in tribu Nepthalim, non longe à Libano, & Iordanis fontibus sita, vt ait
11. 13. 22. Iosephus. Ad hanc vsque vrbem peruenerunt exploratores à Moyse de Cadesbar-
ne quondam missi, ante annos videlicet septuaginta quinque. Quod Hieronymus
quoque notauit in locis Hebraicis.

Reversiqve, ait Scriptura, *ad fratres suos in Saraa & Estaod* (hæ sunt prima- XVIII.
Iud. c. 18. riæ vrbes sortis Dan sub sorte Iudæ ad occidentem) *& quid egissent sciscitantibus* *Cognita re-*
v. 8. *responderunt: Surgite, ascendamus ad eos: vidimus enim terram valde opulentam & vberem:* *ferunt ad*
nolite negligere, nolite cessare. Eamus, & possideamus eam: nullus erit labor. Intrabimus ad *suos.*
v. 9. *securos, in regionem latissimam, tradétque nobis Dominus locum, in quo nullius rei est penuria*
v. 10. *eorum, quæ gignuntur in terra.* Omnia hîc ad persuadendum idonea; priores loci an-
gustiæ, presens terræ laxitas, eiusdem bonitas; facilitas eius potiendæ.

11. Profecti *igitur sunt de cognatione Dan*, id est de finibus, vel de sorte, & hære- XIX.
ditate Dan, *id est de Saraa & Estaod sexcenti viri, accincti armis bellicis*, & secum par- *Expeditio*
uulos suos, pecora, & quæcunque habuerunt charissima, deducentes, vt mox *Danitarū.*
versu viges. primo habetur; *ascendentésque manserunt in Cariathiarim Iuda.* Tribus
Iuda in editissimo totius Palæstinę loco erat, ideo ad eam vndique ascendebatur,
multò magis à sorte Dan, quæ ad occiduum mare vergebat. Mansisse autem ait in
Cariathiarim, id est ad eam vrbem, vel paulò vltra eam Septentrionem versus,
v. 12. castra metatos esse, vel pernoctasse, vnde loco datum sit nomen castrorum Dan. XX.

Inde *transierunt in montem Ephraim. Cúmque venissent ad domum Michæ, Dixerunt* *Et eorundē*
v. 13. *quinque viri, qui prius missi fuerant ad considerandam terram Lais, cæteris fratribus suis: No-* *Sacrilegiū.*
v. 14. *stis quòd in domibus istis sit Ephod, & Theraphim, & sculptile, atque conflatile: videte quid*
vobis placeat. Et cùm paululum declinassent, ingressi sunt domum adolescentis Leuitæ, ædicu-
v. 15. lam videtur intelligere, *quæ erat in domo Michæ: salutaueruntque eum verbis pacificis. Sex-*
v. 16. *centi autem viri ita vt erant armati, stabant ante ostium.* Ad quos exiit Leuita, vt sequen-
tia docent, & quidem honoris causa. *At illi, qui ingressi fuerant domum iuuenis, scul-*
ptile, & Ephod, & Theraphim, atque conflatile tollere nitebantur, conuasabant videlicet
v. 17. idolum, cum omni supellectili ad eius cultum pertinente, absente domino, & Le-
uita à militaribus viris de industria detento, & nihil minus cogitante, nam subdit
v. 18. Scriptura, *& sacerdos stabat ante ostium;* re quidem vera sacerdos non erat, sed sim-
plex Leuita, sacerdos tamen dicitur, quia sacerdotis munere fungebatur, *sexcentis*
viris fortissimis haud procul expectantibus. Non enim omnes erant ante ostium. *Tulerūt*
igitur qui intrauerant, sculptile, Ephod, & idola, atque cōflatile. Quibus dixit sacerdos: Quid
v. 19. *facitis? Cui responderunt: Tace, & pone digitum super os tuum. Veníque nobiscum, vt habea-*
mus te patrem, ac sacerdotem. Quid tibi melius est, vt sis sacerdos in domo vnius viri, an in vna
v. 20. *tribu, & familia in Israël? Quod cùm audisset, acquieuit sermonibus eorum; & tulit Ephod,*
& idola, ac sculptile, recepta videlicet iterum eorum cura, sub spe maioris emolu-
menti, & amplioris dignitatis, *& profectus est cum eis.* Optauerunt Danitæ sibi habe-
re Idola Michæ, vera prædictione inducti, existimantes id sibi deinceps in susce-
pto negotio valde vsui fore, ad simulachrum aut dæmonem verius consulen-
dum de dubiis rerum euentibus. Sed & Leuitam ipsum abduxerunt specie illius
q. 12. & 13. honorandi: veriti, ne alium æquè idoneum, aut æquè isti Deo charum non inue-
in c. 18. nirent; vt pluribus disputat Abulensis.

Danitæ ergo deprædati Michæ sacrarium, & eius sacrificulo subornato,
XXI. *Querela Michæ irrita.* cœptum prosecuti sunt iter. *Cùm autem pergerent, & ante se ire fecissent paruulos ac iu-* v. 21.
menta (paruulorum nomine familiam intelligit, in qua vxor, & ancillæ, aliique
domestici) *& omne quod erat pretiosum: & cùm, iam à domo Michæ essent procul, viri* v. 22.
qui habitabant in ædibus Michæ conclamantes secuti sunt: & post tergum clamare cœperunt. v. 23.
Erat autem in iis etiam Michas, nam sequitur. *Qui cum respexissent, dixerunt ad*
Micham: Quid tibi vis? cur clamas? Qui respondit: Deos meos, quos mihi feci, tulistis, & sa- v. 24.
cerdotem, & omnia quæ habeo, id vt in querela, amplificando dictum est, potest ta- v. 25.
men iis verbis intelligi tota sacra supellex, quam Michas instar habebat fortuna-
rum omnium, sibique dudum gratulabatur quod etiam Deos sibi facere potuisset; v. 26.
quo ex facinore nihil præter crimen reliquum habebat. Pergit autem, *& dicitis:*
Quid tibi est? Dixerúntque ei filij Dan: Caue ne vltra loquaris ad nos, & veniant ad te viri
animo concitati, & ipse cum omni domo tua pereas. Et sic cœpto itinere perrexerunt. Videns au-
tem Michas, quod fortiores se essent, reuersus est in domum suam. Mœstus vtique de iactu-
ra sua; modica ille tunc quidem, sed iusta tamen animaduersione punitus. Per
quæ enim peccat quis, per eadem & punitur, & quæ furto sustulerat, vt Hebræi
interpretantur, furto quoque perdidit; & permansit nihilominus immanissimi sce-
leris reus, quod in tot annos, totque personarum millia infœlicissimè propaga-
tum est.

XXII. *Occupant Danitæ vrbem Lais.* Sed pergit Scriptura, *Sexcenti autem viri tulerunt Sacerdotem, & quæ suprà diximus:* Iud. c. 18.
venerúntque in Lais ad populum quiescentem atque securum, & percusserunt eos in ore gladij: v. 27.
vrbémque incendio tradiderunt, nullo penitus ferente præsidium, eo quòd procul habitarent à
Sidone, & cum nullo hominum haberent quidquam societatis ac negotij. Quæ autem circa v. 28.
ciuitatem istam gesta sunt, etiam Iosue decimo nono, per περιηγολογίας, tacta
fuerunt, dissentiente licet Caietano, & Lais à Lehen diuersam faciente, nihil v. 47.
fauente, imò repugnante Scriptura. Ex quibus rectè colligitur, vt notauit Sera-
rius, sexcentos istos Danitas in hanc regionem silenter, tacitéque venisse, subitò q. 5. in hoc cap.
ipsam vrbem aggressos fuisse, pugnasse aliquot dies contra oppidanos, longa iam
pace ad arma parum instructos, (iam enim octo & triginta anni abierant, ex quo an. 1. Iosue.
Asor quæ erat in eadem tribu Nephthalim, capta & incensa fuerat,) magna secu-
ritate torpentes, vitiis, deliciisque eneruatos: & breui paucos viros magnam vr-
bem & opulentam expugnasse, ferro flammáque deleuisse.

XXIII. *Obsidione aliquot dierum.* Illa autem aliquot dierum, quam dixi obsidio, ex versu septimo, & vigesimo
octauo colligitur, vbi dicitur capta vrbs, eo quòd nullus eis penitus præsidium
tulisset; quia Sidonij, qui id maximè poterant, procul habitarent, cum reliquis au-
tem nulla negotiorum, aut fœderum societate iuncti essent. Nam si subitò quo-
dam impetu, inquit Serarius, ac impressione vrbē occupassent Danitæ, non fuis-
set mirum, si nemo eis subuenisset, etiam vicinissimus: cum verò aliquot eam
dies obsidione pressissent, mirum videri posset, cur eis nemo suppetias tulisset.
Respondet verò huic ipsi cogitationi Scriptura, causam fuisse, quod ab vrbe Laïs
Sidonij longius abessent, cæteri autem qui viciniores erant, nihil haberent cum
eis commercij aut societatis, nihílque eorum ruinam ad se putarent pertinere.
Sæpius enim existunt inter vicinos querelæ & lites, quàm vera amicitia; vt eorum
ruinam & interitum, gloriam suam & incrementum putent. Ex hac igitur causa,
quam Scriptura protulit, facilè effectus obsidionis quem diximus, colligi potest,
& bonum amicæ cum finitimis societatis intelligi.

X XIV. *Restauratur vrbs, eiusque varia nomina.* Deformata ciuitas à nouis colonis restituta, & restaurata est, *quam rur-*
sum extruentes, inquit Scriptura, *habitauerunt in ea; vocato nomine ciuitatis Dan, iuxta* v. 47.
vocabulum patris sui, quem genuerat Israel, quæ prius Lais dicebatur. Atque etiam Lesem,
vt habetur Iosue decimo nono, vbi habetur retentum quoque antiquum no- n. 37.
Lais. men, & Lesem-Dan fuisse appellatam. Crebriùs tamen in Scriptura Dan tan-
Lesem. tummodo appellatur, vt cùm dicitur, à Dan vsque ad Bersabee dictum aliquid, fa-
Lesē Dan. ctum-ve, cùm longitudo totius terræ Chanaan significatur. Qua de re pluribus
Adrichomius in tribu Nephthalim, vbi inter alia, *Postea*, inquit, *cùm hæc vrbs Ro-* l. c.
mana pareret potestati, tam à Græcis quàm à Latinis Historicis à Paneade fonte, qui eam alluit,
Paneas. *Paneas appellata est.* Quod præcipue nomen posterioribus seculis retinuit. Suspica-
tur tamen Serarius, Paneam siue Paniā mutato primo charactere, quasi Daneam,

Digitized by Google

dictam fuisse. Sed neque hoc ei nomen perpetuum fuit, nam Philippus Herodis maioris filius, cùm eam magnificè instaurasset, & Tetrarchiæ suæ metropolim constituisset, in honorem Tiberij Cæsaris, & suum, Cæsaream Philippi appellauit. *Cæsarea Philippi.*

VERVM hanc ciuitatem non solùm restaurarunt Danitæ, sed eam quoque noua idololatria profanarunt. *Posuerunt enim sibi sculptile, & Ionathan filium Gersam filij Moysi, ac filios eius Sacerdotes in tribu Dan, vsque ad diem captiuitatis suæ. Mansitque apud eos Idolum Michæ, omni tempore, quo fuit domus Dei in Silo.* Putat Caietanus Idololatriam hanc, non ad illos tantùm Danitas, sed ad omnes filios Dan, siue illic siue alibi habitarent, pertinuisse, ita vt vniuersa tribus Dan concurrerit ad hoc sculptile, & vsa fuerit hoc Sacerdote, quia in textu dicitur positum sculptile in tribu Dan. Porro duplex hic notatur tempus durationis huius Idololatriæ, sed quod ad vnum idémque à multis referatur, quo Philistæi victores, magna Israëlitarum edita strage, filiisque Heli interfectis, ipsammet arcam captiuam abduxerunt, cum multis vtique Israëlitis, præter triginta millia interfectorum, vt habetur primo Regum, & Psalmo septuagesimo septimo, vbi postquam dixit Psalmista, Deum iratum propter Israëlitarum sculptilia, repulisse tabernaculum Silo, vbi habitauit inter homines, quáuis in cœlo sit sedes eius, cum Angelis suis. Subdit, *Et tradidit in captiuitatem virtutem eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici. Et conclusit in gladio populum suum, & hæreditatem suam spreuit*, &c. Et si enim plerique, in quibus Augustinus, & passim recentiores Iansen. Titelm. Genebrar. virtutem & pulchritudinem Israëlitarum hîc interpretentur Arcam Domini, quæ erat eorum decus & firmamentum: alij tamen de hac captiuitate accipi volunt, Hieronymus, Vatablus hîc, Genebrardus in Othoniele, vt quæ neque ad vlteriora tempora, neque ad priora referri possit. Sed idem dicatur finis Idoli Michæ, & idololatriæ eius, quæ mansionis domus Dei in Silo, & libertatis Danitarum. Sed quæ fuerit hæc peculiaris captiuitas tribus Dan, quæ hîc significatur, nusquam apparet; & Caietanus quidem secutus Abulensem, vel in eadem casu in currens vestigia, hic aliquam particularem captiuitatem significari censet, quæ alibi scripta non sit, sicut nec pleraque alia. Et reuera pleráque sunt, quæ in Scriptura non iterantur. Quod si de communi decem tribuum captiuitate, quæ sub Ezechia contigit, sermonem fieri velimus, ait id referri non ad Idololatriam, quam credibile non est tempore Dauidis durasse, sed ad sacerdotium in filiis & nepotibus Ionathan, qui tamen idolis non seruierint à tempore Samuëlis, vsque ad restitutam in eadem ipsa vrbe Idololatriam.

XXV. Fit sedes Idololatriæ & ad quod vsque tempus.

c. 4. v. 10. v. 60.

1. paral. c. 23.

q. 19. In c. 18.

NON negligéda est huius difficultatis explicatio, quæ ordine exposita, nonnullam lucem sequenti Chronologiæ afferre potest. Existimo igitur, vt in pauca rem conferam, primò Idolum Michæ, & cultum eius ad incolas tantùm vrbis Lais pertinuisse; tum quia de illis solis agitur, qui hoc sculptile posuere sibi; toti autem tribui neque ius neque potestatem habuerunt illud statuendi, tùm quia reliqui Danitæ erant admodum ab istis remoti, interiecta enim erat tota tribus Ephraim, quæ latissima erat, Beniamin, dimidia tribus Manasses, tribus Zabulon, & tota tribus Nephthalim, in cuius extremo, ad Libanum, & Iordanis fontes sita erat, nec sequitur si Idolum fuit in tribu Dan, in totius tribus vsum fuisse; sed id verè dicitur, licet in vnicâ ciuitate istius tribus hoc idolum coleretur; vt immeritò, & ante tempus tanti criminis accusari videantur.

XXVI. Hoc Idoli non cultum à tota tribu.

EXISTIMO secundò Idolum Michæ cum Idololatria ad mortem vsque Heli perdurasse; id est annis 17. supra trecentos. Hoc clarissimè habetur versu trigesimo primò huius capitis, nec vllus dissentit. Si qua enim idololatriæ facta est interruptio, Iudicis alicuius tempore, id non numeratur.

XXVII. Mansisse vsque ad Samuelem, non vltra.

Existimo tertiò & Idolum & Idololatriam à Samuële sublatam. Cùm enim non manserit vltra idolum, vt Scriptura testatur, nemo fuit qui à morte Heli id melius facere potuerit, idque Vatablus affirmat, & satis constat ex primo Regum capite septimo vbi opera Samuëlis omnis domus Israël requieuisse dicitur post Dominum, abstulisse Deos alienos de medio sui, & seruiuisse Domino soli. Nec audiendus est Rab. Salo. apud Lyranũ, cùm ait Dauidem secundo anno sterilitatis ibi memoratæ existimasse eam immissam à Deo propter idolum Michæ,

l. 1. Reg. c. 21.

quod adhuc erat in tribu Dan; ideóque & aliud idolum destruxisse; nam neque ipse id probat, nec ab vllo probatur, imo refellitur ibi à Tostato, & Serario quæst. 7. in caput decimum-octauum Iud. vbi ait frustra postea factum iri, & collocatum ibi vitulum aureum à Ieroboam, si eo adhuc tempore ibi Idolum Michæ stetisset, quod antiquitate ipsa venerabilius æstimari potuisset, ideóque satis fuisset ad illius venerationem populum excitare. (q. 2 & 3. q. 7. in c. 18. Iud. v. 60.)

XXVIII. *Quæ hic memoretur captiuitas.*

Existimo quartò diem captiuitatis hic memoratum, non esse diem captæ à Philistæis arcæ, & mortis Heli, tum quia nulla sit mentio captiuitatis aut Danitarum aut vllorum Israëlitarum, siuè primi Regum quarto, siuè Psalm. septuages. septimo, vbi hæc clades memoratur, sed tantùm cædis personarum: tum quia Hebræa & Chaldæa, & Septuaginta habent *captiuitatem*; siue vt vertit Montanus & Tigurina *transmigrationem terræ*, quando scilicet ad alterius dominium transiit, quod sub mortem Heli non contigit, sed longè post.

Existimo quintò diem captiuitatis hîc memoratum esse eum, de quo quarto Regum; vbi dicitur, *In diebus Phacea Regis Israël, venisse Theglathphalasar regem Assyriorum, & plurimas cepisse vrbes, & Galileam, & vniuersam terram Nephthali.* At in Nephthali erat Lais, siue Dan, vt diximus, & hæc captiuitas non fuit generalis regni totius Israëlitarum, sed eam plus triginta quinque annis antecessit, vt suo loco docebimus, vt propterea hæc peculiaris illius terræ captiuitas dici possit. (c. 29.)

XXIX. *Ad quam Leuitæ isti perdurarunt.*

Existimo sextò Sacerdotes istos siue Leuitas Ionathæ posteros, vsque ad diem captiuitatis suæ proximè explicatum perdurasse. Nam cùm hæc verba Scripturæ hoc loco, *Posuerúntque sibi sculptile & Ionathan filium Gersam filij Moysi ac filios eius Sacerdotes in tribu Dan, vsque ad diem captiuitatis suæ.* Cùm hæc verba, inquam, affirmare videantur conseruationem sculptilis, & Sacerdotum vsque ad tempus captiuitatis, cùm id de priori parte intelligi non possit, vt diximus; nisi de simili quopiam sculptili in eius locum substituto, certè de posteriori necessariò explicari debet. (c. 18. v. 30.)

XXX. *Qui dies possit Danitarũ Idololatriã vsque ad captiuitatẽ perseuerasse.*

Existimo denique rectè dici posse Idololatriam Danitarum hoc loco & tempore, inchoatam, ibidem vsque ad diẽ prædictæ captiuitatis perdurasse, cum aliquo simulachro, ad prioris formam fabrefacto. Et hæc videtur esse huius loci sententia. Quamuis enim modico tempore interrupta sit, id à Scriptura non computari dicendum est. Cessauit enim profectò tempore Samuëlis, vt diximus, & Dauidis, vt omnes fatentur, sed idem de Salomone affirmari non potest, qui nequaquam reprehendere potuit, quòd ipse perpetrabat, nec in scelus illud animaduertere, cuius ipse publicum præbebat exẽplum. Cùm ergo ante Samuëlem duodecim vel tredecim Iudicum tempore, idest vltra trecentos annos, ibi steterit Idololatria, tum à Salomone vsque Phaceæ septemdecim regibus in Israële regnantibus, spatio ferè ducentorum quinquaginta annorum malè restaurata, confirmatáque fuerit, meritò dici potest Idololatriam positam in vrbe Lais siue Dan, vsque ad diem dictæ captiuitatis perdurasse. Sic Iosue vigesimo tertio dicuntur Israëlitæ adhæsisse Domino Deo suo vsque ad diem illam, Idololatria tamen vituli aurei, & initiatio Beelphegor hanc adhæsionem distraxerat, sed quia id modici temporis fuit contemnitur, nec propositionem vniuersalẽ violat. Sic cùm Diuus Stephanus Act. septimo ait Iudæos & patres eorum semper Spiritui sancto restitisse, Prophetas occidisse, &c. certum est nõnulla fuisse lucida apud Iudæos pietatis interualla, quæ meritò in longissimo, & ordinario impietatis tempore, negligi possint, nec numerari mereantur. Sic amici Iob sedisse dicuntur cum eo in terra septem diebus & septem noctibus, non numerato scilicet modico tempore, quò necessitatis causa abesse debuerunt. (v. 8.) (Act. 7. 51.) (Iob. 2. 13.)

XXXI. *Historia cladis Beniaminitæ. Et primũ eius occasio ex Leuita.*

Habent tria postrema huius libri capita historiam, imò tragœdiam admodum tristem atque luctuosam, quam ad hæc tempora totam pertinere iam abundè probauimus. Eam Scriptura ipsa diligentissimè persequitur; nec negligenter Iosephus, ex quo Scripturam, vbi res feret explicabimus, aut locupletabimus, ex qua vicissim Iosephum ab ea aberrantem corrigemus. (Cap. 19. Iud. Hoc anno n. 2. & seqq. l. 5 ant. c. 2.)

Fuit quidam vir Leuites, ait Scriptura, *habitans in latere montis Ephraim, qui accepit vxorem de Bethleem Iuda. In tanta licentia,* inquit Iosephus, post expositã depravatam (l. 5 ant. c. 2)

iam Reipubl. formam, *perturbatio grauis inci lit, ex qua mox bellum ciuile exortum est quod hanc causam habuit. Vir è plebe Leuitica in Ephraimitarum ditione habitans, duxit vxorem natam, in oppido Bethlemis, quod ad tribum Iudæ attinet.*

NON explicatur an Leuita hic, idem fuerit Ionathan Leuites, de quo paulò antè; & satis ex seqq. constat alium ab eo fuisse, licet vterque Leuites fuerit, vterque incola montis Ephraim, vterque de Bethleem ciuitate esset egressus. Sed vnus vxoratus fuit, alter adhuc adolescens. Prior ille impius, & à fide apostata; hic fidelis, & timens Deum, qui ne hospitio quidem gentilium vti voluerit, vt patet versu duodecimo, nec è plebe Leuitica nominasset Iosephus nepotem Moysis, tali genere nobilissimum; in cuius etiam honorem videtur priorem historiam prætermisisse. Habitauit autem hic noster Leuites in ciuitate Sichem, vel suburbanis eius, & pertinuit ad familiam Caath, vt intelligitur ex Iosue vigesimo primo, vbi in monte Ephraim sola Sichem ponitur Leuitica ciuitas Caathitarum. Itaque hic Leuites non peregrinus, sed incola potius, fortè etiam indigena fuit montis Ephraim. XXXII. *Quis ille fuerit.* — *v. 20. 21.*

SED vxor eius *reliquit eum, & reuersa est in domum patris sui in Bethleem, mansitque apud eum quatuor mensibus.* Quæ vxor hic vocatur, inferius appellatur concubina, id est inferioris sortis & conditionis vxor, & ad torum tantùm vxor. Alioqui generi socerique nomina, quæ hic vsurpantur, in pellice non conuenirent, vnde & ei datum concubinæ nomen, vt ait, de hac ipsa historia agens, Diuus Ambrosius. Ideo & Septuaginta qui eam vocant παλλακήν, id est, nomen laxius accipiunt; alij vocare malunt, vxorem secundariam, quæ non accipiebatur ad communicationem omnium iurium, vt ea solet quæ propriè, & simpliciter vocatur vxor. Qua de re quia actum est alibi pluribus, causam dissidij perquiramus: quam editio nostra videtur prætermisisse. XXXIII. *Quæ eius vxor.* — *l. 5. offic. c. de fortitud.*

CAUSAM ergo derelictionis explicat Iosephus, *Hanc, inquit, cùm vehementer ob formam maritus amaret, parum respondere in amore ægrè ferebat. Hinc orto dissidio mulier continuas expostulationes non ferens, relicto marito, mense quarto ad parentes reuertitur.* Cæterum aliam causam textus Hebræus affert, *quod fornicata esset apud eũ*; quod obscurans Chaldæus ait, *quod contempsisset eum*, sic enim accipitur contemnendi verbum Numerorum quinto, *Maritúmque contemnens, dormieris cum alio viro.* Et rursus ibidem, Sept. habent obscuriorem adhuc causam, & valdè indeterminatam ὠργίσθη αὐτῷ, *irrata est ei*; quos interpretatus videtur Diuus Ambrosius, cùm ait, *Quibusdam, vt fieri solet, offensa rebus, ad patrem se contulit.* Eodémque modo D. Hieronymus. Nec desunt qui in deteriorem illum sensum trahant textum Latinum, *Vxor eius reliquit eum*, vt ad desertum cùm culpa torum id pertineat; vnde sequatur deserta ex metu habitatio; *& reuersa est in domum Patris sui.* Verùm id non sit admodũ verisimile, cũ statim dicatur. *Secutúsque est ad eam vir suus, volens reconciliari ei, atque blandiri, & secum reducere;* nisi dicamus eum vehementia amoris edomitum, etiam adulteram requisiuisse, vt probabile putat Abulensis, aut insigni morum lenitate, ac placabilitate commendabilem, cùm è contrario oportuisset illam quęrere omnem cum viro reconciliationem. Sed reliquam decurramus historiam. XXXIV. *Et quæ cũ ea causa dissidij.* — *v. 22.* — *v. 27.* — *l. cit.* — *in c. 5. Michex.* — *in c. 19. Iud post 4. q.*

SECUTUS *est ergo mulierem vir suus, habens in comitatu puerum & duos asinos, quæ suscepit eum*, humaniter videlicet, animóque ad beneuolentiam, & reconciliationem composito; & introduxit in domum patris sui. Quod cùm audisset socer eius, eúmque vidisset, occurrit ei lætus, & amplexatus est hominem, & videlicet animos vtrimque paratos, diluto omni amarore, reparata pace coniunxit. *Coactus*, inquit Iosephus, *desiderio, & ipse venit ad soceros, quorum opera, missis querelis cum vxore in gratiam reuertitur.* Licet enim fortasse interuenisset occultum adulterium, potuit vir culpam vxori indulgendo remittere: quia lex quæ adulteram morti addicit, in gratiam viri lata est, potuítque is cedere iuri suo, & eam non accusare. Ergo redintegrata beneuolentia Leuites consiliũ cepit domum quàm primùm remeandi, euentu omnium infœlicissimo; de quo prius quàm agamus placet Iosephum obiter conuenire. XXXV. *Reconciliatio coniugum.*

CORRIGENDUS est enim Iosephus, quod cùm dicat mulierem relicto marito, mense quarto ad parentes reuertisse, inuertat Scripturæ sententiam, XXXVI. *Et correctio Iosephi.*

quæ fert mulierem mansisse apud patrem suum, post relictum maritum quatuor menses, non explicando quandiu cum marito antè mansisset. At Iosephus ait mansisse cum marito menses quatuor, quarto autem mense venisse ad parentes; nec explicat quamdiu apud eos permanserit. Nec tamen vlla est in Hebræo, aut Septuaginta ambiguitas, quæ eum in fraudem impelleret. Nec vlla causa, cur si eum non piguit meminisse asinorum, maluerit vnius tantùm quàm duorum, cum Scriptura meminisse. Tenuis vtique res, sed gloriosa, vt arbitror, Historico, qui Scripturam sacram se profiteatur quàm maximè reuereri, ipsique etiam in tenui re consentire.

XXXVII. *Reuertitur Leuites ad suos.* POST multam itaque beneuolámque contentionem hinc abire, inde retinere volentium, cùm vicisset Leuites, vt hora iam tardiore se in viam daret, iamque essent iuxta Iebus, & dies mutaretur in noctem [c. 19. Iud v. 11.], *dixit puer ad dominum suum: Veni obsecro, declinemus ad vrbem Iebusæorum & maneamus in ea. Cui respondit dominus* [v. 12.], *non ingrediar oppidum gentis alienæ, quæ non est de filiis Israël, sed transibo vsque Gabaa: Et cùm illuc peruenero, manebimus in ea, aut certè in vrbe Rama.* [v. 13.] Potuit tamen tuta cõscientia, cibum apud eos, & quietem in transitu capere, cùm id lege vetitum non esset, sed tantùm affinitates & amicitiæ, vt disputat Abulensis. [q. 7. in c. 19.] Supplet aliqua Iosephus hoc modo, *Cúmque emensi triginta stadia non longè essent ab Hierosolymis, famulus dabat consilium vt aliquò diuerterent, ne si nox iter facientes opprimeret, in aliquod incommodum inciderent, præsertim propinquis hostibus, cùm serotina hora etiam amicorum loca suspecta facere soleat. Marito non placuit alienigenarum vti hospitio; nam Chananæi tum vrbem tenebant, malebátque progressus viginti stadia ad sui generis homines diuertere.* Vocatur Hierusalem oppidum gẽtis alienæ. Incensa enim nuper inferiore ciuitate, tota superior Iebusæorum erat, & si qui fortè parietinas reparabant, Iebusæi quoque erant, Sionis præsidio tecti. Vnde etiam intelligitur historiam hanc rectè ad hæc tempora esse relatam; *antequam*, vt ait Caietanus, *Beniamin cum Iebusæo in ea vrbe habitaret.*

XXXVIII. *Inhumanitas Gabaënorum.* TRANSIERVNT *ergo Iebus, & cœptum carpebant iter, occubuitque eis sol iuxta Gabaa, quæ est in tribu Beniamin: Diuerterúntque ad eam, vt manerent ibi.* [v. 14.] *Quo cùm intrassent, sedebant in platea ciuitatis, & nullus eos recipere voluit hospitio.* [v. 15.] Hic notatur primum istorum Beniamitarum, siue Gabaënorum, alij enim sunt à Gabaonitis, crimen inhumanitatis, vt in tanta vrbe, & quidem Leuitica, vt patet Iosue viges. primo, & [v. 17.] ad Phinees Pontificem pertinente, Iosue viges. quarto. fine, nemo voluerit hospitio Leuitam recipere, quamuis peregrè ad domum Dei, quæ erat in Silo, proficiscentem: nulla præsertim re, præterquam tecto, indigente. Quisque scilicet verebatur, cognita ciuium nequissima improbitate, ne domui suæ contingeret, quod in peregrini ædibus contigit, qua de re pluribus Abulensis. [q. 9.] Hanc inhumanitatem aliquantulum dissimulauit Iosephus, *Peruenit*, inquit, *in Gabam tribus Beniamitidis, sero admodum, cúmque in foro inueniret neminem, qui se inuitaret ad hospitium* &c. Sed aliud est non inuitare, aliud nolle recipere. Deus, qui suorum curam gerit, suscitauit alium, qui ex eodem cum ipso monte oriundus, peregrinus peregrinum excepit hospitio, & ad necessitatis officia, quæ sponte promisit, adiecit etiam quæ erant charitatis.

XXXIX. *Et detestãda libido, & Iosephi dissimulatio.* SEQVITVR alterum crimen longè detestabilius, propter quod filij Belial & absque iugo vocantur, vt qui iugum diuinæ legis perfregissent [1]. qui ante vocati [1. χ.] sunt filij Iemini, siue Beniamin. Iemini enim & Iamin dexterã ambo significãt [2]. [2. χ.] Alterum, inquam, sequitur crimen detestandæ libidinis, seditiosa violentia cumulatæ, & puduit vtique Iosephum tanti flagitij & in gratiam gentis suæ officioso mẽdacio rem commutauit. Vt non immeritò posset ei aliquis illud occinere.

Nec malus est ciuis, nec bonus historicus.

Sic enim ait, *Gabaëni verò quidã iuuenes qui mulierculam in foro viderant, mirati eius formam, postquam ad senem illum diuertisse cognouerunt, contempta imbecillitate, & solitudine, venerunt ad ianuam; rogantique sene vt abirent, & vim abstinerent, ac iniuriam, postulabant vt exhibita hospita quieti suæ consuleret. Cúmque ille contra diceret cognatam esse, ac Leuitidem, peccaturos eos grauiter, si propter voluptatem leges violarent, iuuenésque iura contemnerent, ac deriderent, eadem minantes si obstare libidini eorum pergeret, senex ait se filiam eis permittere, vt saluo hospitali iure cupiditatem explerent, volens quantum in se erat, tutos ab iniuria præstare, quos exceperat.* Sic ipse.

PVDVERIT eum sanè, pudenda quippe res est, sed satius erat præ pudore verecundantem tacere, quàm loquendo, quantum in se est, Scripturam arguere falsitatis; apud eos, si qui tamen ita desipere pergunt, qui dubiam Scripturæ fidem faciũt, Iosepho ei repugnante; vide hoc loco Lyranũ. Verùm Iosephus, qui à principio formæ prætextum semel assumpserat, seruare voluit ad extremum *XL. Reprehenditur.* *Lit. G.* *Horat. in arte.*

------ Seruetur ad imum

Qualis ab incepto processerit, & sibi constet.

Redeamus porrò ad Scripturam, & reliquam pertexamus historiam, si priùs iustitiam causæ hospitum istorum obiter expenderimus.

RES facilè expediri potest. Nam minimè dubium est hunc senem, dum spontè obtulit filiam suam, vel vxorem Leuitæ istis flagitiosis hominibus; aut etiam Leuitam ipsum, dum eam illis permisit, ad grauius scelus vitandum, grauiter deliquisse. Neque enim proprio peccato alienum impediendum est, *nec sunt facienda mala, vt eueniant bona.* Nec similis est Lothi causa: quamuis similis sit oratio. Nam, vt suo loco diximus, simulata erat illa eius oratio, eique satis constabat nunquam illos nebulones conditionem accepturos, propter illarum puellarum sponsos. At hîc nulla simulatio fuit, & res ad exitum perducta est. Quæ potuit eo fortasse modo vitari quem diximus, nisi eis mentem & consilium eripuisset timor, Domino id permittente in vltionem adulterij, iuxta Hebraicum textum, dudum ab illa muliere perpetrati. Vide quæ dixi anno Abrahæ centesimo. *XLI. ...peccarint isti hospites.* *ann. 100. Abra.* *Nu. 47. & seqq.*

IN multa itaque trepidatione ac confusione rerum, cùm nefarij illi verbis non acquiescerent, sed vim pararent ad fores, & seditionem nullo magistratuum metu inceptarent, vnusquisque enim quod rectum sibi videbatur, hoc faciebat; eduxit ad eos Leuites concubinam suam, & vt panis frustum, latrantibus canibus miseram tradidit: *Qua cùm tota nocte abusi essent, dimiserunt eam manè. At mulier, recedentibus tenebris, venit ad ostium domus, vbi manebat dominus suus, & ibi corruit. Manè facto, surrexit homo, & aperuit ostium, vt cœptam expleret viam: & ecce concubina eius iacebat ante ostium, sparsis in limine manibus, Cui ille, putans eam quiescere, loquebatur: Surge, & ambulemus. Qua nihil respondente, intelligens quod erat mortua, tulit eam, & imposuit asino, reuersúsque est in domum suam.* Hic est finis historiæ, quæ cruentissimi belli causa & initium fuit. *XLII. Mulier ad mortẽ vexatur.* *Iud. c. 19. v. 25.* *v. 26.* *v. 27.* *v. 28.*

VERVM enimuerò dicat aliquis, vera probabiliter narranda sunt, ne eorum periclitetur fides. At hîc parum probabile videatur eos, qui paulò ante filia senis, & concubina Leuitæ, contenti non erant, mox sola concubina contentos recedere. Ideóque dicendum cum Caiet. & Serar. multa quoque alia contigisse, quæ hîc tacentur, vt quod Leuitam ipsum occidere voluerint. Credibile ergo est Leuitam videntem tam infandæ oblationi furiosos illos non acquiescere, iusta indignatione commotum dixisse neutram iis fœminam concedendam esse. Sed benè communitis foribus à tribus viris, è superiore loco saxis, omnique telorum genere mactandos, dum fortè aliqui, fœminarum clamoribus exciti, suppetias innocentibus ex vrbe ferrent, quod illi timentes acquieuerunt, vt vnam tantùm acciperent. Noluit autem Leuita boni hospitis filiam virginem, insanis illis illudendam præberi, malens damnum, quod propter se natum erat, in se, quàm in benè de se meritum hospitem redundare; itáque factum est. Verùm huius historiæ conclusionem ex Iosepho audiamus. *XLIII. Quam probabilis sit hæc historia.*

ILLIS verò pertinaciter hospitam expetentibus, & hanc omninò accipere volentibus, supplex orabat ne quid contra leges committerent; at illi furentes vi raptam mulierem domum abducunt, cúmque ei per totam noctem ad satietatem illusissent, diluculò dimiserunt: quæ ita miserè affecta ad hospitium reuertitur, & præ nimio dolore, ac verecundia, non audens in mariti conspectum venire, quod hunc indignissimè rem laturum putaret, humi collapsa expirauit. Leuita ratus sopore oppressam, & nihil grauiùs suspicans, excitare conabatur, consolaturus, eo quod non spontè se ad stuprum præbuisset, sed vi in alienas ædes abrepta. Vt verò defunctam sensit, satis prudenter pro calamitatis magnitudine se gerens, *cadauer iumento impositum domum reportat.* Ita Iosephus. *XLIV. Eius conclusio ex Iosepho.*

XLV. *Expeditur.* QVI satis magnum documentum dedit quàm verè dixerit Philosophus, paruum errorem in principio fieri magnum in fine. Qui enim volens semel à Scriptura discesserat, sæpius ab ea coactus est dissentire, vt cum iuuenibus tribuit, quod à viris factum textus omnes affirmant; quod Leuitidem vocet, quæ erat Iudæa, & Bethleemitis; quod vi raptam dicat, quæ à viro producta est; quod nefarios istos cædem minatos esse seni referat, cùm constet eam cædem intentatam Leuitæ, vt ex capite vigesimo, *volentes me occidere*, & alia id genus, quæ pluribus persecutus est Serarius in hoc caput, & Abulensis à quæstione decima quarta ad triges. quintam in idem caput. Sed non est operæ precium lutulentam historiam exactiùs refricare. Ad ea potiùs, quæ ex illa consecuta sunt, orationem conuertamus, & intelligamus quonam classico ad vindictam tanti sceleris excitatæ sint vniuersæ tribus. v. 5. q. 8. & seq.

XLVI. *Euulgatur facinus per omnes tribus.* CVM *in domum suam ingressus esset Leuita, arripuit gladium, & cadauer vxoris cum ossibus suis in duodecim partes, ac frusta concidens, misit in omnes terminos Israel*; per terminos, terminatas tribus intelligit. Non enim credibile est appensas partes huius corporis in singulis tribuum terminis, sed missas potiùs singulas partes, quasi cruentas literas ad optimates singularum tribuum, cum luctuosa narratione facinoris. Dicique potest, quoniam corpus in duodecim partes dissectum constat, vel vnam partem missam esse ad reliquos de tribu Beniamin, antequam particulare crimen commune facerent, vel missas partes duas ad duas partes Manassæ vltrà & citra Iordanem habitantes, vt Caiet. Sà, & Serarius sentiunt, vel partem vnam ad tribum Leui, id est ad Phinees summum Sacerdotem, in quem vel maximè Leuitarum iniuria redundabat. Cúmque Leuitæ per omnes sparsi essent tribus, non leue momentum ad suscipiendum bellum fortassis attulerunt.

XLVII. *Quæ inde turbantur.* QVOD *cùm vidissent singuli*, ait Scriptura, *conclamabant: Nunquam res talis facta est in Israel, ex eo die, quo ascenderunt patres nostri de Aegypto, vsque in præsens tempus*; octoginta ferè annorum tempus isti memorant, nec tamen sequitur simile quid in Ægypto contigisse: conclamabant autem singuli in vrbibus suis, ad quas tam indigni nuncij delati sunt, nondum enim in vnum conuenerant, vt ex sequentibus patet; conclamabant, inquam, in commune decernendum esse quid facto esset opus, quoniam in eo facinore omnes violati essent, quoniam ad ipsos omnes Leuitarum protectio pertinebat. Sed & aspectus insolens humani cadaueris, ab ipso marito desperabundo dissecti, iras vehementer acuebat. 40. deserti 17. Iosue. 23 Othon 80.

XLVIII. *Et congregantur ad vltionem.* EGRESSI *itaque sunt omnes filij Israel, & pariter congregati, quasi vir vnus, de Dan vsque Bersabee, & terra Galaad ad Dominum in Maspha.* Describitur tota terra habitationis Israëlitarum à tribus terminis; terra Galaad, quæ ad Orientem trans Iordanem sita erat, eóque nomine tota regio Rubenitarum, Gaditarum, & dimidiæ tribus Manasses intelligitur: Bersabee, quæ erat ad Meridiem tribus Iuda, in extremis finibus Simeonis; Dan, quæ ad Septentrionem & radices Libani in tribu Nephthali, quæ tum à noua Danitarum colonia restaurabatur, iuxta ea quæ suprà diximus. ca. 20. Iud. hoc anno.

XLIX. *In Maspha, & quis ille sit.* IAM quis locus sit Maspha, in quo congregati dicuntur Israëlitæ ad Dominum inquirendum est. Nam multiplex Maspha in Scriptura memoratur verbo idem, re diuersum. Primò inuenitur terra Maspha ad radices Hermon, qui mons est in tribu Aser ad Libanum, Iosue vndecimo versu tertio, idémque est campus Maspha ibidem versu octauo, qui locus memorabilis est insigni victoria Iosue, de qua suprà. Secundò inuenitur Masphe ciuitas trans Iordanem, Iosue decimo tertio. In qua castrametati sunt Israëlitæ contra Ammonitas, temporibus Iephthe. Quæ ciuitas Maspha Galaad dicitur, quia sita erat in terra Galaad, Iudicum vndecimo, in qua Iephthe habitauit. Eadem dicitur Maspha Moab, quia vicina Moabitis, ad quam Dauid confugit, cum patre, & omni familia sua. Et in hac putat Abulensis congregatos hoc tempore Israëlitas. Tertiò memoratur Maspha hoc loco, vbi omnes Israëlitæ dicuntur ad Dominum congregati. Fuitque hæc ciuitas in tribu Iuda. Est enim eadem cum Masepha, Iosue decimo quinto, & ibi ponitur in tribu Iuda, quod affirmat aliquoties D. Hieron. v. 26. v. 29. & 34. Ibid. v. 34. 1. Reg. 22. 3. q. 2. in c. 20. v. 38.

in locis, vbi memoria lapsus hanc Maspha habitationi Iephte tribuit. Sæpius autem hæc ciuitas Iudæ vocatur Masphath lib. primo Regum cap. septimo, quam Samuel frequentauit, & Godolias post euersam Hierusalem. Et quia reperitur hæc ipsa vrbs aliquando tributa tribui Beniamin, propterea eam sitam fuisse putat Adrichomius in confinio vtriúsque tribus, vt in Samuele quoque notauimus.

Ier 40. & 41. In Beniamin nu. 11. ... 12. nu. 8.

L. Quomodo dicantur congregati ad Dominu.

Sed quare dicuntur Israëlitæ congregati ad Dominum in Maspha? neque enim ibi erat tabernaculum, aut arca Domini, sed in Silo. Ideóque Iosephus Scripturam corrigens, ait apud Siluntem factum esse conuentum istum, Hebræo, Græco, & Chaldæo textu repugnante. Ex quo etiam habetur, è Maspha mox in Silo ventum esse loci vicinitate suadente, quæ etiam videtur excitasse. Israëlitas, vt hunc locum eligerent, si fortè Domino consulto esset opus. Cur autem dicantur cōgregati ad Dominum in Maspha, vt alias expositiones omittam. Facilis est explicatio, venisse Israëlitas ad Dominum in Maspha, id est iuxta locum Domini, præsertim cùm tanta multitudo ne vtroque quidem loco satis contineri posset: sic venisse ad ciuitatem dicitur, qui ad suburbia venit[1]. Sed antequam vlteriora Scripturæ verba recitemus, ordinem rei gestæ, quæ hoc & sequenti capite comprehensa est, breuiter annotemus.

LI. Ordo totius rei gestæ.

Primvm igitur conuenerunt vndique Israëlitæ in Maspha. Secundò interrogatus est Leuita, vt coram vniuerso populo congregato rem exponeret. Tertiò decreta est vltio contra Gabaënitas tanti sceleris auctores. Quartò de quadringentis millibus quadraginta millia, quæ est decima pars, ad commeatum toti exercitui procurandum destinata sunt. Quintò missi sunt Legati ad tribum Beniamin omnium Israëlitarum nomine, qui iuberent dedi sibi ad supplicium huius criminis authores, atque fautores. Sextò noluerunt Beniamitæ fratrū suorum acquiescere mandato, sed sceleratorum potiùs patrocinium susceperunt, & in Gabaa ad eam propugnandam armati venerunt. Septimò Israëlitæ hac Beniaminitarum audita contumacia duo iurauerunt; priùs est neminem eis daturum de filiabus suis vxores; posterius, occisum iri eos qui ab hoc bello defuissent. Octauò indè surgentes venerunt in domum Dei in Silo, ibique consuluerunt Dominum de belli duce. Nonò semel iterúmque infœliciter, ab Israëlitis pugnatum est. Decimò Beniamitæ paucis exceptis deleti sunt. Et omnem eorum regionem vorax flamma consumpsit. Vndecimò de vnius tribus interitu lamentantur. Duodecimò vrbem Iabes Galaad disperdunt, exceptis virginibus, quarum, sicut & Siluntinarum, matrimoniis restaurationi tribus prospiciunt. Nunc singula videamus.

c. 21. v. 1. 5.

LII. Querela Leuitæ in comitiis.

c. 20. Iud. v. 2. Omnes *anguli populorum*, id est primores multitudinis, quæ iis nititur, sicut domus angulis suis, & cunctę tribus Israël in Ecclesiam populi Dei conuenerūt,
v. 3. quadraginta millia peditum pugnatorum. *Nec latuit filios Beniamin quod ascendissent filij Israel in Maspha*; quę verba significant Maspha in tribu Iuda, non autem in tribu Beniamin fuisse. Quid enim mirum esset, eos non ignorare rem apud se gestam? Propter vicinitatem tamen rem facilè didicerunt. *Interrogatúsque Leuita, maritus mulieris interfectæ, quomodo tantum scelus perpetratum esset. Respondit: Veni in Gabaa Beniamin cum vxore mea, illúcq; diuerti: Et ecce homines ciuitatis illius circundederunt nocte domum, in qua manebam, volentes me occidere*; pudore probrosissimi facinoris vel nominandi, illud in alterum commutat. Quamquam & se ad mortem vsque vexatum iri meritò suspicatus est, ex eo quod videbat vxori suæ contigisse. Sed pergit, *& vxorem meam incredibili furore libidinis vexantes, denique mortua est. Quam arreptam, in frusta concidi, misique partes in omnes terminos possessionis vestræ: quia nunquam tantùm nefas, & tam grande piaculum factum est in Israel.*

v. 3. v. 4. v. 5. v. 6.

LIII. Quantum esset hoc crimen.

Gravissimvm omninò scelus hoc fuit adulterorum istorum, Sodomitarum, & homicidarum, & quidem in Leuitas, & peregrinos, & innocentes. Verùm si comparatio suscipitur, quomodo verè dici potest nūquam tantum nefas, & tam grande piaculum factum esse in Israël? Nónne adoratio vituli, & initiatio Beelphegor, & facinus Michæ, & matris eius, & Danitarum maius piaculū fuit? In his enim directè violatur Deus, ibi autem proximus. Textus quidem Hebr. & Septuaginta, & Chald. huiusmodi comparatione carent; quæ intelligenda est de criminibus, quæ contra proximum committi possunt. Nisi quis malit eorum

verborum eandem vim eſſe, quæ illorum quæ paulò ante vſurpata ſunt, *Nunquam res talis in Iſraël facta eſt.* Ioſeph. *Nunquam tali ante viſo, vel audito ſpectaculo.*

LIV. *Decretum Iſraëlitarũ contra Gabaenos.*

LEVITA autem concludens, *Adeſtis omnes*, inquit, *Filij Iſraël decernite quid fa-* cap. 20.
cere debeatis. Stánſque omnis populus quaſi vnius hominis ſermone reſpondit: Non recedemus v.7.
in tabernacula noſtra, nec ſuam quiſquam intrabit domum: Sed hoc contra Gabaa in commune v.8. v.9.
faciamus. Decem viri eligantur è centum ex omnibus tribubus Iſraël, & centum de mille, & v.10.
mille de decem millibus, vt comportent exercitui cibaria, & poſſimus pugnare cõtra Gabaa Beniamin, & reddere ei pro ſcelere, quod meretur. Videtur hoc decretum non confusè proclamatum ab omnibus, ſed de communi omnium conſenſu à Phinees ſummo Sacerdote, ſummóque iudice pronunciatum, vt à populo, qui alioqui ius non habebat in fratres ſuos, executioni mandaretur. Vide Abulenſem. q.6 in c.20

LV. *Expeditur ſatisfactio.*

CONVENITQVE *vniuerſus Iſraël ad ciuitatem*, id eſt Maſpha, vt rectè notat Caiet. & Dionyſ. Vatab. de Gabaa mauult accipere; ſed supereſt adhuc iuſiurandum faciendum in Maſphath, poſt negatam à Bẽiamitis ſatisfactionem. Accedit quod obſeſſio Gabaa paulò poſt verſ. 29. fruſtrà repeteretur. Cõuenit igitur vniuerſus Iſraël in ciuitatem Maſpha, *Quaſi homo vnus eadem mẽte, vnóq; conſilio: Et mi-* v.11.
ſerunt nũcios ad omnẽ tribũ Beniamin, qui dicerent: Cur tantũ nefas in vobis repertũ eſt? Tra- v.12.
dite homines de Gabaa, qui hoc flagitiũ perpetrarũt, vt moriãtur, & auferatur malũ de Iſraël.

LVI. *Ioſephi ſuper hac re narratio.*

IOSEPHVS ad Gabaënos tantùm miſſos nũcios narrat, cum aliis quibuſdam ad hanc rem pertinentibus, quæ referre conueniat. *Iuſto*, inquit, *furore perciti apud Siluntem* (imò Maſphath vt dixi) *conuentum faciunt, & congregati ante tabernaculũ Gabaenos hoſtiliter armis impetere decernunt, hunc impetum Senatus cohibuit, ſuadens non ita temerè cognatis bellum inferendum, priuſquam verbis agerent de criminibus, quando ne in exteros quidem, ob iniuriam acceptam, armari leges permittunt, niſi Legatis prius de ſatisfactione miſſis. Rectum igitur eſſe ad Gabaenos mittere, qui ſontes ad ſupplicium depoſcant, qui ſi dedantur, horum pœna contentos eſſe debere, ſin contumaces fuerint, bello in eos vindicandũ. Itaque mittuntur ad Gabaenos accuſaturi eos iuuenes, qui vim pudicitiæ mulieris intulerant, & poſtulaturi, vt pro violatis legibus, morte iuſtas pœnas dependerent.* Rectè hæc ipſe, niſi quæ toti erant tribui aſcribenda, vni ciuitati aſcribere maluiſſet.

LVII. *Superbia Beniaminitarum, & copiæ.*

REFERT deinceps Scriptura contumacem Beniamitarum ſuperbiam, quæ ſatisfactionẽ, atque agnitionem culpæ reſpuat; ſed pro ea criminis defenſionem ſuſcipiat. Noluerunt enim fratrum ſuorũ, filiorum Iſraël audire mandatũ; ſed ex cunctis vrbibus, quæ ſortis ſuæ erant conuenerunt in Gabaa, vt illis ferrent auxiliũ, & contra vniuerſum populũ Iſraël dimicarent. Itaque non contenti non punire ſcelera, nec iuſtã permittere punitionẽ, etiam noxios grauiore peccato de-
fendere voluerũt. *Inuentique ſunt viginti quinq; millia de Beniamin educentiũ gladiũ*[a]. 4. x.
Non eſt dubitandũ multò plures bellatores in tota tribu fuiſſe; quippe numerati ſub mortẽ Moyſis, inuenta fuerunt quadraginta quinque millia ſexcenti, ſed hoc tempore, quo prouinciæ omnes delectu militum fremebant, imò tota eorum tribus ciuili bello arſura videbatur, multi præſidio ciuitatum relicti, mox in iiſdem dira internecione deleti ſunt, vt ex fine huius capitis patet.

LVIII. *Et Ioſepho.*

HÆC de ſolis Gabaënis, vt cœperat, pertexit Ioſephus, nolens tam iniuſtam contumaciam toti tribui communẽ facere; ſed quod ipſe laborat tegere, cõmunibus armis ſuſceptum bellum, & communis ſubſecuta pœna manifeſtè retexit. Ait ergo. *Gabaeni verò non dediderunt iuuenes, arbitrati ſibi pudendum, ſi alienis imperatis metu belli parerent, cum multitudine ac virtute nulli ſe cedere videri vellent. Erátque magnus apparatus totius vrbis, cùm cæteri non defuturos ſe promitterent, ſi quis eos, vi & armis aggredi vellent. Quæ poſtquam Iſraelitis à Gabaenis renunciata ſunt, iureiurando ſanciunt neminem ex ſuis viro Beniamitæ filiam traditurum in coniugem: & acriore bello perſecuturos ſe eam tribum, quàm maiores eorum Chananæos perſecuti ſint.* Hæc rectè & loco ſuo adiecit Ioſephus, licet alteram iuris iurandi partem prætermiſerit.

LIX. *Gabaenorũ ſagittandi peritia.*

SED quæ de Gabaënorum ſolertia & ſagittandi peritia Scriptura referenda duxit, prætermittenda non videntur. *Habitatores Gabaa*, inquit, *ſeptingenti erant viri fortiſſimi, ita ſiniſtra vt dextra præliantes: & ſic fundis lapides ad certum iacientes, vt capillum quoque poſſent percutere, & nequaquam in alteram partem ictus lapidis deferretur.* Hic Caiet. Hyperbolicum ſermonem agnoſcit, cum Abul. Serar. & aliis, in quo reprehendi non debet, ſed infidelem etiam ait verſionem Latinam, in quo excu-

אשר ab אשר quod est claudere, obturare.

sari non potest. Ait enim oppositum haberi Hebraicè, vbi de quolibet istorum legitur, clausum fuisse dexteram manum: quia scilicet sinistra pro dextera vterentur, impedita ex parte vi motiua dexteræ manus.

LX. *An sinistra vterentur.*

AVT potiùs, vt arbitror, qui clausa, aut obligata manu dextera, vt fit aliquando experiundi gratia, perinde sinistra vterentur ac dextera. Ideóque Septuaginta eos hoc loco vocant ἀμφοτεροδεξίους. Caietano præiisse videtur Iosephus hoc loco. *Beniamitæ verò*, inquit, *habuerunt viginti quinque armatorum millia, & insuper sexcentos*[5], *ex eo numero fuerunt quingenti funditores peritissimi.* Imò septingenti, vt omnes libri habent, qui læua manu feriebant, aut potiùs fundas rotabant (σφενδονᾶν ἀεὶ...) perinde videlicet ac dextera, sic enim possumus ad verum sensum non repugnantem adducere Iosephum, & Chaldæum Paraphrastem. Eadémque est quæstio de Aode secundo Iudice Israëlitarum; tertio Iudicum, vbi eadem vox Hebræa legitur. Sed primò ibidem quoque Septuaginta nobis fauent, qui Aod ἄνδρα ἀμφοτεροδέξιον vocant; & ita sentit Genebrardus vir Hebraicè doctissimus. Clemens Alexandr. & Iosephus qui vocat Aod *Iuuenem vtraque manu ex æquo promptum*, Cassian. item. Fauet & aperta ratio, quæ enim laus fortissimorum militum, dextra manu vti non posse? nónne verosimilius istos bellatores militari exercitatione consecutos, vt vtráque manu quasi dextera vti possent? nónne prodigij quoque instar est omnes vnius vrbis milites, iuxta vulgatam editionem, dextra manu inualidos reperiri. Quæ pluribus disputat Serarius[6].

5. ※ — v.15. — l.1 Strom. — l.5 c.5. — collat.5.c.4 — In c.5. libri huius. — 6. ※

LXI. *Suscipitur bellum consulto Deo, auspicio Iudæ.*

CVM iam manifesta esset Beniamitarum iniustitia, & bello constaret rem decerni oportere, surgentes Israëlitæ venerunt in domum Dei, hoc est in Silo, quæ verba rectè addidit Hieron. vitandæ deceptionis, quæ in Septuaginta irrepsit, & Iosepho, & Pagnino probata est, accipientibus nomen Bethel tanquam nomen proprium, cùm sit appellatiuum, significans domum Dei, quæ hoc tempore erat in Silo, non in Bethel, quod Caiet. quoque notauit, & Vatablus. Hic ergo Israëlitæ interuentu Phinees Pontificis Dominum consuluerunt, quem vellet esse in exercitu eorum principem certaminis contra filios Beniamin, quibus respondit Dominus, *Iudas sit dux vester*. Tribum vtique, vt suprà cap. primo, non personam significans; & simul eundem innuens esse rerum statum apud Israëlitas, qui tunc erat, cùm recens mortuus esset Iosue, nondum Othoniele Iudice à Domino declarato. Ex quo etiam magis roboratur statuta à nobis Chronologia. Fieri autem vix potest, vt in tribu Iuda viueret adhuc Caleb, vt suprà dixi, excessit enim è viuis ante inductam hoc tempore idololatriam. Ideóque credibile est Othonielem ipsum, qui in hac tribu in primis eminebat, huic bello præfuisse, minore fortasse, quàm par erat, reliquarum tribuum obedientia; vnde etiam mox ortæ clades enasci quoque potuerunt. Eas sic aggreditur Scriptura enarrare.

sic v.26.

LXII. *Gemina clade sternuntur Israëlitæ.*

Iud.c.20. v.19. STATIMQVE *filij Israel surgentes manè castrametati sunt iuxta Gabaa: Et inde pro-*
cedentes ad pugnam contra Beniamin, vrbem oppugnare cœperunt. Egressique filij Beniamin de
v.20. *Gabaa, occiderunt de filiis Israel die illo viginti duo millia virorum. Rursum filij Israel & for-*
v.21. *titudine, & numero confidentes, in eodem loco, in quo priùs certauerant, aciem direxerunt. Ita*
v.22. *tamen, vt priùs ascenderent, & flerent coram Domino vsque ad noctem: consuluéruntque eum,*
v.23. *& dicerent: Debeo vltrà procedere ad dimicandum contra filios Beniamin fratres meos, an nō?*
Quibus ille respondit: Ascendite ad eos, & inite certamen. Cúmque filij Israel altera die contra
filios Beniamin ad prælium processissent, eruperunt filij Beniamin de portis Gabaa: & occur-
v.24. *rentes eis tanta in illos cæde bacchati sunt, vt decem & octo millia virorum educentium gla-*
v.25. *dium prosternerent.*

LXIII. *Quámque id mirum.*

MAGNA vtique hîc admirationis causa subest, Israëlitas ad bellum iusta & legitima ex causa progressos, post requisitā frustrà satisfactionem à nocentibus, post consultū Dominum, & belli ducē ab eo acceptum, ab eodē tamen in præliū, imò in cruentissimā stragem semel iterúmq; mitti. Verendum vtique fuit, ne ab hominibus, alioqui parum piis, & gemina iam clade prostratis, Dominus fautor impiorum diceretur: aut certè ne in Pontificem vt fallacem & impostorem, & somnia sua pro Dei vocibus promentem, manus violentas afferrent. Sed Deus eorum linguas manúsque continuit, & reddidit ab afflictione victores.

LXIV. *Et quæ causa cladium.*

POENAS interim de iis ipsis accepit, qui aliorum scelera punituri erant. Cul- 1.
pam scilicet idololatriæ in Lais, Danitarum ciuitate, permissæ, nec iuxta diuinã Deut 13.12.
legem quàm citissimè vindicatæ. Quæ est communis sententia, fatente, & nihi-
lominùs resistente Serario, qui Michæ historiam ad posteriora tempora referen-
dam putauit; quod satis iam refutatum est. Nec obstat eius ratio, quod Beniami-
tę victores fiant, qui in eadem culpa erant, neque enim diu victores fuerunt, imò
tandiu tantùm à Deo sustentati sunt, dum à sociis iustas, Deo volente, pœnas,
quamuis iniusti ipsi, repeterent, quas & ipsi mox atrocissimas penderent. Aliam 2.
causam expressit Scriptura ipsa propriam, non in Deo, sed in fortitudine, ac nu- v.22.
mero confidentiam; cui Dominus exercituum non fauet, sed sibi victoriam tri-
bui vult, non humanæ violentiæ ac temeritati. Quamuis ea verba disertè in He-
bræo non habeantur, aut Græco. Loci etiam iniquitas Israëlitas afflixit, cùm 3.
enim Gabaa in edito loco esset. Vnde mox dicitur, *Ascendite ad eos, & inite certa-* v.23.
men. Melior vtique erat conditio ex alto irruentium, quàm impetum in inferio-
re loco sustinentium. Defuit ergo humana industria in idoneo loco deligendo,
& abducendis è præsidio suo Beniamitis, itaque mutata ratione pugnandi, victo-
ria in contrariam partem conuersa est. Denique maior in Israëlitis excitanda 4.
erat deuotio, humilitas, pœnitentia, & sacrificiis placandus Deus, quæ vbi acces-
serunt ipse Deus victores afflixit, victis triumphum dedit. Vide plura de his cau-
sis Abul. q. 22 & 23.

LXV. *Confugiunt Israëlitæ ad Dominũ.*

ID perspicuè in sequentibus sic narratur. *Quamobrem omnes filij Israël venerunt* in c. 20.
in domum Dei, & sedẽtes flebant coram Domino: ieiunaueruntque die illo vsque ad vesperam, Iud c. 20.
& obtulerunt ei holocausta, atque pacificas victimas; toto videlicet die quo pugnatum v. 26.
fuerat, à cibo abstinuerunt, prostrati ante Deum, à quo etiam per sacrificia pa-
cem petebant sibi, & gloriam Deo. Quòd autem per Phineem Pontificem Deũ
consuluisse dicuntur, valet, vt antè diximus, ad probandum hanc historiam ad
ista Othonielis tempora pertinere, cùm is vigesimum circiter annum ageret in
Pontificatu.

LXVI. *Et deinde iterũ de pugna consulunt.*

CONSVLVERVNT igitur Dominum per Phineem Pontificem, vt Iosephus v. 28.
quoque affirmat, atque dixerunt: *Exire* (de Maspha videlicet, viciniſque locis,
vel de loco castrorum; nam iuxta Gabaa castrametati erant) *vltrà debemus ad pu-*
gnam contra filios Beniamin fratres nostros, an quiescere? cùm dicunt fratres nostros,
tacitè videntur significare, dubitare se an bellum ingratum sit Deo, quia contra
fratres initum sit, *Quibus ait Dominus; Ascendite; cras enim tradam eos in manus ve-*
stras. Hactenus licet prælium permisisset, aut etiam consuluisset, non tamen pro-
miserat victoriam, vt rebantur Israëlitæ, nec ad eorum intentionem responde-
bat, quia eos punire volebat, nunc autem apertè promittit victoriam, quam
& mox præstitit. Modum autem prælij ac victoriæ deinceps Scriptura de-
scribit.

LXVII. *Modus prælij & victoriæ.*

POSVERVNTQVE *filij Israël insidias per circuitum vrbis Gabaa: Et tertia vice, sicut* v. 29.
semel & bis, contra Beniamin exercitum produxerunt. Sed & filij Beniamin audacter erupe- v. 30.
runt de ciuitate, & fugientes aduersarios longius persecuti sunt, ita vt vulnerarent ex eis, si- v. 31.
cut primo die & secundo, & caderent per duas semitas vertentes terga, quarum vna ferebatur
in Bethel, & altera in Gabaa, atque prosternerent triginta circiter viros. Putauerunt enim
solito eos more cædere. Diuidere eos, & à se inuicem seiungere voluerunt, vt faciliùs
multitudine obruerentur, ad diuersa insidiarum loca pellecti. Vnde sequitur, Iud c. 20.
Qui fugam arte simulantes, inierunt consilium vt abstraherent eos de ciuitate, & quasi fu- v. 32.
gientes ad supradictas semitas perducerent.

LXVIII. *Planiùs digeritur.*

RELIQVA narratio, vt ait Lyranus, propter repetitiones aliquas videtur in-
tricata, vt fatetur etiam Abulensis. Sic autem breuiter, & perspicuè ex eiusdem
mente digeri potest. Totus Israëlitarum exercitus tripertitò diuisus fuit, pars post q. 31.
vna per circuitum vrbis Gabaa posita fuit, eique duplex cura demandata, vt sci-
licet cùm ciues exissent in prælium, ipsi in vacuam ciuibus vrbem intrarẽt, eámque incenderent, vt ante annos circiter quadraginta in vrbe Hai factum fuerat,
Iosue octauo; tum vt Beniamitis fugientibus occurrerent, sicque à fronte & ter- v. 7.
go cæderentur. Altera pars fuit decem millium virorum, qui destinati erant ad
prouocandum Beniamitas, eósque ad insidias alliciendum, quod dum faciunt,

Digitized by Google

triginta circiter de suis amiserunt; vnde & ferociores facti Beniamitæ, dum eos ad locum insidiarum persequuntur, in eas ipsi incidunt. Hic erat totius robur exercitus. Itaque cùm hi filij Beniamin se inferiores vidissent, cœperunt fugere. Quod cernentes filij Israël dederunt eis ad fugiendum locum, vt ad paratas insidias deuenirent, quas iuxta vrbem posuerant. Ibi ergo cùm & vrbem incendio deflagrantem viderent, & præclusum sibi ad eam aditum, quasi intra malleum & incudem deprehensi, dum omni ex parte cæduntur, in eodem loco ad octodecim millia virorum interfecta sunt.

QVOD cùm vidissent, qui remanserant de Beniamin, fugerunt in solitudinem, & pergebant ad petram, cuius vocabulum est Remmon, quæ à Iosepho Rhoa dicitur. *In illa quoque fuga palantes, & in diuersa tendentes, quinque millia virorum amiserunt. Et cùm vltra tenderent, persecuti sunt eos aduersarij, & interfecerunt etiam alia duo millia. Et sic factum est, vt omnes qui ceciderant de Beniamin in diuersis locis essent viginti quinque millia pugnatorum.* Quibus etiam centum viri ex versu trigesimo quinto addendi sunt. *Remanserunt itaque de omni numero Beniamin, qui euadere, & fugere in solitudinem potuerunt, sexcenti viri, sederúntque in petra Remmon mensibus quatuor.* Circa pugnæ modum aliquid addit Iosephus. *Senserunt illi*, Beniamitæ scilicet, *se deceptos, & cùm consilium in ancipiti metu non suppeteret, in conuallem quandam compulsi, circundati expeditioribus, qui eminus pugnare assueuerant, telis ferarum in morem sunt confixi. Sexcenti tantùm euaserunt incolumes, qui conglobati, & facto cuneo, ferociter per medios hostes eruperunt, & in montem quendam fuga delati, natura loci se tutati sunt.* Quæ ex probabilitate, & consuetudine militari petita sunt.

LXIX. *Cædes & fuga Beniaminitarum.*

REGRESSI *autem filij Israël omnes reliquias ciuitatis à viris vsque ad iumenta gladio percusserunt, cunctásque vrbes, & viculos Beniamin, vorax flamma consumpsit. Tantus erat*, inquit Iosephus, *dolor ac furor in perpetratum in mulierem scelus, recentibus etiam cladibus exasperatus!* Existimátque Abulensis Israëlitas non solùm in vrbe Gabaa, quæ totius mali fons fuerat & caput, sed in cæteris omnibus locis mulieres cum paruulis interemptos; cui rei argumento est, quod postea in tota tribu nullæ mulieres repertæ sunt, quæ reliquiis Beniamitarum darentur vxores, idque iniustè ac crudeliter factum concedit. *Magna apparet crudelitas*, inquit Caietanus, *sæuire in mulieres, atque infantes ex tribu Beniamin, nulli ætati, nullique sexui parcendo, nescio quo iure hoc fecerint, cùm in lege Moysis clarè inhibeatur, occidere filios pro peccatis parentum.* Sed mox se ipse refellit ex Deuteronomio decimo tertio, vbi decernitur vt ciuitas, quæ ad idola declinauerit, eo modo puniatur. Et Iosue septimo, vbi iussu Domini Achan cum suis omnibus lapidibus obrutus est. Idem dicendum de Iericho anathemati subiecta. Vnde intelligi potest Israëlitas tam Beniamitarum insolentia, quàm cladibus suis exasperatos, vt ait Iosephus, & Gabaa, & totam tribum anathemati subiecisse. Vide Abulensem fusè hac de re disputantem.

LXX. *Israëlitarũ sæuitia in totam tribum.*

q. 33. in c. 20. — c. 21. 7. q. 37. — q. 37.

EXPLICATVR deinceps reparatio Beniamiticæ tribus, quæ desperata videbatur, propter commune iusiurandum, de non dandis filiabus suis in matrimonium Beniamitis, qui tam execrando scelere matrimonium Leuitæ violauerant. At, inquies, quid opus erat iurare, cùm aliàs id non liceret? Sic enim præceptum legitur, *Omnes viri ducent vxores de tribu, & cognatione sua, & cuncta fœmina de eadem tribu maritos accipient.* Respondeo eam legem certis quasi limitibus arctari, per id quod ibidem subditur, *Vt hæreditas permaneat in familiis, nec sibi misceantur tribus; sed ita maneant, vt à Domino separatæ sunt.* Ex quo intelligitur non prohiberi matrimonia inter diuersas tribus, nisi propter periculum hæreditariæ terræ in aliam tribum nomine dotis transferendæ; at si parentes dotem aliam filiæ darent, non prohibebatur matrimonium extra propriam tribum, vt in eodem loco suprà, cum Caietano, aliísque notauimus. Id tamen etiam in clade Iabes Galaadi, cuius virgines datæ sunt Beniamitis seruatum non est; erant enim illæ hæredes suorum parentum; sed putauerunt Israëlitæ se in arcto positos, vt vel periurij rei fierent, vel legem illam connubialem violarent; vel certè necessitatis præsentis, exceptionem admitterent. Vsque adeò illi periurium exhorruerunt.

c. 21. — num. vlt. 7.

LXXI. *Reparatio tribus Beniamin.*

SVPPONEBAT autem hoc iusiurandum, tam illud quod dixi Anathema, de occidendis mulieribus omnibus, quam euasionem fugitiuorum aliquorum; vt

LXXII. *Iusiurandũ Israëlitarũ, & pœnitentia.*

passim in omnibus præliis contingit. Vt sic tota tribus vel violenta morte, vel de-
fectu posteritatis deficeret. *Sed postquam resedit ira, subsecuta est pœnitentia, dum vna*
se tribu diminutos reputant, vt ait Iosephus. Sed prius gratias agi Deo de victoria
oportuit, imò & iurisiurandi, atque anathematis Deum authorem fieri, ne tanta
res tam improuidè susciperetur, cùm oraculum, & Pontifex esset ad manum, &
paulò antè minore in re consulti fuissent. *Venerunt omnes*, ait Scriptura, ***ad domum*** Iud.21.v.2.
Dei in Silo, & in conspectu eius sedentes vsque ad vesperam, leuauerunt vocem, & magno
vlulatu cœperunt flere, dicentes: Quare Domine Deus Israël factum est hoc malum in po- v.3.
pulo tuo, vt hodie vna tribus auferretur ex nobis? Hæc pœnitentia est, & quidem ni-
mium sera.

LXXIII. *Modus restaurandæ tribus.* Altera *autem die diluculo consurgentes, extruxerunt altare, obtuleruntque ibi ho-* v.4.
locausta, & pacificas victimas, in gratiarum actionem, & pacis impetrationem. Sed
voluerunt quoque diuinitus edoceri, quî posset fieri, vt tribus Beniamin non pe-
riret, & ipsi in periurium non inciderent. In eo ergo consilio post deploratum
statum præsentem, & imminentem vnius tribus amissionem, cuius ipsimet pro-
xima causa fuerant, vt quisque dicere posset,

Heu patior telis vulnera facta meis.

Rationem ac viam exquisiuerunt, qua restaurari tribus Beniamin, ac reparari
posset: dando videlicet vxores reliquis illis fugitiuis, & quidem sine communis
iurisiurandi violatione. Statuerunt quoque eadem opera vltionem sumere de
ciuibus Iabes Galaad, quòd à communi hoc, sacróque bello abfuissent, cúmque
eam vrbem penitus excindi vellent, in gratiam Beniamitarum, virgines quadrin-
gentæ reseruatæ sunt, & totidem viris in matrimonium traditæ. Res ita à Scri-
ptura narratur.

LXXIV. *Series gestæ rei ex Scriptura.* Qvis *non ascendit*, inquiunt, *in exercitu Domini de vniuersis tribubus Israël? Gran-* v.5.
di enim iuramento se constrinxerant cùm essent in Maspha, interfici eos qui defuissent. Sed
longè vlterius progressi sunt. Vnde non desunt qui dicant in vtroque iuramento
& temeritatem in iurando, & crudelitatem in exequendo non defuisse, quæ con-
tra sontes, insontésque profusa est: præsertim cùm non appareat hæc iuramenta
diuino consilio facta esse, sed zelo potiùs humano, contra ordinem dispositionis
diuinæ, quæ tribus duodecim volebat conseruari, & in iis impleri, quæ ab æterno
ipse prouiderat, nec filios pro parentum scelere puniri. Inordinati autem iura-
menti testis est, subsecuta pœnitentia, vnde sequitur. *Ductique pœnitentia filij Is-*
raël super fratre suo Beniamin cœperunt dicere. Ablata est tribus vna de Israël, vnde vxores
accipient; omnes enim in commune iurauimus non daturos nos his filias nostras. Et iraue-
runt in Domino, siue per Dominum, vt in Hebr. & Septuag. imò & imprecatio-
nem addiderant, vt infrà habetur, dicentes, *Maledictus qui dederit de filiabus suis* v.18.c.21.
vxorem Beniamin. Nesciebant isti in malè promissis rescindendam fidem, in turpi
voto mutandum decretum, ideóque conscientia sua constricti tenebantur. Sed
mirum est eos, tum aut Dominum per Pontificem non consuluisse, aut si con-
suluerunt non accepisse responsum, aut si acceperunt, scrupulosam potiùs, & er-
roneam conscientiam fuisse secutos, quàm diuinum oraculum. Sunt è Rabbinis
qui dicant potuisse Israëlitas iuramenti religione liberari, neminem tamen au-
sum esse, quia erat valdè magnum, publicum, & toti populo commune, ideóque
quæsiuisse qui huiusmodi iusiurandum non edidissent.

LXXV. *Galaaditæ immunes à bello, & iureiurando.* Idcircò *dixerunt, Quis est de vniuersis tribubus Israel, qui non ascendit ad Domi-* v.8.
num in Maspha, (& consequenter non iurauit?) *Et ecce inuenti sunt habitatores Ia-*
bes Galaad in illo exercitu non fuisse. Eo quoque tempore, cùm essent in Silo, nullus ex eis ibi v.9.
repertus est. Loquitur hîc Scriptura, quasi castra non essent adhuc in Silo, & Ma-
spha, quod tamen certum est, cùm mox sequatur, adductas quadringentas virgi-
nes ad castra in Silo. Sed sententia ea videtur esse, habitatores Iabes neque in v.12.
Maspha, neque in Silo comparuisse, siue cùm iuratum est, siue cùm recensitus
exercitus, siue cùm supplicatum Deo; & ab eo per Phinees acceptum oraculum:
siue denique hoc ipso tempore, quo hæc in concilio publico agitabantur.

LXXVI. *Delentur reseruatis virginibus.* Miservnt *itaque decem millia viros robustissimos, & præceperunt eis. Ite, & per-* v.10.
cutite habitatores Iabes Galaad in ore gladij, tam vxores quàm paruulos eorum. Et hoc erit
quod obseruare debebitis: Omne generis masculini, & mulieres, quæ cognouerunt viros, inter- v.11.

v.12. *ficite, virgines autem reseruate. Inuentaque sunt de Iabes Galaad quadringẽtæ virgines, quæ nescierunt viri thorum, & adduxerunt eas ad castra in Silo, in terram Chanaan.* Vrbem Iabes in Galaaditide eidem anathemati, quo vniuersam tribum Beniamin subiecerunt, & pari seueritate executi sunt: & quidem, vt apparet inuiti; satis enim iam sanguinis effusum erat, sed conscientiam erroneam sequebantur. Sunt qui has virgines intelligant ab ipsa infantia ad ætatem vsque nubilem. Sed tam textus, quàm res ipsa exigit, vt de nubilibus intelligatur: quandoquidem iungendæ erant matrimonio, ad quod octo, aut nouem dierum, mensium, vel etiam annorum puellæ inhabiles erant. Ideóque huiusmodi cum parentibus ac fratribus interfectæ sunt. Frustra quoque adderetur, quæ nescierunt viri thorum, nisi de nubilibus ageretur: sufficiebat enim dicere virgines. Quæ pluribus ostendit Serarius contra Abulensem, qui etsi priorem illam sententiam amplectitur, ac diligenter probat, putat tamen etiam non nubiles reseruatas, quæ aliquando in tribu sua nubere possent.

q. 12. in hoc cap. q. 25. in c. 21

MISERVNTQVE *nuncios ad filios Beniamin, qui erant in petra Remmon, & præceperunt eis, vt eos susciperent in pace;* id est pacem promitterent, sponderent ipsos receptum iri à toto populo pacificè, vt socios, & fratres, iis quæ hactenus contigerant obliteratis. In quibusdam Latinis exemplaribus legitur eas, & refertur ad vxores; sed emendata legunt eos, sicut Hebræa, Græca, & Chaldæa. Data igitur, acceptáque fide venerunt filij Beniamin in illo tempore, & datæ sunt eis vxores de filiabus Iabes Galaad; alias autem non repererunt, quas simili modo traderent, singulas singulis, vt sic omnibus sufficerent. De istis nunciis aliqua non temerè videtur suppleuisse Iosephus. *Legati verò,* inquit, *apud illos, tam ipsorum quàm suam cladem conquesti, quod infectum esse non poterat, suaserunt æquo, vt animo ferrent, & ad sui generis reliquos aggregarentur, néue quantum in se esset vniuersam tribum Beniamiticam irent perditum. Licere enim eis pace sua tribus totius agros recipere, & prædam insuper quantam possent abigere,* id est recuperare, neque enim furtum eis, aut rapinas suadere, aut permittere potuerunt; nisi id ad Iebuzæos, aliosue infideles quis referre malit. Pergit autem, *At illi agnoscentes suam iniustitiam, iusto Dei iudicio damnatam, reuersi sunt in suæ tribus ditionem, parentes suorum hortatibus. Israelitæ verò dederunt eis in vxores quadringentas illas virgines Iabiticas.*

LXXVII. *Recõciliantur Beniamitæ.* — *l. 5. c. 2.* — *ποίαν ἀπί-γου.*

DE reliquis quod initum fuerit consilium, & quomodo in rem deductum perspicuè à Scriptura narratur. Suasisse videlicet maiores natu Israël Beniamitis, qui vxoribus carebant, vt vxores à Siluntinis vicinis peterent, quas tamen sciebant non impetraturos, ob iusiurandum; quo se adstrictos putabant, vt postea raptus aliquem excusationis colorem haberet; neque is inimico animo factus appareret, & culpa in recusantes quoquo modo coniici posse videretur. Itaque auctores fuerunt, vt ex insidiis puellas Siluntinas choros in festiuitate ducentes raperent, & statim in suam se terram reciperent. Promittentes insuper se illis raptarum parentes placaturos. Qua in re peccasse illos censet Abul. quod firmum esse validúmque putarent iusiurandum; ideóque illud auxilio, vel consilio violando peccarent. Fuerat enim mens iurantium, vt nulla de filiabus Israëlitarum Beniamitis in vxorem daretur; sed ipsi de re hac pinguiore Minerua iudicabant.

LXXVIII. *Consilium rapiendarum virginum.* — *q. 43. in c. 21*

EXPEDIVERVNT tamen sese quoquo modo à iuramento Israëlitæ, dando, non quidem suas filias, sed alienas, id est, quæ erant ex Iabes, & Silo, & consulendo, vt qui iuramento non tenebantur caperent eas, quas patres sponte dare non poterant, iureiurãdo impediti. Ex quo etiam crimen raptus, & in consulentibus, & in exequentibus purgatur, vt vult Caiet. Non enim rapuerunt filias Siluntinis, vt eis iniuriam facerent, & inuitis retinerent, sed vt supplerent parentum impotentiam, qui eas libenter, si potuissent, erant tradituri; & gaudere potuerũt, quod sine periurio factum esset, quod omnes fieri cupiebant. Hic ergo materia raptus inuenta est, non autem ipsum crimen. Sicut cum Chirurgus ægro decepto, & propter timorem repugnanti, vomicam perforat, contra voluntatem eius materialiter, vt philosophi loquuntur, duntaxat facit. Hunc scopum videtur etiam Iosephus attigisse, nec malè locum explicasse, imò & amplificasse.

LXXIX. *Quomodo excusetur.*

DE *reliquis verò,* inquit, *deliberabant, vnde illis vxores ad sufficiendam prolem parari possent. Cùm enim ante initium belli iureiurando cautum esset, ne quis filiam in Beniamiticam*

LXXX. *Iosephi de hoc negotio narratio.*

tribum elocaret. Non deerant qui negligendum id sacramentum consulerent, quod ab ira profectum esset, non à iudicio. Non ingratam rem Deo fore, si quo modo prouideatur, ne integra tribus pereat, & periuria non quando necessariò fiunt, periculosa esse, ac grauia; sed cum ausu malitioso cõmittuntur. Nunquam periuria necessariò fiunt; non enim potest periurium non esse peccatum, proptereáq; voluntarium esse oportet, & non necessarium. Et fortè non intellexit Iosephus, aliique Hebræi in malè promissis rescindendam fidem, & rem turpem, aut temerariam, aut omninò vitiosam, materiam iurisiurandi idoneam non esse, ideóque nec verum esse iusiurandum, ac consequenter sine periurio contra huiusmodi promissa malè iurata fieri. Sed addamus reliqua.

XXCI. *Consilium raptus.* CVM *verò Senatus succlamatione, periurij mentionem execraretur, extitit quidam qui diceret habere se consilium, quomodo saluo iureiurando Beniamitis vxores possent contingere.* (Ioseph. l. 5. c. 2.) Id consilium Scriptura non vnius fuisse ait, sed plurium. (v. 19.) Sed id potuit ab vno aliquo suggeri, & à pluribus probatum publicè proponi, probarique. Pergit, *Proferre deinde id à Senatu iussus. Singulis*, inquit, *annis nobis mos est apud Siluntem ad celebritatem conuenire, in quo comitatu sequuntur, & coniuges & filiæ. Harum quotquot potuerint, rapere Beniamitis impune sit, vobis nec iubentibus nec prohibentibus: quod si patres earum ægrè tulerint, & vindictam postulauerint, dicemus ipsos in culpa esse, qui filias negligẽter custodiuerint: & quod non oportet ira in Beniamitas nimis indulgere, qua iam ante plus satis contra consanguineos sint vsi.* (Ioseph. l. cit.) Nihil habet Scriptura de negligenti custodia, nec idonea erat illa excusatio ad placandos animos, vt ea quam Scriptura suggessit.

XXCII. *Executio ipsius.* IN hanc sententiam concessum est, decretúmque vt liceat Beniamitis vxores rapto quærere. Instante autem festo ducenti illi bini triniue ante vrbem insidiabantur aduentantibus virginibus inter vineta, & per alias latebras: illæ verò nihil suspicantes lusitando securè iter faciebant. Iuuenes autem coorti dispersas corripiebant: atque hoc pacto quęsitis nuptiis, agriculturę insudantes, dederunt operã vt ad pristinam fœlicitatem aliquando redire possent. Quo factum est, vt Beniamitarum tribus, quæ minimum ab internecione abfuit, prudenti hoc Israëlitarum consilio seruaretur. Quibus satis Scriptura consentit, cũm ait, *Feceruntque filij Beniamin, vt sibi fuerat imperatum: & iuxta numerum suum rapuerunt sibi de his, quæ ducebant choros, vxores singulas: abierúntque in possessionem suam, ædificantes vrbes, & habitantes in eis.* (Iud. c. 21. v. 23.)

XXCIII. *Belli totius finis luctuosus.* HIC fuit finis belli Beniamitici, qui magnam sine dubio infidelibus Chananæis lætitiam attulit, qui interea non respirabant solùm, sed etiam inualescebãt, dum eorum aduersarij debilitabantur, & mutuis sese conficiebant cædibus; nam præter quadraginta millia de vndecim tribubus, & viginti quinq; millia de Beniamin, quæ in acie ceciderũt, quis satis affirmare possit ad quem numerum ascendant omnes Beniamitarum vxores, & adolescentes infrà annum 20. liberique paruuli sexus vtriúsque, cum parentibus grandæuis, famulísque plurimis, qui in 24. ciuitatibus, & earum pagis, villísque multo pluribus, vt ex 18. Iosue constat (Iosue 18.) penè momento periere, quos partim gladius, partim vorax flamma consumpsit. Sed & de militaribus viris extra aciem multos omninò cecidisse, qui in istis vrbibus præsidio relicti fuerant, ex eo intelligi potest, quod sub extrema peregrinationis tempora in tribu Beniamin quadraginta quinque millia bellatorum, & insuper sexcenti numerati fuerant. Accedit quasi auctarium labes Galaad dira internecione deleta. Hæc nimirum Chananæos exhilarabant: hæc erat eorum sine periculo, sumptúque militia, hæc victoria, hic triumphus, hæc diuturnæ lætitiæ seges: quam illi non absurdè dixeris parem, quam proh dolor! Turcæ & hæretici accipiunt de Christianorum principum dissentionibus, & bellis.

XXCIV. *Simile in Romana historia facinus.* NEMO est cui non se hoc loco Sabinarum raptus offerat, in quo Romani, in Beniamitarum vestigia post annos ferè sexcentos septuag. videntur nec opinantes incurrisse. Sed vt in re plurima similitudo sit, magnum tamen est in causa discrimen. Vtrique inuitas virgines ad matrimonia rapuerunt, vtrique cùm vicinorum affinitates impetrare non possent. Isti nostri in celebritate Siluntina à Deo instituta facinus peregere meditatum, illi in Romanis spectaculis, ludísque Neptuno peragendis. Isti puellas choros ducentes in Silo, illi ludos spectantes in theatro. Sed Romani ab inuitis parentibus & delusis, Beniamitæ à volentibus,

aut certè non inuitis. Numerus etiam diuersus est, cùm hi ducentas, vt Scriptura testatur, illi sexcentas octoginta tres abstulerint, vt ab Halycarnassæo Dionysio relatum est; isto facinore bellum exarsit, illo sopitum est; illud opera earum quæ iniuriam passæ erant sedatum est, istud eorum industria, qui authores extiterant iniuriæ inferendæ. Romanum tamen bellum minore hominum iactura, minore animorum acerbitate confectum est.

(vide Aug. l. 3. de ciu. c. 13. & l. 2. c. 17.)

XXCV. *Tempus raptarum Siluntinarum.* Hvnc raptarum mulierum diem, in 15. diem mensis Ab qui est 5. mensis, & ferè Iulio nostro respondet, incidisse Thalmudici Rabbini asserunt apud Serarium, quem propterea quot annis conuiuiis, rusticationibus, choreis agitabant. Alij malunt id septimo contigisse mense, in festo Tabernaculorum, aut in festo Propitiationis, quod in eundem septimum mensem cadebat, tunc enim vineę latebris aptiores sunt, quæ sententia pluribus probatur. Vide Abulensem. Nos ad ea quæ sunt consecuta pergamus.

(q. 50. in hoc cap.) (q. 37. in 21. Iud.)

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2622.

1. N. XXXIX. Vnde Septuag. *υἱὸς παρανόμων, filios iniquorum*, siue legis violatores appellat, quo alludens Iosephus eos vocat, *iniurium contemptores, ac derisores.*

2. Ibid. Huic simile facinus narratur ab Herodoto in Vrania, qui est lib. 8. à Persis post pugnam apud Thermopylas contra Phocenses mulieres perpetratum.

3. N. 2. Cùm quid decernendum erat, ait Vatabl. conueniebant Israëlitæ in Masphath, quod Dominus illic operatus esset salutem, cùm reges in eo loco pugnarent contra Israëlitas. At eadem est ratio Gabaon, & Bethoron, & Meroë, &c. Ideóque addit. Erat ibi præterea locus orationis, & mensa Domini, vt aiunt. De loco orationis dubitari non debet, cùm id disertè habeatur primo Machabæorum (c. 3. v. 46.), quamuis ad tempora his inferiora id referri possit. Mensam autem Domini in tabernaculo collocari solitam constat, & aliter hîc factum docendum esset, legitimo aliquo testimonio. Aliam rationem suggerit Serarius quæst. 1. in hunc locum, quia fortasse propter Siluntinam viciniam inde videri poterat ipsum Domini tabernaculum, ita vt illinc etiam viderentur ante arcam precari. Vnde illic Rabbini primam synagogam extruxerunt; & ad illius exemplum cæteras, de quibus vide Torniellum ann. mundi 2594. Additque propter vicinitatem vnum locum pro altero poni. Sigonius (Num. 13. l. 6. de Rep. Heb. c. 3.) ait altare aliquod ibi statutum fuisse, quale in Excelsis erat, cuius causa ad Dominum venire dicebantur, cùm eò orationis causa veniebant; sic primo Regum (c. 11. v. 15.) habetur perrexisse omnem populum in Galgala, & immolauisse ibi victimas pacificas coram Domino, cùm tamen in Galgalis tabernaculum tum non esset. Ædificauit quoque Samuel altare Domino in Rhamatha (1. Reg. 7. 17). Sic & Iosue in mõte Hebal altare excitauit, & obtulit super eo holocausta Domino. Vide Serarium (q. 2. in c. 21. Iud.).

4. N. LVII. Malè notauit hoc loco Caietanus, corruptam esse editionem vulgatam, quod in ea legantur viginti quinque millia de Beniamin, cùm in Hebraica veritate viginti sex millia ponantur; sed corruptus est sine dubio textus Hebraicus, non solũ quia nostræ editioni, Septuaginta, Aldina, Basil. & Regia consentiunt, & Iosephus ipse. Verùm etiam quia textus Hebræus ex occisorum summa, in qua cũ Latina consentit, facilè redarguitur. Nam cũ sexcentos tantùm Beniamitas superfuisse fateatur, & viginti quinque millia occisos, non viginti sex millia à principio, sed tantùm viginti quinque ponendi sunt, alioqui non sexcenti, sed mille superfuisse dicendi essent, vt fusius docet Serar. (q. 3. in c. 20. Iud.) In aliquibus Græcis, puta Romanis Xisti, legitur viginti tria millia, maiore etiam errato. Scio Caietanum & Vatablum dicere illos mille Beniamitas desideratos esse in superioribus præliis. Abul. dum ad exercitum necessaria comportarent; sed nihil probant. Nec probabile est Scripturam, quæ hîc triginta viros occisos non tacuit, mille fuisse tacituram. De Gabaënis septingentis putauit Serarius omnes consentire, sed res aliter habet, vt mox dicetur.

5. N. 20. Dictum oportuit septingentos, licet Hebræi neoterici versu decimo quinto sexcentos habeant, sicut Iosephus; sed ex versu trigesimo quinto suo refelluntur, vbi cæsa dicuntur ex Beniamin viginti quinque millia, & centum. Non ergo superfuerunt è prælio sexcenti viri, vt ipsi quoque fatentur, versu 47. sed quingenti tantùm. Cæterùm in Hebræo, circa ambidextrorum numerum habetur; *Habitatores Gabaa numerati fuerunt sexcenti viri electi. Ex omni populo isto septingenti viri electi clausi manu dextera sua*, &c. Ita isti septingẽti non ad vnam vrbem, sed ad vnam tribum Beniamin pertinebant.

6. N. 20. Cuius exemplo non pigebit hunc de sagittandi peritia locum, in gratiam lectoris humaniorum literarum studiosi, locupletare. Cùm eo igitur in capilli illius percussione hyperbolen agnosco, si de omnibus, & singulis Gabaënis sermo sit, non autem, si de aliquibus, qui tenuissimum, & capillarem scopum attingere è longinquo possent; si tamen & videre, & omninò de septingentis si Hebrææ lectionis ratio habeatur, ex qua videtur Hieronymus nonnulla verba prætermisisse. Nec id difficilius videtur, quàm

iaculo volantem auem è nubibus deiicere, quod de Cateno milite refert Curtius, & Syllius de quodam Ilerde.

l.7. de reb. Alex.

Iam socius volucrésque vagas deperdere nube
Assuetus iaculis, idem & bellator Ilerdes.

Idem de Hercule harpyias volantes configẽte traditum est. Cambyses tam certo ictu sagittas mittere norat, vt etiã temulentus Prexaspis filio, in vestibulo regiæ constituto, cor sagitta traiiceret; vt scribit libro tertio Herodotus. De Indo quodam referũt Plutarch. & Arianus, etiã sagittas per annulum mittere potuisse, quem Alexander capite damnarit, quod artis suæ specimen edere nollet. Auctor est Sex. Aurel. Domitianum Imperatorem adeò sagittandi scientem fuisse, vt inter distentos viri procul positi digitos tela impunè transmitteret, Suetonius autem ait ipsum in Albano secessu centenas varij generis feras sagittis plerúmque confecisse; & ex industria ita quarundam capita aliquando fixisse, vt duobus ictibus, quasi totidem cornua eis affigeret. Quin etiam nonnunquam in pueri procul stantis manum explicatam ita sagittas direxisse, vt omnes per singulorum digitorum interualla, innoxiè pertransirent. Herodianus de Commodo Imperatore inter alia refert, cum leones centum è cauea eductos, totidem missilibus vniuersos occidisse, ita suo ordine iacentibus diu corporibus: vt numerari facillimè singula possent, nullo scilicet superuacuo incidente telo. Sed de his satis.

ANNVS MVNDI 2623. DILVVII 967. 4. ÆTATIS 160.

EXITVS AB ÆGYPTO 80. SANCTVARII IN SILO 34.
OTHONIELIS 23. PHINEES PONTIFIC. 23.
BELOCHI II. 3. IMPERII ASSYRIORVM 692.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1430.

I. *Seruitus octo annorum sub Chusan.*

HIc primus est illorum octo annorum, quibus iratus Dominus contra Israël, tradidit eos in manus Chusan Rasathaim Regis Mesopotamiæ, eique seruierunt octo annis. Sed hanc Scripturæ narrationem antecedit generalis quædam querela, quæ tam in hæc ipsa tempora, quàm secutura congruit, quæ referenda est, quando ratio temporis ex supradictis, initio principatus Othonielis, satis explicata videtur. Cùm igitur in tribu Ephraim apud Micham cepisset Idololatria, & infeliciter ad vrbem Lais apud Danitas propagata esset, nec, vt credibile est, Michas amissis idolis, idololatriæ voluntatem amisisset, sed vtrámque pessima aduersus Dominum contentione renouasset. Implетum est illud quod cap. secundo versu vndecimo habetur. Iud 3.8.

II. *Querela Domini de Israëlitis.*

FECERVNTQVE *filij Israël malum in conspectu Domini, & seruierunt Baalim.* Cap. 2. Iud.
Ac dimiserunt Dominum Deum patrum suorum, qui eduxerat eos de terra v. 12.
Ægypti: & secuti sunt Deos alienos, Deósque populorum, qui habitabant in v. 13.
circuitu eorum, & adorauerunt eos: & ad iracundiam concitauerunt Domi-
num. Dimittentes eum, & seruientes Baal, & Astaroth. Iratúsque Dominus v. 13.
contra Israël, tradidit eos in manus diripientium: qui cœperunt eos, & vendide- v. 14.
runt hostibus, qui habitabant per gyrum: nec potuerunt resistere aduersariis
suis. Sed quocumque pergere voluissent, manus Domini super eos erat, sicut v. 15.
locutus est, & iurauit eis: & vehementer afflicti sunt. Suscitauítque Dominus v. 16.
iudices, qui liberarent eos de vastantium manibus: sed nec eos audire volue-
runt. Fornicantes cum Diis alienis, & adorantes eos. Citò deseruerunt viam, per v. 17.
quam ingressi fuerant patres eorum: & audientes mandata Domini, omnia fece-
re contraria.

III. *Eorundem improbitas, & inconstantia.*

CVMQVE Dominus Iudices suscitaret, in diebus eorum flectebatur miseri- v. 18.
cordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de cæde vastantium.
Postquam autem mortuus esset Iudex, reuertebántur, & multò faciebant peiora, v. 19.

quàm fecerant patres eorum, sequentes Deos alienos, seruientes eis, & ado-
rantes illos. Non dimiserunt adinuentiones suas, & viam durissimam, per
v. 20. quam ambulare consueuerunt. Iratúsque est furor Domini in Israël, & ait:
Quia irritum fecit gens ista pactum meum, quod pepigeram cum patribus eorum, &
v. 21. *vocem meam audire contempsit: Et ego non delebo gentes, quas dimisit Iosue, & mor-*
tuus est: Vt in ipsis experiar Israël, vtrum custodiant viam Domini, & ambulent in
v. 22. *ea, sicut custodierunt patres eorum, an non. Dimisit ergo Dominus omnes nationes has, & ci-*
v. 23. *tò subuertere noluit, nec tradidit in manus Iosue.*

HÆC Scriptura grauissimè; quæ Iosephus parcè admodum, suorum famæ quo- IIII. *Eorundem improbitas & inconstantia.*
Antiq. l. 5. c. 2. h. quo modo consulens, sic perstrinxit, *Israëlitarum autem res in deterius prolabebantur,*
quod neque ad laborē se exercerent, neque pietatem colerent. In ᾧ τὸ θεῖον ὀλιγωρία om-
nem circa idola nequitiam, callidè, ac dissimulanter inclusit. Pergit. *Lu-*
xato enim Reipub. statu, magna licentia pro suo quisque libito viuebat, vt domestica Cha-
nanæorum vitia iam totam gentem impunè inundarent. In istis autem vitiis maximum,
maximéque latè patens erat cultus Idolorum Baalim & Astaroth, quibus nomi-
q. 1. & 2. nibus omnia Idolorum genera comprehenduntur. De quibus vide Serarium
hîc.

1. x. QVONIAM verò significauit Scriptura Deum reliquisse nationum infide- V. *Hostes relicti in eorū pœnam.*
lium reliquias de industria, iustisque de causis, nec eas per Iosue funditus
delere voluisse, eas causas plenius explicat, & relictas nationes recenset, quæ
ampliorem expositionem non exigunt, præter ea quæ suprà diximus. Vide hîc
Caietanū & Serarium, & Tit. Liuium init. l. 39. Scriptura verò sic loquitur, *Hæ*
Cap. 3 Iud. *sunt gentes, quas Dominus dereliquit, vt erudiret in eis Israëlem, & omnes, qui non*
nouerant bella Chananæorum. Vt postea discerent filij eorum certare cum hosti-
v. 1. bus, & habere consuetudinem præliandi: Quinque Satrapas Philistinorum,
omnémque Chananæum, & Sidonium, atque Heuæum, qui habitabat in
v. 2. monte Libano, de monte Baal-Hermon vsque ad introitum Emath. Dimisit-
v. 3. que eos, vt in ipsis experiretur Israëlem, vtrum audiret mandata Domini, quæ
præceperat patribus eorum per manum Moysi, an non. Itaque filij Israël habi-
v. 4. tauerunt in medio Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Heuæi,
v. 5. & Iebuzæi: & duxerunt vxores filias eorum, ipsique filias suas filiis eorum tra-
v. 6. diderunt, & seruierunt diis eorum. *Feceruntque malum in conspectu Domini, & obli-*
ti sunt Dei sui seruientes Baalim & Astaroth.

v. 7. HACTENVS & culpa Israëlitarum, & diuina in eos animaduersio in genere VI. *Peculiaris narratio diuinæ in eos animaduersionis.*
declarata est, nunc in specie prima Israëlitarum pœna proponitur. Et si enim ciui-
le bellum inter Israëlitas & Beniamitas exortum, grauis admodum pœna fuit, &
vindicta à Deo expetita, de sceleribus ab ipsis hactenus perpetratis, particularis
tamen Beniamitarum clades, non communis omnium æstimata est. Etsi quadra-
ginta illa cæsorum millia ad totum vniuersè populum pertinebant. Hæc autem
l. 5. c. 3. omnium omnino Israëlitarum fuit, & illa à suis, hæc ab alienis fuit, quam paucis
verbis Scriptura ita perstringit. *Iratúsque contra Israel Dominus tradidit eos in manus*
Cusam Rasathaim Regis Mesopotamiæ, seruieruntque ei octo annis. Hæc ibi, nec multò
plura Iosephus, vt infrà referemus. Ex quibus tria colligere possumus, causam hu-
ius calamitatis, modum, & effectum.

CAVSA ex parte Dei est ira, seu puniendi voluntas, Israëlitarum sceleribus pro- VII. *Eius causa diuina.*
uocata, præsertim Idololatria, quæ cùm maximum omninò malum sit, & ad sum-
mam iniuriam Dei, contumeliámque pertineat, indignissima præsertim defectio-
ne cumulata, per antonomasiam simpliciter dicitur malum. Aliam etiam causam
colligit Caiet. ex voce, *tradidit*, siue vendidit, vt habetur Heb. Quod scilic. Deus
dederit Israëlitas in seruitutem Regi Cusan, in mercedem alicuius boni operis ab
eo facti, vt postea Nabuchodonosori, vt habetur Ezechi. vigesi nono; & Roma-
18. 19. nis datum est imperium ex Augustino, propter virtutum moralium opera; vt de
l. 5. de ci. c. 15. eis Dominus iure dicere possit, *Receperunt mercedem suam.*

Ex parte porrò hominum, suspicari possumus excitatum hunc regem à vicinis VIII. *Humana que.*
populis, qui sibi metuebant ab Israëlitis, vel ab illis ipsis Iebusæis, Chananæis &c.
Qui ad pristinam libertatem aspirabant, & à potente Rege sibi restitutum iri spe-

rabant. Nec defuit Regi causa idonea, nunquam enim deest ambitioni prætextus. Ad eam autem aggrediendam excitatum apparet occasione ciuilis belli inter Israëlitas flagrantis, in quo minimùm sexaginta quinque millia fortissimorum hominum occisa fuerant; fama verò vt assolet, multò etiam maiorem numerum conficiebat. Itaque existimare potuit se facilè reliquos aut delere posse, aut subiicere seruituti.

IX. *Quis hic Rex Mesopotamiæ.* SED quis iste Rex? In editione vulg. primò Rex Mesopotamiæ, tum Syriæ appellatur: in Hebræo dicitur Rex Arã, siue Syriæ duorum fluminum, non tãtum quia fluminibus Tygri & Euphrate cingitur, sed ad differentiã Syriæ Damasci, & cauæ Syriæ siue Cœlosyriæ, & Syriæ Phœnicis, & aliarum quæ in Scriptura quoque memorãtur, de quibus vide Adrichomium in Manasse secundo. Iosephus vocat Assyriorum Regem, licet Assyria propriè vltra Euphratem sit, & Syriæ ad oriẽtem sita. Notauit autem Diuus Hieronymus Assyrios à posterioribus Syrios esse appellatos. Sed num existimandum hunc fuisse Belochum, huius nominis secundum qui tertium agebat annum in imperio, qui Assyriis Belochus, Chusan Hebræis dictus fuerit? *8. 10.* *2. Reg. 8. & lib. 2. Machab. &c.* *n. 93. & alibi in 19. Isa.*

X. *Non videtur Belochus.* Sed credibilius est alium ab illo fuisse. Non enim solent Principes à parte aliqua sui imperij denominari, imo id iniuriæ loco sumeretur, vt si Rex Hispaniæ; Rex Castiliæ diceretur. Et si Rex hic ab Othoniele cæsus est, vt Serar. putat, tempus mortis non conuenit cùm fine imperij eius. Et quamuis non sentiamus occisum, sed ad suos cum clade & ignominia redire compulsum, regnum eius vltra vitam Othonielis protenditur. Vt vt res habuerit eum Scriptura vocat Chusan Rasathaim, siue vna, siue duabus dictionibus, quasi dicat, *Æthiops duarum malitiarum*, quod videtur nomen illi ab Hebræis impositum, non proprium eius, & gentilitiũ. Quidam Rasathaim volunt fuisse nomen vrbis vnde esset oriundus, aut vbi regnaret. Chaldæus vocat eum Chusan sceleratum. Iosephus Chusartem, Origenes Chusarsaton corrupta voce, imò duabus vocibus in vnam conflatis ex ex Septuaginta Χουσαρσαθαίμ, Χουσαρσαθαίμ. Clemens Alexandrinus Chusachar. *כושן רשעתים* *l. 1. Strom.*

XI. *Modus cladis huius.* Modus porrò Iudaicæ huius calamitatis à Iosepho ita narratur; *Hanc ob rem irato Deo, fælicitas populi multis laboribus acquisita, per luxum ac voluptatem breui dispeiiit. Bello enim à Chusarthe Rege Assyriorum petiti, & in acie multos amiserunt, & oppidatim infestati, aut vi aut deditione in potestatem eius venerunt. Tributis deinde iniquioribus grauati, & alias varias iniurias ferre sunt coacti per annos octo.* Ita vel ex antiquorum traditione, vel potius ex propria, & probabili inuentione Iosephus. Ita qui infideles, vel iubente Deo delere noluerunt, ipsi ab infidelibus permittente Deo prope deleti sunt; & qui tributa Deo improbante à Chananæis auarè exegerunt, à Syris Deo vindicante tributis grauati sunt. Chananæos vicinos amicos, & fœderatos habere voluerunt; & Deus eis tyrannos longinquos accersit, à quibus seruilem in modum affligerentur. Denique qui relicto Deo, Deorum cultores esse voluerunt, puniente Deo à Deorum cultoribus crudeliter diuexati sunt, *vt sciant*, inquit Dominus, *distantiam seruitutis meæ, & seruitutis regni terrarum.* *L. 5. ant. c. 3* *Et aequitas.* *2. Par. 12. 8.*

ANNVS MVNDI 2624. DILVVII 968. 4. ÆTATIS 161. EGRESSIONIS 81. SANCTVARII IN SILO 35. OTHONIELIS ET PHINEES 24. BELOCHI II. 4. IMPERII ASSYRIORVM 693.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1429.

Externa. HIc secundus est seruitutis annus. Nec illud ab exotica disciplina petitum, negligendum reor, quod suggerit Eusebius in Chronic. hoc ipso tempore Belochi, raptum Europæ contigisse, quò scilicet & Beiamitæ Siluntinas rapuere, vt paulò antè dictum est. Rem tamen dubiam Eusebius ipsemet facit, qui in fine principatus Iosue ponit Europæ filiæ Agenoris Phœnicum Regis mixtum Iouem, quam scilicet cum aliis prædonibus Sidone rapuerat; & naue, cuius insigne erat Taurus albus, in Cretam auexerat, *quam* inquit, *postea Asterius Rex Cretensium, vxorem accipiens Minoem ex ea, Rhadamantum, & Sarpedonem procreauit.* Sed hunc ipsum Asterium Augustinus Xanthum vocat, ab eóque raptam perhiberi ait Europam. Vsque adeò in fabulis nutant omnia. *l. 18. de ciu. c. 12.*

ANNVS MVNDI 2625. DILVVII 969. 4. ÆTATIS 162. EGRESSIONIS 82. SANCTVARII IN SILO 36. OTHONIELIS ET PHINEES 25. BELOCHI II. 5. IMPERII ASSYRIORVM 694.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1428.

Tertius annus seruitutis. Et Sabbat. HVnc quoque annum tertium Cusano seruierunt Hebræi in terra sua, quo seruis suis seruitutem laxare debuerunt. In hunc enim annum ab ab ingressu in Chananitidem 42. incurrit sextus Sabbaticus, quem vix crediderim ex lege seruatum; vel neglectu propter improbitatem, vel necessitate propter duram tyranni seruitutem. Eodem anno, Cadmus regnasse Thebis ab Eusebio traditur, *Ex cuius*, inquit, *filia Semele, natus est Dionysius*, idest, *Liber pater, qui & Bacchus*; ex quo intelligitur quàm noui sint Græcorum Dij; addit Hieronymus, sub eodem etiam Linum Thebæum musicum fuisse, eum Eusebius paulò inferius ponit. Rursus autem ille idem Cadmus cum Phœnice profectus dicitur ab Eusebio de Thebis Ægyptiorum in Syriam, anno decimo septimo Iosue, & apud Tyrum & Sidonem regnasse. Quæ vt nihil sibi aduersentur prouidendum est. Vide ibi Scaligerum.

ANNUS MUNDI 2630. DILUVII 974. 4. ÆTATIS 167. EGRESSIONIS 87. SANCTUARII IN SILO 41. OTHONIELIS, ET PHINEES 30. BELOCHI II. 10. IMP. ASSYRIORUM. 699.

ANNUS ANTE CHRISTUM 1436.

Octauus annus seruitutis.

OCTAVUS adest atque vltimus Cusanicæ tyrannidis, & Israëliticæ sub eo seruitutis annus. Quem nihil mirum vocari ab Eusebio Othoniels vigesimum, qui Iosue tribuerit septem & viginti principatus annos. Apud eundem mortuus ponitur hoc anno clarus ille Rex Argiuorum Danaus, quinquaginta filiabus celebris, & imperij totidem annis; habuitque Lynceum generum successorem annis quadraginta & vno. Vide plura de vtróque apud Scaligerum in thesauro temporum. Mortuus est etiam hoc anno Sicyoniorum Rex Corax, post annum regni trigesimum, cui Epopæus successit. Euseb. in Chron.

Danaus. — pag. 384.

ANNUS MUNDI 2631. DILUVII 975. 4. ÆTATIS 168. EGRESSIONIS 88. SANCTUARII IN SILO 42. OTHONIELIS, ET PHINEES 31. BELOCHI II. 11. IMPERII ASSYRIO. 700.

ANNUS ANTE CHRISTUM 1422.

I. *Finis seruitutis.*

PRÆSENS annus octenni finem attulit seruituti. Nam Hebræi *clamauerunt ad Dominum, qui suscitauit eis saluatorem, & liberauit eos.* Elapsis ergo octo annis asperæ atque insolentis seruitutis, quos Dominus populo pœnam simul, & medicinam esse voluit, triginta, nunc Cthonielis anni complentur, quibus reuera neque Iudicis nomen, neque potestatem in populum vniuersum obtinuit. Sequitur autem primus, aut trigesimus primus eius annus, quoniam ad eius gubernationem, vt alibi quoque diximus, & seniorum, quæ dicitur gubernatio, & interregnum, & Cusani octo anni reuocantur. Et vniuersè omnes deinceps seruitutes sequentium Iudicum temporibus annumerantur. Illis igitur annis octo transactis, inspirauit Dominus populo suo, spiritum contritionis, & pœnitentiæ vt resipiscerent, & sanarentur à languoribus suis.

II. *Pœnitentia Israëlitarum.*

EXCUSSIT enim dura seruitus ex duris cordibus gemitus, ex siccis oculis lachrymas, ex taciturno ore clamores; *Propter miseriam inopum, & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus, Clamauerunt ad me, & ego exaudiam eos.* Vexatio dedit intellectum, & collato statu præsenti cum præterito, ad se, atque ad Deũ reuersi, & intus corde contriti sunt, & foris publica pœnitentiæ signa præbuerunt, quæ huiusmodi clamore significantur. Et hæc est causa impetratæ à pientissimo, & misericordissimo Domino libertatis. Ideóque Origenes hunc locum explicans, Israëlitis illud Psalmi centesimi sexti accommodat. *Et clamauerunt ad Dominum cùm tribularentur, & de necessitatibus eorũ liberauit eos, & eduxit eos de tenebris, & vmbra mortis, & vincula eorum disrupit.* Id quomodo contigerit ex Scriptura dicamus, quæ duo tradit, per quem Dominus populum suum liberauerit, & quomodo. Vnde pax per multos annos consecuta.

Psal. 11. 6

III. *Suscitatur Othoniel in eorum salutem.*

SUSCITAVIT Othonielem filium Cenez fratrem Caleb minorem. Hic est toties iam nobis memoratus Othoniel, primus Israëlitarũ Iudex, de cuius genere

& familia superius non semel dictum est, & nominatim anno sexo Iosue. Vocat eum Cenizum Iosephus, malens nouum à patre nomen fingere, quàm textum Hebræorum, aut versionem Septuaginta sequi; non intelligens quanta rerum obscuritas, & perturbatio, huiusmodi vocabulorum mutationem consequatur. Industrium Othonielem & magnanimum vocat: erat ille certè expertæ iamdudum probatæque virtutis, vnde & Calebi gener factus fuerat, ciuitate literarum gloriosè occupata. Talem nunc elegit Dominus, ad captum infirmitatis humanæ, qui aliàs pueros suscitauit ad documentum potentiæ, & sapientiæ suæ.

IV. *Et Spiritu Domini repletur.*

FVITQVE *in eo spiritus Domini*, ait Scriptura. Impleuit nimirum eum Dominus spiritu suo, vtique spiritu eminentioris sapientiæ, intelligentiæ, consilij, fortudinis, scientiæ, pietatis, & timoris Domini. Vt se, & populum vniuersum in libertatem vindicare, Dei cultum, & pietatem restaurare, Idololatriam exterminare, Remp. stabilire, eámque ex diuinis legibus gubernare posset. Idque intellexit Origenes, *Magna*, inquit, *laus primi huius Iudicis Othonielis refertur, quod spiritus Dei factus est super eum, & per spiritum Domini iudicabat Israël; quod ego de alio quouis dictum non valde memini.* Sic ipse. (hom. 3.) Infra tamen cap. sexto habetur, *Spiritus autem Domini induit Gedeon.* (v. 34.) Et cap. vndecimo, *factus est spiritus Domini super Iephthe.* (v. 29.) Idémque de Samsone legitur cap. decimo tertio, & alibi. (c. 14. 15. & alibi.) Iosephus Oraculo monitum Othonielem ait. Vtrúmque rectè coniungitur, vt Dominus spiritu sancto seruum suum repleuerit, per interuentum ordinariæ in Ecclesia sua potestatis, per Pontificem Phinees, qui diuina oracula referebat ei, quem Deus elegisset; sicut olim, Eleazar pater eius, ipsi Iosue. (Nu. 27. 21.) Quod significat etiam Paraph. Chald. cùm ait, *& mansit super eum spiritus prophetiæ ab ante Dominum*, &c.

Interuentu Pontificis.

V. *Modus adeptæ libertatis.*

MODVS adeptæ libertatis subditur, *Egressúsque est ad pugnam, & tradidit Dominus in manus eius Chusan Rasathaim regem Syriæ, & oppressit eum.* Paulo plura Iosephus: (l. 5. c. 4.) *Hic oraculo monitus*, Othoniel scilicet, *ne pateretur Israëlitas diutius tales miserias perferre, sed vt ad audendum pro libertate accenderetur, ascitis paucis quibusdã periculorum sociis, quos præsentis status tædebat, & mutatum cupiebant, primò præsidium suis à Cusarthe impositum interfecit; tantúmque primus successus valuit, vt in dies crescente suorum numero, iam aperto marte hosti pares viderentur. Itaque congressi cum hoste, vno prælio se in libertatem asserunt. Reliquiæ fusi, & fugati exercitus vltra Euphratem se recipiunt.* Non meminit regis Cusan, quæ causa fortè Caietano fuit affirmandi, non personam Regis, sed exercitum eius traditum in manus Othonielis. Clemens tamen Alexand. ait ab eo interfectum istum Regem Mesopotamiæ. ([l. 1. Strom. pag. 257.] Græc. Lat.) Et idem putat Serarius, & huic assertioni res ipsa fauet, alioqui enim Regi potentissimo facile fuisset restaurare bellum, & acceptam iniuriam vlcisci, cum tamen hanc illius cladem altissima pax apud Israëlitas sit consecuta. Finem autem accipit hoc anno septimũ seculum imperij Assyriorum.

ANNVS MVNDI 2632. DILVVII 976. 4. ÆTATIS 169.
EGRESSIONIS 89. SANCTVARII IN SILO 43. OTHONIELIS, ET PHINEES 32. BELOCHI II 12.
IMPERII ASSYRIORVM 701.
ANNVS ANTE CHRISTVM 1421.

I. *Restitutio diuini cultus.*

PARTA superiore anno pace, sabbaticus septimus in curriculum venit. Est enim hic annus quadragesimus nonus ab ingressu in Chanitidem, idémque Othonielis 32. Reliquis autem annis vsque ad Othonielis mortem Israëlitæ in otio & libertate vixerunt, & authore Deo, atque Othoniele administro idolorum cultus sublatus est, vera religio restituta. Vt minimè dubium videatur, quin, restituta diuinitus toti populo libertate, etiam ij, qui seruos Israëliticos habebant, illos ex lege anni sabbatici manumiserint. Nam capite secundo vniuersè Scriptura testatur, populum temporibus Iudicum resipuisse, iis autem mortuis, ad insaniam rediisse; nec ea de re vlla est, quod quidem sciam, controuersia. Tota

quæstio est, quandiu ea pax tenuerit, & quod eodem redit, quamdiu à cæso tyranno Othoniel superstes fuerit. Nobis quidem necesse est nouem tantùm annos, qui de quadraginta Othonielis reliqui sunt, huic paci assignare, eadémque ferè est sententia eorum omnium, quos primo Othonielis anno retulimus, & secuti sumus. Tota difficultas est in exponendis Scripturæ verbis, quæ hoc capite tertio sic ait, *Quieuitque terra quadraginta annis, & mortuus est Othoniel filius Cenez.* Sed ea de re in vltimo Othonielis anno dicendum erit. Addo hîc epimetron. Ab Eusebio hoc duodecimo Belochi anno scriptum esse Bithyniam Asiæ prouinciam vrbibus à Phœnice fuisse frequentatam, ductis videlicet eò coloniis è Phœnicia, vel Syria. Et quæ prius Mariandyna dicebatur dicta est Bithynia, non à Phœnice ipso, nam dictam oportuisset Phœniciam, sed ab aliquo amicorum, aut sociorum eius nomine mutuato.

ANNVS MVNDI 2633. DILVVII 977. 4. ÆTATIS 170. EXITVS ET DATÆ LEGIS 90. SANCTVARII IN SILO 44. OTHONIELIS IVDICIS 33. PHINEES PONT. 33. BELOCHI II. 13. IMPERII ASSYR. 702.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1420.

I. *Primus Iubilæus Mosaicus.* TRIGESIMVS tertius Othonielis annus cùm quinquagesimus sit ab ingressu Iosue in terram Chanaam, idem erit annus primi Iubilæi à Deo instituti, post euolutos septem sabbaticos annos, siue septem integras annorum hebdomadas, iuxta ea quæ à nobis septimo anno Iosue constituta sunt, & diligentius anno Mosis octogesimo primo; vbi refutauimus eos qui Iubilæum annis quadraginta nouem non ex Scriptura, sed ex sua mente definiunt. Ex iis autem quæ de concursu annorum Sabbaticorum & Iubilæorum eodem loco disseruimus, perspicuum est præsentem annum esse primum octaui sabbatici, vel primum annalis hebdomadæ octauæ, quæ cum trigesimo nono Othonielis finietur. n. 3. 4. 5. & 6. n. 692. & seqq. n. 698. & in χ. 41.

II. *Alius à Mundano.* AT inquies, quomodo in trigesimum tertium Othonielis annum cadit annus primus Iubilæus, cùm plerique Iudæi & Eusebius ipse in chronolog. Iubilæos ab ortu mundi numerent? Respondeo id factum à Iudæis, & eorum ductu ab Eusebio, non quod reuera ab initio institutus fuerit hic annus quinquagesimus, aut quæ illius propria erant vsum aliquem habuerint, sed tantùm vt totius mundi duratio per quinquagena spatia diuideretur, sicut ab aliis per sæcula, ab aliis per cyclos, æras, indictiones, olympiadas, & id genus mensuras temporum diuisa fuit. Sicut etiam nunc Iudæi Sabbaticos, & Iubilæos annos numerant, licet istos nec obseruent, nec obseruare possint, vt qui possessiones nusquam habeant, quibus aut quietem, aut laborem dare possint: sed vt ostendant quis eorum cursus foret, si nunc obseruarentur. Non potest autem hic Iubilæus annus, cum mundi Iubilæis conuenire; nam hîc primus Iubilæus, quem Mosaïcum appellemus licet, à Mose scilicet in lege diuinitus constitutum, ac promulgatum, in trigesimum tertium annum mundani Iubilæi quinquagesimi tertij currentis incurrit, nec possunt vnquam concurrere, sed perpetuò Mosaïcus alterum annis septemdecim antecedet, alterum triginta tribus annis sequetur[1]. 1. χ.

Digitized by Google

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 2633.

I. N. II. NAM an. M. 2633. est Mosaicus Iubil. 1.
adde annos 17.

fient 2650. qui est Mund. Iub. 53.
His adde 33.
fient 2683. qui est Mos. Iub. 2.
Adde rursum 17.
fient 2700. & existet Mund. 54.
Adde denique 33.
fient 2733. qui est Mosaicus 3.
& ita deinceps in infinitum.

Cùm autem facillimum sit quocunque numero dato inuenire Iubilæum annum mundanum, eo numero diuiso per 50. retento eo quod abundabit, pro annis Iubilæi vltimi currentis, verbi causa 2633. est trigesimus tertius annus Iubilæi quinquagesimi tertij currentis, abierunt enim iam 52. Iubilæi, & insuper triginta tres anni sequētis Iubilæi, qui erit quinquagesimus tertius. Sic facillimum erit quouis numero dato ab ingressu in Chananitidem inuenire Mosaicum, Iubilæum, eum diuidendo per 50. & retinendo quod abundabit, pro annis sequentis Iubilæi Mosaici. Vt autem quiuis mundanus Iubilæus cadit in annum quinquagesimum quemque ab orbe condito, ita Mosaicus in quinquagesimū quemque ab ingressu. Itaque primus Iubilæus Mosaicus erit ab exitu ex Ægypto, qui præcedit ingressum in Chananitidem 40. annis.

	Annus mundi.	Annus ab Exitu.	
Iubilæi mundani	1. 50.	1. 90.	Iubilæi Mosaici.
	2. 100.	2. 140.	
	3. 150.	3. 190.	
	4. 200.	4. 240.	
	5. 250.	5. 290.	
	6. 300.	6. 340.	
	7. 350.	7. 390.	
	8. 400.	8. 440.	
	9. 450.	9. 490.	
	10. 500.	10. 540.	
	11. 550.	11. 590.	
	12. 600.	12. 640.	

ANNVS MVNDI 2639. DILVVII 983. 4. ÆTATIS 176.
EGRESSIONIS EX ÆGYPTO 96. SANCTVARII IN SILO 50. OTHONIELIS ET PHINEES 39. BELOCHI II. 19. IMPERII ASSYRIO. 708.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1414.

OCTAVVS est hic annus Sabbaticus, id est quinquagesimus sextus ab eorum initio, idémque sextus à primo Iubilæo Mosaico, in quo viuente adhuc Othoniele & Phinee, Israëlitæ Deum, repudiata idololatria, coluerunt. Cæterùm hoc tempore crebra est Phœnicis mentio, à quo nomen accepit bona pars Chananitidis, quæ Libano adiacet, & mediterraneo clauditur mari, habétque vrbes celeberrimas Tyrum & Sidonem. Non infœliciter autem coniicit Scaliger Phœnicem hunc non fuisse Ægyptium, vt vulgò fertur, sed Chananæum, cum eius nomen siue Hebræum, siue Chananæum sit, iisdem omninò literis Hebraïcis constet, quibus Phinees. Nam φοῖνιξ Hebraicè scriberetur [illegible], Phinees verò [illegible]. sola est in motionibus differentia. I. Octauus annus Sabbaticus.

in Euseb.

NVMERAT hunc annum Eusebius sexcentesimum primum ab ortu Abrahæ, quod exactissimè cum nostra Chronologia congruit, qui natum posuimus illum Patriarcham anno mundi bis millesimo 39. ita vt 39. sit primus Abrahæ. Si ergo ad bis mille & 38. addideris 601. omnino incides in præsentem annum 2639. Non est tamen nobis hic annus initium Iubilæi quinquagesimi secundi, vt Eusebio, sed annus ab or. cond. 2551. ab eo enim distamus 90. annis, propter iuniorem Cainan, & annos Abrahæ sexaginta annis retardatos. Malè autem Scaliger vult hunc annum esse initium Iubilæi quinquagesimi tertij; orto inde errore, quod Iubilæum velit esse annorum 49. quod alibi refutatum est. II. Confirmatur Chronologia.

to. 1. an. m. 2089. & to. 1. a. 692. & seqq.

ANNVS MVNDI 2640. DILVVII 984. 4. ÆTATIS 177. EGRESSIONIS 97. SANCTVARII IN SILO 51. OTHONIELIS ET PHINEES 40. ET VLTIMVS. BELOCHI II. 20. IMPERII ASSYRIORVM 709.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1413.

I. *Mors Othonielis.* EXPLETIS quadraginta annis à morte Iosue, qui administrationi
Othonielis attribuuntur, vt sæpè diximus, mortuus est Othoniel
in senectute bona, & pace quam populo suo pepererat. Fuit hic v-
nus è senioribus, qui viderant mirabilia Dei, non quidem in Ægy-
pto fortasse, sed in deserto certè, & ingressu in Chananitidem, du-
ctore atque Imperatore Iosue; & nunc populum nutu suo, atque
auctoritate continebat. Quo autem anno aut Mosis, aut mundi natus sit, aut mor-
tuus certò constare non potest, centenarium circiter exiisse de vita credibile est,
nam si egressus est ex Ægypto non agebat vigesimum annum, nec numeratus fuit
in primo catalogo; illi enim omnes mortui sunt in deserto, exceptis Iosue & Ca-
leb. Ad annos igitur nonaginta septem ab egressu, adde aliquot annos ante egres-
sum, aliquanto centenario maior efficietur. Deinde cùm Othoniel vterinum ha-
beret fratrem Caleb, qui nunc centesimum trigesimum sextum annum ageret, vt
ex sexto Iosue anno patet, certè non potuit esse minor centenario, vix enim mu- u. 12.
lieres spatio triginta sex annorum fœcundæ sunt; Primo Paralipomenon frater ei cap. 4. v. 13
Hathat. datur Saraia, filij autem Hathat & Maonathi, quos Sciptura in obscuro reliquit,
vt supra quoque notauimus.

II. *Eiusdem virtus & sanctitas.* EXISTIMAT Serarius noster, iudices omnes Sanctos olim fuisse, omnésque questione
nunc æterna fœlicitate gaudere; estque id creditu pium, vt iis Dominus sanctita- 10. cap. 3.
tem ac beatitudinem dederit, per quos voluerit totius populi sui consulere sancti- Iud.
tati, & impium prophanúmque debellare cultum, cùm tyrannis, qui Dei popu-
lum opprimebant. Est etiam fortasse creditu necessarium, cum Apostolus in e-
pistola ad Hebræos, Dauidi & Samueli & Prophetis aggreget quatuor è Iudici- c. 11. 32.
bus, Gedeonem, & Barac, Samsonem & Iephthe, quos dicit per fidem vicisse
regna, operatos esse iustitiam, adeptos esse repromissiones &c. In iis autem iudi-
cibus, qui à Paulo numerati sunt, reliqui etiam intelliguntur, quorum par est ra-
tio, aut fortasse maior; quoniam in illis quatuor de Samsone, aut Iephthe dubita-
ri poterat; sed de iis suis locis dicendum erit. Si ergo iudices omnes sancti fuerunt,
cùm ex hac vita digressi sunt, & nunc beato æuo perfruuntur; Othonieli ea gloria
minimè neganda est, qui hoc ipso vir magnus fuit, quòd plenus fuit Spiritu Dei, &
populum ex Spiritu Dei gubernauit. Certè Origenes ait indignum fuisse popu- hom. 3. in
lum, qui talem haberet iudicem, ideoque in pœnam peccatorum illum Israëlitis hunc lib.
fuisse sublatum.

III. *Mors Phinees.* SVB hæc tempora defunctum esse Phinees admodum probabile est, & quidem
ferè centenarium, fortè etiam maiorem, iuxta ea quæ in patris eius, & Iosue mor-
te diximus. Ita tamen vt prorsus improbabilem dicamus sententiam eorum, qui
eum etiam temporibus Samsonis & Heli vixisse volunt, eo quod sit eius mentio
cap. vigesimo libri Iudicum, in quibus præter Hebræos, ex antiquis Origenes, ex to 6. in
recentioribus Sigonius. At eam totam narrationem ad Othonielis tempora perti- Ioan.
nere, ex communissima sententia probauimus. Nam si fabulis Hebræorum acquie- c. 5. de rep.
scimus, quinque aut sex Pontifices ex albo cogemur excludere, qui primo Paral. Hebr. 2.
sexto, semel atque iterum, & primo Esdræ cap. septimo numerantur. Vitæ eius
vel Pontificatus annos nemo scriptor idoneus, quòd sciam, tradidit.

IV. *Eius commendatio.* LAVDEM verò Scriptura ipsa tradit Ecclesiastici quadrages. quinto; vbi eum
tertium in Sacerdotali gloria celebrat, qui timori Dei timorem humanum post
habens, neque principem tribus Simeonis, neque filiam principis nobilissimi Ma-

dignitatum reformidauit, sed diuino zelo incensus, vtriusque morte salutem populi, qui placauit Dominum, consecutus est; qui ignominioso, impioque geminæ fornicationis facinore, in præceps labebatur. Accendit eiusdem zelum, ipsius diuini tabernaculi reuerentia. Dum enim Moyses & Eleazarus, aliique Israëlitæ flerent ante fores tabernaculi, non potuit Phinees impurum hominem pati, impudenti facinore, & populi oculos offendere, & ipsum sanctuarium ante quod peccabat, incestare. Sic sanctus Sacerdos, cuius æternum Sacerdotium in Christi Domini Sacerdotio immortalitatem inuenit: eius quoque adumbrauit zelum diuini honoris, & animarum salutis, in Scribas & Pharisæos, in templi prophanatores, maximè autem in sæculi huius principem; implens propheticum illud: *In die illa visitabit Dominus in gladio suo duro, & grandi, & forti, super Leuiathan serpentem vectem, & super Leuiathan serpentem tortuosum, & occidet cetum, qui in mari est.*

l. 5. ant. c. 4.

V. *Iosephus emendatur.*

VERVM antequam ad alterum Iudicem gradum faciamus, corrigendus est Iosephus, qui de Othonielis, quem Cenezum appellare maluit, principatu & morte sic scribit. *Cenezus vero, egregiè in multa opera præstitis, principatum à populo accepit, nomine Iudicis, λαμβάνει παρὰ τοῦ πλήθους ἀρχήν. In quo, cùm quadraginta annos exegit, vita defunctus est.* At Scriptura terram quieuisse ait quadraginta annis, & mortuum esse Othonielẽ. Errat ergo primò quod quadraginta annos Othonielis principatui attribuit, post populum à seruitute liberatum: cùm in illis quadraginta annis, & seruitus ipsa octennis, & anni seniorum, quos Scriptura memorat, contineantur. Vt ne dimidia quidem pars eorum annorum eius principatui propriè conueniat. Errat secundò quod principatum à populo accepisse ait quem accepit à Domino, qui eum elegit, & omnem populi cogitationem, imò & ipsius Othonielis, anteuertit, vnde à Domino, quasi è somno dicitur suscitatus, & diuino spiritu repletus, cui populus postmodum diuinitus instinctus, obedientiam præstitit. Sic Dauid à Deo electus est in regem, & iussu eius inunctus, priusquam ei se populus adiungeret, & regem agnosceret.

VI. *Quid sit hic terram quiescere.*

SED quæ est illa terræ quadraginta annorũ quies? Respondeo id Iosephũ perpetuò dissimulasse, & vbique pro tot annorum quiete, totidem annos tam Othonieli, quàm cæteris Iudicibus gubernationis attribuisse. Et quod ad rem quidem ipsam attinet, terræ quies certorum annorum, nihil aliud est, quàm spatium totidem annorum, tali principi attributorum; quibus partialibus spatiis complentur anni quadringenti octoginta; qui ab exitu ex Ægypto, vsque ad quartum Salomonis, cùm iacta sunt templi fundamenta, à Scriptura assignantur; infra quæ spatia anni intermedij seruitutum suis quique temporibus inseruntur, vt postea intelligetur. Sed & illi anni, qui fortè seruitutem antecesserunt, postquam suscitatus est Iudex; denique hæc spatia morte duorum principum, siue Iudicum terminantur, puta Iosue & Othonielis, Othonielis & Aodi, Aodi & Baraci, & ita de cæteris.

l. 3. Reg. c. 6.

VII. *Quæ vis eius locutionis.*

QVOD ad locutionem attinet ea propria huius libri est; & ad præcedentes annos quies, non ad subsequentes, vt verba sonare videntur, referenda est, vt notauit Ribera libro primo de templi fabrica. Sed nec quies à bellis armisque tantùm accipienda est, nam omnes illæ quietes bellis interrumpuntur non modicis, quibus seruitutes singulæ finem acceperunt. Itaque sæpe hoc libro terra quieuisse dicitur, nunquam tamen à prœliis quieuisse memoratur; idque tam in Latinis emendatis, quàm in cæteris linguis. Nec absurdum videatur, in quiete includi bellum. Nam infra, non admodum dissimili sententia, semitæ quieuisse dicuntur, non ad significandam altissimam pacem, sed hominum in eis infrequentiam, quod latrociniis essét infestę. Dicamus ergo terrã quieuisse viginti, aut quadraginta annis, esse, intra viginti, aut quadraginta annos datam esse populo quietem, à tyrannide principum, qui sub exortum talium Iudicum supprimebant Israëlitas.

cap. 1.

c. 5. 6.

ANNVS MVNDI 2941. DILVVII 985. 4. ÆTATIS 178. EGRESSIONIS 98. SANCTVARII IN SILO 52. AODI, ET ABISVE PONTIFICIS 1. BELOCHI II. 21. IMPERII ASSYRIORVM 710.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1412.

I. *Israëlitæ redeunt ad sordes idolorum.*

C. 3. Iud. v. 12. — v. 13. — v. 14.

MORTVVS est Othoniel egregius Dei famulus, cuius vel præcepta vel exempla populum, in quem egregia ipsius, recentiáque merita extabant, in officio continebant, ne ad priora scelera laberetur. Eo mortuo *Addiderunt*, ait Scriptura, *filij Israel facere malum in conspectu Domini, qui confortauit aduersus eos Eglon regem Moab: quia fecerunt malum in conspectu eius. Et copulauit ei filios Ammon, & Amalec: abiitque & percussit Israel, atque possedit vrbem palmarum.. Seruieruntque filij Israel Eglon regi Moab decem & octo annis.*

II. *In eisque aliquot annis volutãtur.*

post. q. 12 l. 5. c. 5. — v. 19. — q. 10. in hoc cap. med. — 42. 13. 14.

VERVM antequam hæc apertiora, si quo modo possumus, reddamus, existimandum videtur, consentiente Abulensi Israëlitas aliquot annis se isti idolorum nequitiæ, cæterísque vitiis, quæ eam pestem comitantur, impunè dedidisse, quibus dilata fuit à Deo ista calamitas, si fortè resipiscerent; quibus tamen *res eorum*, vt ait Iosephus, *in peius ruere cœperunt. Idque tanto magis quod nec Deo debitum honorem, nec legibus obedientiam exhiberent.* An autem reuera dilata sit, & quàm diu, diuinare, aut certò definire non possumus. Verùm cùm cap. secundo vniuersè dictum sit, *Postquam autem mortuus esset Iudex, reuertebantur & multò faciebant peiora, quàm fecerant patres eorum, sequentes deos alienos, seruientes eis, & adorantes illos.* Et cùm hîc in speciē dicatur Israëlitas, Othoniele mortuo, addidisse facere malum in conspectu Domini, non possumus secundam seruitutem morti Othonielis statim subiicere, sed aliquod annos morbidæ huic anarchiæ tribuere debemus, cum Abulensi, quibus annis Dominus, iuxta verbum suum in manu Esaiæ serui sui, tacuit, semper siluit, patiens fuit, antequam sicut parturiens loqueretur, sicut fortis egrederetur, sicut vir prælıator suscitaret zelum, & super inimicos suos cōfortaretur; suscitauit enim eis ipse Eglon inimicum, & confortauit eum, & copulauit eis vicinos Ammonitarum, & Amalecitarum populos, à quibus dirissimè ipsos octodecim annos cæderentur.

III. *Fortasse decem.*

hom. 5. in hunc lib. — l. 1. strom.

CERTE cùm maior & diuturnior pœna peccantes subsecuta sit, maiorem & diuturniorem culpam suspicari meritò possumus, præeunte imprimis Origene, *Et seruierunt*, inquit, *filij Israël Eglon regi Moab decem & octo annis, obserua quia etiam mensuras pœnæ indicat Scriptura diuina, cùm ante octo annos, & hic octodecim dicit. Certum est autem, quòd secundum peccati modum, & conuersionis nostræ moram, etiam castigationis tempora temperantur.* Itaque bona cum candidi lectoris venia, quòd sine vllo incommodo chronologiæ facere possumus, decem annos isti Iudaicæ idololatriæ, atque impietati tribuemus, præsertim cùm S. Clemēs Alexandr. hanc sub Eglone seruitutem, non octodecim annis, vt Scriptura, sed viginti octo definiat, quem Scripturæ conciliare possumus, si priores decem annos redintegratæ Israëlitarum malitiæ atque apostasiæ assignemus; verùm id vitium interpretis est, cùm in Græco sit ὀκτωκαίδεκα. Brougtonus in concentu seruitutem ad vltimos Aodi annos differe.

IV. *Dei abutētes patientia.*

HIS ergo decem annis Deum inter & populum bonitatis & malitiæ, impietatis & patientiæ admirabile certamen fuit; in vniuerso populo gliscente nequitia, erga vniuersum populum durante tolerantia: per omnes tribus inualescente idololatria: contra omnes tribus, Deo virgas paterna seueritate & charitate colligente. Ad hos enim annos pertinet apparatus ad bellum, & quæcunque illud sunt antegressa. Causæ, occasio, fœdera, nuncij, militum delectus, armorum, pecuniarum, commeatum præparatio. Dicitur autem ipse Dominus confortasse aduersus Israëlitas Eglonem regem Moabitarum, bonorum scilicet prosperitatem, subditorum copiam, bellandi rerúmque gerendarum peritiam, corporis vires atque incolumitatem, ipsi affatim largiendo, imò etiam vicinos ei populos Ammonitas

& Amalecitas conciliando, vel vt ei forent belli socij, vel vt ipsis amicis eius factis, tutius posset contra Israëlitas arma mouere, nihil à vicinorum potentia formidando, vt Caiet. quoque & Serar. annotarunt[1].

1. *

V. *Causa belli quæ videatur.*

Et hæc quidem ex parte Dei belli causa fuit, imò & hostilis victoriæ, & Israëliticæ seruitutis. Ex parte autem Regis nulla proditur, sed latius dominandi cupiditas, vicinósque opprimendi libido, propriis nixa viribus & copiis, satis causarum suggerit tyrannis ad bellum gerendum. Terram sibi ereptam ab Israelitis fortè causatus est, sicut multis post annis temporibus Iephthe Rex Ammonitarum. Occasionem autem mortui iamdudum principis idoneam ratus est, cùm Israël esset corpus sine capite, oues sine pastore, exercitus sine duce, populus sine principe, ideóque luporum dentibus expositus, iniuriæ ac verberibus opportunus. Ideo etiam obiter innuit Iosephus, vacante principatu, proximæ calamitati materiam fuisse collectam, & tumefactam vomicam, quæ ab Eglone aliquanto pòst aperiretur. Erant autem tam Moabitæ quàm Ammonitæ & Amalecitæ trans Iordanem ratione Ierosolymorum & terræ Chanaan siti, conterminι tribui Ruben & Gad, & dimidiæ tribui Manassis.

Iud. 11. 13.

VI. *Abisue Pontifex.*

v. 4. 50. c. 17. v. 5.

In annum porrò Aodi primùm referimus initium Pontificatus Abisue, filij Phinees, vt constat ex primo Paralip. sexto, & primo Esdræ, spatium temporis cum Pontificum numero commensurantes, dum ad certiora sub regibus veniamus. Neque assentimur Genebrardo, qui eum differt ad tempora Barac & Deboræ. Oportuisset enim Phineem eius parentem Pontificatum gessisse vltra centum & viginti annos, quòd accedit ad Rabbinorum nugas, qui eum etiam ad Heli & Samsonis tempora in vita retinent; vt suprà quoque notauimus. Res porrò ab eo gestæ, quemadmodum ingressus, & exitus Pontificatus eius, obliuioni traditæ sunt, sicut & aliquot aliorum Pontificum, solo eorum nomine ad seriem Pontificum retento.

SCHOLIVM IN ANNVM MVNDI 2641.

1. N. IV.

Qui etiam notant legi posse, iuxta Septuaginta & Hebræum, *copulauit sibi*, vt hæc actio non Deo, vt habet vulgata lectio, sed Regi tribuatur; verùm Hebræa ex interpretatione Pagnini, & Vatabli habent, *Et congregauit ad se filios Ammon*, ex versione Ariæ Montani, *& collegit ad se.* Septuaginta tamen, Aldina & Regia & Chaldæa, editioni authenticæ astipulantur, nec tamen diuersa est, sed concors eadémque sententia: Conciliauit enim sibi, fœderique iunxit vicinos populos Rex Eglon, Deo peculiariter in eam animorum, viriúmque coniunctionem concurrente, vt Israëlitæ, quasi fugitiui serui, acriore flagello, aut duriore baculo pulsarentur.

ANNVS MVNDI 2645. DILVVII 989. 4. ÆTATIS 182. EGRESSIONIS 102. SANCTVARII IN SILO 56. AODI ET ABISVE PONTIF. 5. BELOCHI II. 25. ET VLT. IMPERII ASSYRIO. 714.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1408.

Belochi mors.

Decimvs nonus Rex Assyriorum Belochus hoc anno & regnandi & viuendi finem fecit. De quo sic scribit Genebrardus, ex Annio, vt apparet, Viterbiensi; *Belochus secundus Assyriorum rex artem ariolandi, & diuinandi inuenit, aut potius illustrauit, Baalis siue Beli Sacerdos.* Sic ipse; allusum videtur ad nominis notationem.

Digitized by Google

ANNVS MVNDI 2646. DILVVII 990. 4. ÆTATIS 183. EGRESSIONIS 103. SANCVARII IN SILO 57. AODI IVDICIS, ET ABISVE PONTIFICIS 6. BELLEPARIS REGIS ASSYRIORVM 1. IMPERII 715.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1407.

9. Sabbaticus. Belle pares.

NONVS est hic annus Sabbaticus, quem parum probabile est ab Israëlitis ad vomitum reuersis, & materiam diuinæ vindictæ præparantibus, obseruatum. In imperio porrò Assyriorum, nouum Regem Bellesparem suggerit Eusebius; sic enim passim in editis libris appellatur. Cum tamen in eiusdem Chronico Græco ΒΑΛΑΤΟΡΗΣ sicut & apud Africanum appelletur, ab vtróque autem ei anni triginta tribuuntur; laudãt tamen excerpta quędam barbaro Latina, vbi ei quatuor insuper anni assignantur. In primo autem illius anno scribit Eusebius Ephyram, quæ nunc Corinthus, *Ephyra. Corinthus* à Sisypho fuisse conditam, quem Æoli filium vocat Apollodorus, vt notauit Scaliger, qui sine causa, opinor prochronismi Eusebium hic notat. Alij tamen Ephyram ab Ephyra nympha Oceani & Tethyos filia indigetant.

ANNVS MVNDI 2650. DILVVII 994. 4. ÆTATIS 187. EGRESSIONIS 107. SANCTVARII IN SILO 61. AODI IVDICIS, ET ABISVE PONT. 10. BELLEPARIS 5. IMPERII ASSYR. 719.

I. *Seruitus imminens.*

ANNVS ANTE CHRISTVM 1403.

ARBITRAMVR hunc annum vltimum fuisse eorum, in quibus licuit Iudęis impunè se nequitię dedere, post mortem Othonielis; proximo enim anno, Deo ipso classicum canente fremuerunt gentes, nec inania meditati sunt populi, non aduersus Dominum, sed aduersus populum eius, dirumpentem vincula ipsius, & proiicientem à se iugum legis eius, iuxta ea quæ primo Aodi anno diximus.

II. *Exotica. Minos.*

CÆTERVM circa hunc ipsum annum scribit Euseb. in Chronico, Minoëm, filiũ Europæ & Iouis regnasse in Creta insula, Lynceo Argiuis post Danaũ imperante. *Diuersæ arces.* l. 3. p. 99. & l. 9. p. 285. Cadmæã quoq; conditam fuisse à Cadmo, quam arcem fuisse Thebarũ Bœoticarũ, ex Pausaniæ Laconicis, & Bœoticis constat. *Lacedæmonij*, ait, *arcem in excelso extructã loco. vti Cadmæam Thebam, aut Argiui Larissam non habent.* Mox tamen addit illos in excelso colle, arcis loco Mineruæ fanum habere, cui nomen Palinchos & Chalcioecos. Adde Byrsam Carthaginis, Capitolium Romæ, Corinthi Acrocorinthum. *Triptolemus.* Sionem Hierosolymis. Denique in Eleusina vrbe regnasse Celeum, quem Triptolemi patrem plerique scripserunt, notauit Pontacus. Illius ætate idem Triptolemus longa naui ad vrbes accedens, frumenta distribuit. Ea nauis cùm quandam serpentis formam haberet (nam prora rostrata referebat caput, remi branchias, caudam gubernaculum) locum fabulæ dedit, quam refert Seruius, Cererem cum alatis serpentibus superpositum per totum orbem misisse, ad vsum frumenti, quẽ Ceres Celeum patrem docuerat, indicandum.

Iubilæus 53.

FVIT autem hic annus mundani Iubilæi tertij & quinquagesimi, Mosaici autem secundi, qui incepit anno primo & nonagesimo egressionis ex Ægypto, fuit

decimus septimus, vt anno egressionis nonagesimo annotatum est. Et post annos tres & triginta, finietur, qui erit annus egressionis 140. vt suo loco monebimus.

ANNVS MVNDI 2651. DILVVII 995. 4. ÆTATIS 188. EGRESSIONIS 108. SANCTVARII IN SILO 62. AODI, ET ABISVE II. BELLEPARIS 6. IMPERII ASSYRIORVM 710.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1402.

DAT hic annus initium bello Eglonis aduersus Israëlitas, & Israëlitarum sub Eglone duodeuicenariæ seruituti, iuxta ea quæ primo Aodi anno statuimus; quæ Scriptura summa breuitate in hæc verba perstrinxit. *Abiitque*, scilicet Rex Eglon, *& percussit Israël, atque possedit vrbem palmarum. Seruierúntque filij Israel Eglon regi Moab decem & octo annis.* Non 48. vt malè in Eusebio Scaligeri. In Hebræo & Chaldæo habetur, *possederunt*, sine *occupauerunt vrbem palmarum*, intellecto præsidio Moabitarum, Ammonitarum, & Amalecitarum, quod in vberrimo Ierichuntis agro, sub Eglonis auspiciis collocatum fuit. Nam ciuitas deleta erat, necdum restaurata. Chaldæus nominatim hîc Iericho ponit, sicut & Iosephus, quem mox referemus, eoque nomine campum intelligunt, vbi illa nuper steterat. Etsi nihil repugnet aliquid in antiquis ruinis restauratum iam fuisse, propter loci opportunitatem, & soli fertilitatem, quod sentit etiam Abul. Sed audiamus de hoc bello Iosephum. I. *Opprimuntur ab Eglone Israëlitæ.*

q. 15. in c. 3.

l. 5. ant. c. 5.

POST *Othonielis mortem vacante principatu, res Israëlitarum rursum in peius ruere cœperunt. Idque tantò magis, quod nec Deo debitum honorem, nec legibus obedientiam exhiberēt. Quæ res in causa fuit, vt Eglon Moabitarum Rex opportunos ad iniuriam ratus, bello adoriretur; exceperunt tamen eum aliquot prœliis, sed omnibus victi, ferocia posita iugum acceperunt, tributarij facti. Rex victor translato Ierichuntem domicilio modis omnibus plebem vexauit, ita vt in summa miseria per annos octodecim degerent.* Sic ipse. Sanè probabiliter illud de prœliis aliquot; neque enim credibile est, tantum populum, tantámque bellatorum multitudinem, quanta in duodecim tribubus, ante annos aliquot, in bello quod contra tribum Beniamin exarsit, inuenta est, tanta fuisse ignauia perditam, tāto veterno sepultam, vt quasi muta pecora iugum ceruicibus, aut collo mucrones taciti, immotíque acciperent. Aliquot ergo fracti prœliis, imò multis, vt est in Græco textu, spoponderunt se imperata facturos. Vix tamen crediderim ipsum Regem victorem, relicta regia sua in Aroër, vel Moab, in Ierichuntinis ruderibus habitare potuisse; sed eius nomine ingens aliquod, validúmq; præsidium circumiacētibus locis impositum fuisse. Nec dubitauerim in aliis quoque regia præsidia consedisse locis, vrbibúsque munitis; sed hoc fuisse primarium, quod non longè à Iordane, indéque à Moabitide regione distaret, si quando ferret vsus, vt inde auxilium accersere necessarium foret. Quanquam ad Ierichuntem regem tum fuisse, cùm occisus est, ex sequentibus colligi potest. II. *Res ex Iosepho exponitur.*

καὶ πολλαῖς μάχαις αὐτῶν κρατήσαντα.

QVALIS autē fuerit ista seruitus, ex dictis à Iosepho intelligi potest, ait enim (οὐδὲν τὸ εἰς τὸ πλῆθος χαλεπὸν παρέλιπε,) *nihil in plebem vexationis prætermisisse.* Eam tamen vexationem vltra fortunas non fuisse progressam, nec ipsa corpora attigisse: subdit enim de vna paupertate, εἰς τὸ πενίαν αὐτοὺς κατέστησεν, *eósque ad paupertatem redegit.* Exsugebat videlicet tributa, quæ illi iamdudum à Chananæis, inuito numine, decerpserant. Et vide sapientem, clementémque Domini iustitiam; pepercerant Israëlitæ incolis qui bello superfuerant, parcitum est etiam ipsis; vectigalia imposuerant, tributis ipsi quoque exinaniti sunt, præter eas deprædationes quas belli tempestas inuexerat; omnia moderante numine, quod eos nolebat perditos, sed castigatos. III. *Qualis fuerit hæc seruitus.*

Digitized by Google

EXITVS HEBRÆORVM 110 & 117. & 126. — SOL... SERVITVTIS.

IV. *An ea durante peccarint Israëlitæ.*

DVRANTIBVS autem istis octodecim annis, malitiam quoque, & impietatem Israëlitarum durasse putat Origenes. Idque ex illis verbis colligit, *Et postea clamauerūt ad Dominum*, elapsis videlicet illis annis; quasi dicat, si prius resipuissent, & veniam cum vera peccatorum detestatione implorassent, prius etiam à misericordissimo Domino seruitutis vinculis exoluti fuissent. *Certum est autem*, inquit, *quod secundum peccati modum, & conuersionis nostræ moram, etiam castigationis tempora temperantur. Transierunt enim & isti octodecim anni seruitutis, & non refertur, quia clamauerūt ad Dominum, vel conuersi sunt à malitia sua, sed post decem & octo annos iterum dixit, quia clamauerunt filij Israël ad Dominum.* An autem ex diuturnitate supplicij in hac vita, rectè grauitas, aut multitudo peccatorum præcedentium colligatur, consule Abulensem hoc loco. Hom. 3 in Iud. q. 16.

ANNVS MVNDI 2653. & 60. DILVVII 997. & 1004. 4. ÆTATIS 190. & 197. EGRESSIONIS 110. & 117. SANCTVARII IN SILO 64. & 71. AODI, ET ABISVE 13. & 20. BELLEPARIS 8. & 15. IMPER. ASSYR. 722. 729.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1400. 1393.

Anni duo sabbatici.

INEPTE faciam si sępius aggregatos simul excusem annos, cùm vel tacentibus nobis constare omnibus possit, id nos necessitate facere, non voluntate. Cæterùm hi duo anni quos nominauimus, duo sabbatici anni sunt. Decimus scilicet, atque vndecimus, quos vel volentibus, in seruitute obseruare non licuit. Et fortasse in huius seruitutis culpis, causisque ea etiam fuit, quod lex de annis sabbaticis non seruaretur. Itaque qui seruos debita libertate donare noluerunt, nec terræ quietem ex Dei lege concedere, serui ipsimet effecti, suprà vires laborare à potentibus Dominis coacti sunt.

Proserpina.

CÆTERVM sub an. 13. Belleparis Assyriorū Regis ponit Euseb. tabulā Proserpinæ, quam rapuit Aidoneus, id est Orcus Rex Molossorum, cuius canis ingentis magnitudinis Cerberus nomine Pirithoum deuorauerit, qui ad raptū vxoris eius cum Theseo venerat. Quem & ipsum in mortis periculo constitutum adueniens Hercules liberauit, & ob id quasi ab inferis receptus scribitur. Verùm Theseus regnasse perhibetur ab ipso Eusebio plus 160. ab hinc annis; puta sub Tholæ Iudicis annum octauum; nimirum diuersos diuersis in locis secutus est, vt notauit Pontacus. Hic Philochorum, vt ipse scribit, alibi communiorem sententiam. Nimirum hæc quæ apud Ethnicos contigisse ante Olympiades traduntur, nutant propemodum omnia. Itaque certiora videamus; modo id obiter addiderimus, annum mundi 2667. qui est Aodi 27. & Belleparis 21. esse sabbaticum ordine, ac numero duodecimum.

ANNVS MVNDI 2669. DILVVII 1013. 4. ÆTATIS 206. EXITVS AB ÆGYPTO 126. SANCTVARII IN SILO 80. AODI ET ABISVE PONTIF. 29. BELLEPARIS 24. IMPERII ASSYRIORVM 738.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1384.

I. *Solutio seruitutis sub Eglon.*

HABET hîc annus Iudicis Aodi 29. iuxta rationem temporis superius constitutam, mortem Eglonis, seruitutis finem, initium libertatis. Quorum causa fuit intenta, & vehemens apud Deum oratio, imò & clamor. *Clamauerunt enim*, vt ait Scriptura, *ad Dominum, qui suscitauit eis Saluatorem.* Et Iosephus. *Deus autem calamitatibus eorum, & supplicationibus flexus, à dura dominatione eos liberauit.* Sed quo ille administro, quādo, & quomodo vsus sit animaduertendū est. an. 1. Aod Num. 1. 1. &c. c. 5. 15.

Iud. 3. 15. אהוד

Is fuit *Aod filius Gera, filij Iemini, qui vtráque manu pro dextera vtebatur.* Nomen eius variè admodum apud antiquos Scriptores, recentioréſque legitur. Nam qui Hebræorum punctis malunt, quàm Latinæ verſioni adhærere, cum vocant Ehud, ſicut & Chaldæus. Græci patres, ſecuti Septuaginta Aod vocitant. Sicut editio vulgata, abiecta ſuauitatis cauſa Hebræorum aſpiratione media, quam tamen aliqui retinuerunt, vt dicerent Ahod; alij reiecerunt in finem, vt Euſebius & Beda, qui ſcribunt Aoth. Alij verterunt in i Latinum, dixerúntque Aiod: quo modo Genebr. in Chronico Hebræorum & ſuo. Origenes item & Aug. & pleraque Latina antiqua, & regia. Sulpicius Seuerus aliquanto receſſit longius, & Adonem vocauit. Longiſſimè Ioſephus Ιούδης, ſiue Iudes, aut Iodes, aut etiam Iudas. Vnde pleriſque, in quibus Origenes, interpretatum redditur *laus*, ſiue *laudans*, vel *confitens*. II. *Proœmium* [illegible]

III. *E tribu Beniamin, ſiue fil. Iemini.*

Fvit autem tribu Beniamita, licet Ephraimitam Nicephorus Conſtantinopolitanus putarit, ex eo fortaſſe deceptus, quod mox Aod buccina in monte Ephraim, vicino ſcilicet tribui Beniamin, inſonuiſſe dicitur, & ibi Iſraëlitas congregaſſe. Sed filium Iemini, ſignificare Beniamitam & ſuprà oſtenſum eſt, & paſſim omnes conſentiunt, præſertim Abul. & id requirit, vt mihi quidem videtur, Hebraica dialectus, in qua vox, Beniamin, diſſoluta eſt in duas, priore conuerſa in Latinum, altera in natiuo idiomate retenta. Itaque nunquam aliquis dicitur in Scriptura filius Iemini, niſi in tribu Beniamin, & in omni genealogia vltimus ponitur, quaſi caput & author ipſius tribus. Fuit autem ætate iuuenis, vt vult Ioſephus, quod videtur ex principatus diuturnitate non malè colligere; vir generoſus & fortis, &, vt idem ait, ad quoduis egregium facinus, & animo, & vtraque manu ex æquo promptus, vt vertit Gelenius, vbi Græco legitur, τῇ χειρῶν τὴν ἀριστερὰν ἀμείνων, καὶ ἀπ' ἐκείνης τὴν πᾶσαν ἰσχὺν ἔχων, id eſt, *manu ſiniſtra melior, & ab illa vim omnem habens.* Quod valet ad tollendam dubitationem, ſi quis fortè miraretur manu ſiniſtra tam validum ictum, & lethalem infligi potuiſſe. Commodum etiam fuit, vt ea manus percuteret, quæ minus obſeruabatur, & inde vulnus inferretur, vnde minus timebatur inferendum. Verùm hac de re pluribus ſuperius actum eſt, pluráque apud Serarium noſtrum leges [1]. Hîc ergo Aod à Deo electus eſt ad populi ſalutem, vtrúmne diuino oraculo, vt Moſes & Ioſue, an monitu Angelico, vt Gedeon & Sanſon; aut ex Vrim & Thummim Abiſue Pontificis, nemo quod ſciam prodidit.

q. 17. in c. 3. בן־הימיני

1. Reg. 9. 1. Eſth. 2. 5.

Eius fortitudo, dexteritas.

Mund. 1618. Num. 59 & 60.

1. ℣. in 2. Iudice num. 5. an 1. Aodi, ab initio.

De tempore iam ex dictis conſtat, videri hoc vigeſimo nono à morte Othonielis anno Eglonis mortem contigiſſe; quia vltra octodecim, quos ponit Scriptura, decem alios probabiliter adiungendos oſtendimus. Si quis malit octo & viginti, vt ipſo decimo octauo finita fuerit ſeruitus, non præfractius contenderem; poſſunt enim anni, vel exacti ſumi, vel exeuntes. Æſtate autem rem geſtam fuiſſe ſatis ſignificat Scriptura, quæ tyrannum in æſtiuo cœnaculo, ſiue cubiculo collocat, refrigerij, vt eſt in Hebræo. Idque diſertè Ioſephus affirmat. *Erat autem æſtas*, inquit, *& diei medium, quo remiſſius agebatur cuſtodia.* Rabbini etiam menſem quartum aſſignant, vocabulo Tammuz. Ex quo etiam intelligi poteſt reliquo anno, temporis ſatis fuiſſe ad victoriam integrè cum libertate obtinendam. IV. *Ratio temporis.*

Apud Serar.

Modvs deinceps ſequitur, *Miſerunt*, inquit Scriptura, *filij Iſraël per illum munera Eglon Regi Moab* [2]. Solebant videlicet Iſraëlitæ muneribus redimere vexationem tyranni, & optimatum eius, vt illi apud Poëtam, non tantùm V. *Munera cædi aditum muniebant.*

2. ℣.

Æn. 7. Gen. 32. 20.

-----delectos ordine ab omni
Centum oratores auguſta ad mœnia Regis
Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes. Sed addit,
Donáque ferre viro, pacémque expoſcere Teucris.

Et licet Scriptura factum, id ſæpius non ſignificet; id tamen Ioſephus affirmat; indéque natam inter Regem & Aod, eiúſque optimates familiaritatem. *Is*, inquit, *in familiaritatem Eglonis ſe inſinuauit, crebris muneribus hominem ſibi concilians, & eo nomine amicis etiam regiis gratus.* Mauult Serarius bellicæ virtutis laudem armorum exercitationem, virium corporearum præſtantiam, animíque alacritatem, ei adfamam, beneuolentiam, & aliquam in aula familiaritatem aditum pateféciſſe. Eſt enim virtus etiam in hoſte amabilis. Sed munera etiam, quæ amoris, beneuo-

lentiæ, liberalitatis testimonia sunt in munerante; in eo autem qui recipit, dignitatis, excellentiæ, amabilitatis, animos valdè conciliant, atque adeo offensos *placant hominésque, Deóque.*

VI. *Quæ essent illa munera.*

QVÆ fuerint hæc munera non liquet. Lyranus interpretatur tributum, sic enim appellatur aliquando. Itáque sentit Abulens. Sed addit etiam videri posse dona gratuita, ad Regis gratiam demerendam. Vt vt sit, totius certè populi nomine missa & delata fuisse, docent illa verba, *Miserunt filij Israël per illum munera:* licet ea priuata ipsius Aodi fuisse Iosephus significet. Sed in eo magis fallitur, quod hæc dona ab eo cum duobus famulis allata dicit, cùm Hebraicè habeatur, *& dimisit populum, qui detulerat munus;* quomodo populus de duobus famulis dici potest? Sed nec famuli, dominorum socij dici solent, quo nomine in vulgata editione appellantur. Rectius ergo dixerimus, honorificam ab Israëlitis instructam fuisse legationem: quantum quidem illorum temporum conditio ferre potuit; quorum aliqui, honorarij socij essent Aodi, alij autem, quasi famuli munera ipsa portarent, sicque Iosephum Scripturæ conciliare possumus. Fuerint autem ipsa munera fortasse, qualia Iacob deferri iussit ad Prorege Ægypti, pretiosi aliqui, aut peregrini terræ fructus. Vel ingeniosa quæpiam, aut visenda artificum nobiliorum opera. 3. Reg 10. 25 2. Paral 9. 24. Abul q 17 in c. 3. Gen. 43. 11

VII. *Quod iussu Aodo Eglonem interficiendi.*

EX eo autem quod publico nomine & munera, & legatio instructa est, videtur etiam non vnius tantùm Aodi intentionem fuisse occidendi tyrannum Moabiticum, sed eorum quoque, qui legationem & munera miserunt: nec apparet vsquam cuius alterius rei causa missa fuerint. Sicque cædem hanc fuisse non priuati consilij, sed publici optimatum, & capitum populi totius agnoscere possumus; quorum è numero etiam ipsum Aodum fuisse nihil prohibet, & ex communi eorum consensu omnia fuisse ab ipso composita. Itaque Azor, *Non occidit,* inquit, *Aod Eglon Regem, vt priuatus ciuis, sed authoritate publica, vt electus à Deo, & missus a populo ad illum interimendum.* Qui non populi Rector, sed hostis esset, vt ait D. Thomas, in lib. de regimine principis & Abul. Electum autem à Deo fuisse, non solùm illud probat, *Clamauerunt ad Dominum, qui suscitauit eis Saluatorem vocabulo Aod,* quæ salus ab huius hostis interitu pendebat. *Intelligendum est,* ait Aug. *hoc illi Deum vt faceret præcepisse, qui eum populo suo excitauerat Saluatorem, sicut illis temporibus talia fieri diuinitus oportebat.* Sed probat etiã totius negotij suscepti difficultas, quam superare, nisi Deo dirigente, & speciali auxilio protegente, nulla ratione potuisset, vt fusè docet Abul. Ex quibus intelligitur scelestum plane, prorsúsque nefarium esse sicariorum quorundam furorem, qui non Reipub. hostes, ac perduelles, sed legitimos principes, populique patres amantissimos, non Dei iussu, & electione, sed malo Dæmone instigante; non totius populi consensione, sed priuata temeritate, de medio tollere, aut quoquo modo violare fanatici moliuntur. t. 1. l. 11. c. 4 l. 1. c. 6. q 16 in c. 3. q. 10. in Iud. q 27.

VIII. *Quæ forma gladij.*

HVNC itaque hostem cum Aod propositum haberet interficere, *fecit sibi gladium ancipitem,* geminæ scilicet aciei; Septuag. vocant, δίστομον. *Habentem in medio capulum,* quæ verba vel ab Hebræis, Græcísque codicibus excidere, vel ab Hieronymo explicandi causa adiecta sunt: cùm autem capulus in medio non soleat poni, sed in longitudinis extremo, id sic intelligi potest, vt ait Serar. vt fuerit gladius iste vna ex parte latior, & in latitudinis huius medio fuerit capulus, licet in longitudinis extremo, vti alias esse consueuit. Et forte interpres duo ora, quasi duos gladios intellexit, in eiusdem laminæ longitudine, quibus vnicum in medio manubrium deseruiret, eoque modo intellexit Abul. Fuit autem hic gladius, *longitudinis palmæ manus:* aut, vt Hebræi habent, cubiti. Sed Hebræum textum Latino conciliant Septuag. dum non dicunt, παλαιστῆς τὸ μῆκος, id est palmi minoris qui est quatuor digitorum, sed σπιθαμῆς, quod est spatium quo extendi potest expansa manus, à summo pollice, vsque ad extremum digitum auricularem, quæ longitudo, minori cubito ferè respondet. Est enim maior cubitus, sesquipedalis; extensio scilicet, quæ ab angulo inflexionis brachij, vsque ad postremos digitos protenditur, minor autem, ad initium vsque manus, & brachij finem. in Aod. num. 6. q. 18.

IX. *Dimittit Aod ac prosequitur socios.*

HOC ergo gladio *accinctus est* Aod *subter sagum in dextro femore.* Sic enim necesse erat, vt à sinistra extraheretur; in quo illud commodè accidebat, vt minus obseruaretur, dum & alieno, atque insolito loco penderet, & veste tegeretur. v. 16.

Obtulitque munera Eglon. Erat autem Eglon crassus nimis, & obeso corpore; præstruitur causa relicti mox in vulnere gladij [3]. *Cumque obtulisset ei munera prosecutus est socios, qui cum eo venerant.* Dimisit videlicet, & quasi cum eis abiturus, eos subsecutus est, solúsque postea rediit, nullum vt aliis crearet periculum, solus pro communi salute & libertate in discrimen traderet sese, solus tāti facinoris laude frueretur, de se solo imminenti morti subducēdo sollicitus esset, totam fiduciam non in sociis, sed in Deo, dextráque reponeret. Hanc dimissionem prętetiit Iosephus, (Fabul.) & pro ea confabulationes induxit. *Iuuenis*, inquit, *oblatis Eglonis muneribus, qui tum in æstiuo quodam cubiculo morabatur, confabulari cum eo cœpit.* Fabulæ. Constat enim prosecutum esse populum, quem à se dimittebat; quandoquidem mox reuersus dicitur in Hebræo, Græco, Latinóque.

X. *Rediítque ad facinus.*

(c. 4. 19. 20.) Prosecvtvs autem est vsque in Galgala, quæ in agro Ierichuntino fuisse, ex lib. Iosue notum est, Iordanem versus, vt parati essent in omnem euentum vada Iordanis occupare, siue ad capiendam, siue ad impediendam fugam. Notatur autem in Galgalis fuisse Idola, vnde reuertebatur Aod, vt suspicionem faceret se ibi diuinitus monitum, atque iussum aliquid ad regem referre. Ideóque reuersus *dixit ad regem, Verbum secretum habeo ad te, ô Rex. At ille imperauit silentium*; tacere nimirum ipsum iussit tantisper, dum adstantes egressi essent foras. Quamuis Iosephus dicat Regem famulitium ablegauisse, vt familiariter colloqueretur cum Aod. (hist. schol. habet idem somnium.) Cùm autem pro verbo Dei, somnium, cuius nullum est hoc loco vestigium, promittat, nonne meritò somniasse videatur? quamuis enim non erat absurdum Dei oracula dormientibus reuelari, erat tamen absurdum Aodem, cùm primum ad Regem venit, id somnium non reuelasse, nec satis probabile, eum ex quo abierat dormisse, ac reuelationem accepisse. *Egressísque omnibus, qui circa eum erant, ingressus*, id est progressus est ad solium eius, in quo adipe grauatus, & onustus carnibus, *sedebat in æstiuo cœnaculo solus.*

XI. *Quod & perpetrat.*

Dixitqve *verbum Dei habeo ad te*; volebat videlicet vt staret, sicque se magis alto, ac lethali vulneri opportunum præberet. Ideo diuinitus se monitum ait quippiam ad eum referre. Ille ad diuinum oraculum maiori reuerentia excipiendum, (Num. 23. 17) *Statim surrexit de throno.* Sic iussus est Rex Balac stare ad audiendum verbum Domini. *Extenditque Aod sinistram manum, & tulit sicam de dextero femore suo, infixitque eam in ventre eius tam validè, vt capulus sequeretur ferrum in vulnere, ac pinguissimo adipe stringeretur.* Latitudo videlicet laminæ tam latum fecit vulnus, vt etiam capulo ipsi aditus intra viscera pateret, & tota sica in miseri abdomine sepeliretur. Vnde *nec eduxit gladium, sed ita vt percusserat reliquit in corpore, statimque per secreta naturæ alui stercora proruperunt.* In repentini timoris indicium, facultatem retinentem laxantis, vt in suspendiosis docet experientia. (q. 23. inc. 3.) Vide Abulensem hoc loco. Id autem à Septuaginta omissum fuit, & à Iosepho [4].

XII. *Et clam euadit.*

Nvlla hic clamoris est mentio, Deo ita prouidente, vt facilius elaberetur Aod; qui *clausis diligentissimè ostiis cœnaculi, & obfirmatis sera, per posticum egressus est. Seruíque regis ingressi*, in anterius scilicet cubiculum, vel vestibulum, *viderunt clausas fores cœnaculi.* Itaque intelligitur Regis aulicos & administros, non solùm cœnaculo in quo rex erat, egressos, sed anterius etiam cubiculum, longius recedendo vacuasse, Deo vt dixi ita disponente, vt tanto minus, aut strepitus, aut clamor, si quis contingeret, sentiretur foris. Post aliquod igitur tempus reuersi, cùm viderent clausas, obseratásque fores cœnaculi, dixerunt, *Forsitan purgat aluum in æstiuo cubiculo: expectantésque diu donec erubescerent*, de tam diuturna in illo opere mora, *& videntes quod nullus aperiret*, neque Rex, neque Aod, quos simul putabant intus esse, *tulerunt clauem.* Sera enim erat huiusmodi, quæ intus ita claudi posset, vt absque claui foris aperiri non posset, vt notauit Abulensis, & Serarius. (q. 25.) *Et aperientes inuenerunt dominum suum in terra iacentem mortuum.*

XIII. *Conuocat Israëlitas.*

Qvid stuporis in eo spectaculo, quid clamoris atque turbarum contigerit Scriptura leuiter attigit, cùm ait Aod effugisse dum illi turbarentur, quo modo habent etiam Septuaginta. At Hebræi habent, dum illi tardarent, aut cunctarentur, vtrúmque verum est. Cœpit fugere dum illi expectant, & cùm illi clade cognita turbarentur Aod periculi aleam euaserat, & pertransierat locum idolorum, Galgala scilicet, vnde reuersus fuerat. Locum idolorum, siue γλυπτῶν, vt

Digitized by Google

habent Septuaginta: plerique in Hebræo interpretantur lapidicinas, vnde scilicet eruerentur lapides, ex quibus simulachra fabricarentur. *Venítque in Seirath, & statim insonuit buccina in monte Effraim.* Erat scilicet Seirath locus aliquis in hoc monte & tribu Effraim: quidam tamen, vt vocem appellatiuam, condensum saltum interpretantur; quales in plerísque montibus reperiuntur. Eodem pertinet notatio montis Seir in Idumæa.

Sculptilium

שעירה

XIV. *Et ad bellum ducit. Delétque Moabitas.*

QVONIAM verò non satis erat truncatum esse inimicorum caput, nisi corpus ipsum interiret; & tempus atque occasio perquam idonea erat & opportuna, dum tam inopinato casu apud hostes turbata erãt omnia, & castra sine duce confusa, vt in nece Holofernis, statim ad arma Israëlitas increpante buccina conuocauit. Et concurrente vndique multitudine narrat Aod, quod à se facinus patratum sit, & quid porrò fieri oporteat, ad excutiendum iugum Moabiticæ seruitutis. Ducem se offert, & primus in fronte graditur; Et, *Sequimini*, inquit, *me; tradidit enim Dominus inimicos nostros Moabitas in manus nostras. Descenderúntque post eum, & occupauerunt vada Iordanis, quæ transmittunt in Moab, & non dimiserunt transire quenquam, sed percusserunt Moabitas in tempore illo, circiter decem millia, omnes robustos, & fortes viros.* Nullus eorum euadere potuit, nimirum quia dispersi fugiebant, & quantum his animi ducis interitu detractum fuerat, tantùm diuinitus Israëlitis adiectum.

XV. *Nec transit in Moabitidem.*

NEC tam mirum videtur neminem euadere potuisse, quam non fuisse tunc Israëlitis tantùm vel animi, vel iudicij, vt victoriam prosequerentur: & infestis armis, aut statim, aut quamprimum Moabitidem peterent, eámque vel occuparent, vicémque seruitutis rependerent, vel ferro flammáque délerent: quod factum fuisse dicit Genebrardus, cùm Scriptura non deletos, sed humiliatos dicat Moabitas. Nisi fortè Dominus eos iterum ab oppugnandis Moabitis reuocauit; & vltra Iordanem in hostes sæuire prohibuit, voluitque conseruari virgas, quibus Hebræorum scelera castigarentur. An fortè ipsi præ ignaui otij desiderio, arma quamprimum deponere maluerunt? Eum tamen virum cuius beneficio libertatem consecuti fuerant, cuius auspiciis arma cœperant, & ducem in bello secuti hostem profligauerant, etiam iudicem reliquo ipsius vitæ tempore, Deo, vt credere par est, authore retinuerunt. Sed priusquam ea tempora percurramus, num aliquid ex Iosepho addere præterea historiæ possimus, videndum est.

Deut 2.18.

vide Abul. q. 29. & 30

XVI. *Eadem historia ex Iosepho.*

SEDEBAT, inquit, *in sella, & Iodes verebatur ne fallente ictu plagam non satis lethalem inferret, iubet igitur eum surgere.* Nimium fortasse familiariter, virum non solùm ventriosum, sed etiam Regem, homo plebeius, si sibi ipse fabricatus est pugionem, vt Serarius non malè suspicatur, certè seruiens seruitutem; & Scriptura sponte Regem surrexisse significat. Sed pergit, *Dicens habere se somnium, quod ex Dei mandato Regi sit indicandum: cúmque ille audiendi cupidus alacriter assurrexisset, Iodes inflicto in cor pugione, & relicto in vulnere exiuit clausis prius foribus. Regij famuli interim quiescebant, dormire eum putantes. Iodes verò Ierichuntiis re clam indicata, authorem se illis libertatis vindicandæ præbuit. Illi verò libenter hæc accipientes, & ipsi confestim arma capiebant, & cornicines per totam eam regionem dimittebant. Sic enim illic multitudinem conuocari mos erat. Eglonis autem domesticos diu latuit quod acciderat. Sed cùm iam aduesperasceret, veriti ne quid noui homini accidisset, ingressi sunt in cubiculum: cúmque mortuum inuenissent, hærebant inopes consilij: & priusquam satellitium conglobaretur, Israelitarum turba superuenit. Ex his pars in vestigio confodiuntur, pars alia, circiter millia decem, fuga Moabiticam regionem petunt. Eos Israelitæ praeoccupato Iordanis transitu, in fuga intercipiebant, maximè circa ipsa vada, ita vt ne vnus quidem incolumis euaderet.*

[illegible]

in 2. Iud. num. 6.

XVII. *Quid habeat animaduertendum.*

ATQVE ita Hebræi Moabiticum imperium excusserunt, quod Scriptura dicit, *Humiliatum fuisse Moab in die illo sub manu Israel.* Cùm enim vna die & Regem, & primarios quosque viros, atque fortissimos qui ei assistebant, ipsúmque robur exercitus amisissent, humiles facti sunt, & infirmi ad resistendum; nedum ad inuadendum audaces. Verùm mirum est Iosephum maluisse dicere inflictum esse pugionem in cor regis, quàm cum Scriptura, in ventrem eius; licet vulnus ex ventre in cor peruenire potuerit, cùm sica in visceribus immersa remanserit: sed hoc ipsum rectius dictum quàm à Genebrardo, sicam in femur defixam fuisse,

Digitized by Google

Scriptura linguis omnibus reclamante. Illud autem nonnullam excusationem videtur habere, quod dicere maluerit existimatum à famulis Regem dormire, quàm, vt habet textus, aluum purgare, quod satius erat fortassis omittere, cùm tam multis aliis, magna cum licentia præteritis; aut pro reuerentia sacris codicibus debita, & historica fide, simpliciter referre, quàm mutare. & iudicium proprium, authoris Scripturæ iudicio anteferre.

DISCEDIT rursum à Scriptura, cùm ait rem Ierichuntinis clam indicatam; cùm hæc dicat rem enunciatam in Seirath, in monte, & tribu Ephraim: cùm Iericho esset in tribu Beniamin. Significat etiam Iosephus Aodum apud Ierichuntios substitisse, ibíque exercitum coëgisse: cùm ex monte Ephraim descenderint cum eo filij Israël, ipso in frõte gradiente. Illud autem probabiliter admodum narrat, quod refert primum Israëlitarum impetum factum esse in eum locum, in quo Rex fuerat interfectus, vbi firmissimum Moabitarum præsidium. Vbi eo temporis articulo omnia confusa erant & perturbata: & prouidendum erat ne sedata perturbatione, conscia virtus reuiresceret, electóque in præsentem necessitatem principe, is seditionem comprimeret, fierentque Israëlitis nouissima peiora prioribus. Illud etiam rationi consentaneum est quod de Aodo subdit. *Iode autem huius felicitatis authori is honor consensu multitudinis est habitus, vt confestim princeps declaratus sit*, hoc ipso scilicet anno, quo victoria obtenta est. XVIII. *In vtrámque parte.*

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2669.

1.N.III. ORIGENES certè non solùm ambidexterum vocat, sed super eo eleganter etiam philosophatur. *Ecce*, inquit, *qualis est iste, qui suscitatur ad saluandum Israel. Nihil habet in se sinistrum, sed vtrámque manum dexteram habet. Dignus verò populi princeps, & Ecclesiæ iudex, quia nihil agat sinistrum, cuius quod agit dextera, nesciat sinistra sua. In vtrâque parte dexter est, in fide dexter, in actibus dexter, nihil habet de illis qui collocantur à sinistris.* Et mox latiùs in spiritali intelligentia excurrens, ait sanctos omnes ambidextros dicendos: omnes improbos ambisinistros, *totum enim quod agunt sinistrum est*, inquit, *totum peruersum, totum igni æterno, cum iis qui à sinistris sunt, deputatum.*

2.N.V. Eglon Hebræis interpretatur vitulus, Moabitica ne sit ea vox, an Hebræa, vt hoc illi nomen in contumeliam ab Hebręis datum fuerit, non facilè dixerim. Coniectura nõ deest, ex sagina illa, quam Scriptura in eo celebrat ita nuncupatum. Vide quæ suprà diximus de Cusan Rasataim.

3.N.IX. De pinguedine consentiunt Hebræa, & Chaldæa Latinis, at Græca iis repugnare videntur, in quibus ἀστεῖος dicitur, quod vrbanum potiùs, aut gratiosum significat. Suspicatur Serarius eam vocem deductam à στέαρ inusitata quadam formatione, & significatione. In antiqua versione Italica, quam habet D. August. pro crasso aut pingui, legebatur exilis, per antiphrasim, vt idem sanctus interpretatur, vt notauit Flaminius in versione Septuag. Talem etiam memorat Scriptura sacra Regem Agag Amalecitam, & Exotica Physconem Ægyptium, de quo vide Tertul. de pallio Nu. 79. quem Sardanapalo æquiparat. q.21. 1.Reg.15.32

4.N.XI. De Iosepho agitur mox Nu. 16. & seq. rectè autem Hieronymus, per secreta naturæ explicando adiecit: non enim per vulnus effusa sunt excrementa, vt putauit Vatablus. Nam adipe, & omento conclusum est vulnus, adeò vt sica tota adipe operiretur. Quod autem mox de purganda aluo subditur, in Hebræo, phrasi tegendorum pedum describitur. Quam Tigurina retinuit, & Septuag. Rom. In Basiliensi habetur, *nunquid fortè in sedibus sedet in secessu cubiculi?* μή ποτε πρὸς δίφρους κάθηται, ἐν τῷ ἀποχωρεῖν τοῦ κοιτῶνος.

ANNVS MVNDI 2672. DILVVII 1016. 4. ÆTATIS 209. EXITVS AB ÆGYPTO 129. SANCTVARII IN SILO 83. AODI ET ABISVE PONTIF. 32. BELLEPARIS 27. IMPERII ASSYRIORVM 741.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1381.

I. MAGNO deinceps Scriptura silentio totam Aodi gubernationem contexit, ipsos videlicet annos quinquaginta; qui Eglonis mortem exceperunt, de quibus id tantùm legimus. *Et quieuit terra octoginta annis.* Nimirum comprehensis eo numero iis, qui à morte Othonielis ad Eglonis cædem intercurrerunt. De illa porrò quietis voce, eiúsque in hoc libro vsu, vide quæ vltimo Othonielis anno diximus. Hos tamen annos prout res feret, Exoticis rebus & annis Sabbaticis, ac Iubilæis interpolabimus. Eusebius itaque anno Belleparis 27. hæc scribit. *Secundùm quorundam opinionem hac ætate Phrixus cum Hella sorore fugiens insidias nouercales, visus est per mare vehi, ab ariete velleris aurei. Fuit autem ei nauis parata fugienti, cuius insigne aries erat*, puppi scilicet appictus, vnde illud Num. 7.

Phrixus.

-----Signifera sub puppe magister.

Nisi fortè is, in vexillo, in puppi volitante, pictus fuit. Pergit. *Porrò Palephatus affirmat arietem vocatum nutritorem eius, per quem liberatus fuit.* Sic Eusebius. Pausanias verò, à patre Athamante fugisse ait Phrixum, & Hellen, qui eos erat immolaturus, summisso à Ioue pueris aurei velleris ariete, quò vecti illi aufugerint. Sed Helle in traiectu Hellesponti in mare deciderit, quod ab ea nomen acceperit, Phrixus autem in Colchidem incolumis peruenerit. Ibique Æetæ filiam vxorem duxerit, arietem Ioui immolarit, vellus aureum in tholo templi suspenderit, Iasonis prædam, & Argonautarum futurum. In Bœoticis. l. 9. p. 308. & 309. Diodor. l. 4. c. 4.

II. Epimythiū. EA porrò fabula videtur Dæmon historiam Abrahami adumbrare voluisse, ne quid minùs Ethnici, quàm Israëlitæ iactare possent. Abrahamo Patriarchæ respondet Athamas Rex Thebanus, quorum vtérque prolem innocentem sacrificare parat; sed diuina iussio in odium nouercale, parentis obedientia in furorem commutatur. Isaaco respondet Phrixus & Helle. Arieti, Aries, & vtérque filium morte sua liberat, vtérque immolatur Deo. Vnius deinceps vellus, alterius cornua apud posteros celebrata, Hebræi enim prima die mensis Tisri in memoriam liberati Isaaci ab immolatione, festum clangoris obseruabant, quò iugiter cornibus perstrepebant, vt alibi dictum est. Moses an. 81. num.

ANNVS MVNDI 2674. DILVVII 1018. 4. ÆTATIS 211. EXITVS AB ÆGYPTO 131. SANCTVARII IN SILO 85. AODI ET ABISVE PONTIFICIS 34. BELLEPARIS 29. IMPERII ASSYRIORVM 743.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1379.

An. Sabbaticus 13. EST hîc annus Sabbaticus ordine, numeróque decimus tertius. 40 13
Quod clarè ex anno exitus ab Ægypto demonstratur. Nam si ad an- 91 7
nos quadraginta solitariæ peregrinationis, addideris 91. qui nume- 131 91
rus existit ex decies & ter multiplicatis efficies 131. Eodem modo si
ex annis quartæ ætatis, qui sunt anni ab ortu Mosis, sustuleris 120. 7.
annos vitæ eiusdem, reliqui erunt vnus & nonaginta anni, qui curriculum se-

2583 + 91 = 2674

ptem Sabbaticorum annorum explent. Idem ex mundi annis colliges. Cum enim mortuus sit Moses anno mundi 2583. si illis adieceris 91. conficies annos 2674. quos initio huius indicis vides. Quę obiter lectori demonstrare volumus, vt constantem annorum cursum, sibique exactè congruentem agnoscat. Idem enim etiam ex annis Diluuij, Assyriorum, & Christi Domini æquè probari potest. Est autem probabile hunc annum recens à seruitute liberatis Iudæis obseruatum ex lege fuisse. Sed progrediamur.

ANNVS MVNDI 2675. DILVVII 1019. 4. ÆTATIS 112. EXITVS AB ÆGYPTO 132. SANCTVARII IN SILO 86. AODI, ET ABISVE PONTIF. 35. BELLEPARIS 30. ET VLT. IMPERII ASSYRIORVM 744.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1378.

INTERIIT hoc anno Bellepares, seu Balatores; eo enim periodus triginta annorum, qui regno illius ab Eusebio & Ariano assignati sunt, terminatur. Nec mirabitur aut ægrè feret lector, quod inanes penè titulos, vel indices annorum describamus. Nam illi ipsi inanes tituli concursum annorum in multis Epochis oculis exhibent, non sine operæ pretio. Quem concursum laborsit non tenuis diuersis ex locis eruere, atque numerando comprobare. *Obitus Bellepares.*

ANNVS MVNDI 2676. DILVVII 1020. 4. ÆTATIS 113. EXITVS AB ÆGYPTO 133. SANCTVARII IN SILO 87. AODI, ET ABISVE PONTIF. 36. LAMPRIDIS 1. IMPERII ASSYRIORVM 745.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1377.

ADIT hoc anno imperium Asiæ Lamptides, Imperator à Belo vigesimus primus, à Nino vigesimus; tenuitque, si Eusebio credimus, annis duobus supra triginta, sed illi duo anni ab Africano non agno- *Initium Lampridis.*
p. 360. Græ. s. a. p. 132. scuntur, in thesauro temporum, neque à Manethone, si Scaligero fides, qui eius tabulas habet l. 2. cann. Isagog. in eandémque sententiam laudat excerpta quædam barbaro-Latina. Sub huius autem Regis initia contigisse scribit Eusebius, quæ de Progne & Philomela traduntur. In Græco additur *filiabus Pandionis*, qui iam obierat, iuxta Chronicum Eusebij, eiúsque filius Erechtheus, Athenis vigesimum iam regnabat annum. Fabula nota est lippis & tonsoribus: assignatio temporis nihil habet absurdi. Cæterùm hîc est *Et secundi Booz.*
Num. 31. primus annus secundi Booz, vt dicemus anno mun. 2741.

Digitized by Google

ANNVS MVNDI 2681. DILVVII 1025. 4. ÆTATIS 218. EXITVS AB ÆGYPTO 138. SANCTVARII IN IN SILO 92. ABISVE, ET AODI 41. LAMPRIDIS REGIS 6. IMPERII ASSYRIORVM 750.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1372.

Sabbat 14. DECIMVS quartus annus Sabbaticus hunc signat annum, quem etiam credibile est ab Hebræis fuisse seruatum; nondum enim exciderant omnis octodecim illi Eglonis anni. Epochæ porrò Diluuij & Imperij Assyriorum sese mutuò confirmant. Cùm enim hoc imperium post 275. annos à Diluuio cœperit, si hos ipsos annos adieceris iis quos Imperio Assyriorum assignamus, exisset integra summa annorum Dilluuij. Et rursus si eos Diluuio detraxeris, inuenies annos Assyrios. (750 / 275 / 1025)

ANNVS MVNDI 2683. DILVVII 1027. 4. ÆTATIS 220. EXITVS AB ÆGYPTO, ET LEGIS 140. SANCTVARII IN SILO 94. AODI, ET ABISVE PONTIF. 43. LAMPRIDIS 8. IMPERII ASSYRIORVM 752.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1370.

I. *Iubilæus Mosaicus secundus.*

CENTESIMVS & quadragesimus Exitus ab Ægypto, & datæ legis annus, secundus est annus Iubilæus Mosaicus. Cùm enim primus numerari cœperit ab ingressu in Chananitidem, qui fuit primus Iosue, & quadragesimus primus ab Exitu, & anno ab eodem exitu nonagesimo finem acceperit; clarum est secundum hoc anno 140. terminari. Qua de re supra quoque Othonielis anno 33. diximus. Credibile autem est hunc annum toti Hebræorum genti celeberrimum, atque sanctissimum, omnibus pauperibus, obæratis, seruis ancillisque optatissimum hoc tempore obseruatum fuisse, nec memoriam Moabiticæ seruitutis tam citò fuisse obliteratam, & recens malum seruitutis expertos, in seruos vicissim gentis suæ misericordia motos esse, & legem obseruare voluisse, ob quam violatam tam seueras diuturnásq; pœnas pependissent. Viuente præsertim ac florente Aodo principe, ac vindice publicæ libertatis. An autem etiam eo viuo populus ad ingenium redierit, posterius dicemus. (40 / 50 / 50 — 90 / 50 — 40 / 140 — in Schol.)

II. *Bellum de sacris Eleusinus.*

AD hoc tempus refert Eusebius bellum quod sub Eumolpo dicitur gestum. *Venisse Eumolpum istum è Thracia*, inquit Pausanias, *filiumque Neptuni & Chiones fuisse traditum est. De illius sanè parentibus nihil omninò prodidit Homerus, in quadam tamen versuum suorum parte animi præstantem appellat Eumolpum*, & inter Cereris mystas Triptolemo, Diocli, & Celeo patri Triptolemi, qui Cererem hospitio exceperat, connumerat, vt idem notauit in Corinthiacis. De bello verò hæc habet in Atticis, *Commissa inter Eleusinios & Athenienses pugna, hinc Erechtheus Rex, illinc Eumolpi filius Immaradus ceciderunt. Arma inde his conditionibus posita, vt Eleusiny se, suáque cætera omnia in potestatem Atheniensium traderent. Initia ipsi tanquam propria retinerent, ac vt Cereri & Proserpinæ, Eumolpus & Celei filiæ sacra facerent.* Apparet bellum propter sacra, quæ deinceps Eleusinia dicta sunt, conflatum fuisse. Quòd si Erechtheus Rex in eo cecidit, differendum fuit hoc bellum, ab Eusebio, ad annos 23. id est ad finem Regni Erechthei, qui annis 50. regnauit, vt habet ipsemet, qui hoc bellum sub annum eius 27. collocat. Ab hoc Eumolpidæ Athenis dicti, Sacerdotes quidam, sicut ab Ione Xuthi filio Atheniensium Imperatore in hoc bello, Eusebius idem infra anno Sosaris 13. scribit Athenienses dictos Ionas, quod confirmat Harpocration, qui addit vice versa Athenienses ipsum vocasse Apollinem patrium. (in Atti. p. 36 — Hymno in Cererem. p. 57. — Pausan. in Achaicis initio.)

ANNUS MUNDI 2687. DILUVII 1031. 4. ÆTATIS 224. EXITUS AB ÆGYPTO 144. SANCTUARII IN SILO 98. AODI, ET ABISUE PONTIF. 47. LAMPRIDIS 12. IMPERII ASSYRIORUM 756.

ANNUS ANTE CHRISTUM 1366.

NE mirare, lector, tandiu nos Abisue in vita ac Pontificatu retinere. I. Pontificatus Abisue
Nam Genebrardus etiam Phineé patrem eius temporibus Debboræ
Iud. 19. Pontificem fuisse putat. Vidit nimirum à Rabinis quibusdam vitam eius usque ad Iephte, imò etiam usque ad Samsonem propagari. Sed eos induxit in fraudem historia cladis Beniamitica, quæ loco non suo narrata est. Ut autem annos Aodi & Abisue componamus suadet Chronicon Alexandrinum, in quo toto tempore principatus Aod ponitur Pontifex Abisue, qui apud ipsum vocatur Abiud; sed apud eum pauciores anni Aodo tribuuntur, ut paulò pòst dicemus.

CIRCA hunc Lampridis annum duodecimum hæc habet Eusebius in Chronico, Τῆς Δαρδανίας ἐβασίλευσε Τρὼς, καὶ Ἶλος, ἀφ' οὗ Τρῶες, καὶ Τρωαὶ, καὶ ἡ πόλις Ἴλιον. Pro quibus in Latino tantùm habetur. In Dardania regnauit Tros, à quo Troiani nuncupati. Omisit videlicet Hieronymus Ilum, qui cum Troë patre confundi videbatur. Legendum puto ἀφ' ὧν, sicque vertendum. *In Dardania regnauit Tros, & Ilus; à quibus Troes, siue Troiani, & Troas, & ciuitas Ilium.* Utrúmque coniunxit, non quia simul regnarint, nam Eusebius ipse Ili regnum sub Debbora ponit, & hic ἐβασίλευσε singulare est, sed quia id commune habuerunt, ut ab uno prouincia & populus, ab altero ciuitas nomen acciperet. II. *Tros regnat in Dardania.*

ANNUS MUNDI 2688. DILUVII 1032. 4. ÆTATIS 225. EXITUS AB ÆGYPTO 145. SANCTUARII IN SILO 99. AODI, ET ABISUE PONTIF. 48. LAMPRIDIS 13. IMPERII ASSYRIORUM 757.

ANNUS ANTE CHRISTUM 1365.

15
7
105

HIc est annus Sabbaticus decimus quintus. Est enim quintus supra centesimum ab ingressu Iosue in Chananitidem, qui numerus ex septem, quindecies multiplicatis existit; qui annus fortassis etiam obseruatus fuit. Circa eundem notat Eusebius in urbe Pytho Vatem primam Phemonoëm hexametris versibus futura cecinisse narrari. Eam Eustathius Apollinis prophetidem appellat, Pausanias πρόμαντιν, Eusebius χρησμῳδὸν πρώτην, Strabo l. 9. πρώτην Πυθίαν. Clemens tamen Alexandrinus id inuentum tributum fuisse ait Phanotheæ cuidam Icarij uxori, aut Themidi uni Titanidarum, ut notauit Scaliger, qui primùm hexametrum à Phemonoë diuino afflatu hoc refert. I. *Annus Sabbaticus.* *Phemonoë, & initium hexametri carminis.* in Phocens. p. 320.

Συμφέρετε πτερὰ τ' οἰωνοὶ, κηρόν τε μέλισσαι.
Fertis, aues, alas, & apes sua cerea dona.

Pausanias autem, qui ait maxima fuisse nominis celebritate Phemonoën, ut quæ Dei interpres prima fuerit, & prima hexametrum decantarit; addit etiam communem hominum opinionem, priscæ memoriæ auctoritatem secutam, solas agnoscere mulieres oraculorum interpretes: refert tamen indigenam quandam mulierem Bœo nomine, quę Delphis hymno composito celebret Olenem quendam hyperboreum, τοῦτον δὲ καὶ μαντεύσασθαι πρῶτον, καὶ ᾆσαι πρῶτον τὸ ἑξάμετρον. *Hunc & primùm vaticinatum esse, & primum hexametrum cecinisse.* Sed id de Gręcia, & Delphis

intelligendum est, præsertim si Sibyllæ etiam tempore Diluuij cœperunt; quarum plurima hexametra apud Augustinum & Lactantium circunferuntur. Vide eundem libris de falsa religione, & de Ira Dei. Et illum passim in libris de Ciuitate Dei. l. 1. c. 6. c. 22. & 23.

ANNVS MVNDI 2692. DILVVII 1036. 4. ÆTATIS 129. EXITVS AB ÆGYPTO 149. SANCTVARII 103. AODI, ET ABISVE PONTIF. 52. LAMPRIDIS REGIS 17. IMPERII ASSYRIORVM 761.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1361.

Ganymedes. AD 17. Lampridis refert Eusebius raptum Ganymedem. Raptor fuit Tantalus qui in Phrygia regnabat hoc tempore; præda fuit Ganymedes filius Trois, frater Ili, causa insanus amor, effectus bellum quod inter vtrúnque principem exarsit. Sed Poëtæ rem deprauarunt, qui Tantalum in Iouem commutarũt, & quidem factum aquilam, propter rapinæ celeritatem, cùm in naui, qua auectus est, insigne esset aquila, vt scribit Epiphanius. l. 5. p. 173. Idque vt Ioui esset à poculis; nec videtur vnquam restitutus, cùm Pausanias ex Homero scribat pro eo equos Troi patri datos. Huius historiæ scriptorem laudat Eusebius Didymum in historia peregrina, & Phanoclem Poëtam, quem Scaliger negat à Paulo Orosio, atque adeo ab Eusebio vnquam lectum. Cuius tamen ipsemet verba ex Strobæo refert. Vnde obsecro nouit vtrique ignotum autorem, quem Strobæus legerit atque descripserit? Num. 654.

ANNVS MVNDI 2695. ET 96. DILVVII 1039. ET 40. 4. ÆTAT. 132. ET 33. EXITVS 152. ET 53. SANCTVARII IN SILO 106. ET 7. AODI, ET ABISVE 55. ET 56. LAMPRIDIS 20. ET 21. IMP. ASSYR. 764. ET 65.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1358. ET 57.

I. 16. Sabbaticus. HORVM annorum prior est decimus sextus Sabbaticus. Posterior est Aodi vltimus, si qua fides Chronico Alexandrino, tam in thesauro temporum, in libello qui inscribitur Ἐπιτομὴ χρόνων ἀπὸ Ἀδὰμ, &c. quam in versione & editione Raderi nostri. p. 235. p. 183. & seq. Reliquos enim ad Aodi octogesimum tribuit Semegar, quem Scriptura vocat Samgar, Septuaginta Samegar. Iosephus videtur abiisse multò longiùs; l. 5. c. 5. vocauit enim Sariagrum, aut potiùs Σάμαγρον, (μ enim in ι & ι diuisum fuit. Samgar. Sic autem habet, *Post mortem Iudicis* (Aodi) *Semegar filius eius populum filiorum Israël iudicauit* annis 24. Quibus addit Bocci fuisse summum pontificem. Sed his multa repugnare videntur; primùm, quia Samgar dicitur filius Anath. Non filius Aod. Deinde quia Samgari vix vnum annum Hebræi tribuunt, & Seder Olam ait Samgar extremis diebus Aodi viguisse, vel vt vertit Serarius, in fine dierum eius. c. 12. Tertiò quia Scriptura tempus principatus eius omittit, & immediatè à morte Aodi seruitutem alteram sub rege Iabin pertexit, quod nunquam factura esset si 4. & viginti annis populum gubernasset, & aliquid è publica re egisset. Adde quod non admodum proba est Scriptoris huius Chronologia, qui annos seruitutum, ab suorum Iudicum temporibus seponat. ius Iud. 41.

Digitized by Google

Si quis tamen mitius velit cum hoc Scriptore agere, dicet Aodum longa senectute fatiscentem, curam Reipublicæ in filium, aut hominem quem filij loco haberet, transtulisse. Scripturam tamen totum tempus patri tribuere voluisse, quod eius filius vicarium potius Iudicis ageret, quàm Iudicem. Nec obstare quod dicatur filius Anath non Aod: forte enim vnius natura filius fuit, alterius adoptione vel affinitate; id enim in Scriptura non est nouum. Hebræorum sententiam de annis eius, non esse regulam veritatis, vt ab ea discedere non liceat; Scripturam autem omittere annos eius, quia in annis Aodi inclusi fuerint, eius tamen præclarum facinus omittere noluisse. Denique plerósque alios seponere annos Iudicum ab annis seruitutum, & in iis etiam Iosephum ipsum, qui ab exitu ex Ægypto, vsque ad fundatorem templi, colligit annos quingẽtos & nonaginta duos. Verùm cùm hic author obstruat aditũ defensioni nostræ, hoc ipso quod dicit, Samgarẽ gubernasse populum post mortem Aodi annis 24. eum missum facere necesse est: verùm de hoc Samgare iterum dicendum erit inferius. Possumus tamen eius Scriptoris sententiam in Pontificis mutatione complecti. Id enim cæterorum successioni consentaneum est, & nihil habet absurdi.

II. An Sãgar fuerit Iudex. — l. 8. ant. c. 1. — an. Aodi vlt. n. 3. & seq.

ANNVS MVNDI 2700. DILVVII 1044 4. ÆTATIS 237. EXITVS EX ÆGYPTO 157. SANCTVARII IN SILO 111. AODI 60. BOCCI PONTIFICIS 4. LAMPRIDIS 25. IMPERII ASSYRIORVM 769.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1353.

Mvndanvs Iubilæus quartus & quinquagesimus in hunc annum incidit; circa quem Isthmicorum ludorum contigit institutio, iuxta Eusebij Chronicon, qui in anno Lampridis 24. ponit τὰ κτ' φέλξοι, ἐ Μελικέρτῃ: & addit, ἀφ' οὗ τὰ Ἴσθμια. id est sub quo, aut potius de quo, vel in cuius honorem instituta sunt Isthmia. Cùm enim Athamas, vt scribit Pausanias in Atticis, in vxorem & liberos fureret, Ino, sic enim vocabatur vxor, cum Melicerte natu minore filio, de saxo, quam Moluridem petram appellant, in mare se præcipitem dedit, & puer quidem à delphino cùm exceptus esset, & in Corinthiorum Isthmo expositus; mutato nomine ex Melicerta Deus Palæmon factus est, sicut Ino Leucothea. Illi autem cùm alij honores habiti, tum verò Isthmici ludi decreti, ab Isthmo, in quo diuinitus erat expositus, appellati. A Sisypho autẽ institutos scribit in corinthiacis. De Isthmo enim agens; *fuit*, inquit, *hoc ipso in loco & Melicertæ ara. Eo enim à Delphino euectũ puerũ memorãt, quẽ cùm offendisset expositum Sisyphus, & humarit in Isthmo, & Isthmicos in eius honorẽ ludos instituerit.* Sic ipse.

I. Iubilæus 54. Isthmicorũ institutio, causa. — l. 1. extremo — *Author Sisyphus.* — l. 2. init.

Eam tamen institutionẽ alij Glauco, qui pater Bellerophontis fuit, filius Sisyphi, tribuunt, in quibus Clemẽs Alexandr. qui ait à rapto Ganymede ad Persei expeditionẽ, quando Glaucius Isthmia statuit propter Melicertã, annos 15. intercessisse, quod non exactè conuenit cum Eusebij Chronologia, in qua 8. tantùm reperiuntur. Ea noctu celebrata scribit Plutarchus in Theseo, quem vult etiam Isthmia in honorẽ Neptuni, qui in eodem Isthmo templum habuit celebrasse, originẽ illorum, vt ait Pontacus, Poëtæ quidam referunt in Nereidas, quæ cùm aliquando Sisypho chorum ducentes apparuissent, iusserunt vt Isthmios hosce ludos in Palæmonis gratiam atque honorem institueret: qui cùm aliquandiu intermissi essent propter prædonum incursiones, iis sublatis à Theseo sunt instaurati. Idque ex Pausania confirmari potest, qui ait in prima Isthmi fronte locum esse vbi Sinis Latro curuatis ad terram diuersarum pinorum ramis, quos pugnando vicisset, ad eos arctis vtrimque vinculis alligabat, vt cùm in suam naturam arbores rediissent, miserabilem illi in modum discerperentur: quo ipse postea supplicij genere à Theseo affectus est. idemque postea in sanctos Christi Martyres transfusum atq; propagatum. Propter vicinitatem autem pinorũ ne longius corona peteretur, athletæ victores pinu coronabantur, vt est in Epigram. Græcis.

II. Aut Glaucus eius filius. — l. 1. Strom. p. 145. 19. Græc. — *Theseus instaurator.* — in Euseb. — init.

ANNVS MVNDI 2702. DILVVII 1046 4. ÆTATIS 239.
EXITVS AB ÆGYPTO 159. SANCTVARII IN SILO 113.
Aodi Ivd. 62. Bocci Pont. 6. Lampridis 27.
Imperii Assyriorvm 771

ANNVS ANTE CHRISTVM 1351.

17. Sabbat. Sabbaticvs est hic annus, numero, atque ordine decimus septimus; est quippè 119. ab ingressu in Chananitidem, qui numerus septenario diuisus, producit 17. annorum hebdomadas, quarum singulæ anno Sabbatico terminantur. Hic autem silet tam sacra quàm profana historia.

ANNVS MVNDI 2707. DILVVII 1051. 4. ÆTATIS 244.
EXITVS AB ÆGYPTO 164. SANCTVARII IN SILO 118.
Aodi Ivd. 67. Bocci Pontif. 11. Lampridis 32. et vlt. Imp. Assyr. 776.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1346.

Concluditur hoc anno Lampridis Regis Assyriorum vigesimi primi, vitæ, regnique periodus. Clauditur & Erechthei Atheniensium Regis sexti Pandionis filij; est enim apud Eusebium hic annus regni eius quinquagesimus, & vltimus.

ANNVS MVNDI 2708. DILVVII 1052. 4. ÆTATIS 245.
EXITVS AB ÆGYPTO ET LEGIS 165. SANCTVARII IN Silo 119. Aodi 68. Bocci Pontif. 12. Sosaris Regis 1. Imperii Assyriorvm 777.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1345.

Sosares & Cecrops. Dvo reges inaugurantur hoc anno, Sosares apud Assyrios ordine vigesimus secundus, & apud Athenienses Cecrops eius nominis secundus, & ordine septimus. Ille ad annos viginti, iste ad duplo plures. Sic Eusebius in Chronico, & Africanus, qui tamen Atheniensium annos non numerat. Est autem hic annus regni Atheniensium 210. tot enim ab anno Mosis 35. quo cœpit primus Atheniensiũ Rex Cecrops imperare, euoluti sunt, iuxta eiusdem Eusebij Chronologiam, quam hoc loco sequimur. *a in Thes. temp.*

ANNVS MVNDI 209. DILVVII 1053. 4. ÆTATIS 246.
EXITVS AB ÆGYPTO 166. SANCTVARII IN SILO 120.
Aodi 69. Bocci Pontificis 13. Sosaris 2.
Imp. Assyr. 778.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1344.

An. Sabbat. 18. Iterata Israëlitarũ idololatria. Adest decimus octauus annus sabbaticus: quem arbitror minimè ab Hebræis obseruatum. Postremis enim hisce annis Aodi Iudicis, cùm ipse adhuc viueret, Israëlitas ad idola iterum defecisse ait Origenes, *Seruatur*, inquit, *in his etiam illa obseruatio, quam in superioribus designauimus, quia propter peccata populi, moritur bonus populi dux. Cùm enim indigni* *hom. 4. in Iud.*

Digitized by Google

effecti, & fecerint malignum in conspectu Domini, auferetur ab eis homo Dei. Ita sentiendi occasionem sumpsit Origenes ex Septuag. vbi habetur. *Et addiderunt filij Israel facere malum in conspectu Domini, & Aod mortuus est*, quo modo habet etiam Chaldæus; sed Hebræa Latinis respondent: vtrobique enim habetur mortuo Aod, siue post mortem Aod Israëlitas ad ingenitam peccandi consuetudinem reuertisse. Quidam tamen Hebræum illud, *Et mortuus erat Aod*, non ad peccata Israëlitarum, sed ad diuinam peccatorum vltionem referunt, nam Vatabli versio habet; *& mortuo Ehud vendidit eos Dominus in manum Iabin.* vt scilicet peccarint ante mortem Aodi, sed non nisi eo defuncto pœnas peccatis in seruitutem more vendentium traditi, pependerint. Idem affirmat Arias, & probabile putat Serarius. (in com. in c. 4. Iud.) Sed ea de re iterum anno Debboræ primo aliquid dicemus.

II. Gorgonis caput.

Addit hoc anno Eusebius. *Erichthei frater Perseus aduersus Persas dimicat Gorgonæ meretricis capite desecto; quæ propter eximiam pulchritudinem, ita spectatores suos mentis impotes reddebat, vt vertere eos putaretur in lapides. Didymus scribit in peregrina historia, & perhibet scriptorem eius.* Hæc ibi, sed præproperè, ex illorum authorum fide. nam ex sua postmodum de Perseo iterum aget, & meritò, nondum enim regnare cœperat Acrisius Argiuorum rex vltimus, ex cuius filia Danae natus est Perseus. Deinde in Chronico Græco, non vocatur Erichthei frater, sed pro eo habetur, τὰς στρατείας ἐπετέλει, *expeditiones perficiebat.* (1. ✗. p. 63. ß.) Sed illud magis mirum quod Gorgonem videtur transferre in Persidem, quæ erat in Africa, ad Tritonidem eiusdem regionis paludem. Audi enim Pausaniam in Corinthiacis. *Non longè*, inquit, *ab eo opere quod in foro Argiuorum est, tumulus terra consurgit, in quo conditum ferunt Medusæ Gorgonis caput, de qua nullam vt fabula rationem habeamus, hæc memoria prodita sunt.*

III. Et historia.

Phorci *eam filiam fuisse: patre mortuo, acceptum ab illo regnum eorum populorum qui Tritonidem paludem accolunt, tenuisse, solitam in venationes, & pugnas exire, cum Afrorum quibus imperabat manu. Quare cum Persei copiis, quas ille ex Peloponneso lectissimas adduxerat acie occurrisset, noctu per insidias oppressam. Mortuæ pulchritudinem admiratum Perseum, præcisum caput, vt spectaculo esset, in Græciam reportasse.* Sic ipse, qui statim subdit vero probabiliora narrare Proclum Carthaginiensem, qui scribat in Africæ desertis, vt multas bestias, specie mirabili, & inusitata, sic feros quoque viros, mulierésque gigni, quarum vna fuerit Medusa, quæ Tritonidis accolas malè mulctaret, donec à Perseo occisa est, & sanè hanc probabilitatem non solùm omnes poëtæ iuuant, qui horribile hoc caput canunt, sed Afrorum sexus vtriusque natiua deformitas, nedum prodigiosa pulchritudo. Et de hac re, loco præsertim non suo, hactenus.

IV. Bellerophõ.

Ad hosce annus potius pertinet Bellerophon Glauci filius Sisyphi nepos, genere Corinthius, vir & pudicitiæ & fortitudinis laude clarissimus. Hoc enim tempore Argis regnabat Prœtus, cuius vxor Sthenobœa Bellerophontem hospitem ad flagitium inuitauit, sed repulsam passa, amorem insanum in odium implacabile conuertit, iuuenemque apud maritum calumniis appetiuit: qui nimium credulus hominem ad certam mortem ad socerum in Lyciam misit, vbi dura atque aspera perpessus gloriosior effectus est, ob quæ inuidia tabescens Stenobœa mortem sibi ipsa consciuit. Quibus vides haud obscure Iosephi historiam adumbratam. (Gen. 39. &c) Celebris autem est in primo Pegasus Bellerophontis, quem equum alis præditum fabulæ referunt, ipsi dono à Neptuno datum ad superandam chimæram. (Pegasus.) Pausanias (in Corinth. p. 47.) tamen ei datum à Minerua tradit, & quidem à se domitum, & fræno iam imposito tractabilem, vnde cognomen χαλινίτιδος, siue frænatricis acceperit. Ad Palæphatus, referente Eusebio, vel Hieronymo potius, nam Eusebij Chronicon Græcum id non habet, ait Pegasum nauim sibi videri potius quàm equum, nauem scilicet quæ equum alatum haberet insigne, qua ille circum vectus prædas agebat circa maris littora[2], cui opinioni fauet quod Πήγασος ab aquarũ scaturigine deducitur[3].

(2. ✗. 3. ✗.)

Digitized by Google

SCHOLIA IN ANNUM MUNDI 2709.

1. N. I. HÆc duo verba à suo loco diuersa tradit Pontacus in hunc Eusebij locum, neque ad Perseū vllo modo, sed ad Cecropem secūdum pertinere, qui Erichthei frater, aut filius potius, iuxta Pausaniam, fuerit, qui illum in Achaicis, vocat Erechthei filium natu maximum, qui patri in regno successerit.

init. l. 7. & l. 1. p. 5. 2. N. IV. Palæphatus Bellerophontem vocat non solùm φεύγοντα ἐκ..., τὸ γένος Κορίνθιον, sed etiam καλὸν κἀγαθόν, & tamen subdit, ἐν πλοίῳ ... μακρὸν ἐληΐζετο τὰ παραθαλάσσια χωρία, quomodo piratæ καλοὶ κἀγαθοί? Addit autem, ὄνομα δὲ ἦν τῷ πλοίῳ, Πήγασος, ὡς καὶ νῦν ἕκαστον τῶν πλοίων, ὄνομα ἔχει. *Erat autem nomen naui Pegasus, nam & nunc vnum quodque nauigium nomen habet.* Pegasos in monstris Æthiopiæ numerat Plinius l. 8. c. 21. pennatos quippè atque armatos cornibus. Et rursus lib. 10. c. 49. *Pegasos equino capite volucres, & gryphas aurita aduncitate rostri fabulosos reor.* Hesiodus in Theogonia Pegasum ait dictum, quod circa fontes Oceani natus sit. Fortè etiam ab inuento fonte, quem pulsu pedis è terra eduxisset.

Refert è Ioanne Tzetze Scaliger Pegasi notationem in hæc verba: 1. N. IV. Notatur Scaliger.

Τριήρης ἦν ἐλαφρὰ τρέχουσα, λαῖφος πτερὰ λαχοῦσα
Καὶ δι' ὑδάτων τρέχουσα θαλάσσης πηγαζόντων.
Triremis erat tractu leuis, alas sortita pro velis
Currens per scaturientes aquas maris.

Ridicula verò, inquit, ἐτυμολογία. Dictum Πήγασον διὰ τὸ θαλάσσας πηγάζειν. ὕδωρ πηγάζειν scio quid sit, θαλάσσας πηγαζούσας quî dicere possimus non video. Vtique non vidisti Tzetzem non θαλάσσας πηγαζούσας dixisse, quod tu improbas, sed ὑδάτων πηγαζόντων, quod tute probas. Vter ergo ridiculus an Tzetzes qui scripsit quod tu probas, an tu qui in illo rides, quod ipse non dicit?

ANNVS MVNDI 2716. DILVVII 1060. 4. ÆTATIS 253. EXITVS ET DATÆ LEGIS 173. SANCTVARII IN SILO 127. AODI 76. BOCCI PONTIF. 20. SOSARIS 9. IMPERII ASSYRIORVM 785.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1337.

Sabbaticus 19. SAbbaticvs annus decimus nonus non magis celebratus ab Israëlitis, quàm decimus octauus, vt qui tertiæ seruituti materiam pararent. Addit autem Hieronymus Eusebij Chronico, his temporibus Cyrenem ciuitatem conditam in Libya. Quod mirum est Scaligerum non animaduertisse. Sed vide hoc loco Pontacum. Ego ad funus Aodi transeo.

ANNVS MVNDI 2720. DILVVII 1064. 4. ÆTATIS 257. EXITVS ET DATÆ LEGIS 177. SANCTVARII IN SILO 131. AODI 80. ET VLT. BOCCI PONTIFICIS 24. SOSARIS 13. IMP. ASSYRIORVM 789.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1333.

I. Aodi anni. VLtimvs est hic Aodi vitæ, & gubernationis annus: omnes enim Hebræi, Græci, Latinique scriptores, sacri, prophanique octoginta illi annos tribuunt, excepto Chronico Alexandrino, de quo diximus Aodi anno 56. & Capello sectario, qui totos illi annos septuaginta nouo exemplo, nouáque auctoritate detraxit: vt ad inuentiones suas Scripturam quantumuis repugnantem compelleret; [1] Nec repugnat verę, communiq; sentētię Abulensis, cùm ait forte principatum eius non fuisse quinquaginta annorum. Nā ponit nobiscum decem circiter annos quibus populus sine iudice mansit, & relicta pietate declinauit ad idola; tum secuti sunt Eglonis octodecim anni, antequam Dominus suscitaret Aodum. Itaque reliqui fuerunt illi anni fermè quinqua- 1. x. q. 30. in 3. Iud.

Digitized by

ginta. Eodémque modo de annis Othonielis philosophandum est. Verùm Aodum qui tandiu Hebræorum rempublicam sine vlla reprehensionis nota, imò cum laude administrauit, ne sine funebri aliqua commendatione dimittamus ad patres suos.

Certe Iosephus virum ipsum vocat *laude dignissimum*, præter eam etiam laudē, quam ex restituta patriæ libertate, commeritus est. Origenes *hominem Dei*, qualem Paulus Timotheum virum sanctissimum; bonum item populi ducem, virum sapientissimum, & cum Scriptura ipsa, *Saluatorem, Ambidexterum*, & si quibus aliis eum titulis cohonestat. Sed prima eius laus rectè petitur ex variis, quibus Christum Dominum adumbrauit, lineamentis. Vterque enim & nomine, & officio Saluator, & Iudex, & Princeps vniuersi populi Dei, dispari licet gradu, modóque extitit. Sed vt hoc ei nomen atque officium, cum cæteris Iudicibus commune fuerit, propria certè Aodi fuit imperij diuturnitas, qua superauit omnes, qui in Chananitide iudiciariam exercuerunt potestatem; ideoque rectè illum repræsentat, *cuius imperij non erit finis*. Quod si non Aod solus, sed omnes sancti, vt ex Origene dicebamus, ambidextri dicendi sunt, & improbi omnes ambisinistri: quanto id magis in Christo Domino Sancto Sanctorum valet, in quo vt nulla peccati macula, ita nihil læuum aut sinistrum vnquam fuit.

1. Tim. 6. 11. — *1.* — *2.* — *3.*

II. Et laus, præsertim ex aliqua cum Christo similitudine.

In eo planè secretum Dei verbum fuit, in quo plenitudo diuinitatis habitauit corporaliter, cùm verbum caro factum habitauit in nobis. *Erat* planè *Deus in Christo mundum reconcilians sibi*, sed occultus, & ab impiorum cognitione secretus: si enim eum cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Honorem tamen non minus quàm Aod, etiam apud prophanos habuit. Nam Pilatus cùm audisset Christum Dominū postulari ad mortem, quia filium Dei se fecisset, magis timuit. Et centurio ille cum suis timuerunt valdè dicentes, *verè filius Dei erat iste*. Denique eum etiam Imperatores in larario suo numinis instar habere voluerunt.

4. — *5.* — *Ioan. 19. 8. Matth. 27. 54.*

III. Alia similia.

Anceps Aodis gladius, Euangelica Christi doctrina fuit, vel Paulo teste, penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ ac spiritus; ea est enim quæ separat filios à parentibus, quos iubet deserere, atque odisse propter Christum: & animales homines à spiritualibus separat ac seiungit. Occiditur ab eo tyrannus Eglon, multo adipe vndique fartus; quia Christi meritis ac doctrina, mortificatione ac cruce debellatus est dæmon, per carnis petulantiam contra animam lasciuiens, nequitiæ incentor ac magister; cui somnus ac desidia seruiunt, epulæ pingues atque opiparæ, vinolentæ potationes, omnísque erga corpus laxior indulgentia.

Hebr. 4. 12. — *6.* — *7.*

Et sicut Aod socios, sic Christus discipulos, cùm iret ad singulare certamen periculo subduxit, nec eis quenquam nocere permisit. Denique cum tyrannum solus Aod peremisset, tum demum populum buccina ad bellum contra Moabitas conuocauit, quos perculit atque afflixit; gloriosam de iis victoriam cum populi sui libertate retulit. Christus contra principem huius mundi solus pugnauit, torcular quippè calcauit solus, deiecto autem tyranno, Apostolos & discipulos ad gloriosi certaminis societatem vocauit, & præeuntem sequi iussit. Nihil enim contra tam potentem hostem, nisi præuia illius virtute, ac victoria poteramus. Sed duce Christo, atque auspice Christo, facile Moabitæ omnes, aduersariæ scilicet potestates fœlici bello prostratæ sunt, & continenti in dies victoria prosternuntur. Et de Aodo hactenus.

8. — *9.*

IV. Rursum alia.

Samgar.

Post *hunc*, ait Scriptura, *fuit Samgar filius Anath, qui percussit de Philisthiim sexcentos viros vomere, & ipse quoque defendit Israël.* Et primùm circa tempus dubium est an Aodo adhuc viuo, sed per ætatem inualido Samgar Philistæis inimicis hanc cladem intulerit, an verò iam defuncto. Cui cognata est illa quæstio, numerandus ne sit in Iudicibus Samgar, nec ne. Partem aientem sequuntur Origenes homilia 4. in Iudices, Iosephus in Antiquitatibus, Sulpicius Seuerus in sacra hist. Chronic. Alexandr. Zonaras, Comestor, Lyranus, Abul. Caiet. Torniel. Serarius, & Rabbini quidam apud ipsum, Vigenerus, qui ei ex animi sentētia 4. annos attribuit. Et è Sectariis ita Codomanus illum in Iudicibus numerat, vt annum quem illi tribuit, velit esse primum annorum Iabin. Pro hac sententia quidam asserunt

Iud. 3. 31. — *l. 5. ant. c. 5. l. 1. an. 177. ætatis 4. q. 30. in 3. Iudici q. 2.*

V. An Samgar in Iudicibus numerandus pars aiens.

Digitized by Google

D. August. sed is nihil aliud dicit quàm Scriptura. Quæ isti sententiæ non parum fauere videtur, quæ ait Samgarem fuisse post Aodum; ei videlicet, in Israele defendendo ab inimicis, successisse, quòd est esse Iudicem. Et sicut de Othoniele, & Aodo dixit, *& suscitauit eis Dominus Saluatorem*, ita de Samgare in Hebræo eodem vocabulo dicitur saluasse siue seruasse Israelem: cui consentientes Septuaginta, καὶ ἔσωσεν αὐτὸς τὸν Ἰσραήλ. Clarius etiam Iosephus ait eum *electum ad imperandum* αἱρεθεὶς ἄρχειν, eique non integrum tribuit gubernationis annum.

v. 9. & 15. הושיע

VI. *Pars negãs, & quæ pro se faciant.*

Negans tamen sententia communior esse videtur, tam apud antiquos, quàm recentes scriptores, qui in enumerãdis Iudicibus Samgarem prætermiserunt. In iis Clemens Alexandrinus l. 1. Strom. Eusebius in Chronico, Venerabilis Beda, Isidorus Hispalensis, & Nicephorus Constantinopolit. in chronico, Freculphus item, & Marianus Scotus in chronico vterque suo. Chron. Hebræorum. E recentioribus Diedo in supputationibus suis, Ioan. Lucidus, Genebr. Nauclerus, Ribera, Bellarminus, Gordonus, Adrichomius. Mercator, Temporarius, & Sectarij plerique. Eique sententiæ præire videtur Scriptura, quæ ait post mortem Aod Dominum tradidisse Israelitas in manus Iabin, vtique dictura post mortem Samgaris, si is in Iudicibus numerãdus esset; nam quod aiunt prætermissum ob breuitatẽ principatus, quòd scilicet anno Aodi octogesimo sub initium mortuus sit Aod ipse; Sãgar verò sub finem, non admodum fidem faciunt. Nam plerique principes breuioris æui in sacris literis memorantur; vt Ioachaz, qui tribus mensibus, & nepos eius Ioachinus, qui tribus mensibus, & decem diebus, Sellum, qui vno mense, Zambri, qui diebus septem regnasse in Scriptura memorantur. Et Scriptura hoc ipso quod ait eum defendisse, aut liberasse, vel etiam saluasse Israelem, non propterea ei iudiciariam potestatem tribuit; sed tantùm in vno prælio fortiter se gessisse, & bene de Repub. meritum fuisse significat.

p. 237. edit. Lat. l. de temp. rat. c. 13. l. 1. de tẽpl. c. 8. 2. Paral. 36. 9.

VII. *Eaque probabilior.*

Itaqve hæc sententia nobis quoq; probabilior videtur, vel ex eo maximè quod aduersarij fatentur eodem prorsus vixisse tempore Aodum & Samgarem. At quis credat vel duos simul iudices Reipub. præfuisse, vel Aodũ magistratu abdicatum fuisse? Et non potius Aodo gubernante extitisse fortem virum Samgarẽ, qui Aodi fortitudinem imitatus, hostes Reipub. malè mulctarit; vt illud, *post*, nõ tam ad tempus, quàm ad similitudinem rei gestę referatur, quo ferè modo dicuntur Iudęi ambulasse post idola domus Israel. Idémque videtur innuere comparatio illa Iahelis & Samgaris, quæ infra habetur. *In diebus Samgar filij Anath, in diebus Iahel quieuerunt semitæ.* Non enim in hoc effectu tantùm similes ponuntur, Samgar & Iahel, sed in eo vel maximè, quòd sub alterius gubernatione & principatu, rem palmariam, & principe populi dignam, vel ob quam principatu digni viderentur, perpetrassent.

Serar. c. 5. v. 6. 2. Χ.

VIII. *Quæ causa egregij facinoris.*

Qvomodo autem sexcentos viros vomere interfecerit, vel vt habent Septuag. aratri pede, quem vocant ἀροτρόποδι aut stimulo boum, vt Hebræa vox à nouis interpretibus vertitur, difficile est explicare; qua item ex causa in Philistæos Samgar insurrexerit, propter magnam Scripturæ in re exponenda breuitatem. D. August. hoc loco, *Quomodo*, inquit, *post Aod, iste pro Israel pugnauerit, & dictus sit saluasse Israel potest esse quæstio. Non enim rursus fuerant captiuitatis, vel iugo seruitutis innexi. Sed intelligendum ita dictum saluauit, non quia nocuerit aliquid hostis, seu ne permitteretur nocere, quem credendum est bello cœpisse tentare, & huius victoria fuisse depulsum.* Et sanè hæc Augustini expositio non malè ex eo confirmatur, quod paulòantè referebamus, de semitis in diebus Samgar quiescentibus: quia scilicet parum à viatoribus frequentabantur, quòd excursionibus & latrociniis Phistinorum infestarentur; ideóque cogerentur inuestigare calles deuios, vt Serarius quoque notauit.

במלמד q. 25. in Iud.

IX. *Quis fuit modus.*

Existimo itaque Israelitis ad pristinã peccandi consuetudinem reuersis, nec tamen impleta scelerũ mensura, immisisse Dominum latrũculos è Palestina, qui aurem peccatoribus vellicarent, & officij commonefacerent. Samgarem autem in semita quapiam, à Philistæis in primis frequentata, locum insidiis opportunũ occupasse, transeuntes inopinato impetu sigillatim inuasisse, & impacto vulnere contrucidasse, nec cessasse donec sexcentos occidisset. Neque enim vna id opera, vnóue spiritu factum Scriptura tradit, ideóque iteratis vicibus factum licet interpretari. Aut si de singulis, id non placet; dicere liceat Samgarem præualidum viribus, atque audacia virum, vomere sæpius Philistęorum manum aliquam inuasisse,

Digitized by Google

& ad sexcẽtos occidisse: præsertim cùm Samson, asini mandibula duntaxat armatus mille Philistæos peremisse legatur. (Iud. 15. 15.) De morte eius, aut quiete terræ post eum nulla fit mentio, siue quia modico tempore præfuit, vt alij putant; siue quia priuatus fuit, vt nos existimamus; (Abul. q. 31. n. 33.) cuius tamen egregium pro publica salute facinus, commemoratione dignum visum est.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2720.

(1. N. 1.) IN his, quoniam ἀνωνύμως seponere placet, Ioannes Fũccius, Sethus Caluisius, Bibliander, Capellus, Beroaldus, Brougtonus, Heluicus, Laurentius Codomanus, Behmus, & si qui alij, partim Lutheri, partim Caluini asseclæ. Horum autem Capellus in an. mund. 2573. non dubitauit ei annos tantùm octo gubernationis tribuere contra Scripturę, scriptorúmque omnium auctoritatem, vt suis inuentionibus Scripturã inuitam accommodaret.

(2. N. VIII) Vt proprium nomen Samgaris variè corruptum est, vt supra diximus, Aodi anno 56. sic & cognomen, nam apud S. Athanasium (in Synopsi.) dicitur Dinachi filius. Vtroque in nomine peccat Zonaras, qui eum vocat Megarem, Dinachi filium. Antiqua versio apud Augustin. (q. 45 in Iud) habet Sannegar filius Aneath, sed & memorat vitulos boum, quem consule.

ANNVS MVNDI 2721. DILVVII 1065. 4. ÆTATIS 258. EXITVS, ET DATÆ LEGIS 178. SANCTVARII IN SILO 131. BARACI, ET DEBBORÆ 1. OZI PONT. 1 SOSARIS 14. IMPERII ASSYRIORVM 790.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1332.

I. *Nouus Iudex, nouúsque Pontifex.*

NOVVS existit in Repub. Hebræorum Iudex, nouúsque Põtifex sed ille iuxta sæpius iteratum Scripturæ morem, quæ seruitutis annos, qui Iudices antecesserunt, ipsis Iudicibus attribuit. Pontificem autem hoc loco excitamus Clementem Alexandrinum secuti, qui de Iabino rege Chananæorum loquens, (l. 1 Strom. Græc. Lat. p. 137. B.) *Eius,* inquit, *tẽpore fuit prophetissa Debbora, vxor Lapidoth de tribu Ephraim. Erat autem Pontifex Ozius filius Riesu,* καὶ ἦν ἀρχιερεὺς Ὀζίας ὁ τοῦ Ρίεσου. Cùm autem constet ex 1. Paralip. & 1. Esdræ 7. (c. 6. 5. 31. v. 4.) Ozi fuisse filium Bocci, oportet hunc fuisse binominem. vocem tamen Riesu vix in tota Scriptura reperias. Relinquit autem dubium Clemens, an Ozi fuerit Pontifex, etiam tyrannidis Iabini tempore. In re dubia satius est, vt adhuc fecimus, Principis & Pontificis annos componere, & Scripturæ exemplo, aliquos fortasse annos non Pontificios Pontifici assignare.

II. *Ratio temporis ex Abulensi.*

(q. 54 in c. 3. Iud & q. 1. in c. 4.) SED illud quoque in controuersiam verti potest, hócne primo Baraci & Debboræ anno, tertia seruitutis Hebræorum orsa fuerit, an aliquot annis post. Existimat Abulensis non vno in loco, inter Aod & Samgar intercidisse aliqua tempora, & in iis aliquantulum post mortem Aod seruisse Israëlitas Domino, eóque cito derelicto Idola coluisse, & ob id facinus Deum illos Iabino in seruitutem addixisse, eodémque tempore Philistæos prædas egisse de Israëlitis, contra quos Samgar insurrexerit, eósque represserit. Iabinum autem nimium potentem non sit ausus attingere. Idque confirmat ex eo, quod in Scriptura dicatur, Israëlitas peccasse post mortem Aod, non autem post mortem Samgar, quia viuo Samgar peccauerint, & eo viuo quieuerint semitæ, donec surgeret Debbora, vt infra dicitur; cessauerint videlicet frequentari, metu illius hostis à quo Debbora liberauerit Israëlitas, nimirum Iabini.

III. *Improbatur ac refellitur.*

(c. 3. & 7.) QVÆ noua est atque insolens opinio, vt quæ Samgaris tempora, non Aodi temporibus, vt plerique omnes, inseruerit, sed ad posteriora, quæ Baraci seu Iabini fuerunt, reseruarit. Nec probandus quod vexationem Chananæorum, & Philistæorum coniunxerit, & ad vnum idémque tempus retulerit, quæ apertè à Scriptura separantur; inter vtramque enim Scriptor sacer tam Aodi mortem,

quàm peccatum Israëlitarum interiecit. Sed nec illa tempora inter Aod & Samgar, quibus Israëlitæ in officio continuere se, vel ab eo discessere; satis Scripturæ consentiunt, videntur enim fuisse longiora, vt quæ longiore quam hactenus seruitutis tempore castigata fuerint; sicque efficient Chronologiam Scripturæ redundantem, nisi seruitus, sub Iabino diutius sine testimonio differatur. Scriptura porrò dixit Israëlitas peccasse post mortem Aod, non autem post mortem Samgaris, quia illius qui Iudex ac Princeps populi fuerat rationem habuit, non huius priuati hominis. Iuxta illud quod supra scriptum erat, *Postquam mortuus esset Iudex reuertebantur, & multo faciebant peiora, quàm fecerant patres eorum, sequentes Deos alienos.* Quod autem dicuntur quieuisse semitæ, donec surgeret Debbora, dicimus Scripturam geminas viarum quietes, propter latrocinia Palæstinorum primùm, deinde Chananæorum, propter similitudinem coniunxisse, quarum prior ad dies Samgar, posterior ad dies Iahelis pertineat, & quæ postea interuentu Iahelis, & Debboræ & Baraci soluta est. 3. Reg. 6. c. 2. 19.

IV. Non culpa, sed pœnæ seruitutis anno inchoata.

Placet itaque potius Origenem sequi, vt cœpimus, imo Septuag. & Paraphrastem Chaldæum, cum Aria Montano, qui ex eo quod Septuages. habent ἢ Ἀὼδ ἀπέθανε, mortuus est, non, mortuus erat, colligit, ipso Aodo viuente ac spirante Israëlitas pleròsque, iuniores præsertim atque insolentiores, qui Eglonis verbera non senserant, cùm ætatem ipsius deuexam, & imperij vim languescentem conspicerent, peccare, atque in pristinam insaniam recidere cœpisse. Atque id quoque Serario satis verisimile videtur, & mihi. Ideoque etiam factum apparet vt tam cito, vel post mortem Aod, vel potius eo in extremis posito, insurrexerint Philistæi, ad Israëlitas latrociniis diuexandos. Cùm ergo etiam viuo Aodo Idololatria respirare ac reuirescere cœperit, nihil mirum eo mortuo solutius illam bacchari cœpisse; cui & illud consequens fuit, vt statim grauior quædam calamitas peccatores oppresserit, cuius quoddam quasi præludium fuit Philistæorum excursiones & latrocinia. Ideóque nos initium seruitutis statim ab Aodis morte auspicati sumus: sicut & Beda in libro de ratione temporum: ea tota nihilominus de more ad annos Debboræ & Baraci relata; tametsi Chronicon Alexandrinum præter hos viginti Iabini annos, alios quadraginta Debboræ tribuat. Vtique non rectè, quoniam sic longe à terminis, quos Scriptura præfinit, excurri necesse est. in. Aod. 69. 3. Reg. 6.

V. Eius auctor Deus.

Habet hæc temporis constitutio etiam causam imminentis calamitatis, culpam Israëlitarum, cui efficiens addenda est Deus ipse in primis, qui dicitur tradidisse illos in manus Iabin. In Hebræo habetur *vendidisse*, quæ vox licet eandem vim habeat cum superiore, ideoque à Septuaginta redditur ἀπέδοτο, non malè tamen Vatablus in ea vim aliquam inesse significat, cùm explicat venditionem illam, traditionem Hebræorum in manus Iabin, more vendêtium seruos. Colligit etiam Ferus significari Israëlitas non aliter à Iabin fuisse tractatos, quàm iumenta & pecora, quæ emi & vendi, atque ad vilissima, ac laboriosissima quæque ministeria deputari solent, vt olim ante 178. annos patres eorum in Ægypto: atque adeo tanta seruitute oppressos, vt ipsis, in 4. Iud.

Mors foret in votis, & mora mortis atrox.

VI. Iabin instrumentũ.

Hoc ergo Iabino Rege Chanaam Dominus quasi instrumento, ac virga vsus est ad scelera populi, Idololatriam præsertim quæ erat instar omnium, castiganda. Is dicitur regnasse in Asor. Qui locus obscurè videtur innuere idolorum Michæ adorationem, quæ in ciuitate Dan exercebatur, in primis puniri. Erat enim Asor vicina Dan, vix ab ea sex horarum itinere distans; ex Adrichomij topographia, & vtraque in tribu Nephthalim, & superiore Galilæa, vt pene digito tangi posset, quo ex fonte hoc eis malum nasceretur, & inde vel maximè animaduersionem sæuire, vnde malum, quasi ex sua scaturigine profundebatur, & totam pessumdabat regionem.

VII. Quæ illi causa belli.

Erat porro hic Iabin de Regis illius posteris, qui maximum contra Iosue bellum, ante annos ferme centum & quadraginta, conflauerat; de quo anno secundo principatus Iosue dictum est. Qui vel latius Imperij fines proferre, vel antiquam maiorum suorum ignominiam delere, atque vlcisci satagebat: nunc præsertim cum & principem militiæ fortissimum nactus esset, qui bella pro Domino suo fœliciter gereret, adeo vt alibi dicantur Israëlitæ traditi in manus Sisaræ non no- n. 2. & seq. 1. Reg. 12. 11.

minato Rege & copiis insuper abundaret, nongentos enim habebat falcatos currus, vt hoc loco dicitur; affflueret etiam hominibus, ac munitis locis, vt qui præclaram vrbem Asor quondam inflammatam restaurauerat, & Regiam præterea haberet in Aroseth gentium, quæ ad aquas Merom & Iordanem ab Adrichomio in tribu Nephthali collocatur. Dubiũ autem est in textu, vtrum hæc vrbs Haroseth, sedes esset Iabin, an Sisaræ. Verùm Hieronymus in locis eam vocat ciuitatem Sisaræ Principis Iabin, sed ibi corruptè Asiroth pro Haroseth appellatur, quæ vox syluam significat propter diuersitatem nationum, quæ illuc confluebant. Adrichom. à vicina sylua dictam putat. Vatablus à multitudine turrium, & munitionum.

Iosue 11.11. *Abul q. 3. in c. 4.* *lit. A. & Adrich. in in Neph. n. 16. cum Serar.*

VIII. *Quæ copia.* REX denique erat ille priore Iabin fortasse potentior, quod sine dubitatione dicendum esset, si Iosephi liberali, ne dicam prodigiosæ amplificationi assentiri vellemus. Is enim nongentis curribus, quos vltrò Scriptura obtulit, non contentus, duo præterea curruum millia, & centum adiecit de suo. Imo & trecenta peditum millia, & equitum decem millia, vt nimirum minus ignominiosum esset Israëlitis, si à tam potenti Principe subiugati dicerentur, tamque diu ipsius iugo pressi perdurasse. Incredibilis porro est ille numerus, nisi de totius Orientis Imperatore dicatur, non de Principe anguli vnius in Syria, imo qui, si Adrichomij credimus topographiæ, vix quadrantem tribus Nephthalim obtinebat. Assor etiam cum Haroseth confudit. Hæc enim supra Samachonitidem lacum sita erat, non autem Assor, vt ipse vult, sed in campo Nephthalim, nouem miliaribus à mari mediterraneo; de qua vide Adrichom. in tribu Nephthalim.

IX. *Quis militiæ Princeps.* CÆTERVM hic Sisara, quo militiæ magistro vsus est Iabin, à S. Alcimo, & Rex & gigas fuisse dicitur, vt habetur in Bibliotheca Patrum.

n. 17. l. 6. de laude Cast. tom. 8.

> *---- Tum maximus ille*
> *Forma gigantæa quem fecerat horrida molis*
> *Conspicuum, immensámque humani verticis arcem*
> *Sisara Rex gestans, telorum fasce neglecto*
> *Incomitatus abit, metuens sublime notari*
> *Corpus, & excelsa fugitiuum prodere massa.*

Sed Rex dicitur indulgentia summi Principis; si ab eo victus, Regis pristinum retinuit nomen, vel id præmium fuit bene gestæ rei. Vide etiam Serar. in comment. in Iudith.

X. *Quomodo subiugati Israëlitæ.* IAM quod ad amissæ libertatis modum, quem Scriptura prætermisit; rem paucis expedit Iosephus. *His copiis*, inquit, *præfectus Sousares* (sic enim vocat) *primus inter amicos Regios, congressus cum Israelitis, in tantam desperationem res illorum adduxit, vt libenter incolumitatem tributaria seruitute paciscerentur; quam per viginti annos ferre sunt coacti præ nimia seruitute caput non audentes attollere: etiam Deo sic volente, quo nimiam gentis contumaciam, & ingratitudinem retunderet.* Scriptura verò istorum nongentorum curruum opera, quos Iosephus in ter mille vertit, afflictos significat. Erant enim huiusmodi currus Hebræis maximè formidabiles, etiam iis qui se præ reliquis tribubus fortissimos arbitrabantur; vt ex Iosue libro constat. Quod autem ait Iosephus Hebræos cum Sisara congressos ex primo Regum non obscurè colligitur. Eosdem currus ad oppressionis violentiam refert Origen. *Sisara*, inquit, *erant nongenti currus ferrei, quibus scilicet affligeretur populum duræ ceruicis.* Videtur vtrique Origenes alludere ad illud Deuteron. *Seruies inimico tuo, quem immittet tibi Dominus in fame, & siti, & nuditate, & omni penuria: & ponet iugum ferreum super ceruicem tuam, donec te conterat.*

c. 2. q. 1. *l. 5. c. 6.* *ὕβρις ἐν ὑπερ...* *Iosu. 17. 16 17.* *1. Reg. 12. 9* *Hom. 4.* *c. 28. 48.*

ANNVS MVNDI 2723. DILVVII 1067. 4. ÆTATIS 260. EXITVS, ET DATÆ LEGIS 180. SANCTVARII IN SILO 134. BARACI, ET DEBBORÆ 3. OZI PONT. 3. SOSARIS 16. IMPERII ASSYRIORVM 792.

ANNVS ANTE CHRISTVM 790.

I. *An. Sabbat. 20. Dura Hebræorum seruitus.*

TERTIVS hic est tertiæ seruitutis annus, idémque vigesimus annus Sabbaticus, in quo Hebræi non de seruorum suorum libertate cogitabant, sed pro sua ipsorum asperrima seruitute lamentabantur. Ait enim Iosephus eos grauibus à Sisara malis affectos, Scriptura, per 20. annos vehementer, siue violenter oppressos, quod de primis maximè annis intelligendum est, iræ enim paulatim residere solent, & deinceps mitiora imperare. Infensissimo quidem certè animo Iabinum in Hebræos fuisse facilè intelligi potest, cuius auus, aut quicunque ex eius maioribus fuit, Iabin Rex Asor, nulla sua culpa videretur occisus, Regia vrbs flammis succensa, & regnum nobilissimum, quantum in ipsis fuisset, toti posteritati sublatum esset. [ἰσχυρῶς Ἀνδρῶν κρατηρῶς.]

II. *Florêt interea Debbora.*

HOC interim tempore Debbora Prophetis consulebatur à populo, & responsa diuinitus Israëlitis dabat. Hanc enim consolationem mitissimus Dominus populo, quamuis rebelli atque impio, relinquere voluit, cuius opera boni conseruarentur, mali conuerterentur. Hoc, inquam, tempore & durante seruitute, & non tantùm post eam expletam. Scriptura enim cùm dixisset Sisaram cum nongentis falcatis curribus vehementer oppressisse Hebræos per viginti annos, statim subdit Debboram Prophetidem populum in illo tempore iudicasse, non autem post illud duntaxat. Itáque intellexit illud tempus Abulensis, & alij, idque aliquantò pòst apertiùs intelligetur. Nec obstat quod priusquam de illa ageretur, dictum est clamauisse Israëlitas ad Dominum, id enim per occupationem dictum est occasione memoratæ vehementis oppressionis, quæ illum clamorem afflictorum expressit. [q. 5. in c. 4. in fi.]

III. *Quæ Prophetis fuit.*

DE hac porro muliere, qua Dominus postea vsus est, ad inchoandam, promouendámque populi libertatē, ita loquitur Scriptura, *Erat autem Debbora Prophetis, vxor Lapidoth, quæ iudicabat populum in illo tempore. Et sedebat sub palma, quæ nomine illius vocabatur inter Rama & Bethel in monte Ephraim. Ascendebántque ad eam filij Israël in omne iudicium.* Vides descriptam mulierem à Prophetica dignitate, à conditione vitæ, ab officio iudicandi, cui adiungitur & locus. Prophetis fuit quòd cum ea Dominus singulari priuilegio colloqui dignaretur, & per eam consulenti populo respondere; illúmque tum arguere, tum consolari soleret, quæ officio Prophetæ continentur: forte etiam futura prouidit, ac pronunciauit. Nec minus propterea viuebat Ozi Pontifex, & Hebræorum Concilium; sed omnia, sæuientibus, & tyrannidem exercentibus Chananæis, perturbata erant, confusa, atque inconcessa.

IV. *Priuilegio communi cū mulier.*

EXISTIMO, inquit Theodoretus, *Debboram in contumeliam virorum, Prophetiæ donum adeptam esse. Nam cùm ex viris nullus inueniretur dignus, qui Spiritum sanctū promereretur: hæc donum sanctissimi Spiritus est consecuta.* Sic ipse, non improbabiliter, habita ratione temporis huius admodum profligati. Verùm vt demus nullum virorum eo tempore fuisse huic mulieri meritis parem, quod ipsum durum est, & probatu difficile; certè constat donum Prophetiæ gratiam esse gratis, vt dicitur, datam, quæ sine meritis, & ex mera Dei electione, ac voluntate hominibus concedatur. Neque verò prima fuit hæc Prophetis apud Hebræos. Iam enim hoc priuilegio Dominus Mosis sororem affecerat; imo etiam Saram tantò antè, ac Rebeccam vt vult Clemens Alexandrinus, & Chron. Hebræorum. Plures etiam deinceps affecit, Annam Samuëlis matrem: Holdam, quæ tempore Iosiæ celebris fuit. Et [q. 11. in I. Iud.] [l. 1 Strom. c. 13. c. 21.]

aliam rursus, *ad quam* accessit Isaias, quam tamen quidã eius vxorem fuisse putauerunt. Sub Christi autem aduentum plures apparuerunt, adeo, vt in vnica Philippi diaconi domo, quatuor essent filiæ Virgines Prophetantes. Vt de Anna filia Phanuel, Elizabetha vxore Zachariæ, & omnium longe Principe beatissima Virgine nihil dicam.

1. Reg. 2. 4. Reg. 22. 14. Isa. 8. 4.

V. *An Barac vir eius, Lapidoth.*

CAETERVM Debbora matrimonio iuncta memoratur, sicut pleræque omnes, in Mosaïca lege. Quem autem virum habuerit, & quis fuerit hic Lapidoth dubium reddiderunt aliqui Hebræi, qui existimarunt eundem esse cum Barac, cui geminum fuerit nomen. Eam opinionem communem ait esse Abulensis, omnium ferè Catholicorum Doctorum, & Hebræorum, addúntque Hebræi vocem Lapidoth, appellatiuam esse, vertíque debuisse, *mulierem ellychniariam*, siue lucernariam, quod ea pararet ellychnia pro lampadibus, & lucernis omnibus, quæ lucebant in sanctuario. Etsi autem Abulensis existimet hæc probabiliter dici ac defendi posse; rectius tamen putat affirmare, Barachum alium esse à Lapidoth, & Debboram isti fuisse coniugem, non illi, & meritò. Primùm quia id Latina editio necessariò exigit, quam versionem retinuit Pagninus, & Vatablus. Deinde quia vox Hebræa, sicut & Græca, & Gallica, æquè mulierem significat, atque vxorem. Quin & Latinum mulieris nomen aliquando pro vxore vsurpatum reperias; præsertim in Scriptura, vt vsu venit Italis, atque Hispanis, in quorum dialectis inflexum à muliere nomen vxorem significat. Præterea quî vxor esset Baracci Debbora, ab eo tribu atque habitatione seiuncta? Erat enim Debbora, de tribu Ephraim, Barac autem de tribu Nephthali, in quibus & habitabant. Denique nique tota loquendi, atque agendi inter vtrúmque ratio, non coniugatos, sed plane extraneos sapit, vt aiunt Abulensis, & Serarius.

q. 6. in c. 4. Iud. γυνη. אשה femme. Prou. 5. 18. c. 12. 4. c. 18. 22. c. 31. 10. 11. Sap. 3. 12. Eccl. 26. 1. 2. q. 6 in c. 4 Iud. q. 2.

Móglie. Mugér.

VI. *An vere vidua.*

CVM ergo Debbora vxor fuerit Lapidoth, quid est quod toties à D. Amb. in libro de viduis, vidua appellatur? *Debbora*, inquit, *docuit non solùm viri auxilio viduas non egere, verum etiam viris posse esse subsidio.* Et iterum, *Vidua populos regit, vidua ducit exercitus, vidua duces eligit, vidua bella disponit, mandat triumphos*, &c. Sed id videtur reprehendere Hieronymus in Epist. ad Furiam, quæ est de viduitate seruanda. *Quidam*, inquit, *imperitè & Debboram inter viduas numerant, ducémque Barac arbitrantur Debbora filium, cùm aliud Scriptura commemoret, nobis ad hoc nominatur quod Prophetissa fuerit*, &c. Verùm hi duo sancti Patres non malè ab aliquibus conciliantur, vt eo tempore quo Prophetiæ gratiam acceperit vidua fuerit, viduáque permanserit; prius autem cum Lapidoth coniugio copulata fuerit. Nec absurdum est etiam defuncto viro vxorem Lapidoth appellari. Nam Dominus ad Dauidem, *tulisti vxorem Vriæ Hethæi vt esset vxor tua*; rursúmque inferius Bethsabeam vxorem Vriæ appellat: quæ nimirum eius vxor fuerat, vt explicatius habetur Match. 1.

to. 1. ep. 10.

2. Reg. 12. 9. 10. 15.

VII. *Et Iudex Israëlis, quinqueita sentiant.*

GRAVIOR autem est difficultas, verène, ac propriè Iudex fuerit Hebræorum, vt textus ipse præ se fert, qui habet, illam in illo tempore iudicasse populum; ascendisséque ad eam filios Israel in omne iudicium. Idque constanter affirmat Ambrosius. *Debbora*, inquit, *nec sexus infirmitate reuocata, munia virorum obeunda suscepit, & suscepta cumulauit.* Quod apertius explicans subdit, *Denique cùm Iudæi Iudicum regerentur arbitrio, qui viriliter non poterant vel æquitate regi, vel virtute defendi, bellis hinc inde ardentibus, Debboram sibi, cuius regerentur iudicio, cooptarunt. Itaque multa millia virorum vna vidua & in pace rexit, & ab hoste defendit. Multi Iudices in Israël, sed nulla antè Iudex fæmina.* Hæc & plura ibid. S. Ambros. Cui consentiens Hieronymus, *Nobis ad hoc*, inquit, *nominabitur Debbora, quod Prophetissa fuerit, & in ordine Iudicum supputetur.* Quod ne quis ex aliena sententia ab eo dictam putet, *Debbora*, inquit idem alibi, *Iudex pariter & Propheta, hostes Israël, Barach timente, superauit.* Nec aliter sensisse videtur Augustinus in 18. de ciuitate, & Beda lib. de sex ætat. Et de recent. Caiet. qui putat Prophetiæ donum rationem fuisse, vt ipsa Iudex esset Israëlis, & Genebrard. in Chron. qui etiam Baraco eam præfert.

lo. cit.

Præfat. in Soph. c. 19.

VIII. *Atque a-des pugnasse tradant.*

ET ne quid ad perfectum Iudicis munus defuisse videatur, non desunt ex antiquis, qui eam ductasse exercitum, nouam Amazonem, pugnasse cum hoste tradant. Id significauit Ambrosius loco antè citato, & rursum paulò inferiùs. *Ergo secundum historiam*, inquit, *ad prouocandos animos fæminarum fæmina iudicauit*,

l. 6. to. 8. Bibl. Patr.

fœmina disposuit, fœmina prophetauit, fœmina triumphauit, & praliaribus intermixta copiis, imperio viros docuit militare fœmineo, id perspicuè cecinit Auitus, in consolatione ad sororem,

Et memori nunc mente tenes, vt Debbora quondam
Duceret instructas post fortia classica turmas;
Et mulier sumpto praecederet agmina signo,
Mirantes hortata viros, quos ipsa ferocem
Exemplo, verbóque monens accendit in hostem.
Quas postquam ducens Princeps animosa cateruas
Impulit, accendens vegetata furoribus arma
Barbarica cecidere manus; dissoluitur omnis
Hostilis virtus: tum qua se fœmina monstrat
Palantes dant terga viri, latebrámque petentes
Si viuunt, vicisse putant.

Sed poësis ad historiæ leges adigenda non est. Non tamen aliud in historia sacra sensit Sulpicius Seuerus, qui ait, Iabin grauissimam in Israëlitas dominationem exercuisse, donec pristinum Debbora mulier statum restitueret; *Adeo nihil spei*, inquit, *in eorum ducibus erat, vt muliebri auxilio defenderentur.* Et mox, *Sub hac duce, vel Iudice 40. annis Hebrai fuerunt.* Clemens Alexandrinus, ait *per eam, aut sub ea Barac exercitum duxisse, atque acie congressum potitum esse victoria.* Atque hinc populo præfuisse Debboram eum iudicantem. Idem sensit Genebr. lib. 1. Chronol. nec repugnat Iosephus. [l. 1.] [l. 1. Strom. pag. 237. Græc. Lat. ἢδ ὑπ᾽ αὐτῆς]

IX. *Qualis Iudex fuerit Debbora.*

ALII tamen existimant Debboram tantummodo Iudicem fuisse, dandis è diuina sapientia, & oraculo responsis, cùm de iure, suisque controuersiis eam aliqui sponte adirent. Adibant autem frequentes, ob adempta per Iabini tyrannidem iudicia Israëlitis, populique Rectoribus, à quibus defectionem timere poterat: Hic autem Iabin & Sisara dissimulantibus, quod à fœmina nihil timendum videretur, quæ populares suos, vt sancta mulier, & Deo plena consolaretur. Principatum autem, siue populi gubernationem non magis in fœmina, quàm in viro tolerassent. Ideóque cùm memorantur Iudices, qui Hebræis cum imperio præfuerunt, non Debbora, sed solus Barac memoratur. Sed ne post redditam quidem populo libertatem, imperium cum ea fuisse à Baraco communicatum videtur, etsi id Iosephus sensisse videatur: nullum enim eius rei vestigium apparet in sacra Historia. Quod ergo Debbora ius dixit, durante maximè tyrannide; litésque composuit, absque iurisdictione vlla, sed ex Prophetia tantùm, & auctoritate, quàm hæc illi pariebat, id fecisse censenda est; vt scripsit Serarius noster. Nec huiusmodi iurisdictio, si maximè iudicialem, ac forensem fuisse fateremur, ad munus Iudicis populum gubernantis pertinebat. Alij enim erant illi Iudices ab istis, vt alibi dictum est, & confirmat Abulensis hoc loco. [1. Reg. 12. 11.] [Heb. 11. 32.] [qu. 5. in 4. Iud.] [q. 5. in c. 4. Iud.]

X. *Satisfit obiectis.*

NEC alienus est ab hac sententia Sanctus Augustinus. *Picus*, inquit, *regnum primus accepit, iudicante apud Hebræos fœmina Debbora; Sed per illam Dei Spiritus id agebat; nam & Prophetissa erat.* Quasi diceret eam non simpliciter Iudicem fuisse, nisi quatenus prophetissa erat, vt propterea consuleretur, & passim omnes eius arbitrio stare vellent. Quomodo etiam Beda, Hieronymus, Amb. explicandi sunt. Denique, vt ait idem. Serarius, eadem Debbora sapientia, Prophetia, consilio & autoritate Baracum ad salutem populo procurandam, arma capienda, & cum Sisara confligendum excitauit; eúmque tum direxit, & postea quandiu vixit, semper adiuuit. Ideoque cum ipso quodammodo iudicasse, populique seruitutem excussisse, atque ipsum gubernasse dicitur. Ergo & cum Baraco in catalogo Iudicum sæpè reponitur, tanquam sapientissima libertatis, diuináque cõciliatrix, directrix atque adiutrix. Iudex autem non ipsa propriè; sed Baracus fuit. Nec sane Iosephi admodum moramur interpretem dicentẽ Baracum negasse accepturum se imperium, nisi & illa vna secum administratura id esset. Scriptura enim & Iosephus ipse non de administratione Imperij, sed de profectione ad expeditionem bellicam contra Sisaram tantùm agunt. Corrigendum est itaque Chronicõ Alexãdrinum, in quo non Barac sed Debbora dicitur populum annis 40. iudicasse, sicut & apud Clementem lo. cit. [l. 18. de Ciuit. c. 15.] [loc. cit.] [l. 5. c. 6.] [ἐὰν συνεξορμήσῃ αὐτῷ]

ANNVS

Digitized by Google

ANNVS MVNDI 2727. DILVVII 1071. 4. ÆTATIS 264. EXITVS ET DATÆ LEGIS 184. SANCTVARII IN SILO 138. BARACI ET DEBBORÆ 7. OZI PONTIFICIS 7. SOSARIS 20. ET VLT. IMPERII ASSYRIOR. 796.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1326.

VLTIMVS est hic annus Sosaris Assyriorum regis à Belo 22. In quem annum Eusebius scribit, Amphionem Thebis regnasse, quem ferunt cantu citharæ saxa mouisse. Fabulæ autem Poëtis oratoribúsque decantatæ causam subdens ait. *Fuerunt autem duro corde, &, vt ita dixerim, saxei quidam auditores.* Legit interpres, vt notauit Scaliger, λιθίνους, saxeos, cùm in Græco habeatur ἠλιθίους, stupidos, ac stolidos. Est autem hic septimus Iudaicæ huius seruitutis annus. *Obitus Sosaris.* *Amphion.*

ANNVS MVNDI 2728. DILVVII 1072. 4. ÆTATIS 265. EXITVS ET DATÆ LEGIS 185. SANCTVARII IN SILO 139. BARACI, ET DEBBORÆ 8. OZI PONT. 8. LAMPARIS 1. IMPERII ASSYRIORVM 797.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1325.

EXORITVR hoc anno Iudaicæ seruitutis octauo, Assyriis Lampares Imperator, ordine 23. à Belo. Qui ab Africano, & Græco Eusebij Chronico dicitur Lampraës, qui & in triginta annis regni eius pariter consentiunt. Cæterùm fuit hic quoque princeps ἀπράγμων, sicut ferè cæteri, quod quidem literis proditum sit. *Imperium Lamparis.*

ANNVS MVNDI 2730. DILVVII 1074. 4. ÆTATIS 267. EXITVS, ET DATÆ LEGIS 187. SANCTVARII IN SILO 141. BARACI ET DEBBORÆ 10. OZI PONT. 10. LAMPARIS 3. IMPERII ASSYRIORVM 799.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1323.

DECIMVS seruitutis annus, idémque Sabbaticus primus & vigesimus. Et in Eusebij Chronico Aodi vltimus, decem annorum parachronismo; propter annos principatus Iosue, cui ille 27. annos attribuit, nos 17. Ad hoc quoque tempus Europæ à Cretensibus raptum, refert idem Eusebius, explicátque fabulæ occasionem. A Tauro enim raptam fuisse fictum, quod naui auecta sit, cuius insigne fuerit Taurus, sicut in naui Bellerophōtis Pegasus, & in naui Phrixi cum Hella sorore Aries, vt suprà dictum est. Præerat autem, aut eminebat certè inter Cretēses Iupiter, cui propterea raptus hic tribuitur ab omnibus; additq; Pausanias Europam à Ioue occultatam in vico Teumesso. Scribit autem Herodotus, quem in Græco textu laudat Eusebius, Cretenses Tyrum appulsos filiam regis Europam rapuisse, eóque facto vltos iniuriam à Phœnicibus acceptam, qui Argos profecti, Io filiam Inachi antea rapuissent. Subsecutus est deinde Medeæ raptus ab Iasone, & Hesiones ab Hercule, & Helenæ à Theseo, & rursum à Paride Alexandro; vt omittam Chrysippum à Laio, & à Tantalo Ganymedem; & Harmoniam aliquantò antè à Cadmo ra-

Annus 21. Sabbaticus. *Europæ raptus.* *Et aliorum.*

ann. mun. 2709. & Schol. 2. & 2672. in Bœot p. 294. init. lib. 1.

pram, apud Euseb. an. Belleparis 3. & ab Ædoneo, siue Orco rege Molossorum Proserpinam, vt idem Belleparis 13. scriptum reliquit. Ita tota ista ætate Græci, barbarique nobilia flagitia, cum nobilium fœminarum, aut familiarum potiùs iniuria cumulabant. Non malè enim Persæ apud Herodotum aiunt, *se quidem sentire iniuriorum virorum factum esse rapere fœminas; amentium verò raptis vlciscendis operam dare; prudentium autem raptas nihil curare, quippe quæ, nisi voluissent, haud dubiè raptæ non fuissent.* Sic illi non ineptè, etsi non vsquequaque verè. (*Ibid.*)

ANNVS MVNDI 2734. DILVVII 1078. 4. ÆTATIS 271. EXITVS AB ÆGYPTO 191. SANCTVARII IN SILO 145. BARACI ET DEBBORÆ 14. OZI PONTIF. 14. LAMPARIS 7. IMPERII ASSYRIORVM 803.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1319.

Pelops. CIRCA septimum Lamparis annum, seruitutis Hebræorum sub Iabin rege 14. de Pelope rege hæc habet Eusebius in Chronico Græco ad verbum conuersa, *Aliqui Pelopem non solùm Arginorum, & Mycenarum regem fuisse referunt, sed totius etiam Peloponnesi. Hic Olympiis præfuit, & expeditione aduersus Ilium suscepta à Dardano victus est. Ab eo Peloponnesus nomen accepit.* Hæc ibi, quæ multo contractiora sunt in Latinis vulgatis. Hic idem Pelops mox dicitur in Peloponneso regnasse annis 58. & Atreum, & Thyestem eius inter se imperium diuisisse.

Initium 4. Iubilæi Mosaici. Cæterùm cùm 140. annus ab exitu legeq; data fuerit secundus Iubilæus Mosaicus, vt eo anno dictum est, consequens est, vt proximè præcedens annus fuerit tertius Iubilæus; quartus autem cœperit hoc anno decurrere.

ANNVS MVNDI 2737. DILVVII 1081. 4. ÆTATIS 274. EGRESSIONIS 194. SANCTVARII IN SILO 148. BARACI ET DEBBORÆ 17. OZI PONTIF. 17. LAMPARIS 10. IMPERII ASSYRIORVM 806.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1316.

Annus 22. Sabbaticus. DECIMVS septimus seruitutis annus, Sabbaticus est numero vigesimus secundus. Sub quem Spartanorum Spartæ, & Spartorum primum inuentum, atque vsurpatum est nomen, quod post aliquot secula gloriosissimum fuit. Qua de re ita ex Palæphato Eusebius. *Cadmus ad inquirendam Europam egressus Cadmeam condidit, & Thebis regnauit. Cùm autem vicini circum populi repente in eum inuasissent,* *Sparti.* *quia vndique in eum tanquam è terra confluxerant, ὡς ἀπὸ γῆς συῤῥῶν, Spartas appellauit, vt ait in primo Palephatus.* Quid faciat συῤῥῶν ad etymon Spartorum non satis video, cũ consentaneum sit eos ἀπὸ τῦ σπόρου nomen accepisse: quod significat Stephanus, cũ ait Leleges, qui primi Spartam incoluerunt, prius huc illúcque διεσπαρμένους, dispersos, in vnum cõuenisse, vnáq; habitasse. Sed addit alterã nominis rationem, vt à Sparto filio Amyclantis, filij Lelegis, filij Sparti, conditore dicta sit. Accedit Pausanias, qui Spartos à satu, quo dicuntur è terra editi, appellatos credit, iuxta fabulam de draconis dentium satione. (*l. 9. p. 285. l. 3. initio.*) Ipsam autem vrbem Spartam *Sparta.* à Sparta Eurotæ filia, Lacedæmonis vxore, qui vt primùm ad regnum accessit, regioni, & incolis omnibus de se nomen indidit. Vrbem deinde quam con-

Digitized by Google

didit de vxoris nomine Spartem appellauit. Sic Pausanias.

Sub hoc ipsum tempus, puta annum Lamparis 9. Ilium conditum ponitur ab Ilo, in Eusebio Scaligeri, amplificatum scilicet, & nouo nomine decoratum. At in Pontaci, reliquisque vulgatis in vigesimo, quibusdam in 17. Chronicon Alexandrinum in Debboræ 16. Idémque diceret Eusebius, nisi 27. annos Iosue, pro 17. tribuisset. Nunc autem Ilium in 6. Debboræ conicit.

ANNVS MVNDI 2741. DILVVII 1085. 4. ÆTATIS 278. EXITVS AB ÆGYPTO, ET LEGIS DATÆ 198.

SANCTVARII IN SILO 151. BARACI ET DEBBORÆ 21. OZI PONT. 21. LAMPARIS 14. IMPERII ASSYR. 810.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1312.

ELAPSIS viginti seruitutis annis clamauerunt de more Israëlitæ ad Dominum, & ipse de more eorum misertus est. Exurgere quippe fecit Debboram[1] & Baracum in auxilium populi sui, vt *liberaret pauperem à potente, & pauperem cui non erat adiutor*, à quibus hoc anno salus populi facta est. In eorum tamen societatem etiam Iahel admitti debet, vt ex sequentibus perspicuum erit. Integros porrò annos accipimus seruitutis, vt Scriptura ipsa videtur exigere; ideóque liberationem in primum supra vigesimum coniicimus. *Israëlitæ tandem resipiscentes*, ait Iosephus, *& agnita calamitatum causa, nimirum quod à legum contemptu proficiscerentur, Debboram quandam Prophetidem adeunt, rogantes vt precibus Deum ad miserationem flectat, ne ita patiatur eos à Chananæis opprimi. Deus autem exoratus salutem eis annuit, Imperatore designato Baraco.* Sic ipse, satis consentaneè Scripturæ, licet ea non dicat Prophetidem ab Israëlitis aditam, illius rei causa.

I. Initium libertatis.

1. ℞.

l. 5. c. 6.

PRIMVM autem videamus, qui fuerint huius diuinæ victoriæ administri; deinde quis fuerit eius modus. Barac[2] igitur, quoniam iam de Debbora dictum est, qui iudiciariam deinceps in populo præfecturam exercuit, quis fuerit non admodum à Scriptura explicatur. D. Ambros. Baracum Debboræ filium fuisse ait, *Domo propria*, inquit, *filium ducem producit exercitus, vt agnoscatis quod possit instituere vidua bellatorem. Quem quasi mater erudit, quasi iudex præposuit, quasi fortis instituit, quasi Prophetes victoriæ certa transmisit. Denique in mulieris manu summam fuisse victoriæ docet Barach filius, dicens nisi tu veneris mecum non ibo; quia non noui diem, in qua dirigit Dominus Angelum suum mecum.* Et mox. *Quanta viduæ fortitudo, quæ à periculis filiũ nec materno reuocat affectu; imò ad victoriam filium studio matris hortatur, dicens quod in manu mulieris sit summa victoria.* Hæc Ambrosius. Quæ si vera sunt, quomodo nusquam aut ipsa filium, aut ipse matrem vocat; quomodo dicitur vocasse filium Abinoã, & non filium suum. Hieronymus certè hanc opinionem & imperitam, & contra Scripturam esse contendit, sicut & superiorem, quæ Debboram viduam facit. *Quidam*, inquit, *imperitè & Debboram inter viduas memorant. Ducémque Barac arbitrantur Debboræ filium, cùm aliud Scriptura commemoret;* nimirum quæ Debboram de tribu Ephraim, & Barac de Nephtalin fuisse significet; ergo Debbora ad alienam tribum matrimonio transiisset, contra communem cõsuetudinem Hebræorum, diuinæque legis decretum. An placet Ambrosij studium in viduas excusare, ac dicere eum Debboram Baraci matrem appellare, quo modo eadem mox *mater Israelitarum* vocatur: & quomodo principes de Repub. benè meriti, Patres patriæ appellati sunt? Verùm apparet aliam fuisse Ambrosij mentem.

II. Eius administri Barac & Debbora, & num hæc illius mater.

2. ℞.

l. de viduis med.

Nõ videri.

c. 4. v. 5. & 6. c. 5. 7.

INCERTA igitur, atque ignota manet Baraci mater, Pater autem nomine Abinoëm crebro hoc & sequenti capite vsurpatur, nusquam tamen significatur illustrine, an plebeia familia ortus fuerit. Abul. autem, eúmq; secutus Serar. putant nõ fuisse Barac illustrem aliquẽ, & potentem principẽ, sed virũ priuatum, & mediocris fortunę, quẽ Deus ad hoc negotiũ elegerat, ipsis Israëlitis vel ex Debborę denunciatione nõ ignaris. Et sanè in dira seruitute, ac tyrãnide, quæ tot an-

III. An Barac illustris ac potens.

c. 4. & 5. in c. 4. q. 8. q. 9.

nos Iſraëlem oppreſſerat vehementer, non fuiſſe vllum eminentis admodum potentiæ apud Iſraëlitas, facile eſt credere. Id enim tyrannis mirum in modum ſuſpicioſum, ac formidoloſum eſt, vt docuit is, qui ſumma papauera virga decutiebat. Et Veſpaſianus qui nominatim perſequebatur familiam Dauidis. Tarq. Sup. Liu. l. 1. Euſeb. l. 3. hiſt. c. 11.

IV. *Quæ fuerit Iael.* SVPEREST nobis Iaël, ſiue per Metatheſim apud Ioſephum, Iale vxor Haber Cinæi, qui cum Iabin rege fœderatus erat. Ex quo etiam dignitas huius Haber, & vxoris eius intelligi poteſt. Cum hominibus enim infimæ ſortis Rex tãtus fœdus inire, minimè dignatus eſſet, vt notauit Abul. Nec tamẽ eos præ Hebræis potentes fuiſſe credibile eſt, vt ſubiugari à Iabino non potuerint, ideóque ad fœderis ſocietatem vocati ſint: ſed præ illis pios ac virtutis amantes; vt propterea Deus ipſos in medio turbulentiſſimæ tempeſtatis, ſereno cœlo, tranquillóque mari frui permitteret, eiſque populi ſui caſtigatorem conciliaret; & ipſe tyrãnus eorum virtutem, & innocentem vitæ rationem admiraretur. Hic autem Haber Cinæus dicitur quondam receſſiſſe à cæteris Cinæis, fratribus ſuis, filij Hobab cognati Moyſi. E Cinæis illis, ait Serar. qui in Ierichuntino agro conſederant, alij in Aradiam ſolitudinem ſeceſſerunt: alij in Zabuloniam demigrauere portionem, quorum caput fuit hic Haber. Verùm Adrichom. eius habitationem in tribu Nephthali collocat, ſicut & Abul. quemadmodum & vallẽ Sennim, & quidẽ vt videtur, probabiliùs; quia tabernacula eius vſq; ad vallẽ Sennim prętendebãtur, quæ vallis erat iuxta Cedes Nephthali, vt hîc dicitur, in ſuperiore Galilęa.

c. 4. 17. q. 12. in c. 4. v. 11. q. 17. c. 1. 16. Num. 37. q. 12. in c. 4. v. 11.

V. *Eiúſq; vir Haber Cinæus.* SED illud magis mirum hunc Haber quondam receſſiſſe à Cinæis. Id autem cùm contigerit circa Othonielis annum quartum, vt ſuo loco diximus, ſi cùm receſſiſſet 30. circiter annos natus erat, vt ipſe iam pater familias, nũc 167. ageret. Quomodo igitur vxor illius iuuenis, & vſque adeo valida, vt ictu mallei caput militaris hominis perterebraret, nec pateretur violẽter exurgere, donec ſolo hominem affigeret. Dicendum vtiq; videtur hunc Heber illius filium fuiſſe, eidem cognominẽ, fortaſſe etiam nepotem. Iſte igitur Haber non per ſe ipſe, ſed in patre aut auo cognomine, quondam à Cinæis fratribus receſſit. Quo modo & Boozi, vt poſtmodum dicemus, cogente ad id Chronologia, multiplicantur. Hi ſunt quorum maximè opera Deus ad hanc victoriam vti voluit. Nunc eius conſiderandus eſt modus. Ad eum pertinet collectus exercitus, hoſtium clades & fuga, Siſaræ interitus. Nu. 9. ann. mun. 2064.

VI. *Debbora euocat Baracum ad bellum.* DEBBORA itaque accepto diuinitus mandato, pro ea qua erat apud omnes auctoritate, & opinione ſanctitatis, miſit nuncios ad Barac filium Abinoëm, qui in Cedes Nephthalim habitabat; (aliæ enim eiuſdem nominis vrbes in tribubus Iſſachar, & Iuda inueniuntur;) qui eum ad Prophetidem Dei iuſſu accerſerent. Is vbi affuit, *Præcepit*, inquit, *tibi Dominus Deus Iſraël, Vade & duc exercitum in montem Thabor, tolléſque tecum decem millia pugnatorum de filiis Nephthali, & de filiis Zabulon*, ſunt hæ duæ tribus conterminæ, ſed illa huic ad Septentrionem ſita, illa Galilæam ſuperiorem habet, hæc inferiorem. Hanc porrò Dei iuſſionem Debboræ per Angelum reuelatam poſtmodum intelligetur, ſed pergit Prophetis. *Ego autem adducam ad te in loco torrentis Ciſon Siſaram principem exercitus Iabin, & currus eius, atque omnem multitudinem, & tradam eos in manu tua.* Venturus vtique erat Siſara ſponte ſua, accepto nuncio de collectis à Baraco ad defectionem copiis: id enim vel maximè ad eius officium pertinebat; ſed acceſſit etiam diuinus impulſus, qui eum ad interitum perurgebat. Sic Dominus dicitur conuocaturus omnia regna Aquilonis ad perdendam Hieruſalem, quæ tamen vltrò illuc erant profectura. Vide & Deuteronomij 28. 49. 4. Reg. 10. 24. Ierem. 1. 15.

VII. *Is cunctatur.* HIC Barac ſiue rei magnitudinem, ſiue ſuam tenuitatem expendens, cunctatur, imò negat ſe rem ſuſcepturum, niſi ipſa comite, *Si venis mecum*, inquit, *vadam; ſi nolueris venire mecum, non pergam.* Nec fuit ſine culpa iſta cunctatio; quia iuſſionem accipiebat non muliebrem, ſed diuinam, & quidem etiam per Angelum enunciatam: quod intelligi ex eius reſponſione poteſt, in qua iuxta Sept. additur ad prædicta verba, ὐκ οἶδα τ ἡμέραν ἐν ᾗ εὐοδοῖ κύριος τ ἄγγελον μετ' ἐμῦ. Id eſt, *neſcio diem in qua proſperat Dominus Angelum mecum*, vt vertit Aug. vel vt Amb. *Non noui diem in qua dirigit*, aut mittet, vt habet Origen. *Dominus Angelum ſuum mecum.* Prædictum ergo fuerat ipſi fore vt immitteret Dominus Angelum ſuum in cir- q. 26. in Iud. l. de viduis. Homil. 5.

cuitu timentium eum, vt propterea ductum, aut comitatum mulieris requirere non deberet: quem reuera misit, sicut victoria prodigiis plena declarauit.

VIII. [illegible] re Angelo.

c.5.v.23. HVIVS Angeli mentionem facit Debbora in cantico suo, quem tamen non verum Angelum, sed summum potius Sacerdotem, cui hoc quoque nomen alibi Scriptura tribuit, (Malach. 2. 7.) quidam, in quibus Procopius, existimant. Alij autem verum Angelum fuisse putant, D. scilicet Michaëlem, qui populi Israëlitici protector erat, quique Debboræ vaticinanti aderat. Ita sentit Abul. (c.5. q.7. & Serar. q.15. & 16.) Serar. & alij. Et potest vtrúmq; impunè affirmari; hoc tamen posterius probabilius est: de homine enim facilè scire poterat quando secum esset venturus. Non ergo fuit sine culpa Barac; sed nec sine pœna, vt ex Debboræ responsione constat. Quæ dixit ad eum, *Ibo quidem tecum, sed in hac vice victoria non reputabitur tibi; quia in manu mulieris tradetur Sisara*; priuatus scilicet fuit gloria victoriæ, quæ illi erat diuinitus destinata. Ex quo patet corrigendum, vt antè dixi, Iosephum, (an.1725. num.10.) aut eius potius interpretem, cum ait, *Baraco verò negante se accipere imperium, nisi & illa vna secum administraret id esset.* Illa commotior, *Tu*, inquit, *mulieri cedis honorem, quem Deus te habere voluit, Ego verò non recuso.* Sic ipse. Neutrum tamen ad Scripturæ mentem est. Nam neque Barac imperij communicationem mulieri obtulit, aut ipsa recepit; sed itineris duntaxat, in hoc negotio societatem.

IX. Nec impunè, diminuta eius gloria.

q.11. in c.4. NON omittam elegantem huius loci ex Serario nostro paraphrasim. *Egregij huius facinoris*, inquit, *ad quod te inuito Deique nutu, atque oraculo exhortor, decus & fama penes te vnum futura erat, nunc magna eius pars ad alios, imò ad fœminam transferetur.* Quia enim Deo te per fœminam vocanti, & excitanti gloriam obsequiosa alacritate non dedisti, tuam ipse gloriam per fœminam obscurabit, quia fœminæ instar trepidasti, neque quod à Deo imponebatur opus viriliter aggressus es, per virilem fœminæ animum ac laudem, non parum de tua decerpetur. Quia comitem ad bellum fœminam habere voluisti, *Fœminam quoque tuæ laudis sociam habebis, atque consortem.* Hæc ferè Serarius. Qui rectè etiam monet hîc agi de gloria, quæ ritè hominibus competere potest. Nam quæ ad Deum pertinet, non est Debboræ profectione imminuta, sed aucta potiùs, dum per fœminam rem tantam gerit: siue eam Debboram intelligas, quæ bello non solùm affuit, sed quodammodo præfuit, & ipsum benè gerendæ rei articulum demonstrauit; siue Iahelem, quæ principem militiæ generosa obtruncauit, vt multis posteà seculis Iudith, vtraque dormientem, vtraque exitu lætissimo victoriæ & libertatis, Iudith victoriam inchoauit, Iahel verò compleuit.

X. Coguntur copiæ Israëlitarum.

SVRREXIT itaque Debbora de loco habitationis suæ, quæ palma, siue palmetum Debboræ vocabatur, & perrexit cum Barac in Cedes; à tribu scilicet Ephraim ad tribum Nephthalim. Ibi Barac accitis è tribu Zabulon, & Nephthalim decem pugnatorum millibus, iuxta præscriptum Domini, venit cum Debbora in montem Thabor, in tribu Zabulon. Aliquos etiam ex aliis tribubus huic (v.14. & seq.) prælio affuisse, significat Debbora in cantico suo. *Duces*, inquit, *Isachar fuere cum Debbora, & Barac vestigia sunt secuti.* Sed multitudo ex Nephthali, & Zabulon maximè collecta est. Ideóque ibidem subditur. *Zabulon verò, & Nephthalim obtulerunt animas suas morti*, &c. Vbi aliquæ tribus ignauiæ arguuntur, quod in hac expeditione non fuerint. Iuxta prædictum montem Thabor, ad quem securitatis interim causa confluebat exercitus, est torrens Cison ab ipso Thabore, (5. 𝔛.) & vicino Hermone profluens, & partim occasum versus in Mediterraneum mare defluēs, partim ad ortum in lacum Genesareth exonerans sese, vt quoquo modo expressit Adrichomius, in topographia tribus Zabulon & Isachar.

XI. Sisara ad arma conuolat.

c.5.v.12. NVNCIATVMQVE *est Sisaræ*, ait Scriptura, *quod ascendisset Barac filius Abinoëm in montem Thabor.* Existimauit videlicet eum ibi validum velle præsidiū collocare, quo falcati currus sese inferre nō possent, vt inde cùm liberet in omnem latè regionem excurreret, & Regem ad aliquas pacis ac libertatis conditiones compelleret. *Et cōgregauit nongentos falcatos currus, & omnem exercitum de Haseroth gētium, ad torrentem Cison*, sicut Debbora antè prædixerat, vel iuxta aquas Mageddo, (c.5.v.19.) vt in cantico dicitur; quia torrens Cison non longè à campo Mageddo defluebat in mare, qui & campus Esdrelon dicitur, & planicies Galilææ. Vide Adrichom. in topographia Issachar, in qua illam planiciem collocat. Eius copias

Digitized by Google

Iosephus in hæc verba recenset. *Is regiam habebat apud Asorum, quæ vrbs sita est suprà Samachonitidem lacum; peditum alebat millia trecenta, equitum decem; prætérque currus bellicos habebat ter mille.* Quod autem nongentos duntaxat Scriptura memorat, piè interpretatur Abulensis, habuisse quidem Iabinum tria millia curruum, vt vult Iosephus, sed in iis fuisse nongentos electos, vt Scriptura tradidit, cætera verò duo millia & centum, fuisse qualiacúmque. Sic ipse, mitiùs, vt apparet, quàm veriùs. Certè in numero quem sacræ literæ tacuerunt, diuinatum oportuit, & ingentes copias ambitiosè prolatas, ne tantus Israëlitarum populus, à non magno exercitu, tot annis ignominiosè videatur oppressus. l. 5 c. 6. c. 4. q. 13.

XII. *Barac animosè certamen init.*

VT autem vidit Debbora congregatos hostes dixit ad Barac, *Surge*, inito certamen, *hæc est enim dies in qua tradidit Dominus Sisaram in manus tuas; en ipse ductor est tuus.* Angelus scilicet Domini, quem volebas itineris, & prælij ducem: is te hoc tẽpore ad certamen vocat, nõ superstitiosa diei, sed pia diuinæ iussionis obseruatione. *Descendit itaque Barac de monte Thabor, & decem millia pugnatorum cum eo.* Nullum hic in Baraco timoris vestigium; eius tamen timorem Iosephus notat, imò & fugæ voluntatem; ait enim Baracum & Israëlitas hostium multitudine territos, in tutiora se recipere voluisse, Debboram autem retinuisse, iussisséque eadem die prælio decernere, affirmantẽ penes ipsos victoriam fore, & Deum subsidium, & opem allaturum. Animosum præstabat hominem Dominus; nedum timidum ac fugacem, diuinúmque Debboræ oraculum, hominem videlicet diuina fide, fiduciáque præstantem; vt neque copiolas suas cum numerosissimo, potentissimóque exercitu Sisaræ componeret, neque de diuino ductu atque auxilio, neque de victoria promissa dubitaret, nec sane spe, aut fiducia falsus est. Abul. q. 14. in c. 4.

XIII. *Dominus exterret hostilem exercitum.*

PERTERRVIT enim *Dominus Sisaram, & omnes currus eius, vniuersámque multitudinem in ore gladij ad conspectum Barac.* Explicatur hic terror diuinitus immissus etiam in cantico Debboræ, vbi dicitur *de cælo dimicatum esse contra eos, & stellas manentes in ordine, & cursu suo, aduersus Sisaram pugnauisse.* Multis sane modis potuit Dominus hostiles copias perterrefacere, sicut aliquando fecit, & recenset Abulensis. In quibus ille minimè absurdus est, vt armatos Angelos strictis gladiis, terrifico vultu eis ostentaret, à quibus ipsi lethiferis perfoderentur plagis; percussores autem omni ferro impenetrabiles essent. Et id videtur Scriptura innuere, dum non ait gladio Barac perterrefactos, sed *ad conspectum Barac*, quasi Angelis ad eius præsentiam pugnantibus, quod rursum extremo hoc capite significatur. Sic perterrita est asina Balaam, cernens Angelum euaginato gladio in se irruentem. Sic metu exanimabat omnes, qui in paradisum terrestrem ingressuri essent, ille Angelus, qui flammeum gladium, atque versabilem gestabat manu, ad custodiendam viam ligni vitæ. Quid si ille idem Angelus, qui astitit Iosue accinctus ad prælium, eique affuit, Baraco etiam contra currus & equites præsidium tulit; eorum ora intolerabili fulgore, gladiis pectora verberando? q. 15. in c. 4. v. 23 Num. 22. 22. Gen. 3. 24. Ios. 5. 13.

XIV. *Quid de hoc prælio Rabbini.*

RABBINI quoniam in cantico Debboræ fit mentio stellarum, & exercitus hostium suffocati, aiunt stellarum vi tantùm, támque intolerabilem æstum à Deo accensum fuisse, vt aut sub loricis Chananæi exanimarentur, aut in torrentem Cison refrigerationis gratia se præcipites darent, ibíque submergerentur. Longè ab his diuersa, atque haud scio an probabiliora sensit Iosephus, qui pro æstu intolerabili, immensam vim frigoris inducit. *Commissa pugna*, inquit, id est inita, *vehemens imber mixtus grandine superuenit, quem ventus in aduersos Chananæorum vultus ingerens, & prospectum adimens, inutiles eorum iaculatores ac funditores reddidit; atque etiam scutati manibus rigentibus præ frigore gladios vix retinebant.* Mirum sane est hoc frigus, si verum est, non solùm in regionibus illis, sed etiam in diebus grandinis. Sed pergit. *Israelitas verò tempestas à tergo imminens, non solùm minùs offendebat, sed alacriores etiam faciebat, manifestario Dei præsentis, ac fauentis signo accensos. Itaque rupta aduersa acie, turbatísque ordinibus, ingentem hostium stragem ediderunt. Atque ita pars telis Israeliticis cadebant; pars à suomet ipsorum equitatu, ac curribus proterebantur.* Hæc Iosephus, non admodum aliena ab iis quæ Claudianus [a] de prælio Theodosij contra tyrannum Eugenium decantauit. c. 5. 20. & 21. vide Abul. c. 5. q. 7. a. 4. X.

XV. *Quæ ostendant diuinã fuisse victoriam.*

HANC porrò victoriam maximè à Deo fuisse, etiam illa Cantici verba significant. *Noua bella elegit Dominus, & portas hostium*, id est præsidia & munimenta, *ipse* c. 5. 8.

subuertit, clypeus & hasta si apparuerint in quadraginta millibus Israel. Eius loci hæc est sententia. In toto Israële, qui paulatim confluebat ad Barac, videns ad eum inclinare victoriam, vix fuisse qui clypeo vel hasta vteretur, ita vt penè inermis esset Baraci exercitus. Eo quod Iabin omnia Hebræis arma sustulisset, quo modo [q. 3. c. 5. q. 8. c. 5.] Abulensis, & Serarius exponunt, nimirum sicut postea Philistæi; adeo vt non [1. Reg. 13. 22] inueniretur in manu totius populi ensis, aut lancea, præterquam in manu Saülis & Ionathæ. Sed Dominus armorum in populo suo defectum suppleuit, quando per Angelos suos ad Baraci præsentiam pugnauit: à quibus, hominibus equisque terrore exanimatis, & fugam vndique petentibus, confusi sunt ordines, collisi inter se currus, equis huc illúcque trahentibus, partim per abrupta saxorum, partim per tumidas noua tempestate torrentis aquas. Vtrúmque significatur illis [v. 21. & 22.] cantici verbis, *Torrens Cison traxit cadauera eorum, & vngula equorum ceciderunt fugientibus impetu, & per præceps ruentibus fortissimis hostium.* Tanto fuerant Chananæi [q. 7. in c. 5.] timore concussi, ait Abulens. ardente desuper cœlo, & flammarum globis in modum stellarum venientibus vsque ad eos, vt neque se, neque equos continere possent, quo minus diffugerent quocumque eos impetus ferret; contingebátque vt caderent de altis rupibus in præceps, confringerentur currus, equi cum equitibus cõntrucidati perirent.

XVI. *Fuga Sisaræ, atque exercitus eius.*

Qvid autem in hac rerum confusione Sisara? Videns ipse nec equos, nec aurigam suum, satis sibi ad fugam expedire viam, aut timens in excelso, atque aureo [3. Reg. 22. 30.] curru difficiles latebras, vt Achab in vestitu regio, de curru desiliens pedibus fugam iniit, non quò magna pars fusi fugatique exercitus, versus Haseroth gentium, vnde venerant, sed Asorem versus, vbi Rex Iabin habitabat, quo in itinere Adrichomius constituit tabernaculum Haber Cinæi. Vbi se in omnem euentum ad dies aliquot latere posse sperabat, dum se ad tutiora reciperet. Hanc tam exercitus, quàm Sisaræ fugam, ita Scriptura perstringit. *In tantùm vt Sisara de curru desiliens pedibus fugeret, & Barac persequeretur fugientes currus, & exercitum vsque ad Haseroth gentium, & omnis hostium multitudo vsque ad internecionem caderet.* Nec pigebit hoc loco Sisaræ fugam ex S. Alcimo iterare.

-----tum maximus ille
Forma gigantæa quem fecerat horrida molis
Conspicuum, immensámque humani verticis arcem
Sisera Rex gestans, telorum fasce neglecto
Incomitatus abit, metuens sublime notari
Corpus, & excelsa fugitiuum prodere massa.

XVII. *Eiusdem latebra.*

Sisara *autem fugiens peruenit ad tentorium Iahel vxoris Haber Cinæi. Erat enim pax inter Iabin regem Asor, & domum Haber Cinæi.* Quæ causa fuit, vt Sisara se ibi tutum fore arbitraretur, præsertim amicè inuitatus. *Egressa* enim *Iahel in occursum eius dixit ad eum: intra ad me Domine mi, intra ne timeas. Qui ingressus tabernaculum eius, & opertus ab ea pallio.* Maius vtique operimentum intelligit, quo totum dormientis corpus facile operiri potuit, & quidem vile, vt Rabbini aiunt, vt talis viri latebra minus suspecta esset. Septuaginta opertum aiunt δέῤῥιν, qua voce indumentum ex pilis contextum significari lexici volunt, aut etiam pellem, vel operimentum ex [Hom. 5. in c. 4.] pellibus consutum, vt vertit interpres Origenis. Opertus autem est non ad dormiendum, sed ad latendum, licet somnus quamprimum ex lassitudine sit consecutus, quem etiam lactea potio conciliauit.

XVIII. *Bibit & obdormiscit.*

Prius enim quàm se ad latendum componeret, cursu, & calore exhaustus, dixit ad eam. *Da mihi obsecro paululum aquæ, quia sitio valdè.* Illa vrbanior *aperuit vtrem lactis, & dedit ei bibere, & operuit illum.* Quanquam lactis potum non vrbanitatem, sed fraudem & insidias interpretari quis possit mulieris, non ignorantis lactis naturam fumidam, sicut & vini, & somni conciliatricem, homini præsertim ex fu- [q. 10. in c. 4] ga, & labore æstuanti. Rectè autem notauit Serar. lac istud à Iosepho, ἤδη διέφθορος, id est, iam corruptum non rectè dici, quia id à Scriptura refellitur. In cantico [c. 5. 25.] enim dicitur, *Aquam petenti lac dedit, & in phiala principum* obtulit *butyrum*, id est lac pingue, recénsque, nondum expresso butyro, etsi Vatablus contra sentiat. Nam Scriptura eam non solùm lac, sed etiam butyrum obtulisse tradit. Nec tamen ille sui ita negligens fuit, vt sibi excubitorem non apponeret, vt scilicet in castris so-

lebat. Ideóque dixit Sisara ad eam, *Sta ante ostium tabernaculi: & cùm venerit aliquis interrogans te, & dicens, nunquid hic est aliquis? respondebis, nullus est.* Sic ille se somno dedit, sed sempiterno [5]. 5. χ.

XIX. *Et à Iahele occiditur.*

NAM tulit Iahel vxor Haber clauum tabernaculi, assumens pariter & malleum, magnum scilicet clauum & oblongum, ex eorum genere quibus tabernacula funibus distenta in terram figuntur, vt firmiter hæreant: *& ingressa abscondité & cum silentio*, suspenso videlicet gradu ad explorandum somnum; cúmque inuenisset eum in latus vnum procumbentem, profundo somno consopitum, posuit suprà tempus capitis eius clauum trabalem, percussúmque malleo *defixit in cerebrum vsque ad terram; qui soporem morti consocians defecit, & mortuus est.* Si eum supinum inuenisset in oculum vtique defixura erat lethiferum illum clauum. Iosephus cum editione vulgata consentiens; *Quem Iale aggressa*, inquit, *ferreum clauum sopito, per tempora adegit malleo.* Quia tamen vox Hebræa, iathed, & clauum significat, & paxillum: clauum Pagninus, Hieronymum secutus, vertere maluit, alij paxillum vt Arias, quo modo Septuaginta non habent ἧλον, sed πάσσαλον, id est paxillum, & facile propter vsum eundem, magnitudinísque paritatem pro eodem sumuntur. Nisi quod ἧλος ferreus est clauus, πάσσαλος autem ligneus [6]. Paulò videtur longius Origenes discessisse, cùm ait, *Et cùm eum in latebris collocasset, & pellibus adoperuisset, post hæc palum malleo adactum per eius malas defixit.* Et paulò pòst. *Et non sine causa maxillam eius palo transuerberasse describitur.* Sed secutus est Septuaginta, qui habeat ἐν τῇ γνάθῳ, id est in gena, siue mala, non autem ἐν τῷ κροτάφῳ, sumpto paulò latiùs genæ, siue malæ vocabulo, à summo scilicet eius initio.

יתד

6. χ.

XX. *Ac Baraco monstratur.*

ET ecce Barac sequens Sisaram, quem scilicet agnouerat à cætera fugientium turba dilapsum, Asorem versus veniebat. *Egressáque Iahel in occursum eius*, ne minus amico, quàm hosti dedisse videretur, & læti causa nuncij, de bello ad exitum penè perducto, *dixit ei, veni & ostendam tibi virum, quem quæris. Qui cùm intrasset ad eam, vidit Sisaram iacentem mortuum, & clauum infixum in tempore eius.* Cui facinori Auitus Viennensis præsul in hæc verba gratulatur.

Qui postquam latuisse putans, tectóque receptus,
Mollia perpetuo demisit lumina somno,
Mox animosa Iahel peragit quod Debbora victrix
Cœperat, ínque solo strati, terráque iacentis
Tempora transfixo penetrans immania clauo.
Fœmineus duplex sic vno ex hoste triumphus.

Gratulatur & ipsa Debbora in Cantico suo, sic vt Beatissimæ Virginis figuram aliquam possis agnoscere. *Benedicta*, inquit, *inter mulieres Iahel vxor Haber Cinæi, & benedicatur in tabernaculo suo*, & quæ sequuntur. c.5.v.24.

XXI. *An peccarit Iahel in hoc facinore*

NON tenebo hîc diutius Lectorem suspensum, circa huius Iahelis facinus, quin illius, aut iustitiam, aut iniquitatem paucis expediam. Impium enim, contráque ius gentium & naturæ videtur, amicum & fœderatum hominem, hospitem etiam, & quidem amicè inuitatum domum, securitate promissa; denique grauissima iam calamitate oppressum, dormientem interfecisse. Crudele sane facinus, & inhumanum in fœmina erga virum eius se fidei pro amicitia committentem, & in eam receptum. Sed cùm Iahelem, eiúsque factum Scriptura laudet, vt diximus, ea à nobis sine culpa reprehendi non potest. Cùm enim bellum non solùm legitimum esset ex parte Hebræorum, sed etiam diuinitus imperatum & gestum, necesse est tam Iabinum quàm Sisaram iniustum gessisse bellum; ideóque vt hostes iure interfici potuisse à quouis, qui in Dei populo, quem illi tyrannicè opprimebant, censeretur; quo in numero Cinæi erant, vt ex superioribus constat.

XXII. *Non videri*

AT pax fœdúsque Iabin inter & Cinæum intercedebat. Putat Abulensis non initam inter eos pacem cum mutua sponsione de non nocendo sibi mutuò, mutuísue auxiliis præstandis, sed tantùm de non inferenda Cinæo à Chananæis iniuria. Iabin enim, vt princeps potentissimus, nihil ab eo auxilij requirebat, nihil periculi metuebat; pacem tamen spoponderat, graui fortassis ære redemptam. Qua in re Haber vtilitatem atque immunitatem suam, sine Hebræorum, aut cuiusquam iniuria quæsierat; neque eam nunc interfecto Sisara violauerat. Dicen- q.13.in c.4.

dum etiam Cinæo, domuique eius antiquiorem fuisse, sanctioremque cum Hebræis ac Deo ipso, quibus illi hostes erant, amicitiam, cui posteriorem hanc cedere oportebat, Deo ipso ad rumpenda fœdera præeunte: qui etiam parenti præceptum imposuit de innocentissimo filio perimendo, omni naturæ iure ac fœdere violato. Inuitatio quidem illa ad hospitium insidiosa fuit, nec tamen mala contra hostem; sicut nec iniustum est hostem ad paratas insidias arte pellicere, ad eásque perductum perimere. Denique si hostem cogites & tyrannum, nihil aduersum se commeritos vexantem, atque vehementer opprimentem, leuem hanc tantorum scelerum vltionem iudicabis. Pluribus hæc disputant interpretes, præsertim Abulensis atque Serarius, quos adibis si placet, nobis hæc pro instituto satis.

q. 13. 14. & 15. in c. 4. q. 12. in c. 4.

XXIII. *Effecta victoriæ.*

HANC victoriam secuta est primùm optata libertas, perculso & vehementer afflicto hac tanta clade aduersario; quæ eo paulatim attrito perfectius stabilita est; secuta est ingens spoliorum vis, qua locupletatus est populus; etsi ea spolia non tam recens acquisita, quàm à tyranno, cæterísque iniustis possessoribus recuperata censeri debeant. Secutum est ἐπινίκιον, siue Canticum in gratiarum actionem, à Prophetide cum Baraco decantatum, illi autem diuinitus inspiratum, stylo ipso floridum, & figurarum varietate, vt ferunt ea poëmata, picturatum. In quo quæ ad historicam narrationem pertinent, suis sunt inserta locis; cætera consulti interpretes dabunt; nos aliò stylum conuertimus.

XXIV. *Vnúsne penè du ι Booz, an plures.*

DE Booz enim, quem hoc anno natum putamus, quique postea ætate prouectus Rutham Moabitidem duxit vxorem, instituenda est nobis disputatio. Difficilis vtique atque impedita disputatio, eoque difficilior, quo minus nobis Scriptura explicatum reliquit, quo Iudice ille natus, quóue illa ipsi fuerit iuncta coniugio: vt coniecturis, & ratiocinatione duntaxat niti possimus, sicut & alij omnes, qui hanc ante nos difficultatem attigerunt. In eo autem maximè posita est difficultas, quod videatur incredibile à capta Ierichunte, quando Salmon duxit vxorem Rahab, vsque ad fundationem templi Salomonis, quadringentos & quadraginta annos, Dauidis annis, vnà cum quatuor generationibus esse consumptos, Salmonis, Boozi, Obedis, & Isai. Et ille quidem annorum numerus minimè dubius est. Nam cùm ab exitu ex Ægypto vsque ad iacta templi fundamenta 480. anni numerentur à Scriptura, sublatis inde 40. annis peregrinationis in deserto, reliqui sunt 440. quos diximus. Sed tollendi sunt etiam anni vitæ Dauidis 70. & quatuor Salomonis, & supererunt quatuor generationibus explendi anni 366. quod pridem notauit Abon-Ezra in vltimum Ruth. Ergo Salmon anno à ducta vxore Rahab 92. genuerit Booz, qui ex Ruth anno 92. genuerit Obed. Isque anno vitæ 91. genuerit Isai; Isai verò primo item & nonagesimo genuerit Dauid. Videtur autem absurdum tam tardas, in vna eadémque familia, continenter ponere generationes.

3. Reg. 6. 1

440
74
366
92
92
91
91
366

XXV. *Tornielli opinio.*

TORNIELLVS autem etiam tardiores facit, vult enim horum singulos quinto & nonagesimo anno genuisse, quoniam illis 366. annis, addit 14. annos vitæ Salmon, quos ille habuit cùm duxit Rahab, quos dispertit in 4. istos viros, minimè vt arbitror necessariò, ad vnicum enim Salmonem pertinent, itaque si ad 91. annum addas 14. Salmon genuerit Boozum anno ætatis 105. Sed illud quoque minus probabile est in ista sententia, quod cùm Salmonis cum Rahab coniugium ad decimum quartum ipsorum annum referat, velit non nisi 95. genuisse Boozum, post octoginta videlicet annos in matrimonio exactos. Sed vtrúmque peræquè absurdum videtur, & tantula ætate mulierem meretricium exercuisse, & tam deuexa generare potuisse; nam quæ mulieres citò dant operam liberis, citò quoque effœtæ deflorescunt. Verùm alij, vt hac difficultate expediant sese, existimant in Dauidicæ generationis serie, non vnicum, sed tres fuisse eodem nomine Boozos, quorum duo propter nominum similitudinem exciderint, aut sub communi nomine comprehensi fuerint.

4. Ær. an. 205. Num. 3.

91
14
105

idem ferè Abul. q. vlt. in 4. Ruth.

XXVI. *Non videri vnicum.*

DICENDVM videtur primò, non esse credibile vnum tantùm fuisse Boozum, quoniam absurdum est, vt dixi, quasi dedita opera tam tardas, in vna eadémque familia, ponere generationes, quod tamen necesse est si vnicus ponatur Booz, vt ex dictis perspicuum est. Nam ad miraculum sine necessitate recurrere, & qui-

Digitized by Google

dem quater in eadem familia deinceps iteratum, profectò non placet. Itaque non iniuria Rabb. Salomon, qui vnicum agnoſcit Booz, mauult in illo vno miraculum patrari, ideóque trecentenarium fuiſſe ait cùm genuit Obed. Sed neque hoc miraculum ſine neceſſitate excogitatum placet. Neque Scriptura quæ vnum nominat alios excludit. Qui autem ſeruitutes Iſraëlitarum, quæ ſub Iudicibus contigerunt, numero ſex, duratione centum & vndecim annis, ab ipſorum Iudicum annis ſeiungunt, debent ſingulos eorum, cùm genuerunt, conſtituere annorum 119.

XXVII. *Nec abſurdè tres poni.* DICENDVM præterea videtur non eſſe abſurdum ponere tres eiuſdem nominis Boozos, ita vt quatuor prædictis generationibus adiiciantur duæ, 1. quia temporis longinquitas ſupradicta id requirit; iiſque adiectis omnia plana ſunt, atque perſpicua, neque neceſſe eſt ad prodigia confugere; genuerint enim ſinguli ferè ſexagenarij, aut paulò prouectiores, vt poſtmodùm oſtendemus. 2. quia id non repugnat vſui Scripturæ, vt in Catalogis perſonarum aliqui intermedij nonnunquam prætermittantur, iuſtis quidem de cauſis, nobis tamen minus exploratis. Nam Lucæ 3. duo Cainan numerantur, alius ante Noëmum filius Henos: alius poſt Noëmum filius Arphaxad. In Geneſi autem ille prior tantùm recenſetur, poſterior omittitur. In 1. Paralip. ſeries Pontificum texitur ab Aaron vſque ad Ioſedec, qui tempore transmigrationis Iudæorum geſſit Pontificatum. At in primo Eſdræ, vbi iidem recenſentur, ſex omittuntur, qui inter Meraioth & Azariam interiici debent. Deinde hoc ipſo anno ſuperius, non vnicum Haber Cinæum, ſed plures, ex temporis diuturnitate colligebamus. At, inquiunt, vnus Scripturæ locus mancus ex alio ſuppleri poteſt, duo autem Boozi aliunde ſuppleri non poſſunt. Reſpondemus in Haber Cinæo id non valere; & ad veritatem perinde eſſe, ſiue ex alio quopiam Scripturæ loco, ſiue ex Chronologia, ſeu temporum neceſſitate ſuppleantur.

Gen. 5.9. Gen 10.24. c.6. c.7.1. Num.3. fi.

XXVIII. *Confirmatur ex aliis Scripturæ locis.* ITAQVE promo iam confidentius probationem alteram, in hac ipſa Chriſti Domini genealogia, ex Matthæi 1. petitam. Certiſſimum enim eſt tres ibi generationes fuiſſe præteritas, Ochoſiæ ſcilicet, Ioas, & Amaſiæ, qui inter Ioram & Oziam inſeri debent, vt ex hiſtoria quarti Regum planiſſimum eſt. Addo etiam, quod minus in eadem generatione vulgatum eſt, poſt Ioſiam vnam deeſſe generationem. Nam ex 4. Regum conſtat Ioſiam Regem genuiſſe Ioakimum, qui & Eliacim dictus eſt, & regnauit poſt patrem annis vndecim. Ei autem ſucceſſiſſe eius filium Ioachinum, qui tribus tantùm menſibus regnauit in Ieruſalem, & tranſlatus eſt in Babylonem, qui & Iechonias dictus eſt, genuitque Salathielem. Quod ergo Matthæi 1. dicitur Ioſias genuiſſe Iechoniam patrem Salathielis, id non de immediata generatione accipiendum eſt; inter Ioſiam enim & Iechoniam interceſſit Ioakimus: ita vt Iechonias non ſit filius Ioſiæ, ſed nepos, ſiue filij filius, vt conſtat ex plurimis Scripturæ locis; in quibus nuſquam reperias Iechoniam filium Ioſiæ, ſed Ioakimi [7]. Itaque Hieronymus ingenuè fatetur in Euangelio ſecundum Matthæum vnam videri deeſſe generationem. *Quia*, inquit, *ſecunda teſſaradecas in Ioakim deſinit filio Ioſiæ, & tertia incipit à Ioachino filio Ioacimi.*

c.8.24. c.11.2. c.14.1. c.23.34.36. c.24.5 8.15. 1.Paral.3. 16 17. Eſther.2.6. c.11.4. Ierem.22. 24.28. c.24.1. c.27.20. c.28.4. c.37.1. Baruch.1.3. 7. x. in c.1. Dan. Num.1.

XXIX. *De duplici Iechonia.* QVONIAM verò Matthæus neque Ioacimum, neque Ioachinum memorat, ſed Iechoniam tantùm; ideo plerique ſanctorum patrum Iechoniam pro duabus perſonis poni volunt, patre ſcilicet & filio. Nam D. Auguſtin. libr. 2. de conſenſu Euangeliſt. *Vnus*, inquit, *in illis progenitoribus bis numeratur, id eſt Iechonias, à quo facta eſt quædam in externas gentes deflexio, quando in Babyloniam transmigratum eſt. Vbi autem ordo à rectitudine flectitur, atque vt eat in diuerſum, tanquam angulum facit, illud quod in angulo eſt bis numeratur, in fine ſcilicet prioris ordinis, & in capite ipſius deflexionis.* Sic ipſe. Qui cùm ait Iechoniam bis numerari, intelligit pro duabus perſonis ſumi; alioqui Iechoniæ id eſſet commune cum cæteris, qui bis quoque numerantur. D. Ambroſius [8], *Duos Ioachim*, inquit, *hoc eſt duos Iechonias fuiſſe hiſtoria indicat, vnum ante transmigrationem, alterum in ipſa transmigratione generatum, id eſt patrem & filium. Ergo pater inter generationes ſuperiores eſt computatus, qui ſucceſſit Ioſiæ: filius inter poſteriores, qui ſucceſſit patri, id eſt nepos Ioſiæ.* Et paulò poſt. *Non igitur ſuppreſſit alterum Euangeliſta, ſed vtrùmque ſignificauit, quod vterque Iechonias dictus ſit. Ita addito iuniore Iechonia, generationes quatuordecim computantur.* Hæc ibi. Si ergo ſunt duo Iechoniæ,

c.4. med. 8. x. l.3 in Luc. ſub fin.

Digitized by Google

cùm singulorum nomina bis ponantur, quater nomen Iechoniæ repetitum fuit. Epiphanius etiam, cui assentitur Emanuel Sà, sentit nomen Iechoniæ priore loco poni pro patre, posteriore pro filio, qui eodem nomine dictus sit. Et consequenter vult quater positum Iechoniam bis pro patre, & bis pro filio; sed ait à quibusdam indoctis rerum Euangelicarum, propter ambiguitatem, velut emendandi gratia fuisse deletum, quod tertiam tesseradecadem mancam reddiderit. Sentit igitur hæc intercidisse verba *Iechonias autem genuit Iechoniam*. Si ergo iudice S. Epiphanio similitudo, & iteratio vocabulorum fecit, vt quædam verba interciderent, quæ imperiti descriptores, per imprudentiam repetita putabant, quid vetat idem in Boozo sæpius repetito suspicari?

(l. 1. Pan. in 8. secta.)

DENIQVE non est absurdum plures ponere Boozos, quia multi viri graues ita senserunt, sentiúntque. Lyranus enim qui huius sententiæ putatur author, ait Doctores nostros ita sentire, *Propter quod*, inquit, *dicunt Doctores nostri, & bene vt videtur, quod tres fuerunt Booz, sibi succedentes, quorum primus fuit auus, secundus filius, tertius nepos, primus fuit filius Salmon quem genuit de Rahab, & tertius fuit iste, qui genuit [illegible] de Ruth. Et hoc idem dixi super Matthæi primum caput, vbi tres isti sub vno nomine [illegible]prehenduntur*. Hæc ibi. Illos porrò Doctores non nominauit, fuisse tamen ali[illegible]os, multo ante Lyranum, scripsit Rabb. Salomon, qui, quod Christiani essent, sapientes ethnicos eos vocauit, vt notauit Serar. additque Salomon ille, Christianos illos idipsum ab Hebræis accepisse. Huc videtur allusisse Genebrardus in Chronol. in Aod Iudice, & rursum in Abesan, *Malo*, inquit, *cum nostris, tres fuisse Booz, qui vt vnus numerentur, ob vocabuli communitatem*, &c. Et rursum, *Puto autem à Salmone ad ipsum Booz, siue à Rahab ad Ruth, quod spatium fuit minimùm trecentorum annorum, principes Iuda, Christi, & Dauidis maiores illis Scripturæ locis, de tam sancto catalogo fuisse eiectos propter ignauiam*, &c. quod repetit in Debbora. Idem de tribus Boozis sensit Iansenius cap. 6. concordiæ Euangelicæ: &, referente Serario, Catharinus libr. contra Caietanum. Nec repugnat Baradius, & contrariis respondet argumentis. Affirmat Sebastianus Verronius in Chron.

(c. 2 in l. Ruth. — q. 19 in c. 4. Ruth. — Ruth 4. Matth. 1. — to. 2. l. 5. c. 8 l. 3. Chron. c. 5.)

XXX. *Qui tres Boozos ponant.*

DICENDVM tertiò annos genealogiæ Dauidicæ à Salmone ad Salomonem ita digeri posse. Salmon in ingressu Chananitidis, quando duxit Rahab in vxorem quartum circiter & trigesimum agebat annum, ipsa verò fermè 25. vt diximus anno primo Iosue. Post alios ex ea susceptos liberos, genuerit anno ætatis sexagesimo primum huius nominis Booz, de summa ergo 440. annorum, qui numerantur ab ingressu in Chananæam, vsque ad iacta templi fundamenta, tollendi erunt 26. anni, Booz autem primus ac secũdus genuerint 65. ætatis anno. Tertius autem septuagesimo, Obeb item & Isai 70. quibus adde 70. annos vitæ Dauidis, & quatuor de regno Salomonis, efficies omnino 440. annos. vt vides notatum in margine. Sed rem totam plenius, apertiúsque oculis ipsis exhibeamus. Et primum Iudicum tempora singulorum ponamus, vt appareat quo tempore quisque prædictorum natus fuerit.

(num. 113.)

XXXI. *Qui digerantur anni cum triplici Booz.*

Salm.	26.
Booz	65.
Booz	65.
Booz	70.
Obed	70.
Isai	70.
Dauid	70.
Salo.	4.
	440.

Iosue annis 17.	Rempub. gubernauit. Eius anno 1. Salmon 34. annorum acceperit Rahab, ex qua sexagenarius suscepit Booz, qui in morte Iosue decimum sextum egit annum, secuti sunt anni Othonielis 40.
Othoniel. 40.	ergo decimo eius natus est primus Booz. Supersunt 30. anni Othonielis,
Aodi sunt 80.	quibus adde 35. ex Aodi principatu, & habebis natiuitatem secundi Booz; qui sub Aodo vixit 45. annis.
Bar. & Deb. 40.	iis adde 20. sub Baraco, & occurret ortus tertij Booz, ita vt primus eius annus sit 21. Baraci, qui est præsens annus, quoniam annos numeramus expletos, in fine autem Baraci egerit 20.
Gedeonis 40.	Itaque moriente Gedeone tertius Booz sexagenarius fuit.
Abimelechi 3.	Et in fine Abimelechi 63. annorum.
Tholæ 23.	Septimo autem Tholæ fuit septuagenarius, quando Rutham duxit, & genuit Obed, qui vixit sub Thola annis 16.
Iairi 22.	Quibus adde Iairi 22. fiunt triginta octo.

Digitized by Google

Iephte	6.	Sex autem Iephte additi 38. fiunt 44.
Abeſan	7.	Adde 7. & ex proximis duobus Iudicibus 18. fiunt 69.
Aialon	10.	61.
Abdon	8.	69.
Samſonis	20.	Primo igitur Samſonis Obed Septuagenarius genuerit Iſai, qui cum Samſone vixit 20. annis, cùm Heli 40. eoque moriente
Heli	40.	erat ſexagenarius.
Samuelis	40.	Decimo autem Samuelis expleto cùm eſſet ſeptuagenarius, (1.Reg.17.12)
Dauidis	40.	octauum filiorum genuit Dauidem, qui cum Samuele vixit annis 30. regnauit autem 40. mortuúſque eſt annos natus 70.
Salomonis	4.	adde poſtremò quatuor annos regni Salomonis, vt ſummam 440.
	440.	adæquatè reperias; etſi quartus horum eſt tantùm inchoatus.

Ex his autem probabiliter collectum vides primum Booz natum decimo Othonielis anno. Secundum 35. Aodi. Tertium 20. Baraci: duxiſſéque Rutham, & genuiſſe Obed ſeptimo anno Tholæ. Iſai autem natum primo Samſonis, & genuiſſe Dauidem anno 11. Samuelis ineunte 9. De Rutha itaque non hoc loco, ſed ſeptimo anno Tholæ plenius dicendum erit, poſt annum à præſenti ſeptuageſimum. 9. x.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2741.

1. N. I. NON omittam hoc loco notationem nominis Debboræ, ex Flauio Ioſepho libr. 5. ant. cap. 6. *Debboram quandam*, inquit, *prophetidem adeunt: nomen hoc apem Hebræis ſignificat.* Vberius paulò Hieronymus ad Furiam de viduitate ſeruanda. Tom. 1. Epiſt. 10. *Nobis ad hoc*, inquit, *nominabitur Debbora, quod propheteſſa fuerit, & in ordine Iudicum ſupputetur. Et quia dicere poterat,* (Pſal.118.) *Quàm dulcia gutturi meo eloquia tua, ſuper mel & fauum ori meo, apis nomen accepit; Scripturarum floribus paſta, Spiritus ſancti odore perfuſa, & dulces ambroſiæ ſuccos prophetali ore componens.* Alij etiam vertunt verbum, ſiue rem, aut ſubiectionem. Hieronymus etiam loquacem. Nam Hebræis דבר verbum eſt. Syriacè autem redditur ductrix.

2. N. II. pag. 137. Græc. Lat. Clemens Alexandrinus libr. 1. Strom. non filium Abinoëm, ſed filium Benner vocat, craſſo, vt opinor, mendo, quamuis in Græcis, & Latinis exemplaribus ita conſtanter legatur; ſed multa ibidem ſunt alia menda, quæ corrigantur; præſertim numerorum. Eius tamen diſcipulus Origenes, (Hom. 6. in Iud. ſub fin.) ſecutus Septuaginta, vocat eum filium Abinoëm, & eam vocem interpretatur reſponſionem patris; alij patrem pulchritudinis, vel iucunditatis. Barac autem Ambroſius libr. de viduis coruſcum ducem vertit, Hieronymus fulgurantem, eadem ſententia; (Barac.) nam Hebræis ברק fulgor eſt, & coruſcatio.

3. N. X. De hoc monte multa habet Adrichomius in tribu Zabulon Numer. 95. ex Ioſepho, Hieronymo, & aliis, multa Serar. qu. 13. in c. 4. Iud. Tyræus de Chriſti apparitionibus c. 9. Num. 16. & ſeqq.

4. N. XIV. in 3 Honor. conſulatu. Verba Claudiani, etſi hominis ethnici, digna tamen viſa ſunt Auguſtino, quæ in eius opere de ciuitate Dei legerentur: legantur & hoc loco, (l. 5. c. 26.)

Te propter gelidis Aquilo de monte procellis
Obruit aduerſas acies, reuolutáque tela
Vertit in authores, & turbine reppulit haſtas.
O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Aeolus armatas hyemes, cui militat æther,
Et coniurati veniunt ad claſſica venti.

5. N. XVIII. Hebræus quidam, qui falſo nomen Philonis aſſumpſit, eóque nomine vulgò circunfertur, cognomento Biblicus, quem aliqui putant Io. Annium Viterbienſem, Iahelis hiſtoriam ſic amplificat. Ait enim Iahelem vinum cum lacte miſcuiſſe, & Siſaram potaſſe, eúmque mox à potu obdormiſſe. Tunc acceſſiſſe ad eum, armatam malleo, & paxillo, dixiſſéque: *Si Dominus hoc ſignum feceris mecum, ſcio quoniam Siſara incidet in manus meas. Ecce iacto eum in terram, de lecto in quo dormit, & ſi non ſenſerit, ſcio quoniam traditus eſt. Et accipiens Iahel Siſaram, impulit eum in terram de lecto. Ille autem non ſentiebat, quia valdè fuerat diſſolutus.* Valdè humilem eſſe lectum oportuit. Sed pergit. *Et dixit Iahel. Robora in me Domine hodie brachium meum propter te, & propter populum tuum, & propter eos qui ſperant in te. Et accepit Iahel palum, & poſuit eum ſuper tempus eius, & percuſſit malleo. Et cùm moreretur dixit Siſara ad Iahel. Ecce dolor accepit me Iahel, & morior tanquam mulier. Et dixit ad eum Iahel, Vade gloriare apud patrem tuum in infernis, & dicito, quoniam incideris in manus mulieris.* Hæc ille. Quamuis autem fabulis non ſit aſtruenda fides. Non eſt tamen abſurdum hominem à principio in humili lecto, potiùs quàm humi iacuiſſe, indéque ſuauiter in terram deductum, vt ſolo affigeretur. Quo etiã aptari poteſt illud. *Inter pedes eius ruit, defecit & mortuus eſt; voluebatur ante pedes eius, & iacebat exanimis, & miſerabilis.* (c. 5. 27.)

Digitized by Google

6. N. XIX. Affinitatem vtriúsque vocis innuit illa parœmia, [illegible].

7. N. XXVIII. Nisi placet habere rationem 3. Esdræ 1.34. Vbi vnus de filiis Iosiæ dicitur Iechonias. Sed is fuit non Ioakim pater Ioachini, siue Iechoniæ, sed Ioachaz, vt patet ex 4. Reg. 23. 30. 2. Paral 36. 1. quo allusit hic Scriptor.

8. N. XXIX. Incidit profectò D. Ambrosius in exemplaria parum emaculata, in quibus tam filius Iosiæ, quàm nepos Ioakimi dicerentur. Sic enim legit in 4. Reg. 24. 5. Et dormiuit Ioakim cum patribus suis, & regnauit Ioakim filius eius pro eo. At in Bibliis emendatis posteriore loco legitur Ioachin, magna vtique etiam vocum differentia. Nam vt notauit D. Hieronym. in c. 1. Danielis, prior vox exit in מ, posterior in ץ terminatur.

9. N. XXXI. Prædictis generationibus exhauriri 440. annos, hoc modo perspicitur.

Nam de	440.	annis aufer 26. Salmonis,
restant	414.	aufer inde 65 primi Booz,
remanent	349.	tolle 65. secundi,
fient	284.	deme hinc 70. tertij,
restant	214.	aufer inde 70. Obed,
remanent	144.	& sublatis 70. Isai,
restant	74.	quorum 70. pertinent ad

Dauidem, 4. ad Salomonem.

ANNVS MVNDI 2742. DILVVII 1086. 4. ÆTATIS 279. EXITVS ET DATÆ LEGIS 199. SANCTVARII IN SILO 153. BARACI, ET DEBBORÆ 22. OZI PONT. 22. LAMPARIS 15. IMPERII ASSYRIORVM 811.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1311.

I. *Res Iabini concidunt.*

QVID hoc anno, & aliquot proximè sequentibus actum fuerit apud Israëlitas, significauit potiùs, quàm exposuit Scriptura, cùm ait. *Humiliauit ergo Deus in die illo Iabin regem Chanaan coram filiis Israël.* (c. 4. Iud. 6.) Quæ verba ad præcedentem victoriam pertinent; in quibus, si attendis, Deo victoria tribuitur, Israëlitis autem spectaculum pugnæ. Iuxta illud Exodi, *Dominus pugnabit pro vobis. & vos tacebitis.* (c. 14. 14. Exod.) Humiliatum autem dicit, quod attritæ admodum fuerint ea pugna Iabini vires, collisis, contritísque nongentis curribus, occiso egregio militiæ principe, & vniuersa hostium multitudine ad internecionem deleta, vt potiùs de salute sua, quam de opprimendis Hebræis cogitaret. Sed sequitur quod ad hos annos pertineat. (c. 4. Iud. 16) *Qui*, Israëlitæ videlicet, *crescebant quotidie, & forti manu opprimebant Iabin regem Chanaan, donec delerent eum.* Ex quo perspicuum videtur non statim eum cum vrbe sua deletum, vt affirmat Iosephus; *Móxque*, in(l. 5. c. 6. E.) quit, *Baracianis superuenientibus solo affixum ostendit.* Rectius dixisset cum Scriptura, ipsi Baraco ostensum; etsi non deerant Baraciani milites, principem tamen solùm satius erat nominari, quàm solos ipso prætermisso, milites. Affuisse porrò, & spectaculum hoc vidisse oportuit, vt iuxta Debboræ vaticinium, agnosceret à qua sibi, & quo modo magna laudis suæ pars decerperetur.

II. *Idque paulatim, & per multa prælia.*

SED pergit Iosephus. *Baracus autem ducens ad Azorum*, vrbem scilicet Iabini regiam, vt suprà dictum est, *Iabinum obuiam factum interfecit, & cæso rege, atque vrbe solo æquata, 40. annis imperium Israëlitarum tenuit.* Sic ipse. Ipsa tamen Scripturæ phrasis in Latinis, Græcis, Hebraicísque codicibus exigit, vt paulatim potiùs, & pluribus annis subactum, & deletum Iabinum dicamus. (c. 5. Iud. 4.) Vt in eo quoque Dominus Israëlem experiretur, redirétne ad vomitum necne; vt scilicet statim victoria ad Chananæum, Deo in illos animaduertente reuolaret. (c. 4. 9.) Plures etiam pugnas, atque victorias innuebat Debbora, cùm dicebat. *Ibo quidem tecum, sed in hac vice victoria non reputabitur tibi.* Significans in aliis pugnis subsecuturis, victoriam illi, secundum Deum, ascriptum iri. Nec obstat quod Hebræi, Græci, Chaldæi habent *in hac via, per quam tu ambulas.* Nam, vt rectè Vatablus explicat, idem est ac si dixisset, in hac profectione qua iam proficisceris, vel in hac expeditione quam paras, vel in[illegible]. Gallice rectè, *en ce voyage.* De istis porrò aliis pugnis, atque victoriis, quibus paulatim non repressa solùm est ferox Iabini superbia, sed compressa etiam penitus, atque deleta est, distinctius agere per annos singulos, quod maximopere cupiebamus, Scripturæ silentium non permittit.

Exitus Hebraeorum 200. III. *Finis regni Argiuorum, sub Acrisio.* Initium regni Mycenarum sub Perseo.

Addit huic anno Eusebius in Chronico, aut Hieronymus potiùs interpres, nam in exemplari Græco id non habetur, *Argiuorum regnum deficit, quod stetit annis 554. vsque ad Pelopem, qui regnauit annis 58.* Colligitur ille numerus ex annis quatuordecim regum, qui ab Eusebio ordine recensentur, quorum primus Inachus Phoronei pater, postremus Acrisius, quem Perseus interfecit. Eius mortem ita narrat Pausanias, *Interiecto deinde tempore Acrisius cùm viuere etiamnum Perseum, & virtutis multa documenta dare cognouisset, Larissam ad Peneum amnem concessit. At Perseus cum visendi aui materni:* Erat enim Acrisius pater Danaës ex qua Iupiter Perseum susceperat, *eúmque sibi tum oratione tum factis conciliandi cupiditate esset incensus, Larissam venit; vbi & ætatis robore, & disci à se inuenti gloria elatus, dum artem in hominum conuentu ostentat, Acrisium aduerso fato interuenientem disci impetu occidit: atque ita dati olim Acrisio responsi vocem ratam fecit, quem à fati certo euentu vindicare non potuit, vel in filiam, vel in nepotem excogitata crudelitas.* Innuit Pausanias, quod refert Apollodorus lib. 2. Acrisium in arca lignea conclusisse Danaëm cum filio, & in mare deiecisse: eam tamen in Seriphum insulam delatam naufragium euasisse. in Corinth. l. 2. *Eiúsque mors.*

ANNVS MVNDI 2743. DILVVII 1087. 4. ÆTATIS 280. EXITVS AB ÆGYPTO, ET LEGIS DATÆ 200. SANCTVARII IN SILO 154. BARACI ET DEBBORÆ 23. OZI PONT. 23. LAMPARIS 16. IMPERII ASSYR. 811.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1310.

I. *Initium regni Mycenarum sub Perseo.*

Vides rectè procedere annos expansos, quandoquidem 280. annus quartæ ætatis, quæ in Mosis natiuitate inchoatur, cadit in ducentesimum datæ legis, quæ Mosis 81. data est. Anni quoque mundi cum annis ante Christum copulati, anno natali eius, seu primo à natiuitate adæquantur. Hoc ergo anno quo pergunt res Hebraicæ reflorescere, Iabinicæ autem penitus affligi, atque in nihilum recidere, Argiuorum regnum Mycenas transfertur. *Nam Perseus*, vt ait Pausanias, *Argos reuersus, cùm eius parricidij infamiam magno sibi duceret dedecori, Megapenthi Præti filio persuasit, vt secum regnum commutaret, Imperióque eius suscepto Mycenas condidit; quam vrbem eo nomine appellauit, quod eo in loco ei ensis fungus,* (id est capuli caput,) *excidisset. Audiui etiam qui dicerent, sitientem, humo fungum sustulisse, ac repentinis aquæ scatebris, siti magna cum voluptate depulsa, ex eo casu vrbem Mycenas nominasse.* Hactenus Pausanias, quæ eadem habentur in Thesauro temporum. Vbi multi anni Persei regno tribuuntur. Dicitur enim ex Apollodoro in Chronicis trigesimo secundo eius regni anno Dionysum, Iouis & Semeles filium relatum in Deos. At Eusebius de annis eius tacet, nisi quod in aliquibus codicibus anni 7. ei tribuuntur; sed anni filij eius Stheneli prætermittuntur. Scaliger putat patrem cum filio octo tantùm annis regnasse. Nimirum quinque annos hoc loco præterit, quos deinde Eurystheo, contra omnium librorum tam editorum quàm scriptorum authoritatem, vt ipse fatetur, adiungit, nam pro 38. ei dat 43. eiúsque regnum inchoat 24. Lamparis non 29. vt cæteri.

l. 2. p. 58. Græc. *Mycenæ.* p. 365.

Digitized by Google

ANNVS MVNDI 2744. DILVVII 1088. 4. ÆTATIS 281. EXITVS ET DATÆ LEGIS 201. SANCTVARII IN SILO 155. BARACI, ET DEBBORÆ 24. OZI PONT. 24. LAMPARIS 17. IMPERII ASSYRIORVM 813.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1309.

SAbbaticvs est hic annus, ordine 23. quem à Iudæis, ad sanam mentem ex calamitate reuersis, & ex inopia ad pinguiorem fortunam, résque secundas, obseruatum facilè adducor vt credam; Baraco & Debbora, quorum summa erat potestas, atque authoritas, annitentibus. Idque ex eo confirmatur, quod Clemens Alexandrinus ait, *Debbora demum mortua*, & scilicet Baraco, *populum ad ingenium redisse*, & vniuersè ait Scriptura, non nisi defunctis Iudicibus, populum peccare consueuisse. Quod peccatum non de Idololatria solùm, sed de reliqua etiam legis violatione possumus interpretari.

An. Sabba. 23.

1. 1. Strom. pag. 118. Græc. Lat. c. 2. Iud. v. 19.

ANNVS MVNDI 2750. DILVVII 1094. 4. ÆTATIS 287. EXITVS, ET DATÆ LEGIS 207. SANCTVARII IN SILO 161. BARACI ET DEBBORÆ 30. OZI PONT. 30. LAMPARIS 23. IMPERII ASSYRIORVM 819.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1303.

HIc est annus quinti & quinquagesimi mundani Iubilæi, in quem nihil occurrit aliud quod referamus: præter mortem Persei & Stheneli eius filij, aut certè regni apud Mycenas, secundum Eusebium, finem. Persei autem, aut Stheneli mortem nusquam proditam reperi.

Iubilæus 55.

Proximus autem qui sequitur annus, Sabbatico 24. sacer est, de quo idem quod de præcedenti dicendum arbitror.

An. Sabba. 27.

ANNVS MVNDI 2757. DILVVII 1101. 4. ÆTATIS 294. EXITVS AB ÆGYPTO 214. SANCTVARII IN SILO 168. BARACI ET DEBBORÆ 37. OZI PONT. 37. LAMPARIS 30. ET VLT. IMPERII ASSYRIORVM 826.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1296.

MOritvr hoc anno Lampares tertius & vigesimus Assyriorum Monarcha, & vicissim Panyæ gubernationis Lampadem tradit. Quod autem Eusebius hunc Baraci vigesimum septimum annum ponit, eo compellitur propter datos Iosue annos viginti septem, vt alio quoque loco monuimus.

Lamparis mors.

Digitized by Google

ANNVS MVNDI 2758. DILVVII 1102. 4. ÆTATIS 295. EGRESSIONIS 215. SANCTVARII IN SILO 169. BARACI ET DEBBORÆ 38. OZI PONTIF. 38. PANYÆ 1. IMPERII ASSYRIORVM 817.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1295.

Panyæ regnum. PANYAS, qui vulgò Pannias dicitur, Eusebio autem Græco, & Africano *πανύας*, Lampari in Imperio successit, quod annis quinque suprà quadraginta administrauit, vt illi ipsi vno consensu tradunt; cum editis omnibus, & manu scriptis Libris. *Sabbat. 25.* Hic ipse annus est Sabbaticus vigesimus quintus; eique Chronologiæ consentit Torniellus, in tabulis quartæ ætatis.

ANNVS MVNDI 2760. DILVVII 1104. 4. ÆTATIS 297. EXITVS ET DATÆ LEGIS 217. SANCTVARII IN SILO 171. BARACI ET DEBBORÆ 40. ET VLT. OZI PONT. 40. PANYÆ 3. IMPERII ASSYRIOR. 819.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1293.

I. *Baraci & Debboræ mors.* NARRATA Baraci & Debboræ de Iabino victoria, quadraginta annis terram quieuisse Scriptura tradit, nec tamen, aut Baraci mortem, aut Debboræ memorat. Iosephus libr. 5. antiq. cap. 7. eodem ferè tempore tam Baracum, quàm Debboram defunctos affirmat. Pseudophilo refert eam ad se populum conuocasse, eique monita, tanquam communem matrem dedisse. In quibus tamen ille, siue Hebræus, siue de Lutheri grege catellus, Lutheranam hæresim, circa Sanctorum mortuorum intercessionem astruit. Secutus cum illo Vigilantium, qui tempore Hieronymi; Henricianos, qui Bernardi æuo, Vvaldenses, Vvicleffitas, & Hussitas, qui posterioribus seculis plerósque dementarunt. Vide Bellarm. de Ecclesia triumphante. Clemens porrò Alexandrinus ait Debbora mortua populum Hebræum ad pristina peccata rediisse; quod Scriptura superius vniuersè affirmauit. Baraci autem mors ex fine principatus eius satis certò habetur: neque enim eo viuo alius quispiam rerum potius est. Sepultus dicitur in vrbe Cedes Nephthalim ad Iordanis ripam; vt ex Beniamino quodam Iudæo refert Serarius, apud quem multa egregia ad mores notata reperies, si consulere placet. *to. 1. l. 1. c. 15. l. 1. Strom. pag. 238. Græc Lat. Iud. 2. 19. c. 5. q. 16. q. 22. & seq.*

II. *Christi & Baraci parallelismus. Nominis.* HOC tantùm dicam, hunc etiam Iudicem & Saluatorem populi Iudaici, verum mundi Saluatorem bellè adumbrasse. Barac enim, qui fulgur & splendorem sonat, vt diximus, nomine quod ei à natiuitate datum est, Christum Dominum vtique refert, de quo Dauid, *In splendoribus sanctorum ex vtero ante luciferum genui te.* Cuius etiam facies radios occultæ diuinitatis, vt Hieronymus tradit, vibrare videbatur. Qui & loquendo fulgura mittebat longè aliter quàm Pericles ille quis fulgurare, tonare, miscere Græciam ferebatur. Vt qui verborum vi atque efficacitate animas mortalium conuertere, mundi contemptum, & omnium rerum promptissimam derelictionem persuadere: interna omnia in mentibus hominum; & foris omnem naturæ ordinem miraculis permiscere omnipotenti verbo suo solitus erat. *an. 2741. schol. 2. Com. in c. 9 Matth.*

III. *Parentes vtriúsque.* BARAC Debboram quasi matrem habuit prophetidem, matrem in Israël, matrem populi Dei; ductricem & comitem peregrinationis & victoriæ suæ, & secum in gratiarum actionem Dei laudes prædicantem. Christus Beatissimam Vir-

Digitized by Google

ginem prophetidem matrem habuit, candémque Christianorum omnium matrem, ductricem,& comitem peregrinationum suarum in infantia & pueritia sua. Affuit etiam pugnanti in cruce contra hostes suos;& dum filius recentissime homo factus in vtero gratias ageret Deo, Debbora quoque nostra cecinit nobilissimum illud Canticum, *Magnificat anima mea Dominum.*

Barac patrem habuit Abinoam, patrem pulchritudinis, non maritum Debboræ;ad repræsentandam diuinam in Christo generationem, quæ non à Beata Virgine,sed ab æterno est,ab eo patre pulchritudinis, in quo,& à quo est omnis pulchritudo & corporum, & animorum, in cœlo, & in terra.

ASCENDIT Barac in montem Thabor, cum plerisque tam pugnæ sociis, quàm spectatoribus. Ibi vtique cum eis loquebatur de mirabili pugna & victoria, quam mox per manus eius Deus erat completurus ad torrentem Cison, contra hostes teterrimos,atque fortissimos;qui iampridem immani tyrannide populum Dei opprimebant. Res loquitur ipsa, Christum Dominum factum in illo ipso mõte Thabor quasi alterum Barac, facie per transfigurationem radiante,atque coruscante: vbi pugnæ testes futuri erant Deus ipse cum Angelis suis, comites autem etiam suo tempore Apostoli. Ibi quoque sermo erat de excessu, quem completurus erat in Hierusalem, post transgressum torrentem Cedron. IV. *Res ad Thabor gestæ.*

c.5.20. COELVM ipsum pro Baraco pugnauit contra Sisaram magistrum militiæ Iabin. Canit enim Debbora, *De cœlo dimicatum est contra eos, stellæ manentes in ordine & cursu suo, aduersus Sisaram pugnauerunt.* Eúmque deuictum, fugitiuum, latebris occultatum persecutus est Barac; ingentémque prædæ atque spoliorum vim non tam acquisiuit,vt diximus,quàm ab iniustis possessoribus,ac prædonibus recuperauit. Quomodo cœlum,atque elementa omnia ad Christi pugnam collaborasse videantur,ex Euangelio perspicuum est. Nec obscurum quomodo propria morte victor effectus, infernum illum Sisaram deuictum, fugitantem, & latebras in abysso quæritantem persecutus sit; sanctarúmque animarum iniustè detentarum nobilem prædam recuperauerit, captiuam ducens captiuitatem, in triumphi & victoriæ suæ gloriam,& ornamentum. Denique Barac à Paulo Apostolo numeratur in Sanctis,& annumeratur Dauidi, Samueli, Samsoni, Prophetis, alijsque, qui mirabilia pro Dei gloria perpessi sunt,& perpetrarunt: virtute vtique Christi Domini, qui Sanctus Sanctorum est, qui stellas illas sua luce reddit illustres. V. *Et pugna contra Sisaram.* *Barac sanctus.* Heb.11.32.

ANNVS MVNDI 2761. DILVVII 1105. 4. ÆTATIS 298.
EGRESSIONIS 218. SANCTVARII IN SILO 172.
GEDEONIS 1. ZARAIÆ PONTIF. 1. PANYÆ 4.
IMPERII ASSYRIORVM 830.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1292.

EXHIBET nobis hic annus nouum in Hebraica Repub. principem, nouúmque Pontificem : quanquam princeps, cuius anni à morte præcedentis Iudicis numerari solent, reipsa non nisi in fine seruitutis, ad quam soluendam à Deo excitatur, inchoëntur. Itaque primus hîc dicetur Gedeonis annus, cùm tamen reuera primus fuerit is qui elapsis septem annis Madianiticæ seruitutis, erit octauus. Quod ad Pontificem attinet Zaraiam filium Ozi, ipsi post 40. annos substituimus; filium enim Ozi Zaraiam, non vno loco Scriptura testatur, eíque in ordine Pontificum substituit. Etsi non ignoremus Iosephum, Zaraiam,eiúsque successores omittere,& Ozi, statim Eli Pontificem substituere; quo facto oportet eum 4. Pontificibus Phinees, Abisue, Bocci,& Ozi 299. annos Pontificatus assignare, id est singulis annos ferè 75. Cùm enim Eleazar moriente Iosue finem viuendi fecerit, vt extremo lib. Iosue significatur,& passim omnes I. *Nouus Hebræorum princeps, nouúsque Pontifex.* 1.Paral.6.6. & 51. 1.Esdr.7.4 1 5.ant.c.12. fin.

interpretes, & Iosephus ipse confitetur. Phinees cum Othoniele Pontificatum cœpit, Heli autem post Samsonem Iudex & Pontifex fuit, ad finem autem vsque Samsonis prædicti anni reperiuntur [1]. Omittit ergo Iosephus 4. omnino Pontifices, Zaraiam, qui sub Gedeone Pontificatum gessit, Meraioth, Amariam, Achitob. cui successit Heli, vt primo ipsius anno dicemus. Cùm Iudice porrò Pontificem quoque, post conuenientem aliquem annorum numerum, commutamus, quia nulla conuenientior occurrit eos distinguendi ratio, in altissimo Scripturæ, & Scriptorum omnium hac de re silentio. Vt aliis quoque locis dicendum erit.

[Margin: 1 5 c. 1. — 1. X.]

II. *Israëlitæ rursus ad idola deficiunt.*

Mortvis ergo Baraco & Debbora, fortassis etiam nondum mortuis, sensim sine sensu ad Idololatriam Israëlitæ de more relapsi sunt. Id Sulpitius Seuerus in Gedeone significat. *Rursúmque*, inquit, *ob peccata Madianitis traditi, duro imperio habebantur; afflictique malo seruitutis, diuinum auxilium implorauerunt: ita semper in secundis rebus immemores cælestium beneficiorum Idolis supplicabant, in aduersis Deo.* Ita Sulpitius. Cui non aduersatur quod superius hoc ipso Libro Scriptura commemorat, post mortem Iudicum Israëlitas reuerti solitos ad impietatem. Id enim de publica, & impunè exercita Idololatria accipi potest, non autem de priuata & occulta: quam ne temporibus quidem Samuelis, & Iosiæ defuisse suis temporibus demonstrabitur. Iosephus quidem ait defunctis Baraco & Debbora, paulò pòst Madianitas contra Israëlem arma sumpsisse, sed iam peccatum erat à populo. Nam, vt notauit Origenes, non dicuntur inualuisse Madianitæ super populum Domini, donec præcepta Domini populus custodiuit: cùm verò negligere cœpit mandata diuina, robustior & validior effecta est aduersus eum hostium manus. Significat vtique mox post resumptam Idololatriam, statim in foribus peccati pœnam adfuisse. Quæ causa nobis fuit, cur in re subdubia, statim morti Baraci & Debboræ annos seruituris Madianiticæ subiungeremus.

[Margin: c. 2. 19. — 1 5 c. 7. — Hom. 7.]

III. *Quæ eius causa feratur.*

Neqve moror Pseudophilonem illum in suis Biblicis antiquitatibus, qui ait, post mortem Debboræ, terram quieuisse septem annis; quo tempore ait maleficum quendam Madianitem, nomine Aod traduxisse Israëlem ad cultum deorum Madian, ostenso nocte Sole, per maleficia dæmonum, proptereáque Deum permisisse, vt ab iis redigerentur in seruitutem, quorum idolis, abdicato vero Deo, seruire voluissent. Quę licet nihil admodum absurdi habeant, fidem tamen à suo authore non habent. Sed iam Madianiticam ipsam seruitutem, ab eius causa exorsi explicemus.

IV. *Causa Madianiticæ seruitutis.*

Eivs sane causa ex parte Dei, populíque Hebræi disertè ponitur initio cap. 6. *Fecerunt autem filij Israel malum in conspectu Domini: qui tradidit illos in manu Madian septem annis.* Quid autem causæ, vel occasionis Madianitæ habuerint ad vexandos Israëlitas, non reperio. Antiqua enim bella sub Moyse, tam quæ contra Madianitas, quàm quæ contra Amalecitas, vicinósque alios populos gesta fuerant, temporis longinquitate iam obliterata erant, inde enim iam ducenti fermè anni abierant. Nec illud fortassis ex lege nouerant, *Hostes vos sentiant Madianitæ, & percutite eos.* Et illud, *Delebo memoriam Amalec sub cælo.* Et, *Bellum Domini erit contra Amalec à generatione in generationem.* Verùm inter vicinos populos, quos inter rara est amicitia, facile iurgia & contentiones leui ex causa, indéque bella cruentissima aliquando suscitantur. Et poterant Israëlitæ tutò non timeri, vt qui inerti otio, luxúque languebant, vt latebras, fugámque potiùs, quam defensionem & arma cogitarent. Et Sisaræ clades, post vigesimum iam annum, memoria exciderat; & vt daremus non excidisse, poterant non ignorare, vel magistra experientia, quod dux ille Ammonitarum Achior coram Holoferne testabatur. *Quotiescúmque*, ait, *præter ipsum Deum suum, alterum coluerunt, dati sunt in prædam, & in gladium, & in opprobrium.*

[Margin: Num. 25. 17 — Exod 17. 14 16. — Iudith. 5. 18]

V. *Qui nunc populi Hebræos vexauerint.*

Sedes autem habebant Madianitæ, & Amalecitæ, cæteræque Orientales nationes, quæ hîc memorantur, vltra Iordanem, circa tribum Ruben, & Gad. Iosephus in istis hostibus numerat etiã Arabes, qui potiùs Iudæis sunt ad meridiem, Petræa enim ac deserta Arabia in itinere occurrit Iudæis ex Ægypto in Chananitidem proficiscentibus, Arabiæ autẽ fœlicis incolę, multò etiam magis ad meridiẽ pertinent, vt ex omnibus geographicis tabulis constare potest. Reliquos ergo

q. 1. in c. 4. Iud. populos Orientales cum Abul. rectiùs accipiemus Ammonitas, Moabitas, Syros, addit etiam Idumæos, qui tamen meridiem versus habitabant; habebántque Iudæos ad Septentrionem. Ex omnibus autem nominatim ponuntur Madianitæ & Amalecitæ, tanquam hostes Iudæorum primarij, & illis in primis infensi.

Ad initium porrò huius septenariæ seruitutis, hæc Iosephi verba referri possunt, *Paulò pòst Madianitæ sociis Amalecitis, & Arabibus expeditionem contra Israelitas fecerunt, & congredi ausos, magno prælio vicerunt.* Id non habet Scriptura, est tamen vero simillimum, Hebræos sine clade iugum seruitutis non accepisse, nec ad tantum timorem fuisse adductos, quantum illa verba significant, *feceruntque sibi antra, & speluncas in montibus, &c.* Non mirum autem victos fuisse, Deus quippe non erat cum eis, sed pro aduersariis pugnabat contra eos. Pergit autem; *vastatísque frugibus prædam abegerunt;* non ergo occupatis vrbibus sedes fixerunt apud eos, tanquam iusto bello victos, sed prædonum more, quæ rapuerant secum asportarunt; ea mente, vt quoniam res cesserat illis è sententia, eandem sæpius iterarent viam, prout ex annis mox sequentibus intelligetur. VI. *Initiũ huius seruitutis.*

Ex profana siue historia siue fabula sub initium regni Panyæ hæc habet Eusebius. *Quidam his temporibus vindicant gesta Liberi patris, & ea quæ de Indis*[1], *Lycurgo*[2], *Actæone*[3] *Pentheo*[4] *memorantur. Quomodo aduersus Persen*[5] *consistens occiditur in prælio, ait Dinarchus Poëta, non Rhetor. Qui autem voluerit, potest inspicere ipsius Liberi patris apud Delphos sepulchrum iuxta Apollinem aureum. Pingitur verè Liber muliebri & delicato corpore, propter mulieres in suo exercitu militantes. Nam pariter ad arma viris fœminas alligabat, vt Philochorus loquitur in secundo Atthidis libro.* In Græco est, viros fœmináſque armabat, ὥπλιζε γὰρ σὺν τοῖς ἄρρεσι, καὶ τὰς θηλείας. Vbi etiam alia causa huius semimuliebris exercitus habetur, quod esset mulierosus, vt eum apud Scaligerum Diodorus Siculus interpretatur. VII. *Profana de gestis Liberi patris.*

1. X. 2. X. 3. X. θηλύμορφος.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2761.

1. N. 1.

Nam Othoniel Iudex fuit annis	40.
Eum secutus est Aod annis	80.
Tertius Iudex fuit Barac	40.
Quartus Gedeon totidem	40.
Quintus Abimelech annis	3.
Sextus Iudex Thola	23.
Septimus Iair	22.
Octauus Iephte	6.
Nonus Abesan	7.
Decimus Aialon	10.
Vndecimus Abdon	8.
Duodecimus Samson	20.
qui est à Iosue decimus tertius.	299.

2. N. VII. l. 10. De Bacchi ad Indos expeditione, etsi plena pene sunt omnia, addã tamen ex Pausan. hoc verbum, *Primus Liber ad Indos cum exercitu penetrauit, cùm Euphratem ponte iunxisset, quo loco vrbi Zeugma nomen fuit. In ea ad hanc vsque ætatem seruatur funis, quo ad pontem religandum, vsus dicitur, vitigineus, & hederaceis contortus Sarmentis.*

3. N. VII. Refert Hyginus c. 132. Lycurgum Driantis filium Liberũ de regno fugauisse, eúmq; negasse Deum, & ideo cùm vinum bibisset, ebriúsque factus esset, matrem violare voluisse, pedem sibi pro vite excidisse, vxorem, filiúmque interfecisse: denique à Libero patre pantheris, in Rhodope monte obiectum fuisse. Idem Hyginus c. 242. ipsum illis annumerat, qui sibi ipsis manus intulerunt.

4. Ibid. Tritum est illud de Actæone pastore, Aristeri, & Autonoës filio, qui cùm Dianam lauantem speculatus, ei vim afferre voluisset, fecit illa vt ceruina cornua eius capiti adnascerentur; ex quo factum vt à propriis canicus ignotus laceraretur, vt refert Hyginus c. 180. Quod paulò aliter à Palæphato refertur: additque rei veritatem sic habere, venatorem fuisse Arcadicũ, qui venationis amore multos alebat canes, & cum iis in montibus ac syluis perpetuò versabatur, rei familiaris negligẽs; cúmque ea ratione pauper esset effectus, à suis canibus dicitur fuisse consumptus. lib. 1. de fabul. nar.

5. Ibid. Pentheus, eodem Hygino referente c. 184. Echionis & Agaues filius, Rex Thebanorum Liberum negauit Deũ esse, nec mysteria eius accipere voluit. Ob hoc eum Agaue mater, cũ sororibus Ino, & Autonoë per insaniam à Libero obiectam mẽbratim dilaniauit. Id à Bacchantibus mulieribus factum, cùm ex arbore, sacra earum speculatus esset, multísque liberum contumeliis vexasset, auctor est Pausanias lib. 2. p. 46.

6. Ibid. l. 2. p. 62. & 64. Bacchum à Perseo interfectum scripsit Dinarchus Poëta, Eusebio teste. At Pausanias in Corinthiacis, ait mulieres pleraśq; ex Ægæis insulis Liberi patris castra secutas fuisse. Et contra Argiuos, eorúmq; ducem Perseũ pugnãtes occubuisse, indéque deas marinas dictas fuisse, à maritimis quibus venerant locis. De Bacchi autẽ siue Liberi morte mirũ vbique silentiũ: oportuit videlicet eum esse immortalem, vtpote Deum. Ideóque rectè Eusebius authorem laudauit suum. Quem sibi Scaliger fatetur ignotum.

Eius tamen meminisse videtur Dionysius Halicarnassæus in Dinarcho. Vbi ex Demo quodam Magnesio quatuor Dinarchos me- to. 2 p. 112.

morat. Δεινάρχους, ἴσθι, τετάρτους γεγονότας. ὧν ἐστιν εἷς μὲν ὁ ῥήτωρ ὁ Ἀθηναῖος. ὁ δὲ τὰς περὶ Κρήτην συνταξάμενος μυθολογίας. ὁ δὲ πρεσβύτερος μὲν ἀμφοῖν τούτων, Δήλιος δὲ τὸ γένος, πραγματευσάμενος τῶν μὲν ἐπῶν τῶν δὲ πραγμάτων. τέταρτος δὲ, ὁ περὶ Ὁμήρου λόγον συντεθεικώς. *Quatuor*, inquit, *Dinarchi nobis occurrunt. Eorum primus est Atticus ille Orator. Alter qui Cretensium Mythologias collegit. Vtrôque autem eorum antiquior fuit is, qui genere Delius, tum verbis, tum rebus elaboratus est; quartus verò, qui de Homero orationem composuit.* An autem horum aliquem significarit Eusebius, non est facilè diuinare.

ANNVS MVNDI 2762. DILVVII 1106. 4. ÆTATIS 299. EXITVS, ET DATÆ LEGIS 219. SANCTVARII IN SILO 173. GEDEONIS 2. ZARAIÆ PONTIFICIS 2. PANYÆ 5. IMPERII ASSYRIORVM 831.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1291.

I. *Reliqui anni seruitutis. Israelitarum metus.*

SECVNDVM hunc seruitutis numeramus annum; cui & quinque
proximè sequentes adiungimus, quod vna sit, eadémque de omni- Iud. 6. 2.
bus in Scriptura, & Iosepho narratio, & singulorum persimilis cala-
mitatis modus. Nam Scriptura, cùm dixisset filios Israël fecisse ma-
lum in conspectu Domini, subdit; *Qui tradidit illos in manu Madian septem annis; &*
oppressi sunt valdè ab eis. Feceruntque sibi antra, & speluncas in montibus, & munitissima ad
repugnandum loca, vt qui scilicet regionem, bonáque sua tutari non poterant, seip-
sos locis, quæ ars aut natura muniuerant, tutarentur. Quo etiam modo tempore 1. Reg. 13. 6.
Saülis Israëlitæ, metu Philisthæorum, *Absconderunt se in speluncis, & in abditis, in petris* l. 5. ant. c. 7.
quoque, & in antris, & in cisternis. Iosephus quoque præter morem hæc scribit de
Israëlitarum metu. *Vastatis*, inquit, *frugibus prædam abegerunt. Cúmque idem per conti-*
nuos septem annos facerent, Israelitas in montana compulsos campestri solo cedere coëgerunt:
qui speluncis, & subterraneis ædificiis excauatis, quidquid hostium violentiam euadere pote-
rat, intrò receptum asseruabant.

II. *Hostilis sæuitia, & deuastatio.*

QVID è contrario Madianitæ? *Cùm seuisset Israël*, ait Scriptura, *ascendebat Ma-*
dian & Amalec, cæterique Orientalium nationum, & apud eos figentes tentoria, sicut erant
in herbis cuncta vastabant, vsque ad introitum Gazæ. Nihilque omnino ad vitam pertinens l. 5. ant. c. 7.
relinquebant in Israel, non oues, non boues, non asinos. Quæ explicans Iosephus. *Nam*
Madianitæ, inquit, *per æstatem facientes expeditionem, hyeme agros colere Israelitas permit-*
tebant, vt possent denuò labores eorum vastare. Itaque in perpetua fame, atque egestate viue-
bant: nec iam vllum supererat præsidium, nisi in precibus ad Deum, & supplicationibus. Sic
ipse. Ergo regioni vastitatem inferebant, & quidem quàm latissimè patebat, ab
ortu ad occasum vsque. Ad occasum enim erat Gaza, à qua illi, eiúsque finibus
abstinebant, vt quæ ad Philistæos pertineret, cladem autem frugibus afferebãt,
atque pecoribus. Et fruges quidem, si quæ maturuerant, auferebant sibi, cæte-
ra pabulo erant eorum equis, ac camelis. Nam sequitur. *Ipsi enim & vniuersi greges*
eorum veniebant cum tabernaculis suis, & instar locustarum vniuersa complebant, innumera
multitudo hominum & camelorum, quidquid tetigerant deuastantes.

III. *Minæ in rẽ redactæ. Multitudo camelorum.*

SIC nimirum experti sunt Israëlitæ, quàm verè Dominus illas intentasset mi- Leuit. 26. 16
nas. *Visitabo vos velociter in egestate, & ardore, qui conficiat oculos vestros, & consumat ani-*
mas vestras. Frustrà seretis sementem, quæ ab hostibus deuorabitur. Quod autem Scri-
ptura nominatim meminit multitudinis camelorum, significat, in iis regionibus
magnam eorum copiam existere solitam. Itaque Iob qui ante cladem suam pos- Iob. 1.
sederat quingenta iuga boum, & quingentas asinas; in bonis habuit tria millia
camelorum; postquam autem ab illa calamitate reuixit, sex millia camelorum c. 42. 12.
possedit. Agareni quoque Ismaëlis progenies, qui circa has regiones habitabant, 1. Paral. 5. 21
vno prælio dicuntur amisisse quinquaginta millia camelorum. Et ne longiùs
abeamus, isti ipsi Madianitæ capite seq. dicuntur habuisse camelos innumerabi- c. 7. 12.
les, sicut arenam, quæ iacet in littore maris. vt non mirum sit Holofernem,

Digitized by Google

principem militiæ Nabuchodonosoris, in exercitu habuisse multitudinem innumerabilium camelorum: & ab Esaia inundationem camelorum celebrari. Nimirum non oneribus tantùm ferendis vsui sunt, sed etiam prælijs mares, fœminæque, vt author est Plinius. Ad multitudinem autem facit quod quinquagenis annis viuunt, quidam & centenis, vt ille ipse testatur.

Iudith.2.8. c.60.6.

l.8.c.18.

SED redeamus ad Israëlem, qui *humiliatus est valdè in conspectu Madian.* Pro humiliatus, in Hebræo habetur *Attenuatus* est, ad mendicitatem redactus est, vilis scilicet abiectúsque factus est, id enim valet latinè humilitatis nomen. Nimirum paupertati cognata humilitas, vt diuitiis superbia, huic fiducia sui, illi diffidentia; quæ ad alienam opem implorandam inuitet. Ideóque subditur, *Et clamauit ad Dominum postulans auxilium contra Madian.* Cùm autem clamarint Israëlitæ ad Dominum post 7. annos, qui nuper post viginti tantum clamauerant, dum eos Iabin & Sisara opprimerent, intelligi potest hanc cladem illa fuisse grauiorem, vt quæ citiùs clamores expresserit; & paucitatem annorum mali magnitudine compensatam fuisse. Fuit porrò huius septennij annus quintus Sabbaticus, qui fuit mundi 2765. quem in tanta rerum penuria & confusione minimè seruatum apparet. Fuit autem ordine vigesimus sextus.

IV. *Israëlitarũ humilitas.* Iud.4.2.3. *Ann. Sab. 26.*

ANNVS MVNDI 2768. DILVVII 1112. 4. ÆTATIS 305. EXITVS, ET DATÆ LEGIS 225. SANCTVARII IN SILO 179. GEDEONIS 8. ZARAIÆ PONTIFICIS 8. PANYÆ 11. IMPERII ASSYRIORVM 837.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1285.

HIc est clamoris, & misericordiæ, & libertatis annus. Oppressi enim Israëlitæ, & attenuati clamauerunt ad Dominum, vt desperata humana industria, diuinam ipse pro sua erga populum afflictum, ac pœnitentem misericordia, opem afferre ne grauaretur. Et Domino quidem non fuit animus aduersus clamores suorum, intentásque preces obsurdescere: sed voluit eos maiori etiam affectu ambire, constantiúsque retinere, quod difficilius impetrabatur. Constat enim facilitatem impetrandæ veniæ, proniores facere improbos homines ad peccandum; quæ contra bonis & honestis frœnum est, & calcar ad castissimum amorem, atque iustissimum.

I. *Salutis serenitatis.*

MISIT ergo ad eos virum Prophetam, non qui præcisè negaret auxilium, sed qui beneficia exprobraret. Hunc virum Prophetam quidam Angelum existimarunt, S. Augustino, non repugnante. *Nomine virorum*, inquit, *solere appellari Angelos notatum est: quamuis eum qui esset Angelus, appellatum esse Prophetam non facile, seu euidenter occurrat: eum sanè qui Propheta esset, dictum Angelum legimus. Sed si Angelorum dicta Prophetica nota sunt, id est quibus futura prænunciauerunt, cur non possit Angelus Propheta nomine nuncupari?* Propter differentem cognitionis modum, vt ait Abulensis. Etsi enim Angelus vir dici potest, ac solet propter similitudinem, quæ hominum oculis exhibetur; Propheta tamen dici non potest propter differentem à cognitione Prophetica modum, nam Prophetarum obscura est & ænigmatica cognitio, non clara, & in Verbo, qualis est Angelorum. Nec sanè videtur conueniens, vt Scriptura historicam narrationem de Angelo, voluerit obscurare, eum non Angelum, sed virum Prophetam appellando.

II. *Mittitur Propheta, non Angelus.* q.3. in Iud. q.6. in c.6.

HEBRÆI tamen apud Lyranum volunt hunc Prophetam fuisse Phineem filium Eleazari: sed is iampridem erat mortuus, alioqui ageret hoc anno circiter ducentesimum decimũ; quippe qui postremo anno Mosis, quo Zambri & Chosbi interfecit, annũ ferè 25. egerit, quibus adde 17. Iosue, 40. Othonielis, 80. Aodi. 40. Baraci & 8. Gedeonis, existet iis, quem dici numerus. Sed eos nimirum fefellit, quod non nunc primùm notamus, neque primi: quod Phinees multò infe-

III. *Neque Phinees.* sup. nu. 90 & seqq. anni eiusdẽ num. 25. 25 17 40 80 40 8 210

rius in hoc Iudicum libro nominatur; non intelligentes poſtrema illa capita, quę de induſtria à Scriptore ſacro ſepoſita fuerunt, ad Othonielis tempora pertinere, vt ſuo loco pluribus explicatum eſt. Zaraiam potiùs, aut aliquē ex eius filiis nominatū oportuiſſet, qui Dei iuſſu Sacerdotalis, & Prophetico fungens munere, populum argueret, & ad pœnitentiam adductos, ad libertatem præpararet. Nec tamen hîc Prophetæ nomine Pontificem huius temporis intelligendum puto; ſed alium quempiam virum ſanctum, quales non ſemel Dominus ſuſcitauit. Et hæc eſt communis hoc loco interpretum ſententia, præſertim Abulenſis, cum quibus etiam obiter notari poteſt, principium libertatis non eſſe ab armis, bellicóque apparatu, ſed ab agnitione peccati.

(c. 10. 18. ano. mun. 1612. Nu. 1. & ſeq. 1 Reg. 2. 27. 3. Reg. 13. 1. 2. Paral. 15. 7. 15. 16. q. 5. & 6. in hoc c.)

IV. *Is beneficia Dei populo exprobrat.*

ITAQVE hic vir Propheta eum in finem miſſus, beneficia exprobrat; impietatem, atque inobedientiam accuſat; & conſequenter reos, diuinóque auxilio indignos oſtendit. Sic autem locutus eſt. *Hæc dicit Dominus Deus Iſrael. Ego vos feci conſcendere de Aegypto, & eduxi vos de domo ſeruitutis, & liberaui de manu Aegyptiorum, & omnium inimicorum, qui affligebant vos; eieciqúe eos ad introitum veſtrum, & tradidi vobis terram eorum, & dixi. Ego Dominus Deus veſter: ne timeatis Deos Amorrhæorum in quorum terra habitatis; & noluiſtis audire vocem meam.* In hoc Deorum Amorrhæorum timore obſcurius ſignificatur, Iſraëlitas in diuino cultu imitatos Idololatras qui deos colebant, alios quidem vt eſſent propitij, alios autem, ne quid ab eis mali paterentur. Cæterùm quatuor hîc videntur Dei beneficia exprobrari, Ægyptiacæ libertatis, eiectionis Chananæorum, conceſſæ fertiliſſimæ regionis; ſed poſtremum inſtar eſt omnium; quod voluerit Dominus eſſe eorum Deus, & protector contra Deos Amorrhæorum, & omnes principes tenebrarū, à quibus infideles illi crudeliſſimam tyrannidem vbique terrarum patiebantur.

V. *Quo euentu.*

QVIS fuerit huius admonitionis effectus Scriptura tacet. Non dubitat Abulenſis, quin cùm clamauerunt ad Dominum, de præteritis peccatis doluerint, quia alioqui Deus non liberaſſet eos, ne in ſuo ſcelere obfirmatiores redderentur. Multo ergo magis nunc ad Prophetæ obiurgationem doluerint, dixerintque, *Peccauimus, redde tu nobis quidquid tibi placet, tantùm nunc libera nos.* Credibile enim eſt eos nunc quoque promiſiſſe Deo, fore vt ſemper eum colerent, ſi liberaret eos, imò & de finibus ſuis omnia alienorum deorum idola proieciſſe, vt eo tempore factum eſt, cùm, impietate & calamitate redintegrata, Iephte ſuſcitatus eſt Saluator & Iudex: quædam tamen remanſiſſe probat Baalis ara, quæ ad patrem Gedeonis pertinebat. (q. 4. in c. 6. · c. 10. 15. 16. · c. 6. 25.)

VI. *Venit Angelus, & quis ille, quáue ſpecie fuerit.*

HIS ita præparatis *venit Angelus Domini, & ſedit ſub quercu.* Hic ſanè verus Dei Angelus fuit, qui nō iniuria exiſtimatur à Serario Iſraëlitici populi præſes, proindéque S. Michaël Archangelus, Eccleſiæ Catholicæ, quæ anguſtis illius populi finibus penè tota tum circumſcribebatur, ſecundū Deum protector & princeps. Magnum enim totius populi negotium agebatur, vt à ſeruitute Madianitarum, & Dæmonum eriperetur. Eum quidem Sectarij quidam filium Dei fuiſſe putant, vel eo argumento, quod infrà tam יהוה Adonai, quàm Dominus appelletur. Verùm hæc illi nomina hoc loco, tanquam Dei legato, & illius perſonam ſuſtinente tribuuntur. Adoleſcentis porrò ſpecie ſe viſendum dediſſe ſcribit Ioſephus, νεανίσκου μορφῇ, ſed vt par eſt credere, bene morati, & ingenui, quique reuerentiam externa quoque ſpecie conciliare poſſet; vnde & reuerenter eum allocutus eſt Gedeon; qui ipſum hominem primum, & quidem amicum & viatorem eſſe exiſtimauit, nec malè. Nam & virgam habebat in manu, & ſedebat ſub quercu quaſi colligendi ſpiritus gratia, nec terrorem incutiebat, vt hoſtes ſolent. Denique vt homini parauit cibos Gedeon. Sed quis eſt iſte Gedeon? (q. 5. in c. 6. · l. 5. c. 8.)

VII. *Quis Gedeon nomine.*

SI nomen quærimus, hoc ipſo Gedeonis nomine notiſſimus eſt, eóque aptiſſimo. Eſt enim Gedeon conterens vel confringens, vel, ex Syro & Hebræo notatione petita, abſciſſio iniquitatis. Abſcidit enim Idololatriam, deſtruxit Baalis aram, nemus quod circa aram erat ſuccidit; Madianitas contriuit, omnéſque auxiliares eorum copias confregit, & impios cum ſpinis deſerti, tribuliſque contriuit, atque comminuit. Altero nomine dictus eſt Ierobaal, ex euentu, qui deſcribitur hoc capite. Cùm enim oppidani dixiſſent patri Gedeonis, vt filium ſuum interficiendum exhiberet: reſpondit pater, relinquendam ipſi Baali vltionē iniu- (c. 8. 35. · c. 6. 30.)

Digitized by Google

riæ suæ, cui scilicet, vt Deo, nec cognitio facinoris deesset, nec potestas in reú.
Et deinceps vocatus est Ierobaal, id est, impugnans, aut vlciscens Baal. Inuenitur
c.11.21. etiam dictus Ierubbeseth. Nam 2. Reg. vbi in vulgata Abimelech dicitur filius
l.5.c.8. Ierobaal, in Hebręo legitur fil. Ierubbeseth, eodémq; modo in Paraphrasi Chaldæa. Ergo Ierubbeseth, siue Ieroboseth resistēs confusioni, sic Isboseth vir confusionis. Vocant autem Hebræi Idolum confusionem. Vocatur & Arbeel siue
ארבאל apud Hoseam. idémque significat quod Ierobaal breuiori, disertiorique sermone, vt scribit ibid. Hieronymus.
c.10.14.

Si familiam quærimus, patrem habuit Ioas: sic enim in Hebræo, Græco, Chaldæo, Latino, & ab omnibus interpretibus appellatur. Solus Iosephus eum Iasum appellare maluit, aut potiùs Ioasum. Is erat pater, id est princeps & caput familiæ Ezri, quæ erat infima in tribu Manasse, vt ait Gedeon ipse; quæ causa fortasse videatur fuisse vt olim in tribu Manasse prætermitteretur. Si tamen Hebræos fontes consulamus, inueniemus apud Iosue, & hoc ipso, c.6.34. sub nomine Abiezer, & in lib. Num. in voce Iezer memorari; eadem enim est dictio, quæ omnibus his locis vsurpatur, & quidem primo loco in familiis Galaad. Vt propterea verba Gedeonis demissionis animi, & μείωσιν ascribenda videantur. Non autem fortunarum tenuitati, cuius ratio non habebatur, & vt haberetur, patet ex sequentibus familiam Ioas minimè tenuem fuisse, vt mox dicam. VIII. *Parente.*

[v.15. Num.26.29 Iosu.17.2.]

Nec illud omittendum, Hebræos eodem loco, atque adeo Septuag. seniores, pro familia habere chiliadem, siue millenarium, intellecta Præfectura, cui Chiliarcha præerat: & credibile est quod olim in deserto, admonente Iethro cognato Moysi, sapienter institutum fuerat, idem in vrbibus, quantum fieri commodè potuit, perseuerasse: vt essent in populo decani, & quinquagenarij, & centuriones, & tribuni, siue chiliarchæ; de quorum numero videtur fuisse Ioas ipse, pater Gedeonis. Nam & potens erat, si tempora tranquilla fuissent, vt qui lucum, & aram priuatam Idolo dicatam haberet, & magnam famulorum manum; & ad oppidanos illos cum auctoritate, tanquam ad subditos suos loquitur, *Numquid vltores estis Baal, vt pugnetis pro eo*[1]? Denique putatur fuisse dominus vrbis Ephra[2], quam Hebræi nunc Hophra. Septuag. Ephrata vocant, quæ in tribu Manasse cis Iordanem sita erat. Vide Adrichom. in tribu Manasse. IX. *Et familia.*

[c.6. Iud. 15. אלפי χιλιάς. — 1. Χ. 2. Χ. 1. num. 31.]

Si viri dignitas quæritur, ipse quidem se minimum in domo patris sui esse profitetur, per quandam, vt dixi, extenuationem, & despicientiam sui. Eligitur tamen à Deo in principem populi, & saluatorem. *Vade*, inquit Angelus, *in hac fortitudine tua, & liberabis Israël de manu Madian: scito quod miserim te*. Et mox. *Ego ero tecum, & percuties Madian, quasi virum vnum*. Eandem dignitatem prodit illa salutatio principis militiæ cœlestis. *Dominus tecum*, supple, est, vt intellexit ipsemet Gedeon, quod ex eius responsione patet, vel, futurus est, *virorum fortissime*. Hebræum Gibbor, quo hîc vtitur Angelus, Latino, vel Græco Heroi respondet, quo non tam robur corporis, quàm magnitudo animi significatur. Etsi autem in Hebræo & Græco fortis viribus duntaxat, non virorum fortissimus Gedeon appelletur: vis tamen vocabuli superlatiuo, quo Hebræi carent, æquiualet. Eiusdem quoque pietas in domestica impietate memorabilis, quē etiam putat Serar. ab ineunte statim ætate pietatem, verúmque Dei cultum tenuisse. Quod multò magis de Abrahamo dicendum, alio loco docuimus. Denique pietati Gedeonis non immeritò tribuitur, quod non colloquio solùm Angelico, sed tot etiam miraculis dignus est habitus. X. *Quæ viri dignitas.* *Et pietas.*

[c.6.14. — גבור — c.6.q.2. to.1. in. Abrahæ 14.]

Neqve obstat huius viri dignitati, quod dum venit ad eum Angelus, excutiebat ipse, & purgabat frumenta in torculari; quod opus famulare, & rusticanū est. Id enim temporum necessitati tribuendum est, quæ persuadebat, vt communi omnium domesticorum, continentiq; diligentia, hostium aduentus, à quibus vastabantur omnia, præuerteretur. Ideóque latenter non in area, sed in torculari excutiebatur; qui vindemiæ locus erat, non frugum. Vnde Iosephus, *Per idem tempus Gedeon Iasi filius* sanè legendum Ioasi, *vnus è primatibus tribus Manassetidis*. Et hoc quoque testimonium est Gedeonicæ dignitatis, *Manipulos frugum clam in torcular comportatos, flagellabat: non enim ausus est propter hostem propalam hoc in area facere*, & paulò post, *torculari nunc vtor pro area*. Vnde etiam in textu subditur, *vt fugeret Ma-* XI. *Quæ illi obstare videantur.*

Digitized by Google

dian, ad montes videlicet, & ſpeluncas de more ſe recipiendo. Adde quod primis illis ſeculis ruſticana vita non vilis, ſed laudatiſſima erat; vt non ſacra tantùm, ſed Romana quoque hiſtoria abundè teſtatur. Et certò conſtat Romæ ruſticas tribus, vrbanis multa fuiſſe dignitate potiores.

XII. *Angeli cũ Gedeone colloquiũ.*

Qvod autem priùs dicitur Angelus ſediſſe ſub quercu, mox autem apparuiſſe Gedeoni, non vice verſa, datur intelligi eum ſediſſe aliquantiſper placidè ac ſecurè, ne hoſtis putaretur; imò ex quiete ſedentis animo ſolutiore, videretur ſignificare nondum aduentare hoſtem: ideóque laborem nonnullo colloquio interrumpi poſſe. Nec Gedeonem, qui totus erat in deproperando frumento, tam citò animaduertiſſe, donec, vt à metuentibus, aut à labore ſuſpirantibus fieri ſolet, oculos circumtulit, & peregrinum ſimul vidit, ſimul ſalutantem audiuit. Vnde Hebraicè & Græcè habetur, *viſus eſt ei*, id eſt ab eo Angelus, vt notauit Serarius. (q. 6. in c. 6.) Gedeon verò non tam laudem ſuam in ſalutatione, quàm benè precandi formulam attendens. *Obſecro mi Domine*[1], inquit, *ſi Dominus nobiſcum eſt, cur apprehenderunt nos hæc omnia? vbi ſunt mirabilia eius, quæ narrauerunt patres noſtri, atque dixerunt. De Aegypto eduxit nos Dominus? Nunc autem dereliquit nos Dominus, & tradidit in manu Madian.* Ita Gedeon. (3. ☧.)

XIII. *Quale id fuerit.*

Qvæ verba, ſi credimus Abulenſi, ſunt exiſtimantis eum, quem alloquebatur fuiſſe mentitum; (q. 11. in c. 6.) quin etiam eſſe conquerentis de Deo, & de eius poteſtate dubitantis, *quaſi dicat*, inquit, *quare non facit nunc talia, ſi poteſtatem habet?* Non laudo ſanè tam acerbum iudicium in talis viri cauſa. Nullum eſt enim veſtigiũ in Gedeonis verbis dubitationis de poteſtate diuina, aut querelæ de Deo. Longiſſimè id ab eius viri pietate abeſt. Nec ſi quid aduerſus alicuius aſſertionẽ obiicimus, continuò eum putamus eſſe mentitum: ſed eius ſentẽtiæ veritatem obiiciendo examinamus. Denique non quęcúmque falſa dicere exiſtimamus, mentiri etiam putamus. Verba ſunt potiùs modeſtè dubitantis, & quidem cum iuſta ſolidáque ratione; ob præſentes calamitates, quæ Deum nõ præſentem populo ſuo, ſed abſentem infenſúmque ſignificabant. Modeſtiam verò, etiam illa verba teſtantur, *Obſecro mi Domine*, quæ reliquæ orationi tonũ, ac modum gementis apud honeſtũ virum præſcribunt. (*Mais ie vous prie Monſieur.*) Licet Ioſephus verba eſſe velit hominis ironicè, quæ dicta fuerant eleuantis. *Cùm*, inquit, *felicem ac Deo charum appellauiſſet, reſpondens, hoc, inquit felicitatis meæ maximum argumentum eſt, quod torculari nunc vtor pro area.* Non eodem, vt apparet, ſpiritu agebantur ambo.

XIV. *Et quis animus dicentis.*

Evndem autem cum Gedeone ſpiritum habebat is, qui dicebat. *Deus auribus noſtris audiuimus, patres noſtri annunciauerunt nobis. Opus quod operatus es in diebus eorũ, & in diebus antiquis. Manus tua gentes diſperdidit, & plantaſti eos, afflixiſti populos, & expulſiſti eos.* (Pſalm. 43. 2.) Et mox. *Nunc autem repuliſti & confudiſti nos, & non egredieris Deus in virtutibus noſtris. Auertiſti nos retrorſum poſt inimicos noſtros; & qui oderunt nos diripiebant ſibi. Dediſti nos tanquam oues eſcarum, & in gentibus diſperſiſti nos. Vẽdidiſti populum tuum ſine pretio, & non fuit multitudo in commutationibus eorum: Poſuiſti nos opprobrium vicinis noſtris, ſubſannationem, & deriſum his, qui ſunt in circuitu noſtro.* (v. 10.) Quæ verba & ſequentia, non toti quidem populo Hebræo, ſed viris bonis eiuſdem populi, qualis erat Gedeon ritè conueniunt, præſertim quæ mox ſubiiciuntur. *Hæc omnia venerunt ſuper nos, nec obliti ſumus te, & iniquè non egimus in teſtamento tuo, & non receſſit retro cor noſtrum*, &c. (v. 18.) Ara enim, & lucus Baalis in domo Ioas, id ſatis docent.

XV. *Mandatur ei bellum contra Madianitas.*

Respexit ad Gedeonem Angelus, quaſi publicæ calamitati compatiens, ſimul etiã auxilium afferre parans, *Vade*, inquit, *in hac fortitudine tua, & liberabis Iſraël de manu Madian, ſcito quod miſerim te.* Quaſi dicat, ideò mea intereſt, tibi vires animóſque ſuggerere; ad opus ad quod aſſumpſi te, nõ diſſimile operibus, quod narrauerunt vobis patres veſtri. Vnde Gedeone, præ animi ſummiſſione, tenuitatem ſuam, familiæque excuſante. *Ego*, inquit, *ero tecum, & percuties Madian quaſi virum vnum.* Ita vt multæ hominum myriades non plus tibi negotij faceſſant, quàm vir vnus. Quibus verbis, promiſſiſq; excitatus Gedeon: ſimul etiam interius ſentiens ſe confirmari: & animi præſentia, ad iſtius peregrini pręſentiam roborari: exiſtimare cœpit eum virum aliquem ſanctum diuinitus miſſum, qui ei diuina mandata proprio ore Prophetarum more referret, cuius promiſſis meritò fides habenda eſſet. In cuius rei, & amicæ beneuolentiæ ſignum, petit ab eo, vt

ibi

ibi aliquandiu expectaret, dum munus, siue sacrificium acciperet de manu sua. Quod ille recepit se facturum. *Ego*, inquit, *praestolabor aduentum tuum.*

Ingressvs *est itaque Gedeon, & coxit hædum, & de farinæ modio azymos panes; carnésque ponens in canistro, & ius carnium mittens in ollam, tulit omnia sub quercu, & obtulit ei.* Sed ad prandium ne, vel ad sacrificium? plerique putant in sacrificium, non ipsi quidem, sed eius manu offerendum Deo. At nec locus idoneus erat sacrificio, in Silo enim sacrificandum fuisset, non in Ephra tribus Manassæ. Nec coctus hœdus cum iure carnium, apta materia; sed nec ignis aderat, nec sacerdos. Sicque Abraham parauit hospitibus suis, non in sacrificium, sed in prandium obtulit. Ex parte autem altera textus Latinus & Græcus, imo & Hebræus, in Pagnini versione, apertam sacrificij mentionem habent. Cui sententiæ Augu. & Theodoretus, aliique antiqui, ac recentiores subscribunt, vt notauit Serarius in hunc locum. — XVI. *Qui parat Angelo prandium.* — Gen. 18. q. 35. in Iud. & ser. 108. de temp. qu. 12. qu. 11. q. 10. & 13. inc. 6.

Existimo cùm Abulensi & Serario, Gedeonem eo tantùm animo fuisse; vt hospiti gratissimo cibum daret, quòd eum non Angelum, sed virum aliquem iustum putaret; ipsum tamen Angelum eo toto prandio ad sacrificium vsum fuisse, nutu eius, qui legibus suis non est adstrictus: quique legitima illa constituit, vt leges non sibi, sed hominibus daret, vt ait August. Itaque prandium istud ex euentu secuto dictum est sacrificium. Vnde Procopius, *sacrificium id dicit, quod ad epulum destinatum erat.* Priùs ergo prandium per occupationem dictum fuerat sacrificium. Et reuera prius offerebantur, siue sacrificabantur Domino victimæ, quàm populus earum particeps fieret. Itaque in Deuter. scriptum est. *Immolabis hostias pacificas, comedésque ibi, & epulaberis coram Domino Deo tuo.* Quod Ethnici quoque obseruabant. Nam Moabitæ vocauerunt Israëlitas ad sacrificia sua, quorum illi participes facti sunt, adoratis eorum diis. Vide infrà, vbi agitur de Manuë sacrificio. — XVII. *Quod in sacrificium vertitur.* — qu. 36. in Iud. c. 27. 6. Num. 25. 2. 2. m. 1860. n. 20.

Hvic porro sacrificio voluit Angelus Gedeonem administrum, sicut & prandio, vnde subditur, *Tolle carnes, & azymos panes, & pone supra petram illam*, Lapidem quendam grandiorem monstrauit, qui loco altaris futurus esset, *& ius desuper funde*, vt minus esset apta materia ad concipiendum ignem, sicque miraculum fieret euidentius, vt temporibus Eliæ, dum is altercaretur contra Prophetas Baal. Id cùm fecisset Gedeon, nihil quidem repugnans pro sua humilitate, sed admirans tamen pro rei nouitate, *Extendit Angelus Domini summitatem virgæ, quam tenebat in manu, & tetigit carnes, & panes azymos*, superpositos; *ascenditque ignis de petra, & carnes, azymósque panes consumpsit.* Insigni profectò miraculo, illius cui in promptu est ex lapide non solùm aquam, sed etiam ignem elicere; & *mel de petra, oleúmque de saxo durissimo*, atque adeo, *de lapidibus suscitare filios Abrahæ*. — XVIII. *Cum diuino miraculo.* — Abul. q. 13. in. c. 6. 3 Reg. 18. Matth 3. 9. 4. X.

Peracto sacrificio, siue holocausto, *Angelus Domini euanuit ex oculis eius.* Hebraicè habetur *abiit*; discessit, proculdubio versus cœlum, inquit Caiet. Septuag. ἀπῆλθεν; non euanuit eodem momento, vt videtur, sed paulò pòst. Interim autẽ recedebat à terra, in qua relinquebat Gedeonem, planè persuasum illum verè esse Angelum Domini. Itaque subito timore correptus, ex anticipata vulgi opinione, quasi lethales essent huiusmodi visiones, existimauit sibi mortem imminere, (sicut & postea Manuë Samsonis pater) & exclamauit, *Heu mi Domine Deus, quia vidi Angelum Domini facie ad faciem.* Cui Angelus, siue rursum se videndũ præbẽs, siue vt vult Caiet. antequam planè euanuisset, ad eum confirmandum dixit. *Pax tecum, ne timeas, non morieris.* Ergo metu mortis solutus, ibi altare Domino gratus ædificat, *vocauitque illud Domini pax, vsque in præsentem diem*, quando scilicet scribebatur hic liber. Quæ verba per occupationis figuram dicta credibilius est, quàm geminam à Gedeone excitatam aram, vt putauit Abulensis. Occasione tamen memoratæ pacis, prius eius mentio facta est, quàm reuelationis de ea erigenda, & loco in quo erigenda esset. — XIX. *Discedit Angelus & Gedeonem confirmat.* — Iud. 13. 22. q. 31. in c. 6.

Rei gestæ series, vt rectè notauit Serarius noster, hæc fuisse videtur. Cùm dies abiisset qua peracta sunt, quæ hactenus de Gedeone, & Angelo narrata fuerunt; Proxima nocte Gedeoni rursum apparuit Angelus Domini, eique præcepit bubile patris adire, illincque taurum vnum & alterum auferre; 2. paternam Baalis aram euertere: 3. lucum, qui huic aræ circumpositus erat, succidere. Quartò aram, cuius antea mentio facta fuerat, excitare in loco, in quo pridie iussu Angeli Gedeon sacrificium posuerat, & vnde ignis exilierat, ad tactum Angelicæ virgæ. Quintò illuc struem lignorum congerere, & tauros in holocaustum offerre. Hic Gedeon — XX. *Is domesticam idololatriam destruit.* — q. 16. in c. 6.

Digitized by Google

è somno, si iam dormiebat, vt vult Abul. excitatus, illico imperata omnia perficere statuit, déque tempore, ac modo paululum apud se deliberans, optimum factu iudicauit, vt è seruis suis, siue iam dormientibus, siue adhuc vigilantibus, decem euocaret, diuinam eis voluntatem explicaret, & executionem persuaderet. Quibus annuentibus, operámque prolixè deferentibus, omnia in rem contulit Gedeon, eadémque nocte cuncta compleuit. Ita fere Serarius.

XXI. *Nocturnũ sacrificium.* ITA ergo gemino sacrificio propitiatus est Dominus; altero Angeli, altero Gedeonis, vtroque extraordinarij sacerdotis; ille sacrificauit interdiu in signum libertatis, & pacis iam iámque imminentis, cuius prognosticum fuit illa salutatio, *Pax tecum*, & illud erecti altaris nomen, *Domini pax*, aut retenta Hebraïca voce, *Adonai Salom*. Hic nocte sacrificauit vsque ad auroram; in expulsionem seruitutis, & Idololatriæ expiationem, ideoque animalia Idololatriæ dicata, obtulit in holocaustum Deo: vt cessarent opera tenebrarum, dicente Apostolo. *Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Abijciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis.* Cæterùm quod de duobus tauris dictum est, id clarè & distinctè habetur in illis verbis. *Tolle taurum patris tui, & alterum taurum*, siue vt est in Hebræo, *secundum taurum septennem*, De quo Hebræi, ex Chaldæo paraph. & cum eis Comestor, Nicolaus, Abulensis, Serarius, & ante eos Theodoretus, & Isidorus, aiunt septennio saginatum ad sacrificium Baal; ex quo scilicet tempore cœperat Madianitarum in Hebræos dominatus: aiúntque non priuatum Ioasi, sed publicum totius oppidi fuisse. Vnus tamen taurus duntaxat mactatus videtur; qui etiam illucescente aurora, super nouum altare vstulatus apparuit. אדני שלום Aug. serm. 108. de tẽp. Rom. 13. 12. ante q. 14. q. 19. q. 13.

XXII. *Et an verũ sacrificium.* RESPONDEO cum Abulensi, priorem taurum Ioasi, qui etiam ad Idololatriam segregatus fuerat, mactatum ac sacrificatum fuisse; idque Dominum voluisse, ac præcepisse, nisi enim mactari voluisset, nihil erat causæ cur accipi iuberetur; nec mandato defuisse Gedeonem, eúmque primò mactasse, & holocausto consumpsisse, etsi id Scriptura subticuit; alterum deinde illum septennem eidẽ incẽdio tradidisse, nõdum tamen, superueniente aurora plane fuisse consumptum: adeo vt ab oppidanis videri potuerit. Multum enim tẽporis totum hoc negotiũ, maximè succisio luci requirebat. Illud potius mirum Deũ immunda & profana huiusmodi animalia, vt pote dæmoni dudum consecrata, sibi in sacrificium assumpsisse. Verùm hic largè accipitur sacrificium, pro destructione, aut consumptione rei cuiuscunque ad honorem Dei, siue ea munda, siue immunda esset. Vt cùm vrbes anathemati subiiciebantur, omnia quasi in holocaustum Domino conflagrabant. Itaque in Deuteronomio, de ciuitate quæ ad Idololatriam defecisset, dicitur; *Quidquid supellectilis fuerit, congregabis in medio platearum eius, & cum ipsa ciuitate succendes, ita vt vniuersa consumas Domino Deo tuo.* Ita de Ierícho dixit Iosue. *Sit ciuitas hæc anathema, & omnia quæ in ea sunt, Domino.* Itaque Achan interfectus est, iussu eius, *qui odio habet rapinam in holocausto*. q. 41. in c. 6. Leuit. 22. 25. Abul. q. 39. Deut. 13. 16. Iosue 6. 17. Isa. 61. 8.

XXIII. *Querela oppidanorum.* POSTRIDIE autem cùm *surrexissent viri oppidi eius manè, viderunt destructam aram Baal*, vna cum eius simulachro, vt vult Arias Montanus, nec improbat Serarius, & meritò quidem, si aut aræ vicina, aut super aram fuit. Viderunt & *lucum succisum, & taurum alterum impositum super altare, quòd tunc ædificatum erat. Dixeruntque ad inuicem, Quis hoc fecit?* Cúmque perquirerent authorem facti dictum est, *Gedeon filius Ioas fecit hæc omnia.* Dictum fortasse ab aliquo seruorum, qui confessione facti salutem suam redimere voluit. Et credibile est profano populo suspectam fuisse Gedeonis pietatem. Itaque tanquam vlturus immane sacrilegium ad eius patrem properat dicens. *Produc filium tuum huc, vt moriatur, quia destruxit aram Baal, & succidit nemus.* Non ipsi per vim eum auferre moliuntur, patrem reueriti, virum in oppido illo primariũ; sed eum sibi dedi postulant, ne is sacrilegio, cuius noxa capitalis sit, fauere videatur. q. 20.

XXIV. *Responsio Ioas.* QVIBVS ille respondit. *Nunquid vltores estis Baal, vt pugnetis pro eo? qui aduersarius est eius moriatur, antequam lux crastina veniat, si Deus est, vindicet se de eo, qui suffodit aram eius.* Dissimulanter fortasse ista dicta sunt, ad eludendum populi furorem. Sapiunt autem hominem parui facientem cultum diuinum siue pium, siue impium, qui velit Deum sese miraculo defendere, & iniuriam suam in sacrilegum vlcisci: quod est tentare Deum, & ad infidelitatem pertinet. Potest quidem Deus, & suam, & suorum iniuriam vlcisci, quod & sæpenumero fecit, sed vult id sibi obsequij ab hominibus deferri, cum fidei suæ, ac pietatis exercitatio.

Digitized by Google

ne. Sicut enim tenemur Deum colere, ita & ipsius aduersariis repugnare, & iudices in huiusmodi peccata tenentur animaduertere, sub pœna mortiferæ culpæ, vt ait Abulens. Ex hoc autem die vocari cœpit Gedeon Ierobaal vt hic dicitur: & supra dictum est à nobis. (q. 41. n. 7.)

XXV. *Congregantur hostiles copiæ. Vallis Iezraël.*

INTEREA verò Madianitæ, & Amalecitæ, & orientales populi congregati sunt simul, sicut prioribus septem annis. Etsi non desint qui septimo anno liberatos velint Hebræos. Verùm cùm Scriptura dicat eos septē annis oppressos, satius visum est liberationem in octauum reiicere. (v. 33.) Congregatæ igitur de more hostiles copiæ, transeuntes Iordanem castra metatæ sunt in valle Iezraël. Quā vallē Adrichomius cōstituit in tribu Issachar, cuius initiū est ab occasu vrbs & fons Iezraël, & protenditur orientē versus vsque ad Iordanem, habens à Meridie montes Gelboë, à Septentrione montes Hermon. (n. 38.) Vide illius Topographiam tribus Issachar. (n. 40.) Et Manasse primam, in qua tribu ponit Hieronymus oppidum Iezraël, à qua vallis nomen accepisse videtur. Erátque etiam Hieronymi tempore prægrandis vicus in campo maximo inter Scythopolim, & legionem. (5. ✠.) In hoc ergo cāpo, seu valle Iezraël, congregati sunt populi illi, & mox à Gedeone debellati. Ibidem postea Saül contra Philistæos, Achab cōtra Syros, Tartari cōtra Saracenos conflixerunt. Quanta vero multitudo conuenerit, cōiici potest ex iis quæ infrà referūtur, vbi cęsa dicuntur 120. millia bellatorum, cùm adhuc residua essent 15. virorum millia. (Adrich. in Issachar. n. 38. c. 8 10.)

XXVI. *Spiritus Domini induit Gedeonem.*

SPIRITVS autem Domini induit Gedeon, spiritus scilicet fortitudinis circumcinxit eū; imo instar loricæ ac reliquorū armorum virum militarem muniuit vndique, ac tutatus est; &, quod caput est, interius animi præsentia, ac vigore imbuit. Itaque clangens buccina Gedeō conuocauit ad se domum Abiezer, quæ erat vna familia Manasse, ad quam pertinebat Gedeon; imo pater eius princeps illius erat, vt antè diximus. (Iosue 17.2) Primùm ergo domesticos, vicinos, ac familiares suos euocauit; in quibus videntur fuisse illi ipsi, qui nuperrimè eum ad mortem postularant. Oppidum enim Ezza ad hanc familiam pertinebat, moti etiam ipsi spiritu Dei, cuius signa foris quoque in Gedeone animaduertebant, *Exterioribus enim signis*, ait Caiet. *apparuit Gedeon tanquam actus & motus à diuino spiritu*; idque innuit induendi vocabulum, quo Scriptura vtitur. (Iud. 6 24. c. 8. 27. in hunc lo.) Reluxit ergo in eo diuinus spiritus, quemadmodum in induto veste regia, relucet, forisque agnoscitur regius in illum hominem fauor, vt in Mardochæo intellectum est. (Esther 6.7. & seqq.)

XXVII. *Congregat suos.*

RELIQVA item tribus Manassæ nunciis accita, alacris ad Gedeonem, Deo animos suggerente conuenit. Misit & alios nuncios in Aser, & Zabulon & Nephthalim; quæ tribus cis Iordanem ad Septentrionem Manasse sitæ erant, quæ reliquis sese adiunxerūt, imo, cùm iam aduersus hostem progredi inciperet, occurrerunt ei. Quibus congregatis petiit Gedeon à Deo miracula duo circa vellus. Qua in re varij variè loquuntur, vt videbis apud Serarium, mihi in primis placet Caiet. qui negat ea petita, aut exhibita Gedeoni, sed exercitui eius. (q 22. in c 6.) *Non pro seipso*, inquit, *sed pro populo petiit Gedeon huiusmodi signum, & propterea non peccauit, nec tentauit Deum, sed pro vtilitate populi, vt securus sequeretur illum ad bellum, signum petiit.* Idque ex eo insinuatur in primis, quod iam congregato exercitu petiit, vt scilicet ille crederet, quæ Gedeon de sua vocatione, & promissa diuinitus victoria, & libertate eis enarrauerat. (6. ✠.)

XXVIII. *Et miraculis diuinitus confirmat.*

SED ne qua in verbis ipsis hæreat difficultas, petitio & exhibitio miraculi sic habet. Dixitque Gedeon ad Deum. *Si saluum facis per manum meam Israël, sicut locutus es.* Per Angelum scilicet, cuius fuerat illa vox. *Vade in hac fortitudine tua, & liberabis Israel de manu Madian.* Et promissionem memorat coram populo, vt constet neque de potestate, neq; de voluntate dubitare. Quæ quis enim se facturum promittit, vtique facere vult & potest, nisi mendax est, & impostor. (Abul. q. 47.) Pergit autem. *Ponam hoc vellus lanæ in area: si ros in solo vellere fuerit, & in omni terra siccitas, sciam quod per manum meam, sicut locutus es, liberabis Israël.* Cū ait, *sciā*, idem est ac si diceret; sciet populus hic qui mecū est. Sic S. Ioan. cùm misit Discipulos suos ad Iesum, vt interrogarent eum. *Tues qui venturus es, an alium expectamus*; dubitationem discipulorum suorum ad se trāstulit, cum suo, non discipulorum nomine Christum interrogari voluit. *Factúmque est ita*, vt petierat Gedeon, *qui de nocte*, id est summo mane consurgens, vt est in Hebræo, & Græco, expresso vellere, concham siue (וישכם. ὀρθρίσας Aquila.)

Peluim, vt habẽt Septuag. impleuit; tota scilicet area sicca atq; arida remanente.

XXIX. *Alterum miraculum prioris antistrophon.*

Cvm autem nondum fortasse incredulo isti populo satisfactum esset, & signum quærere pergeret, signum alterum & petitum, & datum est ei. Illius enim nomine, *Dixit rursus ad Deum* Gedeon. *Ne irascatur furor tuus*, contra me si adhuc tentauero, signum quærens in vellere. Oro vt solum vellus siccum sit; & omnis terra rore madens. Fecitque Deus nocte illa vt postulauerat, & fuit siccitas in solo vellere, & ros in omni terra. In quæ miracula eleganter philosophati sunt sancti Patres, quos collegit Serarius noster. Non me contineo quin pauca ex Origene subiiciam. Quærit enim cur nõ contentus priore signo Gedeon, alterum etiã conuersum petierit. *Videnda est*, inquit, *huius mysterij ratio, de qua memini etiam quendam ex prædecessoribus nostris in libellis suis vellus lanæ populum dixisse Israël, reliquam autem terram, reliquas gentes posuisse. & ros qui decidit super vellus, verbum Dei esse, quod illi soli populo cælitus fuisset indultum. Supra solum namque Israël ros diuinæ legis aduenerat, siccitatem autem habebant omnes gentes, quia nullus eis humor diuini infundebatur eloquij. Secundi verò signi ratio in contrarium permutatur, vt supra omnem terram ros descendat, suprà vellus autem maneat siccitas.* Quod deinceps fusius de sterilitate Iudaica, in cæterarum nationum copia interpretatur per Christum Dominum inuehenda. Vnde concludit. *Hanc igitur mysterij ordinem Gedeon sanctus prophetico spiritu contuens, non solùm primum signum poposcit à Deo, sed & secundum ordine conuerso repetit. Sciebat enim rorem diuinum, qui est aduentus filij Dei non solũ Iudæis, sed postmodum etiam gentibus esse venturũ: quoniam quidẽ ex incredulitate Israel, salus fit gentibus.* Hæc ex Orig. quæ perstrinxit Hier. ad Paulinum.

Vtriusque significat. o. — qu. 24. in hoc cap. Hom. 8. in Iud.

XXX. *Quæ à Iosepho partim omittuntur.*

Hæc porro miracula, quæque toto hoc capite comprehenduntur, mira Iosephus taciturnitate contexit siue ad alia properans, siue dubitans satisne fidei apud Græcos, Romanósque in primis, quibus scribebat, essent habitura. Quod tamen eum minimè mouere debuit, cùm apud ipsos extaret Septuaginta interpretum versio, quæ hæc omnia proferret in vulgus non imperitorum. Sed & hoc loco, & alibi passim facile est animaduertere, eum mirabilia Dei opera, non stabilire vt oportuit, immensitate potentiæ illius probè firmata, sed potius obscurare dicendo; hunc ipsum locum vide. Præter ingratum enim, ne quid dicam acerbius, silentium gloriosissimorum miraculorum Dei, & eximiæ fortitudinis Gedeonis in euertenda Baalis ara, excindendo luco, deturbanda statua, excitanda Deo ara; quid opus fuit orationem Gedeonis ita commutare, vt non humilen gemitum, sed superbam saperet irrisionem?

XXXI. *Partim deprauantur.*

Gedeon dixit familiam suam infimam esse in Manasse, aut certè tenuem & pauperem, vt alij vertunt. Iosephus autem eum inducit dicentem, tribum suam cuiuis alteri numero cedere. Quod quàm verum sit coniici potest ex inito censu Numer. 26. Et ex querela Manasse & Ephraim ad Iosue olim delata. Quid clangorem buccinæ, & alios atque alios nuncios in Manasse, in Aser, in Zabulon, in Nephthalim dimissos, quomodo abiicit Iosephus? *Hanc*, inquit, *rem Gedeon cum quibusdam iuuenibus communicauit; qui libenter credentes oraculo, sine mora effecerunt, vt præsto essent decem millia militum.* Imo verò triginta duo millia initio sequentis capitis inueniemus, vbi & alia Iosephus suggeret, quæ examen requirant. Sed ipsam prius veritatis regulam, mi lector, audies. Ea siquidem iudex erit sui, & obliqui.

Arias, Pagnin. Tigur. v. 14. — c. 17. 14. 15.

XXXII. *Ordo rerũ seq.*

Seqvitvr ergo deinceps capite septimo prælium & victoria Israëlitarum contra Madianitas, cùm antegresso ipsius apparatu, bellatorum diminutione, & Gedeonis ipsius confirmatione.

Itaque Ierobaal, qui & Gedeon, de nocte consurgens, & omnis populus cum eo, primo scilicet diluculo, quo animaduersum est alterum circa vellus miraculum, nemine de diuina voluntate dubitante, venerunt omnes *ad fontem qui vocatur Harad*, quem Adrichom. collocat ad radices montium Gelboë in finibus tribus Manasse, & tribus Issachar cis Iordanem. Madianitæ verò ex altera parte vallis Septentrionem versus diffusi erant ad collem excelsum, videtur fuisse mons Hermon maior, vt videre est apud eundem in topographia Issacharis.

Dixitqve Dominus ad Gedeõ; *multus tecũ est populus, nec tradetur Madiã in manibus eius, ne glorietur contra me Israel*; & sibi gloriã mihi debitã vindicet, *& dicat meis viribus liberatus sum. Loquere ad populum, & cunctis audientibus prædica. Qui formidolosus & timidus est reuertatur.* Ita enim statuerat olim Moses; & addiderat causam, ne

Deut. 20. 8. 1. Mach. 3. 56. pauere faciat corda fratrum suorum, sicut ipse timore perterritus est. Eodem ignauiæ priuilegio gaudere voluit Iudas Machabæus eos, qui in exercitu suo erant meticulosi. Cæterum valde omnino mirum est eos, qui proximè duo ingentia miracula viderant, in confirmationem, & certitudinem proximæ victoriæ, timidos tamen & formidolosos esse potuisse, quod cum fide certò futuræ victoriæ pugnare videtur. Verùm potuerunt certò credere se fore victores, timere tamen ne victoriam & libertatem populi sua morte redimerent. Deo videlicet qui eos dimissos volebat, eis animi vigorem & præsentiam subtrahente, & pauidum frigus circa præcordia instillante.

HAC denunciatione facta *viginti duo millia de populo recesserunt de monte Galaad, & reuersi sunt*, vtique in domos suas, *& tantùm decem millia remanserunt.* Sed quid est quod recesserunt de monte Galaad? nonne totus eius exercitus erat cis Iordanem. Mons autem Galaad trans Iordanem est, in extremis finibus tribus Gad & Manasse? An in montibus Gelboë erat minor aliquis mons Galaad, in quo isti consederant, sicut maior Hermon & minor in eadem tribu Issachar memorantur? quæ est sat multorũ sententia, Nicolai, Vatabli, Dionys. Abul. & aliorum. An isti qui recessisse dicuntur, fuerunt de monte Galaad; id est Israëlitæ habitantes trans Iordanem, pertinentes ad tribum Ruben aut Gad, aut dimidiam tribum Manassæ? Nam aliquando Galaad, & mons Galaad omnem populum comprehendit, qui illis tribubus censebatur. Vt constat ex Iosue 22. quæ ferè est Caiet. sententia, prior tamen probabilior est. Nam populus collectus non erat è locis trans Iordanem positis, sed ex tribu Zabulon, Azer, Nephthali, & Manasse, in qua natus erat Gedeon; quæ omnia loca erant cis Iordanem, habita ratione Hierosolymorum. | XXXIV. Vbi facta

in hunc lo. q. 5. in c. 7.

v. 9. &c.

c. 7. 4.

DIXITQVE *Dominus ad Gedeon*, postquam illa viginti duo millia discesserunt, *Adhuc populus multus est tecum, duc eos ad aquas, & ibi probabo illos: & de quo dixero tibi vt tecũ vadat, ipse pergat: quem ire prohibuero, reuertatur.* Qua præmonitione occurrit Dominus dubitationi Gedeonis, & nouæ inquisitioni, an vellet cum tantulo numero, qui superfuturus erat, debellare Madianitas. *Cùmque descendisset populus ad aquas*, è fonte Harad erumpentes, Dixit Dominus ad Gedeon, *Qui lingua lambuerint aquas, sicut solent canes lambere, separabis eos seorsim: qui autem curuatis genibus biberint in altera parte erunt.* Obscurum videtur signum, ac discrimen bibentium, neutri enim bibere poterant, nisi lambendo aquam; & vtrósque oportebat genua flectere ad bibendum aquam de fonte, quandoquidem nulla fit vasorum mentio. Res ergo clarior fit cùm subditur. *Fuit itaque numerus eorum, qui manu ad os proiiciente lambuerant aquas, trecenti viri, omnis autem reliqua multitudo flexo poplite biberat.* Prona videlicet super genua sua procubuerat, & ore ad fontem ipsum demisso biberat, reliqui hausta in manibus aqua bibebant, de quibus dixit Dominus Gedeoni; *In trecentis viris qui lambuerunt aquas*, in manibus suis, *liberabo vos, & tradam in manu tua Madian: omnis autem reliqua multitudo reuertatur in locum suum.* | XXXV. Altera diminutio præscribitur.

Abul. q. 7.

v. 7.

q. 8. in c. 7. OBSERVAT Abulensis ad hoc mandatum ritè exequendum, 1. Gedeonem præcepisse toti populo suo qui superfuerat, vt biberent, idque Deum mandasse ad distinguendos eos, alioqui plerique fortasse tam multo mane bibere noluissent, aquam præsertim. 2. vt eo in loco biberent, vnde eos Gedeon spectare posset, qui solus sciebat, quomodo ex forma bibendi discernendi erant. 3. per turmas vel manipulos singuli veniebant ad potum, vt res citiùs expediretur, statimque vt biberant, separabantur qui procubuerant ad bibendum, à reliquis. Potuit autem etiam Gedeon bibisse, licet certum esset eum ad bellum profecturum, vt pote ducem à Deo nominatim electum, nec signum datum vsui esset erga ipsum, idque ne aliquam fortè suspicionem populo daret, bibisse autem manu ad os admota, vt qui cognosceret probationis modum. Etsi aliter Abulensi videatur. Illud tamen rectè quod ad vitandas contentiones noluit Gedeon sibi trecentos eligere; sed Deus ipse eos, aut ipsi sese, præscripta à Deo formula, discreuerunt. | XXXVI. Quomodo executioni mandata.

q. 9. in c. 7.

MAGNA vtique fuit animi præsentia, qua tantula manus trecentorum hominum, qui caua manu haustam aquam biberant, donata fuit à Deo, vt contra centũ triginta quinque millia hominũ bellatorũ pugnare, & victoriam sperare auderẽt. Singulis n. Israëlitis contra 450. pugnandũ fuit, vt tantò magis intelligeretur non hominũ, sed Dei esse victoriã; eisq; omnis vanitatis & inanis gloriæ occasio præ- | XXXVII. Magnitudo animi exercitus.

Digitized by Google

ſcinderetur 7. Sed nec ſine numine diuûm illa nouem millia & ſeptingenti aquam flexo poplite, & ore ad aquas ipſas decurrẽtes admodo biberunt, & dimitti ſe paſſi ſunt, vt ſignificaretur neque intemperantes, qui ad deſluentia huius vitæ bona procumbentes toto ſe ore proluunt: neque item meticuloſos, ad patranda mirabilia Dei opera idoneos eſſe; ſed qui metum ac cupiditatem aliáſque animorum perturbationes habent in poteſtate.

7. ℣.

XXXIX. *Qua iterũ roboratur.*

QVIA tamen ex humana infirmitate, tam exiguo hominum manipulo aliquid poterat timiditatis obrepere, curæ fuit Domino Deo eorum fidem animúmque opportuno auxilio roborare. Eadem enim nocte, quæ ſecretionem militum ſecuta eſt, cùm ſe quieti Gedeon, dediſſet, *dixit Dominus ad eum. Surge & deſcende in caſtra.* Gedeon enim erat in ſuperiore parte vallis, quæ deſcenſum habebat ad Madianitas, *quia tradidi eos in manu tua.* Quaſi dicat, volo te certiorem reddi de obtinenda victoria, ex ipſorum hoſtium trepidatione. *Sin autem*, inquit, *ſolus ire formidas* 8, Quoniam caſtra hoſtilia explorare, *periculoſæ plenum opus* eſt *aleæ*; & in qua vita ipſius Ducis, ex qua totus pẽdet exercitus, periclitanda non videatur, vt ſignificabat tanto poſtea populus Dauidi ad prælium proficiſci cupienti. Vt ergo hoc periculum non neceſſarium prudenter vitetur, *Deſcendet tecum Phara puer tuus*, famulus ſcilicet vel armiger, quaſi prior exploraturus vadum, & rerum ſtatum pone ſequenti Domino relaturus. *Et cùm audierit quid loquantur, tunc confortabuntur manus tuæ, & ſecurior ad hoſtium caſtra* expugnanda *deſcendes.* Accreſcit videlicet animus militi, cui exploratus eſt aduerſariorum pauor, & cui pedes magis ad fugam expediti, quàm ad pugnam manus.

8. ℣.
2. Reg. 18. 3.

XL. *Sõnis omi noſo.*

DESCENDIT ergo ipſe, & Phara puer eius in partem caſtrorum, vbi erant armatorum vigiliæ; paululum vt aſſolet à caſtris remotæ. Madian autem & Amalec, & omnes Orientales populi fuſi iacebant in valle, vt locuſtarum multitudo: cameli quoque innumerabiles erant, ſicut arena, quæ iacet in littore maris. Cumque, *veniſſet Gedeon narrabat aliquis* excubitorum, *ſomnium proximo ſuo, & in hunc modũ referebat quod viderat. Vidi ſomnium, & videbatur mihi quaſi ſubcinericius panis 9 ex hordeo volui, & in caſtra Madian deſcendere: cùmque perueniſſet ad tabernaculum, percuſſit illud atque ſubuertit, & terra funditus coæquauit. Reſpondit is cui loquebatur. Non eſt hoc aliud niſi gladius Gedeonis filij Ioas viri Iſraëlitæ. Tradidit enim Dominus in manum eius Madian, & omnia caſtra eius.*

Vide ſuprà Gedeo. 2. 13.
9. ℣. v. 13. & 14.

XLI. *Eius cõuenientia.*

NON male Gedeon per ſpeciem panis, & quidem hordeacei, & ſubcinericij repræſentatur. Erat enim vir bonus, & ad vitam & ſalutem populi tuendã ac reparandã vtilis, planèque neceſſarius; at conditiones panis præſentem Iſraëlitarum ſtatum referebant, anxia enim erat eorum vita atque aſpera, & omnis faſtus redactus in cinerẽ. Is panis è ſuperiore loco deuoluebatur, quia ex alto virtutem acceperat Gedeon, qua poſſet perficere, quod vim eius omnem, longè, multumque ſuperaret, citò coquuntur panes ſubcineritij, quia citò comparatus eſt exercitus Hebræorum contra Madianitas; ſicut non eſt tantum in pane vno virium, vt tabernaculum vnum ſubuertere, nedum ſolo funditus coæquare poſſit. Nec nos pœniteat ſomnium prophani hominis expoſuiſſe; diuinitus enim immiſſũ fuerat; ſicut ad illud audiendum diuinitus miſſus eſt Gedeon; ne quis eum ſuperſtitioſè egiſſe criminetur obſeruando ſomnia, atque anguria quod nominatim lege Moſaïca prohibebatur. Fuit enim huius Madianitæ propheticum ſomnium, quale olim fuerat Pharaonis, & fuit poſtea Nabuchodonoſoris.

Vide Abul. q. 20.
Deuter. 18. 10.

XLII. *Et interpretatio, nunquam ſuperſtitioſa.*

CVMQVE *audiſſet ſomnium Gedeon, & interpretationem eius, adorauit*, gratias videlicet Deo humiliter agendo de tam fauſto omine. *Pertinet*, inquit Caiet. *ad ſuauem diuinæ gubernationis diſpoſitionem confortare animos hominum ex ſenſibilibus ſignis, inter quæ omnia ab hominibus ſumpta reputantur.* Agnouit Gedeon non ſolùm ſomnium à Deo fuiſſe, ſed & interpretationem eius, in qua alioqui poſſet eſſe fallacia. Itaque diuinitus quoque debet dari interpretatio: prout Patriarcha Ioſeph tam concaptiuis ſuis, quàm Pharaoni atteſtatus eſt. Ergo non prius adorauit Gedeon, quàm ſomnij expoſitionem quam diuinam agnoſcebat, audiret, ob quam maximè eo miſſus fuerat à Deo, vt quæ directè ferebatur, ad eum bene animandum, & indubitatam victoriam expectandam. Quoniam verò rariſſimum eſt vt ſomnia immitantur à Deo; nec minus rarum vt eorum expoſitio à Deo ſit, ideo vniuersè

Geneſ 40. 8. c. 41. 16.

Deuter. 18. 10.

obseruatio somniorum tanquam superstitiosa prohibetur: dicente Domino, *Non inueniatur in te qui ariolos sciscitetur & obseruet omnia, atque auguria*, &c. Et subdit, *omnia enim hæc abominatur Dominus*; pertinent quippè ad idololatriam, itaque lege naturali ac diuina prohibentur.

XLIII. *Gedeō suos ad prælium parat.*

Adorato Gedeon Deo cum famulo suo, *reuersus est ad castra Israel; & ait, Surgite; tradidit enim Dominus in manus nostras castra Madian. Diuisitque trecentos viros in tres partes, & dedit tubas in manibus eorum, lagenásque vacuas, ac lampades in medio lagenarum.* Nec defuerunt in singulos viros tubæ. nam quæ vsui futuræ erant triginta duobus hominum millibus, reseruatæ sunt istis, sicut & necessaria cibaria, vt Scriptura ipsa testatur. (c. 7. 8.) Nec mirùm tot tubis instructum fuisse tumultuarium exercitum; (*Tubis.*) creber enim erat apud Hebræos tubarum vsus, maximè bellicarum, propter illud Domini mandatum. (Num. 10. 9.) *Si exieritis ad bellum de terra vestra contra hostes, qui dimicant aduersum vos, clangetis vlulantibus tubis, & erit recordatio vestri coram Domino Deo vestro, vt eruamini de manibus inimicorum vestrorum*: quæ ipsa fiducia promissionis diuinæ clāgore tubarum excitabatur; (vide an. Mos. 82: n. 107. Arist. 8. polit.) præter naturalem vim commouendi animos, istiusmodi sonis insitam. Valuit autem in hoc prælio tot tubarum vsus ad perterrendos Madianitas, ratos tot sibi imminere hostium turmas, siue manipulos, quot exaudiebant tubas: noctè præsertim, cùm propinqua tantùm ægrè cerni possunt. Nam admotę oculis faces plus ad perstringendam oculorum aciem, quàm ad illustrandam valebant.

XLIV. *Hydriis testaceis, & facibus.*

(v. 20.) Dedit secundò Gedeon militibus suis lagenas, siue hydrias, prout ex mox appellantur; cásque fictiles, geminum in vsum, prior erat ad abscondendam intus ardentem facem, quæ ex improuiso rutilans, oculos perstringeret nocturnis tenebris, & somnolentis vaporibus occupatos, animósque turbaret: posterior vt dum confringerentur maiorem sonitum ex vacuitate ederent, & dum aures crepitantibus sonis vndique quaterent, phantasiæ tabernaculorum suorum, & omnis supellectilis ruinam, & confractionem ingererent; sicque de se, suisque omnibus actum esse arbitrarentur. Denique faces militibus dedit, quæ hîc lampades à splendore appellantur, nec liquida materia, quæ facilè effundi posset, constabant, sed concreta, & solida, ex cera, pice, resina, aliáve materia, vt explicant Abulens. Serar. Montanus, qui vocem Hebræam vertit titiones. Sic ab incendio incutiebatur timor, & ab æstimata ingenti multitudine hostium, quibus trecenti viri prælucerent. (v. 17. & 18.) Addidit postremò mandatum. (*cum mandato.*) *Quod me facere videritis, hoc facite: ingrediar partem castrorum, & quod fecero, sectamini. Quando personuerit tuba in manu mea, vos quoque per castrorum circuitum clangite, & clamate, Domino & Gedeoni.* nimirùm pugnamus, aut esto victoria: aut, vt infra habetur, *Gladius Domini, & Gedeonis*, in vos scilicet strictus est, vos orco mactat victimas, meritísque suppliciis addicit.

XLV. *Eorum cōclamatio militaris.*

Minime dubium est hæc authore Deo dicta esse, sicut & superiora mandata sunt. Nihil est ergo quod suspicemur Gedeonem non totam victoriæ laudem Deo tribuere, sed aliquam sibi eius partem arrogare, atque decerpere. Voluit autem Deus ita conclamari, accomodando se præsenti hostium dispositioni, quibus Gedeonis nomen formidolosum erat, vt ex prædicto somnio æstimari potest. (n. 40.) Voluit & Gedeonis fortitudinem, fidem, obedientiam honorare. simúlque docere Deum ministerio hominum, qui talibus sint virtutibus præditi, libenter vti ad mirabilia opera sua perpetranda, & iis quodammodo gloriari. Etsi enim nos vult dicere, *Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus*; (Psal. 71. 18.) suarum tamen operationem exigit creaturarum; vt verùm sit illud. *Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.* (Marc. vlt.)

XLVI. *Et diuisio in tres centurias.*

Sed redeamus ad Gedeonem, qui aciem suam tripertitò diuisit, vt tribus simul ex locis terrorem castris inferret. Et ipse centum assumpsit sibi; duobus aliis ducibus centenos attribuit. Ideóque quod sequitur, *ingressúsque est Gedeon, & trecenti viri, qui erant cum eo, in partem castrorum*, aliter in Hebræo legitur, scilicet, & centum viri, qui erant cum eo, quo modo etiam habet Chaldæus Paraphrastes, & Septuaginta interpretes. Editio tamen vulgata eandem sententiam efficit, accipiendo verba distributiuè; vt scilicet tres simul duces, quorum præcipuus Gedeon, aliquo vsque descenderint, móxque diuisi abierint in suam quisque partem castrorum,

Digitized by Google

ſuam quiſque centuriam ducens. Sed quando? *incipientibus*, ait, *vigiliis noctis mediæ*, cùm ſcilicet profundior ſomnus mortales occupat, & diurna lux longiſſimè abeſt; & noui adhibentur excubitores, qui ſuſpicari poſſint irrepſiſſe iamdudum hoſtes in caſtra, & ita perturbari. Commodum id etiam fuit, vt propter tenebras, hoſtes inter ſe non noſcerent, & diutius mutuis ſeſe vulneribus truncarent, dum paulatim lux ſuperueniens commoditatem præberet Hebræis, hoſtium reliquias conficiendi.

XLVII. *Tumultus in caſtris.* TVNC ergo Gedeon buccina perſonare cœpit; cuius exemplum cæteri omnes, vt conuenerant inter ipſos, promptè, alacriterque ſecuti ſunt, quo inſperato fragore, *cuſtodibus*, id eſt excubitorio præſidio primùm ſuſcitato, reliquus exercitus cum tumultu ad arma exitus eſt; cúmque per gyrum caſtrorum in tribus perſonarent locis, neſciebant quam primùm ad partem accurrerent. Cúmque hydrias, ſiue teſtacea vaſa confregiſſent, tenuerunt ſiniſtris manibus lampades, & dextris ſonantes tubas, clamaueruntque *Gladius Domini, & Gedeonis*. alternatim videlicet claſſicum tubis perſonabant, & ore gladium Domini, & Gedeonis inclamabant, ſtabántque ſinguli in loco ſuo per circuitum caſtrorum hoſtilium, quaſi adhortantes ſequentes ſe milites ad irruendum, eiſque hoſtem prætenſo lumine demonſtrantes, quem ſemiſomnem, ac penè inermem gladiis haſtiſque confoderent. ideóque immoti, ſuis quiſque in locis perſtabant. quod Abulenſis quoque notauit. q. 31. in c. 7.

XLVIII. *Cædes & fuga.* OMNIA *itaque caſtra turbata ſunt, & vociferantes, vlulantéſque fugerunt; & nihilominus inſiſtebant trecenti viri buccinis perſonantes*, nec tamen pugnabant, Dominus autem pugnabat pro ipſis, quaſi id vnum eſſet eorum officium,

Aere ciere viros, martémque accendere cantu,

ſubditur enim. *Immiſitque Dominus gladium in omnibus caſtris, & mutua ſe cæde truncabant*, dum ſcilicet mente confuſa ſuos pro hoſtibus habent, & efferati obuios quoſque inuadunt, atque obtruncant. Alij autem nihil ſpei in armis ponentes, nec exercitum conſtitui, aut reparari poſſe, propter maximam, atque improuiſam rerum confuſionem exiſtimantes, nullo ordine effuſam ſeſe in fugam conijciunt, & quà locus erat à flammiferis, ac buccinatoribus vacuus. Quidam vſque ad Bethſetta, ſiue Bethſeca, vt olim legebatur; quem locum in tribu Manaſſe extrema verſus Iordanem ponit Adrichomius. Alij fugerunt ad crepidinem Abel-meulæ, id eſt ad ripam Iordanis, ad quam vrbs illa ſita erat, vt vult Serar. Adrichomius tamen eam ſatis remouet à Iordane; alij autem aliò, vt ſors tulit, præcipiti fuga proripuere ſeſe; quo modo nuncij fuerunt etiam ipſi, victoriæ Gedeonis.

XLIX. *Eos Iſraëlitæ perſequuntur.* ITAQVE *conclamantes viri Iſraëlitæ de Nephthali & Aſer, & omni Manaſſe perſequebantur Madian.* Iſti autem videntur fuiſſe tam ij, qui paulò antè ad fontem dimiſſi fuerant, quàm qui ſponte, metu incitante, & Gedeone permittente diſceſſerant. Nam etiam timidi canes fugientibus inſtant. *Miſitque Gedeon nuncios in omnem montem Ephraim, dicens deſcendite in occurſum Madian, & occupate aquas vſque Bethbera, atque Iordanem. Clamauitque omnis Ephraim, & præoccupauit aquas, atque Iordanem vſque Bethbera.* Tota ſcilicet tribus Ephraim cum clamore, ac feruore animi ſeſe mutuò excitarunt ad occupanda omnia vada Iordanis, per figuram, quam vocant ἐνδιαδὺν, aquas, atque Iordanem dixit, id eſt aquas Iordanis, quanquam Ioſepho & Abulenſi l. 5. c. 8. magis placet alias etiam aquas ſiue torrentes χειμάῤῥους interiectas fuiſſe inter pu- q. 36. in c. 7. gnæ locum & Iordanem, quæ ab Ephraimitis quoque fuerint occupatæ. Nec tamen ita occupauerũt aut viarum, aut aquarum tranſitus, quin multi accelerata fuga ſiue nauigio, ſiue camelis, ſiue natatione, ſiue per nondũ occupata vada, aut nouo aliquo aperto vado priùs elaberentur, etſi id difficile erat hoc meſſis tempore, quo Iordanis totum alueum ſuum, ripáſque replebat, vt ex libro Ioſue conſtat. c. 3. 15.

L. *Oreb & Zeb Ephraimitis caſ.* ETSI autem multi fuga elapſi ſunt, quos Gedeon perſecutus eſt, vt ex cap. ſeq. perſpicuum eſt, duos tamen Madianitarum principes Ephraimitæ apprehende- v. 4. runt, latitantes fortaſſe, dum feruor Iſraëlitarum in perſequendo reſideret; & interfecerunt in locis, qui poſtea ex eorum nominibus nomen acceperunt, & eorum capita trans Iordanem tulerunt, rati Gedeonem iam tranſiſſe. Sed cognito eum nondum tranſiſſe, id enim ex cap. ſequenti verſu 4. intelligitur, regreſſi ſunt, & venerunt ad eum, etſi enim nulla fiat mentio reditus, is tamen ſatis colligitur ex

Digitized by Google

enato iurgio, quod ipso initio capitis 8. narratur. Caietanus quidem & Vatablus aiunt allata capita trans Iordanem, sed postea, cùm ibi esset Gedeon; idque nunc per occupationẽ narrari. Expositioni tamen nostræ fauent Septuaginta, cum aiunt *& caput Horeb & Zeb portauerunt ad Gedeon ex trans Iordanem*; quomodo etiam habetur Hebraicè, atque Chaldaicè, Vnde etiam affirmari potest loca illa duo trans Iordanem fuisse: licet petram Oreb in tribu Ephraim ponat Adrichomius: omisso Torculari Zeb. Et confirmari potest ex antiqua denominatione saltus E- N. 74. N. 10. phraim, in quo victus Absalon cum suis miserè periit. Ponit eum saltum Adrichom. in tribu Gad.

N o n omittendus est hoc loco Iosephus, antequam ad cap. 8. transeamus: aliquam enim lucem veritati dabit; sed ab ea quoque arguentur scripta eius. Non (LI. *Eadem historia ex Iosepho.*) l. 5. ant. c. 8 enim me, sed illam habet aduersariam. Sic ergo habet. Gedeoni autem Deus in somnis apparens dixit, homines tali esse ingenio, vt sibi placentes, nemini velint virtute cedere, & victoriam sibi potius quàm Deo tribuant, nimirum magnis copiis freti. Vt igitur sciant rem totam pendere ab ipsius auxilio, iussit vt circa Meridiem cum æstas feruet maximè, exercitum ducat ad fluuium, & quotquot procumbentes biberent, eos fortes viros crederet: quotquot autem trepidè ac tumultuariè potum sumerent, sic existimaret eos metu hostium hoc facere. Quod postea quam ita vt iussus est fecit, trecenti inuenti sunt cum perturbatione aquam sumere, cauis manibus ori admouendo, imperauitque Deus, vt his assumptis hostem inuaderet.

2. I a m paulo superiùs significauimus viginti duo hominum millia à Iosepho prætermissa, (LII. *Examinatur, & arguitur.*) quos maluit suo exautorare silentio, quàm meticulosos & ignauos fateri; præsertim cùm longe maxima pars exercitus ei dedecori subiaceret, & excusationem non pœnitendam haberet, ex infinita hostium multitudine, à qua septi- Deut. 20. 8. mum iam, vel etiam octauum annum miserè diuexabantur. Sed ne legem quidem proferre ausus est, qua licuit Hebræis impunè esse formidolosis. Arguendus iterum videtur, quod è decem millibus trecentos tantùm retentos ait, quoniam inter bibendum perturbationem, & metum ab hostibus præ se tulissent; alios autem qui fortes credi possent, eo quod procumbentes bibissent, amandatos. At neque ignauiæ signum est in caua manu modestius aquàm bibere; neque fortitudinis to- præter Lyranum. to ad aquam prostrato corpore potare. Imò Procopius, aliique veteres apud eundem, signum fortitudinis esse volunt neque fatigatos, neque sitibundos se ostendere, qui tanquam fessi, toto corpore non procumberent; & modico potu, qui manu recipi potest, contenti essent: contra quam alij facerent qui sitis, & laboris se proderent impatientes. Sed esto, sit hoc ignauiæ vel fortitudinis indicium: num probabile est Deum, qui iam meticulosos proscripserat, istos retinere voluisse? imò si tales fuissent iamdudum vtique abiissent; & qui cum 32. millibus belli aleam experiri non sustinuerant, cùm trecentis, imo ipsi soli trecenti proculdubio exanimati fuissent: neque satis animi ad descendendum in castra, imo neque ad susti- 3. v. 1. & 3. nendas tubas, nedum ad inflandas habuissent. Nec illud caret suspicione falsitatis, quod probationem hanc factam ait, cùm maximè ferueret æstus, cùm potius mane factam Scriptura significat. nam Gedeonem de nocte surrexisse ait, & primo mane (vt est in Hebræo v. 3.) 22. millia dimisisse. Inde autem statim ad aquas ventum est, iuxta seriem narrationis. Redeo ad Iosephum.

G e d e o n e verò sollicito, quia mandatum acceperat à Deo noctu illos adoriri, (LIII. *Pergit Iosephus.*) volens ei metum omnem eximere iussit, vt assumpto vno milite clam accederet ad Madianitarũ tentoria, ab illis enim accepturum occasionem fiduciæ. Vadit ille quo iussus est, vno tãtum comitante famulo. Cúmque ad quoddam tabernaculum adrepsisset, offendit insomnes in eo milites, & quendam commilitoni narrãtem somniũ, ita vt à Gedeone quoque exaudiri posset, erat autẽ tale: Visus erat sibi videre massam hordeaceam, præ vilitate homini fastidiendam, per castra prouolui: & primò Regis tentorium, mox cæterorum omnium prosternere. Qui respondit, interitum exercitus significari, addens vnde hoc ita colligeret. Inter omnes, inquit, fruges hordeum est sine controuersia vilissimum: & inter omnes asiaticas gentes non facilè reperias viliorem, quàm hodie sunt Israëlitæ, vt meritò conferri possint hordeo. Hi nunc authore Gedeone, contraxerunt copias, & res nouas

moliuntur. Ergo quia dicis te vidiſſe illam maſſam tentoria noſtra ſubuertentem,
vereor ne Deus Gedeoni triumphum de nobis concedat. Gedeon autem audito
hoc ſomnio, plenus bona ſpe & fiducia, edicit ſuis vt omnes in armis eſſent, edo-
ctis de viſione, quam in caſtris hoſtium audiuerat. Fecerunt illi quod imperatum
eſt, accenſi hoc ſigno, ad quiduis laboris ac periculi ſubeundum. Tum Gedeon
circa quartam fermè vigiliam ſuos in hoſtem ducit, trifariam in tres cohortes di-
uiſos.

LIV. *Iterum arguitur.* VIDES hordeaceum panem non malè explicatum, ſatiſque conuenientem iis n. 41.
quæ ſuprà diximus. Circa interpretatiorem tamen ſomnij arguendus videtur.
Cùm enim in Hebræo, Latino, Græco, Chaldæo habeatur præteritum, *Tradidit* 4.
Dominus in manus eius Madian, pro futuro, tradet, ad rei certitudinem ſignificandam: Matth 5. 18
quòd id tam certò futurum diceretur, ac ſi res iam præterita eſſet, quæ aliter habe- 5.
re nequit; ipſe maluit rem dubiam facere: *δέδια μὴ ὁ θεὸς Γεδεῶνι τὴν καθ' ἡμῶν νίκην*
ἐπινεύσῃ. Vereor ne Deus Gedeoni victoriam de nobis annuerit. Minuta ſunt iſta, in-
quies, at ego nihil minutum in Scriptura ducendum crediderim, Chriſti Domini
voce inſtitutus, qui ne iota quidem vnum, aut vnum apicem in ea negligendum
ſignificat. Ergo quod quartam etiam vigiliam pro tertia poſuerit, ab innato pruri- περὶ τετάρτην φυλακήν.
tu à Scriptura diſcedendi, profectum videri poteſt, aut ex deſiderio certè eam ad
popularem probabilitatem traducendi, quòd id tempus luci vicinius, rebus ince-
ptādis opportunius videri ſolet. At ſatius erat Scripturæ reuerenter acquieſcere;
cùm in omnibus linguis, & interpretibus mediæ noctis diſerta ſit mentio, aut ter-
tiæ vigiliæ media noctè incuntis. iuxta illud Silij,

----- mediam ſomni cum buccina noctem, l. 7.
Diuideret iámque excubia, ſortitus iniquas,
Tertius abrupta vigilaret ad arma quiete.

Sed reddamus quæ ſuperſunt.

LV. *Reliqua Ioſephi narratio.* ERANT *autem centenariæ cohortes; gerebántque ſinguli amphoras vacuas*, & in eis fa-
ces ardentes, vt clam poſſent hoſtem inuadere nihil tale expectantem, & in dex-
tris cornu arietinum vice tubæ. Hoſtium caſtra latè patebant, eo quod camelo-
rum magnum numerum haberent: & cùm iuxta gentilitates diſtributi tenderent,
omnes tamen intra eundem ambitum continebantur. Hebræi verò à duce ante
præmoniti, cùm iam non longè ab hoſte abeſſent, dato inter ſe ſigno cornibus ſo-
nantes, & confractis amphoris, ſubblatóque militari clamore, certi Deum adeſſe
Gedeoni, cum facibus in caſtra impetum faciunt. Qua arte accedentibus diui-
nitus nocturnis terroribus, tanta inter ſemiſomnes conſternatio exoritur, vt in-
comparabiliter plures mutuis vulneribus, quàm hoſtili ferro caderēt, quod diuer-
ſæ linguæ homines eadem caſtra haberent: ſemel enim pauore concuſſi omnes ob-
uios pro hoſtibus trucidabant. Tantæ cædis & Gedeonis victoriæ rumor vbi ad
cæteros Iſraëlitas peruenit, correptis armis fugientem hoſtem inſequuntur: *quem*
adepti circa loca torrentibus impedita hærentem circumueniunt, quotque ad manus venere oc-
cidunt; intérque ceteros reges duos Oribum & Zibum.

LVI. *In quibuſdam notatur.* HACTENVS ex ſeptimo Iudicum capite Ioſephus: cui non ſuccenſeo quod
arietina cornua, pro tubis militibus dederit; quia id ex Septuaginta interpretibus
aliquo modo defendi poteſt; qui hic κερατίνας inculcant, ſubintelligentes σάλπιγγας. שופר
quas habent Hebræi. Illud certè defendi non poteſt, quòd egregiam illam quaſi
teſſeram militarem aut oblitus ſit, aut contemptim potius deprauarit. Non enim 6.
ait milites inclamaſſe illud, *Gladius Domini & Gedeonis*, id eſt, vt explicat Chal-
dæus Onkelos, *Gladius à facie Domini procedit, & victoria per Gedeonis manus eſt*: ſed
tantùm certos ait fuiſſe Deum adeſſe Gedeoni, quæ ſatis diuerſa ſunt, ac diſpara-
ta. Arguendus iterum, ne ſingula morer, quòd impetum in caſtra cum facibus 7. ὁρμῶσι.
feciſſe ait, cùm clarè Scriptura dicat ſtetiſſe ſingulos in loco ſuo, per circuitum vide n. 47.
caſtrorum hoſtilium. Arguendus denique quod in illa conſternatione plures mu- 8.
tuis vulneribus, quàm hoſtili ferro, Hebrçorū ſcilicet, cecidiſſe dicat. Cùm ex Scri-
ptura conſtet inſtitiſſe trecentos viros, id eſt perſtitiſſe, ac perſeueraſſe buccinis
perſonantes. Et quomodo quæſo tunc hoſtes cædere poterant, qui ſiniſtras lampa-
dibus ſeu facibus, dextras tubis, ora clamoribus habebāt impedita? Ideo Sidonius
Apollinaris in Panegyrico ſuo Spiritum ſanctum alloquitur in hunc modum.

Digitized by Google

Firmasti Gedeona tubis inserte canoris
Spiritus, & solo venit victoria cantu.

q. vlt. in c. 7. n. 25.

Nam certè, inquit Serarius, gladiorum vsus tum nullus fuit, hastæ vibratæ nullæ, iacula penitus emissa nulla: sed solo tubarum cantu, testarum strepitu, lampadum fulgore victus Madian, victor factus est Israël.

cap. 8.

LVII. *Iurgium Ephraimitarum cum Gedeone.*

EPHRAIMITÆ autem animaduertentes rem sibi prosperè successisse in belli reliquiis, & Madianitis fugacibus persequendis, doluerunt tanti belli confecti laudem sibi à Gedeone, vt ipsi putabant, esse præreptam: cùm tamen Deus ipse, qui hanc superbiam præuiderat, de industria triginta duorum millium multitudinem, ad trecentos viros reduxisset. Itaque tumentes ira ac superbia, venerunt ad Gedeonem, capita Oreb & Zeb secum deferentes, vt ex cap. septimo extremo patet. Et dixerunt ad eum. *Quid est hoc quod facere voluisti, vt nos non vocares, cùm ad pugnam pergeres contra Madian? iurgantes fortiter, ac propè vim inferentes.* Suberat etiam in hac ira liuor ille, qui inter suppares solet existere, dum alij alios anteuertere satagunt, & vicissim alij post terga relinqui instar mortis putant. Erat è tribu Manasse Gedeon. Manasses autem & Ephraïm, eodem Iosepho patre geniti cùm essent, illum nascendo natura prætulerat, hunc senior Iacob benedicendo.

v. 1.

LVIII. *Gedeonis modestia prudentia.*

Prou. 15. 1.

VERVM zelus iste deferbuit, detumuitque inflatæ mentis tumor, blanda, humilique responsione Gedeonis; & reipsa comprobata est Sapientis illa sententia, *Responsio mollis frangit iram*, & vice versa *sermo durus suscitat furorem. Quid enim*, ait Gedeon, *tale facere potui, quale vos fecistis? Nonne melior est racemus Ephraim, vindemiis Abiezer?* Iucundum est Hebræis ac frequens parabolicis, & allegoricis locutionibus vti; racemum cum vindemia comparat, & tribum cum familia. Et sublata metaphora, *In manus*, inquit, *vestras Dominus tradidit principes Madian Oreb & Zeb: quid tale facere potui, quale vos fecistis? Quod cùm locutus esset requieuit spiritus eorum, quo tumebant contra eum.* Superbi enim libenter in sua laude acquiescunt, quorum indignatio oritur ex opinato contemptu: eisque vehementer satisfit, cùm illi se eis subiiciunt, qui reipsa pares illis sunt, aut superiores. Gedeon extollit eorum factum, abiicit suum: imò factum cum factis non comparat, sed actum cum potestate, vt illos plus fecisse dicat, quàm se omni animi contentione potuisse. Addit etiam diuinum in eo iudicium; quoniam Deus illis, quasi nobilioribus & fortioribus principes Madianitarum vincendos, trucidandósque dederit, sibi autem & suis, ignotum, & sine nomine vulgus.

LIX. *Et quàm vtilis.*

l. 5. c. 8.

Prou. 16. 32.

CONABATVR porro dæmon tantam à Gedeone acceptam plagam vlcisci, & hostile bellum in ciuile commutare: sed funestum eius consilium fregit, atque irritum reddidit modestia, prudentiáque Gedeonis. Quod rectè notauit Iosephus, cùm ait sedata eorum ira, Gedeonem non minus profuisse Hebræis, quàm rebus prosperè gestis. Obstitisse enim ne ciuile bellum exoriretur. Addam ego hanc esse alteram Gedeonis victoriam, priore illa multò laudabiliorem. Nam *melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo expugnatore vrbium.* Addit etiam Iosephus hanc tribum huius superbiæ dedisse pœnas. Idem tamen violauit ordinem temporum in huius narratione historiæ, cùm hoc iurgium, quod in medio contigisse constat, in ipsum eius finem reiecit, ac distulit, vt infra dicemus.

n. 80. & seqq.

LX. *Transit Iordanem incolumis cum suis omnibus.*

4. Mosis. 120. nu. 31. Numer. 41. 49.

10. 2. Gen. 33. 17.

CVMQVE *venisset Gedeon ad Iordanem, transiuit eum cum trecentis viris, qui secum erant.* Vide quæso in tanta hostium strage, in tanta cædium confusione, ita protectam à Deo cohortem illam, vt ne vnus quidem desideratus sit. Quo etiam modo quondam viuo Moyse & Eleazaro, pugnatum est ab Israëlitis contra Madianitas, & à principibus exercitus notatum, ne vnum quidem defuisse de suis. Istis porro trecentis nemo se adiunxit, qui eorum augeret numerum, sed seorsum alij egerunt, quidquid ipsis agere contigit. Verùm qui tota propemodum nocte in armis steterant, & diuturna vociferatione, spiritus omnes exhauserant, fugientes insuper infestis armis magno labore persecuti fuerant, latum rapidúmque fluuium traiecerant, præ lassitudine fugientibus instare vltra non poterant. Itaque accessit Gedeon ad oppidum Soccoth, quòd in tribu Gad non longè vltra Iordanem situm erat [10]: vbi quondam Iacob è Mesopotamia rediens tentoria fixerat: vnde & à tentoriis loco inditum fuerat nomen. Dixit ergo ad viros Soccoth, *Date obsecro panes populo qui mecum est, quia valde defecerunt; vt possimus persequi Zebee, & Salmana reges Madian.*

Digitized by Google

LXI. *Cum singularis modestia.*

Habes hîc alterū modestiæ Gedeonis argumentū; obsecrat humiliter atque beneuolè, qui imperare poterat, vt qui Dux à Deo, Iudéxque toti populo datus fuerat; & ab eodem nūc clarissima victoria nobilitatus. Et petit non vim ingentē pecuniæ, non virorum aut armorum grauia subsidia, non moram apud eos diuturnam, non annonam plurimam, variam, delicatam, sed vilem, in transitu necessariam, & in promptu positam: & petit pro iis, qui in procuranda eorum ipsorum salute, & libertate fatigati fuerant. Quibus ipsi non panes solùm, sed oculos etiam ipsos, si opus fuisset, elargiri debebant: nedum panes cum irrisione, & subsannatione recusare. Itaque non in Gedeonem solùm, eiúsque milites, sed in Rempub. totam Deúmque ipsum grauiter peccabant. Quo similiter modo peccauit postea Nabal, maritus Abigaïl, de quo Deus ipse postmodum supplicium sumpsit, vt in primo lib. Regum diligenter perscriptum est. 1. Reg. 25 & 38.

LXII. *Quæ deridetur à Soccothæis.*

Responderunt *ergo princeps*, optimates scilicet, & magistratus vrbis *Soccoth*, totius populi nomine. *Forsitan palmæ manuum Zebee & Salmana, in manu tua sunt, & ideirco postulas vt demus exercitui tuo panes.* Quasi dicat, eorum manus iam tenes manibus tuis, quin eas colligas, vt impunè interficias? At hoc minimè sperandum est, sed timendum potiùs, ne Madianitæ redintegrato exercitu, reparatísque copiis, te, & omnes qui tibi subsidio fuerint, malè mulctatos perdant. Quibus auditis Gedeon iusta indignatione commotus debitam vltionem comminatur. *Cùm*, inquit, *tradiderit Dominus Zebee, & Salmana in manus meas, conteram carnes vestras cum spinis, tribulisque deserti.* Semper agnoscit Gedeon à Deo victoriam; itaque omissam Dei ab irrisoribus illis mentionem, renouat: cui sicut principia, ita etiam extrema victoriæ, humili, gratóque animo tribuit. Quidam existimant Gedeonem comminatum, se non virgis aut flagris, sed spinis eos ac rubis aculeatis, quos scorpiones vocant, cæsurum: nec sanguinem è vibicibus fusurum, sed carnes etiam laceraturum. Conterendi tamen verbum, & Hebræum, Græcúmque triturandi, aliud supplicium significat, vt Serario nostro placet. Vt scilicet inter spinas sternendi essent, ibique plaustris, ferreisque carpentis onustis conterendi; aut duris stipitibus contrucidandi, ab iis in quos tam inhumani extiterant. q. 5. in c. 8

LXIII. *Et Phanuëlitas.*

Et cum his minis abscedit Gedeon. *Et inde conscendens venit in Phanuël, locutusque est ad viros loci illius similia.* Is quoque locus in tribu Gad fuit, iuxta torrentem Iaboc; qui tribum Manasse, à tribu Gad ferè disterminat. Celebris fuit ille locus lucta Iacobi cum Angelo, & visione Dei, vnde & nomen accepit. Phanuël enim, siue, vt nunc scribunt Hebræi, Penuël, est videns Deum. פנואל Ibi postea in rei memoriam excelsa turris, & circa eam oppidum extructum est. Ea turri plurimùm gloriabantur, & confidebant oppidani: vt propterea Gedeonis preces facilius, minásque contemnerent. Cùm enim idem ab eis subsidium petisset Imperator, idem etiam responsum accepit. Ex cuius responsionis similitudine non malè suspicatur Serarius, à Soccothæis curriculò ad istos Phanuëlitas delatam; qui similia responderunt, ne vicinis timidiores, minúsque procaces viderentur. At maiori pœna digni erant; quia ad parem inhumanitatem, & irrisionem, etiam minarum vicinis factarum contemptum adhibuerunt. Ideóque præter hominum pœnam, quæ hic omittitur, mox tamen illata memoratur: etiam turris euersionem spopondit, quod & præstitit. v. 17. Interim autem satis hinc datur intelligi, eum cum toto comitatu suo, & gemina repulsa; inedia & labore debilitatum, generoso tamen animo corporis infirmitatem sustentante, ad opus bene inchoatum fœliciter perficiendum magno conatu perrexisse: quò didicerat aduersarios suos confluxisse. Deo ipsos quodammodo in vnum locum, quasi ad victimam congregante.

LXIV. *Consequitur Gedeon Zebee & Salmana.*

Zebee autem & Salmana requiescebant cum omni exercitu suo, & quidem in loco qui dictus est Carcar, siue Carcot, si quid Hebræis, Græcis, & Chaldæo Paraphrastæ credimus; קרקר quem non admodum à Iordane remotum fuisse par est credere; sicut nec Nobe, & Iegbaa, quæ paulò pòst memorantur. Illuc autem ex fuga iter intenderant Zebee & Salmana Madianitarum reguli; & eorum vestigia consecuti erant, quicúmque ex nocturna illa clade & internecione, aut matutina Israëlitarum insequentium festinatione elabi potuerant, quorum numerus ad quindecim millia ascendebat. *Quindecim enim millia*, ait Scriptura, *viri remanserant ex omnibus turmis Orientalium populorum, cæsis centum viginti millibus bellatorum educentium* c. 8. 10.

gladium

gladium. qui partim mutuis se vulneribus confecerant; partim ab Ephraimitis, aliisque obtruncati fuerant.

LXV. *Fundit fugatque eorũ exercitum.*

ASCENDENSQVE *Gedeon per viam eorum, qui in tabernaculis morabantur ad Orientalem partem Nobe, & Iegbaa.* (4. 7. in c. 8) Istos Arabes fuisse ait Serar. & Chaldæus, non quod ibi tunc tabernacula erexissent, sed quod in tabernaculis habitare solerent; vnde & Scenitæ dici solent, ita victitant Nomades, Amaxobij, & alij. Et isti primi vidẽtur cæsi, tum reliqui omnes *qui securi erant, & nihil aduersi suspicabantur*. Neque enim existimabant Gedeonem cum suis, nulla quiete aut mora interposita, statim subsecuturũ: præsertim cùm Iordanis, lõgo interuallo inter locũ prælij & refugij interiectus esset. Sed eos in perniciem suã, sua fefellit opinio. Nã ille quasi improuisa tempestas superueniens (l. 5. c. 8.) ita oppressit eos, vt omnes ad vnum, sicut Iosephus affirmat, trucidati fuerint. Id tamen nõ habetur in textu, sed tantùm turbatũ, vel dissipatũ exercitũ. 70. ἐξέτρεψε, euertit. nos diceremus, *il mit tout en desordre, & desarroy.*

LXVI. *Duces comprehendit.*

FVGERVNTQVE *Zebee & Salmana, quos persequens Gedeon cõprehendit, turbato omni exercitu eorũ.* Omni nimirum prouisione cauẽdum erat, ne ij elaberentur, per quos omnia mala, in populum Dei poterãt redintegrari. Nec statim occidit, sed voluit eos, vel ad exprobrãdũ Socotheis, & Phanuëlitis reseruare: vel etiã nisi quid aliud obstaret, in regiæ maiestatis reuerentiã incolumes dimittere, & populi sui amicos tãto beneficio reddere. (vers. 19.) Vnde infra iureiurando affirmat se eos occisurũ nõ fuisse, nisi prius ab eis fratres sui interfecti fuissent. Dissipato ergo, contritóq; hostili exercitu, & regulis in vincula cõiectis, corpora pænè fame enecta ex præda reficiunt, & nõnulla etiã quiete capta albescente cœlo reditum parãt. Hæc enim omnia nocte facta sunt; vnde statim sequitur, reuersum de bello ante solis ortum. Non quidem eadem ipsa nocte qua in valle Iezraël conturbati diuinitus deuictíque mutuis sese vulneribus confecere, vt quidam putauere. Sed sequenti. Intermedio enim die perfecta sunt, quæ hactenus cap. 8. sunt relata, quæ in vnam eandémque noctem conijci profecto non possunt.

LXVII. *Socothæos & Phanuëlitas punit.*

CÆTERVM cũ Gedeon diuina potius victoria matutinus reuerteretur, memor (vers. 5.) debitæ & promissæ Socothæis animaduersionis, *apprehendit puerum*, famulũ scilicet aliquem Socothæũ. Nam ætate puer nec tot viros referre potuisset, nec ante solis ortũ ex vrbe prodiret. *Interrogauitq; eũ nomina principũ, & seniorũ Socoth*; quos scilicet in culpa fuisse cõstaret: clemens enim Imperator insontes cũ sontibus perdere noluit *& descripsit 77. viros, venitq; ad Soccoth*; & scilicet vrbẽ sub aurorã improuisus occupauit, & comprehensis ex scripto 77. viris, eis hesternam subsannationem, totidẽ verbis insultans exprobrauit simulq; *Tulit seniores ciuitatis, & spinas deserti ac tribulos, & contriuit cũ eis, atq; comminuit viros Socoth.* Ita vt horum tormentorũ acerbitate interirent. *Turrim quoq; Phanuel subuertit, occisis habitatoribus ciuitatis*, qui in culpa fuerant. Idẽ enim hic quod in Socoth existimari potest de viro miti & sapienti. Turris autem ipsa forte ex improuiso capta est; forte vi vel deditione recepta: certe quidem subuersa est; quam cum ciuitate ipsa videtur Ieroboam restaurasse. (3. Reg. 12. 25.)

LXVIII. *Gedeonis de regibus Madianitis iudicium.*

DVM hæc aguntur in prædictis vrbibus, rediit in memoriã Gedeoni, crudelitas horum regum in suos. Cùm enim Madianitæ rerum in tota Israëlitide ita potirentur, vt Iudæi montium latebras, & rupium speluncas scrutarentur, vt sua prædæ, seipsos morti subducerent, fratres Gedeonis maiores natu ad montẽ Thabor proripuerant se, etsi mons ille in tribu sua Manassę non erat, sed Zabulonica; quos isti cõprehensos, sine vlla aduersus innocentes cõmiseratione, barbara ferocitate mactauerãt. Nunc ergo Gedeon hãc mortis ipsorũ causã accepturus, dixit ad Zebee & Salmana. *Quales fuerunt viri quos occidistis in Thabor? Qui responderunt, similes tui, & vnus ex eis*, id est vnusquisq; eorũ, *quasi filius regis.* Externa videlicet specie decori, ac venerabiles erant, ingenitámq; vultu nobilitatẽ prodebant. Non excusant factum, quod nescirent quam ob causã rogarentur, obliq; tamen victori blandiuntur, dum eum fatentur regia forma decorum. Verumqui misericordia vsi non fuerant erga eos, qui regum instar erant, nec ipsi ea fuerunt digni ea, quamuis reges forent.

LXIX. *Et causa mortis.*

ITAQVE Gedeon ad illos, *Fratres*, inquit, *mei fuerunt, filij matris meæ.* hoc ipso significat alio illos patre fuisse genitos, ob quorũ cędẽ illos morti adiudicat, *Viuit Dominus*, inquit, *quia si seruassetis eos, non vos occiderem.* Vt pene illud hic vsurpare liceat,

—Tune hinc spoliis indute meorum Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere Pallas

Immolat, & pœnam scelerato ex sanguine sumit.

Vlturus ergo istorum principum crudelitatem, & fastum calcaturus, *dixit Iether primogenito suo. Surge & interfice eos. Qui non eduxit gladium; timebat enim* fortasse ne illi in mortis articulo cõstituti desperatione accẽsi, in ipsum irruerent, maléq; mulctarẽt: *quia adhuc puer erat*, in quib⁹ vel debilis est ad irã animus, vel debilis ad cędẽ manus. Dixerúntq; Zebee & Salmana, *Tu surge, & irrue in nos, quia iuxta ætatẽ robur est hominis.* quo scilicet robore caret puerilis ætas. *Surrexit Gedeon, & interfecit Zebee & Salmana.*

LXX. *Cur à filio puero interfici voluisset.* Volebat Gedeon, vt notant hoc loco interpretes, & Serarius noster in primis, à puero feroces istos reges, eóque filio suo perimi, vt iniustam patruorum suorum mortem vlcisceretur, vt in hostes Israëlitici populi gladium stringere disceret, vt maiore cum dedecore, & cruciatu istis mors inferretur. Nã istiusmodi pudore dedecoris Abimelech ab armigero suo interfici voluit, ne à muliere diceretur occisus, vt habetur cap. seq. Accedit & cruciatus maior. Nam non nisi permultis ac repetitis ictibus, atque vulneribus, tales à talibus interficiuntur. Quò pertinet crudelissimum S. Cassiani martyrium, quod Ecclesia quotannis rediuiua memoria prædicat. Solymanus quoque Turcarũ tyrannus anno 1541. procerum quendam Germanũ, in gentis totius ludibrium, à pumilione quopiã coram se, & ingenti hominũ multitudine interfici voluit, vt est apud Suriũ. Denique vt victoriæ, gloriæque suæ partem aliquam filio communicaret Pater. Multum enim ad laudem pueri huius, famámque valuisset, duos Madianitarũ reges manu propria sustulisse. Sed cùm nondum satis in puero aut animi, aut virium animaduerteret pater, rogatus ab hostibus diuturniorem cruciatum, & mortis dedecus deprecantibus, surrexit, & interfecit eos. Hic Regum istorum finis, quorum fortasse cadauera ad fortunæ ludibrium in patibulis aliquandiu pependerunt; eorum videlicet Regum qui ante triduũ cum centenis armatorum millibus toti Orienti fuerant formidabiles; quibus postremum in hac vita beneficium fuit, non deturbari ad inferos puerili manu.

Lyran. Abul. q. 17. Serar. q. 9. Iud. 9. 54. *13. Aug.*

LXXI. *Bellica præda.* Occisis hisce regibus, *tulit* Gedeon *ornamenta, ac bullas quibus colla regalium camelorum decorari solent.* Apparet ex sequentibus prædam vniuersam permissam populo. Ipse autem vt populi Princeps, partem nonnullam principalis prædæ accepit, quæ indicium est fastus orientalium principum. Fuisse enim aurea ex proximè sequentibus intelligitur, vbi torques aureæ camelorum memorantur; vnde etiam coniici potest, quanta erga seipsos ornamentorum profusione vterentur. Sed iam ad euenta belli huius veniendum est. In quibus in primis numerandus est delatus Gedeoni ab vniuerso populo principatus. Ait enim Scriptura: *vers. 26.*

LXXII. *Offertur Gedeoni regnum, nec admittitur.* Dixervntqve *omnes viri Israël ad Gedeon. Dominare nostri tu, & filius tuus, & filius filij tui, quia liberasti nos de manu Madian.* Iam resederat inuidia, successerat amor, admiratio, gratiarum actio. Hanc enim illi quasi gratiam in signũ animi grati deferunt, vt ei vltro subesse; eiúsque posteris velint. At num deferunt Gedeoni iudiciariam potestatem, quam à Deo ipso iam collatam habebat? præsertim cùm perpetuũ hactenus fuisset, vt qui populum asseruisset in libertatem, reliqua vita sua summũ gereret apud Israëlitas magistratum. Num deponere volẽtem publicæ rei curam impedire volunt? at nullum est huius voluntatis in textu vestigiũ, etsi id Iosephus affirmet, vt mox videbimus. Num maiorẽ offerunt quàm præcedentibus iudicibus potestatem, quorum potestas non trãsmittebatur ad posteros, sed cum ipsis extinguebatur. Ita sanè videtur, proptereáque non solùm ipsi hoc imperandi ius, sed filio eius, nepotique offerũt; idémque videtur verbo dominationis significari. Nam Domini titulus modestis Imperatoribus nimis imperiosus visus fuit, Augustus repudiauit, & Tiberius. Domitianus arripuit, Caligula & Diocletianus sibi vendicarunt. Et vocem ἄρχειν, qua Sept. vtuntur, plerique βασιλεύειν, & δεσπόζειν interpretantur. Chaldæus autẽ verbo regnãdi vtitur, quòd mox Hieron. filio Gedeonis attribuit, & Abul. regnũ Gedeoni delatũ arbitratur. Deniq; eam potestatẽ offerũt, quã Gedeõ vult Domini esse, nõ suã. At Dominus Samuëli dixit se regnauisse super eos. Quid autẽ differret hæc iudiciaria potestas à regia, in Othoniele dictũ est.

vide Abul. q. 58 & seq. Serar. q. 10. *n. 81. l. 5. c. 8. 6.* *Dion. l. 55. Sueton. in eius vita c. 13. Aurel Vict. in Diocletiano. c. 9 Iud 22. 1 Reg. 8. 7. an. 1. eius n. 3. 4. & 5.*

LXXIII. *Sed aurea præda.* Vervm Gedeon, qui tantam dignitatem à populo, & cõmilitonibus oblatã fortiter repudiarat, ne nimium rigidè promptissimam eorum voluntatem respuisse penitus, ac superbè contempsisse videretur, modicum quiddam ab ipsis petiit, *Dixitque ad eos, vnam petitionem postulo à vobis, date mihi inaures ex præda vestra;* significat ergo

facta iam Romano more prædæ diuisionẽ: nisi fortè diuisa non fuit, sed quod quis-
que auferre potuit, hoc habuit suũ. Fuerũt autẽ multę omnino inaures in tota pręda. Nam Ismaëlitæ, vt ait Scriptura, quo nomine plurimi circumuicini populi cõprehenduntur, qui ex Ismaële trahebant originem, inaures aureas habere, atque adeo in prælijs gestare consueuerant. *Qui responderunt, libentissimè dabimus, expandentésque super terram pallium proiecerunt in eo inaures de præda, & fuit pondus postulatarũ inaurium mille septingenti auri sicli.* qui iuxta æstimationẽ quam sequimur, ascendunt ad 7083. aureos & 20. solid. singulos enim auri siclos 4. aureis, & 10. solidis æstimamus. vt alibi explicatum est. Has ergo omnes inaures dederunt.

SED in signum quàm maximè grati ac propensi in illum animi, cuius opera tam insigniter, tàmque præter expectationem omnem ditati fuerant, & repentè à mé- LXXIV. *Diuersi generis.*
Esaiæ 3. 8. dicitate ad amplissimas fortunas traducti, adiecerunt etiam ornamẽta, quæ in crescentis lunæ formam figurata erant, vnde alibi lunulas D. Hieronymus vocat, Septuaginta *μηνίσκους* simili forma atque origine vocabuli, hic autem *σιρῶνας*. Adiecerunt & monilia quæ vnguentarias pixides ex Hebræo interpretatur Serarius, &
q. 24. Vatablus, ex aliorum sententia, qui in huiusmodi thecis aureis ferri aiebant præstantissimum balsamum, remedium omnibus vulneribus præsentissimum; pro pixidibus Chaldæus habet coronas, Septuaginta *ὁρμίσκοις*. Est autem *ὅρμος* monile ornando collo idoneum. Purpureas præterea vestes dederunt quibus Madianitarum principes vti soliti erant: denique aureos torgues camelorum auctarij loco nouo iudici, ac principi suo Gedeoni tradiderunt.

VERVM hæc omnia non in rem suam vir sanctus, sed in Dei cultum conuer- LXXV. *Quam in Dei cultum conuertit.*
tit. *Fecit enim ex eo Gedeon Ephod, & posuit illud in ciuitate sua Ephra.* Cùm enim ibi iussu Angeli, & Domini, extructum esset altare, ibique sacrificatum Deo ab Angelo ipso, & Gedeone, prophano eius loci cultu, qui iamdudum Idolo exhibitus fuerat, in Dei cultum translato. Ibidem etiam totum apparatum sacrorum ab eo comparatum rectè dici potest, eúmque nomine Ephod intelligi, neque enim ad
q. 41. in Iud. in c. 8. Iud. vnam vestem sacerdotalem, aut potius amiculum superhumerale tantùm auri impendi potuisset, vt notauit S. Aug. Sed omnia indumenta pontificalia fecit, vt ait Comestor. Imo addit fecisse in Ephra tabernaculũ, & altare, præter illud quod erat in Silo. *Et factus est*, inquit, *Sacerdos, & immolauit super illo hostias Domino.* Sic ipse. quod tamẽ nec probat, nec probari potest. Quomodo enim Deus tulisset militarẽ hominem, qui non de familia Aaronis, imò ne de Leuitica quidẽ erat, vt Leuita nedũ Sacerdos esset, vsurpare officium, quòd in Core, Dathan, & Abiron tanta seueritate castigasset, & cuius vltionis memoriam in omnem posteritatem extare voluisset?

DICENDVM itaque videtur cum Abulensi iussu Gedeonis factum fuisse E- LXXVI. *Facto Ephod ad cõsulendum Dominum.*
phod cum rationali; quale à pontifice ferri solebat, & quale habebatur in Silo Mosis tempore à Beseleele confectum. Factum autem ad consulendum Dominum si quando res ferret. Quoniã enim Princeps populi, & Reipub. administrator factus erat difficillimis temporibus, quibus sæpè Dei voluntas exquirenda erat, habere in promptu, ac penes se voluit pontificale ornamentum, per quod responsa dari diuinitus solebant. Quo modo postea Dauid per Abiathar sacerdotem, siue Ponti-
1. Reg. 23. 6. 9 c. 30. 7. ficem qui secum habebat Ephod, consulebat Dominum. Sic & Gedeon non ipse per se, sed per Zaraiam, qui hoc tempore Pontificali munere fungebatur, Deum consulere voluit, & per eundem ibidem sacrificare. Iustámque potuit habere causam existimandi, id fore gratum Deo, cuius mandato ibi iam altare excitatum es-
supra n. 17. & 18. set, & sacrificatum, vt diximus.

HOC Ephod cùm esset eximiæ pulchritudinis, & ab auro gemmis, omníque LXXVII *Euentu infælici.*
textura pretiosissimum; & per illud responsa diuinitus darentur: Israëlitæ & ingenio rudes, & moribus ad idololatriam proni, diuinitatem isti Ephod tribuerunt,
c. 8. 27. résque in idololatriam versa est. Id nimirum Scriptura testatur. *Fornicatúsque est*, inquit, *omnis Israël in eo, & factum est Gedeoni, & omni domui eius in ruinam.* Quæ verba
11. 9. eo nonnulli trahunt, vt Gedeonem quoque, sicut & domum eius ruinæ, scandali,
Psal. 13. 7. ac peccati participem velint, cùm in promptu sit commodissima ex vsu scriptura-
psal. 77. 5. 71. tum interpretatio, vt, *&*, pro, *id est*, sumptum accipiamus in hanc sententiam, *factum*
Iud. 2. 3. 4. 8. 10. *est Gedeoni*, id est omni domui eius *in ruinam*; non enim absurdũ est Gedeonẽ pro fa-
2. Reg. 3. 2. milia Gedeonis sumi, sicut Iacob, & Israël, & Iudam, & Dauidem, & Simeonem;

& similiter Ammon, & Amalec, aliósque id genus plurimos pro eorum tribubus, domibus, & familiis. Neque pariter absurdum hoc loco illud, *&*, eodem modo vsurpari; quo apud Apostolum, cùm diceret *Spectaculum facti sumus mundo, & angelis & hominibus*, mundum enim explicat Angelos & homines. Sic Christus, *Surgent Niniuitæ in iudicio, & condemnabunt generationem hanc*; idémque de regina Austri, non enim aliter surgent in iudicio, quàm condemnando. Sic *benedixit Dominus diei septimo, & sanctificauit illum*; nihil enim est benedictio diei, quàm eius sanctificatio. Denique sic explicabamus illud de aquis euntibus, & redeuntibus in Genesi. Iud. 11. 14. 1. Reg. 12. 12. Exo. 17. 8. 9. 1. Cor. 4. 9. Matth. 12. 41. 42. Gen. 2. 3.

LXXVIII. Nulla Gedeonis culpa. SANCTITATEM quoque Gedeonis & innocentiam apertè Scriptura confirmat, cùm mox testatur eum mortuum *in senectute bona*. Quod falsum esset, imo senectutem suam fœdo flagitio contaminasset, si cum culpa sua, & superstitioso cultu causa fuisset Israëli idololatriæ: nec bene de eo meritus, vt Scriptura fatetur, sed pessimè dici posset: & priora benefacta damno maiore obruisse. Maius enim malum est animabus ruinæ causam esse, & damnationis æternæ, quàm bonum, fuisse corporibus libertatis auctorem. Ex quo autem docuimus Scripturam nihil accusare, imo laudare Gedeonem, habemus D. Augustinum huic sententiæ patronum potius, quàm aduersarium. *Eius factum*, inquit, *quod de illo scandalum, non solum laudare non possumus; verùm etiam, quia Scriptura hic apertissimè indicauit, reprobare minime dubitamus*. Res ipsa loquitur ita scribere Augustinum sacræ tantùm Scripturæ reuerentia, etsi paulò seuerius loquatur. Itaque cùm doceamus Scripturam eum non condemnare, illum vtique vltro nobis fauentem habemus; qui viros magnos ægrè criminis reos agit. vers. 32. v. 35. q. 49. in Iud.

LXXIX. Ne dum idololatria. NEQVE verò Scriptura immunem ab idololatria Gedeonem facit duntaxat, sed ab omni alia grauiore noxa, cùm de sanctis duntaxat viris vsurpet illud elogiū, *mortuus est in senectute bona*. Et eum D. Paulus in sanctis recenseat. Nulla ergo in construendo Ephod, ad eum quem dixi vsum, culpa inquinatus est, etsi populus inde peccandi occasionem sumpserit. Nam quod dicunt obuiam ire debuisse idololatriæ, ac superstitioni populari, nihil dicunt, nisi prius probent eam & viuo, & sciente Gedeone contigisse: cùm contrarium potius ex Scriptura doceri possit, Nam illud, *fornicatus est in eo*, in Hebræo habetur, *post eum*, id est mortuo Gedeone, interprete Vatablo & Aria Montano, & Rabbinis apud Serarium. Etsi legitimus sensus sit, *circa eum*. Nulla quoque eius culpa in alieno loco per idoneos ministros offerre sacrificia; id enim Deo volente faciebat, habuerátque Angelum diuinæ voluntatis interpretem. Cæterùm hæc omnia anno Gedeonis octauo gesta fuisse satis liquet, nisi forte Ephod, cum toto suo apparatu, tardius perfectus est. Gen. 15. 8. Hebr. 11. 32. q. 16. n. 2.

LXXX. Prædicta historia ex Iosepho. NVNC ad ea quæ sunt deinceps consecuta pergemus, si paucis Iosephū conuenerimus, paucis enim longiorem, quàm exposuimus, historiam ille perstrinxit. Narrata itaque morte Oreb & Zeb, reliquam narrationem ita pertexit. *Qui verò superfuere duces, cum reliquiis exercitus, fermè decem & octo millia hominum, quantum potuerunt procul ab hoste castris locum ceperunt*. Et Gedeon indefessus cum totis copiis eo properat, & iterum congressus, postremo hoc conflictu ad *vnum omnes trucidat*. Id Scriptura non habet: nam in vulgata legimus tantùm, turbatum omnem exercitum eorum, in Græco pauefactum, ἐξέστη, (Complut. tamen ἐξέτρεψε, euertit,) in Hebræo perterritum, sed pergit. *& reliquos duos duces capit Zebim & Hezarbanim* (deformasse videtur hæc nomina de industria, aliter quàm in Hebræo Græcove habeantur, vt plane barbara apparerent, quod facilè obtinere poterat Hebræis vocibus retinendis.) His præliis cæsa sunt Madianitarum, & cœterorum Arabum qui eis auxilio venerant, circiter 120. millia, præda etiam magna auri, argenti, textilium, camelorum & iumentorum Hebræi sunt potiti. 5. ant. c. 8.

LXXXI. Expeditur & arguitur. HIC primùm geminus ille circa numeros corrigendus est error, quod reliquias exercitus dixerit fuisse fermè decem & octo millium hominum, cùm Scriptura eas reliquias quindecim millibus præcisè definiat. Quodque his præliis cæsa dicat circiter centū & viginti hostium millia: cùm ex eodem loco apertè constet fuisse 135 millia. Iosephum in posteriore numero secutus est Clemens Alexandrinus, omissis posterioribus quindecim millibus, quæ rectius omisisset Iosephus, quàm mutasset. Nec est quod quis excuset facilem notarum arithmeticarum permutationem; c. 8. 10. l. 1. Strom. p. 235. græc. Lat.

nam in priore loco apud eum legimus, ὡς μύριοι ϗ ὀκτακισχίλιοι, in posteriore περὶ μυριάδας δώδεκα, vocabulis integris; quæ rectè, vt solet, fideliterque vertit Gelenius. Quod tamen ibi sequitur clarius vertere potuisset hoc modo. *Gedeon vero* v. 4. c. 8. *nequaquam præ laboribus animo concidit, sed cum toto exercitu eos persecutus*, &c. totum exercitum vocat trecentos viros, cum quibus reliquum bellum non minus admirabiliter confecit. Nam in priore pugna Deus solus pugnasse videtur, hostium armis in mutuam perniciem conuersis. In hac autem etiam ipsi; in qua cuilibet Israëlitæ cum quinquaginta hostibus pugnandum fuit. Sed reddamus reliqua, quæ habet de Gedeone Iosephus.

Gedeon *vero reuersus in patriam suam Ephram, supplicium sumpsit de Madianitarum regibus. Cæterum Ephrami tribus iniquo animo ferens Gedeonis bonam fortunam*, bello eum petere decreuit, eo quod insciis ipsis hostem esset aggressus. Gedeon vir in omni virtute summus, modestè respondit se non suo arbitratu hostem absque illis aggressum, sed iussu diuino. Victoriam tamen nihilo minus illorum esse, quàm suam ipsorum qui militassent: atque his verbis sedata eorum ira, non minus profuit Hebræis, quàm rebus prosperè gestis: obstitit enim ne ciuile bellum exoriretur. Huius tamen superbiæ tribus hæc pœnas dedit, *sicut suo loco dicemus*. Innuit cladem, quæ tempore Iephthe illata est huic tribui, quando 42. millia Ephraimitarum desiderata sunt. *Porrò* Gedeon cùm vellet imperium deponere, compulsus est id retinere per annos 40. dicendo ius, & litibus finiendis occupatus; populo ratum habente quidquid ille in causis controuersis pronunciaret. In senecta deinde mortuus apud Ephram in patria sepelitur. — LXXXII. *Reliqua historiæ ex eodem.* — Iud. 12. 6.

Illvd quidem dissimulari potest, quòd Gedeonem de duobus regibus in patria supplicium sumpsisse dicit; licet Scriptura significet trans Iordanem, ad turrim Phanuel id fuisse factum, idque docti interpretes sentiant. Illud tamen dissimulari non potest, etsi Caietanum propugnatorem habere videatur, quòd toto denique bello confecto iurgium Ephraimitarum contra Gedeonem, alieno vtique loco narret, cùm ex Scriptura certum sit omnes Israëlitas tam propenso tunc in eum animo fuisse, vt imperium ipsi, posterisque eius vltro deferrent. Nec illud probandum quod Gedeonis responsionem, qua Ephraimitas placauit, corrigere, imò mutare ausus est, & suam pro illa substituere, cum multo historiæ in ea contentę detrimento. Longè enim aliud est laudare, quę ab eis bene gesta essent, & sibi præferre, propriáque gesta abiicere dicendo, quod habetur in textu: aliud dicere se diuino iussu hostem absque illis aggressum esse; & victoriam ipsorum quoque esse. Præsertim cùm Dominus nec Ephraimitas, nec cuiusquam tribus homines ab hoc bello exclusisset. Et verum esset Ephraimitas à principio non fuisse vocatos, sicut nec pleráque alias tribus. — LXXXIII. *Examinatur.* — c. 6. 35.

Corrigendvs quoque quod dicat Gedeonem imperium deponere voluisse, & compulsum fuisse illud retinere. βιασθεὶς ἴσχει ἀρχήν. neutrum enim ex Scriptura doceri potest Nec consequens est, vt si ei amplior, quàm cęteris potestas oblata est, vt sese voluerit magistratu, ad quem Deus ipsum peculiari Angeli nuncio adlegerat, & prodigiis multis stabiliuerat, abdicare. Sed quis non succenseat Iosepho, qui se tam accuratum sacræ historiæ profiteatur historicum, quòd pulcherrimam illam, modestissimámque Gedeonis responsionem, quæ meritò principibus omnibus ad imitandum ponatur ob oculos, missam fecerit, ac neglexerit; qua oblatam sibi posterísque suis regiam dignitatem, ad Dominum Deum transtulerit, quem Dominum agnosci velit, se autem illius famulum & administrum: eámque totam rem in voluntatem abeundi à magistratu transformarit? Quis non molestè ferat, quòd de liberali militum donatione, de Madianitarum regum profusa magnificentia nihil dixerit: Ephodi constructionem, & populi circa eum superstitionem, & ruinam, ne attigerit quidem: nullum de Soccothæorum, nullum de Phanuelitarum procaci inhumanitate, nullam de grauissimo eorum, iustissimóque supplicio verbum fecerit? 12. — LXXXIV. *Et multæ omissionis accusatur.* — 12. x.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2768.

1. N. IX. ETSI Caietanus velit hæc affectu condolentis esse prolata, & reuerenter causam vindictæ ipsi Baal referuantis. Sed nihil ei textus Hebræus, quo niti solet, planè fauet. & insultantis atque irridentis animum innuit nomen, quo deinceps filius eius à populo appellatus est.

2. Ibid. Nonnulla est amphibolia in Latino textu, sicut in Hebræo, & Chaldæo, & plerisque Græcis; c. 6. 11. vtrum quercus dicatur pertinuisse ad Ioas, an verò vrbs Ephra; & de vrbe ipsa nonnulli putant, aliqui tamen Græci codices perspicuè ad quercum, siue terebinthũ possessionẽ referunt, ὑπὸ τὴν τερέβινθον τὴν ἐν Ἐφραθὰ, τὴν τοῦ Ἰωὰς, & non τῷ. idq. credibilius est præsertim cùm hic Ioas persona priuata videatur, & vrbes ad ipsas tribus pertinerẽt. Nec obstat quod infra c. 8. 27. & c. 6. 24. Ephra dicitur ciuitas Gedeonis; id enim non de dominio, sed de habitatione, aut ortu accipi rectè potest. Sicut Bethsaida dicitur ciuitas Andreæ & Petri.

3. N. XII. In Hebræo pro, obsecro, est בי semel iterúmque. Quod Pagnin. secutus Hieronymum, accepit quasi interiectionem, vertitque, *Obsecro, amabo*; at Septuag. quos sequitur Arias (qui eandem vocem in Exodo c. 4. 10. 13. vertit. *Pro me*) & Aug. q. 34. vertunt, *in me*; supplétq; Aug. deficientem orationem, addito, *intende*. Idque rectè factum apparet ex eo, quòd mox sequitur, *respexitque ad eum Dominus*.

4. N. XVIII. Mira est Rabbinorum quorundam temeritas, in violanda Scripturæ veritate atque integritate per narrationes suas. Pseudophilo in biblicis antiquitatibus suis, ait Angelum respondisse Gedeoni petenti signum, *Curre, & accipe mihi aquam de lacu illo, & funde super terram istam, & dabo tibi signum. Et abiens accepit, sicut præceperat ei. Et dixit ad eum Angelus, antequam fundas supra petram aquam, pete quid velis fieri de ea siue sanguinem, siue ignem, siue vt nusquam compareat. Et dixit Gedeon, fiat mediũ sanguis, & medium ignis. Et effudit Gedeon aquam super petram. Et factum est cùm effudisset, vt fieret media pars flamma, media autem pars sanguis, & commista sunt vtraque & non extinxit ignem sanguis, nec sanguinem ignis exussit. Et hæc videns Gedeon petiit alia signa, & data sunt ei. Nonne hæc scripta sunt in libro Iudicum?* Ita quidẽ alia signa; quòd autem tu narrasti, descriptũ erat in vanissimo cerebro Rabinorum, qui ad eum pertinent, *cuius aduentus in signis, & prodigiis mendacibus*. 2. Thes. 2. 9.

5. N. XXV. Alia est etiam Iezraël in tribu Iuda, de qua idem Adrich. n. 169. non longè sita ab Hebron, quam aliqui cum priore confundunt. vide Serar. q. 21. in c. 6.

6. N. XXVII. D. Thomas aliter sentire videtur 22. q. 97. ar. 2. & Gedeonem in culpa ponere, quasi ex debilitate fidei signum postularit. Idem sentit Abulensis, qui veram quidem responsionem attigit imprudens, vnde eam non arripuit. Ea tamen omnes eius rationes corruunt. vide eum q. 47. & 48. & Serar. q. 22.

Vide historiam Petri Iarricij nostri, l. 3. c. 7. historiæ Indicæ, vbi scribit exercitum Regis Angolani constantem duodecies centenis hominum millibus, profligatum à centum & quinquaginta Lusitanis, & paucis Æthiopibus eorum fœderatis, septem tantùm ex parte Catholicorum desideratis, & quidem eo tempore quo P. quidam de nostris eorum comes ab oratione destiterat. Rursúmque anno 1585. à Christo nato, idem Rex Angolanus cum 600. millibus armatorum, profligatus fuit à ducentis Lusitanis & 10. millibus fœderatorum Æthiopum, sine cuiusquam Lusitanorum nece, B. Virgine eos protegente, & Imperatoris eorum Pauli Diazi) aduersum se pietatem. Idem ibid. 7. N. XXXVIII.

Hunc locum, etsi alia quam nos sententia, luculenter explicant Serarius noster q. 10. in hoc cap. & Leo Castrius in cap. 10. Esaiæ. quorum sententiam totidem ferè verbis non pigebit ascribere. Mirum videri potest, inquit prior ille, quomodo vel timuerit Gedeon, vel vno tantùm adiuncto puero, timere desierit. At mirùm sanè potius foret, si non timuisset. Naturale siquidem est magnarum rerum initio commoueri, pertimescere, contremiscere: prout in seipso Dominus monstrauit, cùm primùm velut mortis limen, ac vestibulum iniret. At quantum erat vnum hominem, non solùm ad tantas hostium copias, tam ipsi vni præcipuè infensas, tam armatis ac vigilantibus excubiis munitas, tam propè accedere, vt mutuò colloquentes audire posset. Et paulò pòst vnius viri societatem depellendæ formidini fuisse satis ex eo confirmat; quòd experiamur in omnibus terroribus diurnis nocturnisque, quanto vel vnius præsentia, aut auxilio sit aut solatio. Leo autem Castrius ita disserit, sub finem cap. 10. Iubet Dominus Gedeonem, si timet descendere in castra Madianitarum solus, vt descendat cum Pura puero suo (sic enim ipse ex Hebræo legit, cùm nos & Septuag. habeamus Phara) quis hic est Pura, qui repellere potest formidinem tot millium Madianitarum. valentissimum esse hunc puerum oportebat, cuius præsidio aduersus tot hominum millia tutus sit Gedeon. Et mox. Quis ergo hic puer est Pura? Suspicor puerum hunc esse, qui datus est nobis, cuius præsidio imperterritus descendit prædicator Euangelicus aduersus frementes nationes. De quibus Dauid psal. 2. *Quare fremuerunt gentes & populi meditati sunt inania?* 8. N. XXXIX.

Non est quidem in Hebræo subcinericius panis; sed nec Canistrum Abulensis, neque strepitus Vatabli, sed tortas & tales sub cinere coquebantur, 70. habent μαγὶς ἄρτου, quòd nescio an interpres rectè verterit frustũ panis, & non potius tortam rotundam panis. 9. N. XL.

Scribit Abul. q. 24. in c. 7. esse fortitudinem

quandam per ignorantiam. Vt cùm Argiui pugnauerunt contra Lacedæmonios, rati eos esse Sicyonios, quos vt debiliores vincere solebant, cùm tamen à Laconibus vincerentur. Cùm ergo existimarent se agere contra Sicyonios, Lacones reuera vicerunt. Hæc ille quidem probabiliter, non tamen verè. Nam Aristot. quem citat l. 3. de morib. c. 11. vbi tantum habet eos qui fortiter agunt per ignorantiam, cùm cognouerint aliud quid esse, vel suspicati fuerint, fugere. *Id quod Argiui fecerunt*, inquit, *cùm in Lacones, quasi essent Sicyonij incidissent*. Fugerunt scilicet, nedum eos vicerunt.

10. N. LX. Fuit & alia Soccoth, imo & duæ in tribu Iuda, in monte vna, altera in valle, vt patet ex Iosue, c. 15. 35. 48. de quibus Adricho. in tribu Iuda n. 226. & 227.

11. N. lxxxiv. Pseudophilo non intellecta Scriptura, dixit Gedeonem fecisse idola, & adorasse ea; In quo mendacio nihil præter consuetudinem fecit, sicut & cùm monilium pondus dixit fuisse duodecim talentorum. Cùm non multò amplius fuerit quam dimidij talenti. Habet enim talentum tria siclorum millia.

Circa hoc Gedeonis tempus, cùm Panyas Rex Assyriorum vndecimum annum ageret in imperio, Miletus apud Eusebium condita perhibetur. Ne mireris autem apud eundem Eusebium Gedeonem nondum factum Iudicem. In causa sunt decem illi anni, qui apud ipsum in Iosue administratione redundant. Scribit Apollodorus Miletum puerum cum Minoëm fugeret, in Cariam appulsum, ibi Miletum à seipso dictam vrbem condidisse. Illi iidem 10. anni faciunt, vt mox Cyzicum, non 24. Panyæ, sed 14. ponamus, eademque ratio est Argonautarum, qui eam condiderunt. 11. N. LXXVII. L. 3. init.

ANNVS MVNDI 2769. DILVVII 1113. 4. ÆTATIS 306.

EXITVS, ET LEGIS 226. SANCTVARII IN SILO 180. GEDEONIS, ET ZARAIÆ 9. PANYÆ 11. IMPERII ASSYRIORVM 838.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1284.

HOc demum anno restituta Hebræis à Gedeone libertate, & pace tota regione constituta, res videlicet Hebræorum reflorescere cœperunt; nec minus Dei cultus ex quo fœlicitas illa pendebat, eodem annitente Imperatore restauratus est. E contrario de Madianitis, *humiliatus est*, ait Scriptura, *Madian coram filiis Israel, nec potuerunt vltra ceruices eleuare*. Et reuera nulla deinceps inuenitur de Madianitis mētio, vt credibile videatur eorum terram, à vicinis Idumæis, & Ismaëlitis fuisse occupatam. Sed neque reliqui populi res nouas moliri ausi sunt: magnum quippe erat, apud populos circumquaque positos, Gedeonis nomen: qui tantulis copiis 4. Reges, eorúmque ingentes exercitus fusos fugatósque disperdere, ac trucidare potuisset. Et quidem cùm Hebræorum res octauum iam annum perpetuis deprædationibus planè accisæ viderentur. I. *Res Hebræorum reflorescunt.* c. 8. 28.

ANNVS MVNDI 2771. DILVVII 1115. 4. ÆTATIS 308.

EXITVS, ET LEGIS 228. SANCTVARII IN SILO 182. GEDEONIS ET ZARAIÆ 11. PANYÆ 14. IMPERII ASSYRIORVM 840.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1228.

an. m. 2768 in vlt. Scho. QVARTVS agitur recuperatæ libertatis annus, in quem cadit Cyzici conditus. Quam conditam ponit Eusebius anno 24. Panyæ, vt paulò antè monui, cùm oporteat decimo quarto. Cōfirmat hanc chronologiam idem Euseb. apud quem in chronico Græco sic legitur, Κύζικος Ἑλλησπόντου καὶ Ἀσίας μητρόπολις ὑπὸ Κυζίκου ἐκτίσθη, μετὰ λδʹ ἔτη τοῦ τὸ Ἴλιον κτισθῆναι. *Cyzicus Hellesponti & Asiæ metropolis sub Cyzico condita, post annos 34.* I. *Cyzicus, & quæ ratio nominis.*

ab Ilio condito. Quæ in chronico etiam Alexandrino reperies; quod nobiscum vtique facit, dum eam vrbem vult conditam tertio Gedeonis anno. Primos enim Gedeonis annos, quibus seruitum est Madianitis, eorum regibus attribuit. Ilium autem conditum siue reparatum, supra posuimus cum Eusebio, sub annum Lamparis nonum, qui est annus Mundi 2736. Rectè autem non à Cyzico dixit conditam Eusebius, sed sub Cyzico. Argonautæ enim id ei oppido nomen dederunt, cùm ante Arctonesos, & Dolionis, & Dindymis à monte Dindymo diceretur, vt author est Plinius. (l. 6. c. 32.) Non ergo ab Argonautis condita, sed nouo nomine donata est, in gratiam Cyzici regis eius, cùm per imprudentiam ab ipsis esset occisus, vt scribit Pompo. Mela. (l. 1. c. de Bithynia.) Cùm enim inde soluissent, in Bosphorum vela facturi, & intempesta nocte Nauclero dormiente, Typhis is fuit, venti reflantes retro vnde venerant detulissent, Cyziceni rati Pelasgos ipsis infensos adesse, in arma cũ rege suo, hostémque cum tumultu ruunt, in quo & Cyzicus occubuit. Re postmodum patefacta, immeritam principis mortem, eo honore repensarunt, vt eius nomine vrbem nuncuparent.

II. *Et vrbis dignitas.*

Hanc vrbem non sine causâ Hellesponti & Asiæ metropolim appellat Eusebius. Nam Strabo, (l. 12. v. fin.) *Hæc vrbs*, inquit, *cum principibus Asiæ vrbibus comparari potest, ob magnitudinem, pulchritudinem & legum bonitatem: bello pacique iuxta accommodata: videtur iisdem ornamentis prædita, quibus Rhodiorum, Massiliensium, & Carthaginiensium vrbes antiquitus fuerunt decoratæ*, &c. Nobilem quoque ciuitatem appellat Florus in bello Mithridatico, (l. 3. c. 5.) *arce, mœnibus, portu, turribúsq; marmoreis, quibus Asiaticæ plagæ littora illustat.* Strabo autẽ ei non vnum, sed duos portus attribuit, qui claudi possint, & naualia plura ducentis. Hi porro Argonautæ quos Cyzici conditores vocitant, Minyæ passim appellantur à Valerio Flacco, & à Pomponio, quod eius vrbis Thessaliæ ciues Iasonem Argonautarum ducem Colchos proficiscentem vel maximè secuti dicuntur. ([illegible]) Sed de his iam pro instituto satis. Vide Apollodorum lib. 1. versus finem. Qui ait mortem Cyzici apud Doliones, quibus imperabat, contigisse.

ANNVS MVNDI 2772. DILVVII 1116. 4. ÆTATIS 309.

EXITVS ET LEGIS 229. SANCTVARII IN SILO 183.

Gedeonis, et Zaraiæ 12. Pantæ 15.

Imperii Assyriorum 841.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1281.

I. *Ann. Sab. 27. Gedeonis soboles.*

Vigesimus septimus annus Sabbaticus ab Hebræis, hoc anno quinto libertatis ineunte, celebratus est. Viuo enim Gedeone, vt Scriptura significat, in officio continuere sese, & idolorum cultu omni posthabito, pietatem amplexi, quæ legis erant, vt credere par est, studiosè obseruarunt. Interim autem Gedeon ipse habitauit in domo sua, ac ciuitate sua Ephra, cuius erat ciuis, veriùs quàm dominus: nisi id ei fortè deinceps attributum publicè fuit. Propter rempubl. bene gestam. *Habuítque*, inquit Scriptura, *septuaginta filios, qui egressi sunt de femore eius*; ne quis putet plerósque horum adoptione filios fuisse, non natura. Neque id mirum admodum, *eo quod plures haberet vxores.* Maxima autem pars eorum nati sunt ei post madianiticam victoriam. Nam eo anno primogenitus illius nomine Iether, puerulus adhuc fuit, vt ex supra dictis constat. (an. Gede. 8. n. 69. & 70.) Sed habuit nihilominus concubinam in vrbe Sichem, ex qua suscepit filium omnium deterrimum, nomine Abimelech: de quo multa deinceps narratio, tametsi imperium breue.

II. *Quã multa.*

Cæterum septuagenarius numerus pro alio indefinito sumptus videtur. (q. 26. in c. 8) Nam rationi consentaneum est eum non solùm filios, sed etiam filias genuisse, & (1. Reg. 14. & 1. Paral.) vt demus istas eo numero comprehensas, certè in eo non fuit Abimelech filius (c. 8. & 9.) concubinæ, nam isti à cœteris in Scriptura segregantur, vt notauit Abul. probát- (c. 9. 5. Iud.)

que ex filij Saulis. Et clarè habetur ex sequentibus, vbi dicitur occidisse septuaginta viros fratres suos. Quin eo quoque numero excluditur Ioatham Gedeonis filius natu minimus. Is enim v. 18. ait, septuaginta viros fratres suos a Sichimitis occisos. Vnus ergo in illo numero desiderabatur.

1. Reg. 14. & 1. par. c. 8. & 9. c. 9. 5. Iud.

III. *Eiusdem vxores.*

Vxorvm non exprimitur numerus, dici potest plures earum fuisse concubinas, id est vxores quidem legitimas, cum quibus verum esset matrimonium; sed inferioris conditionis & sortis, qualis fuit Agar, Zelpha, Bala, Roma, Cethura, Thāna, Respha, Maacha, & si quæ aliæ in Scriptura memorantur. Quæ concubinæ, à præcipuo fine coniugij cum iis initi appellabantur. Ancillæ quoque dicebantur, quia nobiliori ac primariæ vxori subiectæ erant. Vnica tamen hoc loco, propter singularem filij eius improbitatem, memoratur. Eam Drumam vocat Iosephus, quæ etiam postmodum ancilla dicitur. Et cùm ex Sichem oriunda esset, ibique parentes haberet, & consanguineos: imo ex alio quoque coniugio filios plures, vt ex initio c. 9. clarum est, ibi etiam morabatur, quo frequenter Gedeonem propter officium suum adire contingebat. Habuit etiam fortasse, & in aliis vrbibus alias, ne fæminarum turbis eodem in loco obrueretur. Nec id ipsi vitio vertitur, quandoquidem polygamia tum in culpa non erat.

l. 5 c. 9. c. 9. 18.

ANNVS MVNDI 2775. DILVVII 1119. 4. ÆTATIS 312. EXITVS, ET LEGIS 232. SANCTVARII IN SILO 186.

Gedeonis et Zaraiæ Pontificis 15. Panyæ 18.

Imp. Assyr. 844.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1278.

Vide Pausan. l. 7. p. 209.

I. *Dædalæa simulachra qualia.*

IN annum Panyæ 18. qui est Gedeonis 15. etsi quintus apud Eusebium, referuntur opera Dædalæa, vt intelligamus Dædalum in antiquorum scriptis, fabulisque celeberrimum, hoc tempore floruisse. In iis autem operibus memorat Eusebius ex Palæphato, quod statuas ad motum habiles fecerit. Sic enim habet. *Ea quæ de Dædalo fabulæ feruntur*, supple, hoc tempore contigerunt, *qui visus est*, inquit, *simulachra fecisse mouentia. Primus enim omnium pedes statuarum à se inuicem separauit, aliis coniunctim eos fabricantibus, Palæphatus memorat.* Multa in hanc rem Scaliger notauit hoc loco, illudque in primis, statuas ope Dædalea reuera mobiles factas fuisse, infuso in eas argento viuo; idq; probat ex Themistio, qui ex Philippo quodam comœdiarum magistro refert Dædalum ligneam Venerem fecisse, quæ moueretur ipsa per sese, argento viuo in eam infuso. Cæteri tamen omnes hunc motum de sola pedum distinctione, nondum in statuis vsurpata interpretantur. Non omittā in hac de re illud ex Pausania. *Prisci* inquit, *lignea signa Dædala vocitabant. Quod sane nominis ante natum Athenis Dædalum Palamaonis filium vsurpatum crediderim; quin post à Dædalis, ligneis scilicet simulachris, non autem proprio ac germano nomine, Dædalo ipsi cognomen impositum fuisse arbitror.* Sic ipse, subditque Dædala nomen fuisse etiam inditū ludis geminis, quorum alia septimo quoque anno, alia sexagesimo apud Platæenses & Bœotios recurrerent; quorum ludorum illa parua Dædala, hæc maiora dicerentur.

paraph. 1. περὶ ψυχῆς. p. 68.

Dædala, ludi.

l. 9. p. 288.

l. 7. p. 209.

II. *Dædali genus, fuga.*

Qvod autem subdit Eusebius ex eodem Palæphato, Dædalum cum filio Icaro Minoëm naui fugisse, & propter inuestigabilem fugam pennis auolasse æstimatum esse: lucem à Pausania accipere potest. *Dædalus*, inquit, *cùm è regia stirpe, gentis eius quæ Metionidæ sunt appellati, Athenis ortum duceret, non magis artis præstantia, quàm erroribus & casuum varietate multa fuit apud omnes gentes nominis celebritate. Is enim cum occiso sororis filio*, (quem Calum l. 1. appellat p. 19. alij Perdicem, nepotem eundem ac discipulum) *quam patriis legibus noxam meruisset probè nosset, vltro in Cretam ad Minoëm confugit, vbi & Regi ipsi & eius filiabus miri operis signa fecit, sicut Homerus in Iliade memoriæ perdidit. Verùm postea à Minoe capitalis fraudis damnatus, & è vinculis cum filio elapsus, Inycum* (ea Siciliæ vrbs erat) *euasit ad regem Cocalum; & ea fuit Siculis cum Minoe bellandi causa, quod poscente Minoe Dædalum sibi dedi, Cocalus recusasset.* Sic ipse.

III. *Alia eius opera, vacca, & labyrinthus.*

Cvm autem apud Minoëm adhuc esset in Creta vaccam ligneam miro artificio construxit, in qua Pasiphaë Minoris vxor Asterium cognoměto Minotaurum concepit, ac peperit, taurino vultu, cætera virum; vt ait Apollodorus l. 3. Verùm Goltzius in plurimis Siciliæ, & magnæ Græciæ nummis, exhibet Minotaurum facie humana, virili, barbata, cætera taurum. *Hunc Minos*, addit idem Apollodorus, *oraculis quibusdam monitus, intra labyrinthum concludi, ac custodiri iussit. Sed labyrinthus, quem Dædalus ædificauit, domicilium erat, quod ob multiplices viarum ambages, accursúsque ac recursus fallebat.* Sic Apollodorus. Tzetzes vocat *φρέαρ πολυέλικτον*. *Chiliad. 11.*

ANNVS MVNDI 2779. DILVVII 1123. 4. ÆTATIS 316.

EXITVS, ET LEGIS 236. SANCTVARII IN SILO 190. GEDEONIS, ET ZARAIÆ 19. PANYÆ 22. IMPERII ASSYRIORVM 848.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1274.

I. *Sabbaticus annus 28.*

Octavvs & vigesimus annus Sabbaticus, ab Hebræis, vt credimus obseruatus, non enim nisi post Gedeonis mortem auersi sunt à Deo, vt ait Scriptura. Quandiu autem coluerunt Deum, Sabbaticā quoque legem obseruasse non immeritò credi potest. Rectè porro numerari hunc annum vigesimum octauum Sabbaticum, docet annus datæ legis, à quo si 40. sustuleris, reliqui anni 196. reddent exactè vicies & octies septenarium numerum. *Iud. 8. 33.*

ANNVS MVNDI 2783. DILVVII 1127. 4. ÆTATIS 320.

EXITVS, ET LEGIS 240. SANCTVARII IN SILO 194. GEDEONIS ET ZARAIÆ 23. PANYÆ 26. IMPERII ASSYRIORVM 852.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1270.

I. *Quartus Iubilæus Mosaicus.*

Divibit hic annus spatium totum quod à Scriptura, inter exitum ex Ægypto, datámque legem, vsque ad Salomonici templi fundationem constituitur: quòd est annorum octoginta supra quadringentos. Dimidia ergo pars anno ducentesimo quadragesimo terminatur. Qui & quartum Iubilæum Mosaïcum absoluit, qui ab ingressu in Chananitidem numerantur, annis, post Exitum 40. exactis.

Conditio Tyri.

Insignis quoque est hic annus, ob conditam in eo Tyrum, 240. annis ante Tēplum Hierosolymitanum, vt auctor est Iosephus l. 8. antiq. c. 3. *Initium*, inquit, *fabricandi Templi in annum vndecimum regni Iromi apud Tyrum regnantis incidit, quæ condita est 240. annis antequam templum extrueretur;* Græca verba si quis ea requirat, sic habent. *Ἀπὸ δὲ τῆς οἰκήσεως Τύρου εἰς τὴν οἰκοδομίαν τοῦ ναοῦ διαγεγόνει χρόνος ἐτῶν τεσσαράκοντα καὶ διακοσίων*[1]. Etsi autem apud Eusebium hic annus est duodecimus Gedeonis in editione Pontaci & Scaligeri, eius tamen chronologia hinc ad templi fundationem 240. annos numerat. Est enim hic annus apud ipsum 744. ab ortu Abrahæ, primus autem templi annus est apud eundem est 984. à qua chronologia nos vno tantum anno distamus Rectè tamen nobis cum Torniello, aliisque conuenit.

c. 3 o aut 2. *1. ℣.* *vide an. Diluuii 175. num. 71. ℣. 22.*

II. *Eáque multiplex.*

lib 16 pa. Græc Lat. 520. Gen. 10 15. c. 23. 7. in c. 10. Gen. in tribu Aser n. 84. an Dil. 275 n. 10. c. 19. 29. l. 18.

CÆTERVM de Tyri origine, ac tempore eius conditæ, vereor vt Eusebio, aut Iosepho assentiri possim, cùm omnium consensu antiquissima celebretur. Strabo Phœnicum maximam, & antiquissimam vocat, cum Sidone magnitudine, forma, & antiquitate comparandã; at Sidon authoré habet primogenitũ Chanaã teste Mose; certè summã Tyri antiquitaté referunt illa Esaiæ verba. *Nũ quid non vestra hæc est* Tyrus, *quæ gloriabatur à diebus pristinis in antiquitate sua.* Quasi dicat, à plurimis iam seculis se antiquissimam prædicabat. Itaque in eum locum Hieronymus. *Arguit*, inquit, *superbiæ Tyrum, quod in conditionis suæ antiquitate sit gloriata, & non respexerit ad eum; sed nomina patrum recolens se æternam putauerit.* Eugubinus & Adrichomius, qui & Berosum, & veterum traditiones memorat, aiunt Tyrum primùm conditam à septimo filiorum Iaphet, cui nomen Tyras, qui & nomen suum vrbi dederit, quod à nobis eo loco improbatum est, non tamen negatum ad illud æuum Tyrum a pertinere. Denique Iosue tempore, atque anno principatus eius septimo, annis ab hinc 193. Tyrus munitissima ciuitas perhibetur, quomodo ergo nunc condita? Multò ergo magis falluntur, qui vno anno ante Troiam captam, Tyrum à Phœnicibus conditam putant, id est annis ab hinc nonaginta iuxta Eusebium. Eo quod in Iustino legatur. *Phœnices nauibus appulsorũ Tyrum, vrbem ante annũ Troianæ cladis condidisse.* Quasi Iustinus diceret vno anno ante Troianam cladem; quomodo eum intellexerunt Mercator, Genebrardus, & Adrichom. At Iustinus illud (ante) indefinitè sumit, nec explicat quamdudum ante Troianam cladem; vt rem sibi fortasse dubiam. Aut quod eodem redit, annum pro tempore sumpsit.

III. *Prima sub diluuium.*

in an. Eusebij 394.

DICENDVM ergo videtur Tyrum breui tempore post diuisionem terrarum conditam fuisse, loci opportunitate, terra marique vehementer inuitante, siue Tyra, siue alio quopiam fundatore, eóque refero quæ paulò ante ex Esaia, Strabone, & Hieronymo retulimus, eodémque pertinent vetustissimi illi Phœnicũ annales, quos Philo Bybliensis Græcè conuersos publicauit, vt refert Scaliger.

IV. *Altera tẽpore Iosue.*

c. 19. 29. l. 16. p. 520. Græc. Lat. l. 5. c. 19. c. 23. 12. v. 2. 4. 12.

DICENDVM præterea post aliquot annorum centurias, Iosue apud Hebræos principatum tenente, Tyrum munitam, ornatam, amplificatam. Eusebius enim anno Iosue 17. ait Phœnicem, & Cadmum, de Thebis Ægyptiorum in Syriam profectos, apud Tyrum, & Sidonem regnauisse. Itaque rectè dicitur apud Iosuë munitissima ciuitas illo tempore, quo Chananitis diuidebatur in tribus: quo tempore factam putat Adrichomius Phœnicum metropolim. Eusebius tamen non distinguit vtra fuerit facta metropolis. Fortè meminerat Strabonem, qui ait Poëtas quidem magis celebrare Sidonem, atque adeo Homerum Tyri non meminisse, colonias tamen in Africam, (intelligit Leptim, Vticam & Carthaginem, ex Plinio) & Hispaniam, vsque ad loca, quæ extra Herculis columnas iacent deductas, Tyrum plurimùm celebrasse. *Ergo*, inquit, *ambæ & nunc & antiquitus claræ, illustrésque sunt; controuersúmque manet vtra earum Phœnicum metropolis dici debeat.* Esaias tamen Tyrum vocat filiam, siue coloniam Sidonis, vt explicat ibi Hieronymus. quod conuenit Iustini sententiæ.

V. *Tertia 23. anno Gedeonis, & quæ illius gloria.*

in tribu Aser n. 84. Esa. 23. 8. Ier. 27. 3 & max. Ezec. capp. 26. 27. 28. &c.

DICENDVM postremò hoc tempore Gedeonis, ducentis ferè annis ab obitu Mosis, Tyrum insigniter ornatam, aut amplificatam fuisse, adeo vt recens condita videri, ac dici posset. Et ita Eusebius ac Iosephus interpretandi sunt, quòd facit Adrichom. Hinc autem & deinceps vsque ad tempora Nabuchodonosoris admodum gloriosa fuit Tyrus, ut variis Prophetarum scriptis liquet. *Quis cogitauit*, inquit Esaias, *hoc super Tyrum quondam coronatam, cuius negotiatores principes, institores eius inclyti terræ. Coronatam*, inquit Hieronymus, *vocat eam, quod sicut Rex inter plurimam hominum multitudinem ornatum diademate erigit caput, ita Tyrus fulgens, & excelsa opibus, auróque, & gemmis, & serico ac purpura nitens, regina sit in cunctis gentibus existimata. Miramur legatum Pyrrhi quondam dixisse de vrbe Romana, vidi ciuitatem Regum. Ecce multò ante illa tempora, negotiatores & institores Tyri, principes & inclyti describuntur, vt per hæc ostendatur opulentiæ magnitudo, cùm negotiator Tyri alterius vrbis esse Rex possit.* Hactenus Hieronymus. Post cladem autem à Nabuchodonosore acceptam, iacuit septuaginta annis, post quos refloruit, & ad pristinam potentiam reuersa est,

Digitized by Google

vt prædixerat Esaias, Donec eam rursum afflixit Alexander, & de insula peninsu- c. 23. 17. 2. χ.
lam fecit, vt suo loco dicatur. [a]

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2783.

1. N. 1. EVsebivs citat Iosephum pro 240. annis à condita Tyro ad fundationem templi, & quidem ex libro 3. siue ex tertia, vt est in libris editis. At longè aliter habetur in chronico Græco. *Τύρος*, inquit, *ἐκτίσθη πρὸ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ναοῦ ἔτεσι τριακοσίοις καὶ ἑνί. Trecentis & vno.* Quod verum esse non potest, itaque locus asterisco meritò notatus est, Chronicum Alexandrinum mendum non sustulit, sed auxit. Habet enim 351. tam in editione Raderi, quàm Scaligeri in Thesauro temp. p. 256. Sed nec ipse erratum Latinum rectè emendauit; pro tertio enim libro quartum substituit, cùm debuisset octauum. Nam in 3. vel quarto, eadem est ἐν χῷ.

Scalig.

1. N. V. Hoc tradunt omnes, qui res Alexandri memoriæ prodidere, & præterea Plinius lib. 5. c. 19. Pomponius Mela lib. 1. in Phœnicia. Strabo l. 16. qui addit cladem accepisse, ab Alexandro expugnatam: has tamen calamitates omnes superasse & se recollegisse cum nauigationibus, quare Phœnices semper aliis præstiterint, tùm purpurarum captura. *Tyria enim purpura omnium optima*, inquit, *perhibetur, ac piscatio ipsa proxima est, & cætera cuncta, quæ ad inficiendas vestes pertinent in promptu sunt.* Sed iam nimis multa de Tyro.

Ponit porro hoc tempore Argonautarum expeditionem Eusebius, sed non ex propria sententia, vt constat ex iis, quæ postmodum scribit in primo anno Atrei.

ANNVS MVNDI 2786. DILVVII 1330. 4. ÆTATIS 323.
EXITVS ET LEGIS 243. SANCTVARII IN SILO 197.
Gedeonis, et Zaraiæ 26. Panyæ 29.
Imperii Assyriorvm 855.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1267.

I. *Orpheus in Argonautis fidicen & Poëta.* ANnvs Panyæ Regis Assyriorum 29. cum 29. Sabbatico concurrit, quo ipso tempore Orpheum Thracem floruisse; autor est Eusebius hoc loco, hoc nimirum tempus Argonautarum fuit, quorum è numero Orpheus erat, ideo ab illis heroibus assumptus, quod nisi eo præsente Syrenes præteriri non poterant, vt prædixerat Chiron. Inter fidicines excelluit, cúmque fidibus carmen, & vocis suauitatem adderet, non homines solùm, sed arbores & saxa etiam secum trahere diceba-
tur; quò factum est vt Apollinis & Caliopes filius celebraretur. Nam ille cithara- Virg. Aeg. 4.
ræ inuentor, hæc à vocis præstantia nomen accepit. At ipse se alicubi Oeagri
filium appellat, Lini fratrem Apollodorus, Euridices maritum, Pausanias; l. 1. Diod. l. 4.
Musæi patrem Diodorus, genere Thracem, Eusebius, & Poëtæ omnes, quidam tamen Ægyptium, vt mox dicam.

II. *Eius carmina, & Hymni.* Cætervm de eius carmine hoc iudicium est Pausaniæ. *At enim opinione
mea*, inquit, *Orpheus carminis concinnitate omnes, qui ante ipsum fuerunt, longo superauit internallo.* l. 9. p. 304. p. 305. Et aliquantò pòst, de eius hymnis, *Ac sunt illi quidem*, inquit, *Carminis elegantia & ornatu primi, secundum Homeri hymnos, at hoc illis sanè diuinitus obtigit, vt in maiore quàm illi, honore ac pretio habeantur.* Nimirum multa de Deo, personisque diuinis, consentanea veritati fidei Christianæ ab eo scripta referuntur, ideóque non tam in Poëtis, quàm in Theologis ab
antiquis numeratus est Orpheus, vt author est sanctus Augustinus, cum Lino l. 18 de ciu. c. 14.
fratre; & filio, siue discipulo potius Musæo, idque confirmatur ex initio hymnorum eius, & affirmat Eusebius lib. 10. de præpar. capite 3. vide & Pausan. libro decimo pagina 322. (quem Eusebius cum aliis Eumolpi filium volunt.)

III. *An & Theologus.*

l. 13. cont. Faust. c. 15.

VERVM de Orpheo, cæterísque Ethnicorum Theologis retinenda est illa eiusdem magni, vetique Theologi sententia contra Faustum disputantis. *Sibylla porrò, vel Sibyllæ & Orpheus, & nescio quis Hermes, & si qui alij vates, vel Theologi, vel Sapientes, vel Philosophi gentium de filio Dei, aut de Patre Deo vera prædixisse, seu dixisse perhibentur, valent quidem aliquid ad Paganorum vanitatem reuincendam; non tamen ad istorum authoritatem amplectendam, cùm illum Deum nos colere ostendimus, de quo nec illi tacere potuerunt, qui suos congentiles populos ad idola, & dæmonia colenda partim docere ausi sunt, partim prohibere ausi non sunt.* Sic S. Aug. Certè Artapanus apud Eusebium scribit Orpheum Mosaicæ doctrinæ non ignarum fuisse. (*l. 9. de præpar. c. 4.*) Et Iustinus in parænesi ad Græcos pag. 12. Græco Latin. ait Orpheum sanctorum virorum Prophetiis in Ægypto nauasse operam, à quibus Dei verbum mundi conditorem didicerit, primùm à patre dictum, & vt mundi regem adorandum. vide plura ibidem.

IV. *Videri fuisse magum.*

NIHILOMINVS siue Orpheum placet Poëtam dicere, siue Theologum quem S. Clemens Alexandrinus Sophistam appellat (init. adhort. ad Græcos) alibi tamen Theologum (l. 5. Strom. p. 427. Græco Lat.) sicut Euseb. l. 10. de præpar. c. 2. Non leuis est mihi suspicio hominem magum fuisse. Nam iam olim ea opinio viguit. Apud Pausaniam enim lego. (*lib. 6. p. 199.*) *Et censebat hic Aegyptius cùm Amphionem, tum Orpheum Thracem magicarum artium fuisse peritissimos, & cùm incantamenta adhiberent Orpheum secutas fuisse bestias. Amphionem verò lapides ad extruendos Thebarum muros.* Hæc ibi. Quia tamen in Græco legitur non οὗτος Αἰγύπτιος, sed Αἰγυπτίους, paulò aliter Romulus Amasæus. *Et censebat ille quidem*, inquit, *Amphionem & Orpheum etsi Thrax diceretur, Aegyptios fuisse: propterea verò alteri feras allicere, alteri verò saxa ad muros extruendos mouere attributum, quod vterque magorum scientia excelleret.* Non ergo peritia tantùm artis istius in Orpheo atque Amphione, sed praxis etiam atque vsus fuit, vt ad eorum cantum dæmones saxa conuectarent, & feras adducerent, aut feras ipsi fascinatis oculis repræsentarent. Itaque addit ibidem Pausanias, ab eodem se Ægyptio didicisse Pelopem nescio quid magicum ab Amphione Thebano accepisse, & in stadio defodisse, cuius arcana vi conterriti tunc fuerint Oenomai equi, & omnes deinde equi eodem afficerentur modo, vnde & inditum loco fuerit Taraxippi nomen. Sed omisso Amphione redeamus ad Orpheum. (*Etiã Amphionem.*)

V. *Quod variè confirmatur.*

HVC ergo facilè retulerim Orphei descensum ad inferos, ad obtinendam Eurydicem, eandémque à Proserpina receptam; Dæmonum videlicet opera muliere potiri voluit, à quibus derisus fuerit, atque illusus. Eodem sacra Cereris terrestris, siue Chthoniæ, eodem sacra Proserpinæ, vtráque ab Orpheo instituta, quorum hæc quotannis Æginetæ studiosissimè obseruarent, autore Pausania. (*lib. 2. p. 71. & l. 3. p. 95. p. 304.*) Eodem & illud scriptoris eiusdem libro nono. *Magnam*, inquit, *ex eo auctoritatem est consecutus, quod & deorum initia* (τελετὰς θεῶν, καὶ ἔργων ἀνοσίων καθαρμοὺς, νόσων τε ἰάματα, καὶ τροπὰς μηνιμάτων θείων. *Et nefariorum facinorum expiationes, creditus est adinuenisse; morborum etiam remedia, & iratorum numinum placationes.* Nimirum etiam hodie magni ope dæmonum inferunt, auferúntque morbos eorum quos cruciare cessant, & infesta dæmonibus loca purgant, aliáque id genus perpetrare solent. Eodem quæ de Sirenibus incantandis, id est impediendo maleficio per aliud maleficium. Eodem postremò quæ de eius morte à multis authoribus circunferuntur. Sed priùs audiamus Clementem. *Mibi itaque videntur & Thracius ille Orpheus, & Thebanus* (Amphion) *& Methymneus*, Arion, *viri quidam, non viri, sed deceptores fuisse, qui prætextu musicæ vitæ perniciem afferentes, artificiosis quibusdam præstigiis ad corruptelas dæmoniacè incitantes, probra orgiis celebrantes, luctus in deorum cantica traducentes, primi deduxere homines ad simulachra*, &c. Sic Alexandrinus Clemens. Quod autem ad mortem attinet, (*γόητες δαιμονῶντες. p. 2. in Admon. ad Gent. Græ Lat.*)

VI. *Maximéq; ex eius morte.*

SVNT *qui dicant*, ait Pausanias, *fulmine illum concidisse, hoc mortis genere peremptum, quod initiorum arcana prophanis & rudibus hominibus tradidisset. Est & illud memoria proditum vxore mortua venisse illum ad Aornum Thesprotiæ, quod ibi peruetus esset per vmbrarum euocationem oraculum: ibi cùm Eurydices animam sequi se putasset, & sua se opinione falsum respiciens animaduertisset, vltro sibi ipsi mœrere confectum manus consciuisse.* Verùm communior est opinio eum à Bacchantibus mulieribus, quod Dio- (*Apollodor. l. 1.*)

nysij sacra prodidisset, fuisse discerptum, etsi causam discerpendi aliam alij prodant; quidam quod maritos earum ab eis distraheret, huc atque illuc cum eo oberrantes; alij quod amissa Eurydice cœlibem vitam ageret, aliarúmque nuptias reiiceret, & alios insuper è coniugio reuocaret ad παιδεραστίαν: alij quod mater eius Calliope, quæ à Ioue electa erat iudex de Adonide, inter Venerem & Proserpinam, æquè pro vtráque iudicasset; ideóque indignatam Venerem Orpheum Calliopes filium Thressis mulieribus discerpendum tradidisse. Quod cùm illæ strenuè peregissent, membra per agros sparsa Musas studiosè collegisse, atque honorificè sepulchro condidisse; lyram verò in cœlum extulisse. Heliconem autem amnem cùm olim aperto alueo vbique decurreret, ab eo primùm tempore, quo mulieres illæ, quæ Orpheum occiderant, sanguinem abluere conatæ sunt, terram subiisse, ne pollutis ea cæde fœminis ad expiandum scelus aquas præberet suas: vt est apud Pausaniam in Bœoticis. Non dissimilis solet esse magorum interitus, qui igne nonnunquam in mediis maleficiis pereunt: aut à dæmonibus irrisi, atque in desperationem acti se ipsi interimunt; aut certè ab iis plagis contrucidati discerpuntur; vt Fausto cuidam non ita pridem contigisse legimus. *Pausan ibi.* *Hyginus.* *Pausan. l. 9. p. 305.*

VII. *Musæus.* De Musæo Orphei discipulo, Eusebio teste, licet Suidas vice versa Eumolpum Musæi filium dicat non in vno loco, licet eum summus Poëta magnificè prædicet, & in campis Elysiis ante omnes collocet, non leuis tamen est suspicio eum quoque magicis artibus imbutum, siue quia magum habuit præceptorem, siue quia Eumolpum patrem, (filium vocat & Iustinus Martyr in Paræneſi ad Græcos p. 12. sed Clemens Alexand. præceptorem,) Cereris & Proserpinæ Sacerdotem, vt auctor est Pausanias in Atticis, qui scripsit, vt ait Suidas, τελεστὴς Δήμητρος, καὶ τὴν τῶν μυστηρίων παράδοσιν, τὴν ταῖς θυγατράσιν αὐτοῦ γενομένην. Et Herculem ipsum ad inferos descensurum initiarit sacris Cereris, vt est in Apollodoro; siue quia Pausanias tradit Musæum sibi proposuisse Orpheum quem æmularetur, vt virum mysteriorum scientia clarum. De Musæo autem, ait Suidas, alij eum Thracem fuisse dicunt, alij Eleusinium. Alium Musæum memorat Pausanias Atheniensem Antiophemi, siue Antiphemi filium, diuinandi scientia præditum. Inuenies & apud Suidam duos alios Musæos, vnum Thebanum filium Philammonis, Poëtam Lyricum, qui floruit multò post Troiana tempora. Alterum Ephesium epicum Poëtam. *Æn 6.* *l. 1. p. 36.* *l. 1 Strom. Græ. Lat. p. 244.* *l. 1.* *l. 10. p. 322.* *l. 10. p. 328.*

ANNVS MVNDI 2789. DILVVII 1133. 4. ÆTATIS 326. EXITVS 246. SANCTVARII IN SILO 200. GEDEONIS ET ZARAIÆ 29. PANYÆ 32. IMPERII ASSYRIORVM 858.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1264.

I. *Dei prouidentia erga Tabernaculum.* Vides alterum iam elapsum seculum, ex quo Tabernaculum Domini à Iosue in Silo constitutum fuerat, idémque, diuina prouidentia protegente, in tot Israëlitarum defectionibus, tot tyrannorum seruili vexatione, hactenus inuiolatum perdurasse, quantumuis auro argentóque abundaret, quibus gypsatas latrunculorum, aut prædonum inuitaret manus. Nec sanè videtur, si quid secus contigisset, id à Scriptura sacra tacitum iri. Quanto nunc minor est apud prophanos homines aduersum res præpotenti Deo consecratas religio, atque reuerentia?

II. *Linus, eiusque mors.* Hoc anno Panyæ Regis Assyriorum 32. Eusebius in Chronico Græco scribit Linum Orphei fratrem Herculis præceptorem innotuisse. De quo

ſic Apollodorus. *Hercules currus agitare ab Amphitryone, luctandi autem artem ab Autolyco; & ab Euryto ſagittandi rationem, à Caſtore ſub armis exerceri; demum à Lino Cytharœdicam didicit. Is Orpheі frater fuit: qui cùm Thebas commigraſſet, ac Thebanorum ciuium numero adſcriptus fuiſſet, cithara percuſſus ab Hercule interiit, quod ab eo velut Præceptore vapulaſſet,* (aut vt alij dicunt ruſticius canentem acerbius deriſiſſet, ac corripuiſſet) *Cui cùm quidam diem dicerent, & cædis & commiſſi criminis poſtularent. Ille è contrario Rhadamanthi lege recitata, quæ ferebat vt qui manibus iniuſtis irritantem puniſſet, inſons haberetur, incolumis euaſit.* Sic ille.

l. 9 p. 304. Pavsanias duos memorat Linos ex Thebanorum ſententia, alterum Iſmenij filium, iuniorem ſiue poſteriorem qui ab Hercule occiſus fuerit. III. *Duo Lini.* Alterum ſuperiorem Antimaro genitum, qui muſices gloria ſuperiores omnes anteierit, & ab Apolline, cui ſe cantu conferebat, occiſum. Suidas tamen hunc ipſum Linum Amphimari, ſiue Apollinis, ſiue Mercurij filium, facit Herculis præceptorem; atque Chalcide oriundum, primúmque literas è Phœnicia ad Græcos tranſtuliſſe. Alterum autem Linum, Thebanum fuiſſe dicit, & tempore poſteriorem.

ANNVS MVNDI 2793. DILVVII 1137. 4. ÆTATIS 330. EXITVS 250. SANCTVARII IN SILO 204. GEDEONIS ET ZARAIÆ 33. PANYÆ 36. IMPERII ASSYRIORVM 861.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1260.

ANNVS Panyæ 36. eſt Gedeoni apud Euſebium 23. quibus addendi ſunt decem anni, quos idem Ioſue addidit præter veritatem, *Ann. Sab. 30.* vt ſæpe monuimus. Eſt autem hic idem annus Hebræis Sabbaticus, ordine trigeſimus. Idémque Euryſtei regnum annorum 43. Mycenis terminat, apud eundem Euſebium, qui ei ſubſtituit Atreum & Thyeſtem fratres, omiſſo, vt ait Scaliger, Pliſthene patre *Atreus & Thyeſtes.* Agamemnonis & Menelai. Et inuenit ille quidem in tertio Apollodori libro, Pliſthenem Æropen, Crateo Minois filio genitam, vxorem duxiſſe, & ex ea filios Agamemnonem & Menelaum liberos ſuſtuliſſe, cùm alij omnes Atreum & Thyeſtem Pelopis & Hippodamiæ filios tradant in quibus Hyginus, (qui etiam filium Thyeſtis Pliſthenem vocat.) Imò & Apollodorus ipſe libro 2. Verùm Euſebio conſentit Africanus in Theſauro temporum, vbi Euriſthæo ſubiicit Atreum. Sed Atrei & Thyeſtis regna ſeparat, (quod innuit etiam Pauſanias in fine libri 9.) & priori 20. annos tribuit, poſteriori duodecim; cùm Euſebius vtrique ſimul det ſexaginta quinque. Sed nec Pliſthenem regnaſſe tradit Apollodorus, quod Scaliger ſine teſte aſſeruit. Perturbata nihilominùs hæc tempora in profana Chronologia negari non poteſt. Et id poſtmodum Euſebius de Argonautica expeditione fatetur.

l. 2. qui eſt de fabulis. c. 86 87. 88. 124. ante med. p. 365.

ANNVS MVNDI 2800. DILVVII 1144. 4. ÆTATIS 337. EXITVS ET LEGIS 257. SANCTVARII IN SILO 217. GEDEONIS, ET ZARAIÆ 40. ET VLT. PANYÆ 43. IMPERII ASSYRIORVM 869.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1253.

I. *Ratio temporis.* SECVLARIS est hic annus, proindéque Iubilæus, ordine quinquagesimus sextus. Toties enim in mundano numero duûm millium & octingentorum, anni 50. reperiuntur. Est autem hîc idem annus Sabbaticus trigesimus primus. Nam si de annis Exitus & legis detraxeris annos deserti 40. reliqui erunt anni 217. qui per septem diuisi, reddunt annos Sabbaticos triginta & vnum, ita vt nihil supersit, aut desit. De Gedeone autem ex ipsa Scriptura constat eum Hebr. Rempub. 40. annis administrasse, Madianitarum annis eo numero de more comprehensis. (c. 8. 28.) Atque vtinam de annis Zaraiæ Pontificis tam certi esse possemus. Eius tamen Pontificium magistratum non visum est vltrà annum quadragesimum propagare: cuius rei coniecturas aliquas in primo anno Iephte afferemus. Nunc pauca de Gedeonis morte cum Scriptura dicamus. Habet enim hæc duntaxat.

II. *Mors Gedeonis.* MORTVVSQVE *est Gedeon filius Ioas in senectute bona, & sepultus est in sepulchro Ioas patris sui in Ephra, de familia Ezri.* (c. 8. 32.) Mortuum dicit in senectute bona, sicut optimos quosque Patriarcharum, vt eorum opiniones, atque interpretationes refelleret, qui Gedeonem par cum populo nefas admisisse arbitrãtur, & quantum in Idololatria, & populi totius scandalo reperitur. (Aug. q. 42. vide ann. 8 Gedeo. num. 77. & seqq.) *Mortuus est ergo Gedeon in senectute bona*, meritis scilicet & virtutibus insignis, & iucundissimo gaudens bonæ conscientiæ testimonio; de qua supra ethnici hominis captum videtur locutus apud Tullium Cato. *Aptissima*, inquit, *omnino sunt arma senectutis, artes exercitationésque virtutum; quæ in omni ætate cultæ, cùm diu multúmque vixeris mirificos afferunt fructus, non solùm quia nunquam deserunt, ne extremo quidem tempore ætatis, quamquam id quidem maximum est, verùm etiam quia conscientia benè actæ vitæ, multorúmque benefactorum recordatio iucundissima est.* (De Senect.) Inde autem exoritur fama & gloria, qualem Scriptura in optimo sene Eleazaro prædicat. (2. Machab. 6. 23.)

III. *Eius ætas.* DE ætate eius nihil certi ex Scriptura colligitur, possumus tamen non temerè existimare eum ad septuaginta annos, aut aliquot etiam amplius viuendo peruenisse. (l. 5. c. 8.) Etsi enim eum Iosephus iuuenem vocat, in eo quod habuit cum Angelo colloquio. Is tamen iuuenis erat, qui toti Hebræorum exercitui præficiendus erat, qui vniuersam deinceps Rempub. cum summa potestate gubernaturus, & cuius nomen hostili exercitui terrori erat, vt meritò eam iuuentutem quadragenariam appellare possimus. Cui si 33. annos addideris, vltrà annos septuaginta peruenies. Cui ætati fauet etiam multitudo filiorum, quamuis illi ex pluribus vxoribus suscepti fuerint.

IV. *Et sepulchrum.* QVOD autem in domestico, atque auito patris sui sepulchro conditus dicitur, ad modestiam primùm Gedeonis pertinet, qui licet tanto tempore princeps populi, in magna rerum trãquillitate vixisset, sepulchrum tamen sibi magnifico opere non pararit, sed paterno familiæ suæ sepulchro contentus fuerit. Deinde coniectura inde non leuis ducitur ipsum Ioas patrem Gedeonis repudiata idololatria, ad verum Dei cultum filij opera rediisse; neque enim, opinor, eodem cum viro impio, atque idolis ad mortem vsque addicto, voluisset tumulo claudi. Nec par est credere Reipublicæ principem, qui Idololatriam ex vniuersa regione exterminasset, in paterna illam domo reliquisse, à qua eiusdem exterminandæ initium duxerat, quando ea maximè vigeret. Quámque non ex religionum omnium contemptu, sed ex vera in Deum pietate profligasset. Fuit enim tum pietate, tum virtutibus omnibus tam illustris, vt nemini Iudicum omnium secundus fuisse videatur.

c.10. Serm. 108. de tempore. P 100 Σ 200 T 300

PRÆSERTIM in vero mundi Iudice, ac Saluatore repræsentando; quod egregiè docuit S. Augustinus. *Gedeon*, inquit, *fratres dilectissimi typum gessit Domini Saluatoris: & quia trecenti secundùm Græcum computum crucem faciunt, ita tunc Gedeon in trecentis viris Iudæorum populum de crudelissimis gentibus eripuit, quomodo posteà Christus per mysterium crucis totum genus humanum de potestate Diaboli liberauit. Torcular enim vbi messem terebat propter assiduas tribulationes, Ecclesiæ typum gessit. Messis quæ cædebatur Christianum populum significauit, quem adueniens Christus virga disciplinæ, vel baculo crucis suæ à paleis, id est, à peccatis omnibus separauit.* Hæc & alia plura deinceps in eandem sententiam August. quem adire quisque potest. Ego hic nostrum addo Serarium. — V. Parallelismus cum Christo. Ex Augustino.

c.8.q.vlt.

2. GEDEON cùm Israëlitarum procuraret salutem, repulsam ab ipsis, & ludibria pertulit: Christus Dominus cùm Iudæorum, nostrámque omnium salutem
3. operaretur, sui eum non receperunt; sed spreuerunt & illuserunt. Gedeon cùm victor è Madianitarum cæde rediit, suos illos contemptores, & illusores acriter puniit. Et vos ô impij, *Amodò videbitis filium hominis, sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cœli*, & tunc vestras cum spinis carnes conteret; altas opu-
3. lentiæ, superbiæq; turres euertet. Gedeō in captos triumphatósq; Madianitarum
Epist. 1 ad Heliodorū. reges extremam mortis sententiam tulit, suáque illos interfecit manu. *Et indicature Domino*, ait Hieronym. *lugubrè mundus immugiet: tribus ad tribum pectora ferient;*
4. *potentissimi quondam reges nudo latere palpitabunt*, diuináque Christi sententia, &
Ioan. 6. 15. potentia morti dedentur sempiternæ. Regium sceptrum Gedeon aspernatus est. *Iesus autem cùm cognouisset, quia venturi essent, vt raperent eum, & facerent eum Regem, fu-*
5. *git iterum in montem ipse solus.* Gedeoni vxores fuere multæ, sicut & Christo Domino tot, quot particulares Ecclesiæ, animæque sanctæ, sed vna præcipua vna
6. columba Ecclesia Catholica. Quàm plurimos habuit Gedeon filios. Et Christus Dominus, quotquot receperunt eum dedit eis potestatem filios Dei fieri.
7. Gedeon in senectute bona mortuus est. Et Christus Dominus in senectute illa
Sap. 4. 8. bona, quæ à Sapiente dicitur, *Senectus venerabilis non diuturna, neque annorum numero computata.* Hæc ferè Serar. — VI. Et Serario.

SED in hac vindemia Ephraim, licebit racemum Abiezer adiungere, atque
1. ad manipulos Augustini duas trésue spicas afferre. Quomodo non simillimus Christo Gedeon, cùm vtérque secundùm carnem filius peccatoris fuerit. Chri-
2. stus quidem præuaricatoris Adæ, Gedeon autem Ioas. Sed vtérque patris sui scelus expiauit, & salutis causa fuit. Eduxit enim illum parentem orbis terrræ à
Sap. 10. 2. delicto suo incarnata sapientia: Et Gedeon abductum ab idolis miserum senem,
3. reconciliauit Deo. Fuit vtérque sine culpa sua, in ruinam & resurrectionem multorum in Israël; vtérque Sacerdos extraordinarius factus est extra Leuiti-
4. cam tribum, nouúmque Deo cultum instituit. Vtérque malè erga se animatos
5. eximia prudentia, & respondendi suauitate fregit. Vtérque sub panis figura ac specie repræsentatus, vnius quidem è superiore loco descendentis, & omnia castra Madianitarum, qui in eius perniciem venerant, euertentis. Alterius verò, panis vitæ è cœlo descendentis, in ruinam impiorum illorum, qui dicebant, *Mit-*
Iere. 11. 19. *tamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius.* — VII. Multiplex eorum similitudo.

GEDEON triticum purgat, & segregat à paleis: Christus autem Ioanne te-
6. Matth 3. 12. ste, *ventilabrum habet in manu sua, & permundabit aream suam, & congregabit triticum*
Luc. 3. 17. *suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.* Vtérque collegit primùm
7. familiam suam euertendæ idololatriæ adiutricem, ille famulos decem, noster
8. Apostolos duodecim. Deinde autem vtérque magnam aduocauit manum. *Multi enim sunt vocati.* Sed perpaucos elegit Gedeon: id est de triginta duobus millibus trecentos, id est ne quidem centesimum quémque; nimirum quia *pauci electi.* Et militum quidem alij propter ignauiam, alij propter effusa ad potum cor-
9 pora reiecti sunt. De Christi militibus plerique eorum, qui in Baptismo militiæ Christi nomen dederant, per socordiam & ignauiam abierunt retrò, Christianæ vitæ labore deterriti. Quia *cœlum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Alij effusa rerum fluxarum potione & amore capti, & ad sordidas voluptatum aquas proni, indignos se reddiderunt diuina victoria. Reliqui autem res terrenas modicè, & pro huius vitæ necessitate, tanquam canis è Nilo cursim degustantes, ad — VIII. Et figura Christi in Gedeone.

Digitized by Google

ſpiritualem militiam, & Madianitas debellandos apti ſunt. In tribus orbis partibus trecenteni. Eorum fœliciſſimi fuerunt Martyres Chriſti, qui tuba prædicationis Euangelicæ, vero Gedeone ductore vndique conſtantiſſimè perſonuere; & corporibus ſuis, quaſi teſtaceis vaſis confractis, animi gloriam, & fidei fulgorem, & qui Martyrum morte, ac miraculis, magis magiſque rutilabat, oſtendentes, omnia mundi caſtra confuſione, terroréque repleuerunt.

IX. *Deniq; ne cenſetur in Sanctis.*

Et hactenus hac ſepulchrali laudatione piis ſancti Gedeonis manibus à nobis fuerit parentatum. Neque nos pœniteat eum appellare ſanctum; cùm eum Paulus Apoſtolus primum in ſanctis Iudicibus recenſeat, & ſanctus Auguſtinus, qui in eum ſeuerior aliquando viſus eſt, ſemel iterúmque ſanctum, Origenes quoque ſanctum, atque adeo ſanctiſſimum appellare non dubitauerit. Denique ſi ſanctus & laudabilis vitæ finis ſanctum facit, quis de Gedeonis ſanctitate meritò dubitare queat, quem norit, Scripturæ teſtimonio, mortuum in bona, id eſt ſancta & laudabili ſenectute? Nunc ad Gedeonis filium nobis tranſeundum eſt, ſi prius tamen parentis ſepulchrum breui inſcriptione ornauerimus.

Heb. 11. 12. Serm. 108. de temp. Homil. vlt. in Iud.

EPITAPHIVM GEDEONIS.

X. *Epitaphiũ Gedeonis.*

IACET IN HOC MARMORE PRINCEPS, AC IVDEX HEBRAICI POPVLI GEDEON; VIRORVM ANGELO IPSO TESTE FORTISSIMVS; QVI DIVINO SPIRITV ANIMATVS, PROSTRATA ATQVE EXCISA IDOLOLATRIA, FACTVS EST IEROBAAL. HIC EST ILLE BELLATOR ADMIRABILIS, QVI TERCENTENO MVRMVRE CORNVVM MADIANITARVM PERSTRINXIT AVRES; TOTIDEMQVE COMPLOSIS INTER SE, CONFRACTISQVE HYDRIIS, HORRENDVM PERSTREPVIT: CVIVS LAMPADVM FVLGOR FVGACES TERRVIT EQVOS, EQVITVMQVE VVLTVS. NEC TERRVIT MODO, SED IN MVTVAS OBARMAVIT CÆDES: DONEC CXXXV HOMINVM MILLIA, CORPORIBVS, ARMISQVE SOLA TERRARVM LATE CONSTERNERENT. HIC GLORIOSVS ILLE IMPERATOR, CVIVS AVSPICIIS QVATVOR DEVICTI, DELETIQVE REGES; ET INFESTVM MADIANITARVM NOMEN FVNDITVS EXTINCTVM EST. HIC ILLE DILECTVS DEO GEDEON, AD CVIVS ARBITRIVM ALTERNATIM VELLVS TELLVSQVE MAGNO MYSTERIO COELESTI RORE MADVERVNT. FOELIX VTIQVE GEDEON, SED HVMANO MORE FOELIX. NAM IN FILIIS NESCIAS FORTVNATVMNE DIXERIS, QVI FVERIT SEPTVAGINTA LIBERORVM PARENS: AN INFOELICEM, QVI EOS OMNES HORRIBILI SCELERE NEQVISIMI FILII, SVPER VNVM LAPIDEM IVGVLATOS AMISERIT. FOELICEM RECTE DIXERIS, QVI DIVINVM DOMI CVLTVM RESTAVRIT; SED INFOELICEM, CVM IPSIVS PIETAS OMNI DOMVI EIVS FACTA FVERIT IN RVINAM. FOELICEM PRÆDICES, QVI POPVLVM SVVM RESTITVERIT LIBERTATI: INFOELICEM LVGEAS, CVIVS OCCASIONE TOTVS ISRAEL SESE IDOLORVM ADDIXERIT SERVITVTI. FOELIX TAMEN CERTE QVI PRIVS HINC IN SENECTVTE BONA, PLENVSQVE DIERVM SVBSTRACTVS EST, QVAM TANTÆ, TAMQVE LVCTOSÆ CALAMITATIS PONDERE STERNETVR. VIVERE DESIIT ANNO AB ORBE CONDITO CIↃ CIↃ. DCCC. ANTE CHRISTI ORTVM CIↃ. CC. LIII. ÆTATIS CIRCITER LXX. CVM REM PVBLICAM AD ANNOS XL. FOELICITER ADMINISTRASSET.

Digitized by Google

ANNVS MVNDI 2801. DILVVII 1145. 4. ÆTATIS 338. EXITVS, ET DATÆ LEGIS 258. SANCTVARII IN SILO 212. ABIMELECHI, ET MERAIOTH PONTIF. I. PANTÆ 44. IMPERII ASSYRIORVM 870.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1252.

Cap. 9. Iud. AD optimi parentis, non optimum filium; imò ab Heroë præstantissimo ad Tyrannum perditissimum, stylum orationis propè reluctantem, mœrentem certè conuertimus: cuius cruentissimum principium, mediáque odiis intestinis plena, funestos ciuilium bellorum motus, cùm tyranni morte coniunctos pepererunt. Quæ omnia satis copiosè nono huius libri capite continentur. Hic est ille Abimelech, ait Author Chronici Alexandrini, qui cæsis septuaginta fratribus per tyrannidem regnum inuasit, & populum in ciuilia bella concitauit. Primus porrò hic eius annus habet insignem Israëlitarum in Deum impietatem, & tetertimam ingratitudinis in benefactorem maculam; tum Abimelechi ambitionem, & electionem in principem. Denique Iothami fratris eius patruelis conatum ad eum tyrannide deturbandum. I. *Principatus Abimelech.*

v. 33. PRIMAM illam partem Scriptura octauo capite extremo ita recenset. *Postquam autem mortuus est Gedeon, auersi sunt filij Israël*; à vero videlicet Deo, ad quem Gedeonis opera conuersi fuerant, *& fornicati sunt cum Baalim*; quod est ad nefarium, & fœtidum Idololatriæ vomitum reuertisse. Neque semel id obiter, ex aliqua subita mentis ebrietate, aut iudicij perturbatione factum est; sed *percusserunt cum Baal fœdus, vt esset eis in Deum*; *nec recordati sunt Domini Dei sui*, cum quo toties ante fœdus, Moyse & Iosue autoribus initum, hoc ipso antiquabant, ac valere iubebant. In quo non solùm se fœdifragos, impios, perfidósque apostatas; sed mortalium etiam ingratissimos ostenderunt in Dominum Deum suum, qui tam sæpe iam *eruit eos de manibus inimicorum suorum omnium per circuitum*. Sed cùm agnitio diuinitatis ipso naturæ lumine religiosum erga eam cultum requirat, rectè cum Aria Montano suspicari possumus isti Baal ab Israëlitis lucos consecratos, excitata phana, aras, atq; simulacra, decretas victimas, initiatos sacerdotes. Denique Idololatriam stabilitam vndique, atque constitutam. Phani certè istius Baalis mox mentio erit. Et apparet Hebræos recens factos Idololatras, nihil minus erga nouum Deum suum, quàm cæteri solerent erga idola sua, insanire voluisse. II. *Defectio Israëlitarũ à Deo.* c. 9. 4.

HVIC tam sceleratæ inconstantiæ, mox crudelissima ingrati animi macula coniuncta fuit, erga familiam Gedeonis, viri, si quisquam alius, à multis annis, optimè de ipsis meriti. *Nec enim fecerunt misericordiam cum domo Ierobaal Gedeon, iuxta omnia bona, quæ fecerat Israeli.* Misericordiæ vocabulum, quo hic Scriptura vtitur, non significat scelus aliquod fuisse à filiis Gedeonis perpetratum, ob quod in parentis sui gratiam veniam impetrare debuerint, nec tamen obtinuerint; sed grati & beneuoli animi affectum, qui foras erumpat, & se per liberalitatem, ac munificentiam prodat: aut cùm res tulerit, per protectionem in periculis auertendis, aut defensionem ab inimicis, vitam, salutem, aut fortunas in discrimen vocantibus: quod mox ex sequenti capite planum fiet. Mirum autem alicui videatur, quod hanc tantam impietatem, non secuta de more sit calamitas aliqua durissimæ seruitutis. Sed ea vel in aliquot annos dilata est, Iairo & Iephte Rempub. administrantibus, vel certè Abimelechi facinore, & tyrannide, ciuilique bello, non leuiter, neque molli brachio castigata censeri iure potest. III. *Et ingratitudo in Gedeonem.* c. 9. 5.

vide Abul. q. 6. in c. 9. INCIPIT autem hoc loco Iudicum, siue principum Israëlitarum iurisdictio continuari, & in vna aliqua familia conseruari. Gedeoni enim successit Abimelechus filius, cui Thola, qui eandem attingebat familiam, tertium post annum suffectus est, & principatum ad tertium vsque ac vigesimum propagauit annum, IV. *Cõtinuatio principatus in eadem familia.*

Digitized by Google

vt ſuo loco dicetur. Id autem fundamentum aliquod habere poteſt in delato iamdudum Gedeoni ab vniuerſo Iſraële principatu, atque adeo filio eius, & deinceps filio filij eius poſt eum. Tres enim in ea familia, etſi non recta linea progeniti, rerum in Hebræorum Republica potiti ſunt; quando & Meraioth ſedem Pontificiam tenuiſſe videtur, Zaraiæ patri ſuffectus. Abimelech igitur memor fortaſſe huius vltro quondam oblatæ dignitatis, ambitione ſtimulante ad eam ſibi gradum facere ſtatuit; eóque animi contentione maiore, quo minus ad eam, homo ſi non illegitimus, certè concubinæ, ſiue ancillæ filius, iure poterat aſpirare, quam ſciebat ad Ietherem Gedeonis primogenitum pertinere. c. 8. 22. c. 8. 20.

V. *Locus cõiurationis Sichem.* ABIIT ergo Abimelech filius Ierobaal in Sichem. Hæc eſt ciuitas tribus Ephraim vicina montibus Hebal & Garizim, vt ex ſequentibus patet; quæ Chriſti Domini tempore Sichar, poſtea Neapolis, quæ vox reſtaurationem innuit, dicta eſt. Crebrius enim deſtructa, & inſtaurata legitur. Cùm enim eam Simeon & Leui Patriarchæ, propter vitium ibi oblatum ſorori ſuæ primùm euertiſſent, eam reſtauratam Abimelech iterum euertit, vt ex ſequentibus conſtabit. Deinde etiam Damaſcenorum procurator, vt ſcribit Adrich. in tribu Ephraim, num. 91. eam deuaſtauit. Fuit hæc ciuitas, Regni Iſraëlitici tempore regni caput, ante conditam in eadem tribu Samariam, eámque ſibi Ieroboam in Regni ſedem ædificauit, vt eſt in 3. Regum. Ioſue eam ciuitatem refugij, & Leuiticam eſſe c. 12. 25. voluit. In ea, vt ante dixi, habitabat Druma, & ex ea originem illam duxiſſe, c. 20. 7. c. 21. 21. rectè putat Dionyſius. Illud autem fortaſſe non rectè, quod inde probabiliter elicit non fuiſſe vxorem Gedeonis; quod ſecundum legem non licuerit ex aliena tribu ducere vxorem. At non ſemel dictum eſt valuiſſe id, cùm hæreditatum commixtio inde ſequebatur; qua non interueniente, matrimonia non prohibebantur.

VI. *Abimelech ambit principatum apud Sichimitas.* VENIT ergo Abimelech *in Sichem ad fratres matris ſuæ,* cognatos ſcilicet & c. 9. init. conſanguineos, *& locutus eſt ad eos, & ad omnem cognationem domus patris matris ſuæ, dicens. Loquimini ad omnes viros Sichem. Quid vobis eſt melius, vt dominentur veſtri ſeptuaginta viri, omnes filij Ierobaal; an vt dominetur vnus vir? ſimúlque conſiderate, quod os veſtrum, & caro veſtra ſum.* Duobus argumentis perſuadere conatur ambitioſus Abimelech, vt eligatur in principem; prius ab vtilitate communi petitum eſt, cui non expediat pluribus ſubiici, nedum ſeptuaginta viris; ſed vnum aliquem potiùs ad principatum excitari. cum Monarchia ſit gubernandi ratio omnium nobiliſſima & vtiliſſima. Alterum à conditione perſonæ ſuæ. Cùm enim conueniat penes vnum eſſe Reipub. gubernacula, ea potiùs cognatis, & conſanguineis noſtris cõmittenda ſunt, quibus nos natura coniunxit; & à quibus opem rectius, & auxilium expectare poſſumus, quàm ab alienis. Atqui Achimelech cognatus eſt, & conſanguineus Sichimitarum: manifeſta eſt conſecutio.

VII. *Eiſque perſuadet.* VERVM Reipublicæ clauus, ſicut & nauigij, non amicis, aut cognatis, ſed idoneis ac peritis naucleris committendus eſt, nec ea in re propria vtilitas, ſed communis ſpectanda eſt. Quamquam ſi cætera paria fuerint, nulla eſt ratio cur nulla ſanguinis ratio habenda ſit, & diuina prouidentia in hoc genere negligenda. Adde quod non hîc de ſolis Sichimitis agitur, ſed de populo vniuerſo, quem Abimelech non maiore affinitate attingebat, quàm cæteri filij Gedeonis. Perſuaſit tamen quod cupiebat Sichimitis. Nam ſequitur. *Locutíque ſunt fratres matris eius de eo ad omnes viros Sichem vniuerſos ſermones iſtos, & inclinauerunt cor eorum poſt Abimelech dicentes, frater noſter eſt.* Hinc etiam intelligi poteſt iſtos non plebeios quoſpiam fuiſſe: ſed honoratos ac primarios viros, qui authoritate pollerent: ſimúlque confirmatur quod diximus, Drumam non meretricem aliquam, ſed veram Gedeonis vxorem fuiſſe. Qua etiam re non parum ſe honoratum iri Sichimitæ putauerunt, neſcientes miſeri quid ſibi à ſuo Achimelecho immineret mali.

VIII. *Viam munit ad tyrannidem.* HABITO populi Sichimorum conſenſu, ſtatim ſe pro Principe gerere voluit, & dominationem ſuam quo iure, quáque iniuria, tyrannorum more, quàm firmiſſimè ſtabilire. Cui cùm intelligeret fratres ſuos, Gedeonis filios omnibus viribus obſtituros, eos de medio tollendos cenſuit. Cuius facinoris iam apud populum ſemina iecerat, in multorum diſſuadendo dominatu. Et hîc eſt primus

Digitized by Google

ambitionis effectus. Ad eum finem, vt perueniretur, hominibus opus fuit manu promptis, & ad quiduis audendum paratis, quales sunt, qui improbi simul sunt,
c.9.4. & egeni. Istiusmodi ergo viros aggregauit sibi. Sequitur enim. *Qui conduxit sibi viros inopes & vagos, secutique sunt eum.* Verùm quia non solùm belli, sed omnis etiam potestatis nerui sunt pecuniæ; inopes & vagi homines, ad tam immane facinus, sine pecunia adduci non potuerunt. Ergo Sichimitæ *de fano Baal septuaginta pondo argenti* sustulerunt, & tyranno ad demerendos istos sicarios, & stabiliendam tyrannidem tradiderunt: ex quo etiam omnium eius scelerum participes facti sunt.

QVOD tyrannum eum dicimus, aut Regem, quomodo Barbari reges vocabant eos, qui rerum, siue iure, siue iniuria potiebantur; nec cæteris eum Iudicibus annumeramus, non vna causa est. Nam neque à Deo electus fuit, vt qui hactenus hac dignitate functi fuerant, neque communibus populi totius suffragiis, sed vnius tantùm ciuitatis ea potestate donatus est, neque populi vtilitati, aut libertati asserendæ, vt cæteri, sed ambitioni propriæ explendæ factus est princeps. Denique & ingressus eius in imperium, & progressus, & finis, tyrannicus & sceleratus fuit. Et reuera Iosephus eum tyrannum vocat, vt mox dicemus. Impropriè tamen & latè sumpto Iudicis vocabulo; passim Iudicibus annu- IX. *Verè tyrãnidem.*
v.22. merari solet. Quamuis Scriptura eum non iudicasse Israëlem, sed super Israëlem regnasse dicat.

PRÆDICTAM porrò argenti summam variè varij æstimarunt, eo quod pondo multiplicem interpretationem pati possit. In Hebræo, Græco & Chaldæo legimus argenteos, subintellecto de more sicli vocabulo, prout subintellexit X. *Sicarios cõducit.*
Serar. c.9. q.5. Vatablus, Sà. Caietan. Arias Montanus; & Sectarij non pauci. Quam interpretationem aliqui reformidant, quod ea summa perexigua videatur ad conducendos sicarios, cùm ne ad summam quidem 40. aut duodequadraginta Florenorum Germanicorum ascendere eos putent, proptereàque huc non siclos, sed ta-
q.12. in c.9 lenta inducant, vt Serarius & Abulensis. Sed profectò aliter res habet. Nam singuli sicli, vt alibi demonstratum est, semiunciam argenti pendunt; septuaginta ergo sicli sunt 35. vnciæ, quæ valent singulæ 55. assibus Gallicis, ergo 70. sicli redeunt ad summam Francorum 96. cum quadrante, siue 32. nummorum aureorum; Florenorum autem Germanicorum 55. Itaque siclos hoc loco, cum communi interpretatione, retineamus. Quod si ea quoque summa exigua videtur, intelligendum est Scripturam non affirmare ex ea sola pecunia conductos sicarios, sed eam solam è fano Idoli eductam, quodam quasi mysterio, in singulorum Gedeonis filiorum necem; reliquas autem pecunias, iis necessarias, aliunde corrasas fuisse.

ABIMELECH hac instructus consceleratorum manu, *venit in domum patris sui in Ephra, & occidit fratres suos, filios Ierobaal septuaginta viros super lapidem vnum,* XI. *Interficit fratres.*
q.12. in c.9 q.6. num.1. omnibus capite truncatis, vt putat Abulensis, nec dissentit Serar. & innuit ipsa phrasis. Comprehensos scilicet oportuit ab illo satellitio necopinantes. Cùm enim nullius sibi criminis essent conscij, nihil sibi metuebant, & minimè omnium à fratre; & sigillatim neci datos, barbara plane crudelitate, & digna primo impiorum Israëlitarum tyranno; digna ambitione, quæ natura sua effera est, &
vide Serar. q.6. c.9. cruenta, vt omnium gentium, atque ætatum narrant historiæ. In qua nece iam agnoscere licet punitam diuinitus Idololatriam, quæ in domum Gedeonis irrepserat, circa Ephod ab eo factum; labitur primùm familia in peccatum, & mox in peccati pœnam, in mortem ruit, & quidem per eum ipsum, qui ex eadem domo ortus esset. Et fortè propter merita Patris, temporali morte luerunt scelus, quod promerebatur æternam.

QVONIAM verò tyranni nihil æquè ac tyranni nomen odiosissimũ & cunctis mortalibus execratum reformidant; & omnia se iure agere videri volunt, ex prædicto supplicij modo colligi potest, eos non per tumultum, aut rixam occisos: tunc enim non super vnum lapidem, sed vbi quemque tulisset casus corruissent, sed captos ab illa sicariorum cohorte, damnatos abisto Iudicem agente tyranno, & tortoris gladio vel securi, eodem in loco fractis ceruicibus occidisse. cuius porrò criminis factos dicemus reos? Non vtique veri, quod erat Idolola- XII. *Oppressos calumnia.*

tria, vti diximus, nam illo tenebantur omnes; sed vt ait Abulensis, quasi facinoris alicuius, aut in Abimelechum, aut in patriam authores, fautorésue comperti essent. Neque admodum Ariam Montanum probo existimantem Abimelechum vlcisci voluisse iniuriam factam Baali, cuius aram Gedeon ante tot annos destruxerat, lucúmque succiderat. Nam si propter parentis facinus filij erant in culpa, eadem ille ipse Abimelechus perspicuè tenebatur. Sed voluit sine dubio quamcumque tandem causam prætenderit, omnia ambiti principatus impedimenta longè summonere. q. 22.

XIII. *Animo immani, & barbaro.* Capitalis Abimelech qui tot fratrum capita sigillatim super vnum lapidem detruncari passus est, imò nefario atque impudenti ore præcepit: qui siccis oculis hausit septuaginta parricidia, ad quorum primum, si homo esset, luctu confici debuit, atque exanimari. At fera erat, & cor lapideum gestabat in pectore, tam durum támque frigidum, vt illud tam copiosus fratrum sanguis neque molliret, neque calefaceret, sed septuagies frustra cruentaret. Verùm iusto Dei iudicio ipse quoque non ita multò pòst, impacto in scelestum atque execrandum caput lapide vno, pœnas luere incepit, quas in Tartaro deinceps luet sempiternas. Etsi autem cauta est, & sollicita ad facinus ambitio, vt in omnem euentum plus suscipiat sceleris, quàm sit necesse ad destinatum finem: propterea enim Herodes non paucorum dierum infantes duntaxat occidi voluit, sed duorum annorum. Diuina tamen prouidentia vnum isti carnificinæ subtraxit, qui origo & radix ruinæ ipsius fuit. *Remansit* enim *Ioatham filius Ierobaal minimus, & absconditus est.* Sic in internecione regiorum filiorum, quam impia, & crudelis exercebat Athalia, eadem prouidentia reseruatus est minimus natu, atque absconditus. c. 9. 5. 4. Reg. 11. 2.

XIV. *Constituitur Rex.* Hoc egregio præludio Abimelechus ad principatum aggressus est: depulsóque à se, & Sichimitis suis metu, qui à Gedeonis filiis, eorúmque amicis imminebat, vel à toto etiam Israële, qui ab illis ad arma contra nouum tyrannum poterat excitari; si non corpore ipso, animo certè cruentus ex Ephra, vbi fratres suos dira cæde mactauerat, in Sichem venit. Et quidem primo quoque tempore studuit inuadere principatum, omnem moram periculosam ratus, vt istiusmodi homines solent. *Congregatique sunt omnes viri Sichem*, qui iam in regnum eius consenserant, quibus se adiunxerunt vniuersæ familiæ Mello, *abieruntque, & constituerunt Regem Abimelech, iuxta quercum, quæ stabat in Sichem.* De qua sic Adrichomius. Quercus Sichem, siue Sichimorum, quæ & terebinthus. Sub hac abscondit Iacob Idola suorum: sub hac lapidem prægrandem erexit Iosue, in testimonium fœderis Israël cum Deo. Ibidem Abimelech eodem fœdere violato atque antiquato constitutus est Rex super Israël; *Quæ vsque hodie*, inquit Hieronymus, *ostenditur in suburbano rure Neapolis, propè sepulchrum Ioseph.* De hac arbore vide plura apud Serarium in hunc locum, & in librum Iosue. in trib. Ephraim num. 71. in loc. Heb. in voce Balanus. q. 9. in Iu. 9. & q. 7. in 24. Ios.

XV. *Non sine ceremonia.* Adhibitam autem aliquam ceremoniam in eo constituendo rege, non solùm annosa illa balanus, sic enim eam vocat Hieronymus, veterum Patriarcharum, & principum monimentis nobilis, opinionem præbere potest; ad quam non tam vmbræ, ac pulchritudinis causa, quàm boni ominis, atque auspicij videntur adiisse; sed apologus etiam ille, quo mox vsus est Ioatham, vbi semel atque iterum vnctionis regum fit mentio. Putat certè Abulensis pactum vtrinque factum, ac iureiurando firmatum de iusta gubernatione, fideliquе subiectione. Quamuis autem regnasse dicatur super Israël, nunquam tamen omnibus tribubus præfuit. *Bera.* Certè Bera' quam Adrichomius collocat in tribu Dan, Abulensis in tribu Ephraim, Hieronymus distare ait ab Eleutheropoli octo millibus ad Aquilonem. Bera, inquam, quo cõfugit & tutus mansit Ioatham, ei non paruisse credi potest, neque ea sola; quomodo enim vnica in toto regno stare potuisset, & aliarum omnium vi elusa, vel sustentata proprio iure viuere? Sed neque in regum Catalogo primus ponitur; ac ne ponitur quidem; ab ipso enim nulla series regum fuit, sicut à Saüle. In Iudicibus autem numeratur, ne si ille taceatur tempora perturbentur: præsertim cum eo rerum potiente, nemo alius Iudex apud Hebræos princépsue fuerit. loc. cit. q. 22. 1. num. 13. in loc. Heb. q. 31. in c. 9. Iud.

XVI. *Venit Ioa-* Hæc cùm delata essent ad Ioatham in iis latebris, ad quas proripuerat ille

sese, venit in montem Garizim, qui vrbi Sichem imminebat, vt inde quasi ex suggestu, siue ambone accusationem in ipsos, atque execrationem eorum scelere funestissimo dignam intorqueret; vnde olim Iosue, cum dimidia populi parte, Israëli benedixerat, iuxta mandatum Mosis. Non videtur autem statim ab Abimelechi inauguratione, eò venisse, vt rectè notauit Serarius, Iosephum secutus. Vix enim se adhuc ille ex fuga, & trepidatione collegerat, sed postea, dū publica in Sichimis festiuitas celebraretur; nec diu tamen postea; indictam enim festiuitatem aliquam post Regis inaugurationem, cum Serario suspicari licet, vt solennes Baal beritho gratiæ agerentur; & faustum ab eo, fœlixque regni auspicium peteretur. Re autem ipsa, vt maxima populi pars, eò pellecta sacrificiis, epulis, visceràtionibus, ludis, omnísque generis lætitia, libens volénsque nouo Regi subderetur; & in suscepto contra Deum scelere confirmaretur. Et potest hæc festiua celebritas elici, ac confirmari ex illis verbis Ioatham. *Hodie lætamini in Abimelech, & ille lætetur in vobis.*

(Iosf 8 33. Deut. 27. 12. — q. 13. in c. 9. L. 5. c. 9. — v. 19.)

c. 9. 7. IN monte igitur Garizim ex quo non ægrè exaudiri poterat ab iis, qui in subiecta planicie congregati erant, Ioatham cœpit orationem habere ad Sichimitas, sed festiuam, quæ ingeniis accommodata popularibus, audientiam maximam faceret. Apologum videlicet more patrio, siue parabolam, quam clara voce, vt ex alto ab vniuersa frequentia exaudiri posset sic exorsus est. *Audite me viri Sichem, ita audiat vos Deus.* Hæc attentioni, & beneuolentiæ data. Et statim, *Ierunt*, inquit, *ligna vt vngerent super se regem, dixerúntque oliuæ, impera nobis, quæ respondit, nunquid possum deserere pinguedinem meam, qua & dij vtuntur & homines, & venire, vt inter ligna promouear? Dixerúntque ligna ad arborem ficum, veni & super nos regnum accipe. Quæ respondit eis, nunquid possum deserere dulcedinem meam, fructúsque suauissimos, & ire, vt inter cætera ligna promouear? Locutáque sunt ligna ad vitem, veni & impera nobis. Quæ respondit eis, numquid possum deserere vinum meum, quod lætificat Deum & homines, & inter ligna cætera promoueri.* XVII. *Ibi concionem habet, cum Apologo.*

NOMINE oliuæ, ficus ac vitis, plantarum nobilium, multísque modis fructuosarum, quidam Hebræi cum Lyrano, Gedeonem & superiores Iudices bonos, & nominatim Debboram, & Othonielem intelligunt, qui iudiciaria ipsis à Deo data potestate contenti, regiam potestatem in populum recusarunt, & prodesse magis hominibus, Deóque placere industria, suauitate, fortitudine sua, quàm præesse studuerunt. Alij filios Gedeonis, qui variis à Deo dotibus, & talentis ornati, Deo grati & accepti, populo honori atque vtilitati esse potuerunt. Abulensis autem vult totum apologum vulgò tunc iactari solitum, recitatum à Ioathamo propter solam applicationem extremæ particulæ, de egrediente igne de rhamno, quia propositum habuit hanc in Sichimitas imprecationem applicare. Quidquid sit significatur apertè omnes bonos principes ab imperio sponte sua abhorrere, neque eo nisi inuitos compelli, vt qui intelligant in principatu non propriis commodis, sed iis desertis atque abdicatis, communibus esse seruiendum. Vide in hanc sententiam magnum Gregorium. Sed audiamus reliquam Ioathæ concionem. XVIII. *...que explicatur.*

(q. 21. in c. 9. — Præfat. in Libb. Dialog.)

DIXERVNTQVE *omnia ligna ad rhamnum, veni & impera super nos. Quæ respondit eis, si verè me regem vobis constituitis, venite, & sub vmbra mea requiescite. Si autem non vultis, egrediatur ignis de rhamno, & deuoret cedros Libani.* Rhamni nomine quod genus est rubi sterilis, abiecti, informis, spinosi, & aculeati, omnes Abimelechum facilè intelligunt, hominem materno genere ignobilem, religione impium, animo ambitiosum, corpore inutilem, cruentum moribus, & crudelem: qui quasi rhamnus sub vmbra sua, tametsi maligna, & periculosa, latere velit omnes arbores, subiici videlicet sibi, & præceptis omnibus asperis, duris, & quæ vires subditorum transcendant, sine mora obtemperare. Alioqui igneo excandescens furore non plebeios solùm homines, sed optimates, qui tanquam cedri Libani cæteris arboribus antecellant, crudeli animaduersione consumat. XIX. *Alia pars apologi, cũ applicatione sua.*

SEQVITVR Epimythium; siue Apologi in rem præsentem accommodatio, clara & perspicua ex seipsa, & ex ante dictis. *Nunc ergo*, inquit, *si rectè & absque peccato constituistis super vos regem Abimelech, & benè egistis cum Ierobaal, & cum domo eius, & reddidistis vicem beneficiis eius, qui pugnauit pro vobis, & animam suam dedit pe-* XX. *Epimythium.*

riculis, vt erueret vos de manu Madian: qui nunc surrexistis contra domum patris mei, & interfecistis filios eius septuaginta viros super vnum lapidem, & constituistis regem Abimelech filium ancillæ eius, super habitatores Sichem, eo quod frater vester sit. Si ergo rectè, & absque vitio egistis cum Ierobaal, & domo eius, hodie lætamini in Abimelech, & ille lætetur in vobis. Sin autem peruersè, egrediatur ignis ex eo, & consumat habitatores Sichem, & oppidum Mello. Egrediatúrque ignis de viris Sichem, & de oppido Mello, & deuoret Abimelech.

XXI. *Iusta exprobratio & imprecatio Ioatham.* GRAVEM habet hæc oratio ingratitudinis Sichimitarum, & crudelitatis exprobrationem; cuius non solùm Abimelechus cum suis sicariis rei erant, sed ipsi quoque Sichimitæ, qui in id facinus consenserant, & illud, data etiam pecunia, promouerant; vt propterea non tam Abimelechum, quàm ipsosmet Ioatham accuset, in cuius sceleris pœnam geminum eis incendium, quo se mutuò consumant, imprecatur; bellum scilicet intestinum, quo iniusta in malum consensio, iusta dissensione puniatur. Et certè experientia ipsa docuit, non tam imprecationem, quàm prædictionem fuisse orationem istam. Eodémque modo aliàs plerisque viris potentibus contigit, vt viros malos, tenuioris fortunæ, in suam ipsorum perniciem, in altum dignitatis locum euexerint. Vt egrederetur ignis de rhamno, & deuoraret cedros Libani.

XXII. *Eiusdem fuga & latebra.* CVM autem prædicta oratione vsus esset Ioatham aduersus Sichimitas, dum illi circunspiciunt sese, & admirantur hominis confidentiam, ac dicendi libertatem, aut iustitiam querelæ ipsius expendunt, ille se ex eorum conspectu proripuit; sciens se alioqui iam morti destinatum, ad crudeliorem etiam necem irritasse crabrones. In Bera autem fugit, habitauítque ibi, ob metum Abimelechi fratris sui. Ex quo intelligi potest, vt suprà significatum est, hanc vrbem non paruisse Abimelecho, alioqui tutus ibi non fuisset: aut certè illic apud fidos amicos penitus latuisse. Iosephus nullam Ioathamo refugij vrbem attribuit, sed ait per triennium, quibus scilicet regnauit Abimelechus, in latebris montium vixisse, Abimelechi potentiam fugitantem. Hæc ferè primo eius anno contigerunt.

XXIII. *Huc pertinere historiam Ruthæ.* AD HVNC porrò Abimelechi annum primum existimamus initium libri Ruth pertinere; & consequenter Abimelechum esse illum ipsum Iudicem, sub quo fames Israëlitarum regionem inuasit; cuius occasione Elimelech, cùm vxore Noëmi, duobúsque filiis Mahalon, & Chelion in Moabitidem peregrè profecti sunt: vnde post decennium Noëmi, viro, liberísque amissis, in patriam postliminio, cum nuru sua Rutha, reuertit. Pendet hæc Chronologia ex iis quæ anno Barachi & Debboræ vigesimo primo constituta, ac stabilita reliquimus. Cùm enim ibi dixerimus tertium Booz eodem anno natum videri: eumdémque septimo anno Tholæ septuagenarium Rutham vxorem duxisse, oportet hunc annum, qui decem annis septimum Tholæ antecedit, esse annum initæ ab Elimelecho & Noëmi peregrinationis. Ea circiter decem annos tenuit, vocem enim, *circiter*, quæ abest à Latino, in Hebræo textu, Græcóque legimus, & Chaldæa paraphrasi; proptereáque in decem illis annis, & profectionem, & reuersionem includemus. Etsi enim illa dictio de modico excessu æquè, ac defectu accipi potest, de defectu tamen accipiemus; quia malorum perpessionem dicendo augere solemus vulgò potiùs, quàm minuere; ad quem loquendi modum Scriptura sese accommodat. Ruth. 1. num. 31.

XXIV. *Cõfirmatur ea ratio tẽporis.* NEQVE verò absurdum est nomen Iudicis Abimelecho tribuere; qui non iudicasse populum, sed regnasse perhibetur; laxius enim sumpto vocabulo in Iudicibus numeratur, vt suprà diximus, quo tum nomine principes populi Hebraici vocabantur: nec populus alium ipso rerum potiente principem habuit, Iudicémue. Nec est quod quis obiiciat Abimelechi triennium, cui decennis peregrinatio quadrare non potest. Neque enim Scriptura exigit, vt tota historia in vnius, eiusdémque Iudicis tempus cadat. Satis est tempore vnius Iudicis inchoatam peregrinationem, reditum autem in alterius Iudicis tempora excurrere, vt notauit Abulensis in hunc locum. Illorum potiùs dura est, ac parum probabilis opinio, qui cùm vnicum Boozum ponant, coguntur Rutham superioribus, aut inferioribus iudicibus æqualem dicere, contra probabilem temporum ac generationum rationem. c. 9. 22. num. 9. c. 1. Ruth. q. 1. &.

c. 12. vide Gord. in Chron. an. 2640. — *Abul. q. 16. in c. 1.*

XXV. *Non contigisse sub Aod. Nec Rutham Eglonis filiam fuisse.*

RVTHA, inquiunt aliqui, ſub Aodo vixit, vt fert Chronologia Hebræorum, vbi Elimelech ſocer Ruthæ, dicitur Salmonis frater; ſignificátque, quod alij clarius dixere, famem, cuius eſt mentio initio libelli huius, contigiſſe, cùm Eglon rex Moabitarum ſeruitute premeret Iſraëlitas, cuius etiam regis filia, ſi ſuperis placet, ipſa Ruth fuerit. Neque perpendunt quàm diſpar fuerit Eglonis & Elimelechi conditio, atque fortuna; quamque incredibile ſit Regem potentem, atque adeo tum temporis Iſraëlitis dominantem; alienigenam ac peregrinum hominem, quem fames ipſa patrio expulſum ſolo, ad inimici Regis lares compuliſſet, tanta ſibi affinitate copulare voluiſſe, ipſius vt filio propriam filiam in matrimonium traderet: aut eo intra aliquot annos extincto, non reuocaſſe filiam in palatium ſuum, ſed cum paupere ſocru incomitatam & indotatam, & propemodum mendicantem abire permiſiſſe, quod no[illegible] etiam Sanctius. Sed non ſint hæc abſurda, vt profectò ſunt, tempus ipſum huic opinioni reclamat. Nam ſi Booz genuit Obed ex Ruth, Aodi tempore, qui octoginta annis adminiſtrauit Rempub. Id contigerit vel ſub finem, & ſic Booz genuit Obed, natus annis pluſquam 130. Si ſub medium, fuerit ſane pluſquam centenarius; ſi ſub initium, nihil quidem abſurdi erit ex parte Booz, ſed oportebit Obed & Iſai plus 150. annis vixiſſe ſingulos, antequam fierent patres eorum, per quos ſeries generationum texitur.

in c. 16. Eſa. num. 10.

q. 90. in c. 4 Ruth. an m 2748 num. 5.

XXVI. *Nec ſub Baracho.*

NAM quod ſub Baracho & Debbora Rutham vixiſſe putant Abulenſis, Vigeneræus in ſua Chronologia Liuiana, Torniellus, Functius, & ſi qui alij, hoc argumento, præter ea quæ alio loco diſputauimus, refelluntur, quo ſuperior proximè refutata eſt; nam incommoda ex parte Booz creſcunt omnia, ex parte autem Obed, & Iſai parum admodum minuuntur, quóque vlterius ad iudices inferiores Gedeonem, Iairum, alióſque deſcenderis, hoc facies Boozum grandiorem puta ducentorum, aut trecentorum annorum, & ad generandum ineptiorem. Cui prodigioſo malo facilè medentur qui pro tribus Boozis ſententiam nobiſcum ferunt. Omnium autem abſurdiſſimè ſenſit Ioſephus, qui ſub Heli Pontifice Rutham vixiſſe ſibi perſuaſit, ac Comeſtori & Zonaræ; meritóque paſſim ab omnibus reiicitur. Nam à primo anno Heli, vſque ad natiuitatem Dauidis anni tantùm 50. ſunt interiecti, qui ſoli Iſai non ſufficiunt, quem conſtat grandem natu genuiſſe Dauidem. *Erat enim Iſai in diebus Saül ſenex, & grandæuus inter viros.* Quid ergo fiet Obed filio Ruth? & interim Booz trecenteſimum annum fuerit prætergreſſus. Deuia ſunt iſthæc, redeamus in viam, & omiſſa aliquando ratione temporis, cauſam peregrinationis Elimelechi inſpiciamus.

Multóque minus ſub Heli.

l. 5. ant. c. 11. c. vlt Iud. to. 1 annal. 1. Reg. 17. 12.

XXVII. *Elimelech ob famem peregrè abit.*

l. 5. ant. 11. — *q. 4. in c. 1.*

FACTA *eſt*, ait Scriptura, *fames in terra* Iſraël, eam grauem & acerbam fuiſſe ſignificat Chaldæus Paraphraſtes, qui eam fortem ſeu validam vocat. Idque tam ex locorum, quàm perſonarum conditione colligitur; vt Serarius quoque notauit. Primùm ex eo quod Bethleem in ſolo fertili ſita erat, vnde Ephrata dicta fuit, id eſt *ferax & fertilis*, vel interprete Hieronymo, qui eam propterea καρποφόρον appellat; nec aliud docet ipſum nomen Bethleem, quàm domum panis, ſeu oppidum frugum, & rerum ad vitam neceſſariarum abundans. Ingentem ergo ſterilitatem reliquas Iſraëlitarum terras vexaſſe neceſſe eſt, quando quæ præ cæteris fertilis erat, nutriendis ciuibus ſuis par non erat. Alterum ex eo quod Elimelech vir alioqui opulentus, & inter ſuos primarius, alio demigrare cum ſuis fame vrgente coactus ſit. Quid ergo ferebant in hac fame, qui erant tenui in re, quando eam etiam opulenti non ferebant?

XXVIII. *Qualis ea fames fuerit.*

NON fuiſſe tamen vniuerſalem, ac totius orbis ex eo apertum eſt, quod Moabitis regio, quæ parum admodum diſtabat à Chananitide, non domeſticos tantũ ſed externos quoque eò ſe conferentes nutrire, ac commodè habere poterat. Cũ autem regio Moabitarum multò eſſet natura ſterilior quã Iſraëlitarum: eſt enim vicina Arabiæ petreæ, & deſertæ, & Idumeæ, quę aſperis tota penè cautibus horrebat, certè hanc famem diuinitus potiùs immiſſam, quã ex ſolis ortam naturalibus cauſis exiſtimare poſſumus: qua Dominus populum ſuum Idolorũ cultu inſanientem, non bellis tantũ & ſeruitute, vt hactenus, ſed etiam fame caſtigare voluerit. Idque ex Hebr. traditionibus ſcribit non obſcurè Hier. *Tradunt*, inquit, *Hebræi hunc fuiſſe Elimelech virum Noëmi, patrem Mahalon & Chelion in cuius tẽpore fol*

in 1. Paral. c. 4. v. 22.

steterit propter præuaricatores legis, vt tanto miraculo viso conuerterentur ad Dominū Deum suum. Quod quia facere contempserunt, idcirco fames inualuit, & ille qui in tribu Iuda prior videbatur, famis inopia cum vxore & filiis, non solùm patria pelleretur, sed etiam in eadem peregrinatione cū filiis moreretur. Sic ipse [1]. Quod autem de statu Solis dicitur, quasi interpretatio nominis proprij accipi debet, quod in Hebræo est Iochim, in Græco Ιωακείμ; itáque passim ab interpretibus accipitur. Abul. Vatablo, Emanuele, Serario, qui eum statum, vt Rabbinicam fabulam explodit [3]; etsi adprobauerit Carth. & noster Barad. Vide Platum l. 3. c. 36. de Mutio Abbate.

[Right margin: 2. χ. יויקים Ibid & in 1 c Ruth q. 4. in c. 10 Ios. q. 25. & q. 1. in c. 1 Ruth q. 6 in 1. Ruth. c. 1. v. 4. 10. 1. l. 3. c. 8. 3. χ. q. 4. in c. 1.]

XXIX. *Et quàm diuturna.* SED huius magnitudo mali ex ipsa eius diuturnitate peti potest. Nam Abul. affirmat hosce peregrinos non mansisse in Moabitide, nisi quādiu durauit fames, manserunt autē decennium, vt Scriptura testatur. Et rursum paulò ante q. 10. ait reditum Noëmi anno 11. assignandum esse, quod totis 10. annis præcedentibus regnasset fames, hoc quoque decennium probat, augétque Serar. Nam præter illos decem annos etiam famem vigere cœpisse, populúmq; vexare meritò existimat, priusquam Elimelech, vir non inops, eò migrare cogeretur. Nec id Scriptura obscurè significat, quæ fame exorta Abimelechū ex Israëlitide migrasse memorat; tum moram ibi decem annorū factam esse: additque denique Noëmi migrationis consilium cœpisse, cū audisset Dominum respexisse populum suum, & dedisse eis escas, quas scilicet decē annis negauerat. Accedit quod non licebat Israëlitis manere in peregrina, & idolis dedita regione, nisi necessitate perurgente; ergo si cessasset fames, illico in patriam reuertissent, vt q. 6. disputat Abul. in c. 1. Ruth

XXX. *Non videri decennij.* NON diffiteor tamen hanc famis longinquitatē nonnihil mihi suspectam videri, siue quod tanti támque diuturni flagelli nulla est in libris Iudicum mentio, quorum temporibus ea contigit clades, vbi tamen singularum tempora seruitutum, quibus castigatus est populus, studiosè annotantur, siue quia nulla tam diuturna in tota Scriptura sacra, ac ne in profana quidē fortasse reperiatur. Nam ea Gen. 12. 10. quæ Abrahamum in Ægyptum cōpulit vnius vix anni fuit, proximo enim anno in Chananitidem cū vxore remigrauit. Nec ea multò longior fuit, quæ Isaacum paterno exemplo abducebat in Ægyptum, nisi illum in Geraris Dominus retinuisset. Gen 26 1. Triennij fuit fames, quæ Israëlem ob afflictos à Saüle Gabaonitas castigauit. 2. Reg. 21. 1. Paulò etiam longior Eliæ & Achabi temporibus, quando tribus annis cū dimidio clausum est cœlum, & aquæ inopia sola terrarum exussit. Famem denique septennij obtulit Dominus Dauidi in vltionem peccati sui, quam deinde temporibus Elisei in Israëlitidem, & sub Patriarcha Iosepho in Ægyptum intulit. at quæ decennium tenuerit nullam reperio.

XXXI. *Neque id à Scriptura tradi.* DICI itaque rectè potest Elimelechum vna cum familia sua occasione famis peregrinationē in Moabitidem suscepisse, ibique non ita multò pòst esse defunctum, filiósque eius Moabitidas vxores ibidem accepisse. Vbi autem semel coniugiis adstricti fuerunt, peregrinationem in habitationem commutasse: eámque fame quoque cessante perseuerasse. Non enim satis probabile est peregrinos, qui animum semper intentum habent in reditū, parente mortuo in aliena terra vxores ducturos, nisi illius incolæ, ac ciues esse voluissent. Nec Scriptura, cùm ait Noëmi reditum inisse, quia audierat Dominum dedisse populo suo escas, causam reuersionis integram, atque adæquatā expressit: primaria enim causa fuit, amissio duorum filiorum, post amissum maritum, vt ipsa significauit cum diceret, *Egressa sum plena, & vacuam reduxit me Dominus.* c. 1. 21. Cùm autem statuisset, vt Sapiens ac religiosa mulier, deserere Moabitidem, (in qua hactenus à filiis retenta fuerat, quibuscum manere ætas quoque, ac penuria persuaserant,) & redire ad populum Dei, etiam occasione fertilitatis, quæ tum erat in regione natiuitatis suæ, ad reditum maturandum inuitata est.

XXXII. *Alia potiùs causa Bethlemitæ in Moabitide retenti.* NAM quod non licuerit Israëlitis in Moabitide commorari, nisi vrgente necessitate famis, non satis probatur, & potuit alia interuenire necessitas. Et verò vt nulla interuenerit, an religioni duxerunt isti in Moabitide, sine vlla necessitate cōmorari, qui ibi vxores alienigenas, & cultrices idolorum, contra legem Dei, maiore vtique peccato duxerant, quod admittit Abul. etsi eos à peccato excusare malit. q. 13 & 14. & à Ponte to 1. tr. 1 c. 14 §. 1. Itaque mulieres idolis addictæ, vsque ad ipsum Noëmi reditum, neque patria abire viuis maritis, desertisque diis suis, voluerunt, neque mariti eas in pa-

Digitized by Google

triam, non mutata religione, deducere ausi sunt, vbi duplici nomine à Pontifice arguerentur, & quod vxores duxissent alienigenas, & quod eas in sua impietate perseuerantes, data libello repudij non dimitterent. In qua cunctatione, aut decreto potiùs cum alienigenis habitandi consumpto decennio, ambo diuino iudicio extincti sunt.

XXXIII. *Quis fuit Elimelech.*

FVISSE Elimelechum virũ Bethleemitam Scriptura testatur, diuitem etiam significat; cùm inducit Noëmi dicentem, *Egressa sum plena, & vacuam reduxit me Dominus.* Quamquam ea plenitudo ad personas potiùs, quàm ad fortunę bona videtur pertinere. Lyr. ad vtrúmq; refert, opes etiam ex propinquitate cum Booz viro potente colliguntur, de quibus opibus Rab. quidem asseuerant, sed addunt etiam de suo inhumanitatem. Refert enim Lyr. & post eum Abul. & Serar. Hebræos dicẽtes Elimelechum hominem non solùm copiosum, sed durũ etiam erga pauperes, præ auaritia, atque immitem fuisse. Itaque cùm non ferret mendicantium, atque opem implorantium importunas preces, conuasata supellectile ad Moabitas commigrasse; ibíque paulò pòst Deo vltore, extinctum esse. Verùm ea causa mortis commentitia meritò censeatur, cùm nihil habeat in Scriptura fundamenti, vt dicti interpretes sentiunt; neque profectò tanta omnium lætitia, & gratulatione redux Noëmi excepta fuisset, si cum tam agresti & inhumano viro, tam agrestem & inhumanam ob causam è patria, in peregrinam idololatrarum ditionem commigrasset.

q. 4. q. 1. in 1. Paral. c. 4. & in hanc locũ.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2801.

1. N. XV. Bera, & Eleutheropolis.

BERA hoc tantùm loco in Scriptura memoratur, nec ab ea habetur in qua tribu sita sit, nec ab Hieron. in libr. de locis Hebraicis, nisi quod ait octo millibus ab Eleutheropoli, ad Aquilonem distare. Sed vbi sita sit ista Eleutheropolis nusquam docet. A cuius tamen distantia sæpissimè aliarum ciuitatum situm, ac positionem petit; quod Zieglerus, & Adrichom. non sine admiratione notarunt. Propterea eam Adrichomius in tribu Iuda fortè fortuna ponit. Bera verbo in tribu Dan, vt dixi, & Abulensis in tribu Ephraim. Marianus Victorius Episcopus Amerinus in scholiis ad Epistolam 62. D. Hieronymi, quæ est ad Theophilum aduersus Ioannem Hierosolymitanum, coniicit Eleutheropolitanum agrum in ora Syriæ montis Libani esse, eo quod Plinius Eleutherum fluuium, ex quo illa nomen accepisse videtur, in ea regione ponat. Colligitur tamen ex libro de locis Hebraicis, eam non longè ab Ælia, siue Hierosolyma abfuisse. Vbi etiam eam collocauit Adrichomius. Vide eum in tribu Iuda Num. 108.

to. 2.

2. N. XXVIII. Vides hîc Hieronymum nihil alterutram in partem affirmare, sed referre duntaxat. Nolo cum Serario dubitare sitne hoc opus Hieronymi: cùm videam Hieronymum ipsum eum quasi suum crebro in libro de locis Hebraicis citare, nihilque magis eius stylum, & modum agendi sapiat. Illud tantùm dicam desiderasse me non semel, vt tantus vir non solùm recitare aliena, sed etiam examinare voluisset: multa vtique acerrimi vir iudicij tamquam somnia & deliramenta reiecisset, quæ aliquibus hoc ipso merentur fidem, quod à D. Hieronymo, sine reprehensione recitantur.

3. N. XXVIII. Fabulam quoque, & fictum miraculum, hanc solis stationem iudicat Caietan. in eum Paral. locum, *Loco*, inquit, *omnium istorum verborum, Qui stare fecit Solem, in Hebræo habetur, & Iocim. Itaquod vnum proprium nomen hic scribitur, quod interpres dixit, Qui stare fecit Solem Non est opus fingere hæc miracula.* Sic ipse. Serarius quoque quæst 25. in cap. 10. Iosue ait nihil in Hebræo, aut Græco textu haberi de vllo, qui solem stare fecerit; sed tantummodo in illo nominari quendam Iokim, & in Græco Iachim: *Vt videatur*, inquit, *istud de sole à quibusdam in textum illatum; quia cùm radix eius nominis surgere, stabilire significet*, cœperunt quærere aliqui, cur à stando id haberet nominis, & eam de sole attulerunt Iudæorum Rabbini, vt sunt ad quidlibet comminiscendum, ac dicendum audaces. Id verò cùm Christianorum quidam audiuissent, in bibliorum suorum margine notarunt. Et cùm interpres noster proprium hoc nomen interpretatus esset, *Qui stare fecit*, adiecerunt alij, *Solem*. Sic ipse.

1. 1. c. 4. 22. Fictitia Solis statio.

Dicendum videtur eum locum primi Paralipom. de Elimelecho non esse intelligendum, quantumuis eò à Rabbinis trahatur: tum quia ibi agitur de posteris, & nepotibus Selæ filij Iuda, cùm Elimelech, cognatus ac propinquus Booz, pertineat ad Phares alterum filium Iuda, ex quo descendit Dauid, adeo vt nemo præter vnũ esset propinquior, qui semen suscitaret Elimelecho instar fratris, & possessionem eius administraret. Tum quia in correctis bibliis non habetur, *quæ reuersa sunt in Lehem*, vt ea verba duabus mulieribus Noëmi & Ruth possent accommodari; sed in masculino *qui reuersi sunt in Lehem*, vt notauit Barad. lo. cit. in tex. tum quia *viri mendacij*, qui hic appellantur, diuersi ostenduntur ab iis, qui ibidem vocantur Securus & Incendens, propter interiectam copulam, Et, quam Appositio, quæ dicitur, non patitur; di-

cendúmque fuisset, virique mendacij Securus & Incendens. Tum quia nec Elimelech, significat, *qui stare fecit Solem*, sed *Deus Rex*, vel *Dei mei Rex*, aut *fortis Rex*, aut *Dei consilium*. Nec Mahalon significat Securum, sed Infirmum & ægrum, aut qui chorum agit, fistulámue inflat. Chelion verò non significat Incendentem, sed consummatum & perfectum, aut eum qui totus columbinus est, apud Serar. quæst. 3. & alios; tum quia non fuerunt Mahalon & Chelion principes in Moab, vtpote externi ac peregrini, ac tenuis fortunæ homines. Denique res tota fatua Hebræorum traditione nititur, quam Sanctus Hieronymus retulit, non etiam approbauit. Itaque nulla in eum locum solis quies inuehenda est, sed verba materialiter, vt loquuntur Philosophi, accipienda sunt.

ANNVS MVNDI 2802. DILVVII 1146. 4. ÆTATIS 339. EXITVS, ET DATÆ LEGIS 259. SANCTVARII IN SILO 213. ABIMELECHI, ET MERAIOTH PONT. 2. PANYÆ 45. AT VLT. IMPERII ASSYRIORVM 871.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1251.

I. *Progressio tyrannidis Abimelechi.*

PERQVAM infaustum atque ominosum fuit Hebræis huius vigesimi noni seculi exordium, in tyrannide, tot innocentum sanguine quęsita, atque stabilita; progressus autem, qui ad præsentem annum pertinet, minimè lætus fuit. Quo modo enim sub improbissimo tyranno res lætæ subditis esse possint. Audi Iosephum, *Abimelechus occupata semel tyrannide, omnia pro suo libitu, nihil iuxta præscripta legum gerere, omnibus iustitiæ defensoribus inuisus æquè atque infestus.* Hæc ille satis probabiliter ex vsu ac consuetudine tyrannorum. Non rectè tamen eum tam citò inuisum facit; hæc enim vult antecessisse obiurgationem Ioatham. At ex ista potiùs natam animorum offensionem inter Abimelechum & Sichimitas, ex Scripturæ narratione intelligitur; quæ ait, Sichimitas cœpisse detestari scelus interfectionis; post auditũ scilicet Ioathamum. Non ergo ex eo quod nihil iuxta legum præscripta gereret, factus est inuisus, vt Iosephus scribit; præsertim in populo, qui fœdus percussisset cum Baal, vt esset eis in Deum; cui phanum & aras extruxerant, qui Domini Dei sui ne recordarentur quidem, nedum ex eius legum præscripto viuere curarent. Etsi negandum non est aliquos veram semper retinuisse pietatem; quæ legum omnium est finis; ideóque mutuis odiis principem, illósque subditos decertasse inter sese. l. 5. c. 9.

Arguitur Iosephus.

II. *Ordo ruinæ Abimelechi.*

RVINÆ Abimelechi series hoc ordine connexa fuit. Punire voluit Dominus immanissimam crudelitatem Abimelechi, & Sichimitarum, qui præsidio illi, atque adiumento ad id facinus fuerant. Suscitauit ergo Ioathan, qui patratum scelus ob oculos exprobrando poneret, & eis ignem dissidiorum, & discordiarum incendium, quo mutuò conflagrarent imprecaretur. Exaudiit iusta petentem Dominus, & *immisit spiritum pessimum inter Abimelech, & habitatores Sichem.* Diabolum scilicet,

Qui valet vnanimes armare in prælia fratres, Æn. 7.
Atque odiis versare domos, qui verbera tectis
Funereásque inferre faces; cui nomina mille
Mille nocendi artes.------ quique libenter audit,
Disiice compositam pacem; sere crimina belli.

III. *Spiritus dissentionis.*

DEVS ergo, vt ait S. August. misit spiritum malignum, iam sponte ire volentem, id est, ei potestatem dedit ad eorum pacem perturbandam. Nec frustra; solertissimus quippe est discordiarum artifex. Criminis tam multiplicis atrocitatem populo repræsentat, & in huiusmodi obiectum, odij affectum inflammat, ex quo secutum est, vt detestari eum cœperint. Pagninus ex Hebræo vertere maluit; *Et præuaricati sunt Domini Sichem in Abimelech*[1]; sed textus Hebræus effectum ponit, Latinus autem noster causam ipsam: ex odio enim nata defectio, quæ primùm animo concepta; tum inter amicos timidius, vt assolet, tectiúsque communicata; postremò interueniente Gaale Obedis filio in apertum prorupit. q. 45. in Iud. 1. ✠.

Digitized by Google

Addit interpres noster istius detestationis, seu defectionis obiectum, cùm ait cœpisse eos, *Scelus interfectionis septuaginta filiorum Gedeonis, & effusionem sanguinis eorum conferre in Abimelech fratrem suum, & in cæteros Sichimorum principes, qui eum adiuuerant* [2].

2. 9.

IV. *Consilia defectionis.*

QUANDO porrò occulta Sichimitarum defectio in apertum prodierit, hoc ipso videlicet, an sequenti anno, non constat. Ideóque quod fieri solet, vt defectionum consilia, non tam cito, propter multa pericula, atque impedimenta intercurrentia maturescant; hunc annum istiusmodi consiliis, & occultæ coniurationi tribuere possumus, sequenti autem vim apertam, atque rebellionem reseruabimus. Qualis porrò interea fuerit Reip. administratio ex Iosepho diximus, vrbem autem ipsam Sichimorum gubernabat Abimelechus per præfectum nomine Zebul seruum suum: clientem videlicet & familiarem. Quo modo viri nobiles vrbium & prouinciarum Præpositi, Præsides, Senatores, & quicumque officia quæuis regio nomine obeunt, seruos se Regis appellitant.

V. *Rutha coniugium.*

MAHALON autem, & Chelion parente mortuo Moabitidas vxores ducunt; ille Rutham, iste Orpham, vt patet ex c. 4. 10. de anno tamen non certò assero. c. 1. v. 5. Chaldæus quidem Paraphrastes. *Et relicta est*, inquit, *illa vidua, & duo filij eius pupilli*, Iathethmin: quod nomen si propriè sumimus pueros 12. vel 14. annorum significat. Respondet enim pupillo tutor; quo nomine, vt aiunt Iurisconsulti, significatur is, qui ius & potestatem habet in capite libero, ad tutandum eum, qui se per ætatem tueri nondum potest, eámque ætatem pubertate, id est 14. annis definiunt. Sed & notatio nominis tenellam ætatem significat; à pupus enim & pupa, volunt pupillum, & pupillam deduci. Si ergo isti moriente patre verè ac propriè pupilli erant, aliquot annis apparet dilatum fuisse coniugium, & consequenter perpaucos annos fuisse istos in suo coniugio. Sin autem laxius accipimus pupilli vocabulum, pro minore 25. annis, nihil de eorum ætate, nihil de coniugij duratione affirmari potest. Mortuum autem parentem ante filiorum coniugium, ordo Mosaicæ narrationis requirit.

VI. *Genus, & patria.*

QUOD autem ad harum mulierum genus, patriam, conditionem attinet, regium Ruthæ genus quod ipsi Hebræi affinxerunt, ratio temporis refutat, vt diximus; refutat & tenuitas ipsius, & eius cui ipsa nupsit, quem cum parentibus fames ex patria expulerat; reditus quoque tam incomitatus, & spicilegium subsequens vanam Rabinorum ambitionem redarguunt; quam non admodum antiquam conijcimus, ex eo quod eam fabulam Iosephus ignorauit. Fuisse autem Rutham non solùm Moabitidem, sed etiam Arabissam, ex Arabia illa, quæ ab vrbe Petra Metropoli dicta est Petræa, omnes æquè consentiunt; deque illa accipiunt illud Esaiæ, c. 16. 1. *Emitte agnum Domine dominatorem terræ, de Petra deserti ad montem filiæ Sion*, vt voce *Petra* Ruth, ex ea vrbe oriunda intelligatur. Sic Hieronymus, Leo Castrius, Abulensis, Serarius, Sanctius, Vatablus, aliique. Hos Moabitas, siue Arabes Strabo vocat Nabuthæos: eis quippe tribuit Metropolim Petram: l. 16. ita dictam, quod præruptis rupibus cincta, ac munita sit. Vide Adrichom. in Manasse trans Iordanem. num. 11.

VII. *Quæ fuerit Orpha.*

SED ne Orpham quidem omittamus, quam par est existimare gentis eiusdem, atque vrbis ciuem fuisse; eiusdem etiam conditionis, id est plebeiæ, quam cùm eandem volunt Rabbini fuisse matrem Goliæ gigantis, planè delirant. Nam ante Dauidis ortum, quo adolescente ille viribus atque ætate florebat, plus 130. anni numerantur. Nominibus etiam, patria, moribúsque differunt, vt notauit Serarius. q. 10. in c. 1. Illa Arapha, nostra Orpha est, illa Philistæa, nostra Moabitis; illa meretrix, vt ipsi aiunt, Orpha pudica & casta fuit. Vtraque tamen cultrix Idololatriæ consenuit, Rutha ex singulari Dei misericordia, qui eam insigni priuilegio nobilitare statuerat, ad viri Dei cognitionem, cultúmque transeunte, vt suo loco dicemus. De Orpha vide pluribus Abulensem in hunc locum. q. 15. in c. 1.

VIII. *Obitus Panyæ regis.*

INTEREA verò apud Assyrios extinctus est Panyas, 45. regni annis expletis; tot enim à Baraci & Debboræ trigesimo octauo numerantur. Cuius res præclarè gestæ perinde obliuione sepultæ sunt, atque cæterorum penè omnium qui eum antecesserunt, vel secuti sunt.

Digitized by Google

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2802.

1. N. III. VATABLVS pro *detestari cœperunt*, vertit, *defecerunt*, Caietan. *mentiti sunt*, Septuaginta ἀθετέω, quod est *non probarunt, non agnouerunt, reiecerunt, aspernati sunt, loco mouerunt, abrogarunt*. Vnde intelligitur hoc verbo Græco, vim Latini & Hebraici contineri. Hinc etiam pactum illud initum, de quo numer. 15. diximus, confirmatur. Et perspicuum est illud non negligi à tyrannis, omnia tuta timentibus; cùm etiam à bonis, & legitimis regibus obseruetur.

Hebraizantes paulò aliter; non enim faciunt hoc scelus defectionis causam, sed causam cur Deus hanc defectionem permiserit. *Vt scilicet*, ait Vatablus, *iniuria illata 70. filiis Ierobaal veniret, & vt sanguinem eorum deuolueret Deus super Abimelechum fratrem illorum, qui eos occiderat, & super ciues Sichem qui manus eius roborauerant.* Sed res eodem redit; quod enim causa est causæ, est etiam causa effectus. 2. Ibid.

ANNVS MVNDI 2803. DILVVII 1147. 4. ÆTATIS 340. EXITVS, ET DATÆ LEGIS 260. SANCTVARII IN SILO 214. ABIMELECHI 3. ET VLT. MERAIOTH PONT. 3. SOSARMI 1. IMPERII ASSYRIORVM 872.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1250.

I. *Sosarmus rex Assyriorum.* PANTÆ Assyriorum regi sufficit Eusebius hoc anno Sosarmum, ordine à Belo vigesimum quintum, iuxta Africani Chronologiam. Accusat autem hoc loco Eusebium Scaliger, in eòque requirit fidem; quod cùm in Chronologia sua sequi soleat Africanum, hîc ab eo in annis Ægyptij regis, atq; Assyrij multùm discesserit, vt qui Amenophi Ægyptio adiecerit annos viginti, Assyrio detraxerit viginti tres, vt rationes suas exæquaret. Nam Amenophi Africanus tribuit annos 20. Eusebius 40. Sosarmo ille 42. iste nouemdecim. Sed erit etiam postea quod accusetur amplius, si eundem Scaligeri Africanum recipimus, cùm 4. reges Assyriorum penitus prætermittet, vt suo loco monebimus. Quod ab eo factum putant, tum vt Abrahamum Nino æqualem faceret, tum vt Teutamus ad Troiana tempora perueniret; quod vtrúmque vulgò iactatum erat, ac creditum. (*Eusebij in Chronologia fides.*) Cæterùm non admodum mirum est hominem à fide Catholica sponte aberrantem, (cum enim signiferum coniurationis Arrianæ vocat S. Hieronymus) etiam in re historica, atque Chronologica fidem fallere. (l. 1. Apol. côtra Ruffinum.) Itaque necesse est profanam Chronologiam, quam cum sacra, vt cæteri omnes Eusebio duce, componimus, his primis temporibus Imperij Assyriorum aliquando nutare. Quod eo magis dolendum est, quod antiquorum Chronologorum inopia, tam ingens peccatum emendari non potest. Et vt posset, Eusebiana Chronologia magna ex parte euertenda esset, quam tamen studiosè Augustinus, Hieronymus, & tam multi antiqui patres secuti sunt, & quæ substitueretur non esset multò certior. Erit ergo, sicut in Eusebio, hic annus Sosarmi primus, regnabitque, ex eius arbitrio, annis 19.

II. *Coniuratio côtra Abimelechum erumpit.* QVOD autem ad sacram attinet historiam, hic est vindictæ diuinæ non semper diu dormitantis annus, quo coniuratio Sichimitarum sese extulit foras, idque per aduentum Gaalis cuiusdam filij Obed. Erat autem hic Gaal homo potens, audax, atque factiosus, idoneus qui fieret vnguis in vlcere, & signifer coniurationis. Non est autem quod quisquam suspicetur eius patrem Obed filium fuisse Booz ex Ruth. Is enim ne natus quidem erat hoc tempore; incidit enim eius ortus in septimum annum Tholæ, qui successit Abimelecho, iuxta nostram Chronologiam. (ΩΒΗΔ עֹבֵד [illegible]) Sed & nomina diuerso modo scribuntur, tam Græcè, quam Hebraicè. (עֶבֶד ΑΒΕΔ pater Gaal.) Denique Obed, sicut & Booz, erant de tribu Iuda, hic autem sicut & filius eius Gaal, à Tostato putatur de tribu Ephraim, vtpote Sichimitarum, qui erant in tribu Ephraim, vicinus.

Digitized by Google

CONIVRATIO CONTRA ABIMELECHVM. III. *Stat in insidiis, & latrocinatur.*

CVM ergo Sichimitæ bipertitò diuisi essent, & alij, præside & gubernatore ciuitatis nomine Zebul, tyranno fauerent, alij contra ei aduersarentur, statuisséntque Abimelechum de medio tollere, neque id aperto Marte aggredi auderent, posuerunt insidias aduersus eum in summitate montium, vt eum scilicet in transitu nec opinantem inuaderent, comprehenderent, obtruncarent. Dum autem excubitores isti illius præstolabantur aduentum, exercebant latrocinia, prædásque agebant de prætereuntibus; amicis præsertim, & fautoribus Abimelechi, vt aiunt Abulensis, Lyran. & Dionysius. Itaque res quamprimum nun- q. 37. in 9. Iud.
ciata est Abimelecho; exoratúsque est vt tanquam bonus princeps, & patriæ pater, publicæ prospiceret tranquillitati, patriæque de eo benè meritæ quam primùm succurreret. Quod cùm non lateret coniuratos, accersunt & ipsi Gaalem, ante cuius aduentum non erat patefacta defectio & coniuratio, sed ad eius aduentum, confirmatis eorum animis, in apertam prorupit audaciam.

IV. *Roboratur Gaalis aduentu.*

VENIT *ergo Gaal filius Obed cum fratribus suis, & transiuit in Sichimam.* Non exprimit Scriptura, an sponte venerit in Sichem, an quod malunt interpretes, & videtur vero similius, accersitus; vt manu promptus & fortis, & fratrum siue cognatorum stipatus non inualida manu; qui defectioni adesset, aut etiam
v. 9. 29. præesset. Quod ipse vltro ambiebat; atque affectabat dicens, *Vtinam daret aliquis populum istum sub manu mea, vt auferrem de medio Abimelech.* Iosephus certè ait Sichimitas hunc exorasse, vt sui ipsorum custodiam susciperet. *Ad eius aduentum erecti habitatores Sichem*, coniurati scilicet, *egressi sunt in agros, vastantes vineas, vuásque calcantes, & factis cantantium choris ingressi sunt fanum Dei sui*, epulaturi de more in conspectu eius, in gratiarum actionem, de excusso è ceruicibus suis Abimelechiano seruitutis iugo. Vastitas autem illa non omnibus passim vineis inferebatur; sed Abimelechi, & amicorum eius. Eam tamen vastitatem aliter accepit Iosephus, vindemiam enim interpretatur, *Hunc*, inquit, *exorauerunt Sichimitæ, vt tantisper sui custodiam susciperet dum vindemia peragitur. Cœperúntque securè fructus conuehere, & per sodalitia cœnantes audebant apertè in Abimelechum conuitia iactare.* Verùm de hac expositione seor-
l. x. sim dicemus[x].

V. *Et tyrannum inter epulas maledicunt.*

IN fano ergo Dei sui, inter epulas & pocula maledicebant Sichimitæ Abimelecho, aliis eius crudelitatem conuitiis incessentibus, aliis nouo exigui temporis regi insultantibus, & contemptim appellantibus, quibus præibat in primis Gaal clamans, *Quis est Abimelech, & quæ est Sichem, vt seruiamus ei?* Quasi dicat, Meliore & præstantiore digna est principe, antiquissima & nobilissima ciuitas. Seruiamus autem dixit, non quasi esset ipse Sichimita, vt coniicit Caietanus, sed animo, & affectu se libertati ciuitatis addictum significat, quasi vnum de ciuibus. Pergit autem. *Nunquid non est filius Ierobaal?* Non dixit Gedeonis, significans illum esse filium eius, qui diis suis, & nominatim Baali fuerat inimicus. Cuius aram euerterat, lucum succiderat, vnde & Ierobaalis nomen acceperat; ideóque iis detestandum, qui sese Baali consecrassent, & in eius nunc fano congregati, gratias cum lætis cantibus festisque choræis, & amicis epulis agitent. Erat ille quidem ex parte matris ignobilioris magis exprobrabilis, sed quia erat Sichimitis, non conue-
q. 40. in c. 9 niebat apud Sichimæos Sichimitidem haberi contemptui, vt notauit Abulensis.

VI. *Gaal ambit principatũ.*

NECDVM vituperationum finis. Addit enim, *& constituit principem Zebul*
ann. mun. 2298. *seruum suum super viros Emor patris Sichem;* quasi dicat, antiquissima nobilitate viris, quæ ab Emor vsque repetatur, qui ante quingentos annos cum Iacobo Patriarcha versatus fuerat, præfecit hominem ignobilem seruum suum. Seruum enim contemptim vocat, se autem nobiliorem significat, cùm se illi opponit, & offert ducem exercitus ad opprimendum Abimelechum. *Vtinam*, inquit, *daret aliquis populum istum sub manu mea, vt auferrem de medio Abimelech.* Hæc ad eum relata sunt, vt malo non solùm gliscenti, sed etiam adulto mederetur congregato valido exercitu. Sed rem sic vno verbo comprehensam latius statim Scriptura explicat; referens per quem res delata sit ad Regem, quidque consilij datum, hoc modo.

Digitized by Google

VII. *Res patefit Abimelecho.*

Zebvl *enim*, inquit, *princeps ciuitatis auditis sermonibus Gaal filij Obed*, ex relatione videlicet, neque enim probabile est cum prædictis sermonibus interfuisse: *Iratus est valdè*, propter contumeliam domini sui, propriúmque periculum. *Et misit clam nuncios ad Abimelech*, volebat enim coniuratos à domini sui copiis imparatos opprimi, cum legatione in hanc sententiam. *Ecce Gaal filius Obed, venit in Sichimam cum fratribus suis, & oppugnat aduersum te ciuitatem*, id est iuxta Hebræum, diuexat, & affligit eos, qui tibi fauent in ciuitate, sumpta propriè ciuitate pro ciuibus ipsis, in vrbe enim erat Gaal, vt ex sequentibus quoque planum est. In hoc periculo hoc ei suggerit consilium. *Surge*, inquit, *nocte cum populo qui tecum est, & latita in agro, & primo manè Oriente Sole irrue super ciuitatem. Illo autem egrediente aduersum te cum populo suo, fac ei quod potueris.* Hactenus legatio.

VIII. *Qui armamenet in Sichimæos.*

Hoc ictus nuncio Abimelech, *surrexit cum omni exercitu suo nocte*, vt primo diluculo immineret ciuitati, *& tetendit insidias iuxta Sichimam in quatuor locis*, siue vt faciliùs diuisi laterent, siue vt aliquis eorum improuisus se in vrbem insinuaret. Gaal autem homo bellorum non imperitus, qui sciret omnia per amicos Abimelechi ad ipsum delatum iri; ratus prouidendum sibi, & suis, ne opprimeretur incautus, domo egreditur, suósque congregat in omnem euentum ad portam ciuitatis; vt si qua eruptio facienda esset, expediti in hostem erumperent. Itaque vix albescente cœlo, *surrexit Abimelech, & omnis exercitus eius cum eo de insidiarum locu*, & sensim ad vrbem subibant. Interim Gaal vna cum Zebul vndique circunspectabant è speculis ciuitatis, altero aduentum Abimelechi auidius expectante, altero timidius explorante.

IX. *Eum Gaal agnoscit.*

Cvmqve *vidisset populum Gaal*, hostiles scilicet cuneos aduentantes, nec tamen eos clarè discernere adhuc, ac dignoscere posset; non enim ortum solis expectauerat Abimelech, vt ei author fuerat Zebul, *dixit ad Zebul*, qui amicitiam simulabat cum Gaal, & odium in Abimelechum præ se ferebat. *Ecce*, inquit, *de montibus*, Ebal & Garizim, *multitudo descendit. Cui ille respondit, vmbras montium vides quasi capita hominum, & hoc errore deciperis.* Vmbras montium vocat, quæ in montibus sub auroram apparent ab arbustis, collibus, speluncis, &c. Rursúsque interiecto aliquo temporis interuallo, ad alteram fortè partem conuersus Gaal ait, *Ecce populus de vmbilico terræ descendit*, id est de editiore loco, nam colles sunt quasi venter, & vmbilicus terræ intumescens, *Et vnus cuneus venit per viam, quæ respicit quercum.* Hæc videtur illa quercus, sub qua boni ominis causa inauguratus est Abimelech, vt sentit Abulensis. Hic Zebul cernens adesse iam tempus deponendi personam ac simulationem, cum amara exprobratione respondit, *Vbi est nunc os tuum*, id est magnifica & superba verba, quæ eructabas dicens: *Quis est Abimelech vt seruiamus ei?* &c. Quamquam & os impudentiam licet interpretari; quod eum non puduisset de Rege talia iactare, & populum eius despicere, cui nunc resistere non possit, vnde insultans ait, *Egredere, & pugna contra eum.*

Quem Zebul irridet. | in huc lo.

X. *Gaal pugnat, & vincitur.*

Gaal verò, qui magnam de se apud populum nuper suscitauerat expectationem; & ad cuius aduentum ciues erecti animis apertè Abimelechi dominationem excusserant, non dubitauit egredi cum suis, ne timiditatis argueretur, & inire prælium spectante populo Sichimorúm. Et pugnauit ille quidem contra Abimelech, sed parum fœliciter; parum fortassis paratus incidit in paratos, aut insidiis, vel multitudine oppressus est. Quid multa? victus est & fugatus. Sed fugientem persecutus est hostis, & in vrbem compulit, cecideruntque ex parte eius plurimi, vsque ad portam ciuitatis. Et admissus est ille quidem tunc, postmodum autem expulsus; alioqui enim ab Abimelecho concisus, & ad internecionem deletus fuisset.

XI. *Abimelech sedet in Ruma.*

Abimelech autem, qui non deduxisset secum tormenta militaria, vrbi oppugnandæ necessaria, vt qui nocte tota, & citato gressu aduolarat, retrocessit aliquantulum, *& sedit in Ruma*, ad vicinum videlicet aliquem pagum castra posuit, & inde semper immineret vrbi, & quasi obsessam teneret, in rem bene gerendam semper intentus. Fuit autem is locus in editiore colle, vt vocis notatio requirit. Ruma enim siue Aruma excelsum significat. Ex eo ita-

Digitized by Google

que loco poterat insidias detegere, nec incautus opprimi, nec inuitus ad prælium cogi; eruptiones hostiles maturè prouidere, & opportunè venientes excipere, omnia denique munera boni Imperatoris obire.

XII. *Gaal cum suis vrbe pellitur.*

ZEBVL autem qui iam se Gaalis aduersarium, ante infœlicem eius pugnam ostenderat, post eam multò factus est audacior, atque animosior. Et ciuitas quidem in duas iamdudum factiones apertè discesserat, quarum aliam Zebul, aliam Gaal moderabantur, cuius hactenus partes fortiores fuerant, adeo vt Zebul quoque iis sese aggregatum simularet. Sed postquam cum clade & ignominia repulsus est Gaal, non solùm Zebul, sed quicúnque occultè Abimelecho ante studebant, & stabant ab eius partibus, intrepidè prodiderunt sese, qui autem in rerum euentum intenti fluctuabant, quo viderunt prosperum, secundúmque ventum flare, eo vela dederunt. Itaque ad Zebul se adiunxerunt, qui factus potentior, *Gaal & socios eius expulit de vrbe, nec in ea passus est commorari.* Qui non vlterà pro Sichimitis pugnauit, vt putat Abulensis, sed reflantem fortunam sentiens, rediit ad suos. Nisi placet potiùs cum postera die ducem populo fuisse, ad pugnandum contra Abimelech, qui circumquáque quatuor in locis obsidens ciuitatem, nunquam tutum receptum capitali hosti dedisset.

In 6. q. 42.

XIII. *Sichimitæ ad pugnam contra Abimelechū prodeunt.*

QVIDAM putant existimasse Sichimitas, Gaale cum suis eiecto, nihil sibi ab Abimelecho timendum, vt qui hostes eius eiecerant, & à partibus eius stabant; itaque sequenti die egressos fuisse in campum, non ad pugnandum, sed ad negotia quémque sua agitanda, quo modo hunc interpretantur locum Vatablus, Caietanus, Emanuel Sà. Antonius Sabellicus, & Iosephus. Alij egressos in prælium putant, in quibus Abulensis, & Serarius, ille quæst. 43. iste 29. & videtur expositio textui magis consentanea. Non enim tantus populus egreditur ad rusticana negotia, vt duæ partes regij exercitus contra eos immitti deberent, & tertia tantùm pars vrbem obsidere. Dicendum potiùs pauciores contra vrbem fuisse destinatos, quia omne robur exercitus egressum erat in pugnam cum Gaal, & sociis eius, qui vrbe cedebant. Nec absurdum est magnam ciuitatis partem, etiam eorum, qui Abimelecho fauerant, contra eum nunc arma sumpsisse. Desperatione veniæ id ab eis factum scribit Abulensis, ratis illum in dedititios nullo discrimine sæuiturum, vt postmodum re ipsa comprobatum est. alias etiam causas apud eum vide.

L. 5. antiqu. c. 3. l.

q. 43. in c. 9

XIV. *Et ab eo cæduntur.*

QVOD *cum* maturius à speculatoribus *nunciatum esset Abimelech, tulit exercitum suum, & diuisit in tres turmas, tendens insidias in agris, vidénsque quod egrederetur populus de ciuitate, surrexit & irruit in eos cum cuneo suo*, non egredientes, quia illos excepturæ erant duæ turmæ, quæ latebant in agris, sed in remanentes in ciuitate; ideóque statim subditur, *oppugnans & obsidens ciuitatem; duæ autem turmæ palantes per campos aduersarios persequebantur.* Cui expositioni consentit Iosephus. *Insidias*, ait, *circa vrbem disponit, cúmque prodiissent, tertiam suorum partem occupare portas iubet, ne ciuibus reditus in vrbem pateret. Cæteri verò dispersos circumueniunt, itaque vbique plurima cædes patrabatur.* Hæc ipse, & in ea pugna credibile est Gaal cum suis cecidisse. *Porrò Abimelech*, ait Scriptura, *omni die illo oppugnabat vrbem, quam cepit, interfectis habitatoribus eius, ipsáque destructa, ita vt sal in ea dispergeret.* Nimirum aut securibus, aut incendio portas perrupit, vel per deiectam aliquam muri partem ingressus, obuios quosque primùm, deinde latitantes interfecit.

XV. *Et ciuitas deletur.*

SIGNIFICAT Scriptura in omnes ciues atque incolas indiscriminatim sæuitum esse, etsi permulti nihil in eum peccassent, sed peccarant in Deum, & in Gedeonem, & quidem in gratiam Abimelechi, vnde & Deo ita prouidente, ab eo ipso castigati sunt, vt *per quæ peccat quis, per hæc & torqueretur.* Imbellis autē ætas quæcúnque innocens fuit, parentum & cognatorum suorum peccatis debitas pœnas luit; illud etiam præmatura morte beneficium consecuta, ne idololatria contaminaretur. Sal etiam per vrbem dispersum fuit, vt ea esset tacita quædam maledictio & imprecatio, vt deinceps deserta esset illa vrbs, & sterilis, quoniam ex sale nullus fructus oritur, vt notat Theodoretus. Huc pertinet illud Deuteronomij vigesimo nono, vbi inter plagas, quibus terram impiorum afflicturum

Sap. 11. 17.

q. 17. c. 29. 22.

se Dominus comminatur, ponitur sulphur, & salis ardor ita consumens, vt vltrà non seratur, nec virens quippiam germinet, in exemplum subuersionis Sodomæ & Gomorrhæ. Eodem & illa Dauidis referantur. *Terram fructiferam in salsuginem, à malitia inhabitantium in ea.* Adurit enim sal humorem generationi aptum, iuxta illud Poëtæ Psal 106.34 Iere.17.6.

-----Vaper humidus omnes *Res creat*[2]. Ouid. 2. ꝶ.

XVI. *An Abimelech iustè puniuerit Sichimitas.* DISPVTAT autem fusius Abulensis, an Abimelech contra Sichimitas in hac tanta animaduersione peccauerit. Statuitque admodum probabiliter, non peccasse, quia, quod ad ipsos Sichimitas attinebat, erat eorum Rex legitimus. Eum enim illi spontè susceperant, imò & ad regnum obtinendũ auxilio fuerant: nec ab eo tempore quidquam perpetrarat Abimelech, vt summo imperio abdicari iure posset. Quecúnque ergo Sichimitæ in ipsum admiserant, siue insidias ei præparando, aut inter epulas maledicendo, aut hostem eius in ciuitatem admittendo, eius bona, & amicorum eius deuastando; denique in pugnam contra ipsum exeundo, crimina erant læsæ maiestatis, ob quæ tota ciuitas ab Abimelecho, æquè ac quæuis alia ciuitas à Rege suo legitimo, potuit exterminari. Quod autem illegitimus esset Rex, & per maxima scelera regnum occupasset, id Gedeonitis fauet, non Sichimitis, qui ius libertatis suæ in Tyrannum, scientes prudentésque transtulerant.

XVII. *Quæ esset turris Sichem.* ERGO Sichimitæ meritas apud Deum hominésque pœnas pependerunt, sed sua quoque Tyranno merces in foribus aderat; prius tamen reliquis Sichimitis, qui in arce erant, supplicium debitum inferendum fuit. Dubium autem est quæ esset hæc turris. Et Serarius quidem eam turrim vrbem Mello fuisse non improbabiliter putat. Nam & Turris nomen passim Oppidis tribui videmus, & Mello, q. 31. quæ culpæ huius vel maximè particeps fuit, debuit etiam participare supplicium, & maledictionem Ioatham, præsertim cùm nulla deinceps fiat de ea mentio. Abulensis autem putat fuisse arcem ipsius vrbis Sichem, intra eius ambitum. Nam arcem vrbis aliquando dici turrim propter similitudinem non absurdum est, qualis est quæ dicitur Turris Londinensis. Idque confirmat amplitudo turris istius, in qua erat fanum Baal Berith, & quæ caperet mille viros, vt mox dicetur. Vide quæ de Turri Babel alias diximus. q. 48. to. 1. anno Diluuij 133 Num. 23.

XVIII. *Eapotitur Rex, incensis inclusis.* CVM ergo tam qui erant in arce in præsidio, quam qui eò sub initia tumultus & vrbis captæ confugerant, audissent, quæ in vrbe gessisset Abimelech, trepidi metu *ingressi sunt fanum Dei sui Berith, vbi fœdus cum eo pepigerant, & ex eo locus nomen acceperat, qui erat munitus valde*[3]. Sperabant etiam se religione loci & memoria beneficij, quod nuper ex sacro eius ærario acceperat Abimelech, tutiores fore. 3. ꝶ.

Huc tandem concede; aiebat Hecuba, *hæc ara tuebitur omnes.* 2. Æn.

Quo cognito Abimelech vim afferre parat. Itaque ascendit in montem Selmon, cùm omni populo suo, & arrepta securi præcidit arboris ramum; & quidem satis magnum, non enim illum manu, sed impositum humeris tulit, quod cùm socios omnes facere iussisset, ramos illi certatim de arboribus præciderunt, ducéque secuti sunt. *Qui circundantes præsidium succenderunt, atque ita factum est, vt fumo & igne mille homines necarentur, viri pariter & mulieres habitatores turris Sichem.* Fumi quidem non meminit textus Hebræus, aut Græcus, sed id explicandi causa ab interprete ex rei natura additum est. Cùm enim virides essent arborum rami, non potuit incendium sine ingenti fumo excitari[4]. 4. ꝶ.

XIX. *Inde pergit Thebas, & oppido capto,* ACHIMELECH autem nihil cunctandum ratus, sed vrgendam victoriam, hoste iam perterrefacto, & attonito: antequam vllum circunspiciendi, ac colligendi sui tempus inueniret; inde proficiscens venit ad fatale sibi oppidum Thebes; quod vt Adrichomius ait, in dimidia tribu Manasse, quæ cis Iordanem habitabat, situm erat; solo fertile, & ædificiis nobile quõdam, ac magnificum, teste Brocardo. Hieronymi tempore vicus erat duntaxat, quem ait situm fuisse *in finibus Neapoleos (quæ est antiqua Sichem) quasi in tertiodecimo eius lapide.* Hoc ergo oppidum obsidione cinxit Abimelech, ac cœpit; vt disertè in Hebræo habetur, ac Græco, & Iosepho. Quod ipsum apertè intelligitur in Latino ex consequentibus. Non enim turrim, quæ in media erat ciuitate, obsidere potuit, nisi

capta, nec ad eam ciues confugere debuerunt, nisi desperata, atque amissa ciuitate.

ERAT ergo turris excelsa in media ciuitate, ad quam confugerant simul viri XX. *Oppugnat arcem.*
ac mulieres, & omnes principes ciuitatis, clausa firmissimè ianua, & super turris
tectum stantes per propugnacula. Erant nimirum in summo turris muro loca ad
propugnandum & ad offendendum, telorum iactu idonea, quæ propagines apud
c.5.10. Ierem. dicuntur. A Septuag. ἐπισκεύγματα, προμαχῶνες, & προτειχίσματα. Sunt
enim in mœnibus minæ, siue murorum prominentiæ, extantibus, & proiectis à
recto muro lapidibus, per certa interualla vacua, & aperta, instar dentium serratorum,
vt inde saxa deiiciantur in eos, qui mœnia subruere velint. Cui malo auertendo
clipeata militum testudo seruiebat.

ASCENDENS igitur *Abimelech iuxta turrim pugnabat fortiter, & appropinquans* XXI. *Ad quam interficitur*
ostio, ignem supponere nitebatur, non per suos solùm, sed ipse per sese; diuina eum
Abul. q.52. ad mortem perurgente prouidentia. *Et ecce vna mulier fragmen molæ desuper iaciens,*
illisit capiti Abimelech, & confregit cerebrum eius. Qui vocauit citò armigerum suum,
*& ait ad eum. Euagina gladium tuum, & percute me; ne fortè dicatur quod à fœmina interfectus
sim; qui iussa perficiens interfecit eum*, gladio illum confodiendo, vt est in Hebræo,
& Græco textu.

INFOELIX planè atque infamis coram Deo atque hominibus cædes, non XXII. *Morte infœlici, atque infami.*
non tam femineo dedecore, quàm proprio parricidio detestãda: quam tam multi
sæpe mortales stulto dedecoris metu ambiuerunt, tẽporariam interim mortem
æternæ coniungentes. Annon indignius fuit ab amico & famulo, quàm ab hoste
interimi. A quo enim debetur peculiaris amor & reuerentia, ab eo sceleratiùs,
magisque præposterè accipitur mors, cuius etiam culpa in illum ipsum deuoluitur,
qui per eam perit. Demens qui non intellexit mortis turpitudinem non modum,
aut authorem mortis facere, sed causam: nec minùs gloriosam esse pro iustitia,
aut pietate mortem à puero, fœmina, tortore perpessam; quàm ab omnium
fortissimo Heroë. Itaque inania sunt illa,

Aeneæ magni dextra cadis ----- &,
Si pereo, manibus hominum periisse iuuabit.

Infœlix, qui imminente morte de sceleribus à se perpetratis, cum gemitu ac dolore
cogitare non cœpit, sed vt ille alter infœlix Saül illudi timens, vitæ improbitatem
gemino in morte sua parricidio cumulauit.

AT vide irritam etiam, & fatuam hominis curam: timuit ne fortè diceretur XXIII. *Irrita hominis cura.*
quod à fœmina interfectus esset: frustrà. Non enim ipse vnus mulierem viderat
saxum deuoluentem, sed quicunque è suis ipsi, aut ex hostibus mulieri erant circunfusi.
2.Reg.12.11. Ergo cognitum & dictum est ab innumeris, & dicetur in posterum, dum
mundus stabit; scriptum est enim peccatum, & dedecus tuum stylo ferreo, in vngue
adamantino: exaratum in sacris literis; quæ ipsum penè cœlum, ac terram
diuturnitate vincent. *Ille mortuo, omnes qui cum eo erant de Israël, reuersi sunt in sedes
suas*, dimissa obsidione turris, tanquam oues sine pastore dispersi sunt. *Et reddidit
Deus malum, quod fecerat Abimelech contra patrem suum, interfectis septuaginta fratribus
suis. Sichimitis quoque quod operati erant, retributum est, & venit super eos maledictio Ioa-*
5.X. *than filij Ierobaal*. Nam opera Abimelechi perdidit Deus Sichimitas, & mulieris
manu superbum, ac furentem tyrannum prostrauit.

ATQVE ita Abimelechi historiam Scriptura conclusit, tantùm non innuens, XXIV. *Eius epitaphium.*
vt ad impios conuersi cineres pro Epitaphio dicamus, *Vidi impium superexaltatum,
& eleuatum sicut cedros Libani, & transiui, & ecce non erat, & quæsiui eum, & non est inuentus
locus eius.* Impius vtique Abimelech sanctæ, & auitæ religionis desertor, &
transfuga, pietatis euersor, Idololatriæ restaurator, cultor, atque propugnator.
Idem superexaltatus omnino supra meritum omne virtutis, generis, dignitatis.
Et licet rhamnus esset, vixque humo attolleret sese, eleuatus tamen est quasi cedrus
aliqua è Libano, & super Sichimitarum principes, antiquæ nobilitatis viros,
eleuatus est. Sed exarsit ignis in spinis, à quo & rhamnus ipse, & cedri Libani
conflagrarunt. Itaque intra triennium transiuimus, & ecce non erat. Sed & Si-
Deut.29.23. chem locus eius ab ipsomet euersus, & sale seminatus, non est inuentus. Ipse autem
in sulphure & salis ardore consumitur.

Exitvs Hebræorvm 260.

Iosephvs hic examinatvr verſ. 22.

XXV. *Tempúſque regni.*

Regnasse hunc ſuper Iſraël tribus annis apertè Scriptura teſtatur; neque
id vnquam dubium fuit. Philo tamen ille Biblicus, in ſua fabularum antiqua-
rum officina, ait Abimelechum vnum annum, & ſex menſes principatum te-
nuiſſe; alia etiam pleraque deliramenta comminiſcitur, quæ non eſt operæ pre-
tium legere, vel referre. Ad Ioſephum potiùs adeamus, ſi qua fortè re præterea
poſſimus ſacram hiſtoriam locupletare. Verùm eam ille contraxit potiùs, quam
locupletauit hoc loco: vtinam ſatis ex fide, ac veritate. Verba eius paulò plura
non referam, ne ſim longior, aliqua tamen, quæ in iis non ſatis probanda vi-
deantur, referam.

XXVI. *Examinatur narratio Ioſephi.*

Primvm enim non probatur quod Abimelechum nothum, ſiue ſpurium 1.
& illegitimum dicat. Nam præterquam quod id in dedecus ſancti parentis ver- *Iiber.*
titur, qui ne pluribus quidem vxoribus contentus, etiam meretricem adierit. Id
certè ex Scriptura non habet; neque ex nomine concubinæ, aut pellicis id infer-
re poteſt: ne pro vno illegitimo plurimos introducat. Et multos etiam Patriar-
charum ἐκ τῶν παλλακῶν, id eſt concubinis aut pellicibus natos, in infamem ſpu-
riorum claſſem conniciat. Vbique enim pariter Septuaginta ea voce vtuntur, vt
Hebræi dictione Pileges, ex qua voce Pellicis nomen ductum putatur. פלגש

XXVII. *Perturbat apologum.*

Secvndo non probatur, (etſi tenui in re, ſi quid in ſacris literis leue & tenue 2.
putari rectè poteſt: quarum verba ſenſáque omnia, etſi alioqui ſumpta de triuio,
ſancta ſunt, vt vaſa ex fabrili officina in altare tranſlata.) Non probatur, inquam,
quod Ioathami apologum non ſolùm vbique circuncidit, ſed narrationis etiam
ordinem, quem myſterio vacare viri graues, atque egregiè docti non putant, in
quibus noſter Serarius, totum inuertit, atque perturbat. Nam ficui primas, viti in c. 9. q. 18.
ſecundas, tertias demum dat oliuæ. Cùm in Scriptura prima ſit oliua, ſecunda
ficus, vitis tertia. Satius erat, cùm nihil alioqui eius intereſſet, ordinem Scriptu-
ræ ſeruare, quàm proprio ingenio, indicióue indulgere. Tertiò non proba- 3.
tur quod cauſam repudiati regni vnam ponat, eandémque in omnibus iſtis
plantis, quam perſpicuum eſt à ſingulis diuerſam, ac propriam redditam
fuiſſe.

XXVIII. *Ioathami latebræ.*

Qvartò quod Ioathamum per triennium in latebris montium vixiſſe di-
cat, quem in Bera habitaſſe Scriptura tradit. At Bera in montibus fortè fuit; 4.
fortè non fuit. Et fuerit ſanè; oportebat tamen nominare ciuitatem: ne
quis putaret illum inter feras in ſpeluncis habitaſſe. Id enim ſi quis dixe-

Pœnitentia Sichemitarum.

rit Ioſepho ſatisfecerit, non Scripturæ. Quintò non probatur quod dixe-
rit Sichimitas pœnitentia ductos, eorum cauſa quæ in filios Gedeonis pa- 5.
trauerant, Abimelechum ex vrbe, & tota tribu expuliſſe. Nam neque ex-
pulerunt; ab eo enim deficere, eum odiſſe, & deteſtari non eſt expelle-
re: neque ex vrbe aut tribu expellere potuerunt: cùm in vrbe eo abſen-
te, illius nomine Zebul cum præſidio, ac poteſtate præeſſet; nedum in tri-
bum totam quidquam virium habuiſſe Sichimitas contra Abimelechum pro-
bare poſſit. Neque pœnitentia eorum legitur, ſed pœna, & efficax in ip- v. 20. & 57.
ſos Ioathami maledictio, vt in breuiſſima ſententia quatuor perperam dicta
notari poſſint.

XXIX. *Inſidiæ Abimelech.*

Sextò non probatur quod Abimelechum ait tunc cogitaſſe quomodo ci- 6.
uitatem clade aliqua afficeret. Nam vice verſa ciuitatem ipſi ſtruxiſſe inſidias
in montibus, illiúſque aduentum præſtolando, prædas, de amicis eius fœ-
taſſis, egiſſe Scriptura apertè teſtatur, omnéſque interpretes conſentiunt.
Sed iſtas ipſe inſidias poſtea loco alieno, & importuno tempore collocauit.

Sodalitia.

Septimò quod per ſodalitia, vel claſſes cœnando conuitia in Abimelechum ia- 7.
ctaſſe dicat, omiſſo loco quem accuratè Scriptura notauerat, profano ſcilicet
fano, in quo non cænati, ſed epulati & comeſſati dicuntur, ſine vlla ordinum,
claſſiumúe diſtributione.

XXX. *Zebul hoſpes.*

Octavò non probatur quod Zebul non ſeruum Abimelechi, ſed ambi- 8.
tioſius hoſpitem vocat, qualis videlicet Deiotarus Cæſaris, Maſiniſſa Scipionis.
Sed quam aptè, aut verè? quomodo enim in ſua regia palatium non habebat
Abimelech, vt ei hoſpite, quaſi in peregrino ſolo, opus foret. Principem vtique
ciuitatis cum Scriptura, aut præpoſitum, & gubernatorẽ ſatius fuerat appellare.

Nonò

9. Nonò quod promittat Zebul, siue Zebellus Abimelecho, se adducturum ad insidias Gaalem; & populum ei Sichimorum reconciliaturum. Neutrum promissum constat, & constat neutrum fuisse præstitum. Nam quod ipse narrat Gaal & Zebul in suburbio fuisse, vt ille scilicet Abimelechi pateret insidiis, non verè narrat, cùm illum mox cum suis vrbe egressum legamus; *Egredere*, inquit Zebul insultans, *& pugna contra eum*. *Promissa inania.*

v. 38.

10. DECIMO quod ad Gaalem vrbe pellendum Zebellum calumniis vsum dicit, quasi Gaal volens malè pugnasset, nullam planè probabilitatem habet. Præsertim si eum suis ille tantùm, sine Sichimitis, vt quidam putant, in quibus Abulensis, aut certè cum paucis pugnauerit, vt etiam significatur in textu, vbi egressus dicitur spectante populo Sichimorum, & pugnasse contra Abimelech. XXXI. *Expulsio Gaalis.*

in text. ante q. 43. v. 39.

11. Vndecimò non probatur, quod primo impetu, captam ciuitatem dicat, vel, quod eodem redit, *non expectante illa obsidionem*, vt est in textu eius Græco. Nam toto illo die oppugnatam fuisse vrbem, tandémque captam, perspicue habetur in textu sacro.

12. DVODECIMO quod pro turri siue arce Sichimorum, pro præsidio fani Baal Berith, nescio quã excogitauit petram; eóque non nouos integrósq; hostes, sed ex fuga denuò collectos congregauit, & de loco etiam mœnibus cingendo cogitasse ait. Cùm locum iampridem arte & natura munitum Scriptura nobis exhibeat, eóque dicat conglobatos, non qui iam contra Abimelech pugnauerãt, sed qui euersionem Sichem auditione acceperant. Nonne quis iure suspicetur timuisse Iosephum ne impietatis nomine populus eius apud Ethnicos homines Romanos, Græcósque male audiret, qui fanum succendisset, cum omnibus, qui illuc, tanquam ad asylum, confugerant. Sed inanis fuit ille timor, multa quippe suberat excusatio, & criminis in ipsos accusatores translatio, apud quos id frequentissimum fuisse omnes historiæ testantur. Non pauca apud Augustinum leges. XXXII. *Fanum Baalberith* *Arides fasces.*

l. 2. de ciu. 13.

13. Decimo tertiò non probatur quod virentes arborum ramos, recens à stirpite excisos, fumo & flammæ excitandæ opportunos, in aridos fasces commutauit, iisque singulos milites instruxit. Certè arbores in monte Selmon pro ramis, aridos fasces non ferunt.

14. DENIQVE probari non potest quòd in eo præsidio numerum virorum, qui flammis absumpti sunt, ait fuisse mille circiter & quingentorum, præter imbellem turbam satis magnam. Cum Scriptura, viris mulieribúsque comprehensis, mille circiter homines ibi periisse dicat. Itaque & quingentos viros addidit de suo, & præterea imbellem multitudinem, vana amplificatione numero fere duplicato. Hæc fere sunt quæ circa Abimelechi historiam à Iosepho peccata videntur, leuioribus passim dissimulatis. XXXIII. *Numerus vitiatus.*

Quod prouidens etiam ipse, ne quid in Thola proximo populi Iudice peccaret, eum, magno vtique peccato, quasi ignotum hominem præteriit, & saltu ad Iair transiliuit [6]. *Omissus Thola.*

6. x.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2803.

1. M. I V. QVIDAM hanc vinearum vastationem, & vuarum conculcationem interpretantur vineas Abimelechi, & fautorum eius fuisse disperditas, atque pessundatas, vt in hostium possessionibus fieri solet. Idque non solùm præsens hic rerum status, sed primaria etiam, primúmque obuia vastationis significatio videtur exigere, quæ etiam conculcationem vuarum in deteriorem sensum trahit. Et ita explicant hunc locum Lyranus, Dionys. Abulensis. Alij autem in quibus Iosephus, Vatablus, Sà, putant egressos Sichimitas, tectósque Gaalis præsidio, vindemiasse vineas suas, vuásque calcasse: & vinum nouum cum lætitia, in fano Dei sui bibisse, & & simul tyranno maledixisse; vt fieri solet cõcalefacto cerebro, & expedita lingua. Quæ expositio Hebræo, & Græco textu conformior est, nam בצר *Batsar* est vindemiare, sicut & τρυγᾶν, quod habent Septuag. Quò fit vt recentiorum Hebraizantium, & antiquorum, qui Septuaginta sequuntur, hæc sit interpretatio. Quin Serarius ipse, doctus atque accuratus vulgatæ editionis propugnator, q. 25. in c. 9. dicit, ea verba, *vastantes vineas*, vel emendatione, vt legatur, vindemiantes vineas, vel explicatione, vt vinearum vastatio, vindemiatio sit, illustrandum. Idque confirmat ex eo quod in iisdem textibus non simpliciter vineas, sed vineas suas Sichimitæ vindemiasse dicuntur. Et certe in hostili vastatione non fit vuarum calcatio, quam hic tex-

tus subdit, sed direptio & rapina, & si maturæ fortè nō fuerint, vuæ cum vitib. pessundātur.

Itaque Hieronymus in eum modum vastationē accepit, quo modo Virgil. vastare dixit cultorib. & Cicero, forū patronis, id est, vacuare. Sic ergo vastare vineas, & arbores, est suis vacuare fructibus. Vice versa vindemiare pro vastare Scriptura non semel vsurpat. 1. Thre. 12. *Vindemiauit me Dominus in die iræ furoris sui*, & v. 22. *Vindemia eos, sicut vindemiasti me, propter omnes iniquitates meas.* Sic Apoc. 14. 18. 19. Psal. 79. 13.

2. N. X V. Quod si quæ arbores sale iuuari dignoscūtur, aut humidiore solo sunt, quàm earum natura exigat, aut humidiores ipsæ sunt, quàm expediat fructuum bonitati. Vnde humore sale temperato, arboribus aliquando, fructibúsque consulitur. Vide Theophrastum lib. 3. de causis plantarum, c. 14. & 24. Eadem est causæ cur oues sale proficiant. Cùm enim humore vsque adeo abundent, vt potu ferè abstineant, excrescens nimium humor sale decoquitur.

3. N. XVIII. Tria hic membra redundare videantur. In Hebræo tantum est. *Et audierunt omnes viri turris Sichem: & venerunt ad arcem Bethel Berith.* Chaldæus paraphrastes vertit vocem Berith quasi appellatiuum nomen, aitque venisse in domum siue fanum Bethel, ad ineundum fœdus. At illud fœdus initum iam erat, idque voluit exprimere Hieron. in cæteris paraphrasi vsus, ad reddendum etiam illud ὀχύρωμα Septuag. & Hebræum צריח tseriach.

Iuxta arcem posita fuisse ligna docet in sua 4. N. XVIII. versione Pagninus, & Vatablus, aliique. Licet Caiet. super tectum posita fuisse dicat. Quod quomodo factum fuerit, ipse viderit. Certè tecta lapidibus strata esse solebant in Iudæa, & peribulo cincta, ad impediendum deambulantium casum. Quin etiam præpositio על non solùm suprà, sed etiam iuxta, & circa vertitur, sicut & Latina super. Inde illud, *Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa.* Et, *super flumina Babylonis illic sedimus*, & *super ollas carnium*, id est iuxta. Sic sumitur etiam ἐπὶ, in iisdem locis. על Ps. 136. 2. Exod. 19. 3.

Cautè Scriptura hoc loco de maledictione Ioatham locuta est. Cùm enim superius æquè Abimelecho, & Sichimites maledixisset, & vtrisque ignem ab alterutro imprecatus esset, igne quidem Abimelechi perierunt Sichimitæ. Non tamen viceversa; propterea de solis Sichimitis dicitur, venisse super eos maledictionē Ioatham. Cæterū nomine ignis, non solū ignē, sed extremam perniciem & calamitē intellexit Ioathā; & satis constat nō minimam partem Sichimitarum aliter quàm incēdio periisse. Vide Abul. q. 57. in c. 9. vbi in dubio relinquit an Ioatham peccarit maledicendo istis, à quibus affectus fuerat iniuria; etsi quidem dixit per modum imprecationis, vt verba præ se ferunt, peccasse, cùm esset priuata persona; quamuis euentu ipso confirmata sit. Etsi .n. pœna euenerit ipsis, quia eā merebantur: non licet tamen mihi eam optare, aut inferre, aut imprecari. Sin autem per modum & cum intentione prænunciationis, sicut Prophetæ solent, non peccauit. A Deo enim motus fuerit, qui volebat vtrósque puniri, & vtrorúmque punitionem prænunciari. 5. N. XXIII. & 58.

Hoc primo anno Sosarmi Eusebius iterum, post annos 28. meminit Minois; locus mendosus est, vt notauit Scaliger, ita autem ex Græco verti potest. *Minos Maris imperium obtinuit, & Cretensibus à Ioue acceptas leges dedit, eas ex antro Idæo referens, in quo nouē annis diuersatus fuerit*, quod Plato in libris de legibus refellit. Vide Pausan. in Lacon. 6. N. XXXIII. 1. p. 81.

ANNVS MVNDI 2804. DILVVII 1148. 4. ÆTATIS 341.

EXITVS, ET LEGIS 261. SANCTVARII IN SILO 215.

THOLÆ 1. MERAIOTHI PONT. 10. SOSARMI 2.

IMPER. ASSYR. 873.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1249.

I. Septimus Iudex Thola. POST *Abimelech*, ait Scriptura, *Surrexit Dux in Israel Thola filius Phua patrui Abimelech, vir de Issachar, qui habitauit in Samir montis Ephraim.* Paucis verbis habes Iudicis huius septimi nomen familiā, cognationem, tribum, dignitatem, & habitationis locū. Subdet mox tempus principatus, & mortem; nulla rerum gestarū facta mentione, quæ fortasse causa fuerit vt à Iosepho prætermitteretur. Nomina Thola & Phua in tribu Issachar admodū celebria fuerūt. Primi quippe duo filij Issachar ita dicti sūt, & ab iis clarissimæ, numerosissimæq; familiæ propagatæ, nomina progenitorū suorū retinuerunt, atque frequētarunt. Nec illud omittendū videtur hunc principem non Tholā, sed Boleam Gen. 46. 13. Num. 26. 23.

à Clem. Alexandrino dici, vbi nec filius Phua, sed filius Bedan filij Charran appellatur. In cognatione nonnulla est difficultas, quod in Hebræo pro patruo Abimelechi, habeatur filius Dodo, qui scilicet Dodo sit auus Tholæ, & pater Phuæ; Verùm expositionem quam auidè complexi sunt hebraizantes, odio editionis vulgatæ, & plerique Sectarij, refellunt Septuaginta seniores, qui vocem דד sibi probè notam, verterunt πατράδελφον, id est interprete Hieronymo, patruum. Refellit Hieronymus in editione vulgata, refellit Chaldæus paraphrastes, aliique Hebræi; de quibus consule Serarium. Itaque Phua frater Gedeonis fuit, Thola verò Abimelechi patruelis.

1. Par. 7. 1. l. 1. Strom pag. 238. Græc. Lat.

II. *Eius cognatio.*

QVOMODO autem Thola esset de tribu Issachar, etsi S. Clemens Ephraimitam vocet, & nihilominus esset patruelis hominis de tribu Manasse, docent Lyranus, Serar. Abulensis, & alij, post D. Aug. in hunc locum, cuius est hæc oratio. *Altera*, inquit, *oritur quæstio quomodo fuerit patruus Abimelech, vir de tribu Isachar, cũ Abimelech patrem habuerit Gedeon, qui Gedeon de tribu fuit Manasse. Quomodo ergo Phua & Gedeon, fratres fuerunt, vt possit esse Phua patruus Abimelech, cuius patrui filius Thola succederet secundum istam narrationem, ipsi Abimelech.* Quæstioni autem ita respondet. *Potuerunt ergo Gedeon & Phua vnam habere matrem, ex qua diuersis patribus nascerentur, & fratres essent vnius matris filij, nõ vnius patris. Solebant enim nubere fœminæ de aliis tribubus, in aliis tribubus. Vnde & Saul cùm esset de tribu Beniamin, dedit filiam suam Dauid, cùm esset de tribu Iuda.* Sic August. quod intelligendum est, vt alibi monuimus, cum ex huiusmodi coniugiis hæreditatum, siue possessionum permixtio non sequebatur.

III. *Et dignitas, populi electione.*

QVOD ad dignitatem attinet, S. Hieronymus perspicuitatis amans, vocem ducis siue Iudicis in Hebræo, & Græco textu desideratam, suppleuit; sicut & posteriore loco vocem Abimelech. Quod autem surrexisse dicitur ad eam dignitatem capessendam, nec fit mentio Dei nominatim euocantis, vt cum interuentu Angeli vocatus est Gedeon contra Madianitas, aut interius excitantis, & animantis ad pugnandum, cum fiducia expectatæ victoriæ; quo modo Deus Othonielem & Aodum suscitauit; nec mentio vlla fit priuatæ ambitionis, aut sceleris; intelligitur Tholam, suffragio atque electione populi, ad supremum hunc Magistratum ascendisse. Et quidem proximè à cæde Abimelechi, vt suscitata ab eo intestina bella, & eius morte semisopita, præsentia & potestate legitimi principis planè extinguerentur, nec cuiusquam improbis conatibus reuiuiscerent. Vide Abulensem hoc loco.

IV. *Quem ad finem.*

SED prouidendum est ne manca sit Latina versio, quæ siluerit quem ad finem electus fuerit hic Iudex. In Hebreo enim, Græcoque, & Chaldæa paraphrasi habetur, surrexisse Tholam ad saluandum, siue liberandum Israël; verùm id Hieronymus in nomine ducis inclusit, cuius hoc officium est, nisi fuerit inane nomen. Saluauit verò dupliciter, ait Serarius noster; primò & maximè abducendo ab Idololatria, & nefario Baalberithi cultu, & ad priscam veri Dei religionem, ac sacra populum reuocando; quod, inquit, zelo, charitate, prudentia, industriáq; magna perfecit. Secundò liberãdo populum ab omnibus malis, quæ per Abimelechi scelus, atque impietatẽ vel iam incurrerat populus, vel porro erat incursurus. Sic ipse. quæ sanè velim posse aliquo idoneo testimonio confirmari. Cùm enim id quod est maximum omnium, sublata scilicet Idololatria, à Scriptura taceatur, videtur significare in Thola, & Iair successore eius id valere, quod supra vniuersè dictum est. *Suscitauitque Dominus Iudices, qui liberarent eos de vastantium manibus, sed nec eos audire voluerunt, fornicantes cum diis alienis, & adorantes eos.* De loco habitationis quoniam idem est mortis, & sepulturæ, dicemus in morte Tholæ.

q. 4. & 4.

q. 1. & 2. & 6.

Iud. 2. 16.

ANNVS MVNDI 2806. DILVVII 1150. 4. ÆTATIS 343.
EXITVS, 263. SANCTVARII IN SILO 217. THOLÆ 3.
MERAIOTHI PONTIFICIS 6. SOSARMI 4.
IMPERII ASSYRIORVM 875.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1247.

Herculis certamina. Antæus.

SVB hoc tempus refert Eusebius perfecta atque absoluta Herculis certamina; quod autem retulit Pontacus ad annum Sosarmi primum cum vulgatis, propter dissensionem manu scriptorum librorum, Scaliger ad quartum retulit, & ex Græco emendauit; quædam enim abundant, aliqua desiderantur. Sic ergo fideliter vertas. *Hercules certamina consummat, & Antæum in Libya lucta superatum interficit. Is terrigena dictus est, quod eius luctæ scientissimus esset, quæ à palestritis dicitur χαμαὶ, id est humi, vt à terra matre adiuuari videretur. Quem Hercules viribus pollens, neque externa ope indigens, cinctum nexibus brachiorum, & in altum eleuatum præfocauit.* Quæ confirmat Apollodorus lib. 2. *Libyam*, inquit, *Hercules percurrit, cui Antæus Neptuni filius præerat, qui hospites secum palæstra dimicare compellens, occidebat. At Hercules cum eo luctari coactus, sublimen illum è terra vlnis elisum interemit; nam si terram contigisset, is robustissimus euadebat, quapropter hunc terræ filium nonnulli esse dixerunt.* Hæc ille. Terræ filium appellat Hyginus, cap. 31. qui multis capitibus Herculis certamina recenset. Nec breuius Apollodorus lib. 2. & Pausanias pluribus in locis. vbi de Hydra quoque, quam Plato in Eurydemo, callidissimam Sophistriam, fuisse asseruit, cuius vno capite exciso, multa eius loco renascerentur: cui expositioni famulatur, quod apud Pausaniam legimus l. 5. cælatum scilicet Herculem, cui assistit Minerua dum ille Hydriam ad Amymones flumen, sagittis configit.

Hydra.

Antæum iterum posuit Euseb. sub Tautanis, regis Assyriorum initio.

c. 30. 31. 32. vsque ad 36.

p. 165.

ANNVS MVNDI 2807. DILVVII 1151. 4. ÆTATIS 344.
EXITVS, ET LEGIS 264. SANCTVARII IN SILO 218.
THOLÆ 4. MERAIOTHI 7. SOSARMI 7. IMPERII
ASSYRIORVM 876.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1246.

Annus 35. Sabbaticus.

EST hic annus Sabbaticus num. 32. in quibus hactenus numerandis non interuenisse lapsum ex eo intelligitur, quod hi anni, qui ascendunt ad 224. rectè cum annis Exitus, legisque datæ conspirant, sublatis 40. annis peregrinationis in deserto. Verum autem obseruatus sit affirmare non possum. Aientem partem suadet Tholæ virtus, dissuadet publica famis calamitas, quæ magnam populi partem, in iisque Elimelechum dissiparat. Sed is erat iam mortuus, & filij eius Mahalon & Chelion iuuenes in suo coniugio viuebant, sed absque liberis. Erátque hic annus septimus peregrinationis eorum.

Digitized by Google

ANNVS MVNDI 2810. DILVVII 1154. 4. ÆTATIS 347. EXITVS, ET LEGIS 267. SANCTVARII IN SILO 231. THOLÆ 7. MERAIOTHI PONT. 10. SOSARMI 8. IMP. ASSVR. 879.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1243.

I. *Decimus peregrinationis annus familiæ Elimelechi.*

DECIMVS agebatur annus Moabiticæ peregrinationis, familiæ Elimelechi, qui ei partim funestus, partim etiam salutaris fuit; nam vtrûmque Noëmi filium extinxit; sed vni nuruum fidem dedit, & religionem, socrui patriam reddidit. Eam chronologiam satis Scriptura confirmat, *Manserunt*, inquit, *ibi decem annis, & ambo mortui sunt*, Mahalon videlicet & Chelion; cur autem non ponamus hic annos absolutos, diximus in primo Abimelechi anno. Oportet autem vtrúmque hoc anno mortuum; alioqui non mansisset ibi vtérque decem annis. Quod confirmat etiam Abulensis. Præproperæ autem mortis causam, ad illegitimum coniugium referendum suspicari licet. Necessitas enim, qua eos excusari ait Rupertus in cap. 1. Matth. & Abulensis q. 14. & cum eo Serar. q. 11. permodica, vel nulla est. erant enim ambo iuuenes valdè, aut adolescentes, vt suprà dicebamus; proptereáque facilè poterant reditum in patriam præstolari, & si non perseuerabat fames, vt existimamus, eò quamprimum reuerti. Sed mortuo patre quam primum ad inconcessa coniugia cum alienigenis prouolarunt. Nec eas, quæ idola non desererent, deserere voluere. Itaque eos in hac affinitate contrahenda tum Feuardentius, tum Rabbini apud Serarium meritò reprehendunt.

[Margin: n. 23. q. 9. inc. 1. — an. 2. Abimel. n. 5. & 1. n. 30. — q. 11.]

II. *Pœna iniusti coniugij.*

INIVSTI etiam coniugij pœnam interpretari possumus vtriúsque iuuenis sterilitatem; ambos enim absque liberis decessisse vel ex eo constat, quod tota Elimelechi hæreditas ad Booz, per coniugium cũ Rutha, deuoluta est. *Testes vos estis hodie*, inquit Booz, *quod possederim omnia, quæ fuerunt Elimelech, & Chelion & Mahalon tradente Noëmi.* At si isti liberos suscepissent, quorum aliquis superstes esset, minimè laborandum fuisset de posteritate illis per Boozum suscitanda. Sed neque vllum reuera suscepisse, qui breui tempore parentibus eriperetur, ex Noëmi silentio colligitur, quæ alioqui non solùm maritum & liberos, sed nepotes etiam deplorasset, eámque Scriptura dixisset orbatam liberis, nepotibus, ac marito remansisse. Sterilitas autem perpetua coniugum ignominiosa erat apud Hebræos, atque luctuosa, vt ex matre Samuelis, & coniuge Tobiæ iunioris apertum est: erat igitur pœna, & quidem digna iniusto, atque illegitimo coniugio.

III. *Reditus Noëmi.*

AFFLICTA ergo ac desolata Noëmi, tribus iam perfuncta funeribus charissimorum sibi pignorum, ac mariti, surrexit, cùm nihil esset, quod eam in medio nationis prauæ, extorrem à patria retineret, non maritus, non filij, non sublata pridem fames, reuocaret autem desiderium patriæ, diuinique cultus in ea vsurpandi, frequentandique; & consuetudinis cum personis, quæ ipsi vera pietate, atque probitate responderent, *Surrexit*, inquam, *vt in patriam pergeret, cum vtráque nuru sua, de regione Moabitide.* Non fuit huic viduæ mens cum vtráque nuru sua pergere, quippe quæ vtrique dissuaserit profectionem. In Hebræo quidam & Chaldæo vnius tantùm nurus fit mentio, quasi præoccupata compendio sequenti narratione; at Septuag. duarum meminerunt. Dicendum videtur illud, *cum vtraque nuru*, referendum ad verbum surrexit, non ad alterum verbum *pergeret*, surrexit enim cum vtraque, non autem perrexit cum vtraque. Non enim recusabat eas aliquoúsque habere comites viæ; totius autem peregrinationis, & deinde habitationis in Betheleem, non item. Nesciebat enim quo loco suæ res essent

[Margin: Ruth. 1. 6.]

in patria, & quam ibi vitæ commoditatem cum eis inuentura esset: etsi ille virtutum & morum socrus suæ suauitate delinitæ, omnem cum ea fortunæ aleam subire statuissent.

IV. *Suadet regressum nuribus.*
Rem sic narrat Scriptura, perspicue sanè, ac suauiter. *Egressa est itaque de loco peregrinationis suæ cum vtraque nuru, & iam in via reuertendi posita in terram Iuda, dixit ad eas, ite in domum matris vestræ*, id est, matrum vestrarum, vt explicat Abulensis, non enim sorores erant, sed cognatæ, sicut postea ab eadem Noëmi appellantur, pergit. *Faciat vobiscum Dominus misericordiam, sicut fecistis cum mortuis, & mecum. Det vobis inuenire requiem in domibus virorum, quos sortituræ estis. Et osculata est eas*, in signum amicitiæ, & beneuolæ dimissionis. Hinc illa querela Laban. *Non es passus vt oscularer filios meos & filias.* Et mox abiturus de nocte consurgens, *Osculatus est filios & filias suas, & benedixit illis.*
[v. 7.] [q. 11. in c. 1.] [Gen. 31. 38. 55.]

V. *Eisque bene precatur.*
Sic ergo bona socrus dimittere conatur nurus suas, quibus geminam fœlicitatem precatur; prior est vt Deus eis benefaciat, & reddat gratiam maritis suis præstitam, siue cùm illi adhuc viuerent, nubendo ipsis, licet peregrinis & aduenis; iisdemque placidè, atque officiosè conuiuendo, atque obtemperando: siue mortuos deflendo, humando, honorando, itáque desiderando, vt in eorum gratiam, ac memoriam socrui semper adhærere vellent. Chaldæus paraphrastes addit, *quod renuistis viros accipere post mortem eorum; & quod aluistis, & sustentastis me.* Posterior est, vt ad secundas nuptias ex animi voto diuina largitate conuolent; quibus nuptiis requies vtique magis optanda quàm primis, quia sæpè difficilius inuenitur, dum sponsi sibi inuicem aut priorem virum exprobrant, aut vxorem: dum alterius tori liberis alter fit vitricus, altera nouerca; indéque domesticæ lites, & iurgia quotidie existunt. Ideóque sæpius primas nuptias in Scriptura commendatas reperias, quàm secundas.
[vide Ierem. c. 2. & c. 3. 4. Prou. 2. 16. 17. Ioel. 1. 8. Malach. c. 2. v. 14. 15.]

VI. *Nec persuadet.*
Sed mulieres hæ, quò suauiorem expertæ sunt socrum, magísque sibi beneuolam, benéque precantem, hoc eius virtutem magis adamant, ægriúsque ab ea se diuelli patiuntur. Itaque *eleuata voce flere cœperunt & dicere, tecum pergemus ad populum tuum. Quibus illa respondit, Reuertimini filiæ meæ, cur venitis mecum? num vltra habeo filios in vtero meo, vt viros ex me sperare possitis?* Quasi dicat, angit me dolor futuræ orbitatis vestræ, & opprobrium sterilitatis, cui ego remedium afferre non possum: nolite quæso persistere in sententia, filiæ meæ, quia vestra angustia magis me premit, vt quæ mei gratia suscipitur: quod si mens esset pergere, irrito labore ac spe lactaremini. Videbat Noëmi hactenus cogitationes nuruum suarum ad terrena tantùm bona ferri, & earum obstinationem in proposito cultu Deorum suorum iam decennium experta fuerat. Itaque reuersionem ad suas familias eis suadet; peccasset autem si eas auertisset à voluntate veniendi in Chananitidem ad colendum verum Deum, à qua mente bona anus plurimum abfuit, vt mox in Rutha patuit [1].
[in cap. 1. Vide Abul. q. 17. & Serariū q. 25.] [1. ✗.]

VII. *Orpha tamen credit.*
Cum ergo viderent socrum non flecti, *Eleuata voce rursus flere cœperunt*, quasi in desperata re, quæ cordi vehementer insederat; quid plura? *Orpha osculata est socrum, & reuersa est*, quonam, nisi ad populum suum, & ad Deos suos, vt mox subditur, in massa perditionis tantò iustiùs peritura, quantò tenaciùs, atque obstinacius superstitioni adhæserat, & oculos ingerenti se veritati tanto tempore occluserat. At Rutha, quæ à diuina prouidentia ad magni mysterij participationem vocabatur, adhæsit socrui suæ, nec cognatæ exemplo, nec coniugij desperatione, nec socrus suæ adhortatione persuasa, quæ eo pertinebat, vt proselytæ constantiam exploraret. *En reuersa est*, inquit, *cognata tua, ad populum suum, & ad Deos suos; vade cum ea.* Ad populum videlicet tuum; neque enim suadet ei, vt in Idololatria perseueret [2]. Rutha igitur hac inuitatione minimè persuasa, certa socrum non deserere, sed patriam & cognatos, certa cum ea viuere, & cum ea mori, eius in verum Deum pietatem ac religionem amplecti, auitas Idolorum superstitiones detestari.
[Abul. qu. 17. & 2. ✗.]

VIII. *Rutha perseuerat.*
Ne, inquit, *aduerseris mihi vt relinquam te, & abeam. Quocúnque enim perrexeris pergam, & vbi morata fueris, & ego pariter morabor, Populus tuus, populus meus, & Deus tuus, Deus meus, quæ te terra morientem susceperit in ea moriar; ibique locum accipiam sepulturæ.* Exit ergo Ruth cum Noëmi, tanquam altera Sara cum Abrahamo, de terra sua, & de cognatione sua, & de domo patris sui: abdicat à se populum suum cum Diis

suis; nec deinceps aut viua aut mortua vllam vult habere cum parentibus, aut cognatis suis communicationem: totam se socrui tradit, cum qua viuat, & Deum colat; cum qua in Domino moriatur, cum qua aliquando sepeliatur.

IX. *Et decretū iurerurādo firmat.*

ET ne parum certa dicere, ac deliberata videatur, & muliebri obnoxia infirmitati, propositum suum iure iurando confirmat, *Hæc mihi faciat Dominus*, inquit, *& hæc addat, si non sola mors me & te separauerit.* Ponit nimirùm seniorem prius morituram, vt fieri assolet, & sic separatam se victuram, donec post mortem eodem sepulchro condatur. Istiusmodi autem iuris iurandi, aut imprecandi formula, crebra est in sacris literis, qua sibi homines graues à Deo calamitates imprecabantur, si fallerent, aut promissis non starent, quas tamen non exprimebant, quòd eæ fortasse certæ quæpiam essent ac solennes, & dictu longiores. Eas Romani exprimebant. Iouem enim lapidem iuraturi, vt ait Festus, silicem manu tenentes his verbis vtebantur. *Si sciens fallo, tum me Diespiter, salua vrbe, arcéque bonis eiiciat, vti ego hunc lapidem:* simúlque cum verbo lapidem proiiciebant. Vide Brissonij formulas.

X. *Acquiescit & Noemi.*

VIDENS *ergo Noëmi, quòd obstinato animo*, constanti scilicet proposito voluntatis, *Ruth decreuisset secum pergere, aduersari noluit, nec ad suos vltra reditum persuadere.* Ex quo intelligere possumus, quæ hactenus à Noëmi ad nurus suas dicta sunt, aut vrbanitatis, aut probationis causa dicta fuisse. Et tamen fatendum est charitatem illam, quæ nationes omnes amplectitur, Euangelicæ gratiæ propriam fuisse. Sicut enim nunc Ecclesia exiguis Prouinciæ vnius spatiis circunscripta non est, vt olim Synagoga: ita & zelus animarum ad vnam Iacobi familiam restricta non est. Tunc dicebatur, *In viam gentium ne abieritis*, quia probabilius erat Iudæos Ethnicorum superstitionibus peruersum iri, vt toties re ipsa comprobatum est, quàm vt eos ad veri Dei cultum traducerent, à quo tam facilè ipsimet desciscebant. At Christianis dictum est, *Docete omnes gentes, prædicate Euangelium omni creaturæ.* Et tali præcepto congruenter datus est animarum zelus, & desiderium cogendi dispersas oues in ouile Christi.

XI. *Zelus Iudæorum.*

ILLI quidem *circuibant* aliquando *mare & aridam, vt facerent vnum proselytum:* sed quàm recta esset eorum intentio diuinæ gloriæ, & salutis animarum, docet quod sequitur: *Et cùm fuerit factus, facitis eum filium gehennæ, duplo quàm vos.* Docet & ille zelus contra Apostolorum principem, *eo quòd ad homines præputium habentes esset ingressus.* Et rursum contra Paulum Apostolum, videntes vniuersam ciuitatem commotam ad amplectendam fidem, *repleti sunt Zelo*, vtique malo. Nam *contradicebant, iis quæ à Paulo dicebantur, blasphemantes.* Ideóque dignum inuidia ac malitia sua testimonium ab eo acceperunt. *Qui*, inquit, *& Dominum occiderunt Iesum, & Prophetas, & nos persecuti sunt, & Deo non placent, & omnibus hominibus aduersantur, prohibentes nos Gentibus loqui, vt salua fiant, vt impleant peccata sua semper: peruenit enim ira Dei super illos, vsque in finem.*

Matth. 23. 15.
Act. 11. 3.
1. Thess. 2. 15.

XII. *Proficiscūtur in Bethleem.*

PERSVASA igitur Noëmi de futura Ruthæ constantia, & sanctioris propositi firmitate, destitit ad eam de reditu loqui. Profectæ sunt ergo simul, & venerunt in Bethleem: & quidem octidui fere spatio, vt ratiocinatur Serarius. Posito enim, quòd supra dictum est, eas ex Petra metropoli Arabiæ esse profectas, Strabo lib. 16. ait vbi Iudæam proximè attingit Petra, trium vel 4. dierum iter ab ea esse Ierichuntem vsque: at inde vsque Bethleem vnius ferè diei iter erat. Verùm hæ mulieres, quarum præcipua erat anus, facilè plures etiam dies in hoc itinere posuerunt, tempore præsertim æstuoso. Appulerunt enim Bethleem quando primùm hordea metebantur, quæ sine æstu ad maturitatem perduci non possunt. Chaldęus tamen paraphrastes scribit hunc aduentum sub festa paschalia contigisse, sicut & Abul.

q. 27. in hoc ca.
q. 31.

XIII. *Excipitur Noemi cū gratulatione.*

QVIBVS *vrbem ingressis velox apud cunctos fama percrebuit, dicebántque mulieres*, cum admiratione quadam & gratulatione, *Hæc est illa Noemi. Quibus ait, ne vocetis me Noemi, id est pulchram, sed vocate me Mara, id est, Amaram, quia amaritudine valdè repleuit me omnipotens. Egressa sum plena, & vacuam reduxit me Dominus.* marito scilicet, liberis, fortunisque omnibus, quas decennium in Moabitide consumpserat. *Cur ergo vocatis me Noemi, quam Dominus humiliauit, & afflixit omnipotens. Venit ergo Noemi cum Ruth Moabitide nuru sua, de terra peregrinationis suæ, ac reuersa est in Bethleem, quando primùm hordea metebantur*, non in medio Martij, vt ait Abulensis, tunc

q. 11. 8.

enim paucæ tantùm spicæ colligebantur, quæ offerrentur Domino, cùm adhuc viridès essent, sed longè posterius, cùm maturæ essent ad messem. Leuit. 2.

XIV. *Hallucinatio Iosephi in hac historia.*

HACTENVS prima pars historiæ huius ex sacris literis, quam Iosephus in pauca contraxit. vbi primùm hallucinatur vt diximus, quòd historiam Ruthæ faciat Samsonis temporibus posteriorem: qua in re ab omnibus planè deseritur, atque refellitur, & nominatim ab Abulensi, Serario, Baradio, Salmerone. Hallucinatur, quod affirmet Elimelechum quem ipse Abimelechum vocat, neque Græcos secutus codices, nec Hebræos filiis suis in Moabitide vxores dedisse eius gentis fœminas; cùm prius eum mortuum fuisse ex distincta Scripturæ narratione constet, quàm illi vxores ducerent; præsertim cùm Chaldæus pupillos relictos dicat, quòd non conuenit vxoratis: cúmque hoc nomine arguit Serar. Cui errato affine est tertium, quòd exacto decennio intra breue tempus patrem cum filiis obiisse dicat; quorum tamen mortem decennij spatio Scriptura separauit, quòd exactè notauit Abulensis q. 9. in c. 1. Sed nec illud verum, mulieres hasce à Boozo exceptas hospitio, quòd tota sequens narratio apertè refellit. Imo ne nota quidem Boozo erat Rutha aliquot postea diebus, cùm spicas in eius agro colligeret. Non enim quæsisset à famulo, *Cuius est hæc puella?* Sed iam ad reliquam historiam, cum Scriptura progrediamur.

[Margin: 1. — 2. — 3. q. 2. in c. 1. q. 18. in c 4. c. 1. l. 5 c. 8. in 16. in Matth. q 14. in c. 1. — 3. — 4.]

XV. *Boox consanguineus Elimelechi mortui.*

HABVIT autem maritus Noëmi Elimelech, consanguinem quendam virum potentem, & magnarum opum, nomine Booz. Eum Septuaginta non consanguineum, sed γνώριμον, id est notum duntaxat vocant: sicut & Arias Montanus vertit. At consanguineum vertit Hieronymus, retinuit Pagninus, & Tigurina. Cognatum vocant Iosephus & Vatablus, cùm Chaldæo; & tota historia propinquum docet, & subsecutum matrimonium ea propinquitate nititur. Denique textus Hebræus eam cognationem inculcans, quem vocarat consanguineum, statim quasi explicando ait fuisse è familia Elimelechi. Cæterùm consanguinei noti dicuntur, quia illi maximè noti sunt. Quidam putauerunt eum Elimelechi fratrem fuisse; non rectè; viuebat enim etiam tum alius Boozo propinquior. Sed longius etiam aberrant, qui illum eundem fuisse volunt cum Iudice Abesan; verùm, vt cætera omittantur, tempora constare non possunt.

[Margin: γνώριμος. — c. 3. v. 12.]

XVI. *Spicilegiū Ruthæ plenum modestia.*

NONNVLLIS autem fortasse diebus quieti datis, cœpit Rutha de quærenda in posterum annona, victúque cogitare. Nam *qui congregat in messe filius sapiens est; qui autem stertit æstate, filius confusionis. Dixit ergo Ruth Moabitis ad socrum suam. Si iubes; vadam in agrum, & colligam spicas, quæ fugerint manus metentium, vbicumque clementis in me patris familias reperero gratiam.* Cúmque annuisset Noëmi, illa, Deo gressus eius gubernante, in agrum prædicti Boozi venit, cœpítque sparsas hinc inde spicas colligere, cum bona venia eius, qui messoribus præerat. Nam is mox Boozo roganti, quæ esset illa puella, dixit: *Hæc est Moabitis, quæ venit cum Noemi de regione Moabitide, & rogauit vt spicas colligeret remanentes, sequens messorum vestigia.* Hoc modestiæ haud obscurum argumentum est. Quod enim apud omnes gentes passim permissum est; Iudæis autem etiam diuinitus præceptum, ipsa modestè postulauit. Nesciebat fortè adhuc, quid sibi iuris in ea re, ex diuina lege competeret; quippè recens ad Iudaïsmum conuersa. Sed quamuis id scisset, bonarum tamen est mentium, etiam sibi debita humiliter rogare; sicque eos, à quibus petunt, allicere ad promptius, hilarius, liberaliúsque largiendum: qui, si tricari velint, multas eis molestias exhibere possunt. Itaque id prudentiæ etiam fuit. vide Abulensem, & Serarium.

[Margin: Prou. 10. 5 — vide Abul. q. 5. in c. 2 — Leuit. c. 19. 9. c. 23. 22. Deuter. 24. 19. — Serar. q. 3. & 4. in c. 2. q. 6. — q 8. in c. 2.]

XVII. *Et sedulitate, Boozíq; in eam beneuolentia.*

ISTVD autem sedulitatis & diligentiæ; *de mane vsque ad nunc stat in agro, & ne ad momentum quidem domum reuersa est*, negatio abest ab Hebræo codice. Editioni tamen nostræ fauet illud, *sed etiam si sitieris vade ad sarcinulas*, id enim signum est eam non iuisse domum. Quibus auditis Booz factus est ei beneuolentior, siue propter cognationem, quam grandis natu satis notam habebat, siue propter mulieris modestiam, ac diligentiam, siue propter nouam eius pietatem in Deum Israël, ad quem fuerat conuersa. Itaque eam blandius appellans ait, *Audi filia ne vadas in alterum agrum ad colligendum, nec recedas ab hoc loco, sed iungere puellis meis, & vbi messuerint, sequere.* Metebant ergo & mulieres, quibus modestè, ac prudenter Booz iuuenculam viduam adiungit potius, quàm viris. Et

[Margin: c. 2. 7. — Abul. q. 8. in c. 2. — 9]

Digitized by Google

quoniam fieri poterat vt messores aliis tenuioris fortunæ hominibûs fauere mallent, eámque propterea repellerent, *Mandaui*, inquit, *pueris meis*, tam domesticis quàm conducticiis, *vt nemo molestus sit tibi. Sed etiam si sitieris, vade ad sarcinulas, & bibe aquas, de quibus & pueri bibunt.*

XVIII. *Et benignitas.*

EXIMIVM habes exemplum honesti in primis ac moderati hominis, & pene solliciti ne alio se conferat mulier paupercula ad spicilegium, nedum aliò superbè, vel cum contumelia, vt quidam solent, amandet. Vide vt plus offerat, imò accipere iubeat, quam illa ausa esset desiderare, cùm iubet adire sarcinulas, & eadem esse conditione cum famulis. Nec eleues liberalitatē istam aqueam, nam habita ratione temporis æstuosi, inclinante præsertim ad meridiem die, & loci siticulosi, in quo etiam aqua pretio fortasse biberetur, sicut in vicina Idumæa, imò
c. 3. 28. c. 2. 6. vide & Matth. 10. 42.
& Galaaditide, vt ex Deuteron. constat; & conditionis personæ humilis ac pauperis, liberalitas non contemnenda videatur. Adde quod sicut nomine panis cibaria omnia intelliguntur, sic & aquæ nomine (quæ in primis nominatur, quod ea sæpius messores indigent) etiam alij cibi intelligi possunt ab homine modesto, quique sua, vt fit dicendo extenuet; quæ interpretatio ex sequentibus confirmatur, vbi non solius aquæ fit mentio. Adde quod in Græco & Hebræo non est aquę expressa mentio, sed tantùm, *Bibe de eo quod hauserint pueri.* Haurimus autem non
v. 14. q. 9. in c. 2.
de puteo tantùm; sed etiam de dolio. Vide Abulensem.

XIX. *Gratus Ruthæ animus; & Boozi commendatio.*

PERQVAM suauem honorati viri comitatem, humili gratiarum actione Rutha excepit, qua eum liberaliorem etiam, & amiciorem reddidit. Illa enim, *Cadens in faciem suam, & adorans super terram dixit ad eum. Vnde mihi hoc vt inuenirem gratiam*
v. 10.
ante oculos tuos, & nosse me dignareris peregrinam mulierem. Nōdum sciebat hæc mulier illum defuncto marito suo cognatum: hoc enim postea à Noëmi didicit; nec se ipse adhuc aperit, sed eius in socrum ac Deum pietatem commendans ait. *Nunciata sunt mihi omnia, quæ feceris socrui tuæ post mortē viri tui.* Post mortē enim Mahalonis viri, amor, reuerentia, & obsequium erga matrem eius commēdabilior fuit, pergit, *Et quod reliqueris parentes tuos, & terram in qua nata es, & veneris ad populum, quem antea nesciebas.* Magna virtus mulieris, & egregia in Deum fides, cuius amori ac cultui, dulcissimæ patriæ amorem, & parentum etiam dulciorem posthabuerit; eúmque in populo non expertæ charitatis ac beneuolentiæ quæsierit, sed ignoto, præterquam in socru, leuiro, ac marito. Itaque rectè Booz, *Reddat*, inquit, *tibi Dominus pro opere tuo, & plenam mercedem accipias à Domino Deo Israël, ad quem venisti, & sub cuius confugisti alas.* protectionem scilicet, atque prouidentiam, quæ sub ea metaphora crebrò in Scriptura significatur, etiam euangelica.
vide Exod. 19. 4. Deut. 32. 11. Psal. 16. 8. Psal. 35. 8. Psal. 56. 2. Psal. 60. 5. Psal. 62. 8. Matth. 23. 37.

XX. *Iteratum vtriúsque colloquium.*

SED illa rursus cum humili & suaui gratiarum actione, agnoscens se indignam Boozi charitate & beneuolentia, *Inueni*, ait, *gratiam apud oculos tuos Domine mi, qui consolatus es me, & locutus ad cor ancillæ tuæ, quæ non sum similis vnius*, id est vllius *puellarum tuarum.* Booz autem volens cum ea liberalitate certare, quæ secum modestia, & grati animi exhibitione certabat, *dixit ad eam. Quando hora vescendi fuerit:* significatur hanc colloquij horam antemeridianam fuisse. nam mox de iterato post cibum labore mentio erit, tum de vespera subsecuta: nisi malis etiam sæpius in die captum cibum, vt messores solent, qui specie capiendi cibi, respirant nonnihil, atque interquiescunt. *Quando igitur*, inquit, *hora vescendi fuerit, veni huc & comede panem, & intinge buccellam tuam in aceto*, id enim & appetitum acuit, & retundit æstum internum caloris.

XXI. *Rutha prandium.*

CVM ergo vescendi tempus aduenisset, *Sedit* Rutha *ad messorum latus*, vel vt habent 70. ex obliquo, id est paulò inferius, & non à fronte, vel in conspectu, id enim mulierum conuenit modestiæ, vt ne ipsæ virorum conspectibus obiiciant sese, & mutuum aspectum, diuturnum præsertim, vitent, vt notauit Abulensis; porrò messorum nomine fœminas & puellas messoribus collaborantes rectè comprehendi vult Serar. & ad illas se Rutham potiùs aggregasse; rectius enim sibi mulieres congruunt; nec patiebatur peregrinæ mulieris pudor, vt relictis mulieribus quibuscum laborabat, quæq; infra viros sedere solent ad viros se adiungeret. Et congessit polentam sibi, ex Boozi, aut messorum liberalitate certatim datam. Hebræus habet, *& porrexit ei*, nimirum Booz, qui eam proximè alloquebatur: Græcus, *& accumulauit ei Booz*, addidit enim ad claritatem proprium nomen: po-
ἐκ πλαγίων. in expos. tex. c. 2. 8. 23. c. 3. 2. ἐβούνισεν.

lentam vero alij far aut triticum tostum, alij cibũ ex granis nouis excoctum explicant. 70. habent ἄλφιτον, quòd Plin. crebro polentam, grammatici farinam hordeaceam interpretãtur, sicut ἄλευρον triticeã. Budęus ἄλφιτον pultẽ, vel farinam hordeaceam, ex hordeo prius tosto esse docet, sicut ex crudo ὠμήλυσιν. ὠμὸς enim crudum significat: *polentam igitur* non solùm ad satietatem habuit; sed *& reliquias tulit*, ad socrum videlicet Noëmi, vt simul & temperantiæ, & pietatis præberet exemplum. v. 14.

XXII. *Crescit Boozi erga Rutham indulgentia.*

SVMPTO cibo *surrexit* Ruth, *vt spicas ex more colligeret.* Sed vide crescentem perpetuò Boozi liberalitatem. Mandat enim famulis suis omnem erga Rutham indulgentiam, vsque adeo, vt si ipsa cum eis metere voluerit, eam ne[illegible] prohibeat; *& de vestris quoque manipulis*, inquit, *proiicite de industria, & remanere permittite, vt absque rubore colligat, & colligentem nemo corripiat. Collegit ergo in agro vsque ad vesperam, & quæ collegerat virga cædens, & excutiens inuenit hordei quasi Ephi mensuram, id est tres modios.* non esse magnam hanc mensuram modiorum ex eo satis constat, quòd non tres tantùm modios, sed postmodum etiam sex, mulier vna ex agro in oppidum ferre potuerit. Eos ergo tres modios *portans, reuersa est in ciuitatem, & ostendit socrui suæ. Insuper protulit, & dedit ei de reliquiis cibi sui, quo saturata fuerat.* Addit Iosephus Noëmi quoque vicinarum circa cibum liberalitatem expertam. c. 2. 17. c. 3. 15.

XXIII. *Ruthæ cum Noëmi colloquium.*

DIXITQVE *ei socrus sua, vbi hodie collegisti, & vbi fecisti opus? Sit benedictus qui misertus est tui. Indicauitque ei apud quem fuisset operata, & nomen dixit viri, quòd Booz vocaretur*; quòd illa videlicet ab aliqua puellarum, quæ metebant didicerat; nec tamen sciebat quod esset hominis genus, Noëmi autem ex animi gratitudine ad bene precandum impulsa, *Benedictus sit*, inquit, *à Domino, quoniam eandem gratiam quam præbuerat viuis, seruauit & mortuis*, id est, qui bene meritus fuerat de marito meo, & filiis eius, dum viuerent, in suis ipsorum personis, nunc de eisdem bene meritus est in eorum cognatis; me scilicet vidua Elimelechi, & te vidua Mahalonis filij eius. Deinde autem hominis familiam declarans. 3 *Propinquus noster*, inquit, *est homo*; quatenus scilicet viros nostros repræsentamus. Quo verbo etiam causa expertæ eius benignitatis insinuatur. Eóque videtur Rutha respexisse cùm subdidit. 3. 20.

XXIV. *An Rutha deinceps messuerit in agro Booz.*

HOC *quoque præcepit mihi vt tandiu messoribus eius iungerer*, in spicis videlicet colligendis, *donec omnes segetes meterentur. Cui dixit socrus, melius est, filia mea, vt cum puellis eius exeas ad metendum, ne in alieno agro quispiam resistat tibi. Iuncta est itaque puellis Booz, & tandiu cum eis messuit, donec hordea & triticum in horreis conderentur* 4. Apparet vtique interpretis nostri mentem fuisse, Rutham non vltra ad colligendas spicas exiisse, sed tanquam famulam cum reliquis puellis non sibi, sed Boozo messuisse. Itáque hunc locum intellexit Abulensis in expositione textus, & quæstionibus aliquot. Idque cõfirmatur tam ex eo quod non fit deinceps mentio spicilegij, quàm ex eo quòd hæc metendi occupatio magis valebat ad Boozum sibi demerendum, dum mulier non suam, sed eius vtilitatem quæreret. quam ille futuro matrimonio, & cura familiæ Elimelechi, copiosè rependeret. 4. 20. q. 17. 18. & 19.

XXV. *Non videri.*

IN Hebræo tamen & Græco, & Chaldæa paraphrasi non dicitur Rutham messuisse, sed adhæsisse puellis ad colligendum spicas; non quod puellæ Booz spicas colligerent, sed quod maluerit Rutha, mulieres metentes sequi, quàm viros. Iosephus quoque ait sequentibus diebus eam exisse ad spicilegium, cum Bozi ancillis. Ἐπὶ καλάμης συλλέγειν, sicut Septuaginta, qui habent συλλέγειν, non θερίζειν. Conciliat vtramque opinionem Serarius, ita vt hanc teneat, & ei priorem illam accommodet. Ait enim spicilegium præsertim apud Iudæos, paruam veluti messem vocari posse, sicut racematio parua quædam vindemia est. propriè tamen messis non fuit, & videtur allusisse interpres ad illud quod dixerat Booz, *etiamsi vobiscum metere voluerit, ne prohibeatis eam*; pro quo tamen in Hebræo & Græco legitur; *Etiam inter manipulos colligat, & non pudore afficiatis eam.* Quod autem non fit deinceps mentio spicilegij, id in causa est quod messis, sicut & collectio spicarum, tota hoc capite terminatur. Deinde Booz maluit Rutham suæ ipsius vtilitati seruire sibi colligendo, quàm alteri metendo: in eóque gratiam plenam non dimidiatam exhibere. Ideóque infra eius spicilegio sex modios adiecit. Denique eodem facit quod tempore toto messis non in agro apud Booz, & cum messoribus, sed apud socrum commorata est, quotidie ad vesperam deferendo quod collegerat, vt ex textu Hebræo, Græcóque colligitur. l. 5. c. 11. q. 30. in c. 2. c. 2. 15.

Explicatur prior sententia.

Digitized by Google

c. 3. Dvm autem Rutha studiosè socrui suæ, & sibi colligit, quæ ad pauperem vitam sustentandam necessaria sunt: Noëmi vicissim diligenter circunspicit, quo eam modo à molestia, & periculo paupertatis eripiat, & voti etiam de suscipienda legitima prole cōpotem faciat. Et verò etiam æquum erat vt omni ope nurui prouideret, quæ propter ipsius, secundum Deum amorem, patriam, parentes, & consanguineos, & omnia quæ illic habere poterat, dereliquisset. *Postquam ergo reuersa est ad socrum suam*, messe videlicet penè perfecta, alioqui enim singulis, vt dixi, diebus ad eam reuertebatur, vt fatetur etiam Serar. siue vt ipsi esset solatio, nec dies, noctésque desolatam relinqueret, siue vt sibi cautelæ, & propriæ famæ parcens, & pudori. Ergo reuersa audiuit à socru, *Filia mea quæram tibi requiem, & prouidebo vt bene sit tibi*: vtpote efficiendo vt nubas viro sapienti, opulento, moderato; qui tibi patris instar sit, & mariti. Nam per requiem intelligit matrimonium, in quo certus est vitæ status, in quo vir vni mulieri, & vni mulier viro adhæret, nec vagas sectari libidines permittuntur. XXVI. *Noëmi cura pro sua nuru.*

n. 25. q. 1. in c. 3.

3. 2. Booz *iste*, ait Noëmi, *cuius puellis in agro iuncta es, propinquus noster est, & hac nocte aream hordei ventilat*, cuius scilicet occasione in agro dormiet. *Lauare igitur & vngere, & induere cultioribus vestimentis, & descende in aream.* Septuaginta habent ἀνάβηθι, *ascendes*, in alto enim esse solent, vt faciliùs perflanti vento pateant; & inde citius descendat aqua pluuia. Sed descendere, quod in Hebræo habetur ac Latino, aliquando idem est quod ire ac proficisci: nisi fortè Bethleem altior etiam fuit quàm area. *Non te videat homo*, Booz videlicet, *donec esum, potumque finierit*: imò ne tunc quidem, vnde subditur. *Quando autem ierit ad dormiendum, nota locum in quo dormiat.* Cui ergo vsui cultiores vestes, lauacrum, vnctio? An in sequentem diem confecti coniugij? ne scilicet eum visæ pœniteret vxoris; vt quondam Iacobum Liæ: an vero ad ipsum aliquo modo honorandum matrimonium? XXVII. *Et consiliū circa matrimonium.*

Sed quomodo ad honorandum, inquies, matrimonium, quod videtur Rutha surripere voluisse, aut potius socrus eius Noëmi, tum quia, vt ait Lyranus, & cum eo Dionysius, modus quærendi non erat bonus, furtiuè scilicet, & in occulto. tum quia erat alius propinquior ipso Booz, vt infra habetur, qui prius moneri debuit; alioqui ei iniuria facta fuisset, nisi sponte suo iuri cessisset. Ideóque ipsemet Booz dixit Ruthę vt hoc factum celaret. Censuit ergo non vacare culpa. Hanc quæstionem fuse examinat Abulensis, & post eum Serarius noster. XXVIII. *An culpādum.*

c. 3. 12.

q. 11. & 13. in c. 3. q. 9. in c. 3.

Dico breuiter, primùm quidem Rutham vacare culpa, quæ in re quæ mala non videretur, socrui suæ religiosæ fœminæ, quasi matri obtemperauit; & tanquam fidei suæ, ac religionis magistræ, à qua didicit sibi nuptias Boozi ex diuina lege deberi. Dico etiam Noëmi à peccato immunem videri. Potuit enim ipsa quoque ignorare esse alium propinquiorem, qui prior ad suscitandum Maaloni semen obligaretur, aut in decennali peregrinatione, & multa rerum permutatione oblita esse. Vel si memor erat, præuidebat, id quod comprobauit euentus, eam esse alterius propinqui vel duriciem, vel fastum, vt oblatum coniugium recusaturus esset. Denique non insipienter rem totam probatæ sapientiæ, & virtutis viro committendam putauit; quo sanè pertinent illa verba, *ipse autem dicet tibi quid agere debeas.* Addit etiam Theodoretus Rutham ex monitione socrus, cùm interrogata fuisset ab euigilante Boozo quænam esset, ei in memoriam reuocasse defuncti mariti sui cognationem, vt intelligeretur non procaciter inconcessam viri coniunctionem, sed verecundè coniugium debitum postulare. XXIX. *Nō videri.*

Nec difficile est obiectionibus occurrere. Nam quod res occultè fieret, ac clanculum procuraretur, quòd illectamenta adhiberentur, rem natura iustam & legitimam vitiare non potest; præsertim cum clandestina matrimonia, vtriusque partis interueniente consensu, tunc vitiosa non essent: nec polygamia si tum fortè vxoratus erat Boozus, prohibita. Silentium autem quod postulauit Booz, erat ad consulendum famæ mulieris, & ne ille propinquior hanc excusationem prætexeret recusandi coniugij. Vt ergo ad narrationem redeamus, accepit Rutha in mandatis vt notaret locum, in quo dormiret Booz, & pallium, stragulum videlicet quo operiebatur dormiens, à parte pedum reuolueret, vt scilicet eum suauiter excitaret; & excitato rem suam exponeret, & ei pro sua sapientia, & modestia recta monenti obtēperaret. nec erat periculū fornicationis, vbi spes erat certa coniugij. XXX. *Respondetur obiectis.*

XXXI. *Consilium Ruthæ exequitur.*

Acquievit Rutha consilio, *Descenditque in aream, & fecit omnia quæ sibi imperauerat socrus. Cumque comedisset Booz & bibisset, & factus esset hilarior, isset que ad dormiendum iuxta aceruũ manipulorũ, venit abscondite, & discooperto pallio à pedibus eius se proiecit.* Super illos manipulos iacuit. Non tã cito videtur euigilasse senex, ac Rutha discooperuit pedes eius, largiori enim potu grauatus erat, & calefactus, ne quãuis senex, nocturnum frigus præsertim in æstate cito sentiret; sed aliquantò postea. Vnde sequitur. *Et ecce nocte iã media expauit homo, & conturbatus est*, vim aliquam fortasse timens, moxque admiratus est, quia *vidit*, id est sensit, sine agnouit *mulierem iacentem ad pedes suos*, siue ad Lunæ lucem, siue ex tactu pedum, seu potius ad vocem eius muliebrem. Vt intelligamus primam interrogationem euigilantis, & sentientis personam aliquam ad pedes suos fuisse, *Quis tibi est?* tum ex voce agnita muliere, quæsisse rursum, *Quæ es? illáque*, vt planè vigil, promptè *respondit*, *Ego sum Ruth ancilla tua, expande pallium tuum super famulam tuam, quia propinquus es.* id est permitte vt eodem operiamur stragulo, & eodem quasi lecto simus. Re autem ipsa dicebat, suscipe protectionem mei, qualis est mariti erga vxorem, nam iure propinquitatis coniugij debitor es 6. 6. *q.* 21. & 22.

XXXII. *Boozi moderatio erga Ruthã.*

Miratur Abulensis hoc loco, quomodo Booz Rutham non habuerit exosam, quæ se vltro ingereret viro; nec exosam habuerit socrum eius, à qua totum hoc facinus profectum erat, quasi vilissimas mulieres, inuerecundas, & vt Scriptura loquitur *virum vltro rapientes*. Respondétque Boozum non fuisse virum acris, siue acerbi ingenij, sed mitis ac prudentis, & sic non tam factum mulierum, quàm intentionem bonam expendisse, contrahendi scilicet, iuxta diuinæ legis præscripta, matrimonij. Itaque siquid in modo agendi ignoranter, aut imprudenter actum fuerat, mulieribus condonabat. Accedebat quod Booz Ruthæ virtutem non solùm probabat, sed personam etiam diligebat ea præditam, benéque de toto hoc coniugio sperabat: totique populo probatum iri non dubitabat; ideóque dixit, toti populo virtutem ipsius esse perspectam. Sed quid timemus Boozi offensionem erga mulierem, cuius habemus ab eodem laudem, & gratulationem. 1. Reg. 20. 30.

XXXIII. *Et iusta eiusdẽ commendatio.*

Benedicta, inquit, *es à Domino filia, & priorem misericordiam posteriore superasti, quia non es secuta iuuenes, pauperes siue diuites.* Duo in Rutha laudat Booz, castimoniã, & amorem in maritum tam viuum, quàm morte functum. Fuit enim non vulgaris continentiæ, quod sibi suppares iuuenes in matrimonium non quæsierit, siue in patria, siue in Iudæa, nec fortunas, & quæ eas sequuntur, potentiam, & dignitates adamarit. Quæsierit potius marito defuncto propinquum, licet grandem natu, & ætate disparem; vt non sibi in quærendo coniugio, consuluisse, sed illius tantùm rationem habuisse videatur, ne Mahalonis nomen in sua familia deleretur. In quo amor quoque in coniugem licet defunctum agnoscitur; prior autem misericordia siue beneuolentia fuit in eum viuentem, quem dilexit & coluit, vt sapientem, atque honestam matronam decuit, quamuis aduenam, & tenui in re virum, & ex quo prolem non suscepisset. Et eam misericordiam Noemi quoque paulò antè commendauerat. Sed & hic amorem in Deum, & reuerentiam aduersum legem ipsius agnoscas. Quamuis enim timere potuisset ne seruãdo legem, & ducendo uirum senem, quem propinquum putabat, fructu coniugij careret, timori tamen isti, & amori prolis diuinam legem, cui se aggregabat, antetulit. c. 1. 8.

XXXIV. *Responsio circa matrimoniũ.*

Sed pergit Booz blandè illam, suauitérque, & cum laude virtutis, atque industriæ alloqui; imò & certò coniugium, etiam iureiurando adhibito, promittit. *Noli*, inquit, *metuere, sed quidquid dixeris mihi faciam tibi*; circa hoc matrimonium. Nedum abiiciam te, atque contemnam. *Scit enim omnis populus, qui habitat intra portas vrbis meæ*, siue, iuxta Hebræum, primores populi mei, qui iudicia ad portas vrbis exercent, *te mulierem esse virtute præditam*; ideòque non improbabunt matrimonium quod ætas admodum dispar suspectum redderet, vt rectè explicat Abulen. Respondẽs autem Booz ad rationẽ ambiti à Rutha matrimonij, *Non abnuo me propinquum, sed est alius me propinquior*, cui scilicet debeat offerri matrimoniũ; quando enim aliquid iure propinquitatis, aut cognationis agitur, propinqui aut cognati aliis anteferuntur, & inter cognatos illi plus iuris habent, qui plus habent propinquitatis, vt copiosè atque eruditè disputat Abulẽsis. Cùm ergo iure propinquitatis accipienda essent bona defuncti, & suscitandum semẽ, quod ipsum defunctum in hunc lo. ante q. 15. inc. 4. q. 27

repræ-

repræsẽtaret, oportebat propinquiorẽ iuri suo cedere, priusquã alius ius acquireret.

RECTE ergo Booz; *quiesce hac nocte, & facto mane si te voluerit propinquitatis iure retinere, bene res acta est*; eris enim honesto iuncta coniugio, & lex obseruabitur, suscitabitúrque semen marito tuo defuncto, per eum cui in primis id competit, *Sin autem ille noluerit, ego te absque vlla dubitatione suscipiam, viuit Dominus.* Paulò aliter Iosephus; nam quod Booz facturus erat, vult à Rutha fieri. *Caterum meum*, inquit, *consilium est hoc, Rogabis eum, qui tibi propinquior est quàm ego, an te vxore opus habeat, quod si aiat, sequeris eum, sin minus, mea legitima coniux eris.* Sic ipse. At conuenientius erat id à viro graui, & magnæ apud suos authoritatis fieri, quàm à muliere & paupere & peregrina; in causa præsertim sua, & lege Mo- Deut. 25. 5. saica non iubente.

XXXV. *Cur se etiã iureiurãdo obligat.*

ACQVIESCIT Rutha consilio Boozi, dormit ad pedes eius, vsque ad noctis abscessum, & primum exortum auroræ, cùm nondum se homines mutuò cognoscere possent, & dum discessum parat, *Caue*, inquit Booz, *ne quis nouerit, quod huc veneris.* Voluit videlicet vtriúsque famæ consulere. Ideóque ne domesticis quidem, à quibus emanare solet in vulgus rumor, rem notam esse voluit, licet aliter sẽserit Chaldæus Paraphrastes, qui ea verba, *caue ne quis nouerit, quod huc veneris*, dicta Boozi famulis ab ipso putet, cui non multùm fauet textus Hebraicus, aut Græcus, in quibus in tertia persona dicitur, *nõ sciatur quod mulier in aream venerit.* Id enim potuit dici mulieri agendo de ipsa; & dictum fuisse rectè intellexit Hieronymus, & sustulit ambi- q. 1. in. c. 3. guitatem. Eique fauet ratio quam dixi, probátque Serarius, & apparet tam multò mane nondum surrexisse familiam, vt mox cum Iosepho dicemus, confirmátque Vatabl. cuius rei signum est, quod mox ipsemet dicitur mensus sex hordei modios, & imposuisse mulieri. Eo autem diligentius seruandum erat secretum, quo minus constabat adhuc, an ille alter propinquus eam esset accepturus; quem suspicio fornicationis cum propinquo meritò retardasset.

XXXVI. *Abscedit Ruthamultò mane vitãdis suspicionibus.*

AB hanc etiam suspicionem vitandam non statim cum ea in vrbem venit Booz, sed multò tardiùs; quod intellexit Iosephus, qui Boozum ait circa meridiem reuersum in oppidum; eundémque de mulieris fama sollicitum, mane summo priusquam famuli ad opus surgerent excitatum iussisse, hordei quantum ferre posset capere, & priusquam aliquis eam ibi dormisse videret, ad socrum redire, cauendos enim tales rumores, maximè si non de nihilo oriantur. Porrò cùm hic mulieris ingressus in vrbem esset ambiguus in Hebræo & Greco, quod æquè voces ויבא, & εἰσῆλθεν de Booz, ac Rutha dici possint, S. Hieronymus ambiguitatem sustulit, & ne ad Boozum referretur dixit *ingressa est*, quem rectè secutus est Pagninus & Caiet. Arias retinere maluit ambiguitatem vertitque *introiit*, quam Tigurina male sustulit dicens, *ingressus est ciuitatem.* Malè vtique, quid enim opus erat vt senex tã multò manè cum muliere ciuitatem ingrederetur, nisi ad concitandam suspicionem, quàm effugere moliebatur?

XXXVII. *Nec adit oppidum cum Boozo.*

ANTE discessum autem istum matutinum, noluit mulierem, cuius modestia, & castimonia delectabatur, socrum indonatam adire. *Expande*, inquit, *pallium tuum quo operiris, & tene vtráque manu*; ne quà effluat, *qua* humi pallium *extendente & tenente, mensus est sex modios hordei*, duplo scilicet plus quàm illa antè collegerat, plus etiã daturus, si plus illa ferre potuisset. Et vt liberalitati comitatem adiũgeret per quatuor initia pallij ligatum hordeum imposuit capiti eius, dicens nolle se eam reuerti vacuam ad socrum suam, *Quæ portans ingressa est ciuitatem*, & quidem vt vides ignota. Nam onus vndique in caput dependens facile prohibebat ne agnosceretur.

XXXVIII. *Huius in illam benignitas.*

QVÆ *venit ad socrum suam* de toto negotio suspensam, atque sollicitam, eáque mirata tum reditum tam matutinum, tum impositum onus, *Quid*, inquit, *egisti filia?* narrauitque ei omnia quæ sibi fecisset, ac dixisset Booz. Cui Noemi, *Expecta* v. 18. *filia donec videamus quem res exitum habeat; neque enim cessabit homo, nisi compleuerit quod locutus est.* Vt pote vir prudens, & veridicus, ac propositi tenax, præsertim iureiurando firmati.

XXXIX. *Venit ad socrũ Rutha, quam spe bona replet.*

CHALDÆVS Paraphrastes paululum rem dilatans, rei exitum non tam à Booz, quàm à Deo expectandum interpretatur. *Sede*, inquit, *filia mea mecum in domo, vsque ad tempus quo cognoscas, quemadmodum decretum est in cælo, & quemadmodum mirificabitur verbum, quia non quiescet vir quin consumetur ad bonum, verbum die*

hac. Dici quoque meminerunt Hebræi & Septuag. quo ad compleuerit verbum hodie. In sequentem enim diem Booz rem confectum iri promiserat, vt hac quoque temporis circunstātia hominis beneficentia cumularetur. Nam, vt est in prouerbio, bis dat, qui cito dat. Et contra,

Ingratum gratis tarda facit. (Auson. Epigr. 82. cap. 4.)

XL. *Negotium suscipit Booz, iuxta legem.*

Promissi ergo memor Booz, vbi operas, famulósque domesticos operi accinctos vidit, & monita, quæ res exigebat, operarum proposito dedit, in vrbem contulit sese, & ibi ad eius portam, iudicij causa sedit. Ibi enim iudicia, in aula quapiam ad id destinata agitabantur, vt multis ex locis Scripturæ patet. Et nominatim ex Deuteronomij cap. 25. vers. 9. vbi de hac ipsa causa lex continetur. *Sin autem*, inquit, *noluerit accipere vxorem fratris sui, quæ ei lege debetur, perget mulier ad portam ciuitatis*, siue per seipsam, siue per alium, vt hîc per Boozum; *& interpellabit maiores natu, dicétque, Non vult frater viri mei, suscitare nomen fratris sui in Israël, nec me in coniugem sumere. Statimque accersiri eum facient, & interrogabunt, Si responderit, nolo eam vxorem accipere, accedet mulier ad eum coram senioribus, & tollet calceamentum de pede eius, spuétque in faciem illius, & dicet, sic fiet homini, qui non ædificat domum fratris sui. Et vocabitur nomen illius in Israel, Domus discalceati.*

(Prou. 22. 22. 23. Psal. 68. 13. Iob 29. 7. c. 31. 21. Ierem. 1. 15. c. 39. 3. Thren. 5. 14. 3. Reg. 22. 10. 2. Paral. 18. 9.)

XLI. *Et exponit coram propinquo, & testibus.*

Cvm ergo ad portam in iudicij loco, quem Chaldæus hîc Sanhedrin vocat, sedisset, *vidissétque propinquum præterire*, de quo prius sermo habitus est, dixit ad eum, *declina paulisper, & sede hic, vocans eum nomine suo*: quòd Scriptura præterit, vt nomen illius obliteraretur, cuius culpa nomen fratris sui deletum fuisset in Israël, vt notauit Abulensis. Assumpsit autem *decem viros de senioribus ciuitatis*, quos rogauit testes esse in hoc negotio, quòd gerebatur. quibus assentientibus, & ad audiendum paratis, sermone ad propinquum illum conuerso. *Partem*, inquit, *agri fratris nostri Elimelech vendet Noemi, quæ reuersa est de regione Moabitide*, id est vendere cogitur premente inopia, in decennali peregrinatione contracta, idque ei licet, iuxta legem quæ habetur in Leuitico c. 25. *Si attenuatur frater tuus vendiderit possessiunculam suam, & voluerit propinquus eius, potest redimere, quod ille vendiderat.*

(q. 4. in c. 4. — 7. 8. — c. 25. 25.)

XLII. *Aequitas venditionis, & redemptionis bonorum immobil.*

Recte vtrúmque, vt nec pauper prohiberetur, & propinquis ius esset redemptionis. Si enim ille agrum suum vendere non potuisset, coactus fuisset mendicare, vel fame perire. Cúmque ob inopiam agrum suum colere non posset, mansisset ille incultus in publicum Reipub. detrimentum, si plures pauperes fieri contingeret: aut plures ille possessiones haberet; quarum vna vendita, & sustentaret se, & reliquas coleret. Voluit autem posse à cognatis redimi possessiones de manu emptoris extranei, in gratiam pauperum qui eas vendere cogebantur, quorum cognati, in gratiam cognationis, melius eas curaturi erant, quàm externi; nec tamen solis cognatis vendere potuit, ne illi conspirarent inter se, & ad minimo pretio vendendum cogerent, vt rectè vidit Abulensis, sed quibuscúnque. Vt autem cognati eas studiosius curarent ac colerent, non licebat cuiquam, ac ne vēditori quidem eam possessionem de manu cognati redimere: donec adueniente anno quinquagesimo Iubilæi, agellus ad pauperem venditorē sine vllo pretio rediret; quamuis intra Iubilæi annos possessio ad tertium vel quartum emptorem transisset, ad quos semper, cùm onere reuersionis in Iubilæo, transibat.

(vide Tostat. in c. 4. q. 9. 13. 14. 17. — q. 17.)

XLIII. *Quod ius esset mulieribus ad vendendū.*

Poterat autem Noëmi, siue Rutha viduæ Elimelechi & Mahalonis, vendere possessiones quæ fuerant defunctorum, quásque illæ habebant in potestate & administratione sua, ad subueniendū inopiæ; etsi enim non habebāt earum dominium, cùm vxor non succederet viro, sed filiis, & filij deficientibus ille, qui ex vidua à fratre vel cognato suscitabatur, eóque deficiente, propinqui succederent. Poterant tamen vendere propter inopiam; sed cum solitis venditionis oneribus. Idque hæc historia manifestè confirmat; nisi enim ius esset venditionis istis mulieribus, non dixisset Boos Noëmi vendere agrum. Nam qui aderant viri graues hominem irrisissent, qui non intelligeret ius venditionis non competere mulieribus, & ipse frustra se emptorem offerret. Vide Tostatum hæc fusius hoc loco disputantem. Quod autem de Noëmi dicitur, vendente partē agri, id de Rutha intelligi debet, quæ ius habebat in ea bona, quandiu & ipsa posset ac vellet suscitare marito defuncto nomen, & fratres, & cognati nō deerāt, qui eam in eum finem ducerent.

(q. 6. & 7.)

Noëmi autem nullum hic ius habebat, quia eius vir non fuerat mortuus sine li-
beris, in quos ius possessionis transierat. Fit tamen mentio solius Noëmi, ne ille
propinquus statim subolfaceret coniugium; præsertim cùm vtriusque viduæ esset
in c. 4. cor vnum, & anima vna. Vide Abulensem q. 23.

SIGNIFICAT porrò Booz quamob causam prædictam venditionem retu- XLIV.
lerit, ad priorem cognatum, vt scilicet ei vt propinquiori ius redemptionis de- *Cur venditionis illata mētio.*
ferretur primùm, vt eo non emente, sed cedente de iure suo alter, Booz videli-
cet, succederet. Id autem, quia vtile erat & gratiosum, præmisit Booz, vt faci-
lius hic cognatus ad id quod onerosum erat suscipiendum, nouum scilicet con-
iugium cum suis oneribus, inclinaretur. Quod cùm ille recusaret à iure etiam re
c. 4. v. 5. demptionis repelleretur. huc enim pertinent illa verba, *Quando emeris agrum de
manu mulieris, Ruth quoque Moabitidem, quæ vxor defuncti fuit, debes accipere, vt su-
scites nomen propinqui tui in hæreditate sua.* Alioqui cadis iure redemptionis, & pos-
sessionis bonorum defuncti. Cuius ratio est, quia is qui vult suscitare semen de
functo, licet posterior cognatione, debet præferri alteri propinquiori, qui vult
tantùm redimere bona, nam ille hæc bona conseruat in familia, illi qui nasce-
tur, iste autem redemptor dissipat à familia, quam perire patitur.

AT propinquus ille, non tam allectus atque incitatus noua successione, & XLV.
possessione bonorum, quæ nouum coniugium sequebantur, quam ipsius noui *Recusat Rutham*
coniugij oneribus, molestisque deterritus, *Cedo*, inquit, *iuri propinquitatis*; vide- *propinquus*
licet, tam suscitandi seminis, quàm possidendi bona; *neque enim posteritatem fa-
miliæ meæ delere debeo.* In Hebræo & Græco est, ne fortè, corrumpam, aut perdam
hæreditatem meam, siue posteros meos. Timebat iste ne dando operam liberis
nomine defuncti, non posset ipse sibi gignere filios, sicque propriis agris sitienti-
bus, alienos irrigaret. Quo responso innuitur illum hactenus liberis caruisse. Si
enim iam haberet liberos, nullam haberet probabilitatem ista excusatio.

1. EA tamen multipliciter iniusta atque inepta fuit. Primùm, quia diuinam le- XLVI.
2. gem, quæ hoc iubebat, tacitè iniustitiæ arguebat; deinde poterat iste ab aliis mulie- *Iniuste atque ineptè.*
3. ribus antè ductis, vel in posterum ducendis sibi posteros procreare. Tertiò vnus
Deut. 25. 6. tantùm de vxore defuncti requirebatur, qui defunctum patrem repræsentaret, e-
iusque bonis succederet; cæteri autem ab illa ipsa suscepti, non vltra ad defun-
ctum, sed ad istum vicarium pertinebant: quia lex vnius tantùm primogeniti me-
minit, & in illo vno satisfit fini & intentioni legis, & sicut nulli filij suscitarentur
mortuo, si is cū vnico filio decessisset; ita postquam illi vnicus datus est, non ei vltra
suscitabitur proles, sed ad viuentem deinceps pertinebunt qui nascentur;
nisi fortè ille primogenitus cito moreretur, tunc enim fuisset quasi non esset,
4. & alius sufficiendus esset. Quartò diffidit de diuina prouidentia, quæ non
pateretur vt cum damno suo alteri benefaceret, sed ei potius gratiam vt so-
let, copiosè rependeret. Et quamuis concederemus istum cognatum nullum pla-
nè alium filium de vlla muliere quàm de Rutha suscepturum esse, & de hac ipsa
vnicum, non propterea tamen ipsius posteritas peritura fuisset. Hic enim vnicus
ad defunctum quidem pertinuisset, cui ex lege suscitatus fuerat. Sed pertinuisset
etiam ad viuum, eiúsque hæres fuisset; & duorum filius appellatus esset. Obed
enim filius Mahalonis, & filius Boozi vocari potuit, quia huius naturalis filius, il-
lius autem legalis, & reuera Scriptura filium Boozi vocauit, non Mahalonis. Ita
q. 66. in c. 4. ferè Abulensis; qui etiam addit, credibile esse, si iste vnicus postea multos gi-
gneret, distinctum iri in eis familias duas, alteram defuncti, alteram suscitantis
semen. Vide eundem q. 60. vbi docet vel vnicam filiam legi satisfacere, quia defe-
ctu filiorum illa succedebat paternis bonis, vt patet num. 27.

ALIO trahit Chaldæus hanc istius cognati excusationem. Ait enim se qui XLVII.
iam vxorem haberet, hac superindicta propter futura earum iurgia, ruinam in pro- *Alia recusandi causa.*
priam domum inuecturum: Boozum autem, qui vxore careret, tuto id facere
posse. Sic ille, consentaneè traditioni Rabbinorum, qui aiunt sub aduentum
Noëmi in Bethleem, vxorem Boozi fuisse defunctam. Id si verùm esset, & pos-
sent ipsi tam facilè probare quod dicunt, quam solent audacter affirmare
q. 11. in c. 4. quod nesciunt, profectò non exiguum id esset diuinæ prouidentiæ in hoc to-
to negotio argumentum. Id tamen Rabbinorum inanibus coniecturis ac com-

mentis annumerat Serarius noster, & meritò. Quomodo enim tam cito pene adhuc calente vxoris cadauere, luctu vixdum rite inchoato, vir tantus ad alteras nuptias publicè, ac palam prosiluisset? Quomodo nocte illa, qua coniugium ipsi Ruthæ promisit, nullam recentissimi funeris illius mentionem iniecisset, nec nimiæ festinationis mulieres istas arguisset. Hæc & plura Serarius in citato loco.

XLVIII. *Fuisse hanc legem onerosam Iudæis.*

Nec tamen negari posse videtur grauem hanc fuisse Iudæis, atque onerosam legem. Etsi enim emolumentum aliquod afferebat isti suscitatori, qui bonis omnibus defuncti succedebat, eáque sicut pater familias possidebat, atque administrabat, donec filius sua bona reciperet ac gubernaret, hæc tamen interim administratio multi laboris erat, quem plerique fugimus. Et grauem esse legem, non solùm iste recusator ostendit, qui ne tanto quidem proposito præmio hoc coniugium admisit; sed lex ipsa perspicuè demonstrat, imposita recusantibus pœna. Durum enim censebatur, hominibus mirè de progenie sollicitis, non sibi liberos gignere, atque educare, sed alteri, & quidem mortuo, qui gratiam nec habere posset, nec referre. Durum præterea vxores defunctorum accipere, aliquando malè moratas, ingenióque difficili, ipsisque parum gratas, quas tamen repudiare non possent, saltem donec ex eis filium defuncto suscitassent, ne fieret fraus legi, eíque illuderetur, ac redderetur inutilis; vt docet Abulens. Durum querelas & iurgia muliebria domum inducere, & quotidianas earum ineptias deuorare. Quod si prior vir mitis fuit atque tractabilis, hic autem asperior, existunt odiosæ comparationes inter vtrúmque, & defuncti laudes inculcantur in viuentis contumeliam; vnde zelus, iugésque contentiones proseminantur.

q. 55. & 56. in c. 4.

XLIX *Et multiplici pœna aggrauatã.*

Iam quod ad pœnam huiusce legis attinet, quam suprà retulimus, ea multiplex fuit, prima quod exueretur calceo, sicque altero pede nudo, altero calceato ridiculè incedere coram populo, domum vsque cogeretur; altera quod in signum maximi contemptus in faciem eius expueretur, quæ pars est totius corporis honoratissima; tertia quod verbis solemnibus coram populo declarabatur, id in eius dedecus & contumeliam fieri. Denique non vltra nomine proprio, sed probrosè discalceatus appellabatur, in cuius rei argumentum Scriptura in tot occasionibus nusquam eius nomen vsurpauit. Quæ pœnæ duabus circunstantiis maximè augebantur, quod publicè omnia in conspectu primariorum virorum fierent, & à muliere fierent in virum. Quod si patre expuente in faciem filiæ, debebat illa saltem septem diebus rubore suffundi, quanto rubore debebat suffundi vir honestus, quẽ muliercula in faciem publicè per ludibrium conspuisset. Et erat quidem perántiqua consuetudo apud Israëlitas suscitandi defuncto seminis, vt ex Genescos 38. constat; pœna vero à lege statuta fuerat vltimo anno Mosis, à quo hic annus est 227.

n. 40. 1. 2. 3. 4.

num. 12. 14.

L. *Cedit propinquus iuri suo,*

• Qvoniam autem propinquus ille iuri propinquitatis publicè cesserat, voluit etiam Booz solemni atque vsitato ritu ratam fieri cessionem. *Hic autem erat mos antiquitus in Israël inter propinquos, vt si quando alter alteri suo iuri cedebat, vt esset firma concessio, soluebat homo calceamentum suum; & dabat proximo suo, hoc erat testimonium cessionis in Israël.* Cùm dicitur fuisse hunc morem antiquitus subobscurè innuitur, obseruari desiisse. Alioqui enim morem esse ab antiquo diceret, non autem antiquitus fuisse. Sic cum Latina phrasi, Hebræa & Græca facit. Vatablus tamen vt significet hanc consuetudinem perseuerasse, etiam cùm hæc scribebantur, *Erat*, inquit, *iam olim hæc consuetudo in Israël*, quæ interpretatio Chaldæo consentanea est. Sed quidquid sit satis constat, desiisse vsurpari hanc excalceationem, & pro ea lintei quoddam symbolum vsurpari cœpisse, quæ vocaretur Emptio Sudar, qua de re consule R. Eliam apud Serar. in hunc locum.

LI. *Nec ei pœna infligitur.*

Notat autem Abul. pœnam quæ habetur. Deut. 25. non fuisse impositam isti cognato, tametsi recusabat suscitare semen defuncto, quoniam ea pœna in solos fratres, de quibus loquitur lex, infertur, vtpote qui fratri sunt lõge proximi, eúmque amare, & familiam eius ab interitu vindicare magis obligantur, quàm alij cognati; ideo pœna illis potius, quàm his inferri debuit. Pœnæ autem restringendæ sunt, nec à fratribus ad cognatos extendendæ. Adhibitáq; tantum est ceremonia, quę erat propria contractuum, quę multipliciter à priore illa differebat, duodecim

q. 5. n. 6. q. 71. & 72.

Et quid ab ea distaret modus contractuum.

differẽtias numerat Abul. Nã ibi mulier calceum detrahebat viro; hìc ipsemet cognatus sibi: Ibi in pœnam recusationis, hìc in confirmationem cessionis; ibi ex lege, hìc ex consuetudine; ibi inter fratres tantùm, hìc inter cognatos; ibi non tradebatur alteri calceus, hìc dabatur propinquo; ibi auferebatur calceus, hìc petebatur. Ibi offerebatur vxor, & in re duntaxat vxoria locum habebat, hìc in aliis etiam contractibus. Ibi expuebatur in faciem, non hìc, cùm huic cessioni nulla pœna deberetur. Ibi addebatur vox exprobrationis, & cognomen in contumeliam, quæ ab his contractibus aberant.

LII. *Dissentiente luce Iosepho.*

QVÆ si vera sunt, vt sunt Scripturæ maximè consentanea, plurimùm à vero Iosephum aberrare necesse est, cuius est hæc oratio. *Id Bozus apud Senatum contestatus, iussit mulierem ad illum accedere, & iuxta legem calceum ei detractum in faciem incutere; quo facto Bozus duxit Ruthem.* Vides vt legem illam tam multipliciter ab hac consuetudine differentem confudit, vt expuitionem in faciem, mutauit in calcei incussionem in faciem, nisi fortè pro τύπτειν εἰς τὸ πρόσωπον legendum est, πτύειν,
q. 9. n. 3. quod est in Deuter. & notauit Serar. vt hæc mutatio malè scioli alicuius vitium fuerit, non Iosephi. Illud tamen Iosephi quod præter Scripturæ huius auctoritatem, & à muliere sublatum isti cognato calceum, & sputa in faciem ingesta dixit, nec attendit tantam inter illam legem, & hanc historiam diuersitatem. Etsi enim hic quoque recusatio coniugij interuenit, quàm pœna illa sequebatur, non tamen eadem ratio personarum fuit; nec eadem pœna fratri imposita est & cogna-
n. 51. to, vt proximè dictum est.

LIII. *Qui agri possessionẽ cognato tribuit.*

ILLVD tamen in Iosepho minimè accusarim quod dicat hunc propinquum in verorum dominorum absentia agros possedisse; fortasse ex quo mortem filiorum Noëmi acceperat, vt qui eos proximè attingeret cognatione, fortè etiam dum vixerunt in Moabitide, illos coluit, cum annuo censu aliquo: neque enim his Scriptura vllo modo repugnat. Verba Iosephi sunt hæc. *Circa meridiem verò Booz reuersus in oppidum Senatum coire fecit, ac mox Ruthem, & cognatum illum acciuit. Qui postquam venit, Elimelechi, inquit Bozus, & filiorum sortem possides; fassus est alter possidere se, idque iure propinquitatis. Tum Bozus. Ergo non ex parte tantùm legum meminisse oportet, sed omnia iuxta præscriptum earum facere. Ecce adest mulier, quam si vis possessionem agrorum retinere, lex te ducere iubet. At ille Bozo & sortem & mulierem cessit, quandoquidem & ipse defunctorum esset cognatus. Sibi enim iam & vxorem esse, & liberos.* hactenus Iosephus.

LIV. *Non malè, sed imperfectè.*

NON repugnat, inquam, Scriptura, neque recta ratio. Potuit enim Noëmi cum Rutha sua, partim agri vendere, dum illum cognatus iste possideret, donec proximus ac legitimus dominus appareret, qui nondum natus erat. Et consentaneum est rationi vt agri decennio inculti non remanserint, sed in manu istius, quo nemo erat propinquior, interea fuerint. Nec obstat illud, *si vis possidere, eme & posside.* possidebat autem non pleno iure, nec quasi suum, & propria emptum pecunia: sed dum meliore iure ab alio possideretur, qui defuncto semen, familiámque suscitaret. Illud tamen meritò quis in illa Iosephi narratione desiderauerit, quòd nullam planè venditionis aut redemptionis mentionem fecerit, quas tamen Scriptura toties, in Hebræo, Græco, Latinóque textu ingerit, sed pro iis possessionem substituerit; rectius hanc suppleuisset, & illas non omisisset.

LV. *Booz adsciscit sibi Rutham in coniugium.*

CVM ergo cognatus ille mulierem, cum defunctorum bonis, æquè repudiaret, & Boozo cederet, *Tolle*, inquit Booz, *calceamentum tuum. quod ille statim soluit de pede suo. At ille maioribus natu, & vniuerso populo, Testes vos, inquit, estis hodie, quòd possederim omnia*, id est legitimam nunc possessionem adeam omnium, *quæ fuerunt Elimelech*, non enim ea ipse, sed propinquior ille possederat, & quorum, defuncto Elimelech, Domini fuerant, *Chelion & Mahalon, tradente Noëmi, & Ruth Moabitidem vxorem Mahalon in coniugium sumpserim, vt suscitem nomen defuncti in hæreditate sua, ne vocabulum eius de familia sua, ac fratribus, & populo deleatur.* Vt scilicet filius qui ex Rutha procreabitur filius Mahalonis dicatur. Res tamen Domino prouidente, & charitatem Boozi remunerante aliter cecidit. Nam natus Obed non Mahalonis, sed Boozi semper in sacris litteris filius appellatur.

LVI. *Et succedit defunctorũ bonis.*

At quomodo Booz trium defunctorum bonis succedebat, cùm vni tantùm eorum suscitaret semen, ei scilicet cuius vxorem accipiebat. Respondeo non successisse propriè bonis Elimelechi, sed mediantibus filiis, quibus ipse moriens illa reliquerat, eorum pars Chelioni debebatur, qui cùm sine liberis, aut naturalibus, aut legalibus mortuus fuerit, ei iure propinquitatis successit Mahalon frater, qui omnium paternorum bonorum factus est hæres, eámque hæreditatem transmittit ad filium, quem ei ex vxore ipsius suscitabit Booz. Booz ergo succedit omnibus Elimelechi bonis, quia fit pater filij, ad quem bona illa omnia deuoluebantur. Hæc autem supponunt Chelionem prius esse defunctum, quòd affirmat Abulensis, eúmque vocat maiorem natu; & hoc quidem loco, ad id fortassis innuendum, nominatur prior: initio tamen huius historiæ Mahalon semel iterúmque antecedit. Verùm licet ponatur Mahalon maior natu, & prior defunctus, res tamen eodem redit. Nam alter alteri succedit, & vtrique is qui nascetur, siue ex vna, siue ex altera vidua. Vide Abul. q. 74. & 75. in 4. cap.

LVII. *Consentiẽte, & benè precante populo.*

Respondit *omnis populus, qui erat in porta*, confluxerant videlicet plurimi paulatim vt assolet: responderunt *& maiores natu* quos ipse conuocauerat, *nos testes sumus*. Nec contenti dare testimonium, quod rogabantur; sponte etiam, & auctarij vice faustas precationes, siue omina futuræ fœlicitatis addiderunt. *Faciat Dominus*, inquiunt, *hanc mulierem quæ ingreditur domum tuam, sicut Rachel & Liam, quæ ædificauerunt domum Israël, vt sit exemplum virtutis in Ephrata, & habeat celebre nomen in Bethleem, fiatque domus tua sicut domus Phares, quem Thamar peperit Iuda, de semine quod tibi dederit Dominus ex hac puella*. Benè precantur bono viro, honorabili, atque amabili; qui gratiam defuncto exhibeat, quam propinquior recuset, ducendo alienigenam mulierem. Optant vt similis fit Racheli & Liæ, quæ matres fuerũt Patriarcharum; & ipsæ secutæ sunt virum suum in terram alienam, sicut Rutha in gratiam viri sui, cui quærebat semen, in Israëlitidem venit. Addunt etiam mentionem Phares, quæ erat vna de familiis Iudæ, & quidem præcipua, vt quæ alias duas pepererat, & ad eam oppidum Bethleem pertinebat; & ex eo Booz recta linea descendebat; vt patet ex fine huius capitis, & historiæ. Num. 26. 20. 21.

LVIII. *Rutha cõcipit.*

Tulit *itaque Booz Ruth, & accepit vxorem, ingressúsque est ad eam, & dedit illi Dominus vt conciperet, & pareret filium*, sed partus in annum sequentem differendus est, neque enim potuit antè contigisse. Quod autem dicitur dedisse Dominum Ruthæ vt conciperet, non significatur supernaturalem fuisse conceptionem; nam Rutha iuuenis erat, & apta coniugio, & concipiendis liberis. Nec erat inhabilis Booz, alioqui nec illum Rutha & Noëmi virum quæsissent, nec ipse consensum in coniugium præbuisset, aut coram populo professus esset, se defuncti vxorem ad suscitandum illi semen ducere. Significatur ergo mulierem participem factam communis prouidentiæ diuinæ, sine cuius concursu causæ secundæ nihil possunt.[8] Vide Abul. q. 82. & Serar. q. 13. a. 3.

8. χ.

SCHOLIA IN ANNVM 2810.

1. N. VI. Hinc autem satisfacias Dionysio Chartus. dicenti non videri hanc Noëmi multum deuotam, ac feruentem, quoniam nurum suam Orpham non admonuit, vt ad cultum vnius veri Dei conuerteretur, imò nec ipsam Rutham. Verùm, vt dixi, toto id decennio factitatum credibile est. Et fieri potest vt ipsa existimarit non esse Dei voluntatem, vt legis & veri Dei notitia gentibus, præsertim Moabitis communicaretur, quippè cui non esset inauditum illud ex lege. *Ammonites, & Moabites etiam post decimam generationem non intrabunt Ecclesiam Domini in æternum*. Deuteronom. 23. 3. quod tamen de mulieribus Moabitarum non intelligi, docet Abulens. quæst. 76. in cap. 4. Ruth. Potuit etiam timere, ne susceptam semel religionem facilè missam facerent, malis præsertim impiorum Iudæorum exemplis incitatæ, quorum erat tum incredibilis ad idololatriam pruritus. Sicque ipsis conueniret illud Petri. *Melius erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsum conuerti, ab eo quod illis traditum est sancto mandato*, &c. Potuit itaque velle earum constantiam explorare; & reuera dum explorat alia tentationi cessit, alia perstitit immobilis, & perseuerauit in finem.

1. N. VII. Itaque vt notat Abul. q. 17. in c. 1. illud *vade* non refertur ad vtrúmque membrum antecedens, sed ad prius tantùm. Sic Christus Dominus confitetur ac gratias agit Patri, quod arcana cœlestia absconderit sapientibus &

Digitized by Google

prudentibus, *& reuelauerit ea paruulis:* laudis enim obiectum posterius tantùm videtur; non prius. Clarius etiam apud S. Paulũ Rom. 6. 17. *Gratias*, inquit, *Deo quod fuistis serui peccati, obedistis autem ex corde, in eam formam doctrinæ in qua traditi estis.* Eodem modo dicere liceat, gaudeo quod ægrotaris, nunc autem conualuisti: egenus, & ad pinguiorem fortunam reuertisti.

5. N. VIII. Additur in Hebræo, *è redemptoribus nostris ipse est*, Tigurina, *ex his qui vindices sunt nostri*, id est vt explicat Vatablus, ex iis qui secũdum legem debent suscitare semẽ marito tuo. Et vindicare hæreditatem eius filio nascituro. Phrasis in Hebræo, & Græco geminatur; posteriorem Hieronymus, vt ex priore satis intellectam omisit, vt notauit Serar. q. 29. in c. 2. n. 7. redemptionem tamen bonorum, à suscitatione seminis, postmodum distinxit Booz, in colloquio suo cum cognato.

4. N. XXIV. Horreorum nulla est in Hebræo textu, aut Septuag. mentio; sed tantùm finitæ messis. Id autem periphrasticè ab interprete additũ est, ad exprimendam finitam messem, post quam in horrea condi solent. Hoc tamen per anticipationem dictum videtur, nam necdum perfecta messe, & plurimis adhuc manipulis in area existentibus, facta sunt quæ sequenti capite habentur. Iacuit enim Booz iuxta aceruũ manipulorum, erat ibidem multa hordei copia, ex qua Booz Ruthæ sex modios mẽsus est, quæ autem cap. seq. habentur sub finem messis contigerunt, quando trituratione, aut flagellatione peracta, frumenta ventilantur.

Sic sacerdotium in clericis, & in religiosis vota vel professio religiosa, status est vitæ fixus & immobilis, ex quo non liceat resilire. 5. N. XXVI.

Vocetur, inquit Chaldæus, *nomen tuum super ancillam tuam; ad accipiendum me in vxorem, quoniam redemptor tu*, ad vindicandam & redimendam ab interitu Elimelechi familiam. 6. N. XXXI.

Inconstans est hoc loco vendendi vox. quædam enim Latina habent tempus præsens, alia præteritũ, plurima futurũ, in Græco & Heb. est præteritum *vendidit*, ideóque in Hebræo propinquus hic passim vocatur redemptor in versione Ariæ Montani, id enim propriè est Gobel, sicut propinquus קרוב carob. Cui lectioni ratio valde fauet. Ad redimẽdum enim res iam venditas, habetur ratio propinquitatis, non item ad emendum, vt dicimus n. 42. ex Abul. 17. in c. 4. Dici potest venditionem hoc loco abstrahere ab omni tempore, esséq; idem ac si dixisset, si Noëmi vendat aut iam vendiderit, tuum fuerit iure propinquitatis emere, aut redimere. Idque significat Abul. q. 5. & confirmatur ex eo quod non est hîc propriè quæstio de emptione, aut redemptione bonorum, sed de successione in eorum possessionem, & administrationem. 7. N. XLI. in c. 4.

In octauum Sosarmi annum refertur apud Eusebium bellum Lapitharum & Cẽtaurorũ, paulo citius, quam ratio temporis exigat. Res enim contigisse dicitur in Pirithoi nuptiis, vt est apud Pausaniam, & Plutarchum in Theseo Theseus autem ei bello interfuit, cuius regnũ post decem ab hinc annos ab Eusebio ponitur. 8. N. LVIII. l. 5 p. 157.

ANNVS MVNDI 2811. DILVVII 1155. 4. ÆTATIS 348.

EXITVS, 268. SANCTVARII IN SILO 212. THOLÆ 8. MERAIOTHI PONTIFICIS 11. OBEDI 1. SOSARMI 9. IMPERII. ASSYR. 875.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1242.

I. Obedi ortus. HOc anno natus est Obed Dauidis Regis auus, centum & quadraginta annis ante illius natiuitatem; quæ cadit in decimum Samuëlis annum, iuxta digestam à nobis temporum rationem anno Baraci & Debboræ 21. iuxta quam hic est Boozi annus 71. constantur autem illi 140. ex 70. annis Obedi, & totidẽ Isai. Cum autem Boozũ septuagenarium duntaxat faciamus cùm genuit Obed, nullus est quæstioni locus, an is naturaliter genuerit Obedum; quærant illi qui tum 95. annos natum volunt, & multò magis qui ei ducentos, aut trecentos etiam annos tribuere coguntur; qui etiam in Scriptura inuenisse se putant præsidium opinioni suæ, quod in ea legamus, *Et dedit illi Dominus vt conciperet*, ad innuendum videlicet prodigiosum de homine ætatis iampridem decrepitæ conceptum. Verùm nihil est opinor in his verbis, nihil in ipsa sententia vnde sibi blandiantur. n. 31. vide & Abimelech. an. 1. n. 23:

II. Boozi ætas 70. annorum confirmatur. NAM primùm eam ipsam vsurpat Scriptura phrasim, vbi nulla est de miraculo suspicio. Patriarcha enim ille Ægypti prorex, *filij mei sunt*, inquit, *quos* Vide etiã Gen. 35 5.

donauit mihi Deus in hoc loco. Et mater illa fortissima, septem Heroum mater, Creatorem mundi asserit sibi donasse filios, ab eóque singulorum membra compacta. Deinde num compotes mentis erant Noëmi, & Rutha dum illa suaderet, hæc speraret liberos suscipere à capulari, & ter quatérque depontano sene? An se ille non hominem sentiebat, sed iampridem caducum, aridum, ac victum hominis simulachrum, cùm nuptias cum puella non recusaret ad suscitádum defuncto semen? Quomodo ei gratulatur populus, ac bene precatur nouis nuptiis, & non deridet potius senem fatuum & insensatum. Sed hæc iam attigeramus. Illud addo, congruam nos illi ætatem, eiúsque deinceps filio, ac nepoti annorum septuaginta tribuere, quem generationis terminum agnoscit Aristoteles in historia animalium. *Mares plurimi*, inquit, *ad sexagesimum generant, quem si excesserint, septuagesimum vsque procedunt. Et iam quidam annos septuaginta nati genuerunt.* Sic ipse. l. 7. c. 6.

III. *Congratulationes factæ Noëmi.*

Anno autem elapso à nuptiis natum esse Boozo & Ruthæ infantem masculum, ait Iosephus. l. 5. ant. c. 11. Eam natiuitatem, secuta est non solùm parentum lætitia, sed publica etiam congratulatio. Nam Scriptura, *Dedit illi*, Ruthæ videlicet, *Dominus vt conciperet, & pareret filium. Dixerúntque mulieres ad Noëmi, Benedictus Dominus qui non est passus, vt deficeret successor familiæ tuæ, & vocaretur nomen eius in Israel, & habeas qui consoletur animam tuam, & enutrias senectutem.* Noëmi potius quàm Boozo fiebant congratulationes, quia fiebant à mulieribus, quæ magis inter se congruunt, vt ait ille; Terent. potius etiam quàm Ruthæ, quia magis nota, & ab antiquo ciuis, & moribus plurimùm amabilis, atque etiam forma, vt ipsius testabatur nomen. post. q. 11. Nequaquam sanè inuidente Rutha, quæ gaudebat in sinu, & socrum ex animo diligebat, vt ei quoque mulieres istæ testimonium perhibebant.

IV. *Quæ dilecta Rutha videtur obstetricata.*

De *nuru tua natus est, quæ te diligit, & multò tibi melior est, quàm si septem haberes filios.* Per auxesim hæc dicta putat Abulensis, Chaldæus numerum septimum indefinitè accipit, vt significentur multi filij, à quibus, vt pote infantulis, auxilium, famulatum, solidámque consolationem accipere non posset, sicut à Rutha. Eadémque mente dicebat Elcana Annæ vxori suæ, *Nunquid non ego melior tibi sum quam decem filij?* Hoc autem cum magna Ruthæ laude coniunctum est, eóque maior, quo minus ab ea iam vetula ἀμοιβὴν, mutuámve gratiam sperare poterat. Videtur autem innuere Scriptura Noëmi erga nurum suam functam fuisse officio obstetricis, cùm ait, *Susceptúmque Noëmi puerum posuit in sinu suo*, scilicet quando natus est, inquit Abulensis in hunc locum; & postea quando erat in parua ætate, *nutricis ac gerulæ fungebatur officio*, post. q. 12. non quidem vt lacte nutriret infantulum, hoc enim erat matris, sed vt cætera bonæ, ac sedulæ nutricis munera amabiliter obiret, erga illum, in quo reposita erat spes familiæ suæ.

V. *Qui nomen Obedo indiderint.*

Has inter gratulationes euoluti sunt dies octo, & circumcisus est puer, *& vocauerunt nomen eius Obed.* Quinam vocauerunt? Significat Scriptura factum id à vicinis mulieribus. Sic enim ait. *Vicinæ autem mulieres congratulantes ei, & dicentes, natus est filius Noëmi, vocaueruntque nomen eius Obed.* Sic Lucæ primo vicini & cognati vocabant filium Elizabethæ Zachariam. At hoc fuisse potius officium matris, ex eo ipso loco satis constat, vbi illis resistens mater, *Nequaquam*, inquit, *sed vocabitur Ioannes.* Idque innumeris exemplis Patriarcharum, Samsonis, Samuëlis & aliorum probari potest. Hanc controuersiam videtur dirimere Iosephus cùm ait, *Hunc Noëmi nutricans Obedem, de consilio mulierum nominauit, sibi in senectute constituta inseruiturum.* Alludit videlicet ad etymon Obed, quod nomen seruum, siue operarium interpretantur.

VI. *Quare non est dictus Mahalon.*

At cùm Ruth nupsisset, éamque duxisset Booz, vt defuncto suscitaretur semen, ex legis præscripto, quare vocatus non est Mahalon? Deut. 25. Abulensis & Serarius putant filium defuncti nomine appellandum fuisse, q. 25. 2. si qui defuncti vxorem duceret, verus, ac proprius illius frater esset: q. 14. 3. in non autem impropriè, id est cognatus tantum esset. c. 4. Dici forte melius posset, filium huiusmodi in locum defuncti suscitatum, hoc ipso censeri nomine defuncti dici, quod filius illius diceretur, more patrio; iuxta quem cognominis loco filij N. talis dicebantur. Vt Phinees filius Eleazari, Dauid filius Isai, Manasses filius Ezechiæ, Iosias filius

Amon, & ita de cæteris. Sic ergo Obed filius Mahalonis, non filius Booz vulgò diceretur. Etſi Scriptura, propter eminentem Boozi virtutem, atque dignitatem, eum non Mahalonis, obſcuri videlicet hominis, ſed Boozi potius filium vocat, in texenda Chriſti Domini genealogia. Cuius particula in hæc verba ſubiicitur. *Hic eſt pater Iſai, patris Dauid. Hæ ſunt generationes Phares genuit Eſron, Eſron genuit Aram. Aram genuit Aminadab. Aminadab genuit Nahaſſon, Nahaſſon genuit Salmon. Salmon genuit Booz*, ex quo ſecundus, & ab eo tertius Booz, *qui genuit Obed, Obed genuit Iſai, Iſai genuit Dauid.* Atque ita tota Ruthæ hiſtoria concluditur.

ANNVS MVNDI 2814. DILVVII 1158. 4. ÆTATIS 351.

EXITVS, ET LEGIS 271. SANCTVARII IN SILO 225.

Tholæ 11. Meraiothi 14. Obedi 4. Sosarmi 12.

Imperii Assyriorvm 883.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1239.

Sabbaticvs eſt hic annus, ordine tertius ſupra trigeſimum. De quo nihil habeo quod dicam. Obed depulſus à lacte gaudium erat parentum, à quibus ſtudioſè in magnam ſpem poſteritatis alebatur. I. *Ann. Sabbatic.* 33.

Circa exoticam hiſtoriam. Refert Euſebius ad vndecimum Soſarmi annum Priami regnum. *In is temporibus*, inquit interpres, *Priamus regnauit poſt Laomedontem.* Paulò plura in Græcis habentur, *Priamus filius Laomedontis poſt patrem in Troia & Ilio regnauit. Huius filius Alexander, qui & Paris.* Hoc ſi verum eſt, oportet eum ad 60. annos regnaſſe; totidem enim hinc ad excidium Troiæ, ab Euſebio ipſe numerantur. *Priamus.*

Sub annum verò Soſarmi duodecimum, quæ de Minotauro leguntur in Euſebij Chronico Latino, nonnihil diſſident ab iis quæ habentur in Græcis, in hanc omnino ſententiam. Quæ de Minotauro circumferuntur huius ſunt temporis. Et fabula quidem habet ex Paſiphaë & Tauro animali ſemiferum monſtrum, ex tauro ſcilicet atque homine compoſitum genitum eſſe, quod Athenienſium pueros, quos illi tributi nomine pendebant, depaſcebatur. Ipſi autem Gnoſſij (ciues regiæ vrbis Minois in Creta inſula,) aiunt Minotaurum fuiſſe Minois præfectum nomine Taurum, natura crudelem, atq; inhumanū; cúmq; Minos certamen ſuper Androgeo, quē Athenienſes interfecerant inſtituiſſet, in quo Athenienſium pueri victoriæ præmium erant, Taurus hìc viribus pollens ſuperabat omnes. Cùm autē & Theſeus certaminis particeps factus eſſet, Taurum deuicit, vnde factum eſt, vt & pueri conſeruarentur, & ciuitas tributo liberaretur. Vt refert Philochorus in ſecundo Atticæ hiſtoriæ. Hæc ibi. Fabulam habes apud Hyginum cap. 40. & aliquot ſeqq. hiſtoriam autem admodum diuerſam apud Palæphatum titul. ſecundo qui eſt de Paſiphaë. De tributo autem illo ſic ſcribit Pauſanias in atticis. II. *Minotaurus.* lib. 1. p. 16.

Tavrvm inquit, *Cretenſes Neptuni ira immiſſum memorant*, quod Minos latè mari toti quod Græciam alluit imperans, nihilo quàm cæteris diis maiorem Neptuno honorem habuiſſet. E Creta verò eundem Taurum in Peloponneſum traieciſſe, vnúmque fuiſſe de duodecim Herculis laboribus. In Argiuorum verò campos actum per Corinthiacum Iſthmum in marathoniam Atticæ regionem fugiſſe, ibi inter alios multos quos caſus obtulerat, Minois etiam filium, Androgeum interemiſſe. Minoëm, cùm id Athenienſium fraude accidiſſe interpretaretur, comparata claſſe Athenas oppugnatum veniſſe, nec prius Athenienſes vexare deſiiſſe, quàm pacti eſſent ſe pueros ſeptem, ac totidem virgines quotannis in Cretam miſſuros, qui Minotauro, quem Minos in Labyrin- III. *Tributum Athenienſ. puerorum.*

tho Gnossi incluserat, traderentur. Marathonium verò Taurum postea Theseum fama est in arcem egisse, atque ipsi Deæ (Mineruæ) mactasse. Hactenus Pausanias. Vide Plutarchum in Theseo hæc fusius celebrantem.

ANNVS MVNDI 2821. DILVVII 1165. 4. ÆTATIS 358. EXITVS, ET LEGIS 278. SANCTVARII IN SILO 232. THOLÆ 18. MERAIOTHI PONT. 21. OBEDI 11. SOSARMI 19. ET VLT. IMPER. ASSYR. 890.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1232.

I. *Sosarmi obitus Sabbat. 34.*

RENITENS animo, ac pene inuitus hunc annum Sosarmi 19. appello vltimum, qui apud Africanum, totis ab hoc tribus & viginti distat annis, & apud quem quadragesimus secundus est vltimus, vt primo eiusdem Regis anno dicebamus. Id tamen ferendum est, ne maior scissura fiat, maior scilicet rerum, ac temporum perturbatio.

In hunc autem etiam annum cadit annus Sabbaticus trigesimus quartus. Si enim ab annis Exodi, & legis auferas annos peregrinationis Arabicæ quadraginta, reliqua summa, tricies & quater septem annos exhibebit.

II. *Noëmi Obedem educat.*

HIS porro decem, vndecimve Obedis annis eius educatio atque institutio puerilis, & Boozi iam octogesimum annum supergressi, fata, vt credibile est continentur, Deo illum tandiu in viuis ad Obedis institutionem retinentis, cui sedulò vnà cum Noëmi seruiebat, quæ, vt ait Scriptura, *nutricis ac gerula officio fungebatur*, & in sinu suo positum fouebat, quod blandi amoris ac teneri iudiciũ est; iuxta illud Esaiæ *Ad vbera portabimini, & super genua blandientur vobis*. Quomodo si cui mater blandiatur, ita & illi auia blandiebatur. Imo & magis, si verum est illud, quod aiunt aliqui, parentum amorem, quo descendit magis, hoc etiam magis crescere. Erat ergo Noëmi infantulo, in nutricem iuxta Hebræos, & Septuag. exceptáque lactatione, quàm relinquebat matri, & vetula præbere non poterat, omnia bonæ nutricis officia beneuolentissimè exequebatur. Eum gerebat, vt ait Serarius noster, lauabat, vestiebat: omniúmque maximè sensim grandescentem erudiebat, atque instituebat, vt nimirum ambulare disceret, vt loqui, vt edere ac bibere, vt Deum reuereri ac precari, parentes colere eisque obedire; legem Domini audire ac memoria sepire, honesta proferre, atque horrere turpia, otium ac desidiam fugere, gratum se ac facilē præbere bonis omnibus, nemini molestum esse, bonáque optimæ vitæ rudimenta ponere. Hæc ipse ferè; Nos ad grandæui parentis mortem, ac funus orationem conuertamus.

Ruth. 4.16. c. 66. 13. q. 14. in c. 4

III. *Boozi funus, eiúsque virtutes.*

LAVDABILEM certè mortem, vita ipsa commendatione dignissima, qualem nobis tota Ruthæ historia repræsentat, facilè persuadet; quot enim propemodum illius sunt verba, totidem sunt virtutum argumenta.

Fortitudo. *Prudentia.* *Iustitia.* *Charitas.*

Eius in primis animi corporisque fortitudinem & præsentiam, vel ipsum Boozi nomen indicat, cui septuagenario & animus integer ad noui matrimonij, nouæque hæreditatis administrandæ curas, & ad gignendum vigor: cuius spectatæ prudentiæ ac virtuti anus Noëmi se, nurúmque suam, fortunásque omnes, sine vlla exceptione commisit: qui sese cognati sui moribus, atque ingenio sapienter accommodans, ab eo suarum clientum bona, sine vlla litium tergiuersatione recuperauit; adde in prouidendo maturitatem, in exequendo diligentiam. Adde iustitię partes omnes; Diuinarum legum obseruationem, etiam cum incommodo ingrauescentis ætatis; in promissis constantiam, in vita functos charitatem, Elimechum scilicet & Mahalonem, cui filij gignebantur.

supra n. 18 & 38

IV. *Liberalitas.*

Adde senis liberalitatem tantam, quæ peregrinæ viduæ ruborem incuteret, & vota pauperis, desideriáque superarent: vt ad accipiendum vrgeret, vt alterius etiam vti liberalitate prohiberet; vt quàm facilè alij ablegant à se pauperes, tam studiosè ipse ad se attraheret, & accipientis verecundiæ prouideret.

Humilitas.

Eminet etiam vehementer illa demissio animi, modestiáque in opibus magnis & potentia; in nobilitate & sapientia, in ætate atque auctoritate apud suos. Cuius index est illa in agendo comitas, in salutanda suauitas, & quidem infimæ sortis homines, messores, famulos, peregrinam mulierculam, genere Moabitidem, fortuna paupereulam, conditione viduam atque desolatam; quam filiam suam vocat, benedictam à Domino, mulierem virtutis. Denique ad illi obtemperandum se paratum offert, quam alij neque nosse, neque intueri dignarentur.

V. *Eximia castitas.*

Sed emicat nescio quo modo, atque splendescit magis in viro isto castitas, quam Doctores non solum commendant, sed vehementer etiam admirantur; vt propterea Thalmuldici Hebræi eum Iosepho Patriarchæ conferant. Ad deiiciendum enim hominem conuenerant nox, vltronea mulier, solitudo, epulatum hilaritas, impunitas peccandi, celandi fiducia, & si qua fuerunt alia violandæ castitatis incitamenta.

Ouid.

Nox & amor, vinúmque nihil moderabile suadent,
Illa pudore vacat, Liber, amórque metu.

Ille nihilominus stetit imperterritus; imo inuictus potius, quàm imperterritus. Vt enim vidit mulierem nocte iam media, expauit, & conturbatus est: flammeum draconem vidisse diceres, ad paleas lectuli rusticani adhærescentem, incendium corpori afferentem, & fœdam maculam castitati: Solus eum Dei timor, & honestatis reuerentia compescuit, vt non liberet, quod non licebat. Dignum profecto facinus, ob quod eum Dominus Iesus vnum de progenitoribus suis esse voluerit.

VI. *Fuit Christi Typus.*

c. 2 q. 31 n. 2. & c. 4 q. 22. Chal. para. Rabb. Almon. 1. viduum vocant.

Denique præclara Christi Domini figura fuit, vt latius docet Serarius noster; hoc tantum dicam, illum his ipsis virtutibus ei fuisse quàm simillimum. Eo autem vel maximè Christum Dominum figurasse, quod celebs, aut viduus à Synagoga relictus, Rutham quandam Moabitidem, Arabissam, Idolorum cultricem, pauperculam; Ecclesiam scilicet ex gentibus congregatam, dæmonibus olim, vitiisque omnibus addictam, omnibus spoliatam bonis, sibi in sponsam assumere, non indignum sua maiestate duxit; vera Dei cognitione, cultu, amoreque imbuendam, & locupletandam. Eam Iudæus propinquus ipsius contemnebat, lege Mosis & Prophetarum oraculis, quasi vxore familiáque contentus, cùm tamen restituenda Ruthæ bona possideret. Sed eam Booz noster amplexus, bonis tam naturæ debitis, quàm supernaturalibus mirificè ditauit: vt meritò Rutha, id est saturata, siue inebriata diceretur: cui illud Esaiæ conueniret. *Tunc videbis & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum; quando conuersa fuerit ad te multitudo maris*, &c. Denique ea ex seruos iustitiæ, & operarios vitæ æternæ generauit.

c. 60. 5.

VII. *Noëmi figura Virginis.*

Harum autem nuptiarum conciliatrix fuit illa Noëmi, illa mater pulchræ dilectionis, & sanctæ spei, illa mater Ecclesiæ, illa amara in morte filij sui, & eo quasi Mahalonis demortui semine suscitato, omnibus deliciis in eo amplectendo circumfluens, communi bonorum omnium gratulatione: illa quam beatam dicunt omnes generationes; illa quæ gaudium est, & gratulatio vniuersę terræ, Maria virgo benedicta, mater Dei, cœli terræque regina.

VIII. *Thesei regnum, in quo Græcarum fabularum seges. Argonautæ.*

Refert Eusebius in hunc vltimum Sosarmi annum initium regni Thesei apud Athenienses, vbi & annis triginta regnarit, sub cuius vel regno, vel ætate latissimè se fundit Græcanicarum fabularum seges; & antiquarum historiarum, quæ his substratæ sunt; bellúmque Troianum, & excidium Ilij antecedunt. Huc enim Argonautæ pertinent, in quibus Theseus ipse cum Pirithoo, & Iason in primis, & Orpheus; Castor & Pollux, Telamon & Hercules, aliique plurimi, quorum catalogum reperies apud Hyginum cap. 14. & Apollodorum lib. 1. Huc Cētauri, & Lapithæ, quos Eusebius octauo Sosarmi anno memorat, refértque ex Palæphato, l. 1. incredibilium, nobiles fuisse Thessalos. In Græco Eusebio est [illegible]. *Hoc negamus*, inquit Scaliger, *aut huic simile à Palæphato traditum, qui scribit longè ab Eusebio diuersa.* Asseueranter sanè, atque audacter,

vt solet, videamus an etiam verè. Quod vt innotescat, non pigebit pluscula, cum bona lectoris venia describere, quæ simul rem ipsam apertè declarent, & hominis confidentiam arguant. c. 1. ex versione Philippi Phasiniani.

IX. *Centauri & Lapithæ, qui, ex Palæphato.* Veritas *autem rei*, inquit Palæphatus, *ita se habet.* Ixione Thessaliæ Rege existente in Pelio monte taurorũ armentum quoddam furore ita correptum, atque œstro exagitatum est, vt reliqua circumquaque montana loca inaccessa redderet. In domestica etenim, cultáque loca, cum impetu ingruentes tauri ipsi, arbores, & fructus lædebant, aratáque corrumpebant. Præconio igitur publico nunciari Ixion iussit, quòd si quis esset, qui tauros hosce caperet, huic sese diuitias plurimas dono daturum. Adolescentes autem nonnulli ex montano loco, pagóque quodam, qui Nephele, hoc est nubes nuncupatur, equos domare tùm primùm aggressi, quomodo equites, sessorésque dorso gestarent illos docere instituunt. Priùs etenim homines equis vehi nesciebant, eísque curribus duntaxat trahendis vtebantur. Vtrúmque egregiè, vt solet, docuit princeps Poëtarum.

> *Primus Erichthonius currus, & quatuor ausus* 3. Georg.
> *Iungere equos, rapidísque rotis insistere victor.*

Id factum scribit Eusebius sub initia regni Danai, apud Argiuos, cùm tamen res iam esset in vsu apud alias nationes, *Bigas*, inquit Plin. *primùm iunxit Phrygum natio, quadrigas Erichthonius.* l. 8. c. 56.

> *Frena Pelethronij Lapithæ, gyrósque dedere*
> *Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis*
> *Insultare solo, & gressus glomerare superbos.*

Pergit porrò Palæphatus.

X. *Equorum domitores.* Hic autem equorum dorso impositi equites illi, ad ea loca, vbi tauri erant, agentes eos impellebant, & armento sese superiniicientes, tauros feriebant: & quando ab impetu taurorum illos inuadentium iuuenes impellebantur, aufugiebant statim, velociores enim erant equi. At quotiescúmque Tauri firmato gressu cõsistebant, vertentes sese iuuenes eos iterum feriebant, atque hoc pacto eos interfecerunt. *Et nomen ipsum centaurorum exinde sortiti sunt, eo quod Tauros κεντοῦντες, simulabant, pungentéque feriebant. Alioqui nihil tauri centauris ipsis inest, sed equi atque viri species illa ex hac re tantùm extitit.* Nec est quod Tzethzes eius metaphrastes rideat vitiosum etymum, dicátque oportuisse vocari Centotauros, non Centauros; quis enim nescit omnia penè vocabula quibus vtimur ita inflexa imminuta & detorta, vt vix eorum origo appareat? Sed audiamus reliqua Palæphati.

XI. *Centauri equites insolescunt.* Cvm itaque tali pro re ab Ixione pecunias, donáque Centauri reportauissent; proque hoc facto valdè exultarent, contumelosi insuper, ac superbi opibus facti, mala passim multa contra ipsum quoque Ixionem perpetrabant; qui tunc temporis Larissam ciuitatem incolebat. Qui verò regionem illam tunc tenebant Lapithæ vocabantur; à quibus cùm Centauri ad conuiuium vocati, ebrij facti essent, eorum mulieres rapuerunt, & equis impositas, conciti fugientes domum secum asportarunt; sicque bellum aduersus Lapithas Centauri ob hanc rem gerebant; & nocturno tempore è montibus in planiciem descendentes, insidias illis struebant, interdiu autem cùm pleraque diripuissent, fuga montana loca repetebant. Quibus ita recedentibus equorum duntaxat caudæ, capitáque hominum à longè apparebant. Inusitatum itaque spectaculum animaduertentes homines dicere consueuerant, *Centauri nos inuadentes ex Nephele, mala multa nobis inferunt.* Atque ab hac vtique sermonis forma incredibilis fabula conficta est, quasi ex Nephele viri equo mixti geniti fuissent. Ita Palæphatus.

XII. *Arguitur Scaliger.* Qvomodo ergo ait Scaliger nihil simile à Palæphato proditum? Ixion Rex Thessaliæ proclamari debet, vtique in Thessalia, audiunt adolescentes, vtique Thessali, sicut & Lapithæ, teste Plinio; imò reuera isti qui dicebantur Centauri, non alij erant quàm Lapithæ; sed præ cæteris equitãdi periti; quos propterea Eusebius vocat *δεινοὺς ἱππεῖς*. Hieronymus nobiles equites. Et vides hos equorum domitores Centauros, à Virgilio Lapithas dici, & Pelethronij, Thessaliæ montis, incolas. Ex quo intelligi queat, quæ illi fides in aliis plerisque debeatur, cùm in libro, qui est in manibus, ita credulo lectori illudat. Cæterùm vrbem Nephelem, vix alibi, quàm apud Palæphatum reperias. l. 4. c. 8.

Digitized by Google

XIII. *Thesei res, aliáque illis æqualia.*

Sed redeo ad Theseum, ad quem etiam pertinet Dædalus cum Labyrintho, cuius supra meminimus. Ad eundem Minos atque Minotaurus: huc Sphinx & Oedipus, huc Helena & Amazones, huc Troia, Thebæque, & alia innumera, quorum plena sunt omnia Græcorum opera, omnia Poëtarum carmina, omniũ Astrologorũ Phænomena. His omnium Rhetorum exedræ, omniũ Philologorũ pulpita resonant, & omnium tragœdorum Theatra; de quibus vtique tacere præstat, quam peruulgata, & quod caput est parum certa tam rebus ipsis, vt Plutarchus initio Thesei significat, quàm temporibus loqui. Idque ex eo satis liquidò constat, quod ea quæ cum Theseo implicata sunt, apud Eusebium reperias hinc inde dispersa, iam quinquaginta annis, ante hunc, qui ab eodem ponitur Thesei primus: imò ab anno Belleparis 13. Nu. 620. id est ante annos 162. Ad illa igitur, quæ magis cum instituto nostro congruunt, magísque à nobis candidus lector expectat, gradum faciamus. Hæc autem paucis, vbi res tulerit, perstringamus.

ANNVS MVNDI 2822. DILVVII 1166. 4. ÆTATIS 559. EXITVS ET DATÆ LEGIS 279. SANCTVARII IN SILO 233. THOLÆ IVD. 19. MERAIOTHI PONTIFIC. 22. OBEDI 12. MITRÆI 1. IMPERII ASSYRIORVM 891.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1231.

I. *Initium Mitræi.*

SVCCEDIT Assyriorum imperio Mitræus, ad annos 27. iuxta consentientem Africani, & Eusebij Chronologiam; nisi quod apud illum est 26. ordine, ducto à Belo initio, apud hunc autem vigesimus quintus, Belo prætermisso. Freculphus l. 2. c. 16. Chronologiam nostram confirmat, cùm ait in principio regni Mitræi fuisse annos transactos ab Exitu 278. Est autem Mitræus hîc æquè rerum gestarum inops, ac patres eius & nepotes; quæ quidem memoriæ proditæ fuerint, & ad nos vsque peruenerint.

II. *Causa expeditionis heroum aduersum Thebas.*

PONITVR hoc primo anno Mitræi apud Eusebium expeditio septem heroum, qui aduersus Thebas pugnauerunt. Eos ex Apollodoro mox referam. Is (l. 3.) hanc multiplicem historiam fusè prosequitur. Rem ex eodem paucis accipe. Cùm Oepidus Rex Thebarum, Laij & Iocastæ filius, per imprudentiam Laium interemisset, & matrem Iocastam duxisset vxorem, ex eáque Eteoclem & Polynicem filios suscepisset, re patefacta Iocasta laqueo sibi collum frangit, Oepidus sibi oculos eruit, cæcúsque Thebis pellitur, filios execratus, quod inultum parentem regno eiici paterentur. Itaque exul Athenas ad Theseum confugit, à quo humaniter acceptus, non ita multò pòst è vita migrauit. At Eteocles & Polynices de regno annuatim administrando inter se paciscuntur; quod cùm Eteocles regere cœpisset, fratre Thebis pulso, regnum perpetuò retinuit.

III. *Ipsa expeditio, & eorum mors.*

POLYNICES ergo ad Adrastum regem Argiuorum profectus, ei bellum Thebanum persuadet. Is collectum cum ducibus septem exercitum, contra Thebanos ducit, quorũ nomina sunt Adrastus, Amphiaraus, Capaneus, Hippomedon, Argiui: Polynices Thebanus, Tydæus Ætolus, Parthenopæus Arcas. Singuli cum egregia militum manu ad Cithæronem perueniunt: legatum de restituẽdo fratri regno ad Eteoclem mittunt; frustra. Ergo Thebas obsidione cingunt, ad singulas portas singuli. Adrastus ad Homoloidem portam tetendit; Capaneus ad Ogygiam; Amphiaraus ad Proëtidem. Hippomedon ad Onchaidem, Polynices ad Hypsistam, Parthenopæus ad Electram, Tydeus iuxta portam Crenidem. Pugnatum est. Cúmque multi vtrimque cecidissent, de vtriúsque exercitus sententia, Eteocles & Polynices de iure suo singulari certamine decernunt, qui & mutuis sese vulneribus confecere. Omnes autem illi duces redintegrata pugna, præter Adrastum, varia morte absumpti sunt.

IV. *Redintegratio Belli.* *Epigoni.*

HIC Creon Thebanorum regnum adeptus Argiuorum cadauera insepulta proiecit, & edicto cauit ne quis ea sepeliret, custodibus etiam adhibitis. Verùm Antigone Oedipi filia adhuc superstes, Polynicis fratris corpus humandum curauit; sed à Creonte deprehensa, viua coniicitur in sepulchrum. Adrastus autem Athenas cõfugit, vbi & exercitum duce Theseo impetrauit. Hi Thebas profecti vrbem capiunt, & corpora defunctorum sepulturæ tradunt. Plutarchus in Theseo ait datis acceptisque hinc inde induciis, corpora recuperata esse, ex Philochoro, & aliis, contra Euripidem. Decimo autem post anno cæsorum ducum filij, quos Epigonos dixerunt, bellum contra Thebanos redintegrarunt. Hæc ex Apollodoro. Horum partem aliquam paulò aliter narrat Pausanias in Bœoticis, vbi & de Epigonis. Vide Hyginum cap. 66. & aliquot sequentibus. & de Epigonis cap. 71. l. 9. p. 286.

V. *Androgeos.*

SVBDITVR hoc loco Androgei filij Minois cædes, quæ Athenis contigit, de qua sufficiunt, quæ suprà ex Pausania retulimus, vide & Hyginum cap. 41. vbi non à tauro occisum, sed in prælio cæsum refert. Apollodorus Pausaniæ simillima refert. Quod autem Eusebius eum dolo peremptum refert, consentaneum est illis, quæ ibidem subdit Apollodorus. *Non desunt*, inquit, *qui illum Athenas ad Laij certamen euntem ab Athletis ob inuidiam dolo necatum fuisse prodant.* Nimirum quod paulò ante in Panathenæorum certamine cunctos superasset. Verùm Androgei mors paulum hæc tempora antecedit; sicut vice versa raptus Helenæ, qui hic ab Eusebio ponitur, aliquot annis posterior fuit, ideóque differendus: quinquasimum enim annum Theseus tum agebat.

an. m. 2814. Num. 3. l. 3. sub fin. *Plut. in Thes. ex Hellanico.*

ANNVS MVNDI 2826. DILVVII 1170. 4. ÆTATIS 363. EXITVS, ET DATÆ LEGIS 283. SANCTVARII IN SILO 237. THOLÆ IVD. 23. ET VLT. MERAIOTH PONT. 26. OBEDI 16. MITRHÆI 5. IMPERII ASSYRIORVM 895.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1227.

I. *Thola obitus.*

HOc anno Thola iudex Israëlitarum à Iosue septimus, & gubernandi populi, & viuendi finem fecit. *Iudicauit* enim *Israëlem*, ait Scriptura, *viginti & tribus annis, mortuúsque est, ac sepultus in Samir.* Iud. 10. 2. Eundem annorum numerum habemus in Hebræis, Græcisque codicibus; & apud antiquos Patres, nominatim Clementem Alexandrinum. L. 1. Strom. c. 21. Eusebius tamen, & eum secutus Sulpitius Seuerus ei tantùm annos duos suprà viginti attribuunt. In eadem fuit sententia Freculphus, quandoquidem Abimelecho & Tholæ simul annos assignat 25. non rectè. Nam ille ipse Eusebius quem sequuntur, in lib. 10. de præparatione Euang. suos ei 23. annos concedit. c. 3. v. fin. Chronicon Hebræorum ait vnum annum fuisse Tholæ, & Iairo eius successori communem; significans 22. annos cum dimidio singulis conuenire. Eusebius ergo, aut vnum annum Tholæ sustulit, aut vtrique dimidium.

II. *Et sepultura.*

MORTVVM ait Scriptura ac sepultum in Samir, quod oppidum erat in monte Ephraim; Iosue 15. 48. vbi ipsum habitasse paulò antè dixerat. Illuc scilicet confluebant, qui causas habebant, litésque diiudicandas; vt ad Debboram sub palma eius. Iud. 4. 5. Additur porrò in terra Ephraim, quoniam alia Samir reperitur in terra Iuda. De vtraque meminit Adrichomius in theatro terræ sanctæ, in tribu Ephraim Num. 84. & in tribu Iuda Num. 214. Nec aliam habemus de hoc Iudice, quam Lectori communicemus, notitiam.

Digitized by Google

ANNVS MVNDI 2827. DILVVII 1171. 4. ÆTATIS 364. EXITVS ET DATÆ LEGIS 284. SANCTVARII IN SILO 238. IAIRI IVDIC. 1. MERAIOTHI PONT. 27. OBEDI 17. MITRÆI 6. IMPERII ASSYRIORVM 896.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1226.

THOLÆ successit Iair Galaadites, siue vt loquitur Iosephus Iaires, Galadenus, non anno ab exitu 263. vt putauit Abul. in c. 11. in fine, sed vno & 20. annis posterius. Fuit autem ex tribu Manassetidei quæ causa Serario nostro fuit, vt putaret Iairum hunc vocari Badan in primo Regum 12. vbi recensetur inter eos Iudices, qui populum eruerunt de manu inimicorum eius. Quoniam scilicet in 1. Paralip. inter filios Machir, filij Manasse recensetur, & quia in dicto Regum libro inter Ierobaalem, & Iephte ponitur. At rectius videtur Badan esse Barac, propter facilem similium literarum Hebraicarum commutationem; sed multò magis propter rerum gestarum similitudinem. Nam ille Badan dicitur eruisse Israëlitas de manu inimicorum suorum, quod Baraco rectè conuenit, Iairo, vt dicemus, non conuenit. Nec satis, vel tribus, vel enumerationis ordo probat Iairum esse Badan. Et D. Paulus qui ad eum locum videtur allusisse, ad Hebræos scribens, Samsonem Iephte anteponit, & Dauidem Samuëli, præter ordinem temporum, quia is ad eam rem nihil faciebat. Et fortassis Apostolus obscuriora paulò vocabula Ierobaal & Badan, per clariora Gedeonis, & Baraci explicare voluit.

[Margin: I. Iairus Iudex an idē Badan. — q. 2. in c. 10. Iud. — c. 12. 13. — c. 7. 17. — ד in ר & ן in ק final. — c. 11. 32.]

AT mirum videatur hoc loco, tribui Iairo isti, vt ex eius nomine oppida Iair in terra Galaad, Hauoth Iair appellata sint, cùm viuo Mose id factum appareat à Iair filio Manasse. Dicendum veram esse loci huius sententiam. Oriundum fuisse hunc Iudicem ex ea parte tribus Manasse, quæ erat trans Iordanem, vbi quondam floruit Iair ille, qui occupauit vicos Galaaditis, qui tum dici cœperunt Hauoth Iair, id est villæ Iair, & renouatam esse sub hoc Iudice denominationē, propter rerum similitudinem. In Hebræo habetur, filios huius Iair habuisse triginta vrbes, ex eis nimirum, quæ vulgò dicebantur Hauoth Iair; quarum etiam 60. apud Iosue memorantur. Quod ergo ex nomine eius ciuitates appellatæ dicuntur Hauoth Iair, ex eodem nomine specie, non autem numero dictas oportet intelligi. Eodem modo si quis de Constantino Copronymo, aut Constantino filio Irenes, loquatur, dicere poterit ex eius nomine dictam esse Constantinopolim: quam tamen constat à magno Constantino sic esse appellatam, cui illi cognomines fuerunt. Fuit autem nomen Iair frequens in tribu Manasse, sicut Thola in tribu Issachar.

[Margin: II. An oppida Iair ab ipso dicta. — Iosue 13. 30 vide Abul. q. 11.]

SVCCESSISSE dicitur Tholæ Iair (siue, vt est in Hebræo, surrexisse post Tholam) nō autem nominatim electus, aut vocatus à Deo, vt Iosue, vt Gedeon, &c. Ex quo significatur iam initam consuetudinem apud Hebræos sufficiendi Iudicem in locum demortui, licet nulla calamitas Rempub. ad huiusmodi electionem cogeret. Nam neque viuo Thola quidquam bellorum Israëlitas vexasse legimus; neque in bellica vel seruili perturbatione rerum electus est Iair, aut Abimelech, non sic Gedeon, & superiores; aut posteriores Iephte, vel Samson. A populo autem factum Iudicem per electionem, & communia suffragia, sicut & Tholam existimat Abulensis q. 9. in c. 10. Idque ad vitandas turbas pro principatu obtinendo, quales excitauerat impius Abimelechus.

[Margin: III. Iairi successio.]

COEPIT autem Iair Rempublicam administrare in magna rerum affluentia & copia, atque admodum numerosa familia, quippe qui triginta filios habuerit, sedentes supra totidem mulos, siue mulas potiùs, hæ enim asinas habent matres, muli equas. Eosdémque totidem ciuitatum principes, siue moderatores, in terra Galaaditide trans Iordanē. Abulens. vult fuisse Iudices minores, sub patre communi totius populi Iudice q. 10. Quidam è recentioribus equos in textu intelligunt, quia vox asinarum ab Hebræo textu, Græco, Chaldæóque abest. Eam tamen vocem subaudiri ait Vatablus, non infimus inter eos quos Hebraizantes

[Margin: IV. Eiusdem familia.]

vocant, cui Sà consentit, & Serarius, & in primis Interpres Hieronymus, benè gnarus consuetudinum Hebraicarum. Repugnat tamen Caietanus qui pullos equorum mauult intelligere; quoniam hæc pro patris gloria referuntur, eique sententiæ fauent Lyranus, Abulensis, & Salomon Hebræus. Iosephus quoque cùm ait filios Iairi fuisse *ἱππεύειν ἀρίστους*, equitandi scientissimos; sed ea vox sæpe cum catachresi sumitur, adeo vt dicatur puerulus, equitare in arundine longa. l. 5. c. 9. vel 10.

V. *An Iudæi equitarent.* Constat quoque Iudæos, asinis potiùs & mulis inequitasse, quàm equis. S. enim Hieronymus, in illa verba, *Dormitauerunt qui ascenderunt equos*, ait in lege præceptum fuisse, vt ne Hebræus equos haberet. Alludit autem ad illud quod de rege dicitur in Deuteronomio, *Non multiplicabit sibi equos*, additq; Salomonem non de Ierusalem, vel de Iudæa, sed de Ægypto equos habuisse. Et in 36. Esaiæ, *Non de imbecillitate*, inquit, *populi Iudæorum erat, quod equitandi carebant scientia, sed de obseruatione mandatorum Dei.* Adde Origenem, *Filij Israël*, inquit, *nunquam equis vsi esse referuntur: & lex nihil de equis, sed de asinis mandat, vtpote de animalibus, quæ ad hominum labores iuuandos, & ad onera eorum portanda videntur exist ere: equi verò magis ad hominum perditionem.* Sic Origenes, quæ notauit Serar. (in Psal. 75.; Deut. 17. 16.; Hom. 15. in Iosue.; q. 5. in c. 10)

ANNVS MVNDI 2828. DILVVII 1172. 4. ÆTATIS 365. EXITVS ET LEGIS 285. SANCTVARII IN SILO 239. IAIRI 2. MERAIOTHI PONTIF. 28. OBEDI 18. MITHRÆI 7. IMPERII ASSYRIORVM 897.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1225.

Annus 35. Sabbaticus. Hic annus Sabbaticus est, ordine 35. quem, sicut & tres sequentes, quietos habuit & pacificos Iair. Sed cùm populus non emendaret, sed multiplicaret peccata, ira Dei ascendit super eos, vt mox dicemus. Licet Abulensis putet Hebræos non coluisse idola tempore horum duorum Iudicum, quia seruitutem proximè sequentem separat ab annis eorum, qua de re iam agendum est.

ANNVS MVNDI 2832. DILVVII 1176. 4. ÆTATIS 369. EXITVS ET DATÆ LEGIS 289. SANCTVARII IN SILO 243. IAIRI 6. MERAIOTHI PONT. 32. OBEDI 22. MITRÆI 11. IMPERII ASSYRIORVM 901.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1221.

I. *Initium Ammoniticæ seruitutis.* Sexto Iairi anno initium ponimus nouæ sub Philistæis & Ammonitis Israëlitarum seruitutis annorum decem & octo. Cuius rei primùm ratio nobis reddenda est iis, qui contra sentiunt, aut qui etiam nunc integri neutram in partem propendent, tum de ipsa seruitute cum Scriptura dicemus. Aduersantur autem nobis ij, qui mortem Iairi volunt contigisse ante initium seruitutis: tum eam seruitutem quasi octodecim annorum interregnum enumerant. Deinde autem Iephte liberatorem suscitant, qui perditis penè rebus succurrat. Ita sentit Abulensis q. 8. in hoc cap. Et Serarius noster q. 5. qui pro se refert S. August. Rabanum, & Iosephum. Cui sententiæ videtur omnino fauere series ipsa narrationis hoc loco, quæ seruitutis istius mentionem, nisi post Iairi mortem, nullam facit. Quæ causa fuit vt Eusebius in Chronico dixerit Ammonitas post Iair Hebræos in ditionem annis octodecim redegisse, *qui & temporibus*, inquit, *posteriorum Iudicum copulantur, secundum Iudæorum traditionem.* Ideo eam alioqui tempore Iephte & Abesan contigisse, & vsque ad quintum annum Aialon perdurasse existimarunt, in quibus Freculphus, qui nostræ quoque Chronologiæ aduersantur. (cap. 10.; Functius.; q. 49.; l. 5 c. 9.; c. 17. l. 2.)

Digitized by Google

DICENDVM nihilominùs nobis videtur, nullum hoc loco interregnum esse collocandum. Quoniam illud repugnat Scripturæ, quæ annos ab egressu Ægyptiaco Israëlitarum vsque ad iacta templi Salomonici fundamenta, quadringentos duntaxat & 80. annos enumerat: qui numerus, si interserantur isti 18. anni, constare non potest, vt clarum est. Eademq; est ratio cæterarum seruitutum, vt vniuersè diximus in primo Othonielis anno: vbi communissimam esse hanc sententiã apertè demonstrauimus. Et Genebr. qui in duabus editionibus suæ Chronologiæ istiusmodi interregnũ, Rabinos secutus, posuerat, re postea diligentiùs perspecta, vt ipse in tertia editione ingenuè fatetur, deprehendit eos annis Iairi & Iephte contineri. Itaque mutauit sententiam, ægrè ferente Serario. secutus tamen est, vt ipse ait in Iair, Eusebium qui ex traditione Hebræorum eos annos à Iudicum annis non seponit, sicut nec Beda, nec alij, de quibus in illo Othonielis anno diximus.

II. Quæ non contigit in interitu.

1. Reg. 6. — *Fecerit enim 498. ab 480.* — *q. 5. in c. 10.*

DICENDVM quoque hanc Israëliticam sub Ammonitis seruitutem non esse vsque ad Abesan, vel Aialon producendã, sed in Iephte terminandam. Id enim apertè Scriptura testatur, c. enim. 11. ait Deum tradidisse filios Ammon in manu Iephte, & percussisse 20. ciuitates eorum plaga magna nimis, humiliatósq. filios Ammon à filiis Israël. Idautem secundo Iephte anno contigisse affirmat Chronicon Heb. Si ergo nullum admittẽdum est interregnum, & victoria de Ammonitis, post duodeuicenariam seruitutem, Iephte attribuenda est, necessario dicẽdum est eam seruitutem ad Iairi tempora, vel totam, vel maxima ex parte pertinere. Et qui eam ad posteriores Iudices referunt, victoriam faciunt bello priorem, vel hanc seruitutem cum ea confundunt, quæ cadit in tempora Samsonis, post annos ferme quinquaginta. Nominatim autem ad Iairi tempora referunt hanc seruitutem, Torniellus, Gordonus, Caluisius, Mercator, Adricho. &c.

III. Nec ad sequentes Iudices protrahenda.

c. 11. 32. — *c. 12.* — *en. 4. ætat. 188.*

DICENDVM igitur, consentaneè Chronico Hebr. seruitutem hanc sexto Iairi anno inchoandam, sic vt primus Iephte annus sit decimus octauus seruitutis; secundus autem Iephte, sit primus victoriæ, & libertatis. Hæc sententia clarè ex dictis deducitur, & confirmatur ex Iosepho, qui Scripturæ consentiens de Iephte ita loquitur. *Ingressus regionem Ammanitidem multas vrbes deleuit præda militi concessa, finémque seruituti imposuit, quam sua gens per annos decem & octo pertulerat.* Torniellus & Gerardus Mercator vno anno seruitutem anticipant; sed nos maluimus Chronicum Hebraicum sequi; etsi modica ea res est.

IV. Sed hoc anno inchoanda.

AT Scriptura non ait afflictos Israëlitas tempore Iairi, nec vllam memorat terræ quietem, quæ bella precedentia terminarit. Respondemus, ne negasse quidem, sed vtrúnque tacuisse. Quod enim mortem eius memorat, antequam instituat longiorem narrationem seruitutis, id factum videtur ne illa, morte Iairi inserenda, interrumperetur: cùm præsertim nihil aliud de eo Scriptura referre vellet. Per anticipationem igitur mors eius posita est, eiusdémque vitæ, & creationi coniuncta. Iam verò S. Augustinus tota illa quæst. 49. ne vllum quidem verbum de isto interregno habet, nullum Rabanus, qui ne huius quidem meminit seruitutis. Iosephus autem non aliter dissentit à nobis quàm Scriptura. Atque vtinam eam tam fideliter vbíque sequeretur, non esset in eo refellendo sæpenumero laborandum. Quod ergo de Scriptura diximus, de Iosepho itidem dictum esto. Idémque de Eusebio dicerem, nisi ille disertè mentionem posterioris temporis fecisset. Cæterùm paulò aliter illa eius verba in Chronico Græco referuntur. Μετὰ Ἰάειρον ἐξήμαρτεν ὁ λαὸς πάλιν ἐναντίον κυρίου τοῦ Θεοῦ. Καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς Κύριος ὁ Θεὸς τοῖς Ἀμμονίταις, καὶ ἐδούλευσαν αὐτοῖς ἔτη ιη. *Post Iairum,* inquit, *peccauit rursum populus contra Dominum Deum. Et tradidit eos Dominus Deus Ammonitis, qui seruituti subiecerant eos annis decem & octo.* Hæc de tempore.

V. Diluuntur obiecta.

IPSA autem seruitus & afflictio Israëlitarum alterutro duorum modorum potuit contigisse, vt scilicet totus populus Hebræorum, tam qui cis Iordanem, quàm qui vltrà habitabant, simul ab Ammonitis, & Philistæis vexati fuerint totis octodecim annis, vtrísque vtrósque eodem tempore, pro se quisque, diripientibus, lacerantibus, occidẽtibus. Quæ videtur Scripturæ mens, vers. 7. vbi Philistæi & Ammonitæ iunguntur, & 18. annis vexati dicuntur Galaaditæ, intra quod tempus certum est reliquos etiam Israëlitas fuisse diuexatos. Sed potuit etiã res

VI. Duo afflictionis modi.

aliter contigisse, Scriptura fauente potiùs, quàm repugnante, vt scilicet prius Galaaditæ ab Ammonitis vicinis suis, aliquot annis, octo puta vel decem, vehementissimè affligerentur; Philistæis interea vicinos suos Israëlitas, qui erant cis Iordanem crebris cladibus, & latrociniis infestantibus, tam propriorum emolumentorum gratia, quàm ad prohibendũ ne isti subsidio sociis suis in Galaaditide laborantibus venire possent. Galaaditis autem ad satietatem exhaustis, atque conculcatis, Iordane transmisso venerint Ammonitæ auxilio Philistæis, vt Iudam, & Beniamin, & Ephraim, in quibus præcipuum erat Hebræorũ robur coniunctis viribus contererent, atque pessumdarent. Nec tamen sedes in Israëlitide figerent, sed irent, rediréntque præda onusti, & in transitu Galaaditas depascerentur. Qui modus nescio quo modo magis arridet nobis, nec video solido posse argumento reprehendi.

VII. *Galaaditarum calamitates, & causa. Idololatria.* ERGO Galaaditarum calamitatibus priores annos decem assignemus licet, vt in Galaaditide malum cœperit, vbi triginta Iairi filij, præsides triginta ciuitatum, in magna rerum abundantia, & fortassis ei cognata superbia viuebant, quam Deus primùm comprimere, maximéque castigare voluerit. Ibi enim citiùs, & grauius, & diuturnius belli tempestas grassata est. Sed princeps mali causa fuit Idololatria. Filij enim *Israël peccatis veteribus iungentes noua fecerunt malum in conspectu Domini,* vt ait Scriptura, *& seruierunt Idolis.* Quam causam S. Augustinus ab ipso Gedeonis Ephod videtur accersere quæst 49. in hunc librum. *Gens,* inquit, *illa velut impudica mulier de suis fornicationibus arguitur. Vnde est etiam illud in hoc libro recẽtissimum, vel cùm post Ephod, quod fecit Gedeon, omnis Israël legitur fornicatus; vel quod abierunt post deos gentium, quibus erant circundati; vnde in illos diuina ira commota est, vt per annos decem & octo conuerterentur,* aut potiùs contererẽtur, *à filiis Ammon.* Sic ipse. Ex quo ergo mortuus est Gedeon; & Ephod eius cessit in ruinã domus eius, & omnis Israël in eo fornicatus est, facilè est intelligere Idololatriam in Israële ad hoc vsque tempus, & quidem impunitam diuinitus, perseuerasse. Culpam quippe legimus, pœnam & emendationem non legimus. q. 49. in Iud.

VIII. *A Gedeonis morte perseuerans* NAM vt supra in Gedeonis historia legimus, *Postquam mortuus est Gedeon, auersi sunt filij Israel à Deo, & fornicati sunt cum Baalim. Percusserúntque cum Baal fœdus, vt esset illis in Deum.* Id videlicet regnante Abimelech contigit, vt constat ex cap. 9. vnde fanum, in quo pepigerunt id fœdus, Baal Berith, id est Dominus fœderis dictum est. Illi Thola successit, sub quo nullum planè apparet sublatæ idololatriæ vestigium. Ego quidem Iudicem non accuso, nec illi placet adhærere suspicioni, eum indulgentiorem fuisse in populum, à quo electus esset Iudex, nec animi satis habuisse ad communi furori resistendum. Existimarim potiùs ipsum, eiúsq; successorem Iairum, in bonis Iudicibus numerandos; eósque in populi salutem, morúmque emendationem incubuisse, sed irrito conatu, populo penè vniuerso corrupto, ac benè monentibus obstrepente, & cum alienigenis, in detestabili fœdissimorum simulachrorum cultu, insaniente. Vt vis maior ad corrigendum tam late patens & solenni ritu inductum, ac temporis diuturnitate roboratum malum, necessaria fuerit. Ex quo consequens est hanc Idololatriam vltra 30. annos perdurasse. Nam à morte Gedeonis trigesimus secundus annus agitur. Pax autem ipsa, quæ ab extincto Abimelecho floruit, non pietatis in tam peruerso populo, & perpetuò ad idola pruriente, sed regnantis Idololatriæ indicium fuit; vt iurè posset illud vsurpari, *Ecce in pace amaritudo mea amarissima.* c. 8. 33. c. 9. 46. vide Abul. q. 8. in c. 10 & q. 13. Esa. 38. 17.

IX. *Eáq; multiplex.* CÆTERVM varia & multiplex populi huius culpa fuit, si vel vnicum Idololatriæ scelus, quod alia omnia secum inuehebat, erátque omnium maximum, ac frequentissimum attendamus. Nam seruierunt idolis Baalim & Astaroth, id est vniuersè diis gentium, & deabus, quos vndique per circuitum sibi asciuerunt. A Septentrione deos Syriæ; ab occasu Astartem Sidoniorum, Dagon & Beelzebub Philistinorum; ab Oriente Chamos Moabitarum, & Moloch Ammonitarum. Soli restabant à meridie Idumæi & Amalecitæ, vt de Iudæa dici posset, quod postea de vrbe Romana decebat S. Leo. *Hic omnium sacrilegiorum impietas destruenda, vbi diligentissima superstitione habebatur collectum, quidquid vsquam fuerat variis erroribus institutum.* Verba Scripturæ sunt; *Filij autem Israël peccatis veteribus iungentes noua, fecerunt malum in conspectu Domini, & seruierunt idolis Baalim & Astaroth,* Ser. 1. de SS Petro & Paulo. v. 6. in Hebr. tantũ, rursus. Itaque inanis est q. 13. Abul.

& Diis Syriæ, ac Sidonis, & Moab, & filiorum Ammon, & Philisthiim, dimiseruntque Dominum, & non coluerunt eum.

l.5.c.9. sic l.5.c.5. init. & c.6. init. & c.2. bis; aliàs 6. & 7. vt l.5.c.7. init. & c.8. fin. c.9 med. — EAM nihilominus defectionem, atque apostasiam, quantumuis sacris monimentis contestatam, Iosephus suo more dissimulans: *Res autem Hebraeorum*, inquit, *rursus in peiore statu erant, legibus authoritatem suam non amplius obtinentibus*, πάντα δὲ τὰ τῶν Ἑβραίων εἰς ἀκοσμίαν, ϗ ὕβριν τῶν νόμων ἐφέρετο. Incompositè, ac cum legum iniuria ferebantur: quo prætextu ille sæpius obscurat idolorum cultum à legibus in primis, ac præ cæteris omnibus prohibitum; quem etiam interdum planè præterit, præsertim cap. 9. vbi Petram, pro fano Baal Berith timidè posuit, ne maiores suos fani deorum incensores proderet. Illud autem diligenter cauit ne attingeret, quod postmodum Scriptura subdit, *Quæ dicentes omnia de finibus suis alienorum deorum idola proiecerunt, & seruierunt Domino Deo.* Pro quibus Iosephus. *Hebræi verò*, inquit, *calamitatibus castigati, supplices opem diuinam implorant, & victimis numen placare conati, rogabant vt iram finiret*, &c. — X. *Iosephi dissimulantia.*

(margin: c.10.16.)

VERA igitur huius seruitutis causa fuit Idololatria ex parte pôpuli peccantis, & castigantis Dei. Ex parte autem hostium causam nemo dubitabit esse innatam Principibus, & potentibus ambitionem quàm latissimè imperandi: quæ suggessit prętextum illum, quem Iephte sequenti capite fusius examinauit, quasi terra Ammonitarum ab Israëlitis iniustè possideretur. Illa quoque suspicio non absurda est, quam dudum attigi, ne fortè filij Iair superbia insolescentes popularibus suis intolerabiles visi fuerint; eáque fuerit nonnullis occasio, ad hostes vicinos, in suam ipsorum perniciem, vt assolet, confugiendi. Crebrò enim Israëlitæ ad vicinos populos variis de causis confugerunt. — XI. *Aliæ causæ.* (margin: c.11.12.)

c.10.7. — QVOD ad ipsam attinet calamitatem, eam Scriptura recitat in hæc verba. *Contra quos Dominus iratus, tradidit eos in manus Philisthiim, & filiorum Ammon. Afflictique sunt, & vehementer oppressi per annos* 18. *omnes, qui habitabant trans Iordanem in terra Amorrhæi, qui est in Galaad. In tantùm vt filij Ammon Iordane transmisso vastarent Iudam, & Beniamin, & Ephraim; afflictúsque est Israël nimis.* Hæc ibi. Ampla quidem fuit hæc afflictio, quæ ab Oriente atque Occidente ingruens, Israëlitas in medio positos vtrinque petebat. Sed in ea tamen Deus se mitem præbuit, ac misericordem; qui non eis tot hostium genera suscitauit, quot illi Idolorum monstra coluerunt. Grauis quoque fuit, non enim solùm dicuntur afflicti, sed *vehementer oppressi*. Hebræum textum aliqui vertunt, qui *detriuerunt, & perfregerunt eos*. Alij, *confregerunt, & conquassarunt Israelitas*. Septuag. ἐσάθρωσαν, ϗ ἔθλασαν. *computrescere fecerunt, & contriuerunt.* — XII. *Magnitudo huius calamitatis.*

DIVTVRNA fuit, quia non paucos dies, instar inundantis torrentis, sed octodecim annos tenuit, quibus identidem miseram gentem barbari depascebantur; iuxta illud, *Delebo Hierusalem, sicut deleri solent tabulæ: & delens vertam, & ducam crebrius stylum super faciem eius.* Quos omnes pari sæuitia formidabiles fuisse plerique censent; alij autem 18. omnium sæuissimum putant, idque ex Hebræo satis frigidè colligunt, in quo habetur, *Oppresserunt filios Israel in anno ipso, octodecim annis.* Quod rectè Septuag. explicant, ἐν καιρῷ ἐκείνῳ. Malim ego huius magnitudinem doloris ex clamore Israëlitarum colligere. Sequitur enim. *Et clamãtes ad Dominum dixerunt, Peccauimus.* Verbera enim, quæ clamorem non exprimunt, videntur tolerabilia. Quin etiam ne octodecim quidem annis planè terminata fuit, nisi ex parte Ammonitarum. Philisthæi autem modicè tantùm repressi videntur, vt qui Israëlitas deinceps, tempore quoque Samsonis & Heli; imò Saülis etiam, & Dauidis vexauerint. Ideóque Philisthæorum afflictio, etsi non cruenta, fuit tamen ipsa diuturnitate grauissima. — XIII. *Et diuturnitas.* (margin: 4. Reg. 21. 13.; vide Serar q. 1.)

IN specie autem quid passi sint Israëlitæ, tam vltra, quàm citra Iordanem, non est proditum literis. Fas est existimare eos primùm latrociniis impetitos; deinde iustis etiam exercitibus debellatos; nec tamen sedibus pulsos, sed tributis exinanitos, omni iure atque authoritate priuatos; fortasse in corpora ipsa non seruili solùm labore sæuitum est, sed plagis etiam, verberibúsque Ægyptiaca seruitus renouata. Quid interim Iair? Ærumnis afflictus tabescebat; & populum ad Deum reuocare conabatur: quod & de Pontifice ipso existimare meritò possumus, & debemus; quod erit etiam ex sequentibus apertius. — XIV. *In specie quid passi Israëlitæ.*

Digitized by Google

ANNVS MVNDI 2833. DILVVII 1177. 4. ÆTATIS 370. EXITVS, ET DATÆ LEGIS 290. SANCTVARII IN SILO 244. IAIRI 7. MERAIOTH PONTIF. 33. OBEDI 23. MITHRÆI 12. IMPERII ASSYRIORVM 902.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1220.

I. *Quintus iubilæus Mosaicus.* HIc est secundus Ammoniticæ seruitutis annus, iuxta ea quæ proximè præcedenti anno disputata sunt; idémque quintus Iubilæus Mosaicus. Est enim ducentesimus quinquagesimus ab ingressu Israëlitarum in Chananitidem, & ab exitu Ægyptiaco ducentesimus nonagesimus. Eum in hac rerum perturbatione, & diuinæ legis, vel obliuione, vel contemptu, crediderim non fuisse obseruatum. Vt autem sacris narrationibus prophanas subinde iungamus, placuit huc referre, quæ Eusebius de Theseo ciues Athenas congregante memorat, quod plerique libri MS. editique ad diuersos tam Mithræi, quàm Thesei annos referunt, quidam ad primum, aut secundum, alij ad septimum, vel octauum, alij ad 15. vel 18. retulerunt; nos mediam quasi viam secuti hic ponemus. Nec Plutarchus, qui hæc ab Ægei excessu narrat contigisse nobis repugnat: non enim addidit quamdudum id ab eius morte contigerit. Accedit quod non parum ante Ægei mortem Theseus regnauit, vt constat ex eodem scriptore Plutarcho. De re autem ipsa hæc habet, inter alia. *apud Pontacum.*

II. *Theseus populum Athenas congregauit.* *Δημοκρατία.* AB Ægei excessu, grande & mirificum opus agitans animo Theseus contribuit Atticæ cultores in vnam vrbem, vniúsque vrbis vnum reddidit populum, qui tunc erant diuulsi, & ægrè ad agendum in communi de Repub. conciti poterant: nonnunquam enim dissidebant mutuò, bellóque certabant. Hos adiit, proposuitque eam rem singulis populis, & familiis. Cuius consilium priuati, & inopes citò acceperunt; opulentis autem, cùm non regnum sed Rempub. proponeret, in qua omnis penes populum esset potestas: ipse verò moderator tantùm belli, & legum foret custos, partim persuasit, partim coëgit assentiri eos, qui eius opes, & audaciam formidabant. Itaque vnum commune constituit prytanæum & curiam, Astu & vrbem Athenas appellauit, & Panathenæa sacrificium effecit commune. *Ἄστυ.* Celebrauit etiam metœcia, id est festum demigrationis, sexto decimo die Hecatombæonis. *Μετοικία.* Quem etiam nunc festum agunt; depositóque, vti spoponderat, regno Rempub. digessit. *Rempub. digessit.* Ex quibus colligitur iam Theseum aliquot annos regnasse, nec statim à patris morte hæc agitasse. Addit postmodum Theseum discreuisse seorsum patricios, agricolas, & opifices. Patriciis curam sacrorum, magistratuum, legúmq; dedisse, in cæteris ciues exæquasse, quod dignitate patricij, vtilitate agricolæ, artifices numero præstarent. Signasse etiam nummum inciso boue, vel ob taurum Marathonium, vel ob Minois ducem, vel ad agriculturam ciues incitans. Hæc ferè Plutarch.

III. *Eiectio Thesei.* ADDIT Eusebius eum ignominiosè eiectum per signa testarum, cùm primus ipse ostracismi legum constituisset, idque in Græco, Latinóque Chronico habetur, quod Scaliger improbat, quoniam ostracismus Theseo multò recentior fuerit, negátque se legisse qui meminerit. Non legit ergo diadochen, quam ipsemet Græcam edidit, Regum Atheniensium, in qua hæc loquuntur, *μετὰ τὸ χαρίσασθαι δημοκρατίας τοῖς Ἀθηναίοις, Λύκος τις συκοφαντήσας ἐποίησεν ἐξοστρακισθῆναι τὸν ἥρωα*, *Postquam Atheniensibus gratificatus, popularem statum constituit, Lycus quidam sycophanta effecit, vt heros ostracismo pelleretur.* *p. 166. thes. temp.* Sic ibi, quæ videtur ipsemet Africano tribuisse. Hoc autem subobscurè significauit Plutarchus in Theseo, cùm ait, *ἐπιχειρῶν ἐν βιάζεσθαι, κατεδημαγωγεῖτο, καὶ κατεστασιάζετο*, *conatus vim adhibere, factionibus, & seditionibus repressus est.* Sed hæc posterius contigere, sicut & prior Helenæ raptus, quem hoc circiter loco habet Eusebius.

ANNVS MVNDI 2835. DILVVII 1179. 4. ÆTATIS 372.

EXITVS AB ÆGYPTO 292. SANCTVARII IN SILO 246.

IAIRI 9. MERAIOTHI PONT. 35. OBEDI 25. MITHRÆI 14. IMPERII ASSYRIORVM 904.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1218.

QVARTVS annus Ammoniticæ seruitutis concurrentem habet annum Sabbaticum trigesimum sextum. Est enim ducentesimus quinquagesimus secundus à transmisso Iordane, & occupata Chanaanitide. *An. Sabb. 36.*

Quod ad profanam rem attinet libet huc referre quæ de seculo Thesei scripta reliquit Plutarchus in eius vita. *Nam seculum illud*, inquit, *homines edidit manuum strenuitate, pedum pernicitate, & viribus corporum sanè eximios, atque inuictos; sed qui hasce naturæ dotes nullam ad rem bonam, aut vtilem conuerterent: imò arroganti improbitate gauderent, fruerentúrque lacertis ad violandum, opprimendúmque sæuitia, feritate, & virium præstantia, quidquid in manum eorum incidebat. Pudorem, institiam, æquitatem, humanitatem, quasi has hominum timiditas laudabiles faceret, nihil attinere ducebant ad eos qui plus possent. Quorum regiones Hercules peragrans, illos excindebat, cuius exempla Theseus imitari conatus est.* Hæc ferè Plutarch. Verùm illi ipsi qui se alexicacos gloriabantur, cædibus, stupris, ac rapinis, sese posteritati probrosos reddiderunt, & illis ipsis, quos excindebant, nihilo meliores, sed cum maioribus viribus maiora damna mortalibus inferrent, reges, atque imperatores audiebant; cæteri, latrunculi, & piratæ. *Seculum Thesei.*

ANNVS MVNDI 2842. DILVVII 1186. 4. ÆTATIS 379.

EGRESSIONIS 299. SANCTVARII IN SILO 253.

IAIRI IVDICIS 16. AMARIÆ PONTIF. 1. OBEDI 32. MITHRÆI 21. IMPERII ASSYRIORVM 919.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1211.

1. Reg. 4. 15. HOC Iairi anno decimo sexto, qui est seruitutis Ammoniticæ vndecimus, & annus Sabbaticus trigesimus septimus, & exitus ab Ægypto vndetrecentesimus natus est Heli, qui postea Pontifex annis quadraginta Hebræorum Rempub. administrauit. Cùm enim ille octo, & nonaginta annos vixerit, vt Scriptura testatur, hoc illum anno natum esse oportuit; totidem enim hinc ad eius mortem reperiuntur, nimirum reliqui septem Iairi, Iephte 6. Abesan 7. Aialon 10. Abdon 8. Samson 20. & Heli 40. Hic porrò Amariam filium Meraiothi nouum Pontificem ponimus, postquam Meraiothum 40. circiter annos in Pontificatu reliquimus; cuius rei rationem infrà anno primo Iephte reddemus. *I. Ortus Heli.*

7. 6. 7. 10. 8. 20. 40. — 98. 1. Par. 6. 7.

AD hunc quoque annum referimus, vt antè significatum est, transmissum ab Ammonitis cum exercitu Iordanem, vt attritis iam Israëlitis, qui trans Iordanem sedes à Moyse quondam acceperant, coniunctis cum Philisthæis viribus, collatóque nocendi studio, eos qui cis Iordanem habitabant, & cæteris potentia, multitudine, soli etiam bonitate & amplitudine præstabant, eadem qua cæteros charitate tractarent. Quod Scripturam significare iam diximus, cùm ait Galaaditas vehementer oppressos fuisse, *In tantùm*, inquit, *vt filij Ammon Iordane transmisso vastarent*, Iudam, & Beniamin, & Ephraim. Quod si hos quoque, qui præsidium aliorum erant, & robur, tempestas huius calamitatis afflixit, quid de *II. Ammonitæ Iordanem transmittunt.* *an. Iair. 6. num. 6.*

reliquis existimandum est? Tribu, inquam, Simeonis, Dan, Aser, Zabulon, qui contermini erant Philisthæis & Sidoniis?

III. *Quod eade re Iosephus.* IOSEPHVS autem cùm dixisset apud suos rerum statum valdè perturbatum fuisse, adeo vt omnia in legum contumeliam ferrentur, hoc nimirum ille velo idolomaniam popularium suorum inumbrare solet. Subdit ipsis contemptis Ammonitas, & Palæsthinos valido cum exercitu regionem diripuisse, & occupata tota vlteriore regione, quæ scilicet trans Iordanem est, traiicere flumen, & in reliquorum possessionem inuadere ausos esse. Vide autem ne transitum Iordanis vtrique populo attribuas, sed Ammonitis duntaxat, vt habet Scriptura. Nam Philisthæi cis Iordanem ad oram Mediterranei habitabant. Nec illud negligendum, quod ait Hebræos contemptu legum suarum factos fuisse hostibus contemptibiles, quibus videlicet alias erant formidolosi. Non placet autem interpres, qui *καταφρονήσαντες αὐτῶν* reddidit, *qua occasione arrepta*, & non, quibus contemptis, quasi Ammonitæ occasionem arripuerint inuadendi Hebræos, ex eo quod leges illi suas non seruarent; perinde ac si Ammonitæ voluerint esse vindices legum Iudaicarum; & non potiùs eos hoc nomine dilexerint, quod eadem cum ipsis religione vterentur. Hanc enim communicationem constat esse efficacissimam ad animos alioqui dissidentes consociandos, & beneuolentia coniungendos. Offensiones videlicet suas mutuò in gratiam communis Domini ac Numinis sibi condonant. (l. 5. ant. c. 9 p. 117 Græc. Lat.)

IV. *Ortus Carthaginis. Philistus.* IN hunc annum refert Eusebius ex Philisto conditam Carthaginem. *Καρχηδόνα φησὶ Φίλιστος κτισθῆναι ὑπὸ Ἐζώρου καὶ Καρχηδόνος τῶν Τυρίων.* Fuit hic Philistus Scriptor Syracusanus, de quo M. Tullius. Siculus ille capitalis, creber, acutus, breuis, penè pusillus Thucydides. Capitalem vocat hominem capitali supplicio dignum, quem Plutarchus in Dione vocat virum & literis instructum, & morum tyrannicorum scientissimum, quique à principio surgenti Dionysij tyrannidi promptissimum se præbuerat administrum, cuius crudelem mortem ei à suis ciuibus illatam apud eundem leges. Redeo ad conditam Carthaginem; cuius ortum Appianus initio Punicorum aliquantò antiquiorem facit. *Carthaginem*, inquit, *in Africa Phœnices condiderunt annis quinquaginta ante captum Ilium.* Is annus est Mithræi tertius. Pergit, *Conditores fuere Xorus & Carchedon: vt autem Romani, ipsique Carthaginenses existimant Dido mulier Tyria.* Eam sententiam secutus est Virgilius. Cuius narrationi magis conuenit, vt hoc anno eius in Africam aduentus ponatur, vt habetur in Eusebio Scaligeri, quàm in tertio Mithræi. (l. 2. ep. ad Q. Fr. ep. 12.) (in Dione.)

V. *Incerta ea Chronologia. Dido.* QVIN etiam, si probabilia scripsit Poëta de expetito Æneæ à Didone coniugio, nimium etiam videtur hic aduentus accelerari. Nam hinc ad captum Ilium 32. anni numerantur, adde septem peregrinationis Æneæ, & minimum viginti, quos attigerat, dum Sichæus eius coniux à Pygmalione obtruncatus est, sexagenaria erat mulier, parúmque idonea coniugio. Sed de Carthaginis initiis iterum ab Eusebio non vno loco dicetur. Vide Pontacum in Eusebium. Illud hic tantùm addo ex Stephano. *Καρχηδὼν μητρόπολις Λιβύης διαφανεστάτη πόλις, ἀπὸ Καρχηδόνος Φοίνικος. Ἐκαλεῖτο δὲ Καινὴ πόλις, καὶ Καδμεία, καὶ Οἰνοῦσσα, καὶ Κακκάβη. τοῦτο δὲ, κατὰ τὴν οἰκείαν αὐτῶν λέξιν, ἵππου κεφαλὴ δηλοῦται.* Carthago Africæ Metropolis, vrbs in primis insignis à Carchedone Phœnice condita. Dicta verò est Cænepolis, & Cadmæa, & Oenussa, & Caccabe, quo nomine, iuxta propriam eorum dialectum, caput equi significatur. (in p. 78. col. 2.)

ANNUS MUNDI 2848. DILUVII 1192. 4. ÆTATIS 385.

EXITUS AB ÆGYPTO 305. SANCTUARII IN SILO 259.
IAIRI 22. ET ULT. AMARIÆ PONTIF. 7. OBEDI 38.
MITHRÆI 27. ET ULT. IMPERII
ASSYRIORUM 917.

ANNUS ANTE CHRISTUM 1205.

DUos hic annus principes morti dedit, Mithræum Assyriorum re- I. *Mors Iairi, & Mithræi*
gem vigesimum sextum, post exactum in imperio annũ vigesimum
septimum, & Iairum Iudicem Hebræorum, qui mortuus est, mœ-
rore fortassis, quàm annis grauior; quippe qui Rempub. non per-
turbatam solùm, sed prostratam etiam relinquebat: fortè etiam fi-
lios illos suos, pro delicatis mularum equitibus, agasones[1]. De morte ipsius Scri-
ptura hæc pauca refert. *Mortuúsque est Iair, ac sepultus in loco, cui est vocabulum Ca-* 1. ✠.
mon: Iosephus autem, *Is*, ait, *cùm viginti & duos annos in principatu vixisset, iam se-* 2. ✠.
nex defunctus, in Camone[2] urbe Galadena est sepultus. In tribu scilicet Manasse, ad
quam terra Galaad magna ex parte pertinebat, ex qua ille erat oriundus; nam
iuxta consuetudinem Hebræorum, quilibet sepeliebatur in sepulchro maiorum
q. 12. in c. 10 in loc. Heb. suorum; vt ait Abulensis. Appellatur autem hodie, ait S. Hieronym. vicus Ci-
mana in campo latissimo, sex millibus à legione ad Septentrionalem plagam per-
gentibus Ptolemaidem. Interea verò Iephte patria pulsus, cum aliqua militum
manu in terra Tob vagabatur (ea est in tribu Gad apud Adrichomium num. 46.)
prædásque non inglorius agebat. De quo nobis proxima erit historia.

SCHOLIA IN ANNUM MUNDI 2848.

1. SUb tempora Abimelechi, & ante Iephte, Pseudophilo ille biblicus inducit principem virum Iair nomine, magnum Baalis cultorem, incendentem eos, qui eius cultum auersarentur; quem etiam ait ab Angelo Nathaniele præside ignis, igne combustum, cum habitatione sua. Eundem columnam Baal demolitum esse, & mille viros de cultoribus Baal assistentes incendisse. Sed hæc reliquis eiusdem fabulis aggregari possunt. Suspicari tamen licet aliquos tum pro pietate, & vera religione, vel à popularibus suis, vt iste ait, qui septem illorum nominatim recenset; vel ab hostibus matyrio coronatos. Sed assueto mentiri, ne vera quidem dicenti fas est credere, ne, etiam cùm mentitur, impetret fidem.

Vel deceptus est Abulensis, vel amanuen- 2.
sis eius dum ait, vbi nos dicimus Chamon in
Hebræo legi Maon: reuera enim voce planè
inuariata legitur Camon, sicut & apud Sept.
ἐν καμών. [illegible]

ANNUS MUNDI 2849. DILUVII 1193. 4. ÆTATIS 386.

EGRESSIONIS 306. SANCTUARII IN SILO 260.
IEPHTE IUDICIS 1. AMARIÆ PONTIF. 8. OBEDI 39.
TAUTANIS 1. IMPERII ASSYRIORUM 918.

ANNUS ANTE CHRISTUM 1204.

TRia è sacra historia ad hunc primum Iephte annum pertinent; pri- I. *Res anni huius.*
mùm deterrimus seruitutis status, & incrementum tum Israëlita-
rum ad Deum conuersio, clamor, pœnitentia; denique electio Ie-
phte à Galaaditis facta; sed prius aliqua de Pontificum Hebræorum
annis, vti promisimus disseremus. Accedit in historia exotica nouus
regni Assyriorum imperator Tautanes, ad cuius initia pertinet Helenæ à The-
seo raptus, Herculis agon Olympicus, Thesei expulsio, nonnulláque alia fabu-

lis, quàm historiæ viciniora. Est porrò hic annus Sabbaticus ordine trigesimus
octauus.

II. *Nouus belli Ammonitarum apparatus.*

ATROCIS Israëlitarum calamitatis indicium est, missus ad Dominum, vt in
Ægypto, clamor, qui ex eo apparet excitatus, quod viderunt Ammonitas redin-
tegratis copiis in Galaaditide fixisse tentoria, siue quod Israëlitas res nouas mo-
liri, & iugum seruitutis excutere velle suspicarentur; siue vt Iephte cum suis la-
trunculis cursitantem compescerent; ne ille fortè ab Israëlitis electus in ducem;
vt erat vir fortis, & manu promptus, luctuoso Ammonitis bello initium daret.
Hæc enim eius latrocinandi consuetudo, & Ammonitis præsentem semper ali-
quam ex incursione cladem, & maiorem in posterum timorem non improbabi-
lem dabat. In communi ergo periculo congregati sunt Ammonitæ, dicuntúr-
que conclamasse, id est clamore militari, siue tubarum sono suos congregasse, in
terra Galaad, quàm dudum inuaserant, & ex qua vicinum in Ammonitidem, si
quid aduersi contingeret, receptum habebant.

III. *Clamor Israëlitarum ad Dominum.*

ISRAELITÆ autem iam attriti malis, cùm nouum hunc militum nimbum
viderent, ipsorum, vt metuebant cruore saginandum; nec se ad eam tempesta-
tem auertendam satis idoneis instructos præsidiis intelligerent; humanis defi-
cientibus auxiliis, ad diuina denique, Deo vtique inspirante, ac permouente,
confugerunt. Et clamantes ad Dominum dixerunt, *Peccauimus tibi, quia dereliqui-* c. 10. 10.
mus Dominum Deum nostrum, & seruiuimus Baalim. Fuit hæc vox non vnius de popu-
lo, sed omnium: non vno aliquo in loco fusa, sed sicut vbique malum, & verbe-
ra, ita vbique luctus & clamor, & plurima mortis imago; non seorsim, & in an-
gulis, sed publicè, & in plateis. Neque enim sæuiores erant Ægyptiis Ammoni-
In Silo apud Pontificem. tæ, vt Israëlitas ad Deum suum clamare prohiberent. Nullus tamen opinor du-
bitauerit hos clamores in Silo maximè, vbi ducentesimum iam ac sexagesimum
annum arca Domini morabatur, exauditos fuisse. Ibique Pontificem, sacerdo-
tes, Leuitásque omnes, ad preces & hostias, pro totius populi calamitate offe-
rendas vehementer sollicitatos fuisse. Iosephus enim ait Hebræos calamita- l. 5. c. 9. vel 12.
tibus hoc tempore castigatos, supplices opem diuinam implorasse, & victi-
mis numen placare conatos. Id autem alibi, quàm in Silo facere non li-
cebat.

IV. *Quis ille fuerit.*

AT quis iste Pontifex? Res est, mea quidem sententia, perdifficilis explicatu,
in tanto Scripturarum de Pontificibus silentio, quæ neque eorum numerauit
annos; neque vbique principes, sub quibus vixerint, indicauit. Neque vlla eo- 1. Paral. 6.
rum facta per trecentos annos retulit, eos duntaxat nominare contenta. Itaque
non iniuria Torniellus cùm cuperet eos Annalibus suis intexere, nec haberet
vbi pedem solidè figeret, eos prætermisit. Nos quid conati fuerimus ex sequen-
tibus apparebit, dum fœlicior aliquis, in certis Pontificum annis alicunde eruen-
dis, si quo modo id fieri possit, existat.

V. *Non Phinees.*

ET primùm explodenda est Rabbinorum quorundam opinio, quæ ita pla- l. 5. de Rep. Hebr. c. 2.
cuisse videtur Sigonio, vt eam esse Scripturæ sententiam arbitraretur. Nimi-
rum Pontificem, qui nunc sacris Hebræorum præerat, fuisse Phineem, quem
aiunt non solùm vixisse nunc, sed spiritu etiam prophetico præditum fuisse,
quem tamen idcirco perdiderit, quia noluerit absoluere Iephte à voto suo, vt re-
fert Genebrardus in Othoniele, ex R. Salomone. Sed eos fefellit cap. vigesimo sub fin.
Iudicum nominatus Phinees, cùm non intelligerent, quod suo loco demonstra- c. 20. 28.
tum est, historias illas extremo Iudicum libro recitatas, ad tempora illa pertine- an. m. 2622. num. 2.
re, quæ proximè mortem Iosue consecuta sunt. Sed eo quoque perabsurda est & seqq.
hæc opinio, quod Phineem filium Eleazari vult immediatè præcedere Heli 1. Paral. 6.
Pontificem, de quo initio primi Regum. Exclusis omnibus Pontificibus inter- l. 5. ant. ext.
mediis, quos Pontificatum gessisse, directa post Aaronem serie ex primo Paralip. l. 5. c. 2.
& Iosepho constat. Quem secutus est Carolus Sigonius in quinto de Repub. l. 1. & 2.
Hebræorum, & Genebrardus in Chronico.

VI. *Tempus Pontificum vsque ad Heli.*

QVONIAM verò firma authoritate niti non possumus, vt suos cuique Pon-
tifici assignemus annos, coniecturis tantùm nitendum est, quod in hac quoque
re Genebrardus fecit. Et cùm constet ex libro Iosue extremo, sub Iosue mor-
tem Eleazarum quoque è viuis excessisse, vt ibi diximus, superest vt annos à

Digitized by Google

40. Oth.
80. Aod.
40. Bar.
40. Ged.
3. Abi.
23. Thol.
22. Iair.
6. Ieph.
7. Abes.
10. Aial.
8. Abd.
20. Samſ.
299.

morte Iosue, siue Othonielis initio, vsque ad initium Pontificatus Heli, qui sunt 299. in Pontifices intermedios, prudenter, si quo modo possumus, diuidamus. Hunc enim numerum exactè conficiunt Othonielis anni 40. Aodi 80. Baraci 40. Gedeonis totidem, tres Abimelechi, tres & viginti Tholæ, Iairi viginti duo, Iephte sex, Abesan septm, Aialonis decem, Abdonis octo, & Samsonis viginti. Sed in quot quásue personas totum hoc tempus diuidendum est?

VII. *Quibus Pontificibus tribuendum.*

Non enim parua est ista difficultas, quia non constat omnino quot, quiue fuerint isti Pontifices. Nam in primo Paralipom. 6. ab Eleazaro nominantur Phinees, Abisue, Bocci, Ozi, Zaraias, Meraioth, Amarias, Achitob, Sadoc, Achimaas, qui rursum in eodem capite ordine numerantur. In primo Esdræ (v. 5. & v. 49.) pauciores, nec eodem planè ordine recensentur; qui etiam numerus à Iosepho libro quinto extremo valdè diminuitur. Accedit quod Heli, quem constat fuisse Pontificem, & aliquot deinceps ex filiis eius, non numeratur in prædictis Scripturæ locis; in quibus ratio potiùs genealogiæ Aaronis, & Esdræ, quàm summi Pontificatus habetur. Etsi reuera in serie filiorum Aaronis soli Pontifices numerantur; omisso Ithamare, cuius genealogia à Scriptura omissa est. Author quarti Esdræ, initio libri illius, numerat Heli Pontificem, & filium eius Phinees, sed nec Pontificum numero, nec nominibus cum Canonica Scriptura consentit; præterquam quod ibi non Pontifices, sed maiores Esdræ quæruntur. Et satis constat Heli non fuisse filium Eleazari, quod tamen ibi dicitur, sed Ithamaris, vt scribit Iosephus (l. 5. c. 12.), cui omnes consentiunt. Quot ergo, & quibus Pontificibus prædictos 299. annos explebimus?

VIII. *Ætas Leuitarum administrandum.*

ID commodius intelligetur si posuerimus Leuitas & Sacerdotes Hebræorum tales quidem fuisse hoc ipso quod nati essent in familia Leui, vel Aaronis, omnes enim filij Aaronis erant Sacerdotes, reliqui omnes filij Gerson, Caath, aut Merari erant Leuitæ, nec tamen Leuitarum muneribus addicebantur, neque purificati sanctuario ministrabant ante annum vigesimum quintum. Hæc est lex Leuitarum, ait Dominus (Num. 7. 24.), *A viginti quinque annis & suprà, ingredientur vt ministrent in tabernaculo fœderis.* Onera verò portabant à trigesimo anno vsque ad quinquagesimum, vt est in quarto Numeror. Sacerdotes autem annos nati triginta sacerdotio fungebantur. Id voluit, itáque intelligendus est S. Hieronymus in Epistola ad Theophilum, quæ est aduersus Ioann. Hierosolymitanum. (to. 2. ep. 61.) *Recordetur*, inquit, *legis antiquæ, & post vigesimum quintum annos à Leuitica tribu eligi in sacerdotium peruidebit. Aut si in hoc testimonio solo Hebraicam sequitur veritatem, nouerit triginta annorum fieri Sacerdotem.* Ita, inquam, intelligendus, ne quis fortè putet potuisse aliquem de simplici Leuita fieri Sacerdotem, nisi esset de familia Aaronis, cui vni alligatum erat sacerdotium. Etsi autem nusquam in Scriptura ætas Sacerdotis expressa est, eam tamen non malè S. Hieronymus triginta annis definitam putauit, propter sanctiores multò quàm Leuitarum functiones.

IX. *Quæ Pontificum Et sacerdotum.*

QVOD si ætas sacerdotum triginta annorum fuit, maior vtique in principe sacerdotum requirebatur ætas; quæ ad plurimam rerum diuinarum atque humanarum scientiam, & experientiam requiritur, *Labia* autem *sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirunt de ore eius.* (vide Abul. q. 42. in c. 4. nu.) Itaque vix credibile est quemquam primis istis, de quibus agimus, temporibus, ante annum quadragesimum summum Pontificatum iniisse. Diu enim passim viuebatur, vt de Heli patet, qui annos vixit 98. Aaron quoque, Eleazar, & Phinees grandes natus, prouectæque senectutis obiisse satis constat; vt credere possimus eos facilè primogenitos suos quadragenarios moriendo reliquisse, vt summo, religiosissimóque magistratui congrua ætate succederent.

X. *Videri quadraginta.*

QVOT igitur illis annos Pontificiæ administrationis assignabimus? Existimo non imprudenter posse tribui quadraginta, cùm enim Iudices populi, qui publicam rem politicam administrabant, magna ex parte quadraginta annis populo præfuerint, vt Othoniel, vt Barac & Debbora, vt Gedeon, vt Aod qui etiam id tempus duplicauit. Et postea Heli, & Samuel cum Saüle, & Dauid, & Salomon, & si qui alij; certè iis qui publicam rem sacram tractabant, & à bellicis

laboribus, & caſibus immunes erant, parem annorum numerum poſſumus non temerè aſſignare: præeunte Moyſe, & Aarone, & Phinees: & Heli ſubſequente. Sicque octogenarij ferè mortui fuerint; quem annum ſi qui non attigerint, alij eum defectum prætergrediendo, &, vt ita dicam, præteruiuendo compenſarint. Et hæc cauſa fuit cur hactenus à morte Eleazari, 40. circiter annos ſingulis Pontificibus tribuerimus.

XI. *Inde colligit numerum Pontificum vſque ad Heli.*

SI ergo prædictos 299. annos, per quadraginta diuidamus, inueniemus ſeptem Pontifices quibus ſingulis quadraginta annos aſſignemus; octauum autem cui nouemdecim tantùm ſuperſint. Aut ſi placet magis exæquare, octo erunt quibus ſingulis triginta ſeptem anni, & aliquot inſuper menſes conuenient. Nam octies triginta ſeptem efficiunt 296. Atqui inter Eleazarum & Heli, octo Pontifices numerantur initio libri quarti Eſdræ, quem ſcio equidem non eſſe Canonicum, Ioſepho tamen, vel Philone, vel Egeſippo, vel alio quopiam antiquorum ſcriptorum authoritate non imparem. Numerum ergo ab hoc authore ſumimus, nomina verò ſingulorum ex Scriptura Canonica, libri primi Paralipom. qua methodo obſeruata Amariam hoc tempore habemus c 6 v 4. & 50.
Pontificem; cui deinde Achitob tempore Samſonis ſuccedet. Donec veniatur ad Heli, in cuius morte, & Samuelis initiis, iterum de hac Pontificum ſucceſſione dicemus.

XII. *Clamor Iſraelitarum ad Amariam.*

AD Amariam igitur Pontificem clamores populi, concurſúſque facti, agnoſcentis & confitentis impiam apoſtaſiam, & deſertionem ſuam, & defectionem ad dæmonum idola. Et rectè illi quidem ad clamorem pœnitentiæ indicem, ac ſocium confugiunt, quippe qui eo iam aliquoties vtiliter vſi fuerant; cum vexatis à Cuſan Raſathaim, & clamantibus ad Dominum ſuſcitauit eis Dominus c. 3. 9.
Othonielem Saluatorem. Et mox acerbius etiam ab Eglone Moabita verberati, eodem clamore à placato Domino Aodum liberatorem acceperunt. Et iterum c. 3. 15.
cùm à Iabin & Siſara vehementer oppreſſi eſſent, pari clamore placatus Dominus Baracum & Debboram rebus proſtratis excitandis miſit; & quidem, vt apparet, tam promptè, vt illud ἅμ' ἔπος, ἅμ' ἔργον vſurpari poſſet. At cùm iam quartùm eodem ſcelere contaminati eſſent, & importuniſſimis Madianitis in prędam & direptionem dati, clamarent de more, Gedeonem quidem liberatorem, non c 6. 7. 11.
ſine aliqua tamen cunctatione, impetrarunt. Nam vt notauit Serar. miſſo ad eos q 6. in c. 10.
Propheta eorum ingratitudinem exprobrauit, ſed ita, vt abſque grauiore increpatione, moráue diuturniore Gedeonem excitaret Saluatorem.

XIII. *Cunctatur Dominus opem ferre.*

IN præſenti autem defectione, quæ quo ſolennior, hoc etiam deteſtabilior fuit, diu multúmque cunctatur Dominus, vt ſe exorari patiatur; multiplicem, crebriúſque iteratam defectionem, & ingratitudinem exprobrat. *Nunquid non Aegyptij*, inquit, *& Amorrhæi, filiíque Ammon, & Philiſthiim, Sidonij quoque, & Amalec, & Chanaan oppreſſerunt vos, & clamaſtis ad me, & erui vos de manu eorum? Et tamen reliquiſtis me, & coluiſtis Deos alienos.* Nomine Sidoniorum videtur intelligere eis vicinum, & eorum maximè præſidio fortem Iabin, & Siſaram, etſi Abul. hoc referat in c. 10. q 11.
ad Cuſan Raſathaim, aut ad bellum aliquod à Scriptura præteritum. Nomine autem Chananęorum Madianitas intelligi Septuag. docuerunt, qui Chananæos in Madianitas mutarunt. In Hebræo porrò habetur, ἀποσιώπησις irato conueniens hoc modo. *Nonne ab Aegyptiis, & ab Amorrhæo, à filiis Ammon, & à Philiſthæis.* Supple *liberaui vos*, vt notauit Vatabl. tum mutata phraſi, *Sed & Sidonij, & Amalecitæ oppreſſerunt vos*, &c.

XIV. *Increpat, & afflictis inſultat.*

DOMINVS ergo irato ſimilis, negat illis auxilium, *Idcirco*, inquit, *non addam vt vltra vos liberem.* Idque vel ſub conditione, niſi maior accedat pœnitentiæ, & deteſtationis idololatriæ indicium; quod reuera mox ſecutum eſt; vel certè ſignificat ſe eos non plenè, ac perfectè liberaturum. Quippe non liberauit eos à Philiſthæis, ſed tantùm ab Ammonitis, illis ad eorum probationem perſeuerantibus, vſque ad Samſonem, imò vſque ad Heli, & Samuelem, Dauidémque ipſum. Denique Iſraëlitis quodammodo inſultans Dominus, ad fallaces, inualidos, atque impoſtores eorum Deos, cum amara irriſione ipſos ablegat. *Ite*, inquit, *& inuocate deos quos elegiſtis, ipſi vos liberent in tempore anguſtiæ.* Alludere videtur Dominus ad fœdus percuſſum cum Baal ſub Abimelecho, vt eſ- c. 8. 33. Iud.

c. 9. 46. set illis in Deum annis ab hinc quadraginta nouem. Quæ oracula ex arca Dei missa fuisse, interprete, ac mediatore Amaria Pontifice, rationi consentaneum est; & ab eodem spiritu profecta, qui olim per Moysen isti populo dixerat. *Vbi sunt dij eorum in quibus habebant fiduciam, de quorum victimis comedebant adipes, & bibebant vinum libaminum, surgant & opitulentur vobis, & in necessitate vos protegant.* (Deut. 32. 37.)

DESIDERIA dilata crescunt, dum *Nitimur in vetitum semper, cupimúsque negata.* (XV. *Vrgent Israelitæ.*)

Itaque vrgent constanti clamore Dominum, & mitissimum eius pectus humili, atque iterata confessione pulsant, *dicentes Peccauimus*, non defendimus, non excusamus, non minuimus culpam nostram, rei sumus. Non cladem hanc commeriti sumus, sed crucem, te ipsum tamen malumus habere castigatorem, quàm diros Ammonitas, & Philisthæos. *Redde tu nobis quidquid tibi placet; quia melius est nobis incidere in manus Dei, quàm in manus hominum. Multa enim misericordia tua sunt; tantùm nunc libera nos.* (2. Reg. 24. 14.) Quasi dicant, adhuc hac vice; sperant videlicet ac serio statuunt, se deinceps nunquam peccaturos, & sic istiusmodi indulgentiam nunquam sibi necessariam fore. Nec verbis tantùm, sed factis quoque se ex animo resipiscere demonstrarunt. Nam hæc *dicentes omnia idolorum simulachrum de finibus suis proiecerunt*, ne ipsis vltra essent in ruinam, & scandalum. (*Et simulachra exterminant.*) Particula illa vniuersalis abest ab Hebræo textu, Græcóque; nec iniuria. Nam idolum Michæ, vt est in cap. decimo octauo Iudicum, mansit in tribu Dan omni tempore, quo fuit domus Dei in Silo. Nec est insolens in Scriptura, vt vniuersæ propositiones, cum exceptione aliqua intelligantur. (v. 31: Psal. 13. 1. 3. Psal. 52. 2. 3. 4. Iere. 5. 1. 8. Ezech. 22. 11. Gen. 6. 12; &c.)

ISRAELITÆ igitur proiectis de medio sui idolis *seruierunt Domino Deo*. Renouarunt videlicet cultum Dei in Silo per Amariam Pontificem, & placauerunt Deum; *qui doluit super miseriis eorum*, nimirum misericordia commotus, statuit eos è malis ipsorum eruere; & impletum est illud Dauidis, *Et vidit cùm tribularentur, & audiuit orationem eorum. Et memor fuit testamenti sui, & pænituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ.* Et rursum Psalm. 106. & alibi sæpe. (XVI. *Placatur Deus, ipsi n hostem commouentur.* Psal. 105. 44. 45. Psal. 106. 13. 14. 6. 10.) Ipsi autem spe diuini auxilij bene animati, vt etiam quod in se erat agerent, nec diuina miracula otiosi inertésque expectarent; conuentu aliquo à Galaaditis in Maspha coacto, de communi re deliberare cœperunt. Et primò statuerunt Ammonitis resistendum esse, renouandos ad bellum animos, fortiter à singulis agendum; diuinam opem, reconciliato iam numine, sibi non defuturam. Deinde de belli duce deliberari cœptum, quoniam sine eo, & quidem idoneo, ac præstanti viro, nihil recti agi potest, visum est proposito præmio perpetui principatus super eam partem populi Israëlitici, quæ trans Iordanem habitabat, allicere aliquem ad hanc prouinciam suscipiendam. Hoc enim illa verba significant, *Qui primus ex nobis contra filios Ammon cœperit dimicare, erit dux populi Galaad.* (c. 11. v. 9 & 10.) Perpetui, inquam principatus; alioqui enim nihil præmij promittebatur, & res postmodum ex verbis Iephte clarior erit.

DEINDE verò animaduerterunt, aggredi se *periculosæ plenum opus aleæ*, si propriis quisque auspiciis, consilióque, cum cognatis & amicis suis, quos sibi aggregare potuisset, conaretur hostem inuadere; cui facilè foret dissipatos, & seorsim pugnantes Israëlitas delere. (XVII. *De duce deliberant.*) Id enim hostes in primis satagunt, vt aduersariorum copias plures in partes distrahant, quod virtus vnita sit fortior, & separatio, diuisióque certissima ad interitum via. Itaque priore, vt apparet, repudiato consilio, placuit vt communibus suffragiis vnus aliquis eligeretur, qui rectè Imperatoris munere fungi posset. (Abul. q. 30. in c. 10.) Nam vt ait Sapiens, *Vbi non est gubernator populus corruet.* (Prou. 11. 14.) Iam tum Iephte, diuino vtique instinctu, aliquid moliri contra hostes cœperat, & crebris eos, insperatísque insultibus latronum more fatigare. Iam vsum aliquem, noménque strenui bellatoris collegerat. Ergo communiter visum est eius conatum maioribus copiis, atque authoritate muniendum; & toti bello præficiendum esse, idque mox missa honorifica legatione factum est.

XVIII *Quis esset Iephte origine.* PRIVSQVAM autem ea legatio explicetur, quis, qualisue esset hic Iephte, ad quem illa mittebatur, explicandum fuit. Id enim ad rem pertinere prima Iephte responsio perspicuum facit. *Fuit* ergo *illo tempore*, inquit Scriptura, *Iephte Galaadites vir fortissimus, atque pugnator, filius mulieris meretricis, qui natus est de Galaad. Habuit autem Galaad vxorem, de qua suscepit filios, qui postquam creuerant, eiecerunt Iephte dicentes: Hæres in domo patris nostri esse non poteris, quia de altera matre natus es.* Abulensis legit de adultera matre; Septuaginta ἑταίρας γυναικός. Quatuor hîc de Iephte Scriptura tangit, originem, virtutem, genus paternum, maternúmque, & eiectionem; quibus mox eius quasi officium, & exercitationem addit. Origine tradit fuisse Galaaditem, siue à tribu Manasse. Nam vrbs, mons, & regio Galaad, ad eam partem Manasse, quæ trans Iordanem erat, pertinebat. Estque hæc communior sententia, licet nonnulli ad tribum Gad pertinere putent: quia mons quoque, & regio Galaad ad tribum Gad ex parte pertinebat. (c. 11. iud. num. 1.) (q. 4. & 7. in c. 11.)

XIX. *Genere paterno, maternóque.* FVIT etiam genere Galaadites; filius scilicet primarij viri, nomine Galaad, qui fuit de posteris illius Galaad, qui cum Iazer venit ad Mosem, & terras trans Iordanem ab eo ad inhabitandum petiit; qui fuit filius Machir, & nepos Manasse. Sed quantum Iephte ex patre illustrabatur, tantùm eum materna origo degrauabat. Filius enim fuisse dicitur, *mulieris meretricis*, quam Hebræorum aliqui cauponariam vocant, sicut Rahab, vtraque enim זונה zona in Hebræo dicitur. Sed res eodem recidit, inquit Abulensis, quia huiusmodi cauponariæ sæpe sunt meretrices. Cæterùm non putat ipse fuisse meretricem, omnium scilicet libidini expositam, quia huiuscemodi mulierculæ non solent suscipere liberos; sed neque concubinam, siue inferioris notæ vxorem, vt ait Vatablus, prout ea vox passim in Scriptura vsurpatur; sed concubinam, vt vulgò accipitur, cum qua illegitimus est concubitus, qui dicitur fornicatio: alioqui enim pro gradu ac conditione sua particeps fuisset hæreditatis, nec verè dixissent legitimi filij, hæres in domo patris nostri esse non poteris. Eam fornicationem Caietanus putat antecessisse matrimonium. Serarius autem durante matrimonio contigisse, quod eam Iosephus dicat à patre fratribus superinductam. Id tamen potuit vxore mortua contigisse: quod Galaad ancillam mallet habere quàm coniugem. (num. 32. 1.) (num. 27. 1.) (q. 4.) (ἐπαχθῆναι αὐτοῖς.)

XX. *Virtute, eius demùm; electio.* REDDIDIT tamen ipsum sua virtus illustrem, & præ fratribus illis suis, honoratum, atque gloriosum. Scriptura eum vocat *fortissimum atque pugnatorem*, vt prior vox ad animi virtutem, posterior ad bellicam exercitationem pertinere videatur; in Hebræo vocatur vir potens viribus, vel virtute bellica. Eam tamen huius Herois virtutem maluit Iosephus ad eius patrem transferre. Nam Iephten, siue Iaphten vocat virum patris virtute celebrem seu potentem, qui proprios alebat milites; fuit quidem certè patriæ saluti natus, atque electus. Eiectio porrò partim vi à pluribus illata fratribus, partim etiam iure ac per magistratus facta videtur, sic vt re ad iudicium deducta, à populi primoribus cedere iussus fuerit, aliquantula portione hæreditatis aspersus. Quod significat ipsemet dum exprobrans. *Nonne*, inquit, *vos estis qui odistis me, & eiecistis de domo patris mei.* Quod probat Abulensis. Fratres autem ita eum eiecisse dicuntur, vt eos Iephte *fugeret, atque deuitaret.* (διὰ τὴν πατρῴαν ἀρετήν.) (q. 12.)

XXI. *Et vitæ ratio.* CVM autem à facie fratrum suorum, quos verbo aliquo fortasse, vel facto per iracundiam offenderat, fugisset, habitauit in terra Tob, particula terræ Galaad, in tribu Gad, vt vult Adrichomius. *Congregatique sunt ad eum viri inopes, & latrocinantes, & quasi principem sequebantur.* Quomodo autem hæc latrocinia accipienda videantur iam suprà diximus; eodémque modo Dauid prædas agebat. Etsi vox ea in textu Latino tantùm est. Vox Hebræa vacuos, siue otiosos significat, aliquibus, perditos. Septuaginta viles ac tenues; quales Abimelech quoque congregauit. Iephte igitur vir fortis ac strenuus, se suósque, prædas ex hoste captando, sustentabat, quo tempore filij Ammon pugnabant contra Israël. *Quibus acriter instantibus perrexerunt maiores natu de Galaad, vt tollerent in auxilium sui Iephte de terra Tob.* Missi sunt viri primarij, vt rem serio agi (Ioseph. num. 46.) (An. præced. 80. & hoc an. num. 2. & 17. Abul. q. 11. 1. Reg. 27. c. 9. 4.) (ריקים λιτοί.)

intelligeret Iephte, magisque moueretur ad eorum postulatis acquiescendum.

c. 11. 6. SVMMA verò legationis hæc fuit. *Veni, & esto princeps noster, & pugna contra filios Ammon.* Nequaquam eum solùm, aut cum suis duntaxat pugnare volunt, sed ipsi se ad eandem expeditionem commilitones offerunt. Itaque in Hebræo est, *& pugnabimus*, siue bellum geremus *aduersus Ammonitas.* Sed ea locutio ad eius laudem pertinet, quasi significent se existimare, omnia in illo vno esse posita, se autem nullo esse numero. XXII. *Missa ad eum legatio.*

Quoniam verò præteritorum conscij dubitare non poterant, illum alieniore à se animo esse; statim ab initio offensionem, oblato principatu auertunt; quo vno præcedenti ignominiæ, damnísque cumulatè satisfaciunt. Nam à Iudicibus non sine ignominia pulsus, à maioribus natu gloriosè reuocatur, non sine pudore & confusione sua, quando illi ipsi qui expulerant, eidem penè supplices fiunt: & quem paternis facultatibus excluserant, omnium bonis, tanquam summum magistratum, vltro præficiunt. Denique quem ne fratrum quidem socium esse voluerant, nunc magnæ partis populi principem constituunt, & caput.

QVIBVS nihilominus Iephte commotior, *Nonne vos estis*, inquit, *qui odistis me, & eiecistis de domo patris mei, & nunc venistis ad me necessitate compulsi?* Hebræus, *quum in afflictione estis?* Quasi dicat, nihil mea causa facitis, sed vestra, nec odium vertitis in beneuolentiam, sed vultis inertiæ vestræ famulari industriam meam. Vt mox periculo perfuncti antiquum odium, iniuriámque redintegretis. Ei accusationi, criminationiue, nihil illi, quod facile fortassè poterant, responderunt, quod hæc omnis excusatio, criminísque depulsio Iephte ipsum, quem sedulò placare cupiebant, accusaret, atque ab seipsis abalienaret. Satius ergo duxerunt odiosa illa dissimulare silentio, & iratum animum tacita quadam culpæ confessione mitigare. *Ob hanc igitur causam*, inquiunt, *nunc ad te venimus*, vt præteritam culpam præsenti summissione deleamus, téque rogemus, vt ea omni iniuria patriæ charitati condonata, *proficiscaris nobiscum, & pugnes contra filios Ammon; sisque Dux omnium, qui habitant in Galaad.* Nihil spondent pro tribubus, quæ trans Iordanem habitabant, nihil enim potuerunt legati isti eorum nomine promittere, à quibus missi non fuerant; nomine tamen Galaaditarum eos omnes intelligunt, quorum eadem erat causa, idémque periculum, Rubenitas scilicet, Gaditas, & dimidiam tribum Manasse; quibus omnibus Ammonitæ, & locorum propinquitate, & animorum acerbitate imminebant. XXIII. *Exprobratio Iephte, cum responsione legatorum.* Abul. q. 13. in c. 11.

c. 10. 18. HIS auditis intulit Iephte, *Si verè venistis ad me, vt pugnem pro vobis contra filios Ammon, tradideritque eos Dominus in manus meas, ego ero vester Princeps.* Honesta sanè oratio, ac modesta postulatio est. Non enim petit, nisi quod ipsi & dare poterant, & in concilio suo daturos se antè definierant, & nunc quoque vltro ac sponte detulerant. Sed insuper conditionem addit honestissimam, obtentæ prius de hoste victoriæ: vt toto sibi populo, hoc insigni beneficio, singulariter obligato, sit id victoriæ præmium, quod posset esse suscepti laboris merces, siue deuicto, pulso, exterminato, subiugatóque hoste; siue quoquo modo placato, rebúsque cum illo pacificè compositis, puta data illi aliqua parte terræ Galaad, quam ille sibi vendicabat, armísque, vt ex sequentibus patet, repetebat. Quin ne suis quidem quidquam petit, si eum casu aliquo, in hoc certissimo & inueterato octodecim iam annorum capitis discrimine, occumbere contigisset. XXIV. *Petit Iephte principatum.* Abul. q. 14. in c. 11.

LEGATI autem æquitate postulationis audita, cùm exploratam haberent Galaaditici populi, & optimatum, à quibus missi fuerant voluntatem, nihil cunctati, spondent quod ille postulabat. Cui sponsioni quo maior accederet firmitas, Deum ipsum fidei authorem, vindicémque in testem assumunt. *Dominus*, inquiunt, *qui hæc audit, ipse mediator, ac testis est, quod nostra promissa faciemus.* Sic ipsi, qui fuerunt rebus ipsis ac factis, quàm promissis liberaliores. Cùm enim abiisset Iephte cum hisce legatis, ac principibus Galaadi, ipsis vt par est credere suadentibus, maximéque annitentibus, *Fecit eum omnis populus principem sui*, non expectata victoria. Cuius rei tres affert rationes Abulensis, prima vt XXV. *Quem legati spondent, & populus defert trans Iordanem.* q. 16. in c. 11.

suam erga ipsum beneuolentiam demonstrarent, qua fiebat, vt tanto ipse animosius pro eorum salute decertaret. Altera vt se ostenderent nihil de eius fide dubitare, neque ambigere, quin ipse contra hostem fideliter esset acturus, nec sibi priuatim, sed communi bono consulturus. Tertia, vt tanto maiore studio bellum gereret, quum pro bono, non quod speraret, sed quo iam frueretur arma tractaret. Magis enim mouet bonum certum ac præsens, quàm dubium ac futurum.

XXVI. *An etiam citra; & omnino an fuerit Iudex.*

QVOD autem ab hisce tribubus trans Iordanem positis factum est hoc tempore, id paulatim à cæteris quæ cis Iordanem habitabant, factum quoque esse, & sese eidem Duci ac Iudici tanquam legitimo principi subdidisse ex eo satis perspicuum est, quod in eius morte vniuersè dicitur, ipsum sex annis Israëlem iudicasse, omnes scilicet, quæ eo nomine continentur, tribus. Probat & illud quod alibi quoque populi Iudicibus annumeratur, sicut Gedeon, & Samson, & Samuel, & Barac. (1. Reg. 12. 11.) Etsi autem in textu non habetur, quando, aut vbi hæc acceptatio facta sit; id tamen ex dictis locis satis probatur. Affirmántque Abulensis, & Serarius nominatim, & omnes qui Hebræorum Iudicum Catalogos Scriptura duce texuerunt. (q. 3. in c. 11. q. 6.) Nisi fortè placet Ephraimitas sibi solis consilium capere voluisse, eósque, pro ingenita superbia, vt pridem Gedeoni, (c. 8. 1.) sic nunc Iephte obstrepere, imò & bello eum petere, magno suo malo ausos esse, vt cap. (c. 12. 1.) sequenti dicetur.

XXVII. *In Maspha confirmatur principatus eius.*

QVID est autem quod dicitur, *Iephte locutus omnes sermones suos coram Domino in Maspha.* Quos enim sermones locutus est coram Domino? & quomodo locutus est coram Domino in Maspha, cùm Sanctuarium Domini non in Maspha, sed in Silo adhuc consisteret. Nimirum quo modo Legati Galaaditarum coram Iephte, imò coram Domino, quem assumpserunt in testem, sua promissa firmauerunt, ita & Iephte iterauit in Maspha vbi populus erat congregatus, qui eum assumebat in principem, omnia quæ dixerat legatis, eáque vicissim vt fieri solet, apud populum iureiurando firmauit; de bello scilicet contra Ammonitas fideliter administrando seposito priuato omni affectu, appetitúque vindictæ. *Coram Domino*, ait Vatablus, *id est pro concione, & audiente populo, Vbi sunt duo, aut tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Eadem sentiunt Serarius, Abulensis, Lyranus, Emanuel, & si qui alij. (q. 7. Num. 1. q. 17.)

XXVIII *Iephte conatur rem cum Ammonitis pacificè transigere.*

CONSTITVTVS igitur Iephte princeps in Galaaditide, voluit contentionem omnem pacificè, si fieri posset, terminare, neque ad vim, nisi coactus, venire. Cùm enim duo sint genera decertandi, vt ait Romanus Orator, vnum per disceptationem, alterum per vim, cúmque illud proprium sit hominum, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius, si cui non licet vti priore. Quoniam ergo Ammonitæ vexatorum Israëlitarum causam in ipsosmet, quasi alienæ regionis iniustos possessores conferebant, quam ipsi, vt propriam & suam armis legitimè repeterent, Iephte rem per legatos cõponere tentauit, quos ad regem Ammonitarum misit, & quidem armatus ad armatum, vt æquioribus vtrinq; conditionibus pax iniri posset. *Misit*, ait Scriptura, *nuncios ad Regem filiorum Ammon, qui ex persona sua dicerent, Quid mihi & tibi est, quia venisti contra me, vt vastares terram meam?* Loquitur vt princeps nomine populi totius cuius est caput; causámque hostilis inuasionis petit, ne ille fortè ex ignorantia peccaret.

XXIX. *Querela Ammonitarum.*

IEPHTE nunciis respondet Ammonita, Hebræos occupasse terram suam, quando ascenderunt de Ægypto à finibus Arnon, vsque Iaboc, atque Iordanem. Regionem petit sibi vicinam, cuius tres assignat terminos, ab ortu rupes & torrentem Arnon, ab occasu Iordanem, à Septentrione torrentem Iaboc, terminum autem meridianum non definit; tota porrò hæc terræ portio ad tribum Gad pertinebat, quæ à meridie habebat tribum Ruben, à Septentrione verò dimidiam tribum Manasse, à qua prædicto torrente Iaboc disterminabatur, vt videre est in tabulis Adrichomij. Hac igitur conditione pacem offert Ammonita, si ea tota regione eis cedere tam tribus Gad, quàm generaliter Israëlitæ voluerint.

XXX. *Responsio Iephte.*

AT Iephte pluribus refellit Ammonitam; negátque Israëlitas quidquam de regione Ammonitarum, Moabitarum, aut Idumæorum abstulisse, quod ab iis

diuinitus nominatim prohibiti essent, vt constat ex cap. 2. Deuteronom. Contra Regem verò Amorrhæorum, ad quem ea regio, quam suam Ammonitæ mentiuntur, pertinebat, cùm negaret transitum, Deo præcipiente pugnasse, & eodem victoriam tribuente, regnum eius obtinuisse, hactenúsque totos penè trecentos annos possedisse. Cùm autem Deus sit omnium supremus Dominus, quæ cuique ille dederit, ea quam optimo iure, titulóque ad eum pertinent. Itaque si Deus tuus, inquit, ius tibi dedit ad ea quæ possides, quidni idem de nobis iudicium feras? Non sentit quidem Iephte Chamos, aut vllum dæmonum ius vllum in regna, vel prouincias habere, aut cuiquam tradere. Falsum enim est illud, *Tibi dabo potestatem hanc vniuersam, & gloriam illorum, quia mihi tradita sunt.* Falsum & illud quod sequitur, *& cui volo do illa*; sed ex communi receptáque opinione eorum, quibuscum agit, argumentatur. Qua de re vide S. Augustin. in hunc locum.

Luc. 4. 6.

q. 48.

SVBDIT & alteram rationem, *Nisi fortè*, inquit, *melior est Balaac filio Sephor rege Moab: aut docere potes quod iurgatus sit contra Israël, & pugnauerit contra eum, quando habitauit in Hesebon & viculis eius: & in Aroër, & villis illius, vel in cunctis ciuitatibus iuxta Iordanem.* Quasi dicat, Sapiens ille Moabitarum Rex, non repetiit à nobis vnquam, quod ab Amorrhæis bello iusto abstulimus, licet aliqua pars eorum quæ possidebat Amorrhæus, aliàs pertinuissent ad Moabitas, nō est igitur nunc Moabitarum, nedum Ammonitarum, quidquam à nobis repetere. Sed annectit etiam Iephte his alteram rationem à præscriptione antiquę trecentorum annorum possessionis. *Quare*, inquit, *tanto tempore nihil super hac repetitione tentastis?* XXXI. *Altera eius argumentatio.*

INVTILI se hîc labore Rabbini vexant, vt notat Genebrardus, vt hunc annorum numerum præcisè inueniant, cùm ab egressione ex Ægypto plures sint: ex deuicto autem Seone rege Amorrhæorum, pauciores. Sed inepti sunt, admodúmque rudes, si nesciunt in istiusmodi colloquiis contentiosis numeros certos pro incertis poni, & quidem plures potiùs, si id ad rem faciat, quàm pauciores; denique integros referri, fractos omitti. Quod si exactè numerum annorum referre volumus, anni huius index ostendit sextum hunc esse supra trecentesimum exitus ab Ægypto, & datæ legis in deserto. A deuicto autem Seone, qui victus & occisus est viuo adhuc Moyse, anno vitæ ipsius vltimo, 266. quæ est Chronologia Abulensis, Tornielli, Lyrani, qui tamen addit annum vnum. Qui autem seruitutes ab annis Iudicum separant, hunc numerum vno & 70. annis augeant necesse est, fientque ab egressu 377. à Seonis morte 337. quod valet ad ista interregna, siue interualla seruitutum reiicienda. Parum enim prudenter Iephte præscriptionis suæ longinquitatem diminuisset, quam omnes augere potiùs solent. Non curauit autem præcisè numerum definire annorum, quia in summa etiam multò minore erat longissima præscriptio, vt notauit Abulensis. XXXII. *Trecentanni Iephte quî accipiendi.*

q. 38. in c. 11

ibid.

CONCLVDIT denique Iephte expostulationem suam. *Igitur non ego*, inquit, *pecco in te*, retinendo loca, quæ tu iuris tui esse arbitraris; in quorum possessione satis supérque præscriptum est. *Sed tu contra me malè agis, indicens mihi bella non iusta.* Deúmque insuper iudicem controuersiæ & vltorem iniuriæ fore denunciat, vt qui sit Dominus exercituum, eiúsque nutu, quamcúnque ille in partem voluerit, victoria deuolet. *Iudicet Dominus arbiter huius diei, inter Israël, & inter filios Ammon.* Ipse enim est summorum principum, qui superiorem in terris non habent, iudex; qui vtrúmque valet arguere, & ponere manum suam in ambobus. *Noluitque acquiescere Rex filiorum Ammon verbis Iephte, quæ per nuncios mandauerat.* Itaque ad manus, & arma ventum est, sed proximo anno; quoniam vt antè diximus, secundo Iephte anno Ammonitæ ab Israëlitis duce Iephte debellati sunt. XXXIII. *Conclusio cū expostulatione.*

an Iair 6. Nu. 3. & 4.

RELIQVO tamen hoc anno cùm *factus esset Spiritus Domini super Iephte, circuiuit Galaad & Manassem*, id est totam regionem, quæ trans Iordanem à Maspha vbi congregati erant, vsque ad Syriæ terminos ab Israëlitis occupabatur, eos ad arma, certámque libertatem ex Dei voluntate vocans, cuius in se Spiritum prodebat. Et dabat ei Dominus vocem virtutis vt ei crederetur, sicut postmodum illi dedit victricem dexteram, vt facta promissis æquaret. Ex capite autem sequenti constat etiam trans Iordanem petita ab Ephraimitis auxilia, & recusata. Fortas- XXXIV. *Quid reliquo anno factum. Collectæ copiæ.*

ſis etiam ab aliis tribubus, de victoria dubitantibus, & aduerſarios, ſi quid aduerſi contingeret, contra ſe magis magiſque irritare formidantibus. Sed priuſquam ad illum tranſeamus annum, paucula ſi placet in Ioſepho de more animaduertamus. v. 3.

XXXV. *Quædã in Ioſepho minus probanda.* NON enim laudo, quod nimis ambitioſè Iephte opulentum facere videatur; qui proprios milites aleret, & omnibus quotquot ad ſe venirent, ſtipendia ſolueret. Id ex Scriptura docere ipſe non poteſt; quæ ait congregatos ad eum *viros inopes, & latrocinantes,* qui eum ſequebantur ducem. Apparet ergo ex præda vixiſſe, & ea fuiſſe ſtipendia, tam duci, quàm militi. Neque enim multò ditior erat dux militibus, patria pulſus, domo, boniſque paternis, vt illegitimus, eiectus, & ad meretricem matrem, à legitimis filiis, & ciuili magiſtratu amandatus. Nec eſt quod quis ſuſpicetur Iephte ſub maiore aliquo principe ducem fuiſſe. Quis enim huiuſmodi in Iſraële, qui decimum octauum iam annum proſtratus iacebat. An fortaſſe foris? at manebat ipſe in terra Tob in tribu Gad vicina Ammonitidi, & excurſionibus ſubitis idonea, nec tamen hiſce prædis, aut, ſi libet latrociniis, quidquam de Iephte laude decerpitur. Non enim alienum rapiebat, ſed recipiebat, vi adhibita, ſuum.

XXXVI. *Rurſum alia.* NIMIVM etiam mollis eſt, illa apud Ioſephum exprobratio, cùm ait Iephte non admiſiſſe preces, cauſatus quod nullam ei opem tuliſſent, dum à fratribus iniuriam pateretur. At quanto illa in ſacro volumine fortiora? *Nónne vos eſtis qui odiſtis me, & eieciſtis de domo patris mei, & nunc veniſtis ad me neceſsitate compulſi?* Non dicit Scriptura exercitum in Maſpha collocatum; qui nondum collectus erat, ſed tantùm in Maſpha Deo teſte Galaaditas de promiſſis ſeruandis obteſtatos eſſe. Etſi nonnullis iam copiolis tam Iephte quam alios Galaaditas inſtructos fuiſſe rationi conſentaneum eſt; vnde rectè Ioſephus militem ſuum cum eis coniunxiſſe dicit. At non erat hîc miles, qui exercitus dici poſſet, & venientem hoſtem in acie expectare auderet.

XXXVII. *Non ſatis ex Scripturæ veritate.* DENIQVE illa minùs ſunt ad hiſtoriæ veritatem expreſſa, *Rex Ammonitarum Oratoribus reſpondit, ipſos potiùs iniquè agere, qui Aegyptiorum fugitiui alienis bonis incubarent, poſtulátque vt de Amorrhæa regione decederent, quæ ad maiorum ſuorum ditionem pertineat. Contra Iephtes negabat eum meritò queri, de adepta quondam Amorrhæa, ſed gratiam magis debere pro Ammanitide relicta; potuiſſe enim Moyſen & illam occupare.* Vtique, niſi aliter Deo viſum fuiſſet. Non poſtulauit autem Ammonita vt Iſraëlitæ ab Amorrhæa decederent, ſed à terra ſua, quam Iſraëlitæ dum Ægypto migrarent, illi abſtulerant. Amorrhæam verò neque dixit, neque intellexit, vt quæ nunquam Ammonitarum fuerat. Pars tantùm Moabitidis Amorrhæorum facta erat, ad quam nihil vnquam iuris habuerant Ammonitæ. Niſi fortè idem tunc Ammonitarum, & Moabitarum Rex fuit, quod Caietanus exiſtimat.

XXXVIII. *Teutames 27. Rex Aſſyriorũ.* IAM verò quod ad profanam anni huius hiſtoriam attinet. Nouum in eo ſuggerit Euſebius regem Aſſyriorum nomine Teutanem, ſiue Teutamum quo modo eum Diodorus Siculus vocat. Eſt autem nobis vigeſimus ſeptimus, ſicut & Africano, & S. Auguſtino: Euſebio autem 26. vtrique ei duos ſupra triginta annos tribuunt, licet in Græco Euſebij Chronico legamus, ἐβασίλευσεν ἔτη λα. pro λβ. Addit autem continerent; ἐπὶ τούτου Ἴλιον ἑάλω, *ſub hoc Ilium captum eſt;* qua de re poſteà cum Scaligero diſſeremus. Hoc autem ipſo loco, cum eo de Helena à Theſeo rapta dicendum eſt.

XXXIX *Tẽpus Helenæ à Theſeo raptæ.* ID facinus cùm Euſebius ad initia regni Theſei retuliſſet, ipſe contra, *Theſeus,* inquit, *patre Aegeo regnante rapuit Helenam, non cùm ipſe regnaret. Itaque & hic ridiculus quoque anachroniſmus.* Sanè quidem, ſed tuus. Demus enim eam vltimo Ægei anno decennem, neque enim nubilis adhuc erat, vt mox dicemus, raptam à Theſeo fuiſſe, adde huic decennio, triginta annos regni Theſei, & Meneſtæi viginti tres, antequam Troia caperetur, quomodo tunc tres ſupra ſexaginta annos nata, multiplicique partu iam edito, prodigium formæ eſſe potuit? Certè Plutarchus, quo nemo quod ſciamus, hiſtoriam Theſei diligentiùs eſt perſecutus; ad extrema Theſei tempora hunc raptum retulit, patre ipſius ante triginta fermè annos defuncto; probátque ex Hellanico, qui refert Theſeum

quinquaginta iam annos natum Helenam, nondum maturam coniugio, rapuisse. Patri autem successit admodum iuuenis, nam adolescentulus eum adiit, & ab eo regni successor declaratus est; paulóque post cum tertio adessent ex Creta, qui vectigal ab Atheniensibus propter cædem Androgei accepturi erant, in Cretam abiit, Minotaurum confecit, victórque reuertit Athenas: quo tempore pater eius ratus eum mortuum, se in mare præcipitem dedit.

CERTIVS etiam probatur ex eo, quod hic raptus vel occasio, vel causa fuerit, cur post admissum hoc crimen Athenas rediens, à ciuibus ægrè receptus, profugus deinceps ad mortem vsque vagatus sit. Nam auctore Plutarcho, Theseus & Pirithous ambo Spartam venere, puelláque, quæ in templo Dianæ Orthiæ saltabat, rapta fugam cepere, transmisáque Peloponneso, nondum nubilem virginem Aphidnas Theseus deportauit, erat id Atticæ oppidum, matrémque ei adiunctam, Aphidno amico clam conseruandas commisit. Indéque cum Pirithoo profectus ad rapiendam Molossorum regis Ædonei filiam, ab eo in vincula coniectus est; eius socio à Cerbero cane interfecto. Intereà Menesthæus res turbauit Athenis, & populum, primorésque, Thesei iampridem pertæsos, contra eum concitauit. Cui seditioni magnum momentum attulit bellum Atheniensibus, à Tyndaridis, ob raptam sororem suam, illatum; sed copiis aduersus Aphidnas conuersis, oppido capto sororem suam recuperant, & vicissim Æthram anum, Thesei matrem, captiuam Lacedæmonem deferunt. Theseus autem sub ea tempora, precibus Herculis à Molossorum rege libertati redditus, Athenas venit, nondum prorsus amicis eius oppressis. Sed mox cùm pristino more imperare vellet, populari seditione eiectus, ad Lycomedem confugit, à quo è sublimi saxo præcipitatus interiit. Succedente illi Athenis Menestheo ad annos viginti tres.

XL. Eius rei ex Plutarcho narratio. — *vide Hygin. c. 79 & Apollodorum l. 3.* — *Thesei mors.*

TEMPVS autem huius raptus rectè cum hoc anno congruit. Si enim huic puellæ, quam Plutarchus cum Hellanico vocant *παρθένον ὑπὸ γάμων ὥραν ἔχουσαν*, *virginem nondum nuptiis tempestiuam*, si, inquam, illi decem annos tribuerimus, cùm post annos quatuordecim à Paride iterum capta est, 24. annorum fuerit; & expugnato intra decēnium Ilio, quatuor & triginta; vt à Menelao marito, cui reddita est, filios adhuc habere potuerit, cum quo post octauum annum in patriam rediit, vt ait Hyginus. Menelao verò mortuo, aiunt Rhodij apud Pausaniam, à Nicostrato & Megapente pulsam, Rhodum venisse ad Polyxò Tlepolemi vxorem necessariam suam; quæ immiserit ancillas suas furiarum habitu in Helenam lauantem, à quibus de arbore suspensa, ac strangulata fuerit.

XLI. Confirmatur tempus. — *c. 18.* — *l. 3. p. 104.* — *Helenæ mors.*

HOC primo anno Teutanis Assyrij ait Eusebius constitutum ab Hercule Agonem Olympicum, à quo, inquit, vsque ad primam Olympiadem supputantur anni quadringenti triginta. In Græco habetur *ἔτη υλ, κατὰ δὲ ἄλλους υλ.* Et quidem accuratiore Chronologia vsos, in quam nostra omninò cadit, qui initium Olympiadum in primum annum Ioathami cum Torniello coniicimus, qui est annus mundi 3278. A præsenti anno, qui est mundi 2849. numerando, sic vt hic annus sit primus, ad Olympiades descendendo reperies quadringentesimum trigesimum annum concurrere cum primo Ioathami, sicque 430. anni exactè reperiuntur computatis extremis. Nec moramur Scaligerum qui hinc annos quinque detrahendos putat.

XLII. Tempus agonis Olympici. — *Num. 410. Euseb.*

QVOD ad rem ipsam attinet scribit Pausanias in priore Eliacorum, ex vetere Eleorum memoria, Aurei seculi homines in Olympia Saturno templum dedicasse. Tum Dactylos Idæos, qui Curetes alio nomine vocati sunt, ab Ida Cretæ monte in Elidem venisse, fuisséque fratres numero quinque, Herculem, Pæoneum, Epimedem, Iasium, & Idam.
1. Herculem natu maximum cursus certamen fratribus per ludum proposuisse, victorémque oleastri corona donasse; vocasséque certamen, Olympia, & propter quinque fratres quinquennales esse placuisse.
2. Quinquaginta verò annis post Deucalionis diluuium aiunt Clymenum, à prædicto Hercule Idæo oriundum, ludos in Olympia fecisse, & ibi Herculi, proauo suo aram dedicasse, & ipsum Herculem cognomento Adiutorem appellasse.
3. Deinde autem Pelopem omnium qui antè se fuissent, maximè memorabiles Olympio Ioui ludos fecisse, post quem Amythaon Crethei filius Olympia instaurasse dicitur. Deinde autem Pelias, & Neleus communi consi-

XLIII. Sæpius instituti, ac restituti. — *l. 5. p. 154.*

Digitized by Google

lio. Augeas prætera, & Hercules Amphitryonis filius Elide capta. Ex victoribus primus coronam accepit ab Hercule Iolaus, qui eius auriga fuit, & curru vicit. Iasius autem Arcas equo singulari; cursu Castor, Pollux cæstibus. Hercules autem ipse de lucta & pancratio coronatus est. Addit autem posteà instauratos ab Iphito, cùm iam veterum ludorum obsoleuisset memoria. Anno scilicet ab hinc 430. vt diximus, à quo tempore Olympiades numerari cœperunt. Et de his satis, quæ pluribus exposita, apud eundem Pausaniam reperies. 6.

ANNVS MVNDI 2850. DILVVII 1194. 4. ÆTATIS 387. EXITVS ET LEGIS 307. SANCTVARII IN SILO 261. IEPHTE 2. AMARIÆ PONTIFICIS 9. OBEDI 40. TAVTANIS 2. IMPERII ASSYRIORVM 919.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1203.

I. *Res anni huius.*

CVm reliqua parte superioris anni miles Iephte Imperatoris mandato coactus esset, & auxilia ab Ephraimitis frustrà petita, hoc anno transit cum copiis in Ammanitidem; votum propitiando Deo vouet. Ab Ephraimitis lacessitur magno eorum malo, votum voti reus exequitur. Hæc secundo Iephte anno gesta, iuxta traditionem Hebræorum ante dictam. Sed & illud obiter hìc tangendum, esse hunc annum Iubilæi mundi septimum supra quinquagesimum. Iairi. c. nu. 3. & 4.

II. *Iephte trãsit ad Ammonitas.*

AMMONITÆ igitur cùm in Galaaditide fixissent tentoria, ea videlicet regione quam sibi deberi, suámque esse causabantur: *Iephte* vicissim *transiuit ad filios Ammon, vt pugnaret contra eos*, non in Galaad, vt putauit Abulensis, sed in natiuam eorum regionem, eò vastitatem illaturus, & hostem in sua retracturus. Quo facto, & consilio, patriam suam graui onere leuabat, & terram hostilem gemino grauabat exercitu. Eadem mens Scipioni Africano fuit, cùm Annibalem ex Italia retraxit in Africam, & in alieno solo victorem, in proprio vinci docuit. Erat autem Ammonitis regioni & montibus Galaad ab Oriente contermina. Fuisse autem hunc transitum arduum & periculosum, res ipsa docet, quia per medios hostes potentissimos, multáque per octodecim annos Israëlitarum præda saginatos, transeundum erat; atque ad ipsa eorum præsidia, quasi ferarum cubilia penetrandum. Docet & Spiritus ille fortitudinis duci datus à Deo, ad aggrediendum fortiter opus longè maximum, & ad exitum perducendum. Docet deniq; ipsum votum, quod non nisi in re periculosa, atque ancipiti emitti solet. Ideo Ambros. Iephte euentu belli conflictatus ambiguo, præliorúmque veritus incerta, votum vouit suorum præsuli triumphorum. l. 3. de virg.

III. *Votúmque edit, cuius æquitas dubia.*

IVSTVMNE autem fuerit votum hoc, nec ne, & quod natura sua iniustum est, & impium, vtpote cædes innocentis filiæ, ab ipso parente perpetranda, an diuina inspiratione iustum effectum fuerit, vt Abrahæ sacrificium filij, non est instituti nostri fusius examinare, cui propositum est de facto potiùs, quàm de iure disputare, de quo extat copiosissima, valdéque erudita Serarij nostri disputatio, plurimæque Tostati quæstiones, quorum hic in seueriorem partem, ille in mitiorem inclinat. D. certè Augustinus rem in dubio, q. 49. in hunc librum, reliquisse videtur. *Si Spiritu*, inquit, *Domini, qui factus est super Iephte, vt hoc voueret omnino præcepit, cuius non licet iussa contemnere, certum est non solùm insipientiam culpandam non esse, verùm etiam obedientiam fuisse laudandam. Sin autem humanum secutus errorem, humanum sacrificium vouendum putauit, eius peccatum de vnica filia iurè punitum.* Hæc ferè August. in c. 11. Iud. q. 14. & seq. Tostat. ibid q. 41. 42. 46 &c.

IV. *Quia dubium eius principiũ.*

ET rectè ille quidem. Certum enim est Deum supremum omnium principem mirabili quodam iure in omnia creata præditum esse, vt alio quoque loco in persimili causa diximus, & omnino tanquam vitæ, necísque Dominum, posse to. 1. ann. mun. 2163 nu. 8. vel 9.

parenti sine filiæ, filiiue necem inspirare, ac præcipere, cuiusquã iniuria, aut delicto vllo suo. *Dominus quippe est,* aiebat Heli, *quod bonum est in oculis suis faciat.* Cædes enim hominis non est quid intrinsecè, & ex natura sua malum; alioqui nunquam benè fieri posset, sicut nemo benè mentiri potest, aut peccare. Certum etiam est Iephte, si non peccauit, fecisse vtique opus virtutis Heroicæ, quodque non solùm omnium ætatum ac seculorum admirationem, sed Dei ipsius commendationem, & maximum omnino præmium mereretur. Mereretur & illam audire vocem. *Per memetipsum iuraui, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filiæ tuæ vnigenitæ propter me, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum, sicut stellas cæli,* &c. Non tamen certum est Iephte diuina inspiratione afflatum vouisse, aut votum exoluisse; cũ non desint qui eum in vtróque, aut in altero peccasse asserãt.

V. *Pleriq; peccasse volũt. Hebræi.*

l. 1. contra Iouinian.

CERTE vouendo ipsum peccasse, Hebræi plerique censuerunt, & in pœnam peccati votum, Deo permittente, expleuisse. Audi enim S. Hieronymum, *A plerisque Hebræorum,* inquit, *reprehenditur pater voti temerarij, quia dixerit, Si tradens tradideris filios Ammon in manibus meis, quicúnque exierit de domo mea in occursum mihi, cùm reuerti cœpero in pace à filiis Ammon, erit Domino, & offeram illum in holocaustum. Si canis, inquiunt, si asinus occurrisset, quid faceret? Ex quo volunt Dei dispensatione esse factum vt qui improspectè vouerat, errorem votorum in filia morte sentiret.* Hactenus Hieron. quæ tangit etiam in cap. 7. Hierem. Tertullianus autem in cármine contra Marcionem in eadem est sententia, sic enim ait, *Tertull.*

l. 3. c. 4.

Hic quia quæ non vult Dominus promiserat amens,
Occurrit primò carum sibi pectore pignus,
Nulli sperata cecidit quod sorte repentè,
Promissum vt staret, soluit pia iussa parentis (.·.)
Peccati votum violenta morte coperuit
Immanis timor, orbata solatia vitæ
Pro scelere obtinuit famam, pro crimine laudem. Sic ille.

apud S. Iustinum.

AVTHOR quoque quæst. & respons. ad Orthodoxos q. 49. vouentem imprudentiæ arguit, qui votum indefinitè concepisset; & ansam Diabolo præbuisset incitandi filiam ad occurrendum patri. Permisisse autem Deum illam in sacrificio victimam offerri, non quod humano delectaretur sanguine, verùm vt homines posteri documentum haberent, ne vnquam vota sua Deo indefinitè nuncuparent; multa enim absurda sunt per huiuscemodi generale votum cauẽda, quæ ne acciderent, prouidens Deus permisit vt Iephte filia victima sacrificij fieret. Hæc ille pluribus. A quibus parum discedit Athanasius Nicenus, qui & impium vocat parentis votum, & impium filiæ luctum, atque eiulatum. Acerbius etiam Procopius. Non enim solùm promissionem hanc nimis feruidam fuisse scribit, & ex amore desperatæ victoriæ profectam, sed etiam Satanam gloriæ prætextu ei suggessisse, vt Deo victimam legi aduersam immolaret. Et mox ait Iephte Deum cõtumelia affecisse, & voto quod vocat temerarium, & pietatis cadauer, & doloris impatientia; quin & puellam ipsam non leuiter perstringit. D. Chrysost. Hom. 14. ad pop. hoc votum diaboli artibus tribuit, negátque de mente Dei fuisse vt hoc fieret, sicut Saülis iusiurandum. Denique S. Ambrosius, *Nunquam,* inquit, *adducar vt credam, non incautè principem promisisse Iephte, vt immolaret Deo, quidquid sibi reuerenti intra limen domus suæ occurreret, cùm & ipsum voti pœnituerit sui,* ipsam autem voti executionem non dubitat alio in loco parricidium sæpius appellare, sicut August. parricidale sacrificium.

VI. *Author quæst. ad Orthodoxos*

Anastasius Procopius.

quæst. 36. in Script. to. 1 Biblioth. patrum, in Iudic.

l. 3. offic. c. 12.

1. Reg. 14.

S. Ambr.

S. August.

l. 3. de virg ante med.

VALDE nihilominùs probabile arbitror, rem totam speciali Dei inspiratione susceptam fuisse, atque perfectam. Idque non obscurè indicat textus ipse. *Factus est ergo,* inquit, *super Iephte Spiritus Domini, & circumiens Galaad & Manasse, Maspha quoque Galaad, & inde transiens ad filios Ammon, votum vouit Domino dicens,* &c. Vbi receptio Spiritus Domini ad votum directè refertur, tanquam præcipuam actionem, & medium diuinitus ad victoriam electum. Enumeratio autem illa locorum per quæ transiuit, obiter & quasi in transitu attinguntur, votum autem fusius explicatur, vt Spiritus Domini factus super Iephte, in votum vel solùm, vel quam maximè influere videatur. Ideóque, vt ait Serarius, nisi Spiritui, qui in Iephte fuit, tam votum quàm voti huius effectus ascribatur, penè

VII. *Videri rẽ totam Dei inspirationi tribuẽdam.*

Digitized by Google

otiosus fuerit, neque præclarum aliquid gessisse videatur. Ille enim transitus in Ammonitas, minimum quid in hac re fuit, & inchoatio tantùm diuini operis. Fuit ergo etiam victoriæ; vnde sequitur, *& tradidit eos Dominus in manus eius*. Atqui victoriæ causa impetrans fuit votum; ideóque Iephte parta victoria, factus est voti reus. Qui ergo Spiritus fuit causa effectus, puta victoriæ, causa etiam causæ, nimirum voti, rectè dici potest. Procopius in Iud.

VIII. *Et votum causam fuisse victoriæ.* AT inquiunt votum non fuisse causam victoriæ, sed populi pœnitentiam, quæ supra commemorata est; huius enim boni causam impiam esse non posse. Respondeo primùm id in quæstione esse; deinde tam populum, quàm principem, victoriam apud Deum promeruisse; illum pœnitentiam agendo, istum vouendo. Vtrúmque enim oportuit cooperari Deo, tam pugnando, quàm victoriam promerendo. Nec dici potest Iephte per actum malum à Deo impetrasse victoriam; id enim naturæ meriti repugnat. Non est quidem infrequens, vt etiam mali à Dei benignitate beneficia impetrent; non tamen per actum malum; nec obstetrices Ægyptiæ mentiendo, sed miserendo domos diuinitus obtinuerunt. Et Achab dilationem diuinæ animaduersionis obtinuit, non idolis sacrificando, aut persequendo Prophetas, sed ostendendo animum coram Deo timore perculsum, corpúsque humiliter inflectendo, deiiciendóque.

IX. *Rémque in mitiorem partem interpretandam.* QVID quod in re dubia, cùm neque Scriptura, neque aperta ratio contra pugnant, æquius est in mitiorem partem propendere; præsertim vbi de viris sanctis est quæstio? Atqui Scriptura ad summum rem dubiam facit, hominem nunquam reprehendit, vbíque commendat: cùm tamen, si sponte sua hoc votum edidisset, atque exoluisset, magnæ in vouendo temeritatis, maximæ in reddendo voto crudelitatis reus fuisset; nec euidens est vlla ratio, quæ eum condemnet; aut euincat Deum ab hoc toto voto alienum fuisse. Quæcunque autem à Patribus contra Iephte dicuntur, explicari possunt de hoc voto, si sponte propria, & non ex diuina inspiratione factum fuisse fateremur, quod minimè concedendum est: neque quisquam est qui Spiritum Domini condemnare ausit, aut debeat. Necesse est autem sensisse Hieronymum Spiritu Dei actum fuisse Iephte in hoc toto negotio, cùm ait, *Iephte obtulisse virginem filiam, & idcirco in enumeratione Sanctorum ab Apostolo fuisse positum*, qui alioqui ponendus fuerat in catalogo parricidarum. Eodem modo illud ex eodem Doctore interpretabimur, non placuisse Deo sacrificium, sed animum offerentis, quem scilicet ipsemet dederat, qui alioqui non lætatur in perditione viuorum, vt Scriptura testatur. Epist. 34. ad Iulianum. to. 2. in c. 7. Hier. Sap. 1. 13.

X. *Quô conceptum fuerit votum.* VOTVM porrò ita conceptum fuit, *Si tradideris filios Ammon in manus meas, quicúnque primus fuerit egressus de foribus domus meæ, mihique occurrerit reuertenti cum pace à filiis Ammon, eum holocaustum offeram Domino.* Votum emittitur sub conditione victoriæ, eam enim nomine pacis intelligit, nec quidquam de cruenta vel incruenta determinat. Sunt qui non putent filiam Iephte reuera Deo immolatam, nisi metaphoricè, Deo scilicet voto perpetuæ virginitatis consecratam, vt posteà dicemus; ideóq; volunt vouentis intentionem fuisse, rem quæ occurreret consecrare Domino, aut in holocaustum offerre, pro cõditione scilicet rei quæ occurrisset, idque ex Hebræo confirmant in quo habetur, erit Domino, & offerã illum in holocaustum; quo modo vertit etiam Hieronym. l. 1. contra Iouinia. Ergo illud, *&*, particulam copulantem, per, *vel*, disiunctiuam explicant. Arias Montanus voluit eò trahere Septuag. Addens vnum ἢ, quod in plerisque editionibus non habetur. Neque verò Hebræa lectio bipertitum votum facit, sed posteriorem partem facit explicationem prioris. Vatab. Rom. Aldi. Basil.

XI. *Quáq; intentione.* IEPHTE igitur diuino Spiritu incitatus, votum concepit de offerẽdo in holocaustum eo, qui primùm ipsi occurrisset, nihil in particulari determinãs, vt docet mox secuta admiratio, & gemitus in occursu filię vnicæ; magnũ quid tamen, vt ad rem permagni momenti obtinendã, se offerre existimans, vt ait Aug. Et ne eum periurũ faciamus, dicendum est vouisse cum certa voluntate votũ exequendi; sperasse tamen Deum, si id votum ei cordi nõ foret, illius executionem impediturum, sicut pridem immolationẽ Isaaci impediuerat. Additq; Ambrosius, qui Abrahami & Iephte sacrificia comparat, præfértque fidem & virtutem Abrahami, propter quam seruatus fuerit à morte Isaac, filia verò Iephte occisa; addit q. 49. in Iud. l. 3. de virg.

inquam

inquam Iephte non iudicasse sibi expectandum fuisse oraculum, contentum scilicet inspiratione diuina, vbi iam Abrahæ præcessisset exemplum.

XII. *Iephte pugna, atque victoria.*

EDITO voto ad pugnam venit contra filios Ammon, *quos tradidit Dominus in manus eius, percussitque ab Aroër, vsque dum venias in Mennith viginti ciuitates, & vsque ad Abel, quæ est vineis consita, plaga magna nimis. Humiliatique sunt filij Ammon à filiis Israël.* Ex quibus Scripturæ verbis primùm habetur Iephte prælio victorem extitisse; fuso, fugatóque hostili exercitu; tùm victoria vsum, percutiendo, vastando, populando viginti vrbes percursasse, πόλεις πορθήσας πολλὰς, ἐκ λείας ἤλασε, *Multas vrbes deleuit, & prædas abegit*, inquit Iosephus. Abulésis ait destructas fuisse eas vrbes, occisis earum habitatoribus, non tamen translatas in Israëlitarũ Dominium, licet illis finitimæ essent; quia iam olim statuerat Dominus non licere Israëlitis quidquam occupare de regione Ammonitarum, Moabitarum, vel Idumæorum. Vastitas autem cœpit ab Aroër, quæ sita erat ad torrentem Arnon, in finibus tribus Gad ad meridiem, vsque ad Mennith in eadem tribu; quam Adrichomius in medio eius, Septentrionem versus collocat, ibidémque vineas Abel. Denique superbus Ammonitarum spiritus, qui decem & octo iam annorũ curriculo inflatus intumuerat, & æquas pacis conditiones respuebat, compressus est: & ingenti clade humi prostratus, atque afflictus, de sua libertate retinenda potius, quàm de aliena per vim occupanda, detinendáque sollicitus fuit.

(*l. 5. c. 9. q. 44. & 45 in ca. 11. Iudic. Deut. 2. 5. 9. 19.*)

XIII. *Reuertenti occurrit filia.*

IEPHTE igitur tanta parta victoria, libertate toti populo suo restituta, tot vrbibus hostium afflictis, tanta regione popularium suorum recepta, gloria insignis, & spoliis, victor in patriam, triumphatórque reuertitur; omnis illi regio, totáque in occursum ciuitas Maspha effunditur, eúmque domum gratulabunda comitatur. Sed ecce ingentem doloris lamentationisque segetem: subituro domum parenti, occurrit vnigenita filia, cum tympanis, & sociarum puellarum choris. Pseuphilo ille biblicus ait filiam Iephte vocatam Seilam; & ei obuiam procedenti à Patre dictum; iustè vocatum est nomen tuum Seila, vt offeraris in sacrificium. Quam vocem non illibenter accipio, quia Syriacè redditur, *decipiens*, siue *illudens*, vt hinc confirmari editio Latina possit, quæ vt fatetur Seratius, non verbum verbo reddidit, sed sententiam ipsam expressit.

(*q. 18.*)

XIV. *Lamentatio patris.*

VISA ergo Iephte *vnigenita filia*, spe vnica posteritatis suæ, *scidit vestimenta sua, & ait. Heu me filia mea decepisti me, & ipsa decepta es.* Vel, vt habet Tigurina, *omnino prosternis me, & perturbas me*; & magis ad verbum Vatablus, *deprimendo depressisti me, & tu es de deturbantibus me.* Quasi dicat fausta omnia lætáque sperabam domi, & ecce mihi in eius aditu, cor meum, sicut hæc vestis, mœrore accerbissimo laceratur; itaque valde deceptus sum, & quidem à te, quæ magnam mihi lætitiam te allaturam sperabas, magnúmque honorem, cum festo hoc tympanorũ sonitu, & æqualium puellarum choris. *Sed & ipsa decepta es*, quæ te participem gaudij, magnámq; lætitiæ partem fore sperabas, tibi ipsi causa mortis es; mihi autem summi luctus, ac deplorandæ, tristissimo facinore, orbitatis.

XV. *Eiusque causa, nec dolor eius in culpa esse.*

PERGIT porro afflictus Pater explicare causam tristitiæ suæ, & votum factum Deo, de ipsa in sacrificium offerenda. *Aperui enim os meum ad Dominum*, inquit, *& aliud facere non potero.* Illa apertio oris ad Dominum, specialis est in oblatione voti, quasi in re seria, meditata, atque irreuocabili, quo pertinet illud Dauidis, *Reddam tibi vota mea, quæ distinxerũt labia mea.* Nec sanè dolor hic in Iephte videtur vllo modo culpabilis, quantúmuis Deo inspirante votum factum esset, vt eo volente expleretur; nisi fortè animi Abrahami æstus turbulentissimos in simili negotio condemnemus, quos sancti Patres, & nominatim Chrysost. laudibus in cœlum extulerunt. Aut accusare audemus gemitus sanctissimæ Virginis matris ad crucẽ, cùm tamen & ille certò sibi conscius esset de præcepto diuinitus accepto, & hæc non ignoraret filium suum à Patre, propter scelus populi sui, esse percussum.

(*Ps. 66. 13.*) (*Vide a. m. 2163. n. 9. & 14. vel 10. & 15.*)

XVI. *Aut in parente, aut in filia.*

QVOD si Patris dolor naturalis culpa vacat, quippe affectus istiusmodi author est Deus, nec præcepit filiam sine dolore sacrificari; vacat vtique culpa multò magis filiæ dolor. Licet paulò seueriùs, scripserit Ambrosius; *Pater doluit, fleuit filia, vterque de Dei miseratione dubitauit.* Posito enim, quod probabiliùs esse diximus, totum hoc sacrificium diuino nutu promissum fuisse atque perfectum, idque à filia cognitum fuisse, laudatissimarum profectò præbuit exempla

(*l. 3. de virg.*)

FILIVS HEBRÆO RVM 307. *Charitatis virtutes. Religio in Deum. Reuerentia in patrem. Pietas in patriam. Magnitudo animi. Constantia. Mansuetudo.* — IEPHTE VOTVM EXPLETVR.

virtutum, quæ in his eius verbis se produnt. *Pater mi, si aperuisti os tuum ad Dominum, fac mihi quodcumque pollicitus es, concessa tibi vltione, atque victoria de hostibus tuis.* Nam vt rectè Serarius noster quæst. 19. meditatur, quanta religio fuit in Dei honorem velle sanam, & incolumen mactari? Quanta in patrē reuerentia, ob vnum eius verbum filiolam ætate florentem, non inuito iugulo gladium excipere? Quāta in patriam pietas pro felici eius ab hostib. liberatione, virgunculā suum libēter sanguinem libare Deo? Quanta animi excelsitas puellam nobilē & delicatam, cū de sua ipsius morte iam imminente audit, subitò nihil terreri, nihil expallescere, nihil deprecari? Quàm admirabilis constantia, denunciante mortē Patre, & mortem quidem violentam, ab ipsomet patre accersitam, non reclamare, nihil excusare, nullos ore questus, nullas oculis lachrymas, nullos manu, ac pectore plangores, ac lessus fundere? Quin verò Patri, quid Patri, imo diro mortis nuncio & auctori, penè etiam dixerim carnifici, tam benignum dare responsum, eum ad cædem explendam hortari; ne à cœpto desisteret voti religione, votique ipsius causa, diuino inquam beneficio, & grata victoriæ diuinitus concessæ memoria, incitare: Hæc, & plura ibi Serarius.

XVII. *Huius sacrificii cum Abrahamico similitudo.* Qvibvs non admodum dissimilia Ferus in hunc ipsum locum. Addo Pseudophilonem agentem Scripturæ paraphrastem in hunc modum. *Et dixit ei Seila filia eius, & quis est qui tristetur moriens, videns populum liberatum? Aut immemor es quæ facta sunt in diebus patrum nostrorum: quomodo pater filium imponebat aræ in holocaustum, & non contradixit ei, sed epulans,* (id est quasi ad epulas proficiscendum foret) *consensit illi: Et erat qui offerebatur paratus, & qui offerebat gaudens. Et nunc omnia quæ orasti non destruas,* &c. Quod exemplum Abrahæ D D. etiam Ambrosius & August. Procopius Sophista, aliique in hac historia celebrarunt. Certe Procopius, qui Iephte durius accusarat, quasi Deum contumelia affecisset, tam voto, quàm doloris impatientia, innocentem filiam non multò mitiùs tractat; *Filia quoque ipsa*, inquit, *digna patre fit, voto enim non acquieuit*, hoc certè Scripturæ apertè repugnat, sicut & quod sequitur, *nec victima religionem priorem habuit vita mortali, summa acerbitate virginitatem lamentata. Imo verò Deo victimam offerre est cunctata.* Ecquid autem mali habuit ista lamentatio, aut cunctatio, cùm nullum sacrificio tempus præscriptum esset; & lamentatio rationi, ac naturæ non malè conueniret? Nempe voluit Procopius in vtróque culpam reperire, vt probabiliter subderet. *Quapropter cùm nec illa filio, nec Pater Abrahamo responderet, Deus immolationem hanc, sicut illam non prohibuit.* An potius

Cur nō prohibita diuinitus hæc cædes. consentaneum fuit, vt ait Serar. vt Dominus aliquod exemplum ederet, in quo nō religiosa modò voluntas tam difficilis oblationis, sed effectio etiam cerneretur, qu. 17.
vtque figura esset clarissima illius mortis, quam Christus Dominus causa nostra,
non voluntate tantùm ac desiderio, sed effectu etiam, ac reipsa perlaturus erat? nu. 31.
Vide infra Chrysostomum.

XVIII. *Virginis postulatum quale.* Sed reddamus reliquam huius virginis orationem. Dixitque ad patrem: *Hoc solum mihi præsta quod deprecor. Dimitte me vt duobus mensibus circumeam montes, & plangam virginitatem meam cum sodalib. meis.* Plangore vult virginitatem, id est sterilitatē suā, vt interpretatur Abul. simúlque patris orbitatē, cui ipsa vnica erat, & vnigenita. (q. 50 in c. 11. & Serar. q. 20.) Populus enim iste sterilitatem, quasi insignem à Deo maledictionem formidabat, & fœcunditatem in maximis reponebat bonis. Sed alius est Euangelij spiritus virgine Christo, de matre virgine, ad virginitatis amorem prælucente, & exhortante. Plangere vult circumeundo montes Galaad, vicinos Masphat, vbi solitudo ipsa liberiores mœrori habenas laxari permittat, vt quibusdam placere video, (Arias. Serar.) *Et cui fini.* & mœrorem ipsum alat, atque conciliet. Vel potius, vt mihi quidem videtur, vt leuamentum aliquod, & consolationem mœrori inueniat, dum illum cum sodalibus lugubri cantu foras effundet.

Strangulat enim inclusus dolor atque exestuat imo Pectore. ——

Et quid opus erat quærere vnde aleretur mœror, quem imminens, atque obuersans oculis perpetuò immatura mors satis supérque nutriebat? aut quæ foret Sapientia incendiū oleo nutrire? Sed & locus ipse, & æqualium societas, consolationi potius, quàm mœrori seruiebant, & roborari animum potius delectatione aliqua oportebat, quàm mœroris incremento, pueliarem infirmitatem deijci penitus, atque prosterni.

XIX. *Cur dilatũ ad duos mẽses sacrificium.*

PLANGERE deniq; vult duob. mensibus virginitatẽ suã, ne dilatio longinquior redditionis voti displiceret Deo. Cũ enim edito voto Deus non tardasset victoriã concedere, non existimauit filia, aut parens, rationi & gratiæ consentaneũ, alias ex aliis moras nectere ad reddendum votum, & tacitè redditionis voti impedimẽta præstolari. *Cùm impetraueris quod petisti*, ait S. Ambr. *ingrati est tardare promissũ.* Neque tamen decuit statim, quasi amentem in aram ascendere, in gladiũ ruere, in flãmas insilire, sed bono maturóq; iudicio, ac tẽpore. Plus virtutis ac laudis inest in præclari meditatione facinoris, quã in subito ac incõsiderato aggressu, qui perturbationẽ comitem habet ac ducẽ, non rectam rationem. Quin valuit etiam ista dilatio, vt dum res omnibus fieret notior, votorum religio magis magisque omnibus inculcaretur: ipsáque puella se accuratius præpararet ad mortem: & patris dolor aliquantulum molliretur, aut animus potius ratione ipsa, cum temporis aliquo interuallo, roboraretur.

(1. de Cain) (Vide Serar. q. 22.)

XX. *Interim ab Ephraimitis excitatur seditio.*

DVM autem hi duo mẽses in luctu abeũt, motus Ephraimitarũ videtur interuenisse. Neque enim citius, neq; statim ab obtenta victoria, quando Iephte adhuc in armis erat; mox enim subditur, Iephte vocasse ad se cũctos viros Galaad ad pugnandũ contra Ephraim. Iã ergo eos dimiserat, qui paulò antè ducem suum, quasi triumphantẽ in patriã, propriámq; domũ quam primùm à victoria deduxerant. Serarius quoq; & Arias, censent coortam hanc seditionem ante quã filia Iephte immolaretur. Ea tamen tota, continenti, narratione superiori capite exposita est, vt semel cœpta de filia Iephte narratio non diuideretur, quod à Iosepho quoque factum est. Nobis tamen, qui peculiarem temporis rationem habemus, visa est pro temporis ratione diuidenda.

(c. 12. 4.) (q. 1. in c. 12.)

XXI. *Quæ illius causa.*

HVIVS porro seditionis, vt Abul. & Serar. notarunt, eadẽ prorsus causa fuit, quæ tumultus ab iisdem ipsis Ephraimitis contra Gedeonem excitati, ante annos octoginta duos; nimia videlicet gloriæ cupiditas, & rerum à Galaaditis benè gestarũ inuidia. Neque enim meliores, modestiorésve isti erant, quã patres sui; sed tumidam illam superbiã tunc à Domino Deo dissimulatam, nunc autem non emendatam, quin potius vehementer auctam, seuerissimè, vt dicetur, in tota tribu castigauit. Sæpe autem superbiæ notata est hæc tribus, quæ reliquas omnes, nisi forte tribum Iuda, se inferiores duceret. Inde erat quod Galaad, id est duas tribus cum dimidia, quæ manebant vltra Iordanem, vocabant fugitiuos Ephraim, contumelioso mẽdacio, quasi essent illi quædam colonia deducta ex Ephraim, & emissa trãs flumen, at hoc falsum erat. Et vt verum esset, non propterea dicendi erant fugitiui; quomodo autem Galaaditæ dicantur habitare in medio Ephraim & Manasse, non sane intelligo, cũ inter hos & Galaaditas Iordanis interiectus esset. Nisi forte illi gloriabundi dicerent; si fugiatis ad orientem, Manassæi qui illic habitant comprehendent vos; si ad occidentem, Ephraimitæ; itaque vtrimque à filiis Ioseph obsessi estis, & tamen eorum iram temerè prouocatis, &c. in causis porro huius tumultus, etiam auaritiam ponit Iosephus, vt mox dicemus.

(q. 1. in c. 12. q. 1. ibid. Vide a. m. 2768 n. 57. & seqq.)

XXII. *Quisque modus, ac locus.*

REM gestam hunc in modum Scriptura narrat. *Ecce autem in Ephraim orta est seditio. Nam transeuntes contra Aquilonem dixerunt ad Iephte, Quare vadens ad pugnam contra filios Ammon, vocare nos noluisti, vt pergeremus tecum. Igitur incendemus domum tuam.* Iosephus non seditionem vocat, sed bellum: in Hebræo neutrum distinctè reperitur, sed res eodem redit: congregati enim dicuntur, scilicet conspiratione facta, *Petitus post hæc*, inquit Iosephus, *bello ab Ephrami tribu, quòd sine illis in Ammanitas expeditionem fecisset, & nunc solus præda simul & gloria frueretur* &c. Transierant autem Ephraimitæ Iordanem magno numero, vt ex magnitudine cladis liquidò constat, tubarum sono conuocati, vt in Hebræo, & Græco significatur. Sed quomodo Aquilonem versus, & non potius versus orientem, cùm Galaad sit Ephraimitis ad Orientem? Dicendum videtur Galaaditas quidem fuisse Ephraimitis ad Orientem, vt qui trans Iordanem habitarent; sed simul etiam fuisse ad Aquilonem. Tota quippe Galaaditarum regio borealior est Ephraimitarum tribu, & diuersum clima, vel certè parallelum diuersum habet; quod agnoscere licet ex tabula generali Adrichomij.

(cap. 12. 1.)

XXIII. *Mittũt nũcios ad Iephte.*

TRAIECTO ergo Iordane simul Galaaditas militari more vexare cæperunt; simul, ne id iniuria facere viderentur, miserunt nuncios, qui querelas superbia

EPHRAIMITARVM SEDITIO AC CÆDES.

tumidas ac mendaces exponerent, & vim minásque intentarent; domum Iephte, nec solùm domum, sed eius quoque Dominum cum ea, & vniuersis quæ in ea erant incensuros, nam Hebraicè, & Grecè habetur, *tecum*; siue, *super te*. Tales fuerunt etiam minæ Philistæorum aduersus vxorem Samsonis, & Babyloniorum aduersus regem suum in causa Danielis Prophetæ. Quemadmodum autem clarum est, non venisse omnes Ephraimitas ad hanc expostulationem deferendam, & denunciandas minas, sed audaces tantùm aliquos ac manu promptos, missos fuisse, vt ab huiusmodi seditiosis fieri solet; sic & rationi consentaneum est Iephte per nuncios, interiecta nonnulla prudenter mora, quæ sequuntur respondisse.

im' ei. Iud. 14. 15. Dan. 14. 18.

XXIV *Eius modesta responsio.*

DISCEPTATIO *erat mihi, & populo meo contra filios Ammon vehemens, vocauique vos, vt praberetis mihi auxilium, & facere noluistis; quod cernens posui animam meam in manibus meis*, statui nimirum manifestũ capitis adire discrimen, vel spẽ salutis meæ non in alieno auxilio, sed in propriis manibus, viribúsque, secundum Deũ, reponi tam ducere, *transiuique ad filios Ammon, & tradidit eos Dominus in manus meas. Quid commerui, vt aduersum me consurgatis in prælium?* Interim autem quãprimum euocauit ad se nuper dimissos Galaaditas viros bellatores, & natura & propinqua victoria rei bene gerendæ idoneos; vt si Ephraimitæ verbis non cõtenti, vt olim, ad arma venire mallẽt, quod erat credibilius, posset Iephte, cum suis Galaaditis vim vi repellere.

Prudentiáque.

Pugna ciuilis belli, & Iephte victoria, cũ Ephraimitarũ internecione.

VTRVMQVE factum est; pugnauit Iephte contra Ephraim, *percusseruntque viri Galaad Ephraim*, plurimisque occisis, illius tribus superbiam retuderũt, à qua tanquam viles, fugitiui apostatæ à tribu sua reputabantur. Nimirum *Deus superbis resistit*, humilibus victoriæ gratiam largitur.

Nec tamen finita pugna finis mali. *Nã occupauerunt Galaadita vada Iordanis per quæ Ephraim reuersurus erat*, in patriam, ad quæ cũ isti ex prælio fuga peruenissent, trãsitúmque postularent, & se Ephraimitas metu mortis negarent, in eóque mendacij arguerentur, quod spicam pro decursu aquarum dicerent, non rectè pronunciato vocabulo Schiboleth, apprehensi statim iugulabantur in ipso Iordanis transitu, & videlicet corpora in profluentem abiiciebantur. Quo factum est, vt tam in prælio, quàm in fuga, & transitu, *ad quadraginta duo millia*, Ephraimitatum caderent. Nec his admodum diuersa narrauit Iosephus. *Primò*, inquit, *excusauit*, puta Iephte: *Nec ignorasse eos, quod consanguinei bello premerentur, nec auxilium attulisse, quod vel non vocatos facere decebat vltro.* Deinde accusauit quod iniquè facerent, qui nõ ausi hostem aggredi, nunc contra cognatos ferocirent. Postremò minatus est pœnas sibi Deo volente daturos, si insanire pergerent; hæ minæ non sunt in Scriptura, nec conueniebant tempori. pergit. Vt verò nihil se verbis proficere sensit, accito è Galadena exercitu, venientes excepit, plurimisque in conflictu cæsis, & postquam in fugam versi sunt, præmissis qui vada Iordanis occuparent, *intercluso effugio, circiter 42. hominum millia peremit.* Sic Iosephus, omissa, vt vides probatione Ephraimiticæ linguæ.

Septuag. [illegible] שִׁבֹּלֶת סִבֹּלֶת

XXVI. *Manifestũ in hoc negotio Dei iudicium.*

NON omittamus nos animaduertere hoc loco manifestum Domini iudicium, vel in puniendo communi gentis Hebræorum peccato superbiæ; in quo Ephraimitæ facilè primas tenebant, & posteriorib. seculis obstinatissimi Idolorũ cultores, cum omnibus suis Regibus extiterunt, vel in priuata superbia, & perquam ingrato animo castigando, qui mortẽ inferre volebãt iis, quibus pro depulsa seruitute maximam gratiarum actionem, & munera beneuolentiæ, gratiq; animi signa, ac monimenta debebant. Qui viles & imbelles alios vocitabant, à vilibus & imbellibus tantò turpiùs superantur: qui fugitiuos calumniabantur, fugitiui fiunt, nec tamẽ euadunt, vt nihil ex fuga, præter dedecus, lucrentur. Qui magno numero victoriæ gloriam, sine puluere & sudore, ambiebant, à non magna manu internecionis dedecus, cum multa cæde ac sanguine, pertulere. Qui pugnæ periculum cum fratribus contra communem hostem subire ignauiter detrectarunt, totam ipsi calamitatem in se transfusam, fratribus contra ipsos viriliter decertantibus, contrucidati senserunt. Qui cum turpi mendacio Iephte insultauerunt, probabilẽ inferendi incendij causam queritantes; Iidem in turpi, ridiculóq; mendacio deprehensi fugam quæritantes, cæsi gladio aquis demerguntur. Denique qui magno cum fastu Iordanem fratres suos iniuria affecturi transierunt, in ipso Iordanis transitu, à fratribus suis, cum irrisione & contumelia, pudibundi iugulati sunt.

Cum analogia pœnæ atque peccati.

Interea duo illi menses, peregrinationi filiæ Iephte destinati effluxerunt, in quibus cum sociis ac sodalibus suis flebat illa in montibus virginitatem suam. *Expletisque*, ait Scriptura, *duobus mensibus reuersa est ad patrem suum*. Spontène redierit, an custodes habuerit, qui eam cõseruarent, & si opus foret inuitam reducerent, dubitari potest. Magna est enim naturæ vis, aut infirmitas potius in mortis nuncio æquo animo accipiendo, licet corpore diuturnis morbi molestiis languente, atque emortuo. Quàm formidolosa ergo est ipsa mors, non naturalis, sed violenta, non in militari homine, armis castrisque assueto, sed in adolescentula, *quæ assueta colo calathisque Mineruæ*. Eam naturæ timiditatem Christus ipse, mortis supplicium aditurus demonstrauit. Quem ergo sensum putamus fuisse virgunculæ, quoties veniebat in mentem horrificus ille gladius, qui in ipsius guttur immergendus erat, ipsius etiam parentis manu; & simul subibant animum cum vita, omnes cum patre, cum cognatis, cum sodalibus charitates in perpetuum abrumpendæ. Itaque sentit Abulẽsis datas à patre filiæ non solũ sodales virgines, sed etiã socios, qui in editione vulgata memorãtur; idq; vt ab eis huiusmodi puellæ omnes, per mõtes saltúsq; custodirentur, ne quod castitatis detrimentũ incurrerent, deinde etiã ne puella fracta constantia, fugam iniret, aliquod ve aliud genus mortis accerseret.

XXVII. *Redit virgo ad sacrificium.*

q. 49. 5. c. 11. 38.

Verum Abulensis non satis firmo nititur fundamento; nulla quippe est vel in Hebræo, vel in Græco mentio sociorum, sed sociarum duntaxat, vtraque autem ratio non parum habet probabilitatis. Diuus certè Ambrosius huiusmodi custodiam non agnoscit; sed comparatione facta huius puellæ cum duobus illis Pythagoræis, quorum alter pro altero vas factus est subeundæ mortis, apud tyrannum Dionysium. *Quod ergo*, inquit, *in spectatis & eruditis viris plenum miraculi est, hoc in virgine multò magnificentius, multóque illustrius deprehenditur, quæ ingemiscenti patri ait. Fac mihi vt exiuit de ore tuo. Sed spatium duorum poposcit mensium, vt cum æqualibus conuentum ageret in montibus, quæ virginitatem eius prædestinatam neci pro affectu prosequerentur. Nec fletus æqualium mouit puellam, nec dolor flexit, nec gemitus retardauit, nec dies præteriit, nec fefellit hora*, &c. Quæ tota laus admodum deteritur, atque flaccescit, si adiecta virorum custodia reuertendi necessitatem afferebat.

XXVIII. *An planè vltrò.*

[illegible Greek] l. 3. offi. c. 12.

Qvoniam vero Scriptura non dicit, Neci eã tradidit; sed *fecit ei sicut vouerat*; quidam mitiores non eam neci datam, sed Deo dicatam ad perpetuæ virginitatis custodiam arbitrati sunt. Religioso videlicet quopiam in loco reclusam, vt virgines quondam Vestales, & in Christiana religione Moniales. In quam sententiam etsi cunctanter, & timidè, Lyranus inclinat hoc loco; dicique posse ait sine assertione, filiam Iephte non fuisse sacrificatam Domino per mortem corporalem, sed potius per ciuilem, seu spiritualem, eo modo quo Religiosi dicuntur mundo mortui. Eadem fuit sententia recentiorum Rabbinorum, apud Serarium Abulens. & Genebrardum in Chronol. vbi addit, se ab aliquo Hebræo accepisse, istos hanc loci huius interpretationem excogitasse, ne inde typus filij Dei à patre sacrificati duceretur. Istos plerique Nouatores, & qui dicuntur Hebraizantes secuti sunt, in quibus Vatablus, non tamen Caietanus. Nititur autem hæc opinio, tum cruenti illius sacrificij diritate, atque insolentia, tum etiam Hebræo textu, vbi cum disiunctione dici volunt, erit Deo, vel offeram in holocaustum, pro qualitate scilicet victimæ occurentis.

XXIX. *Ciuilime morte interierit.*

Apud Serar. q. 14. & 16. in c. 11. Abul. q. 56 in chronol.

Verum antiquiores Rabbini, vt referunt Serarius & Genebrardus, idem senserunt quod omnes antiqui Patres; quæ est Iosephi quoque sententia. *Fortunatior*, inquit, *militiæ, quàm domi. Redeunti enim obuiam facta est filia virgo, præter quam nullos alios liberos habuit. Ingemuit pater ictus dolore nimio. Dein conquestus de importuno officio, indicauit victimam esse Deo destinatam. At illa non illibenter accepit, gratulatoriam se fore pro victoria patris, & ciuium libertate hostiam; vnum rogauit, vt sibi liceret iuuentutem suam* (imo virginitatem prolis expertem, vt antè dictum est) *cum æqualibus per bimestre tempus deplorare, atque ita voto patrem soluere. Quo impetrato ad præfinitum terminum pater mactatam holocaustoma obtulit.* Denique vt antiquissima, ita communissima etiam nunc, & tutissima est ista sententia, quæ simplici & communi sensui verborum adhærens, interpretatur illud, *fecit ei sicut vouerat*, vero eam sacrificio, & non spirituali immolatam. Non vouerat autem spirituale sacrificium, rem tum inusitatam, & quæ à Beatissima virgine duxit initium; sed reale & cruentum, quale olim in Abrahamo

XXX. *An potius naturali.*

[illegible Greek]

Vide supra n. 5. & 6.

XXXI. *Et confirmatur ex Chrysostomo.* præcesserat; vt præter alios, sancti Ambrosius & Augustinus annotarunt. Nec erat cur puella bimestre spatium peteret ad plangendam virginitatem suam, quam poterat toto deinceps vitæ tempore deplorare. Accedit quod fundamentum illius opinionis ruinosum est, & vim aliquam affert textui, vti supra dictum est. Hom. 14. num. 10.

ADDO prædictis patribus S. Chrysostomum apud populum Antiochenum perorantem. *Etenim*, inquit, *Iephte Deo pollicitus se primum quod sibi occurrisset post belli victoriā iugulaturum, in filiæ necem cecidit: filiolam enim primā occurrentem sibi, immolauit, & Deus non prohibuit. Et noui quidem quod infidelium multi crudelitatem, & inhumanitatem nobis improperant, propter hoc sacrificium. Ego verò multa prouidentia & clementia demonstratione permissionem in hoc sacrificio factam esse dicerem: & quod generis nostri curam gerens cædem non prohibuit. Si enim post votum & promissionem illam sacrificium prohibuisset, multi etiam post Iephte Deum sperantes non suscepturum, multa vouissent huiusmodi vota, & pergentes in filiorum cædem incidissent. Nunc verò illud opere permittens impleri, posteros omnes prohibuit.* Sic ipse. Nimirum si Deus prohibuisset cædem, quemadmodum olim in Isaaci sacrificio, misso videlicet Angelo, qui filiam Iephte gladio paterno eriperet, omnes idem sperantes, idem temerè vouissent: at in casu Iephte prudentiores facti sunt.

XXXII. *Anniuersaria sacrificij memoria.* EXINDE *autem mos increbuit in Israël*, ait Scriptura, *& consuetudo seruata est vt post anni circulum conueniant in vnum filiæ Israel, & plangant filiam Iephte Galaaditæ diebus quatuor.* Quotannis scilicet præclarissimi facinoris, & Heroicis virtutibus admirandi memoriam renouare voluerunt; & simul parentes admonere, vt ab istiusmodi votis sponte offerendis abstinerent; vt D. etiam Chrystomus prædicta oratione admonuit, & rursum de anniuersaria hac consuetudine. *Postquā Iephte filiola* inquit, *fuit iugulata, vt sempiternæ memoriæ calamitas esset, neu malum obliuioni traderetur apud Iudæos lex est lata, vt virgines illo tempore conuenientes quadraginta diebus* (legendum 4. diebus, vt habet Scriptura, memoriæ is, aut pennæ lapsus fuit) *commissam cædem deplorarent, vt luctu cædis memoriam renouantes, posteros omnes prudentiores faciant, & discant, quod de mente Dei non erat vt hoc fieret; neque enim lugere ac plorare virgines permisisset.* Sic Chrysost. cap. 11. 14. hom. μ pro δ aut 40. pro 4.

XXXIII. *In superstitionem transiit. Iphigenia.* SED hæc anniuersaria celebritas apud alias gentes in superstitiones abiit, vt disputat Serarius noster in hunc locum, vbi inter alia ex Epiphanio refert Samaritanos hanc Iephte filiam in Dearum numerum retulisse, solemnique quotannis sacrificio coluisse. Idémque postea de Sichimitis narrat idem Epiphan. quo scilicet modo impiæ Hebrææ apud Ezechielem Prophetam, plangebant prophanum Adonidem. Ex hoc autem Iepthe sacrificio, natum etiam Agamemnonis circa Iphegeniam filiam sacrificium nonnulli prodiderunt. Quod parum ab his temporibus abfuisse cum Eusebio censet Isidorus, Beda, aliique recentiores, qui decennale bellum Troianum, cui præfuit Imperator Agamemnon, in hæc tempora coniiciunt; certè Eusebius initium regni Agamemnonis in hunc ipsum annum refert, illius autem belli initium in primum annum sequentis Iudicis, post 4. videlicet annos. Iphigenia verò sacrificio addicta est in Aulide, eo ipso anno, quo Græciæ principes, Helenam repetituri, Troiam petebant, vt author est Hyginus, Pausanias, & alij complures. q 15. inc. 11 Hæres 55. Hæres 78. c. 8. 14. c. 98. l 9. in Bœoticis. p. 296.

ANNVS MVNDI 2851. DILVVII 1195. 4. ÆTATIS 388.

EXITVS, ET LEGIS 308 SANCTVARII IN SILO 262.

IEPHTE 3. AMARIÆ PONT. 10. OBEDI 41. TAVTANIS 3. ASSYRIORVM IMPERII 920.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1202.

I. *Israëlitarū quies.* DEVICTIS fœliciter Iephte auspiciis Ammonitis, patrio solo recuperato, & seditiosis Ephraimitis seuerè castigatis, credibile est reliquos Israëlitas partim admiratione virtutis, partim formidine potestatis, in supremum Iephte magistratum consensisse, cùm dicatur non solos Galaaditas, sed Israëlem sex annis iudicasse; eadem vtique phrasi, quæ in aliis Iudicibus vsurpatur. Nihil quidem à Iephte, aut à sequentibus principibus gestum memoratur contra Philistæos, qui tamen ante initum supremum à Iephte c. 10. 7.

c. 10. 7. magistratum. Israëlitas, non secus atque Ammonitæ vexabant, vt patet ex superiore Scripturæ narratione.

DICI potest Philistæos clade Ammonitarum deterritos, non hostilem quidem in Hebræos deposuisse voluntatem, sed ab armis nihilominus consultò quieuisse. Israëlitas autem tam potentes aduersarios irritare non ausos, libẽter quoque quasi ex condicto, & consensu tacito *quieuisse*; & vtrúmque populum in quodam quasi armorum iustitio viuentem, sibi ab altero diligenter cauisse. Israël igitur quiescebat, Iephte autem mœrens in orbitate viuebat, cuius mœroris ipsa vitæ in principatu breuitas nonnullum argumentum esse potest. Quarto enim anno à filia immolata, ipse defunctus est, quòd sequenti anno dicetur. Nec dubium est interim eum, vt virum bonum & sanctum, Dei cultum, quantum in se fuit, restituisse, fouisse, ac frequentasse. II. *Et Philistæorum.*

TERTIO Iephte anno, qui est Eusebio Teutanis duodecimus, propter nimis ab ipso productum Iosuë magistratum, vt alibi quoque dictum est, hoc inquam anno ponit Eusebius Thebanorum heroum posteros, qui quasi proprio nomine dicti sunt Epigoni, qui parentum cædem vlturi, aduersum Thebas bellum mouerunt: sed nimis magnum inter vtrósque interuallum interiectum est. Parentum enim clades initio Imperij Mitræi ab Eusebio posita est, à qua, vsque ad duodecimum Teutanis, anni 39. numerantur, aut secundum rationem nostram 30. cùm tamen Apollodorus l. 3. decem tantùm annos interserat. Sic enim ait. *Decimo autem post anno cæsorum ad Thebas ducum filij cognomento Epigoni, paternas cædes vlturi, bellum contra Thebanos gerendum statuerunt, déque belli exitu oraculum suscitantibus ipsis,* q. seq. fine. *Deus victoriam vaticinatur, si Alcmæone duce bellum capessant.* Dici potest Eusebium tantùm interuallum ex propria sententia non posuisse, sed ex variorum authorum positione: quo fit vt nonnunquam vnam eandémque rem pluribus in locis ponat. Certè Pausanias de his ipsis agens l. 9. qui est de reb. Bœoticis Epignis tempus indefinitè ponit hoc modo, *Non multis post annis Thersandro duce* (is Polynicis filius fuit) *Thebas adorti sunt illi quos Epigonos Græci vocant. Satis autem constat eorum signa secutos non solùm Argiuos, Messenios & Arcadas, sed in auxilium accitos Corinthios etiam & Megarenses. Thebanis rursum opem finitimi tulere. Acriter vtrinque ad Glisantem* (oppidum id erat vicinum Thebis) *dimicatum. E Thebanis multi statim post cladem acceptam cum Laodamante* (is erat dux Thebanorum filius Eteoclis, vt tradit Apollodorus loco citato) *effugerunt, reliqui per obsidionem expugnati sunt.* Sed de hoc bello plura apud Apollodorum leges, qui memorat principes priorum filios, Alcmæonem Amphilocum, Ægyalcum, Diomedem, Promachum, Stenelum, Thersandrum, Eurypilum. Hyginus c. 71. septem tantùm ponit. III. *Epigoni heroum.*

ANNVS MVNDI 2854. DILVVII 1198. 4. ÆTATIS 391. EXITVS ET LEGIS 311. SANCTVARII IN SILO 265. IEPHTE 6. ET VLTIMVS. AMARIÆ PONT. 13. OBEDI 44. TAVTANIS 6. IMPERII ASSYRIORVM 923.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1199.

HVNC annum, & omnia quæ ad Iephte pertinent, paucis hisce verbis Scriptura circunscribit. *Iudicauit itaque Iephte Galaadites Israël sex annis, & mortuus est, ac sepultus in ciuitate sua Galaad.* Caietanus putat aliter ipsum præfuisse Galaaditis, aliter reliquis Israëlitis; istis enim vt Iudicem, illis vt Dominum. Non malè; nam de eorum consensu etiam iureiurando interueniente, deuictis Ammonitis factus est Galaaditarum Princeps; qui tamen principatus ad eius posteros non fuisset transfusus, quia de posteris nihil in ea conuentione, sub qua euocatus est ad bellum gerendum, dictum fuerat. Cæteris autem Israëlitis præfuit vt ordinarius magistratus. I. *Iephte obitus.*

QVOD autem sepultus dicitur in ciuitate sua Galaad, sicut habent etiam Se- II. *Et sepultura.*

Digitized by Google

ptuag. non propterea Galaad proprium vrbis nomen est hoc loco, sed regionis quam Galadenam vocat Iosephus; est enim gignendi casus, non auferendi; idque est ex Hebræo clarius, vbi dicitur sepultus in vrbibus Galaad, id est in aliqua vrbium regionis illius. Quam occasionem arripuerunt Rabbini aliqui suo more delirandi, dicendíque pluribus cum sepultum locis, quòd partes corporis eius computrescerent, & vt quæque corrumpebatur, ac dissoluebatur à corpore, ita modò in hoc, modò in illo sepeliebatur oppido, Deo illius superbiam castigante, quòd Phineam Sacerdotem, super voto de immolatione filiæ, consulere noluisset. Quæ quàm probabilia sint, vel ex eo colliges, quòd Phinees ante ducentos annos è viuis abierat.

III. *Pluribus ne in locis sepultus.*

Mvlto satius ac sapientius foret dicere, Iephte factum fuisse, quod sæpè principibus viris contingit, vt intestina vno quopiam in loco, vbi principem mori contigerit sepeliantur, cætera aromatibus condita aliò transferantur, vt hisce diebus quibus hæc scribebamus, in christianissimi Regis Henrici magni funere factum est. Nam cor eius æternum paternæ beneuolentiæ monimentum Flexiam in collegium Societatis nostræ ab ipso fundatum, vti viuens mandauerat, solenni, lugubríque pompa, à Patribus nostris translatum est; ipsum autem corpus, ad D. Dionysij, in Christianissimorum regum Mausolæis sepultum est. Sed redeamus in viam, à qua nos modicè Rabbinorum insipientia deduxit, vt clarissimo ac beneficentissimo principi hoc qualecúnque grati animi testimonium posteritati traderemus. Quod autem fuerit ciuitatis nomen, quæ Iephte defunctum excepit, facile est conijcere ex capite præcedenti, vbi dicitur venisse in domum suam in Maspha, quam Iosephus vocat Sebei, Adrichomius collocat in tribu Manasse trans Iordanem.

Henricus IV. — an. Christi 1610. mēse maio. — c. 11. 34. l. 5. c. 9. n. 52.

IV. *Commendatio Iephte.*

Fvit vtique Iephte vir egregius, & eximiis virtutibus præditus, vt propterea minimè æquum sit in eius funere hoc quodcunque commendationis nostræ officium desiderari; quanquam facilè ille careat laudatione nostra, qui Paulum Apostolum meruit habere laudatorem; & ab eo ad viros sine controuersia sanctissimos, Dauidem, Samuëlem, & Prophetas aggregari. Etsi eum plerique viri alioqui grauissimi, & antiqui Patres, propter sacrificium filiæ valdè reprehenderint. Sed posito diuino ad hoc sacrificium impulsu, quem supra docuimus, non est culpanda Iephte insipientia, sed laudanda potius obedientia, vt ex Augustino dicebamus. Denique S. Chrysost. in homil. de Iephte, & idem August. cum multis in rebus Christi Domini figuram fuisse tradunt, quæ digessit auxitque noster Serarius q. 26. in c. 11. Ioannes Ferus in eundem locum, Dionysius Chartus. ar. 20. Lyranus, & alij. Nos, vt in cæteris hactenus, pauca de multis, & præcipua, quinque capitibus comprehensa breuissima oratione perstringemus.

Heb. 11. 32. — & hom. 15 in var. Matth. q. 49. in Iud.

V. *Typus Christi In odio sui & expulsione.*

Iephte suis à principio odiosus fuit, & patria sine culpa sua tanquam illegitimus pulsus est; qui tamen, vt res ipsa docuit, natus erat in eorum salutem. Christus Dominus Iudæis odiosus fuit, ad quod significandum direxit ad eos parabolam illam viri nobilis, quem ciues sui oderant, missáque legatione post eum dixerunt, *nolumus hunc regnare super nos.* Itaque in ipsa eius patria Nazareth surrexerunt Iudæi, & eiecerunt illum extra ciuitatem; nec ea contenti contumelia, duxerunt illum vsque ad supercilium montis, super quem ciuitas illorum erat ædificata, vt præcipitarent eum. Nec tamen vllam ei culpam obiecerunt, vt posset cum Dauide dicere, *Odio habuerunt me gratis.* Spurium autem & illegitimum, alienúmque à veris Abrahæ filiis eum ducebant, cùm dicerent, *Nonne benè dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes?* Et, *Non est hic homo à Deo, qui Sabbatum non custodit.* Et tamen *non erat missus nisi ad oues, quæ perierant domus Israel.*

Luc. 19. 14.

VI. *In congregandis inopibus.*

Expvlsvs Iephte à fratribus, ac primariis viris in Galaad, congregauit ad se vagos & inopes, & latrocinantes, & factus est eorum Princeps. Christus autem à principibus Sacerdotum & Scribis, imò & fratribus; (*neque enim fratres eius credebant in eum*) reiectus, atque reprobatus, pauperes ad se piscatores; imò etiam publicanos, & peccatores aggregauit. Eius enim erat illa vox, *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.* Quin ne in magistrum quidem, ac Doctorem legis receptus est, *Tu*, inquiebant, *discipulus illius sis; nos autem Moysi discipuli sumus.* Et mox in persona discipulorum suorum repudiatus à Iudæis, gen-

Ioan. 7. 5. — Ioan. 9. 28

Psal. 2. tes vagas & errantes sicut oues sine pastore, assumpsit sibi, & factus est eorum Princeps; iuxta illud, *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam*, &c. Quod illi
Ioan. 7. 35. ipsi suspicabantur; dicebant enim, *Nunquid in dispersionem gentium iturus est, & docturus gentes?* Et Paulus apertè denunciauit, *Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei; sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes.*

Qvantvmvis autem Iephte eiectus fuisset & contemptus, nullus tamen in toto Israële inuentus est, qui contra Ammonitas pugnare, & perditam tot annos libertatem populo restituere posset. Solus Christus quantumuis contemptus, ac reiectus ab improbis, populum suum à Dæmonis & peccati tyrannide liberare potuit. *Non est enim aliud nomen sub cælo, in quo oporteat saluos fieri.* Ipse solus est *Agnus Dei, qui tollit peccata mundi*, & aperit librum, & soluit signacula eius. VII. *In populo in libertatem asserendo.* (Ioan. 1. 29. Apoc. 5.)

Iephte ab illis ipsis, à quibus eiectus fuerat, requisitus cum honore fuit, & electus in principem. Sic post gloriam resurrectionis, & ascensionis, & missionem Spiritus sancti, multi Iudæorum, agnita culpa sua crediderunt in Christum; eumque Dominum ac Deum professi sunt, quem in passionis humilitate contempserant. Inde etiam sub mundi vesperam, cùm intrauerit plenitudo gentium, tunc Israël saluus fiet: & implebitur illud Osee, *Dies multos sedebunt filij Israël sine Rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine teraphim. Et post hæc reuertentur filij Israël, & quærent Dominum Deum suum, & Dauid regem suum; & pauebunt ad Dominum, & ad bonum eius in nouissimo dierum.* Interim tamen superbi Ephraimitæ in prælio, & in Iordane magno numero perierunt. In figuram eorum qui per Romanos Christi vltores, atrocissimis cladibus attriti perierunt: & quotidie in stagnum ignis & sulphuris præcipitantur, quandiu Christi Iesu veri Messiæ sacrosanctum nomen proferre, ac profiteri non possunt. VIII. *Verumque qui ex; alierant requisierunt.* (c. 3. 4.)

Deniqve Iephte, facto in eum diuino Spiritu, circumiuit Galaad & Manasse, variásque Prouincias, indéque vouit sacrificium filiæ suæ, virginis innocentissimæ, quæ incredibili cum virtute, patri summo dolore lamentanti, consensit in mortem, seséque vltro tempore constituto, sacrificantium gladiis obtulit, non vita sua, sed sterilitate deplorata. Eo facto victoria, & libertas populi, Dei benignitate parta est. Deinceps autem eiusdem sacrificij memoriam quot annis Israëlitides puellæ celebrarunt, & Iephte filiam quadriduò planxerunt. IX. *Multa in sacrificio similitudo.*
1. Christus Dominus contra principem mundi huius pugnaturus, cúmque de ciuita-
2. tibus suis eiecturus foras, decursa toties Iudæa, Galilæa, cæteris Prouinciis Cha-
nanitidis, & ad veram fidem, & libertatem spiritus euocatis, obtulit Deo in
3. monte Oliueti sacrificium humanitatis suæ, longè integerrimæ, atque sanctis-
4. simæ; tanto mœrore plenus, vt diceret, *Tristis est anima mea vsque ad mortem*, &
5. in agone mortis positus sanguineo rore, imò purpureo imbre deflueret. Ipsa ta-
6. men humanitas singulari fortitudine in mortem, omnésque cruciatus sponte
7. consensit, dicens, *Non mea, sed tua voluntas fiat.* Et mox ipsis satellitibus obuiam
sponte processit, séque capiendam, & occidendam vltro præbuit. Id solùm la-
mentans quod tanta gratia, tantóque empta pretio, tam multis peritura erat,
Isa. 49. 4. sterilisque futura; vt cum gemitu iustissimo diceret, *In vacuum laboraui, sine cau-*
8. *sa, & vanè fortitudinem meam consumpsi.* Hoc nihilominus sacrificio toti mundo vi-
9. ctoria, & libertas parta est; & Dominus exaltatus à terra omnia traxit ad seipsum.
Denique tanti sacrificij memoria, in omnem posteritatem à veris Israëlitis in Ecclesia propagatur, Christianis in extrema quadragesima diebus aliquot mortem Christi Domini, luctu, lacrymísque prosequentibus. Sed addamus etiam breue sepulchro Epitaphium.

EPITAPHIVM IEPHTE.

HIC IACET MAGNVS ILLE IEPHTE, GALADENÆ DOMINVS, ISRAELITARVM GVBERNATOR ET VINDEX, AB OTHONIELE OCTAVVS, A LEGISLATORE DECIMVS, QVEM DIVINA PROVIDENTIA DE ABIECTISSIMA CONDITIONE NATALIVM, AD SVMMVM IN SVA REPVB. EXTVLIT APICEM DIGNITATIS; CVIVS SALVTEM, VIR PA- X. *Epitaphiũ Iephte.*

TRIÆ AMANTISSIMVS ANTETVLIT IVSTISSIMO DOLORI SVO: CVIVS LIBERTATEM HEROS FORTISSIMVS LVCTVOSISSIMA VNIGENITÆ FILIÆ NECE, PROPRIAQVE ORBITATE REDIMERE NON DVBITAVIT. HIC EST ILLE IEPHTE, QVI DIVINÆ INSPIRATIONI OBSECVTVS, DIVINÆQVE TRAGOEDIÆ PRÆLVDENS PROPRIÆ FILIÆ NON PEPERCIT, SED PRO SVIS OMNIBVS, QVASI MERCEDEM VICTORIÆ TRADIDIT EAM; FACINVSQVE PERFECIT CVI MERITO SECVLORVM OMNIVM GRATA POSTERITAS ANNIVERSARIA CELEBRITATE GRATVLETVR. ABIIT E VIVIS SEXTO SVI PRINCIPATVS ANNO; ABIIT AD VIVOS, QVI IN DOMINO MORTVI SANCTITATIS PRÆMIA SVNT CONSECVTI, ANNO ANTE CRITSVM MILLESIMO VNDEDVCENTESIMO, PARI A DILVVIO INTERVALLO.

XI. *Interitus Herculis.* Refert ad vltimum Iephte annum Eusebius Herculis mortem. *Hercules*, inquit, *in morbum incidit pestilentem, qui ob remedium doloris se iecit in flammas, & sic morte finitus est; anno ætatis suæ quinquagesimo secundo, quidam ante 30. annos eum periisse scribunt.* In Græco pro remedio doloris, habetur, ἐμμανὴς, & in furorem actus, & loco illorum 30. annorum habetur, *alij verò plures annos vixisse tradunt.* Morbum hunc fabulis ornarunt Poëtæ. Scribit enim Apollodorus l. 2. Nessum centaurum sagitta ab Hercule percussum, iamiamque moribundum monuisse Deianiram, philtrũ ipsi amoris apud Herculem fore, si sanguinem qui manabat è vulnere, cum eius semine miscuisset, quod cùm illa credidisset, & tunicam Herculis eo tinxisset, atque infecisset veneno, verita ne sibi Herculem Iola præriperet, eam illi tunicam, sacrificaturo Ioui Cenæo in Eubœæ promontorio, misit. Quam indutus sacrificauit Hercules, sed vbi vestis incaluit, cœpit totum eius corpus computrescere. Ergo is in furorem actus famulum suum Lichan, egregij muneris latorem, pedibus adreptum, sublatúmque, in Euboicum mare præcipitem dedit, tunicam verò corpori inhærentem rescindebat, sed eam ita auulsam corporis frusta sequebantur. Tanto igitur Hercules morbo laborans, naui Trachinem aduehitur, ibi Oetam montem adit, ibidémque constructam ab se pyram conscendit, ignémque subiici iubet; quod cùm nemo suorum facere auderet, Philoctetes pyram succendit, donóque Herculis arcum, sagittásque accepit. Ardente autem pyra, intonuit cœlum, in quod Hercules nube circunfusus receptus est, & immortalitatem adeptus. Hæc pluribus Apollodorus, quæ aliqui paulò aliter retulerunt. Sed hæc nobis abundè sufficiunt. l. 2. biblioth.

ANNVS MVNDI 2855 DILVVII 1199. 4. ÆTATIS 392. EXITVS ET LEGIS 312. SANCTVARII IN SILO 266. ABESAN IVDICIS NONI 1. AMARIÆ PONT. 14. OBEDI 45. TEVTANIS 7. IMP. ASSYR. 924.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1198.

I. *Abesan fit Iudex.* IEPHTE mortuo cito in eius locum suffectus est Abesan. Nemo enim quidquam hoc loco inter regni constituit; nec interseri patitur celebris ille quadringentesimus octogesimus annus ab Exitu ex Ægypto, vsque ad Salomonici templi fundationem: nec expediebat 3. Reg. 6. 1. Reip. eam diutius capite & rectore carere, Philisthæis iam pridem in prædam, & occasionem intentis. Huic, vt eligeretur, fauisse crediderim tam multiplicem prolem, & cognationem; eius enim triginta filios, totidémque filias

Scriptura memorat, ex pluribus scilicet vxoribus susceptos, quod illis temporibus admodum frequens fuit. Ex quibus cùm triginta generos, totidémque sibi nurus asciuisset, affinitatibus abundans facilè obtinuit, si tum quoque ambitioni locus fuit, vt ad summum magistratum eueheretur, per quem ipsi omnes honorarentur. Nec eo honore indignum censuerunt quem Deus tantæ prolis benedictione honorasset: iuxta illud, *Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum.* Et illud, *Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominum.*

Gen. 22. 17. Psal. 127. 4.

II. *Vir bonus, ac pius.*

MERITO autem Abesan in numero timentium Dominum collocare possumus, non solùm quia nihil extat ex quo contrariũ suspicari liceat; sed etiam quia Genebrardus in Chronico ait illum ab Hebræis à iustitia commendari, imò & Iusti cognomen illi à veteribus Rabbinis attribui; quia scilicet eundem illum esse cum Booz existimarunt, errato non leui, vt mox dicetur. Sed quamuis alius fuerit, licet hunc quoque virum iustum credere, qui Booz existimari potuerit. Ex quo etiam consequens est, vt Israëlem, qui nuper ad Dei cultum, exterminatis idolis, quasi solenni ritu redierat, in auita patrum suorum religione, & Mosaicæ legis studiosa obseruatione retinuerit. Cuius rei, quies à bellis & cladibus, nonnullum est argumentum Tranquillitate delectatus, ait idem Genebr. Ammonitas non tentat, trans Iordanem Hebræis imperitantes. Quod ipse ex ea opinione dixit, quæ octodecim annos seruitutis sub Ammonitarum iugo, ad tempora post Iephte refert, quam suprà refutauimus; & Scriptura ipsa refellit, quæ ait deuictos à Iephte Ammonitas, viginti ciuitatibus spoliatos, humiliatos, & afflictos plaga magna nimis. Non ergo imperitabant Hebræis trans Iordanem, sed suum ipsi imperium, ac libertatem ægrè retinebant.

III. *Ratio nominis eius.*

IN huius porro Iudicis nomine, ac persona nonnulla est controuersia; nam quem editio vulgata vocat Abesan, & 70. Romana Ἀβαισσάν, Regia Ἐσεβὼν, Hebræi recentiores vocant Ebsan, siue Ibzan, vt videre est in Tigurina: quòd ex mutatione punctorum, & sceua mobili vel quiescente contigit. Aldina tamen & Basil. habet Ἐσεβών, quo modo legit Eusebius in Chronico, quem secuti sunt Sulpitius, Niceph. Chronic. Alexandrinum: vulgatam sequuntur Beda de sex ætat. Isidorus, Ado, aliique passim. Est enim Abesan legitimum hoc loco vocabulum, ex quo supra dicta tam per syncopen, quàm per metathesin videntur deriuata [1].

1. χ.

Non fuisse Boozum.

Cæterum contemnendi sunt Rabbini, qui Abesan Boozum esse tradiderunt, quibus sola Bethlehemitica patria fauet, tempus vehementer repugnat: præsertim si vnicum Boozum ponant. Nam iuxta supputationẽ, quam suprà instituimus anno Baraci vigesimo primo, ageret nunc ille Booz 248. annos. Hebræi ergo non annis, sed seculis ipsis disiuncta copulant. Quid si & locus ipse istis aduersatur? & hæc Abesani Bethleem, non in Iuda, sed in Zabulon sita fuit, vt Maldonato nostro placet. De tribu tamẽ Iuda fuisse auctor est Iosephus; cui assentitur Clemens Alexandr. l. primo Strom. Genebr. quem sequitur Adrichom. in tribu Iuda. Serarius q. 5. in c. 12. Abulensis q. 9. & alij cum eis.

a. m. 2741. n. 31.

in c. 2. Matth. v. 1.

p. 138 Græc. Lat.

l. 5. c. 9. n. 58.

IV. *Eiusdem gesta, & proles.*

ABESANI gesta obscura, imo ignota sunt omnia, præter ea quæ Scriptura paucis perstrinxit his verbis. *Post hunc,* Iephte scilicet, *iudicauit Israel Abesan de Bethleem, qui habuit triginta filios, & totidem filias, quas emittens foras maritis dedit, & eiusdem numeri filiis suis accepit vxores, introducens in domum suam,* nimirùm vxoribus sequentibus maritos suos; si in vnicam domum, admodum eam spatiosam esse oportuit. De Priami tamen palatio legimus,

Quinquaginta intus thalami, spes tanta nepotum.

l. 5. c. 9.

In Hebræo non fit nominatim mentio domus, siue vnius, siue plurium. Addit Iosephus relictos omnes à Patre superstites, & nulla re memorabili in principatu gesta, senem admodum diem extremum clausisse. Tam numerosam autem prolem ante principatum susceptam fuisse necesse est; neque enim intra septem annos cõiugio idonei esse potuissent. Sed & illud vide, quomodo in tanta filiorum, & generorum multitudine, ne vnus quidem inuentus est, qui patris, aut soceri successerit dignitati; siue nemo dignus fuit, siue Deus eo honore neminem dignatus est.

V. *Raptus Helenæ. Troiani initia.*

IN hunc annum, decimum scilicet ante captum Ilium, refert Eusebius raptum Helenæ à Paride Priami filio. *Alexander,* inquit, *rapuit Helenam, & Troianum bellum decennale surrexit, causa belli quod trium mulierum de pulchritudine certantium premium fuit,*

vna earum Helenam pastorali iudici pollicente. Ita vertit Hieronymus. quæ pressius sic è Græco vertas; *Troianum bellum conflatum est aurei mali causa, quod trium mulierum pulchritudinis præmium fuit, ab vna earum Helena iudici promissa. Erat autem is ex Ilio pastor.* Quem narrat Apollodorus Priami iussu expositum; eo quod Hecuba facem ardentē sibi parere visa esset in somnis, quæ Ilium flammis depasceretur; & quinque dies ab vrsa nutritum, & ab Agelao pastore sublatum, nutritúmque, & indito Paridis nomine, quasi filium habitum. *Qui cùm iam grandiusculus euasisset*, inquit, *& plerisque corporis forma, & robore anteiret; & quod prædonum vim, incursusque repelleret, & ouilibus custodiendis adiumento esset, Alexandri cognomen promeritus est. Neq; multò post tempore parentes agnouit.* Hæc ille. Agnitionis modum apud Hyginum reperies. Dictys autem Cretensis in fine l. 3. ait Priamum iussisse vt interficeretur; sed Hecubam more fœmineæ miserationis, clam alendum pastoribus in Idam misisse.

(Margin: l. 3. de orig. Deorum. — cap. 91.)

VI. *Helena petitur, & coniugium.*

INTEREA Helena, Castoris & Pollucis fratrum armis repetita, post Thesei raptum, receptáque, Spartam postliminio reducta est; simúlque vicissim abducta Æthra Thesei mater, illo tum cum Pirithoo apud Molossorum Regem in vinculis retento, donec ab Hercule pristinæ restitutus est libertati. Helena verò facta nubilis, à pluribus Græciæ regibus, principibúsque in coniugium petebatur, propter eximiam formæ præstantiam. Numerat Apollodorus vndetriginta: plures etiam Hyginus cap. 81. quorum præcipui erant Vlysses, Diomedes, Menelaus, Aiax vterque, Teucer, Philoctetes, Patroclus. Eam turbam conspicatus Tyndareus pater verebatur ne si ex tot procis vni Helena in coniugium addiceretur, cæteri non ferentes repulsam, seditionem ac tumultum excitarent. Cui Vlysses effecturum se promittit, nulla vt discordia inter procos nasceretur, si opem sibi ad Penelopes nuptias impetrandas polliceretur: quod cùm ille recepisset, monuit vt Tyndareus omnes competitores iurisiurandi religione obstringeret, vt quem ille sponsum filiæ delegisset cæteri probarent, & contra vim reliquorum defenderent. Quod cùm factum fuisset, & singuli neminem sibi prælatum iri credentes iurauissent, pater Menelaum eligit, & Vlyssem voti compotem facit. Ita Apollodorus. At Hyginus ait patrem Tyndareum in arbitrio Helenæ posuisse, vt cui Helena nubere vellet coronam imponeret, quæ Menelao coronam imposuit. Ergo pater filiam Menelao dat, eidémque regnum moriens relinquit. Obiter autem obserua hoc tempore etiam Ethnicorum religionem circa iurisiurandi obseruationem, vt eo constricti, tali ac tanto matrimonio taciti renunciarent.

(Margin: lib. 3. — cap. 78.)

VII. *Iudicium Paridis, & eius causa.*

ALIQVOT iam annos cum Helena Menelaus agebat, cùm Iupiter in Thetidis & Pelei nuptiis epulum superis omnibus, excepta Eride, dedit; quæ cùm superuenisset, nec admitteretur, malum aureum misit ab ianua, quod formosissimæ daretur. Hic Iuno, Pallas & Venus contendere, & illud sibi quæq; vendicare. Iupiter vitandæ inuidiæ gratia, Paridi iudicium committit; iubétque ad eum illas à Mercurio ad Ida montem deduci; cúmque singulæ promissis Iudicem ad se pertraherent, Paris pro Venere, quæ Helenam pollicebatur, sententiam tulit, neglectis diuitiis, scientiáque, quæ Iuno Palláśque promittebant. Ergo Veneris consilio atque ope Spartam nauigat, hospitio à Menelao excipitur, eiúsque vxorem, volentémne, an inuitam? abducit. Hæc ferè Hyginus; ex mente styloq; Poëtarum, vt vides; ex quibus non difficulter historicæ veritatis fundamentum agnosci, atque erui potest. Quod autem Troiam abducta dicitur, ibíque decennium detenta, Herodotum habet repugnantem, qui historiam non parum probabilem ex Ægyptiis sacerdotibus acceptam in hanc sententiam in Euterpe describit.

(Margin: cap. 92.)

VIII. *Paris cum præda in Ægyptum tempestate defertur, eáque spoliatur.*

ALEXANDRVM rapta è Sparta Helena, cùm renauigaret domum, in mari Ægeo ventis cursu excussum, in Ægyptiacum pelagus, indéque ad ostium Nili Canobicum fuisse delatum. Ibi cùm Thonis eius ostij præfectus iniuriam Menelao illatam seruorum opera didicisset, celeriter Memphim ad Proteum regem Ægypti (eum qui hoc tempore in Ægypto regnabat Ammenemem vocat Eusebius, eique postmodum sufficit Thuorim, nec vllum nominat in regibus Ægypti Proteum) misisse qui rem nunciaret; Regémque iussisse illum comprehensum, cum suis omnibus ad se deduci. Quibus omnibus repræsentatis, Proteum ab Alexandro de re tota certiorem fieri voluisse. Cúmque ille de Helena titubaret, ac tergiuersaretur, & nihilominus à seruis, qui rem totam ingenuè fatebantur, coargueretur, Pro-

teum

teum hanc sententiam tulisse. *Ego nisi magni interesse arbitrarer de nullo peregrino supplicium capitis sumere, ad terram meam ventis appulso, supplicium pro Græco illo de te sumerem; Qui, ô omnium hominum deterrime, hospitio exceptus scelestissimum facinus admisisti, à tuo ipsius hospite erepta uxore. Neque tibi satis fuit cum illa rem habuisse, etiam illa sublata, & direpta hospitis domo, aufugisti: Itaque quoniam magni momenti esse duco necare hospitem, mulierem hanc, atque opes tibi vt abducas non sinam; sed ego hac Græco hospiti reseruabo, dum ille ipse constituerit venire ad ista reportanda. Tibi verò ipsi, tuisque connectoribus, vt è mea terra in aliam triduò transfretetis præcipio, alioqui vos hostium loco habituros.*

Iliad. ζ. Odyss. δ.

Hæc ex Ægyptiis sacerdotibus Herodotus, quæ ex Homero ipso confirmat, licet is aliam narrationem, poësi magis congruentem sit secutus. De rebus autem ad Ilium gestis, ait eosdem sacerdotes sibi percontanti respondisse, se ex ipso Menelao cognouisse, rapta Helena magnas Græcorum copias auxilio venisse Menelao, in regionem Teucriam, & in terram egressas misisse Ilium legatos, in quibus erat ipse Menelaus, qui de iniuria expostularent, sublata repeterent, iniuriæ satisfactionem exigerent. Teucros autem iuratos negasse habere se Helenam, opesve, de quibus arguerētur, sed ea in Ægypto esse omnia, in Regis Protei potestate. Græcos verò, cùm se ab illis derideri arbitrarentur, ita obsedisse Ilium donec expugnaretur. Vrbe capta cùm Helena non appareret, & Troiani eadem constanter responderent, Menelaum ad Proteum misisse, ab eóque, exposita rei veritate, honorificè exceptum, Helenam incolumem, résque suas recepisse.

IX. *Troia nihilominus obsidetur, absente Helena.*

Assentitur his Herodotus, illámque idoneam vtique addit coniecturam. Si intra Ilium fuisset Helena, Græcis sine dubio redditum iri, siue volente Paride, siue inuito; neque ita desipuisse Priamum, aut alios eius propinquos, vt suorum interitum, atque vniuersi regni cladem Alexandri cupiditatibus non ducerēt potiorem: ac ne suis quidem, si ipsemet eis fuisset implicatus amoribus tot filiorum indignissima funera, & florentissimæ vrbis, regionisque vastitatem non antetulisset. Præsertim cùm ad Paridem regnum defuncto Priamo peruenturum non esset, Hectore primogenito, ac virtute præstantiore viuente. *Sed nec poterant*, inquit, *reddere Helenam, nec verum dicentibus eis Græci fidem habebant, numine, vt quod sentio dicam disponente, vt funditus euersi planum facerent hominibus, magnarum iniuriarum, magnas à Diis esse vltiones.* Hactenus Herodotus, quem secutus dicitur Diodorus Siculus, & illi quidem certè potius quàm Poëtis assentiendum videretur.

X. *Idque confirmat Herodotus.*

Dictys tamen Cretensis, qui in eo bello cum Idomeneo Cretensium rege meruerat, nihil scribit de Paride in Ægyptum delato, sed eum refert post Menelai domum spoliatam, antequam Troiam rediret, vi ventorum Cyprum, & inde Sidonem venisse, & regem, qui eum amicè hospitio acceperat, nocte insidiis necasse, indéque cum Helena, & plurima præda, amissis duabus nauibus Troiam appulisse. Ibi legatos, qui de iniuriis quererētur Palamedē, Vlyssem, ac Menelaum reperisso, & fratrum ope nixum, consilia de restituenda Helena, per vim, cædémque discussisse. Prianum autem in legatorum cœtu, adducta Helena, ei si domum regredi vellet potestatem fecisse. Illam autem respondisse, neque se in patriam regredi velle, neque sibi cum Menelai matrimonio conuenire. Quibus auditis regulos Priami filios cum Helena è concione discessisse; legatis contestantibus vniuersam Græciam tantum facinus acerbissimo bello vindicaturam. Concione autem soluta, voluisse etiam regulos per fraudem legatos interficere, sed re Antenoris ope patefacta, vacuos quidem, sed incolumes reuertisse. Hæc si cui probabiliora sunt, vt communi sententiæ magis consentanea, ea me non repugnante sequatur. Et Ægyptij quidem sacrificuli non magnam fidem merentur; Cretenses autem ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί. Sed Cretensi fidem conciliat Dares Phrygius circa Helenam; quam ait raptam Priamo non inuito, vt qui speraret, se vel eo facto Hesionem sororem, quam Telamon Herculis dono habebat, recuperaturum, vel non dissimili præda de Græcis, qui Hesionem rogati reddere noluerant, vltionem capturum. Quidquid sit, hic erit nobis cum Eusebio primus Troani belli annus.

XI. *Quid Dictys Cretensis.*

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2855.

I. N. III. Græc. Lit. LONGIVS abierunt Clemens Alexander. l. 1. strom p. 238 & Iosephus lib. 5. antiq. cap. 9. quorum ille Ἀβσάνθαν vocauit, hic Apsanem; non sine mendo vtrobique. nam in Clemente videtur legendum Ἀβσανὴν, quo modo legit etiam Serar. q. 5. in cap. 12. Iud. & Scal. in notis in Euseb. in hunc locum. vel potius Ἀβσανὴν eiecto peregrino θ & restituto natiuo σ. Iosephus autem videtur legisse Ἀβσὰν. quàm vocem vt Græcam faceret, mutauit βσ, quæ Græcè non iunguntur, in ψ siue ψ. additaque terminatione fecit Apsanes.

Cæterum μνημονικὸν Scaligeri σφάλμα est Ἀβσανὴν ponentis pro Ἀιλὰν, cùm illum ait ab Eusebio & Beda prætermissum, cùm id de Ælone siue Ahialone dicendum fuerit. de quo in sequenti Iudice dicetur. Id σφάλμα alij quoque non vitarunt, vt videre est apud Serarium nostrum q. 5. in cap. 12.

ANNVS MVNDI 2856. DILVVII 1200. 4. ÆTATIS 393.

EXITVS ET LEGIS 313. SANCTVARII IN SILO 267.

ABESANI 2. AMARIÆ PONT. 15. OBEDI 46.

TAVTANIS 8. IMPERII ASSYRIORVM 925.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1197.

An. Sabbaticus 39. CONCLVDIT hic annus seculum à Diluuio duodecimum, annorum supputatione rectè deducta; cuius rei argumentum est quod nongenti viginti quinque Assyriorum anni, quos præfert hic titulus, iuncti 275. quibus à Diluuio transactis statuimus Beli, & Imperij Assyriorum primùm, existet illa annorum summa quam diximus. Cadit in hunc ipsum annum, trigesimus nonus annus Sabbaticus; quem credere possumus obseruatum à Iudæis, si quid apud eos valuit non ita pridem renouatum cum Domino fœdus, simulachris inanium Deorum exterminatis; aut metus à Philisthæis, quos Deus habebat ad manum, expeditos ad verbera, si quid hic populus stultus & insipiens, in diuino cultu grauius de more deliquisset. vt post quadriennium res ipsa probauit. Est autem hic secundus Troiani belli annus, secundum Eusebij Chronologiam.

275.
925.
1200.

ANNVS MVNDI 2860. DILVVII 1204. 4. ÆTATIS 397.

EXITVS ET LEGIS 317. SANCTVARII IN SILO 271.

ABESANI 6. AMARIÆ PONT. 19. OBEDI 50. TEVTANIS 12. IMPERII ASSYRIORVM 929.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1193.

I. Sexta Israelitarum seruitus.

RVRSVMQVE *filij Israël*, ait Scriptura, *fecerunt malum in conspectu Domini, qui tradidit eos in manus Philisthinorum 40. annis.* Ecce hic nonam, omniúmque præcedentium, si ab Ægyptiaca discesseris, maximè diuturnam huius infelicis populi seruitutem; ab obitu Iosue ordine sextam; nam prima sub Chusan Rege Mesopotamiæ octo annorum fuit, altera sub Eglone rege Moabitarum octodecim annos tenuit. Tertia sub Iabino rege Chananæorum per annos viginti. Quarta sub Madianitis, annis septem. Quinta sub Ammonitis per annos decem & octo. Adest ergo sexta sub Philisthæis, quam Scriptura prædictis verbis repræsentat. Quandonam autem præcisè illi quadraginta anni debeant inchoari, non facilè est rectè definire.

c. 13 Iudi. 1
Iud. 3. 8.
3. 14.
4. 3.
6. 1.
10. 8.
13. 1.

Bibliander Caluis.

II. *Variæ opiniones de illius initio.*

QVIDAM rei difficultate deterriti nullam seruitutis huius, in annis digerendis rationem habuerunt, vt Mercator, & alij. Nonnulli priores 20. annos ad tempora Iephte, & sequentium Iudicum; posteriores ad Samsonem referunt, vt Hebræi in Seder Holam cap. 12. extremo. Plures alij ita partiuntur hos annos, vt dimidia pars ad Samsonem pertineat, reliqui ad pontificatum Heli. Ita sentit Euseb. in Chron. initio Samsonis, quem sequitur Abulensis q. 2. Genebrardus in Samsone, Lyranus in 13. Iud. Seuerus Sulpit. l. 1. hist. videtúrque in superficie Scripturæ sententia, quæ non antè meminit huius seruitutis, quàm mortuum Abdonem iudicem sepultúmque retulerit. Huic sententiæ adhæret Serarius, & Iosephus, qui cùm velit suos ab hac seruitute ope Samsonis liberatos, vel interregnum annorum viginti, inter Abdonem & Samsonem admittit, vel viginti annos ad anteriores Iudices refundit.

in c. 13.

q. 1. in c. 13. l. 5. c. 10. init.

III. *Statuitur eius finis in morte Samsonis.*

VT hanc difficultatem expediamus, danda est opera vt huius seruitutis constituamus finem, inde enim facile erit ad anteriora recurrere, ad inueniendum initium. Existimo autem rationi consentaneum esse dicere 40. annos in morte Samsonis fuisse terminatos. Nam cum moriẽte Samsone omnes principes Philisthinorum occisi fuerint, vt constat ex cap. 16. præter multorum millium stragem, certè Dominationis neruos incisos fuisse oportet, neque ad plures annos in Philisthæis inuentos, quorum auctoritate, consilio, viribus Israëlitarum seruitus continuari posset; sed in lucro posuisse potius, quòd Israëlitæ in eos non inuolarent. Id autem ex eo confirmatur quod à morte Samsonis totis quadraginta annis quibus Heli Reipub. præfuit, nulla fit à Scriptura mentio seruitutis. Sed in eius morte duntaxat, vt constat ex 1. Reg. c. 4. Imo ibi historia repræsentat, non populum seditione facta seruitutem excutere volentem, sed populos duos viribus suppares, sub suis vtrúmque principibus, ac magistratibus depugnantem. vnde Philisthæi de dominatione prçterita, non præsente loquuntur. *Estote*, inquiunt, *viri Philisthiim, ne seruiatis Hebræis, sicut & illi seruierunt vobis.* seruisse dixerunt, non seruire.

v. 27. 30.

IV. *Confirmatur.*

CONFIRMATVR iterum, quia mortuo Samsone, non bellator aliquis in eius suffectus est locum, qui Iudaicam Rempub. aliquo modo sustentaret, sed Heli Sacerdos sexagenarius. Accisis enim Philisthæorum viribus, omnibus eorum principibus contrucidatis ruina domus, atque contritis, facilè regendæ Reipub. & summo Sacerdotio administrando vnus idémque Heli par esse potuit. Denique D. Ambros. apertè testatur Samsonem morte sua liberum populum suum, quem captiuum inuenerat, reliquisse. Non rectè igitur posteriores viginti anni seruitutis ad tempora Heli referuntur, quòd sine vllo Scripturæ testimonio asseritur; nec vlla probabili coniectura doceri potest. Hebræos in medio Pontificatus Heli à seruitute liberatos, nec vindex huius libertatis quispiam profertur: imò nec vlla vexatio, præter bellũ quod postremo anno Heli cõtra Philisthæos parum feliciter gestũ est. Itaque Samson morte sua, nõ sine mysterio, populi sui seruitutẽ extinxit.

l. 9. epist. 1. fi.

V. *Non quieta fuerint tempora ante Samsonem Iudicem.*

CVM ergo huius seruitutis finis satis stabilitus esse videatur; nec Scriptura, quæ ab Exitu ex Ægypto, ad templi Salomonici fundationem annos 480. numerat, vllum interregnum inter Iudices inseri patiatur, necesse est viginti priores huius seruitutis annos ad Abdonem, Aialonem, & Abesanum referre, ex quo etiam cõsequens est minimè quieta fuisse ista tempora, vel pacifica: licet Iosephus de Abdone dicat, nullam ei datam fuisse occasionẽ rerum fortiter & gloriosè gerendarũ, per summam securitatem, & pacem quæ sub eo floruit; quòd Scriptura nusquã significat; imò satis perspicuè asserit Israëlitas hoc tẽpore Philisthæis seruisse. Ait enim Angelus matri Samsonis, antequam is nasceretur, *Ipse incipiet liberare Israël de manu Philisthinorum.* Iam ergo eis seruiebant. Quod clariùs explicans S. Ambrosius, *Nam grauibus*, inquit, *iam diu Palæstinorum imperiis afflictabantur.* Et paulò antè, *Multos per annos Hebræorum populum subditum Palæstini, ac subiectum habebant, quoniam fidei prærogatiuam amiserat, qua victoriam patres adepti fuere.* Illi autem multi anni, quos dicit Ambrosius, de puerili ætate Samsonis, atque adolescentia sumendi sunt, sub trium prædictorum Iudicum magistratu. Quin ne ipse quidem Iosephus satis sibi constare videtur; alludẽs enim ad prædicta Scripturæ verba, ait ab Angelo dictum matri Samsonis, puerum, vbi ad virilem ætatem peruenisset, Palæstinorum insolentiam compressurum. Insolescebant ergo superbia iam in Israëlem Philisthæi,

4. Reg. 6.

c. 13. 5.

l. 9. ep. 1.

l. 5. ant. c. 10.

cósque sub potestate habebant. Itaq; si de summa securitate & pace libet Iosepho assentiri, de illa vtique pace intelligendus erit, de qua Dominus, *Cùm fortis arma tus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet.* Luc.11.21.

VI. *Statuitur initium in 6. Abesani.*

INITIVM ergo seruitutis huius, quæ 40. annos tenuit, ad hunc sextum Abesani annum referri debet, à quo vsque ad Samsonis mortem anni 40. numerantur, Abesani videlicet duo, decem Aialonis, Abdonis octo, & 20. Samsonis. Biennio igitur maturiùs quàm res exigat, hanc seruitutem Capellus inchoat; à quarto scilicet Abesani anno, in quem annum rectius Torniellus præuaricationem Israëlitarum, causam huius tam diuturnæ calamitatis coniecit: quanquam breuius fortasse fuit præuaricationis tempus, promptiórque diuina castigatio, propter magnitudinem ingratitudinis in tam citò renouata apostasia, quam tempore Iephte defleuerant, atque solenni ritu repudiarant. Itaque Philisthæi, qui se hactenus à compressis, & edomitis Ammonitis continuerant, Israëlitas prælio, vt significat Iosephus, prius superatos, affligere, sibiq. subiugare cœperunt. Neque verò Scriptura, quæ narrat Israëlitarum præuaricationem, post expositam Abdonis mortem, propterea affirmat eam tum contigisse. Non enim vllam temporis mentionem facit. Habuitque propositum tres illos iudices, de quibus perpauca tradebat, percensendo coniungere, antequam res Samsonis inchoaret, quas totis deinceps 4. capitibus, nulla alia narratione interposita, persequeretur. Eas autē inchoauit ab ista Hebræorū perfidia, pro qua punienda Philisthæi suscitabantur, & simul Samson, ad eam finiendam destinatus, promittebatur. Nam quod S. Ambros. epist. 24. ad Vigilium scribit, de multis annis huius seruitutis ante Samsonem, id de magistratu ipsius, non de ortu accipiendum est.

Margin: 2. 10. 8. 20. — 40. | μετὰ τὸν τελευτῆσαι

VII. *Qualis fuerit hæc seruitus.*

CÆTERVM minimè cruentam fuisse hanc seruitutem, ex eo facilè intelligi potest, quod Scriptura à Iephte ad Samsonem trium Iudicum temporibus, nusquam belli meminerit. Iosephus etiam summam, vt dixi, securitatem, & pacem horum temporum prædicet, dicátque tantùm Palæstinos ab Israëlitis per 40. annos exegisse tributa, quorum interuentu suo more, arbitrióque viuere permittebantur. Abesanus igitur mercatus est pacem à Philisthæis, tributis annuis persoluendis, ne modicum vitæ tempus, quod sibi superesse videbat, turbulentum, & cruentū foret, & cani eius cum sanguine ad inferos deducerētur. Cuius in hoc genere institutū secuti sunt Aialon, & Abdon per annos 18. quando adultus Samson Philisthæos vexare, & seruitutis iugum cœpit excutere, iuxta Angeli prædictionē. l.5.c.10.

VIII. *Ortus Samsonis.*

AD hunc porrò annum Samsonis conceptus pertinet, nec rectè potest ad præcedentem referri, ne mendacē faciamus Angelum, qui in denunciando eius ortu, ait mulieri concepturam eam filium, qui inciperet liberare Israëlem de manu Philistinorum, quæ verba vtique supponunt inchoatam seruitutem, quam probauimus hoc anno inchoatam: aliena enim sunt à cōmuni modo loquendi, si populus tū libertate fruebatur, nisi antecedat Philisthæos Israëlem seruitute oppressuros. Non enim dicetur homini valenti & sano, veniet medicus qui te curare incipiat, nisi præmittatur eum in morbum casurum. Ad sequentes autem annos ortus eius differri non potest, ne nimium adolescenti Reipubl. gubernacula concedamus, quæ illi ad viginti annos tribuere nos Scriptura compellit, non vno in loco. Cùm ergo Israëlitæ post mortē Iephte, viri sancti & Deum timentis, ad idola fœdifragi perfidiosè reuertissent, tradidit eos Dominus in diuturnā, sed pro paterno in filios improbos animo, mitem ac tributariā, vt iam dictum est, seruitutē. Et vt magis admirere bonitatē, vix illi 40. anni inchoati erant, cùm de fontium liberatione clemens ac misericors iudex cogitare cœpit, saluatorem & liberatorem populo suo, non sine miraculo præparans, ab ortu ipso natiuitatis eius, vt fusiùs c.13. explicatur. cap. 15. 20. cap. 16. 31. num. 7.

IX. *Eius patria.*

ERAT, inquit, *quidam vir de Saraa, & de stirpe Dan, nomine Manue.* Pertinebat illud oppidum ad tribum Daniticam, vt ex 19. Iosue constat, vbi prima inter Daniticas numeratur, vbi tamen Sara non Saraa dicitur, & cap. 15. Sarea, vbi etiam magis mirum est ad tribum Iuda referri. Existimat Abulensis duas fuisse in diuersis tribubus ciuitates, eodem nomine nuncupatas, sicut gemina Salem, & Sichem, & Bethleem reperitur. Sed rectiùs, opinor, dixerimus, hanc, aliásq; aliquot ciuitates, primùm tribui Iuda fuisse attributas. Deinde verò, quia ampliores erant illius tribus fines, quàm par esset, inde amputatum, quod tribui Dan & Simeonis dare- vers. 40.

Digitized by Google

tur, vt intelligi potest ex 19. Iosue, vbi de tribu Simeonis: vide Adrichom. in tribu Dan n.1. Habuit autem vxorem sterilem, vt ab ipso ortu mirabilis esset Samson, & mediis, extremísque prima responderent, & Deus ipse author intelligeretur operum eius, quæ ordinem naturę virésque superarent, sicut suprà naturę ordinem, fœcundata diuinitus sterili, emittebatur in lucē. Et ferè quicūque à sterilibus matribus Deo benedicente procreati sunt, viri admodum insignes fuerunt, testes Isaac, Iacob, Ioseph, Samuël, Ioannes Baptista, beatissima Virgo, Christus Dominus.

PHILO biblicus mulieris nomen & progeniem, sicut & mariti eius prodit, fide vtique dubia, & quam ego sanè præstare nolim. Sic autem habet. *Fuit vir de tribu Dan, cui nomen erat Manne filius Edoc, filij Odon, filij Erden, filij Phadesur, filij Dema, filij Husim, filij Dan. Et erat ei mulier, cui nomen Eluma filia Remac, & hæc erat sterilis.* Addit etiam altercatū virum cum muliere, à quo procederet defectus prolis, à virone, an à muliere, & Angelum apparuisse mulieri, eique aperuisse ipsam esse sterilem, & exauditas preces eius, & lacrymas; preces coniugis vtriusque Iosephus agnoscit. Sapit vtique rabinismum illa concertatio; cętera satis cum Scriptura consentiunt, quæ habet, *Cui apparuit Angelus Domini, & dixit ad eam, Sterilis es, & absque liberis, sed concipies & paries filium.* Voluit Angelus mulierem in proximo conceptu, partúque, diuinum intelligere beneficium, nec naturæ tribuere, quod erat gratiæ peculiaris. Valuit hæc quoque denunciatio, ab ignoto homine, ad faciendam fidem de promissis, & obtinendam obedientiam, in iis quæ præcipiebat. Sic enim probabat se à Deo venire, & occultorum habere notitiam.

X. *Et partus.*

l. 5. c. 10.

FVISSE autem vtrúmque coniugem bonum ac timentem Deum, non solùm visitatio ipsa angelica, qua digni habiti sunt, sed exempla virtutum, quæ ex textu eliciuntur, facilè probant. Certè Iosephus eum vocat Danitarum optimum, & patriæ suæ sine controuersia principem, Δανιτῶν ἐν ὀλίγοις ἄριστος, καὶ τῆς πατρίδος ὁμολογουμένως πρῶτος. Quo alludens S. Ambros. epist. 24. quæ est ad Vigilium. *Pater,* inquit, *illi erat de tribu Dan, timens Deum haud ignobili gentius loco, præstans cæteris, mater verò sterilis, sed animi virtutibus haud infœcunda: quæ propria hospitis meritis recipere meruit visionem Angeli, mandatum tenuit, oraculum impleuit.*

Abul. q. 6. & 7.

XI. *Qui eorum mores.*

NON dubium est fuisse hunc nuncium Angelum Domini; sic enim decies in hoc capite appellatur; licet aliqui Nouatores eum fuisse dicant ipsum filium Dei, quòd non satis probatur ex eo quod Deus dicatur, aut Dominus; id enim illi nomen tribuitur, vt alibi sæpè, quatenus eius personam repræsentat. Quis tamen Angelus fuerit, cuius nomen declaratum non est, etsi semel iterúmque postulatum, diuinare non possumus. Rabinis id permittamus, quibus *Quidlibet audendi semper fuit ampla potestas.* Prædictus enim Philo illum Phadaëlem appellauit. Ex ipso verò textu constat eum apparuisse virili specie, & quidem decentissima, plurimúmque venerabili; terribilem enim pro venerando dixit mulier, cùm rem ad maritū detulit. *Vir Dei,* inquit, *venit ad me habens vultum angelicum,* aliqua videlicet claritate ac fulgore insignem, *terribilis nimis.* quo modo locum Bethel terribilem vocauit Iacob. 70. ἐπιφανὴς σφόδρα.

XII. *Nuncius conceptionis filij.*

Gen. 28.17.

QVONIAM ergo mulier, non obstante sterilitate, filium, Dei benignitate, paritura erat, aliquid ab ea vel in eiusdem filij gratiam, vel in signum gratitudinis exigit, *Caue ergo,* inquit, *ne bibas vinum, ac siceram, nec immundum quidquam comedas, quia concipies, & paries filium.* Quæ ratio ostendit, matrem, propter filium à Deo electum, ipsique per speciales Nazaræorum ceremonias consecratum, debere à prædictis abstinere, vt pluris eum faceret ac reuereretur; talē enim reuerentiam, ceremoniæ circa rem aliquam conciliare solent, vt notauit Abulens. qui etiam ex iisdem verbis colligit, mulierem, hanc abstinentiam non in totam vitam, sed ad conceptionem vsque, partúmque filij obseruare debuisse; tandiu enim mater & filius vna eadémque res esse videtur; & matre non abstinente, filius videri poterat eam abstinentiam aliquo modo violare. Quæ ratio valet vt dicatur matris abstinentiā vsque ad filij ablactationem durare debuisse; incipere autē ex quo prohibitio facta fuerat, vt sanctum filium, mater munda, & per iniunctā abstinentiā sanctificata conciperet.

XIII. *Et circa eū ceremoniæ.*

q. 10. & 11. in c. 13.

XIV. *Nazaræorum institutum.*

PORRO Nazaræorum institutum ex cap. 6 Numer. clarè intelligi potest, hic tantùm dico, quoniam ad historicam narrationem festinat oratio, conuenisse hoc

institutum tam viris quàm mulieribus, quæ speciali deuotione se Deo consecrarent, vel à parentibus ipsis Deo dicarentur, vel à Deo ipso postularentur, ex quacunque tribu essent; idque tum ad certum aliquod definitúmque tempus, quàm in totam vitam. Cauebant ergo à vino, & quacúnque potione, quæ inducere posset ebrietatem, & quocúnque esu vuarum aut ciborum immundorum, qualia à lege definita sunt. Neque radi, neque tonderi eos oportebat. Et radi quidem vetitum erat omnibus Iudæis, nisi morbi causa. At Nazaræis, ne tonderi quidem licebat. Ab immunditia cadauerum quàm maximè cauendum eis erat, ne irritus fieret eorum Nazareatus; rursúmque inchoandus esset. Quæ pluribus ibi explicat Abulensis, & hoc loco per multas quæstiones, sicut & Serar. in hoc cap. (Leuit. 11. & Deuter. 14.) (q. 5. 6. 7. 8. 9.)

XV. *Quæ immunda hîc vetentur.*

Immunda autem dixi, qualia à lege definita erant, vt scilicet tanto accuratiùs, & cum speciali obligatione vitarentur, in reuerentiam Deo sanctificatæ prolis, siue quia alioqui legis obseruatio laxabatur, iuxta D. Augustinũ, qui q. 50. putat dissolutionem disciplinæ in Israël ita contigisse, vt lege prohibitis, & immundis vulgò non abstinerent. *Cur enim non credatur*, inquit, *etiam hoc eos multò procliuiùs facere potuisse, qui etiam ad cultum idolorum transgrediebantur?* siue quia, vt rectè vidit Abulensis, si qua alia voluisset Angelus immunda censeri mulieri, ab iis quæ lex determinauit, ea omninò exprimi, ac nominari oportuisset, cùm ignota essent, & præceptum de incognitis neque dari possit, neque obseruari. Harum autem obligationum causa inculcatur ab Angelo, *Quia concipies*, inquit, *& paries filium, cuius non tanget caput nouacula. Erit enim Nazaræus Dei ab infantia sua, & ex matris vtero, & ipse incipiet liberare Israël de manu Philisthinorum.* (q. 14. in c. 13.)

XVI. *An Samsõ in vtero sanctificatus.*

Quoniam verò Samson Nazaræus Dei futurus dicitur non solùm ab infantia sua, sed etiam ex vtero matris, Nazaræus autem sanctificatum, ac consecratum Domino significat, dubitari potest an Samson sanctificatus fuerit in vtero matris. Cuius dubitationis solutio ex vario sanctitatis aut sanctificationis vsu, ac notione dependet; sanctificatio enim segregationem, ac separationem significat, qua aliquid à vulgari vsu abstractum, Deo addicitur: sicque Nazarei erant sanctificati Domino; & Samson, etiam antè quàm conciperetur sanctus erat, Deóque consecratus, sic & Ieremias, sanctificatus erat Domino ad prædicationis officium. Sin autem sanctificatio emundationem significat à peccato, & confirmationem in gratia ad vitandum omne peccatum mortiferum, id de S. Ioanne Baptista magno consensu Patres omnes, atque Ecclesia ipsa confirmat, quæ illum ita sanctificatum canit. *Ne leui saltem maculare vitam famine posset.* De Samsone autem, & Ieremia id negat Abulensis; quòd ei de Ieremia minimè concesserim, vt alio loco disputauimus, & abundè probat Suares noster; adeo vt assertionem de eius in vtero sanctificatione à peccato originis, ferè certam de fide dicat. De Samsone autem nihil aliud videtur Scriptura prædicare, quàm illum addictum ac dicatum Domino, quo modo erant Nazaræi in lege Mosaica, quo modo etiam Sacerdotes Domino sanctificati erant. idque non in vtero, sed *ex vtero*, id est à natiuitate sua. (*Vt Ieremias.*) (q. 17.) (in primum Ier. an. 35.) (to. 2. disp. 3. s. 2.)

XVII. *Non fuisse.*

Erat ergo legalis ista sanctitas, & consecratio Samsonis, non autem iustificatio per gratiam, & charitatem, & Spiritum sanctum inhabitantem; quæ significatio sanctitatis, ferè propria est noui Testamenti, nec Samsoni tribuitur, nedum ea sanctificatio, qua homo planè à peccato redditur immunis, qualis sine controuersia fuit B. virginis in hac vita, & in cœlo Sanctorum omnium. Quod de Samsone dici non potest. Confirmatur, quia huius Samsonicæ sanctitatis signum fuit merè extrinsecum, nimirùm comæ nutritio, dicente Angelo, *cuius non tanget caput nouacula*; nec datur ei signum gratiæ interioris, cuius illæ ceremoniæ inanes erant, vtpote *egena elementa*, vt ea vocat Apostolus. Datur autem hic in signum Nazaræi, conseruata atque intonsa cæsaries, quia illa ceremonia præcipua erat in consecratione Nazaræorum, siue perpetuum esset id votum, siue temporarium. vt ex toto 6. Num. patet. (cap. 13. 5.) (Gal. 4. 9.)

XVIII. *Mulier adit virum & gesta nunciat.*

His Angelum inter & mulierem transactis, ille euanuit, hæc ad maritum venit in oppidum, & dixit ei: *Vir Dei venit ad me habens vultum angelicum, terribilis nimis.* Quem cùm interrogassem quis esset, & vnde venisset, & quo nomine vocaretur, *noluit mihi dicere*; in Hebræo negatio abundat, dicitur enim, & non interrogaui, sed eam negationem etiam Septuag. sustulerunt, habet tamen probabilitatem ista

Digitized by Google

negatio, siue ex Hebraico dialecto, vt vult Abulens. siue ex timore concepto ab eius aspectu terribili. Hoc vxoris nuncio vehementer excitatus Manue, orauit Dominum dicens: *Obsecro Domine vt vir Dei quem misisti veniat iterum, & doceat nos quid debeamus facere de puero, qui nasciturus est.* Iam huic quæstioni satisfactum ab Angelo fuerat; sed quia mulier negabat eum ad aliqua respondere voluisse, veritus ne non satis aut capere mulier, aut retinere potuisset, quæ audierat, indéque contingeret vt plenè diuinæ voluntati circa puerum non satisfieret, optauit vt rediret ille nuncius.

XIX. *Altera Angeli apparitio.*

EXAVDIVITQVE Dominus deprecationẽ Manue, & apparuit rursum Angelus Dei vxori eius sedenti in agro. At cõuenientius videbatur vt appareret viro, qui id optauerat, & de re tota certior fieri debebat. An dicendum cum Abulensi, id ita fieri debuisse, quia si apparuisset viro, non intellexisset idémne esset cũ eo, quem viderat mulier? An cùm Serario, vt cùm eidem, & eodem appareret modo, quo apparuerat antea, nihilóque minus se marito indicare non tergiuersaretur, imo libens eum expectaret, omnem fraudis ac doli suspicionem excluderet? sic Dominus manifestauit se mulieri Samaritanæ, & nihilominus iussit eam vocare virum suum. *Manue autem*, ait Scriptura, *maritus eius non erat cum ea*, sed domi suæ orabat in solario, vt ait Philo biblicus. Ergo mulier viso Angelo, quem tamen nondum sciebat Angelũ, vt ex sequentibus constat, *festinauit, & cucurrit ad virum suum, nunciauitque ei dicens, Ecce apparuit mihi vir quem ante videram.* Lætitiæ, fiduciæ, ac bonæ spei est ista festinatio mulieris.

qu. 15. in c. 13. q. 12.

XX. *Manue cũ eo colloquium.*

QVID autem vir? surrexit siue ab oratione, siue ab alio quouis opere, & secutus est vxorem suam, veniénsque ad virum, ab eo primùm didicit se illum ipsum esse, qui antè mulieri apparuerat. Tùm de puero quærit, quæ antè eidem vxori suæ denunciarat, ac iusserat: at is de vxore potius respondet. Nam vt notauit Serar. illæ voces, abstineat, non comedat, non bibat, impleat, atque custodiat in Hebræo fœminei sunt generis, vt tãtò magis eadem à puero nascituro obseruari debere intelligat Manue, cùm propter eius nazaræatum, etiam mulier nazaræorum institutum ad tempus obseruare debuerit. Græca autem Latináque versio ita compositæ sunt, vt tam ad puerum, quàm ad mulierem referri possint. Tertiò Manue virum Dei vt exorari se patiatur in admittendo prandio, hœdo ad id quam primùm parando, & reliquis videlicet cibis ad conuiuium necessariis, cuius quasi solum ac fundamentum sit hœdus, & veste prehensum amicè trahebant ad conuiuium; sicut discipuli illi Luc 24. coëgerunt Dominum. Angelus autem negat velle se aut posse cogi ad sumẽdum cibum; suadet autem vt eum offerat in holocaustum Deo: quod & persuasit, vt mox dicetur. Rectiùs tamen, opinor, S. August. quæst. 53. illud *faciamus tibi hœdum de capris*, interpretatur de sacrificio, nam facere hœdum caprarum, inquit, non solet dici, nisi cùm fit sacrificium, intelligit autem sacrificium, cuius pars maxima in vsum sacrificantium cedit, vt apponeretur in cibum viro Dei. Quasi dicat in gratiam tui offeremus Deo in hostiam pacificam, hœdum caprarium, de quo tu mox pransurus es. Angelus autem qui comedere nolebat, suasit totum Domino in holocaustum consecrari. *Nam*, inquit idem *S. Angelus non manducaturus, holocaustũ potius fieri admonuit, non tamen sibi, sed Domino.* Sic ipse.

XXI. *Angeli nomen.*

POSTREMO interrogat Angelum, quem tamen nondum sciebat Angelum, quo nomine diceretur, vt postquam euentus promissa complesset, tanquam verus Dei Propheta honorari posset; quod ille reticuit, contentus dicere mirabili se quodam nomine vocari. Neque enim vel Peli, vel θαύμαστον, vel admirabile proprium est nomen, sed commune atque appellatiuum, vt vocant, alioqui dicendum foret, *quod est Mirabilis.* Conijcit autem Serar. fuisse Michaëlem, quia res ab hoc Angelo denunciatur, quæ ad communem Israëlitici populi, totiúsque veteris Ecclesiæ, cuius præses S. Michaël, commodum, salutémque pertineret. Caietanus putat quoddam isti Angelo fuisse nomen, quod interpretatum significet, Mirabile. Illud certe minimè dubitandum videtur, certum quoddam diuinitus singulis Angelis inditum esse nomen, quod indiuiduam singulorum naturam exprimat, & in Angelico sermone vsurpetur; si enim nullum esset, neque mirabile, neque non mirabile dici posset, neque occultum & absconditum, vt explicat Chaldæus, quamuis dissentiente Tostato.

q. 17. in c. 13

q. 33. in c. 13. Vide to. 1. a. m. 2296. n. 28.

XXII. *Manue parat sacrificium.*

CVM illhac responsione Manue cogitabundus abiit, & accepit hœdum, cum iis quæ ex cap. 2. Leuitici requirebantur ad sacrificium, quæ nomine libamentorum intelliguntur, vt Domino, iuxta consilium viri Dei, offerretur in holocaustum. *Tulit itaque Manue*, ait Scriptura, *hædum de capris, & libamenta, & posuit supra petram, offerens Domino, qui facit mirabilia.* Eodem modo habetur in Græcis codicibus, & apud August. In Hebræo tamen hæc mirabilium effectio videtur ad Angelum referri, qui dicatur mirificus, eò quod ignem mox de petra extulerit, ad comburendum holocaustũ, vt Vatablus interpretatur. Sed referatur potius ad Deum qui sterilem mirabiliter fœcundam reddit, & in Samsone facturus erat mirabilia. Nec illud dubitatione caret, an Manue obtulerit hoc sacrificium per seipsum, an per Angelum. Nam & populus dicitur offerre Deo, mediante sacerdote, & sacerdos immediatè. Iuxta illud, *pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis*, &c. vide an. Mosis 84. n. 15.

v. 19. q. 54. in Iud. in 2. an. m.

XXIII. *An etiam obtulerit, An Angelus.*

DICI quidem potest etiam Manue functum officio Sacerdotis, ex speciali Dei priuilegio, sicut de Gedeone suo loco diximus, eique textus noster valde fauet; vbi dicitur, *Tulit Manue hædum, & posuit supra petram, offerens Domino.* Oblationem tamen factam ab Angelo, eiusque ministerio ignem de petra exiluisse credibilius est Caietano, Vatablo, Lyrano, atque Serar. quod etiam illa confirmant, *Ipse autem, Manue, & vxor eius intuebantur*, nimirum Angelum, siue virum Dei sacrificantem. Nisi enim intelligeretur nomen Angeli, vel in positione supra petrã, vel in oblatione, frustra repeteretur nomen Manue. Non minus tamen probabiliter Abulensis priorem propugnat sententiam, quod in textu nostro nihil Angelo tribuatur, quod sit proprium sacerdotis, tribuatur autem Manue, non solùm materiam sacrificij suppeditare, sed hœdum offerre Domino, & super petram, quę instar erat altaris, imponere. Nomen autem Manasse repetitur, partim quia intercesserat mentio Domini, qui facit mirabilia; partim quia vterque dici debebat contemplatus flammam è petra exilientem, & comburentem sacrificium.

Videri potius Manue.

a. m. 2768 n. 17. q. 22. & 23. q. 50. & seq.

XXIV. *Cũ diuina dispensatione multiplici.*

SIVE autem Manue, siue Angelus sacrificium obtulit diuinam dispensationem interuenisse necesse est. Nam neque Angelus sacerdos est, neque Manue, qui de familia Aaronis non erat; imo ne Leuita quidem, sed Danita. Quin ne locus quidem idoneus erat sacrificio. In Silo enim, non in agro legitima sacrificia fiebant: nec in saxo quopiam primùm obuio, sed in altari ad id munus consecrato, iuxta legem Domini. Ex igne autem diuinitus suscitato ad comburendum holocaustum, intellectum est illud Deo gratum esse, sicut cùm cælitus emittebatur, vt alibi notauimus; præsertim cùm non modica esset flamma, quæ hœdo consumendo sufficeret; sed quæ longius in altum efferuescens hominem, qualis putabatur hic Angelus, obuoluere, atque in cœlum efferre videretur. Iosephus huc transferens ea quæ de Gedeonis sacrificio suprà Scriptura dixit, ait Angelum virga, quam gestabat manu, carnes attigisse, confestimque flammam emicuisse. Nec distinctè significat ex petráne, vel ex carnibus eruperit. Abulensis autem quæst. 37. ait dici posse ignem de lignis, vel de petra eductum, priúsque putat probabilius, ex Scripturæ silentio.

an. m. 150. n. 2. c. 6. Iud. v. 21.

XXV. *Angelus in flamma euolat.*

CVM ergo ascenderet flamma altaris in cœlum, Angelus Domini pariter in flamma ascendit, quasi Deo id sacrificium delaturus in cœlum, & simul seipsum eidem Domino sacrificaturus, iuxta D. Augustini explicationem. *Quod stetit*, inquit, *Angelus in altaris flamma, magis significasse intelligendus est illum magni consilij Angelum in forma serui, hoc est in homine, quem suscepturus erat, non accepturum sacrificium, sed ipsum sacrificium futurum.* Sed interim Manue cum vxore obstupescunt ad visa tam insolita, ad promissa tam insperata, subditur enim: *Qual cùm vidissent Manue & vxor eius, proni ceciderunt in terram*, siue ex reuerentia erga Angelum Domini, siue ex timore, nam subditur; *Statimque intellexit Manue Angelum Domini esse, & dixit ad vxorem suam; Morte moriemur, quia vidimus Deum.* Rectius mulier omnia hæc diuinæ erga se beneuolentiæ indicia potius esse credidit, quàm iræ, ex qua mors timenda esset. Acceptum enim habere alicuius sacrificium, ei ostendere mirabilia, ei prænunciare futura, signa amoris sunt; neque enim munera dantur, neque secreta aperiuntur nisi amicis. Sub hoc autem tempus concepit mulier, & peperit tempo-

q. 54. vide Serar. q. 24.

Cum timore Manue. *Non iuste.*

re suo, vt dicetur anno sequenti, si prius circa hæc Samsonis initia Iosephum nostrum de more conuenerimus paucis.

Manoches *quidã*, inquit, *vir inter Danitas optimus, patriæ suæ sine cõtrouersia princeps, vxorem habuit eximia pulchritudine suspiciendam, supra omnes eius ætatis fœminas ex qua cùm nihil liberorum susciperet, ægre ferens orbitatem, in suburbanum suum, quod erat in campo magno, cum vxore ventitans, crebris precibus sollicitabat Deum, vt daret sibi liberos. Insaniebat autem in vxorem præ amore, erátque vehementer zelotypus.* Hæc de Samsonis parentibus Iosephus. In quibus illam dissimulare possemus hyperbolem, quam sanctus Ambrosius videtur improbasse, & correxisse, *cùm ait, Pater illi erat de tribu Dan, timens Deum, haud ignobili genitus loco, præstans cæteris*; nisi eam ipsemet falsitatis argueret. Quo enim modo inter Danitas optimus, qui præ amore in vxorem insaniat? aut quales erant isti Danitæ quorum optimus μανιώδης ὑπ' ἔρωτος καὶ ζηλότυπος ἀκρατῶς? quomodo optimus, qui affectibus suis impotenter seruiat, qui de casta atque honesta matrona perpetuò malè suspicetur, aut iudicet? qui subinde amicos, affines, cognatos, & præstantissimos quosque ciuium suorum adulterij tacitus incuset?

XXVI. *Quid hic peccet Iosephus.*

Epist. 14 ad Virgil.

Circa patrē Samsonis.

In vitium vt probabile redderet, mulieris pulchritudinem ad summum vsque gradũ extulit, non maiore quàm zelotypiam Scripturæ fundamento, nec admodum magna probabilitate. Erat enim iam ætate prouecta, vt apparet; Nam cúm nota esset vt sterilis, multos eam annos in coniugio præteriisse oportebat, ex quo patere potuit, antequam reputaretur talis. Itaque eam pulchritudinem, vt fictam, sanctus Ambrosius contempsit, atque præteriit, accusationem autem zelotypiæ in optimo viro improbat, ac reprehendit. *Vnde ego arbitror*, inquit, *non zelo mulieris, quæ esset spectabilis pulchritudinis, aliquid eum suspectum habuisse, vt quidam existimauit, sed magis diuinæ Zelo gratiæ prouocatum, conspectus sacri voluisse participari munere.* Et addit rationem; *Neque enim vitiis anima praué affectus, tantum apud Deum inuenisset gratiam, vt Angelus in eius domum reuerteretur.* Satis quidem constat totam gentem vitio isto laborasse, vt propterea Dominus eis sacrificium zelotypiæ, & Moyses libellum repudij concedendum putarit. Nec tamen quisquam propterea, in sacra præsertim historia, istius vitij alteriúsve insimulandus, sine vllo præsertim Scripturæ fundamento. Itaque hoc nomine Iosephum Abulensis, atque Serarius, Ambrosium secuti, meritò reprehendunt. Pergit autem in hunc modum.

ἐπ' εὐμορφίᾳ περίβλεπτον γυναῖκα, καὶ τῶν καθ' αὑτὴν διαφέρουσ.

XXVII. *Et matrem eiusdem.*

qu. 24. in c. 13. Iud qu. 11.

Cvmqve *aliquando sola ageret mulier, spectrum se illius oculis obtulit Angelus Dei, specie iuuenis pulchri & magni, lætum nuncium afferens, fore, vt fauore Dei nascatur eis filius pulcher & insigni robore, qui vbi ad virilem ætatem peruenerit, compescendam esse ab eo Palæstinorum insolentiam; iussítque ne capillitium ei detonderetur, atque Deo sic volente, ab omni alio potu abstineret, sola aqua contentus; postremò addens à Deo se missum, abiit. Illa marito reuerso Angeli verba indicat; mirè prædicans iuuenis staturam, & pulchritudinem, ita vt vir tali laudatione motus ad zelotypiam, nonnihil de vxoris pudicitia malè suspicari inciperet. Quæ volens hunc marito stultum mœrorem adimi, supplex Deum rogauit, vt iterum Angelum mittere dignaretur, quo ille à coniuge posset etiam conspici. Et impetrata hac gratia rursum in suburbano versantibus, apparuit Angelus soli mulieri. Illa rogat vt paulisper maneat, dum virum adducit. Quo permittente cum Manoche mox ad eum reuertitur.*

XXVIII. *Quid ille de apparitione Angeli.*

Patior hic à Iosepho verum Angeli corpus, etsi non verè humanum phantasma, vel spectrum appellari, quasi somnij alicuius obiectum: patior ad commendationem Angelicæ pulchritudinis Scripturæ addi staturæ magnitudinem; est enim non improbabilis, licet fortasse non vera. Patior solam aquam in potum dari, nec vlla plane re temperari, à qua omnis absit suspicio ebrietatis. Patior denique præter Scripturam dicere Angelum, missum se à Deo. Illud tamen ferre non possum, quod mulierem hanc valde imprudentem facit, quæ cùm mariti morbum, præsertim tantum, quantum ipse finxit, ignorare non posset, ea loquitur quæ zelotypiam inflammare possent. Voluit scilicet esse vnguis in vlcere, vt malè deinceps à marito tractaretur. Quin etiam Angelum oleum camino addentem inducit, & quasi ex composito isti fabulæ ser-

φάντασμα ἐμφαίνεται.

[illegible] τὸ πάλιν.

XXIX. *Non commodè explicet.*

uientem, dum recusat dicere viro, quæ soli mulieri ante dixerat, respondétque satis esse quod mulier sciat, quæ tamen ab Angelo Dei repetita fuisse, Scriptura testatur. Sic autem ille habet.

XXX. *Postremum cum Angelo colloquiū ex Iosepho.*

QVO *viso*, Angelo scilicet, *ne tum quidem suspicari desiit Manoches, rogauítque vt sibi quoque eadem indicaret. Illo respondente satis esse quod mulier sciat, iubet quisnam esset dicere, vt nato filio referre ei gratiam, & munus aliquod donare possint. Negauit ille sibi opus muneribus; neque enim horum causa de filio lætum se attulisse nuncium. Cùmque iterum rogaretur, vt saltem hospitalem tractationem admitteret, non annuit; tandem exoratus vt paulisper maneret dum aliquid affertur, cùm mactasset hœdum Manoches, coquendúmque vxori dedisset, paratis omnibus, iussit deponi in petra, & panes, & carnes, absque vasculis. Quo facto, virga, quam gestabat carnes attigit, confestimque flamma emicante, cum panibus absumptæ sunt, & Angelus fumo tanquam vehiculo in cælum ascendere ab eis visus est. Manoche autem sollicito ne quid periculi immineret ex aspectu Numinis, vxor bono iubet esse animo, affirmans magno suo bono Deum se vidisse.*

XXXI. *Reprehenditur.*

QVAM frigida, & ieiuna hæc clausula, si cum Scriptura componatur. Sed quid causæ fuisse dixerimus cur fumum suum flammæ prætulerit; & fumum ex fulgore dederit? cur, præter sacram historiam, aut munerum oblationem, aut recusationem induxerit? Cur à Scriptura discesserit, dum mulierem à Deo supplicem petiisse dicit reditum Angeli, vt stultus hic marito mœror adimeretur. At illa ipsum Manue orasse dicit, non ea de causa, *sed vt doceat nos*, inquit, *quid debeamus facere de puero, qui nasciturus est.* Vtrum autem in vrbe fuerit Manue, cùm secundò rediit Angelus, vt quidam putant: an in suburbano ipso cum vxore, vt vult Iosephus, non definio; quia vtrúmque salua Scriptura dici potest. Quamquam si domi fuisset, vocatum potius virum diceret, quàm festinatò ad eum iuisse mulierem, & illum surrexisse, & venisse ad virum Dei, eúmque interrogasse. c. 1. 6. 9.

XXXII. *Etiam circa sacrificiū Manue.*

ILLVD certè contra Scripturam est, quod dicat hœdum mactatum à Manue coctum fuisse ab vxore. Nam cum hœdum allatum constet in holocaustum, vt monuerat Angelus; & mox mulier dicat Deum de manibus suis suscepisse holocaustum. Certè holocaustorum carnes non coquebantur, vt patet ex Leuitico, vbi cùm omnes ceremoniæ holocaustorũ referantur, mirum esset valde, coctionem, quæ de præcipuis foret, vbique prætermitti, quod non decuit ab eo aut negligi, aut ignorari, qui se disciplinas patrias egregiè callere profiteatur. Quod autem Gedeon dicitur coxisse carnes, quæ sacrificio, imo holocausto vsui fuerunt, Iosephum non iuuat. Clarum est enim Gedeonem illa tulisse vt prandio vsui essent, non sacrificio, vt ibi dictum est. Deinde nulla ibi præcesserat holocausti mentio; vbi verò mox agitur de tauro in holocaustum oblato, nulla coctionis est mentio. Et ratio ipsa, si eam consulimus in re, quæ ex mero dependet præcipientis arbitrio, satis clamat frustra coctum iri carnes holocausti, quæ totæ exurendæ statim erant, vsque ad ipsos cineres.

c. 1. 6. 9. l. 20. c. 9. c. 6. 19. Vide n. m. 17. 18. n. 16. 17. 20. 21.

Digitized by Google

ANNVS MVNDI 2861. DILVVII 1205. 4. ÆTATIS 398. EXITVS, ET LEGIS DATÆ 318. SANCTVARII IN SILO 272. ABESANI 7. ET VLT. AMARIÆ PONT. 20. OBEDI 51. TEVTANIS 13. IMPERII ASSYRIORVM. 930.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1192.

SEPTIMVS agitur, vltimusque Abesani annus. Dicente Scriptura de ipso; *Qui septem annis iudicauit Israel, mortuúsque est ac sepultus in Bethlem.* Magna vtique pompa; funus senis triginta filiis cum totidem nuribus: triginta filiabus cum totidem generis cohonestantibus, luctuque prosequentibus, præter plurimam turbam nepotum. Iosephus enim vt suprà diximus, testatur illum morientem omnes reliquisse superstites. I. *Obitus Abesani.*

l. 5. c. 9. Abes l. n. 4. n. 8. II. *Ortus Samsonis, & ratio nominis.* ותקרא

SAMSON autem, iuxta ea quæ superiore anno diximus, illo ipso genitus, præsenti editus est in lucem, & de more octauo die circumcisus, matre præeunte vocatus est Samson; id enim requirit Hebræa vox, quæ ad fœminam pertinet. Quod illa nomen ab Angelo accepisse existimatur, omen futuræ eius claritatis in populo Dei. Samson enim à plerísque omnibus sol eius vertitur. שמש enim est Sol, & cum affixo שמשו sol eius. Vnde שמשון sonat Solarem, vel paruum Solem, vt lexicographi notarunt; vt mirum planè sit Iosephum Samsonem interpretari ἰσχυρὸν, id est robustum. Nulla enim vox est in tota lingua Hebræa quæ robustum significet cum iisdem literarum radicibus, quæ in nomine huius herois reperiuntur. Itaque nisi id eius ignorantiæ Hebrææ linguæ tribuere placet, dicendum erit eum ignoratione eorum quibus scribebat abuti voluisse, vt nomen personæ rectiùs quadrare, & quasi propheticè impositum fuisse videretur.

ANNVS MVNDI 2862. DILVVII 1206. 4. ÆTATIS 399. EXITVS, ET DATÆ LEGIS 319. SANCTVARII IN SILO 273. AHIALONIS IVDICIS 1. AMARIÆ PONT. 21 OBEDI 52. TAVTANIS 14. IMPERII ASSYR. 931.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1191.

ABESANO defuncto suffectus est Ahialon in decennium. De quo Scriptura hoc tantùm, *cui successit Ahialon Zabulonites, & iudicauit Israel decem annis, mortuúsque est ac sepultus in Zabulon.* Iosephus autem, *Elon post hunc assumpsit principatum, tribu Zabulonita, quo per decennium functus, nec ipse quidquam gessit memoratu dignum.* Sic Iosephus. Accidit in huius principis nomine nonnulla variatio. Quem enim Hebræi vocant Elon, Iosephus seruata longa vocali dixit Ηλων, quam Septuag. in diphthongum αι verterunt, & forte cum eius dissolutione dixerunt Αἴλων, quæ rursum omissis in apice punctis in diphtongum coaluit. Editio vulgata habet Ahialon, sicut & chron. Alexandrinum, quomodo in Hebræo vocatur oppidum in quo hic Iudex dicitur sepultus cuius videtur fieri mentio cap. 1. Iud. v. 35. Apud Clement. Alexandrin. mendosè inserto γ dictus est Eglō, sed est & locus idem aliis mēdis inquinatus, est transpositione Iudicum, & annorum diminutione. Legitur enim. Ἔπειτα Ἐβρὼν, ὁ Ζαβυλωνίτης ἔτη ὀκτώ. ἔπειτα Εγλὼμ Ἐφραϊμίτης ἔτη ὀκτώ. cùm legendum sit, Ἔπειτα Εγλὼν, seu potius Αἰλων ὁ Ζαβυλωνίτης ἔτη δέκα. ἔπειτα Ἐβδὼν, siue Αβδὼν

I. *Ahialonis magistratus.*

c. 12. 11. l. 5 c. 9. fi.

אילון Ἔλων, Αἰλὼν siue Αἰλὼμ Αἴλων.

אילון

l. 1. stro. p 138. Græc. Lat.

In nomine varietas.

Φαραθωνίτης ἔτη ὀκτώ. vt cum Hebræis, Græcis Latinísque consentiat.

II. *An excludendus è iudicibus.* SED grauior est de istius iudicis persona contentio, nam de eo apud Eusebium legimus. *Post Esebon in libro Hebræorum*, vel, vt Scalig. in libro Iudæorum, (aut potius in lib. Iud. id est Iudicum, non Iudæorum) *fertur Iudex Aelon rexisse populum annis decem, qui non habetur apud Septuaginta inter pretes* [1]. Quæ verba cùm in Græco Eusebij chronico non habeantur, videntur ab Hieronymo suppleta, ad reddendam aliquam rationem, cur ab Eusebio prætermissus esset; quod mirum est à Scaligero non animaduersum. Eusebius certè eum recenset lib. decimo de præparatione, licet eum vocet Ealo, & decem illi annos tribuit, vtique ex Septuaginta, quos habebat in manibus. Itaque eum ipse de industria videtur prætermisisse, necessitate compulsus, quia nisi id faceret in summa annorũ ab exitu ad templi fundationẽ anni 490. nõ 480. vt Scriptura exigit, reperiebantur. In eam porrò necessitatem eum compulit, quod Iosue magistratui annos 27. tribuerit, qui sunt duntaxat 17. vt alibi à nobis disputatum est [2], & Beda in sex ætatibus significauit, & clarius in 13. Actorũ Apost. De rebus ab hoc Iudice gestis, nihil traditum est. Annus eius secundus sabbaticus fuit ordine 40. *Annus Sabb. 40.*

[Margin: 1 in A conuerso. In chron. Scal. 1. ✕. — c. vlt. fine. — 2. ✕.]

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2862.

[Margin: 1. n. 11.]

EVSEBIVM in Ahialone prætermittendo in Iudicum catalogo, secutus est sanctus Augustinus lib. 18. de ciu. c. 19. vel 22. etsi is catalogum non texit, sed eos ex Eusebio memorat, prout res tulerit. Sequitur & Isidorus in chron. Zonaras quoque in chron. Marianus item Scotus, qui licet Ahialonis meminerit in catalogo suo, nullam tamen rationem habet annorum eius. Quibus adde Freculphum, tomi primi libri secundi cap. 17. vti Chalabon leges, pro Ahialon, sicut & apud Freculphum libri secundi capite 17. qui eundem Eusebium siue Hieronymum exscripsit. Hebræi autem in Seder Holam, & Iulius Hilarion, non solùm hunc, sed etiam sequentem prætermiserunt.

Plerique tamen qui Eusebium sequi solent eum in Ahialone deseruerunt, Scripturæ, vt decuit, potius quàm Eusebio adhærentes, vt Beda lo. cit. vt Comestor in historiæ scholast. cap. 14. qui prædicta Bedæ verba descripsit, vt Sulpitius Seuerus libro primo histor. sacræ. Apud quem, in quibusdam codicibus, pro Ailon, legitur Allon. Recentiorum autem nemo planè est, quod sciam, qui Eusebium non deserat, aut eum etiam hoc nomine non reprehendat. Vide Genebrar. in chron. Car. Sigon. in Sulp. Serarium q. 6. Torniell. an. mundi 2862. Pontacum, & Scaliger. in notis in Eusebij chronicum.

Beda sic scribit lib. de sex Aetat. *Achialon Zabulonites annis 10. hic cum annis 10. suis in 70. interpretibus non habetur; pro quorum damno supplendo Eusebius Iosue filio Nun, Samuelis & Saülis, quorum annos Scriptura non dicit, plures annos quàm in Iosepho legebat, annotauit: quatenus ab egressu Israel ex Ægypto, vsque ad ædificationem templi 480. annorum summam, quam Scriptura prædicat, haberet.* Sic ipse. Iosephus scribit l. 5. ant. cap. 1. extremo, Iosue præfuisse Reipub. annis 25. rursum lib. 6. cap. 14. post medium, ait Samuëlem præfuisse populo solùm annis 12. cum Saule verò annis 18. & in fine lib. 6. ait Saülem regnasse post mortem Samuelis annos 22. qui efficiunt annos 52. At Eusebius istis duobus tribuit 40. ex Actis apostol. cap. 13. 21. vbi Saüli 40. tribuuntur, inclusis annis Samuelis, quæ est communis omnium chronologorum numerandi ratio. Nihil ergo ad rem faciunt anni Samuelis & Saülis, Iosephi, in quibus nihil est quod suppleatur, sed redundant anni duodecim. In annis autem Iosue ex Iosepho duo tantùm anni desunt in Eusebij chronologia, qui pro 25. habet 27. Retinendum est ergo quod diximus non semel abundare 10. annos in Iosue Eusebij, qui pro 17. posuit 27. qui nunc, sublatis 10. annis Ahialon, exæquabuntur. Quod video etiam à Pontaco notatum, in notis, col. 309. initio.

[Margin: 1. n. 11. — p. 208. Græc. Lat.]

ANNVS

Digitized by Google

ANNVS MVNDI 2864. DILVVII 1208. 4. ÆTATIS 401. EXITVS AB ÆGYPTO 321. SANCTVARII IN SILO 275. AHIALONIS 3. AMARIÆ PONTIFIC. 23. OBEDI 54. TAVTANIS 16. IMPERII ASSYRIORVM 933.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1189.

AHIALONE in suam sedem restituto, in Eusebij Chronico, erit hic tertius illius Iudicis annus, qui apud eum est Abdonis tertius, quem annum Troiana clade insignem facit. Quam nos ad septem adhuc annos differendam putamus, propter causam quam ibi referemus. Nec propterea Helenæ raptum posteriorem loco quem illi suprà dedimus, monendum existimamus. Troianam enim calamitatem, pluribus quam decem annis, antecessit, cùm bellum ipsum 10. annos tenuerit; apparatus autem non paucos, dum Paridis facinus absenti Menelao innotescit (erat is tum in Creta, vt scribit Dictys Cretensis lib. 1. Dares autem Phrygius ait Menelaum ad Nestorem in Pylum proficiscentem Paridi in itinere occurrisse, ignarum quò ea classis tenderet) dum ipse Spartam repetit, dum vicinos cognatósque reges consilij causa conuocat. Dum legati Palamedes, Vlysses, & Menelaus in Asiam nauigant, Helenam & quæ cum ea fuerant abrepta repetituri, ibique diu constantissimè disputatur, dum Græciam repetunt, dum omnes Græciæ principes Lacedæmona conuocantur, & Argos confluunt, ibique bellum inimicitiásque cum Priamo solenniter iurant, donec Ilium, atque omne regnum funditus euerint, & Agamemnone in Imperatorem electo singuli ad parandas opes nauésque, & omne militiæ instrumentum, in sua regna discedunt; *Quæ omnia*, inquit Dictys, *toto biennio præparantur*. Priora verò illa, quæ dixi, minimùm vnum annum tenuerant.

I. *Diuturnus ad bellum Troianum apparatus.*

Abulensi c. num. 5.

l. 2. p. 22.

IGITVR peracto biennio, ait Dictys, ad Aulida Bœotiæ, nam is locus delectus fuerat, singuli reges pro facultate opum, regnique instructas classes præmittunt, numerat autem 1295. (Dares autem 1140. sub ducibus 69. priúsque Athenas, quàm Aulidem venisse, indéque missum Delphos Achillem, qui acceperit vaticinium de Græcorum victoria, & Ilij post decimum annum excidio, cùm aliquot iam annos belli apparatus consumpsisset.) Additque Dictys, nescio an satis constanter, omnium classium numerum toto quinquennio instructum, atque præparatum. Fortè vult neminem è ducibus cum sua classe ante biennium venisse: quosdam autem non ante quinquennium; pro modo, ac magnitudine cuiúsque classis. In Aulide non minùs vno anno mansere, lue diu exercitum vastante, Agamemnone constanter super filiæ sacrificio repugnante. Vlysse Mycenas nauigante, indéque Iphigeniam abducente, specie futuri cum Achille coniugij. Denique l. 2. tradit totum exercitum in Mysiam venisse, ibi contra Telephum pugnasse, prohibentem exscensionem exercitus; eóque postea recõciliato, dum nauigationi ad Troiam tẽpus idoneum expectatur, in Bœotiam omnes reuersos, singulósque in regna sua hyematum discessisse, donec appetente vere Tenedon, indéque Troiam tenuere. Nec dubitat idem auctor affirmare ab inchoata hac militia octo annos fuisse consumptos, nonúmque inchoatum, cùm Græci Troiam peruenere. Vbi à Protesilao initium pugnandi factum; isque ducum primus solum Troianum, ab Ænea, vt ait Dictys, vel ab Hectore, vt mauult Dares, interfectus, suo sanguine cruentauit.

II. *Et quæ dilationis causa.*

p. 265.

l. 2. p. 36.

ANNVS MVNDI 2870. DILVVII 1214. 4. ÆTATIS 407. EXITVS ET DATÆ LEGIS 317. SANCTVARII IN SILO 281. AHIALONIS 9. AMARIÆ PONT. 29. OBEDI 60. TAVTANIS 22. IMPERII ASSYRIORVM 939.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1183.

I. *Ann. Sab. 41. Samsonis pueritia.* — FVIT hic annus Iudæis Sabbaticus 41. quem tributis Philistæorum (*ab anno 6. Abesan.*) vndecimum iam annũ grauatis vix obseruasse crediderim. Fuit hic idem annus ætatis Samsonis decimus, quando sub studiosa parentum cura crescebat, & Nazareatum accuratè obseruabat. Samson, vt inquit Serarius noster, prima statim ætate à Spiritu sancto, qui ei benedixerat, & corporis, animíque bonis impleuerat, eique quasi viæ ac vitæ comes erat, ita agebatur, vt exterius opera quædam vel sancta, vel in ætatę, corporéque illo mira faceret. (*q. 27. in 13. Iud.*) Fugiebat Spiritus sancti admonitu atque impulsu mala. Dum si vuæ, quæ pueris gratissimæ sint, si mustum, si id genus alia ei à quocúnque offerrentur, constantissimè, quod Nazaræus esset, respuebat. Bona faciebat dum parentibus obediebat, Dei tabernaculum adibat, preces libenter, ac diligenter fundebat, idola detestabatur. Philistæorum fana, sacráque omnia euersa cupiebat; patriæ gentísque suæ liberationem, ex illorúmque iugo vindicationem animo volutabat, verbis quandóque optabat, ac penè spondebat. In corporis verò exercitationibus, etiamsi nonnunquam ad ludum, & ætatis illius hilaritatem eæ referrentur, si quando cum aliis aut luctabatur, aut se cursu, aliáve palæstra exercebat, aliquid moliebatur, pondus aliquod ferebat, aut simile quidpiam agebat, mirabiles corporis vires, ad omnium stuporem vsque ostendebat. Hæc ille ferè.

II. *Ex Ambrosio, & aliis* — HVC pertinet illa S. Ambrosij Epist. 24. ad Vigilium. (*tom 5.*) *Quis fortior, & ab incunabulis suis munitior Dei Spiritu, quam Nazaræus Samson?* Et infra. *Eóque ingenti admiratione nobis spectandus à principio, non illa quæ temperantiæ & sobrietatis, iam inde à pueritia vini abstinens, præclara insignia dedit; nec illa, quæ intonso capite Nazaræus sacra diu seruauit custodia: sed ab Adolescentia, quæ in aliis ætas mobilior, in hoc egregia, atque supra humanum modũ perfectæ virtutis stupenda facinora effecit,* &c. Et in prooemio l. 2. de Spiritu sancto, *Samson diuina promissione generatus Spiritum, comitantem habebat. Sic enim legimus, quia benedixit ei Dominus, & cœpit Spiritus Domini comitari cum eo in castra.* Nimirum 70. habẽt συμπορεύεσθαι αὐτῷ. Tigurina ex Hebræo, *& cœpit Spiritus Domini per vices eum agitare*; pro quo Hieronym. eadem sententia, *Cœpitque Spiritus Domini esse cum eo.* D. Aug. *Incedebat cum illo Spiritus Domini.* (*Serm 107. de temp. apud Serar. q. 17.*) Quam præsentiam, siue comitatum Rabbini de Spiritu Prophetiæ interpretati sunt. Quò allusit Iosephus, cùm ait: ηὔξετο δ' ὁ παῖς ῥᾳδίως, καὶ δῆλος ἦν προφητεύσων, ἀπό τε τῆς περὶ τὴν δίαιταν σωφροσύνης, καὶ τῆς τῶν τριχῶν ἀνέσεως. *Puer autem facilè crescebat, & Prophetiæ Spiritu præditus agnoscebatur, in sobrietate victus, promissóque capillitio.*

III. *Troianæ res.* — AD hunc penultimum Troiani belli annum pertinet aduentus Penthesileæ reginæ Amazonum in auxilium Priami, cùm iam occisus esset Hector, & Troianæ res penè accisæ essent, qua de re Dictys l. 4. fusè. Post eam occisam ab Achille, & à Diomede in flumen Scamandrum præcipitatam, omnésque illius copias deletas, superuenit Memnon Tithoni Persidis sub Teutane præfecti & Auroræ filius, cum ingentibus Indorum atque Æthiopum copiis. Scribit Diodorus Siculus Teutanem, siue Teutamum rogatu Priami Assyriorum clientis Troiam misisse Memnonem, cũ decem millibus Æthiopum, & totidem Susianis, & ducentis curribus. Is cum plurimũ damni Græcis intulisset, adeo vt de summa rerũ diffiderent, tandẽ cùm ab Aiace Telamonio perculsus esset, ab Achille superueniẽte hasta transfigitur, eiúsq; milites ad satietatem, & defatigationem interfecti: quæ pluribus apud Dictym leges. Diodorus ait enim Thessalorũ insidiis circumuentũ occubuisse, Myrmidonũ scilicet, qui sub Achille militabant. Significat Dictys Troilum hoc ipso tempore ab Achille interfectum: cuius egregia facinora fu-

sius persecutus est Dares Phrygius. Cæterùm Eusebius scribit sub hoc tempus Memnonem, & Amazones Priamo subsidium tulisse. In Græco tamen Amazonum duntaxat est mentio.

ANNVS MVNDI 2871. DILVVII 1215. 4. ÆTATIS 408. EXITVS ET DATÆ LEGIS 328. SANCTVARII IN SILO 282. AIALONIS 10. ET VLTIMVS. AMARIÆ 30. OBEDI 61. CAPTÆ TROIÆ 1. TAVTANIS 23. IMPERII ASSYRIORVM 940.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1182.

I. Ratio temporis circa Troiam captam.

TROIANORVM regnum Græciæ vniuersæ armis diu fatigatum, atque concussum, hoc denique anno concidit, clade omnium penè Scriptorum linguis, literisque celebrata. Ea temporum nota, siue Epocha, cùm fuerit omnibus retro seculis admodum frequentata, in primis stabilienda nobis est. Nec potest rectiùs, quàm ab altera posteriore temporum nota, non minùs celebri atque illustri, initio scilicet Olympiadum. Nam ab exitio Ilij ad primum annum primæ Olympiadis accuratissimi quique Chronologi, tam recentiores, quàm antiqui ferè consentiunt, numerari annos sex, septem, vel octo supra quadringentos, quos equidem pugnare non arbitror, sed mirificè consentire. Eusebius sex constituit & quadringentos; nimirum interiectos inter vtrúmque terminum numerat, terminos autem ipsos non
l.1.& 6.init. numerat; qui 407. malunt alterutrum terminum prætermittunt. Dionysius Halicarnassæus cum aliis antiquioribus quos refert, & sequitur, annos statuit octo & quadringentos; sed vtrũque terminum illo numero includit, ita vt annus 408. à Troiana clade sit primus Olympiadum. Idque consequens est ex eo quod scriptor hic perquàm accuratus cum Porcio Catone, & tabulis Eratostenis, à quibus minimùm abest Polybius, vult Romam cõditam primo anno septimæ Olympiadis, qui idem sit 432. à capto Ilio; à quo numero si solidas sex Olympiades sustuleris, remanent omnino 400. & octo anni, à Troiana clade ad primæ Olympiadis initium. *Ex Dionys. Halic.*

II. Quæ communis est sententia antiquior.

HIC autem annus primæ Olympiadis primus, cadit in annum mundi 3278. iuxta nostram ac Tornielli Chronologiam, ex quo per quadringentos & octo annos retrocedendo, peruenies ad præsentem, qui est bis millesimus octingentesimus septuagesimus primus, vtroq; extremo numerato. Eusebius tam in Chro-
2870. 408. 3278. nico, quam l.10. de præp. c.3. init. duobus annis hanc cladem posteriorem facit, quem sequitur S. Cyrillus l.1. in Iulianum, & Pontacus. Quos si addideris, cõueniet eius numerus cum nostro quartę ætatis anno, qui idẽ est annus ab ortu Mosis; itidémque cum annis ab ortu Abrahæ, siue à tertia ætate ineunte, & cum annis Imperij Assyriorum, ipsiúsque Teutanis, si Beli annos 65. & Nini 42. adiunxeris ad annos Abrahæ. Idémque dicendum de annis ab initio regni Cecropis, quod cadit in 35. Mosis. Halicarnassei Chronologiam quam sequimur, confirmat Solinus ca.2. sub fi. qui illum in anno quoque vrbis conditæ sequitur. Et sine dubio Diodorus Siculus sub initia l.1. vbi se Apollodorum Atheniensem sequi profitetur. Initio quoque l.14. vbi ait finem Olympiadis 93. id est Belli Peloponnesiaci, & Atheniensium principatus, cadere in annum à Troia capta 779. Nã prædictæ Olympiades conficiunt 372. annos, quibus adde 407. (non 408. ne primus annus Olympiadum bis computetur) fient 779. Eodémque modo annum sequentem vocat 780. à Troia capta, qui sit primus Olymp. 94. Rursum initio l.
407. 459. 866. 19. annum tertium Olymp. 115. qui est 459. ab init. Olympiadum, vocat annum à Troia capta 866. qui numerus exactè conficitur ex illis duobus numeris 407. ante Olympiades, & 459. ab illis inchoatis.

III. Et recentiorum.

ET è recentioribus eundem Dionysium sequuntur optimi quique Chronologi, interpretes, fastorúmque Scriptores, in primísque Glareanus, & Ioan. Ca-

mers, ille in sua in Dionysium Chronologia, iste in Solini Comment. Genebrardus in Chron. in Samsonis temporibus, Sylburgius in Dionys. Et Scaliger l. 5. c. de Ilij Excidio, Ioãnes Cuspinianus, Onuphrius, & Sigonius in fastis Rom. Stephanus Pighius in Annalibus Rom. primo anno Romuli, Torniellus an. quartæ ætatis 329. Mercator an. mun. 2783. Sebastianus Verronius l. 5. Chron. sub fin. Bibliander in sua Tab. 4. Cappell. ann. mun. 2816. Christophorus Heluicus, & Sethus Caluis. in suis Chron. & si qui alij.

IV. *Quo anni tempore captum Ilium.* *Lapus.* *Camer.*

QVO porrò anni tempore Ilium in Græcorum potestatem venerit, idem Dionysius l. 1. scriptum reliquit. *Ilium*, inquit, *captum est vergente iam æstate* (in textu Græco legitur τελευτῶντος ἤδη τοῦ θέρους, finiente iam æstate; imò inchoante; itaque alij legunt ἔαρος, desinẽte iam vere. Sylburg. Mallet ἐνιαυτοῦ, quoniam Atheniensibus, quorum hîc sequitur supputationem Dionys. annus à Solstitio accipiebat initium, quod vt verum sit, est tamen coacta illa emendatio, legendúmque potiùs ἔαρος.) septendecim diebus ante solstitium, (quinto videlicet, aut sexto die Iunij: *octaua desinentis Thargelionis die, iuxta supputationem temporum Atticam.* Sic ipse. Is erat eius mensis 23. Idem sentit Virgil. 3. Æn.

----- Vix prima inceperat æstas
Et pater Anchises dare fatis vela iubebat,

Videlicet post vnum circiter mensem ab exciso Ilio. Hic ergo erit primus Troianæ cladis annus, qui tamen semper intelligendus erit, sub medium anni Iuliani incipere, ac desinere.

V. *Achilles per proditionem perimitur.*

POSTREMO ergo belli huius anno, quantum ex Darete Phrygio, & Dicty Cretensi colligere licet, hæc cõtingere. Cùm Troiani non ita pridem Hectorem patriæ columen, & recens Troilum fortitudine suppatem, cum Assyrio Memnone, & penè spem omnem resistendi amisissent, Hecuba ægerrimè ferẽs ab eo cæsos filiorum suorum fortissimos, quem generum destinarat, sperabátque finiendi belli authorem forè, vlciscendi doloris auida, Paridẽ accersit, suggerit consilium Achillis per insidias interficiendi, eo, spe ducendæ in vxorem Polyxenæ, euocato. Assentitur Paris, insidias in Apollinis Tymbræi æde collocat; ibique necopinantem Achillem cum Antilocho filio Nestoris interficit. Ea res paululum Troianorum animos erexit, cùm eum extinctum viderent, à quo sibi maximè, nec sine causa metuebant. Erexit & aduentus Eurypili filij Telephi regis Mysię, quem promissa in vxorem à Priamo Cassandra, cum copiis ad bellum traxerat. Dares. Dictys p. 105.

VI. *Paridis cædes; species pacis, proditio vrbis agitatur.*

INTEREA Græci Achillem cum Patroclo in Sigæo sepeliunt, tumulóque nondum perfecto Neoptolemus Achillis filius superuenit, à quo post dies aliquot in acie interfectus est Eurypilus. Et Alexander à Philoctete Herculis sagittis armato. Illo occiso cùm Troiæ proceres, præsertim Antenor, & Æneas, de reddenda Helena tractarent, eam sibi Deiphobus matrimonio adiungit. De illorum autem consilio mittit Priamus ad Hostem legatum Antenorem pacis componendæ. A quo perhumaniter acceptus, præmiis ad patriæ proditionem est inuitatus: qui cùm publicè Priamum insectatus esset, petiit sibi dari è principibus aliquos quibuscum super negotio pacis dissereret. Electi Agamemnon, Idomeneus, Vlysses ac Diomedes, quibuscum proditionem componit. Placuit omnibus Antenori dimidium bonorum Priami, regnúmque vni filiorum eius, quem elegisset, concedi; placuit præterea vti Æneæ, si permanere vellet in fide, pars prædæ daretur, & eius domus vniuersa maneret incolumis. His ita compositis ad ciuitatem reuertitur. Dictys p. 112.

VII. *Ficta ab Antenore conditiones pacis.*

COACTO ibi consilio spem dat Antenor pacem coalescere posse, si reddatur Helena, & magna vi pecuniæ patria redimatur. Quod cùm omnes vno ore flagitarent, placuit Antenorem, adiuncto ipsi Ænea, ad Græcos reuerti, ad certius agnoscendam ipsorum voluntatem; qui antequam proficiscerentur, Helena verita ne suis magno suo malo redderetur, Antenorem exorat vt suam quoque causam agat. Ipsi ad naues albescente cœlo veniunt, decretum ciuium cunctis narrant. Moxque cum prædictis 4. ducibus secedunt, & cum iis tum veniam Helenæ obtinent, tum patriæ proditionem confirmant. Destinati Vlysses & Diomedes, qui vrbem adeant, ad pacis negotium transigendum. Veniunt, à ciuibus, benè de pace sperantibus, magno gaudio excipiuntur. Dio- Dict. p. 115.

Digitized by Google

Exitus Hebræorum 328. 5000. talēt. auri, & argenti totidem, & centena millia tritici per annos decē

medes immensam pecuniæ triticique vim postulat. Antenore ad speciem, vti præmonuerat, indignante; clam autem eis Palladium, quo Troia stare credebatur, tradit; & publicè coram Senatu, cum Græcis binis millibus talentorum auri & argenti rem decidunt. *Palladium.*

VIII. *Equus ligneus.*

Qva re tota à Græcis cognita, placuit vniuersis, mitti Mineruæ donū quàm honoratissimum, Equum ligneum molis ingentis, qui non nisi dirupto muro admitti in vrbem posset, vt scilicet per ruinam admissi noctu Græci vrbe potirentur. Id donum dum paratur, decem lecti sunt duces, qui Troiam petant, firmandę pacis gratia; quos magno gaudio excepere ciues, rati finem ærumnarum adesse. Postridie in ædem Mineruæ conuenitur, vt quæ de pace conuenerant iureiurando inter sacrificia firmarentur. Ibi Diomedes atque Vlysses iurare incipiūt permansuros se in eo, quod sibi cum Antenore conuenisset. Idémque vice versa Antenor iureiurando firmauit, perfidiam sub diuersa verborum sententia dissimulantes; quibus peractis, passim Græci, Troianíque, quasi amici vltro citróque adire atque agere, omnes Antenorem laudibus in cœlum ferre. Troiani auxilia sociorum dimittunt, Antenor & Æneas prædictum auri pondus ad Mineruæ fanum congregant. *Proditio iureiurando firmata.*

IX. *Equus admotus muris.* *Pretiū proditionis soluitur.* *Classis reficitur.*

Compactvs erat iam equus Mineruæ sacer. Nunciatur Troianis, vt id donum cum summa religione suscipiant; vrbs tota in occursum effunditur; & certatim à ciuibus ad vrbem propius admouetur, sed cùm porta capi non posset, omniū consensu superior muri pars diruitur. Hic Gręci vt seruirent fabulę, negarūt se permissuros intra mœnia duci equum, priusquā prædictum auri atque argenti pondus acciperent. Ita intermisso opere, semiruptísque mœnibus, Vlysses cunctos ciuitatis artifices, ad reficiendas naues cōducit, ne scilicet omnibus mox interfectis, in Troiano littore inuiti retinerentur. Ergo refecta classe & præmio persoluto introducitur equus Græcorum consensu, multa cum lætitia Troianorum, *quibus vltimus esset Ille dies.* Græci ad Sigæum quasi vela facturi secedunt, ibique noctem opperiuntur. Troiani ex lætitia & securitate pacis, genio hilariter indulgent, & passim soluuntur in somnum. Palæphatus tamen ait Troianis prandentibus vrbem captam. *Æn. 2.* *l. 1. de fab. narr.*

X. *Vrbs noctu capitur, cū multa cæde*

Græci è Sigæo cum multo silentio ad ciuitatem nauigant, obseruato signo ignis, quem Sinon clam ex composito extulerat, vrbem adeunt, per ruinas murorum intrant, aut vt ait Dares per Sceam portam ab Ænea, atque Antenore patefactam, quò alludit Poëta,

----- Hîc Iuno Sceas sæuissima portas
Prima tenet, sociúmque furens à nauibus agmen
Ferro accincta vocat. -----

Statímque diuisis inter se ciuitatis locis, signo dato cœdes fieri cœpta, nullo locorum, personarúmque discrimine, positis priùs militibus, qui domos Antenoris, atque Ænææ tutarentur. Cædibus rapinisque succedit incendium. Antenor Neoptolemum ducit in regiam, vbi Priamum ante aram Iouis Herceæi obtruncat, Hecubæ cum Polyxena fugienti Æneas occurrit, qui Polyxenam, quæ illi se committebat, apud patrem Anchisem abscondit. Andromacha & Cassandra in fano Mineruæ se occulunt. Menelaus domum Deiphobi adit, Helena euocante, & nouo scelere antiqua redimente. Quem fœdè mutilatum summo cruciatu necat. Huc quoque allusit Poëta magnus,

Atque hîc Priamidem laniatum corpore toto
Deiphobum vidit lacerum crudeliter ora,
Ora, manúsque ambas, populatáque tempora raptis
Auribus, & truncas inhonesto vulnere nares.

Et mox. *Sed me fata mea, & scelus exitiale Lacænæ*
His mersere malis; illa hæc monumenta reliquit.

At priùs, *Egregia coniux arma omnia tectis*
Emouet, & fidum capiti subduxerat ensem,
Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit.
Scilicet id magnum sperans forè munus amanti,
Et famam extingui veterum sic posse malorum, &c.

XI. *Quæ sequenti die instaurantur: Violatis templis.* ILLVCESCENTE die Agamemnon omnes duces in arcem conuocat, diis gratias agit, exercitum collaudat; cúmque relatum esset de iis qui per noctem elapsi ad aras confugerant, decretum est ab omnibus, vt inde per vim auulsi necarentur, quod & factum est, cædésq; per aliquot dies continuatæ. Tantùm studium extinguendi Troiani nominis incesserat. Interea præda auri, argentique, pretiosæque vestis, quæ incendium euaserant, in loca opportuna comportatur, captiuæ fœminæ distribuuntur. Helena sine sorte Menelao conceditur. Polyxena suadente Vlysse Neoptolemo traditur, expiando Achillis funeri, iugulanda. *Captiuitas & cædes regiarum fœminarum.* Cassandra datur Agamemnoni, Neoptolemo obuenit Andromacha, Hecuba Vlyssi, aliisque aliæ fœminæ nobiles obtigere. Palladium Vlyssi concessum est, fremente licet Aiace, mortémque iudicibus minitante: qui postridie, siue proprio, siue alieno facinore, inuentus est mortuus. Cuius rei cùm inuidia in Vlyssem ab exercitu deriuaretur, relicto apud Diomedem Palladio clam mari aufugit. Hecuba mortem seruituti præferens, cùm totum exercitum maledictis incesseret, dirísque deuoueret ad accersendam sibi mortem, lapidibus obruta, voti cōpos efficitur, vt Dictys affirmat. Dares autem ait Agamemnonem Heleni, qui dudum relicta patria ad Græcos receperat se, precibus victum, Hecubæ & Andromachæ libertatem de concilij sententia dedisse: eidémque filios Hectoris concessisse Dictys retulit. Dict. p. 119.

XII. *Æneæ discessus causa.* TAMETSI autem Scriptores ambo in Antenoris & Æneæ proditione consentiunt, diuersa tamen de Æneæ discessu narrant. Dares enim ait cùm dictus profectioni dies aduenisset, tempestates magnas in mari excitatas, profectionem diebus aliquot impedisse. Chalcante autem vate respondente inferis satisfactum non esse, Neoptolemo in mentem venisse Polyxenam in regia non fuisse inuentam. Eam igitur iussu Agamemnonis ab Antenore quæsitam, & apud Æneam inuentam Antenor Agamemnoni, Agamemnon Neoptolemo iugulandam tradit. *Tunc*, inquit Dares, *Agamemnon iratus Æneæ, quod Polyxenam abscondisset, à patria protinus cum suis omnibus eum discedere iubet. Antenori terram tradit, Æneas cum suis proficiscitur.* Sic Dares; qui mox subdit se ibidem cum Antenoris factione remansisse. Dictys autem extremo libro 5. probabilius ait Æneam post Græcarum profectionem vicinos adisse populo, orasséque vt coniunctis viribus Antenorem regno exigerent; qua re cognita, Æneam in vrbem reuertentem aditu prohibitum, à Troia cum omni patrimonio nauigasse. Ad Antenorem autem cunctos bello residuos, aut nocturnæ cladi, confluxisse, allectos eius sapientiæ opinione; ibique cum regno potitum fuisse. *Antenoris regnum.* p. 190. l. 5. p. 132.

XIII. *Belli magnitudo. Æneæ discessus.* PVGNATVM est vt ait Dares annis x. mensibus sex, diebus 12. Ad Troiam corruere ex Argiuis 886. millia. Ex Troianis vsque ad oppidum proditum 676. millia. Æneas nauibus profectus est, quibuscum Alexander in Græciam ierat, numero viginti duabus, cum tribus millibus, & quadringentis omnis ætatis. De quibus Poëta l. 2.

Atque hic ingentem comitum affluxisse nouorum
Inuenio admirans numerum, matrésque virósque
Collectam exilio pubem, miserabile vulgus
Vndique conuenere, animis opibúsque parati
In quascúmque velim pelago deducere terras. (.:.)

De nauibus autem l. 1.

Bis denis Phrygium conscendi nauibus æquor,
Matre Dea monstrante viam, data fata secutus:
Vix septem conuulsæ vndis, Euróque supersunt.

Totam tamen classem mox receptam didicit. Et de Troianis rebus hactenus. Deinceps autem Æneæ & Latinorum Regum annos persequi non est necesse; quos ex Halicarnassæo & Eusebio petas licet. Vide infra ann. mundi 2880. Schol. 2.

XIV. *Aialonis obitus.* EST porrò hic annus Aialonis decimus, quo is & in viuis, & in imperio esse desiit; pacem cum Philistæis retinuit, cum pensitatione tributi, sicut Abesan, cui in magistratu successerat, qui eam primus redimere cœpit, vt sexto eius anno diximus. Res ab eo gestæ silentio obrutæ sunt; præteritus est etiam in vulga-

ta eius sepulturæ locus, in tribu Zabulon; qui ab Hebræo, Græcóque textu supplendus est. Ille habet, *& sepultus est in Ahialon in terra Zabulon*; hic autem, in Αἰλώμ. Ille non nihil mutat in hoc oppido Iudicis nomen; iste retinet. Et suspicetur aliquis hanc fuisse eius patriam, in qua sepeliri voluerit, in maiorum suorum sepulchro: ab eáque proprium nomen accepisse; S. tamen Hieronymus eius patriam Athalim vocat. *Athalim*, inquit, *ciuitas in terra Zabulon, de qua fuit & ille Aialon, qui iudicauit populum Israël.* Fuit autem & aliud oppidum Aialon in tribu Dan separatum Leuitis in lib. Iosue c.21. Est & Aialon in valle, versus quam iussa est à Iosue Luna consistere.

ANNVS MVNDI 2872. DILVVII 1216. 4. ÆTATIS 409. EXITVS ET LEGIS 329. SANCTVARII IN SILO 283. ABDONIS IVD. I. AMARIÆ PONTIF. 31. OBEDI 62. TROIÆ CAPTÆ 2. TAVTANIS 24. IMPERII ASSYRIORVM 941.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1181.

HOC anno, quo exciso Ilio Græci patriam repetunt, & terra marique varia fortuna iactantur, & variam poëtis historicisque parant scribendi materiam, nouus apud Hebræos iudex eligitur Abdon nomine, quo modo in Hebræo, sublata gutturali litera, Græco, Latinóque textu legitur, & in Chaldæa paraphrasi, Iosepho, Seuero Sulpitio, Isidoro, Hermanno Contracto, Comestore, & omnibus recentioribus. Eusebius autem in Chron. Græco, Latinóque, & in 10. de Præparat. cap. 3. Labdonem præfixo L semel atque iterum vocat; etsi interpres posteriore loco Abdonem, pro Labdone verterit. Eusebium secutus est de more S. Augustin. libr. 18. de Ciuit. c. 19. Beda de sex Ætat. Nicephorus & Marianus Scotus, in Chron. Freculphus & Chron. Alexand. Longius abiit Clemens Alexand. vt suprà dixi, nam pro Abdone Ebronem habet mutata prima vocali, & secunda consonante. Georgius Syncellus Αὐδὼν dixit β in υ conuerso. I. *Abdon iudex.*

DECEM ergo anni Aialonis abierant, cùm Iudiciaria dignitas in Abdonem populi electione transfusa est. Cùm enim duobus modis summus hic magistratus adiretur, diuinitus, Deo aliquem in Iudicem suscitante, vt de Gedeone, Samsone, aliisque legimus; & humanitus, populo in alicuius electionem conspirante, vt suprà de Iephte scriptum est; vbi prior modus à Scriptura non proditur, posterior modus intelligendus est contigisse, vt ait Abul. q. 9. in c. 12. quod de Abesano, Aialone, & Abdone dicendum est. Populi videlicet consensu principes factos esse, tamquam eximios viros, & idoneos ad Reipub. gubernacula capessenda: quem modum tamquam vulgarem Scriptura notare non solet, priorem autem maximè. Et illos quidem egregium aliquod opus, ad quod destinati erant à Deo, fecisse legimus; istos autem nihil memorabile perpetrasse, ex Scripturæ silentio, & Iosephi asseueratione cognoscimus. II. *Electus à populo.*

ITAQVE post Aialonem Zabulonitem iudicauit Israël Abdon filius Illel Pharatonites; vt est in editione vulgata, cum Hebræa consentiente: in Græco autem vocalium metathesis videtur contigisse. Septuaginta enim vocant, Abdonem filium Ellel υἱὸν Ελλὴλ. seruata longa vocali. in Aldina est ἐλληχ. Iosephus autem non Elielis filium vocat, vt non rectè vertit Gelenius, sed Ἠλώνος παῖδα, significans eum Elonis præcedentis iudicis famulum fuisse. Idque Serario nostro planè persuasit; quod nomen Abdonis, seruum significet Hebræis, sicut sæpenumero παῖς Græcis, ideóque Aialonem Dionymum fuisse putat, & tam Ælon quam Illel dictum esse. *Opinari*, inquit, *nihil timeam, eum Aelonis vndecimi Iudicis famulum olim fuisse, & quidem tam industrium fidelem ac bonum, vt ei conin-* III. *An filius Aialonis fuerit.*

Marginalia (left): אילון / אילן in Io. Heb. — v. 23. & 24. c. 10. 12. — vide Dictyn Cret. l. 6. עבדון — an. 1. Aial. — apud Serar. q. 7. — c. 11. 5. — l. 5. הלל — q. 7. in c. 12.

gem dederit heru filiam. Id enim aliquando fieri quotidiana docet experientia, & exemplum, 1. Paralip. 2.

IV. *Non videri* — Qvæ opinio magis placeret, si validius probari posset. Abulensis etsi probabile putat, propter authoritatem Iosephi, Abdonem Ælonis filium fuisse, contrarium tamen probabilius putat, propter nominum diuersitatem, quæ Iosephus dum concinniora facere cupit, sæpe confundit, ac corrumpit. Et mirum est Scripturam, quæ solet Iudicum filios accuratè numerare, etiam cùm parum videtur interesse. Hic, cùm de successore Reipubl. principe agatur, nihil huius tantæ coniunctionis meminisse: præsertim cùm Abdonis patrem nominaret; facilius enim erat dicere, filius eius, quàm filius Illel, de quo nulla vsquam memoria. Quid quod Aialon de tribu Zabulon, Abdon autem de tribu Ephraim fuit? Num pater & filius ad diuersas pertinent tribus? Ergo coniecturam illam Scriptura nihil iuuat. Iosephus autem parum. (q. 10. in c. 12. Illel Ἐλλὰλ Elon Ἠλων)

V. *Quæ illius patria.* — Abdonis patria Pharaton dicitur, oppidum in tribu Ephraim, vt ex hoc ipso loco Scripturæ constat, & confirmant Iosephus, & Adrichomius in eadem tribu. Eundem locum nobilitauit Banaia, vnus de 30. fortissimis principibus Dauidis, qui turmæ 24. millium mense vndecimo apud Regem excubantium, præerat. Quæ cùm perspicua sint, mirum est Abdonem à Comestore dici Thecuitem, quasi à Thecua, non à Pharatone oriundum. Quod habet etiam Glossa interline. vbi pro Illel Pharatonites, ait melius lectum iri, Hellel Phara thecuites, infœlici vtique coniectura coniuncta distrahens, & distracta coniungens. Præsertim cùm Thecua non in Ephraim, sed in Iuda, duobus milliaribus à Bethleem constituatur; vt videre est apud Adrichomium in tribu Iuda. Dicitur autem fuisse hoc oppidum in monte Amalec, quia eum ex parte adhuc incolebant Amalecitæ, in Orientali Ephraimitarum tractu; vnde tandem à Saüle eiecti fuere, vt explicat Serar. Verùm Amalec & regio dicta Amalecitis, & omnino Amalecitæ in deserto Pharan extra totam Chananitidem habitabant; vt patet ex Cinæis qui in medio eorum *habitabant*, quos propterea Saül emigrare iussit, ne eos Amalecitarum clades inuolueret. Vide quæ suprà diximus an. Othon. 4. Num. 9. & 10. Ergo mons Amalec nudum montis nomen à Tostato accipitur, & Adrichomio, aliisque. (in tribu Ephr. num. 76. 2. Reg. 23. 30. 1. Paral. 27. 14. — num. 136. — q. 7. in c. 12. — 1. Reg. 15. vide & Num. 24. 20. 21. — q. 10. in c. 12 fin.)

VI. *Quæ proles.* — Qvod ad prolem Abdonis attinet, eam Scriptura commemorat, vt insignem Domini benedictionem. *Habuit*, inquit, 40. *filios, & 30. ex eis nepotes, ascendentes suprà* 70. *pullos asinarum.* Mirum est à 40. filiis non plures susceptos fuisse nepotes. Sed intelligendum est istos natos viuo adhuc auo, atque adeò iam adultos fuisse, vt qui equitare omnes possent; imò vt ait Iosephus, *πᾶσιν ἱππάζειν ἀρίστοις γινομένοις*, omnes essent equitandi scientissimi. Vide quæ suprà diximus de Iairi filiis an. mun. 2827. Numer. 4. Porrò lapsus memoria videtur Genebrard. in Chron. cùm ait: *Hunc 40. filios, & 30. nepotes sepeliisse, antequam moreretur, ferunt.* Imò totidem filios, ac nepotes superstites reliquisse dictum oportuit, vt ex Iosepho diximus, & ita corrigendus videtur is locus. Nisi malis legere *suscepisse ferunt:* quamquam illud, *ferunt*, narrationi, quæ ex Scriptura habeatur, non rectè quadrat. (c. 10. 4. — l. 5. c. 9. fi.)

ANNVS MVNDI 2877. DILVVII 1221. 4. ÆTATIS 414. EXITVS ET LEGIS 334. SANCTVARII IN SILO 288. ABDONIS IVD. 6. AMARIÆ PONTIF. 36. OBEDI 67. TROIANÆ CLADIS 7. TEVTANIS 29. IMPERII ASSYRIORVM 946.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1176.

SABBATICVS est hic annus o[illegible] quadragesimus secundus. Quo annum agebat Samson 17. vtpote natus anno mun. 2861. ineunte [illegible] decurrente: viribus in dies suprà modum [illegible]s, & nazareatus [illegible] diosus obseruator. Ad hunc annum pertin[illegible] Poëtæ, *An. Sabb. 42.*

----- Nam te iam septima portat
Omnibus errantem terris, ac fluctibus æstas.

Verùm si historicum malumus audire quàm Poëtam, hoc septimo à Troiana clade anno, in pugna ad amnem Numicum mortuus est Æneas, vt scribit Halicarnassæus Dionys. l. 1. à quo parum abest Eusebius in Chron.

ANNVS MVNDI 2879. DILVVII 1223. 4. ÆTATIS 416. EXITVS, ET DATÆ LEGIS 336. SANCTVARII IN SILO 290. ABDONIS 8. ET VLT. AMARIÆ PONTIF. 38. OBEDI 69. TROIÆ CAPTÆ 9. TEVTANIS 31. IMPERII ASSYRIORVM 948.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1174.

MORITVR hoc anno Abdon, octauo sui Magistratus anno. Nam, vt *Abdonis obitus.*
vide ann. mun. 2872. num. 5. ait Scriptura, *iudicauit Israël octo annis*, quos de more exactos accipimus; excessibus, defectibúsque annorum mutuò sese compensantibus; *mortuúsque est, ac sepultus in Pharaton terra Ephraim in monte Amalec*; & quidem sepultus, vt Iosephus ait, λαμπρῶς, magnificè ac splendidè. Quid enim aliud à tanta filiorum ac nepotum turba expectari poterat, quàm funeris magnificentia? præsertim cùm locupletes fuisse, ipse equitatus haud obscurè significet.

ANNVS MVNDI 2880. DILVVII 1224. 4. ÆTATIS 417. EGRESSIONIS 337. SANCTVARII IN SILO 291. SAMSONIS 1. ACHITOBI PONT. 1. OBEDI 70. ET ISAI 1. TROIÆ CAPTÆ 10. TEVTANIS 32. ET VLT. IMPERII ASSYRIORVM 949.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1173.

c. 15. 10. c 16. 31.

VIGESIMVS agitur ætatis Samsonis annus, idémque primus eorum, *I. Samson, & ratio temporis Magistratus eius.*
quibus Israëlem dicitur iudicasse. Rectè autem congruit hic annus cum anno datæ legis 337. vt quartus Salomonis sit 480. ab exitu ex Ægypto. Nam 336. anni iam elapsi, 20. Samsonis qui inchoantur, 40. Heli, quadrageni item Samuelis, & Dauidis, & 4. Salomonis illam summam exactè conficiunt.

336.
20. Sams.
40. Heli.
40. Samu.
40. Dau.
4. Salo.
480.

Iam, quod ad Achitobum Pontificem attinet, rationem primo Iephte anno dedimus, cur eius Pontificatus, & Iudicij Samſonis initia componamus. Eſt hic quoque Obedi annus ſeptuageſimus, quo ponimus illum genuiſſe Iſai patrem Dauidis, cuius primus annus cum primo Samſonis concurrit, vt anno Baraci & Debboræ 21. diſſeruimus. Cùm enim ad fundationem templi Salomonis 144. anni ſuperſint, de 480. annis ab exitu, illi adæquatè 70. annis Iſai, totidémque Dauidis, & 4. Salomonis conſumuntur.

10.	
40.	
40.	
40.	
4.	
144.	
70.	Iſai.
70.	Da.
4.	Sa.
144.	

II. *Teutanis mors.* Deniqve hic vltimus eſt Teutanis annus, eſt enim 32. à primo anno Iephte, & tot illi annos Africanus, Euſebius, reliquique deinceps Scriptores attribuunt, vt videre eſt in Theſauro temporum. Eſt autem à Belo 27. Africano, Euſebio autem, 26. à Nino. Torniellus, Diodori Siculi interpretem nactus parum fidelem, putauit Teutamum, ſiue Teutanem à Diodoro dici vigeſimum à Nino, cùm dicat fuiſſe vigeſimum à Ninya filio Semiramidis, eſt enim in Græco, ὃς ἦν εἰκοστὸς ἀπὸ Νινύου τοῦ Σεμιράμιδος, quod interpres vertit, qui vigeſimus à Nino atque Semiram[illegible]cendit. Fuit autem reuera à Ninya 24. à Semiramide 25. à Nino 26. à Belo, vt dixi, 27. id autem eius erratum alio etiam ex fonte deriuatur, quod ſcilicet Sardanapalum 30. Aſſyriorum regem putarit, qui in Africani catalogo eſt 41. Euſebio, ſi Belum computes, 37. Fallitur etiam Diodorus in annis imperij Aſſyriorum, cùm plus mille fuiſſe dicit vſque ad Troianam cladem, cùm ab ipſo primo Beli anno ad excidium vſque Ilij, quadraginta duntaxat ſuprà nongentos numerentur. Eſt etiam erratum in illis Africani reliquiis, vbi habetur, Τεύταμος εἰκοστὸς ἀπὸ Νίνου. deeſt enim vox ἕβδομος. vel in notis KZ, periit vltima litera. *In theſ. temp. p. 360*

III. *Coniugium Samſonis.* Hic ergo primus eſt Samſonis annus, quo is non tam iudicare Iſraël, ſi propriè accipiatur id verbum, quàm eius hoſtes vexare cœpit, occaſione coniugij apud Philiſthæos initi, violatique, vt ex ſeqq. perſpicuum eſt. Erat vtique idoneum coniugio tempus, cùm is vigeſimum annum, vt dixi, ageret; tot enim ab vltimo Aialonis anno numerantur. E ſectariis autem nonnulli, quod genus hominum amat extremas ſectari ſententias, 12. anno, alij propè 30. à Samſone petitam, ductámque vxorem putant. *c. 14. & 15. apud Serar. q. 7. in c. 14.*

IV. *Quando coniugerit.* Vervm vtriſque repugnat ſatis ſtabilita ſuperius conceptio, natiuitáſque Samſonis. Priori autem repugnat ipſa ratio, deſtinatæque vires corporis, atque incrementum. Iſtiuſmodi enim homines robuſtiſſimis viribus, maximóque corpore, tardius generationi apti ſunt. Eo plus enim temporis natura requirit in perficiendo indiuiduo, quo illud ad maiorem perfectionem eſt euectura. Neque requirit ſibi ſimile producere, ante indiuidui perfectionem. Eſt enim, vt aiunt Philoſophi, perfecti producere ſibi ſimile. Repugnat & ratio publicæ honeſtatis, quam vtique parentes obieciſſent, ſicut & alienigenam, ſi vixdum pueritiam egreſſus nuptias cogitaret. Videtur pugnare quoque S. Ambroſ. Epiſtola 24. ad Vigilium. *Talibus*, inquit, *commendatus inſignibus; vbi primùm adoleuit, coniugio intendit mentem;* non ait, vbi primum cœpit adoleſcere. Nec videtur etiam tardius coniugium hoc differri debuiſſe; quoniam ex eo pendebat occaſio incipiendæ libertatis, quam maturari volebat diuina in populum ſuum clementia. *an. Abel. 6. & 7.*

V. *Quæ illius occaſio.* Descendit *igitur Samſon*, vt ait Scriptura, *in Thamnata*, Palæſtinæ vrbem, verſus mare Mediterraneum, iuxta tribum Dan & Iuda, ſed abſque parentibus primò, fortè cum coæuis adoleſcentibus, vt fieri aſſolet, mox autem cum parentibus, vt ex textu patet; vbi dicitur rediiſſe inde, & nunciaſſe patri & matri. Iuerit autem, ſiue negotij alicuius, ſiue animi gratia. Quod ſignificat Ioſephus, cùm ait, eum illuc conuentus alicuius, ſiue celebritatis tempore profectum eſſe. Mitis enim erat, vt diximus, iſta ſeruitus. Nec Philiſtæi vigeſimum iam annum Hebræis pacificè imperitantes, quidquam ab illis ſibi metuebant, præſertim ab iſtiuſmodi adoleſcentibus, qui in ſeruitute nati libertatem non norant: nec iugum pecuniarium ipſi, ſed eorum parentes ſentiebant. Itaque commercia inter Iudæos & Palæſtinos tanquam ſi eſſent vnus idémque populus, miſcebantur. Vide Abulenſ. in hunc locum. *c. 14. 1. l. 5. c. 10. πανηγύρεως ἀγομένης. q. 2. in c. 14.*

VI. *Quam mulier.* Si fortè igitur in Thamnata, in aliqua feſtiuitate gentis more choreæ celebratæ ſunt, aliúdue populare ſpectaculum exhibitum eſt, quale poſtea de Sam-

Iud. 16. 25. c. 11. 34. sone ipso exhibuere Philistæi, aut quale filia Iephte, reduci victorique parenti, cum sodalibus parauerat; in aliqua, inquam, huiusmodi celebritate, *vidit Samson mulierem*, puellam scilicet virginem, τὴν παρθένον Iosephus appellat, quo modo beatissima Virgo à filio mulier appellatur; virginem, inquam, adolescenti ætate supparem, moribus congruam, specie amabilem, & amauit; dixit enim mox parentibus eam placuisse in oculis suis. Nec aliam dedit rationem, magno vtique mysterio, vt postea dicetur.

VII. *Dei nutu cõciliatum coniugium.*

Deut. 7. 2. Exod. 23. 32. & c. 34. 16. NON ignorabat Samson, quod postea à parentibus accepit, cum huiusmodi mulieribus, vtpote alienigenis, atque adeo Chananæis connubia rectè contrahi non posse, Deo id sæpissimè, seuerissiméque prohibente; vt suprà dictum est non semel; sed simul etiam diuinitus intellexit, secum legis authorem, quo authore istas nuptias ambiebat, in hac lege dispensare. Id mox non obscurè significatur, cùm dicitur, parentes eius nesciuisse, *quod res à Domino fieret, & quæreret occasionem contra Philisthim.* Quod à Domino factum est, si non legitimè factum est, rectè tamen, ac sine peccato factum fuisse negari non potest. Cùm ergo Scriptura de c. 14. 4. solis parentibus dicat, eos ignorasse diuinum in hoc negotio consilium & quandam antithesim inter parentes, filiúmque constituat, significat etiam rem Samsoni fuisse à Domino reuelatam. Nec Spiritus Domini, qui Samsoni aderat, Spiritum solùm fortitudinis, & non etiam intelligentiæ largiebatur. Sed audi hac Præfat. in l. 2. de SS. de re Ambros. *Samson*, inquit, *diuina promissione generatus Spiritum comitantem habebat. Sic enim legimus, quia benedixit eum Dominus, & cœpit Spiritus Domini comitari cum eo in castra. Et ideo futurum prauidens Sacramentum, ex alienigenis poscebat vxorem: quod pater eius, ac mater, vt scriptum est, ignorabant quoniam à Domino est.* Sic ipse, cui conspirat communis Doctorum, interpretúmque sententia.

VIII. *Optat parentes fieri eius authores.*

ITAQVE ascendit de Thamnatha Samson, & quantumuis diuini super se consilij, voluntatisque conscius, petit nihilominus à parentibus vxorem; vt id honoris, quod naturali diuinóque iure filij parentibus debent, libenter liberalitérque deferret. *Vidi mulierem*, inquit, *in Thamnatha de filiabus Philisthinorum, quam* loc. cit. *quaso vt mihi accipiatis vxorem.* Et reuera passim Dominus, non filiis, sed parentibus dat præcepta de nuptiis contrahendis, aut non contrahendis. Itaque id nisi fiat, nec causa legitima excuset, grauiter peccatur à filiis; nec ferè est in quo magis parentum amorem ac reuerentiam violent, memorésque iras, atque offensiones proseminent. Nec talibus nuptiis, tametsi ratis validísque, culpabiliter tamen contractis benedicit Deus, sed infelices esse patitur, & inauspicatas.

IX. *Qui contrãtantur.*

HIC communi consensu vterque parens, *Nunquid non est*, inquiunt, *mulier in* 1. Reg. 17. 36. & c. 31. 4. *filiabus fratrum tuorum*, in tribu scilicet Danitica, aut saltem *in omni populo* Hebræorum, *quia vis accipere vxorem de Philisthiim, qui incircumcisi sunt*, propereáque profani, ac despicabiles? Nec grauiore conuicio, aut Saül, aut Dauid Philisthæos appetiuerunt, quàm nomine incircuncisorum, dum hic Goliathum inuaderet, ille effugere vellet moribundo imminentes. Nec tamen hac ratione persuasit filio pater, vt ab incepto desisteret; subdit enim. *Hanc mihi accipe, quia placuit oculis meis.* Non est asperanda ista responsio superba pronunciatione, sed in hanc q. 4. in c. 14. sententiam cum Abulensi mollienda. Date mihi obsecro puellam quam diligo, cum qua delectabiliter deinceps, ac quietè viuam. Sin aliam mihi dederitis quam non diligam, erit mihi amara vita cum ea, & litigiosa, & necesse erit repudiare eam.

X. *Edocentur de diuino consilio.*

PROBABILE tamen non est, aut Samsonem hoc vno verbo contentum fuisse ad obtinendum coniugium, tam graui impedimento implicatum, aut hanc vnam rationem ad persuadendum parentibus attulisse. Peccassent enim grauiter, si adolescentis cupiditatem diuinæ legi antetulissent. Sed existimandum est ipsos, qui nesciebant rem à Domino fieri, ac dispensari in perniciem Philisthæorum, à filio de diuino consilio edoctos fuisse; cui prudenter assentiri potuerunt, qui meminissent, eum diuinitus promissum, conceptúmque, & in salutem populi natum. Cùm ergo viderent iuuenis petitionem non malè cum verbis Angeli congruere, eius voluntati præbuere consensum. Sed quoniam illa omnis promissio non impediebat, quo minus Samson mentiri posset, ac peccare & in fraudem parentes inducere, in re quæ apertè diuinæ legi repugnare videretur;

Digitized by Google

ideo cum Abulensi existimandum est Samsonem, non solùm parentes de diuino consilio fecisse certiores, sed signo aliquo, ac probatione conuenienti eis fidem fecisse. Nisi fortè eos placet ab Angelo iterum apparente, edoctos de tota re luctari desiisse. q. 6. in c. 14 & Ser q. 6

XI. *Quam occasionem Deus quæsierit.* OCCASIONEM porrò istam, quam Scriptura à Domino quæsitam refert, ita explicat S. Ambros. *Parentes*, inquit, *ignorabant quod eò intentio vergeret, vt Palestinis, aut negantibus infestior foret; aut acquiescentibus affectus inferenda in subditos iniuria demeretur, cùm ex coniunctione æqualitas, par & gratia consortij iure accresceret; aut si quid offensum esset, longius vltionis studia procederent.* Sic ipse. Volebat Dominus Philisthæos, vt homines impios, & inimicos atque oppressores populi sui vexare, atque affligere; sed ita, vt factorum inuidia in populum vniuersum Hebræorum non redundaret; qui, vt subditi Philisthæis, ab eis statim oppressi fuissent, leni seruitute in asperrimam commutata. Idque confirmatur ex eo quod populus veritus ne Philisthæi priuatam causam communem facerent, Samsonem vnum vinctum hostibus tradiderunt. Conueniens ergo fuit Samsonem priuatim iniuria quapiam affici, quam vlciscendo vnus ipse hostilem populum vniuersum probrosis damnis afficeret. Commoda autem fuit iniuriæ accipiendæ occasio coniugium cum Philisthæa. epist. 14. ad Vigil. Abul. q. 8.

XII. *Sponsalia Samsonis.* DESCENDIT *itaque Samson cum patre suo ac matre in Thamnata*, vt scilicet sponsalia cum bona venia parentum virginis ipsius, contraherentur. Quod significant illa verba, *Descenditque & locutus est mulieri, quæ placuerat oculis eius.* Quæ Septuag. pluraliter extulerunt, κατέβησαν καὶ ἐλάλησαν, vt parentes ipsis sponsalibus interfuisse, & earum interpretes extitisse clarius significaretur. Sed & parentes virginis assensum præbuisse sponsalibus, indicant posteriora illa verba ipsius, *Putaui quod odisses eam, & ideo tradidi illam amico tuo.* Fuisse autem tantùm hæc sponsalia, apertè docet nuptiale conuiuium, post alteram profectionem parentum, & Samsoni, & coæuis illius apparatum. Quæ est etiam Iosephi, & S. Ambrosij sententia. Quos sequuntur Serar. Abul. Lyranus. v. 7.

XIII. *Occurrentem leonem necat.* VERVM dum Samson cum parentibus ad connubium procurandum proficiscitur in oppidum Thamnata, contigit res diuina prouidentia ac fortitudine plena. *Cùm* enim, ait Scriptura, *venissent ad vineas oppidi*, & Samson paululum à parentibus, aliqua occasione, aut necessitate, secessisset, *apparuit catulus leonis sæuus ac rugiens*, prædæ scilicet auidus, & occurrit ei ad inuadendum paratus. *Irruit autem Spiritus Domini in Samson, & dilacerauit leonem quasi hædum in frusta discerpens, nihil omnino habens in manu.* Multiplex egregiæ fortitudinis indicium, quod non expauerit in tanto, tàmque improuiso discrimine, quod leonem inuaserit, quod discerpserit, quod sine claua, gladio, aliisve armis, ad inuadendum, aut protegendum opportunis. Modum autem dilacerati leonis expressit Dauid, 1. Reg. 17. *Pascebat seruus tuus patris sui gregem, & veniebat leo vel vrsus, & tollebat arietem de medio gregis, & persequebar eos, & percutiebam, eruebámque de ore eorum; & illi consurgebant aduersum me, & apprehendebam mentum eorum, & suffocabam, interficiebámque eos.* v. 34.

XIV. *An suffocarit, & vbi.* ADDIT autem scriptor sacer Samsonem noluisse patri & matri hoc facinus indicare. Illi ergo hoc certamen, neque oculis, neque auribus vsurparant, sed sat multo spatio subsecutos, vel antegressos oportuit, vt ne rugitum quidem audirent; aut si audirent, nihil ad se pertinere arbitrarentur. Non explicat apertè Scriptura, an in ipso itinere occurrerit leo, seorsim tamen initam, confectámque pugnam indicat, cùm mox subdit; Samsonem declinasse, vtique de via regia, vt videret cadauer leonis. At Iosephus, *Deinde*, inquit, *sponsam interuisens, in itinere in leonem incidit, nec tamen eius occursum declinauit, licet inermis; sed nudis manibus adortus belluæ fauces elisit, eiúsque cadauer in dumetum via vicinum abiecit.* Rectius S. Ambros. illum de via deflexisse ait, ipsum imitatus in reliquis. *Samson*, inquit, *cùm sibi promissam reuiseret, diuertit, & paulisper de aggere deflexit*, via scilicet regia, publicáque. *Continuóque occurrit ei leo ferus de sylua, agresti libertate sæuior. Comes nullus, telum in manibus haudquaquam suppeditabat: cedere pudor, & conscia virtus fiduciam dare: tunc irruentem in se brachiis amplexus necat, & lacertorum nodo exanimatum, præter aggerem super syluestria germina proiecit, ac dereliquit.* v. 8. ἀγχόνῃ τοῦτον ἄγχει. epist. 24. ad Vigil.

Digitized by Google

EXITVS HEBRÆORVM 317. *ναυτοσίας ἀνήρ.* CONIVGIVM SAMSONIS. XV. *Leo discerptus.*

AT Scriptura non suffocatum, sed diffissum scribit, ac dilaceratum, cõsentientibus Sept. cum Hebræo. Itaque idem Ambros. alibi, omisso Iosepho Scripturam consulens, *Eum*, inquit, *Spiritus Domini dirigebat: quo duce solus nunc alienigenarum fugabat populos, nunc leonem morsu inuiolabilis, fortitudine insuperabilis, discerptum manibus diuidebat.* Et iterum, *Leo rugiens occurrit, quem manibus ille discerpsit.* Et Aug. *Leo fremẽs ibat in obuiam. Sed quid egit? Accepit, tenuit, fregit, dissipauit leonem, factus est in manibus eius velut hœdus caprarum.* Non ergo præfocauit, sed dissipauit feram, atque distraxit. Sed quid opus est testibus, in tam claro Scripturæ testimonio?

In proœm. l. de Spir. S. ibid. In Psal. 80.

XVI. *Silet facinũ laudabiliter.*

HOC porrò silentium Samsonis, aduersum patrem ac matrem, in tam nobili ac glorioso facinore, habet quidem causam non incongruam; quod vereretur adolescens ne alteruter parẽtum rem propalaret ad filij sui gloriam, sicque ille amitteret occasionem excogitandi ænigmatis de leone. Cuius rei indicium est, quod rursum, cùm illac transiret, eodem diuertit, ac tacitus rem dissimulauit; nimirum non nesciebat illud, *Quod tacitum ab aliis voles, prior sile.* Hoc tamen silentium animi virtutem fortasse non minorem prædicat, quàm facinus ipsum corporis vires. Quod enim adolescens, quod inermis, quod solus præferocem belluam non dormientem confecerit, sed immoto vestigio irruentem exceperit, audaces in os manus iniecerit, maxillas distraxerit, & ad ipsum vsque pectus dilacerarit; & tamen calente adhuc corpore, animóque silere potuerit, id demum gloriosissimum atque palmarium; id maximæ modestiæ tribuendum est.

Abul. q. 11.

XVII. *Contractis sponsalibus parantur nuptiæ.*

PERVENTVM est in Thamnatha, conuenerunt vtrimque parentes cum prole sua, consenserunt futuri coniuges in futuras nuptias, dataque fide, ad parandas vtrimque nuptias, ad sua quisque abiit. *Post aliquot dies* subsecutas nuptias Scriptura commemorat: sed quidam hic dies pro anno accipi volunt, & inter sponsalia, & nuptias annum intercessisse putant, meritò dissentiente Serario, nec eam quam asserunt cõsuetudinem satis probant. Et mirum fuerit, aut Samsonem qui sciebat quid à Deo ageretur, tam lentas traxisse moras, aut cadauer leonis tanto tẽpore non planè corruptum extabuisse, aut nouum sponsum tam diu, vel sponsam, vel cadauer leoninum reuisere distulisse. Post aliquot ergo dies reuertens Samson in Thamnatha cum parentibus suis, vt sponsam in vxorem acciperet, & nuptias celebraret, *declinauit vt videret cadauer leonis*, in eóque philosopharetur, ad aliquod ænigma conuiuis de more proponendum. Quidam è sectariis putat voluisse Samsonem cum leonis exuuio procedere, si gratum id fore sponsæ suæ credidisset [a].

q. 10 num. 1 in c. 14.

l. 5. v. 9.

XVIII. *Mel in cadauere leonis.*

ET *ecce examen apum in ore leonis erat, ac fauus mellis.* Paulò pòst mel dicitur fuisse in corpore, in Hebræo vtrobique est in corpore, in Græco vtrobique in ore, Iosephus habet in pectore, S. Ambr. in vtero, non nemo in cranio. Potuerunt autem ibi vel naturaliter generari, vt de iuuencorum, & peremptorum boum [illegible] poribus ait Columella, vnde & βουγόνοι, & βουγενεῖς, & βοόπαιδες μέλισσαι apud Suidam dicuntur, & apud Ouidium notum est illud,

ep. 14. ad Vigil. Gitald. l. 9 c 14. l. 15. Metamor. l. 4. Georg.

Cognita res visu; de putri viscere passim
Florigeræ nascuntur apes. ---- Et Virgilij,
---- *quoque modo cæsis iam sæpe iuuencis,*
Insyncerus apes tulerit cruor. ----

Potuerunt & supernaturaliter produci, quod significat idem Poëta,

Hic verò subitum, ac dictu mirabile monstrum
Aspiciunt, liquefacta boum per viscera toto
Stridere apes vtero, & ruptis efferuere costis.

Quæ fusius apud Serarium notata reperies.

q. 10. in c. 14.

XIX. *Quomodo ad probabile.*

ATQVI dubitationem mouẽt Lyr. & Abul. qui fieri potuerit vt apes, quæ munditiem vehementer amare dicuntur, in cadauere leonis putrefacto insederint, mélque confecerint, præsertim cùm grauis sit huius feræ odor. Respondent Lyr. & Abul. apũ alias esse generosiores, quæ res sordidas auersentur, alias rusticanas, quibus id minimè curæ sit; verùm istudne discrimen in veris apibus admittẽdum sit, alij viderint. Rectius fortasse dicatur apes nunquam eligere sponte sua sordidum aliquem locum, neque noua eorum examina insidere cadaueribus, aut fœtentibus locis. In iis tamen residere, in quibus nasci contigerit. Itaque non assen-

Columel. l. 9. c. 5. Plin. l. 8. c. 16.

tior pseudomartyri existimanti, apes istas læti floridique loci, in quo iacebat leo, amœnitate allectas ad leonis cadauer aduolasse. Imò potiùs à cadauere ad floridum locum emigrassent, sed in natiuo adhuc solo hærebant.

XX. *Accipit Samson, & dat parentibus.*

LEONINO è cadauere cùm Samson mel *sumpsisset in manu, & comedebat in via.* Qui nemorum dominum strauerat, inquit Serar. regémque ferarum, nihil apum extimuit aculeos, iisque siue iratis, siue propitiis mel accepit, & pro illorum tẽporum simplicitate, comedebat in via; & parentes eundo consecutus, *dedit eis partem, qui & ipsi comederunt;* an inter eundum ipsi quoque? an fortè in hospitio aliquo intermedio, aut sub quapiam arbore sedentes *comederunt?* Nec tamen eis quærentibus vnde mel accepisset voluit vllam leonis mentionem facere; ne inde aperiendi ænigmatis aditus inueniri posset, & ad patefaciendum mysterium duci coniecturæ. Sed satis habuit in suspicione relinquere, ex alicuius arboris trunco, alióue solito loco id fuisse depromptum.

XXI. *Nuptiæ, & nuptiale conuiuium.*

VENTVM est in Thamnatha, visitati affines, subsecutæ nuptiæ, & conuiuium nuptiale, quod Manue ingratiam filij sui celebrauit. Sic enim habet Scriptura. *Descendit itaque pater eius ad mulierem, & fecit filio suo Samson conuiuium, sic enim iuuenes facere consueuerant.* Meminit tantùm patris, cuius scilicet erat sumptus facere, & authorem fieri nuptiarum; sed matrem quoq; adfuisse proximè dicta probant, & quæ mox sequuntur; idémq; de puellæ parentibus dicẽdum. Illud potiùs v. 16.
dubium non contẽnendum videatur, quomodo pater Samsonis conuiuium nuptiale fecisse dicatur filio suo, cũ in Hebræo Grçcóq; textu ipsemet Samson conuiuium fecisse dicatur. Idq; ea verba confirment, *Sic enim iuuenes facere consueuerãt.*

XXII. *A quo factum.*

VERVM cùm ratio & consuetudo exigant, vt id fiat à patre familias, & cõsuetudini faueat illa Domini parabola, de homine rege *qui fecit nuptias filio suo.* Et exem- Matth. 22. 2.
pla quoque in Scriptura non desint: Nam Laban pater Rachelis conuiuium exhibet in filiæ nuptiis, *multis amicorum turbis conuocatis.* Et Ptolemæus Cleopatræ fi- Gen. 29. 22.
liæ, vt est in 1. Mach. cùm eam tradidit Alexandro. Dicendum videtur Græcum 1. Machab. 10. 58.
Hebræúmque textum rectè à Hiero. explicatum. Dici tamen potest filius conuiuium facere, quia ipsius causa, & ipsius maximè interuentu res tota peragitur. Et sic iuuenes facere cõsueuerant, obtinere scilicet à parentibus in sui gratiam conuiuium; quo alludebat parabolicus ille prodigi frater. Sed mirum tamen est non factum potiùs à parẽtibus vxoris conuiuium, cùm illi essent in proprio lare, Manue autem & Samson aduenæ. Nam Raguel fecit conuiuium Tobiæ iuniori, cui Tob. 7.
dabat filiam suam Saram; & Laban Iacobo Patriarchæ. An id notatum à Scriptura quasi nouum atque insolens, & priuati iuris apud Philisthæos?

XXIII. *Samsonis sodales, cur ei dati.*

CVM *ergo ciues illius loci vidissent eum, dederunt ei sodales 30. vt essent cum eo.* Isti ipsi se c. 14. 15.
vocatos ad nuptias paulò pòst dicunt: Nec rationi consentaneum est magistratũ, quasi cauentem sibi à Samsone, quem fortissimum iuuenem cognoscerent, & moliendis rebus nouis idoneum, vltro eos conuiuas dedisse; id enim non solùm inurbanum, sed etiam suspiciosum fuisset; sed potiùs de inuitatis hos tantùm cõcessisse, ne maior fieret in maiore turba tumultus. Id timore Samsonis factum Iosephus interpretatur. *Ad nuptias,* inquit, *celebrandas Thamnathæos cõuocat, qui quod vires eius haberent suspectas, honoris specie 30. affectatores ex æqualium numero iuueni adhibent, iussos obseruare ne quid auderet.* At videtur sanè Iosephus timere, vbi non timor. Quid enim erat adhuc quod timerent Philisthæi, iuuenem vnum inermen, à quo nihil dum inaudierant factum quod formidolosum videretur; in alta iam tot annorum pace, & perquam leni, tacitáque seruitute. Prudenter potiùs cauisse dicendi sunt Thamnathæi, ne inter epulas rixæ à nimium saturis excitarentur. Aut certè ciues, qui dedisse dicuntur 30. iuuenes, intelligendi sunt parentes, qui filios suos oranti Samsoni socios mensæ ac recreationis ad septiduum concesserunt. Sperante Samsone in maiore numero facilius ortum iri vindictæ occasionem.

XXIV. *Proponitur ænigma.*

CELEBRATVR conuiuium, & super mensam ænigma à sponso proponi- ep. 14. ad Vigil.
tur. *Conuiuis deinde, vt fit, hilarescentibus,* ait Iosephus, *se quæstionem ait propositurum suis sodalibus,* quæ S. Ambrosius in hunc modum diducit. *Sed fortè quadam die nuptialis festi celebrabatur conuiuium, læta in epulis iuuentus mutuis se ad ludum inuitabat sermonibus, cùm alius alium salsiore dicacitate perstringeret, sicut se huiusmodi vsus habet, certamen lætitia accendebatur. Ibi tum quæstionem huiuscemodi proposuit Samson iuuenibus con-*

palantibus, &c. *Proponam vobis*, ait Scriptura, *problema, quod si solueritis mihi intra septem dies conuiuij, dabo vobis triginta sindones, & totidem tunicas: sin autem non potueritis soluere, vos dabitis mihi triginta sindones, & eiusdem numeri tunicas.* De hoc ritu proponẽdi quęstiones in conuiuiis plena sunt omnia apud Plutarchum, Xenophontem, Athenæum, Gellium, Macrobium, & recentiores, qui ritus conuiuiales tradidere. Sindones amictus ex lino, siue tela quidam interpretantur, quasi indusia, siue interulas lineas; nam sindonem super nudo gestabat is, qui cum Christo apprehensus, relicta sindone profugit nudus. Tunicas autem alij ex Hebræo vertunt, *vestes mutatorias*, quæ sunt vestes quibus domesticæ mutantur cùm proditur foras: quæ quia meliores, & pretiosiores esse solent, tunicæ pro vestibus optimis ponuntur.

vide Serar. q. 12.

CONVIVÆ, qui & sagaces videri cuperent, & lucrum non fastidirent, vt ait Iosephus, iubẽt eum ænigma proponere, rati aut tanto spatio temporis, aut à tam multis, & seorsim cogitantibus, & inter se conferentibus, quantũuis implicatum, atque perplexum ænigma explicari, ac dissolui posse; cùm ergo conditionem accepissent, pactóque firmassent, ne liceret à promisso resilire. Tum Samson, *De comedente exiuit cibus, & de forti egressa est dulcedo.* Quidam vt antithesis esset concinnior, malebant de tristi, aut amaro, potiùs quàm de forti. Sed quęrendum non est quid quisque malit, sed quid maluerit spiritus, qui dictauit Samsoni quęstionem. Fortis autem legitur in omnibus linguis. Et infrà confirmatur, cùm in solutione ænigmatis non dicitur quid tristius, aut amarius, sed *quid fortius leone.* XXV. *Annuenti-bus cõuiuis.*

TRIDVVM isti posuerũt in perscrutanda explicatione ænigmatis, sed frustra. Dei enim est dare sapientiam, & intelligẽtiam, vt possint homines obscura interpretari, & ligata dissoluere, qui cùm non adesset istis iuuenibus, & illi se inutili atque irrito labore vexarent, ad vim sese, fraudémque contulerunt. *Cùm enim adesset dies septimus*, septimum vocant Latini, Hebræiq; codices, Græci autem quartum, vt Romani, Aldini, Basilienses, licet Regij septimũ habeant; sed ænigma hoc facilè explicatur, intelligitur enim Sabbathi dies qui vocatur septimus, & in quartum incideret conuiuij diem, vt explicant Vatabl. & Dionys. & ante vtrúmque Lyran. Abul. quoque Serar. & alij recentiores. Cùm ergo septimus, ordine quartus adesset conuiuij dies, rogauerũt isti conuiuæ mulierem, vt blanditiis eliceret expositionem. Quod cùm illa frustra faceret, die tãdem septimo, re propè desperata ad minas conuertuntur, *Quod si facere nolueris*, inquiunt, *incendemus te, & domum patris tui. An idcirco vocastis nos ad nuptias, vt spoliaretis?* XXVI. *In quo frustra desudant.*

Dan. 2.

QVÆ *fundebat apud Samsonem lacrymas, & querebatur dicens: Odisti me, & non diligis: idcirco problema quod proposuisti filiis populi mei, non vis mihi exponere.* Magna erat ista vis mulieris dilectæ, & recens nuptæ, maritum orantis, & lacrymantis, ad euincendum Samsonis animum; sed deerat prudentia. Nam ne singuli iuuenum illorum leui damno afficerentur, graue marito damnum importabat, & se non sociam, sed aduersariam mariti reddebat, pro eius æmulis tanto studio contendendo. Rectius ergo, vt notauit Abulens. hoc loco mediatricem egisset, & vtrósque damno liberasset, rogando Samsonem vt pœnam iuuenibus istis remitteret, contentus honore victoriæ. Samson ergo iniustæ, atq; improuidæ petitioni respondet, *Patri meo, & matri noluĩ dicere, & tibi indicare potero?* Quos videlicet præ te honorare debeo, eísque vt me vehementer amantibus, & mei causa omnia facientibus, vehementer confidere, præsertim cùm tua beneuolentia tam recens erga me sit, illorum verò amor mei, vitæ meæ par sit, aut etiam antiquior. XXVII. *Et per mulierem Sãsonem vrgent.*

SEPTEM *igitur diebus conuiuij flebat ante eum*, ait Scriptura; non quidem totis; nam à principio non fuit rogata, sed quarto tantùm die, vt diximus. Sæpius igitur intra septem illos dies fleuit rogans. Sicut cùm dicitur Christus Dominus apparuisse discipulis suis per 40. dies, non intelligitur totis 40. diebus apparuisse, sed aliquoties intra illos 40. dies, vt notarunt Dionys. & Caietan. *Tandem* verò *die septimo*, cùm mulier Samsoni molesta esse pergeret, cúmque precibus suis lacrymisque fatigaret, omne illi mysterium exposuit; quod illa statim indicauit ciuibus suis. Oblitus fuit fortasse Samson exigere ab vxore silentium: nisi fortè frustra exactum iri à muliere existimauit, quæ non magis silere posset, quàm stare promissis; cui & illud occini posset, XXVIII. *Qui victus secretum illi aperit.* *Et illa æmulis.*

Num. 16.

Plenus rimarum sum, hâc atque illâc perfluo.

Iosephus, cùm ænigma vxori patefactum refert, ait Samsonem nihil fraudis in vxore suspicatum; at potuit meritò, debuitque prudenter suspicari, nec muliebrem malitiam, suo candore ac simplicitate æstimare. Sed iuuenis erat, & adhuc mulierum insolens, ideóque venia dignior, quàm postea, cùm in mulierem perniciosius impegit.

XXIX. *Qui mox ænigma facilè soluunt.* Cvm ergo adesset tempus soluendo ænigmati præstitutum, extrema videlicet dies septima, ante solis occasum ad Samsonem conuenientes cum gaudio tamquam in certa victoria, quæ præter ingenij laudem, etiam vestium fructum afferebat; *Quid dulcius melle*, inquiunt, *quid fortius leone? Qui ait ad eos, si non arassetis in vitula mea, non inuenissetis propositionem meam.* Id est, nisi vxoris meæ opera vsi essetis, ad perscrutandum, eruendúmque secretum meum, vt terram aratro aperiunt, ac scrutantur agricolæ. Vitulam autem appellat, non vaccam, propter ætatem iuuenilem mulieris; éstque prouerbialis locutio, cuius aculeus, & Sal, vt ait Del rio positus est in voce חרש, quæ significat meditari, excogitare, rimari, & etiam arare, quia vomere quodammodo terram scrutamur; quæ pluribus apud eum leges. Vide & Serar. quæst. 15. Heras. Adag. 162.

XXX. *Samson debitum persoluit.* Patefacto ænigmate, aut super fraude litigandum erat, aut Samsoni incumbebat præmia victoribus, aut fraudatoribus potiùs persoluere. *Irruit itaque in eum spiritus Domini, descenditque Ascalonem*, quæ vrbs erat Philistæorum percelebris, inter Gazam & Azotum media, *& percussit ibi 30. viros, quorum ablatas vestes*, tunicas scilicet & sindones, *dedit eis qui problema soluerant.* Nomine enim vestium vtraque intelliguntur. Cùm autem spiritu Dei agente hanc cædem susceperit Samson, atque perfecerit, vt Scriptura docet, quis eam ad humanarum legum calculos reuocare velit? Nulla quidem eorum erat in Samsonem culpa; sed erat in Deum plurima; erat & in totum populum Israëliticum, quem tributorum oneribus vigesimum iam annum exugebant, atque expilabant. Qua autem occasione, & quo modo eos ceciderit, & cur Ascalonitas potiùs, quàm alios, quo item loco, in vrbéne, aut suburbiis, aut in agris, explicatum non est. Nec item quo successu in Ascalone, quo hominum motu & concursu, quo studio vindictæ. Nisi fortè in sylua aliqua res peracta est, & antequam rumor spargeretur venit Thamnatham Samson, & promissa persoluit. Certè Abul. ait Samsonem fecisse istud, *Tamquam latronem insidiantem in via*, vt motum tamen à Deo, qui eos volebat interfici, & in eum finem spiritum fortitudinis suggerebat. Abul. q. 16. in c. 14.

An cum iusta cæde Ascalonitarum?

XXXI. *Et domum abit iratus.* Persolvto hoc debito, *Iratus* Samson *ascendit in domum patris sui*, vxore derelicta. Nec tamen vxorem ita reliquit, quasi eam suas sibi res habere iuberet, ac repudiaret, sed ad tempus, vt irati solent. Quod clarum est ex initio capitis sequentis, vbi dicitur Samsonem ad vxorem solito more adire voluisse. Ira autem mouebatur in vxorem, quod cùm ei secretum suum, eius precibus, lacrymísque victus, patefecisset; ab illa tamen proditus esset; quodque popularium suorum honorem & commoda, coniugis sui beneuolentiæ & vtilitati, victa inani metu antetulisset. Ex quo illa etiam poterat suspicione tanti, ne fortè eorum aliquem familiarius diligeret, quàm fides coniugij pateretur. Cui suspicioni quæ secuta sunt maiorem fidem fecerunt. Nam absente Samsone mulier de patris consensu, vnum de 30. illis, qui ipsum per muliebres blanditias fefellerant, atque irriserant, in maiorem ipsius cõtumeliam, maritum accepit. Itaque in vxorem & in patrem eius, & in riualem, & in reliquos socios, & in magistratum, & in totam gentem irarum causam habuit. Ergo ira atque indignatione tumens in patriam abiit; quod Scriptura dixit, *Iratus nimis.* c. 15. 1.

XXXII. *Quæ hic peccet Iosephus.* At nos, dum ille reuertitur, totum hoc iter cum Iosepho, rémque gestam relegamus, vt sicubi cæspitauerit lectorem moneamus, ne ipse quoque labatur. Nam cum nonnulli hic quoque secuti, non satis vitarunt offensionem, in quibus non solùm Comestor, & Zonaras, vt solent, sed S. quoque Ambrosius, vt suprà significatum est. num. 14. & 15.

In prima profectione. Titubat ergo in hoc cap. 14. quo Samsonis sponsalia, & nuptiæ continentur, quod primam in oppidum Thamnatam profectionem parentibus comitantibus factam ait, & cum ipso S. Ambros. cum Scriptura perspicuè doceat Samsonem 1. epist. 24. ad Vigil.

Digitized by Google

inde reuersum, petitionem hanc patri obtulisse. Dicit enim ipsum descendisse
in Thamnatha, & inde ascendisse & nunciasse patri suo, & matri amorem suum.
Dicamus tamen si placet in gratiam S. Doctoris primam Samsonis profectionem in Thamnatha à Iosepho fuisse prætermissam, vt eum omissionis nunc quidem potiùs, quàm falsi accusemus.

2. ibidem. SECVNDÒ pertinacia iuuenis extortum ait à parentibus consensum in nuptias cum alienigena. In quo & Samsonem, & parentes eius culpæ non leuis reos facit; illum, quod rem illicitam pertinaciter voluerit; istos, quod in crimen manifestámque legis violationem consenserint, cùm facilè fuerit, rectæque rationi consentaneum, vt suprà explicatum est, rem totam in Dei dispositionem, dispensationémque ipsis declaratam, satísque probatam referre. XXXIII. *In consensu in nuptias cum alienigena.* (num. 9. & 10.)

3. Titubatum est tertiò, quod cum parentes Samsonis in prima eius profectione adhibuisset, in secunda sustulit. Cùm tamen in illa nihil esset necesse illos adesse; in hac autem maximè, in qua celebranda erant sponsalia, & de dote cum puellæ parentibus, aliísque rebus conueniendum, vtrobique Scriptura indecorè, imprudentérque deserta. *In altera profectione.*

4. QVARTÒ, Scriptura disertè tradit dilaceratum, ac discerptum à Samsono leonem; itáque Hebraicè, Græcè, Latinè, Chaldaicè perscriptum est. Ipse suffocare maluit, ἐνδεξάμενος αὐτὸν ἄγχει ταῖς χερσί. complexus ipsum manibus suffocauit; dixisset potiùs cum Ambrosio brachiorum complexu suffocasse. Videtur autem ad Nemæum illum Herculis leonem claua, sagittísque inuiolatum, inuulneratúmque, proptereáque brachiorum arctissimo complexu præfocatum, alludere voluisse; qui cùm mirabiliter fortis esset, putatus est Hercules, vt ait S. Aug. Vide Goltzium, qui in Siciliæ, & magnæ Græciæ veteribus nummis, Herculem modò stantem, modò genu nixum præfocantem leonem repræsentat. XXXIV. *In leonis cæde.* (ep. 14. vide Apoll. l. 2.) (l. 18. de ciu. c. 19.)

5. Quintò de apum examine in leonis pectore mellificante, de tribus fauis inde sumptis, & ad sponsam allatis, cur Iosepho potiùs, quàm Scripturæ assentiamur, & Septuaginta viris? qui corpus leonis, os illius interpretati sunt, nec plures fauos agnoscunt, & parentibus suis mel in via traditum ferunt, non in vrbem allatum, & sponsæ oblatum. Trium autem fauorum ipse inuentor fuit, ne sponsus erga dilectam sponsam parum liberalis fuisse videretur. Ideóque & alia munera de suo, tametsi non improbabiliter adiecit, sicut & S. Ambrosius. *In melle & apibus.*

6. num. 12. IAM nuptias, siue nuptiale conuiuium non celebrauit filius, vt diximus, sed Pater, qui matrimonij author erat, qui suppeditator sumptuum, qui patria potestate iuniorem adhuc filium regebat. Aut certè, quod eodem redit, filius familias de patris, aut mandato, aut consensu, amicos suos, & familiares inuitauit. Qua in re Iosephum non excutio; qui sciam ei in hac re non deesse, quo se tueri possit. Dicam tamen ei causam non fuisse, cur in his vnici filij nuptiis, parentem rusticana inurbanitate missum faceret, cùm matrem quoque iis interfuisse Scriptura testetur, & nuptias ipsam quoque cohonestasse. XXXV. *In authore conuiuij, quem facit absentem.* (c. 14. v. 16.)

7. NEQVE illud probandum videtur, quod cùm Iosephus ludere vellet in antithesi, immitem leonem maluit quàm fortem vocare, & totum problema quodammodo commutauit. Rectiùs Septuaginta, atque religiosiùs, qui ad verbum Hebræa expresserunt, sicut & Chaldæus Paraphrastes, Hieronymus, omnésque antiqui, ac recentiores, etiam qui vulgatæ editioni Hebræum textum anteferunt. Iosephus ergo, τὸ πάμβορος γεγέννηκε βορὰν ἡδεῖαν ἐξ αὐτοῦ, καὶ πάνυ ἀηδοῦς ὄντος. Omniuorus produxit cibum dulcem ex seipso, licet valdè insuaui, aut immiti. Quanto aptiùs atque rotundiùs in Hebræo, Græco, Latinóque textu paria paribus respondent? *De comedente exiuit cibus, & de forti egressa est dulcedo.* Ἐκ τοῦ ἐσθίοντος ἐξῆλθε βρῶσις· καὶ ἐξ ἰσχυροῦ ἐξῆλθε γλυκύ. XXXVI. *In ænigmate deprauando.*

8 SOLVTIO quoque problematis apud Iosephum argutior, quàm verior fortasse videatur: Sic enim habet. *Cùm præfinita soluendæ quæstioni dies adesset, ante solis occasum conuenientes. Neque leone, inquiunt, quidquam occurrentibus immitius, neque vtentibus melle suauius. Ibi Samson subiecit, neque muliere dolosius, quæ vobis quæstionem nostram aperuit.* Quàm longè hæc absunt à Samsonis respondentis parœmia, *Nisi arassetis in vitula mea non inuenissetis propositionem meam*, certè ad eam allusum oportuit, & poterat fieri non minus argutè. Sanctus Ambrosius, etsi in illa quam iam XXXVII. *Eiúsque solutione.* (cp. 14.)

ſæpius laudauimus ad Vigilium Epiſtola, Ioſephi potiùs narrationem æmulatus eſt, quàm Scripturæ: iſtius tamen parœmiam exprimere maluit; ſicut & Comeſtor, Zonaras, & Cedrenus. c.17. in Iud.

XXXVIII *In repudio mulieris.*

Apparent quoque illa non ſatis ex fide, quod Aſcalonitas ſpoliatos à Samſone dixit, diſſimulauit occiſos; quod mulieri nuncium remiſiſſe, réſque ſuas ſibi habere iuſſiſſe dicat, quod vno verbo eſt repudiaſſe. Verùm, vt antè diximus, eam tantùm ad tempus à marito deſertam ex Scriptura conuincitur. Pugnat & contra ipſum ratio. Cur enim ad eam repudiatam rediiſſet? cur alteri iunctam matrimonio doleret, quam ipſe abieciſſet, & contempſiſſet? Quam id alienum eſſet à moribus Iudæorum perſpicuè ex Ieremia intelligi poteſt, iuxta legem in Deuteron. traditam. Quanto cautius fideliúſque S. Ambroſius, & peremptos 30. Aſcalonitas fatetur, & abſtinuiſſe coniugio puellæ, cuius perfidiam deprehenderat; quod ſine repudio contingit.

9. παράλυσις. Num. 31. c.3.1. c.24.

XXXIX. *Et nouo eius coniugio.*

Denique ait puellam contemptam, vt viciſſim ei ſtomachum moueret, aut potiùs ira eius contempta nupſiſſe eius ſodali, qui priores nuptias conciliarat. S. autem Ambroſius timore potiùs nouas haſce nuptias copulatas interpretatur. Sic enim ait. *Abſtinuit autem coniugio puella, cuius perfidiam deprehenderat; atque in patriam domum ſeſe recepit. Turbatáque animi iuuencula, quæ indignationem læſi, ferociam fortiſſimi, fraudi ſibi futuram, iuſta formidine perhorreſceret, in alterius viri conceſſit nuptias; quem tamen paranymphum ſibi Samſon, quaſi fidum ſodalem, cùm duceret eam vxorem, aſciuerat. Nec ſic tamen, prætexto licet coniugio, offenſionis periculum auertit.* Sic Ambroſius. Hanc nihilominus affinitatem à puellæ parente contractam liquet, qui aliquantò pòſt, *Putaui*, inquit, *quod odiſſes eam*, nimirum propter euulgatum problema tuum, ac planè deſeruiſſes, *& ideo tradidi illam amico tuo*. Sed nunc omiſſo tantiſper Ioſepho, ad Heroëm noſtrum reuertamur.

20. lo. cit. c.15.2. Deut. 24.3.

XL. *Quæ Samſonis animum erga vxorem molliuerint.*

Postqvam deferbuit Samſonis ira, ad vxorem redire, eíque reconciliari voluit; illúmque in finem hœdum illi dono tulit. Accuſabat ipſe ſe fortaſſis, quod fœminæ precibus, quaſi fœmina mollior, vinci ſe paſſus eſſet? Excuſabat eam viciſſim, quod timor non leuis, ſed qui etiam in conſtantem virum caderet, eam deieciſſet: quod paterna quoque pietas ipſam concuſſiſſet. Minabantur enim triginta iuuenes, & quidem è primariis ciuitatis familiis, iidémque manu prompti, & animo concitati, ſe cum ea domum quoque patris ipſius incenſurum. Reputabat animo non decere fortes viros iram diuturnam, ſed eis maximè placabilitatem conuenire, iuxta illud, Cap.15.

Quo quiſque eſt maior, magis eſt placabilis ira,
Et faciles motus mens generoſa capit. Ouid.

Et Homerus in Achille non χόλον, ſed μῆνιν reprehendit. Adde illud,

Corpora magnanimo ſatis eſt proſtraſſe leoni,
Pugna ſuum finem cùm iacet hoſtis habet.
At lupus & turpes inſtant morientibus vrſi,
Et quæcumque minor nobilitate fera eſt.

Ideóque in textu ſacro notatum eſt Samſonem, poſt aliquantulum temporis, ad relictam vxorem reuertiſſe. Nimirum *amantium iræ amoris redintegratio eſt*. Et fortaſſe Pater, poſtquam nuptias Dei nutu conciliatas intellexit, tum idipſum illi ſuggerebat: tum ſuadebat, vt ſecum reputaret viro aliquid à muliere, & viciſſim mulieri aliquid à viro tolerandum eſſe. Alioqui noua quotidie diuortia, nouáque repudia, cùm certiſſima familiarum ruina agitanda eſſe.

XLI. *Quid illi timorem afferre poſſet.*

Evm tamen retardare poterat euulgata vtique iam Aſcalonitarum cædes, cuius authorem veſtes datæ 30. iuuenibus facilè prodebant: nec poterant, aut priuatim familiæ, aut publicè magiſtratus non expetere tanti facinoris vltionem. Niſi fortè & leonis cædes ab inermi facta, & vnius contra 30. viros victoria, ſtupore & metu, Deo præſertim cooperante, & gelidam in eorum pectora formidinem inſtillante, ita repleuit, vt diſſimulandum putarent, dum ſe daret occaſio; ne paruo malo, aliquo maiore mederentur. Ex altera etiam parte Deus hominem animabat, & formidinem omnem ex eius animo longè excludebat; quod erat illi quàm facillimum, qui puerulos, puelláſque in teterrimorum tormentorum præſentia, & ſenſu ipſo, fortes, intrepidóſque reddebat; vt de ſeptem

Quid auferre.

Machabæis, & tot Christianis Martyribus constat: vt mirum non sit robustissimum iuuenem, futura & incerta pericula non timuisse, cùm imbelles præsentia cum gaudio exciperent, atque contemnerent. Ministrantibus prunas insultat Leuita Laurentius; & pueri Machabæi irrident crudelem tyrannum; & Vincentius Præsidem cum tortoribus subsannat. Tiburtius non in prunis ardentibus ambulat, sed in rosis. Quid viros dico? Lege quid quantáque constantia passæ sint beatæ Agnes, Agatha, Prisca, Cæcilia, Eulalia; & non obstupesce, si potes. Sed redeo in viam.

POST *aliquantum ergo temporis cùm dies triticeæ messis instaret, venit Samson inuisere volens vxorem suam* mensem fortassis intermisit, vt putari posset non rediturus, & consilium caperetur de nouo coniugio mulieris, viro destitutæ, ac repudiatæ. *Et attulit ei hædum de capris*, tenellum scilicet, & lac adhuc de matre sugentem, qui vt Satyricus ait, XLII. *Redit ad vxorem.*

----pinguissimus esset
Hædulus, & toto grege mollior, inscius herbæ,
Necdum ausus virgas humilis mordere salicti.

In quoque enim genere, optima quæque donis idonea sunt, vt sint eximij amoris, eius qui largitur argumenta. Vt autem hoc munus ætatis illius simplicitatem prodit, vt supra esus mellis in regia via; ita etiam valet ad refellendum socerum, odium Samsonis causantem. Munera enim odij signa non sunt, sed amoris. Prodit etiam generosum, & placabilem Samsonis animum, qui læsus non satisfactionem exigat, sed vltrò ipse pacem offerat, ac penè redimat.

CVMQVE *cubiculum eius more solito vellet intrare, prohibuit eum pater illius dicens; Putaui quod odisses eam, & ideo tradidi illam amico tuo; sed habet sororem quæ iunior, & pulchrior illa est, sit tibi pro ea vxor.* Efficax sanè oratio, quæ culpam ita fatetur, vt tamen excuset, ignorantia non improbabili. Vidi ait pater te ira feruidum insalutato hospite filiam meam deseruisse, ad patrios redisse lares, ibi tuas res agere, quasi affinitatis oblitum, méque filiámque meam missam facere, multos abesse dies; iram putaui in odium versam, & à te in perpetuum repudiatã, animo aliorsum conuerso. Denique dixi ad me, Samson, *quæ vestra libido est,* XLIII. *Quē repellit & placare conatur socer.*

Esse peregrino captus amore potes.

Sed addit etiam placandi generi gratia, satisfactionem, & damni reparationem non pœnitendam. Illud quoque, inquit, animaduerte, quod tibi vxorem non videor abstulisse, sed desertam, & desolatam filiam meam tradidisse, non inimico tuo, qui tibi insultaret, sed amico, quasi alteri tibi, vt permodica mutatio facta videatur. Denique quoniam ad hasce nuptias puellæ te pulchritudo perpulit, lucrum tibi non detrimentum, si rectè factum hoc æstimare volueris, videbor attulisse, qui tibi restituò duplici nomine meliorem.

Leuit. 18. 18 VERVM his non acquieuit Samson, & meritò. Diuina enim lege prohibebatur accipere sororem vxoris suæ, adhuc illa viuente. Etsi enim, vt ex Soceri verbis apparet, id erat legibus Philisthinorum permissum, Samsoni tamen legibus Hebræorum viuendum erat. Et pater non debuit dissoluere matrimonium inconsulto viro: nam repudium non permittebatur mulieribus, sed viris. Nec Deus qui prioris affinitatis, alioqui inconcessæ author fuerat, hanc etiam probabat. Itaque Samson iram simul ostendens, & minas intentans. *Ab hac die*, inquit, *non erit culpa in me contra Philisthæos; faciam enim vobis mala.* Iustè scilicet pœnam pro culpa retribuam, vt qui malè fecerunt, malè patiantur. Apparet hæc non vni seorsim socero, sed publicè coram pluribus aliis dicta fuisse; & quidem, si Hebræi textus, & Græci rationem habeamus, in tertia persona, & cum præsentibus quasi cum absentibus in hanc sententiam. Innocens ero posthac atque immunis à culpa, quamuis damna intulero Philisthæis, à quibus hanc iniuriam accepi. XLIV. *Sed frustrà; intentat enim minas.*

PERREXITQVE, *& cepit trecentas vulpes, caudásque earum iunxit ad caudas, & faces ligauit in medio, quas igne succendens dimisit, vt huc illúcque discurrerent; quæ statim perrexerunt in segetes Philisthinorum.* Scio trecentas hasce vulpes profanis hominibus excitasse risus, fabulam non narrationem referri existimantibus, quibus accuratissimè satisfacit Serarius noster, & rem verissimam etiam insanis istis credi- XLV. *Et in rem confert, per vulpes; quāmq; id probabile sit*

q. 3. in c. 15.

bilem facit. Docet enim variis in locis varia inueniri animalia, & quidem magna copia, quæ alibi rariora inueniantur. Iudæam verò, atque Palæstinam vulpibus abundasse, alia pleráque Scripturæ loca significant. Ideóque Dauid cæsorum cadauera prædam forè dixit, non luporum, aut canum, sed vulpium. Accedit opportunitas temporis. Nam sponsa mandat capi vulpes florescente vinea; quod tempus est messis in Iudæa; quando & Samson eas venatus est. Addit Abulensis Samsonem non solùm robore, sed insigni etiam pedum pernicitate valuisse, qualis fuisse peribetur Azahelis illius, qui capreis per montes discurrentibus comparatur, vt ea velocitate fugientes feras, hominésque consequi, & robore posset affligere, ac perdere comprehensos. Quid si & Samson venator insignis fuit, & industrios venationis comites non paucos adhibuit? Et ille quoque peculiariter affuit, de quo dicebat Iacob, *Voluntas Dei fuit vt citò mihi occurreret quod volebam:* Et Dauid, *Mea sunt omnes feræ syluarum.* Cant. 2.15. q. 5. in c. 15. 2. Reg. 2.18 Gen. 27.20 Psal. 49.10.

XLVI. *Cōfirmatur ex profana historia.*

VERVM age, quæ est ista oris proteruia eorum qui se Christianos dicunt, qui in profanis Scriptoribus Capitolino, Plinio, Vopisco Imperatorias, vt ita dicam, Hecatombas, cùm fide & admiratione legunt quibus percussi centum leones, centum aquilæ, & cætera huiusmodi centena animalia, trecentas autem Scripturæ vulpes cum risu excipiunt? Plinio credunt dicenti centum iubatos leones à L. Sylla populo in Prætura ad pugnam in circo datos: à Pompeio autem magno sexcentos, in iis iubatos 315. A Cæsare autem Dictatore quadringentos, Deo in Scriptura loquenti non credunt. Vopisco in Probo credunt asserenti ad spectandum in circum immissos, populóque ad diripiendum donatos mille struthiones, mille ceruos, mille apros, mille damas, ibices, oues feras; centum leopardos Lybicos, centum deinde Syriacos, centum leænas, & vrsos simul trecentos; & trecentas Samsonis vulpes stultissimi cauillantur. Quomodo credunt in Exodo ranarum, muscarum, conturnicum, locustarum multitudinem infinitam: In Iudicum libro trecentas vulpes Athei, amentésque non credunt? Sed istis ablegatis, qui se Christianos mentiuntur, cùm Christianis agamus, qui de vita periclitari malunt, quàm de literarum diuinarum certissima veritate dubitare. l. 8. c. 16.

XLVII. *Et Theodoreto.*

ADDAM & Theodoreti hoc loco sententiam, cuius me familiariter admonuit noster Fronto Ducæus; qui eius nunc Scriptoris editionem Græcolatinam molitur. Theodoretus ergo quæstione posita, vnde nam Samson tot venatus sit vulpes. Respondet fuisse montem apud eos, qui alebat multas vulpes; & hoc, inquit, docet historia; refert autem verba ex cap. primo Iudicum; quæ valdè apud interpretem Theodoreti deprauata sunt. In vulgata legimus, *Arctauítque Amorrhæus filios Dan in monte, nec dedit eis locum vt ad planiora descenderent. Habitauítque in monte Hares, quod interpretatur, testaceo, in Aialon, & Salebim.* Quæ Hebræo consentanea sunt. At 70. Romana, καὶ ἤρξατο ὁ Ἀμορραῖος κατοικεῖν ἐν τῷ ὄρει τῷ ὀστρακώδει, ἐν ᾧ αἱ ἄρκτοι, καὶ ἐν ᾧ αἱ ἀλώπεκες ἐν τῷ μυρσινῶνι, καὶ ἐν θαλαβίν. *Et cœpit Amorrhæus habitare in monte testaceo, in quo vrsi & vulpes, in Myrsinone, & in Thalabin.* Quo de loco vide ibi Serarium nostrum; nobis satis est testes habere 70. montem filiorum Dan, ad quam tribum pertinebat Samson, vulpibus abundasse. In lib. Iud. c. 1. 34.

XLVIII. *Quāta hæc clades, & quomodo illata.*

QVÆ ergo calamitas ab his vulpibus, & quem in modum Philisthæis illata sit videamus. *Perrexerunt*, inquit Scriptura, *in segetes Philisthinorum; quibus succensis & comportatæ iam fruges, & adhuc stantes in stipula concrematæ sunt, in tantum vt vineas quoque & oliueta flamma consumeret.* Captis igitur trecentis vulpibus, centum etiam & quinquaginta præparauit faces, & binis quibúsque ad caudæ initium, longiusculo fune colligatis, ne se facilè mutuò in cursu impedirent, mediam alligauit facem flammæ tenacem, sicque dimisit; sed nec omnes simul, ne se impedirent; nec eodem loco, sed per partes, & idoneis in locis, ex quibus abeuntes, solis Philisthæis quàm maximè nocere possent. Quæ dum insano cursu imminentem ignem vitare cupiunt, captiuóque fune liberari, & aliæ alias eminus, cominúsque conspiciunt, parem terrorem circunferentes, calamitatem quàm latissimè spargunt, à segetibus ad vineas, à vineis ad olíueta; donec partim incendio periere, partim adusto fune semiustulatæ euasere; partim à Philisthæis captæ & interemptæ sunt; nec tamen tam properè, vt huiusmodi incendio non fruges solùm omnes, sed vineæ quoque & oliueta, vt dixi, in plures fortassis annos consu-

Digitized by Google

merentur; quod de hortis quoque & viridariis campestribus, pastorum etiam casis, villisque dominante incendio, & aura fortasse iuuante facilè credi potest. D. certè Ambrosius ait omnes Palæstinis locorum fructus interiisse.

XLVIII. *Res innotescit Philisthæis.*

Philisthæi accepta tanta clade ab incendiariis istis vulpibus, inquirunt, Quis fuerit author incendij. Quibus dictum est Samsonem generum Thamnathæi authorem esse. Addiderunt & causam; quia is ei vxorem propriam abstulisset, alterique tradidisset. Quare non dicunt generum talis viri eum nominando, aut huius vrbis? (q. 12. in c. 15.) Significatur videlicet, vt notauit Abulensis, incendium non ad agros tantùm Thamnathæorum, sed ad alia quoque loca remotiora & maritima, in quibus hæc interrogatio facta est, cum simili vastitate latè peruolasse, & tam eos qui interogarunt, quàm qui responderunt rogantibus, non fuisse Thamnathæos. Idque apertè cõfirmatur ex eo quod subditur, *Ascendisse Philisthæos*, vtique de maritimis ac decliuioribus locis, in quos hæc pestis incubuerat, ad expetendam tam de socero, qui cladi causam dederat vltionem, quàm de genero, qui sine vllo iuris ordine, sontes insontésque propria auctoritate puniuerat. Etsi is in hac re, diuinam motionem secutus, non peccasset.

XLIX. *Qui socerũ Samsonis, cum filia exurunt.*

Ascenderunt *itaque Philisthiim, & combusserunt tam mulierem quàm patrem eius.* Ita vulgata, Hebræo planè consentiens: in quo fallitur Abulensis q. 13. At Septuaginta paulò explicatius, *καὶ ἐνέπρησαν αὐτὴν, καὶ τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς αὐτῆς ἐν πυρί. Et incenderunt ipsam, & domum patris eius igni.* Intellecta nomine paternæ domus familia ipsius, vt placet Iosepho, Ambrosio, Abulensi, Serario. Incenderunt autem, vel flammis in eorum domos iniectis, & egressu prohibitis; vel vt ait Iosephus, ordine iudiciario, viuis publicè combustis. Non vitauit infœlix incendium quod timebat, dum Samsonis secretum prodidit; sed neque illud vitauit pater cum tota domo sua; cui illa quoque metuebat. In ea autem domo nouus maritus, & gener intelligitur à Iosepho, qui cognatos quoque scribit pari pœna mulctatos; narrata enim breuiter clade, *Quo cognito*, inquit, *gentis principes, & quid Samsonem ad perpetrandum facinus mouerit; missis in hoc Thamnatham satellitibus, vxorem quondam eius, cum cognatis, damni dati reos prius factos, viuos publicè exusserunt.*

L. *An iuridicè, vel potius popularis motu.*

Dubium sanè, fateor, haberem hoc iudicium; credibiliúsque videretur totum populum, sicut totus ex tanto damno furebat iracundia, vno impetu consurrexisse in miseros istos, flammas tectis iniecisse, & domum cum domesticis incendisse; quàm rem iuridicè in iudicio transactam. Nisi S. Ambrosius hoc quoque Iosephi iudicium approbasset, in quo etiam ait pronunciatum, non oportuisse lædi virum, qui posset malo se publico vlcisci. Si quis tamen rem quo modo diximus contigisse maluerit, hoc etiam accipiet ex hac opinione emolumenti, vt proximè sequentia rectè possit cum præcedentibus colligare.

LI. *Qui & alteram accipiunt à Samsone plagã.*

Cum enim feruor iracundiæ totius multitudinis incanduisset, eiúsque primam flammam prædicti Thamnathæi excepissent: ea ibi neque extincta est, neque repressa substitit, sed ad primarium tantæ calamitatis authorem peruolauit. Itaque locum in quo erat edocti, Samsonem vel viuum capere, vel telis certè obruere studuerunt. At ille diuino spiritu adiutore percussit eos ingenti plaga, ita vt in rei nouitate, atque admirabilitate *stupentes suram femori imponerent*; vt non solùm singuli, sed vniuersi, & in bonis suis, & in personis plecterentur. Sicque dum vltrò venisent ad puniendum Samsonem, ipsi ei occasionem præbeant implendi quod dixerat, *licet hæc feceritis*, contra socerum videlicet, & filiam eius, *tamen adhuc ex vobis expetam vltionem, & tum quiescam.* Quæ quies finis huius anni nos admonet, si id vnum addidero, videri Hebraicam huius loci phrasim non malè à Vatablo explicari, prouerbium reddendo prouerbio. Illa enim habet *& percussit eos coxa super femur plaga magna*, ipse autem explicat, percussit eos tam in cruribus, quàm in femoribus; quasi dicat vehementer & acriter, Gallicè dicimus, *il les battit dos & ventre.* Diuus autem Augustinus (in c. 15.) in eorum interpretatione verborum vulgatæ editioni acquiescit. Vide Serar. quæst. 10. Del Rio Adagio sacro 164. & (a. 9.) Aulens. q. 13. in expositione textus[a].

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2880.

1. N. XVII. EOQVE D.Ambros.in epist. 24. ad Vigilium non admodum repugnantem trahas, sic enim habet. *Locus erat latus pabuli, herbosa gramine, vineis consitus. Itaque apud dilectissimam sibi sponsam exuuias feræ credidit sine momento* (id est nullius momenti ad conciliandam gratiam) *futuras; cum talium rerum tempora,* (id est sponsaliorum) *non terribilibus spoliis, sed mitibus gaudiis, & festa fronde fiant venustiora.* Nimirum pelli illi leoninæ, qua membra velantur, opponuntur festę frondes, quibus & coronæ & zonæ, & brachialia, & torques fiunt, quibus & parietes velantur iuxta illud.

Nos delubra Deûm miseri, quibus vltimus esset
Ille dies, festa velamus fronde per vrbem.

Dat etiam rationem cur proiecerit leonis cadauer, nec acceperit exuuium, quod vxori dono daret, quia id donum apud puellam nullo numero futurum erat, sed mel potiùs, de quo subdit. *Denique post, eadem regrediens via, fauum in vtero leonis offendit atque abstulit, donum parentibus ac puellæ futurum, talia enim sponsam munera decent,* &c. Hęc autem munera non ex Scriptura, sed ex Iosepho sumpta sunt, vt attigi supra Nu. 34. Priori autem illi expositioni fauet quod Hercules, qui ab Augustino l. 18. de ciuit. cap. 19. & Eusebio in Chron. anno Samsonis primo, & aliis antiquis dicitur ad similitudinem Samsonis expressus, etiam leonis exuuio indutus referatur. In Eusebio ita legimus, *Hic fortissimus fuit, ita vt à quibusdam facta eius gestis Herculis comparentur.* Sed ea paulò aliter habentur in Gręcis. Τοῦτον ἰσχύϊ διάσημον γεγονέναι φασὶ τῷ πολεμεῖν τοῖς ἀλλοφύλοις. καὶ τινὲς τὰς πράξεις αὐτοῦ παραβάλλουσι ταῖς Ἡρακλέους φασί. *Hunc robore insignem factum esse aiunt pugnantem contra alienigenas* (Philistæos videlicet) &c. Eadem etiam habet Chron. Alexandrinum. 1. N. 11.

Notari & hîc obiter potest, hunc annum quem diximus Isai primum, esse 39. Heli. Itaque vltimus Samsonis est ipsius 58. quibus adde 40. ipsius Heli, fiet integra eius vitæ periodus annorum 98. Nô libet autem deinceps aut Græcorum casus, aut Troianorum reliquias in Æneæ posteris assectari, & Annalibus nostris adtexere, qui non singulorum regnorum, aut principum, sed imperiorum progressus, connexos Annalibus Ecclesiasticis pollicentur. Et id deinceps infinitum foret, quando sacra, profanáque historia fit in dies auctior, ac locupletior. Vide supra anno mundi 2871. Num. 15.

ANNVS MVNDI 2881. DILVVII 1225. 4. ÆTATIS 418.

EXITVS AB ÆGYPTO 338. SANCTVARII IN SILO 292.

SAMSONIS 2. ACHITOBI 2. ISAI 2. TROIÆ CAPTÆ 11.

TEVTÆI 1. IMPERII ASSYRIORVM 950.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1172.

I. *Teutæus imperator Assyr.* ASSYRIORVM regno nouus præficitur imperator Teutæus, in quo Eusebius & Africanus non in ordine tantùm regum dissentiunt, vt solent, si tamen ea dissentio appellanda est, vt illi hîc sit 27. huic autem 28. sed numero etiam annorum, cùm Eusebius illi 40. regni annos attribuat. Africanus autem 4. & 40. prout legimus non vno in loco in Thesauro temporum. Quidam Tantæum vocant, vtique mendosè: in Græco enim tam Eusebij, quàm Africani habetur Τευταῖος. p. 560. & in 2. Can. p. 338

Ratio temporis. Cæterùm quæ reliquo decimo quinto capite à Samsone gesta referuntur, ad secundum eius annum pertinere existimamus. Facilè enim, si quis attendat, quę superiore anno ex ca. 14. & initio 15. explicata sunt, vnum annum explent. Quinque enim narratæ sunt Samsonis in Thamnatha profectiones, totidémq; reuersiones, habéntque suas singulæ moras, vt taceatur excursio Ascalonem. Nuptiæ quoque à sponsalibus vno alteróue mensæ seiunctæ videntur, vt eæ commodè vtrímque parari possent, quod spatium quibusdam etiam vnius anni, non rectè vtique, visum fuit, vt supra diximus. Secutæ nuptiæ, & conuiuij septem dies, & mora in patria, & venatio, & incendium, denique pugna, & plaga luculenta Philisthinorum. vide Serar. q. 10 in c. 14 an praeced. Num. 17.

II. *Samson habitat in spelunca.* EA victoria potitus Samson quieturus erat, vt animo destinarat, ac dixerat: nec aduersarios vllo vltra facinore prouocaturus, quod sat magnis iam cladibus iniurias suas vltus esset; itaque *descendit, & habitauit in spelunca petræ Etam.* Ea erat in sorte tribus Iudæ, habebátque vicinum torrentem, vt ait Adrichom. in eadē tri- Num. 117.

Digitized by Google

bu; quo in loco quoniam natura munitus erat, Roboam post annos ferè 180. construxit ciuitatem. Quod autem Samson hoc loco dicitur descendisse in eam speluncam, significatur illam in seducta aliqua valle sitam fuisse; & præcedétem pugnam, quam Scriptura tantum attigit, nec locum in quo inita est prodidit, in vicinis Iudæ montibus contigisse. Indéque victorem ad speluncam Etam demigrasse; vbi propter locorum angustias, vnus aliquis miles plurimis bellatoribus par esse posset, tantóque magis Samson, qui solus in medio campo pluribus centuriis præstabat. Neque tamen eò secessit metu, sed, vt ait Dionys. quò ibi quietius vocaret Deo, quo impulsore ista patrabat. Et ne vrbs quam adiisset ipsius causa periclitaretur; cùm ille vellet suo se tantùm periculo, ac virtute tutari.

2. Paral. 11. 6.

III. *Eum requirunt Philisthæi cum exercitu.*

CVM iamdudum autem Philisthinos vreret calamitatum adhuc inultarum dolor, Samsonem vnum iusto exercitu probroso facinore aggrediuntur. Cognito ergo quod in petra Etam delitesceret, *Ascenderunt in terram Iuda, & castrametati sunt in loco, qui postea vocatus est Lechi, id est maxilla, vbi eorum effusus est exercitus.* Cæterùm significatur, vt rectè notauit Serarius, Philisthæos non magno solùm numerò vt paulò antè, sed militari ordine seruato, ac bellica disciplina conuenisse contra Samsonem, non tumultuariè, & sine ordine vt priùs, cùm ab incendio calidi, arma temerè obuia populariter, nullo duce, nullo Rectore corripuerant. Quod superiorem illam expositionem nostram de tumultuaria illa, non iudiciaria punitione soceri Samsonis, eiúsque filiæ non malè confirmat.

IV. *Legati Iudæorum ad eos.*

INTERIM autem tribus Iuda videns Philisthæos finibus suis egressos, in sua ipsorum sorte armatos iam consedisse, nesciens, aut dissimulans causam conflati, & effusi in terra sua Philisthæorum exercitus, ad eos mittunt legatos, qui causam requirant expeditionis huius, vt si quid illi iustum postulent, cum debita possint satisfactione dimitti. Dicebant enim, vt est apud Iosephum, se nec Samsonis culpæ esse affines, nec de solemni tributo quidquam diminuisse. Adhuc ergo tributum Israëlitæ pendebant: imò etiam vsque ad mortem Samsonis id illos pependisse dicendum est, quia ad eius vsque mortem, vt antea declaratum est, seruitus ista producta est. Rectè autem ipsi priuatam culpam à populi ceruicibus amoliuntur. Nam si magistratu, aut populo iubente, aut consulente, aut ratum habente, aut quoquo modo fauente Samson prædicta perpetrasset, iustè vtique bello nunc ab eis inuaderentur, & illati damni reparationem flagitarent.

l. 5. antiq. c. 10.

V. *Philisthæi volunt sibi dedi Samsonem.*

ILLI responderunt se nihil aduersus populum habere quod querantur, de vno tantùm Samsone agi, à quo cùm multa, grauiáque perpessi iamdudum essent, sibi eum vinctum dari postulent, alioqui intellecturos, populum eius criminibus affinem extitisse, qui fugitiuum receperint, & apud se tutũ, atque incolumem esse patiantur. Itaque, nisi receptatores hostium audire velint, eorũ esse nunc illum in potestatem Philisthæorum tradere; eóque facto publicam insontis populi calamitatem, in priuati hominis caput, à quo ea mala profecta sint, effusum iri: alioqui se toti populo acerbissimam cladem illaturos. Iusta visa est, vtilísque Reipub. ac planè necessaria hoc tempore postulatio. Itaque tria millia virorum de Iuda destinantur ad Samsonem, qui eum vel volentem, vel inuitum validè vinciant, & in manus Philisthinorum tradant. Quare autem hoc facto Genebrardus proditum à suis Samsonem dicat, sanè non video. Nam iusta erat Philisthæorum postulatio, vt docet Abul. nec tenebantur Israëlitæ exponere se morti pugnando contra Philisthæos, ad eum defendendum, præsertim si nesciebant Dei nutu superiora illa à Samsone perpetrata. Sed poterant eum, licet cognitum innocentem, ab se dimittere, ad bellum à se auertendum: & nisi abire vellet, contra eum ad mortem vsque pugnare; non enim tum contra innocẽtem pugnarent, sed cõtra hominem, qui malè priuatam salutem publicæ anteferret.

An iustè dedi potuerit.

q. 19. 20. & 21.

VI. *Videri potuisse. Colloquiũ eius cum suis.*

CVM ergo Samson res humano, rectóque iudicio metientibus appareret in culpa, ob damna illata Philisthæis, potuit iustè patria pelli, aut vinctus hostibus tradi. Ne fortè autem ipse se diceret innocentem, qui hostem populi Dei afflixisset, id imprudenter, miniméque è Repub. factum arguunt. *Nescis,* inquiunt, *quod Philisthiim imperent nobis? quare hoc facere voluisti?* vt scilicet irritares crabrones, & fœtentem redderes odorem nostrum coram Philisthæis. Denique eis præberes gladium ad nos occidendos, & pro iugo aureo, vel argenteo, ferreum impo-

Digitized by Google

nerent super ceruices nostras, quod neque nos, neque filij nostri ferre possimus. At Samson non recurrit ad diuinam voluntatem, qua sola iustitia causæ ipsius continebatur, quod eam nec satis probare populo, neque persuadere potuisset, aut si persuasisset, bellum generale inter vtrámque gentem, præter Dei voluntatem suscitasset. Sed suum duntaxat vindictæ zelum, qui & ipse erat à Deo, protulit. *Sicut*, inquit, *fecerunt mihi, sic feci eis.* Quasi dicat ipsi in culpa sunt, qui priores læserunt. *Et tolerant telis vulnera facta suis.* Quod si Iudæi vrgerent, Quid tibi iuris fuit vt priuatas iniurias publica, & communi calamitate vindicares? Responderet non ineptè Samson; Quid iuris in ipsis fuit vt populum nostrum, vigesimum iam, & secundum annum seruitute premerent? Alienos labores tributis exhauriunt suis; proprios labores vulpibus amiserunt suis. (c. 15. 11.)

VII. *Consentit in vincula, mortem deprecatur.*

ESTO sanè, inquiunt viri Iuda, sed interim *ligare te venimus, & tradere in manus Philisthinorum.* (c. 15. 12.) Rogare poterat vt eum liberum à patrio solo abire permitterent, capitis discrimen priuato periculo vitaturum; sed propriæ virtutis cōscius, & diuini certus auxilij, vtque Philisthæis ex parte Israëlitarum magis satisfactum esset, acquiescit suorum voluntati, cōtentus, iureiurando sibi cauere à morte quæ per insidias à Iudæis inferri potuisset. Ideo *Iurate ait, & spondete mihi quod non occidatis me. Dixerunt non te occidemus, sed vinctum trademus.* Intelligendum autem est Israëlitas, qui in re ipsa consentirent, nec vllam eum interficiendi volūtatem habebant, quandoquidem id ab hoste non fuerat postulatum, etiam iusiurandum de non inferenda populari suo morte, non cunctanter præstitisse; cúmque diuinæ erga ipsum prouidentiæ, ac probatæ iam fortitudini, aut hostium clementiæ, vel iracundiæ permisisse.

VIII. *Ligatur, & traditur Philisthæis*

LIGAVERVNT itaque *eum duobus nouis funibus, & tulerunt eum de petra Etam.* (c. 15. 13.) Non solùm nouos, sed crassos etiam, solidéque intortos, vox Hebræa & Græca exigunt; χάλως enim siue χαλώδιον rudentem nauticum significat. Et quoniā paulò pòst vinculorum etiam fit mentio, licet funes iidem eo nomine intelligi possint; opinatur tamen Serar. ferreas manibus iniectas manicas, brachia verò supernè ad scapulas firmiter vno fune, deinde infernè iuxta cubitum fune altero fuisse colligata, & in tergum reducta. (num. 6. q. 11. in c. 15.) Cui expositioni magis fauent Græca, Hebræáque, quàm Latina. In his enim habetur. *Qui cùm venissent ad locum Maxillæ, & Philisthiim vociferantes occurrissent ei, irruit Spiritus Domini in eum, & sicut solent ad odorem ignis lina consumi, ita vincula quibus ligatus erat, dissipata sunt, & soluta.* In Hebræo autem funes à vinculis distinguuntur. *Et fuerunt funes, qui erant in brachiis eius, tanquam lina, quæ combusta sunt igni, & soluta sunt vincula eius de manibus eius.* Sic ibi; quibus etiam Græca consentiunt,

IX. *An vinctus ferreis manicis.*

NON tamen crediderim Samsonem ferreis manicis vinctum. Non quia æquè catenas aut laminas ferreas frangere non posset, ac funes, sed quia illis ipsis ferreis manicis vsus esset ad eorum capita conquassanda, vt asini mandibula non foret opus. Nec vox Hebræa, aut Græca ferrea vincula significat, sed vincula duntaxat, aut carcerem: nec Iosephus hic quidquam præter duos funes admittit. ([illegible] Asurim. [illegible] non Tsecim.) Quare autem locum maxillæ in tribu Dan posuerit Adrichomius, sicut & fontem Samsonis, & non potius in tribu Iuda, ad quam collectos fuisse Philisthæos Scriptura, Iosepho consentiente, testatur, causam non satis agnosco, licet sors Dan aliquando ambitu tribus Iudæ comprehensa fuerit, sicut & Simeonitica; distinctio enim etiam viuo Iosue facta fuerat. Præsertim cùm eum locum non procul ab hostium castris abfuisse Iosephus affirmet.

X. *Ruptis vinculis occidit mille viros.*

PHILISTHÆI ergo cùm vinctum ante se viderent hostem suum, & suæ impunè traditum potestati, cum læto clamore procurrunt, eum comprehensuri: sed breuis lætitia in diuturnum luctum conuersa est. Disruptis enim vi diuina funibus, liber euadit; inermis ille quidem, contra multa armatorum millia; sed Deus armauit militem suum. *Inuentam enim maxillam, id est mandibulam asini, quæ iacebat arripiens, interfecit in ea mille viros.* Vt non morte solùm, sed contumeliosa etiam morte afficerentur; maiore vtique ignominia, quàm si fustibus aut flagris seruilem in modum eos cædendo peremisset. In quo prouidit etiam Dominus, vt sibi potiùs quàm Samsoni, sicut in ster-

nendo

nendo postea Goliatho, victoria tribueretur. Sicut ante hosce annos trecentos & triginta octo, muscis, & ranis, & locustis superbam Ægyptum, cum suo Pharaone subegit.

Serar. q. 11. a. 2. in c. 15.

XI. *Cum asini mandibula.*

NON desunt qui irrepsisse putent mendum in editionem vulgatam, & quod etiamnum omnibus libris adhærescat; itáque legendum; *inuentámque maxillam humidam asini*, reiectis illis vocibus, *id est mandibulam*; siue quia inutilis est ista expositio vocabuli non ignoti, & quidem per aliam vocem nihilo notiorem; quod grauissimum doctissimúmque interpretem minimè deceat; siue quia nihil causæ erat cur epithetum maxillæ in Hebræo positum prætermitteret, teriia, humentem, siue recentem. Verùm id epitheton in dubium potius reuocandum videatur, quod neque Septuaginta, neque Iosephus, neque Hieronymus agnouerunt; quod si glossema fatendum est, legerem sane *Humidulam* quod ad mandibulam propius accedit. Tigurina vertit, putrescentem, id est recentem adhuc, & succulentam, necdum planè siccam; ne scilicet facilè paucis ictibus dissiliret in frusta, & inermem relinqueret percutientis manum. Contra tamen videatur sensisse Chrysost. *Et qui vna die*, inquit, *vetustis ossibus asini cadaueris arente maxilla Allophylos mille prostrauit.* Nimirum legit interpres *ἐξηραμμένην, siccatam*, nō *ἐξεῤῥιμμένην, proiectam*, vt habent Septuag. apud quos sanctus Ambrosius pro σιαγόνα maxillam, legit ἀγῶνα, vertitque certamen, quasi id loco nomen inditum fuerit, propter gloriosum Samsonis certamen.

טריה Teria.

Hom 15. ex variis Matth. In quibusdam lib. malè correctum est Siagon.

XII. *Aridáne, an recenti.*

MAXILLAM nihilominus siue aridam, siue humentem admodum diuinitus roboratam oportuit, vt tot támque validis ictibus non frangeretur. Nam vel gladius, cæde mille virorum armatorum hebescere facilè, ac frangi potuisset. Dicunt Rabbini Samsonem per mediam Philisthæorũ aciem penetrasse, & modò ad dextram, modò ad sinistram vibrando mandibularem clauam suam, duos interfectorum aceruos congessisse singulos virorum quingentorum, vnde Hebræam vocem chamor, quæ modò asinum, modò aceruum significat, vtróque modo verterunt in eo cantico, quod Samson, adeptus victoriam cecinit. Vbi enim nos legimus, *In maxilla asini, in mandibula pulli asinarum deleui eos, & percussi mille viros.* Tigurina, *Maxilla asini trucidaui aceruum hostium, imo duos aceruos, asini maxilla cecidi mille viros.* Quasi dicat vnum & alterum aceruum siue cumulum cadauerum congessi. Pagninus autem retinens ellipsim Hebraicam, *Maxilla asini aceruum aceruorum, maxilla asini percussi mille viros.*

חמר

XIII. *An hostiũ cadauera in aceruos coniecerit.*

VERVM hos aceruos Septuaginta viri non agnouerunt, in quibus tantum legimus, *in maxilla asini delens deleui eos, quoniam in mandibula asini percussi mille viros.* Ignoti quoque fuerunt Iosepho, atque Hieronymo, Ambrosio, cæterísque antiquis. Adde quod ea vox in illa significatione rarior, & ridiculum videtur credere ita bifariam diuisum exercitum, vt hinc atque inde quasi ex composito, & ordine Philisthæi cædendos sese præberẽt, cũ præceps potius, & confusa esset & cædes, & fuga; attestante Iosepho; *Maxilla*, inquit, *asini, quæ forte iacebat præ pedibus, in medios hostes irruit: qua feriens quotquot assequi potuit circiter mille interfectis, cæteros metu dare terga compulit.* Deniq; non minus ineptum est existimare Nazaræum hominem quem alioqui nefas esset mortui cadauer attingere, & tanta cæde fatigatum, quasi per iocum in aggerendis cadauerum aceruis occupari potuisse, aut etiam voluisse.

XIV. *Pugnæ modus.*

OMISSIS ergo his nugis, id dicamus quod res ipsa loquitur, Heroëm fortissimũ insiliente in eum diuino spiritu, tamtúmq; illi cõmunicante ardoris ac viuium, quantũ hosti detrahebat, nouo clauæ genere instructum, & flãmam oculis, fumum ore, naribusq; spirantẽ, in hostem & huius, & proximi miraculi magnitudine attonitũ irruisse, ad dextram sinistrâque, vt sors ferebat, Philisthæorum capita conquassasse, plerósque pugno sinistræ, pedibusq; cõtrucidatos afflixisse; dũ nemo esset, qui præsentissimę mortis metu, eum auderet attingere, tanquam aliquem in humana forma Deũ, omni iniuria superiorem, omni plaga impenetrabilẽ; sed desperata victoria, in sola fuga salutem positã arbitrarentur, in eáq; alij super alios corruẽtes suis se gladiis suosq; obtrũcarẽt, cito cãpus cõstratus mille ferme cadauerib. apparuit, & vacuus bellatorib. qui quoquo modo resistere, aut arma ferre possent.

XV. *Et magnitudo victoriæ.*

ITAQVE tanti victor certaminis, de cuius laude ac gloria nihil cohors, nihil turma decerperet, in quo vnus ipse velitem, primipilum, triarium, Imperatorem

egisset; vnus omnium lauros, coronásque reportasset, illum vtique Dominum exercituum, tam inusitati prodigij authorem, qui ipsius dextera sua fulmina contorsisset, quémque sibi præsentissimũ sensisset, sentiretq; gratulatorio carmine celebrauit: illud Dauidis anticipans, *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum. Misericordia mea, & refugium meum, susceptor meus & liberator meus, Protector meus & in ipso speraui, qui subdidit populum* totum *sub me.* Deinde illud subiecit quasi intercalare carmen, vt putat Abulensis, *In mandibula asini, in maxilla pulli asinarum deleui eos, & percussi mille viros*, quod subinde repeteretur; vt illud, Psal. 106

Incipe menalios mecum mea tibia versus;

imo & illud regij Vatis, *Cõfiteantur Domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominũ.*

XVI. *An vanitate peccauerit à victoria. Ex Iosepho. Caietano.*

SED quid facimus quid Samsonem gratitudinis nomine commendamus in eo ipso, in quo iam pridem malè audit. Audi enim Iosephum. *Quæ victoriis*, inquit, *plus satis elatus, & opis diuinæ immemor, cùm totum sibi tribueret, quod maxilla tantum armatus fudisset, ac fugasset hostiles copias, ingenti siti oborta, confessus nihil esse quantaslibet vires humanas, Deo victoriam acceptam retulit, suppléxque rogauit, vt arrogantia data venia succurreret, & periculo se eximeret.* Sic ipse: quod persuasit etiam Caietano, qui negat diffusius scriptum Samsonis canticum, sicut canticum Debboræ, quia nihil Deo in illo cantico tribueret, sicut nec in paucis illis, quæ ex eo recitantur; *Propter quod*, inquit, *non irrationabiliter Iosephus Samsonem, elatum gloria vana describit. In cuius signum sacra Scriptura, nec introducendo Samsonem incipientem canticum, nec describendo finientem dicit, quod cecinerit Domino, sed duntaxat quod Samson locutus est, nullam mentionem Dei, aut Domini faciendo.* Doleo idipsum S. Ambrosio fuisse persuasum, sic enim loquitur. *Sed vtinam quam fortis in hostem, tam moderatus in victoria fuisset. Verùm quod facilè vsuuenit, insolens rerum secundarum animus, qui debuit euentum pugnæ diuino fauori tribuere, & præsidio deferre, sibi arrogauit, Dicens; In maxilla asini deleui mille viros. Nec aram statuit Deo, nec hostiam immolauit, sed negligens sacrificij, assumptor gloriæ, vt triumphum suum perpetuo nomine consecraret, vocauit locum, Maxillæ eleuationem.*

Ambrosio — Epist. 24. ad Vigil.

XVII. *Non videri.*

VERVNTAMEN non videtur Ambrosius eius sententiæ, quam tunc ex Iosepho potiùs, quàm ex Scriptura hauriebat, fuisse tenax. Quippe in præfatione lib. 2. de Spiritu sancto ait, hoc ipso tempore, quo asini maxilla percussit mille viros, inuictum fuisse, atque insuperabilem, quandiu habuit gratiam spiritualem, & ita plenum gratiæ cœlestis fuisse, vt etiam aquam in maxilla asini sitiens reperiret; num hæc gratia, imo gratiæ plenitudo, cum illa superbia, ac vanitate rectè cohærent? Et quomodo tam studiosus, tãque constanter victoriam de Leone reportatam suppresserit; ex qua maximam poterat, sine cuiusque inuidia, gloriam reportare? Quis tam hebes, qui non digito tangat huius inanitatem argumenti, Scriptum non est Samsonem Deo gloriam tribuisse, ergo non attribuit? conclusio inepta est, & falsum antecedens. Cuius enim sunt illa verba, *Tu dedisti in manu serui tui salutem hanc maximam, atque victoriam*, nonne Samsonis? quod eorum argumentum, nonne gratiarum actio? cui reddita, nonne Deo? At hæc posterius dicta sunt, quid si bis pronunciata sunt, semel scripta duntaxat?

XVIII. *Confirmatur.*

QVIDNI etiam dicamus vt alia verba, ad sententiæ integritatem, subintelliguntur in Hebræis, Græcisque codicibus, ita etiam, *Cantemus Domino* dictum fuisse, nec tamen scriptum. Cur in re dubia, atque incerta, certam sanctis viris infamiam inferamus? Et vnde diuinat Iosephus opinatam hanc vanitatem, sub secuta siti castigatam? Infelix accusatio, quæ si verbo negetur digitum progredi non possit. Cur non accusat Moysem, qui scripserit ipse de se. *Erat enim Moyses vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra;* nec eam virtutem diuinæ gratiæ attribuerit. Et sanè, vt rectè notauit Serarius noster, si ex elatione, animique vanitate aliqua, Samson huic loco imposuisset nomen, certe paulò pòst, quando, iisdem Iosepho & Ambrosio testibus, resipuit, séseque collegit, Deóque vni totam gloriam transcripsit, id reuocasset, & nomen diuinæ gloriæ celebrandæ idoneum eidem loco tribuisset.

[Nu]m 12. [...] c. 15. Iu[d.] q. 13. n. 2 [...]

XIX. *Samsonis sitis, eiúsque causa.*

VERVMTAMEN de siti Samsonis, quæ victoriam proximè secuta est, ex historiæ ordine Scripturam audiamus. *Sitiénsque valde*, inquit, *clamauit ad Dominum*,

Digitized by Google

& ait, Tu dedisti in manu serui tui salutem hanc maximam, atque victoriam. En siti morior, incidámque in manus incircumcisorum. Huius sitis causa vera, atque legitima est exãtlatus in tanto prælio labor, sudor, fatigatio; & omnis calore humor exhaustus. Idque contra Iosephi accusationem fatetur Chrysostomus, *Sanctus*, inquit, *erat Samson, & in tantum sanctus, vt cùm sitisset post laborem pugnæ, in loco sicco deprecatus*, &c. quod idem est ac si diceret *ex labore pugnæ*, sic Christus post ieiunium 40. dierum esuriit. Ex ieiunio videlicet, siue propter ieiunium. Cùm autem ad Dominum siti oppressus confugerit, intelligi potest hoc certamen non iuxta petram Etam ad quam decurrebat torrens, nisi fortè is exaruerat eo tempore, sed remotius inde in arido loco fuisse confectum.

Homil. 15. ex variis.

NEQVE verò minus, ex hac oratione Samsonis, hominis virtus, & in Deum fiducia colligi debet, qui ad illum cum familiari gemitu, quasi filiolus ad dilectam matrem recurrerit, eúmque ad ferendam opem, proposito imminenti damno, excitarit, ne scilicet ludibrio esset hostibus ipsius, qui dicturi essent, multo cum labore confecit, vt mox siti exarescentem necaret. Quo modò dicebat Moses dicturos Ægyptios, *Callidè eduxit eos, vt interficeret in montibus, & deleret è terra.* Vt autem Moyses nullam inuenit argumentationem firmiorem ad flectendum ad misericordiam Deum, quam commemorationem beneficiorum eius, quæ vt ne fierent irrita ipsius quoque interesse videretur. Sic Samson proximo eius beneficio, cum magno animi sensu & gratitudine recensito, eius beneficentiam sapienter prouocat, atque implorat. Prudentiæ enim est, à quo iam benè acceperis, benè sperare: & qui maiora largitus est, qualis est tanta victoria, pauxillum aquæ, in summo vitæ discrimine non denegaturum.

XX. *Recursus ad Deum.*

Exod. 32. 12.

COLLIGENDVS hinc quoque singularis Dei in Samsonem amor, prouidentia, liberalitas, qui ei non cyathum aquæ dederit, sed in eius gratiam, in totá quoque posteritatem liberalis esse voluerit, vt qui perennem miraculo fontem produxerit. Rem Scriptura sic explicat. *Aperuit itaque Dominus molarem dentem in maxilla Asini, & egressæ sunt ex eo aquæ, quibus haustis refocillauit spiritum, & vires recepit. Idcirco appellatum est nomen loci illius, fons inuocantis de maxilla, vsque in præsentem diem.* Non dicitur perspicuè fontem perdurasse, & de sola denominatione loci verba sumi possent; nisi ab Hebraico, & Græco textu, Chaldæáque paraphrasi dubitatio tolleretur, & apertè fontis perennitas affirmaretur, vsque ad tempus quo scriptus est hic liber, puta Samuëlis, vt Abulensis, & alij plerique censent. Imo vsque ad Hieronymi tempora; nisi is allegoricè loquitur in Epithaphio Paulæ, *Apud fontem Samson, quem de molari maxillæ dente produxit, subsistam parumper, & arentia ora colluam, vt refocillatus videam Morasthim sepulchrum quondam Micheæ, nunc Ecclesiam.* Citat & Michaëlem Glycam Serarius, in hac verba. *De maxilla, quam abiecerat Samson, ingens aquæ copia promanauit, atque hic fons in hodiernum vsque diem, in Eleutheropolis suburbio conspicitur, & fons maxillæ nuncupatur.* Abulensis tamen certissimè dicendum putat non mansisse mandibulam aqua fluentem, sed solùm durasse dum Samson bibit, & illico quieuisse. Nimirum ad solum textum Latinum respexit, quem ex Græco, & Hebræo adiuuare licet, & explicare. Denique perennem fontem, sed è terra scaturientem agnoscunt Rabb. Salomon, Kimhi, & Leui.

XXI. *Et Dei vicissim in eum prouidentia, & liberalitas.*

An fons perennis.

Annal. p. 2.

q. 31. in c. 15.

NEC dubium reliquit Scriptura ex petráne, aut terræ ciuitate aquam Deus eduxerit, vt aliqui dixerunt; cùm illa dicat Dominum aperuisse molarem dentem, & ex eo egressas aquas. Cui consentiens Ambros. *Cum proiecisset ille maxillam, aperuit scissuram eius, & fons erupit ex ea.* Scissuram eius vocat loculum dentis vacuum, per quem aqua stillabat. & Chrysost. *In loco sicco deprecatus, in defectu animæ suæ Dominum, statim ex ipsa maxilla, quam in manu tenebat erumpente aqua biberit, atque inde sitis æstum, ex eodem mortui pecoris osse quo vicerat, refectus extinxerit. Tanta erat Samson sanctimoniæ*, ait B. Ephrem, *vt etiam quandóq; sitiente eo, & in aquæ inopia orante, ex arrepta mãdibula asini emortua aquæ scaturirent.* Idem habent S. Cyrillus contra Iudæos, Sulpitius Seuerus, S. Hieronymus loco cit. Prudentius, Tertullianus l. 3. contra Marcionem, & Serarius, qui hæc pluribus.

XXII. *Eductus è dentis loculo.*

Iosephus. Arias Vatablus Epist. 24. ad Vigil. Hom. 15. ex variis tom. 2. to 1. p. 128 l. 1. q. 6. l. 1. histor. sac. Epit. Paul q. 15. c. 15. q. 30.

ABVLENSIS autem circa hunc fontẽ de more accuratius philosophatus, ait nõ productum à Deo ex nihilo, siue intra ipsum dentem, siue alibi, sed ex circũstante

XIX. *Et quem in modum.*

materia, per Angelorũ ministeriũ applicantiũ actiua passiuis, sicut aquæ generãtur in locis è quibus primum scaturiunt; vbi subintrans aër, & per loci frigus addensatus, in aquam vertitur. Sic vult eorum ministerio frigefactum aërem circunstãtem maxillam, in aquam celeriter fuisse conuersum. *Sciendum autem*, inquit, *quomodocumque ponatur ista aqua producta, quod ipsa non egrediebatur de maxilla asini per dentem erutam* (videlicet quasi per canalem aliquem) *quia intra maxillam non erat*, quæ ossea erat & solida; *sed faciebat Deus locum generationis illius aquæ esse in foramine dentis ablati, & sic videbatur aqua egredi de maxilla.* Illud quoque notat, Samsonem, iam antè peracta victoria proiecisse in terram istam maxillam; post orationem autem eius cœpisse aquam in altum erumpere de foramine dentis, quo viso recepisse illum mandibulam, & bibisse. v. 17.

XXIV. *An fons iste mobilis.*

Ex quo & illud consequens erit, mobilem fuisse istum fontem, sicut & mandibulam. Si quidem perpetuus fuit, quod negat Abulensis, vt diximus; videtur tamen non absurdum; sed inde motum non fuisse fontem, loci denominatio declarat. Ait etiam Serarius fieri vtrúmque potuisse, vt cùm adhuc ibi iaceret asinina maxilla, ex ea sola fluxerint aquæ, ipsáque post remota, è terra fluxerint: aut verò etiam cùm ibi iaceret, aquæ è terra fluxerint, sed per molarem dentem, aut eius loculamentum seu mortariolum erumpentes. Sed de his iam satis, plura suggerent Abulensis atque Serarius, locis ante citatis. n. 21. q. 16. 17. 18.

XXV. *Tria [illegible] errata Iosephi.*

QVOD ad Iosephum circa huius anni res attinet, tria duntaxat moneo. Primũ ex Serario, eum appellationem nouam loco tantùm tribuisse, nulla fontis facta mentione, & duas appellationes in vnam confudisse; Alterum miraculum fontis è maxilla dissimulasse, atque obscurasse; veritum ethnicorum irrisionem; satisq; habuisse dicere, copiosum fontem diuinitus è quadam petra prorupisse. Obscurauit inquam, quia è cauernis petrarum, & iuncturis earum non raro sine miraculo aquæ scaturiunt, aliquandiu in abdito detentæ. At clarissimum est miraculum, quod ex mandibula demortui animalis, & quidem siticulosi, si is onager fuit, vt Pineda existimat, dissentiente Serario, fons aquæ perennis exilierit. Tertium denique moneo reprehendendam, vt iã dixi, eius reprehensionem non solum quod tantum virum sine vllo fundamento arrogantiæ ac vanitatis accusarit, sed alios exemplo suo in fraudem necopinantes induxerit, vt de S. Ambrosio dicebamus. Nec dubito ex eius Historica antiquitate multum nouatoribus, aliisque prophanis hominibus, auctos esse spiritus, ad Scripturæ sacræ auctoritatem labefactandam. q. 26. n. 5. 2. — 2. — 5. In Iob. c. 6 v. 5. — q. 11. posteriore n. 2. — n. 16. 17. 18.

Obscurat fontis miraculum.

Et male Sãsonem arguit vanitatis.

XXVI. *Vlyssæa Sylla.*

DE re prophana habet Eusebius, hoc primò Teutæi anno contigisse quæ Vlyssi circa Scyllam & Carybdim & Sirenas accidisse feruntur τὰ περὶ Ὀδυσσέα, inquit, καὶ Σκύλλας, καὶ Κάρυβδιν, καὶ Σειρῆνας. Quæ supplet in sua versione Hieronymus. *Ea quæ de Vlysse fabulæ ferunt*, huius scilicet temporis sunt, *quomodo triremi Tyrrhenorum Scyllam fugerit, spoliare hospites solitam, Scribit Palæphatus incredibilium lib. 1. Sirenas quoque fuisse meretrices, quæ deciperẽt nauigantes.* De Scylla Palæphatus hæc habet: de Scylla etiam tradunt, quod in Tyrrhena regione fera quędam fuit, quæ mulier quidẽ vsque ad vmbilicum esset, canum verò capita exinde ei nata sint, ac reliquũ corpus serpentis haberet. Talem autem naturam credere valde stultum est. Veritas namque huiusmodi est. Tyrrhenorum insulæ erant, quæ cuncta circum vicina Siciliæ, Ioniique sinus loca, atque regiones deprædabantur. Tunc temporis autem nauis erat triremis velox, cui Scylla erat nomen; quæ quidem ipsa triremis cætera nauigia comprehendens, cibum sæpius assequebatur, sermóque ob id multus de ea erat. Hanc autem nauim Vlysses vehementi, & cum impetu flante vento vsus, effugit. Alia quoque Scylla memoratur ab Apollodoro, & Pausania. Nisi filia, de qua non ita multò pòst aliquid dicetur. siue τριήρει, Scal. legit τριήρει triremem.

ANNVS MVNDI 2882. DILVVII 1226. 4. ÆTATIS 419. EXITVS, ET LEGIS 339. SANCTVARII IN SILO 293. SAMSONIS 3. ACHITOBI PONT. 3. ISAI 3. TROIÆ 12. TEVTÆI 2. IMPERII ASSYRIORVM. 951.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1171.

I. *Videtur Samson factus Iudex hoc tempore.*

SEPTENDECIM qui deinceps cõsequuntur Samsonis anni multis fortasse rebus præclarè gestis nobilitati fuerũt quæ nõ sunt litteris proditæ; ac ne paucæ quidem quæ habentur, suis distinctæ sunt annis; Septendecim, inquam, nam decimus octauus, qui Samsoni fuit vitæ dignitatisque postremus, suam habet narrationem, & tempus morte ipsa consignatum. De reliquis idem ferè Samsoni quod reliquis iudicibus contigit, vt res ab eis gestæ post initum magistratum, descriptæ non fuerint. Nonnulla est enim mihi cõiectura, & suspicio non leuis Samsonem factũ hoc anno iudicem, tam Philisthæorum, quàm Israëlitarum consensu; etsi priores duo anni de more ad ipsum quoque referantur. Ea coniectura petitúr ex cap. 15. extremo, vbi post insignem, & multis miraculis nobilitatam victoriam, de Philisthæis asini mandibula ignominiosa clade affectis, dicitur *iudicasse Israelem in diebus Philisthiim 20. annis.* Quæ temporis nota, ne alieno loco, & inutiliter posita sit, coniicimus tum Philisthæos quieuisse.
q. 32. in c. 15. Ne si pergerent vindictam de Samsone quærere, & ipsius gloriam, & sua damna eadem opera amplificarent. Neque ab hac nos opinione deiicit Abulensis, licet sine speciali causa positos hoc quoque loco putet annos magistratus Samsonis, qui in reliquis iudicibus sub eorum duntaxat mortem adscribi solent.

II. *Consentiẽtibus Philisthæis, cũ certis pactis, manente, sed modificata seruitute.*

CVM ergo virtutis, eximiæ præsertim, admiratio, etiam in hoste beneuolentiã
q. 34. n. 4. in c. 16. c. 13. 1. conciliet, existimamus Philisthæos periculosum vindictæ desiderium, in amicitiæ conciliandæ studium conuertisse; eámque amicitiam, qua totus quoque populus vtrimque contineretur, pactis quibusdam conuentis deuinxisse: qualia fuerint supremum ei magistratum permittere, populo in eius gratiam tributa diminuere, priuilegiis aliquibus afficere, denique seruitutem facere leuiorem. Nam de restituta Israëlitis ad annos viginti, integra libertate, vt videtur velle noster Serarius, non facilè adducor vt credam. Nam 40. annis durasse hanc sub manu Philisthæorum seruitutem ex Scriptura constat; sic autem 20. tantum annorum fuisset, aut seruitus diceretur, quæ reuera libertas fuisset. Horum autem pactorum indicium inde accipi potest, quod Samson, nihil sibi timens à Philistæis, quos tantis affecerat detrimentis, non ita multò pòst in præcipuam eorum ciuitatem inermis, vt apparet, atque incomitatus adierit. Nec obstat quod hostili postmodum animo Philisthæi Samsonem appetierint; id enim barbarorum inconstantiæ, perfidiæque tribuendum est, qui in propriam vtilitatem intenti, illam quantumuis iurata, firmatáque fide antiquiorem habent. Denique nihil est absurdum in istiusmodi seruitute, iudiciariam tamen potestatem ab Samsone in Israëlitas exercitam. Erat enim pecuniaria duntaxat, à prioribus iudicibus inducta, seruatáque: & in opinione magis, quàm in re; quod enim vectigal regibus suis postea, id tum Philisthæis pependerunt.

ANNVS MVNDI 2883. DILVVII 1227. 4. ÆTATIS 420.

EXITVS ET LEGIS 340. SANCTVARII IN SILO 294.
SAMSONIS 4. ACHITOBI PONT. 4. ISAI 4. TROIÆ 13.
TEVTÆI 3. IMPERII ASSYRIORVM 952.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 1170.

EST hic 6. Iubilæus Mosaicus. Vt patet ex tabella, quam anno mundi 2633. qui est Othonielis trigesimus tertius, oculis subiecimus. Quem obseruatum fuisse, ex præsenti Reipublicæ satis tranquillo statu, possumus suspicari.

ANNVS MVNDI 2884. DILVVII 1228. 4. ÆTATIS 421.

EXITVS ET LEGIS 341. SANCTVARII IN SILO 295.
SAMSONIS, ET ACHITOBI 5. ISAI 5. TROIÆ CAPTÆ 14. TEVTÆI 4. ASSYRIORVM IMPERII 953.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1169.

I. *Ann. Sabbat. 43. & res gesta in Gaza.*

SABBATICVM annum tertium supra quadragesimum notamus hoc loco, in quem commodum referamus rem à Samsone in Gazæorum ciuitate gestam, quæ alioqui incerti est temporis, atque fluctuantis. Iosephus & eum secutus S. Ambrosius, significant eam historiam non longè post præcedens maxillare prælium contigisse, Samsonémque deuictos Philisthæos cõtemnentem, in vnam de primariis eorum vrbibus venisse, & in eorum oculis, in publico diuersorio egisse. Abulensis paucos duntaxat existimat interceptos dies, imo vno eodémque anno omnia ferè Samsonis gesta contigisse; & 18. vel 19. ætatis anno mortuum esse, quo eum adegit malè digesta chronologia, positáque Samsonis natiuitas post mortem Abdonis, adeò vt dicatur Iudex antequam esset natus, quæ refutare pluribus non videtur operę pretium. Satísque est indicare ruinosum eius fundamentum, existimantis 40. annos seruitutis sub Philisthæis, cæpisse post mortem Abdonis, quam probauimus sexto Abesani anno contigisse; quo ipso anno Samsonis ortum posuimus. [q. 1. in c. 16.] [q. 33. in c. 15.]

II. *Hoc rectè confertur.*

DISTVLIMVS autem probabiliter in hunc annum profectionem Samsonis in Gazam; primò ne tam citò virum summa in Repub. dignitate ornatum, oblitum sui faceremus; deinde ne Philisthæos pactorum, promissorúmque, de quibus paulò antè dicebamus, contemptores, & cladium præcedentium immemores induceremus, vt noua illum iniuria ad acerbiorem aliquam vltionem prouocarent; interim autem aliquid noui dissidij inter vtrumque populum exortum fuerit. Nec tamen iis assentimur, qui sub ipsius mortem, rem existimant contigisse, sed non vltimo anno, est enim id negotium iuuenilis petulantiæ, vt notat Abulensis, quæ minus in virum quadragenarium quadrat, adeóque non satis cautum, ac prouidum: cùm facilè in hostili ciuitate, per insidias obtruncari posset. [qu. 1. in c. 16.]

III. *Cur Samson Gazam adierit.*

HANC ergo historiam Scriptura sic narrat. *Abiit quoque in Gazam, & vidit ibi mulierem meretricem, ingressúsque est ad eam.* Et quæ huius profectionis causa? Non habet Scriptura abiisse Samsonem in Gazam, vt ibi videret mulierem, significans eum, alia de causa profectũ, casu vidisse mulierẽ. Nõ existimo quod Philisthæos contemnerat, aut prouocare vellet, quærendo occasionem eis nocendi: pactis enim & conuentis cum Philisthæis eum fideliter stetisse crediderim, sed neq; lasciuia, vt dixi, adductum dixerim, iuuenem quidem, sed principem populi sui. Negotij potius quippiã ei fuerit in Gaza, vrbe nobili, & opulẽta; quod dum exeque-

retur, occasio quoq; lapsus iuueni data est. Data est & Philistæis occasio, vt pactorũ obliti, eum comprehendere, & occidere statuerent; quoniam eo perempto tuta sibi omnia crediderunt; nec fore qui vltionem perfidiosæ cædi debitam repetere posset.

IV. *Fueritne ea mulier hospita.*

CÆTERVM non fuisse hanc mulierem meretricem, sed cauponariam, eóque modo vocem Hebræam zonath interpretandam esse non solùm recentiores Hebræi, in suis editionibus, lexicis, & thesauris, & Catholici interpretes permulti; sed antiqui etiam, vt Chaldæus Paraphrastes, & Iosephus, qui non in lupanari, sed in καταγωγίῳ, id est hospitio, siue diuersorio egisse ait; quem secutus est D. Ambros. in toties laudata epistola. S. quoque Augustinus, licet eam meretricem vocet, negat tamen cum ea consuetudinem habuisse. Et cùm nulla fiat mentio, ait Vatablus, quòd eam Samson amauerit, ob id vertendum cauponaria. Idem sensit Lyranus in hoc loco, Sabellicus, & quicúnque meretricem in cauponariam mutarunt. *14. ad Vigil. serm. 107. de temp.*

V. *An potius meretrix.*

COMMVNIOR tamen videtur sententia, quam sequuntur Serarius & Abulensis, fuisse hanc mulierem meretricem. A qua ne nobis quidem, Samsonis excusandi gratia, discedendum est. Non enim quid vellemus ipsi factum esse, sed quid reuera factum sit asserendum est. Plures autem vocem zonath de meretrice interpretantur, iuxta significationem vocabulo propriam, cùm cauponariam non nisi ex accidente significat, vt vult Abul. quòd huiusmodi hospitæ aliquãdo parum honestè viuant. Ecce autem huius rei 72. testes, Græcè, atque Hebraicè benè periti, qui & hoc ipso loco, & alibi passim πόρνην interpretantur; imò & Pagninus, & nonnulli recentiorum interpretum meretricem vertunt; præter editionem vulgatam, quæ instar est omnium. *l. 6. decad. 1.*

VI. *Gazæi portas custodiunt.*

QVOD *cùm audissent Philisthiim, & percrebuisset apud eos*, Gazæos videlicet, vt ait Iosephus, & Ambros. imo Septuag. cum Hebræo textu, Chaldæóque Paraphraste; & non Azotios, vt quidam putarunt, quem errorem versio Vatabli non vitauit. Gazæi ergo cùm audissent Samsonem se in vrbem suam intulisse, *Circumdederunt eum, positis in porta ciuitatis custodibus, & ibi tota nocte cum silentio præstolantes, vt facto mane exeuntem occiderent.* postquam videlicet multis cum ludibriis diuexassent. Tantum autem silentium fuisse Hebræa significant, vt ibi quasi surdi, & muti viderentur, nemine interrogante vel respondente, aut strepitum vllum faciente, ne id sentiret Samson. qui *dormiuit vsque ad noctis medium*; quando diuinitus excitatus, & edoctus de imminenti periculo, consurrexit, *apprehendetque ambas portæ fores, cum postibus suis & sera, impositásque humeris suis, portauit ad verticem montis, qui respicit Hebron.* Non exiuit scilicet per eam portam per quam intrauerat, & quæ in patriam eius recta ferebat, in qua erant excubiæ, sed per aliam, quæ ducebat in Hebron: cuius valuas postésque tanto impetu concussit, vt excussis seris, omnibúsque repagulis atque retinaculis, eas loco dimouerit. Itaque *labat* hoc eius impulsu, quasi *ariete crebro*

Frustra.

Ianua, & emoti procumbunt cardine postes.

VII. *Eorum imprudentia.*

ABSTVLIT Dominus istis Gazæis mentem & iudicium, vt ad ianuas domus vigilum militum cohortem non adhibuerint, aut ignes potius in eam domum infesti non coniecerint, vt cum modica scorti iactura, Samson noster, vt iam dudum in Thamnatha pater cum filia, conflagrarent. Quamquam D. Ambros. domui appositos custodes existimauit, & domus portas euersas & sublatas in montem. *Festinantes*, inquit, *circundederunt diuersorium eius, & obsederunt vniuersos aditus domus, ne fugam in noctem componeret.* Eum in fraudem Iosephus induxit, qui de porta, sine vrbis, aut domus distinctione locutus est. Cùm ergo Iosephus rem in dubio reliquisset, S. Ambrosius, qui eum, non consulto sacro textu sequebatur, quòd prudentius erat elegit. Sed mirum quoque quod in omnibus vrbis portis custodes non adhibuerint; quamquam fieri potest vt in ea ipsa per quam exiuit adhibiti fuerint, qui inopinati terrore miraculi, huc illúcque pauidi diffugerint; vt disputat Abulensis, qui etiam vtrobique adhibitos custodes putat; sed Scriptura de altero tantùm loco testatur. *q. 3. & 4. in c. 16.*

VIII. *Mons an*

QVÆRI etiam potest an locus, in quem Samson portas detulit, vicinus fuerit Gazæ, an remotus. Vicinum affirmat Adrichom. qui hunc montem in tribu *in trib. Simeon. n. 46. & 67.*

Simeonis iuxta Gazam collocat, qui locus valdè distat ab Hebron, quæ erat in medio ditionis Iudæ; quo vt perueniretur, magni quoque alij montes, quibus tribus Iuda à meridie claudebatur, superādi erāt, qui labor planè inutiliter susceptus videri possit, cùm satis esset ei, siue ad libertatem suam, siue ad cōtumeliam & irrisionē hostium, eas vel in proximas vrbis fossas abiecisse, vel in vicinum collem transtulisse. Possit etiam eo accommodari textus. Nam cùm dicitur mons qui respicit Hebron, explicari atque intelligi potest mons præaltus, quo quis Hebronem, licet longè distantem, respicere possit. quòd probat etiam Tostatus. *q. 3. fine.*

IX. *An potius Hebroni.*

Contraria tamen sententia Scripturæ magis congruit. Sic enim ea loqui solet, de loco qui vicinus est, & quasi è regione alterius. Nam spelunca Abrahami Genes. 23. dicitur respicere Hebron; erat autem in conspectu eius. Sic supra c. 9. & passim alibi. Sed Hebræus etiam textus in omni versione, Græca item & Chaldæa Paraphrasis, hunc Samsonis montem vicinum Hebroni faciunt. Apud S Ambrosium imminebat vrbi, apud Iosephum, qui erat super Hebronem. Quæ expositio prior est apud Abulens. & eam Serarius amplectitur, eique potius adhærendum videtur, quæ tanto clarius Samsonis fortitudinem, & robur eximium, & simul Dei gloriam prædicat, & hostibus tanto magis insultat, quòd in populosa vrbe inuentus est nemo, qui auderet vrbis suæ portas tantò tempore, quantum iter tam locum postulabat, vni viro eripere, onusto, fortassis & inermi, nemo qui eminus saltem sagittam in eum vibrare auderet; ne ille prouocatus onere abiecto cursu in eos inuolaret, & turbinis instar proffligaret. Nondum enim exciderant animis mille viri mandibula interempti.

v. 17. & 19. v. 37. τὸ [illegible] Hβρὼν [illegible].

Gazæorum timiditas.

ANNVS MVNDI 2889. DILVVII 1233. 4. ÆTATIS 426. EXITVS ET DATÆ LEGIS 346. SANCTVARII IN SILO 300. SAMSONIS, ET ACHITOBI 10. ISAI 10. TROIÆ CAPTÆ 19. TEVTÆI 9. IMPERII ASSYRIORVM 958.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1164.

I. *Elcanæ & Annæ coniugium.*

Hoc circiter medio Samsonicæ administrationis tempore, quo trecentesimus iam numerabatur annus, ex quo cœperat arca Domini in Silo residere, existimamus coniugium Elcanæ cum Anna matre Samuëlis contigisse. Cùm enim huius conceptio, & natiuitatis sub initia Heli Pontificis contigerint, vt suo loco dicemus, & plures annos Anna sterilis fuerit, quibus ea sterilitas certò comprobata, & in eius remedium altera vxor domum adducta est, vt sentit Lyranus, & Scriptura significat, quæ Annam priore loco numerat, & Phenennam secundam vocat, non malè vt credimus, duodecim fermè annis eam infœcunditatem definiemus, qui hinc vsque ad secundum annum Heli numerantur: quorum medio in spatio, Elcana cupidus prolis Phenennam duxerit, quæ multis iam filiis, ac filiabus aucta est, priusquam Anna conciperet Samuëlem suum.

II. *Elcana pater Samuëlis.*

Qvis autem fuit iste Elcana, cuius huc prius matrimonium referimus? Si dixerimus patrem fuisse Samuëlis, rem verissimam notissimámque dixerimus, ab eo enim vno maximè illustratus est. Est enim in eorum numero Elcana, qui alioqui obscuri, & rerum gestarum inopes, vel in rebus benè gestis, scriptorum, ac literarum luce destituti, à solis filiis claritatem acceperunt. Sic Thare nemo nosset, nisi genuisset Abrahamum; nemo Nun siue Naue, aut Manue, nisi ille Iosue, hic Samsonis fuisset parens. In obscuro delituisset Isai, etsi multorum, atque egregiorum liberorum progenitor, nisi eum Dauid celebrasset. Nonne Amram, si quam habet claritatem, eam Moysi debet, atque Aaroni? & Lamech Noëmo, & Iephone Calebo, & Cis Saüli, & filiis suis omnes Prophetarum parentes. Eadem est & Apostolorum in Euangelio, & Euangelistarum ratio, Ionam Princeps

Apostolorum, & Zebedæum Ioannes & Iacobus ab hominum ignoratione vendicarunt.

III. *Quæ eius patria.*

Sed quoniam Elcanam nemo melius nouit Samuële filio, quæramus à filio, quem Scriptorem primi libri Regum plerique omnes prodiderunt, quam patris sui, suamve patriam dicat. *Fuit vir vnus*, inquit, *de Ramathaim Sophim de monte Ephraim.* Dilucidè sic vertas, ait Vatablus, Erat vir quidam de altera Rama, nempe de ea, quæ dicebatur Sophim, id est Speculatorum, in qua habitabant speculatores, hoc est Prophetæ, & studiosi viri, quod sentit etiam Chaldæus Paraph. qui *de Sophim* vertit *ex discipulis Prophetarum.* Consentit & Hieronymus in tradit. in libros Regum. In locis quoque Hebraicis Sophim montem vocat Ephraim in loco Armathen, id est in agro Ramathæ. Nam in eodem libro Armatha Sophim ciuitas Elcanæ & Samuëlis, in regione Thamnitica iuxta Diospolim, vnde fuit Ioseph, qui in Euangelio ab Arimathia esse scribitur. Sic ipse, quem etiam vide in voce Ruma. Adrichomius autem, cui multum fidei sua diligentia meritò acquisiuit, ait hanc vrbem fuisse in confinio tribuum Ephraim, Beniamin, & Dan, quod ipse in sua Topographia Ephraim seruauit. Denique Hieronymus non geminam solùm Ramath, sed triplicem suggerit, vnam in tribu Aser, alteram in tribu Nephthalim, tertiam in tribu Beniamin, nimirum quia Rama excelsum significat, plerisque vrbibus in montibus sitis ea denominatio tributa est, sicut nomen Neapolis plerisque ciuitatibus nouis. Fuit ergo Elcana Ephrathæus, siue Ephraimita, quippe qui esset de monte Ephraim pro quo Septuag. & Chald. habent *de monte Ephraim.* Etsi alibi Ephratæus idem est quod Bethleemita. quod Rupertum fefellit, & Caietanum.

[Margin: lit. A. — in l. 1. Reg. c. 3.]

IV. *Quod genus.*

Patriam didicimus, quæramus & genus. Illud idem Samuël ad Atauum vsque recenset nomine Suph, sed genus integrè habetur in 1. Paral. c. 6. deducitúrque per Core ad Isaar, & Caath, & Leui filium Israëlis. Vnde elicias primùm Samuëlem Leuitã esse, nec ad tribum Ephraim, nisi habitatione, Leuitarum more, pertinere, vt fusius differit Abulensis. Secundò Samuëlem sacerdotem non fuisse, nedum Pontificem, nisi laxiore quadam vsurpatione vocabuli, quo modo Dauid Moysem numerauit in sacerdotibus, cùm ait, *Moyses & Aaron in sacerdotibus eius;* Ratio eius rei in promptu est. Non enim pertinuit ad familiam, vel posteros Aaronis, qui soli erant Sacerdotes, sed Isaaris fratris Amram, vt ex schemate Leuitarum intelliges to. 1. ídque rectè affirmauit S. Augustinus l. 17. de ciuit. c. 5. & S. Hieronymus l. 1. contra Iouinianum, *Simúlque noscendum*, inquit, *quod Samuël Leuita, non sacerdos, non Pontifex fuerit; vnde faciebat illi mater Ephod bad, superhumerale videlicet lineum, qui habitus propriè Leuitarum, & minoris est ordinis.* Et in Epist. 125. ad Damasum ait Samuëlem Prophetam connumeratum Moysi in sacerdotio Dei, laxiore vt dixi acceptione sacerdotij, vnde dixit connumeratum Moysi, non Aaroni. Quod tamen non prohibet ne illi sacerdotium extraordinarium concedatur, vt alio in loco dicemus.

[Margin: v. 34. & seq. — q. 1. in c. 1. Reg. — Psal. 95. 6. — a m. 2329. n. 39. — 2. 5. q. 3. — an. Samuelis 1. n. 8.]

V. *Quæ familia.*

Reliqvvm est vt familiam quoque à Samuële requiramus, qui respondet Elcanam duplicem contraxisse affinitatem, priorem cum Anna, posteriorem cum Phenenna, vt interpretatur Abulensis. imò & S. Gregor. dignitate priorem vult fuisse Annam, quæ referebat Ecclesiam, sicut Phenenna Synagogam. Serarius ait Annam fuisse vxorem primariam, ac præcipuam instar Saræ; alteram autem secundariam, & minus principalem qualis fuit Agar. Nihil ergo mirum Annam ab Elcana dilectam, & illius lachrymas tristi commiseratione prosecutum. Ne videlicet, præter virtutem mulieris, vxorem pubertatis suæ despexisse videretur. Quo pertinet illud Salomonis, *Sit vena tua benedicta, & lætare cum muliere adolescentiæ tuæ.* Quem affectum mirificè expressit Dominus apud Ieremiam, *Recordatus sum tui, miserans adolescentiam tuam, & charitatem desponsationis tuæ, &c.*

[Margin: in c. 1. Reg q. 5. in fine. — in 1. Reg. — Malach. 2. v. 14. & 15. — Prou. 5. 17. — c. 2.]

ANNUS MUNDI 2891. DILUVII 1235. 4. ÆTATIS 428. EXITUS, ET DATÆ LEGIS 348. SANCTUARII IN SILO 302. SAMSONIS, ET ACHITOBI 12. ISAI 12. TROIÆ 21. TEUTÆI 11. IMPERII ASSYRIORUM 960.

ANNUS ANTE CHRISTUM 1162.

I. *Sabbaticus annus 44. & 45.* DVODECIMVS Samsonis annus est Sabbaticus quartus supra quadragesimum, in quo vt apparet, Annæ sterilitas Elcanæ cœpit esse suspecta. Pietas hoc tempore parum florebat, cuius rei haud dubium signum est perseuerantia seruitutis; quo fit vt præsentem annum sabbaticum vix seruatum putem, ab Hebræis, tributi pensitationem causantibus. idémque de sequenti, qui cadit in Samsonis annum decimum nonum, dictum volo.

ANNUS MUNDI 2894. DILUVII 1238. 4. ÆTATIS 431. EXITUS ET LEGIS 351. SANCTUARII IN SILO 305. SAMSONIS, ET ACHITOBI 15. ISAI 15. TROIÆ 24. TEUTÆI 14. IMPERII ASSYRIORUM 963.

ANNUS ANTE CHRISTUM 1159.

I. *Elcana ducit alteram uxorem.* EXISTIMAMVS hoc anno Elcanam cùm sextum iam annum ageret in coniugio, neque vllam de Anna prolem susciperet, eius sterilitate satis comperta, cupidum liberorum Phenennam duxisse, non sine Annæ consensu, fortassis & rogatu; sicut olim monitu Saræ Abrahamus Agarem duxit, & Iacob Rachelis & Liæ precibus victus, Balam, & Zelpham concubinas. Itaque maluit Anna onerari æmula, quàm virum suam lugere orbitatē. Certè Abulensis ait viros religiosissimos, quales fuerunt Patriarchæ, secundas vxores non duxisse sine primarum consensu, quarum intererat singulariter diligi à viris suis, nec æmulas habere perpetuò ob oculos suos, & iugem rixarum materiam. Poterat tamen vir simpliciter vti iure suo, & licita tunc vxorum pluralitate, Deo quasi generali dispensatione in lege Mosaica vtente, circa diuinam illam legem, *& erunt duo in carne una.* cuius legis videtur oblitus Abulensis, in c. 1. Reg. q. 4. posset & aliundè prohiberi tunc ista pluralitas, nisi fortè id sibi quis peculiariter fecisset illicitum, vt cùm Iacob Labano promisit, non introducturum se alias vxores supra filias eius. *q. 4. in 1. Reg. c. 1.* *Gen. 31. 50.*

II. *Sterilitas prioris.* STERILIS autem fuisse videtur à natiuitate, nec peccasse vt illi in pœnam sterilitas diuinitus infligeretur, sed ad gloriam Dei, eiúsque meritum, quæ fœcunditatem lachrymis à Deo, votísque impetraret, & Deum mirabilium patratorem commendaret. Sed id vel maximè ad Samuëlis gloriam pertinebat, qui præter naturæ ordinem virtutémque nasceretur, in signum eximiæ ipsius virtutis ac sanctitatis. quales ferè omnes extitere, quos matres suæ precibus impetrarunt, vt Isaac, vt Iacob, Ioseph, Ioannes Baptista, & is, quem adhuc habemus iudicem, Samson, ad cuius exitum nostra nunc festinat oratio.

Digitized by Google

ANNVS MVNDI 2899. DILVVII 1243. 4. ÆTATIS 436. EXITVS, ET DATÆ LEGIS 356. SANCTVARII IN SILO 310. SAMSONIS 20. ET VLT. ACHITOBI PONT. VLT. ISAI 20. TRBIANACLADIS 29. TEVTÆI 19. IMPERII ASSYRIORVM 968.

ANNVS ANTE CHRISTVM. 1154.

I. *Ratio temporis huius tituli.*

PERVENIMVS aliquando, diuina nobis gratia suauiter aspirante, ad postremum huius secundi voluminis annum, in cuius, quem cernis, mi lector, indice, facilè agnoscere potes, rectè adhuc à nobis annos fuisse numeratos, & si fundamenta, Chronologiæ nostræ, vt speramus, rectè iacta sunt, in progressu quamuis longo nihil esse peccatum. Vides enim Christi & mundi annos simul iunctos, vt hoc loco, sic & in singulis annorum indicibus totam summam conflare, quatuor millium & quinquaginta trium annorum. Vides secundò annos qui antecesserunt diluuiũ copulatos istis annis qui diluuium consecuti sunt, efficere præsentem mundi annum. Animaduerte quoque annos tertiç ætatis, cum annis quos in 4. ætate transegimus, ad numeros Eusebianos ita accedere, vt non obstante varietate interiecti temporis, propter annos Iosue, & Aialonis, vsque ad vnum annum nobis cum Eusebio conuenire. Quartò, anni ab exitu ab Ægypto, si coniuncti fuerint cum annis Mosis populum educentis, exactè annos quartæ ætatis, qui in ortu Mosis inchoantur, planè conficiunt. Quintò, anni ex quo Sanctuarium in Silo constitutum fuit, iuncti annis ab ortu Mosis in eum diem elapsis in eundem quartæ ætatis annum, in hoc indice indicatum incurrunt. Denique anni Imperij Assyriorum additi annis mundi, quos huius Imperij ortum antecessisse diximus, præsentem annum mundi exhibent. Faxit Deus vt reliquam annorum seriem eadem felicitate, & constantia decurramus. Seuerus Sulpit. à morte Iosue ad hunc annum numerat annos 419. sed ex eius mente dicendum est 339. intercessisse, vt notauit Sigon. ex veritate autem 299.

2899.	1656.
1154.	1243.
4053.	2899.

425.
436.
861.

356.	126.
80.	310.
436	436.

2911.
968.
2899.

II. *Postremus annus Achitobi.*

EST autem hic idem annus Pontificatus Achitobi postremus, iuxta ea quæ in primo Iephte anno disputata sunt à nobis. Eóque moriente summum Sacerdotium de domo Eleazari in domum Ithamaris, qui postremus fuit filiorum Aaronis, vt ex familiæ Leuiticæ schemate agnoscere licet, translatum est, vt testatur Iosephus l. 5. antiq. In eo tamen minimè probandus, vt alio quoque loco diximus, quòd pauciores ab Aarone vsque ad Heli Pontifices ponat, quàm à Scriptura suggerantur, omisit quippè omnes intermedios Pontifices ab Ozi, vsque ad Heli, numero quatuor, quos potuit à Scriptura, si ea illi familiaris fuit, facilè mutuari. Omissi autem sunt Zaraias, Meraioth, Amarias, & Achitob, quem hoc anno extinctum ponimus, vt proximè sequenti Pontificatui Heli locum demus. Eius autem gesta, sicut & præcedentium, scriptorum inopia, nox obscura recondit.

to. 1. a m. 2329. n 39
c. 11. in fine
1. Paral. c. 6. 6. 7.

III. *Et Samsonis, quæ contineat.*

HIC quoque vigesimus est & postremus principatus Samsonis annus, vitæ autem 39. iuxta ea, quæ postremo Aialonis anno, de ipsius ortu dicta sunt. Cum autem sexto eiusdem Iudicis anno posuerimus inchoatam Israëlitarum sub Philisthæis 40. annorum seruitutem, eam necesse est hoc ipso anno terminatam; in quam sententiam accuratiores quique Chronologi egregiè consentiunt. Omnia porro quæ deinceps de Samsone narrantur, ad hunc annum pertinere, nec plures tenuisse, ex ipsa rerum gestarum conditione facilè intelligitur. Nam amor ille mulieris, & quadruplices insidiæ, & mora in carcere dum crescit cæsaries; & conuiuia Philisthinorum, ludique solennes, facilè mensibus aliquot, aut summum anno vno capiuntur. Ad hanc igitur historiam ingressu ipso non lætam, & progressu tristiorem, exitu autem etiam funestam, non sine mœrore animi accedamus.

c. 16. Iud.

IV. *Luctuosus fuit.*

Ecquis enim sine gemitu hominem tot Dei donis illustrem, vilis muliercculæ captiuum contempletur, & cum ea turpiter conspurcatum, quæ digna sit vt quasi stercus in via, à prætereuntibus conculcetur; quæ fœta fraudibus, consuta mendaciis, plena hypocrisi, ac proditione, ignominiosæ cæcitati, seruili pistrino, incircuncisorum ludibrio, crudeli denique morti victimam præparet dementatum Samsonem. Et cùm precium scorti vix sit vnius panis, talis tamen, ac tanti viri pretiosam animam cepit. Nec tamen ea ita capta est, quin mox etiam diuina miseratione, de laqueo venantium erepta sit; quando lachrymantes magis ex pœnitentia, quàm cæcitatis dolore oculos, ad abluendas animæ maculas in pistrino conuertit. Documentum ingens magnis viris ad lapsum formidandum, & magnis peccatoribus ad cæcitatem suam, & iacturam inæstimabilem deplorandam, atque omni studio reparandam. Sed iam ad narrationem ipsam cum Scriptura aggrediamur.

Eccli. 9. 10. — ὀπλακ-τοὺς τὸν νοῦν ὑπὸ πόρνης, Suidas. — *Prou. 6. 26.*

V. *Adiit Dalilam, an Iudæa fuerit.*

Samson igitur post Gazæos ignominiosè irrisos atque delusos, *amauit mulierem, quæ habitabat in valle Sorec, & vocabatur Dalila.* Hæc vallis optimis nobilitata vitibus, & in sacris literis commendatis torrentem medium habebat, qui ex meridianis montibus Iuda profluens, medio suo cursu Danitas à Simeonis tribu diuidebat, & Azotum inter & Ascalonem in occiduum mare, quòd & mediterraneum, exonerabat sese. Vide Adrichomium in tribu Dan. Ex hoc porro loco non satis probatur hanc mulierem, quàm Scriptura non vocauit Philisthæam, fuisse Iudæam, qualem putauit Caietanus. Nam vallis, & torrens ad Philisthæos quoque, in extrema sua parte pertinebat; in qua fortassis degebat illa mulier. Sed neque admodum firma est illa ratio, quod de Philisthæis, quasi de populo suo non loquatur, sed quasi de externis, & alienigenis. *Philisthiim super te Samson.* Nec dicantur principes, aut Satrapæ gentis ipsius venisse ad eam, sed principes & Satrapæ Philisthinorum. Nihil enim vetat de nostris, præsertim apud externos, in tertia persona loqui.

n. 57. Ierem. 2. 21.

VI. *An potius Philisthæa.*

Iosephus eam vocat meretricem Palæstinam; idem Lyranus suspicatur, propter ingens desiderium eius decipiendi Samsonem; ratione vtique non valida, nam muliercula non solùm libidinis, sed auaritiæ vile mancipium, pecuniam, præsertim non leuem, magis quàm Iudæum morabatur, aut Philisthæum. Philisthæam quoque, siue alienigenam vocauit Ambrosius, Iosephum secutus, & mulierem quæ se pecuniæ prostituerat. Idem sentiunt S. Paulinus in carmine ad Cytherium, Abulensis, qui id ad quendam animi morbum, & amoris insaniam refert, Pererius, Serarius quæstione 5. in hoc caput. Arias, aliique recentiores; idémque sensit subobscurè Hieron. l. 1. contra Iouinianum, nobisque, vt communior, magis, probatur.

ep. 24. ad Vigil. in fine. q. 6 & 7. in c. 16. disp. 1. in c. 31. Gen. q.

VII. *Vxórne, an verius meretrix.*

Etsi autem quidam antiquorum eam Samsonis vxorem putarint, aut in eius gratiam fortasse dixerint, in quibus Seuerus Sulpitius in historia sacra, S. Chrysostomus, S. Ephrem sermone aduersus improbas mulieres, Anastasius Antiochenus, Cassianus & si qui alij. Meretricem tamen plurimi passim asseuerant, Iosepho duce, & S. Ambrosio, qui eam mulierem vocat fornicariam; nec id obscurè Scriptura docet, nam amare mulierem, quòd hic dicitur, passim in Scriptura, aliisque Scriptoribus malè sonat, proptereáque S. Hier. amatorem vocat meretricis, & pauperis Dalilæ. Deinde vt notat Serarius, Philisthæorum principes ad eam fidenter veniunt, & primo statim congressu de proditione agunt, pecunia proposita. Quis credat cum vxore ita actum iri, tanti præsertim viri vxore, fortitudinis gloria, & authoritate in toto Israële principis. Si erat apud istam maritus, quomodo solus? si non solus, quomodo nemo vnquam subolfecit insidias, tertiò, & quartò structas apud mulierem? Quæque multis vtique militaribus viris constarent. Si quid cognitum, quomodo non Samsoni renunciatum? Quin & blanditiæ mulieris istius, meretriciæ potius, quàm vxoriæ videntur; quòd eum dormire fecerit super genua sua; & in sinu suo reclinare caput. Meretricia quoque est illa audacia, atque insolentia; *cæpit abigere eum, & à se repellere.* Denique ad se domum illam adduceret, Princeps populi, non ad eam ventitaret.

hom. 17. ex variis in Matth. q. 63. Collat. 17. c. 20. Epist. 116. ad Euagriũ to. 5.

VIII. *Per eam Philisthæi*

Ad hanc mulierem venerunt principes Philisthinorum, vt Samsoni eius opera insidias struerent, & quòd aperto marte non poterant, per fraudẽ assequerentur.

Ex quo

Ex quo facilè intelligitur Samsonem plures apud eam dies commoratum fuisse, sæpiusue ad illam ventitasse, vt rumor ad omnes Philisthinorum principes deferretur, & illi ex suis satrapiis in vnum locum conuenirent, ibique de corrumpenda pretio muliercula consilia inirent, & insidias præpararent. Denique ad Dalilam clam, ne quid Samson persentisceret, veniunt; ibique eam ad sententiam suam facilè trahunt, siue auctoritate sua, erant quippe principes populi, & tum Iudæis dominabantur, si fortè illa Iudæa erat; siue numero; erant enim quinque, singuli de singulis prouinciis, siue primariis vrbibus; siue patriæ charitate. Nam Philisthæi, à Philisthæa Philisthæorum salutem, & abstersionem toties contracti dedecoris, & tantarum iniuriarum vltionem postulabant, quæ in istius vnius capite haud dubiè vertebatur. Siue denique quia quod sub graui pœna præcipere poterant, vt triginta illi iuuenes, magna pecunia redimere volebant. Hæc nimirum fuit ingens phalarica ad Dalilam expugnandam: cætera omnia telum imbelle sine ictu. *Insidias Samsoni moliuntur.* c.14.15.

IX. *Exploranda virium secreto.* c.16.5. vid Abul. q.9.in c.16

SVMMA orationis hæc fuit, *Decipe eum*, seu blandire illi, *& disce ab illo in quo habeat tantam fortitudinem, & quomodo eum superare valeamus, & vinctum affligere.* Non dubitant in toto corpore, membrísque omnibus, in ossibus, neruis & musculis sitam esse fortitudinem istam, sed intelligunt maiore aliqua vi hæc omnia animari, idque sub signo vel conditione aliqua, qua posita, vel sublata, vis illa maior, & quam ferre nemo possit, adesse & abesse possit. Nam & Dæmones magis adesse solent, & prodigiosa per maleficos perpetrare, sub alicuius vel rei, vel operis conditione. Aliquid ergo simile isti de Samsone crediderunt; idque ab ipso omni ope, atque opera addiscere, & per omnia lenociniorum, & blanditiarum muliebrium genera expiscari studuerunt.

X. *Cuiusmodi hæ vires fuerint.* q.19.in c.14

RE autem vera, vt fusius disputat Abulensis, non fuerunt hæ vires merè naturales; non enim ad exercenda opera mirabilia, diuino Spiritu irruente opus habuisset, sicut neque nos eo indigemus. Sed supernaturali Dei dono ei tributæ sunt, sicut Salomoni sapientia, quæ deinde per organa naturalia exerceretur, in eóque constanter resideret, & non per vices, sicut Spiritus propheticus, sed perpetuò, quandiu maneret in conditione Nazaræorum; qua per crinium abscissionem sublata, robur præstantissimi bellatoris elanguit. Alioqui, si præcisè ad præsentiam diuini Spiritus robur adesset, poterat etiam cæsarie detonsa, excipere aduenientem spiritum, & robur aduentitium; quod falsum esse res ipsa docuit, & vice versa renatis capillis rediit robur. Illud quoque docet perpetuò adstitisse Samsoni vires, quod tonso crine dixit Scriptura eum nescisse Dominum ab eo recessisse; aderat ergo semper antea, nec per vices more prophetici Spiritus ventitabat. Erat autem id robur in membris, quoties iis vti vellet ad ardua, fortiáque facinora; alioqui non potuissent esse instrumenta validarum actionum, sed flaccescerent & frangerentur, sicut fragile lignum in manu viri quantuncúnque potentis, nec propterea superuacaneus erat extraordinarius ille aduentus Spiritus insilientis, sed vel augebat robur, vel infundebat animositatem.

XI. *Prudens Philisthæorũ petitio.*

VT autem redeamus ad Philisthæorum petitionem, ne Dalila fortasse, vt fœmina natura mollior, à crimine abhorreret, nihil de inferenda heroi morte, aut grauiore aliquo cruciatu loquuntur, sed de eius fastu, & ferocia comprimenda, & extraordinariis istis viribus frangendis. Quamquam in animo suo, non minùs Samsonis mortem isti nunc, quàm Gazæi non ita pridem meditabantur, qui *mane facto exeuntem occidere volebant.* Diuina tamen prouidentia, quæ hæc omnia moderabatur, & morti eius alium destinarat modum, non permisit vt eum illi captum, & in suam potestatem redactum statim interficerent, sed quasi in triumphum, magno suo ipsorum malo, reseruarent. Addunt porrò ad persuasionem, pecuniariam illam, quam dixi, machinam. *Quod si feceris dabimus tibi singuli mille & centum argenteos.* Siclos videlicet quos expressit in sua paraphrasi Chaldæus paraphrastes. S. Ambrosius vocauit denarios. c.16.2. epist.14. ad Vigil.

XII. *Quanta*

NON modica est ista pecunia; singuli enim in ægrè gallico promittebant mil-

mulieri promissa pecunia. se quingentos & duodecim francos cum dimidio, singulis siclis æstimatis 27. solidis cum dimidio, cùm siclus, vt alibi dictum est, sit dimidia argenti vncia, vncia verò valeat solidis 55. & marca quæ octo vnciarum est, francis viginti duobus. Ergo quinque promittebant septem millia, quingentos sexaginta duos francos cum dimidio, id est coronatos bis mille quingentos & viginti, & solidos 50. Existimant porrò Arias Montanus, & Serarius singulas metropoles Philisthinorum mille soluisse siclos, principes autem singulos centum addidisse de suo, idque facit credibile pecuniæ numerus minus rotundus. Quid responderit, quidue promiserit mulier non est expressum à Scriptura. *Quid illa verisim.* Res autem ipsa docet his machinis expugnatam mulierem spopondisse facturam se quidquid arte atque ingenio, quidquid precibus & lachrymis, quidquid blanditiis & querelis, quidquid constantia, & importunitate valeret. Ex iis enim quæ fecit, quid promiserit intelligi potest. Verba certè illa, *Cúmque molestia esset ei, & per multos dies iugiter adhæreret, spatium ad quietem non tribuens, defecit anima eius, & ad mortem vsque lassata est.* v.16. Verba, inquam, illa satis docent eam cumulatè stetisse promissis, imò rebus ipsis fuisse, quàm verbis liberaliorem.

XIII. *Ordo modúsque rei gerendæ.* CONVENTVM est non solùm de exculpendo ex animo secreto illo amuleto, sed etiam de irritando, planéque tollendo; tum de collocandis opportunè in conclaui aliquo insidiis; de die etiam, & hora, ne quo modo præda, venatoréSque alieno tempore concurrerent, aut venationis suspicionem aliquam excitarent, vt re ex animi sententia succedente, nulla fieret in eo comprehendendo mora. Ita tamen vt illi, nisi iussi, & certo aliquo signo moniti, digitum non progrederentur, neque vllo modo se loco mouerent, aut præsentiæ suæ indicium ederent; nisi & fabricatricem doli, & seipsos perditos vellent. Actum etiam de afferenda in primis pecunia, sine qua fieri nihil posset. Etsi enim de ea, nisi in quartis insidiis, mentio facta non est, in primis tamen insidiis allatas, ostensásque credibile est; vrget quippe præsentia nummi. Rectè id quidem, non minùs tamen callidè ostensæ tantùm, & non datæ, ne mulier voti compos effecta promissis non staret. Sed Samsoni rem aperiret, eiúsque ope ac præsidio tuto se aliquo loco reciperet; ipsi autem non solùm deluderentur, sed iterum ob eam culpam Samsonicæ vindictæ atque indignationi obiicerentur,

----- varium enim, & mutabile semper
Fœmina.-----

XIV. *Primæ insidiæ contra Samsonem.* ITA ergo conuentum, ita factum. Inuitatur nimirum à Dalila Samson ad prandium; aliquot autem horis ante vocatur ad excubias militaris manus, vt se quam occultissimè per posticum inferat in meretriciam domum, & in conclaue aliquod obrepat, rei gerendæ accommodatum. Venit tempori miles, & prior capit locum; venit & Samson. Illa blandissimè venientem excipit, tota corollis florens, vnguentísque delibuta meretriciis: toto vultu ad hilaritatem, toto corpore ad delicias, toto ore ad mellea dicta composito. *Fauus quippe distillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius: nouissima autem illius amara quasi absinthium, & acuta quasi gladius biceps. Pedes eius descendunt in mortem, & ad inferos gressus illius penetrant.* Prou. 5. Quid multa? venitur ad epulas, comeditur, bibitur, *Lenocinia muliebria.* ridetur; narrat ille rogatu mulieris Gazæum facinus, subsannat Philisthæos, illa maxillæ cãticum canit, melodia, & voce deliciosissima. Narratur & venatio vulpium, leonísque dilaceratio. Et illa sub hæc; Vnde tibi, ait, tanta fortitudo? in quo situm est admirabile hoc, & incomparabile robur. *Dic mihi obsecro*, ait Scriptura, *in quo sit tua maxima fortitudo, & quid sit quo ligatus erumpere nequeas.* Iosephus autem. *Cùm prima*, inquit, *occasio data est, inter compotationem & muliebres blandicias, extollens eius res gestas, omni astu vtebatur vt cognosceret, cur tantopere virtute excelleret*; quibus persimilia habet S. Ambrosius. ep. 24. ad Vig.

XV. *Prima insidiarum elusio.* SAMSON *verò adhuc mentis compos*, ait Iosephus, *eisdem artibus contra mulierem vtitur, & dolum dolo rependit*, inquit Ambrosius. Quamuis enim præsentes ille dolos minimè sentiret; memor tamen quomodo mulier altera, quamuis vxor, cum fefellisset, & creditum secretum statim euulgasset; existi-

mauit satius esse mulieri verba dare, quàm patefacere veritatem. Indecorum duxit pertinaciter negando, aut repudiando preces, suas contristare delicias, mysterium autem euulgare, plenum temeritate negotium. Ei ergo respondet, *Si septem neruiceis funibus, necdum siccis, & adhuc humentibus ligatus fuero, infirmus ero, vt cæteri homines.* Neruiceos funes vocat ex neruis bubulis, vaccinisue contextos, quod Septuaginta confirmant,* qui vocant νευραῖς ὑγραῖς.
1. X. Prolog. l. 2. de Spir. S. & l. 1. off. c. 36. Quos secutus Ambrosius vocat *funes intextos neruis*[1]. Et materia & numerus horum vinculorũ probabilitati seruit. Nam humentes nerui laxantur, sed non franguntur, ne tamen nimium laxati effugium præbeant, intexti funes cohibent laxitatem. Quod si funiculus triplex difficilè rumpitur, quantò ægrius septem huiusmodi funes?

MVLIER existimans se didicisse veritatem, primò Samsonem in alterum diem dimittit; tum rem patefacit Philisthæis, monétque vt septem istiusmodi funes præparent, & ad se veniant tempore constituto. Quid plura? factum vtrúmque; venit & Samson, epulatus est, dormiuit, vinctus est à muliere, neque enim quisquam Philisthæorum ausus esset huiusmodi tentare aleam; *Latentibus apud illam insidiis, & in cubiculo finem rei expectantibus, clamat mulier, Philisthiim super te Samson.* Callida mulier non permisit vt spontè sua euigilaret Samson, ne fortè si dissimulasset veritatem, in ea dissimulatione perseueraret, & se curaret solui à Dalila, quasi infirmus, & sic incautos vtrósque conscia virtus opprimeret. At repentè excitatus non ex deliberatione, sed ex impetu naturæ agens, ageret quidquid posset, & si vincula non frangeret, teneretur vt victus; sin frangeret, succenturiati milites, in insidiis quasi ænea simulacra remanerent. XVI. E mulieris deceptio.

Abul q. 13. in c. 16.

CLAMORE ergo excitatus Samson, valido brachiorum impulsu, vincula rupit, ea facilitate, qua quis stupeum filum semiustulatum frangeret[3]. Nec mulier dormientem, per se aut per Philisthæos iugulare voluit, quod facilè poterat; siue natiua mollitie, siue quod conuenisset viuum, vinctúmque tradere Philisthæis ad illudendum, & quasi in triumphum ignominiosè circumducendum. Vice versa Samsom inopinatis se vinculis constrictum cernens, iis disruptis non excanduit, neque mulierculam pugno, vel calce contriuit, quia non credidit hostili se animo ab ea vinctum, sed amico ac ludibundo. Itaque furcifera lupa altum cachinnum in ea confractione tollente, res in iocum abiit, ac risum, sed Sardonicum. Sic audaces latrunculi cùm deprehenduntur, ludunt, si non deprehenduntur, seriò agunt. XVII. Euigilat Samson, disrumpitque vincula.

3. X. — vide Prouerb. 26. v. 19.

CONFRACTIS vinculis, risit fortasse, vt dixi, Dalila, sed ingemuit in corde suo, & institutam pertexens proditionem, cœpit blanda conquestione de suo Samsone queri. *Ecce*, inquit, *illusisti mihi, & falsum locutus es, saltem nunc indica mihi quo ligari debeas*, ita scilicet vt ne volens quidem possis euadere. Cui ille respondit, *Si ligatus fuero nouis funibus, qui nunquam fuerunt in opere, infirmus ero, & aliorum hominum similis.* Hic iam subintelliguntur seorsim dimissi tam Philisthæi, quàm Samson, indicto iterum vtrísque die. Qui vbi aduenit, rursum Dalila vinxit eum dormientem, & iterato clamore, *Philisthiim*, inquit, *super te Samson*, à quibus malè mulctatus, libertate priueris, & vita. Et erant reuera insidiæ in cubiculo præparatæ. At is è somno, ac strato exiliens, & adsistente sibi Spiritu fortitudinis vtens, septenos funes, quasi totidem fila telarum, perrupit, atque dissipauit. Et hic est alter huius tragœdiæ actus, in quo nihil admodum damni rebus adbuc illatum est. Turbatum tamen nonnihil. XVIII. Secundæ insidiæ parantur, & irritæ redduntur.

v. 10.

COMMOTIOR enim hic Dalila, quod secundò se iam ludificatam cerneret, timerétque fortasse ne Philisthæi putarent ipsam non agere seriò, sed eos ludificari velle. *Vsquequo decipis me*, inquit, *& falsum loqueris, ostende quo vinciri debeas.* Imperiosè vtique, vt ait Abulens. quasi iam nimiùm à Samsone offensa esset per frequentata mendacia. Respondet ergo Samson, *Si septem crines capitis mei cum licio plexueris, & clauum his circumligatum terræ fixeris, infirmus ero.* Tertiò quidem illudit mulieri, sed tamen paulatim ascendit ad caput miser. Subobscura est huius loci sententia; vult autem vt ca- XIX. Tertiæ insidiæ, & cuiusmodi fuerint.

v. 13. — q. 13. in c. 16

pilli sui quos habebat prælongos, in septem partes distributi, cùm liciis telæ plectantur, vt fiant quasi septem funes, ex filis, capillisque contexti, sicque ligato septenis funibus non vltrà corpore, sed ipsomet capite Samson teneatur, & ne fortè capillos à filis expediat, atque extrahat; retineri, firmarique vult liciatorium, circa quod licia circumuolui solent, clauo, siue paxillo; quod ipsum ad maiorem firmitatem terræ, siue vt habent Septuag. parieti affigatur. Fortè autem talis officina erat in ea domo, vt ex visis occasionem sumpserit Samson hanc texendi fabulam.

XX. *Irritantur. Querela meretricia.* QVOD *cùm fecisset Dalila, dixit ad eum, Philisthiim super te Samson. Qui consurgens de somno, extraxit clauum cum crinibus & licio*; nimirum validè trahendo capite ipso, crines expediuit ab intextis liciis, eodémque impetu paxillum euulsit, & cum eo liber profectus est. Prius tamen apud ipsum Dalila dolenter conquesta est. *Quomodo dicis quod amas me, cùm animus tuus non sit mecum?* Hæc verba rectiùs vsurparet Samson aduersum blandientem, & simul proditionem agitantem mulierem. Ipsa nihilominùs alieno à se animo Samsonem dicit, quod secretum illi suum committere nolit, vt fidenter solent, qui inter se amant. Et verum id quidem est in iis, qui vera charitate & beneuolentia coniuncti sunt, cùm hic amor non esset amicitiæ, sed concupiscentiæ, quo non illam, sed suam ipse delectationem infatuatus amabat; quo modo alij vinum, equos, aurum, ludósque diligunt; non enim istiusmodi rebus beneuolunt homines, sed sibi. Pergit autem expostulans. *Per tres vices mentitus es mihi, & noluistis dicere in quo sit maxima fortitudo tua.* Et rectè vtique noluit, nolétque porrò si sapiat. Sed non sapiet infœlix, & tertiò assultu sustentato, quartò prosternetur.

XXI. *Tentatur vehementer.* CVM *enim molesta esset ei, & per multos dies iugiter adhæreret, spatium ad quietem non tribuens*; sicut viceuersa quinquies illi milleni sicli, quos spe deuorauerat, eam quiescere non sinebant, sed fortiorem, ac propositi tenaciorem reddebant. E contrario autem *defecit* querelis istis, & elanguit *anima Samsonis, & ad mortem vsque lassata est* [a]. Ita captiuus tenebatur miser, vt quamuis quotidie ad mortem vsque affligi se videret, importunissimis muliérculæ precibus, & lachrymis, quotidie tamen ad eam ventitaret, nec ad impurissimum animal deserendum vim sibi facere posset, donec infœlici laqueo collum insereret. Hinc amor pugnabat, inde repugnabat timor, & Samson in medio vtriúsque æstuabat. Inhumanum putabat mulieris beneuolentiam, preces, lacrymásque vltrà contemnere: nec aperire secretum, quod videbatur nihil interesse dictúmne, an indictum foret. Ex altera parte reluctabatur conscientia, exploratáque à se iam mulierum perfidia. Et temerarium videbatur eumdem hominem meretrici fidere, qui pridem fuerat à loquaci vxore deceptus. 4. x.

XXII. *Erumnat.* QVID hic faciat bellator noster? quomodo hunc tantum assultum, & quartò irruentem validissimam machinam ferat? Muliere carere non potest, cum ea esse tacendo non potest. Si incœptat loqui omnia illi membra concutiuntur metu; si tacere pergit, instar ei mortis est vita, durus audit, & ferreus, repellitur repulsa pellacissima, exprobratur amor tam syncerus immerenti, infido, ludificanti malè exhibitus, qui illi fidem non habeat, quam nunquam infidam, sed sui semper amantissimam sit expertus, & porrò sit experturus. Quid ab ea muliere timeat, cuius vita & gloria, ab ipsius vita & incolumitate dependeat; si experiatur infidam,

----- quamquam prius ima dehiscat, inquit,
Terra mihi -----

interficiat; &, quod ei in promptu est, malam malè perdat. Malit potiùs hoc beneficio, & verissimo amoris argumento suam sibi Dalilam perpetuò obligare.

XXIII. *Victúsque dat manus mulieri.* DENIQVE labat hoc quasi ariete crebro Samsonis constantia; sibi persuadet nihil hic serium agi, mulierem curiositate tantùm duci, non etiam versare dolos: & quæ hactenus fecerit experiundi tantùm causa fecisse; re intellecta quietam fore, & sibi quietis locum daturam; alioqui ardentiorem, & molestio-

rem semper fore; illud enim si cuiquam mortalium mulieri maximè conuenire,

Nitimur in vetitum semper, cupimúsque negata.

Dat itaque manus, & qui millenos armatos inermis non timuit, armatam fraudibus, ac nequitia mulierculam sustinere non potest. Nec videt amore amens, aureo se hamo piscari, eámque iacere aleam, quam reuocare non possit. Non cogitat mulierem faciliùs ei nihil sentienti crines resecare posse, & ipsum toties intentatis Philisthæis, prædam & ludibrium detonsum & decaluatum dare, quam dormientem tot neruis ac funibus constringere. Quid plura? vincitur, murus aheneus quasi papyraceus, fit penetrabilis, diuina gratia destitutus; erat quippe iam multorum peccatorum reus: & prosternendus erat, vt ipsi casus in vindictam scelerum, & remissionem peccatorum esset.

XXIV. *Pandit, que secretum secum.*

Ergo gemens, imóque trahens suspiria corde, cor illi suum omne patefacit, per omnia sacra, profanáque obsecrans, atque obtestans, vt ne hanc rem vlli mortalium aperiret, quam ipse eius amore victus, diutius tacere non potuisset. *Ferrum*, inquit, *nunquam ascendit super caput meum, quia Nazaræus, id est consecratus Deo sum de vtero matris meæ: si rasum fuerit caput meum, recedet à me fortitudo mea, & deficiam, eróque sicut cæteri homines.* Credidit autem Samson Dalilam (vide Abul. q. 21.) hactenus dubiam de veritate responsionum eius, experimento id discere voluisse; nunc autem persuasam de veritate sibi patefacta, quieturam, nec experimentum capturam: nec ad ipsius confusionem virile hoc promissæ, ac fluctuantis cæsariei ornamentum detracturam. Res tamen ipsa docuit, quàm imprudenter ageret, qui non cogitaret, si illa nihilominùs etiam hac vice experimentum vellet accipere, de se actum esse.

XXV. *An in capillis robur.*

(q. 23. in c. 16) Non quod reuera esset in capillis robur, vt disputat Abulensis, quia vires sunt in membris, ad agendum idoneis, vtpote qualitates organicæ, quod nõ conuenit capillis, quibus nulla cõuenit operatio, sed brachiis, manibus, pedibus, &c. (q. 24. Abul & q. 14. ter) Sed erant capilli conditio, sine qua Samson robore cæteris non præstabat; iuxta positam à Deo inter vires capillósque connexionem. Quod confirmatur ex eo quod si in capillis essent vires, sicut in oculis visio, quocũnque casu capillis priuatus fuisset Samson, caruisset viribus, cùm tamẽ oportuisset illam priuationem (q. 21. in c. 16. Iud.) illi sua culpa contingere. Ita quidem Abul. Quod tamen non admodum exploratum est. Nam cùm constet amissa deuotione, cum interna gratia & sanctitate, manente capillo mansisse fortitudinem; etiam credibile est eam, sublato quoquo modo capillo, non mansuram. Diuinæ tamen prouidentiæ fuisset operam dare, ne sua ille cæsarie sine culpa priuaretur. Sic legimus Moysem cũ brachia, etiam sine culpa ex defatigatione demitteret, victoriæ gratiam Iosue & Israëlitis diminutam. Quid gratia baptismatis in paruulis? ad aquæ, & verborum signa ita alligata est, vt licet sine parentum, aut infantis culpa non applicetur, signo tamen deficiente, deficiat gratia sanctificans, & posito ponatur.

XXVI. *Illa euocat hostem, & tõdet Samsonem.*

Itaque *videns illa quod confessus ei esset omnem animum suum*, non agnouit beneficium, non syncero illum amore dilexit, sed *misit ad principes Philisthinorum, ac mandauit. Ascendite adhuc semel, quia nunc mihi aperuit cor suum*; quod illa videtur ex modo dicendi eius, affectúque extraordinario, qui se proderet foras, didicisse. *Qui ascenderunt*; erant enim Philisthæorum satrapiæ vicinæ mari, vnde in mediterranea ascenditur. *Assumpta pecunia quam promiserant*; quam scilicet hactenus ob rem infectans secum retulerant. *At illa dormire eum fecit super genua sua, & in sinu suo reclinare caput, vocauitque tonsorem*, vt caput totum commodius, ipsa illud sustentante, ac moderante raderetur, *& rasit septem crines eius*, vniuersam videlicet cęsariem, *septem* quasi funiculis seorsim complexis constantem, vt commodius & sine molestia gestari possent. Quo facto violenter excutiens, & successans Samsonem, vt qui profundi admodum somni esset, vt hactenus tertio compertum fuerat, *cœpit abigere eum, & à se repellere; statim enim ab eo fortitudo discessit.*

XXVII. *Luctuoso facinore.*

Hæc est peripetia luctuosæ tragœdiæ, & quartus eius actus; nam quintus catastrophem, mortémque Samsonis continet. Hic nihilominùs exitum meretriciorum amorum ab oculos ponit, tantò magis pudendum, quo persona, quæ ta-

Digitized by Google

lis erat fabulæ argumentum, pluribus erat Dei donis illustrior. Samson diuino munere conceptus & natus, & Dei, & sua, & parentum voluntate Deo cõsecratus. Samson diuinitus incomparabili corporis robore prædictus; & ad summum populi Dei magistratum euectus, & vigesimum iam annum negotium publicum gerens, amat, potat, nequitiæ se dedit; inde proditur, raditur, capitur, cæcatur, & in pistrinum coniicitur. Sed ordine singula. Derasis, aut detonsis crinibus, discessit Dominus ab eo. Iam antea quidem per peccatum, quod ad gratiam sanctificantem discesserat; sed nunc quod ad gratiam fortitudinis corporis gratis datam discessit: dum cum capillo paulatim rediret [f].

XXVIII. *Capitur à Philisthæis & excæcatur.* EAM amasij sui cladem procax & infamis mulier sentiens, *cœpit* contemptim *abigere illum, & à se repellere*, ostendens quàm constans, syncerúsque sit meretricius amor; quidque priùs à Samsone aduersus veneficam illam factum oportuisset; simul etiam Philisthæos ex signo dato aduocat, illo frustra opinante suam sibi adhuc comam, atque fortitudinem adesse. Aduolant atque irrumpunt Philisthæi cum tumultu, nec planè adhuc sine metu, quibus illa validè constringendum, statimque excæcandum tradit, vt his priuatus ducibus, nihil sibi rectè consulere, ac prouidere, nihil hostibus terroris aut mali afferre posset. *Quem cùm apprehendissent Philisthiim*, ait Scriptura, *statim eruerunt oculos eius, & duxerunt Gazam vinctum catenis, & clausum in carcere molere fecerunt.* (f 5. 2.)

XXIX. *Peccati & pœnæ proportio.* SED vide peccati & pœnæ proportionem. Adamatæ mulierculæ captiuum se ludibundus spontè fecerat; gemens lamentánsque improbissimorum hostium fit captiuus. Nuper insons catenas impunè irriserat, nunc noxius durissimas catenas subit. In mulierem sæpius impuros oculos cum voluptate coniecerat, mulieris opera oculos suos æterna nocte nigrantes cum ingenti dolore amittit; & qui Gazæ peccauerat, Gazæ carceribus mancipatur. Sicque veritas illa semper clarescit magis. *Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur.* Erant quidem prædictæ valli Sorec, in qua hæc gesta sunt, vicinores ciuitates Azotus, & Ascalon, eæque nobiles ac munitæ, sed consilium fuit Gazam ducere, vt vbi Samson triumphatorem egerat, libertatem suam secum portans, eo victus vinctúsque contumeliosissimè duceretur; sicque ciuium excubitorúmque Gazentium dedecus, in quo subsannantes retorserat oculos, summo dedecore, ac probrosa cæcitate rependeretur. (Sap. 11. 17. Abul. q. 37.)

XXX. *Philisthæorum lætitia & triumphus.* FACILE autem est æstimare quanto Philisthinorum omnium gaudio captus, quibus cachinnis deductus, quibus scommatum, ac dicteriorum aculeis punctus, quot conuitiis ac contumeliis appetitus, quoties pugnis calcibúsque contusus; quoties deuictus leo, & maxilla asini in ludibrium versa, quoties sublatæ portæ à Gazensibus exprobratæ: quoties miseræ insultatum cæcitati. Vt autem Gazam peruentum est

Vndique visendi studio Gazæa iuuentus
Circumfusa ruit, certántque illudere capto.

Quis interim animi sensus in captiuo, quis gemitus, quis pudor. Quamquam pudori cæcitas quoquo modo medebatur; erátque tam luctuosus Samsonis status, nihil vt consolationis aut leuamenti, nisi ex summo suo cruciatu, probróque caperet. In carcere ferro onustus in pistrinum insuper compingitur, vt asinariam verset molam, & flagris, stimulisque seruilem in modum deformetur; manúsque illæ lacerandis leonibus habiles, ferreis manicis cruententur; collum aureis torquibus nobilitatum loris ac numellis atteratur.

XXXI. *Samsonis luctus, & pœnitentia.* ILLE interim altos, crebrósque trahens ex pectore gemitus, Dei iustissimam in se animaduersionem agnoscit ac confitetur; & memor vnde exciderit pœnitentiam agit, diuinam clementiam implorat, nec Dalilam iratus vltra ingeminat, sed culpas suas. Vincula, carcerem, pristinum, cæcitatem, cum magna in Christum fide, quam Paulus ipse prædicat, & cuius præfigurandæ passioni, nescius fortasse, seruiebat, in satisfactionem, & obtinendam veniam offert Deo. Sicque in ordinem Nazaræi, internámque gratiam restituitur, & de peccatore fit iustus. Idque non ægrè ex illius oratione colligitur, dum morti esset proximus. Externa verò illa gratia, & gratis data fortitudo paulatim restaurari cœpit, sicut & capilli repullulare. Et quidem ita καθὼς ἐξυρήσατο sicuti abrasus fuit, vt (Hebr. 11. Romana.)

Aldina. Basil. habent Sept. & Vatabli versio, vt intelligamus ita excreuisse, vt posterior cæsaries priori similis videretur. Tale autem incrementum tres minimum menses exigit; cui nihilominus squalor ille, infœlixque victus seruiebat; vt docet experientia, & Arias, Serariúsque notarunt.

q. 20. IAMQVE *capilli eius renasci cœperant*, ait Scriptura, *& Principes Philisthinorum conuenerunt in vnum, vt immolarent hostias magnificas Dagon Deo suo, & epularentur dicentes, Tradidit Deus noster inimicum nostrum Samson in manus nostras.* Solennior hic fuit conuentus, atque celebritas, vt hostiarum magnificentia significat, & quidem, vt apparet vltimus, nihil autem impedit quo minus, sub ipsam Samsonis comprehensionem, in recenti lætitia conuenerint, & læti fuerint, & aliam maiorem celebritatem indixerint, quæ illis fatalis fuerit, prior autem conuentus, ac lætitia omissa fuerit à Scriptura, vt quæ ex vltima intelligi posset, & de priore intellexerim Abulensem; cùm ait conuenisse Philisthæos, fortè intra spatium non vnius mensis integri. Cui fauent illa verba textus de capillis renasci incipientibus, qui in vltima celebritate, suppares erant prioribus, vt ex Septuaginta paulò antè dicebamus. XXXII. *Philisthæorũ non vna celebritas in causa Samsonis.*

q. 41. in c. 16.

OPTIMATES laudabant Dagonem Deum suum, laudabat & populus, & vtrique illi sacrificia offerebant. Non desunt qui hecatombem à principibus factam putent, prçter particularia priuatorum sacrificia, vt tanto fierent epulæ lautiores, & lætitia maior in toto populo. Cùm autem tres præcipui essent Philisthæorum dij, Astaroth, Beelzebub, Dagon, apud Dagonem potiùs instituta fuit celebritas ista, quoniam, vt obseruauit Tostatus, Beelzebub erat Palæstinis, vt Græcis Apollo, diuinationi & reuelationi futurorum præpositus. Ideóque Ochosias ægrotus per nuncios consuluit Beelzebub Deum Accaron, an mortifera esset ægritudo. Dagon autem & Astaroth bellicis rebus præpositi erant. 1. Reg. 31. 10 Propterea enim deuicto, cæsóque in prælio Saüle, Philisthæi arma eius in templo Astaroth, quasi gratias agentes Deo belli, & alteri Marti collocarunt; sicut nunc Dagoni ob victoriam de Samsone reportatam, Dagon tamen apud eosdem erat instar Iouis, itaque in illa ipsa de Saüle victoria, arma quidem Saülis delata 1. Paral. 10. 10 sunt in phanum Astaroth, verùm caput ipsum in templo Dagonis affixerunt, quem etiam de Deo Israëlitarum, arca eius capta, triumphare voluerunt. Ergo 1. Reg. 5. 1. nunc maximo omnium hostium suorum deuicto, celebritatem in templo maximi deorum suorum agere voluerunt. XXXIII. *Laudant Dagonem, & quare.*

IMMOLAVERVNT igitur hostias magnificas in templo Dagonis, ibidémque ludis de more, atque epulis vacatum, quo modo de Sichimitis superius Scriptura referebat, ingressos eos in fanum Dei sui, & ibi inter epulas, & pocula male- Iud. 9. 27. dixisse Abimelecho. Idque affirmat in historia Sulpitius, & Suidas in Samsol. 5 ant. c. 10 in fine. ne, Isidorus, Comestor, & Iosephus. Hoc autem moris antiquis etiam fuisse docet Poëta, XXXIV. *In templo sacrificant, epulantur, & ludunt, antiquo ritu.*

7. Æneid.

> *-----hoc illis curia templum,*
> *Hæ sacris sedes epulis: hic ariete cæso*
> *Perpetuis soliti patres considere mensis.*

Philo etiam lib. de plantatione Noë temporum suorum temulentiam reprehen- in fine. dens, & moderationem antiquorum laudans, *Scientes*, inquit, *quod vini vsus magna cautela opus habet, nec affatim, nec semper adhibebant merum, sed decenter & suo tempore. Peractis enim votis & sacrificiis, placato numine post purificationem corporum & animarum, aquis abluti, & imbuti sacrarum legum cognitione, hilares & læti ad remissiorem victum se vertebant; sæpe ne domum quidem repetentes, sed in templis vbi sacra fecerant permanentes, vt & sacrificij memores & locum reueriti, sacrosanctum reuera celebrarent conuiuium, nec verbo, nec facto vllo peccantes. Ex hoc more natam aiunt vocem μεθύειν, quasi μετὰ τὸ θύειν; quia post sacra demum prisci indulgebant poculis.* Ita Philo de priscis.

1. Cor. 8. 10. DE posterioribus etiam seculis testatur D. Paul. ostenditque aliquos in Idolio recumbere solitos; ad cibum videlicet, potúmque ibi sumendum. Sed idem factum videmus, eodem Apostolo improbante, in Ecclesiis Christianorum, si ta- 1. Cor. 11. 22 men Ecclesiis, certè locis Dei cultui, & diuino sacrificio destinatis. *Nunquid*, ait, *domos non habetis ad manducandum, & bibendum, aut Ecclesiam Dei contemnitis?* Quam in tabernam vinariam, aut diuersoriam commutatis. XXXV. *De more.*

XXXVI. *Quæ templi capacitas.*

CAPACISSIMVM porrò fuisse hoc Dagonis templum, ipsa celebritas conuentus, ex vniuersa Palæstina congregati, satis docet. Ait Serar. solum templi tectum tria hominum millia cepisse, præter conclauia, porticus, contignationes omnes. Certè ex v. 27. constat, è superioribus tantùm locis, tecto scilicet ac solario, tria millia vtriúsque sexus spectasse ludentem Samsonem; quanto plures ex æquo loco, atque porticibus? [q. 24. nu. 2]

XXXVII. *Et forma. Nec absurdum duabus nixum columnis.*

QVÆ autem esset huius templi forma, difficile est vel assequi, vel probare. Columnis certè nixum fuisse dubitare non licet, & in iis duas fuisse præcipuas intermedias, non admodum inter sese distantes, quibus tota innitebatur domus; id enim ex textu patet. Et absurdum id non esse à simili doceri potest. Refert enim Plinius C. Curionem theatra duo iuxta fecisse amplissima è ligno, cardinum singulorum, versatili suspensa libramento, in quibus vtrisque antemeridiano ludorum spectaculo edito, inter sese auersis, ne inuicem obstreperent scenæ, & repentè circumactis, vt contra starent, postremò iam die descendentibus tabulis, & cornibus inter se coëuntibus, faciebat amphitheatrum, & gladiatorum spectacula edebat, ipsum magis auctoratum populum circumferens, &c. Si potuit igitur populus Romanus vniuersus cum gemino theatro duobus tantùm cardinibus nixus, in aëre suspendi, ac circumferri, non est incredibile maximum, capacissimúmque fanum duabus præcipuis columnis nixum fuisse. [l. 36. c. 15.] [Retulit quoque Lipsius in Admir. & Serar. q. 24. in c. 16. Num. 3.]

XXXVIII. *Euocatur ad ludum Samson.*

HI ergo exhilarati epulis, *Præceperunt vt vocaretur Samson, & ante eos luderet, Qui adductus de carcere ludebat ante eos, feceruntque eum stare inter duas columnas.* In quem scilicet locum, quasi in impluuium, ex toto vndique fano, sursum deorsúmque prospectus esse poterat. Huc Philisthæi vino exhilarati, epulisque refecti, adduci iubent Samsonem de carcere, ac pistrino, inde squalore & sordibus, hinc polline ridiculum, vt ludos de aliena calamitate captarent. Hos portò captiui nostri ludos dupliciter video explicari. Plurimi enim aiunt saltasse Samsonem, & cùm cæcus esset, impegisse in columnas, interdúmque cecidisse, & risum spectatoribus excitasse. Ita Abulens. post quæst. 47. Serarius autem quæst. 25. explicat ludere passiuè, id est ludibrio esse, licet nihil ille faceret, diceretue ridiculum: vel, vt ait Dionysius, luderet, id est suo cæco incessu, & incerto progressu exhiberet Philisthæis iocum & risum; vt ludere sit ludi, risúsque præbere materiam.

XXXIX. *Vt scilicet & ludat ipse.*

EXISTIMAVERIM vtrúmque contigisse, & vtrámque interpretationem vero esse persimilem. Neque enim absurdum est Samsonem coram Philisthæis lusisse, saltu, cantu, musicis instrumentis, vt coram Saüle Dauidem, aliquos etiam ad luctam, vel pugilatum poposcisse; imò fortasse de industria se deridendum præbuisse, cùm sciamus Dauidem coram Achis rege Philisthæo non lusisse modò, sed insaniam etiam simulasse. Et hic quidem *collabebatur inter manus eorum, & impingebat in ostia portæ*, ne formidini esset Gethæis, & occideretur. Luserit autem Samson, vt semel creditus ludere, etiam cùm columnas totius ædificij concussas euerteret, non serium ac luctuosum moliri ludum, sed ludere reuera videretur. Et expositio textui Latino, Græco, Hebraico maximè quadrat; durum enim videtur explicare ludebat, id est illudebatur. [1. Reg. 16. 23.] [1. Reg. 21. 13] [ἐνέπαιζεν ludebat. παιζέτω ludat. v. 25. Basil.]

XL. *Et multipliciter illuditur.*

NIHILOMINVS alia quoque expositio confirmatur ex iis codicibus, in quibus legitur ἐνέπαιζον αὐτῷ, *illudebant ei*, & mox, ἐμβλέποντες ἐμπαιζόμενον αὐτόν. *Videntes ipsum illusum*, aut *dum illuderetur*. Editio Romana habet, καὶ ἐῤῥάπιζον αὐτὸν, id est *alapis cædebant eum*, aut etiam *baculis percutiebant eum*; ῥαπὶς enim virgam significat, sicut ῥάπισμα alapam; & mox, ἐν παιγνίαις Σαμψών. verti potest, in *ludis, & in ludibriis Samsonis*. Eadem est Iosephi sententia, *Accitus est*, inquit, *Samson, vt misero inter compotandum illuderent* (aut contumeliis afficerent ἐνυβρίσωσιν, sed post epulas omnibus circumfusis pergit,) *qui hoc extremum malum existimabat, quod illusores vlcisci non quiret*. Sic ipse; eadem sensit, dixitque S. Ambros. Sed ipsa quoque rerum & personarum conditio postulat, vt eum credamus omnibus contumeliis, irrisionibúsque vexatum, antiquæ fortitudini, & victoriæ eius acerbè insultatum, cœco posita offendicula, vt eius prolapsio effuso cachinno exciperetur, percussum, iussúmque diuinare quis eum percussisset; nudatum etiam fortasse, & virgis cæsum à temulentis illis. A nudis enim scortis, & scurris saltatio- [ep. 24. ad Vigil.]

Digitized by Google

nes aliquando in deorum honorem fiebant, vt in Floralibus, & à Bacchantibus in Bacchanalibus, & ab Athletis in palæstra. Quo pluribus enim Samsonem malis affecissent, eo se diis suis gratiores futuros non dubitabant; eóque magis præterita sua damna, contumeliásque vindicaturos. Et quidem miti, vt videbatur, vindicta, cùm possent sine iniuria morti tradere. Denique Samsoni, vt Christi Domini figuræ conuenit illudi, non autem ludere.

XLI. *Permittitur requiescere ad columnas.*

CVM ergo Samson inter duas columnas staret, factus opprobrium hominum, & abiectio plebis Philisthеæ; & opere, ludo, vexatione fatigatus esset, *Dixit puero regenti gressus suos, dimitte me, vt tangam columnas, quibus omnis imminet domus, & recliner super eas, & paululum requiescam.* Non erat hic ætate puer, sed famulus, qui etiam potestate Samsonem regeret, Septuag. habent κρατοῦντα τὴν χεῖρα, moderantem manum eius, & quidem cum vi aliqua, ex vi vocabuli; eóque pertinet illud, *Dimitte,* siue permitte, etsi quidam vertere maluerint, Duc. Videtur ergo medio in corpore fune aliquo ligatus fuisse, modò breuiore, modò longiore à Rectore suo interuallo; brachiis, manibus, pedibus liberis ad ludendum. Paulò igitur laxius habitus, & ductus ad columnas, quas pridem viderat, cùm res quietæ essent inter vtrúmque populum; vnde enim alioqui diuinaret duabus columnis niti totam domum? Hic explorat columnæ vtriúsque tum crassitiem, tum distantiam; consilium interim suum, virésque dissimulans, vt nemo timore diffugeret.

(Margin: viarlas. — Pagnin. Tigur. Abul. — Serar. q. 16.)

XLII. *Quanta spectantium multitudo.*

DOMVS *autem erat plena virorum ac mulierum. Et erant ibi omnes Principes Philisthinorum, ac de tecto ac solario circiter tria millia vtriúsque sexus spectantes ludentem Samson.* Oppressorum numerum fuisse maximum hinc colligit Serarius noster, quia in solo domus tecto, siue solario erant circiter tria hominum millia; in singulis verò contignationibus nihilò pauciores; in loco imo, & area longè plures. Itaque positis duabus tribúsue peramplis vndique porticibus, quales in amplis, magnificisque domibus esse consueuerunt, plusquam 20. hominum millia cum Samsone oppressa videantur; etsi Abulensis tria tantùm millia periisse putarit, sicut & Iosephus, & S. Ambros. Ex quo etiam consequens videtur, vt has columnas lapideas esse dicamus, vt Serar. significat. Quomodo enim tanta, támque capax ædificij moles, duabus columnis ligneis niti potuisset? Vnde etiam mirabile Samsoni robur tum ei à Deo impertitum facilè intelligitur, & quidem vltra eius petitionem & votum, qui pristinam tantùm fortitudinem sibi nunc reddi supplicarat.

(Margin: q. 30. — q. 32. fin. q. 29. in fin. ep. 24.)

XLIII. *Deum orat Samson, vt possit vltionem capere.*

CVM enim proximus esset, vt manum operi tanto admoueret, etsi reparatarum cum cæsarie virium non planè inscius, iis tamen nihil superbiens, vel præfidens, & interno spiritus impulsu motus, oratione quàm maximè supplici, & intenta Dominum inuocat adiutorem, *Domine Deus,* inquit, *memento mei, & redde mihi nunc* (aut vt Hebræi, Septuag. & Ambros. habent *) *vel hac vice tantùm fortitudinem pristinam Deus meus, vt vlciscar me de hostibus meis; & pro amißione duorum luminum, vnam vltionem recipiam.* Addit S. Ambros. *Vindictam tribue de nationibus, ne dent gloriam diis suis, quod ipsis iuuantibus me in potestatem acceperint; nec vitam meam pluris facio, moriatur anima mea cum Palæstinis, vt agnoscant sibi infirmitatem meam, non minus quàm virtutem exitialem fuisse.* Ita S. Ambros. & fusiùs Abulensis. Non ergo solam vltionem suam petebat Samson; etsi ea sola in textu expressa sit, quia proxima & vrgentissima, sed Dei quoque, in cuius gloriam ea redundabat, & ad quem tam humiliter, ac suppliciter recurrebat; sicut etiam populi sui libertatem. Potuit autem vindictam expetere, ac sumere de publicis hostibus, cùm ipse summum gereret magistratum: ex quo etiam sequebatur, vt vindicare Samsonem, esset totum Israëliticum populum, cuius ille erat caput, & qui in ipso grauissimam iniuriam acceperat, vindicare.

(Margin: 6. χ. — ep. 24. ad Vigil. — q. 30 in c. 16.)

XLIV. *Columnas concutit, & domum euertit.*

FACTA oratione, gemitu cordis potiùs quàm vocis sono, etsi eum S. Ambrosius exclamasse dicat, quomodo videlicet is, cui tacito dicebat Dominus, *Quid clamas ad me? apprehendit ambas columnas, quibus innitebatur domus, earúmque alteram dextra, & alteram leua tenens,* sicque brachiis in crucis morem extensis, ait, *Moriatur anima mea cum Philisthiim. Concußisque fortiter columnis,* crebróque brachiorum, humerorum, & totius corporis impulsu, quasi ariete aliquo alternatim ver-

(Margin: Exod. 14. 15)

Digitized by Google

beratis, *cecidit domus ſuper omnes principes, & cæteram multitudinem quæ ibi erat.* Qui autem in ſolario, ſuperibúſque locis ſpectatores conſederant, præcipitio contrucidati, confectique perierunt. Audi enim S. Ambroſium, *Concuſſit itaque columnas magna vi, ac diſſoluit, & comminuit eas, quas ſecuta ruina ſuperioris culminis, & ipſum inuoluit, & vniuerſos qui deſuper aſpectabant præcipitauit. Ibi magna vis marium fœminarúmque promiſcuè exanimata, & triumphus quæſitus perempto* (Samſoni) *ſuper omnes ſuperiores victorias, haud quaquam degenere, ac decolore exitu.*

XLV. *Quare mortem ſuam vltrò depoſcit.*

SED quare mortem vltrò depoſcit, atque accerſit ſibi? Depoſcit quidem, quia iam priuatus oculis, quantumuis ſuccreſcentibus viribus, iis vltra ad Dei gloriam, populique ſui ſalutem vti non poterat; Abul. q. 52. 53. 54.

Quid faceret? neque ſeruitio illi exire licebat.

Nec ex hoſtium ſeſe poteſtate ſubducere; ſed inter alienigenas, & incircumciſos, in carcere & piſtrino, in flagris & catenis indigniſſimum in modum conſeneſcendum erat. Tædebat eum quoque viuere priſtinam gloriam, triumphóſque cum præſenti calamitate componentem, & præ vita probroſiſſima mortem cum glorioſo facinore ambiebat, quod ei nunc occaſio, aut diuina potiùs prouidentia in manus dederat; tot enim, tantorúmque virorum cæde, afflictæ, atque acciſæ ruebant res Philiſthinorum, vix poſt plurimos annos excitandæ. Denique Dominus, qui de manu Philiſthæorum Samſonem eruere non ſtatuerat, nec illi viſum reſtituere, ne totam penitus perderet nationem, quam Deus ſupereſſe volebat ad populum ſuum exercendum, & caſtigandum, voluit eum hoc mortis genere, & ſibi glorioſo, hoſtibúſque pernicioſo è viuis abire, qui fortè poſtmodum illum (quaſi poſt triumphum hoſtium ducem) erant iugulaturi. Vide S. Aug. l. 1. contra Gaudentium cap. 31.

XLVI. *Atq; adeò accerſit.*

ACCERSIVIT autem ſibi mortem, etiam ſine peccato, ex inſpiratione diuina, vt plerique Sanctorum tradiderunt, cuius haud obſcura argumenta ſunt, quod eum religiosè inuocauit, antequam id facinus aggrederetur: quod diuini ſpiritus interuentu, vt antè ſolebat, id peregerit, quem nefas eſt dicere ad tam grande peccatum peculiariter impuliſſe; quod illius zelo motus fuerit, cuius gloriam infideles dæmoni tribuebant. Quamquam vt rectè aduertit Abulenſis, & Lyranus, & poſt vtrúmque Caietanus, & Serarius. Non ſibi Samſon manus intulit, nec inferre voluit. Voluit enim occidere Philiſthæos, ex accidenti autem factum eſt, vt occidens eos, ruinam ipſe effugere non poſſet, ſicquè communi cæterorum clade inuolueretur. Denique vitam ſuam diuinæ gloriæ, & populi libertati conſecrando, & Dei inſpirationi, in tam difficili negotio conſentiendo, non ſolùm non peccauit, ſed magno apud remuneratorem Deum præmio affectus eſt. Cuius rei locupletiſſimus teſtis eſt Paulus Apoſtolus, qui ipſum Sanctorum concilio aggregat, nec deeſt è ſanctis, qui eum martyrem vocet, S. Bachiarius, epiſtola ad Ianuarium de recipiendis lapſis, quod notauit Serar. qui hoc argumentum copiosè, atque eruditè perſecutus eſt [7].

S. Aug. l. 1. de ciu. c. 26. — *Non propriè accerſit.* — q. 34. in c. 16. q. 31. — *Imò ſanctus, & martyr.* — Heb. 11. — q. 31. & 32. — 7. X.

XLVII. *Laudatur à S. Ambr.*

CERTE S. Ambroſius hanc Samſonis mortem vehementer commendat, quæ niſi ſancta eſſet, admodum deteſtabilis foret. *Etſi inuiolabilis,* inquit, *ad id locorum & deinceps, atque incomparabilis in hac vita fuerit, viris belli expertis; tamen in morte ſeipſum vicit, & inſuperabilem geſſit animum, vt contemneret, & quaſi pro nihilo haberet vitæ finem omnibus formidoloſum. Virtutis igitur fuit quod victoriarum numero diem clauſit, nec captiuum exitum, ſed triumphalem inuenit.* Et mox, *Cùm Scriptura ei teſtificetur quod plures in morte, quàm in lumine vitæ iſtius poſitus occiderit, videtur ad aduerſariorum magis exitium captus, quàm quò ipſe deiectior fieret, aut minor eſſet. Non eſt enim ſe expertus inferiorem, cuius ſepultura præſtantior, quàm potentia fuerit. Denique non telis, ſed cadaueribus hoſtium preſſus humatus eſt, proprio tectus triumpho, clarum inſigne relinquens poſteris, eo quod populum ſuum, quem captiuum inuenerat, 20. annis in libertate iudicio ſuo rexit, & ſepultus in patrio ſolo, libertatis hæredem reliquit.*

XLVIII. *Philiſthæorum in hac clade luctus.*

TAM mirabilis & inopinata ruina, tam grandis & luctuoſa clades, non ſolùm riſus, atque epulas commutauit in luctum, ſed longè ſubito latéque peruagata, Philiſthæos omnes propter amiſſionem charorum mœrore compleuit. Nam omnes principes Philiſthæorum, & in his quinque primariarum ciuitatum Regulos, qui Samſonis proditionem emerant; & cùm eis ipſum florem totius nobilitatis

Digitized by Google

amiserant; quin & frequentissimam iuuentutem talium spectaculorum auidam, cæterúmque populum omnis sexus, atque ætatis copiosissimum, qui vndique studiosè concurrerat, & hanc tantam fortunæ commutationem, atque licentiam, aduersus tantum virum videre cupiebat. Denique nemo erat in vniuersa regione, qui in hisce ludis insigne aliquod damnum non accepisset. Quin & iustum eis hæc clades à Iudæis, si illi viri fuissent, timorem incussit, ne non solùm iugum Philisthinæ seruitutis excuterent, sed illud in eos potiùs vice versa transferrent, tota eorum prouincia vno eodémque impetu occupata. *Et metus.*

XLIX. *Danitæ Sāsonis corpus repetunt.* INSOLENTIS quoque sonitum ruinæ Iudæi quamprimùm acceperunt, Danitæ præsertim Philisthæis propinqui, ad quos fama peruolans, continuò cognatos Samsonis acciuit, ad reliquias illius requirendas, & honorificè tumulandas. *Descendentes autem fratres eius*, ait Scriptura, *& vniuersa cognatio tulerunt corpus eius, & sepelierunt inter Saraa & Esthaol, in sepulchro patris sui Manue.* Cùm fratres & cognationem Scriptura separet, meritò quidam, in quibus Arias, & Abulensis, existimarunt, post natum Samsonem, alios quoque de matre quondam sterili, natos esse Samsoni germanos; quod etsi à diuina benignitate alienum non est, incertum tamen est. Quemadmodum quod de sepulchro Manue dicitur. Id enim significare potest mortuum iam ac sepultum fuisse Manue: vel certè habuisse illum etiam viuum ac vigentem, destinatum sibi sepulchrum, & quidem proprium & suum, vt Iosephus ille ab Arimathia, & Abraham Patriarcha.

q. 34. fin. Matth. 27. 60. Gen. 23. 9. 33.

L. *Philisthæorum in eo reddendo facilitas.* MERITÒ autem miratur Serarius, non tam fratrum istorum pietatem ac fortitudinem, qui ausi sint hoc rerum statu, ad Gazæos descendere, fratris corpus ab eis petere, quos incredibili in se iracundia inflammatos, non sine causa æstimare poterant, sed multò magis Philisthæorum istorum facilitatem, atque lenitatem, qui à fratribus hominis tam malè de se meriti, in maximo isto, recentissimóque luctu manus temperare potuerunt, nedum eis corpus quod petebant concedere. Imò quomodo in defuncti cadauer non atrocissimè sæuierint, non id volucribus ac feris dilaniandum obiecerint, cadauer, inquā, hominis sibi odiosissimi, & in populi sui certissimam perniciem nati. Denique cuius mors clarissimorū virorum funeribus regionem omnem suam, quà longissimè protenditur funestarat, atque insuper amplissimum, nobilissimúmque Dagonis fanum solo æquarat, ipsum Deum, cum eius cultoribus, eadem ruina contriuerat.

LI. *Et eius causa.* 1. CAVSA vtique referri potest, primùm, in eum, quem dixi, timorem in hoc afflictissimo rerum statu, in quo Philisthæi in lucro ponebant, ac præclarè secum agi arbitrabantur, si Hebræi sui Samsonis interitum patienter ferrent, nec illum
2. in hac vastitate prouinciæ, ferro, flammísque vindicarent. Secundò, in peculiarem illarum regionum erga quælibet corpora defunctorum venerationem: vnde etiam sepulchrorum violatores, grauissimo, atque inexpiabili scelere obstricti
2. Reg. 2. 5. censebantur. Dauid laudat Galaaditas quod sepelissent Saülem hostem suum. *Reuerentia in corpora mortuorum.*
4. Reg. 9. 34. Iehu iubet sepeliri maledictam illam, puta Iezabelem, quam dudum iusserat per
c. 7. 32. 33. fenestram in præceps dari. Et Ieremias priuationem sepulturæ, quasi rem maxi-
c. 8. 1. 2. c. 14. 16. c. 16. 4. 6. v. 18. & 19. mè detestatam comminatur; & nominatim de Ioacim filio Iosiæ, vide c. 22. Sed affuit etiam singularis Dei in seruum suum prouidentia, quæ non permisit ferales
3. illas voluntates, & odia in eum exardescere. Operam potiùs dedit, vt erga mortuum etiam horrore quodam afficerentur, ne illud ei vulgatum contingeret, mortui leonis lepores barbam vellicant.

LII. *Quædam in Iosepho notanda.* 1. QVEM ergo virum etiam hostes honorarunt, non est æquum priuari à nobis sepulchralibus ornamentis, si prius pauca quædam in Iosepho notauerimus. Et vt omittamus admodum ieiunam apud eum tanti viri commendationem, illud sanè displicet, quod ait Samsonem à patriis institutis desciscere, & in peregrinos mores degenerare cœpisse: suspectum enim Idololatriæ facit, quoniam istiusmodi phrasi hoc crimen, quamuis dissimulanter significare solet. Quod si solam fornicationem arguere voluit, vt debuit, cùm de Dalila cœpit agere; non tum primùm eam culpam reprehensam oportuit, sed ante etiam, cùm Gazam adiit, & vim attulit portis ciuitatis. Displicet & illud quod pro neruiceis funibus, quos Septuaginta suggerebant, aut viminibus, vt aliqui Hebræam vocem interpretantur, solus ipse vitium sarmenta induxit, quasi iis hominem Romanum cædere

l. 5. ant. c. 10. fin: [illegible]

2. יתרים iethatim.

oporteret, non ligare. Vide Florum in Epitome lib. 57. apud Liuium.
LIII. *Alia item.* NEQVE illud admodum placet, quod inter compotationem vocatum ait *ἐμβλητικά ἀκρόαμα.*
Samſonem ad ludos Philiſthæis exhibendos, cùm id factum, ſumptis iam epulis,
Scriptura dicat. Sed hoc non multùm moror, quia vtrúmque eſſe poteſt, vt in- 1. v. 25.
ter compotationem vocatus ſit, & ſumptis iam epulis venerit: præſertim cùm
Hebræa, & Græca rem non exactè definiant, ſed id factum dicant, cùm iam ex-
hilarati eſſent. Illud item minus placet, quod puerum, ſeu iuuenem, ac validio- 4.
rem famulum, non κρατοῦντα, vt Septuaginta, ſed χειραγωγοῦντα eſſe voluerit, quod
aliud eſt, vt iam dixi. Videtúrque Arias ex Ioſepho Septuaginta emendare vo-
luiſſe; at contra factum oportuit, ſi Ioſephum bene noſſet. Denique in tribus 5.
oppreſſorum millibus valdè parcus eſt, qui alias ſolet eſſe nimium profuſus. Ni-
mirum Scripturam obiter legit, nec animaduertit eum numerum ad eos pertine-
re duntaxat, qui ſuprà tectum ac ſolarium erant, cæteris autem in æſtimatione
relinqui.

LIV. *Samſon multiplex Chriſti figura.* RELICTO autem Ioſepho, promiſſa Samſonis ornamenta requiramus, quæ
non malè quis dixerit penè omnia, in expreſſa Samſonis imagine ad Chriſtum
Dominum, contineri; ſicut & cæterorum illuſtrium virorum veteris teſtamen-
ti, quorum finis Chriſtus fuit; quem vel modicè repræſentare glorioſiſſimum
illis puto. Hoc porrò argumentum Serarius noſter copioſiſſimè perſecutus eſt, q 40. & ſeqq.
nobis non licet, aut libet eſſe tam prolixis. Pauca ergo more, iudicióque noſtro
libabimus; omiſſa etiam pleráque adiungemus.

Ante ortũ. Samſon ortu ſuo Chriſti Domini ortum egregiè repræſentauit, vtérque per 1.
Angelum, eundem fortaſſe, eiſdem verbis prænunciatus. *Ecce*, inquit, *concipies,* Iud. 13. 7.
& paries filium. Samſon Nazaræus Dei ab infantia futurus ab Angelo dictus eſt. Luc. 1. 31. 2.
De Chriſto dictum eſt per Prophetas, *quoniam Nazaræus vocabitur.* De illo dicitur 3.
ab Angelo, *Ipſe incipiet liberare Iſraël de manu Philiſthinorum.* De hoc ab Angelo
quoque dicitur, *Ipſe ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum.*

LV. *Et in conceptione.* VTRIVSQVE ortus matri, prius quam patri notus factus eſt, vtrique tamen 4.
vtriúſque parenti per Angelum innotuit, & vtérque ſacrificium laudis, & gra-
tiarum actionis obtulit Deo; vtérque magna ſollicitudine, metúque liberatus.
Conceptus vtérque diuino munere præter naturæ ordinem, vnus de ſterili, alter 5.
de Virgine: vnus de matre, quæ nullo veſcebatur immundo, alter de Virgine
immaculata, quæ vitam duxit ab omni corporis, animíque immunditia quam
alieniſſimam. Primogenitus fuit Samſon, fortaſſis & vnigenitus; primogenitus 6.
fuit Chriſtus, atque vnigenitus matri ſuæ; etſi fratres vtriúſque in Scriptura me-
Nomine. morentur. Samſon à Sole nomen accepit. Chriſtus ſol iuſtitiæ dictus eſt, lux 7. Malach. 4. 2.
mundi, lux vera illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum.
Vtérque in Iudæa, neuter in ſola Iudæa reſplenduit, vnus apud Philiſthæos Ioa. 1. & 8.
Incremẽto. gentiles, alter apud gentes vniuerſas. Creuit puer Samſon, & benedixit ei Do- 8.
minus, *Cœpítque Spiritus Domini eſſe cum eo.* Ieſus etiam *puer creſcebat & confortabatur*
plenus ſapientia, & gratia Dei erat in illo. Vtriúſque infantia & pueritia mirabilis 9.
vtique æſtimari poteſt, vtraque tamen in obſcuro eſt, &, Deo ita diſponente,
caruit luce literarum.

LVI. *Vxore alienigena. In typum incarnationis.* SAMSON alienigenam Philiſthæam duxit vxorem[a]; quæ vel maximè hunc 10. 8. χ.
typum tenet, propter ſacroſanctum incarnationis myſterium, in quo factum eſt
diuinitatis cum humanitate coniugium. Seruiebant homines, populus quondam
Dei, non Philiſthæis, ſed principibus tenebrarum. Quærit filius Dei occaſionem
liberandi homines, de dæmonum & peccatorum ſeruitute; petit à patre huma-
nam naturam alienigenam, terreſtrem ſcilicet & carneam, cùm ipſe ſpiritus ſit,
cui Angelica, id eſt ſpiritualis natura, videatur melius conuenire. Et reuocat eum
pater, quod non deſit in populis Angelorum in Cherubinis, atque Seraphinis Gen. 6. 3.
cùi matrimonio iungatur, reiectis hominibus, quaſi Philiſthæis incircunciſis, nec
deceat Spiritum diuinum manere in homine in æternum, quia caro eſt. At is qui
ſtatuerat non Angelos, ſed ſemen Abrahæ apprehendere, inſtat patri dicens,
hanc mihi accipe, eámque vnam rationem affert, *Quia placuit oculis meis. Ita pa-*
ter, quia ſic placitum fuit ante te, vt per viſcera miſericordiæ Dei, veniret filius, &
per incarnationem fieret Deus noſter.

11. ELEGANS quoque est & à Patribus multùm celebratum coniugium Samsonis cum Philisthæa, id est Christi cum Ecclesia gentium, ad quam adiit per Apostolos ac discipulos suos, murmurantibus Iudæis quod ad homines præputium habentes, & incircumcisos intrarent. Leo fit obuius, mundus scilicet, eiúsque principes, ac tyranni, qui Christum perdere, eiúsque cultum funditus exterminare contendunt. Ij moriuntur, dum in eis impietas, feritásque moritur; & ad Christum conuersi, mel pietatis, religionis, humanitatis fundunt, & quos perditos volebant, nutriunt, tuentur, fouent. Huic sponsæ Dominus ænigmata sapientiæ suæ, & mysteria diuinitatis, 30. iuuenibus honorariis Philisthæorum ignota, patefecit; quia *nemo principum huius seculi, Dei sapientiam in mysterio absconditam nouit*. Sed illa popularibus suis Philisthæis, id est gentilibus suis concionando declarat, vt duplicem vestem gratiæ & gloriæ adipiscantur. Quod si sponsa hæc sponsum suum perfidiosa reliquerit, irascitur ei verus Samson, & ad tẽpus deserit; redit tamen ad ianuam deserti cordis; ex qua si repellitur, viuam eam, cum patre eius diabolo, quo auctore facta sunt ista diuortia, æternis deniq; ignibus mãcipat. LVII. *Et desponsatione Ecclesiæ gentium.*

Aug. in Psal. 80. l. 12. contra Faust. c. 32. 1. Cor. 2. 7. 8.

12. SAMSON venit ad petram Etam, vbi tutus erat ab inimicis suis, sed venerunt ad eum viri Iuda, qui minimè repugnantem duobus nouis funibus ligauerunt, & in hostiles manus volentem tradiderunt. Erat Samson noster in monte oliuarum, ita tutus, vt posset vno verbo plusquam duodecim legiones Angelorum in sui custodiam diuinitus obtinere; nec cum hostis aggredi ausus esset, nisi Iudas, aliíque Iudæi operam detulissent. Sed nec isti nisi volentem capere, aut ligare potuissent. Nam & sponte processit obuiam, & ligatus est duobus nouis funibus, inæstimabilis charitatis in homines, & humillimæ obedientiæ in Deum. Paululum in hostium potestate fuit; sed nocte resurrectionis irruit Spiritus Domini in eum, & vincula mortis & tormentorum, vt tenuissima lina dissipauit. LVIII. *Vterque traditur à Iudæis, & ligatur volens.*

13. SOLVS Samson inermis & vinctus contra multa armatorum millia victoriam obtinuit, non in gladio, vel arcu suo, sed in asini maxilla omnibus gentibus ignominiosa, & immunda Iudæis, quæ ei ex tanta pugna fatigato, & moribundo potum dedit, imò & in fontem posteritati facta est. Noster Samson solus pugnam suscipit contra mundi principes & potestates tenebrarum, vt dicere posset, *Torcular calcaui solus, & de gentibus non est vir mecum*, & pugnat non armis diuinitatis instructus, sed inermi humanitati derelictus, & ita pugnat vt vincat, & omnia trahat ad seipsum, idque assumpta cruce, confusione contempta, & Iudæorum scandalo, gentium stultitia, maledictione legis. In ea porrò manus habens humani generis salutem, quam vehementissimè sitiebat, bibit; & facta est crux ista aqua refrigerij omnibus, & fons salutis omnibus gentibus, vsque in præsentem diem. LIX. *Similitudo in pugna cum maxilla.*

Esa. 63. 3.

14. SAMSON in Gazam vrbem Philisthæorum descendit, domum meretricis multis videntibus ingressus est, ad mediam vsque noctem dormiuit, euigilauit, surrexit, portas ciuitatis abstulit, & victor ac liber in montem transtulit. Christus corpore in sepulchrum, locum corruptionis, animo descendit ad inferos, quasi fortem dæmonum ciuitatem: ad sepulchri ostium adhibiti sunt custodes; ad inferorum portas, & patrum carcerem excubabant dæmones, vt fortes armati custodientes atrium suum; terra tremit, inferi remugiunt, LX. *Et Gazæo facinore.*

Fit via vi, ferri concedunt robora ligno, meritò crucis inferi patescunt, animæ iustorum educuntur in libertatem, corpus è sepulchro rediuiuum & gloriosum emicat, dum prædam suam, & spolia inferorum transferat in montem Dei. Nec incongruè pro inferis domus meretricis accipitur, vt ait D. Augustinus, *quia neminem repellit, sed omnem intrantem ad se trahit*. Omnes morientem viderunt, nemò resurgentem. Pauci autem post resurrectionem eum victorem viderunt, portas inferorum, id est mortis imperium secum auferentem, & transferentem vsque ad mõtem Hebron Societatis cœlestis, vbi *mors ei vltra non dominabitur*, neque filiis eius propter eum vsque in sempiternum. Quæ expositio est quoque magni Greg.

serm. 107. de temp.

Hom. 21. in Euang.

15. IMPROBA atque impura Dalila, Sanctam, & Deo sacram Samsonis cæsariem, in qua vis eius omnis & robur, septempliciter distributam, vt septem crines dicantur, perfidè abrasit, ac proditione, cùm se eius amicam simularet. Hæresis impura atque impudica meretrix, Christi se amicam simulat, eiúsque nomine gloriatur. Illa septem Christi sacramenta per quæ vis omnis meritorum LXI. *Dalilaque tonsione.*

eius ad nos deriuatur, ab eo resecat atque abscindit. Et iam quinque per tonsores suos prædicantes abstulit, Eucharistiam iam ita resecauit, vt speciem tantum eius reliquerit, Baptisma etiam non planè necessarium putat, vt Samsonem nostrum, Christi corpus, quod est Ecclesia, in manus Turcarum incircumcisorum tradát.

LXII. *Ac proditione postrema.* INFAMIS Dalila auaritia stimulante Samsonem prodidit, & quærebat opportunitatem, vt eum traderet Philisthæis, sæpius insidiis in cubiculo collocatis: interim tamen cum blanditiis, atque osculis demulcens, tandémque post cibum & potum familiarissimè sumptum, vinctum & decaluatum Samsonem Philisthæis in manus dedit. Samsonem nostrum Christum Iudas infamis, auaritia superatus prodidit, *& quærebat opportunitatem vt eum traderet Iudæis.* Tandem qui cum eo dulces capiebat cibos, celebrato antiquo paschate, & nouo sub potus, cibique specie instituto, hostes aduocat, *& osculo filium hominis tradit* in manus peccatorum. Vtérque latronis instar capitur, & ligatur; vtérque ab hostibus suis tumultuosissimè, ignominiosissimè, crudelissiméque tractatur; vtérque per vallem & torrentem, ille Sorec, iste Cedron traducitur; vnus Gazam, alter Hierosolymam in triumphum ducitur; & vtérque fit opprobrium hominum & abiectio plebis. Vtérque ad columnas coram circumfusa multitudine inimicorum gemit, & vapulat. Excæcatus Samson alapis, baculísque cæditur, & amissis oculis, à quo percutiatur ignorat, Noster Samson velatis oculis cæditur à prophanis ministris, dicentibus *Prophetiza quis est qui te percussit.* 16. Luc. 22. 6.

LXIII. *In illusione multiplici.* SAMSON ex ergastulo & mola eductus, in Dagonis templo procacissimis Philisthæis instar vilissimi scurræ, aut mancipij, de se indignissimos præbuit ludos; victorias, leones, vrbis portas, maxillas opprobrantibus, atque subsannantibus, alapis cædentibus, calcibus, pugnísque tundentibus, omnibúsque modis, quos petulantissima improbitas excogitare potest, insultantibus. Samson noster è prætorio, in quo fuerat cæsus flagellis, in atrium palatij Pilati educitur. Ibi à procaci milite, ac petulanti satellite coronatur spinis, conspuitur, purpurea veste per iocum induitur, arundine pulsatur caput, eóque quasi sceptro decoratur; supra scurras omnes, nequissimáque mancipia, insolentissimæ comœdiæ fit ludus. Denique needum exaturata rabie furiosorum canum, cruciatibus contumeliisque omnibus affectus, in funestissimam crucem agitur. 17.

LXIV. *Et multa cæde moriens.* MORIENS Samson templum Dagonis, & columnas eius euertit, *multóque plures* de hostibus *suis moriens, quàm viuus occidit.* Denique morte sua populo peperit libertatem, à quo perquam honorificè in sepulchro patrio sepelitur. Christus apud Iudæos moriens, templum eorum profanum reddidit; laicam atque Ecclesiasticam potestatem, quibus tanquam columnis eorum res publica nitebatur, euertit, religionem antiquauit, & mox populum vniuersum Romanis principibus supremis malis affligendum, & toto terrarum orbe dispergendum, atque exterminandum dedit. Populum autem Dei, populum scilicet Christianum, ex Hebræis gentibúsque collectum, à seruitute legis, & dæmonum dira tyrannide liberauit, *vt destruatur corpus peccati, & vltra non seruiamus peccato.* 18. Rom. 6. 6.

LXV. *Et ruina Idololatriæ.* IDOLOLATRIAM quoque columnis duabus nixam Ignorantia, & Voluptate, & venereum Dagonis simulachrũ totidẽ aliis columnis Cerere & Baccho suffultũ, vi sua, cui nulla vis resistere potest, & diuini spiritus impulsu, deturbauit, deiicitq; quotidie. Vide quoque vt vtérque Samson violenta morte, & in ipso ætatis flore, infra quadragesimũ annum defunctus est, & vtérque honorificè sepultus, debuit quippe vtriúsque sepulchrũ esse gloriosum. At noster Samson non in sepulchro Manue, quæ vox requietem sonat, sed in dextera Dei quiescit, & sedet, dũ veniat iudicare viuos & mortuos, & regnare cum populo suo in omnem æternitatem. Interea nos antiquo Samsoni Epithaphium, ad Mausolæum Manue appẽdamus.

EPITAPHIUM SAMSONIS.

Epitaphiũ Samsonis. SAMSON HEROS MILLE PRODIGIIS INCLYTUS, IMO TOTUS IPSE PRODIGIUM, HOC MARMORE CLAUSUS QUIESCIT. NAM PRODIGIO DENUNCIATUR AB ANGELO, CONCIPITUR A STERILI MATRE, ET NASCITUR AD POPULI LIBERTATEM. PRODIGIO SPIRITU DOMINI AD PRODIGIA ROBORATUR, SAEUUM AC RUGIENTEM LEONEM IN FRUSTA

DISCERPIT, ET VNVS TRIGINTA ASCALONITAS, INFERIAS SVORVM MANIBVS, IN TARTARVM DETRVDIT. PRODIGIO FLAMMIS ARMAT ANIMALIA, INCENDIARIIS VVLPIBVS HOSTILI SOLO DEFLAGRATIONEM SPARGIT; ET INSVPER INGENTI PLAGA PERCVSSVM HOSTEM REDDIT ATTONITVM, AC STVPENTEM. PRODIGIO VALIDOS, QVIBVS VNDIQVE TENEBATVR, FVNES DISRVMPIT; MAXILLAM ASINI VERTIT IN CLAVAM, MILLENOS FVNDIT, FVGAT, INTERFICIT, ET SITIENS PRODIGIOSAM AQVAM EX EADEM ELICIT MAXILLA. PRODIGIO GAZÆAS DEIICIT VALVAS, ET IMPOSITAS HVMERIS TRANSFERT IN LONGINQVVM MONTEM. PRODIGIO BVBVLOS NERVOS SEPTEM, TOTIDEMQVE RVDENTES, VT ARANEARVM FILA DIFFRINGIT. QVARTO PRODIGIO, PROH DOLOR! VIR SAPIENS SE MVLIERI IAM DECEPTVS CREDIT; AVT TANTA VIRTVS AB IMBELLI MVLIERCVLA PROSTERNITVR; PRODIGIO DENIQVE COLVMNAS INGENTES, MVLTORVM MILLIVM SEDEM QVASSAT, ET CONCVTIT; ET CVM VNIVERSO DAGONIS TEMPLO, DEIICIT, AC DEVOLVIT IN PRÆCEPS, ET SVIS MORIENS OPPRESSVS TROPHÆIS, HOSTEM AC SERVITVTEM POPVLI SVI EODEM SEPVLCHRO CONCLVDIT. IN QVO SOL RVTILANS, ET ORBITAM SVAM NVLLO REMORANTE DECVRRENS, ET CVRSVM AMISIT, ET LVCEM. ANNO MVNDI CIƆCIƆIƆCCCIC. ÆTATIS XXXIX. ANTE VERI SAMSONIS ORTVM, CIƆCLIV.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2899.

1. N. VII. NON apparet hanc mulierem pauperem fuisse, siue personam Samsonis adeuntis consideres, siue magnitudinem pretij, quo eius operam ad Samsonem prodendum mercabantur: pauperem tamen vocauit Hieronymus, allusione ad notationem nominis Dalilæ facta.

2. N. XV. Pro neruis quidam virgas virides interpretantur; vt lentæ salicis teneros ramos, vt Pagninus, Arias, Caiet. & R. Dauid Kimhi apud Vatabl. alij vites flexiles, aut viteos palmites, ἀμπέλινα κλήματα, vt Iosephus, & sanctus Ambros. qui illum in tota illa epistola 24. ad Vigilium secutus est. Alij denique restes, vt Chaldæus, & Nouatores quidam. Pagninus in Thesauro ait יתר iether significare chordam, funem, neruum, virgam. Et Dauid Kimhi in Iob, funes, corporis neruos qui in eo sunt instar funium, interpretatur. Ideóque aliqui de iis, qui Hebraizantes audiunt, vulgatæ consentiunt.

3. N. XVII. In textu legitur in bibliis vulgatis emendatis. *Qui rupit vincula quo modo si rumpat quis filum de stuppæ tortum putamine, cùm odorem ignis acceperit*, v. 9. putamen vocatur quod de re quauis tanquam inutile amputatur, ac reiicitur, vt in nucibus, aliisque rebus, vt ex Nonio refert Serar. q. 9. Filum ergo de stuppæ putamine tortum, est filum vilissimum, quod vix cohærere sibi queat, nedum tendenti resistere. Septuaginta Rom. & Basil. habent στρέμμα στυππίου (lege στυππείου) id est quod è stuppa contortum est, Regia verò habent κλῶσμα, id est filum, à κλώθω, neo. nec vox, *sputamine*, id est sputo, quæ hactenus fermè in omnibus vulgatis lecta est, & agnoscitur ab Abulensi q. 13. admodum contemnẽda est, Hieronymum enim satis redolet, alludentem ad nendi vsum, nec sensum reddit ineptum.

Hunc animæ defectum siue deliquium Abulensis q. 17. ad Dalilam retulit, quasi illa præ tristitia, quod desiderij compos non fieret, & promissam magnam pecuniæ vim amitteret, animo tabesceret; eáque etiam causa fuerit Samsoni, vt misericordia erga eam motus, secretum suum patefaceret. Verùm hunc languorem animi ad Samsonem esse referendum, satis ostendit supérque Hebræus Græcúsque textus, & maxime Græcus, in quo legitur, ἐξέθλιψεν αὐτὸν ἐν λόγοις αὐτῆς πάσας τὰς ἡμέρας, καὶ ἐστενοχώρησεν αὐτόν, καὶ ὠλιγοψύχησεν, ἕως τοῦ ἀποθανεῖν. *Afflixit eum sermonibus suis diebus omnibus, & coangustauit eum, & animo defecit vsque ad mortem*, is nimirum qui affligebatur qui coarctabatur, & ingentem patiebatur in animo luctam. Paulò aliter habet editio Basil. sed eadem sententia. κατειργάσατο αὐτὸν ἐν λόγοις αὐτῆς, ὅλην τὴν νύκτα, παρηνώχλησεν, καὶ ὠλιγοψύχησεν εἰς θάνατον. Eóque respexit Ambrosius Epi. 24. cùm ait, *saucius animi secretum aperit*. 4. N. XXI

Hanc detonsi capilli Historiam Græci fabulis suis obumbrarunt. Nam apud Apollodorum lib. 3. sub finem, Scylla filia Nisi regis Megaræ cùm Minois, qui vrbem obsidebat amore flagraret, patri purpureum crinem, quo inuictus esse ferebatur, è medio capitis vertice præcidit, eóque facto statim ille interiit. Minos itaque Megaris potitus, virginem vinctam pedibus è puppi in mare deiectam submersit. At Dalilam nostram crediderim in ruina templi periisse. Eandem fabulam tangit Pausan. l. 1. & fusè tradit Ouid. 8. Metam. vbi inter alia, filia dum 5. N. XXVII.

Pectora somnus habet thalamos tacitura paternos

Intrat, & heu facinus! fatalis nata parentem
Crine suum spoliat: prædáque potita nefanda
Fert secum spolium sceleris.

6. n. xliii. Si credimus Septuaginta Regiæ edit. petit Samson vires sibi duplicari. Nam cùm Aldina habeat δὶ παλὼ duabus vocibus Arias vnicam dictionem fecit, & prius *a* in *ε* conuertit, quem secuti sunt Basilienses. Neque Hebræo, neque Latino, neque Chaldæo fauentibus.

7. n. xlvi Referam hic Caietanum in ea verba, *Moriatur anima mea cum Philisthiim. Anima proculdubio* inquit, *pro vita corporali sumitur Hebraico loquendi modo. Elegisse siquidem se mori, simul cum Philisthæis manifestat. Quemadmodum princeps exercitus prostraturus hostes, mortem propriam concomitantem non respuit. Nec eligitur in huiusmodi casibus mors propria in se, sed per se eligitur mors hostium, & concomitans propria mors toleranda admittitur, propter bonum vltionis*, &c. Sic Caietan. Et sine dubio constat plurimos sanctos Martyres, Deo inspirante, se in manus tyrannorum sponte tradidisse, à quibus certò sc[...]ent se occidendos, sed ipsi Christianæ fidei veritatem testari propositum habebant, etsi videbant se propterea occisum iri. Et Samson maximam hanc cladē hostibus Dei, populique sui volebat inferre: etsi videbat se cum eis esse moriturum. Vnde prius petiit vltionem, vers. 28. deinde consentiens in mortem propriam, quam illi iustæ vltioni coniunctam videbat, subdit, *Moriatur anima mea cum Philisthiim.*

Circa quam, vt hoc obiter dicamus, lapsus memoria videtur S. August. 8. n. lvi. *Meretrix*, inquit, *quā Samson in coniugium sumit, Ecclesia est, quæ ante agnitionem vnius Dei cum idolis fornicata est, quam postea sibi Christus adiunxit.* Non enim habetur in textu quod hæc Philisthæa, quam Samson duxit vxorem, meretrix antè fuerit, sed illa tantùm quam in Gaza, vel in valle Sorec adamauit. Itaque cautè Hieronymus in istiusmodi comparatione ab vxoris nomine abstinuit, tam in commentariis in Epistolam ad Ephes. in capite 1. in ea verba, *Recapitulare omnia*, quàm l. 1. contra Iouin. *Samson*, inquit, *typum tenet Saluatoris, quod meretricem ex gentibus adamarit Ecclesiam.* Denique priorem illā Iosephus παρθένον, Ambros. virginem vocat.

EPILOGVS SECVNDI TOMI.

LXVII. *Epilogus.* Sic ergo viro sancto, ac virorum fortissimo, qui *dedit animam suam pro amicis suis*, parentatum est; qui appositus est ad patres suos, populum illum beatum, hæredem fœlicitatis æternæ. Hoc ego credo Domine Deus, atque confiteor, præeunte Paulo Apostolo tuo: & in misericordissima bonitate tua spero me aliquando in beatō illo populo tuo fore, reposita est hæc spes in sinu meo; viuit, viuétque semper hoc desiderium in corde meo. Magnum ac prope dicam audax desiderium terrenæ huic habitationi, quæ in terram paulatim dissoluitur, atque dissipatur; sed viuentibus in lege tua legitimū, & languētibus in hac peregrinatione necessarium, vt in ea durare valeamus, & nosmet rebus seruare secundis. Samson nobis cum tua gratia laborantibus, altera meta laboriosi operis fuit; tu illic mihi summa eris, atque postrema. Quidni ita sperem? & à te, qui mihi in hoc opere primum mouens, per os seruorum tuorum Superiorum meorum fuisti. Tu ineunti viam facilem præbuisti, ac benignam manum; tu progredienti præbuisti te comitem, qui te inchoanti dederas ducem, sæpéque hæsitantem confirmasti; & in tenebris cæcutientem, inopina non semel luce, & gaudio recreasti. Tu vires, animósq; ista scribenti, exscribentique ita suffecisti, vt continenti, ac fastidioso alioqui labore, perinde ac placida quiete crescerent. *Ita pater, quia sic placitū fuit ante te*, cui vni labor omnis noster famulatur, nostra omnis quantulacúmque est, desudat industria. Tu ergo, ô magne Mundi Iudex, qui Annales Iudicum populi tui, hactenus vt facile tramite decurrerent tribuisti; da vt Regum quoque secula, ô Rex seculorum, inoffenso vestigio transmittamus.

Hebr. 11.

Matth. 11. 26.

FINIS SECVNDI TOMI ANNALIVM
Ecclesiasticorum Veteris Testamenti.

Digitized by Google

INDEX LOCORVM SACRAE SCRIPTVRÆ, IN HOC SECVNDO ANNALIVM TOMO, VEL DEDITA opera, vel ex occaſione explicatorum.

Particulæ, quæ ſubinde iterantur, & compendij cauſa præciſæ ponuntur, hæc ſignificant. Præ. Præfationem ad Lectorem, quæ in numeros ſuos, ſicut & opus vniuerſum diuiditur. An. Moſ. annum Moſis, idque in tota vita Moſis duntaxat. Sic & An. Ioſ. annum Ioſue ſignificat, in eius ſimiliter vita; idque breuitatis cauſa factum. Deinceps an. m. Annum mundi notat. Sch. vel χ. Scholia, quæ minore charactere toto opere inſeruntur, & numeris annorum reſpondent. Denique N. ſiue n. numeros ſignificat, in quos Præfationem, annóſque diſtinximus. Vbi annus non notatur, ad proximè præcedentem recurrendum eſt.

Ex Geneſi.

C.26 30. *FECIT ergo eis conuiuium, & poſt cibum & potum ſurgentes mane, iurauerunt ſibi mutuò, an. Ioſ. 1. nu. 152.*

C.49.4. *Effuſus es ſicut aqua, non creſcas, an. Moſ. 82. nu. 86.*

9. *Catulus Leonis Iuda, ad prædam fili mi aſcendiſti: requieſcens accubuiſti vt leo, &c. an. Moſ. 7. nu. 13. & an. mu. 2603. nu. 6.*

27. *Beniamin lupus rapax, &c. an. Moſ. 7. num. 13.*

Ex libro Exodi.

C.2.3. *EXpoſuit eum in carecto ripæ fluminis, an. Moſ. 1. nu. 12.*

8. *Perrexit puella, & vocauit matrem ſuam, Ibid. nu. 16. 17.*

14. *Num occidere me tu vis, ſicut, &c. a. Moſ. 40. nu. 13.*

15. *Audiuitque Pharao ſermonem hunc, &c. Ibi. nu. 14.*

C.3.2. *Apparuitque ei Dominus in flamma ignis, Ibid. nu. 32. & ſeqq.*

3. *Vadam, & videbo viſionem hanc magnam, nu. 38. & ſeqq.*

11. *Quis ſum ego, vt vadam ad Pharaonem? nu. 45. &c.*

14. *Ego ſum qui ſum. Qui eſt miſit me ad vos, nu. 47. & ſeqq.*

C.4.10. *Non ſum eloquens ab heri, & nud. tert. an. Moſ. 22. n. 2. & an. Moſ. 80. n. 58. & 60.*

Obſecro Domine mitte quem miſſurus es, an. Moſ. 80. nu. 63. 66. 13.

Iratus Dominus in Moyſem ait, &c. Ibid. nu. 63. & ſeqq. 14.

Virgam quoque hanc ſume in manu tua, Ibi. 69. 70. & ſchol. 7. 17.

Vade & reuertere in Aegyptum, mortui ſunt enim, &c. an. Moſ. 40. nu. 6. 19.

Ego indurabo cor eius, & non dimittet populum, an. Moſ. 80. nu. 75. 76. & ſeqq. 21.

Occurrit ei Dominus, & volebat occidere eum, Ibid. nu. 79. 80. 24.

Tulit illico Sephora acutiſſimam petram, nu. 83. 84. 25.

Domine cur afflixiſti populum iſtum? quare miſiſti me? an. Moſ. 80. nu. 108. & 109. C.5.22.

Ecce conſtitui te Deum Pharaonis, an. Moſ. 80. nu. 113. 114. C.7.1.

Tolle virgam tuam, & proiice eam coram Pharaone, &c. nu. 117. 9.

Proiecerunt ſing. virgas ſuas, quæ verſæ ſunt in dracones, nu. 125. & ſeqq. 12.

Educ ranas ſuper terram Aegypti, an. Moſ. 20. nu. 153. &c. C.8.5.

Orate Dom. vt auferat ranas à me, nu. 161. 8.

Abominationes Aegyptiorum immolabimus Domino, nu. 180. 26.

Et grando, & ignis mixta pariter ferebantur, an. Moſ. 81. nu. 7. & ſeq. C.9.24.

Index Scripturarum

C.10.21. *Sint tenebræ super terram Aegypti, an. Mos. 81. nu. 39.*
23. *Nemo vidit fratrem suum, nec mouit se de loco, nu. 48.*
23. *Vbicumque habitabant filij Israel, lux erat, nu. 52.*
26. *Cuncti greges pergent nobiscum, num. 60. & 155.*
C.11.1. *Adhuc vna plaga tangam Pharaonem, &c. an. Mos. 81. nu. 70. 141.*
3. *Dabit autem Dom. gratiam populo suo, Ibid. nu. 75. 76. 81.*
6. *Erit clamor, qualis nec ante fuit, &c. Ibid. nu. 131.*
C.12.2. *Mensis iste vobis principium mensium, Ibid. nu. 91.*
7. *Et sument de sanguine Agni, & ponent s. v. p. Ibi. nu. 111.*
23. *Non sinet percussorem ingredi domos vestras, nu. 125. &c.*
30. *Neque enim erat domus, in qua non iaceret mortuus, an. Mos. 81. nu. 119. 121. &c.*
31. *Surgite, & egredimini à populo meo, Ibid. nu. 137 139.*
35. *Et petierunt ab Aegyptiis vasa argentea, & aurea, nu. 78.*
36. *Dominus autem dedit gratiam populo, n. 75. 76. 81.*
37. *Profectíque sunt 600. ferè millia peditum, an. Mos. 81. nu. 153.*
40. *Habitatio filiorum Israël in Aegypto fuit 430. annorum, an. Mos. 80. num. 3. & 7.*
C.13.3. *Non comedatis fermentatum panem, an. Mos. 81. nu. 157.*
17. *Non eos duxit Deus per viam terræ Philisthiim, nu. 169. & 170. &c.*
18. *Et armati ascenderunt de terra Aegypti, nu. 146. & seq. & nu. 205.*
19. *Tulit quoque Moyses ossa Ioseph secum, nu. 144.*
C.14.2. *Reuersi castrametentur è regione Phihahiroth, an. Mos. 81. nu. 206. 207.*
5. *Et nunciatum est Regi Aeg. quod fugisset populus, nu. 203.*
7. *Tulitque sexcentos currus electos, & quidquid, &c. nu. 205.*
8. *At illi egressi erant in manu excelsa, nu. 156*
11. *Forsitan non erant sepulchra in Aegypto, an. Mos. 81. nu. 210.*
14. *Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis, nu. 212.*
19. *Tollénsque se Angelus Dei, qui præcedebat castra, nu. 195. 196.*
20. *Et erat nubes tenebrosa, & illuminans noctem, nu. 230.*
21. *Abstulit Dom. mare flante vento vehementi, nu. 217.*

Erat aqua quasi murus à dextera eorum, & læua, nu. 219. 22.
Et ecce respiciens Dom. super castra Aegyptiorum, Ibid. 236. 24.
Et subuertit rotas curruum, & fer. in profundum, nu. 237. 238. 25.
Fugiamus Israëlem Dom. enim pugnat pro eis contra nos, nu. 239. 25.
Nec poterant bibere aquas de Mara, an. Mos. 81. nu. 250. C.15.23.
Dominus ostendit ei lignum, quod cùm mis. in aquas, 254. 255. &c. 25.
Venerunt in Elim, vbi erant 12. fontes aquarum, nu. 261. 27.
Et murmurauit omnis congregatio filiorum Israël, nu. 270. 271. C.16.2.
Ecce ego pluam vobis panes de cœlo, Ibid. nu. 275. & 76. 4.
Die sexto parent quod inferant, & sit duplum, nu. 297. 5.
Ascendens coturnix cooperuit castra, an. Mos. 81. nu. 277. 278. 13.
Mane quoque ros iacuit per circuitum castrorum, nu. 284. 13.
Dixerunt ad inuicem: Manhu? Ibid. num. 288. 15.
Nullus relinquat ex eo in mane, an. Mos. 81. nu. 293. 19.
Gustúsque eius quasi simila cum melle, Ibid. nu. 301. 31.
In Raphidim, vbi non erat aqua ad bibendum populo, Ibid. nu. 325. C.17.2.
Quid faciam populo huic? adhuc paululum, & lapidabit me, an. Mos. 81. nu. 327. 4.
Tentauerunt Dom. dicentes, Estne Dom. in nobis an non? nu. 326. 341. 7.
Cúmque leuaret Moyses manus vincebat Israël, nu. 349. &c. 11.
Venit ergo Iethro cognatus Moysi, &c. an. Mos. 81. nu. 724. C.18.5.
Nunc cognoui quia magnus Dom. super omnes Deos, an. Mos. 41. nu. 13. & 14. & an. Mos. 81. nu. 726. 11.
Obtulit Iethro holocausta, & hostias Deo, Ibid. nu. 728. 12.
Altera die sedit Moyses, vt iudicaret populum, nu. 732. 13
Esto tu populo in iis, quæ ad Deum pertinent, nu, 732. 740. 19.
Prouide autem de omni plebe viros potentes, nu. 733. 34. 36. 21.
Constitue ex eis tribunos, & centuriones, nu. 735. 738. 21.
In die hac venerunt in solitudinem Sinai, a. Mos. 81. nu. 364 &c. C.19.1.
Moses ascendit ad Deum, vocauítque eum Dom. nu. 372. & seq. 3.

6. *Et vos eritis mihi in regnum sacerdotale, nu. 373. 374.*
8. *Cuncta, quæ locutus est Dominus, faciemus, nu. 375.*
9. *Iam nunc veniam ad te in caligine nubis, nu. 376.*
13. *Cùm cœperit clangere buccina, tunc ascendant in montem, nu. 378. 379. 387. an. Mos. 81.*
16. *Iámque aduenerat dies tertius, & manè inclaruerat, nu. 381. 82. &c.*
C. 20. 19. *Non loquatur nobis Dom. ne fortè moriamur, nu. 395.*
24. *Altare de terra facietis mihi, & offeretis super eo, nu. 475.*
C. 21. 2. *Si emeris seruum Hebræum, sex annis seruiet tibi, an. Mos. 81. nu. 688. 701. & an. Mos. 120. nu. 269.*
C. 22. 28 *Diis non detrahes, & principi p. t. n. mal. nu. 231. 32. 39.*
C. 23. 10. *Sex annis seminabis terram tuam, & congregabis fr. eius, nu. 678.*
21. *Et est nomen meum in illo, an. Mos. 80. nu. 35.*
31. *Ponam terminos tuos à mari rubro, an. Mos. 81. nu. 405. & an. Mos. 120. nu. 180.*
C. 24. 3. *Omnia verba Domini, quæ locutus est, faciemus, an. Mos. 81. nu. 407.*
10. *Et viderunt Deum Israel, & sub pedibus eius, &c. nu. 414. 15. 16.*
12. *Ascende ad me in montem, & esto ibi, n. 418. 420.*
18. *Et fuit ibi 40. diebus, & 40. noctibus, n. 421. & seqq.*
C. 25. 24 *Faciésque illi labrum aureum per circuitum, nu. 437.*
27. *Subter coronam erunt circuli aurei, nu. 438.*
30. *Et pones super mensam panes propositionis, nu. 442. & seqq.*
34. *In ipso candelabro erunt quatuor scyphi, &c. nu. 452. 453.*
C. 26. 14 *Facies & operimentum aliud tecto de pellibus, nu. 487.*
31. *Opere plumario, & pulchra varietate contextum, nu. 503.*
C. 27. 1. *Facies & altare de lignis Setim, an. Mos. 81. nu. 472. & seqq.*
3. 19. *Omnia vasa* (altaris holocaustorum) *ex ære fabricabis, nu. 477.*
8. *Non solidum, sed inane & cauum intrinsecus, nu. 475.*
10. 11. 17. *Quæ capita cum cælaturis habebunt argentea, nu. 515.*
17. *Columnæ atrij vestita erant argenteis laminis, nu. 513.*
20. *Vt ardeat lucerna semper in tabernaculo, nu. 459. & seqq.*

Duas oras iunctas habebit, in vtroque latere summitatum, nu. 520. C. 28. 7.
Sculpes in eis nomina filiorum Israel, num. 523. 9.
Rationale iudicij facies opere polymito, num. 526. 15.
Pones in eo quatuor ordines lapidum, an. Mos. 81. nu. 528. 17.
Facies in Rationali catenas sibi inuicem cohærentes, nu. 529. 22.
Pones in Rationali iudicij doctrinam, & veritatem, nu. 531. 536. &c. 30.
In tunica medio suprà erit capitium, num. 559. 32.
Per circuitum mala punica cum tintinnabulis, nu. 560. 33.
Facies & laminam de auro purissimo, num. 562. 36.
Et cunctorum consecrabis manus, sanctificabisque illos, an. Mos. 82 nu. 18. 41.
Facies & feminalia linea, num. 572. & 573. 42.
Septem diebus consecrabis manus eorum, nu. 14. & seqq. 21. 22. C. 29. 35.
Mundabisque altare, &c. & vnges illud, nu. 23. 36.
Faciésque altare ad adolendum thymiama, an. Mos. 81. nu. 464. C. 30. 1.
Faciésque ei coronam aureolam per gyrum, nu. 468. 3.
Susceptámque pecuniam, quæ collata est à fil. Isr. nu. 575. &c. 16.
Facies & labrum æneum, cum basi sua ad lau. 480. 481. 18.
Surge fac nobis Deos, qui nos præcedant, nu. 586. & seqq. 604. C. 32. 1.
Sedit populus manducare, & bibere, & surr. lud. nu. 593. 6.
Descende, peccauit populus tuus, quem eduxisti, &c. nu. 594. & seqq. 7.
Callidè eduxit eos, vt interficeret in montibus, an. m. 2881. nu. 20. 12.
Reuersus est Moyses de monte, portans duas tabulas, nu. 599. 15.
Proiecit de manu tabulas, & confregit eas ad r. m. nu. 603. 19.
Arripiénsque vitulum quem fecerant, combussit, &c. nu. 605. 20.
Videns Moyses populum, quod esset nudatus, nu. 612. 613. 25.
Occidat vnusquisque fratrem suum, & amicum, &c. nu. 611. 614. C. 32. 27
Cecideruntque in die illa quasi 23. millia hominum, nu. 616. & seqq. 28.
Consecrastis manus vestras hodie Domino, an. Mos. 81. nu. 622. 29.
Ascendam ad Dom. si quo modo quiuero eum deprecari, nu. 623. 625. 30.

31. Dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro, &c. nu. 598. 632. & seq.
C. 33. 1. Vade, ascende de loco isto tu, & populus tuus, nu. 629. 637.
5. Iam nunc depone ornatum tuum, an. Mos. 81. nu. 664.
7. Tollens tabernaculum tetendit extra castra procul, nu. 665. &c.
8. Aspiciebántque tergum Mosi, donec ingrederetur, nu. 713.
11. Loquebatur Dom. ad Mos. facie ad faciem, nu. 644. 668. 714.
11. Iosue ex tabernaculo non recedebat, nu. 714.
12. Præcipis vt educam populum istum, nu. 629. 641.
13. Ostende mihi faciem tuam, vt sciam te, num. 642. 643.
14. Facies mea præcedet te, & requiem dabo tibi, nu. 651.
18. Ostende mihi gloriam tuam, an. Mos. 81. nu. 653.
19. Ego ostendam omne bonum tibi, nu. 655.
19. Et vocabo in nomine Domini coram te, num. 656.
20. Non poteris videre faciem meam, nu. 644. 646 &c. 657.
20. Non videbit me homo & viuet, an. Mos. 81. nu. 417.
22. Ponam te in foramine petræ, & protegam, nu. 658.
C. 34. 1. Præcide tibi duas tabulas lapideas, &c. an. Mos. 81. nu. 661.
2. Esto paratus mane, vt ascendas statim in montem, nu. 662.
4. Ascendit Moyses, portans secum tabulas, nu. 669.
6. Dominator Domine Deus, misericors, & clemens, nu. 671. & seqq.
29. Et ignorabat quod cornuta esset facies sua, nu. 710. 711.
C. 35. 5. Separate apud vos primitias Domino, an. Mos. 81. nu. 715.
21. Obtulerunt mente promptissima, atque deuota primitias, nu. 716.
C. 36. 33. Et vectis medius in medium tabularum transiens, nu. 497.
C. 38. 7. Ipsum autem altare non erat solidum, sed cauum, nu. 475.
8. De speculis mulierum, quæ excubabant, num. 478.
24. Omne aurum, quod expensum est in opere Sanctuarij, nu. 718.
C. 39. 26. Mitras cum coronulis suis ex bysso, nu. 563.
43. Quæ postquam Moyses vidit cuncta completa, benedixit eis, an. Mos. 82. nu. 6.
C. 40. 2. Mense 7. prima die mensis eriges tab. an. Mos. 82. nu. 5. 7.
Posuit & altare aureum contra velum, nu. 8. 24.
Postquam omnia perfecta sunt, operuit nubes, nu. 12. 31.
Nec poterat Moyses ingredi tectum fœderis, nu. 13. 33.
Si quando nubes tabernaculum deserebat, an. Mos. 81. nu. 158. 34.

Ex Leuitico.

CRemabitur in altari tota nocte, an. Mos. 81. nu. 476. C. 6. 9.
Fundens super caput Aaron vnxit eum, an. Mos. 82. nu. 17. C. 8. 12.
Facto autem octauo die vocauit Moyses Aaron, nu. 24. C. 9. 1.
Facite, & apparebit vobis gloria eius, Ibid. nu. 24. 6.
Et extendens manus ad populum benedixit ei, nu. 25. 22.
Egressus ignis à Domino deuorauit holocaustum, nu. 26. 27. 28. 24.
Egressúsque ignis à Domino deuorauit eos, an. Mos. 82. nu. 29. & seqq. C. 10. 2.
Sanctificabor in eis, qui appropinquant mihi, nu. 40. 3.
Ite, & tollite fratres vestros de conspectu Sanct. nu. 38. 41. 4.
Tulerunt eos, sicut iacebant, vestitos lineis, nu. 43. 5.
Capita vestra nolite nudare, & vest. nolite scindere, an. Mos. 8[illegible]. schol. 4. & anno 82. nu. 44. 6.
Vinum, & omne quod inebriare potest, non bibetis, an. Mos. 82. 46. 9.
Doceatísq; filios Israel omnia legitima mea, nu. 46. 11.
Expiet Sanctuarium ab immunditiis filiorum Israel, nu. 52. C. 16. 16.
Educ blasphemum extra castra, an. Mos. 82. nu. 62. & an. Mos. 120. 227. C. 24. 14
Septimo anno sabbatum erit requietionis Do. an. Mos. 81. nu. 678. C. 25. 2.
Numerabis 7. hebdomadas annorum, num. 692. & seqq. 8.
Qui vendiderit domum intra vrbis muros, nu. 700. 29.
Domus vrbium Leuiticarum pro possessionibus sunt, an. Mos. 120. nu. 143. 145. 33.
Seruus & ancilla sint vobis de nationibus, nu. 689. 44.
Frustra seretis sementem, quæ ab hoste deuorat, an. m. 2762. nu. 3. C. 26. 16.

Ex libro Numerorum.

TRibum Leui noli numerare, &c. an. Mos. 82. nu. 73. C. 1. 49.
Cùm proficiscendum fuerit, deponent Leuitæ tabernaculum, nu. 74. 51.
Dabísque dono Leuitas Aaron, & filij eius, C. 3. 9.

num.78. 90.91.
38. *Castrametabuntur ante tabernaculum fœderis,nu.77.*
41. *Tolles Leuitas mihi, pro omni primogenito fil.Isr.nu.79.90.91.*
C.4.15. *Intrabunt filij Caath, vt portent inuoluta, nu.93.*
C.6. 24. *Benedicat tibi Dom.& custodiat te,an.Mos. 82.nu. 25.*
C.7.84.1 *Erexit tabernaculum, vnxit, & sanctificauit,nu.11.98.101.*
13. *Acetabulum argenteum pondo 130. siclorum,nu.105.*
C. 8. 2. *Lucerna contra boream è regione respiciant, 457.58.an.Mos.81.*
6.7. *Tolle Leuitas, & purificabis eos iuxta hunc ritum,nu.96.97.*
18. *Tuli Leuitas pro cunctis primogenitis fil. Is. nu.79.90.91.an.Mos.82.*
C.9. 15. *Super tentorium erat species ignis, an. Mos. 81.nu.175.184.*
21. *Si fuisset nubes à vespere vsque mane, &c. nu.173.& seqq.*
23. *Erántque filij Israël in excubiis Domini,nu. 194.*
C.10.2. *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, an. Mos.82.nu.107.*
8. *Filij autem Aaron sacerdotes clangent tubis, nu.108.& seqq.*
9. *Si exieritis ad bellum, clangetis vlulantibus tubis,an.m.2768.nu. 43.*
31. *Noli nos derelinquere, tu enim nosti,&c.nu. 128.129.130.*
33. *Per tres dies prouidens castrorum locum, nu. 121.125.131.*
35. *Surge Domine,& dissipentur inimici tui,an. Mos.81.nu.188.*
36 *Reuertere Dom. ad multitudinem exercitus Isr.an.Mos.82.num.123.124.*
C.11. 1. *Ortum est murmur populi, quasi dolentium pro lab.an.Mos.82.nu.132.*
1. *Accensus in eos ignis Domini deuorauit eos, nu.133.134.*
3. *Vocauitque nomen loci illius, Incensio,n.134.*
4. *Vulgus quippe promiscuum,quod ascenderat, nu.135.136.*
4. *Quis dabit nobis ad vescendũ carnes?n.137.*
8. *Circuibat populus, & colligens illud frangebat mola,an.Mos.81.nu.290.*
9. *Cúmque descenderet ros,descendebat pariter & man.nu.286.an. Mos.81.*
10. *Audiuit Moyses flentem populum per familias,nu.139.*
10. *Iratus est furor Domini valdè,&c.an. Mos. 82.nu.140.*
11. & 14. *Cur imposuisti pondus vniuersi populi huius super me? non possum solus sustinere,*

num.141.142.43.44.
Obsecro vt interficias me, & inueniam gratiam in o.s.nu.142. 15.
Congrega mihi 70. viros de senibus Isr.nu. 145.& an. Mos.81.nu.744. 16.
Auferam de spiritu tuo,tradámque eis,num. 145.& seqq.150. 17.
Sanctificamini,cras comedetis carnes,n.153. 18.
Donec exeant per nares vestras,n.172. 20.
Sexcenta millia peditum huius populi sunt, nu.154. 21.
Nunquid manus Domini inualida est? num. 154.155.156. 23.
Congregans 70.viros de senibus Is.nu.158. 24.
Prophetauerunt,nec vltra cessauerunt,n.159. 25.
Iosue filius Nun electus ex pluribus,nu.162. 28.
Ventus arreptas trans mare coturnices,num. 163.164. 31.
Itinere quantum vno die confici potest,num. 165. 31.
Congregauit coturnicum, qui parum 10. coros, nu.166. 32.
Adhuc carnes erant in dentibus eorum, an. Mos.82.nu.170. 33.
Furor Domini concitatus in populum percussit eum,nu.180. 33.
Sepelierunt populum, qui desiderauerat, nu. 169.173. 34.
Locuta est Maria, & Aaron contra Moysem, &c.an.Mos.81.nu.13.14.19.& an. Mos. 82.nu.182. C. 12.1.
Erat Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra,an Mos. 82.n.185.& an. Mos.120.nu.339. 3.
In visione apparebo ei, vel per somnium,nu. 186.187. 6.
Ore ad os loquor ei,& palam, & non per ænigmata, an. Mos.81.nu.644. 645.& an.Mos.82.nu.188. 8.
Quare non timuistis detrahere Moysi seruo meo? nu.189. 8.
Maria apparuit candens lepra,quasi nix, nu. 190. 10.
Vt abortiuum, quod proiicitur de vulua, nu. 190. 12.
Si pater eius spuisset in faciem illius, &c. an. Mos.82.nu.192. 14.
Separetur 7.diebus extra castra,& postea reuocabitur,nu.193. 14.
Mitte viros, qui considerent terram Chanaan,nu.202. C. 13.3.
Ascendite per Meridianam plagam,nu.206. 18.
Reuersi sunt exploratores terræ post 40. dies, &c.nu.210. 26.
Venimus ad terram ad quam misistis nos, &c.nu.211.& seqq. 28.
Constituamus nobis ducem, & reuertamur C. 14.4.

Digitized by Google

in Aegyptum, num. 215. 217.
5. *Moyses & Aaron ceciderunt proni in terram, an. Mos. 82. nu. 216.*
6. *Iosue & Caleb sciderunt vestimenta sua, n. 218.*
10. *Cúmque clamaret omnis mult. & lapidibus eos vel. obruere, nu. 219.*
11. *Vsquequo detrahet mihi populus iste? n. 222.*
14. *Et nubes tua protegat illos, & in columna nubis praecedas eos per diem, &c. an. Mos. 81. nu. 178. & seqq.*
19. *Dimitte obsecro peccatum populi huius, secundum magnit. an Mos. 82. nu. 224.*
20. *Dimisi iuxta verbum tuum, Ibi. n. 225. 226.*
22. *Et tentauerunt me iam per decem vices, nu. 226. 227.*
25. *Cras mouete castra, & reuertimini in solitudinem, an. Mos. 82. n. 229. & an. Mos. 83. nu. 2. & an. 100. nu. 5. & an. 120. nu. 40.*
29. 30. *Omnes qui numerati estis, & murmurastis contra me, non intrabitis terram, &c. an. Mos. 82. nu. 230. & 231.*
33. *Filij vestri erunt vagi in deserto annis 40. nu. 231. 233. 241.*
37. *Qui murmurare fecerant mortui sunt in conspectu Dom. n. 236. 237.*
40. *Parati sumus ascendere ad locum, de quo Dom. l. est, nu. 242. 243.*
C. 15. 32. *Cùm inuenissent hominem colligentem ligna in die Sabbati, &c. an. Mos. 83. nu. 8.*
C. 16. 7. *Multum erigimini filij Leui, an. Mos. 84. n. 5. & 13.*
10. *Vt vobis etiam sacerdotium vendicetis, n. 5. 6. 9. 13.*
21. *Separamini de medio congregationis huius, nu. 17. 18. 26.*
31. *Confestim vt cessauit loqui disrupta est terra, nu. 19. 20.*
33. *Descenderúntque viui in infernum, operti humo, nu. 30.*
35. *Sed & ignis egressus à Domino, nu. 27. 28.*
38. *Thuribula sanctificata sunt in mortibus peccatorum, nu. 31.*
41. *Vos interfecistis populum Domini, an. Mos. 84. nu. 38.*
46. *Tolle thuribulum, & hausto igne de altari, nu. 41.*
C. 17. 2. *Accipe à cunctis principibus tribuum virgas 12. nu. 48. 49.*
6. *Et virga Aaron in medio virgarum eorum, nu. 50.*
8. *Inuenit germinasse virgam Aaron, an. Mos. 84. nu. 53.*
10. *Refer virgam Aaron in tabernaculum testimonij, nu. 52. 56.*
12. *Ecce consumpti sumus, omnes perinimus, nu. 44. & schol. 4.*

Primogenitum bouis, & ouis, & caprae non facies redimi, an. Mos. 82. nu. 80. C. 18 17.
Mortua est ibi Maria, & sepulta in eodem loco, an. Mos. 120. nu. 6. C. 20. 1.
Vtinam periissemus inter fratres nostros coram Domino, nu. 11. 3.
Aperi eis thesaurum tuum fontē aquae viuae, an. Mos. 120. nu. 12. 6.
Loquimini ad petram coram eis, & illa dabit aquas, nu. 13. 8.
Num de petra hac vobis aquam poterimus eiicere? nu. 14. 10.
Quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me, &c. nu. 15. 99. 158. 163. 12.
Misit nuncios Moyses de Cades ad regem Edom, nu. 18 & 19. 14.
Nec voluit acquiescere deprecanti, vt concederet transitum, nu. 25. 21.
Cúmque nudaueris patrem veste suà, indues Eleazarum, nu. 30. 26.
Omnis multitudo fleuit super eo 30. diebus, nu. 32. 30.
Nauseat anima nostra super cibo isto leuiss. an. Mos. 81. nu. 302. C. 21. 5.
Misit Dominus in populum ignitos serpentes, nu. 43. 6.
Fac serpentem aeneum, & pone eum pro signo, nu. 44. 45. 8.
Misit Israel nuncios ad Sehon regem Amor. nu. 52. 53. 21.
Occurrit eis Og rex Basan, cum omni populo suo, nu. 56. 57. 33.
Misit Balac nuncios ad Balaam filium Beor, nu. 64. 66. C. 22. 5.
Noli ire cum eis, neque maledicas populo, nu. 67. & seqq. n. 78. 12.
Stetit Angelus Domini in via contra Balaam, nu. 72. & seqq. 22.
Aperuit Dominus oculos Balaam, & vidit Angelum, nu. 77. 31.
Principium gentium Amalec, cuius extrema perdentur, an. Mos. 81. nu. 356. C. 24. 20
Initiatus est Israël Beelphegor, an. Mos. 120. nu. 85. & seqq. C. 25. 3.
Tolle principes populi, & suspende eos contra solem, nu. 88. 4.
Arrepto pugione ingressus est post virū, n. 89. 8.
Et occisi sunt 24. millia hominum, num. 89. & 92. 9.
Ecce do ei (Phinees) *partem foederis mei, an. Mos. 120. nu. 93. 94.* 12.
Hostes vos sentiant Madianitae, & percutite eos, nu. 110. 17.
Et aperiens terra os suum deuorauit Core, an. Mos. 84. nu. 22. C. 26. 10.
Et factum est grande miraculum, vt filij illius non perirent, nu. 23. 11.

54. *Pluribus maiorem partem dabis, & paucioribus min. a.m.2590.14.& seqq.*
C.27.8. *Homo cum mortuus fuerit absque filio, an. Mos.120.nu.97.98.*
12. *Ascende in montem istum Abarim, & contemplare terram, nu.99.*
16. *Prouideat Dom. hominem, qui sit suprà multitudinem hanc, nu.99.nu.102.103.286.287.*
18. *Tolle Iosue virum, in quo est spiritus, n.104.105.106.*
21. *Ad verbum eius* (Eleazari) *egredietur & ingredietur, num.107.& an.mun.2600.nu.44.*
C.31.2. *Vlciscere prius filios Israel de Madianitis, an. Mos.120.nu.111.*
8. *Balaam quoque filium Beor interfecerunt gladio, nu.116.117.118.*
15. *Nonne istæ sunt, quæ deceperunt filios Israel, nu.83.84.& 123.*
27. *Diuidésque ex æquo prædam, inter eos, &c. nu.127.28.29.131.*
50. *Ob hanc causam offerimus in donariis Domini, &c. nu.130.*
C.33.4. *Nam & in diis eorum exercuerat vltionem, an. Mos.81.nu.132.*
38. *Ascenditque Aaron in montem Or iubente Dom. an. Mos.120.nu.27.28.*
C.35.3. *Dent Leuitis de possessionibus suis vrbes ad habit. nu.142.167.*
6. *Sex erunt in fugitiuorum auxilia, num.147.167.198.*
C.36.7. *Omnes viri ducant vxores de tribu sua, nu.150.& a.m.2622.nu.71.*

Ex Deuteronomio.

C.1.21. *Vide terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi: ascende & posside eam, an. Mos.82.num.201.*
22. *Mittamus viros qui considerent terram, & renuncient, nu.202.*
46. *Sedistis in Cadesbarne multo tempore, an. Mos.82. nu.239. 240. 241. & an. Mos. 83.nu.2.*
C.2.25. *Hodie incipiam mittere terrorem, an Iosue 1. nu.60.66.*
C.3.11. *Monstratur lectus eius* (Og) *ferreus, &c. an. Mos.120.nu.57.*
26. *Sufficit tibi, nequaquam vltra loquaris, n.17. nu.100.*
C.4.21. *Et iurauit vt non transirem Iordanem, &c. an. Mos.120.nu.17.101.158.*
32. *Interroga de diebus antiquis, qui fuerunt ante te, an. Mos.120.nu.164.166.*
C.7.2.3. *Non inibis cum eis fœdus, nec misereberis earum, neque sociatis cum eis connubia, an. Mos.120.171.199.*
5.25. *Sculptilia eorum igne combures, Aras eorum subuertite, num.173.231.232.*
Aduersus Aaron iratus Dom. voluit eum conterere, an. Mos.81.nu.592. C.9.20.
Ascendite, & possidete terram, quam dedi vobis, an. Mos.82.201. 23.
Et iacui coram Domino 40. diebus, ac noctibus, nu.626.631. 25.
Posui tabulas in arcam, quam feceram, num. 670. C.10.5.
Eo tempore segregauit tribum Leui, an. Mos. 84. schol.1. 8.
Steti in monte sicut prius 40. diebus, ac noctibus, nu.626.631. 10.
Septimo anno facies remiss. quæ hoc ordine celebrabitur, an. Mos.81.nu.690. C.15.1.
Iudices, & magistros constitues in omnibus portis tuis, nu.743. C.16.18.
Veniésque ad sacerdotes Leuitici generis, an. Mos.120.num.187.188.189.240.241. C.17.9.
Constituam super me regem, &c. an. Mos. 120.nu.190.191.&c.& 245. 14.
Non multiplicabit sibi equos, an. Mos.120. nu.192. & an.mun.2827.nu.5. 16.
Non habebit vxores plurimas, quæ alliciant a.e. an. Mos.120.nu.193. 17.
Describet sibi Deuteron. legis huius in volumine, 194.195. 18.
Non eleuetur cor eius in superbiam, nu.196. 20.
Non inueniatur in te, qui ariolos sciscitetur, &c. an. mun.2768.nu.42. C.18.10.
Vltra non audiam vocem Domini Dei mei, an. Mos.81.nu.395. 16.
Prophetam suscitabo eis de medio fratrum, an. Mos.81.nu.396.397.& schol.30. 18.
Arripiens eum de loco effugij, &c. an. Mos. 120.nu.149. C.19.12.
Si videris asinum fratris tui, &c. num. 203. 270. C.22.4.
Conduxerunt contra te Balaam, nu. 64. & seqq. nu.78. C.23.4.
Ingressus vineam proximi tui, comede vuas, nu.251.2.3. 24.
Memento quæ fecerit tibi Amalec in via, an. Mos.81.n.341.346.354.& an. Mos.120. nu.209. C.25.17.
Ponet iugum ferreum super ceruicem tuam, an.m.2721.nu.10. C.28.48
Et sedeant super eum omnia maledicta, num. 216. C.29.20
Cùm ergo venerint super te omnes sermones isti, nu.217. C.30.1.
Circuncidet Dominus cor tuum, &c. nu.219. 6.
120. annorum sum hodie, non possum vltra, 284.85. C.31.2.
Scripsit Moyses legem hanc, & tradidit eam, 289.90.&c. 9.
Post 7. annos, anno remissionis in solennitate 10.

tabernaculorum, leges verba legis huius, an.Mos.81.n.691.& an.Mos.120.n.293. & schol.11.
14. Voca Iosue, & state in tabernaculo testimonij, nu.294.
24. Postquam ergo scripsit Moyses verba legis huius, nu.289.90.&c.
C.31.29. Noui quod post mortem meam iniquè agetis, an.m.2622.nu.1.
C.32.37. Vbi sunt Dij eorum, in quibus habebant fiduciam, an.m.2849.nu.14.
49. Ascende in montem istum Abarim, an.Mos. 120.nu.302.303.321.
C.33.6. Viuat Ruben, & non m. & sit paruus in numero, nu.309.
8. Perfectio tua, & doctrina tua, v.s.t.an.Mos. 81.nu.554.
9. Hi custodierunt eloquium tuum, an. Mos. 120.nu.139.
C.34.7. Mortuúsque est ibi Moyses seruus Domini, nu.316.
7. Non caligauit oculus eius, nec dentes i.m.s. 285.327.
8. Fleuerunt eum filij Israel in camp.M.30.diebus, nu.331.
9. Iosue repletus est Spiritu Sapientiæ, &c. nu. 106.
10. Non surrexit vltra propheta sicut Moyses, 332.346.

Ex libro Iosue.

C.1.17. Sicut obediuimus in cunctis Moysi, ita, &c. an.Ios.1.nu.24.25.
C.2.1. Misit Iosue duos viros exploratores, num.6.
7. Secuti sunt eos per viam, quæ ducit, &c. num. 13.
8. Necdum obdormierant qui latebant, &c. nu. 14.16.
12. Detisque mihi verum signum, vt saluetis p. m.nu.17.18.
C.3.1. Et venerunt ad Iordanem, omnes filij Israel, & morati sunt ibi tres dies, nu.26.27.an. Ios.1.
8. Præcipe sacerdotibus, qui portant arcam fœderis, nu.31.33.
14. Et sacerdotes qui portabant arcam fœderis, nu.36.37.
15. Iordanis ripas alueí sui tempore messis impleuerat, an.Ios.1.nu.39.& 40.
16. Steterunt aquæ descendentes in vno loco, nu. 39.
C.5.2. Fac tibi cultros lapideos, & circuncide secundò f.Is.nu.68.69.74.75.
9. Hodie abstuli opprobrium Aegypti à vobis, nu.79.
9. Vocatúmque est nomen loci illius Galgala, nu.79.
11. Et comederunt de frugibus terræ die altero, num.81.82.85.86.
Sum princeps exercitus Domini, num.87. 88.90. 14.
Septem sacerdotes tollent 7. tubas ariet. nu. 98.99. C.6.4.6.
Muri funditus corruent ciuitatis, nu.106. 5.20.
Maledictus vir qui suscitauerit Iericho, nu. 114. 26.
Filij Israel præuaricati sunt mandatum, nu. 115.116. C.7.1.
Comburetur igni, cum omni substantia sua, 126.127. 15.
Fili mi da gloriam Domino Deo Israel, nu. 124. 19.
Leua clypeum, qui in manu tua est, num.135. 138. C.8.18.
Media pars stabat iuxta montem Garizim, a.1.Ios.nu.142. 33.
Qui habitabant in Gabaon audientes, &c. nu.146.& seqq. C.9.3.
Reseruentur vt viuant, ne contra nos, &c. 154.159. 20.
Misit super eos lapides magnos de cælo, num. 167.168. C.10.11.
Sol contra Gabaon ne mouearis, &c.nu.168. 169.&c.& an.mun.2600.nu.33. 12.
Fugerunt quinque reges, & se absconderunt, &c.nu.176.178. 16.
Suspendit eos suprà quinque stipites, nu.179. 26.
Conuenerunt omnes reges isti ad aquas Meron, a.2.Ios.nu.9.10. C.11.5.
Equos eorum subneruabis, & currus i. combures, nu.11.12. 6.
Reuersúsque statim cepit Asor, nu.16.17. 10.
Cæteras succedit Israel, vnam tantùm Asor, &c.a.Ios.3.n.3 & sch.2. 13.
Cepit Iosue omnem terram, & quieuit terra à prælijs, nu.8. 23.
Senuisti, & longæuus es, &c. an. mun.2589. nu.2. C.13.1.
Da mihi montem istum, quem polli. nu.15.& 16.& a.m.2603.nu.3.11.12. C.14.12.
Congregati sunt omnes fil.Is.in Silo, a.mun. 2590.nu.1.2.8. C.18.1.
Vsquequo marcetis ignauia? nu.1.& 9. 3.
Eligite de singulis tribubus ternos viros, nu. 10.& seqq. 4.
Diuidite vobis terram in 7. partes, num.12. 13. 5.
Circuite terram, & describite eam, &c. num. 19. 8.
Reuersique sunt ad Iosue in castra Silo, num. 21. 9.
Qui misit sortes coram Domino in Silo, nu. 21. 10.
Deditque Dominus Israeli omnem terram, an.mun.2590.n.31.32. C.21.41.

C.22.4. *Reuertimini, & ite in tabernacula vestra, nu.33.34.35.*
10. *Cúmque venissent ad tumulos Iordanis, nu. 36.37.& seqq.*
16. *Quæ est ista transgressio? cur reliquistis Dominum? nu.40.41.*
22. *Si præuaricationis animo hoc altare construximus, nu.43.*
C.23.1. *Euoluto autem multo tempore, &c. an. mun. 2599.n.2.& seqq.*
C. 24.1. *Congregauit Iosue omnes tribus Israel in Sichem, an.m.2600.n.6.& 7. vide & 10.1. a.m.2052.nu.2.& 6.*
15. *Eligite hodie cui potissimum seruire debeatis, nu.14.a.m.2600.*
23. *Auferte Deos alienos de medio vestri, nu.18. 19.*
25. *Percussit ergo Iosue in die illo fœdus, nu.20. 21.22.*
29. *Mortuus est Iosue filius Nun seruus Domini, n.23.24.*
31. *Seruiuit Israel Domino cunctis diebus Iosue, & seniorum, &c.a.m.2600. n.5.39.40. an.2601.n.8.9.& 2617.n.1.*
32. *Ossa quoque Ioseph, quæ tulerunt filij Israel, a.m.2589.n.25.*
33 *Eleazar quoque filius Aaron mortuus est, an. m.2600.n.42.43.*

Ex libro Iudicum.

C. 1. 1. *QVis ascendet ante nos contra Chananæum? a.m.2601.n.12.13.14.19.*
7. *Sicut feci, ita reddidit mihi Deus, nu.17.25.*
8 *Oppugnantes filij Iuda Hierusalem, ceperunt eam, an.m.2602.n.2.3.4.*
10. *Pergénsque Iudas contra Chananæum in Hebron, a.m.2603.n.2.3.&c.*
11. *Cuius nomen erat Cariath-sepher, an. mun. 2604.n.1.2.3.&c.*
12. *Dabo ei Axam filiam meam vxorem, n.6.7.*
23. *Cùm obsiderent vrbem, quæ prius Luza vocabatur, a.m.2605.n.8.*
C. 2.1. *Eduxi vos de Aegypto, & introduxi in ter. a.m.2599.n.12.14.*
4. *Eleuauerunt ipsi vocem suam, & fleuerunt, nu.15.*
7. *Seruierúntque Domino cunctis diebus eius, & seniorum, &c.a.m.2600.nu.5.39.40. an.2601.n.8.9.a.2617.n.1.*
11. *Fecerúntque filij Israel malum, & seruierunt Baalim, an.mun.2623.num.1.2. & seqq.*
C.3.1.4. *Hæ sunt gentes, quas Dom. dereliquit, an. mun.2589.nu.6.*
8. *Tradidit eos in manus Cusan Rasathaim, a. m.2623.n.6.*
9. *Clamauerunt ad Do. qui suscitauit eis saluatorem, a.m.2631.n.1.& seqq.*

Quieuítque terra 40. annis, a.m.2632.n.1. & a.m.2640.n.6.& 7. 11.
Cõfortauit aduersus eos Eglon regem Moab, a.m.2641.n.1. 12.
Seruierúntque ei 18. annis, an. mun. 2651. n.1.2.3. 14.
Clamauerunt ad Do. qui suscitauit eis Salu. a.m.2669.n.1.7. 15.
Qui vtraque manu pro dextra vtebatur, n.2.& 3. 15.
Infixítque sicam in ventre eius tam validè, &c.nu.11. 21.
Samgar percussit de Philisthiim sexcentos, a.m.2720.5.8.9. 31.
Erat Debbora Prophetis, vxor Lapidoth.an. m.2723 n.3.&c. C. 4.4.
Duc exercitum in montem Thabor, an.mun. 1741.n.6. 6.
Si nolueris venire mecum, non pergam, n.7. & a.m.2742.nu.2. 8.
Et congregauit nongentos falcatos currus, a. m.2741.n.11. 13.
Perterruit Dominus Sisaram, & omnes currus eius, n.13.14.&c. 15.
Da mihi paululum aquæ, quia valde sitio, nu. 18.& seqq. 19.
Benedicta tu inter mulieres Iahel, n.20. C.5.24.
Inter pedes eius ruit, defecit, &c. sch.5. 27.
Innumera multitudo hominum, & camelorum, an.m.2762.n.3. C.6.5.
Venit Angelus Domini, & sedit sub quercu, a.m.2768.n.6. 11.
Si Dominus nobiscum est, cur apprehenderunt nos hæc, nu.12.13. 13.
Ego ero tecum, & percuties Madian, nu.10. & 15. 16.
Pax tecum, ne timeas, non morieris, nu.19. 21. 23.
Tolle taurum patris tui, & alterum taurum, nu.21. 25.
Ponam hoc vellus lanæ in area, num.27.28. 29. 37.
In 300. viris, qui lambuerunt aquas, liberabo vos. an.m.2768.n.35. C.7.7.
Descendet tecum Phara puer tuus, num.39. schol.8. 10.
Gladius Domini, & Gedeonis, n.44.47.56. 20.
Immisitque Dominus gladium in omnibus castris, nu.48. 22.
Date obsecro panes populo, &c.nu.60.61.62. &c. C. 8. 5.
Tu surge, & irrue in nos, an.m.2768.n.69. & 70. 21.
Dominare nostri tu, & filius tuus, &c. an. m. 2601. nu 5. & an. m. 2768. nu.72. 22.
Et fuit pondus postulatarum inaurium 1700. auri sicli, an. mun. 2768. n.73. 26.

27. Fecit ex eo Ephod, & fornicatus est Israel in eo, n.75.76.77. & a.m. 2832. n.7.8.

27. Et factum est Gedeoni, & omni domus eius in ruinam, a.m. 2768. n. 77.78.79.

32. Mortuusque est Gedeon in senectute bona, a. m. 2800. n. 2.

33. Percusserũt cum Baal fœdus, &c. a.m. 2801. n. 2. & 2832. n. 8.

35. Nec fecerũt misericordiam cum domo Gedeõ. a.m. 2801. n. 3.

C. 9. 2. Quid vobis est melius vt dominentur vestri, 70. viri, n.6.

4. Qui conduxit sibi viros inopes & vagos, a. m. 2801. n 8.10. & a.m. 2849. n. 21. 35. & 2854. n. 6.

5. Occidit fratres suos filios Ierobaal 70. viros, an. mun. 2801. n.11.12.

45. Ipsáque destructa, ita vt sal in ea disbergeret, n. 14. 15.

46. Ingressi sunt fanum Dei sui Berith. n. 18.7.

54. Ne forte dicatur, quod à fœmina interfectus sim, n. 21. 22. 23.

C. 10.7. Tradidit eos in manus Phil. & fil. Ammon, a. 18. n.12.13.

9. In tantùm vt filij Ammon Iordane trãsmisso, &c. an. mun. 2842. num. 2.

10.15. Et clamantes ad Dom. dixerunt Peccauimus tibi, 2849. n. 3.

14. Ite, & inuocate Deos quos elegistis, &c. n.14

16. Omnia idola proiecerunt, & seruierunt Domino Deo, n.15. 16.

C.11.1. Iephte Galaadites vir fortissimus, atque pugnator, num.18. &c.

6. Veni, & esto princeps noster, & pugna cõtra, f. Am. n.22. & seqq.

7. Vos estis qui odistis me, & eiecistis de domo patris mei, n. 20. 23. 36.

26. Habitauit iuxta Iordanem per 300. annos, n. 31. 32.

30. Votum vouit Domino dicens, si tradideris, &c. n. 2. 3. &c. 7. 10.

32. Iephte transiuit ad filios Ammõ, a.m. 2850. n. 2.

C. 11.35. Heu me filia mea decepisti me, a. m. 2850. n.14.

36. Pater mi si aperuisti os tuum, &c. nu. 16.

37. Plangam virginitatem meam cum sodalibus n.18.

39. Expletis duobus mensibus reuersa est ad, p. s. n. 27. 28.

39. Et fecit ei sicut vouerat, n. 29. 30. & a.m. 2854. n. 9.

40. Plãgunt filiam Iephte diebus quatuor, 2850. n. 32. 33.

C. 12. 1. Ecce autem in Ephraim orta est seditio. 20. & seqq.

6. Dic ergo schibboleth, quod interpr. spica, n. 25

Et ceciderunt de Ephraim in illo temp. 42. millia, n. 25. 26. 6.

Iudicauitque Iephte Israel 6. annis, & mortuus est. 2854. 1. 2. 7.

Tradidit eos in manus Philist. 40. annis, a. m. 2860. 1. 6. C. 13. 1.

Cui apparuit Angelus Domini, n. 10. 12. a. 2860. 3.

Ipse incipiet liberare Isr. d.m. Phil. n.5. & 15. & a. 2899. 54. 5.

Erit Nazaraeus Dei, ab infantia sua, 15. 16. 17. 5.

Tulit Manue offerens Domino, &c. n. 22. 23. 24. 19.

Angelus Domini in flamma ascendit, num. 25. 20.

Vidi mulierem, quam quaeso vt mihi accipiatis vxorem, an mun. 2880. n. 8. & seq. & an. 2899. n. 56. C. 14 2.

Dilacerauit leonem, quasi haedum &c, a.m. 2880. n. 13. 14. 6.

Fecit filio suo Samsoni conuiuium, n. 21. 22. 10.

De comedente exiuit cibus, &c. n. 24. 25. 29. 36. 37. 14.

Descendit Ascalonem, & percussit ibi 30. viros, num. 30. 19.

Putaui quod odisses eam &c. num. 39. 43. C. 15. 2.

Perrexit, & cepit trecentas vulpes, n. 45. 46. 47. 4.

Quae statim perrexerunt in segetes Philisthinorum, n. 48. 5.

Stupentes suram fœmori imponerent, num. 51. 8.

Castrametati sunt in loco, qui p. v. est lechi, a. m. 2881. n. 3. 9.

Nescis quod Philisthiim imperent nobis, n. 6. & 7. 11.

Inuentam maxillam, id est mandibulam asini, n. 10. 11. 12. 15.

In maxilla asini, in mand. p. as. deleui eos, n. 12. 13 15. 16.

Tu dedisti in manu serui tui salutem hanc max. nu. 17. 19. 18.

Aperuit Dominus molarem dentem, n. 21. 22. 23. 19.

Fons inuocantis de maxilla, a. m. 1881. n. 21. 19.

Abiit quoque in Gazam, & vidit ibi mulierem, n. 3. 2884. C. 16. 1.

Impositas humeris portauit ad verticem mõtis, n. 6. 8. 3.

Disce ab illo in quo habeat tantam fort. a. m. 2899. n. 9. 10. 24. 25. 5.

Qui rupit vincula, vt filum de stupa torta. schol. 3. 9.

Defecit anima eius, & ad mortem lass. n. 12. 21. & schol. 4. 16.

17. *Ferrum nunquam ascendit super caput meum, n. 24. 25.*
21. *Statim eruerunt oculos eius, n. 28. an. m. 2899.*
23. *Conuenerunt vt immolarent hostias magnificas, n. 32. & seqq.*
25. *Qui adductus de carcere, ludebat ante eos, n. 38. 39. 40.*
30. *Moriatur anima mea cum Philisthiim, n. 44. 45. 46. schol. 7.*
31. *Tulerunt corpus eius, & sepelierunt, n. 49. 50. 51.*
C. 17. 1. *Fuit eo tempore vir quidam de monte Ephraim, an. m. 2622. n. 4.*
C. 18. 31 *In diebus illis non erat Rex in Israël, n. 12.*
2. *Miserunt ergo filij Dan 5. viros fortissimos, 15. & seqq.*
30. *Ionathan filij Gersam, filij Moysis, n. 11 25.*
31. *Mansit idolorum Michae omni tempore, &c. n. 25. & seqq.*
C. 19. 1. *Fuit quidam vir Leuites, &c. an. m. 2622. n. 31. & seqq.*
2. *Accepit vxorem, quae reliquit eum, nu. 33. 34.*
15. *Et nullus eos recipere voluit hospitio, num. 38.*
24. *Educam eas ad vos, vt humilietis eas, num. 41.*
C. 20. 16 *Ita sinistra vt dextra praeliantes, nu. 59. & 60.*
21. *Egressi sunt filij Beniamin de Gabaa, an. m. 2622. 62. 63.*
25. *Eruperunt filij Beniamin de portis Gabaa, n. 62. 63.*
C. 21. 12. *Inuentaque sunt de Iabes Galaad 400. virgines, n. 75.*
23. *Iuxta numerum suum rapuerunt sibi vxores, n. 82. 84. 85.*

Ex libro Ruth.

C. 1. 1. *IN diebus vnius Iudicis, quando Iudices praeerant, a. m. 2801. n. 23. 24. & seq.*
15. *Reuersa est cognata tua ad deos suos, vade cum ea, a. m. 2810. n. 7. 10. schol. 2.*
17. *Haec faciat mihi Dominus, & haec addat, n. 9.*
21. *Egressa sum plena, & vacuam reduxit me Dominus, n. 31. 33.*
C. 2. 9. *Si sitieris, vade ad sarcinulas, & bibe aquas, num. 17. 18.*
C. 3. 1. *Filia mea quaeram tibi requiem, & prouidebo, a. m. 2810. n. 26.*
C. 4. 3. *Partem agri fratris nostri Elimelech vendet Noëmi, n. 41. &c. schol. 7.*
6. *Neque enim posteritatem familiae meae delere debeo, n. 45. & seqq.*
13. *Et dedit illi Dominus vt conciperet, Ibid. num. 58.*

Ex libro 1. Regum.

FVit vir vnus de Ramathaim sophim, an. m. 2889. n. 3. & seqq. C. 1. 1.
Nunquid non ego melior tibi sum, quàm 10. filij, a. m. 2811. n. 4. 8.
Lucerna Dei antequã extingueretur Samuel &c. a. Mos. 81. n. 462. C. 3. 3.
Non te abiecerunt sed me, ne regnem super eos, a. m. 2601. n. 5. C. 8. 7.
Nequaquam, sed Rex imperabit nobis, Ibid. num. 5. C. 12. 12.
Recensui quaecúmque fecit Amalec Israëli, a. Mos. 81. n. 340. C. 15. 2.
Neque per sacerdotes, neque per Prophetas, Ibid. n. 550. C. 28. 6.
Tu me interfice, & ad patrem tuum ne introducas me, an. Mos. 81 n. 634. C. 20. 8.

Ex libro 2. Regum.

ET non potuit respondere ei quidquam, a. Mos. 81. schol. 27. C. 3. 11.
Reliquerunt sculptilia sua, quae tulit Dauid, an. Mos. 120. n. 114. C. 5. 21.
Arca Dei, & Israel, & Iuda habitant in papilionibus, n. 114. 199. C. 11. 11.

Ex 3. & 4. Regum.

SVfficit mihi Domine, tolle animã meam, a. Mos. 82. n. 142. 3. C. 19. 4.
Delebo Hierusalem, sicut deleri solent tabulae, an. mun. 2832. n. 13. 4. C. 21. 13.

Ex 1. & 2. Paralip.

QVi stare fecit solem, &c. an. m. 2801. nu. 28 schol. 3. 1. C. 4. 22.
Et lucerna eius, vt accendantur semper ad vesper. a. Mos. 81. n. 462. 2. C. 13. 11.
Dederúntque in manu eius (Ioas) tenendam legem, a. Mos. 120. num. 194. 2. C. 23. 11.
Et Leuitae detraxerunt pelles holocaustorum, an. Mos. 82. n. 92. 2. C. 35. 1.
Et celebraret terra sabbata sua, an. Mos. 81. n. 679. 686. 87. & 703. 2. C. 36. 20.

Ex 2. Esdrae.

ET columna ignis per noctem, vt ostẽderet eis iter, an. Mos. 81. nu. 81. & 191. C. 9. 12.

Ex libro Iudith.

QVoticúnque praeter Deum suum aliũ coluerunt, dati sunt in praedam, a. m. 2761. num. 4. C. 5. 18.
Per triduum, sicut ei placeret ad adorandum Deum suum; an. Mos. 82. num. 125. C. 12. 6.

Ex libro Esther.

IVdaeis noua lux oriri visa est, an. Mos. 81. schol. 4. C. 8. 16.

Ex libro Iob.

OFferebat holocausta pro singulis, an. Mos. 81. n. 773. C. 1. 5.
Ne forte peccauerint filij mei, &c. Ibid. nu. 776. C. 1. 5.

Index Scripturarum

C. 1. 21. Nudus egressus sum de vtero matris meæ, nu. 777.

C. 2. 6. Ecce in manu tua est, veruntamen animam illius serua, an. Mos. 81. 777.

C. 2. 7. Percussit Iob vlcere pessimo à planta pedis, &c. nu. 778.

C. 6. 2. Vtinam appenderentur peccata mea, &c. n. 779.

C. 7. 13. Terrebis me per somnia, an. Mos. 81. nu. 117.

C. 7. 16. Desperaui, nequaquã vltra iam viuã, n. 771.

C. 14. 4. Quis potest facere mundum de immundo conceptum sanguine? nu. 770.

C. 17. 2. Non peccaui, & in amar. moratur oculus meus, Ibid. 779.

C. 17. 7. Ecce clamabo vim patiens, & nemo audiet, nu. 779.

C. 19. 25. In nouissimo die de terra surrecturus sum, an. Mos. 81. nu. 771. 781.

C. 27. 6. Donec deficiam non recedam ab innocentia mea, nu 755.

C. 29. 7. Quando procedebam ad portam ciuitatis, nu. 756.

11. Auris beatificabat me, eo quod liberassem, &c. nu 7 7.

14. Iustitia indutus sum, & vestiuit me, an. Mos. 81. nu. 757.

C. 30. 20 Clamo ad te, & non exaudis me, sto, &c. nu. 779.

C. 31. 18. Ab infantia mea creuit mecum miseratio, nu. 757.

C. 36 22. Nullus ei similis in legislatoribus, a. Mos. 120 nu. 342.

C. 42. 8. Iob autem seruus meus orabit pro vobis, nu. 773. an. Mos. 81.

16. Vixit autem Iob post hæc 140. annis, num. 751. 54. 55.

Ex libro Psalm.

P. 17. 27. Et cum peruerso peruerteris, an. Mos. 7. schol. 5.

Ps. 36. 35. Vidi impium superexaltatum, & eleu. an. mun. 2802. 24.

P. 48. 13. Comparatus est iumentis insipientibus, &c. Ibid. nu. 75.

P. 57. 11. Lætabitur iustus cùm viderit vindictam, an. Mos. 120. nu. 111.

P. 66. 13. Reddam tibi vota mea, quæ dist. labia mea, 2850. nu. 15.

P. 67. 9. Terra mota est, etenim cæli distill. an. Mos. 81. nu. 384.

P. 76. 20 Semita tua in aquis multis, a. Mo. 81. n. 220

P. 77. 2. Aperiam in parabolis os meum, an. Mos. 7. schol. 5.

15. Interrupit petram in eremo, fusè, an. Mos. 81. nu. 329.

16. Nunquid poterit Deus parare mens. an. Mos. 82. nu. 167.

31. Adhuc esca erant in ore ipsorum, Ibi. n. 170.

Et dedit ærugini fructus eorum, a. Mos. 80. nu. 132. 44.

Tradidit grandini iumenta eorum, an. Mos. 81. nu. 12. 48.

Et percussit omne primogenitum, &c. Ibid. nu 130. 51.

Posuit pluuias eorum grandinem, a. Mos. 81. nu. 12. P. 104. 32

Et contriuit lignum finium eorum, Ibid. 17. 33.

Et non erat in tribubus eorũ infirmus, n. 154. 37.

Memoriam fecit mirabilium suorum n. 276. P. 110. 4.

Qui conuertit petram in stagna aquarum, nu. 332. P. 113. 8.

Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominum, an. mun. 2855. nu. 1. & 4. P. 127. 4.

In noctibus extollite manus vestras in sancta, an. Mos. 82. n. 91. P. 133. 1. 2

Qui diuisit mare rubrum in diuisiones, an. Mos. 82. num. 220. P. 135. 13.

Tange montes, & fumigabunt, an. Mos. 81. n. 384. P. 143. 5.

Ex Lib. Prouerb.

Fauus distillans labia meretricis, an. m. 2899. n. 14. C. 5. 3.

Vbi nõ est gubernator populus corruet, 2849. n. 17. C. 11. 14.

Responsio mollis frangit iram, &c. an. mun. 2768. n. 58. C. 15. 1.

Melior est patiens viro forti, &c. n. 59. ibid. & 2850. n. 24. C. 16. 32.

Leo rugiens, & vrsus esuriens princeps impius. an mun. 2827. num. 193. C. 28. 15.

Qui vehementer emungit, elicit sanguinem, an. mun. 2590. nu. 44. C. 30. 33.

Ex Canticis.

Caput meum plenum est rore, an. Mos. 80. schol 4. C. 5. 2.

Ex libr. Sapient.

Transtulit illos per mare rubrum. a. Mos. 81. nu. 225. C. 10. 18.

Iusti tulerunt spolia impiorum, a. Mos. 81. 150. 245. 20.

Nam pro fonte sempiterni fluminis, an. m. 80. n. 149. C. 11. 7.

Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur, Ibid. v. 149. 17.

Diligis omnia quæ sunt, &c. an. Mos. 81. n. 679. 25.

Misisti antecessores exercitus tui vespas, an. m. 2600. n. 12. C. 12. 8.

Dedisti in mari viam, & inter fluctus sem. fir. an. Mos. 81. 222. C. 14. 3.

Morsibus peruersorum colubrorum exter. an. Mos. 120. 43. 44. C. 16. 5.

In aqua plus ignis valebat, Ibid. num. 15. 17.

Quodam enim tempore mãsuetabatur ignis an. mun. 80. 177. 18.

Digitized by Google

20. *Panem de cœlo præstitisti illis, &c. an. Mos. 81. nu. 303. 313.*
21. *Deseruiens cuiúsque voluntati, Ibid. 303. & seqq. 309.*
26. *Vt scirent filij tui, quos dilexisti, an. Mos. 81. nu. 309.*
C. 17. 3. *Tenebroso obliuionis velamento dispersi. nu. 49.*
4. & 6. *Personæ tristes illis apparentes, &c. nu. 44.*
4. *Sonitus descendens perturbabat illos, Ibid. nu. 46.*
5. *Nulla vis ignis poterat illis lumen præbere, nu. 41. 42.*
C. 18. 1. *Sanctis autem tuis maxima erat lux, a. Mos. 81. num. 53. 55.*
19. *Visiones quæ illos turbauerant, nu. 117.*
21. *Properans homo sine querela, an. Mos. 84. nu. 42.*
24. *In veste poderis totus erat orbis terr. Ibid. nu. 43.*
C. 19. 12. *Ascendit illis de mari ortygometra, an. Mos. 81. nu. 279.*
19. *Ignis in aqua valebat suprà suã virtutẽ, n. 13.*

Ex libro Eccli.

C. 24. 18. *PLantatio rosæ in Iericho, an. Ios. 1. n. 92.*
C. 33. 27. *Iugum & lorum curuant collum durum, an. Mos. 82. nu. 2.*
C. 45. 14. *Corona aurea suprà mitram eius, an. Mos. 81. 566.*
30. *Statuit illi testamentum pacis, an. Mos. 120. nu. 93. 94.*
C. 46. 5. *Audiuit illum Deus in saxis grandinis, a. 1. Ios. 168. 182.*

Ex Isaia.

C. 16. 1. *EMitte agnum Domine dominatorem terræ, an. mun. 2802. nu. 6.*
C. 23. 7. *Nunquid vestra est hæc Tyrus, quæ gloriabatur, an. m. 2783. n. 2.*
8. *Quis cogitauit hoc super Tyrum quondam coronatam, Ibid. nu. 5.*
C. 28. 21. *Sicut in valle, quæ est in Gabaon, an. Ios. 1. n. 182.*
C. 45. 3. *Dabo tibi thesauros absconditos, &c. a. Mos. 7. schol. 5.*
C. 49. 4. *In vacuum laboraui, sine causa &c. an. m. 2854. n. 9.*
C. 53. 10. *Videbit semẽ longæuum, an Mos. 81. n. 782.*
C. 60. 5. *Tunc videbis, & afflues, & mirabitur, &c. an. mun. 2821. n. 21.*
G. 63. 1. *Iste formosus in stola sua, gradiens, &c. an. Mos. 120. n. 338.*
3. *Torcular calcaui solus, & de gentibus, &c. an. mun. 2899. n. 59.*
17. *Indurasti cor nostrum ne timeremus te, an. Mos. 80. n. 77.*
C. 66. 12. *Ad vbera portabimini, & s. q. blan. v. an. mun. 2821 n. 2.*

Ex Ieremia.

EGo conuocabo omnes cognationes, &c. a. m. 2741. n. 6. C. 1. 15.
Recordatus sum tui, miserans adolescen. a. m. 2889. n. 5. C. 2. 2.
Quid tibi vis in via Aegypti vt bibas a. t. an. mun. 2589. n. 3. 18.
Mittamus lignum in panem eius, an. mun. 2800. n. 7. C. 11. 19.
Appendi 7. stateres, & 10. argenteos, an. Mos. 120. n. 144. C. 32. 9.
Vindemiauit me Dominus in die iræ, an. m. 2803. schol. 1. Thre. 1. 22. 12.

Ex Ezechiele.

QVi cubas in medio fluminum tuorum, a. Mos. 80. schol. 15. C. 29. 3.

Ex Daniele.

STetit in conspectu meo, quasi species viri, an. Mos. 81. num. 184. 185. & seqq. C. 8. 15.
Princeps magnus, qui stat pro filiis populi Israel, an. 1. Iosue, num. 88. C. 12. 1.

Ex Osee.

ET post hæc reuertentur filij Israel, & quærent Dominum, an. mun. 2854. num. 8. C. 3. 4.
Iudas autem testis descendit cum Deo, an. Mos. 81. n. 223. C. 11. 12.

Ex Amos.

EGo exterminaui Amorrhæum à facie eorum, an. Mos. 120. num. 55. C. 2. 9.

Ex Zacharia.

ET succidi tres pastores in mense vno, an. Mos. 120. num. 7. & 8. C. 11. 8.

Ex Malachia.

LAbia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent, &c. an. Mos. 120. num. 186. C. 2. 7.

Ex Machabæis.

PHinees pater noster zelando zelum Dei, &c. an. Mos. 120. nu. 93. 94. 1. C. 2. 54

Ex Matthæo.

VEntilabrum habet in manu sua, an. m. 2800. 2. C. 3. 12.
Qualis est hic, quia mare & venti obediunt ei? an. 1. Ios. num 35. C. 8. 27.
In viam gentium ne abieritis, an. m. 2810. n. 10. 11. C. 10. 5.
Tu es qui venturus es, an alium ex. an. m. 2768. n. 28. C. 11. 3.
Ita pater, quia sic placitum fuit ante te, an. m. 2899. num. 56. & in epilogo lib. 26.
Venite ad me omnes, qui laboratis, an. mun. 2854. n. 6. 28.
Annon licet mihi quod volo facere? an. Mos. 81. n. 83. C. 20. 15.
Multi sunt vocati, pauci verò electi, an. m. 2800. n. 8. 16.

C.23.5. *Dilatant phylacteria sua, & magn. f. a. Mos. 83.13.*
C.26.64 *Videbitis filium hominis sedentem, &c. an. mun. 2800. nu. 6.*

Ex Marco.

C.1.21. *SAbbatis ingressus in synagogam docebat, an. Mos. 83.10.*

Ex Luca.

C.4.6. *TIbi dabo potestatem hanc vniuersam, an. mun. 2849.30.*
C.16.25 *Recordare fili quia recepisti bona, an. 1. Ios. nu. 124.*
C.19.14. *Nolumus hunc regnare super nos, an. mun. 2854 nu. 5.*
C.22.6. *Quærebat opportunitatem vt traderet eum, an. mun. 2899. nu. 62.*
64. *Prophetiza quis est qui te percussit, Ibid.*

Ex Ioanne.

C.3.14. *SIcut Moyses exaltauit serpentem, an. Mos. 7. nu. 17.*
Cap. 6. v. 32. 49. *Patres vestri manducauerunt Manna in des. an. Mos. 81. nu. 314. 315. & seqq.*
C.8.52. *Nunc cognouimus quia dæmonium habes, an. Mos. 41. nu. 14. & schol. 5.*
C.16.16. *Modicum, & non videbitis me, an. Mos. 80. nu. 165.*

Ex Act. Apost.

C.2.1. *CVm complerentur dies Pentecostes, an. Mos. 40. sch. 1.*
C.5.41. *Ibant gaudentes à conspectu Concilij, an. Mos. 80. nu. 103.*
C.7.20. *Et fuit gratus Deo, an. Mos. 1. nu. 8.*
22. *Et eruditus est omni sapientia Aegyptiorum, an. Mos. 7. nu. 1. 2. & seqq. nu. 9.*
22. *Et erat potens in verbis, & in operibus suis, an. Mos. 22. nu. 2. & an. 80. nu. 62.*
23. *Cum impleretur ei 40. annorum tempus, an. Mos. 80. nu. 14. 20. & an. Mos. 40. nu. 1. & schol. 1.*
25. *Existimabat intelligere fratres, a. Mos. 1. n. 9*
28. *Cum Angelo qui loquebatur in monte Sina, an. Mos. 81. nu. 393.*

Ex Epist. ad Romanos.

C.6.6. *VT destruatur corpus peccati, &c. an. mu. 2899. nu. 64.*

Ex priore ad Corinthios.

C.2.7. *LOquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam, an. Mos. 7. schol. 5. & an. mun. 2899. nu. 57.*
Bibebant autem de spiritali, consequente eos petra. an. Mos. 81. nu. 329. C.10.4.
Spiritus Prophetarum Prophetis subiecti sunt, an. Mos. 81. nu 212. C.14.32.

Ex posteriore.

QVoniam propter vos egenus factus est, an. Mos. 81. nu. 777. C. 8.9.
Etsi imperitus sermone, sed non scientia, an. Mos. 80. nu. 62. C.11.6.

Ad Ephesios.

BEnedixit nos Dominus omni benedictione Spir. &c an. mun. 2600. nu. 37. C. 1.3.

Ex altera ad Timotheum.

IAnnes & Mambres restiterunt Moysi, an. Mos. 80. nu. 121. 122. 124. C. 3.8.

Ex Epist. ad Hebræos.

SEmel in anno offerre sanguinem, an. Mos. 82. nu. 52. C. 9.7.
Nec primum testam. sine sanguine dedicatum est, an. Mos. 81. nu. 411. 412. 18.
Fide Moyses natus occultatus est, an. Mos. 1. nu. 9. C.11.23.
Eo quod vidissent elegantem infantem, nu. 8. Ibid.
Moyses grandis factus, negauit se esse filium, an. Mos. 4. n. 3. & an. 40. nu. 5. C.11.24.
Non veritus animositatem Regis, an. Mos. 40. nu. 19. 27.
Non enim accessistis ad tractabilem montem, an. Mos. 81. nu. 324. C.12.18.

Ex Epist. 2. Petri.

SEcuti viam Balaam ex Besor, qui mercedem iniquitatis amauit, an. Mos. 120. nu. 71. C.2.15.
Melius erat illis non cognoscere viam iustitia, &c. an. mun. 2810. schol. 1. & 2811. nu. 1. 2. 21.

Ex Epist. Iudæ.

ET errore Balaam mercede effusi sunt, an. Mos. 120. nu. 70. 71. v. 11.

Ex Apocalypsi.

Ab eo qui est, qui erat, & qui venturus est, an. Mos. 80. nu. 49. C. 1.4.
Habes tenentes doctrinam Balaam, &c. an. Mos. 120. nu. 84. C.2.14.
Sanguinem dedisti eis bibere, &c. an. Mos. 80. nu. 149. C.16.6.

FINIS.

Digitized by Google

INDEX

COPIOSVS ET ACCVRATVS

RERVM PRÆCIPVARVM, QVÆ HOC SECVNDO ANNALIVM ECCLESIASTICORVM Tomo continentur.

Particulæ, quæ subinde iterantur, & compendij causa præcisæ ponuntur, hæc significant. Præ. Præfationem ad Lectorem, quæ in numeros suos, sicut & opus vniuersum diuiditur. An. Mos. annum Mosis, idque in tota ferè vita Mosis. Sic & An. Ios. annum Iosue significat, in eius similiter vita; idque breuitatis causa factum. Deinceps an. m. Annum mundi notat. Sch. vel ☧. Scholia, quæ minore charactere toto opere inseruntur, & numeris annorum respondent. Denique N. siue n. numeros significat, in quos Præfationem, annósque distinximus. Vbi annus non notatur, ad proximè præcedentem recurrendum est.

A.

1. AARON promissus à Deo Pontifex, an. m. 2464. n. 6. & 7. condiscipulus fratris sui Mosis, a. m. 2470. nu. 27. ducit vxorem, & quam, an. m. 2505. n. 1. & 2. datur collega Mosi ad Pharaonem, an. mun. 2543. num. 69.

2. *Aaron* occurrit Moysi in monte Sina, vel Horeb, an. mun. 2543. n. 87. suadet fratri, vt remittat vxorem & filios, ibid. oratio eius ad Hebræos in Ægypto, nu. 89. Adit primùm Pharaonem cum fratre, nu. 92. ad 97.

3. Queruntur apud eum Præfecti Hebræorum malè accepti ab exactoribus Pharaonis, & à Pharaone, an. m. 2543. n. 106. 107. iubetur coram eo signa edere. n. 115. & ab ipso Pharaone n. 116. iussu Mosis virgam vertit in colubrum, n. 117.

4. *Aaron* prima plaga aquas Ægypti vertit in sanguinem, a. m. 2543. n. 133. intentat Pharaoni 2. plagam, n. 151. 152. amouet eam cum fratre, n. 162. 163. 164. Immittit 3. plagam sciniphes, & quæ sint ea animalia, n. 166. 167. 168. & de cæteris vide, Plaga Ægyp.

5. Ascendit cum Mose in montem Horeb, in pugna cum Amalecitis, an. mundi 2544. num. 345. & rursum in montem Sina, num. 399. 400. videt Deum, vbi, & quatenus, nu. 414. 415.

6. Ab Hebræis cogitur vitulum aureum fingere, an. mun. 2544. num. 586. 587. peccauit grauiter, nu. 592. arguitur à Mose, nu. 610. bibit puluerem vituli aquæ infusum innoxius, nu. 611.

Aaron consecratur in sacerdotem cum filiis, an. Mos. 82. à num. 14. ad 21. & schol. 4. agit Pontificem post septimum consecrationis diem, nu. 24. 25. 7.

Aaronis filij diuinitus interficiuntur, quando, & quare, an. Mos. 81. num 29. ad 35. vt fert mortem illorum, n. 40. Offert pro se, & familia sua vitulum, & arietem in festo expiationis, num. 54. 55. præest cum fratre censui populi, an. Mos. 82. nu. 71. 8.

Aaronis locus in castrametatione, an. Mos. 82. nu. 77. accipit dono Leuitas à populo, & à Deo, nu. 78. 79. Consecrat Leuitas, n. 95. 96. 97. quem locum, & ordinem seruet in profectione de monte Sina, nu. 121. 9.

Aaron murmurat cum sorore contra Mosem, quare & quomodo, an. Mos. 82. nu. 182. 184. 185. arguitur à Deo, nu. 189. periclitatur in seditione exploratorum, nu. 216. 10.

A Core & sociis impetitur, an. Mos. 84. nu. 11. confugit ad orationem cum fratre, num. 12. adit tabernaculum Domini ob nouam seditionem, nu. 39. Iubetur recedere à multitudine, & quomodo, nu. 40. 11.

Aaron opponit se incendio iussu fratris, nu. 41. an. Mos. 84. cum thuribulo & veste Pontificia, nu. 41. 42. 43. eius sacerdotium confirmatur virgarum miraculo, quando & quomodo, à nu. 45. ad 56. 12.

Aaron in seditione in Cades ob sitim ad Deum confugit, an. Mos. 120. nu. 12. ibi cum fratre peccat, & quomodo, nu. 14. punitur, nu. 15. 16. 17. moritur in monte Or, & quando, nu. 27. 28. quomodo, nu. 29. 13.

Digitized by Google

Index ſecundi Tomi

14. *Aaron* quot annis fuerit Pontifex, an. Moſ. 120.num.31. lugetur à populo,& laudatur à Scriptura,nu. 32 eius virtutes,nu. 33.34. & infrà in fine anni Moſis 120. habetur eius Epitaphium.

15. *Aaronitæ* quot vrbes habuerint in Chananitide,an.m.2590.nu 27.& 29.

AB, menſis 5. Hebræorum, & res in eo geſtæ, an Moſ.81.n.660 Vide & 2622.nu 85.

ABARIM montes, locus manſionis quadrageſimæ primæ,N.33.v.47.& 48.an.mu.2583. nu.58 longus eſt montium tractus,quorum vnus propriè dicitur Nebo, & vertex ipſis Phaſga,ibid.nu.315. inde videt Moſes Chananitidem, Deuter.32.49 50.& cap.34.v 1. ibique mortuus eſt, v.5. Vide an. Moſ.120. nu.313.314.316.& ſeqq.

ABDON Iudex ab Othoniele vndecimus,an. mun.2872.num.1.electus à populo,num.2. An filius Ahialonis,nu.3. & 4.quæ eius patria,nu.5.quæ proles,num.6.eius mors, an. mun.2879.nu.1.

1. ABESAN qui & Abaiſſan, Iudex ab Othoniele nonus,an.mun 2855.num.1.vir bonus ac pius,nu.2. non fuit Booz,nu.3.geſta eius, nu.4.& ſchol.1.

2. *Abeſans* tempora an quieta fuerint, a.m 1860. nu.5 non fuiſſe; ſicut nec ſequentium Iudicum,ibid.moritur, an.m.1861.nu.1.

1. ABIMELECH Iudex ab Othoniele quintus, an mun.2801.nu.1. Rex dictus eſt, cùmque Sichimitæ regem conſtituerunt. Iud.9 6. an. mun.2801. nu.14. non ſine pactis & ceremoniis,nu.15.qui verè tyrannus fuit,nu.8. & 9.

2. *Abimelech* abducit Iſraëlitas à Deo,a.m.2801. nu. 2. ambit principatum apud Sichimitas, nu.6.7 8.ſicarios conducit, n 8.& 10. móxque interficit 70. fratres,num.11. oppreſſos calumnia,nu.12.13.

3. *Abimelechi* ruinæ ordo, an.mun.2802 num.2. conſilia defectionis, num. 3. & 4. erumpit coniuratio,an mun 2803.num.2.eique patefit,num.7.qui arma mouet in Sichimitas, nu.8.quos concidit,nu.14.& delet,nu.15.an iniuria,nu.16.

4. *Abimelech* turri Sichimorum potitur, incenſis incluſis,an.mun.2803.num.18. Inde pergit Thebas, nu.19. & oppido capto arcem oppugnat, nu.20. ad quam interficitur,nu.21 morte infœlici, atque infami, num.22. eius Epitaphium,nu.24.

ABINOEM pater Baraci,an.m.2741.nu.3. & ſchol.2.& an.mun.2760.nu.3.

ABIRON vnus è 4. authoribus ſeditionis Core,an.mun.2547.num.5.eius & aliorum Rubenitarum in Moſem peruicacia,nu.14. cum tota familia abſorbetur à terra, nu.20. quî dicantur viuentes in infernum deſcendiſſe,nu.30.

ABISVE Pontifex,an.m.2641.nu.6.

1. ABIV filius Aaronis conſecratur in ſacerdotem,an m.2545.nu.14.15.18 & ſeqq.interficitur diuinitus octauo die conſecrationis ſuæ,num.29.30.an cauſa cladis ebrietas,31. improbatur,32.aliæ cauſæ,33.& ſch.7.

2. *Abiu* mortis vera cauſa, an. Moſ.82. num.34. eáque iuſta,35.moritur intra tabernaculum, & quando,nu.36.& 37.quo modo,num.38. an æterna morte perierit,nu.39.

Abiu cum fratre ſepelitur à cognatis iuſſu Moſis,an.Moſ.82.n.41. quo in loco,n.42. an cum ſacris veſtibus,num.45.vidit Deum in Sina cum patre, & quomodo, a.Moſ.81. nu.414.415. 3.

ABOMINATIONES Ægyptiorum quæ dicantur à Moſe,an.Moſ.80.n.180. animalia ſcilicet pro diis culta,ibid.

ACADEMIA Chananitidis in vrbe regia Dabir,an.Ioſ.1.nu.193.quæ dicta eſt ciuitas literarum,ibid.

ACENCHRES Horo in Ægypto ſuccedit, an.Moſ.44.num.1.Rexne,an Regina Hori filia,ibid.obit, an.m.2518. nu.1. Ei ſuccedit Rathotis, ſiue Achoris,an.m.2519.n.1.vide infrà.

ACERRÆ 150. Leuitarum in laminas æneas productæ,an.mun.2545.nu.31.

ACETABVLVM quid, & vnde dictum, an. mun.2545.ſchol.14.

ACHAM, qui genus, & vnde domo, Ioſ.7. eius ſacrilegium,an.eius1. num. 115. & 116. reuelatur à Deo in genere,nu.122.ſorte deprehenditur,nu.123. 1.

Acham Ioſue examinat,an.mun.2584.nu.124. Is culpam agnoſcit, & morte mulctatur, num.125. lapidatus ne fuerit an combuſtus, nu.126.127.eius domeſtici cur ſimul occiſi, num.128. 2.

ACHILLIS fortia facinora, & cædes, an. mun.2871.nu.5.

ACHOR vallis vnde dicta,an.Ioſ.1.nu.125.

ACHORIS Ægypti Rex, an.mun.2519.nu.1. eius diuerſa nomina,ibid. moritur,an.mun. 2527.nu.2.

ACHSAPH init belli ſocietatem cum Aſor. contra Ioſue,an.eius 1.nu.6.

ACIES Iſraëlitarum ternis tribubus conſtantes,Nu.cap 2.quo modo & ordine è monte Sina profectæ. an. Moſ.82.num.112. ternæ ſimul progreſſæ,num.113.cùm ſuis quæque impedimentis, & imbelli multitudine, num.114. 1.

Acies prima fuit Iuda, cui additæ tribus Iſſachar & Zabulon,an.mun.2545.num.112.& ſeqq. Altera migrat, quæ fuit Ruben cum Simeonitis & Gaditis,nu.119. 2.

Acies tertia, quæ fuit Ephraim additis Beniamin,& Manaſſe,an. Moſ.82.num.119.126. Quarta fuit Dan cum Aſer & Nephali, nu. 119.126. migrant omnes ordine, ibid. 3.

ACRISIVS vltimus Rex Argiuorum, an. mun.2742.nu 3.eiúſque mors,ibid.

ACTÆON paſtor venaticus, an. mun. 2761. ſchol.4.

ADAR menſis 12. Hebræorum, & quæ in eo geſta,an.mun.2545.nu.4.

ADONIBEZEC primùm bello petunt Iſraëlitæ poſt mortem Ioſue, an. mun.2601. num.12.auſpiciis tribus Iudæ,nu.13.ſumma rei contra eum geſtæ,num.17. quanto tempore confectæ,nu.18. 1.

Adonibezec quis fuerit, quámque potens,n.18. & 20. quæ belli cum eo cauſæ, num.21.quæ 2.

Digitized by Google

copiæ, & quis ordo prælij & victoriæ, n.22. belli exitus, nu.23.

3. *Adonibezec* superbia, crudelitas, luxus, an.2601. num.14. & agnitio diuinæ iustitiæ, num.17. & 25. an ad verum Deum conuersus, nu.25. moritur & sepelitur in Ierusalem, nu.26.

ADONISEDECH Rex Ierusalem contra Gabaonitas bellum parat, Iosue 10. 1. fuit successor Melchisedech, non immediatus, an.m.2584. schol.11. vicinos regulos euocat ad bellum, nu.163.

1. ÆGYPTIORVM doctrina, eiúsque professores, an.mun.2470. num.2.3.4. quis huius author Philosophiæ, nu.5. Ægyptij addicti mathematicis, nu.6. & 9. maximéque hieroglyphicis, nu.10.16.

2. *Aegyptij* musicis quoque addicti, an. m.2470. n.8. Palæstram ignorabant, n.7. eorum methodus in tradendis disciplinis, n.11. tectior, & aliis etiam gentibus vsurpata, nu.12. Hebræos habuerunt doctores, nu.28.

3. *Aegyptiorum* regum vita ex Diodoro Siculo, an.m.2470. sch.1. Sacerdotum ex Strabone scho.3. vbi & inuentionem Geometriæ illis attribuit, ibid.

4. *Aegyptiorum* odium in Mosem ante cædem Ægyptij. nó probatur, an.mun.2494. n.21. Ægyptus Hebræorum nouerca non mater, eos abiicit in desertum, an. mun.2543. nu.1. qui vltimus est seruitutis annus, num. 2. & seqq. qui dicantur in Ægypto habitasse annis 430. ibid. num.3. & 4. & seqq. quandiu reuera ibi fuerint, nu.9. & seqq.

5. *Aegypti* plagæ quàm diuturnæ, an.m.2543. nu. 14.15.16. vnum fermè annum tenuisse, n.17. quámque id sit probabile, nu. 18.19.

6. *Aegyptiorum* potus aquis in sanguinem versis, an.mun.2543. nu.142.143. quàm afflicti siti, nu.144. quámque iusta ea plaga, nu.149. de aliis plagis, vide Plaga.

7. *Aegyptiorum* fabulæ de Iudæis scabiosis, & leprosis, an.mun.2543. scho.20. suadent Pharaoni dimissionem Hebræorum, a.m.2544. num.26. & 33. & vrgent profectionem, an. Mos.81. nu. 141. Ægypti facies miserabilis, nu.34.35.

8. *Aegyptum* quantum afflixerit plaga tenebrarum, an.mun.2545. num.40. & seqq. an, & quomodo interea immoti fuerint, n.48.49. 50. & quàm iusta ea plaga, nu.55.

9. *Aegypti* spoliatio præcipitur, an. Mos.81. n.66. & 72. & quomodo id fieri potuerit, nu. 72. 73.75.76. quæ mutuò dederint, num.77. & quando, scilicet ante decimam plagam, non post, nu.78. & 79.

10. *Aegyptiorum* qui spoliati, an. Mos.81. nu.80 & quo iure. Non accepisse dono, nu.81. neque vt prædam abstulisse, nu.82. sed Dei liberalitate accepisse, num.83. itaque nil peccasse, num.84. quin & debitam mercedem recepisse, num. 85. aut rebus suis commutasse, nu.86.

11. *Aegyptiorum* primogeniti occiduntur, an. Mos. 81. num.115. cum horribilibus visis, nu.117. quanta mortuorum multitudo, nu.119.120. & seqq. à quibus illata plaga, malisne Angelis, num.127. an potius bonis, nu.128. magnitudo cladis huius, nu.130.131.

Aegyptiorum dij etiam diuinitus afflicti, an Mos.81. nu.132.133. etiam externorum testimonio, nu.133. luctuosa Ægypti facies hoc tempore; & æquitas pœnæ, num. 134.135. vrgent Ægyptij Hebræorum profectionem, num.141. 12.

Aegyptios cum Rege suo pœnitet dimissi populi, an.mun.2544. nu. 203. quo prætextu, vel causa eos persequantur, nu.204. quibus cum copiis, 105. assequuntur Hebræos sub vesperam in Phihahiroth, mansione quarta, nu.109. 13.

Aegyptij Hebræos ponè sequuntur intra mare, an. Mos.81. nu.230. eorum castra turbantur, n.236. igneisque telis ab Angelo petuntur, n.237.238. dum moliuntur fugam, obruuntur fluctibus, n.239. nemine euadente, ac ne Rege quidem, nu.240. 14.

Aegyptiæ tragœdiæ catastrophe, an. mu.2544 num. 242. quàm ea iusta, quámque grauis pœna, num.131. & 242. spoliantur cadauera eorum, nu. 245. eius cladis vestigia in mari rubro, nu.147. vtilitas, nu.246.248.249. 15.

Aegyptij non arcentur amicitia Iudæorum, an. mun.2583. nu.206. & quare, ibid. 16.

ÆGYPTVS, qui & Ramesses nomen suum Ægypto dedit, an.mun.2575. n.vnico.

ÆMVLATIO Iosue pro Mose, contra Eldadum, & Medadum, an.mun.2545. num.162. non sine culpa, ibid.

ÆNEAS particeps proditionis patriæ, a.. mun.2871. num.6.7. & seqq. eius discessus causa, n.12. & 13. mors eiusdem, an.m.2877. nu.vn.

ÆRVGO annumeratur locustis, in octaua Ægypti plaga, an.mun.2544. n.25.

Æs alienum quomodo soluebatur apud Iudæos, an.7. an. Mos. 81. nu.690.

ÆSTVS maris quantum differat à diuisione maris rubri, a.m.2544. n.234. fit in Arabico sinu, n.233.

ÆTAS Leuitarum, Sacerdotum, & Pontificum ad ministrandum, an.mun.2849. n.8. & 9 ætatem singulorum Regum, Iudicum, & personarum illustrium, vide in morte, vel ortu singulorum.

ÆTHIOPICVM bellum toto decennio à Mose gestum explicatur ex Iosepho, Artapano, &c. an. mun.2494. nu.1.2. & seq. examinatur, an. eod. nu.11. & seqq. improbatur vt commentitium, nu.22.

AFRICVS ventus detulit coturnices in castra Hebræorum, an. mun.2545. num. 163. 164.

AGAMEMNONIS, & Menelai parentes, an. mun.2791. nu.1. eorum aliqua circa bellum Troianum gesta. vide Troia, & Ilium, & an. mun. 2864. num. 1. & 2. an. mun.2871. nu.6.11.12.

AGNI Paschalis celebritas, an. Mos.81. n.98. 1. à decima luna parabatur: idque deinceps obseruatum. n. 99. tam agnus, quàm hœdus assumi poterat in victimam, nu. 100. & 101. non tamen vitulus, n.102. tres agni conditiones, nu.103.

Agnus an immolandus prima vespera decimæ 2.

quartæ lunæ, an. mun. 2544. num. 104. an potiùs secunda, sub initium decimæ quintæ, num. 105. & tamen inter duas vesperas, num. 106. & quod tempus id sit, ibid. & quo sacerdote, nu. 112.

3. *Agnus* quo numero conuiuarum edebatur, an. mun. 2544. num. 107. & 108. edendus cum festinatione, nu. 109. cum azymis, & lactucis agrestibus, num. 110. aspergebatur eius sanguis, nu. 111. etiam posterioribus seculis, vt videtur, ibid.

1. AHIALON Iudex, ab Othoniele decimus, succedit Abesano, Iud. nu. 11. init magistratum, an. mun. 2862. num. 1. in eius nomine varietas, ibid.

2. *Ahialon* an excludendus à numero Iudicum, an mun. 2862. num. 2. & schol. 1. & 2. an potiùs retinendus contra Eusebium in Chronicis, ibid. eius obitus, an. mun. 2871. nu. 14.

ALEXANDER cum exercitu traiicit mare Pamphylium, & quomodo, an. mu. 2544. nu. 231. 232.

ALEXANDRINI Chronici erratum circa initium Pontificatus Aaronis, & Eleazari, an mun 2549. nu. vnico.

ALIENIGENÆ serui non gaudebant libertate anno septimo, siue sabbatico, an. Mos. 81. nu. 689.

1. ALTARE primum erectum à Mose in victoria de Amalecitis, an. Mos. 81. nu. 361. secundum exectatum ad radices montis Sina, nu. 400. & 409 quale requirat Dominus, Exo. 20. v. 24. 25.

2. *Altare* thymiamatis, eius nomina, an. Mos. 81. nu. 463. eius forma, nu. 463. 464. eius cornua, & craticula, num. 464. & 465. ornatus huius altaris, & nominatim cornuum eius, nu. 468.

3. *Altaris* huius annuli vbi affixi, an. Mos. 81. nu. 469. quis eius locus, & vsus num. 464. & 470. an vitando tetro nidore, & c. num. 471. situm ante velum extra Oraculum, an. Mos. 82. num. 8.

4. *Altare* holocaustorum; quæ illius forma, figuráque probetur, an Mos. 81. num. 436. eius materia & moles, nu. 472. structura è duabus partibus, Altari ipso, nu. 473. & Craticula, de qua suo loco.

5. *Altare* de terra cui vsui, an. Mos. 81. n. 475. erat instar fornacis quadratæ, nu. 476 eius ostiolum, ibid. Situs eius, nu. 476. nihil in eo aureum, contra Iosephum, ibid. eiusdem altaris consecratio, an. Mos. 82. nu. 23.

6. *Altare* extruunt Rubenitæ in reditu ad suos, an. m. 2590. ante transitum Iordanis, nu. 36. & quo fine, num. 37. turbat ea res Israëlitas, nu. 38.

ALVS mansio decima Hebræorum in deserto, an. Mos. 81. nu. 322. A Iosepho & Philone omittitur, & circa eam Seder-Olam multa peccat, ibid.

1. AMALECITÆ Arabiæ Petrææ populi, à nepote Esaü oriundi, an. Mos. 81. nu. 336. & an. Mos. 82. num. 228. longè alij à Phœnicibus, an. mun. 2544 schol. 25. Israëlitas bello petunt in deserto, an. Mos. 81. nu. 336.

2. *Amalecitarum* quis hoc in bello Rex, an. mun. 2544. nu. 337. an id nomen commune, ibid. quæ belli causa, nu. 338. 340. & 341. eorum copiæ, nu. 342. initium pugnæ, num. 346. alternat victoria ad elationem, & demissionem manuum Mosis, n. 347. & ad intentionem & remissionem feruoris, num. 348. & 349.

Amalecitæ fugantur & trucidantur, an. Mos 81. num. 352. iubet eos deleri Dominus, nu. 355. & quando id contigerit, num. 356. quantum Dei in eos odium, nu. 357. & qua ex causa, nu. 358. relata de ipsis spolia, nu. 359. 360. 3.

Amalecitæ contra Hebræos pugnant, eósque vincunt post reditum 12. exploratorum, an. Mos. 81. nu. 247. & 248. vt prædixerat Moses, num. 242. quando ea clades contigerit, nu. 239. 240. & 41. vide an. mun. 2565. nu. 1. 4.

AMBITIO causa seditionis Core, a. m. 2547. num. 6. quæ eam ambitionem acuerent, & fouerent, nu. 7.

AMINADAB princeps in tribu Iuda, non est primus ingressus mare rubrum, an. m. 2544. nu. 223.

AMMONITAS non vult Dominus bello peti ab Hebræis, Deuter. 2. 19. an. Mos. 120. nu. 160. secluduntur ad Hebræorum amicitia, an. eod. num. 205. cum eis Dauid pacem habuit, ibid. 1.

Ammonitæ pugnant cum rege Eglon contra Israëlitas, Iud. 3. 13. an. mun. 2641. nu. 1. 2. 3. 4. Opprimunt Israëlitas per annos 18. Iud. cap. 10. vers. 7. 8. 9. an. mun 2832. ad 2850. initium anno Iairi sexto. Finis anno Iephte secundo. 2.

Ammonitæ quàm crudeliter vexarent Israëlitas, an. mun. 2832. nu. 12. quámque diu, nu. 13. in specie quid ab eis tum passi, nu. 14 Iordanem transmittunt, an. mun. 2842. num. 2. & 3. eorúmque nouus belli apparatus, an. mun. 2849. nu. 2. 3.

Ammonitarum Rex disputat contra Iephte, Iud. c. 11. fusè. an. mun. 2849. num. 28. 29. & seqq. contra eos profectus Iephte pugnat, vincitque, an. mun. 2850 nu. 12. 4.

AMORRHÆORVM reges Og, & Seon, ab Israëlitis vincuntur, vide suis locis, & Iosue cap 2 10. eorum terra diuiditur in duas tribus cum dimidia, an. Mos. 120. nu. 132. eam diuisionem illæ petunt, ibid. & à Mose impetrant, nu. 133. 134. 1.

Amorrhæi dicuntur etiam populi cis Iordanem ad Occidentem, Ios. c. 5. v. 1. cur non impedierint transitum Israëlitarum causæ tres, diuina prouidentia, improuida securitas, ingens metus, an. Ios 1. nu. 58. 59. 60. 2.

Amorrhæorum terror post transitum Israëlitarum, an. mun. 2584. num. 66. vide & 60. eorum 5. reges victi, fusi, fugatique, num 167. abscondunt se in spelunca, ibique agniti clauduntur, nu. 176. supplicium de eis sumitur, num. 178. & 179. 3.

AMPHIDAMAS Busiridis filius vna cum patre ab Hercule occisus, an. mun. 2584. nu. 197.

AMPHION Thebis regnasse dicitur, an. mun. 2727. num. 1. cur saxa mouisse dicatur, ibid. videri fuisse magum, an. m. 2786.

Digitized by Google

nu.4.& 5.ex Pausania, Clem. Alex.&c.
AMPHYCTYON inuadit regnum Atheniensium pulso Cranao, an. mun. 2558. nu. vnico.
1. AMRAM pater Mosis & Aaronis, quo anno suo Mosem susceperit, an.mun.2464.nu.3. visio eius de filio nascituro, n.6.& 7. occultat filium tribus mensibus, num.9. & cur id fidei tribuatur, ibid.
2. *Amram* vocauit filium in circuncisione Ioachim, an.mun.2464.nu.10. videtur septennem puerum ipse docuisse, nu.27. eius obitus, an.mun. 2522.num.1. ætatis, 137. commendatio, nu.2.
AMYNTAS Rex Assyriorum 18. à Belo, regnare incipit, an.mun.2576.num. vnico. regnauit annis 45. moritur anno 2620.nu.1.
ANALOGIA culpæ & pœnæ passim obseruatur, prælertim in plagis Ægypti, primum in aqua versa in sanguinem, an. Mos.80.nu. 149 & in quinta, num.189. maximè in nona plaga tenebrarum, an. Mos.81.nu.55.
ANALOGIA eadem in sexta plaga vlcerum, an. Mos.80. nu.195. & in septima, num.10. anni 81. Mosis, & in decima, an. Mos.81.nu. 135.& in submersione totius exercitus Ægyptiorum, an.mun.2544.nu.142.
ANATHEMA fertur in Iericho, an. Iosue 1. nu. 103. Idem videtur factum in Sephaath Iud.cap.1. vers.17.an. mun.2605.nu.1.& 2. vide & num. 21.3.an. mun.2583. num.35.& seqq.
ANDROGEOS filius Minois interfectus ab Atheniensibus, an. mun.2814. num.2.& 3. vel à Tauro potiùs Neptunio, ibid. quem Theseus interfecerit, & Mineruæ mactarit, nu.3.vide etiam, an.mun.2822.nu.5.
1. ANGELVS apparet Mosi, eique loquitur è rubo, Domini personam gerens, 2. Mos.80 nu.33. teste D.Steph. Act.7.v.30.num quæ forma apparuerit præter ignem & lucem, ibid nu.33.& 35.& Deut.cap.4.16.
2. *Angelus* is quis fuisse videatur, an. mun.2543. nu.36. cur in igne & rubo apparuerit, nu.37. Mosem alloquitur, nu.40 & seqq.
3. *Angeli* occursus occidere volentis Mosis ne filium, an. Mos.80.nu.79. aut potiùs Moysem ipsum, ob circuncisionem omissam, nu. 80.cur ab Angelo territus, n.82. quem mox dimittit, nu.85.
4. *Angeli* effectores plagæ decimæ, an. Mos.81. nu.126. mali ne, an potiùs boni, nu. 127.128. qui sæpe puniunt, ibid. & 129. & plures potiùs quam vnicus, nu.126.
5. *Angelus* mouebat columnam nubis ductricem Hebræorum, an. Mos.81. nu.195.196. Iosepho & Philone dissimulantibus, ibid. transfert se ab initio castrorum ad finem, in maris transitu, num 214. & aperit mare rubrum, nu.215. & igneis telis Ægyptia castra conturbat, nu.236.& 237.
6. *Angelorum* panis vel esca dicitur Manna, & quam ob causam, an. Mos.81.nu.313. vide & 314. Angelus intonat præcepta decalogi, nu.393.& non Deus ipse, nu.392.
7. *Angelus* vtrásque legis tabulas scripsit, sed priores etiam præparauit: posteriores autem Moses, Exod.cap.34.1. Deuter.10.1.an. Mos.81.nu.706.
Angelus in nube assistens Arcæ præcedebat perpetuo Hebræos in deserto, an. Mos.82. nu.123.124.&c. vide *Arca*. 8.
Angelus apparet asinæ Balaam, an. Mos. 120. nu.73. concurrit ad locutionem eius, nu.75. apparet Balaamo eúmque arguit, nu.77. in quo patefit diuina prouidentia in suos necopinantes, nu.78. quis fuerit hic Angelus, nu.79. 9.
Angeli sepeliunt Mosem, an. Mos.120.nu 318. Michaël Archangelus de eius corpore altercatur, nu.322.& apparet Iosue in Galgalis, an. eius primo, nu.87.&c. 10.
Angeli cum Iosue occursus, a.m.2584.nu.87. fuisse eum Michaëlem, num.88. quæ forma apparitionis & causa, nu. 89. eorum colloquium, nu.90. Angeli disiiciunt muros Iericho, nu.107. 11.
Angelus apparet populo in Silo, sub Iosue concionem Iud.cap.2.an. mun.2599.num. 10.& 12. & quæ ex causa, num.11. & quo loco, nu.13. eius oratio, eiusdémque effectus, nu.14.15. 12.
Angelus an dicatur Propheta, sicut vice versa, an.mun.2768.num.2. diuinitus mittitur ad Gedeonem, nu.6. res ab eo cum Gedeone gesta, nu.12.ad 19. 13.
Angelorum nomen, an.mun.2860.nu.21. an sacrificarit, num.23. in flamma euolat, & euanescit, nu 25. 14.
ANIMALIA diuersa diuersis Diis immolari solita, an Mos.80.nu.180.& schol.18. peste pereunt in Ægypto in 5 plaga, num.186. an omnia perierint, nu.187. percutiuntur vlceribus in 6. plaga, nu.191.192. 1.
Animalium figuræ in vtróque velo tabernaculi, contra Iosephum, an. Mos.81 nu.503.& nominatim Cherubini, nu.504. in Anathemate peribant omnia, Ios.6.21. 2.
ANNALIVM studium quanti sit. Præfat. nu.1.& 2. præsertim sacrorum, nu.3.
ANNIBAL iussit Tarentinorum fores inscribi ne diriperentur, an. mun.2544.num. 113.
ANTÆVS, an.mu.2806. ab Hercule in lucta superatus occiditur, ibid.num.vnico.
ANTENOR patriæ proditionis author proditur, an.mun.2871. nu.6 & 7. & quo eam texerit artificio, ibid. 8. item & 9. eius regnum, ibid.
ANNVLVS Mosis datus Tharbi in Æthiopia, an.mun.2494.nu 9. refellitur, num.10. & 21.
ANNVS ortus Mosis constituitur, multipliciterque firmatur, an. mun. 2464. num. 1. & 2. alij item anni cum eo concurrentes, nu.3.& 4. annus Mos 40. stabilitur, num.1. anni 2503 1.
Anni promissionis factæ Abrahæ, de peregrinatione, & seruitute seminis sui, num.430. finiuntur, an. mun. 2543. inclusiuè; qui est Mosis 80.nu.3. anni peregrinationis, habitationis & seruitutis in Ægypto multum differunt, an.mun.2543.nu.3.& 4. 2.
Anni promissionis declarantur, & confirman- 3.

tur,an.m.an.2543.n.5.6.& seqq. Anni item habitationis, siue moræ in Ægypto, n 9.10. cur habitatio dicatur 430. annorum, non 215.nu.11.& 12.

4. *Anni* Isaaci, siue anni ab eius ortu, ad exitum ex Ægypto,an.mun.2543.n.13. sintne 400. an 405.ibid.

5. *Annus* exitus sitne Mosis 80.an 81.an,m.2543. num 14.& seqq.& statuitur 80.quasi annus plagarum Ægypti, & vltimus seruitutis: 81. verò initium libertatis, & peregrinationis in deserto,ibid.fusè.

6. *Anni* seruitutis in Ægypto, an,mun.2451.n.1. & 2543. num.12.& 21. ille primus nobis videtur, iste postremus. Fueruntque omnino 93.

7. *Anni* ab exitu vsque ad Christum confirmantur,an.mun 2543 n.22. Annus exitus, mundi 2544. Mosis 81. stabilitur iterum anno isto,num 1. Annus Mosis vltimus ærumnis plenus,an,mun 2583.

8. *Anni* principatus Iosue quot fuerint,an.mun. 2600.nu 1.2.& 3.fuisse 17.probatur,num.4. Anni gubernationis Seniorum num qui fuerint,n.5. reiiciendos ad annos Othonielis,ibid.vide tamen,an.mun.2601.nu.10. & 2617.nu.1.

9. *Anni* Iudicum quomodo numerandi,an.mun. 2601. nu.1. annos seruitutum includi in annis Iudicum,ibi. eam communissimam esse sententiam,nu.2.

10. *Annus*, siue tempus idololatriæ Michæ & Danitarum, & belli Beniaminici, de quo in fine lib Iudicum,an.mun.2622.nu 2.& 3.an. septimus lectioni legis præscriptus, 2.Mos. 120.nu.293.

11. *Anni* sacri institutio,an. mun.2544. nu.91. incipit à Nisan, vt profanus à Tisri,nu.92. ille incepit in exitu ex Ægypto,iste ab antiquo perseuerauit,nu.93.

12. *Anni* communes & Embolismares 2.Mos.81. num. 93. diuiduntur in 4. Tecuphas, & 12. Molad. num.94. annos sabbaticos & Iubilæos, vide suis locis.

1. Aod Iudex Hebræorum, Othonielis successor,an.mun.2641. num.1.suscitatur à Deo, ad solutionem seruitutis sub Eglon,an.mu. 2669.num.1.2.& 4. fuisse è tribu Beniamin, ambidexterum, num.3.& schol.1.

2. *Aod* aditum parat per munera ad Eglonis cædem, an mun.2669. nu.5. publico nomine, nu.6. quod illi ius ad Eglonis cædem, nu.7. vnde sicarij quidam fanatici damnantur, nu.7. quæ forma gladij eius,nu.8.

3. *Aod* dimittit socios, ac prosequitur, an. mun. 2669.nu.9.reditque ad facinus, n.10. quod & perpetrat,nu.11. & sch 4. & clam euadit, nu.12.conuocat Israëlitas,n.13 & ad bellum ducit, n.14. delétque Moabitas, nec transit in Moabitidem, nu.14.15.

4. *Aod* moritur anno octogesimo à morte Othonielis,an,mun.2720.num.1. laus eius ex aliqua cum Christo similitudine, num. 2.3. & 4.

Aphec, siue Apheca non subegit Iosue per se,an.m.2589.n.5.

Apollinis Delij templum à Cecropis filio Erysichthone fabricatum,an.mun.2555. nu.vnico.

Apologus Ioathami contra Sichimitas,& Abimelechum,an.m.2801.n.17. explicatur, nu.18.& seqq.

Apostemata, siue vlcera in sexta Ægypti plaga,an. Mos.80.n.190.& 193.

Apostolis ne par Iobus, an. mun.2544. n.764. non fuisse simpliciter parem, n.765. Apostolica gratia quanta fuerit ex decem capp.declaratur,nu.766. quæ sunt totidem Apostolorum priuilegia,ibid. 1.

Apostolis Iob patientia par non fuit,a.m.2544. n.767.& n.768. 2.

Apparitio Domini facta Amram patri Mosis,an.mun.2464.nu. 6.& 7.& 9. altera facta Mosi in rubo,a. Mos.80.n.23. quando contigerit,ibid.quo in loco,n.27.aliæ deinde apparitiones subinde factæ sunt Moysi & aliis, de quibus suis locis.

Aqvæ Ægypti versæ in sanguinem, 2. Mos. 80.num.133.quàm grauis ea plaga,num.135. intentatur, nu.136. quàm latè patens,n.137. primùm Nilus versus, nu.138. tum reliquæ aquæ,n.138. 1.

Aquas verterunt etiam magi, an.Mos.80 nu. 139.vnde eas habuerint,nu.140. quid biberint interea Ægyptij,& Iudæi,num.142.& 145. quandiu durarit illa aquæ penuria, nu. 146.147. 2.

Aquæ penuria in deserto, an. mun. 2544. primùm in Mara,nu.251.dulcescit aqua amara immisso ligno, n.254. quomodo id factum, nu.255.256. 3.

Aquæ penuria secundò laborant Israëlitæ in Raphidim mansione vndecima,a.m.2544. n.314.325. & quartùm murmurat in Deum & Mosem,n.326. 4.

Aquarum ex Horeb eductarum amplitudo, decursus,perennitas,an.mun.2544.num.328. 329.& 333.qui ex aqua fluxerint,nu 331. petram in aquas fuisse conuersam,n.332. 5.

Aquæ contradictionis ; quodque eius tentationis tempus, & locus, 2. Mos 120.nu.10. in tertia siti Israëlitarum, querela, num.11. Moses cum fratre iubentur præcipere petræ, vt fundat aquas,nu.13. ea percussa fundit largissimè,nu.14. 6.

Aquæ Iordanis quomodo transitum præbeant Israëlitis,an. Ios 1.nu.32.39.& 40. 7.

Aquæ Merem locus delectus ad prælium contra Israëlitas,a.m.2585.n.9.quantum distent à Galgalis,nu.11. 8

Ara num fuerit à Iosue extructa in Galgalis ex 12.lapidibus,an.Ios.1.n.64.65. an potiùs in monimentum erecti, ibid. vide *Altare*, nu.1.& 6.

Arabici sinus angustiæ, an. mun. 2544. num. 227. æstus maris in eo non negandus, nu.233.

Arad Rex Chananæus pugnat infœliciter cum Israëlitis,nu.35.36.37.an.m.2585.

Arca quædam parari iubetur à Domino, Deuter.10.1. an.m.2544. num.662.an eam secum in montem tulerit, nu.669. an verò non fuerit peculiaris arca,nu.670. 1.

Arca fœderis nobilissima pars Sanctuarij, an. 2.

mun.

mun. 2544. num. 431. quæ illius materia, ibid. quæ forma, num. 432. an habuerit operculum, præter propitiatorium, ibid. eius corona, nu. 433.

3. *Arcæ* vectes ad latera breuiora, a. mun. 2544. n. 133. & an. 1. Iosue, nu. 17. & 38. ex Theodoreto, ibid. declarantur arcæ mensuræ ex Iosepho, an. Mos. 81. n. 435.

4. *Arcæ* locus in progrediendo per desertum, a. Mos. 82. n. 121. an triduò tantùm exercitum antecesserit, nu. 122. an potiùs perpetuò, n. 123. idq. cõfirmatur, n. 124. cur antecederet. 125. satisfit priori opinioni, n. 126.

5. *Arcæ* traiectio per Iordanem, an. Ios. 1. n. 33. & seqq. ad 43. subsistit in medio alueo fluminis, n. 44. & 49. non in eius ora, nu. 48. transeundi mora, 50. progressio arcæ, populique, num. 51.

6. *Arca* circunducitur vrbi Iericho sex diebus, semel quotidie, an. Ios. 1. n. 94. die autem septimo septies, ibid. quo ordine ac modo, nu. 94. quo tempore, nu. 95. manet deinceps in Silo, ad mortem Heli, an. mu. 2959. vide an. Ios. 17. n. 8. & 9.

7. *Arca* Dei ferri solita ad bellum, an. Mos. 120. nu. 114. & 199. lata in bello contra Madianitas, & Ammonitas, n. 114.

AREOPAGI antiquitas, an. mun. 2518. nu. 4. faciunt Cecropi æqualem, ibid. ratio nominis, nu. 5. eiusdem causa, n. 6. in Martis iudicio, ibid.

ARGIVORVM regni initium sub Danao, a. mun. 2581. num. 1. eiusdem genus, ibid. deficit id regnum, an. mun. 2742. num. 3. post centum videlicet ac 61. annos. vide a. mun. 2548. n. 2.

ARGENTVM, vide *Aurum*.

ARGONAVTARVM expeditio, in qua rex Cyzicus occiditur, an. mun. 2771. num. 1. & 2. vide tamen an. mun. 2821. num. 8.

ARMA Israëlitæ in seruitute vtpote serui non habebant, an. mun. 2544. num. 146. armati tamen ex Ægypto egressi sunt, n. 147. idque variè confirmatur, 148. 149. vnde arma consecuti, nu. 147. 150. ex spoliis Ægyptiorum submersorum, & mox Amalecitarum deuictorum, a. Mos. 81. n. 359. 360.

1. ARTAPANVS vetus scriptor apud Eusebium, multas de rebus Hebræorum fabulas tradit. Mosem vocat Musæum, a. Mos. 1. n. 10. & 14. putat eum in Ægypto inuentorem Philosophiæ, a. Mos. 7. n. 29.

2. *Artapanus* tradit Mosem diuino honore habitum in Ægypto, a. Mos. 15. nu. 3. & dictum Mercurium, ibid. alia plura à Mose inuenta refert, a. m. 2485. num. 3. pleráque de bello Æthiopico Iosepho similia scribit, vt habes a. m. 2494. n. 1. & seqq. & schol. 1. 2. 3. 4.

3. *Artapanus* malè explicat visionem factam Mosi in rubo, a. m. 2543. n. 32. ait Mosem à Pharaone coniectum in vincula, nu. 93. aliqua item de nomine Dei, & virga Mosis comminiscitur, schol. 7. anni eiusdem.

4. *Artapanus* plagam sanguinis aliter tradit quàm Scriptura, an. mun. 2543. num. 147. 148. nam mutationem aquæ ipse vertit in inundationem, ibid.

ARTIFICES Tabernaculi Dominus scientia instruit non solùm duos illos primarios Beseleel, & Ooliab, sed etiam minores, an. mun. 2544. num. 578. præficiuntur operi, num. 717. perficiunt Sanctuarium, anno Mos. 82. num. 5. & benedicuntur à Mose nu. 6.

ARX, & arces antiquitus celebres, a. m. 2650. nu. 2.

ASCATADES, siue Ascades imperare incipit apud Assyrios, an. m. 2536. ordine 17. regnat 40. annis & moritur, a. m. 2575. nu. vn. non potest esse Cusan Rasathaim Iudicum, a. m. 2536. nu. vn.

ASCENSVS in montem Sina prohibetur Hebræis, a. m. 2544. nu. 377. quomodo mox permitti videatur, n. 378. 379.

ASERITARVM fines in Chananitide, an. m. 2590. nu. 23.

ASINA & Asinus, cui Moses imposuit duos 1.
filios cum vxore, an. mun. 2543. num. 73. & schol. 8. quid de eo somniet Rabb. Salomon, ibid.

Asina Balaami terretur, verberatur, & loqui- 2.
tur, an. Mos. 120. nu. 73. eius cum hero suo comparatio, nu. 75. 76. quando mortua, nu. 75. 77.

Asini mandibula, a. m. 2881. n. 11. & 12. aridáne 3.
an recens in clauam Samsoni fuit, ibid. & nu. 13.

ASORIS vrbis Rex conuocat alios reges contra Israëlitas, a. mun. 2585. nu. 2. quo animo. n. 3. Asor ipsa obsidetur, capitur, vastatur, incenditur, nu. 16. quanto tempore debellata, nu. 17.

ASSARON Iosepho, idem quod Gomor Moysi, a. Mos. 81. nu. 296.

ASSYRII an docuerint Mosem, a. m. 2470. num. 25. Assyriarum literarum antiquitas. ibi. & n. 26. Decem regum series, a. m. 2576. nu. vn.

ASYLORVM instar erant vrbes refugij Israëlitis, a. m. 2590. n. 26. quomodo differrent, ib. vide & schol. 6. quæ, & vbi sitæ huiusmodi vrbes, nu. 26.

ATHENIENSIVM regni initium à Cecrope, an. mun. 2498. num. 1. series regum Atheniensium, nu. 5. & accuratius, schol. 2. ab Ogyge ad Theseum; ad bellum Troianum vsque, per annos 375. vide etiam, an. mun. 2548. num. 2. & vnde dicta Attica ipsa regio, ibid.

ATORÆ Scytharum regis dictum Symbolicum ad Byzantios, an. m. 2470. nu. 12.

ATREI & Thyestis regnum, an. mun. 2793. nu. 1.

ATRIVM Tabernaculi, eiúsque situs, a. Mos. 8. n. 5. eius capacitas vulgò expressa, n. 507. multipliciter vitiosa, nu. 508. accuratè corrigitur, n. 509.

ATRII vela, an. m. 2544. n. 510. eorum multitudo ac longitudo, ibid. eiusdem columnæ, earúmque vsus, situs, materia, ornatus, &c. nu. 511. & seqq.

AVARITIA Balaami, & peruersa eius intentio, a. Mos. 120. nu. 71. 72.

AVRI & Argenti summa oblata ab Hebræis 1.

ad opus Sanctuarij, 2. Mos. 81. n. 718.

2. AVRVM materia propitiatorij, candelabri, altaris thymiamatum, Arcæ fœderis, &c. vt vel tota ex auro constarent, vel eo incrustarentur, constat ex variis Exodi locis. vide an. Mos. 81. num. 446.

3. *Aurum* Madianitarum offerunt Deo milites Hebræi, anno Mos. 120. n. 130. & post victoriam Gedeonis, in Ephod, a. m. 2768. nu. 73. & seqq.

AXA filia Caleb, an m. 2604. n. 5. data in præmium victoriæ, n. 6. an imprudenter, n. 7. Eius petitio, n. 8. alia Achsa schol. 1.

AZYMA, & Azymorum dies paschales, an. m. 2544. n. 157. eorum causa, & vsus, ibid.

B.

1. BAAL Berith. idolum, ad quod deficiunt Israëlitæ post mortem Gedeonis, a. m. 2801. nu 2. ex eius fano sumpta pecunia in mercedem sicariorum, n. 8. conuentus ad eius fanum, n. 16. & rursus ad epulas, a. mun. 2803. n. 5.

2. *Baalis* huius fanum in Sichimorum turri, an. m. 2803. n. 17. 18. ab Abimelecho succenditur ibid. vide & n. 32. Baalberith vnde dictum, a. m. 2832. n. 8. quàm diuturna cum eo idololatria, n. 8.

3. *Baal*, siue Beelsephon idolum Ægyptiorum, & quid de eo Rabbini fingant, an. mu. 81. schol. 13. vide an. Mos. 120. schol. 5.

4. *Baal*, siue Beelphegor, idolum cui initiati sunt Israëlitæ, an. Mos. 120. n. 85. 86. creditur Priapus, 87.

5. *Baal*, siue Beelzebub, an. Mos. 120. schol. 5.

BACCHI gesta quædam, a. m. 2761. n. 7. & schol. 2. 3. 4. 5. 6. Cadmi ex Semele filia nepos, an mun. 2625. num. vnico.

1. BALAAM Ariolus vixit an. mu. 2583. quod genus eius, n. 62. Hebræi tradunt fuisse Eliu. ibid. eiusdem patria Mesopotamia, n. 63. natiuitatis locus, 64.

2. *Balaam* legatos Balac primùm excipit, ac remittit infectare, a. m. 2583. n. 66. 67. in secunda legatione auaritia victus, Deo permittente, adit Regem, n. 69. 70 71. 72.

3. *Balaam* quomodo non terretur audita Asina loquente, an. Mos. 120. nu. 74. ei similis, 75. & 76. eius cum Angelo colloquium, n. 77.

4. *Balaam* venit ad Regem Moabitarum, an. m. 2583. nu. 80. eius vaticinia, nu. 81. nefarium eiusdem consilium contra Israëlitas, nu. 82. 83. 84.

5. *Balaam* redit in Mesopotamiam; indéque in Madianitidem recipit se, an. Mos. 120. n. 83. & nu. 117. in bello Madianitico miserè periit, nu. 118.

6. *Balaam* homo reprobus ex August. an. mun. 2583. nu. 118. cuius anterior vita dæmonibus addicta, nu. 119. & posterior aliis inquinata sceleribus, num. 120.

7. *Balaami* scripta, an. mun. 2583. n. 121. & aliorum id genus vatum, n. 122. vide & schol. 8.

1. BALAC Rex Moabitarum timet sibi ab Israëlitis, post mortem Sehonis, & Og, an. Mos. 120. num. 60. mittit legationem ad Balaam ariolum, 61. 66. ratus Israëlitas maleficiis vincere, n. 61.

Balaci altera ad Magum legatio, a. m. 2583. n. 68. videtur postmodum in bello Madianitico cęsus, a. Mos. 120. n. 116. acquieuit consilio Balaami, nu. 83. 2.

BALTHEVS Pontificis, a. Mos. 81. n. 571. fit opere plumarij sine auro, ibid. alia zona Pontificis, n. 570.

BARAC Iudex Hebræorum ab Othoniele tertius; eius principatus inchoatur, an. mun. 2721. n. 1. suscitatur à Deo ad soluendam Iabini & Sisarę seruitutem, ibid, & seq. 1.

Barac an Debborę filius, a. 2741. n. 2. non videri, ibid. num vir illustris & potens, nu. 3. euocatur à Debbora ad bellum, n. 6. qui cunctatur, n. 7. etsi ductore Angelo, nu. 8. nec impunè, diminuta eius gloria, nu. 9. 2.

Barac animosè certamen init contra Sisaram, an. mun. 2741. nu. 12. Dominus dat victoriam, 13. 14. videt Sisaram à Iahele occisum, nu. 20. decantat epinicium cum Prophetide, nu. 23. 3.

Baraci nomen, a. m. 2741. schol. 2. videtur dici Badan, 1. Reg. 12. 11. an. mun. 2827. nu. 1. 4.

Baraci & Debboræ mors, a. m. 2760. vbi sepultus, ibid. eius cum Christo similitudo, nu. 2. 3. & seqq. annumeratur sanctis ab Apostolo, nu. 5. Hebr. 11. 32. 5.

BASAN, prouincia regis Og in qua erant 60. vrbes, a. Mos. 120. n. 56. & 57. occupata ab Israëlitis, ibid. ex Deuter. c. 3.

BASIS gemina candelabri aurei, a. m. 2454. n. 447. & 448. 1.

Bases argenteæ tabularum Tabernaculi, an. m 2544. nu. 491. duæ singulis subiectæ, & quî dispositæ, ibid. 2.

Bases columnarum atrij quo numero, materia, forma, an. mun. 2544 nu. 514. 515. 3.

BEELPHEGOR, vide *Baal*, nu. 4.

BELLEROPHON, an. mun. 2709. nu. 3.

BELLVM Æthiopicum. vide *Aethiopicum*, a. m. 2494. contra Amalecitas, an. m. 2544. n. 336. eius causa, 338. 340. 341. vide supra Amalec. malè susceptum post mortem exploratorum, a. Mos. 82. n. 238. 42. 43. 47. & 48. vide an. 2563. n. 1. & 2583. num. 159. 1.

Bellum contra Arad, an. m. 2583. n. 35. 36. 37. contra Sehon regem Hesebon, nu. 52. & seqq. contra Og, n. 56. 57. 2.

Bellum contra Madianitas, a. Mos. n. 110. eiúsque causæ, n. 111. quis in eo bello dux, n. 112. 113. pugna & victoria, n. 116. bellum ciuile contra Beniamin. vide *Beniamin*. 3.

Belli iura, an. mun. 2583. nu. 199. immunes à bello, 200. & 208. 4.

Bellum Adonisedech contra Gabaonitas, an. Iosue 1. num. 162. 163. & Iosue contra eum, num. 166. 167.

Bellum Iosue contra quinque reges Chananęorum, an. mun. 2585. num. 10. 11. 12. & an. 2586. nu. 1. 5.

Digitized by Google

Bellum contra Adonibezec, a.m.2601.n.12.auspiciis tribus Iuda, nu.13. quis belli dux, n 14. quæ diuturnitas, n. 18.

BENEDICTIONES Mosis in singulas tribus, an. Mos.120. n.308. benedictionum & mal. ritus traduntur, n.211. exercentur à Iosue a.1. nu.144.

BENEFICIVM datæ à Deo legis, an. Mos. 120. nu.166. alia in Hebræos beneficia, nu.172.& seqq.

1. BENIAMINITARVM sors & fines, an. m.2590. num. 3. historia cladis eorum pertinet ad Othonielis annos, an. mun. 2622. num. 31. eius occasio ex Leuita, ibid. quis ille, & eius vxor, num.32.33. quæ causa dissidij, nu. 34.&c.

2. *Beniaminitarum* superbia, a.m.2622.n.57.& copiæ, ibid.& sch.4.& 5. suscipitur commune bellum contra eos, Deo consulto, nu.61.& gemina clade sternuntur Israëlitæ, n.62.63. & qua de causa, nu.64.

3. Tertium in *Beniamitas* prælium suscipitur consulto Deo, an. m.2622. num.65.66.67. modus prælij & victoriæ, nu. 67. planius digeritur, nu. 68. Beniamitarum cædes & fuga, num.69.

4. In *Beniamitas* Israëlitarum sæuitia, an, m. 2622. reparatio eius tribus, nu.71.73. reconciliantur, nu.77. rapiunt virgines, nu.78. qui excusetur hoc factum, num. 79. vide infrà, *Raptus*.

BERA, locus refugij Ioatham, a.m.2801.n.15. 22.& schol.1.

BEROTH, idem locus qui Cades, an. Mos. 120.n. 27.

BESELEEL, cum Ooliab construunt Tabernaculū, totúmque Sanctuarium, a.Mos. 81.n.578. vide supra *Artifices*.

1. BETHAVEN, & Bethel, vnáne, an duæ vrbes, a. m. 2584. n. 134. fuisse duas, ibid. sed Bethel dicebatur Bethauen conuitij causa, post vitulos Ieroboam.

2. BETHEL, capta à Iosue, non tamen incensa, 2584. n. 134. & à filiis Ioseph, a. m. 2605. n. 7. 8. & maximè 11.

3. *Bethel* ad quam tribum pertineat, a. m. 2605. n.9. an gemina fuerit, n. 10. captæ vrbis modus, n.12. facta est Luza, nu.13.

BETHORON vbi sita, a. Ios. 1. n. 167. fuisse duplicem, ibid.

BEZEC ciuitas in tribu Iuda, a. m. 2601. nu. 20. obsidetur à Iuda & Simeone, n. 21. belli modus & exitus, 22. & 23.

BLASPHEMVS ad montem Sina occisus, a. m. 2545. quando contigisse videatur, n. 61. historia rei ex Scriptura, 62. & Philone, 63. & 64.

1. BOOZ vnusne an plures, a. m. 2741. nu. 24. non videri vnicum, n. 26. necè absurdè tres poni, n.27. & seqq. absurdè potius vnicum, nu. 24. & 25.

2. TRIVM Boozorum anni qui rectè digerantur, a. m. 2741. n. 31. & schol. 9. vide an. m. 2611. n. vnico. Alter, an 2676. n.1. Tertius, a. m. 2741. nu. 31.

3. *Booz* consanguineus Elimelechi, a. m. 2810. n. 15. illius in Rutham beneuolentia, n.17.18. &c. commendatio, n. 19. & 33.

Boozi moderatio, a. m. 2810. n. 32. consent in matrimonium cum Rutha, n. 34. & 35 negotium suscipit, & exequitur, nu. 40. & seqq. 4.

Booz accipit Rutham vxorem, a. 2810. n. 55. & succedit defunctorum bonis, nu. 56. con sentiente, & bene precante populo, n. 5 & mox filium ex Rutha suscipit, a. m. 28 num. 1. 5.

Booz mortuus videtur, a. m. 2821. n. 3. eiusden plurimæ atque egregiæ virtutes, n. 3. 4. & seqq. fuit quoque typus Christi Domini num. 6. 6.

BOTRVM ingentem deferunt exploratores Chananitide, a. m. 2545. n. 209.

BRACHIA Mosis orantis in monte, vt composita tempore orationis, a. Mos.81. n.3, c 351.

BRVCHVS in octaua plaga Ægypti, an. m. 2544. n. 25.

BVBONES in sexta plaga Ægypti, an. mun. 2543. n. 195.

BVCCINÆ clangor in aduentu Domini in Sina, a. Mos. 81. n 383. 384. 385. cum vocibus articulatis, ibid.

Buccinæ sacerdotum in vrbe Ietricho circumeunda, quales, an. Iosue 1. num. 98.

BVFONES ranis admixti in 2. plaga Ægypti, a. Mos. 80. num. 155.

BVPASTICVS fluuius quis dicatur, an. m 2589. n. 3.

BVSIRIS tyrannus cum filio ab Hercule interficitur, a. m. 2584. nu. 197.

C.

CAATHITÆ quem haberent in castrametatione locum, a. m. 2545. n. 77. eorum officium in migratione portare Sanctuarij vasa inuoluta, nu. 95. eorundem locus, & ordo in migratione: immediatè Rubenitas sequebantur, nu. 120. 1.

Caathitas quot vrbes habuerint in terra promissa, an. mun. 2590. num. 27. & vbi, nu 29. 2.

CADES, & Cadesbarne quî differant, a.m. 2545. n. 198. illa mansio fuit vna è 42., ist. non fuit, ibid. Cades in deserto Sin, Cadesbarne in extremo deserti Pharan, in aditu Chananitidis, ibid. 1.

Cades idem locus, qui Beroth, an. Mos. 120. n. 27. 2.

Cadesbarne oppidum, iuxta quod fuit Rethma locus mansionis decimæ quintæ, a.m.2546. n.2. Cadesbarne locus fuit multarum mansionum, sicut Pharan, n. 3. in Cadesbarne diu manserunt Israëlitæ, ibid. 3.

CADMVS inquirit Europam, Cadmeam condit, Thebis regnat. an. mun. 2737. num. vnico. sed regnum eius Thebanum antiquius reperitur, an. 2625. num. vnico. Bacchi auus, ibid.

CALAMI sex in Candelabro aureo, an. Mos. 81. num. 449. quæ eorum forma, quæ singulorum partes siue ornamenta, num. 450. & seqq.

CALCEORVM depositio venerationis signum, an.mun.2543.nu.38. item cessionis, Ruth,4.7.vide an.mu.2810.nu.50.in recusantem suscitare fratri semen ad ignominiam, Deut.25.9.& an.mun.2810. num.51. 52.

1. CALEBI ortus,an.m.2506.n.3. bene animat populum in seditione exploratorum, an. mun.2545.nu.212. adit lapidationis periculum cum Iosue,nu.217.218.

2. *Caleb* non missus ad explorandam Iericho, an. m.2584 nu.7. aliqua eius gesta sub auspiciis Iosue,an.m 2586.n.7.

3. *Calebi* possessio in Hebron,eiúsque petitio,an. mun.2589.num 12.& 13. vnde ipsi Cenezæi nomen,nu.14.cur eidem promissa Hebron, nu.15.& 16.

4. *Calebi* viridis senectus, an.m.2589.nu.13. & 17. dux primus belli post mortem Iosue, an.m. 2601.nu.14. dat filiam suam belli præmium, vide suprà Axa.

5. *Calebi* ætas, an.mun. 2611. num. 1. eius obitus videtur incidisse in an. mun.2617. num.1. vt mortuus sit anno vitæ suæ circiter 113.

CAMPESTRIA Moab,vltima Israëlitarum mansio, id est 42. an. Mos. 120.num. 33.48. Deuter.34.1.

1. CANDELABRVM Sanctuarij,ex auro mundissimo, an. mun. 2544. num. 446. ductile fuit,ibid. & quo pondere,nu.446.eius partes 4. basis,hastile,calami, lucernæ,n.447. de quibus singulis vide suis locis. eius situs in tabernaculo,an.Mos.81.nu.458.

2. *Candelabrum* Iosephi, an. Mos. 81. num. 456. 458.

CANTICVM Mosis aduersus Israëlitas, an. Mos.120. nu 297. an Iosue id canticum recitarit, n.298. quod à Iosepho deprauatum est,nu.299.

CAPACITAS labri ænei,an. Mos.81.n.479. capacitas atrij vulgaris quæ, nu.507. corrigitur,nu.509.

Circa mulierem CAPTIVAM ritus, an. Mos. 120.nu.201.

CAPVT nudare in luctu sacerdotibus vetitum,an.mun.1545.nu.44.

CARBVNCVLI in 6. plaga Ægypti ponuntur,an.mun 2543.nu.193.

1. CARITAS Mosis, circa illa verba, *dele me de libro tuo*,an.mun 2544.n.632.& seqq. præsertim 634.

2. *Caritas* fraterna circa res proximi docetur, Deut.22.4 an.mun.2583.nu.103.

1. CARNIVM cupiditas, alio loco à tædio itineris contigit, & diuersa fuit murmuratio, an.m.2545 n 135.136. nec Incensio est locus mansionis,ibid.

2. *Carnium* cupiditate Iudæi murmurant, imò & plorant,an.m.2545.nu.137.& 139.quàm improbè atque insulsè, num.138. vide & num. 177.

3. *Carnes* populo Dominus promittit, ad mensem vsque,an. mun.2545. num.153. Moyse, vt videtur dubitante, num. 154. & seqq. exhibet nihilominus,num.163. vnde eduxerit,num.164. & quanta copia, num. 165. & seqq.

Carnes an boni comederint sine culpa,an.mun. 4.
2545.num.168. aut etiam mali, nu.169. puniuntur,nu.170.an crapula,nu.171.ita videri, potiùs quàm incendio,nu.172.

CARTHAGO quando condita videatur, an. mun.2842.num.4.& 5.non sat certa Chronologia,ibid.varia eius nomina,ibid.

CASLEV, siue Cisleu nonus mensis, & quæ in eo gesta, an.mun.2544.nu.749.

CASTRA Hebræorum in singulis mansionibus locata,vide Mansiones. Quæ mora castrorum ad Iordanem, an.Ios.1.n.26. & 27. in Galgalis quando,nu.57.

CASTRORVM mundicies, an. mun. 2583. nu.207.

CATALOGI in Scriptura non semper accurati,an.mun.2741.num.27.28.29. & 2849. nu.7.

CECROPS primus Atheniensium rex, an. 1.
mun. 2498. Mosis 35. cur dictus Diphyes, nu.2.& 6. an primus Idololatriam in Græciam,vel in Atticam solùm inuexerit,n.2.3. & 4. & schol. 1. quam vocauit Cecropiam, nu.6.& schol.3.

Cecrops prior æqualis Deucalioni, an. Mos.35. 2.
nu.2.& 67.n.2.& 3. eius anni cum Mosaicis compositi, an mun.2530.nu.1. moritur,an. Mos.84.nu.56.

Cecrops posterior ordine nonus, & quæ ab eo 3.
gesta,an.m.2498.sch.2.vide & an.m.2708. nu.vn.

CELEBRATIO Paschatis secundi, an.mun. 2545.nu.47.48.49.

CENCHRIS, siue Chencris incipit regnare in Ægypto,a.m.1528.nu.vn.

CENSVM Israëlitæ Deo pendebant, a.mun. 2544.nu.575. quando censerentur, nu.576. Qui census esset & quorum,n.577.par omnium tributum dimidij sicli,ibid.

CENSVS, siue numerationes populi crebri, 1.
an mun.2545. num.65. quinque numerantur : comparatio secundi & tertij,num.66. in tertio qui numerati fuerint, & qui non, nu.67.

Census,siue numeri initi quis modus,a.m.2545. 2.
nu.70.qui præfuerint censui,num.71.principes tribuum, nu.72. in hoc Censu Leuitæ non numerati,nu.73.

Census noui populi sub mortem Mosis, an.mu. 3.
2583.num.96. eiúsque causa, ib. Num. 26. vers.2.

CENTAVRI, & Lapithæ qui,an. mun.2821. n.8.& 9.ex Palæphato : fuisse equorum domitores, qui inde insolescerent, num.10.11. fuisse autem Thessalos,nu.12.

CENTVRIONVM iurisdictio apud Israëlitas,a.m. 2544.n.741. itémque Decanorũ, Quinquageniorum,&c.ibid.

CEREMONIÆ fœderis initi inter Deum & 1.
Israëlem, ad radices montis Sinai,an.mun. 2544.nu 409. & seqq.ad 414. Ceremoniæ, 22.festi Expiationis, anm.un. 2545. nu.54. 55.56.57.&c.

Ceremoniæ initiationis Iosue in principem po- 2.
puli, an. mun.2583. num. 106. 107. & 287. cum Moses docet quædam ceremonialia, nu.109.

3. *Ceremonia* fœderis cum Deo sub Iosue, a. mun. 1600. nu. 21. 22. Iosue ca. 24. v. 26. 27.

2. *Ceremonialia* præcepta à Mose explicata in Deut. n. 181. 182. &c.

CHALDÆI non docuerunt Moysem puerum, an. m. 2470. nu. 25. sed Hebræi Chaldæorum scientiam, nu. 26. atque adeo ipse Amram parens, nu. 27.

1. CHANANITIDIS amplitudo, an. m. 2543. n. 42. & 43. eius explorandæ concilium, non à Deo, vel Mose, sed à populo profectum, a. mun. 2545. n. 201. 202. 203. eius visione & fruitione priuantur omnes murmuratores, post eam exploratam, n. 230. & seqq. ei contermina Idumæa, a. m. 2546. n. 4. eius termini trans Iordanem, a. m. 2583. n. 137.

2. *Chananitis* tota occupatur à Iosue quinque annis, an. m. 2586. n. 1. eius subiugatæ summaria descriptio, n. 5.

3. *Chananæus* pugnat fœliciter cum Hebręis, iussis redire in solitudinem, an. m. 2545. n. 247. cur non prohibuerit transitum Iordanis, a. Ios. 1. n. 58. 59. 60. eorum terror ex transitu, n. 66. fœdus ineunt contra Israëlitas, nu. 145. cur etiam eorum infantes Deus occidi iusserit, a. m. 2584. n. 156. & sch. 10.

4. *Chananæi* penè omnes conspirant in Israëlitas, a. m. 2585. n. 2. & seq. eorum vrbes validæ, ac munitæ, a. m. 2586. n. 2. quæ earum incensæ, n. 3. eorum spolia Iosue diuidit, nu. 4. eorum obduratio contra Israëlitas, & vnde, nu. 6.

5. *Chananæorum* quosdam Iosue per se non subegit, a. m. 2589. nu. 5. eos bello petunt tribus Iudæ, & Simeonis, a. m. 2601. n. 17. & 19. cæduntur ad Bezec, nu. 21.

CHELION, frater Mahalon, filius Noëmi, & Elimelech. vide *Ruth, Noemi, Elimelech*, &c.

CHENEPHRES Ægypti regulus, à quibusdam Orus putatus, moritur Elephantis, & quare, an. m. 2506. nu. 1. struit insidias Mosi, an. mun. 2494. nu. 10. & schol. 3. & a. mun. 2503. nu. 10.

CHERVBES qui dicantur à Iosepho, libr. 3. ant. cap. 6. a. Mos. 81. n. 504. quæ eorum forma, ibid. & n. 434. erant depicti in vtroque velo tabernaculi, num. 503. & 504. sustentabant Propitiatorium manibus, nu. 434. quis eorum ad arcam situs, ibid.

1. CHRISTVS Hebræis obscurè promittitur, an. m. 2544. nu. 396. 397. vt Propheta Moysi similis, &c. ibid. eum prædicit Balaam, an. Mos. 120. nu. 81.

2. *Christi* figura perquam expressa fuit Moses, an. Mos. 120 n. 335. ad nu. 348. Aaron quoque, nu. 33. sicut & Eleazar. a. m. 2600 nu. 46. & Iosue in primis, a. m. 2600. nu. 25. ad 37. & Aod, an. m. 2720. nu. 2. 3. 4. & Barac, a. mun. 2760. nu. 2. 3. 4. 5.

3. *Christi* figura multiplex Gedeon, an. m. 2800. nu. 5. & seqq. sicut & Iephte, an. mun. 2854. num. 4. & seqq. vsque ad 10. maximè autem Samson, an. m. 2899. num. 54. 55. & seqq. vsque ad 65.

4. Ad *Christum* pertinet Rahab, a. m. 2584. n. 111. 112.

CHRYSIPPVS raptus à Laio, vt à Tantalo Ganymedes, an. m. 2730. n. vn.

CIBARIA deficiunt Hebræos in deserto Sin, a. Mos. 81. n. 270. quando primùm deinceps iis vsi, a. 1. Ios. n. 81. & seq. quando & manna defecit, nu. 85. & 86. vide etiam n. 21. vbi iubetur populus præparare sibi cibaria.

CINÆI cognati Mosis exempti à clade Madianitarum, a. Mos. 120. n. 115. & quomodo, ibi. eorumdem migratio de ciuitate palmarum, a. m. 2604. n. 9. & quæ migrandi causa, nu. 10.

CINÆVS Haber maritus Iahelis, Iud. c. 4. v. 11. 21. a. m. 2741. n. 4. & 5.

CINGVLVM tunicæ inferioris Pontificis, an. Mos. 81. n. 570. vide suprà, *Baltheus*.

CINIS vitulæ ruffæ immolatæ, cui vsui Hebræis, a. m. 2582. n. 2.

CIRCVLI aurei in tabulis tabernaculi, a. Mos. 81. n. 493.

CIRCVNCISIO Mosis, a. m. 2464. n. 10. Circuncisio Hebręorum à transitu Iordanis, quando præcepta, & facta, a. m. 2584. n. 67. & 68. facta in Galgalis cur secunda dicatur, n. 69. 70. 71. 72. num qui circuncisi ad montem Sina, n. 72. 1.

Circuncisio quo instrumento fieret, a. m. 2543. n. 83. & 2584. n. 74. cur tam diu dilata, n. 75. 76. etiam ad eos pertinuit, qui non transierant Iordanem n. 77. cis Iordanem cur à Iosue facta dicatur, n. 78. 2.

Circuncisio spiritalis, siue cordis, non manu facta, Deuter. 30. 6. Rom. 2. 28. an. mun. 2583. nu. 219. 3.

CIVITATES habebant Leuitæ inter alias tribus, an. mun. 2583. num. 140. an proprias, nu. 141. 1.

Ciuitates refugij præscribuntur à Deo, a. mun. 2583. n. 147. & cur è Leuiticis, n. 148. vide & n. 198. Nullæ fuerunt ciuitates extra sortes tribuum suarum, a. m. 2589. n. 2[illegible] 2.

CLADES Ægyptiorum. vide singulas plagas eorum. vestigia cladis vltimę in mari rubro, a. m. 2544. n. 247. Haiensium clades ab Hebræis, a. Ios. 1. n. 136.

CLYPEI eleuatio à Iosue contra Hay, quid haberet mysterij, a. Ios. 1. num. 131. 128. sicut extensio manuum Mosis, an. eius 81. num. 349.

COENOMYIÆ quartam plagam Ægypto inferunt, a. Mos. 80. num. 171. 174. quæ κυνόμυια quoque dicitur, ibid.

COLLOQVIVM Domini cum Mose in Horeb. quot dies tenuit, a. m. 2543. n. 59. aliud penè ordinarium, a. 2544. num. 714. Angeli cum Iosue in Galgalis, a. 1. Ios. n. 90. 93.

COLVMELLÆ 12. fulcientes, aut circunstantes altare, ad radices montis Sina, an. Mos. 81. num. 409. Vocantur etiam tituli, & cippi, ibid.

COLVMNA ignis, & nubis vna eadémque, non duæ, a. m. 2544. n. 173. & seq. vbi id docetur ex Scriptura, & Patribus. 1.

Columna dirigens, alia à nube protegente, an. Mos. 81. n. 177. 178. 179. quæ forma, & natura deductricis nubis, & quàm ab aliis diuersa, n. 180. 181. 182. 183. 2.

Columna ignis non vero igne rutilabat, a. mun. 2544 num. 184. sed igneo fulgore, nu. 185. 3.

probatur etiam ratione,186.illustrabat nocturnas tenebras,n.189.licet noctu iter non facerent,nu.190.& seqq.

4. *Columnæ* nubis officium præire viam,quámque id esset necessarium,an.m.2544.n.187. collocabat se super vexillum Iuda, 188. aut super antecedentem arcam,a.m.2545.nu.121.124.

5. *Columnæ* eiusdem quies duplex,breuior & longior, an.mun.2544. nu.193.194. eius motor Angelus, à Iosepho omissus, num.195.196. quando cœperit, aut desierit apparere, nu.197.& 198.

6. *Columna* nubis & ignis mutat locum in transitu maris, vt separet Ægyptios ab Israëlitis,an.mun. 2544. num.214. & 189. inde Angelus ignea tela in Ægyptios eiaculatur, nu.237. & 238.

7. *Columnæ* 4. claudentes oraculum, an. m.2544. nu.498.quinque claudentes tabernaculum, nu.500 sexaginta atrium, n.436.& 509.511. 512.& seqq.

COMBVSTIONIS nomine omnis pœna intelligitur in Scriptura,an.Ios.1.nu.127.

COMESTOR videtur magiæ Mosem insimulare,an.mun.2494.num.9.& num.20.& 21. scribit eum cum Israëlitis ad littus maris rubri septiduum mansisse, an. mun. 2544. nu.244.

1. COMITIA à Iosue celebrata : priora, an.m. 2599.nu.1.quando habita,nu.1 & 2.vbi,n.3. quos conuocarit,nu.4.Iosue concio,n.5. & seq fusè.quæ Angelica apparitione confirmatur,nu.11.12.13.

2. *Comitia* posteriora, an. seq. num 2600. habita vltimo an.Ios. num.6.in Sichimis, nu.7.an arca eò translata, num 8.& 9.Iosue concio, nu.10. & seqq.in qua disposuit populum ad ineundum fœdus cum Domino, n.14 quod & perfecit,nu.15.& seqq.

1. COMPENDIVM legis Mosaicæ traditur in campestribus Moab. mansione vltima, an. m.2583. nu.152. quæ mens Mosis in hac expositione,n.153.quæ causa,n.154.155.an toti populo facta,n.156.

2. *Compendium* legum Mosaicarum Iosephi, an. m.2583. n.221. vsque ad n.284.quæ suis singulæ locis breuiter examinantur, ibid. & Præf.n.18.19.20.

CONCVPISCENTIÆ Sepulchra vnde dicta,an.mun.2545.n.173.differunt à loco incendij, nu.135. 136. ille locus fuit mansionis decimæ tertiæ,non hic,nu.136.137.

CONCVRSVS annorum Sabbaticorum, & Iubilæorum,a.m.2544. n 698.& schol.42. Concursus plurium Epocharum habetur perpetuò in singulis annorum indicibus.

CONIVGIVM Mosis cum Tharbi filia Regis Æthiopiæ,fictitium,a m.2494.n.8.& 9. verum autem cum Æthiopissa Madianitide,quæ est Sephora, Exod.2.21. nu.12.1.an. m.2504.n.3.7.

CONNVBIA cum Idololatris Chananæis prohibita, Deut.7.a.m.2583.n.171.

CONSECRATIO Aaronis, & Altaris, vide suis locis,& an.m.2544.n.574. Consecratio Leuitarum, vide *Leuitæ*.

CONTRADICTIONIS aquæ, vide *Aqua*, & an. Mos.120.nu.10.& seqq.

CONVERSIO Rahab meretricis ad Iudaismum, a.Ios.1.n.110. Iethro ad agnitionem veri Dei ; non tamen ad Iudaismum, ann. Mos.81.num.726.& 727. Ruthæ, an.mun. 2810.num.8. putatur & Adonibezec Iud. 1. 7.vide Adonibezec. Israëlitæ singulis pene Iudicibus deficiebant, & conuertebantur, Iud.2.18.19.

CONVIVARVM numerus ad esum Agni Paschalis, an.Mos.81.n.107.& 108.

CONVIVIIS olim excipiebantur fœdera, a. m.2584.nu.152.

CORE seditio quo anno contigisse videatur, an.mun.2547.num.1 & 2.in qua mansione, num.3. magnitudo huius seditionis,num.4. eius authores,nu.5. quod eorum consilium & finis,nu.6. 1.

Core quæ excitarent ad seditionem, a.m.2547. nu.7. Pontificatum sibi quæsisse, nu.9. eius coniurati, 10. eorum querela 11. & modus contentionis dirimendæ,nu.13. 2.

Core perstat in sententia,& populum concitat, an. m 2547. 16. an à terra cum socijs absorptus, nu.21.22. ita videri, saluis tamen filiis, n.23.24. 25. eius socij conflagrarunt,27. an viui descenderint in infernum,nu.30. 3.

CORINTHVS, quæ olim Ephyra,à Sisypho condita, an.m. 2641.nu.1. eius arx Acrocorinthus,an.m.2650.nu.2.

CORNVA Altaris Thymiamatis, a. Mos.81. n.465.eorumdem ornatus,nu.468. 1.

Cornua faciei Mosis,id est fulgor,& gloria eius, an. mun.2544. nu. 710. & quæ illius causæ, n.711.quàm diu durauerit,nu.712. conciliabat populi venerationem,nu.713. 2.

Cornua sacerdotum circumeuntium Iericho, an. Iosue 1. num. 98. tubæ scilicet corneæ, ibid. 3.

CORONA arcæ fœderis, an.m.2544.nu.433. coronæ tres mensæ panum, num.437. an in altari thymiamatis, nu.468.

CORTINÆ & vela atrij tabernaculi,a.mun. 2544. nu.510 & decem quæ operiebant tabernaculum,Exod.26.1.2.& seqq.an.2544. n.483.484.& seqq.

CORVSCATIONES & fulgura in 7. plaga Ægypti, an. mun. 2544. num. 9. & in mari rubro Angelo contra Ægyptios dimicante, nu.237.

COTVRNICES datæ vesperi, quo primùm die depluit Manna de cœlo, an. mun.2544. num.277. vti promiserat Deus, nu.275.nec vlterius deinceps,n.278.279.donec iterum datæ sunt in vnum mensem , in sepulchris concupiscentiæ : quæ sunt duæ historiæ valde differentes,n.278.

COTVRNICVM altera largitio, an.m.2545. nu.163. vnde eas eduxerit,nu.164 & quanta copia, num. 165. & 166. quæ videatur incredibilis, ibid. ab omnibus sine culpa comestas fuisse,n.168.169.nec tamen impune, n.170.171.

COZBI scortum Madianiticum , cum quo Zambri peccauit,an. Mos.120.num.89.110. 116.

CRANAVS Rex Atheniensium à Cecrope secundus, ab Ogyge quartus, an. m. 2498. schol. 2. regnare incipit, an. mun. 2548. nu.2.

1. CRATICVLA altaris thymiamatis, a.mun. 2544.nu.466.467.

2. *Craticula* altaris holocaustorum fuit altera eius pars inferior, quam depictam habes, an. mun. 2544. num.436.descriptam, nu.473. æneum eius rete, & 4 eiusdem annuli, nu. 474.

CRVCIS signum an figuratum per eleuationem manuum Mosis,an.mun.2544.nu.351. crux significata per serpentem æneum, cuius aspectu curabantur ægri, an. Mos. 120. nu.44.& 45.

CRVDELITAS Pharaonis in Hebræos, an. m.2543.n.102.103.& seq. vide to.1. *Amenophis*, n.2. 3.4.

CVBITI bis mille inter arcam & populum, an.Ios.1.n.28.29.43.

CVSAN Rasathaim quis,an.m.2613.nu.9.& 10.quo modo ei subiugati Israëlitæ,num.11. per annos octo, nu.1.finiuntur,a.mun.2630. nu.vn.

CYZICVS Regis nomen, occisi ab Argonautis per imprudentiam,a.m.2771. n.1.est & vrbis insignis nomen,nu.1.

D.

DABIR à Iosue capta, atque vastata, an. mun.2584.nu.193. varia eius nomina, ibid. vide quoque an. mun.2603. schol.1. & præcipuè,an.m.2604.nu.1.2.& 3.ab Othoniele capitur,nu.4.itaque bis capta est,vide an.m.2584.n.193.

DÆDALA ludi,an. m.2775.nu.1.

DÆDALÆA simulachra, ibid.

DÆDALVS quis,a.mun.2775.n.2.eius fuga, ibid.alia eius opera,nu.3.

DÆMON suscitauit Iannem & Mambrem fratres magos,contra Moysem in Ægypto, an.mun. 2543. nu. 123. an dæmones occiderint Ægyptiorum primogenitos, an. mun. 2544.num.127.an potiùs Angeli, num.128. & 129.

1. DALILA Iudæáne fuerit,an.mun.1899.n.5. an potiùs Philisthæa,num.6. vxórne,an verius meretrix, num. 7. Per eam Philisthæi Samsoni insidias struunt, num. 8. sed callidè, nu. 9. & 11. addito proditionis pretio, nu.12.

2. Ordo, modúsque gerendæ rei à *Dalila*, an. m.1899.nu.13. primæ illius insidiæ,& lenocinia,nu.14.irrita,nu.17.itidem secundæ,& tertiæ,n.18.& 19. querelæ illius meretriciæ, nu.20.

3. *Dalila* vehementer labefactat Samsonem, an. mun. 1899. num.21. qui nutat, num.22. & prosternitur,num.23. & 24.detondet Samsonem, & à se abigit,num.26.& tradit Philisthæis paratis ad capiendum, & excæcandum,nu.28.

DANAVS primus Argiuorum Rex,quo casu factus, an.mun.2581. n.1.excluso Gelanore Stheneli filio,ibid. eius fœlicitas, & infœlicitas,n 2.varia eius gesta,ibid.& in scholiis. eius obitus,an.m.2630 num vn. habuitque successorem Lynceum generum,ibid.de filiabus eius,vide prædicta scholia.

DANITARVM fines cis Iordanem,an.mun. 2590.num.23.Iosue cap.19.40.eorum noua colonia,an.mun.2612.num.14.& 19.in eam transfusa idololatria, num.12.& num.25.& seqq. 1.

Danitarum exploratores, an. mun. 2590. nu.15. consulunt idolum Michæ,nu.16.explorant regionem,& cognita referunt ad suos,n.17. & 18.eorum sacrilegium,nu.20. 2.

DANITÆ occupant vrbem Lais,an.m.2590. n.22.23. eámque restaurant & denominant, nu. 24. quæ fit sedes idololatriæ in Dan, & quandiu,num.25.26.& seqq.

DAPHCA nona mansio Israëlitarum, an. m. 2544.Mos.81.nu.318.contigit postremo secundi mensis die,ibid.

DARDANIA, quæ & Troia, quando à Dardano condita,an.m.2576.nu.vn.

DATHAN vnus ex 4. auctoribus coniurationis Core, an. mun. 2547. nu. 5. vocatus à Mose venire contemnit, n.14. cum tota familia absorbetur à terra, n. 20. an viuentes in infernum descenderint, nu. 30. vide *Core & Abiron*.

DEBBORA, & Barac suscitantur à Deo ad liberandum populum,de manu Iabin & Sisaræ, Ammonitarum, an. mun. 2741. n. 2. 1.

Debbora an Baraci mater, ibid. euocat eum ad bellum, n. 6. vt prophetis consulitur, an. 2723. n. 2. 3. 9. 10. quis eius vir, n.5. an vidua, n. 6. 2.

Debbora an reuera Iudex Israëlis, an. m. 2725. nu. 7. an etiam cum hoste pugnarit, nu. 8. qualis Iudex fuerit, nu. 9. & 10 notatio nominis eius,an. m. 2741, schol. 1. eius mors, 2760. n. 1. 3.

DECALOGI traditio,a. m. 2544.n.392. eius distributio, n. 599. 600. 601.

DECANI quæ iurisdictio apud Hebræos, an. mun. 2544.741.

DEIPHOBVS Priami filius, Helenam ducit Paride mortuo, an. mun. 2871. n. 6. eius proditione crudeliter occiditur à Menelao, num.10. in excidio Ilij.

DELII Apollinis templum à Cecropis filio Erysicthone fabricatum, an. mun. 2535. nu. vnico.

DELPHICÆ mensæ non erant similes mensæ panum propositionis, an.m.2544.nu. 440. earum mensarum duo genera. Ibid.

DESERTVM Sin vbi incipiat & desinat, an. Mos. 81. nu. 268.

DEVCALION æqualis Moysi, & Cecropi, a. m.1498. n. 2. regnare incipit, a. m. 2519. n. 2. diluuium eius tempore, a. m. 2530. n. 1. 2. & seqq.

DEI prouidentia in educatione Mosis, a. m. 2464. nu. 16. & schol. 9. & an. 2468. nu.3. Et eruditione paterna, 2470. nu. 27. In fuga in Madianitidem, an. mun. 2503. nu 21. In transitu Iordanis, an. mun. 2584. nu. 58. 1.

Deúsne an Angelus apparuerit Mosi in rubo, 2.

Index secundi Tomi

an. mun. 2543. n. 33. eius cum Mose colloquium, n. 40 & seqq. Dei ius in creata omnia, vt possit pro arbitrio transferre dominium, a. m. 2544. n. 83. ideo spolia Ægypti rectè Israëlitis acquisita; ibid. an sine fraude, n. 87.
3. *Deus* quomodo ingredi dicatur, aut egredi, an. m. 2544. n. 69. quî neget se cum populo ascensurum, & quî accipienda hæc eius absentia, nu. 639. 640. & rursum 651. 652. cur non deduxerit Hebræos per viam Philisthæorum, n. 169. 170. 172. in Mara quæ præcepta constituat, 260.
4. *Dei* singularis in populum ingratum beneficentia, a. m. 2544. n. 276. 372. 373. 374. sub tempus ineundi cum eo fœderis, & dandæ legis, ibid. an ei dederit totam terram promissam, a. m. 2543. n. 43.
5. *Dei* odium in Amalecitas, a. m. 2544. nu. 357. & quæ illius causa, nu. 358. vide *Amalec*.
6. *Dei* aduentus terribilis in montem Sina, a. m. 2544. n. 383. & 384. octo ad terrorem concurrebant, n. 385. inde populi timor, nu. 387. 395. 407. intonat Decalogum in Sina, 392. 93. 94.
7. *Dei* nomen maximè proprium, Qui est, & quare, a. m. 2543. n. 48. 49. geminum Dei nomen vnum maiestatis, alterum beneuolentiæ, n. 50. Dei nominis tetragrammati mysteria, an. mun. 2740. nu. 19. 20.
8. *Deus* debellare vult Pharaonem infirma Mosis manu, a. m. 2543. n. 44. imo per res minutas, ranas, muscas; vt tãto magis vis agẽtis intelligatur. Sic per vnũ hominem inermem, mille Philisthæos, a. m. 2881. n. 14. 15.
9. *Dei* scientia media, siue cõditionata, a. Mos. 80 n. 52. cur occidere voluerit Mosem, & non filium incircuncisum, n. 79. & 80. quomodo indurauit cor Pharaonis, nu. 75. 76. & seqq.
10. *Deus* cur siti suos vexari permiserit, a. m. 2544. n. 335. qua forma se ostenderit in monte Aaroni, filiis, & senioribus, n. 414 & seqq.
11. *Deus* irascitur in Hebræos ob idololatriam vituli, a. m. 2544. n. 594. 595. nec plane placatur, à Mose, nisi ægrè, & tardè, n. 598 637. & seqq. & denique n. 652. & 661. & 675.
12. *Dei* gloria, quam videre petit Moses, quænam, a. 2544. n. 653. 654. nimirũ gloriam assumpti ab Angelo corporis, Non visionem diuinæ essentiæ, nu. 641. & seqq. ex autoritate antiquorum, 646. &c. vt eum viderit in Sina, & quomodo, 671. vbi & profert titulos suos, 673.
13. *Deus* iubet sibi cõfici Sanctuarium, a. m. 2544. idque conuenienter, n. 427. 428. inscribit secundas tabulas lapideas in monte, non Moses, nu 706. palam cum Mose loquitur in Tabernaculo, nu. 714. approbat miraculo confectum Sanctuarium, an. mun. 2545. n. 12.
14. *Deus* interficit Nadab, & Abiu, & quare, a. m. 2545. n. 29. 30. &c. prohibet vini vsum ministraturis, n. 46. Iubet lapidibus obrui blasphemum, n. 61. 62. &c. irascitur in Hebræos, in itinere à monte Sina, n. 133. ad Sepulchra concupiscentiæ, n. 140.
Deus iubet eligi Seniores ad leuandum Mo- 15.
sem, a. m. 2545. n. 145. & seqq. nec minuit eius spiritum, n. 149. 150. dat coturnices populo, vide *Coturnix*. cur Leuitas elegerit loco primogenitorum, n. 82. 83. 84.
Deus arguit Aaronem, & Mariam coram Mo- 16.
se; & illam percutit lepra, an. 2545. nu. 189. 190. irascitur in seditiosos Israëlitas, n. 221. 222. dedit eos retromittit in solitudinem, n. 228 229.
Deus confirmat miraculo Aaronis sacerdotiũ, 17.
a. m. 2547. n. 45. ad. 56. permisit, non præcepit exploratores, a. 2545. n. 202. irascitur in Mosem, & Aaronem ad Aquas contradict. a. m. 2583. n. 13. 14.
Deus permittit Balaamum ire ad Balac, a. m. 18.
2583. n. 70. eique irascitur, n. 72. Dei in suos prouidentia, n. 78. iubet arma sumi contra Seon, & Og reges Amorrhæos, n. 52. & Madianitas, n. 110. 111. etiam cum infantium cæde, 124. & deleri Chananæos, n. 136. & 2584. n. 156. & schol. 10. & numerari nouum populum, nu. 96.
Deus prænunciat mortem Mosi, a. eius 120. 19.
n. 99. in cuius locum eligit Iosue, n. 104. 105. Dei extrema ad Mosem verba, n. 315. Iosue autem bene animat, a. m. 2584. n. 2. 3. & edocet, 122.
Dei prouidẽtia in populum suum, a 2584. n. 58. 20.
pugnat pro eo cõtra quinque reges, n. 167. monet Iosue de diuidenda terra, a. 2589. n. 1. 2. licet non plenè subacta, n. 6. 7. qui dicatur omnia compleuisse quæ promiserat, n. 31. 32.
Deus Rex Israëlitarum antequam regem pete- 21.
rent, a. m. 2601. n. 5. in re Gedeonis. vide 1. Reg. 8. 7. singulæ seruitutes erant totidem parentis verbera Iud. 1. 2. 3.
DEVTERONOMII traditio, vel legis expositio, quando facta, & vbi, a. m. 2583. n. 151. 152. & quare, 154. 155. & quibus, 156. an vltimum caput scripserit Moses, n. 289. Deuteronomium pro Pentateucho, n. 192.
DIBONGAD mansio 39. & quid in ea gestum, a. m. 2544. n. 47. 48.
DIDO, a. m. 2842. num. 4. 5.
DIES Iosue quàm longus fuerit, a m. 2584. 1.
n. 174.
Dies Hebræorum, a. m. 2544. n. 95. quo die 2.
primùm datum Manna, an dominico, an. Mos. 81. n. 320. 321. dies Hebræorum solennes, a. Mos. 120. n. 185.
DII Ægyptiorum populi cladibus implicantur, a. m. 2544. n. 132. 133.
DINARCHI plures, an. mun. 2761. schol. vlt.
DIONYSIVS, qui & Bacchus, venit in Atticam, a. m. 2558. & quo tempore, ibid. nec dicendus Deucalionis filius, ibid nu vn.
DISTRIBVTIO, siue Diuisio terræ, & primum 1.
ad eam apparatus, a. m. 2586. n. 9. accipit de ea mandatum Iosue, a. m. 2589. nu. 1. & 2. licet tota nondum subacta, ibid. & quare, nu. 6. & 7.
Diuisio terræ facta à Mose trans Iordanem, 2.
num. 32. an. mun. 2583. num. 132. 133. 134. 135.

Digitized by Google

& a. m. 2589. n. 8. 9. & seqq.

3. *Diuisio* terræ cis Iordanem, inchoata à Iudæ sorte, & in ea Calebi, a.m. 2589. n. 13. & 18. 21. & 22. tum secuta sors Ephraim, & dimidiæ tribus Manassis, n. 21. &. 23. qui queruntur de loci angustiis, nu. 24.

4. *Diuisio* terræ reliquarum tribuum vrgetur, quę & ignauiæ accusantur, a.m. 2590. n. 3. & 10 ad eam diuisionem noua fit Geometrarum electio, n. 10. quid in diuisione spectaretur, n. 14. & seqq. quis 7. tribuum locus, n. 18.

5. *Diuisio* terræ in 7. partes, a. m. 2590. n. 21. tum secuta sortitio, de qua fusè deinceps· vide *Sortitio* generalis prędæ diuisio facta. à Iof. an. 2586. nu. 4.

DOCTRINÆ Ægyptiorum Authores primi, a. m. 2470. n. 5. earum tradendarum ordo & methodus, n. 11. antiquiores Græcorum disciplinis, n. 23. & 24.

DOMESTICI cæsi cum patre familias, a. m. 2584. n. 125. 128. vide & n. 130. & alibi passim in bellis contra Chananæos iussu Domini, Deut. 20. 16. 17. non sic in ciuitatibus longinquis, v. 13. 14. 15.

1. DONARIA principum in dedicatione Sanctuarij quando facta, a. m. 2545. n. 98. videri octaua die 2. mēsis, qua de re disputatur ad n. 102. alia eorum donaria singulorum dierum ac principum, nu. 104. 105.

2. *Donaria* singulorum omnino paria, & quare, a. m. 2545. n. 106 quis eorum valor, nu. 105. quis offerendi ordo, nu. 106.

1. DRACONES è virga facti primùm in Sina coram Domino, a. Mos. 80. n. 55. Exod. 4. 3. & seqq. secūdò coram populo Hebręo, antequam adiretur Pharao, n. 89. & 90. & n. 131. Exo. 4. 30. 3. coram Pharaone, n. 117.

2. *Dracones* quoque magi faciunt, qui à Dracone Mosis deuorantur, a. m. 2543. n. 118. verine Dracones fuerint hi magici, disputatur à n. 125. ad 130 & statuitur pars aiens, nu. 130. & quî id fieri potuerit, nu. 131.

E.

EDICTVM de submergendis pueris antiquatur, a. m. 1468. n. 1. vide *Amenophis* 3. in Indice to. 1.

EDOM. vide *Idumæa*.

EGLON ciuitas, occupatur à Iosue; an. mun. 2584 n. 191. eius Rex Dabir pugnans contra Gabaonitas cæsus est. ibid. quo mortis genere, n. 178. 179. vide & 163. & Iosue, ca. 10. 3.

Eglon Rex Moabitarum opprimit Israëlem, a. m. 1651. n. 1. 2. quali seruitute, n. 3. soluitur a. m. 2669. n. 1. & 2. apparatus ad eius cædem per munera, n. 5. & qualia essent, nu. 6.

Eglon vnde dictus, a. m. 2669. schol. 2. interficitur, n. 11. quo iure, n. 7. mors eius ex Iosepho, n. 16. & 17. de illius pinguedine vide, n. 9. & 11. & schol. 3. & 4.

ELAM Rex Gazer. vide *Horam*.

ELCANA Samuëlis pater ducit Annam vxorem, a. m. 1889. n. 1. &. 2. quæ eius patria, genus, familia, n. 3. 4. 5. ducit Phenennam ob sterilitatem Annæ, 2894. n. 1. &. 2. ex qua suscipit liberos, 1. Reg. 1.

ELDAD de 70. Senioribus, absens spiritu prophetico afflatur, a. m. 2545. n. 161. cur in castris cum socio Medad remāserit, ibid.

ELEAZAR iubetur thuribula in laminas producere, a. m. 2547. n. 31. cur id ei mandatum, n. 32. de anno pontificatus eius valde fallitur Chron. Alex. a. m. 2549 n. vnico. 1.

Eleazar induitur vestibus sacris patris sui Aaronis, a. Mos. 120. n. 30. idem imponit manus Iosue, n. 106. comitatur Mosem ad montem Abarim, ibi moriturum, nu. 301. 2.

Eleazar vidit corpus Mosis ferri per aërem ad vallem Phogor, a. m. 2583. n. 328. vna cum Iosue, ibid. 3.

Eleazari mors, & sepulturæ locus, an. mun. 1600. n. 42. eius vitæ & mortis tempus ex coniectura, n. 43. Eiusdem commendatio, n. 44 & 45. typus Saluatoris, n 46. filium habuit successorem dignitatis, an. m. 2601. nu. 7. 4.

ELEVATIO clypei Iosue in signum, a. Iof. 1. n. 135. 138. item manuum Mosis eodem pugnante contra Amalecitas, a. m. 2544. nu. 347. 349.

ELEVSINIA sacra belli causa, inter Eleusinios & Athenienses, a. m. 2681. n. 2. quæ conditiones pacis, ibid.

ELEVTHEROPOLIS quæ, & vbi sita, a. m. 2801. schol. 1.

ELIEZER secundus Mosis & Sephoræ filius nascitur sub an. m. 2538. n. 1. quare dictus Eliezer, nu. 5. defertur cum matre & fratre in Ægyptum, a. m. 2541. n. 73. ex itinere refertur ad patrem & patriam, n. 86. 1.

ELIEZER cum fratre & matre ad Mosem à Iethro reducuntur, a. m. 2544. n. 724. filium habuit Rohobiam, 1. Paral. 23. 17. vide reliquam progeniem, ibid. c. 26. 25. 2.

ELIM sexta mansio Israëlitarum, a. m. 2544. n. 261. mysterium fontium & palmarum eius, n. 262. quandiu ibi steterint Israëlitæ, n. 265. quæ de ea Iosephus, 263. non rectè, n. 264. de Elim fabula Ezechielis poëtæ, a. m. 2544. schol. 22.

ELIMELECH maritus Noëmi cum ea & filiis peregrinatum abit in Moabitidem, a. m. 2801. n. 27. ob famem & qualis ea fuerit n, 28. quis ipse, n. 28. & 33. 1.

Elimelech in Moabitide cito moritur, an. mun 2801. n. 31. eo mortuo filij vxores Moabitidas duxerunt, a. m. 2802. n. 5. licet id factum ab Elimelecho dicat Iosephus, an. m. 2810. nu. 14. 2.

ELISAPHAN Leuita filius Oziel, cum fratre Misaële sepelit Nadab, & Aliud, Leuit. ca. 10. v. 4. a. m. 2545. n. 41. Inde videtur factus immundus distulisse Pascha, & celebrasse mense secundo, n. 49. ex N. c. 9. v. 6. 1.

Elisaphan præficitur omnibus Caathitis in castrametatione circa tabernaculum, Nu. c. 3. v. 30. id acuit inuidiam Core, a m. 2547. n. 7. eius filij memorantur, 1. Par 15. 8. 2.

ELISABETH filia Aminadab. nubit Aaroni, Exod. 6. v. 23. ex quo suscipit 4. filios, ibid. a. m. 2505. n. 2.

Digitized by Google

ELVL mensis sextus Hebræorum, a.m.2544. nu.707. & quæ in eo gesta, præsertim anni egressionis, ibid.

EMBOLISMARES anni qui apud Hebræos, an. mun.2544. num.93. & schol.7. accuratius.

EPHI mensura continens decem Gomor, Exod.16.36. a.m.2544. schol.13.

1. EPHOD, Epomis, Superhumerale, &c. a. Mos. 81. n.518. eius materia, ibid. forma, n.519. & 520. eius limbus, nu.521. gemmæ inclusæ auro, n.522. 523. 524.

2. Per *Ephod* quomodo data responsa, a.m.2544. n. 550. & per sacerdotem eo indutum, nu. 551. reuelatio per Ephod, & arcam non eadem, nu. 552.

1. EPHRAIM ante discessum Iosue è Galgalis accipit sortem suam, a. m. 2589. n. 21. eius fines in Chananitide, 23. non interfecerunt Chananæos in sorte sua, ibid.

2. *Ephraimitæ* queruntur apud Iosue de sorte sua, a. m.2589. n. 25. dant Iosue vrbem Thamnath in medio sui, an. mun. 2590. num. 24. 25.

3. *Ephraimitæ* cædunt Oreb, & Zeb reges Madianitarum, a. m. 2768. n. 50. cum Gedeone iurgantur, n. 57. cuius prudentia mitigantur, num.58. & 59. vide etiam, num. 82. & 83.

4. *Ephraimitæ* rixantur contra Iephte, an. mun. 2850. num. 20. & seqq. pessimo euentu, num.25. sed iusto, & culpa pœnæ congrua, nu.26.

EPHYRA eadem & Corinthus, an.m.2646. nu.1.

EPIGONI qui, a.m.2812. nu.4. & a. m.2851. num.3.

1. EPITAPHIVM Iobi, an.m.2544. num.783. Aaronis, an.mun.2583. num.34. habetur in fine anni eiusdem. Mosis, num.349. Iosue, an.m.1600. num.38. Gedeonis, an.m.1800. num.10.

2. *Epitaphium* Abimelechi, a.m.2803. nu.14. Iephte, a.m.2854. n.10. Samsonis, a.m.2899. nu.66.

EQVITES primi, a.m.2821. nu.9. & 10. an Iudæi equitarent, a.m.2827. n.5.

EQVVS ligneus, a.m.2871. n.8. & 9. Virgilius 2. Æneid. replet armatis, contra quam Dares, & Dictys.

ERYTHRÆVS sinus fluit ac refluit, a. mun. 2544. n.233.

ESSENTIAM Dei non vidit Moses, a. mun. 2544. num.643. & 644. neque id Scriptura probari, ibid. idque confirmari à plerisque antiquis Patribus, nu.646. & seqq.

ETHAM desertum magnum, Mos.81. a.mun. 2544. n.227. tertia mansio Israëlitarum biduana, nu.201. 202.

ETHNICI miraculum rubri maris eleuant, an. mun. 2544. num.231. & 232. vbi & refutantur.

EVCHARISTIÆ typus multiplex Manna, a.m.2544. nu.314. vsque ad 318. in duodecim rebus.

EVGVBINVS malè reprehendit patres de petito Messia à Mose illis verbis, *Mitte quem missurus es*, an. m.2543. nu.68.

EVMOLPVS, a.m.2683. num.2. Eumolpidæ, ibid.

EVNVCHI arcentur ab officiis, & dignitatibus publicis, a.m.2583. nu.204.

EVROPÆ raptus, an.m.2730. vide etiam, an. mun.2624. num.1. inquiritur à Cadmo, an. m.2737.

EVSEBII Chron. defenditur contra Scaligerum, a.m.2507. n.2. eius in Chronologia fides, a.m.2803. nu.1. fuisse Arrianum, ibid. vide an. Heli pont.22.

EXISTENTIA Dei omni durationi respondet, a.m.2543. n.49.

EXITVS, siue Exodus, aut Egressio filiorum 1.
Israël ex Ægypto. paratur ab ipsis mutuatione supellectilis pretiosæ, an. mun.2544. num.90. tempus huius exitus, an.mun.2543. n.2. & seqq. multis. quo anno Mosis, nu.14. & seqq.

Exitus istius circumstantiæ, an.m.2544. tempo- 2.
ris, nu.151. loci, nu.152. numeri personarum, nu.153. sanitatis, nu.154. diuitiarum, nu.155. gloriæ, nu.156.

EXPEDITIO Mosis in Æthiopiam, a. mun. 1.
2494. fusè explicatur, nu.1. ad 22. vbi quibus copiis suscepta dicatur, & quanto tempore; denique commentitia indicatur, n.22.

Expeditio Ægyptiorum in Israëlitas fugientes, 2.
an.m.2544. num.202. 203. quo prætextu, vel causa, n.204. & quibus cum copiis, nu.205. quo exitu, nu.239. 240.

Expeditio Iosue contra Amalecitas, a. m.2544. 3.
nu.336. quæ belli causæ, 338. 40. & seqq. pugna, 346. 352. & victoria, ibi. & quæ eam secuta, nu.355.

Expeditio populi præceps contra Chananæos, 4.
&c. post mortem exploratorum, a.m.2545. n.238. & seqq. in eáque malè pugnatur, nu. 247. & 248.

Expeditio contra Regem Arad, a m.2583. n.35. 5.
& 36. successu prospero, ibid. vide Num. ca. 21.1. contra Seon, an.m.2583. nu.52. deletur cum suis, n.53. & 54.

Expeditio contra Og Regem Basan gigantem, 6.
an.m.2583. nu.56. & 57. cum integra victoria, ibid. contra Madianitas suscipitur expeditio, eiúsque causæ, nu.110. duce Iosue, 113. vincuntur, nu.116.

Expeditio Iosue contra Iericho, an. eius 1. nu. 7.
100. & seqq. quis belli modus, num.101. 102. 105. &c. quis finis, 108. sola Rahab liberata, num. 109. & seqq.

Expeditio contra Hai, a. m. 2584. n. 117. à prin- 8.
cipio infœlix, n. 119. propter Achan, 125. postea læta, n.135. & 136. 137. 139.

Expeditio Adonisedech regis Hierusalem, cum 9.
vicinis regulis contra Gabaonitas, a. mun. 2584. n. 162. 163. & Iosue contra eos, nu. 166. victoriáque clarissima, num.167. & 177. & 178.

Expeditio Iosue in Maceda, an. mun. 2594. n. 10.
184. 185. & 86. cum regis supplicio. In Lobna, 187. in Lachis 188. in Gazer, 189. 190. in Eglon, 191.

Expeditio Iosue in Hebron, a. m. 2584. n. 192. 11.
& in Dabir, 193. cum fine expeditionum

anni huius, n. 194. & purgatio feueritatis in eis, nu. 196.

12. *Expeditio* Regis Asor, cum Chananæis Aquilonaribus, contra Israëlitas, an. mun. 2585. nu. 2. & 3. & seqq. condictus coniuratis locus, nu. 9.

13. *Expeditio* Iosue in eosdem, a. m. 2585. num. 10. quem de victoria in itinere monet Dominus, nu. 11. pugnat, vincitque, num. 12. 13. res gesta ad Asoram, n. 16. quanto tempore debellata, nu. 17.

14. *Expeditio* prima post mortem Iosue, contra Adonibezec, a. m. 2601. n. 12. auspiciis tribus Iudæ, duce Caleb, nu. 14. 15. quo belli successu, num. 17. 18. & rursum, num. 22. 23. & seqq.

15. *Expeditio* contra Ierusalem, a. m. 2602. summa rei gestæ, n. 2. bis capta, dudum à Iosue, n. 5. & rursum hoc tempore, nu. 6. belli exitus, nu. 7.

16. *Expeditio* in Hebrō, a. m. 2603. nu. 1. summa rei gestæ, nu. 2. an bis capta Hebron, nu. 3. & 4. an potiùs semel tantùm hoc tempore à Caleb, nu. 5. huius belli exitus, nu. 11. 12. vide suprà, *Expeditio*, nu. 11.

17. *Expeditio* contra Dabir facta tantùm semel, an. m. 2603. num. 5. explicatur, an. mun. 2604. num. 1. & seqq. sub Iosue per anticipationem tradita, Iosue cap. 10. 38. vide suprà, *Expeditio*, nu. 11. ab Othoniele capta, cum vxorio præmio, nu. 4. & seqq.

18. *Expeditio* contra Sephaad, & Philisthæos auspiciis Simeonis & Iudæ, an. mun. 2605. n. 1. 2. 4. an & quatenus eorum vrbes captæ, n. 5. & 6.

19. *Expeditio* filiorum Ioseph contra Bethel, an. m. 2605. n. 8. videtur bis capta, nu. 11. captæ vrbis modus, n. 12. reliquæ tribus maluerunt habere Chananæos tributarios, n. 14.

20. *Expeditio* Danitarum in Lais, a m. 2611. nu. 12. præmissis exploratoribus, num. 15. Adeunt Lais, num. 19. & capto obiter idolo Michæ, nu. 20. occupant vrbem Lais, aliquot dierum obsidione, n. 23. quam & restaurant, nu. 24.

21. *Expeditio* Israëlitarum contra tribum Beniamin, ob facinus in Leuitam, an. mun. 2612. num. 48. ordo rei gestæ, nu. 51. gemina clade sternuntur Israëlitæ, nu. 62. móxque delent Beniamin, num. 67. & 68. paucis exceptis, nu. 69.

22. *Expeditio* Cusan Rasathaim regis Syriæ contra Israëlitas, a. m. 2623. num. 11. ex Iosepho, & contra eum Othonielis, a. m. 2631. num. 3. 4. & 5.

23. *Expeditio* Eglonis regis Moabitarum, Ammonitarum, & Amalecitarum contra Israëlitas, an. mun. 2641. num. 4. & 5. contra eum suscitatur diuinitus Aod, num. 1. qui eo cæso conuocat Israëlitas, nu. 13. delétque Moabitas, nu. 14.

24. *Expeditio* Iabini contra Israëlitas, an. m. 2721. n. 6. & 7. quæ copiæ. Sisara militiæ principe, n. 8. & 9 quomodo subiugati Israëlitę, n. 10. ex Iosepho.

25. *Expeditio* Baraci contra Sisaram, a. m. 2741. n. 1. cogit copias, n. 10. certat, vincitque, n. 12. 13. Sisaram Iahel interficit, nu. 19. vide etiam, a. m. 2742. n. 1. & 2.

Expeditio Madianitarum contra Hebræos, an. 26.
m. 2761. nu. 6. & rursum, an. m. 2768. nu. 25. suscitatur contra Madianitas Gedeon, an. mun. 1768. num. 15. Is cogit copias, miraculísque confirmat, num. 27. 28. multísque dimissis, num. 33. 34. 35. cum trecentis viris inuadit Madianitas, & superat, num. 46. & seqq.

Expeditio Abimelechi contra Sichimæos, an. 27.
mun. 2803. num. 7. 8. Sichimitæ contra eum prodeunt, num. 13. & ab eo conciduntur, num. 14. & ciuitas deletur, nu. 15. móxque Abimelech in oppugnanda arce interficitur à fœmina, num. 20. & seqq.

Expeditio Heroum aduersus Thebas, an. mun. 28.
2822. n. 2. eorum mors, nu. 3. redintegratio belli per Epigonos, num 4. an. 2832. vide autem an. mun. 2851 nu. 3.

Expeditio Ammonitarum, & Philist. contra 29.
Israelitas, an. mun. 2832. num. 1. & 6. 12. & rursum an. mun. 2842. nu. 2. & 3. ex Iosepho, & an. mun. 2849. nu 2. vnde clamant Israelitæ ad Dominum, num. 3. & 12.

Expeditio Iephte contra Ammonitas, a. mun 30.
2849. & conatus rem pacificè transigere, num. 28. & seqq. cogit copias, nu. 34. transit ad Ammonitas, an. mun. 2850. nu. 2. & magno prælio vincit, nu. 12.

Expeditio Paridis Lacedæmonem, a. mu. 2855. 31.
rapta Helena, in Ægyptum tempestate delatus dicitur ab Herodoto, nu. 8. & seqq. aliter Dictys. ait enim venisse Sidonem, ibique hostiliter esse versatum; inde Troiam reuertisse, nu. 11.

Expeditio Philisthæorum, qua Israelitas sub- 32.
actos, 40. annis seruire coegerunt, an. mun. 2860. num. 1. 5. & seqq. quæ seruitus vltimo Samsonis anno terminatur, an. mun. 2899. nu. 3. 48. &c.

EXPIATIONIS festum quando institutum, an. mun. 2545. nu. 50. & quo fine, n. 51 & 52. eius ceremoniæ distinctè explicantur, n. 54. 55. & seqq. contra Iosephum, num. 53. 58. 59. 60.

EXPLORANDÆ Chananitidis consilium 1.
quando, & vbi captum, an. mun. 2545. num. 196. fine, & seqq non à Deo profectum, num. 201. sed à populo ipso, nu. 202. nec Mosis iussu, sed permissu, num. 203. superfluum fuisse, ac vitiosum, nu. 204.

Exploratores qui electi, an. 2545: nu. 205. dantur 2.
iis mandata, nu. 206. proficiscuntur, n. 207. veniunt in Hebron, n. 208. fructus è Chananitide referunt, nu. 209. reuertuntur in Cadesbarne. nu. 210.

Exploratores apud populum agunt, eúmque 3.
perturbant, an. mun. 2545. nu. 211. de terra & incolis obloquendo. nu. 213. 214. generalem seditionem excitant, n. 215. & seqq. subita morte pereunt, nu. 236. & 237. vide & nu. 707.

Exploratores à Iosue missi, an. mun. 2584. sub 4.
initium primi mensis. nu. 5. idque prudenter factum, nu. 6. quot, & qui missi, num. 7. & vnde, num. 8. perueniunt Iericho, num. 9.

Digitized by Google

excipiuntur à Rahab, & vrbē luſtrant, n. 11.

5. *Exploratores* ingens periculum adeunt, an. mu. 2584. n. 12. ſeruantur à Rahab, n. 14. pactum de ea ſeruanda cum ſuis iureiurando confirmant, n. 17. eorum latebræ, n. 19. & reditus, n. 20. dant animos ſuis, ibid.

6. *Exploratores* mittit Ioſue ad vrbem Hai, an. Ioſ. 1. n. 117.

EXPROBRATIONES Moſis aduerſus Hebræos, an. Moſ. 120. n. 176. 177. 78. 79. vide Deut. c. 31. v. 27. & ſeqq. quo refertur & canticum eius, cap. 32.

1. EZECHIELVS Poëta, quem referunt Clemens Alexand. & Euſebius, ſat multa præter Scripturam ſcribit. fingit vt Poëta nuncium ſuperſtitem, cladem in mari rubro referentem. a. m. 2544. n. 240. Libyam quoque vocat Æthiopiam Madianitidem, a. m. 2504. ſcholio 4. vide & ſomnium Moſis ſchol. 7.

2. *Ezechielus* idem alia ſcribit Scripturæ conſentanea. vt expoſitum Moſem, an. eius 1. n. 12. & ſchol. 8. & an. 4. n. 1. de eius educatione regia, an. 5. ſchol. 1. de fuga Moſis, idem an. eius 40. ſchol. 7. aliáque non pauca.

F.

FABVLÆ, & figmenta Hebræorum, ſiue Rabbinorum, vide *Rabbinos*, nominatim de virga Moſis, a. m. 2545. ſchol. 7. & de aſino baiulo Sephoræ. & filiorum, ſchol. 8. de occiſo Ægyptio, a. m. 2503. n. 11. & de petitione vituli aurei, a. m. 2544. n. 584. 585. de lege ſcripta ſeptem linguis, an. m. 2584. n. 143.

Fabulæ Ægyptiorũ de Iudæis ſcabioſis, & Leproſis, a. m. 2543. ſchol 20.

1. FACIEM Dei videre petit Moſes, a. m. 2544. nu. 651. quã faciem, vel gloriam videre cupit, n. 652. 654.

2. *Facies* Moſis [illegible], & radios quaſi cornua vibrans, a. m. 2544. nu. 710. & quæ illius cauſæ, n. 711. quandiu durauerit, 712. conciliat populi venerationem, nu. 713.

FAMES ſub Elimelech, an. m. 2801. nu. 27. diuinitus immiſſa, nu. 28. quàm diuturna, nu. 29. 30. non videri decennij; neque id à Scriptura tradi, nu. 30. 31.

FAMILIARITAS Moſis cum Deo, a. m. 2544. nu. 642. non tamen vſque ad viſionem diuinæ eſſentiæ, nu. 643. maior quàm cum aliis Prophetis, nu. 645. vide an. m. 2545. 187. 188. & a. mun. 2544. num. 668. & 714.

FAVVS mellis in ore Leonis, an. mun. 2880. nu. 18.

FEMINALIA Pontificis, ſiue femoralia, a. mun. 2544. num. 572. eorum amplitudo, nu. 573.

FESTVM Paſchæ, Pentecoſtes, Tabernaculorum, Expiationis, & cæt. vide ſuis locis.

FIDES Rahab meretricis à Scriptura laudatur, a. m. 2684. n. 16. vide *Rahab* Fide Moſes occultatur tribus menſibus, a. m. 2464. n. 9. fide negauit ſe filium filiæ Pharaonis, an. 2503. nu. 4. 5. 14.

FIDEM ſuam obſtringunt exploratores mulieri, a. m. 2584. n. 17. & Iſraëlitæ contra Beniaminitas, a. m. 2622. n. 54. & Ioſue Gabaonitis, a. m. 2584. n. 151. an ſeruanda 154. & ſeqq.

FILIÆ Salphaad petunt paternam hæreditatem, & obtinent, a. m. 2583. nu. 97. filij inobedientis parentibus pœna, n. 202.

FIMBRIAS accipiunt Iudæi, a. m. 2546. n. 13. & quare, ibid.

FINES regni Og, & Seon, a. m. 2583. n. 53. 54. 56. 57.

Fines tribus, Rubē, Gad, & dimidię tribus Manaſſæ, a. 2583. n. 135. & a. m. 2589. n. 9. 10. 11. & Chananitidis trans Iordanem, a. 2583. nu. 137. & aliarum tribuum cis Iordanem, an. m. 2589. nu. 12. & ſeqq.

FLORES, ſeu lilia candelabri aurei, an mun. 2544. nu. 455.

FLVVIVS turbidus quis dicatur in lib. Ioſue, an. mun. 2589. num. 3. 4.

FOEDVS Dei cum Iſraëlitis in monte Sina, an. m. 2544. n. 409. eius ineundi ritus, nu. 409. 410. & ſeqq. violatur fabricato, & adorato vitulo aureo, a. m. 2544. nu. 584. 594. & ſeqq. reconciliatur denique Dominus, n. 675. 676. 1.

Fœdus idem renouatur Moyſe interprete, an. mun. 2583. anno eius vltimo, nu. 214. 15. 16 & ſeqq. & rurſum à Ioſue moriturо, in publicis comitiis, an. mun. 2600. n. 14. & ſeqq. vſque ad 23. & deinceps ferè à ſingulis iudicibus poſt apoſtaſiam. præſertim ſub initia Iephte, Iud. 10. 2.

Fœdus initum cum Gabaonitis, an. mun 2584. num. 152. & Chananæorum inter ſe contra Iſraëlitas, num. 145. firmabantur conuiuio, nu. 152. 3.

Fœdera cum Chananæis prohibita, a. m. 2583. nu. 171. 4.

FOEMINÆ an primogenitorum nomine comprehenſæ, a. m. 2544. n. 122. 123. fœminæ paternæ ſucceſſionis habiles, an. m. 2583. nu. 97.

FONTES 12. in Elim, eorum ſignificatio, a. m. 2544. nu. 261. 262. 1.

Fons de Aſini maxilla, a. m. 2881. n. 21. 22. eductus è dentis loculo, & quem in modum, 23. an perennis fuerit, nu. 21. an mobilis, n. 24. eius fontis miraculum Ioſephus obſcurat, nu. 25. 2.

FORNAX ex argilla intra altare holocauſtorum, an. mun. 2544. n. 476. fornacis inſtar mons Sina fumabat. Ex. c. 19. 18. a. Moſ. 81. n. 385. fornax ferrea Ægypti, Deut. ca. 4. v. 20

FORNICATIO ſpiritalis, vide *Idololatria*. ad eam deducuntur Iſraëlitæ, fornicando cum Madianitis, a. m. 2583. nu. 85.

Fornicatio Samſonem dementauit, a. m. 2893. nu. 21. 22. & ſeqq.

FRAVS Gabaonitarum. vide *Gabaonitæ*.

FRVCTVS, ſeu fruges nouas comedunt Hebræi Iordane tranſmiſſo, a. m. 2584. n. 86. & ſchol. 7. fructus Chananitidis ferunt exploratores, a. mun. 2545. nu. 209.

FVLGOR faciei Moſis, vide *faciei* 2.

FVLGOR ſupernaturalis non erat in gemmis,

Rationalis, a. m. 2544. n. 544. neque futuri nuncius, num. 541. & seqq. quid de cessatione fulgoris istius dicendum videtur, n. 549.
FVLGVRA, aut fulmina mixta grandini, in 7. plaga Ægypti, a. m. 2544. n. 11.
FVMVS & Caligo in monte Sina, in aduentu, & præsentia Domini, ann. mun. 2544. n. 384.
FVNVS in quanis Ægypti domo, in decima plaga, a. m. 2544. num. 21. funus singulorum illustrium virorum. vide suis locis, puta Iosue, Mosis, &c.
FVRTVM Achami. vide *Acham*.
FVRVNCVLI in 6. plaga Ægypti ponuntur, a. m. 2543. n. 193. futurorum cognitio multiplex data Iudæis, per Prophetas, Rationale, propitiatorium, & quam ob causam, an. m. 2544. n. 555.

G.

1. GAAL filius Obed, a. m. 2803. nu. 2. princeps coniuratorum contra Abimelechum, nu. 4. ambit principatum apud Sichimitas, n. 6.
2. *Gaal* agnoscit Abimelechum venientem contra se, an. m. 2803. n. 9. à Zebul irridetur, n. 9. pugnat contra Abimelechum, & vincitur, n. 10. vrbe pellitur cum suis, n. 12. & 13. occiditur, n. 14.
GABAATH oppidum Phinees in monte Ephraim, vbi sepultus est Eleazar, a. m. 2600 n. 42. Ios. 24. 33.
1. GABAENI de tribu Beniamin, Iud. 19. 14. ca. 20. 4. eorum in hospitem Leuitam inhumanitas, a. m. 2622. n. 38. Iud. 19. 15. & detestanda libido, n. 39. quibus Leuita & hospes offerunt vxorem, & filiam, num. 41. nec sine culpa, ibid.
2. *Gabaeni* Leuitæ vxorem vexant ad mortem, ca. 19. 26. euulgatur facinus diuiso cadauere in 12. partes, an. m. 2622. n. 46. Hebræi inde turbantur, num. 47. & congregantur in Maspha, n. 48. & 49.
3. GABAENORVM crimen quàm graue, anno mundi 2622. num. 52. 53. eorum sagittandi peritia, num. 59. an sola sinistra vterentur, num. 60. videntur in primis cecidisse, vt omnium audacissimi, & nocentissimi.
1. GABAON Metropolis Gabaonitarum, an. mun. 2584. num. 147. ad Israëlitas veniunt, num. 148. fraude pacem quærunt, nu. 149. 150. fœliciores quàm prudentiores, nu. 151. eósque in fraudem inducunt, & fœdus impetrant, n. 152.
2. *Gabaonitarum* fraus retegitur, anno Iosue 1. num. 153. propter iusiurandum conseruantur, num. 154. Quod tamen irritum videtur, num. 155. non quia id esset contra legem Dei, n. 156. sed quia sub conditione datum, n. 158.
3. *Gabaonitæ* ad Dei cultum transeunt, anno mundi 2584. num. 157. qua pœna fuerint affecti, num. 159. ex his orti Nathinæi, ibid. oppugnantur à vicinis regulis, n. 162. & seqq. à Iosue defenduntur, num. 164. 165. & seqq.
GADGAD locus idem qui Salmona, vel ei proximus, anno mundi 2583. num. 38. mansio 35.
GADITARVM fines, an. mun. 2589. nu. 10. & a. m. 2583. n. 135. reuertuntur ad suos cum sociis, dimittente Iosue, a. m. 2590. n. 33. cum laude, ibi. & commendatione pietatis, n. 34. construunt altare cum sociis, &c. vide suprà *Altare*. 1.
Gaditæ cum sociis monentur de profectione ad Iordanem, in diem tertium, an. mun. 2584. num. 22. cur non plures transierunt, num. 23. prompta eorum voluntas, num. 24. præcedunt armati reliquum exercituum, nu. 51. & 61. 2.
GALAAD mons, eius longitudo, situs, & nomina, a. m. 2583. n. 314.
GALAADITÆ vrbis Iabes trans Iordanem, immunes à bello Beniaminico, & iureiurando, an. mun. 2622. num. 75. deleri iubentur, num. 76. seruatis tantùm puellis virginibus. magna sæuitia ex conscientia erronea, ibid.
GALGALA primus castrorum locus traiecto Iordane, Iosue cap. 4. vers. 19. an. mun. 2584. num. 57. ibi constituit Iosue 12. lapides eductos è fluminis alueo, an. m. 2584. num. 62. qui illic erecti in monimentum, n. 65. 1.
Galgala distant 50. stadiis à Iordane, & 10. ab Iericho, ex Iosepho, an. mun. 2584. num. 57. & ab aquis Merom, anno mundi 2589. num. 11. eius nominis interpretatio, num. 79. inde Iosue venit in Silo, anno mundi 2589. num. 19. quandiu ibi manserit, nu. 19. & 20. 2.
GALILÆA tam superior, quàm inferior, mouet arma cum rege Asor, contra Israëlitas, a. m. 2585. n. 7. & 8.
GANYMEDES filius Trois, frater Ili, raptus à Tantalo, a. m. 2692. n. vn. non à Ioue, ibid. vide quoque a. 2730. vbi alij rapti, raptorésque memorantur.
GARIZIM mons vbi situs, & quando ad eum venerint Hebræi, an. mun 2584. n. 140. 141. quæ ibi gesta, nu. 142. 143. 144. non fuit prima statio à Iordane, num. 62. vide etiam a. m. 2583. n. 211.
GAZA capta auspiciis Iudæ & Simeonis, mortuo Iosue, Iud. cap. 1. 18. an. mun. 2605. nu. 4. nec diu mansit in eorum potestate, sicut nec reliquæ Philisthæorum satrapiæ, num. 4. & 5. 1.
Gazam quando adierit Samson, a. m. 2884. n. 3. & quid ibi gesserit, n. 4. & seqq. Gazæorum à Samsone timor, nu. 9. 2.
GAZERIS Rex opem fert vrbi Lachis contra Iosue, a. m. 2584. nu. 189. deletus est cum copiis suis ad internecionem, ibid. Ciuitas ipsa Gazer capta, nu. 190. non deleta tamen imbelli multitudine, ibid.
GEDEON quis nomine, a. m. 2768. nu. 7. Parente, n. 8. familia, nu. 9. quæ viri dignitas, & pietas, nu. 10. & 11. eius cum Angelo colloquium, n. 6. 12. 13. 1.

1. *Gedeoni* mandatur bellum contra Madianitas, n.15. Is parat Angelo prandium, n.16. quod vertitur in sacrificium, num.17. cum diuino miraculo, n.18. an fuerit verum sacrificium, n.22.

3. *Gedeon* extruit altare, a.m.2768.n.19. & 21. domesticam idololatriam destruit, nu. 20. induitur diuino spiritu, nu.26. congregat copias, n.27. & miraculis diuinitus confirmat, n.28.

4. *Gedeon* de suis copiis duo & 20. millia dimittit, a.m.2768.nu.32. mox reliqui probantur ad fontem, n.35. vide etiam an.mun.1800.n.8. quomodo facta fuerit huiusmodi probatio, n.36.

5. *Gedeon* somnij expositione roboratur, an.mun. 2768.n 39. & schol.8. suos trecentos ad prælium parat tubis, hydriis, facibus, n.43.44. conclamatio militaris, nu. 44.45. & 56. turbat castra, vincitque, n.47.48.

6. *Gedeonis* modestia cum Ephraimitis, a.m.2768 n.58 & 59. in petendo commeatu à Soccothæis, & Phanuelitis, nu.60.61.62.63. quos mox seuerè punit n.67. eiusdem de regibus captis iudicium, nu.68. & 69. cur eos à filio suo occidi voluerit, n. 70.

7. *Gedeoni* regnum offertur, nec admittitur, an.m. 2768.nu.72. & 84. sed aurea tantùm præda, num. 73. quam in Dei cultum conuertit, num.75.76. facto Ephod, &c. euentu infœlici, n.77. nulla eius culpa, n.78.79. & schol. 12.

8. *Gedeonis* soboles, a.m.2772.n.1.2.3. mors, ætas, sepulchrum, an.m.2800.nu 2.3.4. eiusdem cum Christo similitudo, n.5. & seqq. censetur in sanctis, nu. 9. Gedeonis Epitaphium, n.10.

1. GEMMÆ duæ sardoniches, siue smaragdi Epomidis, an.mun.2544. num.122. inclusæ auro, & insculptæ nominibus, & qua serie, num. 122. 123. quóque ornatu, num. 124.

2. *Gemmæ* duodecim Rationalis, ann.mun.2544. num. 528. non erant idem cum Vrim & Thumim, num. 534. 536. & seqq. ad 541. nullum in his supernaturalem fulgorem, num.544. nec nunciasse futura, num.545. & seqq.

GENEALOGIA, siue familia Raguelis, qui & Iethro, a.m.2504.n.10.

GENEBRARDVS defenditur à calumnia Scaligeri, a.m.2544.n.582.583.

GEOMETRIA vt ab Ægyptiis inuenta, an. m.2470. schol.3.

1. GEOMETRÆ, diuidendæ terræ septem tribubus, electi, a.m.2590. & quare, n.10. data eis mandata, nu.11. eorum numerus, num.11. 12.13.

2. *Geometræ* quid in hac diuisione terræ spectarent, a.m.2590. n.14. & 17. iudicio Iosephi, & Masij, nu.15.16. quem 7. tribubus locum assignarint, n.18.

3. *Geometrarum* istorum magnitudo animi, an.m. 2590.n 19. eiusdémque præsidia, n.20. & lustrationis tempus, n.21.

GERSAM primogenitus Mosis, & Sephoræ nascitur, sub ann.mun.2538.num.1. ratio nominis, nu. 2. eius filius Ionatham idolorum sacerdos, in tribu Dan, an. mun.2622. n.25.

GERSON filius Leui, frater Caath, & Merari, Exod. cap.6.vers.16. eius filij Gersonitæ quo loco castrametarentur, an. m. 2545. nu. 77. eorum officia, num. 94. quot vrbes habuerint in Chananitide, an. mun. 2589. nu.27.

GESSVRÆA gemina, anno mundi 2589. nu. 2.

GLADIVS quem gestabat Angelus apparens Gedeoni, refert alterum quem Angelus obtulit Christo in horto, an.mun.2600. n.32. & schol.4. Gladius Aodi, & Gedeonis celebrantur: ille a.m.2669.n.8. hic a.mun. 2718.nu.44.45.

GLAVCVS an institutor Isthmicorum certaminum, a.m.2700.n.1.

1. GLORIA Dei quam cupiebat videre Moses, quænam esset, a.m.2544.n.653. num essentia Dei, an potiùs gloria corporis ab Angelo assumpti, nu.654. & quomodo eam gloriam viderit, nu.655. & seqq. vide Exod.33. 18.22.

2. *Gloria* Domini in Tabernaculo quænam, ann. m.2545.nu.12. Exod.40.32. sic & in promittendo manna, Exo.16.7.10. & in monte Sina ante decalogi euulgationem, Exod.19.16. & 24.16.17.

3. *Gloria* Domini apparens, & emittens ignem ad comburendum primū Aaronis sacrificium, Leuit. 9. 23. & 24. item parata ad vlciscendam Exploratorum seditionem, Num.cap. 14.10. sic & vltura seditionem Core, Nu.16. v. 19. & nouam pro ea clade murmurationem, ibid.v.43.

4. *Gloria* Domini, id est nubes illustris dominicam præsentiam extraordinariè significans, apparet, populo murmurante ad aquas contradictionis, Num. cap. 20.v.6. an.m.2583. n.12.

5. *Gloria* Mosis, est fulgor faciei eius, 2.Cor. 3.7. vide suprà, *Facies* 2. Est item authoritas, & externa signa magistratus, quæ cum Iosue successore communicata sunt, Num.27.20. vide a.m.2583.n.107. & 287.

GOMOR quæ mensura Hebræorum, a.mun. 2544.n.191. & sch.23. & n.292. & 296. vide *Assaron*.

GORGONIS caput, an. mun. 2709. num. 2. & 3.

1. GRÆCI num docuerint Mosem puerum, an. m.2470. n.21. ex Philone, non videri, n.22. eorum doctrina minimè antiqua, n.23.24. vide tom.1.an.m.2249. n.1. & 2. & schol.1. & 2.

2. *Græci* posterius appellati sunt Hellenes, an.m. 2517. ab Hellene filio Deucalionis & Pyrrhæ, n.1. & 2.

1. GRANDO septima Ægypti plaga denunciatur, a.m.2544.n. 6. infligitur, n.7. multiplex fuit hæc plaga, num.8. & sequentibus. quæ damna intulerit, nu.15. 16.17.18. & omnino quanta fuerit, quamque conueniens, n.19. & 20.

2. *Grandinem*, cæterámque de nubibus tempesta-

tem Angelus in Ægyptios mare ingressos eiaculatur, anno mun. 2544. num. 257. & 258.

5. *Grandine* pulsantur hostes Iosue & Gabaonitarum, a.m.2584.n.167.

GRATIA Mosis infantuli, an. Mos.1.a.mun. 2464.n.8.& 2467.n.2. quanta valeret apud Ægyptios, Exod.cap.11.nu.3.an.mun.2544. nu.76. quæ reliquorum Hebræorum, n.66. & 75.

GVBERNATIO Seniorum inter Iosue & Othonielem nulla, nullúmque interregnum seclusum ab vtriusque annis, a.mun. 2600.n.5. vide & a.m.2601.n.8.&9. Gubernationi an ars pastoritia conducat, a.m.2514 nu.2.3.4.5.

H.

HABER Cineus Iahelis maritus, an.mun 2741. nu. 4.5. an pacem habuerit cum Iabin, n.22. an pretio vexationem redemerit, ibid.

1. HAI mox à deleta Iericho, exploratur, a.mun. 2584.num.117. eodem mittuntur tria millia virorum, nu.118. qui cum cæde repelluntur, nu.119.

2. *Hai* iterum bello petitur, an.mun.2584.num. 131.132. conatus Hayensium contra Israëlitas, n.133. vrbs Hai capitur, 135. Hayensium clades, 136.137. direptio & ruina ciuitatis, nu.139.

HARMONIA à Cadmo rapta, a.mun.2730. nu.vn.

HASTILE candelabri aurei, an. mun. 2544. n.448. an solidum esset, ibid. variè nominatum, ibid.

HAZEROTH mansio 14. Hebræorum, quatriduo distans à Sepulchris concupiscentiæ, & totidem à Cadesbarne, a.m.2545.nu.181. ibi Maria lepra percutitur, & curatur, n.190 & seqq.

HEBAL. vide suprà, *Garizim*.

HEBDOMADÆ septem inter Pascha & Pentecost. quando inchoarentur, a.m.2544.nu. 164. cœpisse 16. Nisan, neque translatum id initium, nu. 165. quod est secunda Azymorum, nu.166.

1. HEBRÆI bene sperant, dum Moses in aula educatur, an.mun.2468.nu.2. videtur etiam ab Hebræis edoctus, an.mun.2470. nu.26. & 27. Hebræi iam olim Ægyptiorum doctores, nu.28.

2. *Hebræorum* literarum antiquitas, a.mun.2470. n.30. fictitius eorum exercitus, an m.2494. n.15. Hebræorum mora in Ægypto, a.mun. 2543.n.9. & seq. cur dicatur 430. annorum, non 215.n.11.& 12.

3. *Hebræos* cur Deus educere velit ex Ægypto, an.mun.2543.nu.24.25.& 26.& rursum 41. 42. à Mose & Aarone conuocantur, & à populo visis signis libenter accipiuntur, n.89. & 90.

4. *Hebræi* iubentur à Pharaone laboribus opprimi, an.m.2543.nu.96. ne aucta multitudine vacent, nu.97. disperguntur ad colligendas stipulas, nu.100. eorúmque præfecti flagellantur, 102. queruntur apud regem, frustra, n.104.105.

Hebræi primùm murmurant contra Mosem & Aaronem, an.mun.2543.num.107. nec Dei promissis placantur, nu.111. quis eorum potus durante plaga sanguinis, num.145. ranis immunes fiunt, nu.159. & peste animalium, n.188.& omnino plagis omnibus, a.m.2544 nu.74. 5.

Hebræi an nudo capite incederent? an. m.2543 schol 4 fusius, non tamen Pontifex, ibid. an diuersis vestib.? a. mun.2506. num.1.2. luce fruuntur in Ægypti tenebris, an.mun.2544. num.53. quæ fuerit illorum apud Ægyptios gratia, nu.75 quæ mutuò acceperint, nu.77. & quando, n.78.79. à quibus, n.80. quo iure, n.81.& seqq. 6.

Hebræi in exitu, in populum primum coalescunt, a.m.2544.nu.92. eorum anni, menses, hebdomadæ, dies, n.93.& seq. cantica Hebræorum in luctu Ægypti ob cædem primogenitorum, nu 118 per quam extorquent dimissionem, n 136.140. 7.

Hebræi abeunt cum cibariis, & vasis, a.m.2544 n.141.142.& armis, num.146.147.149.150. Circunstantiæ huius discessus, 151 temporis, & loci, 152. personarum, 153 sanitatis, 154 diuitiarum, 155. gloriæ, 156. 8.

Hebræi cur non via rectissima, sed per deserta diuinitus deducantur, a.m.2544.n.167 168. & seqq. an noctu iter facerent, n.190.191.192 eos persequuntur Ægyptij, n.203.&c.& assequuntur, 220. eorum murmur & querela, n.210. vide *Murmuratio*. 9.

Hebræi per apertum mare transeunt, an. mun. 2544. num. 219. nec circuitum in mari faciunt, num. 224. 225. & seqq. Ægyptij eos ponè sequuntur, num.230. magno suo malo, n.239.240. 10.

Hebræi in aduersum littus euadunt, a.m.2544. n.241. vbi læti canunt, & spoliant Ægyptios mortuos, n.242.244 245. aliæ Hebræorum ex hac clade vtilitates, num.248. veniunt in Mara, n.250. vide *Mansiones*. 11.

Hebræos adoriuntur Amalecitæ, an.mun.2544. num.338. Hebræorum copiis Iosue præficitur, num.343. pugnat, vincitque, num.352. & 353. eorum spoliis Hebræi ditati, n.359. & 360. 12.

Hebræi veniunt in Sina, an. mun.2544. nu.363. quando, nu.364. & seqq. vbi castra metantur, n.370.371. petunt Mosem fœderis cum Deo ineundi interpretem, n.395. impetrántque, num. 396. 397. nec petiit à Deo leges, n.401. 13.

Hebræi consentiunt in obseruationem diuinæ legis, a.m.2544.n.407. fœdus id scripto traditur, n.408. alij eius fœderis ritus 409. & seq. cur eis data aliqua futurorum cognitio, n.552.&c. fuerunt Domino tributarij, n.575 14.

Hebræi qua occasione, modo, & ordine adorationem vituli susceperunt, a.m.2544.n.586 eorum stupor in hoc facinore, nu. 588.589. 590. idque propterea Hebrei scriptores dissimulant, n.591. puniuntur, n.614.15.16. quo pertinet depositio ornatus eorum, & trāslatio tabernaculi, n.628.629. & 664 & seqq. 15.

16. *Hebræorum* eximia in Sanctuarium liberalitas, an. mun. 2544. num. 716. 718. eiusdem in Deum indulgentissimum querelæ indignissimæ, an. mun. 2545. num. 2. migrant è Sina, nu. 111. 112. quo ordine & modo, nu. 112. 113. & 114.

17. *Hebræi* ex fatigatione murmurant, a. m. 2545. n. 132. & ex appetitu carnium, 137. 138. pro illa murmuratione puniuntur, n. 133. pro hac, n. 170. 171. 172.

18. *Hebræorum* ordinarij Iudices ex cõsilio Iethro, a. m. 2545. n. 143. alij eliguntur ad Mosis querelam, n. 145. & seqq. Exploratores petunt, n. 202. vide *Exploratores*. tumultuantur post eorum reditum, nu. 211. 215. & seqq.

19. *Hebræi* decies Deum tentarunt, a. m. 2545. n. 227. iubentur retrocedere in solitudinem, n. 228. quæ in seditiosos sententia, n. 230. 231. 232. vnde ortus in populo luctus, n. 235. & præceps ad pugnam feruor, n. 238. 242. 43

20. *Hebræorum* mos conueniendi in Sabbatis, a. m. 2546. n. 10. gemunt super frequentes clades suas, nec corriguntur, n. 44. vagi eorundem errores, an. mun. 2563. num. 2. 3.

21. *Hebræis* negant transitum Idumæi, a. m. 2583. n. 23. 24. 25. rem gerunt cum Arad, nu. 35. 36. murmurant, & serpentibus pereunt, nu. 41. 42. & seqq. vincunt Sehonem, n. 53. 54. & Og regem Basan, nu. 56. 57. & 161.

22. *Hebræos* Balac magicis artibus perdere, aut repellere conatur, a. m. 2583. n. 60. & seqq. vide *Balac* & *Balaam*. Diuina in suos prouidentia, n. 78. qui nihilominus initiantur Beelphegor, num. 85. nec impunè, n. 88. & seqq.

23. *Hebræorum* nouus populus censetur, a. m. 2583. n. 96. consentit in nouum ducem, n. 107. bello petit Madianitas, 110. 111. duce Iosue, n. 113. quos vincit ac profligat, n. 116. 123. 125. Hebræorum militum pietas, & gratus animus, num. 130.

24. *Hebræi* populi gratuita à Deo electio, an. m. 2583. num. 172. 175. eorum malitia, nu. 176. & seqq. solennes Hebræorum dies, nu. 185. renouatio fœderis cum Deo ante mortem Mosis, an. eius 120. n. 214. 15. 16.

25. *Hebræis* Moses prænunciat mortem suam, ann. m. 2583. nu. 284. & 306. & 7. eósque consolatur, 286. quando legem publicè legerent, nu. 293. & schol. 11. populi pro Mose luctus, n. 310. & 331.

26. *Hebræi* transeunt Iordanem, a. m 2584. nu. 39. ad 43. & rursum, n. 50. 51. & deinceps ex Iosepho, num. 52. & seqq. castrametantur in Galgalis, nu. 57. circunciduntur, nu. 67. 69. vsque ad 80.

27. *Hebræi* nouum Pascha celebrant, an. m. 2584. n. 80. & nouas comedunt fruges. n. 81. 82. 85 & 86. expugnant & delent Iericho, nu. 108. & Hay, n. 135. & 136. decipiuntur à Gabaonitis, n. 152. & conscientia sua constringuntur, nu. 154. & seqq.

28. *Hebræorum* deinceps multa prælia extiterunt. vide *Expeditio*. eis cis Iordanem terra diuiditur, an. mun. 2589. num. 2. 6. &c. vide *Diuisio*.

29. *Hebræorum* zelus pro religione, an. mun. 2590. num. 38. an secundum scientiam, num. 39 & seqq. zelus ad vindicandum crimen Gabaënorum contra Leuitam, an. mun. 2622. nu. 47. & seqq. eorumdem charitas, nu. 42. reparant quæ bellis dissipata, an. mun. 2597. nu. 6.

Hebræi codices imperfecti, a. m. 2590. schol. 7. diuinitus Hebræi arguuntur ob seruatos Chananæos, a. m. 2599. n. 12. & 13. Iosue morituro renouant cum Deo fœdus, nu. 14. 15. vide *Fœdus*. 30.

Hebræi peculiariter Deum habent regem, an. m. 2601. nu. 5. vt Remp. administrarint mortuo Iosue, nu. 8. & 9. ad Idololatriam prolapsi, a. m. 2622. n. 1. vide *Idololatria*. 31.

Hebræorum sæuitia in totam tribum Beniamin, an. mun. 2622. num 70. & rursum in vrbem Iabes Galaad, num 75. 76. & 83. eorum improbitas, & inconstantia, an. mun. 2623. nu. 2. 3. & 4. hostes relicti in eorum pœnam, nu. 5. 32.

Hebræis Propheta Dei beneficia exprobrat, an. mun. 2768. num 4. & 5. vide 2849. num. 13. 14. quàm multi in iis formidolosi, num 33. & vicissim quorumdam magnitudo animi, nu. 37. 33.

Hebræi offerunt regnum Gedeoni, & filiis, an. m 2768. n. 72. quos mox crudeliter sub Abimelecho interficiunt, a. mun. 2801. n. 3. 7. 11. 12. 20. 34.

Hebræis onerosa lex suscitandi seminis, a. mun. 2810. n. 48. & 49. eorúmne quieta tempora ante Samsonem, a. m. 2860. nu. 15. an potuerint dedere Samsonem Philisthæis, a. mun. 2881. n. 5. & 6. 35.

HEBRON capta, percussáque dicitur à Iosue, a. m. 2584. nu. 192. quod videtur per anticipationem dictum. vide a. m. 2603. nu. 3. videtur enim tantùm semel capta, nu. 5. à Calebo, ibid. cui olim promissa, a. mun. 2589. n. 13. & quare, nu. 15. 16. 1.

Hebronis nomina, eorúmque ratio, a. m. 2603. nu. 6. 7. & 9. vnde dicta Hebron, nu. 8. eius propugnatores gigantes, n. 10. belli eius difficultas, & exitus, n. 11. 12. 2.

HELENA nondum nubilis à Theseo rapta, an. m. 2849 n. 39. eius rei ex Plutarcho narratio, n. 40. eam recipiunt Tyndaridæ, ibid. & an. m. 2855. nu. 6. eius proci, & coniugium cum Menelao, ibid. 1.

Helena iterum à Paride rapitur, & Lacedæmone abducitur, in Ægyptúmne, an Troiam, a. m. 2855. n. 8. 9. & seq. ducitur, à Deiphobo, a. m. 2871. nu. 10. cuius is proditione occiditur, ad ineundam Menelai gratiam, ibid. 2.

Helena cum marito in patriam redit, a. m. 2849 nu. 41. eo mortuo pulsa Rhodum venit, vbi iussu Polixûs de arbore suspensa, ac strangulata est, ibid. 3.

HELI ortus, a. m. 2842. n. 1. Iairi decimo sexto, ibi. annis 38. priusquam Samson esset iudex, ibid.

HENRICVS IV. Rex Christianissimus, optimè de Societate IESV meritus. vide an. m. 2854. nu. 3.

HERCVLIS magistri, a. mun. 2789. num. 2. in iis Linum occidit, ibid. habitus est Samson, 1.

a.mun.2880 schol.1.eius pugna contra Antæum & Hydram, a.m.2806.n.1.

2. *Herculis* agones Olympici, a.m 2849.n.43.interitus,a.m.2854.n.11. variè fabulis à poëtis ornatus,ibid.

HERI, cras,nudius tertius non rarò indefinitè à Scriptura vsurpantur.vide a.mun.2543. n.59.& Exod.13.14.

HERMOPOLIM Moses non condidit, an. m.2494.schol.2.

HERODOTVS refert sacrificium simile sacrificio hirci emissarij,an.mun.2545.schol. 11. idem scribit Helenam cum Paride in Ægyptum tempestate delatos,illámque ibi retentam, Troiam non vidisse, a.mun.2855. n.8.9. & seqq.

HEROES contra Thebanum Eteoclem bellum gerunt,a.m.2812.n.3. & seq. de eorum epigonis vide a.m.2851.n.3.

HESIONE rapta ab hercule, Telamoni dono data,a.m.2855.nu.11.in fi.vide & a.m.2730. nu.vn.

HEVÆI, qui, & vbi sedem haberent, an.m. 2589. nu. 5. nec pertinuisse ad Philisthæos, ibid.ad eos pertinuisse Gabaonitas, a.mun. 2584.n.146.

HEXAMETRVM qui inuenisse dicantur,an. m 2688.nu.1.Phemonoë.Olenes.an Sibyllæ,ibid.

HIEL restaurator Ierícho Iosue maledictionem incurrit,an.m.2584.n,114.

1. HIEROGLYPHICÆ notæ occultam Ægyptiorum Philosophiam continebant, a. m. 2470.n.10.eius variæ species, n.11 in pretio & vsu Ægyptiis,n.6.aliis etiam vsitatę gentibus.nu.12.

2. *Hieroglyphica* nota, & vsurpata Hebræis,an.m. 2470.n.13.vel ipso authore Deo, n.14.eiusdem doctrinæ vestigia apud Mosem in supellectili Sanctuarij,nu.15.& 16.

3. *Hieroglyphica* symbolica per imitationem,a.m. 2470.num.17.per translationem,nu.18. per ænigmata,nu.19. & 20. vbi de nomine ineffabili ex Chaldæis,ibid.

HIN mensura liquidorum, an. mun. 2545. nu.11.

HIRCI in expiationis sacrificio, a.m.2545. n. 54.55.57.& schol.11.

HOBAB filius Raguelis Madianitæ cognati Mosis retinetur ab eo in deserto, a.m.2545. nu.127. & quam ob causam, nu.128. & seq. ante manserat recedente patre, an.m.2544. nu.747.

HOEDVS agni loco sumi poterat in celebritate Paschali,a.m.2544.n.100.101.102.

HOMICIDII leges,an.mun.2583.num.149. & 243.

HON vnus è quatuor autoribus seditionis Core,a.m.2547.n.5.

HOR mansio 34. in ea mors Aaronis contigit, & res gesta cum Arad regulo Chananæorum, a.mun.2583.nu.26. idem videtur cum Mosera, nisi forte Mosera continet illum locum,nu.27.

HORAM rex Gazer,cùm suis à Iosue deletur, a.m.2584.n.189.

HOREB & Sina an vnus, idémque mons, an mun. 2543. num.27. & 18 an facer ante apparitionem Domini Mosi factum, num. 29. & 30. quare dictus mons Dei, eod. nu.30.

HOREB petra quantum distabat à Raphidim,a.m.2544.n.328 quomodo dicatur petra consecuta Israëlitas, nu. 329. ingentem aquarum vim profudit,nu.329.330.& seqq. eodem ascendit Moses tempore pugnæ cum Amalecitis,nu.144.

HORMA duplex,a.m.2605.n.3.

HVR cognatus Mosis. vtpote Mariæ maritus,a.m.2544.n.345.alius à filio Caleb,ibid. hic idem Hur cognatus Mosis fuit pater Vri,& auus Beseleelis,ibi.ascendit in montem cum Mose,nu.345. 1.

Hur princeps Madianitarum cadit in prælio contra Iosue,a.m.2583.n 126. 2.

HYDRA, serpénsne aquaticus an callidissima Sophistria,vt ait Plato,a.m.2806.n.vn.

I.

IABIN rex Asor cõuocat Chananæos Aquilonares ad bellum contra Israëlitas,an.m. 2585.nu.2. quo animo,nu.3.vincitur, atque occiditur cum sociis,n.12. 1.

Iabin alius rex Asor premit seruitute Israëlitas,a.m.2721. n 6. quæ illi belli causæ,nu.7. & a.m.2723.n.1.quæ copiæ,nu.8.quis militiæ princeps,nu.9. 2.

Iabini res concidunt deleto Sisara cum suis an. m.2742. n.1. & 2. & Israëlitæ reflorescunt, ibid. 3.

IACOBI & Lothi merita tuentur improbos posteros,a.m.2583.n.160.

IAHEL quæ fuerit, a.m.2741.nu.4. quis eius vir, nu.5. occidit clauo,seu paxillo Sisaram, nu.19.ostentat occisum,nu.2. an peccarit in hac cæde,nu.21.22.

IAIR iudex ab Othoniele septimus, gubernat populum,a.m.2827.n.1. non idem cum Badan,ibid. Iairi oppida quæ dicantur, n.2 factus Iudex electione populari,n.3.eius familia,n.4.

IAM-SVPH. septima Hebræorum mansio, an.m.2544.num.266.quis,& vbi locus ille, nu 267.

IANNES & Mambres magi in Ægypto contra Mosem suscitati, a.m.2543 n.121. sacrorum scribæ,122. à dæmone suscitati,123.eorum sepulchrum, & quæ in eo viderit Macharius,n.124.vide a.m.2508. 1.

Iannes & Mambres conuertunt aquas in sanguinem,a.m.2543.n.139. & vnde aquas habuerint,n.140.educunt ranas vt Moses,nu. 158. non possunt sciniphes, & quare,n.169. eorum timor & confusio in plaga tenebrarum,a.m.2543.n.192 & 196 & 2544.n.47. 2.

IDOLIS,aut Idololatris fauet Iosephus,Præfat.nu.18.& 19.& a.m.2585.a.Mos.120.nu. 231.232.& 233. 1.

Idololatriam ex Ægypto in Græciam. Cecrops ille Diphyes primus inuexit, a.m.2498.n.1. 2.& 6.primi Idololatræ ex Epiphan.ibid.ex Clemente & Arnobio nu 2.ex Eusebio, & Varrone,n.3.ex Lactantio,nu.4. 2.

3. *Idolorum* diuerſorum diuerſæ victimæ, anno mun.2543. num.180. & 181. & ſchol.18. & an.mun.2545. ſchol.11. dij Ægyptij in clade Ægyptiorum decima implicati, a.m.2544. n.132.133.

4. *Idololatriam* Hebræis Deus, Moyſéſque ſtudioſiſſimè prohibent, a.mun.1545 nu.403. Exod.20.3. & ſeqq.an. mun.2583.num 186. cum magna ſeueritate Iudicij,nu.182. item, num.164.165.173. prænunciat nihilominus, Deut.31 16.29.

5. In *Idololatriam* tamen deinceps ſæpiſſimè lapſi ſunt, primùm abſente Moſe fabricando vitulum, eúmque adorando,a.m.2545 n.584. probabilis occaſio,& ordo ſuſceptæ rei,nu. 586.ad quam Aaron quoque trahitur,n.592. ad idolum ara, ludi, epulæ,n.593.

6. 2.*Idolum* Beelphegor colunt, eíque initiantur, præuia fornicatione cum Madianitis, an.m. 2583.nu 85.86.87 qua pœna affecti, & quo ordine,n. 88.& 90. an idola habuerint tempore Ioſue,a.m.2600.n.18.& 19.

7. 3.*Idola* Michæ occurrunt.& inde inuecta Idololatria in tribum Dan,diutiſſiméque retenta,a.m.2622. n.1.6. & ſeqq.quæ punita creditur bello Beniaminitico. de quo libr.Iud. extremo,n.64.& a.m.2623.n.6.

8. 4. Seruierunt Iſraëlitæ Baalim & Aſtaroth, Iud.2.11.12.13.itaque dati ſunt in ſeruitutem Cuſæ ad annos 8.an.mun.2623.num.1.& 7. & clamantes liberati ſunt, an. mun. 2631. nu.5.

9. 5. Redeunt ad Idola,a.m.2641.nu.1 & ſeqq.& propterea ſeruierunt Egloni Moabitę octodecim annis, Iud.c.3.12. & ſeqq. an. autem mun.1669.ab Aodo liberantur.

10. 6. Redeunt ad vomitum ſub Iabini regnum, quam ob culpam illi ſeruierunt 20.annis,ab an. m.2721. ad an.2741. vt eſt in cap.5. Iud. num. 2. & ſeqq. reſipiſcunt opera Baraci & Deboræ,ibid.

11. 7. Poſt Baraci mortem iterum ad *Idola* deficiunt: ob quod crimen dati ſunt Madianitis in prędam annis 7.ab a.m.2761.ad 1768. à qua diuinitus Gedeonis manu liberati ſunt,ibid.

12. 8. Gedeone defuncto rursũ in eius Ephod fornicati ſunt,& annitente Abimelecho à Deo ſolenni ritu defecerunt, ſeſe idolis addixerunt,& cum eis fœdus pepigerunt,Iud.c.8. 27.33.a.m.2801.n.2. & videtur perſeueraſſe id malum ab an. m.2832. ad 6. Iairi annum. quando ſeruire cœperunt Ammonitis 18. annis. vide ibid.n.1.& ſeqq.

13. Nono cùm *Idola* ſub initia Iephte exterminaſſent, ea mox reuocarunt, vt conſtat ex Iud. 13.1.a.mun.2860.nu.1.Ideóque dati ſunt in prędam Philiſthęis annis 40.ſeruitute Samſonis morte terminata,n.3.& 4.

1. IDVMÆA contermina terræ Chanaam, an. m.2546.nu.4.Idumæorum in Hebræos inhumanitas,an.m.2583.num.23.& ſeqq.cùm tamen nihil ipſis ab Hebræis timendum eſſet,nu.160.

2. *Idumæi* non excluduntur ab amicitia Iudæorum,an.mun.2583.num.206. & ſchol. 2. ex Philone.

IECHONIAS geminus apud S. Matthæum, a.m.2741.n.29.& ſchol.7.& 8.

IEIVNAVIT Moſes ter quadragenos dies, primum ieiunium inchoatur die octauo tertij menſis qui eſt Siuuan.vſque ad 17.quarti. notantur ſinguli dies, a.m.2544.nu.414. & 581.in tabellis eorum menſium, Ex.c.24.15. & 18.vide quoque n.420 & ſeqq. 1.

Ieiunij Moſaici quadrageſima ſecunda, a.mun. 2544. num. 624.25.26.27. vbi tres Moſis quadrageſimæ oſtenduntur. Inchoatur ſecunda, die 18. menſis quarti, qui eſt Tammuz. & finitur 28. quinti, qui dicitur Ab. nu.581.& 660. 2.

Ieiunij Moſaici tertia quadrageſima inchoatur die 29 quinti mēſis, vt patet ex tabella menſis,a m.2544.n.660.& 669.& finitur die 9. ſeptimi menſis, nu.708. in tabella Tiſri, & 705.& 709. 3.

IEPHTE Iudex Hebræorum ab Othoniele octauus,patria pellitur adoleſcens,an.mun. 2848,num.1.excurſionibus hoſtem fatigat, ibid. & an.m.2849.nu.2. & an.mun.2600. nu.4. 1.

Iephte quis origine, genere, virtute, & ratione vitæ,a m.2849.n.18. & ſeqq. miſſa ad eum legatio,n.22.quidque inter eos diſputatum, ibid.& nu.23.& ſeqq. 2.

Iephte petit principatum, rei bene gerendæ mercedem,a.m.2849.n.24 & obtinet trans Iordanem, num.25. & confirmatur in Maſphath,n.27. 3.

Iephte conatur per nuncios rem cum Ammonitis pacificè tranſigere, a.mun.2849.n.28. & ſeqq. Trecenti anni quos memorat quomodo accipiendi, num.32. colligit copias, nu.34. 4.

Iephte transfert bellum in terram hoſtilem,votúmque edit.a.m.2850.n.2.& 3.cuius æquitas dubia, num.3. quia dubium eius principium,n.4. plurimi illud damnant, n.5. & 6. videri Dei inſpirationi tribuendum, nu.7. rémque mitiorem in partem interpretandam,n.9.& ſeqq. 5.

Iephte pugna,atque victoria,a.m.2850.n.12.occurſus filiæ, nu.13. patris lamentatio, nu.14. nullam videri in parente, aut filia culpam, num.15.16. imò eximias in puella virtutes, nu.16. 6.

Iephte & Abrahami in ſacrificio comparatio, an.mun. 2850. num.17. Puellæ poſtulatum quale, num. 18. cur dilatum ad duos menſes ſacrificium, num.19 expletur, nu. 27. & ſeqq. non ciuili morte, ſed naturali, nu.29. & 30. 7.

Iephte filiæ memoria anniuerſaria, a. m. 2850. n.32.Iephte obitus,& ſepultura,a.m 2854. n.1.2.& 3.eius laus, nu.4. Typus Chriſti fuit admodum expreſſus,nu.5 & ſeqq. eius epitaphium,nu.10. 8.

IEREBATHA locus 36 manſionis, an.mun. 2583. n.38. idem cum Phunon,vel ei proximus, ibid & nu 42. dicitur terra aquarum, ibid.ex Deut.10.7.

IEREMIAS Propheta ſanctificatus in vtero, aliter quàm Samſon, an. mun. 2860. nu.16.

1. IERICHO ingrediuntur exploratores Iosue sub noctem, a. m. 2584. n. 9. lustrant vrbem, n. 11. Ierichuntinorum pauor, nu. 14. rex quærit exploratores, frustra, n. 12. 13. cur non prohibuerint transitum Iordanis, nu. 58. 59. 60.

2. *Iericho* præ ingenti metu clausa, a. m. 2584. n. 91. eius descriptio, nu. 92. quo modo, & ordine capienda, nu. 93. & 94. quo tempore obsessa, captáque, n. 96.

3. *Ierichuntem* circumeunt Israëlitæ, a. m. 2584. n. 100. 101. & 102. ei Anathema denunciatur, & quando, nu. 103. eius muri corruunt, n. 105. nec absorbentur à terra, n. 106. 107.

4. *Ierichuntem* maledicit Iosue, n. 114. Hiel eius restaurator punitur, n. 114. Rex Iericho patibulo suspenditur, nu. 131.

IERVSALEM quî ad duas tribus pertinuerit, an. mun. 2602. nu. 3. & 4. bis capta, nu. 5. & 6. exitus belli contra eam, nu. 7. & an. mun. 2605 nu. 14.

1. IETHRO Princeps & Sacerdos Madianitarum, a. m. 2504. n. 11. 12. 13. septem filiarum parens, n. 3. occasio accepti admissique generi, ibid. eius gratus animus, n. 5. quomodo coaluerint nuptiæ, nu. 6. & seqq.

2. *Iethro* varia nomina, an. mu. 2504. n. 8. & 9. & schol. 3. quod ipsius genus, & familia, n. 10. officium & dignitas, n. 11. an idolorum sacerdos, n. 13. aut potius viri Dei, nu. 14. eius probitas, ac prudentia, nu. 15.

3. *Iethro* exponit somnium soceri sui, apud poëtam, a. m. 2504. n. 15. & schol. 7. redit ad eum Sephora cum filiis ex itinere Ægypti, an. mun. 2543. nu. 86.

4. *Iethro* venit ad generum cũ filia & nepotibus, a. m. 2544. nu. 720. in qua mansione, quóque tempore: nimirum post datam legem, versus finem primi anni, nu. 720. 721. 722. 723. & 24. non in Raphidim, 362.

5. *Iethro* excipitur à Moyse, a. m. 2544. nu. 725. & ad veri Dei cultum traducitur, & quatenus, nu. 726. non tamen transit ad Iudaismum, n. 727. sacrificat Deo, 728. & cum cognatis & senioribus epulatur, 729.

6. Hanc *Iethronis* historiam Iosephus contaminat, an. m. 2544. nu. 730. emaculatur, 731. Iethronis consilium Mosi datum, nu. 732. & seqq.

7. *Iethro* quales requirat Iudices, an. mun. 2544. nu. 733. 734. quæ esset inter eos subordinatio, n. 735. quæ à Iosepho perturbatur, ibid. vide *Iudices*.

8. *Iethronis* laus ex Iosepho, an. mun. 2544. num. 745. quid de eo D. August. nu. 746. discessus eius quando videatur contigisse, n. 747. anno scilicet primo, filio cum Mose remanente, ibid. & nu. 127. anni 2545.

IEZRAEL vallis in qua congregati Madianitæ contra Gedeonem; a. m. 2768. nu. 25.

IGNAVIA 7. tribuum à Iosue rectè accusata, an. mun. 2580. nu. 3. & 10. & quid illæ prætexere viderentur, ibid.

1. IGNIS verus, & non apparens tantùm ardebat in rubo, an. mun. 2543. nu. 37. & contra ignis apparens & non verus apparebat in columna ignis, a. m. 2544. n. 184. 185. 186.

Ignis mixtus grandini in 7. plaga Ægypti, an. mun. 2544. n. 7. & tenebris in nona plaga, nu. 44. & 45. 2.

Ignis latius sumitur pro pœna, an mun. 2803. schol. 5. & an. 2584. nu. 127. 3.

Ignis columna, eadem quæ nubis. vide *Columna*. quando cœperit apparere, ann. mun. 2544. nu. 197. 198. ignis deuorauit holocaustum Aaronis, an. 2545. num. 26. & qualis, nu. 27. 28. Ignis datus tempore Nehemiæ, an. mun. 2545. nu. 745. in fine. 4.

Ignis alienus oblatus vera causa mortis filiorum Aaronis, a. mun. 2545. nu. 34. & schol. 6. in qua fallitur Iosephus, sicut & in eorundem sepultura, nu. 32. & 45. non fuit pœna desiderantium carnes in deserto, num. 170. &c. 5.

Ignis absumit, 250. Leuitas socios Core, an. mun. 2547. nu. 22. 24. 25. vbi, quomodo, & vnde, 27. & 28. quantum fuerit hoc incendium, nu. 28. 29. rursum postridie exoritur in seditiosos tumultuantes, nu. 41. 6.

IIAR secundus mensis Hebræorum, an. m. 2544. eius tabella historica, num. 319. cui mensi Romano respondeat. nu. 269. dicitur & Zio, fuitque cauus, siue 29. dierum, nu. 319.

IIEABARIM mansio 38. an. mun. 2583. nu. 46. in solitudine, quæ respicit Moab, ibid.

ILIVM conditum putatur, an. mun. 2737. quando captum, vide *Troia*. & a. mun. 2871. nu. 10. vbi noctu captum dicitur.

ILLEGITIMI apud Hebræos arcentur à publicis officiis, an. mun. 2583. nu. 204. excusat necessitas, vt patet in Iephte, Iud. 11. 1.

IMMVNDI celebrabant Pascha secundo mense, a. m. 2545. nu. 48. & 49. & qua occasione id institutum, ibid.

INACHVS an Mosi, an Iacobo Patriarchæ æqualis, a. m. 2470. nu. 24.

INCASTRATVRÆ tabularum Tabernaculi lignei, a. m. 2544. nu. 490. quibus respondent manus, siue subscudes, vide ibid.

INCENDIVM deuorat partem castrorum in via, ad mansionem 13. an. m. 2545. ob murmurationem ex defatigatione, num. 132. 133. precibus Mosis absorbetur, n. 134. locus incendij diuersus à loco Sepulchrorum, n. 135. & 136. vide *Ignis*, nu. 5.

INDVRATIONIS Pharaonis Deus non fuit causa efficiens, an. mun. 2543. num. 75. indurare tamen dicitur indulgentia sua, qua homo abutitur, num. 76. Deus autem vtitur propter peccata eorum, nu. 77. aut propter inscrutabilia iudicia sua, n. 78. 1.

Induratur ad singularum plagarum remissionem, a. m. 2543. n. 182. & 2544. eam fouebãt tum magorum prodigia, tum spes victoriæ ex pertinacia, num. 24. 2.

INNOCENS pro nocente quantumuis propinquo prohibetur occidi, a. m. 2583. n. 208.

INSIGNIA nauium, vide *Nauis*. & an. mun. 1730. Græci ἐπίσημα & παράσημα vocant.

INTER, sæpe idem quod circa, an. m. 2590. nu. 18. schol. 1.

INVIDIA causa seditionis Core, a. m. 2547. n. 6. eiusdem in Elisaphan cognatum, n. 7.

I o gemina, altera Inachi filia, quæ in vaccam
conuerſa dicitur; altera Iaſi proles mater
Epaphi, quæ Ægyptiis eſt Iſis, an. m. 2558.
n. vnico. Priorem rapuerant Phœnices Ar-
gos profecti; quæ cauſa fuit Cretēſibus vt
Europam Tyriam raperent, an. mun. 2730.
num. vnico.

I o a s pater Gedeonis idolis deditus, Iud. c.
6. 25. a. m. 1768. n. 8. & 24. videtur à filio
reductus ad fidem, an. mun. 2800. num. 4.

1. I o a t h a m filius Gedeonis, elapſus è cæde
70. fratrum, Iud. cap. 9. v. 5. a. m. 2801. n.
15. venit in Sichem, n. 16. ibi concionem
habet, cum apologo, n 17. qui explicatur,
n. 18. & ſequentibus. & rurſum, 2803. n. 27.

2. *Ioathami* iuſta exprobratio, & imprecatio, an.
m. 2801. n. 21. & a. m. 2803. n. 25. ſchol. 5.
vbi quæritur an imprecando peccarit. eiuſ-
dem fuga, & latebræ, nu. 22. & an. 2803.
n. 28. Alius fuit Ioatham filius regis Oziæ,
de quo ſuo loco.

1. I o b i annus ducenteſimus, a. m. 2527. nu. 1.
de eius ætate ex Græcis & Latinis diſputa-
tur, a. m. 2544. n. 751. 752. recipitur Lati-
na, n. 753. qui viderit 4. generationes, n. 754.

2. *Iobi* eximia ſanctitas, & innocentia, a. m. 2544.
n. 755. Rex fuit, n 756. regiiſque virtutibus
illuſtris, n. 757. & quaſi patriarcha populi,
Deum extra Iſraelitas colentis, nu. 758.

3. *Iob* propheta, a. m. 2544. n. 759. videri marty-
rem ex ſuppliciorum acerbitate, n. 760. at-
que adeo ex eorum cauſa, n. 761. deeſſe ta-
men aliquid tam in pœna, n. 762. quàm in
cauſa, ſine affectu patiendi, n. 763.

4. *Iobus* an par Apoſtolis, a. m. 2544. n. 764. non
fuiſſe ſimpliciter parem, n. 765. ac ne in pa-
tiendo quidem, nu. 767. & vnde patientia
ſummam accipiat commēdationem, n. 768.

5. *Iobus* doctor gentium circa Incarnationem, a.
m. 2544. n. 769. Peccatum Originis, n. 769.
Reſurrectionem, 771. Eiuſdem multiplex
virtus, nu. 772.

6. *Iobus* Sacerdos, a. m. 2544. n. 773. Typus ac
figura Chriſti, num. 774. vſque ad 782.
Iobi Epitaphium, num. 783. cum Chriſto
reſurrexit, num. 7.

I o b a b rex Madom, bellum ſuſcipit contra
Iſraëlitas, a. m. 2585. n. 4. cum Rege Aſor
eodémque cum illo exitu, nu. 12.

I o c a b e t h a Mater Moſis cum diuina pro-
uidentia nutrit, a. m. 2464. nu. 16. an alias
nutrices recuſarit, n. 17. commendatur, an.
m. 2522. n. 2. tempus mortis eius incertum,
Ibid vide *Amram* & *Moſes*.

1. I o r d a n i s quo die & menſe ab Iſraëlitis
traiicitur, a. m. 2584. n. 32. Modus tranſeū-
di prædicitur, n. 33. impletur, num. 39. quis
eius ſtatus in tranſitu, n. 40. qui traiectus
tempore meſſis, nu. 41. 42.

2. *Iordanis* ex alueo ſaxa duodecim educta in mo-
nimentum, a. m. 2584. n. 45. 46. totidém-
que in eo excitata, n. 47. non in eius ora,
n. 48. ſed in medio alueo, n. 49.

3. *Iordanis* quanto tempore, & quo ordine ſupe-
ratus ab Hebræis, a. m. 2584. n. 50. & 51.
cur non prohibiti à Chananæis, n. 58. 59.
60. Ad Iordanem occiduntur Ephraimitæ,
an. mun. 2850. num. 25.

I o s e p h Patriarcha docuit Ægyptios libe-
rales diſciplinas, moralem & politicas, an.
m. 2470. n. 18. Eius oſſa Hebræi ſecum de-
ferunt, a. m. 2544. n. 144. tumulantur, an.
m. 2589. n. 25. vide & an. m. 2600. nu. 41.

F l a. *Ioſephus* cur ſtudioſius examinetur, eiuſ- 1.
que errata notentur, in Præf. n. 4. 5. & 6. Is
non de electo, ſed reprobo populo vnus,
& Chriſtiani nominis hoſte, Ibid. n. 7. 8. 9.
eius de Chriſto teſtimonium in eius con-
demnationem cedit, num. 10. 11.

Ioſephi reprehenſionem iuſtam, ac neceſſariam 2.
Reip. Chriſtianę, Præf. n. 15. Is in ſacris lite-
ris non ſyncerus, nec ſcriptor bonæ fidei,
n. 16. 17. ſed in iis multa peccat, adulatione,
ſtudio probabilitatis, ambitione, ignoran-
tia Hebraicæ linguæ, nu. 18. & ſeqq.

Ioſephus fauet Ethnicorum idolis Præf. n. 18. 19. 3.
20. & diuina miracula extenuat, n. 22. æmu-
latur Idumæos, nu. 25. eius Chronologia
perquam vitioſa, n. 26. 27. grauium viro-
rum de Ioſepho iudicium, n. 28. 29. 30. quid
circa eum conemur, 31.

Ioſephus refert viſionem de Moſe naſcituro, a. 4.
m. 2464. n. 6. non improbabiliter, n. 7. &
9. non ſic quod ſcribit de recuſatis à Moſe
infante nutricibus, n. 17. & notatione voca-
buli Moſis, nu. 18. & regis diademate con-
culcato, a. m. 2467. n. 5. & 6.

Ioſephus Æthiopicam Moſis expeditionem, 5.
quaſi Xenophontæam Cyropædiam exco
gitaſſe videtur. Præf. nu. 27. & an. m. 2494.
examinatur, nu. 11. & 12. & præſertim 13. 14.
vbi referuntur qui hoc totum bellum repu-
dient. quibus etiam ſubſcribimus, nu. 22. &
an. m. 2543. nu. 92.

Ioſephus cædem à Moſe patratam diſſimulat, 6.
an. mun. 2505. nu. 16. & facit montem Ho-
reb ab antiquo religioſum, an. mun. 2543.
num. 29. quod improbatur, num. 30. malè
Moſem reprehendit audaciæ, num. 31. & 39.
& in tertio ſigno peccat, nu. 56. & refellitur,
nu. 57.

Ioſephus peccat in occurſu Aaronis, & ſenio- 7.
rum facto Moſi, an. mun. 2543. nu. 88. & in
primo cum Pharaone colloquio, quater.
nu. 101. præter omiſſam præfectorum ver-
berationem, num. 103. & in primo prodigio
virgarum, in ſerpentes verſarum, quinquies,
nu. 119.

Ioſephus ſciniphes non bene mutat in pedicu- 8.
los, a. m. 2543. n. 168. & in plaga locuſtarum
ter peccat, an. m. 2544. num. 29. ter rurſum
circa permiſſionem abeundi, num. 59. &
circa iram Pharaonis in Moſem, quinquies,
nu. 64.

Ioſephus errat in numero conuiuarum Agni Pa- 9.
ſchalis, an. mun. 2544. num. 107. in tempore
petitionis vaſorum, num. 81. & 143. in cau-
ſis profectionis per deſertum, & non com-
muni, & recta via, n. 168. vbi eius cauſæ im-
probantur.

Ioſephus non bene auget copias Pharaonis He- 10.
bræos perſequentis, an. mun. 2544. num.
205. forte nec deſperationem Hebræorum,
num. 211. in dubio relinquit an mare aper-

tum fuerit Hebræis Dei voluntate aut spõte naturæ, n. 231. refellitur, n. 234. & 235.

11. *Iosephus* explicat rem gestam in Mara, a. mun. 2544. n. 252. & labitur septies, n. 253. & rursum in dulcore aquæ, non semel, n. 258. & 259. malignè refert mansionem in Elim, eiúsque fontes, ac palmas, nu. 263. 264.

12. *Iosephus* murmurationem suorum ob famem in octaua mansione, præter verum, modúmque amplificat, a. m. 2544. n. 273. in delapsu mannę errat quater, 287. in educta aqua de petra non semel, num. 330.

13. *Iosephus* discedit à Scriptura, eamque deprauat aliquoties in re gesta à Mose cum Deo ante datam legem, a. m. 2544. n. 389. 390. 391. eius quoque præsens Chronologia, & petitio legis improbatur, nu. 402. sicut & descriptio mensæ panum, num. 440. & 441.

14. *Iosephus* errat in ornamentis Candelabri, a. m. 2544. n. 456. & in eius situ, n. 458. & tempore quo luceret, nu. 460. omittit altaris cornua, n 464. & instrumenta altaris holocaustorum facit aurea, quæ erant ænea, num. 477.

15. *Iosephus* in tabernaculi latitudine, atque altitudine hallucinatur, a. m. 2544. n. 501. & 502. à velo malè excludit figuras animalium, n. 503. inuehit tertium velum, non ex Scriptura, nu. 505.

16. *Iosephus* inuexit fulgorem gemmarum in Rationali, a. m. 2544. n. 525. quæ causa eum mouisse videatur, n. 538. refutatur, n. 544. planè repudiandum videri, n. 548. vanam fulgoris eius cessationem, n. 549. Nec probatur inanitas in Ephod ad Rationale locandum, num. 527.

17. *Iosepho* tunica Pontificis talaris est, a. m. 2544. n. 556. & manicarum eius non meminit, nu. 558. facit eam inconsutilem, n. 559. Ex eodem, quæ forma laminæ, & tiaræ, nu. 562. & 563. parum probata, 565.

18. *Iosephus* in Baltheo Pontificis ambitiosior, an. m. 2544. n. 571. dissimulat adorationem vituli, n. 591. præsertim, n. 604. quem vide, vt distinguat præcepta duarum tabularum, n. 600. apud eum Iethro non deducit ad ad Mosem filiam & nepotes, sed adit, n. 724

19. *Iosephus* in historia Iethro sex peccare videtur, a. m. 2544. n. 731. Iudicum eius subordinationem perturbat, n. 735. eum tamen, licet alienigenam laudat, n. 745. memorat festum luminum, an. mun. 2544. n. 749. fi.

20. *Iosephus* peccat in causa mortis filiorum Aaron, a. m. 2545. n. 33. & in ipsa fortasse morte, n. 38. in sepultura autem maximè, n. 45. vulgarem causam instituti festi expiationis cur dissimulet, n. 53.

21. *Iosephus* celebritatem expiationis malè tractat, a. m. 2545. n. 58. quàm multa omittat, addat, mutet, deprauet, num. 59. & 60. peccat circa populi censum, n. 68. sicut in summa, num. 69. etiam Leuitarum, num. 89.

22. *Iosephus* errat circa varios tubarum sonos, an. m. 2545. n. 110. & circa ordinem acierum in migrando, n. 126. & murmurationem in desiderio carnium, n. 174. quæ à Tostato & Cornelio arguuntur, n. 175. nos in 13. capitibus non probamus illam eius narrationem, nu 176. 177. 178. 179.

Iosephus murmurationem, & lepram Mariæ 23.
omittit, a. m. 2545. n. 182. nec parum peccat in seditione exploratorum, n. 220. pugnam mox iniussu susceptam, aliò transfert ac distrahit, addita vltro seditiosa concione, nu. 244. & seqq.

Iosephus errat circa exitum pugnæ illius, an. m. 24.
2545. nu 247. fingítque reditum in solitudinem, quia malè pugnatum esset, n. 248. cùm id Dei decreto fieret, ob præcedentem exploratorum seditionem, ibid.

Iosephus malè excludit à castris mulieres quæ 25.
purgabantur, a. m. 2545. in schol. 15. videtur falli in voce Pharan, in schol. 23. non rectè apud eum Core iactat sese, a. m. 2547. n. 7. aut in apertam prorumpit audaciam, num. 8

Iosephus alia peccat circa historiam Core, a. m. 26.
2547. decem erratorum arguitur, n. 33. 34. & tribus seqq. & circa tempus virgæ Aaronis florentis, n. 47. vide nu. 54. vide & circa sacrificium vitulæ rufæ, a. m. 2581. n. 1.

Iosephus fallitur in funere Mariæ, a. m. 2583. n. 27.
6. historiam deuicti Sehonis eleganter refert, n. 54. 55. verè quoque nefarium Balaami consilium, num. 82. & 83.

Iosephus non rectè historiam fornicationis, & 28.
initiationis ad Beelphegor explicat, an. m. 2583. n. 91. & 92. vbi sex erratorum arguitur.

Iosephus in præda Madianitica parum fidelis, a. 29.
m. 2583. n. 128. & 133. sicut & in referenda renouatione fœderis, n 214. 215. & in legibus Mosis percensendis; quod ostenditur penè in singulis, à n. 221. ad 284.

Iosephus deprauat locum de vltimis monitis 30.
Moysi ad populum, an. m. 2583. nu. 299. bene tamen refert vtriusque luctum, n. 310. 311. Mosem laudat, n. 332.

Iosephus improbatur circa tempus explorato- 31.
rum Iosue, an. mun. 2584. nu. 5. quodque neget Ierichuntinos nihil tum hostile suspicatos, &c. n. 11. & 15. errat & in signo dato à Rahab exploratoribus, n. 18 omittit quoque datum consilium latendi per triduum, nu. 19. & conuersionem Rahab, nu. 110.

Iosephus historiam traiecti Iordanis multùm 32.
deprauat, an. mu. 2584. nu. 52. 53. & diuinum miraculum malignè diminuit, nu. 54. & in eadem historia 6. erratorum arguitur, nu. 53. ad 56. vbi etiam vanitatis insimulatur.

Iosephus non rectè assignat baiulos 12. lapidum 33.
Iordanis, an. mun. 2584. nec ex eis rectè aram excitat, nu. 64. & 65. vbi vide quid de eo Serarius, qui eum excusat in notatione vocabuli Galgala, nu. 79. vide in Præf. huius tomi, num. 24. 25.

Iosephus fallitur in tempore, quo factæ sunt cir- 34.
cuitiones Ierichuntis, an. mun. 2554. num. 95. & 96. & in aliis nonnullis in hac expeditione, nu. 97. & 104. Sacrilegium item Achan malè à Iosepho explicatum, num. 115. & 116. & rursum, nu. 129. & 130.

Iosephus errat circa Hayensium cladem, a. m. 35.

2584. n. 137. & circa Gabaonitarum falla-
ciam quinquies, nu. 160. & 161. & in pu
gna in qua Sol stetit, quater. & in prælio ad
aquas Merom, an. mun 2585. nu. 13. 14. 15.
alia peccat, & nominatim Iosue proximum
desperationi metum affingit, ibid.

36. *Iosephus* terræ diuisionem in Galgalis, & Silo
factam confundit, an. mun. 2590. nu. 4. &
11. ex quo in numero geometrarum fallitur,
nu. 11. & in ratione diuisionis improbatur,
n. 15. & 17. vide etiam, n. 55 & schol. 3. & 5.

37. *Iosephus* errat in assignanda contra Scripturam
habitatione Iosue, an. mu. 2597. nu. 2. &
in annis eius assignandis, an. mun. 2599.
duasque eius conciones confundit, num. 2.
de annis autem Iosue vide, a. m. 2600. n. 3.

38. *Iosephus* rectè postremas libri Iudicum histo
rias refert ad eorum initia, an. mun. 2622.
nu 2. idque probatur, nu. 3 & 13. parum ta
men fideliter deductam Danitarum colo-
niam retulit, nu. 14. sicut & Leuitæ causam
cum vxore, nu. 36.

39. *Iosephus* dissimulat nequitiam Gabaënorum,
an. mun. 2622. num. 39. & 40 & in eadem
historia multa contra Scripturam scribit,
nu. 44. 45. 56. & 58 60. & 80 vbi non im-
probat periuria necessariò, vt ait, facta. vi-
de & num. 81.

40. *Iosephus* extenuat ac dissimulat populi sui Ido-
lolatriam, an mun. 2623 nu. 4. peccat in
Othonielis annis, an mun 2640. num. 5.
non videtur intellexisse, quid sit in hoc Iu-
dicum libro terram quiescere, nu. 6. pec-
cat in causa Adonibezec, an. mun. 2601.
num. 23.

41. *Iosephus* probabiliter seruitutem sub Eglone
inchoatam refert, an. mun. 2651. num 2.
ipsam autem narrat, non sine lapsu, an. m.
2669. num. 17. & 18. separat seruitutes ab
annis Iudicum, an. mun 2695. num. 2.

42. *Iosephus* ait Iudæos cum Sisara ante seruitutem
infœliciter pugnasse, an. mun. 2721. nu. 10.
sicut de Eglone, an. 2651. nu. 2. prior pars
historiæ Gedeonis à Iosepho partim omit-
titur, an. mun. 2768. num. 30. partim de-
prauatur, num. 31. & mox n. 51. & seqq.

43. *Iosephus* extremam Gedeonis historiam non
satis fideliter narrat, an. mu. 2768. num. 80.
ad 85. multis scilicet omissis, ac mutatis.
arguitur item in historia Abimelechi, an.
mun. 2802. num. 1.

44. *Iosephi* narratio de Abimelecho expenditur, a.
mun. 2803 nu. 25. ad 33. & 14. erratorum
arguitur, ibid. Rursum suorum idolola-
triam dissimulat, causam seruitutis sub Am-
monitis, a m. 2832. n. 10. & a. m. 2842. n. 3.

45. *Iosephus* in historia Iephte labitur, a. m. 2849.
nu. 20. præsertim, nu. 35. 36. 37. & an. m.
2850. nu. 25. verum tamen sacrificium filię
Iephte agnoscit, num 30.

46. *Iosephus* seruitutem sub Philisthæis, quæ 40
annorum fuit, censet tributariam, an. mn.
2860. num. 7. vide quoque an. mun. 2882,
num. 2. Initia historiæ Samsonis deprauat,
num. 26. 27 vbi patrem eius facit zeloty-
pum, eique morbo matrem atque An-
gelum imprudenter seruientem, num 28
29. alia quoque improbata, nu. 30. 31. 32.

Iosephus quid de sodalibus Samsonis putarit, a. 47.
mun. 2880. nu. 23. plurima peccat in prio-
re parte historiæ Samsonis, à nu. 32. vsque
ad 40. præsertim in ænigmate; quod depra-
uat, & solutionem eius, nu. 36. 37.

Iosephus malè accusat Samsonem vanitatis cæ- 48.
sis mandibula mille viris, an. mun. 2881. n
16 17. 18. nec eam culpam esse causam sitis;
sed quæ alia verius, n. 19. tria Iosephi errata
circa fontem Samsonis, nu. 25.

Iosephus postrema Samsonis ieiunè tractauit, a. 49.
mun. 2899. nu. 52. malè suspectum reddit
idololatriæ, ibi alia item circa eum peccat,
num 53.

IOSVE ortus, an. mun 2491. nu. 1. & 2. eius 1.
nobilitas & nomina, ibi. & schol 1. & 2. prę
ficitur Hebræorum copiis contra Amaleci-
tas, an. mun. 2544. n. 343. Exod. ca. 17. v. 9.
accipit mandatum delendi funditus Ama
lecitas, nu. 355. 356.

Iosue minister Mosis, & qualis, an. mun. 2544. 2.
nu. 419. Ascendit cum Mose in Sina, num.
420. an ibi manserit dies 46. num. 421. an
potius 40. tantum, n. 422 quid interim a-
geret Iosue, nu. 423. eius reditus cum Mo-
se, num. 605.

Iosue æmulatio pro Mose aduersus nouos pro 3.
phetas, an. mun. 2545. n. 162. quando pri
mùm dictus Osee, n. 205. turbas cum Ca
lebo mitigat excitatas à sociis exploratori
bus, n. 212 & cæteris periculum adeunt, n. 218. 4.

Iosue electus è pluribus, Num. ca. 11. v. 28 an
2545. schol. 19. num. 162. Eligitur à Domi-
no in ducem populi, an. mun. 2583 n 104.
cur electus maximè Iosue, ibid. & 105. octo
rationibus.

Iosue initiatio, & primùm manuum impositio 5.
Mosis, & Eleazari, aliæque circumstantiæ, a.
mun. 2583 nu. 106. 107. An statim adierit
magistratum, nu. 108. Dux belli contra Ma-
dianitas, non Phinees, num. 112. 113.

Iosue renunciatur à Mose successor, an. mun. 6.
2583. nu. 286. & ritè constituitur, nu. 287.
& 288. diuinitúsque confirmatur, nu. 294.
Iosue quoque recitauit Canticum Mosis,
298. quem ideo vaticinatum ait Iosephus,
num. 299.

Iosue comitatur Moysem in montem Abarim, 7.
an. mun. 2583. nu. 301. & vidit corpus eius
per aërem ferri, ad vallum Phogor, num.
328.

Iosue init principatum, an. mun. 2584. nu. 2. 8.
eius ornamenta spiritalia, nu 1. quando il-
lum Dominus exhortatus est, n. 3. & 4. mit-
tit exploratores in Iericho, quando, quam-
que prudenter, num. 5. & 6. quot & vnde
miserit, nu. 7. & 8.

Iosue à reditu exploratorum indicit Iordanis 9.
transitum in diem tertium, an. mun. 2584.
nu. 20. & 21. quot assumpserit ex transior-
danitis viæ, & rerum gerendarum socios,
num. 22. 23.

Iosue monita ad populum & Sacerdotes, an. m. 10.
2584 num. 30. cui Deus promittit exalta-
tionem, num. 32. circumcidit populum in
Galgalis, num. 67. & 78. non tamen eius

Digitized by Google

vnius manu, nu. 78.

11. *Iosue* & Angeli occursus, an. mun. 2584. n. 87. eorum colloquium, nu. 90. qui Iosue docet victoriæ modum, nu. 93. refert ad suos quæ ab Angelo didicerit, n. 99. Imprecatur contra Iericho, n. 114.

12. *Iosue* mittit exploratores in Hai, móxque tria millia virorum, a. m. 2584. n. 117. 118. qui cum cæde repelluntur, n. 119. vnde Iosue luctus, & populi, 120. & seqq. Deus reuelat Iosue sacrilegium, n. 122. quod is examinat, n. 124. & punit, nu. 125. & seqq.

13. *Iosue* redit ad bellum contra Hay, a. m. 2584. n. 131. & 132. vrbem expugnat ac diripit, n. 139. Adit Hebal & Garizim, n. 140. & quo tempore 141. & quæ ibi gesserit, nu. 142.

14. *Iosue* cum suis decipitur à Gabaonitis, an. mun. 2584. n. 152. & fœdus cum eis iuramento firmant, ibid. seruántque fraude retecta propter iusiurandum, n. 154. potuit tamen interficere, n. 158. puniit seruitute, n. 159.

15. *Iosue* bellum suscipit pro Gabaonitis, an. mun. 2584. n. 165. 166. quos vincit, victoria prodigiosa, n. 167. & seqq. Sole & Luna subsistentibus, n. 168. vide &, num. 176. 177. sumpto de regibus supplicio.

16. *Iosue* fœlices expeditiones, in Maceda, an. m. 2584. n. 184. in Lobna, 187. in Lachis, 188. contra Gazer, 189. & 190. contra Eglon, 191. in Hebron, 192. in Dabir 193. redit ad Hyberna in Galgala, n. 196.

17. *Iosue* è Galgalis mouet in hostem ad aquas Merom, a. m. 2585. n. 10. ei Deus in itinere victoriam denunciat, n. 11. quam & refert, n. 12. occupat & incendit Asor, n. 16. & quanto tempore, n. 17.

18. *Iosue* quinque annis totam occupat Chananitidem, an. m. 2586. nu. 1. & seqq. & nu. 5. quid factum prædæ, n. 4. eius gestorum epitome, n. 7. & 8. & an. m. 2590. n. 31. 32. redit in Galgala, an. mun. 2589. nu. 1.

19. *Iosue* monetur à Deo de diuidenda tribubus terra; licet nondum planè subacta, an. m. 2589. n. 2. 6. 7. prima diuisio ab eo facta cis Iordanem, n. 12. item 21. & seqq. redit è Galgalis in Silo, n. 19. & 20.

20. *Iosue* arguit 7. tribus ignauiæ, a. mun. 2590. n. 3. & 10. eligit nouos terræ metatores, n. 10. & quare, ibid. accipit priuatim à contribulibus Thamnath, n. 24. & 25. dimittit Rubenitas cum sociis, n. 33. commendantur, eísque pietas commendatur, nu. 34.

21. *Iosue* cohibet zelum præproperum populi, an. m. 2590. n. 38. habitationem elegit in montanis, a. m. 2597. n. 4. 5. & quam ob causam, n. 4. Ædificat Thamnath, nu. 5.

22. *Iosue* comitia conuocat, a. m. 2599. n. 1. quanto tempore à diuisione terræ, n. 2. vbi habita, n. 3. qui conuocati, n. 4. quæ Iosue ad eos oratio, num. 5. & seqq. quam Angelus confirmat, n. 10. & seqq.

23. *Iosue* posteriora comitia sub mortem conuocat, a. m. 2600. n. 6. habita in Sichimis, n. 7. eius oratio comparata ad renouandum cum Deo fœdus, n. 10. 13. 14. etsi eum ab eo reuocare videatur, n. 15. & seqq.

24. *Iosue* monimenta statuit renouati fœderis, an. m. 2600. n. 21. alij eius ritus, n. 22. Mors eius, & quo die contigerit, n. 23. eiusdem funus, & sepultura, n. 24. an in Iudicibus numerandus, a. 2601. n. 5.

Iosue à Deo honoratus, vt typus & imago filij sui a. m. 2600. n. 25. similitudo declaratur à, num. 26. ad 37. Epithaphium Iosue, nu. 38. 25.

Iosue quandiu vixerit, ac populum gubernarit, a. m. 2600. n. 1. variè de eius principatus duratione opiniones, n. 2. propria sententia, 17. annorum fuisse, n. 4. ibidémque confirmatur. quæ eadem est cum quarta opinione quæ refertur, nu. 2. 26.

IPHIGENIA filia Agamemnonis, an. mun. 2850. n. 33. videtur adumbrata ad filiam Iephte, Ibid.

ISAI, qui & Iesse pater Dauidis nascitur, an. m. 2880. schol. 2. iuxta distributionem, quę habetur anno Baraci 21. n. 31. & schol. 9. an. m. 2741.

ISRAEL, vide *Hebræi*. id nomen tribuitur Hebræis Iacobo antiquioribus, a. m. 2543. n. 10. quare Dei primogenitus, n 74. Mons Israël quis dicatur captus à Iosue, an. mun. 2586. n. 5.

ISSACHARIS fines in Chananitide cis Iordanem, a. m. 2589. n. 23.

ISTHMICORVM ludorum institutio, an. m. 2700. nu. 1. eorum causa, ibid. Author Sisyphus, aut Glaucus filius eius, nu. 1. & 2. Theseus instaurator, ibid. corona pinæa præmium, n. 2.

IVBILÆVS annus quando institutus, a. m. 2544. n. 677. quando inchoari soleret, nu. 681. cœpisse in autumno, nu. 682. nec potuisse in vere, n. 683. rectè potuisse in autũno, n. 684. videri cœpisse primo die Tisri. 685. 1.

Iubilæi periodus quot annis definiretur, an. m. 2544. n. 692. confirmatur numerus quinquagenarius, n. 693. & refutatur quadragintanouenarius, n. 694. Non esse Hebręorum, num. 695. 2.

Iubilæum quinquagesimum quàm multi agnoscant, a. m. 2544. n. 696. probatur idem numerus ratione, n. 697. quis esset annorum iubilæorum & sabbaticorum conuersus, n. 698. & fusè in schol. 42. 3.

Iubilæi anni quæ propria essent, præ sabbatico. a. m. 2544. n. 699. Primùm gratuita recuperatio possessionum. Ibidem. An & domorum, & quatenus, n. 700. & quid de Leuiticis, ibid. nullus fuit horum annorum vsus in deserto, a. 2550. n. vnico. 4.

Iubilæi alterum priuilegium libertas seruorum an. mun. 2544. nu. 701. & quid in ea proprium præ sabbatico, idid. eius quoque propria proclamatio, n. 702. vtrique anni raro videntur obseruati, n. 703. & 704. 5.

Iubilæus geminus Mundanus, & Mosaicus, n. m. 2633. ille incipit ab orbe condito, hic ab ingressu Iosue in Chananitidem, n. 1. & 2. concurrere non possunt, ibidem. quomodo autem progrediuntur, vide schol. vnicum. 6.

Iudæi. vide *Hebræi*.

Iudæ tribus quam sortem habuerit, a. m. 2589

n.13. ea à Deo aſſignata, nu. 18. priuſquàm cæteris tributa, n. 21. quàm latè pateret, n. 22. & anno 2590. n. 10. in eius ſinum Simeonitica inſeritur, ibid.

2. *Iuda* tribus poſt Ioſue mortem præficitur bello Dei iuſſu. Iudi. ca. 1. v. 1. 2. aſſumit autem Simeoniticã ſociam, v. 3. & cum ea bellum gerit, a. m. 2601. qui eſt primus Othonielis, nu. 12. 13. & ſeqq. cur ab hac tribu expeditionis initium, n. 15.

1. IVDICES quales à Iethro requirantur, a.m. 2544. nu. 733. primùm ſapientes ac fortes, ibid. deinde pietatis, ac veritatis amantes, nu. 734. & oſores auaritiæ, ibid. & quæ eſſet inter eos ſubordinatio, n. 735. & 739.

2. *Iudices* hi eliguntur à populo, a.m. 2544. n. 736. Et quibus de cauſis, n. 737. quî fieret iſthæc electio, n. 738. quæ propria Moſis, & ſingulorum iuriſdictio, 740. & 741. quando, & quandiu iudicia exercerentur, n. 742.

3. *Iudices* ciuitatum quibus ſucceſſerint, an. mu. 2544. n. 743. quî different à Synedrio, nu. 744. huiuſmodi iudices vocabantur ad comitia, a. m. 2599. n. 4.

4. *Iudices* conſilio Iethronis conſtitutos non ſufficiſſe Moyſi, a. m. 2545. n. 144. alij eligendi in eius auxilium, n. 145. quæ eorum poteſtas, & an ſuborditati Moſi, non videri, & quare, ibid. vide etiam nu. 151.

5. *Iudicum* horum conditiones, a.m. 2545. n. 146. an ſorte electi, n. 147. aut potius populi ſuffragiis, n. 148. donantur ſpiritu prophetiæ, n. 149. communicato Moſaico, n. 150. num eadem eſſet ratio ſucceſſorum, n. 152.

6. *Iudices* Moſis adiutores quo numero definiti, a. m. 2545. n. 157. afflantur ſpiritu prophetico, n. 158. an is in eis perſeuerauerit, & quatenus, n. 159. & 160. cur duo in caſtris remanſerint, n. 161.

7. *Iudicum* Hebræorum anni quomodo numerandi, a. m. 2601. n. 1. inſertis videlicet ſeruitutum annis, ibid. eam communem eſſe numerandi rationem, n. 2.

8. *Iudicum* dignitas & poteſtas qualis foret, a.m. 1601. n. 3 quantum à regia differret, nu. 4. nimirum in 7. rebus, & quantum regibus ſimiles, 6. an Moyſes & Ioſue in Iudicibus numerandi, n. 5.

9. *Iudices* ſingulos. vide ſuis locis, de iis autem vniuerſe pleràque diſputat Serar. initio Iudicum, ſicut & Abulenſis & Carol. Sigon. l. 7. de Rep. Hebr. c. 1. & 2.

IVRAMENTVM. vide *Iuſiurandum*.

IVS Dei in omnia creata immẽſum, a.m. 2544. n. 83. & a.m. 2583. n. 124. radix diuini iuris in Leuitas, a. m. 2545. n. 80. & in populum Hebræum, a. m. 2601. n. 5.

1. IVSIVRANDVM quàm religioſè ſeruatum à Iudæis, a. m. 2584. n. 17. & 109. etſi aliquando non peritè, à Ioſue & populi principibus in cauſa Gabaonitarum, a. m. 2584. n. 152. 154. & ſeqq.

2. *Iuſiurandum* eodem modo, ſed maiore damno ſeruatum à populo Iſraël contra Gabaënos & tribum Beniamin, a. m. 2622. nu. 54. 70. 72. 74. & contra vrbem Iabes Galaad, n. 75. & 76. cùm iam facti pœniteret, 72.

Iuriſiurandi inſtar habet votum Iephte, de quo vide *Votum*, & *Iephte*. 4.

Iuriſiurandi ab Ethnicis religioſè ſeruati habes egregium exemplum in procis Helenæ, a. m. 2855. n. 6. 5.

L.

LABRVM, ſiue labium æneum, an. mun. 2544. n. 478. eius materia. ibid. capacitas, 479. vſus, 480. ſitus in atrio, n. 481. Ablutio ad 4. miniſteria, Ibid.

Lachis expugnatur, & vaſtatur à Ioſue, a.m. 2584. n. 188.

LACHRYMÆ. vide *Luctus*.

LAMINA aurea, Tiarę Pontificiæ ornamentum, a. m. 5544. n. 561. quæ in ea ſculperentur, & quæ eius forma, nu. 562.

LAMINÆ ex ſeditioſorum 250 thuribulis productæ, a. m. 2547. n. 31. idque in exemplum, ibid. cur ſanctificata dicantur, n. 31.

LAPIDOTH. coniux Debboræ, an. m. 2723. num. 5. an ea vox appellatiua, vt dicatur Debbora mulier Ellychniaria, ſiue lucernaria, ibid. Lapidoth alius à Baraco, n. 5.

LAPIDATIO blaſphemi hominis ad montem Sina, quando contigiſſe videatur, an. m. 2545. n. 61. rei geſtæ narratio ex Scriptura, Nu. c. 15. v. 35. & nu. 62. & Philone, n. 63. & 64. pœna ſuadentis Idololatriam, Deut. 13. 10. aut exercentis, cap. 17. v. 55. 1.

Lapidatio combuſtionis nomine intelligi poteſt, an. m. 2584. nu. 127. lapidatio grandinis, Eccli. 46. 6. a. m. 2584. n. 167. vide *Grando*. id factum pro Ioſue, contra Amorrhæos, num. 167. & pro Iſraëlitis contra Ægyptios, an. m. 2544. n. 237. & 238. 2.

Lapidatio imminens, Exod. 17. 4. 1. Reg. 30. 6. in ſeditione Core ad lapides cõclamatum, ait Ioſephus, an. m. 2547. n. 11. & Philo in ſeditione exploratorum, an. m. 2545. n. 219. cui conſentit Ioſephus, n. 220. ſicut & Scriptura, Num. ca. 14. v. 10. 3.

LAPIDES pretioſi in ſummitate Ephodi, an. m. 2544. n. 521. inſculpta in eis nomina, quæ, & qua ſerie, n. 522. & 523. alij duodecim in Rationali, n. 528. eorum diſpoſitio n. 529. non fulſiſſe ſupernaturaliter, & c. vide ſupra *Gemmæ*, & *Fulgor*. 1.

Lapides Rationalis fuiſſe Vrim & Thumim, a. m. 2544. n. 534. & 535. refutatur, nu. 536. & ſeqq. ad 541. 2.

Lapides duodecim ſublati de medio Iordanis alueo, a. m. 2584. n. 45. in monimentum, n. 46. Totidem alij in medio alueo excitati, vbi ſacerdotes cum arca ſteterant, n. 47. vnde allati videantur, & quomodo poſiti, nu. 47. 48. 49. 3.

Lapides erecti in montibus Hebal, & Garizim, n. 142. anni 2584. lapis quoque prægrandis conſtitutus à Ioſue in ſignum fœderis inter Deum & populum, a. m. 1600. n. 21. qui & audiſſe dicitur, ibid. vide & ſchol. 3. 4.

LATEBRÆ exploratorum Ioſue apud Rahab, a. m. 2584. n. 13. triduanæ in montibus, n. 19. latebræ Ioatham filij Gedeonis, à facie Abimelechi, an. m. 2801. n. 15. & 22.

LAVS Mosis, Aaronis, Iosue, Eleazari, &c. vide suis locis, in morte ipsorum.

LECTVS ferreus Og regis Basan, Deut ca.3. v.11.a.m.2583.nu.57. ex quo gigantis moles colligitur, ibid.

1. LEGATIO diuina Mosis ad Pharaonem, an. m.2543. quæ eius causæ, nu.24.25.26.altera à Mose ad Regem Idumæorum, a. m.2583. & quando contigerit, nu.18.19. eius modus, n.20.omnia irrita, n 23.& seqq.

2. *Legatio* ad Sehon & Og reges Amorrhæorum, Num. cap. 21.verſ.21. & 33. ann.mun 2583. num.56. legatio gemina Balac ad Balaam Ariolum, Num.22.v.5. & 15.an. mun.2583. n.60.& seqq.quæ legationis causa, n.61.67. & seqq.

3. *Legatio* 10. tribuum ad reliquas trans Iordanem, Ios.c.22. fusè, a.m.2590.n.40. & seq. mutuæ legationes Iephte & Regis Ammonitarum, Iud.cap.11.verſ.12. an.mun.2849. n.18.alia prior populi ad Iephte, n.22.

LEPRA inficit Mariam sororem Mosis, Nu.12. a.m.2545.n.190.leprosi castris Hebræorum exclusi, sch.13. ex Iosepho fusè, qui & Mosem purgat calumnia lepræ, ibid. vide & sch.20.a.m.2543.& n.193.

1. LEVITÆ occidunt iussu Mosis Idololatras ad montem Sina, a.m.2544.n.614.615. & in iis Leuitas aliquos, ibid. Leuitarum zelus & præmium ex Philone, nu.618. Sacerdotium non fuisse cædis huius præmium, nu.622. & a.m.2545.n.84.

2. *Leuitæ* seorsim numerati à reliquo populo, & quare, an.m.2545.nu.73.eorum officia quæ, n.74.ministrant Sacerdotibus, nu.90.& 91. excubant, & psallunt Domino, nu.91. conseruant sacram supellectilem, n.92.

3. *Leuitæ* an adirent atrium, an.mun.2545.nu.92. ita videri, ibid. quis eorum locus circa Sanctuarium, n.77.dantur Aaroni Leuitæ tam à Deo, quàm à populo, nu.78.79.& 81.distinctio Leuitarum in ipsa tribu, n.81.tripertito diuisa, n.85.

4. *Leuitæ* electi in locum primogenitorum, an.m. 2545.nu.80.& 81.quare non retenti primogeniti, nu.82. sed electa potiùs tota vna tribus, n.83.eáque Leuitica, n.84.propter paucitatem, quæ deinceps ostenditur, n.85.86.

5. *Leuitarum* consecrationis tempus & modus, a. mun.2545. num. 95. & 96. peculiaris oblationis eorum ritus, nu.97.an tota simul progredi solita per desertum, nu. 115. an potiùs bipertito diuisi, nu.116.117. primùm Gersonitæ, & Meraritæ, nu.118. tum Caathitæ, & vbi, n.120.

6. *Leuitæ* non pugnauerunt cum aliis Iudæis contra Amalecitas in Cadesbarne, an. m. 2545. nu.243. eorum in bellis officia, an. m.2583. num.113.114.etiam pugnasse, an.mun.2586. nu.4. Leuitarum plurimi in seditione Core, a.m.2547.n.5. & nominatim 250.nu.21.27. & 28.

7. *Leuitis* terræ portio cur non assignata, a.m.2583 nu.138.& an.m.2589.n.9.cur dispersi, n.139. & an. mun.2590. num.28. vrbes habuerunt ad habitandum, n.140. in quibus dignitates obtinebant, nu.141. non tamen communes redditus, nu.142.repetuntur iura Leuitarum, nu.197.

Leuitæ non soli habitabant in vrbibus suis, an. 8. m.2583.nu.143. in iis proprias habebant domos, priuilegio donatas, n.143. & suburbia, nu. 144. quis modus & ratio suburbiorum cum vrbibus suis, n.145.& 146.

Leuitarum vrbes aliquæ assumuntur ad Refugium, 9. an.mun.2583.nu.147.& quare, n.148. & an. Iosue 7.num.26.27.quomodo portarent arcam fœderis, an.mun.2584.num.37. & 38. & an. Mosis 81.nu.433. eosdem fuisse pugnæ, prædæque participes, an.mun.2586. nu.4.

Leuitis vrbes 48. attributæ, a.m.2590.nu.27.4. 10. eorum familiis, ibid. qui res sorte translata, n.29.& 30.Leuitarũ ætas ad ministrandum, a.m.2849.n.8. item Sacerdotum, & Pontificum, nu.9.& 10.

LEGES aliquot datæ Mosi à Deo sub digressum 1. ex Ægypto, a.m.2544.n.157.legis dandæ magnus apparatus ex parte Israëlitarum, num.376.377.& seqq.datæ legis dies, num. 381.382.

Legis dandæ apparatus ex parte Dei, an. mun. 2. 2544.num.383.& seqq. vbi multa ad terrorem concurrentia congeruntur, num. 383. 84.85.intonat decalogum Deus, nu.392.aut potiùs Angelus, nu.393. inde rursum terrifica, n.394.

Legis lectio septimo quoque anno, a. m.2544. 3. à quo, & quare fieret, nu.691.vide & a.mun. 2583.nu.293.& schol.11. lex de Paschate secundi mensis, a.m.2545.n.48. & 49. de iure hæreditario, an.m.2583.nu.97.ex Philone, nu.98.

Lex de iudicandis reis homicidij, a. mun.2583. 4. num. 149. leges item matrimoniorum, nu. 150. de punienda idololatria, num.182.186. 187. de adeundo summo Pontifice in iudiciis, nu.186.187. de Rege eligendo, nu.190. & seqq.

Legis diuinæ memoria inculcatur, a.mun.2583. 5. num. 169. & 180. legis datæ beneficium, nu.166.

Legum Mosaicarum compendium ex Iosepho, 6. an. Mos.120. nu 221. & seqq. vsque ad 285. inclusiuè. Lex diuina quinque libris comprehensa, quando, & quomodo scripta à Mose, num.289.290.91.92. Legis Mosaicæ liber vbi seruatus post obitum Mosis, a. m. 2583.n.290.291.292.

Lex de suscitando semine fuit onerosa Iudæis, 7. an.mun.2810.num.48.& 49.nec tamen iniusta, n.46.eiusdem pœna, nu.49. & 51. differebat à cessione, ibid.vide & an. Mos.120. nu.263.

LIBANI regionem non subegit Iosue per se, a.m.2589.n.5.

LIBELLVS repudij qua conditione permissus, a.m.2583.n.208.

LIBER Iobi ab ipso Iobo scriptus, a.m.2398. nu. 2. liber legis Mosaicæ. vide *Lex*, num.6. & 7.

LIBER, qui & Bacchus, ann. mun. 2761. quædam illius gesta, numer. 7. & schol. 2. 3. 4. 5.

1. LIBERALITAS eximia Hebræorum in opus Sanctuarij, a.m.2544.n.716.718. mulierum dandis speculis suis, nu.478. militum in pugna Madianitica, Num.c.31.v.50.a.m.2583. n.130.

2. *Liberalitas* militum aduersus Gedeonem, Iud. c.8.v.24.& 25.a.m.2768.n.73.adde si placet profusionem improborum ad construendum vitulum aureum, anno mundi 2544. nu.587.

1. LIBERATIO ab ære alieno fiebat anno 7. Deuter.ca.15.v.1.an.mun.2544.nu.690. in gratiam Hebræorum, non alienigenarum, ibid.quod non est intelligendum de accommodato, ibid.

2. *Liberatio* à seruitute anno sabbatico, a.m.2544. nu.688. licet non esset septimus ab inchoata seruitute, ibid. non sic in alienigenis, nu. 689.

LIBERTAS, vide *Liberatio*, nu.1.& 2.

LIGNATOR violat Sabbatum, & quo tempore, ann. mun. 2546. num. 7. 8. 9. lapidatur, num. 11. non fuit Salphaad pater quinque filiarum, numer. 12. Numer. cap. 27. vers.3.

LIGNO immisso aqua dulcescit, anno mundi 2544. num. 254. an ligno illi ea vis natiua fuerit, num. 255. an potiùs ad ligni præsentiam Deus amarorem ex aquis sustulerit, num.256. quæ hac de re Iosephus, nu.257.& seqq.

LIONA Setim quæ, anno mundi 2544. num. 411.

LILIA in Candelabro aureo, an. mun.2544. nu.455.

LIMBVS Epomidis, siue Ephodi, an.m.2544. nu.521.

LIMITES, vide suprà, *Fines*.

LINVS præceptor Herculis, eiúsque mors, a. m.2789.nu.1. duo lini, n.3. vide etiam a.m. 2625.n.1.

LIPOMANVS impugnat patres de petito Messia à Mose, a.m.2543.n.68.

LOBNA seu Lebna expugnatur & vastatur à Iosue, a.m.2584.n.187.

1. LOCA singularum tribuum in castrametatione, an.mun.2545. num.75. quis Leuitarum, num.77. Num. cap.2. & 3. in quo exposuit Moses Deuteronomium populo, a.m.2583. n. 152. in quo populus initiatus est Beelphegor, n.85.

2. *Locus* qui dictus est flentium, Iud. cap. 2. vers. 5. anno mundi 2599. num. 13. ibi apparuit Angelus, qui è Galgalis venit Siluntem, & obiurgauit populum, ibid. nulla loca natura sua sacra, sed electione Dei, a.mun.2543. nu.30.

LOCVSTÆ octauam Ægypto plagam inferunt, a.m.2544.n.25.

LOTHI & aliorum sanctorum merita, posteros protegunt, a.m.2583.n.160.

LVCERNÆ Candelabri aurei septem, rostratæ, & ad mensam obuersæ, an. mun. 2544. n.457. luceréntne perpetuò, nu.459. sententia Iosephi, n.460. luxisse tantùm noctu, nu. 461. tam ante quàm post templum excitatum, n.462.& 463.

LVCRVM turpe Deo non offerendum, a.mun. 2583.n.207.

LVCTVS Hebræorum post adoratum vitulum, an. mun. 2544. proditur in depositione ornatus, nu.628. quæ præcipitur, Exod. c.33.vers.4.& 5.& quasi facta per parenthesim inseritur, v.6.& seqq. idque ostenditur, nu.629. 1.

Luctus per depositionem ornatus exercetur, post secundum ieiunium Mosis, anno mundi 2544. num. 664. 665. & quandiu, ibid. priuatúrque populus tabernaculo, nu.666. 2.

Quis *Luctus* prohibeatur Sacerdotibus, an. m. 2544. num. 44. nudatio scilicet capitis, & scissio vestium, ibid. luctus populi denunciato reditu in solitudinem, ann.mun.2545. n.235. super initiatione Beelphegor, Num. ca.25.v.6. 3.

Luctus populi in seditione exploratorum, Nu. cap.14. vers.1. in desiderio carnium, cap. 11. vers.4.10.13.an.mun.2545.nu.139. in morte Aaronis, a.mun.2583.n.32. pro Mose moribundo, nu.310. cùm vicissim ipse lachrymatur, num. 311. mortuum luget 30. diebus, nu.331. 4.

Luctus Iosue & populi totiús Hayensi clade accepta, an. mun. 2584. num. 120. & in funere Iosue, anno mundi 2600. num. 24. & postea accepta clade in duobus prælijs contra Beniamin, ann.mun.2622. num. 65. postremo tribu penè deleta, Iud. cap.21. vers. 2.3. 5.

Luctus & clamor populi frequens, nominatim in obiurgatione Angelica, in loco qui dictus est flentium. vide suprà, *Locus* 2.& deinceps in singulis seruitutibus, & nominatim in diebus Gedeonis, & Iephte. 6.

LVNA stat ad imperium Iosue, sicut & Sol, an. m.2584. nu. 168. quare, nu. 169. quando, n. 170. qua cœli parte, n.171.172. quanta fuerit ea mora, n.174. quis prodigij huius modus, nu.175.

LVSTRATIO terræ promissæ cis Iordanem 7. menses tenuit, anno mundi 2590. nu.21.

LVX erat Hebræis toto triduo tenebrarum Ægypti, an.m.2544. nu.52.53. lux mirabilis columnæ ignis, num.189. lux in rubo an vocalis fuerit, ann. mun. 2543. num. 34. vide *Fulgor*.

LVZA noua ex Bethel, a.m.2605.num.13. vbi condita, ibid.

M.

MACEDA vrbem capit Iosue vastátque, a.mun.2584.nu.184. quanto tempore, num.185. Rex eius supplicio afficitur, nu.186.

MADIAN, qui & Madianitæ. an gemini fuerint, a.m.2503.n.20. & 21. ad eos fugit Moses, ibid. in eos bellum decernitur, an. Mos. 120.nu.110. belli causæ, ibid. pugna & victoria, nu.116. 1.

Madianitæ conspirant cum Balac contra Hebræos, Num.cap.22. vers. 4.7. anno mundi 2583.nu.60. eorum mulieres deceperunt 2.

Hebræos, Num.ca 31.v.15.16. idque clarum est ex Chozbi, Num.c.25.15.vide a.m.2583. n.82.83.84.

3. *Madianitarum* quinque principes in bello cadunt, an.mun.2583.num.116.cædes, captiuitásque, etiam mulierum, & paruulorum, nu. 123.nec tamen omnes occisi, nu.125.vastitas illata regioni, num.126. eiusdémque præda, n.127.

4. *Madianitæ* vexant Israëlitas, an.m.2761.n.4.& 2762. n.1.2.3.4. solutio seruitutis huius, an. m.2768.nu.1. eorum copiæ innumerabiles, Iud. cap. 6.v.5.mox recensentur, 135.millia, c.8.v.10.

5. *Madianitæ* somnium præsagum cladis, a.mun. 2768. nu.40.& seqq. eorum castra turbantur à Gedeone & suis, num. 47. fit cædes & fuga, num.48.quos persequuntur Israëlitæ, nu.49.

6. *Madianitarum* duos reges Ephraimitæ occiderunt, an.mun.2768. nu.50. & 58. alios duos Gedeon assequitur, vincit, capit, num. 64. 65. 66. morti addicit, & quare, num.68. & 69.& occidit, num. 70. ea clade Madianitæ afflicti ac deleti sunt. vide an. mun. 2769. nu.vn.

MABOM rex cum aliis arma sumit contra Iosue, a.m.2585.n.4.

1. MAGI Pharaonis fuerunt malefici, a.m.2543. n.120.in iis fuere Iannes & Mambres, n.121. 122.an fecerint tum vera miracula, n.125.126 an fictitia, nu.127.& seqq.videri vera, n.130. & qui id fieri potuerit, n.131.

2. *Magi* Pharaonis conuertunt virgas in serpentes, a.mun.2543.n.118. educunt ranas, n.158. non possunt sciniphes, & quare, nu.169.percutiuntur sexta plaga vlcerum, nu.192.196. vide *Balaam*.

MAHALON vir Ruthæ, moritur, a. m.2810. num.1.in pœnam iniusti coniugij, num.2. cur Obed ab eo non accepit nomen, vt diceretur filius Mahalonis, non Boozi, an.m. 2811.n.6.

MALEDICTIONVM, & benedictionum ritus in monte Garizim, an.m.2583.n.211.& 212. & qui res gesta fuerit, a.m.2584. n.144. maledictio Iosue in Gabaonitas, n.159.& contra Iericho, nu.114.

MALEFICIORVM prohibitio, ann. mun. 2583. n.197.

1. MALOGRANATA tunicæ Pontificis, Exod. c.39.23.an.m.2544.n.560.eorum numerus, ibid.quæ eorum figura, n.561.

2. *Malogranata* detulerunt exploratores ex Chananitide, an.m.2545. n.209. quæ postea filij eorum murmurando requirebant, an.mun. 2583.n.11.ex Num.cap.20.5.

MAMBRES magus Ægyptius, vide *Iannes*, & *Magi* 1.2. & nominatim anno mun. 2508. nu.vn.

MAMBRE Amorrhæus amicus Abrahæ, à quo Hebron dicta est Mambre, an.m.2603. nu.9.

MAMYLVS decimus quintus à Belo Assyriorum Imperator, anno mundi 2495.num. vn.

1. MANASSE dimidia tribus obtinet à Mose habitationem trans Iordanem, Nu.c.32.v.20. a.m.2583.n.134. & 135. & repetitur, a.mun. 2589.n.11.cis Iordanem autem, nu.23. queruntur de angustiis, n.25.

Manasse dimidia tribus trans Iordanem, vide *Ruben*, & *Gad*. 2.

MANNA quo primùm die depluerit Hebræis, an. mun. 2544. nu.320.& 321. quotidie præterquam die Sabbati pluebat primo diluculo, nu.284. vbi de manna vniuersè, & breuiter. 1.

Manna natura quæ, ann. mun.2544. num.285. an eiusdem naturæ cum vulgari, num. 286. mannæ delapsus ex Iosepho, num 287.ratio nominis eius, n.288.289.vsus eius in cibum tam assum, quàm elixum, hominibus, ac iumentis, nu.290. 2.

Circa *Manna* vsum tria præcepta Domini, an. m.2544.nu 291.& seqq.mannæ Gomor satis erat ad cibum quotidianum, nu.291.292. 296. manna non debuisse seruari in posterum, n.293.294. 3.

Manna non colligendum die Sabbati, anno mun.2544.num.297. an eo die coqui & parari potuerit, num. 298. 299. mannæ sapor naturalis, nu.301. qualis aduentitius improbis, n.302. supernaturalis omnium saporum fuit, nu.303. 4.

Manna sapor supernaturalis an proborum tantùm priuilegium fuerit, an.m.2544.n.304. & qui ita sentiant, nu.304.305. an omnium, n.309. videri tantùm proborum, num.308. & 309. 5.

Manna num substantialiter mutaretur, a. mun. 2544.n.310.durúmne esset, an molle, n.311. vbi repositum esset in posterum conseruandum, nu.312. cur dictum panis Angelorum, nu.313. 6.

Manna typus Eucharistiæ multiplex, a.m.2544 nu.314.in 12. rebus, vsque ad nu.318. manna quando defecerit, an.m.2584.n.83. certum diem assignari non posse, nu.86. vide etiam schol.7. 7.

MANSIONES Hebræorum 42. habentur in earum catalogo, Num. cap.33. sparsim autem in Exodo, Num. Deut.1. fuit Ramesses, an.mun.2544.nu.151.152. eáque ante egressum ex Ægypto, & verè mansionem dicendam, nu.152. 1.

Mansio 2. in Socoth, ann. mun. 2544. nu. 199. & quæ ibi mora, num. 200. Mansio 3. in Etham in extrema solitudine, nu. 201. in qua biduum substitere, nu. 202. Mansio 4. in Phihahiroth, num.206.& quis eius situs, n.207.208. 2.

Mansio 5. in Mara, an. mun.2544. num.250.& quæ ibi gesta, num.216.& seqq. Mansio 6.in Elim, nu.261. quandiu ibi statum, num.275. Mansio 7. in Iam-suph, nu. 266. & quæ ibi mora, nu.267.8.in deserto Sin, in qua quinque mansiones, nu.268. quarum Iam-suph. prima est, hęc secunda, quæ proprio nomine caret, ibid. 3.

Mansio 9. quæ fuit tertia in deserto Sin, propriè dicitur Daphca, de qua eodem anno, n. 318.Mansio 10.in Alus, quarta in eodem deserto, n 312.vbi Rabbini multa peccant, ibi. 4.

Ordo & tempus mansionum, à nona ad 11.
nu.323.& 324.

5. *Mansio* vndecima in Raphidim, vltima deserti
Sin,a.m.2544.n.324. vbi miraculum aqua-
rum ex Horeb, & res gesta cum Amalec,
n 325.& seqq.

6. *Mansio* 12.in deserto Sina, vbi data lex, an.mun.
2544. num. 363. quo die eo peruentum,
num. 365 primáne, an tertia, num. 366. ea-
dem die ex Raphidim ventum in Sina, num.
367.qui fuit quartus mensis,& 48. ab exitu,
n.368.& 369.quando inde discessum, an.m.
2545.n.111.

7. *Mansio* 13. in Sepulchris concupiscentiæ, an.m.
2545.nu. 137. inde quatriduò peruentum in
Hazeroth, mansionem 14.nu.181.& quæ ibi
mora, n.195.scilicet septidui ob lepram Ma-
riæ, ibid.

8. *Mansio* 15. in Cadesbarne, aut potiùs Rethma.
quo ex Hazeroth quatriduò peruentum, an.
m.2545.nu.181.197.& 198. fuit hæc mansio
funestissima Iudæis, n.196.propter seditio-
nem exploratorum, ibid.

9. Egressio è Rethma *Mansione* 15.an.m.2546. lu-
ctuosa, n.1.quando contigerit, n.2.locus se-
quentium mansionum, nu.4.& 6. & quæ in
iis gesta, n.5.

10. *Mansio* 19. Ceelatha in qua seditio Core conti-
gisse videtur, an.mun.2547.nu.1.2.3.deinde
vagati sunt per deserta. vide an. mun.2563.
nu.2.3.& 4.cur mansiones in deserto muta
rentur, n.5. Moseroth mansio 27.a.m.2583.
n.27.

11. *Mansio* 33. in Cades, an, mun.2583. num.5. vbi
mortua est ac sepulta Maria, num. 6. ibi-
dem aquæ contradictionis, num. 10. inde
transitum ad montem Hor, ad quem man-
sio est 34.nu.26.vbi moritur Aaron, n.27.&
seq.& res cum rege Arad bene geritur, n.35.
& 36.

12. *Mansio* 35. in Salmona,& 36. in Phunon, an m.
2583.n.38 & 39.vbi serpentum morsus, nu.
42.& 43.mansio 37.in Oboth.& in Ieaba-
rim 38.n.46. in Dibongad 39.n.47.vbi tor-
rens & vallis Zared, ibid.

13. *Mansio* 40. Selmon Deblataim, an.mun.2583.
num.49. ibi puteus Arnon, nu 50. & 51. ibi
res gesta cum Sehon, & Og reges Amor-
rhæorum, n.52.& seqq.mansio 41.ad mon-
tes Abarim, n.58.

14. *Mansio* 42. & vltima in campestribus Moabi-
tarum, an.mun.2583.nu.59. & deinceps, ibi
res gesta cum Balac, num. 60. & seqq. vbi
explicatio legis, aliáque plurima ad mor-
tem Mosis, & transitum Iordanis, qui con-
tigit initio sequentis anni.

1. MANVE pater Samsonis, a.m.2860.n.10. cer
tior fit de futuro filio, n.18. fuisse virum bo-
num, n.11. quem Iosephus malè fingit zelo-
typum, n.26. optat & obtinet Angeli visio-
nem, n.19.& 20.

2. *Manue* cum Angelo colloquium, an. m.2860.
num.20. sacrificat cum dispensatione mul-
tiplici, nu.23. & 24. timet abeunte Angelo,
& ab vxore confirmatur, nu.25.cunctatur in
danda vxore Philisthæa filio, an.mun.2880.
nu.9.

MANVS Moysi in monte Horeb an fuerint 1.
extentæ, an eleuatæ & quomodo, a.m.2544.
n.350.351.

Manus tabularum lignei tabernaculi, an.mun. 2.
2544.n.450.

Manus Aaronis Pontificis, & filiorum eius 3.
inunctæ, a.m.2545.n.17.& 18.

MARA locus mansionis quintæ, a. m.2544.
n.250. ibi aqua dulcescit immisso ligno, nu.
254.& quomodo, n.255.& seq.ibidem Deus
populo suo constituit præcepta, atque iudi-
cia, nu.260.

MARCHESVAN mensis octauus, & quæ in
eo gesta, anno mun. 2545. num. 748. vide
Mensis.

MARE rubrum aperitur Israëli ministerio
Angelorum, a.m.2544.nu.215. eius fundum
siccatur à vento, vt sit solidum, num. 216.
num qui alius huius maris sinus, num. 266
& 267.

MARIÆ sororis interuentu Moses traditur 1.
nutriendus matri suæ, an.mun.2464.nu.16.
& 17.

Maria in deserto murmurat contra Mosem, a. 2.
m 2545.vbi, n.182. qua occasione, num.183.
reprehenditur à Deo, nu. 189. & lepra per
cutitur, nu. 190. Moses pro ea Deum orat,
nu.191.

Maria non statim sanatur, an.mun.2545.n.193. 3.
sed post septiduum, nu.194.& quæ inde po-
pulo vtilitas, n.195.cum sensu mystico Hie-
ronymi, ibid.

Maria obitus quo tempore contigerit, an. m. 4.
2583. num. 4. quadragesimo scilicet ab exi-
tu ex Ægypto, ibid.& quo loco, nu. 5.vbi &
sepulta est, nimirum in Cades mansione 33.
n.6.laudatur, n.7.& 8.ex collatione cum B.
Virgine, nu 9.

MASERA idem locus qui Hor, a.mun.2583.
nu.27.

MASEROTH mansio 27. ann. mun. 2583.
nu.27.

MASPHA locus in quo congregatæ omnes 1.
tribus contra Beniamin, anno mun. 2622.
n.48. multiplex Maspha, nu.49. & 50. fuit
in tribu Iuda, num. 52. ibi fit Iusiurandum,
nu.55.

Maspha trans Iordanem, vbi conuenerunt Is- 2.
raëlitæ contra Ammonitas, Iud. cap.10.17.
& cap.11.v.11. ann.mun.2849. num.2. & 27.
ibique confirmatur principatus Iephte. Ibi-
dem domum habuit, vers.34.an.mun.2850.
nu.13.

MATHEMATICÆ disciplinæ in pretio apud
Ægyptios, an.m.2470.n.6.sed infrà hiero-
glyphica, ibid.

MATRIMONIORVM leges, anno mun.
2583. num. 150. connubia prohibita cum
Idololatris, num. 171. an & quatenus cum
captiua, num.201. an toto capite radi debe-
ret, ibid. matrimonium Rahab, cum Sal-
mone, non cum Iosue, an.m.2584.n.111.112.
& Samsonis cum Philisthæa, an.mun.2880.
n.3.& seqq.

MEDAD, vide *Eldad* suprà.

MEDEÆ raptus ab Iasone, sub an.mun.2730.
nu.vn.

MEL in ore leonis, a. m. 2880. n. 18. & quomodo id sit probabile, n. 19.

MELLO arx Sichem, a. m. 2803. n. 17. ibid. variæ arces.

MEMNON ad bellum Troianum proficiscitur a. m. 2870. vnde & à quo missus, n. 3. ab Aiace perculsus, ab Achille occiditur, nu. 3. cum omnibus copiis, ibid.

MENDACIVM NE dixerint Hebræi, mutuò sumendo vasa ab Ægyptiis, a. m. 2544. nu. 87. & 88.

1. MENSA panum propositionis, an m. 2544. n. 436. eius materia, & mensuræ, figuraque, ibid. coronæ tres, n. 437. pedes, circuli, vectes, nu. 438. describitur à Iosepho, nu. 439.

2. *Mensa* hæc non fuit similis delphicis, an. mun. 2544. nu. 440. nec limbum infernè prominuisse 4. digitis, n. 441. eius situs in Tabernaculo, n. 458. Exo. ca. 40. v. 20.

1. MENSES Hebræorum totidem quot Solis & Lunæ coniunctiones, a. m. 2544. n. 94. eorum nomina, ibid. esse Lunares, ibid. quot dierum, horarum, & particularum, ibid. alternatim pleni & caui, n. 94.

2. *Mensium* designatio in peregrinatione Hebræorum per desertum, a. m. 2544. n. 159. tabella historica primi mẽsis Nisan, & quæ in eo gesta, præsertim anno primo exitus, num. 160.

3. *Mensis* secundus Iiar, qui & Zio. & quæ in eo gesta, an. m. 2544. nu. 319. cum sua tabella historica, ibid.

Mensis 3. Siuuan cum tabella sua, a. m. 2544. n. 424.

Mensis 4. qui Tammuz, & gesta in illo, an. eodem, n. 581.

4. *Mensis* 5. Ab. cum sua tabella, an. mun. 2544. nu 660.

Mensis 6. qui est Elul, & in eo gesta. an. mu. 2544. n. 707.

Mensis 7. qui & Tisri, & in eo gesta, a. m. 2544. nu. 708.

Mensis 8. qui Marchesuan, an. mun. 2544. n. 748.

5. *Mensis* 9. qui Casleu, & Cisleu, an. m. 2544. n. 749.

Mensis 10. Teuet, qui respondet Decembri, a. 2544. n. 750.

Mensis 11. Sebat, eiúsque tabella, a. m. 2545. nu. 3.

Mensis 12. qui Adar, & respondet Februario, a. m. 2545. nu. 4.

6. *Mensis* 13. qui Veadar, embolismaris, tertio fere quoque anno inseritur ad exæquandos annos lunares solaribus, a. m. 2545. n. 4. fi. vide & an. 2544. n. 93. schol. 7.

MENSTRVATÆ non eiiciebantur extra castra, a. m. 2545. 93. schol. 14.

MENSVRÆ tabernaculi lignei, a. m. 2544. n. 489. & suburbiorum Leuiticorum, a. m. 2583. n. 145. 146.

MERARITARVM locus in castrametatione, an. mun. 2545. num. 77. officium in gestatione tabernaculi, num. 94. vrbes, an. mun. 2590. num. 27. & vbi, num. 30.

MERCES prostibuli Deo non offerenda, a. m. 2583. n. 207.

MERCVRII Ægyptij libri, & disciplinæ, a. m. 2470. n. 2. 3. 4. posterior fuit Mose, n. 5. & 29. ideóque nec primus inuentor sapientiæ Ægyptiorum, n. 29. auum maternum habuit Atlantem Astrologum. & maior dictus est, ibid. 1.

Mercurius Trismegistus maioris siue Antiquioris nepos, multa à Mose mutuatus est circa mundi conditionem, an. mun. 2470. num. 29. 2.

MERETRICES de filiabus Israël prohibẽtur, Deut. 23. 17. a. m. 2583. n. 207. puerique meritorij, ibid.

MEROE vrbs regia, an eadem Saba, an. m. 2494. n. 16. fuisse insulam in Nilo, nu. 17. & schol 5. unde id nomen ex Iosepho, nu. 6. an obsessa à Mose, nu. 7. & 18.

MEROM lacus in Iordane vbi collecti Chananæi contra Israëlitas, an. m. 2585. nu. 9. quantum distet à Galgalis, n. 11.

MESOPOTAMIA patria Balaam Arioli, a. 2583. n. 63.

MESSIAM petit Moses, a. m. 2543. n. 67. licet repugnante Eugubino, n. 68. & schol. 6. promittitur Hebræis timentibus audire Dominum in nube, a. m. 2544. n. 396 & 397. & a. m. 2583. n. 197.

MESSIS tempore transeunt Hebræi Iordanem, a. m. 2584. n. 40. & 41.

METVS ingens hostium populi Israëlitici, a. m. 2584. n. 60. & 66.

METATORES terræ promissæ cis Iordanẽ quot electi, a. m. 2590. n 10. 11. 12. 13. vide *Geometræ*. quam proportionem seruarent, nu. 14. 15. 16. 17. eorum magnitudo animi, n. 19. eius præsidia, n. 20.

Metatores 7. mensibus lustrarunt, diuiserũntque terram, a. m. 2590. nu. 21. in funiculo geometrico, schol. 2.

MICHAEL Archangelus Mosem in rubo alloquitur, a. m. 2543. n. 36. & cur in rubo & igne, n. 37. idem videtur apparuisse Balaamo, & Asinæ eius, an. mun. 2583. nu. 79. 1.

Michael idem apparuit Iosue in Galgalis, & qua forma, an. mun. 2584. num. 87. [illegible] 89. eiusdem cum Iosue colloquium, num. 90 & 93. 2.

Michael apparet populo sub extrema Iosue tempora, a. m. 2599. n. 12. & 10. vbi, n. 13. reprehenditur, & qua de re, n. 11. eius oratio, n. 14. eiusdem effectus, 15. 3.

Michael Archangelus apparet Gedeoni, a. m. 2768. n. 6. cui victoria secundum Deum tribuenda, n. 15. & n. 47. & 48. idem dici posset apparuisse Manue & vxori eius, a. m. 2860 n. 12. 4.

MICHÆ historiam ad Othonielis annos pertinere, anno mun. 2622. num. 2. Idque fusè probatur, num. 3. cur dilata ad finem libri Iudicum, num 5. Michas cum matre dant initia Idololatriæ, numer. 6. & 7. 1.

Michas non solùm artifex, sed cultor Idolorum, a. m. 2622. nu. 7 & 8. cui addicit filium, n. 9. & insuper Leuitam Mosis nepotem, 2.

nu.10. & 11. eius querela de raptis sibi idolis irrita, nu.21.

1. MIGRATIO de monte & deserto Sina post moram vnius anni, demptis diebus 14. a.m. 2545. nu.111. eius ordo, & modus, num.112. & seqq.

2. *Migratio* alia solennis è campestribus Moab, ad Iordanem, & Galgala, an.m.2584. num.21. 26. & seqq. Rursum alia è Galgalis in Silo, a.m.2589. num.19. & 20. post sex annorum moram, ibid. adde remigrationem transiordaninorum ad suos, an. m.2590. num.33. & seqq.

MILITVM Hebræorum pietas & deuotio, in præda Madianitica, a.m.2583. n.130. item in alia Madianitica sub Gedeone, a.m.2768. n.73.

MILETVS quando condita, an.m.2768. sch. vlt.

MINOS Legislator, an.m.2650. n.2. & 1803. schol.6. Rex Cretensium, an.m.2814. nu.2. & 3.

MINOTAVRVS, an.m.2814. num.2. quod tributum ab Atheniensibus penderetur Minotauro, num. 3. vbi & de Cretensi tauro, &c.

1. MIRACVLORVM potestatem accipit à Deo Moses, a.m.2543. n.55. & 56. quare in virga, & manu, n.55. edidit primùm coram populo in Ægypto, n.89. deinde Dei iussu, nu.115. & postulatione Pharaonis, n.116. virgam vertit in colubrum, n.117.

2. *Miraculáne* fecerint Magi Ægyptiorum, an.m. 2544. n.125. & seqq. statuitur veros serpentes, actione naturali productos, eodémque modo, ranas, & sanguinem, n.130. & 131.

3. *Miraculum* aperti maris rubri eleuant Ethnici, nu.231. & 232. anni 2544. refelluntur, n.233. 234. miraculum aperti Iordanis Iosephus plurimùm obscurat, ac minuit, an.m.2584. nu.54. & 55. ipsum miraculum. vide n.33.39. 40. cum eiusdem miraculi monimentis, nu. 45.46.47.

4. *Miraculum* perpetuum in conseruatione mannæ, Exod.cap.16.v.33. an. mun.2544. num. 311. imò & in quotidiano eius defluxu, nu. 293. intermisso Sabbato, nu. 297. in vestimentorum conseruatione, Deuter.cap.29. v.5. & aquarum perennitate, num.328.329. & 333.

5. *Miraculum* item perpetuum in virga Aaronis florente, an.m.2547. nu.56. in facie quoque Mosis radiante, a.m.2544. n.712.

6. *Miraculum* in asina loquente Balaamo ariolo, a.m.2583. n.73. in Sole & Luna subsistentibus, a.m.2584. nu.168. & seqq. in rubo sine consumptione ardente, Exod.c.3.v.2. an.m. 2543. n.37.

7. *Miracula* totidem fuere victoriæ, plagæ Ægyptiacæ, victoriæ Iosue contra Amalecitas, Madianitas, & Amorthæos, viuo Mose, & deinceps contra Chananæos. Victoriæ item Calebi, Othonielis, Aodi, Baraci, Gedeonis, Iephte, Samsonis. vide suis locis.

MISAEL Leuita ob immunditiam ex funere, facit Pascha secundo mense, an.m.2545. nu.49.

MOABITIS parcit Dominus, Deuter.ca.2. 9. an.mun.2583. nu.160. secluduntur tamen à Iudæorum amicitia, num. 205. & 206. ab Aodo delentur, an.mun.2669. num.14. vide *Eglon.*

MOLAD Hebræis coniunctio Solis & Lunæ, vide an.m 2544. n 94.

MONILIA mutuò acceperunt Hebræi ab Ægyptiis, a. m. 2544. nu.77. acceperunt & ab vxoribus ad conficiendum vitulum aureum, num.587. monilia quoque consecrarunt Deo in Sanctuario, num. 716. in pugna Madianitica, an.mun.2583. num.130. & rursum sub Gedeune in Ephod, a. m.2768. n.73.

MONIMENTVM miraculi transitus Iordanis 12. lapides, an.m.2584. n.45. & 46. item aliud totidem aliorum lapidum, num. 47. rursum in monimentum erectum est altare in ripa Iordanis, à Rubenitis, & sociis. Iosue cap. 22.v.26. an. mun.2590. num.36. & 37. 1.

Monimentum fœderis inter Deum & Hebræos legis tabulæ lapideæ conseruatæ in arca, an. m. 2544. ideo violato per idololatriam fœdere, disrumpuntur, n. 603. & 661. 2.

Monimentum item altare in monte Hebal, & Garizim, & lapides lege inscripti, Deuter. cap.27.v.2.3. & seqq. & Iosue 8.30. a.mun. 2584. n.140.141 42.43 44. liber quoque & canticum Mosis in testimonium ponitur, Deut.31.v.19.21.26. 3.

Monimenta quoque fœderis initi postremis Iosue comitiis, Iosue cap.24. vers.26.27. ann. mun. 2600. num.21. & 22. thuribula ducta in laminas, & affixa sunt altari in signum & monimentum, num. 16.38. an. mun.2547. nu.31. 4.

MONS Sina qualis in aduentu Domini, ann. m.2544. nu.383.84. & 385. mons Horeb & Sina an vnus & idem, a. m.2543. n.27. & 28. montes Seir contermini terræ Chanaan, an. m.2646. n.4. 1.

Mons Abarim, Nebo, & Phasga vnus idémque, & quomodo, an.mun.2583. num.313. mons Galaad, & eius diuersa nomina, num. 314. mons Hebron quare promissus Calebo, an. mun. 2589. nu.15. & 16. quando eum petiit, nu.12. 2.

Montem elegit Iosue in habitationem, Ios.c.19. v.50. an.m.2590. nu.24. & 25. & a.m.2597. nu. 2. & 3. montana cur antiqui dilexerint, num.3. & 4. Adde Debboram, Iud.cap.4.5. & Tholam Iudicem, cap.10.1. & Abdonem, cap.12.15. 3.

MORA Hebræorum in Ægypto, a.m.2464. n.3. & 2543. nu.9.10.11. & 12. in littore maris rubri, an.mun.2544. n.250. in singulis mansionibus. vide suis locis. præsertim in Cadesbarne, an. mun.2546. nu 4. & 5. & a.m.2583. n.158.159. ad Iordanem, a. mun.2584. n.26. & 27.

MORS Nadab, Aaronis, Mosis, Iosue, &c. vide suis locis. mortis pœna constituta in seditiosos in Cadesbarne, an.mun.2545. num.230. & seqq. repentina exploratorum, num.236. 237.

Digitized by Google

MOS Iudæorum conueniendi in Sabbatis, a. m.2546.n.10.

1. MOSIS ortus, an.mun.2464.num.1. concursus diuersarum epocharum declaratur, nu. 2. 3. & 4. quis tum Reipub. Hebræorum status, nu.5. visio de eo nascituro, nu.6. & 7. nascitur forma decorus, n.8. & an.m.2467. nu.2.

2. *Mosis* circumcisio, & nomen, ann. mun.2464. num.10.18 & 19.& ann. mun.2478. num.3. occultatur tribus mensibus, num. 9. & 11. exponitur in ripa fluminis, nu.12. nec proiicitur in flumen, num.13. liberatur, num. 15. agnoscitur, matrique traditur nutriendus, nu.16.

3. *Moses* an alias nutrices recusarit, an.mun.2464. num.17. non videri, ibid. lactatur à matre, a. mun. 2465. num. 2. eiusdem infantia, anno m.1466.nu.vn. ablactatur, an.m.2467.nu.1. A Thermuti filia regis adoptatur, nu.3. aut natiuus potiùs fingitur, nu.4.

4. *Moses* num diadema regis conculcarit, an.mun. 2467.nu.5. & 6. & linguam adusserit, nu.7. eius educatio in aula, a.m.2468.n.2.&sch.1. ex poëta Ezechielo, cur diuinitus prouisa, nu.3.

5. *Mosis* puerilis institutio, an.mun.2470.num.1. Ægyptiaca Mosis eruditio, tam communium scientiarum, nu.9. quàm occultæ philosophiæ, siue hieroglyphicæ, n.10. non habuisse Græcos doct res, nu.21.21. sed Chaldæos, 25 aut potiùs Hebræos, 26. atque adeo ipsum Amramum parentem, n.27.

6. *Moses* non fuit inuentor literarum Hebraicarum, an.m 2470.nu.30. nec magiæ peritus, nu.31. vide & sch.7. eius profectus in literis, n.32 adeo vt breui magistros superaret, ibi. ex Philone.

7. *Mosis* adolescentia in armorum tyrocinio, an. mun.2478.nu.1. & praxi philosophica, n.2. potens opere, & sermone, an.m.2485.n.2. quæ Mosis opera ex Artapano, n.3. ea ad veritatem accommodantur, nu.4.

8. *Moses* bellum Æthiopicum suscepisse, & fœliciter confecisse dicitur, an.mun.2494.nu.1. ad nonum. examinatur hoc bellum, num.11. qui fabulosum putent, num.13. quæ improbanda videantur, nu.15.& seqq. totum repudiatur, n.22.

9. *Mosis* ex aula digressus, a.m.2503. n.2. probabilis eius occasio, n.3. negat se filium filiæ Pharaonis, nu.4. & 5. defertur ad Regem, nu.6. Hebræúmque se palam profitetur 7. suos adit & consolatur, ibid.

10. *Moses* Ægyptium suos vexantem interimit, an. mun.2503.num.8. quis cædis modus, nu.9. num solo verbo, ibid. & num. 10. & 11. quæ facinoris æquitas, nu.12. quod iudiciariam à Deo potestatem accepisset, ibid. emanat in vulgus cædes, nu.13.

11. *Moses* ad regem defertur, ei iam infensum, an. m.2503. n. 14. quem sui magis exasperant, nu.15. ad cædem quæritur, n.17 an & captus fuerit, n.18 non videri, n.19 fugit in Madian Arabiæ desertæ, nu.20.

12. *Moses* quam vitam in eremo duxerit, an. mun. 2503.n.1. & a.m.2504.n.1. & 2. occasio initi apud Madianitas matrimonij, nu 3. & 4. an statim coaluerint nuptiæ, n.6. an potiùs tardius, n.7. & quomodo, ibid.

Mosis vita pastoritia, an.mun.2514 nu.2. an idoneum regni præludium ex Philone, nu.2.& seqq. an in solitudine scripserit, n.9. suscipit filios, a.m.2538.n.1.2.& 3. 13.

Mosis annus 80 & diuersus epocharum concursus, an.mun.2543.n.1.& seqq. de quibus. vide *Annus* 1. vsque ad 8. hoc anno præparatum esse exitum, sequenti in rem redactum, n.14.& seq. 14.

Mosi Dominus apparet in rubo, an.mun.2543. num. 23. qui erat Mosis octogesimus, mittitur legatus in Ægyptum, num. 24. 40. & seqq. reprehenditur audaciæ à Iosepho, n.31. qui se potiùs timidiorem exhibuit, num.38. Nam 15.

Moses cunctatur ex demissione animi, an. mun. 2543.num.45. altera cunctatio, num.47. tertia in causanda populi incredulitate, num. 54. itaque accipit miraculorum potestatem, nu.55.&c.& nu.69.& 70. quarta excusando infantiam, num.58. aliquo linguæ defectu laborasse, nu.61. 16.

Mosis cunctatio non caruit culpa, a.mun.2543. num.63. & seqq. postrema eneris deprecatio, n.66. an Messiam petat cùm rogat mitti quem Dominus missurus est, nu 67. & seq. & sch.6. dat ei Dominus fratrem socium, & oratorem, n.69.& 114. 17.

Moses persuadetur, an mun.2543.nu.71. socero valedicit abiturus, nu.72. & significata profectionis causa abducit suos, nu. 73. rursum instruitur à Domino de summa negotij, nu. 74. adit periculum vitæ ob non circumcisum filium, n.79 & seqq. 18.

Moses dimittit Sephoram cum infantibus, an. mun.2543.nu.86. ei occurrit Aaron, nu.87. adeunt ambo populum, nu. 89 à quo accipiuntur, n.90. adeunt Pharaonem, dimissionem postulant, nu.92. à Rege superbè reiiciuntur, n.93. 19.

Moses instat apud regem humili oratione, an. m.2543.nu.94 nihil proficit, 95. quin potiùs ea occasione Hebræi magis vexantur, n.96. & seqq. vnde Hebræi expostulant, & murmurant contra Mosem, n.107. 20.

Moses recurrit ad Deum gemens, a.mun.2543. n.108. à quo accipit consolationem. n.109. & mandata ad Israëlitas, nu 110. sine fructu, nu. 111. constituitur Deus Pharaonis à Domino, n.114. 21.

Moses occurrit Pharaoni expeditus ad plagas inferendas, an.mun.2543.nu.133.134. vertit aquas in sanguinem, num.136. & plagam sedat, n.147. & 148. intentat secundam, n.151. & infert, num. 153. mox orante rege aufert, nu.162.163. 22.

Mosis iussu, Aaron puluerem terræ vertit in sciniphes, a m.2543.num 166. quibus additur omne genus muscarum, nu.174. non admittit Moses potestatem sacrificandi in Ægypto, n.180. & quare, 181. cessant muscæ, redit obstinatio, n.183 itaque immittit pestem in aminantia, n.186. 23.

Moses cum fratre sparso in cœlum cinere pro- 24.

ducit vlcera, an.m.2543. nu.192. Grandinis plaga infligitur à Moſe, an.m.2544. num.6. & 7. finitur, n.24. nullo fructu, ibid. petit generalem dimiſſionem, territis metu locuſtarum Ægyptiis, nec impetrat, nu. 26. 27. 28. finitur plaga, nu.36.

25. *Moſes* tenebras inducit in Ægyptum, ann. mun. 2544. num. 39. & ſeqq. poſt eas etiam tergiuerſatur Pharao, num.56.57. & 58. Moſes non vult dimittere pecora, nu.60. eiicitur à Rege, nu.61. & ſeqq. & 71. interim diuinitus edocetur de vltima plaga, n.65.

26. *Moſes* decimam plagam Pharaoni denunciat, an. mun. 2544. num.67. & 68. monet ſuos de mutuò accipiendis vaſis, num. 72. Moſis apud Ægyptios gratia, num.76. Pharao accepta decima plaga, diſceſſum concedit, & quatenus, n.140. quam vrgent ipſi Aegyptij, n.141.

27. *Moſes* cùm infertur ab Angelis decima plaga, erat in Rameſſes ſacrificans, & diſponens profectionem, a.m.2544. n.138.139. conſolatur ſuos in metu ab Aegyptiis perſequentibus vſque ad mare, n.212. ſimúlque Deum orat, & exauditur, n.213.

28. *Moſis* ad nutum aperitur mare, an. mun. 2544. nu. 218. an percuſſerit mare, ibid. primus ſe in nouam dat viam, num.223. deducit populum in Mara, vbi precibus ſuis aquas ſanat, nu.254.

29. *Moſes* in octaua manſione, an. mun. 2544. num. 269. precibus obtinet cibum, manna & coturnices, num. 274. 275. dat præcepta circa manna, quæ malè ſeruata ſunt, num. 291. 293. 297.

30. *Moſes* in Raphidim manſione vndecima aquas à Deo impetrat, a.m.2544. nu.327. qui eum mittit ad petram Horeb, n.328. vnde aquam ingentem ac perennem elicit, nu.326. vnde & fons qui dicitur Moſis, n.333.

31. *Moſes* aſcendit in montem cum fratre & Hur, Ioſue cum Amalecitis pugnante, num.345. an. mun.2544. alternat victoriam, nu. 347. quomodo ea tenuerit, nu.350. & 51. in gratiarum actionem erigit altare, & ſacrificat, nu.361.

32. *Moſes* antecedit populum Sinam verſus, an.m. 2544. die 9. quarto menſis tertij, quem mox ſequitur populus, n.369. eodẽ die bis aſcendit in montem, ibi. & 372.376. biſq; deſcendit, n.375.380.

33. *Moſes* an timore affectus ex aduentu Domini terrifico, a.mun.2544. num.386. alloquitur Deum coram populo conſcenſa parte aliqua montis, móxque iubetur deſcendere, & conteſtari populum ne accedat propius, nu.387.

34. *Moſem* internuncium populus, Domini voce perterritus, poſtulat, a.m.2544. n.395. impetrátque, etiam in futurum, n.396. 397. ratio temporis, nu.398. & ſeqq. poſt meridiem ad montem redit, nu.403. & quæ ibi didicerit, n.404.405.

35. *Moſes* redit ad populum, a.m.2544. nu.406. iubetúrque redire poſtridie cum Aarone, & aliis, ibi. populus conſentit in legem, n.407. ea ſcripto mandatur à Moſe, & quare, n.408 fœdúſque confirmat, & quo ritu, n.409.10. & ſeqq.

Moſes aſcendit mox cum fratre & ſociis in montem, an.m.2544. vbi & Deum vident, nu. 414. & ſeqq. redit in caſtra cum iiſdem, mox in montem cum Ioſue reuerſurus, nu.418. 36.

Moſes reuertitur in montem cum Ioſue, an. m. 2544. nu. 420. non definiuit tempus moræ ſuæ, nu.584. an ibi manſerit 46. dies, n.421. an potiùs 40. duntaxat, num.422. & 423. ibi iubet ſibi confici Sanctuarium, n.427. cum omnibus ad ipſum pertinentibus. n.428. & ſeqq. 37.

Moſi diuinitus reuelatur idololatria populi, an. m.2544. n.594. qui Deum placare conatur, n.595. & perſeuerat orans, n.596.597. incipit placari Dominus, num.598. an id agnouerit Moſes, ibid. vide nu.638. 38.

Moſes ad populum redit cum tabulis, a.m.2544 n.599. declarat Ioſue populi peccatum, nu. 603. confringit tabulas, ibi. vitulum diſſipat, n. 605. & dat populo bibendum, num.606. reprehendit Aaronem, n. 610. iubet reos interfici. nu.614. 39.

Moſis nouus in montem aſcenſus ad obtinendam veniam, a.mun.2544. n.613. fuiſſe hanc moram 40. dierum, nu.614. & 625. ex Moſe demonſtratur, n.626. & 627. vbi ponuntur tres Moſis quadrageſimæ. 40.

Moſis oratio in 2. quadrageſima ad obtinendam veniam, a.m.2544. n.631.632. & ſeqq. fuiſſe certum de prædeſtinatione ſua, n.635. alia eius oratio ad placandum Deum, num. 636.641. 41.

Moſis familiaritas cum Deo, a.m.2544. n.642. non tamen vſque ad viſionem diuinæ eſſentiæ, nu.643. licet nobilius viderit quàm alij Prophetæ, nu. 645. itáque viſum patribus, nu.646. 42.

Moſes petit habere Deum itineris ducem, & quid illud ſit, a.m.2544. n.639.640.641. cui acquieſcit Dominus, n.651. quem vrget nihilominus Moſes, & Dominus confirmat, n.652. 43.

Moſes petit viſionem gloriæ, an eſſentiæ diuinę, a.m.2544. nu. 653. an potiùs gloriæ corporis ab Angelo aſſumpti, n.654. idque probatur, ibid. quomodo id corpus omne bonum dicatur, n.655. 44.

Moſi promittitur Dominum ante ſpeluncam tranſeuntem, viſum atque auditum iri, a.m. 2544. n.556.57.58. ex Abulenſi. Redintegrata gratia remittitur, legis tabulas paraturus, n.661. præcepta abeunti data, n.662. 45.

Moſes reuerſus in caſtra præcidi iubet tabulas, & populum ornatum ſuum deponere, ann. m.2544. n. 664. & in luctu eſſe, num.665. & quamdiu, ibid. & priuatur tabernaculo, nu. 665.666. 46.

Moſes redit in montem cum tabulis, a.m.2544. num.669. an & cum arcula, nu.669. & 670. fit promiſſi compos, nu.671. apud eum Dominus titulos ſuos profert, num.672. & 73. eiuſdem apud Deum pro ſuis oratio, n.674. exauditur, n.675. & ſigna promittit, & quæ illa ſint, ibid. 47.

48. *Mosis* tertium ieiunium finitur, a. m. 2544. n. 705. redit cum nouis tabulis, & qui ea scripserit, n. 706. 707. quis dies reditus n. 709. redit cum fulgore vultus, 710. & quæ illius causæ, 711. quandiu durauerit, 712.

49. *Mosem* populus veneratur, an. m. 2544. n. 713. cui venerationem cõciliat fulgor vultus, & publicum Dei cum ipso colloquium, n. 714. enunciat populo constructionẽ Sanctuarij, n. 715. eum adit Iethro, n. 720. vide *Iethro.*

50. *Moses* collaudat, ac benedicit artifices Sanctuarij, a. m. 2545. n. 6. erigit disponitque tabernaculum vniuersum, n. 7. ad 10. & vngit, n. 11. consecrat Aaronem, & filios eius. vide *Aaron, & Altare*, n. 23.

51. *Moses* migrat è Sina cum populo, a. m. 2545. n. 111. & quis eius in progrediendo locus, n. 121. nimirum initio cum arca, n. 122. 123. & seqq. retinet apud se cognatum Obab, n. 127. ad 130.

52. *Mosis* precibus cessat incendium, quod grassabatur in murmuratores, a. m. 2545. n. 134. gemit apud Deum, n. 141. & oneris leuationem petit, nu. 142. an & cur nouis egeret auxilijs, n. 143. & seqq. de eius famulis vide schol. 19.

53. *Mosis* spiritus non imminutus, sed communicatus 70. viris, an. m. 2545. n. 149. 150. An Mosi essent subordinati, n. 151. non videri, ibid. non sic tamen posteri, n. 152. eius verba circa promissionem carnium explicantur, 154. & seqq.

54. *Mosis* improbat zelum Iosue, an. m. 2545. nu. 162. contra eum murmurant Maria & Aaron, nu. 182. & seqq. nonobstante Mosis mansuetudine, n. 185. eius excellentia prophetica præ alijs, nu. 188. Deum orat pro sorore, n. 191. vide schol. 22.

55. *Moses* non iubet, sed permittit exploratores mitti, a. m. 2545. n. 203. dat eis mandata, n. 206. in reditu excitatur in Moysem, & Aaronem seditio, nu. 216. 217. qui pro eis orant, n. 223. & seqq. & veniam obtinent, n. 226. & quatenus, ibid.

56. Contra *Mosem* & Aaronem insurgit Core cum suis, a. m. 2547. n. 4. & seqq. qui ad orationem confugiunt, n. 12. & rem ad Dei iudicium referunt, n. 13. Mosis cum Rubenitis contentio, n. 14. 15. & querela apud Deum. n. 16.

57. *Moses* cum fratre ad Tabernaculum redintegrata seditione confugiunt, a. m. 2547. n. 38. & 39. seditiosis incendio mulctatis mittit fratrem ad placandum Deum, n. 41. 42. 43. exequitur probationem virgarum pro Aaronis sacerdotio, n. 53.

58. *Mosis* silentium in historia, a. m. 2548. n. 1. sacrificium vitulæ rufæ quando videatur instituisse, a. 2582. n. 1. amittit sororem, a. m. 2583. n. 4. tentatur, & peccat in aquis contradictionis, n. 14. quàm luctuosa culpa, 16. & acerba pœna, 17.

59. *Moses* mittit legationem ad regem Idumæorum, a. m. 2583. n. 18. ordo rei gestę, n. 20. legationis æquitas, n. 21. & Mosis prudentia, n. 22. & 24. vide & n. 51. schol. 4. amittit Aaronem, n. 27. & populum murmurantem à serpentum morsibus sanat, n. 45.

60. *Moses* mittit legationem ad Sehon, a. m. 2583. n. 52. sed irritam, itaque vincitur, ac deletur, n. 53. sicut & Og rex Basan, n. 56. & 57. & Rex Arad, n. 35. & 36. res à Mose gesta in peccato Beelphegor, n. 90.

61. *Mosi* mors sua denunciatur, a. m. 2583. n. 99. qui excursionem in Chananitidem petit, n. 100. nec impetrat, 101. monet de successore, n. 102. imponit manus Iosue, nu. 106. mittit Iosue in Madianitas, n. 111. 112. &c.

62. *Mosis* cognati eripiuntur cladi Madianitarum, a. m. 2583. n. 115. diuidit prædam, nu. 129. distribuit duabus tribubus cum dimidia terram trans Iordanem, n. 132. & seqq.

63. *Moses* moriturus legem populo explicat, atque inculcat, a. m. 2583. n. 151. quando, & quo loco, 151. 152. & qua de causa, n. 154. an toti omnino populo, n. 156. saltem in fœdere, ibid.

64. *Mosis* exhortatio ad legis obseruationem, a. m. 2583. n. 162. & contestatio pro vitanda idolatria. n. 164. alia eiusdem exhortatio, n. 168. & eius capita, n. 169. & seqq. renouat fœdus cum populo, n. 214. 15. 16.

65. *Moses* enunciat populo mortem suam imminentem, a. m. 2583. n. 284. consolatur populum, & successorem denunciat, n. 286. vide supra nu. 108. & ritè constituit, n. 287. & 288. librum quando scripserit, 289. dederitque, 291. 292.

66. *Mosi* & Iosue Dominus denunciat futuram populi defectionem, 295. itaque Moses populum obiurgat, apud Leuitas, 296. & congregato canticum recitat, n. 297. Mosis postrema adhortatio, 300.

67. *Moses* iubetur montem ascendere, ibi moriturus, a. m. 2583. n. 302. exprobrátque ei tum Dominus culpam suam; & quam ob causam, 303. eius mœroris causa, n. 304. denunciat obitum suum in sequentem diem, n. 306.

68. *Moses* sub horam mortis populo tributim benedicit, a. m. 2583. nu. 308. 309. publicus pro Mose moribundo ploratus. an scriptor mortis suæ, 312. & quæ in monte Nebo gesta, n. 313. & seqq.

69. *Mosi* Dominus ostendit omnes terminos regionis populo suo promissæ, a. m. 2583. n. 314. dixitque nouissima verba, n. 315. Obitus Mosis, 316. malè à quibusdam negatus, ratis translatum, 317. 319. 320.

70. *Mosis* mors confirmatur, a. m. 2583. num. 322. annus mortis eiusdem, n. 323. dubius mensis, & dies, n. 324. & 325. mortis locus, 326. modus, 327. sepultura, 328. qui sepulchrum ignotum, 329. & 330.

71. *Mosis* funus, & populi luctus, a. m. 2583. n. 331. sepulchralia ornamenta ex varijs scriptoribus, 332. 333. fuit perquam expressa Christi figura, n. 335. vsque ad 348. Epithaphium Mosis, 349.

72. *Moses* verè Iudex, nec tamen annumeratus Iudicibus, an. m. 2601. n. 5. Mosis nepos Ionatham, filius Gersam sacerdos Idolorum, Iud. c. 18. v. 30. a. m. 2622. n. 10. & 11. an manna defecit in obitu Mosis, a. m. 2584. n. 84.

MVLIERES Hebrææ an nuberent extra tribum, a. m. 2583. nu. 150. alienigenæ inducunt Hebræos in quadruplex peccatum, a. m. 2583. n. 85. 86. 87.

MVNDICIES castrorum præcipitur, a. m. 2583. n. 207. vide etiam, a. m. 2565. nu. 5.

1. MVNERA siue officia Leuitarum, vide Leuitæ.

2. *Munera* omnium principum tribuum vno die oblata a. m. 2545. n. 102. 103. singula deinde singulis diebus oblata, quo die offerri cœpta, accuratè quæritur, n. 98. & seqq. vide & 105.

1. MVRMVR primum Hebræorum contra Moysem, a. m. 2543. n. 107. cùm in Ægypto grauius vexarentur ob petitam à Mose missionem. Alterum in mansione quarta cùm eis Ægyptij imminerent, a. m. 2544. nu. 110. quod fuit primum ab exitu.

2. *Murmur* alterum ab exitu fuit in Mara, ob amaras aquas, a. m. 2544. n. 251. 252. tertium ob famem in octaua mansione, n. 270. 71. 72 quartum in Raphidim mansione vndecima, n. 325. 326.

3. *Murmur* quintum ab exitu propter defatigationem in loco qui dictus est Incensio, an. m. 2545. n. 132. & 133. sextum fuit in Sepulchris concupiscentiæ ob desideratas carnes, nu. 137. 138.

4. *Murmur* septimum in Cadesbarne, in reditu exploratorum, a m. 2545. n. 215. 216. quod aliqui decimum numerant, propter illud, *Tentauerunt me iam per decem vices*, nu. 217.

5. *Murmur* octauum, siue seditio Coritarum, a. m. 2547. n. 1. ob ambitionem Pontificatus, n. 9. Murmur nonum redintegrata seditione ob interfectos Coritas, n 35. & 45. decimum in Aquis contradictionis, a. m. 2583. n. 10. & 11.

6. *Murmur* vndecimum cùm præ animi rancore nausearent super manna, & serpêtum morsibus castigati sunt, a m. 2583. n. 41. 42. 43. quibus additum primum, fiunt duodecim.

MVSÆVS idem cum Mose putatus ab Artapano, a. m. 2464. n. 14. Musæus Orphei discipulus magus meritò creditur, an. m. 2786. nu. 7. sicut & Eumolpus eius pater, ibid. Alij Musæi, ibid.

MVSCÆ omnis generis, siue etiam caninæ inferunt Ægypto quartam plagam, a. m 2543. n. 171. & sequentibus. quàm acerbam, n. 175.

MYCENÆ, a. m. 2743. n. 1.

N.

NADAB filius Aaronis occisus à Domino &c. vide *Abiu*.

1. NAHASSON filius Aminadab de tribu Iuda, nascitur, a. m. 2514. n. 1. eius soror Elizabeth vxor Aaronis. Exodi c. 6. v. 23. Princeps tribus suæ numerat populum, Nu. c. 1. v. 7. primus in castrametatione, cap. 2. 3.

2. *Nahasson* primus offert in solemnitate dedicationis altaris, Num. cap. 7. 12. & primus progreditur è Sina, cap. 10. 14.

NATHINÆI è Gabaonitis oriundi, an. mu. 2584. num. 159. erant quasi Leuitarum ministri. vide Sigon. lib. 5. de Rep. Hebræorum, c. 7.

NAVIVM insignia, Taurus, Pegasus, Aries, a. m. 2750. nu. vnico.

NAZARÆA fit mater Samsonis ad tempus, a. 2860. n. 13. Samson autem in totam vitam. Iud. c. 13. v. 7. Nazaræorum institutum quale & quibus conueniret &c. a. m. 2860. n. 14.

NEBO pars montis Abarim, in quo Moses moritur, an. mun. 2583. num. 313.

NEPHTALITARVM fines cis Iordanem in Chananitide, a. m. 2590. n. 23.

NILVS vertitur in sanguinem à Mose & Aarone, an. mun. 2543. nu. 137. cur in Scriptura dicatur fluuius, & fluuij, sch. 15. Non est fluuius turbidus, de quo Iosue, c. 13. 3. an. mun. 2589. nu. 3.

NISAN primus Hebræorum mensis in anno sacro, sicut Tisri in profano, Exod. 12. 2. a. m. 2544. n. 93. quibus mensibus nostris respondeat, n. 96. eo mense egressi sunt Israëlitæ ex Ægypto, 160. 161. 1.

Nisan primi mensis primus dies multis rebus nobilitatus, a. m. 2544. n. 162. sicut & decimus quintus, 163 eius 16. dies erat initium 7. Hebdomadarum à Paschate ad Pentecostem, n. 164. 165. 166. 2.

Nisani die 11. facta est à Iosue circuncisio, a. m. 2584. n. 67. & 68. quo eius die dicatur cessasse manna, n. 85. vide tabellam eius, an. m. 2544. n. 160. 3.

NOEMI socrus Ruthæ quando abierit in Moabitidem, a. m. 2801. n. 23. & seqq. quid eam ibi decennium retinuerit, n. 31. & 32. finis peregrinationis eius, a. m. 2810. nu. 1. mors filiorum eius, & causa, n. 1. & 2. 1.

Noemi redit in patriam, a. m. 2810. n. 3. suadet regressum nuribus, n. 4. eisque bene precatur, n. 5. nec persuadet, n. 6. Orpha tamen redit ad suos, n. 7. Rutha perseuerat, 8. acquiescit eius constantiæ, n. 10. 2.

Noemi venit in Bethleem cum Rutha, anno mundi 2810. num. 12. excipitur cum gratulatione, num. 13. quæ vicissim dolet, ibid. sollicita est pro Ruthæ coniugio, 26. 27. & an culpandum in eam rem consilium Noëmi, num. 28. 29. & seqq. 3.

Noemi videtur obstetricata Ruthæ, a. m. 2811. n. 4. fuit figura beatiss. virginis, an. mun. 2821. n. 7. 4.

NOMEN Dei maximè proprium, Qui est, a. 2543. num. 48. & 49. nomen Dei duplex, maiestatis, & beneuolentiæ. n. 50. 1.

Nomina Ephodi, an. m. 2544. num. 518. Rationalis, 525. tunicæ Pontificis, n. 555. tiaræ eiusdem, 563. tunicæ interioris, n. 567. vrbis Dabir, a. m. 2584. n. 193. Hebron, 2603. n. 6. & seqq. 2.

Nomina filiorum Israël quî inscripta gemmis Epomidis, a. m. 2544. n. 523. 3.

NOVILVNIVM primi mensis quo exierunt Israëlitę ex Ægypto quando contigerit, ex diuersorum sententia, a. m. 2544. n. 97. 1.

Nouilunium, siue neomenia, primúsque dies cuiúsque mensis, solemnis apud Iudæos, & quare, a. m. 2544. n. 748. initio 2.

Digitized by Google

Nox media cædi primogenitorum Ægypti destinata quomodo accipienda, a.m.2544. nu.69.

1. Nubis columna eadem quæ ignis, an.mun. 2544.num.173. & seqq. non tamen vna eadémque protegebat & deducebat, nu. 177. 178. & 179. deductricis forma & natura, nu.180. & quàm ab aliis diuersa, num. 180. 181.182.

2. *Nubis* deducentis, & obumbrantis diuersa officia, an.mun.2544. num.183.187. quomodo deduceret populum, nu. 188. nubis deductricis duplex quies, ordinaria & breuior, num.193. extraordinaria, & diuturnior, nu. 194.

3. *Nubis* motor Angelus, an.mun.2544.num.195. & 196. quando columna nubis cœperit, aut desierit apparere, num.197.198. transtulit se Angelus cum nube ex loco proprio in transitu maris, num.214. inde tela ignea in Ægyptios eiaculatur, nu.237.238.

4. *Nubes* operit tabernaculum, quæ, & quomodo, an.mun.2545.num.12. prohibet ingressum eius, & quomodo, num.13. perpetuò castra antecedit, & quare, num. 122. 123. & seqq.

1. Numerus Hebræorum qui egressi sunt ex Ægypto, an.m.2544.num.153. & Ægyptiorum qui perierunt in decima plaga, nu. 119. in mari rubro, n.242.& 47. Numerus, & situs columnarum atrij tabernaculi, nu. 507. 508.509.

2. *Numerus* Israëlitarum cæsorum ad montem Sina, an.mun.2544. num. 616.617. in seditione Core, & in alia seditione diei sequentis, an.mun.2547. num. 43. & quando initiati sunt Beelphegor, anno mundi 2583. nu.92.

3. *Numeratio* populi, vide suprà, *Census*, nu.1. 2.3. vide a.m.2545.n. 65.66.67.& aliquot seqq. & a.m.2583.n.96.

Nuncii, vel legati mittuntur à Mose ad regem Edom, & quando, an.m.2583.n.18.19. 20. à Balac & Madianitis ad Balaamum, nu. 60.61.66.68. vide *Legatio*.

Nuptiale conuiuium à quo fieret, a.m.1880 nu.22.

O.

Obab cognatus Mosis ab eo retinetur, a.m.2545.nu.127. & quam ob causam, nu.128.& seqq.

Obduratio Pharaonis contra Hebræos, an.mun.2543.num.75.76.77.78. item Chananæorum contra eosdem, an. mun. 2586. nu.6.

Obed geminus, an. mun.1803. num.2. auus Dauidis nascitur, an. mun.1811. num.1. eius nomen, num. 5. cur non dictus Mahalon, num.6. eum Noëmi educat, ann.mun.1821. nu.2.

Obedientia Israëlitarum qualis erga Mosem & Iosue, anno mundi 2584. num. 24. & 25.

Oblatio in consecratione Leuitarum, an. mun.2544. num.97. oblationes principum singularum tribuum quo die & tempore factæ, num. 98. & seqq. quæ vno die factæ, num. 102. 103. quæ 12. diebus, num. 104. 105.

Oboth mansio 38. a.m.2583.n.46.

Observatio Sabbati inculcatur Iudæis, a.mun.2544.n.297.& seqq. & nu.579. vide *Sabbatum*.

Obsidio vrbis Azor quanto tempore tenuerit, ann.mun.2585.num.17. item Bezec, an.mun.2601.num 22.& Lais, an.m.2622. num.22.& 23.& Hebronis, ann.mun.2603. num.11.& 12. Meroë, an.mun.2494.num.6. & 7.

Occasio, & ordo Idololatriæ in deserto Sinai, a.m.2544.nu.586.& populi ibi tertiò numerandi, a.m.2545.n.65.

Octavam an haberet festum Pentecostes Hebræorum, an.m.2544.nu.425.426. sicut Paschæ, & tabernaculorum, ibid.

Odium Dei quantum in Amalecitas, & quę illius causa, an. mun. 2544. num. 357. 358.

Oeconomica vita vtilior ad regiam administrationem, quàm pastoritia, an.mun.2514. n.6.

Oedipi regis Thebanorum historia; a. m. 2822. n. 2.

Oenomai equi, an. mun. 2789. nu.4.

Officia columnæ nubis & ignis, an. m. 2544. n. 187. ad 191. 1.

Officia Leuitarum, a.m.2545.n.74. item, n.90. 91.92. Caathitarum, n.93. Gersonitarum & Meraritarum, n.94. Iudicum, & regum officia. vide suis locis, & an.m.2601.num.3. & seqq. 2.

Og Rex Basan cum populo suo ab Hebræis superatur, a.m.2583.n.56.57. statura fuit gigantæa, nu.57.

Olenes, a.m.2688.n.1.

Olympia, & agones Olympici, ann. mun. 2849.num.42. sæpius instituti ac restaurati, nu.43.

Ooliab, socius Beseleelis, quem vide in *Beseleel*, & *Artifices*.

Operculum Arcæ fœderis aliud à Propitiatorio, a.m.2544.n.432.

Oppida Leuitarum, vide *Leuita*, & *Vrbes*.

Or mansio 34. an.m.2583.num.26. & quæ ibi gesta, ibid.

Oratio Mosis pro seditiosis Israëlitis, quàm efficax & longa, an. mun.2545. num. 223. 224. 225. pro transitu suo in Chananitidem, ann. mun. 2583. num. 100. & irrita, nu.101. 1.

Oratio Phinees Legati ad Israëlitas trans Iordanem, an.mun.2590.num.41.& 42.& Angeli sæpius apparentis Moysi, Iosue, Gedeoni, Manue. vide suis locis, nominatim *Locus flentium*. 2.

Oratio Iosue ad priora comitia in Silo, anno mun. 2599. num. 5. 6. & seqq. ad posteriora, an.mun.2600. num.10.11. & seqq. eiusdem dimittentis tribus trans Iordanem, an.mun.2590.num.33. & 34. & ex Iosepho, nu.35. 3.

Ordo rerum gestarum per singulos dies habetur in tabellis mensium historicis. vide

Mosis. Ordinationem rerum geftarum à Mofe præfertim fub diem Legislatæ. vide a. m. 2544. n. 369. & multis feqq. item circa tranfitum Iordanis, & aliis locis impeditoribus. vide fuis locis.

ORDO & modus rei geftæ in tranfitu Iordanis, a. m. 2584. n. 32. & feqq. item 43. &c. in Hebal & Garizim, n. 142. & 143. in migratione è monte Sina, ann. mun. 2545. n. 112. & feqq.

OREB & Zeb reges Madianitarum ab Ephraimitis cæfi, a. m. 2768. n. 50.

ORNATVM deponunt Ifraëlitæ luctus caufa ob adoratum vitulum, an. m. 2544. iubetur à Domino, n. 628. 629. impletur, n. 664. quàm diu priuantur eo, n. 665.

ORPHA vxor Chelionis, filij Noëmi, & Elimelech, a. m. 2802. n. 5. & 7. dimittit nurum, a. m. 2810. n. 7.

ORPHEVS facra liberi patris primus in Græciam inuexit, an. mun. 2498. fchol. 1. quæ propterea Orphica dicta. & ipfe Citheron, ibid. vixit, & nauigauit cum Argonautis, tempore Laomedontis, ibid. & an. mun. 2786. num. 1.

ORPHEI genus, patria &c. a. m. 2786. nu. 1. eiufdem carmina, & hymni, n. 2. An etiam theologus fuerit, n. 3. videri fuiffe magum, n. 4. & 5. idque ex eius morte maximè conftare poffe, n. 6. cur difcerptus fuerit, ibid.

ORVS fuccedit Amenophi in regno Ægypti, a. m. 2469. moritur elephantia, a. m. 2506. n. 1. & quare, ibid. & n. 2.

OSEE quando primùm dictus Iofue, an. mu. 2545. n. 205. cùm miffus eft explorator, ibid.

OTHONIEL primus à Iofue iudex, an. mu. 2601. nu. 1. ratio dinumerandi eius annos & iudicum reliquorum, n. 1. & 2. diftributio annorum eius fpecialis, n. 10. qui partim fœlices, & partim infœlices, n. 11.

Othoniel an Dux contra Adonibezec, an. mun. 2601. nu. 14. an potius Caleb, ibid. capit vrbem Dabir, a. m. 2604. n. 4. quo anno fuo, ibid. eius vxor Axa filia Calebi, nu. 5. fufcitatur in falutem populi, contra Cufan Rafath. a. m. 2631. n. 3.

Othoniel diuino fpiritu repletur, a. m. 2631. n. 4. interuentu Phinees Pontificis, ibid. modus adeptæ libertatis, n. 5. reftituit cultum diuinum, a. m. 2632. n. 1. moritur, a. m. 2640. ferè centenarius, n. 1.

Othonielis frater & filij, a. m. 2640. n. 1. eiufdem virtus & fanctitas, n. 2. an propriè 40. annis populum iudicarit, ab excuffa videlicet feruitute, n. 5.

OVIS fabulofa ad inuentionem fepulchri Iofeph, a. m. 2544. n. 144.

OZI Pontifex filius Riefu, a. m. 2721. nu. 1. tempore Baraci & Debboræ, ibid.

P.

PACTVM Dei cum populo fuo. vide *Fadus* 1. & 2.

PALLADIVM Troianum anno mun. 2871. num. 7.

PALLIVM coccineum Achami. vide *Acham*.

PALMÆ 70. in Elim quid myfticè notent, a. m. 2544. n. 261. 262.

PANEM vocat Dominus manna, Exod. c 16. v. 4. 8. 12. 15. 32. quia erat loco panis, quem murmurando, & exprobrando petebant, c. 16. v. 3. cur dictus panis angelorum, an. m. 2544. n. 313. 1.

Panes propofitionis, qui Hebræis, facierum, a. m. 2544. n. 442. Azymi erant & fumptu populi parabantur, n. 442. eorum magnitudo & pondus, nu. 443. numerus eorum, 444. parabantur à Caathitis, offerebantur & auferebantur à facerdotibus, 444. 2.

Panes propofitionis offerebantur in duabus lancibus aureis, cum thure, a. m. 2544. n. 444. fingulis Sabbatis, ibid. & à folis filiis Aaronis comedebantur, num. 445. atque ita, donec excreuit valde numerus, folis Azymis panibus vefcebantur, cùm magni effent, nu. 443. vide 1. Reg. c. 2. 36. 3.

PARENTES feu Patres quid fpectare debeant in filiis, an. mun. 2538. nu. 3. patres plerique non nifi per filios illuftriores noti, an. m. 2889. n. 2. vbi de patre Samuëlis.

PARIS, qui & Alexander caufa Troiani belli, an. mun. 2855. eius initia, n. 5. iudicium de tribus mulieribus, n. 7. rapit Helenam, n. 7. cum præda in Ægyptum tempeftate defertur, eaque fpoliatur, n. 8. ex Herodoto nu. 10. 1.

Paris vi ventorum Cyprum, & inde Sidonem delatus prædonem egit &c. ex Dicty. num. 11. eius cædes, a. m. 2871. nu. 6. ipfo anno Troianæ cladis. 2.

PASCHATIS prima inftitutio, an. m. 2544. n. 91. pafchalis agni celebritas, n. 98. & feqq. vfque ad 110. ratio nominis petita ex tranfitu Domini occidentis primogenitos Ægypti, n. 111. 1.

Pafcha fecundum celebratum ab Hebræis, an. m. 2545. n. 47. pafcha fecundi menfis, n. 48. qua occafione id inftitutum, n. 49. tertium celebrant in Galgalis, a. m. 2584. n 80. ab ea celebritate 39. annis ceffatum, & quare, ibi. 2.

PASTORITIA vita non bonum regni rudimentum, an. m. 2514. nu. 3. 4. & 5. contra Philonem. Paftor miles effe poteft, non facilè Dux aut Imperator, n. 7. Paftores cur Deus in reges elegerit, n. 8. repellunt filias Iethro, a. m. 2504. nu. 3. & 4. & fchol. 1.

PATIENTIA Iobi an maior, aut par Apoftolicæ, a. m. 2544. n. 767. quæ veriffima patientia, & laudatiffima, n. 768.

PECCATVM Hebræorum cum mulieribus alienigenis multiplex, a. m. 2583. n. 85. 86. & 87. Mofis & Aaronis ad aquas cõtradictionis, quale, n. 14. an peccarint in efu coturnicum, a. m. 2545. n. 169. 1.

Peccati & pœnæ analogia. vide fupra *Analogia*. adde, an. mu. 2850. n. 26. in pœna Ephraimitarum. Et anno mundi 2899. num. 29. in caufa Samfonis. 2.

PECVNIAM non acceperunt Hebræi ab Ægyptiis, ficut vafa, & quare, anno mun. 2544. num. 77. Pecunia venditus eft Samfon, Iudi. ca. 16. v. 5. 18. a. m. 2899. nu. 11. 12. in figuram Chrifti, n. 61.

Pegasvs Bellerophontis, a.m.2709.n.4.sch.2 & 3.

Pelles & purpuram acceperunt Hebræi migrando ex Ægypto, a.m.2544.n.77.

Pelops Rex Peloppõnesi vnde & nomen accepit, a.m.2734.

Pentatevchvs quomodo scriptus feratur, a.m.2583. nu.290. vbi seruatus post mortem Mosis, n.291.

Pentecostes festum an haberet octauam, ann.mun.2544. num.425.426. tempus fuit datæ legis Hebræis, num. 381. 382. & Christianis per aduentum Spiritus sancti, Act. 2.1.

Penthevs Rex Thebanorum Libero infensus, a.m 2761.sch.5.

Persevs inchoat regnum Mycænarum, an.m.2743.nu.1. caput Gorgonis amputat, an.m. 2709. n.2. & 3.

1. **Pestem** Dominus immittit in Ægyptiorum animantia, Exo.c.9.v.3.ea fuit quinta plaga. a.m.2543. nu.184.qua plurima periere, non omnia, n.187.

2. *Pestilentia* sustulit reliquias idololatrarum ad montem Sina, a.m 2544.n.638. & 663. peste primogeniti Hebræorum occisi, vt prædixerat Dominus, Exod.c.9.15.an.m.2544. n.3.& 5.peste sublata 24.millia Hebræorum in Beelphegor, Num.25.v.9.an.mun.2583. n.90.92.

Pethor locus natiuitatis Balaami arioli, an. m.2583.n.64.

1. **Petra** qua Sephora filium circuncidit, an.m. 2543 n.83.& Iosue populum, a.m.2584.nu. 74.Ios c.5.2.

2. *Petra* Horeb quantum distaret à Raphidim, a. m.2544.nu.328. aquæ petræ Horeb decurrebant per futuras Hebræorum mansiones, n.329.ibi petra in aquam versa, n.332.in petra latuit Moses transeunte Domino, Exod. 33.22.& nu.655.659.

3. *Petra* in cades, mansione 33.verè petra scandali, & lapis offensionis in peccato Mosis & Aaronis, a.m.2583.num.1.& 13.an debuerit percuti virga, an compellari tantùm, nu.13. & 14. Num.c.20.v.8.

4. *Petra*, altare Gedeonis & Angeli, Iud.c.6.v.20. 21.26.sicut & Manue, c.13.19. Samson habitauit in spelunca petræ Etam, cap.15.8.a.m. 2881.n.2.

Phaeton, & orbis sub eo deflagratio, anno mun.2530. nu.2. sub annum Mosis 67. Cecropis Atheniensis 33. eam secutum est diluuium, de quo eodem anno, n.1.& 4.

Phanvelitæ inhumani erga Gedeonem, & eius socios, Iud.cap.8.v.8.a.m.2768.nu.63. puniuntur, num.67. vide & an.mun.2800. nu.6.

Pharan solitudo magna, in qua mansio Rethma, & aliæ multæ, a.mun.2545.197. Iosephus Pharan [illegible] vertit, scho.23.an Græcam vocem putauit? aut Græcæ dare voluit Hebræam originem?

1. **Pharao** infanti Mosi blanditur, anno mundi 2467. num. 3. Pharao Amenophis moritur, a.m.2468.nu.1. quo moriente antiquatur eius edictum de submergendis infantulis, ibi. Pharao Chenephres dicitur struxisse insidias Mosi, a.2494.schol.3.

2. *Pharaoni* fit odiosus Moses, an.m.2503.nu.6.& quod se Hebræum profitetur, nu.7. & quod occidit Ægyptium, nu.14. Pharaonem sui magis exasperant, nu.15. itaque eum quærit interficere, n.17.

3. *Pharaonem* adit Moses anno ætatis suæ 80 currente, ann. mun. 2543. num. 14. 17. eo adhuc in Hebræos sæuiente, num. 24. induratur à Deo, & quomodo, num.75.& seqq. incipit res agi cum Pharaone à Mose & Aarone, nu.91.

4. *Pharao* aditur à Mose, & Aarone, & dimissio postulatur, a.mun.2543.nu.92. quæ à Rege superbè reiicitur, nu.93.obiurgantur, & repelliantur, num.95. Pharao acerbius tractat Hebræos, nu.96. nec eorum querelis placatur, n.104.& 105.

5. *Pharao* iubet Mosem & Aaronem signa facere, anno mun. 2543. num. 116. quæ, Pharaonis iussu, etiam Magi faciunt, num.118.vnde induratur Pharao, num.132. aqua versa in sanguinem vexatur cum populo suo, num.133. quod cùm Magi æmulati essent, dataque esset modica respiratio, Pharao induratur, nu. 141.& 150.

6. *Pharao* videtur intentatas ranas irrisisse, anno mun.2543 num.152.sed expertus molestiam orat auferri dimissione promissa, nu.161.impetrat, & data requie ingrauauit cor suum, num. 165. intentantur muscæ, & inferuntur maximo damno, nu.175.

7. *Pharao* quærit remedium huic malo, a.m.2543. nu.178.consentit in dimissionem, num.172. sed mox cessant muscæ, redit obstinatio, n. 173.nec aliter se gerit in quinta, num.189 & sexta plaga, n.192.& seq.

8. *Pharao* in 7. plaga grandinis, culpam agnoscit, & dimissionem promittit, an.m.2544.n.21. & 22.& impetrat quietem, sed nullo fructu, nu.24.intentantur locustæ, nu.25. quas Rex pati mauult quàm totum populum cum pecoribus dimittere, n.27.& 28.

9. *Pharao* rursum culpam agnoscit, & liberationem petit, & impetrat, an.m.2544.nu.36.& redit ad ingenium, nu.37. inducuntur tenebræ, quibus cessantibus, offert dimissionem Pharao retentis ouibus & armentis, nu. 56. quã conditionem Moses non accipit, n.60.

10. *Pharao* itaque irascitur, & eiicit legatos cum minis, a.m.2544.n.61.& 71.at superueniente decima plaga compellitur Hebræos dimittere, n.136. Mosémque adiri iubet, n.137 & discessum concedit, & quatenus, nu.140.

11. *Pharaonem* pœnitet dimissionis, a. m.2544.nu. 203.& quo prætextu insequatur, nu.204.& quibus cum copiis, nu.205.& sub vesperam assequitur iuxta mare, n.209.intra quod pone sequitur Hebræos, n.230.

12. *Pharaonis* castra conturbantur, an m.2544.nu. 236.& telis igneis ab Angelo petuntur, nu. 237. & dum moliuntur fugam fluctibus obruuntur, nu.239. nemine, ne ipso quidem rege, euadente, n.240.242.

Phasga vertex montis Nebo, in quem Moses moriturus ascendit, a.m.2583.n.313.

PHEMONOE vates aut Sibylla inuentrix dicitur Heroici carminis, a.mun.2688 alij Olenem malunt, ex Pausania, ibid.n.1.

PHEREZÆI populi quinam essent, & vbi habitarent, a.m.2601.n.19.& 20. quot cæsi à Iuda, & Simeone ad Bezec, n 22.

PHIHAHIROTH mansio 4. Israëlitarum; & quis eius situs, a.m.2544.nu.206.207.208. quid significet, schol.12.

PHILISTHÆOS quare vitarint Israëlitæ adeunda Chananitide, ann. m.2544. num.168. ex Iosepho. vera ex Mose, nu.169. 170.71.72. eorum Satrapias non subegit Iosue per se, a.m.2589.n.5.

Res gesta contra *Philisthæos* post mortem Iosue, ann.mun.1605. num.4. an & quatenus eorum vrbes captæ, num.5. cum Ammonitis vexant Israëlitas annis 18. Iud. cap. 10. vers.7.8. a.m.2842. n.2. quadraginta annis Israëli dominantur, Iud.c.13.v.1.a.m.2860. nu.1.

Philisthæi per vulpes incendiarias cladem accipiunt, a.m.2880.n.45.& seq. rursum à Samsone affliguntur, num.51. requirunt sibi dedi Samsonem vinctum, a.m.2881. n.3.5. idque iustè, n.6.

Philisthæi milleni turpiter cæduntur, num. 10. cum asini mandibula, nu.11. pugnæ modus, num.14. pax quædam inter eos, & Israëlitas conciliata, a.m 2882.nu.2. eorum consensu Samson fit iudex Israëlitarum, ibid.

Philisthæi per Dalilam pecunia subornatam Samsone potiri cupiunt, ann. mun. 2899. n.8.& 11. eum capiunt & excæcant, n.18.& super præda lætantur, ac triumphant, nu.30.

Philisthæorum non vna celebritas ob captum Samsonem, an.m.2899.num.32.33. in templo sacrificant, epulantur, & ludunt, nu.34. cladem maximam accipiunt euerso templo Dagon, num.42 & seqq. eorum luctus, & metus, nu. 48. reddunt corpus Danitis, n.50.& 51.

PHILISTVS quis, an.m.2842.n.4.

PHILO Iudæus non bene assignat Mosi Græcos magistros, an.mun.2470. n.21. nec satis probabiliter pastoritiam vitam vocat regni præludium, an.m.2514.n.2.3.4.5. nec rectè tribuit formam visibilem Angelo qui Mosi locutus est in rubo, a.m.2543.nu.33.

Philo putat Mosi promissam à Deo facundiam, a.m.2543.n.63.& Deum eius tergiuersatione delectatum, nu.64. quæ culpabilis fuit, n.65. malè describit Mosem quasi lymphatum consolantem Hebræos, an.mun.2544. nu.212.

Philo Amalecitas vocat Phœnices, an.m.2544. nu.356 & sch.25. nonnulla peccat in describenda vindicta à Mose sumpta de idololatris, n.619.& seqq. nec soli Leuitæ Mosi adiuncti, num.621. nec eis sacerdotium in præmium datum, n.622.

Philo non rectè explicat legem hæreditatum in filiabus Salphaad, a.m.2583.n.98. nec canticum à Mose recitatum Israëlitis, n.297. putat Phineem in bello Madianitico factum militiæ ducem, n.112. attestatur morti Mosis, n.318.

PHINEES filius Eleazari, nepos Aaronis confodit Zambri cum scorto Madianitide, ann. m.2583.n.89. & 90. præmium zeli sui accipit sacerdotium æternum, & quomodo, nu. 93.& 94.& schol.6. 1.

Phinees non præficitur copiis in bello contra Madianitas, a.m.2583.n.113. mittitur potiùs ad custodiam arcæ, n.114. fit caput legationis ad Israëlitas trans Iordanem, eiúsque ad illos oratio, a.m.2590.n.40.41.42. responsione placatur, n.44. 2.

Phinees Pótifex erat in bello Israëlitarum contra Beniamin, Iud.ca.20.v.28.a.m.2622.nu. 63 vnde habuit Gabaath in mõte Ephraim, a.m.2600.n.42. Pontificatum init mortuo Eleazaro, a.m.2601.n.7. 3.

Phinees quando mortuus videatur, a. m. 2640. nu. 3. nec vixisse vsque ad tempora Samsonis, aut Heli, ibid. & commendatur, nu.4. an missus ad Israëlitas tempore Gedeonis, an. mun.2768. n.3. an potiùs aliquis propheta, n.4. malè quoque putatur sub Iephte vixisse, a.m.2849.n.5. 4.

PHOENICES pro Amalecitis dixit Philo, an.m. 2544.n.336.& schol.25.

PHOGOR idolum, Num.c.25.v.18. cui initiatus est Israël, v.3. è regione phani eius sepultus est Moyses, a.mun.2583.num.328. Deuter. c.34.v.6.

PHRIXVS frater Helles, a.m.2672.n.1.& 2. in ea fabula allusum videtur ad sacrificium Abrahæ, n.2.

PHVNON idem locus qui Ierebatha, vel ei proximus, a.m.2583.nu.38.& 42. est mansio 36. nu.39.

PLAGIS verberat Dominus Pharaonem & populum eius, nolentem dimittere Israëlitas, id se facturum promittit Mosi in monte Horeb, a.m.2543. nu.53. idque innuit virga ipsa qua facienda erant prodigia, n.70.74. 1.

Plagarum Ægypti numerus, a.m. 2543. nu.132. prima fuit conuersio aquæ in sanguinem, n.133. quàm grauis fuerit hæc plaga, nu.134. 136. intentatur, num.135. infertur primùm in Nilo, n.137. tum in reliquis aquis, n.138. 2.

Plaga sanguinis Magi etiam augent, a.m.2543. num. 139. vnde aquas habuerint, num. 140. quandiu durarit sanguis, num. 146. quis potus interea Ægyptiis, num. 142. eorum sitis, nu.144. quis Hebræorum potus, num. 145. quis plagæ finis, nu.147. & quæ iustitia, nu.149. 3.

Plaga secunda ranarum intentatur, an.m.2543. n.151. immittitur, nu.153. quanta esset ista calamitas, num. 154.155. quam Magi amplificant, num.158. tenuit plures dies, num.160. cessat, num. 163. quidque factum iis ranis, ibid. 4.

Plaga 3. sciniphum, qualisque ea fuerit, a. mun. 2543.n.166.& 167. an pediculorum, nu.168. in ea Magi deficiunt, nu.169. ea perseuerante 4. infertur, n.171. 5.

Plaga 4. omnis generis muscarum, ann. mun. 2543. num. 171. 174. quàm acerba fuerit hæc plaga, num. 175. 176. ne flammis quidem cessisse, num. 177. cessant muscæ, nu. 183. 6.

7. *Plaga* 5. pestis animalium, an.mun.2543.n.184. denunciatur, eiúsque notæ duæ, nu.185. immittitur, n.186. qua plurima periere, n.187. ab ea immunes Hebræi, n.188. & quàm iusta ea plaga, n.189.

8. *Plaga* 6. vlcerum, an.mun.2543, nu.190. intentatur, & infertur obdurato, num. 191.192. qualis esset hęc plaga, n.193. quàm diuturna, n.194. quàm iusta, n.195. in ea confusi magi, nu.196.

9. *Plaga* 7. tempus, an.m.2544.nu.2. denunciatur cum insigni clementia, nu.6. infligitur, & à Mose describitur, n.7. quam multiplex fuerit plaga grandinis, nu.8. vsque ad 18. quanta fuerit, 19. quámque conueniens, n.20. cessat, n.24.

10. *Plaga* 8. locustarum denunciatur, an.m.2544. nu.25. eam metuunt Ægyptij, num.26. immittitur, n.30. cum vento noxio, n.31. quanta à locustis clades, n.32. & seq. eius diuturnitas, n.35. ab ea Pharao liberationem petit, & impetrat, n.36.

11. *Plaga* 9. tempus, a.m.2544.n.38. imperatur & infertur, n.39. grauitas illius ex densitate tenebrarum, nu.40.41. ex spectris, nu.44. ex ignibus, somno inquieto, 45. terrificis sonis, 46. & scelerum conscientia, n.47.

12. *Plaga* eiusdem magnitudo ex immobili statu, ibid.n.48. quî intelligendus, nu.49. & 50. ex diuturnitate, 51. & amplitudine, n.52. expressa fuit imago inferorum, num.54. eiusdem æquitas, n.55. & finis, n.56.

13. *Plaga* 10. præmaturè denunciatur, an.m.2544. n.3. de ea edocetur Moses, nu.65. denunciatur iterum, nu.67. & quando, nu.68. videri nono die primi mensis, ibid. ob quam eiicitur Moses ab irato rege, nu.71.

14. *Plaga* decima infertur, a.m.2544.n.115. eius circunstantiæ, nu.116.117. multitudo mortuorum, n.119.120. an, & quomodo in qualibet domo esset funus, n.121. quo mortis genere perierint, videri peste, n.124.

15. *Plaga* huius effectores Angeli, a m.2544.n.126. maline, n.127. an potiùs boni, n.128. magnitudo plagæ huius, nu.130. an fuerit omnium maxima, etiam vndecima, n.131. addita idolorum clade, n.132. quàm iusta, n.135.

16. *Plaga* vltima submersionis refertur, a.m.2544. n.230. & seqq. ingrediuntur in mare, n.230. eorum castra conturbantur, nu. 236. igneis telis ab Angelo petuntur, n.137. & dum fugam moliuntur, obruuntur fluctibus, n.239. ne rege quidem saluo, n.240.

17. *Plagæ* Ægypti inchoatæ sunt anno Mosis 80. & finitæ 81. an.m.2543.nu.20. vnum fermè annum tenuerunt, n.17.18. & 19. nec tamen absurdum plagas & exitum, & ingressum in desertum, eodem anno contigisse, nu.16.

Plisthenes dicitur pater Agamemnonis, & Menelai, a.m.2793.n.1.

Plvvia an mixta grandini septimæ plagæ, ann. mun. 2544. num. 12. ita videri, ibid. imò addita etiam tonitrua, fulmina, coruscationes, terræ motus, segetum & arborum stragem, domorum ruinam, nu.8.9.10. 11.13. & seqq.

1. Poena desiderantium carnes in sepulchris concupiscentiæ, ann. mun.2545. num. 170. & seqq. seditiosorum in Cadelbarne, n.226. & seq. vbi etiam infantes puniti, n.233. violatoris Sabbati in Remmomphares, an. m. 2546.n.11.

Pœna Hebræorum à serpentibus ignitis, an.m. 2583.nu.43. & Mosis in aquis contradictionis, nu.15.16.17. Initiatorum Beelphegor in Setim, nu. 88.90. filij inobedientis, nu.202. Gabaonitarum, a.m.2584.nu.159. 2.

Pontifex Hebręorum semper operto capite, a.m.2543.sch.4. nudis pedibus ministrabat, a.m.2544.n.573. eius vestimenta, & omnis ornatus, n.517. & multis, seq. quæ suis locis requirenda. 1.

Pontificis consecrandi ordo & modus, an.mun. 2544.nu.574. legem legit septimo quoque anno, nu.691. semel in anno septimo mense ingreditur in sancta sanctorum, an.m.2545. nu.51. 2.

Pontificatum ambit Core, a.m.2547. nu.6 & 9. confirmatur diuinitus in familia Aaronis, à nu.45. vsque ad 56. quandiu eum tenuit Aaron, a.m.2583.n.31. de singulis Pontificibus, vide suis locis. 3.

Pontificum tempus à Phinees vsque ad Heli, an. m.2849.n.4. & 5. eorum item numerus, &c. nu.7. & 12. & tempus initi magistratus, n.9. & 10. 4.

Præcepta, vide *Lex*, & *Decalogus*.

Præcones denunciant Hebræis transitum Iordanis, a.m.2584.n.28.

Præda ingens relata de Madianitis, a.m.2583. nu.127. eiusdem distributio, nu.129. Præda de Ægyptiis in exitu, a.m.2544.n.82. & in maris transitu, n.245. de Amalecitis, n.359. 360. 1.

Præda multiplex de Chananæis, qui à Iosue distributa, a.m.2586.nu.4. prædæ siue latrocinia Iephte qualia, a m.2848.n.1. a m.2849. n.2. & 21. & 35. 2.

Prædestinatio Mosis erat ipsi certa, an.m. 2544.n.635.

Primitiæ, & primitiarum tempus, a.m.2584 nu.42.

Primogenitorvm nomine qui intelligi possint in decima plaga Ægyptiorum, an. mun. 2544.n.70. occiduntur, n.115 & seq. quanta eorum multitudo, nu.119.120. an, & quomodo in qualibet domo esset funus, n.121. an in iis fœminæ comprehensæ, n.122. quo mortis genere perierint, n.124. 1.

Primogeniti sanctificati eo facto Domino, ibid. nu.157. & an. mun.2545.num.80. in eorum locum electi Leuitæ, num.81. quare non retenti omnes primogeniti Hebræorum in cultum Dei, n.82. sed electa potiùs tota vna tribus, n.83. 2.

Primogenitus quis censeri debeat, & quod ius eius, a.m.2583.n.202. Deuter. ca.21.v.15. & seqq. 3.

Principvm oblationes. vide *Oblatio*. Principes populi an in crucem acti post idololatriam Beelphegor. Num.c.25.v.4.a.m.2583.n.88. & 90. Principes præpositi primo censui, Num.c.1.v.4.a.m.2545.n.71.

Prodigia. vide *Miracula*.

Digitized by Google

PROFECTIO, vide *Migratio*.
PROPHETIÆ Balaami, an. m. 2585. n. 81.
PROPHETIDES Hebræorum diuerſæ, diuerſis temporibus & locis, a. m. 2725. nu. 3. & 4.
PROPITIATORIVM arcæ fœderis, an aliud ab eius operculo, an. mu. 2544. nu. 432. quæ eius forma, ac materia, nu. 434. ſuſtentabatur à Cherubinis, ibid.
PROPORTIO in diuiſione terræ cis Iordanem quæ ſeruata, a. m. 2590. n. 14. 15. 16. Dei prouidentiam ſortes temperaſſe, n. 17.
PROSERPINÆ raptus, an. mu. 2653. nu. 2.
PROVIDENTIA Dei. vide *Deus*, n. 1. & 18.
PSEVDOPROPHETÆ Ephraimitæ ſeducunt Hebræos in Ægypto, non tamen omnes, a. m. 2508. nu. vnico.
PVTEVS Arnon, & quædam de eo mira, a. m. 2583. n. 50. & 51.

Q.

Ter QVADRAGINTA diebus, totidémque noctibus Moſes in monte Sina ieiunus permanſit. vide *Moſes*. Contigerunt omnes eodem anno Moſis, 81. a. m. 2544. n. 627. non autem in Cadeſbarne, a. m. 2545. n. 225.
QVERELA filiorum Ioſeph de ſorte ſua, a. m. 2589. n. 25. vide *Ephraim*.
QVIES terræ in lib. Iudicum quomodo accipienda, a. m. 2640. n. 6. & 70.
QVINQVAGENARII quæ iuriſdictio apud Hebræos, a. m. 2544. n. 741.
QVINQVAGESIMVS annus, non quadrageſimus nonus eſt Iubilæus, an m. 2544. n. 692. 93. & ſeq. eius priuilegia, 699. 700. 701. 702. rarò obſeruata, n. 703. 704. vide *Iubilaeus*.

R.

RABBINORVM ſomnia de virga Moſis, a. m. 2543. n. 70. ſchol. 7. & rurſum de eiuſdem aſino, n. 73. ſchol. 8. de modo inuenti ſepulchri Ioſephi patriarchæ, an. m. 2544. n. 144. de petitione vituli aurei, a. m. 2544. n. 585. vide *Fabulæ*.
RADERETHE totum caput mulier captiua, a. m. 2583. 201.
RAHVEL. vide *Iethro* fusè.
1. RAHAB mulierne cauponaria, an meretrix, a. m. 2584. n. 10. videri meretricem & idolorum antiſtitam, ibid. abſcondit exploratores, n. 12. 13. eius fides, n. 14. & pactum cùm exploratoribus, n. 17. & 18. quos prudenter dirigit, n. 19.
2. *Rahab* expugnata Iericho liberatur, a. m. 2584. n. 109. cum ſuis omnibus, ibid. ad Iudaiſmum conuertitur, n. 110. eiuſdem cum Salmone coniugium, nu. 111. non cum Ioſue, ibid. ad Chriſti progeniem pertinet, n. 112. qua ætate nupſit, n. 113.
RAMESSE prima Hebræorum manſio ſub exitum ex Ægypto, a. m. 2544. n. 151. 152. ibi erat Moſes cùm vltimò vocatus eſt à Pharaone, n. 138. 139. parum abeſt à Socoth, n. 199.
RANARVM plaga, Ægypto immiſſa vide ſupra *Plaga*. Ea plaga probatur aliis exemplis cladium ab animalculis illatarum, an. m. 2543. n. 156. & 157.
RAPHIDIM vndecima Hebræorum manſio, anno mundi 2544. nu. 324. & quæ ibi geſta, ibid & ſeqq. parum diſtabat ab Horeb, n. 328.
RAPTVS puellarum Siluntinarum à filiis Beniamin, ann. mun. 2622. nu. 78. 79. 85. Sabinarum Romæ, n. 84. aliarum particularium, a. m. 2730. An repetendę raptę, ibid.
RATIONALE & eius nomina, a. m. 2544. 525. ac vis, ibid. eius materia & forma, nu. 526. improbatur inanitas in Ephod ad rationale locandum, nu. 527. eius ornamenta à lapidibus pretioſis, n. 528. & ab auro, 529. 1.
Rationalis annuli & catenulæ vt diſpoſitæ, an. m. 2544. n. 529. quomodo retineretur, ne fluctuaret, n. 530. in eo Vrim & Thummim, de quibus, vide ſuis locis. 2.
Rationalis lapides pretioſi nullum habebant ſupernaturalem fulgorem, a. m. 2544. nu. 544. nec ſi adfuiſſet, vtilem futurum aut prænunciando, aut reſpondendo, nu. 545. 546. planè repudiandum videri, n. 548. vide *Gemmæ & Fulgor*. 3.
Rationale quomodo vſui ad danda reſponſa, a. m. 2544. n. 550. & 551. reuelatio eius, & arcæ non eadem, 552. inde vtilitas populo, n. 553. & gloria Pontifici, 554. & ſchol. 38. 4.
REBE Princeps Madianitarum cęditur in pręlio, a. m. 2583. n. 116.
RECEN Princeps alius Madian occiditur à Iudæis, a. m. 2583. n. 116. Num. cap. 31. 8. vide & Ioſue cap. 13. 21.
REDITVS communes ſuarum vrbium non percipiebant Leuitæ, a m. 2583. n. 142. 1.
Reditus exploratorum ad Ioſue, a. 2584. n. 20. & filiæ Iephte ad patrē, a. m. 2850. n. 27. 28. 2.
REFVGII ciuitates, vide *Ciuitates* 2. vide & an. 2590. n. 26.
REGVLAM auream furatur Acham, an. m. 2584. n. 115. qualis eſſet illa regula, nu. 116. & ſchol. 9.
RELIQVIARVM antiqua veneratio, a. m. 2589. n. 15. & 25. & ſchol. 4. vide etiam a. m. 2899. n. 51. & *Ioſeph Patriarcha*.
REMESSES, qui & Ægyptus frater Danai, Ægypto nomen dedit, a. m. 2575. n. 1.
REMMOMPHARES manſio 16. an. mun. 2546. n. 1.
REPVDII libellus qua lege permiſſus, a. m. 2583. n. 208.
RES geſtas ſingulis locis, aut menſibus, vide ſuis locis. Res proximi curandæ, a. mun. 2583. nu. 203.
RESSA ſeu Riſſa manſio 18. a. m. 2546. n. 6. quid ſignificet, ibid.
RESVRRECTIONEM Moſis quidam aſſeruerũt, a. m. 2583. n. 321.
RETE æneum in altari holocauſtorum, an. mun. 2544. n. 474. eius figura, n. 436. vide *Altare, & Craticula*.
RETHMA reuera, 15. manſio, admodum memorabilis, a. m. 2545. n. 196. & quæ in

ea gesta, ibid. quis huius mansionis locus, n. 197. cur dicatur Cadesbarne, n. 198. inde retro cedunt Hebræi in solitudinem, a. m. 2546. n 1. 2. 3.

REVELATIO, vide *Rationale*.

1. REX à Deo eligitur, quem populus supra se constituit, a. m. 2583. nu. 190. non debere esse alienigenam, n. 190. non fuisse contra Dei voluntatem Regem constitui in Rep. 191. vide a. m. 2601. n. 5.

2. *Regibus* quæ præcepta data diuinitus, an. mun. 2583. n. 192. de equitatu, vxoribus, diuitiis, 192. 193. legis studio, 194. 195. & pietate, ibid. atque humilitate sectanda, n. 196.

3. *Reges* quàm dissimiles Iudicibus Hebræorum, an. mun. 2601. nu. 4. & viciſſim quàm similes, nu. 6.

RHINOCORVRAM videri fluuium turbidum apud Iosue, a. m. 2589. n. 4. quî dicatur irrigare Ægyptum, ibid.

RITVS, vide *Ceremonia*, n. 1. 2. &c.

ROMANI Tarenti ab Annibale cæduntur, Tarentini seruantur, a. m. 2544. n. 113.

1. RVBENITÆ & Leuitæ fere soli in seditione Core, a. m. 2547. n. 5. Rubenitarum aduersus Mosem peruicacia, 14. hiatu terræ absorbentur, n. 20. petunt habitationem trans Iordanem, & impetrant, a. m. 2583. nu. 132. 133. eorum termini, 135. & an. mu. 2589. nu. 9.

2. *Rubenitæ* an benedicti à Moyse morituro, an. m. 2583. n. 309. monentur cum sociis de paranda profectione cis Iordanem in diem tertium, a. m. 2584. n. 22. spondent obedientiam Iosue, vt Mosi, n. 24. 25.

3. *Rubenitæ* & socij, qui non transierunt Iordanem an circuncisi, a. m. 2584. n. 77. quando reuersi ad proprias sedes, a. m. 2590. n. 33. 34. 35. extruunt altare in citeriore Iordanis ora, n. 36. 37. & seqq.

RVBETÆ species ranarum, Ægyptiis ranis admixtæ, a. m. 2543. n. 155.

RVBRVM mare, siue sinus Arabicus, aperitur Hebræis, a. m. 2544. 215. eius via siccatur à vento, n. 216. nec vento diuiditur, n. 217. nec percussione virgæ, sed ad nutum Mosis, n. 218.

RVBVS ardens incombustus appparet Mosi, a. m. 2543. n. 32. 33. 34. vide *Moses* 15.

1. RVTHA pertinet ad initium Abimelechi, a. m. 2801. aut potius eò referendum initium peregrinationis Elimelechi, & Noëmi, n. 23. & 24. non ad Aodi tempora, n. 25. nec Baraci, multóque minus Heli, n. 26.

2. *Rutha* non fuit Eglonis filia, a. m. 2801. n. 25. vide & a. m. 2802. n. 6. eiusdem genus, & patria, ibid. coniugium cum Mahalone, n. 5. post mortem Elimelechi, ibid.

3. *Rutha* comitatur redeuntem socrum Noëmi, a. m. 2810. n. 3. & cum ea perseuerat, n. 8. 9. cui acquiescit Noëmi, n. 10. Ruthæ spicilegium plenum modestia, n. 16. & sedulitate, n. 17.

4. *Rutha* agit cum Booz, eiúsque sibi beneuolentiam conciliat, a. m. 2810. n. 17. & cum eo colloquitur, n. 17. & 20. Ruthæ prandium in agro, n. 21. redit ad socrum, n. 23. nec deinceps in agro messuit, n. 25.

Rutha consilium socrus exequitur, a. 2810. n. 5. 31. redit ad socrum, 36. & 39. eam recusat propinquus, n. 45. Booz ducit, 55. congratulante populo, 57. concipit, 58. & parit, a. m. 2811. n. 1.

S.

SABBATVM, eiúsque obseruatio inculcatur Hebræis, a. m. 2544. n. 379. Sabbatum violant qui manna colligunt, nu. 197. & 30. & lignator, a. m. 2546. n. 7. 8. 9. mos Iudæorum conueniendi in Sabbatis, n. 10. 1.

Sabbaticorum annorum institutio, a. m. 2544. n. 677. 678. variæ legis eius causæ, 679. 680. cœpisse in autumno, n. 681. 682. nec potuisse in vere, 683. potuisse in autumno, nu. 684. 2.

Sabbaticus annus incipiebat primo Die Tisri, qui est septimus mensis, a. 2544. n. 685. terra quiescebat eo anno, & quid ea quiete comprehenderetur, nu. 686. & seqq. alia eius anni propria, n. 688. & seqq. 3.

Sabbatici anni raro obseruati; an. m. 2544. nu. 703. 704. eorum cum Iubilæis concursus, nu. 698. & schol. 42. nullus eorum vsus in deserto, a. m. 2550. n. vnico 4.

Sabbaticus annus primus quando cœperit Iordane transmisso, a. m. 2590. n. 4. & 5. videri anno 2590. nu. 6. idque confirmatur, n. 7. deinceps notantur anni Sabbatici, nimirum 2597. 2604. 2611. 2618. &c. 5.

Quis *Sacerdos* in sacrificio paschali, a. m. 2544. n. 112. & qui ante datam legem, n. 388. nudis pedibus ministrabant, n. 573. quis modus & ordo consecrationis eorum, nu. 574. qui primùm seruatus in filiis Aaronis, a. m. 2545. à n. 14. ad 22. 1.

Sacerdotes in luctu prohibentur caput nudare, & vestes scindere, an. mu. 2545. nu. 44. & schol. 9. ministrantibus vinum interdicitur n. 46. sub Iosue portant arcam, a. m. 2584. 30. 31. & seqq. & clangunt tubis, n. 98. 2.

Sacerdotes Beelphegor, a. m. 2583. n. 87. 3.

SACERDOTIVM non fuit datum Leuitis in præmium, a. m. 2544. n. 622. Phinees tamen promititur sempiternum in præmium, n. 93. 94. & schol. 6. Aaronicum diuinitus confirmatur virga florente, a. m. 2547. nu. 45. ad 56.

SACRIFICIVM Deo offerunt 12. iuuenes iuxta Sina, a. m. 2544. nu. 410. sacrificium triplex pro consecratione Aaronis, a. 2545. n. 19. quæ fierent in festo expiationis, n. 54. 55. 56. & seqq. quod vitulæ rufæ, a. m. 2582. nu. 1. 2.

SACRILEGIVM Achami, & totam eam historiam, quære in *Acham*. Sacrilegium Danitarum, a. m. 2622. n. 20.

SAGITTANDI peritia, a. m. 2622. nu. 59. & 60. & schol. 6. ex prophana historia aliqua collecta, ibid.

SAL sterilitatis causa, an. m. 2803. nu. 15. & schol. 3.

Salmana Rex Madianitarum capitur à Gedeone, a. m. 2768. n. 64. 66. occiditur, n. 69.

Digitized by Google

SALMONA. mansio 35. an. m. 2585. nu. 38. vide *Gadgad*.

SALPHAAD non fuit lignator, Sabbati violator, a. m. 2546. n. 12.

SAMGAR, a. m. 2695. nu. 1. an fuerit Iudex Hebræorum, nu. 2. & a. m. 2710. nu. 5. & seqq. non videri, n. 6. & 7. quæ causa egregij facinoris eius, quisve modus, num. 8. & 9.

1. SAMSON iudex ab Othoniele duodecimus, eius ortus prænunciatur ab Angelo, an. m. 2860. nu. 8. & 12. in quo elucet Dei bonitas, n. 8. eius patria & parentes, n. 9. & 10. & qui eorum mores, n. 11.

2. *Samson* an sanctificatus in vtero, a. m. 2860. n. 16. non videri, nu. 17. eius mater nuncium viro declarat, n. 18. cui Angelus etiam apparet, n. 19. nascitur, & quæ ratio nominis eius, a. m. 2861. n. 2. eius pueritia, an. m. 2870. n. 1.

3. *Samsonis* magistratus initium, a. m. 2880. anno ætatis vigesimo ineunte, n. 1. ducit vxorem, n. 3. & 4. quæ illius occasio, n. 5. quæ illa mulier, n. 6. Dei nutu conciliatum coniugium, n. 7.

4. *Samson* optat parentes authores fieri coniugij sui, a. m. 2880. n. 8. qui cunctantur, nu. 9. & edocentur de diuino consilio, n. 10. eius sponsalia, nu. 11. occurentem obiter leonem necat, nu. 13. an suffocarit, nu. 14. aut potius dilacerauit, n. 15.

5. *Samsoni* nuptiæ parantur, a. m. 2880. n. 17. & 21. nuptiale conuiuium, n. 22. sodales conuiuij, n. 23. eis ænigma proponit, nu. 24. & 36. in quo illi frustra desudant, num. 26.

6. *Samsonis* sodales ænigma per mulierem expiscantur, a. m. 2880. n. 27. & 28. qui mox id soluunt, nu. 29. & 37. eis Samson debitum præmium persoluit, nu. 30. occisis Ascalonitis, & quo id iure, ibid.

7. *Samson* domum abit iratus, a. m. 2880. n. 31. postmodum reconciliari cupit cum vxore, & quæ id suaderent, nu. 40. & 41. redit ad eam, num. 42. repellitur à patre eius, num. 43.

8. *Samson* repulsus minas intentat, an. m. 2880. n. 44. & in rem confert per vulpes incendiarias, n. 45. quanta ea fuerit clades, nu. 48. eam Philisthæi in Samsonis socerum atque vxorem vlciscuntur incendio, n. 48. 49. populari motu, n. 50.

9. *Samson* nihilominus alteram Philistæis infert plagam, a. m. 2880. n. 51. habitat in spelunca, a. m. 2881. nu. 1. & 2. Eum requirunt Philisthæi cum exercitu, n. 3. sui eum validè ligant, ac dedunt, n. 7. & 8.

10. *Samson* an ferro vinctus deditus, an. m. 2881. n. 9. non videri, ibid. ruptis vinculis occidit mille viros, n. 10. pugnæ modus, & magnitudo victoriæ, n. 14. 15. & an ab ea vanitate peccarit, n. 16. non videri, n. 17. & 18.

11. *Samsonis* sitis, & eius causa, a. m. 2881. nu. 19. recursus ad Deum, n. 20. & Dei vicissim in eum prouidentia, & liberalitas, numero. 21. 22. &c.

12. *Samson* quando videatur factus Iudex communi consensu, a. m. 2882 n. 1. & 2. Adit Gazam, a. m. 2884. n. 1. ratio temporis, n. 2. cur adierit, nu. 3. portas vrbis in montem transfert, 6. 7. 8.

Samsonis annus vltimus, & luctuosus, an. mun. 13.
2899. n. 4. eius vires an naturales, aut supernaturales, nu. 10. an in capillis robur, n. 25. tondetur Samson, n. 26. luctuoso facinore, n. 27.

Samson capitur à Philisthæis & excæcatur, an. 14.
m. 2899. n. 28. eius luctus & pœnitentia, 31. euocatur ad ludum, n. 38. vt scilicet & ludat ipse, & multipliciter illudatur, n. 39. & 40.

Samson fatigatus quiescit ad templi columnas, 15.
an. mun. 2899. num. 41. A Deo petit vltionem, num. 43. columnas concutit, & templum euertit, n. 44.

Samson cur vltro mortem suam deposcat, at- 16.
que adeo accersat, a. m. 2899. n. 45. 46. non propriè accersere, nu. 46. & schol. 7. eius corpus Danitæ repetunt, & accipiunt, nu. 49. sine difficultate, n. 50.

Samson sanctus & martyr vocatur, a. m. 2899. 17.
n. 46. multiplex fuit in multis valde expressa Christi figura, nu. 54. ad 65. eius Epithaphium, n. 66.

SAMVEL Marochianus ait Iudæos transisse super vndas maris, anno mundi 2544. scholio 17. Samuëlis prophetæ parentes. vide *Elcana*.

SANCTIFICATIO Hebrçorum ad montem Sina quænam esset, anno mundi 2544. num. 380.

SANCTVARIVM iubet Deus sibi fieri, 1.
an. mun. 2544. num. 427. & quare, quamque conuenienter, n. 427. 428. & à populo peti donaria in eum finem, n. 430. enunciat populo construendum, n. 715. quanto tempore absolutum, n. 719.

Sanctuarium perfectum sub finem mẽsis Adar, 2.
an. m. 2545. n. 5. intra 5. menses, & aliquot dies, ibid. Erigitur primo die primi mensis Nisan, n. 7. & seqq. & inungitur, n. 11. & diuinitus approbatur, n. 12. 13.

Sanctuarium in Galgalis constitutum, an. mu. 3.
2584. n. 62. & a. m. 2590. nu. 8. idque sub initium Nisan. Inde post annos 7. trãslatum in Silo, a. m. 2590. n. 1. 2. & 8. & quam ob causam, nu. 9. ibi mansit vsque ad mortem Heli, annis 350. vide *Silo*.

SANGVIS ex aqua factus, prima plaga Æ- 1.
gypti, a. m. 2543. nu. 133. 134. & seqq. vide *Plaga* 3. Sanguine agni paschalis postes, & limina tincta, anno mundi 2544. numero 111.

Sanguis victimarum partim effunditur à Mose 2.
super altare, partim spargitur in populum, ad radices montis Sina, a. m. 2544. n. 411. sanguis quid ad confirmationem fœderis, num. 413.

SAPOR mannæ naturalis, anno mundi 2544. numero 301. qualis aduenititus in improbis, numero 302. Sapor supernaturalis omnium saporum distinctorum, an fuerit proborum tantùm, num. 304. 305. & confirmatur, num. 308. 309.

SARDONICHES duo insculpti, & inclusi auro in superhumerali, an. m. 2544. nu. 522.

Digitized by Google

1. Iosephus, dictus SCALIGER, aliis Burdo, fidei Catholicæ desertor. Præf. num. 12. eiusdem superbia, ac maledicendi pruritus, ibid. aduersus Scriptores omnes, n. 13. 14. iusta & necessaria eius reprehensio, n. 15.

2. *Scaliger* improbè vexat Genebrardum, a. mun. 2544. n. 582. qui ab illius calumniis vindicatur, ibi. & 583. arguitur circa octauam Pentecostes, n. 426. arguitur quoque, a. m. 2692. n. vn. quod temerè afferat, &c.

3. *Scaliger* pueriliter errat circa notationem Pegasi, dum carpit Io. Tzetzem, an. m. 2709. schol. 3. malè accusat Eusebium, a. m. 2507. nu. 2. malè item circa centauros, a. m. 2821. nu. 8. & 12. & circa Thesei ostracismum, an. m. 2833. n. 3.

4. *Scaliger* temerè mutat Chronologiam, a. mun. 2743. nu. vn. vide & an. m. 2783. schol. 1. eius circa raptum Helenæ anachronismus, a. m. 2849. n. 39. & 40.

SCINIPHES plagam Ægypto inferunt ordine tertiam, a. m. 2543. n. 166. qualis ea fuerit, n. 167. an pediculi, n. 168.

SCYLLA Vlyssæa quæ fuerit, a. m. 2881. n. 26. non monstrum, sed triremis pyratica, ibid. Scylla alia Nisi filia, quæ patri fatalem cæsariem totondit, a. m. 2899. schol. 5.

SCYPHORVM candelabri aurei forma, an. m. 2544. n. 454. quasi duorum calicum, se in ora contingentium, ibid.

SEBAT mensis vndecimus, & quæ in eo gesta, a. m. 2545. n. 3.

1. SEDITIO Hebræorum, vide *Murmur*. in quo non videtur res semper ad seditionem progressa. vt in Cadesbarne, post reditum Exploratorum, a. mun. 2545. n. 215. & seqq. vbi multi eius gradus, vsque ad n. 218. seditiosorum pœna, nu. 226.

2. *Seditio* Core videtur contigisse a. m. 2547. nu. 1. & 2. qua mansione, nu. 3. & schol. 1. eius magnitudo ex Iosepho, n. 4. authores præcipui 4. omnium caput Core, nu. 5. vide *Core*. puniuntur, nu. 20.

3. *Seditio* redintegratur postridie, a. m. 2547. n. 38. diuinóque incendio comprimitur, num. 41. quod orante Mose, & Aarone thymiama offerente restinctum est, num. 39. 41. deletis 14700. Num. c. 16. v. 49.

4. *Seditio* altera ad Aquas contradictionis excitata est, Num. c. 20. v. 3. a. m. 2583. nu. 11. quàm citò renouata murmuratione igniti serpentes castigarunt, Num. cap. 21. vers. 5. 6. num. 41. 43.

5. *Seditio* Ephraimitarum aduersum Gedeonem, Iud. c. 8. v. 1. 2. 3. a. mun. 2768. n. 57. & contra Iephte, Iud. c. 12. v. 1. an. mun. 2850. n. 20. 21. & seqq. cum magna sua clade, num. 25. vide *Ephraim*.

SEHON Rex Amorrhæorum Dei iussu ab Hebræis bello petitur, a. m. 2583. n. 52. Mosis ad eum nuncij, ibid. transitum prohibet, victúsque cum populo deletur, nu. 53. ex Iosepho, n. 54. vide & n. 55.

SELMON Deblataim mansio 40. & quid in ea gestum, an. mun. 2583. num. 49. & seqq. ad 57.

SEMINIS suscitatio. vide suprà, *Lex* 7. semine fluentes eiiciebantur extra castra, a. m. 2545. schol. 13.

SEMERON bellum init contra Israëlitas, an. m. 2585. n. 5. Semeron gemina, ibid.

SEMIRAMIS altera, a. m. 2621. nu. 1.

SENIORES populi qui memorantur, Iosue cap. 24. v. 31. & Iud. cap. 2. v. 7. an populum gubernarint post Iosue, anno mun. 2600. nu. 5. de iisdem, nu. 39. qui fuerint, & quamdiu vixerint, ibid. vide an. mun. 2601. num. 8. & 9.

SEPHAAD vrbs subiecta anathemati, an. m. 2605. nu. 1. & 2. & quare, ibid.

SEPHORA filia Iethro à Mose ducitur in 1.
vxorem, an. mun. 2504. num. 6. & 7. & quidem tardius, quàm aliquibus videatur, ibid. videtur sororum natu maxima, si valuit apud Madianitas mos qui refertur Genes. 29. 26. & Iud. cap. 15. 2. de Chaldæis & Palæstinis.

Sephora in periculo mariti circuncidit filium 2.
iuniorem, a. m. 2543. nu. 83. exprobrat marito, vocátque sponsum sanguinum, n. 84. dimittitur ad patrem cum filiis, n. 86. consilio Aaronis, vt videtur, n. 87.

Sephora cum patre & filiis redit ad maritum, 3.
an. mun. 2544. quo loco, & tempore, num. 720. & seqq. rem inuertit Iosephus, num. 724. occasio est Mariæ & Aaroni contra Mosem murmurandi, an. m. 2545. num. 183. schol. 20.

SEPTVAGINTA de senioribus Israël ascen- 1.
dunt cum Mose aliquousque ad montem Sina, Exod. cap. 24. vers. 9. an. mun. 2544. nu. 400. & 414. qualis ibi Dei visio, num. 415. 416.

Septuaginta seniorum electio ad sepulchra con- 2.
cupiscentiæ, in subsidium Mosis, a. m. 2545. nu. 145. quæ eorum potestas, & an subordinati Mosi, ibid. conditiones eligendorum, n. 145. an sorte electi, nu. 147. aut potiùs populi suffragiis, n. 148.

Septuaginta donantur spiritu prophetiæ, a. mun. 3.
2545. n. 149. & n. 158. 159. 160. communicato, non diminuto Mosaico, nu. 150. non videntur fuisse Mosi subordinati, n. 151. eorum tamen successores maximè, n. 152.

Septuaginta seniores an fuerint quasi duodecim 4.
tribuum Parochi, an. mun. 2545. nu. 157. an spiritus prophetiæ in ipsis perseuerauerit, n. 159. 160.

Septuaginta filij Gedeonis, Iud. cap. 8. v. 30. an. 5.
mun. 2772. nu. 1. 2. 3. eos Abimelech interfecit super lapidem vnum, Iud. cap. 9. 5. an. m. 2801. n. 11. 12. 13. Septuaginta reges comederunt sub mensa Adonibezec, Iud. c. 1. 7. a. m 2601. n. 24. & 25.

SEPVLCHRVM Iannis & Mambris Mago- 1.
rum, a. m. 2543. n. 124. quæ in eo viderit Macarius, apud Palladium, ibid.

Sepulchra concupiscentiæ, mansio 13. a. m. 2545. 2.
n. 137. vnde dicta, n. 173. Sepulchrum Mosis, vide *Moses* 70. Sepulchrum Iosue, Iosephi, Eleazari. vide suis locis, ferè sub mortem singulorum.

SERPENTES facti à Magis an veri, an. mun. 2543. nu. 125. & seqq. vide *Magi* & *Miracula*.

ſerpentes igniti Iſraëlitas murmurantes mordebant, a. m. 2583. n. 43. cur igniti dicerentur, ibid. curantur viſu ſerpentis ænei, 44. & 45.

SERVITVS Iſraëlitarum in Ægypto quot annorum fuerit, a. m. 2543. n. 21. Seruitutis cauſæ apud Hebræos, a. m. 2544. n. 688. & libertas ſeptimo anno, 688. 689. quod ius ſeruitutis alienigenarum, ibid. Gabaonitæ addicti ſeruituti, vide *Gabaonitæ*.

Seruitutes Hebræorum poſt mortem Ioſue ſex memorantur. Prima ſub Cuſan Raſathaim annis octo, Iud. ca. 3. v. 8. a. m. 2623. nu. 6. & ſeqq. ſoluta ab Othoniele, a. m. 2631. n. 1. interueniente pœnitentia, n. 2.

Seruitus ſecunda ſub Eglone Moabitarum rege 18 annis, Iudicum ca. 3. v. 12. a. m. 2651. n. 1. & ſeqq. ſoluta ab Aod, a. m. 2669. n. 1. 2. & ſeq. Tertia ſub Iabin & Siſara annis 20. ab an. 2721. ad 2741. ſoluta à Barac & Debbora, ibid.

Seruitus 4. poſt mortem Baraci dati ſunt in prædam Madianitis, an. 7. ab anno 2761. ad 2768 quãdo à Gedeone liberati ſunt. quinta fuit 18. annorum ſub Ammonitis & Philiſthæis, ab anno 2832. ad 2850. ſoluta eſt à Iephte, an. eius 2.

Seruitus 6. fuit ſub Philiſthæis annorum 40. Iud. cap. 13. v. 1. eius initium cadit in ſextum annum Abeſani, an. m. 2860. n. 6. finis in mortem Samſonis, n. 3. non fuiſſe cruentam, ſed pecuniariam, n. 7. & a. m. 2882. n. 2. & 2891. de eius fine, a. m. 2899. n. 3. vide a. m. 2860. n. 1.

SETIM ligna quæ, a. m. 2544. n. 431. forte ex loco Setim, in quo Iſraël initiatus eſt Beelphegor dicta ſunt, Num. 25. v. 1. idem enim eſt vocabulum in Hebræo, Exo. c. 25. v. 10. & 23. quod in cap. 25. 1. Numerorum. vide, a. m. 2583. n. 85. & 2584. n. 8.

SICHEM locus vbi oſſa Ioſephi patriarchæ, a. m. 2589. n. 25. ibi Ioſue habuit comitia ſub mortem, a. m. 2600. n. 6. & 7. & non in Silo, nec eo arca tranſlata, n. 8. & 9.

Sichem locus coniurationis Abimelechi, an. m. 2801. n. 5. qui ambit principatum apud Sichimitas, n. 6. eiſque perſuadet, num. 7. eiúſque tyrannidi ſeruiunt, n. 8. & regem ad quercum Sichem conſtituunt, n. 14.

Sichimitarum ingratitudo in Gedeonem, a. m. 2801. n. 20. & 21. deficiunt ab Abimelecho, anno 2802. num. 2. & 3. & ſchol. 1. & 2. coniuratio eorum foras erumpit, a. m. 2803. n. 2. diuiſa ciuitate, n. 3.

Sichimitarum factio contra Abimelechum roboratur, a. m. 2803. nu. 4. & inter epulas regi maledicit, n. 5. & 29. contra eum pugnat & vincitur, n. 13. & 14. & ciuitas deletur, n. 15. an iniuria, n. 16. Turris Sichem, n. 17.

SICLVS aureus, & argenteus, eorúmque valor, a. m. 2584. ſchol. 9. in ære gallico. & maximè a. m. 2544. nu. 577. vbi de cenſu. vide *Cenſus*. vbi & de Talento valente tribus ſiclorum millibus. vide æſtimationem oblationis principum, anno m. 2545. num. 105.

SIGNA ſeu vexilla tribuum ſingularum, a. m. 2545. n. 76. quis eorum color, figura, multitudo, &c. ibid. & ſchol. 12.

SILO. locus in quo conſtituitur Sanctuarium, a. m. 2590. n. 1. 8. & 9. & cur electus is locus, n. 9. vbi ſita vrbs, ibid. Ibi habita priora Ioſue comitia, a. m. 2599. n. 3. non fuit in agro Sichimitano, a. m. 2600. ſchol. 1. vide *Sanctuarium*.

SIMEONITÆ an benedicti à Moſe morituro, a. m. 2583. n. 309. eorum fines cis Iordanem, a. m. 2590. nu. 23. & ſchol. 4. vbi declaratur quot ciuitates habuerint. 1.

Simeonitæ iunguntur Iudæis in primo bello poſt mortem Ioſue, a. m. 2601. n. 13. potius quàm Danitæ, n. 16. quæ autem ab iis geſta fuerint deinceps explicantur, nu. 17. & ſeq. alia eorum geſta reperies, a. m. 2605. n. 1. 2.

SIN deſertum, octaua manſio Hebræorum. & quis locus, a. m. 2544. n. 268. eius differentia à deſerto Zin, ibid. continet quinque manſiones, ibid. vide *Manſio* 3.

SINA mons Ioſepho prodigioſè altus, an. m. 2544. nu. 403. quàm terribilis in aduentu Domini, n. 383. 84. 85. manſio 12. Hebræorum, & quo die & menſe ad eam venerint, n. 363. 364. & ſeqq. vide *Horeb*.

SIRENES quæ, a. m. 2881. n. 26.

SISARA princeps militiæ Iabin, a. m. 2721. n. 9. dicitur gigas, ibid. Ad arma conuolat contra Baracum & Hebræos, an. m. 2741. n. 11. vincitur, n. 13. fugit, n. 16. latet, n. 18. bibit & obdormiſcit, n. 18. 1.

Siſara à Iahele occiditur, a. m. 2741. n. 19. quis vulneris locus, ibid. & ſchol. 5. & Baraco monſtratur, n. 20. An autem Iahel peccarit deinceps traditur. vide ſupra *Iahel*. 2.

SISYPHVS Iſthmicorum ludorum author ex Pauſania, an. m. 2700. n. 1. aut Glaucus eius filius, n. 2.

SITI laborant Hebræi in Mara, in Raphidim, in Aquis contradictionis. vide ſuis locis.

SIVVAN menſis tertius quo ventum eſt in montem Sina, a. m. 2544. n. 364. eius tabella hiſtorica, n. 424.

SOCOTHÆORVM inhumanitas erga Gedeonem, a. m. 2768. n. 60. & 62. punitur, 67. & a. m. 2800. n. 6.

SOL & Luna iubentur à Ioſue ſubſiſtere, an. m. 2584. n. 168. cur id Deus voluerit, 169. quando contigerit hoc ſolſtitium, nu. 170. qua cœli parte, 171. 172. 173. quàm diu, nu. 174. & quis huius prodigij modus, numero 175. 1.

Solis ſtatus alius ſub Elimelecho an admittendus, an. mun. 2801. num. 28. ſchol. 3. improbatur, ibid. 2.

SOLVTIO ſeruitutis, vide *Seruitus*. Solutio cenſus Hebræis à Domino præſcripta, an. mundi 2544. numero 575. tanquam Domino tributariis, ibid.

SOMNIORVM obſeruatio, ann. mu. 2768. n. 41. & 42.

SORTITIO in diſtributione partium terræ tribubus, vide *Diuiſio* 5. Eius ſortitionis modus, a. m. 2590. n. 22. & ordo, n. 23. in quo peccat Ioſephus, ſchol. 3. & 4.

2. *Sors* Hebræorum trans Iordanem, a. m. 2589. n. 8. 9. 10. 11. cis Iordanem verò, n. 12. 13. & seqq. sortitio vrbium Leuiticarum, a. m. 2590. n. 29. & 30.

SPARTA, Spartani, Sparti, qui & vnde dicti, a. m. 2737.

SPHÆRVLÆ in candelabro aureo quid erant, a. m. 2544. n. 456. & quis earum numerus, ibid.

SPITHAMA quæ mensura Iosepho, an. m. 2544. n. 435.

SPLENDOR, vide *Fulgor*.

1. SPOLIA. vide *Præda*. Spoliatio Ægypti præcipitur Hebræis, a. m. 2544. n. 66. & 72. quo iure id fecerint, nu. 81. non accepisse dono ab eis, ibid. neque vt prædam abstulisse, n. 82. sed Dei veri Domini liberalitate accepisse, n. 83. & seqq.

2. *Spolia* Ægyptiorum submersorum cedunt Hebræis, a. m. 2544. n. 245. sicut & Amalecitarum, n. 359. 360. & Madianitarum, a. m. 2583. n. 127. 129. Chananæorum quoque, & quî diuisa inter populum, a. m. 2586. n. 4. vide *Expeditio*.

SPVRII arcentur ab officiis publicis, a. m. 2583. n. 204. vide supra *Illegitimus*.

STATVÆ dicuntur columellæ duodecim, quibus nitebatur altare, in quo initum est fœdus inter Deum & 12. tribus ad montem Sina, a. m. 2544. n. 409. quod starent; non quod simulachra essent, ibid.

SVBORDINATIO Iudicum Iethro, a. m. 2544. nu. 735. 739. num eadem in septuaginta viris electis ad sepulchra concupiscētiæ, an. mun. 2545. num. 145. 151. quid successores? n. 152.

SVBVRBIA Leuitarum, & eorum mensuræ, a. m. 2583. n. 145. 146.

SVMMA auri & argenti oblata ab Hebræis ad opus Sanctuarij, a. m. 2544. nu. 718. in ære gallico, ibid.

SVPERHVMERALE, vide *Ephod* 1. 2.

SVPH, & Iam-suph. quid sit Hebræis, a. m. 2544. n. 266.

SVR pater Cozbi Madianitidis, cum qua peccauit Zamri. Nu. 25. a. m. 2583. n. 95. cadit in prælio contra Iudæos, n. 116.

SVSPENSVS in patibulo eadem die sepeliendus, a. m. 2583. n. 202. suspendendi an prius lapidarentur ab Hebræis, ibid. sicut à Romanis flagellabantur.

SYNAGOGA conspuitur in lepra Mariæ, a. m. 2545. schol. 22.

SYNEDRIVM quî differret à Iudicibus quos suasit Iethro, a. m. 2544. n. 743. 744.

SYRIA Hebræis est Aram, siue Aramæa, a. m. 2583. n. 63.

T.

1. TABERNACVLVM, quo Hebræi vtebantur ante excitatum diuinitus Sanctuarium, a. m. 2544. n. 666. non fuit Mosis familiare, ibid. sed precibus, aut etiam concilio publico destinatum, n. 667. & 668. eductum è castris in pœnam populi quasi sacris interdicti, n. 665.

Tabernaculum alterum instar templi mobilis iubet sibi Dominus excitari, a. m. 2544. n. 2.
427. vide *Sanctuarium*. idque magnificum & pretiosum, & quare, nu. 428. & populi sumptibus, n. 430.

Tabernaculi, secluso atrio, geminæ partes, a. 3.
m. 2544. nu. 482. molliores aliæ, in quibus operimenta quatuor, num. 483. byssinum, n. 484. cilicinum, 485. quid different, 486. alia duo operimenta, n. 487.

Tabernaculum an tectum habuerit, a. m. 2544. 4.
nu. 487. & 488. Tabernaculi partes duriores sunt tres lignei parietes, n. 489. eorum mensuræ, ibid. & tabulæ cum basibus, &c. n. 490. & seqq.

Tabernaculum bipertitò diuisum, in Sanctum, 5.
& Sanctum sanctorum, a. m. 2544. n. 498. separatio fiebat velo & columnis, ibid. licet in tres partes Iosephus diuidat, nu. 502. an intus & foris auro obtectum Tabernaculum, n. 495. 96. 97. & 502.

Tabernaculum erectum primo die primi men- 6.
sis, an. m. 2545. nu. 7. 8 9. 10. & schol 2. quanto tempore absolutum, n. 5. & 6. erectum inungitur, n. 11. Dei præsentia in nube honoratur, atque acceptatur, n. 12. 13.

In *Tabernaculo* septiduum mansit Aaron cum 7.
filiis, a. m. 2545. n. 14. & eodem modo qui deinceps consecrabantur in Pontifices, vel sacerdotes, n. 22. in fine. Tabernaculi artifices, a. m. 2544. n. 578.

Tabernaculum delatum in Galgala, inde in Silo, 8.
vbi mansit ad 350. annos, vide suprà *Silo*, & *Sanctuarium*. Specialis Dei in eo conseruando prouidentia, a. m. 2789. n. 1.

TABVLÆ Tabernaculi qua essent latitudine, 1.
a. m. 2544. altitudine, numero, crassitie, n. 489. earum incastraturæ, & manus, nu. 490. & bases quî dispositæ, 491. angulares tabulæ quid proprium haberent, n. 492.

Tabula, seu Tabella cuiusque mensis, conti- 2.
nens gesta dierum singulorum, vide *Mensis*, singulos eorum sub nominibus propriis. primi, n. 160. secundi, n. 319. tertij, n. 424. quarti, 581. quinti, 660. sexti, 707. septimi, 708. octaui, 748. noni, 749. decimi, 750. vndecimi, a. m. 2545. n. 3. duodecimi, n. 4.

Tabulæ lapideæ legis diuinitus paratæ, ac scri- 3.
ptæ dantur Mosi, a. m. 2544. num. 599. quæ præceptorum in eis distinctio, ex Hebræis, 600. ex Latinis, quæ & melior, n. 601. quî inscripta essent præcepta, n. 602.

Tabulas legis confringit Moses, a. m. 2544. n. 4.
603. & quare, ibid. id factum 17. mensis quarti, siue Tammuz, n. 581. & 603. redintegrata gratia, iubetur parare nouas, n. 661. parat, defertque in montem, n. 669.

Tabulæ hæ an magnæ fuerint, & in peculiari 5.
arcula positæ, an. mun. 2544. num. 669. & 670. A quo scriptæ, Moysène an Deo, vel Angelo, n. 706.

TANIM ciuitas Ægypti ædificata, aut culta ab Hebronitis seu gigantibus de stirpe Enacim, anno mundi 2545. num. 208. 211. eius antiquitas, Num. c. 13. v. 23.

TARAXIPPVS quid, anno mundi 2786. num. 4.

Digitized by Google

TARENTINORVM ædes inscriptæ iussu Annibalis, a. m. 2544. n. 113.

TECVFRÆ quatuor in anno Hebraico, a. m. 2544. n 93.

1. TEMPLVM Apollini Delio primum positum à Cecropis filio, a.m. 2535. cui nomem Erysicton, ibid. & schol. 2. anni 2498. Ægyptionum templa diruta, a. m. 2544. nu. 18. 132. 133.

2. *Templa* Ethnicis ludorum, & epularum locus, a. m. 2803. n. 4. & 5. Iud. c. 9. 27. & a. m. 2899. n. 34. & 35. imo & cædium, immunitate neglecta, a. m. 2871. n. 11. in clade Troiana.

3. *Templum* Dagon cur electum celebritati de Samsone, a. m. 2899. n. 33. eius capacitas, n. 36. ex multitudine spectatorum, 42. & forma, 37.

1. TENEBRARVM plaga quando contigerit, a. m. 2544. n. 38. ea imperatur, & infertur, n. 39. grauitas huius mali, primo ex densitate tenebrarum, nu. 40. vnde illa æstimari queat, n. 41. 42. 43. eius æquitas, 55.

2. *Tenebrarum* plaga terrifica ex spectris, & quomodo viderentur, an. m. 2544. nu. 44. ex ignibus subitaneis, & somno inquieto, 45. sonis terrificis, 46. immobilitate, 48. 49. 50. &c. quæ vide in *Plaga tenebrarum*. eius finis, n. 56.

TENTARITNE Dominum Gedeon in vellere, & rore, Iud. ca. 6. v. 36. & 37. an. m. 1768. n. 24. 27. & 28. & schol. 6. Tentauit Dominus populum, a. 2544. nu. 260. & in manna, n. 293. & 294. & in aquis in Raphidim, Exod. c. 17. 7. n. 326.

TERMINI tribuum tam cis quàm trans Iordanem, vide *Fines, Limites, Sors & Sortitio.* Termini montis Sina, a. m. 2544. n. 377. Chananitidis trans Iordanem, anno mun. 2583. n. 137.

1. TERRÆ quies, vide supra *Quies*. Terræ quiete septimo quoque anno quæ comprehenderentur, a. m. 2544. n. 686. & 687. quare instituta, numero 679. & 680. vide *Sabbatici* anni.

2. *Terra* Chanaan, siue promissæ longitudo, & latitudo, a. 2543. n. 42. & 43. non tota quæ promissa fuerat, data est Hebræis, & quare, ibid. tota priuati sunt seditiosi in Cadesbarne, a. m. 2545. n. 230. & seq. vide *Chananitis*, & *Diuisio*.

3. *Terra* motus in aduentu Domini in montem Sina, an. mun. 2544. nu. 384. Terræ motum, & hiatus addit Artapanus plagæ grandinis, n. 14. & 18.

4. *Terra* Sehō regis Amorrhæorum tribus inclusa fluuiis ab Hebræis primùm possidetur, a. m. 2583. n. 53. 54. & terra Basan, n. 56. eius partem sibi vindicant Ammonitæ, tempore Iephte, Iudic. ca. 11. 13. a. m. 2849. n. 29. & seqq.

TERRORIS populi ad montem Sina, octo causæ, a. m. 2544. n. 385. Chananæorum ad Hebræorum aduentum, & transitum Iordanis, Ios. ca. 2. 9. an. m. 2584. nu. 14. 60. & 66. & Iud. c. 9. 24. n. 148.

TERTVLLIANVS defendit Hebræos ab iniusticia in spoliatione Ægypti, a m. 2544. num. 89.

TEVET mensis decimus, & in eo gesta, a. m. 2545. num. 750.

THAMNATH. Iosue accipit à contribulibus suis Ephraimitis in possessionem, a. m. 2590. n. 24. & 25. eam ædificat, a. m. 2597. n. 5. duplex Thānath, hæc in tribu Ephraim, altera Dan, ibid. An illic habita à Iosue comitia, a. m. 2599. n. 3.

THAMNATHA tribus Dan videtur possessa à Philisthæis, Iudicum cap. 14. vers. 1. 2. an. mundi 2880. num. 5. Iosephus eam vocat vrbem Palæstinorum, l. 5. ant. ca. 10.

THARBIS filia regis Æthiopum an nupserit Mosi, a. m. 2494. n. 8. & 9. & mox 18. 19. reiiciuntur hæ nuptiæ, 20. & 21.

THERMVTIS, quæ aliis Merrhis filia Pharaonis Moysem liberat ab aquis, a. m. 2464. n. 14. & 15. & tradit lactandum, n. 16. eundem adoptat in filium, a. m. 2467. n. 3. aut potius natiuum fingit, n. 4. 1.

Thermutis, siue Merrhis funus curat Moses in superiore Ægypto, ann. mun. 2494. & ex Merrhi Meroëm vrbem, vel Merrhim denominat, n. 6. ex Artapano &c. 2.

THESEI regnum sub quo Græcarum fabularum seges, an. mun. 2821. nu. 8. &c. cogit populum in vrbem Athenas, & Democratiam cōstituit, a. m. 2833. n. 2. eiicitur, n. 3. 1.

Thesei seculum quale, ex Plutarcho, an. mun. 2835. nu. 1. Thesei mors, a. m. 2849. n. 40. Isthmica certamina instaurauit, ann. mun. 2700. n. 2. 2.

THOLA, Iudex Hebræorum ab Othoniele sextus, a. m. 2804. n. 1. varium eius & parentis nomen, ibid. cognatio, n. 2. dignitas à populo collata, n. 3. quem ad finem, n. 4. eius obitus, & sepultura, an. mu. 2826. num. 1. & 2.

THVMMIM & Vrim significatio, a. m. 2544. n. 531. & 532. opinio Caietani, quid sint, n. 533. improbatur. An fuerint ipsimet lapides pretiosi, n. 534. & quæ pro ea opinione faciant, numero 535. Iosephi opinio, num. 534 & 538. 1.

Thummim & Vrim fuisse inscripta vocabula in rationali, ann. m. 2544. num. 536. & 537. & rursum nu. 541. & 42. vbi inscripta illa verba, 543. 2.

THVRIBVLA 250. Leuitarum in laminas producuntur, & altari holocaustorum affiguntur, ann. mun. 2547. nu. 31. quomodo dicantur sanctificata, ibid. etiam altari incensi ea vox tribuitur, a. m. 2544. nu. 463. Hebr. 9. 4.

THYMIAMA, vide *Altare thymiamatis*, nu. 2. & 3.

TIARÆ Pontificis nomina, a. m. 2544. nu. 563. cōmunis sacerdotibus, & quæ eius forma. ex Iosepho & Hieronymo, n. 563. 564. & 565. Tiara laudata à Iesu Syrach, n. 566.

TIMOR, vide *Terror*.

TINTINNABVLA in tunica Pontificis, anno mundi 2544. num. 560. fuerunt aurea, alternatim cum malogranatis posita, ibid. eorum numerus, ibid.

TISRI. septimus mensis, & in anno profano primus, an. mun. 2544. num. 91. res in eo gestæ, num. 708.

TITVLI vel columellæ 12. vide supra *Statuæ*.

TONITRVA mixta grandini in septima plaga, a. m. 2544. nu. 8. Exod. c. 9. v. 23. 28. vide & Ios. 1. a. 2584. n. 167. in Ægyptios excussa ingressos mare rubrum, nu. 237. & 238. in aduentu Domini in Sina, Exod. 19. v. 16. a. m. 2544. n. 383.

TONSIO mulieris captiuæ qualis, an. mun. 2583. n. 201.

TORNIELLVS defensus, & laudatus, an. mun. 2544. num. 681. deseritur in Iubilæorum initio, n. 685.

TORRENS Zared, vel Zareth. transitur siccis pedibus ab Hebræis, a. m. 2583. n. 47. torrens dicitur fluuius turbidus, a. m. 2589. nu. 5.

TRANSITVS Iordanis, vide *Iordanis* 1. 2. 3.

TRIBVNORVM potestas apud Hebræos, a. m. 2544. n. 741. quomodo eligerentur, 738. idem Millenarij dicti & Chiliarchæ; Centurionibus immediatè præpositi, n. 739. alij erant à principibus tribuum, ibid.

TRIBVVM singularum proprius locus circa Tabernaculum, a. m. 2545. n. 75. vexilla earum propria, nu. 76. singulæ millenos mittunt contra Madianitas, a. m. 2583. n. 111. 112. 113.

TRIBVVM 12. sortes, & fines in terra promissa, a. m. 2589. n. 9. & seqq. sortitio earum, a. m. 2590. n. 22. & 23. an vrbes vnius intra aliam essent, a. m. 2589. n. 24. Tribus 7. cur non adirent possessiones suas, an. m. 2590. n. 9.

TRIBVS Iuda & Simeonis operam nauant delendis hostibus post mortem Iosue, Iud. ca. 1. filij quoque Ioseph, v. 22. cæteri ferè tributarios fecerunt, ibid. vide an. Othonielis primum, & *Expeditio* 14. & seq. tribus omnes armatæ contra Beniamin, ibi. 21.

1. TRIDVVM petitur à Pharaone, Exod. c. 3. 18. c. 8. 27. cùm omnino relinqueretur Ægyptus, a. m. 2543. n. 52. vide & a. m. 2544. n. 141. Triduum posuerunt Hebræi à mari rubro ad Mara, nu. 250. an tantundem ad Iordanem cum Iosue, c. 3. 1. a. m. 2584. n. 26. & 27.

2. TRIDVVMNE tantum Arca præcesserit Hebræos ex Sina, Num. c. 10. v. 33. a. m. 2545. n. 122. an potius perpetuo, n. 123. 124. 125. triduum indefinitè positum, n. 125.

TRINITATIS mysterium symbolicè indicatum à Chaldæis, a. m. 2470. n. 20. idem in nomine Iehouah, n. 19.

1. TROIA, quæ & Dardania, quando à Dardano condita, a. m. 2576. n. vnico. Sex tantùm reges habuit, annis 298. ibid. diuturnus ad bellum Troianum apparatus, a. m. 2864. n. 1. & quæ dilationis causæ, n. 2.

2. *Troiani* belli annus penultimus, an. m. 2870. nu. 3. & quæ præcipuè ad eum pertinent, ibid. vltimus cadit in an. m. 2871. Aialonis Iudicis 10. & vlt. ratio temporis exquiritur, n. 1. 2. 3. statuuntur 408. anni ante primam Olympiadem, ibid.

Troia, siue Ilium quo anni tempore captum, 3.
a. m. 2871. n. 4. & 10. idque proditione Antenoris & Æneæ, n. 6. & seqq. vrbs noctu capitur cum multa cæde, n. 10. quæ sequenti die instauratur, violatis templis, n. 11. cum captiuitate, & cæde regiarum fœminarum.

In *Troiæ*, seu Ilij reliquiis regnum tenet Ante- 4.
nor, excluso Ænea, a. m. 2871. n. 12. quamdiu ibi pugnatum, & quanta hominum cæde, nu. 13.

TROS regnat in Dardania, a. m. 2687. n. 2. eius filius Ganymedes rapitur, a. m. 2692. n. 1.

TVBALI voce proclamatus in Sina decalo- 1.
gus, anno mun. 2544. num. 385. tubarum quoque & buccinarum clangor vehementius perstrepebat, ibid.

Tubæ argenteæ duæ, & earum vsus, Num. ca. 2.
10. v. 2. a. m. 2545. n. 107. tam in deserto, n. 108. quàm in terra sua, n. 109. earum forma, n. 110. circa sonos earum aberrat Iosephus, ibid. tubæ sacerdotum circumeuntiũ Iericho, a. m. 2584. n. 98.

Tubarum festum primo die septimi mensis, a. 3.
m. 2544. n. 708. eodem cœpisse annos sabbaticos, & Iubilæos, nu. 685. Tubæ militum Gedeonis, Iud. ca. 7. v. 8. 16. an. mu. 2768. n. 41.

TVNICÆ Pontificiæ nomina, & materia, 1.
a. m. 2544. nu. 555. an talaris fuerit, 556. an potius paulò breuior, 557. an manicata, 558. eius capitis admissura, n. 559. fuit inconsutilis, ibidem. eius ornamenta, 560. 561.

Tunica stricta interior, a. m. 2544. n. 567. eius 2.
nomina & materia, ibid. forma, n. 568. ornatus eiusdem, & an ocellata, n. 569.

TYRVS condita, aut restaurata sæpius, an. m. 2783. n. 1. antiquissima fuit, n. 2. primùm condita sub diluuium, n. 3. deinde tempore Iosue, n. 4. tertio anno 23. Gedeonis, n. 5. & quæ illius gloria, ibid. 240. annis ante templum, n. 1. & schol. 1. & 2.

V.

VALLIS Achor vnde nomen acceperit Iosue, ca. 7. v. 26. a. m. 2584. n. 125. Moses sepultus in valle terræ Moab, Deut. ca. 34. v. 6. a. m. 2583. n. 328. vallis botri exploratorum, Num. ca. 32. 9. Deut. ca. 1. v. 24. alibi dicitur torrens botri, Num. c. 13. 25. a. m. 2545. n. 209.

VASA aurea, & argentea, &c. acceperunt mutuò Hebræi, anno mundi 2544. num. 77. vasa mensæ panum propositionis, nu. 445. dena numerat Villalpand. ibid.

VECTES arcæ immissi aureis circulis, ad la- 1.
tera breuiora, an. mun. 2544. n. 433. & an. 2584. num. 37. & 38. vectes mensæ panum propos. eodem modo, n. 438.

Vectes Tabernaculi vt dispositi essent, an. mu. 2.
2544. n. 493. quinque eorum ordines, ibid. An vectis aliquis tabulis esset immersus, numero 494. an vectes essent extra tabernaculum, numero 495. an potius intra, 496. 497.

VELLVS Gedeonis duorum miraculorum

miſteria, a. m 2768. n. 27. num peccarit in
eo Gedeon, ib. vtriúſque ſignificatio, n. 29.

1. V E L A Tabernaculi 4. a. m. 2544. n. 483. quæ
tentoria quoque dicuntur, & partes eorum
cortinæ, Exod. ca. 26. v. 1. & 2. primum eſt
byſſinum, alterum cilicinum, tertium de
pellibus arietinis, quartum de Ianthinis, n.
483.

2. *Velum* primum, eiúſque cortinæ decem, &
quæ ſingularum latitudo, & longitudo, a.
m. 2544. n. 484. totius veli longitudo 40.
cubitorum fuit, latitudo 28. ibid. fuitque
bipertitum, & diuiſum in ſeparatione Ora-
culi à reliquo tabernaculi, 484.

3. *Velum* ſecundum cilicinum, & quæ eius lon-
gitudo & latitudo, ibid. n. 485. qui à priori
diſtaret, n. 486. tertium & quartum qua-
lia, & quanta, n. 487.

4. *Velum*, & columnæ 4. claudentes Oraculum,
a. m. 2544. n. 498. in vigeſimo cubito ab in-
greſſu. eas velum operiebat, idid. Pende-
bat hoc velum ex anuulis aureis, qui con-
iungebant duas partes primi veli, 484. &
499.

5. *Velum* in aditu Tabernaculi, quinque colum-
nas tegebat, a. m. 2544. n. 500. pendebat
ex vncinis capitellorum harum colũnarum,
ib. vtrúmque floribus & cherubinis pictu-
ratum, n. 503. 504. contra Ioſephum.

6. *Vela* totius atrij, ad trecentos cubitos exten-
debantur, & alta erant ad 5. cubitos, a. m.
2544. num. 501. quæ ad 20. cubitos in aditu
erant ornatiora, ibid. & mobilia ad ingreſ-
ſum, ibid.

7. *Vela* quibus obtegeretur tota ſacra ſupellex.
vide Num. cap. 4.

V E N D I T I O poſſeſſionum Hebræis paupe-
ribus rectè permiſſa, a. m. 2810. n. 42. ſicut
redemptio propinquis, ibid. & ſchol 7. fie-
bat omnis ea venditio cum onere reuerſio-
nis in Iubilæo, n. 43. fuit vendendi ius etiam
mulieribus, licet non ſuccederent maritis,
n. 43.

1. V E N T O R V M procellæ in 7. plaga Ægypti,
a. m. 2544. n. 13. ventus noxius cum locu-
ſtis in 8. plaga, nu. 31. ventus exſiccat He-
bræis fundum maris, num. 216. an diuiſerit
aquas maris, n. 216. 217. an potius Domi-
nus qui illas dicitur abſtuliſſe, Exo. c. 14. 21.

2. *Ventus* abreptas coturnices demiſit in caſtra
latè vndique, Num. ca. 11. verſ. 31. a. m. 2545.
nu. 163. 164. Deus ſublato auſtro, induxit
Africum, non Aquilonem, ibid.

V E S T I G I A cladis Ægyptiorum in mari ru-
bro, a. m. 2544. n. 247.

1. V E S T I V M ſacerdotalium enumeratio, a. m.
2544. n. 517. veſtes pretioſiores deponunt
Hebręi in pœnitentia & luctu, & quamdiu,
n. 664. 665. in luctu veſtes ſcindere non li-
citum ſacerdotibus, an. m. 2545. n. 44. ſcidit
Ioſue, ca. 7. 6.

2. *Veſtibus* ſacris poſt ablutionem corporis in-
duebantur ſacerdotes in conſecratione ſua,
a. m. 2545. n. 16. conſecratæ ſuper indutos
Aaronem & filios, & quo ritu, n. 20. veſti-
bus ante mortem exuitur Aaron, & indui-
tur Eleazarus, a. m. 2583. n. 30.

Veſtes Hebræorum totis 40. annis non ſunt at- 3.
tritæ, Deut. 8. v. 4. & c. 29. 5. veſtes ab Æ-
gyptiis ſumptæ mutuò latè ſumuntur, ſicut
vox veſtis, & *[illegible]* ſiue *[illegible]* fert, qua 70.
verterunt ſemalot. vide & Ioſue 22. 8.

V E X I L L A ſingularum tribuum, a. m. 2545.
nu. 76. & ſchol. 12.

V I C T O R I A, vide *Expeditio*, relata de Rege 1.
Arad, a. m. 2583. n. 35. 36. 37. de Rege Se-
hon, n. 53. 54. 55. & Og, Rege Baſan, n. 56.
57. de Madianitis, n. 116. 123. 124. & ſeqq.
hæc viuo Moyſe.

Victoria mirabilis Ioſue pugnantis pro Gabao- 2.
nitis, a. m. 2584. n. 167. altera de Chana-
næis ad aquas Merom, a. m. 2585. n. 12. de-
nunciatur diuinitus in itinere, n. 11. contra
Adonibezec, a. m. 2601. n. 22.

Victoria Domini duce Baraco, a. m. 2741. n. 13. 3.
14. 15. & a. m. 2760. nu. 5. itaque Debbora
canit *ἐπινίκιον* Deo, vt olim Maria victo Pha-
raone, diuina itidem victoria. & poſtea Sã-
ſon deuictis maxilla mille Philiſthæis, a. m.
2881. n. 15. & ſeqq.

Victoria Domini contra Madianitas, duce Ge- 4.
deone, a. m. 2768. n. 37. 47. & 48. hinc illa
conclamatio, gladius Domini & Gedeonis,
n. 44. contra Philiſthæos Samſone vno pu-
gnante, a. m. 2881. n. 14. & 15.

V I N V M vnde Hebræis circa montem Sina,
anno mun. 2544. num. 593. interdictum
Sacerdotibus miniſtraturis, a. m. 2545. n.
46. qua occaſione, ibid.

V I R I 12. ad comitandum arcam per Iorda-
nem, a. m. 2584. de ſingulis tribubus, nu.
34. 35. & 36.

V I R G A cur voluerit Deus Moſem vti ad mi- 1.
racula, & quam vim ad ea haberet, an. m.
2543. nu. 70. fabulæ Rabbinorum de ea,
ſchol. 7. vertitur in Draconem coram Mo-
ſe, n. 55. & coram Pharaone, n. 117. deuo-
rat virgas magorum, 118. an vera fuerit mu-
tatio. vide *Miracula*.

Virgáne Moſes percuſſerit mare, an. m. 2544. 2.
nu. 218. virga Aaronis florens confirmat ei
Sacerdotium, an. m. 2547. à nu. 45. ad 56.
quot virgæ poſitæ fuerint, n. 50. 51. quo-
modo inſcriptæ, nu. 48. & 49. vbi repoſi-
tæ, n. 52.

Virga Aaronis flores, fructúſque profert, an. 3.
m. 2547. n. 53. & 54. nucéſne, an amygda-
la, n. 55. vbi repoſita, & an perpetuum in ea
miraculum, n. 56. fuit alia à miraculorum
effectrice in Ægypto, ſchol. 3.

Virgam cur iubetur Moſes ſumere, ad elicien- 4.
dam aquam de petra in Cades, an. m. 2583.
n. 15. Angelus coram Gedeone virga ignem
de petra eduxit, Iud. c. 6. 21.

V I S I O N E M eſſentiæ Dei non habuit Moſes
a. m. 2544. n. 643. nec id Scriptura proba-
ri, n. 644. eamque illi negant patres anti-
qui, n. 646. 647. & ſeqq. fuit tamen ea vi-
ſio perfectior quàm aliorum Prophetarum,
n. 645.

V I T V L V S non poterat immolari loco agni,
vel hœdi in paſchate, a. m. 2544. n. 102. vi-
tulus qui oblatus in conſecratione Aaro-
nis, & filiorum, a. m. 2545. n. 19. vitulum

Digitized by Google

cum arietepro se offert in festo Expiationis, n.54 & 55.

2. *Vitulus* aureus quando ab Hebræis adoratus, a.m.2544.n.584. comminuitur à Mose,nu. 605.an integer prodierit è fornace,an caput eius tantùm,n.607.608.marisne an feminæ specie,n.609.

3. *Vitula* rufæ sacrificium,eiúsque ritus,a.m.2582 n.1.& 2.

VLCERIBVS affliguntur Ægyptij in sexta plaga,a.m.2543 n.190. quomodo producta,n. 190.& 191. qualia essent hæc vlcera & vesicæ,n.193.quàm diuturnum id malum,n.194 & quàm iustum,n.195.

VNCINI argentei capitellorum columnarum atrij tabernaculi,a.m.2544 n.516.

VNCTIO tabernaculi Mosaici,a.m.2545.nu.11. Vnctio Aaronis, & filiorum eius in Sacerdotes,n.17.& 18.

VOCIFERATIO Israëlitarum ante vrbem Iericho,an.mun.2584. n.102. clamor eorum in seruitute. vide *Seruitus*.

1. VOTI persolutio præcipitur, a.m.2583.n.207. votum edit Iephte, cuius æquitas dubia,an. mun. 2850. quia dubium eius principium, nu.3.& 4. plerique peccasse volunt,num.5. & 6.

2. *Votum* Iephte diuinę inspirationi tribuendum, an.m 2850.nu.7.causámque fuisse victoriæ, n.8. & in mitiorem partem interpretãdum, nu.9.qui conceptum fuerit,n.10. & qua intentione, nu. 11. vide *Iephte*. vt adimpletum, n.29.& 30.

VRBS. vide *Ciuitas*. vrbs Iericho, Hai, Maceda, Lobna, vel Lebna, Lachis, Eglon, Hebron, Dabir, Madom, Semeron, Achsaph, Asor, Bezéc, Silo, Sichem, Thamnath, &c. vide suis locis.

VRIM & Thummim. vide *Thummim*.

VSVRA cum alienigenis permissa Hebræis,nec tamen sine culpa, a.m.2583.n.207. Deuter. cap.23. vers.19.20. sic & fornicatio in rebus publ.& Repudium,in lege Mosis,Deut.24. v.1.Matth.19.v.8.

VVLPES Samsonis trecentæ, & veræ, & probabiles, an.mun.2880. num.45. & probantur ex profana historia, num. 46. confirmantur ex Septuag.& Theodoreto, nu.47. quanta hæc clades,& qui illata Philisthæis, nu.48.

VVLTVS Mosis splendidus. vide *Facies*.

Z.

ZABVLONITARVM fines in terra promissa cis Iordanem,a.m.2590.nu.23.

ZACHARIAS quo mense prophetare cœpit. vide a.m.2544.nu.748.agit de Mariæ sororis Moysi obitu,a.m.2583.n.7.

ZAMRI dux in tribu Simeonis, an.m.2583. ingreditur ad scortum Madianitidem coram omnibus,nu.89.vterque à Phinee confoditur,Num.c.25.v.7.& 8.n.90.

ZARAIAS Pontifex filius Ozi ei succedit in pontificatu,a.m.2761.eum,alióṡque tres Iosephus omisit,ibid.n.1.

ZARED, seu Zareth torrentem siccis pedibus transeunt Hebræi,a.m.2583.n.47.

ZEB & Oreb ab Ephraimitis cæsi in die Madian.a,m.2768.n.50.

ZEBEE,& Salmana,à Gedeone victi,captique, a.m.2768.n.64.& 66.eorum iudicium, nu. 68.& causa mortis,n.69.cædes,n.70.

ZEBVL præfectus Sichimorum nomine Abimelechi,a.m.2803.n.3. & 6. cum monet de coniuratione,n.7.irridet Gaalem in aduentu Abimelechi,nu.9.& mox clade affectum vrbe pellit, eiúsque socios,nu.12. vide quoque,n.30.& 31.

ZELVS Iosue pro Mose contra Eldadum & Medadum,a.m.2545.n.162.Num.c.11.v.28. zelus Hebræorum cis Iordanem contra fratres suos trãs Iordanem ob erectum ab istis altare,a.m.2590.n.38.& 39.Ios.c.22. 1.

Zelus Phinees quàm gratus Deo, quo præmio affectus,a.m.2583.n.93.& 94. zelus Iudæorum, & Christianorum quantum distent,a. m.2810. nu.10. improbus & peruersus illorum zelus,n.11.vide & sch.1. 2.

ZOAN ciuitas Ægypti, ædificata, aut culta olim ab Hebronitis, seu gigantibus de stirpe Enacim,a.m.2545.n.208.211.

ZONA tunicæ interioris pontificis, a.m.2544. n.570.communis sacerdotibus,ibid à Iosepho describitur quæ,eius latitudo,ornatus, &c.ibid. vide *Cingulum*, & *Balteum*.

FINIS INDICIS.

E R R A T A.

TYPOGRAPHVS CANDIDO LECTORI S.

Ne hunc quidem Tomum planè emaculatum tibi damus, erudite Lector, non mediocri tum Autoris, tum nostro dolore; etsi ambo in eam curam non negligenter incubuerimus, vt prodiret hoc secundum volumen quale tu, nósque in primis desiderabamus. Sed maiorem etiam diligentiam, in eo qui proximè sequetur, Deo bene propitio, spondemus. Interim illud iterabimus, orari te à nobis, vt hæc quæ suggerimus, iisque nonnulla similia, ea charitate à te emendentur, qua solet ille errata hominum, qui, ex sua perfectione naturæ, solus habet, vt errare non poßit. Vale.

IN Præfatione ad Lectorem, numero 7. posteribus, lege, posterioribus.
n.18.constringite,l.confringite.
Pag.8.n.1.Propheta,l.Poëta.
p.9.n.6.vocat,l.vacat.
p.12.n.2.oportet,l.oportere.
p.13.n.8.Lusania,l.Luscinia.
p.15.n.14.remissam,l.reuersam.
p.20.schol.5.vulgans,l.vulgus.
p.26.n.7.potiùs,l.potitus.
p.27.n.11.vsque obliuionem, l. vsque ad obliuionem.
p.30.sch.4.vi.l.xv.
p.33.sch.10.vocant,l.vocat.
p.36.n.7.addit,l.adit.
Ibid.n.8.hoc,l.hæc.
p.37.n.10.probis,l.probris.
p.41.n.2.gauderet,l.gauderent.
Ibid.Dei,l.Deo.n.4.qui,l.quæ.
p.42.n.7.habiturum,l.habitaturum.
Ibid.cùm,l.eum.
p.43.n.5.quendam,l.quenquam.
p.44.n.14.curat,l.curam.
p.55.n.1.annum,adde,primum.
p.55.2537.l.2536.881.l.880.74.l.73.
p.70.lxix.l.xlix.
p.76.n.73.putas,l.putes.
p.81.n.xvcii.l.xcvii.
p.93.n.144.pœna illis,l.pœna illos.
Ibid.cexiii.l.cxliii.
p.112.in numeris ad marg.xi.l.x.xii.l.xi.xiii.l.xii.
p.125.n.63.futurum,l.facturum.
Ibid. in numeris ad marg. lxix.l.lxiv.lxx.l.lxv.
p.151.n.85.ferret potest,l.ferre.
p.154.n.161.cauum fuit,l.facit.
p.176.n.242.sexcentis bellatoribus, l.sexcentis millibus bellatorum.
p.181.n.260 Hebræos,l.Hebræi.
p.183.n.267.aliisque omnes, l.aliique.
p.185.n.276.vespere scitis,l.scietis.
p.186.n.277.ad marg.castras,l.castra.
Ibid.n.279.patebat,l.patebit.
p.199.n.320.prælatum esse,l.prælatam esse.
p.206.n.347.decretabat,l.decertabat.
Ibid. Moses orante,l.Mose orante.
p.209 ad marg.n.359.quibus Iudæi ditati,dele.
p.210.n.362.viciniores futuros,l.futuri.
Ibid.n.365.verum si hi omnes, dele,si.
p.219.n.396.ad marg. datúrque figuram, l. in figuram.
p.241.n.474.ad marg.ænean rete,l.æneum.
p.250.n.506.nec è tabernaculo,l.nos.
p.255.n.525.ab epomine,l.ab epomide.
p.266.n.564.rotundam pilleolum, l. rotundum pileolum.
p.278.n.604.castra eum quæ,l.quæ eum.
p.284.n.623.tamen vocabat, l. vacabat.
p.293.n.656.clemens ero in quam,l.in quem.
p.294.ducentas choros,l.ducentas puellas.
Ibid.transfretabantur,l.transferebantur.
p.295.ad margin. ornatum suis, l.suum.
p.297.n.670.quam fececam,l.feceram.
p.328.n.768.euectum fuisse,l.euectam fuisse.
p.341.n.10.erexit ad atrium, l.& atrium.
p.353.ad marg.ii.l.i.iii.l.ii.iiii.l.iii.
p.357.n.66.quod viri,l.quot viri. & paucionesue,l.paucioresue.
p.360.n.75.collocata sunt,l.collocatæ sunt.
p.361.n.79.à quo gloriose,l.à qua.
p.364.n.89.quem numerorum,l.numerum.
p.368.n.103.corruere permisissent, l. permisisset.
p.372.sacerdotibus adfuisse,l.absfuisse.
p.373.n.123 illa dicatur, l. dicantur. & manè cum gloria,l.mane.
p.378.n.139.hæc lacrymæ,l.hæ.
p.386.n.171.adulatoribus, l. adoratoribus.
p.395.ad marg. qui ad exploratum, l. explorandum.
p.396.n.206.consideratit e, l. considerate.
p.397.n.209.quorum fructurum,l.fructuum.
p.400.n.219.formidosa,l.formidolosa.
p.401.n.226.vt nos omnes,l.vt non omnes.
p.407.n.247.velit,l.venit.
Ibid.n.248.de aduerso,l.de aduersa.
p.408.sch.4.priusque,l.priusquam,sch.5.iurę meo,l.iure.
p.409.sch.13.habitant,l.habitabant.
p.422.n.26.tot tabernaculũ,l.tabernaculorũ.
p.427.n.43.proderis,l.poderis.& n.44.Paraphrases,l.Paraphrastes.
p.428.n.50.admodum dubitabat,l.dubitat.
p.430.n.56.à natura factam,l.factum.
p.434.n.5.ob sepulchrum,l.sepulchrorum.

p.436.n.2.interpretabātur,l.interpretabatur.
p.439.n.4.in deſcriptum Sin,l.in deſertum.
p.451.n.52. ad margin. iubet Dominus Seon Amorrhæum, adde, bello peti, & Moſis ad eum nuntij.
p.452.n.54.ad fluminum,l.ad fluuium.
p.455.n.57. hac ipſa, l. hæc ipſa. & n.58. de Helmon,l.de Selmon.
p.456.n.65. ſomn. interpretes, l. interpres.
p.458.n.75.probante illa,l.probare.
p.461.ſacrificio vſæ ſunt,l.artificio vſæ ſint.
p.465.n.97.iuſtum rem,l.iuſtam.
p.470.n.116.quem ſua impudentia,l.quam.
p.479.n.146.eodémque eſt ratio,l.eadémque.
p.493.n.201. totam caput, l. totum. ad marg. ſepultura ſuſpendi, l. ſuſpenſi.
p.495.n.208. externorũ numerum,l.munerũ.
p.497.n.217. & oblatam ſecundiſſimum, leg. oblatum.
p.505.n.256. Deus tua,l.tuus.
Ibid.vel obitus ſui,l.oblitus.
Ibid. n. 257. corpori factum, l. factam. & Deum non admittit,l. Deus.
p.518.n.311.diſputationis,l.diſpartitionis.
p.521. conſenſit cum Seder, l. conſentit.
p.526. n.343. princ. & poteſtas, l. poteſtates.
p.529.& mutatus eſt,l.& mutatum eſt.
Ibid. anno ab initio, l. ab inito. &,adminiſtaſſet,l.adminiſtraſſet.
p.531.n.4.imò toto Domini,l.tota Domini.
p.541.n.41.inchoatum, l.inchoatam. & n.42. vniuerſus populos,l.populus.
p.542.n.43.fluminis, populus,l.fluminis conſiſtente,populus.
p.546.ad marg.num area,l.ara. ●
p.548.n.69.ſimul effecta,l.affecta.
Ibid.n.70. & quintò circunciſus,l. circunciſum.
p.556.n.100. eam loquerentur, l. ſequerentur.
p.559.n.114.fundamento illius,l.fundamenta.
p.560.n.114.tumultus ſempiternus,l.tumulus.
p.565.n.133.cum iis,l.cùm ij.
p.568.n.147.de quo multa,l.de qua.
p.582.n.1.non potuint,l.non potuerint.
p.590.ſch.1.munerat,l.numerat.
Ibid.n.2. profectámque, l. perfectámque.
p.601. n. 11. Ruben, adde, & Gad, ſiue in pariendo,l.partiendo.
Ibid.n.12.ſedibus collati,l.collocati.
p.603. dele vltimum verſum.
p.606.n.30.partim in eis,l.partim eis.
p.607.n.31.ſuprà dileximus,l.diximus.
p.608. ad marg. ea res Iſraë-, l. Iſraëlitas.
p.609.n.41.quàm de cunctis,l.quem.
p.610.n.44.ſanguinitate,l.ſanguine.
p.613.n.2.concionem habitum, l.habitam.
p.614.n.6.iuſtiſſimus de cauſis,l.iuſtiſſimis.
p.616.n.11.non reprehenderetur,l.non reprehenderentur.
Ibid.n.12.plus populum,l.plus apud populũ.
p.618.n.2.eadem quippe,l.eodem.
Ibid.n.4. quadringenteſimus annus, l.quadringenteſimus octogeſimus.
p.619.n.4.ſumma eſt 400.l.ſumma eſt 480.
p.621.n.14.ſibi inuitandam, l. ſibi imitandam.
p.623.ad margin.internum numeri 22. in fine, adde,3.☧.

p.628.n.41.vnamquamque tribuam,l.tribum.
p.640.n.5.fuiſſe recitatum,l.recitatam.
p.644.n.5.patruus nepotem ducat,l.neptem.
p.645.n.9.ab eis diſceſſus,l.digreſſus.
Ibid.n.1.redactum vrbem,l.redactam.
p.651.n.1.& occurrerunt vobis,l.occurrent.
p.659.n.33.id eſt,nomen,l.id nomen.
p.685.n.1.ſine occupauerunt,l.ſiue.
p.687.n.3.vbi Græco legitur,l.Græcè.
Ibid.n.4.collocati refrigerij, l. collocat.
p.694.n.1.exiſſet integra,l.exiſtet.
p.699.n.3.ſubdit verò,tolle,verò.
p.703.n.2.tertia ſeruitutis,l.ſeruitus.
p.705.n.10.affligeretur populum,l.populus.
p.706.ante Chriſtum 790.l.1330.
p.707.n.7.ab eo dictam putet,l.dictum.
p.712.n.4.in Aradiam,l.Arabicam.
p.716.n.19.qui habeat,l.habent.
p.725. n.1. quanquam princes cuius anni, leg. principis anni qui.
p.729. n.3. iis quem dici,l. is quem dixi.
p.732.n.14.vendidiſtis populum, l vendidiſti.
Ibid.n.15.operibus,quod, l quæ.
p.739.n.42.obſeruet omnia,l.ſomnia.
p.740.n.47.conuenerant,l.conuenerat.&,ad arma exitus eſt,l.excitus.
Ibid. ad marg. n. 50. Oreb & Zeb Ephraimitis,l.ab Ephraimitis.
p.742.n.54.iamque cexcubia,l.excubias.
Ibid.n.55.impeditæ,l.impedita.
p.750.ſch.8.Gedeonem,l.Gedeoni.
p.751.ante Chriſtum 1218.l.1282.
Ibid. ſch.11. factam iudicem, l.factum.
p.752.n.2.nam Srabo, l.Strabo. & litora illuſtat,l.illuſtrat.
Ibid.n.2.memoriæ perdidit,l.prodidit.
p.754.n.3.Paſiphaë Minoris,l. Minois.
n.1.annus eſt,dele,eſt.
p.755.n.2.traditiones memorat, l.memorant.
Ibid.nauibus appulſorum,l.appulſos.
p.758.n.7. τ̃ μετοικίαν,l.μετοικίαν.
p.761.n.10.RESTAVRIT,l.reſtaurarit.& STERNETVR,l.ſterneretur.
p.770.n.29.Abimelechum,l.Elimelechum.
p.771.n.32. data libello repudij,l.dato.
p.776.n.11.& inde ſemper,l.vt inde.
p.777.non egredientes, l.non in egredientes.
Ibid. n. 15. per hæc & torqueretur, l. torqueatur.
p.779.n.23.tanquam,l.& tanquam.
Ibid.ille mortuo,l.illo.
p.780.n.29.de amicis eius fœtaſſis,l.fœderatis.
p.782.ſch.2. eadem eſt cauſæ, l.cauſa. & profeciant,l.proficiant.
p.784.n.1.dum ille Hydrian,l.Hydram.
p.785.n.1.cõiugium referendum,l.referendã.
p.786.n.3.etſi ille virtutum,l.illæ.
p.788.n.15. conſanguinem quendam, l. conſanguineum.
p.794.n.43.ſed filiis,& filij, l.ſed filij, & filiis.
p.800.n.4.eoque maior,l.eoque maiore.
p.801.n.1.in is temporibus,l.his temporibus.
p.803.n.4. in ſalutanda ſuauitas,l.in ſalutãdo.
Ibid.n.6.ea ex ſeruos,l.ex ea.
p.804.n.12.proclamari debet,l.iubet.
p.806.n.5.viſe verſa,l.vice.& quinquaſimum, l.quinquageſimum.

p.809.n.2. ad marg. in interitu, l. interregno.
p.810.n.9. decebat S. Leo, l. dicebat.
p.812.n.3. oſtraciſmi legum, l. legem.
p.815.ſch.1. qui ſeptem illorum, l. illos.
p.819. n.15. omnia idolorum ſimulachrum, l. ſimulachra.
p.824.n.37. decederunt, l. decederent.
n.38. continerent, l. continenter.
p.827. n.4. ſine filiæ, dele ſine. præcipere cuiuſquam, l. ſine cuiuſquam.
n.6. quid ſibi reuerenti, l. reuertenti.
p.847. n.18. ex Hebraico dialecto, l. ex Hebraica.
p.848 n.23. nomen autem Manaſſe, l. Manue.
p.85[illegible].n.1. ſed eſt & locus, l. ſed & locus.
p.852. ſicut & apud Freculphum libri ſecundi capite 17. dele illa verba.
p.854.n.2. huc pertinet illa, l. pertinent.
Ibid. n.3. Diodorus ait enim, l. ait eum.
p.856.n.5. hæc contingere, l. contigere.

p.868.n.31. ſuſpicione tanti, l. targi.
p.872.n.1. Sylla, l. à L. Sylla. &, conturnicum, l. coturnicum.
p.879.n.22. terræ ciuitate, l. cauitate.
p.880.n.23. per dentem erutam, l. erutum.
Ibid. n.26. Vlyſſæa Sylla, l. Scylla. & Palepæatus, l. Palephatus.
p.882. n.3. Philiſthæos contemnerat, l. contemneret.
p.883.n.5. ex accidente ſignificat, l. ſignificet.
Ibid. n.8. ad margin. mons an, adde, vicinus Gazæ.
p.884.n.9. iter tam locum, l. longum.
p.889.n.12. in ægrè Gallico, l. in ære.
p.891.n.16. teneretur vt victus, l. vt vinctus.
p.893.n.16. & ſuccellans, l. & ſuccuſſans.
p.898. n.44. ſuperibúſque locis, l. ſuperioribúſque.
p.903.n.65. aut tanta virtus, l. & tanta.
Ibid. vt facilè tramite, l. vt facili.

Digitized by Google

FACVLTAS R. P.
PROVINCIALIS SOCIETATIS IESV.

EGO STEPHANVS CHARLETVS *Præpositus Prouincialis Societatis* IESV *in Prouincia Franciæ, potestate ad id mihi facta ab admodum* R. P. *nostro Mutio Vitellesco Præposito Generali Societatis* IESV, *facultatem concedo, vt secundus Tomus Annalium Ecclesiasticorum veteris Testamenti, à P. Iacobo Saliano compositus, & eiusdem nostræ Societatis grauium, doctorúmque hominum iudicio approbatus, typis mandetur. In quorum fidem has literas manu nostra subscriptas, sigillo nostro munitas dedimus.*

STEPHANVS CHARLETVS.

PRIVILEGE DV ROY.

LOVIS par la grace de Dieu Roy de France & de Nauarre: A nos amez & feaux Conseillers les gens tenans nos Cours de Parlement, Baillifs, Seneschaux, Preuosts, ou leurs Lieutenans, & autres nos Iusticiers, & à chacun d'eux ainsi qu'il appartiendra, Salut. Nos chers & bien amez NICOLAS BVON, & SEBASTIEN CRAMOISY Marchans Libraires demeurans en nostre ville de Paris, nous ont fait tres-humblement remonstrer que le R. P. IAQVES SALIAN Religieux de la Compagnie de IESVS les a choisis pour imprimer vn grand Oeuure par luy composé, & lequel il desire faire veoir, & mettre en lumiere souz nostre bon plaisir, iceluy intitulé, *Annales Ecclesiastici veteris Testamenti, ab origine mundi vsque ad Christum passum: Quibus annexi sunt Annales Assyriorum, Babyloniorum, Persarum*, &c. & qui doit cõtenir six volumes: lequel Oeuure ne se pouuant faire qu'auec long espace de temps, & grandes aduances & despenses, lesdits Buon & Cramoisy n'oseroiẽt en faire l'entreprise, craignans qu'apres auoir employé leur temps & despenses, autres personnes nos subiets le fissent, ou suscitassent les estrangers à ce faire, si par nous n'y estoit remedié, leur donnant pour ce nos lettres de Permission & Priuilege necessaires. A CES CAVSES, inclinans à l'humble supplication desdits exposans, & voulans leur ayder à l'execution de la bonne intention qu'ils ont de seruir au public, par l'impression d'vn si bel œuure, & aussi pour leur augmenter le courage à continuer de bien faire, apres qu'il nous est apparu de l'acte d'approbation dudit Oeuure du R. P. Estienne Charlet Prouincial de ladite Societé, en datte du premier de ce mois, & seellé, cy attaché souz le contreseel de nostre Chancellerie, leurs auons permis & octroyé, permettõs & octroyõs de grace speciale par ces presentes, d'imprimer ou faire imprimer, vendre & distribuer, tant de fois, en telle forme & maniere que bon leur semblera, ledit Oeuure entier ou separémẽt, ou par Epitome ou Abregé, tãt en Latin qu'en Frãçois. Faisant tres-expresses inhibitiõs & defenses à tous Libraires, Imprimeurs & estrangers, & à toutes autres personnes de quelque qualité qu'ils soient, d'imprimer ou faire imprimer ledit Oeuure entier ou separémẽt, ou par Epitome & Abregé, ny en Latin ny en François: & de n'en vendre ny distribuer aucuns autres exemplaires que de ceux qui seront imprimez par lesdits supplians, ou de leur commun consentement & volonté: & ce pẽdant le temps & espace de dix ans entiers & consecutifs, à commencer du iour de l'acheuement de l'impression dudit Oeuure, à peine de confiscation de tous les exemplaires qui se trouueront auoir esté faits au preiudice & contre l'auctorité de cette nostre volonté, & de trois mil liures d'amende, le tout applicable au profit desdits supplians, & de tous leurs despens, dommages & interests: à la charge d'en mettre deux exemplaires à nostre Bibliotheque publique à present gardée au Conuent des Cordeliers de cette ville de Paris, auant que les exposer en vente, suiuant nostre Reglement, à peine d'estre decheuz du present Priuilege. SI VOVS mandons que du contenu en ces presentes vous faciez, souffriez & laissiez ioüir lesdits Buon & Cramoisy plainement & paisiblement, & à ce faire souffrir & obeyr ceux qu'il appartiendra, en mettant au commencement ou à la fin dudit Oeuure ces presentes, ou vn bref extraict d'icelles, voulons qu'elles soient tenuës pour deuëment signifiées. Et pour ce que desdites presentes lesdits exposans en pourront auoir affaire en plusieurs & diuers lieux, voulons qu'au Vidimus d'icelles deuëment collationné par l'vn de nos amez & feaux Conseillers, Notaires, & Secretaires, ou fait sous seel Royal, foy y soit adioustee, comme au present original: CAR tel est nostre plaisir. Donné à Paris le 17. iour de Ianuier, l'an de grace mil six cens dixneuf, & de nostre regne le neufiesme.

Par le Roy en son Conseil, RENOVARD.

Desierunt Operæ typographicæ in hac secunda Operis parte laborare, die 6. Cal. Octobr. 1619.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google